Hrvatski arheološki godišnjak, 11/2014
Croatian Archaeological Yearbook, 11/2014

Izdavač/*Publisher:*
Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Ministry of Culture
Directorate for the Protection of the Cultural Heritage

Za izdavača/*For the Publisher:*
Berislav Šipuš

Urednik/*Editor:*
Zoran Wiewegh

Uredništvo/*Editorial Board:*
Martina Barada, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Puli
Tatjana Lolić, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu
Krešimir Raguž, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Karlovcu
Zoran Wiewegh, Uprava za zaštitu kulturne baštine

Lektor/*Language Editor:*
Ksenija Vujčić

Korektor/*Proof Reader:*
Andrea Cukrov
Zoran Wiewegh

Prijevodi na engleski/*English Translations:*
Vesna Racković

Grafička priprema/*Prepress:*
Dag Gebauer, Kofein d.o.o., Zagreb

Adresa uredništva/*Editorial Address:*
Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine,
Odjel za arheološku baštinu, Runjaninova 2, 10000 Zagreb

Naklada/*Print run:*
500

Tiskanje dovršeno/*Printing completed:*
2015.

Tisak/*Print:*
Printera grupa d.o.o., Zagreb

UDK 902/904 (497.5)
ISSN 1845-8408

HRVATSKI ARHEOLOŠKI GODIŠNJAK

11/2014

Republika Hrvatska
Ministarstvo kulture
Republic of Croatia
Ministry of Culture


KOVŽ
KOKR
KOBJ
GZZG
KOZG
KORI
KOSK
KOPU
KOKA
KOGS
KOZD
KOŠI
KOTG
KOST
KOIM



REPUBLIKA HRVATSKA

PODRUČJA DJELATNOSTI
KONZERVATORSKIH ODJELA

KOOS – Konzervatorski odjel u Osijeku

KOVU – Konzervatorski odjel u Vukovaru

KOSB – Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu

KOPŽ – Konzervatorski odjel u Požegi

KOBJ – Konzervatorski odjel u Bjelovaru

KOVŽ – Konzervatorski odjel u Varaždinu

KOKR – Konzervatorski odjel u Krapini

KOZG – Konzervatorski odjel u Zagrebu

KOSK – Konzervatorski odjel u Sisku

KOKA – Konzervatorski odjel u Karlovcu

KOPU – Konzervatorski odjel u Puli

KORI – Konzervatorski odjel u Rijeci

KOGS – Konzervatorski odjel u Gospiću

KOZD – Konzervatorski odjel u Zadru

KOŠI – Konzervatorski odjel u Šibeniku

KOTG – Konzervatorski odjel u Trogiru

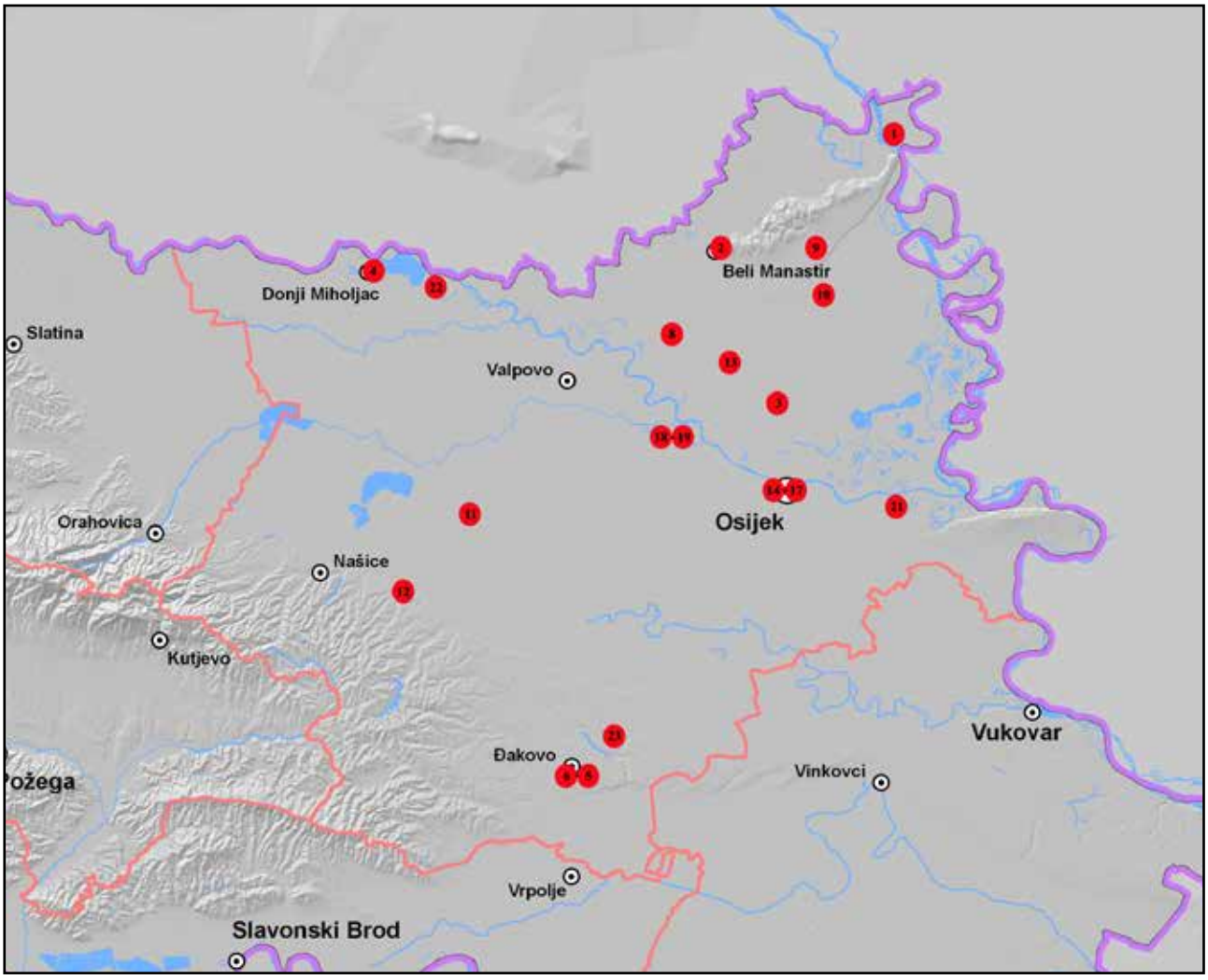
KOST – Konzervatorski odjel u Splitu

KOIM – Konzervatorski odjel u Imotskom

KODU – Konzervatorski odjel u Dubrovniku

GZZG – Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Zagreb

OSJEČKO-BARANJSKA ŽUPANIJA



1 *Batina – Sredno*
2 *Beli Manastir – Širine*
3 *Darda – ostaci sulejmanova mosta*
4 *Donji Miholjac – Goračka (AN 8)*
5 *Đakovo – Štrbinci*
6 *Đakovo – Trg J. J. Strossmayera*
7 *Istočna Slavonija*
8 *Jagodnjak – Cerik sjever (AN 6)*
9 *Kamenac*
10 *Kneževi Vinogradi – Crvena ćuprija*
11 *Koška – šire područje*
12 *Kršinci*
13 *Novi Čeminac (AN10B)*
14 *Osijek – Park kraljice Katarine Kosače*
15 *Osijek – sjeverni kolektor grada*
16 *Osijek – Tvrđa (franjevački samostan)*
17 *Osijek – Vukovarska*
18 *Petrijevci – Bakovac (jug) (AN 13B)*
19 *Petrijevci – Bakovac (sjever) (AN 13A)*
20 *Podravlje – općine Marijanci i Belišće*
21 *Sarvaš – Gradac*
22 *Sveti Đurađ – crkva sv. Jurja*
23 *Viškovci – Gradina*

Redni broj: 1
Lokalitet: Batina – Sredno
Naselje: Batina
Grad/općina: Draž
Pravni status: Z-6604
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 6. do 18. listopada 2014. godine Muzej Slavonije iz Osijeka, pod vodstvom Tomislava Hršaka, dipl. arheologa i višeg kustosa, probno je arheološki istražio nalazište Batina – Sredno. U istraživanjima su sudjelovali Domagoj Dujmić iz Muzeja Slavonije, dr. sc. Tino Leleković iz Odsjeka za arheologiju HAZU i dr. sc. Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture, a istraživanja su dio projekta Arheološka baština Baranje.

Nalazište Sredno i sjevernije položen Gradac smješteni su na krajnjem sjeveroistočnom dijelu Banskog brda, koje završava strmim lesnim padinama ispresijecanima dubokim usjecima ili *surducima*. U istraživanjima koja su trajala od 2010. do 2013. otkriveni su ravni paljevinski grobovi daljske grupe, koja je obilježila mlađu fazu kasnog brončanog doba i početne faze starijeg željeznog doba te je započelo istraživanje tumula T1 u kojem je pronađen bogato opremljen kneževski grob, dimenzija 4,5x4,5 m i dubine 2 m, koji je bio ukopan kroz nasipe tumula. U dosadašnjim istraživanjima definirane su južna, zapadna i istočna granica rasprostiranja groblja, pri čemu je zabilježeno i postojanje tumula na cijelom području njegova rasprostiranja. Jednako tako, pronađeni su rimski paljevinski i kosturni grobovi koji pripadaju južnoj nekropoli koja se nalazila uz cestu prema utvrdi *Ad Militare*. Otkriće karakterističnih jaraka V-presjeka tipa *fossa* povezuje se s postojanjem privremenih rimskih vojnih logora, dok namjena nekih dubokih i širokih jaraka zasad nije u potpunosti jasna (Bojčić et al. 2009; 2010; 2011; Hršak et al. 2013; 2014).

U istraživanjima na Srednom 2014. ponovno je otvorena sonda 10, tj. prostor na kojem je tijekom istraživanja 2012. istražena grobna komora tumula T1 te dio nasipa tumula. Cilj istraživanja bio je pokušaj utvrđivanja postoji li na prostoru tumula T1 još jedna grobna komora te na koji je način rađena grobna arhitektura tumula T1. Ukupno je istražena površina velika otprilike 530 m². Stratigrafska slika nalazišta pokazuje kako se na mjestu tumula T1, ispod tankog sloja humusa nalazio miješani sloj, koji se sastojao od slojeva nasipavanja tumula. Zapune svih cjelina, i grobova i ostalih pronađenih objekata, pojavljuju se odmah ispod sloja humusa, odnosno ukopane su u predlesni i lesni sloj. U istraživanjima su ukupno istražena četiri groba: jedan prapovijesni i tri rimska te ostaci grobne arhitekture tumula T1, a pronađeni su i nalazi iz Drugog svjetskog rata.
Sonda 10 otvorena je na sjevernom dijelu položaja Sredno, u neposrednoj blizini naselja na Gradcu, na mjestu gdje je u terenskom pregledu iz 2008. pretpostavljeno postojanje zemljanog humka ili tumula,što je potom i potvrđeno iskopavanjima 2012. godine. Istražen je ukop SJ 286/287, kvadratnog oblika i dimenzija 4,5x4,5 m, s izmiješanim smeđežutim zapunama, za koji se pokazalo da je bogat kneževski



Pogled na tumul 1 (foto: T. Hršak)



Konstrukcija ograde tumula 1 (foto: T. Hršak)

grob s kraja 8. i početka 7. st. pr. Kr. U gornjem sloju nasipa tumula pronađeno je i nekoliko recentnih ukopa iz Drugog svjetskog rata. Nakon skidanja humusnog sloja, na pretpostavljenoj površini tumula nije pronađen nijedan drugi ukop, nego se svuda pojavljivala izrazito izmiješana zemlja koja odgovara različitim nasipima tumula. U zapadnom rubu sonde definiran je rub nasipa tumula, uz koji je pronađeno nekoliko ukopa stupova koji se nisu mogli sa sigurnošću datirati, kao i jedan kosturni ukop (G 70) bez nalaza.
U istraživanjima 2014. detaljno je utvrđen slijed nasipavanja tumula. SJ 292/293 (sloj prebačene žute zemlje – lesa) i SJ 284/285 (sloj tamnosmeđe nasipane zemlje) čine nasipe tumula T1, dok je SJ 396 sloj tamnosive zemlje (predlesa), a SJ 397 sloj žute zemlje (les) geološkog podrijetla. Grobna komora otkrivena 2012. bila je ukopana od sačuvanog vrha nasipa tumula do sloja predlesa. Zapadno od grobne komore, ispod sloja SJ 292/293 pronađen je prostor izrazito spaljene crveno-tamnosmeđe zemlje (SJ 385) na kojem se nalazila veća nakupina pepela s puno spaljenih kostiju (SJ 384). Pretpostavlja se da je riječ o mjestu spaljivanja pokojnika iz kneževske grobne komore T1/G2.
U istraživanjima je definiran i vanjski rub tumula prema istoku, jugu i zapadu, dok sjeverna strana tumula, okrenuta prema surduku, nije sačuvana vjerojatno zbog erozije. Uz sam rub nasipa tumula pronađen je niz od 86 stupova, koji su bili dio konstrukcije ograde tumula. Prosječna dubina stupova iznosi između 40 i 70 cm, dok je prosječna širina stupova između 18 i 25 cm. Stupovi su međusobno udaljeni

od 10 do 20 cm. Opisana konstrukcija do sada nije zabilježena na prostoru južnog dijela Karpatske kotline tijekom starijeg željeznog doba, na što je zapravo utjecao način istraživanja tumula, gdje se pažnja najčešće usmjeravala na njihove središnje dijelove. Ipak, udaljene prostorne i vremenske usporedbe mogu se pronaći kod kneževskih tumula iz kasne faze starijeg željeznog doba na srednjoeuropskom području (npr. Hochdorf).

Neposredno uz zapadni rub tumula pronađen je kosturni ukop (G 94) bez nalaza koji, kao i kosturni grob G 70 iz 2012. godine, orijentacijom prati smjer ograde koja se nalazila oko tumula T1. Na osnovi grobnog rituala i orijentacije možda se može datirati u starije željezno doba.

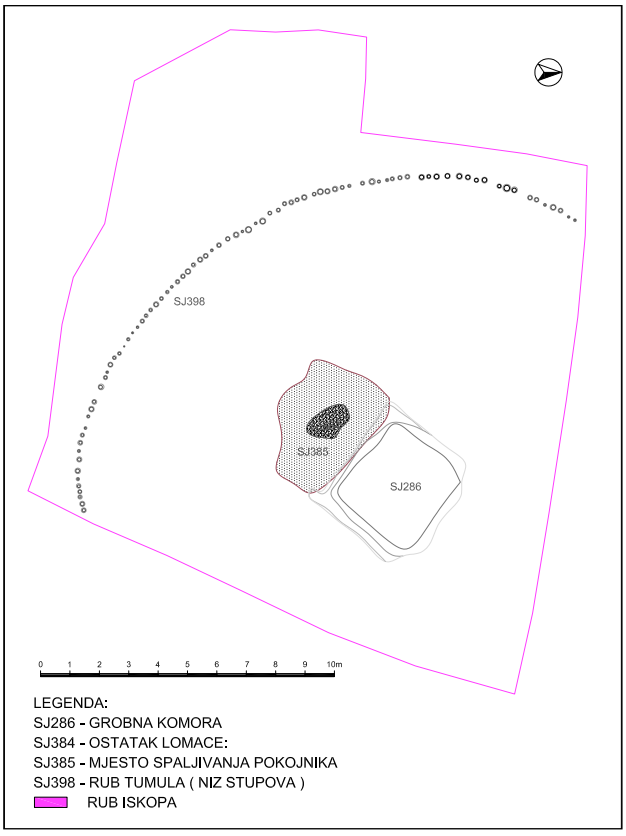
U sondi 10 pronađena su tri rimska paljevinska groba, od kojih dva pripadaju tipu *bustum*. Po količini i kvaliteti pronađenih predmeta ističe se grob 95. U zapuni groba pronađen je čitav niz grobnih priloga, od kojih se izdvajaju bojni nož, ručka kovčežića, okov od brončanog lima, ručka napravljena od srebra, koljenasta fibula, ulomci brončane posude ili okova, novac s likom Marka Aurelija, keramička svjetiljka tipa 10C, ulomci dviju keramičkih čaša, od kojih je jedna



Grob 94 (foto: T. Hršak)



Grob 95 (foto: T. Hršak)



Plan tumula

s crvenim premazom, dok je druga sive boje s urezanim ukrasom te nekoliko ulomaka brončanih i željeznih predmeta. Grob je dimenzija 100x65 cm, orijentiran u smjeru istok-zapad, tamnosive zapune s ostacima gara i pepela te spaljenih kostiju. Grobovi 96 i 97 pripadaju jednostavnim bustama četvrtastih i ovalnih raka. Oba su groba manjih dimenzija, odnosno 0,90x0,70 m.

Istraživanjima 2014. iznova je potvrđeno da je Batina sa svojim lokalitetima Sredno i Gradac iznimno arheološko nalazište, koje pruža vrijedne podatke o životu jedne vrlo bogate populacije na kraju kasnog brončanog i početku starijeg željeznog doba, kao i nove spoznaje o životu na baranjskom dijelu limesa. Nalazište je smješteno na rubu visokog lesnog platoa iznad Dunava koji je bio važna komunikacija između sjevera i juga, istoka i zapada Karpatske kotline i s kojeg se otvarao pogled prema Transdanubiji, Bačkoj s druge strane Dunava te istočnoj Slavoniji na jugu.

Literatura

Bojčić et al. 2009 Z. Bojčić et al., Terenski pregled područja Batine, AIA, V, Zagreb, 2009: 125 – 129.

Bojčić et al. 2010 Z. Bojčić et al., Terenski pregled područja između Batine i Suze, AIA, VI, Zagreb, 2010: 80 – 87.

Bojčić et al. 2011 Z. Bojčić et al., Rezultati probnih istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2010. godine, AIA, VII, Zagreb, 2011: 13 – 19.

Hršak, Leleković, Dizdar 2013 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2012. godine, AIA, IX, Zagreb, 2013: 12 – 19.

Hršak, Leleković, Dizdar 2014 T. Hršak, T. Leleković, M. Dizdar, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2013. godine, AIA, X, Zagreb, 2014: 14 – 20.

Tomislav Hršak
Tino Leleković
Marko Dizdar

Summary

Within the framework of the project The Archaeological Heritage of Baranja 2014, archaeological excavations resumed at the site of Batina-Sredno, where the burial architecture of tumulus 1, whose burial chamber was excavated in 2012, was further explored. Four graves were excavated in the space outside the tumulus: 1 skeletal burial from the Hallstatt period and 3 Roman incineration graves. The results of the excavations to date confirmed the exceptional significance of the Batina site in the Croatian Danube valley region which offered valuable facts on the transition of the Late Bronze Age into the Middle Bronze Age as well as insights into the Roman fort *Ad Militare* on the limes.

Redni broj: 2
Lokalitet: Beli Manastir – Širine (AN 2A)
Naselje: Beli Manastir
Grad/općina: Beli Manastir
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 14. listopada do 14. prosinca 2014. Institut za arheologiju iz Zagreba, pod vodstvom dr. sc. Darije Ložnjak Dizdar, zaštitno je istražio nalazište AN 2A Beli Manastir – Širine (od km 5+900,00 do km 6+450,00) na trasi autoceste A5 Beli Manastir – Svilaj, dionica Osijek – Beli Manastir. Na arheološkom nalazištu Beli Manastir – Širine istražena je površina veličine 48.061 m^2, a radove su financirale Hrvatske autoceste d.o.o. U istraživačkom timu sudjelovali su, uz voditeljicu istraživanja, dr. sc. Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju, Marina Sečkar, dipl. arheo., stručna suradnica Instituta za arheologiju i Nikolina Bencetić, mag. prapovijesne arheologije, crtač Dalibor



Poluzemunica lasinjske kulture, SJ 349 (foto: D. Ložnjak Dizdar)



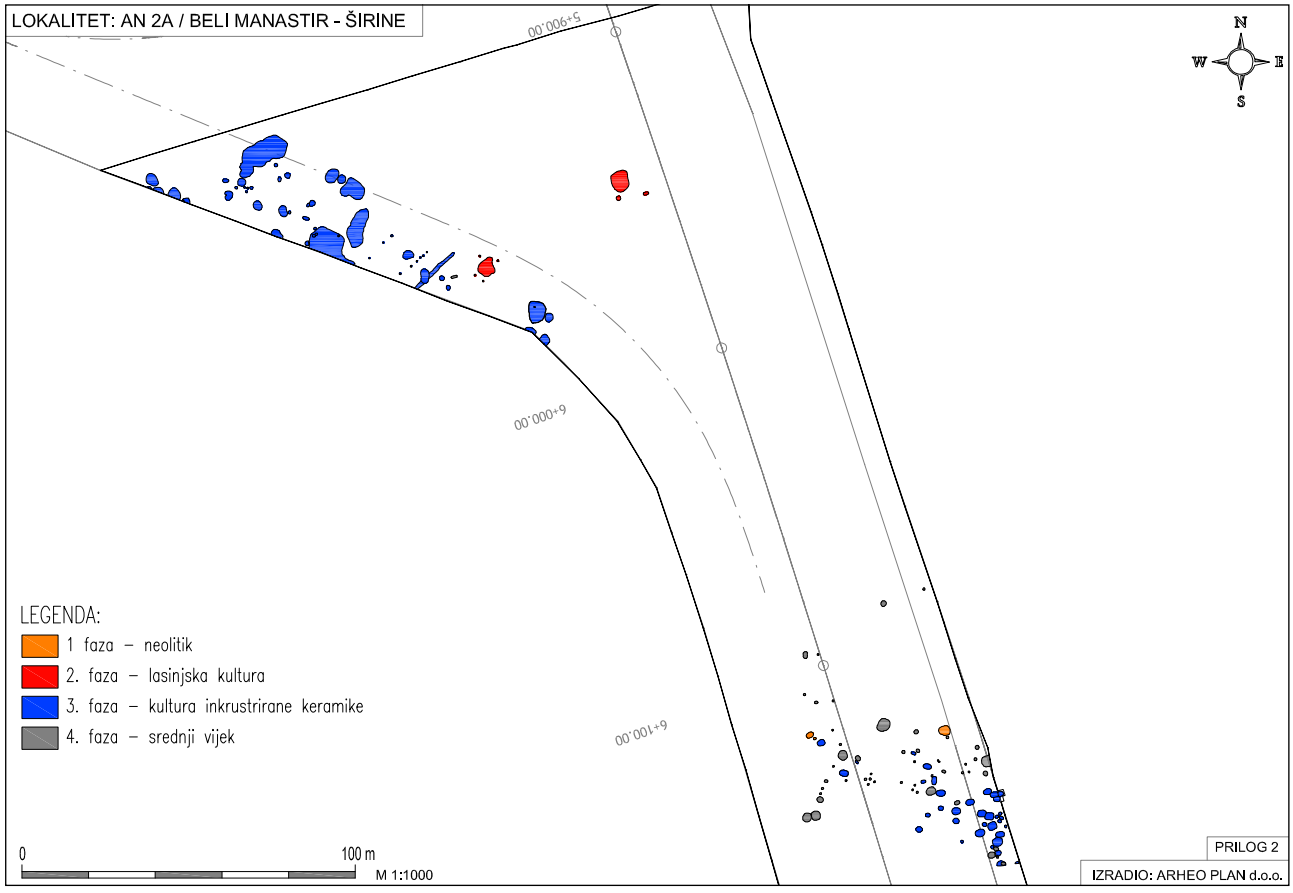
Jama SJ 51 s posudama i kamenim žrvnjem in situ (foto: M. Dizdar)



Grob 28 (foto: D. Ložnjak Dizdar)

Radman, tri tehničara i, ovisno o potrebama, između devet i dvanaest fizičkih radnika. Nacrtnu dokumentaciju, prema snimci totalnom stanicom arheološkog tima Instituta za arheologiju, izradio je Arheoplan d.o.o.

Tijekom probnih istraživanja zabilježeno je postojanje prapovijesnoga nalazišta smještenoga zapadno od Belog Manastira. Nalazište se nalazi na blago povišenom položaju sjeverno od kanala Haljevo, a južno od ceste Beli Manastir – Baranjsko Petrovo Selo. Radi se o dvama ovalnim uzvišenjima, koja okružuju udoline nekadašnjih



Plan arheološkog nalazišta Beli Manastir – Širine (izrada: Arheoplan d.o.o.)

manjih vodotoka na kojima se uočavaju površinski nalazi keramičkih ulomaka. Na spomenutim dvama ovalnim uzvišenjima nalazile su se i veće koncentracije objekata i arheoloških nalaza.

Na sjeverozapadnom uzvišenju, na kraju samog registriranog lokaliteta istraženi su južni dijelovi naselja lasinjske kulture, jugoistočni dio naselja kulture inkrustirane keramike s ostacima brojnih nastambi, radnih prostora te otpadnih jama i jedan kosturni srednjovjekovni grob. U jugoistočnom dijelu zabilježene su jame s rijetkim neolitičkim nalazištima, istražena su 35 paljevinska groba kulture inkrustirane keramike te rubni dio ili manje gospodarstvo iz srednjeg vijeka.

Nalazi iz neolitika i eneolitika dopunjuju sliku naseljenosti Baranje u prapovijesti. Najveći broj dosad poznatih neolitičkih nalazišta nalazi se na prvim gredama uz Dunav i Kopački rit te ti podaci dopunjuju spoznaje o neolitičkim naseljima u zapadnoj Baranji (Minichreiter 1987: 51, sl. 3; Bojčić et al. 2010: Tablica 1). Istraženi južni periferni dio naselja lasinjske kulture upućuje na blizinu istočne granice rasprostranjenosti te bakrenodobne kulture (Banffy 1994: Fig. 2).

Najveći broj istraženih objekata iz naselja na sjeverozapadu i istraženi grobovi (35) na jugoistoku nalazišta Beli Manastir – Širine pripadaju kulturi inkrustirane keramike. Riječ je o jedinstvenom slučaju na prostoru Hrvatske, kada su istraženi veći dijelovi istovremenog naselja i groblja ranobrončanodobne inkrustirane keramike. U istraženim jugoistočnim dijelovima naselja, koje je sudeći prema nalazima jama za zalihe i ostacima srušenih peći imalo gospodarsku namjenu, pronađen je veći broj keramičkih nalaza i životinjskih kostiju. Jugoistočno od naselja nalazilo se istovremeno groblje, pri čemu su istražena 34 groba iz vremena kulture inkrustirane keramike. Jedan grob istražen je prilikom prijašnjih probnih iskopavanja. Uz istočni rub iskopa trase zabilježena je veća gustoća grobova, stoga je ovim arheološkim istraživanjima obuhvaćen njegov zapadni rub. Otkrivene su dvije vrste grobova – plitko ukopane rake s ostacima spaljenih pokojnika položenih u urne, bez priloga, te većim i dubljim rakama u koje su bili položeni ostaci spaljenih pokojnika te brojni prilozi keramičkih posuda. Među drugim tipom grobova mogu se razlikovati oni s manjim i većim brojem posuda kao prilozima grobova u većim rakama, prosječnih dimenzija otprilike 2x3 m. U nekim grobovima bile su položene i životinjske kosti. U pojedinim su grobovima također otkrivene pravokutne strukture složenih priloga i spaljenih kostiju, koje upućuju na moguće sanduke od organskog materijala, vjerojatno drva (npr. grob 28). Prema preliminarnim rezultatima istraživanja, ranobrončanodobno groblje na položaju Širine u Belom Manastiru može se datirati u mlađu fazu južne skupine kulture inkrustirane keramike, odnosno u stupanj Br A2, kada je područje Baranje bilo gusto naseljeno (Šimić 2000; Kiss 2012). U isto vrijeme datiran je i grob iz Vardarca (Šimić 2002) te 4. i 5. faza na groblju Bonyhad u jugoistočnoj Transdanubiji (Szabó 2010).



Srednjovjekovna jama SJ 29 (foto: M. Sečkar)

Najmlađi horizont na nalazištu Širine čine ostaci manjega gospodarstva ili rubni dio naselja iz razvijenog srednjeg vijeka (13. – 14. st.) koje se moglo nalaziti zapadno ili istočno od istražene trase buduće autoceste. Radi se o manjim jamama, ostacima stupova i jednom većem ukopanom objektu. U sjeverozapadnom dijelu nalazišta, na uzvisini je otkriven jedan prilično oštećen kosturni grob, orijentacije zapad-istok, bez nalaza. Grob je prema orijentaciji i položaju u odnosu na srednjovjekovno naselje datiran u isto razdoblje.

Nakon arheoloških istraživanja i nakon što je nadležni konzervator pregledao istraženi dio trase, ona je zatrpana, a brojna arheološka građa poslana je na konzervaciju i daljnje antropološke, radiokarbonske i arheozoološke analize. Iskopavanje nalazišta Beli Manastir – Širine potvrdilo je da je riječ o iznimno važnom nalazištu smještenom u zapadnom podnožju Banskoga brda, nedaleko od rijeke Karašice. Arheološkim istraživanjima potvrđeno je da su i manji vodotoci, poput Karašice, trasirali prirodne komunikacije između velikih rijeka Dunava i Drave, te da su zaštitna arheološka istraživanja iznimno važna za proučavanje mikrotopografije tijekom svih razdoblja.

Literatura

Banffy 1994 E. Banffy, Transdanubia and Eastern Hungary in the Early Copper Age, Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza, 1994: 291 – 296.
Bojčić et al. 2010 Z. Bojčić, M. Dizdar, T. Hršak, I. Vukmanić, D. Dujmić, T. Leleković, Terenski pregled područja između Batine i Suze, AIA, VI, Zagreb, 2010: 80 – 87.
Kiss 2012 V. Kiss, Middle Bronze Age Encrusted Pottery in Western Hungary, Varia archaeologica Hungarica, 27, Budapest, 2012.
Minichreter 1987 K. Minichreiter, Arheološko blago Baranje, Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku, 5, Osijek, 1987: 43 – 142.
Szabó 2010 G. Szabó, A Dunántúli mészbetétes edények népe kultúrájának kialakulása és belső időrendje a Bonyhádon feltárt temetőrészlet tükrében, A Wosinsky mor muzeum *Évkönyve*, XXXII, Szekszárd, 2010: 101 – 128.
Šimić 2000 J. Šimić, Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u brončanom dobu sjeveroistočne Hrvatske, HAZU Zavod za znanstveni i umjetnički rad Osijek – Muzej Slavonije Osijek, Biblioteka Slavonije i Baranje, knjiga 2, Zagreb – Osijek, 2000.
Šimić 2002 J. Šimić, Grob skupine s južnotransdanubijskom inkrustiranom keramikom iz Vardarca u Baranji, OZ, XXVI, Osijek, 2002: 27 – 44.

dr. sc. Daria Ložnjak Dizdar

Summary

The rescue archaeological excavations undertaken in 2014 at the site of Beli Manastir-Širine, on an area covering 48,061 m² yielded numerous facts on the settling of this area in the period of the Neolithic, Lasinya culture, culture of incrustation pottery and the middle ages. The bordering parts of the settlement from the periods of the Neolithic and Lasinya culture were documented and part of a small farm dating from the middle ages discovered. The greatest number of the excavated features in the settlement, including the cemetery date from the period of the late Early Bronze Age, namely, to the southern group of the incrustation pottery culture.
The rescue excavations also pointed to the fact that the valleys of large rivers such as the Danube and the Drava represent natural communication lines visible in space to this day, but that smaller-scale communications also existed between them that were exceptionally important to the pre-historical and medieval communities that inhabited this region.

Redni broj: 3
Lokalitet: Darda – ostaci Sulejmanova mosta uz dvorac Esterhazy
Naselje: Darda
Grad/općina: Darda
Pravni status: P-5192
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno istraživanje

Godine 2014. trajala su podvodna i kopnena arheološka istraživanja u Dardi, na lokaciji nalaza ostataka Sulejmanova mosta uz dvorac Estrerhazy. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Luka Bekić iz Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju iz Zadra, zamjenik voditelja bio je Mladen Pešić, a u istraživanju su sudjelovali Roko Surić i Marina Šimičić te radnici Toni Rak i Dinko Kmoniček.

Lokalitet Sulejmanov most u Dardi otkriven je u svibnju 2008., kada su djelatnici Općine Darda čistili ribnjak i rukavce, prilikom čega su zajedno s muljem izvađeni i drveni stupovi. Lokalitet su prvi istraživali djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda 2009., a istraživanja su 2011. nastavili HRZ i MCPA. Istraživanja 2014. imala su nekoliko ciljeva, koji su se nastavljali na dotadašnje radove. Osnovni je cilj bio nadopunjavanje podataka o rasprostiranju podvodnog nalazišta, zatim nastavak dokumentiranja ostataka konstrukcije i položaja nalaza na dnu, potraga za novim konstruktivnim elementima na dnu ribnjaka te lociranje sitnoga arheološkog materijala, uzimanje uzoraka drvene konstrukcije za restauraciju i konzervaciju u Odjelu



Drveni elementi mosta izvađeni iz ribnjaka (foto: M. Šimičić)



Piloni iz ribnjaka (foto: M. Pešić)



Pronalazak cjelovitog keramičkog vrča u ribnjaku (foto: M. Pešić)

za konzerviranje i restauriranje podvodnih arheoloških nalaza MCPA te analiziranje uzoraka drvenih nalaza. Osim podvodnih istraživanja, nastavljeno je ručno iskopavanje nasipa, koji je iz ribnjaka izvađen 2008. radi potrage za eventualnim sitnim arheološkim nalazima, kao i drvenim konstruktivnim elementima.

Lokalitet su podvodno istražili ronioci MCPA opremljeni suhim odijelima. Relativno visok vodostaj ribnjaka pogodovao je vidljivosti, tako da su ove godine podvodnom kamerom fotografski dokumentirani dijelovi elemenata, što prijašnjih godina nije bilo moguće. Fotodokumentacija drvenih pilona iz ribnjaka pokazuje određeni stupanj uništenosti samog drva. Zamijećeno je da se gornji dijelovi pilona polako raspadaju, dok su niži dijelovi pilona u boljem stanju. Svakako su najbolje očuvani dijelovi koji se nalaze u mulju i pijesku, jer je to okruženje pogodno za trajnu konzervaciju drva.

Nastavljajući se na prošlogodišnje analize konstruktivnih elemenata, kada je otkriveno da su se za spajanje drvenih elemenata upotrebljavali drveni, a ne metalni klinovi, ovogodišnji pregled dao je nove dokaze o sličnim elementima. Osim drvenih klinova manjih dimenzija, koji su služili za povezivanje lakših konstruktivnih elemenata širine 2 cm, na širim daskama zamijećeni su i širi utori za drvene klinove čiji je promjer bio 3 cm. Na jednom od konstruktivnih elemenata vidljiva je rupa sličnih dimenzija, s tim da bi se prema karakteru samog elementa on mogao pripisati drvenoj ogradi mosta koja se nalazila u horizontalnom položaju, a kroz tu rupu spojena je s okomitim elementima mosta. Kao što je uočeno i tijekom prošlih istraživanja, a ovaj je put ponovo potvrđeno, velik je dio drvenih elemenata gornjeg nadgrađa izgorio, a dokazi za to vidljivi su i u djelomično očuvanim elementima s tragovima gareži. Jedan od njih svjedoči da je bio dio gornje površine, a i na njemu su vidljive rupe promjera oko 3 cm. Zbog svoje širine vjerojatno bi to mogao biti dio hodne površine mosta, a rupe bi mogle svjedočiti o povezivanju tog elementa s nekim od okomitih drvenih elemenata mosta. Osim masivnih drvenih pilona koji su zabijani u dno ribnjaka i čiji su vrhovi zašiljeni, slična je obrada završnih dijelova vidljiva i na manjim tankim gredicama. Njihovi su krajevi vidno zašiljeni radi zabijanja u nešto, a prema nekim radnim pretpostavkama moguće je da su to okomiti dijelovi ograde mosta koji su nosili rukohvate.

Među podvodnim nalazima koji su izvučeni iz ribnjaka svakako treba istaknuti nekoliko fragmenata oboda i dna novovjekovnih posuda, koje prema preliminarnim analizama pripadaju vremenu postojanja mosta. Najzanimljiviji je primjerak pronađen ove godine malen vrč s profiliranim vratom, svjetlosmeđe boje, koji je glaziran na unutrašnjem dijelu oboda i djelomično s unutrašnje strane. Takav tip posuda može se pripisati lončićima ili peharima koji se datiraju u 16. i 17. st. (Bikić 2003: 37, 72). Također je nađena velika količina životinjskih kostiju te jedna polovica kamena koja sliči topovskoj kugli. Prilikom boravka na terenu pregledano je i okolno područje ribnjaka gdje se prijašnjih godina nisu nalazili piloni, osobito uz podnožje dvorca Esterhazy. Budući da postoje pretpostavke da se unutar uzdignutog platoa na kojem je građen dvorac mogu naći i tragovi prijašnjih ljudskih aktivnosti, možda čak i neka manja turskodobna utvrda koja je čuvala prilaz mostu, odlučeno je da se pregleda dio

ribnjaka uz obalu u pokušaju rasvjetljavanja aktivnosti koje su se tu mogle odvijati. Uz samu obalu nalazi se veća količina građevnog materijala, kamena i opeke, a između njih nađen je raštrkan sitan arheološki materijal iz različitih razdoblja. Uz nalaze novovjekovnih pećnjaka i noćne posude, koji bi se mogli vezati uz vrijeme uporabe dvorca, nađena je i glazirana keramika iz 16. st., metalna lopatica za žar i dio masivnog željeznog sječiva koji vjerojatno datiraju iz novijeg razdoblja, a zanimljiv je nalaz dvaju malenih fragmenata iz starijeg perioda. Radi se o dvama ulomcima keltske keramike. Jedan je izrađen na brzovrtećem kolu, a drugi spada u grafitnu keramiku i dio je nekog lonca. Ta se keramika datira u 2. st. pr. Kr. i daje novu dimenziju vremena u kojem je postojala ljudska aktivnost oko ribnjaka Male Đole.
Prilikom iskopa nasipa pronađena je veća količina drvenih elemenata, od kojih se većina može okarakterizirati kao piloni, dok su tek manji dio daske. Može se primijetiti da je hrastovo drvo od kojeg su rađeni piloni tijekom ovih nekoliko godina od kada je izvađeno iz ribnjaka znatno propalo, tako da se pojedini piloni raspadaju na dodir. Među zanimljivije nalaze svakako treba svrstati i jednu fragmentiranu tursku lulicu, koja ispod oboda ima ukrase u obliku ležećih polumjeseca, a na donjem dijelu dvije koncentrične kružnice koje idu oko recipijenta. Preliminarno se može datirati u 17. – 18. st., i pripada importiranim lulama iz turskog proizvodnog kruga. Od ostalih metalnih nalaza svakako treba izdvojiti i željezni nožić s drvenim drškom koji ima očuvan i dio brončane korice na kojoj je vidljiv urezan ukras. Na dijelu metalne oštrice također su vidljivi i ostaci drva, koji vjerojatno pripadaju dijelu uništene drvene futrole.

Literatura

Bikić 2003 V. Bikić, Gradska keramika Beograda (16.-17. vek), Beograd, 2003.

Mladen Pešić

Summary

Underwater and land archaeological excavations in Darda at the site of „Suleiman's Bridge", by the Erterhazy castle undertaken in 2014 gave a series of new results that will help in revealing the appearance and structure of the bridge as well as the life that evolved around the bridge during its existence in the 16th and 17th centuries.
As far as movable finds are concerned, pottery ware and metal items were found.

Redni broj: 4
Lokalitet: Donji Miholjac – Goračka (AN 8)
Naselje: Donji Miholjac
Grad/općina: Donji Miholjac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološko nalazište AN 8 Donji Miholjac – Goračka smješteno je na trasi južne zaobilaznice grada Donjeg



Položaj nalazišta AN 8 Donji Miholjac – Goračka

Miholjca. Nalazi se na njezinoj zapadnoj strani, odnosno lijevo od sadašnje ceste koja od Donjeg Miholjca vodi prema Ivanovu. Tijekom prijašnjih rekognosciranja terena ustanovljeno je da se nalazište proteže između stacionaža 1+190 i 1+330, odnosno u dužini od 140 m te ga je od 27. studenog do 1. prosinca 2014. istražio Institut za arheologiju. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Siniša Krznar, viši asistent Instituta za arheologiju. Uz voditelja istraživanja, u istraživanju su sudjelovale djelatnice Instituta za arheologiju: dr. sc. Tatjana Tkalčec (zamjenica voditelja) i Kristina Turkalj, te studenti arheologije Ilija Cikać i Josip Jagić. Za strojno iskopavanje terena bio je zadužen obrt IGP gradnja i prijevoz iz Velike Gorice. Istražena širina trase iznosila je 20 m te je istražena površina od 2803,27 m^2. Kako je eksproprijacijska zona nešto šira od tih 20 m, u dogovoru s izvođačem radova, na trasi ceste (Osijek – Koteks) skinuti humus odlagao se s obiju strana istražene zone unutar eksproprijacijskog područja.

Istraživanje je započelo s istočne strane lokaliteta, tj. od stacionaže 1+330. Prosječna debljina humusa, koji se micao bagerima, iznosila je 40 – 45 cm. Ispod humusa nalazi se žuto-sivkasta sterilna zdravica. Upravo s te istočne strane zabilježeno je i najviše arheoloških objekata. Na površini od 400 m^2 uz istočni rub trase, odnosno između stacionaža 1+310 i 1+330, zabilježeno je sedam objekata – SJ 002/003, SJ 004/005, SJ 006/007, SJ 008/009, SJ 013/014, SJ 023/024, SJ 025/026. Još dva manja objekta, vjerojatno rupe od stupova (SJ 015/016 i 017/018), pronađena su blizu sredine trase. Objekti su uglavnom bili sivkasto-žute boje, neznatno tamniji od zdravice. Na zapadnoj polovici iskopa nisu zabilježeni arheološki objekti, već je samo ustanovljen ukop recentnog plitkog kanala koji se protezao u smjeru sjever-jug. Nakon skidanja humusa, zbog razlike u boji i strukturi tla zabilježena su još dva objekta SJ 011/012 i SJ 021/022. Međutim, tijekom njihova istraživanja ustanovljeno je da se radi o geološkim, a ne arheološkim pojavama. Najvažniji pronađeni objekt jest zemunica SJ 008/009, čije vanjske dimenzije iznose 6,35x3,45 m. Zapuna je sivkaste boje. Objekt je zamijećen na nadmorskoj visini od 95,62 m. Nakon što je skinuta plitka zajednička zapuna, u kojoj su pronađeni ulomci keramike, ustanovljeno je da je jama sa sjeverne strane bentom od sterilne zemlje podijeljena u



Dio istraženih objekata

dvije „prostorije". Otprilike na sredini zemunice, uz njezin južni rub ustanovljen je i prostor u potpunosti popločen ulomcima keramike. Zapuna objekta iznad južnog dijela tog prostora bila je u potpunosti jednake boje i strukture kao zdravica te se njezin rub mogao ustanoviti samo na temelju praćenja taraca od keramike. Nakon skidanja keramike, dno tog dijela ustanovljeno je na nadmorskoj visini od 95,19 m. Na temelju tog popločenja može se pretpostaviti da se ondje nalazilo ognjište.

Iako je rekognosciranjem terena pretpostavljeno da se arheološki lokalitet nalazi između stacionaža 1+190 i 1+330, istraživanjem je ustanovljeno da se arheološki objekti nalaze samo u istočnom dijelu tog prostora, odnosno da je većina grupirana uz sam njegov istočni rub. Uočeno je i istraženo devet arheoloških objekata, od kojih je samo jedan većih dimenzija i može se protumačiti kao zemunica. Pronađena keramika može se datirati u eneolitik, no kako se radi o gruboj keramici bez ukrasa – ne može se pobliže odrediti kultura kojoj pripada. Veoma je vjerojatno da je ovim istraživanjem ustanovljen sam zapadni rub eneolitičkog naselja koje se proteže prema istoku i koje se nalazi unutar zone istraživanja lokaliteta Donji Miholjac – Panjik (AN 7).

dr. sc. Siniša Krznar

Summary

The site Donji Miholjac-Goračka (AN 8) is located on the route of the south bypass of the city of Donji Miholjac. In the course of November and December 2014 the Institute for Archaeology carried out archaeological excavations by opening a surface of 2803 m². Archaeological features were mostly found in the eastern part of the excavated surface. They included eight smaller features and a dug-out. The pottery that was found can be dated to the Eneolithic, however, since the finds consisted of course pottery without any decorations the precise culture it belonged to cannot be established. In all probability these excavations identified the very west border of an Aneolithic settlement that stretched in the eastern direction east and was located within the excavation zone of the site Donji Miholjac-Panjik (AN 7).

Redni broj: 5
Lokalitet: Đakovo – Štrbinci
Naselje: Budrovci, Đakovo
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Z-3811
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

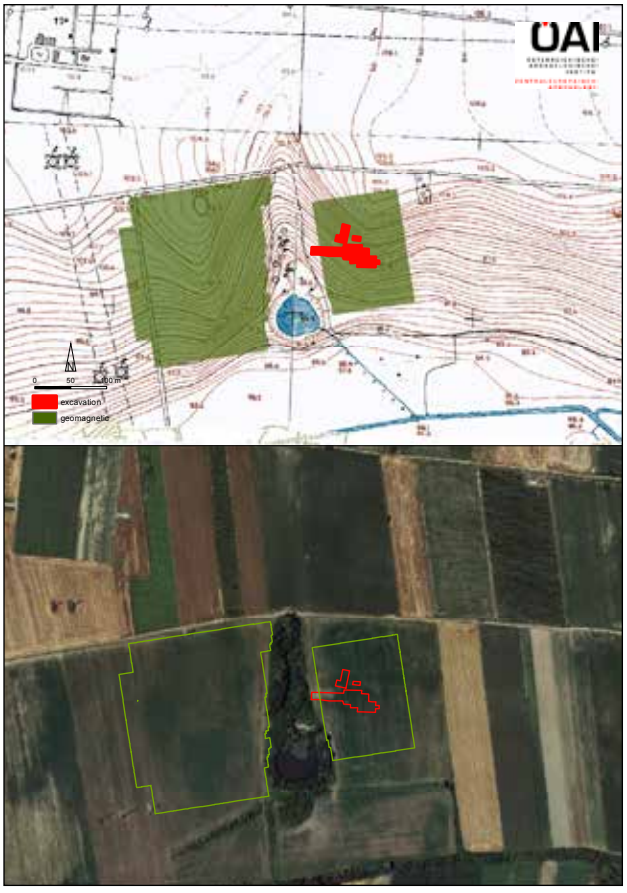
Od 13. do 15. listopada 2014., Odsjek za arheologiju HAZU proveo je novu sezonu istraživanja na lokalitetu Đakovo – Štrbinci. Radovi su izvedeni u suradnji s dvjema bečkim ustanovama: Institutom za zaštitu arheoloških spomenika (Institut für Archäologische Denkmalpflege) i Odjelom za srednjoeuropsku arheologiju Austrijskog arheološkog instituta (Österreichisches Archäologisches Institut, Zentraleuropäische Archäologie).

Sustavno zaštitno iskopavanje nalazišta Štrbinaca kod Đakova započelo je 1999., kao projekt istraživanja rimskog naselja Certisije (*Certissia*), koje je najvjerojatnije bilo smješteno na tom nalazištu. Namjera je bila istražiti kasnoantičko groblje ugroženo izoravanjem i pljačkanjem pokretnih nalaza, kao putokaz za utvrđivanje naravi, opsega i strukture pripadajućeg rimskog naselja. Do 2014. istraženo je kasnoantičko groblje sa 175 grobova i zidanih grobnica, i približno ocrtano njegovo protezanje. U kombinaciji s podacima o grobnim nalazima otprije, kao i s fizičkim osobinama terena, zacrtano je i pretpostavljeno protezanje naselja u užem smislu. Međutim, istraživanje je pokazalo znatnu složenost nalazišta, koje osim rimskog horizonta sadrži neolitičko i kasnolatensko naselje te ostatke kulturnog sloja iz 16. i 17. st. S obzirom na takve okolnosti, kao i na poteškoće u istraživanju prouzročene velikim stupnjem razorenosti, a potom i visokim odštetama za uništavanje poljoprivrednih kultura, odlučeno je da se sredstva dobivena za iskopavanje u 2014. prenamijene za geofizičko istraživanje.

Namjera i svrha ispitivanja magnetske propustljivosti gradiometrom bila je olakšati svrhovit odabir mikrolokacija za eventualan nastavak iskopavanja, ali prije svega dobiti bolji uvid u osnovne parametre mikrotopografije nalazišta, odnosno granice između naseljenog prostora



Plan nalazišta s pretpostavljenim protezanjem naselja (plavo) te označenim geofizičkim sondama iz 2014. (crveno) (izradio: T. Leleković)



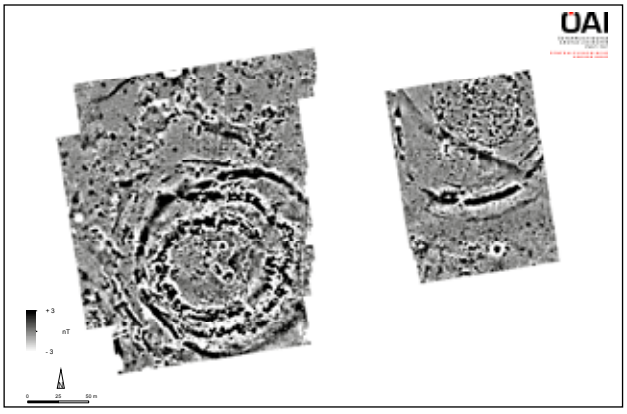
Plan nalazišta s označenim površinama iskopanoga groblja i geofizičkog istraživanja 2014. (izradio: Österreichisches Archäologisches Institut)

i groblja. Nažalost, prvobitno ciljan prostor na kojemu se pretpostavlja stambeni dio naselja bio je nedostupan zbog neobranog kukuruza, pa su za geofizički pregled izabrane zamjenske lokacije, smještene južno od prvobitno zacrtanog prostora istraživanja. Istočna od dviju sondi (2 ha) obuhvatila je arheološki istraženu površinu groblja i prostor istočno od njega, a svrha joj je bila ustanoviti protezanje groblja prema istoku, odnosno njegove granice na toj strani, kao i eventualne druge rimske ostatke na tom položaju. Zapadna sonda (4,6 ha) postavljena je zapadno od prethodne, odnosno zapadno od potoka koji južni dio Štrbinaca dijeli na dvije cjeline. Svrha joj je bila ustanoviti narav rimskih ostataka na tome mjestu, na koje su inače upućivali podaci iz starije literature i površinski nalazi. Podaci su prikupljeni gradiometarskim sustavom tipa *dual fluxgate*, a očitovali su se dovoljno jasno za prepoznavanje očekivanih arheoloških pojava. Obrađeni su sustavom Geoplot 3.0 t te preneseni i očitani u geografskom informatičkom sustavu ArcGIS 10.0.

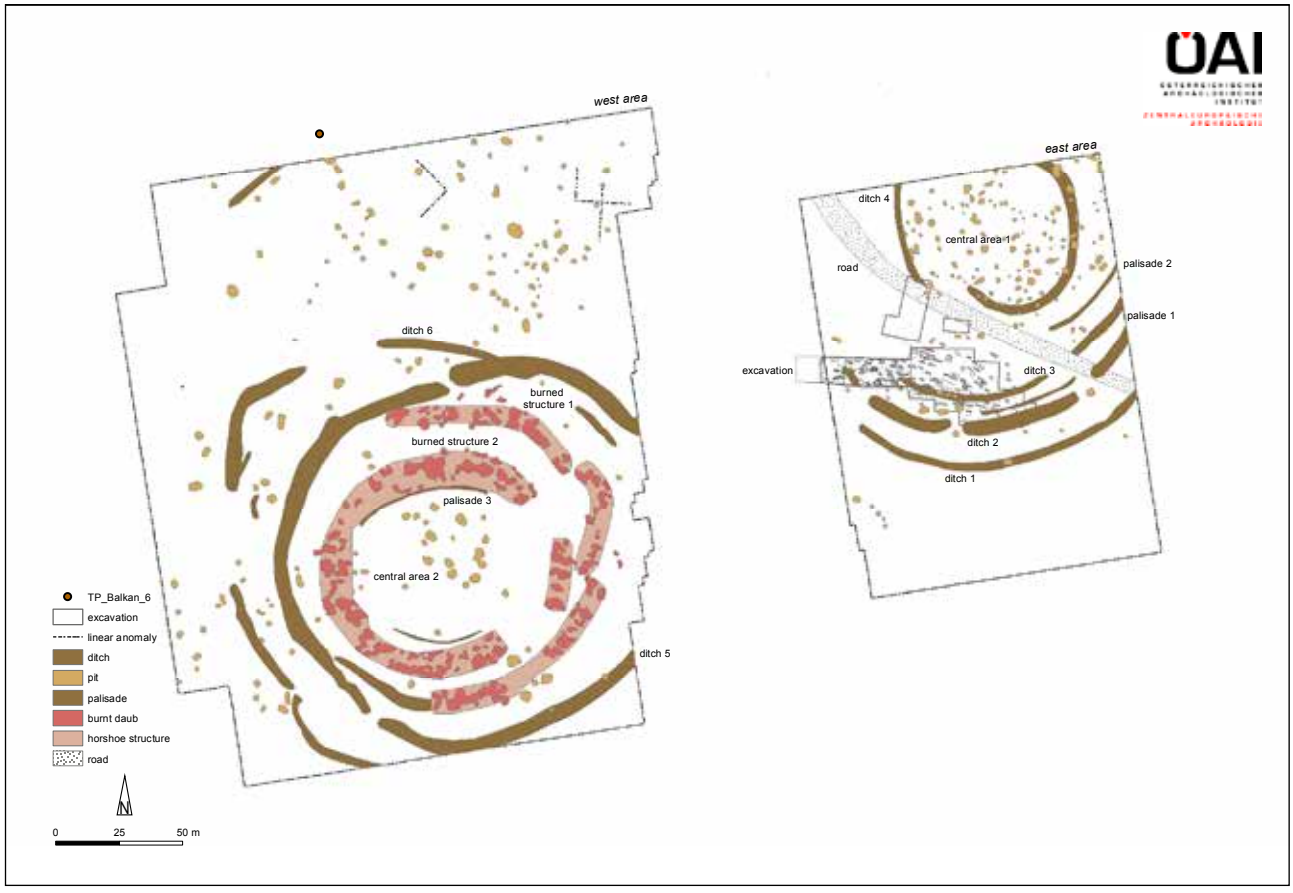
S obzirom na cilj istraživanja, istočna sonda dala je najvažniji nalaz. Naime, traka jačeg magnetiziranja, koja se protezala dijagonalno od SZ prema JI čitavom površinom sonde u širini od 7 do 9 m, protumačena je kao rimska cesta ili ulica. Takvo tumačenje dodatno osnažuje i orijentacija iskopanih grobova, položenih pretežno u smjeru SZ-JI s manjim ili većim otklonom, i sa zanemarivim brojem drukčije postavljenih ukopa. Magnetski podaci pokazuju tek manji broj nepravilnosti, koje se najvjerojatnije odnose na grobove ili grobnice, što znači da je protezanje groblja na toj strani uglavnom ustanovljeno prethodnim iskopavanjima. Nadalje, podaci geofizičkog istraživanja pokazali su da su opisane rimske strukture sagrađene poviše ostataka moćnog prapovijesnog sloja. Središte tog sloja čini okrugla površina (*central area 1*) ispunjena s više od stotinu jama, koju okružuju najmanje četiri jarka (*ditch 1-4*) i tri palisade (*palisade 1-3*). Palisade se očituju u tragovima smještenima između jaraka, dok se kod potonjih ocrtavaju prekidi koji bi mogli upućivati na ulaze u središnji dio naselja.

Zapadnom sondom ustanovljena je kružna površina slična prethodnoj po veličini i osnovnom obliku, ali i s nekim razlikama u strukturi. Ističu se dva kružna opkopa, od kojih je prvi (*ditch 5*), unutrašnjeg promjera 75 m, gotovo pravilan krug s prekidima na sjeveru i jugozapadu. Drugi jarak (*ditch 6*), unutrašnjeg promjera oko 80 m, očituje se u razdvojenim potezima nepravilnog ukupnog tlocrta. Budući da je nepotpun, ne može se sa sigurnošću utvrditi je li bio prislonjen uz jarak br. 5 ili se podvlačio pod njega. Unutar opisanih jaraka ističu se dvije gotovo pravilne kružne cjeline paljevinskog sloja (*burned stucture 1, 2*) sastavljene od koncentričnih poteza unutrašnjeg promjera od 30 do 55 m i širine od 8 do 12 m. Ta pojava nalikuje dvjema komplementarnim potkovama s nasuprot postavljenim otvorenim dijelovima. Unutar potkovastih struktura ocrtavaju se manje nepravilne površine jačeg magnetizma, koje se mogu protumačiti kao zapečena glina, stoga upućuju na kućne podove. Unutrašnja kružna površina (*central area 2*), omeđena „potkovom" br. 2, sadrži dvadesetak nepravilnih jama; granica između središnjeg prostora i potkovaste strukture očituje se kao uska traka jačeg magnetizma, koja se može protumačiti kao palisada (*palisade 3*). Osim unutar središnjeg prostora, nepravilne jame u velikom su broju razasute čitavom zapadnom sondom, ali ne pokazuju nikakvo grupiranje. Na sjevernom rubu istraženog prostora očituju se dvije pravokutne pojave (*linear anomaly*), koje bi mogle upućivati na drvene strukture.

Usprkos činjenici da je prvobitno zamišljen prostor geofizičkog istraživanja morao biti zamijenjen drugim površinama, rezultati su zadovoljavajući ne samo u smislu



Grafički prikaz anomalija geomagnetskog zračenja (izradio: Österreichisches Archäologisches Institut)



Interpretacija anomalija geomagnetskog zračenja (izradio: Österreichisches Archäologisches Institut)

mogućnosti ocrtavanja arheoloških pojava, nego i s obzirom na zadani cilj istraživanja. S jedne strane, geofizičko ispitivanje potvrdilo je ono što je otprije poznato o arheološkoj stratigrafiji Štrbinaca na temelju iskopavanja i slučajnih nalaza, a to je da rimskome sloju prethodi moćan horizont neolitičkog naselja sa svim pripadajućim klasičnim pojavama toga razdoblja. S druge strane, ustanovljeno je ono što se pretpostavljalo, ali nije bilo sigurno samo na temelju iskopavanja: istočna granica istraženoga groblja iskopavanjem je uglavnom utvrđena, s obzirom na to da se nazire još samo manji broj pojava koje se najvjerojatnije odnose na grobove. Međutim, najvažniji nalaz u smislu postavljenog cilja istraživanja jest prepoznavanje poteza rimske ceste, koji bi morao pripadati dionici *Siscia* – *Cibalae* kao dijagonalnom odsječku državne ceste *Emona* – *Sirmium*. Naime, rimski putopisni izvori svjedoče o tome da se na toj cesti, 22 rimske milje zapadno od Cibala, nalazila Certisija (Perinić 1998: 83 – 86). Dva su razloga što se u ovome trenutku s većom vjerojatnošću nego prije Certisiju može smjestiti na Štrbince. Prvi je upravo spomenuto ustanovljavanje ceste, a drugi je podatak koji je nedavno osvanuo u biografskoj literaturi, a odnosi se na pitanje podrijetla mramornog natpisa o Certisiji (*Certissia*), koji se čuva u Muzeju Đakovštine u Đakovu. Naime, sva su dosadašnja nastojanja da se dođe do podatka o podrijetlu toga spomenika bila uzaludna. Nedavno je, međutim, đakovačko-osječki nadbiskup u miru Marin Srakić ustvrdio da mu je podatak o Štrbincima kao mjestu nalaza natpisa o Certisiji povjerio pokojni biskup Stjepan Bäuerlein (Srakić 2014: 159). Prihvatimo li ubikaciju Certisije na Štrbincima, potrebno je utvrditi gdje se protezala cesta koja se upravo u Certisiji odvajala prema jugu, spajajući Panoniju s Dalmacijom (Perinić 1998: 81 – 83).

Dok su rezultati istraživanja na istočnome dijelu nalazišta uvelike potvrdili prednosti geofizičke metode, rezultati na zapadnom dijelu pokazali su njezina ograničenja i potrebu dopunjavanja podataka geofizičkih istraživanja drugim arheološkim metodama. Naime, rezultati na zapadnoj istraženoj površini posvjedočili su isključivo prapovijesni horizont, premda je posrijedi katastarska čestica 1118, zaštićena zbog arheoloških nalaza iz neolitičkog, rimskog i srednjovjekovnog razdoblja (Dekker 1959, Prilog: bez broja stranice, Katalog arheoloških nalazišta u Đakovštini, s popisom pokretne rimske građe (keramike, stakla, kovanica, i slično) na spomenutoj oranici). Gusti površinski nalazi dosta usitnjene pokretne rimske građe (ulomci keramike, stakla te kovinskih predmeta, pretežno novca), nađeni su pregledom spomenute oranice proteklih godina u vrijeme iskopavanja na Štrbincima. Prema tome, podatak iz geofizičkog istraživanja o nepostojanju rimskog sloja na tome mjestu nije točan, premda je lako moguće da su čvrste rimske strukture posve uništene. Nije, međutim, isključeno da bi rimskom sloju mogle pripadati pravokutne pojave (*linear anomaly*) sjevernije od

prapovijesnih jama i opkopa, preliminarno protumačene kao drvene gradnje.

Literatura

Dekker 1959 Hedviga Dekker, Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike, Đakovo, 1959.
Migotti, Leleković 2013 Branka Migotti, Tino Leleković, Iskopavanja kasnoantičkog groblja na Štrbincima kod Đakova u 2007. i 2008. godini, ARR, 17, Zagreb, 2013: 227 – 299.
Perinić 1998 Ljubica Perinić, Izvori o Certisiji, B. Migotti et al., Accede ad Certissiam. Antički i ranokršćanski horizont arheološkog nalazišta Štrbinci kod Đakova, Zagreb, 1998: 79 – 87.
Srakić 2014 Marin Srakić, Cruce et laborem – križem i radom, Biskup Stjepan Bäuerlein i Đakovačka i Srijemska biskupija (1951. – 1973.), Sabrana djela, XII, Đakovo, 2014.

dr. sc. Branka Migotti
dr. sc. Tino Leleković

Summary

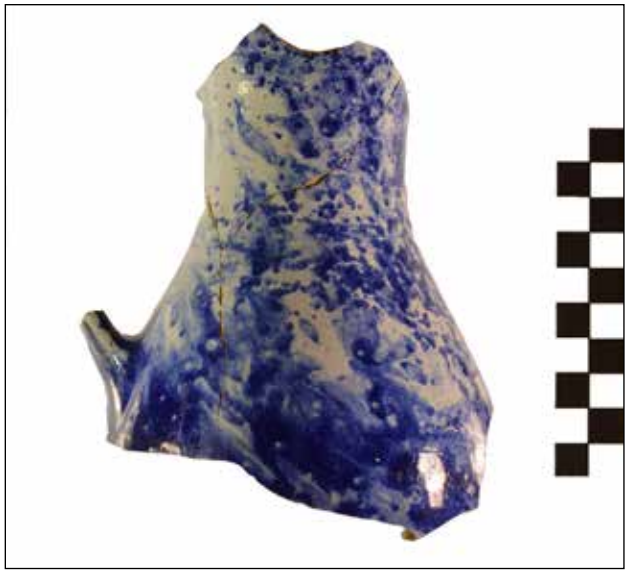
Systematic excavations of the site of Štrbinci began in 1999 as a research project of the small Roman town of *Certissia*, presumably located at the site. In time, the site has revealed a complex stratigraphic sequence, comprising a Neolithic and a late La Tène settlement, as well as cultural remains from the 16th and 17th centuries. Given the complexity of the site and the many obstacles in the way of standard excavations (overall disturbance of the layers, an abundance of destroyed Roman finds, high compensation prices for damaged crops, etc.), it was decided in 2014 to carry out a geophysical survey on a selected part of the site, which was done in cooperation with two relevant institutes from Vienna. Two areas were selected, with the principal aim of determining the location, size, and structure of the Roman period settlement. Data was collected using a dual fluxgate Gradiometer System, and processed by Geoplot 3.0 t, and the processed evidence finally imported into the geographical information system (ArcGIS 10.0). The eastern area has revealed two large-scale archaeological structures in superimposed layers, while it failed to establish with certainty features pointing to Roman graves, thus corroborating the presumption at that point of its being the eastern border of the cemetery. The first of the two abovementioned structures were interpreted as a ditched and palisaded Neolithic pit, while the second was deemed to most probably be a Roman road (7-9 m wide) running across the whole stretch of the researched area in the direction NW-SE. The latter find is very important, as it additionally substantiates the presumption of the location of *Certisisia* at Štrbinci, given that *Certissia* is recorded in various Roman itineraries. The results obtained in the west area are less revealing. As a matter of fact, they are clearly illustrative of the limits of geophysical research and the need to use it in tandem with other archaeological methods. The west area produced only ditched and palisaded circular structures similar to those in the eastern area, and therefore attributable to the Neolithic period. A total absence of Roman structures was established and, consequently, the lack of Roman-time finds presumed. However, this cannot be accepted, as surface finds or various fragmented artefacts (coins, bone, glass, pottery), collected previously on many occasions, undoubtedly testify to the Roman layer in the area in question.

Redni broj: 6
Lokalitet: Đakovo – Trg J. J. Strossmayera
Naselje: Đakovo
Grad/općina: Đakovo
Pravni status: Z-3371
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sondažno zaštitno iskopavanje

Sondažno arheološko iskopavanje na Trgu J. J. Strossmayera u Đakovu trajalo je od 19. svibnja do 17. lipnja 2014. godine. Riječ je o nastavku zaštitnih radova koju su propisani prije gradnje novog trga. Unutar obuhvata planirane gradnje prethodno je istraženo pet sondi. Prve dvije sonde (2 i 3) iskopao je Gaea, obrt za pripremne radove na gradilištu 2009. i 2010. godine. Daljnja istraživanja preuzeo je Odjel za arheologiju Ministarstva kulture, koji je iskopao dvije sonde (4 i 6) 2011. godine te još jednu sondu 2012. godine (7). U kampanji 2014. istražena je posljednja od ukupno šest uvjetovanih probnih



Ostaci arhitekture (SJ 402, 409) u istočnom dijelu sonde 1 (foto: M. Sinobad)



Habanska fajansa, ulomak vrča iz sloja SJ 398 (foto: M. Šunjić)

sondi, označena arapskom brojkom I. Naručitelj i investitor probnog arheološkog iskopavanja bio je Grad Đakovo. Arheološka istraživanja vodio je dr. sc. Marko Sinobad, viši stručni savjetnik – konzervator u Konzervatorskom odjelu u Šibeniku. U istraživanjima su sudjelovali mr. sc. Zoran Wiewegh, voditelj Odjela za arheologiju u Ministarstvu kulture, Maja Šunjić, viša stručna savjetnica – konzervatorica u spomenutom odjelu i Ana Grbeša, dipl. arheo. na stručnom usavršavanju u Muzeju Đakovštine. Strojni i ručni iskop osigurao je investitor, a izvođači radova bili su Đakovački vodovod d.o.o. i Univerzal d.o.o. za komunalne djelatnosti.

Sonda 1 pozicionirana je u jugoistočnom dijelu trga, u prolazu prema Ulici A. Cesarca, tj. gradskoj tržnici na Bajnaku. Površina sonde iznosila je 150 m² (50x3 m), a bila je približno orijentirana u smjeru istok-zapad. Nakon uklanjanja recentnih slojeva asfalta i betona, otkriven je sloj smeđe zemlje (SJ 390) u kojem je prisutna znatna količina različite građevinske šute, najviše ulomaka opeke, crijepa i vapnenog morta. Na površini sloja bili su vidljivi ukopi za više recentnih komunalnih instalacija. U sloju SJ 390 pronađeni su brojni ulomci keramičkih i porculanskih posuda, staklenih i metalnih predmeta te životinjske kosti. Kada je u pitanju apsolutna datacija sloja, važan je nalaz austrijskog krajcera iz 1858. kojim se ta godina može odrediti kao *terminus post quem* njegova nastanka. Među keramičkim materijalom ističu se ulomci glaziranih i oslikanih posuda te sive glačane keramike. Glazure su najčešće raznih nijansi zelene i smeđe boje, a prisutna je i prozirna, dok je oslik bijele boje. Od keramičkih oblika prisutni su razni tipovi tanjura i zdjela. Porculanski su ulomci bijele osnove, većinom bez oslika, dok je manji dio ulomaka monokromno oslikan raznim nijansama plave boje. Od oblika su prisutni tanjuri, zdjele na koničnoj stopi i čaše.

U istočnom dijelu sonde, u sloju SJ 390 otkriveni su ostaci arhitekture. Riječ je o temeljnom dijelu zida (SJ 402) i temeljnoj stopi (SJ 409) objekta koji je zidan ulomcima opeke raznih formata. U punoj dužini otkriven je sjeverni zid objekta koji ima približnu orijentaciju istok-zapad, dok istočni i zapadni zid, okomito postavljeni u odnosu na sjeverni zid, zalaze pod južni profil sonde. Dužina sjevernog zida iznosi 8,15 m, a otkrivena dužina istočnog i zapadnog zida 2,2 m. Otkriveni objekt nije evidentiran na austrijskoj katastarskoj mapi iz 1863., što upućuje na to da je u to vrijeme već bio porušen. S obzirom na to da se ukop za temelje zidova nalazi u sloju SJ 398, pretpostavlja se da je objekt građen u drugoj polovici 18. st. i da je porušen najkasnije sredinom 19. st. Vjerojatno je u pitanju gospodarski objekt koji se nalazio u dvorištu tadašnjega franjevačkog samostana.

Nakon uklanjanja sloja SJ 390, čija debljina iznosi od 0,5 do 1,5 m, duž čitave površine sonde otkriven je sloj sive zemlje u kojem je prisutno dosta gara i pepela, sitnih ulomaka opeke i crijepa, keramike, metalnih predmeta, stakla i životinjskih kostiju (SJ 398). Više od polovice ukupne količine pronađene keramike, stakla i metala u sondi 1 potječe iz sloja SJ 398, koji se na temelju pripadajućeg materijala može datirati u prvu polovicu 18. st. Riječ je o sloju nasipavanja terena tijekom preuređenja prostora nakon osmansko-austrijskog rata s kraja 17. st. Od posebnih nalaza ističe se nalaz srebrnog novca njemačkoga grada Nürnberga iz 1694. godine (PN 22). Među keramičkim materijalom najviše je keramike lokalnog podrijetla, ali su prisutni i ulomci habanske fajanse, talijanske majolike, orijentalne fajanse, oslikane uporabne i dekorativne srednjoeuropske keramike te sive glačane keramike južnougarske provenijencije. U sloju SJ 398 također su pronađene tri keramičke lule turskog tipa koje se mogu datirati u drugu polovicu 17. st. (PN 16, 23, 26).

Najveći broj ulomaka habanske fajanse pripada vrčevima kruškolikog oblika s jednom ručkom. Većina je ulomaka monokromno oslikana različitim nijansama modre boje, ali ima i ulomaka oslikanih žutom i ljubičastom bojom. Od motiva prisutne su horizontalno postavljene koncentrične kružnice, razni listovi i cvjetovi, kružići sastavljeni od točkica te motivi „riblje krljušti" sastavljeni od niza trokutasto složenih lukova. Znatan broj ulomaka oslikan je modrim točkama i mrljama različite veličine i oblika. Takve su mrlje povremeno razlivane te je dobiven mramorizirajući efekt.

Osim ulomaka fajanse, svojom atraktivnošću ističu se dekorativni i uporabni tanjuri proizvedeni u austrijskim, mađarskim i domaćim radionicama. Recipijenti svih tanjura glazirani su i oslikani, a izrađeni su od pročišćene gline s malo primjesa kvarcnog pijeska, oker žute boje pečenja. Domaćim radionicama mogu se pripisati tanjuri oslikani engobom bijele, smeđe, zelene i terakotne boje na tamnosmeđoj, bijeloj ili terakotnoj osnovi. Od motiva se pojavljuju koncentrične kružnice iscrtane uz rubove dna i oboda, različite vitice i spirale te crtice i točke. Austrijskim i mađarskim radionicama pripisuju se tanjuri oslikani prskanjem kojim se postizao mrljast ili prugast ukras. Prisutni su tanjuri tamnosmeđe, bijele i oker osnove s bijelim, tamnosmeđim mrljama i prugama. Specifičnost je ukrasnih tanjura malo dno, izrazito širok zakošen obod i profiliran rub.

Specifičnu vrstu keramike iz sloja SJ 398 čini i siva glačana keramika izrađena od fino pročišćene gline na brzorotirajućem kolu. Karakterističan su oblik vrčevi (ibrici) uskog dna, širokog trbuha, uskog i cilindričnog vrata i profiliranog

oboda s ručkom, koja je aplicirana na vrat i rame. Takvi vrčevi imaju ukras izveden kotačićem u vidu horizontalno postavljenih punih i točkastih kružnica.
Domaćim radionicama pripisuju se lonci loptastih trbuha, profiliranih i povijenih oboda s jednom trakastom ručkom koja je aplicirana na obod i gornji dio trbuha. Lonci imaju stijenke tanke nekoliko milimetara, a izrađeni su od kaolinske gline bijele ili bež boje pečenja. Unutrašnjost lonaca redovito je glazirana, dok je sa spoljašnje strane glaziran samo obod, i to djelomično. Glazura može biti bezbojna, žutooker, zelene i smeđe boje. Po trbuhu su često izvedeni plitki paralelni žljebovi i vidljive su tamne mrlje od vatre.
U sloju SJ 398, osim keramičkog materijala s kraja 17. i prve polovice 18. st., pronađeno je i nekoliko ulomaka keramike svjetlooker boje pečenja, oslikanih tankim crvenim linijama koje tvore mrežast ukras u obliku rombova. Ulomci su tankih stijenki, a pripadali su vrčevima. Takva keramika pripada srednjoeuropskom kulturnom krugu, a proizvodila se od 13. do početka 17. st.
Ispod sloja SJ 398, u jugoistočnom kutu sonde otkriven je sloj sive zemlje s dosta gara i pepela prosječne debljine 30 cm (SJ 418). S njim se u vezu može dovesti više jama otkrivenih na tome mjestu. U zapuni jama utvrđeni su otisci drvenih stupova koji su u potpunosti istrunuli. Oko dviju jama otkriven je sloj zapečene zemlje nastao kao posljedica vatre koja je ondje gorjela. Sve jame bile su ukopane u sloj smeđe zemlje SJ 445. Okolnosti nalaza upućuju na to da je sloj SJ 418 nastao gorenjem drvenog objekta kojem su pripadale opisane jame i stupovi. U njemu je pronađeno više ulomaka raznog kuhinjskog posuđa.
U nastavku sonde prema zapadu, ispod temeljne stope sjevernog zida objekta otkrivena je jama SJ 448. Jama je ovalnog tlocrta, a promjer po smjeru istok-zapad iznosi 2,25 m. Jama nije iskopana u cijelosti jer dijelom zalazi pod sjeverni profil sonde te je ukopana u sloj SJ 445 i zapunjena sivosmeđom rahlom zemljom SJ 449. U zapuni jame pronađeno je više ulomaka keramike, metala i stakla. Keramički materijal odgovara materijalu iz sloja SJ 398. Nakon zatrpavanja jame, zbog njezine dubine došlo je do slijeganja materijala kojim je bila zatrpana i do prodora sloja SJ 390 u njezinu zapunu. Zbog rastresitosti zemlje na tome mjestu, popucali su i temelji zidanog objekta u širini jame. Taj je dio zida tijekom istraživanja razgrađen zbog iskopa jame do njezina dna.
Zapadno od jame SJ 448, u središnjem dijelu sonde otkrivena je jama SJ 508, dimenzija 2,25x2,15 m, koja je bila ukopana u sloj SJ 445 i zdravicu. Jama je bila zapunjena slojem sive zemlje SJ 509, u kojoj su pronađeni brojni ulomci keramike, stakla i metala. Izdvajaju se tri skoro u potpunosti sačuvana monokromno oslikana i glazirana ukrasna tanjura. Sva tri tanjura imaju identičan oslik u vidu mrlja i pruga različite debljine koji je izveden prskanjem. Smatra se da su takvi tanjuri rad austrijskih radionica s kraja 17. ili početka 18. st. Među pronađenim nalazima također su prisutni ulomci habanske fajanse, sive glačane keramike te glazirane i oslikane keramike lokalnog podrijetla.
Zapadno od jame SJ 508 otkriven je veći ukopan objekt SJ 510, približne orijentacije sjeverozapad-jugoistok. Širina objekta pri vrhu ukopa iznosi oko 5,5 m, a pri dnu oko 3 m. Dužina je ostala nepoznata jer objekt zalazi pod sjeverni i južni profil sonde. Objekt je ukopan u sloj SJ 445 i zdravicu. Ukop za objekt na zapadnoj je strani u punoj visini izveden okomito, dok je na istočnoj strani izveden stepenasto. Unutar objekta otkriveno je više jama, od kojih su pojedine ostaci drvene konstrukcije objekta. Ukopani objekt SJ 510 na temelju stratigrafskih odnosa može se datirati u 17. st., u vrijeme osmanske uprave gradom ili neposredno nakon nje, a zatrpan je u prvoj polovici 18. st., zajedno s ostatkom terena na području današnjeg trga.
U sjeverozapadnom kutu sonde otkriven je jarak SJ 408 ukopan u sloj SJ 445 i zdravicu. Jarak je orijentiran u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Vrh ukopa bio je zapunjen slojem SJ 390, koji je zbog težine utonuo u izvornu zapunu od tamnosive rahle zemlje (SJ 407). Iskopavanjem zapune jarka, u gabaritima sonde otkriveni su tragovi 18 drvenih kolaca koji su bili postavljeni jedan uz drugi (SJ 419 – 436). Kolci su u potpunosti istrunuli, a od njih je ostao samo otisak u zapunu jarka. Promjer kolaca iznosio je od 16 do 20 cm. U zapuni SJ 407 pronađeno je nekoliko ulomaka keramike, od kojih su databilni ulomci valovito oblikovanog oboda, koji je izrađen od pročišćene gline crvene boje pečenja. Ulomci pripadaju vrču osmanske provenijencije. Vanjska površina oslikana je bijelom bojom tehnikom slijevanja, a potom premazana glazurom zelenkaste boje.
Nakon što je sloj SJ 398 u potpunosti uklonjen, započeo je iskop sloja smeđe tvrde zemlje u kojoj su prisutni sitni ulomci opeke i gara (SJ 445). Riječ je o najstarijem kulturnom sloju u gabaritima sonde 1. Ispod njega nalazi se zdravica (SJ 649), koja je u krajnjem zapadnom dijelu sonde utvrđena na ▼ od 109,30 m, a u krajnjem istočnom dijelu na ▼ od 109,40 m.
U sloju SJ 445 pronađeni su brojni ulomci keramike, stakla i raznih metalnih predmeta, ali znatno manje nego u sloju SJ 398. Od posebnih nalaza pronađene su dvije srebrne kovanice. U pitanju je novac rimsko-njemačkog cara Rudolfa II. (1576. – 1612.) iz 1599. godine (PN 18) i poljskog kralja Sigismunda III. (1587. – 1632.) iz 1626. godine (PN 19). Najveći udio u pronađenoj keramici čine



Dekorativni oslikan tanjur iz zapune jame SJ 508 (foto: M. Šunjić)



Obrambeni jarak (SJ 501) i ostaci palisade u istočnom dijelu sonde 1 (foto: M. Sinobad)

ulomci raznog kuhinjskog posuđa lokalne izrade, a prisutni su i ulomci finijeg stolnog posuđa, koje pripada različitim kulturnim krugovima. Izdvajaju se ulomci neglazirane, glazirane i oslikane osmanske keramike. Posude su izrađene od fino pročišćene gline, vješto su oblikovane na brzorotirajućem nožnom kolu, crvene su boje pečenja i imaju veliku specifičnu težinu. Premazane su kompaktnim i sjajnim glazurama raznih nijansi zelene boje. Glazura je najčešće nanesena preko sloja bijelog premaza, a ima i ulomaka na koje je glazura nanesena izravno. Više ulomaka oslikano je tehnikom slijevanja. Među pronađenim ulomcima izdvaja se jedan ulomak ukrašen tzv. *sfragito* tehnikom urezivanja. U sloju SJ 445 pojavljuju se i ulomci keramike, koja pripada srednjoeuropskom kulturnom krugu. Takvi su ulomci lonaca loptastog trbuha i trakastog oboda koji su izrađeni od kaolinske gline bijele ili bež boje pečenja. Njihova je unutrašnjost redovito glazirana. Istom kulturnom krugu pripadaju i ulomci tronožnih posuda za kuhanje čiji je recipijent premazan glazurom smeđe i zelene boje. U sloju SJ 445 također je pronađeno nekoliko ulomaka oslikane keramike svjetlooker boje pečenja. Oslik čine tanke ukrštene crvene linije koje tvore mrežast ukras u obliku rombova.

Tijekom uklanjanja sloja SJ 445 u istočnom dijelu sonde otkriven je obrambeni jarak SJ 501 (▼ istočnog oboda 109,39 m, zapadnog oboda 109,30 m, dna 107,50 m), orijentiran u smjeru sjever-jug. Jarak u presjeku ima oblik slova V, a širok je oko 3,5 m. Zapadno od jarka otkriven je kanal (SJ 471) u čijoj su zapuni (SJ 473), jedan uz drugi, bili postavljeni drveni kolci. Kolci su u potpunosti istrunuli, s tim da je na njihovu mjestu u gornjem dijelu ostala šupljina, a u donjem smeđa rahla zemlja. U gabaritima sonde bilo je 11 takvih kolaca, čiji je prosječan promjer iznosio 15 cm. Riječ je o ostacima palisade kojom je obrambeni jarak bio dodatno osiguran. U zapuni SJ 473 pronađen je ulomak glaziranog i oslikanog tanjura i vrča. Ukop SJ 471 izveden je po sredini šireg i plićeg starijeg ukopa SJ 495. U zapuni tog kanala (SJ 496) pronađeno je više sitnih ulomaka opeke te pet ulomaka slikane keramike svjetlooker boje pečenja. Oslik čine tanke crvene linije koje tvore mrežast ukras u obliku rombova.

Zapadno od ukopanog objekta SJ 510 otkriveni su kanali koji su bili plitko ukopani u zdravicu (SJ 606, 612, 614, 616 i 622) i koji su se mogli uočiti tek u razini zdravice. Svi su kanali istodobni i mogu se dovesti u vezu. Uz njih otkriveno je i nekoliko jama. Navedene strukture vjerojatno čine ostatke stambenog objekta.

Jarak SJ 501 najvažnije je otkriće ovogodišnjeg iskopavanja. Na temelju pronađenih ulomaka keramike u zapunama kanala od palisade, može se reći da je jarak nastao

u kasnom srednjem vijeku ili tijekom osmanske uprave gradom te da je palisada bila izmjenjena krajem 17. st., vjerojatno u vrijeme osmansko-austrijskog rata. Pronalaskom obrambenog jarka pozicionirana je i istočna međa osmanskog Đakova koja je do sada bila poznata samo iz Sparrova grafičkog prikaza grada i nije se mogla pouzdano smjestiti u prostor.

dr. sc. Marko Sinobad

Summary

During the archaeological campaign undertaken in 2014 a probe was investigated (Probe 1), measuring 150 m², positioned in the south-east part of J.J. Strossmayer Square in Đakovo. The discovered archaeological structures and movable finds can be dated precisely to the period from the early post-medieval age to the 20th century. In the vertical stratigraphy of the probe profile three basic archaeological layers stand out. The most recent layer can be dated to the second half of the 19th and early 20th centuries. It is followed by a layer which dates from the first half of the 18th century while the oldest one dates from the 16th and 17th centuries. It is possible that specific structures and an insignificant part of the pottery material found belong to the late medieval period.
The most important discovery was an enclosure ditch and the remains of a palisade along its edge in the eastern section of the probe. On the basis of the pottery shards found it can be concluded that the ditch was built in the late middle ages or during the Ottoman rule of the city and that the palisade was changed in the late 17th century, probably at the time of the Ottoman-Austrian war. The discovered ditch can be identified with the eastern part of the enclosure ditch which existed around Ottoman ruled Đakovo and which is depicted on Sparr's drawing of the city from 1697.
The excavations also established that after the Viennese war, in the early 18th century, substantial works were carried out which considerably changed the appearance of the city at that time. A large quantity of earth and various types of debris were brought into the area of the present day square which destroyed the visage of the city from the middle and post-medieval period. Owing to these works the space east of the Bishop's court was transformed into the central city square which still exists today.

Redni broj: 7
Lokalitet: Istočna Slavonija
Naselja: –
Grad/općina: Osijek, Đakovo
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zračno rekognosciranje

Od 3. lipnja do 15. studenoga 2014. Institut za arheologiju iz Zagreba, pod vodstvom dr. sc. Bartula Šiljega te zamjenika voditelja dr. sc. Hrvoja Kalafatića, istraživao je više lokaliteta na područja istočne Slavonije (Osječko-baranjska županija, Vukovarsko-srijemska županija). Arheološka istraživanja



Čepin – Okrugla dolina (izvor: Google Earth)



Preslatinci – Ugljare (izvor: Google Earth)

područja istočne Slavonije u 2014. godini financirana su sredstvima Ministarstva kulture, prema programu Zračna arheologija u istočnoj Slavoniji 2014. i sredstvima s računa IARH-a.

Arheološkim istraživanjima (zračnim snimanjima) u dvama je navratima (6. lipnja i 12. studenog 2014.) zabilježen cijeli niz novih lokaliteta na području Osijeka, Čepina (Okrugla dolina), Ernestinova, Koprivne, Semaljaca, Viškovaca, Đakova, Preslatinaca (Ugljare) Markušice (Novoševci) i Satnice Đakovačke, ali su i poznati lokaliteti dobili vrijedne zračne snimke, primjerice Ivanovac (Kolođvar), Klisa (zračna luka). Prepoznato je 50-ak lokaliteta. Letjelo se iz Čepinske zračne luke zrakoplovima tipa Cessna (visokokrilac). Tom je prilikom rekognoscirana većina uočenih nalazišta te je na većini pronađen arheološki materijal (uglavnom keramika i litika). Prelimirani pregled keramike pokazao je da se radi o lokalitetima iz gotovo svih arheoloških razdoblja, ali najviše iz neolitika i srednjeg vijeka.
Analiza zračnih snimki (snimke cikličnih snimanja Državnoj geodetskoj upravi – DGU s mrežnih stranica ARKOD i Geoportal) potvrdila je postojanje više lokaliteta koji su uočeni tijekom zračnog snimanja u lipnju i studenom, stoga je odlučeno kupiti snimke za područje omeđeno vrhovima (Petrijevci – Erdut – Đakovo – Vinkovci), oko 480 digitaliziranih snimki cikličkih snimanja DGU-a (cca



Markušice – Novoševci (foto: H. Kalafatić)



Ivanovac – Koloďvar (foto: B. Šiljeg)



Klisa, zračna luka (izvor: Google Earth)

100 km²). Snimke kupljenog područja podudaraju se s najintenzivnije snimanim područjem iz zrakoplova u sklopu programa Zračna arheologija. Usporedbom kosih snimki iz zrakoplova te DGU snimki postavljeni su osnovni obrasci za prepoznavanje arheoloških lokaliteta. To je omogućilo svrhovitije pregledavanje satelitskih snimki (dostupnih na mrežnim stranicama Google Earth i Bingmaps) za područja koja nisu obuhvaćena snimanjima iz zrakoplova tijekom ovogodišnje kampanje. Tako su južno od Osijeka (Briješće, Antunovac) uočeni zanimljivi oblici koji su vidljivi samo na snimkama WorldView-2 satelita (datum snimanja 29. srpnja 2013.) te su kupljeni preko tvrtke GDiGISDATA d.o.o.

Kao nadopuna u istraživanju upotrebljavan je i Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, ali i arheološki članci na temu arheološke topografije te izvještaji muzeja iz tog kraja. Lokaliteti su prepoznavani pomoću tragova u žitu (*crop marks*), tragova u tlu (*soil marks*) te kontrasta sjene i svjetla (*shadow marks*). Zračnim istraživanjima otkriven je cijeli niz ostataka arheoloških struktura (naseobine, utvrde, obredno-ukopni prostori) od kojih je tek manji dio evidentiran u konzervatorskim odjelima, odnosno arheološkoj literaturi. Posebnost takva pristupa jest da se dobio i prostorni raspored pojedinih nalazišta, što svakako pomaže u zaštiti i proučavanju pojedinog lokaliteta, ali i skupina istovjetnih lokaliteta. Svakako je potreban oprez jer je osnovno pravilo daljinskog istraživanja da ono može potvrditi postojanje pojedinog lokaliteta, ali to što se na nekim područjima ne prepoznaju lokaliteti ne znači i da ih nema.

Literatura

Dekker 1959 H. Dekker, Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike (Biblioteka Muzeja Đakovštine ; knj. 1), Muzej Đakovštine, Đakovo, 1959.
Radić 2007 M. Radić, Mirko Bulat: arheolog Muzeja Slavonije Osijek, zbornik radova, Muzej Slavonije, Osijek, 2007.

dr. sc. Bartul Šiljeg
dr. sc. Hrvoje Kalafatić

Summary

The archaeological excavations (aerial photographing) in the course of 2014 revealed a series of new sites in the areas of the settlements Osijek, Čepin (Okrugla dolina), Ernestinovo, Koprivna, Semaljci, Viškovci, Đakovo, Preslatinci (Ugljare), Markušica (Novoševci) and Satnica Đakovačka. Aerial photographs were also taken of the previously known sites: Ivanovac (Kolodvar), Klisa (airport). Approximately fifty sites were identified. The flight started from the Čepin airport on a Cessna type plane (high wing). On that occasion a reconnaissance survey was made of the majority of the sites and archaeological evidence was found on most of them (mainly pottery and lithics). The preliminary survey of the pottery showed that the sites dated from almost all archaeological periods but to main part from the Neolithic and middle ages.

Redni broj: 8
Lokalitet: Jagodnjak – Cerik sjever (AN 6)
Naselje: Jagodnjak
Grad/općina: Jagodnjak
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 18. rujna do 30. studenog 2014. tvrtka Geoarheo d.o.o. istraživala je lokalitet AN 6 Cerik sjever u selu Jagodnjaku u Baranji. Istraživanje je dio zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi autoceste A5, dionica Beli Manastir – Osijek.



Zračna snimka lokaliteta tijekom istraživanja (foto: G. Skelac)

Lokalitet je obuhvatio trasu buduće autoceste od stacionaže 11+000 do stacionaže 11+450 te istočnu i zapadnu stranu putnog prijelaza ukupne dužine 250 m. Ukupna istražena površina iznosila je približno 73.000 m^2.

Ukupno je istraženo 700 različitih arheoloških objekata. Većinom je riječ o ukopima različite veličine s brojnim nalazima keramike, životinjskih kostiju, kamenih i metalnih nalaza. Najveća koncentracija arheoloških nalaza bila je na manjem prirodnom uzvišenju, odnosno niskoj gredi koja se proteže u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Pronađeni arheološki nalazi potječu iz više prapovijesnih i povijesnih razdoblja. Najviše nalaza pripada razdoblju kasnog brončanog doba, zatim željeznom dobu i rimskom razdoblju, a manji dio potječe iz eneolitika i kasnog srednjeg vijeka.
U razdoblje eneolitika sa sigurnošću se može datirati sedam istraženih objekata smještenih uz istočni rub lokaliteta. Uglavnom je riječ o plitko ukopanim objektima srednje veličine, zapunjenima svjetlosmeđom zemljom s manjim brojem pokretnih nalaza, od kojih prevladavaju ulomci keramičkih posuda i nekoliko komada litičkog materijala. Tom razdoblju vjerojatno pripada i ulomak opsidijana koji je pronađen u sloju oranice. Prevladava gruba kuhinjska keramika raznih nijansi smeđe boje. Iz samo jednog objekta potječe keramika ukrašena plitkim urezivanjem mrežastih motiva i dubokim urezivanjem spiralnih linija uokvirenih manjim kružnim ubodima. Na osnovi načina ukrašavanja keramika je pripisana lasinjskoj kulturi iz razdoblja eneolitika.
Razdoblju kasnog brončanog doba pripada najveći broj pronađenih pokretnih i nepokretnih nalaza. Pronađeni su i nalazi iz srednjeg brončanog doba, ali u zanemarivom broju. Istraživanjem je zahvaćen znatan dio kasnobrončanodobnog naselja koje se protezalo na prirodnom uzvišenju. Istraženo je nekoliko desetaka većih poluukopanih objekata nepravilnog oblika, za koje se može smatrati da su bili u funkciji radnih i stambenih objekata. Uz njih se nalazi čitav niz manjih objekata koji su imali različite namjene. Osim toga, uz to razdoblje može se vezati čitav niz ukopa od drvenih stupova, koji uglavnom nisu sadržavali nikakve nalaze, kao i nekoliko većih nadzemnih objekata, od kojih su sačuvani samo ukopi od drvenih stupova. Veći stambeni ili radni objekti imaju nepravilan oblik, prosječnih dimenzija 5x4 m. Dubina im rijetko prelazi više od 0,6 m, a prosječno je puno manja. Količina lijepa razlikovala se od objekta do objekta, s time da je manje onih s većim količinama i otiscima šiblja na lijepu. U nekoliko su objekata pronađeni ostaci peći, od kojih su najzanimljiviji ulomci rešetke s kružnim perforacijama. Takvi ostaci potječu od peći za pečenje keramičkih posuda. Najveći broj pokretnih arheoloških nalaza iz kasnog brončanog doba jesu ulomci keramičkih posuda, uglavnom pronađeni u zapunama većih i manjih objekata. Zastupljena je gruba i u manjem postotku fina keramika. Od ostalih keramičkih predmeta česti su nalazi pršljenova, od kojih su neki ukrašeni urezivanjem, zatim nekoliko utega i manjih poklopaca nastalih sekundarnom obradom ulomaka keramičkih posuda. U objektima je pronađen veći broj ukrasnih brončanih igala tipičnih za razdoblje kasnog brončanog doba. Kamene predmete čine brusovi, dijelovi nekoliko dvodijelnih kalupa za lijevanje brončanih predmeta i veći kameni žrvnjevi.
Širem razdoblju željeznog doba pripada tridesetak različitih arheoloških objekata, od čega je nekoliko većih poluukopanih objekata koji su imali stambenu namjenu. Keramika je uglavnom sive i tamnosmeđe boje, a manji dio je raznih nijansi smeđe boje. Pojedini ulomci imaju veliku količinu primjesa pijeska. Od oblika su zastupljene konične zdjele s uvučenim obodom te razne zdjele i lonci s ravnim ili izvijenim obodima i uglavnom zaobljenom usnom. Rjeđi su oblici manje plitke posude, vrčevi s dvjema ručkama i šalice s jednom ručkom. Ručke su uglavnom trakaste, ali su prisutni i drugi oblici. Od ukrasa su najzastupljenije plastične trake s kosim zarezima i kružnim otiscima prsta.



Kalup za lijevanje ukrasnih igala iz kasnog brončanog doba (foto: N. Lete)



Keramički predmeti iz željeznog doba (foto: N. Lete)



Pronalazak kasnoantičke ostave (foto: D. Čakanić)

Rijetki su ukrasi grafitom i žigosani trokuti. Od ostalih keramičkih predmeta nešto su češći nalazi pršljenova i kalema. Pronađen je i manji broj brončanih, uglavnom ukrasnih predmeta. Od njih se posebno izdvaja nekoliko fibula, tri manja trokutasta privjeska izrađena od brončanog lima i jedan prsten s ukrasnom pločicom.

Iz rimskog razdoblja potječe tridesetak objekata, među kojima se ističe nekoliko većih pravokutnih objekata, koji su zasigurno ostaci nastambi, zatim bunari, otpadne jame i jedan plitak kanal. Nekoliko bunara kružnog oblika istraženo je na najnižem dijelu nalazišta, a na dnu dvaju bunara pronađeni su ostaci drvene bačvaste oplate. Na povišenom dijelu terena istražen je bunar koji je na dnu imao četvrtastu konstrukciju od širokih dasaka s utorima. Iz rimskog razdoblja potječe veća količina keramičkog materijala, koji je velikim dijelom pronađen u zapunama plitkih pravokutnih objekata i bunara. Riječ je uglavnom o ulomcima grube kuhinjske keramike, kao što su lonci za kuhanje i poklopci. Pronađeno je i nekoliko keramičkih svjetiljki s prikazom maski te metalni nalazi, kao što su brončani novac i fibula, željezni noževi, čavli, ključ i dr. Prema rezultatima preliminarne analize, nalazi se mogu datirati u razdoblje od 2. do 4. stoljeća.

Najvažniji nalaz na ovom lokalitetu jest kasnoantička ostava brončanih i željeznih predmeta. Ostava je bila pohranjena u manji kružni ukop, čija se zapuna nije previše razlikovala od okolne zemlje. U ukop je bio položen velik brončani kotao s otvorom okrenutim prema dnu. Uz obod se nalazio željezni obruč i polukružna ručka za vješanje koji su bili korodirani i slijepljeni, a na nekoliko su mjesta vidljive zakrpe od brončanog lima i sitnih zakovica. Kotao je izvađen zajedno sa zapunom i prevezen na daljnju obradu. Naknadnim je čišćenjem utvrđeno da se u unutrašnjosti nalazilo osam željeznih i brončanih predmeta. Željezni su predmeti veće ralo, tronožac i dva manja zvona, a od lijevane su bronce četiri veća zvona, koja u unutrašnjosti imaju željezne batove. Ostava je nastala sredinom 4. stoljeća.

Iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka potječe jedan važniji objekt, vjerojatno ostatak pastirske nastambe. U njemu su pronađeni ulomci keramičkih lonaca i vrčeva te više željeznih i brončanih predmeta. Od ukrasa su zastupljene



Sadržaj kasnoantičke ostave (foto: Š. Vrkić)

horizontalne linije izvedene urezivanjem i vodoravni nizovi uboda izvedeni kotačićem na ramenu i trbuhu posuda. Tom razdoblju pripadaju dvije manje brončane pribadače s kuglastom glavicom, kakve se često pronalaze u novovjekovnim grobovima.

Šime Vrkić

Summary

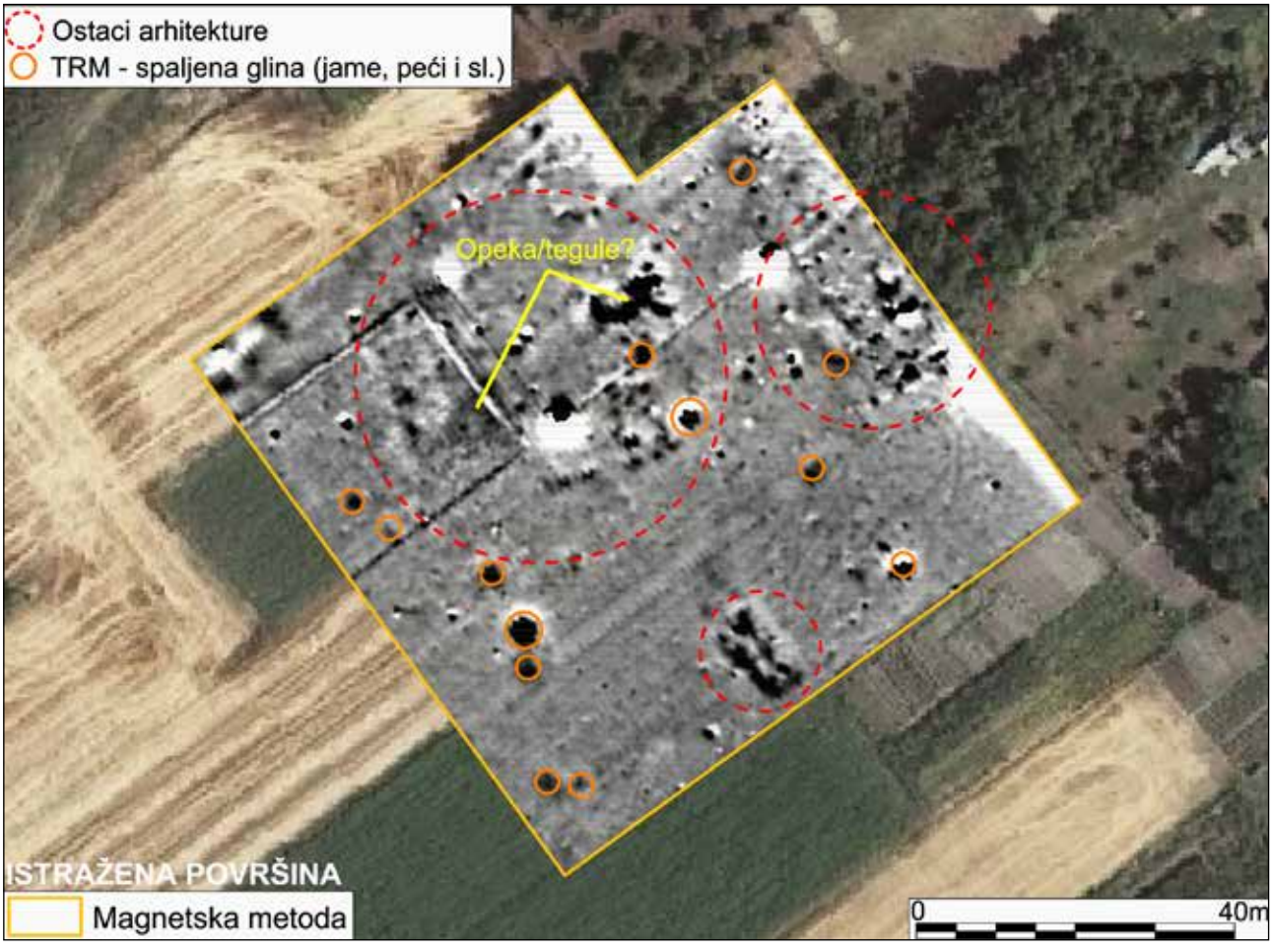
Rescue archaeological excavations were undertaken at the site Cerik North in the village of Jagodnjak in Baranja. The site was excavated within the framework of the protection works on highway A5, section Beli Manastir – Osijek. On a surface of about 73,000 m², 700 various archaeological features were investigated and documented. The discovered finds dated from the Neolithic, Bronze and Iron Ages, the Roman period and The Middle Ages. The most numerous finds originated from a Late Bronze Age settlement which

stretched across a gentle natural elevation and was only partly covered by the excavations. A rather large number of finds, including the more significant features, dated from the Iron Age and Roman period, while a smaller numbers dated from the Eneolithic (Lasinya culture) and late middle ages.
The most significant find discovered at this site was a late antiquity hoard consisting of a large bronze cauldron filled with iron and bronze items. The iron items included a large ploughshare, a tripod and two smaller bells, as well as four large bells made of bronze. By all accounts the items originated from a Late Antiquity estate while the hoard was placed in the mid 4th century.

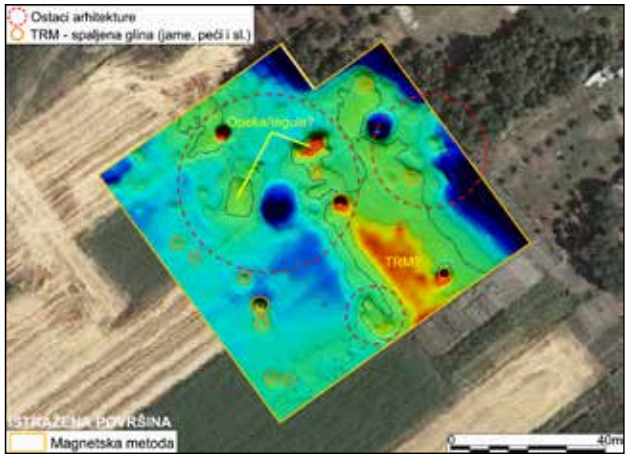
Redni broj: 9
Lokalitet: Kamenac
Naselje: Kamenac
Grad/općina: Kneževi Vinogradi
Pravni status: Z-6159
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

Između 30. listopada i 4. studenoga 2014., u sklopu programa *Baranja – Dunavski limes u Hrvatskoj*, sredstvima Ministarstva kulture 2014. prvi je put geofizički istraženo (metodom geoelektričnoga otpora (Geoscan RM15) i magnetometarskom metodom (Geometrics G-858)) arheološko nalazište Kamenac u Kamencu. Riječ je o lokalitetu smještenom u podnožju istočnoga obronka Banskog brda, na udaljenosti od oko 2,5 km od ruba nekadašnje dunavske poplavne zaravni i suvremenog naselja Kneževi Vinogradi. Moguće je da se spomenuto mjesto u rimsko doba zvalo *Mons Aureus* (Itin. Ant.). Voditelj programa bio je Igor Vukmanić iz Muzeja Slavonije, dok je lokalitet geofizički istražio prof. dr. sc. Branko Mušič (Gearh d.o.o., Maribor), čiji su tim činili i Matjaž Mori, Eline Nas te Filip Matijević.

Istražene su k.č. 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583 (k.o. Kamenac), odabrane na osnovi velikog broja tamošnjih površinskih arheoloških ostataka, na površini od oko 6500 m^2. Cilj istraživanja bio je lociranje ostataka arhitekture, zatim ruševinskih slojeva, eventualno peći, tragova spaljene gline te jama, odnosno prikupljanje podataka o trenutačnom stanju i potencijalu nalazišta Kamenac za eventualna buduća istraživanja.
U središnjem je dijelu istraživane površine, pri čemu je razdaljina između točaka mjerenjem geoelektričnoga otpora iznosila 1 m, a ona između profila napravljenih magnetometrom 0,5 m, bio dokumentiran dio veće



Rezultati istraživanja magnetometrom (gradijent) na fotografiji Državne geodetske uprave (izradio: B. Mušič)



Rezultati istraživanja magnetometrom (gornji senzor) na fotografiji Državne geodetske uprave (izradio: B. Mušič)

antičke građevine prekrivene ostacima urušenoga krovišta. Bolje su od toga očuvani temelji objekta evidentiranoga na krajnjem istočnom rubu istražene površine. Linije induciranog tipa magnetizacije pritom upućuju na ostatke zidova od kamena ili na strukture u negativu, dok su veće površine termoremanentnog tipa magnetizacije (TRM) rezultat očitovanja arheoloških ostataka različitih vrsta opekarskih proizvoda, jama ili peći. Sudeći prema rezultatima ovog istraživanja, lokalitet o kojem je riječ nije moguće vezati uz rimsku vojsku, već uz ostatke dijela civilnoga rimskog naselja ili vile iz 3./4. st., a kojemu zbog tamošnjega intenzivnog oranja prijeti nestanak.

Igor Vukmanić
prof. doc. dr. Branko Mušič

Summary

Geophysical archaeological explorations were carried out at the site of Kamenac in Kamenac. Some experts believe that the name of the settlement was *Mons Aureus* in the Roman period. The excavations were undertaken in order to collect data on the existing state and potential of the site for possible future investigations. The site is located at the foot of the eastern slope of Bansko brdo, west of the current settlement of Kneževi Vinogradi.
The explorations were performed by geo-electrical resistance (Geoscan RM 15) and magnetometer (Geometrics G-858) methods on a total surface of approximately 6500 m². A rather large Antiquity structure was revealed in the central part of the geo-physically explored area in which some of the rooms were covered with the remains of a collapsed roof. The best preserved parts of the structure were the foundations of the structure along the easternmost and north-eastern edges of the terrain. These explorations confirmed that the remains of a Late Antiquity complex in Kamenac were seriously endangered by ploughing. There is no evidence of the possibility of linking the site to the Roman army but rather to the remains of a civilian settlement or villa from 3rd/4th centuries.

Redni broj: 10
Lokalitet: Kneževi Vinogradi – Crvena ćuprija – oranica Ciglana
Naselje: Kneževi Vinogradi
Grad/općina: Kneževi Vinogradi
Pravni status: Z-6118
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

U sklopu programa Baranja – Dunavski limes u Hrvatskoj, a zahvaljujući financijskim sredstvima Ministarstva kulture, zapadno od lokacije Crvena ćuprija, između Kneževih Vinograda i lokaliteta Dragojlov brijeg, između 4. i 12. studenoga 2014. probno je arheološki istražena k.č. 1499/3 (k.o. Kneževi Vinogradi). Voditelj istraživanja bio je kustos Igor Vukmanić, arheolog u Muzeju Slavonije u Osijeku, njegov zamjenik bio je Domagoj Dujmić (također iz Muzeja Slavonije), a u istraživanju su sudjelovala i dvojica fizičkih radnika.

Navedena je čestica istraživana jer se u profilima tamošnjega kanala za odvodnju voda mogao vidjeti presjek jarka (*fossa*) u obliku slova V, a koji je ondje u 1./2. st. mogao okruživati rimski vojni logor ili, u posljednjoj četvrtini 4. st., promatračnicu. Stoga je u južnome dijelu oranice Ciglana bila označena sonda veličine 9x3 m, koja je dužim stranama bila usmjerena u smjeru sjever-jug. Odnos stratigrafskih jedinica prilikom iskopavanja bio je dokumentiran na sljedeći način: SJ 1 – sloj oranja tamnosmeđe boje u kojem su pronađeni malobrojni ulomci opeka i keramičkih posuda iz rimskoga doba. U nekim je dijelovima sonde taj sloj bio dubok do 0,6 m. S dubine veće od 0,35 m u SJ 1, u krajnjoj zapadnoj trećini sonde, bio je prikupljen veći broj ulomaka tegula i imbreksa. Ispod tog sloja pojavio se sloj sivkaste zemlje prošaran žućkastim i smećkastim mrljama (SJ 2), u kojem su pronađeni ulomci rimske keramike, opeka (s uzorcima koncentričnih kružnica) i tegula, debeo oko 20 cm. U sjeveroistočnome je uglu SJ 2 bila je dokumentirana jama SJ 3/4 – okrugla, promjera 1,2 m te ispunjena zemljom tamnosive boje i žućkastom ilovačom. Apsolutna je visina zapune te jame bila na 87,15 m, a dno na 86,95 m i u razini sa zdravicom (SJ 7 = les). U jugoistočnome dijelu navedene sonde dokumentirana je druga jama, SJ 5/6, ovalna oblika, 100x75 cm, ispunjena zemljom tamnosive boje i ulomcima rimskih opeka. Apsolutna je visina zapune te jame bila na 87,2 m, a



Niz tegula postavljenih u istočnome dijelu sonde (foto: I. Vukmanić)



Ostatak temeljne stope u sjeveroistočnom profilu iskopa (SJ 9) (foto: I. Vukmanić)



Presjek sjeveroistočnog dijela sonde (SJ 10, 12, 14, 15) (foto: I. Vukmanić)

dno na 86,98 m, također u razini zdravice. U tijeku iskopavanja sonda je na istočnoj strani – uz sam rub nekadašnje obale Dunava – bila proširena za 3x3 m, pa su dimenzije terena u konačnici iznosile 12x3 m. U proširenom je dijelu, 1 m zapadno od istočnoga ruba sonde, ravnocrtno u smjeru sjever-jug bio postavljen niz tegula (SJ 8) koji se podvlačio pod sjeverni i pod južni profil sonde. Spomenuti je niz tegula bio dokumentiran na relativnoj dubini od 0,92 m. Pod istočni se rub sonde podvlačila i jama sive boje (SJ 11/14) u kojoj su bili pronađeni ulomci žbuke i tegula. U sjeveroistočnom je uglu istražene površine bila dokumentirana još jedna jama (SJ 9) trapezoidna oblika, promjera oko 1,1 m, ispunjena masnom zemljom tamnosmeđe boje, koja se dijelom podvlačila pod isti ugao. Na dubini od 1,45 m u toj je jami bio otkriven dio temeljne stope veličine 45x30 cm (SJ 10) koji se podvlačio pod sjeveroistočni profil sonde (slika 2). Spomenuta je stopa bila napravljena od šute, ulomaka tegula, kamena i žbuke, u visini od 25 cm. Južno od te stope, na relativnoj dubini od 1,4 m dokumentiran je sličan temelj (SJ 12/13), koji se podvlačio pod jugoistočni rub terena, iz kojega se nije vidio više od 4-5 cm. Opisane su stope bile međusobno udaljene 1,7 m.
Rezultati ovoga (probnog) istraživanja nisu konkluzivni. Riječ je o položaju smještenom uz sam rub poplavnoga područja Dunava, uz koji je u rimsko doba bila napravljena neka instalacija čvrstih temelja, a čiji su manji dijelovi bili otkriveni opisanim iskopavanjem.

Igor Vukmanić

Summary

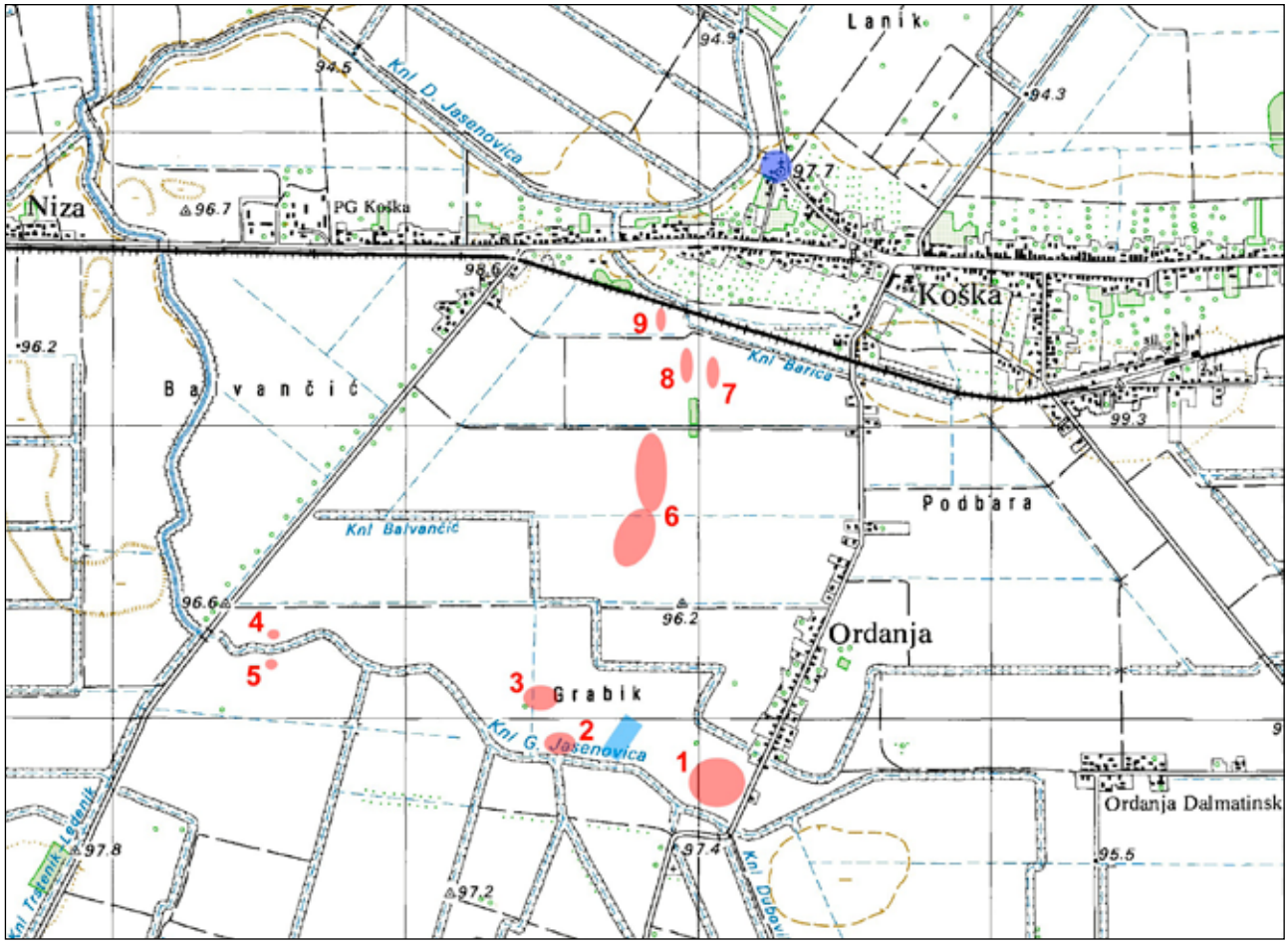
In 2014, within the framework of the programme *Baranja, the Danube Limes in Croatia,* test archaeological excavations were undertaken west of the site Crvena Ćuprija, between the villages of Kneževi Vinogradi and the site Dragojlov brijeg (on cadastre lot 1499/3, in the area of Oranica Ciglana).
The selected area was excavated because a cross section of a ditch (*fossa)* in the shape of the letter V could be seen in the profile of the present drainage canal, which could have surrounded a Roman military camp in the 1st/2nd centuries or else a lookout in the last quarter of the 4th century. The size of the probe measured 12 x 3 m, and the excavations revealed, among the more significant structures, two Roman pits, 1.7 m apart in which the remains of a spread footing made of debris, *tegulae* remains, stone and mortar were observed. A series of *tegulae* set along the edge of the cut in which the mentioned spread footing was documented and which spread both under the north as well as south profile of the probe was also an interesting find.

Redni broj: 11
Lokalitet: Koška – šire područje
Naselje: Koška, Ordanja
Grad/općina: Koška
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Institut za arheologiju, u suradnji sa Zavičajnim muzejom Našice, od 27. do 30. listopada 2014. godine (u okviru projekta *Strategic use of landscape* (IP-11-2013-3700) Hrvatske zaklade za znanost) pregledavao je teren u općini Koška (k.o. Koška i k.o. Niza). U terenskom pregledu sudjelovali su dr. sc. Zorko Marković (voditelj terenskog pregleda) i Katarina Botić, oboje iz Instituta za arheologiju te stručni tim: dr. sc. Kornelija Minichreiter (u mirovini), Danimirka Podunavac (dipl. arheo. iz Našica) i Jasna Jurković (Zavičajni muzej Našice).

Terenski pregled obuhvatio je područje oko kanala Gornja Jasenovica te na parcelama južno od mjesta Koške i zapadno od sela Ordanja. Tom je prilikom evidentirano devet novih pozicija, od kojih dvije sadrže vrlo malo nalaza. Nalazišta se mogu datirati u vrijeme od kasnog neolitika, eneolitika, brončanog doba do ranog i kasnog srednjega vijeka te novog vijeka.

1. Grabik 1
Položaj nazvan Grabik 1 nalazi se na jugoistočnom dijelu pregledanog područja uz kanal Gornja Jasenovica, zapadno od ceste Koška – Andrijevac, koja prolazi kroz selo Ordanja.



Karta s označenim nalazištima (crveno), mjestom romaničke crkve u Koški (ljubičasto) te mogućom pozicijom antičke ceste (plavo) (izradila: K. Botić).

Lokalitet obuhvaća k.č. 1401/1, 1401/2 i 1402 te vrlo malen jugoistočni dio k.č. 1378 (k.o. Koška). Veći dio pokretnih nalaza može se datirati u prapovijest (uglavnom brončano doba) i srednji vijek, a nekoliko ulomaka (među kojima su ulomak noge posude i ulomak crveno oslikane keramike) mogu se datirati u kraj neolitika. Pronađeno je i nekoliko ulomaka litike te nekoliko ulomaka novovjekovne keramike.

2. Grabik 2

Položaj Grabik 2 smješten je oko 300 m zapadno od položaja Grabik 1, uz sam kanal Gornja Jasenovica. Radi se o uzvišenju koje se od okolnog prostora uzdiže za oko 1 m. Obuhvaća jugozapadni dio k.č. 1378 (k.o. Koška) u dužini od oko 100 m. Na tom je položaju pronađena najveća količina pokretnih nalaza koja se može datirati u eneolitik, srednje i kasno brončano doba, rani i kasni srednji vijek te novi vijek. Nađen je jedan ulomak s ukrašenim kotačićem koji najvjerojatnije pripada osmanskom dobu i nekoliko ulomaka litike. Nisu pronađeni nalazi iz željeznog doba i antike. S južne strane kanala, preko puta tog položaja, nije pronađena pokretna građa. Između položaja Grabik 1 i Grabik 2 nađena je koncentracija tucanika koji je razvučen vrlo rijetko, oko 30 m smjerom istok-zapad. Koncentracija tucanika proteže se u smjeru jugozapad-sjeveroistok – prema jugu prekida se prije kanala, a prema sjeveru gubi se nakon 40 m. Moguće je da se radi o ostacima rimske ceste, iako se u literaturi cesta spominje ili zapadnije u smjeru današnje ceste Našice – Koška (Gračanin 2010: 35) ili istočnije (*Itinerarium Antonini*). Riječ je o ostacima ceste koja je od Akva Balisa išla preko *Inceruma* (možda u okolici Tekića), pa preko prijevoja Krndije stizala u Stravijanu (možda Gradac Našički), odakle je preko Koške išla prema Samatovcima te se niže od Petrijevaca priključivala na podravsku magistralu i završavala u Mursi (Gračanin 2010: 35).

3. Grabik 3

Položaj Grabik 3 nalazi se sjeverozapadnije od položaja Grabik 2, na k.č. 1347/3 i 1378 (k.o. Koška). Pokretni nalazi pronađeni su razvučeni na prostoru širine oko 100 m, a uglavnom je riječ o prapovijesnim i novovjekovnim nalazima s dosta nalaza litike.

4. Ordanja

Pozicija Ordanja nalazi se sa sjeverne strane kanala Gornje Jasenovice, na samom jugozapadnom dijelu k.č. 1347/3 (k.o. Koška). Na toj je poziciji nađen samo jedan ulomak keramike, najvjerojatnije prapovijesne, ali se nasuprot toj poziciji, s južne strane kanala, nalazi pozicija Svibaci na kojoj je pronađeno nekoliko ulomaka keramike i litike.

5. Svibaci
Položaj Svibaci nalazi se s južne strane kanala Gornje Jasenovice, na nešto nižem terenu. Riječ je o blagom povišenju točno nasuprot pozicije Ordanja, a na sjeveroistočnom dijelu k.č. 1349 (k.o. Koška). Na tom je položaju pronađeno nekoliko ulomaka litike i keramike.

6. Kanal Balvančić/Markov put
Položaj Kanal Balvančić/Markov put nalazi se zapadno od sela Ordanja, na južnom dijelu blago uzvišene grede koja se proteže u smjeru sjeverozapad-jugoistok, na k.č. 1005, 1342 i 1343 (k.o. Koška). Taj je položaj u katastru upisan kao Šajkunov strnjak, ali se na kartama ne nalazi takav naziv. Na sjevernom dijelu k.č. 1005 pronađena je oker gotička keramika te kasnosrednjovjekovna keramika, dok su na jugozapadnom dijelu te čestice pronađeni ulomci prapovijesne i nešto srednjovjekovne keramike. Na sjeverozapadnom dijelu k.č. 1342 također su pronađeni ulomci prapovijesne keramike, dok je na ostatku te čestice i dijelu k.č. 1343 također pronađena srednjovjekovna keramika. Na srednjem dijelu k.č. 1343 pronađeni su ulomci ranosrednjovjekovne keramike. Budući da se nalazi rasprostiru kontinuirano na tim pozicijama, nije jasno radi li se o jednom ili više lokaliteta. Najveća gustoća nalaza uočena je na jugozapadnom dijelu k.č. 1005 i sjeverozapadnom dijelu k.č. 1342 te je utvrđeno da je riječ o prapovijesnim nalazima.

7. Vrtić 1
Položaj Vrtić 1 nalazi se zapadno od sela Ordanja, na sjevernom dijelu blago uzvišene grede položene smjerom sjeverozapad-jugoistok, na k.č. 975 (k.o. Koška). Na sjevernom se dijelu ta čestica relativno strmo spušta prema današnjoj pruzi. Najveća gustoća nalaza uočena je na jednom dijelu padine, a obuhvaća nalaze uglavnom iz kasnog srednjeg vijeka, uz nešto nalaza gotičke oker slikane keramike. Na uzvišenijem južnom dijelu čestice pronađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne keramike. Taj je položaj vjerojatno povezan s položajima Vrtić 2 i 3 te se vjerojatno radi o kasnosrednjovjekovnom selištu.

8. Vrtić 2
Položaj Vrtić 2 nalazi se zapadno od sela Ordanja, na sjevernom dijelu blago uzvišene grede položene smjerom sjeverozapad-jugoistok, na k.č. 979 (k.o. Koška). Na svom sjevernom dijelu ta se čestica relativno strmo spušta prema današnjoj pruzi. Najveća gustoća nalaza uočena je na jednom dijelu padine, a obuhvaća nalaze uglavnom iz kasnog srednjeg vijeka te mikrolit. Koncentracija nalaza znatno je manja nego ona na položaju Vrtić 1. Taj je položaj vjerojatno povezan s položajima Vrtić 1 i 3 te se vjerojatno radi o kasnosrednjovjekovnom selištu.

9. Vrtić 3
Položaj Vrtić 3 nalazi se zapadno od sela Ordanja te južno od pruge u Koški, na sjevernom dijelu blago uzvišene grede položene smjerom sjeverozapad-jugoistok, na k.č. 954 (k.o. Koška). Na svom sjevernom dijelu ta se čestica spušta prema današnjoj pruzi. Nalazi su uočeni uz rubni dio čestice koja je još uvijek bila pod kukuruzom, a uglavnom se mogu datirati u kasni srednji vijek. Koncentracija nalaza znatno je manja nego ona na položajima Vrtić 1 i 2. Taj je položaj vjerojatno povezan s položajima Vrtić 1 i 3 te se vjerojatno radi o kasnosrednjovjekovnom selištu.

Rezultati ovogodišnjeg terenskog pregleda otkrili su dosad nepoznate lokalitete. Sve lokacije, osim pozicije Vrtić 3, sadrže nalaze iz gotovo svih prapovijesnih razdoblja. Zanimljivo je da se svi lokaliteti nalaze na blagim uzvišenjima koja su gotovo neprimjetna u krajoliku te da su ranosrednjovjekovni i kasnosrednjovjekovni nalazi uočeni na pozicijama koje gledaju prema romaničkoj crkvi sv. Petra i Pavla u Koški, a koja je dijelom istražena 1992. godine (Valenčić, Papić 1992). Na vojnim izmjerama od 1763. do 1887. (Mapire 2014) na tom prostoru nisu zabilježena naselja, što odgovara vremenu nakon ratova s Otomanskim carstvom krajem 17. st. Devastaciju tog vremena najbolje ilustrira podatak da popis naselja iz 1688. bilježi samo 70 naselja od otprije zabilježena 452 na prostoru oko Osijeka, Požege i Virovitice (Sršan 2000: 10), dok se 1696. bilježi samo osam naseljenih i 313 napuštenih naselja u okolici Osijeka te 131 naseljeno i 181 napušteno u okolici Požege (Sršan 2000: 10). Pretpostavlja se da je samo oko 20% stanovništva (oko 40.000 ljudi) ostalo u Slavoniji nakon Bečkog rata 1683. te da se populacija udvostručila do 1698. godine (Sršan 2000: 10).

Literatura

Gračanin 2010 H. Gračanin, Rimske prometince i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, Scrinia Slavonica, 10, Slavonski Brod, 2010: 9 – 69.
Itinerarium Antonini http://francia.ahlfeldt.se/page/places/13817
Mapire Historical maps of the Habsburg Empire, Österreichisches Staatsarchiv (Vienna, Austria) i Arcanum Adatbázis Kft, 2014 – http://mapire.eu/en/
Sršan 2000 S. Sršan, Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća (translation of: Inquisitio et conscriptio super fassionibus fundo et Facultatibus incolarum regni Sclavoniae peracta anno 1698. et 1702.), Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2000.
Valenčić, Papić 1992 B. Valenčić, T. Papić, Župna crkva sv. Petra i Pavla u Koški, Koška, 1992.

dr. sc. Zorko Marković
Katarina Botić

Summary

In the course of October 2014, the Institute of Archaeology, in cooperation with the Našice Local History Museum, conducted a field survey of Koška municipality. This field survey was carried out as part of the project „*The Strategic Use of the Landscape*" financed by the Croatian Science Foundation. Areas around Gornja Jasenovica canal, south of the Koška site and west of Ordanja village were surveyed. Several new sites were determined: Grabik 1, Grabik 2, Grabik 3, Kanal Balvančić/Markov put and Vrtić 1, Vrtić 2 and Vrtić 3. Several fragments of pottery and lithics were found at the Svibaci site while only a single pottery shard was found at the Ordanja site.

All the sites, with the exception of Vrtić 3, yielded prehistoric finds. The greatest concentration of prehistoric finds was at Grabik 1 (Neolithic, Bronze Age), Grabik 2 (Eneolithic, middle and late Bronze Ages) and at the Kanal Balvančić/Markov put (northern part) sites. Early medieval finds were present at the Grabik 2 and Kanal Balvančić/Markov put (southern part) sites while late medieval finds were present at Grabik 1, Grabik 2, Kanal Balvančić/Markov put, Vrtić 1, Vrtić 2 and Vrtić 3 sites. Ochre painted gothic pottery was found at Kanal Balvančić/Markov put (northern part) and Vrtić 1 sites. Early modern age pottery was found at the Grabik 1, Grabik 2 and Grabik 3 sites. One fragment, probably from the Ottoman period, was found at the Grabik 2 site. Possible traces of a Roman road were found between the Grabik 1 and Grabik 2 sites.
All the sites discovered in the course of the field survey were previously unknown. They were located on a slight elevation barely visible in the surrounding landscape. The Romaesque Church of St Peter and Paul in Koška, partly explored in 1992, (Valenčić, Papić 1992) can be seen from the newly found early and late medieval sites.



Kršinci – Arenda, sjeverna strana, prapovijesni nalazi (foto: D. Podunavac)

Redni broj: 12
Lokalitet: Kršinci
Naselje: Kršinci
Grad/općina: Podgorač
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: terenski pregled

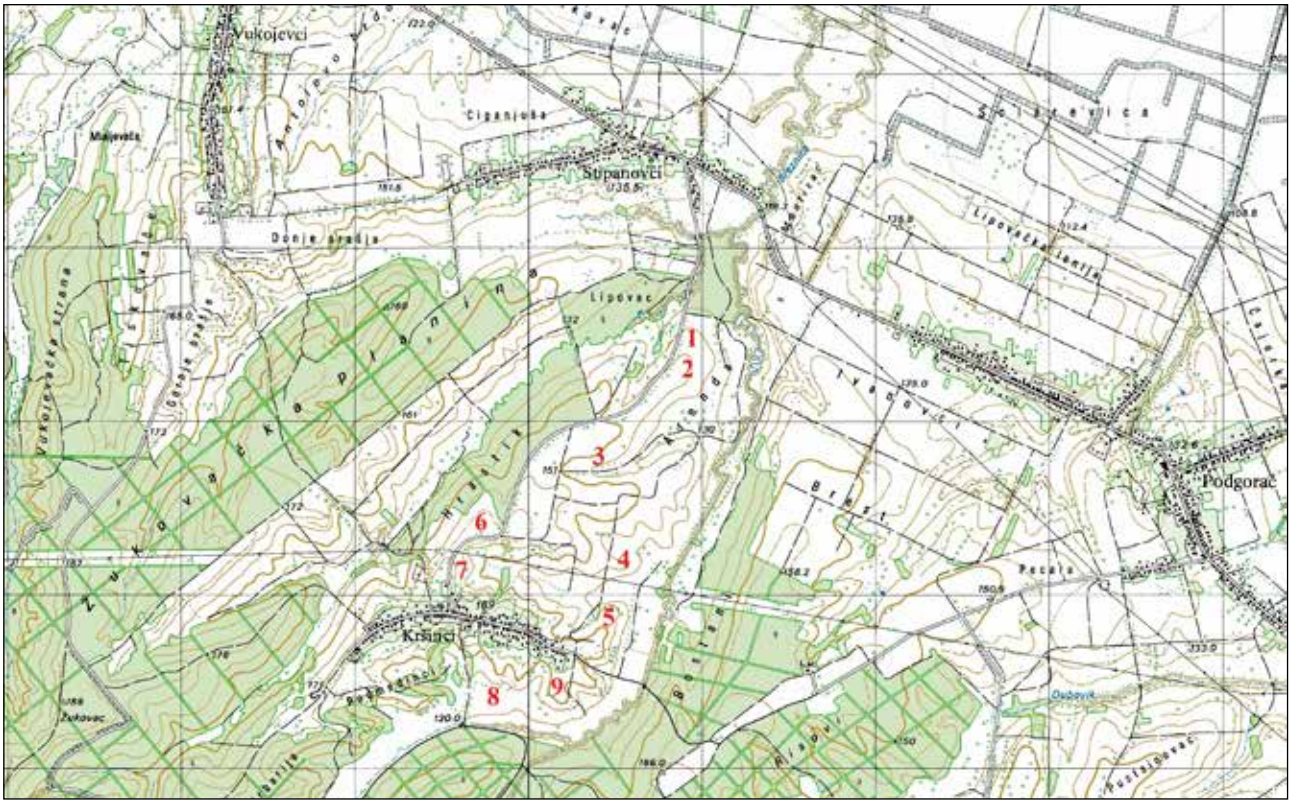
Godine 2014. Zavičajni muzej Našice nastavio je sustavno arheološko rekognosciranje našičkoga područja te je od 20. do 24. listopada 2014. godine vlastitim sredstvima organizirao terenski pregled k.o. Kršinci (općina Podgorač). U terenskom pregledu sudjelovali su Danimirka Podunavac, dipl. arheo. iz Našica (voditeljica terenskog pregleda) te Jasna Jurković (muzejska tehničarka Zavičajnog muzeja Našice).

Prikupljeni podaci o novim nalazištima zabilježeni su terenskim fotografiranjem i kartografskim dokumentiranjem, a pronađeni predmeti očišćeni su i fotografirani te privremeno pohranjeni u Zavičajnom muzeju Našice. Pregledane su oranice oko sela Kršinaca (od šume Lipovac na sjeveru do šume Šebinac na jugu te od šume Žukovačka planina na zapadu do potoka Breznica istočno i sjeveroistočno od završetka sela). Za vrijeme terenskog pregleda većina oranica još je uvijek bila prekrivena usjevima (ponajprije kukuruzom) ili nije obrađivana tijekom dužeg razdoblja te je slijedom takvih okolnosti pregledano svega četrdesetak katastarskih čestica, od kojih su neke (14, 15, 16, 21, 22, 67, 68, 91, 92, 168, 169, 183, 184, 228, 262, 263, 424 i 425) sadržavale arheološke nalaze. Na pregledanim je česticama evidentirano ukupno devet nalazišta, od kojih pet pripada prapovijesti, jedno srednjem vijeku, a na preostala tri miješaju se nalazi iz prapovijesti i srednjega vijeka. Dva nalazišta poznata su otprije (Kršinci – Okruglice i Kršinci – Parlog, Kućište), a sedam ih je otkriveno prilikom ovog terenskog pregleda (Kršinci – Arenda, sjeverna i južna strana, Kršinci – Plićak, Vidakovac, Kršinci – Mekota, Kršinci – Selište, Kršinci – Ječmište i Kršinci – Ulica braće Radić 5). Geografskim je pregledom utvrđeno da su oranice na kojima su prikupljeni nalazi smještene na istočnim obroncima Krndije koji se na prostoru k.o. Kršinci spuštaju u dolinu potoka Breznica i koji čine njezinu južnu i istočnu granicu.

1. Kršinci – Arenda, sjeverna strana (Karta 1, 1)
Lokalitet se nalazi s lijeve strane ceste koja vodi od Stipanovaca prema Kršincima, oko 200 m nakon prolaska kroz šumu Lipovac. Oranica na kojoj su prikupljeni nalazi orijentirana je u smjeru SZ-JI te je smještena na brežuljkastom predjelu koji se spušta prema potoku



Kršinci – Arenda, južna strana, prapovijesni nalazi (foto: D. Podunavac)



Terenski pregled katastarske općine Kršinci (općina Podgorač) (izradila: D. Podunavac)

Breznici, oko 300 m istočno od lokaliteta. Nalazi su prikupljeni na sjeverozapadnom, povišenom dijelu oranice, u dužini od oko 100 m, počevši od navedene ceste. Radi se o ulomcima grube prapovijesne keramike sive, smeđe i crvenkaste boje, među kojima se izdvaja horizontalno izveden i zadebljan obod. Pronađena su i dva mikrolita izrađena od tamnosmeđeg i crvenkasto-smeđeg rožnjaka.

2. Kršinci – Arenda, južna strana (Karta 1, 2)

Oranica na kojoj je smješten lokalitet jednake je orijentacije i položaja kao lokalitet Kršinci – Arenda, sjeverna strana i nalazi se oko 60 m južno od njega. Nalazi su također prikupljeni u gornjem dijelu oranice, a kako su istovjetni onima na prethodnom lokalitetu, vjerojatno se radi o produžetku istoga lokaliteta. Tu pretpostavku ovom prilikom nije bilo moguće potvrditi jer je prostor između tih dvaju lokaliteta obrastao u gust korov. Prikupljena je veća količina pretežno grube prapovijesne keramike crne, smeđe, crvenkaste i oker boje te nešto ulomaka fine keramike crne i smeđe boje. Među nalazima izdvajaju se ulomci širokih trakastih ručki te jedan ulomak horizontalne trakaste pseudoručke. Pronađena su i dva ulomka djelomično obrađenog kamena, koja čine dijelove nekadašnjih alatki te nešto grumena kućnog lijepa. Prikupljena keramika pokazuje odlike kasnog eneolitika i ranog brončanog doba te se može datirati u prijelazni period između tih dvaju razdoblja.

Zanimljivo je da je na zemljištu Lipovac, smještenom s desne strane ceste Stipanovci – Kršinci, odnosno preko puta tih dvaju lokaliteta, 1961. Mirko Guljaš iz Kršinaca izorao križastu bakrenu sjekiru koja se datira u eneolitik (Bulat 1962: 13, 14; Marković 1977: 47). Prilikom rekognosciranja, koje je uslijedilo nakon otkrića, na tom prostoru nisu pronađeni nikakvi drugi nalazi, stoga bi se pronađena sjekira možda mogla dovesti u vezu s tim dvama novootkrivenim lokalitetima koji potječu iz istog perioda.

3. Kršinci – Plićak, Vidakovac (Karta 1, 3)

Oranica na kojoj je smješten lokalitet orijentirana je u smjeru sjever-jug i nalazi se na križanju dvaju poljskih puteva,



Kršinci – Plićak, Vidakovac, srednjovjekovni i novovjekovni nalazi (foto: D. Podunavac)



Kršinci – Parlog, Kućište, prapovijesni i novovjekovni nalazi (foto: D. Podunavac)



Kršinci – Okruglice (pogled prema zapadu, s poljskog puta) (foto: D. Podunavac)

oko 25 m lijevo od ceste Stipanovci – Kršinci, neposredno nakon početka šume Hrastik. Nalazi su prikupljeni u donjoj polovici oranice, u dužini od oko 50 m. Radi se o manjoj količini ulomaka pretežno grube kasnosrednjovjekovne keramike smeđe, crvenkaste i oker boje (oštrija profilacija rubova, ukras u vidu plitko žlijebljenih horizontalnih linija ili žigosanih kvadratića izvedenih kotačićem). Prikupljeno je i nekoliko ulomaka oker gotičke te novovjekovne glazirane keramike (crvenkasta i žuta glazura).

4. Kršinci – Parlog, Kućište (Karta 1, 4)

Lokalitet je smješten sjeveroistočno od završetka sela Kršinaca, na padini blago valovitog brežuljka koji se pruža u smjeru zapad-istok i nalazi se oko 180 m zapadno od potoka Breznice. Otkriven je 2009. prilikom terenskog pregleda zemljišta planirane gradnje akumulacija Breznica i Dubovik, na prostoru općine Podgorač. Lokalitet su, u suradnji sa Zavičajnim muzejom Našice, pregledali stručnjaci s Instituta za arheologiju u Zagrebu (dr. sc. Kornelija Mnichreiter i dr. sc. Zorko Marković). Tom su prilikom na prostoru k.o. Kršinci evidentirana dva prapovijesna lokaliteta: Kršinci – Parlog, Risovi (kasnobrončanodobno naselje) te Kršinci – Parlog, Kućište (prijelaz kasne starčevačke u ranu sopotsku kulturu) (Minichreiter, Marković 2011: 96 – 98). Tom su prilikom na središnjem dijelu oranice prikupljena dva ulomka grube prapovijesne keramike crne boje te nekoliko ulomaka novovjekovne glazirane keramike (bijela i žuta glazura). Među nalazima izdvaja se ulomak šesterokutnog oblika, debljine oko 4 cm, koji bi mogao biti dio podnog popločenja.

5. Kršinci – Okruglice (Karta 1, 5)

Lokalitet je smješten na kružnom završetku platoa dominantnog brežuljka, položenog istočno od završetka sela Kršinaca. S vrha brežuljka teren se strmo spušta prema sjeveru i istoku, do potoka Breznice koji se nalazi oko 150 m istočno od lokaliteta. Lokalitet je otkriven 1980-ih godina (u literaturi poznat kao Kršinci – Okruglica) (Marković 1984: 22; Marković 2002: 15), prilikom čega su na samoj glavici brežuljka prikupljeni ulomci keramike koji se mogu datirati u eneolitik, točnije pripisati nositeljima kostolačke i badenske kulture, koji su na tom položaju formirali naselje gradinskog tipa.

Iako je oranica na kojoj je lokalitet trenutačno neobrađena, prilikom obilaska platoa prikupljeno je nekoliko grumena kućnog lijepa i nešto ulomaka grube prapovijesne keramike crvenkaste boje te fine keramike crne i crvenkaste boje, među kojima se izdvaja ulomak fine crno polirane posude i ulomak grublje posude crvenkaste boje ukrašen dvjema dublje urezanim horizontalnim linijama. Pronađeno je i jedno sječivo izrađeno od sivkasto-smeđeg rožnjaka. Grumeni kućnog lijepa razasuti su cijelom površinom platoa, a uočavaju se mjestimično i na istočnoj padini brežuljka.

6. Kršinci – Mekota (Karta 1, 6)

Lokalitet je smješten na zaravnjenom dijelu brežuljka, s južne strane šume Hrastik i s desne strane ceste Stipanovci – Kršinci. Ispred oranice na kojoj su prikupljeni nalazi, orijentirane u smjeru sjever-jug, posađeno je nekoliko voćaka. Po površini oranice vidljivi su usitnjeni komadi recentne opeke i kućnog lijepa. Nalazi su koncentrirani u donjoj polovici oranice, bliže cesti. Među keramikom najzastupljeniji su ulomci novovjekovne glazirane keramike



Kršinci – Okruglice, prapovijesni nalazi (foto: D. Podunavac)



Kršinci – Mekota, prapovijesni, srednjovjekovni i novovjekovni nalazi (foto: D. Podunavac)



Kršinci – Selište, prapovijesni, srednjovjekovni i novovjekovni nalazi (foto: D. Podunavac)

(žuta, zelena i smeđa glazura), a manji udio čine ulomci oker gotičke keramike te grube keramike sive, smeđe i oker boje koja se može datirati u kasni srednji vijek i prapovijest. Osim toga, pronađeno je i pet mikrolita izrađenih od rožnjaka smeđe i crvenkasto-smeđe boje.

7. Kršinci – Selište (Karta 1, 7)

Lokalitet je smješten na padini brežuljka, na oranici s lijeve strane ceste Stipanovci – Kršinci, na samom ulazu u selo, orijentiranoj u smjeru JZ-SI. Nalazi su koncentrirani u desnoj polovici oranice, bliže cesti. Prikupljeno je nekoliko ulomaka pretežno grube kasnosrednjovjekovne keramike crne i oker boje (oštrija profilacija oboda) te nešto finije keramike zastupljene jednim ulomkom oker gotičke keramike i nekoliko ulomaka glazirane novovjekovne keramike (žuta i smeđa glazura). Pronađen je i jedan mikrolit izrađen od rožnjaka crvenkasto-smeđe boje. Naziv rudine Selište govori o postojanju starijeg naselja na tom prostoru.

8. Kršinci – Ječmište (Karta 1, 8)

Lokalitet je smješten u udolini s južne strane sela Kršinaca, a prići mu se može poljskim putem koji vodi iz centra sela. Oranica na kojoj su prikupljeni nalazi orijentirana je u smjeru sjever-jug i nalazi se uz sjevernu obalu potoka Breznice. Donji je dio oranice niži i stoga skloniji plavljenju. U gornjem dijelu oranice, uz poljski put, vidljivo je blago povišenje (približno 150x60 m), po čijoj je površini razasuta veća količina kućnog lijepa. Osim lijepa, na tom je položaju prikupljena manja količina ulomaka pretežno grube prapovijesne keramike debljih stijenki i crvenkaste boje (sa ili bez crnog presjeka) te jedan ulomak fine keramike crne boje, među kojima se izdvaja ulomak posude crvenkaste boje s plićim horizontalnim žlijebom. Na oranici koja se nalazi nešto dalje sjeverno pronađen je ulomak grubog zaobljenog kamena, koji je na jednom kraju zašiljen, a s donje strane zaglađen (*rastirač?*) te nožić izrađen od



Kršinci – Ječmište, prapovijesni nalazi (foto: D. Podunavac)



Kršinci – Ulica braće Radić 5, prapovijesni, srednjovjekovni i novovjekovni nalazi (foto: D. Podunavac)

rožnjaka crne boje (sa smeđom okorinom s gornje strane). Iako materijal većim dijelom podsjeća na starčevački, nema dovoljno elemenata za precizniju determinaciju lokaliteta, stoga ga treba datirati u širi vremenski okvir, u razdoblje neolitika ili eneolitika.

9. Kršinci – Ulica braće Radić 5 (Karta 1, 9)
Lokalitet je smješten južno od sela Kršinaca, na izduženom platou dominantnog brežuljka (dimenzija oko 150x30 m) ispod zadnjih kuća u Ulici braće Radić. Oranica na kojoj su prikupljeni nalazi pruža se u smjeru sjever-jug i pada strmo prema dolini kojom teče potok Breznica. Površina oranice dosta je nepregledna i većim dijelom prekrivena strništem od ljetnog uroda žita. Ipak, ovom je prilikom prikupljeno nešto nalaza. Radi se o ulomku novovjekovne glazirane keramike (žuta glazura), ulomku grube kasnosrednjovjekovne keramike sive boje i raščlanjenog oboda te manjem atipičnom ulomku grube smeđe keramike. Pronađen je i jedan mikrolit (strugalo) izrađen od rožnjaka oker boje.

Literatura

Bulat 1962 M. Bulat, Bakrene sjekire u Muzeju Slavonije, OZ, 8, Osijek, 1962: 5 – 37.
Marković 1984 Z. Marković, Neka pitanja neolitika, eneolitika i brončanog doba našičkog kraja i Đakovštine, Izdanja HAD, 9, Zagreb, 1984: 13 – 29.
Marković 2002 Z. Marković, Kulture i stanovništvo našičkog kraja od prapovijesti do turskog osvajanja u 16. st., Našički zbornik, 7, Našice, 2002: 7 – 26.
Minichreiter, Marković 2011 K. Minichreiter, Z. Marković, Arheološki lokaliteti na trasi brze ceste Našice – Pleternica – Lužani i području izgradnje akumulacija Breznica i Dubovik kod Podgorača, AIA, 6, Zagreb, 2011: 94 – 98.

Danimirka Podunavac

Summary

In 2014, the Local Museum in Našice continued with the systematic archaeological reconnaissance of the Podgorač municipality. The plough fields around the village of Kršinci were surveyed. During the field survey the majority of the plough fields were still under crop but since they had not been cultivated for quite a long period only about forty cadastre lots were surveyed. A total of ten sites were recorded on them of which five were prehistoric, one medieval and the remaining three a mixture of prehistoric and medieval. Two sites were already known (Kršinci-Okruglice and Kršinci-Parlog, Kućište) and seven were discovered during this field survey (Kršinci-Arenda, north and south side), Kršinci-Plićak, Vidakovac, Kršinci-Mekota, Kršinci-Selište, Kršinci-Ječmište and Kršinci- 5, Brother Radić Street). From the geographic perspective, the plough fields on which the finds were collected are located on the eastern slopes of Krndija and descend in the area of the cadastre municipality Kršinci to the valley of Breznica creek which represents its south and east border lines.

Redni broj: 13
Lokalitet: Novi Čeminac (AN 10B)
Naselje: Novi Čeminac
Grad/općina: Čeminac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 20. listopada do 16. studenog 2014. Arheološki muzej u Zagrebu, pod vodstvom dr. sc. Ivana Radmana-Livaje, istražio je nalazište AN 10B Novi Čeminac (od km 18+100,00 do km 18+700,00) na trasi autoceste A5 Beli Manastir – Svilaj, dionica Osijek – Beli Manastir. Istraživanja su se provodila na osnovi ugovora sklopljenog s investitorom, Hrvatskim autocestama d.o.o. Prilikom probnih istraživanja (stručni izvještaj, svibanj 2013., autori V. Madiraca i V. Koprivnjak) utvrđeno je postojanje arheološkog lokaliteta s materijalnim tragovima koji upućuju na antičko, ranosrednjovjekovno i kasnosrednjovjekovno razdoblje. Najveći je dio nalazišta pod oranicama, no presijecaju ga kanal i put, tzv. lenija, u smjeru sjeveroistok-jugozapad, koji su po svemu sudeći uništili sve arheološke tragove.

Zaštitna su istraživanja započela na sjeveroistočnom dijelu nalazišta, koje je od ostatka lokaliteta odvojeno kanalom i lenijom. Taj prostor, trokutastog tlocrta i površine cca 4000 m^2, strojno je iskopan pomoću triju bagera. S obzirom na to da po ugovoru nije predviđen odvoz zemlje, započelo je iskopavanje po paralelnim trakama, odnosno istražena se traka zatrpavala usporedo s iskopavanjem nove paralelne trake. Istraženi prostor sjeveroistočno od kanala i lenije nije uputio na postojanje arheoloških slojeva, a ako ih je i bilo, sasvim su uništeni recentnim ukopima pravilnog oblika. Nedvojbeno je riječ o strojnim ukopima nastalima u nedavnoj prošlosti, no njihova točna namjena nije lako odrediva jer nema nikakvih nalaza i ne postoje podaci koji bi razjasnili njihovu namjenu (stupovi za električne vodove, vojni položaji itd…?). Osim tih ukopa, uočene su i prirodne zapune u udolinama, nastale prirodnim taloženjem vode, te sasvim sterilne što se nalaza tiče. S obzirom na to da je prostor s druge strane kanala i lenije u potpunosti istražen



Melioracijski kanal SJ 36/37



Ukop konja, SJ 45/46

na samom početku istraživanja, prešlo se na drugu stranu, gdje se nalazi najveći dio lokaliteta. Radi izbjegavanja propadanja strojeva u izrazito blatno tlo na sjevernoj strani, otvorena je površina s južne i zapadne strane, po jednakom principu kao i na prethodno istraženoj površini, odnosno iskopavanjem po paralelnim trakama. Prva traka povučena je uz cijeli južni rub, dok se druga traka protezala uza zapadni rub. Do kraja istraživanja otvarale su se paralelne trake, počevši od južnog i zapadnog ruba (svaka širine cca 6-8 m), prema sjeveru, odnosno prema istoku. Tako je bilo moguće, nakon dokumentiranja zatečenih struktura (i pražnjenja arheoloških struktura te skupljanja nađenog materijala), zatrpavati svaku iskopanu traku zemljom iskopanom u sljedećoj paralelnoj traci, što se pokazalo najbržim i najpraktičnijim načinom rada u zadanim uvjetima. Cjelokupna otvorena površina istražena je te fotografski i nacrtno dokumentirana. Tijekom istraživanja redovito je izrađivan plan lokaliteta u programu AutoCAD te su geodetski snimani svi objekti i rubovi iskopa. Sva dokumentacija pohranjena je u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Do kraja istraživanja definirano je 198 stratigrafskih jedinica, kako onih koje se mogu definirati kao prirodne geološke formacije (poput paleokanala, odnosno prirodnih udolina), tako i onih stvorenih ljudskom rukom. Među potonjima ističu se kanali koji presijecaju lokalitet otprilike u smjeru zapad-istok, odnosno sjeverozapad-jugoistok. Nedvojbeno su iskopani ljudskom rukom, a kako nije riječ o strojnim iskopima, može se pretpostaviti da nije riječ o sasvim recentnoj ljudskoj djelatnosti. Nažalost, u njima nije bilo nalaza, pa su za potrebe analiza koje bi možda mogle rasvijetliti njihovu namjenu i starost uzeti uzorci za flotaciju. Po zasad nepotvrđenim informacijama, mogla bi biti riječ o drenažnim kanalima, koji su zbog pjeskovitog tla ispod humusa kopani svojedobno za potrebe PIK-a Belje, navodno 50-ih godina 20. st. Analize će potvrditi ili opovrgnuti tu pretpostavku, odnosno preciznije datirati te kanale, za koje se ne može isključiti mogućnost da su bitno stariji. Nije naime nemoguće da su za potrebe drenaže obradivih površina kopani i prije 20. st. Rijetki nalazi u njihovoj neposrednoj blizini mogli bi upućivati na neko starije razdoblje: jama SJ 137/138 sadržavala je staklene i keramičke fragmente, kao i keramičku lulu, koji bi se mogli datirati u 18. ili 19. st. U svakom slučaju, do rezultata analiza, ti su kanali definirani kao melioracijski kanali.

Ukop konja, gotovo u cijelosti očuvanog (plugom su uništeni samo vrh njuške te donji ekstremiteti – konj je bio položen na leđa), otkriven u jami SJ 45/46, zasad također zbog bilo kakvih popratnih arheoloških nalaza nije moguće pouzdano datirati. Naknadne analize trebale bi omogućiti definiranje preciznijeg kronološkog okvira, no vjerojatno je ipak riječ o relativno recentnom ukopu. Kontekst naime ne upućuje na nekakav ritual ili pak ukop konja s pokojnikom, što bi omogućilo nedvojbeno arheološko definiranje tog osteološkog nalaza. Ako analize pokažu da je riječ o recentnom ukopu, može se pretpostaviti da je nekome iznenada putem umro konj te se riješio strvine koju nije mogao ni htio prenijeti na neko prikladnije mjesto. Razumljivo, ako se pokaže da je ipak riječ o ukopu iz nekog starijeg razdoblja, otvorit će se brojna pitanja o arheološkom kontekstu tog ukopa.

Osim spomenutih nalaza koji upućuju na ne tako davnu prošlost, otkrivene su i strukture čiji arheološki karakter nije dvojben. Istraživanjem je ustanovljeno postojanje jame koja se može definirati kao otpadna jama. Po svemu sudeći, upotrebljavana je u dvama navratima jer se unutar ukopa definiranog kao SJ 170, mogu pratiti dvije zapune nazvane SJ 169 i SJ 177. Te su zapune sadržavale materijal nedvojbeno rimskog karaktera: osim brojnih ulomaka rimskog posuđa – koje se na prvi pogled može okarakterizirati kao tipična panonska provincijalna produkcija – nađeni su i fragmenti tegula te ostaci žbuke. Ta je jama inače nađena na prostoru koji je definiran kao arheološki areal i tijekom probnih istraživanja. Nakon restauracije i konzervacije posuđa bit će moguća pobliža datacija, kao i točan tipološki okvir.

Otkriveno je još nekoliko jama iskopanih ljudskom rukom, no bez arheoloških nalaza, pa se o njihovoj namjeni i starosti može samo nagađati. Osim tragova ljudskog djelovanja, pronađene su i jame koje upućuju na djelovanje životinja, vjerojatno jazavaca, lisica i zečeva, odnosno životinja koje borave u rupama. U naplavinskim slojevima otvarane su probne sonde, koje su se pokazale potpuno sterilne i kojima se došlo do zdravice. Na terenu je također otvoreno i nekoliko dubljih geoloških sondi radi preciznijeg definiranja slojeva.

Postojeći arheološki nalazi po svemu sudeći mogu se dovesti u vezi s drugim, daleko bogatijim arheološkim lokalitetom u neposrednoj blizini, odnosno AN 10A, također na trasi autoceste A5, pa bi se prostor lokaliteta AN 10B preliminarno mogao definirati kao periferija naseljenog prostora otkrivenog na susjednom lokalitetu.

dr. sc. Ivan Radman-Livaja

Summary

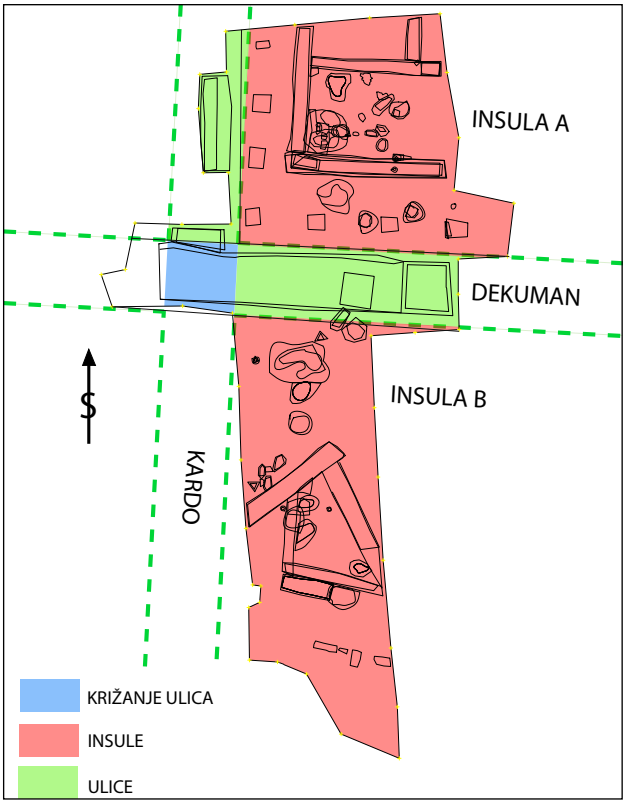
Several archaeological sites were excavated along the route of the future A5 highway in 2014, among them the site AN 10B Novi Čeminac. This location did not yield many

finds but it appeared to be the periphery of the neighbouring, far more interesting site AN 10A, which seemed to be inhabited for extended periods of time and which yielded numerous prehistoric, Roman and early medieval remains. As far as AN 10B is concerned, only finds belonging to the Roman period as well as to the 19th century have been determined with certainty, all of them being either stray finds or items dumped as garbage in refuse pits.

Redni broj: 14
Lokalitet: Osijek – Park kraljice Katarine Kosače (k.č. 6681/1)
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: R-239
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. Odsjek za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, uz potporu Ministarstva kulture, istražio je Park kraljice Katarine Kosače (k.č. 6681/1) u Osijeku. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Tino Leleković.

HAZU arheološki istražuje područje grada Osijeka od 2012., s ciljem proučavanja, dokumentiranja, zaštite i prezentacije arheoloških ostataka antičke Murse. Istraživanja se odvijaju u dva smjera: 1) arheološko iskopavanje na raspoloživim mjestima na području lokaliteta, pri čemu je ključan element potencijalna vrijednost određenog položaja na lokalitetu; 2) stvaranje osnove digitalne baze podataka (G.I.S.), kojom bi bila obuhvaćena sva arhivska građa,



Tlocrt iskopa u Parku kraljice Katarine Kosače u Osijeku (izradio: T. Leleković)

prijašnja iskopavanja, iskopavanja u tijeku te na temelju koje bi se planirala buduća istraživanja u Osijeku.



Zračna snimka iskopa



Insula A

Namjera je projekta tijekom duljeg razdoblja organizirati niz iskopavanja kojima bi se utvrdila topografija antičkoga grada, očuvanost arheološke baštine, dakle prikupljanje podataka za izradu detaljne arheološke podloge Osijeka za potrebe arheološke i konzervatorske struke, ali i stvaranje dugoročne strategije za upravljanje nalazištem, s konačnim ciljem prezentacije arheološke baštine široj javnosti kroz arheološke parkove i intervencije u postojeća urbanistička rješenja.

Istraživanje u Parku kraljice Katarine Kosače započela su probnim iskopom 2013. godine. Mjesto istraživanja odabrano je zbog namjere gradnje prometnice u parku, tako da je cilj probnog istraživanja bio ispitivanje očuvanosti i sadržaja kulturnog sloja području prije izrade projekta gradnje. Probna istraživanja dala su pozitivne rezultate, tako da je 2013. iskopavanje nastavljeno radi sustavnog istraživanja tog položaja. Važno je istaknuti da se Park kraljice Katarine Kosače nalazi u središnjem dijelu rimske kolonije Murse te je idealan za preispitivanje izgleda rastera grada, tako da je glavna namjera istraživanja ove godine bila prikupiti što više podataka o osnovnim elementima urbanizma Elije Murse, kao što su širine ulica i dimenzije gradskih blokova – *insula*, odnosno izgled i namjena pojedinih *insula*.

Probnim istraživanjem u 2013. otkriven je dio križanja dviju ulica i ostaci radionice u jednoj od *insula*, stoga je 2014. istraživanje nastavljeno tako da je prvotna probna sonda proširena prema jugu. Time se dobio reprezentativan presjek nalazišta, odnosno presjek arhitekture i infrastrukture na tome mjestu. Površina iskopa iznosila je 405 m², odnosno iskop je bio dug 42 m, dok mu širina varira od 17 m u sjevernom do 7,90 m u južnom dijelu.

Prvo je uklonjen nasip, debljine od 0,90 do 1,00 m, koji je prekivao ostatke rimske arhitekture, te su očišćeni negativi zidova i ukopi nastali vađenjem rimske opeke i kamena tijekom 18. i 19. st. Zidana arhitektura zbog toga je slabo očuvana, tako da su zatečeni samo ostaci temelja zgrada i tek iznimno ostaci podnica i poploćenja. Neki od negativa zidova dosezali su i do 4 m dubine, tako da je njihovim otkopavanjem odmah stečen uvid u stratigrafiju nalazišta, što je omogućilo lakše planiranje radova.

Najstariji sloj, na dubini od 3 m, sastoji se od slojeva i ukopa s latenskom keramikom, tako da se on lako mogao odrediti kao ostatak keltskog naselja koje je na tome mjestu postojalo prije Elije Murse. Drugi je sloj, ujedno i prvi sloj kolonije, nastao u prvoj polovici 2. st., otkriven na dubini od 2 m. Sastoji se od ostataka drvenih građevina kojima se mogu pridružiti i prvi slojevi gradskih ulica/pločnika. Treći je sloj nađen na dubini od svega 60 cm, odnosno na dubini do 1,20 m. Sastojao se od ostataka zidanih građevina i pločnika koji se mogu datirati u drugu polovicu 2. st. Taj treći sloj ujedno je i najviši dio kulturnog sloja, koji je u cijelosti prekriven modernim nasipom. Mlađe arheološke pojave, koje se mogu interpretirati kao adaptacije postojećih građevina, odnosno intervencije u infrastrukturu, nastale u 3. i 4. st., mogu se svrstati u najmlađi, četvrti arheološki horizont.



Ortogonalna snimka drvenog objekta iz prve faze kolonije (izradio: T. Leleković)

Za razumijevanje ostataka otkrivenih u Parku kraljice Katarine Kosače važno je istaknuti da je Elija Mursa, uz Eliju Kapitolinu (Jeruzalem), bila posljednja novosagrađena veteranska kolonija, što znači da je planiranje grada bilo uvjetovano centurijacijom, podjelom prostora unutar bedema na pravilne četvrtaste čestice. Prema tome, gradski raster bio je planiran prema unaprijed zadanom rešetkastom predlošku. Prijašnja istraživanja unutar bedema već su uputila takvu prostornu organizaciju kolonije (Sunko i Katavić 2006, Sunko et al. 2006, Sunko et al. 2007), no ovo je istraživanje dodatno potvrdilo tu činjenicu, ali i upotpunilo postojeće znanje o rasteru Murse. Otkrivene su dvije ulice, sporedni kardo i dekuman, koje su se križale pod pravim kutom. To križanje poslužilo je kao ishodišna točka za iscrtavanje plana Murse i osmišljavanje budućih istraživanja u sklopu ovog projekta.

Od dviju ulica otkrivenih 2014., bilo je moguće istražiti samo dekuman, dok će kardo biti istražen sljedeće godine, nakon što se iskop proširi prema zapadu. Nakon što je nasip uklonjen utvrđeno je da je dekuman s obiju strana bio okružen trijemovima. Prostor između trijemova bio je širok oko 5,50 m, što se može smatrati širinom ulice. Popločenje kolnika i pločnika rađeno je od lomljene opeke i očuvano je samo u uglovima na križanju, dok je na ostatku ulice popločenje izgubljeno. Jedan od glavnih uzroka toga jest što se po sredini dekumana protezao pravilan kanal širine 3 m. Iskopavanje kanala uz istočni rub iskopa pokazalo je da se radi o ukopu kanalizacije pravilnog četvrtastog presjeka. Dubina kanala iznosi 2,13 m od površine iskopa (razina uništavanja kulturnog sloja), odnosno 3,40 m od površine parka. Kanal je ostatak kloake, koja je poput ostalih građevina potpuno uništena, tako da je zapunjen zemljom, šutom te ulomcima rimske keramike i građevnog materijala. Jedini ostatak odvodnog kanala jest dno odvoda izrađeno od opeke i žbuke. Time je utvrđeno da se ispod tog dekumana protezao jedan od glavnih kanalizacijskih vodova sazidan od opeka, čije dimenzije odgovaraju sličnim instalacijama u Xantenu (Hübner 2008: 406) ili pak onome u Sisku.

Iskop je zahvatio uglove dviju *insula*, pri čemu su utvrđene tri razvojne faze *insule* A i dvije faze *insule* B. U objema *insulama* najmlađu fazu čine ostaci zgrada sazidanih od opeka. Zgrade su gotovo potpuno uništene, uz iznimku dijelova nekih od zidova i mjestimično očuvanih komada

podnica. Razina očuvanosti kulturnog sloja nalazi se i do 50 cm ispod razine poda tih zgrada, što najbolje oslikava oštećenje tih građevina. U *insuli* A otkriveno je i nekoliko naknadnih adaptacija zidova i jedan bunar, koji su napravljeni nakon što je zgrada sazidana, a koji se mogu datirati u 3. st. Prema tome, a ujedno i s obzirom na stratigrafske odnose prema starijim slojevima, vrijeme gradnje tih zgrada okvirno se može datirati u drugu polovicu 2. st. Namjenu tih zgrada znatno je teže za odrediti, pri čemu je bitno istaknuti da se način gradnje u dvjema *insulama* razlikuje. Zajednička značajka obiju *insula* jesu trijemovi koji su okruživali obje *insule*, s tim da su trijemovi u *insuli* A održavani cijelo vrijeme života u toj *insuli*, dok je u *insuli* B trijem prema kardu srušen, prostor trijema popločan, a uza zid zgrade sazidan je bunar. Takvo zatečeno stanje pokazuje određenu dinamiku života u *insulama* i mijenama kroz koje je grad prolazio.

Zgradu u uglu *insule* A karakteriziraju masivni vanjski zidovi s temeljima dubokima gotovo 2 m. Takva dubina temelja i iznimno masivni temelji trijema daju naslutiti da je uglovnica bila katnica, možda i zgrada na više katova. Unutrašnjost je bila podijeljena na dvije prostorije pregrađene zidom s temeljima dubine oko 1 m. Ispod zapadnog trijema pronađen je kanalizacijski odvod spojen na kloaku, koja se očito nalazila i ispod karda. Podnica u objema prostorijama bila je rađena od jednostavnog premaza žbuke ispod kojeg se nalazio naboj od ilovače i šute debljine svega 10 cm. Takav jednostavni pod mogao bi upućivati na komercijalnu ulogu (prizemlja) te zgrade. Ugaona zgrada u *insuli* B znatno se razlikovala od one u *insuli* A po znatno plićim temeljima. Jednako tako, i baze trijema bile su manje i pliće od onih nasuprot ulice. Iako je prostor *insule* B ispresijecalo nekoliko većih modernih kanala i jama, dijelovi zidova očuvani su do razine poda. U ruševinama tih zidova pronađeni su komadi stropnih fresaka i kamene tesere, a zanimljiv je i komad kamenih vratnica s utorom za drvene vratnice. Svi ti nalazi govore da je prizemlje zgrade u toj *insuli* bilo znatno raskošnije uređeno, čak bi se moglo interpretirati kao *domus*. Razmjerno plići temelji upućuju pak na zaključak da je riječ o prizemnici.



Fragment amfore Beltrán 1 (foto: T. Leleković)

Nakon čišćenja zidane arhitekture istraživanje je usmjereno na unutrašnjost uglovnice u *insuli* A, koja je bila najveći očuvan komad kulturnog sloja u iskopu površine. U tom se dijelu iskopa isticala peć otkrivena još probnim iskopom 2013. godine. Iskopavanjem peći te okolnih slojeva i ukopa otkriveni su komadi sirovog i taljenog stakla po kojima bi se dalo pretpostaviti da je riječ o staklarskoj radionici. Uklanjanjem tih slojeva pronađena je još jedna peć u čijem su urušenju nađeni keramički kalupi za izlijevanje brončanih pojasnih okova, koji pak svjedoče da se prije staklarske radionice na istome mjestu nalazila metalurška radionica u kojoj su se izrađivali predmeti od bronce. Daljnjim iskopavanjem pronađen je još jedan sloj urušenja drvene građevine, kojoj se mogu pripisati tri četvrtaste septičke jame zapunjene organskim materijalom i kuhinjskim keramičkim posuđem, a među njima i komadom hispanske amfore za *garum* (tip Beltrán 1) koja je iznimno očuvana. Takvi bi nalazi mogli govoriti o ugostiteljskom objektu starijem od radionica. Radovi su 2014. zaustavljeni na podnici drvene građevine, ispod koje je preostalo još oko 0,35 m kulturnog sloja koji je potrebno istražiti, što je predviđeno za sljedeću godinu.

Arheološko iskopavanje u Parku kraljice Katarine Kosače početak su stvaranja arheološkoga parka upravo na tom položaju, zbog toga je uz samu zaštitu arheološke baštine i istraživanja s ciljem prikupljanja što veće količine podataka bitnih za znanstveno razmatranje antičke Murse, važnu ulogu imalo i promišljanje o uređenju istražene površine, odnosno njezinu uklapanju u završni izgled arheološkoga parka.

dr. sc. Tino Leleković

Summary

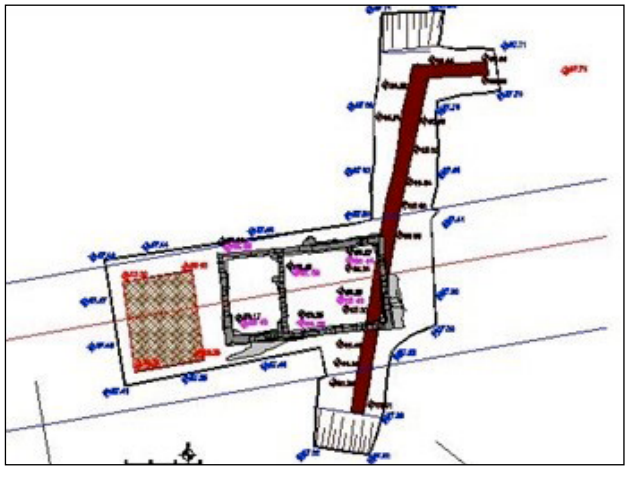
In the course of 2014 systematic archaeological excavations were undertaken at the site of the Queen Katarina Kosača Park in Osijek. They were the continuation of works from the previous year at a location within the former walls of the Mursa Roman colony. The excavations covered an area of 405 m². A crossing of two roads and two accompanying city blocks – *insulae* were discovered. The built architecture was poorly preserved so only the remains of buildings and, exceptionally, floorings and pavements were found. Some of the wall negatives reached a depth of as many as 4 m, so the excavations enabled an immediate insight into the stratigraphy of the site which made the planning of works easier. The oldest stratum at a depth of 3 m, consisted of layers and cuts with La-Tene pottery so it was easily determined that they were the remains of a Celtic settlement which existed at the location prior to Mursa. The second layer, namely, the first layer of the colony, discovered at a depth of 2 m, dated from the first half of the 2nd century. It consisted of the remains of wooden structures. The third layer was found at a depth of 0.60 to 1.20 m and contained the remains of built structures and pavement that can be dated to the second half of the 2nd century. The third layer was completely covered with contemporary fill. Later date archaeological features which can be interpreted as adaptations of existing structures, namely, interventions

in the infrastructure were created in the 3rd and 4th centuries and as such can be placed in the youngest, fourth archaeological horizon.

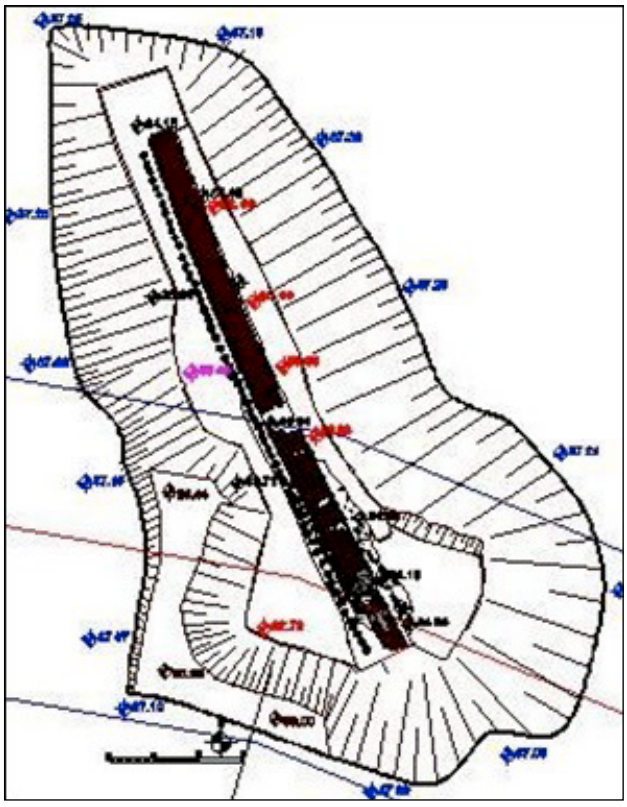
Redni broj: 15
Lokalitet: Osijek – sjeverni kolektor grada, dionica VIII
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 16. srpnja do 14. kolovoza 2014. tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita istražila je trasu dionice VIII. za potrebe gradnje novog i rekonstrukcije dijela postojećeg sjevernog kolektora grada Osijeka. Za voditelja arheoloških istraživanja određen je Tomislav Pušić, dipl. arheo., a za zamjenika voditelja Srđan Đuričić, dipl. arheo. Ostali članovi ekipe bili su: Josip Bazo, aps. arheologije, Darko Glavak, bacc. arheo., te Nikolina Ostović i Josip Galiot, studenti arheologije.

Ukupno su istražene tri sonde na trasi spomenutog kolektora, i to na prostoru između stacionaža 2+859,52 i 3+93,83. Veličina sondi nije unificirana, pa im je površina iznosila od 52 m^2 (sonda 3) do 133 m^2 (sonda 2), kao i njihova dubina čiji raspon varira od 4,02 m (83,45 m n. v.) u sondi 1 do 6,70 m (81,11 m n. v.) u sondi 3.
Sonda 1 smještena je sjeverozapadno od SZ ugla ograde igrališta NK „Elektra" na trasi sjevernog kolektora grada Osijeka (stacionaža 3 + 093,86). Prvotni je iskop izveden do relativne dubine od 1,2 m, a od nalaza je evidentiran samo recentan materijal. Na prostoru predviđenom za smještanje revizijskog okna iskopana je manja sonda (3x3 m) do relativne dubine od 4 m. Iskop je otkrio rijetke fragmente recentnog materijala (opeke) unutar slojeva nasipane zemlje.
Iskopom uz istočni profil sonde evidentiran je objekt od kamenih kocki (dimenzija 24x19x13 cm) koji je označen kao SJ 4. Sonda je zbog otkrivenog objekta proširena u smjeru istoka. Na temelju nalaza (beton, žbuka) radilo se o recentnoj strukturi.



Tlocrt sonde 1



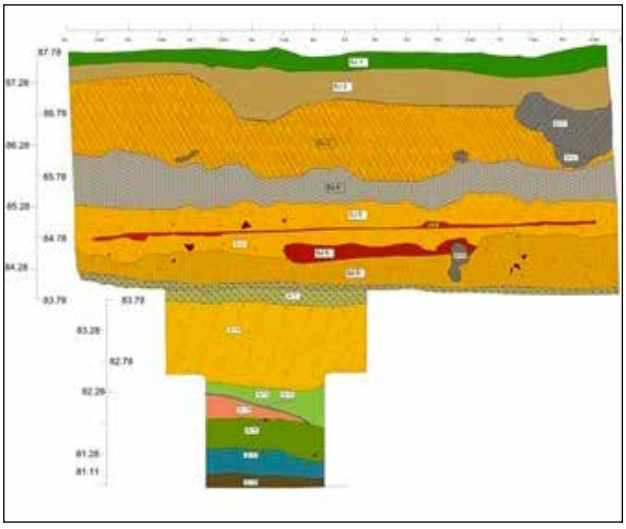
Tlocrt sonde 2



Zračna snimka sonde 2



Sjeverni profil sonde 3



Nacrt sjevernog profila sonde s naznačenim stratigrafskim jedinicama

Ispod recentne strukture evidentirani su ostaci temelja od šute, troske i žbuke (SJ 11) koji se okvirno pružaju u smjeru S-J. Ta prilično trošna struktura na trima je dijelovima bila učvršćena stupovima od zidane opeke vezane žbukom. Istražujući prostor uz sjeverni profil sonde uz pružanje strukture temelja (SJ 11) otkriven je i definiran sloj zemlje s fragmentima opeke i žbuke (SJ 12). Taj se sloj nalazio iznad strukture od nabacanih opeka (SJ 16), koja je otvaranjem rova uz smjer pružanja strukture (SJ 11) pokazala da se veže uz navedeni temelj i čini hodnu površinu kojom se početkom 20. st. prometovalo uz rijeku Dravu. Istoimena struktura na sjevernom kraju sonde skreće u smjeru istoka te se radi o recentnom učvršćenju uz obalu rijeke Drave koje je uz SJ 16 imalo funkciju učvršćivanja često poplavnog terena kojim se prometovalo. Istražena dubina sonde iznosi 4,00 m (84,45 m n. v.), a njezina površina s pokosima i proširenjima iznosi 108 m^2.

Sonda 2 smještena je sjeverozapadno od Vodenog tornja, južno od Promenade na trasi budućeg sjevernog kolektora grada Osijeka, uz stacionažu 2+859,52. Evidentiran je zid od opeka i žbuke na apsolutnoj visini od 84,58 m n. v. (SJ 9) koji je razjasnio kontekst slojeva iznad zida, te su identificirani kao slojevi nastali iskopom opeka okvirno datiranim u 19. i u prva dva desetljeća 20. st. Radi se o ostacima dijela sjevernog fortifikacijskog sustava Tvrđe te je u dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Osijeku sonda proširena na okvirne dimenzije 5x3 m. Boja i konzistencija te sastav slojeva zemlje koji su uočeni uza zid i oko njega, pokazali su da su istraženi slojevi produkt nasipavanja nekadašnjeg korita. Daljnjim širenjem sonde prema sjeverozapadu utvrđeno je da su se ostaci zida i temelja pružali ispod same Promenade, no nije poznato u kakvu su stanju. Zbog pada terena prema Dravi, vidljivo je da je nekadašnji iskop opeke dublje zahvatio sjeverni dio otkrivenog zida.

Spomenuti zid identificiran je kao zid glasije uz Flechu I (na karti Povijesnog arhiva iz 1861. godine). Glasijom se u fortifikacijskom smislu nazivao blag zemljani nasip ispred vanjskoga grabišta tvrđave. Istražena dubina sonde iznosi 4,24 m (82,97 m n. v.), a njezina ukupna površina s proširenjima i pokosima 133 m^2.

Sonda 3 nalazi se sjeveroistočno od današnje Tvrđe, 23 m od šetnice koja spaja Tvrđu i šetnicu uz Dravu (Promenadu). Sonda je bila pravokutnog oblika u tlocrtu, dimenzija 7x4 m (smjera istok-zapad). Istraženo je i dokumentirano 17 stratigrafskih jedinica, od kojih jedna čini strukturu, dvije ukop/zapunu, a ostale slojeve. Istražena dubina sonde iznosi 6,70 m, njezina dužina s pokosima 9,49 m, a širina 6,00 m.

Literatura

Gaćina, Ivanković 1996 S. Gaćina, G. M. Ivanković, Planovi i vedute Osijeka, Osijek, 1996.

Galiot 2013 S. Galiot, Stručno izvješće s lokaliteta AN 13 Petrijevci – Čerina, tvrtka Delmat Galiot, Split, 2013.

Slavko Galiot

Summary

In the course of July and August 2014, probe archaeological excavations were conducted in view of the construction of a new and reconstruction of the existing north collector of the city of Osijek – section VIII. Three probes were investigated on the route of the mentioned collector. The results recorded in the examined probe indicated that the features found were the remains of a defensive system of the Osijek fort which was demolished according to a decision of the municipal authorities in the period between the two world wars and the material used for the building of various structures and a tram depot.

Redni broj: 16
Lokalitet: Osijek – Tvrđa (franjevački samostan)
Naselje: Osijek
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-4445
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. istraživan je prostor unutar apside ostataka gotičke crkve Svetog Križa u osječkoj Tvrđi, na prostoru današnjeg franjevačkog samostana. Cilj je bio pronaći temelje apside koji u dosadašnjim radovima (2012. i 2013.) nisu pronađeni. Istraživanje je dalo negativne rezultate. U ovoj su godini zaključeni konzervatorski radovi, čime je započelo pretvaranje tog prostora u arheološki park. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Tino Leleković iz Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Radove je financiralo Ministarstvo kulture, u sklopu programa Antički i srednjovjekovni Osijek.

Godine 2012. i 2013. istražen je prostor dvorišta franjevačkog samostana u Tvrđi, u kojem se nalaze ostaci gotičke crkve s pratećim objektima. Otkriveni ostaci protežu se na području dvorišta u dužini od 26,70 m i u širini od 19,34 m. To je samo dio trobrodne bazilike koja se protezala u smjeru ispod današnje barokne franjevačke crkve prema zapadu, odnosno ispod baroknog franjevačkog samostana (danas

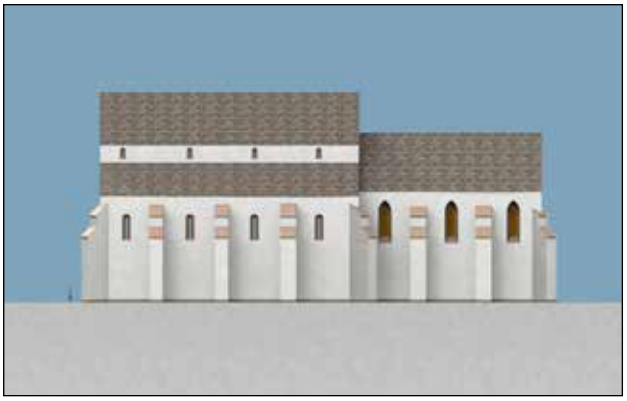


Prijedlog mogućeg izgleda pročelja gotičke crkve Svetog Križa

zgrada Galerije Waldinger) prema istoku. Točne dimenzije nije moguće odrediti, ali se može pretpostaviti da je dosezala dužinu od 50 m, prema čemu je načinjena i idealna rekonstrukcija izgleda crkve. Prostor broda crkve znatno je bolje očuvan od apside, tako da su u brodu očuvani dijelovi podnice, zidovi i stupovi. Apsida nije tako dobro očuvana, tako da su zatečeni samo dijelovi temelja, tek iznimno komad zida i podnice u JZ dijelu apside. U dogovoru s Konzervatorski odjelom u Osijeku odlučeno je da se čitav prostor gotičke crkve zapuni do razine gotičke podnice (91,75 m n. v.), pri čemu će većina ostataka apside biti



Zračna fotografija dvorišta franjevačkog samostana s ostacima gotičke crkve



Prijedlog mogućeg izgleda bočne strane gotičke crkve Svetog Križa



Prijedlog mogućeg izgleda gotičke crkve Svetog Križa

zasuta zemljom, stoga će apsida biti prikazana tlocrtom u parteru. Upravo zbog toga započelo je manje istraživanje, kako bi se preispitale neke nedoumice vezane uz izgled i gradnju apside.
Iskopavalo se unutar apside gotičke crkve kako bi se utvrdilo je li završetak apside potpuno uništen gradnjom baroknog krila franjevačkog samostana ili su neki elementi završetka očuvani na većoj dubini. Sjeverni zid gotičke apside iskorišten je u baroku kao temelj novog samostana, a u sličnu svrhu iskorišten je i južni zid, a možda i istočni zid, tako da su svi ti zidovi djelomice ili potpuno sastavni dijelovi podrumskih prostorija današnje zgrade. Potrebno je istaknuti da zbog toga nije moguće istražiti dio apside jer je jedna od tih podrumskih prostorija i danas u uporabi kao ložionica za Galeriju Waldinger, tako da na sjevernom zidu apside nije bilo nikakvih radova zbog mogućeg narušavanja statike terena i zgrade. Upravo zbog toga veći dio barokne šute, koja prekriva ostatke apside, nije bio ni diran. Ipak, neposredno prije zatrpavanja apside iskorištena je prilika da se otvori manja sonda kako bi se istražili i ti dijelovi apside, tako što je šuta odmah vraćena na mjesto i dodatno učvršćena nasipom kamena tucanika. Barokna šuta potpuno zapunjava prostor između broda crkve i Galerije Waldinger, potpuno prekrivajući ostatke temelja apside, zapunjavajući i prostor nekadašnje gotičke crkve. Uništavanje gotičke arhitekture u baroknom razdoblju, a možda već i prije u osmanskom razdoblju, bilo je toliko sveobuhvatno da su baroke ruševine te šuta pronađeni i ispod razine dna gotičkih temelja. Upravo zbog toga i ne čudi negativan rezultat toga manjeg arheološkog zahvata, koji nije otkrio ostatke gotičkih struktura.
Uzimajući u obzir taj negativni rezultat i činjenicu da su se graditelji u vrijeme baroka koristili ostacima gotičkih građevina kao podlogom za baroknu gradnju, može se pretpostaviti da se istočni zid nalazi ispod fasade Galerije Waldinger, što bi značilo da je crkva bila duga oko 45 m.
Nakon iskopavanja čitav je prostor nasut pijeskom i tucanikom, čime su zaključena arheološka iskopavanja gotičke crkve Svetog Križa u Tvrđi, kao i prva faza preuređenja tog prostora u arheološki park.

dr. sc. Tino Leleković

Summary

In 2014 smaller-scale excavations were undertaken within the apse of the remains of the Holy Cross Gothic church in the Osijek Fort, in the area of the present day Franciscan monastery. The goal was to the find the foundations of the apse which in the course of works undertaken previously (2012 and 2013) had not been discovered. The excavations did not bear positive results. The previously discovered remains stretched in the area of the courtyard of the Baroque monastery in which a Gothic assemblage was found in the length of 26.70 m and width of 19.34 m, actually, only part of the Gothic basilica located under the baroque structures. In the course of this year the conservation works were completed, marking the transformation of the space into an archaeological park.

Redni broj: 17
Lokalitet: Osijek – Vukovarska 192
Naselje: Osijek (Donji grad)
Grad/općina: Osijek
Pravni status: R-239
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

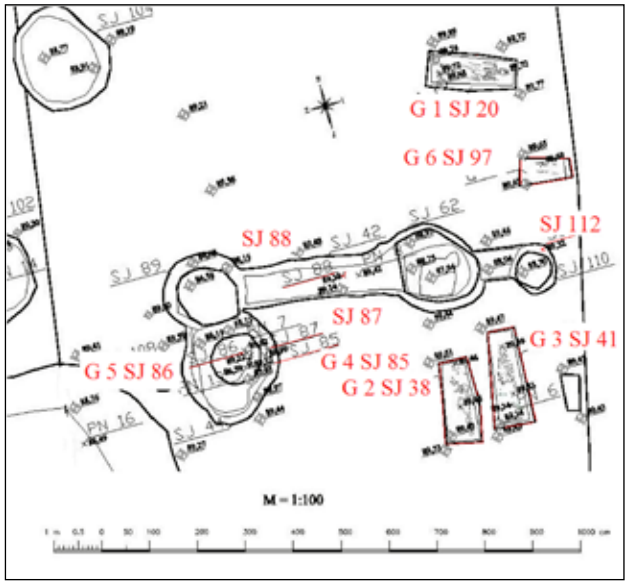
Zbog gradnje stambene zgrade na adresi Vukovarskoj ulici 192 u Osijeku (k.č. 7317/1), od 9. do 25. siječnja 2014.



Zračna fotografija nalazišta



Tlocrt nalazišta



Kvadrant A 1 na kojem su rimski grobovi

trajala su zaštitna arheološka istraživanja. Lokalitet se nalazi u okviru zaštićenog arheološkog nalazišta Mursa, Pristanište i V. I. Meštrovića. U arheološkim istraživanjima sudjelovali su voditeljica istraživanja Anita Penović, dipl. arheo. i Nebojša Cingeli, dipl. arheo. iz tvrtke Neir d.o.o. iz Splita.

Tijekom istraživanja definirana je 121 stratigrafska jedinica te su izdvojeni posebni nalazi (45 – ulomci keramike *terra sigillata*, ulomci keramičkih lula, nalaz obrađenih životinjskih kostiju i brončani novac) i ostali nalazi (252). Lokalitet je smješten na južnoj strani Vukovarske ulice, a prostor za istraživanje uvjetovan je površinom stambene zgrade, koja iznosi 32x30 m. Radna površina nalazišta podijeljena je na kvadrante veličine 10x10 m, u smjeru sjevera. Od istoka prema zapadu kvadranti su označeni slovima A, B, C i D te od sjevera prema jugu brojkama 1, 2 i 3. Na lokalitetu su otkrivena tri kulturna horizonta – dva antička i jedan novovjekovni.

Novovjekovni (austrijski) horizont datiran je u kraj 18. i početak 19. st. te sadrži slojeve nivelacije, nasipanja terena, bunare zapunjene ulomcima keramike, stakla, metala i fragmentima životinjskih kostiju. Tijekom istraživanja pronađene su četiri glinene lule za duhan, mediteranskog ili istočnoturskog tipa. Dvije su lule podrijetlom iz mađarskih radionica. Starija lula (N 15) datirana je u 18. st., crvenonarančaste je boje, reljefno ukrašena floralnim motivom. Druga lula (PN 10) crne boje, ukrašena je urezivanjem, također iz mađarskih radionica, na tuljcu ima očuvanu brončanu traku i datirana je u 19. st. Dvije lule iz austrijskih radionica na vanjskom dijelu tuljca imaju utisnut pečat proizvođača keramičkih lula za duhan. Keramička oker smeđa lula (N 81) u potpunosti je očuvana i ima pečat ANTON PARTSCH, dok keramička oker narančasta lula (PN 11), kojoj je oštećen prostor za duhan, ima pečat AMSTATTER. Obje su radionice smještene u Austriji, južno i jugozapadno od Beča, i datirane su u 19. st. Nalazi iz tih objekata govore o brzom gospodarskom i kulturnom razvoju Osijeka, koji je doveo do ujedinjenja triju gradskih općina u jednu. Sredinom 1809. Osijek je svečano proglašen slobodnim i kraljevskim gradom u Austro-Ugarskoj Monarhiji, a time počinje novo doba u njegovoj povijesti.

Horizont rimske nekropole ili grobišta datiran je u sredinu 3. st. U kvadrantu A 1, u sjeveroistočnom dijelu arheološkog nalazišta pronađena su četiri rimska groba koja su, osim kostura, imala ukop i zapunu (grobovi G 1, G 2, G 3 i G 6), sve elemente koji definiraju grob. Također, pronađene su dvije ljudske lubanje, unutar zapune bunara SJ 45, bez ukopa i zapune, ali su definirane kao grobovi (G 4 i G 5). I na trima su mjestima, u sklopu drugih objekata, pronađeni fragmenti osteološkog materijala ljudskog podrijetla. Dijelovi ljudskih kostiju definirani su kao stratigrafske jedinice (SJ 87, SJ 88 i SJ 112). Antičko grobište i grobovi datirani su u drugu polovicu 3. st., na osnovi nalaza novca PN 3 i PN 13 (PN 3 nalaz bakrenog novca, Herennia Etruscilla 249. – 253., AE 16 provincijalni novac, kovan u Nikeji, pronađen u grobu G 2; PN 13 brončani novac Trajana Decija 249. – 251., AE 26 sestertius, kovan u *Viminaciumu*, pronađen u bunaru SJ 44/45 u kojem su pronađene i dvije lubanje G 4 i G 5). Grobovi su datirani u period kada je antička Mursa bila najveća, te se ne može sa sigurnošću reći da pripada istočnoj gradskoj nekropoli ili su grobovi vezani za malo



Grob G 1

prigradsko naselje. U tom su se razdoblju, uz razvoj grada i povećanje populacije, širile i gradske nekropole. Groblja su nastajala uz glavne prometnice, ali poslije se grobovima ispunjavaju sve slobodne površine uz gradske bedeme.

Horizont rimskog naselja ili dio antičke Murse čine ostaci zidova, otpadne jame i bunari datirani u drugu polovicu 2. i početak 3. st. Ostali objekti rimskog naselja nalaze u kvadrantima A/B 1/2/3, u istočnoj polovici nalazišta. Tijekom istraživanja pronađeno je 14 objekata različitih namjena. Rimsko naselje nastalo je kao zaselak i hranom je opskrbljivalo grad, da bi se poslije najvjerojatnije povezalo u veću gradsku cjelinu. Na to upućuje objekt 1 pravokutnog oblika, sa strukturom od tegula i opeka. Objekt je najvjerojatnije sastavni dio jugoistočne fortifikacije Murse.

Nebojša Cingeli

Summary

Due to the construction of a residential building at the address of 192, Vukovarska Street in Osijek (cadastre lot 7317/1), in the course of January 2014 rescue archaeological excavations were carried out at the site. On that occasion three cultural horizons were found at the site: 1. an Austrian horizon with levelling layers and terrain fill including well cuts filled with shards of pottery, glass, metal and fragments of animal bones (dating from the late 18th and early 19th centuries); 2. a Roman necropolis or burial ground (four Roman graves were found dating from the mid-3rd century); 3. the remains of walls, waste pits and wells (dating from the second half of the 2nd and early 3rd centuries) which belonged to a Roman settlement or part of ancient *Mursa*.

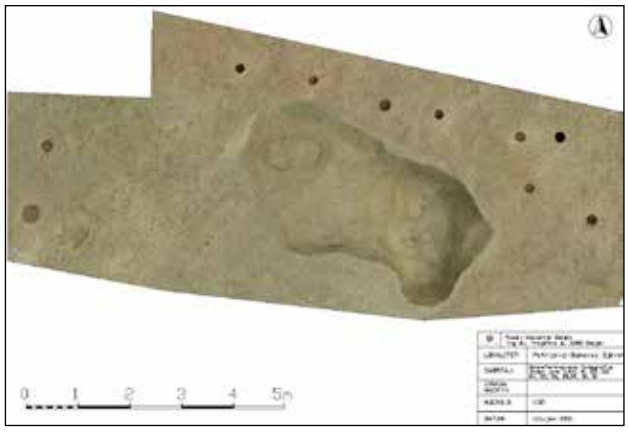
Redni broj: 18
Lokalitet: Petrijevci – Bakovac (jug) (AN 13B)
Naselje: Petrijevci
Grad/općina: Osijek
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Na temelju ugovora sklopljenog između Hrvatskih autocesta d.o.o. i zajednice ponuditelja, koju su činili Institut za arheologiju, Arheološki muzej u Zagrebu i „IGP" gradnja i prijevoz, 2014. istražen je lokalitet AN13 B Petrijevci – Bakovac (jug), smješten na trasi autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Beli Manastir – Osijek. Lokalitet se proteže od stacionaže 27+750 do 28+050, a definiran je tijekom arheološkog sondiranja 2013. godine. Tom prilikom zabilježena je manja količina ulomaka keramike iz kasnog srednjeg vijeka i novog vijeka. Sustavno istraživanje trajalo je 24 radna dana, od 27. listopada do 31. studenog 2014. te je istražena površina od 19.700 m². Radove je vodila Dragana Rajković, dipl. arheo., kustosica Muzeja Slavonije. Stručnu ekipu činili su zamjenik voditeljice Tomislav Hršak, dipl. arheo., viši kustos Muzeja Slavonije te dokumentarist, crtač i fotograf. Fizičke radove obavljalo je deset radnika.



Prikaz uže lokacije (izvor: DGU)

Selo Petrijevci leži na obali rijeke Karašice, nedaleko od njezina utoka u Dravu, udaljeno od Osijeka 14 km. Nalazište Bakovac nalazi se jugoistočno od sela, sjeverno i južno od ceste koja povezuje Osijek i Petrijevce. Suvremena prometnica dijeli ga na dva dijela. To je područje dio donjodravske nizine, u kojoj se uz povišenu mlađu pleistocensku terasu rijeke Drave izdvajaju naplavne ravni uz tok Vučice i Drave te mlađa i vlažna supsidencijska zona uz Selački kanal. Najveći dio nalazišta Bakovac nalazio se pod obrađivanim oranicama.
Istraživana površina smještena je u izrazito ravničarskom kraju, a istaknuta povišena greda nalazi se u njegovu sjeverozapadnom dijelu. Lokalitet presijeca poljski put, lenija. U bližoj i daljoj okolici sela Petrijevaca zabilježeni su tragovi naseljavanja od neolitika, odnosno mlađeg kamenog doba, tijekom rimskog razdoblja, ranog i kasnog srednjeg vijeka, osmanskog razdoblja pa sve do suvremenog doba. Grčki i rimski izvori spominju naselje po imenu *Mursella*, koju razlikuju od daleko poznatije *Murse*, današnjeg Osijeka. Položaj nalazišta *Mursella* danas nije u konačnici razjašnjen.
U ranom srednjem vijeku selo Petrijevci nazivalo se Karaševo, a nalazilo se južnije od današnjeg mjesta Petrijevaca. Ime je dobilo prema rijeci Karašici, koja je tekla u njegovoj blizini. Prema tome, razvoj Petrijevaca prati se u vezi s razvojem Karaševa, koji je postao posjed viteškog reda ivanovaca. Posjedi vitezova ivanovaca postojali su na tom području sve do poraza ugarske vojske kralja Ludovika II. Jagelovića na Mohačkom polju 1526. u bitci protiv Osmanlija. Od straha pred otomanskom najezdom dio žitelja Karaševa i Petrijevaca sklonio se na otok između Karašice i Drave, koji se i danas zove Siget (*sziget*, mađ. otok). Za vrijeme Osmanlija Petrijevci se spominju pod raznim imenima: Petrovo Selo, Petrensky, Petrovitz, Petrovcz, Petrowacz, Karassevo. Pod Osmalijama je većina katoličkih župa, pa tako i Karaševo, izgubila svoje posjede, a crkve su bile devastirane ili im je funkcija izmijenjena. Osmanlije su vladale u istočnoj Slavoniji od 1526. pa sve do oslobođenja 1687. godine. Petrijevci se ponovo spominju 1695., ali se ime Karaševa ne gubi, već je ono opet naseljeno oko 1700., i to na mjestu današnjih Petrijevaca, a naselili su ga stanovnici iz starih Petrijevaca preko Karašice. Župom su upravljali franjevci Bosne Srebrene, a zatim franjevci provincije Svetoga Ivana Kapistrana. Godine 1754. barun Petar Prandau sagradio je u Petrijevcima



Sj 26 (foto: V. Iličić)



Keramički materijal iz jame Sj 26/27 (foto: D. Rajković)

novu crkvu sv. Petra apostola. Crkva se nalazi u središtu sela, na obroncima brežuljka nad Karašicom. Arheološkim rekognosciranjem istočno od crkve sv. Petra utvrđeno je postojanje starčevačkog arheološkog nalazišta. Do gradnje crkve sv. Petra postojala je drvena crkva sv. Nikole, s vrijednom oltarnom palom sv. Nikole, koja je u crkvi sv. Petra sačuvana do danas. Mirko Bulat navodi podatke iz Ljetopisa RKT župe u Petrijevcima iz 1781., pisane rukom tadašnjeg župnika Antuna Domačinovića. On spominje crkvu sv. Nikole na groblju, u čije su temelje bile uzidane rimske opeke. Tada je na temeljima crkve sv. Nikole sagrađena grobljanska kapela sv. Rok, koja postoji i danas.

Metodologija arheološkog istraživanja na nalazištu Petrijevci – Bakovac (jug) uključivala je strojno uklanjanje oraćeg sloja, a potom su ručno polirane i istraživane uočene arheološke strukture. Stratigrafska slika nalazišta pokazala je vrlo ujednačen položaj slojeva. Ispod humusnog sloja, a na relativnoj dubini od oko 0,35-0,60 m, nalazio se sterilan predzdravični sloj označen kao Sj 02. Ispod tog sloja, a na relativnoj dubini od 0,60 m do 1 m, pojavila se svjetložuta zdravica. Tijekom istraživanja iskopana je probna geosonda koja je potvrdila kako se radi o jednoslojnom lokalitetu.

Prilikom istraživanja izdvojene su stratigrafske jedinice koje su potom istraživane i dokumentirane. Ukupno je izdvojeno 59 stratigrafskih jedinica. Osim navedenih slojeva (Sj 01 – sloj humusa; 02 – predzdravični sloj; 03 – zdravica), čine ih jame i stupovi. Većina stratigrafskih jedinica nije sadržavala arheološki materijal. Raspored jama nije uređen, odnosno ne nalaze se u pravilnim nizovima, tako da se pretpostavlja kako je veći dio nalazišta izvan trase obuhvaćene istraživanjem.

Od suvremenih intervencija uočeni su ostaci probnih rovova (ostaci prethodnog sondažnog istraživanja 2013. godine). Od arheoloških se struktura količinom nalaza i važnošću ističe stratigrafska jedinica označena kao Sj 26/27, odnosno jama nepravilnog, izduženog oblika, sa sedlastim dnom. Dimenzije objekta iznosile su 5,10x2,56 m, relativne dubine 0,88 m. U zapuni od tamnije sive zemlje pronađeni su ukrašeni ulomci keramike koji se prema stilskim karakteristikama datiraju u 7. i 8. st. Taj objekt zanimljiv je zbog ukopa stupova koji su se protezali sjeverno od njega te s njim vjerojatno činili jednu cjelinu. Ostale arheološke strukture datirane su u novi vijek.

Arheološkim istraživanjem na nalazištu Petrijevci – Bakovac (jug) potvrđeno je postojanje ranosrednjovjekovnog i novovjekovnog lokaliteta, premda se radi o skromnoj količini pronađenih struktura, kao i arheološkog materijala. Razdoblje rane slavenske naseljenosti toga područja karakteriziraju jednostavni objekti djelomično ukopani u zemlju. Prema rezultatima istraživanja, može se zaključiti kako objekt Sj 26/27 prema tipologiji, ali prije svega prema keramičkim nalazima, pripada razdoblju rane slavenske naseljenosti te je vjerojatno pripadao ostacima raspršenih pojedinačnih gospodarstava s pripadajućim objektima.

Literatura

Bulat 1977 M. Bulat, Stanje istraživanja antičkih naselja u Slavoniji, Materijali, 13, Beograd, 1977: 63 – 91.

Gračanin 2010 H. Gračanin, Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj Južnoj Panoniji, Scrinia Sclavonica 10, Osijek, 2010: 9 – 69.

Marković, Paušak 2011 Z. Marković, M. Paušak, Terenski pregled arheoloških lokaliteta u Valpovštini, AIA, Vol. VII, No. 1, Zagreb, 2011: 97 – 101.

Paušak 2008 M. Paušak, Probno istraživanje nalazišta Kraljevo brdo k.o. Petrijevci, Obavijesti HAD, br. 1/XXXX, Zagreb, 2008: 133 – 136.

Sanader 2008 M. Sanader, Imago provinciarum, Zagreb, 2008.

Dragana Rajković

Summary

In the course of 2014, rescue archaeological excavations were conducted at the site AN 13B Petrijevci Bakovac (south), located on the route of the highway Beli Manastir – Osijek – Svilaj, section Beli Manastir – Osijek. The village of Petrijevci is located on the bank of the Karašica River, not far from its inflow into the Drava River. The site of Bakovac is located south-east of the village. In the immediate and wider surroundings of the Petrijevci village, traces of habitation have been recorded dating from the Neolithic, namely, Upper Neolithic, through the Roman period, early and Late Middle Ages, Ottoman era all the way to the

post-medieval age. Greek and Roman sources mention a settlement by the name of *Mursella,* the position of which has not been clarified to this day. The village of Petrijevci was called Karaševo in The Early Middle Ages and was located somewhat more to the south than present day Petrijevci. During the archaeological excavations a total of 59 stratigraphic units were identified. They consisted of pits, posts and various layers. Most of the stratigraphic units did not contain archaeological material. The distribution of the pits was not aligned so it is assumed that the greater part of the site was located outside the route covered by the excavations. Among the archaeological structures, the stratigraphic unit marked SJ 26/27 stands out, namely, an asymmetrical, elongated pit with a saddle shaped bottom. Decorated pottery shards, dating according to the stylistic characteristics to the 7th and 8th centuries, were found in the fill. The feature is interesting due to the post cuts which stretched to the north of it and which most probably made up a single complex. The remaining archaeological structures at the site date from the new era.

Redni broj: 19
Lokalitet: Petrijevci – Bakovac (sjever) (AN 13A)
Naselje: Petrijevci
Grad/općina: Osijek
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Na temelju ugovora sklopljenog između Hrvatskih autocesta d.o.o. i zajednice ponuditelja, koju čine Institut za arheologiju, Arheološki muzej u Zagrebu i „IGP" gradnja i prijevoz, 2014. istražen je lokalitet AN13A Petrijevci – Bakovac (sjever) na trasi autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Beli Manastir – Osijek. Lokalitet se proteže od stacionaže 0+000 do 0+180 putni prijelaz Petrijevci zapad, a definiran je tijekom arheološkog sondiranja 2013. godine. Tom prilikom zabilježena je manja količina ulomaka antičke keramike, a istaknut je ulomak keramičke posude tankih stijenki ukrašen barbotinskim vegetabilnim ornamentom, datirane u 2. i 3. st. Sustavno istraživanje trajalo je osam radnih dana, od 20. do 31. listopada 2014. Istražena je površina od 3080 m². Nalazište se proteže na katastarskim česticama: 1599/1, 1599/3, 1598/9, 1598/7,



Prikaz uže lokacije (izvor: DGU)



Lokalitet Petrijevci – Bakovac (sjever) (foto: J. Diklić)

1597/3, 1596/3, 1595/3. Zaštitne arheološke radove vodila je Dragana Rajković, dipl. arheo., kustosica Muzeja Slavonije. Stručnu ekipu činili su zamjenik voditeljice Tomislav Hršak, dipl. arheo., viši kustos Muzeja Slavonije te dokumentarist, crtač i fotograf. Fizičke radove obavljalo je šest radnika.

Selo Petrijevci leži na obali rijeke Karašice, nedaleko od njezina utoka u Dravu, udaljeno od Osijeka 14 km. Nalazište Bakovac nalazi se jugoistočno od sela, sjeverno i južno od ceste koja povezuje Osijek i Petrijevce. Prije istraživanja najveći dio nalazišta nalazio se pod obrađivanim oranicama. U bližoj i daljoj okolici sela Petrijevaca zabilježeni su tragovi naseljavanja od neolitika, odnosno mlađeg kamenog doba, tijekom rimskog razdoblja, ranog i kasnog srednjeg vijeka, osmanskog razdoblja pa sve do suvremenog doba. Grčki i rimski izvori spominju naselje po imenu *Mursella*, koju razlikuju od daleko poznatije *Murse*, današnjeg Osijeka. Grčki geograf Ptolomej navodi kako se *Mursella* nalazila na 43 stupnja dužine i 46 stupnjeva širine, zapadno od *Murse* 10000 koraka (oko 15 km) na cesti *Mursa – Poetovio*. Ime Mursele (*Mursella* ili inačica *Mursa minor*) zabilježeno je i u Antoninovu itineraru iz 3. st., Burdigalskom ili Jeruzalemskom itineraru iz 4. st. i na Peutingerovoj karti iz 4./5. st. O antičkim nalazima s područja Petrijevaca pisao je Matija Petar Katančić, a spominju ih i Josip Brunšmid te Mirko Bulat. Andreas Mócsy smatrao je da je do 100. godine u *Murselli* neko vrijeme postojao legijski logor. Postojanje vojnog logora na području Petrijevaca pretpostavio je i Ritterling, koji govori o nalazu na opeci na kojem se spominje *legio XIIII Gemina* (CIL III 3755). Njegovo stajalište dijeli i G. Alföldy, koji iznosi mišljenje da je *Mursella* već i prije bila sjedište i *legio XXI Rapax*. Mirko Bulat arheološki je rekognoscirao Petrijevce, ali nije naišao na ostatke koji bi osnažili pretpostavku o postojanju vojnog logora. J. Fitz napisao je da je *legio XXI Rapax* nakon dolaska u Panoniju 89. i 90. podigla logor u *Murselli* blizu *Murse*. Nakon što su 92. – 93. Sarmaćani uništili tu legiju, zamijenila ju je *legio XIV Gemina*.
Na položaju Čerine istočno od Petrijevaca pronađeni su ostaci rimskoga građevinskog materijala, što bi moglo upućivati na postojanje nekog naselja ili postaje. Bitno je naglasiti kako položaj nalazišta *Mursella* do danas nije u konačnici razjašnjen.



Ukop jame Sj 14/15 (foto: J. Diklić)



Ulomak rimske vojne ostruge (foto: J. Diklić)

U ranom srednjem vijeku selo Petrijevci nazivalo se Karaševo, a nalazilo se južnije od današnjeg mjesta Petrijevaca. Ime je dobilo prema rijeci Karašici koja je tekla u njegovoj blizini. Prema tome, razvoj Petrijevaca prati se u vezi s razvojem Karaševa, koji je postao posjed viteškog reda ivanovaca. Posjedi vitezova ivanovaca postojali su na tom području sve do poraza ugarske vojske kralja Ludovika II. Jagelovića na Mohačkom polju 1526. u bitci protiv Turaka. Od straha pred otomanskom najezdom sklonio se dio žitelja Karaševa i Petrijevaca na otok između Karašice i Drave, koji se i danas zove Siget (*sziget*, mađ. otok). Pod Osmanlijama je većina katoličkih župa, pa tako i Karaševo, izgubila svoje posjede, a crkve su bile devastirane ili im je izmijenjena funkcija. Turci su vladali u istočnoj Slavoniji od 1526. godine pa sve do oslobođenja 1687. godine. Petrijevci se ponovo spominju 1695. godine, ali se ime Karaševa ne gasi, već je opet naseljeno oko 1700. godine, i to na mjestu današnjih Petrijevaca, a naselili su ga stanovnici iz starih Petrijevaca preko Karašice. Župom su upravljali franjevci Bosne Srebrene, a zatim franjevci provincije svetoga Ivana Kapistrana. Godine 1754. barun Petar Prandau sagradio je u Petrijevcima novu crkvu sv. Petra apostola. Crkva se nalazi u središtu sela na obroncima brežuljka nad Karašicom. Arheološkim rekognosciranjem istočno od crkve sv. Petra, utvrđeno je i postojanje starčevačkog arheološkog nalazišta. Do gradnje crkve sv. Petra postojala je drvena crkva sv. Nikole s vrijednom oltarnom palom sv. Nikole, koja je u crkvi sv. Petra sačuvana do danas. Mirko Bulat navodi podatke iz rukopisnog Ljetopisa RKT župe u Petrijevcima iz 1781. godine, pisane rukom tadašnjeg župnika Antuna Domačinovića. On spominje crkvu sv. Nikole na groblju, u čije su temelje bile uzidane rimske opeke. Tada je na temeljima crkve sv. Nikole sagrađena grobljanska kapela sv. Roka, koja postoji i danas.

Metodologija istraživanja na nalazištu Petrijevci – Bakovac (sjever) uključivala je strojno uklanjanje oraćeg sloja, a potom su se ručno polirale i istraživale uočene arheološke strukture. Stratigrafska slika nalazišta pokazala je vrlo ujednačen položaj slojeva. Ispod humusnog sloja, a na relativnoj dubini od oko 0,35-0,40 m, nalazio se predzdravični sloj sterilne zemlje označen kao Sj 02 (89,168 – 88,765 m n. v.). Ispod tog sloja, a na relativnoj dubini od 0,80 m (88,765 m n. v.) nalazio se sloj zdravice (Sj 03). Tijekom istraživanja iskopana je probna geosonda, koja je potvrdila kako se radi o jednoslojnom lokalitetu.

Prilikom istraživanja izdvojena je 21 stratigrafska jedinica. Osim navedenih slojeva (Sj 01 – sloj humusa; 02 – predzdravični sloj; i 03 – zdravica), čine ih jame i kanali. Većina stratigrafskih jedinica nije sadržavala arheološki materijal. Raspored jama nije uređen, odnosno ne nalaze se u pravilnim nizovima, tako da je vjerojatno veći dio nalazišta izvan trase obuhvaćene istraživanjem.

Od suvremenih intervencija uočen je ostatak probnog rova (ostaci prethodnog sondažnog istraživanja 2013.), koji dijeli teren na dva gotovo jednaka dijela, odnosno sjeverni i južni. Osim rova, a uz južni rub iskopa, uočene su zapune instalacija koje se također protežu u dva paralelna niza, smjerom sjever-jug. Jednako tako, uočen je obrambeni rov iskopan najvjerojatnije u vrijeme Domovinskog rata, a tu sumnju potkrjepljuju recentni nalazi u njegovoj zapuni. Od arheoloških se struktura količinom nalaza, ali i važnošću, ističe stratigrafska jedinica Sj 14/15, uočena u jugozapadnom dijelu istraženog iskopa. Radi se o jami gotovo pravilnog kružnog oblika, sive do sivosmeđe zapune (2,5 Y 4/3 *olive brown*), koja je sadržavala ulomke rimske keramike te ulomak rimske vojne ostruge, izrađene od bronce (PN-01), datirane u 1. – 2. st.

Arheološkim istraživanjem na nalazištu Petrijevci – Bakovac (sjever) potvrđeno je postojanje antičkog arheološkog lokaliteta, što je potvrdio pronalazak rimske keramike te dio vojne ostruge. Sam lokalitet protezao se nešto dalje od istraženog dijela trase, a ovim je istraživanjem obuhvaćen tek nešto manji dio. Ostale istražene strukture sadržavale se vrlo malu količinu nalaza. Prema dosadašnjim istraživanjima, a najvećim dijelom na temelju literature, postojale su pretpostavke da se na području Petrijevaca nalazio lokalitet iz rimskog razdoblja. Zaštitnim istraživanjem zbog gradnje dijela trase autoceste, još su jednom potvrđene pretpostavke o antičkom nalazištu, a pronalazak oštećene rimske vojne ostruge, kao i ulomaka rimske keramike, zasigurno su dali znatan doprinos dosadašnjim spoznajama.

Literatura

Bulat 1977 M. Bulat, Stanje istraživanja antičkih naselja u Slavoniji, Materijali, 13, Beograd, 1977: 63 – 91.

Gračanin 2010 H. Gračanin, Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj Južnoj Panoniji, Scrinia Sclavonica 10, Osijek, 2010: 9 – 69.

Marković, Paušak 2011 Z. Marković, M. Paušak, M. Terenski pregled arheoloških lokaliteta u Valpovštini, AIA, Vol. VII, No. 1, Zagreb, 2011: 97 – 101.
Paušak 2008 M. Paušak. Probno istraživanje nalazišta Kraljevo brdo k.o. Petrijevci, Obavijesti HAD, br. 1/XXXX, Zagreb, 2008: 133 – 136.
Sanader 2008 M. Sanader, Imago provinciarum, Zagreb, 2008.

Dragana Rajković

Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations were undertaken at the site AN 13A Petrijevci-Bakovac (north) on the route of the highway Beli Manastir – Osijek – Svilaj, section Beli Manastir – Osijek. The site stretches from the stations 0+000 to 0+180. The village of Petrijevci is located on the bank of the Karašica River, not far from its inflow into the Drava River. The site of Bakovac is located south-east of the village. In the immediate and wider surroundings of the Petrijevci village, traces of habitation have been recorded dating from the Neolithic, namely, Upper Neolithic, through the Roman period, early and late middle ages, Ottoman era all the way up to the modern age. Greek and Roman sources mention a settlement by the name of *Mursella,* which they distinguished from the more famous *Mursa* or present day Osijek, although its position has not be clarified to this day. During the rescue excavations 21 stratigraphic units were identified. Most of them pits and canals. Most of the stratigraphic units did not contain archaeological material. The distribution of the pits was not aligned, namely they were not in symmetrical rows so it can be assumed that the greater part of the site was outside the route covered by the excavations. Among the archaeological structures, the stratigraphic unit SJ 14/15 stands out by the quantity of finds and their significance. It is a pit of almost symmetrical round shape, with a greyish to greyish-brown fill. It contained Roman pottery shards as well as a fragment of a Roman military spur made of bronze (PN-01) dating from the 1st-2nd centuries. The rescue excavations confirmed once more the assumptions that it was site dating from Antiquity.

Redni broj: 20
Lokalitet: Podravlje – općine Marijanci i Belišće
Naselje: Marjanski Ivanovci, Bocanjevci
Grad/općina: Marijanci, **Belišće**
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Institut za arheologiju 2014. godine započeo je projekt arheološkog rekognosciranja prostora općina Marijanci, Belišće i Donji Miholjac. Projekt je realiziran sredstvima Ministarstva kulture i Instituta za arheologiju, a prostor je istraživan u listopadu i studenom 2014. Uz voditelja projekta, dr. sc. Hrvoja Kalafatića, u istraživanjima je sudjelovao dr. sc. Bartul Šiljeg te četiri tehnička suradnika.



Lokalitet Marjanski Ivanovci – Žagrovac s vidljivim položajem kružnog jarka oko lokaliteta i mogućim dvostrukim jarkom (prema Google Earth)



Marjanski Ivanovci – Žagrovac, prapovijesna keramika s lokaliteta

Dijelovi općina Marijanci i Belišće uz rijeku Dravu bili su atraktivno i zanimljivo područje za naseljavanje od najstarijih razdoblja ljudske civilizacije do danas. Pogodna geomorfološka podloga odlikuje se u brojnim pleistocenskim terasama i gredama iznad rijeke Drave s plodnim tlom koje su istodobno štitile od sezonskih poplava, redovitih u vrijeme dok tok Drave nije bio reguliran nasipima. Današnja manja gustoća naseljenosti područja neposredno uz rijeku Dravu posljedica je ljudske prilagodbe riječnim fluktuacijama i pogodna okolnost za sveobuhvatno arheološko istraživanje navedenih općina koje bi omogućilo otkrivanje obrazaca naseljavanja i uporabe prostora uz rijeku. Ovogodišnja istraživanja imala su naglasak na području južnog prostora navedenih općina, na prostoru sjeverno od rijeke Vučice koji svojim nizinskim reljefom ne izgleda osobito privlačno za trajno naseljavanje u vremenima prije regulacije vodotoka i upravljanja plavljenjima. Usprkos tim, na prvi pogled nepovoljnim uvjetima trajnog naseljavanja, u ovogodišnjim istraživanjima otkriveno je



Marjanski Ivanovci – Žagrovac, rimska keramika s lokaliteta



Marjanski Ivanovci – Žagrovac, srednjovjekovna keramika s lokaliteta



Marjanski Ivanovci – Žagrovac, nalazi šljake i kamena s lokaliteta

nekoliko novih, dosad nepoznatih lokaliteta, od kojih neki imaju karakter stalnih naselja. U nastavku slijedi pregled najvažnijih otkrivenih lokaliteta, s preliminarno obrađenim rezultatima.

1. Marjanski Ivanovci – Žagrovac

Taj se lokalitet izdvaja veličinom, brojem površinskih nalaza i kompleksnom strukturom. Uočen je još prilikom daljinske interpretacije satelitskih i avionskih snimaka područja obuhvaćenog istraživanjima i nalazi se sjeverozapadno od naselja Marjanskih Ivanovaca na k.č. 1590, k.o. Marijanci. Na lokalitetu je prikupljena veća količina nalaza iz prapovijesti, rimskog razdoblja i srednjeg vijeka. Prikupljena šljaka upućuje na postojanje radioničkog središta, vjerojatno u srednjem vijeku jer se nalazi šljake poklapaju s nalazima srednjovjekovne keramike. Brojni litički artefakti i fragment polirane kamene sjekire upućuju na neolitičko naselje. U sadašnjem stanju istraženosti teško je precizirati pripadaju li opkopi oko lokaliteta neolitiku ili su dio srednjovjekovnog naselja. Dosadašnja istraživanja u Slavoniji pokazuju da su u neolitiku i srednjem vijeku često naseljavane iste pozicije, a primjer ostalih lokaliteta sopotske kulture u Slavoniji sugerira da barem dio kružnih opkopa oko naselja pripada mlađem kamenom dobu.



Bocanjevci – Otok (1), fragment glačane kamene sjekire i fragment prapovijesne keramike s lokaliteta



Bocanjevci – Pašnik (2), fragmenti prapovijesne keramike i litički artefakti

2. Bocanjevci – Otok
Položaj s mogućim lokalitetom nalazi se južno od naselja Bocanjevaca, na povišenom položaju koji čini meandar vodotoka. Na k.č. 630, k.o. Bocanjevci pronađen je fragment prapovijesne keramike i obrađeni kamen. Pregledana je oranica na kojoj je neposredno prije skinut kukuruz, pa vidljivost tla i nalaza nije bila idealna. Za definitivno potvrđivanje postojanja lokaliteta potrebno je ponavljanje terenskog pregleda.

3. Bocanjevci – Pašnik
Položaj s mogućim lokalitetom nalazi se južno od naselja Bocanjevaca, na povišenom položaju koji čini izraženi meandar starog vodotoka u kojem se još uvijek skuplja voda. Na k.č. 794, k.o. Bocanjevci pronađeno je više malih fragmenata prapovijesne keramike i mala količina litičkih artefakata. Pregledana je oranica na kojoj je bio kukuruz, pa vidljivost tla i nalaza nije bila idealna. Za definitivno potvrđivanje postojanja lokaliteta potrebno je ponavljanje terenskog pregleda.

4. Bocanjevci – Suvar
Položaj s mogućim lokalitetom nalazi se zapadno od naselja Bocanjevaca, na blago povišenom položaju. Na k.č. 149, k.o. Bocanjevci pronađeno je više fragmenata keramike. Pregledana je oranica koja je nakon obrade zemlje obrasla vegetacijom, pa vidljivost tla i nalaza nije bila idealna.

Prvi rezultati ovogodišnje sezone terenskog pregleda jasno upućuju na to da su nizinski, plavni prostori općina Donji Miholjac, Marijanci i Belišće, koji na prvi pogled izgledaju manje povoljni za trajno naseljavanje, ipak bili naseljavani tijekom svih arheoloških razdoblja, a detaljan uvid i analize pokazat će sve značajke tog naseljavanja. Upotreba daljinske interpretacije i zračnih snimki uvelike pomažu u analizi krajolika i obrazaca naseljavanja u krajoliku.

Literatura

Kalafatić, Šiljeg 2015 H. Kalafatić, B. Šiljeg, Terenski pregled na prostoru općina Belišće, Marijanci i Donji Miholjac, AIA, Vol. XI, Zagreb, 2015: 93 – 97.

Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg

Summary

In 2014 the Institute of Archaeology initiated an archaeological reconnaissance project in the area of the municipalities of Marijanci, Belišće and Donji Miholjac. This year's investigations focused on the southern part of the municipalities in question, the area north of the Vučica River which due to its lowland relief did not seem particularly attractive for permanent habitation prior to watercourse regulation and flood management measures. In spite of these, at first sight unfavourable conditions for permanent habitation, this year's excavations revealed a number of new site of which some have the character of permanent and continual settlements. The most significant site discovered was that of Marjanski Ivanovci-Žagrovac which represents an example of a circular fortified settlement with moats visible on Google Earth satellite images and finds from the Neolithic, Roman period and The Middle Ages. At this state of exploration it is difficult to establish whether the moats date from the Neolithic or are part of a medieval settlement. The excavations carried out to date in Slavonia show that often the same locations were inhabited both in the Neolithic and The Middle Ages, while the example of other sites belonging to the Sopot culture in Slavonia suggest that at least part of the circular moats around the settlement date from the Upper Palaeolithic.

Redni broj: 21
Lokalitet: Sarvaš – Gradac
Naselje: Sarvaš
Grad/općina: Osijek
Pravni status: Z-6142
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zračno snimanje

Na temelju odobrenja nadležnog Konzervatorskog odjela u Osijeku, 20. listopada 2014. godine iz zraka je snimljen arheološki lokalitet Gradac u Sarvašu. Zrakoplov (Cessna 172) i motorni zmaj, u obliku donacije ustupio je Aeroklub iz Osijeka, a lokalitet je snimila Dragana Rajković iz Muzeja Slavonije iz Osijeka. Cilj snimanje bilo je dokumentiranje lokaliteta u Sarvašu te njegova prezentacije na izložbi „Sarvaš – Gradac, povijest jednog lokaliteta" (autorice izložbe: Dragana Rajković, Muzej Slavonije i Jacqueline Balen, Arheološki muzej u Zagrebu).

Gradac u Sarvašu smješten je na južnom rubu mrtvog rukavca rijeke Drave, nedaleko od njezina ušća u Dunav. Nalazi se na istaknutom položaju nadmorske visine od 95 do 100 m. Riječ je o telu nepravilna oblika, dimenzija 175x155 m, nastalom uzastopnim nastanjivanjem od



Prikaz snimanog područja u Sarvašu (topografska karta M 1 : 25.000)



Zračna fotografija Sarvaša, snimano s juga



Zračna fotografija nalazišta Gradac u Sarvašu, snimano sa zapada

ranoga neolitika tijekom gotovo cijele prapovijesti, sve do današnjih dana. Nalazište Gradac istraženo je u nekoliko navrata: 1894. (Karlo Franjo Nuber), 1942. – 1943. (Rober Rudolf Schmidt), 1985. i 1986. (Jasna Šimić) i 2012. (Domagoj Dujmić).
Cilj snimanja bio je prikazati prostor rijeke Drave kao atraktivno i pogodno mjesto za naseljavanje, od prapovijesti do današnjih dana. Snimane su kose i vertikalne fotografije s visine od oko 300 m, na mjestu gdje se nalazi lokalitet Gradac, ali i njegova bliža okolica. Lokalitet je na taj način sagledan u puno širem kontekstu, a fotografije su poslužile kao vizualan element za potrebe spomenute izložbe. Snimke su pohranjene u Arheološkom odjelu Muzeja Slavonije.

Literatura

Balen 2005 J. Balen, Sarvaš – neolitičko i eneolitičko naselje, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. 2, Zagreb, 2005.
Bösendorfer 1942 J. Bösendorfer, Osijek i okolica u predhistorijskim eonima, OZ, I, Osijek, 1942: 5 – 22.
Dimitrijević 1968 S. Dimitrijević, Sopotsko-lenđelska kultura, Monographiae Archaeologicae I, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki institut Zagreb, Zagreb, 1968.
Rajković 2014 D. Rajković, Sarvaš-Gradac, u: Darovi zemlje, (ur. J. Balen, T. Hršak, R. Šošić Klindžić), Arheološki muzej u Zagrebu, Muzej Slavonije, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014: 79 – 81.
Schmidt 1945 R. R. Schmidt, Die Burg Vučedol, Des Kroatischen Archaeologischen Staatmusums, Zagreb, 1945.

Dragana Rajković

Summary

In the course of 2014 aerial photographing was undertaken of the archaeological site of Grad in Sarvaš with a view to its presentation at an exhibition entitled „Sarvaš-Gradac, a History of the Site" (Museum of Slavonia from Osijek and the Archaeological Museum in Zagreb). The photographs were intended to show the area of the Drava River as an attractive and appropriate place for habitation, from prehistory to the present. Oblique and vertical photographs were shot of the location of Gradac site and its immediate surroundings from a height of approximately 300 m.

Redni broj: 22
Lokalitet: Sveti Đurađ – crkva sv. Jurja
Naselje: Sveti Đurađ
Grad/općina: Donji Miholjac
Pravni status: Z-1672
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 13. do 31. listopada 2014. istražena je unutrašnjost crkve sv. Jurja na groblju u Svetom Đurđu. Radove je financirao Župni ured sv. Martina biskupa iz Podravskih Podgajaca. Voditelj istraživanja bio je Zvonko Bojčić, dipl. arheo. iz Muzeja Slavonije u Osijeku. Tehničku dokumentaciju izradio je arhitekt Tone Papić i tehničar konzervator Damir Zahirović iz Konzervatorskog odjela u Osijeku. Radove je pratila Snježana Klarić, dipl. povjesničarka umjetnosti, nadležna konzervatorica za tu crkvu. Za iskop je bilo zaduženo osam radnika, uglavnom mještana iz Svetog Đurđa.

Cilj istraživanja bio je pokušaj da se iskopom unutar crkve otkriju temelji starijih građevina jer su konzervatorska istraživanja zidova pokazala da se radi o više faza gradnje. Iskop je započeo otvaranjem sonde uz sjeverni zid crkve, na mjestu gdje su se spajali jedan stariji (romanički?) i jedan mlađi zid, pa se po cijeloj visini zida vidjela zidarska reška, a razlika u načinu zidanja i dimenzijama opeka bila je očita. Otvorena je sonda dimenzija 9x3 m, od ramena crkve prema koru, dužom stranom istok-zapad (Sonda A). Druga sonda otvorena je na suprotnoj strani, uz južni zid, od ramena crkve do južnog ulaza u crkvu, dimenzija 7x3 m (Sonda B). Nakon toga otvorena je i treća sonda između južnog ulaza i kora crkve, vel. 3,5x2,50 m (Sonda C).
U Sondi A uz sjeverni temelj crkve, točno na spoju dvaju zidova gdje se očekivalo da će u brod crkve ulaziti zapadni zid najstarije građevine, otkrivena je grobnica (G-1) zidana



Unutrašnjost crkve sv. Jurja prije arheoloških iskopavanja



Unutrašnjost crkve sv. Jurja, sonda A i sonda B

opekom, završena bačvastim svodom koji se urušio. Bila je ožbukana iznutra i izvana. Opeke su različitih dimenzija: 28x15x5 cm, 10x20x5 cm, 30x15x8 cm, 20x20x5 cm, a prisutno je i puno lomljene opeke. Grobnica unutarnjih dimenzija 180x90 cm orijentirana je u smjeru istok-zapad. Dubina grobnice nalazi se na 2,45 m od današnjeg poda crkve (pod crkve nalazi se na dubini od –0,05 m od nule). Grobnica je ispunjena ulomcima opeke i maltera te brojnim kosturnim ukopima. Identificirano je sedam kostura koji su bili bez nekog reda nabacani u grobnicu. Na dnu grobnice na istočnoj i zapadnoj strani izvedena je jedna stuba od opeke visine 20 cm, širine 16 cm. Dno je popločeno opekom i zaliveno malterom.

Istočno od grobnice 1 prema svetištu na dubini od 2,08 m pojavio se još jedan grob. Radi se o grobu bez grobne konstrukcije, ukopanom u čistu zemlju. Dimenzije su rake 2,31x0,55 m. Otkopan je kostur koji je položen u smjeru istok-zapad (glava gleda prema istoku, na svetište), ruke su prekrižene na prsima. Bio je ukopan u drvenom sanduku od kojeg su ostali jaki tragovi drva. Pokojniku je na prsima složena svećenička štola, a u razini pojasa imao je platnenu torbicu u kojoj je nađena jedna kost prsta. Drugih nalaza nije bilo.

Jugoistočno od grobnice 1 na 1,38 m dubine otkopana je zidana konstrukcija okruglog oblika rađena od ulomaka opeke i bijelog vapnenog kamena, obilno zalivena malterom. Promjer joj je 85 – 90 cm i najvjerojatnije se radi o bazi stupa. Zapadno od njega, točno uz južni zid grobnice 1 sačuvano je urušenje od istog materijala kao i baza stupa, pa je moguće da je riječ o dijelu urušenog stupa.

Sjeveroistočni ugao crkve ispunjen je zidanom konstrukcijom od opeke dimenzija 32x15x8 cm. On je čvrsto prislonjen, čak malo ukopan u sjeverni zid crkve. Širina mu je od sjevernog zida prema jugu 1,90 m, a od zida svetišta prema zapadu 1,77 m. To je vjerojatno baza bočnog oltara ili propovjedaonice.

U sondi B u središnjem dijelu pojavila se još jedna zidana grobnica s bačvastim svodom. Dimenzije su joj 2,21x0,97 m. Počinje na dubini od –83 cm. Nije se dalje otkopavalo zbog bojazni od urušavanja bočnog oltara. Fotografirana je unutrašnjost koja pokazuje kosturni ukop s ostacima drvenog sanduka i platna.

Uz južni zid crkve, između južnog ulaza i kora otvorena je sonda C. U sredini sonde otkopana je stopa od opeke veličine 1,80x1,30 m. Duža strana orijentirana je u smjeru S-J, rađena je od opeke dimenzija 30x15x5(6) cm, ali ima i rimske opeke u sastavu. Ta stopa naslanja se na južni zid crkve i svakako se radi o dogradnji na postojeći južni temelj crkve.

Kako se uz temelj oltara u sondi A prema svetištu pojavila polukružna konstrukcija od opeke, sonda A i sonda B spojene su točno u razini prijelaza lađe crkve u svetište. Polukružna konstrukcija od opeke vjerojatno je temelj stubišta koje je vodilo na propovjedaonicu u sjeveroistočnom uglu crkve. Južno od njega uočen je temelj od opeke i manjih komada kamena, širine 1,70 m, koji je rađen jednako kao stariji temelj u sjevernom zidu crkve. Južno od njega nalazi se nova stopa od opeke, sasvim drugačije rađena i vrlo slična temelju južnog zida crkve. Oba ta temelja poravnata su opekama veličine 30x15x5 cm na dubini od 0,82 m, što odgovara dubini, odnosno razini podnice II. Sačuvana su dva reda zida. U zidu ima i opeke dimenzija 22x10x5 cm (romanička opeka?). Postament je malo izvučen, baš kao na južnom zidu crkve, i nalazi se 95 cm do 1 m od poda crkve te se može pratiti na nekoliko mjesta na širem prostoru crkve. Na njega se veže estrih (donji estrih) od komadića opeke, sitnog kamena i vapna.

Južno od groba 1, na istoj dubini nađen je još jedan kosturni ukop (grob 2) jednakih obilježja kao grob 1, ali bez ikakvih priloga. Dimenzije rake iznose 2,13x0,50 m. Tragovi takvih ukopa uočeni su na nekoliko mjesta u profilima u neotkopanom dijelu crkve.

Može se konstatirati da pokraj današnjeg poda u crkvi postoje još dvije podnice. Jedna na dubini od 0,70 m (rađena od tucane opeke i vapna), a druga na dubini 1,05 – 1,17 m (rađena od komadića opeke, kamena i vapna). Ono što je posebno zbunjujuće jest okolnost da crkva ima tri vrste temelja koji se međusobno razlikuju po načinu zidanja i dimenzijama opeka.

Istočni dio sjevernog zida crkve, od svetišta do grobnice 1, odnosno do vidljive zidarske reške na sjevernom zidu rađen je vrlo nepravilno, a ulomci opeke i kamena nabacani su u zemlju i zaliveni vapnom. Iznad temelja nalazi se zid koji je pretežno rađen od rimske opeke dimenzija



Južni profil sonde 1 na kojem se ocrtavaju preslojavanja i podnice crkve



Platnena torbica iz groba 1

43x32x6 cm. Temelj, ali i zapadni dio sjevernog zida, zapadno od zidarske reške rađen je vrlo pravilno, opekom dimenzija 28x13x6 – 8 cm, s dubokim i pravilnim fugama. Dubina mu je 1,72 – 1,84 m. Stariji temelj (istočni dio sjevernog zida) na spoju dvaju zidova i temelja uklesan je koso. On je i plići za 20 cm, a u sastavu ima opeku, bijeli kamen i puno vapna. Prema jugu je izbočen (ima trbuh!) i izlazi iz ravnine temelja i današnjeg zida, dok je zapadni dio rađen gotovo pod „špagu".

Za razliku od njih, južni temelj crkve (dubok 1,80 m) zidan je također dosta pravilno, opekom dimenzija 30x15x6(5) cm i ožbukan je tankim slojem žbuke te na samom dnu ima malo kamena. Njemu po načinu zidanja odgovara stopa nađena pred svetištem (zidana istom opekom i ožbukana). Arheološka istraživanja pokazala su da su se unutar crkve sv. Jurja i oko nje tijekom nekoliko stoljeća događale intenzivne građevinske aktivnosti zbog kojih su tragovi i ostaci građenja sačuvani vrlo fragmentarno, jer su radovi dijelom uništavali one prijašnje.

Iskidani i nepovezani ostaci arhitekture te potpun izostanak pokretnih arheoloških nalaza (osim ulomljenih rimskih opeka!) bili su slaba podloga za povezivanje graditeljskih cjelina i njihovu jasniju determinaciju. Ono po čemu se određene pojave donekle mogu dešifrirati jesu temelji zidova današnje crkve i ostaci arhitekture na prijelazu iz broda crkve u svetište. U iznošenju zaključaka treba biti vrlo oprezan jer su podaci vrlo oskudni, a otvorenih pitanja bez odgovora ima previše.

Jedno je sigurno. Crkva je građena na rimskom lokalitetu, o čemu svjedoči pojava velikog broja rimske opeke u zidovima i u izmiješanim slojevima zemlje i šute u lađi crkve. Uz obilnu uporabu opeke, u 13. st. najvjerojatnije je podignuta crkva čiji se ostaci vide u istočnom dijelu sjevernog zida crkve. Uspoređujući rezultate konzervatorskih istraživanja (Elaborat istražnih konzervatorskih radova, crkva sv. Jurja mučenika, Osijek, rujan 2009.), kada je otvorena sonda označena kao Sonda ps12, pronađen je „zid, koji se tlocrtno gledajući, nastavlja u smjeru istoka na sjeverni zid lađe crkve. Zid je otkopan u dužini od 155 cm, gdje je prema nalazima istraživanje, odnosno odlomljenim opekama, njegova struktura razorena. Otvarajući niže slojeve, u odnosu na novootkriveni srednjovjekovni zid, detektirano je da je on podignut na starijem zidu, koji je zidan rimskim opekama". Očito je dakle da je taj zid organski dio istočnog dijela sjevernog zida crkve koji čini temelj, odnosno zid najvjerojatnije romaničke crkve čije nastavke treba tražiti sjeverno od današnje crkve. Pregledavajući nezatrpane ostatke otkopanih zidova u otprije otvorenim sondama ps 11, ps1, ps2, ps12 i ps5, uočavaju se ostaci lomljene rimske opeke i tragovi građenja koji bi se mogli povezati s ovom crkvom. Nažalost, ta su se otkopavanja odvijala bez arheologa jer bi rezultat mogao biti potpuniji. Prema tome, ovdje se radi o južnom zidu romaničke crkve koji je prilikom gradnje veće gotičke crkve inkorporiran u novu crkve.

Južni zid crkve zidan je u gotičkom slogu karakterističnom za vrijeme druge polovice 14. do sredine 15. st. i vjerojatno pripada vremenu gradnje veće gotičke crkve, koja je u sjeveroistočnom dijelu zadržala ostatke zida starije crkve. Tom vremenu pripada donja podnica (estrih 2) na dubini 1,05 – 1,17 m koja se može pratiti kroz cijeli iskop. To je moglo biti početkom 15. st. kad je velikaška porodica Morović preuzela Đurađ. Moguće je pretpostaviti da je otprilike u drugoj polovini ili koncem 15. st. crkva još jednom obnovljena, prilikom čega je razina poda podignuta na –60, –65 cm, što odgovara podnici utvrđenoj u iskopu u svim sondama, a i u spomenutim prijašnjim konzervatorskim istraživanjima te otkrivenoj razini južnog portala, koji je bio nešto širi od današnjeg i na dubini u razini estriha 1. Ostaje upitan zapadni dio sjevernog zida koji je iz nekog razloga mogao nastati poslije, tijekom treće faze obnove kad su oba dijela sjevernog zidnog plašta prežbukana i oslikana freskama. Zidane grobnice i ukopi u običnu zemlju u drvenim sanducima datirani su u kasno 18. st., najvjerojatnije nakon što je Sv. Đurađ postao župa i u crkvi su pokopani mjesni svećenici.

Ostaci temelja s upotrebom rimske opeke na prijelazu lađe u svetište pripadaju očito najstarijoj fazi gradnje na



Sonda C, pogled na kontrafor (?) uz južni temelj crkve

lokalitetu. Prilikom gotičke gradnje uz taj temelj dodana je stopa rađena od jednakih opeka i na jednak način kao južni zid te je poravnata već spomenutom gotičkom podnicom. Otkrivena baza stupa s urušenjem i polukružna formacija na spoju lađe i svetišta na sjeveroistočnoj strani mogle bi biti ostaci preuređenja crkve u vrijeme kad su se njome koristili kalvini. Široke temeljne stope u jugoistočnom i sjeveroistočnom uglu lađe crkve ostaci su baroknih oltara. Prilikom naknadne obnove estrih 1 zatvoren je slojem gline debljine 20 cm, što je služilo kao svojevrsna izolacija.
Iako je ovim arheološkim istraživanjima otvoreno i istraženo oko 60 m² u lađi crkve, nije bilo ni jedne cjeline koja se mogla dobro i pouzdano identificirati i kronološki odrediti. Na tom je prostoru previše nepovezanih ostataka koji govore o nizu preslojavanja i više faza građenja, a pokušaj njihove kronološke determinacije ostaje na razini pretpostavki. Ono što je u ovom slučaju bitno jest da su radovi dobro tehnički dokumentirani i ostaju kao podloga za neka buduća istraživanja, koja će vjerojatno rasvijetliti povijest gradnje na tom lokalitetu.

Zvonko Bojčić

Summary

In October 2014, archaeological excavations were carried out in the Church of St Juraj at the cemetery in the town of Sveti Đurad. The goal of the excavations was to try to find the foundations of previous structures since conservation explorations of the walls revealed a number of construction phases (probably from the Romanesque period onwards). Although this archaeological excavation covered about 60 m² in the nave of the church there was no single assemblage that could be definitely identified and chronologically determined. Numerous unconnected remains were found in this space which speaks of a series of re-layering and multiple building phases and their chronological timeframes can for now remain only at the level of presumptions.

Redni broj: 23
Lokalitet: Viškovci – Gradina
Naselje: Viškovci
Grad/općina: Viškovci
Pravni status: Z-3813
Razdoblje: P
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 25. kolovoza do 17. rujna 2014. trajala su sondažna istraživanja prapovijesnog lokaliteta Viškovci – Gradina. U istraživanjima su sudjelovale A. Solter, F. Sirovica, J. Balen, A. Bertol, sve iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, te Ana Đukić, vanjska suradnica.

Lokalitet Viškovci sastoji se od triju položaja: Vinogradi, Petljak i Gradina, koji se nalaze južno od ceste između Viškovaca i Forkuševaca. Položaj Gradina dominantna je točka u okolišu, čiji se južni i istočni obronci spuštaju prema potoku Crnoj bari i današnjem akumulacijskom jezeru Jošavi. Sustavna istraživanja na lokalitetu Viškovci



Viškovci – Gradina, sonda 1 (foto: J. Balen)



Viškovci – Gradina, sonda 1, keramički model kotača (PN 47) (foto: I. Krajcar)



Viškovci – Gradina, sonda 1, SI profil (foto: J. Balen)



Viškovci – Gradina, sonda 3, SJ 2 (foto: J. Balen)

– Gradina započela su 2012. godine (Balen 2012, 2013), iako je lokalitet poznat još od 1959. (Dekker 1959).
U sezoni 2014. nastavljeni su radovi na sondi 1 te je JZ od nje otvorena nova sonda 3, odnosno na dijelu platoa koji je bio pod šikarom. Sonda je dimenzija 9x7 m i postavljena je u smjeru S-J.
U sondi 1 nastavljeno je istraživanje vinkovačkih slojeva. Sonda i dalje nije završena, nego je zaštićena geotekstilom i zatrpana. U njoj je ustanovljen velik pad terena, od juga prema sjeveru, za koji se ne može reći da je prirodan, već da je nastao ljudskom djelatnošću, tako da je za sada radna teorija da se možda radi o bedemu ili o obrambenom rovu.
U sondi 3 sasvim je skinut humusni sloj te je definiran SJ 2. Za razliku od sonde 1 i sonde 2 (koja je bila istražena u 2012. godini), u kojima je bilo vidljivo da je kulturni sloj dosta uništen oranjem te je odmah ustanovljen sloj vinkovačke kulture, u sondi 3 u humusnom se sloju miješaju nalazi antike, mlađeg željeznog doba i brončanog doba, a sloj ispod humusa nije toliko oštećen i uništen oranjem.
Do sada je na lokalitetu ustanovljeno 108 stratigrafskih jedinica, prikupljene su 354 vrećice s nalazima (keramika, kamen, kost, lijep), 48 posebnih nalaza te 29 vrećica uzoraka za analize (zemlja za flotaciju, keramika za kemijske analize, ugljen).

Literatura

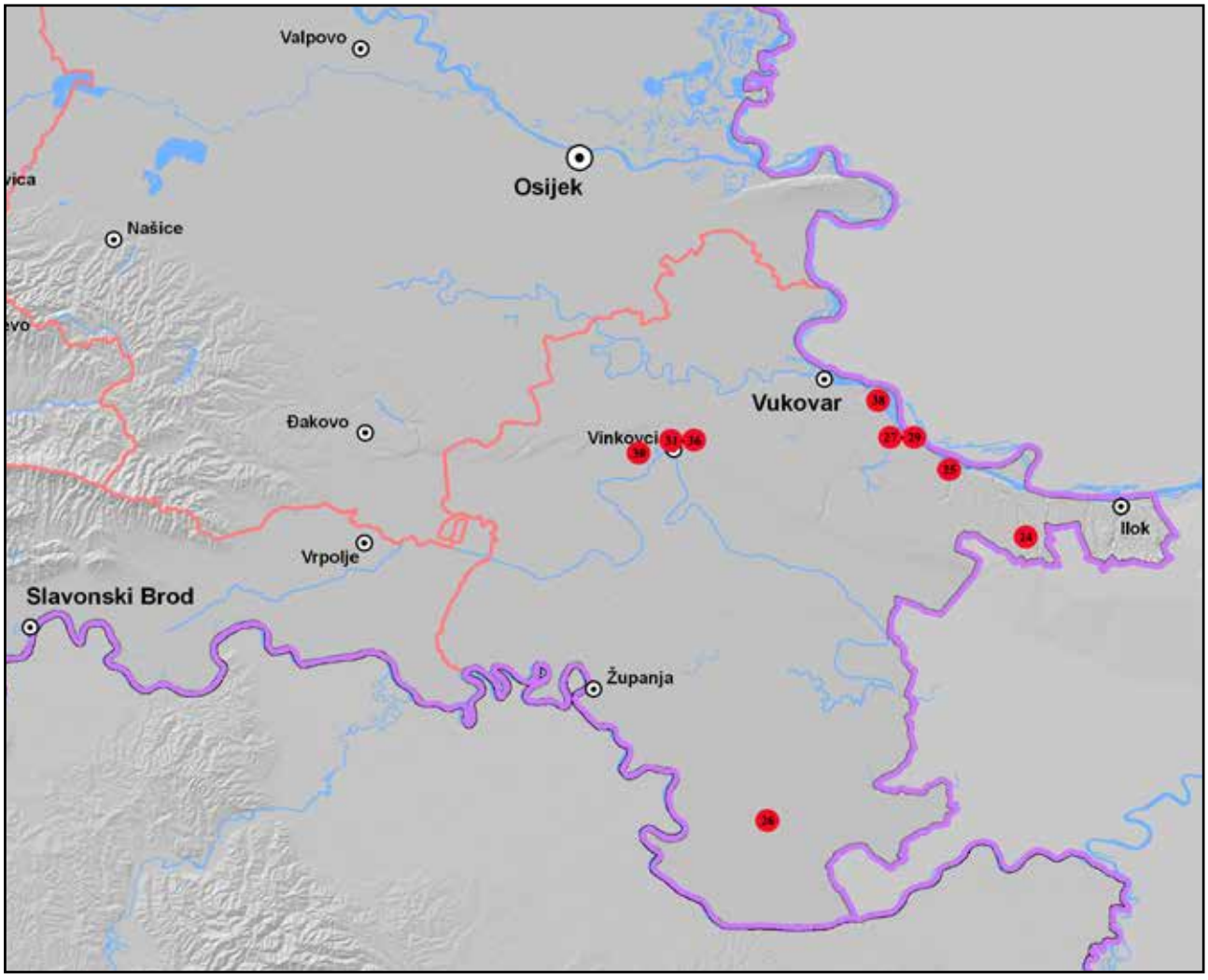
Balen 2010 Jacqueline Balen, Đakovačko područje (zona Kuševac – Viškovci – Vučevci i Kešinci), HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 13 – 15.
Balen 2012 Jacqueline Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013.
Balen 2014 Jacqueline Balen, Viškovci – Gradina, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 51 – 53.
Dekker 1959 Hedviga Dekker, Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike, Đakovo, 1959.
Marković 1982 Zorko Marković, Prilog poznavanju prethistorijskih nalaza Đakovštine, Đakovo i njegova okolica, sv. 2, Đakovo, 1982: 93 – 103.
Marković 2002 Zorko Marković, Grabrovac kod Đakova i početak brončanog doba u sjevernoj Hrvatskoj, Prilozi IAZ, 19, Zagreb, 2002: 31 – 46.
Minichreiter 1979 Kornelija Minichreiter, Arheološka rekognosciranja Slavonije, Arheološki pregled, 20, Beograd, 1979: 180 – 182.

dr. sc. Jacqueline Balen

Summary

Probe explorations of the prehistoric site of Viškovci-Gradina lasted throughout August and September 2014. The site of Viškovci consists of three positions: Vinogradi, Petljak and Gradina located to the south of the road between Viškovac and Forkuševac. The position of Gradina is the dominant point in the surroundings whose southern and eastern slopes descend toward the Crna Bara creek and present day Jošava Storage Lake.
During the 2014 campaign works on probe 1 were continued and a new probe opened (no. 3). It was opened south-west of probe 1, namely, on the part of the plateau covered with shrubbery. The probe measured 9 x 7 m.
The excavations confirmed that Viškovac-Gradina should be considered an interesting archaeological site with great potential for further explorations. It is a hill-fort type site with established cultural layers that can be attributed to the Vinkovci culture.

VUKOVARSKO-SRIJEMSKA ŽUPANIJA



24 Bapska – Gradac
25 Opatovac – Šanac
26 Purić – Ljubanj
27 Sotin – Fancage, Plandište
28 Sotin – Srednje polje – Vašarište
29 Sotin – Trojstvo
30 Vinkovačko Novo Selo – Zablaće
31 Vinkovci – arheo. zona grada
32 Vinkovci – Ivana Gundulića
33 Vinkovci – Kamenica
34 Vinkovci – Kamenica
35 Vinkovci – Kralja Zvonimira 12
36 Vinkovci – Trg bana Josipa Šokčevića
37 Vinkovačko područje
38 Vučedol – Kukuruzište Streim

Redno broj: 24
Lokalitet: Bapska – Gradac
Naselje: Bapska
Grad/općina: Ilok
Pravni status: Z-3758
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna iskopavanja na lokalitetu Gradac kod Bapske trajala su od 3. do 17. kolovoza 2014. godine. Nastavljeno je iskopavanje u sondi B-G 06 na k.č. 2514. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Marcel Burić s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a sudjelovali su studenti arheologije s istog fakulteta. Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture. Na lokalitetu su uz iskopavanje, izvedena geomagnetska i pedološka istraživanja i uzorkovanja, za koja su bili zaduženi Roman Schultz i Johannes Kalambach iz Römisch-Germanische Kommission u Frankfurtu (u nastavku: RGK).

U sondi B-G 06 nastavljeno je prošlogodišnje istraživanje. Važnost prošlogodišnjeg otkrića kupolaste peći diktirao je veći dio poslova tijekom ovogodišnje kampanje, a okosnica istraživanja u toj sondi bila je i ekstrakcija različitih uzoraka potrebnih za analize.
1. Oko periferije peći za mikromorfološke analize uzeto je nekoliko uzoraka kulturnog sloja.
2. Iz samog gornjeg dijela vatrišta uzeto je dvadesetak uzoraka na kojima će se obaviti nekoliko analiza: mjerenje temperature gorenja površine vatrišta; analiza sedimenata i materijala upotrebljavanih za navedeni gornji premaz (jer je makroskopski utvrđeno da se radi o različitim stupnjevima pročišćavanja glina i o različitim sedimentima), mineraloška i kemijska analiza (polarizacijska mikroskopija, XRD, atomska apsorpcija, SEM-EDS); analiza termodinamike ugrađenih materijala i izrada termodinamičkog modela peći metodom konačnih elemenata (FEM); standardne laboratorijske analize („mokra kemija").
3. Uzorak barskog željeza dan je na detaljniju analizu i mehaničku ekstrakciju pigmenta hematita (polarizacijska mikroskopija, XRD i atomska apsorpcija SEM-EDS). U skladu s time, uzet je uzorak boje otkriven na arhitekturi u prethodnim kampanjama, ključan za potvrdu da se radi o istom izvoru hematita. Potvrda te pretpostavke zatvorila bi kružni proces od lokalnog izvorišta barskog željeza, njegova žarenja u navedenoj peći te upotrebe *in situ*, što bi bili prvi čvrsti znanstveni, analitički potkrijepljeni dokazi za postojanje takva zatvorenog kruga od izvora do proizvoda u eneolitiku na ovim prostorima. Za sada u dostupnoj europskoj literaturi također nema tako obrađenih cjelina, koje u pozadini imaju interdisciplinarne potvrde.
4. Nekoliko tzv. „sopotskih" kugli (otkrivenih kod samih usta peći) dano je na istu analizu radi utvrđivanja temperaturnog maksimuma kojem su bile izložene nakon pečenja jer je



Pogled na dio sonde s radovima u tijeku; donja strelica i krug označavaju mjesto nalaza asociranih kostiju, a crvena strelica vatrište kupolaste peći na sjevernoj strani kuće (foto: M. Burić)



Ostaci kostiju u urušenju kuće (foto: M. Burić)



Uzimanje uzoraka za različite analize termodinamičkih i arhitektonskih struktura kupolaste peći (foto: M. Burić)

cijeli kontekst nalaza primakao njihovu ulogu bliže tezi da su se upotrebljavale za posredno zagrijavanje ili očuvanje temperature izvan okruženja same peći. Sami arheološki radovi na peći nisu završeni zbog malo radnih dana provedenih na terenu koji su dodatno reducirani ekstremno vlažnim vremenom tijekom cijele godine. Za obradu je ostala arhitektonska supstrukcija peći, koja je kompleksno građena glinom različitih čistoća radi bolje termodinamike peći, što je i dokazano analizama. Naravno, i ti će donji dijelovi (novi uzorci) biti analizirani.

Konačni rezultati termodinamike peći koja se trenutačno analizira još nisu poznati jer se radi o kompleksnim i skupim metodološkim pristupima za koje se sredstva nalaze sporadično iz različitih donacija. Očekuje se da će navedeni posao biti dovršen u ožujku 2015. godine, stoga će taj dio izvještaja biti integriran u izvješće za kampanju koja slijedi iduće godine. Za sve navedene radove zadužen je Hrvatski geološki institut, na čelu s dr. sc. Hrvojem Posilovićem.

Sljedeći važan kontekst (otkriven vjerojatno u okviru ove kuće) nađen je u prostoriji na njezinoj suprotnoj (južnoj) strani, gdje je u spaljenom urušenju otkriven skup nagorenih, na prvi pogled asociranih kostiju. Kosti su intenzivno uništene spaljivanjem i iznimno lomljive. Za sada se može konstatirati da se radi o skupu kostiju sitnozube stoke i, što je posebno zanimljivo, dvjema kostima ljudskoga podrijetla (falange prstiju, usmeno priopćenje Z. Hincak). Za analizu tog nalaza upravo se pregovara s Centrom za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić" u Zagrebu. S obzirom na stanje nalaza, nažalost ne očekuju se rezultati dobiveni analizom radioaktivnog ugljika. O nalazu peći i asociranih kostiju intenzivno se pisalo u medijima, stoga je priča bila objavljena na mnogim portalima širom svijeta: od Kolumbije i Meksika do Rusije. Medijska kampanja približavanja nalaza većem krugu čitatelja rezultirala je time da su neke od navedenih analiza bile besplatne.

U zapadnom dijelu sonde uz profil nastavljeno je iskopavanje kuće 2. Skinuti su slojevi izgorenog drva (SJ 86), koji čine dio podnice ili kućnog namještaja uništenog u požaru, te crvene zapečene zemlje (SJ 87), koja je bila iznad tamnosmeđeg također izgorenog sloja (SJ 103) i uz njega. U kvadrantu A5, ispod navedenih slojeva pronađeni su ostaci karboniziranog žita koji su uzeti kao uzorak za dataciju. Ispod spaljenih slojeva nalazi se sloj žuto-sive zemlje (SJ 100) i za sada se pretpostavlja da je to kraj građevnog, odnosno arheološkog konteksta kuće 2. U tom je sloju pronađeno nekoliko manjih stupova i jama (SJ 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112). U južnom dijelu kuće 2, u kvadrantu A6, izvađen je sloj SJ 87 ispod kojeg se nalazio crveni sloj SJ 113 u kojem su pronađena četiri manja stupa (SJ 114, 115, 116, 117). Većina novih jama ne pokazuje pravilan raspored. Odnosi kuće 2 i strukture u kvadrantu nisu još sasvim utvrđeni, a razjasnit će se daljnjim iskopavanjem u kvadrantu A6. U ostacima urušenja kuće 2 pronađeno je mnogo keramičkih utega, od kojih su neki bili nepečeni, a daju još dokaza za pretpostavku da se ondje nalazio tkalački stan. Pronađeni su i već uobičajeni ostaci keramičkih kugli, životinjskih kostiju, rogova te u manjoj mjeri keramike vinčanske kulture, a u višoj sopotske kulture.

U kvadrantima C2 i D2 nastavljeni su radovi oko urušenja od lijepa (SJ 34) i okolne zemlje pomiješane s njim (SJ 31), koji su se nalazili ispod kuće 1, a tijekom prijašnjih sezona pretpostavljalo se da pripadaju ostacima nove kuće. Utvrđeno je da ti ostaci pripadaju spomenutoj peći uglačanog poda s kupolom, kakve se javljaju u okviru vinčanske kulture, a kulturnu pripadnost potvrđuju i nalazi tipičnih keramičkih posuda uz samu peć. Uz urušenu kupolu peći pronađeno je nekoliko čitavih posuda, a konstrukcija se širi i u okolne kvadrante u obliku uglačanih ploča, čija se veza sa samom peći treba utvrditi daljnjim iskopavanjima. Uz sjeverni dio peći, ispred pretpostavljenog ulaza u nju, pronađeno je mnogo keramičkih kugli (više od 200 komada) i utega. Zbog manjka sredstava i vremena, donji dio peći zaštićen je i ostavljen u zemlji do nastavka iskopavanja sljedeće godine. U navedenim horizontalnim slojevima (kvadranti E1-6), bez kontekstualne asocijacije pronađena je keramika vinčanske i sopotske kulture, uključujući i jedan fragment tzv. prosopomorfnog poklopca, prvog takva nalaza na lokalitetu.

U sondi B-G 11/13 nastavljeno je spuštanje humusnog sloja SJ 1 u kvadrantima D i E 1-6. Sloj je intenzivno mehanički



Bušenje sloja za vađenje uzoraka fosfatnih proba (RGK) (foto: M. Burić)

uništen oranjem i za sada su svi nalazi u njemu bez vidljivih konteksta, jednako kao što je to bio slučaj u sondi B-G 06, u njezinim gornjim slojevima.

Za sada se može reći da rezultati dosadašnjih zaštitnih radova na Gradcu u određenim okvirima potvrđuju stratigrafiju kakvu je predstavio S. Dimitrijević nakon iskopavanja u ljeto 1964. godine. Glave razlike bilježe se u intenzitetima pojava vinčanske keramike, koju nova iskopavanja bilježe u znatno manjoj mjeri. Primaran je razlog tomu oštećenost gornjih slojeva tela, posljedica kontinuiranih poljoprivrednih aktivnosti na lokalitetu, koji je u cijelosti obradivo poljoprivredno dobro. Budući da polazišna apsolutna visina Dimitrijevićevih iskopavanja nije zabilježena, nije moguće sa sigurnošću reći koliko je toga zapravo uništeno od 1964. do 2007., kada je započelo novo iskopavanje. Usporedbom slojeva, kako ih je Dimitrijević opisao 1968. (Spopotsko-lenđelska kultura, Zagreb, 1968.), može se pretpostaviti da je izgubljeno između 50 i 70 cm najgornjeg kulturnog sloja. Istraživanja 1964. bilježila su sporadične nalaze badenske kulture te vinčanski sloj koji je pripadao fazama D1 i D2 te kulture. Nova istraživanja badensku prisutnost bilježe u tek nekolicini površinskih nalaza, dok dio keramografskog materijala, koji se s relativnom sigurnošću može pripisati vinčanskoj kulturi, pripada starijoj fazi kasne vinče, tj. horizontu D1. Horizont D2 sporadičan je koliko je Dimitrijeviću bio sporadičan badenski materijal. Još jedna razlika jest u tome što do sada obrađivane kuće iz novih iskopavanja nemaju isključive tragove kolaca pobodenih u zemlju da bi činile osnovnu vertikalnu statiku građevina te pokazuju potpun izostanak kolaca, koji bi u istoj funkciji činili pregradne zidove između prostora u unutrašnjosti kuće. Treći trenutak u novim istraživanjima koji valja istaknuti jest serija radiokarbonskih datuma koji će biti poznati 2015. godine. Uzimanje uzoraka organizirano je tako da se nakon završetka iskopavanja cijelog kulturnog sloja sonde B-G 06 načini tzv. *bayesianski* model apsolutno-kronološke sekvence.

Od 2013. u istraživanjima sudjeluje ekipa iz RGK Frankfurt koja obavlja opsežna geomagnetska istraživanja na samom telu, a poglavito oko njega. Postavljeni cilj tih nedestruktivnih radova jest potraga za aktivnostima podno tela. Naime, recentna istraživanja na telovima jugoistočne Europe pokazuju da se podno telova kasnog neolitika redovito nalaze satelitska naselja (Uivar, Pietrele, Poljanica itd.), a u pojedinim slučajevima i groblja (Polgár-Csőszhalom), koja daju sasvim drugu demografsku i socijalnu sliku telova kao kompleksnih arheoloških konteksta. Budući da pedesetak metara JI od središta tela postoji još jedna (po svoj prilici), višeslojna struktura (radno nazvana Bapska B), sav je prostor snimljen i uzeti su pedološki uzorci. Zabilježeni su objekti, jame i na onome prostoru za koji se zasada pretpostavlja da je južni dio tela Bapska B. Prisutnost vinograda kao poljoprivredne kulture znatno otežava rad magnetometarskim instrumentima, stoga je upitno koliko će se dobiveni rezultati moći integrirati u vjerodostojan model. Ti će se radovi nastaviti barem još sljedeće godine, a za sada je snimanjima obuhvaćeno oko 3,5 ha.

Također je načinjeno dvadeset bušotina na poprečnoj osi nalazišta (istok-zapad), kojima se dopiralo do zdravice radi analize fosfata kojom bi se pokušao dobiti uvid u područja tela unutar vertikalnih horizonata u kojima je svakodnevni život bio najintenzivniji te općenite dubine antropogenih slojeva. I ti će se radovi također intenzivirati sljedeće godine, a postoje indicije da bi se suradnja s RGK-om nastavila i nakon 2015. godine.

doc. dr. sc. Marcel Burić

Summary

Rescue excavations at the site of Gradac near Bapska were conducted in the course of August 2014. Explorations of probe B-G 06 were also resumed. In addition to the excavations, geo-magnetic and paedologic research was conducted, including sampling (Romisch-Germanische Kommission, Frankfurt).

The significance of last year's discovery of a dome shaped hearth steered the majority of the activities undertaken during this year's campaign. Along the profile of the west part of the probe excavation of house 2 continued. Layers of scorched wood were removed (SJ 86) which represented the flooring or furniture as well as of red baked soil (SJ87) that was above and next to a dark brown also scorched layer (SJ 103). In the A5 quadrant, under the mentioned layers the remains of carbonated corn were found. Numerous handloom ceramic weights were discovered in the remains of demolished house 2. In addition,

remains of pottery spheres, animal bones, horns and Vinča and Sopot cultures pottery were also found.
In quadrants C2 and D2 works continued around the collapsed daub (SJ 34) and surrounding earth mixed with daub (SJ 31) located under house 1, presumed to be, during previous campaigns, the remains of a new house. It was established that the remains represented the above mentioned hearth of the type that was characteristic for the Vinča culture and confirmed by the pottery vessel finds that were next to the hearth itself. Numerous pottery spheres (more than 200) and weights were found next to the hearth. Due to the lack of funds and time, the lower part of the hearth was protected and left for future excavations next year.
In probe B-G 11/13 the lowering of the humus layer SJ 1 was resumed in quadrants D and E 1-6. The layer was destroyed by ploughing and for the time being all the finds in it are without visible context as was the case in the upper layers of probe B-G 06.
The excavations undertaken in 1964 recorded sporadic finds of the Baden culture and a significant Vinča layer which belonged to the D1 and D2 phases of that culture. More recent explorations registered the presence of the Baden culture only in a few surface finds, while part of the ceramographic material that can attributed to the Vinča culture with relative certainty belongs to the earlier phase of late Vinča, namely, the D1 horizon.
Extensive geomagnetic surveys are being conducted at the very *tell*, as well as around it. Recent explorations of the tells in SE Europe indicate that satellite settlements regularly appeared under the tells of the late Neolithic (Uivar, Pietrele, Poljanica, etc.) and in certain cases cemeteries as well (Polgar-Csoszhalom). Given that approximately fifty metres SE of the tell's centre there was another (most probably) multilayered structure (preliminarily named Bapska B) the entire space was photographed and soil samples taken. The works will continue for at least another year while about 3.5 hectares have already been surveyed.



Istražena sonda 3 (foto: D. Ložnjak Dizdar)



Lonac in situ u badenskoj jami (foto: D. Ložnjak Dizdar)

Redni broj: 25
Lokalitet: Opatovac – Šanac
Naselje: Opatovac
Grad/općina: Lovas
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 9. do 22. listopada 2014. trajala su arheološka istraživanja na nekoliko položaja u Sotinu i na položaju Šanac u Opatovcu. Istraživanja su dio istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost (UIP-11-2013-5327) „Pogrebni običaji i društvo kasnog bronČanog doba na jugu Karpatske kotline". Voditeljica istraživanja bila je Daria Ložnjak Dizdar, a u njima je sudjelovao i Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju.

Cilj arheoloških istraživanja u Opatovcu bio je utvrđivanje točnog položaja groblja kulture Belegiš II na položaju Šanac – jug, gdje je prilikom terenskog pregleda pronađena keramika Belegiš II i spaljene kosti (Ložnjak Dizdar et al. 2014).
Na položaju Šanac u Opatovcu istražene su tri sonde: sonda 1 dimenzija 25,10x2 m, sonda 2 dimenzija 23x2 m i sonda 3 dimenzija 18,5x2 m. Na položaju Šanac otkriveni su ostaci naselja iz različitih prapovijesnih razdoblja te kanal s ulomcima starčevačke kulture.
Najbrojniji su objekti badenske kulture, pri čemu su otkrivene dvije jame za zalihe. U jami SJ 11 otkrivene su dvije faze uporabe. Pri samom vrhu jame otkrivena je šalica, zdjela te ulomci lonca zajedno sa životinjskim i dislociranim



Istraženi dio stariježeljeznodobne poluzemunice (foto: D. Ložnjak Dizdar)

ljudskim kostima. Na dnu jame SJ 11 otkriven je čitav lonac te zdjela badenske kulture. Istražena je jedna jama s nalazima keramike kostolačke kulture. U istočnoj sondi 2 otkriveni su ostaci poluzemunice s nalazima keramike s kraja starijeg željeznog doba.
Istraživanja na položaju Šanac u Opatovcu upućuju na to da su strateške točke nad surducima bile naseljavane tijekom više razdoblja te da, sudeći prema gustoći istraženih objekata, i na perifernim pozadinskim dijelovima takvih lokaliteta treba očekivati bogatu horizontalnu stratigrafiju vjerojatno rubnih dijelova naselja.

Literatura

Ložnjak Dizdar et al. 2014 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, M. Dizdar, Terenski pregled područja između Sotina i Opatovca, AIA, X, Zagreb, 2014: 159 – 163.

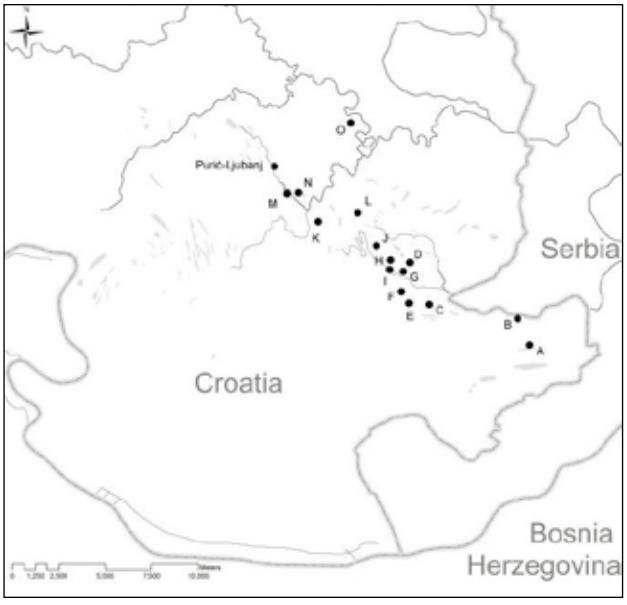
Daria Ložnjak Dizdar

Summary

In the autumn of 2014 archaeological excavations were conducted at the site of Šanac in Opatovac. Three small-scale probes were investigated in which horizontal stratigraphy was registered. Parts of Starčevo and Baden settlements were found and a semi-dugout dating from the end of the Early Iron Age.

Redni broj: 26
Lokalitet: Purić – Ljubanj
Naselje: Vrbanja
Grad/općina: Vrbanja
Pravni status: Z-6828
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Zavičajni muzej „Stjepan Gruber" iz Županje, uz suradnju sa Sveučilištem u Southamptonu, i 2014. istraživao je prapovijesno nalazište Purić – Ljubanj kraj Vrbanje. Voditelji projekta bili su Andreja Malovoz, Hrvoje Tkalac i dr. Sandy



Karta nalazišta s humcima u spačvanskom bazenu (preuzeto iz: Budden-Hoskins et al. 2013: 137)

Budden. Financijsku potporu istraživanju pružili su Ministarstvo kulture i Sveučilište u Southamptonu, a veća stručna pomoć pristigla je od arheologa s Nacionalnog tajvanskog sveučilišta. Od 4. do 30. kolovoza 2014. istraživana je površina veličine 25x100 m, koja se nalazi na k.č. 3121, u 75. odjelu šume sjeverno Boljkovo – Ljubanj. Na toj se površini (na najjužnijem dijelu nalazišta) nalaze tri prapovijesna humka.

Nalazište Purić – Ljubanj ne spominje se u pisanim izvorima ni u arhivskoj građi. Jedini podatak o prethodnim aktivnostima na tom nalazištu prikupljen je usmenim priopćenjem, a spominje aktivnosti inženjera koji su gradili savski kanal 20-ih godina prošlog stoljeća, pri čemu je oštećen jedan od tumula. Tom je prilikom navodno pronađen keramički materijal za koji se ne zna gdje je završio. Godine 2008. nalazište je ponovno otkrio Zavičajni muzej „Stjepan Gruber", te je uz pomoć kolega sa Sveučilišta u Southamptonu započeo sustavno rekognosciranje i istraživanje.
Cilj prvih sezona istraživanja bio je utvrditi raspon, prirodu i vremensku pripadnost kompleksa humaka koji leže u vrbanjskoj šumi. Otkriveno je da je jedan humak zaista bio opljačkan i da je tada vjerojatno izvađena urna sa sadržajem. Ne zna se gdje se sada ta urna nalazi. Taj veliki tumul (tumul 1) jedini je humak na nalazištu s vidljivim tragovima oštećenja. Osim njega, istraživana su još dva manja humka koja leže u pravcu s tumulom 1. Istraživanja 2014. rezultirala su novim saznanjima, koja upotpunjuju istraživanja prethodnih godina. U nastavku članka slijedi pregled dosadašnjih istraživanja.

Humak 1
Sonda 1 otvorena je da bi se istražila unutarnja stratigrafija tumula te raspon i priroda pljačke tijekom 20-ih godina prošlog stoljeća. Sonda je pri vrhu dala malo podataka, osim onih o uništenju koje su uzrokovali jazavci i lisice. Osim nekoliko fragmenata ručno rađene nedijagnostičke

keramike i nešto fragmenata ugljena, nije bilo nalaza. Pronađen je sloj tamne gline, odnosno materijal od kojeg je humak sagrađen. Taj je sloj vidljiv i u sondi 2, koja je iskopana iz istog razloga kao i sonda 1, ali također i zato da bi se utvrdilo postojanje mogućeg opkopa oko humka 1, koji je možda poslije zatrpan klizanjem materijala. Opkop nije pronađen, unatoč tome što je rov prokopan do zdravice i preko vanjskog ruba tamnoga glinastog sloja, odnosno materijala od kojeg je tumul sagrađen. Također se ne zna odakle je donesena ta glina, osim poznatog podatka da se takva glina nalazi na obalama rječice Ljubnja, koja teče u neposrednoj blizini nekropole. Zdravicu šumskog tla gdje se nalaze tumuli čini žuta glina pomiješana s krečnjakom. Nastavak radova na sondi 1 pokazao je kako se u tom tumulu, kao i u ostalim dvama humcima, radi o sloju zapečene oksidirane gline. Taj je sloj na nekim mjestima uništen, najvjerojatnije za vrijeme pljačkanja tumula te su kroz njega jazavci iskopali svoje rupe. Godine 2010. stigao je rezultat analize C-14, na temelju kojeg je tumul 1 datiran u vrijeme oko 1450. g. pr. Kr. Sterilni uzorak za analizu bio je uzet iz jedinice 1/1, a radi se o pleteru od organskog materijala koji se nalazio u sloju oksidirane gline SJ 103. Taj spaljeni sloj sličan je slojevima pronađenima u tumulu 3 i, u nešto manjem opsegu, u tumulu 2. Godine 2010. očišćena je sonda 1 i otkriven je cijeli raspon sloja oksidirane gline koji je zabilježen fotografijom, crtežom i opisom. Nalazi su bili ograničeni na nekoliko komada keramike neodređenog karaktera te koncentracije ugljena koji je uzet kao sterilni uzorak za daljnju analizu C-14. Uz to, pronađen je i jedan retuširani komad litike koji bi mogao biti dio brusa. Sve je to pronađeno za vrijeme uklanjanja crvenog sloja. Otprije vidljivi tragovi uništenja sada su u potpunosti otkriveni, a utvrđeno je da su pljačkaši iskopali više jama u potrazi za blagom. Dokazi tih aktivnosti vidljivi su u južnom dijelu zapadnog presjeka sonde. U tom se tumulu također nalaze i jame koje su iskopale šumske životinje i koje su vjerojatno nastale jer je zemlja u tom humku bila rahlija zbog aktivnosti pljačkaša, što potkrepljuje i činjenica da u ostalim tumulima koji nisu pljačkani nema ni tolike količine životinjskih jama. Godine 2011. sonda 1 proširena je za 1 m prema jugu i za 2 m prema istoku. Otkriven je ostatak oksidiranog sloja, u kojem su pronađeni raspršeni ostaci kremiranih kostiju. Pola metra ispod tog sloja nalazi se veća koncentracija oksidirane kasnobrončanodobne keramike s ostacima kremiranih kostiju. Na toj se razini pojavila i jama ispunjena krečnjakom, u kojoj se također nalaze kremirani ostaci, ali bez keramičkih priloga. Godine 2012. sonda 1 proširena je za dodatnih pola metra prema istoku, kako bi se u potpunosti istražio kremacijski ukop uočen početkom sezone. Godine 2013. nastavljeni su radovi na humku 1, a stratigrafske jedinice 115 i 116 čine jamu kružnog presjeka, s pokrovom od žute gline s krečnjakom, u kojoj su pronađeni tragovi kremiranih kostiju, ugljena i sitni ulomci keramike te životinjske kosti. Godine 2014. nastavljeni su radovi na toj jami, čiji je veći dio ipak ostao netaknut životinjskom aktivnošću, a u kojoj su pronađena četiri kremacijska ukopa te ostaci pepela i degradirane keramike. Jama je zabilježena u profilu, a uzorci zemlje flotirani. Ta je jama najstariji dio humka 1 i nalazi se na njegovoj sredini te je njena lokacija najvjerojatnije bila mjesto gradnje budućeg humka, tj. čini centralni ukop u tom humku. Navedena jama i crveni oksidirani sloj pri vrhu humka 1 ključni su dijelovi humka 1, najstarijeg među istraživanim humcima.



Humak broj 3 na nalazištu Purić – Ljubanj (foto: A. Malovoz)

Humak 2

Sonda 4 otkrila je karakter tumula 2, najmanjeg od triju istraživanih, koji je utisnut između tumula 1 i 3. U tumulu 2 također su uočeni ostaci zapečene oksidirane glinene platforme. U tom su humku pronađeni i dokazi o zasebnim češćim polaganjima keramičkog posuđa i kremiranih ostataka pokojnika. U prethodnim sezonama otkriveno je da se u jednom slučaju radi o maloj kasnobrončanodobnoj žari s ostacima spaljenih kostiju i pepela, a u dvama slučajevima o keramici bez spaljenih ostataka pokojnika koja je položena u male i plitke jame. Sve se to još uvijek nalazi iznad prirodne razine tla, otprilike 40 cm ispod gornje razine humka. Jedna je od tih dviju posuda identificirana kao amforica grupe Belegiš II. Godine 2011., zbog kompleksnosti tumula 2 u kojem je pronađena veća količina keramike, sonda je proširena za 1 m prema sjeveru i za 1 m prema zapadu te je pronađeno još dokaza o polaganjima zasebnih keramičkih posuda u tom humku. U sjeveroistočnom uglu sonde, na dubini od 45 cm nalazi se slabije izražen crveni sloj, koji se proteže od istočnog ruba sonde 40 cm prema zapadu. Nastavak radova pokazao je da se sloj oksidirane gline pomiješane s ugljenom i degradiranom keramikom (SJ 409) proteže duž cijele širine sonde. Uz koncentrirane depozite keramike u toj sondi, pronađen je i raspršen sloj pojedinačnih komadića keramike. Na nekim su mjestima veće koncentracije keramičkih nalaza namjerno pokrivene čvrstim slojem bijelog krečnjaka prekrivenog žutom glinom, koja se (kao i bijeli sloj krečnjaka) može pronaći na šumskom području u dubljim slojevima tla. Većina je pronađenih keramičkih nalaza, pogotovo onih u vezi s pokrovima od krečnjaka i žute gline (SJ 44a i c), dijagnostička i karakteristična za kasno brončano doba. Uzorci zapune i ugljena uzimani su iz svih jedinica. Godine 2012. nastavak istraživanja u sondi 4 u humku 2 rezultirao je nalazima fino izrađene naseobinske keramike, ulomaka brončanog nakita i kremiranih ulomaka ljudskih kostiju. Otvorena je i sonda 5, koja se nastavlja od sonde 4 prema sjeveru. Ta sonda dužine 5 m, a širine 2 m, do sad je pokazala nastavak pokrova od krečnjaka (SJ 44 d, e, f) i nalaze fine naseobinske keramike, kao i raspršenih kremiranih ostataka ljudskih kostiju. Godine 2013. nastavljeni su radovi na jedinici 4/4a-u, koja se sastoji od više individualnih ukopa, s



Radovi na terenu 2014. (foto: A. Malovoz)

ostacima kremiranih kostiju, keramike i ugljena, prekrivenih pročišćenom žutom glinom i čvrstim pokrovom od kalcitnih konkrecija. Bronca je pronađena u jedinicama 4/4t i 4/4u, a radi se o ostacima razmrvljenih brončanih igala. Te su jedinice ujedno i jedine s brončanim nalazima. Godine 2014. nastavljeni su radovi na jedinici 4/4, te je cijela donja razina sonde spuštena za dodatnih 30 cm. Na toj razini otkriven je sloj s ulomcima keramike i ugljena, sličnog sloju pronađenom sa sjeverne strane iste sonde. Keramika je kasnobrončanodobna i pripada skupini Belegiš II.

Humak 3

Sonda 3 iskopana je kako bi se istražila unutrašnjost tog tumula i moguća veza između tumula 3 i 2. U jugoistočnom dijelu sonde otkrivena je mala konična jama, prekrivena „kapom" od vrlo fine žućkaste gline bez primjesa. Na dnu te jame pronađeni su položeni ostaci kostiju. Ispod jame nalazi se kvadratna površina oksidirane gline bogate željezom. Daljnje istraživanje izgorenog (ali ne i vitrificiranog) sloja gline pokazalo je da se on širi preko polovice južnog dijela sonde 3. Godine 2010. odlučeno je da se, nakon što je u potpunosti otkriven oksidiran sloj četvrtastog oblika koji se protezao uglavnom u smjeru istok-zapad, napravi presjek kroz taj sloj, koji je uklonjen s istočne strane sonde. Sloj je na tom dijelu sonde uklonjen u plitkim slojevima ne većima od 5 cm, a ispod njega nije bilo nalaza. Na istočnoj strani sloja pronađeni su ostaci izgorenih stupića. Osim tek nekoliko ulomaka ugljena, ispod sloja pečene zemlje pa sve do dubine zdravice nije bilo nikakvih znatnijih nalaza. Jedini važan nalaz u ovom tumulu nakon skidanja crvenog sloja bilo je otkriće nepravilne jame na sjevernom rubu humka (SJ 35, plan 38.), duboke 1,5 m i promjera 1,6 m, u kojoj nije bilo nalaza. Na rubu tumula, nedaleko od ulomaka keramike uočenih 2008., pronađena su dva ulomka keramike Belegiš II. Godine 2014. humak 3 nije istraživan.

Topografska izmjera

Rezultati izmjere pokazuju da se nalazište Purić – Ljubanj nalazi na području nepravilna oblika koje pokriva površinu od 51.291 m² i sastoji se od 117 grobnih humaka. Dimenzije baznih površina tumula iznose od 69,13 do 733,40 četvornih metara, dok im visina znatno varira. Čini se da se dva humka prilično razlikuju od ostalih, s izduženom, elipsoidnom, prije nego kružnom bazom, a samo iskopavanjem može se utvrditi priroda tih anomalija. Svi ostali humci javljaju se u kružnom obliku, iako istraživanje pokazuje da su se neki humci s vremenom međusobno spojili, što ostavlja prvi dojam veće varijabilnosti oblika. Za topografskih snimanja identificirano je i područje povišenog terena s ravnim rubom okrenutim prema groblju, a koje leži neposredno uz jugoistočnu stranu nalazišta.

Snimanje okolnog terena potvrdilo je da je krajolik u kojem je smješteno nalazište Purić – Ljubanj ravan i ispresijecan nižim gredama. Purić – Ljubanj prvi je pronađen primjer gradnje humaka na tom području u kasno brončano doba i time radikalnog mijenjanja krajolika. To otvara pitanja što je uvjetovalo tu odluku i koja je njezina šira svrha. Na nalazištu Purić – Ljubanj prilagana je keramika skupine Belegiš II, ali to je učinjeno na način koji se znatno razlikuje od poznatih grobalja te grupe u regiji, stoga se čini da je zajednicama s Purić – Ljubnja iz nekog razloga postalo važno napraviti mjesto sjećanja koje će biti vrlo vidljivo u krajoliku. Dodatno rekognosciranje šireg krajolika spačvanskog bazena u županjskoj Posavini pokazalo je postojanje još 15 grobalja pod tumulima, potencijalno iste vrste kao Purić – Lubanj.

Literatura

Budden-Hoskins et al. 2013 S. Budden-Hoskins, A. Malovoz i Mu-Chun Wu, Kompleks prapovijesnih tumula Purić – Ljubanj kraj Vrbanje u Spačvanskom bazenu, županjska Posavina, Prilozi IAZ, 30, Zagreb, 2013: 135 – 158.

Foltiny 1989 S. Foltiny, Einige Bemerkungen zur Frage der mittel- und spätbronzezeitlichen Keramik in der Bačka, in Syrmien und in Ostslawonien, MAGW, 118/119 (1988./1989.), Wien, 1989: 229 – 246.

Ložnjak Dizdar 2005 D. Ložnjak Dizdar, Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Prilozi IAZ, 22, Zagreb, 2005: 25 – 58.

Majnarić-Pandžić 2000 N. Majnarić-Pandžić, Brodsko Posavlje u brončano i željezno doba-posljednja dva tisućljeća prije Krista, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu, Slavonski Brod, 2000: 103 – 130.

Tasić 1974 N. Tasić, 1974, Belegiška grupa, Praistorija Vojvodine, Novi Sad, 1974: 240 – 246.

Vinski-Gasparini 1983 K. Vinski-Gasparini, Kasno brončano doba, Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Bronzano doba, (ur. A. Benac), Sarajevo, 1983: 547 – 646.

Andreja Malovoz

Summary

At the site of Purić-Ljubanj, 117 untouched and one damaged mounds were found. The site is located in a ritual landscape situated in the Spačva forest basin in eastern Croatia. Until recently the landscape remained undiscovered in an area that was not considered abundant with material remains of late prehistoric periods. In 2012, 14 more similar sites were found and the excavations continued up to 2014. The field work confirmed that Purić-Ljubanj dated from the period of the beginning of the Late Bronze Age. Complex deposition

procedures took place at the site that can be linked to commemorating the deceased. However, in spite of the similar physical cultural repertoire, particularly in regard to the pottery, the manner of offering the material at Purić-Ljubanj does not correspond to the methods known at the time and practiced by neighbouring regional groups.

Redni broj: 27
Lokalitet: Sotin – Fancage, Plandište
Naselje: Sotin
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: Z-4988 (arheološka zona)
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 9. do 22. listopada 2014. trajala su arheološka istraživanja na nekoliko položaja u Sotinu i na položaju Šanac u Opatovcu. Istraživanja su dio istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost (UIP-11-2013-5327) „Pogrebni običaji i društvo kasnog brončanog doba na jugu Karpatske kotline". Voditeljica istraživanja bila je Daria Ložnjak Dizdar, a u njima je sudjelovao i Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju.

Cilj arheoloških istraživanja u Sotinu bio je utvrđivanje točnog položaja groblja kulture Belegiš II, čije je naselje prema podacima iz terenskih pregleda locirano na položajima Plandište i Fancage (Ložnjak Dizdar et al. 2014).



Sotin – Fancage, istražena sonda 1 (foto: D. Ložnjak Dizdar)



Sotin – Plandište, jama badenske kulture (foto: D. Ložnjak Dizdar)



Sotin – Plandište, srednjovjekovna ostruga (foto: D. Ložnjak Dizdar)

Na položaju Fancage u sjevernom dijelu današnjeg sela Sotina, tijekom pregleda vrtova pronađeni su ulomci keramike iz srednjeg i kasnog brončanog doba. Na k.č. 274, k.o. Sotin u vrtu današnjeg DVD-ova doma, otvorena je sonda 1, dimenzija 20x4,25 m. Istražene su tri jame i stup koji pripadaju naselju kulture Belegiš I u srednjem brončanom dobu. U istraženom dijelu zemunice pronađena je veća količina keramike, školjki i životinjskih kostiju. Na istom položaju zabilježene su i dvije srednjovjekovne jame te ostaci ognjišta. U objema jamama zabilježeni su nalazi keramike, a u jednoj od njih i veća količina životinjskih kostiju. Istraženi dio Fancaga potvrdio je spoznaje iz terenskih pregleda da je taj prostor bio naseljen tijekom srednjeg brončanog doba. Sondom 1 potvrđeno je naselje kulture Belegiš I i srednjovjekovno naselje. Groblje iz srednjeg i kasnog brončanog doba nije na tom položaju, već se vjerojatno nalazi zapadnije ili južnije od istodobnog naselja. Srednjovjekovno naselje na Fancagama mlađe je od srednjovjekovnog naselja na Srednjem polju, a zabilježeno je u arheološkim istraživanjima od 2008., 2011. – 2014. (Ilkić 2010, Ložnjak Dizdar et al. 2013).
Prilikom terenskog pregleda na položaju Plandište uočeni su površinski nalazi starčevačke, sopotske i badenske

kulture te Belegiša I i II te je otvoren manji rov dimenzija 20x2 m. Položaj sonde 1 bio je na rubu zaravni bliže rijeci te istražena prapovijesna jama s ulomcima keramike i nalazom pršljena vjerojatno pripada sopotskom naselju. Druga se istražena jama prema sporadičnim nalazima keramike pri dnu može datirati u badensku kulturu. Na položaju Plandište otkriveni su dijelovi kasnosrednjovjekovnog naselja sa sporadičnim ulomcima keramike te nalazima opeke. Istraživanja u sondi 1 na Plandištu potvrdila su postojanje prapovijesnih naselja (sopotske i badenske kulture) te kasnosrednjovjekovnog naselja na lesnoj zaravni nedaleko od surduka, koji vodi do položaja Vodica. Nalazi iz srednjeg i kasnog brončanog doba nisu utvrđeni probnim iskopavanjima, stoga će se daljnjim terenskim pregledima i probnim istraživanjima pokušati utvrditi položaj naselja ili groblja iz kasnog brončanog doba i odnos prema obližnjem naselju kulture Belegiš II na Srednjem polju.

Literatura

Ilikić 2010 M. Ilkić, Arheološka topografija srednjovjekovnoga Sotina, Zbornik Stjepana Gunjače, Split, 2010: 379 – 397.
Ložnjak Dizdar et al. 2013 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, Sotin – arheološka istraživanja 2012. g., AIA, IX, Zagreb, 2013: 8 – 11.
Ložnjak Dizdar et al. 2014 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, M. Dizdar, Terenski pregled područja između Sotina i Opatovca, AIA, X, Zagreb, 2014: 159 – 163.

Daria Ložnjak Dizdar

Summary

Trial archaeological excavations conducted at the positions of Fancage and Plandište in Sotin in the autumn of 2014 confirmed the locations of archaeological sites observed in the course of field surveys (Ložnjak Dizdar et al, 2014). Archaeological excavations corroborated some of the periods recorded at these locations according to surface finds. In Sotin, at the Fancage site, in the northern part of the present day settlement, parts of a Middle Bronze Age settlement (Belegiš I) were discovered as well as parts of a late medieval settlement.
Also in Sotin at the site of Plandište, at the south-east edge of the present day settlement, part of a Sopot settlement was explored, including the remains of a late medieval settlement.

Redni broj: 28
Lokalitet: Sotin – Srednje polje – Vašarište
Naselje: Sotin
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: Z-4988 (arheološka zona)
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Arheološka istraživanja u Sotinu na položaju Vašarište, sedmu sezonu zaredom, trajala su od 23. travnja do 10. svibnja 2014. Lokalitet istražuje Institut za arheologiju u suradnji s Gradskim muzejom Vukovar. U istraživanjima su sudjelovali Daria Ložnjak Dizdar, voditeljica istraživanja i Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju, povremeno Mirela Hutinec, ravnateljica Muzeja vučedolske kulture te dva tehničara i sedam radnika. Arheološka istraživanja financirana su sredstvima projekta MZOŠ-a „Razvoj i mobilnost protopovijesnih zajednica na tlu kontinentalne Hrvatske" pri Institutu za arheologiju.



Grob 110 (foto: D. Ložnjak Dizdar)

Arheološka iskopavanja u Sotinu u kontinuitetu traju od 2008. (Ložnjak Dizdar et al. 2009; Hutinec et al. 2010; Ložnjak Dizdar et al. 2013), a financirana su sredstvima MZOŠ-a i dijelom sredstvima Ministarstva kulture (2012. godine). Dosad je istraženo 16 sondi i ukupna površina od 4868 m². Otkriveno je ukupno 70 prapovijesnih i 35 rimskih grobova. Također su istraženi dijelovi eneolitičkog, kasnobrončanodobnog, antičkog civilnog i ranosrednjovjekovnog naselja te dio antičke prometnice između *Cornacuma* i *Cucciuma*, kao i dio privremenog vojnog logora.
Godine 2014. istražena je površina od 414 m² u dvjema sondama veličine 377 i 37 m², na k.č. 460 k.o. Sotin. U višegodišnjim arheološkim istraživanjima Sotina u odabiru položaja sondi bila su ključna pitanja postavljena na početku istraživanja, a kojima je primaran cilj bio lociranje kasnobrončanodobnog i željeznodobnog groblja/grobalja, njihova udaljenost od naselja, granice rasprostranjenosti te odnosi u horizontalnoj i vertikalnoj stratigrafiji groblja. Istraživanja 2014. zahvatila su sjeveroistočni rub groblja iz starijeg željeznog doba, a s obzirom na bogatu kronostratigrafiju nalazišta u Sotinu, istraženi su dijelovi bakrenodobnog, kasnobrončanodobnog i ranosrednjovjekovnog naselja te zabilježen horizont iz vremena Habsburške Monarhije.
Iz bakrenog doba otkrivena je zemunica s vrlo malo sporadičnih nalaza. Zemunica je bila napuštena i zatrpavana prirodnim putem. Presjekao ju je kanal SJ 873 smjera jug-sjever. Prema dosadašnjim nalazima na položaju Srednje polje – Vašarište, radi se o keramici koja se može pripisati badenskoj i kostolačkoj kulturi. Zemunica istražena u

ovogodišnjim iskopavanjima ima sporadične nalaze keramike koji se ne mogu uže kulturološki determinirati.
U jugozapadnom dijelu sonde istražen je istočni dio zemunice SJ 757, koja se prema pronađenim ulomcima keramike iz donjeg dijela zapune datira u kasno brončano doba. Pronađeni objekti u sondi 2, istraživanoj 2008., odgovaraju istom vremenskom horizontu i vrlo se vjerojatno radi o rubnom dijelu kasnobrončanodobnog naselja, koje se prema terenskom pregledu (Dizdar et al. 2008) prostiralo i na sjevernom rubu Srednjeg polja. Dijelovi perifernog naselja stariji su od grobova koji su istraženi u sondi 17 i 18 i prema keramičkim nalazima zabilježenim u istraživanjima sonde 2 i 17 datirani su u 11. i 10. st. pr. Kr.
U sjeveroistočnom dijelu današnjeg Sotina najbrojniji su nalazi grobova daljske grupe. Zabilježeno groblje ima kontinuitet iz kasnog brončanog u starije željezno doba. Godine 2014. istraženo je 11 grobova. Uz uobičajeni inventar grobova zabilježen u dosadašnjim istraživanjima u Sotinu, pojavilo se i nekoliko neuobičajenih grobova s drugačijim pogrebnim ritualom, sa spaljenim kostima položenima izvan urne. Kako se u trima slučajevima radi o najsjevernijim grobovima u istraženom dijelu groblja, postavlja se pitanje o drugačijem grobnom ritualu i identitetu tako pokopanih pojedinaca u zajednici. Istraženi grobovi datirani su u razdoblje od 9. do 7. st. pr. Kr., odnosno u stupnjeve II, IIIa-b prema C. Metzner-Nebelsick (2002).
Iz rimskog razdoblja potječu kanali orijentacije zapad-istok. S obzirom na plitkost kanala, vrlo malo nalaza potječe iz njih, no prema nalazima iz zapuna istih kanala u prethodnim sondama 12, 13 i 15 te orijentaciji kanala uz koji su pronađeni rimski grobovi, vjerojatno se mogu datirati u rimsko razdoblje, kada je zapadnije postojalo civilno naselje ispred vojne utvrde – *castelluma Cornacum*. Na sjeveroistočnom dijelu današnjeg naselja Sotina, u predjelu istraživanih sondi pronađeni su rijetki nalazi iz antike. Radi se o istraženim dijelovima nekoliko kanala koji imaju jednaku orijentaciju kao i spomenuti kanali istraženi 2014. godine. Vjerojatno se radi o ostacima prometnica koje su iz *Cornacuma* vodile u *Cuccium*.
Položaj Vašarište – Srednje polje već od terenskog pregleda 2008. zabilježen je kao srednjovjekovno nalazište (Ilkić 2010). Istraživanjima u sondama 2, 11, 12, 13, 15 – 17 otkriveni su dijelovi naselja, koje čine poluukopani



Ostaci antičkih kanala (foto: M. Dizdar)



Ranosrednjovjekovno ognjište i radni prostor (foto: M. Vojtek)

objekti, zemunice te ostaci ognjišta. U istraživanjima 2014., osim dijela istraženog jarka, istraženi su dijelovi ukopanih prostora – možda podruma kuća, kao i dio jednog ranosrednjovjekovnog dvorišta s ostacima ukopa za nastambu, izdvojenim ognjištem od rimskih opeka te radnim prostorom sjeverno od zasebnog ognjišta. U zapunama objekata pronađena je ranosrednjovjekovna keramika.
Najmlađem vremenskom horizontu pripada kanal orijentacije sjever-jug koji se proteže cijelom dužinom sonde 17 uz njezin istočni rub. Orijentacija kanala i nalazi staklenih boca te novca u njegovoj zapuni datiraju ga ne prije 1800. godine, kada je već planski organizirano naselje Sotin.

Arheološkim iskopavanjem na položaju Srednje polje – Vašarište u Sotinu 2014. istražene su dvije sonde površine 414 m². Sondom 17 i 18 istraženi su dijelovi bakrenodobnog naselja, rubni dijelovi periferije kasnobrončanodobnog naselja te 11 grobova iz starijeg željeznog doba. Otkriveni su i dijelovi prometne infrastrukture iz rimskog vremena te dijelovi ranosrednjovjekovnog naselja. Tragovi naseljavanja iz novog vijeka odnose se na plići kanal koji je služio za odvodnju voda prema surduku u kojem su pronađeni nalazi datirani novcem Franje II. iz 1800. godine.
Dosadašnja istraživanja pokazala su da očuvanost pojedinih dijelova arheološke zone u Sotinu ovisi o nekoliko prilika – intenzitetu poljoprivredne obrade, komunalnim radovima i gradnji suvremenog mjesta. Daljnjim istraživanjima u Sotinu pokušat će se odgovoriti na pitanja o položaju starijih i mlađih grobalja iz brončanog i željeznog doba istoga naselja na Srednjem polju.

Literatura

Hutinec et al. 2010 M. Hutinec, D. Ložnjak Dizdar, Arheološke spoznaje o Sotinu, Rezultati probnih istraživanja 2008.-2010., katalog izložbe, Vukovar, 2010.
Ilikić 2010 M. Ilkić, Arheološka topografija srednjovjekovnoga Sotina, Zbornik Stjepana Gunjače, Split, 2010: 379 – 397.
Ložnjak Dizdar et al. 2009 D. Ložnjak Dizdar, M. Ilkić, M. Hutinec, Sotin – Srednje polje, probna arheološka istraživanja 2008. g., AIA, V, Zagreb, 2009: 12 – 14.

Ložnjak Dizdar et al. 2013 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, Sotin – arheološka istraživanja 2012. g., AIA, IX, Zagreb, 2013: 8 – 11.
Metzner-Nebelsick 2002 C. Metzner-Nebelsick, Der „Thrako-Kimmerische" Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien, Vorgeschichtliche Forschungen, Band 23, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf., 2002.

Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar

Summary

Archaeological excavations at the site of Srednje polje-Vašarište in Sotin in 2014 included the investigation of two probes, measuring 414 m². In probes 17 and 18 parts of a Copper Age settlement were explored as well as the fringe periphery parts of a Late Bronze settlement and 11 graves from the Early Iron Age. In addition, parts of traffic infrastructure from the Roman period were also discovered as well as parts of an early medial settlement. Traces of habitation from the new era were related to the shallow canal which served for drainage.
The eastern border of the cemetery of the Dalj group is still not precisely defined in regard to the finds along the eastern profile of probe 17. Surface finds on the plough fields to the east of probe 17 indicated that the Copper Age settlement expanded to the east as is typical for early medieval settlements.

Redni broj: 29
Lokalitet: Sotin – Trojstvo
Naselje: Sotin
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 9. do 22. listopada 2014. istraženo je nekoliko položaja u Sotinu i položaj Šanac u Opatovcu. Istraživanja su dio istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost (UIP-11-2013-5327) „Pogrebni običaji i društvo kasnog brončanog doba na jugu Karpatske kotline". Voditeljica istraživanja bila je Daria Ložnjak Dizdar, a sudjelovao je i Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju.

Cilj arheoloških istraživanja u Sotinu bio je utvrđivanje točnog položaja groblja kulture Belegiš II, čije je naselje prema podacima iz terenskih pregleda locirano na položajima Srednje polje i Fancage (Ložnjak Dizdar et al. 2014) te na Vučedolu (Forenbaher 1989). Položaj koji je mogao biti povezan s naseljem na Vučedolu jest položaj Trojstvo (Haglovi), koji se nalazi uz surduk kojim se može doći do Dunava. Površinski nalazi keramike Belegiš II i spaljene kosti upućivali su na to da bi se na tom položaju mogli nalaziti ostaci groblja kulture Belegiš II.
Na položaju Trojstvo – Haglovi, zapadno od surduka koji se spušta prema Dunavu, istražena je sonda veličine



Sotin Trojstvo, bakrena sjekira (foto: D. Ložnjak Dizdar)



Sotin Trojstvo, dio istraženog sopotskog jarka (foto: D. Ložnjak Dizdar)

25x3,5 m. Prilikom istraživanja otkriveni su tragovi poljoprivredne eksploatacije zemljišta u novije doba te dijelovi sopotskog i badenskog naselja u vertikalnoj stratigrafiji. U sjevernom dijelu sonde 1 na Trojstvu otkriveni su dijelovi jame, kanala te jama koji se prema nalazima mogu datirati u badensku kulturu. Ti objekti badenske kulture ukopani

su u jarak koji prema nalazima pripada sopotskoj kulturi. Južno od sopotskog jarka, jednake orijentacije, uočen je jarak u kojem su pronađeni ostaci ukopa za drvene stupove, možda dijelovi palisade. Vjerojatno se sopotsko naselje nalazi južno od istraživanog jarka.
Na položaju Trojstvo istraženi su dijelovi naselja sopotske i badenske kulture. Tragovi badenskog naselja otkriveni su i zapadnije na položaju Vučedol (Težak Gregl 1985). U južnom dijelu sonde otkriveni su tragovi novijeg korištenja zemljištem (vinograd ili voćnjak).
Prilikom arheoloških istraživanja na položaju Trojstvo otkriveni su površinski nalazi ulomaka keramike kulture Belegiš II te spaljene kosti, no nalazi iz kasnog brončanog doba nisu potvrđeni sondom 1. Sonda na Trojstvu zatrpana je nakon istraživanja, nalazi su poslani na konzervaciju, a uzroci na radiokarbonske i arheozoološke analize.

Literatura

Forenbaher 1989 S. Forenbaher, Vučedol – Streimov vinograd: horizont kasnog brončanog doba, OA, 14, Zagreb, 1989: 55 – 66.
Ložnjak Dizdar et al. 2014 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, M. Dizdar, Terenski pregled područja između Sotina i Opatovca, AIA, X, Zagreb, 2014: 159 – 163.
Težak Gregl 1985 T. Težak-Gregl, Dva nova groba badenske kulture s Vučedola, OA, 10, Zagreb, 1985: 23 – 39.

Daria Ložnjak Dizdar

Summary

In autumn of 2014 archaeological excavations were conducted at the location of Trojstvo, west of the present day town of Sotin. On that occasion parts of the settlement of the Sopot and Baden cultures were explored. A defensive ditch discovered with the remains of a palisade dating from the early Stone Age was an exceptional find. During the archaeological excavations at the Trojstvo site surface finds of pottery shards from the Begediš II culture were found as well as charred bones although finds from the Late Bronze Age were not confirmed in probe 1.

Redni broj: 30
Lokalitet: Vinkovačko Novo Selo – Zablaće
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitno arheološko istraživanje na lokaciji iskopa postrojenja za plinsku biomasu uz Tvornicu Vinka, sjeverno od Vinkovaca na poziciji Vinkovačko Novo Selo – Zavlaće, trajalo je od 3. srpnja do 18. rujna 2014. (35 radnih dana). Stručna voditeljica istraživanja, financiranih sredstvima privatnog investitora, bila je muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko, a zamjenica voditeljice kustosica Anita Rapan Papeša. U iskopavanju su kao stručni dio ekipe sudjelovali kustos Hrvoje Vulić i Boris Kratofil mag. arheo., svi iz Gradskog muzeja Vinkovci. Osim četvorice arheoloških tehničara, na terenu je bilo prisutan do 21 radnik.

Arheološko istraživanje u sklopu gradnje bioplinskog postrojenja „Vinka" (PIK Vinkovci), obuhvatilo je površinu veličine oko 4500 m^2, k.č. 160/4, k.o. Vinkovačko Novo Selo. Iskopane su četiri kružne sonde, svaka promjera 32 m, jedna manja promjera 12 m i dva iskopa za kran dimenzija 8x8 m. Sustavno je istražen dio naselja na površini većoj od oko 4500 m^2. Sjeveroistočno od istražene površine iskopani su probni rovovi na površini od oko 16.000 m^2, a istočno od toga arheološki je nadzirana gradnja „piste" na površini od oko 11.000 m^2. Arheološkim istraživanjem, kao i nadzorom iskopavanja površina za infrastrukturalne objekte u okruženju bioplinskog postrojenja na Vinki, utvrđeno je postojanje velikog mlađekamenodobnog naselja, koje se rasprostiralo na površini većoj od 100.000 m^2.
Za sada se može govoriti i o nekoliko brončanodobnih i srednjovjekovnih jama. Terenskim pregledom južnog područja „Vinke" utvrđeni su najvećim dijelom ulomci srednjovjekovne keramike. Tri srednjovjekovne otpadne jame i jedno vatrište/peć istraženi na „Vinki" vjerojatno pripadaju periferiji srednjovjekovnog naselja, koje se u srednjovjekovnim izvorima spominje pod nazivom Zablaće. Jedno od triju zaselaka tog naselja locirano je tijekom rekognosciranja na položaju Mokro polje na ulazu u Ivankovo.
Na lokaciji iskopa postrojenja za plinsku biomasu uz Tvornicu Vinka do sada nisu postojali podaci o arheološkom lokalitetu. Vinkovačko Novo Selo smješteno je na plodnom tlu na uzvišenoj terasi uz desnu obalu potoka Nevkoša, iznad plavnog područja, što se i vidi na starim kartama iz druge polovice 19. st. Stjepan Pavičić 1940. u knjizi „Vukovska župa – U razvitku svog naselja od XIII. do XVIII. stoljeća" piše da se u blizini Najdorfa (Vinkovačko Novo Selo) nalazi veliko polje s jedne i druge strane potoka Nevkoša, na čijim rubovima postoji više greda na kojima ima dobrih oranica. To je plodnije zemljište na spomenutim gredama i dobilo ime Zablatje. Ruiječ je o poziciji na kojoj se razvilo sopotsko naselje na Vinki. Južno od istraživane pozicije na „Vinki" prilikom gradnje željezničke pruge Zagreb – Vinkovci 1885. u Narodni muzej u Zagrebu dospjelo je više nalaza te su 1887. Josip Brunšmid i Šime Ljubić sondirali područje uz teretnu stanicu u Novom Selu te naišli na „sojenice" i pokretne nalaze latenskog razdoblja te urne,



Dio iskopane zemunice SJ 70 u sondi II



Zračna fotografija nalazišta s označenim sondama

od kojih je jedna interpretirana kao slavenska. Na prostoru Teretne stanice Novo Selo („Blato" prema S. Dimitrijeviću) uz nekadašnje protestantsko groblje prema Dimitrijeviću nalazi se jedno KŽP naselje. Dimitrijević smatra da bi se zbog svog izoliranog položaja u močvari „Blato" vjerojatno radilo o sezonskom staništu, što dokazuju jamski objekti pronađeni tijekom rekognosciranja 1975. godine i iskopani iz šahta za vodovod. Mač s punokovinskim drškom i „šalicom" na držak također je nađen sjeverno od Vinkovaca u blizini raskrsnice željezničke pruge Vinkovci – Zagreb i ceste Vinkovci – Jarmina (Dimitrijević sve područje sjeverno od Vinkovaca, a južno od Borinaca naziva Blato). Rekognosciranje u prosincu 2014. s južne i istočne strane Vinke pokazalo je sporadične nalaze sopotske kulture. S južne strane bilo je puno više srednjovjekovnih nalaza, a s istočne strane „Vinke" postoji i velik latenski lokalitet.

Kao što je već napisano, 2014. kopane su četiri kružne sonde za silose budućeg bioplinskog postrojenja promjera 32 m (sonde od I do IV), dvije manje promjera 12 m (sonde VI i VIII), dva iskopa za kran dimenzija 8x8 m i zgrada dimenzija 16x10 m (sonda VII). Sonda I iskopana je bez nadzora arheologa te su se samo mogli uočiti objekti ukopani u zdravicu, a prilikom pokušaja njihova pražnjenja počela je izbijati podzemna voda.

Preko cijelog nalazišta prostiru se velike table intenzivno obrađivanoga poljoprivrednog zemljišta. Nakon strojnog skidanja humusa (SJ 1) iskop je sustavno poliran uz prepoznavanje i označavanje arheoloških objekata ukopanih u svjetložutu zdravicu s bijelim konkrecijama (SJ 2). Kako je riječ o nalazištu čiji je kulturni sloj, ako je postojao, uništen intenzivnom strojnom obradom zemlje, pronađeni su samo ukopani objekti među kojima su izdvojene jame različitih namjena, zemunice, kanali, bunari, vatrišta, peći, rovovi i stupovi s različitim vrstama zapuna koje su sadržavale nalaze, a od kojih su u najvećem broju pronađene keramičke posude, ulomci keramičkih posuda i kućnog lijepa, slijede nalazi kamenih žrvnjeva te kamenih cijepanih i glačanih alatki, kao i različiti predmeti od kosti.

Na „Vinki" je istražen središnji dio velikog sopotskog sela, koje se sastojalo od poluukopanih objekata i koliba. Naseljem dominiraju dva velika zemunička objekta postavljena u središnjem (SJ 70) i sjeveroistočnom dijelu (SJ 540) istraživanog područja. Zemunice su relativno plitko ukopane i često povezane s bunarom ili više njih. S obzirom na to da njihove dimenzije prelaze 100 m^2, najvjerojatnije su upotrebljavane kao radni prostori, odnosno njima se koristila cjelokupna zajednica. U zapuni zemunice SJ 69 istraženo je više ukopa lubanja i/ili rogova goveda. Zemunicom su se stanovnici koji su boravili u nekim novopodignutim susjednim objektima poslije koristili kao otpadnom jamom. Zapunjena je s velikom količinom keramičkih ulomaka, životinjskih kostiju, kućnim lijepom i ostalim utilitarnim predmetima.

Tim velikim zemunicama gravitirali su manji zemunički objekti. U sondi III to je manja višedijelna zemunica (SJ 10) s dvama bunarima. Zemunica SJ 250 u S II, samo je djelomično istražena jer je uništena iskopom Sonde I, a u sklopu te višedijelne zemunice nalazi se ukopana dublja

jama/bunar. Unutar plitke zemunice SJ 240 u S II također se nalazi jama/bunar. U zapuni te zemunice istražen je grob 3. Zemunica SJ 556 nalazi se u sjevernom dijelu sonde IV. Većim dijelom izlazi iz istraživane površine, blago je četvrtastog oblika, a sa svojim bancima, rupama za nadzemnu konstrukciju i ravnijim dijelovima sugerira da se u njoj moglo stanovati.

Za poznavanje infrastrukture naselja važno je otkriće dvaju paralelnih kanala (SJ 50 i SJ 74), smjera sjever-jug. Budući da su kanali ukopani u zemunicu SJ 69 od 70, očito se radi o mlađim objektima, koji se mogu povezati s nadzemnim kućama. Na pojedinim su mjestima kanali prekinuti, čime zapravo nastaju prolazi za ulazak u naselje. S obzirom na to da je najčešće sačuvano samo dno ukopa, u kanalima nije pronađeno puno nalaza, osim na pojedinim dubljim mjestima koja svjedoče o sustavnom odlaganju te zatrpavanju.

Za sada se mogu definirati dva nadzemna objekta – pravilno orijentirane kuće pravokutnog tlocrta. Nadzemna kuća, koja je otkrivena u cijelosti, nalazila se na sredini istraživanog prostora sonde III, u neposrednoj blizini velike radne zemunice SJ 69 od SJ 70. Pravokutna kuća bila je dimenzija 7,00x13,00 m i orijentacije sjever-jug. Konstrukcija kuće sastojala se od ukopanog uzdužnog vanjskog temeljnog rova u kombinaciji s rupama za stupove za nadzemnu konstrukciju, kao i unutarnjih, središnjih potpornih stupova, koji su kuću dijelili na tri uzdužne prostorije ili pet poprečnih. Druga pravokutna nadzemna kuća SJ 658, otkopana na prostoru iskopa za kran u Sondi II, široka je 7,14 m, a u dužinu je otkrivena samo 8,58 m jer izlazi iz istraživane površine. I ta je kuća skoro pravilne orijentacije sjever-jug. Konstrukcija kuća napravljena je od ukopanih temelja uzdužnih vanjskih zidova i sa središnjim redovima stupova. Na postojanje nadzemne konstrukcije upućuju nalazi kućnog lijepa, koji je u većim količinama pronađen u pojedinim zapunama. Ni u jednoj kući nije pronađena podnica od nabijene zemlje. Unutar te kuće nalazila se i manja, vjerojatno „krušna" peć.

Za sada se sa sigurnošću može govoriti o barem dvjema fazama gradnje naseobinskih objekata. Prvom horizontu naselja pripadali bi jamski stambeni objekti – zemunice, a podizanje nadzemnih kuća pripadalo bi drugoj fazi gradnje naselja. To je potvrđeno kanalima SJ 50 i 74, koji su bili ukopani u već zatrpanu veliku zemunicu SJ 69 (ukop SJ 70), a nalazili su se sa zapadne strane veće nadzemne



Zemunica SJ 556 u S IV



Kanali SJ 50 i 74 te drugi mlađi objekti ukopani u zemunicu SJ 69

kuće. Budući da se kanali ne rasprostiru cijelom dužinom istražene površine, očito se radi o objektima koji su štitili i/ili odjeljivali veću nadzemnu kuću, a ne cijelo naselje. Također, dio stupova može se povezati u nizove, koji vjerojatno čine ostatke ograde/a, koje se nalaze na cijelom istraživanom prostoru naselja. U istraživanjima je zabilježen i veći broj manjih jama različitih oblika i dubina ukopa koje su vjerojatno imale i različite namjene. Zapune pojedinih jama sadržavale su veće količine keramičkih ulomaka i kućnog lijepa, što ih svrstava u otpadne jame koje se najčešće nalaze uz kuće ili zemunice. Nakon napuštanja dijela naselja i gradnje novog, stari stambeni i radni objekti upotrebljavani su kao otpadne jame. Pojedine jame mogle su nastati i prilikom iskopavanja gline za zidove kuća te za izradu keramičkog posuđa. U jednoj od jama (SJ 512) na dnu su nađene tri cijele posude, od toga dva ukrašena lonca i jedna posuda za zalihe, gdje se očito radi o jami/ostavi. Tijekom istraživanja izdvojen je niz uskih objekata, rovova, U ili V-presjeka, različitih širina i dužina, najčešće orijentacije S-J ili I-J, od kojih je dio ukopan i dublje od 0,50 m.

Prvi put na sopotskim lokalitetima vinkovačkog područja pronađeni su grobovi. Grobovi na „Vinki" nalazili su se između kuća na prostoru sonde 2. Grob 1 (muškarac star između 35 i 50 godina) bio je ukopan u već napuštenu zemunicu SJ 69, grob 2 (djete staro do 5 godina) u rupu od stupa SJ 263 i grob 3 (žena stara između 35 i 50 godina) u radnu jamu SJ 239. Svi su ukopi u zgrčenom položaju



Kuća SJ 658



Grob 2



Ritualna jama SJ 512 u Sondi IV s trima posudama na dnu

na lijevom ili desnom boku. Grobovi su bez priloga, što dodatno govori u prilog tomu da nije bilo rituala pokapanja. Radi se o pojedinačnim ukopima, odnosno o grobovima u manjim grupama unutar naselja (rodovski ukopi?). Osim triju spomenutih, nađeni su sekundarno ukopani dijelovi kostura (femur, dijelovi lubanje i druge kosti), ubačeni u zapunu zemunice SJ 69. Radi se o dislociranim kostima dviju osoba, muškarca starog između 35 i 50 godina i osobe stare između 20 i 35 godina.

U naselju se odvijala intenzivna keramičarska djelatnost, o čemu svjedoče najmanje četiri peći,odnosno jame u kojima su se mogli peći keramički predmeti. Jame su izduženog ovalnog oblika, duljine oko 1,20 m, širine oko 0,60 m i plitko ukopane u zdravicu. Tako se temperatura mogla maksimalno podići do 1000 °C, a takav način pečenja pogodan je za izradu crne keramike (zbog nedostatka zraka), koja je tipična za sopotsku kulturu. Uz takve peći uobičajeno se nalaze i jame za vađenje gline te prostor za pripremu, pečenje i sušenje posuda, što se može primijeniti na peći SJ 374 i SJ 178.

Keramički je materijal najbrojniji. Treba naglasiti da se na keramici vidi snažan utjecaj vinčanske kulture. Radi se o lošijoj imitaciji tipičnih vinčanskih ukrasa, paralelnih traka ispunjenih ubodima, koji su postali domaći inventar. Najbliža paralela s tim vidi se u keramici sa sopotskog naselja na Ervenici. Prema tipologiji S. Dimitrijevića, radilo bi se o stupnju I.-B i II. sopotske kulture. Prema funkcionalnim karakteristikama, keramičko posuđe na „Vinki" dijeli se na posude za suho skladištenje (bute), posude za tekućinu, posude za kuhanje te posude za konzumaciju (serviranje) hrane.

Tipološka obrada odnosi se na oblik posuda te se mogu izdvojiti dva keramička oblika, a to su lonci i zdjele različitih oblika i veličina. Široko otvorene bikonične zdjele, bikonične zdjele s izljevom (tzv. vjedra), zdjele (kupe) na nogama čiji recipijent sliči običnim zdjelama (noge su stubaste, uglavnom pune sa šupljim završetkom), bikonični i zaobljeni lonci različitih veličina i oblika. Lonci uglavnom imaju ručice, i to po više parova. Posuđe je uglavnom lošije kvalitete, odnosno riječ je o grubom svakodnevnom posuđu, a nađeno je i posuđe rađeno od fino pročišćene gline, fine fakture, crne boje i sjajno uglačano.

Iz popisa posebnih nalaza može se iščitati kako je na području istražnog naselja bilo relativno malo posebnih nalaza (412 predmeta). Uglavnom se radi o glinenim utezima i pršljencima, glačanim i cijepanim kamenim alatkama, kao i alatkama s abrazivnim svojstvima (kamenim žrvnjevima) i alatkama od kosti. Veći dio nalaza koji su stavljeni u PPN čine ukrašeni keramički ulomci. Kada su u pitanju predmeti koji imaju određenu simboličnu vrijednost, nađena su samo dva amuleta od školjke *spondylus gaederopus*. Predmetima koji svjedoče o religijskom vjerovanju zajednice pripadaju i lubanje i/ili rogovi goveda nađeni u već zatrpanim zemunicama. U okvirima ritualnih aktivnosti životinjski ostaci lubanja i/ili rogova bovida najčešće su se povezivali s ritualima koji se tiču gradnje ili napuštanja zgrada ili ritualima povezanim s plodnošću.

Literatura

Brunšmid 1902 J. Brunšmid Colonia Aurelia Cibalae – Vinkovci u staro doba, VHAD, N.S. VI, Zagreb, 1902: 117 – 166.

Dimitrijević 1966 S. Dimitrijević, Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog muzeja od 1957. do 1965., AMC, I, Vinkovci, 1966.

Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla

memoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 133 – 282.
Krznarić Škrivanko 2007 M. Krznarić Škrivanko, Vinkovačko područje, HAG, 3/2006, Zagreb, 2006: 48 – 51.
Pavičić 1940 S. Pavičić, Vukovska župa, U razvitku svog naselja od XIII. do XVIII. stoljeća, JAZU, Zagreb, 1940.

Maja Krznarić Škrivanko

Summary

Rescue archaeological excavations at the location by the Vinka factory, north of Vinkovci, at Vinkovačko Novo Selo-Zablaće were conducted in the period from July to September 2014. The largest lowland settlement of the Sopot culture in the Vinkovci was discovered which stretched across am area larger than 10 ha, testifying to the long standing habitation in one place, planned construction and maintenance of the settlement, building of dugout and above ground residential structures with furnaces and storage spaces. The central part of the large Sopot village that consisted of semi-dugout features and huts. Two large dugout structures located in the central and north-east parts of the excavated area were investigated. Smaller dugout features gravitated toward these large dugouts. The discovery of two parallel canals in the north-south direction was important for gaining insight into the infrastructure of the settlement. Given that the canals were buried in the already earth-covered large working dugout, they were most probably later date structures that could be linked to above ground houses. For the time being, two aboveground features can be defined – the houses were oriented in a regular pattern with rectangular floor plans. The aboveground house that was fully uncovered measured 7.00 x 13.00 m and was positioned in the north-south direction. The second rectangular aboveground house was 7.14 m wide and only 8.58 m of its length was uncovered due to the fact that it extended outside the excavated surface. This house too had an almost symmetrically north-south orientation.
For now we can ascertain at least two building phases of the settlement structures. Graves were found for the first time on Sopot sites in the Vinkovci area. The graves were located between the houses in the area of probe 2. Grave 1 (a man between 35 and 50 years old) was buried in the already deserted dugout, grave 2 (a child up to five years old) in the pothole and grave 3 (a woman between the ages of 35 and 50) in the working pit. All the deceased were in bent positions laying either on their left or right hips. The graves were without offerings, additionally confirming the assumption that there were no burial rituals. Intensive pottery production took place in the settlement given that there were at least 4 kilns in which pottery could be baked. Pottery material is most abundant category of finds. Although more than 40 Sopot settlements have been located to date, the one at the site of Vinka is the largest and the only one where graves were discovered. This testifies to the density of the population in this area during the 5th century BC.
For now, mention can be made of a few Bronze Age and medieval pits. While surveying the area south of the excavated zone shards of medieval pottery were found. Three medieval waste pits and one hearth/kiln were investigated at the Vinka site which probably belonged to the periphery of the medieval settlement mentioned in medieval sources as Zablaće.

Redni broj: 31
Lokalitet: Vinkovci – arheološka zona grada (A i B)
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447 (arheološka zona)
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitna iskopavanja, legalizacije i nadzori

Od siječnja do prosinca 2014. djelatnici Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci istraživali su 17 lokacija na zaštićenim i registriranim arheološkim zonama A i B. Radi se o sustavnim i zaštitnim istraživanjima, kao i arheološkim nadzorima.

Arheološki su istražene sljedeće lokacije:
1. Ulica kralja Zvonimira 12, Porezna uprava
2. Ulica I. Gundulića 30
3. Ulica D. Žanića Karle 27b
4. Diljeva ulica 10
5. Ulica J. Kozarca 80b
6. Ulica I. Kozarca 25
7. Ulica kneza Zdeslava 10
8. Jošine 2a
9. Vrtna ulica 34a
10. Duga ulica 26.

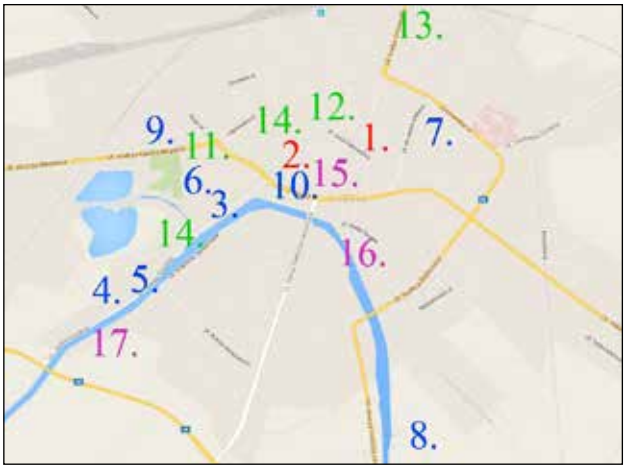
Na poziciji Ulica Dragutina Žanića – Karle 27b odvijala su se manja iskopavanja radi legalizacije bespravno sagrađenog objekta te je potvrđeno širenje latenskog naselja, koje je na toj poziciji istraženo 2008. (Krznarić Škrivanko 2009).
Pozicija Diljeva ulica 10 iskopavana je radi legalizacije bespravno sagrađene hale, a u iskopu su zabilježene manje jame zapunjene materijalom koji ih datira u brončano i starije željezno doba te rimsko razdoblje.
U Ulici Josipa Kozarca 80b arheološka istraživanja 2012. obuhvatila su površinu od 140 m^2, na kojoj su se mogla



Sonda za legalizaciju u Ulici D. Žanića Karle 27b



Sonda za legalizaciju u Diljevoj ulici



Karta istraživanja u 2014. godini

izdvojiti dva osnovna horizonta – mlađem pripadaju ostaci keltskog naselja, dok stariji pripada stariježelježnodobnom naselju (Krznarić Škrivanko 2013). Osim već istraživane pozicije, godine 2014. bez prisutnosti arheologa iskopan je kolni ulaz. Na JI dijelu iskopa identificiran je ukop veće latenske jame. Prema uputama Konzervatorskog odjela u Vukovaru, iskopana je (ispražnjena) latenska jama te je zatečeno stanje i dokumentirano.
Na pozicijama Ulica kneza Zdeslava 10, Jošine 2a i Vrtna ulica 34, za potrebe legalizacije bespravno sagrađenih objekata istraživane su male sonde, koje su bile arheološki sterilne.
Iskopi na pozicijama Ulica kralja Zvonimira 12 i Ulica Ivana Gundulića 30, kao i neinvazivna arheološka istraživanja na Trgu bana Josipa Šokčevića bit će obrađeni u zasebnim izvještajima o istraživanjima.

Unutar Arheološke zone B Vinkovaca arheološki je nadziran iskopavanje podruma, temelja i legalizacije objekata:
11. Ulica A. Kačića Miošića 5
12. Cesta i parkiralište u Ulici A. Mihanovića
13. Ulica P. Zoranića 44
14. Ulična rasvjeta u ulicama I. G. Kovačića i J. Kozarca
Prilikom nadzora novih gradnji i dogradnji u Ulici I. Kozarca 25, Ulici Petra Zoranića 44 i Ulici Andrije Kačića Miošića 5, pozicijama koje odgovaraju području rimskih nekropola, istraživanja su dala negativne rezultate.

Iskopi za potrebe gradnje javne infrastrukture (parkirališta, rasvjeta) uglavnom su pratili prije postavljene/iskopane trase ili su se zaustavljali prije intaktnih arheoloških slojeva, tako da u arheološkom smislu nisu bili zanimljivi.

Geomagnetno i georadarski (kao nedestruktivnim metodama istraživanja) snimljena je lokacija u samom centru grada Vinkovaca:
15. Trg bana J. Šokčevića (Gearh d.o.o., Maribor).

Geološka bušenja bila su dio bilateralnog projekta Hrvatske i Austrije (2014. – 2016.) „Lončarstvo u prapovijesnim kulturama s naglaskom na halštatsku kulturu na području hrvatskog i austrijskog Podunavlja". Cilj im je bio pronalaženje gline kao sirovinskog materijala za proizvodnju keramičkog posuđa tijekom vučedolske kulture na lokacijama:
16. Ulica M. Gupca 34 (Ervenica)
17. Ulica D. Žanića Karle 61 (Pjeskana).

Literatura

Krznarić Škrivanko 2009, Maja Krznarić Škrivanko, Vinkovci – Ulica D. Žanića-Karle 27b, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 100 – 102.
Krznarić Škrivanko 2013 Maja Krznarić Škrivanko, Vinkovci – Ulica Josipa Kozarca 80b (Dirov brijeg), HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 76 – 78.

Boris Kratofil
Maja Krznarić Škrivanko
Anita Rapan Papeša
Hrvoje Vulić

Summary

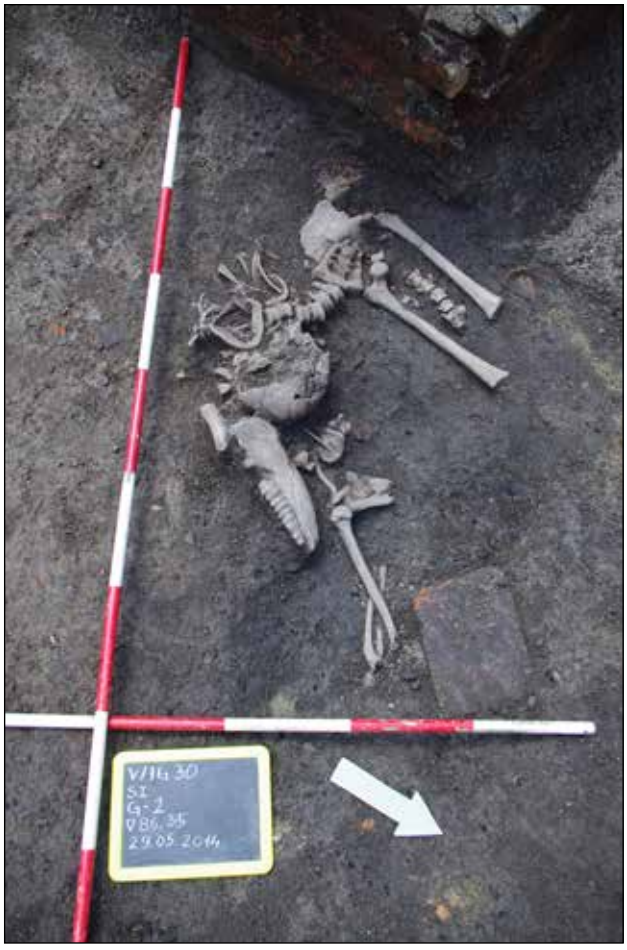
Archaeological supervision, probing for legalization and rescue archaeological excavations were continually performed by the staff of the Municipal Museum in Vinkovci from January to December 2014. Rescue excavations and supervision were carried out at 14 sites within the protected and registered archaeological zones „A" and „B" in Vinkovci. Part of the excavated positions proved to be archaeologically sterile while the rest confirmed and deepened the knowledge on specific sites. In addition, non-destructive surveys were also carried out: geophysical investigations on the Ban J. Šokčević Square as well as geological drilling in the area of prehistoric settlements on Ervenica and Pljeskana.

Redni broj: 32
Lokalitet: Vinkovci – Ivana Gundulića 30
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447 (arheološka zona, zona A)
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 22. svibnja do 12. lipnja 2014. Arheološki odjel Gradskog muzeja Vinkovci proveo je zaštitno arheološko istraživanje



Grob 1



Grob 2

prilikom gradnje obiteljske kuće u Ulici Ivana Gundulića 30 u Vinkovcima (k.č. 2541/1, k.o. Vinkovci). Istraživanje je financirano sredstvima privatnog investitora, a voditeljica istraživanja bila je Anita Rapan Papeša. Arheološki je istražena površina veličine 125 m^2. Lokacija se nalazi u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone A u Vinkovcima.

Ulica Ivana Gundulića pruža se od središnjega gradskog trga Vinkovaca u smjeru sjeverozapada, odnosno od pretpostavljenog središta Cibala prema zapadnoj nekropoli, koja započinje na samom kraju te ulice. Prema navedenim podacima, ali i nalazima na terenu, položaj iskopa u Ulici Ivana Gundulića 30 u potpunosti se nalazi unutar rimskih Cibala.

Prvi podaci o rimskodobnim nalazima u Vinkovcima navode se kod J. Brunšmida, koji spominje nalaze iz tadašnje (i današnje) Relkovićeve ulice: keramičku zdjelicu, brončani prsten pečatnjak i brončani kipić Erosa na kugli (Brunšmid 1902: 83, 85; Brunšmid 1914: 217). Iskop koji je pratio polaganje vinkovačke gradske kanalizacije rezultirao je nalazom dijela zida ispred kućnog broja 37, na temelju čega se pretpostavlja da se na toj poziciji nalazi zidani bedem ili gradska vrata (Iskra-Janošić 1977: 107). Pozicija iskopa na kućnom broju 30 u Ulici Ivana Gundulića nalazi se u neposrednoj blizini ruba Cibala, koji je potvrđen nalazima žutih, sterilnih slojeva zemlje u iskopu za TKC kabel, (iskopavanja 1997. i 1998. godine), ispred kućnih brojeva 40 (duljine 6,70 m), 42 (duljine 6,80 m) i 46–46a (duljine 9,50 m). U istom iskopu zadnja pojava arhitekture zabilježena je ispred kućnog broja 28 (Krznarić Škrivanko 1999: 330 – 332). Prilikom kopanja zgrade Općine u Glagoljaškoj ulici 27, koja se nalazi nešto sjevernije od iskopa u Ulici Ivana Gundulića 30, 1985./86. nađeni su ostaci loše sačuvanih zidova i dio rimske kanalizacije. U iskopu je nađen i ostatak lončarske peći, koja je bila obložena opekama. Uz nju su nađeni objekti koje I. Iskra-Janošić pripisuje radioničkom kompleksu za izradu keramike datiranom u 4. st. (Iskra-Janošić 1986: 72). Čini se da u najstarijem razdoblju rimskoga grada područje današnje Ulice Ivana Gundulića predstavlja periferni, radionički dio, jer je na kućnom broju 9 istražen dio keramičarske radionice s četiri peći koja je materijalom iz peći datirana u 2. st. (Vikić-Belančić 1970: 31; Iskra-Janošić, 2001: 107), a ispred kućnog br. 37, godine 1970. nađena je još jedna peć. Iznimno devastirani kulturni slojevi u Ulici I. Gundulića 2 rezultirali su nalazima kasnoantičkih zidova, temelja i pokretnih nalaza. Karakter tog nalazišta nije jasan. Ispred kućnog broja 2, 1966. pronađen je zidani rimski bunar (Iskra-Janošić 2001: 106). Tijekom istraživanja na kućnom br. 10 nađeno je više rimskodobnih zidova, međutim s obzirom na karakter iskopa nije ih moguće interpretirati (Krznarić Škrivanko 2007: 57, 58). Na kućnom br. 37, 2009. istraženi su objekti iz

tri faze rimskodobne gradnje u Cibalama, s napomenom da je posljednja, najsačuvanija faza konzervirana i djelomično prezentirana unutar sada postojećeg objekta. Riječ je o dijelu velikog zida, koji je popločenjem spojen s kompleksom zidova koji zatvaraju nekoliko prostorija. Toj fazi prethodila je građevinska faza kojoj su očuvani samo jedan temelj zida te dvije baze stupova. Najstariju fazu na toj lokaciji čine otpadne jame, bunari i urušenja zidova. Još jedan važan podatak koji je dobiven tijekom istraživanja odnosi se na podatak iz iskopa za kanalizaciju. Naime, zaštitno istraživanje na toj lokaciji potvrdilo je da spomenuti zid nije dio bedema ni gradskih vrata, nego dio stambenog objekta (Rapan Papeša 2010: 301, 302). Na kućnom br. 39, JZ od pozicije iskopa, istražen je dio kasnoantičkog objekta, odnosno dva zida koja su zatvarala prostoriju, niz jamskih objekata (žrtvenih i otpadnih jama) te obilje pokretne građe (Rapan Papeša, Vulić 2008: 74). Na istoj poziciji nađen je i žrtvenik Silvanu (Perinić Muratović, Vulić 2009). Novija istraživanja 2009. u Gundulićevoj ulici 37 u predzdravičnom su sloju pokazala ukopanu manju jamu i veći, samo djelomično istražen zemunički objekt, promjera 11 m, zapunjen starčevačkim nalazima (Vulić, Rapan Papeša, 2010: 5).

Visinska razlika između sjevernog (dvorišnog) i južnog (uličnog) dijela sonde iznosi 40-ak cm. Ispod sloja humusa i recentne šute izdvojen je tamnosivi sloj SJ 2 debljine 0,75 m, u kojem su prilikom ručnog iskopavanja pronađeni rimski keramički ulomci i drugi nalazi rimske provenijencije. Radi se o sloju koji se najvjerojatnije akumulirao nakon prestanka života u Cibalama. U sloju 2 nakon poliranja prvog otkopnog sloja definiran je ukop recentne jame SJ 3 (negativ SJ 4), koja je presjekla rimsku jamu SJ 8 (negativ SJ 9). Obje su jame presjekle ukop SJ 17 (negativ SJ 18), a sve tri najstariji objekt – rimsku jamu SJ 31 (negativ SJ 32). Drugi je objekt ukopan u rimski sloj 2 bunar SJ 6 (negativ SJ 7), koji nije do kraja ispražnjen jer se nalazi u istočnom profilu sonde. Nakon poliranja drugog otkopnog sloja, u sloju 2 u sjevernom kutu sonde izdvojena je zapuna rimskog objekta pravokutnog oblika (SJ 13, negativ SJ 14 zaokruženo), dimenzija 2,80x2,00 m i dubine oko 1 m. U neposrednoj blizini objekta 13, u sjevernom dijelu sonde I-Z otkrivena su dva groba ukopana u SJ 2 (3. otkopni sloj).

Grob 1, orijentacije SI-JZ, jest kosturni ukop u zgrčenom položaju na lijevom boku s glavom okrenutom prema istoku. Oko kostura se nalazi dosta životinjskih kostiju. Budući da je grob u neposrednoj blizini podruma stare zidanice, moguće je da se radi o sekundarnom ukopu bez priloga.



Objekti ukopani u SJ 10

Grob 2 je kosturni ukop orijentacije istok-zapad. Od kostura je sačuvana kralježnica, a kosti desne ruke okomite su u odnosu na njega (podlaktica svijena pod nadlakticom). Kosti natkoljenice također su okomite na kralježnicu, a između njih nalaze se dječji kralješci. I oko tog kostura ima životinjskih kostiju. S obzirom na situaciju u grobu i blizinu recentne zidane jame, možda se opet radi o sekundarnom ili poremećenom ukopu.

Ispod sloja SJ 2 izdvojen je nešto svjetliji (ali jednake konzistencije) sloj SJ 5, prilikom čijeg su poliranja izdvojene zapune ukopanih jama i bunara: SJ 15, SJ 21, SJ 23, SJ 25, SJ 27, SJ 29, SJ 33, SJ 35. U sloju su nađeni ulomci tamnosive latenoidne keramike, a drugi nalazi iz sloja (među ostalim rimskim novcem) datiraju taj horizont u 1. i 2. st. Ispod sloja SJ 5 izdvojen je tvrd mastan žućkast sloj predzdravice SJ 10. U prapovijesnom humusu SJ 10 (predzdravica) nađeni su sporadični ulomci starčevačke keramike i jedna litička alatka.

S obzirom na zabilježene stratigrafske odnose i prikupljene nalaze, na istraženoj površini osim rimskih otpadnih jama i bunara nije bilo građevinske djelatnosti. Pomalo iznenađujuća činjenica da nisu nađeni ostaci čvrste rimske gradnje (arhitektura, zidovi) može se objasniti na dva načina: da je prilikom gradnje prethodnih objekata u 18. i 19. st. devastirana rimska kulturna baština (iako tragovi devastacije nisu jasno vidljivi u sloju) ili (što je vjerojatnije) da se lokacija nalazi između građevina te da je služila kao pomoćni prostor.

Literatura

Brunšmid 1902 Josip Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci u staro doba, VHAD, n.s. 6, Zagreb, 1902: 117 – 166.

Brunšmid 1914 Josip Brunšmid, Antikni figuralni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu, VHAD, n.s., sv. 13, Zagreb, 1914: 1 – 62.

Iskra-Janošić 1977 Ivana Iskra-Janošić, Prilog topografiji Cibala, u: Antički gradovi i naselja u Južnoj Panoniji i graničnim područjima, Materijali SADJ, XIII, Beograd, 1977: 105 – 110.

Iskra-Janošić 1986 Ivana Iskra-Janošić, Zaštitna arheološka istraživanja u Vinkovcima, Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci, 10/1985, Vinkovci, 1986: 71 – 80.

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Zagreb – Vinkovci, 2001.

Krznarić Škrivanko 1999 Maja Krznarić Škrivanko, Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških iskopavanja arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci za 1997. i 1998. godinu, Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci, 16/1998, Vinkovci, 1999: 319 – 337.

Krznarić Škrivanko 2007 Maja Krznarić Škrivanko, Vinkovci – Ulica Ivana Gundulića 10, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 57 – 58.

Perinić Muratović, Vulić 2009 Ljubica Perinić Muratović, Hrvoje Vulić, Razmatranja o Silvanovom kultu u Panoniji

povodom nalaza žrtvenika u Vinkovcima / Observations on the Cult of Silvanus in Pannonia in the Light of the Find of an Altar in Vinkovci, Prilozi IAZ, 26, Zagreb, 2009: 165 – 180.
Rapan Papeša 2010 Anita Rapan Papeša, Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških istraživanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2009. godini, Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci, 27, Vinkovci, 2010: 299 – 316.
Rapan Papeša, Vulić 2008 Anita Rapan Papeša, Hrvoje Vulić, Vinkovci – Ulica I. Gundulića 39, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 73 – 75.
Vikić-Belančić 1970 Branka Vikić-Belančić, Istraživanja u Vinkovcima 1966. godine, VAMZ, 3. serija, sv. IV, Zagreb, 1970: 159 – 176.
Vulić, Krznarić Škrivanko, Rapan Papeša 2010 Hrvoje Vulić, Maja Krznarić Škrivanko, Anita Rapan Papeša, Vinkovci – Ulica I. Gundulića 37, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 60 – 62.

Anita Rapan Papeša

Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations, covering a surface of 125 m², were undertaken at the site of 30, Gundulićeva Street in Vinkovci. Apart from Antiquity layers, in which recent and Roman features were buried (waste pits, smaller auxiliary structures) a layer of prehistoric humus was defined which had no features. Two human burial places were excavated, most probably secondary. The movable archaeological materials indicated that they dated from the prehistoric period, namely, Late Stone Age (Starčevo culture) and Roman period (from the 2nd to 5th centuries).

Redni broj: 33
Lokalitet: Vinkovci – Kamenica
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4976
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2014. arheološki je istražen lokalitet Kamenica u Vinkovcima (k.č. 5008 i 5009, k.o. Vinkovci II), za potrebe utvrđivanja stratigrafije i stanja arhitekture, kao stvaranja podloge za buduća sustavna istraživanja. Voditelj istraživanja bio je Hrvoje Vulić iz Gradskog muzeja Vinkovci, a sredstva su osigurali Ministarstvo kulture, Grad Vinkovci, Vukovarsko-srijemska županija i Gradski muzej Vinkovci.

Lokalitet Kamenica prvi se put spominje u mučeničkom spisu sv. Poliona, u kojem je opisan tijek njegova suđenja i lokacija egzekucije spaljivanjem – jednu rimsku milju od Cibala (Acta Martyrum 1859: 434 – 436). Tragom tog podatka, prvi školovani arheolog s područja kontinentalne Hrvatske, dr. sc. J. Brunšmid, započeo je sustavno



Sonda IV – opljačkana zidana grobnica

pregledavanje terena i istočno od Vinkovaca naišao na polje prepuno ostataka arhitekture i kamena. S tog lokaliteta potječe kameni kapitel (Brunšmid 1902: 150) koji se nalazi u Narodnom muzeju u Zagrebu. Međutim, prošlo je gotovo 70 godina do trenutka kad je neki arheolog sondirao taj lokalitet. To se naime dogodilo tek 1967., kada je tadašnja zaposlenica vinkovačkog muzeja, dr. V. Šaranović-Svetek (koja je i inače zaslužna za puno podataka o arheološkoj topografiji vinkovačkog kraja), arheološki istražila površinu veličine 3,5x2,5 m i tom prilikom pronašla opljačkan i oštećen dvojni grob zidan od opeka te nešto malo pokretnih nalaza, uključujući i kamenu plastiku (Šaranović Svetek 1967: 105 – 108). Na osnovi podataka o tim istraživanjima i pregledu terena (rekognosciranju) te prikupljanju površinskih nalaza, još jedan Vinkovčanin i arheološki vizionar dr. S. Dimitrijević predvidio je (točno!) da se na Kamenici nalazi memorijalno-cemeterijalni kompleks iz vremena konstantinske i valentinijanske dinastije, a svoje je pretpostavke tako dobro argumentirao, da se i drugi istraživači (u nedostatku novijih istraživanja i podataka) pozivaju na njegove zaključke (Dimitrijević 1979: 181, 182; Migotti 1994: 48; Iskra-Janošić 2001: 140, 141). Domovinski rat privremeno (1991. – 2009.) konzervira lokalitet, koji se nalazio na crti razgraničenja između slobodnog i okupiranog dijela Hrvatske te je bio sustavno miniran. Tek nakon mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja i razminiranja 2009., lokalitet ponovno postaje dostupan djelatnicima muzeja i svekolikoj stručnoj javnosti. Ne mareći za vlastitu sigurnost zbog opasnosti od eventualnih zaostalih



Sonda III nakon istraživanja



Sonda VII nakon istraživanja



Sonda VI – grob 12 prije otvaranja



Sonda VI – grob 12 tijekom istraživanja

minsko-eksplozivnih sredstava, kustosi muzeja sa suradnicima u više su navrata pregledali teren i prilikom toga prikupili veliku količinu ulomaka mramora i inih pokretnih nalaza, na temelju kojih je u proljeće 2012. godine lokalitet georadarski snimljen. Snimka je pokazala iznenađujuće velik kompleks s dobro očuvanom arhitekturom. Probna istraživanja 2013. nažalost nisu potvrdila (sve) pretpostavke dobivene georadarskim snimanjima. U dvjema istraženim sondama stanje očuvanosti arhitekture bilo je ispodprosječno. U Sondi I definirane su dvije faze gradnje crkve, a u Sondi II sjeverozapadni ugao perimetralnog zida kompleksa, pokraj kojeg su istražene tri opljačkane grobnice (dvije u potpunosti uništene, a jedna s očuvanim freskama).

Zbog neujednačenosti rezultata georadarskih snimki i probnog istraživanja 2013., godine 2014. istraživanje je započelo novim snimanjem (zaseban izvještaj), nakon čega je uslijedilo ciljano istraživanje u dvjema sondama pozicioniranima na osnovi snimki, a paralelno su iskopavani probni rovovi na dijelu k.č. 5008, koji je snimljen radi pronalaska grobova i (eventualno) prilazne ceste.

Prva sonda (sonda III) smještena je jugozapadno od crkve. Na površini od 25 m^2 rubno je istražen osmerokutan martirij (Objekt 3) te veći dio polukružne građevine (Objekt 4), unutar kojeg su ukopane četiri u potpunosti devastirane zidane grobnice (grobovi 6, 7, 8 i 11). Sve četiri grobnice zatrpane su šutom i definirane su tek pri dnu. Najvjerojatnije su ukopane u različito vrijeme, a odstupanja u dubini i orijentaciji najvjerojatnije su uvjetovana malim prostorom za ukop.

Druga sonda (sonda VII) smještena je uz sjeverni zid crkve, na prostoru koji vjerojatno zauzima manja bočna kapela (Objekt 5), namijenjena za ukop. Temelji te građevine organski su povezani sa starijom, prvom fazom gradnje crkve. U središtu te prostorije (u koju se ulazilo sa sjevera, a ne iz crkve) nalazi se oko 0,40 m ukopano zidano postolje za sarkofag. Namjenu tog postolja indirektno potvrđuju nalazi ulomaka zelenog pješčenjaka od kakva su se radili sarkofazi.

Sonde IV, V i VI nastale su proširivanjem iskopa probnih rovova, a radi boljeg istraživanja i dokumentiranja grobnica/grobova nađenih u njima. U Sondi IV istražena je zidana opljačkana grobnica, a prema načinu pljačke (otvorene dvije krovne opeke i svod probijen na samo jednome mjestu) prepoznaje se potpis (kasno)antičkih pljačkaša grobova. Novost u odnosu na grobove istraživane na cibalitanskim nekropolama jest kupolasto sužavanje grobnice od dna prema vrhu. Grob je iznutra bio ožbukan i ukrašen freskama koje su u vrlo lošem stanju pa za sada nije moguće reći o kojim se motivima radi.

U Sondi V istražen je u raku ukopan dječji grob bez priloga. U Sondi VI nađen je neopljačkan zidani grob, koji bi



Preventivna zaštita – zatvaranje krova groba 9



Sonda VI – grob 12 nakon istraživanja

znanstvenom smislu svojom konstrukcijom bio vrlo vrijedan nalaz, jer se prema trenutačnom stanju istraživanja čini da je riječ o regionalnom tipu grobne konstrukcije, čije su paralele pronađene jedino u *Sirmiumu*. U grobu su pokopane dvije osobe, jedna starija i jedna mlađa. Jedini prilog u grobu bio je stakleni vrč položen uz desnu nadlakticu starije osobe. Zanimljiv je detalj da je vrč bio položen u grobnicu, dok je žbuka još bila svježa jer je dno vrča utonulo u žbuku koja ga je pričvrstila. Stranice su groba ožbukane, ali čini se da nisu bile bojene. Osim vrča, u grobu nije bilo drugih priloga. Vrč se može datirati u 4. i prvu polovicu 5. st.

Nakon istraživanja grobovi 9 i 12 zatvoreni su i zaštićeni slojem žbuke i najlona, dok su sve ostale sonde zaštićene slojem geotekstila i pijeska, a zatim strojno zatrpane zemljom. Otkup zemljišta omogućio bi zaštitu i zatvaranje otkrivenih sondi bez zatrpavanja i time olakšao daljnja istraživanja i prezentaciju.

Dosadašnja su istraživanja pokazala kompleksnost lokaliteta, a nalazi upućuju na dugotrajnu uporabu dijelova kompleksa. Bez imalo sumnje utvrđeno je da se radi o carskom objektu. S obzirom na to da se otvaranjem manjih sondi ne može dobiti jasna slika, napravljen je prijedlog aktivnosti. Iduće godine planira se otvaranje još triju sondi na mjestima gdje se sumnja na mogućnost da je objekt prenamijenjen i upotrebljavan u mlađim razdobljima, i to bi ujedno bila i posljednja manja sondiranja na lokalitetu. Prioriteti su otkup zemljišta te osiguravanje sredstava i projekta dugotrajnog sustavnog istraživanja, s otvaranjem kompletne površine lokaliteta, te prikladna zaštita i izrada konzervatorske podloge.

Literatura

Acta Martyrum 1859 Acta Martyrum, Admonitio in passionem sanctorum Pollionis, Ratisbonae, 1859.
Brunšmid 1902 Josip Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae – Vinkovci u staro doba, VAMZ, Vol. 6, No. 1, Zagreb, 1902.
Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla memmoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979.
Koch 1996 Guntram Koch, Early Christian art and Architecture. An Introduction, translated by J. Bowden, London, 1996.
Migotti 1994 Branka Migotti, Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: Od nepobjedivog sunca do sunca Pravde, Zagreb, 1994.
Milošević 1973 P. Milošević, Fourth Century tombs from Čalma near Sremska Mitrovica, Sirmium, III, Beograd, 1973: 85 – 96.
Šaranović Svetek 1967 Vesna Šaranović Svetek, Kamenica – Arheološko nalazište, Arheološki pregled, 9, Beograd, 1967.
Zos. 2.18.1–5 Zosimus, New History, London, Green and Chaplin (1814), books 1-6
http://www.tertullian.org/fathers/zosimus01_bookl.htm

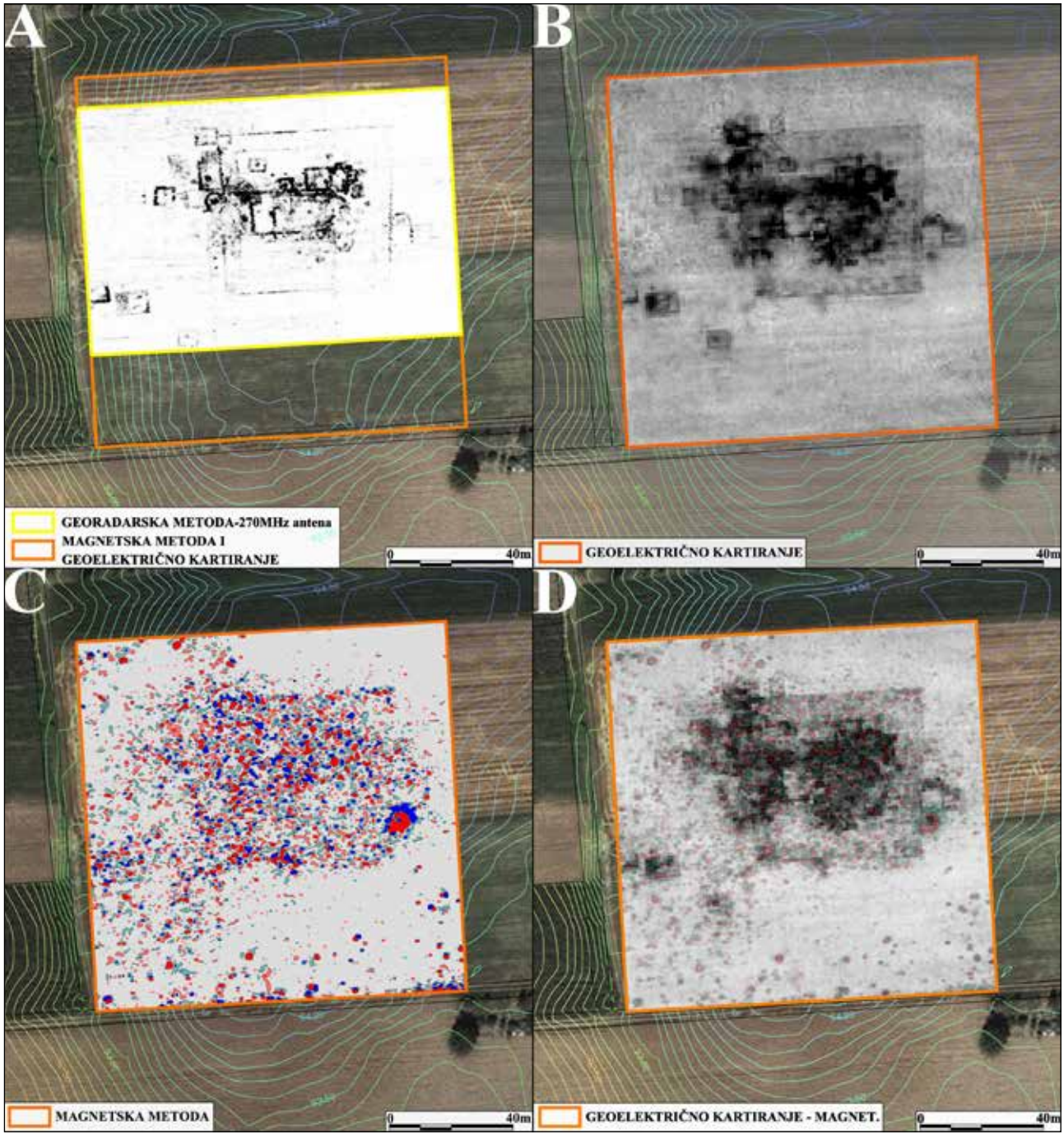
Hrvoje Vulić

Summary

On the basis of geo-radar survey results, trial archaeological excavations were carried out in 2014 at the Roman period site of Kamenica in Vinkovci. Probes III and IV revealed a somewhat expected state of plundered finds. Even last year's excavations showed that parts of the feature were completely, and others partly plundered and deconstructed. In Probes IV, V and VI graves that were located outside the complex, of interest due to their structural elements, were also investigated.

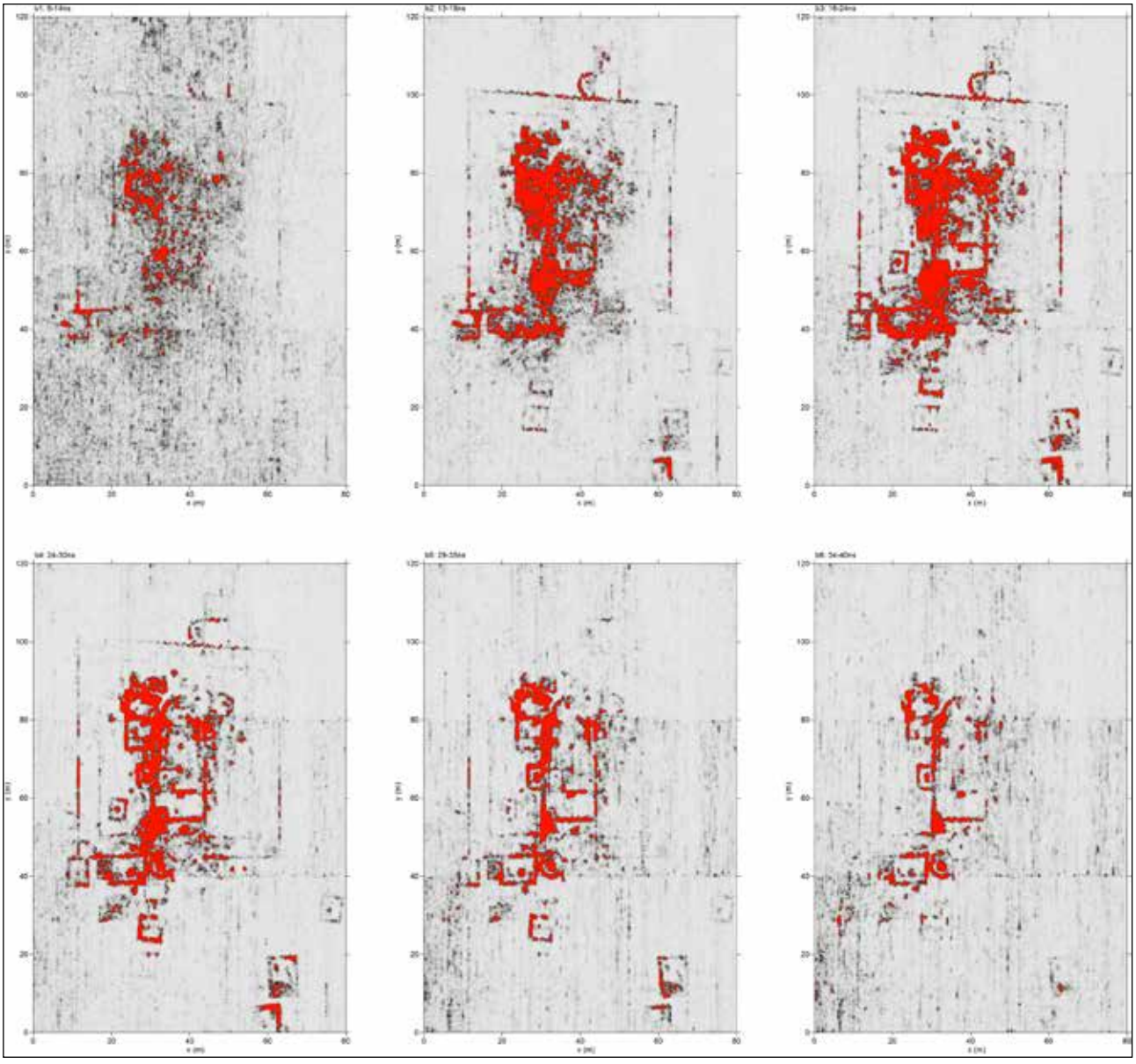
Redni broj: 34
Lokalitet: Vinkovci – Kamenica
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4976
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

Godine 2014. geofizički je istražen lokalitet Kamenica u Vinkovcima, na k.č. 5008 i 5009, k.o. Vinkovci. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. Branko Mušič (Gearh d.o.o., Maribor), a voditelj projekta Hrvoje Vulić iz Gradskog muzeja Vinkovci.



Rezultati georadarskih istraživanja (A), geoelektričnog kartiranja (B), magnetske metode (C) i prikaz rezultata geoelektričnog kartiranja i magnetske metode (D)

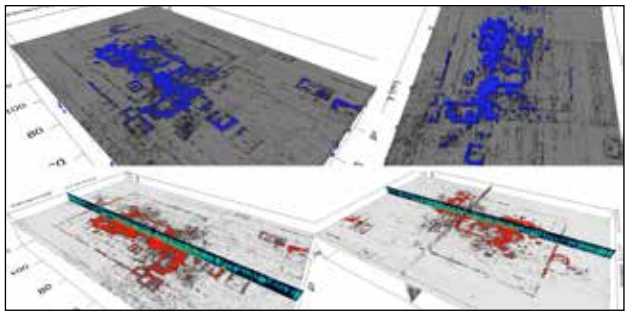
Kamenica se nalazi otprilike jednu rimsku milju od središta Cibala, koje odgovara današnjem središtu Vinkovaca. Lokalitet spominje još Josip Brunšmid, Vinkovčanin, prvi školovani arheolog u Hrvatskoj, osnivač Katedre za arheologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i prvi ravnatelj Arheološkog muzeja u Zagrebu (Brunšmid 1902: 150). Kamenicu je prva istražila dr. Vesna Šaranović Svetek 1968. godine (Šaranović-Svetek 1967: 105 – 108). Na osnovi slučajnih nalaza koji su dospjeli u muzej, a radi se o brojnim mramornim dijelovima crkvene opreme i ukrasa, pretpostavljalo da se na Kamenici nalazi cemeterijalno-martirijalni ranokršćanski kompleks nastao na mjestu smrti jednog od dvaju Cibalitanska mučenika, odnosno sv. Poliona, koji je spaljen jednu rimsku milju izvan Cibala, 28. travnja 304. godine (Dimitrijević 1979: 181, 182; Migotti 1994: 48; Iskra Janošić 2001: 140, 141). Od 1991. Domovinski rat zaustavio je svaku mogućnost bavljenja Kamenicom, jer se našla točno na crti razgraničenja. Nakon što je lokalitet krajem 2009. razminiran, arheolozi Gradskog muzeja Vinkovci mogli su mu pristupiti prvi put



Horizontalni rezovi georadarskih signala na različitim dubinama

nakon mnogo godina. Geofizičkim istraživanjima, odnosno primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000, antena od 400 MHz), metode geoelektričnog otpora (Geoscan RM15) i magnetske metode (Geometrics G-858), godine 2014. ustanovljeno je da je riječ o kompleksu impresivnih dimenzija koji se prostire na više od 6000 m^2 (Vulić 2013). Arheološka istraživanja 2014. potvrdila su da je riječ o carskom kompleksu, s obzirom na vrste mramora koje su pronađene. Također su potvrđene dvije faze gradnje, a za sada se prilično sigurnom čini i pretpostavka da je cijeli objekt nastao u 4. st., te u funkciji ostao barem do 8. st. Time se može povezati s Valentinijanskom dinastijom, a prva faza možda i s Konstantinovskom dinastijom.

Geološka podloga Kamenice, koja se sastoji od sitnozrnatih pješčanih naslaga, povoljan je medij za istraživanja, jer se radi o homogenoj građi naslaga koje ne zadržavaju veće količine vode. Zbog te iznimno povoljne okolnosti u georadarskim profilima te rezultatima geolektričnog kartiranja, štetan je utjecaj (šum prirodne sredine) minimalan, a dubina penetracije elektromagnetskih valova optimalna uz dobru vertikalnu i lateralnu lučljivost. Najviše podataka o ostacima arhitekture u smislu njihova položaja, dubini pojavljivanja ispod današnje površine, stupnju sačuvanosti te relativne razlike u tim parametrima unutar antičkog kompleksa, dobiveno je od georadarske metode i metode geoelektričnog otpora. Dobar kontrast georadarskih signala, koji su posljedica arheoloških ostataka, omogućava detaljnu analizu anomalnih objekata, što bitno pridonosi pouzdanosti interpretacije, čak i na mjestima gdje su ostaci arhitekture manjih dimenzija ili su lošije sačuvani. Rezultati georadarskih snimanja prikazani su i analizirani na 3D način u različitim perspektivama, dubinskim rasponima signala, presjecima i intervalima amplituda za bolji uvid u relativne razlike u dubinama, stupnju sačuvanosti i geometriji ostataka arhitekture.



3D prikazi georadarskih signala

Magnetska je metoda prije svega upotrebljavana za lociranje objekata s termoremanentnim tipom magnetizacije. To su svi oblici toplinski prerađene gline (građevni materijal od opeke, keramičarske peći, grobnice s pokrovom od opeke, metalurške peći...). Iz arheoloških se sondiranja zna da su zidovi građeni od opeke, pa je tako i ruševni materijal na površini uglavnom od opeke. U takvim se okolnostima ne može očekivati da bi se na rezultatima magnetske metode jasno ocrtavali pojedinačni zidovi na većim dubinama. Magnetska je metoda pomogla da se jasno prepozna opseg lokaliteta zbog kontrastne granice na mjestu prestajanja površinskih nalaza fragmenata opeke, kao i peći *in situ*, čija je magnetizacija jača od slojeva urušavanja s opekom i neke od grobnica s keramičkim pokrovom.

Literatura

Brunšmid 1902 Josip Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae – Vinkovci u staro doba, VAMZ, Vol. 6 No. 1, 1902.
Dimitrijević 1979 Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla memmoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979.
Iskra Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Zagreb – Vinkovci, 2001.
Migotti 1994 Branka Migotti, Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: Od nepobjedivog sunca do sunca Pravde, Zagreb, 1994.
Mušič 2015 Branko Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Kamenica kod Vinkovaca, Gearh d.o.o., Maribor, 2014.
Vulić 2014 Hrvoje Vulić, Vinkovci – Kamenica (k.č. 5008 i 5009), HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 71 – 74.

doc. dr. Branko Mušič
Hrvoje Vulić

Summary

In the course of 2014 geophysical surveys were conducted at the site of Kamenica in Vinkovci. The site is located approximately one Roman mile from the centre of Cibala which corresponds to the present day centre of Vinkovci. Based on the random finds which were placed in the Museum and included numerous marble parts of sacral equipment and decorations, it was assumed that an early Christian cemetery-martyrium complex was located in Kamenica, at the place of death of one of two Cibalae martyrs, St Polonius who was set on fire one Roman mile outside of Cibalae on April 28, 304. The geophysical survey established that it represented a complex of impressive dimensions which covered more than 6000 m². Archaeological excavations in 2014 confirmed that it was definitely an imperial complex given the type of marble that was found. Likewise, two phases of constructions were confirmed and for the time being it is assumed with considerable certainty that the entire complex was built in the 4th century and remained functional at least until the 8th century. The greatest volume of information on the remains of the architecture in regard to their position, depth of surfacing under the present ground level, level of preservation and relative differences in these parameters within the Antiquity complex was attained on the basis of geo-radar and geo-electrical resistance methods.

Redni broj: 35
Lokalitet: Vinkovci – Kralja Zvonimira 12
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447 (arheološka zona, zona A)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 10. veljače do 23. travnja 2014. godine Arheološki odjel Gradskog muzeja Vinkovci arheološki je istraživao lokalitet u Ulici kralja Zvonimira 12 u Vinkovcima (k.č. 2748/5, k.o. Vinkovci), u sklopu gradnje zgrade Porezne uprave (*Disaster/Recovery/Back-up center*). Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva financija, a voditelj istraživanja bio je Hrvoje Vulić. Arheološko istraživanje obuhvatilo je površinu veličine 664 m².

Ulica kralja Zvonimira pruža se od središnjega gradskog trga Vinkovaca u smjeru sjevera, odnosno od pretpostavljenog središta Cibala prema sjevernom opkopu i nekropoli. Prema navedenim podacima, ali i nalazima na terenu, položaj iskopa u Ulici kralja Zvonimira 12 u potpunosti se nalazi unutar rimskih Cibala.
Riječ je o poziciji istraživanoj još 1897., kada je prof. dr. J. Brunšmid u vrtu Kezman (danas Ulica kralja



Scena s iskopavanja u šatoru



Iskopavanje rimskih bunara



Baza stupa

Zvonimira 18) istraživao dio kasnoantičke stope dimenzija 1,80x1,50 m, u kojem su kao spoliji bili ugrađeni dijelovi mramornih kipova Posejdona i Herakla (danas se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu), dijelovi natpisa i niz arhitektonskih ulomaka (Brunšmid 1902: 75 – 81). Sjeverno od te lokacije, godine 1890. prilikom gradnje temelja pivnice nađen je rimski obrađeni kamen, koji je zbog svojih dimenzija ostao u zemlji (Brunšmid 1902: 81). U Ulici kralja Zvonimira 18 ponovno je kopano 1955., kada su na površini od oko 200 m^2 istražena dva reda supstrukcija za kolonadu, raspoređenih u šest osnova, te jedna baza stupa (Korda 1960: 53). Neposredno uz istraživanu lokaciju, godine 1976. i 1977. obavljeno je zaštitno arheološko istraživanje za potrebe gradnje Upravne zgrade PIK-a Vinkovci, na površini od 3189 m^2 (Iskra-Janošić 1978: 23). Prvotni iskop obuhvatio je 1050 m^2 južno od Ulice J. Dalmatinca. U tom iskopu otkriven je dio fortifikacijskog sustava Cibala – opkop i nasip, a od arhitekture svega četiri baze stupova. U tom je iskopu istraženo 15 grobova, a na osnovi nalaza dopuštena je gradnja nove upravne zgrade PIK-a. Dolaskom izvođača ustanovljeno je da se iskop širi u svim smjerovima, a tom je prilikom otkriveno puno više arhitekture rimskog razdoblja te još 28 grobova (Iskra-Janošić 2001: 93). Iskopom su potvrđene najmanje četiri faze gradnje u rimskom razdoblju. Najstarijoj fazi pripadala bi peć za keramiku ukopana u zdravicu (Iskra-Janošić 1977: 69). Na njoj se nalazila arhitektura iz 3. st., prilikom čije je gradnje upotrebljavan kamen – kameni blokovi, dijelovi kamenih stupova, dijelovi arhitrava, ulomci epigrafskih spomenika… – što upućuje na raskošnije javno zdanje (Iskra-Janošić 1993: 68). Tom objektu vjerojatno pripada i deset četvrtastih baza za stupove dimenzija 0,50x0,60 m (Iskra-Janošić 2001: 93). Uslijedila je međufaza od koje je sačuvan samo jedan zid i dvije temeljne stope, koji se nisu mogli povezati ni sa čim drugim te se pretpostavlja da se radi o ranokršćanskom objektu (Migotti 1994: 48), iako on pokretnim nalazima nije potvrđen. Nakon toga prostor je ponovno upotrijebljen za gradnju javnoga gospodarskog objekta (Iskra-Janošić 1977: 69), najvjerojatnije žitnice, od koje su ostale sačuvane temeljne baze. Ustanovljeno je postojanje deset baza dimenzija 1,75x1,50 m, organiziranih u tri reda (Iskra-Janošić 2001: 93). Zapadni rub objekta uništen je prilikom iskopa podruma uljare, a objekt je s južne strane zaključen zidom širine 1,20 m. Sačuvana je i podnica s apsolutnom dubinom na koti 87,91 m (Dimitrijević 1979: 153). Žitnica je datirana u 4. st., a njezina funkcija svakako prestaje prije ukopa gepidskih grobova u njezine ostatke u polovici 6. st. Iznad te, najmlađe faze arhitekture, otkriven je dio olovne vodovodne cijevi, koja se može povezati s nalazima na obližnjim lokacijama, a pretpostavlja se da su cijevi stajale na drvenim ili zidanim nosačima (Dimitrijević 1979: 153, 154). U iskopu je otkrivena i pokretna arheološka građa, koja još nije sustavno obrađena, a uz uobičajen repertoar ulomaka svakodnevne keramike izdvaja se veća količina keramičkih posuda od tere sigilate (Leleković 2007: 60, 61) i keramički žrtvenik Minervi (Perinić 1999-2000). Ulomci većeg kamenog spomenika, naknadno razbijenog i uzidanog u temelje mlađih objekata, pripadaju natpisu koji svjedoči o posjetu cara Septimija Severa Cibalama (Mrav 2012: 255 – 268; Perinić Muratović 2004: 80) u sklopu posjeta legijskim logorima mezijskog i panonskog limesa. Također je pronađeno i nešto ulomaka stakla, koštanih predmeta (igle, ukosnice, spatule), dijelova brončanog nakita i ukrasa te brončanog novca (Iskra-Janošić 1977: 69). Godine 2011. prilikom obnavljanja zgrade PIK-a, oštećene u Domovinskom ratu, i zaštitnih arheoloških istraživanja, tijekom (do)gradnje spremnika za biomasu uz profil su nađena dva rimska objekta (zida, baze), dok je u iskopu za plinsku instalaciju ustanovljeno



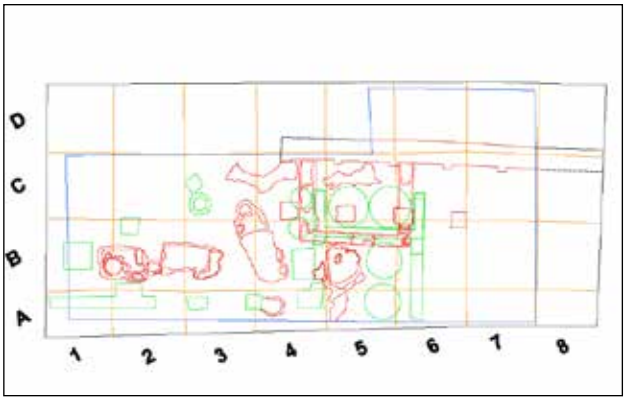
Južni zid zgrade s kolonadom stupova

samo postojanje rimskog kulturnog sloja. Godine 2008., južno od trenutačne pozicije, istražena je Sonda I na vinkovačkom Korzu, na površini od 150 m^2. Tom prilikom nađena je arhitektura iz više faza (zidovi), interpretirana kao zidovi javnog objekta – bazilike (Vulić, Rapan Papeša, Krznarić Škrivanko 2008: 98). Zaključno, godine 2011. istraživan je prostor veličine 1200 m^2 zapadno od pozicije u Ulici kralja Zvonimira 12, za zgradu Hrvatskog doma. Istraživanje je rezultiralo otkrićem otpadnih jama iz postosmanlijskog i osmanlijskog razdoblja, grobovima iz razdoblja seobe naroda, rimskom arhitekturom u jako lošem stanju, otpadnim jamama i bunarima, a pri kraju istraživanja otkriveni su i prapovijesni objekti. Od važnijih pokretnih nalaza treba izdvojiti vremensku kapsulu nađenu tijekom gradnje Hrvatskog doma, niz predmeta umjetničkog obrta rimskih Cibala te zlatnike „vinkovačkih" careva Valensa i Valentinijana I. Jedna od najvažnijih ostava rimskog novca iz Vinkovaca otkrivena je tijekom komunalnih radova ispred kućnog broja 14 u Ulici kralja Zvonimira (Vulić, Farac 2014).

Preduvjet za zimsko iskopavanje, što je bilo uvjetovano rokovima kojima se Porezna uprava obvezala Svjetskoj banci, bilo je postavljanje (grijanog) šatora. Iznad cijele sonde, na površini od 800 m^2, postavljen je šator s grijanjem i osvjetljenjem, koji je omogućio istraživanje i tijekom kišnih dana, ali i u dane kada je zemlja, zbog hladnoće, bila zaleđena. Iskopana zemlja kolicima je odvožena izvan šatora, a u danima kad je to zbog vremenskih uvjeta bilo nemoguće privremeno se deponirala na površinama unutar šatora koje su bile dostupne bageru. Iako je postavljanje šatora iziskivalo dodatni trošak, višestruko se isplatilo znatnom uštedom vremena, a Arheološki odjel Gradskog muzeja Vinkovci još jednom postao je pionir hrvatske arheologije.

Istraživanje na položaju Ulica kralja Zvonimira 12 potvrdilo je složenost urbane arheologije. Sonda je podijeljena u kvadrate dimenzija 5x5 m, imenovane A-D i 1-7. Opisano je 125 stratigrafskih jedinica. Kako je prostor predviđen za istraživanje smješten u dvorišnom dijelu sadašnje Porezne uprave, vjerovalo se da će arheološki slojevi biti intaktni, međutim istraživanje je pokazalo da se intenzivna moderna građevinska aktivnost na istraživanom području može pratiti od kraja 18. st. Ukopi modernih objekata (temelji, podrumi, jame, bunari, bačve) bili su neuobičajeno gusti te su uzrokovali određenu štetu u arheološkim slojevima. Većina modernih objekata pripada kompleksu trgovine „Vinalko", u kojoj su se od prve polovice 19. st. pa do druge polovice 20. st. prodavala alkoholna pića. Osim zgrada koje su prepoznatljive po ostacima temelja i podruma, radi se i o šest drvenih bačvi velike zapremine (promjer pojedinih bačvi veći je od 3 m) ukopanih u zemlju, a registrirani su zahvaljujući željeznim drvenim obručima i ostacima drva. U svakom je slučaju bilo zanimljivo dokumentirati način na koji su reciklirani dijelovi rimske arhitekture, kao i rimske jame i bunari.

Između ranonovovjekovnih i kasnoantičkih slojeva postoji hijatus, vidljiv ponajprije kroz sloj SJ 3, debeo sloj tamne, gotovo crne zemlje, nastao akumulacijom i nivelacijom



Tlocrt nalazišta

nakon prestanka života u Cibalama. Vrijedan je nalaz i sloj iz kasne antike/vremena seobe naroda, posebno vidljiv u zapadnom dijelu sonde. Radi se o više ukopanih i poluukopanih objekata (jame i zemunice), s materijalom koji se na temelju preliminarne analize može datirati u razdoblje od 5. st. Uz veće količine keramike, pronađeno je i mnogo koštanih igala, kao i koštanih jezgri za izradu igala, što upućuje na radioničku aktivnost. Uz objekte se nalazilo i popločenje od mrvljene rimske opeke, koje se protezalo na površini od gotovo 60 m^2. Svi ti nalazi, osobito u kombinaciji s nalazima iz prethodnih istraživanja na području PIK-a, upućuju na germanske stanovnike, najvjerojatnije federate i/ili Gepide. Kasnoantički (rimski) slojevi na većem dijelu sonde devastirani su brojnim recentnim ukopima, ali su dobro vidljivi i relativno dobro sačuvani brojni objekti (jame, urušenja, popločenja i sl.). Koncentracija objekata nešto je veća na sjevernom dijelu sonde. Objekti iz starijih razdoblja uglavnom se sastoje od jama i bunara.

Najvažniji je nalaz na lokalitetu dio južnog zida s dijelom kolonade od četiriju baza za stupove. U sondi je vidljivo 20 m zida, dok je probnim istraživanjem na istočnom dijelu čestice otkriveno da se zid nastavlja i izvan iskopa, pa se može sa sigurnošću tvrditi da je objekt bio dug barem 30 m. Pronađeni zid (SJ 56) širok je 1,5 m, očuvan je u prosječnoj visini od 0,80 m, a njegova ukupna visina s temeljem nešto je veća od 2 m. Na osnovi trenutačnog stanja istraživanja, zid i objekt kojemu pripada mogu se datirati u 4. st. Namjenu objekta tih dimenzija za sada je teško sa sigurnošću utvrditi. Na temelju prethodnih istraživanja, kao i konzultacija s kolegama, moguće je utvrditi da zid pripada objektu koji je dio kompleksa velikih javnih građevina, o čemu svjedoči više natpisa (jedan je od njih carski natpis Septimija Severa). Po brojnim ulomcima kipova božanstava i dijelova natpisa umetnutih u temelje, može se pretpostaviti da se u starijem razdoblju radilo o hramskom kompleksu, na čijem je mjestu u kasnoj antici podignut *horeum* (žitnica). Ostaje otvorena mogućnost da je zid SJ 56 dio objekta vezanog uz okupljanja kršćana ili pak javna zgrada vezana uz obližnju žitnicu ili dio žitnice.

Od pokretnih nalaza zastupljen je uobičajen inventar antičkih nalaza, međutim nekoliko je zanimljivosti koje treba naglasiti. Prije svega, to je upotreba detektora za metal za pregledavanje iskopane zemlje i slojeva. Naime, uporaba detektora za metal dramatično je povećala broj pronađenih metalnih predmeta, pogotovo brončanih (novac, fibule i sl.). Za sada se može govoriti o omjeru 80 : 20 u korist detektora za metal, kada su u pitanju pronalasci novca. Posebno se ističu brojni nalazi srebrnog i brončanog novca, figuralnih fibula i dijelova vojnih diploma.

Literatura

Brunšmid 1902 Josip Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci u staro doba, VHAD, n.s. 6, Zagreb, 1902: 117 – 166.

Dimitrijević 1979 Dimitrijević, Stojan, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, u: Corolla memmoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja HAD, 4, Vinkovci, 1979: 133 – 200.

Iskra-Janošić 1977 Ivana Iskra-Janošić, Cibalae – Vinkovci, zaštitna iskopavanja, Arheološki pregled, 19, Beograd, 1977: 68 – 72.

Iskra-Janošić 2001 Ivana Iskra-Janošić, Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta, Zagreb – Vinkovci, 2001.

Korda 1960 Josip Korda, Tragom prošlosti Vinkovaca, Vinkovci, 1960.

Migotti 1994 Migotti, Branka, Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: Od nepobjedivog sunca do sunca Pravde, Zagreb, 1994: 41 – 67.

Mráv 2012 Zsolt Mráv, Building Munificence of Septimius Severu sin the Cities of the Pannonian Provinces. Epigraphic Evidence, u: B. Migotti (ed.) The Archeology of Roman Southern Pannonia. The state of Research and Selected Problem sin the Croatian part of the Roman province of Pannonia, BAR is 2393, Oxford, 2012: 251 – 278.

Perinić 2000 Ljubica Perinić, O zavjetnom natpisu Minervi, OA, 23-24, Zagreb, 2000: 417 – 424.

Perinić-Muratović 2004 Ljubica Perinić-Muratović, Odraz panonskog putovanja Septimija Severa u Cibalama, ARR, 14, Zagreb, 2004: 77–101.

Vulić, Farac 2014 Hrvoje Vulić, Karmen Farac, Ostava antoniana iz Vinkovaca / Hoard of antoniniani from Vinkovci, AMC, 5, Vinkovci, 2014.

Vulić et al. 2009 Hrvoje Vulić, Maja Krznarić Škrivanko, Anita Rapan Papeša, Vinkovci – Korzo, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 95 – 99.

Hrvoje Vulić

Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations were undertaken at the site of no. 12, Kralj Zvonimir Street in Vinkovci on a surface covering 664 m². Apart from Antiquity layers, in which recent and Roman features were buried (waste pits, smaller auxiliary structures) a layer from the migration period was defined with buried residential structures. The most significant discovered at this site was an immovable find, namely, a wall that measured about 30 m in length and up to 1.5 m in width with an arcade of columns on the exterior side. The movable archaeological finds can be dated to Antiquity (from the 2nd to 5th centuries) and early post-medieval period (18th-19th centuries).

Redni broj: 36
Lokalitet: Vinkovci – Trg bana Josipa Šokčevića
Naselje: Vinkovci
Grad/općina: Vinkovci
Pravni status: Z-4447 (arheološka zona, zona A)
Razdoblje: –
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

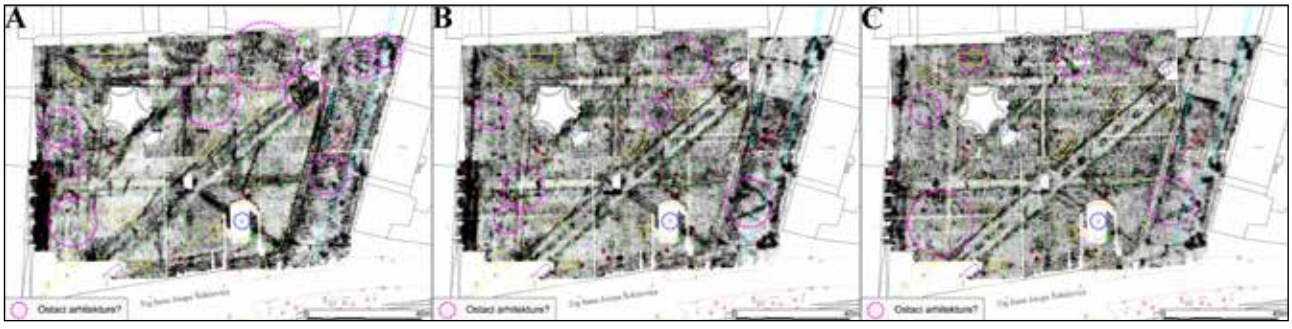
Godine 2014. geofizički je istražen Trg bana Josipa Šokčevića u samom središtu Vinkovaca. Voditelj radova bio je doc. dr. Branko Mušič (Gearh d.o.o., Maribor i Odsjek za arheologiju, Sveučilišta u Ljubljani).

Cilj geofizičkog istraživanja primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000, 400/270 MHz antene) i metode geoelektričnog otpora (Geoscan RM15) bio je zaštita arheološke baštine prije obnove Trga bana Josipa Šokčevića u Vinkovcima. Navedena su istraživanja bila potrebna za definiranje mjesta s ostacima rimske arhitekture unutar područja baroknog trga, koji se nalazi na mjestu nekadašnjeg rimskog trga (*Colonia Aurelia Cibalae*). Radi se o gradskom parku, koji je dio urbane sredine Vinkovaca, s arhitektonskim elementima suvremenog uređenja i podzemnom komunalnom infrastrukturom. U urbanim je sredinama georadarska metoda u najviše slučajeva jedina geofizička metoda od koje se mogu očekivati pozitivni rezultati. Suvremene instalacije, popločenja i asfaltirane površine nisu prepreka za georadarske elektromagnetske valove, valne dužine radijskih valova (MHz). Jedino su područja parkova sa zelenim površinama povoljna sredina i za metodu geoelektričnog kartiranja. Zbog te povoljne okolnosti, na svim nepopločenim mjestima izmjeren je električni otpor na način geoelektričnog kartiranja. Tom se metodom mogu prepoznati područja visokog otpora zemljišta zbog prisutnosti ostataka arhitekture i u takvim okolnostima. U urbanim se sredinama od geoelektričnog kartiranja ne očekuju detaljni rezultati u smislu pojedinačnih arhitektonskih elemenata, nego veće cjeline kontrastnog otpora u odnosu na otpor sredine u kojoj se nalaze.

U prvom planu ciljeva geofizičkih istraživanja bili su ostaci antičke arhitekture, ali i općenito definiranje i izdvajanje površina određenog arheološkog potencijala. Antički se sloj prema dosadašnjim saznanjima iz arheoloških istraživanja nalazi na dubini od cca 0,5 m do 2 m.

Uvjeti za geofizička istraživanja bili su nepovoljni zbog suvremene infrastrukture u vidu brojnih nadzemnih barijera (drveće, parkovne površine s ukrasnim cvijećem, šetnice, klupe, parkovna rasvjeta, skulpture, spomenici i drugo). Za arheološki relevantnu valorizaciju rezultata geofizičkih istraživanja u urbanim sredinama potrebne su sve dostupne informacije o korištenju prostorom u novije vrijeme. To se u slučaju Trga najviše odnosi na moguće promjene u sastavu gornjeg dijela zemljišta zbog mogućeg preuređivanja parkovne površine tijekom više od dva stoljeća. Iz povijesnih kartografskih izvora (Mlinarić 2012) poznato je da je prostor trga veći dio 18. st. bio prazan. Trg s parkovnim uređenjem prikazan je na prvom planu Vinkovaca iz 1798. godine. Sam prostor trga prema karti iz 1798. ima križne i rubno postavljene staze. Naknadnim se razvojem trga pojavljuju novi slojevi staza. Polovicom 18. st. uz rubne i križne šetnice, na sjevernoj se strani, u smjeru kretanja prema crkvi i župnom dvoru, pojavljuju dijagonalne staze (Mlinarić 2012). Ta je situacija prikazana i na planu Vinkovaca iz 1847. godine.

Na osnovi analize povijesnih planova Trga bana Josipa Šokčevića, može se zaključiti da je današnja situacija



Rezultati georadarskih istraživanja: A-dubina 0,5 m, B-dubina 1 m, C-dubina 1,5 m; naznačene su površine s georadarskim signalima arheološkog izvora (vjerojatno je riječ o ostacima antičke arhitekture)



Rezultati geoelektričnog kartiranja; naznačene su površine s relativno višim vrijednostima otpora (vjerojatno je riječ o ostacima antičke arhitekture)

uređenja parka nastavak povijesnih uređenja na način da su sve šetnice iz pojedinih faza kumulativno prisutne u suvremenom uređenju, s dodatnim intervencijama u vidu manjih interpolacija šetnica i dodavanja dodatne parkovne opreme kao što su klupe, rasvjeta, podzemna infrastruktura, spomenici, skulpture itd. Suvremena je faza uređenja parka najkompleksnija, a uključuje sve starije faze uređenja. Iz toga se može zaključiti da se na zelenim površinama parka ne očekuju tragovi starijeg uređenja parka. To je bitno za interpretaciju geofizičkih istraživanja jer se za anomalije na zelenim površinama može smatrati da su arheološkog podrijetla. Za interpretaciju arheološki relevantnih rezultata dodatan je izvor „smetnji" i podzemna infrastruktura, koja je posebno kartirana prema rezultatima georadarske metode za pouzdaniju arheološku interpretaciju rezultata geofizičkih istraživanja. Na rezultatima geofizičkih istraživanja naznačene su površine s geofizičkim anomalijama na Trgu bana Josipa Šokčevića, za koje se pouzdano može reći da su rezultat ostataka antičke arhitekture.

Literatura

Mlinarić 2012 Ivanka Mlinarić, Povijesna studija, Trg bana Josipa Šokčevića u Vinkovcima, Ured ovlaštene krajobrazne arhitektice, Zagreb, 2012.
Mušič 2015 Branko Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na Trgu bana Josipa Šokčevića u Vinkovcima, Gearh d.o.o., Maribor, 2014.

doc. dr. Branko Mušič

Summary

In the course of 2014 geophysical surveys were conducted at Ban Josip Šokčević Square in the very centre of Vinkovci. Geophysical surveys with the application of geo-radar (GSSI SIR3000, 400/270 MHz antenna) and geo-electric resistance (Geoscan RM15) were conducted with a view to protecting the archaeological heritage prior to the reconstruction of the square. Geophysical surveys were required in order to define the positions with remains of Roman architecture within the area of the baroque square which is located in place of the former Roman square (*Colonia Aurelia Cibalae*). It is actually a city park which is part of the urban environment of Vinkovci with architectural elements of contemporary development and underground communal infrastructure. Due to physical barriers in the urban settings, in the majority of cases the geo-radar method was the only means that could give positive results. The geo-electric mapping method could be applied only in park areas covered with greenery. The main goal of the geophysical surveys was to establish the position of the Roman architecture remains and generally to define surfaces with certain archaeological potential. According to the results of archaeological explorations undertaken to date the Roman layer is located at a depth of approximately 0.5 to 2 m. For the interpretation of archaeological relevant results of the geophysical surveys the underground infrastructure represented an additional source of „interference", so it was separately mapped according to the results of the geo-radar method in order to attain more precise archaeological interpretations of the geophysical survey results. The surfaces with geophysical anomalies on Ban Josip Šokčević Square were marked against the findings of the geophysical surveys for which is it was certain that they represented the results of the remains of Roman architecture.

Redni broj: 37
Lokalitet: Vinkovačko područje (1022 km²)
Naselje: Vinkovci, Stari Mikanovci, Ivankovo, Ostrovo, Andrijaševci, Jarmina, Mrzović/Karadžićevo
Grad/općina: Vinkovci, Stari Mikanovci, Ivankovo, Ostrovo, Andrijaševci, Jarmina, Semeljci/Markušica
Pravni status: Z-447, Z-446, postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, geološko bušenje

Rekognosciranje vinkovačkog područja trajalo je od 7. do 12. travnja 2014. Voditeljica rekognosciranja bila je kustosica Anita Rapan Papeša, zamjenik voditeljice kustos Hrvoje Vulić, a u istraživanju su sudjelovali muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko i Boris Kratofil, mag. arheo., svi iz Gradskog muzeja Vinkovci, te arheološki tehničari muzeja, kao i četiri operatera na detektoru za metal.

Rekognoscirani su lokaliteti Ostrovo – Gorice, Ivankovo – Dren, Andrijaševci – Veliki kamenik, Mrzović – Taborište i Jarmina – Jakovci, zbog dojava muzejskih suradnika o postojanju arheoloških lokaliteta. Lokaliteti su osim toga pregledani i detektorom za metal jer se svi nalaze na oranicama koje se duboko izoravaju (do dubine veće od 40 cm). S površine lokaliteta osim keramike pokupljeni su i svi metalni nalazi, koji bi prilikom sljedećeg prelaska pluga bili nepovratno uništeni. Na osnovi podataka prikupljenih rekognosciranjem, lokalitet Ivankovo – Dren također je i preventivno registriran.
1. Lokalitet Gorice u Ostrovu nalazi se u JI dijelu općine Ostrovo. Suradnik vinkovačkog muzeja Steve Gaunt pokazao je točnu poziciju lokaliteta gdje se površinski mogu pronaći rimski i srednjovjekovni predmeti. Na lokalitetu je pronađena i veća količina srednjovjekovnog srebrnog novca iz 14. st., koja je prije nego što ga je raznio plug, vjerojatno pripadala srednjovjekovnoj ostavi. U nastojanju pronalaženja ostave, na području najveće koncentracije nalaza



Rekognosciranje oranice detektorom za metal



Rekognoscirana područja i geološko bušenje



Bušenje na Damića gradini

iskopana je sonda dimenzija 4x4 m, u kojoj nisu pronađeni objekti (ostava), ali su u izoranom sloju pronađeni predmeti. Pronađeno je 28 uglavnom metalnih predmeta (brončani i srebrni novac) iz antike i srednjeg vijeka.

2. Lokalitet Dren nalazi se u JI dijelu općine Ivankovo na desnoj obali Bosuta i proteže se na površini od nekoliko tisuća kvadratnih metara, a uočio ga je također spomenuti suradnik S. Gaunt. Pregled detektorom za metal (Deus XP i CTX3030 Minelab) pokazao je da se radi o latenskom i antičkom lokalitetu te je u izoranom sloju pronađeno 57 metalnih predmeta, a uglavnom se radi o brončanom i srebrnom novcu, fibulama i drugim metalnim predmetima. Na osnovi površinskih nalaza, lokalitet je preventivno zaštićen.

3. Lokalitet Andrijaševci – Veliki kamenik nalazi se u SI dijelu općine Andrijaševci, na desnoj obali Bosuta. I njega je uočio suradnik muzeja S. Gount. Osim keramičkih predmeta, po površini oraćeg sloja detektorom za metal pronađeno je 55 metalnih predmeta (brončani i srebrni novac, fibule i drugi nalazi). Na osnovi nalaza, lokalitet je datiran u antiku i srednji vijek.

4. Lokalitet Mrzović – Taborište nalazi se u istočnom rubnom dijelu općine Mrzović (Osječko-baranjska županija) i u zapadnom dijelu općine Karadžićevo u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Budući da se nalazi mogu pratiti na površini od nekoliko tisuća kvadratnih metara, vjerojatno se radi o komunikaciji (cesti). Klasičan pregled lokaliteta otkrio je sitne ulomke keramike, dok je pretraživanje detektorom za metal oraćeg sloja rezultirao pronalaskom srebrnog i brončanog keltskog novca. S obzirom na količinu keltskog novca, jasno je da se radi o ostavi, koja je plugom razasuta duž brazdi. Ukupno je pronađeno 106 komada srebrnog i brončanog keltskog i grčkog novca, dvije keltske fibule, nekoliko ulomaka bronce.

Detektorom su zabilježeni i signali dublji od oraćeg sloja, tako da bi arheološko istraživanje sigurno pokazalo još primjeraka novca i/ili zavjetnu jamu i/ili ostavu novca.
5. Lokalitet Jarmina – Jakovci nalazi se u zapadnom dijelu općine Jarmina, uz općinu Karadžićevo. Na lokalitetu je otprije pronađen dio ostave srednjovjekovnog novca i drugi nalazi, što je dojavio brat vlasnika oranice. Vjerojatno se radi o srednjovjekovnom lokalitetu (naselje/crkva). Na području s najvećom gustoćom nalaza, sonda nije mogla biti iskopana zbog tvrdoće zemlje. Na površini je prikupljeno 29 primjeraka srednjovjekovnog novca i drugih predmeta te jedan primjerak rimskog brončanog novca.

Geološka bušenja trajala su 8. i 9. listopada 2014. godine. Stručna voditeljica istraživanja – geološkog bušenja bila je muzejska savjetnica Maja Krznarić Škrivanko, a zamjenik voditeljice Boris Kratofil mag. arheo., oboje iz Gradskog muzeja Vinkovci. U istraživanju su sudjelovali i dr. sc. Ina Miloglav s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dr. sc. Marta Mileusnić s Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta u Zagrebu, a s austrijske strane dr. sc. Franc Ottner i dr. sc. Karin Wriessnig. Određene su tri pozicije bušenja.
6. Vučedolska naselja na Ervenici i Pjeskani u Vinkovcima
Lokacije na kojima se bušilo na Ervenici i Pjeskani nalaze se u sklopu zaštićene i registrirane arheološke zone „A" u Vinkovcima.
7. Vučedolsko naselje na Damića gradini u Starim Mikanovcima
Treća lokacija bušenja nalazi se na zaštićenom arheološkom lokalitetu Damića gradina u Starim Mikanovcima (Z-4446).
Na tom se području bušilo zbog pronalaženja gline kao sirovinskog materijala za proizvodnju keramičkog posuđa tijekom vučedolske kulture, a u sklopu bilateralnog projekta „Lončarstvo u prapovijesnim kulturama s naglaskom na halštatsku kulturu na području hrvatskog i austrijskog Podunavlja". Radi se o bilateralnom projektu Hrvatske i Austrije (2014. – 2016.). Voditeljica s hrvatske strane bila je izvanredna profesorica na RGN-u dr. sc. Marta Mileusnić, a s austrijske strane dr. sc. Karin Wriessnig sa Sveučilišta za kulturu tla u Beču.
Budući da su geologe zanimali profili, idealno mjesto za proučavanje tla bila su i dva gliništa koja se nalaze u Vinkovcima. Prvo se nalazi na sjeveroistočnom perifernom dijelu Vinkovaca na Ciglani Slavonka, gdje se još danas vadi glina za proizvodnju visokokvalitetnog crijepa. Drugo glinište nalazi se u jugozapadnom perifernom dijelu Vinkovaca na Drenu, koje je među ostalim poznato po nalazima triju mamuta. To se glinište još samo djelomično upotrebljava za proizvodnju opeke na Ciglani Nexe grupe (bivša Ciglana Dilj). I na tim dvama gliništima uzeti su uzorci gline.

Maja Krznarić Škrivanko
Anita Rapan Papeša
Hrvoje Vulić
Boris Kratofil

Summary

In the course of April 2014 reconnaissance was conducted of the sites of Ostrovo-Gorice, Ivankovo-Dren, Andrijaševci-Veliki kamenik, Mrzović-Taborište and Jarmina-Jakovci. The reconnaissance was targeted at these locations based on information received from associates of the Museum on the existence of archaeological sites. The sites were also examined with a metal detector given that they were all located on deeply ploughed fields (at a depth of over 40 cm). In addition to pottery some metal finds were also collected that could easily be destroyed during the next ploughing season.
In the course of October 2014, geological drilling at two sites in Vinkovci was undertaken as well as at the registered sites of Damića gradina in Stari Mikanovci. The drilling was undertaken due to the discovery of clay as a raw material for the manufacturing of pottery vessels of the Vučedol culture.

Redni broj: 38
Lokalitet: Vučedol – kukuruzište Streim
Naselje: Vukovar
Grad/općina: Vukovar
Pravni status: Z-4321 (arheološka zona Vučedol)
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 1. rujna do 4. listopada 2014. trajala je treća kampanja sustavnih arheoloških istraživanja lokaliteta Vučedol na položaju Kukuruzište Streim. Nositelj istraživanja je Muzej vučedolske kulture (Arheološki lokalitet Vučedol, Vučedol 252, Vukovar). U istraživanjima su sudjelovali Gradski muzej Vukovar i Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Aleksandar Durman, pročelnik Katedre za arheometriju i metodologiju na Odsjeku za arheologiju. Zamjenica voditelja bila je Mirela Hutinec, dipl. arheo., ravnateljica Muzeja vučedolske kulture. U istraživanjima su kao dio stručne i tehničke ekipe sudjelovali: Danijela Roksandić, voditeljica arheološke škole i terenske nastave studenata na Vučedolu (Odsjek za arheologiju), dr. sc. Andrijana Pravidur (Zemaljski muzej u Sarajevu, BiH), apsloventi arheologije Vladimir Kusik, Dora Šimić i Stjepan Tomić, 24 studenta arheologije s Odsjeka za arheologiju iz Zagreba (u sklopu terenske nastave Odsjeka za arheologiju) i tehničar Ante Džalto (Gradski Muzej Vukovar).



Tzv. „krušna peć" unutar kuće br. 6 (foto: M. Hutinec)



Pogled prema sjeverozapadu na objekt/kuću 11 i 9 (foto: D. Roksandić)

Primaran cilj istraživačke kampanje 2014. bio je nastaviti i privesti završetku istraživanje sonde V-12 na položaju Kukuruzište Streim. To je mjesto na kojemu se planira gradnja planetarija u sklopu Arheološkog parka Vučedol. Istraživanje na poziciji Kukuruzište Streim započelo je 2012. godine, kada je otvoren nov, peti iskopni blok u sklopu sustavnih istraživanja Vučedola.

Istraživanja 2014. započela su čišćenjem cijelog platoa kukuruzišta Streim i sonde obrasle u korov. Nakon čišćenja korova i poliranja sonde, započelo je „skidanje" istraženih slojeva iz 2013. i definiranje novih stratigrafskih jedinica starijeg sloja. Skidale su se podnice i zidovi kuća 1 i 2 u presjecima po njihovim najdužim dijelovima. U kući 7 napravljeni su presjeci ognjišta SJ 113 i SJ 114, a kuća 6 pripremljena je za daljnja istraživanja. Prilikom završetka radova na kući 7 do kraja je definirana podnica SJ 61, skinut je sloj ruševine SJ 059 te do kraja definirana velika okrugla otpadna jama mlađeg vučedolskog sloja koja je s JZ strane presjekla i djelomično uništila kuću 7. Nakon skidanja kuće 7 definiran je stariji sloj vučedolske kulture SJ 191. Na mjestu kuće 1 definirane su nove jame i slojevi te gabaritima veći stambeni objekt, kuća 9, ukopana u sloj SJ 135. Na mjestu kuće 2 definirane su dvije podnice (podnica kuće 8 i 10). Kuća 8 smjestila se ispod kuće 2, slično orijentirana, međutim dosta loše sačuvana (podnica od loše nabijene gline SJ 128 te stupovi SJ 130). Nakon skidanja kuće 8 pokazalo se da se u starijem sloju nalazi velik stambeni objekt (kuća 10) koji je veličinom i orijentacijom sličan kući 2. Definirani su gabariti dosad najveće istražene kuće (kuća 6), a skidanjem vučedolskog sloja SJ 135 definirani su ostali stambeni objekti od broja 11 do 15 (kuća 11, 12, 13, 14 i 15), čije će istraživanje biti nastavljeno u idućoj sezoni. Istraživanje 2014. fokusiralo se na uklanjanje mlađih slojeva vučedolske kulture (SJ 024 i SJ 135), istraženih objekata kuća 1 – 5 i 7, te istraživanje starijih slojeva vučedolske kulture SJ 191 s ukopanim kućama br. 8 – 11, te njihovim pripadajućim objektima. Definiranjem trećeg i četvrtog sloja vučedolskih kuća lokalitet je istražen do dubine od 109,82 m n. v.



Unutrašnjost južnog zida kuće br. 6 (foto: M. Hutinec)

Sustavna istraživanja lokaliteta Vučedol – Kukuruzište Streim 2014. na sondi V-12, nastavljaju se na istraživanja 2012. i 2013. te su rezultirala definiranjem četiriju slojeva

stambenih objekata iz mlađe i starije faze kasne vučedolske kulture. Na toj poziciji ukupno je istraženo 15 stambenih i 39 jamskih objekata s vatrištima i ognjištima, a u rang senzacionalnih otkrića pripada tzv. „krušna peć" iz kuće br. 6. Ukupno je pronađeno 868 posebnih nalaza (utezi od tkalačkog stana, brusovi, ulomci žrvnjeva, koštane alatke, keramičke posude i kultni predmeti). Posebno valja spomenuti i četiri metalna nalaza iz sezone 2013. i 2014. Radi se o dvjema bakrenim iglama, metalnoj pločici, privjesku i grumenu bakra.
Ovogodišnja istraživanja zašla su duboko u stariji sloj kasne vučedolske kulture, čije istraživanje slijedi u idućoj istraživačkoj kampanji.

Literatura

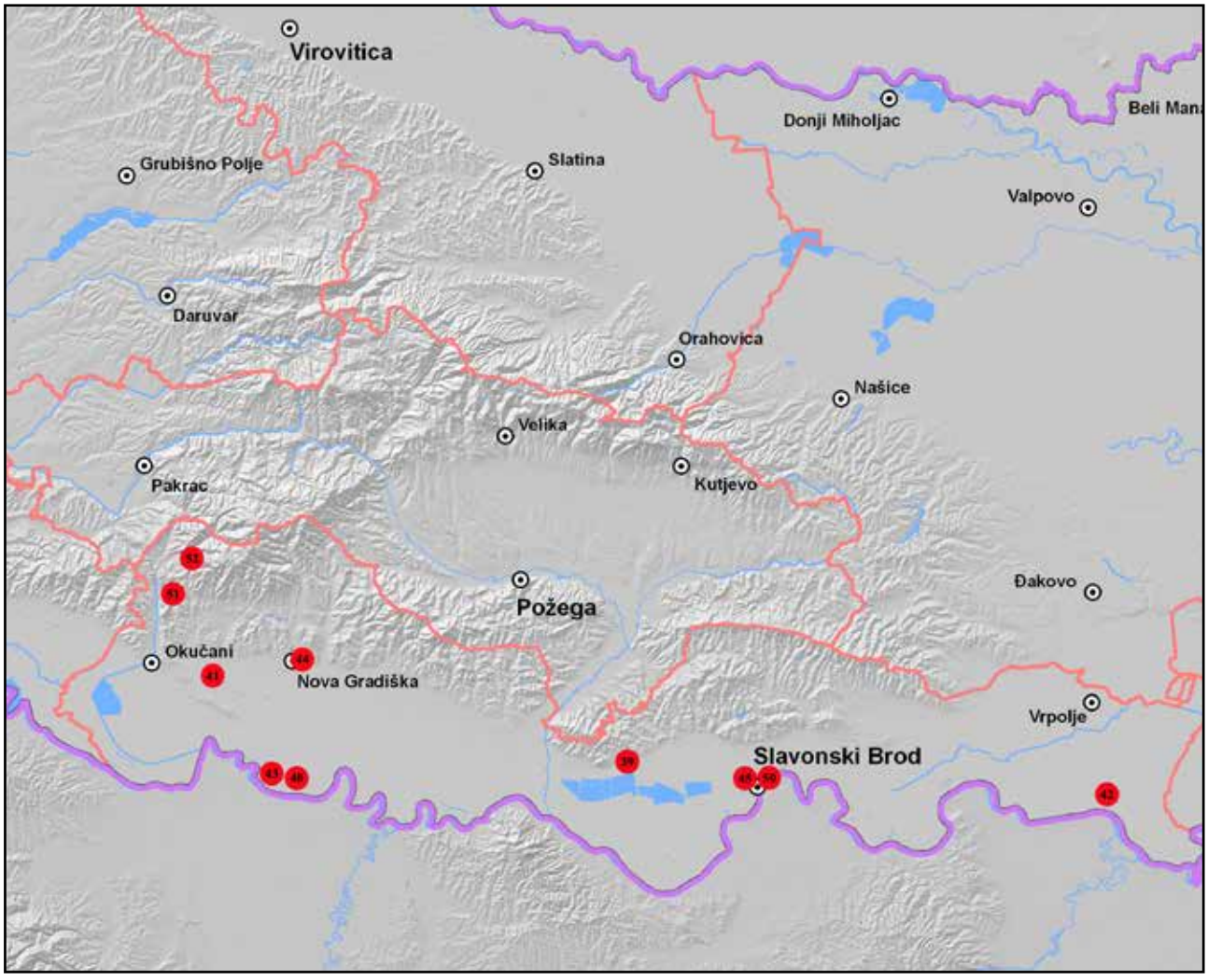
Durman 1988 Aleksandar Durman, Vučedolska kultura, u: Katalog izložbe Vučedol – treće tisućljeće p.n.e., Zagreb, 1988.
Durman, Hutinec 2013 Aleksandar Durman, Mirela Hutinec, Vučedol – kukuruzište Streim, HAG, 1/2012, Zagreb, 2013.

dr. sc. Aleksandar Durman
Mirela Hutinec
Danijela Roksandić

Summary

In the period from 1 September to 4 October 2014, archaeological excavations were carried out at the Vučedol site, Streim Cornfield. Explorations of the probe were resumed where the research began in 2012 and continued in 2013 as part of systematic excavations that resulted in the definition of 4 archaeological layers, mainly residential buildings from younger and older stages of late Vučedol culture.
A total of 15 residential houses, 39 pits and storage facilities, 5 fireplaces and a so-called „baker's oven" in house number 6 were found. There were also 868 separate findings (weights, fragments of grindstones, bone tools, pottery vessels and cult items). Of particular relevance were the four metal finds from seasons 2013 and 2014 - 2 copper needles, a metal plate, a key chain and a lump of copper.
This year's excavations ended in the deep older layer of the late Vučedol Culture, which will be explored in the next research campaign.
Considering the number and size of explored houses in the relatively small area, as well as a large quantity of findings from the layers, it can be concluded that the „Streim Confield" was heavily populated at the end of the Vučedol culture when the settlement expanded on the plateau which was also the most important strategic position of the entire Vučedol site.

BRODSKO-POSAVSKA ŽUPANIJA



39 Brodski Stupnik – Gospodarska zona
40 Dolina – Glavičice
41 Gornji Bogićevci – utvrda sv. Ivan Trnava
42 Jaruge – dalekovod
43 Mačkovac – Crišnjevi i Oštrovi
44 Nova Gradiška – crkva Svih svetih – Prvča
45 Sl. Brod – Galovo
46 Sl. Brod – Livadićeva 16
47 Sl. Brod – luka
48 Sl. Brod – luka
49 Sl. Brod – Ul. Vjekoslava Karasa 14
50 Sl. Brod – zaštićena arheo. zona grada
51 Utvrda Bijela stijena
52 Utvrda Rašaška

Redni broj: 39
Lokalitet: Brodski Stupnik – Gospodarska zona „Rižino polje”
Naselje: Brodski Stupnik
Grad/općina: Brodski Stupnik
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

U ožujku 2014. pregledan je prostor gradnje reciklažnog dvorišta inertnog krutoga građevinskog otpada u Brodskom Stupniku, u Gospodarskoj zoni „Rižino polje”, na k.č. 1915/5, k.o. Stari Slatinik. Voditeljica rekognosciranja bila je Lidija Miklik-Lozuk iz Muzeja Brodskog Posavlja iz Slavonskog Broda, a radove je financirao privatni investitor.

Prostor gospodarske zone „Rižino polje” smješten je oko 2,8 km južno od središta naselja Brodskog Stupnika te oko 1,4 km jugozapadno od arheološkog lokaliteta Mrsunjski lug – važnog srednjovjekovnog arheološkog lokaliteta na području općine Brodski Stupnik.
Površina predmetne parcele, k.č. 1915/5, k.o. Stari Slatinik, iznosi 5000 m^2 i nalazi se na relativno niskom terenu (na 88,5 m n. v.), u neposrednoj blizini rječice Mrsunje i velikih ribnjaka Jasinje. Na pregledanoj parceli danas se nalazi livada, odnosno travnata površina koja služi za ispašu.

Tijekom arheološkog rekognosciranja nisu pronađeni površinski arheološki nalazi.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

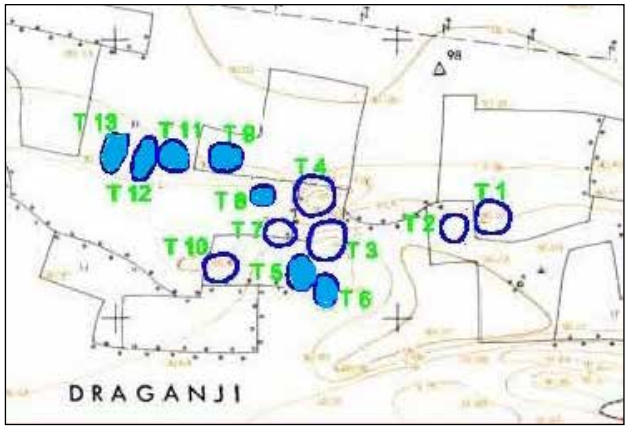
In March 2014 an archaeological field survey was undertaken in the area of the future development of a constructional waste recycling yard in Brodski Stupnik, in the business zone of „Rižino polje.” During the reconnaissance of 5000 m² no surface archaeological evidence was found.

Redni broj: 40
Lokalitet: Dolina – Glavičice
Naselje: Dolina
Grad/općina: Vrbje
Pravni status: P-5606
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, geofizičko istraživanje

Arheološka istraživanja na lokalitetu Dolina – Glavičice trajala su od 6. do 14. studenog 2014. godine, na položajima



Brodski Stupnik – Gospodarska zona „Rižino polje” (foto: L. Miklik-Lozuk)



Dolina – Glavičice tumuli istraženi do 2014. godine



Dio jarka SJ 77 (foto: D. Ložnjak Dizdar)

tumula 12 i 13. Istraživanja traju od 2009., s iznimnim spoznajama o pogrebnim običajima na kraju kasnog brončanog doba u Posavini. Voditeljice istraživanja bile su Daria Ložnjak Dizdar iz Instituta za arheologiju i Marija Mihaljević iz Gradskog muzeja Nova Gradiška. Dozvolom Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu arheološki i geofizički istraženo je nalazište Dolina. Za geofizička istraživanja bila je zadužena ekipa Eastern Atlasa GmbH & Co. KG iz Berlina. Istraživanja su financirali Ministarstvo kulture i Institut za arheologiju.

U dosadašnjim istraživanjima u Dolini (2009., 2010., 2012. i 2013. godine) istraženi su tumuli 5, 6, 8, 9 i 11 te je na položaju Draganje istražen jedan jako oštećen ravan paljevinski grob. U tumulima 5, 6, 8 i 9 pronađeni su paljevinski grobovi pokojnika koji se prema nalazima mogu datirati u sam kraj kasnog brončanog, odnosno početak starijeg željeznog doba. Pronađeni nalazi upućuju na izniman prometni položaj tog nalazišta na početku željeznog doba, gdje se susreću utjecaji s jugoistočnoalpskog, donjopodunavskog i balkanskog prostora. U tumulu 11 otkriven



Rezultati geofizičkih mjerenja na položajima naselja i groblja u Dolini (za Institut za arheologiju Eastern Atlas GmbH & Co. KG)

je jedan grob većeg pravokutnog oblika i s većom količinom paljevine u odnosu na prethodno istražene grobove. Antropološke i arheozoološke analize pokazale su kako se radi o namjerno položenim ostacima lomače na kojoj su bile spaljene različite životinje i dvije osobe, na što je poslije nasut humak zemlje (Ložnjak Dizdar et al., u tisku). Tumul 11 među ostalim se tumulima ističe drugačijim ritualom i oblikom groba koji je bio ispod nasipa.
Otkriće tumula 11 potaknulo je istraživanja obližnjih tumula 12 i 13, koji se nalaze na sjeverozapadnom rubu groblja. Vlasnici čestice na kojoj se nalaze tumuli 12 i 13 dojavili su o postojanju većeg humka koji je strojno poravnan prije nekoliko desetljeća te da je zemlja donirana za popravak nasipa uz Savu. Izvijestili su i kako tom prilikom nisu pronađeni nikakvi nalazi.
S obzirom na to da su tumuli 12 i 13 poravnati strojno, bilo je moguće da su oba tumula možda i ostatak jednog većeg tumula. Groblje pod tumulima geodetski je snimljeno 2008., prije početka istraživanja. Lokalitet je stoga istražen sustavom sondi radi provjere očuvanosti ostatka grobova, a ne križnom metodom kao u dosadašnjim slučajevima sačuvanih tumula.
Sondama 1 i 2 provjereni su ostaci tumula 12, pri čemu su u sondi 1 uočeni ostaci nasipa te ostaci paljevine s ugljenom te pokojom spaljenom kosti. Ispod nasipanog sloja otkriveni su ostaci paljevine s ugljenom i pokojom spaljenom kosti. Ta je struktura vjerojatno dno groba 1, koji se nalazio ispod tumula 12.
Radi provjere sačuvanosti tumula 12 otvorene su sonde 2 i 3, pri čemu je utvrđeno da se radi o dijelovima koji isprva nisu bili pod tumulom, nego je zemlja ondje dospjela zaravnavanjem tumula. U sondama 2 i 3 pronađene su dvije jame i dva jarka s većom količinom gara i sporadičnim ulomcima kasnobrončandobne keramike. Ti se nalazi na sjeverozapadnom rubu groblja pod tumulima, prema nalazima veće količine ugljena i sporadičnim ulomcima keramike, možda mogu tumačiti kao tragovi ritualnih djelatnosti na rubu groblja.
Sonda 3 nagovijestila je da snimljeni tumul 13 zapravo nije ostatak tumula, nego zemlja formirana poljoprivrednim aktivnostima na njivi, što je potvrđeno sondama 4 i 5 koje su iskopane u tumulu, a u kojima nije bilo nalaza, nego je uočen sloj recentnog humusa i sloj zdravice.
Eastern Atlas GmbH & Co. KG, Berlin u Dolini je geofizički (metodom magnetske prospekcije) istražio površinu od 10.000 m². Mjerena su područja naselja te prostor groblja pod tumulima na dostupnim površinama, radi provjere teze o ravnom groblju pod tumulima te mogućem lociranju istočnog ruba ravnoga groblja na Draganjima.
Geofizički je izmjeren položaj naselja pretpostavljen prema površinskim nalazima. Rezultati mjerenja potvrdili su postojanje naselja s pravilnim strukturama, vjerojatno nadzemih nastambi.
Mjerenja između tumula nisu dokazala postojanje ravnih grobova među njima, dok se istočni rub groblja u preliminarnim rezultatima pokazuje jugozapadno od groblja pod tumulima, što se preklapa s rezultatima arheoloških istraživanja iz 2009. na Draganjima.
Istraživanjima tumula 12 i 13 utvrđena je sjeverozapadna granica groblja pod tumulima te je pokazano da se u Dolini trebaju uzeti u obzir i intervencije suvremenih stanovnika na groblju pod tumulima.
Geofizička istraživanja proširila su spoznaje o odnosu naselja i groblja te infrastrukturi istodobnog naselja. Infrastruktura naselja, odnos ravnoga groblja i groblja pod tumulima bit će provjereni tijekom budućih arheoloških istraživanja.

Literatura

Ložnjak Dizdar et al. D. Ložnjak Dizdar, M. Dizdar, S. Radović, Z. Premužić, P. Rajić Šikanjić, An unusual burial practice from the Late Bronze Age site of Dolina, Croatia, u: Death and Fire in Ancient Times. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology, Alba Iulia, 15-18 Septembre 2013., u tisku

Daria Ložnjak Dizdar
Marija Mihaljević

Summary

In the course of the archaeological excavations undertaken in 2014 the remains of tumuli 12 and 13 were explored and geophysical surveys conducted at the site of a prehistoric cemetery under the tumuli at the location of Dolina-Glavičice and settlement of Babina Greda.
The excavations of tumuli 12 and 13 established the northwest border of the cemetery under the tumuli. The geophysical surveys enhanced knowledge of the relationship of the settlement and cemetery and of the infrastructure of the settlement which existed in the same timeframe. The exceptional insights and results of the excavations of this site supplemented the existing knowledge of burial traditions at the end of the Late and beginnings of the Early Iron Ages in Posavina as well as of the spatial relations of the settlement and cemetery.

Redni broj: 41
Lokalitet: Gornji Bogićevci – utvrda Sv. Ivan Trnava
Naselje: Gornji Bogićevci (toponim Gradina, Varošine – bedem)
Grad/općina: Gornji Bogićevci
Pravni status: P-4645
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Gradski muzej Nova Gradiška u svibnju i lipnju 2014. arheološki je istražio lokalitet ivanovačke utvrde Sv. Ivan Trnava, nedaleko od naselja Gornjih Bogićevaca. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Marija Mihaljević, uz članove stručne ekipe Marinu Matković, mag. archeo. i tehničara Antu Ćalušića. Radove su nadzirali viši stručni savjetnik Ratko Ivanušec, dipl. pov. umjet. i Petar Seletković, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu. Arheološki je istražena k.č. 691, k.o. Smrtić, odnosno površina od 400 m². Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture, Brodsko-posavske županije i Općine Okučani.

Prije početka arheoloških istraživanja kao osnovna podloga upotrebljavana je do tada izrađena dokumentacija (Geodetski snimak lokaliteta ivanovačke utvrde Sv. Ivan



Položaj utvrde Sv. Ivan Trnava na karti 1 : 25.000

Trnava – Gornji Bogićevci, 2013.), kao i osnovni podaci i grafička analiza o položaju i tlocrtnom obliku utvrde koji su preuzeti iz konzervatorske podloge za utvrdu Sv. Ivan Trnava (Ivanušec 2013a).

Ostaci utvrde Sv. Ivan Trnava (*castrum sancti Johannis Tornow*) nalaze se jugoistočno od naselja Gornjih Bogićevaca, u blizini dvaju potoka, Dračevca i Starče. Utvrda u Trnavi, s pripadajućim istoimenim posjedom, bila je dio velikog sklopa zemljišnih posjeda za koje je poznato da ih je viteški red ivanovaca (hospitalaca) držao oko Psunja, točnije u zapadnom i južnom podnožju i okružju te planine. To je u srednjem vijeku bilo područje oko granice između dviju županija, Požeške i Križevačke.

Kralj Karlo I. Anžuvinac 1328. razmijenio je neke posjede s priorom ivanovačkog reda u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, Filipom de Gragnanom. U sklopu te razmjene, kralj je ivanovcima dao svoje posjede Starču i Trnavu (*Ztharcha et Thornowa*) u Požeškoj županiji. Ivanovci su na tim posjedima sagradili utvrdu, koja se spominje 1361. u jednoj povelji tadašnjega priora. U povelji se, među ostalim poglavarima u prioratu, spominje i „brat Petar, naš kaštelan utvrde svetog Ivana i preceptor u Rasošju". Rasošje je bilo ivanovački posjed u istoj okolici, čije ime vjerojatno čuva potok Rašaška (između Pakraca i Okučana). Važnost toga posjeda vidljiva je iz činjenice da je u njemu bilo sjedište jednoga od preceptora (mjesnih poglavara) ivanovačkog reda. „Utvrda svetog Ivana" (*castrum sancti Johannis*) stajala je vjerojatno na posjedu Trnavi, gdje su je ivanovci sagradili nakon razmjene posjeda 1328. godine. Kada se na početku 15. st. tadašnji ivanovački prior Emerik Bebek svrstao među protivnike kralja Žigmunda Luksemburgovca, jedan od kralju odanih velikaša, Ivan Morovićki, silom je 1403. zaposjeo „utvrdu Trnavu" (*castrum Tornow vocatum*) i istjerao iz nje priorovo ljudstvo. Pri opsadi utvrde sam je Morovićki bio teško ranjen strijelom u glavu, a poraženi kraljevi protivnici povukli su se u Bosnu. Nakon toga utvrda se više ne spominje, što bi moglo značiti da je bila razorena u borbama, ali je posjed Trnava ostao u rukama ivanovaca jer ga potkraj srednjega vijeka porezni popisi (iz 1495. i 1507.) spominju među imanjima priorata. Ime posjeda Trnave sačuvalo se u imenu potoka i sela koji se i danas tako zovu, a nalaze se između Nove Gradiške i Okučana. Osim utvrđenog grada Pakraca, viteški red ivanovaca imao je još nekoliko utvrda na posjedu koji se prostirao od sjevera prema jugu (Čaklovac*, Rašaška, Liješnica – Cage, castrum sancti Johannis Tornow*), a vjerojatno su kontrolirali i imali u svom posjedu i kaštel i prijelaz kod Stare Gradiške.



Zračna snimka (foto: M. Hucaljuk)



Ulomak keramičke posude ukrašen kotačićem (foto: A. Ćalušić)

Građevni ostaci utvrde nisu se sačuvali tijekom proteklih stoljeća i danas su vidljivi u konfiguraciji terena, odnosno naziru se u arheološkom sloju. Prema smještaju u prostoru i vrsti terena te tipologiji tlocrta, utvrda Sv. Ivan u Trnavi kod Gornjih Bogićevaca ravničarska je pravokutna utvrda koju okružuju dva jarka ispunjena vodom. Utvrdu je u srednjem vijeku okruživala močvara. Vanjske tlocrtne dimenzije utvrde s dvama jarcima iznosile su oko 107,40x107,40 m, što bi, pretvoreno u hvate francuske kraljevske stope, iznosilo 55º x 55º hvata (1' stopa = 32,5 cm; 1º hvat = 194,90 cm; 1º = 6' = 6 x 32,5 = 194,90 cm).

Prema konzervatorskim smjernicama, arheološkim istraživanjima 2014. obuhvaćen je sjeveroistočni prostor pravokutne središnje jezgre utvrde. Ta cjelina obilježena je u prostoru kao sonda S1 i sonda S2. Središnja jezgra utvrde imala je pravokutan oblik. Veličina središnje pravokutne jezgre iznosila je 38x24,20 m (19½º x 12½º hvata). Rezultati arheoloških istraživanja u kampanji 2014. u sondama S1 i S2 upućuju na to da je riječ o gradnji fortifikacije u kojoj je kao jedan od osnovnih građevnih materijala upotrebljavano drvo (trupci), vjerojatno iz obližnjih šuma Psunja. Rezultati istraživanja pokazuju da je središnja jezgra utvrde bila omeđena čvrstim strukturama/zidovima. U donjem dijelu utvrda je bila građena od tvrdo nabijene zemlje u koju je ubacivan i kamen različitih dimenzija i vrsta, zatim građevni materijal (cjelovite i lomljene opeke romaničkih dimenzija, rimske lomljene opeke i tegule), a gornji dio vjerojatno je bio sastavljen od drvenih trupaca, većeg ili manjeg presjeka, okomito položenih u donju tvrdo nabijenu supstrukciju. Način gradnje zidova i upotrebe materijala vjerojatno je bio jednak i prilikom gradnje vanjskih obodnih zidova na dvama koncentričnim nasipima koji okružuju središnju pravokutnu jezgru, što će se utvrditi prilikom budućih arheoloških istraživanja. Prvi obrambeni nasip danas je većim dijelom deformiran i zbog toga nejednake debljine. Debljina prvog nasipa u odnosu na središnju jezgru utvrde iznosi 6 – 7 m. Drugi vanjski nasip debeo je 3 m. U sjeveroistočnom dijelu pravokutne središnje jezgre utvrde u sondama 1 i 2 u tragovima su pronađeni građevni ostaci zidova građevine dimenzija (26x19 m), koja nije istražena u cijelosti. U središnjem dijelu građevine u tragovima su pronađeni ostaci vanjskog zida kvadratičnog bunara veličine 2x2 m. Vanjski zid bunara bio je debeo 60 cm (nije istražen).

Arheološkim istraživanjima srednjovjekovne utvrde Sv. Ivan Trnava u svim evidentiranim arheološkim cjelinama, slojevima, zapunama i ostalom, prikupljeni su brojni ostaci pokretnog arheološkog materijala, među kojim su najzastupljeniji ulomci keramičkog posuđa, keramički uporabni predmeti, metalni, kameni i sporadični ulomci staklenih predmeta.

Najbrojniji su ulomci kuhinjskog keramičkog posuđa te nešto ulomaka luksuznog stolnog keramičkog posuđa. Među ulomcima kuhinjskog posuđa prepoznatljivi su ulomci lonaca i zdjela. Zastupljeni su rubovi keramike koji su jednostavno odrezani, koso prema unutra ili ravno završeni i blago izvijeni, te ulomci s naglašenijim profilacijama prema van.

Nalazi su ukrašeni tehnikama urezivanja vodoravnim linijama, vodoravnim valovnicama, utiskivanjem kotačićem (više nizova) te ubadanjem vrhom prsta i sl. Keramika je pečena, najčešće u tamnosmeđoj i sivocrnoj boji (lonci, lončići, zdjele i dr.). Među prepoznatljivim oblicima stolnog posuđa nalaze se ulomci čaša, vrčeva i zdjela (tanjura).

Od ostalih keramičkih nalaza (tzv. tehnička keramika), najzastupljeniji su pećnjaci u obliku čaše, a u tu se skupinu ubrajaju i ulomljene rimske i srednjovjekovne opeke (romanika/gotika). Među metalnim nalazima ističu se dijelovi oruđa i oružja te kućni uporabni predmeti i dr. (nož, dijelovi konjske opreme).

Prikupljeni pokretni arheološki nalazi preliminarno se mogu datirati u razdoblje od 13. do 16. st.

Literatura

Geodetski snimak 2013 Geodetski snimak lokaliteta ivanovačke utvrde sv. Ivan Trnava – Gornji Bogićevci, Vektra d.o.o., Varaždin, 2013.

Ivanušec 2013 R. Ivanušec, Neke utvrde Brodsko-posavske županije, katalog izložbe, Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu, Zagreb, 2013.

Ivanušec 2013a R. Ivanušec, Konzervatorska podloga Ivanovačka utvrda Sv. Ivan Trnava – Gornji Bogićevci, Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu, 2013.

Szabo 1920 G. Szabo, Srednjovječni gradovi Hrvatske, Zagreb, 1920.

Marija Mihaljević
Marina Matković
Ratko Ivanušec

Summary

In the course of May and June 2014 archaeological explorations were conducted of the remains of the St. Ivan Trnava Fort, not far from the settlement of Gornji Bogičevci. Taking into consideration the hitherto finds of building material in the northern part of the rectangular central core of the fort in regard to the construction. Size, layout typology, the fort is classified in the group of exceptionally valuable, unique medieval sites in continental Croatia with remains of fortification architecture of the Order of Knights of St John (Knights Hospitallers).The movable archaeological material (pottery, metal, fireplace tiles and building material) can provisionally be dated to the period from the 13th to 16th centuries.

Redni broj: 42
Lokalitet: Jaruge – dalekovod
Naselje: Jaruge
Grad/općina: Sikirevci
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 19. do 27. kolovoza 2014. arheološki su nadzirani radovi na prostoru obuhvata gradnje kabelskog dalekovoda 10(20) kV – priključak trafostanice DTS 10(20)/0,4 kV „CS Hidročvor Sava" u selu Jarugama, u ukupnoj dužini od oko 1300 m. Radove je arheološki nadzirala Lidija Miklik-Lozuk, dipl. arheo. iz Muzeja Brodskog Posavlja, a nadzor je financirao investitor.
Selo Jaruge nalazi se u istočnom dijelu Brodsko-posavske županije, u općini Sikirevci i oko 40 km istočno od Slavonskog Broda. Dubina iskopa iznosila je otprilike 1 – 1,10 m, a širina iskopa rova oko 40 cm. Trasa se protezala od juga, od područja u neposrednoj blizini savskog nasipa prema sjeveru, odnosno centru sela, prelazeći glavnu prometnicu sela skreće istočno u Ulicu Josipa Đuzela te potom prema sjeveru u dužini oko 450 m u ulicu Velika bara. Tijekom arheološkog nadzora nisu pronađeni arheološki kulturni sloj i arheološki nalazi.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

In the course of August 2014 the Brodsko Posavlje Museum conducted archaeological supervision over the earthworks in the course of the construction of a cable power line in Jaruge. The supervision was conducted on the overall length of the route which was approximately 1300 m. The depth of the cut was about 1 m and the width of the ditch cut about 40 cm. During the supervision no archaeological cultural layers or archaeological finds were observed.

Redni broj: 43
Lokalitet: Mačkovac – Crišnjevi i Oštrovi (naselje i nekropola)
Naselje: Mačkovac
Grad/općina: Vrbje
Pravni status: P-177
Razdoblje:P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu i studenom 2014., Gradski muzej Nova Gradiška nastavio je sustavna istraživanja brončanodobne nekropole u Mačkovcu, otkrivene 2003. godine. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture, Brodsko-posavske županije i Općine Vrbje. Voditeljica iskopavanja bila je Marija Mihaljević (Arheološki odjel Gradskog muzeja Nova Gradiška).

Nekropola je nastala na gredi koja se prostire smjerom SZ-JI i blago nadvisuje okolni nizinski plavni teren te za visokih voda i poplava ostaje neplavljena. Ovogodišnja su



Grob 108 in situ

istraživanja nastavljena na prošlogodišnju mrežu kvadranata veličine 5x5 m, označenih slovima od zapada prema istoku i brojkama od juga prema sjeveru. Istraživanjima su obuhvaćena dva kvadranta površine 50 m² (kvadranti J/13 i K/13), a ovogodišnjim istraživanjima definiran je prostor sjevernog i sjeverozapadnog ruba nekropole. Istražen je jedan grob (br. 108), koji je uočen još 2011., ali je tada ulazio pod profil sonde. Uz njega je otkrivena jedna izdužena dulja ukopana struktura s ugljenom i zapečenom zemljom koja se povezuje s pogrebnim ritualima na nekropoli. Ukopana ritualna struktura ujedno čini i granicu nekropole.
Sve strukture, profili i situacije nacrtane su u mjerilu 1 : 20 ili 1 : 10, te fotografski dokumentirane i snimljene geodetskom stanicom, koja omogućuje trodimenzionalnu rekonstrukciju svih otkrivenih struktura. Zapuna groba i ostalih ukopanih struktura te sadržaj žara prikupljeni su za daljnje analize te se očekuje još nalaza.
Na vidljivost zapuna grobova presudno utječe količina ugljena i keramike u zapuni, jer grobovi s prethodno ispranim spaljenim kostima i pažljivo vraćenom zdravicom kao zapunom, ne ostavljaju uočljiv rub ukopa groba, što je slučaj i s ove godine istraženim grobom 108.
U grobu istraženome ove godine kao tip žare javlja se velika duboka zdjela široko razgrnutog ruba i trakastim ručkama. U grobu su nađeni i fragmenti keramike položene na okrenutoj žari. Fragmenti su u pravilu loše očuvani i oštetila ih je vatra na pogrebnoj lomači prilikom spaljivanja pokojnika. Svi dosadašnji nalazi upućuju na to da su brončanodobno naselje i nekropola u Mačkovcu trajali od 14. do 12. st. pr. Kr. i da pripadaju kulturnoj grupi Barice – Gređani. Navedeni lokaliteti imaju brojne analogije u nekropolama Gređani – Bajir, Stari Perkovci – Dobrevo, Oriovac, Bošnjaci – Popernjak i u mnogim nekropolama bosanske Posavine. Riječ je o brončanodobnoj populaciji, koja u kasnom brončanom dobu zauzima cijeli prostor doline Save i njezinih pritoka u Slavoniji i bosanskoj Posavini, a ima puno zajedničkih elemenata s kulturnom grupom Virovitica, koja istodobno naseljava prostor središnje Hrvatske i Podravine. Nekropola je i dalje ozbiljno ugrožena izoravanjem, uništavaju se najpliće ukopani grobovi pa je njezino istraživanje i dalje prioritet.

Cjelina koju čine naselje na Crišnjevima i nekropola pružaju jedinstvenu mogućnost za potpunije razumijevanje

brončanog doba Posavine i međuriječja Save i Drave. Simultano proučavanje nalaza iz naselja i nekropole donosi višestruko više podataka o životu prapovijesnih populacija nego istraživanje svakog posebno pa će buduća planirana istraživanja voditi računa o oba lokaliteta.
Ovogodišnja istraživanja nekropole na položaju Oštrovi definirala su sjeverozapadnu granicu nekropole i zanimljiv sklop rituala uočen na periferiji nekropole.

Literatura

Mihaljević, Kalafatić 2004 M. Mihaljević, H. Kalafatić, Istraživanje brončanodobnog naselja Mačkovac – Crišnjevi u 2003. g., Obavijesti HAD, XXXVI/2004, Zagreb, 2004: 40 – 44.
Minichreiter 1983 K. Minichreiter, Pregled istraživanja nekropola grupe „Gređani" u Slavoniji, Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku, 2, Osijek, 1982 – 1983: 7 – 122.

Marija Mihaljević,
Hrvoje Kalafatić

Summary

The systematic excavations of the Bronze Age necropolis near the village of Mačkovac continued in October and November 2014. Explorations were also resumed in last year's grid quadrants and covered 2 quadrants measuring 50 m² (quadrants J/13 and K/13). This year's explorations defined the space of the north and north-west borders of the necropolis. One grave was explored (no. 108) that had been recorded during investigations back in 2011 but at that time it was buried under the probe profile. An extended rather long buried structure was discovered next to it with coal and parched earth which we connected with burial rituals held at the necropolis. At the same time the buried ritual structure constituted the north-western border of the necropolis.
All the hitherto finds indicate that the Bronze Age settlement and necropolis in Mačkovac lasted from the 14th to the 12th centuries BC and that they belonged to the Barice-Gređani cultural group.

Redni broj: 44
Lokalitet: Nova Gradiška – crkva Svih svetih – Prvča (groblje)
Naselje: Nova Gradiška
Grad/općina: Nova Gradiška
Pravni status: Z-6066
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: arheološko-konzervatorska istraživanja

Prema konzervatorskim smjernicama i uvjetima, 2014. započela su arheološka istraživanja unutrašnjosti crkve Svih svetih u Novoj Gradiški (povijesno Prvča) te su usporedo s tim radovima nastavljena i konzervatorska istraživanja na perimetralnim zidovima crkve. Istraživanja su prethodila izradi projektne izvedbene dokumentacije predviđene za 2014. godinu. Crkva je istraživana u lipnju i srpnju 2014.



Prvča – karta

godine, a voditeljica radova bila je dr. sc. Marija Mihaljević (Arheološki odjel Gradskog muzeja Nova Gradiška), uz dva člana stručne ekipe: Marine Matković, mag. arheologije, tehničara Ante Ćalušića te radnika koji su ručno iskopavali teren. Za arheološka istraživanja upotrebljavana je arhitektonska snimka arhitekta T. Miđića koja pokazuje postojeće stanje crkve, kao i preliminarna konzervatorska valorizacija konzervatora Ratka Ivanušeca, dipl. pov. umjetnosti iz Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu.

U unutrašnjosti crkve Svih svetih određene su pozicije za četiri konzervatorsko-arheološke sonde, s ciljem utvrđivanja izvornog tlocrta i dimenzija srednjovjekovne romaničke crkve. Povijesni podaci i rezultati konzervatorskih i arheoloških istraživanja na pročelju i u unutrašnjosti crkve upućuju na nekoliko graditeljskih faza koje je srednjovjekovna crkva imala od vremena kada je građena. Crkva Svih svetih u Prvči pripada korpusu manjih srednjovjekovnih sakralnih objekata koji su građeni tijekom 13. st. Da se radi o manjoj romaničkoj crkvici pokazuje i njezina tlocrtna tipologija jednobrodne crkve s polukružnim svetištem, kakve često susrećemo u kontinentalnom dijelu Hrvatske.
Arheološkim iskapanjima pronađen je zapadni zid romaničkog broda crkve, kao i izvorni tlocrtni oblik polukružnog svetišta za koje se potvrdilo da je bilo manje i nešto kraće od postojećeg polukružnog svetišta. Veličina manje romaničke crkve iznosila je 10x6,30 m. Rezultati istraživanja pokazuju da je crkva imala duboka ramena, što znači da je imala duboko svetište svođeno bačvastim svodom.
Arheološkim iskapanjima istočno od zapadnog zida otkriveno je da je crkva imala emporu. Pronađeni su ostaci postamenta sjevernog stupca romaničke empore. Lijevi stupac nije sačuvan s obzirom na to da je na njegovoj poziciji pronađeno nekoliko grobova. Istraživanje pročelja i unutrašnjosti crkve potvrdilo je podatke iz povijesnih izvora da je crkva početkom 18. st. obnovljena na ostacima (temeljima) starije sakralne građevine. Izvorni srednjovjekovni zidovi nejednako su očuvani. Zapadni zid crkve sačuvan je u visini od 50 cm, a sjeverni zid u visini od 80 cm. Srednjovjekovni romanički zid najočuvaniji je na južnoj strani, i to u nejednakoj visini cca 190-200 cm. Crkva je osim zapadnog portala imala i južni bočni portal, u skladu s tipologijom većine romaničkih manjih sakralnih objekata, koji je otkriven tijekom arheoloških istraživanja. Prilikom uklanjanja zapadnog zida broda koji je očuvan samo u



Ulomci prapovijesne keramike (sopotska kultura) (foto: A. Ćalušić)



Grob 7 i Grob 8 (foto: M. Mihaljević)

visini od 50 cm, u cijelosti je uništen zapadni romanički portal.
Da se radi o romaničkoj crkvi pokazuje i debljina zidova koja je iznosila 78 cm. Romanička crkva bila je zidana kamenom lomljencem i lomljenim opekama, koje su ubacivane u žbuku između kamena.

S obzirom na to da izvori spominju južni ulaz u crkvu tijekom 18. st., južni romanički portal prezidan je u posljednjoj barokno-klasicističkoj obnovi crkve 1811. godine. Prema nalazima istraživanja, veličina romaničkog bočnog portala iznosila je 259 cm (v) x 112 cm (š). Prema oblikovanju, identičnom drugim bočnim ulaznim otvorima romaničkih crkvica u kontinentalnom dijelu Hrvatske, pretpostavlja se da je južni romanički portal mogao imati polukružan nadvoj i jednostavnu lunetu, odnosno polukružno polje. Polukružni nadvoj južnog bočnog portala nije sačuvan, već je prezidan tijekom barokno-klasicističke obnove romaničke crkve 1811., kada su prezidani zidovi, gledajući u elevaciji više od pola svoje izvorne visine. Kameni prag bočnog portala pronađen je u dužini od 120 cm, a njegova visina i debljina iznosile su 24 cm. Polukružno svetište romaničke crkve imalo je duboka ramena, odnosno bilo je presvođeno bačvastim svodom. Arheološkim iskapanjima utvrđene su nivelete podnica od vremena gradnje crkve u 13. st. pa sve do današnje nivelete podnice kojom je znatno povišen pod crkve.
Omanja romanička jednobrodna crkva, koja je bila u ruševnom stanju za vrijeme Osmanlija, obnovljena je početkom 18. st. u istim tlocrtnim gabaritima. U to vrijeme obnavljaju se ostaci srednjovjekovnih zidova sačuvanih u nejednakim visinama. Zanimljivo je da se prilikom te obnove upotrebljavao jednak građevni materijal kakvim su građeni stariji romanički zidovi (kamen lomljenac, riječni kamen iz potoka Prvče, odnosno danas Šumetlice i lomljena opeka). Svetište je u toj baroknoj obnovi također bilo prezidano, odnosno prema istoku neznatno produženo za debljinu zida. Prilikom te barokne obnove svetište više nije bilo svođeno, već je crkva bila prekrivena tabulatom. U toj obnovi na južnom zidu broda crkve formirani su manji pravokutni prozorski otvori dimenzija 100/80x60 cm u odnosu na polukružno svetište koje osvjetljavao manji kružni otvor – okulus.

Srednjovjekovnoj romaničkoj crkvi u velikoj obnovi 1811. bitno je izmijenjen arhitektonski volumen, kada je crkva za širinu kora produžena prema zapadu. Perimetralni zidovi crkve i svetišta tada se povisuju za 120 cm. Na južnom pročelju crkve izvedeni su tada postojeći pravokutni prozorski otvori. Na južnom pročelju zatvara se romanički južni ulaz. Crkva u unutrašnjosti dobiva barokno-klasicistički kor. Iznad zapadnog pročelja u to se vrijeme podiže visok barokno-klasicistički zvonik, koji je zaključen piramidalnom kapom.

Arheološkim istraživanjima u unutrašnjosti crkve Svih svetih otvorene su četiri konzervatorsko-arheološke sonde, prilikom čega je prikupljena veća količina pokretnog arheološkog materijala, istraženo je osam grobnih cjelina i utvrđen manji broj poremećenih ukopa. Uz to je sakupljeno dosta građevnog materijala, ulomci opeka romaničkih dimenzija i dr. te brojni ulomci rimskih opeka i tegula. Arheološkim istraživanjima crkve u K.A.S1 prikupljeni su pokretni nalazi koji pripadaju prapovijesti. Među ulomcima keramike prepoznatljivi su ulomci zdjela, lonaca, grublje i finije fakture, pečeni u tamnosmeđoj i sivocrnoj boji. Nadalje, pronađen je i litički artefakt (sječivo) u K.A.S4 pri zdravičnom sloju, na razini poda 6 (–140 cm), uza zapadni zid broda romaničke crkve. Kako je cijeli kulturni sloj prilikom gradnje zidova crkve poremećen, ne može se utvrditi radi li se o keramici donesenoj pri niveliranju poda ili je riječ o ostacima stambenih struktura (jamskih objekata). Ulomci prikupljene prapovijesne keramike po fakturi i stilskim obilježjima mogu se pripisati sopotskoj kulturi.
Osim ulomaka prapovijesne keramike u K.A.S1 na razini poda 4 nađeno je dosta ulomaka srednjovjekovne keramike ukrašene valovnicom, ali najveći je broj tzv. tehničke keramike, u koju se ubrajaju i pećnjaci u obliku čaše koji se preliminarno mogu datirati u 14. – 16./17. st. Uz prikupljeni pokretni arheološki materijal iz prapovijesnog (neolitik/sopot, 5. tisućljeće pr. Kr.) i kasnog srednjeg vijeka, nađeno je i nešto nalaza iz novovjekog doba (metalni ili kovinski nalazi).
Prilikom istraživanja kapele otkriveno je osam grobova, od kojih su neki sadržavali pojedine predmete vezane uz odjeću i obuću tadašnjeg vremena (kalotasti gumbi,

ukrašene kopčice, naušnica s crvenim okom, metalna pletena traka, metalni dijelovi obuće). Preliminarnim pregledom pronađenih predmeta ustanovljeno je kako bi se mogli datirati u 19. i 20. st., a u prilog tome govori i nedostatak predmeta koji su na neki način karakteristični za grobove iz 17. i 18. st., kao što su razni oblici križeva i privjesaka, svetačke medaljice, krunice, kopčice (ušice i kukice) i sl. Osim tih nalaza, u kapeli je pronađen i srebrni novac (ø 22 mm) kralja Leopolda I. (1657. – 1705.).

Literatura

Ivanušec 2013 R. Ivanušec, Konzervatorska podloga za registraciju crkve Svih Svetih Prvča – Nova Gradiška, Slavonski Brod, 2013.
Prpić 2014 M. Prpić, Neočekivano otkriće – još 350 godina povijesti, Godišnjak, 14, Ogranak Matice hrvatske u Novoj Gradiški, Nova Gradiška, 2014.

Marija Mihaljević
Ratko Ivanušec
Marina Matković

Summary

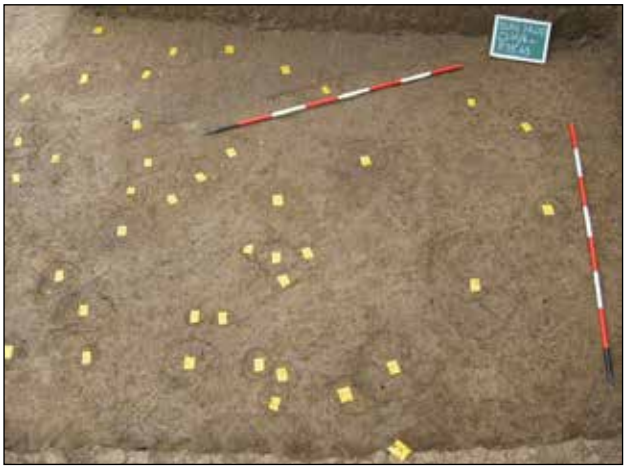
Archaeological excavations in the interior of the All Saints Church in Nova Gradiška (historically Prvča) revealed completely new insights that reach back to prehistoric times and thereby possible traces of their settlements in the place of the All Saints Church and nearby surroundings. In addition, continuity was established by the field reconnaissance of the nearby surroundings in 2013 when among the pottery shards a Late Bronze Age shard was depicted (14th-12th centuries BC). Although the medieval period was known on the basis of historical sources it was now confirmed by material evidence. Archaeological excavations revealed a walled up south portal and a west wall of a Romanesque church nave as well as the original layout configuration of the semi-circular sanctuary that was confirmed to be smaller and somewhat shorter than the existing semi-circular sanctuary.

Redni broj: 45
Lokalitet: Slavonski Brod – Galovo
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: R-690
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U srpnju 2014. Institut za arheologiju iz Zagreba nastavio je sustavna arheološka istraživanja na zemljištu Galovo u sjeveroistočnom dijelu Slavonskog Broda (k.č. 6207/4, k.o. Brod). Radovi traju od 1997., pod stručnim vodstvom dr. sc. Kornelije Minichreiter, znanstvene savjetnice (u mirovini). Arheološka istraživanja financiraju Ministarstvo kulture i Institut za arheologiju iz Zagreba (terensko vozilo i terenski pribor).



Galovo, H/4, nizovi rupa od stupova i dio jame SJ 3316/3317 tijekom istraživanja (foto: K. Minichreiter)



Galovo, H/4a, nizovi rupa od stupova i dio rova ograde ili pregrade SJ 3578/3579 tijekom istraživanja (foto: K. Minichreiter)



Galovo, izbor ulomaka keramike otkrivenih u gornjim slojevima jame SJ 3316/3317 (foto: K. Minichreiter)

Ovogodišnja arheološka istraživanja nastavljena su u obredno-ukopnom prostoru, koji je unutar naselja bio odvojen polukružnim drvenim ogradama. U proteklim je



Slavonski Brod – Galovo, položaj istraženog dijela naselja i obredno-ukopnog prostora starčevačke kulture (foto: M. Hucaljuk)



Galovo, izbor kamenih izrađevina otkrivenih u gornjim slojevima jame SJ 3316/3317 (foto: K. Minichreiter)

godinama na tom prostoru otkriveno pet grobnih jama. U sjevernom dijelu pronađene su tri grobne jame, od kojih jedna velika (16x7 m) s tri ukopa, zatim mala grobna jama (1,5x1 m) s dječjim ukopom i grobna jama (5x5 m) s jednim ukopom. U južnom dijelu obredno-ukopnog prostora otkrivene su dvije jednako oblikovane grobne jame (5x5 m), sa po jednim ukopom. Do sada je istražen sjeverni i zapadni dio ukopnog prostora, a ove je godine istražen dio južnog ukopnog prostora koji se nadovezao na kvadrante istražene 2013. godine.

U ovogodišnjim arheološkim istraživanjima otkriveni su nizovi rupa od stupova, zatim dvije ograde i pregrada zapadno od rubnog dijela velike jame (vjerojatno ukopna) koja se uz istočni profil istraženih kvadranata proteže u dužini od 15 m smjerom SZ-JI, te se nastavlja dalje prema istoku u neiskopani dio terena. Na rubnim dijelovima istraženih kvadranata otkriveni su dijelovi manjih jama, koje se dalje prostiru u neotkopani dio terena.

U kvadrantima iznad jama pronađeni su ulomci lonaca, zdjela i zdjela na nozi, grube i fine fakture. Posuđe je loptastog ili poluloptastog oblika smeđe, oker i tamnosive boje dvobojnog presjeka, a rub im je ravan, cilindričan ili S-profil. Ulomci grube keramike ukrašeni su dvjema tehnikama: utiskivanjem ili plastičnim modeliranjem. Tehnikom utiskivanja izvedeni su štipani uzorci s dva prsta, poredani u okomitim nizovima „plastični klas" ili je utiskivanje izvedeno noktom poput kratkih zareza. Tehnikom plastičnog modeliranja površine posuda ukrašene su amorfnim barbotinom ili nalijepljenim trakama s otiscima prsta. Među ulomcima nađeno je i nekoliko dna lonaca na niskoj nozi, zatim noge zdjela na nozi, dijelovi trakastih ručki i trostruka bradavica na trbuhu lonca. Ulomci fine fakture pripadaju dijelovima zdjela tankih stijenki, crveno bojenih s vanjske i unutrašnje strane, glatke površine s bradavicama na trbuhu.

Među keramičkim posebnim nalazima nađeni su: noga malog žrtvenika, dva glinena predmeta, glinena figurica i glinena glava idola ili životinje. Slaba očuvanost tih predmeta otežala je njihovu pobližu identifikaciju. Uz ulomke keramike nađene su i kamene izrađevine, među kojima je bilo alatki, sječiva i krhotina, kao i komada brusnog kamenja. U slojevima iznad jama nađena su dva komada životinjskih kostiju.
Lokalitet na Galovu u Slavonskom Brodu i ovogodišnjim je istraživanjima svojim stilskim karakteristikama lončarstva potvrdio da objekti u obredno-ukopnom prostoru pripadaju stupnju linear A starčevačke kulture, stoga se u idućim godinama upravo na tom prostoru planira nastavak istraživanja kako bi se mogla dobiti cjelovita slika organizacije i položaja tog za sada jedinstvenog primjera ukopnog prostora, izdvojenog drvenim ogradama unutar naselja na cjelokupnom prostoru kompleksa starčevačke kulture jugoistočne Europe.

Literatura

Minichreiter 2007 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, deset godina arheoloških istraživanja, Zagreb, 2007.
Minichreiter 2010 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2009, AIA, VI-2010, Zagreb, 2010: 11 – 16.
Minichreiter 2011 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2010, AIA, VII-2011, Zagreb, 2011: 34 – 36.
Minichreiter 2012 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2011, AIA, VIII-2012, Zagreb, 2012: 18 – 22.
Minichreiter 2013 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2012, AIA, IX-2013, Zagreb, 2013: 26 – 30.
Minichreiter 2014 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2013, AIA, X-2014, Zagreb, 2014: 69 – 72.
Minichreiter 2015 Kornelija Minichreiter, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2014, AIA, XI-2015, Zagreb, 2015. (u tisku)
Minichreiter, Botić 2010 Kornelija Minichreiter, Katarina Botić, Early Neolithic burials of Starčevo culture at Galovo, Slavonski Brod (Northern Croatia), Documenta Praehistorica, XXXVII, Ljubljana, 2010: 105 – 124.

Kornelija Minichreiter

Summary

In the course of July 2014 systematic archaeological excavations, initiated in 1997, were resumed in the area of Galovo in the north-eastern part of Slavonski Brod. This year's excavations continued the explorations of the ritual-burial area of the early Neolithic settlement of the Starčevo culture. To date, five grave pits were discovered in this area: a large grave pit (16 x 7 m) with three burials, s small grave pit (1.5 x 1 m) with a buried child and three grave pits (5 x 5 m) with one burial each. During this year's archaeological excavations a series of postholes was discovered, two enclosures and a partition west of the bordering part of a large pit which stretched along the east profile of the investigated profile to the east and into the unexcavated part of the terrain. This year's excavations confirmed that the features in the ritual-burial area belonged to the Linear A level of the Starčevo culture. Continued excavations of this area are planned since at least for now it contains a unique example of a burial space separated by wooden enclosures within the settlement.

Redni broj: 46
Lokalitet: Slavonski Brod – Livadićeva 16
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953 (arheološka zona)
Razdoblje: –
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Dana 9. lipnja 2014. istražen je lokalitet Slavonski Brod – Livadićeva 16 (k.č. 4677/1, k.o. Slavonski Brod), radi legalizacije nezakonito sagrađene stambene građevine unutar zaštićene zone grada. Voditeljica istraživanja bila je Ivana Artuković, a stručnu ekipu činili su Damir Fajdetić, preparator i Željko Čavčić, viši preparator, svi iz Muzeja Brodskog Posavlja. Radove je financirao privatni investitor.

Arheološka istraživanja bila su moguća u istočnom dijelu dvorišta, na travnatoj površini, oko 6 m istočno od bespravno sagrađenog objekta i 1,5 m sjeverno od obližnje susjedne stambene zgrade, od koje je morao biti udaljen kako se ne bi narušila statika. Teren se protezao u smjeru sjever-jug, s vrlo malim, gotovo zanemarivim otklonom od sjevera od svega nekoliko stupnjeva. S obzirom na malenu površinu travnjaka i kako bi bager mogao nesmetano manevrirati, sonda je morala biti prilagođena trokutastom obliku travnjaka i imala je nepravilan peterokutan oblik. Dužina južne stranice terena iznosila je 5,5 m, istočne 3,51 m, sjeveroistočne 3,11 m, sjeverozapadne 3,46 m i zapadne 1,60 m. Nakon obilježavanja rubnih točaka sonde započet je strojni



Slavonski Brod – Livadićeva 16, total terena (foto: D. Fajdetić)

iskop do zdravice, odnosno pojave mogućih objekata. Odmah ispod travnjaka na istočnoj strani terena uočena je jama (SJ 6/7), zapunjena recentnim građevnim materijalom, koja je istočnom stranom ulazila u istočni profil terena. Potom je započelo ručno uređivanje profila i dna terena te dokumentiranje.
Stratigrafska slika izgledala je ovako: ispod travnjaka (SJ 001) uočen je sloj nasute zemlje tamnije boje s recentnom opekom te nešto pijeska i krečnog kamena (SJ 002), debljine 70-ak cm. Ispod njega nalazila se zdravica žute boje (SJ 003). Nije utvrđeno postojanje arheoloških objekata, kao ni pokretnog materijala. Prema ugovoru o arheološkom istraživanju, teren je nakon istraživanja zatrpan.

Ivana Artuković Župan

Summary

In early June 2014, one-day archaeological explorations were conducted at the site of no. 16, Livadićeva Street in Slavonski Brod (cadastre no 4677/1, cadastre municipality Slavonski Brod, for the purpose of legalizing the illegally built residential building located within the protected city area. No finds were discovered.

Redni broj: 47
Lokalitet: Slavonski Brod – luka
Naselje: Gornja Vrba, Slavonski Brod
Grad/općina: Gornja Vrba
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

U listopadu i studenom 2014. Muzej Brodskog Posavlja arheološki je nadzirao iskopavanje zemljanog materijala na lučkom području Luke Slavonski Brod na prostoru općine Gornja Vrba, istočno od Slavonskog Broda.

Arheološkim nadzorom obuhvaćen je sjeverozapadni dio lučkog područja, prostor na kojem je prije nekoliko godina deponirana zemlja koja je potom razgrnuta radi nivelacije terena. Predmetni iskop zemljanog materijala isključivo je obuhvaćao kopanje recentno deponirane zemlje i iskopom se dolazilo samo do nedavnog sloja humusa, stoga se nadzorom nije moglo utvrditi postojanje intaktnih arheoloških objekata, nalaza ili arheološkog kulturnog sloja.

Josip Lozuk
Ivana Artuković Župan

Summary

In October and November 2014 the Brodsko Posavlje Museum conducted archaeological supervision over the excavation of earth material in port area of the Slavonski Brod Port in the area of Gornja Vrba municipality. During the archaeological supervision no archaeological features or archaeological finds were observed.

Redni broj: 48
Lokalitet: Slavonski Brod – luka (Savsko polje, Glogove – Praulje)
Naselje: Gornja Vrba, Ruščica, Slavonski Brod
Grad/općina: Klakar, Slavonski Brod
Pravni status: P-4702
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 27. svibnja do 10. lipnja 2014. trajalo je probno arheološko istraživanje na području Luke Brod. Voditelj istraživana bio je Josip Lozuk, dipl. arheo. iz Muzeja Brodskog Posavlja.

Strojem je otvorena mreža probnih rovova: poprečnih i uzdužnih. Uzdužni rovovi pružali su se u smjeru zapad-istok na udaljenosti od 50 m jedan od drugog, a poprečni rovovi pružali su se u smjeru sjever-jug, na udaljenosti od 30 m jedan od drugoga. Prosječna širina rovova iznosila je 1,2 m, a okvirna dubina iskopa od 0,4 do 2 m. Ukupno je iskopano oko 4170 m rovova, a istraženo je oko 5000 m^2 površine predmetne lokacije. Kako se radi o velikoj površini od otprilike 80.055 m^2, a nalazi se dijelom u arealu pojedinih lokaliteta, nalazi pojedinih objekata i pokretni nalazi imenom su pripisani pojedinom lokalitetu u čijoj se blizini istraživalo. Tako je zapadni dio istraživane površine pripisan lokalitetu Savsko polje, a istočni lokalitetu Glogove – Praulje. Razdjelnica između tih lokaliteta jest cesta koja



Probni rovovi



Detalj rova



Detalj rova



Probni rovovi

prolazi u smjeru sjever-jug. Istraženo je ukupno 10 uzdužnih i 25 poprečnih rovova različitih dužina, od 25 m do najdužeg UR 1 od 630 m.
Na području lokaliteta Savsko polje pronađeno je 56 jamskih objekata, a na području lokaliteta Glogove – Praulje 52 jamska objekta.

Na području lokaliteta Savsko polje stratigrafska situacija izgledala je ovako:
- SJ 001, sloj humusa – oraći sloj – prosječne debljine oko 0,2 m
- SJ 002, sloj recentnog nasipa – debljine od 0,2 do 1 m
- SJ 003, sloj tamnosmeđe zemlje – debljine oko 0,3 m
- SJ 004, sloj ilovače s tragovima lesa – debljine od 0,2 do 0,3 m
- SJ 005, sloj lesa – zdravica.

Na području lokaliteta Glogove – Praulje stratigrafska situacija izgledala je ovako:
- SJ 001, sloj humusa – oraći sloj – prosječne debljine oko 0,2 m
- SJ 002, sloj recentnog nasipa – debljine od 0,2 do 1,5 m
- SJ 003, sloj žućkaste ilovače – zdravica – debljine oko 0,2 m
- SJ 004, sloj lesa.

Prilikom istraživanja utvrđeno je da je arheološki lokalitet Savsko polje prepun arheoloških objekata iz prapovijesti i srednjeg vijeka. Prostor koji pripada lokalitetu Savsko polje svakako treba sustavno istražiti.

Na prostoru koji je u blizini lokaliteta Glogove – Praulje nađeno je nekoliko jama na krajnjem južnom dijelu istraživanog područja koje pripadaju arheološkim objektima, a ostali objekti recentnog podrijetla označeni su zelenom bojom.
Kako se radi o probnom arheološkom istraživanju, nisu istraživani otkriveni jamski objekti, već je pokretni materijal prikupljen samo s površine pojedinih jamskih objekata. Po fakturi, obliku i ukrasu pojedinih keramičkih oblika, može se zaključiti da pojedini jamski objekti pripadaju sopotskoj kulturi, neki brončanom dobu, a neki srednjem vijeku.
Najčešći su nalazi keramike, zatim raznih kamenih alatki: brusnih kamenova, kamenih nožića, fragmenti kamenih žrvnjeva. Tu su pronalasci kamenih jezgri, kostiju, kućnog lijepa i zapečene zemlje te gara.
Na probno istraživanom prostoru lokaliteta Glogove – Praulje uočen je manji broj arheoloških objekata i svi su grupirani u krajnjem jugozapadnom dijelu predmetne površine.
Od ukupne površine koja je obuhvaćena ovim probnim arheološkim istraživanjem utvrđeno je da se arheološki objekti prostiru na prostoru lokaliteta Savsko polje na oko 10.500 m^2, a na prostoru lokaliteta Glogove – Praulje na oko 3000 m^2, što iznosi oko 13.500 m^2 na cjelokupnom prostoru obuhvaćenom ovim probnim arheološkim istraživanjem, odnosno oko 17% istraživane površine.

Josip Lozuk

Summary

In the course of 2014 trial archaeological excavations were undertaken in the area of Brod Port, east of the city of Slavonski Brod. A total of approximately 4170 m of ditches were excavated and an area of about 5000 m² investigated at the given location. The western part of the investigated area was attributed to the Savsko polje site and the eastern one to the Glogove-Praulje site. The road stretching in the north-south direction is the dividing line between these two sites. In the area of the Savsko polje site 56 pit features were discovered and in the Glogove-Praulje site, 52 pit features. Some of the pit features belong to the Sopot culture, some date from the Bronze Age and some from The Middle Ages. Pottery and various types of stone tools are the most frequent finds. In addition, bones, house daub, scorched earth and sooth were also found.

Redni broj: 49
Lokalitet: Slavonski Brod – Ulica Vjekoslava Karasa 14
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953 (arheološka zona)
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

U kolovozu 2014. tijekom jednoga dana istražen je lokalitet u Ulici Vjekoslava Karasa 14 u Slavonskom Brodu, u sklopu gradnje stambeno-poslovne građevine na k.č. 6957 i 6958, k.o. Slavonski Brod. Lokalitet je istražila Lidija



Slavonski Brod – Ulica Vjekoslava Karasa 14, pogled prema sjeveru (foto: A. Arelić)

Miklik-Lozuk, dipl. arheo., uz sudjelovanje Ante Arelića iz Muzeja Brodskog Posavlja te Dražena Mlakara, vanjskog suradnika. Arheološka istraživanja financirao je privatni investitor.

Naselje Bjeliš u Slavonskom Brodu, u kojem se nalazi Ulica Vjekoslava Karasa, po arheološkim je nalazima poznato još od 1862., kada je ondje slučajno pronađena ostava iz kasnog brončanog doba (nalazi se danas čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu). Na Bjelišu, u Ulici Vjekoslava Karasa na kućnom broju 8, godine 1984. slučajno je pronađena još jedna ostava iz kasnog brončanog doba (ostava Bjeliš II, čuva se u Muzeju Brodskog Posavlja). Na prostoru arheološkog lokaliteta Bjeliš 1997. zaštitno je arheološki istražen dio naselja iz kasnog brončanog doba, mlađeg željeznog doba i srednjeg vijeka, a 2011. istražen je dio naselja starčevačke kulture iz mlađeg kamenog doba, dio groblja grupe Barice – Gređani iz kasnog brončanog doba i nekoliko srednjovjekovnih objekata. Udaljenost između istraženih prostora i predmetne lokacije u Ulici Vjekoslava Karasa 14 iznosi oko 240-350 m, a od mjesta pronalaska ostave Bjeliš II oko 40-50 m.
Na prostoru buduće stambeno-poslovne građevine (širine 14,20 m, dužine 13,20 m na zapadnoj strani te 14,20 m na istočnoj strani) u Ulici Vjekoslava Karasa 14 u Slavonskom Brodu na k.č. 6957 i 6958, k.o. Slavonski Brod, istražena su dva međusobna paralelna probna rova orijentirana u smjeru sjever-jug. Probni rov 1 bio je dugačak 13,20 m, a dužina probnog rova 2 iznosila je 14,20 m. Oba probna rova bila su široka 1,60 m s prosječnom relativnom dubinom iskopa 0,80 – 0,90 m u probnom rovu 1 i 1,08 – 1,20 m unutar probnog rova 2. U probnim rovovima, koji su iskopavani strojem i ručno, pronađeni su ostaci temelja prijašnje građevine od opeke te betonski temelji prijašnje ograde. Vertikalni stratigrafski slojevi u oba probna rova gotovo su identični: recentan nasip zemlje radi nivelacije terena (SJ 1, prosječne relativne dubine oko 30-40 cm), sloj prijašnjeg humusa tamne boje u kojem se nalaze ostaci opeke, raznog otpada i korijenja drveća (SJ 2, prosječne relativne dubine od 25 do 30 cm) te ispod njega sloj žute, sterilne zdravice (SJ 3, koji je kopan do prosječne relativne dubine od 30 do 50 cm).

Tijekom probnog arheološkog istraživanja na južnoj strani probnog rova 2 u □ 3, ispod sloja nekadašnjeg sloja recentnog humusa (SJ 2), u predzdravičnom sloju pronađeno je nekoliko sitnih ulomaka prapovijesne keramike. Postojanje arheoloških jamskih objekata ili arheološkog kulturnog sloja nije potvrđeno ni u jednom od dvaju probnih rovova.

Lidija Miklik-Lozuk

Summary

In the course of August 2014 the Brodsko Posavlje Museum conducted trial archaeological excavations at no. 14, Vjekoslav Karas Street in Slavonski Brod because a residential-office building was to be constructed at that address. Two test ditches, 13.20 m, namely, 14.20 m long and both 1.60 m wide were explored. Trial excavations revealed a pair of prehistoric pottery shards, although the existence of archaeological pit features or archaeological cultural layers were not confirmed in either of the two explored test ditches.

Redni broj: 50
Lokalitet: Slavonski Brod – zaštićena arheološka zona grada
Naselje: Slavonski Brod
Grad/općina: Slavonski Brod
Pravni status: Z-4953 (arheološka zona)
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od kraja rujna do sredine studenog 2014. Muzej Brodskog Posavlja nadzirao je gradnju EEN objekta na području Elektre Slavonski Brod.
Predmetna trasa ukupno duga oko 2500 m protezala se od Badalićeva naselja na istoku, sjevernim dijelom Ulice Ivana Gundulića, potom skrećući na zapad u Ulicu Petra Svačića i Ulicu Josipa Rimca do križanja sa Zapadnom veznom cestom. Dio predmetne trase nalazi se u sklopu registriranog arheološkog nalazišta unutar gradskog područja Slavonskog Broda. Tijekom arheološkog nadzora nije uočeno postojanje kulturnog sloja, arheoloških objekata i pokretnog arheološkog materijala.

Ivana Artuković Župan
Lidija Miklik-Lozuk

Summary

From late September to mid November 2014 the Brodsko Posavlje Museum conducted archaeological supervision of the construction of an EEN facility in the area of Elektra Slavonski Brod. During the archaeological supervision on the route in question which covered the overall length of about 2500 m no cultural layers, archaeological features or movable archaeological material were observed.

Redni broj: 51
Lokalitet: Utvrda Bijela stijena
Naselje: Bijela Stijena
Grad/općina: Okučani
Pravni status: Z-6386
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U srpnju i kolovozu 2014. nastavljena su sustavna arheološka iskopavanja središnje jezgre utvrde Bijela stijena pokraj Okučana (k.č. 329/1, k.o. Bijela stijena). Voditeljica arheoloških istraživanja bila je Marija Mihaljević sa stručnom ekipom Marinom Matković, mag. archeo., tehničarem Antom Ćalušićem te u suradnji s Ratkom Ivanušcem, dipl. pov. umj. iz Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu. Prema smjernicama konzervatorskog nadzora, arheološka istraživanja nastavljena su na prostoru unutar kvadratne obrambene kule, palasa te uz ovalnu zidinu na istoku.



Ostaci cisterne uz istočni zid palasa (foto: R. Ivanušec)

Konzervatorsko-arheološka iskopavanja 2014. nastavljena su na prostoru središnje jezgre utvrde Bijela stijena, s ciljem uklanjanja kulturnih slojeva unutar kvadratne obrambene kule. Uklanjanjem kulturnih sloja iz unutrašnjosti obrambene kule pronađeni su i ostaci kulturnih slojeva (i podnica) iz kasnog srednjeg vijeka (13./14. st.) pa do novog vijeka (16./17. st.) koji pripadaju razdoblju nazočnosti Osmanlija u prostoru utvrde.
Uklanjanjem kulturnih slojeva (zapuna – sjeverni presjek) unutar obrambene kule otkriven je njezin sjeverni zid. Potvrđeno je kako je kula imala kvadratan tlocrt. Debljina zida u odnosu na unutrašnji prostor određena je približno u omjeru 1 : 2. Sjeverni zid bio je dug 897 cm te najtanji u odnosu na druge zidove. S obzirom na to da se radi o zidu s orijentacijom prema dvorišnom prostoru utvrde, sklop prostorija palasa (stambeni objekti utvrde), njegova debljina iznosila je samo 196 cm. U odnosu na južni, zapadni i istočni zid, sjeveni zid nije kompaktan u čitavoj svojoj duljini. Njegova unutrašnja stranica prelomljena je 210 cm od sjeverozapadnog ugla. Prijelom zida, odnosno njegovo izravnavanje na istočnoj strani te činjenica da je struktura zida izvedena manje kvalitetno u odnosu na zapadni, južni i istočni zid, upućuje na zaključak da je vjerojatno riječ o hitnoj sanaciji oštećenja sjevernog zida kule. U sklopu ovogodišnje kampanje istražen je i prostor sjeverno od obrambene kule te je otvorena jedna poprečna sonda površine 15x6 m u odnosu na uzdužnu os središnje jezgre utvrde. Sjeverno od kule otkriven je zid u duljini od 680 cm. Zid je pronađen paralelno sa sjevernim zidom obrambene kule, u smjeru zapad-istok. Na zapadnoj strani, prema vanjskoj zidini, zid nije sačuvan, a njegov spoj s vanjskom zidinom predmet je istraživanja zapadne vanjske zidine utvrde. Tijekom arheoloških istraživanja 2014., u osi istočnog zida obrambene kule pronađen je još jedan zid u smjeru jug-sjever. Debljina tog zida, kao i poprečnog zida, iznosi 83 cm, što pokazuje da se radi o objektu arhitektonskog sklopa palasa koji je imao stambenu ili gospodarsku namjenu. U odnosu na vanjsku ovalnu zidinu, uključujući i zidove obrambene kule koji pripadaju starijoj romaničkoj graditeljskoj fazi utvrde, zidovi te prostorije zidani su kamenom lomljencem i lomljenim rimskim opekama. U odnosu na starije zidove romaničke graditeljske faze, koji su završno grubo dersovani, vanjska pročelja te prostorije bila su ožbukana tankoslojnom vapnenom žbukom zaglađene strukture, kao i kvadratični stupci arkadnog trijema, što upućuje na to da je prostorija vjerojatno podignuta u sklopu znatne pregradnje i proširenja utvrde s kraja 15. st. ili poč. 16. Uz istočni zid kompleksa palasa otkrivena je i kružna cisterna, građena lomljenim kamenom i prema slaganju kamena očito je da je bila svođena kupolastim svodom. Otkriveni dio cisterne građen je od laporastog kamenja koje obrubljuje unutrašnju strukturu formiranu lomljenim kamenom. Cisterna je pri dnu imala unutrašnji obrub (prsten). Na taj zidani kružni obrub (prsten) nalijegala je zidana kupola cisterne. Kišnica koja se prikupljala u cisternu vjerojatno se slijevala s krovišta palasa, kroz kružni otvor na tjemenu kupole koji se zatvarao kružnim pločastim kamenom. Cisterna je na južnoj strani, uz istočni zid palasa, u svom volumenu imala ugrađenu svojevrsnu stubu, koja je služila kao podloga za postavljanje posude prilikom uzimanje vode iz cisterne. Kameni ulomak (spolij) imao je reljefnu plošnu aplikaciju, koja nije u cijelosti očuvana. Spolij je mogao pripadati dekorativno ukrašenom kamenom okviru ili nekom drugom arhitektonskom elementu starije graditeljske faze utvrde, a nije isključeno da je donesen s neke



Unutrašnjost obrambene kule prije početka istraživanja (sjeverni presjek) (foto: M. Mihaljević)



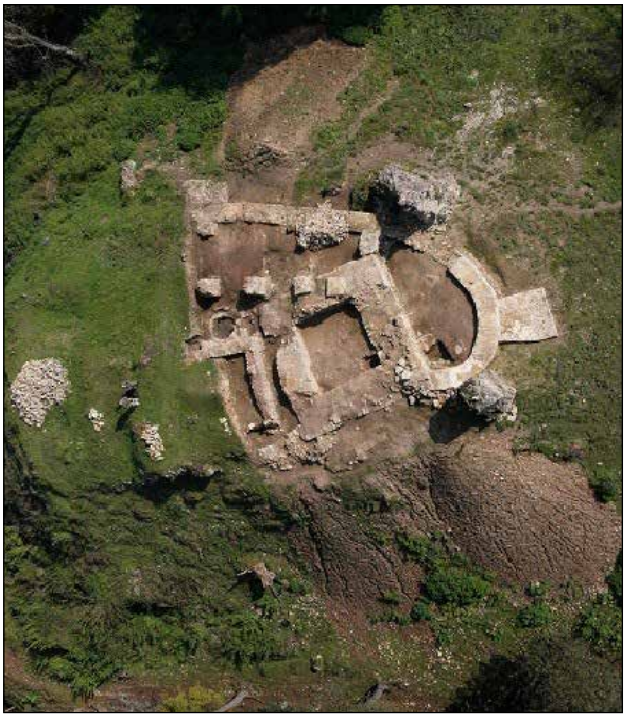
Zračna snimka nalaza građevne strukture središnje jezgre utvrde nakon istraživanja 2014. (foto: M. Hucaljuk)

druge lokacije. Na prednjoj bočnoj strani kamenog profiliranog ulomka urisan je klesarski znak.

Nastavljena su arheološka iskopavanja i na istočnoj strani središnje jezgre utvrde, gdje su i prijašnjih sezona otkriveni ostaci vanjske zidine utvrde. Već u prvoj sezoni iskopavanja su potvrdila kako je vanjska zidina pripada najstarijoj romaničkoj graditeljskoj fazi utvrde. Debljina vanjske zidine identična je kao i na južnoj strani i iznosi 113 cm. Na istoj prostornoj mikrocjelini utvrde, istočno od cisterne palasa, prilikom uklanjanja gornjeg sloja šute pronađen je veći broj cjelovitih i prelomljenih pećnjaka. Uz to, na istočnoj prostornoj mikrocijelini središnje jezgre utvrde, uz vanjsku zidinu osim ostataka istočnog i južnog zida palasa, cisterne i građevnih ostataka vanjske zidine utvrde, otkriveni su ostaci četvrtog stupca arkadnog dvorišnog trijema. Masivan stupac kvadratnog presjeka (107x107 cm) visok je 140 cm. Kao i preostala tri, stupac je zidan lomljenim kamenom, s ubacivanjem lomljenih rimskih opeka. Na stupcu su pronađeni ostaci vapnene žbuke zaglađene teksture, što upućuje na to da je bio ožbukan. Način zidanja i vanjska obrada zida na kojem su pronađeni ostaci zaglađene pročeljne vapnene žbuke upućuju na zaključak da su dvorišni arkadni trijem, cisterna i palas nastali potkraj 15. i početkom 16. st., u razdoblju veće pregradnje i proširenja utvrde. U tom razdoblju utvrda je osim unutrašnje pregradnje dodatno utvrđena masivnim vanjskim kontraforima, koji su prizidani na vanjsku ovalnu zidinu radi obrane od artiljerijske vatre.

Tijekom arheoloških istraživanja 2014., osim otkrića cjeline kvadratne obrambene kule (sjevernog zida), ostataka zidova palasa, cisterne i četvrtog u nizu stupca arkadnog dvorišnog trijema, otkriveno je nekoliko kamenih profiliranih ulomaka arhitektonskih elemenata (doprozornika, dovratnika i jedna puškarnica), koji pripadaju kraju 15. i početku 16. st. Također su konzervirani i otkriveni zidovi obrambene kule i vanjskog lica kontrafora, u skladu sa smjernicama nadležnog konzervatorskog nadzora.

Arheološkim istraživanjima 2014. uz nepokretne nalaze, kamenu arhitektonsku plastiku i građevni materijal, u svim arheološkim cjelinama prikupljena je veća količina ostalog pokretnog arheološkog materijala. Među nalazima najbrojnije je keramičko posuđe te manjim dijelom metalni, koštani, kameni i stakleni nalazi. Prikupljena keramika u svim istraženim cjelinama većinom pripada kuhinjskom posuđu. Prikupljena je i nekolicina ulomaka stolnog keramičkog posuđa, a prepoznatljivi su ulomci lonaca i zdjela. Kao i tijekom dosadašnjih iskopavanja, najzastupljeniji su rubovi keramike, koji su jednostavno odrezani, koso prema unutra ili ravno završeni i blago izvijeni te ulomci



Zračna snimka nalaza građevne strukture središnje jezgre utvrde nakon istraživanja 2014. (pogled s juga) (foto: M. Hucaljuk)

s izraženijim profilima prema van. Ukrašavanje posuđa izvedeno je urezivanjem vodoravnim linijama, plitkim žlijebljenjem te jednostrukom valovnicom ili više nizova vodoravnih valovnica. Nađeno je više rubova i ulomaka trbuha ukrašenih točkastim ubodima (lonci i zdjele). Keramika je pečena u tamnosmeđoj i sivocrnoj boji (lonci, lončići, zdjele i dr.). Stolna je keramika ove godine manje zastupljena, a među njom su nađeni ulomci čaša, boca, vrčeva i zdjela. Keramičko stolno posuđe ukrašeno je premazima crvenom bojom, a u tu skupinu finog posuđa ubraja se i majolika. Među ostalim keramičkim nalazima javljaju se i pećnjaci (u obliku čaše i mamasti). Prikupljeno je i dosta metalnih ili kovinskih nalaza, i to dijelovi odjeće, obuće, oruđa, oružja, alata te kućni uporabni predmeti i sl. Pokretni arheološki nalazi mogu se okvirno datirati od 14. do 17. st.

Marija Mihaljević
Ratko Ivanušec
Marina Matković

Summary

In the course of 2014 archaeological excavations were undertaken in the central core of the Bijela stijena Fort. The interior of the square defence tower, remains of palace walls, cistern, fourth pillars in the arcade series of the court portico and part of the exterior walls (east) were explored. In addition a few stone profiled fragments were found (of a window frame, door frame and an embrasure) dating from the late 15th and early 16th centuries. The collected movable archaeological material (pottery and metal) can provisionally be dated to the period from the 14th to the 17th centuries.

Redni broj: 52
Lokalitet: Utvrda Rašaška
Naselje: Bobare
Grad/općina: Okučani
Pravni status: P- 4621
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U rujnu i listopadu 2014. arheološki je istražena sjeveroistočna strana utvrde Rašaška (k.č. 149, k.o. Bobare). Voditeljica konzervatorsko-arheoloških istraživanja bila je Marija Mihaljević (Arheološki odjel Gradskog muzeja Nova Gradiška), uz stručnu ekipu koju su činili Marina Matković i tehničar Ante Ćalušić. Istraživanja se provode u suradnji i po smjernicama konzervatorskog nadzora Ratka Ivanušeca, dipl. pov. umj., iz nadležnog Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu, a financirana su sredstvima Ministarstva kulture, Grada Nove Gradiške i Brodsko-posavske županije.

Sustavna arheološka istraživanja utvrde Rašaka nastavljena su 2014. na sjevernoj strani središnje jezgre utvrde prema jarku i potoku Rašaška te na istočnoj strani utvrde. Na tom prostoru središnje jezgre u istraživanjima tijekom prethodnih kampanja (2012./2013.) uklonjena su veća urušenja (šuta) te nakupine klesanaca i riječnog kamena. Cilj nove arheološke kampanje bio je nastaviti uklanjanje slojeva zasipa i ostatka urušenja (arheoloških slojeva) te odrediti vanjske tlocrtne dimenzije građevnih ostatka na tom dijelu središnje jezgre utvrde. Ispod urušenja, nakupine kamena,



Popločenje unutar prostorije (P 1) (foto: M. Mihaljević)



Zidovi prostorije (P 1) (foto: M. Mihaljević)



Snimka brončane aplike (foto: D. Doračić)

miješanog sloja zemlje i šute otkriveni su temelji prostorije (radno nazvane P1), veličine 5,70x4,75 m. Otkriveni zidovi te prostorije zidani su klesancima, koji se ističu kvalitetnom klesarskom obradom. Debljina zida prostorije iznosila je od 106 do 112 cm. Vanjsko i unutrašnje lice zida prostorije P 1 nije bilo završno žbukano. Skoro kvadratna prostorija na svojim je uglovima bila ojačana kontraforima dužine 125 cm, što upućuje na to da je vjerojatno bila presvođena križnim svodom. Arheološka istraživanja unutar prostorije prekinuta su na razini otkrivenih temelja. Na jednom dijelu uz temelje unutar prostorije P 1 iskop je spušten niže, kako bi se vidjela i otkrila temeljna stopa te uočilo popločenje načinjeno od nekoliko elemenata arhitektonske plastike koje je vjerojatno izvedeno sekundarno. Kao i tijekom dosadašnjih istraživanja, pronađeno je više ulomaka profilirane arhitektonske plastike. Može se istaknuti kako je posebnost utvrde Rašaška to što je građena u cijelosti od klesanih blokova kamena pješčenjaka. Klesarska obrada kamena, oblikovanje arhitektonskih detalja i upotrijebljenih profilacija, upućuju na to da je vjerojatno riječ o utvrdi iz prve polovine 13. st., kada se templari spominju kao vlasnici zemlje Račeša.

Nastavkom konzervatorsko-arheoloških istraživanja 2014. na sjeveroistočnoj strani središnje jezgre utvrde u svim arheološkim cjelinama prikupljeni su mnogobrojni ostaci pokretnog arheološkog materijala, među kojima su najzastupljeniji ulomci keramičkog posuđa, metalni i koštani nalazi.

Kao i tijekom dosadašnjih kampanja, najbrojnije je kuhinjsko keramičko posuđe, a u manjoj mjeri zastupljena je i fina keramika. Među ulomcima kuhinjskog posuđa

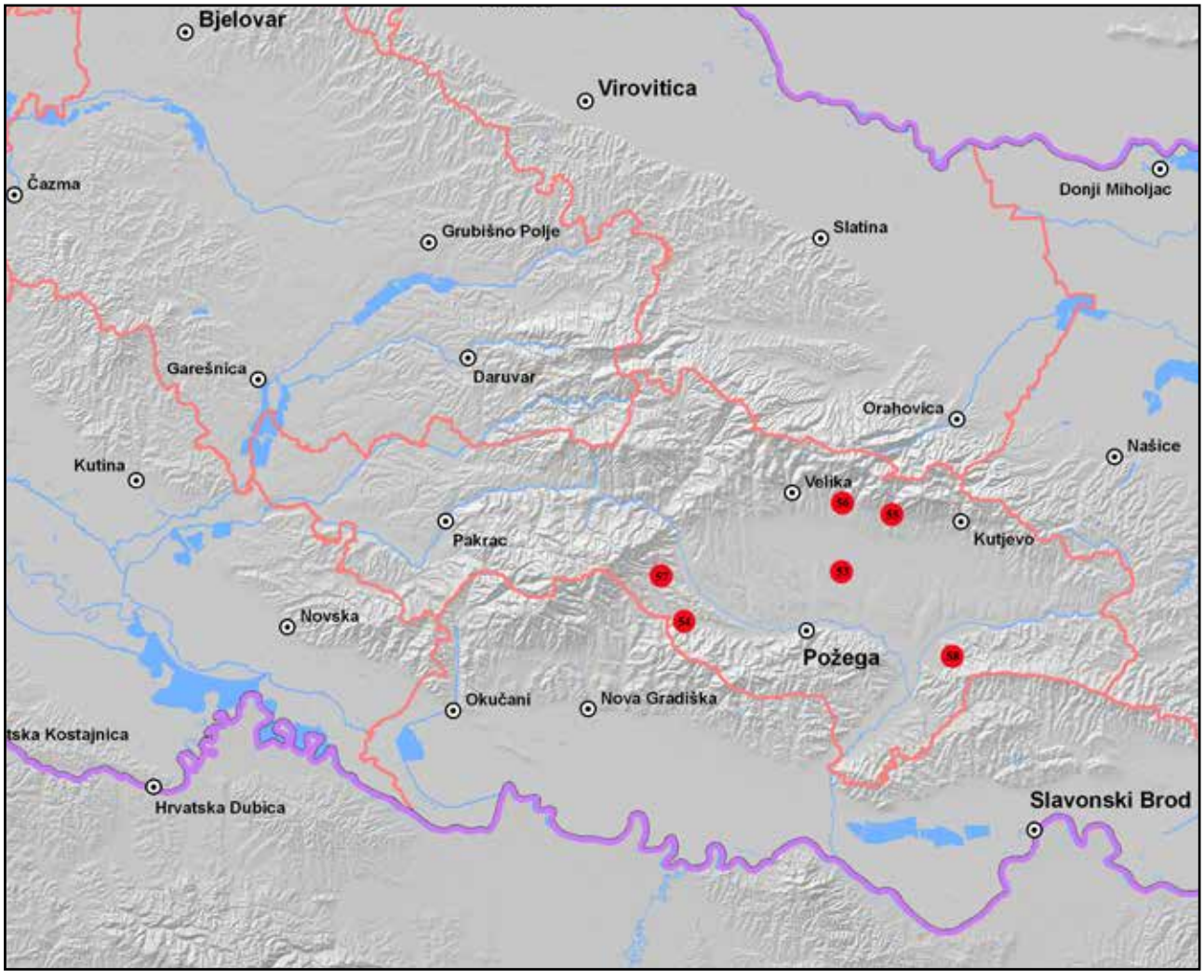
najzastupljeniji su ulomci lonaca i zdjela. Grublja keramika pečena je u svijetlo, srednje do sivocrnoj boji te smeđoj--tamnosmeđoj. I dalje su zastupljeni rubovi keramike koji su jednostavno odrezani, koso prema unutra ili ravno završeni, a u manjem broju i rubovi blaže izvijeni prema van. Ukrašavanje je izvedeno tehnikama urezivanja, žigosanja i dr. Prepoznatljivi su motivi urezanih valovnica te žigosani kraći kosi urezi organizirani u vodoravnu traku. Fina stolna keramika zastupljena je bocama, čašama te čašama na nozi i zdjelama. Finije je fakture, tanjih stijenki, pečena u tonovima svjetlosive i smeđe boje. Uz to su nađeni i ulomci oslikanog posuđa, majolike i cakljene keramike. Među prikupljenim su pokretnim inventarom i nalazi pećnjaka u obliku čaše i dr. Uz keramičke nalaze brojni su i metalni ili kovinski nalazi. Od metalnih nalaza izdvaja se brončana aplika s prikazom grifona. Od ostalih metalnih nalaza pretežu kovani čavli, klinovi, okovi, kućni uporabni predmeti (noževi), dijelovi odjeće (obuća), dijelovi oruđa i alata (razne karike) i oružja (strelice). Pokretni arheološki nalazi (keramika i metal) preliminarno se mogu datirati u 13. – 15. st.

Marija Mihaljević
Ratko Ivanušec
Marina Matković

Summary

In the course of September and October 2014 conservation and archaeological explorations were conducted on the north-east side of the medieval fort of Rašaška. The foundations of room P1, measuring 5.70 x 4.75 m, were found under the demolished layers. The room was built of cut stones which stand out by the quality of their dressing. The width of the room walls ranged from 106 to 112 cm. The interior and exterior face of the room's walls was not rendered. The almost square room was reinforced with 125 cm buttresses on the corners which indicates that the room was most probably vaulted with a cross vault. The dressing of the stone, shaping of architectural details and use of mouldings indicates that it was most probably a fort dating from the first half of the 13th century when the Knights Templars were mentioned as the owners of the *Račeša* land. The movable archaeological finds (pottery and metal) can provisionally be dated to the period from the 13th to 15th centuries.

POŽEŠKO-SLAVONSKA ŽUPANIJA

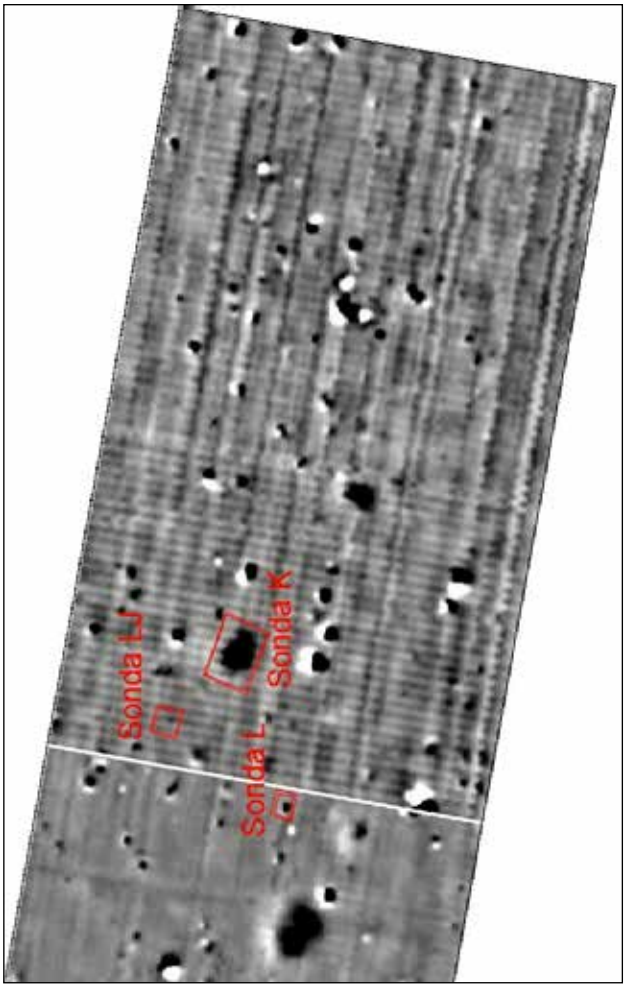


53 Alilovci – Lipje
54 Ivandol – Njive
55 Kagovac
56 Kaptol – Gradci
57 Rudina – benediktinska opatija
58 Tulnik – Blagovišće

Redni broj: 53
Lokalitet: Alilovci – Lipje
Naselje: Alilovci
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: P-4190
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. rujna do 1. listopada 2014., šestu godinu zaredom, trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Alilovci – Lipje. Voditeljica radova bila je Janja Mavrović Mokos, a u istraživanjima su sudjelovali dr. sc. Hrvoje Potrebica s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te studenti dodiplomskog studija na istom Odsjeku.

Prema nalazima geomagnetskih istraživanja, koje je provela tvrtka GEARH d.o.o. pod vodstvom doc. dr. Branka Mušiča, otvorene su tri sonde kako bi se utvrdio karakter nalaza vidljivih na geomagnetskoj snimci. Prva sonda K otvorena je na mjestu gdje je uočena veća, crna mrlja za koju se pretpostavilo da je riječ o stambenom objektu. Druge dvije sonde otvorene su jugozapadno, odnosno sjeverozapadno od sonde K. Prva (sonda L) na mjestu gdje je uočena manja crna mrlja promjera 0,7 m, a druga (sonda



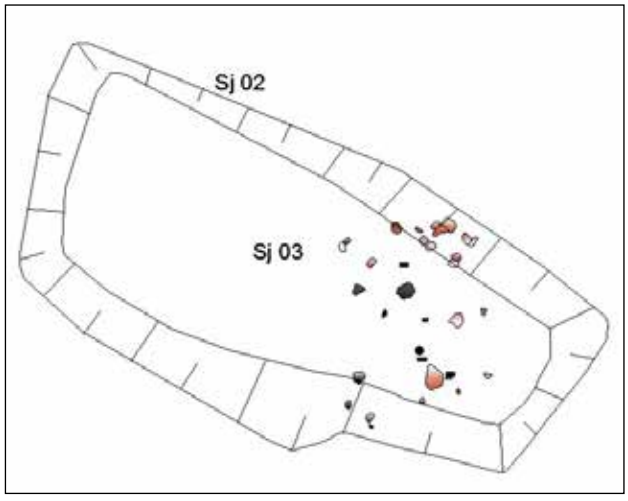
Rezultati magnetometrije i položaji istraženih sondi


Završna situacija u sondi LJ

LJ) na mjestu gdje je uočena svjetlija, nepravilna mrlja dimenzija 0,5x0,4 m.
Prvog dana istraživanja otvorena je sonda K, dimenzija 5x3,5 m. Uklonjen je gornji izorani sloj (Sj 01) do dubine od 30 cm. Sj 01 je sloj sivkastosmeđe zemlje. Definirana je i zapuna jame od tamnosmeđe zemlje s ulomcima keramike i litike (Sj 02), ukop spomenute zapune (Sj 03) te sloj žutosmeđe zemlje s ulomcima keramike i litike (Sj 04). Sj 04, jednako kao i Sj 02, nalazio se ispod Sj 01 i kroz njega je ukopan Sj 03. Sj 04 vjerojatno je operativni nivo zemlje oko jame. Nakon prestanka uporabe spomenute jame, zbog erozije i poljoprivrednog iskorištavanje zemlje, vjerojatno još u prapovijesti, nalazi iz jame bili su razvučeni preko tadašnjeg operativnog nivoa zemlje, odnosno preko Sj 04. Cijela je situacija fotografirana, nakon čega je uklonjen dio Sj 04, kako bi se do kraja mogao definirati Sj 02. Iz Sj 04 izvađeni su nalazi keramike i kamena sjekira. Nakon što je do kraja definiran Sj 02 cijela sonda je postrugana i sve je fotografirano. Na istočnom dijelu Sj 02 očišćena je veća količina keramike, pršljenak i komadi litike. Situacija je fotografirana, napravljena je fotoskica nalaza, a totalnom stanicom uzete su visine nalaza. Nalazi su izvađeni, a Sj 02 je ispražnjen do kraja. Ispod Sj 04 definiran je sloj žute, tvrde zemlje s lesnim lutkicama – zdravica (Sj 05). Pri tome je uočeno kako je Sj 03 bio ukopan kroz Sj 04 i 05. Totalnom stanicom snimljeni su obrisi Sj 02 i 03 te gornji i donji rubovi sonde.
Sonda L, dimenzija 1x1 m, otvorena je oko 12 m jugozapadno od sonde K. Uklonjen je sloj sivkastosmeđe zemlje do dubine od 30 cm, koji je definiran kao gornji izorani sloj (Sj 01). Odmah ispod spomenutog sloja definiran je sloj smeđe zemlje (Sj 02), debljine 80 cm, u kojem nije bilo nikakvih nalaza. Na dubini od 1,30 m pojavio se sloj žute, tvrde zemlje s lesnim lutkicama – zdravica (Sj 03), koji se nalazio ispod Sj 02. Iz Sj 03 odmah je počela izvirati voda pa nije bilo moguće postrugati sondu za završnu situaciju. Takvo je stanje fotografirano. Totalnom stanicom snimljeni su gornji i donji rubovi sonde.
Sonda LJ, dimenzija 1x1 m, otvorena je 2 m sjeverozapadno od sonde K. Uklonjen je sloj sivkastosmeđe zemlje do dubine od 30 cm, koji je definiran kao gornji izorani sloj (Sj 01). Odmah ispod spomenutog sloja definiran je sloj smeđe zemlje (Sj 02), a ispod njega sloj žute, tvrde zemlje s lesnim lutkicama – zdravica (Sj 03). U sondi LJ također



Završna situacija u sondi L



Crtež ukopa i zapune s pripadajućim nalazima u sondi K

nije bilo nikakvih nalaza. Totalnom stanicom snimljeni su gornji i donji rubovi sonde te su sve su tri sonde zatrpane, a istraživanje je završeno.

Ovogodišnja istraživanja na lokalitetu Alilovci – Lipje nadopunila su prošlogodišnja saznanja o trima različitim vremenskim okvirima u kojima je taj relativno malen prostor bilo naseljavan. U sondi K pronađena je eneolitička jama s kvalitetnom keramikom, litikom i pršljenkom. Tijekom šest godina arheoloških istraživanja pronađeni su i istraženi poluukopani stambeni objekti od eneolitika, tijekom srednjega bronČanoga doba pa sve do srednjega vijeka.
Druge dvije istražene sonde, L i LJ, u kojima nije bilo nalaza, omogućit će bolju interpretaciju geomagnetskih podataka s lokaliteta. Naime, geomagnetska istraživanja na oranicama teže se interpretiraju zbog velike količine recentnog željeznog smeća koje je vidljivo na snimci. Neki komadi tog smeća stvaraju jak signal koji se odmah prepozna kao nešto što nije arheologija, no ima i primjeraka koji odašilju slab signal i upućuju na potencijalne arheološke zapune. Tek kada se takvi slabiji signali istraže, ekipa geofizičara prema tim podacima (ako ima ili nema nalaza) stvara bazu podataka za svaki pojedini lokalitet. Budući da u spomenutim sondama nije bilo nikakvih nalaza, pouzdano je utvrđeno da signali određene jačine, koji su slabije vidljivi na geomagnetskoj slici nisu arheološke strukture, već manji komadi recentnog smeća. Iako nisu pronađeni nalazi u dvjema manjim sondama, dobiveni su vrijedni podaci za daljnju interpretaciju već postojećih geomagnetskih slika, a svakako i onih budućih.

Janja Mavrović Mokos

Summary

In the course of June 2014 archaeological excavations were carried out at the prehistoric site of Alilovci-Lipje. This year's excavation supplemented knowledge on three different time frames in which this relatively small area was populated. In probe K an Eneolithic pit with quality pottery and lithics was found. In the last six years of excavations semi-buried residential features were discovered that dated from the Eneolithic period, through the Middle Bronze Age to the Middle Ages.

Redni broj: 54
Lokalitet: Ivandol – Njive
Naselje: Ivandol
Grad/općina: Brestovac
Pravni status: P-4351
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2014. nastavljena su arheološka istraživanja na lokalitetu Njive kod naselja Ivandola (k.o. Busnovi, k.č. 206/1). Voditeljica istraživanja bila je Marija Mihaljević (Gradski muzej Nova Gradiška), uz članice stručne ekipe – Dubravku Sokač Štimac i Marinu Matković. Nepokretne



Snimka objekta prije početka istraživanja (foto: M. Mihaljević)



Zračna snimka sakralnog objekta i dijela ukopa (foto: M. Hucaljuk)

nalaze analizirao je Zorislav Horvat, a istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Lokalitet Njive nalazi se na izduženom grebenu sa središnjim uzvišenjem, na istaknutom platou Babje gore, neposredno uz mjesno groblje (356 m n. v.). Sjeverno od lokaliteta prolazi županijska cesta koja povezuje Požegu s Novom Gradiškom. Prema dosadašnjim spoznajama, smatra se da se na prostoru današnjeg naselja Ivandola u srednjem vijeku nalazio posjed *Odolya* (Odola/Odolja). Prva probna istraživanja proveo je Gradski muzej Požega 1999., pod vodstvom Dubravke Sokač Štimac, a 2013. započela su sustavna istraživanja lokaliteta, čija je voditeljica Marija Mihaljević. U prvoj sezoni istraživanja na lokalitetu je otkrivena rotunda s pravokutnim aneksom, oko koje su pronađeni dječji kosturni ukopi te mnogobrojni pokretni arheološki nalazi datirani od 13. do 16. st. Godine 2014. istražena je unutrašnjost rotunde, ali i prostor oko nje. Otkriveno je da je rotunda završavala polukružnom apsidom. U pravokutnoj prigradnji nalazilo se uzidano stubište te jedna manja prostorija, koja je od rotunde bila odvojena vratima. Sve je to bilo izvedeno vrlo kvalitetno kamenim klesancima, što govori da je investitor bio neka važnija osoba feudalne hijerarhije (ban Borić?). Ulomci kamene plastike odgovaraju romanici i ranoj gotici: dijelovi portala (?), bifora, slijepih lukova, pa i nekim pojedinostima kojima u ovom trenutku nije jasna namjena. Međutim, svi ti ulomci ne moraju potjecati s rotunde te možda potječu s nekog srednjovjekovnog objekta u blizini. Tijekom istraživanja lokaliteta otkriveno je još 28 kosturnih grobova, većinom dječjih. Grobovi nisu ukopani u pravilnim redovima, a i orijentacija grobova varira, iako prevladava ona u smjeru jugozapad-sjeveroistok (glava na JZ). Zamijećeno je da se uz zidove rotunde pojavljuju isključivo dječji ukopi, dok se grobovi mladih i odraslih osoba pojavljuju u širem pojasu u odnosu na rotundu. Pokojnici su položeni u običnu zemlju, u ispruženom položaju na leđima, s rukama prekriženima na trbuhu, zdjelici ili ispruženima uz tijelo. Jedan je pokojnik pokopan u drvenom lijesu čiji su tragovi očuvani (GR-33, orijentiran JZ-SI), a u jednom grobu položena su dva pokojnika – odrasla osoba i dijete položeno između nogu odrasle osobe, suprotnih orijentacija (GR-31, odrasla osoba orijentirana u smjeru JZ-SI, dijete u smjeru SI-JZ). Priloge su sadržavala samo dva groba, a radi se o metalnim kopčama s odjeće (PN=186, GR-31, orijentiran u smjeru JZ-SI) i brončanoj križnoj aplici (PN=185, GR-28, orijentiran JZ-SI). U zapunama pojedinih grobova pronađeni su ulomci kasnosrednjovjekovne keramike, ali vjerojatno je da su tamo dospjeli slučajno prilikom iskopa rake, a tijekom podizanja kostura iz groba 32 pronađen je željezni vršak strelice (PN=188). Svi kosturi poslani su na analizu, stoga će se o pokojnicima moći više reći nakon analiza.
Prilikom istraživanja prikupljena je veća količina ulomaka keramičkih posuda, a zastupljena je gruba i fina keramika, koja po svojim karakteristikama pripada kasnosrednjovjekovnim posudama, loncima, čašama i sl. Pečena je u svjetlosivim do tamnosivim tonovima, s primjesama kalcita te oker do narančastim tonovima s primjesama. Keramika

je ukrašena valovnicama, horizontalnim linijama, ali najzastupljeniji je motiv ukrašavanja kotačić, koji se pojavljuje u više različitih varijanti i kombinacija. Među prikupljenom keramikom nalaze se i ulomci majolike romanjolskog područja (Firenca), koja se datira od 15. do sredine 16. st. Uz vanjski obodni zid na zapadnoj strani pronađena je veća količina ulomaka posuda znatno većih dimenzija, odnosno ulomci grublje keramike pečene u oker do narančastocrvenim tonovima, a na pojedinim ulomcima prisutni su motivi valovnica, aplicirana traka s kosim urezima i kotačić. Od metalnih nalaza ističu se nalazi srednjovjekovnog novca, nekoliko željeznih vršaka strelica, držak noža itd., a osim toga prikupljeno je mnoštvo željeznih klinova i čavala. Metalni nalazi poslani su na konzervaciju, a nakon čišćenja i konzerviranja pojedini će se predmeti moći preciznije datirati. Prikupljeni pokretni arheološki nalazi preliminarno se mogu datirati od 13. do 16. st.
Svi nalazi trenutačno su pohranjeni u Gradskom muzeju Nova Gradiška, a metalni nalazi upućeni su na konzervaciju u Arheološki muzej u Zagrebu te će nakon analiza i obrade biti predani u Gradski muzej Požega. Na lokalitetu se i sljedeće godine planira nastavak arheoloških istraživanja.

dr. sc. Marija Mihaljević
dr. sc. Zorislav Horvat
Marina Matković

Summary

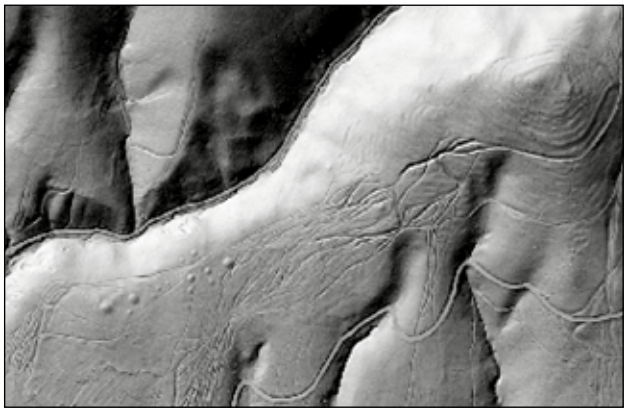
In the course of September and October 2014 excavations at the site Njive near Ivandol were continued. The interior of a rotunda was explored and a semi-circular apse on the north-eastern part of the rotunda found on that occasion as well as a built-in stairwell and a small room in the rectangular bulkhead. The fragments of the stone architectural mouldings found correspond to the Romanesque and early Gothic periods while the dressing of the stone and building method indicate that it was commissioned by an important investor (Ban Borić?). A total of 28 graves was found around the rotunda with skeletal remains, mostly of children and generally oriented in the SW-NE direction. One of the deceased was buried in a wooden casket the traces of which were preserved (GR-33) while the others were laid in the natural soil. The graves did not contain offerings apart from an occasional find connected to the deceased's clothing. In the course of the excavations a significant amount of pottery shards was collected, a few coins, an arrow top, a wedge, nails, etc., dating from the 13th to 16th centuries.

Redni broj: 55
Lokalitet: Kagovac
Naselje: Vetovo, Lukač
Grad/općina: Kutjevo
Pravni status: P-5005
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. istraživana je nekropola iz starijeg željeznog doba na lokalitetu Kagovac iznad sela Vetova i Lukača.



Kagovac, zračna snimka



Kagovac, lidarska snimka (foto: FlyCom)



Kagovac, tumul 1 prije istraživanja (foto: H. Potrebica)

Voditelj radova bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, izv. prof., s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Tijekom posljednjih desetak godina ekipa Centra za prapovijesna istraživanja svake je godine obilazila područje oko nalazišta Kagovac na kojem je bilo zabilježeno osam tumula. Točan broj bilo je nemoguće ustanoviti jer je veći dio nalazišta prekriven neprohodnom šikarom. Brdo na obronku Papuka koji se uzdiže iznad tumula zove se



Kagovac, tumul 1 tijekom istraživanja (foto: H. Potrebica)



Kagovac, sonda 1, uništen ravan grob (foto: H. Potrebica)

Gradac. Na samom vrhu brda (kota 320) ustanovljeno je gradinsko naselje sa složenim sustavom fortifikacija. Uspon od tumula prema gradini vodi putem koji se u višoj šumi jasno ocrtava kao usjek. Zbog tipologije pronađene keramike, a i položaja u krajoliku, ta se gradina veoma vjerojatno može datirati u starije željezno doba i povezati sa spomenutim tumulima. Međutim, unatoč progresivnim tragovima devastacije, taj prostor do sada nije istražen, a nedostajala je i temeljna dokumentacija za evidenciju nalazišta, što upućuje na hitnost primarnog pregleda i izrade temeljne prostorne dokumentacije tog kompleksa.

U vrijeme opisanog istraživanja na području Požeške kotline počeo je djelovati međunarodni arheološki projekt ENTRANS, koji se bavi kulturnim fenomenima željeznog doba. Kako se pružila prilika da se u sklopu projekta lidarskom metodom snimi dio Papuka, odlučeno je da se ta



Kagovac, tumul 1 pogled iz zraka (foto: H. Potrebica)

metoda isproba upravo na području nalazišta Kagovac i Gradac.
Usporedba rezultata dobivenih analizom zračnih i satelitskih fotografija s lidarskim snimkama u svakom slučaju na tako pošumljenom području daje golemu prednost lidarskim snimkama koje jasno otkrivaju 15 humaka na nekropoli, na kojoj se tijekom posljednjih desetak godina znalo za njih osam! Uz to, pokazuje se da je utvrđeno naselje imalo jedan unutrašnji dio izdvojen zasebnom fortifikacijom (svojevrsnu „akropolu") i da je organizirano u niz koncentričnih terasa koje se šire i izvan vanjske fortifikacije. Na otprilike pola puta između naselja i nekropole uočen je još jedan do sada nepoznat usamljen humak.
Nastavlja se rad na sirovom materijalu lidarskih snimki te će se, ako se potvrde preliminarne pretpostavke, dobiti iznimno točna slika terena koja se može geokodirati i tako kompenzirati izrada geodetske snimke nalazišta koja se u tom slučaju može zamijeniti samo snimanjem ključnih točaka, odnosno poligonima koji će biti potrebni za istraživanje pojedinih objekata.
Pregled terena prema lidarskim snimkama omogućio je da se u inače neprohodnoj šumi i šikari pronađe svih petnaest tumula. Nažalost, na svima su vidljivi tragovi pljačke na vrhu, a dva su raskopana sa strane i vjerojatno u potpunosti uništena. Postoje određena saznanja o toj devastaciji i ti će podaci biti uključeni u završni izvještaj, ali sve upućuje na relativno nedavnu ekstenzivnu devastaciju koja bi se mogla ponoviti, stoga je hitnost zahvata na tumulima time još naglašenija.

Tumul 1
Radi uvida u strukturu tumula odlučeno je da se sondira jedan od tumula koji su najbliži trenutačno aktivnom šumskom putu, a time i najizloženiji potencijalnoj devastaciji. Odmah na početku istraživanja na vrhu tumula uočen je pokrovni sloj kamena, pa se može pretpostaviti da je i na toj nekropoli riječ o drvenim komorama koje su obzidane kamenom, poput onih u Kaptolu. Specifičan je element svojevrstan plašt od plosnatog kamena koji se širi kroz otprilike polovicu nasipa i ispod kojeg se također nastavlja nasip. To je za sada nepoznat oblik grobne konstrukcije na tom prostoru i upućuje na iznimno zanimljivu grobnu cjelinu. U nasipu tumula pronađeno je nekoliko ulomaka keramike koji nisu izgledali kao da pripadaju halštatskoj keramografiji, a litičko oruđe pronađeno na periferiji tumula upućuje na to da je možda riječ i o znatno starijem sloju na istom nalazištu.


Kagovac, sonda 1, ulomci kostolačke posude (foto: H. Potrebica)

Sonda 1
Posebno je iznenađenje bilo otkriće keramike na korijenu jednog izvaljenog drveta, za koje se ispostavilo da potječe iz uništenog halštatskoga groba iz kojeg je doslovno izraslo stablo. Riječ je o ravnom grobu u jami, što je do sada jedinstven slučaj na tom prostoru, a sadržavao je veoma zanimljive posude (posebno se ističu zdjela i plitica) i jedan manji željezni povijeni nož karakterističan za razdoblje halštata, kako u muškim tako i u ženskim cjelinama.
Na dnu sonde, koja je otvorena kako bi se u potpunosti istražio ravan paljevinski grob, uočen je još jedan kulturni sloj u koji je ukopan spomenuti grob. Na samom kraju sondiranja u opisanom sloju pronađeni su ulomci zdjele kostolačke kulture! U tom svjetlu vjerojatno se mogu tumačiti i nalazi iz nasipa sondiranog tumula.
Sondirani tumul eksperimentalno je snimljen iz zraka primjenom bespilotne letjelice kako bi se provjerilo može li se složena kamena struktura dokumentirati fotogrametrijskom metodom uz snimanje zračnih fotografija iz malih visina.

S obzirom na realnu opasnost od pljačke tumula, trebalo bi što prije nastaviti istraživanje. Svakako treba istražiti jedan tumul kako bi se dobio uvid u strukturu tih spomenika i sastav nalaza, što je neophodno za planiranje većeg istraživanja. Istodobno treba utvrditi stanje oštećenosti i gustoću ravnih grobova, a u stručni tim svakako treba uvrstiti i stručnjaka za kostolačku kulturu kako bi se prilikom uočavanja eneolitičkog materijala i/ili slojeva taj segment istraživanja prepustio ekspertnom vodstvu.
Prilikom istraživanja za dokumentaciju se svakako isplati razvijati i upotrebljavati fotogrametrijski sustav, koji uključuje i zračno fotografiranje iz manjih visina jer znatno pridonosi kvaliteti dokumentacije te ubrzava proces i u konačnici mu smanjuje cijenu.

Literatura

Potrebica 2013 H. Potrebica, Kneževi željeznog doba. Arheološke studije halštatske kulture, Meridijani, Samobor, 2013.

dr. sc. Hrvoje Potrebica

Summary

In the course of 2014 a necropolis from the Early Iron Age was investigated at the site of Kagovac, above the town of Lukač. By a combination of techniques which included LIDAR scanning, field surveys and directional probing at the site of Kagovac a very large Hallstatt complex was discovered which seemed just as interesting as the one in Kaptol the more so as it has never been explored earlier. Such a small distance (about 6 km) between two such centres indicates the specific place of the Požega valley in the supra-regional Iron Age communication network, and thereby to the exceptional value of this area for studying

the Hallstatt cultural complex on the whole. Apart from the established settlement and cemetery under tumuli, it seems that we are encountering for the first time a flat cemetery between the tumuli while the layer of the Kostolac culture gives additional complexity to the site. This Eneolithic layer still has to be defined but it undoubtedly represents a valuable and rate site that should be included in future excavation plans of this multi-layered site.

Redni broj: 56
Lokalitet: Kaptol – Gradci
Naselje: Kaptol
Grad/općina: Kaptol
Pravni status: Z-4420
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. istraživane su nekropole i naselja iz starijeg željeznog doba na lokalitetu Gradci u blizini Kaptola. Voditelj radova bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, izv. prof., s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Tragove gradinskog naselja i druge grupe tumula na brdu Gradcima pokraj Kaptola još 1975. uočila je ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu, kada je od 1965. do 1971. istraživala nekropolu na Čemernici. Istraživanje koje je sada u tijeku na nalazištu Gradci počelo je 2001. godine. Lokalitet pokriva preko 10 hektara i nalazi se pri vrhu jednog od južnih obronaka Papuka, na apsolutnoj nadmorskoj visini od otprilike 450 m. Riječ je o nekropoli pod tumulima iz starijeg željeznog doba, na kojoj je do sada uočeno 25, a istraženo 15 humaka.
Arheološko istraživanje na nalazištu Gradci ove je godine uključivalo tumul 17 na nekropoli i sondu 6 na utvrđenom naselju. Voditelj obaju istraživanja bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, izv. prof., a zamjenica dr. sc. Janja Mavrović. Istraživanja su u najvećoj mjeri financirana sredstvima Ministarstva kulture, a financijsku potporu pružili su Grad Požega i Općina Kaptol. Istraživanja su u znatnoj mjeri financirana i vlastitim sredstvima Centra za prapovijesna istraživanja.



Tumul 17, prije istraživanja



Tumul 17, rad na komori



Tumul 17, lonac izvan komore

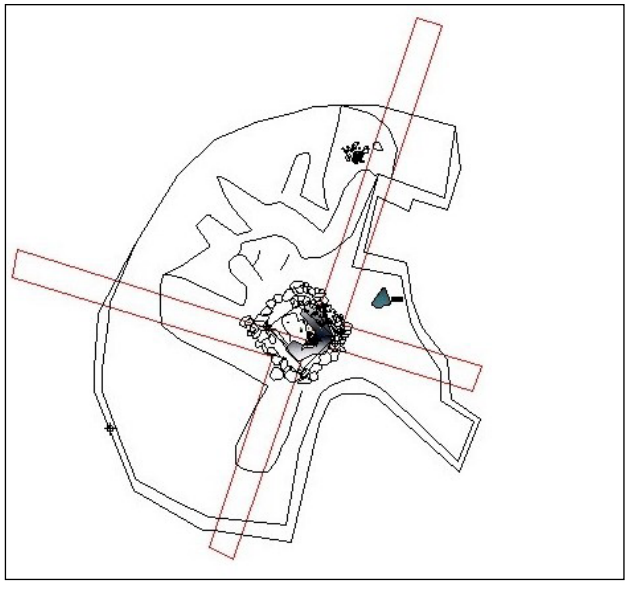
Tumul 17
Tumul se nalazio na sjevernom dijelu nekropole, odmah iza najsjevernijeg tumula 16 i s obzirom na veličinu i položaj, čini se kao da su činili nekakvu cjelinu. Taj je tumul pokusno geofizički istražen kako bi se utvrdilo mogu li geofizička istraživanja pridonijeti dokumentiranju stanja i rasporeda konstrukcija pod tumulima bez fizičkog iskopavanja. Za testiranje te metode odabran je upravo tumul 17 jer je već otprije označen kao prioritetan za buduća istraživanja. Razlog tomu bili su uočljivi tragovi stare devastacije nasipa na površini tumula. S obzirom na to da je sječom šume ostao na otvorenom i da je ljudska aktivnost u tom prostoru bila pojačana, povećala se mogućnost ponavljanja iste situacije i devastiranja unutrašnjosti tumula.
Istraživanje je započelo standardnim postupkom, odnosno križnom metodom s pomakom u sredini kako bi se dobila dva jedinstvena presjeka. Relativno brzo ispod nasipa pojavio se kameni obzid komore. Nakon što je u svim kvadrantima dosegnuta zdravica, dokumentirani su presjeci i profili te su potom uklonjeni. Zdravica se javlja u dvama oblicima: kao žuta tvrda zemlja s primjesama (žuti bagar) te kao veliko rasuto kamenje od gnajsa nepravilnog oblika



Tumul 17, komora s karboniziranim drvom



Sonda 6, ognjište



Tumul 17, nacrt s komorom i obrisom žive stijene



Sonda 6, tijekom istraživanja

pomiješano sa zemljom koje je ispresijecala podloga od bagara.

Neposredno prije toga, uz rub sjevernog profila u SZ kvadrantu nađen je ukop u sloj tvrđe žute zemlje s većim kamenjem u kojem je pronađen jednostavan keramički lonac ukrašen crnim slikanjem na crvenoj podlozi i veoma sličan primjercima pronađenima na Kapiteljskoj njivi u Dolenjskoj. Nakon što su se dokumentirala sva četiri lica kamenog obzida te njegov tlocrt, počelo je otvaranje komore. Na vrhu SI dijela komore u SJ 02 bili su ulomci triju keramičkih posuda, a u istom sloju pronađeni su i fragmenti izgorenih brončanih predmeta i ulomci keramičkog lonca. Čini se da su ti nalazi stajali na sloju koji je interpretiran kao gornje pokrovne daske. Unutar komore pronađeno je relativno malo veoma fragmentiranih nalaza s izrazitim tragovima gorenja: fragmentirani brončani i željezni predmeti, tri keramička pršljena, obrađeni komad drva, ulomci keramičkih posuda, maleni ulomci željeznih predmeta. Međutim, najvažniji su nalaz svakako grumeni grafita koji su se nalazili uz ulomak keramičke posude i kostiju. Ispod komore bila je prirodna stjenovita podloga. Nakon dokumentiranja uklonjen je kameni obzid komore i prokopan je kontrolni rov kroz zdravicu na mjestu komore u širini od cca 70 cm kako bi se u potpunosti uklonila mogućnost postojanja nekih dubljih struktura.

Tumul 17 po unutrašnjoj je konstrukciji veoma sličan tumulu 16. Sadržavao je središnju komoru od drva obloženu suhozidom i vjerojatno prekrivenu kamenom, međutim dojam je da je sačuvanost daleko lošija. Teško je reći je li to rezultat erozije ili ljudske intervencije (pljačke ili modifikacije). Na to upućuje i veoma malo pokretnih nalaza. Kako nema kronološki osjetljivih metalnih nalaza, teško je odrediti kronološki okvir za taj tumul, stoga bi se on tek na osnovi keramike mogao okvirno datirati u razvijeni halštat (Ha C2-Ha D1). S druge strane, ulomci spaljene bronce (privjesci na lančiću, narukvice i perle), kao i tri keramička pršljenka, upućuju na to da je riječ o ženskom grobu.

Posebno je vrijedan nalaz grumenja sive tvari, vjerojatno grafit. To je prvi neposredan dokaz da je grafit kao sirovinski resurs imao važnu ulogu u strukturi moći zajednice, čije je središte bilo u Kaptolu.



Sonda 6, nalazi kod ognjišta in situ



Sonda 6, zid od lijepa

Detaljnije kronološke i interpretativne odrednice omogućit će konzervacija i kemijske analize grafita koje će biti provedene u najkraćem mogućem roku – ovisno o raspoloživim sredstvima.

Sonda 6

Krajem prošle godine, tijekom obilaska utvrđenog kneževskog sjedišta na arheološkom nalazištu Kaptol – Gradci, utvrđeno je da je nastala devastacija nalazišta proširivanjem šumskog puta buldožerom na južnoj strani gradine. Buldožer je ušao kroz glavni ulaz u gradinu na jugozapadnom kutu utvrđenog prostora. Kako je taj ulaz usječen u stijenu, svako struganje navedenih stijena zauvijek je uništilo tragove u njima koji su mogli pokazati prapovijesne uglodane tragove kola, kao i tragove mehanizma u kojima su bila uglavljena vrata utvrde. Neposredno iznad toga u profilu je vidljiv presječen suhozidni bedem s trima ukopima, koji bi mogli biti jame od stupova.

Na jugoistočnom kutu gradine u profilu uz put bila je vidljiva presječena podnica halštatske kuće, a na novoproširenom putu vidljivi su ostaci gara i lijepa uništenog djela kuće. Buldožer je izišao s prostora gradine na samom jugoistočnom kutu i zaustavio se neposredno pred nekropolom. Ostale devastacije nisu bile površinski vidljive.

Nakon pregledavanja terena utvrđeno je da su na sjevernom rubu proširenog puta jasno vidljivi arheološki slojevi iz kojih ispada vrijedan materijal (profilirane posude, utezi tkalačkog stana, komadi profiliranog lijepa…) te da se na samom putu vide tragovi koji bi mogli upućivati na podnice kuća. Zbog svega navedenog odlučeno je da se prostor potencijalne kuće zaštitno istraži kako bi se utvrdili razmjeri devastacije i prava priroda objekta koji se pojavio na taj način, te spriječila daljnja erozija arheološkog materijala iz rubova proširenog puta.

Sonda 6 otvorena je uz šumski put uz čiji se rub naziru tragovi lijepa i keramike. Skinut je humusni sloj ispod kojeg se nalazi sloj žute rasute zemlje, ispod kojeg se pojavio sloj crno-smeđe rasute zemlje (SJ 3) u kojem je pronađen i najveći broj nalaza poput ulomaka keramike, lijepa i gara, rastirač za kameni žrvanj, uzorci pougljenenih plodova i sjemenki, pršljenci, ulomak brončanog lima i polirana keramička zdjela s okomitim kanelurama na trbuhu. U donjem dijelu tog sloja, u SI dijelu sonde nađeno je ognjište koje se sastoji od podloge od oblutaka i glinenog premaza (narančastocrvena tvrda nabijena zemlja), a uz ognjište je pronađen komad grafitnog škriljevca.

Sjeveroistočno od ognjišta pronađen je zid od lijepa koji se nalazi uz sam rub žive stijene koja stoji okomito uz lijep, što znači da je kamena podloga zatesana kako bi se napravili zidovi kuće. U svim stratigrafskim jedinicama ispod SJ 3 pronađeno je dosta raznovrsnih nalaza sve do SJ 10, odnosno sloja žućkastosmeđe sipke zemlje s puno manjeg kamenja. Sonda je proširena prema sjeveru i otkriveno je još nalaza (ulomci keramičkih posuda i kamenih predmeta poput brusa), kao i još jedno ognjište.

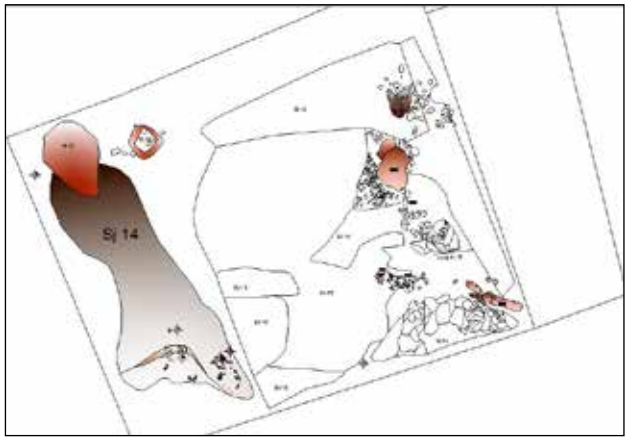
Stanje u sondi je dokumentirano, bespilotnom su letjelicom načinjene fotoskice, nakon čega je započelo čišćenje južnog profila kako bi se u stratigrafsku sliku sonde uklopio i sloj koji je primarno uočen zbog devastacije prilikom proširenja puta, a koji se do sada nije povezao sa stratigrafijom sonde. Ispod SJ 10 definiran je SJ 14 (sloj crne masne zemlje u kojoj su pronađeni piramidalni utezi, pršljenci, ulomci keramičkih posuda, ugljen i kosti). Jednako tako, pokazalo se da je lijep uz šumski put u SZ kutu sonde još jedno ognjište na čijem se rubu nalazi manja peć apsidalnog oblika.

Na slojevima iznad SJ 10, odnosno na prostoru oko ognjišta, svi nalazi upućuju na vrijeme kasnog halštata i ranog latena, što je golemo iznenađenje jer se u uobičajenoj kulturnoj slici smatra da naseljenost u tom razdoblju na prostoru istočnog halštatskog kruga drastično pada, odnosno da se velika središta napuštaju i/ili su uništena. Na naselju su bili očekivani nalazi koji se mogu datirati u isto vrijeme kao i tumuli, koji su se počeli pojavljivati tek potkraj ove kampanje u SJ 14 i niže. Čini se da je to sloj klasičnog halštata istodoban s tumulima koji je u jednom trenutku bio prekriven nivelacijom od zemlje i šljunka (SJ 10) na kojem su nastali objekti kasnog halštata i ranog latena. Drugi slojevi ispod i oko SJ 14 mogli bi biti dio iste kuće iz vremena klasičnog halštata koja je propala i na neobičan se način preslojila ili pripadaju mlađoj fazi te kuće. Zanimljivo je primijetiti da svi nalazi iz te kuće pokazuju izrazite tragove gorenja.

Iako SJ 14 nije definiran do kraja, istraživanje je zbog vremenskih i financijskih ograničenja moralo biti zaustavljeno.



Sonda 6, donja kuća (SJ 14) situacija na kraju istraživanja



Sonda 6, crtež situacije na kraju istraživanja

Izvađeni su svi vidljivi pokretni nalazi kako bi se do nastavka istraživanja na adekvatan način zaštitilo i privremeno zatvorilo nalazište. Na jednak je način, uporabom geotekstila i građevinske folije te zaštitnim slojem zemlje, zaštićena i ostala površina sonde u skladu sa standardima struke.

Literatura

Potrebica 2013 H. Potrebica, Kneževi željeznog doba. Arheološke studije halštatske kulture, Meridijani, Samobor, 2013.

dr. sc. Hrvoje Potrebica

Summary

In the course of 2014 the necropolises and settlements from the Early Iron Ages were excavated at the site of Gradci in the vicinity of the town of Kaptol. By its interior construction tumulus 17 is very similar to tumulus 16. It consisted of a central wooden chamber lined with dry stone walls and most probably covered by stone, although the impression one gets is that its preservation is quite inferior. It is difficult to say whether it was the result of erosion or human intervention (plunder or modification). The assumption is confirmed by the very small amount of movable finds.
Given that there are no chronologically sensitive metal finds it is difficult to determine the chronological frame for this tumulus. Only on the basis of the pottery it was possible to roughly date it to the developed Hallstatt (Ha C2-Ha D1). On the other hand, the fragments of scorched bronze (chain pendant as well as bracelets and pearls) including three ceramic discs indicate that it was a woman's grave.
The lumps of a grey matter – probably graphite that were found are particularly valuable. It was the first direct evidence that graphite as a raw material had an important role in the structure of power in the community which had its centre in Kaptol.
Probe 6 in the south periphery of the established settlement was introduced due to devastation caused by the expansion of the forest road along the south edge of the hill fort. In spite of expectations, only the remains of a house severely damaged by fire and probably by later date erosion were found. This area has not been conclusively defined but is abundant in pottery finds and weaving equipment. All finds from this area manifested severe traces of burning. At some point the space above the house was levelled with earth and gravel and new late Hallstatt and early La Tene structures built there which was quite surprising since in the traditional culture perception it is considered that the population in that period in the area of the eastern Hallstatt circle fell drastically, namely, that large centres were being abandoned and/or destroyed. This horizon too is abundant with various finds and parts of architecture (hearths and walls) which opens a completely new chapter in the investigation of the cultural dynamics of this part of Carpathian valley.

Redni broj: 57
Lokalitet: Rudina – benediktinska opatija sv. Mihovila arkanđela
Naselje: Čečavac
Grad/općina: Brestovac
Pravni status: Z-2314
Razdoblje: SV
Vrsta radova: revizijsko istraživanje, izrada dokumentacije, konzervacija, rekonstrukcija

U srpnju 2014. arheološki je istražena crkva benediktinske opatije sv. Mihovila arkanđela na Rudini. U radovima su, uz voditeljicu istraživanja dr. sc. Tajanu Pleše (Hrvatski restauratorski zavod), sudjelovali i dr. sc. V. Vyroubal, P. Sekulić i D. Lončar, a fizičku je ispomoć osigurao građevinski obrt Voluta j.d.o.o. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Benediktinska opatija u Rudini nalazi se na vinorodnim obroncima Psunja, sjeverno od sela Čečavca (k.o. Šnjegavić, k.č. 1344). Prvi (poznati) spomen opatije jest onaj iz 1279., no pretpostavlja se kako je bila osnovana gotovo stoljeće prije toga. Nadalje, pretpostavlja se kako su je redovnici napustili sredinom 16. st.
Sustavna arheološka istraživanja rudinske opatije započela su 1980. godine (Gradski muzej u Požegi). Tijekom tih radova u cijelosti je istražena grobna kapela (pravilno



Pogled sa zapada na opatijsku crkvu nakon revizijskih istraživanja (foto: T. Pleše)



Pogled sa zapada na opatijsku crkvu nakon konzervacije i rekonstrukcije temelja baza i baza stupova (?) (foto: T. Pleše)

orijentiran manji jednobrodni objekt zaključen plitkom polukružnom apsidom), koja je konzervirana 1982. godine (krune temelja zaštićene su betonskom glazurom). Arheološka istraživanja nastavljena su od 1986. do 1989. te 2000. godine (Gradski muzej u Požegi), a istražena je opatijska trobrodna crkva s trima polukružnim apsidama te veći dio opatije (ukupna pretpostavljena površina oko 1250 m²). Nakon istraživanja (koja, nažalost, nisu bila cjelovita) dio je istraženih temelja i zidova konzerviran postavljanjem betonske krune, no bez prethodnog konzerviranja

zidne mase. Godine 2001. antropološki je analiziran dio pronađenog osteološkog materijala (Antropološki centar HAZU). Iste je godine napravljen opći geodetski situacijski plan istraženog dijela opatije (Kučinić d.o.o.). Arheološka su istraživanja nastavljena 2002. i 2003. godine (Institut za arheologiju, Zagreb), kada su djelomično istraženi istočni dio središnje lađe te zapadno pročelje opatijske crkve.
Nakon arheoloških istraživanja 2003. rudinska je opatija ostala prepuštena neizbježnom djelovanju vremena. Zbog pogubnog djelovanja atmosferskih uvjeta na navedenom metodom zaštićene zidove, došlo je do snažne dilapidacije zidne mase, a cijeli je prostor opatije zarastao u gustu vegetaciju.
Revizijska su istraživanja započela 2013. godine (voditeljica istraživanja dr. sc. T. Pleše, Hrvatski restauratorski zavod). Kako bi bilo moguće napraviti iscrpan elaborat revizijskog karaktera, sa smjernicama za daljnje upravljanje tim objektom, bilo je prijeko potrebno temeljito dokumentiranje postojećeg stanja istraženog dijela objekta. Stoga je, uz suglasnost nadležnog Konzervatorskog odjela u Požegi i Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom, iz rudinske opatije u cijelosti uklonjena vegetacija te je potom temeljito dokumentirana fotografiranjem (HRZ) i metodom laserskog 3D skeniranja (Vektra d.o.o.). Prema tako prikupljenim podacima napravljena je cjelovita nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.

Tijekom revizijskih istraživanja 2014. u crkvi je pronađeno 35 intaktnih kosturnih ukopa, od kojih su tri bila ukopana u zidanu grobnicu između zapadnog pročelja i prve južne baze stupa (?) u južnom redu, jedan u zidanoj grobnici između srednje i istočne baze stupa (?) u sjevernom redu, a ostali u grobnicama/rakama ukopanim u nekompaktan kameni živac. Pronađeni ljudski osteološki materijal analiziran je u Antropološkom centru HAZU-a. Pokretni metalni nalazi (novac, kopče, prstenje, gumbi i dr.) obrađeni su u Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza, dok je ukras okovratnog dijela haljine obrađen u Odjelu za tekstil, papir i kožu HRZ-a.
Novoistražene su strukture dokumentirane fotografiranjem s tla (HRZ) i iz zraka (Lupercal j.d.o.o.) te 3D laserskim skeniranjem (Vektra d.o.o.). Prema tako prikupljenim podacima napravljena je cjelovita nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.
Nakon opisanih radova potvrđeno je kako su južni temelj i zid te temelji i zidovi svih triju apsida bili djelomično presloženi te u većoj mjeri prekriveni betonskom glazurom tijekom građevinskih radova početkom 20. st., kada su na jednak način bili u cijelosti prekriveni zapadni te sjeverni temelj, kao i pet od sveukupno šest baza stupova (?). Nažalost, ti su radovi bili izvedeni bez cjelovitih istraživanja te bez prethodnog dokumentiranja. Kako je betonska glazura izvedena u izravnom kontaktu s tlom, s vremenom su gornje plohe počele pucati i pomicati se.
Radi prezentiranja rudinske opatijske crkve bilo je potrebno započeti njezinu konzervaciju i restauraciju. Kako nije moguće potvrditi izvorne dimenzije baza stupova (?), dogovoreno je kako će biti izvedeno neutralno, simetrično rješenje (100x100 cm), proizašlo iz konstruktivne logike odnosa baza stupova (?) i pravokutnih lezena (po tri na sjevernom i južnom zidu). Pozicije središnjih osi baza određene su prema simetrali širine lezena (na osi sjever-jug) te prema simetrali ramena apsida (na osi istok-zapad). Nakon tih radova interijer opatijske crkve djelomice je zatrpan. Opisane je radove (financirane sredstvima Ministarstva kulture) izveo građevinski obrt Voluta j.d.o.o., u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Požegi. Radove su nadzirali voditeljica radova dr. sc. T. Pleše, T. Kučinac, d.i.a., (obje HRZ) te djelatnici nadležnog konzervatorskog odjela.

Literatura

Andrić 1998 S. Andrić, Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkanđela na Rudini, Zlatna dolina: godišnjak Požeštine, 4, Požega, 1998: 31 – 57.
Pleše, Sekulić 2014 T. Pleše, P. Sekulić, Čečavac – Rudina, benediktinska opatija sv. Mihovila Arkanđela. Elaborat o revizijskim istraživanjima opatijske crkve provedenim tijekom 2014. godine (svezak 1 i 2), pismohrana HRZ-a, Zagreb, 2014.
Španiček 2013 Ž. Španiček, Rudina: arheološka baština kao konzervatorski problem, u: Radovi s okruglog stola Rudina – prošlost u budućnosti (ur. D. Jelčić et al.), Radovi Zavoda za znanstveni u umjetnički rad HAZU u Požegi, 2, Zagreb – Požega, 2013: 163 – 174.

dr. sc. Tajana Pleše

Summary

In the course of 2014 complete revisionary archaeological excavations were undertaken at the Benedictine Abbey Church of St Michael the Archangel in Rudina. The abbey is located on the slopes of Psunj, north of the village Čečavac. The abbey was mentioned for the first time (as far as it is known) in 1279, although it is assumed that it was founded almost a whole century earlier. Furthermore, it is assumed that the monks left the abbey in the mid-16th century. The Rudina abbey was partially explored in 1980, 1986-1989, 2000 (by the Municipal Museum in Požega) and in 2002-2005 (by the Institute for Archaeology, Zagreb). In the course of 2013 revisionary explorations of the abbey were undertaken with the aim of making an architectural record of the existing state with an accompanying technical description. Complete revisionary archaeological explorations of the abbey church were conducted in 2014. At the same time conservation and reconstruction works on the foundation and column bases (?) of the church were conducted.

Redni broj: 58
Lokalitet: Tulnik – Blagovišće
Naselje: Tulnik
Grad/općina: Pleternica
Pravni status: R-505
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. arheološki je istraživan prapovijesni tumul Blagovišće kod sela Tulnika. Voditelj radova bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, izv. prof., s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.



Radovi na terenu (foto: H. Potrebica)



Stratigrafija tumula Blagovišće (foto: H. Potrebica)



Blagovišće, zračna snimka (foto: M. Vuković)

Na sjeveroistočnom rubu sela Tulnika nalazi se skupina od nekoliko iznimno velikih tumula za koje se pretpostavlja da su grobni humci. Spomenuti se tumuli u nizu protežu od ruba ravnice uz rijeku Londžu do dominantne kote na obroncima Dilj-gore. Humci variraju u veličini i promjer im se kreće od 20 m pa do čak 70 m, dok se sačuvana visina kreće od 2 m pa do preko 10 m.

Na početku istraživanja kombinacijom različitih nedestruktivnih metoda snimljeno je početno stanje nalazišta u blizini sela Tulnika. Na temelju tog pregleda utvrđeno je da je najugroženija cjelina višestruko oštećeni tumul Blagovišće. Na vrhu tog tumula nalazio se ljevkast otvor promjera otprilike 4 m pri vrhu, a dubine veće od 3 m. Sjeverna strana tumula teško je oštećena iskopom puta, a vjerojatno i kanala još sedamdesetih godina 20. stoljeća. Iste je godine uklonjen zemljani nasip na vrhu tumula kontaminiran neovlaštenim iskopavanjima te je provedena prva faza sustavnih geofizičkih mjerenja kako bi se dobio uvid u pravu strukturu

i karakter tog nalazišta. Sljedeće godine načinjen je puni presjek nasipa tumula u smjeru sjever-jug po liniji udaljenoj od zapadnog ruba otprilike 4 m.

Primaran je cilj zaštitnog istraživanja 2014. svakako istražiti taj veoma vrijedan spomenik kojem svakodnevno prijeti devastacija i koji je u nedavnoj povijesti nekoliko puta bio teško oštećen, prije nego što na njemu nastane neka nepopravljiva šteta. Međutim, jednako je važan cilj stvaranje adekvatnog metodološkog paketa za istraživanje velikih tumula kakvih nema mnogo, ali se nalaze u gotovo svim dijelovima središnje Europe, kao i na širem euroazijskom prostoru, a sličnih spomenika ima i u Sjevernoj Americi. Upravo zbog toga u znanstvenim i zaštitarskim krugovima postoji velik interes za razvijanje adekvatnog metodološkog paketa kojim bi po potrebi na sustavan način moglo započeti istraživanje tih spomenika. Ključan dio te metodologije jest puna integracija nedestruktivnih metoda (poput geofizike) u postupak iskopavanja koji je vođen ponajprije kriterijima kvalitetne dokumentacije spomenika i uzorkovanja njegovih pojedinih elemenata za potrebe znanstvenih analiza.

Radovi 2014. započeli su uklanjanjem zaštite od prethodne sezone koja je u potpunosti i veoma kvalitetno sačuvala nalazište. Malene neugodnosti uzrokovalo je stanište velikog broja zmija. Potom je započelo detaljno uređivanje tlocrta i presjeka tumula, kao i šire okolice, radi izrade precizne nacrtne i fotodokumentacije. Dosadašnja istraživanja jesno su identificirala dva stratigrafski potpuno drukčija dijela tumula koja se jasno vide na presjeku i na gornjem i donjem tlocrtu. Južni dio tumula sastoji se od jasno razgraničenih paralelnih slojeva sipke žute i sive masne zemlje. Na granicama između tih slojeva protežu se oker linije, koje vjerojatno pretpostavljaju željezni oksid koji se prilikom ocjeđivanja taloži između slojeva, a na njima se katkad može opaziti zanimljiv fenomen tankog sloja mrvljenih školjki, koje vjerojatno potječu iz geoloških slojeva Panonskog mora. Stratigrafija sjevernog dijela tumula potpuno je drukčija i sastoji se od nepravilnoga grumenja masnije zemlje ravnih ploha, koje su na nekima od površina prekrivene smeđim filmom vjerojatno organskog podrijetla i iznimne tankoće. S obzirom na to da spomenuti film konzistecijom i bojom nalikuje tragovima vegetacije uočene na tumulima XI i III prilikom revizijskog istraživanja na nekropoli Čemernica u Kaptolu 2007. i 2009., moguće je da je riječ o busenima trave, iako je prije odgovarajućih palinoloških analiza riječ o determinacijama na razini spekulacije. Cilj ovogodišnjeg istraživanja bio je izrada detaljne dokumentacije složene stratigrafije presjeka sjever-jug koji je otkopan prošle godine te nastavak iskopavanje navedenog presjeka dok se ne dosegne točka na kojoj se nasip spaja s podlogom. Time bi se mogle postaviti neke hipoteze o načinu podizanja tumula te procijeniti njegova originalna veličina, a dobio bi se i uvid u postojanje eventualnih unutrašnjih konstrukcija. Jednako tako, pokušalo se primijeniti zračno snimanje bespilotnom letjelicom koje je dalo dobre rezultate i u kombinaciji s fotogrametrijskom metodama u budućim će istraživanjima znatno unaprijediti i ubrzati dokumentiranje nalazišta. Nakon izrade dokumentacije iskop je produbljen za još 2 m, što je kontrolni profil dovelo do ukupne visine od preko 4 m. Sigurnosni razlog zaustavljanja na toj dubini iskopa jest taj da je svaki presjek viši od 4 m velika opasnost za radnike koji borave ispod njega, a radi ubrzanog sušenja uvijek postoji opasnost da se zbog urušavanja izgubi kontrolni presjek kroz stratigrafiju, koji je i bio cilj u takvu pristupu. Osim toga, uklonjeno je preko 260 m^3 nasipa, što je trostruko više od količine planirane prema sredstvima koja su bila na raspolaganju. Drugi razlog zaustavljanja iskopa bila je i činjenica da bi daljnji iskop išao dublje od površine puta i okolnog terena, što bi dovelo do akumulacije oborinskih voda unutar iskopa i moglo bi znatno oštetiti unutrašnje konstrukcije tumula. Upravo taj podatak pokazuje koliko je okolni teren podignut razgradnjom i razvlačenjem nasipa tumula po okolnoj parceli i probijenom putu. Stratigrafska situacija nije se strukturalno bitno promijenila od dosadašnje, a nisu pronađeni pokretni nalazi ni tragovi neke jasno izražene unutrašnje konstrukcije. U nasipu još nije uočen ni najmanji komad kamena. Jasno je uočljiv lom između pojedinih slojeva koji je očito nastao prije početka taloženja željeznog oksida, a čiji uzrok može biti tektonski, ali i statički. Naime, osim prirodnih procesa koji dovode do naglog pomicanja tla, pa time i nasute zemlje, do toga može doći i zbog urušavanja potencijalne komore u prazan prostor u središtu tumula, što može dovesti do naglog slijeganja nasipa. Činjenica da je do slijeganja došlo prije početka taloženja upućuje na pretpostavku da je to razdoblje bliže trenutku gradnje nasipa tumula. Kako bi se barem približno ustanovila razina na kojoj je podignut tumul, odlučeno je na istočnoj strani tumula na rubu nasipa načiniti stratigrafsku probu dužine oko 5 m i širine 2 m. Nakon 40 cm došlo se do sloja u kojem nije bila vidljiva klasična stratigrafija nasipa, a iz podloge za koju je očito da je razina na kojoj je podignut tumul odmah je počela izvirati voda, koja je za nekoliko sekundi napunila sondu u visini od petnaestak centimetara. Taj je podatak zabrinjavajući ako se pod tumulom nalaze konstrukcije koje su u razini ondašnjeg tla ili ispod nje. Izmjera totalnom stanicom pokazala je da je razna tla u doba podizanja tumula još oko 2 m ispod do sada dosegnute razine iskopa na zapadnoj strani tumula! Sva iskopana zemlja strojno je uklonjena na rub parcele na kojoj se tumul nalazi, nalazište je uređeno, a nakon istraživanja tumul je na adekvatan način zaštićen do iduće sezone. Nalazište će biti sustavno pregledavano i kontrolirano.

Literatura

Potrebica 2003 H. Potrebica, Požeška kotlina i Donja Dolina u komunikacijskoj mreži starijeg željeznog doba, OA, 27, Zagreb, 2003: 217 – 242.

Potrebica 2003 H. Potrebica, Prostorne odrednice prapovijesnih naselja (Požeška kotlina), HAnt, 11, Pula, 2003: 159 – 183.

dr. sc. Hrvoje Potrebica

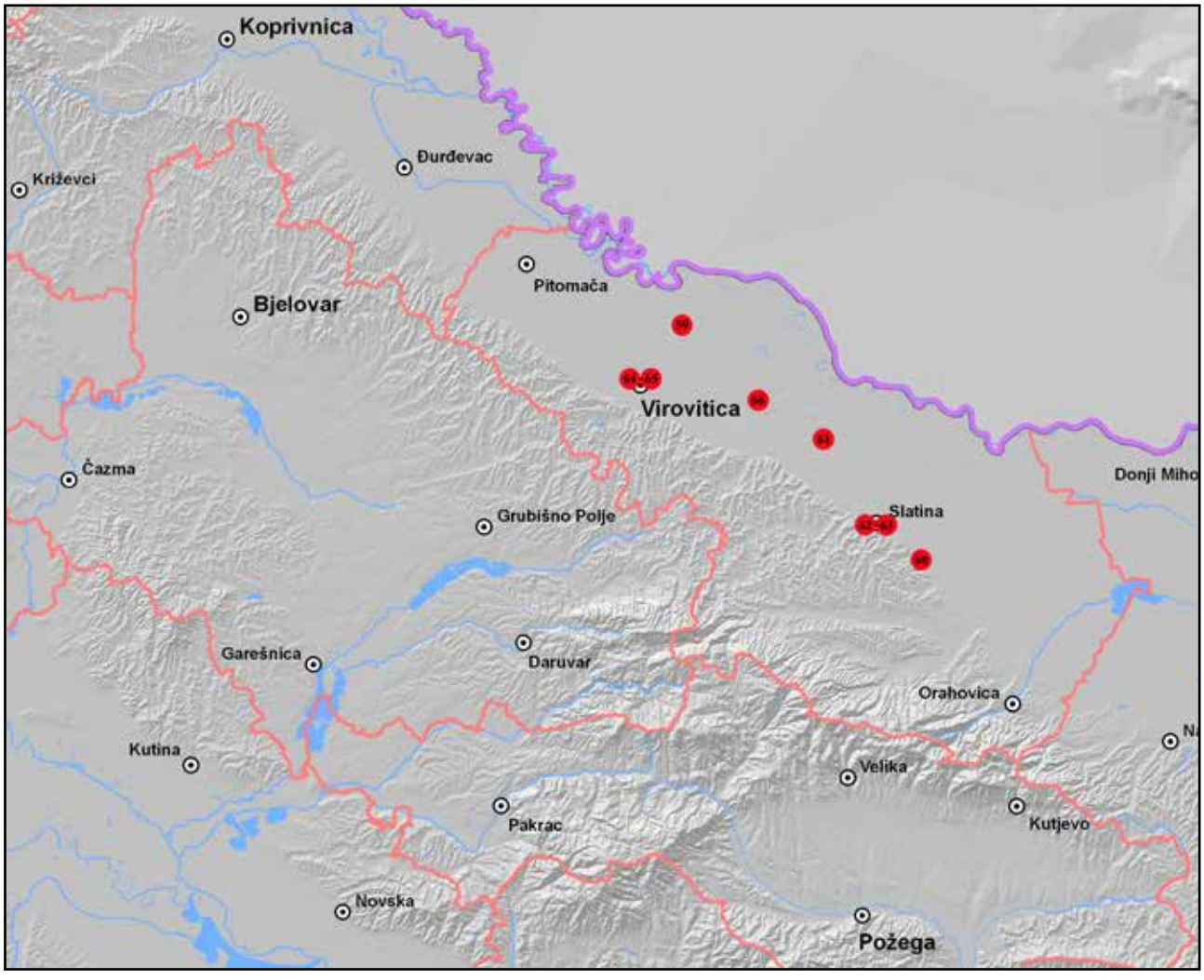
Summary

In the course of 2014 archaeological excavations were undertaken at the prehistoric tumulus Blagovišće near the village of Tulnik. There is a group of exceptionally large tumuli in the north-eastern part of the village Tulnik which stretches from the edge of the lowlands along the Londža

River to the slopes of Dilj-gora and for which it is assumed to be burial mounds. In the course of years the tumuli were devastated and the most severe damages were observed on the lowest tumulus Blagovišće. In recent years precise geodetic measurements of a number of tumuli and presumed location of the settlement from the Late Bronze Ages were undertaken. A heap of earth on top of the Bogovišće tumulus was removed since it was contaminated due to unauthorized digging fifty or so years ago and the first phase of systematic geophysical measures conducted in order to gain insight into the structure of the site. The tumulus was scanned by geo-electric, magnetometric and geo-radar techniques.

In the course of last and this year a cross cut was made in the north-south direction on one third of the tumulus width which reached the depth of 4 m. Over 460 m² of the fill was removed. Two completely different stratigraphic parts of the tumulus were established that can clearly be seen on the horizontal and vertical cross sections. The south part of the tumulus consisted of clearly distinguished parallel layers of mealy yellow and grey oily soil. On the borders between these layers ochre lines could be seen which are assumed to be iron oxide which settled between the layers in the course of seeping while the occasional appearance of a thin layer of crushed shells on them probably originated from the geological layers of the former Pannonian Sea. The stratigraphy of the north part of the tumulus is completely different and consists of irregularly shape lumps of oily soil most probably covered with a brown organic layer. The clearly visible division of the composition between the north and south halves of the tumulus emphasize the fact that it represents a severely damaged monument whose original dimensions and appearance are unknown making it very difficult to reconstruct its interior structure. Accordingly, the explorations in the forthcoming years will focus on the establishment of the original dimensions of this monument.

VIROVITIČKO-PODRAVSKA ŽUPANIJA



59 *Gornje Bazje – EP Prodorine 2*
60 *Nova Bukovica – Sjenjak*
61 *Orešac – Dvorine (Bolentio)*
62 *Slatina – Krivaja*
63 *Slatina – Krivaja (Drvo-trgovina)*
64 *Virovitica – Gradski park*
65 *Virovitica – Gradski park (zapadni ulaz)*
66 *Zvonimirovo – Veliko polje*

Redni broj: 59
Lokalitet: Gornje Bazje – EP Prodorine 2
Naselje: Gornje Bazje
Grad/općina: Lukač
Pravni status: –
Razdoblje: N
Vrsta radova: rekognosciranje, probno i zaštitno iskopavanje

Godine 2014. rekognoscirano je te arheološki istraženo područje budućeg eksploatacijskog polja Prodorine 2, koje se nalazi oko 1 km zapadno od naselja Gornjeg Bazja u općini Lukač (k.č. 1046/2, k.o. Gornje Bazje), a od mađarske je granice udaljeno petstotinjak metara. Arheološka istraživanja trajala su od 8. do 24. siječnja 2014. godine. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Slavko Galiot, dipl. arheo., a zamjenik voditelja Srđan Đuričić, dipl. arheo.

Tijekom prve faze radova pregledan je teren, koji je bio podijeljen u 112 traka za pregledavanje (tzv. tranšeje). Širina svake trake iznosila je 10 m, a numerirane su rednim brojevima (1 – 112). U svakoj traci pronađeni su nalazi (jedna vrećica po traci). Veća koncentracija nalaza zamijećena je na istočnoj polovici južnog djela terena, dok broj prikupljenih nalaza opada prema sjeveru i zapadu. Pregledom je prikupljen sav potencijalni arheološki i recentni materijal te su izdvojena i tri posebna nalaza. U svim trakama dominantni su recentni nalazi (opeka, željezo, plastika, staklo, akropal, limenke...).
Druga faza radova obuhvatila je probna arheološka istraživanja. Položaj probnih rovova uvjetovan je rezultatima pregleda terena koji su pokazali nekoliko pozicija na kojima je moguće očekivati ljudsku aktivnost. Prije svega riječ je o manjim uzvišenjima na južnom djelu terena, na kojima



Pogled na teren

su prikupljeni manji ulomci. Rovovi su numerirani rednim brojevima od sjevera prema jugu, odnosno po redu istraživanja. Širina rovova iznosi 2,20 m, dok im dubina varira ovisno o dubini oranja, ali se kreće u rasponu od 0,38 m do 0,65 m. Ukupno su istražena 22 probna rova. Na kraju, odnosno početku svakog probnog rova iskopana je kontrolna sonda (sveukupno 14 sondi). U svima se pokazala slična situacija, pogotovo na južnom djelu. Ispod sloja masne i žute gline nalazi se sloj sivožutog pijeska. U 22 rova nije pronađen nikakav materijal, odnosno arheološki rezultat bio je negativan.
Tijekom treće faze lokalitet je zaštitno arheološki istražen. Zona istraživanja nalazila se na istočnom dijelu terena (k.č. 1046/2). Širina zone istraživanja iznosila je 20 m, dužina 49 m, a ukupna površina 1000 m^2. Nakon strojnog skidanja sloja oranja SJ 001 (humusa), definirano je osam promjena u zdravici i jedan sloj.
Definirano je i istraženo osam različitih ukopa čija se zapuna isticala u odnosu na boju zdravice. Uglavnom je riječ o vrlo plitkim jamama manjih dimenzija i malog promjera. Arheološki nalazi pronađeni su samo u dvama ukopima, a radi se o jamama većeg promjera, koje su vrlo plitke (7 – 15 cm) i u kojima je pronađena manja količina ulomaka keramičkih posuda i životinjskih kostiju.

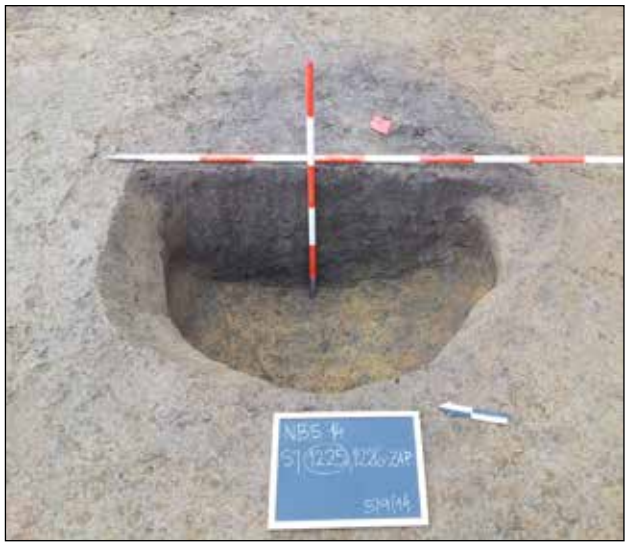
Slavko Galiot

Summary

In the course of 2014, reconnaissance, trial explorations and rescue archaeological excavations were undertaken at the site of the future exploitation field Prodorine 2. Prodorine 2 is located about 1 km west of the settlement Gornje Bazje. The excavations were conducted in three phases: 1. Phase – reconnaissance, 2. Phase – trial explorations and 3. Phase – rescue archaeological excavations. According to the results of the explorations it can be concluded that there were no significant archaeological finds at the site and therefore that this area of the EF does not have the character of an archaeological site.

Redni broj: 60
Lokalitet: Nova Bukovica – Sjenjak
Naselje: Nova Bukovica
Grad/općina: Nova Bukovica/Slatina
Pravni status: Z-3075
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Institut za arheologiju iz Zagreba, u suradnji s Općinom Nova Bukovica i Zavičajnim muzejom u Slatini, u rujnu 2014. nastavio je sustavna arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Nova Bukovica – Sjenjak kod Slatine. Istraživanja su trajala od 1. do 22. rujna 2014. godine, a voditelj je bio dr. sc. Saša Kovačević, znanstveni suradnik Instituta za arheologiju iz Zagreba. U stručnoj ekipi bili su i studenti arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a u istraživanjima su sudjelovali i fizički radnici iz Nove Bukovice i okolice. Radove je financiralo Ministarstvo



Jama SJ 1225, 1226 tijekom istraživanja (foto: S. Kovačević)

kulture, a financijsku, logističku i drugu pomoć osigurali su i Općina Nova Bukovica, Institut za arheologiju iz Zagreba te Zavičajni muzej u Slatini, u kojem je i privremeno pohranjen arheološki materijal pronađen u istraživanjima.

Ovogodišnja arheološka istraživanja nastavljena su na istoj parceli iz prijašnjih godina (na k.č. 195/2, k.o. Gornja Bukovica), koja se sada nalazi u vlasništvu Zvonka Hoka (Kovačević 2001; 2006; 2009). Uvjeti u ovoj sezoni radova bili su najteži do sada, od početka terenskih istraživanja u Novoj Bukovici 1997. godine. Sezona kiša, koja je započela još u ljetu, protegnula se na cijelo razdoblje arheoloških istraživanja, pa su se ona odvijala sporije no inače, uz velik napor ljudi i mehanizacije. U više navrata sondu na padinama uzvišenja na Sjenjaku sanirale su lokalne vatrogasne ekipe, a tijekom istraživanja (zbog iznimno teške natopljene zemlje) strojevi koji su otkopavali i premještali zemlju konstantno su se kvarili zbog preopterećenja. Ipak, i u takvim je uvjetima arheološka ekipa u cijelosti uspjela istražiti i dokumentirati novih 330 m^2 lokaliteta. Ukupna istražena površina tog lokaliteta sada doseže 3.664 m^2, a istraživana je k.č. 195/2 u cijeloj širini njive, od sjevernog do južnog ruba. Pri tome je otkriveno 37 novih objekata, odnosno 73 nove stratigrafske jedinice. Prilikom istraživanja prikupljeno je 66 vrećica pokretnog arheološkog materijala, većinom kasnobrončanodobne i kasnolatenske keramike, što (unatoč brojnim otežavajućim okolnostima) ovu sezonu istraživanja čini uspješnom.

Istraživanja su započela neposredno uz područje istraživano prethodne godine i dalje na južnoj padini brežuljka na kojem se nalazi lokalitet (Kovačević 2001). Cilj je bio nastaviti istraživanja na istočnom rubu prošlogodišnjeg iskopa kako bi se objekti otkriveni prethodnih godina uspješno povezali s ovogodišnjom situacijom. To se posebno odnosilo na prošle godine istražen kasnobrončanodobni naseobinski sloj SJ 1211, uz sjeverni rub njive, ali i na ostale ukopane i nadzemne objekte naselja iz kasnog brončanog i mlađega željeznog doba te njihov neposredan okoliš. Cilj je bio istražiti objekte koji su se pružali u neiskopani dio terena na istoku, skupiti uzorke za nove interdisciplinarne analize te usporediti novootkrivene nalaze s otprije pronađenim brončanodobnim i latenskim nalazima, kako bi se dobila što potpunija slika tog dijela lokaliteta.

Vertikalna stratigrafija nalazišta i na tom je dijelu jednostavna i dobrim je dijelom uvjetovana oštećenjima arheoloških slojeva i struktura zbog dugotrajne intenzivne zemljoradnje. No, kompleksnosti arheološko-stratigrafske slike lokaliteta znatno pridonosi neprestano ispreplitanje i presijecanje ukopanih objekata, koji pripadaju raznim fazama obaju prapovijesnih razdoblja.

Nakon plitkog oraćeg sloja Sj. 01, u Novoj Bukovici pojavljuje se zdravica Sj. 02 s ukopanim objektima. Velika novost u istraživanjima 2013. bila je pojava arheološkog sloja SJ 1211, vjerojatno iz kasnoga brončanog doba. To je prvi put od početka istraživanja da se na lokalitetu u Novoj Bukovici javlja intaktan naseobinski arheološki sloj, pa je taj nalaz posebice važan. U nastavku istraživanja 2014. taj je sloj ponovo uočen i istražen uz sjeverni rub sonde.

U tipologiji objekata otkrivenih u ovogodišnjim istraživanjima ističu se svi u prijašnjim analizama uočeni tipovi objekata: rupe od stupova, ostaci nadzemnih objekata, manje i veće otpadne jame, kao i spomenuti naseobinski sloj.

Među objektima kasnoga brončanog doba ističu se otpadne jame, gotovo pravilno kružnog tlocrta, s obiljem nalaza koji ponovo svjedoče o trajnom i intenzivnom životu ljudi za trajanja kulture polja sa žarama na Sjenjaku, a najvažniji je nalaz iz tog razdoblja u ovogodišnjim istraživanjima nov kompleksan ukopan objekt s tlocrtom u obliku brojke 8, koji je bio iznimno bogat pokretnim nalazima i važan je element za rekonstrukciju izgleda kasnobrončanodobnog naselja.

1. Naseobinski sloj SJ 1211

Tijekom arheoloških istraživanja 2013. otkriven je arheološki sloj za koji se pretpostavilo da se radi o ostacima naseobinskog sloja jednog od dvaju prapovijesnih naselja na Sjenjaku (Kovačević 2013). SJ 1211 sastoji se od sive zemlje s dosta keramike, lijepa i ugljena, a javlja se neposredno ispod oraćeg sloja SJ 01 te iznad zdravice SJ 02. Vjerojatno se ne radi o sloju naplavine ili je nastao nekim drugim prirodnim djelovanjem. Sačuvana debljina sloja na najočuvanijem mjestu iznosi oko 20 cm. Sloj je najočuvaniji uz sjeverni rub sonde, na razmeđu dviju njiva, te se postupno gubi prema jugu, prema središtu sonde i njive na kojoj se iskopavalo.

Prema preliminarnom pregledu materijala, moglo bi se raditi o intaktnoj arheološkoj cjelini iz kasnoga brončanog doba, koja je ostala sačuvana na području razmeđa dviju njiva, gdje se plugom oralo znatno pliće. Ove godine, tijekom terenskih radova uz sam rub arheološke sonde, na razmeđu njiva ponovo se pojavio isti sloj. Identična mu je boja i konzistencija, no odmah je uočeno da je ove godine znatno siromašniji pokretnim arheološkim nalazima. Pretpostavlja se da se ostaci sloja bogatiji pokretnim nalazima, koji su istraživani 2013., nalaze u blizini nekog većeg objekta u naselju, zbog čega je i zasićenost sloja pokretnim nalazima bila veća, no to je zasad samo teorija koju valja provjeriti tijekom nastavka arheoloških istraživanja.

2. Rupe od stupova

Rupe od stupova među najbrojnijim su arheološkim nepokretnim arheološkim nalazima u Novoj Bukovici, a tako je bilo i tijekom arheološke sezone 2014. godine. Neke rupe

od stupova već su prilikom otkrića i istraživanja po zajedničkim karakteristikama (kao što su promjer, morfologija i dubina te međusobni raspored) mogle biti pripisane istom nadzemnom objektu. To je posebno izraženo u slučaju rupa od stupova srodnih dimenzija u području kvadranata i-j/XIX+XXI, koji očito pripadaju ostacima nekog nadzemnog objekta kružnog tlocrta. Iako detaljna analiza pronađenoga tek slijedi, može se pretpostaviti da se ovdje radi o nekoj vrsti ograde, tora za stoku ili slične konstrukcije, kakve su već bile uočene tijekom istraživanja na Sjenjaku. Moguće je da je taj nadzemni objekt nizom stupova u smjeru sjevera povezan s kompleksom kojem središnji dio čini SJ 1271, 1272 – veći ukopan objekt tlocrta u obliku brojke 8 iz kasnoga brončanog doba, koji se spominje dalje u tekstu.
Zanimljivo je da uz navedenu grupaciju rupa od stupova postoji još nekoliko desetaka raznih drugih rupa od stupova, od kojih se neki daju povezati u linije. Za sada je još nejasno radi li se o nadzemnim objektima iz kasnoga brončanog ili mlađega željeznog doba. Pretpostavlja se da su i unutar kasnobrončanodobnog naselja na Sjenjaku postojali nadzemni objekti kao što su ograde, možda i kolibe, o čemu svjedoče komadi kućnog lijepa s otiscima pruća, ali i vrlo fine zaglađene površine iz kasnobrončanodobnih otpadnih jama. Rupe od stupova obično su, kao i u većini slučajeva prethodnih godina, zapunjene svijetlo do tamnosivom zemljom, obično s manje nalaza. Ove su se godine zapune rupa od stupova (zbog iznimno natopljene zemlje) relativno lakše prepoznavale i definirale, što je jedna od rijetkih prednosti iznimno kišnog vremena tijekom istraživanja. Većina rupa od stupova ukopana je vertikalno u geološku podlogu te im se stranice pod blagom kosinom spuštaju do dna. U rupama od stupova javlja se ponešto ulomaka prapovijesne keramike, obično grube i kulturno-kronološki teže odredive.

3. Otpadne jame

Tijekom sezone 2014. istraženo je više objekata iz kasnoga brončanog i mlađega željeznog doba koji se mogu odrediti kao otpadne jame. Jame iz kasnoga brončanog doba ističu se obiljem pokretnih nalaza, među kojim prevladavaju ulomci keramičkih zdjela i lonaca, katkada ukrašeni aplikiranim dekoracijama, kosim i horizontalnim kaneliranjem i facetiranjem. Dobar je primjer takva objekta SJ 1251, 1252 u □ j/XIX. Zapunu objekta činila je tamnosiva zemlja s mrvicama ugljena i komadićima lijepa, kao i karakteristični ulomci kasnobrončanodobne keramike. Iz zapune tog objekta potječu i komadi brončanog predmeta koji je, čini se, znatno deformiran gorenjem (PN 186). Među jamama s materijalom mlađega željeznog doba ističe se SJ 1225, 1226 u □ i/XIX-XX. To je jama kružnog tlocrta, čije se stranice postupno spuštaju prema neravnom, koritastom dnu. Zapunu te jame činila je zemlja izrazito tamnosive boje, s mrvicama ugljena, lijepom i tipičnom mlađeželje znodobnom keramikom. Među posebnim nalazima iz tog objekta posebno se ističu ulomci kantarosa (PN 183), ulomci željeznog predmeta (PN 181), kao i dio kamene drobilice žrvnja (PN 182).
Važno je istaknuti da je, nakon prestanka izvorne funkcije objekta, većina ukopanih objekata u Novoj Bukovici iskorištena za saniranje naseobinskog otpada. Jasno je, postoje i objekti koji su osmišljeni i iskopani kao otpadne jame. U nekim slučajevima teško je uočiti razliku između izvorne i sekundarne funkcije pronađenog objekta, no to nije slučaj sa spomenutim ukopanim objektima SJ 1225, 1226 i SJ 1251, 1252 istraženima ove godine, jer se s velikom sigurnošću može pretpostaviti da su oba objekta osmišljena i upotrebljavana isključivo za saniranje otpada iz naselja kasnog brončanog, odnosno mlađega željeznog doba.

4. Veliki dvojni ukopani objekt SJ 1271, 1272

Među važnije i zanimljivije objekte istražene 2014. na Sjenjaku svakako se ubraja veći dvojni objekt tlocrta u obliku brojke 8 koji je s unutrašnje i s vanjske strane ruba imao ukopane rupe od stupova raznih dimenzija. To je SJ 1271, 1272 u □ k/XIX+XX. Prilikom definiranja, objekt se jasno ocrtavao tamnosivom zapunom. Zapuna obaju dijelova objekta vrlo je slična. Sastojala se od izrazito tamnosive do crne zemlje s komadićima ugljena i lijepa te s obiljem karakteristične kasnobrončanodobne grublje i finije keramike, kvalitetno izrađene i ukrašene. U zapuni objekta pronađen je i neidentificiran predmet izrađen od bronce (PN 189) koji se sastoji od dvaju ukopanih i organski spojenih dijelova nepravilno kružnog tlocrta, većeg i dubljeg zapadnog i manjeg i plićeg istočnog dijela. Čini se da se uz jugozapadni rub većeg, zapadnog dijela, nalazio naboj svjetlosive kompaktne zemlje, siromašan nalazima. Vjerojatno se radi o konsolidaciji tog dijela objekta. Valja istaknuti da se taj tip kompleksnog ukopanog objekta iz kasnoga brončanog doba ne javlja prvi put u Novoj Bukovici. To po svoj prilici upućuje na to da se radi o važnom arhitektonskom elementu naselja. S obzirom na to da rupe od stupova koje se nalaze s unutrašnje i vanjske strane objekta jasno upućuju na postojanje vertikalne drvene konstrukcije, vjerojatno je riječ o podrumskom, u zemlju ukopanom dijelu nadzemnog objekta. Nadzemni stambeni objekti kasnoga brončanog doba nisu definirani, zbog nekoliko faza kasnolatenskog naselja koje su gusto preslojile starije naselje. Ako je preliminarno određenje tog ukopanog objekta točno, onda je riječ o vrlo važnom otkriću: rekonstrukciji izgleda nadzemnih stambenih objekata kasnobrončanodobnog naselja u Novoj Bukovici.



Kasnobrončanodobni objekt SJ 1271, 1272 u □ k/XIX+XX tijekom istraživanja (foto: S. Kovačević)



Prosječan dan tijekom arheoloških istraživanja 2014. u Novoj Bukovici (foto: S. Kovačević)

5. Kanal SJ 1273, 1274

Još jedan tip objekta koji se nije prvi put javio u Novoj Bukovici jest SJ 1273, 1274 u □ h+i/XVIII+XIX. Radi se o manjem kanalu nepravilnog, izduženog tlocrta, kosih stijenki i koritastog dna. Takvi objekti, kanali raznih dimenzija, često su nalaženi tijekom istraživanja koje je počelo 2000. i u pravilu su pripadali razdoblju mlađega željeznog doba. Objekt SJ 1273, 1274 istražen je djelomično, jer svojim južnim dijelom odlazi pod poljski put i izvan arheološke sonde 2014. godine. Zapunu objekta činila je izrazito tvrda svjetlije siva zapuna s mrvicama ugljena, komadićima lijepa i ulomcima keramičkih posuda. U zapuni tog objekta pronađen je i keramički pršljen (PN 188).

Prema nalazima iz zapune kanala, nedvojbeno se radi o kasnolatenskom objektu. Posebno se ističu karakteristični nalazi rukom i na kolu rađene keramike, među kojima se javljaju lonci i zdjele naglašenih profilacija i istaknutih rubova.

Nakon nekoliko sezona arheoloških iskopavanja obilježenih većim objektima iz razdoblja kasnoga brončanog doba, tijekom ove sezone istraživan je dio lokaliteta na kojem se podjednako pojavljuju objekti iz kasnoga brončanog doba i oni iz mlađega željeznog doba, što znači da se na jugoistočnoj padini uzvišenja na Sjenjaku na kojoj se istražuje, na pogodnoj terasi prije nego teren počinje osjetnije koso padati prema podvodnoj ravnici u smjeru istoka, i dalje prilično gusto nalaze objekti iz obaju prapovijesnih naselja.

Literatura

Kovačević 2001 S. Kovačević, Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak – povijest i novi rezultati, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 63 – 78.

Kovačević 2006 S. Kovačević, Nova Bukovica – Sjenjak 2005, AIA, II, Zagreb, 2006: 33 – 35.

Kovačević 2009 S. Kovačević, Nova Bukovica Sjenjak 2008, AIA, 5, Zagreb, 2009: 45 **–** 47.

Kovačević 2013 S. Kovačević, Izvješće o rezultatima arheoloških istraživanja na lokalitetu „Sjenjak" u Novoj Bukovici kod Slatine tijekom 2013. godine, Original u Arhivi IARHa

Saša Kovačević

Summary

In the course of September 2014 systematic archaeological excavations were continued at the prehistoric site of Nova Bukovica-Sjenjak near Slatina. After a few seasons of excavations marked by the discovery of large features from the late Bronze Age, during this season part of the site was excavated where features from the Late Bronze Age appeared as frequently as those from the Early Iron Age. This indicates that on the south-eastern slope of an elevation on Sjenjak, on a terrace located at a point just before the terrain begins descending more steeply in the eastern direction, items from both prehistoric settlements were still quite densely distributed.

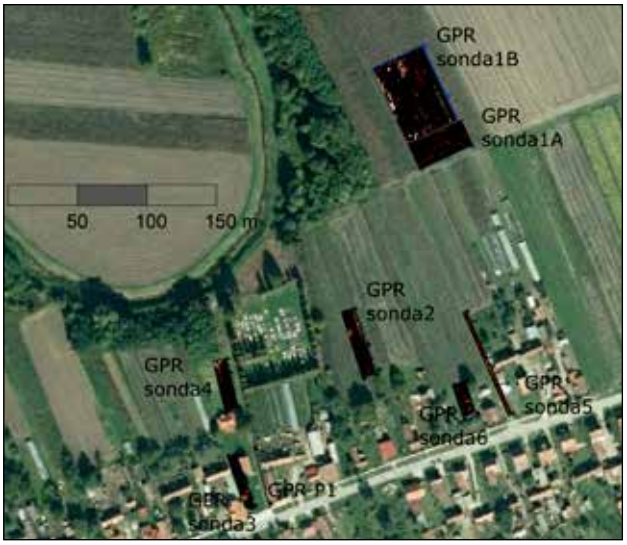
Redni broj: 61
Lokalitet: Orešac – Dvorine (*Bolentio*)
Naselje: Orešac
Grad/općina: Virovitica
Pravni status: Z-5184
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološka geofizika

Geofizičkom metodom georadarskog snimanja 2014. istražen je dio platoa, odnosno površine na kojem je definirano antičko nalazište Dvorine (*Bolentio*) u Orešcu. Georadarske sonde postavljene su na dostupnim površinama koje su se mogle mjeriti. Dio lokaliteta prekriva nasad kukuruza ili gusto raslinje, što u trenutku mjerenja nije bilo prikladno za istraživanje. Postavljeno je i istraženo šest georadarskih sondi i jedan georadarski profil. Ukopno je istražena površina od približno 4800 m^2, odnosno 234 georadarska profila.

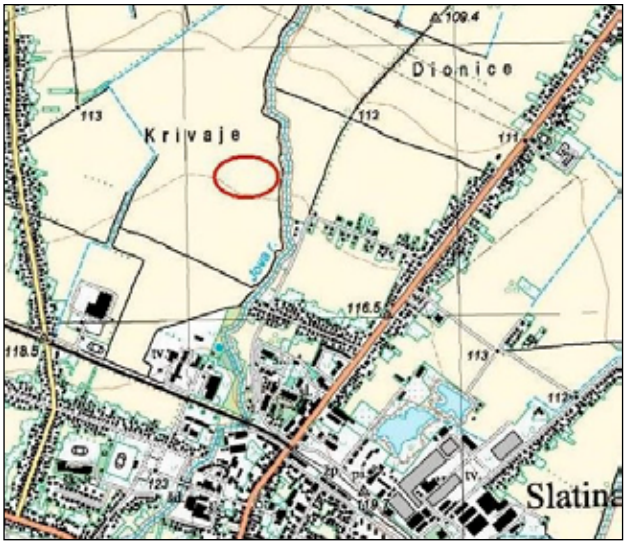
Rezultati upućuju na postojanje ostataka arhitekture na gotovo čitavom zahvatu istraživanja, premda najzanimljivije pozicije (prema poznatim podacima) nisu bile dostupne za istraživanje zbog nasada i drugih fizičkih prepreka. Relativno slabi, odnosno parcijalni ostaci arhitekture upućuju na eventualna rubna područja lokaliteta s mogućim ostacima grobova ili drugih objekata. Na položaju sonde 3 radarski podaci upućuju na čvrstu



Orešac, položaj lokaliteta Bolentio (foto: G. Skelac)



Rezultati geofizičkih istraživanja



Položaj Slatina – Krivaja na karti (izvor: www.geoportal.dgu.hr)

horizontalnu površinu – cestu ili podnicu. Na položaju sonde 1 B, sonde 2 i sonde 4 relativno su jasno vidljivi linearni ostaci mogućih zidova arheoloških objekata, dok rezultati iz sonde 5 i 6 pokazuju nejasne sporadične čvrste ostatke koje je teško interpretirati. Uočava se smjer ostataka linearnih anomalija koje se pružaju u smjeru SI-JZ i okomito na taj smjer (sonda 4, sonda 3 i sonda 2). Budući da su rezultati geodetski kartirani, moguće ih je provjeriti malim arheološkim sondama (2x2 m), kako bi se utvrdila kvaliteta nalaza. Osim toga, moguće je planski nastaviti istraživanja koja bi se nadovezala na ovogodišnja, s ciljem nedestruktivnog kartiranja čitavog arheološkog nalazišta.

Goran Skelac

Summary

In the course of November 2014 a geophysical survey was conducted at the site of Dvorine in Orešac (ancient *Bolentio*) using the geo-radar scanning method. The aim of the geophysical survey was to detect and map the architectural remains of *Bolentio,* an Antiquity settlement and thereby help archaeologists to define the areas that need to be protected or excavated.

Redni broj: 62
Lokalitet: Slatina – Krivaja
Naselje: Slatina
Grad/općina: Slatina
Pravni status: P-3325
Razdoblje: P
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 16. i 17. lipnja 2014. trajao je arheološki nadzor na lokaciji buduće zgrade za servisiranje vozila na zapadnoj strani zaštićene arheološke zone Krivaja, sjeverozapadno od središta grada Slatine, za što je bio zadužen Srđan



Horizontalni stratigrafski odnosi oraćeg sloja i zdravice (foto: S. Đuričić)

Đuričić, mag. arheo., vanjski suradnik Zavičajnog muzeja Slatine.

Arheološki je nadzirano kopanje temelja i kanala za popravak vozila, ukupne površine cca 350 m^2. Lokalitet je iskopavan uz pomoć dvaju bagera i radnika. Ukupno je iskopano sedam kanala namijenjenih postavljanju temelja, čija se dužina kreće od 7 do 22 m, te kanal za servisiranje vozila dimenzija 3x10 m i dubine 1,80 m. Kanali za postavljanje

temelja široki su 0,50 m, osim južnog, koji je širok 0,30 m i dubok 0,80 m.
Prilikom njihova iskopavanja uočeno je postojanje dviju stratigrafskih jedinica, koje se pojavljuju na cijeloj površini. SJ 01 čini sloj oranja sivo-smeđe glinovite, masne i kompaktne zemlje, s tragovima recentne opeke na pojedinim mjestima. SJ 02 čini rahla mješavina gline i pijeska žutosmeđe boje, bez arheoloških nalaza. Tijekom iskopavanja kanala za postavljanje temelja i kanala za servisiranje vozila nisu evidentirane arheološke formacije i nalazi. Nekoliko ulomaka kasnobrončanodobne keramike pronađenih u oraćem sloju potvrđuju rezultate prijašnjih zaštitnih istraživanja na području arheološke zone Krivaja, koji svjedoče o postojanju prapovijesnog i srednjovjekovnog kulturnog sloja unutar spomenute zone.

Literatura

Dizdar 2010 Marko Dizdar, Zaštitna arheološka istraživanja ranosrednjovjekovnog naselja, AIA, VI, Zagreb, 2010: 26 – 29.
Glavaš 2009 Vedrana Glavaš, Slatina – Krivaja, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 127, 128.

Srđan Đuričić

Summary

In the course of June 2014 archaeological supervision was conducted in the area of construction of an auto repair shop in the north part of the protected archaeological zone Krivaja in Slatina. On this occasion no archaeological features were recorded and the shards of prehistoric pottery from the ploughing layers were found outside of context.

Redni broj: 63
Lokalitet: Slatina – Krivaja (Drvo-trgovina)
Naselje: Slatina
Grad/općina: Slatina
Pravni status: P-3325
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno i zaštitno iskopavanje

Lokalitet Slatina – Krivaja nalazi se na južnom dijelu arheološke zone, smještene SZ od središta grada Slatine. S istočne strane definira ga potok Javorica, sa sjeverne strane okružuje ga zaobilaznica grada Slatine (D-2), a sa zapadne strane privatni posjedi i Ulica Matije Gupca. Urbanističkim planom na području arheološke zone Krivaja predviđena je gradnja poduzetničke zone, u čijem je sklopu i pogon za preradu drva, investitora Drvo-trgovina d.o.o. iz Sopja (k.č. 1506/82, k.o. Podravska Slatina), stoga su prije gradnje pogona bila nužna arheološka iskopavanja. Probna iskopavanja provela je Edina Balić, mag. arheo., vanjska suradnica Zavičajnog muzeja Slatina, od 4. do 7. travnja 2014. godine. Na temelju rezultata probnih iskopavanja, nastavljena su i zaštitna iskopavanja od 11. do 15. travnja 2014. godine, pod vodstvom Srđana Đuričića, mag. arheo., vanjskog suradnika



Zapuna većeg objekta SJ 07/08 (foto: S. Đuričić)

Zavičajnog muzeja Slatina. Financijska sredstva za istraživanja osigurao je investitor.

Probna iskopavanja temeljila su se na sustavu probnih rovova. Ukupna istražena površina osam probnih rovova iznosila je oko 350 m². Teren je iskopavan strojno i ručno te metodom stratigrafskih jedinica, uz prateću terensku dokumentaciju. Zaštitna iskopavanja, koja su slijedila nakon probnih, temeljila su se na jednakoj metodologiji, a ukupno je istražena površina od otprilike 200 m². Važno je napomenuti da je tijekom obaju istraživanja konstantno prodiranje podzemnih voda, već na dubini od 0,60 m, onemogućilo kvalitetno definiranje i dokumentiranje objekata.
Sloj vegetacije, oranice i humusa (SJ 01) nalazi se između 0,30 i 0,40 m relativne dubine te je izrazito poremećen intenzivnim poljoprivrednim radovima. Nakon strojnog uklanjanja SJ 01, ručnim poliranjem definiran je sloj zdravice (SJ 02), koja se sastoji od žutosmeđe ilovasto-pjeskovite zemlje u koju su ukopani arheološki objekti.
Za sve rovove, osim rova 2, utvrđeno je da su arheološki sterilni. Tijekom probnih iskopavanja u rovu 2 pronađena su tri arheološka objekta (SJ 03/04, 05/06, 07/08), koji su djelomično istraženi jer su se podvlačili pod profile rova 2. Da bi se objekti istražili u cijelosti, uslijedila su zaštitna iskopavanja, koja su se bazirala na širenju sonde oko postojećih objekata, pri čemu su otkrivena i četiri nova objekta (SJ 09/10, 11/12, 13/14, 15/16).
Tijekom probnih i zaštitnih iskopavanja definirano je i istraženo sedam objekata od kojih šest čine manje jame promjera od 0,30 m do 2,88 m, dok je jedan objekt znatno većih dimenzija (9,40x2,50 m). Zapune manjih objekata (SJ 03/04, 05/06, 09/10, 13/14, 15/16) sadrže smeđu glinastu zemlju s mrvicama ugljena i kućnog lijepa te ulomcima keramike. U SJ 11/12 nije pronađen arheološki materijal. Zapuna većeg objekta SJ 07/08 sastoji se od zemlje izrazito tamnosmeđe boje s mrvicama ugljena te ulomcima kućnog lijepa i keramike. U manjim objektima pronađena je manja količina kuhinjske keramike, grube fakture s primjesama, na temelju čijih se oblika objekti mogu datirati u kasno brončano doba.
Među objektima dimenzijama i količinom materijala posebno se ističe SJ 07/08. Radi se o većem izduženom objektu čije su stijenke gotovo okomite na zapadnoj strani,

dok su na istočnoj blago zakošene i padaju na ljevkasto dno dubine od 0,40 do 0,60 m. U objektu je pronađena velika količina keramike, životinjski osteološki materijal (većinom se radi o zubima svinje i ovce ili koze), komadi kućnog lijepa (jedan s otiskom pruća), kamenje te sporadično garež na središnjem dijelu objekta. Pronađena su također i četiri posebna nalaza: brončana igla bez glave dužine 27,4 cm, minijaturna bikonična posuda grube izrade te dvije razbijene kamene drobilice. Keramika je većinom grube izrade i debljih stijenki. Rađena je rukom i u jednakoj mjeri pečena oksidacijskim i redukcijskim postupkom. U najvećoj je mjeri riječ o ulomcima većih i manjih lonaca s visokim vratom i izvučenim ili ravnim rubom te trakastim ručkama sa ili bez rebra. Manji broj ulomaka može se determinirati kao zdjele s uvučenim i ravno izvučenim rubom. Među oblicima izdvajaju se ulomci manje šalice fine fakture s trakastom ručkom (s rebrom) i izvučenim rubom te ulomci većeg pitosa. Tek nekolicina ulomaka ukrašena je apliciranim dekoracijama s otiskom prsta te jedan ulomak s urezima. Prema preliminarnoj obradi materijala može se zaključiti da se radi o kasnobrončanodobnoj keramici koja pripada grupi Virovitica.

Probna i zaštitna iskopavanja potvrdila su postojanje prapovijesnog lokaliteta unutar arheološke zone Krivaja te nadopunila spoznaje o naseljavanju slatinskog kraja u kasnom brončanom dobu. Riječ je o moguće izoliranoj pojavi jer na širem prostoru obuhvaćenom probnim iskopavanjima nisu pronađeni arheološki tragovi. Posebnu pažnju plijeni veći objekt SJ 07/08 u kojem je pronađena veća količina ulomaka keramike koji međusobno nisu spojivi, stoga se može zaključiti kako se radi o sekundarnoj otpadnoj jami ili prirodnom udubljenju koje je iskorišteno za deponiranje materijala koji se više ne upotrebljava. Tu tvrdnju dodatno potvrđuju nalazi životinjskih kostiju i razbijenih kamenih alatki. S obzirom na karakter nalaza i izoliranost objekata, može se pretpostaviti da se u bližoj ili široj okolici nalazi kasnobrončanodobno naselje s kojim je bilo u vezi. Nakon istraživanja sav je materijal opran i privremeno pohranjen u Zavičajni muzej Slatina, do konačne odluke Ministarstva kulture o pohrani arheološkog materijala.



Minijaturna posuda, PN 2 (foto: E. Balić)



Brončana igla, PN 1 (foto: E. Balić)

Literatura

Dizdar 2010 Marko Dizdar, Zaštitna arheološka istraživanja ranosrednjovjekovnog naselja, AIA, VI, Zagreb, 2010: 26 – 29.
Glavaš 2009 Vedrana Glavaš, Slatina – Krivaja, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 127, 128.
Kovačević 2001 Saša Kovačević, Istraživanje prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak – povijest i novi rezultati, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 63 – 78.
Tkalčec et al. 2003 Tatjana Tkalčec, Marko Dizdar, Saša Kovačević, Arheološko rekognosciranje zaobilaznice Slatine i obilaznice vodocrpilišta Medinci, Obavijesti HAD, 2/XXXV, Zagreb, 2003: 70 – 77.
Vinski-Gasparini 1973 Ksenija Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije, sv. 1, Zadar, 1973.

Srđan Đuričić
Edina Balić

Summary

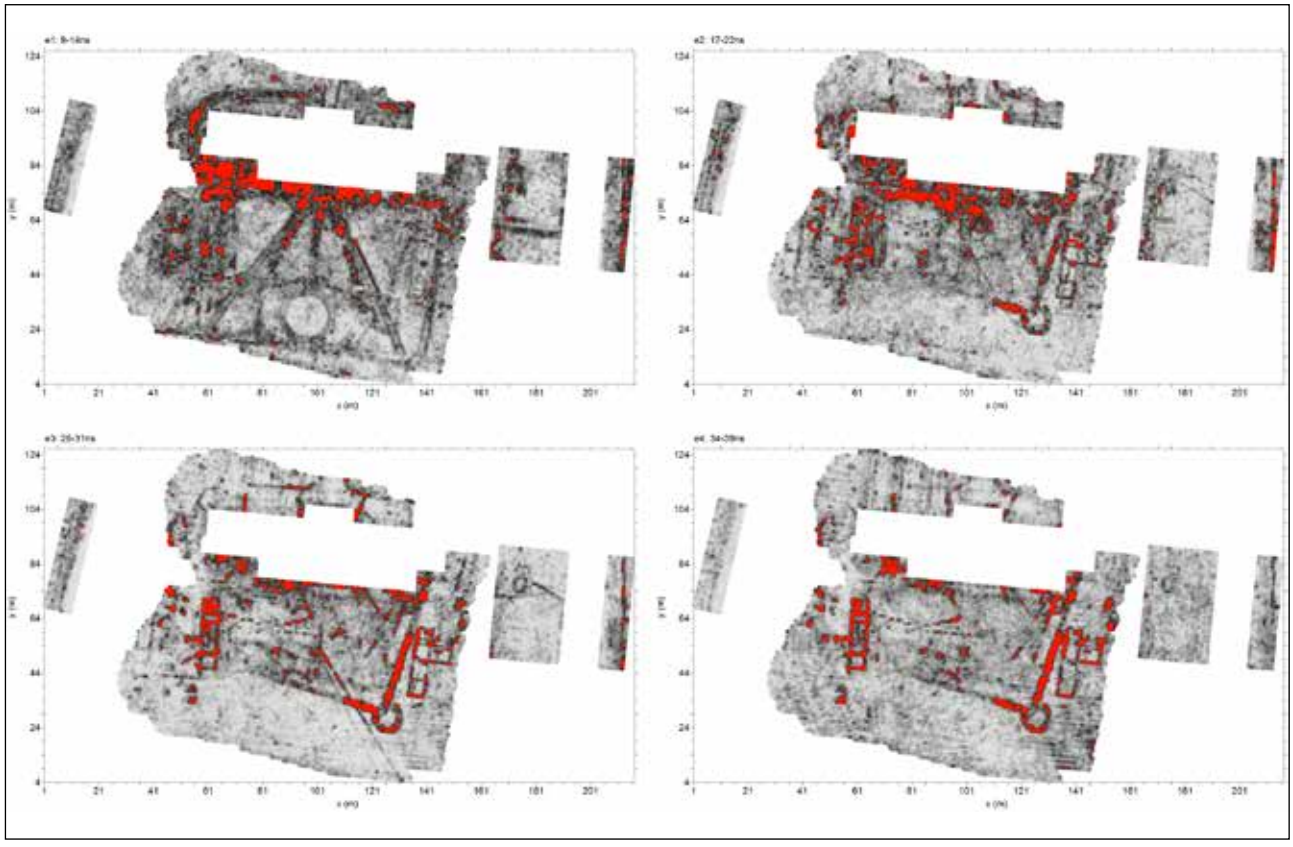
The site of Slatina-Krivaja is located in the southern part of the archaeological zone that is south-west of the centre of the city of Slatina. In the area of the archaeological zone the construction of an entrepreneurial zone in planned and within it a plant for the processing of wood (at cadastre lot 1506/82) requiring archaeological excavations prior to construction,
Eight test trenches were excavated of which all were archaeologically sterile except for trench 2. In trench 2 and its expanded part a total of 7 archaeological items were found among which SJ 07/08 stands out by its dimensions and quantity of evidence. It was an elongated feature measuring 9.40 x 2.59 m, and 0.40 to 0.60 m in depth. A large quantity of pottery was found in the feature, which according to preliminary processing, dates from the Late Bronze Age and belongs to the Virovitica group. In addition, animal bones, house daub, stones as well as sporadically, sooth were also found. Likewise, 4 special finds were discovered: a bronze pin, a miniature vessel and two stone grinders. Given the quantity and character of the finds it was most probably a secondary waste pit or natural dent which was used for depositing material that was no longer in use. It can be assumed that the archaeological features were an isolated occurrence since no archaeological traces were found in the wider space covered by trial excavations. Considering the nature of the finds and isolation of the features its can be assumed that there was a Late Bronze settlement in the closer or wider surroundings that they can be linked to.

Redni broj: 64
Lokalitet: Virovitica – Gradski park
Naselje: Virovitica
Grad/općina: Virovitica
Pravni status: Z-2799 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

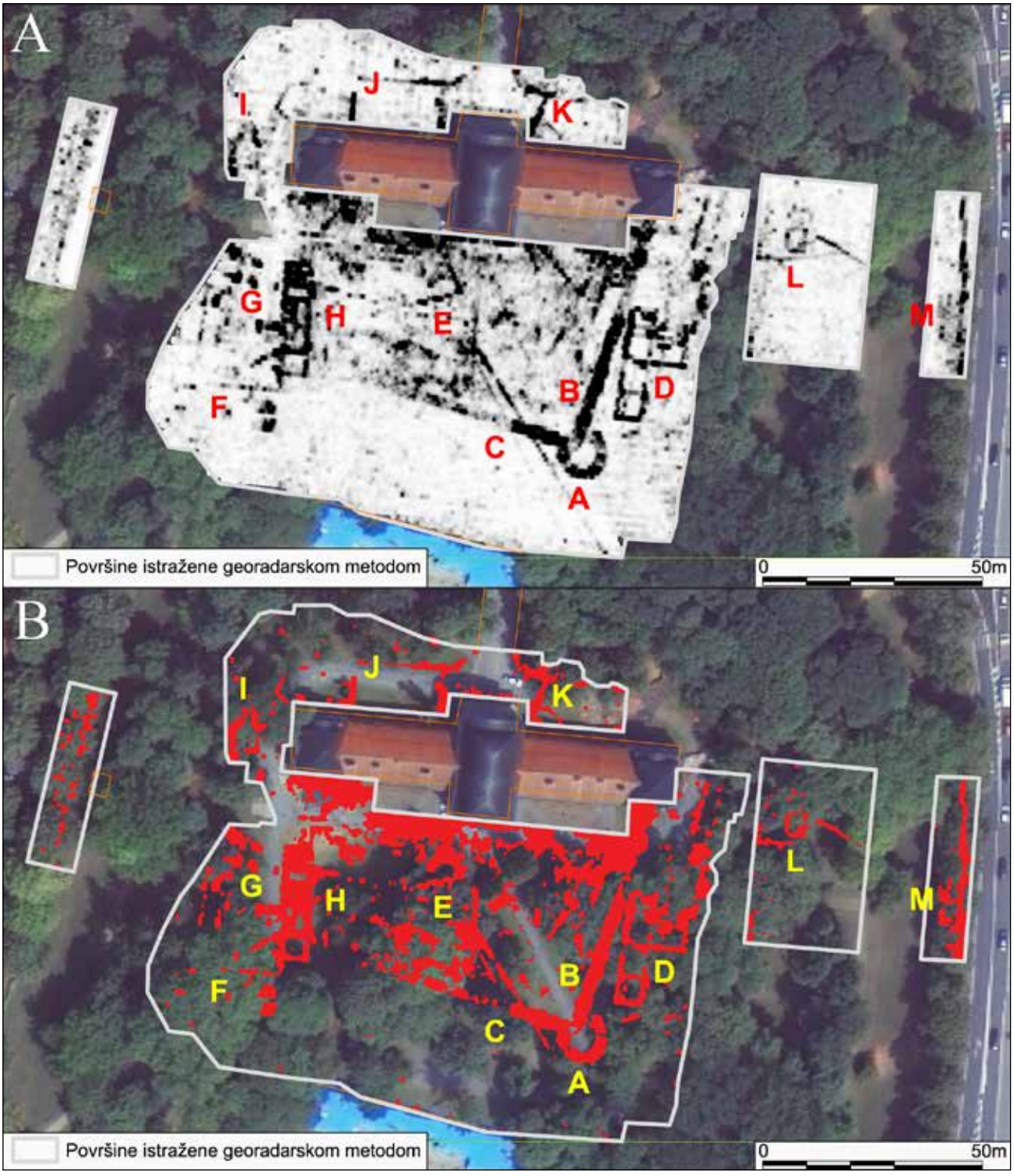
Godine 2014. geofizički je istraženo pretpostavljeno područje srednjovjekovne nizinske utvrde u današnjem gradskom parku u Virovitici (k.č. 1446, k.o. Virovitica). Georadarskom su metodom bile istražene sve dostupne površine u okolini dvorca Pejačević, u kojem je danas i sjedište Gradskog muzeja Virovitica, u ukupnoj izmjeri 11.760 m^2.

Srednjovjekovna utvrda u Virovitici s povišenim platoom i opkopom oko njega smještena je u centru grada i nekada je diktirala njegov razvoj. Danas je vidljiva samo po konfiguraciji tla, i tek položajem i veličinom podsjeća na ključnu ulogu koju je odigrala za taj dio Slavonije, ali i znatno šire, kao predziđe Europe. Na istom je mjestu grof Pejačević sagradio barokno-klasicistički dvorac početkom 19. st. i zasadio perivoj, prethodno porušivši utvrdu. Arheološko iskopavanje posljednjih desetak godina prethodi obnovi gradskog parka i postupno otkriva njezin izgled izduženog četverokuta, prikazanog na nekoliko od osam sačuvanih veduta. Iskopavalo se na dvjema lokacijama: na sjeveroistočnom platou, gdje je pronađen temelj kule i u zapadnom dijelu parka, gdje se otkopava zapadni ulaz u utvrdu i piloti, vjerojatno pokretnog mosta. Mada je postojao dvorac – utvrda u 13. st., jer je Virovitica bila posjed ugarskih kraljica, to arheološki još nije dokazano. Trenutačno se iskopavaju dijelovi utvrde iz 15. st., kada je ona već bila u privatnom posjedu braće Marczaly.

Cilj geofizičkih istraživanja s primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000 270 i 400 MHz antene) bila je procjena arheološkog potencijala na pretpostavljenom području srednjovjekovne utvrde. Na horizontalnim rezovima georadarskih signala za interval dubine od 0,3 do 2,5 m analizirani su georadarski signali na različitim dubinama za pouzdanije prepoznavanje različitih tipova anomalija, pa time i one arheološkog izvora.
Na izabranim horizontalnim rezovima georadarskih signala naznačeni su arhitektonski elementi, odnosno područja s ostacima arhitekture koji pripadaju ostacima srednjovjekovne nizinske utvrde, kao i drugim ostacima arhitekture, za koje se može pretpostaviti pripadaju novijoj povijesti i da su nedavno srušeni, a ruševni materijal odvezen je na drugu lokaciju. Georadarski su signali **A**, **B** i **C** odaziv srednjovjekovnog bedema s polukružnom kulom. Prema informacijama dostupnima u fazi planiranja geofizičkih istraživanja, bedem bi trebao pratiti morfologiju površine današnjeg terena, ali to očito nije tako. Bedemi i polukružna kula nalaze se duboko unutar današnjeg platoa. Smjer rubova današnjeg platoa razlikuje se od smjera pružanja ostataka bedema vidljivih na georadarskim snimkama. S istočne strane bedema nalaze se

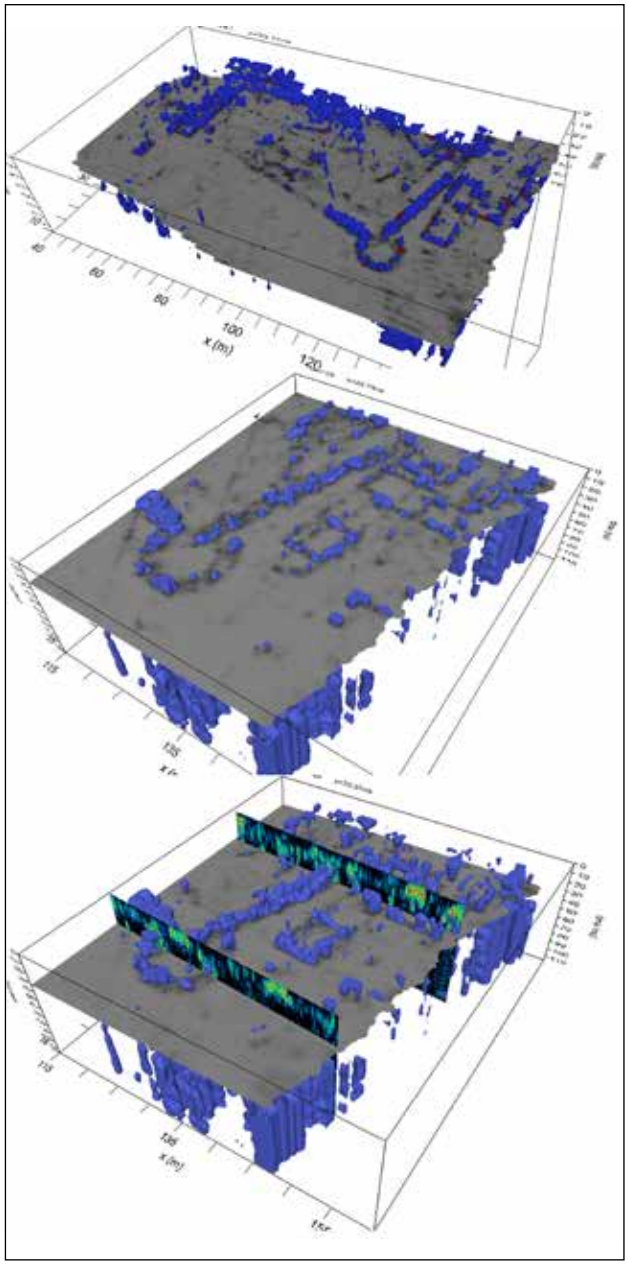


Serija horizontalnih rezova georadarskih signala za interval dubine od 0,3 do 2 m



Rezultati georadarske metode na dubini od približno 1 m (A) i najjači georadarski signali na mjestima ostataka arhitekture (B)

temelji većeg objekta, koji je bio sagrađen uz sam rub bedema (**D**). Taj objekt ne ulazi u srednjovjekovni bedem, pa je moguće da se radi o građevini nastaloj za vrijeme dok je bedem bio još u funkciji, odnosno vidljiv na površini. Na području (**E**) u centralnom dijelu platoa uočena je kompleksna situacija gdje se prepliću signali koji upućuju na suvremenu infrastrukturu i na ostatke arhitekture u arheološkom sloju. Iako se tlocrt teško prepoznaje, ipak je nedvojbeno da se na tom dijelu nalaze ostaci arhitekture. Na većim dubinama prepoznaju se i četverokutni tlocrti. Vjerojatno je riječ o više zgrada u unutrašnjem dijelu srednjovjekovne utvrde, koji su orijentirani u različitim smjerovima. Najvjerojatnije se radi o višefaznoj građi. Moguće je da dio tih anomalija pripada i temeljima tornja koji se



3D prikazi georadarskih signala

vidi na povijesnim vedutama. Na zapadnoj strani istražene površine, odmah ispod današnje površine nalaze se ostaci arhitekture veće zgrade (**F**) koja je usmjerena jednako kao dvorac Pejačević. Vjerojatno je riječ o novijem objektu. U centralnom dijelu tog objekta (**G**) prepoznaju se ostaci arhitekture koji bi mogli biti i srednjovjekovni, ali je moguće da se radi o građevinskim intervencijama koje pripadaju i novijoj fazi **F**. Objekt **H** temeljen je dublje od objekta **F**, ali je jednako orijentiran, pa se vrlo vjerojatno radi o istom kompleksu suvremenijih zgrada, koje se razlikuju samo u dubinama temelja. Georadarske anomalije **I**, **J** i **K** sa sjeverne strane dvorca djelomično su odaziv zidova, a djelomično kanala. Kako se u oba slučaja radi o strukturama od opeke, teško ih je razlikovati samo na osnovi rezultata georadarske metode. Na područjima **L** i **M**, koja se nalaze uz sam jarak, utvrđeni su georadarski signali čvrstih struktura, koje mogu biti dio fortifikacija na poziciji prijelaza preko obrambenog jarka.

dr. sc. Branko Mušič
Silvija Salajić

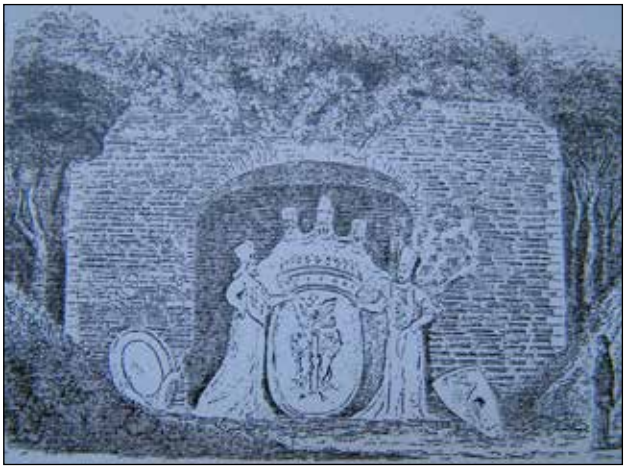
Summary

In the course of 2014 geophysical surveys were conducted in the area of the medieval lowland fort the remains of which are located under the present day city park in the centre of Virovitica (cadastre lot 1446) and where the Pejačević Castle is also located (today a museum). All the accessible surfaces in the surroundings of the Pejačević Castle were surveyed by geo-radar covering an overall area of 11.760 m². The goal of the geophysical surveys with the application of the geo-radar method (GSSI SIR3000 270 and 400 MHz antenna) was to assess the archaeological potential on the assumed area of the fort. On the horizontal cuts of the geo-radar signals for depth intervals ranging from 0.3 to 2.5 m, geo-radar signals were analysed at various depths for the more precise recognition of various types of anomalies including those of archaeological origin.
Architectural elements, namely, areas with architectural remains which represent the remains of a medieval lowland fort as well as the remains of architectural elements deemed to be from more recent history were marked on selected horizontal geo-radar signals. The geo-radar signals **A, B** and **C** represent *an echo* of the remains of medieval walls with a semi-circular tower. The foundation of a larger structure which was built along the very edge of the walls was detected on the east side of the bulwark **(D).** The structure is not part of the medieval walls, so it is possible that it represented a structure built at a time when the walls were still functional, namely, visible on the surface. The area marked **E** in the central part of the plateau shows a complex situation where signals indicating a contemporary infrastructure intertwine with those of architectural remains in the archaeological layer. It most probably indicates a number of buildings in the interior part of the medieval fort oriented in various directions. On the west side of the explored surface right below the present day surface architectural remains of a larger building **(F)** were detected that was oriented in the same direction as the Pejačević Castle. It most probably represents a more recent structure. In the central part of this structure **(G)** architectural remains are detectable that could be medieval but also constructional interventions that belong to the newer phase of **F.** Feature **H** has deeper foundations than feature **F** but is oriented in the same direction and therefore most probably indicating the remains of the same complex of contemporary buildings which differ by the depth of their foundations. The geo-radar anomalies **I, J** and **K** on the north side of the castle represent a partial *echo* of the remaining walls and partly the *echo* of a canal. Since the structures were made of brick in both cases it is difficult to distinguish them only on the basis of the geo-radar method. In areas **L** and **M** located along the very canal firm structure geo-signals were established which could represent part of the fortification at the defensive ditch crossing point.

Redni broj: 65
Lokalitet: Virovitica – gradski park (zapadni ulaz)
Naselje: Virovitica
Grad/općina: Virovitica
Pravni status: Z-2799 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 7. do 30. kolovoza 2014. trajalo je arheološko istraživanje ostataka zapadnog ulaza srednjovjekovne nizinske utvrde u gradskom parku u Virovitici. Voditeljica radova bila je Silvija Salajić iz Gradskog muzeja Virovitica, a u istraživanjima su sudjelovala tri radnika te jedna, a povremeno i dvije studentice (Lea Bakić i Marija Dominko).

Iskopavanje zapadnog ulaza bilo je moguće nakon što su izmješteni heroldi i grb grofa Pejačevića, postavljeni ovdje nakon gradnje dvorca i sadnje parka početkom 19. st.
Ulaz sa zidovima koji su u gornjem dijelu građeni opekom, a u donjem dijelu klesanim kamenom, zauzima prostor od svega 10 m širine u zapadnom dijelu parka. Bio je dostupan, zajedno s heroldima, sve do 1946., kada je nakon uspostave nove vlasti zatrpan. Vrijedan crtež E. Krambergera, objavljen u Viencu krajem 19. st. (kao jedini arhivski podatak, ali bez određivanja lokacije), bio je jedini putokaz arheološkom iskopavanju 1998./99. započetom u okviru obnove gradskog parka.
Prostor Zapadnog ulaza širine 3 m u cijelosti je bio ispunjen građevnim i drugim otpadom. Iskopavanje je započelo prethodne 2013., a nastavljeno u sezoni 2014. godine. I nadalje se iskopava šuta s građevnim otpadom u nastavku, prema istočnoj strani. Prošlogodišnjim iskopavanjem oslobođen je prostor ulaza u dužini od 7,50 do 8,00 m, širine 3,00 m i visine 2,50 m. Bočni zidovi cijelom visinom pokazuju uglavnom dobro sačuvanu žbuku, samo mjestimično oštećenu. U središnjem dijelu prostora nalazi se izbočenje u vidu polustupa sa svake strane, koji su služili za pojačanje svoda, koji nije sačuvan. Malobrojni su nalazi i nadalje bili uglavnom recentni, osobito u gornjem dijelu gdje su nađeni električni



Crtež E. Krambergera objavljen u Viencu krajem 19. st. koji prikazuje kamenu kompoziciju s heroldima i obiteljskim grbom Pejačević ispred zapadnog ulaza u virovitičku utvrdu



Tijek iskopavanja Zapadnog ulaza u utvrdu nizinskog tipa u gradskom parku u Virovitici

kabeli i gromobran, a sadržavali su odlomke životinjskih kostiju, ravnog stakla, željeznog lima, keramičkih, debljih pločica i dr.
U sloju šute u istočnom dijelu ulaza, na dubini od 1,50 m uočeno je veće kamenje i nakupina opeka. Daljnjim kopanjem ustanovljeno je da se radi o većem odlomku luka od opeke. Odlomljen je i sačuvan u dužini od 1,20 m, debljine 0,50 m. Unutrašnjost je ispunjena šutom i za sada nedostupna za iskopavanje. Trenutačno nije moguće utvrditi je li riječ o svodu nekog tunela ili o urušenom svodu istraživane prostorije (ulaza). Osim tog masivnog odlomka, u središnjem dijelu istočnog profila pronađeni su veći odlomci kamena i zida od opeke, povezanog žbukom.
U gornjem dijelu sjevernog zida ulaza vidljivo je četvrtasto udubljenje ispunjeno šutom. Iako je vidljivo da se bočni zidovi nastavljaju i dalje prema istoku, zbog navedenih je nalaza iz sigurnosnih razloga onemogućeno daljnje kopanje. Iz istih razloga nije kopano dublje, gdje se očekivalo popločenje.
Tijekom iskopavanja iz sigurnosnih su razloga na bočne zidove postavljeni razupori, a betonsko popločenje za kontejner na platou iznad ulaza više je puta razbijano, kako bi se oslobodio prostor za iskopavanje i u isto vrijeme osigurao siguran rad. Nakon tehničke dokumentacije, koju je izradio Kristijan Fuis, ing. građevinarstva, Prajo-beton d.o.o. iz Virovitice prekrio je zapadni ulaz u utvrdu limom i tako ga pripremio za nastavak iskopavanja.

Literatura

Adamček 1986 Josip Adamček, Virovitica i virovitička županija u srednjem vijeku, Virovitički zbornik, Virovitica, 1986: 113 – 127.
Horvat 2001 Rudolf Horvat, Povijest grada Virovitice, Virovitica, 2001.
Salajić 2002 Silvija Salajić, Sudbina herolda u virovitičkom gradskom parku, Zavičaj, Glasilo za kulturu, znanost i umjetnost, Matica hrvatska Virovitica, br. 11 – 12, Virovitica, 2002.

Salajić 2008 Silvija Salajić, Osvrt na arheološka iskopavanja od 1991.-2008., u: Srednjovjekovna nizinska utvrda u Virovitici, katalog izložbe, Virovitica, 2008.
Salajić 2014 Silvija Salajić, Srednjovjekovna nizinska utvrda u Virovitici 2, Virovitica, 2014.

Silvija Salajić

Summary

In the course of August 2014 archaeological excavations were undertaken at the remains of the western entrance to the medieval lowland fort in the city park in Virovitica. It was possible to excavate at the western entrance after the removal of the stone armour and coat of arms of count Pejačević, set there after the construction of the palace and park in the early 19th century.
Last year's excavations freed the space of the entrance in the length of 7.50 m - 8.00 m, width of 3.00 m and height of 2.50 m. The mortar on the lateral walls in their entire length was mostly well preserved with only sporadic damages. In the central part of the space there was a protrusion in the form of a semi-column on each side which served as vault reinforcement. The vault was not preserved. In the layer of rubble in the eastern part of the entrance, at a depth of 1.50 m a rather large fragment of a brick arch was detected. The interior was filled with rubble and is for the time being inaccessible for excavation. For now it was not possible to establish whether it represented the vault of a tunnel or a demolished vault of the explored space (entrance).



Grob LT 103 (foto: M. Vojtek)

Redni broj: 66
Lokalitet: Zvonimirovo – Veliko polje
Naselje: Zvonimirovo
Grad/općina: Suhopolje
Pravni status: Z-4196
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Nalazište Zvonimirovo – Veliko polje zaštitno je istraženo u lipnju i srpnju 2014. godine. Financijska sredstva osigurali su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u okviru znanstvenog projeka „Razvoj i mobilnost protopovijesnih zajednica naseljenih na tlu kontinentalne Hrvatske" (197-1970685-0711) i Ministarstvo kulture.

U dosadašnjim istraživanjima dokumentirana su dva vremenska horizonta pokopavanja: stariji s paljevinskim grobovima latenske kulture iz mlađega željeznog doba i mlađi horizont kojem pripadaju kosturni grobovi bjelobrdske kulture iz ranoga srednjeg vijeka. Groblje je smješteno na blagoj, izduženoj uzvisini, položenoj jugoistočno od sela Zvonimirova. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazali su kako se groblje latenske kulture rasprostire po cijeloj površini uzvisine, dok se bjelobrdski grobovi nalaze samo na njezinu središnjem dijelu, koji je najvećim dijelom istražen tijekom prve faze istraživanja (1993. – 1995.).
Površina istraživanja 2014. obuhvatila je središnji dio uzvisine na kojem su pronađeni paljevinski grobovi latenske kulture s naoružanjem, dijelovima nošnje i nakita, dok popudbini pripadaju keramičke posude te nalazi životinjskih kostiju. Godine 2014. istražene su sonda 19 (dimenzija 28,00x3,00 m), sonda 20 (dimenzija 6,00x3,00 m), sonda 24 (dimenzija 38,00x3,30 m), odnosno istražena je površina od 227 m^2 ili dosada ukupno 3161 m^2 nalazišta. Prosječna dubina iskopa iznosila je oko 1,20 m, pri čemu stratigrafija isključivo odgovara geološkim slojevima. Ostaci plitko ukopanih grobova pronađenih odmah ispod sloja humusa upućuju na ugroženost nalazišta zbog intenzivne poljoprivredne obrade zemljišta. U zapadnom dijelu sonde 19 pronađen je ukop SJ 428 koji možda pripada tragovima aktivnosti životinja na nalazištu, a koje su zabilježene i tijekom prijašnjih iskopavanja. Zapuna je sadržavala nalaze latenske kulture koji vjerojatno pripadaju uništenim grobnim cjelinama.
U istraživanjima je pronađeno šest grobova latenske kulture (LT 102 – LT 107) koji su sadržavali spaljene ostatke pokojnika položenih na dno raka pravokutnog ili kvadratnog oblika i zaobljenih uglova. S obzirom na kompaktnost hrpica spaljenih kostiju, može se pretpostaviti kako su one bile položene u materijal organskoga podrijetla (tkanina ili koža). Izdvaja se nalaz groba LT 103 s dvjema hrpicama spaljenih kostiju položenih u uglove rake pravokutnog oblika. Svaka hrpica sadržavala je dijelove nošnje i nakita, što pokazuje kako se vjerojatno radi o dvojnom ženskom grobu, što je prvi takav slučaj zabilježen na groblju u Zvonimirovu. Do sada se, kada su u pitanju grobovi s dvama odraslim pokojnicima, uvijek radilo o pokopima muškarca i žene s razdvojenim hrpicama spaljenih kostiju s karakterističnim prilozima, što upućuje na njihovo spaljivanje na zasebnim lomačama

(Majnarić-Pandžić 2001; Dizdar 2004). Isti je slučaj vjerojatno bio i u grobu LT 103.
U grobovima muškaraca pronađeno je naoružanje te dijelovi nošnje. Naoružanju pripadaju nalazi svijenih mačeva u koricama, zatim koplja te umba s kojima se pojavljuju i željezne ručke štita. S naoružanjem se može povezati i nalaz kamenog brusa u grobu LT 107. Muškoj nošnji pripadaju nalazi željeznih kopči i obruča od pojasnih garnitura te različiti oblici željeznih fibula srednjolatenske sheme (Dizdar 2013).
Uz spaljene ostatke pokojnica položeni su dijelovi nošnje i nakita. Nošnji pripadaju željezni pojasevi, koji su sastavljeni od dvostruko uvijenih članaka, s kopčom na jednom i petljom na drugom kraju. Uz pojaseve se pojavljuju i željezne štapičaste kopče tipa Brežice, sastavljene od igle i lančića. Najbrojnijem dijelu nošnje pripadaju nalazi brončanih fibula s dvjema kuglicama. Izdvojene su i brončane fibule tipa Zvonimirovo koje su jedna od osnovnih karakteristika ženske srednjolatenske nošnje na podravskom prostoru. Jednako tako, u grobovima su zabilježene i brončane fibule s pravokutnim i trokutastim udubljenjima. Od nakita su u najvećem broju pronađeni rastaljeni ulomci staklenih narukvica od bezbojnoga stakla. Izdvaja se nalaz cjelovitoga staklenog prstena od bezbojnoga stakla sa žutom folijom u grobu LT 103. Uz jedan sličan stakleni prsten iz groba LT 31, radi se o jedinstvenim nalazima u sjevernoj Hrvatskoj. U spomenutom grobu LT 103 pronađen je i ulomak staklenog prstena od kobaltnoplavog stakla te primjerak malenog istočnonoričkog srebrnog novca (3/4 obola?) tipa Varaždin A, s prikazima konja na aversu i reversu (novac je interpretirao dr. sc. Tomislav Bilić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu). Novac je pronađen pri dnu hrpice spaljenih kostiju koja je bila položena u sjeverozapadnom uglu rake. Radi se o jedinstvenom nalazu novcem datiranoga groba iz mlađeg željeznog doba na cijelom prostoru južne Panonije. Na groblju Mihovo nalazi mlađih tipova istočnonoričkoga novca zabilježeni su u dvama grobovima (Windl 1976), dok je s prostora srednje Europe poznato još nekoliko grobnih cjelina s nalazima novca (Polenz 1982).
U grobovima obaju spolova pronađena je i popudbina kojoj pripadaju nalazi keramičkih posuda te životinjskih kostiju.



Grob LT 104 (foto: M. Vojtek)

Oblikom su najbrojniji različito oblikovani lonci te zdjele S-profilacije, no oblikom i ukrasom izdvaja se *kantharos* na nožici iz groba LT 104 s dvjema profiliranim trakastim ručkama.

Istraživanja 2014. godine na središnjem dijelu uzvisine potvrdila su dosadašnje spoznaje kako se radi o dijelu groblja s većim brojem grobova latenske kulture. Tipološko-kronološka analiza pronađenih nalaza, posebno naoružanja i dijelova nošnje, pokazuje kako se grobovi mogu datirati u stupanj Mokronog IIb (LT C2), odnosno u kraj 3. i prvu polovicu 2. st. pr. Kr. (Božič 1999; Tomičić, Dizdar 2005; Dizdar 2011; 2013).

Literatura

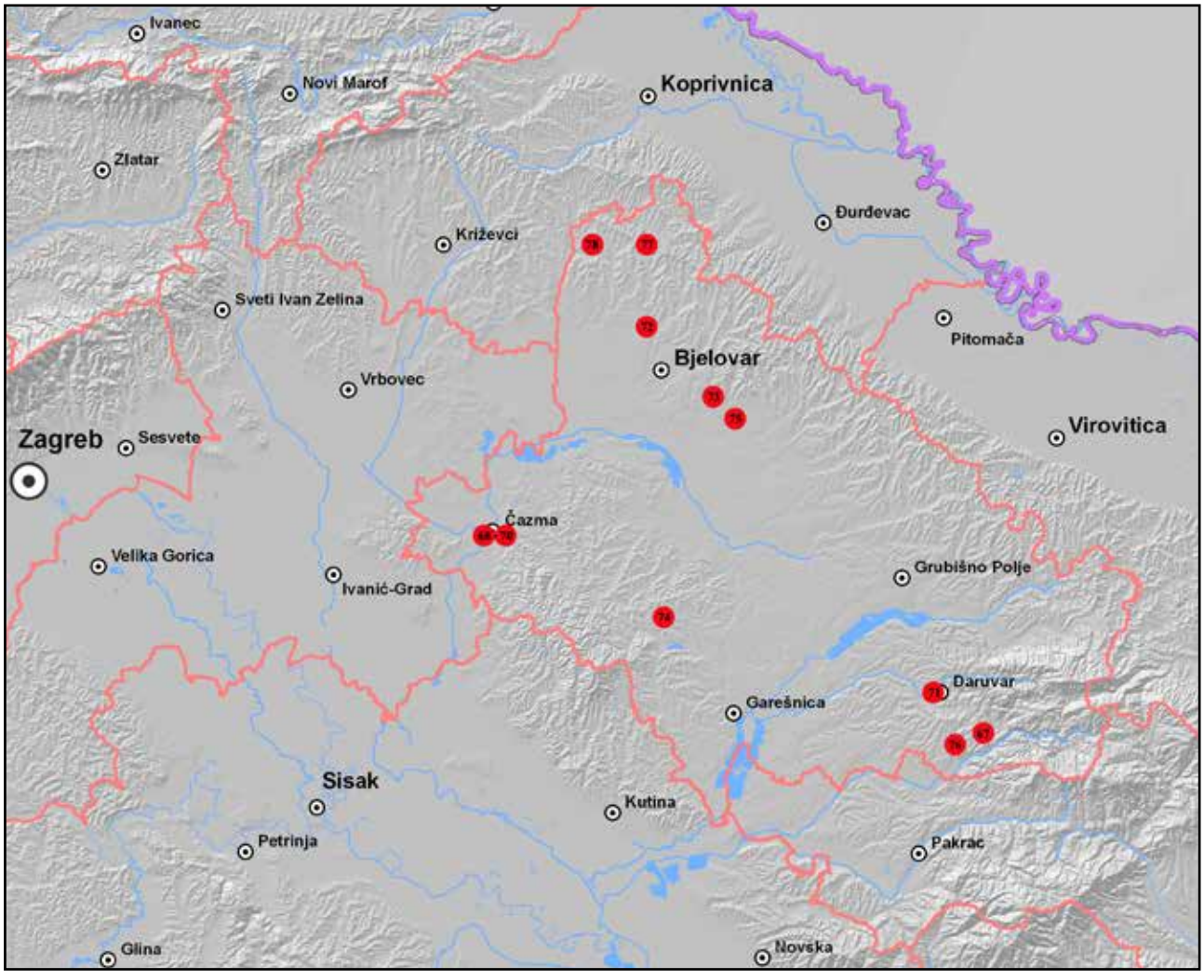
Božič 1999 Dragan Božič, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahre 1964., AV, 50, Ljubljana, 1999: 189 – 213.
Dizdar 2004 Marko Dizdar, Grob LT 11 iz Zvonimirova – primjer dvojnog pokopa latenske kulture, Opuscula Archaeologica, 28, Zagreb, 2004: 41 – 89.
Dizdar 2011 Marko Dizdar, The La Téne culture in central Croatia. The problem of the eastern border of the Taurisci in the Podravina region, in: The Eastern Celts, The Communities between the Alps and the Black Sea, eds. M. Guštin-M. Jevtić, Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper – Beograd, 2011: 99 – 118.
Dizdar 2013 Marko Dizdar, Zvonimirovo – Veliko polje, Groblje latenske kulture 1, Monographiae Instituti Archaeologici, 8, Zagreb, 2013.
Majnarić-Pandžić 2001 Nives Majnarić-Pandžić, Grob ratnika Lt 12 iz srednjolatenskog groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko-podravskoj županiji, Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 83 – 101.
Polenz 1982 Hartmund Polenz, Münzen in latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt, Bayerische Vorgeschichtsblätter, 47, München, 1982: 72 – 222.
Tomičić, Dizdar 2005 Željko Tomičić, Marko Dizdar, Grobovi latenske kulture s Velikog polja u Zvonimirovu – rezultati istraživanja 1993.-1995., Prilozi IAZ, 22, Zagreb, 2005: 59 – 125.
Windl 1976 Helmut J. Windl, Zur Chronologie des Gräberfeldes von Mihovo, Unterkrain (Dolenjsko), Ann. Naturhist. Museum, Wien, 80, Wien, 1976: 877 – 894.

Marko Dizdar

Summary

Rescue excavations in 2014 at the site of Zvonimirovo-Veliko polje were carried out in the central part of the elevation. Six cremation graves were found of the La-Tene culture (LT 102 – LT 107). In addition to the graves containing armaments, the discovery of what most probably represents a dual female grave (LT 103) stands out since it also contained female costume and jewellery items, including coins – small EAST-Noric silver coins (3/4 of an obol?) of the Varaždin A type with depictions of a horse both on the obverse and reverse.

BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA



67 *Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete*
68 *Čazma – povijesna urbana cjelina*
69 *Čazma – Stari grad*
70 *Čazma – Stari grad – rotor*
71 *Daruvar – kupališni perivoj*
72 *Domankuš – Zidine*
73 *Orovački vinogradi*
74 *Oštri Zid – Šancevi*
75 *Severin – Selište*
76 *Sirač – Stari grad*
77 *Streza – pavlinski samostan Svih svetih*
78 *Zrinski Topolovac – Žeđin grad*

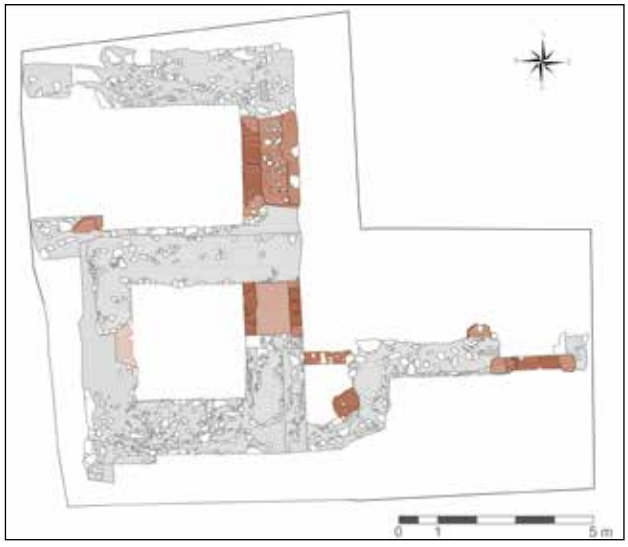
Redni broj: 67
Lokalitet: Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete
Naselje: Bijela
Grad/općina: Sirač
Pravni status: P-4022
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 26. lipnja do 18. srpnja 2014. Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda provela je treću kampanju arheoloških istraživanja kompleksa nekadašnjeg benediktinskog samostana sv. Margarete kod Bijele. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš (HRZ), zamjenik voditelja Mario Zaccaria, mag. arheo., uz sudjelovanje Lee Čataj, mag. arheo. (HRZ), te studenata arheologije Janka Gašpara, Valerije Gligora, Marije Ivandekić, Anamarije Kalaj, Jelene Maslać, Martine Šobak i studentice antropologije Olge Jurčić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Teren je ručno iskopavalo šest radnika iz Sirača i Daruvara. Za geodetsko snimanje i izradu nacrta upotrebljavana je oprema HRZ-a. Radove je nadzirao Krešimir Karlo, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Bjelovaru, a financirani su sredstvima Ministarstva kulture.

U istraživačkoj kampanji 2014. nastavljeno je istraživanje položaja nekadašnje samostanske crkve. Iskopom je obuhvaćeno područje sjeverno i istočno od istraženog južnog zvonika crkve. Istočno od južnog zvonika proširena je sonda 3 iz 2012. godine te je istražena površina od 36,9 m². U cijelosti je istražena prostorija istočno od južnog zvonika koja je interpretirana kao vretenasto stubište kojim se pristupalo gornjim etažama zvonika. U nastavku, prema istoku, djelomično su istraženi ostaci južnog zida crkve u kojem se nalazio prolaz. Na prostoru sjeverno od zida, tj. lađi crkve, uklonjen je tek sloj urušenja, dok je s južne strane djelomično istražen prostor



Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, zračna snimka položaja samostana (foto: Lupercal MT j.d.o.o.)



Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, tlocrt istraženih struktura (izradila: V. Gligora)



Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete, pogled na istraženi dio sjevernog hodnika klaustra i južni zid crkve (foto: J. Gašpar)

pretpostavljenog sjevernog hodnika klaustra. Na tom položaju prikupljen je velik broj ulomaka svodnih rebara, koja upućuju na to kako je hodnik bio svođen. U toj sondi otkrivena je komunikacija između samostanske crkve i klaustra. Na prostoru sjevernog hodnika klaustra istraženi su slojevi urušenja i slojevi s nalazima ulomaka keramičkog posuđa i pećnjaka. Prikupljeni uzorak ugljena iz sloja koji je prekrivao prag ulaza u crkvu radiokarbonski je datiran u 16. st.

Sjeverno od južnog zvonika istražena je sonda 4, kojom je obuhvaćena površina od 47 m². Unutar sonde istražen je ulazni prostor u samostansku crkvu, smješten između južnog i (pretpostavljenog) sjevernog zvonika. Ulaz se sastojao od dvojih vrata, jednih na zapadnom pročelju (od kojih je sačuvan samo južni masivan dovratnik) i unutarnjih (od kojih su pronađeni ostaci baza portala i stubišta kojim se pristupalo lađi crkve). Kod južnog dovratnika vanjskih vrata otkriveni su otvori u zidu koji se mogu interpretirati kao ležajevi nosača okvira vrata, ali i utori za gredu kojom su se dodatno učvršćivala vrata. Ista situacija otkrivena je iza baza portala, između vrata i stubišta. Iskopavanjima u sondi 4 istražen je ulazni prostor u crkvu dužine 3,61 m, a širine 3,26 m. Istraženi su slojevi urušenja iz vremena napuštanja objekta, s velikom količinom kamenih arhitektonskih elemenata. Iako sonda nije istražena do arheološki sterilnih slojeva, dosegnuta razina dublja je od razine zdravice u južnom zvoniku.

Prilikom istraživanja prikupljeno je 145 kamenih arhitektonskih elemenata s profilacijama karakterističnima za prijelaz iz 14. u 15. st. Radiokarbonskom analizom uzorka ugljena iz podloge poda unutar južnog zvonika gradnja crkve datirana je u početak 15. st. Slojevi urušenja unutar južnog zvonika datirani su u 16. st., što se poklapa s povijesnim izvorima.

Andrej Janeš

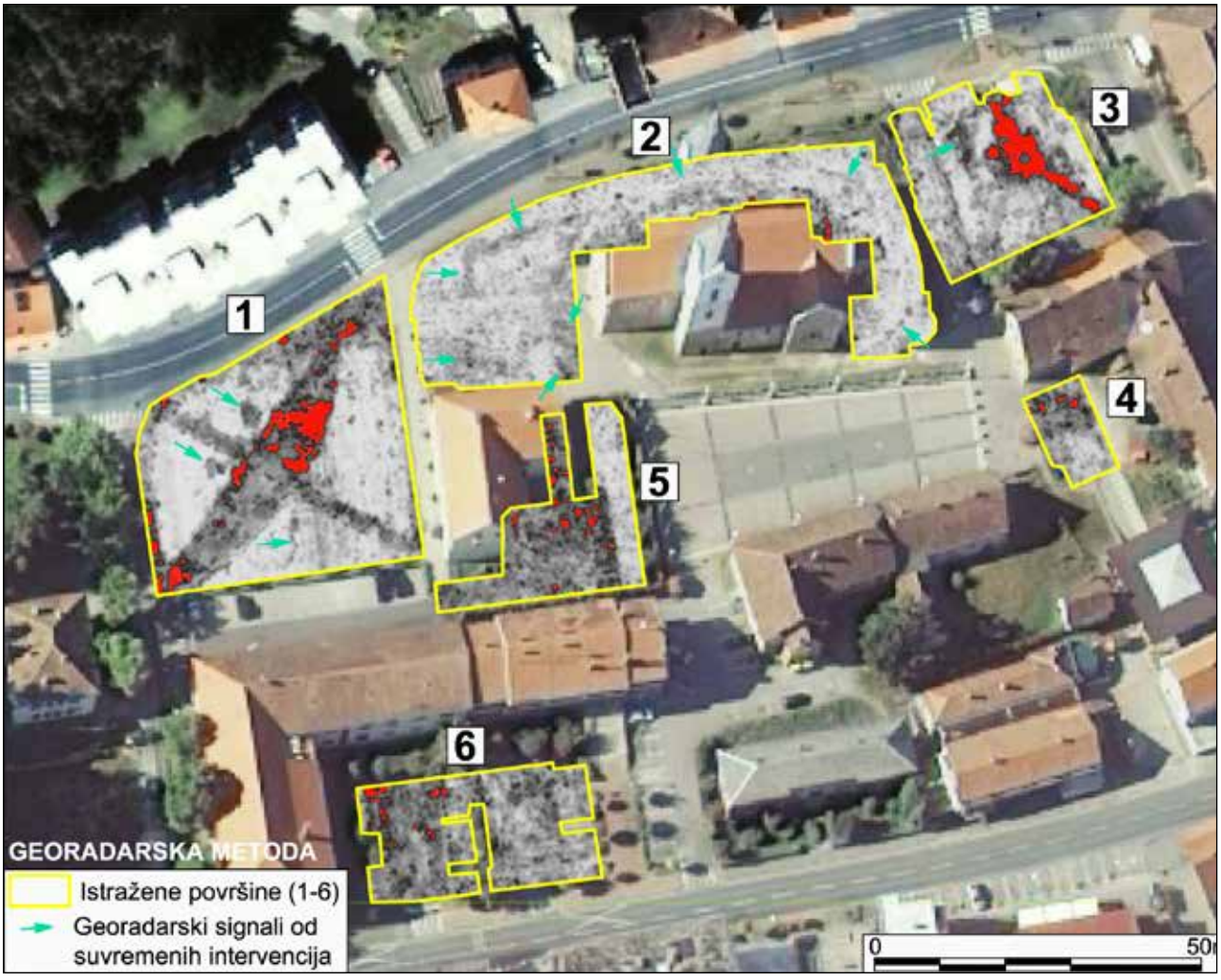
Summary

In the course of 2014 the Croatian Restoration Institute conducted the third campaign of archaeological excavations at the complex of the former Benedictine monastery of St Margaret near Bijela. Explorations were continued at the location of the former monastery church and the excavations covered the area north and east of the previously explored south tower bell of the church. Probe 3, opened in 2012 was expanded east of the bell tower. On that occasion an area of 36.0 m² was explored. The room located to the east of the bell tower was interpreted as a winding staircase that led to the upper storeys of the bell tower. The space of the presumed north cloister hallway was partially investigated. A large amount of vault rib shards were found at that location which indicated that the hallway was vaulted. Probe 4, covering an area of 47 m² was explored north of the south bell tower. Within the probe the entrance to the monastery church located between the south and (presumed) north bell tower was also investigated. The entrance had two doors.

In the course of the excavations, 145 architectural stone elements were collected which had mouldings characteristic of the period between the 14th and 15th centuries. The radiocarbon analysis of the sample of coal from the floor bedding within the south bell tower confirmed that the church was built in the early 15th century.

Redni broj: 68
Lokalitet: Čazma – povijesna urbana cjelina
Naselje: Čazma
Grad/općina: Čazma
Pravni status: Z-2309
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: geofizička istraživanja

Godine 2014. primjenom georadarske metode, radi procjene arheološkog potencijala, geofizički je istraženo područje povijesne urbane cjeline Čazme, od parka i zgrade na Trgu Čazmanskog kaptola 13 do Ulice braće Radić. Tom su prilikom istražene sve dostupne površine u široj okolini



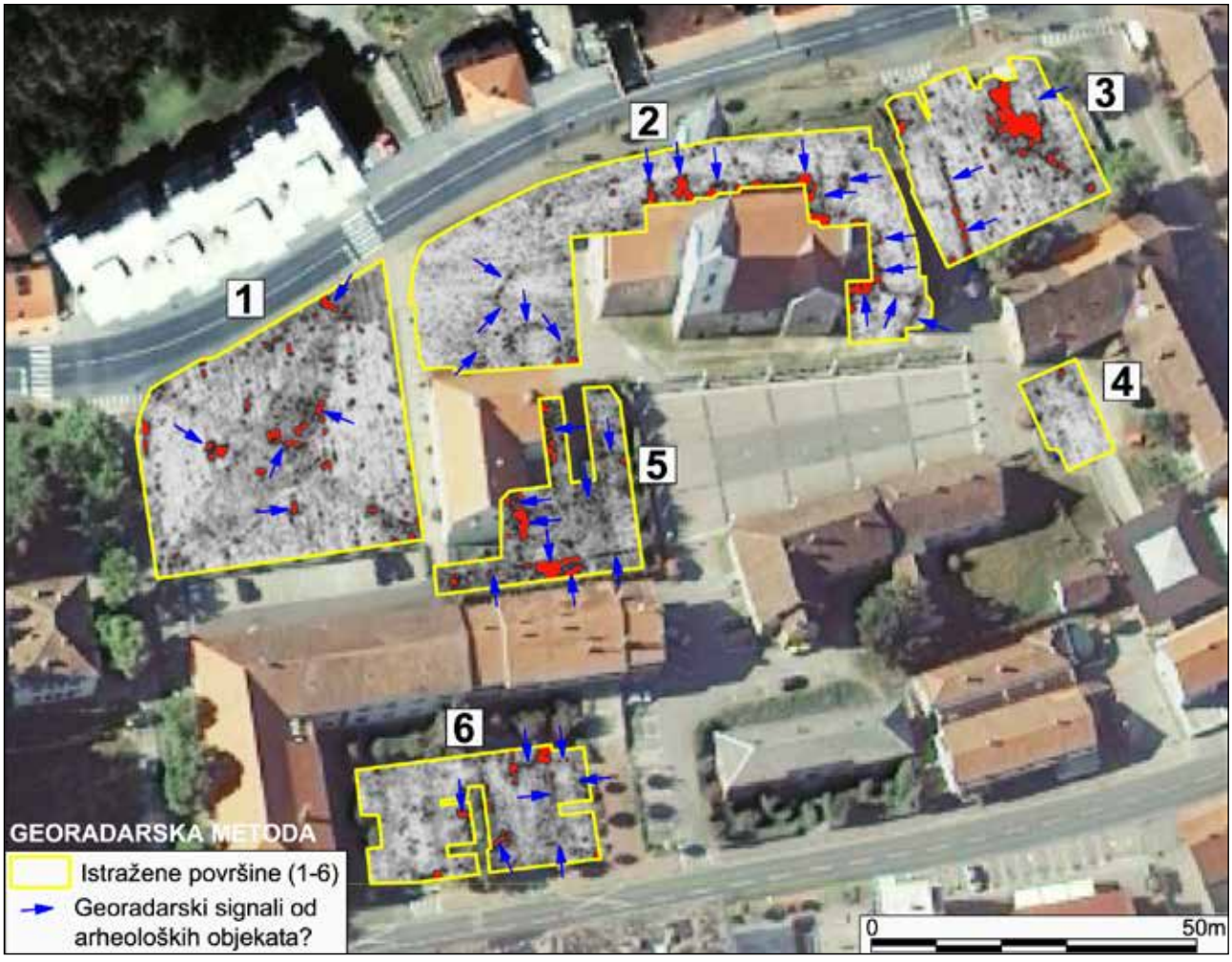
Georadarski signali na manjim dubinama (zelene strelice) koji su najvjerojatnije odraz suvremenih zahvata za infrastrukturno uređenje

crkve sv. Marije Magdalene koje do sada još nisu bile arheološki istražene, u ukupnoj izmjeri od cca 4500 m^2.

Prema povijesnim izvorima, u srednjem je vijeku u Čazmi bio sagrađen niz sakralnih i profanih objekata koji su, osim romaničko-gotičke crkve sv. Marije Magdalene, potpuno devastirani prilikom povlačenja Osmanlija. Arheološkim je istraživanjima samo djelomično istražena srednjovjekovna utvrda i crkva s prigrađenim samostanom. Romanička crkva Sv. Duha Zbornog kaptola u Čazmi nije sačuvana ni u tragovima, a pretpostavlja se da je sagrađena na lokaciji današnjega gradskoga groblja. Također ne postoje naznake položaja ostalih objekata iz srednjeg vijeka. S obzirom na to da se opsegom skromnim arheološkim iskopavanjima nisu mogli ubicirati graditeljski ostaci toga doba, jedino su rješenje bila geofizička istraživanja.
Cijela istražena površina, pa i zelene površine s komunalnom i parkovnom infrastrukturom, koja se s vremenom mijenjala i nadograđivala, sa stajališta geofizičkih istraživanja stvara složenu urbanu sredinu. Georadarske anomalije u gornjem dijelu horizontalnih rezova uglavnom su rezultat podzemnih vodova suvremene infrastrukture za uređenje parkovnih površina i drugih objekata. Na dubinama nešto većim od 0,3 m već se pojavljuju georadarski signali koji bi mogli biti rezultat raznih graditeljskih intervencija u prošlosti. Kako se radi o kompleksnoj urbanoj sredini s brojnim građevinskim intervencijama u povijesti i suvremenom infrastrukturom, rezultati nisu jasni kako se to očekuje od jednoslojnih lokaliteta, ali su dovoljno čitljivi za procjenu arheološkog potencijala.
Na slikama strelice označavaju izrazitije georadarske signale, koji su podijeljeni u dvije grupe. U prvoj su grupi (zelene strelice) sve one anomalije koje se pojavljuju plitko ispod današnje površine pa se za njih pretpostavlja da su rezultat suvremenih zahvata za infrastrulturno uređenje. U drugoj su grupi (plave strelice) sve druge kontrastne georadarske anomalije, koje su po formi u tlocrtu uglavnom ravne linije koje se interpretiraju kao ostaci zidova. U tu grupu svrstani su i amorfniji tlocrtni oblici, koji su u praksi u pravilu ostaci arhitekture sa slojevima urušavanja.

Literatura

Mušič 2014 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Čazma: Arheološki lokalitet – povijesna urbana



Georadarski signali na većim dubinama (plave strelice), kontrastne georadarske anomalije zbog ostataka arhitekture

cjelina Čazme od parka i zgrade na Trgu Čazmanskog kaptola 13 do Ulice braće Radića, Gearh d.o.o., Maribor, 2014.

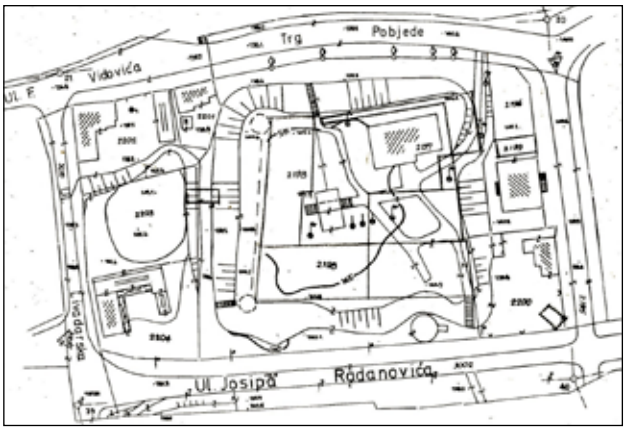
Branko Mušič

Summary

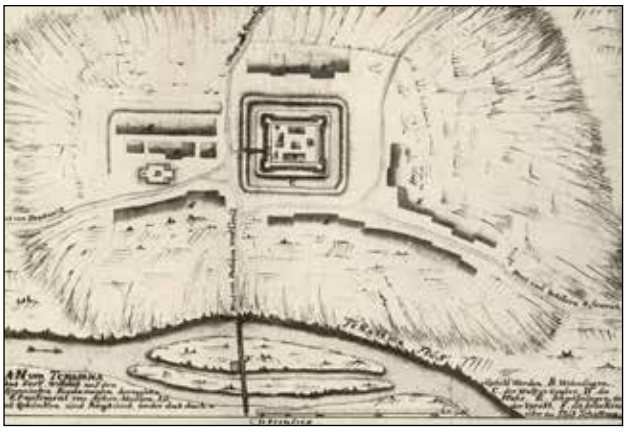
In the course of 2014 geophysical surveys were conducted using the geo-radar method and aimed at assessing the archaeological potential in the area of the historic urban complex in Čazma, from the park and building at Čazmanski Kaptol Square no. 13 to the Brothers Radić Street. Two accessible surfaces were explored by the geo-radar method in the wider area of the St Maria Magdalene Church which had not been archaeological investigated to date and which covered a total area of approximately 4.500 m^2.
In the medieval period a number of sacral and secular structures were built which, apart from the Romanesque-Gothic Church of St Maria Magdalene, were completely demolished during the withdrawal of the Ottomans. Considering that the small scale archaeological excavations could not locate the structural remains from that period, geophysical surveys were seen as a solution. In the images, the arrows indicate stronger geo-radar signals which were divided into two groups. The first group (green arrows) indicated all the anomalies in shallow areas under the present day surface so it was assumed that they were the result of contemporary interventions (infrastructure). The second group (blue arrows) registered all the anomalies which were probably the remains of walls. The more amorphous ground plan forms, which in practice generally indicate architecture with layers of caved in material, are also in this group.

Redni broj: 69
Lokalitet: Čazma – Stari grad (k.č. 2201, 2202, 2203, k.o. Čazma)
Naselje: Čazma
Grad/općina: Čazma
Pravni status: Z-2309
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. zaštitno je arheološki istraženo područje ostataka staroga grada Čazme, u sklopu projekta gradnje kružnog toka na raskrižju državnih cesta D43, D26 i Ulice kralja Tomislava u Čazmi (k.č. 2201, 2202, 2203, k.o. Čazma).



Katastarski plan s početka 20. st. (dokumentacija GMČ)



Plan Čazme iz 17. st. (iz: Szabo 1920.)

Gradnja kružnog toka planirana je na zapadnom prilazu u grad, na mjestu postojećeg raskrižja i zelene gradske površine, koja se nalazila neposredno uz sjeverozapadnu stranu arheološkog lokaliteta na kojem je stari grad, na prostoru opkopnog jarka nekadašnje biskupske palače. Navedeni prostor ne ulazi u zonu obuhvata zaštićenog arheološkog lokaliteta, ali čini njegov sastavni dio. Zahtjev za arheološko istraživanje na tom prostoru usmeno su zatražili Investitor (Hrvatske ceste d.o.o.) i Grad Čazma, dva tjedna prije početka gradnje rotora. Voditeljica istraživanja bila je Kristina Vodička Miholjek, arheologinja i kustosica pripravnica Gradskog muzeja Čazma, a zamjenice voditeljice Tena Karavidović i Eva Buća, dipl. arheologinje. Nacrtnu dokumentaciju i geodetska mjerenja izveli su Tena Karavidović, Robert Čimin, arheolog iz Muzeja grada Koprivnice i Siniša Bajrić, geod. tehničar (Legrad d.o.o.). Investitor gradnje kružnog toka bile su Hrvatske ceste d.o.o., a izvođač radova Ceste d.o.o. iz Bjelovara. Probno i zaštitno istraživanje trajalo je petnaest radnih dana, od 18. rujna do 9. listopada 2014. godine.

Posebnim uvjetima Konzervatorskog odjela u Bjelovaru propisano je probno arheološko istraživanje (kontrolne sonde) radi utvrđivanja rasprostiranja lokaliteta unutar zone gradilišta, zaštitno arheološko istraživanje lokaliteta koje je potrebno prije početka gradnje rotora te arheološki nadzor cestogradnje. Ništa od navedenog nije bilo moguće unutar zadanog roka od nepuna dva tjedna. Projektna dokumentacija o rekonstrukciji križanja D43, D26 i Ulice kralja Tomislava, nije dostavljena do kraja istraživanja.
Usprkos lošim meteorološkim prilikama, prekratkom zadanom roku i minimalnim financijskim sredstvima, probnim istraživanjem utvrđena je zona rasprostiranja arheoloških pojava na prostoru gradnje raskrižja. Probno arheološko istraživanje trajalo je pet radnih dana, od 18. do 23. rujna 2014. godine. Istraživan je isključivo prostor zelene površine parka, koja je ulazila u eksproprijacijsku zonu rotora. Do kraja istraživanja nije dostavljena projektna dokumentacija za gradnju rotora, tako da je prostor istraživanja ograničen samo na onaj dio zelene površine koji je bio unaprijed iskolčen. Otvorena su četiri probna rova ukupne dužine 72 m, širine od 1 m do 1,5 m. Probni rovovi 3 i 4 pokazali su se arheološki sterilnima, a na prostoru probnog rova 1 i 2 otvorena je sonda ukupne površine 300 m², na kojoj je nastavljeno zaštitno arheološko istraživanje.

Srećom, veći dio površine gradilišta eliminiran je kao arheološki sterilno područje. Sjeverna strana sonde (k.č. 2202, 2201), uz južnu stranu Ulice Franje Vidovića, na vidjelo je iznijela čitav niz temelja recentnih gradnji s kraja 19. i početka 20. st. Dokumentirani su svi pronađeni temelji i pojave te su ucrtani u terenskoj dokumentaciji. Pregledom muzejske dokumentacije pronađene su i stare fotografije predmetnih kuća, s pomoćnim dvorišnim zgradama, te katastarski plan područja iz 19. st., s ucrtanim tlocrtima istraživanih kuća. Iskopavanje i dokumentiranje ostataka temelja kuća s početka 20. st. trajalo je pet dana.
Istraživanje opkopnog jarka svedeno je na utvrđivanje obrisa jarka i iskop prvog najmlađeg sloja njegove ispune. Velika količina padalina, kao i obilan dotok podzemnih voda, onemogućili su daljnje istraživanje ispune povijesnog opkopnog jarka. Nedostatak financijskih sredstava i zadani rok završetka gradnje rotora onemogućili su eventualno crpljenje vode iz područja unutar i oko prostora opkopnog jarka. S obzirom na to da je izvođač građevinskih radova (Ceste d.o.o.) planirao građevinski iskop donjeg temelja ceste na dubini od 136,5 m, dogovoren je daljnji iskop područja oko jarka za vrijeme propisanog arheološkog nadzora gradnje rotora, koji je već bio u tijeku. Područje opkopnog jarka biskupske palače pokriveno je geotekstilom i zaštićeno opekama. Dubina sonde iznosila je 137,50 – 137,10 m n. v. na prostoru ukopa jarka (ilovača intenzivno svijetle žute boje – zdravica), odnosno 137,10 – 136,50 m n. v. u području zapune jarka. Nadiranje podzemnih voda u sondu javlja se na dubini od 137,50 do 137,10 m n. v. Arheološkim nadzorom gradnje rotora planiran je strojni iskop zapune jarka do donje planirane kote ceste (136,50 m).

Arheološki ostaci (osim kuća iz 19. i 20. st.), utvrđeni su samo na prostoru u neposrednoj blizini zemljanog bedema palače, uz njezin sjeverozapadni ugao, u vidu zapune opkopnog jarka palače. Jarak je poznat s kartografskog prikaza prostora čazmanskog Staroga grada iz 17. st. (Đ. Szabo), a spominje se i u sporu protiv biskupa Eberharda, iz 15. st. Ostaci opkopnog jarka istraživani su i na dijametralno suprotnom kraju palače 2010. prilikom gradnje parkirališta (V. Štrk). Ovim istraživanjem utvrđen je točan položaj kanala, koji odgovara nacrtu iz 17. st. Ukopan je u sterilnu ilovaču intenzivno svijetle žute boje (zdravica). U zapuni kanala, posebno s njegove unutrašnje strane,



Zračna fotografija istraživanog područja opkopnog jarka biskupske palače uz sjeverozapadni ugao arheološkog lokaliteta (foto: I. Cikač)

pronađena je iznimno velika količina građevnog arheološkog materijala, koji je nedvojbeno pripadao biskupskoj palači i može se datirati u drugu polovicu 15. i prvu polovicu 16. st. U jarku je nađen i jedan gotički ulomak svodnog rebra, prema karakteristikama identičan primjerku pronađenom tijekom istraživanja 1957. i datiranom u 12. st. (N. Prosen). Izvađena je i velika količina zanimljivih podnih opeka, romboidnog, trokutastog i lepezastog oblika, izrađenih u dvjema bojama, oker i bijeloj, kakve su i prije nalažene na području Gradine (V. Štrk). Također je pronađeno nekoliko ulomaka zeleno cakljenih pećnjaka s reljefnim prikazom grozdova i vinove loze te nešto ulomaka keramičkog posuđa. Sav taj materijal u jarak je dospio sekundarno, za vrijeme osmanlijskog rušenja biskupske palače u Čazmi tijekom prve polovice 16. st., ali i poslije, naknadnim urušavanjem zidova ljudskom rukom, kada je čitav prostor srušene biskupske palače i okolice bio poljoprivredno obradiva površina, te intervencijama nastalima gradnjom kaštela i krajiške utvrde u 17. i 18. st.

Na kraju istraživanja prostor istraženog dijela opkopnog jarka palače privremeno je pokriven geotekstilom, koji je učvršćen opekama. Prilikom arheološkog nadzora gradnje rotora planirano je skidanje zapune jarka za još pedesetak centimetara, što odgovara donjoj koti podloge planiranog kolnika. Donji slojevi zapune jarka ostat će *in situ*, zaštićeni geotekstilom i pokriveni drobljenim kamenom ispod novog čazmanskog rotora.

Literatura

Prosen 1960 N. Prosen, Arheološko iskapanje tvrđave u Čazmi, Ljetopis JAZU, 64, Zagreb, 1960.

Szabo 1920 Đ. Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1920.

Štrk 2008 V. Štrk, Izvješće s arheološkog iskopavanja Gradine 2008. godine (dokumentacija GMČ)

Štrk 2010 V. Štrk, Izvješće s arheološkog iskopavanja Gradine 2010. godine (dokumentacija GMČ)

Kristina Vodička Miholjek

Summary

In 2014 rescue archaeological excavations were carried out in the area of the remains of the old town of Čazma within the framework of the project of the construction a bypass at the intersection of state highways D43, D26 and King Tomislav Street in Čazma. The construction of the bypass was planned on the west access road to the city, in the place of the existing intersection and the city's green

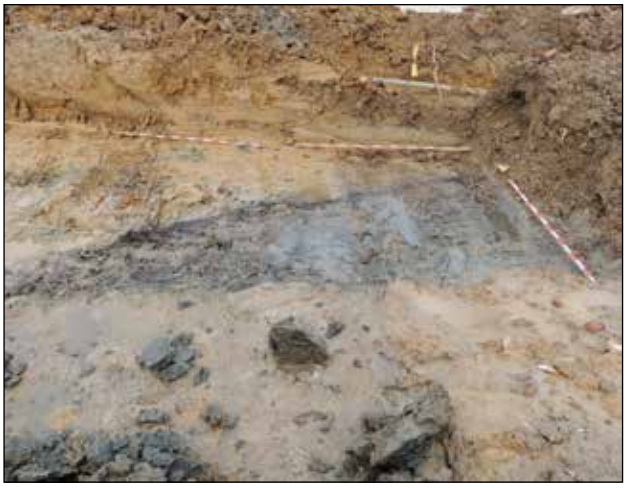
park area which is located immediately by the north-west side of the archaeological site, namely location of the old town, in the area of the moat of the former fortified Bishop's palace. The test and rescue archaeological excavations confirmed the existence of the moat along the northwest palace tower. The excavations were considerably hindered by limited financial means, set deadline of the bypass construction as well as by the fact that the project documentation of the construction in question was never submitted.
The excavations enabled the collecting of a considerable amount of material which primarily belonged to the bishop's palace and was provisionally dated to the period from the 14th to 17th centuries. The material was mostly collected along the very northwest corner of the archaeological site, by the slope of the northwest bell tower, and in the fill zone of the moat. The stone shards of the vault rib moulding correspond to the shard found during the excavations undertaken in 1957 and dates from the late Gothic period. It was part of a church structure located in the area of the complex of the Bishop's palace in Čazma that has not been identified so far.

Redni broj: 70
Lokalitet: Čazma – Stari grad – rotor (k.č. 2201, 2202, 2203, k.o. Čazma)
Naselje: Čazma
Grad/općina: Čazma
Pravni status: Z-2309
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Arheološki nadzor gradnje rotora u zaštićenoj kulturno-povijesnoj cjelini Čazme, uz arheološki lokalitet Ruševine Staroga grada u Čazmi, trajao je od 9. listopada do 10. prosinca 2014. godine. Zaštitno arheološko istraživanje, koje je trajalo deset dana, uslijedilo je nakon probnog istraživanja sustavom probnih rovova, a trajalo je pet radnih dana (od 18. rujna do 9. listopada 2014. godine). Sredstva za istraživanje osigurao je Centar za kulturu, Gradski muzej Čazma. Radove je arheološki nadzirala Kristina Vodička



Izgled arheološkog lokaliteta uoči početka gradnje raskrižja D26, D43 i Ulice kralja Tomislava, nakon probnih i zaštitnih istraživanja (foto: K. Vodička Miholjek)



Obris opkopnog jarka uz sjeverozapadni ugao biskupske palače Staroga grada u Čazmi (foto: K. Vodička Miholjek)

Miholjek, dipl. arheo. i kustosica pripravnica Gradskog muzeja u Čazmi, uz pomoć djelatnika Komunalija d.o.o. iz Čazme i Cesta d.o.o. iz Bjelovara.

S obzirom na to da su radovi na rotoru bili punog intenziteta, a vremenske su prilike bile iznimno loše, s obilnim padalinama, radno vrijeme prilagođavalo se radnom vremenu cestara koji su gradili kružni tok. Zbog zadanog roka završetka gradnje rotora i važnosti prometovanja državnim cestama D26 i D43, nadzirano je strojno iskopavanje zemlje te fotodokumentiranje zatečenog stanja i stanja prije postavljanja građevinskih elemenata za cestu. Određene stratigrafske pojave i odnosi slojeva na prostoru lokaliteta pokušali su se okvirno snimiti geodetskom totalnom stanicom, što je ostvareno u dogovoru s Marijem Boščićem (zamjenik voditelja gradilišta, Ceste d.o.o., Bjelovar). Teren je geodetski snimio Tomislav Bajs (geodetski tehničar, Geo-sustavi d.o.o., Bjelovar). Prilikom nadzora snimljene su sve uočene stratigrafske promjene vezane uz ispunu jarka novovjekovnog opkopa biskupske palače, na području zahvata gradnje kružnog toka. Podaci nisu dalje obrađivani i nalaze se u dxf. formatu, u dokumentaciji gradskog muzeja.
Dokumentiranjem arheoloških pojava na terenu utvrđeno je da nastavak opkopnog jarka slijedi današnji pravac ceste D26, odnosno Ulicu Franje Vidovića na prostoru građevinskog zahvata za rotor. Moguće je pretpostaviti da se ostaci povijesnog opkopa nastavljaju i dalje prema istoku, do kraja sjevernog perimetra Gradine, oko 1,50 m ispod kote današnje ceste. Zapuna opkopnog jarka uočljiva je u slojevima tamne maslinastozelene do tamnosive boje, koji su uočeni i dokumentirani unutar profila kanala za plinske instalacije. U tim je slojevima nađena i određena količina keramičkog materijala, okvirno datiranog od 15. do 20. st., kao i velika količina podnih opeka koje primarno pripadaju biskupskoj palači na arheološkom lokalitetu. Na jednom je mjestu dokumentiran i čitav komad urušenog zida sjeverozapadne kule biskupske palače. Nemoguće je sa sigurnošću utvrditi je li komad zida pao s građevine tijekom osmanlijskog rušenja biskupske palače tijekom 16. st. ili je zid urušen poslije, ali je evidentan njegov izvorni izgled i slog gradnje. Ostaci zida zaštićeni su geotekstilom, prekriveni



Završeno raskrižje D26, D43 i Ulice kralja Tomislava u Čazmi (foto: K. Vodička Miholjek)

slojem zemlje te ostavljeni *in situ* pod novim čazmanskim rotorom.

Posebno težak i zahtjevan bio je arheološki nadzor na prostoru kanala za plinske instalacije, južno od ceste. Kanal za instalacije bio je dubok 1,80 m, širok 0,80 – 1,00 m i neprestano pod vodom. Kretanje unutar kanala bilo je moguće samo po plinskim cijevima koje su postavljene na dnu kanala. Crpljenje vode nije bilo osigurano troškovnikom, a voda se pojavljivala podzemno i nadzemno. Dno kanala nije bilo vidljivo, a profili kanala neprestano su se urušavali i mijenjali stratigrafski izgled. Paralelno s arheološkim radovima, u kanalu su se kontinuirano postavljale sve potrebne popratne instalacije za ceste.

Prilikom arheološkog nadzora prikupljena je iznimno velika količina pokretnog arheološkog materijala, koji uglavnom čine opeke i podne opeke, iako je sakupljeno i nešto ulomaka kuhinjskog, odnosno stolnog posuđa. Materijal se okvirno može datirati od 15. od 20. st. Uzeto je i nekoliko uzoraka tla, drva i organskog materijala za eventualne daljnje analize. Velika količina pokretnog arheološkog materijala sakupljena je u rovovima za komunalne instalacije. Iskop komunalnih rovova (rovovi za instalaciju mreže plinskog sustava, kanali za telefonsku mrežu, vodoopskrbni kanali i sustav električne rasvjete grada) nisu bili obuhvaćeni troškovnikom izvođača radova, već u djelokrugu komunalnih poduzeća grada Čazme. U sustavu gradske komunalne mreže instalirane su nove vodovodne cijevi i vodovodno čvorište te su uslijedile i određene intervencije na kanalu plinskih instalacija. Svi iskopi za predmetne instalacije kopani su do dubina koje nisu bile predviđene projektnom dokumentacijom i troškovnikom izvođača. Arheološki nadzor ograničen je na pregled iskopane zemlje radi prikupljanja pokretnog arheološkog materijala i fotografsko dokumentiranje zatečenih stanja unutar kanala. Vertikalne promjene u slojevima uz padinu Gradine, unutar profila kanala za instalacije, snimljene su geodetskom stanicom.

Gradnja novog raskrižja uz sjeverozapadnu stranu arheološkog nalazišta ostataka staroga grada u Čazmi djelomično je zahvatila područje samog lokaliteta, odnosno sjeverozapadni ugao opkopnog kanala biskupske palače iz 15. st. Pretpostavlja se da je opkopni kanal i stariji, što do sada nije potkrijepljeno arheološkim dokazima. Istraživanje arheoloških ostataka opkopnog kanala nije izvedeno do njegova dna, jer za takvo istraživanje nisu osigurana financijska sredstva i zadani rokovi gradnje rotora nisu to dopuštali. Dno povijesnog kanala utvrđeno je samo na mjestu ukopa cijevi za slivnik vode, a nalazi se na dubini od 2,00 m ispod razine današnje ceste. Ukopom vertikalne betonske cijevi za slivnik probijeno je dno opkopnog jarka. Velik problem stvarale su padaline i izrazito visoke podzemne vode. Na prostoru kolnika arheološki ostaci ispune kanala ostali su *in situ*, a zaštićeni su geotekstilom i prekriveni kamenim pokrovom, koji je ujedno i donja kota temelja novoizgrađenog kolnika. Arheološki ostaci opkopa ostali su konzervirani na dubini od 136,30 do 136,00 m n. v., oko 1,50 m ispod razine današnje ceste. Na prostoru kanala za komunalne instalacije plina i vode, dubina iskopa bila je znatno veća, a konzerviranje onemogućeno zbog urušavanja profila kanala. Instalacijski kanali i prije su bili ukopani u debeo sloj šute izmiješane s velikom količinom arheološkog materijala, koji je primarno pripadao biskupskoj palači i taložio se uz rub bedema palače. Ispod sloja šute i građevnog materijala s palače nalazi se ispuna opkopnog kanala palače koja je također već probijena ukapanjem kanala za plinske i druge instalacije. Tijekom arheološkog nadzora na tom je prostoru jedino bilo moguće prikupljanje arheološkog materijala iz strojnog iskopa. Uzeto je nekoliko uzoraka tla i drva za eventualne C-14 i paleobotaničke analize.

Obris opkopnog jarka prilikom završetka iskopavanja za podlogu ceste dokumentiran je totalnom stanicom te prekriven geotekstilom i pokriven drobljenim kamenom, koji je ujedno i građevinska podloga ceste. Prostor kanala za komunalne instalacije uglavnom je zatrpan bez znanja i nadzora nadležnog arheologa, pri čemu je izgubljen i dio pokretnog arheološkog materijala, koji zbog vremenskih nepogoda nije izdvojen iz zemlje iskopane u predmetnim kanalima. Intervencijom radnika tvrtke Ceste d.o.o. tom je prilikom sačuvana jedna topovska kugla, koja je predana gradskom muzeju. Vidljivi slojevi u profilu kanala za plinske instalacije snimljeni su geodetskom stanicom (dxf. format). Sav materijal prikupljen tijekom arheološkog nadzora predan je u Gradski muzej Čazma.

Kristina Vodička Miholjek

Summary

Archaeological supervision of the construction works during the building of the roundabout in the protected historical complex of the city of Čazma, along the archaeological site with the remains of the old town in Čazma lasted from October to December 2014. The construction of the roundabout partially spread to the area of the site itself, namely, the northwest corner of the Bishop's palace moat from the 16th century. The moat is assumed to be even older which has not as yet been confirmed by archaeological evidence. The exploration of archaeological remains in the moat were not carried out to its bottom due to the fact that financial means were not provided and that the roundabout construction deadlines did not allow it. Precipitation and exceptionally high underground waters created considerable problems. A few samples of the soil and wood were collected for possible ^{14}C and paleontological-botanical analyses. The movable material is stored in the Čazma Municipal Museum.

Redni broj: 71
Lokalitet: Daruvar – Kupališni perivoj Daruvarske toplice (Julijev park)
Naselje: Daruvar
Grad/općina: Daruvar
Pravni status: P-5734
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. u Kupališnom perivoju (Julijev park) Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju Daruvarske toplice (SBMR DAT) organizirana je prva faza Programa arheoloških istraživanja na lokalitetu Ivanova kupka. Voditelj arheoloških radova bio je Berislav Schejbal, dipl. arheo. iz Daruvara.

U Kupališnom perivoju nalazio se javno-termalno-kultni kompleks rimskog municipija *Aquae Balissae* (*Municipium Iasorum*, *Res Publica Iasorum*), središte naroda *Iassa*, čiji se predindoeuropski etnonim u europskim prapovijesnim seobama proširio u egejsko-mediteranski prostor sve do današnjeg Bliskog istoka. Nakon Velike seobe naroda u Daruvarskoj kotlini, nepravilnog promjera cca 3 km, uz tri srednjovjekovna trgovišta (Podborje, Četvrtkovac, Dimičkovina) na prostoru Kupališnog perivoja i brežuljka Stari Slavik ili Rimski tabor ispod utvrde Kamengrad (*Kowar / Kw*), razvija se trgovište Toplica (*Thoplica*) sa župnom crkvom BDM (*capella de Subkw*), čije su ruševine bile vidljive još 1702. Sudeći po komparacijama s drugim sličnim srednjovjekovnim naseljima, odnosno arheološkim lokalitetima, ruševine rimskih kupki bile su u uporabi i u srednjem vijeku. Balneoterapije, kao i druge medicinske terapije u trgovištu Toplica, morali su prakticirati i redovnici iz obližnjeg bendiktinskog samostana sv. Margarete u Bijeloj. Njihovi samostani s knjižnicama bili su rasadišta medicinskih znanja na bazi antičke literature, ali i novih praksi arapske medicine. U turskom periodu Toplica dobiva mjesno ime Podborje, kao graničarsko vlaško selo s toponimom Ilidža. Nedaleko od Ilidže nalazila se i turska utvrda i središte nahije Podborje, nekad utvrđeni srednjovjekovni franjevački samostan sv. Kralja Ladislava od Podborja na lokalitetu Gradina, rimski arheološki lokalitet. Taj brežuljak na ravnici sportskog aerodroma, koji je



Antunova kupka (desno) i Centralna blatna kupka (u sredini), u pozadini je vila Arcadia (lijevo) i Ivanova kupka III. faza (desno) – pogled sa zapada



Teško oštećena Ivanova kupka 1991. godine

prema G. Szabi „čudnovato osamljen u kotlini zapadno od Daruvara diže" i nije nemoguće da je prapovijesni tumul (Smičiklas 1891; Szabo 1907; Sršan 2000; Schejbal 1999; 2000; 2003; 2003a; 2004; 2007). U Kupališnom perivoju tijekom stoljeća pronalaženi su rimski carski natpisi, ostaci arhitekture rimskih hramova s kultnim inventarom i srednjovjekovni kameni recipijenti s (rano?)kršćanskim motivima. Bez obzira na datum i provenijenciju, daruvarski recipijenti ostaju među najzanimljivijim predmetima povijesti umjetnosti i kulture u kontinentalnoj Hrvatskoj (Migotti 1994; Schejbal 2004; Goss, Vicelja 2005; Goss, Vicelja 2006). Na drugim lokalitetima u Daruvaru pronađeni su žrtvenici Jupitera Dolihenskog i Nemesis, sarkofazi, sepulkralni spomenici, diatretni mrežasti pehar, javni carski natpisi i dijelovi carskog konjaničkog spomenika nadnaravne veličine (Kisa 1908; Brunšmid 1914; Hoffiler, Saria 1938; Szabo 1932; Pinterović 1975; 1975a; Schejbal 2004).

Dolaskom grofova Jankovića Daruvarskih 1760. završava se gradnja baroknog dvorca (1777.), crkve Presvetog Trojstva (1770.), baroknog perivoja i smještajnih, ugostiteljskih te kupališnih objekata Antunove kupke (1762.), vile Arcadia (kao vojarna prije 1777.), Ivanove kupke (1818.), Švicarske vile (prije 1862.), Anine kupke (poslije 1862.) i Centralne blatne kupke (1909.). Na potonjoj su u tijeku građevinsko-konzervatorsko-restauratorski radovi, koje financira Ministarstvo kulture. Analizom pisanih izvora iz 18. i 19. st., rezultata dosadašnjih istraživanja iz 1968. i 1994., arheoloških nadzora tijekom posljednjih 20-ak godina i studije mikrotopografije Kupališnog perivoja kao javno-termalno-kultnog kompleksa *Aquae Balissae* te geofizičkih istraživanja 2012., uočena je prostorna rascjepkanost podzemne arhitekture, što se tumači kao prilagodba rimskih graditelja geomorfološkoj situaciji na lokalitetu. Takva situacija bila je uvjetovana zatečenim razmještajem geotermalnih izvora, vjerojatno u rimskom periodu nešto izdignutijih područja izvan dohvata svako-sezonskog plavljenja obližnje rijeke Toplice. Gradnjom novovjekovnih „starih" kupališnih objekata na najizdašnijim geotermalnim izvorima preslojeni su antički arheološki lokaliteti (Schejbal 2012).

Najreprezentativnije arheološke nalaze treba očekivati ispod objekata današnje Antunove kupke, za koju



Stara mramorna kada (SMK)

I. Csaplovics 1819. svjedoči da je građena na rimskim temeljima, a još se više očekuje na poziciji nekadašnje Anine blatne kupke – danas Centralne blatne kupke, koja je građena na ruševinama rimskih kupki i „lokve" tople vode koje su „korištene za kupanje ljudi i konja", kako to navodi F. W. Taube 1777. i gdje su se nalazili carski javni natpisi. To potvrđuju i M. Piller i L. Mittepacher 1783., a objavio ih je i T. Mommsen (CIL III 4000). Navedena pozicija današnje Centralne blatne kupke (izvorište) u 18. st. bila je obična „rimska lokva" s toplom vodom, zatim neko vrijeme samo Blatna kupka/*Schlamambaad*, odnosno „rimska jama" natkrivena daskama, a zatim samo izvor (bazen) na ulazu zaštićen oktogonalnom drvenom ogradom. Na oktogonalnom bazenu 1885. sagrađena je Anina blatna kupka križnog tlocrta. Nakon njezina rušenja, godine 1909. sagrađena je Centralna blatna kupka. Zanimljivo je da G. Pósa, liječnik plemića I. Jankovića, navodi tzv. Blatnu kupku/*Schlamambaad*, ograđenu samo daskama, kao izvorište „u koje je narod najviše vjerovao" (Pósa 1818.).

Najrecentniji arheološki nalazi pojavili su se na poziciji stare Ivanove kupke (SIK), kupališnog objekta građenog i dograđivanog u trima fazama (1810. – 1895.) s vanjskim kružnim izvorištem/bazenom geotermalne vode promjera 11,80 m, smještenim u JI dijelu Kupališnog perivoja. Godine 1968., neposredno uz staru Ivanovu kupku i novi Ivanov dom (1958.), prilikom gradnje Stare toplane (nova je sagrađena 2005.), tijekom amaterskog, ali stručno vođenog prikupljanja građevinskim radovima ugroženih pokretnih spomenika, pronađen je inventar Silvanova hrama: pet žrtvenika, stupovi, kapiteli, polukapiteli i ulazni prag hrama (Gorenc 1968; Pinterović 1975; Rendić-Miočević 1980; Rendić-Miočević, Šegvić 1998; Schejbal 2004; 2006; Šegvić, Marković 2014).
Završetkom Domovinskog rata 1991. u bombardiranju zrakoplovstva JNA, za vrijeme dogovorenog prekida vatre samo jedan dan prije potpisivanja Sarajevskog sporazuma 2. siječnja 1992., teško su oštećena Ivanova kupka i Ivanov dom. Zbog nemogućnosti građevinske sanacije inženjerske jedinice slovačkog bataljuna UNPROFOR-a srušile su staru Ivanovu kupku i Ivanov dom do razine terena, osim Stare toplane i dijela sjevernog krila Ivanove kupke. Godine 1994. u probnim arheološkim istraživanjima na lokalitetu Ivanove kupke, neposredno uz toplanu ispod stare mramorne kade otkriveno je javno kameno natpisno postolje za statuu carice *Plautille* (Schejbal 1996; 2004; 2006; Mráv 2007).

Krajem rujna 2014. započela su arheološka istraživanja na lokalitetu stara Ivanova kupka (SIK), odnosno raščišćavanje recentnog zatravljenog nasipa iz 1992. koji pokriva ruševine, odnosno temelje starog kupališnog objekta. Za prostor iskopa, odnosno nekadašnje pozicije jednokatnog objekta, dimenzija 48,50x9,50 m, odabran je njegov južni dio gdje su već pronađeni rimski kultni i javni arheološki artefakti. Odabrana je pozicija s istoka bila markirana recentnim energetskim kanalom (EK – SJ 4) rađenim od betona, sa sjevera i zapada uređenim pješačkom perivojnom stazom (PPS), a s juga parcijalno Starom toplanom (ST – SJ 11) iz 1968. i travnjakom (SJ 1), koji je prekrio temelje i novog Ivanova doma (NID – SJ 12) iz 1958. godine. Iskopavanja, odnosno uklanjanje travnate podloge (SJ 1), navezene zemlje i građevne šute (SJ 2), koja je preostala od rušenja objekta 1992., započela su u SZ dijelu sonde Blok A 7, u uglu na sjecištu EK i PPS1 na apsolutnoj visini koja se kretala od ▼ 159,20 do 158,92 m. Na dubini od ▼158,08 otkriven je Nosivi istočni vanjski zid (NIVZ – SJ 3) SIK. S istočne strane otkrivenog zida uočena je zapuna recentnom navezenom zemljom (SJ 2) sve do EK-a, u širini od 1,40 m. Zapuna je bila dubine do ▼158,19 m. U iskopu je otkriveno da je EK (SJ 4) „nalegao" na ostatke starog odvodnog kanala (ili prve faze SIK



Očišćena podnica južnog dijela stare Ivanove kupke (SIK)

iz 1818.?) građenog od opeke (SJ 5), koji se nalazio na ▼158,07 m. Zbog mogućnosti prodora geotermalne vode, istraživanja su zaustavljena na toj dubini. Sa zapadne strane NIVZ otkrivena je podnica od recentnih keramičkih pločica (SJ 6) na ▼158,11 m. NIVZ (SJ 3), koji se protezao u smjeru S-J, nestao je nakon 6,30 m dužnog iskopa, odnosno uništen je u bombardiranju 1991. godine. S njegove zapadne strane u Bloku A 8 otkrivena je Nova kada (NK 1) upuštena u podnicu na visini od ▼158,49 m (SJ 7). Unutrašnji zidovi, kao i NIVZ, sačuvani su do maksimalne visine od 0,40 m. U daljnjem iskopu recentne zemlje i građevne šute do podnice od keramičkih pločica otkopan je istočni i južni dio sonde. Zanimljiv je bio nalaz u Bloku C7 Stare mramorne kade (SMK 1 – SJ 8), upušten u podnicu objekta s visinom ▼158,55 m i dnom kade na ▼157,83 m. Daljnjim iskopom u Bloku C 9 na ▼158,45 m pronađena je još jedna Nova kada (NK 2 – SJ 9) s dnom na ▼157,79 m. U Bloku C 9/10 na ▼158,45 otkrivena je još jedna Stara mramorna kada (SMK 2 – SJ 10) s dnom na ▼157,76 m. Sa zapadne strane Stare toplane (ST – SJ 11) u Bloku C 9/10 otkriven je dio Nosivoga južnog vanjskog zida (NJVZ – SJ 3) i dio Nosivoga zapadnog vanjskog zida (NZVZ – SJ 3), gotovo odmah ispod travnate podloge. U iskopu su osim šute i zemlje pronađeni ostaci vodovodnih i strujnih instalacija, dijelovi stolarije i okova koji se mogu datirati u 20. st. Zanimljivi nalazi bili su jedino originalni keramički čepovi za otkrivene Stare mramorne kade (SMK). Recentna podnica od keramičkih pločica SIK (SJ 5) nalazila se otprilike na visini od ▼158,50 m. Na kraju istraživanja sonda, odnosno očišćeni južni dio SIK, poprimila je L-oblik maksimalnih dimenzija: dužina 14 m i širina 9,50 m. Uz iskop u Bloku 9 A uz Staru toplanu (ST – SJ 11) ostavljen je kvadratni dio travnatog i zemljanog nasipa, čiji je stratigrafski presjek sadržavao dosta plastičnih traka za pakiranje. Sačuvani recentni nasip omogućava pristup prostorijama za telekomunikacijske instalacije i instalacije nadzornih kamera čiji se ulazi nalaze sa sjeverne strane Stare toplane. Prije završetka istraživanja raščišćeni prostor SIK detaljno je geodetski snimljen i pripremljen za sljedeću fazu uklanjanja recentne betonske podnice i starih mramornih kada iz 1895. godine.

Na lokalitetu se očekuju reprezentativni antički nalazi javno-termalno-kultnog-kompleksa rimskog municipija *Aquae Balissae*. Posebice je važna neposredna blizina rezervoara – bazena Ivanova vrela (IV) nekad integralnog dijela Ivanove kupke, gdje su mogući i pra/protopovijesni i antički votivni nalazi u vezi s kultnim štovanjem geotermalnih izvorišta, odnosno „svetih vrela" naroda *Iassa*, kao što je to bio slučaj na engleskom lokalitetu *Bath* (pod UNESCO-ovom zaštitom – rimski *Aquae Sulis*), gdje je otkriven „sveti izvor" naroda *Dobunii* (Cunliffe, Davenport 1985; Schejbal 2004). Radovi su dio projekta „Arheološki park Kupališnog perivoja Daruvar". Osim potpune obnove Kupališnog perivoja s gradnjom nove Ivanove kupke prema Idejnom projektu i stavljanja u turističko-zdravstvenu funkciju starih kupki, slijedi i prezentacija nepokretnih arheoloških nalaza, poglavito arhitekture građanima, turistima i drugim potencijalnim gostima SBMR Daruvarske toplice. Perivoj i pet starih kupališnih objekata različite namjene, osim Centralne blatne kupke (1909.), zajedno s baroknom crkvom – rotundom Presvetog Trojstva i dvorcem, može se smatrati ostavštinom grofova Jankovića Daruvarskih.

Literatura

Brunšmid 1914 J. Brunšmid, Antikni figuralni bronsani predmeti u hrvatskom narodnom muzeju u VHAD, 13, Zagrebu, 1914: 207 – 268.

Csaplovics 1819 J. Csaplovics, Slavonien und zum Theil Croatien. Ein Beitrag zur Voelker-und Laenderkunde ..., 1-2, Pesth, 1819.

Cunliffe, Davenport 1985 B. Cunliffe, P. Davenport, The Temple of Sulis Minerva at Bath, vol. 1, The Site, Oxford, 1985.

Gorenc 1968 M. Gorenc, Izvještaj o Velikim Bastajima i užem području Daruvara 9. 4. 1968., Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu, 1968.

Goss, Vicelja 2005 V. Goss, M. Vicelja, Fragments from Daruvar in the City Museum in Bjelovar – Framework for Investigation, Peristil, 48, Zagreb, 2005: 19 – 32.

Goss, Vicelja 2006 V. Goss, M. Vicelja, Elefant from Bjelovar, Pristil, 49, Zagreb, 2006: 19 – 26.

Hoffiler, Saria 1938 V. Hoffiler, B. Saria, Antike Inschriften aus Jugoslavien. I, Noricum und Pannonia Superior, Zagreb, 1938.

Kisa 1908 A. Kisa, Das Glass im Altertume II, Leipzig, 1908.

KP GUP 2003 Konzervatorska podloga za Generalni urbanistički plan Grada Daruvara, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Odjel za prostorno-planske mjere zaštite (ed. M. Tusun, S. Nikšić, K. Mutak), Zagreb, 2003.

Migotti 1994 B. Migotti, Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj. Od nepobjedivog sunca do sunca pravde, Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj, Katalog izložbe, (ur. Ž. Demo), Zagreb, 1994.

Mráv 2007 Z. Mráv, The statue base of Fulvia Plautilla from Municipium Iasorum, ARR, 15, 2007: 79 – 89.

Piller, Mittepacher 1783 M. Piller, L. Mittepacher, Iter per Poseganam Sclavoniae provinciam 1782., Buda, 1783. = Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. god. (ed. S. Sršan), Izdanje Matice hrvatske Požega, Osijek, 1995.

Pinterović 1975 D. Pinterović, Nepoznata Slavonija, OZ 14–15, 1975: 123 – 157.

Pinterović 1975a D. Pinterović, Rarissima Romana iz Slavonije, OZ, 14 – 15, 1975: 221 – 231.

Pósa 1818 G. Pósa, Tudósitás a Daruvari é Lipiki Ferdőkről, Bétsben, 1818.

Rendić-Miočević 1980 D. Rendić-Miočević, Neki ikonografski i onomastički aspekti Silvanove „panonsko-iliričke" kultne zajednice, VAMZ, 12-13/,1, 1980: 105 – 124.

Rendić-Miočević, Šegvić 1998 A. Rendić-Miočević, M. Šegvić, Religions and Cults in South Pannonian Regions. Religions and Cults in Pannonia. Exhibition Catalogue (ur. J. Fitz), Székesfehérvár, 1998: 7 – 16.

Schejbal 1996 B. Schejbal, Još jedan nalaz „carskog" kamena, Obavijesti, HAD, 1/27, 1996: 28 – 31.

Schejbal 1999 B. Schejbal, Medieval Topography of the Daruvar Area, (M. A. Thesis), Central European University Budapest, Department of Medieval Studies, Budapest, 1999.

Schejbal 2000 B. Schejbal, Srednjovjekovna topografija Daruvarske kotline, Izlaganje na X skupštini Hrvatskog arheološkog društva, Rijeka (nepublicirano), Rijeka, 2000.
Schejbal 2003 B. Schejbal, Prilog rekonstrukciji rimskih komunikacija na jaškom municipalnom teritoriju, Izdanja HAD, 21, 2003: 95 – 120.
Schejbal 2003a B. Schejbal, Nova razmatranja o Aquae Balissae i narodu Jaza: pejzaž – vode – etimologija – kultovi - mitologija: pitanje atribucije i kontinuiteta, OA, 27, Zagreb, 2003: 393 – 416.
Schejbal 2004 B. Schejbal, Municipium Iasorum – Aquae Balissae, Situla, 42, Ljubljana, 2004: 99 – 129.
Schejbal 2006 B. Schejbal, Još jedan nalaz (?)Silvanovog žrtvenika u Daruvaru, Obavijesti HAD, 3/38, Zagreb, 2006: 76 – 84.
Schejbal 2007 B. Schejbal, Može li se naći veza između Jasena „Egipćanina" i panonskih Jasa, Obavijesti HAD, 3/39, Zagreb, 2007: 133 – 136.
Schejbal 2012 B. Schejbal, Izvještaj o izvršenom sondažnom arheološkom istraživanju 2012. u Kupališnom parku Daruvarskih toplica (nepublicirano). Specijalna bolnica Daruvarske toplice, 8. studenog 2012.
Smičiklas 1891 T. Smičiklas (ur.), Dvijestogodišnjica oslobođenja Slavonije, 2. Spomenici o Slavoniji u XVII vijeku (1640.-1702.), Dijela JAZU, 11, Zagreb, 1891.
Sršan 2000 S. Sršan (ur.), Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća (Inquisitio et conscriptio super fassionibus fundo et Facultatibus incolarum regni Sclavoniae peracta anno 1698. et 1702.), Državni arhiv Osijek, 2000.
Szabo 1907 G. Szabo, Tri benediktinske opatije u županiji požeškoj (Sv. Jelena de Podborje, Bijela, Rudina), VAMZ , 9/1, Zagreb, 1907: 201 – 209.
Szabo 1932 G. Szabo, Iz prošlosti Daruvara i okolice, NS, knj.11, Zagreb, 1932: 27(1), 79 – 98.
Šegvić, Marković 2014 M. Šegvić, D. Marković (ur.), Klasični Rim na tlu Hrvatske: arhitektura, urbanizam, skulptura: katalog izložbe, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, Zagreb, 2014.
Taube 2012 F. W. Taube, Povijesni i zemljopisni opis Kraljevine Slavonije i vojvodstva Srijema (ur. S. Sršan), Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2012.

Berisalav Schejbal

Summary

In the course of 2014, the first phase of the Programme of Archaeological Excavations at the site of Ivan's Bath was implemented in the Bath Gardens (Julius's Park) of the Daruvar Special Spa Hospital for Medical Rehabilitation. The public-thermal-cult complex of the Roman Municipium *Aque Balissae* (*Municipium Iasorum, Res Publica Iasorum*) was located in the Bath Gardens. The building heritage of the Janković counts, dating from the 18th and 19th centuries, namely, the old bath structures were also located in the gardens. Among the structures that have re-layered the archaeological sites, the most interesting are Antun's Bath (1762) and Ivan's Bath (1818) as well as the Central Mud Bath (1909), where in 1783 a public imperial inscription (CIL III 4000). During the construction of a heating plant in 1968 the inventory of Silvano's shrine was found and in 1994 an inscribed pedestal for the statue of Empress Plautila. During the Homeland War, in 1991, the Serbian aggressor bombed and destroyed Ivan's Bath and levelled it to the ground. In the first phase of archaeological excavations in 2014 the recent embankment on the south side of the structure was removed, revealing the flooring of the bath with old marble bathtubs from 1895. A geodetic survey of the site was carried out and prepared for the next phase of removing recent concrete floors and old marble bathtubs. Representative Antiquity finds at the public- thermal-cult complex of the Roman municipium *Aque Balissae* are expected. Of particular importance is the immediate vicinity of the reservoir (pool) of Ivan's wellspring, once the integral part of Ivan's Bath where the possibility exists of discovering prehistoric and Antiquity votive finds linked to the cult worship of geothermal springs, namely, „holy springs" of the *Iassi* people, such was also the case at the site of Bath in the UK (under the protection of UNESCO) where the „holy spring" of the *Dobunti* People was discovered.

Redni broj: 72
Lokalitet: Domankuš – Zidine
Naselje: Domankuš
Grad/općina: Rovišće
Pravni status: P-4877
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 8. do 19. kolovoza 2014., tijekom osam radnih dana, nastavljeno je sustavno arheološko iskopavanje srednjovjekovnog lokaliteta Zidine u selu Domankušu općine Rovišće. Voditelj radova bio je dr. sc. Goran Jakovljević, znanstveni suradnik i muzejski savjetnik, voditelj arheološkog odjela Gradskog muzeja Bjelovar, a u istraživanju je sudjelovalo šest fizičkih radnika.

S obzirom na kratko vrijeme istraživanja, ciljevi kampanje definirani su u dvjema točkama: na prostoru registriranog srednjovjekovnoga groblja istraživanog prošle godine (sonde D i E 4) do kraja istražiti već otkrivene i nove ukope te na južnom rubu zemljišta, na mjestu gdje je na površini



Domankuš – Zidine 14, situacija u sondi I



Domankuš – Zidine 14, kvadratni pećnjak s motivom cvijeta

nađeno najviše građevnog materijala (opeke i kamena), otvoriti novu sondu u pokušaju registriranja srednjovjekovne arhitekture, odnosno mjesta gdje bi mogli biti ostaci crkve sv. Dominika (sonda I).

U sklopu istraženog dijela srednjovjekovnoga groblja registrirano je osam novih ukopa (dosad ukupno 41). Karakteristike svih ukopa identične su onima za ukope nađene prošle godine. Jedini ukopi koje bi trebalo istaknuti jesu ukop XXXV zbog velike četvrtaste željezne pojasne kopče (▼146,99; N 2) i male pravokutne željezne kopče pokraj nje (N 4) te ukop XLI zbog okruglog prstena od brončanog lima na prstenjaku lijeve ruke (▼146,58; N 6).

Stratigrafska slika u novoj sondi I vrlo je zanimljiva – registrirano je ukupno pet stratigrafskih jedinica – ali su se pomoću njih uspjele iskristalizirati ukupno tri zasebne specifične cjeline: ostatak srednjovjekovnog zida građen od opeke tipičnog srednjovjekovnog formata 11x20 cm i bijele žbuke na ▼146,36 (SJ 009), kompaktna površina smrvljene opeke iznad na ▼146,47 (SJ 008) te nepravilna površina spaljene opeke na ▼146,32 (SJ 011). Pokraj ostatka spomenutog zida registrirana je i okrugla mrlja spaljene zemlje (▼146,20; SJ 010), koja je vjerojatno ostatak okruglog drvenog stupa za sada nepoznate starosti i funkcije. U gornjim slojevima nađeno je dosta srednjovjekovne keramike, od kojih se ističu kvadratni pećnjak s motivom cvijeta i dno lonca, a pronađeno je i nešto spaljenih dasaka (uzorak uzet za analizu starosti metodom C-14 na Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu).

Na osnovi te stratigrafske slike, moglo bi se zaključiti da je lokalitet egzistirao u najmanje dva razdoblja: stariji horizont označava cemeterijalni kompleks, koji se sastoji od registriranoga groblja i sakralnog objekta, a nakon njihove propasti to se mjesto naseljava, od čega potječu ostaci stambenih objekata s mnoštvom pokretnog arheološkog materijala karakterističnog za njih (keramika, pećnjaci i sl.). Djelatnici poduzeća Kaducej d.o.o. iz Splita za terensku dokumentaciju napravili su zračna snimanja tlocrta sondi i okolnog terena te fotoskice svih ukopa. Nakon iskopavanja dostignuta dubina sonde prekrivena je geotekstilom i zaštitnom plastičnom folijom te, s obzirom na mogućnost nastavka istraživanja, djelomično zatrpana.

Ovogodišnjim istraživanjima prikupljeno je 15 vrećica pokretnog arheološkog materijala, jedan uzorak za analizu C-14 te je izrađeno 55 fotografija u boji i pet dokumentacijskih crteža. Rezultati istraživanja pokazali su da će se vjerojatno u sljedećim kampanjama moći bolje definirati rasprostiranje srednjovjekovnoga groblja, oblik i veličina pretpostavljenog sakralnog objekta te noviji sloj iz mlađe, „stambene" faze lokaliteta.

Literatura

Jakovljević 2012 G. Jakovljević, Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije, Bjelovar, 2012: 128, br. 353.

Lovrenčević 1990 Z. Lovrenčević, Srednjovjekovne gradine u Bilogori, u: Arheološka istraživanja u Podravini i Kalničko-bilogorskoj regiji, Izdanja HAD, 14, Zagreb, 1990: 139 – 166.

dr. sc. Goran Jakovljević

Summary

In the course of August 2014 systematic archaeological excavations were continued at the medieval site of Zidine in the village of Domankuš, municipality of Rovišće. This year's excavations had two main goals: explore the burial pits and open a new probe at the southern edge of the area in the attempt to find the remains of the St Dominik Church. Eight new cuts were registered (a total of 41 to date). The remains of a medieval wall, built from brick of the typical medieval format, 11 x 20 cm, were found. A considerable amount of medieval pottery was found in the upper layers, of which a square tile with a flower motif and the bottom of a pot were of special interest. In addition some burned boards were also found. On the basis of this stratigraphic outline it can be concluded that the site existed in the course of at least two time periods: the older horizon indicates a cemetery complex which consisted of the cemetery and sacral structure and after their destruction the area began to be settled wherefrom the remains of dwelling features with numerous characteristic movable archaeological materials (pottery, tiles, etc.).

Redni broj: 73
Lokalitet: Orovački vinogradi
Naselje: Orovac
Općina: Severin
Pravni status: P-2855
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 25. kolovoza do 24. rujna 2014., devet radnih dana trajala je nova faza sustavnog arheološkog istraživanja prapovijesnog lokaliteta Orovački vinogradi u općini Severin. Voditelj radova bio je dr. sc. Goran Jakovljević, prof., muzejski savjetnik i voditelj arheološkog odjela Gradskog



Orovački vinogradi 14, istražena i dokumentirana površina lokaliteta



Orovački vinogradi 14, SJ 047 – depresija ispunjena keramikom

muzeja Bjelovar, a u radovima je sudjelovalo i šest fizičkih radnika.

Cilj ovogodišnjih istraživanja bio je nastavak otvaranja sondi u središnjem dijelu platoa radi definiranja rastera naselja te detaljnije dokumentiranje do sada istražene površine naselja s pripadajućim objektima. Prošlogodišnja sječa Hrvatskih šuma d.d. uvelike je promijenila izgled okoliša oko lokaliteta te pristup samom lokalitetu, tako da je dosta vremena utrošeno na vraćanje lokaliteta u stanje prihvatljivo za nastavak istraživanja. Lokalitet je dodatno devastiran u središnjem dijelu i prirodnim čimbenicima (rušenje drveća) zbog vremenskih neprilika.

U ovogodišnjoj fazi istraživanja iskopavane su sonde G 11 i F 11, uz čišćenje istraženih objekata u nizu sondi F/G 7 – F/G 11 zbog definitivnog oblikovanja i ponovnog dokumentiranja. U sondi G 11 uklonjeni su dijelovi SJ 043 i 045 kako bi se mogao početi uklanjati sloj pijeska do SJ 004, odnosno do vapnene podloge. Zbog obilnih kiša radovi u sondi nisu završeni.

Na granici sondi F/G 11 očišćena je SJ 047, registrirana prošle godine. SJ nije objekt, već plitka depresija relativno kružnog oblika, čija je gornja ▼196,06, a donja ▼195,81. Dno je SJ 004, a depresija je ispunjena kućnim lijepom, vinkovačkom keramikom i nalazom koštane sjekire s rupom od jelenjeg roga (N 1).

U sondi G 9 očišćena je SJ 011 te je nastavljeno čišćenje područja između sondi G 9 i G 8 te oko SJ 022. U tom dijelu rub SJ 012 u prijašnjim istraživanjima nije definiran jer je na većoj površini SJ ostao deblji sloj šumske zemlje. Temeljito čišćenje donekle je izmijenilo rubove i gornje visine pojedinih SJ, a neke su i nestale (npr. SJ 022). U sondi G 8 definitivno su oblikovane SJ 014 i 039, a u sondi F 8 SJ 027.

Zbog vraćanja lokaliteta u prijašnje stanje, ove godine nisu otvarane nove sonde, tako da je ukupno istražena površina ostala 400 m^2. Tijekom istraživanja prikupljena je jedna vrećica materijala, koji je opran i pohranjen u muzeju te pripremljen za daljnju obradu. Materijal će biti restauriran u restauratorsko-preparatorskoj radionici Gradskog muzeja Bjelovar.

Terensku dokumentaciju izradilo je poduzeće Kaducej d.o.o. iz Splita, a među ostalim snimljeni su: novi tlocrti sondi F 7, F 8 i F 11 te sondi G 7 – G9 i G 11; na granici sondi F/G 11 načinjena je fotoskica SJ 047. Za dokumentaciju istraživanja načinjene su ukupno 22 digitalne fotografije te dva dokumentacijska crteža, koji se nalaze u dokumentaciji arheološkog odjela Gradskog muzeja Bjelovar. Nakon ovogodišnjih radova lokalitet je privremeno zaštićen i konzerviran do sljedeće faze istraživanja.

Literatura

Jakovljević 2005 G. Jakovljević, Orovački vinogradi, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 59 – 61.

Jakovljević 2005 G. Jakovljević, Antropomorfna figura iz naselja vinkovačke kulture u Orovačkim vinogradima kraj Bjelovara, HAnt, 13, Pula, 2005: 49 – 55.

Jakovljević 2012 G. Jakovljević, Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije, Bjelovar, 2012: 132, br. 361.

dr. sc. Goran Jakovljević

Summary

In the course of 2014 a new phase of systematic archaeological excavations was undertaken at the prehistoric site of Orovački vinogradi in the municipality of Severin. The goal of the exploration was to continue opening of probes in the central part of the plateau for the purpose of defining the dimensions of the settlement and the more detailed

documentation of the hitherto explored settlement area with its accompanying features. Due to extensive forest clearing and additional devastations of the site by natural elements, the greater part of the works was devoted to returning the site to a suitable state for explorations so no new probes were opened. The movable archaeological material found in the course of this year's excavation is not contrary to the Vinkovci culture material found to date.

Redni broj: 74
Lokalitet: Oštri Zid – Šancevi
Naselje: Oštri Zid
Općina: Berek
Pravni status: P-4908
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 7. travnja do 22. svibnja 2014., deset radnih dana trajala je prva faza sustavnog arheološkog iskopavanja polivalentnog lokaliteta Šancevi u selu Oštrom Zidu općine Berek. Voditelj radova bio je dr. sc. Goran Jakovljević, voditelj arheološkog odjela Gradskog muzeja Bjelovar, a u radovima su sudjelovala i četiri fizička radnika.

Lokalitet Šancevi nalazi se 1 km sjeveroistočno od sela Oštrog Zida te oko 2 km jugozapadno od sela Šimljanica i pripada odjelu 17 a GJ „Krnjača – Gradina – Sječa" Šumarije Garešnica, odnosno Hrvatskih šuma d.d. (k.č. 1630, k.o. Kostanjevac). Riječ je o velikom srednjovjekovnom gradištu promjera centralnog humka oko 40-50 m, s vidljivim dubokim, kružnim obrambenim jarkom, bedemom na kojem je i danas vidljiv građevni materijal (opeka) te zasebnom cjelinom prema jugozapadu, koja je vjerojatno bila dio ulaza na samo gradište. I kod te cjeline vidljiv je dubok obrambeni jarak. Rekognosciranjem terena 2010. na centralnom platou nađeni su ostaci građevnog materijala (škriljasti kamen) te nešto srednjovjekovne keramike. Lokalitet, udaljen oko 500 m jugoistočno od izvora Kamenac, dominantan je i nepristupačan položaj u šumi Gradina (nasad bukve i hrasta kitnjaka), na predjelu poznatom pod imenom Carev breg. Istraživanja su započela s pretpostavkom da bi lokalitet mogao biti svojevrsna predstraža Garić-gradu, koji je vidljiv na izlazu iz šume.



Oštri Zid – Šancevi 14, prvi obrambeni jarak gradišta



Oštri Zid – Šancevi 14, sonda II

Istraživanje je započelo uz zapadni rub platoa. Na mjestu gdje je to dopuštao razmještaj okolnog drveća obilježena je sonda I, u cilju da se njezinim istraživanjem (odnosno skidanjem sloja do pretpostavljene zdravice) pokuša utvrditi rubna stratigrafija lokaliteta ili možda pronaći – ako je ondje postojala srednjovjekovna arhitektura – ostatak zida ili temelja. Veličina sonde bila je na površini 4x4 m, s tendencijom proširenja prema obrambenom jarku. Druga sonda veličine 5x5 m obilježena je desetak metara prema istoku, a orijentirana prema sjeveru.
Već prvi skinuti sloj do ▼196,97 pokazao je da je riječ o šumskom humusu s korijenjem vegetacije, komadima lomljenog kamena, kućnog lijepa te ulomcima srednjovjekovne keramike. To je uputilo na mogućnost vremenske dvojnosti lokaliteta, odnosno da se na istome mjestu nalazi prapovijesno i srednjovjekovno naselje.
Stratigrafska slika istraživanog dijela lokaliteta prilično je jednostavna – registrirano je ukupno osam stratigrafskih jedinica – ali su se uspjele iskristalizirati ukupno tri zasebne specifične cjeline: neolitički sloj, brončanodobni objekti te sloj srednjovjekovnog kamena između kojeg je bila srednjovjekovna keramika.
Detaljnije, stratigrafska slika izgledala bi ovako: poliranjem površine sonde I na ▼188,13 uočena je nepravilna mrlja s paljevinom, komadićima opeke, građevnog kamena i srednjovjekovne keramike, koja se spušta do ▼187,88. Na ▼187,74 uočava se novi sloj, vjerojatno prapovijesni, jer su u njemu nađeni ulomci prapovijesne keramike (ulomak noge kupe na nozi korenovske kulture i ulomak žlice lasinjske kulture). U istočnom profilu sonde vidljivo je da su slojevi jasno odijeljeni slojem žute sterilne zemlje, a djelomičnim poliranjem dostignute dubine registrirana je mrlja uz istočni rub sonde, koja bi mogla pripadati prapovijesnom objektu.
Sonda II pozicionirana je na suprotnoj strani platoa, na mjestu gdje je na površini uočeno najviše građevnog kamena. Njegovim čišćenjem na početnoj dubini nađeno je dosta srednjovjekovne keramike, od koje se ističe nekoliko bojenih ulomaka (mrežasti uzorak crvene boje na oker podlozi), te nalaz veretona i željeznih škara. Nađen je i mikrolit, koji se uklapao u nalaze iz sonde I, te brončanodobna



Oštri Zid – Šancevi 14, srednjovjekovna keramika



Oštri Zid – Šancevi 14, lasinjska keramika

keramika, od koje se ističu ulomci s reljefnom trakom s otiskom prsta. Niveliranjem dna sonde do ▼188,35 otkrivene su i površine prapovijesnih objekata (SJ 006 uz jugoistočni rub sonde i SJ 008 ispod sloja srednjovjekovnog kamena), od kojih je SJ 006 ispražnjen do dostupne ▼187,54 (čiji se velik dio pruža na neistraženo područje prema istoku). Zbog obilnih kiša, koje su pratile iskopavanje, SJ 008 nije pražnjen u ovoj kampanji istraživanja. Zaseban je problem sloj građevnog kamena u istoj sondi, koji je vrlo tanak, relativno nepravilan i funkcionalno nejasan. Otvoreno je pitanje je li riječ o temelju arhitekture, podlozi u vidu taraca ili nešto treće.

Dodatno detaljno rekognosciranje područja oko samog platoa koji je istraživan pokazalo je vrlo zanimljivu činjenicu: obrambeni zemljani bedemi oko platoa na površini sadržavaju dosta prapovijesnog lijepa te dosta korenovske i lasinjske keramike. Također, osim istraživanog platoa, u nizu od sjevera prema jugu evidentirana su još dva platoa, od kojih je površina središnjeg dijela najveća, a južni je najviši (dominantan). Platoi su okruženi dodatnim obrambenim jarcima, koji čine jedinstven obrambeni sustav, a na samom jugu nalazi se velika zaravan s koje se vjerojatno pristupalo gradištu. To je i jedini mogući prilaz lokalitetu s obzirom na velike strmine na istoku, zapadu i sjeveru.

S obzirom na pronađeni pokretni arheološki materijal, cijeli lokalitet može se datirati od neolitika (korenovska kultura, 5500. – 4700. g. pr. Kr.), preko eneolitika (lasinjska kultura, 4300. – 3700. g. pr. Kr.) i brončanog doba (cca 13. st. pr. Kr.), do srednjeg vijeka (cca 16. st.). Lokalitet je u neolitiku vjerojatno bio naselje na platou, koji je dominirao okolicom u eneolitiku ili brončanom dobu, a s obzirom na turbulentna vremena dobio je obrambeni sustav te je idealan strateški položaj ponovno iskorišten (uz vjerojatne prilagodbe) u srednjem vijeku.

Nakon iskopavanja dostignuta dubina sonde prekrivena je geotekstilom i zaštitnom plastičnom folijom te djelomično zatrpana. Ovogodišnjim istraživanjima prikupljeno je 17 vrećica pokretnog arheološkog materijala te je izrađeno 38 fotografija u boji i šest dokumentacijskih crteža.

Literatura

Jakovljević 2012 G. Jakovljević, Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije, Bjelovar, 2012: 74, 75, br. 205.

dr. sc. Goran Jakovljević

Summary

In the course of April and May 2014 the first phase of systematic archaeological excavations was undertaken at the polyvalent site of Šancevi in the village of Oštri Zid, municipality of Berek. The excavations of the site were initiated by the results of the previous reconnaissance of the terrain and geo-morphological survey of the site which is quite unique by numerous elements. We are dealing here with three separate mounds/plateaus of unequal height linked by a unique defensive system in the form of ramparts and canals that surround them. Considering the discovered movable archaeological material the entire site can be dated from the Neolithic (Korenovo culture, 5500-4700 BC), through the Eneolithic (Lasinya culture, 4300-3700 BC and Bronze Age (approximately 13th century BC) to the Middle Ages (approx. 16th century). In the Neolithic the site probably represented a settlement on the plateau which dominated the surroundings, in the Eneolithic or Bronze Age it acquired a defensive system and the ideal strategic position was used once again (with probable alterations) in the Middle Ages.

Redni broj: 75
Lokalitet: Severin – Selište
Naselje: Severin
Grad/općina: Severin
Pravni status: P-4362
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 14. srpnja do 6. kolovoza 2014., tijekom 12 radnih dana, nastavljeno je sustavno arheološko istraživanje lokaliteta Selište u selu Severinu, i to od dijela s registriranom rimskom arhitekturom. Voditelj radova bio je dr. sc. Goran Jakovljević, prof., muzejski savjetnik i voditelj arheološkog odjela Gradskog muzeja Bjelovar, a u radovima je sudjelovalo i šest fizičkih radnika.

Ovogodišnje istraživanje, koje je bilo vrlo otežano čestim i obilnim oborinama, najvećim se dijelom odnosilo na radove u novootvorenoj sondi I 9 te detaljno čišćenje SJ



Severin – Selište, tlocrt sonde



Severin – Selište, stupići bolti arhitektonike

017 u sondi H 9, odnosno sloja tegula koje su činile pokrov odvodnog kanala. Cilj istraživanja bio je do kraja definirati arhitektonsku strukturu u sondi H 9 (vidjeti koji su njezini stvarni gabariti), vidjeti ima li ta arhitektonika veze s nekom do sada neregistriranom arhitekturom te slijediti smjer odvodnog kanala, koji je vodio prema potoku Severinka.
Istraživanjima je registriran krajnji zid arhitektonike u sondi I 9 (SJ 027) te je do kraja definiran treći stupić bolte iznad zidanog kanala (SJ 022; ▼122,82) i podnica objekta (SJ 023; ▼122,46). Na istočnoj strani u sondi I 9 arhitektonika nema dodirnih točaka s ikakvom drugom arhitekturom, ali su obilne kiše (koje su bile uzrok obrušavanja zemlje u iskopu) pokazale strukturu ispune od mrvljene opeke sa stražnje strane aplicirane vodonepropusne žbuke. Druga polovina arhitektonike nalazi se unutar do sada neistraživanih sondi I i H 8, no svakako se može ustvrditi da je konstrukcija veća nego ona iz prethodnog istraživanja u sondama F – G 10. Čišćenje SJ 017 u sondi G 9 završeno je do kraja, te je razvidno da se ona produžava sve do zapadnog ruba sonde G 9.
Nakon istraživanja djelatnici poduzeća Kaducej d.o.o. iz Splita tlocrtno su dokumentirali cjelokupnu do sada istraženu površinu lokaliteta te su izradili tlocrte sondi H 9 i G 9. Cijela arhitektonika, bez vađenja tegula, pokrivena je geotekstilom i čvrstim najlonom te zatrpana do sljedeće faze istraživanja. Za terensku dokumentaciju izrađeno je 28 fotografija te tri dokumentacijska crteža.

dr. sc. Goran Jakovljević

Summary

In 2014, systematic archaeological excavations were continued at the site of Selište, in the village of Severin, in its

part where the registered Roman architecture was located. With this year's investigations the defining of the architectural structures in probe H 9 was continued as well of the tegulae layer which covered the drainage canal. The explorations, however, have still not established the link of this architecture with some of the hitherto unregistered architecture so there is still no definite answer to question of the purpose of these two almost identical drainage systems in such a limited space.

Redni broj: 76
Lokalitet: Sirač – Stari grad
Naselje: Sirač
Grad/općina: Sirač
Pravni status: Z-5193
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Ovogodišnja XIII. faza programa arheoloških istraživanja, sanacije i konzervacije lokaliteta Stari grad Sirač odvijala se u listopadu i studenom 2014. godine. Voditelj radova bio je mr. sc. Berislav Schejbal.

Iskopavanja su nastavak prošlogodišnjih istraživanja u Bloku 8, uz sondu S 19. Pozicija ovogodišnjih istraživanja odabrana je nakon geofizičkog istraživanja 2012., gdje je snimka indicirala kamene ploče/u, odnosno kamenu arhitekturu, moguću poziciju cisterne koja nije detektirana u dosadašnjim istraživanjima. U Bloku 8, odmah s južne strane sonde S 19 otvorena je sonda S 20 u unutrašnjem dvorištu utvrde, odnosno međuprostoru glavne utvrde s unutrašnjim prostorijama. Sa sjeverne strane sonde nalazi se Glavni bedem sjever (GBS), s istočne zid Z3 Bloka 7, s južne zid Z1 Bloka 5, a sa zapadne Glavni bedem zapad (GBZ). Iskopavanja sonde S 20 započela su u kvadrantu G 8 uza zid Z3 na visini od ▼–0,10 m. Kao i u prethodnim



Sloj sive žbuke sa šutom (SJ 42)


Konzervirana kruna bedema s kontraforima

fazama otkriveni nivo poploćenja uzet je kao nulta kota za izmjeru visina.

Ispod travnate površine u I dijelu sonde u kvadrantu G 8 nalazila se tamnosmeđa zemlja s granulatima žbuke (SJ 41) debljine 35 cm. Na ▼–0,45 m pojavio se sloj sive žbuke sa šutom (SJ 42) mjestimične debljine od 5 do 10 cm. Na ▼–0,55 pojavila se tamnosmeđa zemlja s granulatima gareži (SJ 43). Sa sjeverne strane sonde, odmah ispod travnate površine, slojevi su bili neujednačeni te se vidjelo da je bilo recentnih premetanja slojeva, vjerojatno u prvoj polovini 20. st.
Uz rub sjeverne strane sonde S 20 na dubini od ▼–0,80 m pojavio se dio zarušene arhitekture (SJ 46) nepravilnih dimenzija cca 0,60x0,60 m, visine 0,55 m, koji se sastojao od kamenoga građevnog materijala. Zemlja oko otkrivenog komada raspadnutog zida bila je pomiješana s pjeskovitom šutom. I ondje su slojevi bili ispremještani. U sondi S 20 zanimljiva stratigrafska situacija uzrokovana devastacijom uočena je u zapadnom dijelu sonde u kvadrantu G 7. Nakon zemlje zdravice (SJ 14) od ▼–0,70 do ▼–1,10 m, pojavila se geomorfološka struktura napola pjeskovitog kamena šljunka škriljevca, koji bi odgovarao pjeskovitim aluvijalnim nanosima starijih geoloških razdoblja (SJ 31). Nakon završetka istraživanja sonda S 20 poprimila je dimenzije 8,5x4 m, do maksimalne dubine ▼–1,35 m. U SI uglu pronađeno je nešto srednjovjekovne keramike na ▼–0,30 m.

Nakon završenih istraživanja započela je konzervacija zidova. Godine 2004. prilikom iskopavanja u Bloku 2 otkriven je Perimetralni sekundarni bedem – pozicija 2 (PSBp2) s kontraforima KT1, KT2, KT3 i polukulom PK2. Nakon iskopa oni su djelomice građevinski sanirani i konzervirani, što je učvrstilo rahlu strukturu bedema. Poradi učvršćenja strukture bedema 2014. uslijedili su završni radovi konzervacije i izvedbe krune PSBp2 s kontraforima i polukulom. Konzervacija krune bedema (debljine 35 – 45 cm) izvedena je da bi pratila konfiguraciju pada terena prema zatečenoj situaciji prikazanoj u izvedbenoj dokumentaciji. Nakon završetka konzervacije bedema i izrade projekta prezentacije lokaliteta, bit će potrebno nasipati zemlju u obliku kosog nasipa u visini od cca 100-150 cm uz njegovo sjeverno lice



Konzervirana kruna polukule PK2

i tako prekriti otkrivenu temeljnu stopu bedema i kontrafora. Prije izvedbe nasipa bit će potrebna arheološka istraživanja u obrambenom kanalu uz zapadni perimetralni konzervirani bedem, koji je otkriven u geofizičkim istraživanjima 2012. godine.

Berisalav Schejbal

Summary

The excavations in 2014 at the site of Stari Grad Sirač were a continuation of last year's explorations in Blok 8, by probe S 19. The position of the explorations was selected after geo-physical surveys carried out in 2012, at the spot where the scans indicated the existence of stone slabs (namely, stone architecture), the possible location of a cistern that had not been detected in the explorations to date. Probe S 20 was opened in Blok 8, right next to the south side of probe S 19. At a depth of -80 m a non-homogeneous structure of a caved in limestone wall was found. Here too the layers were displaced, just like at the other positions of the inner courtyard site. Some medieval pottery was found in the SE corner at a depth of -30 m. Additional works included the conservation of part of the walls (position 2).

Redni broj: 77
Lokalitet: Streza – pavlinski samostan Svih svetih
Naselje: Pavlin Kloštar
Grad/općina: Kapela
Pravni status: P-4039
Razdoblje: SV
Vrsta radova: konzerviranje nalazišta

U lipnju 2014. nastavljena je konzervacija ostataka na lokalitetu Pavlinski samostan Svih svetih u Strezi (nedaleko od današnjeg sela Pavlin Kloštra; k.č. 791/2, 792, 793, 794/1, 794/2, 794/3, 794/4, 795, 812/1, 812/2, 812/5, 1648, 1649, k.o. Pavlin Kloštar). Izvođač radova bila je tvrtka Bel-Bau d.o.o., a nadzirali su ih dr. sc. Tajana Pleše (Hrvatski restauratorski zavod) i djelatnici Konzervatorskog odjela u Bjelovaru. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Pavlinski samostan Svih svetih u Strezi osnovan je 1374. zakladnicom magistra Ivana Bisena, kaštelana Bijele Stijene. Tijekom nešto manje od dva stoljeća samostan je postao jedan od najutjecajnijih u tom dijelu kasnosrednjovjekovnog slavonskog prostora. Pavlini su između 1538. i 1547. godine zbog sve osjetnijih posljedica osmanlijskih prodora napustili samostan u Strezi te su se sklonili u sigurniju Lepoglavu. Napušteni je samostan postao izvorište građevnog materijala te je tako u posljednja četiri stoljeća polagano nestao.

Arheološka istraživanja streškog samostana započela su 2006. godine. Tijekom sedam sezona arheoloških istraživanja (2006. – 2012.; voditeljica istraživanja dr. sc. T. Pleše, HRZ) određeni su vanjski gabariti samostana (oko 3500 m²) te je u cijelosti istražena crkva Svih svetih, smještena u njegovu jugoistočnom dijelu (32,9x9,25 m). Istraživanja su bila znatno usporena gustom vegetacijom, 120 do 250 cm debelim slojem šute, koja je nastala kao posljedica višestoljetnog odvoza građevnog materijala te plavnim potocima koji određuju JI kut samostana. Istražena arhitektura sustavno je dokumentirana fotografiranjem s kopna i iz zraka (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.). Prema tako prikupljenim podacima napravljena je cjelovita nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.
S obzirom na postignute rezultate istraživanja pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi, bilo je potrebno razviti strategiju upravljanja tim kulturnim dobrom, stoga su usklađene potrebe zaštite tog kulturnog dobra i njegovih jasno određenih vrijednosti s realnim financijskim mogućnostima, uvjetovanim teškom ekonomskom krizom. Strategija je napravljena primjenom sustava ekonomskih vrijednosti (uz pragmatičan stav o valoriziranju vrijednosti), uvođenjem objektivnih i subjektivnih kriterija te pravnih i ekonomskih regulativa. Povijesne, arheološke, arhitektonske, povijesno-umjetničke, pejzažne i druge vrijednosti samostana Svih svetih u Strezi jasno su određene i dobro poznate, stoga je ovdje potrebno navesti probleme koji su uvjetovali negativne vrijednosti ekonomskih markera. Samostan u Strezi nalazi se na većem broju malih katastarskih čestica, redom u privatnom vlasništvu. Iako su vlasnici blagonaklono dopustili istraživanja bez novčane naknade, ne može se očekivati otkup predmetnog zemljišta. Nadalje, pristup tom kulturnom dobru znatno je otežan geomorfološkim odrednicama terena, za čije bi uređenje trebalo izdvojiti znatna financijska sredstva. Ponajprije se to odnosi na reguliranje pristupne komunikacije (šumska cesta te poljski putovi) te na reguliranje obaju potoka (čija su dna korita viša od istraženih temelja), za što bi bilo potrebno izdvojiti znatna financijska sredstva. Najveći je pak problem financijski iznimno zahtjevno konzerviranje kamenih temelja i zidova od opeke. Čak i ako bi se uspjelo riješiti pitanje dobavljanja građevnog materijala (opeke), godišnje bi održavanje bilo vrlo zahtjevno zbog činjenice da se samostan nalazi u gustoj šumi te da ga omeđuju dva plavna potoka. U ovom slučaju čak ni postavljanje nadstrešnice ili parterno prezentiranje ne bi riješilo veći dio problema.



Pogled s jugozapada na istražene strukture južnog dijela samostana nakon konzerviranja metodom tamponskog zatrpavanja (foto: T. Pleše)

Iako je pavlinski samostan Svih svetih u Stezi iznimno važan za razumijevanje kulturno-povijesnog kasnosrednjovjekovnog prostora središnjeg dijela onodobne Slavonije, u skladu s navedenim jasno je kako je njegova primarna vrijednost ona znanstvena. Prema načelima kulturnog menadžmenta, prezentiranje streškog samostana nema konačne pozitivne vrijednosti, stoga je kao trajno rješenje usvojeno sljedeće: samostan će se kampadno istraživati, supsekventno dokumentirati metodom 3D laserskog skeniranja, a istraženi će se dijelovi tamponski konzervirati. Ovdje treba naglasiti kako navedenu odluku lokalna samouprava i stanovništvo nisu dobro primili jer su očekivali prezentiranje tog kulturnog dobra. Unatoč tomu, plan je napravljen za dobrobit kulturnog dobra, u nadi kako će buduće generacije naći bolje rješenje kojim će uspjeti uskladiti navedene probleme s financijskim mogućnostima. Opisana metoda konzerviranja započela se primjenjivati 2013. te je nastavljena 2014., u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Bjelovaru. Sve istražene strukture streškog samostana prekrivene su zaštitnim materijalom (geotekstil), a potom je na navedene strukture nanesen 20 – 40 cm debeo sloj pijeska, koji je potom prekriven jednako debelim slojem zemlje.

Literatura

Bachleitner, Zins 1999 R. Bachleitner, A. H. Zins, Cultural Tourism in Rural Communities: The Resident's Perspective, Journal of Business Research 44, 1999: 199 – 209.
Demas 2004 M. Demas, „Site unseen„: the case for reburial of archaeological sites, Conservation and Management of Archaeological Sites - Special Issue on Protective Shelters (ur. N. Stanley-Price), ICCROM 6/3-4, 2004: 137 – 154.
Dočkal 1952 K. Dočkal, Samostan Svih Svetih u Strezi 1375., rukopis, Zagreb, 1952.
ICOMOS 2008 ICOMOS, Charter on Interpretation and Presentation of Cultural Heritage sites, Québec 2008, http://www.international.icomos.org/charters.htm
Pleše 2012 T. Pleše, Streška bulla plumbea pape Bonifacija IX., PIAZ 29, Zagreb, 2012: 125 – 134.
Pleše, Karlo 2009 T. Pleše, K. Karlo, Monasterium Omnium Sanctorum de Ztreza Ordinis S. Pauli Primi Eremitae, OA, 33, Zagreb, 2009: 183 – 205.
Throsby et al. 2010 D. Throsby et al., Measuring the Economic and Cultural Values of Historic Heritage Places, Environmental Economics Research Hub, Research Reports from the Economics and Environment Network Symposium, Canberra, 2010.

dr. sc. Tajana Pleše

Summary

In the course of June 2014 the conservation works on the remains of the Pauline Monastery of All Saints in Streza (in the vicinity of the present day village of Pavlin Kloštar) continued. The monastery was established in 1374 by an endowment of Magister Ivan Bisen. After a little less than two centuries of prosperity the monks abandoned the monastery due to the consequences of the Ottoman invasion in the period between 1538 and 1547 and moved to a safer location in Lepoglava. The archaeological excavations to date (2006, 2012) established the outer outlines of the monastery (about 3500 m^2) and fully explored the All Saints Church, located in its SE part (32.0 x 9.25 m). After completing this part of the explorations it was necessary to develop a site management strategy. It was decided that future excavations would be in the form of campaigns and that the newly explored parts would be subsequently documented by the 3D laser scanning and then conserved. In the course of 2013 and 2014, all the excavated monastery structures were covered with protective material (geotextile). After that the structures were filled with a thick layer of sand (20-40 cm) that was covered with an equally thick layer of earth.

Redni broj: 78
Lokalitet: Zrinski Topolovac – Žeđin grad
Naselje: Zrinski Topolovac
Grad/općina: Zrinski Topolovac
Pravni status: P-4359
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 13. listopada do 6. studenog 2014., tijekom 12 radnih dana nastavljena su sustavna istraživanja srednjovjekovnog lokaliteta Žeđin grad u centru Zrinskog Topolovca. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Goran Jakovljević, znanstveni suradnik i muzejski savjetnik, voditelj arheološkog odjela Gradskog muzeja Bjelovar, a u radovima je sudjelovalo i sedam fizičkih radnika.

Cilj ovogodišnjih radova bio je nastavak istraživanja južne strane vidljivih ostataka bedema srednjovjekovne utvrde, otvaranjem površine koja se veže na istraživanu sondu F 1 iz 2012. u smjeru sjevera. Istraživanje je bilo vrlo otežano zbog iznimno velike količine oborina, tako da se u konačnici nisu nastavili radovi u sondi F 1, iako je iz nje bila izvađena zemlja do otprije dostignute dubine sonde.
Nova sonda F 2 kopana je do trenutačno dostignute visine ▼151,40 te su u njoj registrirane dvije nove stratigrafske jedinice. U sjeveroistočnom uglu sonde registrirana je velika nakupina amorfne opeke (SJ 008), a ispod nje



Zrinski Topolovac – Žeđin grad 14, južni rub utvrde



Zrinski Topolovac – Žeđin grad 14, ostatak arhitekture

– uz istočni rub sonde – urušenje bitno drugačije strukture (SJ 009). Naime, riječ je o opekama, koje su vjerojatno ostatak konstrukcije zida, dok je SJ 008 vjerojatno ostatak arhitekture, koja je postojala na zidu i koja je stradala u požaru. Čišćenjem je utvrđena jasna granica: SJ: 008 je na gornjoj ▼153,40, a donjoj ▼152,84, dok je SJ 009 na gornjoj ▼152,82, a donjoj ▼152,13.

Čišćenjem SJ 008 prikupljeno je dosta fragmenitrane srednjovjekovne keramike, a za bliže datiranje lokaliteta poslužit će dva pronađena novčića: na jednom je na aversu vidljiv mađarski grb (N 3; ▼151,40), dok je drugi trenutačno potpuno nečitljiv (N 5; ▼152,26).

Djelatnici poduzeća Kaducej d.o.o. iz Splita za terensku dokumentaciju napravili su fotoskice tlocrta sonde, fotoskice SJ 008 i 009 te fotoskice južnog i istočnog profila sonde. Nakon dokumentiranja dostignute dubine sondi F 1 i F 2 prekrivene su geotekstilom i zaštitnom plastičnom folijom te provizorno zatrpane jer je vlasnik zemljišta dopustio da ostanu nezatrpane do sljedeće faze istraživanja.



Zrinski Topolovac – Žeđin grad 14, tlocrt sonde

Ovogodišnjim istraživanjima prikupljeno je šest vrećica pokretnog arheološkog materijala te izrađeno 26 fotografija u boji i pet dokumentacijskih crteža.

Literatura

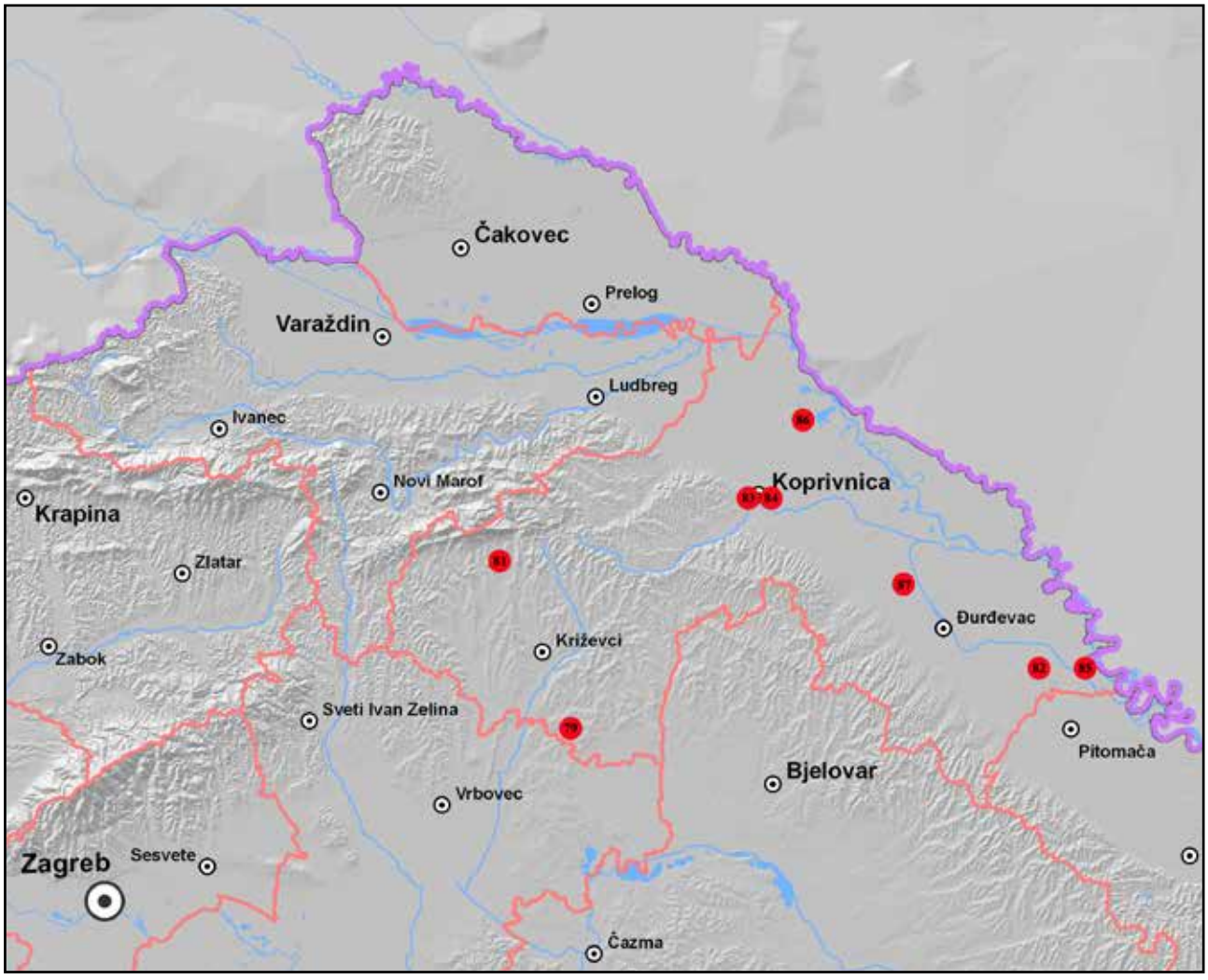
Jakovljević 2012 G. Jakovljević, Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije, Bjelovar, 2012: 192, br. 550.

dr. sc. Goran Jakovljević

Summary

In the course of 2014 systematic excavations were continued at the medieval site of Žedin grad in the centre of Zrinski Topolovac. This year's works were a continuation of the explorations of the south side of the visible remains of medieval fortification walls that were northwardly oriented. The explorations were greatly hindered by the exceptionally intensive precipitation at the time. Two new stratigraphic units were registered of which the first was a heap of amorphous bricks, most probably the remains of architecture which existed on the wall and was destroyed in a fire. A considerable amount of medieval pottery fragments was collected. The two discovered coins (the Hungarian coat of arms was visible on one of them while the inscription on the other was completely illegible) will be used for the more precise dating of the finds.

KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA



79 Brezovljani
80 Gornja Podravina
81 Kalnik – Igrišće
82 Kloštar Podravski – utvrda Gorbonok
83 Koprivnica – crkva sv. Nikole
84 Koprivnica – Tvrđava / Sajmište
85 Podravske Sesvete – Ruškova greda
86 Torčec – Cirkvišče
87 Virje – Sušine

Redni broj: 79
Lokalitet: Brezovljani
Naselje: Brezovljani
Grad/općina: Sv. Ivan Žabno
Pravni status: Z-2218
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

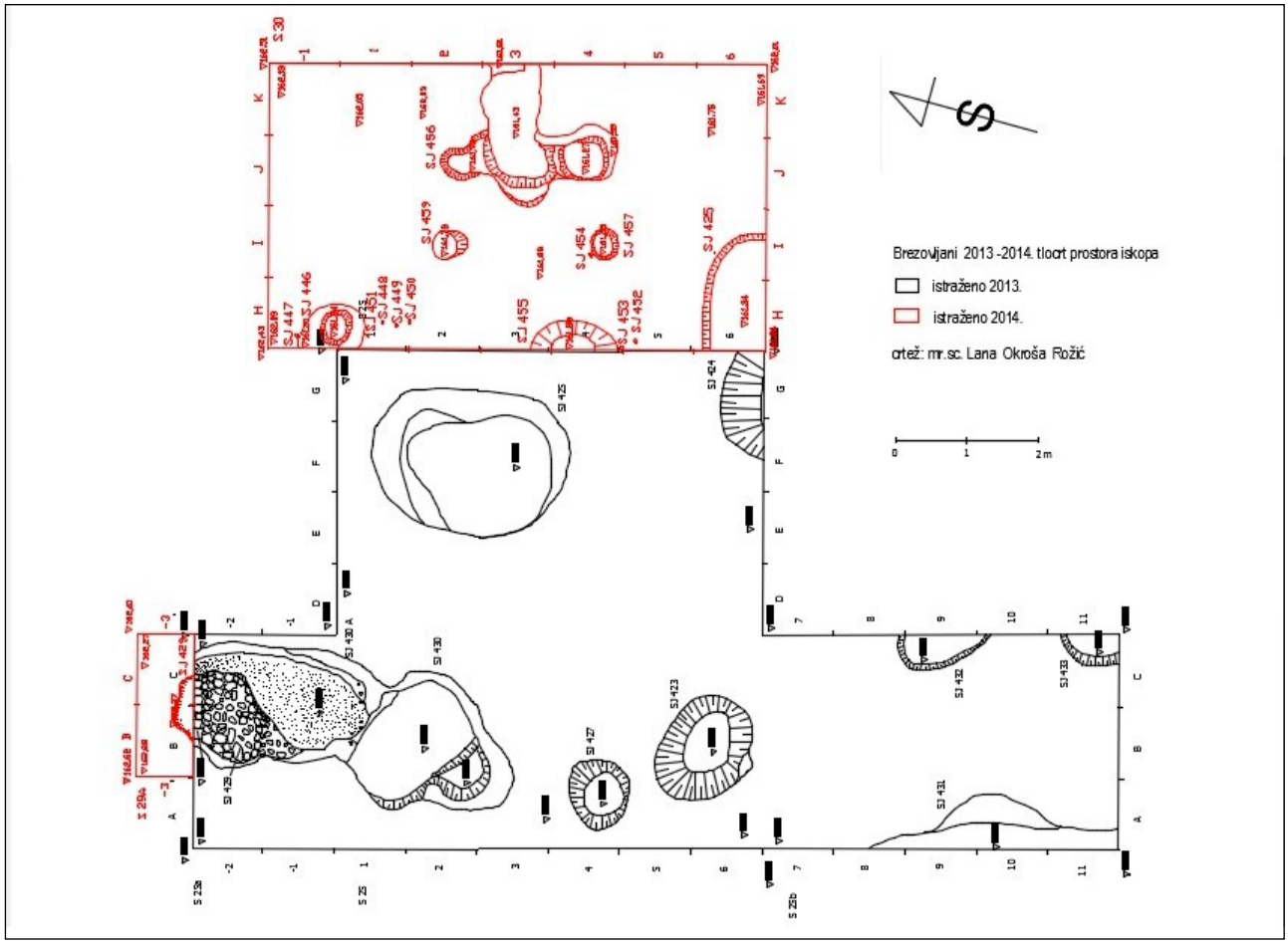
Gradski muzej Križevci 2014. nastavio je sustavna istraživanja neolitičkog nalazišta Brezovljani koja traju od 2002. godine. Istraživanje je trajalo od 18. lipnja do 14. srpnja 2014., a financirali su ga Ministarstvo kulture, Koprivničko-križevačka županija i Općina Sv. Ivan Žabno. Voditeljica istraživanja bila je mr. sc. Lana Okroša Rožić. Iskopavana je k.č. 2075/1, k.o. Žabno, nedaleko od mjesta iskopa iz 2013. godine. Istražena je površina od 100 m².

Sonda 27 (7,00x5,00 m) postavljena je 3 m južno od sonde 23 iz 2013. godine. Proširena je sondom 27A (7,00x3,00 m), smještenom neposredno uz njezin južni rub. SJ 001, kojom je označen sloj oranja i recentnog humusa debljine 25 – 30 cm, tamnosive boje (Munsell 5 YR 4/2 *dark reddish gray*), sadržavala je nekoliko ulomaka prapovijesne i etnografske keramike, lijep, kamenu glačalicu te veći ulomak kamene sjekire. Cijelom dužinom sonde 27, uz njezin istočni rub, protezao se plitak kanalić dubine do 10 cm, širine 0,40 – 1,00 m, sive boje (Munsell 10 YR 5/2 *grayish brown*), koji ne čini arheološku strukturu, već je vjerojatno nastao zbog djelovanja vode, što bi se moglo pretpostaviti i za nakupinu sive zemlje koja je otkrivena u jugozapadnom dijelu sonde 27. U sondama 27 i 27A nije bilo naznaka objekata, već se pojavila zdravica. U sjeverozapadnom kutu čestice postavljena je manja probna sonda 28 (2,00x4,00 m) te uz njen istočni rub sonda 29 (2,00x1,00 m). U SJ 001 pronađeno je tek nekoliko ulomaka prapovijesne keramike. Ispod te stratigrafske jedinice nalazila se zdravica. Sondom 29A (2,00x1,00 m), smještenom uz sjeverni rub sonde 25A/2013., obuhvaćen je sjeverni rub SJ 429 (struktura koja se sastojala od lijepa i gara, ovalnog tlocrta), tako da ukupne dimenzije te stratigrafske jedinice iznose 2,75x1,5 m.
Sonda 30 (4,00x7,00 m) nadovezuje se na istočni rub sonde 25/2013. U SJ 001 pronađeni su ulomci prapovijesne keramike, litika i lijep. Ispod SJ 001 pojavio se



Brezovljani, pogled na sondu 30 (foto: L. Okroša Rožić)

kulturni sloj SJ 373, debljine do 0,20 m svjetlosmeđe boje (Munsell 2.5 Y 5/3 *light olive brown*), s keramičkim ulomcima i lijepom. Tragovi jamskih objekata uočeni su ispod te stratigrafske jedinice. Jama SJ 446 otkrivena je u sjeverozapadnom dijelu sonde. Nije definirana u potpunosti jer ulazi u zapadni profil sonde. Dimenzije istraženog dijela iznose 0,95x0,65 m. Elipsoidnog je tlocrta i dubine 0,10 m od razine uočavanja. U središnjem dijelu SJ 446 ukopana je manja jama (dimenzija 0,50x0,40 m te dubine 0,20 m). SJ 446 sadržavala je zemlju smeđe boje (Munsell 10 YR 5/3 *brown*) s komadićima lijepa. Uz sjeverni i južni rub SJ 446 uočeni su ostaci dvaju nasuprotno ukopanih stupića SJ 447 i 451, kao i tragovi triju stupića SJ 448, 449 i 450, raspoređenih u nizu južno od jame SJ 446. Promjeri rupa stupića kreću se od 5 do 6,5 cm, dok se zapuna sastoji od zemlje zelenkaste boje (Munsell 2.5 Y 6/2 *light brownish gray*).
Južno od SJ 446, na udaljenosti od 2,35 m, smještena je manja plitka jama, također ovalnog tlocrta SJ 455. Njezine dimenzije iznose 1,20x0,70 m, dok se dno nalazi na 0,20 m dubine od razine uočavanja. Jama je bila zapunjena zemljom sive boje (Munsell 2.5 Y 5/3 *light olive brown*) te usitnjenim lijepom. Uz južni rub SJ 455 otkriveni su tragovi dvaju stupića SJ 452 i 453, promjera 3 i 5 cm. U jugozapadnom kutu sonde 30 uočena je jama SJ 424, koja je ulazila u istočni profil sonde 25/2013. Dimenzije istraženog dijela tog objekta iznose 1,65x0,85 m (nije istražen u cjelosti jer ulazi u južni profil sonde 30). Dno se nalazi na dubini od 0,30 m od razine uočavanja. Jama SJ 424 zapunjena je zemljom smeđe boje (Munsell 10 YR 5/3 *brown*). U istočnom dijelu sonde 30, na udaljenosti od 1,70 m istočno od SJ 455, smještena je jama SJ 456. Nepravilnog je tlocrta, orijentirana u smjeru sjever-jug s proširenjem u istočnom dijelu. Nije u cijelosti definirana, a dimenzije istraženog dijela iznose 2,45x2,00 m. U zapadnome dijelu jame, koji je orijentiran u smjeru sjever – jug, ističe se prostor ovalnog tlocrta dimenzija 1,2x1,00 m odijeljen zidom od nabijene zemlje, smješten u južnom dijelu objekta, dok se uz sjeverni rub jame nalazi viši plato s dnom na dubini od 0,25 m od razine uočavanja. Središnji dio, koji je ujedno i najprostraniji, proteže se u smjeru istoka te ulazi u istočni profil sonde. Dno jame nalazi se na dubini od 0,50 m od razine uočavanja.
Zapuna se sastojala od zemlje sive boje (Munsell 2.5 Y 5/3 *light olive brown*), dosta keramičkog materijala, litike i manjih ulomaka lijepa. Zapadno od SJ 456 nalaze se dvije jame manjih dimenzija SJ 457 (0,45x0,35 m) i SJ 459 (0,60x0,45 m). Ukopane su na međusobnoj udaljenosti od 1,75 m. Vjerojatno potječu od ukopa dvaju balvana koji su nosili neku krovnu konstrukciju vezanu uz SJ 456. Jama SJ 457 sadržavala je zemlju smeđe boje (Munsell 10 YR 5/3 *brown*) i usitnjeni ugljen, dok se zapuna SJ 459 sastojala također od smeđe zemlje, jednog ulomka keramike te komadića ugljena. Uz sjeverni rub jame SJ 457 uočen je obris ukopa stupića promjera 5 cm, zapunjen zemljom zelenkaste boje (Munsell 2.5 Y 6/2 *light brownish gray*).
Pokretni arheološki materijal najvećim se dijelom sastoji od ulomaka keramike brezovljanskog tipa sopotske kulture. Gruba keramika izrađena je od gline s primjesama usitnjenog kamena i pijeska. Debljih je stijenki i hrapave površine. Najčešće je crne, sive i smeđe boje. Oblici su bute, bikonični lonci, zaobljene i bikonične zdjele. Ukrašavanje je izvedeno



Brezovljani 2013. i 2014., tlocrt prostora iskopa (crtež: mr. sc. Lana Okroša Rožić)

bradavičastim izbočinama i otiscima prsta. U fakturi prijelazne keramike vidljiv je pijesak i usitnjeni kamen, no površina te kategorije keramike zaglađenija je u odnosu na površinu grube keramike. Uglavnom je oker, sive i smeđe boje, a zastupljena je bikoničnim i zaobljenim zdjelama. Ukrašena je bradavičastim izbočinama. Fina keramika iznimno je tankih stijenki. Izrađena je od dobro pročišćene gline. Površina je fino uglačana. Najčešće je oker, sive i crne boje, a oblici su bikonične i zaobljene zdjele, kupe, bikonični lonci, kao i posudice manjih dimenzija. Pronađeni su i ulomci šupljih, zvonolikih nogu od zdjela na nozi. Ukrašavanje je izvedeno plastičnim izbočinama, otiscima nokta ili prsta, kapljičastim ubadanjem, a na nekoliko ulomaka vidljivi su i tragovi crvenog slikanja. Posebno se izdvaja ulomak bikonične zdjele ukrašen otiskom prsta u kombinaciji s plastičnom izbočinom i kapljičastim ubadanjem.

Litički materijal zastupljen je okresivanim kremenim oruđem kao što su strugala i sječiva. Pronađeni su i odbojci te jedna kremena jezgra iz koje su artefakti cijepani. Poliranim kamenim izrađevinama pripada ulomak jezičaste sjekire.

Tijekom iskopavanja 2014. istraženo je, potpuno ili djelomično, šest jamskih objekata. Pretpostavlja se da su jame SJ 446 i 455 služile kao prateći objekti vezani uz SJ 425 (istraženu 2013. god.), u kojoj su se vjerojatno odvijali određeni radni procesi. SJ 457 i 459 trebalo bi promatrati u kontekstu s jamom SJ 456. Budući da je istražen tek sjeverni rubni dio SJ 424, nije moguće odrediti namjenu tog jamskog objekta. Ovogodišnjim istraživanjima proširena su saznanja o izgledu neolitičkog naselja brezovljanskog tipa sopotske kulture u njegovu središnjem dijelu, koji je okarakteriziran kao stambeno-radionički. Nakon istraživanja lokalitet je zatrpan.

Literatura

Dimitrijević 1978 Stojan Dimitrijević, Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (pregled stanja istraživanja do 1975. godine), Izdanja HAD, 2, Zagreb, 1978: 81 – 94.

Marković, Okroša 2003 Zorko Marković, Lana Okroša, Nastavak istraživanja nalazišta Brezovljani, Obavijesti HAD, XXXV/1, Zagreb, 2003: 29 – 36.

Okroša Rožić 2005 Lana Okroša Rožić, Brezovljani – četvrta sezona sustavnih arheoloških iskopavanja, Obavijesti HAD, XXXVII/3, Zagreb, 2005: 62 – 68.

Okroša Rožić 2012 Lana Okroša Rožić, Brezovljani neolitičko nalazište, Rezultati arheoloških istraživanja, Križevci, 2012.

Salajić, Okroša Rožić 2013 Silvija Salajić, Lana Okroša Rožić, Regionalni tipovi sopotske kulture na virovitičkom i križevačkom području, katalog izložbe, Virovitica, 2013.

mr. sc. Lana Okroša Rožić

Summary

In the course of 2014 the Križevci Municipal Museum continued with the systematic excavations of the Neolithic settlement of Brezovljani which have been ongoing since 2002. Probe 30 was positioned in the immediate eastern vicinity of probe 25/2013 in order to expand the cut from the previous year. Two rather small pits were discovered along the west edge of probe 30 which, it is assumed, served as accompanying features linked to the pit (explored in 2013) where most probably some work processes were performed. The bordering section of a large pit feature was found on the south-east edge of the probe of unknown purpose for the time being, while a pit with an irregular layout was discovered in the central part of the probe. Two smaller pits were located in its vicinity which perhaps held the posts of some roof structure. Among the movable archaeological finds the most numerous were pottery shards of the Brezovljani type Sopot culture, which included fine thinned wall pottery decorated with red drawings, finger prints and incised motifs. Among the lithic finds were flint tools such as lathes and blades. In addition, fragments and a flint core from which the artefacts were split were also found. The shard of a tongue shape axe was among the polished stone items that were found. The excavations carried out in 2014 expanded knowledge on the appearance of the dwelling and workshop sections of the settlement which dates from around 4700 BC.

Redni broj: 80
Lokalitet: Gornja Podravina
Naselje: Hlebine
Grad/općina: Hlebine
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavni terenski pregled

Institut za arheologiju (Andreja Kudelić) u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dr. sc. Ina Miloglav) i Arheološkim muzejom u Zagrebu (Filomena Sirovica), od 27. listopada do 8. studenog 2014. godine proveo je prvu fazu sustavnog terenskog pregleda gornje Podravine. Istraživanje je dio višegodišnjeg programa kojemu je cilj prikupiti podatke o distribuciji površinskog arheološkog materijala na zadanom području, kao odrazu obrazaca njegova korištenja tijekom svih razdoblja.

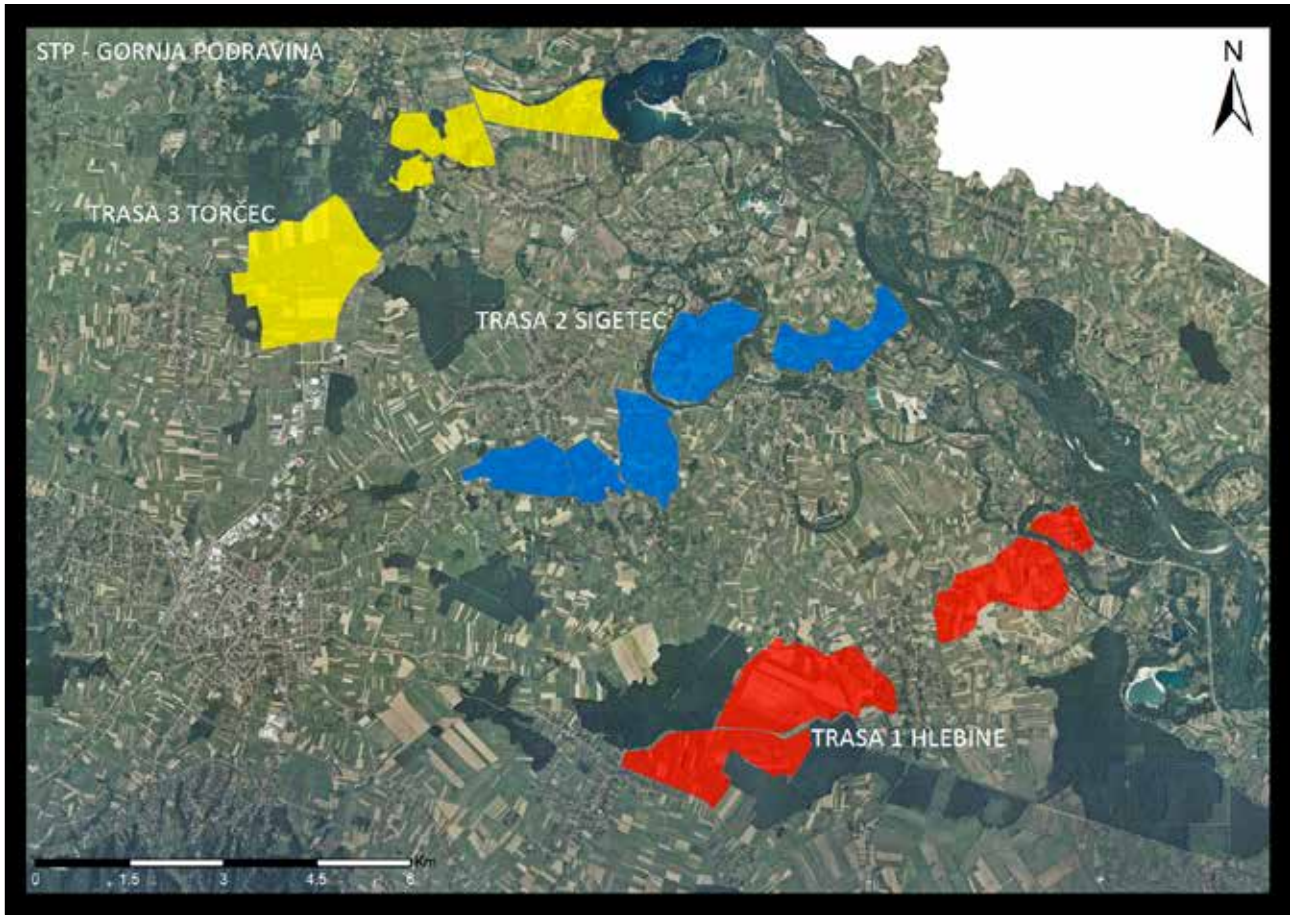


Sustavan terenski pregled gornje Podravine (foto: F. Sirovica)

Na području gornje Podravine, posebno u prostornom okviru današnjih općina Đelekovec, Drnje, Hlebine, Molve i Peteranec, tijekom posljednjih desetljeća prikupljen je velik broj pokretnih nalaza, najvećim dijelom zahvaljujući angažmanu i predanosti gospodina Ivana Zvijerca. Danas su oni pohranjeni u iznimno vrijednoj kulturno-povijesnoj zbirci Zvijerac u Torčecu te svjedoče o intenzivnom naseljavanju toga prostora u svim razdobljima. Ipak, ti su vrijedni zahvati najčešće bili usmjereni na topografski važne lokacije, što je stvorilo potrebu za njihovom nadogradnjom i prostorno-vremenskim povezivanjem u krajoliku. Kako je sustavan terenski pregled arheološka metoda usmjerena na dokumentiranje šireg prostornog konteksta površinskih arheoloških nalaza, odnosno arheološkog krajolika (Čučković 2012a: 247), tako je ona prikladan pristup zadanim zahtjevima. Konačan cilj takvih istraživanja postaje uspostava smislene baze podataka sposobne prihvatiti i postojeće i novoprikupljene podatke te ih povezati s digitalnim podacima o različitim značajkama pojedinog područja.

Gornja Podravina obuhvaća prostor od Pitomače na istoku preko sutoka rijeke Mure do Varaždinske regije na zapadu. Zonalno, u Podravini dominiraju dva osnovna tipa reljefa: tektonsko-akumulacijski reljef (naplavna holocenska pridravska ravan – poloj i terasne holocenske i würmske nizine) i denundacijsko-akumulacijski reljef (obronci Bilogore, Kalnika i Topličke gore te pobrđa). Zonalno pružanje osnovnih geoloških i geomorfoloških značajki u smjeru SZ-JI bilo je najvažniji čimbenik stvaranja prostorne slike naseljenosti gornje Podravine tijekom povijesti (Feletar, Feletar 2008: 172 – 173). To potvrđuju i rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja, prema kojima je najgušća naseljenost registrirana u zoni druge i treće holocenske i würmske terase, iako su naseobinski pokazatelji zabilježeni i u nižoj močvarnoj zoni, koja i danas, nakon što je regulacija rijeke Drave osigurala taj prostor od poplava, broji najmanje naselja.

Na predstavljenim je podacima utemeljen pristup istraživanju prostora Podravine, stoga je terenski pregled osmišljen u skladu s poznatim značajkama zadanog prostora te organiziran prema unaprijed određenim prostornim jedinicama. Kako bi se omogućilo detaljno bilježenje obrazaca distribucije površinskog arheološkog materijala u krajoliku, prije terenskog pregleda definirane su tri trase koje čine svojevrstan presjek kroz podravski krajolik. Trase su zacrtane u smjeru JZ-SI i pružaju se okomito na podravske geografske zone, čime su obuhvaćene prve dvije dravske terase i dravski poloj. Trase su označene brojkom i nazivom najvećeg mjesta na području koje obuhvaćaju. Podijeljene su na manje jedinice (položaje) označene brojkom i toponimom preuzetim s topografske i hrvatske osnovne karte. Svaki je položaj podijeljen na lokacije označene brojkom i oznakom položaja na kojem se nalaze. Lokacije su definirane na temelju trenutačne

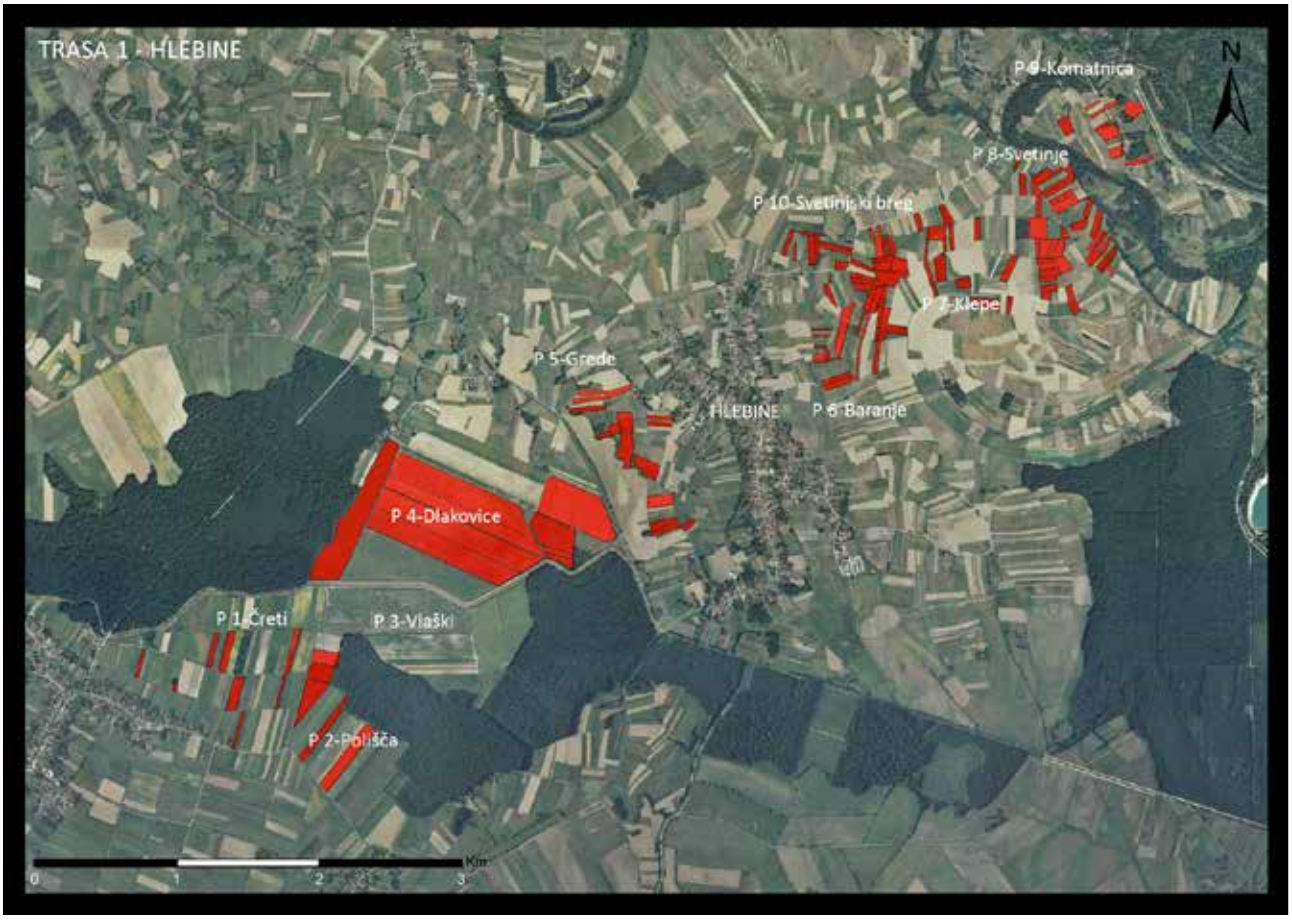


Zadane trase sustavnog terenskog pregleda gornje Podravine (izradile: A. Kudelić i F. Sirovica)

parcelizacije zemljišta i utvrđene u skladu sa stvarnom situacijom na terenu. U skladu sa zadanim prostornim ograničenjima, trasa 1 (Hlebine) pruža se od Koprivničkih Brega do Komatnice na Dravi. Trasa 2 (Sigetec) pruža se od Herešina do prostora sjeveroistočno od Sigeca, prema matici rijeke Drave. Trasa 3 (Torčec) pruža se od ceste Koprivnica – Đelekovec (položaj Cerine), preko Torčeca do jezera Šoderice uz rijeku Dravu. Prema zadanim parametrima, cilj je istraživanja sustavno pregledati zadana područja smještena između Đelekovca i Molvi, odnosno u pojasu širokom oko 7,5 km jugozapadno od korita rijeke Drave, prateći njezin tok u dužini od oko 20 km, i time dobiti uzorak površine od oko 15000 ha.

Ovogodišnjim terenskim istraživanjem obuhvaćena je prva od triju zadanih trasa, označena kao trasa 1 – Hlebine, koja zauzima površinu od oko 700 ha, te su tijekom pregleda prikupljeni podaci o distribuciji pokretnog arheološkog materijala na 9 od 10 zadanih položaja. Zbog zasađenih i neobranih kultura ili neobrađenih i zaraslih polja, nije bilo moguće pregledati sve lokacije na pojedinom položaju, a na područje obuhvaćeno pregledom znatno je utjecalo i zadržavanje vode na poljima, izazvano izrazito lošim vremenskim uvjetima, kojima je ujesen 2014. bilo izloženo područje Podravine, prilikom čega je posebno stradala općina Hlebine. Terenskim je pregledom obuhvaćeno 177 ha, odnosno 136 lokacija na devet položaja trase 1, na kojima je utvrđen materijal koji svjedoči o kontinuiranim ljudskim aktivnostima od prapovijesti do danas. Na temelju utvrđenih razlika u distribuciji površinskog materijala izdvojeno je deset lokacija za koje se s većom sigurnošću može tvrditi da pripadaju tragovima potpovršinskih arheoloških nalazišta.

Od pokretnih nalaza prikupljen je dijagnostički keramički materijal, litika, staklo, željezni predmeti i šljaka te samo iznimno ostaci građevnog materijala. Riječ je o ukupno 1446 ulomaka keramičkih posuda, 32 kamena, od čega šest komada litike i tri ulomka brusa, 35 različitih metalnih predmeta, od čega znatna količina zgure, pet ulomaka stakla, deset ulomaka opeke te dva ulomka kućnoga lijepa. Zbog intenzivne obrade tla kojom je zahvaćeno područje istraživanja, ulomci keramike izrazito su usitnjeni i oštećeni. Nešto je bolje očuvan materijal prikupljen na zasebno dokumentiranim tvorevinama, koje vjerojatno pripadaju ostacima potpovršinskih arheoloških tvorevina, koje su tek nedavno oranjem izbačene na površinu. Unatoč općenitoj lošoj očuvanosti nalaza, prikupljeni je materijal razvrstan u sljedeće kronološke skupine: prapovijest, antika, srednji vijek, novi vijek te moderno doba ili recentni materijal. Kad god je to bilo moguće, materijal je preciznije datiran te je preliminarnim pregledom prikupljenog uzorka utvrđeno da većina materijala pripada novom vijeku, no znatna se količina može smatrati tragovima srednjovjekovnog naseljavanja toga prostora s ostacima koji pripadaju ranom, razvijenom i kasnom srednjem vijeku. Zamjetnu količinu



Pregledane lokacije na trasi 1 – Hlebine (izradili: F. Sirovica i Dinko Tresić Pavičić, Kaducej d.o.o.)

materijala moguće je datirati u različita razdoblja prapovijesti, no zanimljivo je da tek malen dio prikupljenog uzorka pripada rimskodobnom materijalu.

Litaratura

Čučković 2012 Z. Čučković, Metodologija sustavnog terenskog pregleda: primjer istraživanja zapadne Bujštine (Istra) / Methodology of Field Survey: Case Study from Western Bujština (Istria), Opuscula archaeologica 36, 2012: 247 – 274.
Feletar, Feletar 2008 D. Feletar, P. Feletar, Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti gornje hrvatske Podravine, Podravina 7/13, 2008: 167 – 212.

Andreja Kudelić
Filomena Sirovica
dr. sc. Ina Miloglav

Summary

In autumn 2014, the Institute for Archaeology, in cooperation with the Archaeology Department of the Faculty of Philosophy of the University in Zagreb and the Archaeological Museum in Zagreb carried out the first phase of the systematic field survey of Upper Podravina. The undertaken excavations were part of multi-year programme aimed at collecting data on the distribution of surface archaeological material in the western part of the region. In order to enable a detailed recording of the distribution patterns of surface archaeological material in the landscape, prior to the field survey, three phases were defined which represent a specific cross section through the Drava River basin landscape. This year's explorations encompassed the first of three set routes, marked as route 1 – Hlebine, covering an area of approximately 700 ha. Owing to the field survey, data on the distribution of movable archaeological material was collected from 9 out of 10 set positions. A total of 177 ha were covered by the field survey, namely, 136 locations in which evidence was established that confirmed continual human activity from prehistory to the present.

Redni broj: 81
Lokalitet: Kalnik – Igrišče
Naselje: Kalnik
Grad/općina: Kalnik
Pravni status: P-4098
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. nastavljeno je arheološko istraživanje na prapovijesnom lokalitetu Kalnik – Igrišče. Nositelj projekta bio je Institut za arheologiju iz Zagreba.



Kalnik – Igrišče, površina otvorena 2014. godine (foto: T. Karavidović)

Na osnovi rezultata geofizičkih istraživanja iz 2013. te arheoloških iskopavanja koja se sustavno odvijaju od 2006. (prekid istraživanja 2009. i 2010.) razmotrene su mogućnosti i potencijal arheološkog nalazišta Kalnik – Igrišče, odnosno položaja koji se niz godina istraživao (Karavanić, Kudelić 2014; Karavanić, Kudelić 2013; Karavnić et al. 2012; Karavanić 2009). Odlučeno je 2014. istražiti preostali dio terase na kojemu je iskopavanjima utvrđeno višeslojno taloženje arheoloških jedinica iz nekoliko povijesnih i prapovijesnih razdoblja koje su iznimnom očuvanošću, posebice sloja iz brončanog doba, opravdale odluku o otvaranju nove iskopne površine na navedenom položaju. Najbogatije arheološke slojeve, ali i razdoblje s najviše materijalnih ostataka, čini dio prapovijesnog sloja iz kasnog brončanog doba u kojemu je otkriveno urušenje kuće. Objekt osim obilja keramičkih posuda i predmeta za svakodnevnu uporabu, koji su izrađeni od gline i kamena (keramičko posuđe, dijelovi tkalačkog stana i pršljenovi, kameni alat), sadrži i očuvane velike količine karboniziranih žitarica, mahunarki i divljih jabuka. Dugogodišnjim sustavnim arheološkim istraživanjem ustanovljene su približne granice naselja i princip podjele prostora na južnim obroncima Kalnika. Ekonomski, odnosno gospodarski pokazatelji upotpunjeni su detaljima o prehrani stanovništva i uzgoju raznolikih vrsta žitarica i mahunarki, kao i o sakupljačkim aktivnostima. Cilj iskopavanja bio je definirati tlocrt brončanodobnog objekta. Otvorena je sonda dimenzija 9x13 m u tlocrtu koja pokriva površinu od 102,45 m². Površina iskopa nalazi se istočno od sonde II istraživane 2008., 2011. i 2012. godine i djelomično na području B2, prema rezultatima geofizičkih mjerenja 2013. godine (Karavanić, Kudelić 2013; Mušić 2013). Dokumentirane su ukupno 92 stratigrafske jedinice i prikupljeno je 109 vrećica nalaza, 28 posebnih nalaza te 33 uzorka. Na cijeloj površini sonde, ispod humusa definirani su slojevi erozije koji prate prirodan pad terena (SJ 188, 188 jug, 189, 191, 192,193, 194, 195, 199, 209, 215). Radi se o slojevima različite konzistencije i boje, s većom ili manjom količinom nepravilno raspoređenog vapnenačkog kamenja različitih dimenzija (10x5 cm, 5x2 cm, 3x2 cm). U slojevima je pronađena veća količina ulomaka keramike, vrlo malo metalnih predmeta, stakla i lijepa. Nalazi iz svih spomenutih slojeva podjednako pripadaju razdobljima srednjeg vijeka, antike te prapovijesti. Slojevi erozije intenzivnije se i na većoj dubini javljaju na području od sjevernoga ruba sonde prema jugu do središnjega dijela sonde. Blago zaravnjene padine vjerojatno su uzrokovane gradnjom objekta definiranog upravo ispod spomenutih slojeva erozije u sjevernom dijelu sonde. Radi se o djelomično otkrivenom srednjovjekovnom objektu. Tlocrtno gledano, objekt je četvrtasta oblika te ulazi pod sjeverni i zapadni profil sonde. Definiran je kompaktan sloj ilovače svjetlosmeđe boje (SJ 227), koji čini zemljanu podnicu spomenutog objekta. U podnicu su ukopane dvije jame i djelomično su istražene jer ulaze pod zapadni i sjeverni profil. Uz južni rub podnice od ilovače nalazi se niz stupova. Niz čine tri kružna ukopa (promjer: vrh 63 – 59 cm, dno 45 – 43 cm, dubina 30 – 24 cm), koji sadrže i po jedan ukop za potporni stup manjih dimenzija s južne strane, na padini (promjer: vrh 34 – 33 cm, dno 22 – 19 cm). Opisane rupe za stupove nalaze se u vezi s otprilike 1 m širokim tragom izrazitije tamne boje tla, od vrlo vjerojatno ostataka drvene arhitekture, koji pod pravim kutom zatvara prostor istražene podnice od ilovače. Sloj 227 nije istražen, no prikupljeni su nalazi s površine.

Iako se na sjevernom dijelu sonde neposredno ispod slojeva erozije mogao definirati dio srednjovjekovnog objekta, na južnom dijelu nisu zabilježeni kulturni slojevi, zapune ni ukopi koje bi bilo moguće datirati u srednji vijek. Na tom dijelu ispod slojeva erozije definiran je sloj SJ 207 svjetlosmeđe boje, masnije konzistencije, s dosta primjesa vapnenačkog kamena (dimenzija 10x5 cm), sporadično ulomaka keramike te zapečene zemlje. Pretpostavka je da se radi o svojevrsnom urušenju, s obzirom na to da se neposredno ispod njega nalazi suhozidna struktura (SJ 278) sastavljena od vapnenačkog kamena različitih dimenzija. Ta struktura ulazi pod istočni te južni profil, orijentirana je u smjeru SI-JZ. Na dijelu sonde gdje su utvrđene niže vrijednosti magnetnog polja, slojevi erozije bili su plići (istočni i južni/jugoistočni dio sonde), a neposredno ispod humusa na SI dijelu otkriven je vrh prirodne stijene, te su se na znatno manjoj dubini počeli javljati slojevi u kojima je otkrivena veća količina prapovijesne keramike (SJ 275, 276, 277). Od pokretnih nalaza u ovogodišnjim istraživanjima na Kalniku ističu se oni izrađeni



Kalnik – Igrišče, ostaci podnice i rupa od stupova srednjovjekovnog objekta (foto: T. Karavidović)



Srednjovjekovni metalni nalazi: kopča i trobridna strelica (foto: A. Kudelić)

od bronce i najčešće željeza, a većina ih pripada srednjem vijeku: pojasne kopče raznih dimenzija, željezno kresivo. Nalaz trobridne strelice datira se od 13. do 14. st. (usmeno priopćenje dr. sc. Tatjana Tkalčec), ostali pokretni nalazi pripadaju srednjovjekovnoj keramici. Osim srednjovjekovnih nalaza, pronađeni su i rimski, pa tako i jedan nalaz rimskog novca za koji se pretpostavlja da (kao i oni pronađeni prethodnih godina) pripada 3. i 4. st. Jedan dio nalaza pripada slojevima iz kasnog brončanog doba, a riječ je o ulomcima posuda i jednom ulomku pršljenka. Pretpostavlja se da se intaktni brončanodobni slojevi nalaze ispod mlađih slojeva, od kojih valja očekivati i one iz rimskog perioda. Iduća sezona arheoloških iskopavanja mogla bi otkriti preostali dio urušenja brončanodobne nastambe, ako ona nije uništena intervencijama iz mlađih razdoblja.

S obzirom na to da je otvorena površina na nalazištu Igrišče dimenzija većih od svih do sada istraženih na tom području, ovogodišnja iskopavanja obuhvatila su tek mlađe slojeve. Tom je prilikom prvi put otkriven srednjovjekovni objekt, s vrlo dobro očuvanim arhitektonskim elementima i relativno dobro očuvanim pokretnim materijalnim ostacima. Zanimljiv je položaj objekta s obzirom na povijesne izvore i blizinu crkve sv. Martina, koja se u izvorima spominje od 14. st. Iako se na sjevernom dijelu sonde neposredno ispod slojeva erozije nalazio srednjovjekovni objekt, na južnom dijelu nisu zabilježeni kulturni slojevi, zapune ni ukopi koje bi bilo moguće datirati u srednji vijek. Na tom dijelu nalaze se slojevi s rimskodobnom keramikom, dok se u istočnom dijelu sonde vrlo plitko javljaju kasnobrončanodobni slojevi.

Literatura

Karavanić 2009 S. Karavanić, The Urnfield Culture in continental Croatia, Oxford, Archaeopress, 2009.
Karavanić, Kudelić 2014 S. Karavanić, A. Kudelić, Arheološka i geofizička istraživanja na lokalitetu Kalnik-Igrišče 2013. godine, AIA, X, Zagreb, 2014: 110 – 115.
Karavanić, Kudelić 2013 S. Karavanić, A. Kudelić, Rezultati arheoloških istraživanja lokaliteta Kalnik – Igrišče, AIA, IX, Zagreb, 2013: 88 – 92.
Karavanić, Kudelić, Sirovica 2012 S. Karavanić, A. Kudelić, F. Sirovica, Rezultati četvrte sezone arheoloških iskopavanja na lokalitetu Kalnik – Igrišče, AIA, VIII, Zagreb, 2012: 69 – 73.
Mušić 2013 B. Mušić, Izvješće o geofizikalnim istraživanjima na lokalitetu Kalnik-Igrišče, Maribor, 2013.

dr. sc. Snježana Karavanić
Andreja Kudelić
Tena Karavidović

Summary

In the course of 2014 archaeological excavations were continued at the prehistoric site of Kalnik-Igrišče. On the basis of the results of geophysical research undertaken in 2013 and archaeological excavations carried out systematically since 2006, the possibilities and potential of the site that had been investigated for a number of years were examined. It was decided to explore the remaining part of the terrace where the existence of structures from a number of historic and prehistoric periods was established through excavations, particularly the layer from the Bronze Age. The goal of the excavations in 2014 was to define the layout of the Bronze Age feature which is rich in movable items and very valuable archaeological finds. A probe measuring 9 x 13 m was opened. Under numerous erosion layers in the north section of the probe a medieval feature was discovered with very well preserved architectural elements and relatively well preserved movable material remains. On the basis of the finds the structure can be provisionally dated to the 13th, namely, 14th century. In the southern part of the probe layers from the Roman period were also found and in the eastern, namely, north-eastern part of the probe, in very shallow soil, a layer from the Late Bronze Age.

Redni broj: 82
Lokalitet: Kloštar Podravski – utvrda Gorbonok
Naselje: Kloštar Podravski
Grad/općina: Kloštar Podravski
Pravni status: P-4034
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. arheološki su istraživani ostaci kasnosrednjovjekovne nizinske utvrde Gorbonok u Kloštru Podravskom. Radovi su započeli 8. rujna, a s prekidima su (zbog kiša) trajali do 11. listopada 2014. godine. Voditelj radova bio je Robert Čimin (Muzej grada Koprivnice), zamjenik istraživanja bio je Josip Jagić (Kloštar Podravski), a u njima su sudjelovali i arheolozi Ivan Valent (Koprivnica) te Ilija Cikač (Starigrad). Pomoćnu fizičku radnu snagu činili su radnici iz Kloštra Podravskog, a pokretne arheološke nalaze (keramika) preventivno je očistila Veronika Koren (Kloštar Podravski). Teren je u više navrata radnim strojem JCB-4CX iskopavala tvrtka TIN, obrt za ugostiteljstvo i usluge d.o.o. iz Kozarevca, koja je bila zadužena i za zatrpavanje istraženog Sektora 1 nakon dokumentacije. Sredstva za istraživanje osigurali su Ministarstvo kulture (45.000,00 kn), Koprivničko-križevačka županija (5.000,00 kn) i Općina Kloštar Podravski (20.000,00 kn).



Tijek arheoloških radova na lokalitetu Gorbonok u Kloštru Podravskom 2014. godine (foto: I. Brkić)

Lokalitet Gorbonok u Kloštru Podravskom mještanima je poznat već dulje vrijeme. Smješten je oko 600 m sjeverno od župne crkve sv. Benedikta i Žalosne Gospe te oko 250 m zapadno od ceste koja vodi prema Podravskim Sesvetama, a do lokaliteta se dolazi sporednim makadamskim putem. Gorbonok nikada nije arheološki istraživan (iako je jedan zid amaterski iskopan 1925. godine), a kako se u posljednje vrijeme sustavno devastirao u zapadnom dijelu obradom dviju poljoprivrednih čestica, pokrenut je postupak njegove zaštite. Dogovor o pokretanju istraživanja postignut je u suradnji Općine Kloštar Podravski i Muzeja grada Koprivnice.

Arheološki radovi na burgu Gorbonok zamišljeni su kao višegodišnji projekt, čiji bi krajnji cilj bio cjelokupno arheološko istraživanje nalazišta i njegova turistička prezentacija. Velik je problem privatno vlasništvo i neriješeni imovinskopravni odnosi, pa je upitno vrijeme dovršetka projekta istraživanja. Lokalitet je zapravo nizinska utvrda (*wasserburg*), datirana u kasni srednji vijek (14. – 16. st.). Nije poznato mnogo podataka o njegovoj povijesti, a do sada su objavljena dva važna rada (Cvekan 1990; Pavleš 2014). Lokalitet su više puta obilazili arheolozi i povjesničari, a jedini tlocrt, odnosno više skicu, napravio je Zvonko Lovrenčević u radu „Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji" (Lovrenčević 1985). Prema dostupnim dokumentima, utvrda se prvi put spominje tek 1487., kada je Franjo *„de Dombo"* založio *„pola kaštela Grabovnik"* Petru od Gudovca. Posebnu važnost kaštel je imao u vrijeme građanskog rata nakon Mohačke bitke (1526.) jer je u njemu često boravio vlasnik Ivan Tahy, pristalica kralja Ivana Zapolje, dok su posjedi zapadno od Grabovnika bili većim dijelom u rukama pristalica kralja Ferdinanda Habsburga. O stanju tog dijela Podravine piše Franjo Tahy 1538. godine. Svi su posjedi uništeni i u pustom kraju stoje samo kašteli u kojima sjede plemići,



Pogled iz zraka na istraženi Sektor 1 na utvrdi Gorbonok, s istraženom zapadnom kulom i polukružnim bedemskim plaštem (foto: M. Vuković)



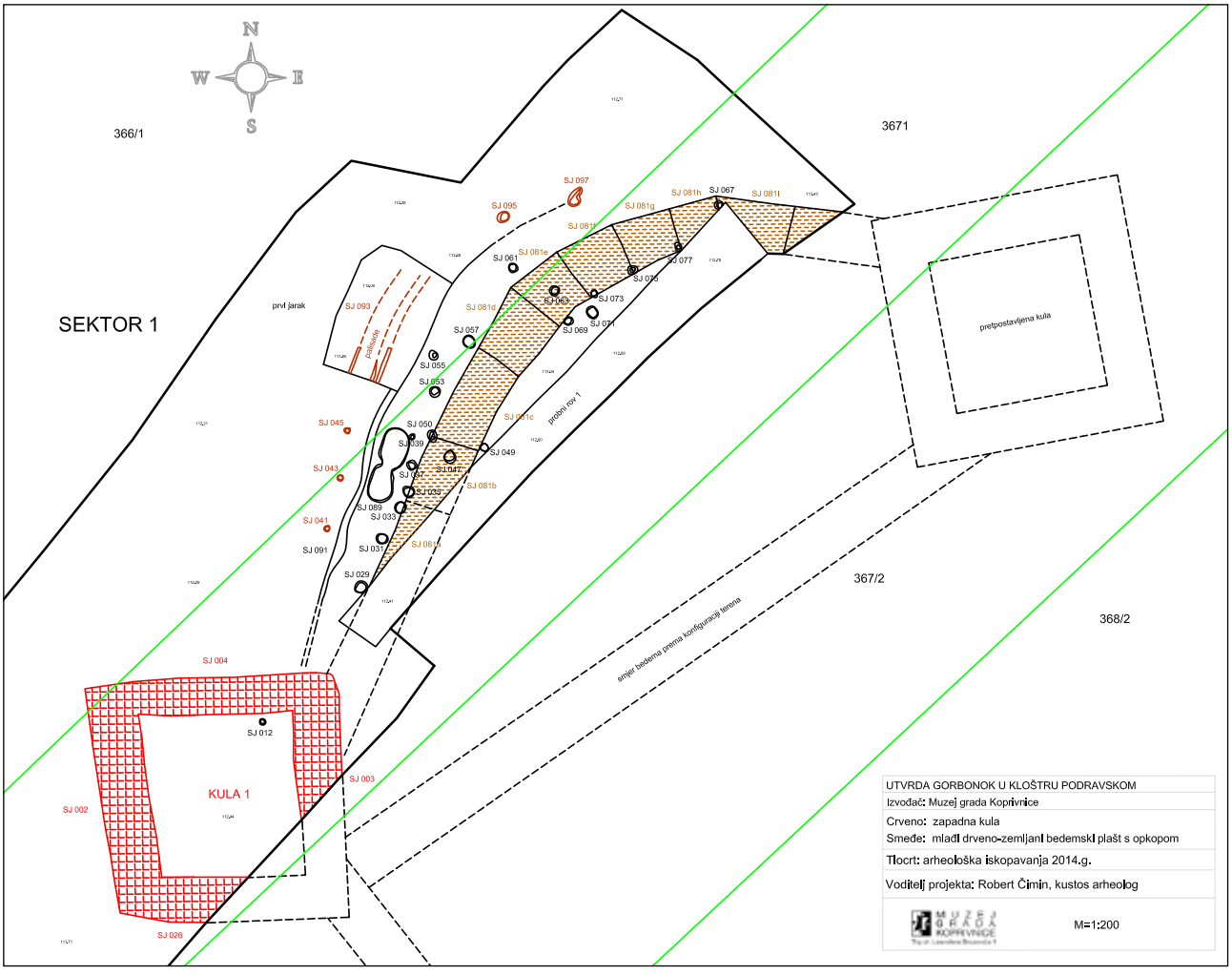
Slučajni površinski nalaz ulomka pećnjaka s prikazom glave Osmanlije (foto: A. Čimin)



Izbor ulomaka talijanskog majoličkog stolnog posuđa (foto: R. Čimin)

među njima i ovaj u Gorbonoku, te više manjih na južnim obroncima Bilogore. Kaštel Gorbonok najvjerojatnije se održao do 1552., kada je Virovitica pala pod Osmanlije, te je napušten u strahu od vojske Ulama-paše koja je krenula prema zapadu.

Već je Franjo Brdarić izjednačio kaštel s uzvišenjem zvanim Gradina ili Pridvorje, sjeverno od crkve u Kloštru Podravskom. Uzvisinu usred močvare taj je autor opisao kao šesterokutnu utvrdu, a piše i da se na njoj nalaze razni predmeti. Preko močvare od uzvisine vodio je dug drveni



Kloštar Podravski – Gorbonok, tlocrt istraženog Sektora 1 (crtež: R. Čimin)

most, a ulaz na most branila je kula. Piše i kako je od ostataka utvrde građena crkva u Podravskim Sesvetama.
Iskopavanjem Sektora 1 (25x8 m) istražena je zapadna zidana kula četvrtasta tlocrta i kompozicija drveno-zemljanog bedema s opkopom. Kula (SJ 002, 003, 004, 026) očuvana je u razini temelja na jugozapadnom dijelu uzvišenja. Zidovi su građeni opekom malog formata (22,5x11x7,5 cm), premda se na lokalitetu sporadično pojavljuje i nešto veći model opeke (30x17x5,5 cm). Unutrašnjost (zapuna) zida sastavljena je mahom od lomljene polovične opeke, dok se u posljednjim redovima lica upotrebljavala cjelovita opeka. Drugi zidovi nisu pronađeni jer je Sektor 1 postavljen na zapadnom rubu *wasserburga* i većim dijelom izvan zidanog dijela. O postojanju kule na tome mjestu i prije se nagađalo jer je prilikom obrade zemljišta bila vidljiva veća količina opeke i sitnije šute. Iznenađenje je pronalazak drveno-zemljanog bedema sastavljenog od većeg broja komora (SJ 081). Taj obli bedem (ili bedemski plašt), koji spaja uglove četiriju kula, u jednoj skici prikazuje i Lovrenčević 1972., kada je konfiguracija terena i stanje očuvanosti lokaliteta bilo drugačije i daleko bolje. Naime, tada je još uvijek u konturama bio vidljiv zemljani bedemski plašt, do kojeg se odmah nalazio opkop (SJ 093). Komore su načinjene od povezanih drvenih dasaka koje su s vanjske strane bile pojačane drvenim stupovima. One su zajedno s okolnim prostorom zatrpane zemljom iskopanom iz opkopa, a nad nasipom se mogla nalaziti drvena obrambena ograda. Bedemski plašt istražen je u dužini od oko 25 m, prosječna širina komira iznosi 1,80 do 2,00 m, a ukupna je širina bedema zajedno s bočnim nasipom mogla bi biti oko 4 m. Taj bedem funkcionira zajedno s opkopom SJ 092/093, koji je analizom uzorka oblice palisade u laboratoriju Beta Analytic Inc. (C-14) u Londonu datiran u drugu polovinu 15. ili sam početak 16. st. (2ΣCal AD 1445-1525) (Čimin 2014). Pokretni nalaz u zapuni opkopa odgovaraju tom vremenu, poglavito veći broj pronađenih ulomaka importiranog talijanskog majoličkog posuđa (trbušasti vrčevi), koje nastaje oko 1500. godine ili neposredno nakon nje. Treba spomenuti prve zapise o provalama Osmanlija na te prostore oko 1470. godine, zbog čega se utvrda prilagođava novonastalim ratnim uvjetima. Radiokarbonski je analizirana i drvena konstrukcija nepoznate namjene (SJ 065) u probnom Rovu 1. Riječ je o većem broju drvenih oblica koje su gusto položene jedna do druge, dijagonalno u odnosu na rov. Konstrukcija je datirana u 14. st. (2ΣCal AD 1310-1360 i Cal AD 1385-1425) te je očito riječ o nekoj starijoj fazi kaštela (Čimin 2014).
Pronađena je velika količina ulomaka keramičkog posuđa, ponajviše u zapuni opkopa SJ 092/093, koje pokazuje odlike kasnosrednjovjekovnog posuđa s višestruko razvedenim rubovima. Od oblika u kuhinjskom posuđu prevladava lonac s poklopcem, no postoje i drugi oblici, poput zdjela, vrčeva i tanjura. Usporedno s tim posuđem pronađena je i veća količina životinjskih kostiju, koja svjedoči o pripremi i konzumaciji hrane te potom odbacivanju otpadaka. Među zanimljivijim nalazima izdvaja se desetak kamenih projektilnih kugli (katapult, *trebušet*?) različitog kalibra, pronađenih blizu hodne površine. Riječ je o kapitalnim vapnenačkim i pješčenjačkim primjercima, koji mogu biti promjera 45 – 50 cm, ali postoje i oni manjih dimenzija (12 cm). Osim toga, pronađene su tri kamene profilacije u oranom sloju – doprozornici/dovratnici izvan konteksta.

Početna arheološka iskopavanja utvrde Gorbonok u Kloštru Podravskom potvrdila su potencijal lokaliteta, pruživši nova saznanja o prilagodbama u arhitekturi nakon pojave osmanlijske opasnosti, kao i ratne aktivnosti te trgovinske kontakte s Italijom. Arheološka iskopavanja planirana su i sljedeće godine.

Literatura

Cvekan 1990 P. Cvekan, Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog, Kloštar Podravski, 1990.
Čimin 2014 R. Čimin, Prilagodbe u arhitekturi podravskih utvrđenja pojavom osmanlijske opasnosti, Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja, XIII/26, Koprivnica, 2014: 5 – 19.
Lovrenčević 1985 Z. Lovrenčević, Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji. Podravski zbornik, '85, (ur. F. Horvatić), Koprivnica, 1985: 168 – 199.
Pavleš 2014 R. Pavleš, Vlastelinstvo Grabovnik (Gorbonok). Prilog za poznavanje povijesti Kloštra Podravskog, Podravski zbornik, 40/2014 (ur. R. Čimin), Koprivnica, 2014: 29 – 42.

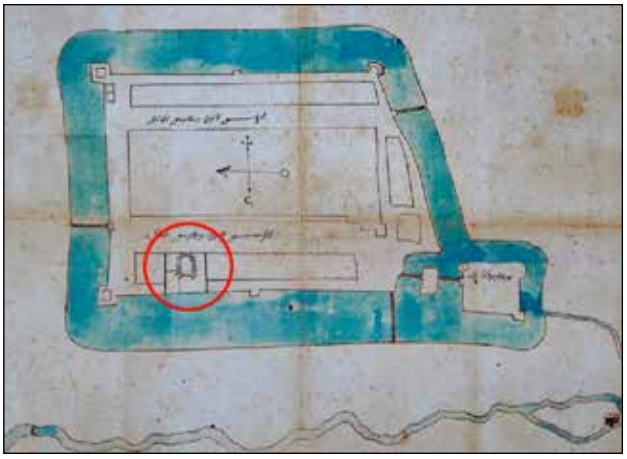
Robert Čimin

Summary

In 2014 the late medieval lowland Gorbonok fortress in Kloštar Podravski was archaeologically explored. In the course of the initial works on the fortress the greater part of the NS oriented tower was explored and it is to be assumed that it is one of four towers of the late medieval fortress mutually connected with a built wall and wooden-earth rampart. The time of its construction has not been precisely established but it is a known fact that square towers were most frequent in northern Croatia in the 14th century while circular towers which are more resilient to firearms (artillery) were built in the 15th and 16th centuries. A moat was built at that time with walls of wood and earth, the composition of which was investigated this year in the length of 25 m. Evidently it was an adjustment in the architecture due to the Ottoman threat, the presence of which and confirmation of war activity can be seen in the large number of stone balls (projectiles) that were found. At the same time the influence and power of the Franjo Tahi family can also been confirmed, considering that it was able to afford in the mid-16th century luxurious Italian Renaissance majolica tableware. That should not be surprising considering that it was the seat of a feudal manor which that ruled over more than 10 surrounding villages.

Redni broj: 83
Lokalitet: Koprivnica – crkva sv. Nikole
Naselje: Koprivnica
Grad/općina: Koprivnica
Pravni status: Z-820
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

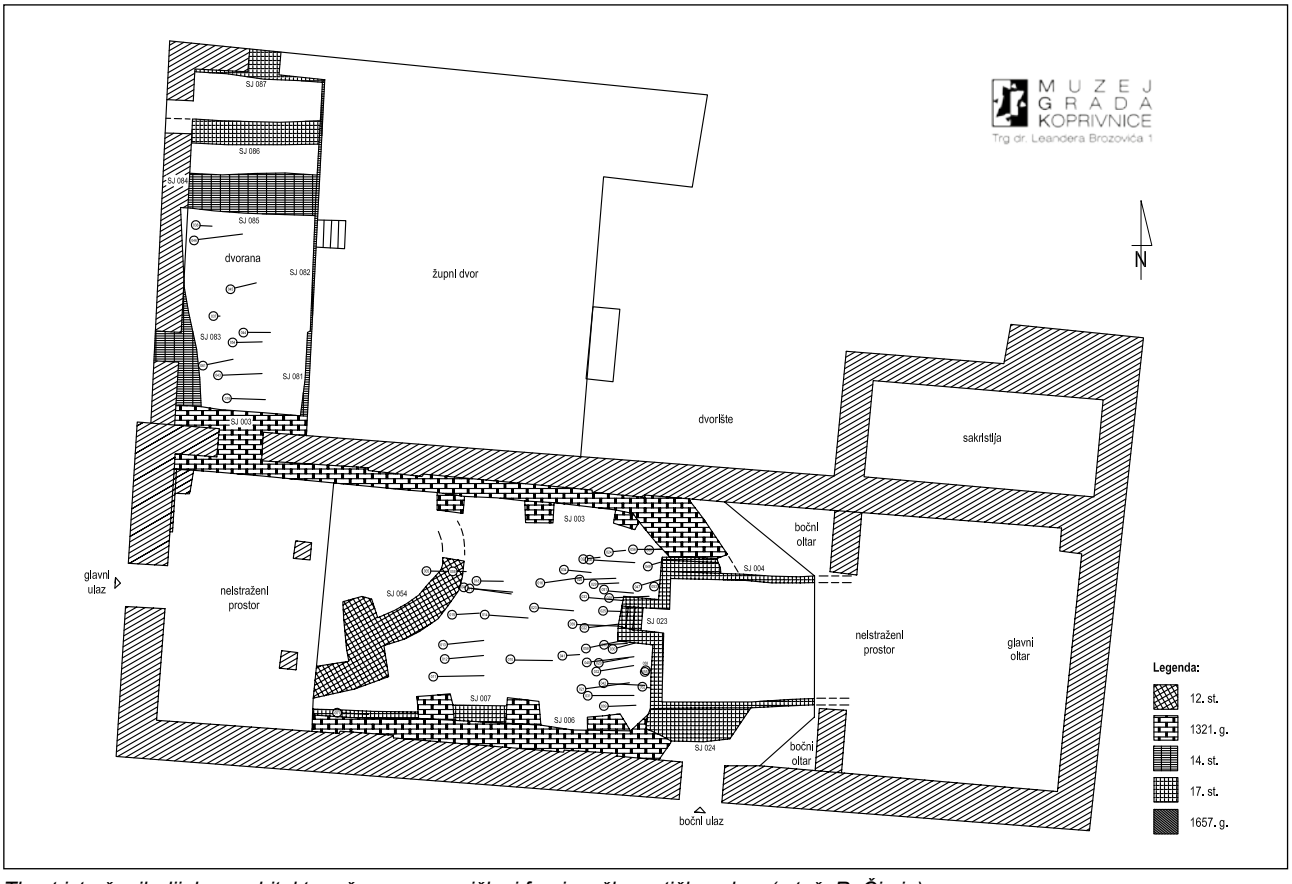
U srpnju i kolovozu 2014. godine namjera Župe sv. Nikole biskupa (k.č. 1471, k.o. Koprivnica) bila je promjena



Snimka postojećeg stanja Koprivnice Girolama Arconatija starijeg iz 1574. godine, s označenom franjevačkom crkvom Blažene Djevice Marije (Slukan-Altić 2005: 181)

dotrajalog poda u crkvi i vjeronaučnoj dvorani te instaliranje podnoga grijanja. Kako je prilikom građevinskih radova postojala velika mogućnost oštećivanja grobnih cjelina, kao i zidova starije srednjovjekovne crkve, među posebnim uvjetima propisan je stručni arheološki nadzor i zaštitna arheološka iskopavanja. Cilj radova bio je istražiti i dokumentirati što je moguće više srednjovjekovnih elemenata – položaj, oblik i dimenzije starije crkve. Naručitelj radova bila je Župa sv. Nikole biskupa, a radovi su trajali od 7. do 22. srpnja 2014. godine. Izvođač građevinskih radova u crkvi bila je tvrtka Švenda građenje d.o.o. Koprivnica. Voditelj radova bio je Robert Čimin (Muzej grada Koprivnice), a stručnu pomoć pružili su studenti arheologije Ivan Valent, Josip Jagić, Ilija Cikač, Dino Molnar, Izabela Andrašić.

Sama crkva nalazi se unutar stare gradske jezgre grada Koprivnice, odnosno koprivničke renesansne tvrđave. U više očuvanih kartografskih planova Koprivnice iz prve polovine 16. st. u tlocrtu je posebno naznačena franjevačka crkva Blažene Djevice Marije. Prema povijesnim izvorima, franjevci u Koprivnicu dolaze oko 1290. i tada na korištenje dobivaju postojeću crkvu sv. Nikole, a ubrzo grade novu crkvu sa samostanom oko kojeg se razvija groblje. Franjevci u Koprivnici ostaju do 1540-ih godina te se ponovno vraćaju početkom 17. stoljeća i potom grade novu crkvu i samostan uz južne bedeme renesansne tvrđave, na prostoru gdje je danas crkva sv. Antuna Padovanskog. Današnja crkva sv. Nikole sagrađena je 1657. godine na temeljima starije srednjovjekovne crkve, a sačuvan je i podatak kako je sjeverni zid svetišta srednjovjekovne crkve iskorišten (uklopljen) prilikom nove gradnje.
Arheološki radovi slijedili su dogovorene okvire istraživanja, a tijekom iskopavanja pažnja je posvećena statici crkve u cjelini, posebice u dijelu kora i njegovih nosivih stupova. Istraživana površina u crkvi iznosila je 228 m^2 i oko 78 m^2 u vjeronaučnoj dvorani, pa je tako ukupno istraženo preko 300 m^2. Sveukupno je prepoznato 135 stratigrafskih jedinica, koje se odnose na zidove, slojeve i grobne cjeline.



Tlocrt istraženih dijelova arhitekture župne romaničke i franjevačke gotičke crkve (crtež: R. Čimin)



Pogled odozgo na istraženu sondu unutar crkve (foto: I. Brkić)



Istraženi dijelovi temelja romaničke crkve sv. Nikole (foto: I. Brkić)



Ukop srednjovjekovnoga groba G 022 s rakom koji je u donjem dijelu presječen gradnjom novovjekovne kripte (foto: R. Čimin)

Najmlađi zidovi pripisuju se novovjekovnoj kripti koja je istovremena s današnjom crkvom sv. Nikole (1657.). Definirani su bočni zidovi kripte, kao i ulazni dio stubišta (SJ 023), ali sama kripta nije iskopavana dublje od 0,80 m. Ta je crkva teško stradala u potresu 1892., prilikom čega se mogao oštetiti i svod kripte, nakon čega je uslijedila temeljita obnova kojom je crkva dobila današnji izgled.

Prilikom gradnje te kripte presječena je poligonalna apsida srednjovjekovne franjevačke crkve. Ta je crkva po nekim povijesnim zapisima podignuta 1321., a bila je jednobrodna gotička crkva s poligonalnom apsidom. Izvana je podupirana parovima potpornjaka, najvjerojatnije pomoću tri bočna i jednim ugaonim na svakoj strani, kako se i prikazuju na kartografskim izvorima iz 16. st. U vjeronaučnoj dvorani pronađeni su dijelovi dvaju sjevernih potpornjaka (SJ 082, SJ 083) te mogući dijelovi samostanskog krila (SJ 082, SJ 085). Broj potpornjaka nije definiran jer se određeni dio nalazi ispod današnjeg župnog dvora na sjevernoj strani i s vanjske strane današnje crkve na južnoj strani, pa su samim time ulazili u prostor istraživanja. Što se tiče apside, riječ je o trostranom zidu s četiri potpornjaka. Istražena dužina sjevernog zida crkve (SJ 003) iznosila je 17,76 m, što je i ukupna dužina srednjovjekovne crkve. Širina zida prepoznata je na prolazu u vjeronaučnu dvoranu i iznosi 2,16 m, dok je dubina temelja istražena na spoju sjevernog zida s apsidom, gdje iznosi oko 2,15 m dubine (137,69 m n. v.). Južni zid SJ 006 istražen je u dužini od 10,97 m. Svetište crkve bilo je križno nadsvođeno dvama poljima, koja su se oslanjala na tri manja izbočena traveja uz bočne zidove. Isti način svođenja nalazi se i na današnjoj crkvi. Ukupna vanjska širina crkve iznosila bi tako oko 12,30 m, dok unutrašnji raspon među zidovima lađe iznosi oko 8 m, pa je time pretpostavljena dužina franjevačke crkve oko 25 m.

Prilikom strojnog uklanjanja šute u zapadnom dijelu sonde u crkvi se sporadično nailazilo na veće riječne kamene oblutke. Ispostavilo se da su to dijelovi uništenog suhozidnog temelja još starije crkve. Konstrukcija (SJ 054) sastojala se od riječnih oblutaka, lomljene opeke malog formata i lomljenog vapnenačkog kamena. Sačuvana konstrukcija očuvana je u visini od samo 0,30 m i prosječne širine do 1,00 m, a ukopana je u zdravu pjeskovitu zemlju. Riječ je o polovično očuvanoj polukružnoj apsidi crkve (3,64 m), ramenu i manjem dijelu južnog zida crkve (2,70 m). Širina apside upućuje na veću crkvu za to vrijeme, a čija je dužina nepoznata jer ide u smjeru južnog zida franjevačke crkve koji ju je poništio.

O postojanju groblja na prostoru crkve znalo se i prije početka zaštitnih arheoloških iskopavanja. Istražen je 61 grob s tri horizonta pokopavanja: 1. groblje izvan romaničke crkve iz 12. i 13. st.; 2. grobovi povezani uz samostansku zajednicu od 14. do 16. st. nalaze se u lađi i svetištu crkve te dvorani; 3. novovjekovno groblje od 17. do 19. st. u lađi današnje crkve.

Svi su ukopi kosturni, polegnuti, s rukama uz tijelo, preko zdjelice ili trbuha. Postoji veći broj dokumentiranih raka, a

zabilježeni su i ukopi u drvenim sanducima. Pripadnicima franjevačke zajednice pokapanima unutar i izvan crkve pripisano je 15 grobova, čiji je ukop prilično plitak (40 – 50 cm). Od nalaza se izdvaja nekoliko pojasnih predica: kružnog, četvrtastog i D-oblika. Najstariji ukopi na groblju vezani su uz romaničku crkvu, a nalaze se istočno i južno od apside – ukupno njih 25. Crkva nije presjekla ni jedan grob pa bi se moglo zaključiti kako je prvo podignuta crkva, a potom se oko nje formiralo groblje. Prilikom istraživanja zabilježena je stratigrafski i vremenski vrlo bitna situacija nastala prilikom gradnje franjevačke crkve. Naime, iskopom širokih temelja franjevačke crkve, gdje je ukopni rov iznosio oko 3 m, sva je zdrava zemlja (žuta pjeskovita zemlja) prebačena na starije groblje. Na taj je način nad najstarijim grobovima nastao „zaštitni" sloj prebačene zdravice (SJ 031), koji je već prilikom arheoloških iskopavanja jasno odijelio romaničke od franjevačkih i drugih mlađih grobova. Najstariji nalaz pronađen u tom horizontu jest brončana karičica s raskucanom petljom (G 021), vrlo malih dimenzija, kakva se na grobljima sjeverne Hrvatske datira u 12. st. Pronađena je i jedna karika većih dimenzija (G 010) koja bi se mogla datirati u 13. st., kao i četiri primjerka novca hercega Bele V. (1267. – 1269.), pronađenih u jednom drugom grobu (G 032).

Prilikom arheoloških istraživanja u koprivničkoj crkvi sv. Nikole prikupljeni su podaci vezani uz najstariju povijest grada Koprivnice, a to su položaj, izgled i dimenzije srednjovjekovne franjevačke crkve te položaj tadašnjega groblja. Do sada je nepoznanica bilo postojanje, položaj i tlocrtni izgled romaničke crkve s manjim bjelobrdskim grobljem. Upravo ta crkva nastaje kao kolonizatorski trgovački sakralni objekt u vrijeme nastanka trgovišta na križištu dvaju glavnih pravaca, a koja je podignuta na manjoj pješčanoj dini, po svemu sudeći odmah nakon sredine 12. st.

Literatura

Cvekan 1975 P. Cvekan, Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici 1675.-1975., Koprivnica, 1975.
Cvekan 1989 P. Cvekan, Koprivnica i franjevci, Koprivnica, 1989.
Kruhek 1986 M. Kruhek, Tvrđava u Koprivnici – povijesni i tipološki razvoj, u: I. Rebersky (ur.), Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb, 1986: 24 – 31.
Pavleš 2007 R. Pavleš, Razlozi i uvjeti nastanka Koprivnice i njeno mjesto među srednjovjekovnim urbanim naseljima, Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VI/11, Koprivnica, 2007: 88 – 106.
Pavleš 2009 R. Pavleš, Procjena centraliteta naselja Podravine u kasnom srednjem vijeku, Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VIII/16, Koprivnica, 2009: 29 – 40.
Pavleš 2013 R. Pavleš, Podravina u srednjem vijeku: povijesna topografija srednjovjekovne Gornje Komarnice (ludbreška, koprivnička i đurđevečka Podravina), Koprivnica, 2013.
Petrić 2005 H. Petrić, Koprivnica u 17. stoljeću, Samobor, 2005.
Planić-Lončarić 1986 M. Planić-Lončarić, Odabrani primjeri graditeljskog nasljeđa Koprivnice, (ur. I. Rebersky), Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb, 1986: 79 – 143.
Sabolović-Krajina 1991 D. Sabolović-Krajina, Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području, Podravski zbornik, 17, (ur. V. Prvčić), Koprivnica, 1991: 151 – 165.
Slukan-Altić 2005 M. Slukan-Altić, Povijesni atlas gradova: Koprivnica, Zagreb, 2005.
Vučetić 2003 R. Vučetić, Prostorni razvoj srednjovjekovnih kraljevskih gradova u Podravini. Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja, II/3, Koprivnica, 2003: 133 – 141.

Robert Čimin

Summary

In mid 2014 rescue archaeological excavations in the Church of St Nikola were initiated due to the replacement of the flooring and installation of floor heating. Numerous new insights were attained on the sacralisation of the space and the ancient history of the City of Koprivnica. In the mid 12th century a Romanesque church was built on the sand dune from whose dry stone foundations only a half preserved semi-circular apse, shoulder and small section of the south wall remained. The dating of the church from such an early period was possible due to the discovery of a small loop with a nailed noose characteristic of the period. A typologically similar larger loop dating from the mid 13th century was also found. Four silver coins minted during the rule of Duke Bela V (1267-1269) were also from that period. A total of 25 graves from that horizon were excavated with a relatively small amount of offerings. Around 1290 the Franciscans were given the church for their needs but they demolished it and around 1321 built a large Gothic vaulted church with massive walls, polygonal apse and relatively small number of buttresses on the lateral walls and apse. At the same time a monumental wing on the north side was erected and next to it a cemetery was established. The church was functional all the way up the mid 17th century when after being used for period of time as a Protestant church (German army) it was returned to the Catholic Church. When they departed it was demolished and on its foundations the new church of St Nikola was built (expanded to the east) with a large crypt which has been functional, more or less in the same form, to the present.

Redni broj: 84
Lokalitet: Koprivnica – Tvrđava/Sajmište
Naselje: Koprivnica
Grad/općina: Koprivnica
Pravni status: Z-2642
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Dana 5. rujna 2014. istraženi su nalazi velike i duboke rupe koja se zbog velike količine oborina otvorila na prostoru „bašče" uz ostatke renesansne utvrde Koprivnice. Radove je vodio Robert Čimin (Muzej grada Koprivnice), a uz njega je u istraživanjima sudjelovao Ivan Valent (Koprivnica), dva radnika tvrtke Komunalac d.o.o. Koprivnica te je



Otvaranje kružne konstrukcije na koprivničkom sajmištu (foto: I. Brkić)

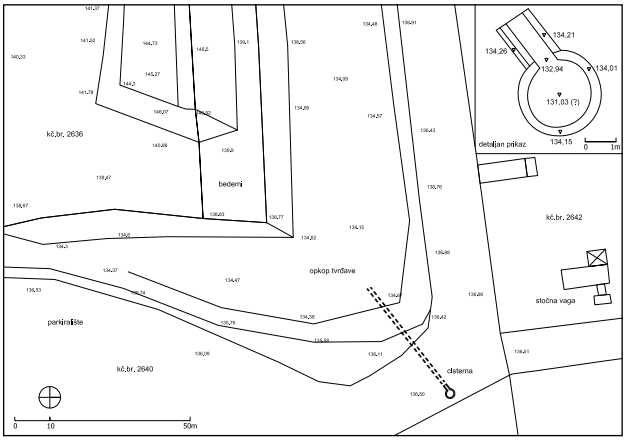


Pogled na istraženu cisternu s vodonepropusnom žbukom na unutarnjem licu i dovodnom kanalu (foto: I. Brkić)

upotrebljavan radni stroj tvrtke Koming d.o.o. Koprivnica. Suvlasnici predmetne katastarske čestice (k.č. 2640, k.o. Koprivnica) jesu Grad Koprivnica i Komunalac d.o.o. Koprivnica.

Na prostoru koprivničke „bašče" danas su jedini očuvani dijelovi renesansne zemljane tvrđave te su stoga zakonski zaštićeni, čime podliježu stalnom arheološkom nadzoru i zaštiti. Prilikom postavljanja električnih vodova za potrebe Renesansnog festivala krajem kolovoza 2014., južno od gradskih opkopa otvorila se velika i duboka rupa koja se zbog velike količine oborina ubrzo ispunila vodom. Nastalu je situaciju trebalo arheološki provjeriti i prostorno dokumentirati nalaze. Dana 26. kolovoza 2014. nadležni Konzervatorski odjel u Bjelovaru propisao je zaštitna arheološka istraživanja koja je Grad Koprivnica kao vlasnik javnog dobra dogovorio s Muzejom grada Koprivnice i za to osigurao potrebna financijska sredstva, radni stroj i dva pomoćna radnika. Odlučeno je kako se nastala situacija treba detaljnije istražiti, što će uslijediti nakon završetka Renesansnog festivala jer su pripreme bile u punom jeku. Nastala rupa pokrivena je daščanom oplatom, ograđena zaštitnom montažnom ogradom te tako privremeno zaštićena (Komunalac d.o.o. Koprivnica). Nakon završetka Renesansnog festivala i smirivanja vremenskih uvjeta, početkom rujna 2014. započeli su radovi.

Za potrebe istraživanja i uklanjanja površinskog sloja debljine oko 2 m upotrebljavan je radni stroj JCB-4X. Lokalitet je iskopavan uz stvaranje sigurnosnog pokosa prosječnog kuta od 60 do 70°, ovisno o tehničkim mogućnostima izvedbe. Radove je dokumentirao Muzej grada Koprivnice, i to digitalnim fotografiranjem i prostornim dokumentiranjem nepokretnih nalaza. Utvrđeno je kako je riječ o zidanoj kružnoj konstrukciji građenoj opekom većeg formata (tzv. jedinka, 28 – 30 cm), čiji se vrh nalazio na dubini većoj od 2 m od današnje površine (136,50 m). Nakon strojnog uklanjanja zemlje nad konstrukcijom, započelo je njezino ručno čišćenje. Unutrašnja oplata konstrukcije zaglađena je tankim slojem fine vodonepropusne žbuke. Na sjeverozapadnoj strani nalazio se otvor (kanal), koji nije u potpunosti pravilan u odnosu na nju, već ima



Koprivnica – Tvrđava/Sajmište 2014., tlocrtni položaj istražene cisterne u odnosu na tvrđavu (crtež: R. Čimin)

manji otklon prema zapadu, a njegovo postojanje otklanja mogućnost da je riječ o bunaru, iako je sama funkcija objekta još uvijek bila nepoznata. Unutrašnja širina konstrukcije iznosi 2,15 m, dok širina istovremenog kanala iznosi 0,64 m. Što se tiče konstrukcije zidanja, utvrđeno je kako je unutar kružnog djela opeka slagana horizontalno, dok je najviši red bio položen na kant. Na njemu se nalazila tvrdo zapečena zemlja koja bi mogla upućivati na to da je bio i posljednji. Opeke u kanalu slagane su horizontalno, a nakon četvrtog reda na zapadnoj strani primijećeno je manje proširenje, čime bi kanal u najvećoj dubini mogao biti neznatno širi. Maksimalna nadmorska visina na kojoj je konstrukcija utvrđena jest 134,26 m, kanal je na 132,94 m, a najveća je utvrđena dubina konstrukcije 131,01 m. Kako je prije, ali i tijekom samih istraživanja, konstrukcija postupno bila zatrpana, njezina izvorna dubina nije poznata ni istražena iz sigurnosnih razloga. Nakon jednodnevnih iskopavanja i dokumentiranja konstrukcija je zatrpana zemljom. Položajem, dubinom nalaza i smjerom kanala te njezinim razmatranjem u kontekstu tvrđave i jugoistočnog opkopa, uvidjelo se kako je konstrukcija služila kao cisterna. Mnogi se ljudi sjećaju, a stare fotografije to i potvrđuju, kako se u opkopu nekada nalazila velika količina vode. Kako je

izvorna dubina cisterne bila 2 m ispod današnje površine, vjerojatno je imala funkciju odvodnje viška vode iz opkopa, što potkrepljuje visinska kota kanala koja je za 0,50 m niža od opkopa. Cisterna je upotrebljavana za napajanje stoke koju su ljudi dovodili na nekadašnji stočni sajam u njezinoj blizini (sajmište). Prilikom istraživanja izostali su databilni elementi (nije bilo pokretnih nalaza) pa se pretpostavlja kako je građena tijekom 19. ili početkom 20. st.

Literatura

Valent 2014 I. Valent, Koprivkova crna rupa, Podravski zbornik, 40/2014 (ur. R. Čimin), Koprivnica, 2014: 219, 220.

Robert Čimin

Summary

In September 2014 a one-day investigation was undertaken of the find of a large and deep pit which opened due to heavy precipitation on the location along the remains of the Renaissance fortress in Koprivnica. The circular brick built structure that was revealed was explored. The inner facing of the structure was finished with a thin layer of fine waterproof mortar. On the north-west side an opening in the shape of a canal in the direction of the fortress trench was also found. According to the position, depth of the find and direction of the canal and considering the context of the fortress and south-east trench it was established that the structures served as a cistern. Many people still remember, and old photographs confirm the same, that the trench was filled with a large quantity of water. The cistern probably served for draining surplus of water from the trench and was used for watering livestock which people brought to the former livestock market in its vicinity (farmers' market). It was probably built in the 19th or early 20th century.



Podravske Sesvete – Ruškova greda, lokalitet tijekom iskopavanja (foto: T. Bratanović)



Pogled iz zraka na istražene sonde (foto: M. Vuković)

Redni broj: 85
Lokalitet: Podravske Sesvete – Ruškova greda
Naselje: Podravske Sesvete
Grad/općina: Podravske Sesvete
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2. do 11. travnja 2014. arheološki je istraživan lokalitet Ruškova greda sjeverno od Podravskih Sesveta. Lokalitet se nalazi na prirodno uzdignutom položaju pokraj manjeg potoka na istočnoj strani i umjetnog šireg kanala Rogstrug na južnoj strani, a istočno od njega prolazi lokalna cesta prema mjestu Ferdinandovcu. Radove je od Muzeja grada Koprivnice naručila Općina Podravske Sesvete, koja je (osim osnovnih financijskih sredstava) osigurala dozvolu vlasnika, radni stroj i pomoćne radnike. Osim Roberta Čimina kao voditelja iskopavanja, u istraživanjima su sudjelovali studenti arheologije (I. Valent, J. Jagić, I. Cikač), djelatnici Općine (K. Posavec, K. Đipalo, M. Janković) i volonteri (J. Cugovčan, I. Zvijerac).



Kasnosrednjovjekovna jednoprostorna kuća s krušnom kupolastom pećи (foto: M. Vuković)

Na jednoj poljoprivrednoj čestici (k.č. 3824, k.o. Podravske Sesvete) istražene su dvije sonde ukupne površine 641,35 m^2. Pri iskopavanju površinskog oranog sloja višestruko je upotrebljavan radni stroj JCB 4X kako bi se izbjegla mogućnost brzog isušivanja otvorene površine i previd manjih arheoloških tvorevina. Zemlja je privremeno



Rekonstrukcija srednjovjekovne kuće u Podravskim Sesvetama (foto: T. Bratanović)

odlagana s obiju strana istraživane arheološke sonde, a nakon istraživanja vraćena je u iskop. Dubina oranja povećavala se od sjevera prema jugu sondi (0,35 – 0,50 m), čime su arheološke tvorevine očuvane u niskom stupnju. Zapune jamskih objekata prepoznavale su se kao tamne crne ili češće tamnosive mrlje u sterilnoj žućkastoj zemlji.

Sveukupno je prepoznato 159 stratigrafskih jedinica, odnosno 78 jamskih objekata iz različitih razdoblja i različite namjene. Tako je jedan dio tih objekata služio kao stambeni, dio pripada rupama od stupova nekih objekata, a znatan udio čine otpadne jame. Manji dio objekata datiran je u kasno brončano doba, najveći u razvijeni i kasni srednji vijek (13. – 5. st.), a dva datiraju u rani novi vijek (druga polovina 16. st.).

Prema preliminarnim rezultatima, desetak se objekata može datirati u kasno brončano doba. Svi su skromnih dimenzija, a pronađena su dva ukopa s više keramičkog materijala: SJ 006 i 076. U slučaju objekta SJ 006, riječ je o ukopu s polaganjem čitave keramičke veće zdjele. Za sada nije moguće utvrditi je li riječ o dijelu groblja.

Kasnosrednjovjekovni keramički materijal koji se pojavljuje na površini upućivao je na postojanje sela na tom prostoru. Cilj radova bio je detaljnije vremensko određivanje naseljavanja, a kasnom srednjem vijeku pripisano je čak 48 od 78 istraženih tvorevina. U sondi A pronađeni su ostaci spleta drvenih stupova, koji su mogli biti dio nosive konstrukcije jedne kuće (SJ 022 – SJ 038). Riječ je o trima parovima nosivih stupova i središnjem paru koji je mogao nositi krovnu konstrukciju vjerojatno šatorastog oblika na dvije vode. Takva kuća je mogla biti napravljena od organskog materijala (šiblje, granje, trstina) i sezati do hodne površine, čime je unutrašnja stambena površina mogla dosegnuti površinu veću do 20 m^2. Unutar kuće nalazila su se dva ukopana objekta, od kojih je dublji definiran kao podrum (SJ 030). Mala količina pokretnih nalaza pokazuje karakteristike 14. st.

Južno od tog objekta nalazio se kružni ukop (SJ 054), dimenzija 123x107 cm, u čijoj je tamnoj zapuni pronađeno više ulomaka kasnosrednjovjekovnog manjeg lonca. Pri dnu se nalazio i veći broj komada zapečene zemlje s jednom uglačanom površinom (vel. do 32 cm), što je uputilo na postojanje krušne kupolaste peći. Takva poluukopana peć mogla je poslužiti za pripremu hrane, ali i za pečenje keramičkog posuđa. Slična arheološka tvorevina (SJ 040) pronađena je i u južnom dijelu sonde A, dimenzija 1,42x1,32 m, čija je zapuna bila izrazito crna, s većom prisutnošću ugljena, ali i slabije očuvanim dijelovima stijenki peći.



Ulomci velikog keramičkog lonca i šalice iz kasnog brončanog doba (foto: R. Čimin)



Ulomci kasnosrednjovjekovnog manjeg keramičkog lonca pronađenog u kupolastoj peći (foto: R. Čimin)

Većih otpadnih jama pronađeno je manje, a treba izdvojiti tri jame (SJ 108, 0136, 138) ovalnog izduženog oblika, dužine preko 2 m u južnom dijelu sonde B. U zapunama je pronađena veća količina keramičkog materijala, više ugljena i organskog materijala, a datirana je u kasni srednji vijek. Zanimljiv je još i splet triju jamskih objekata (SJ 096, 146, 158), kao dijela istog objekta trolisnog tlocrta. Moguće je da je riječ o poluukopanoj višedijelnoj kući iz razvijenoga srednjega vijeka (13. st.), koja je mogla zauzimati pravokutnu površinu od oko 12-13 m^2, s manjom kružnom peći (SJ 146). Iz postosmanlijskog razdoblja na Ruškovoj gredi istražena su dva objekta (SJ 002, 014), koji upućuju na kratkotrajnu uporabu tog prostora u novom vijeku. Riječ je o jednom poluukopanom objektu stambene namjene, većih dimenzija (4,85x3,45 m), ovalnog i izduženog oblika, kojem se u istočnom dijelu nalazio manji podrum. Zapadno se nalazio kružni objekt (SJ 014), promjera do 1 m, definiran kao bunar istog stambenog objekta.

Tijekom ovogodišnjih iskopavanja na lokalitetu Podravske Sesvete – Ruškova greda od pokretnih arheoloških nalaza najvećim su dijelom prikupljeni ulomci keramičkog posuđa, nešto životinjskih kostiju i manji broj metalnih predmeta. Najstariji keramički materijal datiran je u kasno brončano doba, i pripada tzv. virovitičkoj grupi. Prepoznatljive oblike posuđa čine veliki grubi lonci s apliciranim vodoravnim trakama ukrašenim otiscima prstiju, što se pokatkad može pojaviti i na rubu posude. Zamjetan je i određeni broj šalica i zdjela s jednom ili dvjema širokim trakastim ručkama te manje bikonične čaše i šalice. Najviše keramičkog materijala datirano je u razvijeni i kasni srednji vijek, od početka 13. do kraja 15. st. Keramika je grube fakture, gdje brojem tipološki prevladava lonac, a prisutan je i manji broj poklopaca, zdjela i peka. Fina stolna keramika je rijetka. Stariju srednjovjekovnu keramiku (13. st.) karakteriziraju trbušasti lonci manjih dimenzija, čiji su rubovi najčešće koso odsječeni prema unutra, dok u manjem broju mogu biti jače izvijeni prema van. Ukrašeni su nizovima zareza na ramenu, višestrukim nepravilnim valovnicama visokih i oštrih valova. Mlađa keramika 14. st. zadržava jednake oblike posuđa, ali se kod nje očigledno mijenja ukrašavanje. Valovnica postaje pravilnija, a često se provlači u nizovima preko čitave posude. Pojavljuju se i ukrasi kotačićem, preko ruba ili čitavog tijela posude. Metalne nalaze čini nekoliko željeznih noževa. Najmlađi nalazi pripadaju drugoj polovini 16. st.: vrčevi, boce, tanjuri i duboke zdjele, koji mogu biti glazirani i oslikani vegetabilnim i geomaterijskim ornamentom.

Lokalitet na Ruškovoj gredi drugo je istraživano srednjovjekovno selo u bližoj okolici Podravskih Sesveta. Ostaci i tragovi naselja prepoznaju se u ukopanim jamskim objektima, koji se svojim oblikom i sadržajem zapune mogu odrediti kao dijelovi kuća, ogradnih plotova, otpadnih i radnih jama, stupova drugih nadzemnih objekata, bunara itd. Potpuna novost u vezi s dosadašnjem poimanjem lokaliteta jest naseljavanje u kasnom brončanom dobu, čiji su ostaci inače vrlo rijetki u Podravini. Naselje iz srednjeg vijeka bilo je i očekivano, a najveći je doprinos pronalazak jednoprostorne nadzemne kuće iz 14. st. Zanimljivo je kako se prostor kratkotrajno upotrebljavao i u drugoj polovini 16. st., kada je tu podignuta poluukopana kuća s kružnim podrumom. Pokazatelj je to kako je u vrijeme stišavanja osmanlijske opasnosti na tim prostorima život bio iznimno težak, što se očituje u primitivnim oblicima stambenih objekata.

Literatura

Sekelj Ivančan 1998 T. Sekelj Ivančan, Obilazak srednjovjekovnih položaja u okolici Podravskih Sesveta, Obavijesti HAD, XXX/3, Zagreb, 1998: 108 – 111.

Šimek 1997 M. Šimek (ur.), Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar, 1997: 145 – 205.

Robert Čimin

Summary

In April 2014 excavations were undertaken at the multilayered site of Podravske Sesvete-Ruškova greda. In two probes, on a surface of about 640 m^2, the remains of a settlement were found which was built for the first time during the Late Bronze Age and then expanded in the developed Middle Ages, in the early 13th century and lasted continually until the end of the 15th century. The location was used again for the short term in the second half of the 16th century. The remains and traces of all these settlements were established in various buried pit features that can defined as parts of houses, plot retaining walls, waste and work pits, wells, etc. A complete novelty in the hitherto perception of the site was the recognition of the traces of settlement in the Late Bronze Age, the remains of which are otherwise quite rare in Podravina and only two sites were explored: Virje-Volarski breg and Koprivnica-Cerine. The settlement from The Middle Ages was anticipated on

the basis of surface finds and the greatest contribution was the discovery of a one-room above ground house from the 14th century. It is of interest to note that the space was also used for a short period of time in the second half of the 16th century when a semi-buried house with a cellar was built there. It is an indication that at the time of the diminished Ottoman threat in the area life was exceptionally difficult there a fact manifested by the primitive forms of the dwelling structures.



Ukop pokojnika na trbuhu – G 224 (foto: K. Turkalj)

Redni broj: 86
Lokalitet: Torčec – Cirkvišče
Naselje: Torčec
Grad/općina: Drnje
Pravni status: P-4097
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitna istraživanja

Od 6. do 25. listopada 2014. Institut za arheologiju istraživao je lokalitet Torčec – Cirkvišče. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Siniša Krznar, a osim njega u istraživanjima su sudjelovali: djelatnica Instituta za arheologiju Kristina Turkalj (zamjenica voditelja), apsolventi i studenti Ivan Valent, Josip Jagić, Ilija Cikač i Tajana Dolenec. Pomoćnu stručnu i tehničku ekipu činili su braća Ivan i Zlatko Zvjerac.

Arheološkima istraživanjima obuhvaćena je površina četiriju kvadranata veličine 5x5 m, odnosno površina iskopa bila je 100 m^2. Prilikom ovogodišnjih istraživanja otvoreni su kvadranti I8, J8 te K8 i K9. Iako se i prije samog istraživanja znalo da se, zbog velike gustoće grobova, cijela ta površina neće stići istražiti do zdravice, ona je otvorena da bi se ustanovio cjelokupan tlocrt crkve. To je i ostvareno otkrićem ostataka temelja južnog zida te dijelova apside. Kao i do sada, ostaci su veoma skromni i fragmentirani. Iako se zbog loše očuvanosti ne mogu točno izmjeriti, okvirne dimenzije crkve iznose 14,5x8,3 m. Pronađeni ostaci zidova ležali su na starijim grobovima. Zbog velikog broja grobova u sondi, kvadranti I i J 8 nisu u potpunosti istraženi do sterilnog sloja, tj. zdravice. Ukupno je zabilježeno i istraženo 76 novih grobova te grobovi 106, 135, 139 i 142, djelom istraženi 2012. godine. Pokojnici su položeni na leđima, u jednostavne zemljane rake. Grobovi su orijentirani u smjeru zapad-istok, s odmakom prema sjeveru.



Pogled iz zraka na otvorene kvadrante (foto: I. Cikač)



Novac iz groba 241 (foto: S. Krznar)

Većina grobova pronađenih u ovoj sezoni pripada starijoj fazi župnoga groblja i mogu se datirati od druge polovice 12. do kraja 14. st. To se posebice odnosi na grobove u kvadrantima K 8 i 9. Takvu dataciju potvrđuju i smještaj grobova ispod ostataka zidova crkve, pojedini sitni nalazi te analize C-14 kostiju pojedinih pokojnika. Pronađen je i još jedan ukop pokojnika na trbuhu (G224), no on se može datirati u mlađu fazu groblja. Ukupno je evidentirano 20 posebnih nalaza (PN 156 – PN 175). Radi se o željeznim i brončanim pojasnim kopčama, prstenju, novcu, brončanim aplikama i naušnici te brončanoj romboidnoj kopči. Posebno je važan pronalazak vrećice sa srebrnim novcem ispod stidnih kostiju pokojnika. U njoj su pronađeni slavonski banovci kovani u vrijeme kraljeva Bele IV. i Stjepana V. te novac Stjepana V. Pronađeno je i nekoliko fragmentiranih željeznih predmeta za sada nepoznate namjene, o kojima će se moći više reći nakon konzervacije. Sve kosti pokojnika iz grobnih cjelina prikupljene su za antropološku analizu.

U jugoistočnom dijelu sonde, u kvadrantu K8 pronađen je i dio velikog jarka, koji je u gornjem dijelu zapunjen šutom i zemljom u kojoj se nalazilo dosta lomljenih opeka i morta. Ispod te zapune, uz padinu jarka u sjeverozapadnom dijelu jarka nalazi se sloj tamnije i dijelom crvenkaste zemlje s primjesom mrvljene opeke, no bez velikih komada. Ispod tih zapuna nalazi se tamni sivosmeđi sloj masne zemlje. Najvjerojatnije se radi o sloju koji je nastao postupnim, prirodnim taloženjem na dnu jarka. Može se pretpostaviti da se vjerojatno radi o starom prirodnom jarku (možda koritu nekog potoka) koji je iskorišten kao ogradni jarak groblja već u vrijeme njegova formiranja. Nakon rušenja crkve jarak je zapunjen otpadnim materijalom.

dr. sc. Siniša Krznar

Summary

In October 2014 the sixth excavation campaign at the site of Torčec-Cirkvišće was carried out. In the course of the explorations a probe measuring 100 m^2, namely, encompassing four quadrants (I,J, K8 and K9) was opened. Within the explored surface modest remains of a church were found (part of the south wall and part of the apse), as well as 76 new graves and 4 graves that had been partly explored in 2012, and a deep ditch which probably also served as the border of the cemetery. Most of the graves discovered this year belong to a earlier phase of the parish cemetery and can be dated based on 14C analyses and specific finds to the period from the mid 12th to the end of the 14th century.

Redni broj: 87
Lokalitet: Virje – Sušine
Naselje: Virje
Grad/općina: Virje
Pravni status: P-5034
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 4. do 15. studenoga 2014., u organizaciji Instituta za arheologiju, istraživan je srednjovjekovni lokalitet Virje – Sušine. Voditeljica radova bila je dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan, a u istraživanju su sudjelovale i djelatnice Instituta za arheologiju dr. sc. Tatjana Tkalčec, zamjenica voditeljice, viša znanstvena suradnica, kao i Kristina Turkalj, viša stručna suradnica. Teren je iskopavalo šestero studenata, od kojih su Ivan Valent i Josip Jagić studenti arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Za geodetske izmjere bio je zadužen Mislav Dujmović iz tvrtke Geoconsult MTM iz Đurđevca, a za iskopavanje i zatrpavanje sondi strojem djelatnici poduzeća GT Jura d.o.o. iz Virja. Vlasnik zemljišta, gospodin Slavko Pav iz Novog Virja, ljubazno je dopustio arheološko istraživanje na položaju Sušine, te je iskopavanje bilo moguće bez dodatnih odšteta ili financijskih naknada jer na oranici više nije bilo nikakvih usjeva. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

Novootkriveno arheološko nalazište na Sušinama smješteno je sjeveroistočno od podravskog mjesta Virja. Položaj je evidentiran 2012. na temelju površinskih nalaza zapečenog lijepa, lomljene zgure i komada keramičkih sapnica, što je upućivalo na to da se na položaju Sušine u Virju nalazila talionička radionica za preradu željene rude te je i potvrđeno naknadnim probnim arheološkim iskopavanjima (Sekelj Ivančan 2013; 2014). Kako bi se ustanovila rasprostranjenost peći i ostalih dijelova talioničke radionice te njezin odnos spram naseobinskih struktura na većoj izduženoj gredi Sušine, ovogodišnja istraživanja odvijala su se u dvjema etapama. U prvoj etapi (koja je trajala od 9. do 11. svibnja 2014. godine) u interdisciplinarnoj suradnji sa slovenskim kolegama, započela su nedestruktivna geofizička istraživanja, i to magnetskom metodom na površini od 6.500 m² te metodom magnetskog susceptibiliteta na površini od 9.050 m², koje su uspoređene s digitalnim modelom reljefa površine 11.000 m² (Mušič et al. 2014), a na temelju rezultata odabrane su uže pozicije koje su istražene.



Virje – Sušine, sonda 10, keramički utezi tkalačkog stana in situ u prapovijesnom objektu (foto: T. Sekelj Ivančan)

Arheološkim istraživanjima 2014. obuhvaćena je planirana površina odabrana na temelju rezultata geofizičkih istraživanja. Arheološki je iskopano 144,20 m^2 u Sondi 9 (5,80x24,60 m), 470,20 m^2 u Sondi 10 (7,30x27,13 + 11,40x25,50 m) i 136,20 m^2 u Sondi 11 (12,40x10,30 m), što je ukupno iznosilo 750,60 m^2. Pozicije sondi prostorno su određene, dokumentirane i povezane sa sondama iz prijašnjih godina istraživanja, kao i s podlogom geofizičkih rezultata.

Tijekom zaštitnih konzervatorskih arheoloških iskopavanja vođen je terenski dnevnik, kao i dokumentacija prema službenim obrascima Instituta za arheologiju, gdje je i pohranjena (Odjel ARHINDOK), a nastavlja se na dokumentaciju iz prijašnjih godina istraživanja. Ukupno su zabilježene 74 nove stratigrafske jedinice (SJ 392 – SJ 465), od kojih se mogu izdvojiti slojevi, ukopi i zapune. Prikupljeni su svi pronađeni predmeti te su uvedene 132 vrećice, uglavnom s nalazima keramike, zapečenog lijepa, zgure te sporadično i kostiju (N 540 – N 671). Evidentirano je i 50 posebnih nalaza (PN 176 – PN 225). Uzeto je 38 vrećica s uzorcima zemlje za flotaciju, geofizička ispitivanja, kao i više komada ugljena za analizu C-14 i analizu vrste drva (U 204 – U 241). Sva snimanja geodetskom stanicom tijekom arheoloških istraživanja obavili su Kristina Turkalj i Ivan Valent, dok je digitalizaciju kompletne terenske nacrtne dokumentacije u odgovarajućim mjerilima izradila dr. sc. Kristina Jelinčić Vučković. Tijekom iskopavanja digitalnim je fotoaparatom snimljeno 1356 fotografija.

Dok su rezultati iskopavanja u sondama 9 i 11 bili skromni, sonda 10 dala je iznimno vrijedne podatke. Potvrđeno je postojanje ostataka dijelova naselja iz triju arheoloških razdoblja. Nekoliko se objekata može datirati u laten, od kojih su najvažniji veći pravokutni, ukopani objekt s ostacima keramičkih utega tkalačkog stana te ostaci pravilno poredanih stupova koji čine osnovu konstrukcije nekog nadzemnog objekta. Drugom horizontu naseljavanja tog položaja može se pripisati tek plitak objekt s keramičkim ulomcima iz ranog srednjeg vijeka, dok najmlađem horizontu pripadaju tri jednostavne arheološke cjeline s nalazima keramike iz razvijenoga srednjeg vijeka te mnoštvom cjelovitih ili lomljenih keramičkih kugli. Prema sadašnjem stanju istraživanja, može se ustvrditi da se na položaju Sušine nalaze ostaci naselja, ali i radionički kompleks za taljenje željezne rude te će buduće interdisciplinarne analize ostataka dvaju različitih tipova nalazišta pokazati jesu li funkcionirali u isto vrijeme na istoj poziciji ili je dinamika zaposjedanja dvaju položaja u Virju, Volarskoga brega i Sušina, bila prostorno drugačije organizirana.

Literatura

Mušič et al 2014 B. Mušič, I. Medarić, M. Mori, F. Matijević, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na arheološkom

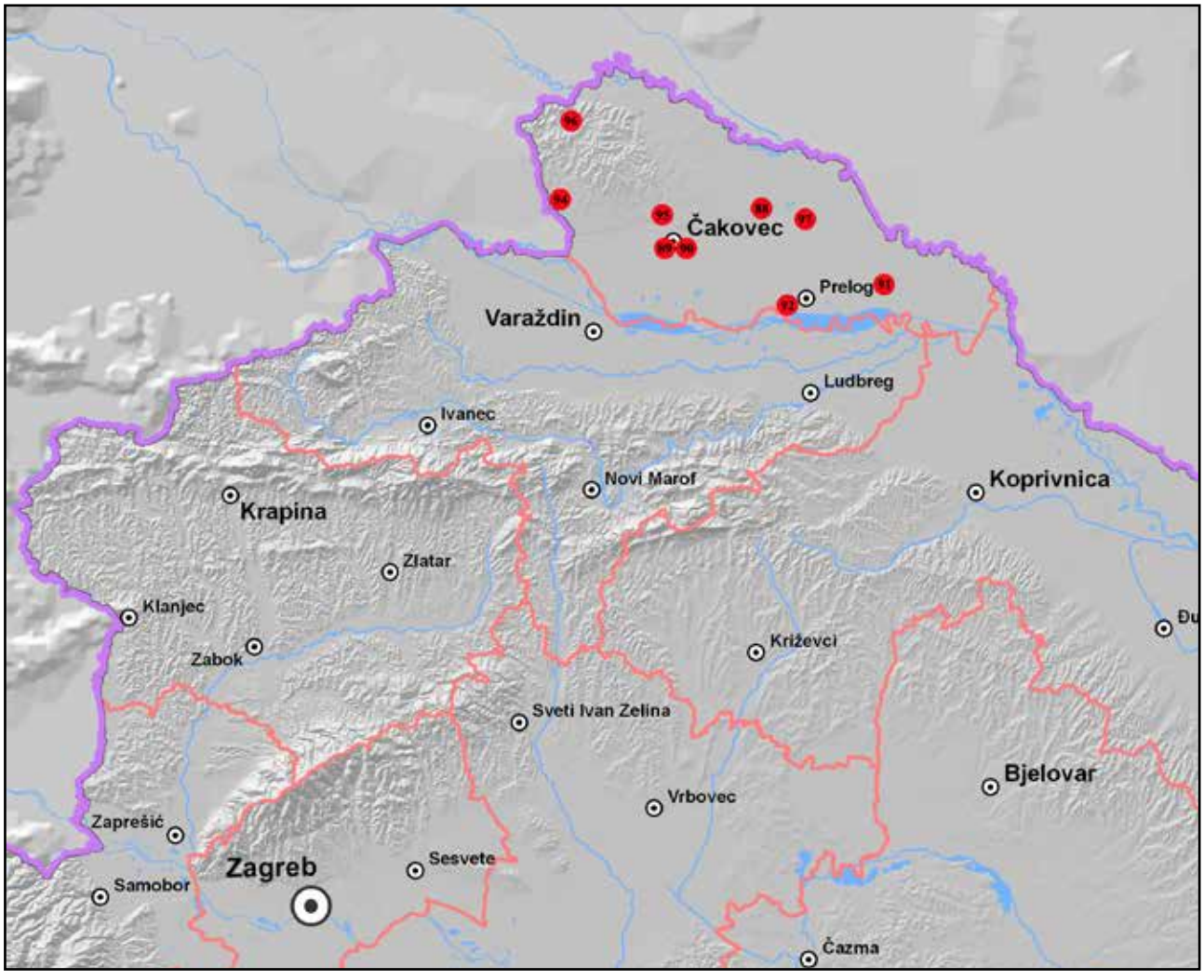
lokalitetu Sušine kraj Virja, Hrvatska, Maribor, 2014. (rukopis)
Sekelj Ivančan 2013 T. Sekelj Ivančan, Nastavak arheoloških istraživanja na položajima Volarski breg i Sušine kraj Virja u 2012. godini, AIA, IX, Zagreb, 2013: 48 – 54.
Sekelj Ivančan 2014 T. Sekelj Ivančan, Četvrta sezona arheoloških istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg/ Sušine, AIA, X, Zagreb, 2014: 99 – 103.

dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan

Summary

During the rescue archaeological excavations undertaken at the site of Sušine, near Virje, in the autumn of 2014, a surface of 750 m^2 was uncovered in three probes. The probes were carefully selected and positioned according to the results of geophysical surveys carried out in spring 2014, with the aim of attaining precise data on the recognition and appearance of parts of the smelting workshop and its relationship to the settlement structures. The most valuable results were obtained during the investigation of probe 10 where archaeological remains of three settlements were found. A few buried and aboveground structures can be attributed to the La Tene period while a feature from the early Middle Ages and a number of small pits from the developed Middle Ages belong to the younger horizon of the settlement at Sušine. According to the current state of exploration it can be established that Sušine was the location of the remains of a settlement as well as a iron ore smelting workshop complex.

MEĐIMURSKA ŽUPANIJA



88 Belica – crkva Uznesenja BDM
89 Čakovec – Stari grad
90 Čakovec – Stari grad
91 Draškovec – Okol
92 Ferenčica
93 Međimurje – južna obala rijeke Mure
94 Preseka – Veliko Kamenje
95 Šenkovec – Čestinka
96 Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene
97 Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I

Redni broj: 88
Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja BDM
Naselje: Belica
Grad/općina: Belica
Pravni status: Z-1108
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 18. studenog do 5. prosinca 2014. godine na prostoru oko crkve Uznesenja BDM u Belici arheološki je nadzirano izvođenje sustava drenaže i odvodnje oborinskih voda. Investitor zahvata bila je Župa Uznesenja BDM iz Belice, a izvođač radova Zec d.o.o. iz Belice. Zaštitna arheološka istraživanja i arheološki nadzor provedeni su na k.č. 4657/1, k.o. Belica, a voditeljica je bila Ivančica Peharda, dipl. arheo. i pov. umjetnosti.

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije nalazi se na povišenom terenu, u središtu naselja Belice. Jednobrodna je građevina, s poligonalnim svetištem i dvjema bočnim kapelama uz lađu, čime je tlocrtno formiran oblik križa. Uz svetište se nalazi sakristija, a na zapadnom pročelju zvonik kroz koji se ulazi u crkvu. Prva belička crkva sagrađena je već u 15. st. te je imala znatnije gotičke osobine. Spominje se da je prije reformacije imala kustodiju u svetištu, na strani evanđelja, u kojoj se čuvala hostija. U spomenici župne crkve stoji da je pronađen kamen s natpisom E. R. 1579., što upućuje na godinu obnove stare crkve. Kanonske vizitacije redovito su obavljane u beličkoj župi. Zapisnik one iz 1660. govori da je župna crkva zidana te da je u župi mnogo protestanata. Stara crkva srušena je 1703., a iste je godine započela gradnja nove barokne crkve, koja se smatra prvom baroknom crkvom u Međimurju. Godine 1945., prilikom povlačenja njemačke vojske iz Međimurja, teško je oštećen crkveni toranj sa zvonima, lađa sa slikarijama, orgulje, namještaj i vitraji, no već iduće godine sve je bilo popravljeno dobrovoljnim radom i doprinosima župljana.
Na prostoru oko crkve Uznesenja BDM do sada nije bilo sustavnih arheoloških ni zaštitnih istraživanja. Prilikom gradnje drenažnog sustava i sustava odvodnje iskopan je rov širok oko 50 cm i dubok oko 125 cm (s postupnim padom od 10%) uz temelj crkve te uz sjeverni i južni dio ograde u jednakim gabaritima.



Dio praga kao spolij ugrađen u temelje (foto: I. Peharda)



Grob 001, majka s djetetom (foto: I. Peharda)

Današnja crkva počela se graditi 1703., a temelji su u velikoj mjeri rađeni od opeke. Sjeverni dio svetišta crkve ima temelje izrađene kombinacijom opeke i kamenja, a prilikom iskopavanja tog dijela uočen je nasipani sloj šute i crijepa, kako uz samu crkvu, tako i u iskopu uz ogradu. Sjeverna pobočna kapela također ima temeljni zid rađen kombinacijom opeke i kamenja. Uz kapelu je, na dubini od 150 cm, nađen kosturni ukop (G-001) majke s djetetom, orijentiran u smjeru Z-I, s laganim otklonom koji je vjerojatno uvjetovan položajem pobočne kapele. Kostur majke relativno je dobro očuvan, osim rebara koja su prilično propala, vjerojatno zbog kiselosti tla. Kostur djeteta nalazio se na gornjem dijelu majčine lijeve ruke i loše je očuvan, odnosno većina kostiju propala je zbog krhkosti. S obzirom na izrazitu krhkost i lomljivost dječjih kostiju (odnosno ono što se od njih uspjelo sačuvati), može se pretpostaviti da su majka i dijete umrli prilikom poroda. Od pokretnih nalaza pronađeno je više korodiranih željeznih čavala, ostataka lijesa.
Uz sjevernu stanu broda, uz spoj s pobočnom kapelom, u temeljima se kao spolij nalazi dio praga dužine 115 cm, dok se manji dio istog praga, dužine 30 cm, nalazi ugrađen na SZ strani crkvenog broda. Navodno je na tome dijelu postojao bočni ulaz u crkvu koji je danas zazidan te je u tom slučaju uzidavanje praga na tome mjestu logično, ali ostaje nejasna ugradnja praga na SZ dijelu crkve. Donji dio temelja na tom je dijelu građen kombinacijom opeke i kamenja, a zanimljivo je da je donjih 50 cm temelja šire,



Fragment zvona, PN-002 (foto: I. Peharda)

kao da je temelj podzidan zbog ojačanja. Na tom se dijelu opeka javlja kao element kojim se podzidavalo, dok je sam temelj u većini građen od kamena. Pokraj tog potencijalnog ojačanja primjećuje se i polukružno izbočenje temelja u središnjem dijelu sjevernog dijela broda. Premda su temelji uz sjeverni dio broda crkve građeni kombinacijom opeke i kamenja, na tom mjestu ipak, za razliku od svetišnog dijela, prevladava kamenje. U iskopu uz sjeverni dio crkve pronađen je dislociran i devastiran osteološki materijal, dva fragmenta zeleno glaziranih pećnjaka te korodiran željezni čavao.

Iskop uz ogradu na sjevernoj strani u jednom je dijelu otkrio veću količinu fragmentiranih ljudskih kostiju za koje se može pretpostaviti da su devastirane prilikom prijašnjih radova bez arheološkog nadzora te zajednički ukopane na jednome mjestu na dubini od 125 cm. SZ dio iskopa uz ogradu na dubini od 50 do 120 cm bio je bogat materijalnim nalazima u vidu keramike, metalnih predmeta, stakla, pećnjaka i kamenine. Kad je riječ o keramici, odnosno upotrebnim kućanskim predmetima, pronađeno je više fragmenata novovjekovne glazirane i neglazirane keramike, ali i fragmenti dviju posuda od kamenine. Fragmenti pećnjaka istovrsni su s fragmentima zeleno glaziranih pećnjaka pronađenih uz sjevernu stranu broda crkve, a uz njih pronađeni su i glazirani oker fragmenti vjerojatno vijenca kalijeve peći. Posebno je zanimljiv nalaz cjelovito očuvane staklene bočice, u kojoj se vjerojatno držao parfem (PN-001), a pokraj nje pronađena su još dva fragmenta staklenih predmeta. Što se tiče metalnih nalaza, riječ je uglavnom o korodiranim željeznim čavlima te jednom korodiranom željeznom klinu i dekorativnom fragmentu ograde. Na istom je prostoru pronađena i kamena profilacija s tragovima naliča (PN-003). S obzirom na položaj pronađenog materijala, može se pretpostaviti da se upravo na taj dio srušio toranj crkve u kojem se možda nalazio pronađeni materijal.

Zapadni dio crkve do visine od oko 100 cm ima uglavnom kamene temelje, na koje se nastavlja opeka. Uz zapadni dio također je pronađeno nešto fragmentiranih ljudskih kostiju, vjerojatno devastiranih prilikom prijašnjih radova. U kanalu za odvodnju dubine 120 cm iskopanom nasuprot zapadnog dijela crkve pronađen je obrađen metalni fragment, vjerojatno donji dio zvona uništenog prilikom rušenja zvonika 1945. godine (PN-002).

Iskopom drenažnog kanala uz južni zid crkve i južnu kapelu nisu pronađeni pokretni nalazi. Temelji crkve na tom dijelu rađeni su kombinacijom opeke i kamenja. Temeljni zidovi poligonalne apside građeni su kombinacijom opeke i kamena uz vezivno sredstvo na bazi pijeska. Uz apsidu su pronađeni fragmenti novovjekovne keramike, glazirane i neglazirane, te jedan ulomak nešto grublje crne keramike, koja bi mogla pripadati srednjem vijeku. Iskop uz ogradu na južnom dijelu crkvenog dvorišta otkrio je veću količinu fragmentiranog i devastiranog osteološkog materijala. Strojni iskop koji je išao do dubine od oko 50 cm oko cijele crkve (kao priprema za radove uređenja okoliša crkve) nije otkrio nikakve pokretne nalaze.

Nalazi, premda prilično skromni, pronađeni prilikom postavljanja drenaže crkve Uznesenja BDM upućuju na kontinuitet života na području Belice. Nažalost, prijašnjim radovima koji nisu arheološki nadzirani vjerojatno je devastirana prilična količina arheološkog materijala. To se može zaključiti po velikoj količini fragmentiranih kostiju, koje su pronađene izvan arheološkog konteksta, što vrlo jasno upućuje na to da su bile prekopane prilikom prijašnjih radova, kada se očito nije vodilo računa ni o pokretnom arheološkom materijalu, koji je možda mogao pružiti podatke o kontinuitetu naseljavanja Belice.

Literatura

Horvat 1956 Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb, 1956.

Ivančica Peharda

Summary

In the course of November and December 2014 archaeological supervision was conducted due to works on the drainage system of precipitation waters at the Church of the Assumption of the Holy Virgin Mary in Belice. The church, located in the centre of the settlement, is a one-nave structure with a polygonal sanctuary and two lateral chapels along the nave forming thereby its ground plan in the shape of a cross. The old church was demolished in 1703 and the construction of a new baroque church, considered to be the first baroque church in Međimurje, began in the same year. In 1945, during the withdrawal of the German army from Međimurje the bell tower with the bells, its nave with the paintings, organ, furniture and stained glass were severely damaged but the following year everything was reconstructed and repaired.

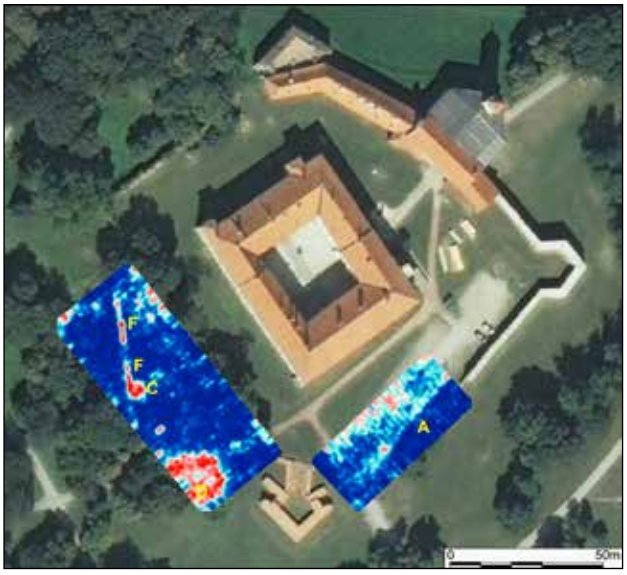
The space around the church has not been archaeological explored up to now. Works on the drainage and water disposal systems covered a cut in a ditch along the foundations of the church that was about 50 cm wide and around 125 cm deep as well as a cut along the north and south parts of the enclosure in the same dimensions. A skeletal burial (G-001) of a mother and child oriented in the WE direction was found by the chapel at a depth of 150 cm. Among the movable finds a number of corroded iron nails that were the remains of a coffin were discovered. Along the north side of the nave, by the joint with the lateral chapel, part of a threshold 115 cm long was found in the

foundations as spolia, while the smaller part of the same threshold in the length of 30 cm was built into the NW side of the church nave. Allegedly a side entrance to the church existed there which is walled up today. The cut along the enclosure on the north side revealed in one part a large quantity of fragmented human bones for which it can be assumed to have been devastated in the course of previous works and buried in a common place. The north-west part of the cut along the enclosure at a depth of 50-120 cm was rich in material finds such as pottery, metal items, glass, tiles and stone ware. Considering the position of the discovered material it can be assumed that the church tower, containing the found material fell exactly on that spot. The space around the church was considerable devastated by previous works undertaken without archaeological supervision.

Redni broj: 89
Lokalitet: Čakovec – Stari grad
Naselje: Čakovec
Grad/općina: Čakovec
Pravni status: N-23
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

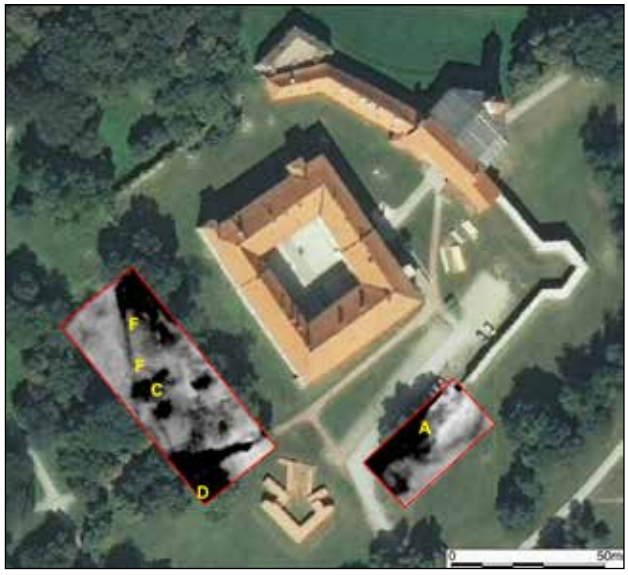
Ujesen 2014., u sklopu programa sustavnih arheoloških istraživanja utvrde Staroga grada Čakovca, čija je voditeljica Branka Marciuš, kustosica Muzeja Međimurja Čakovec, organizirana su geofizička istraživanja na položaju nekadašnjih jugoistočnih i jugozapadnih bedema. Za geofizičke radove bila je zadužena tvrtka Gearh, a voditelj istraživanja bio je doc. dr. Branko Mušič. Spomenuti program u cijelosti je financiralo Ministarstvo kulture.

Predmet prvih arheoloških istraživanja kompleksa Staroga grada bili su zapadni i južni bastion 1966. godine. Tek dvadeset godina poslije nastavljena su istraživanja utvrde, na istom položaju južnog bastiona i nekadašnjih jugozapadnih bedema. Manja probna istraživanja sjeveroistočnog bastiona i bedema uslijedila su 1989., a iste godine djelomično je istraživan ulazni bastion i temelji barokne kuće. Sondiranje pomoćne zgrade – na spoju sjeverozapadnog i ulaznog bastiona – i sjeveroistočnog dvorišta utvrde organizirano je početkom 90-ih, dok je tijekom 1992. i 1993. istražen prostor ulaznog bastiona, što je bilo najopsežnije istraživanje utvrde dotad. Manja istraživanja jugozapadnog i sjeverozapadnog dvorišta utvrde organizirana su 2005., a program sustavih istraživanja iznova započinje 2013. godine.
Stari grad Čakovec utvrda je nizinskog tipa, peterokutne forme, s ugaonim bastionima i srednjovjekovni je *wasserburg* moderniziran i preoblikovan u renesansi. Povijesni izvori iz 14. st. prvi spominju čakovečki Stari grad kao „*castrum Chaktornya*", a graditeljski razvoj i izgled grada tijekom kasnog srednjega vijeka relativno je nepoznat, sve do vremena kada grad potpada pod vlast obitelji Ernušt. Pretpostavlja se da je osnovu fortifikacijskog sustava iz doba Ernušta činio osmerokutni oblik bedema, s polukružnim kulama na uglovima (Srša 2006), dok je na mjestu



Stari grad Čakovec, rezultati georadarske metode

današnjega glavnog ulaznog bastiona arheološkim istraživanjima utvrđeno postojanje dviju srednjovjekovnih četverokutnih kula i konstrukcije s pokretnim mostom (Vekić, Lolić, Petrić 1996).
Od sredine 16. st. grad je u posjedu Nikole IV. Zrinskog, koji modernizira utvrdu. Na sjevernom, istočnom i južnom uglu bedema polukružne se kule zamjenjuju bastionima, a na mjestu dviju četverokutnih kula nastaje ulazni bastion. Pretpostavlja se kako su na mjestu zapadnog bastiona i jugozapadnih bedema za vladavine Nikole IV. i dalje postojali srednjovjekovni bedemi s polukružnim kulama (Srša 2006). Ponovna pregradnja utvrde planirana je za Nikole VII. Zrinskog, međutim stjecajem okolnosti nikad nije dovršena te je sagrađen jedino izduženi poligonalni zapadni bastion (Puhmajer 2006).
Godine 1688. putopisac Sigmund Trauttmansdorf spominje loše bedeme, a 1720. za novih vlasnika grofova Althan spominju se zapušteni obrambeni objekti, koji zbog prestanka ratne opasnosti gube svoju prvobitnu funkciju (Puhmajer 2006). Razgradnja jugozapadnih i jugoistočnih bedema započela je sredinom 18. st. nakon velikog potresa, a preostali dijelovi jugozapadnih bedema uklonjeni su prilikom prenamjene palače u tvornicu šećera, tijekom druge polovine 19. st.
Predmet geofizičkih istraživanja 2014. bio je upravo položaj nekadašnjih jugozapadnih i jugoistočnih bedema utvrde staroga grada, s ciljem utvrđivanja njihova smještaja, dimenzija i očuvanosti.
Na rezultatima georadarske metode, kao i metode geoelektričnog otpora, na jugoistočnom potezu bedema uz južni rub ceste i parkirališta na travnatoj površini vidljiva je jaka linearna anomalija (A), koja upućuje na ostatke bedema. Iznenađujuće je to što se ni na rezultatima georadarske metode ni na rezultatima geoelektričnog kartiranja taj smjer ne podudara sa smjerom restauriranog poteza bedema, nego je na rezultatima geofizičkih istraživanja pomaknut malo prema sjeveru. Na tom području nema drugih geofizičkih anomalija koje bi se mogle nedvojbeno povezati s fortifikacijom Staroga grada.



Stari grad Čakovec, rezultati metode geoelektričnog kartiranja

Na rezultatima georadarske metode na jugozapadnom potezu bedema na parkovnoj površini uočava se nekoliko jasno prepoznatljivih linija, odnosno odsjeka linija, kao i površina relativno jačih georadarskih signala. Potrebno je naglasiti da su na uglavnom svim mjestima jačih georadarskih signala izmjerene i više vrijednosti otpora, što znači da se radi o čvrstim strukturama. Plitko ispod današnje površine utvrđena je isprekidana linija koja se nadovezuje na kružni oblik (C) i nastavlja u smjeru prema jugu. Na rezultatima otpora ta se linija ne prepoznaje, a na rezultatima georadarske metode jasno je vidljiva, ali samo u gornjem sloju. Ne može se negirati ni mogućnost da je taj dio bedema bio drvene konstrukcije, koja se ne prepoznaje na rezultatima geofizičkih istraživanja. Na dubini gdje nestaje linearna anomalija pojavljuje se linearna anomalija F. Radi se o solidnoj građi od opeke. Najvjerojatnije se radi o ostacima odvodnog kanala iz tvornice, koja se nekad nalazila u palači Staroga grada. Ta se pretpostavka temelji uglavnom na smjeru koji se jako razlikuje od smjera očekivanog za bedem. Na mjestu kružnog oblika u gornjem sloju (C) na većoj dubini zajedno sa linearnom anomalijom (F) pojavljuje se i kompaktan objekt kružnog ili polukružnog tlocrta (C), djelujući kao nastavak linearne anomalije (F), koja ovdje i završava. Moguće je da se radi o kolektoru na liniji odvodnog kanala, iako su moguće i ostale interpretacije, ali se navedena pretpostavka (na osnovi sadašnjeg poznavanja situacije) čini najvjerojatnijom. Na području (D) georadarskom su metodom i geoelektričnim kartiranjem bile izmjerene jake anomalije, pa je moguće da su na tome mjestu sačuvani dijelovi fortifikacije.

Literatura

Puhmajer 2006 P. Puhmajer, Čakovec Stari grad – Novi dvor, povijesno-umjetnička studija, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2006: 16, 28, 29.
Srša et al. 2006 I. Srša et al., Čakovec, Novi dvor 2, izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2006: 178, 205.
Vekić, Lolić, Petrić 1996 A. Vekić, T. Lolić, K. Petrić, Stari grad Čakovec, Zaštitna arheološka istraživanja u ulaznom bastionu, arheološki izvještaj, Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb, 1996: 21.

Branka Marciuš
doc. dr. Branko Mušič

Summary

In the autumn of 2014, within the framework of the programme of systematic archaeological explorations of the fortification of the Old City of Čakovec, geophysical surveys were organized at the location of the former south-east and south-west walls. The research was aimed at establishing their precise location, dimension and state of preservation. The results of the geo-radar as well as geo-electrical resistance methods from the south-east side of the wall along the south edge of the road and parking lot on the grass surface showed a strong linear anomaly (A) which indicated the existence of wall remains. It is surprising that neither the results of the geo-radar method nor those of geo-electric mapping indicated the compatibility of this direction with the direction of the restored stretch of the walls but shifted somewhat to the north according to the results of the geo-physical survey. Owing to the results of the geo-radar method at the south-west stretch of the wall, not too deep under the present surface a broken line was established linked to a circular shape (C) and continuing in the south direction. Given that the clear lines of the walls were not established the possibility that this part of the wall was of wooden construction cannot be denied. The depth at which the linear anomaly disappeared, another linear anomaly F appeared. It relates to a solid brick structure, interpreted as a factory drainage canal which once existed in the Old City palace. At the place of the circular form in the upper layer (C) at a greater depth and together with linear anomaly F a compact structure appeared that had a circular or semi-circular ground plan (C). It seemed like the continuation of linear anomaly F, which also ended here. It is possible that it was a collector along the line of the drainage canal although other interpretations are also possible. In the D area, strong anomalies were registered by the geo-radar method and geo-electric mapping indicating the possibility that parts of the fortification were preserved there.

Redni broj: 90
Lokalitet: Čakovec – Stari grad
Naselje: Čakovec
Grad/općina: Čakovec
Pravni status: N-23
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2014. arheološki je istražen zapadni dio utvrde Staroga grada Čakovca, točnije ugaona kula ili tzv. zapadni bastion, na spoju sjeverozapadnog i nekadašnjeg jugozapadnog bedema. Program je provodio Muzej



Stari grad Čakovec – zapadni bastion, pogled na ostatke urušenja srednjovjekovnog bedema (foto: B. Marciuš)



Stari grad Čakovec – zapadni bastion, novovjekovni kanal (foto: B. Marciuš)

Međimurja Čakovec, a stručna voditeljica istraživanja bila je Branka Marciuš, dipl. arheo. Radovi su u cijelosti financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Na istraženoj površini od 40 m², smještenoj jugoistočno od prošlogodišnje sonde, točnije u uglu, na mjestu spoja južne *fase* i istočne flanke bastiona, otkrivene su tri vremenski različite stratigrafske cjeline. Najstariji su nalazi ostaci polukružnog proširenja bedema, koji se tijekom kasnog srednjeg i djelomično ranog novog vijeka nalazio na mjestu današnjeg zapadnog bastiona. Pretpostavlja se kako su spomenuti bedemi za Nikole VII. Zrinskog razgrađeni, a materijal upotrijebljen za pregradnju utvrde, jer je kao ostatak bedema utvrđen sloj uglavnom ulomaka opeke (dimenzija 28,50x15x7 cm; 30,50x15x8 cm; 38,50x16x9 cm) razasutih po površini padine zemljanog nasipa. Na najnižem dijelu padine zemljanog nasipa i uz južni rub ciglenog urušenja otkriven je polukružni niz nekoliko očuvanih drvenih stupova i tragova rupa od stupova, okruglog presjeka, prosječnog promjera 25 cm i međusobno udaljenih oko 10 cm. S obzirom na položaj i oblik stupova, pretpostavljeno je da se radi o ostacima palisadne ograde. Iskopom zemljanog nasipa utvrđeno je postojanje svojevrsne armature nasipa ili tzv. kosnika. Radi se o dvama polukružnim horizontalnim nizovima koso nabijenih drvenih stupova okruglog presjeka, prosječnog promjera 20 cm i međusobno udaljenih prosječnih 30 cm. Utvrđeno je i postojanje hodne površine s pokretnim nalazima, uglavnom ulomaka kasnosrednjovjekovnog keramičkog posuđa.
Arheološkim iskopavanjima istražen je i zid južne *fase* bastiona u relativnoj dužini od 3,7 m. Utvrđena ukupna relativna visina bedema iznosila je 3 m, dok je relativna širina bedema iznosila 3,5 m. Vanjsko lice građeno je pravilno tesanim kamenim blokovima, a unutarnje relativno nepravilno, uglavnom većim komadima grubo lomljenog kamena, dok je kao vezivni materijal upotrijebljena vapnena žbuka. Ispod kamenog temelja bedema i uz njega utvrđeno je postojanje gusto u tlo zabijenih drvenih stupova – pilota, okruglog presjeka i prosječnog promjera oko 15 cm.
Najmlađa struktura bio je kanal iz sredine ili druge polovine 19. st., istražen u dužini od 5 m. Prislonjen na istočnu flanku bastiona, kanal je probijao južnu *fasu* i nastavljao se pružati u smjeru jugozapada, na područje današnjeg Perivoja Zrinskih. Otkriven je na relativnoj dubini od 80 cm



Stari grad Čakovec – zapadni bastion, spoj novovjekovnog kanala i zida bastiona (foto: B. Marciuš)

od vrha zida bastiona. Relativne vanjske dimenzije kanala iznosile su: visina 2,20 m, širina 3,70 m, a unutarnje: 2 – 2,50 m visina i širina 1,20 m. Donji dijelovi kanala građeni su kombinacijom klesanih kamenih blokova, grubo lomljenog kamena i opeke, dok je lučni svod građen isključivo opekom. Pod su činile plošno poslagane opeke. Kako se jugoistočna strana kanala naslanjala na zid bedema, istraživanjima je otkrivena sjeverozapadna bočna strana,

izvedena kao svojevrsno proširenje širine 0,50 m, građeno uglavnom od fragmentirane opeke.
Početkom 20. st., Károlyi Zrínyi (autor Monografije grada Čakovca), prema predaji kanal povezuje s tajnim putem koji vodi do pavlinskog samostana u Šenkovcu, a odande preko Raskrižja sve do Szécsiszigeta, u Mađarsku. Kanal je prema njemu dostupnim podacima nastao „*u vrijeme opsada radi tajnog prometovanja između dvora i pokrajine kao osiguranje za bijeg u zadnji tren*". Međutim, treba spomenuti i sumnju samog autora u tu maštovitu priču, s obzirom na smještaj i geografsku udaljenost lokacija, ali i povijesne okolnosti.
Analizom rezultata arheoloških iskopavanja, prema položaju, načinu i materijalu gradnje, pretpostavlja se kako je tzv. tajni podzemni tunel bio odvodni kanal građen tijekom druge polovine 19. st. Naime, arheološkim je iskopavanjima potvrđeno da kanal siječe kasnosrednjovjekovne ostatke bedema, kao i zid zapadnog bastiona, koji je devastiran na mjestu prelaska kanala u smjeru parka. To govori u prilog činjenici da kanal nije srednjovjekovni te da je građen nakon bastiona iz 17. st. Novovjekovni karakter potvrđuje i materijal gradnje, a to su sekundarno upotrijebljeni klesani kameni blokovi, prvobitno upotrebljavani za gradnju donjeg dijela vanjskog lica zida bastiona, dok je pod napravljen od plošno poslagane opeke – s reljefno izvedenim inicijalima – datirane u drugu polovinu 19. st.
Položaj kanala pretpostavlja njegovu namjenu. Naime, nakon izlaska iz kruga jugozapadnih bedema Staroga grada, kanal u polukrugu skreće u smjeru zapada, prema položaju kojim je tijekom druge polovine 19. st. prolazio glavni tok potoka Trnava. Tijekom pregledavanja unutrašnjosti kanala uočen je spoj s dvama manjim bočnim odvodnim kanalima i recentnim vertikalnim otvorom ili šahtom.

Branka Marciuš

Summary

In the course of September and October 2014, archaeological explorations were undertaken in the west part of the Fortress in the Old City of Čakovec, more precisely, in the so called west bastion, where the north-west and former south-west walls were joined. On the explored surface of 40 m^2, located south-east of last year's probe, at the joint of the south facing and east flank of the bastion, three stratigraphic units from different periods were discovered.
The oldest finds included remains of a late medieval semi-circular wall extension discovered as a layer of mostly brick shards distributed over the surface of the earth embankment slope. In the lowest part of the earth embankment slope and along the south edge of the caved in bricks a semi-circular series of a number of preserved wooden posts and posthole traces with round cross sections were discovered and interpreted as the remains of a palisade enclosure. In the course of excavating the earth embankment the existence of an inclined strut or two semi-circular horizontal series of slant compacted round section wooden posts as well as a walking surface were established with movable finds, mostly late medieval pottery vessel shards. The wall of the south facing of the bastion was also explored in the relative length of 3.7 m. An overall relative wall height of 3 m was established while the relative width of the wall was 3.5 m. Under and along the stone foundation of the wall the existence of densely compacted wooden posts – piles, with round cross sections and an average diameter of 15 cm was established. The youngest structure in terms of time was the canal from the mid or second half of the 19th century, excavated in the length of 5 m. Leaning on the east flank of the bastion the canal penetrated the south facing and continued in the direction of the south-west into the area of the present day Zrinski gardens.

Redni broj: 91
Lokalitet: Draškovec – Okol
Naselje: Draškovec
Grad/općina: Prelog
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 13. do 21. listopada 2014. Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju, arheološki je istražio lokaciju Draškovec – Okol. Voditeljica istraživanja bila je Lea Čataj, dipl. arheo., a zamjenica voditeljice dr. sc. Marijana Krmpotić, dipl. arheo. Kao vanjski suradnici u istraživanjima su sudjelovala dva diplomirana arheologa i tri studenta arheologije. Zemlju su ručno iskopavala trojica pomoćnih radnika.

Naselje Draškovec, administrativno dio grada Preloga, smješteno je u donjem Međimurju. Lokacija Draškovec – Okol povišeni je teren kružnog oblika, s jasno vidljivim jarkom koji ga okružuje. Mađarski istraživač F. Gönczi krajem 19. st. obilazi područje međuriječja Mure i Drave i prvi spominje nalazište, navodeći da lokalno stanovništvo već niz godina odnosi kamen s nalazišta, od kojeg neki primjerci imaju i sačuvane antičke rimske natpise. Položaj i opseg lokaliteta doveden je u vezu s obližnjim nalazištem Goričan – Okolek (Vukolek) te su oba okarakterizirana kao rimski gospodarski objekti, odnosno vile rustike na vicinalnoj cesti, usprkos činjenici da na položaju Draškovec – Okol tijekom rekognosciranja 1977. nisu pronađeni arheološki nalazi koji bi podupirali tu tvrdnju.



Draškovec – Okol, sonda 4 nakon istraživanja (foto: L. Čataj)

Prilikom ovogodišnjih arheoloških istraživanja istraženo je deset sondi ukupne površine 49 m^2. Prosječna dubina iskopa iznosila je 50 cm. U sondama 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 8 iskopane su i kontrolne sonde prosječnih dimenzija 1x1 m, dubine od 20 do 80 cm.
Većina od ukupno 42 stratigrafske jedinice geološke su pojave (slojevi šljunka ili pijeska) te su sterilne. U samo 13 stratigrafskih jedinica pronađeni su arheološki nalazi. Radi se uglavnom o površinskim slojevima sa svega nekoliko ulomaka novovjekovne i recentne keramike te o zapuni jedne od jama. Prilikom istraživanja uočeno je da je spomenuta jama kvadratnog oblika nastala iskopom pijeska, a nekolicina ulomaka novovjekovne keramike dospjela je u nju prilikom zatrpavanja.
Rezultati su pokazali da se na položaju Okol u mjestu Draškovcu ne radi o arheološkom lokalitetu. Sporadični nalazi keramike, opeke, željeznih čavala, stakla i životinjskih kostiju recentni su ili potječu iz kasnog novog vijeka te su na položaj dospjeli vjerojatno tijekom poljoprivredne obrade zemlje te pretpostavke o postojanju arhitekture nisu potvrđene arheološkim istraživanjima.

Literatura

Gönczi 1895 F. Gönczi, Muraköz es nepe, Budapest, 1895.
Korunek 2009 M. Korunek, Overview of roman heritage in region Međimurje in Croatia. Symposium „Water, Life and Pleasure", Strumica, 2009: 85 – 95.
Registar 1997 grupa autora, Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar, 1997.
Tomičić 1984 Ž. Tomičić, Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja područja Međimurja u razdoblju od 1972 – 1982. godine (I), Muzejski vjesnik, 7, Čakovec, 1984: 56 – 65.
Vidović 2003 J. Vidović, Arheološki nalazi i nalazišta antiknog doba u Međimurju. Katalog i vodič stalnim postavom, Čakovec, 2003.

Lea Čataj

Summary

In the course of October 2014 the Croatian Restoration Institute carried out archaeological excavations at the site of Draškovec-Okol. The results showed that Okol was not an archaeological site. The previously mentioned assumptions regarding the existence of architecture were not confirmed by archaeological explorations.

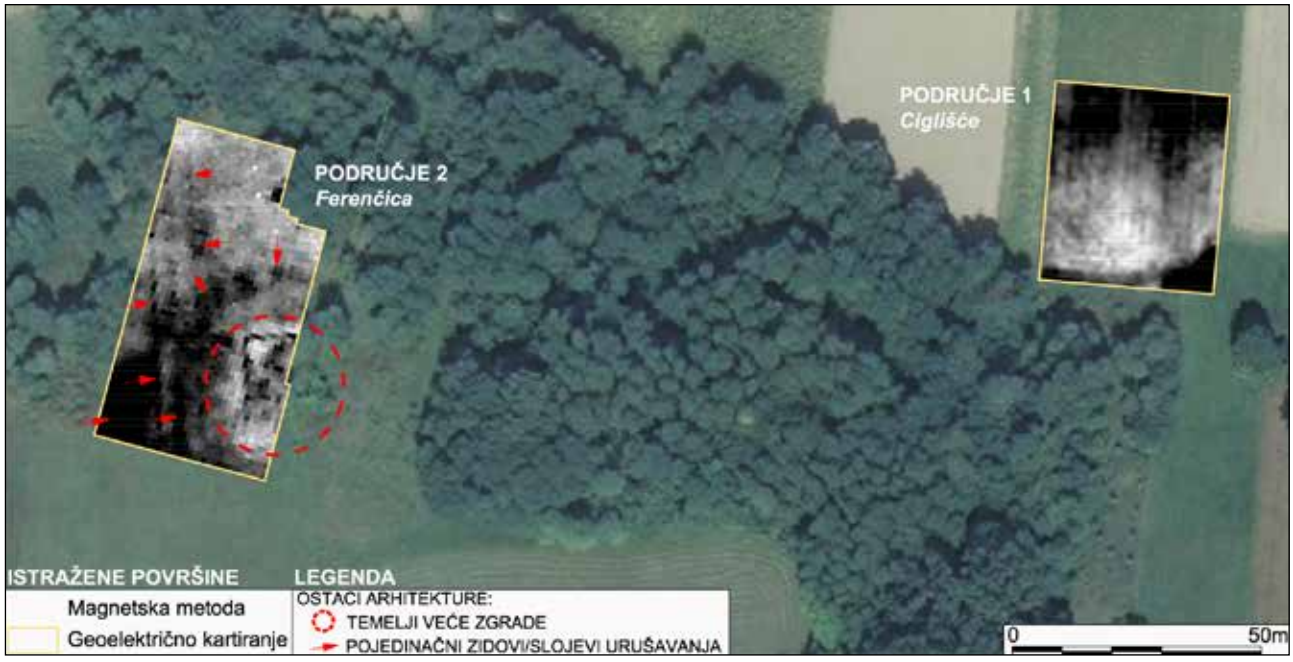
Redni broj: 92
Lokalitet: Ferenčica
Naselje: Otok
Grad/općina: Prelog
Pravni status: P-4867
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

Ujesen 2014., u organizaciji Muzeja Međimurja Čakovec geofizički je istraženo nalazište Ferenčica. Izvođač radova bila je tvrtka Gearh, a voditelj istraživanja bio je doc. dr. Branko Mušič. Spomenuti program financiralo je Ministarstvo kulture i Grad Prelog.

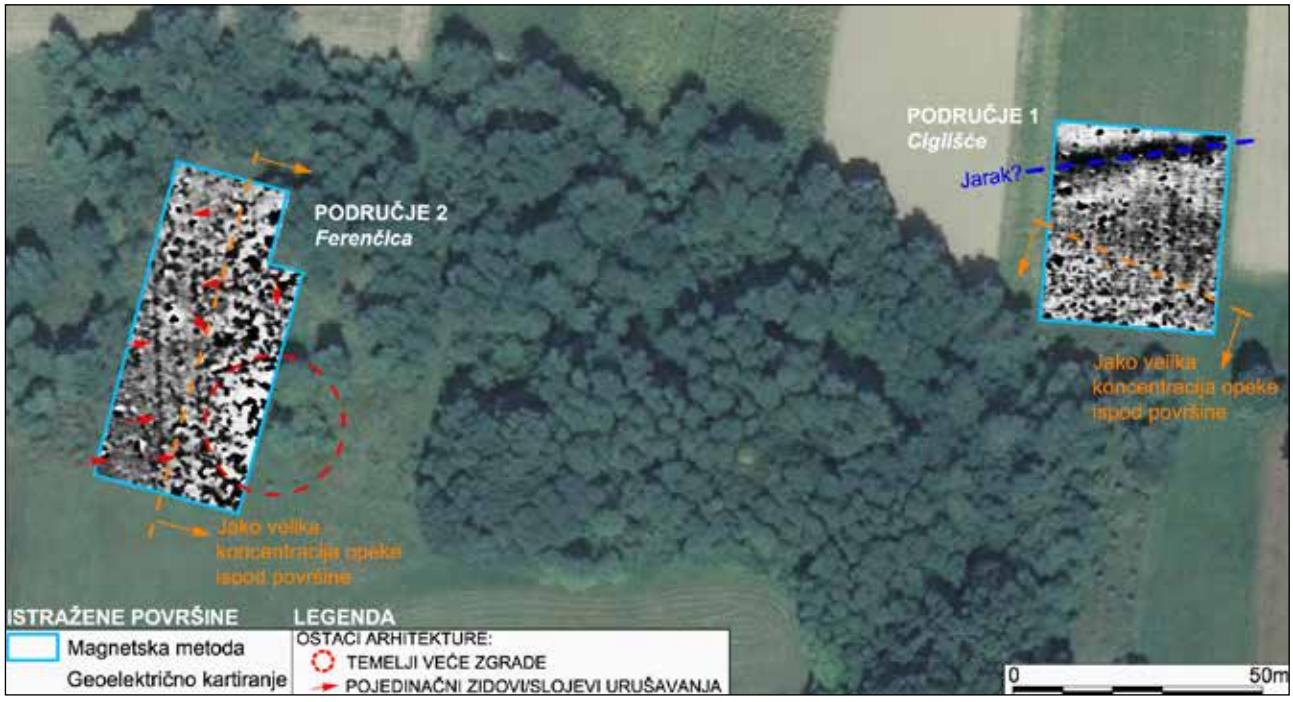
Arheološko nalazište Ferenčica nalazi se u Donjem Međimurju, oko 2,5 km sjeverno od rijeke Drave i oko 2,75 km zapadno od centra grada Preloga te sjeverno od sela Otoka. Smješteno je na 152 m nadmorske visine, neposredno uz državnu cestu D20 (Čakovec – Koprivnica). Usmena predaja nalazište veže uz postojanje nestaloga grada, dok literatura s kraja 19. i prve polovine 20. st. na području Ferenčice spominje postojanje vojnog utvrđenja.
Lokalitet je prvi put istražen 1963., a na temelju tada pronađenih pokretnih nalaza i terenskog pregleda Ferenčica je okarakterizirana kao veće rimsko nalazište. Opsežnija arheološka istraživanja uslijedila su 1979. u organizaciji Muzeja Međimurja Čakovec, a tom su prilikom otkrivene tlocrtne konture većeg objekta, točnije temeljni zidovi od oblutaka, interpretirani kao ostaci vanjskog ili ogradnog zida većeg rimskog ruralnog kompleksa (Tomičić 1985). Godine 2005. Muzej organizira manja istraživanja na sjevernom dijelu nalazišta, oko 40 m zapadno od sonde iz 1979. godine. Tom je prilikom također pronađen temeljni zid, koji je prema smještaju, dimenzijama i načinu gradnje interpretiran kao nastavak vanjskog zida otkrivenog 1979. godine. Od pokretnih je nalaza pronađen uglavnom rimski građevni materijal i manja količina ulomaka rimskog keramičkog posuđa.
Kako je na temelju dosadašnjih arheoloških radova na nalazištu Ferenčica pretpostavljeno postojanje većeg i važnog rimskog nalazišta, 2014. nalazište je geofizički istraženo radi otkrivanja opsega i pravog karaktera nalazišta.

Područje 1 – Ciglišće
Rezultati metode geoelektričnog otpora bili su arheološko negativni. Zabilježene su razlike u otporu – iako je teren bio jako natopljen vodom – ali se nisu pokazale nikakve pravilnije tlocrtne forme. Te rezultate na neki način potvrđuju i dopunjuju rezultati magnetske metode, na kojima također nema naznaka zidova, ali je puno jakih magnetskih anomalija, koje su posljedica slojeva opeke. Koncentracija opeke prema sjeveru postupno opada, a približna granica područja veće koncentracije opeke također je prilično jasna. Na sjevernom dijelu istražene površine Područja 1 u smjeru istok-zapad na rezultatima magnetometrije iscrtava se i pojas relativno jačih magnetskih anomalija od okoline. Takve su anomalije često rezultat zapune negativnih struktura kao što su jarci.

Područje 2 – Ferenčica
Na tome su Području rezultati geofizičkih istraživanja detaljniji. Na rezultatima geoelektričnog kartiranja jasno se prepoznaje tlocrt većeg objekta na desnoj strani istraženog područja. Na istom je mjestu na rezultatima magnetske metode puno jakih magnetskih anomalija, koje upućuju na sloj srušenog krovišta od tegula. U centralnom i zapadnijem dijelu Područja 2, u smjeru sjever-jug zabilježene su linearne anomalije višeg otpora koje se odnose na učinak zidova. Područje jakih magnetskih anomalija zbog slojeva



Ferenčica, rezultati metode geoelektričnog kartiranja



Ferenčica, rezultati magnetske metode

opeke puno je šire od objekta, koji se prepoznaje na rezultatima geoelektričnog kartiranja. Taj se tip magnetskih anomalija proteže barem kroz cijelu istočnu polovinu Područja 2, a na sjevernoj strani prelazi i na zapadnu polovicu tog područja.

Literatura

Tomičić 1985 T. Tomičić, Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1982. god. (II), Muzejski vjesnik, 8, Koprivnica, 1985: 30 – 32.

Branka Marciuš
doc. dr. Branko Mušič

Summary

In autumn 2014, in the organization of the Međimurje Museum in Čakovec geophysical surveys of the location

of Ferenčica were undertaken (carried out by the Gearh Company from Maribor). The Ferenčica site is located about 2.5 km north of the Drava River and about 2.7 km west of the centre of the city of Prelog. The site was identified as the location of a large Roman rural complex so the geophysical surveys were aimed at discovering the scope and character of the site. Two areas of the site were surveyed by the magnetic and geo-electric resistance methods. In Area 1 – Ciglišće, no regular ground plan forms were registered, but a significant number of powerful magnetic anomalies was and they were the result of the existence of brick layers. In the northern part of the explored Area 1 in the east-west direction, the magnetometer established a belt of relatively stronger magnetic anomalies than those in the surrounding areas and they were interpreted as a ditch. In Area 2 – Ferenčica, the results of the geo-electric mapping clearly showed the ground plan of a large structure on the right side of the explored section. The findings of the magnetic method established at the same place the existence of numerous strong magnetic anomalies which indicated a layer of demolished roofing. In the central and west parts of Area 2 linear anomalies of higher resistance were established and interpreted as walls.

Redni broj: 93
Lokalitet: Međimurje – južna obala rijeke Mure, pogranične utvrde
Naselje: Podturen, Novakovec, Dekanovec, Domašinec, Goričan, Kotoriba
Grad/općina: Podturen, Dekanovec, Domašinec, Goričan, Kotoriba
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: terenski pregled

U studenom 2014. pregledano je područje sjeveroistočnog Međimurja radi utvrđivanja položaja novovjekovnih pograničnih utvrda uz rijeku Muru. Program je provodio Muzej Međimurja Čakovec, a stručna je voditeljica terenskog pregleda bila Branka Marciuš, dipl. arheo. Radovi su u cijelosti financirani sredstvima Ministarstva kulture.

Radi zaštite od osmanlijskih osvajačkih i pljačkaških pohoda, Nikola IV. Zrinski započinje gradnju obrambenog sustava na rijeci Muri, koju nastavlja njegov sin Juraj IV. Zrinski. Obrambeni je sustav obuhvaćao utvrde Legrad i Molnari, šest kaštela te devetnaest čardaka na desnoj ili južnoj obali rijeke Mure. Glavna vojna upravna jedinica ili kapetanija sa sjedištem u Legradu dijelila se na vojvodate sa središtima u Kotoribi, Goričanu i Novakovcu. Važan povijesni izvor za poznavanje navedene vojne organizacije je zemljopisna karta Giovanija Giuseppea Spalle iz 1670. s ucrtanim utvrdama i čardacima uz rijeku Muru, koja je bila jedan od glavnih izvora tijekom pripremnih radova.
Terenski pregled položaja pograničnih utvrda prema cilju i pristupu može se nazvati tematskim terenskim pregledom. Prethodnom analizom kartografskih izvora, toponima, mikrotoponima i iskaza mještana okolnih sela, utvrđene su lokacije na kojima je pretpostavljeno postojanje



Mazalinov breg, pogled na položaj utvrde (foto: B. Marciuš)

ranonovovjekovnih utvrda. Spomenute su lokacije površinski pregledane i dokumentirane.

Arheološko nalazište Mazalinov breg u centru sela Podturena, oko 220 m sjeverno od mjesne crkve i oko 300 m južno od rukavca rijeke Mure, jest povišenje relativno pravilnog pravokutnog oblika (geografske koordinate: E 503633, N 5147428). Usmena predaja položaj veže uz postojanje kule ili tornja, koji je služio za zaklon tijekom osmanlijskih opasnosti. Lokacija je pretpostavljena analizom kartografskih izvora, konfiguracije terena i iskaza kazivača.
Arheološko nalazište Drvarijum nalazi se oko 750 m sjeverno od sela Novakovca te oko 100 m južno od rukavca rijeke Mure, neposredno uz južnu stranu zaštitnog nasipa. To je povišenje kružnog oblika, s triju strana omeđeno jarkom (geografske koordinate: E 505357, N 5147097). Usmena predaja položaj veže uz postojanje „staroga groblja". Lokacija je pretpostavljena analizom kartografskih izvora, konfiguracije terena i iskaza kazivača.
Arheološko nalazište Đulensko nalazi se oko 1 km sjeveroistočno od sela Novakovca, 40 m sjeverno od zaštitnog nasipa te neposredno uz južnu stranu rukavca rijeke Mure. To je povišenje ovalnog oblika sa sjeverne strane omeđeno riječnim rukavcem (geografske koordinate: E 506309, N 5147066). Usmena predaja položaj veže uz postojanje „starog zdenca" i „stare straže". Lokacija je pretpostavljena analizom kartografskih izvora, konfiguracije terena i podata dobivenih od kazivača.
Arheološko nalazište Puntar nalazi se oko 2,3 km sjeveroistočno od sela Dekanovca i oko 500 m južno od glavnog toka rijeke Mure. To je povišenje kružnog oblika, s triju strana omeđeno riječnim rukavcem (geografske koordinate: E 508271, N 5147299). Lokacija je pretpostavljena analizom kartografskih izvora, toponima i konfiguracije terena.
Arheološko nalazište Stara Straža nalazi se oko 4 km sjeveroistočno od sela Domašinca i oko 300 m južno od glavnog toka rijeke Mure, neposredno uz južnu stranu zaštitnog nasipa. To je povišenje nepravilnog ovalnog oblika, omeđeno riječnim rukavcima i jarkom (geografske koordinate: E 510954, N 5146724). Usmena predaja položaj veže uz postojanje „stare straže". Lokacija je pretpostavljena na temelju analize kartografskih izvora, toponima, podataka dobivenih od kazivača i konfiguracije terena.



Gradić, pogled na položaj utvrde Kotori (foto: B. Marciuš)

Arheološko nalazište Bantek nalazi se oko 4,3 km sjeveroistočno od sela Domašinca i oko 800 m južno od glavnog toka rijeke Mure te oko 100 m zapadno od zaštitnog nasipa. To je povišenje ovalnog oblika, omeđeno riječnim rukavcima i jarcima (geografske koordinate: E 511743, N 5146180). Lokacija je pretpostavljena analizom kartografskih izvora i konfiguracije terena.
Arheološko nalazište Komparija nalazi se oko 250 m sjeverozapadno od graničnog prijelaza Goričana te oko 200 m jugozapadno od glavnog toka rijeke Mure. To je povišeni plato sa sjeveroistočne strane omeđen glavnim tokom rijeke Mure, a sa sjeverozapadne riječnim rukavcem (geografske koordinate: E 514449, N 5142331). Usmena predaja položaj veže uz postojanje „stare straže". Lokacija je pretpostavljena analizom kartografskih izvora, iskaza kazivača i konfiguracije terena.
Arheološko nalazište Gradić nalazi se u sjeveroistočnom dijelu sela Kotoriba, oko 150 m južno od potoka Krka te oko 750 jugozapadno od glavnog toka rijeke Mure. To je područje današnje ulice Gradić. Povišeni plato sa sjeverne strane omeđen je močvarnim terenom potoka Krka (E 524878, N 5135680). Usmena predaja položaj veže uz lokaciju utvrde Kotori, a nešto istočnije „staroga groblja". Postojanje nalazišta potvrđeno je 60-ih godina prošlog stoljeća slučajnim pronalaskom pravilnog reda koso zabijenih drvenih stupova, tijekom zemljanih radova na kat. čestici 271. Lokacija je dakle pretpostavljena analizom toponima, podataka dobivenih od kazivača, konfiguracije terena i slučajnih arheoloških nalaza.

Branka Marciuš

Summary

In the course of November 2014 a field survey of the area north-east of Međimurje was undertaken with a view to establishing the location of the post-medieval border fortifications along the Mura River. In order to provide protection from Ottoman conquest and plunder campaigns Nikola IV Zrinski of Sziget began the construction of a defensive system on the Mura River which included two fortresses, six citadels and nineteen watchtowers on the south bank of the river. The field survey of the location of the border fortifications included preparatory works – the analyses of cartographic sources, toponyms, micro-toponyms and statements of the local population – as well as surface surveys and the documenting of assumed positions of the fortifications. Eight locations of archaeological character were established: Mezalinov breg in the centre of the Podturen village, Drvarijum and Đulensko north of the village of Novakovec, Puntar, north of the village Dekanovec, Stara Straža and Bantek, north of the village Domašinec, Komparija, in the vicinity of the border crossing Goričan and Gradić in the north-eastern part of the village Kotorika.

Redni broj: 94
Lokalitet: Preseka – Veliko Kamenje
Naselje: Preseka
Grad/općina: Gornji Mihaljevec
Pravni status: P-4675
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

U studenom 2014. probno je arheološki istraženo nalazište Veliko Kamenje, jugozapadno od sela Preseke, radi utvrđivanja opsega i karaktera nalazišta. Program je provodio Muzej Međimurja Čakovec, a stručna je voditeljica istraživanja bila Branka Marciuš, dipl. arheo. Radovi su u cijelosti financirani sredstvima Ministarstva kulture. Na istraženoj površini od 60 m² otkriveni su ostaci rimske ceste i stambenog objekta iz rimskog razdoblja.

Arheološki karakter nalazišta poznat je još od sredine prošlog stoljeća, kada je topografskim istraživanjima Miroslava Fulira utvrđeno da položajem Veliko Kamenje prolazi pravac rimske ceste Ptuj – Karnuntum. Nalazište je pregledano u nekoliko navrata, prilikom čega su prikupljeni površinski pokretni nalazi iz rimskog razdoblja: ulomci keramičkog posuđa i rimskoga građevnog materijala, na temelju kojih je pretpostavljeno postojanje rimske ruralne vile.
Probna iskopavanja planirana su na povišenom položaju Čulekov Mlin, na kojem je ustanovljen položaj prijelaza rimske ceste iz slovenskog na hrvatski teritorij, ali i postojanje površinskih nalaza rimskoga građevnog materijala i keramičkog posuđa. Međutim, zbog nerazumijevanja vlasnika, arheološki su radovi obuhvatili susjednu sjevernu k.č. 114 (k.o. Preseka). Sondom oblika presjeka istražena je površina od 60 m².



Veliko Kamenje, ostaci rimske ceste (foto: B. Marciuš)



Veliko Kamenje, ostaci ognjišta (foto: B. Marciuš)

Ostaci rimske ceste otkriveni su na relativnoj dubini od 25 cm. Očuvanost ostataka bila je loša i uvjetovana učestalim devastiranjem prilikom poljoprivrednog obrađivanja zemljišta. Na geološkoj podlozi od pjeskovite ilovače strukturu ceste činila su dva sloja. Gornji se sloj sastojao od većih oblutaka, a donji od sitnog šljunka. Cesta je orijentirana u smjeru sjever-jug, a kako su otkriveni ostaci devastacijom zemljišta „razvučeni", utvrđena ukupna relativna širina ceste iznosila je 4,6 m.
Budući da je zapadno od otkrivenih ostataka ceste utvrđeno postojanje rimskih površinskih nalaza, sonda je proširena u spomenutom smjeru. Nakon skidanja humusnog sloja relativne debljine 25 cm, koji je sadržavao ulomke rimskog keramičkog posuđa i građevnog materijala, otkriveni su ostaci naseobinskog objekta.
Stratigrafske strukture objekta činili su loše očuvani i dislocirani tragovi temelja zapadnog zida od oblutaka te ostaci istočnog zida očuvani samo u negativu. Obje strukture otkrivene su na relativnoj dubini od 35 cm. Podnica objekta u obliku nabijene zemlje sive boje utvrđena je na relativnoj dubini od 30 cm. Sloj neposredno iznad podnice objekta sadržavao je mnoštvo ulomaka rimske krovne opeke i keramičkog posuđa. Od ostalih stratigrafskih struktura na relativnoj dubini od 25 cm otkriven je ukop kružnog oblika interpretiran kao ognjište, čiju je zapunu činila zemlja sa zrncima gara, ulomci keramike i zapečene zemlje.
Od pokretnih nalaza najbrojniji su ulomci rimskih krovnih opeka i keramičkog posuđa, koje je zastupljeno uglavnom primjercima uporabne keramike lokalne proizvodnje (lonci, poklopci, zdjele). Pronađeno je i nekoliko ulomaka staklenih čaša, a od metalnih nalaza primjerak rimskog ključa.
Analizom rezultata iskopavanja na nalazištu je Veliko Kamenje, osim položaja rimske ceste Ptuj – Karnuntum, pretpostavljeno i postojanje nadzemnog stambenog objekta iz rimskog razdoblja, čiji je širi kontekst na temelju dosadašnjih skromnih pokusnih radova još uvijek teško pretpostaviti.

Branka Marciuš

Summary

In the course of November 2014 test archaeological excavations were carried out at the site of Veliko Kamenje, south-west of the village of Preseka with a view to establishing the scope and character of the site. An area of 60 m^2 was explored and the remains of a Roman road and settlement feature from the Roman period established. The remains of the Roman road discovered at a relative depth of 25 cm consisted of a layer of large pebbles over a layer of fine gravel laid on the geological layer of sandy loam. The road was oriented in the north-south direction and its relative width was established at 4.6 m. To the west of the road remains stratigraphic structures of a settlement feature were discovered: traces of the foundations of the west wall made of pebbles, remains of the east wall preserved in the negative, the flooring of the structure in the form of compacted earth grey in colour and a circular cut interpreted as a hearth filled with earth with specks of char, pottery shards and burned earth. Among the discovered movable finds the most numerous were shards of Roman roof tiles and pottery ware which was represented mainly by samples of usable locally produced pottery.

Redni broj: 95
Lokalitet: Šenkovec – Čestinka
Naselje: Šenkovec
Grad/općina: Šenkovec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 20. listopada do 6. studenoga 2014. Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju istražio je nalazište Šenkovec – Čestinka. Voditeljica istraživanja bila je Lea Čataj, dipl. arheo., a zamjenica voditeljice dr. sc. Marijana Krmpotić, obje djelatnice HRZ-a. Kao vanjski suradnici u istraživanjima su sudjelovala dva diplomirana arheologa i šest studenata arheologije.

Položaj Čestinka jest brežuljak (na 181 m n. v.) gotovo pravilnog kružnog oblika, a nalazi se u Šenkovcu. Od Drugog svjetskog rata to je brdo u samom centru općine Šenkovec svedeno na malen dio svoje izvorne površine. Njegov je veći dio sjeverno i sjeverozapadno od današnjeg



Šenkovec – Čestinka, sonda 1 nakon istraživanja (foto: L. Čataj)



Šenkovec – Čestinka, sonda 2 nakon istraživanja (foto: L. Čataj)

brda Čestinke u potpunosti uništen eksploatacijom gline u sklopu obližnje ciglane. Najviši dio brda u potpunosti je nestao, a ostale su sačuvane terase istočno i južno od njega koje su arheološki istražene.

Djelatnici lokalne ciglane prilikom eksploatacije brda Čestinke uočili su arheološke nalaze, od kojih je dio (nekoliko kamenih sjekira) poklonjen Muzeju Međimurja u Čakovcu. Sustavnim je pregledom terena utvrđeno postojanje arheološkog lokaliteta na predmetnom brežuljku, gdje je prikupljena većinom prapovijesna i u manjoj količini srednjovjekovna keramika. Prilikom obilaska terena 2013. nadležna konzervatorica Marijana Korunek te djelatnica HRZ-a (M. Krmpotić i L. Čataj) također su prikupile veću količinu površinskih nalaza, preliminarno datiranih u kasno brončano i rano željezno doba.

Ovogodišnja su arheološka istraživanja obuhvatila pet sondi, ukupne površine 40 m^2. Djelomično je ili u potpunosti istraženo ukupno 46 objekata, od kojih su 42 datirana u rano brončano, a svega četiri u kasno brončano doba.

Ranobrončanodobni objekti potvrđeni su u svim istraženim sondama. Posebno je zanimljiva sonda 3, u kojoj su zamijećena tri horizonta vinkovačke kulture, međusobno odvojena glinastim slojevima nivelacije. Nalazi iz kasnog brončanog doba konstatirani su u svim sondama, osim sonde 5, a u zatvorenim se cjelinama javljaju samo u sondi 1. Analiza keramike i radiokarbonski datumi potvrdili su da navedeni objekti pripadaju naseljima kulture Vinkovci – Somogyvár, s početka ranog brončanog doba te vjerojatno grupi Ruše, iz kasnog brončanog doba.

Sporadični nalazi keramike kulture Kisapostag, koja se javlja nakon kulturnog kompleksa Vinkovci – Somogyvár, kao i malobrojni nalazi srednjovjekovne i novovjekovne keramike, upućuju na uporabu tog položaja i u navedenim razdobljima. Na mogućnost postojanja naselja u razdoblju kasnoeneolitičke vučedolske kulture za sada upućuje samo jedan nizak radiokarbonski datum u sondi 3. Neki nalazi mlađeg horizonta, koji se mogu datirati u starije željezno doba, upućuju na mogućnost naseljenosti Čestinke i u tom periodu.

Literatura

Črešnar 2010 M. Črešnar, New research on the Urnfield period of Eastern Slovenia. A case study of Rogoza near Maribor, AV, 61, Ljubljana, 2010: 7 – 119.

Črešnar 2010 M. Črešnar, Poskus določitve kulturne skupine Kisapostag v vzhodni Sloveniji, Zbornik soboškega muzeja, 15, Murska Sobota, 2010: 107 – 134.

Dimitrijević 1982 S. Dimitrijević, Die frühe Vinkovci – Kultur und ihre Beziehungen zum vučedoler Substrat im Lichte der Ausgrabungen in Vinkovci 1977/1978, OA, 7, Zagreb, 1982: 7 – 36.

Dular 2013 J. Dular, Severovzhodna Slovenija v pozni bronasti dobi, Ljubljana, 2013.

Hirschler 2009 I. Hirschler, Vinkovačka kultura, u: Josipovac Punitovački – Veliko polje I, eneolitičko, brončanodobno i srednjovjekovno naselje (ur. L. Čataj), Zagreb, 2009: 141 – 171.

Marković 2010 Z. Marković, Prilog poznavanju vinkovačke kulture, Prilozi IAZ, 27, Zagreb, 2010: 33 – 50.

Lea Čataj

Summary

In the course of 2014 archaeological excavations were undertaken at the site of Šenkovci-Čestinka located on an elevation in the shape of an almost complete circle. Its greater part, located to the north and north-west of the present hill Čestinka is almost completely demolished by the exploitation of clay. This year's explorations included five archaeological probes covering a total surface of 40 m^2. Forty six features were partly or fully explored of which 42 were attributed to the early Bronze Age and only 4 to the Late Bronze Age.

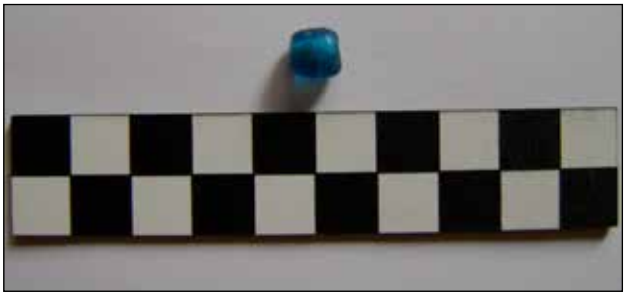
Redni broj: 96
Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene
Naselje: Štrigova
Grad/općina: Štrigova
Pravni status: Z-1123
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 10. do 13. studenog 2014., na prostoru zapadno od crkve sv. Marije Magdalene u Štrigovi, tijekom gradnje sustava odvodnje krovnih oborinskih voda trajala su zaštitna arheološka istraživanja i arheološki nadzor na k.č. 2753 (k.o. Štrigova). Investitor zahvata bila je Župa sv. Marije Magdalene iz Štrigove, a izvođač radova Graditeljstvo Kovačićek iz Varaždina. Radove je arheološki nadzirala Ivančica Peharda, dipl. arheo. i pov. umjetnosti.

Crkva sv. Marije Magdalene nalazi se u središtu današnjeg naselja Štrigova, a zajedno s crkvom sv. Jeronima čini njegovu vertikalnu okosnicu. Sakralni objekt na tome se mjestu spominje još 1334., ali današnja građevina potječe iz gotičkog perioda, koji je najčitljiviji u samom svetištu. Svetište crkve nadsvođeno je gotičkim križno-rebrastim svodom, a u unutrašnjosti ima očuvan zidni oslik iz 15. st. Njezina barokizacija započinje u 17. st., kad joj je prigrađen zvonik uz svetište i kapela sv. Josipa uz lađu. Sredinom 18. st. kapela je produžena i postaje bočni brod, čime crkva postaje dvobrodna.



Iskop za sustav odvodnje krovnih voda, pogled s juga prema sjeveru (foto: I. Peharda)



Staklena perla, PN-002 (foto: I. Peharda)



Metalni križić s prikazom raspetog Krista na licu te likom Bogorodice s Djetetom na naličju, PN-003 (foto: I. Peharda)

Gradnja sustava za odvodnju krovnih voda obuhvaćala je iskop oko 45 cm širokog i 100 cm dubokog rova u dužini od cca 30 m na dijelu dvorišta zapadno od crkve, odnosno zapadno od glavnog ulaza. Sami radovi nisu zadirali u prostor crkve, već je sav iskop lociran u prostoru dvorišta.

Iskop na sjeverozapadnom dijelu rova otkrio je zemlju pomiješanu s kamenjem, fragmentima opeke, mrljama gline te fragmentima ljudskih kostiju, što upućuje na to da je taj dio sasvim sigurno prekopan tijekom prijašnjih radova koji nisu arheološki nadzirani (vjerojatno prilikom postavljanja gromobranske trake koja se pojavljuje u jednom dijelu iskopa). Od pokretnog je arheološkog materijala pronađeno nekoliko fragmenata novovjekovne (glazirane i neglazirane) keramike, jedan ulomak srednjovjekovne keramike, ulomak porculana te više komada korodiranih željeznih čavala. Posebno se ističe nalaz metalnog križića (PN-001), privjeska, čiji krakovi završavaju polukružno, a u središtu je vidljiv reljefno istaknut lik Krista. S obzirom na to da je u blizini privjeska pronađena i plava staklena perla (PN-002), možda su zajedno tvorili krunicu.

Nastavak iskopa prema glavnom ulazu otkrio je kamenu strukturu (SJ 003) na dubini od 60 cm, koja je na prvi pogled izgledala poput obloge, ali ispostavilo se da je riječ o samo jednom redu većeg kamenja, pješćenjaka, nepravilnog rasporeda, ispod kojeg nisu pronađeni nikakvi osteološki ostaci, tek četiri korodirana željezna čavla, ali 20-ak centimetara niže od same strukture i ne na jednome mjestu.

Prilikom iskopa nasuprot glavnog ulaza uočena je kosturnica (G – 001) na dubini od 1 m. Vjerojatno se radi o osteološkom materijalu pronađenom (te ukopanom) prilikom prijašnjih građevinskih radova, s obzirom na vidljive postmortalne ozljede na kostima (vidljivo je oštećenje femura nastalo građevinskim alatom, i to na donjem dijelu kosti ukopanom u zemlju). Na prostoru nasuprot glavnog ulaza pronađeno je nekoliko fragmenata novovjekovne i srednjovjekovne keramike, a kao poseban ističe se nalaz metalnog križića (PN-003). Riječ je o privjesku, minuciozno obrađenom s obiju strana, čiji krakovi završavaju polukružno. Na licu je vidljiv reljefan prikaz raspetog Krista, dok se na naličju nalazi prikaz Bogorodice s Djetetom, flankirane šesterokrakim zvijezdama.

Nastavak iskopa prema jugu nije otkrio nikakve nalaze. S obzirom na nalaze fragmeniranog osteološkog materijala izvan arheološkog konteksta, očigledno je da je prostor bio uvelike devastiran tijekom prijašnjih radova koji nisu

nadzirani. Sasvim je sigurno da se pritom nije vodilo računa ni o pokretnom arheološkom materijalu, koji je mogao rezultirati podacima o kontinuitetu naseljavanja Štrigove.

Literatura

Horvat 1956 Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju, Zagreb, 1956.

Ivančica Peharda

Summary

In October 2014 archaeological supervision was undertaken in the area west of the Church of St. Maria Magdalena in Štrigova. The Church of St Maria Magdelena is located in the centre of the settlement and a sacral feature at that location was mentioned as early as 1334. The present day structure originates from the Gothic period which is most visible in the sanctuary itself. Its transformation into a Baroque structure began in the 17th century when a bell tower was added next to the sanctuary and St Joseph's chapel by the nave. In the mid 18th century the chapel was extended and became the lateral nave making it thereby a two-nave church. Works on the construction of a roof water drainage system included the digging of a ditch about 45 cm wide and 100 cm deep in the length of approximately 30 m in the part of the courtyard west of the church, namely, west of the main entrance. The archaeological material found was rather modest, consisting of medieval pottery shards, a few shards of recent glazed and course pottery, some porcelain and corroded iron nails. Two metal crosses and a glass pearl can be singled out as finds of particular interest. Given the finds of fragmented bone material outside of the archaeological context it is evident that the space was severely devastated by previous works undertaken without archaeological supervision.

Redni broj: 97
Lokalitet: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I
Naselje: Turčišće
Grad/općina: Domašinec
Pravni status: P-2795
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

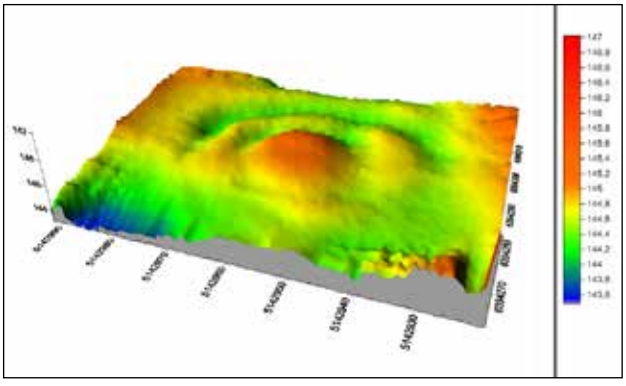
U kolovozu i rujnu 2014., pod vodstvom dr. sc. Marijane Krmpotić, Hrvatski restauratorski zavod (Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju) istraživao je lokalitet Gradišće I, smješten sjeveroistočno od zaseoka Dvorišća, danas dijela naselja Turčišća, na sutoku rijeke Trnave i potoka Crnog jarka. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture, a radove je nadzirala mr. sc. Marijana Korunek, viša konzervatorica iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu.

Arheološko nalazište Gradišće I smješteno je na blago povišenom platou oko kojega su i danas vidljivi opkopi te nisko zemljano uzvišenje između njih. Lokalitet je prvi probno arheološki istražio Muzej Međimurja 1984., pod voditeljstvom dr. sc. Željka Tomičića. Tom prilikom istražena je površina od oko 30 m², a rezultati istraživanja upućivali su na to da je riječ o ranofeudalnom utvrđenju, koje se može datirati u razdoblje od kraja 11. do prijelaza iz 13. u 14. st.

Istražene su četiri sonde ukupne površine 139 m², izrađen je digitalni model reljefa nalazišta te su uslijedila povijesno-arhivska istraživanja, kojima je potvrđeno kako se na tom lokalitetu nalaze ostaci tipičnog nizinskog srednjovjekovnoga gradišta, kakva su često podizana na močvarnim, odnosno plavnim terenima. Središnji plato gradišta okružen je dvama opkopima, koji su se punili vodom, te zemljanim nasipom između njih. Dimenzije čitavoga gradišta s opkopima i nasipom iznose oko 45 m u smjeru zapad-istok, odnosno 50 m u smjeru sjever-jug. Opkop je širok oko 4,5 m, a sačuvana širina zemljanog nasipa u njegovu donjem dijelu iznosi oko 3 m. Površina središnjeg platoa, na kojem je utvrđen srednjovjekovni kulturni sloj (SJ 12), iznosi oko 200 m². U spomenuti sloj bile su ukopane jame za stupove, a nađeni su i brojni komadi kućnog lijepa, gorenih dasaka i pruća te dio podnice od nabijene zemlje. Može se zaključiti kako je riječ o ostacima nadzemnog objekta građenog od drvene konstrukcije oblijepljene ilovačom, sa zemljanim podom. Rijetki komadi sekundarno gorenih opeka upućuju na to da je dio objekta (možda peć ili dimnjak) bio sagrađen od tog materijala. Kulturni sloj paljevine s mnogo pepela, gara i izgorene drvene građe svjedoči o tome da je gradište stradalo u požaru.

Pokretni arheološki nalazi, od kojih su najbrojniji ulomci keramičkih kuhinjskih lonaca, na osnovi tipoloških analogija mogu se datirati u razdoblje od sredine 12. do sredine 13. st., što potvrđuju i rezultati radiokarbonskih analiza uzoraka ugljena iz kulturnog sloja, koji upućuju na prvu polovicu 13. st. U istom se razdoblju u povijesnim izvorima navode međimurski plemići Damas i njegov sin Thomas, kao pripadnici nižeg plemstva s posjedom oko današnjeg Domašinca. Od sredine 13. st. u povijesnim vrelima više nema spomena te plemićke obitelji, a otprilike u isto vrijeme može se datirati i kraj života gradišta. Možda bi se gradište kod Turčišća moglo poistovjetiti sa sjedištem plemićke obitelji Damasa, čije je ime preživjelo i ostalo sačuvano u današnjem imenu mjesta Domašinca.

Sporadični nalazi novovjekovnog materijala u slojevima iznad onog srednjovjekovnoga gradišta upućuju



Turčišće – Gradišće I, digitalni model reljefa (izradila: M. Krmpotić)



Turčišće – Gradišće I, S-1, srednjovjekovni kulturni sloj

na određene aktivnosti na tom položaju i tijekom novoga vijeka, no na osnovi sadašnjih nalaza ne može se govoriti o obnovi života jer je riječ o skromnoj količini materijala, a nisu ustanovljeni ni nepokretni nalazi iz tog razdoblja.

Literatura

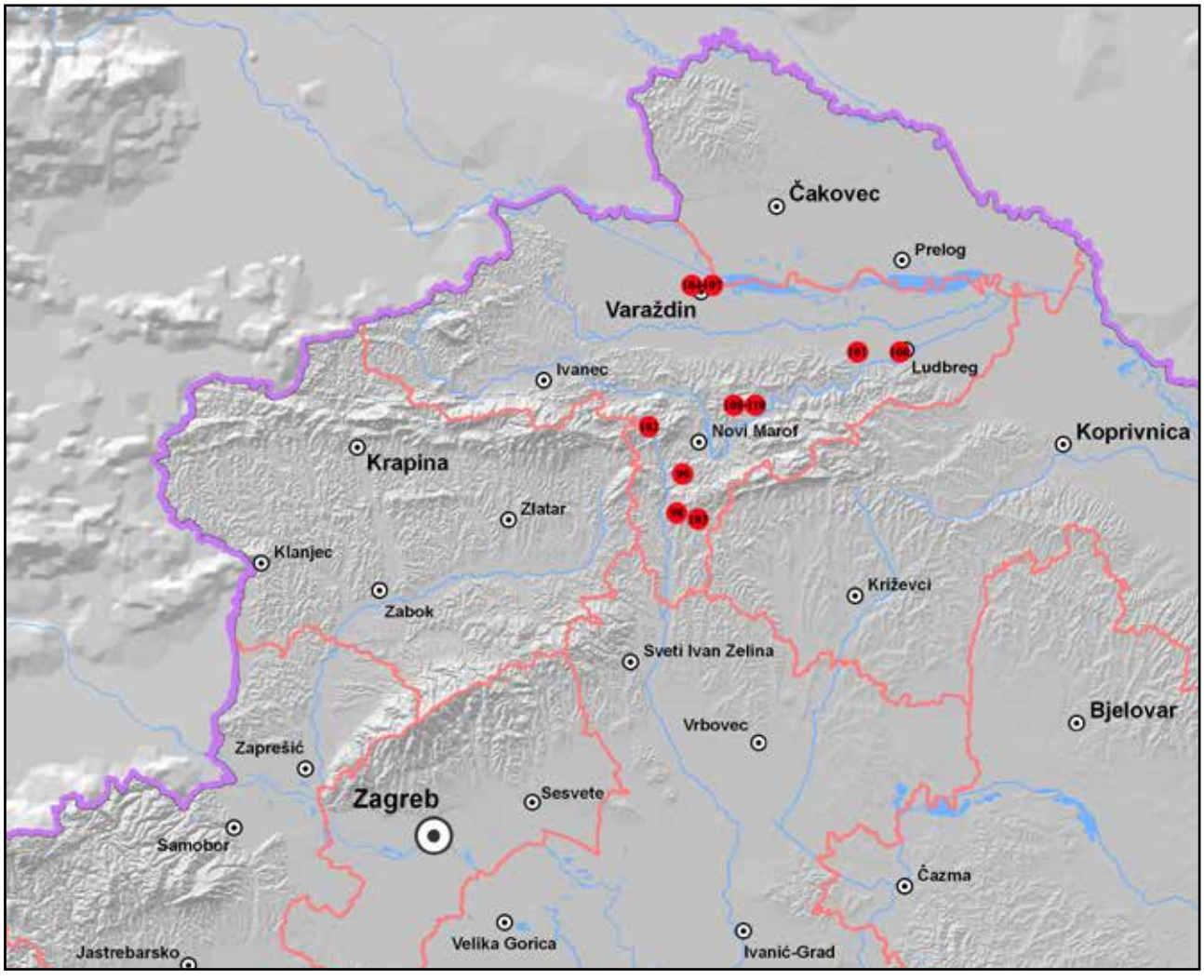
Tomičić 1985 Ž. Tomičić, Rezultati pokusnih arheoloških istraživanja kraj Dvorišća u Međimurju, Muzejski vjesnik, 8, Čakovec, 1985: 63 – 64.

dr. sc. Marijana Krmpotić

Summary

Archaeological excavations undertaken in the course of 2014 at the site of Turčišće-Gradišće revealed the remains of a medieval fortified settlement whose dimension were 45 x 50 m. The central plateau of the settlement was surrounded by two trenches that were filled with water and an earth embankment between them. The remains of a wooden structure coated with loam with an earthen floor were established on the central plateau. Life in the settlement can be dated to the period of the first half of the 13th century, after which, in the mid of the same century it was demolished by a fire. On the basis of historical sources the fortified settlement can be connected with the seat of the Damasa family nobility.

VARAŽDINSKA ŽUPANIJA



98 Humščak
99 Lonja – Gradišče
100 Ludbreg – vrt Somođi
101 Martijanec – Gradišče
102 Rute – Gradišče
103 Utvrda Čanjevo – Gradišče
104 Varaždin – Brezje
105 Varaždin – Brezje
106 Varaždin – Ul. J. Draškovića i Školska ulica
107 Varaždin – Ul. J. Habdelića
108 Varaždinske Toplice – crkva sv. Martina
109 Varaždinske Toplice – Gradski park
110 Varaždinske Toplice – trasa plinovoda

Redni broj: 98
Lokalitet: Humščak
Naselje: Gornji Hum
Grad/općina: Brezrnički Hum
Pravni status: P-3701
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Peta kampanja arheoloških istraživanja višeslojnog lokaliteta Humščak trajala je od 18. rujna do 21. listopada 2014. godine. Radove su financirali Ministarstvo kulture, Općina Brezrnički Hum i Gradski muzej Varaždin. Projekt Humščak prihvatilo je Ministarstvo kulture kao trogodišnji program (2013. – 2015.), stoga će u okviru programa istraživanja biti nastavljena i sljedeće godine. Humščak je prostran lokalitet površine oko 150.000 m², s bogatim arheološkim slojevima, koji će sigurno pružiti još mnoga iznenađenja, pa bi i istraživanja mogla potrajati još godinama. Ekipu su činili Marina Šimek (Gradski muzej Varaždin), voditeljica radova, Neven Sudec (GMV), viši preparator, Martina Matijaško, mag. archeo., studenti arheologije iz Varaždina i Virja: Luka Bogdanić, Dino Molnar i Fabijan Novak, Christian Bajsić te povremeno volonterski studentica Ivana Lemezina.

Područje sjeverno-sjeverozapadno od Brezrničkog Huma blago je valovito, ispresijecano brežuljcima do oko 200 m n. v., a cijeli taj prostor postupno se uzdiže upravo prema sjeveru. Na rubnom dijelu tog valovitog terena i na prijelazu prema višim brdima nalazi se izduženo brdo Humščak, s apsolutnom visinom od 370 m. Ono čini izvrsnu zaštitnu barijeru za niže terene u njegovu podnožju, i to od najbližeg naselja na padini – Gornjeg Huma pa sve do Brezrničkog Huma na jugu. Humščak je jednako tako i strateški važna točka za nadgledanje i kontrolu šireg okolnog područja, što su svakako znale iskoristiti ljudske zajednice koje su na tom položaju živjele u raznim razdobljima prapovijesti i povijesti. Prema dosadašnjim istraživanjima, tragovi života pripadaju eneolitiku, ranom i kasnom brončanom, starijem željeznom dobu, antici, a kronološki najmlađi nalazi pripadaju kraju srednjeg i prijelazu u novi vijek, odnosno vremenu osmanlijske opasnosti. Navedenim razdobljima pripadaju brojni i raznoliki arheološki nalazi prikupljeni istraživanjima tijekom pet sezona (Šimek 2010: 19; Šimek 2012).
Radovi 2014. odvijali su se na istim položajima kao i prošlih sezona, odnosno na krajnjem zapadnom dijelu brda, gdje su otkriveni ostaci čardaka i prapovijesni slojevi te na središnjem dijelu vršnog platoa, na mjestu velike prirodne depresije u kojoj su ustanovljeni kasnoantički i prapovijesni slojevi (Šimek 2014a). Obje mikrolokacije istražuju se od prve sezone, i to tako da se nove sonde nadovezuju na prošlogodišnje. Naime, već je prilikom početnih istraživanja zaključeno da će se iskopavanja odvijati istodobno na dvama mjestima.
Tijekom istraživanja 2014. otvorena je sonda VI površine 42 m². Sredinom sonde u smjeru pružanja brda (I-Z) pružao se izražen hrbat. Pretpostavljalo se da bi ta povišena pravilna linija mogla označavati ostatke arhitekture (zida), međutim radi se o geološkoj pojavi, odnosno o najvišoj liniji na kojoj završava uslojenost geološkog sloja, a od te iste linije dalje prema sjeveru počinje pad uslojene matične stijene. Iako je stratigrafska situacija u sondi VI jednostavna i uglavnom jednaka kao i u sondama iz prijašnje sezone, na tom je mjestu ipak prikupljena zanimljiva arheološka građa iz kasnog srednjeg vijeka, ali i iz kasnog brončanog doba. Humusni sloj s.j. 01 relativno je tanak i odmah ispod je s.j. 04 – tanak sloj s materijalom iz srednjeg/novog vijeka. Slijedi geološka osnova – matična stijena, mjestimice vidljiva i na samoj površini. U zapunama uslojene prirodne stijene s.j. 16 nađeni su predmeti iz srednjeg/novog vijeka, ali i prapovijesni nalazi. U sondi VI uz već poznate evidentirane su i tri nove s.j. Vjerojatno su to neznatni tragovi arhitektonskih struktura, vrlo loše očuvanih i vremenski nedeterminiranih. S.j. 35, s.j. 36 i s.j. 44 čine ostatke zida širine 60 cm, smjera pružanja Z-I, prepoznatljivog u dužini od cca 3 m, odnosno od cca 2,2 m. Ako su to doista ostaci arhitektonske strukture, treba naglasiti da među kamenjem nisu pronađeni tragovi žbuke, što ne čudi s obzirom na plitak sloj i izloženost raznim oštećenjima. Pokretna građa sa zapadnog dijela Humščaka sastoji se od sitnih fragmenata kasnosrednjovjekovne/ranonovovjekovne keramike, ulomaka običnih zdjelastih pećnjaka, veće količine čavala raznih dužina. Posebno je zanimljiv p.n. 286 iz s.j. 04. To je brončana falera ranog novog vijeka cjelovito očuvana, možda dekorirana – što će se pokazati nakon njezina čišćenja i konzervacije.
Velika kružna depresija na središnjem dijelu platoa, dakle istočno od sonde VI, istraživana se i ove sezone. Zaključeno je da je položaj primarno prirodnog postanka, međutim funkcija koju to posebno mjesto dobiva tijekom raznih razdoblja prapovijesti te u antici još uvijek nije u potpunosti riješena. Arheološka građa potječe iz svih slojeva: od površinskog humusnog sloja do onog koji leži na geološkoj osnovi. Dosadašnjem broju od oko 120 komada kasnoantičkog novca, pronađenog do sada i na unutarnjoj i na vanjskoj strani te kružne depresije, pribraja se još deset primjeraka iz posljednje sezone, nađenih isključivo na unutarnjoj strani, tj. u sondi VIIA. Na vanjskoj padini depresije otvorena je sonda VIIB. U objema je sondama istraživanje trajalo istodobno, kako bi se lakše pratilo stratigrafski slijed. Istražena površina tih dviju sondi iznosi oko 18 m², a obje su istražene do geološke osnove. U sondi VIIB izdvojeno je pet stratigrafskih jedinica i sve su one slojevi. Nalazi pripadaju kasnoantičkom razdoblju te prapovijesti (eneolitik i kasno brončano doba). U sondi VIIA izdvojeno je sedam stratigrafskih jedinica, od kojih je s.j. 37 određena ove sezone, a sve ostale zabilježene su tijekom prijašnjih



Brdo Humščak sa zapada (foto: M. Šimek)



Sonda VIII, početni radovi (foto: M. Šimek)

istraživanja. Kod nove s.j. radi se o jami s antičkim materijalom, ukopanoj u prapovijesni sloj. Upravo je u jami pronađen najvredniji nalaz ove sezone – antička lovačka zviždaljka izrađena od paroška. Pronađena je s fragmentima kasnoantičke keramike i željeznim predmetom (možda strelica). Među relativno malobrojnim nalazima iz sonde VIIB ističe se velik donjak ručnog žrvnja iz s.j. 01A.

Od zapadnog ruba sonde VIIA prema zapadu, na udaljenosti od 11,50 m, na ravnom terenu izloženom sjevernom vjetru otvorena je sonda VIII, dimenzija 6x4 m. Cilj je bio utvrditi postoje li i na tom položaju, u neposrednoj blizini velike kružne depresije, tragovi naseljavanja. Sonda VIII istraživana je sustavom planuma (planum = 10 cm), a unutar planuma pokušale su se izdvajati stratigrafske jedinice. Naime, već je prilikom skidanja humusnog sloja bilo očito da će se na tome mjestu nalaziti veća količina arheološkog materijala, osobito fragmenata keramike, većih nakupina kućnog lijepa, ali i kamenih predmeta. Svaki od istraženih planuma dokumentiran je nacrtno i fotografski, a nastojalo se pratiti promjene u stratigrafskim jedinicama ovisno o dubini, odnosno o planumu. Treba spomenuti da je za sada izdvojeno ukupno osam stratigrafskih jedinica, no stratigrafija sonde VIII nije definirana jer sonda nije istražena do kraja. Osim toga, tek će temeljit pregled i klasifikacija brojnih nalaza iz te sonde pokazati radi li se doista o spomenutom broju s.j. ili će neke trebati izjednačiti.

Sigurno je da se uz zapadni rub sonde VIII nalazi manja ukopana jama (s.j. 41), da se kod nekih s.j. sastav mijenja ovisno o dubini odnosno planumu, da su neke s.j. po sastavu, kvaliteti i boji međusobno vrlo slične pa će ih vjerojatno trebati izjednačiti. Svakako će ključno biti istraživanje dubljih slojeva sonde VIII, iako se neće raditi o znatnoj dubini. Naime, na južnom dijelu te sonde već su se tijekom radova pojavile prve naznake geološke osnove, uslojene matične stijene. Vjerojatno će ona imati znatan pad prema sjevernom dijelu terena. U svakom slučaju, arheološka građa pripada prapovijesti, možda starijoj fazi kasnog brončanog doba. Detaljnija kronološka pripadnost materijala odredit će se prilikom obrade brojnih keramičkih fragmenata, ali i kamenih sirovina, poluizrađevina, bruseva. Zanimljiva je relativno velika količina fragmentiranih keramičkih utega, svitaka, pršljenaka te većih komada kućnog lijepa.

Izgleda da je sondom VIII otvorena površina u neposrednoj blizini prapovijesne nastambe. Iako sam položaj nije pogodan za podizanje naselja jer je izložen sjevernom vjetru, ipak se sondom VIII otvorio prostor unutar naselja, jer je arheološki materijal nataložen u prilično debelom sloju. Analiza uglavnom grube keramike za svakodnevnu upotrebu odredit će vrijeme i eventualno slijed naseljavanja na ravnom platou Humščaka. Nastavak istraživanja svakako će dati nove i zanimljive podatke o ostacima naseobine, njezinu trajanju i djelatnostima njezinih stanovnika, ali i o kontaktima sa susjednim područjima – s obzirom na vrste kamena kojemu ležišta nisu na Humščaku.

I među površinskim nalazima prikupljenima prilikom čišćenja staze niz sjevernu strmu padinu brda nalazi se nekoliko zanimljivih predmeta s prijelaza iz kasnog srednjeg u rani novi vijek. To su: usna svirala – drombulja, dio lokota, ulomak dekoriranog pećnjaka s kruništa peći.

Međutim, na zapadnom položaju pažnju privlači manja skupina nalaza kasnog srednjeg vijeka koja se za sada ne može vezati uz objekt istog vremena – čardak ili stražu. Kako se radi o predmetima kvalitetne izrade, funkcije neprimjerene jednostavnom drvenom vojničkom objektu, nameće se mogućnost postojanja nekog drugog objekta (za sada nepotvrđena), ali o kojoj prilikom budućih istraživanja svakako treba voditi računa. Fragmenti prozorskog stakla (okulusa), majolike, ulomci kvalitetnih pećnjaka s kruništa peći, a konačno i toponim „Pri gradu" – možda će otvoriti put do srednjovjekovne kamene fortifikacije povezane s obližnjim Grebengradom jer je Humščak s njim vizualno povezan.

Sve faze istraživanja dokumentirane su uobičajenim načinima: voditelj istraživanja vodio je terenski dnevnik, nacrtnu dokumentaciju, fotografsku i videodokumentaciju, a situacije na svim otvorenim sondama geodetski je snimila tvrtka GIM d.o.o. Varaždin. Krešimir Stančić iz Varaždina snimio je zanimljiv videomaterijal o Humščaku koji se može pogledati na adresi http://youtu.be/vX73gcMYnl4. Dvadesetak metalnih nalaza iz raznih sezona istraživanja predano je na konzervatorsko-restauratorsku obradu u Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru. S načelnikom Općine Breznički Hum još prije početka istraživanja uspostavljena je vrlo dobra suradnja, koja cijeloj ekipi znatno olakšava poslove na terenu, a svaka istraživačka sezona predstavljena je i u lokalnom glasilu Humski vjesnik (Šimek 2014: 6).



Izbor antičkih nalaza iz sonde VIIA (foto: M. Šimek)

Nakon iskopavanja sonde VI, VIIA i VIIB, koje su istražene do geološke osnove, djelomično su prekrivene geotekstilom i ponovo zatrpane, a sonda VIII (u kojoj se radovi nastavljaju 2015.) privremeno je zatrpana nakon što je prekrivena geotekstilom. S obzirom na prostornu veličinu lokaliteta, njegovu bogatu slojevitost te vrijednu pokretnu arheološku građu, radovi na Humščaku nikako se ne bi smjeli prekinuti.

Literatura

Šimek 2010 Marina Šimek, Arheološka nalazišta na teritoriju župe Breznički Hum i okolice, u: Robert Ivančan, Breznički Hum – župa zaogrnuta plaštem sv. Martina biskupa, Breznički Hum, 2010: 16 – 22.
Šimek 2012 Marina Šimek, O jednom novootkrivenom arheološkom nalazištu, Hrvatske obljetnice 12/13, Družba „Braća Hrvatskog Zmaja" – Zmajski stol Varaždin, 2012: 103 – 114.
Šimek 2014 Marina Šimek, Humščak i njegovi arheološki slojevi, Humski vjesnik, 5, Breznički Hum, 2014.
Šimek 2014a Marina Šimek, Od bilješke jednog povjesničara do arheološkog nalaza, Ascendere historiam, Zbornik u čast Milana Kruheka, Biblioteka Hrvatska povjesnica-Zbornik radova, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014: 447 – 462.

Marina Šimek

Summary

The fifth campaign of archaeological excavations at the multi-layered site of Humšak was undertaken in September and October 2014. The settlement of Breznički Hum is located in the southern part of the Varaždin County in the area were gentle hillocks gradually turn into a more hilly region. The forested hill of Humščak, with an absolute height of 370 m, dominates the space north of Breznički Hum. It is elongated and oriented in the west-east direction. In the course of 2014 four probes were opened on a total surface of about 85 m^2. Works were simultaneously carried out on two locations: in the west part of the hill where the remains of small military structures were established on the basis of previous works (a patrol lookout) from the times of the Ottoman siege in our region as well as a prehistoric layer with settlement material from the Late Bronze period. This year's probe VI showed a simple stratigraphy, a very thin cultural layer set on a natural layered rock. Among the pottery fragments, simple tiles and nails a bronze phalera / military decoration) from the very early stage of the Modern age stands out. The excavations continued in a large circular depression to the east of that location in the central part of the plateau. Its origin was natural but its stratigraphy showed that this unique place was used in various prehistoric periods as well as in late Antiquity. This year's most significant finds in probes VIIA and VIIB included: 10 samples of late Antiquity coins (a total of 130 pieces were found at this location), an Antiquity hunting whistle made of deer horn and a fragment of a massive hand millstone. Probe VII was opened west of this circular depression. It was located on a level terrain without natural shelter. In spite of all the unfavourable weather conditions numerous finds were discovered in the probe which confirmed that a prehistoric settlement was location there, perhaps from the older phase of the Late Bronze Age. Fragments of coarse domestic pottery, pieces of house daub, items linked with weaving and raw materials, semi finished products and sand stone artefacts were among the most numerous finds. The probe was not completely explored and was temporarily filled until next season. A number of interesting surface finds from the early New Age were discovered during the clearing of the path on the northern slope of Humščak: an iron padlock, the musical instrument Jew's harp, a tile shard from the hearth crown. Among the finds from the late middle ages discovered to date, some luxurious items stand out that cannot be connected to the wooden military structure from the same period Perhaps the following explorations will show that quality tiles, majolica and window glass will open the way to an unknown late medieval stone fortress linked to nearby Grebengrad.

Redni broj: 99
Lokalitet: Lonja – Gradišče
Naselje: Matušini
Grad/općina: Novi Marof
Pravni status: Z-6153
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 20. svibnja do 18. lipnja 2014., uz financiranje Ministarstva kulture, Varaždinske županije i Gradskog muzeja Varaždin, trajala je deveta istraživačka kampanja na lokalitetu Lonja – Gradišče. Istraživane su k.č. 2284/324 i 2284/325, k.o. Makojišče Donje. Radove je vodila Marina Šimek iz Gradskog muzeja Varaždin, a u ekipi su radili Neven Sudec (preparator, terenski tehničar iz GMV-a), Martina Matijaško (mag. arheo.), Pero Tišljar, Marko Martinec i Neven Stipčić (student).

Tridesetak kilometara zračne udaljenosti od Varaždina u smjeru jugozapada, u blizini sela Matušina nalazi se brdo s dva vrha, udomaćenog naziva Gradišče (apsolutna visina: 268 m zapadni vrh, 288 m istočni vrh, međusobno spojeni blagim prijevojem). Tu je 2002. rekognosciranjem šireg područja Novog Marofa otkriven višeslojan arheološki lokalitet. Položaj izvanrednih prirodnih karakteristika iskoristile su prapovijesne zajednice od eneolitika, preko kasnog brončanog, starijeg željeznog do mlađeg željeznog doba (Šimek 2006; Šimek 2012). Iako tragovi života i materijalni ostaci iz prapovijesti potvrđuju važnost tog položaja, ipak su ostaci arhitektonskih struktura iz antičkog razdoblja



Lonja kod Matušina, pogled sa sjevera; označeno mjesto istraživanja (foto: B. Šimek)



Ranokršćanska crkva, površina istraživana 2013. i 2014. (foto: M. Vuković)

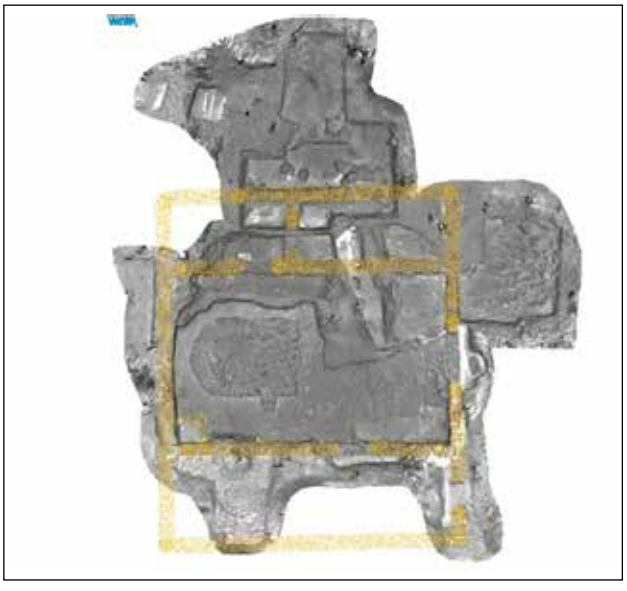
posebno važni za šire područje županije. Na osnovi dosadašnjih iskopavanja, koja traju od 2005. sa samo jednim prekidom (2007.), zaključuje se da se na Gradišču tijekom antike u nekoliko faza podižu arhitektonski sklopovi: od antičkog naselja, preko složenog obrambenog sustava do ranokršćanske bazilike. Gradišče se uzdiže iznad prirodne doline potoka Lonjice (pritoka Lonje), a dolinom se odvijao promet u antici te sigurno i u prijašnjim razdobljima. Ta se prometnica prema zapadu odvajala od glavne antičke ceste smjera sjever-jug (*Aquae Iasae* – *Andautonia*), koja se dijelom mogla nadgledati upravo s Gradišča. Pojedini arheološki nalazi svjedoče i o povremenim kraćim boravcima ili samo kretanjima po tom prostoru i tijekom kasnog srednjeg vijeka. Procjenjuje se da površina nalazišta iznosi oko 160.000 m².

Prije početka istraživanja pripremljen je teren, odnosno posječeno je drveće koje se prilikom dosadašnjih radova nije diralo i nastojalo se sačuvati. Zaštitnim arheološkim istraživanjima prethodila su probna sondiranja, koja su kao ključan prostor za istraživanje odredila plato na zapadnom vrhu Gradišča. Na njemu se već osam sezona istražuju ostaci antičkih arhitektonskih struktura podignutih na prapovijesnim slojevima, i to povezivanjem novih s prethodnim sondama od istoka, odnosno obrambenog zida prema zapadu. Time će se već ove sezone dobiti potpuna slika antičke arhitekture na tom dijelu vršnog platoa. Naime, još se treba istražiti sjeverni dio ranokršćanske bazilike. Neki segmenti sjevernog kraka bitni za određivanje tlocrta već su otvoreni 2014., a u novoj kampanji bit će istražen i cijeli sjeverni prostor. Taj je dio najzahtjevniji što se tiče arheoloških radova jer se nalazi na samom rubu strme sjeverne padine brda, pa je i pitanje u kojoj je mjeri sačuvan zid bazilike. Osim toga, istraživanje otežava i gusto, visoko raslinje. Dosadašnji radovi bili su usmjereni samo na vršni plato i na nekoliko različitih pozicija obuhvaćenih manjim probnim sondama. Ipak, prikupljenim podacima i zapažanjima na terenu i iz zraka u različitim vremenskim uvjetima, mogu se u određenoj mjeri rekonstruirati smjerovi i razmještaj obrambene arhitekture. Gotovo je sigurno da prostor podno zapadnog vrha i plato na njemu štite najmanje tri obrambena zida smjera sjever-jug te najmanje tri paralelna zida smjera istok-zapad, a jedan istog smjera pružanja možda će se otkriti i na južnoj blagoj padini. Djelomično je istražen i obrambeni zid smjera sjever-jug koji s istoka zatvara plato na vrhu. Zanimljivo je da je u jednoj od faza gradnje poslužio i kao istočni zid ranokršćanske bazilike. Probnim je sondama djelomično istražen i masivan kameni zid smjera istok-zapad, koji štiti prostor ispod vršnog platoa, pruža se cijelom dužinom sjeverne padine, uz sam njezin rub, a čini se da se nastavlja sve do istočnog vrha Lonje. On je 20 m viši od zapadnog, pa je dakle i kontrola okolnog područja s tog mjesta najbolja. Pretpostavlja se da je tu postojao neki visoki objekt za izviđanje, jer je prostor na vrhu vrlo skučen, a i ondje su tijekom rekognosciranja 2002. uočeni ostaci arhitekture. Cijelo je Gradišče obraslo gustom, mjestimice neprohodnom šumom. Još prije desetak godina te su se površine obrađivale, osobito one na južnoj padini, međutim one danas zarastaju i cijeli prostor postaje potpuno nepregledan, a time su i sve teži uvjeti za arheološka istraživanja. Nakon što se prošle sezone pokazalo da se ključan arhitektonski dio bazilike – upisana apsida, odnosno subselij – nalazi ispod stabala, njegovo se rušenje nije moglo izbjeći. U dogovoru s vlasnicima, s kojima je od početka istraživanja ostvaren dobar kontakt, drveće su besplatno (kao pomoć arheološkim istraživanjima) srušili članovi Udruge privatnih šumovlasnika Graber iz Novog Marofa.

Tijekom ove sezone ponovo je otvorena površina istraživana prethodne, 2013. godine, koja je na nekoliko mjesta proširena. Velik dio vremena oduzelo je ručno vađenje panjeva porušenog drveća, jer se takvim načinom nastojala što manje oštetiti arhitektura apside – središnjeg i najvažnijeg dijela bazilike. Trud i vrijeme isplatili su se jer su subselij i bema vrlo dobro očuvani. Nakon što je očišćena cijela upisana apsida, zatim prostor između njezina tjemena i obrambenog zida, odnosno istočnog zida crkve te cijela površina uz vanjsku stranu (južnu, sjevernu i zapadnu) apside, zaključeno je sljedeće:

1. Prostor (prolaz) između tjemena apside i istočnog zida širok je oko 90 cm, istražen je do popločenja – S.J.25, a na popločenju se nalazio debeo sloj izrazito crne zemlje. Pretpostavlja se da sloj crne paljevine – S.J.64 potječe od određene drvene konstrukcije koja se tu nalazila, a mogla je biti u vezi s klupom za svećenstvo (baldahin? slikarije na drvenim pločama?).
2. Sloj paljevine pružao se od prolaza između apside i zida prema sjeveru do krsnog zdenca smještenog u sjeveroistočnom kutu glavne prostorije – sve do zida S.J.18 i preko njega te je prekrivao površinu dugu oko 560 cm.
3. Apsida je sagrađena nakon što je cijela površina glavne prostorije prekrivena popločenjem, a njezin je obodni zid S.J.12 građen na popločenju.
4. Unutarnji prostor apside (unutar obodnog zida) nasipan je zemljom i na tu su ispunu slagane lomljene kamene ploče – podnica subselija i beme – S.J.13.
5. Do klupe za svećenstvo prilazilo se iz smjera sjevera, a mjesto ulaza označavaju dvije kamene stube – S.J.12/1, jedna očuvana kao veći kamen širok oko 55 cm, a druga široka oko 65 cm sastoji se od dva kamena položena jedan do drugoga. Na stubama nisu nađeni tragovi žbuke.

6. U urušenju koje se nalazilo u prolazu između tjemena apside i obodnog zida – S.J.11, bilo je većih nakupina opeka – S.J.11A, a na nekima je bila sačuvana i žbuka. Kako među opekama nije nađena ni jedna cijela, zaključuje se da su te fragmentirane opeke bile u sekundarno ugrađene u obrambeni zid – S.J.11.
Apsida nije istražena do kraja, započeto je skidanje njezina poploćenja, a kako je moguće da se u liturgijskom prostoru apside u bemi uoče tragovi oltara, ispod njega bi se u tom slučaju moglo očekivati ukopano mjesto za relikvijar. Zbog toga će se u sljedećoj sezoni najprije do kraja istražiti apsida. Nakon istraživanja apsida će se vratiti u zatečeno stanje te će se prekriti zaštitnom tkaninom i zatrpati.
Osim prostora oko apside, istraživana je i manja površina sjeverno od zida S.J.18. Sondom X spojeni su prostori sjeverno od segmenta zida S.J.18/1 i S.J.18/2 (oznake iz 2013.). Ta sonda nije istražena do kraja, iako se u jednom njezinu dijelu, nakon što je očišćeno urušenje – S.J.19, dospjelo do žbukane podnice – S.J.58. Kako u sljedećoj kampanji slijedi otvaranje i istraživanje cijelog sjevernog trakta bazilike, tako će se tom prilikom i sadašnja sonda X povezati s ostalim sjevernim prostorom (ili prostorima). Možda se analogno južnom traktu bazilike i na njezinu sjevernom dijelu mogu očekivati dvije prostorije, tim više što dosadašnja situacija upućuje na vjerojatnu simetričnost tlocrta. Tijekom sljedeće sezone svakako će se dobiti i odgovor na pitanje postoje li na sjevernom rubnom dijelu strme padine ostaci obrambenog zida te (ako postoje) jesu li i oni sekundarno dobili funkciju sjevernog zida crkve.
Istražena površina proširena je i na prostor između segmenata zida S.J.18/3 i S.J.18/4. Površina označena kao sonda VIIB oslobođena je za istraživanje nakon rušenja stabala. Upravo ta sonda pokazala je da su se u zidu S.J.18 nalazila vrata, prolaz za komunikaciju između glavnog prostora bazilike i njezina sjevernog trakta. Jednak takav prolaz postoji i na južnoj strani te povezuje glavni prostor s južnim traktom. Prilikom istraživanja S.J.18A – praga, potvrđena je sljedeća stratigrafska situacija: poploćenje bazilike naliježe na sloj sitnijeg kamenja, koje je služilo kao nivelacijski sloj, a taj nivelacijski sloj formiran je na prapovijesnom sloju (starije željezno doba).



Spojeni 3D modeli istražene površine (2010. – 2014.) s označenim tlocrtom crkve (izradila: Vektra d.d., Varaždin)

Tijekom sezone 2014. registrirano je jedanaest stratigrafskih jedinica, od kojih će se neke možda izjednačiti s onima koje su već utvrđene. Pokretnih je nalaza bilo relativno malo, što ne čudi s obzirom na funkciju objekta koji se istražuje. Prikupljeno je ukupno 16 posebnih nalaza, kojih je sada 167. Među pokretnom građom ističe se nekoliko nalaza: fragment veće uljanice (koja bi s obzirom na plastičnu zrakastu dekoraciju pripadala ranokršćanskim svjetiljkama), gornji dio staklene bočice (koja je mogla služiti kao recipijent za svetu vodu), dva primjerka brončanog novca kronološki važna zbog mjesta nalaza – u sloju ispod poploćenja beme. Važan je nalaz željezne samostrelne fibule tipa *Lauriacum*, koja se datira od 5. do početka 6. st. Veći broj ostalih posebnih nalaza odnosi se na željezne zglobnice i okove. Zanimljivo je da su male zglobnice uglavnom pronalažene u nizu, na prostoru između zida S.J.18 i apside. Takva situacija, zabilježena 2013. i 2014., možda upućuje na određene arhitektonske karakteristike i izgled bazilike, odnosno na to da je njezin središnji prostor možda bio viši od sjevernog i južnog te su se u njemu nalazili prozori kroz koje je ulazilo svjetlo. Točno kartiranje pojedinih vrsta posebnih nalaza unutar bazilike sigurno će omogućiti nove zaključke.
Svi su pokretni nalazi očišćeni i pohranjeni u Arheološkom odjelu GMV-a. Posebni nalazi upisat će se u bazu podataka za inventarizaciju građe, a ostali će se nalazi preventivno zaštiti te, ovisno o cjelovitosti, restaurirati. Tijekom istraživanja vodila se sva potrebna pisana, nacrtna, fotografska i videodokumentacija. Snimljen je videomaterijal u trajanju od tridesetak minuta te će se montirati videozapis od oko 5 min. Prije zatrpavanja istražene površine organizirano je i snimanje iz zraka pomoću daljinski upravljanog helikoptera, čime je fotodokumentacija upotpunjena serijom zanimljivih dokumentarnih snimki. Kao i svake sezone do sada, i ovo je istraživanje završilo 3D skeniranjem cijele istražne površine. Od početka istraživanja izvođač radova bila je Vektra d.d. Varaždin. Izrađen je prvi, za sada još neobrađen spoj modela istraženih površina bazilike (2010. – 2014.). Istražena površina nakon radova prekrivena je geotekstilom i zatrpana – osim apside na kojoj će se raditi još sljedeće sezone. Apsida je zaštićena geotekstilom, slojem kamenja i mjestimice zemljom, ali nije u potpunosti zatrpana. S obzirom na veličinu i važnost nalazišta, istraživanja Lonje nikako ne bi smjela biti prekinuta.

Literatura

Šimek 2006 Marina Šimek, Lonja – Gradišče, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 129 – 132.
Šimek 2012 Marina Šimek, Lonja – Matušini, Antičko visinsko utvrđeno naselje, Izdanja HAD, sv. 28, Zagreb, 2012: 163 – 176.

Marina Šimek

Summary

In the course of May and June 2014 the ninth exploratory campaign was conducted at the site of Lonja-Gradišče.

Thirty or so strait line kilometres from Varaždin to the south-west, in the vicinity of the village Matušini there is a hill with two peaks, locally called Gradišće (absolute height of the west peak 268 m and 288 m of the east peak, mutually linked by a gentle pass). In 2003 during the reconnaissance of a wider region of Novi Marof a multi-layer archaeological site was discovered there. The position with exceptional natural characteristics was used by prehistoric communicates from the Eneolithic, through the Late Bronze, Late Iron Age up to the Early Iron Age. However, the architectural remains from Antiquity attracted the greatest interest. The excavations to date indicate the existence of a complex defensive system of stone walls which protected a large area of the Antiquity settlement, while within the protected space on the highest plateau an early Christian basilica was built. The sacral structures are still being explored and next year the entire northern part of the basilica will be opened. In the course of this year the area excavated previously, in 2013, was reopened, and after clearing the trees it was possible to explore the entire apse. It was established that the apse was built after the entire space of the main room was paved. The apse curtain wall was erected on that pavement. The inner space of the apse was filled with earth and broken stone slabs were set on the fill – as the floor of the *subsellium* and *bema*. The clergy approached the bench from the north and the entrance was marked with two stone steps discovered this season. The apse has not been fully explored. Next year its paving will be removed in order to fully explore the liturgy space in front of the clergy bench. During the exploration 16 unique finds were discovered among which the iron crossbow fibula of the *Lauriacum* type is of special importance. Such fibulae are dated from the 5th to the early 6th centuries. The other special finds mostly consist of building hardware (wedges and hinges). A fragment of a pottery oil lamp with an early Christian decoration and the neck of a glass bottle and two coins were also found.

Redni broj: 100
Lokalitet: Ludbreg – Vrt Somođi, arheološki park *Iovia*
Naselje: Ludbreg
Grad/općina: Ludbreg
Pravni status: Z-5721 (kulturno-povijesna cjelina grada Ludbrega)
Razdoblje: A
Vrsta radova: građevinski radovi

Godine 2014. nastavljena je gradnja potpornog zida, koji je u funkciji prezentacije rimske arhitekture istražen na lokalitetu Ludbreg – Vrt Somođi, u samom središtu grada. Radove je financiralo Ministarstvo kulture, a voditeljica projekta bila je dr. sc. Tajana Pleše iz Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Antička je Jovija (*Iovia – Botivo*) nastala u ranocarsko vrijeme na važnoj podravskoj prometnici, koja je povezivala Ptuj (*Poetovio*) i Osijek (*Mursa*), dva velika centra provincije Panonije. Iako je Jovija najvjerojatnije bila napuštena početkom 5. st., tradicija urbanog života na tome mjestu nije zamrla, nego se kontinuirano nastavila sve do danas.
Arheološka istraživanja (2008. – 2011.; voditeljica istraživanja dr. sc. T. Pleše, Hrvatski restauratorski zavod) u središtu današnjeg Ludbrega nastavak su sustavnih sondažnih iskopavanja koja su na širem prostoru grada proveli djelatnici Arheološkog muzeja u Zagrebu (1968. – 1979.). Kako je Grad Ludbreg za potrebe radova osigurao (jedini) velik slobodan prostor (Vrt Somođi, površina 3629 m²; k.č. 1375, k.o. Ludbreg), izbjegnut je uobičajen problem arheoloških istraživanja u aktivnim urbanim sredinama, gdje su mogućnosti određivanja šireg konteksta nalaza ograničene skučenim prostorom te suvremenom, aktivnom infrastrukturom.
Tijekom arheoloških istraživanja na prostoru Vrta Somođi u cijelosti je istražen rimski objekt 1 (ukupna bruto-površina 230 m²) te veći dio rimskog objekta 2 (pretpostavljena bruto-površina oko 1780 m²). Jovijsko kupalište (rimski objekt 1) tipološki pripada u grupu manjih kupališta, dok prema organizaciji prostora pripada grupi nerazvedenih kupališta. Nadalje, zbog prostornog odnosa s rimskim objektom 2, to se kupalište može definirati kao privatno. Jednostavna tlocrtna dispozicija toga nevelikog kupališta u cijelosti je zadovoljavala potrebe vlasnika i/ili korisnika. Takav oblik bio je rasprostranjen u cijelom Carstvu, a za njegovu gradnju nisu postojala stroga pravila, osim ekonomske i strukturalne efikasnosti. Tijekom mlađe građevinske faze znatno je podignut cijeli hodni sloj unutar predmetnog objekta. Kupalište je sa sjeverne strane određeno južnom građevinskom linijom rimskog objekta 2, dok se s triju preostalih strana nalaze slobodni prostori. Sjeverno od rimskog kupališta (objekt 1) istražen je veći dio rimskog objekta 2, organiziran oko pravokutnog (nenatkrivenog) dvorišta te sa zapadne strane određen trijemom. S oprezom se može pretpostaviti kako je izvorni dio rimskog objekta 2 bio sagrađen u drugoj polovini 1. st. (jednostavno pravokutno zdanje podijeljeno na pet pravokutnih prostorija te sa zapadne strane određeno trijemom s kolonadom). Objekt 2 povećan je u smjeru istoka, do konačne veličine tijekom nekoliko građevinskih faza dogradnjom peristila (tj. nenatkrivenog, pravokutnog dvorišta, koje je sa svih četiriju strana određeno hodnicima) te istočnog krila. Rimski objekti 1 i 2 istraženi u Vrtu Somođi tipološki su najsličniji vili tipa portik i peristil, koji je zbog efektivnog korištenja prostorom te mogućnosti daljnjeg razvoja bio jedna od najčešćih tlocrtnih dispozicija na panonskom, odnosno dunavsko-balkanskom prostoru. Moguće je pretpostaviti kako su predmetni objekti bili građeni u drugoj polovini 1. st. te napušteni najkasnije do 420. godine.
Arheološko je nalazište dokumentirano na kraju svake sezone istraživanja: fotodokumentiranjem iz kopna i zraka (HRZ) te 3D laserskim skeniranjem (Vektra d.o.o.).
Usporedno s posljednjom sezonom istraživanja trajali su konzervacija i rekonstrukcija na objektu 1. Radove su izvele tvrtke Euro-line d.o.o. i Rovokop d.o.o. iz Ludbrega, prema rješenju Konzervatorskog odjela u Varaždinu.
Godine 2012. bilo je prijeko potrebno započeti građevinske radove na nalazištu, stoga su u suradnji s M. Premecom, d.i.a., i A. Tekelijem, ing. građ., napravljeni glavni arhitektonski i građevinski projekti gradnje potpornog zida oko



Ludbreg – Vrt Somođi, pogled sa sjeverozapada na nalazište nakon gradnje potpornog zida uz njegov najistočniji dio sjeverne, cijelu istočnu te najistočniji dio južne strane (foto: T. Pleše)

cijelog nalazišta te elaborat zaštite na radu. Predmetnu je dokumentaciju ovjerio Konzervatorski odjel u Varaždinu, a prema njoj je 2012. i 2013. (sredstvima Ministarstva kulture) sagrađen betonski potporni zid uz zapadnu i sjevernu stranu nalazišta.

Godine 2014. nastavljena je gradnja potpornog zida uz najistočniji dio sjeverne, cijelu istočnu te najistočniji dio južne strane nalazišta. Ujedno je sagrađena i AB rampa blagog nagiba na južnom dijelu istočnog potpornog zida. Radove je tijekom triju navedenih godina izvela tvrtka Euro-line d.o.o., a nadzirali su ih voditeljica radova dr. sc. T. Pleše, T. Kučinac, d.i.a., (obje HRZ), M. Premec, d.i.a., te djelatnici nadležnog konzervatorskog odjela.

Ujedno je 2014. dovršen sveobuhvatan elaborat u četiri sveska „Ludbreg – arheološko nalazište Vrt Somođi, Elaborat o provedenim arheološkim istraživanjima (2008. – 2011.) i konzervatorsko-restauratorskim građevinskim radovima (2011. – 2013.)" te je napravljen glavni projekt za ishođenje građevinske dozvole za arheološki park „Iovia – Ludbreg" (glavni projektant: Marko Zeko, d.i.a., Vektra d.o.o.).

Literatura

Mócsy 1974 A. Mócsy, Pannonia and Upper Moesia, London – Boston, 1974.

Mulvin 2002 L. Mulvin, Late Roman Villas in the Danube-Balkan Region, BAR International Series 1064, Archaeopress, 2002.

Pleše 2014 T. Pleše, Ludbreg – arheološko nalazište Vrt Somođi, Elaborat o provedenim arheološkim istraživanjima (2008. – 2011.) i konzervatorsko-restauratorskim građevinskim radovima (2011. – 2013.) (četiri sveska), pismohrana HRZ-a, Zagreb, 2014.

Vikić Belančić, Gorenc 1984 B. Vikić Belančić, M. Gorenc, Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968-1979. godine, VAMZ 3 s. XVI-XVII, Zagreb, 1983–1984: 119 – 165.

Yegül 1995 F. Yegül, Baths and Bathing in Classical Antiquity, The MIT Press, 1995.

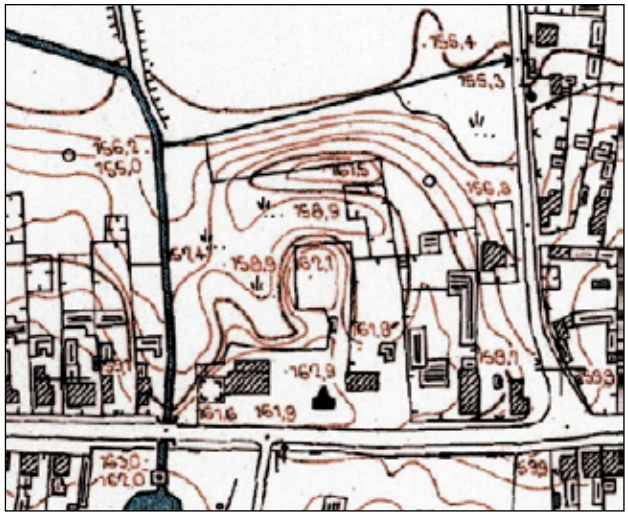
dr. sc. Tajana Pleše

Summary

In the course of 2014 the construction of the retaining wall continued for the purpose of presenting the Roman architecture explored at the site of Ludbreg-Somođi Gardens in the very centre of the town. Ancient Iovia (*Iovia-Botivo*) was established in the early empire period on an important Drava River basin road that connected Ptuj (*Poetovia*) and Osijek (*Mursa*), two large centres in the Pannonia Province. Although Iovia was probably abandoned in the early 5th century, the tradition of urban life at this location did not wither but continued to develop to this day. During four seasons of excavations (2008-2011) in the area of the Somođi Garden a small bath (feature 1; approximate surface of 231 m^2) and a large part of a feature organized round a rectangular uncovered courtyard bordered on the west side by a portico (feature 2, assumed approximate surface about 1780 m^2) were fully explored. The Roman features 1 and 2 were most probably built in the second half of the 1st century and abandoned not later than the year 420. In 2012 projects were drawn up for the construction of a retaining wall around the entire site. In 2014 the construction of the retaining wall continued along the easternmost part of the northern, the entire eastern and the easternmost part of the south sides of the site.

Redni broj: 101
Lokalitet: Martijanec – Gradišče
Naselje: Martijanec
Grad/općina: Martijanec
Pravni status: Z-6041
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Dana 5. studenog 2014., prilikom asfaltiranja Gospodarske ulice u Martijancu, na zapadnom rubnom dijelu lokaliteta Gradišče konzervatorskim je uvjetima određen arheološki nadzor. Nakon sklapanja ugovora s naručiteljem, odnosno Općinom Martijanec, proveden je arheološki nadzor



Martijanec, lokalitet Gradišče (izvor: http://geoportal.dgu.hr/viewer)



Radovi; pogled prema jugu, lijevo naseobinski plato Gradišča (foto: M. Šimek)



Dio ceste u vrijeme radova; u pozadini ostatak uništenog zemljanog bedema i grabišta (foto: M. Šimek)

u kojem su sudjelovali Marina Šimek i Neven Sudec iz Gradskog muzeja Varaždin.

Jedan od arheoloških lokaliteta na području sela Martijanca (15 km istočno od Varaždina) jest srednjovjekovno neistraženo gradište u središtu Martijanca, udomaćenog imena Gradišče. To je do 1999. bila prepoznatljiva povijesno-arheološka mikrolokacija, smještena usred suvremenog naselja, sjeverno uz cestu Varaždin – Ludbreg (Pribaković 1956: 138). Središnji naseobinski plato okružen i zaštićen širokim jarkom i zemljanim bedemom, svojom je tipičnom konfiguracijom označavao branjeni položaj na kojem se živjelo još prije prvih pisanih spomena Martijanca. Međutim, nakon devastacija, nekontrolirane gradnje, čak i uništavanja dijela lokaliteta, Gradišče je nažalost izgubilo dio svojeg arheološkog potencijala (Šimek 2002: 362, sl. 5, 6). Ipak, možda će se na još očuvanim dijelovima nekim budućim arheološkim istraživanjima uspjeti rekonstruirati svakodnevni život i organizacija ruralnog naselja. Iako oštećeno, Gradišče je na temelju arheološkog značaja te građevinskih osobitosti s istaknutim naseobinskim i obrambenim dijelom srednjovjekovnog kompleksa upisano u Registar kulturnih dobara RH.
Gospodarska ulica u Martijancu odvaja se od državne ceste DC2 Varaždin – Ludbreg u smjeru sjevera, a pruža se zapadnim grabištem lokaliteta Gradišče. Cesta duga oko 150 m nalazi se na k.č. 94/11, k.o. Donji Martijanec. Arheološki je nadzirano iskopavanje gornjeg sloja postojeće makadamske ceste, prilikom čega se skidanje humusa na rubnim dijelovima postojeće ceste te skidanje gornjeg sloja same ceste odvijalo strojno. Tijekom nadzora nisu ustanovljeni nikakvi arheološki tragovi i nalazi, jer je postojeći sloj skidan samo za 15 – 20 cm. Ispod skinutog sloja mjestimice se nalazio šljunak – nasip postojeće ceste, a mjestimice recentan zemljani nasip s građevinskom šutom. Manji komadi recentnih opeka i crijepa te grumeni žbuke bili su pomiješani sa zemljom te su se izmjenjivali sa slojem navoženog dravskog šljunka. Zbog male dubine iskopa, tijekom navedenih radova nije se prodrlo do sloja koji bi sadržavao arheološke podatke. Doduše, taj zapadni dio lokaliteta – položaj zapadnog grabišta, već je prilikom prijašnjih devastacija izgubio svoje karakteristike, no možda se na većoj dubini od dostignute nalaze određeni pokazatelji arheoloških vrijednosti. Međutim, o tome bez arheološkog istraživanja nisu mogući nikakvi zaključci.
Tijekom nadzora nisu prikupljeni nikakvi pokretni nalazi ni novi podaci o lokalitetu Gradišče. Iako prilikom uređenja postojeće ceste nije dosegnuta dubina s eventualnim arheološkim ostacima, nije isključena mogućnost da u prostoru nekadašnjeg zapadnoga grabišta više i nema takvih ostataka, s obzirom na devastacije koje je lokalitet pretrpio prijašnjih godina. Međutim, točniju sliku situacije mogla bi pružiti arheološka istraživanja, ali i zapažanja tijekom budućih arheoloških nadzora.

Literatura

Pribaković 1956 Dušan Pribaković, Neki podaci o gradištima severozapadne Hrvatske, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 3, Beograd, 1956: 107 – 142.
Šimek 2002 Marina Šimek, Arheološka prošlost – vrijednost budućnosti, Stvaralački potencijali u funkciji

društvenoekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa (ur. A. Mohorovičić, V. Stipetić), Zagreb – Varaždin, 2002: 359 – 367.

Marina Šimek

Summary

In November 2014 works began on the reconstruction, namely, paving of the existing macadam road in Martijanec, a village about 15 kilometres east of Varaždin. In the wider area of the village a number of archaeological sites from various periods were recorded, Gradišče being one of the sites. It is a medieval fortified settlement located immediately north of the road Varažin – Ludbreg. The site was not explored, but on the basis of recognizable positional, defensive and settlement characteristics it was attributed as a medieval fortified settlement. Unfortunately, due to uncontrolled construction works in the course of the late 20th and early 21st s century Gradišče was damaged and devastated diminishing considerably its archaeological potential. During the paving of Gospodarska Street which stretches in the length of approximately 150 m in the northern direction along the western border of the site, the Varaždin Municipal Museum conducted archaeological supervision. During the supervision no archaeological traces or finds were established because the existing layer was uncovered by only 15-20 cm. Due to the small depth of the excavation during these operations the layer that would reveal archaeological data was not reached. Albeit, this west part of the site – the position of the west fortified settlement had already lost its characteristics in the course of previous devastations. However, perhaps indicators of archaeological value exist at a greater depth than the one reached but no definite conclusions can be brought without additional archaeological research.

Redni broj: 102
Lokalitet: Rute – Gradišče
Naselje: Podrute, zaselak Petrači
Grad/općina: Novi Marof
Pravni status: P-2799
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 5. do 7. svibnja 2014. Gradski muzej Varaždin istražio je lokalitet Rute na brdu Gradišču kod zaselka Petrača nedaleko od Podruta. Istraživanje je vodila Marina Šimek, a u ekipi su radili Neven Sudec (GMV), Martina Matijaško (mag. arheo., vanjska suradnica), Pero Tišljar (vanjski suradnik), a jedan je dan u ekipi radila i dr. sc. Tatjana Tkalčec (Institut za arheologiju Zagreb). Financijska sredstva osigurao je Gradski muzej Varaždin. Istražene su k.č. 553 i 555/2 – šuma Predolki, k.o. Kamena Gorica.

Lokalitet Gradišče kod Podruta, odnosno kod zaselka Petrača sjeverno od Podruta poznat je od prve polovice 20. st. (Szabo 1920: 80; Pribaković 1956: 136; Nodilo



Rute – Gradišče, položaj lokaliteta (izvor: http://geoportal.dgu.hr/viewer)

2004: 231). Osnovne podatke o brdu Gradišču, njegovu smještaju i arheološkim pokazateljima zapisivali su naši prvi povjesničari, konzervatori i arheolozi, a poslije i drugi stručnjaci isključivo na temelju terenskih obilazaka. Budući da do najnovijeg vremena lokalitet nije istraživan, postojala su različita mišljenja o njegovoj vrsti i dataciji. Datiranje nalazišta bilo je prilikom svih tih obilazaka i pregleda nesigurno i problematično jer se nije uspjelo pronaći ništa od pokretnih nalaza, a arhitektonske strukture tek su se nazirale u konfiguraciji izduženog platoa na vrhu brda. Neki od istraživača pretpostavljali su da se radi o prapovijesnom objektu od suhozida, upotrebljavanom i u mlađim razdobljima. Pregledi organizirani u više navrata u novije vrijeme rezultirali su zaključkom da se na Gradišču ne radi o arhitekturi suhozida, već da je građevinski materijal vezan žbukom pa je tako i datiranje lokaliteta, odnosno objekta, pomaknuto iz prapovijesnih u povijesna razdoblja. Nakon radova na obližnjoj srednjovjekovnoj utvrdi Paka (2009.), a na osnovi saznanja o karakteristikama njezine arhitekture, načinu gradnje, građevinskim materijalima i postupcima te konačno odabiru položaja, razmišljalo se i o mogućnosti da je objekt kod Petrača doista u vezi s utvrdom Grebengrad, kao što je to pretpostavio još Stjepan Vuković polovicom prošlog stoljeća.

Strmo stožasto brdo kod domaćeg stanovništva poznato kao Gradišče nalazi se oko 1,5 km zračne linije sjeveroistočno od Podruta, a od sela Petrača udaljeno je oko 800 m zračne linije u smjeru istoka, odnosno od ceste koja iz Podruta vodi kroz Belski dol, jednu od malobrojnih prirodnih komunikacija između sjevernih i južnih padina Ivančice. Brdo je obraslo šumom, izrazito je strmo, a najlakši je pristup do izduženog platoa na vrhu s jugozapadne strane Gradišča. Apsolutna visina Gradišča iznosi 400 m, dok su okolne oranice i pašnjaci u podnožju na oko 330-340 m apsolutne visine. Gusta vegetacija otežava pristup na vrh, ali i sagledavanje konfiguracijskih pokazatelja obrambenog sustava na izduženom vršnom platou. Mjestimice su ispod šumskog humusa prepoznatljivi tragovi zidova. Za sada se čini da se unutar obodnog zida nalaze dvije prostorije.



Brdo Gradišče sa zapada (foto: M. Šimek)



Sonda s građevinskim strukturama (foto: M. Šimek)

Na sjevernoj i zapadnoj padini objekt je zaštićen dubokim i širokim opkopom uz koji se s njegove vanjske strane nalazi bedem, građen od zemlje izbačene iz jame. Opkop je u gornjem dijelu širok čak oko 9 m, prema dnu se ljevkasto sužava, a dubok je od 3 do 4 m. Okolno je područje brdovito, a zapadno i južno podnožje blago su valoviti tereni. Dva manja potoka prate zapadnu i istočnu udolinu podno Gradišča, da bi se na jugu spojili u jedan vodeni tok. S obzirom na vrlo dobar položaj Gradišča, jasno je da je objekt, bez obzira u kojem je vremenu bio u funkciji, imao stratešku važnost za to područje. Kako bi se izbjegli nesporazumi oko čestog toponima Gradišče, tom je lokalitetu nadjenut naziv Rute – prema obližnjem brdu Rutski Gubec.
Kao mjesto istraživanja 2014. odabrana je sjeveroistočna prostorija objekta, i to pozicija s najmanje drveća. Cilj je bio otvoriti dio pregradnog i dio obodnog zida kako bi se ustanovio način gradnje, vrsta građevnog materijala te širine zidova. Probnom sondom obuhvaćen je i onaj dio pregradnog zida koji je prije istraživanja djelovao kao otvor/prolaz iz manje u veću prostoriju. Svi radovi odvijali su se isključivo sitnim arheološkim alatom, jer su pokretni nalazi bili očekivani već u humusnom sloju. Osim toga, gusto korijenje drveća, koje je trebalo ostati neoštećeno, diktiralo je takav način rada. S arhitekture je uklanjano nisko raslinje, mahovina, humus i tanje korijenje, u onoj mjeri koja je dopuštala sagledavanje građevnih i građevinskih karakteristika, jer bi potpuno čišćenje zidova zahtijevalo i daljnje postupke radi njegove zaštite. Tijekom radova izdvojeno je ukupno devet stratigrafskih jedinica, neke su djelomično determinirane i nisu u potpunosti istražene, ali će prilikom budućih zaštitnih istraživanja svakako biti važni orijentiri. Na građevinske strukture odnose se: s.j.03 (istočni krak pregradnog zida), s.j.05 (hodna površina ulaza/izlaza između prostorija), s.j.05A (podloga hodne površine), s.j.06 (istočni dio obodnog zida), s.j.07 (podnica? sjeverne prostorije).
Iako su u ovoj fazi istraživanja mnoga pitanja još uvijek bez odgovora, ipak se pomalo sagledavaju neki detalji fortifikacije na Rutama. Probnom sondom otkriven je ulaz/izlaz između dviju prostorija objekta. Hodna površina tog prolaza solidno je izvedena, leži na čvrstoj supstrukciji od kamena vezanog žbukom. Dubina prolaza odgovara širini pregradnog zida. Širina praga (svijetli otvor) nije definirana jer se na zapadnoj strani s.j.05 gubi ispod korijenja velikog hrasta. Oba lica pregradnog zida građena su od pritesanog kamena slaganog u nizu i vezanog žbukom, dok se jezgra sastoji od manjeg lomljenog kamenja vezanog s puno žbuke. Pregradni zid s.j.03 dotiče unutarnju stranu obodnog zida s.j.06, ali s njim nije građevinski vezan, što znači da je najprije sagrađen obodni zid, a onaj pregradni podignut je naknadno. Vanjsko lice obodnog zida građeno je od velikih i masivnih kamenih blokova, a sačuvano je tek u nižem dijelu zida na strmoj padini. Gornji nizovi kamena srušeni su ili djelovanjem atmosferilija ili namjerno kako bi bili iskorišteni za gradnju objekata u podnožju. U svakom slučaju, sretna je okolnost da je na izrazito strmoj padini pronađen makar i malen segment očuvanog vanjskog lica, jer je na temelju njega određena debljina obodnog zida, a ona iznosi oko 170 cm. Pregradni zid širok je oko 120 cm. Opeke za sada nisu nađene.
Pokretni su nalazi malobrojni i pripadaju novom vijeku, nekoliko malih fragmenata keramike potječe iz razvijenog srednjeg vijeka, a nekoliko debljih ulomaka svakako je iz prapovijesnog razdoblja – najvjerojatnije iz kasnog brončanog doba.
Prema karakteristikama arhitekture, načinu kamene gradnje te debljini pregradnog i obodnog zida, uočavaju se sličnosti s utvrdom Paka. Hoće li buduća istraživanja potvrditi pretpostavku da se na Rutama nalazi manja fortifikacija iz razvijenog srednjeg vijeka, možda čak istodobna s utvrdom Paka, tek će se pokazati. Pitanje opkopa riješit će tek buduća istraživanja jer se za sada ne može tvrditi da su kamena utvrda i opkop nastali u isto vrijeme.
Istraživanje je trajalo svega tri dana, otvorena je površina od cca 10 m², a dobiveni podaci (mada fragmentarni) već sada pomažu u određivanju funkcije i datacije lokaliteta Rute. Jednako tako, popunjava se slika visinskih nalazišta Varaždinske županije, a u užem smislu i slika srednjovjekovnih fortifikacija, stoga istraživanja Ruta treba nastaviti. Nakon radova istražena je površina zatrpana, a dokumentacija i nalazi pohranjeni su u Gradskom muzeju Varaždin.

Literatura

Nodilo 2004 Branko Nodilo, Zamkovi i dvorci sjeverno od Ivanščice, Građevinar, 56/4, Zagreb, 2004: 231 – 237.

Pribaković 1956 Dušan Pribaković, Neki podaci o gradištima severozapadne Hrvatske, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 3, Beograd, 1956: 135 – 142.
Szabo 1920 Gjuro Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1920.

Marina Šimek

Summary

In the course of May 2014 the Varaždin Municipal Museum undertook test excavations at the site of Rute on Gradišće hill not far from Podrut. Although the site has not been investigated to date, it is mentioned in literature as an assumed prehistoric fortification with dry stone architecture that was possibly used in later periods as well. Gradišče is a component part of the wider hilly area in which it stands out by its position and morphological characteristics. Today the hill is overgrown with dense forest making access to the top difficult as well as the attainment of a fuller insight into the layout indicators of the site. Its position on the steep, cone-shaped hill with an absolute height of 400 m certainly had numerous advantages. The nearby natural pass through Ivančica, one of the few that connected the northern and southern slopes of the hill, could be controlled from this position.
During the excavations undertaken in 2014 an area of 10 m^2 was opened at the spot where a partition wall could be discerned and the pass between the two rooms assumed. The walls were cleaned only as much as was necessary to establish their width and building method. It was determined that the explored parts of the curtain and partition walls were built exclusively of partly dressed stones set in rows and bound by mortar. The curtain wall was about 170 cm wide and the outer facing built of large stone blocks, but only the part built on the steep slope was preserved. The core of the wall is made o small broken stones bound by a considerable amount of mortar. The partition wall is about 120 cm in width and built after the completion of the curtain wall. In this phase the stratigraphic units have not been fully investigated and the excavations should certainly be continued. There were very few movable finds. They consisted of pottery shards from the Bronze Age, the developed Middle Ages and post medieval period. The ground plan of the structure, materials used, building method and dimensions of the walls indicate similarities with the explored medieval fort in Pak. It seems that Rute too was one in a series of medieval forts in the wider Varaždin which revealed traces from older periods as well.

Redni broj: 103
Lokalitet: Utvrda Čanjevo – Gradišće
Naselje: Čanjevo
Grad/općina: Visoko
Pravni status: Z-2947
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološko istraživanje 2014. nastavak je arheološke kampanje na srednjovjekovnoj utvrdi Čanjevo koja je započela



Olovna trgovačka plomba

još 2003. i višegodišnjeg projekta Općine Visoko koji financira Ministarstvo kulture. Ovogodišnjom kampanjom obuhvaćena je istočna polovica utvrde, kao nastavak prošlogodišnjih radova, te prostor uz sjevernu kulu. Lokalitet je istraživala Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, a radovi su trajali od 6. do 22. kolovoza 2014. godine. Voditelj istraživanja bio je Siniša Pamić, dipl. arheo., zamjenik Josip Višnjić, mag. arheo., a u radovima su sudjelovali i Ivica Pleština, dipl. arheo. te devet pomoćnih fizičkih radnika.

Nastavljeno je istraživanje u sektoru M sa sjeverne strane utvrde između zidova Z 11 i Z 12 te kule K1. Prilikom istraživanja dokumentirano je više slojeva, ali je pokretni arheološki materijal ostao nepromijenjen. Radi se najčešće o keramičkim ulomcima posuđa datiranima u 15. i 16. st.
Istraživan je i središnji, odnosno istočni dio utvrde. Ovogodišnjim arheološkim istraživanjem definirana je starija faza utvrde, odnosno strukture iz 15. st. U sektorima O, S i T otkriven je polukružni zid koji je povezan sa zidovima datiranima u 15. st., a pronađenima u prošlim kampanjama te dva zida u sektoru N unutar kojeg se nalazi kanal. U istočnom dijelu utvrde preostaje istražiti i utvrditi mlađu fazu zidina utvrde iz 16. st. Tako bi se definirao tlocrt utvrde, no gotovo na cijeloj površini utvrde još uvijek ima neistraženih arheoloških slojeva, pa tako i u sektorima koji su istraživani ove godine, a buduće će kampanje pridonijeti još boljem poznavanju funkcioniranja utvrde u različitim fazama gradnje i života u njoj.
U istraženim arheološkim slojevima dokumentiranima ovogodišnjom kampanjom pronađen je brojan pokretni arheološki materijal (ulomci keramičkih posuda, keramičkih pećnjaka, ulomaka staklenih predmeta, metalnih te koštanih predmeta). Pokretni arheološki materijal vezan za utvrdu pripada razdoblju od 15. do 18. st. Osim keramičkog



Pogled na utvrdu Čanjevo nakon završenih arheoloških istraživanja 2014. godine

posuđa, pronađeno je nekoliko vojnih predmeta, kao što je samostrelna strelica, koplje i puščane kugle te jedna trgovačka plomba. Od koštanih predmeta izdvaja se koštana ukosnica te ulomak frulice. Između škrapa matične stijene, u središnjem dijelu utvrde te s istočne strane polukule iz 15. st. pronađeno je nekoliko manjih ulomaka prapovijesne keramike, što svjedoči o naseljenosti vrha brda Pećine u Čanjevu i u najstarijim vremenima.

Siniša Pamić

Summary

The archaeological excavations undertaken in 2014 were part of the 11th archaeological campaign at the site of the medieval fort Čanjevo. This year's campaign covered the greater part of the central and eastern parts of the fort and the space along the north tower. The excavations took place in sector M on the west side of the north tower K1 and the central, namely, eastern part of the fort in sectors N, O, S and T. Structures were found that date from the 15th century while the younger phase of the walls from the 16th century, in the east part of the fort remain to be explored. Most of the movable archaeological material was collected in sector M which dates from the 15th and 16th centuries while the finds from sector O date from the late 16th to the 18th centuries. Between the fissures on the bedrock a few shards of prehistoric pottery were found.

Redni broj: 104
Lokalitet: Varaždin – Brezje
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-6212
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U srpnju 2014. zaštitno je arheološki istražena k.č. 10312/6, k.o. Varaždin, koja se nalazi unutar zaštićenog područja kulturnog dobra Varaždin – Brezje. Cilj istraživanja bio je definiranje i uklanjanje svih kulturnih slojeva na preostalim neizgrađenim, odnosno zelenim površinama čestice. Voditeljica istraživanja bila je Maja Grgurić, dipl. arheo. iz tvrtke Vektra d.o.o., a njezina zamjenica Martina Matijaško, dipl. arheo. Strojni iskop zemlje i pomoćne radnike osigurala je tvrtka Rovokop d.o.o. iz Ludbrega. Radove je financirala tvrtka Održivi razvoj d.o.o.

Još 2010. godine Hrvatski restauratorski zavod arheološki je istražio krajnji zapadni rub čestice, prilikom čega su definirani kulturni slojevi iz bakrenog doba te ranog srednjeg vijeka. Godine 2011. arheološki je nadzirano polaganje strujnih kabela za TS MBO Brezje. Zelene površine na čestici 10312/6 nalaze se na trima odvojenim lokacijama, pa je tako i teren prije početka iskopavanja 2014. podijeljen na tri sektora. Sektor I nalazio se u sjeverozapadnom kutu čestice, Sektor II na jugoistočnom dijelu čestice, oko uređenog



Izbor keramičkih ulomaka lasinjske kulture



Izbor nalaza lasinjske kulture

parkirališta, dok se Sektor III odnosio na dio čestice izvan ograđenog kompleksa, na krajnjem sjeveroistoku. Nakon uvida u prijašnja izvješća o arheološkim istraživanjima, odnosno nadzorima na području Brezja, te uzimanja u obzir morfologije terena, pretpostavljeno je da će se kulturni slojevi pojaviti samo u Sektoru I, stoga su iskopavanja započeta upravo na tome mjestu. Najveći problem prilikom iskopa bio je nanos zemlje debljine od 1,50 do 2 m. Naime, tijekom nivelacije terena površina cijele čestice podignuta je kako pogon za mehaničko-biološku obradu otpada ne bi bio poplavljen tijekom obilnih kiša. Zbog toga je Sektor I kopan u dvama podsektorima, sjevernom S Ia i južnom S Ib, kako bi se lakše manipuliralo velikom količinom izbačene zemlje. Nakon strojnog uklanjanja sloja recentno nasute zemlje započelo je ručno iskopavanje te je ukupno definirano 19 stratigrafskih jedinica, od kojih je pet pripadalo jamskim ukopima. Vrlo teško jasno definiranje pojedinih stratigrafskih jedinica treba pripisati intenzivnoj obradi zemlje na ovom području.

Pokretni nalazi upućuju na to da je riječ o bakrenodobnim kulturnim ostacima, točnije lasinjskoj kulturi, koja se na tom području i očekivala. Keramičke nalaze čine ulomci rubova, dijelovi trbuha, dna i ručke. Karakterističnom lasinjskom nalazu pripada nekoliko fragmentiranih keramičkih žlica s tuljcem za nasad drška. Osim keramike, iznenađujuće velik udio pokretnih nalaza čine polirane kamene alatke. Ukupno 17 komada kamenih alatki, od kojih većina tipološki pripada sjekirama i batovima, pronađeno je na relativno maloj površini (otprilike 5x5 m), u istome sloju. Dvije alatke imaju rupu za nasad drška, a pronađen je i jedan kameni „čep", preostao nakon bušenja rupe u alatki. Ni jedna alatka nije sačuvana cijela, odnosno sve pokazuju tragove oštećivanja i lomova. Osim alatki, pronađena je i jedna kamena glačalica za poliranje sjekira te jezgra s tragovima odbijanja. Takav tip nalaza mogao bi upućivati na postojanje radionice u blizini ili na samome mjestu nalaza, no nedostatak jasnih granica između pojedinih stratigrafskih jedinica na tome mjestu otežava interpretaciju. Osim sjekira, u istom sloju pronađen je i velik broj keramičkih ulomaka.

Dimenzije iskopa u Sektoru I iznosile su 38x9 m, a iskop nije proširivan kako se ne bi oštetili vodovi u blizini (struja, voda). Najveća dubina iskopa iznosila je oko 1,80 m, no razlog tomu je već spomenuti recentan nanos zemlje.

Paralelno s ručnim iskopavanjem u Sektoru I, lokalitet je strojno iskopavan u sektorima II i III. Zbog sumnje u nepostojanje kulturnih slojeva u tim sektorima, započelo je strojno iskopavanje u obliku rovova. I na tom je mjestu najprije trebalo skinuti navezenu zemlju kako bi se došlo do prethodnog recentnog hodnog sloja. U Sektoru II iskopana su tri probna rova, pri čemu su se sva tri pokazala kulturno sterilnima. Jednaka je situacija i u Sektoru III, gdje je iskopan jedan probni rov, paralelno s cestom, također bez naznaka postojanja kulturnog sloja. U oba se sektora ispod sloja navožene zemlje nalazio stari humusni sloj, a ispod njega više geoloških slojeva zemlje pomiješane sa šljunkom, odnosno čistog šljunka na dnu.

Arheološko istraživanje popraćeno je fotografiranjem i snimanjem karakterističnih struktura GPS-om, a nacrtna dokumentacija napravljena je u Autodesk AutoCAD programskoj aplikaciji. Svi su nalazi oprani i signirani te predani u Gradski muzej Varaždin.

Literatura

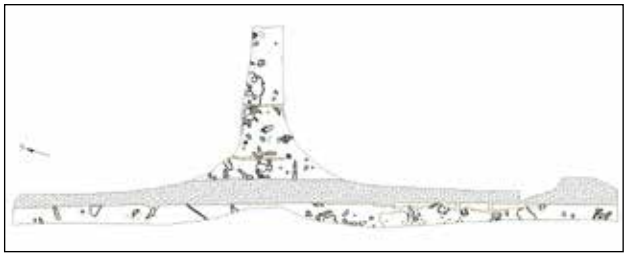
Bekić 2006 Luka Bekić, Brezje kod Varaždina, bakrenodobo, mlađeželježnodobno i ranosrednjovjekovno nalazište, u: Zaštitna arheologija u okolici Varaždina/Rescue archaeology in the Varaždin environs, Zagreb, 2006.
Bekić 2010 Luka Bekić, Brezje IV i V, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 191, 192.
Bekić, Čimin 2007a Luka Bekić, Robert Čimin, Varaždin – Brezje 1, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 134 – 136.
Bekić, Čimin 2007b Luka Bekić, Robert Čimin, Varaždin – Brezje 3, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 136, 137.
Bekić, Čimin 2008a Luka Bekić, Robert Čimin, Varaždin – Brezje 6, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 199 – 201.
Madiraca, Čimin 2008b Vinko Madiraca, Robert Čimin, Varaždin – Brezje 1, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 197, 198.
Madiraca, Čimin 2008c Vinko Madiraca, Robert Čimin, Varaždin – Brezje, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 198, 199.

Maja Grgurić

Summary

In July 2014 rescue archaeological excavations were undertaken on cadastre lot 10312/6, cadastre municipality

of Varaždin, which is located within the protected area of the cultural property Varaždin-Brezje. The already habitual finds of the Lasinya culture indicate that it was a suitable area for agriculture and stockbreeding. This year's explorations of three sectors resulted in the definition of cultural layers in only one of them (the north-west corner of the lot), while trial trenches dug in the remaining two established that they were sterile. Due to the very difficult differentiation of the individual layers only 5 pit cuts were established while others, if they exist at all, were no longer visible. The impossibility of clearly defining the layers should be attributed to intensive agricultural activities in this area. The movable finds discovered during the explorations mostly consisted of fragments of coarse daily dishware of lower quality with stone admixtures. A few finer fragments stand out as well as fragments with typical Lasinya decorations. A large number of damaged stone tools which could indicate that a workshop once existed there were the most interesting finds. A few ceramic spoons with handle setting cylinders represent a typical Lasinya find and thereby confirm the interpretation of the site. It seems that the excavations in Sector I penetrated into the very eastern edge of the Bronze Age settlement.



Distribucija nepokretnih nalaza



Karakteristični keramički ulomci (foto: N. Lete)

Redni broj: 105
Lokalitet: Varaždin – Brezje
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-6212
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U lipnju i srpnju 2014. tvrtka Geoarheo d.o.o. zaštitno je arheološki istražila lokalitet Varaždin – Brezje. Naime, od 20. do 29. svibnja 2014., arheološkim nadzorom tijekom gradnje servisne ceste zapadno od istočne zaobilaznice grada Varaždina (između poslovnih zgrada tvrtki Solvis i Calzedonia) utvrđeno je postojanje kulturnog naseobinskog sloja iz kojeg je prikupljena veća količina pokretnog arheološkog materijala (keramika, litičke alatke, komadi lijepa) te su evidentirani naseobinski elementi prapovijesnog naselja. U dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom lokalitet je zaštitno arheološki istražen u lipnju i srpnju 2014., prilikom čega je obuhvaćena površina od približno 1100 m^2, a zahvaćene su k.č. 10243, 10241, 10240/1/2, 10238/2, 10237/1/2/3/4 i 10318/9, k.o. Varaždin. Voditeljica arheoloških istraživanja bila je Vesna Žarak, dipl. arheo.

Arheološko nalazište Brezje nalazi se s obiju strana ceste Varaždin – Turčin, odnosno na južnom prilazu gradu Varaždinu. Nalazište je stručnoj javnosti poznato već više od pedeset godina, ali nikad nije bilo sustavno istraživano. Pronađeni nalazi svjedoče o naseljavanju u bakrenom dobu, mlađem željeznom dobu te ranom i razvijenom srednjem vijeku. Navedeno je u Registru arheoloških nalazišta sjeverozapadne Hrvatske (Registar 1997: br. 422), a od 2005. nalazi se u Registru kulturnih dobara RH. To je blago povišen položaj sjeverno od toka rijeke Plitvice koja je, sudeći prema topografskim karakteristikama, nekada tekla sjevernije, uz arheološki lokalitet. Brojnošću nalaza izdvajaju se položaji na sjevernim obalama nekadašnjeg korita rijeke, koji se uzdižu iznad okolnog terena od jednog do tri metra. Riječ je o neplavljenom položaju koji je bio pogodan za naseljavanje u različitim razdobljima te su naseobinski objekti okupljeni na blago uzvišenim položajima vjerojatno na nekadašnjim sprudovima. Zasada je poznato šest takvih položaja.
Tijekom ovih istraživanja dokumentirana su i iskopana dva sloja te 146 ukopa različitih dimenzija, oblika i funkcija. Naselje se sastoji od nekoliko velikih jama i većeg broja manjih jama, koje su većinom koncentrirane u grupama. Većina tih objekata s drugim je jamama i objektima bila povezana u složenije sklopove. U njima je pronađena velika količina keramičkog materijala na osnovi kojeg je naselje datirano. Istraženi su i mnogobrojni jamski objekti srednjih dimenzija koje karakterizira različitost oblika (u tlocrtu su kružne, ovalne, bubrežaste, osmičaste, eliptične, izdužene, nepravilne osnove). Neke su najvjerojatnije bile u funkciji radionica. Kao dio naseobinske arhitekture izdvajaju se i ostaci manjih jama kružnog ili ovalnog tlocrta, a najvjerojatnije je riječ o ukopima za stupove. Posebnu kategoriju čine i ukopi kanala. S obzirom na malobrojnost istraženih objekata, nije moguće definirati tip naselja, dok se po rasporedu objekata može samo pretpostaviti da je istražen rubni dio naselja lasinjske kulture.
Na nalazištu apsolutno dominiraju izrazito fragmentirani keramički nalazi ulomaka keramičkih posuda eneolitičke lasinjske kulture. Faktura posuda varijabilne je kvalitete, što ovisi o količini i tipu primjesa (veće količine drobljenog vapnenaca ili pijeska) i kvaliteti pečenja. Ulomci od dobro pročišćene gline u pravilu su redukcijski pečeni te su sive,



Zračna snimka lokaliteta (foto: G. Skelac)

sivo crne i (jako rijetko) crne boje. Međutim, velik je udio fragmenata oker i crvenociglaste boje, što indicira postojanje oksidacijskog pečenja. Ulomci finog posuđa imaju jako tanku prevlaku ili ona najčešće potpuno izostaje. Među ulomcima keramičkih posuda dominira grubo posuđe debelih stijenki. Pronađeno je više ulomaka koji pripadaju zdjelama ili loncima ravnog vrata. Uočeni su bikonični profili, ulomci konveksno profiliranog vrata, ulomci zadebljanih dna posuda te fragmenti ravnih oboda, a izdvojene su i jednostruke te zaobljene ručke. Od dekorativnih, plastičnih motiva uočene su jezičaste protome, vodoravno plastično rebro te jedna bradavičasta aplikacija. Dekorativni elementi izvedeni urezivanjem organizirani su u snopove paralelnih linija, odnosno ravnih i kosih, kao i vodoravno urezanih linija te motiv prepleta. Također, registrirani su i fragmenti s ukrasom izvedenim povezivanjem urezivanja i ubadanja u vidu bordurnog uzorka. Na nekoliko je fragmenata uočen i motiv „bodljikave žice".

Na osnovi karakteristika keramičkih nalaza ustanovljeno je kako istraženi objekti s nalazišta pripadaju srednjoj ili klasičnoj fazi lasinjske kulture, i to vjerojatno prijelazu ranoklasične na razvijenu klasičnu fazu IIA/IIB, ili razvijenoj klasičnoj fazi (IIB). Navedeno je temeljeno na pojavi motiva „bodljikave žice", koji se prvi put javlja upravo tijekom razvijene klasične faze, međutim još je uvijek prisutno ukrašavanje noktom ili vrhom prsta na gubom posuđu, a uočen je i izostanak šuplje, trbušaste noge zdjela, koje prevladavaju u razvijenoj klasičnoj fazi.

Osim keramičkih nalaza, pronađeno je i nekoliko litičkih nalaza. Uglavnom je riječ o sitnim odbojcima te nekoliko jezgara. Nalazi su kamenih glačanih alatki malobrojni, a izdvajaju se nalazi nekoliko glačanih sjekira te kamenih dlijeta.

Literatura

Bekić 2009 L. Bekić, „Ranosrednjovjekovno naselje Varaždin-Brezje, Summary: Early middle age settlements at Varaždin – Brezje", u: (ur. Ž. Tomičić, A. Uglešić) Zbornik o Luji Marunu Šibenik – Zadar – Zagreb, 2009: 205 – 219.
Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, „Lasinjska kultura", u: (ur. A. Benac) Praistorija jugoslavenskih zemalja, III, Eneolitsko doba, Sarajevo, 1979: 137 – 181.
Dimitrijević, Težak-Gregl, Majnarić-Pandžić 1998 S. Dimitrijević, T. Težak-Gregl, N. Majnarić-Pandžić, Prapovijest, Zagreb, 1988.

Jelena Lapić
Vesna Žarak

Summary

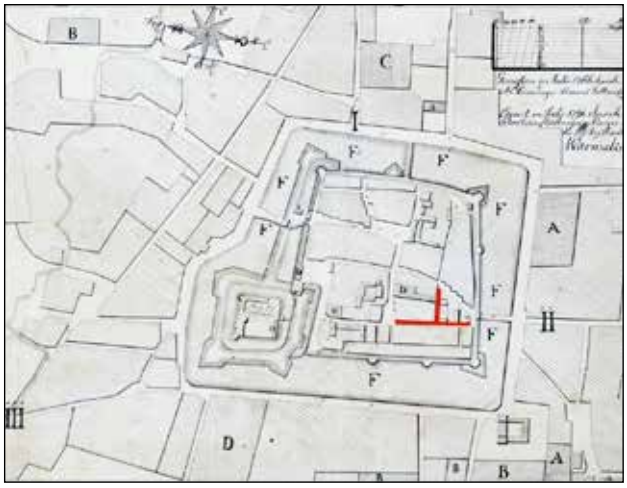
In the course of June and July 2014 rescue archaeological excavations were undertaken at the site Varaždin-Brezje. The archaeological site of Brezje is located on both sides of the road Varaždin – Turčin, at the south entrance to the

City of Varaždin. Experts have been aware of the site for more than fifty years but it has never been systematically explored.
In the course of these explorations two layers were documented and excavated and 146 cuts dug out of various dimensions, forms and functions, which formed more complex features. A large quantity of pottery evidence was discovered on the basis of which the settlement was dated. On the basis of the results of the processed movable finds it was established that the settlement belonged to the Lasinya culture.

Redni broj: 106
Lokalitet: Varaždin – Ulica Janka Draškovića i Školska ulica
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-5471 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 1. travnja do 8. svibnja 2014., na temelju sporazuma o arheološkom istraživanju i nadzoru (sklopljenog između Grada Varaždina i Gradskog muzeja Varaždin) arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom rekonstrukcije Draškovićeve i Školske ulice u Varaždinu. Obje ulice nalaze se u zaštićenoj gradskoj jezgri i dio su stare urbane zone. Radove su nadzirali Marina Šimek, mag. arheo., Neven Sudec, viši preparator i Stjepan Levačić, mag. arheo., na stručnom osposobljavanju u GMV-u. Investitor radova bio je Grad Varaždin, a izvođač TD Colas Hrvatska d.d., s podizvođačem TD vodogradnja d.d. Varaždin.

U navedenom je razdoblju u objema ulicama nadzirano iskopavanje terena (kanalizacija, voda, plin, telekomunikacije, oborinske vode, struja). Trase nekih iskopa pratile su one prokopane prije dvadeset ili više godina. Naime, u iskopima za polaganje kanalizacijskih cijevi, a upravo su ti iskopi dosezali relativnu dubinu i do 220 cm, stratigrafija je bila poremećena. Dijelovi kulturnog sloja miješali su se sa slojem šljunka nasipanog prilikom prijašnjih radova. Iako su stratigrafski odnosi u iskopu za kanalizaciju i u Draškovićevoj i u Školskoj ulici bili potpuno poremećeni, ipak je prikupljeno više zanimljivih pokretnih nalaza. To se prije svega odnosi na fragmente ocakljenih pećnjaka iz ranog novog vijeka, odnosno 16. i 17. st., nekoliko drugih ulomaka jednostavnih zdjelastih, ali i glaziranih pećnjaka, dvije široke papučaste potkove kakve su česte u 16. i 17. st. te fragment potkove za čizmu.
Praćenjem iskopavanja zemlje za polaganje vodovodnih cijevi u Školskoj ulici, uz njenu sjevernu stranu, prikupljen je veći broj sitnih nalaza, a svi oni potječu iz intaktnog kulturnog sloja. Naime, sjeverni rub ulice do sada nije iskopavan za potrebe infrastrukture, pa su slojevi ispod nekadašnjeg asfalta i njegove podloge neporemećeni. U iskopu širine svega 30-40 cm i relativne dubine do 130 cm zabilježene su četiri stratigrafske jedinice.
Iz s.j. 03 (kulturni sloj, debeo cca 100 cm, boja: 5Y 2,5/2 *black*) prikupljena su dva dna manjih staklenih dvokonusnih



Položaj današnje Draškovićeve i Školske ulice na planu Varaždina L. A. Kneidingera iz 1766. (GMV-KPO 196)

boca od prozirnog stakla, identična prijašnjim nalazima iz gradske jezgre. To kvalitetno staklo datira se u kraj 15. i u 16. st. Zanimljiv je i fragment keramičkog oslikanog vrča oker boje, sa smeđe-crvenom dekoracijom. Taj oblik stolne keramike čest je u gotičkom razdoblju, pa se i nalaz iz Školske ulice može datirati u 15. st. Ispred kuće br. 4 u Školskoj ulici pronađen je zanimljiv uteg. Riječ je o staroj mjeri u obliku zdjelica od mjedi različitih veličina, a time i različitih težina, koje su se stavljale jedna u drugu. Ta mjera, poznata kao lot, upotrebljavala se uglavnom na germanskom području od 16. do kraja 19. st. Stratigrafija u Draškovićevoj ulici u iskopu za vodovodne cijevi (potez od križanja s Ulice A. Opolski u smjeru sjevera) identična je onoj iz Školske ulice, jedino su zabilježena odstupanja u debljini pojedinih slojeva. U spomenutom iskopu koji se protezao uz istočni rub ulice zabilježen je nalaz arhitektonskih struktura koje se povezuju sa župnom crkvom sv. Nikole. Naime, ispred ulaza u crkvu u iskopu su otkriveni zidani ostaci iz starije faze objekta: s.j. 05 – ostaci zida građenog od većih komada djelomice obrađenog kamena, vezani žućkastom žbukom. U iskopu je zid vidljiv u dužini od 620 cm. Smjer pružanja je SZ-JI, vidljiv je lom zida, a od točke loma čini se da se zid pruža prema jugozapadnom uglu crkve. Sjeverna mu linija naglo nestaje na mjestu starog plinskog voda kojim je uništen. Gornja razina zida (s.j. 05) nalazi se oko 65 cm ispod razine asfalta, a od današnjeg ulaza u crkvu do zapadnog ruba s.j. 05 udaljenost je oko 330 cm.
S.j. 05A je struktura koja se nalazi ispod zida s.j. 05, ali ne u cijeloj njegovoj dužini. Unatoč vrlo uskom iskopu, izmjerena je debljina donje strukture s.j. 05A, a ona iznosi 30 – 32 cm. Struktura na kojoj se nalazi zid (u iskopu samo djelomice vidljiv), glatke je površine, fino zaglađena, pa se zaključuje da se radi o podnici. Točan odnos zida s.j. 05 i podnice s.j. 05A ne može se odrediti jer obje strukture izlaze izvan građevinskog iskopa. Pretpostavlja se da podnica i na njoj sagrađen zid pripadaju jednoj od starijih faza crkve. Samo na temelju otkrivenih ostataka arhitekture ne može se zaključiti iz kojeg bi razdoblja oni bili i ne može im se prepoznati tlocrtna cjelina. Zbog male udaljenosti od današnjeg ulaza u crkvu, upitno je jesu li

to možda arhitektonski dijelovi groblja koje se ondje nalazilo (Ilijanić 1999: 255). Bez obzira na to što su podaci za sada nepotpuni, taj će nalaz možda barem djelomično pomoći povijesno-arhitektonskom rasvjetljavanju razvoja crkve, i to već prilikom sljedećih planiranih radova oko objekta.

Prikupljeni arheološki predmeti pripadaju vremenu od 15. do 19. st. Manji broj potječe iz slojeva uništenih prijašnjim građevinskim radovima, a ostatak je pronađen u s.j. 03, u kulturnom sloju koji pokriva duže razdoblje. Sloj se pruža dužinom cijele Školske ulice i vjerojatno su na njemu podignute postojeće kuće.

Ulica J. Draškovića koristi se trasom jedne od najstarijih ulica u Varaždinu – *platea regalis*. Možda je u funkciji već tijekom 12. – 13. st. kao prometnica uz župnu crkvu kojoj će početi također biti iz istog vremena (Ilijanić, Kapustić 1999: 58, 59; Altić Slukan 2009: 56). Na tu pretpostavku navode arhivski podaci, ali i spoliji s karakteristikama romanike ugrađeni u temelje crkve. Na njih je još 70-ih godina prošlog stoljeća upozorio konzervator Ž. Filipec (Lentić Kugli 1977: 17). Iako se sve dosadašnje rasprave o starosti crkve sv. Nikole kreću u smjeru njezina srednjovjekovnog, romaničkog podrijetla nakon kojega je crkva u 15. st. doživjela gotičku, pa u 18. st i baroknu gradnju, o odnosima prethodnih i današnjeg tlocrtnog izgleda za sada se ne može ništa reći. Poznato je da se oko crkve sv. Nikole (*ecclesia Scti Nicolai*) nalazilo groblje, a ono se spominje u 15. st. Građani se na tome mjestu pokapaju sve do 1773., kada je oformljeno novo groblje, u rjeđim slučajevima uz crkvu sv. Nikole pokapa se sve do polovice 19. st.

Sjeverno od župne crkve, u njezinoj neposrednoj blizini nalazi se današnja Školska ulica. Neki od povjesničara smatraju da je to kasnosrednjovjekovna ulica s mesnicama *platea Mesniczky – Mesarska ulica,* no mišljenja o tome ipak su različita (Wissert 1935: 47; Filić 1968). Sigurno je da se barem u jednoj od zgrada u današnjoj Školskoj ulici odvijala mesarska djelatnost. U toj se ulici poslije nalazila i kuća mesarskog ceha, što se navodi u dokumentima iz 18. st. Iako povijest današnje Školske



Dio otkrivene arhitekture ispred ulaza u župnu crkvu sv. Nikole (foto: M. Šimek)



Izbor nalaza; lijevo je uteg od mjedi – lot (foto: M. Šimek)

ulice za sada nije u potpunosti riješena, evidentno je sljedeće: ili je to bila ulica s mesnicama (pa je i po njima dobila nekadašnje ime) ili se u jednu od zgrada u ulici u jednom trenutku doselio neki mesar. Bez obzira na te mogućnosti, arheološkim nadzorom zabilježena je velika količina životinjskih kostiju, čeljusti sa zubima te rogova goveda ispred zgrade br. 2. Toliki broj životinjskih ostataka ne može se nataložiti kao otpad nastao prehranom prosječne obitelji, već u svakom slučaju potvrđuje da se u toj ulici nalazila barem jedna mesnica, odnosno da se ondje odvijala mesarska djelatnost.

Tijekom praćenja radova vodio se terenski dnevnik i fotodokumentacija. Arhitektonske strukture u Draškovićevoj ulici geodetski su snimljene, a za mjerenja na terenu te obradu podataka bili su zaduženi geodeti Varkoma d.d. Nakon dokumentiranja podnica i zid zaštićeni su geotekstilom na koji je nasut sloj pijeska te su bez ikakvih oštećenja arhitekture postavljene vodovodne cijevi.

Svi prikupljeni nalazi očišćeni su i signirani te su određeni predmeti za inventarizaciju. Iz s.j. 05A zbog eventualne su analize uzeti uzorci kamena i žbuke. Dokumentacija i nalazi pohranjeni su u Gradskom muzeju Varaždin.

Literatura

Filić 1968 Krešimir Filić, Varaždinski mesarski ceh, Kulturno-prosvjetno vijeće općine Varaždin, Varaždin, 1968.

Ilijanić 1999 Mira Ilijanić, Groblje u Varaždinu, Urbanizam, graditeljstvo, kultura, Zbornik radova, Grad Varaždin i Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 1999: 255 – 258.

Ilijanić, **Kapustić 1999** Mira Ilijanić, Slavko Kapustić, Prilog istraživanju stanovništva i urbanog razvoja Varaždina do zaključno 16. stoljeća, Urbanizam, graditeljstvo, kultura, Zbornik radova, Grad Varaždin i Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 1999: 55 – 108.

Lentić Kugli 1977 Ivy Lentić Kugli, Varaždin – Povijesna urbana cjelina grada, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, knjiga XXIV, Zagreb, 1977: 17, 22, 23.

Slukan Altić 2009 Mirela Slukan Altić, Povijesni atlas gradova, V. svezak, Varaždin, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Državni arhiv Varaždin, Zagreb, 2009: 56.

Wissert 1935 Adolf Wissert, Bilješke o nekim varaždinskim kućama, Spomenica Varaždinskog muzeja 1925-1935, Varaždin, 1935: 29 – 55.

Marina Šimek

Summary

In spring of 2014 works on the reconstruction of two streets in the protected city centre of Varaždin began with archaeological supervision provided over the earthworks. The works were undertaken for the purpose of setting new infrastructure and developing the walking surfaces of Janko Drašković Street and the nearby Školska Street. Both streets are located in the oldest part of the city, by the parish church of St Nikola (*ecclesioa Scti Nicolai)*. Janko Dašković Street stretches along the route of one of the oldest streets in Varaždin – *platea regalis.* It had perhaps been in use as early as the 12th-13th centuries as a road along the parish church which was also built at that time. This assumption is based on archival facts but also on the spolia with Romanesque characteristics built into the foundations of the church. In the 15th century the church went through a Gothic, and in the 18th century Baroque transformation. It is known that there was a cemetery around the church of St Nikola as mention is made of it in the 15th century. The cemetery was functional up to 1773. The central parts of both streets were dug up more than twenty years ago so the layers have been disturbed. From the moved layer a few shards of various tiles from the 16th and 17th centuries were collected as well as two horseshoes that were in use in the 16th and 17th centuries. In a cut only 40 or so centimetres wide a segment of a building structure in the length of 620 cm was found in front of the present day entrance to the church of St. Nikola. It was actually a wall made of partly dressed stone bound by yellowish plaster, preserved in the height of 40 to 50 cm. The wall only party sits on a visible stone flooring about thirty cm high. For the time being no definite conclusion can be made on this structure. Considering the immediate vicinity of the church it could represent the remains of some older phase of a feature or structure linked to the former cemetery.
In Školska Street, only the cultural layer up to 100 cm thick in its northern section was preserved. Tile shards, parts of glass bottles, fragments of kitchen and table pottery ware, as well as an interesting weight in the form of a brass vessel originate from that layer. Such weights of various sizes and thereby various weights were known under the name of lot. A considerable quantity of animal bones and cattle horns were recorded in front of house no. 2, confirming the assumptions of historians that butcheries were once located in the street and that it was the location of the medieval *platea Mesniczky* – Butcher Street.

Redni broj: 107
Lokalitet: Varaždin – Ulica Jurja Habdelića 6
Naselje: Varaždin
Grad/općina: Varaždin
Pravni status: Z-5471 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 4. do 20. prosinca 2014. Gradski muzej Varaždin arheološki je nadzirao iskopavanja prilikom rekonstrukcije i dogradnje hotela Park, na k.č. 1814, k.o. Varaždin, unutar



Gradilište novog hotela; lijevo je zgrada Zakmardijeva sjemeništa, u drugom je planu isusovački (pavlinski) kompleks (foto: M. Šimek)

zaštićene kulturno-povijesne cjeline u Ulici Jurja Habdelića 6. Na istome se mjestu sve do ovih radova nalazila zgrada restorana Graničar. Investitor je bio Gastrocom d.o.o. iz Varaždina. Za nadzor radova bili su zaduženi Marina Šimek, muzejska savjetnica i Neven Sudec, viši preparator.

Današnja Habdelićeva ulica, situirana uz nekadašnji južni obrambeni sklop povijesne gradske jezgre, formirana je već tijekom 17. st. Začetak njezina razvoja obilježila je gradnja Zakmardijeva sjemeništa u jugozapadnom dijelu ulice (danas kućni broj 4) te monumentalnog isusovačkog kompleksa na sjevernom prostoru. Iako urbanizirana, osobito tijekom 18. st., tu su ulicu karakterizirali slobodni neizgrađeni prostori, uklopljeni između relativno malobrojnih objekata. Obradive parcele, prije svega one južno od zgrada, pružale su se sve do južnoga gradskog zida iza kojega se nalazilo grabište.
Iskopavanje je nadzirano do dubine od cca 4 m, odnosno do sterilnog sloja šljunka, koji je stara dravska naplavina (apsolutna visina 169,89 m). Na gradilištu su stalno radila dva bagera i 3-4 kamiona za odvoz iskopane zemlje, tako da su se poslovi odvijali kontinuirano i vrlo brzo. Zbog takve organizacije građevinskih radova bilo je otežano praćenje situacije na gradilištu i prikupljanje arheološkog materijala. Ipak, tijekom nadzora prikupljena su 143 nalaza. Radi se o ocakljenoj i neocakljenoj kućnoj keramici različitih oblika, nekoliko pećnjaka, nekoliko ulomaka fine keramike – majolike, predmetima od stakla i kamenim krovnim pločama. Sav materijal pripada novome vijeku. Pojedini predmeti datirani su u 16. st., a oni najmlađi pripadaju kraju 19. ili poč. 20. st. Od objekata je u zapadnom profilu iskopa registrirana jedna otpadna jama u kojoj je bilo fragmentirane kućne keramike, građevinskog otpada i nalaza od stakla. Među staklom ističe se cijela, dobro očuvana boca s okomitim plastičnim natpisom LEVICO, što je ime lječilišnog mjesta (Löweneck) u pokrajini Alto Adige/Južni Tirol. Te su terme poznate po ljekovitoj vodi, koja se i danas prodaje isključivo u staklenim bocama. Nalaz potječe vjerojatno iz kraja 19. st., jer se već nakon prve četvrtine 20. st. umjesto natpisa dobivenih puhanjem stakla u kalupe upotrebljavaju papirnate etikete. Istom bi vremenu pripadao ulomak boce od vrlo debelog prozirnog svjetlozelenog stakla. Radi se o boci za soda-vodu. Takve boce upotrebljavale su se krajem 19. i početkom 20. st. Nekoliko apotekarskih bočica

iz prozirnog bezbojnog stakla na dnu ima brojčane oznake koje se odnose na zapremninu. Bočice s takvim oznakama treba datirati iza 1876., odnosno nakon službenog uvođenja decimalnog sustava.

Uz južni rub iskopa, u njegovu zapadnom dijelu evidentiran je manji kameni bunar promjera 100 cm, koji je ostao neistražen zbog podzemne vode koja je počela prodirati u iskop, a koji se upotrebljavao u vrijeme kada je u funkciji bila zgrada br. 6 sagrađena u 18. st., prethodnica restorana Graničar. Najveća koncentracija materijala zabilježena je u zapadnom dijelu građevinskog iskopa te u njegovu južnom dijelu. Radi se o raznolikim fragmentiranim predmetima uglavnom kućne namjene, a oni su zbog loma i oštećenosti s ostalim otpadom bačeni iza kuće br. 6, možda na neobrađenu površinu u blizini južnoga gradskog zida.

Zanimljiv sloj zabilježen je u južnom dijelu građevinskog iskopa. Na oko 50 cm od površine tla dobro se isticao desetak metara dug te do 30 cm debeo sloj kamenih krovnih ploča, a neposredno ispod njega sloj građevinskog otpada. Dužina i debljina sloja te njegov sastav od isključivo krovnih pločica, a bez ikakvih drugih sastojaka, govori da je na to mjesto u jednom mahu odbačena velika količina krovnog pokrova. Vjerojatno se to dogodilo prilikom građevinskih radova ne nekom obližnjem objektu, kada su stare kamene pločice zamijenjene novim krovnim materijalom – crijepom. Pločice su izrađene od *šejla*, odnosno od glinenog škriljevca, kamena vrlo prikladnog za kalanje i izradu upravo takva građevinskog materijala. Bile su fragmentirane, ali se prema pregledanim primjercima zaključuje da su bile raznih veličina zbog lakšeg slaganja na pojedinim dijelovima krova. Na pločicama se nalaze rupice za provlačenje žice zbog učvršćivanja na krovnu konstrukciju. Najzanimljiviji nalazi – kamene krovne pločice ne mogu se sa sigurnošću datirati jer se njihov oblik i način obrade ne mijenjaju. Ako pločice potječu s nekog od objekata u neposrednoj blizini, onda bi to mogao biti isusovački samostan. Naime, krajem 17. st., odnosno 1691. dovršen je novi isusovački samostan – prva zgrada u gradu s krovom pokrivenim kamenim pločicama umjesto šindrom. Pločice je nabavljao, obrađivao, dovozio u grad i polagao na krov Matija Kamenigg iz Štajerske. S obzirom



Dio staklenih nalaza iz otpadne jame (foto: M. Šimek)



Krovne pločice od škriljevca (foto: M. Šimek)

na to da na Pohorju ima ležišta *šejla*, možda je Kamenigg odande nabavljao materijal. Nažalost, nije poznato kada su pločice skinute i zamijenjene crijepom. To se moglo dogoditi nakon velikog požara 1776., kada je stradao i isusovački, odnosno pavlinski kompleks, pa je i na tim objektima bila nužna obnova. Ako se te pretpostavke mogu povezati s povijesnim podacima, onda bi krov samostana bio pokriven kamenim pločama od cca 1691. do cca 1776. godine.

Današnja Habdelićeva ulica formirana je kao dio insule unutar gradskog zida već u 17. st., a njezina urbanizacija započinje gradnjom kuće br. 4 – Zakmardijeva sjemeništa. Podigli su ga 1672. varaždinski isusovci uz pomoć Ivana Zakmardija. Južno od sjemeništa u smjeru zapad-istok pružao se gradski zid, a izvan njega jarak s vodom.

Na mjestu gradnje novog hotela Park u 18. st. podignuta je kuća br. 6, odmaknuta od Zakmardijeva sjemeništa prema istoku. Vlasnik novog objekta bio je barun Mallenich. Međutim, zanimljivo je da je do kuće Mallenicha prema istoku sagrađena još jedna (kuća br. 8), a vlasnik je bio krznar Czerovich. Pretpostavlja se da je ta zgrada možda bila drvena jer joj nisu ostali sačuvani nikakvi tragovi. Srušena je krajem 19. st.

Početkom 19. st., odnosno 1815. započinje rušenje južnoga gradskog zida, zatrpavanje i niveliranje širokoga grabišta te uređenje šetališta na oslobođenom prostoru.

Kuća br. 6 temeljito se preuređuje u drugoj pol. 19. st. i sada nosi karakteristike novog vremena. Isti je objekt 1963. ponovo doživio temeljitu adaptaciju unutrašnjosti jer postaje restoran. Istodobno je preuređeno južno pročelje i sagrađena je terasa. Dakle, Habdelićeva ulica sa svojom rijetkom gradnjom, kakva je ostvarena još tijekom 18. st. (osim kuća na oba zapadna ugla), zadržala je jednake karakteristike sve do danas. Iz trase ulice s relativno mnogo slobodnih prostora između spomenutih objekata nestala je jedino kuća br. 8.

Prostori južno od kuća, sve do linije gradskog zida, bili su vrtovi, zavrtnice i vjerojatno mjesta za odbacivanje otpada. S takvim su otpadom u zemlju dospjeli i predmeti prikupljeni tijekom nadzora.
Habdelićeva ulica tijekom prošlosti mijenjala je svoje ime, a zvala se *Platea seminarii*, Sjemenišna ulica, Lončarićeva ulica i konačno Habdelićeva ulica. Terenska dokumentacija i arheološki nalazi pohranjeni su u Arheološkom odjelu Gradskog muzeja Varaždin.

Literatura

Ilijanić 1967 Mira Ilijanić, Prilozi historiji Varaždina, Narodno sveučilište „Braća Ribar" i Ogranak Matice hrvatske, Varaždin, 1967: 18 – 22.
Jurišić 2007 Martina Jurišić, Stakleni nalazi sa varaždinskog Staroga grada, stručni rad za polaganje kustoskog ispita, Arhiva AO GMV, Varaždin, 2007.
Lentić Kugli 1977 Ivy Lentić Kugli, Varaždin – Povijesna urbana cjelina grada, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1977.
Lentić Kugli 2001 Ivy Lentić Kugli, Zgrade varaždinske povijesne jezgre, Zagreb, 2001.
Matijaško 2014 Martina Matijaško, O gradu priča palača, palača Herczer – Varaždin, Gradski muzej Varaždin, katalog izložbe, Varaždin, 2014: kat. 41, 44, 45, 107.
Šimek 2008 Marina Šimek, Arheologija bedema i opkopa, u: M. Klemm, M. Šimek, S. Težak, Iz srednjega u novi vijek – varaždinski Stari grad i projekt Bastion, Gradski muzej Varaždin, katalog izložbe, Varaždin, 2008: kat. 63, 65, 66.

Marina Šimek

Summary

In December 2014 initial construction works linked to the reconstruction and extension of Hotel Park were undertaken in the historical centre of Varaždin and so archaeological supervision was prescribed. Present day Habdelić Street was formed as part of the insula within the city walls as early as the 17th century and its urbanization began with the construction of house no. 4 – the Zakmardi Seminary. The street, oriented in the east-west direction was located in the immediate vicinity of the city walls. A pit filled with water was located outside the city walls. In the early 19th century the demolition of the south city wall began and the filling and levelling of the large pit. The newly freed space was used for constructing a promenade which remained a green city zone to this day.
A house existed in the space of the construction of the new hotel as early as the 18th century. It was completely reconstructed in the mid 19th century. The street is characterized by its sparse development with numerous free spaces between the structures. The areas south of the houses, all the way to the line of the city walls, were used as gardens, yards and places for depositing various types of waste. In this waste mixed with earth various items were collected during the supervision. The most numerous among them were house pottery shards: unglazed, glazed, decorated parts of vessels, various types of tile fragments. The pottery finds, including three majolica fragments can be dated to the period from the late 16th to the end of the 19th centuries. Small glass apothecary bottles were used in the 19th and early 20th centuries. A large quantity of stone roof tiles found is among the more interesting finds. They most probably belonged to the nearby Jesuit monastery. It construction was completed in 1691 and it was the first structure in the city with a roof covering of stone tiles instead of the usual wooden ones. It is not known when the tiles were taken off and replaced by roofing tiles. It could have been after the big fire in 1776 when the Jesuit, namely, Pauline complex was destroyed, making the reconstruction of the structures a necessity. In that case the layer of discarded tiles would date from in the last quarter of the 18th century.

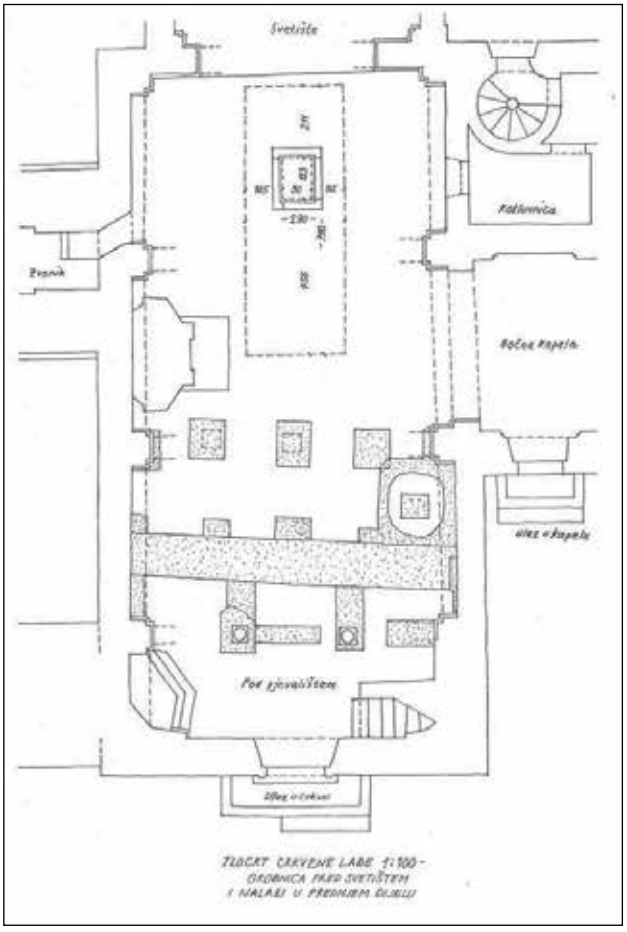
Redni broj: 108
Lokalitet: Varaždinske Toplice – crkva sv. Martina biskupa
Naselje: Varaždinske Toplice
Grad/općina: Varaždinske Toplice
Pravni status: Z-905
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U travnju 2014. arheološki su nadzirani građevinski i konzervatorsko-restauratorski radovi prilikom uređenja unutrašnjosti crkve sv. Martina biskupa u Varaždinskim Toplicama, na položaju glavnog crkvenog broda. Voditeljica nadzora bila je Spomenka Vlahović, dipl. arheo., iz Zavičajnog muzeja Varaždinske Toplice.

Kao i tijekom prethodnog nadzora 2013., radovi su se odnosili na demontažu starog kamenog opločenja crkvenog poda do trijumfalnog luka. Prvi pod od keramičkih pločica, smeđe-plave boje iz Bedekovčine i nasipani sloj koji se sastojao od sitnog pijeska, šute i mjestimično zemlje, bili su uklonjeni. Tom su se prilikom u lijevom i desnom dijelu glavnog crkvenog broda nakon čišćenja pokazale zatečene starije građevinske strukture na kojima su nekada stajali rubni (kutni) oltari. Lijevo pozicionirana podna struktura sastojala se od veće kamene ploče povezane punom opekom, dok je desna bila sastavljena od dviju većih kamenih ploča s rubnom profilacijom. U središtu površine sadržavala je manji utor dimenzija 7,5x6,5 cm, u kojem se najvjerojatnije nekada (u tom dijelu oltara) nalazio komadić posvećenog predmeta u vidu moći sveca. Nakon čišćenja arhitektonskih podloga u glavnom brodu crkve utvrđeno je da se radi o starijim djelomično sačuvanim podestima za bočne oltare, koji su bili simetrično postavljeni u području glavnog broda crkve.
Prilikom radova u središtu broda na području ispred trijumfalnog luka otkrivena je oštećena pravokutna kamena ploča s četirima pravilnim otvorima, u sklopu kojih su se nalazili kovani željezni klinovi. Radovima je potvrđeno da ploča zatvara ulaz u treću otkrivenu kriptu u području te crkve. Kamena ploča podignuta je 23. travnja 2014. godine. Nakon otvaranja ulaza u kriptu moglo se konstatirati da i ta kripta, kao i ona otvorena 2013. u bočnoj kapelici Žalosne Majke Božje, također nema stuba, već da je ulaz moguć s pomoću ljestvi. Prostor unutrašnjosti kripte zauzimao je položaj I-Z.

Građena je od kamena i djelomično punom opekom te natkrivena bačvastim svodom od opeka. Pod kripte je zemljani, s dosta tragova korodiranih čavala i sitnih fragmenata ljudskih kostiju. Unutrašnjost kripte visoka je 2 m, s jugozapadne strane pregrađena je punom opekom u zasebnu grobnu cjelinu, u sklopu koje su pokopani pokojnici. S prednje strane te cjeline otkrivene su i dvije betonske ploče s imenima pokojnika. Na gornjoj ploči dimenzija 43x33 cm upisan je tekst: „Ovdje počiva u miru Božjem Barbara J…1867." Na drugoj, donjoj ploči nalazi se tekst: „Mato Ši… men 1865". Tekst nije u potpunosti čitljiv, pa nisu poznata prezimena žene i muškarca pokopanih u toj grobnoj cjelini.

Tik do te, zasebno formirane grobne cjeline, na zemljanom podu zatečena je grupa fragmenata drvenih ljesova položenih u smjeru I-Z. Glave pokojnika orijentirane su prema ulazu u kriptu, tj. prema položaju glavnog svetišta crkve. Na ostacima sačuvanih drvenih ljesova mogla se utvrditi likovna dekoracija gornjih poklopaca u vidu točkica i linija. Ispuna u svim zatečenim ljesovima bila je sitna piljevina te hoblovina za potrebe stabilizacije tijela pokojnika. Od kosti pokojnika nije ostalo sačuvano ništa osim bijele supstance (praha), koja je ostala kao rezultat prirodnog procesa raspadanja tijela. Od ostataka pokojnika vrlo dobro se sačuvala kosa, koja je bila prisutna u svim ljesovima. Pregledom na terenu u tom dijelu identificirana su tri ostatka drvenih ljesova. Lijes u sredini spomenute



Tlocrt situacije u glavnom brodu s pozicijom otkrivene kripte i ostacima crkvene arhitekture (tlocrt: D. Stepinac)



Pogled na zazidani dio unutrašnjosti kripte s očuvanim pločama s podacima pokojnika i drveni fragmenti ljesova na zemljanom podu (foto: S. Vlahović)

grupe sadržavao je ostatke pokojnika, koji je imao sačuvan prsluk smeđe boje, s dvorednim kopčanjem, čiji su gumbi jako korodirali zbog velike koncentracije vlage. Taj je lijes s vanjske strane imao posebno zanimljivu likovnu dekoraciju, koja je bila smještena na gornjem poklopcu drvenog lijesa pokojnika. Utvrđeni su ostaci plave boje, dok je pisanim slovima crveno-bijelom bojom bio ispisan tekst: „Ovde počiva Lojzek Slamek (?) 1811." Poseban vid dekoracije odnosio se na sačuvan religijsko-dekorativan ukras u obliku tzv. Marijina monograma (MARIA).

Na zapadnoj strani glavnog svetišta crkve nalazili su se ostaci opeka od podesta za ukop triju lijesova jedan do drugog cijelom širinom kripte. Širina prvog i drugog lijesa iznosila je 100 cm, dok je treći bio širok 90 cm i djelomično uništen, tj. s gornje strane zatečen je u potpunosti otvoren, tako da se mogla vidjeti njegova unutrašnjost, tj. točno mjesto za položaj odlaganja lijesa. Na cijeloj gornjoj površinskoj strukturi u tom dijelu kripte nalazili su se odloženi drveni ljesovi u vrlo viskom stupnju raspadanja. Prvi zatečen s lijeve strane bio je u potpunosti intaktan. Na njegovoj površini vidljivi su ostaci crvene boje od likovne dekoracije. Pokojnica je u srednjem lijesu imala sačuvanu kosu, ostatke krunice zelene boje, kao i ostatke tkanine (najvjerojatnije haljine) žućkaste boje. Dekoracija gornjeg poklopca lijesa pokojnice sastojala se od točkastog ukrasa crveno-bijelom bojom na plavoj podlozi. Uzdužne bočne stranice lijesa religijskim ukrasom u vidu tzv. trolisnog križa upotpunjene su ostacima vegetabilnog ukrasa u obliku lišća. Zatečeni lijes s desne strane spomenute cjeline upućivao je na ostatke razgrađene grobne cjeline. Utvrđeno je da je gornji dio drvenog lijesa prebačen na drugu, obližnju središnju stranu. Na poklopcu lijesa vidljivi su ostaci crvene boje. Na tamnoj podlozi bili su prepoznatljivi ostaci crvenog floralnog motiva u vidu girlanda. Nakon izmicanja fragmenata gornjeg poklopca lijesa mogli su se vidjeti ostaci ljudskog kostura u vidu sitnog bijelog praha na ostacima sitne hoblovine. U lijesu su nađeni ostaci zrna krunice, kao i ostaci metalnog korodiranog križa. Utvrđeni su i sitni fragmenti prozirne tkanine, koja je mogla pripadati kopreni za pokrivanje lica pokojnice.

U jednom dijelu kripte najvjerojatnije se radilo o pripremi grobnog mjesta za novi ukop pokojnika ili je to možda tzv. „lažna grobnica" za pohranu svetih predmeta iz crkvenog inventara župe. Pregledom je potvrđeno kako se u tom dijelu kripte koja se sastoji od zazidane cjeline podesta nalaze ostaci dvaju pokojnika, dok su na gornjem dijelu potvrđeni ostaci lijesa triju pokojnika. Iz spomenute grupe zatečenih ljesova svakako treba izdvojiti lijes s pokojnicom koja je imala frizuru u obliku punđe, s trakicom u kosi žuto-bijele boje, pokopanoj u dugačkoj haljini tamne boje, s ukrasom od čipke na grudima. S desne je strane pokojnica u ruci najvjerojatnije držala malen molitvenik crnih korica, koje su se uspjele sačuvati unatoč visokoj koncentraciji vlage u zraku.
U kripti je pokopano deset pokojnika. Izmjerom na terenu utvrđeno je da je kripta duga 8 m, široka 3 m i visoka 2 m, orijentirana u smjeru I-Z. Tijekom nadzora u cijelom području glavnog broda zatečena je veća količina fragmentiranih ostataka ljudskih kostiju i korodiranih željeznih čavala kojima su zakivani drveni ljesovi.
Tijekom čišćenja nasipanog sloja u samom području pred glavnim ulazom, u brodu na udaljenosti od 6,5 m otkriveni su arhitektonski ostaci zidova za koje se može pretpostaviti da pripadaju dijelovima starije crkvene arhitekture. Otkriveni dijelovi odnose se na temeljne zidove i stope, tj. postamente baze u polju pred crkvenim pjevalištem. Te su baze vjerojatno pridržavale starije drvene konstrukcije nekadašnjeg drvenog crkvenog kora. Sveukupno ih je u crkvenom brodu otkriveno devet. Većina ih je s gornje strane još uvijek imala otiske u vidu utora za montažu stupova, najvjerojatnije građenih od opeke.
U samoj blizini opisane arhitektonske cjeline otkrivena je zanimljiva kvadratna konstrukcija od opeke i kamena, povezana žbukom. Čišćenje toga dijela potvrdilo je da se radi o kružno formiranoj kamenoj zidanoj konstrukciji s pravokutnim temeljem u sredini, tj. bazi za stup na koji su se u kružnoj formaciji nekada nadovezivale najvjerojatnije drvene stube koje su vodile na drveni crkveni kor. Prilikom čišćenja spomenutog segmenta broda crkve otkrivena su i dva spolija. Za jedan je potvrđeno da je pripadao donjem segmentu kamenog nadgrobnog spomenika, dok se drugi odnosio na ulomak kamenog stupa.
Zahvaljujući arheološkom nadzoru i istraživanjima u glavnom brodu crkve sv. Martina biskupa u Varaždinskim Toplicama omogućene su nove vrijedne arheološke, kulturno-povijesne i arhitektonske spoznaje, koje još više pomažu u rasvjetljavanju povijesnog razvoja i nastanka tog spomenika topličke sakralne arhitekture.

Literatura

Bernder Maringer 2007 Marina Bender Maringer, Nalazi iz kripte sv. Terezije Avilske u Požegi, katalog izložbe, 2007.
Bender Maringer 2012 Marina Bender Maringer, Kripta Katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi, Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 1, Požega, 2012: 209 – 229.
Đurić 1991 Tomislav Đurić, Dragutin Feletar, Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec, 1991: 157 – 162.
Horvat 1975 Anđela Horvat, Između gotike i baroka, Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske oko 1500. do oko 1700., Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Knjiga XXII, Zagreb, 1975: 205 – 252.
Stepinac 2014 Davorin Stepinac, Varaždinske Toplice – župna crkva sv. Martina; Istražni radovi u lađi 2014. godine – Prijedlozi nove organizacije i popločenja te uređenja vanjskih pristupnih stuba, Zagreb, 2014.
Szabo 1940 Gjuro Szabo, Kroz Hrvatsko Zagorje, Zagreb, 1940: 196.
Vlahović 2014 Spomenka Vlahović, Dvije kripte iz Crkve svetog Martina Biskupa u Varaždinskim Toplicama, Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, Knjiga 25, 2014: 451 – 477.
Župna spomenica Župna spomenica crkve svetog Martina Biskupa, Varaždinske Toplice

Spomenka Vlahović

Summary

In April 2014 archaeological supervision was conducted in the Church of St Martin the Bishop due to the continuation of construction and conservation works on the reconstruction of the church interior, namely, the main church nave. A crypt was investigated in which 10 deceased persons were buried. It was established that the crypt was 8 m long, 3 m wide and 2 m high, oriented in the E-W direction. All the burials most probably date from the 19th century. Parts of the main church nave were also investigated and the remains of architecture found which belong to the older phases of the renovation of the church.

Redni broj: 109
Lokalitet: Varaždinske Toplice – Gradski park
Naselje: Varaždinske Toplice
Grad/općina: Varaždinske Toplice
Pravni status: Z-3441
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorsko--restauratorski radovi

Arheološka istraživanja i zaštitni radovi na arheološkom lokalitetu u gradskom parku u Varaždinskim Toplicama



Prostor južno od izvorišnog bazena tijekom istraživanja



Prostor oko prirodnog izvora termalne vode – rimsko svetište s izvorišnim bazenom (tijekom radova 2014. god.)

(k.č. 334/1) trajali su od 8. rujna do 14. studenog 2014. godine. Radovi su bili dio trogodišnjeg projekta istraživanja prostora rimskog foruma i sanacije rimskog izvorišta te programa sustavne zaštite kompleksa rimske arhitekture u Varaždinskim Toplicama, koje financira Ministarstvo kulture. Voditeljice radova bile su Dora Kušan Špalj i Nikoleta Perok iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Sve situacije tijekom istraživanja detaljno su dokumentirane 3D skeniranjem (Vektra, Varaždin).

Istražen je prostor južno i zapadno od izvorišnog bazena te najzapadniji dio svetišta. S obzirom na to da su se istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi odvijali u području prirodnog izviranja, termalna voda neprekidno je ispumpavana iz izvorišta (uz kontinuiran nadzor rada pumpi tijekom 24 sata). Zbog nestabilnosti terena uz mjesto izviranja, za vrijeme arheoloških istraživanja nastavljene su konzultacije s inženjerom geostatike, te je teren nakon iskopavanja učvršćen na jednak način kao i prijašnjih godina (hrastovim pilotima povezanim s gredama, nakon čega je zatrpan glinom i kamenjem).
Godine 2014. uslijedili su konzervatorsko-restauratorski radovi na zapadnom zidu istočnog hrama, sjevernom zidu izvorišnog bazena te na zidovima i zidnim slikarijama u prostorijma kupališta i bazilike. Konzervirano je i restaurirano i 16 kamenih spomenika nađenih prilikom istraživanja 2011. i 2012. godine. Svi restaurirani kameni spomenici predstavljeni su na izložbi „*Aquae Iasae – najnoviji rimski nalazi na području Varaždinskih Toplica*", u Cankarjevu domu u Ljubljani (od 21. svibnja do 26. listopada 2014.). Nastavljeni su i radovi na muzeološkoj prezentaciji te su izrađene interpretacijske ploče za ulazni dio gradskog parka.

Prostor svetišta južno od izvorišnog bazena

Prostor južno od izvorišta istražen je do južnih stuba foruma, na prostoru veličine cca 15x3 m. U istočnom dijelu iskopa otvoreni su kanali (istraženi već 60-ih godina), a zapadnije od njih nađeno je još nekoliko zidova koji su najvjerojatnije također dijelovi kanala. U jugozapadnom uglu foruma nađeno je urušenje zida iz 1. st. koji se nalazio uz mlađi zid trijema smjera sjever-jug.
Kako bi se istražili slojevi ispod sačuvanog opločenja foruma uz južne stube, kamene su ploče izvađene i privremeno smještene u ulaznom dijelu parka (nakon konzervacije, restauracije i drenaže, bit će vraćene na originalan položaj). U prostoru južno od izvorišta nađena su dva drvena kanala, jedan smjera sjever-jug, a drugi se protezao u smjeru istok-zapad i nastavak je već istraženog kanala ispod zidova zapadnog trijema. Taj je kanal C-14 metodom datiran u 1. st., što potvrđuje da su i kanali nađeni 2014. nastali u to vrijeme. U dijelu iskopa uz južno stubište nađena su dva reda paralelnih drvenih pilota smjera sjeveroistok-jugozapad, koji su se nastavili i prema sjeveru, gdje su na njih bile pričvršćene hrastove daske. Ta je konstrukcija najvjerojatnije služila kao privremeni kanal za pražnjenje vode iz prostora izvorišta, vjerojatno u vrijeme gradnje izvorišnog bazena (u 2. st.). Budući da se kanal nastavlja i



Zidani odvodni kanal u prostoru zapadno od zapadnog trijema svetišta



Reljef s prikazom božanstava zdravlja i natpisom u čast cara Karakale (nađen 2011. u opločenju foruma) nakon konzervatorsko-restauratorskih radova 2014. godine

ispod južnog stubišta, očito je da se radi o konstrukciji koja je izrađena prije gradnje južnog trijema i opločenja foruma. U prostoru istočnije od tog „privremenog" kanala, ispod slojeva kojima je izniveliran teren (vjerojatno prije gradnje južnog stubišta i postavljanja opločenja foruma) pronađena su dva reda drvenih pilota. Radi se o sustavu učvršćenja terena (najvjerojatnije iz vremena gradnje izvorišnog bazena u 2. st.), a koji je nađen i sjevernije, u istraživanjima 2012. i 2013. godine.

Prostor svetišta zapadno od izvorišnog bazena

Istražen je prostor zapadno od izvorišnog bazena, gdje je nađeno urušenje zida 1. st., a radi se o dijelu konstrukcije kojom je „ograđen" prirodni izvor u 1. st. Od konstrukcije izvorišnog bazena iz 2. st., u tom dijelu nađene su debele hrastove grede uz zapadni zid, postavljene kao dio sustava učvršćenja zida. U tom prostoru istraživanje je pokazalo da prirodna glina (zdravica) strmo pada prema sredini foruma, odnosno prema mjestu izviranja termalne vode.

Prostor zapadno od zapadnog trijema svetišta

Istražen je i prostor zapadno od zapadnog trijema, gdje se nalaze potporni zidovi za učvršćenje padine i jedan odvodni kanal. Istraživanja su obuhvatila detaljno čišćenje kanala i njegove podnice. U iskopu je nađena veća količina krovnih opeka i kamena, a radi se o urušenju zida zapadnog trijema koji se nalazio istočno od kanala te urušenju krovne konstrukcije koja je prekrivala cijeli prostor. Nakon istraživanja postavljena je zimska zaštita, odnosno natkriven je cijeli istraženi prostor.

Konzervatorsko-restauratorski i zaštitni radovi

Godine 2014., osim arheoloških istraživanja konzervirani su i restaurirani zidovi, zidne žbuke, freske i kameni spomenici te je skinuta i postavljena zimska zaštita. Opsežni



„Privremeni" drveni kanal koji je služio za odvod termalne vode tijekom gradnje izvorišnog bazena

konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su zapadni dio sjevernog zida izvorišnog bazena, a sastojali su se od čišćenja i učvršćenja kamenih blokova. Kako bi se pojačala stabilnost zida, kameni blokovi međusobno su povezani, a dva natpisa koja su bila sekundarno upotrjebljena u zidu zamijenjena su blokovima sličnih dimenzija. Započeli su i konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenim blokovima opločenja foruma (čišćenje, spajanje – lijepljenje) te su tako pripremljeni za vraćanje na originalan položaj. Konzervirano je i restaurirano 16 kamenih spomenika (reljefi, žrtvenici i skulpture) nađenih prilikom istraživanja 2011. i 2012. godine (izvođač radova: Zotmmann GmbH).
Konzervacijom i restauracijom obuhvaćen je i zapadni zid istočnog hrama te zid kupališta u prostoriji s toplim zrakom. Radovi su se sastojali od čišćenja zida od dotrajale žbuke i zemlje te zamjene ispucalog kamenja, a upotrebljavana je tzv. produžena žbuka (izvođač radova: Dagmar Dammann, Gradnja Havojić).
Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na žbukama i zidnim slikarijama u prostorijama kupališta i bazilike, južnom zidu srednje prostorije svlačionice u kupalištu iz 4. st. te na istočnom zidu bazilike (istočni prolaz uz apsidu), kao i u ostalim dijelovima kupališta gdje je bilo potrebno učvrstiti dijelove žbuke i zidnih slikarija, a na nekoliko mjesta uklonjena je cementna žbuka (upotrebljavana u sanaciji 50-ih godina) i zamijenjena vapnenom (izvođač radova: restauratorica Dagmar Dammann).

U travnju je skinuta zimska zaštita te je uređen lokalitet, a zaštita je ponovno postavljena u studenom. Na prostoru svetišta pokriveni su svi osjetljivi dijelovi arhitekture te zidovi koji su 2014. konzervirani, kao i svi kameni blokovi opločenja te blokovi izvađeni iz izvorišnog bazena.
Nakon dovršetka arheoloških istraživanja prostora južno i zapadno od izvorišnog bazena započelo je učvršćivanje terena – postavljeno je više od 50 hrastovih pilota (međusobno povezanih hrastovim gredama) te je nakon toga prostor zatrpan glinom i kamenom. Nalazi hrastovih greda i dasaka pokazuju da su i Rimljani na vrlo sličan način nastojali riješiti problem nestabilnosti terena na tom prostoru.

Literatura

Aquae 2014 Grupa autora, Aquae Iasae – Najnovejše rimske najdbe na območju Varaždinskih Toplic / Recent Discoveries of Roman Remains in the Region of Varaždinske Toplice, katalog izložbe, Cankarjev dom, Ljubljana, 2014.
Kušan Špalj 1999 Dora Kušan Špalj, Forum rimskog naselja Aquae Iasae – njegov razvoj i značaj tijekom stoljeća, HAnt, 5, Pula, 1999: 109 – 119.
Kušan Špalj, Nemeth-Ehrlich, 2012 Dora Kušan Špalj, Dorica Nemeth-Ehrlich, Aquae Iasae – Varaždinske Toplice – arheološka istraživanja rimskog izvorišnog bazena i okolnog prostora, Izdanja HAD, 28, Zagreb, 2012: 107 – 129.
Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj, Kušan 1997 Dorica Nemeth-Ehrlich, Dora Kušan Špalj, Iva Kušan, Aquae Iasae-Varaždinske Toplice, Vizualizacija rimske arhitekture (katalog izložbe), Zagreb, 1997.
Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj, Kušan 2011 Dorica Nemeth-Ehrlich, Dora Kušan Špalj: The results of the latest excavations at the Roman forum in Aquae Iasae – Varaždinske Toplice, Acta of the 4th International Colloquium The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia, Koper, 2011: 211 – 232.
Vikić-Belančić, Gorenc 1980 Branka Vikić-Belančić, Marcel Gorenc, Varaždinske Toplice-Aquae Iasae u antičko doba,Varaždinske Toplice, 1980.

Dora Kušan Špalj
Nikoleta Perok

Summary

Archaeological explorations and rescue excavations at the archaeological site in the city park in Varaždinske Toplice were carried out from September to November 2014. The space south and west of the Roman spring pool and the westernmost part of the sanctuary were explored. Two wooden canals from the 1st century were discovered in the space south of the spring pool; one in the north-south direction and the other in the east-west direction. The extension of the canal toward the west had been discovered in the early phases of explorations, under the walls of the west portico. In part of the cut along the south stairwell a wooden construction, in the north-east-south-west direction was

found which most probably served as a provisional canal for draining water from the spring, probably in the 2nd century at the time of constructing the spring pool. In the space more to the east of the „provisional" canal, under the terrain levelling layers (probably prior to the construction of the south stairwell and pavement of the forum) two rows of wooden piles were found which made up part of the system of the Roman type reinforcement of the terrain round the spring source.
The space west of the spring pool was also investigated and a caved wall from the 1st century revealed which represented, in the 1st century, part of the structure around the natural spring. Of the spring pool structure from the 2nd century, oak beams for reinforcing the western wall were found in this part. After the completion of the archaeological excavations in the south and west parts of the sanctuary the terrain was reinforced with more than 50 piles and boards and filled with clay and stones. Excavations were also conducted in the space to the west of the western portico where the drainage canal from the 2nd century, which drained water from the canal located behind the temples, was completely explored.
In the course of 2014 conservation and restoration works were undertaken in the western part of the northern wall of the spring edge, on the stone blocks of the forum pavement and on 16 stone monuments (altars, reliefs and sculptures) found during the excavations in 2011 and 2012. Works on the rehabilitation of the western wall of the east temple, walls of the bath in the hot air room and conservation- restoration works on the plaster and wall paintings in the space of the bath and basilica were also carried out. In 2014, work on the museum presentation and documentation of works on the terrain, including 3D scans, were also continued.

Redni broj: 110
Lokalitet: Varaždinske Toplice – trasa plinovoda
Naselje: Varaždinske Toplice
Grad/općina: Varaždinske Toplice
Pravni status: Z-5188 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2014. arheološki su nadzirani zemljani radovi na trasi postavljanja srednjotlačnog plinovoda u Varaždinskim Toplicama. Za iskopavanje terena bila je zadužena tvrtka Jagić – obrt za tehničke instalacije, građevinarstvo i trgovinu iz Poljanca. Voditeljica nadzora bila je Spomenka Vlahović, dipl. arheo., iz Zavičajnog muzeja Varaždinske Toplice. Investitor radova bio je Termoplin d.d. iz Varaždina

Nadzor ja započeo 28. srpnja 2014. na lokaciji Bregovite ulice u Varaždinskim Toplicama. Kanal za novu instalaciju plinskog voda iskopan je na terenu uz pomoć bagera i ručno. Arheološkim pregledom na terenu prilikom iskopavanja tzv. kontrolnih rovova nije utvrđeno postojanje arheoloških nalaza. Dubina iskopa na trasi rova kanala kretala se od 100 do 110 cm. U donjem dijelu Bregovite ulice iskop i profili bili su u potpunosti čisti te je bio uočljiv zemljani sloj u gornjem dijelu sloja, a pri dnu rova u donjem dijelu



Pogled na strukturu kanala u Bregovitoj ulici (foto: S. Vlahović)

iskopa bila je prisutna čista ilovača i mjestimično samo mulj i sivo-crno blato. Prilikom radova kod kućnog br. 8. u zoni iskopa poprečnog kanala preko ulice otkriven je jedan metalni klin, fragment kosti i sitni ulomci novije keramike. Profil iskopa sastojao se od sitnog pijeska, čiste zemlje i krupnog šljunka. Pregledom na terenu ustanovljeno je da je isti sloj već prethodno bio ispremiješan, jer su u njemu nakon čišćenja otkrivene razne instalacije. U trasi iskopa kanala od kućnih brojeva 3–5 na istoj lokaciji sloj se sastojao od rahle, rastresite zemlje, smeđe boje koja je bila pomiješana sa sitnijim šljunkom. Pokretne nalaze u tom dijelu činili su fragmenti kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike, zatim fragmenti životinjskih kostiju i zubi goveda. Ispred zone ulaznih vrata kod kućnog broja 5, na dubini od 85 cm otkriven je veći sedreni blok za koji se poslije ispostavilo da je bio uništen prilikom prijašnjih radova, polaganja raznih instalacija za navedeni stambeni objekt. Prilikom radova kod iste kuće na sjevernoj stani na dubini od 90 cm otkriveni su ostaci oštećenog kanala od sedrenog bloka. Razgovorom na terenu sa vlasnicima objekta utvrđeno je da je navedeni kanal za transport vode bio otkopan ranije prije 20-30 godina, kada je bila u tijeku gradnja privatne kuće i da je tijekom tih radova kanal bio devastiran. Čišćenje njegove strukture pokazalo je da je bio zatrpan slojem sitnog pijeska, zemlje i šljunka. Prilikom čišćenja u tom dijelu pronađeno je nekoliko sitnih fragmenata životinjskih kostiju. Duljina zatečenog kanala iznosila je 100 cm, a širina 60 cm. Kanal je s bočne strane sadržavao vertikalnu istaku, na temelju koje bi se moglo zaključiti da je izvorno bio građen u tzv. U-profilu. Najvjerojatnije je na svojem gornjem površinskom dijelu nekada sadržavao i veće preklopne ploče koje su zatvarale unutrašnjost kanala. Slični povijesni kanali u Varaždinskim Toplicama vežu se uz transport termalne ljekovite ili oborinske vode, a otkriveni su prilikom rekonstrukcije ulice Nad zidom i u Ulici Ivana Tkalčića. U nasipanom sloju na istoj lokaciji kod kućnog broja 7 otkriven je još jedan dio nalaza kanala od sedre koji je, kao i prethodno opisani, bio devastiran prilikom postavljanja potrebnih instalacija za privatne kuće 80-ih godina.
Iskop potrebnog kanala za novu visokotlačnu plinsku instalaciju završio je u dijelu Duge ulice na dubini od 105 cm. Prilikom radova na toj lokaciji otkriveni su



Očišćena struktura kanala za termalnu vodu u Bregovitoj ulici (foto: S. Vlahović)

ostaci novijih korodiranih čavala, kao i fragmenti životinjskih kostiju. Prilikom završetka radova na samom vrhu Bregovite ulice, na križanju s Dugom ulicom, u iskopu se pojavila veća koncentracija sitne sedre u pjeskovitom obliku svijetlo žućkaste boje. Zanimljivost u tom dijelu činio je profil karakterističan za Varaždinske Toplice, sastavljen od slojeva sedre od svijetlo do tamnožute boje. Svi prikupljeni nalazi ostat će pohranjeni u Zavičajnom muzeju Varaždinske Toplice, a dobiveni novi terenski podaci upotrebljavat će se u znanstvene i muzeološke svrhe.

Drugi dio nadzora odvijao se na drugoj lokaciji u gradu, u Ulici maršala Tita, u samom centru Varaždinskih Toplica. Iskop trase kanala nadziran je od 17. do 25. rujna 2014. godine. Iskop bagerom započeo je od kućnog broja 6 s lijeve strane ulice. Slojeve u iskopu dubine 110 cm činili su čista zemlja, slojevi sitnog pijeska, gline i šljunka. Razgovorom s vlasnicima kuća na spomenutoj lokaciji potvrđena je informacija kako su na istoj trasi već postavljene razne instalacije i priključci, što je bilo i potvrđeno radovima na terenu u vidu zatečenih instalacija poput telefona, struje, vodovodne mreže i sl. Nakon nadzora radova u spomenutoj ulici zaključeno je da nije bilo arheoloških nalaza.

Literatura

Hajduk 1981 Stjepan Hajduk, Ante Luetić, Povijest naselja i razvoja balneološko-medicinske djelatnosti u Varaždinskim Toplicama, Varaždinske Toplice, 1981.

Vlahović 2009 Spomenka Vlahović, Povijesni pregled analiza sumporne termalne vode u Varaždinskim Toplicama na temelju knjižnog fonda Zavičajnog muzeja Varaždinske Toplice, 300 godina balneoloških analiza u Hrvatskoj, Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Odbor za zdravstveni turizam i prirodne ljekovite činitelje, Zagreb – Varaždinske Toplice, 2009.

Vlahović 2009 Spomenka Vlahović, Josipov hotel u Varaždinskim Toplicama, Zdravstveni turizam: medicinski i kulturni sadržaji, Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Odbor za zdravstveni turizam i prirodne ljekovite činitelje, Klanjec, 2010.

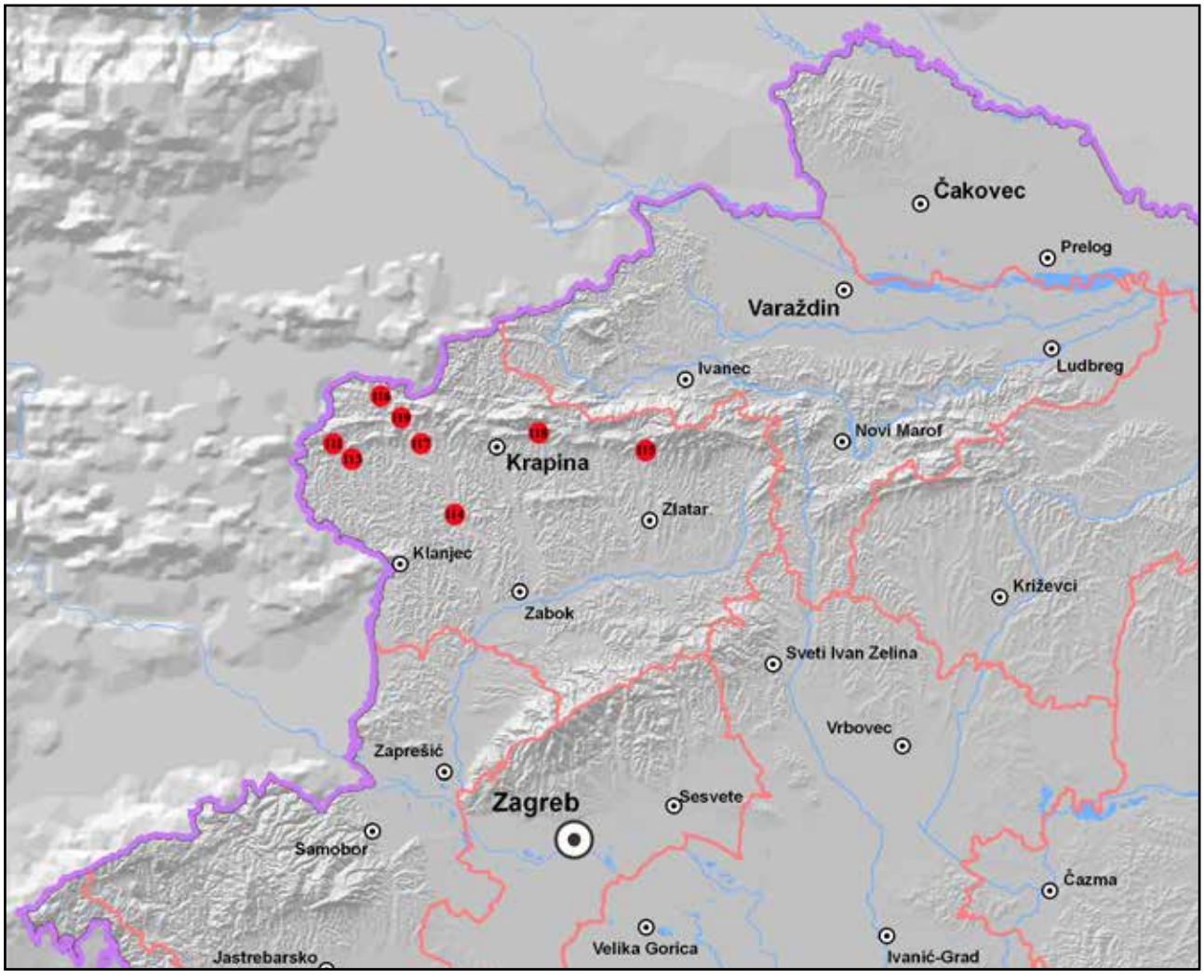
Vlahović 2013 Spomenka Vlahović, Medicinsko-balneološki postupak liječenja u rimskim termama naselja Aquae Iasae – Varaždinske Toplice, zbornik radova, III. balneološki skup „Dr. Ivan Šreter", Lipik, 2013.

Spomenka Vlahović

Summary

In the course of 2014 earthworks on the route of the mid-pressure pipeline in Varaždinske Toplice were supervised. Digging of the canal in the majority of cases was done along the route which had previously been dug so that there were no finds of any significance.

KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA



111 Bojačno – Špičak
112 Cesta Popovec – Marija Bistrica – Zabok
113 Dvorac Veliki Tabor
114 Krapinske Toplice – Zašat – kapela
115 Lobor – Majka Božja Gorska
116 Plemićki grad Vrbovec
117 Pregrada – zaobilaznica grada
118 Radoboj – Podstenje – prapov. nekropola
119 Stari grad Kostelgrad

Redni broj: 111
Lokalitet: Bojačno – Špičak
Naselje: Bojačno
Grad/općina: Zagorska sela
Pravni status: Z-6793
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. nastavljena su arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Špičak u selu Bojačnom, na najzapadnijoj točki Hrvatskog zagorja. Nositelj projekta bio je Institut za arheologiju iz Zagreba.

Visinsko prapovijesno naselje Špičak nalazi se na jugozapadnoj strani Koštrunova brijega, s položajem na gradini II-Špičak. Topografski položaj uvjetovan je rasprostiranjem povoljnih terasa za naseljavanje. Akropola koja dominira gradinom II-Špičak ima ujednačen položaj prirodnih terasa (zapadnih i jugozapadnih) pogodnih za komunikaciju i podizanje prapovijesnih stambenih objekata. Na jugozapadnoj padini gradine II-Špičak, jedna od dviju istaknutih zapadnih terasa svojim zaštićenim položajem unutar usjeka između dviju gradina pogodovala je podizanju prapovijesnog objekta – kuća D.
Iskop je usmjeren na daljnje praćenje slijeda kulturnog sloja, otvaranjem triju uzdužnih sondi (H, I i J), postavljenih paralelno s prijašnjim iskopom. Njima su obuhvaćeni kvadranti (S-H, kv 52-57), (S-I, kv 58-63) i (S-J, kv 64-66), pojedinačno dužine sonde 10 m i širine po 2 m. Nakon skidanja humusnog sloja, slijedio je kulturni sloj (debljine 15 – 20 cm) od rastresite sivo-smeđe zemlje, pomiješan sa sitnim česticama gara od spaljenog pruća.
Daljnjim proširenjem sonde I (kv 68-70) pratio se prijašnji iskop, koji je definiran kao suhozid, odnosno urušenje podzida kuće D. U središnjici, slijedila je druga skupina kamenih blokova razbacana po površini glinene podnice. Boja glinene podnice varirala je – sa sjeverne strane pokazivala je tamnije nijanse smeđe boje (S-H, kv 68-69), dok je prema središnjici iskopa (S-H, kv 70-71) dobivala svijetle tonove, odnosno oker-žutu boju. I među tom skupinom urušenog kamenja slijedio je niz većih ili manjih kamenih blokova, koji su pokazivali tragove oklesivanja ili uglačanih stijenki. Ponovno se javljao kamen pješčenjak (*sivac*), raznih dimenzija, kvadratne, pravokutne ili izdužene forme. Svojim položajem kamenje je ispremiješano te svojom raspršenom površinom nije upućivalo na simetričnu suhozidnu gradnju, već naprotiv na urušenje koje prati prijašnji iskop u sondi H.
Sa sjeveroistočne strane iskopa nazire se neka simetrija slaganog kamenja izduženog-elipsastog bloka, povezanog kompaktnom glinom. Ta skupina slagana je s osnovom donjeg reda kamenja, na koji je dodana druga skupina manjeg kamenja. Središnjica tog ograđenog prostora bila je prazna. Zasad je teško utvrditi je li riječ samo o urušenju podzida kuće ili naknadnoj uporabi kamenih blokova za grobnu konstrukciju. Od popratnih arheoloških nalaza u središnjem prostoru pronađeno je samo spaljeno životinjsko rebro, koje ne dopušta sigurniju dataciju. Prema postojećoj situaciji vjerojatno je riječ o slijedu urušenja koje prati prijašnju zajedničku konstrukciji podzida kuće D koji je naknadno dobio sekundarnu funkciju.

Uzduž iskopa u sondama (S-G, kv 49-50), (S-H, kv 53-54), (S-I, kv 61-62-63), (S-J, kv 64-65), javljali su se usitnjeni tragovi kućnog lijepa, žarko crvene boje. Osjetljivim i detaljnim čišćenjem glinenog sloja površina rasprostiranja lijepa upućivala je na ostatke dijelova konstrukcije zida kuće nakon urušenja. Žarko crveni lijep rasprostirao se po podlozi od tamnosmeđe gline, u dužini od 6,40 m i širini 2,60 – 2,80 – 3,00 m. Svojom glatkom površinom lijep je pao na unutrašnji dio glinene podnice. Podno južnog ruba rasprostiranja lijepa (S-H, kv 53) nalazilo se zapečeno ognjište, ograđeno kamenom oplatom, uz koje je ležalo više ulomaka zdjelice tipa (Z-9).
U pogledu na plitak kulturni sloj i cjelokupnu površinu rasprostiranja, premda usitnjen lijep je bio dosta dobro očuvan u širem obrisu. Manji prelomljeni komadi javljali su se (S-H, kv 53 i S-I, kv 62) urušeni u skupinama, najčešće usitnjeni komadići po gornjoj površini, a unutar široke površine rasprostiranja javljali su se i veći komadi, koncentrirani na raznim dijelovima površine, po središnjici ili uz rubne dijelove. Veći komadi (dimenzija 17x14 cm i 26x18 cm) pokazivali su kompaktnu strukturu, odnosno masivnost i težinu s pravilnim glatkim stijenkama na vanjskoj površini, te s otiscima granja ili šiblja na unutarnjim plohama. Ostaci dubljih utora od šiblja na komadima lijepa upućivali su na konstrukciju oplate zida kuće.
Pripadajući još stambenom dijelu kuće (S-I, kv 61), uz samu unutrašnju rubnu površinu rasprostiranja kućnog lijepa, na glinenoj podlozi pojavila se skupina od četiri plosnata kamena, glatkih površina. Kamenje je bilo usađeno u podlogu od tamno smeđe gline (dimenzija 19x23 cm), polukružne osnove i podijeljeno urezom u četiri pravilna polja sa zaobljenim vanjskim rubovima. Upotrebljavani su kao radna ploha, uz koju su pronađene dvije male kamene gladilice od ružičastog kamena pješčenjaka i nekoliko ulomaka keramike te vršak brončane igle. Gotovo cjelokupna površina glinene podnice bila je ispunjena pojedinačnim nalazima ulomaka keramike, raznih tipoloških obilježja. Uz keramičke ulomke interesantna je pojava usitnjenog kamenja, uglavnom pješčenjaka nepravilnih oblika. Kamenje se javlja u raznim bojama – od žarko žutog do oker ili ružičastog tona i položeno u skupinama (3 – 6) na glinenoj podnici. Koncentracija keramičkih nalaza često se javljala razbacana po glinenoj podnici uz vatrište ili ognjište. Od ostalog kućnog inventara u kući D treba spomenuti pojavu



Pogled na istraženi stambeni objekt – kuća D (foto: I. Pavišić)

kamenih gladilica od tamnocrvenog kamena ili oker-ružičastog kamena, pronađenih uz vanjski rub ognjišta. Nalazi kamenih gladilica pripisuju se tipu alatke upotrebljavane za tehničku obradu keramike, odnosno oblikovanje i zaglađivanje, osobito glatkih vanjskih površina posuda. Keramičko posuđe pokazuje lokalnu keramičarsku produkciju u naselju, koju prate ulomci odbačene gline i razni tipovi kamenih gladilica ili brusova, najčešće pronađenih uz sama ognjišta ili uz peć u kući D. Popratni arheološki nalazi, uglavnom tipovi keramičkih posuda, po svojim kulturološkim obilježjima nose osnovne karakteristike mlađe kulture polja sa žarama i početka starijeg željeznog doba, grupe Velika Gorica IV, stupanj Ha B2-B3.

Ovogodišnja istraživanja pokazala su da se kuća D proteže do rubnog dijela terase, odnosno onog dijela akropole uzduž kojeg se protezala glavna prometna komunikacija kroz naselje. Kuća D svojom je složenom arhitektonskom konstrukcijom upućivala na tip gradnje nadzemnog objekta podignutog na osnovi živca s glinenom podnicom. Noseće dijelove kuće činili su potpornji od usađenih drvenih stupova u kamene temelje s rubnjacima od klesanog ili zaglađivanog kamenja ili bez njih. Konstrukcija od drvenih stupova nosila je zidanu oplatu od kućnog lijepa (dužine 2,80 – 3,0 m i širine 1,80 – 2,12 m). Posebnost tog istraženog objekta – kuće D, pojava je očuvanih klesanih kamenih blokova od podzida kuće, jedina dosad vidljiva tehnika gradnje nadzemnih kuća iz starijeg željeznog doba na zagorskim prostorima i šire – na prostorima sjeverozapadne Hrvatske.

dr. sc. Ivančica Pavišić
dr. sc. Marija Buzov

Summary

The prehistoric hill fort of Špičak is located in the village of Bojačno. In the course of 2014 the remains of various structures were excavated. On the basis of movable archaeological material and typological analyses it can be concluded that it was inhabited during the last phase of the Late Bronze Age and initial phase of the Early Iron Age.

Redni broj: 112
Lokalitet: Cesta Popovec – Marija Bistrica – Zabok, sa spojem na Breznički Hum; dionica Andraševec (Bračak) – Mokrice (D307), faza I
Naselje: Oroslavlje
Grad/općina: Zabok
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog planirane gradnje brze ceste Popovec – Marija Bistrica – Zabok sa spojem na Breznički Hum, dionica Andraševec (Bračak) – Mokrice (D307), faza I, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Krapini, u kolovozu i studenom 2014. tvrtka Kaducej d.o.o. iz Splita nadzirala je radove i arheološki istražila teren. Cilj nadzora bio je pronalazak potencijalnih arheoloških lokaliteta, od stacionaže 2+380 do 2+730, odnosno u smjeru sjever-jug. Radi se o površini koja



Sonda 1 nakon iskopa sloja humusa, pogled prema SI (foto: B. Rožanković)



Pogled iz zraka na sonde 1 i 2 (foto: B. Rožanković)

je izvan gabarita utvrđenog lokaliteta Oroslavje – Brdišće, koje je udaljeno oko 400 m zračne linije, a čije je postojanje pretpostavljeno na temelju uvida u Studiju o utjecaju na okoliš, koju je izradila tvrtka Urbing d.o.o. iz Zagreba.

Prilikom građevinskih radova i priprema za trasiranje ceste pregledavana je površina ostatka sloja humusa u

potrazi za materijalnim ostacima relevantnima u arheološkom smislu, poput ulomaka keramičkih posuda ili ostataka opeka i lijepa. Potencijalne arheološke tvorevine poput obrisa zapuna jama nije bilo moguće utvrditi jer sloj humusa nije u cijelosti uklonjen. Dakle, arheološkim nadzorom trasiranja ceste od stacionaža 2+380 do 2+730, nisu utvrđeni ni pronađeni materijalni ostaci koji bi upućivali na postojanje tvorevina indikativnih za arheološku interpretaciju.

Lokalitet Oroslavje – Brdišće, istražen je u rujnu 2014. godine, na temelju uvida u studiju o utjecaju na okoliš. Pretpostavljalo se da se nalazi na trasi brze ceste, od stacionaža 3+100 do 3+200, stoga se istraživala površina od 600 m², odnosno uz istočni i zapadni rub nasipa ceste. Unutar zadanih stacionaža istražene su Sonda 1 i Sonda 2, obje u širini od 3 m i dužini od 100 m. Obje sonde prate liniju nožice nasipa ceste te su orijentirane u smjeru SI-JZ. Sonda 1 rasprostire se uz zapadni rub, dok se Sonda 2 rasprostire uz istočni rub nožice nasipa ceste. Sloj humusa debljine 35 – 40 cm uklonjen je strojno, a ispod njega (apsolutna visina 142,56 – 142,97 m), rasprostire se sloj zdravice, tj. sloj žućkasto-oker boje, prahovite, vrlo masne i teško drobive ilovače. Radi se o sloju koji bi potencijalno bio nivo hodne površine u arheološkom smislu, ali budući da ni u jednoj sondi nisu pronađeni ostaci, odnosno tragovi arheoloških tvorevina, kao ni tragovi pokretnog keramičkog materijala, utvrđeni sloj može se interpretirati samo u geološkom smislu kao sloj zdravice.

Sukladno tomu, moguće je zaključiti da se prethodno pretpostavljeni lokalitet Oroslavje – Brdišće nalazi na nekoj drugoj poziciji, dok je ovogodišnjim istraživanjem potvrđeno da nema nikakvih tragova njegova postojanja u gabaritima trase brze ceste Popovec – Marija Bistrica – Zabok.

Dženi Los

Summary

During the construction of the speed road Popovec – Marija Bistrica – Zabok and its connection to Brezovački Hum: section Andraševec (Bračak) – Mokrice (D307), phase I, in 2014 archaeological supervision and trial excavations were conducted along the route. No remains of movable archaeological material were found or archaeological features that would indicate the existence of a site.

Redni broj: 113
Lokalitet: Dvorac Veliki Tabor
Naselje: Hum Kosnički
Grad/općina: Desinić
Pravni status: Z-3072
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: konzervacija

Muzeji Hrvatskog zagorja 2014. konzervirali su i zaštitili kamenu arhitekturu na strukturama vanjskog obrambenog zida dvorca Veliki Tabor – sektor „sjeverna stražarnica". Za zaštitne konzervatorske radove bila je zadužena tvrtka SML Projekt d.o.o. Radovi su trajali od 26. svibnja do 24. lipnja 2014. godine, a financirani su sredstvima Ministarstva kulture.



Loše stanje sjevernog vanjskog lica potkovastog ziđa stražarnice tijekom konzervacije (foto: I. Škiljan)

U sklopu odobrenih programa arheološke baštine u 2014. organizirani su konzervatorski radovi na kamenoj arhitekturi sjeverne stražarnice vanjskog obrambenog zida dvorca Veliki Tabor. Istraživanja 2013. otkrila su ostatke kamenih zidina sjeverne stražarnice potkovastog oblika datiranih u prvu polovicu 16. st. Vanjsko lice zidina iskopano je do razine temelja, a istraživanja kulturnih slojeva unutrašnjosti stražarnice može se nastaviti tek nakon zaštitnih konzervatorskih radova. Stoga su 2014. uslijedili zaštitni radovi na kamenoj arhitekturi sjeverne stražarnice koji su se sastojali od konsolidiranja istražene arhitekture, fugiranja lica zidova i izrade zaštitne kape na istočnom dijelu zidina.

Zaštitni konzervatorski radovi zidina sjeverne stražarnice sastojali su se od konsolidiranja istražene arhitekture, fugiranja lica zidova i izrade zaštitne kape te restauracije oštećenog sjevernog dijela zida kule na originalnu sačuvanu visinu. Pritom je poštovan način gradnje i gabariti izvornih sačuvanih zidova, u skladu sa smjernicama projektanta (Jadranko Horvat, dipl. ing. građ.). Zahvat je započeo pažljivom demontažom zidanih struktura potkovastog ziđa kule koje je razoreno djelovanjem vegetacije, posebice na sjevernom, polukružnom vrhu stražarnice. Građevni materijal upotrebljavan za konsolidaciju sastojao se od kamena sa samog lokaliteta, izdvojenog prilikom arheoloških istraživanja, ali je dodano još 60% novog kamena u strukturi prema postojećem zidu, a žbuka je nastala od odležanog gašenog vapna i agregata (pijeska sličnog onom koji je upotrijebljen za zidanje zidova koji se konzerviraju).

Pažljivo fugiranje otkopanih dijelova ziđa i novo fugiranje prezidanih struktura izvedeno je vapnenom žbukom u dva sloja. Prije radova zidovi su očišćeni i isprani *miniwashom*. Nakon što je zid fugiran i s gornje strane zaštićen slojem žbuke i sitnog kamenja, svježe fuge i žbuka tretirani su povremenim vlaženjem. Zaštitna kapa izvedena je u padu kako bi odvodila oborine sa zidova.

Veći zahvat izvršen je na sjevernom dijelu zida potkovaste kule koji je bio razrušen do razine trenutačno otkopanih kulturnih slojeva, a na nekim mjestima urušavao se i ispod spomenute razine, što je prijetilo urušavanjem čitave



Vanjsko lice konzerviranog ziđa stražarnice (foto: M. Razum)

stražarnice i neistraženih kulturnih slojeva niz strmu sjevernu padinu uzvišenja na kojem je smješten dvorac. Bitno je napomenuti kako je, s obzirom na raspoloživa sredstva, konzervirano tek polukružno ziđe sjeverne stražarnice, dok je ravna linija vanjskog obrambenog zida koji zatvara potkovasti oblik kule ostala nekonzervirana, stoga se planira konzervacija čitave otkrivene arhitekture *in situ*, a tek potom nastavak arheoloških istraživanja.

Literatura

Škiljan 2013 Ivana Škiljan, Dvorac Veliki Tabor – nova istraživanja, nove spoznaje, u: Hrvatsko zagorje, časopis za kulturu, br. 1-2, god. XIX, Krapina, 2013: 151 – 175.

dr. sc. Ivana Škiljan

Summary

Rescue conservation works were carried out in 2014 on the preserved architecture of the northern guardhouse of the Veliki Tabor Castle complex. The works covered the stone walls of the northern guardhouse which had a horseshoe ground plan and they consisted of consolidating the explored architecture, tuck pointing of the wall facings and constructing a protective hood. The interventions did not include the south wall which closes off the horseshoe layout of the tower.

Redni broj: 114
Lokalitet: Krapinske Toplice – Zašat – kapela svete Marije Magdalene
Naselje: Krapinske Toplice
Grad/općina: Krapinske Toplice
Pravni status: Z-2091
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U lipnju i srpnju 2014. arheološki je nadzirano uređenje okoliša kapele sv. Marije Magdalene na brijegu Zašatu u Krapinskim Toplicama (k.č. 303, 289/28, k.o. Krapinske Toplice). Voditelj nadzora bio je Davor Špoljar iz Krapinskih Toplica, a radove su nadzirale mr. sc. Lana Križaj i Katarina Brkljačić Netopil iz Konzervatorskog odjela u Krapini. Izvođač radova bila je tvrtka Građ. mehanizacija – Transport „Dario" iz Vrtnjakovca kod Krapinskih Toplica. Ovogodišnje su radove financirali Ministarstvo kulture i Općina Krapinske Toplice.

Kapela sv. Marije Magdalene nalazi se na brijegu Zašatu (Bancalari 1871: 19 – 21), jugoistočno od središta Krapinskih Toplica. Postojeću je kapelu 1874. dao podići toplički župnik Ivan Rukavina, na mjestu na kojem se prije nalazila drvena kapela (spomenuta u prvoj kanonskoj vizitaciji 1639.). Objekt je nepravilnog tlocrta (izduženi pravokutnik koji prelazi u izduženo trostrano svetište). U prostoriji pokraj sakristije nalaze se posmrtni ostaci plemićke obitelji Ožegović (Premerl 2008: 377).
Prvi arheološki nalazi kod kapele sv. Marije Magdalene otkriveni su sredinom 90-ih godina 20. st., tijekom obnove kapele. Tada je na južnoj strani platoa kapele skinut humusni sloj ispod kojeg je otkriven arheološki kulturni sloj. Radilo se o podnici prapovijesnog nadzemnog objekta, napravljenoj od nabijene sivo-smeđe gline i djelomično zaglađene površine. Na podnici su se nalazili komadići ugljena te ulomci kućnog lijepa, a dimenzije objekta iznosile su oko 2,80x3,80 m. Osim toga, pronađeni su i fragmenti prapovijesnog keramičkog posuđa, kameni artefakt, keramički pršljenovi te životinjske kosti. Uz ostatke nadzemnog objekta otkriveni su ostaci jame te vatrište. Među keramičkim posuđem ističu se konični lonci, trbušasti lonci, lonci S-profilacije, lonci uzdignutog i izvučenog ruba, ulomak ručke od peke, fragmenti zdjela te trakasta ručka koja nadvisuje rub vrča. Pronađeni su predmeti na temelju analogija datirani u kasno brončano doba, odnosno u vrijeme mlađe faze kulture polja sa žarama (Pavišić 2011: 217 – 223, T. XXIX.-XXXI.).
Ovogodišnji radovi obuhvaćali su iskopavanje zemlje uz zgradu kapele u dubinu od oko 50 cm te postavljanje hidroizolacijske mreže i plastičnih cijevi za odvodnju oborinskih



Položaj prapovijesnog visinskog naselja na Zašatu kod Krapinskih Toplica na satelitskoj snimci



Kapela svete Marije Magdalene, zapadni dio platoa – uređenje okoliša 2014. godine (foto: D. Špoljar)



Fragmenti prapovijesnog keramičkog posuđa prikupljeni tijekom arheološkog nadzora 2014. godine (foto: D. Špoljar)

voda s krova kapele. Tom je prilikom u širinu od oko 70 cm iskopan jarak oko kapele te četiri kraka kanala za odvodnju oborinskih voda. Prije samog iskopa uklonjeno je popločenje i sloj sitnog šljunka koji su postavljeni 1997. godine. Na prostoru ispred ulaza u kapelu također je uklonjeno popločenje te sloj sitnog šljunka, a iskopan je i kanal za postavljanje elektroenergetskog voda.

Iz iskopane je zemlje na jugoistočnom uglu platoa kapele (k.č. 289/28) prikupljeno nekoliko fragmenata prapovijesnog keramičkog posuđa, koje je potjecalo iz sloja rastresite zemlje tamnosmeđe boje. Taj se sloj na platou mjestimično pojavljuje u debljini između 10 i 20 cm te se ponekad fizički ne razlikuje od humusa. Zbog čestih građevinskih radova, na lokalitetu je poremećena stratigrafija slojeva. Sterilan sloj na lokalitetu čini pjeskoviti lapor iz vremena tercijara.

Veći broj fragmenata prapovijesnoga keramičkog posuđa te komad kućnog lijepa pronađeni su u profilu sjeverozapadnog ugla platoa kapele (k.č. 289/28), poviše pristupne makadamske ceste (k.č. 1551).

Budući da vršni dio brijega Zašat, počevši od platoa s kapelom na istoku do platoa s mauzolejom Jakoba Badla na zapadu, nije većih dimenzija (oko 2.300 m²), a sjeverne padine brijega zbog svoje strmine nisu mogle biti naseljene, odlučeno je pregledati parcele na južnim i zapadnim padinama brijega, kako bi se ustanovila površina tog arheološkog nalazišta. Stanje vegetacije na terenu u srpnju nije omogućavalo pregled svih parcela, no jedna je parcela na južnim vršnim padinama nedavno rigolana (k.č. 289/29) te je detaljnije pregledana. S parcele je prikupljeno nekoliko desetaka fragmenata isključivo prapovijesne keramike, komadi kućnog lijepa te podnice, kameni predmet u obliku motike, kao i veći fragment okruglog keramičkog predmeta s rupom. Keramičko posuđe ukrašeno je plastičnom trakom s otiscima prstiju, plastičnim rebrom ili izdancima, a od tipova posuđa prevladavaju lonci, zdjele s uvučenim rubom, plitice i vrčevi.

Literatura

Bancalari 1871 Dominik Bancalari, Krapinske Toplice, njihova topla vrela i kupelji, Zagreb, 1871.
Kolesarić 2000 Josip Kolesarić, Krapinske Toplice i njihova topla vrela, Hrvatsko zagorje, 2/VI, Krapina, 2000: 36 – 42.
Kolesarić 2012 Josip Kolesarić, Krapinske Toplice i njihova topla vrela, Krapinske Toplice, 2012.
Pavišić 2011 Ivančica Pavišić, Naseljenost sjeverozapadne Hrvatske u kasnom brončanom dobu s posebnim osvrtom na keramiku kulture polja sa žarama, neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2011: 217 – 223, T. XXIX – XXXI.
Premerl 2008 Dragutin Premerl, Kapela sv. Marije Magdalene, u: Krapinsko-zagorska županija, Umjetnička topografija Hrvatske, knjiga 4, Zagreb, 2008: 377, 378.
Špoljar 2014 Davor Špoljar, Utvrđeno prapovijesno visinsko naselje na Zašatu kod Krapinskih Toplica, Hrvatsko zagorje, 1-2/XX, Krapina, 2014: 117 – 133.

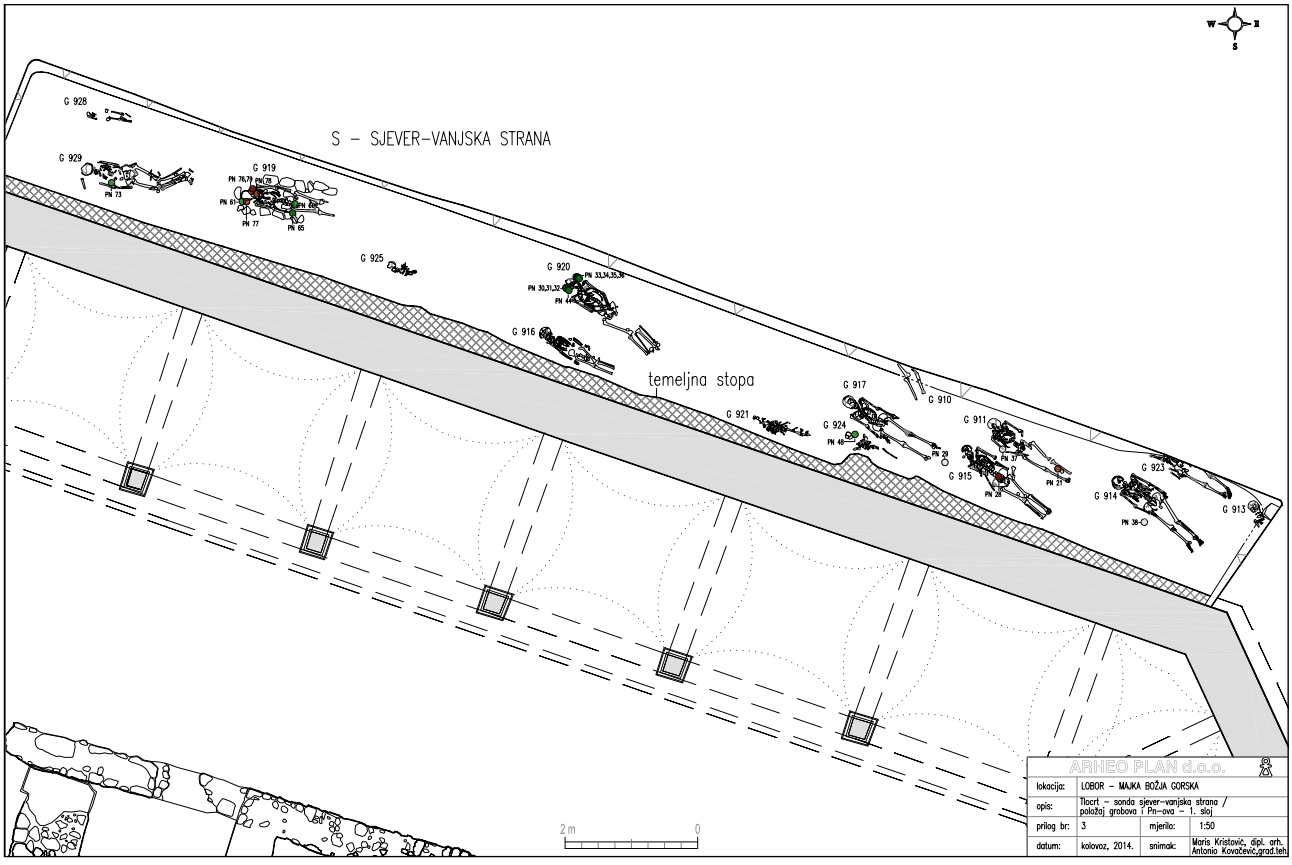
Davor Špoljar

Summary

Archaeological supervision conducted in 2014 during the rehabilitation of the surroundings of St Maria Magdalena Chapel on the Zašat hill near Krapinske Toplice resulted in the discovery of movable archaeological finds on three different locations. Fragments of prehistoric pottery vessels together with other finds were discovered in the south-east corner of the chapel plateau, in the northern profile of the plateau and on the southern peak slopes of a former vineyard. Fragments of pottery vessels, pieces of house daub, stone artefacts and part of a ceramic weight or backing were found. The finds confirmed the existence of high elevation prehistoric settlement and on the basis of analogies it can dated to the period of the Late Bronze Age, namely, early phase of the Urn Field Culture in northwest Croatia.

Redni broj: 115
Lokalitet: Lobor – Majka Božja Gorska
Naselje: Lobor
Grad/općina: Lobor
Pravni status: Z-4325
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorski radovi

Od 1. do 30. kolovoza 2014., u sklopu sveobuhvatne sanacije i obnove crkve nastavljena su trinaesta u kontinuitetu

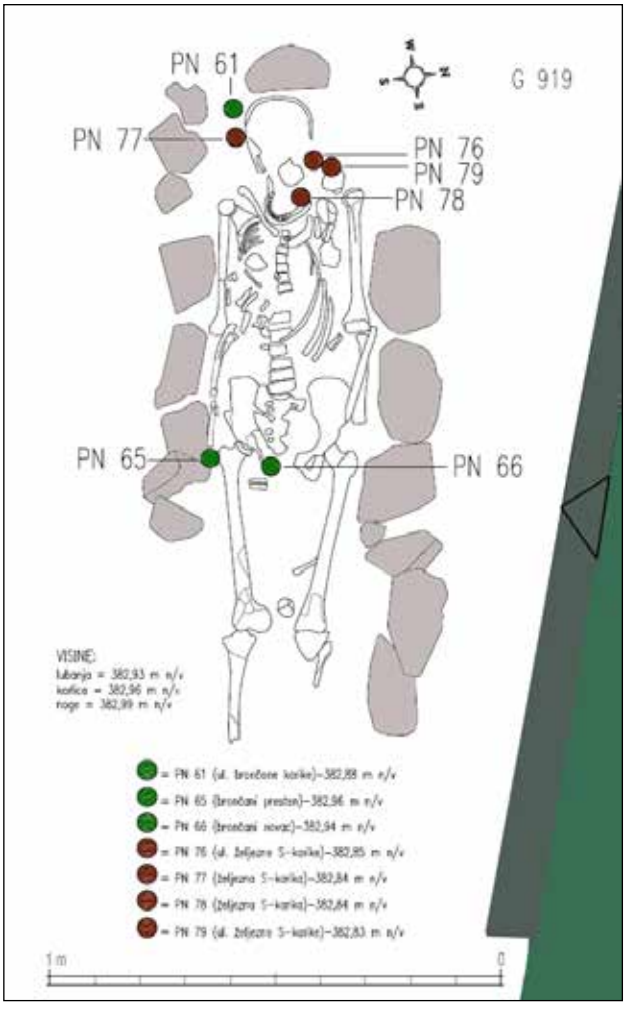


Sonda sjever, plan (izradio: Arheoplan)

zaštitna arheološka istraživanja i konzervatorski radovi u svetištu Majke Božje Gorske u Loboru. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Krešimir Filipec, predstojnik Katedre za opću srednjovjekovnu i nacionalnu arheologiju Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i predsjednik Centra za ranosrednjovjekovna istraživanja Zagreb – Lobor. U arheološkim istraživanjima sudjelovala je antropologinja prof. dr. sc. Zdravka Hincak i Ana Mikulka, dipl. antropologinja, a dokumentaciju je vodila tvrtka Arheoplan d.o.o. iz Dubrovnika (Maris Krstović i Eva Žile). U istraživanjima je sudjelovalo tridesetak studenata arheologije iz Zagreba, u okviru terenske nastave, te šest pomoćna radnika, također studenata iz Lobora i okolice. Zaštitna arheološka istraživanja i konzervatorski radovi uglavnom su financirani sredstvima Ministarstva kulture, a simbolično sredstvima Općine Lobor i Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te sredstvima Centra za ranosrednjovjekovna istraživanja Zagreb – Lobor.

Cilj arheoloških istraživanja 2014. bio je istraživanje prostora uz vanjski sjeverni dio baroknog cinktora, kako bi u tome dijelu mogla započeti sanacija temelja i donjeg dijela postroja zida. Otvorena je površina uz sjeveroistočni vanjski dio cinktora u duljini od 20 m, a u širini od oko 2 m. Nakon skidanja betonskog obruba i šute uz barokni cinktor, na otprilike četrdeset centimetara dubine uočeni su prvi arheološki slojevi. U prvom arheološkom sloju počeli su se pojavljivati izmrvljeni kosturi, a ubrzo i cijeli grobovi. Arheološki slojevi bili su prilično poremećeni zbog različitih recentnih radova, najviše zbog gradnje baroknog cinktora, ali i male dubine na kojima su se nalazili (zona smrzavanja). Ponovno je potvrđeno da je prilikom podizanja cinktora u 18. st. najprije iskopan šaht, a onda se počeo podizati temelj i zid cinktora. Zidanje baroknog zida vrlo je uredno i pravilno, s odstupanjima manjima od dva centimetra, osim u najdonjem dijelu, gdje su i najveća oštećenja.

Prilikom arheoloških istraživanja registrirano je više slojeva grobova (ukupno dvadeset grobova) i tridesetak nakupina kostiju, koje svjedoče o djelomično ili potpuno uništenim grobovima. Najstarijem sloju vjerojatno pripada kasnoantički sloj grobova o kojem bi svjedočila nađena mala srebrna S-fibula (tip Várpalota). Mlađem sloju mogu se pripisati grobovi koji su iskopani u vrijeme funkcioniranja predromaničke crkve (10. – 12. st.). U grobovima su, među ostalim, nađene brončane i željezne S-karičice te lijevani prsteni. Ti su grobovi poprilično oštećeni recentnim djelovanjima i prilikom gradnje cinktora, ali jednako tako prilikom iskopa raka za najmlađi sloj grobova iz 13. – 15. st. Oko grobova nađeno je podosta kamenih ulomaka od mramora, među njima i nekoliko komada s pleterom i kukama, a najvažniji je nalaz malen ulomak zabata oltarne pregrade predromaničke crkve, s dijelom natpisa i dvoprutom pletenicom s očima. Nađeno je i dosta ulomaka ranosrednjovjekovnih posuda. U zapadnom dijelu sonde nađena je dobro uščuvana podnica kasnobrončanodobne kuće. Po cijeloj dužini sonde nalaženi su sitni ulomci prapovijesnih i antičkih keramičkih posuda te sitni brončani predmeti i antički novac. Zbog vrlo kišovitog vremena, iskopavanja su često prekidana. Prilikom obilaska



Crtež groba 919 (izradio: Arheoplan)

terena u površinskom sloju zemlje ispranom od kiše nađen je pozlaćen karolinški jezičac, na kojem se nalazi ornamentika vrlo slična onoj na koštanom relikvijaru. Nakon završetka iskopavanja započela je sanacija iskopa te obrada arheološkog i osteološkog materijala.

Literatura

Filipec 2010 K. Filipec, Arheološko-povijesni vodič po svetištu Majke Božje Gorske u Loboru, Zagreb, 2010.
Filipec 2013 K. Filipec, Aquilean missionary center in the Frankish lower Pannonia the turn of 8th in 9th century, Hortus, 19, Zagreb, 2013: 301 – 310.
Filipec 2013a K. Filipec, Starokršćanski centar i ranosrednjovjekovni akvilejski misijski punkt na granici Panonije i Norika, Zbornik radova „1700 godina Milanskog edikta", (ur. D. Nikolić et al.), Niš, 2013: 799 – 807.

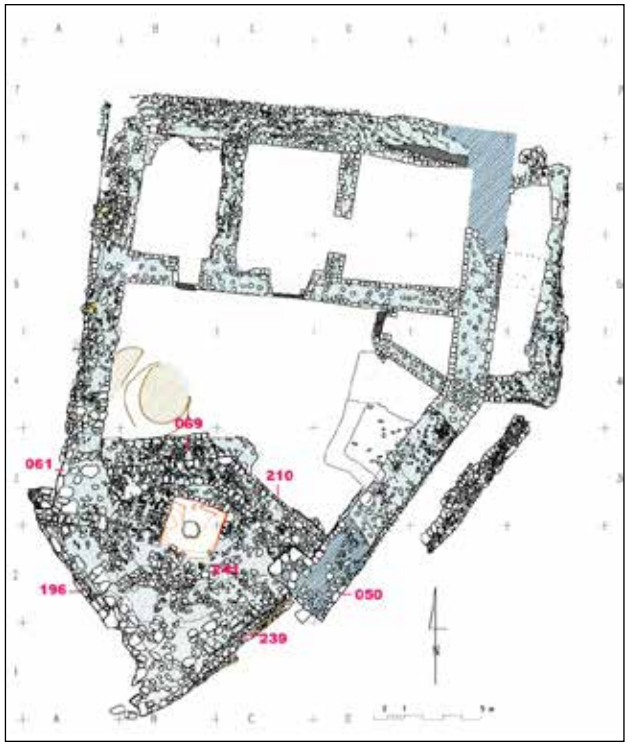
dr. sc. Krešimir Filipec

Summary

In August 2014, within the framework of the complete rehabilitation and reconstruction of the church, rescue archaeological excavations and conservation works were continued in the sanctuary of Our Lady of the Hills in Lobor. The aim was to archaeological explore the space along the outer northern part of the baroque enclosure wall in order to initiate the rehabilitation of the foundations and lower part of the wall structure. An area was opened along the north-eastern outer part of the cincture in the length of 20 m and width of about 2 m. During the archaeological explorations a number of grave layers were registered – a total of twenty graves as well as about thirty heaps of bones which indicated a partial or complete devastation of the graves. The Late Antiquity layer of the graves is probably the oldest one established on the basis of small silver S-fibula (of the Várpalota type) that was found. The graves dug at the time of the functioning of the Pre-Romanesque church (10th-12th centuries) can be attributed to the younger layer. Among other, bronze and iron S-loops and cast rings were found in the graves. The graves were damaged considerably both by recent activities as well as in the course of the construction of the cincture, but also during the digging of burial pits for the youngest layer of graves (13th-15th centuries). A considerable amount of marble stone shards were found around the graves, and among them a few pieces with wickers and hooks, while the most significant find was the small fragment of a Pre-Romanesque church altar partition gable with part of an inscription and an eyed double braid. A large quantity of early medieval vessel shards was also found. In the west part of the probe a well preserved floor of a Late Bronze Age house was discovered. Along the entire length of the probe small shards of prehistoric and Antiquity pottery vessels were found as well as small bronze items and Antiquity coins. During a field survey, in the surface layer of the rain washed earth, a gilded Carolingian tang with ornaments very similar to that on the bone reliquary was found. After completing the excavations, the cut was filled and the archaeological and bone material processed.

Redni broj: 116
Lokalitet: Plemićki grad Vrbovec
Naselje: Klenovec Humski
Grad/općina: Hum na Sutli
Pravni status: Z-3779
Razdoblje: SV
Vrsta radova: konzervacija

Od 8. rujna do 10. listopada 2014. Institut za arheologiju nastavio je arheološka istraživanja lokaliteta Plemićki grad Vrbovec (Veliki Gradiš, Veliko Gradišće u Klenovcu kraj Huma na Sutli), uz financijsku potporu Ministarstva kulture te uz pomoć Općine Hum na Sutli. Istraživanja su trajala 20 radnih dana te niz dana u kojima je kiša gotovo u potpunosti spriječila radove. U istraživanjima je sudjelovala voditeljica dr. sc. Tatjana Tkalčec i njezina zamjenica Marina Sečkar, dipl. arheo., te šestorica radnika iz okolnih mjesta. Pomoć na terenu pružile su dokumentaristice Instituta za arheologiju – Kristina Turkalj, dipl. arheo., tijekom četiri radna dana, i dr. sc. Kristina Jelinčić Vučković, tijekom dva radna dana. Radovi se odvijaju u skladu s dozvolom nadležnog Konzervatorskog odjela u Krapini.



Burg Vrbovec, situacijski plan 2014. (crtež: K. Turkalj)



Sjeverno lice kule (foto: T. Tkalčec)

Institut za arheologiju istraživanje burga započeo je probna iskopavanja još 1987., a od 2001. traju kontinuirana sustavna istraživanja i konzervacija zidova (s iznimkom 2009.), o čemu se redovito izvješćuje u stručnim tekstovima, na muzejskim izložbama, kongresnim priopćenjima i znanstvenim radovima (Tomičić et al. 2001; Horvat, Tkalčec 2009; Tkalčec 2010a; 2010b; 2010c itd.). Rezultati istraživanja objavljeni su u godišnjaku Instituta za arheologiju te se ovom prilikom iznosi samo kraći izvještaj (Tkalčec 2015).

Godine 2014. istražen je južni dio lokaliteta, i to: 1. jugoistočni i južni dio dvorišta burga, uz samu kulu; 2. čitava površina zidova kule i unutrašnjost kule i 3. područje oko zidina kule, uz njezine zidove na JZ i JI strani, izvan gabarita zidina jezgre burga. Istraživanjima u jugoistočnome dijelu dvorišta dosegnuta je dubina iskopa i preko 4,5 m. Gornji tamni humusni slojevi sadržavali su nalaze iz prve polovine 16. st. Ispod tih slojeva dosegnut je sloj ruševine SJ 220, koji se sastojao od velike količine žutog pjeskovitog maltera i mnoštva kamenja, od golemih blokova do ovećeg kamenja. Sam njegov vrh stradao je u vatri (SJ 217). U toj situaciji uočeni su obrisi vjerojatno drenažnog kanala. U sloju ruševine SJ 220 pronađeni su i primjerci velikog priklesanog kamenja, koje je činilo lice nekog zida. Pronađena su i dva važna primjerka – priklesani kamen s utorom za željezo za pričvršćivanje) i fino klesani kamen – lučni nadvoj vrata, vjerojatno s unutrašnje strane niše prolaza. Ispod ruševine SJ 220 pojavili su se slojevi s nalazima iz 13. st., što je potvrdila i radiokarbonska analiza (SJ 231 i SJ 232).

Složena situacija različitih faza gradnje kule zahtijeva dublju analizu postojećeg stanja, dokumentaciju svih slojeva i nalaza prije konačne interpretacije sljedova gradnji pojedinačnih zidanih struktura.

Sama unutrašnjost kule malih je dimenzija 2,80 (istok-zapad) x 2,61 m (sjever-jug). Sadrži slojeve paljevine iz 16. st. te dvije faze podnice od žbuke, između kojih se nalazi sloj sterilne žute gline. Stijene zidova te male površine također su prekrivene žbukom u fazi prve, odnosno donje podnice. Ona pak leži na samoj masi zidane kule, odnosno ne leži na živcu. Kula je, dakle, u unutrašnjosti u potpunosti zidana.

Kao i u prijašnjim istraživanjima jugozapadno uz kulu, tako je i ove godine jugoistočno uz kulu ustanovljeno da nedostaje sloj SJ 003 – sloj ruševina srednjovjekovnog burga, već se ispod humusa nalazio sloj SJ 194 (smeđe-žuti sipak pijesak/malter). U njemu je bilo nalaza kasnosrednjovjekovne keramike iz 16. st. ili kraja 15. st. Ispod sloja SJ 194 pojavila se nakupina crvenkasto-ružičaste šute, s mnoštvom ulomaka opeke (SJ 236). U toj šuti općenito je bilo malo materijala, a radi se o keramici iz 15./16. st. Ispod SJ 236 nalazi se trusni živac ili komadi žive stijene. Na tome mjestu nedostaju slojevi iz 13. st., što je vrlo znakovito u pokušaju interpretacije zidanih struktura burga.

Svi su novootkriveni zidovi, nakon završenih istraživanja, pokriveni geotekstilom do budućih konzervatorskih radova. Zaštićeni su i duboki iskopi (npr. iskop u jugoistočnome dijelu dvorišta, dubok 4,5 m, zatrpan je pijeskom), kao i unutrašnjost kule koja je zaštićena slojem pijeska i geotekstilom, kako bi se očuvani dijelovi podnica mogli prezentirati u budućnosti.

Literatura

Horvat, Tkalčec 2009 Zorislav Horvat, Tatjana Tkalčec, Arhitektura i arhitektonska plastika burga Vrbovca kraj Huma na Sutli / Architecture and Architectural Stonework of the Medieval Castle of Vrbovec near Hum na Sutli, Prilozi IAZ, 26, Zagreb, 2009: 181 – 218.

Tkalčec 2010a Tatjana Tkalčec, Pećnjaci iz drvenog objekta podignutog na ruševinama srednjovjekovnog burga Vrbovca kod Huma na Sutli, Archaeologia Adriatica, 4, Zadar, 2010: 325–338.

Tkalčec 2010b Tatjana Tkalčec, Kuhinjska i stolna keramika iz stambenog dijela burga Vrbovca u Klenovcu Humskome, VAMZ, 3. serija, 43, Zagreb, 2010: 455 – 476.

Tkalčec 2010c Tatjana Tkalčec, Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome, Deset sezona arheoloških istraživanja, Muzeji Hrvatskog zagorja, Institut za arheologiju, Zagreb, 2010.

Tkalčec 2015 Tatjana Tkalčec, Novi pogledi na stara obrambena zdanja: burg Vrbovec u Klenovcu Humskom, arheološka istraživanja 2014. godine, AIA, XI, Zagreb, u tisku
Tomičić et al. 2001 Željko Tomičić, Tatjana Tkalčec, Marko Dizdar, Daria Ložnjak Dizdar, Veliki Gradiš, Veliko Gradišće – plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli (stanje istraživanja 2001. godine), Prilozi IAZ, 18, Zagreb, 2001: 253 – 274.

dr. sc. Tatjana Tkalčec

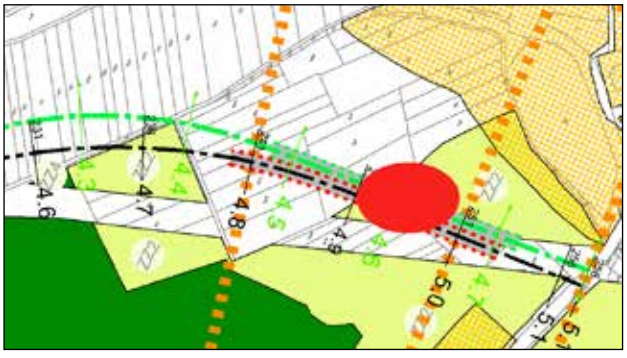
Summary

In September and October 2014 the Institute for Archaeology continued with the archaeological excavations at the site of the Feudal Town of Vrbovec. Archaeological explorations were undertaken in the south part of the site, including: 1. the south-east and south sections of the burg courtyard, along the tower; 2. the entire surface of the tower walls and its interior; and 3. around the tower walls on the SW and SE sides, outside the area of the walls of the burg centre. The complex situation regarding the various phases of the tower construction called for a deeper analysis of the existing state, the documenting of all the layers and finds before the definite interpretation of the sequence of construction of individual built structures.

Redni broj: 117
Lokalitet: Pregrade – zaobilaznica grada
Naselje: Bušin, Plemenščina, Vrhi Pregradski
Grad/općina: Pregrada
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U studenom 2014. rekognoscirana je traka zaobilaznice grada Pregrade, za potrebe izrade Studije o utjecaju na okoliš. Rekognosciranje je obuhvatilo trasu zaobilaznice varijante 3, od stacionaže 0.0 u sutjesci Sutinsko do stacionaže 4.8 kod dvorca Bežanec, a radi se o područjima k.o. Pregrada, k.o. Plemenščina i k.o. Vrbanec. Stručni voditelj istraživanja bio je Davor Špoljar iz Krapinskih Toplica.

Arheološki terenski pregled obuhvatio je sve katastarske čestice na kojima se planira gradnja zaobilaznice u duljini od 4,8 km, a širina pregledavane trase iznosila je u prosjeku 100 m. Rekognosciranje se provodilo prikupljanjem površinskih arheoloških nalaza, uz neposredno dokumentiranje njihova položaja GPS koordinatama s obzirom na trasu zaobilaznice (prema stacionažama) i katastarske čestice.
Arheološko rekognosciranje započelo je u sutjesci potoka Kosteljine Sutinsko, na području k.o. Pregrada, naselja Pregrada Vrhi (Vrhi Pregradski). Oko 450 m zračne linije jugozapadno od trase zaobilaznice Pregrade (varijanta 3) na stacionaži 1.8 u Pregrada Vrhima nalazi se istaknut brežuljak toponima Omašak, na nadmorskoj visini od 311,3 m. Riječ je o vrhu koji je umjetno izravnat te je ovalnog oblika u tlocrtu, a nalazi se na k.č. 866, k.o. Pregrada, (koordinate (HTRS96): E = 443126, N = 5114233). Vrh se nalazi direktno iznad ribnjaka dvorca Gorica, koji se nalazi na 670 m zračne linije u smjeru jugozapada. U središtu tog platoa vidljivi su ostaci opeke koji djeluju kao da je riječ o ostacima temelja nekog zidanog nadzemnog objekta. Ostaci su fotografirani *in situ,* a na temelju literature može se pretpostaviti da se radi o ostacima sakralnog objekta, odnosno kapele sv. Martina. Kapela je ucrtana na tom položaju na karti iz vremena jozefinske izmjere Hrvatske 1783./1784.
S parcele koja se nalazi zapadno od potoka Plemenščine te je blago uzdignuta u odnosu na okolnu dolinu, nadmorske visine 188 m, a riječ je o oranici k.č. 1732, k.o. Plemenščina, (koordinate (HTRS96): E = 443603, N = 5114027), prikupljeno je 13 fragmenata novovjekovne keramike, jedan fragment prapovijesne keramike te nekoliko uzoraka kamena. Radi se o slučajnim površinskim nalazima. Trasa zaobilaznice Pregrade (varijanta 3) na stacionaži 2.15 prolazi nekoliko metara istočnije od spomenute parcele.
Arheološki nalazi pronađeni su na oranicama na samom vrhu brijega brežuljka Bežanec (k.č. 16/17 i 16/15) te na južnim vršnim padinama (k.č. 16/12, 16/11 i 16/10). Vrh se nalazi na području k.č. 16/17, k.o. Vrbanec, na nadmorskoj visni od 199,3 m, (koordinate (HTRS96): E = 444479, N = 5112083). Riječ je isključivo o cijepanim litičkim rukotvorinama, izrađenim na rožnjacima, kvarcitu, kalcedonu, tufu itd. Na temelju brojnosti i raznovrsnosti nalaza, zaključuje se da se radi o novom arheološkom nalazištu iz prapovijesti, nazvanom Bušin – Bežanec. Arheološko nalazište Bušin – Bežanec nalazi se u naselju Bušinu, na brijegu iznad dvorca Bežanca. Nalazište je smješteno na vrhu brežuljka, koji se nalazi na k.č. 16/17, na nadmorskoj visini od 199,3 m (koordinate (HTRS96): E = 444479, N = 5112083) te na vršnim južnim padinama. Arheološko nalazište smješteno je na trasi zaobilaznice Pregrade (varijanta 3) kod stacionaže 4.6, odnosno između stacionaža 4.55 i 4.65. Brijeg je inače na strateški važnom položaju, jer omogućava vizualnu kontrolu nad dolinom potoka Plemenščine u dijelu donjeg toka od Valentinova do Donje Plemenščine te nad dolinom potoka Kosteljine u dijelu srednjeg toka od Bušina preko Valentinova do Benkova. Površinski arheološki nalazi prikupljeni su s pet različitih parcela, odnosno k.č. 16/17, 16/15, 16/12, 16/11 te 16/10, a ukupno je prikupljeno više od 220 komada kamena. Druge parcele zbog stanja obrađenosti nije bilo moguće pregledati, no na temelju prostorne distribucije dosadašnjih nalaza, pretpostavlja se da arheološke nalaze valja očekivati i na parcelama k.č. 16/18, 16/16, 16/14, 16/13, 15/10,



Arheološko nalazište Bušin – Bežanec s obzirom na trasu zaobilaznice Pregrade (varijanta 3 – zeleno) kod stacionaže 4.6 na UPU Pregrade



Izbor cijepanih litičkih rukotvorina s vidljivim tragovima obrade s nalazišta Bušin – Bežanec (foto: D. Špoljar)



Pogled na arheološko nalazište Bušin – Bežanec sa sjeverozapada (foto: D. Špoljar)

15/2 te 15/1. Na temelju prostorne distribucije dosadašnjih nalaza pretpostavlja se da površina nalazišta iznosi oko 0,7 hektara, iako bi zbog moguće razvučenosti nalaza oranjem površina u konačnici mogla biti i manja.
Arheološke nalaze čine isključivo litički nalazi, a riječ je o cijepanim litičkim rukotvorinama izrađenima na različitim varijetetima rožnjaka, kvarcitu, kalcedonu i tufu. Nijedna od navedenih vrsta stijena primarno se ne nalazi na toj lokaciji, već su njihove pojave zabilježene u kontekstu proslojaka vapnenačkih/dolomitnih stijena iz razdoblja srednjeg i gornjeg trijasa zagorskih gora: Kunagore, Brezovice, Strahinjščice, Ivanščice itd. Zbog toga se smatra da su stijene u obliku nodula, ploča ili oblutaka donesene na tu lokaciju, gdje su zatim izrađivani poluproizvodi i alatke. O tome svjedoči i repertoar nalaza, koji se sastoji od dijelova jezgri za odbojke i sječiva, oblutaka, nodula i pločastih stijena s tragovima cijepanja, krhotina, odbojaka, sječiva te alatki – komada s obradom.

Literatura

Filipčić 1983 Ivan Filipčić, Mala monografija o župi Naše Gospe od Kunagore, Male monografije, 9, Zagreb – Pregrada, 1983.
Valentić 2005 Mirko Valentić (ur.), Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća, Varaždinska županija, Zagreb, 2005.

Davor Špoljar

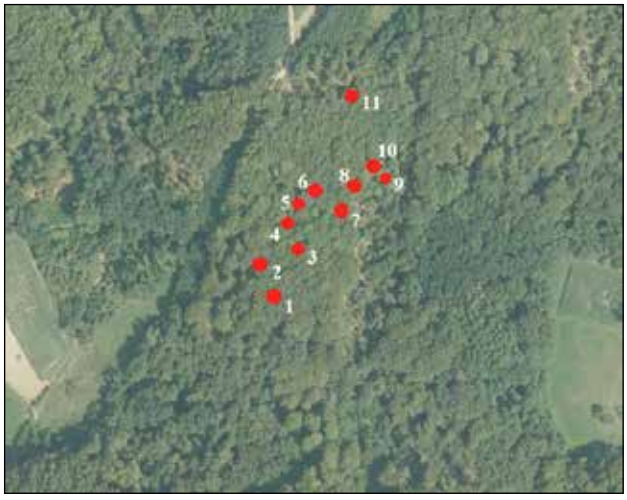
Summary

In November 2014 archaeological reconnaissance was conducted of the route of the bypass in the city of Pregrada in order to prepare an Environmental Impact Study. The reconnaissance resulted in new insights on the archaeological heritage. A new open archaeological site, named Bušin-Bežanec was discovered, located between stations 4.55 and 265, not far from the Bežanec castle. During the field survey more than 220 pieces of dissevered lithic handiworks were discovered on five different lots. The collected archaeological finds have been dated on the basis of analogies to prehistory. In the remaining part of the route no new archaeological sites were discovered but random surface finds were collected from the plough fields. The areas surveyed outside the route of the Pregrada bypass (variant 3) resulted in the discovery of the remains of St Martin's chapel in Pregrada Vrhima. They represent the remains of a sacral structure, namely, former chapel of the Pregrada parish whose exact location has been unknown up to now. Owing to the Project the remains of the structure had been identified and located.

Redni broj: 118
Lokalitet: Radoboj – Podstenje – prapovijesna nekropola
Naselje: Radoboj
Grad/općina: Radoboj
Pravni status: Z-7067
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno sondiranje

U listopadu 2014. članovi udruge Centar za primijenjenu arheologiju iz Krapinskih Toplica (stručni voditelj istraživanja: Davor Špoljar) probno su arheološki istražili tumul IX na prapovijesnoj nekropoli pod tumulima Podstenje kod Radoboja (k.č. 2377/15, k.o. Radoboj). Istraživanje su financirali Krapinsko-zagorska županija i Općina Radoboj, a radove je nadzirala Gordana Divac iz Konzervatorskog odjela u Krapini.

Ovogodišnja kampanja obuhvatila je tumul, odnosno grobni humak br. IX, koji se nalazi na sjeveroistočnom rubu



Položaji tumula prapovijesne nekropole Podstenje kod Radoboja na satelitskoj snimci



Pogled na očišćeni tumul IX prije sondiranja sa zapadne strane (foto: D. Špoljar)



Pogled na tumul IX nakon sondiranja s južne strane (foto: D. Špoljar)

nekropole, inače sastavljene od 11 grobnih humaka. Prije istraživanja grobni je humak očišćen, izmjeren i fotografiran. Tumul br. IX u smjeru istok-zapad promjera je 9,80 m, a u smjeru sjever-jug 9,20 m. Maksimalna visina tumula iznosi 0,87 m. Grobni je humak zatim podijeljen na četvrtine koje su numerirane brojkama od 1 do 4, počevši od linije sjever-jug u smjeru kazaljke na satu. Sukladno rješenju Konzervatorskog odjela u Krapini, istraživane su dvije nasuprotne četvrtine, i to četvrtina br. 1 (sjeveroistočna) te četvrtina br. 3 (jugozapadna). Istraživan je prostor od središta prema rubu tumula, uz poštivanje načela arheološke stratigrafije. Nakon što je skinut nasip tumula, u središtu na razini okolnog tla pronađeni su komadi ugljena te fragment prapovijesne keramičke posude. Tragovi ugljena nalazili su se na laporu te u najnižem sloju nasipa tumula od pjeskovite zemlje. Osim arheoloških nalaza, prikupljeni su i uzorci kamena, proslojaka te uzorci zemlje za daljnje analize. Na otprilike 30 cm od južnog ruba tumula otkriven je kamen manjih dimenzija koji se razlikuje od oblutaka pronađenih u nasipu tumula te se vjerojatno radi o kamenu koji bi svojim položajem mogao pobliže označavati mjesto groba unutar tumula, a takva je situacija zabilježena i 1850., kada je Mijat Sabljar iskopao tumul I.

Istraživanjima je ustanovljeno da je u slučaju tumula IX riječ o paljevinskom pokapanju. Tijelo pokojnika najprije je spaljeno (na mjestu tumula ili u okolici), a zatim su ostaci postavljeni u središte naknadno podignutoga grobnog humka na razinu okolnog tla koje grade lapori. Ostacima su pridodani grobni prilozi (keramičko posuđe), a zatim je odjednom nasut grobni humak uporabom pjeskovite zemlje iz neposredne okolice. Budući da su tragovi ugljena pronađeni isključivo u središtu tumula, može se pretpostaviti da se radi o grobu pojedinca. Skromni nalazi iz ovogodišnjih iskopavanja posljedica su višekratnog iskopavanja tumula u prošlosti, kojima je većina nalaza izvađena, a spaljeni ostaci pokojnika razvučeni ili uništeni. Unatoč teškom stanju tumula i nekropole, iskopavanjima je dokazano paljevinsko pokopavanje, njihova prapovijesna datacija te individualan karakter, kao što se i pretpostavljalo na temelju malobrojnih sačuvanih nalaza i kratkih izvještaja o rezultatima iskopavanja u 19. st.

Posljednja iskopavanja tumula u Radoboju trajala su između 1850. i 1860., a tada su svih 11 tumula djelomično istražili Mijat Sabljar, Jakob Franjo Tkalac i Emanuel von Graffenried. Čak su i tadašnji istraživači zabilježili kako je 10 od 11 tumula imalo vidljive depresije u središtu, što upućuje na to da je većina tumula bila iskopavana prije istraživanja u 19. st. Na temelju pronađenih nalaza (poput perli od staklene paste, jantarnih perli, keramičkog posuđa, željeznih sjekira, željeznih karika, kamenih predmeta i grumenja željezne rudače), nekropolu pod tumulima u Podstenju moguće je datirati u kasnu fazu starijeg željeznog doba (kasni halštat), a otprilike je riječ o razdoblju između 550. i 450. g. pr. Kr.

Literatura

Morlot 1851 Adolphe von Morlot, Über Tumuli bei Radoboj in Croatien, u: Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe, Wien, Sechster Band, Heft 1-5 (Jänner-Mai), 1851: 293 – 299.

Špoljar 2013 Davor Špoljar, Terra incognita revisited – Recent discoveries and the revision of old excavations of the Early Iron Age burial mounds in Zagorje (NW Croatia), Abstracts of the 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists (EAA) in Pilsen, Czech Republic, Pilsen, 2013: 422 – 423.

Špoljar 2014 Davor Špoljar, Prapovijesna nekropola pod tumulima Podstenje na Maloj gori kod Radoboja, VAMZ, Vol. 47, No. 1, Zagreb, 2014: 77 – 146.

Davor Špoljar

Summary

In the course of October 2014 trial archaeological excavations were undertaken at tumulus IX in the prehistoric necropolis under tumuli Podstenje near Radoboj. The excavations resulted in the discovery of pieces of coal in the centre of the tumulus and a fragment of a prehistoric pottery vessel. The finds testify to the burial method of cremation in this necropolis and on the basis of the finds discovered at the site during excavations undertaken in the mid 19th century, which include glass paste pearls, amber pearls, iron axes, pieces of iron ore, glazed stone artefacts and pottery vessels, it can be dated to the late phase of the Early Iron Age, that is, Early Hallstatt period.

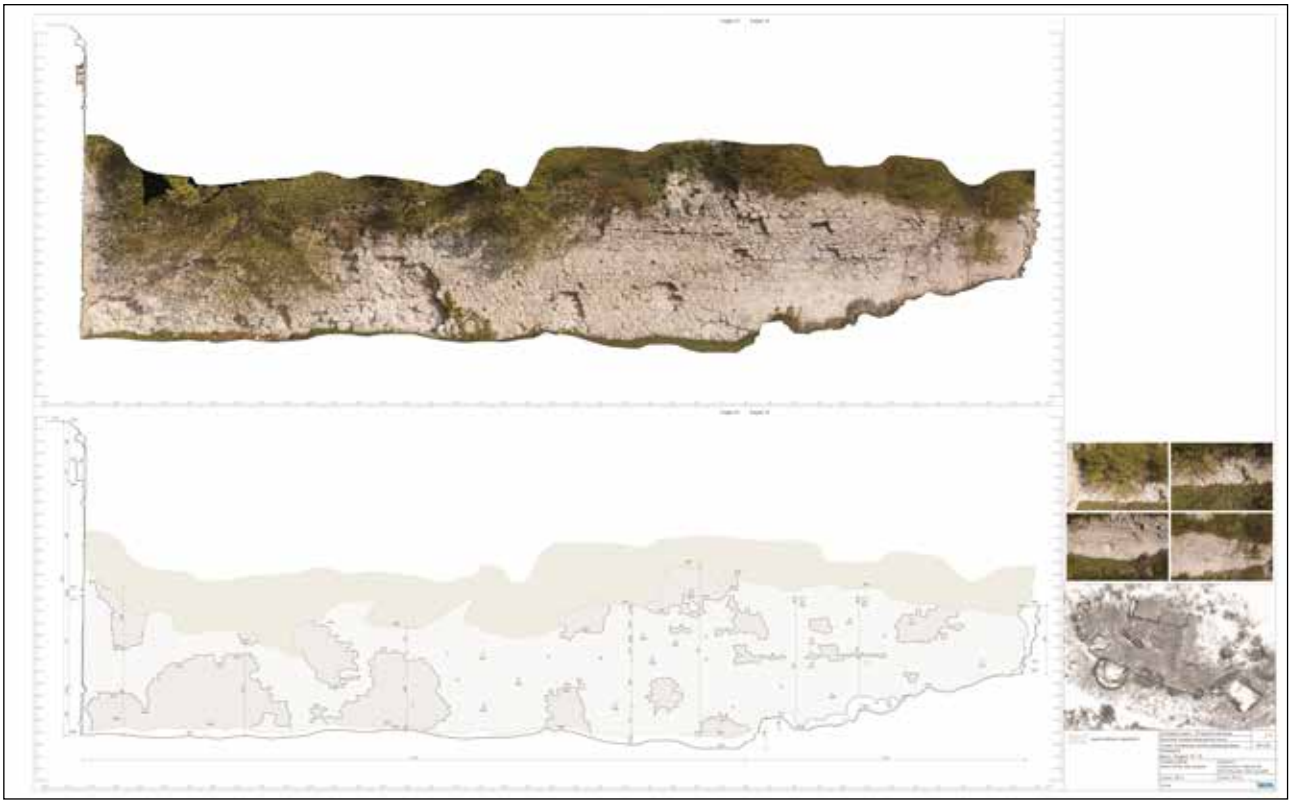
Redni broj: 119
Lokalitet: Stari grad Kostelgrad
Naselje: Kostel
Grad/općina: Pregrada
Pravni status: P-4448
Razdoblje: SV
Vrsta radova: pripremni radovi

U rujnu i listopadu 2014. Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda nastavila je obnovu ostataka Staroga grada Kostelgrada kod Pregrade te drugu fazu izrade dokumentacije postojećeg stanja. Voditelj radova bio je Andrej Janeš, dipl. arheo., uz sudjelovanje Ane Škevin Mikulandre d.i.a. Radove, koji su financirani sredstvima Ministarstva kulture, nadzirala je Gordana Divac, prof., iz Konzervatorskog odjela u Krapini.

Ove je godine komunalna tvrtka Niskogradnja d.o.o. iz Pregrade uklonila vegetaciju s nalazišta, najviše oko vanjskog obrambenog zida s kulama, a sredinom listopada tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina snimila je postojeće stanje arhitektonskih ostataka. Tvrtka Lokošek projekt d.o.o. iz Zagreba izradila je elaborat o projektu sanacije i konsolidacije ostataka zidova palasa, a Stari grad iz zraka snimila je tvrtka Lupercal MT j.d.o.o. iz Zagreba.
Utvrda Kostelgrad nalazi se na Kostelskoj ili Kuna gori, odnosno na brdu Kostelju koje se nastavlja na Kuna goru. Sagrađena je kako bi branila prolaz Sutinsko (Sutlin) na rječici Kosteljini i bila je ulaz u Kraljevinu Slavoniju sa sjeverozapada te je imala veliko strateško značenje na granici s Njemačkim Carstvom.
Najstariji spomen Kostelgrada datira iz 1330., kada je u vlasništvu Petra Gisingovca. Ludovik I. Anžuvinac između 1342. i 1347. oduzima Petru Zagorje s gradovima i izravno ih podvrgava kraljevskoj vlasti. Kralj Žigmund Luksemburški 1399. celjskom knezu Hermanu II. daruje čitavu Zagorsku knežiju i gradove Krapinu, Lobor, Oštrc, Belec, Trakošćan, Lepoglavu, Kostel i Cesargrad. U vlasništvu grofova Celjskih cijelo je Zagorje s dijelom Štajerske, Kranjske i Koruške do 1456., kada smrću Hernrikova unuka Ulrika II., izumire i cijela obitelj. Kostelgrad potom dolazi u posjed Jana Vitovca i njegovih sinova sve do 1485., kada ga kralj Matija Korvin daruje svom izvanbračnom sinu Ivanu Korvinu. Kratko je vrijeme taj stari grad i u vlasništvu Jurja Brandenburga, sve do 1523. kada ga prodaje Petru II. Kegleviću. Kostelgrad je svoj procvat doživio upravo u vlasništvu te poznate obitelji, koja ga obnavlja i živi u njemu sve do 17. st., kada se gasi potreba za životom u teško dostupnim utvrdama.
S prostora pred vanjskim obrambenim zidom te kruništa zidova i unutrašnjost baterijske kule uklonjena je nabujala vegetacija te dio porušene šikare. Nakon pripremnih radova dokumentirano je postojeće stanje vanjskog obrambenog zida. Pritom je snimljeno samo vanjsko lice zida jer je unutrašnje u potpunosti zatrpano slojevima urušenja. Dokumentirano je i vanjsko lice tzv. jugoistočne kule, dok je velika baterijska kula dokumentirana s vanjske i unutarnje strane. Prikupljena je i postojeća fotodokumentacija iz



3D model Staroga grada Kostela (izrada: Lupercal MT j.d.o.o.)



Snimka postojećeg stanja istočnog dijela vanjskog obrambenog zida (izrada: Vektra d.o.o.)

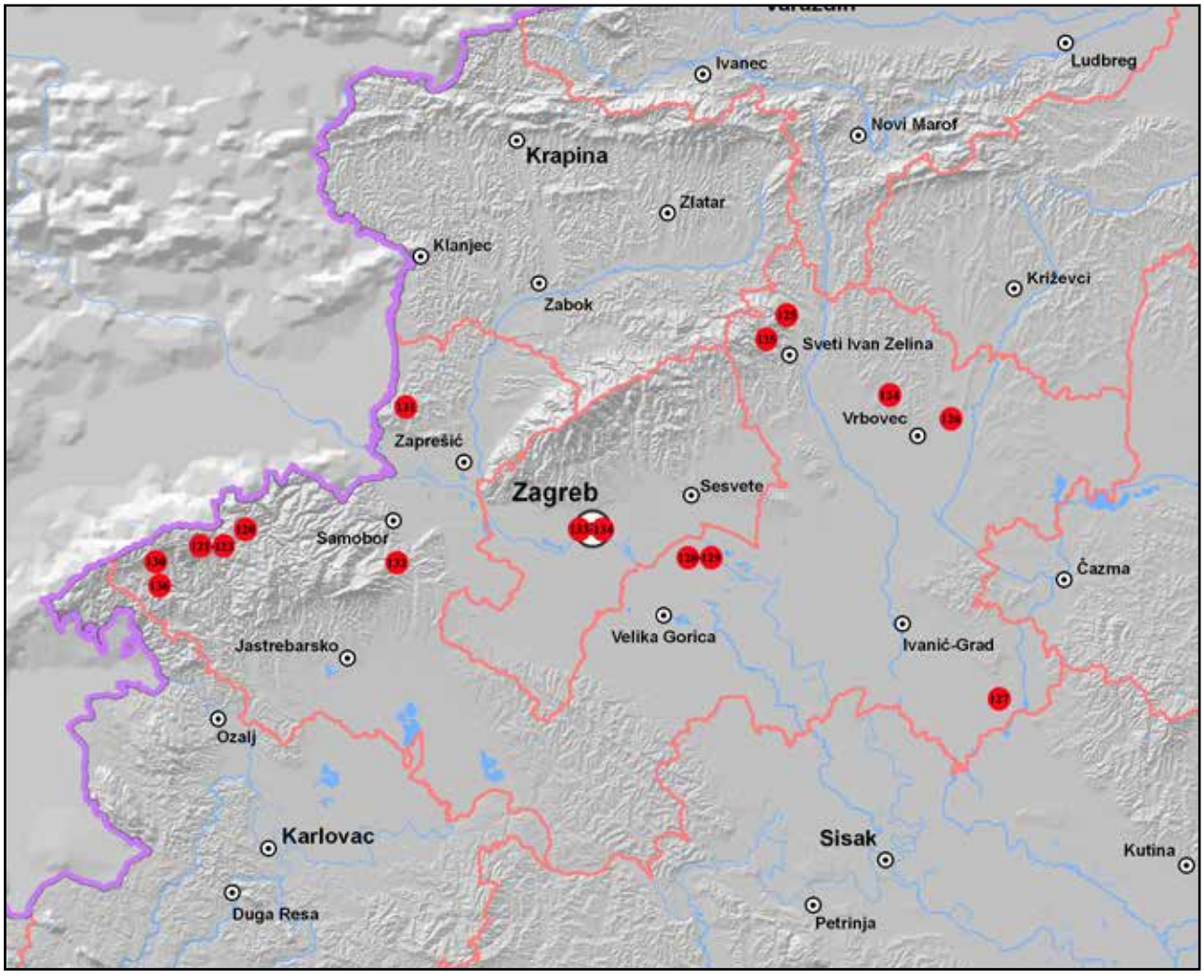
fototeke Konzervatorskog odjela u Zagrebu, koja će poslužiti prilikom planiranja konzervatorskih zahvata.

Andrej Janeš

Summary

In the course of September and October 2014 the Croatian Restoration Institute continued with works on the reconstruction of the remains of the Old Town of Kostelgrad near Pregrada. Considering that up to now the existing state of the preserved architectural remains had not been established, the first phase of works was initiated this year. In order to prepare graphic documentation it was necessary to clear the vegetation in the area around the fort. After the preparatory works were completed the existing state of the outer defensive wall was documented. Only the outer facing of the wall was surveyed because the interior one was completely covered with layers of collapsed debris. The outer facing of the so called south-east tower was also documented while the large battery tower was documented from both its outer and inner sides. The existing photo documentation was collected from the Photo Library of the Conservation Department in Zagreb and will be used in planning the conservation interventions.

GRAD ZAGREB I
ZAGREBAČKA ŽUPANIJA



120 Bratelji – Velika Glavičica
121 Budinjak – kapela sv. Nedjelje s grobljem
122 Budinjak – kapela sv. Petke
123 Budinjak – nekropola
124 Dijaneš – utvrda Dijaneško
125 Donje Orešje – Graci – Topolnjak
126 Gradec – područje općine
127 Okešinec – Sipćina
128 Šćitarjevo
129 Šćitarjevo – Župna livada
130 Stari grad Žumberak
131 Sv. Križ Brdovečki – naselje i nekropola
132 Sv. Martin pod Okićem – crkva sv. Martina
133 Zagreb – Mesnička ulica
134 Zagreb – Stenjevec
135 Zelingrad (castrum)
136 Žumberak – crkva sv. Nikole biskupa

Redni broj: 120
Lokalitet: Bratelji – Velika Glavičica
Naselje: Bratelji
Grad/općina: Samobor
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. arheološki je istraživan rimskodobni lokalitet Bratelji – Velika Glavičica na Žumberku. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Zoran Gregl iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Arheološka istraživanja na Žumberku započela su iskopavanjem na ranocarskoj nekropoli u selu Gornjoj Vasi 1982. godine (Gregl 2009), nastavljena u Budinjaku 1984. (Škoberne, 1999), a probnim sondiranjem 1986. u Brateljima locirana je još jedna nekropola iz 1. – 2. st. Uključivanjem Parka prirode „Žumberak – Samoborsko gorje" u terensku aktivnost probno je sondirano još desetak arheoloških i speleoloških lokaliteta.
Bratelji su danas više zaselak nego selo jer ondje u šest kuća stanuje ukupno jedanaest stanovnika, dok se u antici pokapalo na čak četirima lokacijama (Ulica, Ilovača te Mala i Velika Glavičica). Nadmorska visina tih nekropola varira od 760 do 780 m, za što u ranocarskom razdoblju na tlu sjeverne Hrvatske nema ni približno sličnih situacija.
Položaj groblja uvjetuju tri čimbenika: blizina naselja, blizina ceste te konfiguracija tla, i svi ti uvjeti zorno se prikazuju u slučaju brateljskih nekropola. Riječ je o malim, vjerojatno obiteljskim grobljima na malom prostoru uz kakvu *villu rusticu* ili *vicus*, savršeno uklopljenim u brdovit žumberački pejzaž, zbog čega unutar nekropole ne postoji pravilan raspored grobova, nego se oni prilagođavaju situaciji na terenu. Nekropola na Velikoj Glavičici zoran je primjer takve situacije – svih desetak grobova ukopano je (ili uklesano), bez pravilnog rasporeda, u pukotine između stijena ili kamena živca. Paljevinskog su tipa, a veličina im ne prelazi 50x60 cm.
Iznimka je grob 1, koji je otkriven u srpnju 2008. godine. Riječ je o pravokutnoj grobnici unutarnjih dimenzija 123x80 cm, građenoj od poluobrađenog pločastog kamenja, koje je bilo povezivano žbukom, što je prvi takav slučaj na Žumberku jer su dosad otkriveni grobovi bili građeni u tehnici suhozida. S prednje, sjeverne strane, nalazio se ulaz u grobnicu koji je zatvarala monolitna kamena ploča.



Grob 1, istražen 2008. godine



Grob 9



Grob 10

U grobu nije bilo nalaza, no kako je bio intaktan, zacijelo je riječ o kenotafu. Sačuvana je visina groba cca 60 cm, tj. 6-7 redova kamena, a dvije kamene ploče bile su položene kao podnica na dnu groba. U prilog mišljenju da je riječ o kenotafu govore i njegove dimenzije te pozicija – grob se nalazi na malom platou, istaknut na vrhu brežuljka, a svi su ostali grobovi skromnijih dimenzija i položeni na padini, ispod njega.

Tijekom istraživanja 2014. godine otkopana su dva groba (br. 9 i 10). Pravokutnog su, gotovo četvrtastog oblika. Građeni su od sitnijeg pločastog kamena, okomito zabodenog u zemlju u procjepu između žive stijene. Takve grobne konstrukcije prepoznatljive su za središnji dio Žumberka i mogu se datirati u razdoblje od sredine 1. do početka druge pol 2. st., a tu su bili pokapani pripadnici romaniziranog keltskog plemena Latobika. Njihovo matično područje nalazilo se u susjednoj Sloveniji uz rijeke Kupu, Krku i Savu, tj. u Dolenjskoj, Beloj krajini i Posavju, a najvažnija naselja bila su *Praetorium Latobicorum* (Trebnje) i *Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum* (Drnovo kod Krškog). Samo u jednom relativno kratkom razdoblju od stotinjak godina naseljavan je i središnji dio Žumberka u Hrvatskoj, a to potvrđuju i nalazi više ulomaka karakterističnih žara u obliku kuće (Petru 1971; Gregl 1988; Gregl, Jelinčić 2010).

Literatura

Gregl 1988 Z. Gregl, Antike Hausurnen aus Kroatien. Rivista di Archeologia, Anno XII, 54-59, Giorgio Bretschneider editore, Venezia, 1988.
Gregl 2009 Z. Gregl, Žumberak & Latobici (hommage jednoj planini), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2009.
Gregl, Jelinčić 2010 Z. Gregl, K. Jelinčić, O nekim manje poznatim antičkim lokalitetima u Zagrebu i okolici. VAMZ, 3. ser., vol. XLIII, Zagreb, 2010: 153 – 191.
Petru 1971 P. Petru, Hišaste žare Latobikov. Situla, 11, Narodni muzej, Ljubljana, 1971.
Škoberne 1999 Ž. Škoberne, Budinjak – kneževski tumul, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1999.

Zoran Gregl

Summary

In the course of 2014 the Roman period site of Bratelji-Velika Glavičica on Žumberak was archaeologically excavated. Two graves were excavated (nos. 9 and 10). The graves of rectangular, almost square in shape and made from small flat stones vertically set in the soil in the crevices between the bedrock. These types of grave structures are common for the central part of Žumberak and can be dated to the period from the mid-1st to the second half of the 2nd centuries. Members of the Romanized Celtic tribe of Latobik were buried in them. Their original settlement area was in neighbouring Slovenia along the rivers Kupa, Krka and Sava. Only in one relatively short period, of about one hundred years, they settled the central part of Žumberak in Croatia.

Redni broj: 121
Lokalitet: Budinjak – kapela svete Nedjelje s grobljem
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1584
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitno arheološko iskopavanje na nalazištu Kapela sv. Nedjelje u Budinjaku (k.č. 178, k.o. Budinjak) nastavljeno je 2014., a radovi su trajali od srpnja do studenog. Stručna voditeljica istraživanja bila je Morena Želle iz Javne ustanove „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje", članovi stručne i tehničke ekipe Boris Bošković, Nikolina Vuglešić i Vladimira Pavić, a radove je nadzirala Tatjana Lolić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Voditelj projekta bila je Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje", a ovogodišnji program realiziran je zahvaljujući financijskim sredstvima koja su odobrili Ministarstvo kulture i Zagrebačka županija. Istražena je površina veličine 150 m^2.

Arheološki ostaci grkokatoličke kapele sv. Nedjelje s pripadajućim grobljem (16. – 18. st.) pronađeni su 2011., tijekom iskopavanja lokaliteta Budinjak iz starijeg željeznoga doba, a zaštitna iskopavanja započela su 2012. godine. Kapela



Budinjak – kapela svete Nedjelje, iskopavanje unutrašnjosti (foto: M. Želle)

sagrađena na stariježeljeznodobnom tumulu ima lađu približno kvadratnog tlocrta i apsidu poligonalnog oblika s vanjske strane, a polukružnog s unutrašnje. Zidovi kapele, građeni od lomljenog kamena, sačuvani su u visini od petnaestak centimetara iznad razine funkcioniranja kapele. U naslagama iznad poda kapele, te osobito na odgovarajućim visinama u iskopu bliže okolice, pronađeni su brojni ulomci novovjekovne i rijetki nalazi stariježeljeznodobne keramike. Na istoj iskopnoj površini tijekom dosadašnjeg istraživanja evidentirana su dvadeset i dva novovjekovna groba, od kojih je očišćeno i dokumentirano njih četrnaest, od toga sedam ispod razine poda u unutrašnjosti Sv. Nedjelje. Budući da iskopavanjem 2013. nije dosegnut sterilan sloj u unutrašnjosti kapele, nakon istraživanja temelji kapele prekriveni su građevinskim pokrivačem, a nad njima je podignuta privremena drvena nadstrešnica radi primjerene zimske zaštite.

Cilj istraživanja u 2014. godini bio je dovršavanje iskopa u unutrašnjosti kapele, kao preduvjet za planiranje nužne konzervacije, a prije njegova početka razmotreno je pitanje potrebe uklanjanja drvene nadstrešnice. Na temelju poznavanja odnosa kulturnih naslaga i sterilnog sloja na području stariježeljeznodobne nekropole u Budinjaku, procijenjena je očekivana debljina preostalih kulturnih slojeva u unutrašnjosti kapele i zaključeno je da se drvena nadstrešnica ne uklanja prije početka radova, već tijekom njihove realizacije, ako se pokaže da je to potrebno. Osiguravanje potrebnih uvjeta za arheološko iskopavanje, odnosno dovoljne osvijetljenosti iskopne površine, postignuto je uklanjanjem dijela krovne daščane oplate.
Iskopavanje je započelo čišćenjem groba koji je u zapadnom dijelu apside uočen 2013. godine. Uz slabo očuvane tragove drvenog sanduka, u grobu približne orijentacije sjever-jug pronađen je samo loše očuvan željezni predmet, čija će se funkcija sa sigurnošću moći utvrditi tek nakon konzervacije, iako je prema kontekstu moguće pretpostaviti da se radi o čavlu drvenog sanduka. Nastavkom iskopa na cijeloj površini lađe ustanovljen je potpun izostanak artefakata, kao i bilo kakvih tragova struktura, poput primjerice grobnih jama iz novoga vijeka ili iz starijeg željeznog doba, kakve je bilo moguće očekivati s obzirom na kronološke karakteristike nalazišta. Poliranjem iskopne površine



Budinjak – kapela svete Nedjelje, iskop zapadno od kapele (foto: M. Želle)



Budinjak – kapela svete Nedjelje, grobne jame zapadno od kapele (foto: M. Želle)

zaključeno je da je iskopavanjem u lađi dosegnut sterilan sloj, a isto je utvrđeno i u prostoru apside.
Radovi su nastavljeni izvan perimetra kapele, i to s njezine zapadne strane, jer u tom dijelu iskopa 2013. godine kulturni slojevi nisu istraženi do dubine koja je dosegnuta uz sjeverni, istočni i južni zid kapele. Uz istraživanje nalazišta radi prikupljanja podataka o njegovim kulturnim i kronološkim značajkama, cilj je te aktivnosti bio i priprema lokaliteta za konzervaciju, koja je prioritetna zbog lošeg građevinskog stanja očuvanog dijela sakralnog objekta. U dubljem sloju humusa zatečena je znatna koncentracija neobrađenog i poluobrađenog kamenja bez veziva i bez raspoznatljive građevinske forme. Opisana je struktura uklonjena, s iznimkom kamenja koje je na temelju okomite impostacije, pločastog oblika i odgovarajućih dimenzija interpretirano kao oznaka novovjekovnih grobova. Definiranje grobnih jama ispod naslage kamenja bilo je otežano čestim izmjenama u sastavu i boji tla, pa su grobovi preliminarno determinirani uz pomoć georeferencirane fotografije. Najveći dio od desetak uočenih grobnih jama, čiju vjerodostojnost treba potvrditi nastavkom iskopavanja, orijentiran je približno u smjeru istok-zapad i obilježen je kamenim pločama uz glavu i stopala pokojnika, a uočena odstupanja od navedene orijentacije sugeriraju moguć radijalan raspored grobova oko kapele. Nakon dovršetka ovogodišnjih radova, radi zimske zaštite popunjena je privremeno uklonjena daščana oplata krova na drvenoj nadstrešnici iznad kapele.

Literatura

Pavković 1987 Ivan Pavković, Kratki povijesni pregled župe Mrzlo Polje, u: Žumberački krijes, Kalendar 1988, 1987: 48 – 83.
Šematizam 1962 Jubilarni šematizam križevačke eparhije, Zagreb, 1962.
Škoberne 2012 Želimir Škoberne, Budinjak – nekropola, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012.
Želle 2013 Morena Želle, Budinjak – kapela svete Nedjelje s grobljem, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013.
Želle 2014 Morena Želle, Budinjak – kapela svete Nedjelje s grobljem, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.

Morena Želle

Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations were continued at the site of the Holy Sunday Chapel in Budinjak. The archaeological remains of the Holy Sunday Greek Catholic chapel with the accompanying cemetery (16th-18th centuries) were discovered in 2011 during the excavations at the site of Budinjak from the Early Iron Age, while rescue excavations were initiated in 2012. The chapel, built on an Early Iron Age tumulus has a nave of an approximately square layout and a polygonal shaped apse from the exterior side and semi-circular from the inner one. In the deposits above the chapel floor and in corresponding heights in the surrounding area of the cut, numerous shards of post-medieval pottery were found and sparse finds from Early Iron Age. In 2013, fourteen post-medieval graves were explored, of which seven under the floor level in the chapel and seven on the south side of the chapel. The goal of the explorations undertaken in 2014 was to complete the excavations in the interior of the chapel and thereby create conditions for future conservations works. A grave located in the west part of the apse was explored while continued excavations in the interior of the chapel reached the sterile layer. In order to prepare the site for conservation, works continued on the exterior side of the west wall of the Holy Sunday chapel. Ten or so pits, mostly oriented East-West and marked with stone slabs near the heads and feet of the deceased, were observed in the cut.

Redni broj: 122
Lokalitet: Budinjak – kapela svete Petke
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1583
Razdoblje: SV/NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Radovi na nalazištu Kapela sv. Petke u Budinjaku (k.č. 2914, k.o. Budinjak) nastavljeni su u kolovozu 2014.

godine. Stručna voditeljica istraživanja bila je Morena Želle iz Javne ustanove „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje", članovi stručne i tehničke ekipe Tatjana Vujnović, Boris Bošković, Nikolina Vuglešić i Vladimira Pavić, a voditelj projekta Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje". Ovogodišnji radovi financirani su sredstvima koja su osigurali Ministarstvo kulture i Zagrebačka županija. U 2014. godini istražena je površina veličine otprilike 150 m^2.

Arheološki ostaci grkokatoličke kapele sv. Petke pronađeni su tijekom zaštitnih iskopavanja 2006. i 2007. na brdu iznad Budinjaka, pokraj rimokatoličke kapele sv. Petronile iz 19. st. Sveta Petka građena je u novom vijeku, najvjerojatnije u 17. st., a zasad je jedina poznata sakralna građevina na području Hrvatske čiji tlocrt ima oblik četverolista. Konzervacija Sv. Petke započela je 2008., a do 2013. obuhvatila je radove na drenažnom sustavu, konsolidaciju temelja građevine i uređenje hodne površine u unutrašnjosti kapele. Geofizičkim istraživanjima 2012. potvrđen je otprije uočen arheološki potencijal šireg prostora uz kapelu sv. Petke, na kojem se nalaze ostaci još dviju sakralnih građevina – temelji nedovršene grkokatoličke kapele s kraja 19. st. i slabo očuvani tragovi temelja starije rimokatoličke kapele. Cjelovito sagledavanje prostora utjecalo je na dotadašnju strategiju istraživanja i zaštite, kojoj je (uz zadržavanje postojećih) pridodan i novi cilj – rješavanje međusobnih prostornih odnosa raznolikih sakralnih sadržaja, koji su sačuvani u arheološkoj razini.

Cilj ovogodišnjeg arheološkog iskopavanja bio je definiranje karaktera i granica rasprostranjenosti kamenog tlaka, koji je uz temelje Sv. Petke otkriven 2011., radi prikupljanja podataka nužnih za planiranje denivelacije terena i donošenje odluke o konačnom uređenju neposredne okolice kapele. Kameni je tlak na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja interpretiran kao element uređenja hodne površine okoliša kapele. Na zaključak je utjecala uočena ujednačenost strukture – položenost koja prati prirodnu morfologiju krajobraza, jednolično pružanje tlaka oko svih zidova i visinski odnosi s podom u unutrašnjosti kapele. Do sada je, međutim, bila istražena samo površina tlaka, pa je radi uvida u njegovu stratigrafiju donesena odluka o pokusnom iskopavanju dijela strukture. Nakon skidanja geotekstila, kojim je kameni tlak radi zaštite prekriven nakon istraživanja 2011., prije iskopavanja načinjena je fotoskica s ciljem izrade detaljnije dokumentacije.

Za početak istraživanja odabran je dio tlaka s jugozapadne strane kapele. Prema uočenim karakteristikama iz profila prijašnjeg iskopa kameni je tlak na tome mjestu bio najdeblji, a unutar njega zapaženi su i tanki horizontalni slojevi morta koji upućuju na niveliranje površine. Uz navedeno, na tome dijelu nalazišta utvrđena je i granica rasprostiranja kamenog tlaka, a njegova originalna struktura s jugozapadne je strane kapele pretrpjela najmanja oštećenja – s istočne i jugoistočne strane oštetila ga je cesta, a sa zapadne i sjeverozapadne recentno uređivanje crkvenog zemljišta. Kameni je tlak razgrađivan pažljivim skidanjem kamenja te njegovim odvajanjem od ostalog materijala – sitnog kamenja, zemlje i manje količine degradiranog veziva. Zbog oskudnosti nalaza na lokalitetu, osobito kronološki osjetljivih poput nekoliko novčića, koji su na površini tlaka pronađeni tijekom iskopavanja 2011., iskopani rastresiti materijal prosijavan je uz upotrebu 6-milimetarske mreže.



Budinjak – kapela svete Petke (foto: M. Želle)



Razgradnja kamenog tlaka jugozapadno od kapele (foto: M. Želle)



Iskopavanje površine južno od kamenog tlaka (foto: M. Želle)

Na dijelu iskopne površine ispod tlaka definiran je tanak sloj, debljine nekoliko centimetara, koji čine drobljena opeka i vezivo, a sloj ispod njega činila je crvenosmeđa glina, čije karakteristike, kao i potpuni izostanak nalaza, potvrđuju da se radi o zdravici. Najveći dio nalaza tijekom iskopavanja pronađen je na kontaktu kamenog tlaka i sloja koji leži ispod njega, a uz ulomke novovjekovnih keramičkih posuda prikupljena su tri novčića (od kojih dva *kreuzera* iz druge polovine 18. st., dok je za determinaciju trećega potrebna konzervacija), dvije staklene perlice, brončani prsten s umetkom od staklene paste u kruni, medaljica, olovna kuglica – moguća sačma, ulomak noža, mala brončana omča te kopča za odjeću. Nalazi novčića spomenutog kronološkog određenja usložnili su pitanje nastanka tlaka jer je na njegovoj površini tijekom iskopavanja 2011. među ostalim pronađen i novčić s kraja 17. st.

Istraživanje je u nastavku prošireno na površinu prema kapeli sv. Petronile, na kojoj 2011. kameni tlak nije očišćen u potpunosti, a ovogodišnji nastavak navedene aktivnosti uputio je na činjenicu da se prema nedalekoj rimokatoličkoj kapeli proteže zaravnjena površina na kojoj je pločasto kamenje sitnijih do srednjih dimenzija položeno na zemlju bez veziva. Prilikom čišćenja strukture pronađena je veća količina ulomaka recentnijeg keramičkog posuđa i željeznih kovanih čavala.

Potaknuto rezultatima geofizičkih istraživanja 2012., arheološko iskopavanje obuhvatilo je i površinu južno od kamenog tlaka na kojoj je pretpostavljeno postojanje staze, te u blizini i groblja manjeg opsega. Iako na iskopavanoj površini te strukture zasad nisu pronađene, moguće je da će se na njihove tragove naići tijekom nastavka istraživanja, jer ovogodišnji iskop nije dosegao sterilan sloj. Uz veće koncentracije recentne keramike, koja je prikupljena prilikom kopanja humusa, tijekom nastavka iskopa pronađena su i četiri novčića, od kojih su tri kovana u drugoj polovini 19. st., dok je četvrti zasad nedeterminiran.

Literatura

Želle 2007 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 3/2006, Zagreb, 2007: 170 – 172.
Želle 2008 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 4/2007, Zagreb, 2008: 184 – 186.
Želle 2009 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 5/2008, Zagreb, 2009: 245 – 247.
Želle 2010 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 6/2009, Zagreb, 2010: 245 – 247.
Želle 2011 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 7/2010, Zagreb, 2011: 277, 278.
Želle 2012 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 8/2011, Zagreb, 2012: 256 – 258.
Želle 2013 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 9/2012, Zagreb, 2013: 297 – 300.
Želle 2014 Morena Želle, Budinjak – kapela sv. Petke, HAG 10/2013, Zagreb, 2014: 229, 230.

Morena Želle

Summary

Continued works at the site of St Petka Chapel in Budinjak (cadastre lot 2914) were carried in the course of August 2014. During the previous excavations the foundations of the chapel with a quatrefoil ground plan were discovered, making this sacral structure unique in Croatia. Saint Petka was built in the post-medieval period, most probably in the 17th century. Geophysical research undertaken in 2012 confirmed the previously established archaeological potential of the wider area by the St Petka Chapel, in which the remains of two more sacral structures are located – the foundations of an uncompleted Greek Catholic chapel from late 19th century and inadequately preserved traces of the foundations of an older Roman Catholic chapel.

Due to the rehabilitation of the surroundings of St Petka, in 2014 trial excavations were undertaken in part of the compression stones along the foundations of the chapel that was interpreted after its discovery in 2011 as an element of improving the walking surfaces in the chapel's surroundings. Part of the compression stones from the south-west side of the chapel were decomposed and a thin layer of crushed brick and binding was established underneath it where the majority of the finds were discovered (mostly post-medieval pottery vessel shards and rare post-medieval metal finds). Continued excavations covered an area south of the compression stones in which, according to the results of the geophysical research the existence of a path is and small cemetery in its vicinity is assumed.

Redni broj: 123
Lokalitet: Budinjak – nekropola
Naselje: Budinjak
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1584
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno i zaštitno iskopavanje

Od 2. lipnja do 16. srpnja 2014. arheološki je istražena prapovijesna nekropola sela Budinjaka u Žumberku. Voditelj istraživanja bio je Želimir Škoberne, muzejski savjetnik arheolog iz Muzeja grada Zagreba, a stručnu ekipu činili su i arheolozi Morena Želle, Ivan Cvitković i Vladimira Pavić te student Boris Bošković i fotograf Miljenko Gregl. Istraživanje je provedeno uz fizičku pomoć radnika iz okolnih žumberačkih sela.

Veliko stariježelježnodobno arheološko nalazište, otkriveno sredinom 80-ih godina 20. stoljeća, koje obuhvaća nekropolu i gradinu pokraj sela Budinjaka, smješteno je u središnjem dijelu Žumberačke gore, pedesetak kilometara zapadno od Zagreba. Budinjak je smješten na nadmorskoj visini od 740 m, blizu najviše točke na cesti koja preko Žumberačke gore povezuje Zagreb s gradovima Ozljem i Karlovcem. Istočno od sela prostire se zaravan Budinjačko polje, uz cestu koja iz Budinjaka vodi na jug prema selima Dani i Kordićima. Godine 1984. ustanovljeno je da se na tome mjestu nalazi velika nekropola grobnih humaka – tumula s gradinskim naseljem neposredno iznad grobišta. Sedam kilometara istočno, kraj sela Pokleka, i pet kilometara zapadno, kraj sela Sv. Mihalja, također su pronađene nekropole s tumulima, ali mnogo manjega opsega, stoga se može tvrditi da je budinjačka gradina bila glavno željeznodobno naselje u središnjem dijelu Žumberačke gore, blizu kojega su osnivana i manja središta.

Budinjačko naselje (gradina Židovske kuće) izvanredno je strateški smješteno na vrhu brijega koji dominira poljem, a s njega je moguće pogledom obuhvatiti sav bliži i dalji okolni teren. S triju je strana okruženo vrlo teško premostivim prirodnim strminama, dok je prema Budinjačkom polju, s pristupačnije strane, opasano trima redovima zemljanih bedema. Ukupna površina naseobinskoga kompleksa iznosi oko 40.000 m^2. Prilazni put na gradinu vodio je s njezine sjeveroistočne strane. Za istraživanja na gradini vjerojatno će biti najzanimljivije njezine utvrđene blaže padine te južni dio gradine, koji se terasasto spušta do gotovo okomitih stijena s istočne, južne i zapadne strane naselja.
Nekropola tumula (grobnih humaka) nalazi se sjeverno ispod gradine u Budinjačkom polju i rasprostire se na površini od oko 60.000 m^2. Geodetskim snimanjem ustanovljen je 141 grobni humak. Tom je broju poslije pribrojeno još desetak tumula, koji su okrugli, različitih veličina te im se promjer kreće od 5 do 20 m, a visina od 0,50 do 2,20 m.
Različitost ukopa na grobištu pokazuje promjene u načinu pokapanja tijekom nekoliko stoljeća. Svoje mrtve spaljivali su ili pokapali odjevene, pa i većina priloga koje sadrže grobovi pripadaju onodobnoj odjeći, nakitu ili oružju. Osim navedenih, stalne priloge čine posude za jelo, piće i šalice, koje su stavljane u grobove kao popudbina za drugi svijet. Većina grobnih priloga pronađenih na budinjačkoj nekropoli pripada starijem željeznom dobu, a tek se manji broj nalaza povezuje s krajem kasnoga brončanog doba. To su fragmenti ili potpuno sačuvan nakit (brončane i željezne ukrasne igle, fibule, brončane i željezne narukvice, brončane nanogvice te željezne, staklene i jantarne ogrlice), pojasne kopče, polumjesečasta britva, željezna i brončana koplja, noževi i sjekire itd., zatim standardni keramički materijal, koji izradom, načinom pečenja i ukrašavanja posuda pokazuje srodnost s halštatskim krugom jugoistočnog alpskog



Položaj grobova u tumulu 84

prostora, premda su uočljive velike srodnosti, posebice metalnih nalaza, sa stariježeljeznodobnim grupama srednje Italije, a izrazito Caput Adriae. No, preko materijalne ostavštine budinjačke nekropole moguće je uočiti i utjecaje iz drugih prostora. To se ponajprije odnosi na panonski, srednjobosanski, lički te srednjoitalski prostor.
Bogatstvo do sada pronađenih nalaza na nekropoli u Budinjaku svjedoči o ekonomskoj snazi stariježeljeznodobne populacije koja je živjela na budinjačkoj gradini. Ta je ekonomska snaga usporediva s onom najbogatijih željeznodobnih nalazišta s jugoistočnoalpskoga prostora. Nedvojbeno je da je na području Žumberka u starijem željeznom dobu Budinjak bio veliko regionalno središte, koje je odigralo važnu, a vrlo vjerojatno i dominantnu ulogu u formiranju kulturnog identiteta cijeloga kraja.

Godine 2014. ukupna je istražena neto-površina iznosila 356 m^2. Istražena su ukupno dva tumula – T. 84 i T. 85, u središnjem dijelu nekropole. Istraženi tumuli nalazili su se u neposrednoj blizini, jedan pokraj drugoga, dvadesetak metara sjeverno od središnjeg puta koji presijeca nekropolu i vodi iz sela Budinjaka u selo Bratelje. U tumulima je pronađeno ukupno 13 grobova koji su sadržavali muški i ženski nakit – dijelove halštatske nošnje te grobnu popudbinu – hranu i piće, koja je stavljana u keramičke posude (posude za piće, zdjele i šalice).

Tumul 84
Tumul je bio pravilnog oblika, smješten sjeverno od tumula 85, promjera 8 m i visine 0,60 m. U njemu su pronađena iznimno vrijedna te tri paralelno položena groba s brojnim prilozima s početka starijeg željeznog doba.
Grob 1 – u najzapadnijem i najplićem grobu u tumulu, duljine cca 2,20 m, pronađen je samo jedan prilog (duboka zdjela



Tumul 84, grob 1



Tumul 84, grob 2



Tumul 84, grob 3

s ručkom). Premda je vrh posude pronađen već na tridesetak centimetara od sadašnje površine tumula, grobna jama mogla se jasno uočiti u vertikalnoj stratigrafiji zapadnog y-profila. Ako se pretpostavi da se posuda iz groba 1 nalazila pokraj nogu pokojnice, što je najčešći slučaj, tada bi orijentacija groba unutar tumula bila sjever-jug.
Grob 2 – središnji i najbogatiji grob u tumulu, orijentacije jug-sjever, duljine 2,20 m. Inventar pronađen u grobu činilo je devet nalaza. Keramički prilozi bili su: posuda za piće, plitka zdjela i dva keramička pršljena. Metalni prilozi bili su: željezna fibula (?), dvije željezne narukvice, manji fragment željeza (?) i ostaci brončane pločice (?). Neki od metalnih nalaza nisu s potpunom sigurnošću determinirani, jer su zbog slabije očuvanosti izvađeni sa zemljom te proslijeđeni u radionice na konzervaciju i restauraciju.
Grob 3 – najistočniji grob u tumulu, orijentacije jug-sjever, duljine 2,30 m. Materijalni ostaci pronađeni u grobu bili su: keramička posuda za piće sa šalicom u sjevernom dijelu groba, keramički pršljen prema sredini grobne jame te ogrlica u južnom dijelu groba. Najvjerojatnije je riječ o složenijoj ogrlici, koju su činile staklene i jantarne perle te sitni brončani nalazi (kolutići, perle itd.) Taj je nalaz zbog boljih i točnijih mogućnosti restauracije i konzervacije također podignut sa zemljom i proslijeđen u restauratorske radionice.

Tumul 85
Tumul je bio pravilnog oblika, smješten južno od tumula 85, promjera 10 m i visine 1 m. U njemu su pronađeni iznimno vrijedni nalazi. Sa sigurnošću se moglo uočiti i rekonstruirati osam grobnih jama, od kojih su neke bile neuočljive zbog relativno plitkog ukopa (kvadrant A) ili zbog oštećenja velikim korijenjem u kvadrantima. Pripadnost pojedinih nalaza koji još nisu točno pripisani grobnim cjelinama točno će se odrediti nakon kompletiranja terenske dokumentacije, prema njihovim međusobnim odnosima i apsolutnim visinama unutar grobnog humka. Najvjerojatniji konačan broj grobova u tumulu biti će 10. Najvažnije nalaze još nedeterminiranih grobnih cjelina činili su brončana i željezna fibula te brončane nanogvice.
Grob 1 – prvi i najplići grob u tumulu pronađen neposredno pod humusom, orijentacije sjever-jug, duljine 2,10 m. Grobni inventar sadržavao je dvije keramičke posude, manju zdjelu i posudu za piće.
Grob 2 – veći dio groba orijentacije zapad-istok, duljine 2,30 m, bio je položen u kvadrantu C. Sadržavao je keramičku posudu za piće i keramičku zdjelu. Dio ogrlice ili svojevrsnog ukrasa za glavu pronađen je naknadno prilikom rušenja kontrolnih profila u najzapadnijem dijelu groba. Taj je nalaz zbog boljih i točnijih mogućnosti restauracije i konzervacije također podignut sa zemljom i proslijeđen u restauratorske radionice.



Položaj grobova u tumulu 85



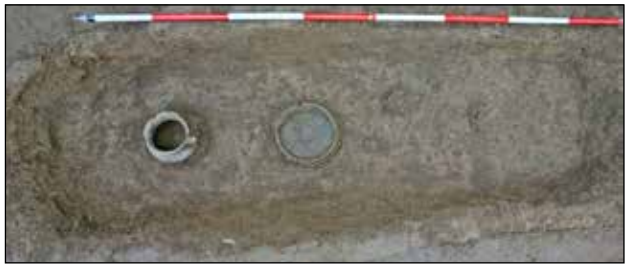
Tumul 85, ostaci žare iz središnjega groba 5



Tumul 85, keramički prilozi iz groba 2



Tumuli 84 i 85 nakon istraživanja vraćeni su u prvobitno stanje



Tumul 85, grob 4

Grob 3 – pronađen je u kvadrantu A, orijentacije jugozapad--sjeveroistok i duljine 2,30 m. Materijalne ostatke pronađene u grobu činili su: keramička zdjelica s ručkom, još jedan neodređen keramički prilog (do restauracije), keramički pršljen i najvjerojatnije željezna fibula, nalaz koji je podignut sa zemljom i proslijeđen u restauratorske radionice.
Grob 4 – najistočniji grob u tumulu, orijentacije JZ-SI i duljine 2,30 m. Pružao se iz kv. C kroz kontrolni profil u kv. B. Među inventarom pronađena je keramička zdjelica i manji pršljen koji su pronađeni dislocirani, nešto više od ostalih nalaza. Razlog je tomu najvjerojatnije velik korijen u kvadrantu B, koji je u dobroj mjeri oštetio i grobove 5 i 6. Ostale keramičke priloge činili su lonac s dvjema ručkama, zdjela i pršljen. Od metalnih priloga pronađena je jedna željezna narukvica i željezna fibula.

Grob 5 – u samom središtu groba nalazio se žarni grob promjera 0,60 m, jako oštećen velikim korjenom iz B kvadranta. Samo se donji dio žare i dno sačuvalo *in situ*, dok je ostatak žare i zdjele pronalažen oštećen i fragmentiran iznad sačuvanog dijela groba. U svim dosadašnjim tumulima tog tipa, koji su sadržavali središnji žarni grob s kosturnim grobovima oko njega, pronađena je i veća kamena pokrivna ploča žarnoga groba. Čini se da to ovdje nije bio slučaj jer u kontrolnim profilima nije uočen proboj u tumul, stoga se pretpostavlja da je žara u grob stavljena bez pokrovne ploče, a najvjerojatnije je na njezin vrh stavljena zdjela s hranom.
Grob 6 – orijentacije istok-zapad, dok se točna duljina groba ne može odrediti jer je istočni dio groba uništen korjenjem. U sačuvanom dijelu groba pronađena je manja dublja keramička zdjela, željezni kolut i dva pločasta kruga od slabije pečene crvenkaste gline.
Grob 7 – u sjevernom dijelu kvadranta B pronađena je pravilna manja grobna jama, duljine 1 m. U njoj nisu pronađeni materijalni ostaci. Pretpostavlja se da je riječ o dječjem grobu.
Grob 8 – orijentacije istok-zapad, duljine 2,20 m. Južno od središnjeg žarnoga groba, pružao se iz kvadranta C u kvadrat D. U istočnom dijelu groba pronađeni su ostaci igle s polukuglastom glavicom, a na zapadnom dijelu keramička posuda.

Iskapanja su završena vraćanjem tumula u prvobitno stanje, što iziskuje dodatan radni i financijski napor, ali je

nužno da bi nalazište u svom izvornom obliku svjedočilo o načinu ukapanja u prošlosti te obogatilo kulturnoturističku ponudu zagrebačke regije. Nalazi iz ovogodišnjeg istraživanja bit će odmah i restaurirani. Keramičke posude obradit će se u domaćim restauratorskim radionicama, dok će metalni i ostali nalazi koji su podignuti sa zemljom biti proslijeđeni na restauraciju u Römisch-Germanisches Zentralmuseum u Mainzu.

Literatura

Egg et al. 1999 Markus Egg, Urlike Neuhäuser, Želimir Škoberne, Mit einem Beitrag von Dietrich Anker, Ein Grab mit Schüsselhelm aus Budinjak in Kroatien, Jahrb. RGZM 45, Teil 2, Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz, 1999: 435 – 472.
Škoberne 1995 Želimir Škoberne, The early Iron age cemetery at Budinjak in the Žumberak mountains (Northwestern Croatia), Archäologisches Korrespondenzblatt 25/3, Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz, 1995: 291 – 299.
Škoberne 1997 Želimir Škoberne, Budinjak, gradišče in grobišče iz starejše železne dobe, Gorjanci – Dolenjski zbornik 1997, Novo mesto, 1997: 92 – 98.
Škoberne 1999 Želimir Škoberne, Budinjak – kneževski tumul (monografija), Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1999: 1 – 155.
Škoberne 2001 Želimir Škoberne, Budinjak in Libna – čelade istega livarja, katalog izložbe, Krško, 2001.
Škoberne 2002 Želimir Škoberne, Pregled pretpovijesnih arheoloških istraživanja u Žumberku, katalog izložbe – Žumberak od prapovijesti do kasne antike, Zagreb, 2002.
Škoberne 2003 Želimir Škoberne, Nalaz neuobičajene višeglave igle s budinjačke nekropole, OA, 27, Zagreb, 2003.
Škoberne 2004 Želimir Škoberne, Grupa Budinjak, katalog izložbe „Ratnici na razmeđu Istoka i Zapada – Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj", Zagreb, 2004.

Želimir Škoberne

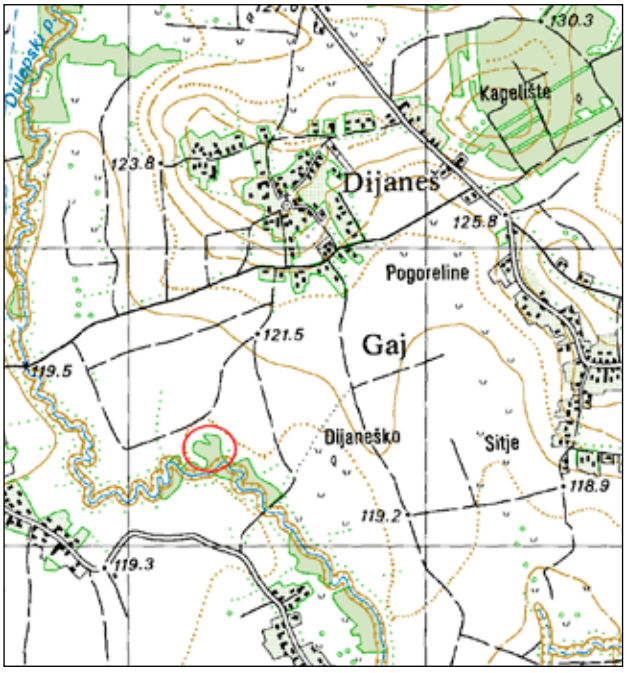
Summary

In the course of June and July 2017 archaeological excavations were undertaken at the prehistoric necropolis in the village Budinjak, in Žumberak. Two tumuli were investigated – T. 84 and T. 85, in the central part of the necropolis. The investigated tumuli were located in the immediate vicinity of each other, twenty or so metres north of the central path which transects the necropolis and leads from the village of Budinjak to the village of Gratelji. A total of 13 graves were found in the tumuli. All the discovered finds belong to the Early Hallstatt horizon, the very beginnings of the Early Iron Age, and the character of the graves with the oldest pottery forms and decoration methods, as well as the presence of mostly iron jewellery only confirm the Early Hallstatt culture of the necropolis (8th-7st centuries BC). The discovered graves contained both male and female jewellery – parts of the Hallstatt attire and grave offerings – food and drink which were placed in pottery vessels (drinking vessels, bowls and cups).

Redni broj: 124
Lokalitet: Dijaneš – utvrda Dijaneško
Naselje: Dijaneš
Grad/općina: Vrbovec
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: rekognosciranje

Godine 2014. započeti su ciljani terenski pregledi okolice grada Vrbovca, s ciljem upotpunjavanja arheološke slike tog područja, koje je arheološki slabo istraženo. Poseban interes usmjeren je prema pronalasku (kasno)srednjovjekovnih lokaliteta (osobito fortifikacijskog karaktera) za potrebe znanstvenog istraživanja utvrda srednjovjekovne Križevačke županije, koje se provodi u Institutu za arheologiju. Radovi se odvijaju u suradnji Instituta za arheologiju i Pučkog otvorenog učilišta u Vrbovcu te uz pomoć upućenih mještana. Teren u okolici Vrbovca 2014. pregledan je u nekoliko navrata. Putni troškovi podmireni su iz institutskih i vlastitih sredstava, a položaj su obišli Bartul Šiljeg i Tatjana Tkalčec.

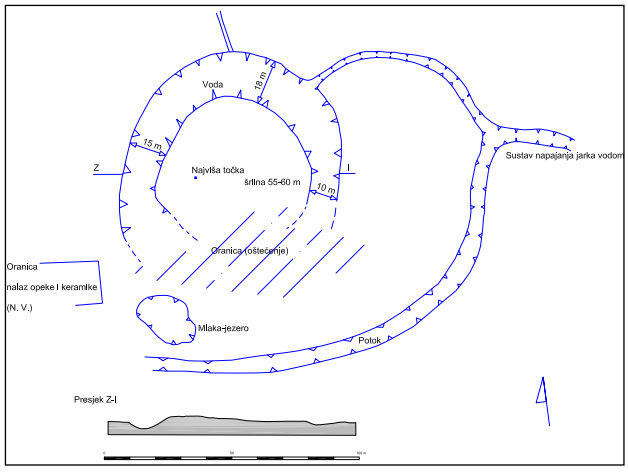
Opsežan opis rezultata terenskih pregleda objavljen je u godišnjaku Instituta za arheologiju te se ovom prilikom iznosi samo kraći izvještaj o utvrdi Dijaneško pokraj sela Dijaneša (Tkalčec 2015). Obilazak položaja utvrde Dijaneško potaknut je zračnim snimkama i podacima navedenima u Prostornome planu uređenja Grada Vrbovca. U tom dokumentu navodi se „potencijalni arheološki lokalitet Kapelište" te „potencijalni arheološki lokalitet Dijaneško". Čini se da je došlo do zamjene toponima te se greškom navodi da je prvi „jugozapadno od naselja, uz rukavac potoka Dulepska", dok je za drugi navedeno da se nalazi „uz kapelu". Logično je očekivati da se toponim Kapelište ne veže uz utvrdu u nizini uz rukavac Dulepske, nego upravo uz „kapelu", stoga se ovom prilikom utvrda, koja se



Položaj utvrde Dijaneš – Dijaneško (izvadak TK 1:25000, 321-2-1, DGU RH)



Dijaneš – utvrda Dijaneško, pogled od sjeverozapada (foto: B. Šiljeg)



Skica tlocrta gradišta Dijaneš – Dijaneško (crtež i izmjera: T. Tkalčec; digitalizacija: K. Jelinčić Vučković)

jasno vidi i na zračnim i satelitskim snimkama, navodi kao utvrda Dijaneško.

Riječ je o nizinskoj, možda drveno-zemljanoj utvrdi (no nije isključeno da je na njoj bilo zdanja i od tvrdog materijala, vjerojatno opeke), koja veoma nalikuje lokalitetima tipa gradište. Središnje je uzvišenje promjera oko 60 m, a uzdiže se nad okolnim terenom tek za 80-ak cm. Oblik mu je kružan ili blago ovalan. Vjerojatno je tijekom vremena dosta izmijenjen zbog djelovanja vode iz jarka koji ga okružuje, ali i modernih intervencija poput poljoprivredne obrade zemljišta južnog dijela utvrde kojom je jarak na tome dijelu u potpunosti zatrpan. Središnje uzvišenje na zapadnome dijelu ima zaobljenu istaku, međutim takve se pojave ne mogu definirati na ostalim stranama, što bi imalo analogije u nekim gradištima sjeverozapadne Hrvatske koja se mogu datirati na sam izmak kasnog srednjeg vijeka te u novi vijek. Jarak je vrlo širok (15 – 20 m, s iznimkom istočne strane gdje je širok oko 10 m), što bi također imalo analogije u mlađim lokalitetima tog tipa utvrda. Mlađoj dataciji u prilog ide i činjenica da utvrda, čini se, nije bila okružena zemljanim bedemom. Ako je bedema i bilo, on je sa svih strana snižen ili uništen. Južno od utvrde protječe potok Dulepska, od kojeg se jedan rukavac odvaja na istoku i omogućuje punjenje obrambenog jarka utvrde vodom s njene sjeveroistočne strane.

Između Dulepske i utvrde, na jugozapadnome dijelu nalazi se omanje jezero ili „bajer". Još dalje na poljima zamijećeni su površinski nalazi nekih srušenih opekom građenih zdanja te nešto netipične keramike, no sve upućuje na novi vijek ili recentno doba.

To bi se nizinsko gradište na osnovi svog oblika i sastavnih dijelova moglo datirati u kraj kasnog srednjeg vijeka te u rani novi vijek (15./16. st), a povijesna i arheološka istraživanja omogućila bi preciznije podatke. Utvrda možda ima veze s plemićkom obitelji Britvić, koja je u tom kraju imala svoje posjede.

Literatura

Prostorni plan 2008 Prostorni plan uređenja Grada Vrbovca, (Glasnik Zagrebačke županije br. 12/03), Izmjene i dopune (Glasnik Zagrebačke županije br. 17/08) (izradila tvrtka Urbanistički Zavod grada Zagreba d.o.o., Zagreb, Britanski trg 12), Zagreb, lipanj 2008.

Tkalčec 2015 Tatjana Tkalčec, Terenski pregled okolice grada Vrbovca tijekom 2014. godine, Zagrebačka županija, AIA, XI, Zagreb, u tisku

dr. sc. Tatjana Tkalčec

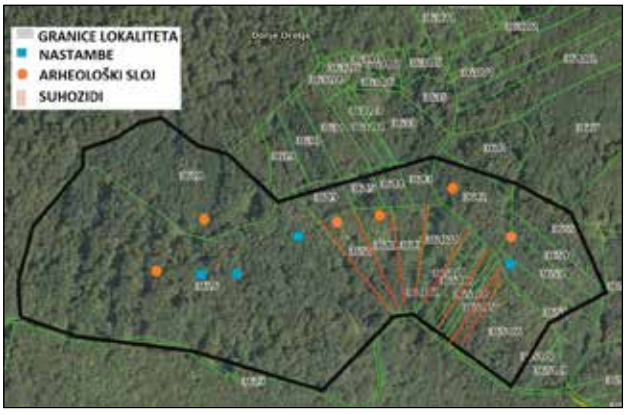
Summary

In 2014 targeted field surveys of the surroundings of the city of Vrbovec were initiated with the goal of supplementing the archaeological status of an area which has been very inadequately researched. The more specific investigative interest focused on sites from the medieval period, particularly, those of defensive character. The paper deals with facts on the Dijaneško Fort, located south of the village Dijaneš, along the Dulepska creek. It is a lowland fort, most probably the fortified estate of a nobleman from the late 15th or early 16th century. The central elevation which is circular to oval in shape measured about 60 m, surmounting the surrounding terrain by about 80 cm. The ditch, partly filled with water is up to 20 m in width. The rampart was either lowered or did not exist at all. The south part of the fort has been greatly damaged by agricultural activities.

Redni broj: 125
Lokalitet: Donje Orešje – Graci – Topolnjak (Topolje)
Naselje: Donje Orešje
Grad/općina: Sveti Ivan Zelina
Pravni status: P-3663
Razdoblje: A, P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. probno je istražen prapovijesni lokalitet Graci – Topolnjak u Donjem Orešju, na platou s lijeve strane kamenoloma. Plato se rasprostire na površini od oko 1000x500 m, sa sjeverne strane brijeg se strmo spušta prema kamenolomu (koji trenutačno nije u funkciji i ne zadire u sam brežuljak na kojem se nalazi lokalitet), a s južne strane u blažem se nagibu spušta prema šumskom putu, koji vodi od naselja Donje Orešje prema Kalinju. Teren je pokriven šumom akacije i bukve.

Radi stavljanja terena pod trajnu zaštitu iskopano je nekoliko manjih probnih sondi, koje su pomogle u određivanju granica naselja. Tako je sa sigurnošću utvrđeno da se naselje rasprostire prema sjeveru na k.č. 3628, gdje je pronađen arheološki sloj (prema jugu na k.č. 3626), gdje su tijekom prijašnjih istraživanja pronađeni ostaci nastambi, a sporadično su po cijeloj čestici razbacani komadi razmrvljene keramike. Na česticama 3642, 3643, 3644, 3645, 3649, 3650, 3648, 3647 (jugoistočna padina i centar platoa) u humusnom sloju



Karta rasprostranjenosti naselja i položaja nalazišta (karta preuzeta s: http://geoportal.dgu.hr/)



Otvaranje probnih sondi (foto: R. Mačković)



Ostaci temelja nastambe (foto: R. Mačković)

vidljivi su ostaci razmrvljenog kućnog lijepa i keramike, ali su ondje zbog gustoga granja trenutačno nemoguća veća probna sondiranja. Na česticama 3651/1-6 nalaze se suhozidi nepoznate funkcije. Na čestici 3652 pronađeni su ostaci nastambe, a na čestici 3653 arheološki sloj.

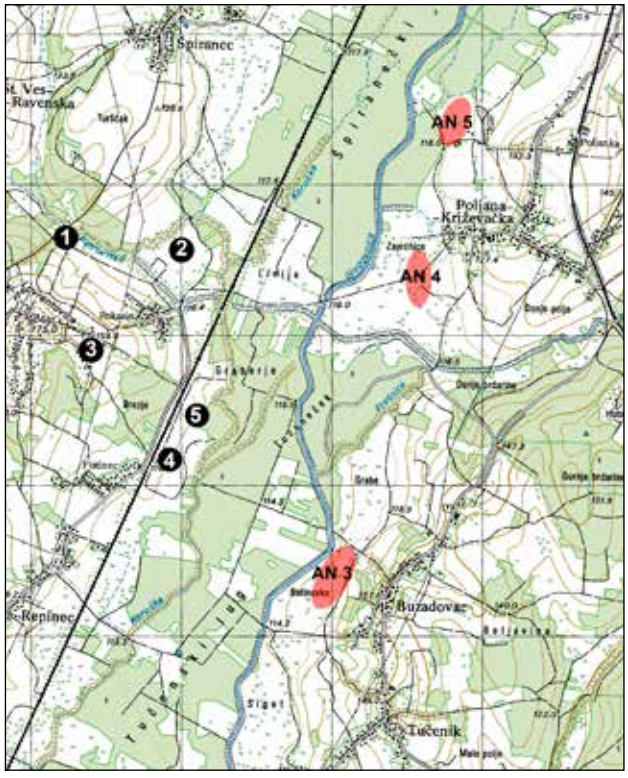
Romana Mačković

Summary

The opening of trial probes on the Graci-Topolnjak plateau in 2014 resulted in the establishment of the size of the prehistoric settlement. Given that for the time being test probes cannot be opened on the entire plateau, the positions of Graci and Topolnjak cannot be distinguished, making it impossible to claim that the entire plateau was one or more settlements, that is, if more than one settlement existed, whether they coexisted in the same period of time.

Redni broj: 126
Lokalitet: Gradec – područje općine (Pokosin, Festinec)
Naselje: Pokasin, Festinec
Grad/općina: Gradec
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Dana 19. i 23. ožujka 2014. Institut za arheologiju nastavio je pregledavati dolinu Glogovnice radi izrade mikrotopografije



Položaj novootkrivenih arheoloških nalazišta: 1) Pokasin – Breg – Petrovinec; 2) Pokasin – Tornjine; 3) Pokasin – Lovrentovica; 4) Festinec – Topolje; 5) Festinec – Dolovje (isječak TK 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, prilagodile D. Ložnjak Dizdar i T. Tkalčec)

toga važnog komunikacijskog prostora. U terenskom pregledu sudjelovali su Daria Ložnjak Dizdar, Tatjana Tkalčec i Siniša Krznar iz Instituta za arheologiju.

Navedenim radovima prethodila su zaštitna arheološka istraživanja Instituta 2011. i 2012. na trasi buduće autoceste A 12 Sv. Helena – GP Gola, dionica Gradec – Kloštar na trima lokalitetima (AN 3 Buzadovec – Vojvodice te AN 4 i AN 5 Poljana Križevačka) (Tkalčec 2013; Dizdar 2013; Ložnjak Dizdar 2012), kao i arheološke tvrtke Geoarheo 2011. na lokalitetima u Cugovcu (AN 1, rani srednji vijek?, neobjavljeno) i Salajcima (AN2, novi vijek, neobjavljeno), a sve u dolini rijeke Glogovnice. Rezultati zaštitnih istraživanja bili su poticaj za rekognosciranje šireg područja navedenih lokaliteta, koje obuhvaća područje današnje Koprivničko-križevačke i Zagrebačke županije, 2013. i 2014. godine. Objedinjeni rezultati detaljnije su objavljeni na drugome mjestu (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014; Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015), a upućuju na to da je taj kraj bio naseljen tijekom svih razdoblja. Uz veći broj eneolitičkih nalazišta, zabilježena su nalazišta iz brončanog doba, starijeg i mlađeg željeznog doba, manji broj antičkih lokaliteta te veći broj nalazišta iz kasnog srednjeg vijeka te osobito razdoblja prijelaza iz kasnog srednjeg u rani novi vijek. Do sada je na području Zagrebačke županije u rekognosciranjima Instituta za arheologiju 2013. i 2014. otkriveno 15 novih pozicija s površinskim nalazima keramike, što s onima na području Koprivničko-križevačke županije čini 55 novootkrivenih arheoloških položaja (Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015: tablica 1).

U ovome radu donosi se kraći prikaz novootkrivenih nalazišta u 2014. na području Zagrebačke županije, uz desni tok Glogovnice. Terenski pregled obuhvatio je nizinski prostor na područjima sela Repineca, Festinca i Pokasina, i to uz samu rijeku te dijelom padinama brjegova u sjevernijem rekognosciranom području koje graniči s Koprivničko-križevačkom županijom. Zapadna granica rekognosciranog prostora bila je cesta Repinec – Festinec – Špiranec. Obradive površine koje su omogućivale bolju preglednost uglavnom su koncentrirane na već povišenom zapadnijem terenu (primjerice na padinama brda na kojem je smješteno selo Pokasin), dok je nizinski teren uz rijeku Glogovnicu i njezin pritok Petrovinec, odnosno uz željezničku prugu (dionica Repinec – Križevci) uglavnom pokriven vegetacijom – livadama, šumama i šumarcima, stoga je moguće da primijenjenom metodom površinskog pregleda terena nisu uočena neka nalazišta.

U dolini uz potok Petrovinec i nizini koja se pruža uz Glogovnicu otkriveni su kasnosrednjovjekovni i novovjekovni (?) lokalitet Pokasin – Tornjine, zatim ranonovovjekovni lokaliteti Festinec – Topolje i Festinec – Dolovje (na potonjem su pojedini nalazi možda i kasnosrednjovjekovni). Na padinama brijega na kojem je smješteno selo Pokasin, na uzvišenju Gorica Lovretovica, a nedaleko od današnje kapele sv. Ivana otkriveno je nalazište lasinjske kulture Pokasin – Lovretovica s površinskim nalazima keramike i litike, na kojem je također bilo površinskih nalaza novovjekovne keramike (lula, vrč) te možda i kasnosrednjovjekovne keramike. Na položaju Pokasin – Breg – Petrovinec zamijećen je nalaz prapovijesne jame s površinskim ulomcima keramike i mikrolita te nekoliko nalaza recentne keramike na širem području.

Sagledavajući rezultate obiju sezona rekognosciranja usporedo s rezultatima zaštitnih istraživanja na tom području (AN 3 Buzadovec Vojvodice (Tkalčec 2013); AN 4 Poljana Križevačka 1 (Dizdar 2013) i AN 5 Poljana Križevačka 2 (Ložnjak Dizdar 2012)), već u ovoj, ipak početnoj, fazi istraživanja mikrocjeline srednjeg toka rijeke Glogovnice mogući su neki zaključci o zakonitostima u odabiru položaja prema topografskom kriteriju (uzvisina ili nizina) za trajnije ili povremeno naseljavanje i/ili gospodarske djelatnosti u različitim prapovijesnim i povijesnim razdobljima



Površinski nalazi s položaja Pokasin – Lovrentovica (foto: T. Tkalčec)

(Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015), a buduća bi istraživanja zasigurno donijela i brojne nove vrijedne spoznaje.

Literatura

Dizdar 2013 Marko Dizdar, Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta AN 4 Poljana Križevačka 1 na trasi autocete A12, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački, AIA, IX, Zagreb, 2013: 69 – 75.
Ložnjak Dizdar 2012 Daria Ložnjak Dizdar, Zaštitna istraživanja nalazišta AN 5 Poljana Križevačka 2 na trasi autoceste A12 Sv. Helena – GP Gola, AIA, VIII, Zagreb, 2012: 63 – 68.
Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014 Daria Ložnjak Dizdar, Tatjana Tkalčec, Terenski pregled predjela lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec), AIA, X, Zagreb, 2014: 182 – 191.
Tkalčec 2013 Tatjana Tkalčec, Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec – Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola, AIA, IX, Zagreb, 2013: 76 – 87.
Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015 Tatjana Tkalčec, Daria Ložnjak Dizdar, Terenski pregled predjela desne obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Repinec, Festinec, Pokasin, Špiranec), AIA, XI, Zagreb, (u tisku)

dr. sc. Tatjana Tkalčec
dr. sc. Daria Ložnjak Dizdar

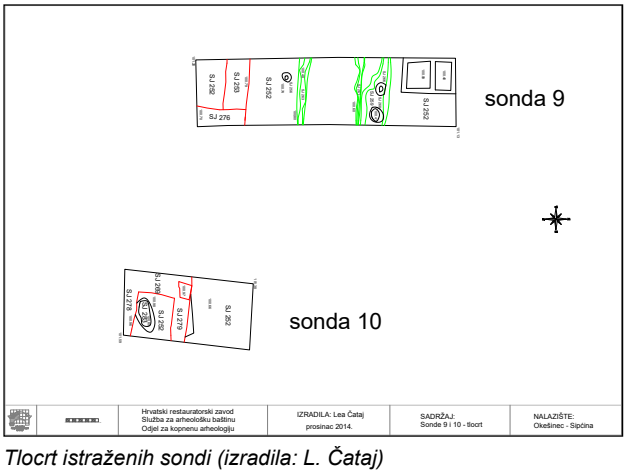
Summary

In the course of March 2014, the Institute for Archaeology continued with field surveys of the Glogovnica valley for the purpose of preparing a micro-topography of this important communication space. The reconnaissance of the wider area around the archaeological site on the route of highway AN 12 Sv. Helena – GP Gola, section Gradec – Klošar Vojakovački, which the Institute for Archaeology explored in the course of 2011 and 2012, was undertaken with view to acquiring additional knowledge on the layered settlement of the wider area around the central course of the Glogovnica River through all archaeological periods. The reconnaissance included the areas of the Zagreb and Koprivnica-Križevac counties, and the results indicated that the space was densely populated – 55 newly discovered locations (Tkalčec, Ložnjak, Dizdar 2015). The paper presents the results of the reconnaissance in the area of the Zagreb County in 2014. In the valley by the Petrovinec creek and lowland that stretches along Glogovnica, the late medieval and post-medieval (?) sites of Pokasin-Tornjine, as well as the early post-medieval sites of Festinec-Topolje and Festinec-Dolovlje were discovered. On the slopes of the hill the village of Pokasin is located on, on the elevation Gorica Lovretovica and not far from the present day chapel of St. Ivan, the Lasinya culture site of Pokasin-Lovretovica was discovered where surface finds of post-medieval pottery were found. At the position of Pokasin-Bred-Petrovinec a prehistoric pit with surface pottery shards and microlites was found as well as a few finds of recent pottery in the wider area.

Redni broj: 127
Lokalitet: Okešinec – Sipćina
Naselje: Okešinec
Grad/općina: Križ
Pravni status: P-4696
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda od 14. do 18. srpnja 2014. arheološki je istražila antičko nalazište Sipćina kod Okešinca na k.č. 1091, k.o. Okešinec. Voditeljica istraživanja bila je mr. Lea Čataj, konzervatorica arheologinja iz HRZ-a. U arheološkim istraživanjima sudjelovalo je petero diplomiranih arheologa i studenata arheologije te četiri pomoćna radnika, od kojih je jednog osigurala Općina Križ, koja je osigurala i sredstva za istraživanja i analizu životinjskih kostiju pronađenih 2012. i 2014. te restauriranje i konzerviranje metalnih predmeta, radiokarbonske analize i crtanje nalaza.

U arheološkim istraživanjima 2012. istraženo je osam sondi ukupne površine 157,25 m². Ustanovljene su barem dvije faze gradnje, datirane od 1. do 4. st. Starijoj fazi (1. – 2. st.) pripadaju drveni objekt 1, dva kanala, nekoliko manjih te jedna jama većih dimenzija, a mogli bi joj se pripisati i ostaci podnice i zida građenih od opeke te otpadna jama koji su pronađeni u istraživanjima 1964. Potkraj 2. ili u 3. st. navedeni se horizont nivelira, a iznad objekta 1 gradi se objekt A s pet prostorija i natkrivenim vanjskim prostorom te nešto zapadnije objekt B.
Geofizička istraživanja, kojima nije obuhvaćen cijeli položaj Sipćine, pokazala su tragove ljudske prisutnosti zapadno i južno od sondi istraženih 2012. godine. Najzanimljiviji su tragovi gradnje uočeni na k.č. 1090 i 1091: zidovi, urušenja/podnice te sjeverozapadni ugao pravokutnog ili četvrtastog jarka pravilno položenog prema stranama svijeta, širine oko 2 m. Na k.č. 1089, jugoistočno od objekta A, uočena je pravokutna građevina.
Ovogodišnjim je istraživanjima obuhvaćena površina od svega 24 m². Istražene su dvije sonde na k.č. 1091. Sonda 9 dimenzija je 2x8 m, a sonda 10 dimenzija 2x4 m. Pronađeni su ostaci dviju prostorija, po jedna u svakoj sondi. Od prostorije iz sonde 9 pronađeni su sjeverni i istočni zid, a od prostorije iz sonde 10 sjeverni, južni i zapadni zid, pa joj se



Tlocrt istraženih sondi (izradila: L. Čataj)



Ostaci arhitekture u sondi 10, pogled sa sjeverozapada (foto: L. Čataj)

može odrediti i širina od svega 1,10 m. Zidovi su građeni od opeke vezane žbukom te po načinu gradnje odgovaraju nalazima arhitekture iz 1964. koji su datirani u 1. i 2. st.
Sonda 9 položena je svega 1,70 m sjeverno od sonde 2. U sjevernom dijelu sonde 2 iz 2012., sjeverno od negativa zida nisu pronađeni tragovi postojanja bilo kakva zida, temelja ili negativa zida, stoga se može pretpostaviti da je prostorija u sondi 9 široka manje od 2,50 m, koliko iznosi udaljenost između sjevernog zida prostorije i sjevernog profila sonde 2. Za sada ostaje nejasna veza između arhitektonskih ostataka u sondama 2, 9 i 10.
Najsjeverniji, a ujedno i najširi kanal u sondi 9, u kojemu su pronađene i dvije rupe od stupova, možda je dio kakve ograde koja je sa sjeverne strane obrubljivala lokalitet. Uski kanali postavljeni južnije veoma su slični kanalima otkrivenim tijekom istraživanja 2012. – veoma je teško uočiti njihovu svjetlosivu zapunu u žutoj glini u koju su ukopani i gotovo su sterilni te se možda mogu tumačiti kao odvodni kanalići.
Jedan radiokarbonski datum datira ovogodišnje nalaze u 1. i 2. st., odnosno u stariju fazu nalazišta. Za sada nije potvrđena pretpostavka o postojanju kanala na sjevernom i zapadnom dijelu lokaliteta, koji je bio uočen prilikom geofizičkih snimanja. Ipak, precizniji će zaključci biti mogući tek tijekom idućih arheoloških istraživanja i iskopavanja veće površine.

Literatura

Čataj 2013 L. Čataj, Antički građevinski kompleks na lokalitetu Sipćina u Okešincu, Portal, 4, Zagreb, 2013: 187 – 200.
Iveković 1965 D. Iveković, Kratak izvještaj o probnom arheološkom iskapanju u Okešincu na području Moslavine, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, XIV/2, Zagreb, 1965: 45 – 47.
Mušič 2013 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Sipćina kod Okešinca, Maribor, 2013.

Lea Čataj

Summary

In the course of 2014, two probes were explored that measured in total 24 m^2 in the west end of the Roman site, on cadastre lot no. 1091 the Okešinec-Sipćina site. Traces of architecture were found as well as small narrow canals with a light grey fill, similar to previous finds in 1964 and 2012, and dating from the 1st and 2nd centuries as confirmed by radiocarbon analyses. Considering the small size of the opened surface, the relationship between the architectural remains found in 2012 and those discovered in 2014 is unclear.

Redni broj: 128
Lokalitet: Šćitarjevo
Naselje: Šćitarjevo
Grad: Velika Gorica
Pravni status: P-4716 (arheološka zona)
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Godine 2014., od travnja do studenog 2014., na prostoru Šćitarjeva trajali su radovi na zaštiti i održavanju prezentirane rimske arhitekture u dvorištu župnog ureda u Šćitarjevu te geofizička istraživanja u središtu Šćitarjeva. Sredstva za istraživanje osigurali su Ministarstvo kulture, Grad Zagreb i Zagrebačka županija. Voditeljice radova bile su Dora Kušan Špalj i Nikoleta Perok iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na zidovima
U kolovozu i rujnu 2014. konzervirani su i restaurirani zidovi zgrade kupališta u dvorištu župnog ureda. Radi se o redovitoj sanaciji već istraženih zidova, koji su početkom 80-ih god. 20. st. konzervirani i restaurirani. Na nekoliko su mjesta zatvorene pukotine na zaštitnoj kapi zida (npr. gornja ploha apside), koje su nastale kao posljedica smrzavice, a opsežniji radovi obuhvatili su sjeverni zid južnog hodnika kupališta. Zid je bio u iznimno lošem stanju, ponajprije zbog pucanja zaštitne kape, a bile su vidljive i pukotine



Radovi na sjevernom zidu južnog hodnika kupališta u Šćitarjevu, čišćenje zida



Sjeverni zid južnog hodnika kupališta nakon konzervacije i restauracije

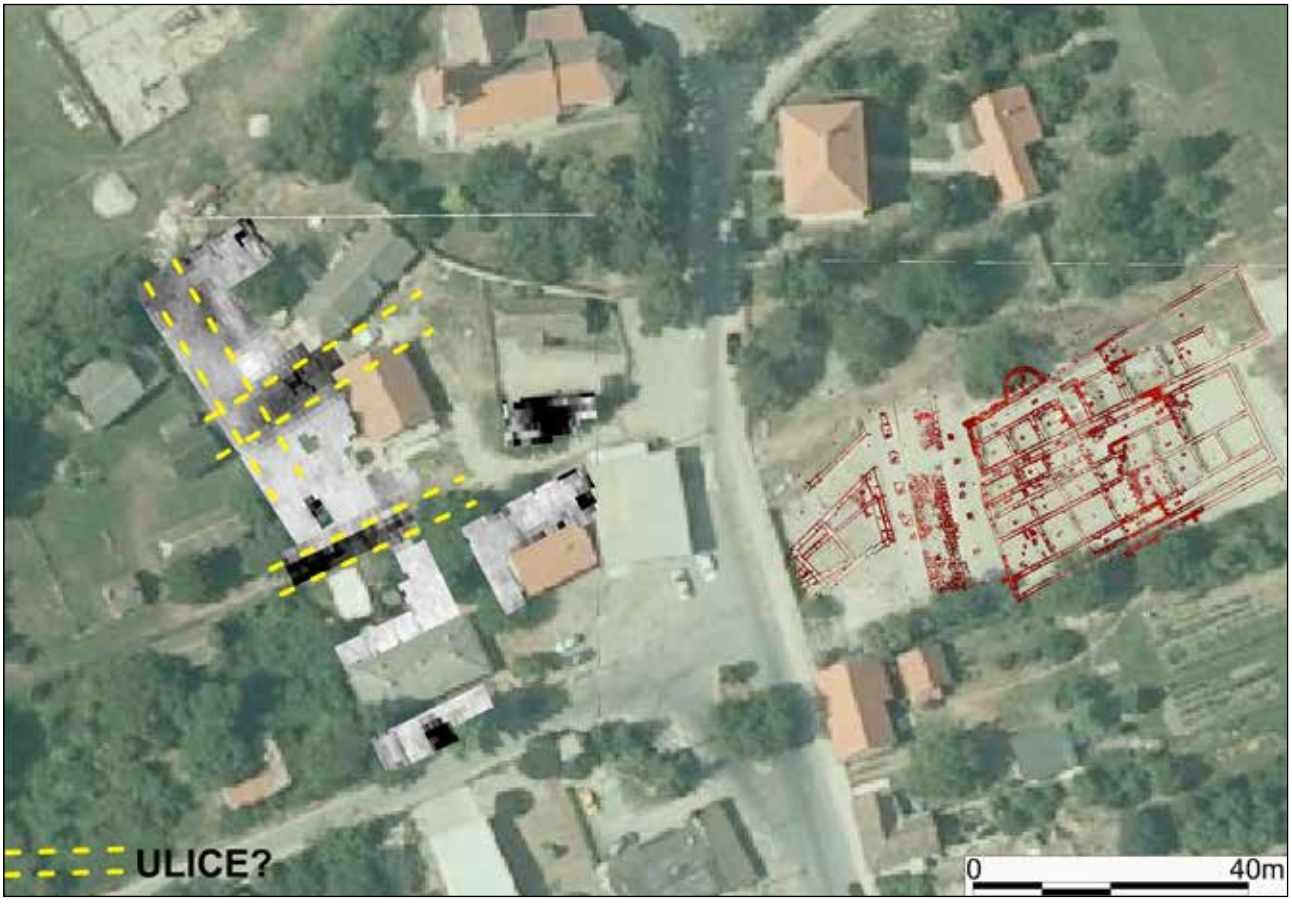
na licu zida, kao i oštećenja kamena. Zbog toga je najprije skinut sloj stare konzervacije, a s originalnog su dijela uklonjeni zemlja i trula žbuka.
Nakon detaljnog čišćenja i dokumentacije nađenog stanja originala započeli su konzervatorsko-restauratorski radovi. Upotrebljavana je tzv. produžena žbuka u omjeru: 2 *calx romana*, 3 vapno, 1 cement, 8 pijesak, 1 šljunak, krupno mljevena opeka. Svi sanirani zidovi pokriveni su privremenom zimskom zaštitom, kako bi se omogućilo „dozrijevanje" vapnene žbuke u uvjetima bez oborina i smrzavice. Zimska zaštita postavljena je i na sve druge osjetljive građevinske strukture, koje se svake godine pokrivaju privremenim krovovima početkom studenog (i otkrivaju krajem travnja). Radove je izvodila Havojić gradnja iz Visokog.

Geofizička istraživanja

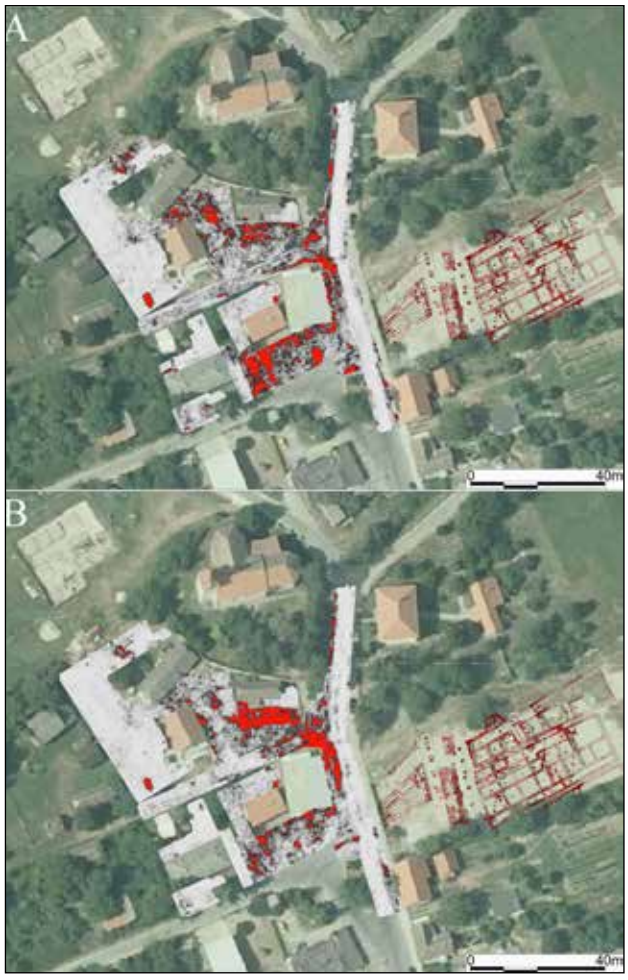
U okviru višegodišnjeg prikupljanja podataka o rasteru rimskoga grada Andautonije, 2014. uslijedila su geofizička mjerenja u samom središtu Šćitarjeva. Radi se o površini ukupne veličine oko 9000 m^2, a koja se nadovezuje na već snimljene dijelove te istraženu i prezentiranu rimsku arhitekturu u dvorištu župnog ureda. Za geofizička istraživanja bio je zadužen Gearh d.o.o. iz Maribora, a na cijeloj površini primijenjene su georadarska metoda i metoda geoelektričnog otpora. Na osnovi rezultata geofizičkih istraživanja, osim arheološki pozitivnih, moguće je izdvojiti i površine na kojima je relativno manje ostataka antičke arhitekture, odnosno gdje je ona djelomično uništena suvremenim građevinskim intervencijama.

Literatura

Mušič 2014 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Šćitarjevo – Andautonija, Gearh d.o.o., Maribor, 2014.



Rezultati georadarske metode – crvenom bojom naznačeni su najjači georadarski signali na mjestima ostataka arhitekture na dubini od cca 0,4 m (A) i na dubini od cca 0,8 m (B); na nekim se mjestima radi i o odazivu suvremene podzemne infrastrukture, koja se nalazi u istom intervalu dubine



Rezultati metode geoelektričnog otpora; rezultati geoelektričnog kartiranja komplementarni su s rezultatima georadarske metode te se bolje prepoznaju popločene ulice

Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2003 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan Špalj, Municipium Andautonia, The autonomous towns of Noricum and Panonia, Pannonia 1, Situla, 41, Ljubljana, 2003: 107 – 129.
Nemeth-Ehrlich, Kušan Špalj 2007 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan Špalj, 2000 godina Andautonije, od rimskog grada do arheološkog parka, Zagreb, 2007.

Dora Kušan Špalj
Branko Mušič

Summary

In the course of 2014 works were undertaken in the area of Šćitarjevo on the protection and maintenance of the presented Roman architecture in the courtyard of the rectory as well as geophysical research in the centre of Šćitarjevo. In August and September 2014 conservation and restoration works were carried out on the walls of the bath structure in the courtyard of the rectory. The works were part of regular rehabilitation procedures on the explored walls on which conservation and restoration works were undertaken in the early 1980s. More extensive works were carried out on the northern wall of the south hallway of the bath. After thoroughly cleaning and documenting the existing state of the original structure, conservation and restoration works were conducted (using the so called cement-lime mortar). All the renovated walls were protected with a provisional winter covering in order to enable the „maturation" of the lime plaster in conditions without precipitation and freezing. Within the framework of multi-year planned activities on the collection of data on the size of the Roman city *Andautonia*, geophysical measurements, applying the geo-electrical resistance method, were carried out in 2014 on a surface of approximately 9000 m^2 in the very centre of Šćitarjevo. On the basis of the results of geophysical research it was possible to separate the archaeological positive surfaces from those in which there were few remains of Antiquity architecture, namely, in which they were partly demolished during contemporary construction interventions. In spring and autumn works were undertaken on the removal and placing of winter protective coverings on the presented Roman architecture in the courtyard of the rectory.

Redni broj: 129
Lokalitet: Šćitarjevo – Župna livada, k.č. 100
Naselje: Šćitarjevo
Grad/općina: Velika Gorica
Pravni status: P-4716 (arheološka zona)
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. nastavljeno je arheološko istraživanje unutar arheološke zone Andautonija, na lokaciji „Župna livada" (k.č. 100, k.o. Šćitarjevo). Voditeljica radova bila je Tanja Pintarić, dipl. arheo. iz Muzeja Turopolja u Velikoj Gorici.

U Šćitarjevu nedaleko od Velike Gorice, više se godina sustavno istražuje drevna antička Andautonija. Šire područje današnjega Šćitarjeva čini jedinstven arheološki lokalitet – arheološku zonu Andautonija. Na užoj lokaciji koju istražuje Muzej Turopolja (k.č. 100, k.o. Šćitarjevo), na samom južnom rubu prvobitne urbane jezgre Andautonije, ustanovljene su dvije osnovne građevne i kronološke faze unutar gotovo 400 godina života u rimskome gradu. Riječ je o istraživanju gradskog urbanog kompleksa, koji je trajao tijekom nekoliko stoljeća, prilikom čega je gradsko područje mijenjano te su postojeći objekti često pregrađivani i dograđivani.
Godine 2014. dovršen je iskop Sonde 1 do razine zdravice, u kojoj su napravljeni potrebni padovi za otjecanje oborinske vode. Nakon iskopa arheoloških slojeva navezen je sloj batude i granulata 16 – 32 mm radi prezentacije antičke razine i očuvanja sačuvanih struktura. Unutar sonde naznačen je raster pregradnih zidova, od kojih su bile sačuvane samo temeljne podloge.
Postavljena je zimska zaštita lokaliteta koja uključuje postavljanje zaštitnih vodonepropusnih građevnih pokrivača, kao i drvenih krovića presvučenih katranskom ljepenkom preko konzerviranih zidova te ostalih osjetljivih građevnih struktura. Sitan materijal iz iskopa (ulomci stakla i keramike) opran je, sortiran i preliminarno pregledan te pripremljen za daljnju obradu.



Sonda 1 nakon istraživanja



Podzid Staroga grada u smjeru zapada

Započet je iskop Sonde 2 veličine 5x12 m, zapadno od završenog iskopa. Prema interpretaciji rezultata geofizičkih mjerenja, na tom se položaju očekuje pronalazak gradske ulice unutar urbanog rastera Andautonije. Ove su sezone na navedenoj površini otkopani humusni i suphumusni sloj, do očekivane razine površine rimske ulice te je postavljena zimska zaštita.

Tatjana Pintarić

Summary

In Šćitarjevo, not far from Velika Gorica, at the site of ancient Roman *Andautonia*, multi-year systematic archaeological excavations have been conducted. The wider area of present day Šćitarjevo represents a unique archaeological site. At the location of the „parish meadow" (cadastre lot no. 100), in 2014 the planned exploration of Probe 1 was undertaken at the very southern edge of the original centre of *Andautonia* and excavations of Probe 2 at the site of a Roman street initiated.

Redni broj: 130
Lokalitet: Stari grad Žumberak
Naselje: –
Grad/općina: Žumberak
Pravni status: P-766
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija

Od 16. listopada do 5. studenog 2014. trajala su arheološka istraživanja i konzervatorski radovi na lokalitetu stari grad Žumberak. Voditelj radova bio je Damjan Lapajne, dipl. arheo.

Arheološko-konzervatorski radovi započeli su 1988., uz povremene prekide. Tijekom radova istraženi su i konzervirani kapela Sv. Križa, obrambena kula, unutrašnje dvorište grada, južna strana bedema s ulaznom kulom, istočna i dio sjeverne strane bedema sa sjevernom kulom i kamena peć. Arheološki radovi 2014. godine nastavljaju se na prošle godine otkriven podzid na koji se naslanja sjeverna kula, kada je neposredno uz kulu otvoren podzid u dužini od 10 m.
Ovogodišnje istraživanje pratilo je podzid prema istoku u dužini od 20 m. Otkrivano je vanjsko lice podzida i očuvan je sloj zemlje na vrhu podzida. Na taj se način zid štiti od urušavanja i moguće erozije uzrokovane padalinama i smrzavicom. Podzid je građen na strmom terenu na pojedinim mjestima na goloj stijeni, i to od kamena lomljenca u pravilnim redovima na temeljnoj stopi. Dok je uz sjevernu kulu njegova podupora, u nastavku prati konfiguraciju terena i služi učvršćenju platoa na kojem se nalazi gradski zid. Konačne dimenzije i obuhvat podzida na sjevernoj padini grada nisu otkriveni do kraja, te će ti radovi uslijediti u idućoj sezoni. Na lokalitetu Staroga grada to nije jedini podzid. Prilikom prvih rekognosciranja osamdesetih godina prošlog stoljeća na kraju južne padine ispod Staroga grada u cijeloj njezinoj dužini uočen je istovrstan kameni podzid. Tijekom ovogodišnjih radova nije bilo sitnih nalaza. Izrađene su arhitektonska i fotografska dokumentacija.

Damjan Lapajne

Summary

In the course of October and November 2014 archaeological excavations and conservation works were undertaken at the site of the old town of Žumberak. The works continued at the location of last year's discovery of the underpinning wall on which the north tower leaned on.

Redni broj: 131
Lokalitet: Sv. Križ Brdovečki – naselje i nekropola
Naselje: Sv. Križ Brdovečki
Grad/općina: Marija Gorica
Pravni status: Z-1136
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno i zaštitno iskopavanje

Godine 2014. nastavljena su arheološka istraživanja željeznodobne naseobine u Sv. Križu, na k.č. 1504. Voditelj radova bio je Ivan Cvitković, dipl. arheo. iz Muzeja Brdovec.



Ostaci kamenog temelja kuće



Sonde istražene 2014. godine



Istraživanje 2014. godine



Dio inventara otpadne jame

Prethodne je godine istraženo desetak sondi i utvrđeno osam otpadnih jama s obiljem naseobinske keramike i raznih kostiju. Otvorene su nove sonde na mjestima na kojim se prema istraživanjima iz 2013. pretpostavljao nastavak nalaza oštećenih naseobinskih objekata, što je u ovogodišnjim iskopavanjima i potvrđeno. Radovi su započeli proširenjem prošlogodišnje sonde 11 (11x1,5 m) sondama 12, 13 i 14, veličine 79 m^2. Osim navedenih, istražene su još četiri sonde: sonda 15 (13 m^2), sonda 16 (29 m^2), sonda 17 (38 m^2) i sonda 18 (9 m^2). Ovogodišnja sveukupna istražena površina iznosila je 168 m^2.

Prema uslojenom kamenju pronađenom u prošlogodišnjoj sondi 11, pretpostavljeno je postojanje ostatka zida naseobinskog objekta, stoga je sonda proširena te je navedenim sondama 12, 13, 14 i 16 obuhvatila šire područje. U njima je istražen dio jedne kuće (dva zida i dijelovi drvene konstrukcije). Osim navedenih građevinskih ostataka, pronađeno je više tisuća keramičkih ulomaka raznih posuda, velik broj okruglih podmetača i kostiju. Uz tu nastambu bila je i velika jama (dubina do 2 m), koja se može definirati kao podrumska prostorija.

S obzirom na veličinu čestice koja se istražuje, a radi provjere mogu li se i nešto zapadnije uočiti drugi halštatski materijalni ostaci, otvorene su još tri sonde (15, 17 i 18). Premda su u njima pronađeni keramički ostaci koji se pripisuju halštatskoj kulturi, njihovo iskopavanje bit će nastavljeno u sljedećoj kampanji.

Ovogodišnja su istraživanja rezultirala dvjema spoznajama. Prva se odnosi na konstrukciju kuća u stariježeljeznodobnom naselju. Naime, čini se da su halštatske kuće građene na kamenom temelju, dok su zidovi kuća bili građeni od drvenih oblica, o čemu svjedoči mnoštvo fragmenata tzv.

Y-profila od zapečene zemlje, kojom se premazivala drvena konstrukcija, stoga će se moći rekonstruirati i debljina drva upotrebljavanog prilikom gradnje zidova. Tijekom istraživanja na više su mjesta na kamenom temelju uočeni veći ili manji tragovi ostataka drvenih konstrukcija kuća. Druga se spoznaja odnosi na velik broj keramičkih nalaza u istraženim površinama koji jasno definiraju vrijeme nastanka, odnosno starije željezno doba. Premda se dobar dio keramičkih nalaza odnosi na grublju naseobinsku keramiku tvrdih stijenki pečenih s primjesama pijeska, pronađeno je i mnoštvo drugačije keramike, npr. pršljeni, utezi, podmetači, ručke, fragmenti pekvi te fragmenti finije pečene keramike. Po brojnosti keramičkih ostataka izdvaja se velika jama dubine 2 m i promjera 2,5 m.

Ivan Cvitković

Summary

In the course of 2014 archaeological explorations of the Iron Age settlement in the village of Sv. Križ continued. Summarizing the results of this year's excavations two insights are of particular importance. The first relates to the construction of the house, namely, it seems that the Hallstatt houses were built on stone foundations while the walls of the houses were made of round timber coated with soil. The second insight related to the large number of pottery finds discovered in the explored areas which clearly define the time of origin, that is, the Early Iron Age.

Redni broj: 132
Lokalitet: Sv. Martin pod Okićem – crkva sv. Martina
Naselje: Sv. Martin pod Okićem
Grad/općina: Samobor
Pravni status: Z-1454
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja u crkvi sv. Martina trajala su od 16. rujna do 22. listopada 2014., tijekom deset radnih dana. Istraživanja su prostorno ograničena na unutrašnjost, točnije lađu i svetište crkve, a trajala su u isto vrijeme kad i specijalizirani građevinski radovi na stabilizaciji statike crkve. Svrha arheoloških istraživanja bila je prikupljanje novih podataka vezanih uz nastanak crkve, njenu konstrukciju i pretpostavljene povijesne faze. Istraživanje se odvijalo unutar triju unaprijed određenih sondi, koje je investitor odredio u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Zagrebu, a čija je ukupna površina iznosila 34,78 m^2. Radove je vodila tvrtka za građevinske radove Bel-Bau d.o.o. iz Bjelovara koja je zadužena i za sanaciju crkve. Voditeljica arheoloških radova bila je Vesna Žarak, dipl. arheo. Stručni tim činili su Ivana Turčin, dipl. arheo., te Tomislav Lopandić, stručni specijalist inženjer građevine.

Crkva sv. Martina ima specifičan izgled, koji je rezultat širenja prvobitne jezgre i spajanja više zasebnih građevinskih objekata u jednu cjelinu. Crkva je jednobrodna, pravokutne osnove s izdvojenim pravokutnim svetištem koje je uže od



Crkva sv. Martina, pogled s juga

broda, a na koje se nastavlja pravokutna baza zvonika. Razlika visine između lađe i svetišta od 0,65 m premoštena je trima stubama. Na sjeverozapadnoj strani nalazi se poligonalna kapela Blažene Djevice Marije, a u prizemlju zvonika smještena je sakristija kojoj se može pristupiti i s vanjske strane.
Istraživanja su započela radovima u sondi 1 (23,77 m^2), koja je iskopana u sjeveroistočnom dijelu lađe crkve, a obuhvaćala je spoj broda sa svetištem. Ondje je pronađeno više ostataka starije arhitekture, kao i velik broj ljudskih kostiju koje potječu iz poremećenih, u zdravicu ukopanih grobova. Ispod poploćenja svetišta pronađen je ostatak starijeg kamenog poda svetišta, odnosno poploćenja (SJ 08). Pokraj postojeće kripte (kripta 2), smještene uz jugoistočni perimetralni zid crkve, sa do danas očuvanim ulazom pronađena je i kripta za čije se postojanje dosad nije znalo. Riječ je o kripti 1, koja je smještena uz sjeverozapadni perimetralni zid crkve. Ulaz u nju nalazi se na jugozapadnoj strani kripte te je djelomično urušen, bočni su zidovi sačuvani u cijelosti, a svod je urušen. Gornji dio obaju zidova premazan je debljim nanosima oker žućkaste žbuke i na njemu se vide tragovi drvene oplate upotrebljavane prilikom gradnje svoda.
Način gradnje i dimenzije upućuju na to da su kripta 1 i kripta 2 istodobne ili da su eventualno građene s malim vremenskim razmakom. Ta dva objekta pokazuju korelacije i sa strukturom SJ 08 – ostatkom starijeg poploćenja svetišta. Indikativan je i sastav sloja SJ 25 kojim je bila zapunjena kripta 1. Osim kamena, koji je nedvojbeno činio svod same kripte (riječ je o tufu), pronađen je i građevinski materijal koji nedvojbeno potječe iz crkve.
Sloj koji je zapunjavao prostor između kripti sadržavao je pojedinačne ljudske kosti i brojne nalaze čavala, međutim bilo je moguće izdvojiti samo sedam parcijalno sačuvanih grobnih cjelina. Ostaci pokojnika polagani su u pravilne grobne ukope u zdravici, okomitih stranica, a koji su pratili orijentaciju crkve i koji su uništeni naknadnim intervencijama. Donekle je sačuvan samo grobni ukop SJ 16, gdje je na dnu parcijalno sačuvan ostatak kostura (GR-3). Grobove je, zbog već navedenih razloga, teže stratigrafski odrediti međusobno i u odnosu na ostale nalaze. Sve upućuje na dugo i kontinuirano ukapanje na tom prostoru. Većina prikupljenih nalaza potječe iz 17. i 18. st., pa je

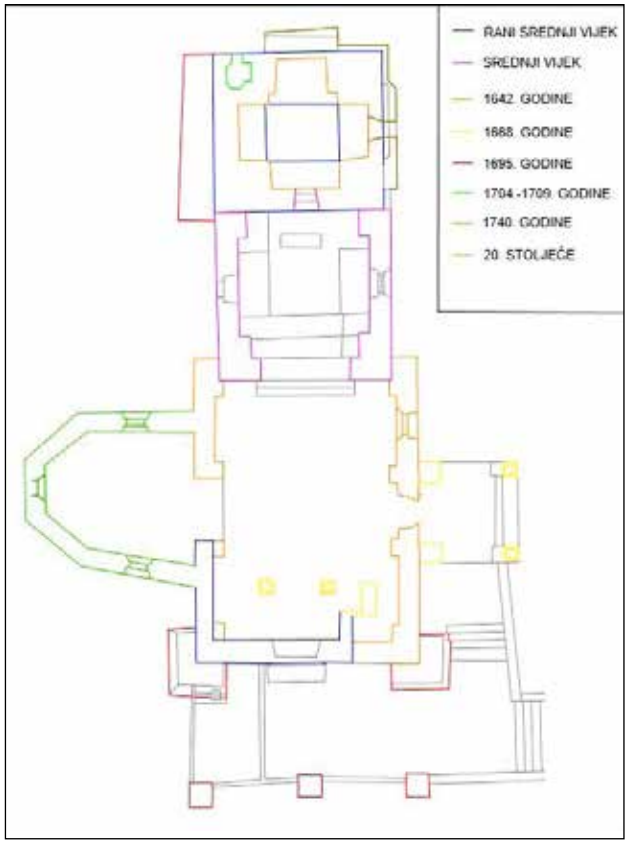
ukapanje u lađu crkve vjerojatno prestalo negdje oko prve polovice 18. st., a možda i prije toga.

Širenjem sonde oko 3 m u smjeru jugozapada otkriven je zid, koji svojim položajem i dimenzijama odgovara pretpostavljenom položaju perimetralnog zida starije srednjovjekovne crkvice. Širok je između 0,65 i 0,70 cm, a izrađen je od klesanog kamena većih dimenzija, povezanog bijelom vapnenačkom žbukom, koja sadrži dosta oblutaka. Vidljivo je da je zid prekinut, odnosno uništen gradnjom kripte 2.

Sonda 2 smještena je na području između staklenog oltarnog zida pa do sjeveroistočnog zida svetišta, odnosno jugozapadnog perimetralnog zida zvonika. Ovdje su popločenje činile kamene pločice, a ispod se nalazio smeđ rastresit sloj, koji je sadržavao manju količinu ljudskih kostiju te ostatak podnice (SJ 50). Na tom se mjestu već na visini od 45 cm od popločenja javlja sterilan sloj SJ 06. Uočen je moguć ostatak ukopa koji je označen kao SJ 58/59, ali koji je vidljiv samo s 20 cm svoje dužine, jer većim dijelom zalazi pod jugozapadni dio i oltarni vitraj.

Sonda 3 postavljena je pokraj ulaza u crkvu, ispod pjevališta, te je zauzimala čitavu širinu crkve i prostor od ulaza do stupova koji nose pjevalište (od 1,50 do 2,00 m dužine). Sondom se htio utvrditi položaj ulaza starije srednjovjekovne crkvice, a nakon skidanja ustanovljeno je da su upotrebljavani spoliji. Kao podne ploče sekundarno su upotrijebljena dva ulomka kamene police, slične onoj koja se danas nalazi na bočnom trijemu crkve.

Unutar S3, odnosno SJ 46, pronađena su dva paralelna zida koja se pružaju od jugozapadnog zida crkve i zalaze dalje pod SI profil. Oba su zida sličnih dimenzija, širine od 0,65 do 0,70 m i međusobno su udaljena 2,40 m. Zidovi su izrađeni od priklesanog kamenja povezanog debljim nanosima okamenjene vapnenačke žbuke. Vidljivo je da su samo naslonjeni na temelj jugozapadnog zida crkve (SJ 63), i da s njim nisu povezani. Između tih dvaju zidova nalazila se veća količina kamenja koje je na sebi imalo tragove žbuke. Moguće je da je riječ o najstarijoj arhitekturi na tom lokalitetu i možda prvoj građevinskoj fazi.



Prikaz povijesnih faza crkve sv. Martina

Pokretni nalazi pronađeni tijekom istraživanja u crkvi sv. Martina potječu iz grobova, a okvirno se mogu podijeliti na ostatke ljesova (čavle), dijelove nošnje i odjeće te nakit pobožnog karaktera (tzv. devocionalije). Velik broj tih nalaza nije pronađen u sklopu grobnog konteksta, već u slojevima nastalim remećenjem postojećih grobova tijekom naknadnih ukopa i pregradnji. Može se pretpostaviti da su u crkvi ukopavani župnici, ali i neki važniji župljani. O tome svjedoče najmanje dva ukopa ženskih osoba, što se može zaključiti po nalazima predmeta isključivo ukrasnog karaktera, odnosno broša i ostatka ukrasa za kosu. Najbrojniji su ostaci željeznih čavala (sveukupno 124 komada), koji potječu iz ljesova u koje su bili ukopani pokojnici. Od metalnih nalaza mogu se izdvojiti još dvije metalne kopče. Keramički su nalazi očekivano malobrojni, pa je tako prikupljeno 16 ulomaka, i to uglavnom manje indikativnih dijelova posuda.

Posebni nalazi, njih 11, pripadaju uglavnom nalazima nošnje i devocionalija, ponajprije križeva i svetačkih medaljica, među kojima je najveća okrugla brončana lijevana medaljica (PN 8) promjera 3,50 cm, pronađena u sloju 40. Od patine nije vidljiv ukras, ali se raspoznaje prikaz sveca u profilu na aversu. Najvjerojatnije se radi o prikazu sv. Benedikta, koji se često prikazuje kao stariji čovjek s bradom. Zanimljiva je osmostrana kovana brončana medaljica Poklonstva kraljeva (PN 4), što se može zaključiti po tekstu na reversu koji je slabo vidljiv: S.REGES│CASPAR MEL│CH(IOR) BALTH│(ASA)R ORA PRO│NOBIS NVNCET│(INH)ORA│(TIS NOST). Revers je vjerojatno nosio prikaz sv. Tri kralja, ali je zbog patine i istrošenosti nečitak. Medaljica se može datirati u 17. – 18. st.

Pronađena su i tri primjerka križa, od kojih svaki pripada različitom tipu, a koji su nošeni kao privjesak na lančiću ili kao dio krunice. U sondi 3 i sloju SJ 41 pronađen je križ koji pripada tipu križeva *Caravaca*, s dvjema poprečnim gredama (*antenne*) zvonastog završetka, sa zasebnom karikom za lančić (PN 03). Taj tip križa omiljen je u 16. i 17. st., a popularizirao je zahvaljujući isusovcima. Datiraju se s okvirno u 17. st. i početak 18. st., kada su dosta rijetki. U istom sloju pronađen je i grčki tip križa izrađen kovanjem od tankog brončanog lima (PN 02) s prikazom sveca u habitu s biskupskim štapom u desnoj ruci, dok se atribut u lijevoj ruci ne može raspoznati. Iza glave mu se radijalno šire sunčeve zrake. Haste su jednake dužine i nose natpis u više redova, osim na patibulumu u jednom redu. Natpis je tek djelomično čitljiv zbog patine.

Ostale nalaze čine dijelovi nošnje, jedan okov cipele (PN 7), osam komada identičnih gumba (PN 6), ostaci ukrasa za kosu (PN 9) i jedan slučajan nalaz ostatka broša od perli brončane žice (PN 11). Zanimljiv je i nalaz ukrasnog predmeta, koji se po svemu sudeći nosio na glavi, a koji je pronađen unutar sonde 3, u sloju 40. Pokraj nalaza pronađeno je nekoliko ulomaka ljudskih kostiju (od čega nekoliko i lubanje) te sačuvani ostaci ljudske kose (UZ-34) koji su



Nalazi križeva iz sonde 1 i 3

bili isprepleteni s ostacima ukrasa. Ukras se sastojao od cvjetova čije su latice bile izrađene od namotanih tankih brončanih niti. Dio ukrasa činile su perle različitih veličina oko kojih je namotana spiralna brončana žica, a moguće je da su bile smještene u sredini cvjetova. Taj ukras podsjeća na partu ili djevičanski vijenac, koji se često nalazi na kasnosrednjovjekovnim grobljima Mađarske, a na našem području znatno rjeđe. Parte koje su se upotrebljavale tijekom kasnog srednjeg vijeka često su ukrašene metalnim aplikama, koje su u ranome novom vijeku znatno rjeđe. Parte se tada ukrašavaju različitim motivima izrađenima od spiralno namotane brončane žice te staklenih perli, što je puno bliže nalazu s istraživanog lokaliteta.

Literatura

Azinović Bebek 2009a A. Azinović Bebek, Križevi u novovjekovnim grobovima župne crkve Sv. Marije Magdalene u Čazmi, Prilozi IAZ, 26, 2009: 271 – 290.
Azinović Bebek 2009b A. Azinović Bebek, Krunice 17. i 18. st. iz Čazme, OA, 32, 2009: 167 – 193.
Azinović Bebek 2009c A. Azinović Bebek, Arheološka istraživanja u unutrašnjosti kapele Svetoga Petra u Novom Mjestu, Cris, god. XI, br. 1, 2009: 6 – 16.
Azinović Bebek 2010 A. Azinović Bebek, Nalazi kraj crkve u Sveticama, VAMZ, 3/XLIII, Zagreb, 2010: 19 – 39.
Azinović Bebek 2013 A. Azinović Bebek, O hodočasničkim privjescima s područja Hrvatske, Prilozi IAZ, 30, Zagreb, 2013: 107 – 119.
Belaj 2006 J. Belaj, Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju, Prilozi IAZ, 23, 2006: 257 – 294.
Krznar 2012 S. Krznar, Arheološka slika kasnosrednjovjekovnih grobalja na prostoru sjeverne Hrvatske, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Odjel za arheologiju, Zagreb, 2012.
Mašić 2010 B. Mašić, Hodočasničke medaljice iz Remeta, VAMZ, 3/XLIII, 2010: 205 – 226.
Perkić 2010 D. Perkić, Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, VAMZ, 3/XLIII, Zagreb, 2010: 227 – 288.
Pod Okićem 1993 Grupa autora, Pod Okićem (ur. Dragutin Pavličević), Zagreb, 1993.
Sekulić Gvozdanović 1994 S. Sekulić Gvozdanović, Crkve-tvrđave u Hrvatskoj, Zagreb, 1994.
Varšić 2012 V. Varšić, Izvješće o konzervatorsko restauratorskim istraživačkim radovima na pročeljima i interijeru crkve Sv. Martina pod Okićem u Sv. Martinu pod Okićem, sa valorizacijom nalaza, dopunom konzervatorske studije i prijedlogom konzervacije, Zagreb, 2012.

Vesna Žarak

Summary

The Church of St Martin pod Okićem is located in the centre of the settlement of the same name on the slopes of Samobor hills. It is a complex structure, created by joining a number of architectural assemblages built in the period from The Middle Ages all the way up to the 20th century. Archaeological excavations within the church took place in the course of September and October 2014. The explorations were spatially limited to the interior, or more precisely, to the nave and sanctuary of the church and were conducted at the same time as the specialized construction works on stabilizing the statics of the church. The purpose of the explorations was to collect new data on building the church, its construction and assumed historical phases, of which as the most important, the discovery of the first, oldest phase of the medieval church can be singled out. The entire surface of the probe investigation amounted to 34.78 m^2. A number of architectural remains from earlier construction phases were discovered by the explorations as well as the remains of graves. However, due to numerous later day interventions it was possible to single out only 7 partially preserved burial complexes. The most important find were undoubtedly the remains of a 0.65-0.70 m wide wall which by its position and dimensions corresponded to the assumed position of the perimeter wall of the previous small medieval church. In addition, the remains within probe 3 where two walls assumed to be the oldest traces of architecture at the site are also of interest.

Redni broj: 133
Lokalitet: Zagreb – Mesnička ulica (Mesnička vrata)
Naselje: Zagreb (Gornji grad)
Grad: Zagreb
Pravni status: Z-1525 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od lipnja do rujna 2014. Muzej grada Zagreba arheološki je nadzirao zemljane radove prilikom realizacije projekta rekonstrukcije Mesničke, Streljačke i Ulice T. Brezovačkog.

Arheološki nadzor radova bio je ponajprije usmjeren na očuvanje ostataka Mesničkih vrata, pronađenih 2008. tijekom sondažnih arheoloških radova Muzeja grada Zagreba, te determinaciju tlocrtne dispozicije tih vrata. Naime, 2008. zbog aktivnih komunalnih instalacija i prohodnosti ulice nije se mogao definirati njihov tlocrt.
Ovogodišnji nadzor podrazumijevao je uvid u ručni ili strojni iskop te zaustavljanje ili usporavanje radova prilikom eventualnog nailaska na arheološke strukture.



Pogled sa sjevera na zapadni temelj Mesničkih vrata, s vidljivim otklonom zida prema istoku

Posebna pozornost tijekom radova bila je usmjerena na dio Mesničke ulice kod spoja s Ulicom T. Brezovačkog. Naime, prema nekim tumačenjima, na tome se mjestu moglo očekivati postojanje ostataka starijih fortifikacijskih elemenata koji su mogli biti građeni i od drva. No, tijekom ovogodišnjih radova ni na jednome mjestu nisu uočene arheološke strukture koje bi zahtijevale dodatan arheološki angažman – ni na tome dijelu, ali ni na drugim dijelovima navedenih ulica. Postojanje ostataka, kako su neki autori navodili, drvene palisade ili nečega sličnog, što bi bilo dio fortifikacije Slobodnog i kraljevskoga grada na brdu Griču, nije zamijećeno, ali uz napomenu kako je moguće (premda s malom vjerojatnošću) da su ti ostaci devastirani tijekom prijašnjih radova na komunalnoj infrastrukturi. Naime, cijela Mesnička ulica neprekidno je prekopavana tijekom proteklih više od stotinu godina te su arheološke strukture vrlo lako mogle biti devastirane, poglavito ako su bile organskog podrijetla. Eventualne arheološke nalaze svakako su najviše mogli oštetiti radovi na kanalizacijskom kolektoru, plinskim i vodovodnim te PTT instalacijama, za koje su iskopi bili duboki i do četiri metra.

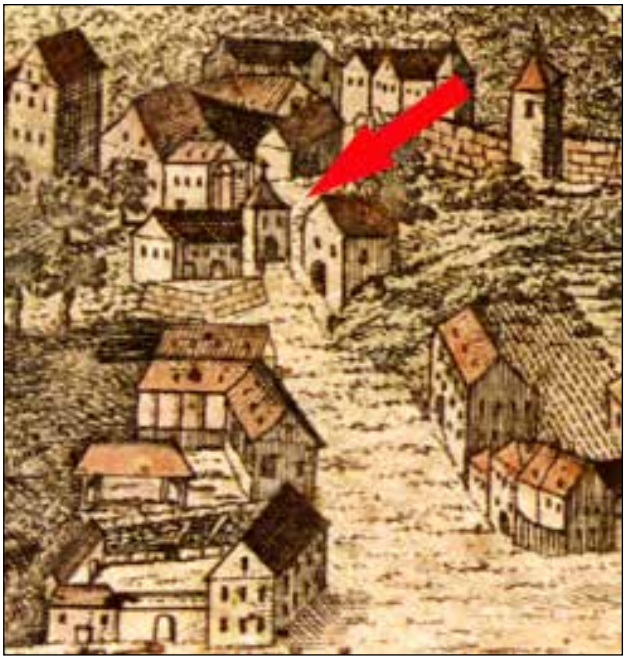
Zanimljivo je napomenuti kako prilikom ovogodišnjeg iskopa za rekonstrukciju plinovoda na istočnom dijelu Mesničke ulice, između kućnog br. 14 i 16, nije zadirano u zidnu strukturu bedema otkrivenu 2008., jer je na tome dijelu stari plinovod ukopan pliće. Plitak ukop može se protumačiti samo činjenicom da bi za dublje ukopavanje nekadašnji izvođač radova morao utrošiti niz radnih sati kako bi plinovodnu cijev položio na propisanu dubinu, stoga je i tijekom ovogodišnjih radova plinovodna cijev postavljena na istu dubinu kao i nekadašnja te gradski bedem nije iznova devastiran. S obzirom na situaciju iz 2008., u kojoj zbog niza komunalnih instalacija nije bilo moguće u potpunosti definirati tlocrtnu dispoziciju gradskih vrata, stare vodovodne cijevi između kućnih br. 14 i 16 vađene su s osobitom pozornošću. Arheološki radovi na sačuvanom dijelu temelja gradskih vrata izvedeni su u opsegu koji je najmanje remetio dinamiku građevinskih radova. Cilj arheologa te konzervatora Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode bio je dobiti tlocrtnu dispoziciju temelja kako bi se mogla izvesti njihova prezentacija u hodnoj razini ulice, čime bi se nastavila dobra praksa upućivanja na starije naseobinske strukture u području užeg centra Zagreba. Nakon što je izvađena stara vodovodna cijev te pošto su očišćeni i definirani zapadni zid i dio južnog pročelja vrata, bilo je vidljivo kako zapadni temeljni zid nije bio pravocrtan, već je razvidan otklon u njegovu južnom dijelu. Daljnjim arheološkim iskopom ustanovljen je i dio južnog pročelja vrata, organski vezanog na zapadni zid. Nadalje, ustanovljeno je da su temelji istočnog dijela vrata u potpunosti devastirani. Naime, tijekom sondažnog iskopa na istočnoj strani ulice zidovi nisu pronađeni. K tome, i dio zapadnog zida bio je iznimno devastiran ukopom kanalizacijske odvodnje i njezinom stabilizacijom izvedenom u opeki.

Zbunjujući nalaz zapadnog zida s vidljivim otklonom u južnom dijelu potvrdila je i geodetska snimka totalnom stanicom. Naime, već na samom lokalitetu bilo je razvidno kako je zapadni zid vrata, u odnosu na os današnje Mesničke ulice, „izmaknut" prema istoku. To se zorno potvrdilo i nakon inkorporiranja geodetske snimke u tlocrtnu situaciju iz 2008. godine. Nepostojanje izvornih temelja istočnog dijela vrata pretpostavljalo je nemogućnost rekonstrukcije autentične tlocrtne dispozicije. No, računalnim simulacijama bilo je moguće linijski definirati zapadni zid i zapadni dio južnog pročelja. Daljnjim računalnim simuliranjem, odnosno zrcalnim prenošenjem zapadnih temelja vrata na istočni dio ulice (u odnosu na os otvora u bedemu) dobivena je linija istočnog zida vrata čije se vanjsko (istočno) lice podudara s linijom pročelja današnjih kuća.

Premda je otklon vrata u odnosu na os današnje Mesničke ulice bio iznenađenje, računalna tlocrtna rekonstrukcija postaje razumljivija, pa gotovo i autentična, ako se tlocrt



Tlocrtna rekonstrukcija temelja gradskih vrata (izradila: A. Bugar)



Detalj s majstorskog lista (1780. – 1790.)



Detalj s akvarela Lj. Bužana (1792.)

usporedi s nekim starim likovnim prikazima Zagreba. Tako je razvidno da se na prikazu Zagreba na gornjem dijelu majstorskog lista (datiranog između 1780. i 1790. godine) istočno pročelje Mesničkih vrata već tada nalazi u liniji pročelja zgrade sagrađene uz istočni rub ulice. Nadalje, na veduti Zagreba Ljudevita Bužana, iz 1792. godine, također se potvrđuje jednaka situacija – ovaj put sa zorno naznačenom kapelom sv. Ivana Nepomuka (na mjestu današnjeg kućnog broja 12). Na istom akvarelu vidljivo je kako se uz zapadni zid gradskih vrata nalazi prizemnica čiji se krov dijelom „podvlači" pod krov vrata, a njezini temelji uočeni su i u sondažnim istraživanjima 2008. godine.

Dakle, pretpostavljena tlocrtna situacija, prema svemu sudeći, mogla bi biti identična izvornoj te je predložena za prezentaciju. No, prema riječima arhitekata u čijem je projektnom zadatku predviđeno opločavanje ulice granitnim kockama: „Obzirom na smjer i način polaganja kocke, eventualni prikaz arheoloških nalaza kamenim materijalom druge boje, ali istih dimenzija, predstavljao bi tehnički i tehnološki problem ukoliko bi se željelo prenijeti tlocrtnu dispoziciju zida na hodnu razinu ulice. U tom slučaju trebalo bi postojeće kamene kocke rezati na sitne komade pod različitim kutovima kako bi se dobila ispravna kontura i pozicija zidova. Slaganje takvih komadića na dijelu ulice u najvećem nagibu i s najvećim prometnim opterećenjem, bitno bi oslabilo završnu plohu – peotencijalno najosjetljiviji dio ulice – podložan stalnim opterećenjima i oštećenjima. S druge strane, ukoliko bi se pri prezentaciji slijedio smjer polaganja kocke, ali u drugoj boji, prikaz nalaza više ne bi bio vjeran, ali ni čitljiv i razumljiv, pa time ova varijanta gubi svaki smisao, odnosno prezentabilnost." Stoga je, nakon konzultacija s konzervatorskom službom, iznesena mogućnost da se položaj Mesničkih vrata, uz njihovu stručnu valorizaciju, obilježi interpretacijsko-informativnim punktom uz mjesto nalaza – sukladno uzusima struke i karakteru zaštićene povijesne urbane cjeline grada Zagreba.

Zaključno, može se reći kako je tijekom ovoga nadzora definiran građevinski sklop Mesničkih vrata koji je uključivao srednjovjekovni bedem i otvor u njemu te temelje fortifikacijskog objekta koji je bio prizidan na bedem. Takva situacija potvrđena je i pri nalazu sjevernih gradskih vrata u današnjoj Opatičkoj ulici. Vrijeme u kojem je na bedem prizidan taj fortifikacijski objekt – kula – nije moguće utvrditi, no vidljiv je i na najstarijim nacrtima Zagreba, datiranima u tridesete godine 16. st. Na tome je nacrtu vidljivo da je riječ o nenatkrivenom objektu, a poznato je da se pedesetih godina 16. st. Mesnička vrata obnavljaju i pokrivaju. Ta „nova Mesnička vrata" zidaju zidari iz Samobora i Brežica, a kamen za gradnju donosi se 1557. godine i s obližnje kule (na zapadnom bedemu u današnjem Parku Grič). Dakle, u današnjoj Mesničkoj ulici, ispred kućnih brojeva 14 i 16, postojao je ulaz u grad već u vrijeme gradnje utvrde na Gradecu, odnosno od vremena Zlatne bule, 1242. godine, no je li tijekom tadašnjeg utvrđivanja Gradeca prizidana



Pozicija Mesničkih vrata

i kula ili je ona prizidana tijekom intenzivnih popravaka i dogradnje gradečke fortifikacije početkom 16. st., pitanje je koje i nadalje ostaje otvoreno.

Literatura

Bedenko 1989 V. Bedenko, Zagrebački Gradec, Zagreb, 1989.
Buntak 1966 F. Buntak, Povijest Zagreba, Zagreb, 1996.
Dobronić 1992 L. Dobronić, Slobodni i kraljevski grad Zagreb, Zagreb, 1992.
Kampuš 1971 I. Kampuš, O utvrđivanju zagrebačkog gradeca 1557-59, Historijski zbornik, XXI-XXII (1968-1969), Zagreb, 1971: 309 – 327.
Klaić 1982 N. Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb, 1982.
Mašić 2009 B. Mašić, Zagreb – Gornji grad (Trg Franje Markovića, Trg Katarine Zrinske, Jezuitski trg, Mesnička ulica), HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 273 – 275.

Boris Mašić

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted of earthworks during the reconstruction of Mesnička, Streljačka and T. Brezovački streets in Zagreb's Upper Town. The supervision was focused on the preservation of the remains of Mesnička Gate discovered during archaeological probe works conducted by the Zagreb Museum in 2008 and on the determination of the layout disposition of the gate. Although a large portion of the foundations was demolished, in the course of the supervision it was possible with the assistance of computer technology to reconstruct the layout of Mesnićka gate which was added along the eastern edge of the street. In that way the „assemblage" of Mesnička gate was defined and it included a medieval wall and an opening in it as well as the foundations of the fortification structure added on the wall.

Redni broj: 134
Lokalitet: Zagreb – Stenjevec
Naselje: Zagreb
Grad/općina: Zagreb
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

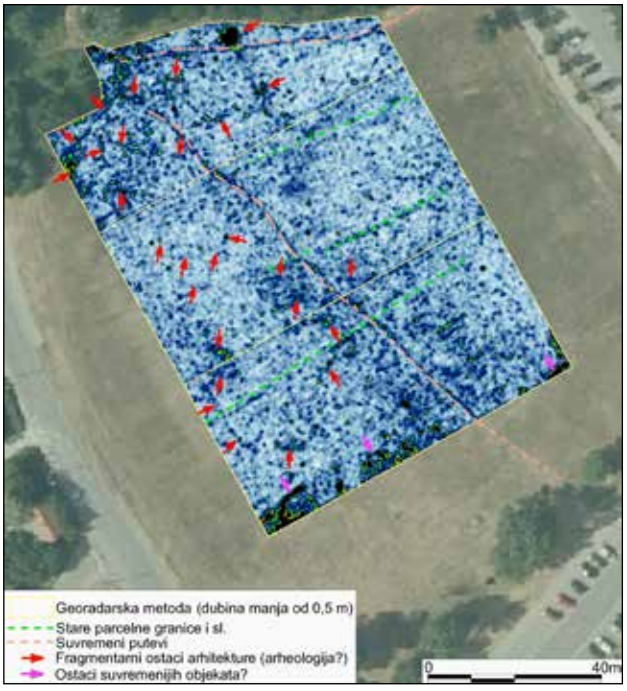
Geofizička istraživanja na nalazištu Stenjevec u Zagrebu trajala su od 18. do 20. rujna 2014. godine. Riječ je o površini jugoistočno od crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije (površina je danas u funkciji oranice i livade), omeđenoj Stenjevečkom ulicom na zapadu te ulicama A. Topića Mimare i E. Vidovića na jugu i istoku. Površina veličine cca 140x150 m većim je dijelom u privatnom, a manjim dijelom u vlasništvu Grada Zagreba. Prostire se na k.č. 2272, 2269, 2270/1, 2267/1, 2268/1, 2268/2, k.o. Stenjevec. Nositelj programa bio je Arheološki muzej u Zagrebu, a voditeljica kustosica Maja Bunčić, dok su



Pripremni radovi, pogled prema zapadu – Stenjevečka ulica (foto: F. Sirovica)

geofizička mjerenja povjerena tvrtki Gearh d.o.o., pod vodstvom doc. dr. Branka Mušiča (suradnici su bili Matjaž Mori i Eline Nas). Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Zbog istraživanja u neposrednoj blizini te površine krajem 19. st. (položaj vjerojatno oko raskrižja A. T. Mimare i E. Vidovića; Ivančan 1898) i krajem 20. st. (župni voćnjak crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije; Gregl 1982; Simoni 2004; Bunčić 2010), a koji su rezultirali važnim otkrićima, ali i ponekim slučajnim nalazom (Ivančan 1898; Vinski, 1954: 78, 79, Sl. L), zagrebačko naselje Stenjevec već se davno upisalo među poznata arheološka nalazišta, u početku kao antičko, a poslije i srednjovjekovno. Građa pronađena u tim istraživanjima pohranjena je u zbirkama Arheološkog muzeja u Zagrebu. Neki od nalaza često su bili izlagani u povremenim izložbama, a bit će i dio stalnoga postava, stoga je nastavak proučavanja i istraživanja kulturne baštine u toj zoni koliko opravdan toliko i nužan, a kao prvi korak primjenjena su nedestruktivna istraživanja na intaktnoj površini, što je iznimno važno za arheologiju u urbanim zonama. Cilj geofizičkog istraživanja primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000, antena 400 MHz) i metode geoelektričnog otpora (Geoscan RM15) bila je procjena arheološkog potencijala na prostoru jugoistočno od crkve Blažene Djevice Marije. Na svim površinama istraženim georadarskom metodom udaljenost između paralelnih profila bila je 0,5 m, dok je udaljenost mjernih točaka prilikom geoelektričnog kartiranja u oba smjera bila 1 m.
Uvjeti za geofizička istraživanja u smislu vlažnosti zemljišta i stanja površine bili su optimalni. Na temelju prethodnih arheoloških istraživanja u bližoj okolici očekivane su čvrste strukture, odnosno ostaci zidova i temelja zgrada od kamena ili opeke.
Na svim prikazima horizontalnih rezova georadarskih signala jasno se prepoznaju brojne georadarske anomalije. Dio tih linearnih anomalija rezultat je poljoprivredne uporabe zemljišta u prošlosti, pa je to odvojeno od arheološke interpretacije. Od nedvojbeno čvrstih struktura prisutni su arhitektonski elementi najvjerojatnije suvremenijih zgrada na samom južnom rubu istražene površine. Georadarske anomalije koje su prepoznate u tlocrtnim prikazima na osnovi slabe jačine povratnih signala mogu se objasniti jednim dijelom kao zemljane strukture, a djelomično i kao fragmentarni i slabije sačuvani ostaci arhitekture. Moguće je da je riječ o ostacima naselja. Jedini mogući razlog za destrukciju arheološkog sloja plitko ispod današnje površine jest intenzivna



Georadarski signali u gornjem sloju zemljišta do dubine cca 0,5 m; strelicama su naznačeni relativno jači georadarski signali za koje je moguće pretpostaviti da su odaziv fragmentarno sačuvanih arheoloških ostataka (aerofotografija: Državna geodetska uprava RH)



Georadarski signali na dubini većoj od 0,5 m; strelicama su naznačeni relativno jači georadarski signali za koje je moguće pretpostaviti da su odaziv ostataka arheološke arhitekture (aerofotografija: Državna geodetska uprava RH)

poljoprivredna uporaba zemljišta u prošlosti. Rezultati georadarske metode znatno se razlikuju po dubini. Dok su u gornjem sloju do dubine cca 0,5 m georadarski signali uglavnom fragmentarni, na većoj se dubini mogu prepoznati i duže linije koje bi mogle biti odaziv zidova. Budući da su i ti signali iznimno slabi, moguće je da je riječ o ostacima temelja zgrade ili čak zapuni negativa. Metodom geoelektričnog otpora, odnosno geoelektričnim kartiranjem, istražen je sjeverni dio površine prethodno istražene georadarskom metodom. Linije visokog otpora upućuju na fragmentarne ostatke arhitekture na istim mjestima gdje su utvrđeni i relativno jači georadarski signali.

Literatura

Bunčić 2010 Maja Bunčić, Naseobinski pokazatelji kasnog srednjeg vijeka zagrebačkog nalazišta Stenjevec, VAMZXLIII, 3.s., Zagreb, 2010: 69 – 110.
Gregl 1982 Zoran Gregl, Zagreb-Stenjevec, VAMZ XV, Zagreb, 1982: 272, 273.
Ivančan 1898 Ljudevit Ivančan, Iskopavanje u rimskom groblju u Stenjevcu, VHAD, Vol. 3, No. 1, Zagreb, 1898/1899: 207 – 214.
Mušič 2014 Branko Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Zagreb – Stenjevec, GEARH d.o.o., Maribor, 2014.
Simoni 2004 Katica Simoni, Stenjevec, starohrvatsko groblje, Zagreb, 2004.
Vinski 1954 Zdensko Vinski, Gibt es frühslawische Keramik aus der Zeit der südslawischen Landnahme? Archaeologia Iugoslavica, I, Beograd, 1954: 71 – 82.

Maja Bunčić
doc. dr. Branko Mušič

Summary

In June 2014 geophysical surveys were conducted at the site of Stenjevec in the west part of Zagreb in cooperation with the Archaeological Museum in Zagreb and the company Gearh from Maribor. A large green surface was selected for that purpose, one of few preserved in the urban zone and whose position could possibly have great archaeological potential. It is located between the Roman cemetery explored in the late 19th century and medieval cemetery and remains of a settlement explored in the late 20th century. Geo-radar (GSSI SIR300) and geo-electrical mapping (Geoscan RM15) methods were used. The geo-radar anomalies recognized in the plan view can be explained, on the basis of the low strength feedback signals, partly as soil structures and in part as fragmented and poorly preserved architectural remains. The results of the geo-radar method considerably differed depending on depth. While the geo-radar signals were mostly fragmented in the upper layer, up to the depth of 0.5 m, longer lines were recognizable at a greater depth which could represent the *response* of the walls. As very weak signals are also in question in this case it is possible that they reflected the remains of the foundation of a structure or even fills of negatives. The northern part of the surface previously explored by the geo-radar method was surveyed by the geo-electric resistance, namely, geo-electrical mapping method. The lines of high resistance indicated fragmented remains of architecture in the same places in which relatively stronger geo-radar signals were established.

Redni broj: 135
Lokalitet: Zelingrad *(castrum)*
Naselje: –
Grad/općina: Sveti Ivan Zelina
Pravni status: Z-3917
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. u manjem je opsegu arheološki istraživan *castrum* Zelingradu, smješten 5 km zapadno od grada Svetog Ivana Zeline. Stručna voditeljica istraživanja bila je Romana Mačković, zaposlena u Muzeju Sveti Ivan Zelina.

Zelingrad je utvrđeni grad bez naglašene obrambene kule, a prvi se put spominje u 13. st. Gradski kompleks sastoji se od stambenog dijela s unutarnjim dvorištem i vanjskog dvorišta, koji su opasani obrambenim zidom s dvjema polukulama na sjeveru i jednom na jugozapadu. Stambeni dio sastoji se od dviju prostorija na više katova, ispred kojih je unutarnje dvorište s cisternom za vodu. Vanjsko dvorište sastoji se od platoa na kojem su se nalazile radionice te južne zgrade u kojoj se nalazio drugi ulaz u kompleks grada. Dvije polukule na sjeveru služile su za obranu glavnog ulaza u grad, a sagrađene su početkom 16. st., dok je polukula na jugozapadu dograđena na palas i služila je za obranu južnog ulaza u grad.
Od 2001. prostor se arheološki istražuje. Tada je u unutarnjem dvorištu pronađena cisterna za vodu. U 2002. arheološkim istraživanjima utvrđen je položaj starog ulaza u grad, istražen je dio vanjskog dvorišta te su počeli konzervatorski radovi na novootkrivenim zidovima. Arheološki radovi 2003. obuhvatili su istočnu polukulu i djelomično južnu padinu grada, te je saniran južni zid palasa. Godine 2004. uslijedili su arheološki radovi u vanjskom dvorištu, gdje je utvrđen položaj istočnog obrambenog zida, a 2005. nastavljena su istraživanja vanjskog dvorišta te dijela južne pomoćne zgrade. U toj zgradi pronađena su vrata, drugi ulaz u grad, koja do tada nisu bila poznata. Južni potporni zid postupno se obnavlja od 2009.
Zidovi grada djelomično su obnovljeni i arheološki istraženi, međutim veći dio grada još nije istražen i konzervatorski zaštićen. Također, obnova zidova 50-ih, 60-ih i 70-ih godina bila je vrlo loša te su se i ti obnovljeni zidovi počeli



Istočni zid palasa s ostacima temelja koji leže na stijeni



Uklanjanje deponiranog kamena s ulazne polukule

urušavati. Godine 2011. započeto je raščišćavanje urušenog materijala u stambenom prostoru Zelingrada i tom je prilikom pronađen otvor ispod razine poda koji svojim položajem upućuje na mogućnost postojanja podruma ili vrata. Godine 2014. otvorena je sonda s vanjske strane zida, s namjerom utvrđivanja postojanja vrata. Nakon uklanjanja sloja humusa s gornjeg platoa, a u razini otvora koji se pojavio s unutarnje strane zida, došlo se do stijene, što potvrđuje da je otvor s unutrašnje strane samo oštećenje zida. Nakon završetka istraživanja na gornjem platou, uklonjeno je kamenje s ulazne polukule za potrebe izrade dokumentacije te je obnovljena dotrajala ulazna drvena konstrukcija.

Romana Mačković

Summary

In 2014, small-scale archaeological excavations were undertaken at the Zelingrad *castrum*, located 5 km west of Sveti Ivan Zelina. The goal of the excavations was to establish the existence of a passage that leads through the east wall of the palace to the outer courtyard. It was established that the opening discovered in 2011 was a damaged wall and not the remains of a passage. In addition, the entrance semi-tower was cleared of deposited stones for the preparation of documentation.

Redni broj: 136
Lokalitet: Žumberak – crkva sv. Nikole biskupa
Naselje: Žumberak
Grad/općina: Žumberak
Pravni status: Z-1887
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja crkve sv. Nikole biskupa trajala su od 11. do 29. kolovoza 2014. godine. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ana Azinović Bebek, viša konzervatorica arheologinja, uz sudjelovanje Andreja Janeša, Petra Sekulića, konzervatora arheologa iz Odjela za kopnenu arheologiju

Hrvatskog restauratorskog zavoda, Marka Nemetha, restauratora iz Odjela za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza HRZ-a. U okviru terenske nastave, u istraživanju je također sudjelovalo osam studenata Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Mia Čujković Plečko, Sebastijan Stingl, Janko Gašpar, Blaž Glavinić, Marko Skuliber, Tea Kokotović, Valerija Gligora, Jelena Maslać). Istraživanja je odobrio Konzervatorski odjel u Zagrebu, uz nadzor konzervatorice dr. sc. Tatjane Lolić, dipl. arheo., a suglasnost za istraživanja dala je Zagrebačka nadbiskupija i RKT župa Pribić. Radove je u potpunosti financiralo Ministarstvo kulture, u iznosu od 100.000,00 kn.

Namjera ovogodišnjih istraživanja bila je nastaviti definiranje rasprostiranja groblja i grobljanskog zida, urediti kosturnice do povijesnog poda i izraditi nacrte kosturnice te otvoriti probne sonde na platou ispod groblja. Otvorene su četiri sonde. Sonda 1 veličine cca 7x6 m, s prosječnom dubinom iskopa oko 100 cm, otvorena je na dijelu pripremljenom u istraživanjima 2013. godine. Sonda 2 veličine cca 1x6 m, dubine iskopa oko 50 cm, otvorena je na mjestu pružanja zida SJ32 prema jugozapadu. Sonda 3 otvorena je na platou ispod groblja, istočno od grobljanskog zida SJ 31. Sonda 4 jest kosturnica, koja je istražena do hodne površine.
Definirano je 60 stratigrafskih jedinica, od toga su dio arheološki slojevi, dio grobovi (njih 48), a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 105, od br. 228 do br. 332, kao nastavak prethodne godine istraživanja) nešto keramičkih, kovinskih i staklenih ulomaka, koji se obrađuju u Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda.
Dovršeno je dokumentiranje kosturnice te je ona nacrtana u mjerilu 1 : 20. Otvoreno je i daljnjih 6 m zida SJ32 te je ustanovljeno da se nastavlja i dalje. Dokumentiranje se obavljalo totalnom stanicom, svi zidovi, slojevi i grobovi nacrtani su u mjerilu 1 : 20 ili 1 : 10, a napravljena je i iscrpna fotografska dokumentacija. Kosturi iz grobova osteološki su analizirani u Odsjeku za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.
Ovogodišnjim istraživanjima potvrđene su dosadašnje spoznaje o načinu i fazama groblja oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku. Grobovi su položeni na terase, vrlo gusto i nepravilno poredani, a pratili su orijentaciju crkve. Ovogodišnjim istraživanjima utvrđene su tri sigurne terase. Najstariji ukopi pravilno su orijentirani, a još treba otkriti koji je razlog tome. Nivo hodne površine iz vremena ukopavanja u to groblje niži je od današnjeg oko 1 m. Namjera je u sljedećoj kampanji pokušati pratiti rasprostiranje zidova SJ31 i SJ32 te istražiti prostor groblja između zida SJ 32 i svetišta crkve. Grobljanski zidovi zidani su od nepravilnog kamenja položenog na zdravicu, uz uporabu vrlo male količine veziva. Očuvani su u visini od cca 20-40 cm.
Groblje oko crkve prestaje biti u upotrebi premještanjem na malo dalju lokaciju (vizitacija iz 1821. opisuje groblje na 1/5 sata hoda udaljeno od crkve, a s obzirom na to da ga opisuje znači da se već neko vrijeme upotrebljava) vjerojatno od kraja 18. st. Nalazi u grobovima potvrđuju gornju dataciju groblja, dok donja granica još nije potvrđena. Prema nalazima iz grobova i nalazima oko crkve, kao i povijesnim izvorima, to može biti 14. st., međutim potrebno je istražiti veći prostor groblja, kako bi se mogao dobiti točan podatak o počecima ukopavanja na groblju oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku. Osteološkom analizom dobiveni su uobičajeni podaci za to groblje, jedino se čini da su na prostoru istraženom u 2014. prisutnija djeca. Također, ovogodišnjim istraživanjem identificiran je znatno veći broj ukopa u lijesu nego prijašnjih godina, a rake su se mogle prepoznati samo grobovima ukopanima u zdravicu.



Grob 101 (foto: A. Janeš)



Sonda 2, grobljanski zid SJ32 (foto: A. Janeš)

Literatura

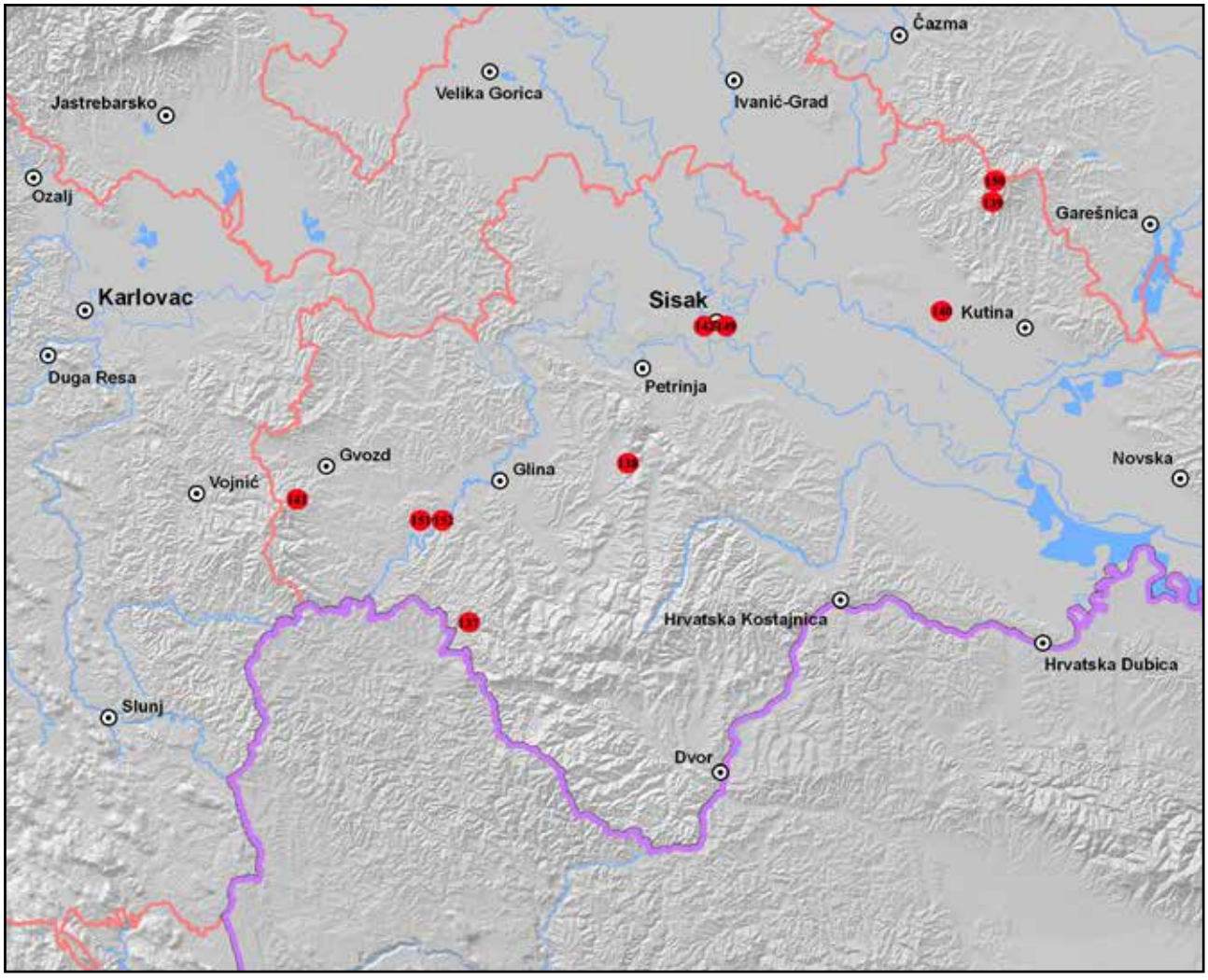
Azinović Bebek 2007 Ana Azinović Bebek Žumberak – crkva sv. Nikole biskupa, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 184, 185.
Azinović Bebek 2009 Ana Azinović Bebek, Novovjekovni nalazi u grobovima 17. i 18. stoljeća oko crkve sv. Nikole Biskupa u Žumberku, VAMZ, 3. s., XLII, Zagreb, 2009: 463 – 488.
Cvitanović 1985 Đurđica Cvitanović, Sakralna arhitektura baroknog razdoblja – knjiga I. Gorički i gorsko-dubički arhiđakonat, Zagreb, 1985.
Protokoli Protokoli kanonskih vizitacija arhiđakonata Gorice, godina 1756/66, knjiga 122/V, str. 119v; godina 1821, knjiga 127/X, str. 280.

Ana Azinović Bebek

Summary

The excavations conducted in 2014 confirmed the existing data relating to the building methods and phases of the cemetery around the Church of St Nikola Bishop in Žumberak. The graves were set on terraces, very densely and in an irregular fashion in the same orientation as the church. The level of the walking surface from the time of the burials in this cemetery is lower by about 1 m from the current one. The finds discovered in the graves confirm that the upper level of the cemetery dates from the 18th century while the dating of the lower one has still not been confirmed. According to the finds from the graves it could be 14th century but a much larger area of the cemetery has to be explored in order to attain precise data on the beginning of burials in the cemetery surrounding the Church of St Nikola Bishop in Žumberak. In the course of the excavations the rehabilitation of the ossuary was completed.

SISAČKO-MOSLAVAČKA ŽUPANIJA



137 Bojna – Klupica – Brekinjova kosa
138 Hrvatski Čuntić – utvrda Čuntić
139 Mikleuška – pavlinski samostan
140 Osekovo – Ciglenice
141 Petrovac – Zlat, pavlinski samostan
142 Sisak – Bakranova ulica
143 Sisak – Pogorelac
144 Sisak – Pogorelac
145 Sisak – Sv. Kvirin
146 Sisak – trasa strujnog kabla
147 Sisak – Trg hrvatskih branitelja
148 Sisak – Ul. 1. svibnja
149 Sisak – željeznički kolodvor
150 Stari grad Jelengrad
151 Topusko
152 Topusko – Školski park

Redni broj: 137
Lokalitet: Bojna – Klupica – Brekinjova kosa
Naselje: Bojna
Grad/općina: Glina
Pravni status: Z-6929
Razdoblje: –
Vrsta radova: terenski pregled

Godine 2014. u okviru studije o utjecaju na okoliš pri eksploataciji kamena u selu Bojna, položaj Klupica (k.č. 1795, 1796, 1798, 1799, 1800/2, 1808, 1809), izrađena je i studija za procjenu utjecaja na kulturno-povijesnu baštinu u prostoru.

Za potrebe studije razmatrani su postojeći podaci o spomenicima te su prikupljeni novi terenski podaci. Posebna pažnja posvećena je lokalitetu Brekinjova kosa jer je on u neposrednoj blizini te je ugrožen novim zahvatom u prostoru. Arheološko nalazište Brekinjova kosa nalazi se u Bojni, iznad doline potoka Sivca. Pregledom terena utvrđeno je postojanje prapovijesne gradine iz starijeg željeznog doba. Na dijelu nalazišta uočene su zemljane strukture, strmi konični nasipi, a neposredno ispod humusa nađeni su ulomci keramike i arheološki slojevi.
Eksploatacija kamena u kamenolomu Bojna – Klupica neće izravno utjecati na kulturnu baštinu. Terenskim obilaskom nisu uočeni tragovi važnijih objekata. S obzirom na blizinu lokaliteta Brekinjova kosa, tu se ponajprije mogu očekivati pokretni arheološki nalazi koje je potrebno prikupiti i metodom arheoloških istraživanja dokumentirati kontekst nalaza, stoga treba predvidjeti arheološki nadzor zemljanih radova na površinskom jalovinskom sloju iznad kamene stijene.
Eksploatacijom kamena u kamenolomu Klupica doći će do narušavanja integriteta pripadajućeg prostora kulturnim dobrima (Brekinjova kosa), odnosno narušit će se karakterističan izgled krajolika koji je bio zanimljiv za podizanje utvrda i naselja već u prapovijesnom razdoblju. Svaki veći građevinski zahvat, pa tako i ovaj, može nepovoljno utjecati na cjelokupan ambijent. Neizravan utjecaj može se pretpostaviti i na objektima kulturne baštine uz cestu kojom će se odvoziti kamen, zbog pojačanog prometa teških kamiona i zbog toga je nužan povremeni nadzor radi nadziranja stanja tih objekata. Od pozitivnih neizravnih utjecaja treba očekivati pojačanu privrednu aktivnost u kraju koji je sada jako zapušten i prijeti mu izumiranje.

Lazo Čučković



Pogled s položaja Klupica na gradinu Brekinjova kosa

Summary

In the course of 2014, within the framework of the Study on the environmental impact of the extraction of stone in the village of Bojna, at the location of Klupica, a survey was also prepared on the assessment of its impact on the cultural historical heritage at the location. In general, the exploitation of stone in the Bojna-Klupica quarry was not contestable because no archaeological finds were observed at the position of Klupica but it should nevertheless be pointed out that in the interest of overall environmental and protection of cultural-historical values it is necessary to observe protection measures in case any substantial archaeological finds are observed. Special attention was devoted to the archaeological site of Brekinjova kosa because it is in the immediate vicinity and therefore endangered by any intervention in the area.

Redni broj: 138
Lokalitet: Hrvatski Čuntić – utvrda Čuntić
Naselje: Hrvatski Čuntić
Grad/općina: Petrinja
Pravni status: Z-4403
Razdoblje: SV
Vrsta radova: konstruktivna i građevinska sanacija

Godine 2014. nastavljena je konstruktivna i građevinska sanacija utvrde Čunitić. Radove, financirane sredstvima Ministarstva kulture te provedene u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku i uz odobrenje vlasnika (Grad Petrinja), izvela je tvrtka C.D. Gradnja d.o.o. Nadzirala ih je voditeljica dr. sc. Tajana Pleše i Tea Kučinac d.i.a., obje iz Hrvatskog restauratorskog zavoda, G. Matić, dipl. ing. građ. (LuGa Projekt d.o.o.) te djelatnici nadležnog konzervatorskog odjela.



Hrvatski Čuntić – utvrda Čuntić, pogled s juga na utvrdu prije početka radova 2012. godine (foto: T. Pleše)



Hrvatski Čuntić – utvrda Čuntić, pogled s juga na utvrdu nakon konstruktivne i građevinske sanacije 2014. godine (foto: T. Pleše)

Utvrda Čuntić nalazi se na jugoistočnim obroncima Hrastovičke gore (k.o. Čuntić, k.č. 486), geostrateški važnom položaju nad dolinom potoka Petrinjčice, koja je od prapovijesti pa sve do današnjih dana jedna od komunikacija koje su spajale Pounje s Pokupljem.

Čuntićka utvrda građena je oko 1552. godine, kao dio protuosmanlijskog obrambenog sustava unsko-savsko-kupskog prostora. Podignuta sredstvima Zagrebačkog kaptola, bila je kao i druge utvrde šireg petrinjskog prostora (Hrastovica, Križ, Vinodol, Srednji i Gornji Gradac, Pecki i Klinac) oblikom prilagođena potrebama novog načina ratovanja ranog novovjekovlja. Iako se na temelju poznatih sačuvanih vrela čini kako čuntićka utvrda nije bila uklopljena u sustav obrane u posljednja tri desetljeća 16. stoljeća, može se pretpostaviti kako je još neko vrijeme bila upotrebljavana kao stražarnica.

Utvrda Čuntić, objekt kružnog tlocrta (promjer 10,50 m, širina srednjeg dijela zidova 1,50 m, širina gornjeg dijela zidova 1,30 m) i sačuvane visine zidova 11,10 m, građena je na priklesanom kamenom živcu. Kao i druge utvrde tog kraja podignute sredinom 16. st., tako je i čuntićka utvrda solidne, pomalo neuredne, ali čvrste građevinske strukture. Građena je od triju vrsta grubo obrađenih lomljenaca lokalnog podrijetla, povezanih obilnom uporabom žućkastog veziva.

Iako nije moguće zaključiti koja je bila izvorna visina tog objekta, s velikim se oprezom može pretpostaviti kako je imao tri etaže. Najniža, prva etaža utvrde nije raščlanjena otvorima. Na (pretpostavljenoj) drugoj etaži mogu se pretpostaviti četiri otvora: tri puškarnice X-presjeka te vrata koja su se (u skladu s načelima vertikalnog sustava obrane) u pravilu nalazila na prvom katu objekta. Na (pretpostavljenoj) trećoj etaži utvrde Čuntić mogu se pretpostaviti (barem) tri otvora. Zbog vrlo loše sačuvanosti s velikim se oprezom može pretpostaviti kako su sva tri bila puškarnice X-presjeka. Prema relativno dobro sačuvanoj puškarnici X-presjeka na drugoj (pretpostavljenoj) etaži zapadnog dijela zidnog plašta, moguće je s oprezom pretpostaviti kako su i druge bile oblikovane na jednak način, tj. s pomacima u osima bočnih stranica i drvenom gredom na najužem dijelu samog otvora. Navedeno oblikovanje puškarnice proizašlo je iz načina rukovanja onodobnim oružjem te iz kružnog oblika utvrde.

Ovdje valja navesti kako se uz jugoistočnu stranu utvrde Čuntić nalazi zidana struktura U-tlocrta (550x60x80 cm). Unatoč pregledu komparativnog materijala, za sada nije bilo moguće pronaći srodan primjer, pa shodno tome nije moguće odrediti namjenu te strukture.

Prvi ozbiljni koraci u očuvanju čuntićke kule započeli su 2007. godine izradom geodetskog projekta te izvješća o geotehničkom i stabilizacijsko-konstrukcijskom stanju objekta („Arp d.o.o."). Do početka sustavnih konzervatorskih radova 2012. godine o objektu je brinula udruga „Izvor" iz Hrvatskog Čuntića. U suradnji s Gradom Petrinjom, Hrvatski restauratorski zavod 2012. godine započeo je sustavne radove na utvrdi Čuntić. Tada je iz utvrde uklonjena vegetacija te je napravljena nacrtna dokumentacija postojećeg stanja (Vektra d.o.o.), s prijedlogom saniranja konstrukcije (M.G. Plan d.o.o.). Radovi su nastavljeni 2013. godine, kada je oko čuntićke utvrde uklonjena velika količina urušene građevinske mase (Eko-razvoj p.g.z.). Tijekom tih radova pronađena je manja količina pokretnih arheoloških nalaza. Osim jednog ulomka antičke keramičke posude, ostali su nalazi ulomci ranonovovjekovnih posuda, lonaca i poklopaca karakterističnih za 16. i 17. st. Nakon pripremnih radova novoistražena zidna masa vanjskog plašta utvrde temeljito je počišćena te pripremljena za dokumentiranje izvedeno metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.). Prema tom metodom prikupljenim podacima napravljena je nacrtna dokumentacija s tehničkim opisom objekta. Nakon dokumentiranja saniran je donji dio vanjskog zidnog plašta (prva etaža), konsolidirana je vertikalna pukotina na JI dijelu utvrde te je rekonstruirana puškarnica X-presjeka, smještena u njenoj glavnoj osi (C.D. Gradnja d.o.o.).

Godine 2014. nastavljena je konstruktivna i građevinska sanacija zidne mase druge etaže čuntićke utvrde. Sa zidne je mase uklonjena vegetacija, razgrađeni su i uklonjeni nestabilni i razrahljeni dijelovi te su očišćene sljubnice. Kako su radovi na zidovima bili ponajprije konzervatorski, kamen je slagan u skladu s postojećom strukturom. Za zidanje lica utvrde upotrebljavan je kamen iz urušene mase zidova (koji je prije ugradnje bio adekvatno pripremljen) te produžni mort omjera 1 : 3 : 9 (bijeli cement, gašeno vapno i žućkasti agregat 0 – 4 mm). Sukladno izvorniku, za gradnju jezgre upotrebljavane su tri vrste kamena lokalnog podrijetla. Nadalje, radi kvalitetne konsolidacije zapadnog dijela zidne mase predmetne etaže rekonstruirana je puškarnica X-presjeka. Ujedno je radi stabilizacije konstrukcije čuntićke utvrde na istočnom dijelu zidne mase predmetne etaže izveden segmentni, „skriveni" AB horizontalni serklaž. Nakon radova utvrda Čuntić fotografski je dokumentirana s tla (HRZ) te iz zraka (Lupercal M.T. j.d.o.o.).

Literatura

Horvat 1993 Z. Horvat, Kružne branič-kule u Hrvatskoj krajini u 16. stoljeću, Prostor, 1, Zagreb, 1993: 159 – 188.

Kruhek 2011 M. Kruhek, Čuntić kula u sustavu obrane kaptolskih prekokupskih posjeda tijekom 16 stoljeća, Osam

stoljeća Čuntića 1211-2011 (ur. J. Raguž et al.), Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 19. studenog 2011. u Hrvatskom Čuntiću, Matica hrvatska u Petrinji – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2012: 101 – 124.
Novak 2012 A. Novak, Hrvatski Čuntić i njegova okolica u 14. stoljeću, Osam stoljeća Čuntića 1211-2011 (ur. J. Raguž et al.), Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 19. studenog 2011. u Hrvatskom Čuntiću, Matica hrvatska u Petrinji – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2012: 39 – 72.
Pleše 2014 T. Pleše, Hrvatski Čuntić, utvrda Čuntić: izvještaj o provedenim radovima u 2014. godini, pismohrana HRZ-a, Zagreb, 2015.

dr. sc. Tajana Pleše

Summary

Located in a geo-strategically important location the Čuntić fort was built around 1552 as part of the anti-Ottoman defensive system in the area of the Una-Sava-Kupa Rivers. The cylindrical shaped Čuntić fort, built by funds donated by the Zagreb Cathedral Chapter was similar to the other forts in the wider Petrinja area but confirming by its shape to the needs of new warfare methods used in the early Modern Age. Although it was not most probably integrated into the defensive system in the last three decades of the 16th century, it can be assumed that it was used as a guard station for a prolonged period of a time after that. Systematic protective works on the Čuntić Fort began in 2012 while the structural and constructional rehabilitation of the fort wall mass continued in 2014. At the same time, a guard station with a „X" cross section on west part of the second storey wall mass was reconstructed, and in order to stabilize the structure of the entire fort a segmented „hidden" AB horizontal cornice was made in the east part of the wall mass on the storey in question.

Redni broj: 139
Lokalitet: Mikleuška – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije
Naselje: Mikleuška
Grad/općina: Kutina
Pravni status: P-4175
Razdoblje: SV
Vrsta radova: izrada dokumentacije, građevinska sanacija, konzervacija, restauracija

Godine 2014. konzerviran je i rekonstruiran južni zid lađe crkve Navještenja Marijina pavlinskog samostana u Mikleuški. Ovogodišnje je radove financiralo Ministarstvo kulture, a u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku. Radove je, kao i tijekom prethodnih godina, izveo građevinski obrt C.D. Gradnja d.o.o., a nadzirali su ih voditeljica radova dr. sc. Tajana Pleše i Tea Kučinac, d.i.a. (obje HRZ) te djelatnici nadležnog konzervatorskog odjela.

Podno najvišeg vrha Dugačkog brda na Moslavačkoj gori (k.o. Mikleuška, k.č. 4762/1) nalazi se najstariji pavlinski samostan na području današnje Hrvatske. Pretpostavlja se kako je samostan Blažene Djevice Marije osnovan zakladnicom magistra Tiburcija u drugoj polovini 13. st. Redovnici su u 14. i 15. st. brojnim darovnicama i oporukama postali vlasnici velikog broja posjeda, priskrbivši time tom samostanu znatnu političko-ekonomsku važnost. Pavlini su samostan napustili zbog sve osjetnije opasnosti od osmanlijskih napada između 1520. i 1544. godine.

Nakon dviju sezona arheoloških istraživanja (2009. – 2010.; voditeljica istraživanja dr. sc. T. Pleše, Hrvatski restauratorski zavod), tijekom kojih je bila istražena samostanska crkva Navještenja Marijina, po cijeloj dužini unutar sjevernog dijela longitudinalne simetrale bila je potrebna konzervacija i rekonstrukcija zidova lađe predmetnog objekta. Godine 2011. konstruktivno je sanirano sjeverno rame, a 2012. radovima je bilo obuhvaćeno zapadno pročelje te najzapadniji dijelovi sjevernog i južnog zida lađe samostanske crkve. Nakon uklanjanja urušenoga građevnog materijala uz cijelu dužinu sjeverne građevinske linije lađe samostanske crkve 2013. konzerviran je i restauriran cijeli sjeverni zid, a u skladu s dozvolom nadležnog konzervatorskog odjela napravljene su četiri vrste testnih zaštitnih kruna.
Godine 2014. uslijedile su konzervacija i rekonstrukcija cijelog južnog zida lađe samostanske crkve Navještenja Marijina. Prije početka građevinskih radova bilo je potrebno ručno ukloniti sav urušeni građevni materijal iz unutrašnjosti lađe te uz južnu građevinsku liniju predmetnog objekta. Kako bi se spriječilo uništavanje u cijelosti sačuvane podnice, ona je neposredno nakon dokumentiranja prekrivena zaštitnim materijalom te zatrpana 20-ak cm debelim slojem čiste zemlje.
Nadalje, tijekom pripremnih radova uz južno pročelje južnog zida samostanske crkve istražen je hodnik koji je povezivao prostor ispred zapadnog pročelja crkve s pretpostavljenim klaustrom. Hodnik je sa zapadne strane bio određen malim portalom kasnogotičkih karakteristika. Ujedno je istražen i sjeverni dio (pretpostavljenog) klaustra, koji je s crkvom bio povezan portalom smještenim na sredini južnog zida samostanske crkve. Nakon uklanjanja urušene građevne mase svi su zidovi lađe i podnica detaljno fotografski dokumentirani s kopna (HRZ) i iz zraka (Lupercal M.T. j.d.o.o.). Nadalje, istražena je arhitektura dokumentirana metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.), tj. na jednak način kao što je to bilo učinjeno nakon svake sezone istraživanje (2009. i 2010.) te nakon svake sezone pripremnih radova (2011. – 2014.) godine. Prema podacima prikupljenima tom metodom, napravljena je detaljna nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.
Nakon uklanjanja zasipa i dokumentiranja, s južnog zida samostanske crkve Navještenja Marijina uklonjena je vegetacija, razgrađeni su i uklonjeni nestabilni i razrahljeni dijelovi te su očišćene sljubnice. Kako su radovi na zidovima bili ponajprije konzervatorski, kamen je slagan u skladu s postojećom strukturom. Za zidanje je upotrebljavan kamen iz urušene mase zidova (koji je prije ugradnje bio adekvatno pripremljen) te produženi mort (omjer 1 : 3 : 9 od bijelog cementa, gašenog vapna i žućkastog agregata 0 – 4 mm). Iako je bilo predviđeno da se (sukladno rezultatima monitoringa 2013. i 2014.) na južnom zidu u cijelosti izvede „ozelenjena" kruna, uz suglasnost nadležnog



Mikleuška – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Moslavačkoj gori, pogled iz zraka na samostansku crkvu nakon pripremnih radova (foto: Lupercal M. T. j.d.o.o.)

konzervatorskog odjela na njegovu je istočnom dijelu izvedena konveksna kruna sa završnim slojem nano-vapna, čime je broj testnih zaštitnih kruna povećan na pet.

Kako bi se osigurala stabilnost i čvrstoća zapadnog pročelja samostanske crkve, tijekom ovogodišnjih radova montirani su segmenti portala glavnog portala izvedeni od umjetnog kamena. Radove su izveli djelatnici Odjela za kamenu plastiku HRZ-a.

Nakon ovogodišnjih radova doneseno je nekoliko zaključaka o samostanskoj crkvi Navještenja Marijina. Crkva je bila građena kao jednobrodan objekt čija je longitudinalnost naglašena pravokutnom lađom te poligonalno zaključenim svetištem nešto manjih dimenzija (vanjske dimenzije: 31,50x10,30 m; unutarnje dimenzije: lađa 16,65x8,30 m, svetište 12,75x6,30 m). U lađu crkve moglo se ući ili kroz raskošno profiliran glavni portal kasnogotičkih karakteristika ili kroz portal znatno jednostavnijih profilacija, smješten na južnom pročelju (a koji je povezivao crkvu s klaustrom). U unutrašnjosti lađe, u kojoj je u cijelosti ostala sačuvana podnica od opečnih tavela (24x24 cm), nalazila su se četiri oltara (dva na sredini prostora te dva uz ramena trijumfalnog luka). Još se jedan oltar nalazio na sjevernom dijelu zapadnog pročelja. Iako je lađa bila svođena, a što potvrđuju brojne arhitektonske profilacije svodnog sustava, ni na jednom od njezina tri istražena slobodna pročelja nisu pronađeni kontrafori. Odgovore na brojna pitanja o oblikovanju cijele crkve te o njezinu odnosu s drugim prostorima bit će moguće ponuditi tek nakon njezina istraživanja.

Literatura

Dočkal 1955 K. Dočkal, Samostan Blažene Djevice Marije u Gariću, rukopis, Arhiv HAZU, Zagreb, 1955.

Guzsik 2003 T. Guzsik, A pálos rend építészete a középkori Magyarországon, Budapest, 2003.

Pisk 2010 S. Pisk, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti, doktorska disertacija, Zagreb, 2010.

Pleše 2011 T. Pleše, Monasterium B. V. Mariae sub Monte seu Promontorio Garigh, alias Garich, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru, 4, Bjelovar, 2011: 101 – 118.

dr. sc. Tajana Pleše

Summary

In the course of 2014 construction works were carried on the conservation and reconstruction of the south nave wall of the Church of Mary's Annunciation in the Pauline Monastery in Mikleuška. The Monastery on Moslavačka Hill is the oldest monastery of the Pauline order in late medieval Slavonia, established in the second half of the 13th century. After three centuries of prosperity, the clergy had to abandon it due to Ottoman sieges somewhere between 1520 and 1544. After two seasons of archaeological excavations (2009-2010), in the course of which the monastery church in its entire length within the northern part of the longitudinal bisector was explored, it was necessary to initiate construction works on the conservation and reconstruction of the nave walls of the structure. During four season of works its left shoulder (2011) was structurally rehabilitated as well as the northern (2012 and 2013), western (2012 and 2013) and southern walls (2014). At the same time the interior nave of the monastery church was fully explored in the course of 2014.

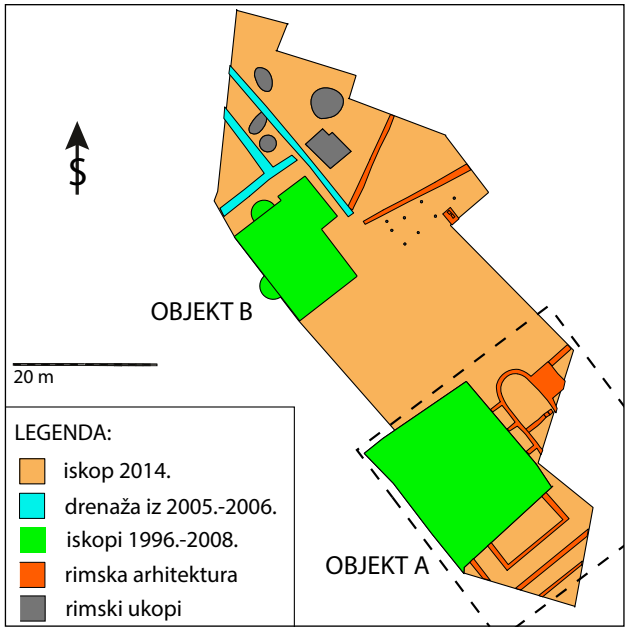
Redni broj: 140
Lokalitet: Osekovo – Ciglenice
Naselje: Osekovo
Grad/općina: Popovača
Pravni status: Z-3656
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. nastavljeno je arheološko istraživanje ostataka rimske vile na položaju Osekovo – Ciglenice, koji se istražuje uz potporu Ministarstva kulture, u suradnji Grada Popovače i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Voditelj radova bio je dr. sc. Tino Leleković (HAZU).

Iskopavanje se obavlja u arheološkoj zoni, izuzetoj od intenzivne zemljoradnje, no potrebno je istaknuti da ona obuhvaća tek manji dio ostatak urbane vile, oko 10%, te da je tu zonu potrebno znatno proširiti. Godine 2014. Istraživanje je bilo usredotočeno na prostor između dosad istraženih površina, pri čemu je glavni cilj bio povezivanje svih istraženih dijelova u jednu cjelinu, kako bi se oni mogli bolje sagledati te kako bi se olakšalo istraživanje i upravljanje tim prostorom. Istražen je dosad neistražen prostor u središnjem dijelu arheološke zone površine 560 m², čime je površina iskopanog prostora zaokružena na 2.500 m². Mogu se definirati četiri cjeline: južni dio iskopa, površine od 750 m², u kojem se nalazi velika zgrada (tlocrt: Objekt A), središnji dio koji nije bio izgrađen površine 600 m²,



Snimka istražene površine iz zraka (foto: M. Vuković)



Tlocrt iskopane površine (izradio: T. Leleković)



Pogled na objekt A, spoj stare sonde i novog iskopa (foto: O. Novaković)

prostor mala zgrada (tlocrt: Objekt B) površine 220 m², dok je ostatak sjeverni dio iskopa u kojem je nađeno više jama i bunara te dva kanalizacijska odvoda.

Velika zgrada (Objekt A)

Građevinski sklop u južnom dijelu iskopa nazvan je velika zgrada jer se pokazalo da su izdvojeni objekti istraženi u prijašnjim kampanjama, samo dijelovi jedne veće zgrade koja se proteže duž čitavog iskopa. Točne dimenzije te zgrade nisu poznate jer je do sada istražen tek dio SZ fasade, dok ostatak zgrade još nije ni zahvaćen. Iako bi se okvirne dimenzije te zgrade mogle iščitavati iz rezultata geofizičkih snimki Arheološkog instituta iz Beča (Leleković 2013), potrebno je istaknuti da se zgrada nedvojbeno širi prema SI, u prostor u kojem prema tim snimkama nema ikakvih struktura. U tom pogledu, barem kada je navedena zgrada u pitanju, geofizička snimanja nisu se pokazala vjerodostojnima, tako da točne dimenzije zgrade tek treba utvrditi, no one zacijelo prelaze površinu od 3.000 m².

Iskopavanje 2012. pokazalo je da je SZ fasada bila razbijena dvjema arhitektonskim istakama s apsidalnim završecima. Od tog je sklopa očuvan samo pod i temelji, pri čemu je površina poda potpuno uništena, tako da je vrlo teško odrediti izvoran izgled i namjenu tog sklopa, no prema dosadašnjim dimenzijama moglo bi se pretpostaviti da se radi o glavnoj rezidencijalnoj zgradi, dakle kući vlasnika tog imanja.

Središnji prostor

Prostor između male i velike zgrade gotovo je potpuno prazan. Od struktura pronađeni su ostaci okomitih drvenih greda i jedan plitak zid koji se protezao okomito na fasadu velike zgrade, no čiji su namjena i kontekst potpuno nejasni. Moguće je da se radi o manjem objektu koji je prethodio velikoj zgradi, no nije bilo moguće definirati stratigrafske odnose s ostalim strukturama.

U svakom je slučaju prostor površine oko 600 m² gotovo potpuno neizgrađen, te je logična pretpostavka da je služio kao dvorište koje je odjeljivalo malu i veliku zgradu. Ostaci drvene strukture mogli bi upućivati na vrtnu arhitekturu, no na toj razini istraženosti takvi zaključci nisu mogući.

Mala zgrada (Objekt B)

Ostaci male zgrade, koja je istražena i konzervirana 1990-ih i 2000-ih, sagledani u novom kontekstu postaju dodatno zanimljivi. Prije svega, iskopavanjem je utvrđeno da je zgrada imala i drveni trijem koji prije nije bio poznat, no utvrđeno je da je imala i dvije faze odvodnje. Nažalost, spoj dvaju kanalizacijskih odvoda s objektom nije očuvan, pa se ne može utvrditi koji je odvod nastao prvi, no oni svojim postojanjem govore o dinamici života u toj zgradi, a možda i o njezinoj dugovječnosti. Važno je naglasiti da su od male zgrade očuvani samo temelji, tako da je vrlo teško nagađati o njezinoj izmjeni. Iz činjenice da je imala vlastiti odvod i iz blizine glavne zgrade zasada bi se moglo samo pretpostaviti da je služila kao kupalište.

Sjeverni dio iskopa

U sjevernom dijelu iskopa 2014. godine istražen je jedan od odvoda, s ciljem prikupljanja sedimenta za mokro sijanje, te je istraženo nekoliko jama u kojima je pronađena velika količina rimske opeke, pepela, ugljena i manje količine grube keramike. Za sada nije moguće odrediti vrijeme i nastanak tih arheoloških pojava.

Literatura

Leleković 2013 Tino Leleković, Osekovo – Ciglenice, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 346 – 348.

Tino Leleković

Summary

In the course of 2014 archaeological excavations continued at the remains of a Roman villa at the site of Osekovo-Ciglenice. The explorations focused on the space between the areas hitherto investigated whereas the main goal was to connect all the explored parts into an integrated whole. A surface in the central part of the archaeological zone

measuring up to 560 m^2 was excavated which rounded off the area of the excavated space to 2.500 m^2. The excavations established the existence of a courtyard which linked the border buildings within the villa and was probably part of the representative residential complex.

Redni broj: 141
Lokalitet: Petrovac – Zlat, pavlinski samostan sv. Petra
Naselje: –
Grad/općina: Topusko – Vojnić
Pravni status: Z-3260
Razdoblje: SV
Vrsta radova: građevinska sanacija, konzervatorsko-restauratorski radovi

Godine 2014. konzervirani su i konsolidirani zidovi sjevernog dijela pavlinskog samostana sv. Petra na Petrovoj gori (Petrovac, Zlat; k.o. Malička, k.č. 748). Radove, koje je financiralo Ministarstvo kulture te u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku i uz odobrenje vlasnika (Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom), izveo je građevinski obrt Ingor d.o.o., a nadzirali su ih voditeljica radova dr. sc. Tajana Pleše i Tea Kučinac, d.i.a. (obje iz Hrvatskog restauratorskog zavoda) te djelatnici Konzervatorskog odjela u Sisku. Ujedno je 2014. napravljena idealna 3D rekonstrukcija tog pavlinskog samostana (Vektra d.o.o.).

Samostan sv. Petra na Petrovoj gori za sada je jedini u cijelosti istražen kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnom slavonskom prostoru, a osnovao ga je 1303./1304. otac Grdoš. Redovnici su napustili zlatski samostan nakon napada osmanlijskih trupa oko 1451. te se sklonili u sigurnije Kamensko. Iako su se pavlini vratili na Zlat oko 1495., zauvijek su ga napustili već sredinom 16. st. Napušteni su samostan nedugo potom preuzeli krajišnici, no već je na samom kraju 16. st. zlatski samostan bio pod osmanlijskom vlasti. Krajišnici su ga ponovo zauzeli tek sredinom 17. st. (kada je lađa crkve prenamijenjena u čardak te su zidovi svetišta bili iskorišteni kao temelji za drveni trijem), a u obrambenoj je ulozi ostao sve do mira u Svištovu 1791. godine. Početkom 19. st. prostor svetišta bivše pavlinske crkve prenamijenjen je u pravoslavni hram silaska Sv. Duha.
Tlocrtna dispozicija zlatskog samostana, znatno drugačija od uobičajenih onodobnih rješenja, bila je određena geomorfološkim odrednicama terena, u skladu s kojima je sagrađen objekt primjeren potrebama jedne male redovničke zajednice (površina oko 490 m²). Zlatski je samostan s južne strane određen jednobrodnom crkvom sv. Petra (pravokutna je lađa sa zapadne strane ojačana trima kontraforima, dok je podjednako dugačko svetište zaključeno plitkom, polukružnom apsidom također ojačanom kontraforima). U jedinom, istočnom samostanskom krilu, nalazile su se dvije pravokutne prostorije odijeljene hodnikom: refektorij/kapitularna dvorana i kuhinja. Unatoč istraživanjima, nije bilo moguće potvrditi je li to jedino krilo imalo još jednu etažu na kojoj su se nalazile ćelije za redovnike. No, kako je u samostanu boravio malen broj redovnika (u drugim je pavlinskim samostanima osnovanima u 14. st. u prosjeku boravilo od 4 do 6 redovnika), može se pretpostaviti kako nije postojala potreba za ćelijama, već da su navedene prostorije ujedno imale i druge namjene. Sa zapadne je strane samostan najvjerojatnije bio određen visokom, drvenom ogradom, koja je zatvarala pravokutno, nenatkriveno dvorište.
Zlatski je samostan istražen tijekom četiriju sezona radova. Prva, manja istraživanja provedena su 1987. i 1988. godine (Hrvatski povijesni muzej), dok je 2006. i 2007. samostan istražen u cijelosti (voditeljica istraživanja dr. sc. T. Pleše, HRZ). Nakon istraživanja napravljena je cjelovita nacrtna dokumentacija (Arheoplan d.o.o.). Tijekom arheoloških istraživanja pronađeno je 56 segmenata i ulomaka arhitektonskih profilacija te velika količina kasnosrednjovjekovne



Petrovac (Zlat), pavlinski samostan sv. Petra; pogled sa sjeveroistoka na samostan nakon konzervacije i rekonstrukcije 2014. godine (foto: T. Pleše)

i ranonovovjekovne kuhinjske i stolne keramike, majolike, metalnih predmeta, pećnjaka, krajiških lulica i ulomaka staklenih predmeta. Ujedno je pronađena i manja količina prapovijesne i rimske keramike.
Uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Sisku 2009. započeli su radovi na konzerviranju i prezentiranju kasnosrednjovjekovne pavlinske crkve sv. Petra (poslije čardaka, odnosno pravoslavnog hrama). Godine 2009., 2010. i 2011. u cijelosti je konzervirana samostanska crkva. Radi jasnijeg prezentiranja srednjovjekovnog sloja razgrađena je novovjekovna zapuna trijumfalnog luka (tj. zapadni zid pravoslavnog hrama) te južna, trokutasta zapuna uz začelni, istočni zid pravoslavne gradnje. Godine 2012. i 2013. u cijelosti su konzervirani svi zidovi refektorija/kapitularne dvorane, dio kontrafora na istočnoj građevinskoj liniji objekta te svi zidovi pravoslavnog zvonika. Na zidovima zvonika, u dogovoru s djelatnicima nadležnog konzervatorskog odjela, započelo je testiranje rješenja za konačno vizualno oblikovanje krune metodom ozelenjavanja.
Godine 2014. uslijedilo je konzerviranje i konsolidiranje zidova sjevernog dijela samostana sv. Petra (svi zidovi kuhinje, sjeverni zid dvorišta te kontrafori uz istočnu i sjevernu građevinsku liniju). Svi navedeni zidovi samostana bili su adekvatno pripremljeni prije radova (čišćenje vegetacije, razgradnja i skidanje nestabilnih i razrahljenih dijelova zida, sortiranje uklonjenog kamena, pranje kamena prije ugradnje, čišćenje sljubnica). Za gradnju je upotrebljavan kamen iz urušene mase te produženi mort (omjer 1 : 3 : 9 od bijelog cementa, gašenog vapna i žućkastog agregata 0 – 4 mm). S obzirom na jako dobre rezultate postignute probnim oblikovanjem krune metodom ozelenjavanja 2012., isti je princip primijenjen i na navedenim zidovima (na svim je zidovima napravljena zaštitna kruna od lomljenog kamena s upuštenim završetkom te izljevima za oborinsku vodu). Sukladno raspoloživim sredstvima ozelenjavanje je izvedeno samo na južnom i južnom dijelu istočnog zida kuhinje, sjevernom zidu refektorija/kapitularne dvorane te na jugozapadnom kontraforu sjevernog zida.

Literatura

Dočkal 1953 K. Dočkal, Pavlinski samostan na Slatskoj gori, rukopis, Arhiv HAZU, Zagreb, 1953.
Fras 1988 F. de Paula Julius Fras, Topografija Karlovačke vojne krajine, Gospić, 1988.
Kruhek 2005 M. Kruhek, Petrova gora (povijesno-turistički vodič), Karlovac, 2005.
Pleše 2011 T. Pleše, Monasterium de s. Petri in Monte Zlat, OA, 35, Zagreb, 2011: 319 – 350.
Radeka 1975 M. Radeka, Gornja Krajina – Karlovačko vladičanstvo, Zagreb, 1975.

dr. sc. Tajana Pleše

Summary

In the course of 2014 constructions works were undertaken on the conservation and consolidation of the walls in the northern part of the Pauline Monastery of St Petar on Petrova gora. The monastery was fully archaeologically explored in the course of four seasons of explorations (1987-1988, and 2006-2007). The monastery was established in 1303/1304 by Father Grdoš and definitely abandoned after the attack of the Ottoman forces between 1545 and 1558. At the time of the Military Border the nave of the church was repurposed into a watchtower, while the foundations of the sanctuary were used for the foundation of the wooden portico. In the early 19th century the space of the Pauline church sanctuary was repurposed into an Orthodox place of worship, namely the Church of the Descent of the Holy Spirit. The asymmetric ground plan disposition of the monastery (surface of about 490 m^2) with the church of St Petra and one monastery wing were adapted to the needs of a small monastic community. In the period between 2009 and 2012 construction works were carried out on the conservation and consolidation of the walls. In the course of 2014 construction works were undertaken on the conservation and consolidation of the walls of the northern part of the monastery of St Petar (all the kitchen walls, the north wall of the courtyard and the buttresses along the east and north construction lines).

Redni broj: 142
Lokalitet: Sisak – Bakranova ulica
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 25. studenoga 2013. do 23. siječnja 2014. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje na trasi gradnje drugog (južnog) i rekonstrukcije postojećeg sjevernog kolnika državne ceste D36 Sisak, od spojne ceste do državne ceste D37, na lokalitetu Bakranova ulica u Sisku. Lokalitet se nalazi unutar zaštićene zone „Segestica – Siscia". Investitor cijelog istraživanja bila je tvrtka Hrvatske ceste d.o.o., a izvođač arheoloških radova bile su tvrtke Geoarheo d.o.o. iz Zagreba i Arheolog d.o.o. s otoka Ugljana. Voditeljica istraživanja bila je Helena Nodilo, dipl. arheo., a zamjenik voditelja Andrija Nakić, dipl. arheo. Stručnu i tehničku ekipu činili su i Jelena Burić, Mario Bodrožić, oboje dipl. arheolozi te Tomislav Lopandić, ing. građevine. Teren je iskopavalo 15 radnika.



Grob 13, nalaz koštanih narukvica



Južni dio lokaliteta s nekropolom tijekom istraživanja

Lokalitet obuhvaća produžetak Bakranove ulice prema budućem kružnom toku na raskrižju Zagrebačke ulice i Ulice Vlade Janića Cape. Istraživan je dio lokaliteta zahvaćen budućim kolničkim trakom, koji se prema istoku proširio i na prostor radnog pojasa iskopa cijevi za tlačni kolektor u sklopu programa pročišćavanja otpadnih voda grada Siska. Sveukupno je istraženo približno 1000 m² radi dokumentiranja arheoloških slojeva i struktura na području gdje su one uočene arheološkim nadzorom, a mogle bi biti ugrožene građevinskim radovima.

Predmetno istraživanje uslijedilo je nakon što su tijekom arheološkog nadzora u srpnju 2013. djelatnici tvrtke Pisa trade d.o.o. na cijeloj površini uočili antički rimski građevinski materijal i keramiku, nakon čega je uklonjen sloj humusa do razine arheoloških slojeva.

Osnovna vertikalana stratigrafija područja vidljiva je u profilima iskopa, a uključuje sloj humusa debljine od 0,3 do 1 m. Tolika razlika u debljini sloja posljedica je umjetnog pada terena od juga prema sjeveru. U sjevernom dijelu terena, ispod humusa debljine 30-ak cm, evidentiran je sloj žute glinovite zemlje u koji su bile ukopane otpadne jame koje su sadržavale antički materijal i više ukopa kružnog tlocrta promjera do 0,50 m, vjerojatno ležišta stupova. Kvadratni stupići dimenzija približno 15x15 cm istraženi u sjevernom dijelu čine pravilan raster i recentnog su postanka (komadi drvenih kolaca pronađeni su u zapunama).

Na južnom dijelu spomenute površine nalazio se moderan stambeni objekt veće površine, u sklopu čije je gradnje nasuta površina od 70 do 80 cm iznad razine vrha humusa. Osim modernog stambenog objekta koji je srušen, na tom je položaju u 20. st. funkcionirao i radionički objekt čiji su dijelovi zatečeni na terenu (kanali, zidovi i strukture građeni od opeke). Uz taj su objekt vjerojatno vezane i tri jame za gašenje vapna: SJ 90 i 77 nalaze se u južnom dijelu terena (uz sam objekt) i presjekle su više grobova, odnosno probile nekoliko antičkih slojeva, dok je jama SJ 301 u sjevernom dijelu lokaliteta.

Ovdje su dokumentirani slojevi preokrenute zdravice i sivkaste gline koji se mjestimice međusobno preslojavaju, a rezultat su građevinske aktivnosti. Poviše tih slojeva, na mjestima izrazite graditeljske aktivnosti registrirano je više slojeva s većom ili manjom primjesom gara i većom količinom rimskog materijala. Slojevi su mjestimice odvojeni proslojima gara koji, kao i sloj zapečene zemlje mjestimice debeo i 20-ak cm, sugeriraju gorenje drvene arhitekture. Ondje gdje građevinska djelatnost nije bila intenzivna kao u opisanom prostoru, ispod crnog sloja s većom količinom rimskog i modernog materijala, do kojeg je strojno skinut humusni sloj, registriran je antički sloj. Debljina sloja varira od 10 do 40 cm.

Brojne registrirane tvorevine recentnog postanka presjekle su antičke strukture na cijelom lokalitetu. Arheološki nalazi s područja Bakranove sugeriraju postojanje rimskodobnog stambenog objekta. U tim je slojevima pronađena veća količina rimske, većinom kuhinjske keramike, ali i elementi gradnje poput tegula, imbreksa, lijepa. Ulomci rimskih posuda upućuju na svakodnevnu uporabu te se većinom



Sjeverni dio lokaliteta tijekom istraživanja



Paljevinski grob



Terra sigillata

radi o ulomcima lonaca, zdjela i posuda za pohranu poput pitosa i amfora. Manji dio keramike pripadao je finom posuđu, među kojim su prepoznati ulomci panonske *terrae sigillatae,* kao i posude manjih dimenzija uglačane crne površine. Osim keramike, nađeni su ostaci životinjskih kostiju, metala i stakla. Dva žrvnja, kao i kameni blok s utorom u sredini u koji je bila uglavljena „kamena greda", dio su stambeno-radioničkog objekta.

S obzirom na malobrojne podatke dobivene ograničenim opsegom istraživanja, teško je govoriti o pravom karakteru naselja, izgledu nastambi i organizaciji života. Istražene jame pretežno su okruglog ili ovalnog oblika i većinom je riječ o ukopima stupova stambenih objekata, uzevši u obzir funkcionalnu namjenu sakupljene keramike. Osim njih, istražene su i jame otpadnog karaktera.

Istraženo je i 35 kosturnih grobova, koji se mogu vezati za sjevernu nekropolu Siska istraživanu 100 m zračne linije prema istoku. Ukopani su u rake, vjerojatno u drvenim sanducima, jer su u nekim grobovima pronađeni željezni čavli. Manji je broj grobova imao grobnu arhitekturu. Ti su grobovi bili građeni od tegula (uglavnom su imali bočne strane, dok je nekoliko dječjih imalo i dno i poklopnice od tegula). Pokojnici su uglavnom bili orijentirani u smjeru istok-zapad, tek manji dio u smjeru sjever-jug. Prilozi su bili rijetki i oskudni. U dva su groba bile priložene keramičke posude. Malobrojni nalazi iz grobova uključuju brončane igle, kopče, koštane narukvice i narukvice od staklene paste, brončane karičice ili naušnice…

Osim tih kosturnih, istražena su i četiri kružna ukopa zapunjena zemljom pomiješanom s paljevinom, za koje se pretpostavlja da se radi o paljevinskim grobovima, ali se to ne može sa sigurnošću tvrditi. Siguran je samo jedan paljevinski ukop i on je bio u urni. Paljevinske jame (ako se radi o njima) upućuju na prvo ranocarsko razdoblje, kada se pepeo s ostacima nije skupljao u posudu, nego se sipao u jame zajedno s prilozima. Jame su mogle biti ovalne i pravokutne, a ako su bile veće, onda je u njoj pokojnik bio spaljen. Kosti su bile u potpunosti spaljene, a gar pomiješan sa zemljom.

Helena Nodilo

Summary

In the period from November 2013 to January 2014 rescue archaeological excavations were undertaken at the site of Bakranova Street in Sisak. On a surface of 1000 m^2 the Roman period settlement elements were investigated dating from the 2nd and 3rd centuries and necropolis dating from the 4th century which can be connected to the northern Sisak necropolis explored 100 m to the east in a straight line.

Redni brod: 143
Lokalitet: Sisak – Pogorelac
Naselje: Pogorelac
Općina/grad: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U svibnju 2014. godine završila su zaštitna arheološka istraživanja grobova koji su se podvlačili pod profile



Radna fotografija s istraživanja nekropole na Pogorelcu



Pojasna kopča iz groba br. 74

radnog pojasa kanala za odvodnju na Pogorelcu u Sisku. Istraživanja su započela u studenom 2012. te su nastavljena u svibnju 2013. godine. Financijska sredstva za zaštitno arheološko istraživanje osigurao je naručitelj – Sisački vodovod d.o.o., Obala R. Boškovića 10, Sisak.

Nekropola je otkrivena prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi kanala sustava odvodnje naselja Zeleni brijeg s kolektorom Lađarska ulica koji se protezao od skretanja za buduću zgradu hitne pomoći u Sisku, sve do korita rijeke Kupe. Upravo uz samu rijeku Kupu, unutar posljednjih sedamdesetak metara kanala, primijećene su prve zapune od ukupno 48 istraženih grobova. Arheološkim radovima 2013. istraženo je 16 grobova, čija se zapuna nalazila točno unutar kanala ili se pak, većim ili manjim dijelom, podvlačila pod profile koji se nalaze izvan radnog pojasa kanala. Nakon što su 2014. arheološki radovi proširen i na radni pojas, istražena su i ostala 32 groba.
Većina grobova orijentirana je u smjeru sjever-jug, uz manja odstupanja. S tom se orijentacijom ne poklapaju grobovi 19, 20, 21, 22, 14, 43 i 44, koji su položeni u smjeru istok-zapad. Različite orijentacije grobova vjerojatno upućuju i na različite horizonte pokapanja. Ipak, površina istraženog kanala premala je da bi se moglo ustanoviti je li ta teorija primjenjiva za cijelu nekropolu na Pogorelcu. Također, pokretni arheološki materijal, pronađen kao prilog unutar zapuna grobova, govori da se ne radi o velikoj vremenskoj distanci između tih dvaju horizonata.
Zapune grobova otkrile su da je većina pokojnika polagana u drvene ljesove ili pak zemljane rake u ispruženom položaju. Ruke su najčešće položene niz tijelo ili prekrižene na trbuhu. Od navedenih karakteristika odudara grob br. 13 jer je riječ o paljevinskom grobu. U nekoliko je slučajeva (grobovi 31, 34 i 58) pokojnik položen na prsa. Na rodbinsku vezu pokojnika upućuju kosturi unutar groba 21. U plićem dijelu zapune pronađen je dječji kostur, dok se u donjem dijelu zapune nalazio kostur odrasle osobe te je vjerojatno riječ o majci i djetetu. Sličan slučaj otkriven je i u susjednom grobu 20. Kosturne ostatke unutar groba 17 činile su samo dvije lubanje. Unutar zapune jame gdje su se nalazile lubanje otkriven je sloj gara i pepela, ali bez ikakvih osteoloških ostataka.
Prema rezultatima antropološke analize ljudskog osteološkog materijala, najmlađi pokojnik u trenutku smrti imao je između 16 i 18 godina, dok je pokojnik iz groba br. 43 bio star između 45 i 60 godina. Analizom kostiju prikupljenih tijekom istraživanja 2014. među pokojnicima otkriveni su i tragovi raznih tjelesnih trauma, koje su većinom posljedica teških tjelesnih napora, ali i raznih drugih bolesti i trauma vezanih općenito uz loše životne uvjete. Ti podaci nedvojbeno upućuju na to da se tom nekropolom ponajprije koristilo siromašnije stanovništvo ili roblje koje je obavljalo teže fizičke radove na poziciji današnjeg Pogorelca.
Iako je većina grobova bez nalaza i priloga, ipak se nekoliko grobova izdvaja od ostalih istraženih zapuna. U dječjem grobu br. 25 pronađen je balzamarij, kružni brončani medaljon i dvije okrugle perle izrađene od staklene paste plave i zelene boje, manja keramička posuda te prsten izrađen od žute staklene paste. Unutar zapune groba br. 12 otkrivena je narukvica od crnih staklenih perla, koštana igla, keramička posuda. Vrlo je zanimljiv nalaz drvene škrinjice u kojoj je pronađen materijal koji je osobni svakodnevni pribor kojim se pokojnica koristila ili je pak na neki drugi način povezan s njezinim životom. Keramička posuda i prstenasta zatvorena fibula, datirana u kraj 3. i početak 4. st., pronađena je u grobu 74. Slična je fibula pronađena i u grobu 38.
Svi navedeni nalazi otkrivaju pogansku tradiciju pokapanja priloga za koje se vjerovalo da će pokojniku poslužiti i u zagrobnom životu. Upravo nalaz novčića na prsima pokojnika iz groba br. 14 može se protumačiti kao poganski običaj, gdje pokojnik tim novčićem „plaća" svoj prelazak u zagrobni život. Ako svi ti nalazi, kao i pogrebni običaji na Pogorelcu, posluže za dataciju te nekropole, onda se (uz sve ostale karakteristike koje se uklapaju u tu sliku) može reći da se istraženi grobovi mogu datirati u vrijeme od sredine 3. pa do druge polovice 4. st., a također ne treba isključiti mogućnost da je nekropola bila upotrebljavana i nakon toga.

Andrija Nakić

Summary

During the archaeological campaigns conducted from 2012 to 2014 in Sisak at the site of Pogorelec, the existence of a late Antiquity cemetery was discovered that was unknown to archaeological experts until then. A total of 48 graves were investigated located on the route of the future drainage canal system of the Zeleni brijeg settlement that was to be joined with the collector in Lađarska Street. The rescue archaeological excavations established that the majority

of the deceased were laid in wooden caskets or ground pits in an outstretched position with only a few exceptions when the deceased were buried on their chests or hips. A cremation grave was also found. The graves were oriented in the east-west direction. The analysis of the bone material findings indicates that the necropolis was used by a rather poor population whose skeletons revealed traces of various diseases and traumas connected with poor living conditions. In addition, grave offerings were found in only a small number of fills. Precisely owing to these finds as well as other burial rituals, the explored graves in Pogorelac were dated to the period from the mid 3rd to the second half of the 4th century.

Redni broj: 144
Lokalitet: Sisak – Pogorelac
Naselje: –
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

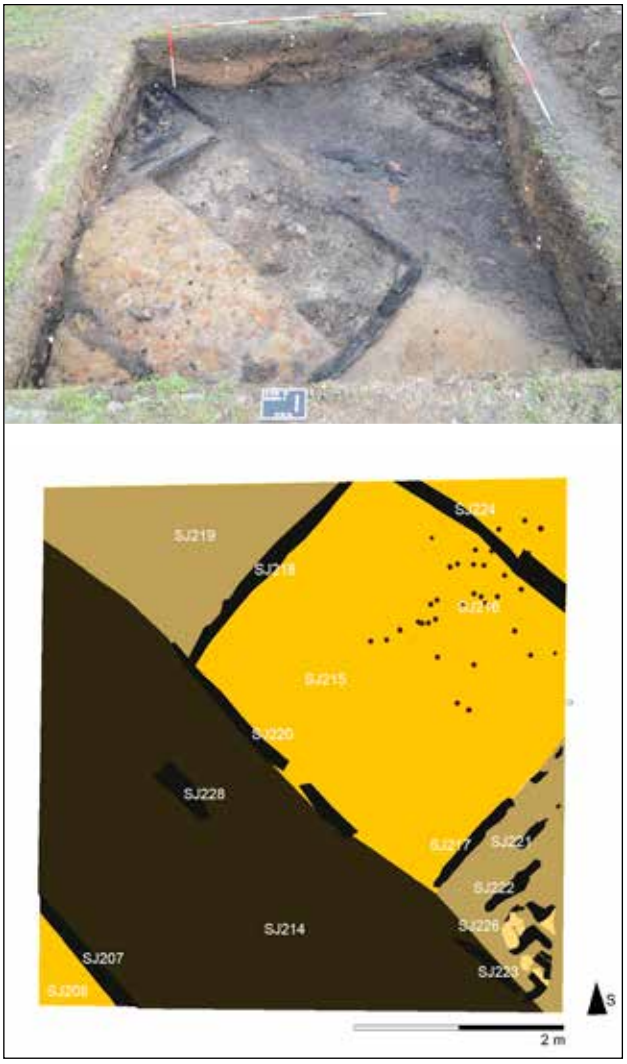
U sklopu trogodišnjeg projekta (2013. – 2015.), financiranog sredstvima Ministarstva kulture, od 9. listopada do 8. studenog 2014. godine, arheolozi Arheološkog muzeja u Zagrebu nastavili su istraživanja na lokalitetu Pogorelac u Sisku, s ciljem utvrđivanja točne pozicije, veličine te kronološke i kulturne slike željeznodobnog naselja, poznatog iz antičkih izvora pod nazivom Segesta/Segestica.

Loši vremenski uvjeti, podzemne vode i vrlo visok vodostaj rijeke Kupe umalo su onemogućili ovogodišnje istraživanje. Radovi su ipak nastavljeni u Sondi 1 uklanjanjem ostataka drvene arhitekture te podnice od žute nabijene gline, istraženih u prošlogodišnjem iskopavanju (Drnić 2014), ispod kojih je ponovno zabilježen sloj kućnog lijepa, osim u jugoistočnom kutu gdje se nalazio sloj sive gline s primjesama gara. Opisani sloj s kućnim lijepom orijentiran je kao i mlađi istraženi Objekt 1 te potvrđuje postojanje starijeg horizonta naseljavanja na lokalitetu. Nažalost,



Položaj arheoloških sondi (1 – 4) i kanala za spojni kolektor na sjeveroistočnom dijelu Pogorelca u Sisku (5) (karta: I. Drnić; podloga: Arkod)

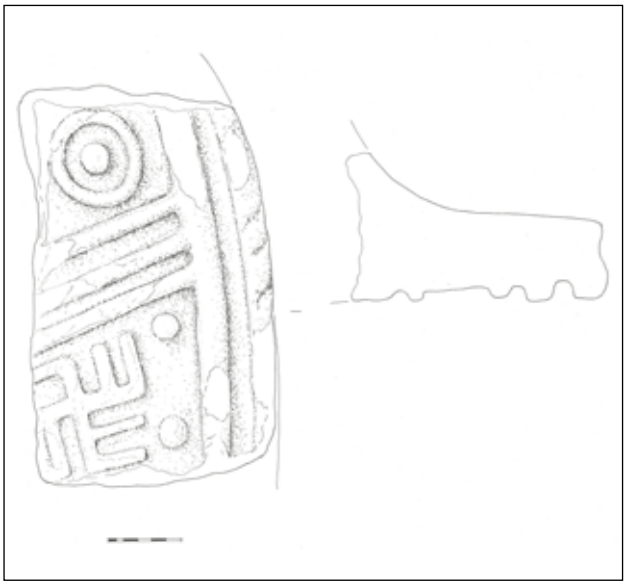
nadiranje podzemne vode, s obzirom na dubinu sonde, onemogućilo je da se kulturni slojevi u Sondi 1 napokon istraže u potpunosti.
U Sondi 2 istraživanje je nastavljeno u sloju s velikom količinom kućnog lijepa, ali i keramičkih ulomaka i životinjskih kostiju, ispod kojega su se nalazile podnice od žute nabijene gline i ostaci spaljenih drvenih greda, istovjetni onima iz Sonde 1. Spaljene drvene grede nalazile su se na podnicama ili uz njih, čineći pravokutnu konstrukciju, a u jugoistočnom dijelu sonde zabilježena je nešto veća koncentracija okomito postavljenih spaljenih drvenih konstrukcijskih elemenata. Veći dio istraženog Objekta 2 nalazi se u središnjem i sjeveroistočnom dijelu sonde, dok su ostaci Objekta 3 zabilježeni samo u krajnjem jugozapadnom uglu sonde (Sl. 2a-b). Između Objekta 2 i 3 nalazio se 1,5 m širok prazan prostor, koji čini komunikaciju (cestu?) unutar naselja.
Sva tri pronađena objekta u Sondama 1 i 2, koje pokretni arheološki materijal (primjerice fina, naborana keramika uglačane površine) datira u razdoblje mlađeg dijela starijeg željeznog doba (6. – 4. st. pr. Kr.), orijentirana su u smjeru SI-JZ. Također, rezultati geofizičkih istraživanja 2012. godine potvrdili su postojanje pravilnih struktura na tom dijelu Pogorelca jednake orijentacije (Drnić 2013), što u kombinaciji s rezultatima iskopavanja nedvojbeno upućuje na postojanje naselja s gusto položenim objektima organiziranima u pravilan raster.
Ispod podnica s ostacima spaljene drvene arhitekture nalazio se debeo sloj urušenja s velikom količinom kućnog lijepa. Njegovim uklanjanjem došlo se do sloja paljevine s ostacima okomito i vodoravno postavljenih spaljenih greda, ali njegovo daljnje istraživanje spriječilo je nadiranje podzemne vode.
Prikupljeni pokretni materijal identičan je onome iz prošlogodišnjeg iskopavanja stariježeljeznodobnih slojeva. Najveći dio čine ulomci keramičkih posuda izrađenih rukom, među kojima dominiraju oni grublje fakture, ali su zabilježeni i ulomci finije keramike crne, uglačane površine, često ukrašeni motivima izvedenim ubadanjem i plitkim žlijebljenjem. Među kvalitetnije izrađenim keramičkim materijalom nalazi se i nekoliko ulomaka tzv. naborane keramike (Dular 1982; Grahek 2013). Slijede alati upotrebljavani u izradi tekstila (pršljeni, kalemovi, piramidalni utezi okomitog tkalačkog stana), dijelovi pokretnih keramičkih ognjišta, među kojima se ističe primjerak ukrašen motivom svastike koja se nalazila i na nekoliko željeznodobnih posuda iz Siska (Čučković 2004: 327, kat. br. 5 (S. M.); Drnić, Miletić Čakširan 2014: 176, T. 12). Pronađeno je i nekoliko metalnih predmeta koje će biti moguće determinirati tek nakon restauratorskog zahvata.
Kako bi se utvrdila zapadna granica željeznodobnog naselja na udaljenosti od 35 m zapadno od Sonde 2 otvorena je i Sonda 3, dimenzija 4x4 m. Nakon 0,5 m i potpunog nedostatka prapovijesnog materijala u humusnom sloju površina sonde smanjena je na 8 m². U sondi 3 registriran je 1,5 m debeo sloj nasipa s manjom količinom ulomaka keramičkih posuda iz rimskog razdoblja, nekoliko ulomaka stakla, životinjskih kostiju i građevinskog materijala (tegula, imbreksa, šesterokutnih keramičkih pločica), ali ne i konkretnih građevinskih struktura. Na dubini od 96,87 m n. v. započinje sterilan sloj žute pjeskovite gline.



Ostaci zemljanih podnica i spaljenih ostataka drvene arhitekture u Sondi 2 (Structures 2 – 3) (foto: I. Drnić; plan: M. Mađerić)



Grob 2 u Sondi 1 (foto I. Drnić)



Ulomak pokretnog ognjišta ukrašen motivom dvojne svastike (crtež: M. Galić)

U Sondi 3 pronađena su i dva kosturna groba. Grob 2, orijentacije jug-sjever, nalazio se uz zapadni profil sonde, a bio je ukopan u opisani nasipani sloj bez ostataka grobne arhitekture. Donji dio kostura nedostaje, a antropološke su analize pokazale da se radi o muškarcu starom između 30 i 35 godina. Uz kostur nisu zabilježeni grobni prilozi. Grob 3, orijentacije JI-SZ, istražen je samo u manjem dijelu (lijeva nadlaktica, rebra, lijeva ključna kost). Grob je bio ukopan u sterilan sloj žute pjeskovite gline, također bez tragova grobne arhitekture. Kao i u slučaju groba 2, ni u slučaju toga groba nisu pronađeni grobni prilozi. Zbog činjenice da je istražen samo manji dio groba, kosti nisu vađene ni antropološki analizirane. Ti grobovi, kao uostalom i onaj istražen 2013. godine u Sondi 2 (Drnić 2014), pripadaju većem groblju rimske Siscije datiranom u kasnoantičko razdoblje (od kraja 3. do početka 5. st.).

S obzirom na to da u Sondi 3 nisu zabilježeni naseobinski tragovi iz željeznog doba, otvorena je i Sonda 4, točno između Sondi 2 i 3, na poziciji gdje se prema geofizici nalazi kraj struktura orijentacije SI-JZ (Drnić 2013). U humusu, kao i u sloju koji se nalazio neposredno ispod humusa, zabilježeni su ulomci keramičkih posuda iz rimskog razdoblja, nekoliko predmeta od bakrene slitine (dvije narukvice otvorenih krajeva i oštećena izrazito profilirana fibula), životinjske, ali i nekoliko ljudskih kostiju, nažalost bez pokazatelja koji bi upućivali na grobni kontekst. Na dubini od 98,39 do 97,86 m n. v. nalazio se sloj s izmiješanim rimskim i prapovijesnim materijalom, a istražena je i jedna jama u čijoj se zapuni nalazila tegula i ulomci, vjerojatno prozorskog stakla. Ispod njega registriran je zeleno-sivi sloj s isključivo prapovijesnim materijalom i velikom količinom životinjskih kostiju, ali i na tom je mjestu podzemna voda zaustavila daljnje istraživanje.

Istraživanjima u Sondama 1 i 2 produbljene su dosadašnje spoznaje o naseobinskim aspekima željeznodobnog naselja na Pogorelcu – postojanju različitih horizonata naseljavanja, izgledu objekata i njihovoj organizaciji. Iskopavanjima u Sondi 3, u kojoj nisu zabilježeni tragovi prapovijesnog naseljavanja, te Sondi 4, u kojoj je registriran sam rub naselja, definirana je njegova zapadna granica. Također, u Sondama 3 i 4 zabilježeni su i slojevi s materijalom iz

rimskog razdoblja (ulomci keramičkih posuda, građevinski materijal). Oni nisu registrirani u Sondi 2, ali ni u zaštitnim iskopavanjima prilikom gradnje spojnog kolektora koji je paralelan s Alejom Vlade Janjica Cape, zapadno od istraživanog područja (Nakić 2013; Nakić 2014). Na području rasprostiranja sloja s rimskim materijalom ni geofizičkim istraživanjima 2012. godine nisu zabilježene konkretne strukture, stoga je na sadašnjem stupnju istraženosti doista teško definirati njegovu genezu, iako kosturni grobovi koji pripadaju kasnoantičkom groblju, osobito grob 2 koji je bio izravno ukopan u taj sloj, upućuju na njegov nastanak između 1. i 3. st.

Literatura

Čučković 2004 L. Čučković, Kolapijani, u: Ratnici na razmeđu istoka i zapada, Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb, 2004: 173 – 210.
Drnić 2013 I. Drnić, Izvještaj o rezultatima geofizičkih istraživanja i na lokalitetu Sisak – Pogorelac, Zagreb 2013.
Drnić 2014 I. Drnić, Izvještaj o rezultatima arheoloških istraživanja na lokalitetu Sisak – Pogorelac, Zagreb, 2014.
Drnić, Miletić Čakširan 2014 I. Drnić, I. Miletić Čakširan, Naselje iz mlađega željeznog doba na lijevoj obali Kupe u Sisku: Strabonova „Σισκία?" (A Late Iron Age Settlement on the Left Bank of the River Kupa in Sisak: Strabo's „Σισκία?"), VAMZ, 47, 2014: 147 – 251.
Dular 1982 J. Dular, Halštatska keramika v Sloveniji, Ljubljana 1982.
Grahek 2013 L. Grahek, Železnodobno gradišće Cvinger nad Virom pri Stični, E-Monographiae Instituti Archeologici Sloveniae, 3/1, Ljubljana, 2013.
Nakić 2013 A. Nakić, Izvještaj o rezultatima arheoloških istraživanja na lokalitetu Sisak – Pogorelac, Sisak, 2013.
Nakić 2014 A. Nakić, Izvještaj o rezultatima arheoloških istraživanja na lokalitetu Sisak – Pogorelac, Sisak, 2014.

Ivan Drnić

Summary

The investigations carried out in 2014 of Probes 1 and 2 expanded the hitherto knowledge on the populating aspects of the Iron Age settlement in Pogorelac in Sisak. All three discovered structures in Probes 1 and 2 (Structures 1-3) with the remains of earth flooring and burned wooden architecture were oriented in the north-east-south-west directions. Movable archaeological finds, such as fine wrinkled surface glazed pottery, dates them to the period of the early part of the Early Iron Age (6th – 4th centuries BC). In addition, the results of geophysical surveys undertaken in 2012 confirmed the existence of symmetrical structures in this part of Pogorelac which in combination with the results of the excavations unmistakably indicate the existence of a settlement with densely set structures organized in an orderly pattern.
The collected movable material in Probes 1 and 2 is identical to the one from last year's excavations of the Early Iron Age layers. The greater part consists of pottery vessel shards made by hand among which the course texture ones dominate although shards of fine pottery with black, glazed surfaces often decorated with motifs created by stitching and shallow grooving were also registered. The pottery material of higher quality found includes a number of shards of so called wrinkled ceramics. Then there are the tools used in textile production (loops, spools, pyramidal shaped weights of a vertical loom) parts of movable hearths among which the one decorated with a swastika motif stands out and which was also found on a few Iron Age vessels from Sisak. A few metal items were also found. It will be possible to define them only after completing the restoration works.
The excavations in Probe 3, in which no traces of prehistoric settlement were recorded and Probe 4, in which the very rim of the settlement was registered, led to the establishment of its west border. In addition, in Probes 3 and 4, layers with material from the Roman period were registered (shards of pottery vessels, building material). They were not established in Probe 2 or during the rescue excavations in the course of constructing the linking collector which is parallel to the Vlado Janić Capo Avenue, west of the explored area. In addition, in the area of the distribution of the layer with Roman material, specific structures were not registered by geophysical surveys undertaken in 2012.

Redni broj: 145
Lokalitet: Sisak – Sv. Kvirin
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštita, preventivna konzervacija, sanacija lokaliteta

Zbog nepredviđenih vremenskih okolnosti te poplava u rujnu 2014., na arheološkom lokalitetu Sv. Kvirin bili su mogući radovi koji su se odnosili na zaštitu, preventivnu konzervaciju i sanaciju lokaliteta, dok su planirana arheološka iskopavanja u cijelosti izostala.

Istraživanja na lokalitetu Sv. Kvirin u Sisku sustavno traju od 2003., u sklopu projekta realizacije Arheološkog parka Sv. Kvirin, a cijela arheološka zona, koja obuhvaća površinu od 1,5 ha, dio je šireg projekta Ministarstva kulture i Vijeća Europe, koji je dio programa *Regional Programme on Cultural and Natural Heritage in South East Europe (RPSEE).* U realizaciji arheološkog parka, u vidu arheoloških istraživanja, konzervacije i prezentacije nalazišta, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu sudjeluje od 2010. godine.
Dosadašnji rezultati istraživanja pokazali su višeslojnu kompleksnu stratigrafiju lokaliteta, prilikom čega se na jednome mjestu kontinuirano može pratiti šest horizonata arhitekture, od kojih najstariji pripada 1. st., a posljednji završava gradnjom kasnobarokne kapele sv. Kvirina u 18. st.
Tijekom 12 kraćih kampanja istraživanja, osim višeslojnog sjevernog ulaza u rimsku Sisciju i bedema iz 4. st., otkrivena je glavna gradska prometnica S-J (*cardo maximus*) te dijelovi rimske arhitekture iz najstarije faze gradnje, koja pripada prvoj polovici 1. st. Trapezoidna prostorija iz te prve rimske građevinske faze pokazuje elemente gradnje

kombiniranjem opeke, kamena i drvenih konstruktivnih elemenata. Zidana konstrukcija ima otvore za horizontalne grede, a tragovi horizontalnih i vertikalnih drvenih greda (nosača?) vidljivi su otisnuti u gruboj žbuci. Zanimljivo je da su s unutrašnje i vanjske strane te prostorije nađeni drveni piloti, koji su vjerojatno služili za stabilizaciju tla, kao i za konstruktivne dijelove arhitekture. Rezultati geofizičkih istraživanja potvrdili su nastavak bedema iz 4. st. u smjeru jugozapada, glavnu ulicu *cardo maximus*, te ostatke antičke arhitekture sjeverne urbane četvrti Siscije na cijelom prostoru arheološkog parka.

Zbog nepredviđenih vremenskih okolnosti tijekom cijelog rujna 2014., ne samo na arheološkom lokalitetu Sv. Kvirin, već i u gradu Sisku i Sisačko-moslavačkoj županiji, arheološka istraživanja nisu bila moguća zbog realne situacije ugroze kulturnog dobra. Otkopana površina na lokalitetu Sv. Kvirin (na djelu koji je predviđen za ovogodišnji nastavak istraživanja) nalazi se na velikim dubinama te na razini rijeke Kupe, čiji je vodostaj bio iznimno visok te je pogodovao velikim poplavama. Otvoreni zidovi visoki su oko 2,00 m, a na pojedinim mjestima i do 2,80 m. Tijekom velikih i obilnih kiša te zbog visokog vodostaja rijeke Kupe,



Arhitektura sjevernog ulaza u Sisciju (foto: T. Lolić)



Sanacija arheološkog iskopnog područja (foto: T. Lolić)



Pogled na temelje trijumfalnog luka (foto: T. Lolić)

cijeli lokalitet bio je oko 2,50 m ispod vode. S obzirom na specifičnost lokaliteta, općenito destabilizirano stanje ostataka arhitekture te pukotine na pojedinim zidovima koje su posljedica nekvalitetne gradnje na lošem temeljnom tlu, sredstva su prenamijenjena za zaštitu, preventivnu konzervaciju i sanaciju lokaliteta. Iako sezonska zaštita i preventivna konzervacija nalazišta unutar Arheološkog parka traju od 2004., zajedno s arheološkim istraživanjima, stanje lokaliteta zahtijevalo je radikalniju sanaciju iskopnog područja, stoga je ona ove godine uključila: 1) popravljanje nadstrešnice iznad kapele sv. Kvirina, 2) stabilizaciju trijumfalnog luka iz 2./3. st., 3) fugiranje zidova ulaza iz 2./3. st., 4) podupiranje zidova iz 2./3. st. i 5) sanaciju arheološkog iskopnog područja u zoni rimskog opkopa.
Temelji trijumfalnog luka na sjevernom ulazu u Sisciju stabilizirani su u cjelini osnovnim konzervatorskim postupkom čišćenja dotrajalog veziva i nanošenjem zamjenskog veziva u sljubnice opeke i kamena. Fugiranje, odnosno popunjavanje sljubnica i pukotina na arhitektonskoj strukturi ulaznih zidova iz 2./3. st. tretirano je zamjenskim vezivom na bazi gašenog vapna, pijeska i drobljene opeke u omjeru 9 : 3 : 1, kako je sugerirano u elaboratu analize originalnih uzoraka vezivnog materijala iz navedenih zidova. Uzorci su poslani na analizu na *Universitat fur angewandte Kunst Wien* radi boljeg poznavanja i daljnjeg postupanja sa zidanim strukturama, odnosno određivanja zamjenskog veziva za konzervaciju rimske zidane strukture sjevernog ulaza u Sisciju. Analiza je pokazala da bi zamjensko vezivo, ako se bude oslanjalo na izvorni sastav, po svojim karakteristikama trebalo biti hidrauličko vezivo na bazi vapna, što je i primijenjeno.
Radi osiguranja lokaliteta te nastavka arheoloških istraživanja, arheološki profili stabilizirani su snižavanjem visine tla oko arheološkog nalaza te gradnjom i učvršćenjem rampe, koja će služiti za siguran pristup lokalitetu.

Literatura

Burmaz, Lolić 2005 J. Burmaz, T. Lolić, Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 125 – 127.
Lolić 2007 T. Lolić, Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 203 – 206.
Lolić 2014 T. Lolić, Urbanizam antičke Siscije na temelju analize i interpretacije povijesne i moderne nacrtne dokumentacije, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2014.
Miloglav 2010 I. Miloglav, Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 318 – 322.
Šošić Klindžić, Tončinić 2012 R. Šošić Klindžić, D. Tončinić, Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012.
Miloglav 2013 I. Miloglav, Siscija – Sv. Kvirin, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014: 273 – 275.
Miloglav, Mušič 2012 I. Miloglav, B. Mušič, Lokalitet Siscija – Sv. Kvirin, HAG 9/2012, Zagreb, 2012: 363 – 367.

dr. sc. Ina Miloglav
dr. sc. Tatjana Lolić

Summary

Excavations at the site of St Kvirin have been continually carried out since 2003 within the implementing project of the St Kvirin Archaeological Park with the overall archaeological zone covering an area of 1.5 ha. The results of the excavations to date revealed a multi-layered complex stratigraphy at the site where only in one position 6 horizons of architecture can be continually followed, of which the earliest belongs to the 1st century and the last ends with the building of the late baroque chapel of St Kvirin in the 18th century. In the course of 12 relatively short excavation campaigns, apart from the multi-layered north entrance to Siscia and a wall from the 4th century, the main city N-S road *(cardo maximus)* was discovered as well as parts of Roman architecture from the earliest phase of construction dating from the first half of the 1st century. The results of geophysical surveys confirmed the extension of the walls from the 4th century in the south-west direction, the main street *cardo maximus*, and the remains of Antiquity architecture of the northern urban section of Siscia in the entire area of the Archaeological Park. Due to unexpected weather conditions in the entire month of September 2014 causing floods, archaeological excavations could not continue. This year's works on the rehabilitation of the site therefore included: 1) repairs on the hood above the St Kvirin chapel; 2) stabilization of the triumphal arch from the 2nd/3rd centuries; 3) tuck pointing of the entrance walls from the 2nd/3rd centuries; 4) reinforcement of walls from the 2nd/3rd centuries; 5) rehabilitation of the archaeological excavation area in the zone of the Roman rampart.

Redni broj: 146
Lokalitet: Sisak – trasa strujnog kabla
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona)
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

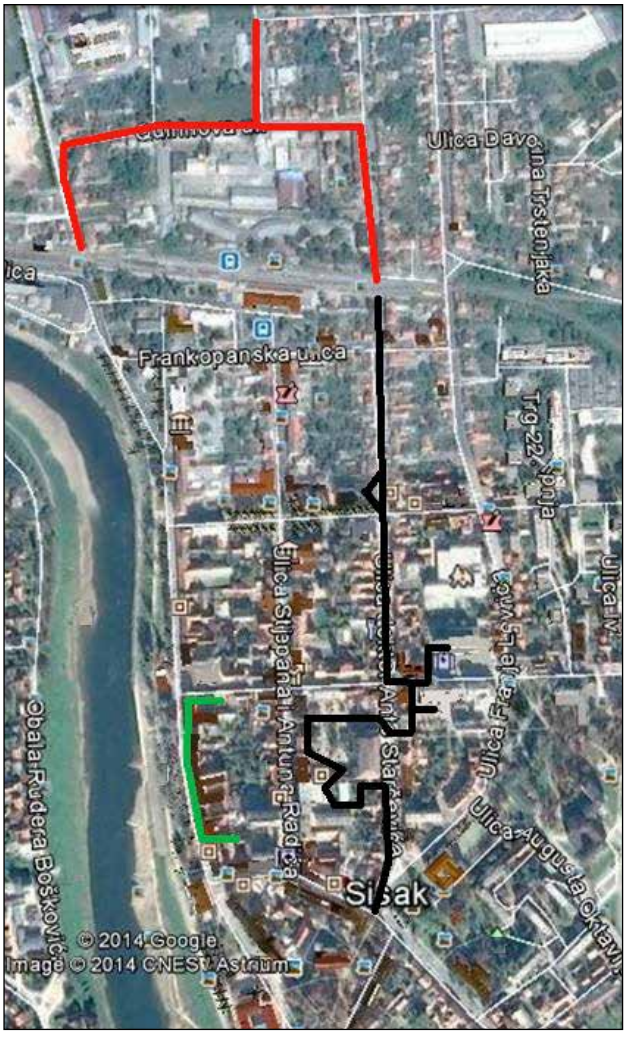
Od 10. lipnja do 26. rujna 2014. u Sisku su nadzirani zemljani radovi u sklopu projekta zamjene postojećeg srednjonaponskog kabla i gradnje NNM-a iz trafostanice Vrenje u Kvirinovoj ulici, prema Zvonimirovoj ulici, Ulici A. Cuvaja, Ulici V. Lisinskog, Ulici A. Starčevića, Ulici Ivana Kukuljevića, Rimskoj ulici i Tomislavovoj ulici (sve k.o.



Izbor nalaza rimske keramike (foto: M. Miletić)

Sisak Stari). Radove je investirao HEP iz Siska, tvrtka Montel iz Zagreba strojno je iskopavala lokalitet, a radove je nadzirao Vedran Koprivnjak, dipl. arheo. iz Gradskog muzeja u Sisku. Arheološki je nadzor za taj projekt propisan zbog činjenice da je čitav prostor dio zaštićene zone *Siscia – Segestica*, odnosno „zone A" zaštite na području Siska. Za konzervatorski nadzor bili su zaduženi djelatnici Konzervatorskog odjela u Sisku.

Prostor na kojem su se izvodili radovi svojom veličinom i rasponom pripada gotovo čitavom području zaštite u središtu grada, jer se rasprostire od sredine Ulice A. Cuvaja na sjeveru, koja se nalazi nedaleko od lokaliteta Sv. Kvirin i ulaza u rimski grad, do šahta na raskrižju Starčevićeve i Tomislavove ulice, na jugu, nedaleko od rimskog bedema ispred crkve Sv. Križa. U takvu se prostoru kopanjem rovova i jama zapravo doznaje stratigrafija svojevrsnog presjeka do dubine od 0,6 m, na koju je planiran ukop većine rovova. Budući da se radi o maloj dubini iskopa, za te je radove predviđen arheološki nadzor, a ne istraživanje kao što je uobičajeno.
Metodologija je uključivala nadzor strojnog iskopa (bager gusjeničar i kombinirka) te definiranje, dokumentiranje i primarnu zaštitu arheoloških slojeva i struktura. Prilikom pronalaska spomenutih slojeva i struktura radovi se obustavljaju do donošenja odluke o zaštiti, uz konzultacije s konzervatorskim odjelom.
Arheološkim nadzorom nad predmetnim radovima dobiven je uvid u stratigrafiju velikog područja zaštićenog dijela grada, kao i mogućnost kartografiranja i bilježenja udaljenosti i dubine na kojoj su pronalaženi arheološki slojevi i strukture, što bi moglo biti korisno prilikom nekih budućih radova na predmetnom području. Iako je dubina iskopa malena, u rovovima i jamama evidentirane su strukture, što upućuje na manju količinu devastacije modernom gradnjom na pojedinim mjestima. Također, u okviru iskopanih rovova moguće je podijeliti područje na stratigrafske zone, koje se međusobno razlikuju prema dvama različitim kriterijima.
Prvi je kriterij površinski pokrov koji u urbanim područjima može biti ili područje prekriveno asfaltom ili betonom (ceste, pločnici, popločenja, parkirališta) ili gradska zelena površina (livade, parkovi). Ako se na taj način podijele stratigrafske zone, dobiva se jasan raster koji odgovara rasporedu asfaltiranih i neasfaltiranih površina u gradu. S obzirom na to da je riječ o gradu, stratigrafija koja započinje slojem asfalta daleko je češća. Također je i u velikoj većini slučajeva kompliciranija s mnogo ukopa novijih i starijih kabela, cijevi, šahtova, odvoda i dr. Ispod asfalta uvijek se nalazi posteljica (kompaktna – beton, rastresita – sitan i krupan šljunak) i nasut građevinski sloj, jer je područje asfaltiranih površina najprije nivelirano nasipavanjem zemlje uklonjene s tadašnje površine. Ispod nasutih slojeva gradnje u 20. st. obično slijedi miješani crn kompaktan sloj koji sadrži nalaze iz rimskog razdoblja i, ponajviše, iz 19. st. Sloj najvjerojatnije odgovara izvrnutoj iskopanoj zemlji prilikom radova u 19. st. Veća količina antičkoga građevnog materijala u sloju rezultat je devastacije rimskih slojeva spomenutim radovima. U tom sloju najčešće i završava stratigrafija ispod asfalta, osim u rijetkim slučajevima gdje je iskop bio dublji. Na tim je mjestima (jame za bušenje profila ispod željezničke pruge – 1,6 m dubine; rov ispod



Karta područja obuhvaćenog radovima (foto: Google Earth)

natkrivenog pločnika u Grami – 1,3 m dubine) evidentiran zelenkast pješčani sloj s velikom količinom rimskog materijala, struktura i ugljena. Taj se sloj, kao i prethodni, može analogizirati sa slojevima evidentiranima u istraživanjima diljem grada.
Druga je situacija ispod zelene površine, gdje vrh čini tanak humusni sloj koji odmah prati crn kompaktan miješani sloj. Na tome mjestu izostaju drugi slojevi građevinskog nasipa, a strukture su očuvanije i pliće ukopane.
Drugi je kriterij minimalna dubina na kojoj se nalaze nedevastirane rimske strukture. Na tom je mjestu uzorak jasno vidljiv pogleda li se područje grada u cjelini. Na prostoru Rimske i Kukuljevićeve ulice sagrađene su najviše građevine u središtu grada, pa je shodno tome na tim mjestima sloj nasipa i najveći. Na tome mjestu nisu registrirane netaknute rimske strukture, već se one svode na jedan obrađen kamen u sekundarnoj uporabi i jedan devastiran dio zida od opeke, sve na području ulaza. Ovdje valja ubrojiti i brojne duboke podrume, koji su nekad služili kao skladišta, a kopani su dublje od 2 m. Većinom su zidani od antičkog materijala (opeke, kamena), koji je bio dostupan samim uništavanjem rimskih struktura prilikom kopanja podruma. Na području je Rimske ulice, na primjeru zgrade

na kućnom br. 11, na već postojeći sloj nasipan novi sloj od 0,5 m, što je vidljivo prema oknima podruma.
Prema Starčevićevoj se ulici nadmorska visina smanjuje, iako je još uvijek rijetka pojava kompaktnih kulturnih slojeva pliće od 0,6 m. Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, u Starčevićevoj se ulici nalaze većinom prizemnice i jednokatnice (s iznimkom Grame), pa je na tom dijelu iskopa evidentirano i najviše antičkih struktura. Ponegdje su se vrhovi zidova našli i na 0,45 m dubine. Postojanje čvrstih struktura ispod zemlje pokazuju i fasade stambenih kuća, koje su napukle na mjestima gdje je težina kuće potisnula nasuti sloj prema dolje, a čvrsti je zid ostao nepomičan stvarajući pukotinu na mjestu iznad strukture. Također, sloj nasipa smanjuje se prema jugu, odnosno jugozapadu Starčevićeve ulice, gdje se ona nalazi u blizini jarka Kontraba i gdje je locirana rimska kanalizacija na dubini od 0,62 m.
Konačno, stratigrafija jama i rovova na trasi projekta upućuje na to da se u većem dijelu grada na dubini od 0,6 m još ne nalaze rimski slojevi i strukture. Iznimku čine područja pod zelenim površinama i područja od završetka Starčevićeve ulice prema jugu i jugozapadu. Rimski se kompaktni (netaknuti) slojevi i strukture nalaze na većoj dubini, a obično između 1 i 1,7 m, iako na području Rimske ulice možda i na većoj dubini. Sami arheološki nalazi nisu pravi pokazatelj kulturne pripadnosti sloja i ona se mora utvrditi isključivo stratigrafskim odnosima potpomognutima ukupnošću i vrstom arheološkog materijala. Na zadanoj je dubini rova, na području Rimske i Radićeve ulice te oko „Grame" moguće naići na temelje većih struktura iz mnogo mlađeg razdoblja (19. st.), jer je na tim mjestima gradnja u 20. st. omogućila razaranje tih struktura i dodatno nasipavanje.

Literatura

Koprivnjak 2014 Vedran Koprivnjak, Stručni izvještaj s arheološkog nadzora pri zamjeni postojećeg srednjonaponskog kabla i izgradnje NNM iz trafostanice Vrenje u Kvirinovoj, Ulici A. Cuvaja, Ulici V. Lisinskog, Ulici A. Starčevića i Ulici Ivana Kukuljevića u Sisku, k.o. Sisak Stari, neobjavljeno

Vedran Koprivnjak

Summary

In the period from 10 June to 26 September 2014 archaeological supervision was conducted over the earthworks within the framework of the project of replacing the existing medium voltage cable in Sisak. The space in which the works were conducted by its size and scope is almost within the entire protected area in the city's centre. In other words, it stretches from the middle of the A. Cuvaj Street in the north, which is near the site of St Kvirin (with the entrance to the Roman city), up to the shaft on the junction of A. Starčević and Tomislavova streets to the south (not far from the Roman wall in front of the St Cross Church). In such an area, by digging trenches and pits the stratigraphy of a specific cross-section up to the depth of 0.60 m can be established, namely the depth to which the cuts of most trenches are planned. Given that the depth is not considerable the works require archaeological supervision and not excavation as is common. In the greater part of the city, at a depth of 0.6 m there were no Roman layers and structures. The exceptions are the areas under vegetation and areas stretching from the end of A. Starčević Street to the south and southwest. Compact (untouched) Roman layers and structures are at a greater depth, usually between 1 and 1.7 m or possibly even deeper in the area of Rimska Street.

Redni broj: 147
Lokalitet: Sisak – Trg hrvatskih branitelja
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Dana 14. i 15. listopada 2014. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje prilikom rekonstrukcije fontane i kopanja šahta za fontanu na Trgu hrvatskih branitelja (k.č. 1271/1, k.o. Sisak Stari). Istraživani lokalitet nalazi se na području kasnoantičke Istočne nekropole Siscije. Voditeljica istraživanja bila je Tea Tomaš Barišić (Gradski muzej Sisak), a istraživanje je financirao Komunalac Sisak d.o.o., Sisak. Istražena je površina od oko 2 m², pri čemu je otkriven jedan grob u kamenom sarkofagu.

Vrh sarkofaga nalazio se na relativnoj dubini od 75 cm. Sarkofag je bio ukupne dužine 2,10 m, od čega je ostalo sačuvano 1,55 m, a širine 1,16 m. Sarkofag je u nekom razdoblju bio znatno devastiran, tako da su mu bočne stranice sačuvane do najviše visine od 17,50 cm. Sadržavao je ostatke kostiju više osoba, ali je zbog devastacije samog sarkofaga većina kostiju dislocirana i ispremiješana te zatrpana i izmiješana s kamenjem koje je nastalo razaranjem samog sarkofaga i ulomcima opeke. Analiza Instituta za antropologiju iz Zagreba pokazala je da su u tom grobu prisutni koštani ostaci najmanje šest osoba: po dvoje odraslih



Grob na Trgu hrvatskih branitelja



AE 3 Konstancija II., avers



AE 3 Konstancija II., revers

muškaraca i žena te dvoje djece (starosti 1 – 2 i 4 – 5 godina). Zbog iznimno loše sačuvanosti i fragmentiranosti nije bilo moguće reindividualizirati koštane ostatke osoba pokopanih u sarkofagu.
Unutar groba nisu pronađeni prilozi. Nađeno je nekoliko ulomaka rimske keramike, koja je vjerojatno upala u grob nakon njegove devastacije iz sloja koji ga je prekrivao. Pokraj sarkofaga nađen je rimski brončani novac, koji je možda bio u grobu. Radi se o AE 3 Konstancija II. kovanog 337. u Sisciji. Naknadno je u iskopanoj zemlji pronađen brončani novac, AE 3 Valensa (364. – 378.) te ulomci keramike tankih stijenki.

Tea Tomaš Barišić

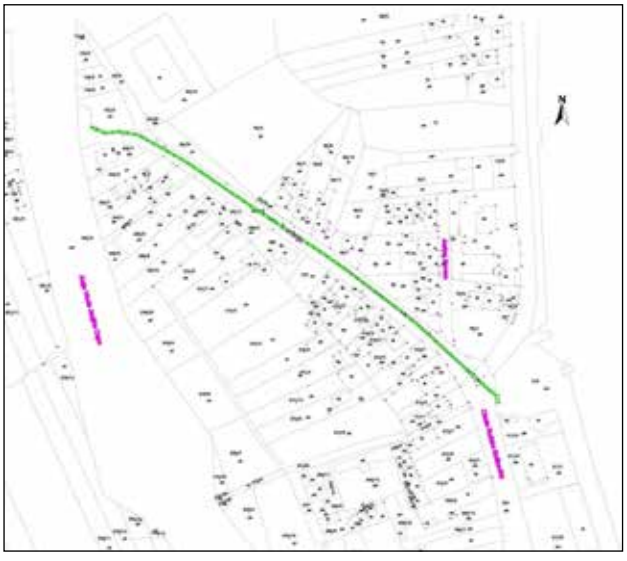
Summary

In the course of 2014 archaeological excavations were undertaken during the reconstruction of the fountain and digging of a fountain shaft on the Hrvatski branitelji Square in Sisak. An area of approximately 2 m^2 was explored on which occasion a grave in a stone sarcophagus was discovered. The sarcophagus was preserved in the length of 1.55 m and width of 1.16 m. It was severely devastated in one period so that its lateral sides were preserved up to height of 17.5 cm. It contained the remains of human bones of six individuals: two adult males, two adult females and two children (1-2 and 4-5 years old). Due to the devastation of the sarcophagus itself, most of the bones were fragmented and displaced, covered and mixed with stone shards. No offerings were found in the grave. In addition to the sarcophagus Roman bronze coins were found which were perhaps in the grave. They were AE4 Constantia II, minted in 337 in Sicily.

Redni broj: 148
Lokalitet: Sisak – Ulica 1. svibnja
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 23. listopada do 28. studenog 2014. (28 radnih dana) trajalo je zaštitno arheološko istraživanje u sklopu iskopa rova za spojni kolektor sustava odvodnje naselja Zeleni brijeg s kolektorom Lađarska u Sisku (k.č. 318, 319, 2609/2, k.o. Sisak Novi). Radove je vodila Tea Tomaš Barišić (Gradski muzej Sisak), a istraživanje je financirao Sisački vodovod d.o.o. iz Siska.

Istraživan je rov dužine 330 m, širine 1,3 m na hodnoj razini te 80 cm na dnu, dok je dubina iznosila 2,8 – 4 m. Rov je bio podijeljen na kvadrante dužine 5 m kojima su dane numeričke oznake (od 1 do 66 od istoka prema zapadu). Hodna razina na istočnom kraju rova nalazila se na 100,775 m n. v., a na zapadnom 98,303 m n. v.



Položaj lokaliteta u Ulici 1. svibnja



Nalaz velike količine keramike u Ulici 1. svibnja



Ulomci keramike iz SJ 20 i 2

Tijekom istraživanja otkriveno je više slojeva i nasipa recentnog postanka koji su sadržavali recentan građevinski i ostali pokretni materijal i u koje su bile ukopane moderne strukture i instalacije te nekoliko slojeva koji su sadržavali rimski, uglavnom keramički materijal.
U kvadrantima 1 i 2 na najvišoj visini od 98,40 m n. v. nalazio se sloj zelenkaste rastresite zemlje (SJ 2) debljine oko 0,5 m, koji je u sebi sadržavao nešto ulomaka rimske opeke i keramike. Taj se sloj protezao i dalje kroz kvadrante, ali bez nalaza keramike, samo s ulomcima rimske opeke. Ispod toga nalazio se sloj sivkaste zemlje (SJ 3) s dosta ulomaka rimske keramike. Taj se sloj nakon kvadranta 1 gubi, te javlja ponovo u 22.
Od kvadranta 16 do 22, na najvišoj visini od 97,94 m n. v. protezao se SJ 19, sloj rastresite tamnosive zemlje koja je sadržavala dosta ulomaka rimskih opeka, nešto ulomaka rimske keramike te jedan poluobrađen kameni blok. U kvadrantu 17 SJ 19 sadržavao je puno gara te veliku količinu rimske keramike, opeke, kamenja, a ponovo se javljao i sloj SJ 2 koji je sadržavao nešto ulomaka rimske keramike. Na tom je mjestu nađen i novčić Licinija iz 315./316. godine.
U kvadrantu 22 između slojeva SJ 19 i 2, na visini od 97,24 m n. v., a u dužini od 1,5 m, pojavio se SJ 20 – sloj mrvljene opeke debljine 10 – 20 cm. U tom kvadratu, na dnu sloja SJ 19, te u slojevima SJ 20 i 2, osim ulomaka rimskih opeka, tegula, imbreksa, nešto ulomaka fresaka, nađena je velika količina ulomaka rimske keramike. Najviše ima ulomaka tanjura, i to tanjura lagano zaobljenih stijenki, a neki imaju blago zadebljanje ruba prema unutra, narančaste su boje i premaza nanesenog s unutrašnje i malo preko ruba s vanjske strane. Potom su zastupljeni ulomci zdjela, i to uglavnom imitacije oblika *terra sigillata* Drag. 37. Manjim dijelom nalaženi su i ulomci čaša, lonaca, vrčeva, tarionika, kadionica, poklopaca. Zamjetan je izostanak finije keramike. Preliminarnim pregledom pronađeni keramički oblici mogu se datirati u razdoblje 2. – 4. st. Tako velika količina keramike koncentrirane na jednome mjestu upućuje na otpadnu jamu, ali možda i na keramičarsku radionicu u blizini, tim više što se otprije pretpostavlja postojanje radioničarskih središta na desnoj obali Kupe. Ispod slojeva SJ 19/2, na visini od 96,36 m n. v. nalazio se sloj SJ 3/21, koji je također sadržavao nešto ulomaka rimske keramike. U kvadrantu 23 sloj SJ 2 sadržavao je nešto ulomaka rimske keramike, a u 28 pronađen je i novčić Konstancija II. iz 337./340. godine. Od kvadranta 35 više nisu nalaženi slojevi koji sadrže arheološke pokretne nalaze. Na istočnom dijelu lokaliteta arheološki sterilna zemlja (zdravica) javljala se na dubini od 97,24 m n. v., a na zapadnom na 95,29 m n. v.

Tea Tomaš Barišić

Summary

In the course of October and November 2014 (28 working days) rescue archaeological excavations were undertaken within the cut of a shaft for connecting the drainage system collector of the Zeleni brijeg settlement to the Lađarska collector in Sisak. A trench 330 m long and 1.3 m wide was explored at the walking level and 80 cm at the bottom while the depth of the shaft ranged from 2.8 to 4 m. During the exploration a number of layers and more recent embankments were found which contained recent building material and other movable material and in which modern structures and installations were buried as well as a few layers which contained Roman, mostly pottery material.

Redni broj: 149
Lokalitet: Sisak – željeznički kolodvor
Naselje: Sisak
Grad/općina: Sisak
Pravni status: Z-2767 (arheološka zona Siska)
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zaštitna arheološka istraživanja na području gradnje i rekonstrukcije putničkih kolosijeka Željezničkog kolodvora u Sisku započela su 23. siječnja 2014. godine, da bi zbog loših vremenskih uvjeta bila prekinuta 25. siječnja 2014. Istraživanja su ponovo započela 10. veljače 2014., i trajala bez prekida do 20. kolovoza 2014. Arheološke radove izvele su tvrtke Arheo plan d.o.o. iz Konavala i Kaukal d.o.o. iz Splita, dok je građevinske radove, odnosno strojni iskop uz nadzor i upute arheologa, izvela tvrtka Nexe gradnja d.o.o. iz Našica. Stručni voditelj zaštitnog arheološkog istraživanja bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheo., a zamjenici voditelja su Maris Kristović, dipl. arheo. i Ante Paro,



Istražena površina lokaliteta Sisak – željeznički kolodvor

dipl. arheo. Ostatak stručne ekipe činili su dipl. arheolozi Domagoj Kristović, Ozren Novaković, Vedran Katavić, tehničari Ante Butorac, Marin Kraljev, Antonio Kovačević, fotografi Goran Đurić, Borko Rožanković, Vedran Mesarić, te ovisno o intenzitetu i vrsti poslova do 25 pomoćnih radnika. Radovi su financirani sredstvima HŽ Infrastrukture d.o.o. Radove su konzervatorski nadzirali Ivana Miletić Čakširan i Dalibor Šušnjić, djelatnici Konzervatorskog odjela u Sisku.

Prethodni arheološki radovi (zaštitno istraživanje i nadzor strojnog iskopa) u sklopu radova na rekonstrukciji kolosijeka, građenju pothodnika, perona i nadstrešnica na Željezničkom kolodvoru Sisak, trajali su u listopadu, studenom i prosincu 2013., na k.č. 2366/1, k.o. Stari Sisak. Spomenuta arheološka istraživanja (na poziciji budućeg pothodnika) obustavljena su zbog pronađenih struktura antičkog javnog prostora – foruma. Tijekom arheološkog nadzora na području rekonstrukcije trase novog drugog kolosijeka i gradnje otočnog perona u sklopu rekonstrukcije Željezničkog kolodvora u Sisku u listopadu 2013. definirane su brojne kasnoantičke arheološke strukture i slojevi, zbog čega je terenskim uviđajem 22. listopada 2013. nadležni Konzervatorski odjel u Sisku obustavio daljnje zemljane radove te na toj lokaciji uvjetovao zaštitna arheološka istraživanja.
Tijekom zaštitnih istraživanja 2014. na lokalitetu Željeznički kolodvor Sisak istraženo je 2362 m² (na otprilike 450 m² na lokaciji budućeg pothodnika istraživanja još nisu završena). Sam lokalitet nalazi se sjeverno od postojeće kolodvorske zgrade, ima oblik izduljenog pravokutnika, dužine oko 210 m i širine oko 10 m zapadno od pozicije pothodnika, te dužine oko 35,60 m i širine oko 11,20-14,00 m istočno od pozicije pothodnika. Relativna dubina iskopa na lokalitetu



Sjeveroistočni dio foruma antičkog Siska (foto: T. Jerončić)



Antička glavna gradska prometnica (cardo), pogled prema sjeveroistoku (foto: T. Jerončić)

varira. Zbog veće količine gusto raspoređene arhitekture nije bilo moguće istražiti cijelu površinu do sterilnog geološkog sloja – zdravice, koja je na lokalitetu evidentirana na relativnoj dubini od 4,10 do 5,25 m. Evidentirane su 1522 stratigrafske jedinice.

Prilikom istraživanja, unutar početnog, recentno nasipanog sloja (SJ 22), evidentirana je recentna arhitektura koja je djelomično uklonjena. Radi se o kolodvorskoj infrastrukturi rađenoj od opeke polovicom 19. st. Definiran je opečni zid od prvobitne nadstrešnice s temeljnom stopom, smjera zapad-istok, koji je bio smješten sjeverno od kolodvorske zgrade i koji je odjeljivao prvi peron (SJ 1). Zid je djelomično razgrađen. Na sjevernom profilu sonde i uz profil evidentirana su četiri četvrtasta temelja, rađena od opeke, koja su nosila stupove od prvobitne nadstrešnice. Pronađena je struktura četvrtastog oblika građena od opeke (SJ 3) s otvorom na vrhu, koja se pruža ispod kolodvorske zgrade, a služila je za skladištenje ugljena. U neposrednoj blizini evidentirana su tri odvodna kanala, jedan smjera zapad-istok (SJ 4) te dva smjera sjever-jug (SJ 15, 198). Kanali su nadsvođeni, a nakon dokumentiranja i uklonjeni.

Spomenuti sloj novovjekovnog nasipa (SJ 22) direktno nasjeda na kameno popločenje javnog antičkog prostora, što bi značilo da je taj antički javni prostor na neki način bio u upotrebi sve do polovice 19. st. Najbolje sačuvan dio antičkog foruma nalazi se upravo u središnjem dijelu istražene površine, na prostoru prethodno predviđenom za gradnju pothodnika glavnog sisačkog željezničkog kolodvora, na otprilike 100,06 m n. v. Na istom prostoru sačuvani su i masivni ostaci kamenog odvodnog kanala, koji se pruža u smjeru istok-zapad, te okomiti spoj s kanalom smjera S-J koji čini sjeveroistočni ugao foruma. Kameno popločenje građeno je tako da su kamene ploče polagane na podlogu načinjenu od manjih komada nepravilno oblog kamenja utisnutog u pjeskovitu podlogu. Pronađene su ploče pravilne, dobro obrađene, četvrtaste i kamene, duljine do 2,00 m, širine do 1,00 m te debljine 0,15 m. Vezano uz podlogu kamenih ploča, nekoliko metara južnije, na 100,05 m n. v. nalazi se kameni postament većih dimenzija (3,4x1,9x0,35 m) s profiliranim rubovima. Sam postament nalazi se na 80 cm visokom kamenom temelju ukopanom u nivelacijski sloj gline antičkog podrijetla. Postament je u cijelosti bio prekriven sitnijim kamenjem koje čini podlogu za kameno popločenje, što bi značilo da je gradnjom popločenja negirana njegova funkcija, odnosno da pripada starijoj fazi antičke urbanizacije Siscije, kada je mogao služiti kao potporanj ili baza arhitektonskog ili ukrasnog elementa većih dimenzija i mase. Dalje prema istočnom dijelu lokaliteta, na kojem se također vjerojatno nalazio otvoren javni prostor, unutar novovjekovnih ukopa većih dimenzija pronalaze se ostaci antičke arhitekture starije faze. Pojedini zidovi sačuvani su do visine jednog metra, iako je većina devastirana do razine samih temelja. Na tom prostoru registrirano je šest zidova koji zatvaraju nekoliko prostorija jednog ili više antičkih objekata. U slojevima koji su u razini funkcioniranja tog objekta pronađen je brončani novac koji se može

datirati u razdoblje od polovice do kraja 1. st., poput primjeraka Klaudijeva (41. – 54. g.) i Vespazijanova (69. – 79. g.) novca. Gotovo svi zidovi široki su 1 m, a građeni su od više ili manje pravilnih i obrađenih četvrtastih kamenih blokova raznih dimenzija, međusobno povezanih vapnenim mortom. Uočeno je nekoliko različitih vrsta kamena upotrebljavanih pri gradnji zidova, a zanimljivo je da su mjestimično upotrebljavani i obrađeni komadi sedrenih naslaga. Unutar samih prostorija, koje su registrirane kao prostorije A, B i C, neposredno iznad temeljnih stopa uz stijenke zidova nađeni su i dijelovi podnica samih prostorija na visini od 98,50 m n. v. Ta visina ujedno čini razinu funkcioniranja objekata (hodnu površinu). Najistočniji zid smjera sjever-jug širok je čak 1,45 m, a na njegovo istočno (vanjsko) lice naslonjena su dva kontrafora dimenzija 1,30x1,60 m, odnosno 1,60x1,30 m. Kontrafori su međusobno udaljeni točno 4 m. Taj zid, koji se svojom širinom i pripadajućim kontraforima izdvaja od ostalih, temeljen je dublje od ostalih pronađenih zidova na istočnom dijelu lokaliteta. Istočni masivni zid ukopan je otprilike 50 cm u zdravicu, dok su ostali zidovi temeljeni otprilike 50 cm iznad razine zdravice, odnosno u najstarijim arheološkim slojevima koji se mogu datirati u latenski period funkcioniranja tog prostora.

Središnji antički javni prostor (forum) evidentiran je na oko 70 m dužine (smjer istok-zapad), a njegov zapadni rub čini antička gradska kamena prometnica smjera S-J (*cardo*). Ta cesta bila je široka oko 5,5 m, a na obje strane nalazio se rubnik i pločnik za pješake koji je bio uzdignut u odnosu na samu cestu. Vidljivo je da su kamene ploče koje čine cestu i pločnik na pojedinim mjestima utisnute dublje u podlogu od ostalih, što se vjerojatno može objasniti dugogodišnjim opterećenjem gornjih slojeva zemlje zbog frekventnog prometovanja vlakova te propadanjem kamenih ploča unutar pretpostavljenih starijih ukopa ispunjenih rahlijim zapunama. Kamene ploče koje su pokrivale kolnik ceste sačuvane su samo pokraj uzdignutih rubnika, dok su na sredini ceste devastirane i uklonjene. Naime, ispod razine same ceste, na njezinoj središnjoj osi nalazio se sustav odvodnje otpadnih i oborinskih voda, građen od opeke koja je gotovo u potpunosti uklonjena za vrijeme novovjekovne devastacije. Od odvodnog kanala ostalo je sačuvano samo dno antičke kanalizacije u vidu pločastih opeka poslaganih na podlogu od lomljenog kamena i žbuke. U sloju koji je



Zidovi, temelji zidova i kontrafori kompleksa objekata na istoku lokaliteta (foto: T. Jerončić)



Mjedena fibula tipa Tierkopf 1a1, republikanski srebrni ozupčani denar Kvinta Antonija Balba (foto: T. Jerončić, V. Mesarić)

izravno nasjeo na kamene ploče antičke ceste pronađeni su i nalazi koji potječu iz mlađih antičkih razdoblja, poput kasnocarskog brončanog novca iz 4. st. Također, u samim fugama kamenog popločenja ceste, rubnika i nogostupa, pronađeno je nekoliko primjeraka kasnocarskog novca, poput primjerka brončanog novca Valentinijana I. (364. – 375. g.; PN 582). Na povišenom prostoru, koji se rasprostire 70-ak m zapadno od antičke prometnice, nalaze se recentni ukopi mnogo većih dimenzija i dubina ukopa, koji vjerojatno nastaju tijekom potrage za građevinskim materijalom potrebnim za gradnju novovjekovnog Siska, tijekom koje su razgrađene antičke građevine javne funkcije i većih dimenzija. Taj je prostor također vjerojatno funkcionirao kao javni otvoreni prostor ili trg. Oko 70 m zapadno od glavne antičke prometnice (*carda*) nalazi se druga, paralelna prometnica, vjerojatno sporednog karaktera. Na prostoru koji se nalazi zapadnije od te prometnice (od koje je sačuvan samo antički kanalizacijski sustav, koji se nalazio ispod same prometnice), definirani su razni arhitektonski elementi poput ostataka zidova i temelja zidova koji upućuju na postojanje objekata stambenog karaktera koji su vjerojatno nastali tijekom 1. st. te koji su uz mjestimične pregradnje i dogradnje mogli funkcionirati do kasnoantičkog razdoblja. Spomenuta površina istražena je mjestimično do razine antičkog popločenja, odnosno do razine funkcioniranja pojedinih antičkih arhitektonskih elemenata, a većim dijelom do razine funkcioniranja grada u predrimskom, odnosno latenskom razdoblju.

Pronađena su i četiri grobna ukopa, a osim toga istraženo je i 12 probnih sondi raspoređenih na cijeloj površini lokaliteta, da bi se utvrdili stratigrafski odnosi i ustanovila dubina sterilnog pedološkog sloja – zdravice. Budući da je prosječna relativna dubina iskopa na lokalitetu od 4,10 do 5,25 m, zbog gustoće arhitekture i sigurnosnih razloga nije bilo moguće čitavu predviđenu površinu istražiti do zdravice, stoga su u dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom istražene probne sonde na određenim pozicijama. Na lokaciji budućeg pothodnika još uvijek nisu izmještene kamene ploče antičkog foruma te nije bilo ostalih konzervatorskih zahvata prije kojih nisu moguća daljnja arheološka istraživanja.

Literatura

Baćani et al. 2011 I. Baćani, S. Gospodinović, R. Škrgulja, T. Tomaš Barišić, Zaštitna arheološka istraživanja Gradskog muzeja Sisak 2000. – 2010., Sisak, 2011.

Dizdar, Božič 2010 M. Dizdar, D. Božič, O nekim oblicima fibula s kasnolatenskog naselja Virovitica – Kliškorija sjever, Prilozi IAZ, 27, Zagreb, 2010: 145 – 160.

Faber 1972 A. Faber, Građa za topografiju antičkog Siska, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 1972.
Hoti 1992 M. Hoti, Sisak u antičkim izvorima, OA, 16., 1992.
Makjanić 1999 R. Makjanić, *Terra Sigillata*, *Siscia Pannonia Superior*, 1999.
Ožanić Roguljić 2007 I. Ožanić Roguljić, Keramika tankih stijenki s tri odabrana položaja u Vinkovcima, Prilozi IAZ, 24, 2007: 173 – 180.
Sedlmayer 2009 H. Sedlmayer, Die Fibeln vom Magdalensberg, Klagenfurt, 2009.

Maris Kristović
Tomislav Jerončić

Summary

The explorations undertaken in the course of 2014 in the area of the construction and reconstruction of the passenger train tracks at the Railway station in Sisak covered 2362 m^2. The area is located within the city walls of Roman Siscia. An area was explored in which parts of seven Roman city blocs, integrated into four large Antiquity complexes were located in a space measuring 250 m in length and 10 to 14 m in width.
The central complex represents the forum area of ancient Siscia that was paved with stone slabs and the construction of which can provisionally be dated to the 3rd century. The central forum area was located at a lower level than the surrounding terrain and was connected, to the west and east by stairs to the eastern and western squares. The west side of the central forum complex was bordered by a city road in the N-S direction with an accompanying built sewerage collector. To the west of the cardo an open public space (square) stretched out that was probably covered with stone slabs of which nothing has been preserved except the bedding of plaster and crushed stone. The western edge of this square is located almost 70 m more to the west where it is bordered by the other city road stretching in the north-south direction with an accompanying drainage system which is almost identical to the one found under the cardo.
The third Antiquity building complex was located in the eastern part of the explored area. Another open public space was most probably located there which can be assumed on the basis of the stairs found which connect the lower central forum area with the elevated eastern part in which only levelling layers of clay and plaster were preserved. Under these layers, partially preserved remains of architecture from an earlier Antiquity period (1st-2nd century) were found.
The fourth building complex was located at the westernmost part of the explored area and consisted of numerous architectural elements, such as walls, wall foundations, floorings and drainage canals. This complex of structures and accompanying rooms represents an Antiquity dwelling space from the 1st century.
Under the Augustus layers, at the turn of the old and the new eras, the Early Iron Age layers were also probed, confirming that this space was populated from the late 2nd and during the 1st centuries BC, namely, before the Roman conquest of Segestica.

Redni broj: 150
Lokalitet: Stari grad Jelengrad
Naselje: –
Grad/općina: Popovača
Pravni status: Z-3632
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervatorski radovi

U lipnju 2014. nastavljena su arheološka istraživanja te konzervatorski radovi na starom gradu Jelengradu na Moslavačkoj gori, koje je financirao Grad Popovača. Istraživanja su vodili dr. sc. Tajana Pleše i Petar Sekulić iz Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Stari grad Jelengrad nalazi se na Moslavačkoj gori, oko 30 km sjeveroistočno od Popovače (k.č. 4641, k.o. Katoličko Selište). Smješten je nad Jelenskim potokom, nad dolinom u kojoj se najvjerojatnije nalazila cesta koja je Jelengrad povezivala sa starim gradom Moslavinom i Garić-gradom s jedne te obližnjim Košutgradom s druge strane. U pisanim se vrelima Jelengrad prvi put spominje tek u darovnici Jurja Čupora Moslavačkog, sastavljenoj 1460. pod nazivom *Zarwaskw*, no s oprezom se može pretpostaviti kako je bio građen stoljeće prije. Nadalje, pretpostavlja se kako su stari grad osvojile osmanlijske trupe 1545., no nije poznato jesu li se njime koristile. Nakon tog vremena Jelengrad nikada nije obnovljen.
Stari je grad Jelengrad građen na izduženom, jezičastom platou položenom na osi istok-zapad, znatno izdignutom od opkopa koji ga okružuje, a oko kojega se i danas jasno mogu razaznati zemljani nasipi. Vanjski obrambeni zidovi staroga grada građeni su u skladu s morfologijom terena, tvoreći tako nepravilan, znatno izdužen pravokutnik blago izlomljenih linija. Ulaz u stari grad Jelengrad nalazio se na istočnoj strani, a čuvala ga je pravokutna ulazna kula.
Sustavna arheološka istraživanja staroga grada Jelengrada započela su 2012. godine (voditelji istraživanja dr. sc. T. Pleše i P. Sekulić, Hrvatski restauratorski zavod). Iz istočnog dijela unutrašnjeg prostora uklonjena je urušena građa i humusni sloj te je potvrđena stratigrafija. Godine 2013. nastavljeno je micanje debelog sloja urušene građe u središnjem dijelu staroga grada Jelengrada, s ciljem uklanjanja predmetnog zasipa na visinu (pretpostavljenog) kasnosrednjovjekovnog hodnog sloja. Ujedno su u središnjem



Stari grad Jelengrad, pogled s istoka na unutrašnjost staroga grada nakon arheoloških istraživanja 2014. godine (foto: T. Pleše)



Stari grad Jelengrad, pogled na stari grad Jelengrad nakon arheoloških istraživanja te konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase (foto: Lupercal M.T. j.d.o.o.)

dijelu staroga grada istražena dva četvrtasta udubljenja vertikalnih bočnih stranica i blago zaobljenog dna koja su uklesana u kameni živac te osam kružnih tragova od stupova. Predmetne su strukture (s oprezom) interpretirane kao spremnici za oborinsku vodu (cisterne). Nakon obiju sezona istraživanja objekt je dokumentiran metodom 3D laserskog skeniranja, a prema tako prikupljenim podacima napravljena je nacrtna dokumentacija s tehničkim opisom.
Tijekom arheoloških istraživanja u 2014. s cijele je širine zapadnog dijela grada uklonjen sloj šumskog humusa (SJ 1) te sloj nastao urušavanjem sjevernog i južnog zida (sloj debljine od 1 do 1,5 m, sastavljen od urušene građevinske mase i zemlje). Ispod navedenih slojeva uz unutarnje je pročelje sjevernog zida dokumentiran sloj tamnosmeđe zemlje s tragovima gorenja (SJ 22 i 39) koji je uočen tijekom istraživanja 2013. godine. U navedenom sloju debljine 10 – 15 cm pronađena je velika količina opeke s tragovima gorenja, kao i veća količina pokretnog arheološkog materijala (životinjske kosti, keramički ulomci te metalni nalazi).
Nakon uklanjanja urušenja na predmetnom dijelu grada pronađeno je istočno pročelje pravokutnog dvoetažnog objekta. Iako je sačuvan samo njegov sjeverni dio, na njemu su ostali djelomično sačuvani tragovi skošenog sjevernog dovratnika te praga, stoga se može zaključiti kako se na tome mjestu nalazio otvor koji je povezivao vanjski prostor grada s prvom (prizemnom) etažom objekta. U zasipu (SJ 39) ispred predmetnog pročelja pronađene su četiri arhitektonske profilacije (segmenti i ulomci dovratnika i/ili doprozornika) te veća količina kasnosrednjovjekovnih reljefnih pećnjaka, prozorskih stakala, željezni nosač prozora ili vrata te željezna reza.

Nadalje, godine 2014. nastavljena su istraživanja najzapadnijeg dijela staroga grada, koji je bio podijeljen u dva dijela, pri čemu je za sada moguće govoriti isključivo o sjevernom dijelu, u kojem se nalazila pravokutna kula. Prema rasporedu pravokutnih i kvadratnih ležišta za grede, može se pretpostaviti kako je kula imala (barem) tri etaže. Za sada nije moguće sa sigurnošću potvrditi njezine vanjske dimenzije zbog visokog stupnja uništenosti lica svih pročelja te guste vegetacije na vanjskim pročeljima. Jednako je tako zbog visokog stupnja uništenosti unutrašnjih lica na toj visini (pretpostavljena druga etaža) moguće samo pretpostaviti unutarnje dimenzije kule (5,5x3,15 m). Valja napomenuti kako je na svim pročeljima kule do sada potvrđen samo jedan otvor – uzak, ljevkast na sjevernom zidu.
Tijekom ovogodišnjih radova u većoj je mjeri istraženo njezino istočno pročelje (širina 1,5 m, istražena dužina oko 2,5 m). Nadalje, prema odnosu sa sjevernim i južnim vanjskim obrambenim zidom razvidno je kako je kula bila građena tijekom prve građevinske faze.
Ujedno je tijekom ove godine dovršeno istraživanje sjevernog zida staroga grada Jelengrada, čime je postalo moguće odrediti sve otvore. Sveukupno se na tom zidu nalazi 14 otvora: četiri plitke pravokutne niše s ravnim nadvojima, šest strijelnica ljevkastog tlocrta te četiri otvora čiju namjenu za sada nije moguće sa sigurnošću odrediti.
Tijekom istraživanja pronađeno je obilje pokretnih arheoloških nalaza, koji se u potpunosti kronološki poklapaju s nalazima iz istraživanja 2012. i 2013. godine. Najbrojniju skupinu nalaza čine ulomci kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda, koje je moguće datirati u razdoblje od 14. do 16. stoljeća. U isto razdoblje može se datirati i sedam

kamenih kugli pronađenih 2014., kao i skupni nalaz 126 željeznih vrhova strelica za samostrel različitih tipova.
Nakon istraživanja stari grad snimljen je s kopna (HRZ), iz zraka (Lupercal M.T. j.d.o.o.), a novoistražene strukture snimljene su metodom 3D laserskog skeniranje (Vektra d.o.o.). Prema tom metodom prikupljenim podacima napravljena je dopunska nacrtna dokumentacija s tehničkim opisom.
Ujedno su 2014. započeli konzerviranje i rekonstrukcija zidne mase staroga grada Jelengrada. Radovi su započeli na sjevernom dijelu istočnog pročelja te na istočnom dijelu sjevernog vanjskog zida. Navedeni je dio vanjskih zidova staroga grada adekvatno pripremljen za konzerviranje i rekonstrukciju (čišćenje vegetacije, razgradnja i skidanje nestabilnih i razrahljenih dijelova zida, razvrstavanje uklonjenog kamena, pranje kamena prije ugradnje, čišćenje sljubnica). Za rekonstrukciju zidova upotrebljavan je kamen iz urušene mase te produžni mort (omjer 1 : 3 : 9 od bijelog cementa, gašenog vapna i agregata 0 – 4 mm). Rekonstruirani dijelovi zidova izidani su sukladno strukturi postojećeg zida. Nadalje, nad navedenim je dijelom zidova izvedena konveksna zaštitna kruna (padovi su izvedeni tako da se veći dio oborina usmjerava na vanjsku stranu). Opisane radove financiralo je Ministarstvo kulture, u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku, izvođač je bila tvrtka C.D. Gradnja d.o.o., a nadzirali su ih voditeljica radova dr. sc. Tajana Pleše, Teodora Kučinac, d.i.a. (obje HRZ) i djelatnici Konzervatorskog odjela u Sisku.

Litaratura

Kruhek 2002 M. Kruhek, Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini, Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom sadašnjice (ur. D. Pasarić), Kutina, 2002: 93 – 125.
Pisk 2007 S. Pisk, Topografija Garića, Gračenice i Moslavine, magistarski rad, Zagreb, 2007.
Pleše, Sekulić 2013 T. Pleše, P. Sekulić, Jelengrad i Košutrag – dva moslavačka stara grada, PIAZ 30, Zagreb, 2013: 69 – 92.

dr. sc. Tajana Pleše
Petar Sekulić

Summary

The old town of Jelengrad is located on Moslovačka gora, about 30 km to the north-east of Popovača. It is assumed that Jelengrad was built during the 14th century and abandoned round 1545, when the whole of Moslovačka gora was conquered by Ottoman forces. In the course of three seasons of archaeological excavations (2012-2014) a thick layer of construction rubble was removed from almost the entire internal space of the old town and the stratigraphy confirmed. After the completion of explorations undertaken in 2014 it was possible to establish the ground plan dispositions of the vaulted rectangular structure (located along the outer south wall) and rectangular tower (located in the north-west part of the town). In addition, construction works were conducted on the conservation and reconstruction of the wall mass in the eastern part of the north wall and northern part of the east wall.

Redni broj: 151
Lokalitet: Topusko
Naselje: Topusko
Grad/općina: Topusko
Pravni status: Z-4136 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

Konzervatorski uvjeti za gradnju parkirališta u blizini tvornice Tim u Topuskom, između Glinske i Školske ulice, zahtijevali su stalan arheološki nadzor, koji je i obavljen tijekom 2014. za vrijeme zemljanih radova. Radove je obavio Lazo Čučković, dipl. arheo.

Nadzor je bio nužan jer je navedeno područje otprije poznato po arheološkim nalazima iz antičkog razdoblja. Na širem prostoru zadanog područja, nekad zvanog Popova livada, potječe niz sitnih keramičkih nalaza te zanimljiv zabatni nadvratnik, koji je pronađen u neposrednoj blizini mjesta predviđenog za parkiralište. Početkom 80-ih godina prošlog stoljeća, Ivan Šarić ondje je otvorio probnu sondu, ali nije bilo nalaza. Krajem 80-ih u blizini je ponovno organizirano iskopavanje, prilikom čega je nađeno više zidova datiranih u antičko razdoblje.
Nadzor je tekao paralelno sa zemljanim radovima. U početku nije bilo nikakvih nalaza te je bilo očito da je riječ o debelo nasutom sloju jer je riječ o močvarnom terenu koji je saniran zbog stambene gradnje. Osim toga, već je spomenuto da je na sličnoj poziciji Ivan Šarić imao sondu bez nalaza, pa navedena situacije ne čudi. Kako iskop za parkiralište nije predubok, odnosno riječ je o pola metra, moguće je da su nalazi u dubljim slojevima.



Antički zid



Ulomak obrađenog kamenog bloka

Iznimka je sjeverozapadni rub parkirališta, gdje je bilo nešto malo pokretnih nalaza. Riječ je o nekoliko ulomaka atipične keramike, antičkoj opeci, ulomku tubula i ulomku stakla. Tome treba dodati obrađeni kamen, čiju je namjenu zbog oštećenosti teško odrediti. Vjerojatno je riječ o četvrtastoj bazi ili možda kapitelu stupa. Po sredini sjeverozapadnog ruba parkirališta uočen je vanjski zid nekog većeg objekta. Zid je na uglu imao tesani kamen, a ostala gradnja sastoji se od lomljenog kamena povezanog kvalitetnom žbukom. Iskop nije bio dovoljno dubok ni širok da bi se eventualno utvrdilo o čemu se radi. U svakom slučaju nalaz je zanimljiv i pomoći će u slaganju mozaika o urbanizmu antičkog Topuskog. Naime, u blizini su već nađeni objekti, a u obližnjim Školskom parku traju sustavna arheološka istraživanja.
Kod samog je zida zemlja iskopavana ručno. Zid je očišćen te je dokumentiran njegov izgled i položaj. Načinjena je terenska skica, fotodokumentacija i geodetska snimka položaja zida u prostoru. Nakon toga zid je prekriven geotekstilom i zatrpan. Vrh zida nalazi se na dubini od svega 15 cm, što treba imati na umu prilikom budućih istraživanja. Može se zaključiti da prilikom građevinskih radova na parkiralištu arheološka baština nije znatnije oštećena. Također se može pretpostaviti da upotreba parkirališta neće znatnije utjecati na baštinu te jedino treba voditi računa da su prilikom budućih radova prema sjeverozapadu obvezna arheološka iskopavanja.

Lazo Čučković

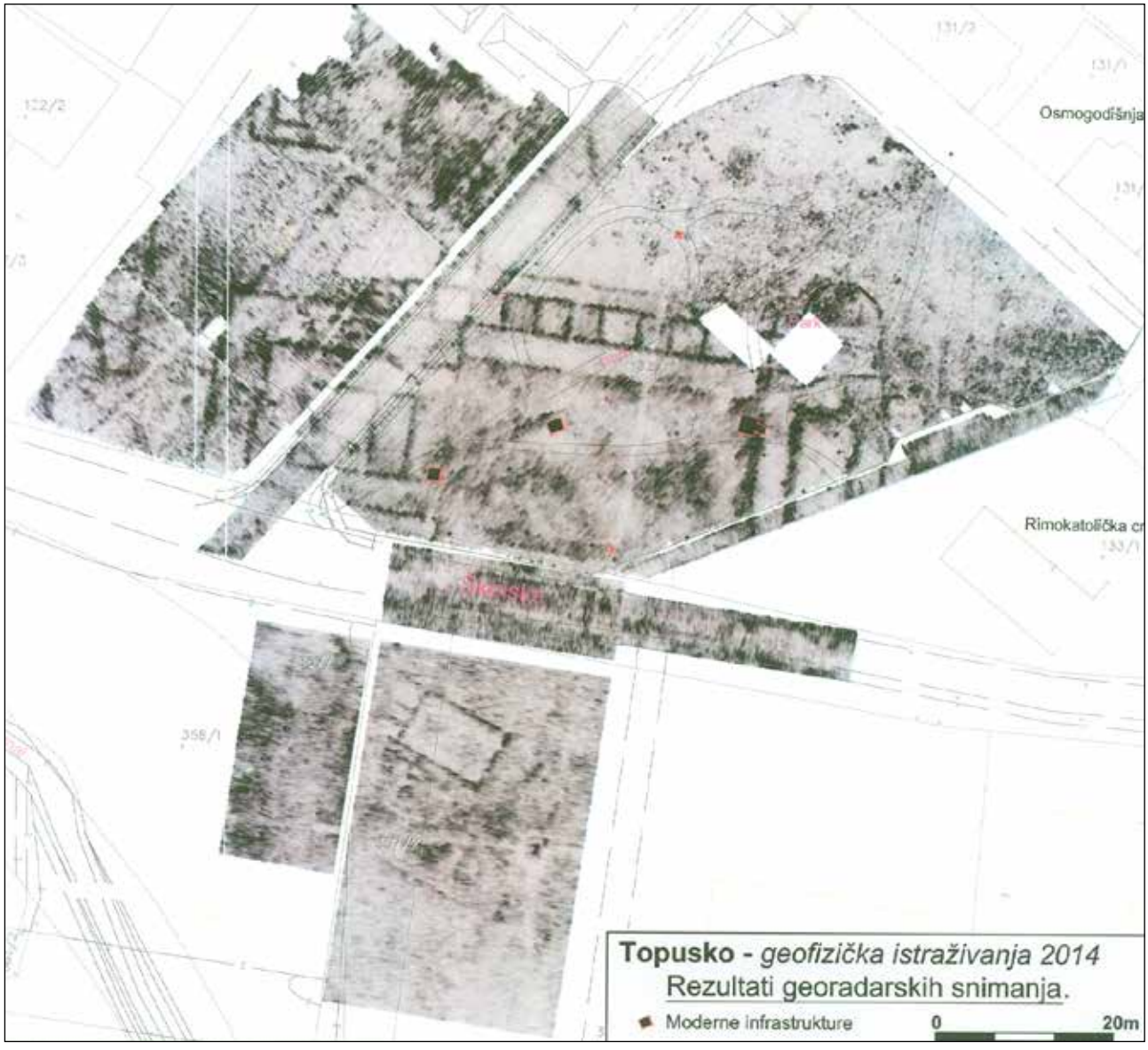
Summary

The conservation conditions related to the construction of a parking lot in the vicinity of the TIM factory in Topusko, between Glinska and Školska streets, required constant archaeological supervision during the earthworks, which was conducted in the course of 2014. Supervision was required because this area was known from previous explorations as a location of archaeological finds from Antiquity. In the wider space of the established area, once known as Popova livada, a number of pottery finds originated as well as an interesting gable door lintel which found in the immediate vicinity of the space envisaged for the parking lot.
There were a few movable finds along the north-western edge of the parking lot (atypical pottery shards, Antiquity bricks, a *tubulus* shard, a glass shard and dressed damaged stones of undefined purpose). The outer wall of some larger structure was found in the centre of the north-west border of the parking lot. The wall was made of dressed stone at the corners while the remaining part of crushed stones bound by good quality plaster. The cut was not deep or wide enough to precisely define it purpose.

Redni broj: 152
Lokalitet: Topusko – Školski park
Naselje: Topusko
Grad/općina: Topusko
Pravni status: Z-4136 (kulturno-povijesna cjelina Topusko)
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U kampanji 2014. radovi na lokalitetu Topusko – Školski park bili su usmjereni na geofizička istraživanja te manjim dijelom na arheološka iskopavanja (od 18. kolovoza do 2. rujna 2014. godine). Istraživanje je vodila dr. sc. B. Kuntić-Makvić, red. prof., zamjenica voditeljice bila je doc. dr. sc. J. Osterman, pomoćnik voditelja i mjernik F. Matijević, mag. archaeol. i mag. hist., a stručni članovi arheološke ekipe bili su diplomandi M. Kralj, F. Budić (antička arheologija i stara povijest) i V. Brezak (stara povijest). U geofizičkim istraživanjima sudjelovali su F. Matijević, M. Mori i E. Nas, a vodio ih je doc. dr. B. Mušič. Pohrana pokretnih nalaza ugovorena je s Gradskim muzejom Karlovac, gdje se čuvaju i prijašnji nalazi iz Topuskoga. Projekt vodi Centar za interdisciplinarno istraživanje stare povijesti Zavoda za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Glavni je investitor bilo Ministarstvo kulture, iz sredstava programa zaštite kulturnog dobra, a u financiranju su dijelom sudjelovali Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Općina Topusko.

Geofizička istraživanja u okruženju Školskog parka u Topuskom organizirana su kako bi se pribavili podaci o nastavcima već snimljenog ziđa (Mušič 2010a i b) i o cijelome građevinskom sklopu čiji se dio istražuje od 2012. godine (Kuntić-Makvić, Osterman 2013; 2014). U skladu s time, iskopavalo se samo u sjevernom dijelu Sonde 2, u □ A i B, do zaštitnog profila da bi se spustila razina tla i utvrdilo stanje nagnutog pregradnog zida 3 između Prostorija 1. i 2. Određeno je da se pregledaju i razvrstaju anepigrafski ulomci građevinske keramike iz istraživanja prethodnih dviju godina, pohranjeni u Srednjoj školi.
Kiša je ograničila mogućnosti iskopavanja, a gotovo je omela i geofizičko istraživanje. Malen dio ugovorene površine nije se mogao snimiti zbog vlage, a rezultati snimanja na ostaloj ugovorenoj površini od ukupno 9500 m² oko Školskog parka (Mušič 2015: Sl. 6) potvrdili su da je poznati niz prostorija čija se sredina istražuje u S-2, dio



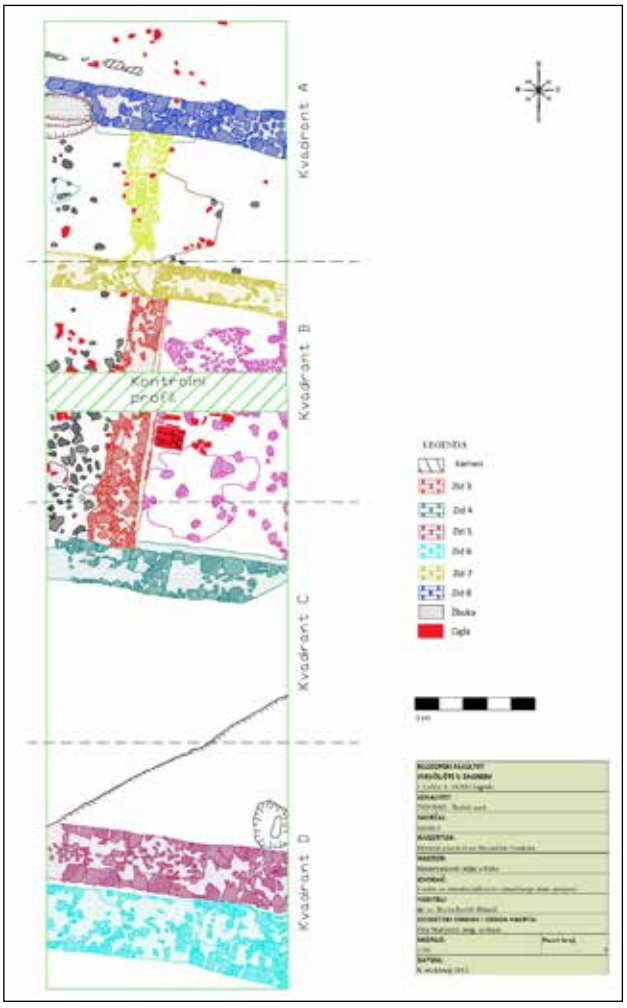
Preliminarna georadarska snimka okruženja Školskog parka (izradio: B. Mušič)



Sjeverni dio Sonde 2 u kišnome razdoblju kampanje (foto: B. Kuntić-Makvić)

građevinskog sklopa sa slobodnom središnjom površinom. Otprije snimljen niz prostorija, vjerojatno taberne pod trijemom, obrubljuje slobodnu površinu sa sjeverne strane, a s južne strane, dijelom ispod današnje ceste, nazire se simetrična struktura. Na zapadnoj strani slobodne površine ocrtava se samostalna građevina, otvorena pristupu sa slobodne površine, a s posebnim arhitektonskim okruženjem s ostalih triju strana. Snimka upućuje na rimski forumski sklop s hramom ili zidanim žrtvenikom. Zidovi istoga usmjerenja na istočnoj strani trga mogli bi pripadati poslovnoj bazilici. Sklop je nedvojbeno reprezentativan, a trenutačna neizgrađenost povrh njega dopušta da se sačuva netaknut dok se ne ishode sredstva potrebna za iskopavanje, konzerviranje i prezentiranje velikih razmjera.

Iskopavanje je bilo ograničeno na □ A i dio □ B do zaštitnog profila, a sonda se zbog vremenskih prilika i ograničenih sredstava nije znatnije produbila. Unatoč tomu, stečene su nove spoznaje o povijesti građevine: u najvišem dijelu



Topusko – Školski park, Sonda 2 (snimio i nacrtao: F. Matijević)



Sanirani iskop na kraju istraživanja (foto: B. Kuntić-Makvić)

□ A suhozidna pregrada između Zidova 7 i 8 pokazala se vrlo plitkom i uklonjena je. Uz sam sjeverni profil sonde, sjeverno od Zida 8, utvrđen je sloj gara. Pokretni su nalazi razmjerno malobrojni i standardni, ponajviše ulomci keramičkog posuđa. Članica ekipe M. Kralj neke je ulomke uspješno povezala s ulomcima koji su nađeni prije. Dva primjerka rimskog novca potvrđuju horizont 2. st. Svi su pokretni nalazi (osim metalnih) očišćeni i signirani tijekom kampanje. Graditelj specijaliziran za konzervaciju pregledao je Zid 3, preporučio primjeren postupak te sastavio ponudu s predračunom za konzervaciju zidova središnje prostorije i dijelova okolnih prostorija koje su bile namijenjene prvoj prezentaciji *in situ*. Iz pohrane u Srednjoj školi uzete su kutije izvagane anepigrafske građevinske keramike iz kampanje 2013. godine. Odvojeni su, signirani i pripremljeni za predaju Muzeju Grada Karlovca komadi s bilo kakvim dodatnim značenjem (izloženost visokoj temperaturi, čađa, dijelovi profilacije, tragovi obrade, otisci, linije). U dogovoru s Općinom Topusko preostali je materijal spakiran za pohranu u novouređenom skladištu na Tržnici, kamo će se premjestiti i pohranjeni građevinski materijal iz kampanja 2012. i 2013. (opeka s obruba parkovne staze, obrađeni kamen), uporabljiv za buduću rekonstrukciju i konzervaciju.

Iskopavanje je dokumentirano pomoću osam crteža (tlocrti i profili), a cijela kampanja pomoću 221 fotografije. Sonda je snimljena totalnom stanicom. Otvoreni dio sonde zaštićen je geotekstilom, zatrpan i zaravnan.

Literatura

Kuntić-Makvić et al. 1988 L. Čučković, B. Kuntić-Makvić, M. Šegvić, M. Šmalcelj, Arheološka istraživanja u Topuskome, recenzirani elaborat za znanstveno istraživački projekt, (nositelj: B. Kuntić-Makvić), Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988.

Kuntić-Makvić, Osterman 2013 Bruna Kuntić-Makvić, Jasmina Osterman, Topusko – školski park, 9/2012, HAG, 2013: 383 – 386.

Kuntić-Makvić, Osterman 2014 Bruna Kuntić-Makvić, Jasmina Osterman, Topusko – školski park, 10/2013, HAG, 2014, u tisku

Mušič 2010a Branko Mušič, Izvješće o geofizikalnim istraživanjima na lokalitetu Topusko (Školski park, k.č. 132/1, k.o. Topusko), Gearh d.o.o., Maribor, 2010.

Mušič 2010b Branko Mušič, Arheogeofizikalne raziskave v urbanih okoljih: spoznaja, težave in perspektiva, Emona med Akvilejo in Panonijo, Simpozij v spomin dr. Ljudmile Plesničar Gec, (ur. B. Županek, I. Lazar), Muzeji in galerije mesta Ljubljana, Ljubljana, 2010: 24, 25.

Mušič 2015 Branko Mušić, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Topusko, Gearh d.o.o., Maribor, 2015.

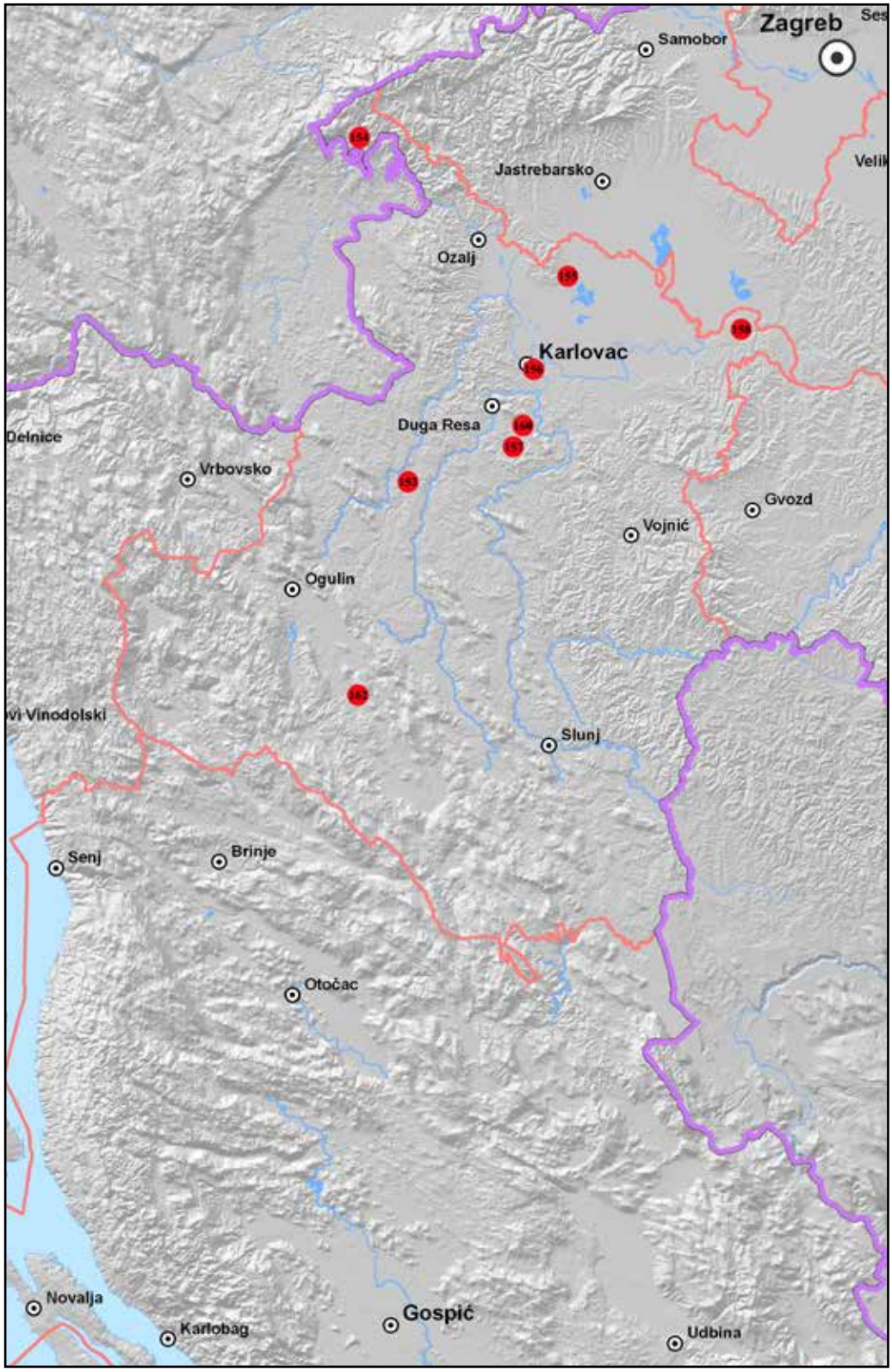
Šegvić 1990 Marina Šegvić (ur.) Najstarije Topusko, Katalog izložbe, Arheološki zavod Filozofskog fakulteta, Muzej za umjetnost i obrt, Klub kulturnih radnika Hrvatske „Topusko 1944" Zagreb, 1990.

Bruna Kuntić-Makvić
Jasmina Osterman

Summary

The continued excavations in the School Park in Topusko in the course of August and September 2014 confirmed in part the earlier findings (structure and movable finds from the Roman Empire period). The results of geophysical surveys on 9500 m^2 of the surrounding area suggested that the explored spaces were part of a forum-type built public complex.

KARLOVAČKA ŽUPANIJA



153 Bukovlje – Crkvišće
154 Doljani Žumberački – Gradina
155 Draganić – Ilijina Glavica, tumul
156 Karlovac – Gornje Mekušje, Gaza – crkva
157 Končalovići – Gradina
158 Lasinja – Talijanovo brdo
159 rijeka Kupa, Korana, Mrežnica i Dobra
160 Stari grad Barilović
161 Utvrđene pećine Karlovačke županije
162 Viničica

Redni broj: 153
Lokalitet: Bukovlje – Crkvišće
Naselje: Bukovlje
Grad/općina: Generalski Stol
Pravni status: P-4136
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja lokaliteta Crkvišće kod Generalskog Stola trajala su od 15. rujna do 3. listopada 2014. godine. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ana Azinović Bebek, uz sudjelovanje Petra Sekulića, dipl. arheo., oboje iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, te nekolicine fizičkih radnika. Istraživanja je odobrio Konzervatorski odjel u Karlovcu, uz nadzor konzervatora Krešimira Raguža, dipl. arheo. Radove je u iznosu od 100.000,00 kn u potpunosti financiralo Ministarstvo kulture.

Ovogodišnja arheološka istraživanja bila su usmjerena na istraživanje platoa, koji je 2013. geofizički istražen, prilikom čega je potvrđeno postojanje nekoliko objekata nepoznate namjene. Jedan od objekata, istražen ove godine, bio je namijenjen za smještaj vojne posade. Objekt dimenzija oko 8x8 m, prizidan na zapadni obrambeni zid otkriven 2014., na temelju pokretnih arheoloških nalaza (dijelovi vojne opreme, oružje te numizmatički nalazi) i brojnih analogija (npr. Grad – Gornji Vrbljani), može se s priličnom sigurnošću protumačiti kao objekt za smještaj vojne posade. Zbog loše očuvanosti nije moguće odrediti prostornu organizaciju objekta, kao ni to je li imao i obrambenu namjenu kao kula ili promatračnica. Vanjski obrambeni zidovi prilagođeni su konfiguraciji terena – dok su zidovi s nepristupačne zapadne strane debljine oko 1 m, istočni obrambeni zid debljine je oko 2 m te dodatno osnažen gradnjom nekoliko



Bukovlje – Crkvišće, rasprostiranje kasnoantičke utvrde (izrada: P. Sekulić prema Gearh d.o.o. i Vektra d.o.o.)


Zračna snimka istraženog objekta (foto: Lupercal MT j.d.o.o.)

kula. Čitavim kompleksom dominira jednostavna crkva, koja je na temelju radiokarbonske analize datirana u 5. i 6. st.
Na trenutačnom stupnju istraženosti lokalitet Crkvišće može se uvjetno smjestiti u visinske utvrde Tipa II prema tradicionalnoj tipologiji S. Cigalenečkog iz 1987. godine. Zidovi prostorije zidani su od nepravilnog kamenja i široki su oko 70 cm. Istraživanja su zaustavljena na nivou u kojem su se počeli definirati prapovijesni objekti i prapovijesni keramički nalazi. Površina je prekrivena geotekstilom i zatrpana te će se istražiti do sterilnog sloja sljedeće godine. Ukupno je izdvojeno 109 posebnih nalaza, uzeto je 12 uzoraka žbuke i gara te su definirane 24 stratigrafske jedinice (dio su slojevi, a dio zidane strukture). Prilikom istraživanja izdvojeni su brojni nalazi kasnoantičke keramike, vojne opreme i oružja te predmeta za svakodnevnu uporabu. Nalaz deset primjeraka novca datiranog u 4. st. potvrdio je interpretaciju lokaliteta Crkvišće kao kasnoantičke utvrde.
Svi nalazi obrađuju se u Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza. Sonda je snimljena 3D skenerom (Vektra d.o.o.) te su izrađeni arhitektonski nacrti u mjerilu 1 : 100 i 1 : 50. Sve su faze iscrpno fotodokumentirane, a lokalitet je snimljen i iz zraka (Lupercal M.T. j.d.o.o.).

Literatura

Azinović Bebek, Sekulić 2012 Ana Azinović Bebek, Petar Sekulić, Generalski Stol-Crkvišće, Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2012. g., Zagreb, 2012.
Azinović Bebek, Sekulić 2013 A. Azinović Bebek, P. Sekulić, Generalski Stol-Crkvišće, Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2013. g., Zagreb, 2013.

Ciglenečki 1987 S. Ciglenečki, Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum. – Dela 1. razreda SAZU, 31.
Ciglenečki 1990 S. Ciglenečki, K problemu datacije nastanka rimskodobnih višinskih utrdb v jugovzhodnoalpskem prostoru, AV, 41, Ljubljana, 1990: 147 – 176.
Ciglenečki 1994 S. Ciglenečki, Höhenbefestigungen als Siedlungsgrundeinheit der Spätantike in Slowenien, AV, 45, Ljubljana, 1994: 239 – 266.
Ciglenečki 2008 S. Ciglenečki, Castra und Höhensiedlungen vom 3. bis 6. Jahrhundert in Slowenien, Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter – RGA-E, Band 58, 2008: 481 – 532.
Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011 S. Ciglenečki, Z. Modrijan, T. Milavec, Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu, OIAS, 23, Ljubljana, 2011.
Dular, Ciglenečki, Dular 1995 J. Dular, S. Ciglenečki, A. Dular, Kučar, OIAS, 2, Ljubljana, 1995.
Gračanin 2006 H. Gračanin, Goti i južna Panonija, Scrinia Slavonica, 6, Slavonski Brod, 2006: 83 – 126.
Gračanin 2007 H. Gračanin, Gepidi, Heruli, Langobardi i južna Panonija, Scrinia Slavonica, 7, Slavonski Brod, 2007: 7 **–** 64.
Gračanin 2011 Hrvoje Gračanin, Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća), Zagreb, 2011.
Karavanić, Kudelić 2011 Snježana Karavanić, Andreja Kudelić, Istraživanja prethistorijskih gradina Barilović-Osovlje i Crkvina-Bukovlje (Karlovačka županija), AIA, VII, Zagreb, 2011: 81 – 84.
Sokol 1997 V. Sokol, Northwestern Croatia in the Late Roman period, AV, 48, Ljubljana, 1997: 219 – 230.
Sokol 1998 V. Sokol, Rimski metal s Kuzelina (iskapanja 1990.-1997.), Sesvete – Zagreb, 1998.
Šimek 2012 M. Šimek, Lonja – Matušini, antičko visinsko utvrđeno naselje, Izdanja HAD, 28, Zagreb, 2012: 163 – 176.
Špehar 2008 P. Špehar, Late Antique and early Byzantine fortifications in Bosnia and Herzegovina (hinterland of the province of Dalmatia), Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter – RGA-E, Band, 58, 2008: 559 – 594.
Zubčić 2007 K. Zubčić, Rekognosciranje rijeke Mrežnice, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 217, 218.

Ana Azinović Bebek
Petar Sekulić

Summary

The Bukovje-Crkvišće site is one of the most important systematically excavated sites from Late Antiquity in the area of north-west Croatia. It is a Late Antiquity highland fortress in a strategic position above the Mrežnica River. The naturally sheltered position was additionally strengthened by 2 m wide defensive walls and at least two towers. On the highest part of the plateau there is a one-nave church with a preserved plastered *subsellium*, *rostrum* and probably *sacrarium* which were standard furnishings of Late Antiquity churches. Radiocarbon analyses confirmed the dating of the church to the 5th and 6th centuries. Up to now, the late Antiquity church was explored (in 2012) as well as a probe with mostly prehistoric finds (2013), including a Late Antiquity structure (in 2014) which probably served for the accommodation of military troops.

Redni broj: 154
Lokalitet: Doljani Žumberački – Gradina
Naselje: Doljani Žumberački
Grad/općina: Ozalj
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: terenski pregled

U listopadu 2014. nastavljen je sustavan intenzivni površinski pregled arheološkog nalazišta Gradina u Doljanima Žumberačkim. Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje", koja je voditelj višegodišnjeg projekta, ovogodišnje je aktivnosti realizirala u suradnji s voditeljima studentskog projekta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a stručna voditeljica istraživanja bila je Morena Želle. Istraživanja su financirana sredstvima Javne ustanove „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje" i sredstvima Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Uz stručnu i tehničku ekipu, koju su činili zaposlenik Javne ustanove Slavko Struna, vanjski suradnici Tatjana Vujnović, Nikolina Vuglešić i Ivana Ilijaš te voditelji studentskog projekta – studenti arheologije Mislav Fileš, Valerija Gligora, Julia Kramberger, Jelena Maslać i Martina Šobak, u provedbi je sudjelovalo i tridesetak studenata arheologije. Ukupno pregledana površina tijekom istraživanja 2014. iznosi 600 kvadratnih metara.

Kasnobrončanodobno/stariježelje znodobno naselje na Gradini u Doljanima Žumberačkim (k.č. 1242, k.o. Sekulići) evidentirano je tijekom terenskog pregleda 2008., a projekt intenzivnog arheološkog pregleda Gradine započeo je 2010., s ciljem prikupljanja temeljnih podataka nužnih za razvoj učinkovite strategije sustavnog istraživanja, kao i primjerene zaštite arheološkoga lokaliteta u Doljanima Žumberačkim. Zbog skromnih financijskih sredstava pregled je tekao sporije od očekivanog, pa su u njega 2013. probno uključeni volonteri – učenici i profesori Prve gimnazije iz Zagreba. Iste je godine u pregledu sudjelovalo i nekoliko studenata arheologije, koji su (potaknuti stečenim iskustvom) u dogovoru s Javnom ustanovom „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje" osmislili projekt terenske nastave i prijavili ga na natječaj Filozofskog fakulteta za sufinanciranje studentskih projekata za 2014. godinu. Provedbom odobrenog studentskog projekta pod nazivom „Terenska nastava i radionica intenzivnog terenskog pregleda prapovijesnog lokaliteta Gradina – Doljani Žumberački" ispunjeni su planirani edukativni ciljevi autora projekta, a istodobno je nastavljen sustavan pregled arheološkog lokaliteta u 2014. godini.
Intenzivan arheološki pregled obavljen je uz pomoć metodoloških postupaka koji su na lokalitetu primjenjivani tijekom prethodnih godina. Prije realizacije terenske nastave na dio površine arheološkog nalazišta aplicirana je mreža s kvadratima dužine stranica 10 m, a pri tome su upotrebljavani kompas, padomjer i mjerna traka. Intenzivan



Doljani Žumberački – Gradina, studenti arheologije tijekom površinskog pregleda (foto: M. Želle)

pregled s prikupljanjem površinskih nalaza obavili su tijekom jednog radnog dana studenti arheologije, podijeljeni u grupe kojima su dodijeljeni voditelji radi nadzora pregleda i kontrolirane primjene odabranih metodoloških postupaka. Prije početka pregleda površina svakoga kvadrata očišćena je grabljanjem radi postizanja veće vidljivosti. Nakon čišćenja svaki je kvadrat podrobno pregledan i prikupljeni su svi površinski nalazi. Zbog slabe je vidljivosti u svakom kvadratu iskopana po jedna probna sonda malih dimenzija (*shovel test pit*, 25x25x25 cm), a mjesta za iskop definirana su metodom nasumičnog odabira. Izrada dokumentacije, uz snimanje fotografija, obuhvatila je i ispunjavanje standardiziranog obrasca za svaki pregledani kvadrat.
Pregledana je zaravnjena površina u središnjem dijelu nalazišta. Budući da su tijekom proteklih godina uglavnom istraživani bedemi i područje neposredno uz njih, prilikom planiranja ovogodišnjih radova definirana je potreba prikupljanja podataka o dijelu prapovijesnog naselja čije se funkcionalne karakteristike procjenjuju drugačijima. Prema prvom uvidu tijekom pregleda, nalazi prikupljeni na dijelu središnjeg platoa po svojim se karakteristikama ne razlikuju od onih koji su na površini lokaliteta pronađeni na bedemima i uz njih. Čine ih ulomci keramičkih predmeta, uglavnom grubog kuhinjskog posuđa, stilskih i tehničkih značajki, koje se u potpunosti uklapaju u definiranu kronološku sliku lokaliteta. No, znatno manja količina nalaza od one koja je sakupljena na bedemima mogla bi se protumačiti kao jedan od pokazatelja koji upućuju na drugačiju funkciju tog dijela lokaliteta. Uočena razlika u količini nalaza bez sumnje može biti uvjetovana i drugim razlozima, pri čemu se procesi erozije na nalazištu, u skladu s prijašnjim zapažanjima, mogu smatrati jednim od najvjerojatnijih uzročnika. Za utemeljenu argumentaciju ili korekciju postojećih pretpostavki o uzrocima varijacija u površinskoj distribuciji nalaza bi bilo optimalno dovršiti sustavan intenzivni pregled cijele površine arheološkog nalazišta, nakon čega bi trebala uslijediti arheološka iskopavanja na reprezentativnim dijelovima, odabranima prema rezultatima površinskog pregleda.
S obzirom na to da Javna ustanova „Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje" 2014. nije dobila proračunska sredstva za istraživanje na Gradini u Doljanima, ovogodišnji je nastavak površinskog pregleda dobrim dijelom omogućila inicijativa grupe studenata arheologije s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dok je tijekom prošlogodišnje suradnje s Prvom gimnazijom iz Zagreba testiran model istraživanja arheološkog lokaliteta s volonterima, kojima arheološka baština nije predmet stručnog interesa, uspješno provođenje ovogodišnjih aktivnosti donijelo je stručnu korist i Javnoj ustanovi i studentima arheologije te otvorilo prostor za nastavak suradnje u budućnosti.

Morena Želle

Summary

In the course of October 2014 the surface survey of the archaeological site of Gradina in Doljani Žumberački continued. It is a site from the Early Bronze and Early Iron Ages. An overall area of 600 m^2 was surveyed. Contrary to previous years when explorations were conducted on the walls and along them, in 2014 the survey was undertaken on a levelled surface in the central part of the site. The type of finds, material and chronological frame of the collected finds is comparable to those which characterized the finds discovered on the walls, but their volume is much smaller. Although erosion processes can be considered one of the most probable causes, a difference was observed between the quantity of finds and the functions of this part of the site.

Redni broj: 155
Lokalitet: Draganić – Ilijina glavica, tumul
Naselje: Draganić
Grad/općina: Draganić
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014., radi potvrde postojanja prapovijesnog tumula, istražen je lokalitet u blizini mjesta Draganića, na položaju Ilijina glavica. Voditelj radova bio je dr. sc. Hrvoje Potrebica, izv. prof., s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

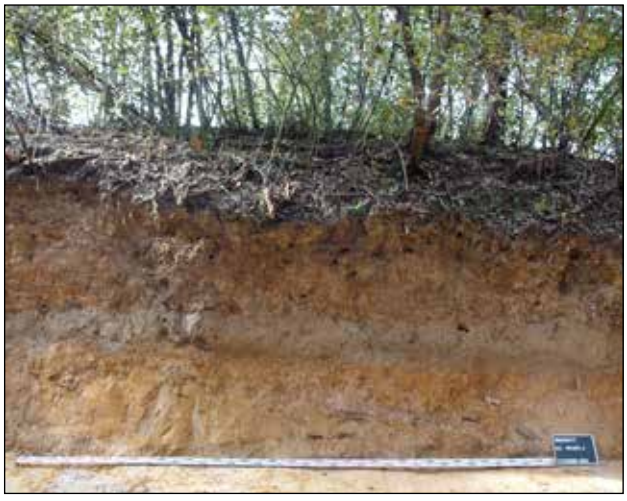
U literaturi se navodi kako je u razorenom tumulu u blizini mjesta Draganića prije šezdesetak godina pronađen mač tipa Mörigen, koji je završio u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Nalazište se u literaturi samo općenito spominje uz najosnovnije geografske odrednice od 1966. godine. Točan položaj nalazišta do prije desetak godina nije bio poznat, kada je Konzervatorski odjel u Karlovcu pregledavao teren za potrebe Prostornoga plana općine Draganić. Tada su dobiveni podaci od lokalnog stanovništva da je 50-ih godina 20. st. probijan šumski put i da je tada baš na Ilijinoj glavici u humku nađen mač koji je predan u muzej. Tom je prilikom putom, koji je danas širok oko 4 m, tumul presječen na dva dijela. Nalazište Draganić – Ilijina glavica nalazi se na području općine Draganić, na k.č. 3267 (k.o. Draganić).
S obzirom na to da je riječ o jedinom maču tipa Mörigen kod nas (Vinski-Gasparini 1973: 179), koji je uz to i najjužniji



Mač tipa Mörigen (Gradski muzej Karlovac)



Geografski položaj nalazišta



Dio profila sjeverozapadnog dijela tumula (foto: H. Potrebica)

nalaz tog tipa mača na prostoru Karpatske kotline (Vinski-Gasparini 1973: 157), smatralo se da je zbog metodoloških, a i zaštitnih razloga dodijeljena sredstva potrebno koncentrirati upravo na to nalazište i napraviti manju sondu na tom humku, s ciljem da se potvrdi postojanje i utvrdi stanje spomenika koji bi mogao biti jedna od najvažnijih cjelina iz prijelaza kasnog brončanog u starije željezno doba.

Podaci o nalazištu navedeni u literaturi potječu iz druge ruke te su shodno tomu neprecizni, odnosno ne navode točno mjesto ni vrijeme nalaza te ne spominju kontekst i eventualne druge nalaze kojih je moralo biti. Zbog toga je odlučeno da se rekognoscira neposredna okolica tumula te počiste profili tumula uz šumski put i ako bude moguće utvrdi nastala šteta te preostala stratigrafija nalazišta.

Prema usmenom priopćenju g. Ivana Bujana, vlasnika zemlje i svjedoka radova na šumskom putu, stručna ekipa bila je upućena na točan položaj tumula u kojem je nađen mač. Promjer tumula iznosi oko 26 m, a presjek je orijentiran od sjeverozapada prema jugoistoku. Utvrđeno je kako se južno od tog tumula nalaze još dva potencijalna tumula. Zemljana uzvišenja manja su od Ilijine glavice i također presječena šumskim putem. Iako spomenuti vlasnik zemljišta Ivan Bujan tvrdi da to nisu umjetni humci, bez barem minimalnog probnog istraživanja teško je donijeti konačni sud je li riječ o prirodnim formacijama ili o tumulima.

Profil sjeverozapadnog dijela tumula očišćen je u duljini od 24 m te je utvrđeno kako se tumul sastojao od nekoliko slojeva. Na sloju zdravice od žuto-plave sterilne gline nalazio se sloj šljunka, najveće debljine u središnjem dijelu tumula koji se prema krajevima gubi. Sloj šljunka vjerojatno je bio nasut radi nivelacije terena tijekom gradnje tumula. Iznad tog sloja vidljiv je sloj sivog pijeska u cijeloj dužini profila tumula. Na sjeverozapadnom kraju profila može se primijetiti nagao pad tog sloja, što se objašnjava iskapanjem zemlje potrebne za nasipanje tumula. Na središnjem dijelu navedenog sloja nađeni su ostaci raspadnutog drva (drvene grede) te rupa od stupa ili grede koji su vjerojatno bili dio konstrukcije grobne komore. Preko tog sloja bio je prebačen sloj zdravice, odnosno nasip tumula, dok gornja dva sloja čine slojevi humusa i zemlje miješane s humusom, nastali tijekom vremena.

Profil jugoistočnog dijela tumula u središnjem je dijelu očišćen u širini od 5 m, točno nasuprot dijela sjeverozapadnog profila u kojem su vidljivi ostaci sloja nivelacije tumula te raspadnutog drva. Utvrđeno je da sloj šljunka na tome mjestu u potpunosti nedostaje, dok je ostala stratigrafija

slojeva identična stratigrafiji sjeverozapadnog profila. Zaključeno je kako jugoistočni dio tumula vjerojatno ne sadržava ostatke grobne konstrukcije, dok bi se njezini krajnji rubovi eventualno mogli definirati jedino na sjeverozapadnom dijelu presječenog tumula.
Nakon dokumentiranja nastalog stanja, profili su prekriveni odgovarajućom zaštitom prema pravilima struke. Iako su ovogodišnja istraživanja bila veoma ograničenog opsega, vjerojatno je ipak riječ o umjetnoj konstrukciji, odnosno o tumulu koji bi svakako trebalo u potpunosti istražiti.

Literatura

Vinski-Gasparini 1973 K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar, 1973.

dr. sc. Hrvoje Potrebica

Summary

In the vicinity of the town of Draganić, sixty or so years ago a Mörigan type sword was found which is kept in the Archaeological Museum in Zagreb. It is the only sword of that type discovered in our country and, in addition, it is the southernmost find in the area of the Carpathian valley. Considering that the precise location of the site was established only ten years ago and that a forest road cut through the assumed tumulus, small-scale rescue excavations were undertaken in 2014 with a view to confirming the existence and establishing and state of the monument. The explorations revealed the stratigraphy which confirmed that it actually was an artificial structure, namely, tumulus which should certainly be fully investigated in the future.

Redni broj: 156
Lokalitet: Karlovac – Gornje Mekušje, Gaza – crkva sv. Jakova
Naselje: Karlovac, Gornje Mekušje
Grad/općina: Karlovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zbog gradnje desnog nasipa rijeke Kupe na stacionaži od km 0+000 do km 2+400 u Gornjem Mekušju u Karlovcu, Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda arheološki je istražila položaj nekadašnje župne crkve sv. Jakova u Gazi. Istraživanja su trajala od 5. do 20. svibnja 2014. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, zamjenik voditelja Petar Sekulić, uz sudjelovanje Sunčice Žapčić, dipl. arheo., dok su u rekognosciranju terena sudjelovali studenti Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu Valerija Gligora, Janko Gašpar, Jelena Maslać i Martina Šobak. Stručni nadzor obavio je Krešimir Raguž iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu.

Cilj arheoloških istraživanja na položaju crkve sv. Jakova u Gazi bio je utvrditi u kolikoj je mjeri gradnja nasipa utjecala na samo nalazište te evidentirati postojeće stanje i stratigrafiju

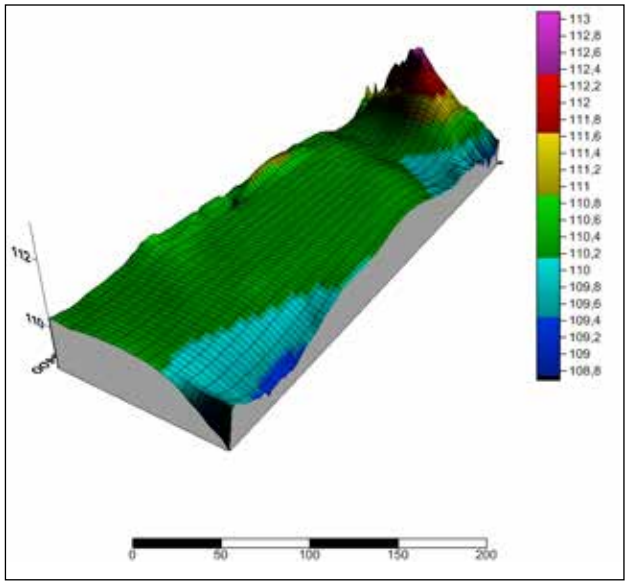


Gornje Mekušje, Gaza – Sv. Jakov, sonda 1 tijekom istraživanja (foto: S. Žapčić)

nalazišta, koje se spominje u srednjovjekovnim pisanim izvorima. Crkva sv. Jakova na Otoku ili Gazi nalazila se na južnoj obali rijeke Kupe, nedaleko od utoka rijeke Korane u Kupu, na području kasnosrednjovjekovne plemićke općine. Iako se crkva nije nalazila na području kasnosrednjovjekovne Gaze, njezin položaj na prijelazu preko rijeka Korane i Kupe vrlo je rano doveo do uporabe dvojnog toponima, a prvi se put spominje 1262. kao župna crkva sv. Jakova na Gazi. Upravno se nalazila na području srednjovjekovne Goričke županije te je bila dio vlastelinstva Stjeničnjak. Gorička županija obuhvaćala je područje Petrove gore između tokova rijeka Gline, Kupe i Korane te je sredinom 14. st. uklopljena u kasnosrednjovjekovnu Zagrebačku županiju. U 13. i 14. st. područje Gaze i Otoka nalazilo se u posjedu knezova Babonića. Uz visoko plemstvo, na području Goričke županije postojale su i slobodne plemićke općine, od kojih je jedna bila Otok. Slobodne plemićke općine svoje su javne poslove i sudovanje obavljale u svojim župnim crkvama. Zahvaljujući toj činjenici te na temelju sačuvanih isprava, vidljivo je da se crkva sv. Jakova nalazila na području plemićke općine Otok. Prema očuvanim vrelima, poznato je da su osmanski napadi na područje vlastelinstva Stjeničnjak bili učestala pojava, no tek sedamdesetih godina 16. st. započelo je ubrzano propadanje gospodarstva. Od 1581. do 1585. između Karlovca i Kamenskog gradi se niz čardaka, od kojih jedan u Mekušju. U tom je razdoblju crkva sv. Jakova imala strateški položaj kao prvi čuvani prijelaz preko rijeke Kupe prema Sisku. Područje oko crkve sv. Jakova nekoliko je puta opustošeno te je postalo i prva linija obrane. Unatoč tome, život na tom prostoru nije zamro. U ispravama iz sredine 17. st. područje Otoka, odnosno Mekušja, ponovo se pojavljuje sve češće. Iz popisa vizitacija zagrebačke nadbiskupije iz 1668. može se zaključiti da je u crkvi sv. Jakova na Gazi zastupljeno i 15 kuća s područja Kamenskog. Podatak iz 1789. govori o nabujalim vodama Kupe koje su podrovale crkvu te se ona počela rušiti, što upućuje na to da je s vremenom cijeli objekt propao u korito rijeke.
Istražena su dva rova u dužini 20 m, te pet sondi na položaju unaprijed dogovorenom s nadležnim konzervatorom. Sonde su istražene na zapadnom rubu do tada sagrađenog nasipa, između stacionaža km 2+250 i km 2+400. Istražena je ukupna površina od 104,5 m². Prilikom istraživanja u većini sondi nisu pronađene nikakve arheološke strukture, dok je prikupljeno nekoliko ulomaka novovjekovne



Terenski pregled položaja Prikoradnja (foto: P. Sekulić)



Digitalni model reljefa (DMR) nalazišta Prikoradnja (izradila: V. Gligora)

keramike koja je na istraživano područje dospjela izoravanjem obližnjeg arheološkog nalazišta. Iznimka su nalazi unutar sonde 4, u kojoj su pronađeni ostaci kasnosrednjovjekovne kuće.

U suradnji sa studentima s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Karlovcu, terenski je pregledan obližnji položaj Prikoradnja, uz obalu rijeke Korane prema Kupi, gdje je utvrđeno postojanje višeslojnog arheološkog lokaliteta. Tijekom pregleda položaj je snimljen GPS-om i izrađen je digitalni model reljefa (DMR). Na najvišem položaju, na obali rijeke Korane, utvrđen je slijed naseljavanja od kasnog brončanog/ranog željeznog doba (11. st. pr. Kr.), s manjim tragovima kasnoantičkog naseljavanja (5./6. st.), do novog vijeka. Na tom je položaju na katastru iz 1770. ucrtan župni dvor, čiji se ostaci mogu povezati sa sporadičnim nalazima opeka i kamenja.

Andrej Janeš

Summary

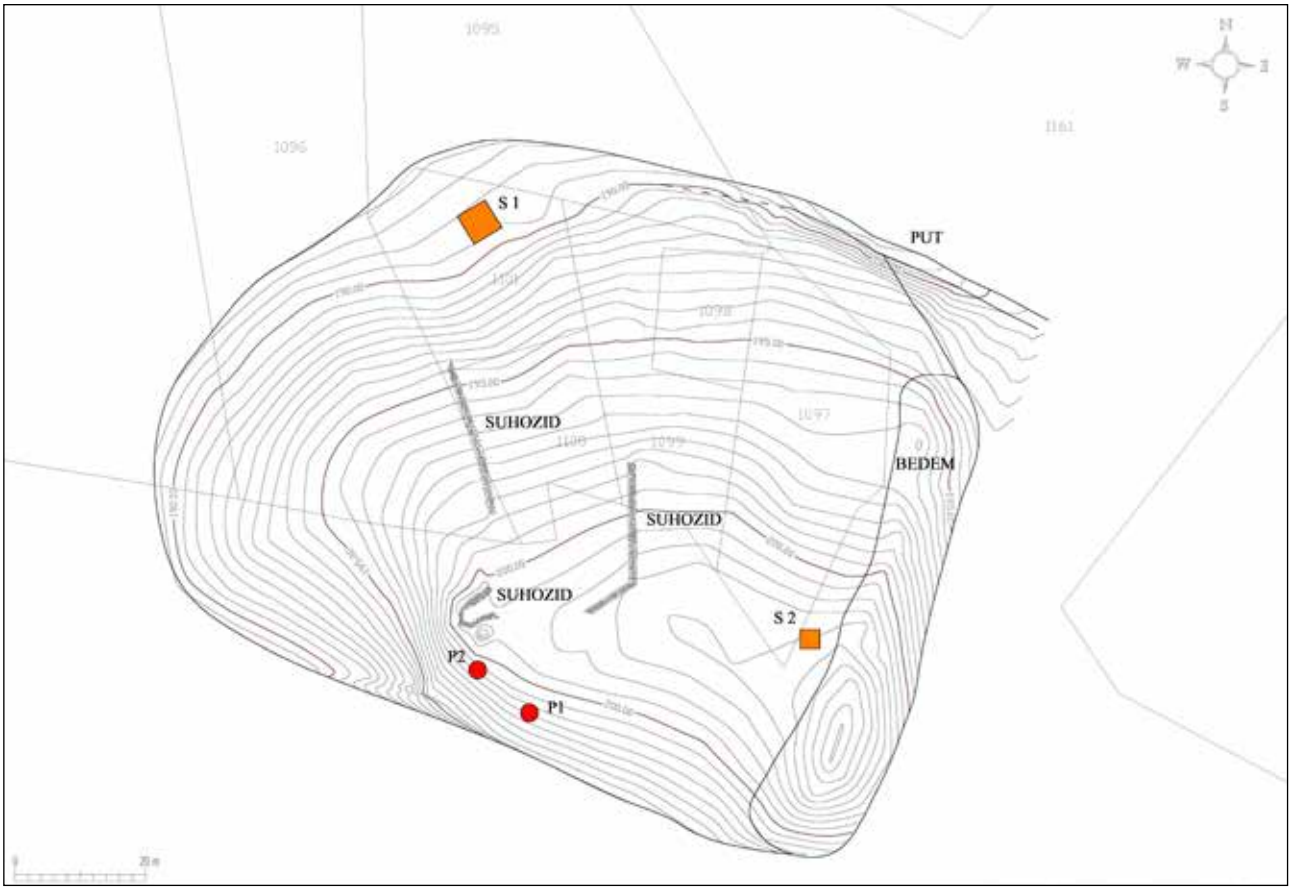
Due to the construction of the right embankment on the Kupa River at the stations km 0+00 to km 2+400 in Gornje Mekušje in Karlovac, rescue excavations were undertaken at the location of the present day Church of St. Jakov in Gaza. The goal of the archaeological excavations at the location of the church was to establish the degree to which the construction of the embankment impacted the site itself and to record the existing state and stratigraphy of the location which is mentioned in medieval written sources. Two ditches were explored in the length of 20 m and five probes. The probes on the west edge of the embankment built up to that point were explored, between the stations km 2+250 and km 2+400. The overall explored area amounted to 104.5 m^2. During the examinations, in most of the probes no archaeological structures were found and a few shards of post-medieval pottery reached the explored area owing to excavations at the nearby archaeological site. The finds in Probe 4, in which the remains of a late medieval house were found are an exception.

Furthermore, a field survey was undertaken at the nearby position of Prikoradnja, on the banks of the Korana River toward Kupa, where the existence of a multilayered archaeological site was established. During the survey GSP scanning was undertaken and a digital model made of the relief (DMR). On the highest position on the banks of the Korana River, a sequence of settling was established from Early Bronze Age/Early Iron Age (11th century BC) with small-scale traces of Late Antiquity settling (5th/6th centuries) up to the post-medieval period. In the cadastre from 1770, a rectory was drawn on this position the remains of which can be linked to the sporadic finds of bricks and stones.

Redni broj: 157
Lokalitet: Končalovići – Gradina
Naselje: Končalovići
Grad/općina: Barilovići
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Ovogodišnje arheološko istraživanje na gradini nad Končalovićima pokraj Barilovića trajalo je od kolovoza do studenog 2014. godine. Riječ je o istraživanju koje je započelo 2011. godine. Voditelj istraživanja bio je Sanjin Mihelić, viši kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu, a stručnu ekipu činili su Nikolina Bencetić iz Karlovca i Krešimir Raguž iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. U istraživanjima su ukupno sudjelovala još četiri suradnika, koji su obavljali pomoćne fizičke poslove poput ručnog iskopa i pranja keramičkih nalaza.

U kampanji 2014. godine nastavljeno je istraživanje sonde 2 (3x3 m) i sonde 3 (dimenzija 7x1,50 m). I ove su godine nalazi prema pripadnosti i potvrdili to prapovijesno gradinsko naselje kao okvirno brončano i željeznodobno. Potpuno je dovršeno istraživanje u sondi S2, gdje je prethodne godine utvrđena zdravica na cijeloj površini sonde, ali s nekoliko usamljenih komada keramičkog lijepa na dubinama od 20 do 50 cm u čistoj i kompaktnoj zdravici, a unutar testnih rovova. Produbljivanjem i proširivanjem testnih rovova utvrđeno je da se svakako radi o zdravici,



Geodetska snimka gradine nad Koranom kod Končalovića, mjerilo 1 : 500 (snimka: Arheoplan)

a kako su navedeni ulomci lijepa dospjeli u zdravicu ostaje zagonetka, iako se pomno i sporo poliralo.

U sondi S3 nastavljeni su radovi iz prethodnih kampanja. Sonda 3 pravokutnog je oblika, dimenzija 7x1,50 m, orijentirana u smjeru istok-zapad, a postavljena je tako da svojim istočnim dijelom zahvaća dio bedema. Zbog složenosti stratigrafske situacije po sredini sonde bio je ostavljen arbitrarni profil, kojim je sonda podijeljena na zapadni i istočni sektor. Taj je profil skinut. Zapadni sektor sonde 3 gotovo je u cijelosti istražen u 2013. godini, a unutar slojeva, osim gomile keramike i lijepa, pronađene su i dvije keramičke životinjske figurice, koje nalikuju na praščiće, te dva ulomka keramičkih utega. Na dnu sonde definiran je sloj žute zemlje, istovjetan sloju SJ 05 u sondi 2. Poliranjem uz južni profil uočeni su i tamniji polukružni slojevi, koji su ove godine i definirani. U istočnom sektoru slojevi su samo djelomično iskopani 2013., tako da su ovogodišnji radovi bili usmjereni na istraživanje slojeva SJ 08, 09 i 10 zapadno od bedema.

Nakon poliranja i čišćenja sonde najprije su započeli radovi u istočnom sektoru, gdje su dokumentirani slojevi koji čine bedem od zemlje i kamenja (SJ 02 i SJ 1B) te prema zapadu redom: sloj crvene masne sterilne zemlje (SJ 10), sloj smeđe zemlje bez primjesa također bez nalaza (SJ 08), sloj crne ilovače s jako puno lijepa i velikom količinom ulomaka keramičkih posuda (SJ 09).

Između slojeva SJ 08 i SJ 09 ustanovljena su dva prosloja, odnosno slojevi miješanja (SJ 12, 13), unutar kojih je pronađeno i nešto ulomaka keramike. Nakon što su ti slojevi miješanja uklonjeni, površina je ostala prekrivena slojevima SJ 08 – 10 i ovogodišnja kampanja bila je usmjerena na iskop te situacije. U istraživanjima je utvrđeno da sloj SJ 09 leži na sloju SJ 08, ispod kojeg je sloj SJ 10. Dokumentirani su slojevi koji čine bedem (SJ 02, 1B) i odlučeno je da će se oni i ostaviti kako bi se dobio presjek nasipa.

Prilikom skidanja sloja SJ 09, istovjetnog sloju SJ 03 iz zapadnog sektora iz kojeg potječu dvije životinjske figure pronađene 2013. („prasci"), pronađen je i velik broj ulomaka keramike, koji uglavnom pripadaju istim tipovima posuda. Keramika se okvirno može datirati u kasno brončano doba. Veće koncentracije keramike zabilježene su točkom snimljenom totalnom stanicom. Svi posebni nalazi, osim PN 6, pronađeni su upravo u tom sloju. Riječ je o još dvjema životinjskim glinenim figuricama (PN 8, 9), cjelovitom prizmatičnom keramičkom utegu (PN 7) i trima keramičkim žetonima (PN 10 – 12) – od kojih je jedan od dvaju jednakih dimenzija probušen u sredini, a treći manji. I prvi, preliminarni rezultati upućuju na to da su sva tri primjerka zoomorfne plastike (iz 2013. i 2014. godine), kao i dva žetona, pronađeni ne samo u istome sloju, nego i u svega nekoliko centimetara dubine i nekoliko desetaka centimetara širine. Zasad, a prema analogijama s recentnijim primjerima iz etnologije, tj. tradicionalnoga života stočara, i/ili djelomice transhumantnih stočara, moguća je radna hipoteza da se možda radi o popisu stoke za prodaju, razmjenu, o dugovanju

ili najprije o ukupnom popisu stoke jedne zajednice s možda različitom brojčanom vrijednošću različitih žetona i brojčanom vrijednošću ili oznakom (spola, uzrasta ili plodnosti) figurica stoke različite veličine. Prema mišljenju autora, teško da se radilo o popisu stoke jedne obitelji, jer je teško zamisliti da stočar ne poznaje svoju stoku skoro i „poimence". Jedino ako se ne bi radilo o kakvu popisu koji bi označavao protok vremena, tj. više sezona. Svakako će tek buduća istraživanja i analogije moći pobliže osvijetliti te nalaze.

Literatura

Mihelić, Raguž, Štefančić 2011 S. Mihelić, K. Raguž, J. Štefančić, Končalovići – Gradina, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 325, 326.
Mihelić, Raguž, Štefančić 2013 S. Mihelić, K. Raguž, J. Štefančić, Končalovići – Gradina, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 397, 398.
Mihelić, Raguž 2014 S. Mihelić, K. Raguž, J. Štefančić, Končalovići – Gradina, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014., u tisku

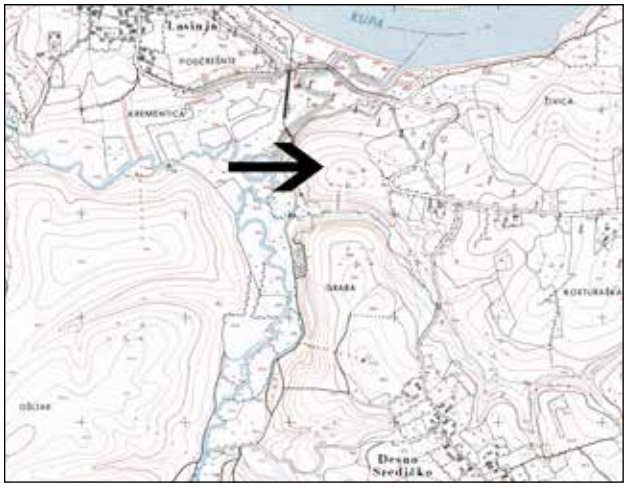
Sanjin Mihelić
Krešimir Raguž

Summary

In the course of 2014 the Archaeological Museum in Zagreb continued with excavations at the Bronze Age hill fort above the Korana River, near Končalovići, not far from the village of Barilovići. Explorations in probe S2 were completed in full where the previous year natural soil was established on the entire surface of the probe but with a few solitary pieces of daub at depths from 20 to 50 metres.
In probe S 3 works from previous campaigns continued, the examination of the eastern part of the probe, namely, the walls themselves. During the uncovering of layer SJ 09, identical to layer SJ 03 from the western sector where two animal figures were found in 2013 („pigs"), a large number of pottery shards were also discovered which mostly belong to the same type of vessels. The pottery can provisionally be dated to the Early Bronze Age.
Except for the clearly visible preserved layers, larger concentrations of pottery were observed in a number of places. All the special finds, with the exception of PN 6, were found precisely in layer SJ 9. They include two more animal clay figurines (PN 8, 9), a integral prismatic pottery weight (PN 7/ and three pottery tokens (PN 10 -12).

Redni broj: 158
Lokalitet: Lasinja – Talijanovo brdo
Naselje: Lasinja, Crna Draga
Grad/općina: Lasinja
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: terenski pregled, sondažno istraživanje

U jesen 2014. organizirana je još jedna sezona pregleda prostora općine Lasinje, s posebnim naglaskom na položaj



Položaj Talijanovo brdo



Lokalitet Talijanovo brdo, pogled na lokalitet iz kamenoloma (foto: J. Balen)

Talijanovo brdo. Voditeljica radova bila je dr. sc. Jacqueline Balen, Arheološki muzej u Zagrebu.

Lokalitet Talijanovo brdo prirodni je brijeg (lokalitet je gradinskog tipa), koji se nalazi blizu rijeke Kupe. Nažalost, nalazište je poprilično uništeno kamenolomom, koji se nalazi na JZ strani arheološkog lokaliteta. Uništena je JZ strana platoa, dok je SI pod šumom. Godine 2014. nastavljeno je geosondiranje platoa, započeto još 2013. godine.
Također je nastavljen obilazak šireg prostora od Talijanova brda uz potoke Kamešnicu i Jaševicu. Tom je prilikom geosondirano više lokacija, kako bi se ustanovila moguća mjesta boravka u prapovijesti.
I istraživanjima 2014. potvrđeno je da je Talijanovo brdo lokalitet gradinskog tipa s ustanovljenim kulturnim slojem, koji se može pripisati lasinjskoj kulturi.
Dosadašnjim su istraživanjima ustanovljeni samo radni, ukopani objekti. Vrlo se vjerojatno može pretpostaviti da se na položaju boravilo sezonski ili samo prilikom uporabe kremena iz bliže okolice, međutim za takve i daljnje zaključke potrebno je nastaviti sustavna istraživanja preostalog dijela platoa, kao i šireg prostora.

Literatura

Balen 2011 Jacqueline Balen, Lasinja (općina) – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 335 – 338.
Balen 2013 Jacqueline Balen, Lasinja – Talijanovo brdo, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 398 – 400.
Balen 2014 Jacqueline Balen, Lasinja – Talijanovo brdo, Gradišće, Britveci, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014., u tisku

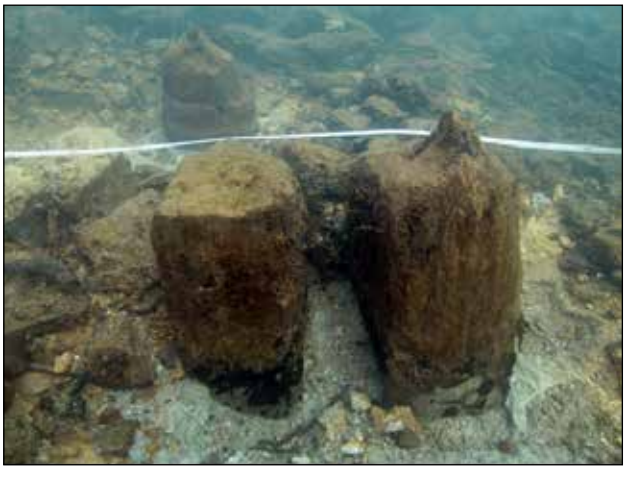
dr. sc. Jacqueline Balen

Summary

In autumn of 2014 another campaign of surveying the area of the Lasinja municipality was conducted with special focus on the site of Talijanovo brdo. The position is a natural hill (the site is of a hill fort type) which is located near the Kupa River. Unfortunately the site was considerably damaged by a quarry, namely, the south-west side of the plateau was destroyed while the north-east one is under forest. In the course of 2014 the geo-probing of the plateau, initiated back in 2013, was continued.
In addition, a survey of the wider area was also resumed – from Talijanovo brdo, along the Kamešnica and Jaševica creeks. On that occasion geo-probing was conducted on a number of locations in order to establish possible prehistoric dwelling places.

Redni broj: 159
Lokalitet: rijeke Kupa, Korana, Mrežnica i Dobra
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: –
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

Podvodno arheološko istraživanje i rekognosciranje rijeke Kupe i njenih pritoka Korane, Mrežnice i Dobre trajalo je (u više navrata) od rujna do studenog 2014. godine. U istraživanju su, osim voditelja Krunoslava Zubčića, sudjelovali



Kvadratni piloni u Novigradu na Dobri



Bajuneta iz Kobilića Pokupskog

i vanjski suradnici: Pavle Dugonjić, Goran Trninić, Jerko Macura, Matko Čvrljak, Iva Stojević, Ana Skračić, Doris Šugar, Ozren Pleše (vlasnik opreme za snimanje *side-scan* sonarom) i članovi KPA Vodomar iz Duge Rese. Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture.

Zbog iznimno loših uvjeta za ronjenje i snimanje, ponajprije zbog visokih vodostaja, glavnina dokumentiranja obavljena je *side-scan* sonarom i teglećom kamerom.
U Kobiliću Pokupskom pregledani su ostaci rimskog brodoloma. Zbog visokog vodostaja i loše vidljivosti istraživanje nije nastavljeno. Prilikom ronjenja uočeno je manje pomicanje tereta opeke i riječnog pijeska koji je prekrivao brodolom, što je vjerojatno posljedica iznimno visokih i poplavnih vodostaja 2014. godine. Pregledom dna nizvodno od rimskog brodoloma i druge grupe drvenih ostataka otkrivena je bajuneta. Radi se o bajuneti u metalnim koricama, dužine 535 mm, koja je upotrebljavana u Prvom svjetskom ratu, no točnija informacija o podrijetlu i vrsti bit će moguća nakon podrobnije analize.
Prilikom rekognosciranja rijeke Kupe od Pisarovine do mjesta Magdića, upotrebom *side-scan* sonara i iz informacija pjeskara Vlade Čunka dobivena je informaciju o dvama mogućim lokalitetima. Prvi lokalitet nalazi se neposredno ispred ušća potoka, nizvodno od mosta Pisarovina na lijevoj obali, a drugi se lokalitet nalazi na zavoju rijeke Kupe kod mjesta Magdića.
Na položaju Donji vrutak na rijeci Korani (gdje su pronađeni kameni poklopci sarkofaga) napravljena je manja sonda neposredno uz poklopac sarkofaga. Nije utvrđeno postojanje brodske konstrukcije, kao ni znatniji arheološki ostaci. Informacija o postojanju trećeg poklopca 20 m nizvodno nije potvrđena, jer zbog loše vidljivosti poklopac nije pronađen. U starom gradu Barilović s poklopca izvađenog prije desetak godina izuzet je uzorak kamena za petrografsku analizu.
U rijeci Dobri u Novigradu na Dobri dokumentirani su ostaci pet drvenih pilona. Piloni se nalaze 4 m uzvodno od središnjeg stupa starog kamenog mosta. Riječ je o grupi od 2x2 pilona i dodatnom pilonu koji se nalazi 4 m uzvodnije. Zasad nije jasno pripadaju li drveni piloni ostacima starijeg drvenog mosta ili je riječ o ostacima pomoćnih pilona, koji su služili za gradnju sadašnjeg kamenog mosta. Dio

jednog pilona odrezan je i komad je izuzet radi dendrokronološke analize.
Na području toka rijeke Mrežnice ispod staroga grada Zvečaja, prema informacijama članova KPA Vodomar, otkriveni su ostaci kamenih blokova. Blokovi su nađeni na dubini od 7 m i riječ je o grubo obrađenim, tj. klesanim blokovima za koje još nije moguće utvrditi podrijetlo i način na koji su došli do navedene lokacije. Površinskim pregledom nisu utvrđeni ostaci pokretnog arheološkog materijala. Na kopnu također nisu nađeni tragovi koji bi upućivali na podrijetlo kamene građe.

Krunoslav Zubčić

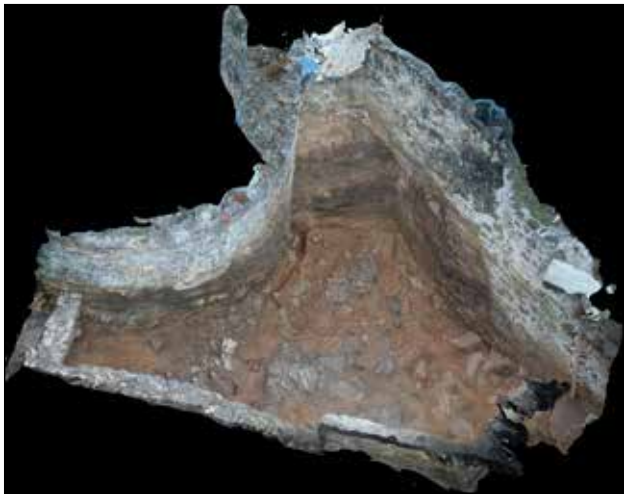
Summary

Underwater archaeological excavations and reconnaissance of the River Kupa and its triobutaries Korana, Mrežnica and Dobra were conducted on a number of occasions from September to December 2014. The remains of a Roman shipwreck were examined at Kobilić Kopuski. At the position of Donji vrutak on the Korana River (where stone sarcophagus lids were found) a small probe was made right next to the sarcophagus lid. The existence of a ship structure was not established. On the Dobra River in Novigrad na Dobri the remains of five wood pylons were documented. The pylons were located 4 m upstream from the central column of the old stone bridge. In the area of the Mrežnica River stream under the old town of Zvečaj the remains of stone blocks were discovered. Their purpose has not as yet been established.

Redni broj: 160
Lokalitet: Stari grad Barilović
Naselje: Barilović
Grad/općina: Barilović
Pravni status: Z-295
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja Staroga grada Barilovića trajala su 20 radnih dana, od 13. listopada do 10. studenog 2014. godine. Voditeljica arheoloških istraživanja bila je dr. sc. Ana Azinović Bebek, uz sudjelovanje Andreja Janeša, iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda te nekolicine fizičkih radnika. Radove je nadzirao Krešimir Raguž, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Radove su financirali Ministarstvo kulture (50.000,00 kn) i Općina Barilović (6.400,00 kn).

Namjera ovogodišnjih arheoloških zaštitnih radova bila je do kraja istražiti unutarnje dvorište Staroga grada iz 15. st., čime bi se u potpunosti definirala najstarija faza života na Starom gradu. Zbog toga je otvorena sonda 1 veličine cca 10x7 m južno od velike unutarnje okrugle kule, a istočno od prostora istraženog 2013. godine. Prosječna dubina iskopa bila je oko 1,6 m. Ukupno je definirano 79 stratigrafskih jedinica, od toga su dio arheološki slojevi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 109) i keramički ulomci kasnosrednjovjekovnih i prapovijesnih posuda, koji se obrađuju u Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza HRZ-a. Također je uzeto 13 uzoraka za radiokarbonsku analizu, pet uzoraka povijesne žbuke te dva uzorka naliča sa zida od pečene gline. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom srednjem vijeku. Izdvojeni su nalazi životinjskih kostiju, koji su predani na analizu na Veterinarski fakultet.
Za vrijeme popravka ceste prema Starom gradu Barilloviću pronađeni su ulomci prapovijesne keramike. Zbog toga je otvorena sonda 2 uz cestu veličine cca 4x2 m, u kojoj su definirane prapovijesne strukture (jame) i slojevi s prapovijesnom keramikom od eneolitika do kasne bronce. Napravljena je iscrpna fotodokumentacija, snimke totalnom stanicom i 3D model Staroga grada (Vektra d.o.o.), kao i zračne fotografije Staroga grada (Lupercal M. T. j.d.o.o.). Istraživanjima su definirani zidovi samog početka srednjovjekovnog Staroga grada Barilovića i potvrđeno je postojanje naselja (eneolitičkog i kasnobrončanodobnog) na gradini na kojoj u srednjem vijeku nastaje Stari grad Barilović.
Na današnjem se stupnju istraženosti s velikom vjerojatnošću mogu pretpostaviti tri glavne faze u razvoju Staroga grada Barilovića: 1. faza plemićkoga grada Barilovića, 15. i 16. st.; 2. faza Vojne krajine, od 17. do kraja 19. st.; 3. faza civilne uprave, od kraja 19. do polovine 20. st.
Posebno se izdvaja i prapovijesni sloj identificiran u jugozapadnom dijelu grada, gdje su izdvojeni eneolitički i kasnobrončanodobni nalazi, čime je potvrđena pretpostavka o postojanju prapovijesne gradine na tome strateškom položaju nad rijekom Koranom, što je potvrđeno podacima iz sonde 2.
Čini se da se u plemićkoj fazi Staroga grada može izdvojiti još jedna faza, koja se za sada datira u 16. st. Ona je ograničena gradnjom zida SJ66 iznad kanala koji je datiran u 15. st. i tragom gorenja na zidu koji se za sada datira u kraj 16. st. Osim načelno jasne razlike u arhitektonskim ostacima, tu je istu podjelu lako pratiti i u pokretnim arheološkim nalazima.
Na zidu SJ145 jasno se razlikuju donja (SJ143), odnosno starija, i gornja, tj. mlađa faza gradnje zida. Donja faza zida



Barilović, Stari grad Barilović, fotoscan sonde istražene 2014. godine (izradio: A. Janeš, HRZ)



Barilović, Stari grad Barilović, snimka iz zraka (izradio: Lupercal j.d.o.o.)

zasigurno pripada najstarijoj fazi grada jer se na njoj nalaze tragovi gorenja iz 16. st. Čini se da je gornji dio zida građen nakon 18. st. jer je temeljen na urušenju SJ140, koje se prema nalazima datira u razdoblje nakon 18. st.
Potvrđen je nalaz drvene gradnje u dvorištu Staroga grada, definiran istraživanjima 2012. i 2013. godine. Radi se o ostacima jama, rupa od stupova i kanalu. Ispune nekih jama datiraju ih u kasnosrednjovjekovno ili prapovijesno doba, dok je u nekim jamama/rupama sastav ispune miješan. Neke bi se rupe od stupova možda mogle interpretirati kao neka konstrukcija (skela i dio za pripremu građevnih elemenata), koja je služila za vrijeme podizanja kule.
Keramički nalazi uklapaju se u do sada interpretirane nalaze. Dominira keramika iz faze plemićkog grada Barilovića. Radi se o majoličkom posuđu, kuhinjskoj keramici, kao i luksuznom staklenom posuđu. Pronađene su i velike zdjele koje se pripisuju razdoblju Vojne krajine, a posebno su brojni nalazi noževa na kojim će se nakon konzerviranja i restauriranja moći napraviti korisna tipologija.

Literatura

Azinović Bebek 2007 Ana Azinović Bebek, Stari grad Barilović, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 219 – 221.

Fras 1988 Franjo Julije Fras, Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine, Gospić, 1988: 233 – 237.

Kruhek, Horvat 1983 Milan Kruhek, Zorislav Horvat Barilović grad, GZSKH, 8-9, Zagreb, 1982-1983: 121 – 136.

Laszowski 1902 Emil Laszowski, Hrvatske povijesne građevine, Zagreb, 1902: 219 – 224.

Lopašić 1985 Radoslav Lopašić, Oko Kupe i Korane, Zagreb, 1895: 35 – 42.

Ana Azinović Bebek

Summary

In the course of October and November 2014 archaeological excavations were conducted at the old town of Barilović, This year's works were aimed at fully exploring the inner courtyard of the old town from the 15th century and thereby precisely define the oldest phase of life in the Old Town.
The find of a wooden construction in the courtyard of Stari grad that was defined during the explorations conducted in 2012 and 2013 was confirmed. It included remains of pits, postholes and a canal discovered in 2013. The pottery finds correspond to those interpreted to date. Pottery from the phase of the Barilović feudal town dominates. Among

the finds were majolica vessels, kitchen pottery as well as luxurious glass ware. Archival data on an extensive fire that struck Barilović in the late 16th century was confirmed. In probe 2, outside Stari grad, it can be assumed that a multi levelled feature existed in the Early Bronze Age.

Redni broj: 161
Lokalitet: Utvrđene pećine Karlovačke županije
Naselje: –
Grad/općina: –
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje, dokumentiranje

Godine 2014. nastavljena su višegodišnja istraživanja utvrđenih pećina u Hrvatskoj i inozemstvu Speleološkog kluba *Ursus spelaeus* iz Karlovca, a u sklopu toga i istraživanje utvrđenih pećina Karlovačke županije. Voditelji istraživanja bili su Hrvoje Cvitanović (SK *Ursus spelaeus*) i Krešimir Raguž (Konzervatorski odjel u Karlovcu).

Težište je bilo na arheološkom istraživanju Baraćevih pećina, Krajačeve pećine i pećine Tounjčice, što je obavljeno u više navrata – od srpnja do studenoga. Također su se rekognoscirale, speleološki istraživale, tražile i dokumentirale druge pećine u više navrata, od srpnja do studenoga.



Novootkriveni ostaci prednjega zida u Gornjoj Baraćevoj pećini



Zid u Krajačevoj pećini



Sonda S1 u Krajačevoj pećini

Kako je navedeno, velik dio istraživanja bio je posvećen iskopavanjima u Gornjoj (ili Velikoj) Baraćevoj pećini. Sama je pećina istraživana na dvama mjestima. U tzv. Baraćevoj aveniji (u drugom stražnjem kanalu iza propaloga stropa, gdje su pronađeni keramički ulomci koji se okvirno mogu datirati u kraj brončanog ili početak željeznog doba) ostavljena je sonda u kojoj su pronađeni ljudski ostaci. U središnjem dijelu pećine, tzv. Zmajevu ždrijelu, nastavljeno je istraživanje te je opet pronađeno iznimno puno vrijednih nalaza. Preliminarno valja izdvojiti samo najvažnije: brojne nalaze pleistocenskih životinja, ali i keramičke ulomke. Dakle, u čitavoj je pećini 2013. godine nastavljeno sustavno istraživanje „paleolitičkom" metodom, s crtanjem svakoga pojedinačnoga nalaza ili ulomka. Rađena su i geološka, kao i paleontološka istraživanja. Zanimljivo je istaknuti da su tek 2014. godine uočeni ostaci prednjega zida!
Arheološki je istraživana i Krajačeva pećina kod Krnjaka. U ulaznom dijelu pećine (u ulaznoj dvorani) u sondi S1 pozicioniranoj tik iza zida prema unutrašnjosti pronađeno je tek nešto ulomaka keramičkih posuda, koje se mogu samo okvirno datirati u srednji/novi vijek. Istraživanje je



Vrh željezne strelice u sondi S1 u Krajačevoj pećini



Vrh željezne strelice iz sonde S1 u Krajačevoj pećini

otežavala voda, koja je neprestance nadirala u sondu S1 jer je 2014. bila iznimno kišna godina. Ipak, i u otežanim je uvjetima ispod površinskog kamenja uočen sloj u kojem je osim navedenih keramičkih nalaza pronađen i vrh željezne strelice. Narodna predaja kaže da su iz te pećine „gađali Turke trešnjevim topom".

Manja probna sondiranja obavljena su u pećini Tounjčici kod Tounja, ali ona zasad nisu dala rezultata, iako prema rijetkom povijesnom izvoru, Valvasorovu crtežu utvrđene pećine Tounjčice, valja pretpostaviti da ondje ima tragova.

Također je pregledano i nekoliko speleoloških objekata, za koje se prema pričama lokalnog stanovništva dalo posumnjati da postoji bedem ili zid, ali ovogodišnja istraživanja u njima nisu dala takvih rezultata.

Istraživanja su se odvijala u suradnji s paleontologom dr. Kazimirom Miculinićem, koji je i vodio istraživanja pleistocenskih slojeva (metoda istraživanja jednaka je kao u arheologiji) i geologom Nevenom Šuicom (obojica su članovi kluba). Poduzeće Arheoplan d.o.o. geodetski je snimilo postojeće stanje zidova dviju pećina, a uzet je i jedan uzorak za analizu C-14 u Institutu Ruđer Bošković. Svaka od tih utvrđenih pećina upisana je u katastar speleoloških objekata, kao i u bazu podataka Konzervatorskog odjela u Karlovcu.

Literatura

Arhiv SO PD Željezničar, Zagreb
Arhiv SK *Ursus spelaeus*, Karlovac

Raguž 2011 Krešimir Raguž, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 356, 357.
Raguž 2012 Krešimir Raguž, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012.
Raguž 2013 Krešimir Raguž, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013.
Raguž et al. 2009 Krešimir Raguž et al., Utvrđene pećine (Fortified caves), Arheologija i turizam, (ur. Sanjin Mihelić), Arheološki muzej Zagreb, Zagreb, 2009: 366 – 379.
Raguž, Cvitanović 2014 K. Raguž, H. Cvitanović, Utvrđene pećine Karlovačke županije, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.

Krešimir Raguž
Hrvoje Cvitanović
Boris Olujić

Summary

After multi-year excavations and documentation of the phenomenon of fortified caves in Croatia and abroad, the speleological club *Ursus spelaeus* from Karlovac continued its investigations in the course of 2014. The systematic archaeological examinations of the Gornja Baraćeva cave near Rakovica continued during which, apart from the remains of 2 walls, numerous human remains, pottery finds and other movable finds as well as paleontological remains were discovered. Archaeological excavations were also initiated in Krajačeva cave near Krnjak where along with some most probably post-medieval pottery shards the tip of an iron bow was also found. In a few other caves in the county nothing was found while the explorations in the Tounjčica cave near Tounja resulted in a sterile probe.

Redni broj: 162
Lokalitet: Viničica (kota 420)
Naselje: Skradnik, Šušnjevo Selo, Čakovac Oštarijski, Munjava, Josipdol
Grad/općina: Josipdol
Pravni status: P-3677
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 15. rujna do 4. listopada 2014. trajala je nova sezona arheoloških istraživanja lokaliteta Viničica. U istraživanju je sudjelovala ekipa u sastavu: dr. sc. Iva Perković, magistra povijesti i arheologije – zamjenica voditelja, Filip Matijević, magistar povijesti i arheologije – arheolog dokumentarist te voditelj dr. sc. Boris Olujić, izv. prof. s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U istraživanju su sudjelovali i dr. sc. Branko Mušič (Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Gearh Maribor) i Miro Vuković (Lupercal M.T. j.d.o.o.) te studenti diplomskog studija stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Vjeran Brezak, Filip Budić, Iva Kaić, Marina Stipić i Jelena Đukanović). Kao fizički radnici sudjelovali su Mihael Božičević i Loreno Božičević iz Skradnika kod Josipdola. Riječ je o sustavnom istraživanju koje je od 2009. godine u programu financiranja Ministarstva kulture.



Sonda 10, pogled iz smjera sjevera (foto: B. Olujić)



Sonda 10, pogled iz smjera jugoistoka (foto: B. Olujić)

Istraživanje je dio obvezne terenske nastave diplomskog studija stare povijesti na Odsjeku za povijest Sveučilišta u Zagrebu. Studenti su bili uključeni u različite faze istraživanja i obrade pokretne arheološke građe, a tijekom istraživanja predavanjima i terenskim pregledom sjeveroistočnog podkapelskog prostora predočen im je i širi makroregionalni kontekst, čiji je ovaj lokalitet bio iznimno važnim dijelom tijekom različitih povijesnih razdoblja.

Viničica je prostrano brdsko uzvišenje (hum), koje dominira širim prostorom Ogulinske udoline. Radi se zapravo o dvojnom kompleksu Velike (kota 420) i Male Viničice (kota 350,7). Ta je dvojna gradina bila kontinuirano i intenzivno naseljena tijekom brončanog i željeznog doba. Za vrijeme antičkog razdoblja u podnožju se nalazilo naselje municipalnog statusa. Sustavno je istraživanje započeto u okviru projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici", (2002. – 2006.), a nastavljeno u okviru projekta „Ekohistorijski aspekti naseljavanja hrvatskog krša u prapovijesti i antici" (130-1300644-0639; voditelj dr. sc. Boris Olujić, izv. prof.).

Od siječnja do svibnja 2014. obavljene su pripreme za sustavno arheološko istraživanje planirano u rujnu iste godine. Tijekom čitave 2014. godine nastavljena je i dovršena obrada pokretnih nalaza i uzoraka iz prethodnih godina istraživanja te priprema za objavu dosadašnjih istraživanja. Radi se o iznimno velikoj količini pokretne građe, ponajprije ulomaka keramičkih posuda, pršljenaka, utega za tkalački stan, životinjskih kostiju, metalnih i koštanih predmeta i dr. Dovršene su konzervacija i restauracija nalaza te su oni sada spremni i za prezentaciju.

Kao osnovna priprema istraživanja 2014. s lokaliteta je uklonjena gusta vegetacija i pokošena trava. Nastavljeno je prošlogodišnje geodetsko snimanje lokaliteta te geofizička prospekcija (magnetnom i georadarskom metodom) na prostoru platoa, ali i u podnožju Viničice. Čišćenje vegetacije i košnju obavila je Komunalna služba Općine Josipdol. Geodetsko snimanje s geofizičkim istraživanjima obavio je dr. sc. Branko Mušič s Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani (Slovenija) te tvrtka GEARH d.o.o. iz Maribora (Slovenija). Dr. sc. Branko Mušič aktivno je sudjelovao u radu sa studentima, koji su obavljali sve poslove potrebne za neometano odvijanje istraživanja. Ovim su istraživanjem potvrđene pretpostavke da se u podnožju Viničice, na prostoru sela Skradnika, Čakovca Oštarijskog i Šušnjevog Sela, nalazilo veće rimsko naselje. Na prostoru gdje su seljaci izoravali veće kamene dijelove zgrada, opeke i ostali pokretni materijal, vidljivi su obrisi velikih urbanih struktura, zgrada i prometnica koje su ih povezivale. Rezultati istraživanja još su u fazi obrade. U okviru programa započeto je i geofizičko snimanje srednjovjekovne utvrde Tržan, u sklopu velikog povijesnog urbanog sklopa Modruša. Cilj snimanja bio je bolje razumijevanje povijesnog kontinuiteta većih naselja na prostoru općine Josipdol, ali također i nastavak sustavnog rada na zaštiti tog iznimno važnog lokaliteta. Čitavu je zonu istraživanja, koja je i geofizički snimljena, bespilotnom letjelicom snimila tvrtka Lupercal M.T. j.d.o.o. iz Zagreba, koja je bila zadužena i za zračno snimanje cjeline kompleksa Viničice i Modruša.

Nakon čišćenja vrlo guste vegetacije uklonjeni su zaštitni sloj zemlje te geotekstil sa sonde 7, čiji je iskop započet u prethodnim godinama. Nakon toga uslijedilo je georeferenciranje, utvrđivanje i provjera strojnih geodetskih točaka, postavljenih također tijekom prethodnih kampanja. Započeto je čišćenje stratigrafske jedinice 34 (sloj svjetlije žućkaste zemlje) uz sam jugoistočni profil sonde 7. U tom sloju, ali samo u dijelovima uz samu stijenu, pojavljuje se i nešto tamnija zemlja. U njemu je pronađeno nešto ulomaka keramike te životinjskih kostiju. Nastavljeno je i čišćenje stratigrafske jedinice 11 (sloj izrazito tamne,



Dokumentiranje sonde 7 (foto: B. Olujić)

smeđe zemlje, s tragovima gara, brojnim ulomcima keramike, lijepa i životinjskih kostiju), koje je bilo prekinuto 2011. godine zbog nepovoljnih meteoroloških prilika. Radi se uistinu o prvom pravom arheološkom sloju, kojem prethode slojevi humusa.

Tijekom ovogodišnje kampanje nastavljeno je i istraživanje sonde 10, čije je istraživanje započeto 2012., a nastavljeno 2013. godine. Tijekom istraživanja 2013. u sondi 10 tada su definirane stratigrafske jedinice 36, 37 i 39. Stratigrafska



Sonda 7, pogled iz smjera sjeverozapada (foto: B. Olujić)

jedinica 36 nalazila se u zapadnom uglu sonde, nešto svjetlija crvenkasta zemlja omeđena većim kamenjem, a u njoj je pronađeno izrazito mnogo ulomaka keramike i posebice kućnog lijepa. Stratigrafsku jedinicu 37 čini sloj nešto svjetlije smeđe zemlje koja se prostire kroz južni, središnji i istočni dio sonde. U sredini sonde nalazi se i nakupina sitnijeg kamenja te je radna pretpostavka da se radi o nivelaciji stambenog prostora. Poput sj. 36, nešto je svjetlija od izrazito tamne sj. 11. Kod te nakupine sitnijeg kamenja nalazi se sloj vrlo tvrde nabijene zemlje (podnica?), koji je definiran kao sj. 39. U svim tim stratigrafskim jedinicama pronađen je izrazito velik broj ulomaka keramike i kućnog lijepa. Tijekom kampanje 2014. nastavljeno je čišćenje stratigrafskih jedinica 36, 37 i 11. Stratigrafska jedinica 11 nalazi se isključivo u sjevernom dijelu sonde 10. Čišćenjem sj. 39. (vrlo tvrda, svjetlije crvenkasto smeđa, glinasta i vrlo masna zemlja) utvrđeno je da se ona širi prema južnom i zapadnom dijelu sonde 10, ispod sj. 37.

Tijekom istraživanja pronađeno je pet posebnih nalaza: komad bronce (PN 1), željezni nožić (PN 2), ulomak stakla vrlo tankih stijenki (PN 3), dio brončane fibule (PN 4) i komad bronce (PN 5). Jedino je PN 5 pronađen u sondi 10 (sj. 11), a svi ostali posebni nalazi pronađeni su u sondi 7, u stratigrafskoj jedinici 11. Izolirana su tri posebna uzorka za naknadne analize: brusni kamen (uzorak 1, dolomitni



Obrada pokretnog materijala u napuštenoj područnoj školi u Munjavi Modruškoj (foto: B. Olujić)

pješčenjak), koštani rog (uzorak 2) te gar (goreno drvo, uzorak 3). Svi uzorci uzeti su iz stratigrafske jedinice 11 u sondi 7.

U jugoistočnom dijelu sonde 7, u stratigrafskoj jedinici 11, između stijena, a u blizini dijela brončane fibule, počeo se pojavljivati izraziti sloj gara. Zbog iznimno loših vremenskih prilika i stalnih kišnih padalina, istraživanje su za ovu godinu morala biti dovršena te je započela zaštita i privremeno zatvaranje iskopa. Istraživanje će biti nastavljeno iduće godine.

Istraživanje je vođeno prema svim pravilima struke, uz praćenje i dokumentiranje stratigrafske strukture, vođen je terenski dnevnik s pripadajućim obrascima, sve su faze istraživanja nacrtno i fotografski dokumentirane te je napravljen terenski popis pokretnih nalaza i uzoraka. Osigurana je privremena zaštita nalazišta do nastavka istraživanja i početka trajne konzervacije te je također osigurana privremena pohrana nalaza i uzoraka. Pranje keramičkog materijala dovršeno je već u tijeku istraživanja, kao i njegovo signiranje te priprema za daljnju obradu.

Dosadašnjim istraživanjima utvrđeno je dovoljno elemenata na kojima se može graditi strategija budućih sustavnih istraživanja većih razmjera (stratigrafski odnosi, geodetska podloga). Važnost, intenzitet te količina nalaza pokazuju da se radi o važnom središnjem naselju tijekom dužih povijesnih razdoblja. Ovogodišnjim istraživanjem nastavljen je sustavan rad na pripremi dijelova lokaliteta za prezentaciju, obrada pokretnih nalaza, ali i otvaranje većih površina naselja u cilju njegove cjelovite zaštite i prezentacije.

Projekt istraživanja Viničice ima punu podršku Općine Josipdol. Katedra Čakavskoga sabora Modruše, udruga osnovana u cilju promicanja i zaštite bogate kulturne i prirodne baštine ovog kraja, također kontinuirano (pomoć u infrastrukturi, obradi nalaza i dr.) pomaže i podržava projekt sustavnog istraživanja tog lokaliteta. U periodičnoj publikaciji te udruge, Modruškom zborniku, u prvom broju već su objavljena izvješća o istraživanjima do 2004. godine, a u dvobroju, četvrtom i petom svesku zbornika iz 2011. godine, rad o nastavku istraživanja lokaliteta Viničica do 2010. godine. Istraživačka ekipa zajedno s Katedrom intenzivno radi na popularizaciji istraživanja i senzibilizaciji lokalnog stanovništva predavanjima i različitim manifestacijama. U planu je sve intenzivnije povezivanje istraživačkih aktivnosti na Viničici i Modrušu u složenu cjelinu koja uključuje istraživanje, zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i edukaciju. U suradnji s dječjim vrtićem u Josipdolu te osnovnim i srednjim školama u Josipdolu, Oštarijama i Ogulinu odvija se terenska nastava i obilazak lokaliteta za predškolsku djecu te učenike osnovnih i srednjih škola, uz vodstvo voditelja istraživanja i članova Katedre. Sustavno arheološko iskopavanje te priprema pojedinih dijelova tog lokaliteta za prezentaciju planira se nastaviti i iduće godine.

Literatura

Babić, Trbojević-Vukičević 2008 Krešimir Babić, Tajana Trbojević-Vukičević, Arheozoološka analiza animalnih koštanih ostataka s lokaliteta Viničica – Josipdol

(2002.-2004.), Povijest u kršu, Zbornik radova projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici", Alpium Illlyricarum studia, vol. 1 (ur. B. Olujić), Zagreb, 2008: 101 – 105.

Olujić 2007 Boris Olujić, Sustavno arheološko istraživanje lokaliteta Viničica kod Josipdola, Modruški zbornik, 1/2007, Modruš, 2007: 53 – 69.

Olujić 2008 Boris Olujić, Iskopavanje lokaliteta Viničica 2002.-2004., Povijest u kršu, Zbornik radova projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici", Alpium Illlyricarum studia, vol. 1 (ur. B. Olujić), Zagreb, 2008: 87 – 99.

Olujić 2011 Boris Olujić, Istraživanje arheološkog lokaliteta Viničica kod Josipdola (2005.-2010.), Modruški zbornik, 4-5, Modruš, 2011: 137 – 158.

Olujić 2014 Boris Olujić, Viničica (kota 420), HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.

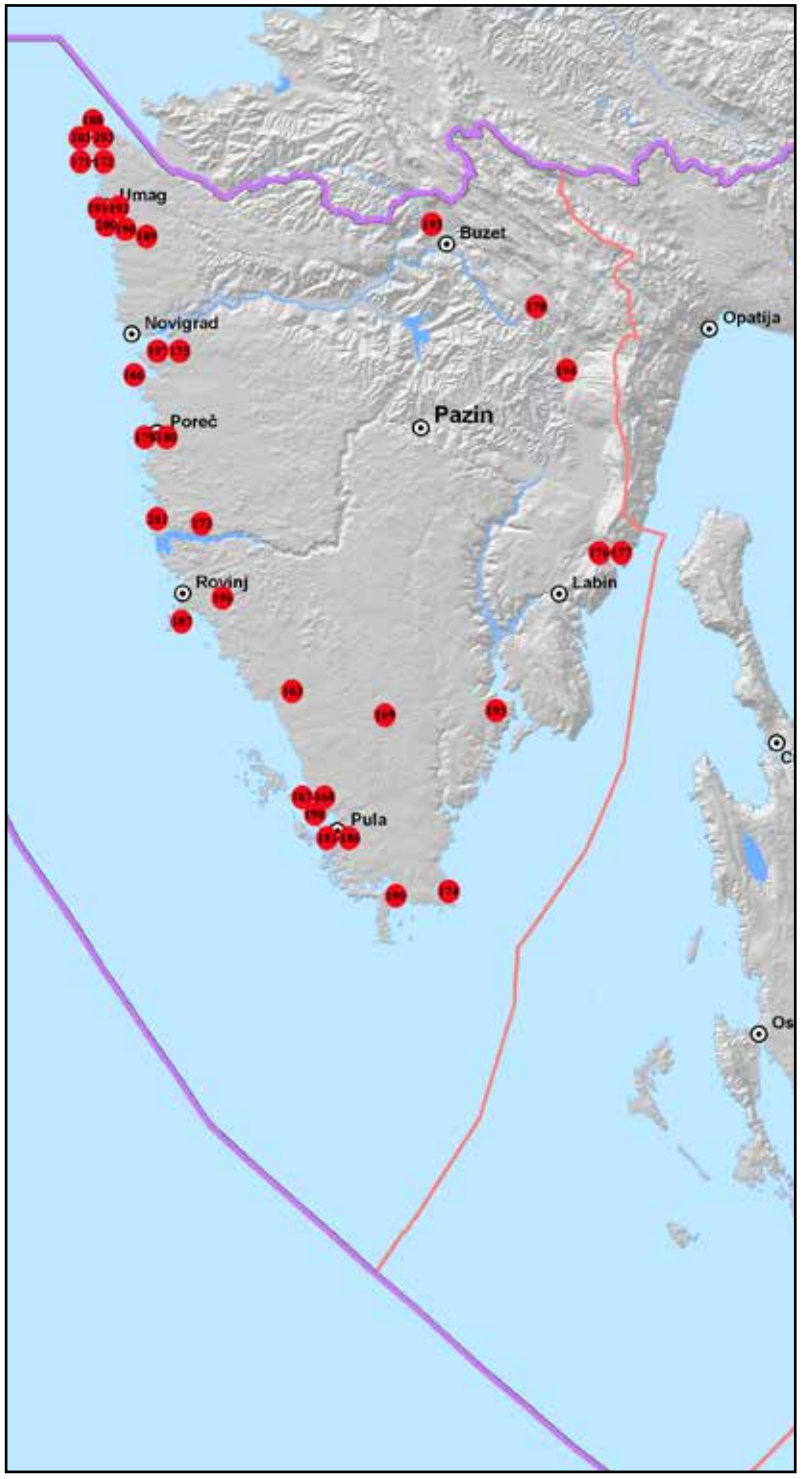
Olujić, Šuica 2012 Boris Olujić, Neven Šuica, „Geološki doprinos rekonstrukciji životnog prostora u prošlosti na primjeru arheološkog lokaliteta Viničica kod Josipdola", Zbornik radova IV savjetovanja geologa BiH sa međunarodnim učešćem, (ur. F. Skopljak, A. Filipović, N. Đurić), Sarajevo, 2012: 523 – 536.

dr. sc. Boris Olujić

Summary

The new season of archaeological excavations at the Viničica site lasted throughout September and October 2014. Explorations from the previous years were resumed, particularly in probes 7 and 10. Viničica is a spacious hill elevation which dominates over the wider area of the Ogulin valley. It actually consists of a dual complex, Velika Viničica (topographic point 420) and Mala Viničica (topographic point 350.7). This dual hill fort was continually and intensively populated during the Bronze and Iron ages. In Antiquity a municipality status settlement was located at the foot of the hills.

ISTARSKA ŽUPANIJA

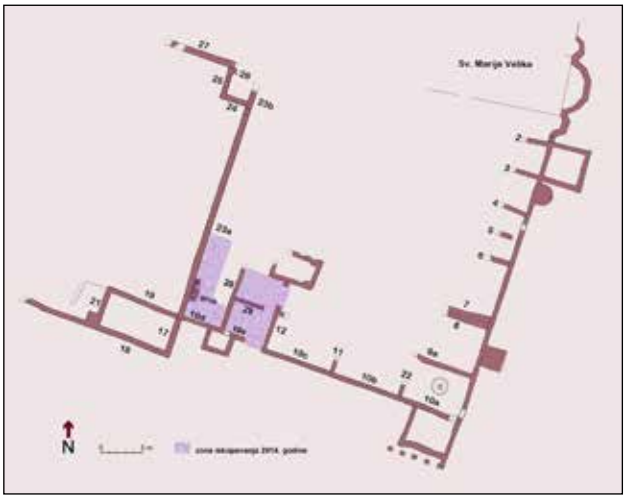


163 Bale – Sv. Marija Velika
164 Bujština
165 Cesta D 75
166 Červar – uvala Busuja
167 Fažana
168 Fažana
169 Guran – srednjovjekovno naselje
170 Hum – crkva sv. Jeronina
171 Katoro – rt Tiola
172 Katoro – Sipar
173 Limski kanal – Romualdova pećina, prip. Abi Kontija
174 Ližnjan – rt Uljeva
175 Lorun
176 Plomin – bedem
177 Plomin – uvala
178 Podmorje Pule
179 Poreč – Eufrazijeva ulica
180 Poreč – Eugena Kumičića 10
181 Pula – bazilika sv. Marije Formoze
182 Pula – franjevački samostan
183 Pula – Gradinski uspon na Kaštel
184 Pula – Malo rimsko kazalište
185 Pula – plinovod
186 Pula – zgrada Arheološkog muzeja Istre
187 Rovinjsko podmorje
188 Savudrija – Luka Savudrija – podmorje
189 Seget – stancija De Franceschi
190 Sv. Ivan Kornetski
191 Umag – plinovod
192 Umag – Punta, plinovod
193 Utvrda Petrapilosa
194 Utvrda Possert
195 Utvrda Stari Rakalj
196 Utvrda Turnina
197 Utvrda Sv. Marina
198 Valbandon – „Bi Billage”
199 Vižula – podmorje
200 Vodovod Sv. Ivan Korntski – Đuba
201 Vrsar – Stari Neon
202 Zambratija
203 Zambratija – podmorje

Redni broj: 163
Lokalitet: Bale – Sv. Marija Velika, benediktinski samostan
Naselje: Bale
Grad/općina: Bale
Pravni status: Z-598
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje i konzervacija

U listopadu 2014. provedena je nova kampanja drugog ciklusa arheoloških te konzervatorskih istraživanja samostanskog kompleksa Sv. Marija Velika kod Bala, pod vodstvom prof. dr. Miljenka Jurkovića i dr. Ante Miloševića, a u sklopu redovite djelatnosti Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu. Projekt financira Ministarstvo kulture, a djelomično i Hrvatska zaklada za znanost, u okviru projekta CROMART.

Sakralni kompleks Vele Gospe kod Bala u Istri, koji se sastoji od ranosrednjovjekovne crkve sv. Marije i dograđenoga prostranoga samostana s južne strane i kapele u jugozapadnome uglu, sustavno se istražuje od 1995.



Shematski tlocrt iskopina samostana s označenom zonom istraživanja jugozapadnoga ugla u 2014. godini (crtež: A. Milošević)



Suhozidom zatvoren glavni ulaz na južnom zidu samostana (foto: A. Milošević)



Razidani glavni, južni ulaz u samostan tijekom iskopavanja 2014. godine (foto: A. Milošević)

godine. U prvom ciklusu iskopana je i potom u potpunosti konzervirana bazilika i njezino neposredno okruženje, a nalazi skulpture muzealizirani su u lapidariju župne crkve u Balama (Jurković, Caillet 2007; Chevalier, Jurković, Matejčić 2009). Jednako je tako istražena i privremeno konzervirana kapela jugozapadno od crkve. U drugoj fazi istraživanja (od 2002.) sustavno se istražuje vanjski obod samostana, počevši od začelja velike bazilike sv. Marije, s grobljem. Dosad je u potpunosti istražena istočna vanjska strana samostana i potom južna, a vanjski su perimetralni zidovi samostana s tih dviju strana u potpunosti konzervirani (Jurković, Marić 2006; Jurković, Milošević, Marić 2007). Tijekom dviju proteklih godina nastavljeno je istraživanje zapadne strane samostanskog sklopa, gdje su radovi prilično usporeni zbog pronalaska složenog kompleksa preslojenih zidova.

Ovogodišnja je kampanja bila usmjerena na jugozapadni dio samostanskog sklopa da bi u daljnjoj fazi mogle započeti sanacija i konzervacija zapadnoga zida samostana. Na početku istraživanja lokalitet je bio potpuno obrastao te se otprije otkopani zidovi u unutrašnjosti uopće nisu vidjeli. Grupa od desetak volontera iz Rovinja, inače zaljubljenika u baštinu rovinjštine, očistila je cijelu unutrašnjost samostana.

Lokalitet je istražen u listopadu 2014. godine. Iskopavalo se u jugozapadnome uglu samostana, između samostanske kapele i glavnoga južnoga ulaza. Do nivoa urušavanja zgrada istražena je površina od približno 80 m^2. Južni široki ulaz u samostan u novije je vrijeme bio zatvoren suhozidom, nakon čega je unutrašnjost toga dijela samostana upotrebljavana kao odlagalište urušenoga građevnog materijala. Nasip je u tome dijelu bio visok oko 2 m.

Na prostoru između ulaza i samostanske kapele iskopavalo se do nivoa urušavanja samostana. Uklonjen je nasip od oko 1,50 m. U tome prostoru pronađen je i jedan zid (zid 29) sačuvan u 2-3 reda kamena, koji je po strukturi drugačiji od većine drugih zidova u samostanu i konstruktivno je vezan sa zidom 28 na zapadnom kraju. Na istočnom kraju završavao je vratima koja su povezivala ulazno dvorište s trijemom atrija samostana. Stratigrafski odnosi i način gradnje zida 29 upućuju na zaključak da je on stariji od samostana i vjerojatno je dio starije rimske zgrade.



Rimski žrtvenik kao sjeverni nosač lučno nadvišenog prolaza, prislonjen uz južni zid samostanske kapelice (foto: A. Milošević)



Djelomično obnovljeni nosači lučno nadvišenoga prolaza, južno od kapelice samostana (foto: A. Milošević)

Tijekom prijašnjih istraživanja uz južni zid samostanske kapele evidentiran je kontrafor kojemu je bazu činio rimski žrtvenik bez natpisa s profilacijama na donjoj i gornjoj strani. Detaljnim istraživanjima u tome dijelu utvrđeno je da je ostatak kontrafora uz južni zid samostanske kapele uistinu dio nosača s lučnim nadvojem. Naime, nasuprot njemu, a prislonjen uz zid 12, drugi je sličan nosač. Tijekom istraživanja u tome dijelu utvrđeno je također da je lučni nadvoj, oslonjen na ta dva nosača, imao oblik tzv. gljivastog luka, pa je tako djelomično i rekonstruiran. Iz stratigrafskih odnosa među zidovima jasno je da je taj luk bio naknadno umetnut, a izvorno je činio ulaz u južni trijem atrija. U cjelini, prepoznavanje te lučne konstrukcije važno je i stoga jer može, kad se rekonstruira visina cijeloga luka, pružiti i podatak o visini prizemnih zgrada u samostanu, odnosno visini podnice prostorija na prvome katu.

U kampanji 2014. djelomično je otkopan i nasip u samome jugozapadnome uglu samostana, uz zidove 10d, 23a i 28. Unutrašnji plašt tih zidova očišćen je i pripremljen za konzervaciju. I u tom se dijelu iskopavalo do nivoa urušavanja samostanskih zgrada. Na toj visini otkopan je i jedan vjerojatno kasnosrednjovjekovni grob, koji nije do kraja istražen. Nalazi su u nasipu malobrojni te pripadaju rimskome i ranosrednjovjekovnome razdoblju. Među nalaze iz rimskoga doba ubrajaju se neukrašeni ulomci sanduka sarkofaga (ili kamenice za ulje), polovica manjega kamenoga avana te ulomci tegula i keramičkih podnih pločica. Među ranosrednjovjekovnim nalazima vrijedno je istaknuti ulomak veće neukrašene kamene tranzene, znatnije oštećen manji kapitel i ulomak stupa s profilacijom, vjerojatno od ciborija. Ulomak tranzene pronađen je na vrhu suhozidnog zazida južnih vrata, a kapitel i ulomak profiliranog stupa u nasipu uz zid 23a. Nakon istraživanja otkriveni zidovi pripremljeni su za privremenu konzervaciju.

Literatura

Caillet, Jurković, Matejčić 1996 J.-P. Caillet, M. Jurković, I. Matejčić, Le complexe paléochrétien et haut médiéval de Velika Gospa près de Bale (Istrie): première campagne de fouilles, HAM, 2, Zagreb – Motovun, 1996: 133 – 136.

Caillet, Jurković, Chevalier, Matejčić 1999 J.-P. Caillet, M. Jurković, P. Chevalier, I. Matejčić, Velika Gospa près de Bale (Istrie): quatrième campagne de fouilles (1998), HAM, 5, Zagreb – Motovun, 1999: 219 – 228.

Chevalier, Matejčić, Caillet, Jurković 2000 P. Chevalier, I. Matejčić, J.-P. Caillet, M. Jurković, Sveta Marija (Velika Gospa) près de Bale (Istrie): cinquième campagne de fouilles (1999), HAM, 6, Zagreb – Motovun, 2000: 183 – 188.

Chevalier, Jurković, Matejčić 2009 P. Chevalier, M. Jurković, I. Matejčić, Velika Gospa près de Bale (Istrie) II. L'église Velika Gospa pres de Bale, Vol. II, Zagreb – Motovun, 2009.

Jurković, Caillet 2007 M. Jurković, J.-P. Caillet (ur.), Velika Gospa près de Bale (Istrie) I. L'église Velika Gospa pres de Bale, Vol. I, Zagreb – Motovun, 2007.

Jurković, Caillet, Matejčić 1997 M. Jurković, J.-P. Caillet, I. Matejčić, L'église Santa Maria Alta près de Bale (Istrie):

campagne de fouilles 1996, HAM, 3, Zagreb – Motovun, 1997: 225 – 232.
Jurković, Marić 2006 M. Jurković, I. Marić, Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 240 – 243.
Jurković, Milošević, Marić 2007 M. Jurković, A. Milošević, I. Marić, Bale – benediktinski samostan i crkva sv. Marije Velike, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 223 – 225.
Marušić 1983 B. Marušić, Contributo alla conoscenza dei monumenti storico-artistici di Castrum Vallis e del suo territorio, Atti del Centro di ricerche storiche-Rovigno, XIII, Trieste – Rovigno, 1983: 19 – 55.
Matejčić, Jurković, Caillet, Chevalier 1998 I. Matejčić, M. Jurković, J.-P. Caillet, P. Chevalier, Velika Gospa près de Bale (Istrie): campagne de fouilles 1997, HAM, 4, Zagreb – Motovun, 1998: 189 – 198.
Mohorovičić 1957 A. Mohorovičić, Problemi tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera, Ljetopis JAZU, 62, Zagreb, 1957: 497.

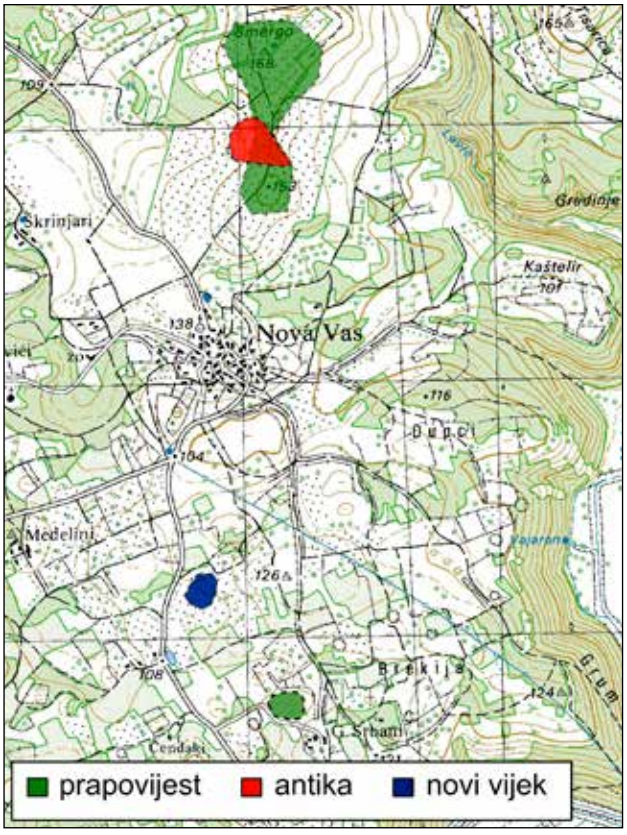
prof. dr. sc. Miljenko Jurković
dr. sc. Ante Milošević

Summary

The 2014 excavation campaign at the Benedictine monastery of St Marija Velika near Bale focused on the south western angle of the monastery complex, between the outer wall and the small chapel. The original southern main entrance to the monastery – walled in the second phase – was dismantled and the zone excavated. The newly found wall 29 belongs to a previous structure, dating to classical times. On the eastern side it ended with an entrance connecting this vestibule to the gallery of the monastery atrium. In the northern doorpost a Roman ara was used as spolia. The arch, in the shape of a keyhole has been added in the second phase. As the height of the arch can be reconstructed, it will serve to establish the possible heights of the ground floor buildings of the monastery. The finds in the sector are scarce and all belong to classical Antiquity and the early Middle Ages. All the excavated walls were cleaned and prepared for conservation.

Redni broj: 164
Lokalitet: Bujština
Naselje: Srbani, Smergo, Karovlje, rt Dajla
Grad/općina: Brtonigla, Umag, Novigrad
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavan terenski pregled, reambulacija, probno sondiranje

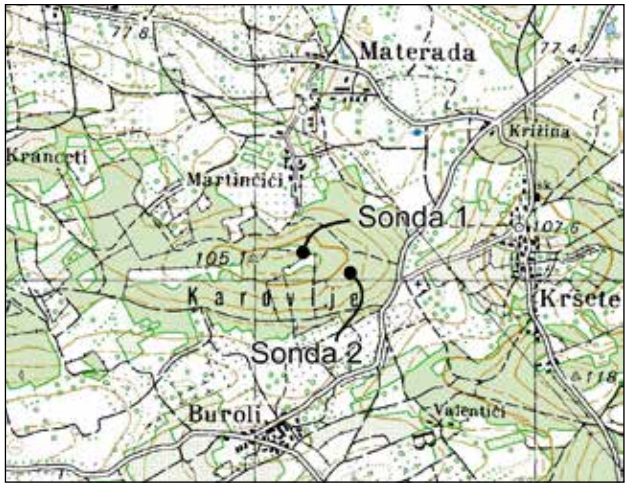
Od 13. do 31. listopada 2014. trajala je treća kampanja terenskog pregleda područja Bujštine. Istraživanje je realizirano uz suradnju ekipe centra „Ausonius" iz Bordeauxa, Sveučilišta regije Franche-Comté u Besançonu i Muzeja grada Umaga, u okviru projekta „Obala Istre i njeno zaleđe", pod vodstvom Françisa Tassauxa. Istraživanje je imalo dva osnovna segmenta: sustavan terenski pregled na prostoru



Zone Smergo i Srbani (topografska karta 1 : 25.000, mreža = 1 km) (prikaz: E. Fovet, Z. Čučković)

općine Brtonigla (sektori Srbana i brijeg Smergo), prilikom čega je pregledano 27,6 ha i pronađena četiri nalazišta, te sondažno iskopavanje na brežuljku Karovlje kod Materade. Dodatno je obavljena i kraća reambulacija nalazišta Rt Dajla.

Sustavan terenski pregled
Terenski pregled podrazumijevao je sustavno pregledavanje s prikupljanjem arheološkog materijala i reambulaciju postojećih lokaliteta te sustavno pregledavanje s identificiranjem novih nalazišta. Veći dio istraživanja bio je organiziran kao sustavno pregledavanje terena u linijama na razmaku od 5 do 10 m, ovisno o karakteru nalazišta, s ekipom od 4 do 10 osoba.
A. Zona Srbani
Naselje Srbani nalazi se na rubu vapnenačkog platoa ponad doline Mirne, u općini Bronigla. Prostor oko naselja dobro je poznat u arheološkoj literaturi po nizu prapovijesnih gradinskih nalazišta istraživanih ili evidentiranih krajem 19. st. (Gromače, Sv. Dionizij, Sv. Jurij, Kaštelir; Buršić-Matijašić 2007: 369 – 372). Sva su ta nalazišta smještena na povišenim položajima iznad rijeke Mirne – njihovo zaleđe, odnosno kulturni krajolik koji ih okružuje, vrlo je slabo poznato. Cilj terenskog pregleda bio je provjeriti arheološku situaciju na tom prostoru. Unatoč blizini važnih gradinskih naselja, prapovijesno razdoblje posvjedočeno je samo jednim nalazištem u kraškoj udolini. Vrlo malo ulomaka moguće je datirati u antičko razdoblje, što bi se moglo protumačili kao posljedica slabog intenziteta naseljavanja u to vrijeme. Najveći broj prikupljenih nalaza (tipična glazirana i lončarija *grafitto*



Položaj sondi na Karovlju (topografska karta 1 : 25.000) (prikaz: Z. Čučković)



Dajla, ulomak pretpostavljenog prijeklada, 7x8 cm (foto: Z. Čučković)



Karovlje: prapovijesna lončarija i rimska kovanica (foto: Z. Čučković)

te poneki ulomak željeza ili keramičkih lula) može se datirati u novovjekovno razdoblje, međutim ti nalazi rijetko formiraju jasno izdvojene koncentracije koje se mogu odrediti kao arheološka nalazišta, a riječ je o materijalu koji je donesen prilikom gnojenja polja ili drugih poljoprivrednih aktivnosti.

B. Brijeg Smergo

Brijeg Smergo već je poznato arheološko nalazište, no riječ je uglavnom o slučajnim nalazima – valjalo je utvrditi vrstu i točan položaj nalazišta (Buršić-Matijašić 2007: 376; Starac 1997: 94). Strategija terenskog pregleda bila je usmjerena na vrh uzvisine te na postupno pregledavanje padina, ovisno o vremenskim i organizacijskim ograničenjima. Pronađeno je nekoliko kremenih artefakata (sječiva i jedan šiljak s hrptom) koji bi mogli pripadati prapovijesti, no riječ je o usamljenim nalazima koji se ne mogu protumačiti kao arheološka nalazišta u užem smislu. Nalazi datirani u brončano i željezno doba dokumentirani su uglavnom oko vrha brijega, no u razmjerno slaboj koncentraciji. Nisu utvrđeni tragovi struktura koje bi se mogle datirati u prapovijest (npr. zemljani bedemi), te bi se Smergo mogao okarakterizirati kao manje, možda neutvrđeno prapovijesno nalazište (doduše, nadzemne su strukture mogle nestati tijekom poljoprivredne obrade zemljišta). Željeznodobni nalazi učestaliji su na istočnoj padini brijega, što valja promatrati u vezi s velikim gradinskim nalazištem Kaštelir kod Nove Vasi, s kojim je taj dio Smerga u neposrednoj vizualnoj komunikaciji na udaljenosti od oko 1 km.

Najvažniji nalazi datirani su u antičko razdoblje. Riječ je znatnim količinama građevnog materijala (tegule i imbreksi) te lončarije koncentrirane uz današnji poljski put koji vodi do vrha brijega. Nisu uočeni nalazi koji bi upućivali na viši društveni status (mramor, mozaik i sl.) te je lokalitet svrstan u poljoprivredno gospodarstvo. Valja istaknuti da pregled nije obuhvatio čitavu zonu rasprostiranja antičkog materijala te će tek daljnja istraživanja pružiti pouzdanije podatke o značaju nalazišta. B. Marušić spominje i nalaze ranosrednjovjekovne keramike na Smergu (Buršić-Matijašić 2007: 376), međutim, prilikom prvog pregleda nalaza na spomenutom antičkom nalazištu (okvirno 5. do 6. st.) uočen je prije svega kasnoantički materijal, no ne i tipična ranosrednjovjekovna lončarija. Ostali nalazi recentnije datacije (novi vijek) ne odudaraju od uobičajene slabe koncentracije, koja svjedoči o poljoprivrednoj obradi.

Sondažno iskopavanje na Karovlju kod Materade

Manje arheološko sondiranje obuhvatilo je prethodno otkriveno antičko i prapovijesno nalazište Karovlje kod Materade (zaseok Martinčići: k.č. 934/2-5, k.o. Lovrečica, k.č. 667/1-2, k.o. Materada; Čučković 2008). Riječ je nalazištu na tipičnoj gradinskoj poziciji, usamljenom brežuljku, no koje je zaraslo u vegetaciju te je prilikom površinskog pregleda uočeno tek nekoliko teško odredivih fragmenata lončarije. Prije sondiranja pregledana je okolica Karovlja, kako bi se dobila šira slika naseljavanja u (pra)povijesnim periodima, no bez osobitih arheoloških rezultata. Valja napomenuti da se na brijegu nalazi vodosprema još od vremena talijanske vlasti, što je uništilo jedan dio arheološkog zapisa.

Sondažno je iskopavan rubni dio platoa na vrhu brijega (Sonda 1) te jedan zemljani humak na njegovoj padini (Sonda 2). Položaj iskopa zabilježen je diferencijalnim GPS sustavom te iznosi: Sonda 1 – 13,60506/45,39793; Sonda 2 – 13,60678/45,39735 (sustav WGS84).
Sonda 1, veličine 2x5,6 m, postavljena je okomito na kameni suhozid, odnosno kameni nasip koji obrubljuje vršnu zaravan. Ustanovljeno je da je veći dio arheološkog zapisa uništen prilikom polaganja velikih kamenih blokova, veličine do 1 m u duljoj osi, na dubini od 30 do 50 cm, čija je namjena nejasna. Arheološki nalazi u tim slojevima većim su dijelom datirani u antiku, a prisutno je i nešto brončanodobnog materijala. Jedna kovanica datirana je u početak 4. st. (antoninijan). Nisu pronađeni tragovi arhitekture ni izvorni arheološki slojevi te nije moguće utvrditi namjenu i značaj antičkog nalazišta.
Nanos velikih kamenih blokova leži na sloju čiste crvenice u kojemu je pronađena znatnija količina prapovijesne lončarije. Nalazi lončarije koncentrirani su u površinskoj zoni sloja te dijelom između kamenih blokova. Sloj crvenice sterilan je u dubljem dijelu, no zbog nedostatne čitljivosti stratifikacije nije moguće razlikovati sterilan od kulturnog sloja (osim po arheološkim nalazima).
Prapovijesni nalazi mogu se datirati od ranog do srednjeg brončanog doba, sa zadrškom da je samo najstariji horizont naseljavanja pošteđen uništenja. Također je utvrđeno da su površinske strukture koje obrubljuju vršnu zaravan Karovlja (suhozid i kameni nasip) nastale nakon polaganja velikih kamenih blokova, što se moralo dogoditi između antičkog i recentnog razdoblja.
Sonda 2, kojom je istražen zemljani humak na istočnoj padini Karovlja, nije dala osobite rezulate. U istraženoj četvrtini humka pronađeni su isključivo antički nalazi, te je po svemu sudeći riječ o tvorevini nastaloj poljoprivrednom aktivnošću, između antičkog i recentnog razdoblja.

Reambulacija prapovijesnog nalazišta na rtu Dajla

Nakon terenskog pregleda, krajem listopada 2014. uslijedila je kraća reambulacija prapovijesnog nalazišta na rtu Daja. Lokalitet je prvi put dokumentiran 2009. godine, no tada je pronađeno vrlo malo dijagnostičkih nalaza (Čučković 2010).
Situacija se međutim znatno promijenila nakon prvog posjeta. Lokalitet se nalazi na udaru mora, koje je u međuvremenu odnijelo manji dio kulturnog sloja te iznijelo na vidjelo znatniju količinu prapovijesnog materijala. Također su uočeni tragovi prapovijesnih struktura u svježe erodiranoj obali. Veći dio lončarije (pronađene gotovo isključivo na žalu, izvan konteksta) ugrubo se može datirati u željezno doba, a nije isključeno ni starije, brončanodobno naseljavanje. Najzanimljiviji pronađeni nalaz jest fragment pretpostavljenog keramičkog prijeklada ognjišta, ukrašen motivom ovnovskih rogova. Takva je plastika karakteristična za razvijeno željezno doba Istre (Mihovilić 2103: 310 – 312).



Dajla, arheološka struktura (ukop) otkrivena erozijom obale (foto: Z. Čučković)

Literatura

Buršić-Matijašić 2007 K. Buršić-Matijašić, Gradine Istre, Pula, 2007.
Čučković 2008 Z. Čučković, Umag, terenski pregled, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 314 – 318.
Čučković 2010 Z. Čučković, Umag – lokaliteti Kaštelir, Markovac i Dajla, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 402 – 404.
Mihovilić 2013 K. Mihovilić, Histri u Istri, Pula, 2013.
Starac 1997 A. Starac, Unutrašnjost Histrije u vremenu rimske vlasti, HArch, 26/1995, Pula, 1997: 58 – 106.

Zoran Čučković
Elise Fovet
Branka Milošević

Summary

Within the framework of the project of documenting the prehistoric and historic settlement of Bujština (area between Mirna and Dragonja) in 2014 a field survey was conducted in the area of the municipality of Brtonigla, test probing of the site Karovlje near Materada and re-ambulation of Cape Dajla. The field survey resulted in the discovery of a few new sites with the best results on Smergo hill near Nova Vas. The probing of Karovlje confirmed the assumption of settlement in Antiquity and Prehistory. While visiting Cape Dajla archaeological finds were collected which clearly indicated Iron Age human settlement.

Redni broj: 165
Lokalitet: Cesta D 75 (čvor Vodnjan jug) – ŽC 5192 (Marana)
Naselje: Vodnjan, Fažana
Grad/općina: Vodnjan, Fažana
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U rujnu 2014. godine Arheološki muzej Istre pregledao je dionicu buduće ceste D 75 (čvor Vodnjan jug) – ŽC 5192 (Marana). Voditeljica pregleda bila je dr. sc. Tatjana



Urušena građevina, stancija Marana (foto: T. Bradara)

Bradara, a u pregledu je sudjelovala Maja Čuka, dipl. arheo. Radove je financirala Županijska uprava za ceste Istarske županije.

Na prostoru grada Vodnjana i općine Fažana dokumentirani su ostaci od prapovijesti do srednjeg vijeka, što svjedoči o dugom kontinuitetu života na tom području. Trasa spojne ceste počinje na raskrižju državne ceste D 75, tj. pristupnoj prometnici za čvor Vodnjan jug, a završava na križanju županijske prometnice ŽC 5192 u Marani i lokalne ceste L50158 za Peroj. Približne je dužine 2500 m. Uvidom u stručnu literaturu i obilaskom terena dokumentirani su sljedeći lokaliteti koji se mogu nalaziti na trasi ili u neposrednoj blizini navedene spojne prometnice:

1. Sv. Makarije
Južno od Vodnjana nalazi se teren zvan Proštimo (na starim kartama Prostimo di San Macario). Od prije su poznati ulomci antičke keramike (tegula, crjepova, amfora, pločica) na velikim gromačama. Nalazi se datiraju u 3. st. Ostaci crkve i točan položaj nisu poznati. Crkvu, u ruševnu stanju, godine 1875. spominje galežanski župnik Giacomo Giachini.

2. Sv. Petar
Položaj crkve nije poznat. Spominje je župnik Giachini navodeći da je okružena kamenjem, zemljom i vegetacijom (*korunom*, *San Pietro delle Corone?*). Schiavuzzi i Ghiraldi kao mogući položaj navode prostor zvan Pudenzan, jugozapadno od Vodnjana. Na terenu Proštimo katastarska čestica naziva se Sv. Petar.

3. Stancija Marana
Nalazi se uz cestu Vodnjan – Fažana, u blizini budućeg kružnog toka. Nekada prostran kompleks danas je u ruševnom stanju.

4. Kultivirani krajobraz
Uočeni su maslinici ograđeni suhozidom u koje su uklopljeni kažuni.

U blizini buduće ceste na području grada Vodnjana nalazi se prapovijesna gradina Kaštelir, danas prilično uništena (područje pod nazivom Prostor). U općini Fažana, tj. sjeveroistočno od Fažane, na raskrižju seoskih puteva prema Vodnjanu i Galižani, ranokršćanska je crkvica sv. Elizija nastala na kasnoantičkim ostacima; Tavain s poljima u čijim je zidovima vidljiva antička keramika; Marana u čijoj su blizini pronađeni ostaci rimskih grobova i zidova. Bogatstvo nalaza, kao i nazivi pojedinih katastarskih čestica (Sv. Kirin, San Antonio, Sv. Makarije, Sv. Petar), upućuju na moguće postojanje ostataka kulturne baštine na budućoj trasi ceste.

Literatura

Alberi 2001 D. Alberi, Istria. Storia, arte, cultura, Trst, 2001.
Buršić Matijašić 2007 K. Buršić Matijašić, Gradine Istre, Povijest prije povijesti, Pula 2007.
Ghiraldo 2000 C. Ghiraldo, Dignano, Storia, In un manoscritto del parroco di Gallesano Giacomo Giachin (1875), Atti Centro di Ricerche Storiche di Rovigno, vol XXX, Rovigno-Trieste, 2000: 579 – 610.
Ghiraldo 2004 C. Ghiraldo, Cenni sopra le chiese esistenti o crollate di Dignano, Atti Centro di Ricerche Storiche di Rovigno, vol XXXIV, Rovigno-Trieste, 2004: 607 – 677.
Konzervatorska studija 2000 Konzervatorska studija prostora Općine Vodnjan, br. elaborata 324, Rijeka, 2000.
Matijašić 1988 R. Matijašić, Ageri antičkih kolonija Pola i Parentium, Zagreb, 1988.
Rismondo 1908 D. Rismondo, La primitiva chiesa di S. Michelele di Bagnole presso Dignano, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, vol. 24, Parenzo, 1908: 352 – 373.
Schiavuzzi 1908 B. Schiavuzzi, Attravesro l'agro colonico di Pola, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, vol XXIV, Parenzo, 1908: 91 – 171.

dr. sc. Tatjana Bradara

Summary

In September 2014 the Archaeological Museum of Istria conducted an archaeological survey on the section of the future D 75 road (junction Vodnjan South) – ŽC 5192 (Marana), in an approximate length of 2500 m. In the area of the city of Vodnjan and Fažana municipality, which are covered by the future road, remains from Prehistory to The Middle Ages were documented, testifying thereby to the long continuity of life in the area.

Redni broj: 166
Lokalitet: Červar – uvala Busuja
Naselje: Červar
Grad/općina: Poreč
Pravni status: RRI-109
Razdoblje: A
Vrsta radova: podmorsko istraživanje

Istraživanja u uvali Busuji trajala su od 25. svibnja do 16. lipnja 2014. godine. Ta iznimna struktura, kako po tlocrtu tako i po stanju očuvanosti, dio je niza velikih



Bazen H, urušeni zidovi (foto: L. Damelet)

istarskih ribogojilišta (to je moguće mrjestilište), koja se istražuju od 2005. godine. Iskopavanja su otkrila masivnu pravokutnu strukturu građenu od kamenih blokova, koja se širi od istoka prema zapadu u dužini od 48 m. Istraživačka ekipa sastojala se od voditelja Vladimira Kovačića (Zavičajni muzej Poreštine – Museo del terrtorio parentino, Poreč/Parenzo), voditeljice Marie-Brigitte Carre (Centre Camille Jullian, Aix en Provence), Guilhema Chapelina, arhitekta (Centar Jean Berard, 3133 usr, CNRS/EFR, Napulj), Loïca Dameleta, fotografa i Vincenta Dumasa, topografa (Centar Camille Jullian, UMR 7299, Université Aix-Marseille-CNRS, Aix en Provence). Sva četiri studenata arheologije s Master of Maritime Archaeology dell'Università di Aix-Marseille bili su prisutni tijekom istraživanja: Alessandra dell'Anna i Maurizio di Bartolo (Sveučilište iz Lecce), Ibrahim Mohamed Metwalli (Konzervatorski ured iz Kaira), Claudia Nicoletti (Sveučilište iz Napulju). U istraživanju su sudjelovali i Emmanuela Botte (ATER Collège de France), Domitille Carre (medicinska sestra DE) te Maja Grisonić (Sveučilište u Pisi). Hiperbarično osiguranje vodio je Brunello Raffone (Sveučilište iz Urbina).

Mala dubina i priroda nalaza zahtijevale su minimalnu opremu: tri motorne pumpe za dvije mamut-sisaljke i vatrogasni šmrk, koje su instalirane na malom čamcu, koji je ujedno služio i kao promatračnica za praćenje ronioca i niskotlačnog montiranog kompresora za rad nargile. Ujedno, Loïc Damelet upotrebljavao je dron opremljen fotoaparatom. Podvodna istraživanja sastavni su dio studije o krajobrazu povezane s kompleksom Loron, a upotpunjuju ih interdisciplinarna suradnja (dendrokronološka i ksilološka studija, karpologija, geomorfologija, geografija, morska biologija).

Bazen A

Istraživanja 2012. otkrila su vrlo dobro očuvanu drvenu građu te se proučavalo na koji su se način daske i greda međusobno spajale i ojačavale po sredini (ili na oba kraja) te koja je bila uloga drvenih klinova u spajanju dviju daski. Na taj se način došlo i do nekih vrlo važnih saznanja o tome kako se gradio *vivarium.* Istraživanja i daščana demontaža otkrili su dokaze o prisutnosti triju temeljnih hrastovih greda na kojima leže tri zida iz bazena A. Ta je činjenica potvrđena i 2014., kada je ponovo zatečena ista situacija ispod triju zidova. Na vidjelo su izašle još dvije grede od *quercus ilex*, raspoređene poprijeko ispod zidova (B20). One tvore jednu temeljnu rešetkastu platformu na koju se oslanjaju zidovi u spoju s bazenom B i masivnim zidom sa zapadne strane.

Drvena rešetkasta platforma nasjeda na dva glinena sloja, koja su najvjerojatnije na prirodnom nivou iznad kojeg je sagrađen vivarij. Sedimenti uzeti 2012. i 2014. godine još su u fazi obrade, no uočeni su brojni ostaci sjemenki i kosti ribe.



Hrastove grede i podnica (foto: L. Damelet)



Ostaci prosijavanja iz bazena A (foto: L. Damelet)

Bazen B
Zbog velike kamene zapune više od 2 m još se nije doprlo do razine poda.

Bazen H
Sonda iz 2013. napravljena je oko otvora između dvaju bazena i urušenog zida. Iskop je otkrio još jedan urušeni dio zida (M42), najvjerojatnije u spoju sa zidom M1. Nova je saznanja posebice donio zid M41, koji je pao u bazen H i koji je prekriven sivom žbukom debljine 19 cm. Vrh zida bio je pokriven malim opekama u razmaku od cca 30 cm, koje su jasno vidljive pri vrhu u negativu, u obliku rupa širokih 2-3 cm, dugih 8-9 cm i dubine 25-26 cm.

Djelomični iskop na tome području otkrio je prisutnost jedne drvene podnice, koja se nalazi na ulaznom otvoru bazena, a koja bi mogla činiti jednu od vratnica. Podnica između bazena C i H nalazi se na dubini od **–**1,42 m ispod razine mora i viša je za jedan metar od one koja razdvaja bazene A i B. Već je potvrđeno da su maleni bazeni plići od onih većih. Sada je jasno da dubina velikih bazena ili visine vratnica nije jednolika.

Identifikacija tog ribogojilišta više nije upitna, osobito nakon otkrića drvene daske s manjim okruglim otvorima. Sličan predmet nađen je u vivariju iz Capelle u blizini Narbonne. To je potvrđeno i zapažanjima skupine paleoambijentalista, koji su prilikom ronjenja na novootkrivenim zidovima otkrili rijetke crve (*Vermetus triqueter*) i tragove zmijastih perforacija nastalih djelovanjem morskih spužvi (*Cliona*). Ti biopokazatelji govore da se ta struktura upotrebljavala i prije nego što je zapunjena.
Drvena podnica omogućuje čišćenje bazena, što sugerira intenzivan uzgoj ribe ostacima hrane iz obližnje vile Mozaik (kruh, sjemenke za biljoždere, mesni ostaci za ribe mesožderke i drugo). Umjesto toga „prirodna" podnica u bazenu B – blato, pijesak i vapnenačke ploče – daju naslutiti da je riječ o poluintenzivnom uzgoju, prilikom čega se hrana sastojala od životinja i školjki koje su živjele na dnu. Svježa je voda ondje vjerojatno protjecala izmjenjivanjem plime i oseke jer do sada u blizini nije pronađen ni jedan vodoopskrbni kanal ili izvorište. Nema preciznih podataka kada je građevina nastala i kada je napuštena, no po simetriji zdanja, jednakog kao i onog na Lorunu, može se zaključiti da su obje konstrukcije izrađene u istome periodu, što potvrđuje i datacija dviju greda (metodom C-14), nađenih ispod zapadnoga zida, koje otkrivaju da je zdanje nastalo krajem Carstva.

Literatura

Carre et al. 2009 M. B. Carre, R. Auriemma, Piscine e *vivaria* nell'Adriatico settentrionale: tipologie e funzioni, od S. Pesavento Mattioli i M.-B. Carre (i dr.), Olio e pesce in epoca romana: produzione e commercio nelle regioni dell'Alto Adriatico, Atti del Convegno (Padova, 16 febbraio 2007), Antenor Quaderni 15, Rome, 2009: 83 – 100.
Carre et al. 2011 M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux, L'Istrie et la mer. Le littoral du Parentin dans l'Antiquité, Bordeaux 2011., Ausonius (Mémoires 25), 2011: 304.
Carre et al. 2013 M. B. Carre, V. Kovačić, C. Rousse, F. Tassaux, Lorun-Loron i Busuja-Bossolo, Poreč-Parenzo, Istrie, Les campagnes de recherche 2012, HAnt, Pula, 2013: 555 – 565.
Kovačić, Carre 2013 V. Kovačić, M. B. Carre, Červar-Porat – uvala Busuja, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 430 – 433.
Rousse et al. 2013 C. Rousse, M. B. Carre, V. Kovačić, *Loron/Santa Marina – Busuja (Tar-Vabriga, Poreč, Croatie)*, Chronique des activités archéologiques de l'École française de Rome [En ligne], Balkans, http://cefr.revues.org/1009

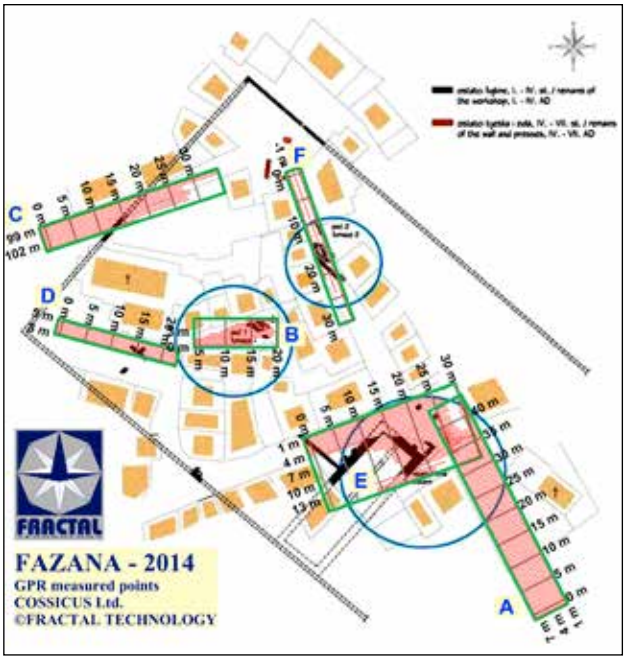
Vladimir Kovačić
Marie-Brigitte Carre

Summary

In the course of May and June 2014 underwater archaeological explorations were conducted in Busuja Bay. The exceptional structure, both in regard to the layout and state of preservation is part of a series of large Istrian fish farming facilities from the Roman period that have been under exploration since 2005. Excavations revealed a massive rectangular structure built of stone blocks, which stretched from east to west in the length of 48 m.
There are no precise data regarding the time of construction and abandonment of the structure. However, according to the symmetry of the feature, the same as at the location of Lorun, it can be concluded that both structures were built in the same period, probably in the final stages of the Roman Empire.

Redni broj: 167
Lokalitet: Fažana
Naselje: Fažana
Grad/općina: Fažana
Pravni status: Z-4592 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U rujnu 2014. georadarski je snimljeno područje Stare Fažane. Radove je obavila tvrtka FRACTAL Bt. iz Budimpešte (Mađarska), pod vodstvom Sándora Puszte,



Stara Fažana, pregled područja koje je georadarski snimljeno

a u suradnji s Idom Koncani Uhač iz Arheološkog muzeja Istre. U radovima je također sudjelovao Tamás Bezeczky (Institut für Kulturgeschichte der Antike der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) iz Beča.

Ciljevi georadarskog snimanja bili su usmjereni na otkrivanje neistraženih dijelova struktura radioničkog kompleksa figline u Fažani. Lokalitet je georadarski snimljen uz pomoć GPR sustava (*Ground penetrating radar*), čija antena odašilje elektromagnetske valove. Sustav radi na način da valovi prodiru kroz tlo i reflektiraju se od materijala koji imaju različita električna svojstva. Uređaj mjeri intenzitet i vrijeme koje dolazi od valova. Na taj se način dobivaju informacije o ostacima građevina koje se nalaze ispod zemlje. GPR izmjere ostvaruju se po linijama, koje su međusobno udaljene od 0,5 do 1 m. Uzduž linija udaljenost izmjerenih točaka iznosi 4-5 cm.
Preliminarnom obradom dobivenih podataka utvrđene su dvije, odnosno tri dimenzije podataka. Prisutnost brojnih cijevi i kabela, koji tvore infrastrukturu Stare Fažane, ne obećava kvalitetnu interpretaciju dobivenih rezultata.

Sándor Puszta
Tamás Bezeczky
Ida Koncani Uhač

Summary

In September 2014 geo-radar surveys were conducted in the area of old Fažana. The surveys were aimed at discovering the unexplored parts of the structures of the fig line workshop complex in Fažana. The presence of numerous pipes and cables that make up the contemporary infrastructure of old Fažana are not conducive to providing quality interpretations of the attained results.

Redni broj: 168
Lokalitet: Fažana – područje Trga stare škole i Titove rive
Naselje: Fažana
Grad/općina: Fažana
Pravni status: Z-4592 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor



Ostaci starog mola

Godine 2014. arheološki je nadzirana gradnja nove komunalne infrastrukture u starome dijelu Fažane, na Trgu stare škole i djelu Titove rive (ispred bivše tvornice stakla). Radove i arheološki nadzor financirali su Općina Fažana i Herculanea d.o.o. Pula, izvođač radova bila je tvrtka Vintijan d.o.o., a radove je nadzirao stručni voditelj Romuald Zlatunić, viši kustos Arheološkog muzeja Istre u Puli. Tehničku dokumentaciju na terenu iscrtao je Ivo Juričić, muzejski tehničar, a fotogrametriju arheoloških struktura izradila je tvrtka AGG iz Pule. Radovi su se odvijali u dvije faze.

U prvoj fazi iskopavano je područje oko Trga stare škole, gdje tijekom arheološkog nadzora nisu registrirani nikakvi nalazi. U drugoj su fazi iskopavani kanali na obalnom području na dijelu Titove rive. Tom je prilikom na dijelu rive na dubini od 1,90 do 2,20 m registriran dio austrijskog mola, koji ima smjer današnjeg lukobrana. Iskopana arhitektura rive visoka je cca 1,50-1,60 m, široka cca 3,74 m i duga cca 3,50 m. Istraženi dio lukobrana fotodokumentiran je i unesen na geodetski podlogu te iscrtan u mjerilu 1 : 20.

Romuald Zlatunić

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted over the construction works on the setting and building of new communal infrastructure in the old part

of Fažana on the Old School Square and in a section of Tito Quay. In the area of the Old School Square no finds were recorded during the archaeological supervision. In the coastal area, namely, section of Tito Quay, a part of an Austrian mole was registered which stretched in the direction of the present day pier.

Redni broj: 169
Lokalitet: Guran – srednjovjekovno naselje
Naselje: Guran
Grad/općina: Vodnjan
Pravni status: Z-4014
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje i konzervacija

U listopadu 2014. trajala je trinaesta kampanja arheoloških istraživanja na području srednjovjekovnoga naselja Gurana u južnoj Istri, u sklopu većega međunarodnog znanstvenog projekta. Stručni voditelj istraživanja bio je prof. dr. Miljenko Jurković, a istraživanja te cjelokupan projekt vodi Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji s dr. sc. Angelom Borzacconi iz tršćanskog ureda za zaštitu spomenika. Sredstva za kampanju osiguralo je Ministarstvo kulture i dijelom strani partner. Jednako tako, od sada se



Fortificirano naselje Guran s označenim područjem istraživanja u 2014. godini



Područje istraženo 2014. godine, pogled s juga: lijevo ZSJ 5, desno ZSJ 15

istraživanje Gurana dijelom oslanja i na projekt CROMART, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Istraživanje naselja započelo je 2004., a do 2012. zaokružena je jedna cjelina, uzak pojas sa sjeverne strane, koja je omogućila donošenje niza relevantnih zaključaka o nastanku i razvoju fortificiranog naselja s prijelaza iz 8. u 9. st., sve do napuštanja u 15. st. Cilj novog ciklusa istraživanja, s novim partnerstvom, ponajprije je definiranje opsega fortificiranog naselja, što je bio i cilj ovogodišnje kampanje.
Istraživanje je obuhvatilo rubno područje naselja sa zapadne strane, kako bi se utvrdio opseg potonjeg te shvatio raspored i karakteristike stambenih objekata podignutih tik do gradskih zidina. Kopanje je nastavljeno produživanjem sondi iz 2013. prema jugu. Kako bi započeli radovi, koji su se odvijali isključivo ručno, na odabranom potezu bilo je potrebno ukloniti stabla i grmlje. Stratigrafskom metodom uklonjeno je urušeno kamenje, nagomilano na ostacima zidova, te slojevi ruševina i zemlje (nakupine nastale nakon napuštanja naselja) koji su se nalazili na cijelom području iskopina. Pronađeni ostaci uneseni su u planimetrijski ručno izrađen nacrt omjera 1 : 20, na temelju mreže georeferenciranih točaka zabilježenih tijekom općeg topografskog mjerenja.
Istraživanje je pokazalo da se dva zida, označena kao ZSJ 5 i ZSJ 15 (oznake određene za vrijeme kampanje 2013.), nastavljaju prema jugu. Karakteristike tih struktura u istraženom dijelu u potpunosti se podudaraju s onima utvrđenima za vrijeme prethodne kampanje.
Zid ZSJ 5, prosječne širine 0,90 m, izrađen je u suhozidnoj tehnici, od neobrađenih i nepravilnih kamenih blokova i ploča raznih dimenzija, a za ispunjenje između dviju vanjskih površina zida upotrebljavano je manje kamenje i zemlja.
Zid ZSJ 15, širine 0,60 – 0,70 m, izrađen je od obrađenih i klesanih kamenih blokova (vrlo se vjerojatno radi o ponovnoj upotrebi). I u tom slučaju nema veziva, ali nije isključeno da je izvorno bila upotrebljavana žbuka loše kvalitete koja se s vremenom isprala. Naime, tijekom kampanje 2013. uz jugoistočni rub sonde nađeno je nekoliko tragova žbuke. Istočna površina zida ZSJ 15 može se protumačiti kao temelj (njegov izgled upućuje na činjenicu da se taj dio zida vjerojatno izvorno nalazio pod zemljom). Njegova je



Kameni recipijent ugrađen kao spolij u zid ZSJ 15

zapadna površina uredno i tijesno posložena, a vidljiva je također i temeljna stopa, koja može upućivati na rast zida u visinu.

Također je utvrđeno da je ono što je na prvi mah izgledalo kao obrađeni kameni blok u zidu zapravo ostatak kamene posude upotrebljavan kao spolij.

Sonda 2014. pokazala je da su prirodne tanke kamene ploče skromnih dimenzija upotrebljavane za zapunu nepravilnosti u prirodnom živcu, koji je u tom dijelu vodoravniji od dijela istraženog tijekom prethodne kampanje 2013. (tamo je visinska razlika između istočne i zapadne površine zida iznosila 0,30 m prema zapadu). Istražena je samo polovica tog sloja jer je takvo stanje već bilo utvrđeno plošno i u presjeku.

Utvrđen je nastavak struktura ZSJ 5 i ZSJ 15 uočenih 2013. (protežu se dalje prema jugu, kao što je vidljivo u šumi koja još nije bila obuhvaćena arheološkim istraživanjima). Na temelju konstrukcijskih karakteristika zida, može se isključiti mogućnost da je potonji imao neku strukturnu funkciju u smislu stambene građevine. Vjerojatno je bio građen prilikom uređenja kosine terena koji se spušta prema zapadu. U ovoj fazi istraživanja ne može se isključiti da naselje sa zapadne strane, gdje se prirodni živac spušta prema rubu, nije bilo opasano jednim zidom, već sustavom terasa. U tom bi smislu valjalo protumačiti zakrivljenu liniju strukture ZSJ 11/23 kao dodatan potporanj ZSJ 5 prema zapadu.

Tako se, počevši od zapada, može protumačiti sustav koji se sastoji od:

– ZSJ 21 (smatran modernim zidom koji je nastao čišćenjem polja, ali koji vjerojatno prati staru liniju razgraničenja);
– ZSJ 5 s potpornim sustavom ZSJ 11/23;
– ZSJ 15, građen na mjestu gdje je prirodni živac vodoravan, prema istoku ograničava interni prolaz između ZSJ 5 i 15.

Tijekom ove kampanje arheoloških istraživanja nije se smatralo potrebnim nastaviti otkopavati cijeli potporni zid ZSJ 11/23, koji se širi prema sjeveru u funkciji potpornog zida ZSJ 5, kojemu se na tome mjestu približava i naslanja. Za vrijeme ovogodišnje kampanje smatralo se nepotrebnim otkapati živac od nasipanog materijala zapadno od zida ZSJ 11/23 jer je takvo stanje utvrđeno tijekom prethodnog iskopavanja. Kontrolne sonde, kao i potpuno čišćenje većeg poteza zidina, očekuju se tijekom kampanja 2015. i 2016., kako bi se dobila potpunija slika.

Literatura

Jurković 2013 M. Jurković, Srednjovjekovno fortificirano naselje Guran – od karolinškog castruma do ruralnog naselja: dinamika mikroregionalnog razvoja, Peristil, 56, Split, 2013: 25 – 36.

Jurković, Marić, Terrier 2009 M. Jurković, I. Marić, J. Terrier, Guran – srednjovjekovno naselje, crkva sv. Cecilije, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 331 – 333.

Jurković, Terrier, Marić 2008 M. Jurković, J. Terrier, I. Marić, Guran – ranosrednjovjekovno naselje i njegove crkve: istraživanja 2002.-2006., I. Porečki susret arheologa – rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, zbornik radova, Poreč, 2008: 111 – 124.

Jurković, Terrier, Marić 2010 M. Jurković, J. Terrier, I. Marić, Guran – srednjovjekovno naselje i crkva sv. Cecilije, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 368 – 371.

Jurković, Terrier, Marić 2011 M. Jurković, J. Terrier, I. Marić, Ranosrednjovjekovno naselje Guran, HAnt, 20, Pula, 2011: 109 – 134.

Marić, Terrier, Jurković 2009 I. Marić, J. Terrier, M. Jurković, Guran – srednjovjekovno naselje, crkva sv. Šimuna, crkva sv. Cecilije, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 336 – 339.

Terrier, Jurković, Marić 2010 J. Terrier, M. Jurković, I. Marić, Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): huitième campagne de fouilles archéologiques, HAM, 16, Zagreb – Motovun, 2010: 233 – 246.

Terrier, Jurković, Marić 2011 J. Terrier, M. Jurković, I. Marić, Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie), Neuvième campagne de fouilles archéologiques, HAM, 17, Zagreb – Motovun, 2011: 243 – 252.

Terrier, Jurković, Marić 2012 J. Terrier, M. Jurković, I. Marić, Les sites de l'église Sainte-Cécile et de l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): Dixième campagne de fouilles archéologiques, HAM, 18/2, Zagreb – Motovun, 2012: 433 – 444.

Terrier, Jurković, Marić 2013 J. Terrier, M. Jurković, I. Marić, Les sites de l'ancienne église Sainte-Cécile et de l'agglomération médiévale de Guran en Istrie (Croatie): onzième campagne de fouilles archéologiques, HAM, 19, Zagreb – Motovun, 2013: 357 – 366.

prof. dr. sc. Miljenko Jurković
dr. sc. Angela Borzacconi

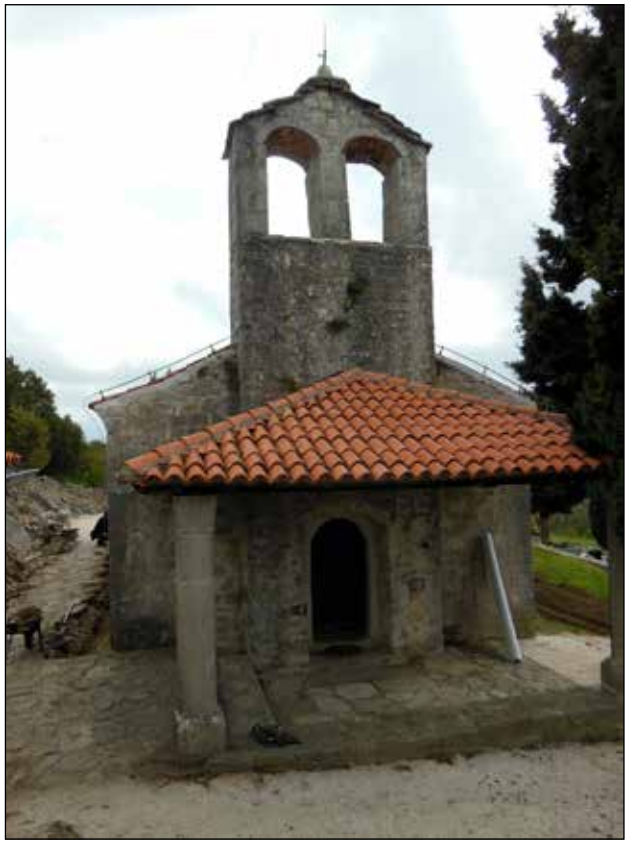
Summary

The area around the fortified settlement Guran in southern Istria has been the core of systematic archaeological investigations for 11 years (2002-2012) conducted by a joint Swiss-Croatian team (IRCLAMA – M. Jurković and the Uni. Genève – J. Terrier). The results were published in a series of articles, and a monograph is in preparation. Those results were presented to the public: all the churches - the basilica, the church of St Simeon with the cemetery, and the church of St Cecilia on the edge of a roman villa were excavated, restored and presented; a museum in the nearby town of Vodnjan was established.

The research continued at the early medieval fortified settlement of Guran, now within the framework of a new partnership – Soprintendenza per i Beni Archeologici del Friuli Venezia Giulia (Angela Borzacconi). Till 2013 just a small portion of the settlement was uncovered – the northern fortification as well as some parts towards the centre of the settlement. In this new research programme, we intended to circle the fortification walls to get the overall dimensions of the settlement, and to enable better protection of the site. The 2014 campaign concentrated on the western portion of the walls. The results in brief show that this part of the fortification is separated from the first houses by a system of terraces and a road stretching along the fortification walls.

Redni broj: 170
Lokalitet: Hum – crkva sv. Jeronima
Naselje: Hum
Grad/općina: Buzet
Pravni status: Z-575
Razdoblje: SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog iskopa drenažnog kanala oko crkve sv. Jeronima na groblju u Humu, kojim bi se riješio problem kapilarne vlage na tom objektu, propisan je stalan arheološki nadzor nad zemljanim i građevinskim radovima, koji je trajao dva dana u jesen 2014., a proveli su ga radnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj radova bio je Josip Višnjić, a njegov zamjenik Siniša Pamić, dok je cjelokupan arheološki nadzor i ostale radove financirala Udruga Hum. Građevinske i strojne radove obavljali su radnici tvrtke Pinguentum gradnja iz Buzeta.



Pročelje crkve sv. Jeronima s lopicom (foto: T. Percan)

Hum je smješten na obronku iznad izvora rijeke Mirne na 339 m n. v. i kao „najmanji grad na svijetu" već je i prije u literaturi bio poznat kao srednjovjekovno, ali i prapovijesno brončanodobno naselje. Ostaci brončanodobnog naselja nisu pronađeni i jedini su trag iz tog razdoblja tek sporadični nalazi grube keramike. Premda srednjovjekovni kaštel sagrađen još u 11. st. nije sačuvan, on je u tolikoj mjeri odredio građevinski razvoj naselja da je i danas prisutan u urbanističkom sustavu grada. Crkva sv. Jeronima nalazi se na groblju u Humu, izvan samog naselja. Riječ je o jednobrodnoj romaničkoj crkvici s polukružnom apsidom, sagrađenoj u 12. st. Najpoznatija je po dragocjenim freskama iz same unutrašnjosti crkve, koje su nastale u 12. i 13. st., a riječ je o trima ciklusima fresaka, Navještenju, Pohođenju i Muci Isusovoj. U crkvi se također nalaze i glagoljski grafiti od 12. do 16. st. Upravo je lopica ispred crkve dograđena u 16. st., a crkva je obnovljena 1904. godine.
Tijekom arheološkog nadzora iskopana su tri kanala, po jedan sa sjeverne, istočne i južne strane crkve. Kanal južno od crkve sv. Jeronima na istočnom je dijelu bio dubok oko 0,5 m, a na zapadnom oko 0,8 m. Početni sloj humusa i trave (SJ 1) bio je prilično tanak, a ispod njega nalazio se deblji sloj žute ilovače (SJ 2) u kojem, osim sporadično nabacanih ljudskih kostiju, nije bilo nikakvih drugih pokretnih arheoloških nalaza. Sam kanal bio je širok oko 40 cm. S obzirom na pad u smjeru zapada, nisu uočeni novi arheološki ili geološki slojevi, već se SJ 2 nalazio i dublje od iskopanog dijela. Sa sjeverne i istočne strane iskopan je kanal tik uz sam zid crkve. Na tom je dijelu tijekom 60-ih god 20. st. iskopan kanal kojim se odvodila voda oko crkve jer je ona ukopana dublje u odnosu na ostatak okolnog prostora. Ti su kanali prilikom navedenih radova zabetonirani te zatim zatrpani istim iskopanim materijalom.
Prilikom arheološkog nadzora nisu uočeni nikakvi kulturni slojevi zbog kojih bi strojni radovi bili obustavljeni, a prikupljeno je tek nekoliko ulomaka ljudskih kostiju iz kanala južno od crkve. Također, taj se prostor nalazi izvan bedema prapovijesnog i srednjovjekovnog naselja, stoga i ne čudi što nisu pronađeni nikakvi arheološki nalazi iz tih razdoblja. Nakon arheološkog nadzora nastavljeno je rješavanje problema kapilarne vlage postavljanjem potrebnih cijevi i instalacija.

Tihomir Percan

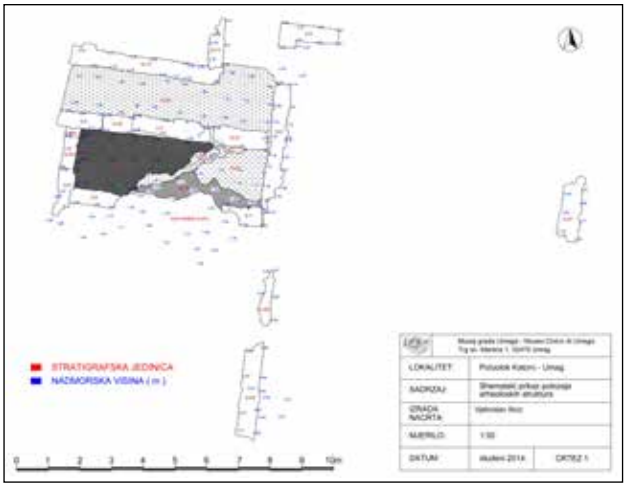
Summary

During the digging of drainage canals around the St Jeronimo Church in the cemetery in Hum, in the course of 2014 archaeological supervision was conducted over earth and construction works along the north, east and south walls of the church. No cultural layers were found. Only a few fragments of human bones were collected from the canal south of the church. After the completion of the archaeological supervision works were resumed on solving the problem of capillary humidity, by installing the required pipes and installations.

Redni broj: 171
Lokalitet: Katoro – rt Tiola
Naselje: Katoro
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2899
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija, restauracija

Od 16. rujna do 2. listopada 2014. godine, pod vodstvom Biljane Petrović-Markežić, dipl. arheo., (Muzej grada Umaga), trajala su arheološka istraživanja na ugroženom dijelu rimske vile u Katoru kod Umaga.

Arheološki ostaci rimske vile na poluotoku Katoru datirani su od 1. do 5. st. i pripadaju gospodarskom dijelu rimske vile, dok se rezidencijalni dio pruža na rtu Tiola. O veličini i bogatstvu same vile svjedoče ostaci mozaika, hipokausta, monumentalne grobnice (G3), ali i postojanje luke i ribljeg uzgajališta – *vivariuma,* što potvrđuju kopnena i hidroarheološka istraživanja. Tijekom posljednjih nekoliko godina zbog nevremena, devastacija i neredovitog održavanja urušili su se pojedini dijelovi lokaliteta. Osim što se prati i pokušava zaštititi stanje na terenu, na velika oštećenja na rimskoj vili upozoravaju i brojni sugrađani dojavama o mozaicima koji se rasipaju na obali poluotoka Katora.



Shematski prikaz položaja arheoloških struktura (crtež: V. Iličić)

Arheološka istraživanja bila su preduvjet konzervatorsko-restauratorskih zahvata, pri čemu su definirane dvije prostorije unutar kojih su pronađeni mozaici. Prostorije se pružaju paralelno u smjeru istok-zapad i međusobno su povezane prolazima (vratima) na kojima su sačuvani pragovi, pri čemu ostaci ulomaka željeza na zidovima, uz prolaze, upućuju na nekadašnje postojanje vrata. Zidovi su bili ožbukani, pri čemu se jasno razlikuju tri sloja izvorne



Pogled s istoka na otkrivene prostorije (foto: B. Petrović-Markežić)



Presjek podnice s mozaicima – detalj (foto: B. Petrović-Markežić)



Pogled na lokalitet s istočne strane nakon konzervatorsko-restauratorskih zahvata, a prilikom gradnje zaštitnog zida (foto: T. Šaina)

žbuke: jedan grublji i drugi nešto finiji, bjelkaste boje, i tanak površinski sloj. Pod zapadnije prostorije (bliže moru), koja je djelomično urušena, prekriven je jednobojnim bijelim mozaicima – u ukupnoj površini od oko cca 7 m². U drugoj prostoriji očuvana je vapnena podnica (cca 9,5 m²). Zidovi koji formiraju prostorije sačuvani su u ukupnoj dužini od oko 20 m. Mozaici dokumentirani prilikom arheoloških istraživanja školski su primjer tehnike izrade mozaika, tj. mogu se jasno vidjeti faze izrade „mozaičnih podova". Najniži vidljivi sloj (*statumen*) od lomljenog kamena jest nosivi i drenažni sloj, nakon čega slijedi drugi sloj (*rudus*) crnih i bijelih kockica te vapna. Treći se sloj (*nucleus*) sastoji od mljevene opeke i vapna. Završni sloj (najfiniji) čini mješavina pucolana i vapna, a u njega su dijagonalno položene kockice (tesere). Sama je namjena tih prostorija za sada nejasna te je istraživanja potrebno nastaviti sjevernije, jer su vidljivi mozaici u profilu. Najvjerojatnije je riječ o hodniku i pomoćnoj prostoriji koja je služila vlasniku ili upravitelju imanja.

Nakon arheoloških istraživanja, u drugoj polovici rujna 2014. godine, Hrvatski restauratorski zavod, pod vodstvom Tonija Šaine, dipl. restauratora, započeo je konzervatorsko-restauratorske radove. Rubovi oštećene zidne žbuke nakon čišćenja zaštićeni su opšivanjem vapneno-pješčanom žbukom, a podbuhle su žbuke konsolidirane. Na dvama je mjestima u južnoj prostoriji (sjeverni i južni zid) uočeno da su veći dijelovi žbuke, koja je bila otkrivena urušavanjem nasipa, u potpunosti odvojeni od zida. Zbog takva je stanja odlučeno da se ti dijelovi žbuke demontiraju te nakon uklanjanja zemlje i korijenja biljaka ponovo vrate *in situ*. S površine podnog mozaika u 1. prostoriji pažljivo su uklonjeni ostaci zemlje i ostalih nečistoća. Odvojene kockice koje se nalaze na rubovima nakon čišćenja vraćene su na izvorno mjesto i opšivene vapneno-pješčanom žbukom, kojom su i ispunjene prazne fuge mozaika. S vapnene podnice koja se nalazi u 2. prostoriji pažljivo su uklonjeni ostaci zemlje. Tijekom čišćenja uočeno je da je cijela podnica vlažna i zadržava vodu, a njezini se dijelovi mrve i odvajaju, zbog čega je bilo moguće tek djelomično čišćenje i konsolidacija te opšivanje rubova vapneno-pješčanom žbukom.

Nakon zaštitnih zahvata na mozaicima, podnici i zidnim žbukama, započela je zaštita lokaliteta od udara valova. Postavljen je zaštitni zid koji se sastojao od usidrene armaturne mreže, koja formira željezni kavez, ispunjene kamenim materijalom dostupnim na lokalitetu. S kruništa izvornih zidova uklonjeni su ostaci zemlje i nevezani dijelovi žbuke te su konsolidirani uz pomoć vapneno-pješčane žbuke. Zidovi i podovi prostorija prekriveni su slojem geotekstila, koji je dodatno učvršćen i osiguran nanošenjem vapneno-pješčane žbuke. Podovi prostorija potom su prekriveni slojem kamenog granulata (rizla) debljine 15 cm.

† Biljana Petrović-Markežić

Summary

In mid-September 2014 works were initiated on the protection of the endangered part of the Roman villa on Katoro peninsula. In order to undertake conservation and restoration interventions, archaeological explorations had to be undertaken previously and in the course of which two rooms were defined and some mosaics discovered. The rooms stretched in parallel in the west-east direction and we mutually connected by passages. The walls were plastered and the two layers of original plaster were clearly distinguishable, one was more coarse and the other, outer one, more refined and whitish in colour. The floor of the room nearer to the sea was covered in single coloured, white mosaics in a total surface of about 7 m². In the other room the limestone flooring was preserved (approximately 9.5 m²). After the conservation of the mosaics and walls the entire site was protected by a protective wall that will shield the site from the direct thrust of waves. The site was then protected with geo-textile and covered with a layer of sand.

Redni broj: 172
Lokalitet: Katoro – Sipar (k.č. 1132, k.o. Umag)
Naselje: Katoro
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2900
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: probno sondiranje, konzervacija

Projekt zaštite i očuvanja arheološkog lokaliteta Sipar, Muzej grada Umaga započeo je 2013. te je nastavljen u 2014. godini. Do sada su provedene dvije faze konzervatorskih radova, faza I-2013 i faza II-2014, s time da su radovi prve faze, zbog niskih temperatura i kišnih dana, bili završeni tek u ožujku 2014. godine. Tijekom prve faze izvedeno je i arheološko probno sondiranje te su otvorene dvije sonde, sonda 1 i sonda 2. Konzervatorski radovi i probno sondiranje odvijali su se na k.č. 1132, k.o. Umag, i to od kraja studenoga do kraja prosinca 2013. godine, zatim tijekom siječnja, krajem veljače i početkom ožujka 2014. (faza I-2013) te od 20. rujna do 7. studenoga 2014. (faza II-2014). Uz vremenske uvjete radove je otežavala i plima, za vrijeme koje je pristup lokalitetu bio onemogućen i/ili otežan. Za konzervatorske radove obiju faza bila je zadužena tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja, za geodetsku izmjeru i 3D lasersko skeniranje postojećeg stanja geodetska tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina, dok je stručni građevinski nadzor obavljala tvrtka Presjek d.o.o. iz Umaga, odnosno Aljoša Travaš, dipl. ing. građ. Voditeljica cijeloga projekta zaštite i očuvanja lokaliteta, kao i voditeljica arheološkog probnog sondiranja, bila je Branka Milošević, kustosica Muzeja grada Umaga.

Arheološki lokalitet Sipar smješten je oko 4 km sjeverno od grada Umaga, između turističkog naselja Katoro i Zambratije. Središnji dio lokaliteta, koji zauzima površinu od oko 0,5 ha, nalazi se na omanjem otoku (odnosno za vrijeme oseke na poluotoku) i na njemu se nalaze jedine sačuvane (vidljive) zidane strukture. Međutim, kako se dio lokaliteta danas nalazi i pod morem, bez ciljanog rekognosciranja okolnog podmorja te potpune istraženosti kopnenog i otočnog dijela lokaliteta nemoguć je svaki izračun točnije rasprostranjenosti lokaliteta.
Sipar kao S*apparis*, odnosno *Sip(p)aris* prvi spominje Anonim iz Ravenne u Kozmografiji (6./7. st.), kada nabraja naselja, odnosno gradove (*civitates*) zapadne istarske obale, a potom ga, u obliku *Sapara* odnosno *Sibaris,* spominje Ivan Đakon (10./11. st.), kada (u Mletačkoj kronici) nabraja istarske gradove koje je knez Domagoj razorio 876. godine. Nakon tog uništenja, Sipar se više nije oporavio (Umag se počeo razvijati u centru područja), mada su se i tijekom kasnog srednjeg vijeka na njemu događale nove gradnje, odnosno nadogradnje nad određenim dijelom uništenih ostataka iz starijih perioda. Ako se zanemare amaterska istraživanja u duhu romantizma (1888. Silvestri i Venier), jedina do sada stručna arheološka istraživanja na Sipru bila su ona Arheološkog muzeja Istre u Puli 1964. i 1965. godine. Istraživanjima je rukovodio arheolog Štefan Mlakar, mada je dio rezultata poslije objavio arheolog



Višekutna kula (faza I-2013), nakon konzerviranja zidova (foto: B. Milošević)



Višebrodna građevina gospodarske namjene (faza II-2014), tijekom raščišćavanja (foto: B. Milošević)

Branko Marušić. Kao glavni razlog prekida Mlakarovih istraživanja navodi se velika oluja s mora koja je uništila dio tada otkrivenih, ali i prvi put dokumentiranih i konzerviranih zidova. Nakon toga, ostala istraživanja većinom su se odnosila na izradu dokumentacije postojećeg stanja.

Konzervatorski zahvati započeti krajem 2013. imali su vrlo jednostavan cilj – zaustavljanje daljnjeg propadanja lokaliteta. Radovi su bili planirani tako da započnu na istočnoj strani lokaliteta (faza I-2013, ulazni dio – kula), potom se sukcesivno, ovisno o financijskim sredstvima, kreću prema zapadnom dijelu (faza II-2014, srednji dio – višebrodna građevina), odnosno prema dijelu koji je Mlakar istraživao 60-ih godina prošlog stoljeća (faza III-2015) te da se potom istraži zemljani humak sa sačuvanim zidovima (faze IV, V, VI...) koji je ujedno i jedini dio lokaliteta na kojem će biti moguće utvrditi vertikalnu stratigrafiju.

Glavna karakteristika siparskog otoka prije početka radova 2013. bila je potpuna prekrivenost lokaliteta većim obrađenim i lomljenim komadima kamena, pojedinima s ostacima vapnene žbuke, i nasipom od sitnijeg kamena te nanosa morskog pijeska, pa su se radovi tako ponajprije odnosili na raščišćavanje navedenoga, što je potom, uz pronađeni pokretni arheološki materijal, omogućilo preliminarnu dataciju otkrivenih zidanih struktura na lokalitetu kao i, donekle, njihovu precizniju rekonstrukciju.

Za sada su preliminarno datirane tri vremenski i funkcionalno različite arhitektonski faze: 1. istočni i sjeverni perimetralni zid građevine izduženog pravokutnog tlocrta gospodarske namjene čija je unutrašnjost razdijeljena zidanim pilonima (preliminarna datacija od 2. do 4. st.); 2. višekutna kula s cisternom u sredini te sjeverni i južni obrambeni zidovi (preliminarno datirani od kraja 5./poč. 6. do 867. god.); 3. nadogradnja nad kulom i prigradnja uz južni obrambeni bedem (kasni srednji vijek).

Sve su zidane strukture nakon raščišćavanja konzervirane i prezentirane, što je i bio cilj svih radova. Tijekom faze I-2013, nakon završenog raščišćavanja kamenja s prednjeg dijela lokaliteta (ulazni dio – kula), započelo je iskopavanje dviju probnih sondi označenih kao sonda 1 i sonda 2. Sonda 1 (velika oko 1x1 m) bila je smještena između ustanovljene višekutne kule i sjevernog kraka bedema te je iskopavana do dubine od 0,50 m. Unutar nje izdvojena su dva različita kulturna sloja – prvi sloj s mnoštvom ulomaka građevnog crijepa (tegula, imbreksa, podnih tavela) bio je nasipni sloj od smeđe rahle zemlje unutar kojega su pronađene dvije brončane igle (jedna s ukrasnom glavom), dok se ispod njega nalazio sloj masne crvene zemlje bez nalaza. Sonda 2 bila je smještena unutar utvrde, na spoju sjevernog kraka bedema s unutarnjim zidom pentagonalne kule. Bila je velika 1x1 m, a iskopavana je do dubine od oko 0,30 m. Sonda se sastojala od samo jednog izdvojenog kulturnog sloja od masne crvenice s ulomcima većih komada neobrađenog kamena te većeg broja ulomaka građevne keramike (tegule, imbreksi, podne tavele). Osim toga, unutar sonde 2 nije pronađen nijedan ulomak ostale keramike ni ostali pokretni arheološki materijal.

Pronađeni pokretni nalazi raznovrsni su prema dataciji i vrsti materijala. Jednako tako, materijal (s obzirom na



Ranobizantska pojasna kopča „mediteranskog tipa" pronađena prilikom raščišćavanja u fazi II-2014 (foto: N. Jurjak)

karakter lokaliteta) nije mogao biti stratigrafski razdijeljen te se jedino moglo označiti mjesto nalaza, koje ne određuje njegov pravi smještaj zbog višestoljetne izloženosti morskim valovima. Prave stratigrafije tako nije bilo. U prvim dvjema fazama keramičkih nalaza skoro nije ni bilo, osim velikog broja ulomaka građevne keramike. Unutar višebrodne građevine gospodarske namjene i na prostoru između nje i sjevernog bedema pronađeni su skoro svi brončani, željezni i olovni nalazi. Sav je pronađen metalni materijal konzerviran i za sada preliminarno obrađen te datiran u razdoblje od 1. do kraja 9. st.

Literatura

Marušić 1975 B. Marušić, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, Jadranski zbornik, 9, 1973.-1975., Rijeka – Pula, 1975: 335 – 350.
Matijašić 2012 R. Matijašić, Povijest hrvatskih zemalja u kasnoj antici od Dioklecijana do Justinijana, Zagreb, 2012.

Branka Milošević

Summary

In 2013 the Umag City Museum initiated and in 2014 continued with the project of protecting and preserving the archaeological site of Sipar. Two phases of conservation works, phase 1-2013 and phase II-2014 have been conducted to date wherein the works in the first phase, due to low temperatures and rain were completed as late as March 2014. During the first phase archaeological test probing was undertaken and two probes opened (probe 1 and probe 2). The main characteristic of the Sipar Island prior to the works initiated in 2013 was the complete covering of the site with dressed and crushed stone blocks, some with remains of lime plaster and fills of crushed stones and sand deposits.
For the time being, three time and functionally diverse architectural phases have been provisionally dated: 1. The east and north perimetral walls of a structure with an elongated rectangular plan whose interior is divided by built pylons (provisionally dated from the 2nd to the 4th centuries); 2. A polygonal tower with a cistern in the centre, and north and south defensive walls (provisionally dated to the late 5th and early 6th centuries up to the year 867); 3. An extension above the tower and a lean-to along the south defensive walls (dated to late Middle Ages). After their clearing all the built structures were conserved and presented which was the main goal of the undertaken works.

Redni broj: 173
Lokalitet: Limski kanal – Romualdova pećina, pripećak Abi Kontija 002
Naselje: –
Grad/općina: Vrsar
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

U srpnju 2014. organizirana su manja sondažna istraživanja dvaju lokaliteta na području Limskog kanala, Romualdove pećine i Abri Kontija 002. Riječ je o istraživanjima koja su dio projekta „Arheološka istraživanja kasnog pleistocena i ranog holocena na prostoru Limskog kanala" Hrvatske zaklade za znanost, čiji je voditelj dr. sc. Ivor Janković s Instituta za antropologiju u Zagrebu. Osim voditelja projekta, u ovogodišnjim istraživanjima sudjelovali su: Darko Komšo (ravnatelj Arheološkog muzeja Istre u Puli), dr. sc. James Ahern (Odsjek za antropologiju Sveučilišta u Wyomingu, SAD), Reilly Jaeger (Odsjek za antropologiju Sveučilišta u Koloradu, SAD), mr. sc. Sanjin Mihelić (Arheološki muzej u Zagrebu), Zrinka Premužić (Institut za antropologiju u Zagrebu), Katarina Gerometta (Odsjek za povijest Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli), Paula Androić, mag. arheo., Maja Čuka (Arheološki muzeju Istre u Puli), studenti arheologije Antonela Barbir i Goran Tomac (Sveučilište u Zagrebu) te Nenad Kuzmanović.

Lokalitet Romualdova pećina (k.č. 312/1, k.č. Lim – Draga, k.o. Sošići)
Romualdovu je pećinu od kraja 19. st. istraživalo više znanstvenika (Battaglia 1926; Gnirs 1925; Komšo 2003), a među važnijima su istraživanja akademika M. Maleza, koji je na lokalitetu zabilježio arheološki kontekst te pronašao ostatke faune (posebice kosti špiljskog medvjeda), kao i razne kamene alatke datirane u razdoblje gornjeg paleolitika (Malez 1987). Godine 2007. uslijedilo je manje revizijsko iskopavanje pod vodstvom D. Komše, radi prikupljanja uzoraka za razne analize i apsolutne datacije (Komšo 2008). Iskopana je manja sonda (1,5x1,5 m), i tom je prilikom revidirana prijašnja stratigrafija. U sondi su pronađeni tragovi prapovijesne keramike, kostiju i nekoliko kamenih artefakata. Lokalitet se pokazao vrlo zanimljivim za daljnja sustavna istraživanja.
Ovogodišnja istraživanja trajala su od 3. do 28. srpnja 2014. godine. Glavni cilj bio je čišćenje sondi iz prijašnjih istraživanja M. Maleza, iskopavanje nove sonde (kako bi se stratigrafski slijed pokušao utvrditi i korelirati s prijašnjim istraživanjima) te uzimanje uzoraka za radiometrijsko



Iskopavanje sonde 3 u Romualdovoj pećini 3



Iskopavanja sonde E u Romualdovoj pećini



Nalaz keramike iz sonde 3 u Romualdovoj pećini (1)



Ljudski ostaci iz sonde 3 u Romualdovoj pećini

datiranje slojeva. Tijekom manjih sondažnih istraživanja D. Komše pronađeni su slojevi s materijalom, koji svojim tipološkim odlikama upućuje na srednji paleolitik, odnosno musterijensku kulturu. Namjera je bila utvrditi postojanje intaktnih slojeva jednake starosti te uzeti uzorke za radiometrijsko datiranje slojeva. Nadalje, u jugozapadnom dijelu ulazne dvorane pećine, u smjeru jugoistok-sjeverozapad postavljena je i nova sonda (Sonda 3), veličine 3x2 m, te je podijeljena na kvadrante A1-3 i B1-3, veličine 1x1 m.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja Sonde 3 istraženo je nekoliko slojeva, preliminarno nazvanih Sloj 1 – Sloj 5 (što će omogućiti korelaciju sa slojevima iz istraživanja D. Komše). Do kraja ovogodišnjih istraživanja u kvadrantima A1, A2 i B1 dosegnuta je dubina završetka sloja 5.

Ovogodišnja istraživanja u Sondi E, odnosno sondi M. Maleza iz prijašnjih istraživanja, bila su usmjerena na utvrđivanje horizontalne stratigrafije te prisutnost srednjopaleolitičke sekvence, jer M. Malez, za razliku od D. Komše, nije zamijetio materijal iz srednjeg paleolitika. Tijekom istraživanja utvrđeno je da je vertikalnim spuštanjem M. Malez iskopavao sondu nejednakih dimenzija te da se površina sonde smanjuje s dubinom. To je rezultiralo time da je u rubnim dijelovima sonde prisutan i netaknut sediment (otprilike 10 – 20 cm uz rubove sonde, ovisno o sloju). Istraživani su slojevi od 9 do 14, prema stratigrafiji D. Komše.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja u Romualdovoj pećini uočeni su nalazi koje je moguće podijeliti u četiri glavne kategorije: ljudske kosturne ostatke, životinjske kosturne ostatke, nalaze keramike te litičke nalaze. U nastavku su prikazani rezultati analiza pronađenog materijala.

Analiza ljudskih kosturnih ostataka (*Homo sapiens sapiens*) iz Sonde 3 uključivala je standardne bioarheološke analize. Ostaci su anatomski determinirani te je, kada je to bilo moguće, uslijedila procjena spola i starosti, patoloških promjena, kao i minimalnog broja prisutnih jedinki (Buikstra, Ubelaker 1994; Lovejoy 1985; Scheuer, Black 2004; Bass 1995: White, Folkens 2005). Na temelju malobrojnih ostataka kosturnog materijala (zubi, kranijalni i postkranijalni ostaci), moguće je utvrditi da je riječ o najmanje dvjema osobama, jednoj odrasloj (vjerojatno starijoj od 35 godina, moguće muškog spola) te djeteta (vjerojatno mlađeg od 5 godina). Na temelju stratigrafskog položaja

ljudskih kosturnih ostataka, kosturnih elemenata te očuvanosti, spomenute nalaze vjerojatno se može pripisati istom razdoblju. Manji fragment distalne goljenične kosti poslan je na radiometrijsko datiranje AMS metodom, s rezultatom od 3150±46 godina prije sadašnjosti.

Sav sakupljen faunalni materijal iz ovogodišnjih istraživanja nakon pripreme (pranje, signiranje, fotodokumentacija i izrada baze podataka) preliminarno je analiziran. Kada je to bilo moguće, određena je taksonomska determinacija. Nalazi iz Sonde 3 uglavnom pripadaju sljedećim vrstama: jazavac (*Meles meles*), zec ili/i kunić (*Lepus europeus* / *Oryctolagus cunilicus*), lisica (*Vulpes vulpes*) i domaća ovca (*Ovis aries*). Ostaci domaće ovce upućuju na razdoblje ne starije od neolitika. Većina nalaza ne pokazuje tragove ljudske aktivnosti i modifikacije, a ostaci su relativno homogeni kroz čitavu sekvencu. Najvjerojatnije se radi o prirodnoj akumulaciji sedimenata, uz tragove aktivnosti jazavca.

Za razliku od nalaza iz Sonde 3, životinjski ostaci iz Sonde E vrlo su fragmentirani, što je često kod ostataka iz pleistocena. Na pleistocensku starost nalaza upućuje i taksonomska pripadnost, odnosno prisutnost životinja kao što su špiljski medvjed (*Ursus spelaeus*), konj (*Equus ferus*), alpski kozorog (*Capra ibex*). Prisutan je i običan jelen (*Cervus elaphus*) te *canid* srednje veličine, najvjerojatnije vuk (*Canis lupus*), iako je moguće da se radi i o divljem psu (*Cuon alpinus*), što će se razjasniti analizama, kao i taksonomska pripadnost pronađenih ostataka ptice (*Aves sp. ident*). U svim slojevima Sonde E pronađeni su i ostaci manjih sisavaca (uglavnom glodavaca) te okamenjenog fekalnog materijala (koproliti) (primjerice u slojevima 9 i 10), koji najvjerojatnije pripadaju zvijerima koje su pećinu rabile kao brlog. Na to upućuju i tragovi žvakanja na dijelu koštanog materijala. Juvenilni nalazi medvjeda (primjerice mliječni očnjaci) upućuju na to da su tijekom kasne zime i ranog proljeća ondje ponekad hibernirali medvjedi. Iako na pronađenom uzorku životinjskih kostiju nisu zamijećeni tragovi ljudske aktivnosti (tj. tragovi mesarenja i sl.), jer je



Musterijenski artefakti iz sonde E u Romualdovoj pećini



Iskopavanja sonde na lokalitetu Abri Kontija 2

riječ o malenom uzorku iz tek dijela stratigrafskih jedinica preostalih iz istraživanja M. Maleza, nije moguće isključiti ulogu čovjeka u akumulaciji ostataka životinja.

Preliminarnom analizom keramike iz slojeva 1 – 5, pronađene u Sondi 3, utvrđeno je da su od oblika prisutni lonci, zdjele i šalice raznih tipova. Dio nalaza sadržava specifične razlikovne elemente (ukrasi, ručke, dno ili rub), koji su omogućili precizniju tipološku i kronološku, odnosno kulturnu determinaciju. Keramički nalazi iz Sonde 3 okvirno se mogu datirati u završno razdoblje srednjeg brončanog doba Istre, u kasno brončano doba te početno starije željezno doba, no bez više jasnih stratigrafskih i apsolutno kronološki potkrijepljenih uporišta nije moguća konačna prosudba o vremenskim okvirima uporabe pećine. Primjerice, neki od indikativnih oblika poput koljenastih ručki ili potkovičastih plastičnih rebara prisutni su na prostoru Istre i šire regije još od ranog brončanog doba, dok se neki elementi vezuju i uz mlađe faze starijega željeznog doba. Od tehnika ukrašavanja prisutno je žlijebljenje (koncentrični krugovi po stijenkama posude), urezivanje (vertikalne isprekidane linije, zarezi po rubovima), kaneliranje, ubadanje, ukrašavanje otiskom prstiju (najčešće po rubovima lonaca te na reljefnoj traci po stijenci posude), plastičnim aplikacijama (u obliku potkove, cik-cak linija ili gumba) te pseudovrpčasti ornament. Radiokarbonski datum dobiven za distalnu desnu goljeničnu kost odrasle osobe (najvjerojatnije muškarca) iz sloja 1 vrlo se dobro uklapa u kronološku sliku dobivenu preliminarnom analizom keramike.

Paralele za keramičke oblike iz Romualdove pećine mogu se naći na više mjesta u Istri, primjerici na gradini Monkodonji (npr. koljenasta ručka) te na Picugima (ulomci *kothona*), no najbolje analogije nalaze se na obližnjem nalazištu na Gradini nad Limom, s kojom su populacije koje su ostavile tragove u pećini nedvojbeno bile povezane. Iako je keramički materijal s nekropole na Limskoj gradini najbolje poznat zahvaljujući objavi D. Urem (2012.), vrijedi napomenuti kako se Romualdova pećina nalazi neposredno ispod jedne druge gradine – Sv. Martin – kao dominantne točke s koje je moguće kontrolirati široko područje od ušća Limskog kanala na zapadu, Bala na jugu, Sv. Lovreča na sjeveru te skretanja Limske drage prema unutrašnjosti na istoku. Naselje na



Litički nalaz s lokaliteta Abri Kontija 2

Sv. Martinu bilo je opasano dvostrukim koncentričnim bedemom, a s područja naselja poznati su i žarni grobovi starijega željeznog doba. Iako je u ovoj fazi preuranjeno donositi određenije zaključke o načinu uporabe Romualdove pećine tijekom brončanoga i željeznoga doba, ona je većim dijelom zasigurno rabljena kao povremeno boravište ili zaklon, a moguće je pomišljati i na mogućnost da je mogla služiti i kao mjesto pokopa, na što bi upućivali ostaci ljudskih kostiju pronađenih tijekom arheoloških istraživanja, kao i činjenica da dokumentirani keramički oblici imaju dobre paralele među pogrebnim nalazima iz obližnjih nekropola.

Litički nalazi iz Sonde E pripadaju pleistocenskoj sekvenci ljudskog boravka u Romualdovoj pećini. U svim slojevima pronađena je fauna koja upućuje na pleistocensku starost, a litički materijal iz slojeva 11 – 13 tipološki je moguće datirati u srednji paleolitik, odnosno musterijensku kulturu. Tijekom istraživanja odvojeni su nalazi za radiokarbonsko datiranje slojeva te su za srednjopaleolitičku sekvencu dobiveni rezultati od preko 48.000 godina starosti. To su za sada jedini pouzdani radiokarbonski datumi za srednji paleolitik na prostoru Istre i uopće najstariji pokazatelji ljudske prisutnosti na tom prostoru (s iznimkom moguće alatke iz donjeg paleolitika s nalazišta Šandalja I, za koje ne postoje rezultati apsolutne datacije). Na temelju tipoloških odlika nalaza te rezultata apsolutne datacije, moguće je pretpostaviti da su za akumulaciju arheološkog materijala slojeva 11 – 13 Sonde E u Romualdovoj pećini odgovorni neandertalci.

Lokalitet Abri Kontija 002 (k.č. 940/2, k.č. Stran, k.o. Gradina)

Abri Kontija 002 manji je pripećak na sjevernoj strani Limskog kanala koji je otkriven 2007. godine, kada su pod vodstvom D. Komše u njemu postavljene dvije manje sonde dimenzija 40x40 cm (Komšo 2008). U sondama su zabilježeni nalazi 20-ak kamenih izrađevina i jedan morski puž. Time je uočena potencijalna važnost tog lokaliteta te je na njemu nužno manje sondažno istraživanje radi utvrđivanja stratigrafske i kronološke situacije. Ovogodišnja istraživanja lokaliteta Abri Kontija 002 bila su manjih razmjera, usmjerena na utvrđivanje potencijala za sustavna istraživanja i trajala su od 21. do 28. srpnja 2014. godine. Nakon čišćenja površine, pred prostorom nekadašnjeg ulaza u pećinu (koji je gotovo sasvim zatrpan), postavljena je manja sonda (Sonda 1), dimenzija 1,5x1,5 m, dodatno podijeljena na četiri kvadranta (A1, A2, B1 i B2, dimenzija 75x75 cm).

Istraživani su slojevi 1 – 3, a do kraja ovogodišnjih istraživanja nije dosegnuta krajnja dubina sloja 3. U svim trima slojevima pronađeni su nalazi litike, životinjskih kostiju i tragova vatre. Uzeti su uzorci za radiokarbonsko datiranje, no nažalost nisu sadržavali dovoljno kolagena koji bi omogućio analize.

Litičkim nalazima iz Sonde 1 uglavnom pripadaju sječiva i odbojci manjih dimenzija. Tipološki ih je moguće preliminarno datirati u razdoblje finalnog paleolitika (odnosno finalnog pleistocena), no detaljnija determinacija bit će moguća tek nakon tehnološke i tipološke analize, za što je potreban veći broj nalaza tijekom idućih sezona istraživanja.

Faunalni su nalazi vrlo fragmentirani i sadrže veći broj dijelova dugih kostiju sisavaca. Prisutni su ostaci zeca (*Lepus sp*.), koze (*Capra ibex*), konja (*Equus ferus*, a možda i *Equus hydruntinus*) i svisca (*Marmota marmota*). Zanimljiv je i nalaz krupne jedinke običnog jelena (*Cervus elaphus*) ili golemog jelena (*Megaloceros giganteus*), što će razjasniti buduće komparativne analize. Pronađeno je i više ostataka još neodređenih vrsta ptica i manja količina ribljih kostiju. Nalazi nekih od navedenih vrsta, posebice svisca, upućuju na pleistocensku starost slojeva, jer je ta životinja nestala s prostora Istre krajem pleistocena.

Na faunalnim nalazima nisu primijećeni tragovi rezanja i mesarenja, no budući da su u slojevima prisutni tragovi gorenja, kao i litičkih nalaza, vrlo je vjerojatno da je barem dio akumulacije faunalnih nalaza rezultat ljudske aktivnosti.

Literatura

Bass 1995 W. M. Bass, Human osteology, A laboratory and field manual (4th ed.), Columbia, Missouri Archaeological Society, 1995.

Battaglia 1926 R. Battaglia, Paleontologia e paletnologia delle grotte del Carso, In Duemila Grotte. Quarant'anni di esplorazioni nella Venezia Giulia, Bertarelli, L., Boegan, E. (eds.), Milano, 1926: 75 – 100.

Buikstra, Ubelaker 1994 J. Buikstra, D. Ubelaker, Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains Fayetteville, Arkansas Archaeological Survey, 1994.

Gnirs 1925 A. Gnirs, Istria praeromana, Beiträge zur Geschichte der frühesten und vorrömischen Kulturen an den Küsten der nördlichen Adria, Karlsbad, 1925.

Komšo 2003 D. Komšo, Pećine Istre – mjesta življenja od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 41 – 54.

Komšo 2008 D. Komšo, Limski kanal, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 264 – 268.

Komšo 2009 D. Komšo, Limski kanal, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009.

Lovejoy 1985 C. Lovejoy, Dental Wear in the Libben Population: Its Functional Pattern and Role in the Determination of Adult Skeletal Age at Death, American Journal of Physical Anthropology, 68, 1985: 47 – 56.
Malez 1987 M. Malez, Pregled paleolitičkih i mezolitičkih kultura na području Istre, Izdanja HAD, 11, Zagreb, 1987: 3 – 47.
Scheuer, Black 2004 L. Scheuer, S. Black, The Juvenile Skeleton, London, 2004.
Urem 2012 D. Urem, Limska gradina. Keramika s područja nekropole, Arheološki muzej Istre, Pula, 2012.
White, Folkens 2005 T. D. White, P. A. Folkens, Human Bone Manual, Amsterdam, 2005.

dr. sc. Ivor Janković
dr. sc. James C. M. Ahern
Darko Komšo
Katarina Gerometta
Zrinka Premužić
mr. sc. Sanjin Mihelić

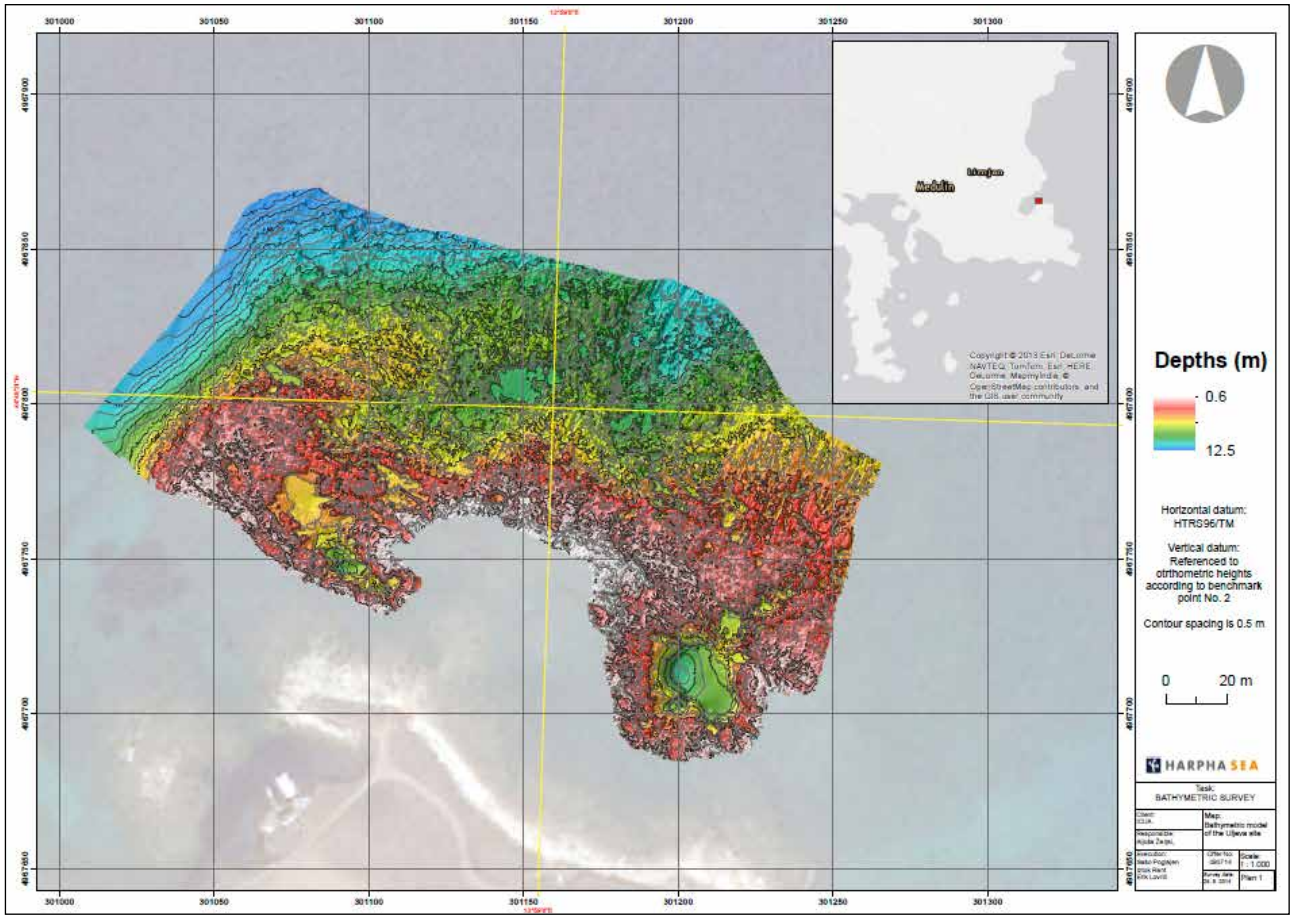
Summary

In July 2014 small-scale probe explorations were conducted at two sites in the area of Limski kanal: Romualdo's cave and Abri Konti 002**.** The explorations were part of the project „Archaeological Explorations of the Pleistocene and Early Holocene in the Area of Limski kanal." At the site of Romualdo's Cave the previous probe, set by M. Malez during his explorations (probe E) was cleaned and the intact parts of layers explored as well as samples taken for radiometric dating. Archaeological material was found (lithics) which is possible to attribute on the basis of typology to the Middle Paleolithic, namely, Moustérien culture including faunal finds of Pleistocene animals. Radiocarbon dating of the layers with the mentioned material resulted in dates that were older than 48000 years ago. A new probe was also set (Probe 3) in whose upper layers material (pottery) from the Bronze Age and Iron Age periods was found as well as animal bones and finds of human skeleton remains. The latter were dated by radiocarbon method to the period of about 3150 years ago.
At the Abri Konti 002 site probe explorations lasting one week were conducted and lithic material found which is possible to attribute to the very end of the Paleolithic. Zooarchaeological analysis of faunal finds from this site indicates the presence of Pleistocene animals.

Redni broj: 174
Nalazište: Ližnjan – rt Uljeva
Naselje: Ližnjan
Grad/općina: Ližnjan
Pravni status: P-5166
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno sondiranje

Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru u drugoj polovini rujna 2014. godine organizirao je treću kampanju podvodnog arheološkog istraživanja na rtu Uljeva, na kojem se na maloj udaljenosti nalaze ostaci triju brodoloma. Tijekom istraživanja brodoloma pregledavano je i okolno područje, koje spada u zonu zaštite. Područje je istraženo uz pomoć Turističke zajednice općine Ližnjan i programa zaštite kulturne baštine Ministarstva kulture. Voditelj arheološkog istraživanja bio je Luka Bekić, a njegov zamjenik Mladen Pešić, obojica iz Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju u Zadru. Ostatak stručne ekipe činili su arheolozi Marina Šimičić i Roko Surić (MCPA), Miran Erič iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Republike Slovenije te Jelena Čelebić, Zdravka Georgieva, Darko Kovačević, Nikola Paskali, Aleksandar Sajdl i Melanie Münzner. Uz ronilačku ekipu, u istraživanjima je sudjelovao i tim za snimanje višesnopnim sonarom, pod vodstvom arheologa Saše Poglajena iz Harpha Sea, Slovenija.

Ostaci čak triju brodoloma smješteni su na plitkim hridinama ispred rta Uljeva, koji s lijeve strane zatvara ulaz u prostranu uvalu Kuje kod Ližnjana (Bekić 2012a; 2013). Uljevu A čine ostaci brodoloma smješteni na sjeverozapadnom dijelu hridina, dok je Uljeva C smješten pedesetak metara jugozapadno od njega. Oko 150 m jugoistočno, na južnom završetku hridinasta terena, nalaze se ostaci brodoloma Uljeva B.
Teren je velika podvodna hrid dužine preko 200 m uzduž obale i širine preko 50 m od obale, na kojoj se manje stijene izmjenjuju na dubini od 5 do 0,5 m, a upravo je ta okolnost bila kobna za brodove koji su se ondje nasukavali. To se vrlo vjerojatno događalo kada je bila jaka bura, koja je spriječila moreplovce da pravilno izmanevriraju brod prema uvali Kuje, gdje su mogli naći spas, nego su ih vjetar i valovi odnijeli na stijene s lijeve strane ulaza u uvalu. Brodovi su se ondje vrlo vjerojatno raspali zbog udaranja valova, a teret se rasuo po škrapama hridinasta tla. Upravo ondje, u jamama napunjenima pijeskom, danas se pronalaze ulomci amfora i ostale keramike. Zbog kamenita se tla ne očekuju nalazi drvenog brodskog trupa, ali nije isključeno da će se manji dijelovi brodskih greda ili oplate pronaći u ponekim dubljim jamama. Već su na pozicijama obaju većih brodoloma pronađeni pojedini brončani i željezni klinovi, koji svjedoče o ostacima konstrukcije broda.
Prilikom istraživanja redom se iskopavaju sve jame na morskom dnu i prikupljaju svi nalazi. Na brodu se prebrojavanjem i vaganjem dokumentiraju svi prikupljeni nalazi te se odabiru tipološki važniji ulomci i predmeti za daljnje proučavanje. Sve ostalo, a pritom se uglavnom misli na masu dijelova trbuha amfora, vraća se u iste jame u kojima je pronađeno. Na taj se način ne mijenja integritet nalazišta, odnosno ono će vizualno ostati onakvo kakvo je i zatečeno, odnosno velik broj ulomaka na morskom dnu čini ronjenje na tom položaju zanimljivim i atraktivnim.
Kako bi se nalazi dokumentirali u prostoru, pod morem je postavljena fiksna mreža u vidu klinova s brojkama. To je mrežište nekoliko puta izmjereno i postavljeno kao osnova u kompjutorski program *Site recorder*, koji se upotrebljava za dokumentiranje podvodnih arheoloških istraživanja. Na osnovi tog mrežišta naknadno se ucrtavaju jame, koje dobivaju svoj broj, poput stratigrafskih jedinica na kopnu. Na taj je način svaki pronađeni predmet pripisan nekoj od jama, kojoj se zna točan položaj unutar pozicije brodoloma.



Batimetrijska karta morskog dna hridi kod Uljeve koju je izradio Harpha Sea

Konačno mapiranje nalaza zasigurno će rezultirati nekim obrascem, po kojem će se moći zaključiti nešto više o veličini broda i načinu na koji se on ondje raspao.

Ove je godine rujan bio meteorološki nepovoljan, kao i cijelo ljeto. U nekoliko je navrata nevrijeme donijelo toliku kišu da se uvala Kuje zamutila od nanesene zemlje, tako da na Uljevi nije bilo zadovoljavajuće vidljivosti za rad, što je situacija koja nije zamijećena u posljednjih pet godina – otkada se arheološki istražuje ta pozicija. Stoga su i rezultati iskopavanja, odnosno broj istraženih jama, manji nego proteklih dviju godina. Uz kišne dane i mutno more bilo je i nekoliko jačih bura, koje nisu dopustile pristup nalazištu s vanjske morske strane, a već spomenute kiše učinile su sve staze prema rtu neprohodnima zbog blata.

Kako bi se istraživanja ipak odvijala nekim tempom, primijenjena je nova strategija, tako da se ekipa iskrcala na rt s unutrašnje strane i prenijela pumpu i svu opremu kroz plićak te pješice preko vrha rta do pozicije koja je najbliža obali, a to je Uljeva C. Ondje je na hridima uz more postavljena vodena pumpa, a crijeva i mamuti provučeni su do nalazišta u dužini od gotovo 80 m, što je krajnji doseg te opreme. Tako su ove godine započeta i sondiranja tog nalazišta, jedinog koje je moguće istraživati vodenom pumpom s kopnene strane Uljeve. Rezultati istraživanja brodoloma Uljeva C pokazali su se vrijednim budućeg istraživanja, što je bila sretna okolnost.

Ipak, rijetki mirniji dani dobro su iskorišteni i za neke druge vrlo važne aktivnosti. Tako su ove godine dogovorena detaljna mjerenja višesnopnim sonarom (*multibeam*) radi izrade precizne batimetrijske karte cijele hridi uz rt Uljeva. Za te potrebe angažirana je iskusna slovenska tvrtka Harpha Sea, koja ima opremu za batimetrijska mjerenja u plitkom moru, do dubine od čak 0,6 m. Ujedno, njihovo iskustvo u mapiranju svih slovenskih podvodnih arheoloških nalazišta bilo je neprocjenjivo.

Sonar montiran na brodu koji kontrolira posada, očitavao je točke svakih 10 cm na dnu. Konačan je rezultat tog snimanja detaljna karta nalazišta, koja je tako dobre rezolucije da se na njoj vide gotovo i najmanje jame i procijepi u dnu. Takva će karta sada poslužiti za izradu nove mape nalazišta i označavanje svih pojedinih jama i pojedinačnih nalaza prema potrebi. Njezin digitalan oblik pogodan je za izradu različitih prikaza rasporeda nalaza i nalazišta, u višebojnom 3D prikazu. Konačni će rezultati istraživanja na taj način biti u potpunosti jasni i čitljivi, a ujedno i smješteni u apsolutnom koordinatnom sustavu, kao i sama karta. Tako je uspješna izrada batimetrijske karte nalazišta, koja će pomoći da se sljedećih godina efektivnije radi, a u konačnici i da se prezentira nalazište na najbolji način, možda najveće postignuće u ovogodišnjoj kampanji.

Od pokretnih je nalaza ove godine skupljeno mnogo više s brodoloma Uljeva A, nego s Uljeve B. Na oba nalazišta prevladavaju ulomci keramike. Na brodolomu Uljeva C pronalaze se brojne opeke, za koje nije sigurno jesu li bile brodski balast ili teret. U svakom slučaju, na brodu se prevozilo i dosta različite keramike te staklo, ali na ovom stupnju istraživanja nije jasno je li to bio teret ili brodska kuhinjska oprema.

Na Uljevi A ove je godine nastavljeno iskopavanje jama u središnjem dijelu nalazišta. Istraženo ih je osam, a u njima su pronađeni ulomci amfora, dijelovi grla, dna i ručaka. Od posebnih nalaza bilježi se nekoliko dobro sačuvanih čepova amfore. Osim amfora, važan je i pronalazak dna lonca za kuhanje. Te su jame još prošle godine bile ucrtane u nacrt *Site recordera*, tako da ih nije bilo potrebno mjeriti i ucrtavati ove godine. Na Uljevi A dosad je iskopano 12 jama, u kojima se nalazilo sveukupno 717 kg nalaza, koji su izvađeni na brod. Od toga je zabilježeno 1730 ulomaka amfora, od kojih 15 šiljaka, 15 čepova, 51 dio ručke, 22 dijela oboda. Uz njih, tu su i brojni drugi nalazi pojedinačnih oblika posuđa brodske kuhinjske keramike i stakla.

Na Uljevi B u potpunosti su iskopane samo dvije jame. U jami BJ27 pronađeni su razni dijelovi amfora, a u jami BJ 28 uglavnom brojni dijelovi *Aegean Coarse Ware*, odnosno egejskog kuhinjskog posuđa, od kojih su neki ulomci iznimno dobro sačuvani, s obzirom na uobičajene nalaze s te lokacije. Nove su jame izmjerene i ubačene u plan na *Site recorderu*. Na Uljevi B pregledane su 23 jame, u kojima je prikupljeno preko 180 kg nalaza. Među ulomcima amfora izdvojena su 32 šiljka, 3 čepa, 51 dio ručke i 48 dijelova oboda. Od ostalih nalaza izdvaja se šest klinova, šest balastnih kamenova i tri ulomka stakla.

Na Uljevi C iskopane su dvije jame. Jama CJ 1 zapravo je pješčani prostor između viših litica na zapadu, niže kamene pregrade na istoku i kamena na sjeveru koji ga dijeli od CJ 2. Prostor CJ 2 slično je omeđen i nešto je veći od CJ 1. U objema jamama pronađeni su sitniji ulomci keramike, koja često ima cakljene stijenke, brojni ulomci različitih staklenih posuda te dva željezna klina ili spojnice. Opeke grube izrade nisu prikupljene, osim nekoliko uzoraka, jer su one očito upotrebljavane kao brodski balast.



Iskopavanje na Uljevi A

Uz istraživanja na hridi Uljeva, arheološka je ekipa u dva navrata rekognoscirala položaj antičkog brodoloma na hridi Sika blizu Ližnjana. Taj je brodolom otkriven još prije nekoliko godina, ali nikada nije bio istraživan. Cilj je ovih podmorskih pregleda ustanoviti postoji li potreba i potencijal za istraživanje tog brodoloma te prikupljanje podataka o njegovu stanju i disperziji nalaza na dnu.
Na hridi Sika na južnoj se strani nalaze ostaci tereta broda koji je prevozio amfore tipa Dressel 6B te tzv. *Spicatum* opeke. Amfore su u trenutku brodoloma očito bile pune, jer se pronalazi i mnoštvo keramičkih čepova. Zbog velike izloženosti valovima juga, nalazište je jako oštećeno i nalazi su razbacani po širem prostoru, a neki su nalazi s tog brodoloma već objavljeni (Bekić 2012b).

Prilikom pretraživanja Kuja i Uljeve upotrebljavan je i *Side scan sonar* MCPA, pa je njime pronađen moderan ribarski brod, koča, potopljen kod Kargadura. Ujedno je i ponovno otkriven položaj aluminijskog krila zrakoplova JNA koji se navodno srušio u Kuje osamdesetih godina. On je fotodokumentiran još 2009. u polju posidonije, ali njegova točna pozicija dosada nije bila zabilježena.

Sva tri brodoloma na Uljevi znatno su uništena zbog okolnosti stradavanja, kao i devastacije zbog dostupnosti nalazišta, međutim ipak su dragocjen izvor podataka za arheološku znanost. Za sada postoje obrisi datacije svih triju brodova, pa donekle i ideja o podrijetlu tereta. Ipak, za sagledavanje cijele povijesti tih događaja bit će potrebno nastaviti istraživanja.
Veoma je važno da se brodolomi istraže u cijelosti, a na drugi način ostanu *in situ*, kako bi se potencijalno iskoristili kao turistička atrakcija u Ližnjanu. Upravo se stoga svi ulomci amfora koji nisu nužno potrebni za dataciju i karakter brodoloma vraćaju u jame u kojima su se nalazili. Na kraju projekta potrebno je pomoći Općini Ližnjan da osmisli način popularizacije kulturne baštine toga važnog pomorskog punkta.

Literatura

Bekić 2012a L. Bekić, Launch of Systematic Research of Roman Period Shipwrecks at Cape Uljeva / Početak sustavnih istraživanja antičkih brodoloma na rtu Uljeva, Potopljena baština / Submerged Heritage, 2, Zadar, 2012: 34 – 38.
Bekić 2012b L. Bekić, Najnovija podvodna rekognosciranja podmorja Istre, Summary: The most recent underwater investigations off the coast of Istria, HAnt, 21, Pula, 2012: 581 – 597.
Bekić 2013 L. Bekić, Continued Research of the Roman Period Shipwrecks at Cape Uljeva near Ližnjan / Nastavak istraživanja antičkih brodoloma na rtu Uljeva kod Ližnjana, Potopljena baština / Submerged Heritage, 3, Zadar, 2013: 31 – 34.
Bekić 2012 L. Bekić, Istarsko podmorje, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 362 – 365.

Bekić 2013 L. Bekić, Ližnjan – rt Uljeva A i B, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 442 – 444.

dr. sc. Luka Bekić

Summary

In the course of 2014, at Cape Uljeva near Ližnjan the International Centre for Underwater Archaeology in Zadar continued with underwater archaeological explorations. The positions of Uleva A were excavated where traces of an Early Antiquity shipwreck were found, Uljeva C with post-medieval remains and Uljeva B with Late Antiquity remains. A detailed bathymetry survey of the bottom was made in order to document the archaeological remains as precisely as possible.
In addition, other potential remains of shipwrecks in the vicinity of Ližnjan were examined, particularly Sika cliff where the wreckage of a ship was established that transported Dressel 6B amphora and spicatum bricks. Explorations will continue next year too.



Poluotok Lorun s označenom položajem figlinae i cisterne (izradio: C. Taffetani)

Redni broj: 175
Lokalitet: Lorun
Naselje: Tar, Vabriga
Grad/općina: Tar – Vabriga
Pravni status: Z-4099
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 24. lipnja do 27. srpnja 2014. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja na poluotoku Lorunu. Voditelji istraživanja bili su Vladimir Kovačić (Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino) i Corinne Rousse (Aix-Marsiglia Université, Centre Camille Jullian).

Istraživanja na poluotoku Lorunu produbila su spoznaje o tom velikom zanatskom kompleksu, gdje su se ponajprije proizvodile amfore za ulje tipologije Dressel 6B. Pečati na amfori otkrivaju listu njezinih najvažnijih vlasnika: od osnivača senatora *Sisenna Statilius Taurusa* (oko 10. godine) pa sve do trenutka kada će car Domicijan postati njezin vlasnik. Ti su događaji lijepo dokazani epigrafskim spomenicima sve do Hadrijanova vremena, ali se arheološki nalazi protežu sve do početka 5. st.
Do sada je istraživana ekonomska funkcija te *figlinae*, no za sada ostaje još nerazjašnjeno pitanje gdje je locirana rezidencijalna vila. Zadatak projekta pod nazivom *Les villes marittimes d'Istrie* (2012. – 2016.) jest odgonetavanje i te enigme.
Nova studija istraživanja ponajprije je koncentrirana na jedno područje na poluotoku, koji se nalazi oko 400 m sjeverno od proizvodnog pogona i koji je okrenut spram zaljeva Santa Marine. Od prije je poznat potencijal tog područja jer su na njemu nađene neke strukture uzduž obale, a u zaleđu u makiji nađena je jedna velika rimska cisterna. Taj veliki hidraulični kompleks analiziran je nakon nekoliko terenskih rekognosciranja i iskopavanja jedne sonde 2013. godine.



Čišćenje i vađenje zapune cisterne (foto: C. Rousse)

Istraživanja 2014. otkrivaju važnost i dobru sačuvanost objekta, koji se nadovezuje na rezidencijalnu *villu*, a koja se proteže uz obalu i djelomice ulazi u more. Sa zapadne strane cisterne otkriven je jedan dugačak zid koji ima jednak smjer kao zid uzduž obale. Nakon uklanjanja vegetacije otkriveno je da se na taj paralelni zid uz more vežu okomiti zidovi, koji tvore razne prostore u kojima su vidljive podnice te ostaci jedne napuštene preše i moguće odvodne kanalizacije.
Zahvaljujući terenskoj i geofizičkoj prospekciji na zapadnoj strani od cisterne uz morsku obalu i po čitavu zaljevu, stambeni prostor može se ograničiti na otprilike 100-200 m uz more (očuvani zidovi) jer se na tom području nalazi razasuta keramika. U unutrašnjosti se ta stambena zona širi na 50 m do cisterne i nalazi se na jednome zakošenom terenu prekrivenome makijom, koja ne dopušta terensko očitovanje (škrilje ili pločasto kamenje). Magnetska prospekcija na privatnome posjedu u blizini cisterne otkriva zidove, a i paljevinsku zonu. U očekivanju autorizacije sondažnih istraživanja sakupljan je antički materijal, crno-bijele kockice mozaika. Prema postojećim saznanjima, može se



Sjeverozapadni ugao cisterne (foto: C. Rousse)

utvrditi da se radi o vili okrenutoj spram mora, čije je pročelje dugo cca 200 m i možda se prostire na površini od 10.000 m².

U ovome je rezidencijalnom kompleksu ispražnjena cisterna kako bi se došlo do važnih arhitektonskih podataka i otkrila njezina struktura, koja se uzdiže do visine od 3,5 m. Ukupno je uklonjeno 200 m³ zemlje te je ispražnjena 1/3 cisterne, ne bi li se spoznala njezina prirodna zapunjenost. Radi se o jednome velikome četverokutu (14x15 m), gdje su perimetralni zidovi napravljeni od dvaju vanjskih kamenih zidova ispunjenih središnjom vapnenastom hidrauličnom smjesom debljine 1,7 m. Odabir takve „jake" građevine uvjetovan je time da se cisterna nalazi na jednoj kosini, a i pritiskom koji skupljena voda čini na stijenke. Takva konstruktivna tehnika gradnje s Loruna nađena je i na drugim područjima u Istri, što je možda jedna lokalna građevinska karakteristika.

Unutrašnjost cisterne dobro je očuvana: podnica u tehnici *opus spicatum*, hidraulična žbuka na zidovima, a unutrašnjost dijele dva reda sa po četiri stupa. Zahvaljujući tim elementima, može se rekonstruirati svod cisterne koji se sastoji od kamenih lukova. U zemljanoj zapuni nađeni su neki arhitektonski elementi, primjerice jedan kameni grlić, što sugerira da se po cisterni (djelomice ili po čitavoj) moglo i hodati. Punjenje cisterne bilo je moguće samo kišnicom, što je potvrđeno u monolitnom perforiranom kamenom bloku u jugozapadnome dijelu cisterne. Nije odbačena ni mogućnost jednog mogućeg akvedukta, iako do sada nisu nađeni nikakvi građevinski elementi. U sjeverozapadnome kutu cisterne nađena je jedna odvodna olovna cijev (*fistula*), koja otkriva njezinu namjenu: opskrbu vodom pod pritiskom okolne stambene četvrti, a možda opskrbljuje jednu fontanu ili privatne kupaonice. Podnica cisterne jako je zakošena prema jugozapadu, čime se nečistoća taložila na tom dijelu, a čista je voda mogla otjecati u odvod. Poradi toga, u sjeverozapadnome djelu cisterne u taloženome materijalu nađen je kasnoantički materijal te se tako doznalo do kada je cisterna upotrebljavana. U zapuni na sjevernoj strani nađen je pokretni srednjovjekovni materijal, koji se datira u 14. st., kada cisterna više nije bila u izvornoj funkciji.

Nakon istraživanja cisterne uslijedila je privremena konzervacija unutarnjih perimetralnih zidova te je zaštićena i obnovljena žbuka te ostaci pilastara. Oni su u potpunosti prekriveni i zaštićeni geotekstilom te fiksiranom hidrauličnom žbukom. Podnica je dodatno prekrivena geotekstilom i slojem pijeska.

Velika cisterna i nalazi na obali zaljeva Santa Marine daju naslutiti da je možda otkrivena rezidencijalna vila vlasnika figline s Loruna, koja je građena po modelu *villa marittima*. Sljedeća će istraživanja otkriti vrijeme gradnje cisterne i rezidencijalne vile (1. – 2. st.?)., a da bi se zdanje što bolje datiralo, usporedno su analizirane žbuka, kalcifikacija i olovo te fotogrametrijski reljef. U srpnju je uslijedio i projekt LIDAR.

Literatura

Kovačić, Rousse 2013 V. Kovačić, C. Rousse, Lorun, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 444 – 447.

Kovačić et al. 2014 V. Kovačić, C. Rousse, V. De Leonardis, K. Gergeta, P. Maggi, C. Taffetani, New research araund the ceramic workshop of Loron (Tar-Vabriga, Croazia): the location of the villa marittima, poster u: Roman Ceramic and Glass Manufactures: Production and Trade in the Adriatic region, Crikvenica, 4. – 5. studenog 2014.
Llubés et al. 2014 M. Llubés, S. Rousse, C. Rousse, V. Kovačić, C. Taffetani, Prospections géophysiques sur le complexe artisanal de Loron (Croatie), RST Pau 24e Réunion des Sciences de la Terre, Pau, 27. – 31. listopada 2014.
Rousse et al. 2014 C. Rousse, V. De Leonardis, V. Kovačić, C. Taffetani, L'alimentation en du complexe artisanal de Loron (Tar-Vabriga, Croatie): analyse technique et fonction d'un grand réservoir d'eau et sa fontaine au seinde l'atelier d'amphores, u: Archeologia delle produzioni ceramiche nel mondo antico. Spazi, prodotti, strumenti e tecniche, Genova, 1. – 2. prosinca 2014.

Vladimir Kovačić
Corinne Rousse

Summary

In the course of June and July 2014 systematic archaeological excavations continued on the Lorun peninsula, at the remains of a large Roman complex where oil amphora were primarily manufactured. New explorations mainly focused on an area on the peninsula some 400 m north of the manufacturing plant. The explorations confirmed the existence of a villa there whose facade was about 200 long and which possibly stretched on an area of 10.000 m². In the course of 2014 the cistern appended to the residential *villa* was likewise explored. The layout dimensions of the cistern amounted to 14x15 m and its depth to 3.5 m. The interior of the cistern is well preserved: the flooring was rendered in the *opus spicatum* technique, the walls were lined with hydraulic plaster and the interior divided by two rows of four pillars. Owing to these elements the vault of the cistern can be reconstructed which was made up of stone arches. In the north-west part of the cistern, in the deposited materials, Late Antiquity finds were discovered which revealed how long it had been in use. In the fill on the north side movable medieval materials was found which date from the 14th century, when the cistern ceased to have its original function.

Redni broj: 176
Lokalitet: Plomin – bedemi
Naselje: Plomin
Grad/općina: Kršan
Pravni status: R-0039 (urbanistička cjelina Plomin)
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 3. do 21. studenog 2014. djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda arheološki su nadzirali dio južnog bedema u povijesnoj jezgri Plomina. Sanacija klizišta južnog bedema bila je dio programa zaštite kulturnih dobara Ministarstva kulture 2014. godine i Općine Kršan. Voditelj arheološkog nadzora bio je Josip Višnjić, mag. arheo., zamjenik Tihomir Percan, dipl. arheo., a radove su arheološki nadzirali Siniša Pamić, dipl. arheo. i Mateja Baričević, dipl. arheo. Izvođač građevinskih radova bila je tvrtka Fidal d.o.o. iz Rijeke, koja je ujedno i osigurala fizičku radnu snagu, dok je lokalitet geodetski snimila tvrtka A.G.G. d.o.o. iz Pule.



Urušeni dio gradskog bedema uz istočnu kulu



Pronađene građevinske strukture i kameno popločenje

Arheološkim nadzorom otkrivene su do sada nepoznate građevinske strukture i prikupljen je velik broj pokretnog arheološkog materijala. Prilikom iskopavanja zemlje s unutrašnje strane bedema otkrivena je srednjovjekovna podnica, koja je od današnje bila niža oko 1,3 m. Pokretni arheološki materijal prikupljen na samoj površini podnice datira se u kraj 15. i prvu polovicu 16. st., a radi se o gruboj kuhinjskoj keramici te majolici strogog stila koja se javlja na prijelazu iz gotičkog u renesansno razdoblje.
Pronađene građevinske strukture govore o postojanju jednog objekta čiji bi se ostaci mogli nalaziti na dosad neistraženom dijelu koji okružuju stambene kuće, a o njihovoj je namjeni teško govoriti. Unutar tih građevinskih struktura pronađen je pokretni arheološki materijal, koji se može datirati u starija razdoblja srednjega vijeka.

Uklanjanjem zemlje uz istočnu kulu otkriven je dio istočnog dijela bedema koji je funkcionirao prije gradnje kule, u kojem se nalazi puškarnica kroz koju se pogled pružao na Plominski zaljev i Kvarner, a nakon gradnje istočne kule puškarnica gubi svoju funkciju. Na istraženoj površini prikupljen je pokretni arheološki materijal iz 16. i 17. st., kojim je zatrpavana unutarnja strana bedema, a radi se o glaziranom posuđu te nešto manje o ulomcima keramike grublje fakture. Zapadnu stranu istražene površine zatvara recentni zid vrta sagrađen na starijem zidu, koji je dio dvorišta kuće br. 24, čiji je dio zatrpan u drugoj polovici 20. st. Istraživanjem do matične stijene pronađeni su i ulomci prapovijesne keramike, kao i ulomci antičkog materijala. Ulomci prapovijesne keramike, odnosno brončanodobnog razdoblja, nisu brojni, ali govore o životu na tom prostoru u prapovijesti. Pokretni materijal antičkog razdoblja odnosi se na ulomke amfora.

Siniša Pamić

Summary

In November 2014 archaeological supervision was conducted in the area of the south wall along the east tower of the old city centre of Plomin. During the supervision up till then unknown built structures were discovered and a large amount of movable archaeological material collected. A medieval stone floor was found as well as the built structures of a feature the remains of which could be located in the unexplored part surrounding the residential houses. Movable archaeological material collected during the archaeological supervision consisted of pottery vessels dating from the late 15th to the 19th centuries, a smaller number of Antiquity amphora shards and a few fragments of prehistoric, Bronze Age pottery.

Redni broj: 177
Lokalitet: Plomin – uvala
Naselje: Plomin
Grad/općina: Kršan
Pravni status: R-0039 (urbanistička cjelina Plomin)
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

Podmorsko arheološko rekognosciranje u uvali Plomin trajalo je od 14. do 19. srpnja 2014. godine. Rekognoscirano je područje na kojem se planira gradnja termoelektrane Plomin C. Financijska sredstva za istraživanje osigurao je investitor Hrvatska elektroprivreda d.d. Rekognosciranje je vodio Igor Mihajlović, dipl. arheo. iz Hrvatskog restauratorskog zavoda, a sudjelovali su i vanjski suradnici, Jerko Macura, fotograf i Iva Stojević, dipl. arheo.

Današnja Plomin Luka nalazi se na području antičke Flanone (*Flanona*), blizu granice koja je odvajala Liburniju, kojoj je Flanona pripadala, od X. regije u koju je spadala Istra (*Histria*). Prvi je, kao i Alvonu (*Alvona*, antički Labin) spominje Artemidor iz Efeza, a spominje ju i Ptolomej u svojoj Geografiji (II: 15) (Wilkes 1962: 255). Plinije spominje Flanonu kad navodi zajednice i općine u okviru skardonitanskog okruga rimske provincije te među ostalim imenuje Alute (*Alutae*, stanovnike Alvone) i Flanate (Flanates, stanovnike Flanone), po kojima je zaljev dobio ime (*Flanates a quibus sinus nominatur*), kao zajednice s italskim pravom (NH 3,139).

U uvali Pomin rekognoscirana su područja budućih građevinskih zahvata TE Plomin C i ušća potoka Čepić. Pregledana područja nazvana su Sektorima 1 – 4. Morsko dno gotovo cijele uvale Plomin karakterizira loša vidljivost te gust sloj ljepljivog mulja nanesenog prilikom isušivanja Čepićkog jezera još u prvoj polovici 20. st. Iako se uvala Plomin povremeno jaruža (posljednji put 1999., kada je iskopani mulj deponiran izvan uvale) i dalje je prisutna znatna količina mulja.

Područje novog pristana nazvano je Sektor 1. Pregledano područje nalazi se na južnoj strani uvale Plomin, između glavnog pristaništa za ugljen i drugog, starijeg pristaništa. Dno između dvaju pristaništa pokriveno je slojem mulja, koji se ondje našao vjerojatno nakon pražnjenja Čepićkog jezera. Pregledano je područje na dubini od 3 do 8 m. Gust mulj koji se nalazi na dubljem dijelu i iznimno loša vidljivost uvelike su otežali arheološko rekognosciranje. Na dubini do 3 m nalazi se manje mulja (pomiješanog sa sitnijim kamenom) i vidljivost postaje bolja, te je na tom dijelu nađeno nekoliko ulomaka novovjekovne keramike koji se mogu pripisati renesansnoj keramici *grafitto*. Na toj se posudi javlja i urezani grafit – BR, koji je vjerojatno označavao inicijale vlasnika posude. Urezivanjem ukrasa tupom daščicom uklanja se širi sloj engoba i taj način ukrašavanja daje površini posuda reljefan izgled, a takva se keramika datira u 16. st. (Gusar 2007: 180; Zglav Martinac 2004: 57). Spomenuta novovjekovna keramika čest je nalaz u gotovo svim lukama koje su bile u uporabi tijekom ranog novog vijeka, što je i slučaj s uvalom Plomin. Može se pretpostaviti da su na tom području bili vezovi za brodove s kojih je neupotrebljiva keramika bacana s brodova.

Sektorom 2 nazvana je pozicija novog ispusta, pregledana u dva navrata: prvi put 16. srpnja, a drugi put 19. srpnja 2014. godine. Tijekom prvog pregleda podmorja na području novog ispusta pregledana je trasa građevinskih radova. Utvrđeno je da se dno sastoji od nasipanog dijela



Čepovi prikupljeni u obalnom pojasu sektora 2 (foto: J. Macura)

sa slojem kamenja i pijeska na dubini od 2 do 13 m, a u dubljem dijelu nasipani kamen zamjenjuje sam mulj. Plići nasipani dio uz obalu karakteriziraju manji ulomci kamena izmiješani s pijeskom i dobra vidljivost (do 3 m), dok dublji dio (maksimalna postignuta dubina bila je 22,9 m) karakterizira gust mulj koji je vjerojatno rezultat taloženja nakon pražnjenja Čepićkog jezera i iznimno loša vidljivost. Pretpostavlja se da se sloj pijeska i kamena kakav je na obali nalazi ispod sloja gustog mulja koji počinje na dubini od oko 13 m. Na sloju mulja na dubljem dijelu pronađen je samo recentan otpad. Granica nasipanog dijela duga je oko 80 m uz obalu, a zatim prestaje i počinje prirodna obala do kraja uvale. Pretpostavljeno je da se radi o relativno recentnom nasipavanju. Granica pjeskovito-kamenitog dna i mulja proteže se oko 20 m u dužinu od obale.

Izvađeno je više nalaza, koji se sa sigurnošću mogu datirati u antiku: amfore, nekoliko čepova amfora, od kojih se jedan ističe neobičnim izgledom (dio je „odrezan", poput rupe za izljev), zatim ulomak ruba i stijenke trbuha lonca (vjerojatno lokalne proizvodnje) ukrašenog kotačićem i ulomak istočnog kuhinjskog posuđa. Ulomak stakla pronađen na području novog ispusta može se datirati u antiku. Radi se ulomku dna i stijenke trbuha veće posude loptastog oblika, možda urne (*olla cineraria*) (usp. Fadić, Babić 2011: kat.1; Buljević 2010: T.6.1), datirane u 1. – 2. st. Kuhinjsko posuđe istočnog podrijetla, kakvo je pronađeno u Plominu, čest je nalaz na brojnim brodolomima i u lukama diljem Jadrana, bilo kao dio inventara brodske kuhinje ili kao teret. Ta vrsta posuđa okvirno je datirana u razdoblje između 1. i 3. st. (Parica 2008: 86).

Amfore tipa Dressel 6B proizvodile su se, među ostalim, u Dalmaciji i Istri, a bile su namijenjene ponajprije za skladištenje ulja, intenzivno se rabe od 1. do 2. st. (Gaspari et al. 2006: 443), ali se njihova upotreba na lokalnoj razini nastavlja i poslije, u 3. i 4. st. Amfore grčko-italskog tipa najstariji su nalaz iz Plomina, a datirane su u razdoblje od



Grlo amfore Dressel 6B prikupljeno u obalnom pojasu sektora 2 (foto: J. Macura)

4. do 1. st. pr. Kr. Mlađa podskupina tog tipa datira se u 2. i 1. st. pr. Kr. i u većim se količinama nalazi na sjevernom Jadranu (Starac 2006: 86, 87). Branko Kirigin (1994: 16, 17) navodi nekoliko razlika između starijih i mlađih podtipova grčko-italskih amfora, od kojih su ovdje izdvojene razlike u rubovima, koji su ujedno i jedini sačuvani dijelovi tog tipa amfora iz Plomina. Riječ je o tipu amfora koje imaju tipičan obod trokutastog presjeka: kod najstarijeg je oblika taj trokutasti rub uzdignut, odnosno ravan, kod mlađeg tipa rub ima potpuno trokutast presjek, dok je kod najmlađeg tipa trokutast rub okrenut prema dolje (Kirigin 1994: 16). Primjerci iz Plomina prema karakteristikama oboda mogu se pripisati mlađim tipovima. Lamboglia 2 javlja se u 2. st. pr. Kr., a nastaje iz grčko-italskog tipa, te se isti tip javlja i na tržištu kao ambalaža za prijevoz vina. Upotreba te amfore nastavlja se sve do 1. st., ali njezina proizvodnja staje u 1. st. pr. Kr., kada je zamjenjuje tip Dressel 6A. Sljedeći tip amfore pronađen na ovoj poziciji jest Keay 7, odnosno Africana II D. Proizvodnja tog tipa smješta se u Afriku, a u njoj se vrlo vjerojatno prevozilo ulje. Ta se amfora datira u 3. i 4. st. (Keay 1984: 123-126), što je čini najmlađim nalazom iz Sektora 2.

Sektorom 3 nazvan je potok Čepić. Voda iz TE Plomin odvodi se kroz mali potok Čepić, nastao ondje nakon isušivanja Čepićkog jezera. Površina dna u pretraživanom kanalu, koji se s istočne strane ulijeva u Plominski zaljev, u sastavu je kamenja srednje i male veličine, ispod kojeg se nalazi muljevit sediment. U profilu kanala, s njegove sjeverne i južne strane, gdje se danas nalaze zabodeni drveni piloni za privez brodica, zabilježen je sloj mulja debljine preko 2 m. Arheološkim pregledom utvrđeno je da je morsko dno umjetnog postanka, zbog aluvijalne sedimentacije sa sjeveroistoka, povezane s okolnostima gradnje TE Plomin. Na morskom dnu u kanalu nisu zabilježeni nikakvi arheološki nalazi. Dubina kanala na istočnoj strani, prema ulazu u more, pada na oko 6 m. Temperatura vode u pretraživanom kanalu iznosila je oko 24 ºC, a zbog jake struje prema moru, arheološko je rekognosciranje bilo donekle otežano.

U sklopu rekognosciranja pregledana je i sjeverna obala Plominskog zaljeva (Sektor 4), u kojemu se vjerojatno nalazila antička Flanona, a danas se ondje nalazi maleno pristanište za brodove i čamce te plaža. Na dijelu na kojemu pristaju brodovi pregledano je područje nekoliko metara od obale. Na dnu se nalazi gust mulj (mlijeko), vjerojatno nanesen nakon isušivanja Čepićkog jezera, te zbog loše vidljivosti nije moguć konkretan zaključak o sadržaju podmorja na tom području. Udaljavanjem od pristaništa u smjeru plaže vidljivost postaje bolja. Obala je nasipana, što se vidi po oštrim bridovima sitnog kamenja nađenog uz samu obalu. Na dubini od oko 2 m dno strmo pada prema sloju mulja u zaljevu. Pregledano je područje udaljeno oko 20 m uz obalu na dubini od 4 do 7 m. Ondje se na strmom morskom dnu javljaju veći komadi obrađenog kamena i ostaci bezličnog materijala, uglavnom debelih stijenki keramičkog posuđa. Neki od ulomaka uočenih na morskom dnu mogu se datirati u antiku, a za obrađeni kamen za sada nije moguće utvrditi pripada li konstrukcijskim elementima građevina antičke Flanone. Pokretni nalazi prikupljeni tijekom istraživanja privremeno su pohranjeni u Odjelu za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda,

a nakon znanstvene obrade, konzervacije i restauriranja bit će predani nadležnom muzeju.

Literatura

Buljević 2010 Z. Buljević, Rimskodobna nekropola u splitskoj Lori, VAPS, 103, Split, 2010: 81 – 190.
Fadić, Babić 2011 I. Fadić, A. Babić, Stakleni sjaj franjevačke zbirke u Sinju, Zadar, 2011.
Gaspari et al. 2006 A. Gaspari et al., Rimski pristanišni objekt z ribogojnico v Fizinah pri Portorožu, Poročilo o raziskavah pomorskega najdišča v letih 2004 in 2005, Annales, Series Historia et Sociologia, 16, 2006: 421 – 442.
Gusar 2007 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta sv. Križ u Ninu, Archaeologia Adriatica, Vol. 1, No. 1, Zadar, 2007: 175 – 198.
Keay 1984 S. J. Keay, Late Roman amphorae in the western Mediterranean: a typology and economic study : the Catalan evidence, part I, BAR IS, Oxford, 1984.
Kirigin 1994 B. Kirigin, Grčko-italske amfore na Jadranu, AV, 45, Ljubljana, 1994: 15 – 24.
Parica 2008 M. Parica, Istočnomediteranska keramika iz antičke luke u Pakoštanima, Prilozi IAZ, 25, Zagreb, 2008: 81 **–** 96.
Starac 2006 A. Starac, Promet amforama prema nalazima u rovinjskome podmorju, HArch, 37, Pula, 2006: 85 – 116.
Wilkes 1962 J. J. Wilkes, Studies of the Roman province of Dalmatia, Durham, 1962.
Zglav Martinac 2004 H. Zglav Martinac, Ulomak do ulomka – Izbor keramike iz Dioklecijanove palače u Splitu, Split, 2004.

Iva Stojević

Summary

The reconnaissance undertaken in 2014 in the Plomin Bay included the areas of future construction works on the thermal power plant Plomin C at the mouth of Čepić creek. The surveyed areas were named Sectors 1-4. The area of the new wharf (Sector 1) is located on the south side of Plomin Bay. The bottom is covered with a layer of silt that was probably deposited there after emptying Čepić Lake. At a depth of 3 m visibility becomes clearer and a few shards of post-medieval pottery were found there. Sector 2, namely, the position of the new outlet was surveyed on two occasions. It was established that the bed consisted of a filled part with a layer of stones and sand at a depth ranging from 2 to 13 m, and in the deeper part the backfill stone material substituted the thick layer of silt. A number of finds was extracted from this sector which can definitely be attributed to Antiquity: amphorae, a few amphora caps, a shard of the edge and belly wall of a pot (probably of local production) a kitchen ware shards and an Antiquity glass shard. Sector 3 encompassed Čepić creek. No archaeological finds or structures of archaeological and historical importance were recorded in the creek. Within the framework of the reconnaissance, the north coast of Plomin Bay was also surveyed (Sector 4). The shore was backfilled, as could been seen by the sharp edges of the small stones found along the coastline. Some of the fragments observed on the seabed could be attributed to the Antiquity period while in regard to the dressed stone it is not possible for the time being to establish whether it belonged to the construction elements of the structures of ancient Flanona.

Redni broj: 178
Lokalitet: Podmorje Pule – olupina broda Viribus Unitis, Albanež, rt Kamenjak
Naselje: –
Grad/općina: Pula
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje i istraživanje

Istraživanje ostataka potonulog broda Viribus Unitis odvijalo se u tri navrata 2014. godine. Nadalje, istraženo je više lokacija u okolici Pule (Albanež i rt Kamenjak). U istraživanju su, osim voditelja Krunoslava Zubčića, sudjelovali i vanjski suradnici: Goran Trninić, Davor Milošević, Jerko Macura, Pavle Dugonjić, Antonio Ribić, Ivica Rojnić, Neven Kelemen, Ana Skračić, Iva Stojević, Doris Šugar i Ozren Pleše (vlasnik opreme za *side-scan* snimanje). Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva kulture.



Potplat cipele s lokaliteta olupine broda Viribus Unitis



Četiri vrste keramičkih pločica s lokaliteta olupine broda Viribus Unitis

Videodokumentiranje i fotodokumentiranje ostataka broda Viribus Unitis nije bilo moguće zbog iznimno loše vidljivosti i uvjeta ronjenja, a na lokacijama Albanež i Kamenjak stanje nalazišta fotografirano je i dokumentirano videokamerom. Na lokaciji ostataka broda Viribus Unitis nakon snimanja sonarom i utvrđivanja smjera ostataka broda i položaja glavnih dijelova broda (na sonaru vidljivi kao depresije u morskom dnu), sondirane su lokacije s potencijalnim nalazima. Glavnina prikupljenog materijala pronađena je ispred treće topovske kule prema sredini broda. Pregledom dostupne dokumentacije utvrđeno je da se na tom položaju nalazila kupaonica i sanitarne prostorije za mornare (Damfbad). Razlog tomu bila je blizina strojarnice i prostora s brodskim kotlovima. Mornari su nakon smjene u strojarnici bili prekriveni ugljenom prašinom, stoga su se prije izlaska na palubu morali očistiti. S obzirom na loše uvjete i iznimno lošu vidljivost te ostatke brodske konstrukcije na dnu (metalni elementi, sajle, cijevi, razni limovi), sondiranjem je prikupljen površinski materijal do dubine od oko 25-30 cm. Nađene su četiri vrste keramičkih pločica, od tanjih do debljih primjeraka, koje se ne upotrebljavaju na današnjim brodovima. Od dijelova sanitarne keramike nije nađen ni jedan cjelovit primjerak – nađeni su samo ulomci za koje se pretpostavlja da čine rub toaleta ili veće keramičke kade. Na jednom su ulomku jasno vidljivi metalni vijci s maticama koji su vjerojatno služili za fiksiranje elementa na brodski pod.
Na lokalitetima Albanež i Kamenjak nisu uočeni novi tragovi devastacije. Dokumentirani su ostaci sidara i topova.

Krunoslav Zubčić

Summary

The exploration of the remains of the sunken ship Viribus Unitis was undertaken on three occasions in the course of 2014. It was conducted on a number of locations in the vicinity of Pula (Albanež and Cape Kamenjak).
Video and photo documentation of the remains of the ship Viribus Unitis was not possible due to exceptionally poor visibility and diving conditions. At the locations of Albanež and Kamenjak the state of the sites was photographed and documented by video camera. No new traces of devastation were observed.

Redni broj: 179
Lokalitet: Poreč – Eufrazijeva ulica, k.č. 64
Naselje: Poreč
Grad/općina: Poreč
Pravni status: Z-2544 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 19. do 25. studenog 2014. trajao je arheološki nadzor zemljanih radova za spoj na oborinsku odvodnju kuće u Eufrazijevoj ulici, k.č. 64 u Poreču, zbog čega je investitor Romano Pehar sklopio ugovor za arheološki nadzor s Hrvatskim restauratorskim zavodom. Voditelj istraživanja bio je mr. Josip Višnjić, zamjenik voditelja Ivica Pleština, dipl. arheo., dok je u nadzoru sudjelovao i Siniša Pamić, dipl. arheo.



Iskop u središnjem dvorištu

Arheološka istraživanja, koje je 2012. proveo Hrvatski restauratorski zavod na k.č. 64 u objektu u Eufrazijevoj ulici u Poreču, otkrila su dijelove antičke insule, čiji je prostor naknadno upotrebljavan kao groblje. Rezultati prošlih istraživanja (tijekom kojih je istraženo sedam probnih arheoloških sondi) jasno su pokazali kako se radi o višeslojnom arheološkom lokalitetu, koji je kontinuirano bio u funkciji tijekom proteklih dvaju tisućljeća.
Prilikom izvođenja spoja na oborinsku odvodnju kuće na k.č. 64, k.o. Poreč, Konzervatorski odjel u Puli izdao je prethodno odobrenje prema kojemu je zatražen arheološki nadzor svih zemljanih iskopa. Radovi nisu ponudili nikakva nova saznanja, ponajprije jer se nije zalazilo u dublje arheološke slojeve. U hodniku koji počinje na glavnoj ulici već se nekoliko puta kopalo za razne instalacije, tako da na tom potezu ne postoji nikakva stratigrafija, dok se na prostoru unutarnjeg dvorišta kopalo do svega pola metra dubine. Na tom je mjestu dokumentiran nasip, u kojem je pronađena veća količina građevnog otpada, poput kamenja, crjepova, opeka i sl.

Siniša Pamić

Summary

In the course of November 2014 archaeological supervision was conducted during the earthworks carried out for the installation of the water drainage connection joint of the house in Euphrasius Street, cadastre no. 64, in Poreč. Archaeological explorations revealed parts of an Antiquity insula whose space was subsequently used as a cemetery. The results of previous excavations during which a total of seven test probes were explored clearly indicated that it was a multilayered archaeological site continually used in the previous two millennia. Works undertaken in 2014 did not offer any new insights, primarily because deeper archaeological layers were not explored. The hallway which begins in the main street had been dug out for various installations a number of times obliterating the stratigraphy. In the space of the inner courtyard excavations were only half a metre deep. An embankment was documented on that location in which construction rubble was found.

Redni broj: 180
Lokalitet: Poreč – Ulica Eugena Kumičića 10
Naselje: Poreč
Grad/općina: Poreč
Pravni status: Z-2544 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Prilikom rekonstrukcije stambene zgrade u Ulici Eugena Kumičića 10 u Poreču (k.č. 195, k.o. Poreč), od 28. svibnja 2013. do 17. siječnja 2014. s prekidima je trajalo zaštitno iskopavanje. Stručni voditelj istraživanja bio je arheolog Zavičajnog muzeja Poreštine – Museo del territorio parentino Davor Munda, dok je radove u potpunosti financirao privatni investitor Pavel Helus. U radovima su sudjelovala četiri radnika građevinske tvrtke Milanović d.o.o. iz Pazina, koja je angažirao investitor. Nacrtnu dokumentaciju arheoloških struktura izradila je Marina Orlić iz Novigrada, dok je lokalitet geodetski snimila tvrtka Geodil d.o.o. iz Poreča.

Katastarska čestica 195 smještena je na krajnjem zapadnom dijelu porečkog poluotoka, odnosno unutar kulturno-povijesne cjeline grada Poreča. Njezina ukupna površina iznosi oko 130 m². Na predmetnoj čestici smješten je stambeni objekt koji čine prizemlje i tri kata, a zapadno od njega nalazi se manje dvorište. Radi lakšeg vođenja terenske dokumentacije, područje k.č. 195 podijeljeno je u dvije zone: Sektor 1 (prostor unutar stambenog objekta) i Sektor 2 (prostor dvorišta).
Stratigrafija arheoloških slojeva unutar Sektora 1 bila je vrlo jednostavna jer unutar nje nisu pronađene nikakve nepokretne arheološke strukture, a identificirano je i malo zemljanih slojeva. Jedini arheološki važan sloj bio je sloj SJ 009, u kojemu su pronađeni brojni ulomci prapovijesnih posuda, koji se prema fakturi keramike, ukrasima i tipologiji identificiranih ručki mogu pripisati brončanodobnim posudama. Već je odavno poznato da je na porečkom poluotoku tijekom brončanog i željeznog doba postojala prapovijesna gradina, tako da i ti nalazi potvrđuju gradnju takva tipa naselja na tom dijelu porečkog poluotoka.
Područje označeno kao Sektor 2 pokazalo se složenim, s brojnim zidanim strukturama i kulturnim arheološkim slojevima, odnosno imalo je cijeli splet graditeljskih faza, uobičajen za gradove poput Poreča koji imaju dugotrajnu urbanu tradiciju života. Kronološki najstariji zid otkriven je u zapadnom dijelu Sektora 2. Radi se o masivnom kasnoantičkom zidu (SJ 031, SJ 032), koji je bio građen od dobro klesanih monolitnih kamenih blokova poredanih u pravilne redove. On se protezao paralelno s gradskim bedemom, a za gradnju tog zida poslužili su kameni blokovi u sekundarnoj upotrebi. Drugim riječima, dobro klesano kamenje kojim je građen taj zid nekad je pripadalo jednom ili većem broju starijih antičkih zdanja. S obzirom na veličinu i vrlo pravilno klesanje kamenih blokova te na blizinu antičkog foruma i rimskog Kapitolija, može se pretpostaviti da su za gradnju toga zida upotrijebljeni materijali s nekih javnih rimskih objekata koji su u kasnoj antici bili već porušeni ili izvan upotrebe. Taj je zid gotovo sigurno imao obrambenu funkciju, odnosno građen je kao potporni zid obrambenom nasipu (SJ 016), koji je postavljen duž njegove istočne strane. Iz pisanih je izvora poznato da je rimski grad, *Colonia Iulia Parentium*, već tijekom 1. st., a možda i prije, bio opasan obrambenim zidinama. Prvi autor koji spominje Poreč u pisanim izvorima jest Plinije Stariji (HN 3, 129.), i to kao *oppidum civium Romanorum*, odnosno kao utvrđeni grad rimskih građana. Ostaci rimskih fortifikacija pronađeni su tijekom brojnih arheoloških istraživanja na području starogradske jezgre. Obrambeni sustav sastavljen od kasnoantičkog zida i sloja SJ 016 sigurno je još postojao kada se grade zidovi SJ 013 i SJ 014 u sjevernom dijelu Sektora 2. Ta dva zida pripadaju ostacima nekog većega građevinskog objekta, koji se protezao dalje prema sjeveru (na k.č. 194) i koji se prema nalazima u sloju u kojemu je bio utemeljen (SJ 018) može datirati u ranu fazu razvijenog srednjeg vijeka. Važno je spomenuti da su u sloju SJ 018, u kojemu su bili utemeljeni zidovi SJ 013 i SJ 014, pronađeni samo ostaci kasnoantičke i ranosrednjovjekovne keramike grube fakture, a ne i ulomci kasnosrednjovjekovne i renesansne glazirane i gravirane keramike. Južno od zida SJ 013 nalazio se, kronološki mlađi, zid SJ 012, koji je tekao gotovo paralelno sa zidom SJ 013, od kojeg je bio udaljen u prosjeku svega 30 cm. Gradnja dvaju zdanja gotovo zbijenih jedno uz drugo uobičajena je pojava u urbanom graditeljstvu brojnih srednjovjekovnih i novovjekovnih gradova. Prema različitim tehnikama gradnje, ali i analizirajući odnos tog zida s ostalim strukturama koje su s njim bile povezane, zid SJ 012 pokazuje više faza gradnje i nadogradnje. Zapadni dio zida SJ 012 naslanjao se na sloj SJ 016 i jedini je dio koji je imao nešto šire i čvršće temelje. Istočni, vjerojatno najrecentniji, dio zida bio je organski povezan sa zidom SJ 011. U južnom dijelu Sektora 2 identificirano je više nepokretnih arheoloških struktura koje su bile međusobno povezane (SJ 024, SJ 034, SJ 026, SJ 027, SJ 028). Najzanimljiviji je nalaz zasigurno struktura peći s ložištem (SJ 024) koja pokazuje više faza gradnje i upotrebe te je za njezinu izradu iskorišten stariji zid (SJ 034). Peć je izvorno vjerojatno bila veća i duža, odnosno njezina se struktura protezala više prema zapadu, možda sve do sloja SJ 016. Dakle, ono što je poslije postalo ložište manje peći, možda je izvorno bio samo dio *praefurniuma* neke veće starije peći. Da je peć imala više intervencija svjedoče i zidovi SJ 026 i SJ 027 te polukružna struktura SJ 028, koji su s njom bili organski povezani i koji su građeni kako bi učvrstili i pojačali već postojeću strukturu. Uz samu peć, s njezine sjeverne strane, odnosno u kutu koji čine struktura peći SJ 024 i zid SJ 012 nalazio se



Struktura peći SJ 024 s ložištem (foto: D. Munda)



Sektor 2 nakon istraživanja, pogled prema zapadu (foto: D. Munda)

debeo (70 cm) sloj crne zemlje (pepela i gara), s manjim primjesama kamenja i komadićima ugljena (SJ 021). Unutar tog sloja pronađena je odlomljena rimska kamena urna, koja je u sekundarnoj funkciji upotrebljavana kao posuda. Iako je teško utvrditi čemu je točno služila ta kamena posuda, zasigurno je na neki način bila povezana s pećima (za držanje vode, pražnjenje pepela, čišćenje peći itd.). S obzirom na to da unutar sloja SJ 021, kao ni u ostalim slojevima Sektora 2, nije pronađen nikakav otpadni keramičarski materijal, može se zaključiti da je istražena peć ponajprije služila za pečenje i pripremanje hrane, a najvjerojatnije se radi o ostacima krušne peći. Da se peć dugo upotrebljavala može se dobro primijetiti i analizom samog ložišta. Ložište peći izrađeno je od većih opeka pravokutnog oblika (25x12,5x6,6 cm). Debeo sloj (43 cm) pepela, gara i crvene pečene zemlje, koji se nalazio ispod poda ložišta, svjedoči da je taj dio peći više puta bio popravljan i rekonstruiran, što znači da je i sama peć upotrebljavana jako dugo. Zidovi strukture peći, uz samo ložište, bili su dosta pocrnjeli, što govori da je otuda izlazio dim, odnosno da samo ložište nije imalo dimnjak. Peć je dakle bila otvorenog tipa i vrlo jednostavno građena. Kronološki je vrlo teško determinirati kada je nastala prva peć, koliko je ona bila veća od novije manje peći i koliko se dugo ona upotrebljavala. Međutim, na temelju starijeg zida SJ 034 i samih nalaza iz sloja SJ 029 može se pretpostaviti da je nekakva veća krušna peć bila sagrađena već tijekom kasnoantičkog perioda, tijekom političke i gospodarske krize Rimskog Carstva, kada stanovnici postupno napuštaju okolne vile i naselja kako bi se preselili u sigurniji utvrđeni grad. Zna se da je to period kada se naglo povećava broj stanovnika u gradu i kada se gradski život rustificira, odnosno kada se neke ruralne gospodarske funkcije pojavljuju u gradovima gdje prije nisu bile uobičajene. Peć je vjerojatno smanjena već tijekom srednjeg vijeka, ali ono što je relevantno jest da je ona ipak sačuvala svoju izvornu funkciju. U trenutku kada se iznad njezine sjeverne strukture gradi zid SJ 012, peć je vjerojatno već imala samo obiteljski karakter. Zidovi SJ 010 i SJ 011, koji su povezani s današnjim postojećim stambenim objektom na k.č. 196, sigurno pripadaju novovjekovnom razdoblju. Posljednje intervencije na zidu SJ 012 odnose se upravo na njegovo spajanje s novovjekovnim zidom SJ 011, a po tome se da zaključiti da su peć u posljednjoj fazi upotrebljavali stanovnici objekta smještenog na k.č. 196. Nemoguće je sa sigurnošću reći do kada je ona upotrebljavana, međutim na temelju nalaza unutar nasipnih slojeva kojima je ona zatrpana (SJ 006, SJ 008, SJ 023) te prvog pouzdanog katastarskog plana grada Poreča iz 1820. godine (Franciskanski katastar) koji na području Sektora 2, između gradskog bedema i stambenog objekta (Sektora 1), označava samo zelenu površinu, peć je vjerojatno napuštena i porušena, kao i ostali objekti čiji su zidovi opisani, najkasnije krajem 18./početkom 19. st. Nakon istraživanja u dogovoru s nadležnim konzervatorskim odjelom, sve su otkrivene arheološke strukture pokrivene debelim polipropilenskim geotekstilom i zatrpane pijeskom fine granulacije, a svi pronađeni pokretni arheološki nalazi pohranjeni su u čuvaonicama Zavičajnog muzeja Poreštine u Poreču.

Literatura

Budicin 1998 M. Budicin, Aspetti storico–urbani nell'Istria veneta, Collana degli Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno, n. 16, Rovinj, 1998.
Prelog 2007 M. Prelog, Poreč, grad i spomenici, Zagreb, 2007.

Davor Munda

Summary

During the reconstruction of a residential building at no. 10, Eugen Kumičić Street in Poreč (cadastre lot no. 195), rescue excavations were undertaken, with interruptions, from May 2013 to January 2014. The area of the cadastre lot 195 was divided into two zones: Sector 1 (the space within the residential structure) and Sector 2 (the space of the courtyard).
No immovable archaeological structures were found in Sector 1, and the only layer of significance was SJ 009 in which numerous shards of prehistoric Bronze Age vessels were discovered. The area marked as Sector 2 proved to be more complex, with numerous built structures and cultural archaeological layers, namely, with a whole series of building phases, which is something quite usual for cities like Poreč with a long urban tradition. The chronologically oldest wall was discovered in the west part of Sector 2. It is a massive late Antiquity wall (SJ 031, SJ 032) and it undoubtedly had a defensive purpose. Walls SJ 010 and SJ 011 which are connected to the present day residential structure on cadastre lot 196 are most certainly from the post-medieval period.

Redni broj: 181
Lokalitet: Pula – bazilika sv. Marije Formoze
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-4449
Razdoblje: A
Vrsta radova: revizijsko iskopavanje

Cilj projekta naziva „Bazilika sv. Marije Formoze u Puli (istraživanje – zaštita – prezentacija)" jest uređenje budućeg arheološkog parka pri južnom dijelu starogradske jezgre, kao



Pula – bazilika sv. Marije Formoze, južni brod

prezentacija ostataka i prostiranja bazilike iz Justinijanova doba, koja je sagrađena pod patronatom Istranina Maksimijana – nadbiskupa Ravene. U sklopu višegodišnjeg projekta Arheološkog muzeja Istre, u ljeto 2014. istražena je dionica pri jugozapadnom dijelu bazilike, odnosno realizirane su predviđene tri osnovne faze radova pri južnom brodu (razlaganje temelja ostataka austrougarske zgrade, dionica arheološkog sustavnog istraživanja i rekonstrukcija tog dijela uništenog temelja bazilike primjerenim zidanjem).

I. faza – razlaganje recentne gradnje

Dijelovi temelja začelja austrougarske zgrade nalegli su na skromne ostatke temelja jugozapadnog ugla bazilike. Cijeli niz istog kompleksa tih zgrada, podignut na samom početku 20. st., znatno je oštećen tijekom bombardiranja krajem Drugog svjetskog rata i nedugo zatim porušen. U sklopu pripreme velikoga građevinskog projekta obalnog kolektora 2011. kontrolirano su razloženi dijelovi temelja pročelja iste zgrade i susjednog hotela Central u Flaciusovoj ulici, iz kojih su izdvojeni brojni spoliji (izvorno s antičkih javnih zdanja). Masivni austrougarski temelji (SJ 6, 7, 15, 33) očuvani su mjestimice do 1,40 m širine (od 1,51 do 0,37 m n. v.) i postavljeni na konstrukciju od uzdužnih i poprečnih greda (22x16 cm) koja je zalivena betonom i položena na drvene pilote. Balvani (vrhovi cca pri 0,05 m n. v., promjera 20 – 35 cm) kao nosači temelja austrougarske zgrade nisu pravilno ritmički smješteni, jer su poneki zabijeni u devastirane temelje tog dijela bazilike. Prilikom kontroliranog razlaganja temelja recentne zgrade izdvojeni su spoliji (npr. tri oštećena tamburina mramornih stupova, nekoliko profiliranih manjih antičkih ulomaka, prag, manji rubni ulomak glatke prozorske tranzene, kapitelić i dva pilastra predromaničke oltarne pregrade).



Pula – bazilika sv. Marije Formoze, južni brod i zid atrija (u profilu)

II. faza – arheološko istraživanje

Pri jugozapadnom kutu bazilike istraženi su ostaci temelja (širine od 0,90 do 1,00 m), dijela perimetralnog zida (SJ 12, cca 8 m) i cjelokupnog pročelja južnoga broda (SJ 34, cca 5 m). Lokalitet je iskopavan ručno od razine humusa (1,94 m n. v.) do mjestimice –0,87 m n. v. (ograničena sonda u pijesku – za pumpu). Temelj bazilike položen je u pjeskovitu zemlju, a idući sloj samoga sivog pijeska (SJ 36 od –0,78 m n. v.) možda je nekadašnji obalni žal. Ostatak temelja zaravnjen je na varirajućoj razini od 0,05 do 0,15 m n. v. i očuvan do uglavnom 40 cm visine. Na samom uništenom kutu bazilike dokumentirana su svega 2-3 reda opusa, a iznimno na jednoj dionici (SJ 12) do sedam redova opusa (najviša AV 0,39 m). Temelj bazilike nemarno je izveden i (premda donekle poštuje uslojenost redova) lica bočno variraju, što upućuje na ubrzanu dinamiku gradnje. Loše priređeni i neujednačeni klesanci nepravilni su (izduženi ili gotovo kvadratni) i položeni u deblji sloj žbuke od bijeloga vapna (mjestimice u mješavini s manjim oblucima). Najniža je dionica temeljnice mjestimice izvedena od ukošenih manjih škrilja.

U zapadnom pravcu južnog zida bazilike (SJ 12) dokumentiran je dio oštećenog zida (SJ 21, širine 0,80 m, kod stope širine 1,10 m, AV od 1,46 do –0,20 m). Premda je temelj austrougarske zgrade presjekao i uništio izravnu poveznicu s temeljima bazilike, očito je novopronađeni zid istoga opusa dio i istoga projekta. Kako je taj temelj u gornjem dijelu nešto uži od temelja same bazilike, podnosio je niži dio cjeline. Vjerojatno taj zidni nastavak (za sada dokumentirana u dužini od svega 1,20 m) pripada mogućem izvornom atriju ili trijemu pročelja. Premda se može očekivati da tako raskošna bazilika ima pridružen ulazni atrij, očito je svojedobno bio srušen i zaboravljen te ga nisu zabilježili C. L. Clérisseau, P. Kandler i A. Gnirs.

Bazilika je smještena između uzvišenja Kaštela i Monte Zaro, blizu delte potoka tzv. Prà Grande, u nekada izrazito močvarnom području, što potvrđuje srednjovjekovni naziv crkve Santa Maria del Canneto (od Trstike). Zato je (naročito pri drugoj fazi radova) zbog obilnih kiša, dotoka podzemnih voda i blizine mora, ručni iskop donjih slojeva uz redovito ispumpavanje bio otežan. Sitni su nalazi stoga morali biti izdvajani uz pomoć vodenog mlaza na situ ili naknadnim pregledom iskopanog i osušenog zemljanog materijala. U blatu su u najvećem broju zatečeni keramički nalazi, i to uglavnom u nasutom sloju sivosmeđe šljunkovite (SJ 32) ili pjeskovite zemlje (SJ 35) u razini ostataka temelja bazilike. Prikupljen je uglavnom uobičajen i odbačen antički materijal: građevna opeka (spike, tegule), ulomci amfora te pojedinačni ulomci kvalitetnijih posuda (*terra sigillata*, disk uljanice), ulomci kuhinjskih posuda grube fakture, nekoliko fragmenta staklenih posuda, veći broj crnih i manje bijelih tesera, desetak ulomaka mramornih pločica (*opus sectile*) te ponajviše ulomci zaglađene plošno obojene vapnene zidne žbuke (crvena, bijela, tamnosiva, žuta i zelena) od izrazito finog vapna.



Pula – bazilika sv. Marije Formoze, predromanički pilastar (spolij u recentnom zdanju)

III. faza – rekonstrukcija dijela zidova bazilike

Nakon arheološkog istraživanja započela je zidarska konzervatorska rekonstrukcija dijelova zidova kako bi se taj oštećeni dio za sada visinski izjednačio (cca 1,50 m n. v.) s ostalim otprije iskopanim dionicama temelja bazilike. Veći dio istog pravca temelja južnog zida bazilike i pridruženog atrija nagnut je prema moru (pri najvišoj očuvanoj razini mjestimice i do 8 – 10 cm), što upućuje na nekadašnje urušavanje perimetralnog zida bazilike prema obali. Dozidane su navedene uništene dionice temelja južnog broda (SJ 12, 34) te spoj s novopronađenim ostacima atrija (SJ 21). Zbog čvrstoće zidanja u nepovoljnim vodenim uvjetima upotrebljavan je riječni pijesak i vapno u omjeru 2 : 1. Dozidavalo se na tradicionalan način, donekle oponašanjem nepravilnosti izvornog zidanja po uslojenosti, odabirom prikladnog oblika i veličine kamena. Kako je prilikom gradnje austrougarske zgrade vjerojatno upotrijebljen i materijal iz oštećenih temelja južnog broda, sada je selektirani kamen ponovno ugrađen prilikom rekonstrukcije zidova bazilike.

Literatura

Gnirs 1902 Anton Gnirs, Die Basilica St. Maria Formosa oder de Caneto in Pola, Mitteilungen der Zentralkommission fur Erforschung und Erhaltung der Denkmalpflege, XXVII, Wien, 1902: 57 – 62.
Kandler 1876 Pietro Kandler, Notizie storiche di Pola, Parenzo, 1876: 171 – 177.
Ujčić 2004 Željko Ujčić, Ranokršćanska bazilika Sv. Marije Formoze u Puli, Katalog, 68, Pula, 2004: 1 – 56.
Ujčić 2005 Željko Ujčić, Pula – bazilika sv. Marije Formoze, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 157, 158.
Ujčić 2009 Željko Ujčić, Pula – Flaciusova ulica, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 364 – 367.
Ujčić 2010 Željko Ujčić, Bazilika sv. Marije Formoze, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 386 – 389.
Ujčić 2012 Željko Ujčić**,** Pula – bazilika sv. Marije Formoze, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 388 – 390.
Ujčić 2012 Željko Ujčić, Pula – Flaciusova ulica, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 390 – 392.

Željko Ujčić

Summary

Within the framework of the multi-year project of exploring the Basilica of St. Maria Formosa in Pula, in the course of 2014 part of the south nave near the basilica facade was archaeological explored. At the outset of the works controlled disassembly was carried out of the foundations at the back side of the remains of the demolished Austrian building which were set on the wooden structure of beams and lodged piles. During the disassembly, various parts of the spolia were separated (for example, three marble column shards, a threshold, a shard of a window *transenna*, a small capital and two pilasters of a pre-Romanesque alter partition). The foundations and wooden beams of a recent building damaged severely the foundations of the south-west corner of the basilica. The remains of the basilica foundations were laid into sandy soil while the subsequent layer of grey sand could have been part of the then coast. The intersecting wall of the same structure that was recorded somewhat more to the west stretched in the same direction as the perimetral wall of the south nave. Therefore, it most probably belonged to the atrium or portico in front the basilica facade, which was actually not recorded in known historical maps and drawings of this basilica. Due to the development of the future archaeological park the damaged parts of this area of the basilica were appropriately extended to the levels of the other nave sections.

Redni broj: 182
Lokalitet: Pula – franjevački samostan, kapitularna dvorana
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-5638 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2012. do 2014. godine Arheološki muzej Istre, tijekom dviju kampanja (prosinac 2012. – siječanj 2013. i listopad – prosinac 2014.), vodio je zaštitno arheološko istraživanje u Kapitularnoj dvorani franjevačkog samostana u Puli. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Tatjana Bradara, zamjenica Silvana Petešić, a u istraživanjima su sudjelovali arheolozi Lara Orlić, Katarina Jerbić, Elvin Zejnilhodžić te apsolventica arheologije Goranka Perković. Arhitektonsku dokumentaciju izradili su muzejski tehničari Ivo Juričić i Zoran Grbin, geodetsko snimanje Geobiro d.o.o. iz Pule, statički nadzor dipl. ing. građevinarstva Dino Ružić iz Istra inženjeringa d.o.o. Poreč. Građevinske radove izvodila je tvrtka Macuka d.o.o. iz Svetog Petra u Šumi. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Na zapadnoj padini pulskog brežuljka nalazi se crkva sv. Franje s pripadajućim samostanom. Crkva i samostanski sklop sagrađeni su na antičkim ostacima krajem 13. st., a manje ili veće preinake trajale su do kraja 1805., kada ga francuske vlasti pretvaraju u vojarnu, a nakon toga austrijske u skladište i pekaru. Izvan prvobitne funkcije crkva i



Kapitularna dvorana franjevačkog samostana u Puli (foto: T. Bradara)



Jugoistočna strana dvorane, grobnica (foto: T. Bradara)

samostan bili su do 1922., kada su ponovo vraćeni franjevcima konventualcima.

U sjeveroistočnom krilu samostana, uz sakristiju, nalazi se kapitularna dvorana s gotičkim profiliranim portalom i dvjema biforama. U njoj su se, u određeno doba dana, čitali liturgijski tekstovi ili poglavlja iz Pravila, a mogla je poslužiti za održavanje samostanskih zborova i neliturgijskih skupova.

Poradi uređenja stalne muzejske izložbe, godine 1963. arheološki je istražen prostor kapitularne dvorane. U jugozapadnom dijelu prostorije pronađeni su zidovi i podni rimski mozaik datiran u 2. – 3. st. U srednjem vijeku, na jugoistočnom dijelu mozaika nalazila se zidana grobnica (2,15x1,20x0,82 m), čiju je podnicu činio mozaik. Prema nacrtu, istraživanjem je dokumentirano i 12 pilastara (po četiri u tri reda).

Sljedeće arheološko probno istraživanje uslijedilo je u listopadu 2011. godine. Tom je prilikom u jugoistočnom uglu, uz postojeće zidove dvorane, otvorena sonda dimenzija 2,2x3,6 m. Pronađeni su ostaci rimskih zidova smjera sjever-jug, mnoštvo ljudskih kostiju, kasnoantička keramika, zrna od krunica, čavli i ulomci žbuke.

Istraživanjem od 2012. do 2014. obuhvaćena je cjelokupna dvorana dimenzija 740x890 cm (osim dijela s mozaikom koji zahvaća približno četvrtinu prostorije). Na početku je uklonjen postojeći pod, tj. kamene ploče (AV 15,69). Odmah ispod betonske podloge dokumentiran je sloj svijetle rahle zemlje debljine 15 cm, u kojem su



Koštana zrna krunice (foto: T. Bradara)

pronađene kockice mozaika, antička i kasnoantička keramika, novovjekovne freske i ljudske kosti. Ispod tog sloja nalazio se sloj tamne zemlje, debljine cca 40-50 cm, s mnoštvom ljudskih kostiju, koje su se djelomično ili potpuno nalazile na antičkom sloju, tj. na podnici. Na sjeverozapadnom su dijelu kosti bile toliko ispremiješane da nije bilo moguće dokumentirati ni jedan regularan ukop. Mjestimice je primijećena koncentracija bedrenih kostiju i lubanja. Ukopi su dokumentirani isključivo na istočnoj strani dvorane, a orijentirani su u smjeru sjever-jug i istok-zapad. Bilo je moguće izolirati devet manje ili više cjelovitih ukopa.

Na jugoistočnom dijelu, ispod betonske podloge, na relativnoj dubini od 30-ak cm od ploča sačuvana je zidana grobnica, od koje su ostala do četiri reda opusa s nepravilnim kamenjem vezanim malterom. Dužine je 260 cm, širine 124 cm i visine od 55 do 60 cm. Nalazi se u blizini zida koji dijeli prostor s mozaikom i već prije spomenute grobnice otkrivene 1963. godine. U novootkrivenoj grobnici zabilježeno je osam ukopa, tj. šest odraslih osoba i dva dječja ukopa. Dokumentirani su ostaci dvaju drvenih sanduka dimenzija cca 150x42 cm. Sa sjeverne je strane grobnica razidana jer su kosti pokojnika bile položene djelomično unutar, a djelomično izvan grobnice. Podnica je matična stijena (AV 15,01). Građena je na mjestu starijih zidova koji su uništeni, ali su vidljivi s južne vanjske strane grobnice. Osim nalaza čavala, pronađena su dva zrna krunica.

Na istraženom prostoru, u kasnosrednjovjekovnom/novovjekovnom sloju pronađeno je malo nalaza. Sačuvan je ulomak glazirane posude (14. st.), zrna krunica od kosti, staklene paste i gagata (17. – 18. st.), dvije pojasne kopčice (17. – 18. st.) i čavli.

Uz sjeveroistočni zid dvorane uočeni su ostaci dvaju postamenata dimenzija 70x60 cm i 44x60 cm te debljine od 12 do 18 cm koji su se nalazili 14 cm ispod poda s pločama i betonskog naboja. Međusobno su udaljeni 225 cm, a temeljeni su na sloju zemlje s kamenjem. Sličan postament pronađen je u sjeverozapadnom uglu prostorije (46x61 cm).

Na sjeveroistočnoj strani dvorane kosti su bile položene na urušeni sloj kamenja i svijetle zemlje pomiješane sa žbukom. Od nalaza je isključivo zastupljen antički materijal (građevna keramika, ulomci amfora, kuhinjsko i stolno posuđe, svjetiljke, ulomci staklenih posuda, brončani novčići, koštane igle, kockice mozaika, višebojne freske, arhitektonski ulomci). Od antičke/kasnoantičke građevine sačuvani su zidovi orijentacije sjever-jug (s blagim odstupanjem) čiju dužinu nije bilo moguće utvrditi jer se protežu prema sjeveru ispod zida susjedne prostorije, kao i prema trijemu klaustra. Vidljiva je dužina do 410 cm, širina 46-50 cm, a visina do 80 cm. Građeni su od pravokutnih lomljenaca sačuvanih do deset redova opusa i temeljeni na matičnoj stijeni (AV 15,05). Djelomično je sačuvana i žbuka na zidu, u dva sloja, prljavo bijele boje, dimenzija cca 150x30 cm, maksimalne debljine 2 cm. Sa sjeverozapadne strane dvorane sačuvana je malterna podnica debljine 8 cm i dimenzija 170x270 cm. Podnica je na pojedinim dijelovima dosta kompaktna, dok se na pojedinim dijelovima osipa. Proteže se do zida koji je građen 1963. godine i koji se nalazi uz



Sjeveroistočna strana dvorane, pogled na postamente i antički zid (foto: T. Bradara)

mozaik iz 2.-3. st. Iznad malterne podnice nalazio se sloj s ispremiješanim kostima. Na pojedinim dijelovima podnice pronađena je razasuta veća koncentracija kockica mozaika bijele i crne boje različitih veličina. Sa sjeverne strane podnice sačuvana je manja površina mozaika s crnim kockicama, u dosta lošem stanju, dimenzija 42x18 cm i kanal popločan tegulama (AV 14,87).

O pokapanju na prostoru crkve i samostana sv. Franje saznaje se iz šesnaest pulskih oporuka nastalih od 1447. do 1472. godine. Jednako tako, u pulskom Statutu iz 1500. iščitava se kako su ukopi unutar grada bili dopušteni isključivo na navedenoj lokaciji. Smještaj groba ovisio je o važnosti i bogatstvu pokojnika. Dok su se unutar crkve pokapali crkveni dostojanstvenici i plemići, oni nižeg položaja na hijerarhijskog ljestvici pokapani su u klaustru i samostanskom dvorištu. Izvan posvećenog prostora, s vanjske strane dvorišnog zida pokapani su nekršteni i grješnici. O mnogobrojnim nadgrobnim pločama u crkvi piše i Kandler polovicom 19. st., ali ih nažalost danas nije moguće vidjeti zbog mnogobrojnih intervencija i devastacija crkvenog prostora tijekom prošlosti. Pokapanje u samostanskom dvorištu potvrđeno je manjim arheološkim istraživanjem 1996. – 1997., na dijelu između vanjskog zida svetišta i ogradnog zida prema ulici Castropola. Iz dokumenata je poznato da je u vrijeme najvećeg kužnog vala, koji je zahvatio Pulu 1631. godine, lomača bila smještena u dvorištu franjevačkog samostana.

Literatura

Bertoša 2006 M. Bertoša, Pulska luka u doba Venecije (od XIV. do XVIII. stoljeća), Iz povijesti pulske luke, Zbornik radova, Pula, 2006: 44 – 69.
De Franceschi 1930 C. De Franceschi, Testamenti Polesani del secolo XV, con alcuni cenni sulle antiche casate patrizie di Pola, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, vol. XLII, fascicolo I, Parenzo, 1930: 169 – 219.
Kandler 1847 P. Kandler, Della chiesa di S. Francesco in Pola, L'Istria, anno II, n. 36-37, Sabato 5 Giugno 1847, Trieste, 1847: 149, 150.
Koncani Uhač 2011 I. Koncani Uhač, Izvještaj o arheološkom nadzoru, provedenom u Kapitularnoj dvorani u Franjevačkom samostanu, za razdoblje od 19. do 21. 10. 2011, Izvještaj s istraživanja, Pismohrana AMI-ja (Ur. br. 1419/13. 12. 2011.)
Krizmanić 1998 A. Krizmanić, Samostan i crkva Sv. Franje, doktorska disertacija, Zagreb, 1998.
Marsetič 2009 R. Marsetič, Sepolture urbane a Pola dal Medio Evo alla metà del secolo XIX, Atti Centro di Ricerche Storiche-Rovigno, vol. XXXIX, Rovigno, 2009: 33 – 94.
Marušić 1983 B. Marušić, Varia Archeologica secunda, HArch, 13-14, Pula, 1982-1983: 33 – 84.
Statut 2000 Statut općine pulske (iz 1500. g.), Pula, 2000.

dr. sc. Tatjana Bradara

Summary

The capitol hall of the church and monastery of St Francis in Pula is best known for its Roman mosaics dating from the 2nd-3rd centuries and discovered in 1963. From 2011 to 2014 archaeological explorations were conducted in the entire monastery hall (except the part with the mosaic remains which takes up almost one quarter of the space). During the explorations a built grave with eight burials was discovered under the current flooring and an ossuary in the remaining space with a large number of skeletal remains. In the explored space, in the late medieval/post-medieval layers a small quantity of finds was discovered (a glazed vessel shard (14th century) wooden rosary beads, glass paste and gagat (17th-18th centuries), two belt buckles (17th-18th centuries) and nails.
The cuts were located on the remains of Antiquity walls and floors, and the largest quantity of finds belonged to the Roman period (building ceramics, amphora shards, kitchen and table ware, lamps, glass vessel shards, bronze coins, bone needles, mosaic pieces, multicoloured frescoes, architectural fragments).

Redni broj: 183
Lokalitet: Pula – Gradinski uspon na Kaštel
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-5638 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 23. do 30. travnja 2014. arheološki je nadzirana sanacija zida na Gradinskom usponu na Kaštel u Puli. Arheološki nadzor bio je neophodan jer se područje radova nalazi unutar granica povijesne cjeline grada Pule. Stručna voditeljica nadzora bila je Klaudia Bartolić Sirotić, dipl. arheo., djelatnica Arheološkog muzeja Istre u Puli. Izvođač radova bila je tvrtka Edo-gradnja iz Pule, a financijska sredstva osigurao je Grad Pula.

Poradi utvrđivanja uzroka statičke nestabilnosti potpornog zida Gradinskog uspona na Kaštel, u suradnji sa Z. Šušulićem, dipl. ing. građ., odabrane su dvije pozicije proboja zida. Te su pozicije imenovane kao sonda 1 i sonda 2. Sonda 1 bila je pozicionirana na samom početku Gradinskog uspona, a dimenzije su joj iznosile 2,85x1,8x1,1 m. Tijekom



Sonda 1 tijekom radova (foto: K. Bartolić Sirotić)



Sonda 2 tijekom radova (foto: K. Bartolić Sirotić)



Zid Gradinskog uspona nakon radova (foto: K. Bartolić Sirotić)

radova određene su stratigrafske jedinice, pri čemu je zid imenovan kao SJ 1, a površinski humusni sloj SJ 2. Nakon skidanja humusnog sloja očišćena je kruna potpornog zida koja se na tome mjestu sastojala od erte i recentnog kamenog natpisa razbijenog na tri dijela. Neposredno iza zida zabilježen je nasipni sloj iznimno rahle konzistencije (SJ 3). U tom su sloju zatečeni nalazi recentne keramike i stakla te ulomci mramornih ploča i keramičkih predmeta antičke provenijencije (čep amfore i ručka posude s crnim premazom). Ispod nasipnog sloja (SJ 3) zabilježen je tanak sloj masnije zemlje, sivosmeđe boje, s recentnim nalazima. Potonji sloj označen je kao SJ 5, a ležao je izravno na živoj stijeni (SJ 4). Budući da se živa stijena na toj poziciji nalazi visoko iznad razine ceste, vertikalno je priklesana s istočne strane te čini donji dio lica potpornog zida. Zbog rahlog nasipnog sloja (SJ 3), koji se na tom dijelu ulice izrazito strmo penje, sonda nije istražena do predviđene dubine od 1,5 do 2 m jer je postojala velika opasnost od urušavanja. Nakon ručnog iskopa zid je vapnenim mortom vraćen u prvobitno stanje.
Sonda 2 bila je pozicionirana zapadno od strmih stuba koje vode na Kaštel. Dimenzije su joj iznosile 3,0x1,6x1,2 m. Jednako kao u slučaju sonde 1, zbog mogućnosti urušavanja nasipnog sloja nije kopano do predviđene dubine od 1,5 m. Osim toga, ni na toj poziciji potpornog zida (SJ 1) nije pronađeno vezivo, stoga ostaje otvoreno pitanje je li ono tijekom vremena isprano ili se jednostavno radilo o suhozidu. Stratigrafske jedinice u sondi 2 razlikovale su se u odnosu na one zabilježene u sondi 1. Ispod površinskog humusnog sloja (SJ 2) nalazio se nasipni sloj debljine 1,5 m, a sastojao se od škriljastog kamenja s jako malo zemlje. Tijekom iskopa navedenog sloja imenovanog kao SJ 6 pronađeni su ulomci dvaju rubova prapovijesnih keramičkih posuda, dio rimske tegule, ulomak trbuha amfore te ostaci recentnih posuda, koje su na osnovi pečata radionica koje su ih proizvele datirane u sredinu 20. st. Na temelju podataka dobivenih prilikom radova na prethodno opisanim pozicijama, odlučeno je da se ne otvara predviđena treća sonda jer se nasip iza zida pokazao vrlo nestabilnim pa je postojala realna opasnost od njegova urušavanja.

Klaudija Bartolić Sirotić

Summary

In the course of April 2014 archaeological supervision was conducted during the rehabilitation of the wall at the Gradinski uspon na Kaštel in Pula, on which occasion two probes were opened. In probe 1, after removing the humus layer the top of the wall was cleaned which in this part consisted of a long stone block and inscription broken into three parts. A loose backfill was recorded behind the wall in which recent pottery and glass as well as two Antiquity pottery finds and parts of marble tiles were discovered. A thin layer of an oilier grey-brown soil was recorded under the fill layer also with recent finds. The latter layer was recorded on a grey rock which was vertically cut and constituted the lower part of the wall facing. The stratigraphy of probe 2 was somewhat different from the one in probe 1. Namely, under the humus layer a backfill layer of schistose stones mixed with very little soil was discovered. Shards of prehistoric, Antiquity and recent pottery were found in it. Due to the instability of the backfill behind the retaining wall and danger from its caving the third probe was not opened whose cut was envisaged in the initial phase of the works.

Redni broj: 184
Lokalitet: Pula – Malo rimsko kazalište
Naselje: –
Grad/općina: Pula
Pravni status: Z-865
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 10. veljače do 15. prosinca 2014., Arheološki muzej Istre u Puli arheološki je istraživao lokalitet Malo rimsko kazalište u Puli, na k.č. 91, 92, 93, 94/1, 3094, k.o. Pula. Stručnu ekipu činili su djelatnici Arheološkog muzeja Istre u Puli: voditeljica istraživanja kustosica Silvana Petešić, zamjenica voditeljice Katarina Jerbić Percan, arheologinja Goranka Perković te studentice arheologije Vera Jelenić i Mia Jadreško. Crtaću dokumentaciju izradili su muzejski tehničari Ivo Juričić i Zoran Grbin. Geodetsko snimanje i 3D lasersko skeniranje novootkrivenog dijela lokaliteta obavila je tvrtka AGG d.o.o. iz Pule. Cjelokupno arheološko istraživanje financirano je sredstvima Arheološkog muzeja Istre u Puli.



Malo rimsko kazalište u Puli, novootkriveni nosivi zidovi gornjeg kata gledališta (foto: S. Petešić)

Poradi izrade projekta rekonstrukcije, revitalizacije i ponovne uporabe Malog rimskog kazališta, navedeni se lokalitet arheološki istražuje već nekoliko sezona (Petešić 2014; Starac 2011). Godine 2014., tijekom 179 radnih dana, arheološkim je iskopom bila obuhvaćena površina velika oko 1000 m², što je uključivalo južnu, djelomično zapadnu i sjeveroistočnu površinu koju je nekoć zauzimao gornji kat polukružnoga gledališta (*summa cavea*) te oko dvije trećine površine pozornice i scenske zgrade kazališta. Arheološki su radovi također obuhvatili područje izvan perimetra kazališta, na najvišem platou brežuljka uza zapadni završni, polukružni zid gledališta, odnosno mjesto gdje se nalaze ostaci antičke trobrodne vodospreme, sagrađene u 1. st.

Iskop je rezultirao bogatstvom pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza. U južnoj zoni lokaliteta dokumentiran je veći broj masivnih radijalnih i koncentričnih zidova gledališta. Te su zidane strukture temeljene izravno na živoj stijeni, a čine ostatke nosivih zidova gornjeg kata gledališta. Oblikovane su pomoću dva lica od kamena vapnenca, sa zapunom od sitnog lomljenca, uz upotrebu veziva od bijele vapnene žbuke. Kruništa pojedinih zidova bila su vidljiva na površini i prije arheoloških istraživanja 2014. godine, a u posljednjoj sezoni istraživanja otkriveni su u potpunosti. Osobito je važno istaknuti da je iskop navedene površine pružio nova saznanja o tlocrtnom rasporedu zidova južnog i jugozapadnog dijela kazališta. Naime, otkriven je još jedan, dotada nepoznat ulaz u objekt. Riječ je o ulazno-izlaznom koridoru gledališta, širokom 3 m, koji s istočne i zapadne strane formiraju paralelno postavljeni zidovi širine 1,2 m. Vanjska lica tih zidova vrlo su dobro sagrađena od pravilno uslojenih klesanaca. Sačuvani ostaci čvrste žbuke u fugama zidova govore o vrlo kvalitetnom vezivu. Na početnom dijelu hodnika kod samog ulaza, premda vrlo skromno, sačuvani su bunjasto obrađeni veliki monolitni blokovi s utorima. Ti su utori nekoć bili dio sustava za međusobno povezivanje velikih kamenih blokova uz pomoć metalnih spona. Kameni blokovi jednakih karakteristika, s ostatkom višestruko profiliranog vijenca, evidentirani su i u segmentu zapadnog ulaznog hodnika u gledalište. Budući da je sam ulaz smješten podno antičke vodospreme, taj hodnik nije građen radijalno u odnosu na polukružni tlocrt gledališta, već je zakošen, s otklonom prema jugu, tako da se u smjeru izlaza u gledalište (kod djelomično sačuvanog luka) lomi pod blagim kutom. Ta činjenica dovodi do zaključka da su graditelji prilikom gradnje kazališta naišli na zapreku, koja se mogla odnositi na samu konfiguraciju terena i/ili na već postojeću vodospremu, što je vjerojatnije. Proširenjem iskopa izvan perimetra kazališta, u području vodospreme otkriveno je nekoliko zidanih struktura, od kojih su pojedine visoke i do 5,60 m, a pojedine su sačuvane tek u temeljima. Riječ je o zidovima koji nisu naznačeni u dosadašnjim, postojećim tlocrtnim prikazima te lokacije, a koji su integralni dijelovi vodospreme. Tako je otkriven zid čija se dva različito orijentirana kraka spajaju pod kutom tvoreći zatvoren pravokutni prostor ispred istočnog



Sjeverni zid rimske vodospreme (lijevo) i zid s kontraforom (foto: S. Petešić)

lica zida vodospreme. Unutar tog prostora zatečeni su ostaci čvrste podne vapnene žbuke. Također je ustanovljeno da se vanjski ugao toga zida dodiruje sa završnim koncentričnim zidom kazališta, i to u neposrednoj blizini samog zapadnog ulaza. Prilikom gradnje potonjeg zida, uzimajući u obzir zatečenu situaciju, rimski su graditelji prilagodili novi zid onom postojećem, što još jednom potvrđuje redoslijed gradnje tih dvaju rimskih objekata, odnosno dokazuje da je gradnja vodospreme prethodila gradnji kazališta. S ciljem otkrivanja završnog koncentričnog zida kazališta, u istoj zoni radova otkriven je zid s lezenama i kontraforom, visine 5,60 m i širine 0,90 m. Taj je zid jednako kao i vodosprema, čiji je integralni dio, temeljen izravno na živoj stijeni. Nije ravan već blago zaobljen te je pod pravim kutom povezan sa sjevernim zidom vodospreme. Budući da je daljnji iskop te zone zapriječilo stablo čempresa, nije ustanovljena cijela dužina novootkrivenog zida, jer je prema sjeveru ulazio u profil sonde. Dužina otkrivenog dijela zida iznosi oko 5,50 m. Više podataka o pitanju smjera pružanja zida i njegova odnosa sa zapadnim segmentom vanjskog koncentričnog zida kazališta, može se očekivati nakon uklanjanja stabla i proširenja iskopa sonde.

Postupnim iskopom nasipnih slojeva unutar perimetra kazališta otkriveni su temeljni ostaci nekoliko zidanih struktura, koje su pripadale objektima sagrađenima na toj istoj površini prije kazališta. Jedan zid, na koji je dijelom nalegao koncentrični zid kazališta, ima vrlo dobro sačuvanu vapnenu žbuku, kako u spojevima njegovih elemenata, tako i na površini istočnog lica. Preostale otkrivene strukture građene su u tehnici suhozida i čine skromne ostatke građevina predrimskog histarskog razdoblja. Sve su navedene strukture temeljene izravno na živoj stijeni, a zabilježene su unutar prostora koje tvore koncentrični i radijalni zidovi kazališta.

Također, iz faze prije gradnje kazališta treba izdvojiti nalaz groba sa spaljenim ljudskim kostima, koje prema antropološkoj analizi pripadaju dvjema odraslim osobama. Riječ je o paljevinskom ukopu iz predrimskog, željeznodobnog, histarskog razdoblja. Nakon spaljivanja pokojnika, ukop je bio obavljen bez žare. Spaljeni ostaci položeni su izravno u grobnu jamu, koja je prethodno bila usječena u živu stijenu. Ostaci spaljenih kostiju pokojnika zatečeni su s nekoliko razlomljenih spiralnih brončanih narukvica, jednim koštanim (?) predmetom u obliku ptičje glave i s jednim kamenim pršljenom.

Jednako kao i pokretni nalazi, koji pokrivaju razdoblje od Histra pa sve do najnovijeg doba, tako i nepokretne strukture govore u prilog tvrdnji o dugotrajnom i kontinuiranom korištenju toga prostora u različite svrhe. Među ostalim, otkriven je kasnoantički ukop u amfori, datiranoj u razdoblje od 5. do 7. st. Nalaz groba nije bio intaktan, pa samim time ni kosti pronađene u amfori nisu zatečene u prirodnom anatomskom položaju. Budući da su koštani ostaci bili manjkavi, za sada se može jedino pretpostaviti da su u amfori bili pokopani tek rođeni blizanci, o čemu će preciznije podatke donijeti antropološka analiza koštanih ostataka. Navedeni ukop u amfori lociran je u blizini vodospreme, tik do završnog koncentričnog zida gledališta. Navedeno otkriće svjedoči o vremenu prestanka uporabe i početku devastiranja rimskog kazališta i vodospreme. Također, o tim procesima svjedoči i nekoliko ostataka suhozidnih formacija, koje su u postantičkom razdoblju bile inkorporirane u već dobrim dijelom porušene ostatke kazališta. U tom kontekstu valja spomenuti i ostatke zidova srednjovjekovnih građevina, koji u svojoj masi sadrže različite spolije iz antičkog razdoblja, od kojih su pojedini zasigurno pripadali Malom rimskom kazalištu.

Tijekom arheološkog istraživanja i otkrivanja svih prethodno navedenih nepokretnih struktura, uklonjena je znatna količina nasipnih slojeva različitih sastava. Pojedini su nasipi nastali u vrijeme gradnje samog kazališta, a zapunjavali su trapezoidne prostore koje tvore ostaci temeljnih nosivih zidova gledališta. Preostali su slojevi postupno nastajali u različitim razdobljima, nakon što je kazalište izgubilo svoju prvobitnu funkciju. Brojni pokretni nalazi prikupljeni prilikom istraživanja pokrivaju razdoblje od predrimskih, željeznodobnih Histra sve do današnjih dana. U velikom broju zastupljeni su nalazi ručno izrađenih keramičkih predmeta histarskog razdoblja. Istom vremenu pripadaju ulomci uvezenih predmeta, kao što je daunijska keramika, keramika



Histarski grob sa spaljenim ljudskim kostima (foto: K. Jerbić Percan)

s crnim premazom, keramika tipa *gnathia*, siva venetska keramika i helenistička reljefna keramika. Rimskom razdoblju pripadaju vrlo sitni ulomci sigilatnog i kuhinjskog posuđa, dijelovi amfora različitih tipova, ulomci keramičkog i kamenoga građevnog materijala i različitih mramornih oplata te kockice podnog mozaika. Kasna antika i rani srednji vijek ostavili su svoj trag u vidu keramike kućne namjene. Zastupljena je i glazirana keramika kasnog srednjeg i novog vijeka te znatna količina nalaza recentnog razdoblja, među kojim se nalaze kovanice FNRJ i SFRJ. Poradi laboratorijske i stručne obrade, pokretni arheološki nalazi preneseni su u Arheološki muzej Istre u Puli.

Literatura

Petešić 2014 S. Petešić, Izvješće o probnom arheološkom istraživanju na Malom rimskom kazalištu u Puli 2012/13. godine, AMI Pula, Izvješće 04 / 3. 1. 2014.
Starac 2012 A. Starac, Izvješće o probnom arheološkom istraživanju na Malom rimskom kazalištu u Puli 2011. godine, AMI Pula, Izvješće 124 / 9. 2. 2012.

Silvana Petešić

Summary

In the course of 2014 archaeological excavations were conducted at the site of the Small Roman Theatre in Pula. The theatre is located on the east slope of the central city hill, within the protected historical core of the city of Pula. The explorations were conducted in order to protect and adequately present this valuable monument of Roman cultural and adapt it to the needs of various contemporary cultural and entertainment events. These works have been going on in the course of four consecutive years. The last season of explorations covered the largest surface of the site to date, and resulted in the discovery of concentric and radial bearing walls of the south half of the upper floor of the auditorium. A newly discovered entrance hall to the auditorium was documented. In addition, a cut was made to the bedrock within the west corridor of the auditorium and the space examined between the outer wall of the auditorium and remains of the Antiquity water reservoir in the west part of the site. With a view to implementing the reconstruction project, the greater part of the stage structure was explored as well as the northeastern part of the auditorium. Both the immovable and movable archaeological finds indicated the continual use of this site from the time of Christ to the present.

Redni broj: 185
Lokalitet: Pula – plinovod
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: –
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Prva faza arheološkog nadzora na trasi iskopa za gradnju plinske instalacije na području grada Pule (prema projektu



Istarska ulica (kućni br. 5), čišćenje mozaika (SJ 004) (foto: I. Koncani Uhač)

Rekonstrukcija postojeće mreže gradskog plina naselja Arena) trajala je od 13. veljače do 28. svibnja 2014. godine. Radove su nadzirali djelatnici Arheološkog muzeja Istre u Puli: stručna voditeljica Ida Koncani Uhač, viša kustosica te zamjenici voditelja Romuald Zlatunić, viši kustos i Maja Čuka, kustosica. Tehničku dokumentaciju struktura na terenu napravio je Zoran Grbin, preparator. Prilikom otkrivanja arheoloških struktura koje su pronađene u Istarskoj ulici, na terenu su sudjelovali i restauratori: Luana Milotić Bulić, Đeni Gobić Bravar, Vanja Ujčić te student Marin Gašparić sa Sveučilišta u Puli. Arheološki radovi započeli su tek nakon dojave nadležnog Konzervatorskog odjela u Puli da je Investitor (Plinara d.o.o.) započeo iskopavanje, nakon čega je sklopljen ugovor o obavljanju arheoloških radova. Svi nepokretni arheološki i povijesni nalazi geodetski su snimljeni, a arheološke strukture u ulicama Istarska i Giardini fotogrametrijski je snimila tvrtka AGG iz Pule. Navedene radove financirao je investitor.

Arheološki nadzor obuhvatio je sljedeće ulice: Flavijevsku ulicu, Istarsku ulicu, Giardini, Zagrebačku ulicu, Dobrićevu ulicu, Zadarsku ulicu, Laginjinu ulicu, ulice Viktora cara Emina i Ljudevita Gaja, Vergijevu ulicu i Ćirilmetodsku ulicu. Na južnom dijelu Istarske ulice (između kućnih brojeva 1 i 2), pronađeni su temelji rimskog zida u smjeru pružanja istok-zapad, građenog u tehnici *opus quadratum*. Na sjevernom, unutarnjem licu zida na visini od 8,50 m n. v. dokumentirani su ostaci podnice od hidraulične žbuke (SJ 005). Zid je dokumentiran na dijelu trase iskopa prema zadanom projektu. U kulturnom arheološkom sloju (003) pronađeni su dijelovi žbuke, tesere, metalni ulomci i ulomci rimske građevinske keramike. U sloju je pronađen nalaz antičkog novca cara Konstantina. Također je pronađen ulomak kamene kvadratne posude, možda kamenice, izrađene od kamena vapnenca. Sloj nije u potpunosti istražen jer je dubina iskopa, prema zadanom projektu, bila do –1,20 m.



Istarska ulica (kućni br. 5), ostaci mozaika (SJ 004), antičkog pločnika (SJ 007), praga (SJ 006) i antičkog zida (SJ 008), pogled prema sjeveru (foto: I. Koncani Uhač)

U Istarskoj ulici, između kućnih brojeva 10 i 12, pronađeni su ostaci mozaičnih podova (*opus tessellatum*, SJ 004) i poda izvedenog u tehnici *opus spicatum* (SJ 005).
Kod kućnog broja 10, u zapadnom profilu iskopa na 9,96 m n. v. utvrđeno je postojanje mozaika (SJ 004) vidljive dužine 0,60 m. Iskop je naknadno proširen radi utvrđivanja forme i umjetničkog izričaja antičkog majstora. Nakon dokumentiranja započela je restauracija. Mozaik je opšiven kako bi se sačuvali izvorni dijelovi, ponajprije jer je na sjevernom dijelu bio uništen prijašnjim prekopima. Pod je bio izrađen od crnih kamenih tesera u vapnenoj podnici, obrubljen bijelim teserama. Pružanje mozaika dokumentirano je i u istočnom profilu iskopa. Vidljiva dužina mozaika u istočnom profilu iskopa bila je 1,90 m. Sjeverno od mozaika na istoj se visini nastavljao pod od keramičkih kvadratnih pločica, složenih u motivu riblje kosti (*opus spicatum,* SJ 005). Južni dio keramičkog poda građen je iznad antičkog zida (SJ 007). Gornja površina zida nalazila se na visini od 9,90 m n. v. (AV1), a donji dio na 9,21 m n. v. (AV2). Zid je napravljen u tehnici *opus quadratum*. S vanjske strane zida dokumentiran je sloj antičke žbuke. Unutarnje je lice zida neobrađeno, a temelji zida stoje iznad sloja crvenice (SJ 008), koja je započinjala na 9,48 m n. v. U profilu je dokumentiran arheološki sloj (SJ 003, gornja površina 9,89 m n. v., a donja površina na 9,79 m n. v.), u kojem su pronađeni ulomci građevinske keramike rimske provenijencije te ulomci antičkih zidnih fresaka (crveno-bijele boje). Nakon dokumentacije na terenu, keramički je pod, s obzirom na to da se nalazio na trasi iskopa, demontiran i pohranjen u muzeju.
Dalje, u Istarskoj ulici, kod kućnog broja 12, u južnom profilu iskopa, na 10,06 m n. v. pronađeni su dijelovi drugog rimskog mozaičnog poda (SJ 015), koji je bio uništen prijašnjim prekopima prilikom postavljanja telefonskih cijevi. Zbog potrebe cjelovitijeg dokumentiranja strukture, iskop je proširen južno od kanala za plinski priključak. Mozaik je opšiven, opran i uklonjen je kalcifikat. Mozaik je rađen od bijelih tesera u vapnenoj podnici. Dimenzije dokumentiranog dijela mozaika iznose 2,5x1,90 m. U arheološkom sloju iznad mozaika (SJ 003), otkriveni su ulomci sigilatnog posuđa sjevernoitalske provenijencije iz 2. st.
U Istarskoj ulici između kućnih brojeva 5 i 14, na visini od 9,96 m n. v. ustanovljeno je postojanje rimskog kamenog opločenja (SJ 007) i dijela rimskog objekta s ostacima mozaičnog poda (SJ 004). Mozaik je u istočnom dijelu iskopa uništen prijašnjim prekopima. U kulturnom sloju (SJ 003) prikupljeni su ulomci rimskih keramičkih, staklenih i metalnih nalaza. Mozaik (SJ 004) izveden je od crnih i bijelih tesera u vapnenoj podnici. Centralno kvadratno polje čine crne tesere s mjestimično umetnutim bijelim teserama. S vanjske ga strane uokviruju dvije paralelne linije, izvedene od bijelih kockica. Sačuvane dimenzije mozaika iznose 1,60x1,80 m. Na mozaik se u sjevernom dijelu nadovezuje rimski zid, sačuvan u temeljima (SJ 009, 9,97 m n. v.) koji se pruža u smjeru istok-zapad. S obzirom na to da se mozaik nalazio na trasi iskopa, njegov je veći dio, nakon dokumentacije, strapiran i prenesen u muzej.
Kameno opločenje, koje se nastavlja južno od prostorije s mozaikom, čini prag i kameni pločnik (SJ 007). Kameni prag (SJ 006, 9,97 m n. v.) koji se nastavljao južno od mozaika, činile su tri kamene kvadratne ploče. Kamena ploča na zapadnoj strani iskopa ima tragove rupa, za koje se pretpostavlja da su mogle služiti kao sidrište za bazu stupa. Pločnik (SJ 007) nastavljao se južno od kamenog praga i nešto je niži u odnosu na temelje praga. Njegova gornja površina nalazila se na 9,83 m n. v. Pločnik je bio



Istarska ulica, trasa iskopa, pogled prema sjeveru (foto: M. Čuka)



Istarska ulica (kućni br. 10), ostaci rimskog poda izvedenog u motivu riblje kosti (SJ 005) (foto: I. Koncani Uhač)

sastavljen od šest kamenih ploča i s južne je strane zatvarao zid (SJ 008, 9,84 m n. v.), sačuvan u temeljima. SJ 007 i SJ 008 nalazili su se iznad zemljanog sloja, koji je ležao na zaravnjenoj površini matične stijene (SJ 013).

Na temelju arheološkog nadzora u toj zoni, pretpostavlja se da je riječ o arhitektonskim strukturama koje su mogle pripadati dijelu luksuzne rimske vile urbane s dijelom trijema (*porticus*), ali će tek nakon detaljne analize građe biti moguć konkretniji zaključak. Prikupljene terenske informacije oskudne su zbog ograničene površine iskopa, ali i zbog toga što su kulturni slojevi devastirani recentnim prekopima.

U Istarskoj ulici, između kućnih brojeva 7 i 24, dokumentirana je veća površina zaravnjenog živca (SJ 004, 9,81 m n. v.) i rubnog kamena na kojem su vidljivi tragovi obrade (SJ 009, 9,75 m n. v.). U zemljanom sloju nasipa (SJ 003) iznad živca pronađena je mramorna podna pločica heksagonalnog oblika. Riječ je o sekundarnom položaju nalaza koji je najvjerojatnije ondje dospio iz obližnje prostorije vile urbane. Sloj na nekim mjestima nije u potpunosti istražen zbog zadane dubine iskopnog kanala.

Ispred kućnog broja 24 pronađeni su ostaci rimskog kanala, koji se nalazio između vanjskih zidova rimskih objekata. Iskop je proširen u južnom dijelu ulice. Kanal je prekriven pločama od kamena vapnenca (SJ 011) vezanih žbukom. Dno kanala nalazilo se na 9,38 m n. v., a dimenzije su mu iznosile 2,20x0,60 m.

Iznad kanala u pravilnom su se rasteru nalazili zidovi objekata, položeni u smjeru sjever-jug. U istočnom profilu iskopa dokumentirani su ostaci temelja rimskog zida u temeljima (SJ 010), izvedenog u tehnici *opus quadratum*. Sačuvana gornja visina zida nalazila se na 9,84 m n. v. Zid je na južnom dijelu bio devastiran prijašnjim prekopima, dok je u sjevernom dijelu bio prekinut recentnim vodovodnim kanalom. Rimski zid (SJ 012), zapadno od kanala SJ 011, pružao se paralelno sa zidom SJ 010. Njegova gornja površina nalazila se na AV 9,60 m n. v., a također je izveden u tehnici *opus quadratum*.

Na križanju Istarske ulice i Ulice dubrovačke bratovštine pronađen je kapitel rimskog stupa na dubini od 9,98 m n. v. U sloju ispod nasipa (SJ 003), na dubini od 9,65 m n. v. pronađena je kvadratna baza stupa, obrađena s jedne strane.

U zapadnom profilu iskopa dokumentiran je pojas mozaika (SJ 004) s djelomično sačuvanom podnicom, vidljivog u profilu u dužini od oko 2,50 m. Gornja površina sačuvanog mozaika nalazi se na 9,05 m n. v. Iskop nije proširivan s obzirom na to da se mozaik pruža ispod današnjeg kolnika.

Na središnjem dijelu Istarske ulice, između kućnih brojeva 1 i 12, u istočnom profilu iskopa zabilježen je rimski zid (SJ 004), koji se pružao u smjeru sjever-jug. Zid je izveden u tehnici *opus quadratum*. Zid je dug 1,95 m, dok se njegova širina nije mogla utvrditi jer se nastavljao u istočnom profilu. Njegova gornja površina nalazi se na 9,31 m n. v., a istražena donja površina na 8,75 m n. v. Zid nije istražen u čitavoj visini jer je dubina iskopnog kanala bila zadana projektom.

Južno od zida SJ 004, u iskopu kanala dokumentirane su recentne strukture (SJ 006, SJ 007), koje su preslojile rimske ostatke (SJ 008). Strukture su se pružale u različitim smjerovima, u odnosu na strukturu SJ 004, a uzrok su tome naknadne građevinske preinake. Južno od navedenih struktura dokumentirano je postojanje zida (SJ 008) na 8,75 m n. v. Zid je sačuvan u temeljima i pruža se u smjeru istok-zapad. U istočnom je dijelu u potpunosti uništen recentnim betonskim šahtom, dok je u zapadnom dijelu ostao djelomično sačuvan. Dimenzije su zida: vidljiva dužina 0,50 m, širina 0,80 m.



Istarska ulica (kućni br. 24), ostaci rimskog objekta (SJ 010, 011, 012), pogled prema sjeveru (foto: I. Koncani Uhač)



Giardini, nalaz grobne arhitekture (foto: M. Čuka)

Prilikom kopanja priključka za plin, zapadno od centralnog iskopa u Istarskoj ulici, na dubini od 10,10 m n. v. otkrivena je još jedna struktura rimskog zida (SJ 011) s ostacima hidraulične žbuke (SJ 010) na zapadnoj strani. Također je na sjevernom dijelu ulice Giardini, na dubini od 8,19 m n. v. do 7,80 m n. v., istražena devastirana grobna arhitektura (SJ 004), orijentirana u smjeru istok-zapad. Arhitektura groba bila je sastavljena od rimskih tegula i imbreksa, složenih na dvije vode, vezanih žbukom. U zapadnom dijelu iskopa bio je sačuvan bočni dio arhitekture i podnica, dok je u istočnom dijelu grob bio u potpunosti uništen recentnim instalacijama. U zemljanoj ispuni groba pronađeni su manji ostaci kostiju te dva metalna nalaza koja se nalaze na laboratorijskoj obradi, s obzirom na to da su pronađeni u korodirajućem stanju. Grob je bio položen na zemlji.
U ostalim ulicama u kojima je nadzirano iskopavanje uglavnom su utvrđeni ostaci austrijske arhitekture te manji broj pokretne arheološke građe, koja pripada dijelovima rimske arhitekture.

Ida Koncani Uhač

Summary

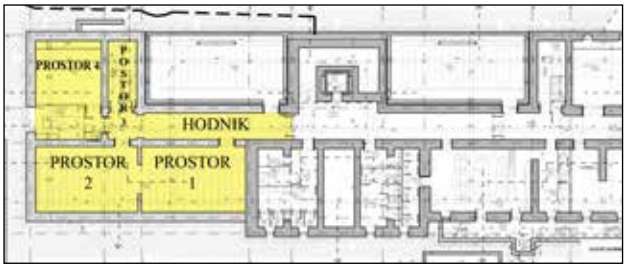
From February to May 2014, archaeological supervision was conducted on the excavation route for the construction of a gas installation in the area of the city of Pula. Archaeological supervision was undertaken in the following streets: Flavijevska Street, Istarska Street, Giardini, Zagrebačka Street, Dobrićeva Street, Zadarska Street, Laginjina Street, Viktora cara Emina Street, Ljudevita Gaja Street, Vergijeva Street, Ćirilmetodska Street. Walls and movable finds were discovered which date from the Roman and post-medieval periods.

Redni broj: 186
Lokalitet: Pula – zgrada Arheološkog muzeja Istre
Naselje: Pula
Grad/općina: Pula
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 20. kolovoza do 24. listopada 2014. trajao je iskop i arheološko istraživanje u zgradi Arheološkog muzeja Istre u Puli. Djelatnici Arheološkog muzeja Istre istražili su područje južnog dijela suterena zgrade koji su činili hodnik i tri prostora. Ukupna površina iskopa iznosila je 232 m². Voditeljica istraživanja je bila Ida Koncani Uhač, viša kustosica, a zamjenica voditeljice Maja Čuka, kustosica. U radovima su sudjelovali Klaudia Bartolić Sirotić, kustosica, Romuald Zlatunić, viši kustos i Anika Mijanović, studentica arheologije. Novčana je sredstva iz vlastitih sredstava osigurao Arheološki muzej Istre u Puli, a za ručno i strojno iskopavanje lokaliteta bila je zadužena tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja.

Strojni iskop nadzirali su arheolozi te se iskopani zemljani materijal prilikom utovara pregledavao. Dokumentacija je vođena posebno za svaku prostoriju, a stratigrafski odnosi naknadno su izjednačeni u pojedinim prostorijama. Za geodetske snimke bila je zadužena tvrtka AGG d.o.o. iz Pule. Po prijedlogu nadzornog inženjera Dina Ružića iz tvrtke Istra Inženjering d.o.o. iz Poreča, privremeno su obustavljeni radovi, dok se ne osiguraju mjere sanacije statičke stabilnosti zgrade. Istraživanje nije u potpunosti završeno u prostorijama 1, 2 i 4.

Prostor 1
Prostorom 1 imenovan je prostor nekadašnjeg srednjovjekovnog lapidarija, veličine 58,4 m², a iskopavan je strojno, otvaranjem cijele površine po slojevima. SJ 001 činile su kamene ploče – nekadašnje kameno popločenje lapidarija (debljine 20 cm).
Sloj SJ 002 nalazio se ispod, a činio je podlogu za kameno popločenje (od kamena, pijeska i žbuke). SJ 003 bio je zemljani nasip u kojem su pronađeni nalazi novovjekovnog, antičkog i prapovijesnog datuma. Navedeni sloj pripada fazi zatrpavanja u doba gradnje zgrade za koju je iskorišten materijal nađen pri samoj gradnji. U razini sa slojem SJ 003 nađen je austrijski zid SJ 004, koji se pružao u smjeru istok-zapad, paralelno s nosivim zidovima zgrade. Visina zida iznosila je gotovo 4 m, ali njegova funkcija nije utvrđena. Paralelno sa zidom SJ 004 nalazila se struktura



AMI zgrada – tlocrt zgrade, žutom bojom označeno je područje istraživanja (foto: K. Bartolić Sirotić)



Pogled na iskop u prostoru hodnika (foto: K. Bartolić Sirotić)



Pogled na prostor 2 i prostor 4 (foto: K. Bartolić Sirotić)

suhozida SJ 005, koji je bio podignut na sloju SJ 006. Taj je sloj bio sive boje, s manjom količinom kamenja te šljunkom. U sloju su pronađeni antički i prapovijesni nalazi, među kojima se mogu izdvojiti minijaturna posuda s ručicom te kazališna maska bradatog muškarca s otvorenim ustima. Paralelno sa SJ 006 javljaju se i slojevi SJ 007 (sloj šute s ulomcima rimske keramike) i SJ 008 (zemljani sloj s antičkim i prapovijesnim nalazima koji je naknadno zapunjen u prostoru nakon gradnje temelja zgrade). U JZ uglu prostora 1 definiran je sloj SJ 009, u kojem je pronađena veća količina amfora u fragmentima, u funkciji drenažnog materijala. Uz istočni vanjski nosivi zid zgrade pronađen je austrijski zid SJ 010, koji je bio u okomitom odnosu s nosivim zidom.

Prostor 2

Prostor 2 čini nekadašnje južno krilo srednjovjekovnog lapidarija, veličine 57,23 m². Slojevi SJ 001, 002, 003 iz prostora 2 mogu se izjednačiti sa stratigrafskom situacijom iz prostora 1. Ispod SJ 003 nalazio se zemljani sloj SJ 004, tamnožućkaste boje, pomiješan s kamenjem i pijeskom rahle konzistencije. Sloj se nalazio iznad drenažnih amfora koje su imenovane kao SJ 005. Radilo se o ukupno 22 komada čitavih te u fragmentima sačuvanih amfora, koje su se nalazile u JZ dijelu prostorije 2. Amfore su bile pravilno poredane i okrenute grlom prema dolje. Identična je situacija uočena 2007. godine, prilikom arheološkog probnog iskopa s vanjske strane JI ugla zgrade. Amfore pripadaju tipovima Dressel 6A, ante Dressel 6B i Dressel 6B, a ispod njih nalazio se zemljani sloj crvene boje SJ 006, koji se po savjetu nadzornog inženjera nije istraživao. Zapunu između amfora činio je sloj SJ 007, u kojem je pronađena veća količina antičkih i prapovijesnih nalaza.

Hodnik

U hodniku dužine 2,45 m dokumentirana je sljedeća stratigrafska situacija. Sloj SJ 001 činilo je kameno popločenje, ispod kojeg se nalazila podloga SJ 002. Ispod njega nalazio se sloj SJ 003, koji je činio zemljani sediment tamnosmeđe boje. Ispod SJ 003 nalazio se glinast sediment smeđe boje SJ 004, u kojem su pronađeni ulomci amfora. Sloj SJ 005 predstavljao je rahlu zemlju tamnocrvene boje koja se nalazila iznad matične stijene. Matična stijena SJ 006, u hodniku je zabilježena na 14,63 m n. v.

Prostor 3

Prostor 3 zauzima površinu od 18,66 m². Radilo se o maloj površini za iskop, uključujući sondu iskopanu 2011. godine. Sloj SJ 001 čine keramičke pločice, ispod kojih su dokumentirane kamene ploče SJ 002. Sloj SJ 003 predstavlja nasip s kamenjem i pijeskom. U prostoru 3 pronađen je austrijski zid SJ 004, u smjeru pružanja sjever-jug, koji je služio za ojačanje nosivih zidova. Matična stijena imenovana je kao SJ 005.

Prostor 4

Prostor 4 velik je 54,07 m², a u njemu su bili smješteni uredi djelatnika muzeja. Slojevi SJ 001, 002 i 003 poistovjećeni



Prostor 2, nalazi amfora (foto: K. Bartolić Sirotić)



Prostor 4, kameni arhitektonski elementi (foto: K. Bartolić Sirotić)

su sa stratigrafskom situacijom u prostorima 1 i 2. U sloju SJ 003 pronađen je austrijski zid SJ 004, koji se pružao paralelno s južnim, vanjskim nosivim zidom. Sloj SJ 005 čini zemljani sloj rahle, vlažne zemlje, koja je bila pomiješana sa srednje velikim kamenjem, škrilastim kamenjem te nalazima antičke i prapovijesne keramike. Radi se o nasipnom sloju, kojim je zatrpan prostor nakon iskopa za temelje zgrade.

Paralelno sa SJ 005, u sjeveroistočnom dijelu prostora 4 pronađen je drenažni sloj amfora SJ 006. U njemu su nađeni i kameni arhitektonski elementi, primjerice gornji dio stupa, baza za kapitel, ulomak vijenca s vegetabilnom dekoracijom, ulomak nadvratne grede. Ukupno su pronađena 33 komada amfora, od čega je osam sačuvano u potpunosti. Kao i u prostoru 2, amfore pripadaju tipovima Dressel 6A, ante Dressel 6B i Dressel 6B. Ispod sloja SJ 006 dokumentiran je sloj crvene zemlje SJ 007, koji zbog zaglađene površine djeluje kao podnica. U njemu je primijećen veći broj morskih pužića, no taj se sloj u ovoj fazi ne iskopava, dok se ne saniraju nosivi zidovi zgrade. U zapadnom dijelu prostora 4 nađena je matična stijena SJ 008.

Ida Koncani Uhač
Klaudia Bartolić Sirotić

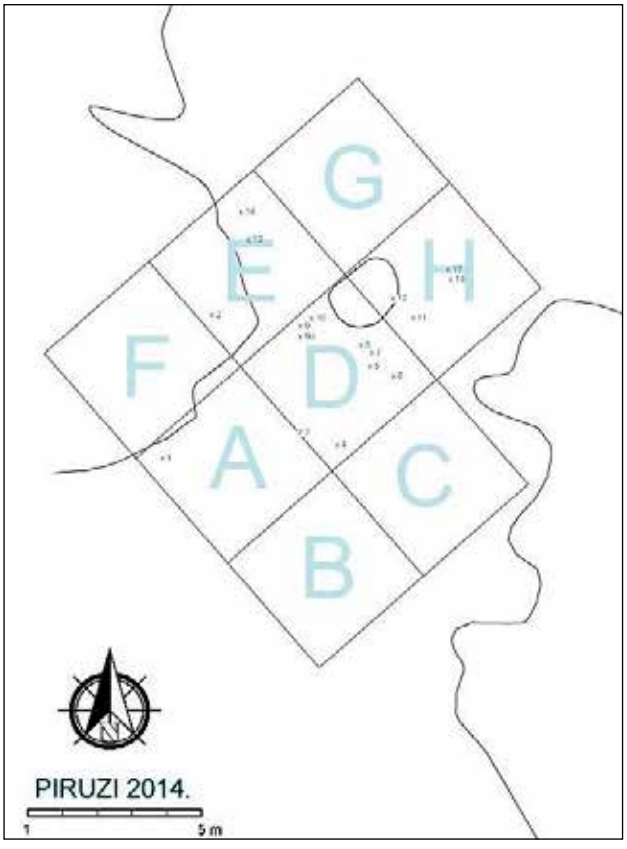
Summary

In the period from August to October 2014, excavations and archaeological explorations were carried in the building of the Archaeological Museum of Istria in Pula. The explorations were conducted in the area of the southern part of the building basement consisting of a corridor and three rooms. The overall surface of the excavated area that was explored covered 232 m². Architectural structures were found which date from Prehistory and the Roman period.

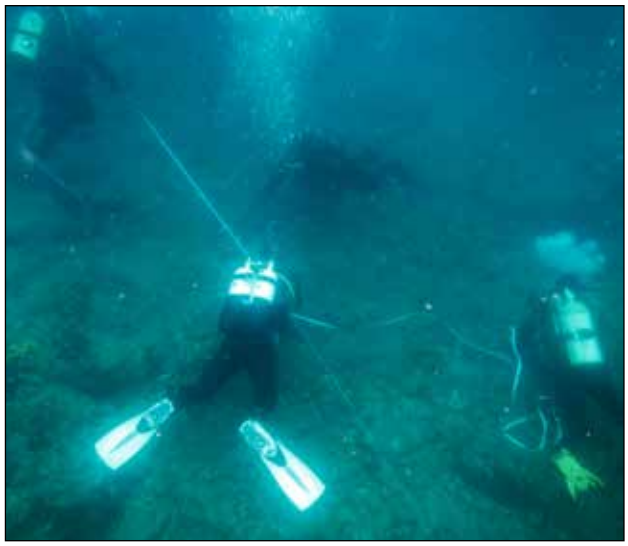
Redni broj: 187
Nalazište: Rovinjsko podmorje – otok Veli Piruzi, uvala Veštar
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: R-110
Razdoblje: A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Podmorskim istraživanjima koje posljednjih godina Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA) provodi u rovinjskom akvatoriju ustanovljeno je postojanje najmanje triju antičkih brodoloma, a moguće je da ih je bilo i više. Cilj sondiranja 2014. bio je istražiti ostatke broda potopljenog kod hridi Piruzi. Lokalitet je istraživao Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, voditelj je bio Luka Bekić, a zamjenik Mladen Pešić. Radove je financirala Turistička zajednica grada Rovinja.

Ronioci MCPA Zadar već su 2011. u okviru programa rekognosciranja podmorja Istre pregledali i podmorje otoka



Nacrt dijela nalazišta s ucrtanim kvadrantima i posebnim nalazima



Postavljanje mrežišta na položaj brodoloma

Veliki i Mali Piruzi. Tom su prilikom provjereni navodi o postojanju opljačkanog kasnoantičkog brodoloma između tih dvaju otoka. Prema toj informaciji, arheolog Štefan Mlakar početkom 70-ih godina prošlog stoljeća otkrio je tragove brodoloma koji je prevozio kasnoantičke amfore tipa Africana II (Vrsalović 1979; Starac 2006: 101). Pregledom terena 2011. između tih dvaju otoka nisu pronađeni arheološki nalazi, ali je na jugozapadnoj strani otoka Veliki Piruzi, na dubini od oko 6 m, pronađena veća koncentracija polomljenih dijelova sjevernoafričkih amfora, među kojima je bio i jedan tipološki odrediv komad, grlo Keay 25B amfore. Ovim pregledom konačno je utvrđeno kako se lokacija kasnoantičkog brodoloma nalazi na jugozapadnoj strani otoka Veliki Piruzi pa je na toj lokaciji i započelo ovogodišnje istraživanje.

Na zaravnatom proširenju među visokim stijenama na morskom dnu uz otok Veliki Piruzi pričvršćeni su klinovi s brojčanim oznakama (točke) koje su činile uglove kvadranata dimenzija 4x4 m (kvadranti A-H). Vodenom pumpom i „mamutima" iskapao se kvadrant po kvadrant, a kako je koji kvadrant završen, prelazilo se na sljedeći. Iskopavanje je započelo s jugozapadne, dublje strane, prema sjeveroistoku (otoku). Kada je jedan kvadrant iskopan do kraja, zatrpavan je kamenom i pijeskom iz novozapočetog kvadranta. Pumpa za iskapanje mamutima nalazila se na brodu usidrenom iznad nalazišta.

Prilikom istraživanja prikupljani su svi arheološki nalazi (*total collection*) pronađeni u sondama. Nalazi su zatim sortirani, prebrojeni i izvagani te su podaci uneseni u tablice. U sklopu ovogodišnjih istraživanja ukupno je iz mora izvađen 291 ulomak keramike, ukupne težine 41,84 kg. Najčešći su ulomci amfora (274 komada), ukupne težine 28,51 kg, a pojedinačno je najteži donji dio pitosa (5,35 kg).

Za tipološki odredive nalaze (posebne nalaze, PN) zabilježen je točan položaj unutar kvadranta. Pod morem je svaki poseban nalaz fotografiran, zajedno s brojkom kojom je označen, i na taj ih je način izdvojeno 16. Takvim načinom obrade nalaza dobiveni su podaci o prostornoj koncentraciji različitih tipova posuđa. Istraživanjem cijelog nalazišta dobit će se vjerna slika rasprostiranja predmeta s uništenog broda.

Ulomci keramike uglavnom su dijelovi kasnoantičkih amfora afričkih tipova. U ovogodišnjim istraživanjima izdvojena su tri vrška dna, devet ulomaka ručki i pet dijelova oboda amfora. Pronađeni su i pojedinačni ulomci keramičkog posuđa, dva dna sa stopicama zasad nepoznatih posuda i još nekoliko neodredivih ulomaka. Pronađeno je i osam komada oblog balastnog kamenja veličine od 5 do 25 cm i jedan ulomak pitosa koji teži preko 5 kg. Za daljnju analizu uzeti su samo tipološki odredivi nalazi, dok su ostali nalazi vraćeni u podmorje na isto mjesto odakle su izvađeni.

Ove je godine, u prvoj kampanji iskopavanja, istražena površina od oko 128 m². Svi su arheološki nalazi sada u radionici Odjela za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza MCPA Zadar, a nakon njihove desalinizacije bit će dostupni za temeljito proučavanje. Terenska istraživanja ovog opljačkanog nalazišta nastavit će se sljedeće godine, a pokušat će se ući u trag amforama koje su s tog mjesta izvađene prije četrdesetak godina.

Paralelno s ovim podvodnim istraživanjima, u uvali Veštar trajalo je i kraće kopneno arheološko istraživanje, na položaju ruševine novovjekovne kamene građevine na obali u blizini potopljenog novovjekovnog mola 3. Za obnovu te zgrade zainteresirana je lokalna zajednica. Mol 3 istraživan je prijašnjih godina, u sklopu projekta podvodnih arheoloških istraživanja luke Veštar, u kampanjama 2012. i 2013. godine (Bekić 2014). Arheološki keramički nalazi pronađeni u rovovima i sondama prilikom istraživanja ovog mola pripadaju 17. i 18. st. Zgrada na obali vrlo je zanimljiva jer postoje brojne indicije da je povezana s uporabom mola 3. Kameni objekt obrastao je raslinjem i nalazi se oko 40 m zapadno po obalnoj liniji od mola 3. Sačuvani su zidovi



Iskopavanje u kvadrantu

do visine od 3,35 m. Cilj istraživanja bio je odrediti smjerove pružanja i debljinu zidova te kamene novovjekovne građevine. Kako bi se došlo do ostataka građevine, uklonjeno je raslinje i slojevi građevinske šute, odnosno urušenja kamenih zidova. Iskopana je sonda dimenzije 1x1 m u južnom dijelu građevine uz istočni zid. Ta je građevina trapezastog oblika (približno 35-40 m²) te dužina sjevernog zida iznosi 5,20, istočnog 7,10, južnog 5,40 m i zapadnog 7,50 m.

Prilikom istraživanja očišćen je sjeverozapadni profil, a zabilježena stratigrafska situacija omogućila je određene zaključke. Kamena zgrada sagrađena je na zemljanoj obali koja je upotrebljavana još u rimsko doba kao hodna ili poljoprivredna površina. Na početku u zgradi nije bilo čvrstog poda, već samo nabijena zemlja, stoga su tragovi uporabe zgrade zabilježeni u sloju gareži. Ostatak lule odlično je sačuvan i njegovo stanje svjedoči o tome da je riječ o primarnom položaju tog nalaza, tj. da je lula polomljena i odbačena unutar zgrade te je ondje i ostala. Životinjske kosti i ugljen također pripadaju tragovima boravka i uporabe te zgrade. Prvobitna uporaba može se dakle smjestiti u 18./19. st., kako se datira lula. Sljedeći sloj kamene podloge i vapnene podnice govori da je zgrada obnovljena i dodan joj je čvrst pod. To se moglo dogoditi u kasno 19. ili početkom 20. st., što se može naslutiti po tipu žbukane podnice sa sitnim kamenjem. Nakon nekog vremena prostorija je ponovno obnovljena, tako da je preko žbukane podnice zaliven tanji betonski sloj, a vrlo je vjerojatno u isto doba izrađeno betonsko gazište/prag na ulazu. Ta posljednja faza adaptacije može se datirati najranije u sredinu 20. st.

Prema svemu sudeći, moguće je da se tijekom uporabe mola 3, tijekom 17./18. st. pojavila potreba za gradnjom kamene zgrade za smještaj osoba koje su bile povezane s njegovom uporabom. To su mogli biti ljudi koji su radili na utovaru i ovjeravanju količina drva, ali i ostale robe koja je ukrcavana i iskrcavana u luci Veštar. Iz pisanih se izvora zna kako je luka Veštar upotrebljavana za utovar drva koje se slalo za mletački Arsenal svake godine, a pretpostavlja se kako je upravo za to služio mol 3, pa i ta zgrada. Tradicija utovara drva i korištenja ovom zgradom potrajala je za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, o čemu svjedoče i mještani. Poslije je zgrada propadala i nije čudno kako se počela upotrebljavati kao štala.

Literatura

Bekić 2014 L. Bekić (ur.), Luka Veštar – Der Hafen von Veštar, Podvodno arheološko istraživanje u uvali Veštar kod Rovinja, Hrvatska, 2008.-2014. / Unterwasserarchäologische Untersuchung in der Bucht von Veštar bei Rovinj, Kroatien, 2008. – 2014., Zadar, 2014.

Starac 2006 A. Starac, Promet amforama prema nalazima u rovinjskom podmorju, HArch, 37, Pula, 2006: 85 – 116.

Vrsalović 1979 D. Vrsalović, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana, Prilog poznavanju trgovačkih plovnih putova i privrednih prilika na Jadranu u antici, Zagreb, 1979.

dr. sc. Luka Bekić

Summary

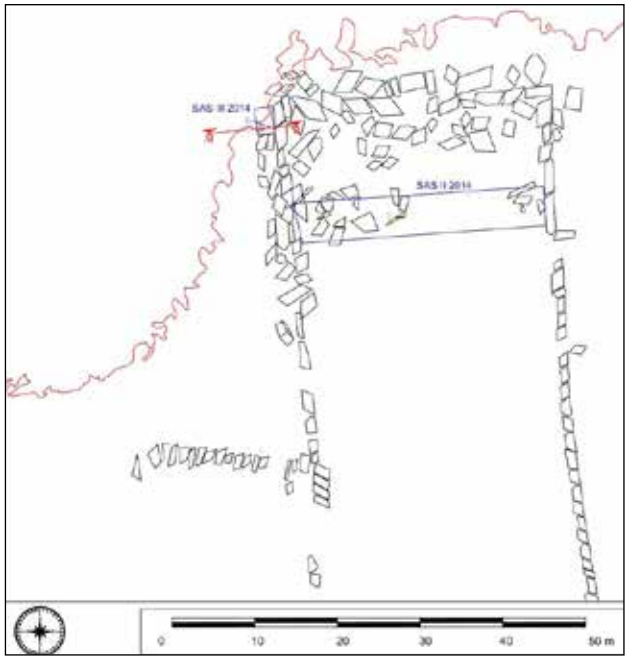
In 2014, the International Centre for Underwater Archaeology in Zadar initiated new underwater explorations in the vicinity of Rovinj. This time the focus was on the site of a late Antiquity shipwreck that was discovered near the Piruzi cliff. It was known from archival sources that a number of amphorae of northern Antiquity origin were once found there but no systematic excavations were conducted so the shipwreck was severely pillaged in the course of the last decades. In the course of these explorations, excavations of quadrants in the centre of the site were initiated. Along with the exploration of Piruzi, within the framework of the completion of the project „Vešar Port", the ruins located on the coast of the bay were cleared in order to gain insight into the dating of the structure for whose reconstruction the local community has shown interest. The structure was used by workers in charge of the loading of wooden material in Veštar Port in the 18th and 19th centuries.

Redni broj: 188
Lokalitet: Savudrija – Luka Savudrija – podmorje
Naselje: Savudrija
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-70
Razdoblje: A
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 2. do 15. lipnja 2014. trajala je treća kampanja podmorskog arheološkog istraživanja u luci Savudrija. Stručna voditeljica bila je Ida Koncani Uhač, viša kustosica Arheološkog muzeja Istre u Puli, a stručna suradnica prof. dr. Rita Auriemma (Dipartimento di Beni Culturali, Università del Salento). U istraživanju su sudjelovali i arheolozi Antonella Antonazzo, Dario Gaddi (Soc. Archeotest, Italija), Cristiano Alfonso (Dipartimento di Beni Culturali, Università del Salento), Marko Uhač (Konzervatorski odjel u Puli), Tanja Šuflaj (OŠ Buje), restauratori Andrea Sardoz (Arheološki muzej Istre) i dr. Gianluigi Mancino (Dipartimento di Beni Culturali, Università del Salento) te



Uvala Savudrija, zračna snimka, pogled na operativno pristanište (foto: S. Hrkač)



Uvala Savudrija, tlocrt operativnog pristaništa s blokovima operativne obale

studentice arheologije Antonella Cornacchione i Andrea Mazzarulli (Università del Salento). Međunarodna znanstvena suradnja nastavljena je na temelju ugovorne suradnje iz 2011., koja je ugovorena kao dio projekta *Storie dal mare. Archeologia subacquea in alto Adriatico*. Financijska sredstva za podmorsko arheološko istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture, Istarska županija, Arheološki muzej Istre u Puli i Dipartimento di Beni Culturali – Sveučilište u Salentu (Italija). Ciljevi arheološke kampanje 2014. bili su arheološko sondiranje i izrada dokumentacije nalaza rimskog lučkog bazena te obrada pokretnog arheološkog materijala prikupljenog u okviru druge istraživačke kampanje (2013.).

Operativno pristanište

Istraživanje 2014. obuhvatilo je sondiranje na unutarnjem dijelu strukture operativnog pristaništa i vanjskom – sjeverozapadnom uglu. Također su mehanički očišćeni blokovi koji su ubicirani zapadno od strukture pristaništa te je napravljena dokumentacija (nacrtna, fotografska i videodokumentacija) i topografsko snimanje. U kampanji 2014. istražena je sonda 1 (SAS II), koja je postavljena s unutrašnje strane lica blokova u smjeru istok-zapad, u visini s istraženom sondom iz 2013. (SAS I).

Stratigrafija u sondi, radi izbjegavanja preklapanja slojeva, imenovana je sljedećim slijedom. Površinski sloj US 11/2014 (= US 1/2013) bio je sastavljen od većeg broja kamenih blokova, koji su vjerojatno pripadali trećem redu strukture. U sastavu sloja nalazilo se nepravilno kamenje većih i srednjih dimenzija, pijesak, posidonija, malakološki ostaci, kameni odbici od blokova, ulomci trbuha amfora, ulomci tegula i sporadični ulomci stolne keramike (italska, sjevernoitalska sigilata, keramika tankih stijenki).

Sloj s rastresenim kamenim blokovima koji su se nalazili u blizini linije okvira pristaništa na istočnoj strani (USM 4) i na zapadnoj strani (USM 5) imenovani su kao US 15. U stratigrafiji ispod US 11 nalazio se sloj US 12/2014 (= US 2/2013), koji je činio gornji sloj zapune strukture (*emplecton*). Sloj je bio sastavljen od kamenih odbitaka blokova pješčenjaka, kamenja srednje dimenzije (30/40x30 cm), pijeska, pokretnih arheoloških nalaza (ulomaka amfora, ulomaka građevinske keramike i sigilate) te nešto manje zastupljenog broja mureksa i ostalog malakološkog materijala.

Arheološka sonda 2 (SAS III) postavljena je s vanjske strane glave pristaništa, na sjeverozapadnom uglu strukture (USM 5). Sonda je istražena na površini između dvaju suprotstavljenih blokova. Na tom se dijelu pokušala utvrditi izvorna visina pristaništa jer je na tom dijelu zabilježeno najveće odstupanje u visini.

Uklanjanjem površinskog recentnog sloja US 16, koji se nalazio sjeverno i zapadno od USM 5, došlo se do antičkog kulturnog sloja US 17. US 16 bio je sastavljen od rahle pjeskovite zemlje tamnosmeđe boje i kamenja srednjih dimenzija, pijeska, školjaka i posidonije. Ispod US 16 nalazio se US 17, koji je bio paralelan s donjim redom blokova (ispod USM 5). Sloj US 17 bio je kompaktan organski, muljevit sloj s kamenjem srednjih dimenzija, šljunkom, ulomcima keramike, kamenim odbitcima od blokova i znatnom količinom malakološkog materijala. U sloju su se između dvaju redova blokova nalazili (uglavljeni) ulomci orijentalnih amfora iz carskog razdoblja.

Debljina sloja US 17 iznosi oko 40 cm, a prilikom njegova uklanjanja dokumentirano je da je sloj paralelan s USM 5. Također je dokumentirana i baza na kojoj je građeno pristanište, a koja se sastojala od ploča, položenih izravno na kamenu živcu. Iznad ploča nalazili su se blokovi u visini od triju redova.

Istraživanjem u sondi SAS III dokumentiran je sloj US 18, sastavljen od pijeska sivosmeđe boje, s prisutnošću malakološkog materijala (iz vrste *murex, pecten, pinna nobilis*), kamenja većih dimenzija i oblutaka. Taj sloj prekriva temelje strukture, odnosno pripada istom vremenu gradnje pristaništa. U sloju je pronađen blok većih dimenzija koji je vjerojatno pripadao temeljima pristaništa, a na čijoj je površini pronađen rimski novčić (prilično uništen i nečitljiv zbog morske vode), koji je *terminus ante quem* za gradnju pristaništa jer se nalazio na bloku koji je ispao s gornjeg reda strukture. Nalaz je uočen na dubini od –2 m n. v. S obzirom na to da je na tome mjestu iskop bio ograničen zbog rastresenih blokova, maksimalna dubina iskopa bila je –2,3 m n. v. i nije bilo moguće utvrditi dubinu na kojoj se nalazi živa stijena. Na unutrašnjem dijelu strukture operativnog pristaništa ubicirana su tri obrađena kamena dimenzija oko 40/50x50/60 cm, koja su vjerojatno pripadala popločenju hodne površine operativnog pristaništa.

Istražena je stratigrafija u navedenim sondama pokazala da je način gradnje pristaništa istovjetan tehnici gradnje južnog lukobrana. Struktura je također građena u tehnici *a sacco*, a nalazi se podignuta na podlozi od zaravnjenog živca, u visini od oko 1,30 m (gornja površina strukture izmjerena je na –2,47 m n. v., a živac se nalazi na –3,77 m n. v.). Razlika u stratigrafiji slojeva na dijelu lučkog bazena, istočno od pristaništa u odnosu na dio lučkog bazena s istočne strane južnog lukobrana, odnosi se na veću zastupljenost u raznovrsnosti materijala, kako malakoloških tako



Uvala Savudrija, sonda SAS III, SJ. 18, nalaz rimskog novca (foto: C. Alfonso)

i arheoloških nalaza (amfore tipa Dr. 2-4, Dr. 6B, amfore ravnog dna, italska sigilata, građevinska keramika, stolno posuđe, staklo, keramički pršljenovi), što govori da se na tom dijelu uvale odvijala intenzivnija lučka aktivnost. Sloj na kojem je podignuta struktura unutarnjeg operativnog pristaništa debeo je 55 cm te je sastavljen od finog kompaktnog mulja sive boje s prisutnošću kamenja većih dimenzija i znatne količine organskog materijala (školjaka mureksa i drugih puževa) koji vjerojatno pripadaju ostacima prerade purpura.

Južna operativna obala

Sa zapadne strane strukture operativnog pristaništa dokumentirana je linija blokova koji su pripadali operativnoj obali u smjeru pružanja istok-zapad. Ukupno je dokumentirano dvadeset blokova, od kojih se neki ne nalaze u izvornoj liniji, već su rastreseni oko strukture. Također je pronađeno desetak blokova koji se pružaju prema sjeveru, ali se nalaze u pravilnoj liniji. Moguće je da je riječ o dvama licima iste operativne obale. S obzirom na to da se na suprotnoj, sjevernoj obali luke nalazila (istražena 1995. – 1996.) operativna obala (bankina), koju je zabilježio Degrassi pod nazivom istočna bankina (*banchina orientale*), „novootkrivenu" bi operativnu obalu na južnoj obali trebalo imenovati južnom operativnom obalom, dok bi se Degrassijeva (istočna) operativna obala na sjevernom dijelu trebala zvati sjeverna operativna obala. Gornja površina blokova južne operativne obale nalazi se na dubini od –1,60 m n. v.

Južni lukobran

Na strukturi južnog lukobrana istražena je Sonda 3 (SAS II), smještena s istočne strane strukture kako bi se utvrdila stratigrafija u zaštićenom dijelu lučkog bazena u dužini od 1,60 m, u smjeru istok-zapad. Širina sonde iznosila je 2 m, a istraživana je paralelno s linijom blokova strukture. Površina sonde bila je ograničena kamenim blokovima koji su rastreseni s druge linije reda blokova. Sonda je bila pozicionirana paralelno s linijom sonde iz 2011. (na unutrašnjoj strani strukture). Površinski sloj US 13/2014 (= US 2/2011) bio je sastavljen od kamenja, većih kamenih odbitaka od kamenih blokova pješčenjaka, pijeska, ulomaka keramičkog posuđa (sigilatnog posuđa, amfora, pršljenova) i malakološkog materijala. Ispod US 13 nalazio se US 14/2014 (= US 3/2011), koji je bio sastavljen od odbitaka kamena pješčenjaka, nepravilnih blokova srednjih dimenzija (40/50x30/40 cm), pijeska, keramičkih ulomaka (u manjoj količini) i veće količine školjaka *murexa*. Sloj US 14 bio je sloj koji je činio naboj iznad živca. Živac se nalazio na visini od –2,20 do –2,30 m n. v. S obzirom na to da je sonda pozicionirana u produžetku Sonde iz 2011. (SAS I), napravljen je transverzalni presjek kroz građevinu.

Na osnovi rezultata istraživanja, dobivenih tijekom triju arheoloških kampanja, zasad se može pretpostaviti gradnja (danas potopljenih) lučkih struktura na južnoj strani uvale Savudrija u vremenu istoga graditeljskog zamaha, najranije od sredine 1. st. Na sjeverozapadnom dijelu operativnog pristaništa dokumentirana je visina od triju redova sačuvanih blokova, što upućuje na mogućnost pristajanja brodova manje tonaže na glavi i na zapadnoj strani strukture pristaništa, na južnom dijelu uvale. Stratigrafija na dijelu istočno od pristaništa upućuje na živu aktivnost koja ne isključuje mogućnost proizvodne djelatnosti iskorištavanja mureksa za dobivanje purpurne boje.

Ida Koncani Uhač

Summary

In the course of June 2014 the third campaign of underwater archaeological explorations was conducted in Savudrija port. The goal of the campaign was to archaeological probe and draw up documentation on the find of a Roman port pool. At this point in time and on the basis of research results, attained in the course of three archaeological campaigns, the construction of (presently submerged) port structures on the south side of Savudrija Bay can be assumed as well as that they were built in the period of the same building undertakings at the earliest from the mid-1st century. In the north-west part of the operational pier, the height of three rows of preserved blocks was documented which indicated the possibility of docking for smaller tonnage ships. The stratigraphy in the section east of the pier indicated intensive activity which did not preclude the possibility of manufacturing activities linked to the use of *murex* shells in the production of purple colour.

Redni broj: 189
Lokalitet: Seget – stancija De Franceschi (k.č. 6516, k.o. Umag)
Naselje: Seget
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-610
Razdoblje: NV
Vrsta radova: probno sondiranje

U studenom 2014. godine Muzej grada Umaga probno je arheološki sondirao teren uz reprezentativnu zgradu stancije De Franceschi u Segetu, na dijelu k.č. 6516, k.o. Umag. Temelji palače obitelji De Franceschi sondirani su radi izrade statičkog elaborata provjere mehaničke otpornosti i stabilnosti postojećih konstrukcija te proračuna eventualnih potrebnih ojačanja ili zamjene pojedinih konstruktivnih elemenata, sukladno programu istraživanja iz elaborata „Pregled zgrade, program istražnih radnji te prijedlog sanacije vidljivih oštećenja, Dvorac u Segetu – Palača De Franceschi" od 22. travnja 2014. godine. Probno sondiranje trajalo je svega dva dana, 25. i 26. studenoga 2014., s tim da su drugi dan samo geodetski snimane pronađene strukture. Voditeljica je bila Branka Milošević, dipl. povj. umjetnosti i dipl. arheo., kustosica Muzeja grada Umaga. Izvođač zemljanih radova bila je tvrtka Istra-bau d.o.o. iz Pazina, dok je za geodetsko snimanje bila zadužena tvrtka Geodetski ured Mataija d.o.o. iz Umaga. Tehničku dokumentaciju izradili su Damir Benolić i Vjekoslav Iličić. Radove je naručio i financirao investitor – Grad Umag, Upravni odjel za prostorno uređenje i zaštitu okoliša.

Sukladno navedenom programu istraživanja, otvorene su dvije probne sonde (Sonda 1 i Sonda 2) na uglovima glavnog pročelja palače. Iskapanju sondi prethodila je izrada arhitektonske snimke djelomično sačuvanog popločenja od kamenih ploča koje se pruža cijelom dužinom glavnog pročelja zgrade.
Sonda 1 bila je smještena uz južni ugao glavnog pročelja palače De Franceschi, na način da je njome jednim dijelom bio obuhvaćen dio zida glavnog pročelja i dio južnog bočnog zida zgrade te dio zida crkvene kapele. Tlocrtno je bila



Sonda 1 (foto: B. Milošević)



Sonda 2 (foto: B. Milošević)

L-oblika, dimenzija: uzdužna južna stranica sonde 250 cm, uzdužna sjeverna stranica sonde 135 cm te bočne stranice, zapadna i istočna, 208 cm, odnosno 127 cm. Dubina iskopa kretala se od –60 cm do –70 cm. Iskop je započeo uklanjanjem kamenih ploča, tako da su one cjelovite sačuvane. Unutar sonde 1 definiran je samo jedan zemljani sloj, crvena masna zemlja, unutar kojega je otkrivena zidana struktura – kanal koji se protezao cijelom sondom, duljine 250 cm te širine oko 50 cm (gornji kameni dijelovi), odnosno 80 cm, jer je kanal bio širi po sredini. Visina kanala iznosila je oko 40 cm. Kanal, koji se pružao u smjeru istok-zapad, bio je građen od kamenih bočnih stranica utopljenih u vapnenu žbuku te prekrivenih kamenim pločama. Jednako je tako jednim manjim dijelom, ovisno o širini sonde, definiran temelj zida glavnog pročelja koji se sastojao od tek jednog reda neobrađenog kamena. Visina mu je 11 cm, a oko 16 cm izlazio je izvan širine gornjeg zida. Ispod njega nalazila se masna zemlja crvenica. Bočni zid palače – zgrade, onaj južni bočni zid, nasjeo je na ustanovljeni kanal, dok je za zid kapele, odnosno njezina svetišta, ustanovljeno nepostojanje temeljne stope, odnosno njezin se zid nastavljao ravno do dna iskopa (do visine od –45 cm).
Sonda 2 bila je smještena uz sjeverni ugao glavnog pročelja palače, tako da je njome jednim dijelom bio obuhvaćen dio zida glavnog pročelja i dio sjevernog bočnog zida glavne zgrade te dio zida sjevernih nadogradnji koje su danas u stambenoj funkciji. Tlocrtno je bila L-oblika. Njezine su dimenzije iznosile: uzdužna sjeverna strana 180 cm, uzdužna južna strana 105 cm te bočne uže stranice – zapadna 150 cm i istočna 100 cm. Dubina iskopa kretala se od –66 cm na istočnom dijelu sonde (crvenica), do –30 cm na zapadnom dijelu sonde (vrh kanala). Iskop je započeo uklanjanjem kamenih ploča tako da su one koje su bile cjelovite sačuvane. Jedini je ustanovljeni zemljani sloj zemlja crvenica. Unutar sonde ustanovljeno je postojanje kanala s bočnim kamenim stranicama poklopljenim kamenim pločama. Kanal se pružao u smjeru istok-zapad, bio je dug oko 180 cm te širok oko 80 cm. Nalazi se oko 30 cm ispod zatečene površine, dok mu je visina iznosila 35 cm. Osim kanala, unutar sonde 2 uočena je zidana struktura (dužine 50 cm te širine oko 20 cm) koja se pružala u smjeru sjever-jug i nadovezivala se na kanal u njegovu JI uglu, a u smjeru sjevera pružala se dalje u neistraženu površinu.

Ustanovljeno je i postojanje temelja sjeverne nadogradnje. Temeljna stopa širine je tek oko 20 cm. Dubina iskopa uz temeljnu stopu iznosila je oko 50 cm. Temelj zida glavnog pročelja nije mogao biti ustanovljen zbog recentnog šahta, a bočni zid glavne zgrade nasjeo je na kanal koji je funkcionirao istodobno s njim.
U sondama nije bilo pokretnih nalaza. Unutar obiju sondi ustanovljeno je postojanje odvodnih kanala, koji se vremenski mogu vezati s glavnom reprezentativnom zgradom, palačom obitelji De Franceschi. Ustanovljeno postojanje temelja, koji ne odgovaraju monumentalnosti same palače, moglo bi se objasniti tek ako bi se područje oko cijele građevine sustavno arheološki istražilo, što bi se povezalo s restauratorskim sondiranjem unutrašnjosti. Zgrada je doživjela velik broj preinaka još za vrijeme dok je u njoj živjela obitelj De Franceshi (od 1720. do 1945. godine) te se postavlja pitanje u kojem je obliku zgrada funkcionirala prije kupovine od Caterine Valier 1720. godine. Nakon završetka sondiranja zatrpane su obje sonde.

Literatura

Benedetti 1973 Andrea Benedetti, Umago d'Istria nei secoli, Trieste, 1973.
Bolšec Ferri, Milošević 2012 Narcisa Bolšec Ferri, B. Milošević, Baština Umaga i okolice, Monografija Grada Umaga, Umag, 2012.

Branka Milošević

Summary

Test archaeological probing of the foundations of the De Franceschi family palace in Seget in the course of 2014 was conducted for the purpose of preparing a static study for the purpose of reconstructing the building. Two probes were opened along the facade wall of the structure. Within both probes the existence of drainage canals was established which can be chronologically linked to the building of the De Franceschi family. In addition, the existence of foundations was also established. However, they do not fully correspond to the monumentality of the palace, an aberration that could only be explained on the basis of systematic archaeological exploration of the surroundings of the entire building. The building went through numerous alterations even at the time when the De Franceschi family lived there, from 1720 to 1945. Upon the completion of the probing both probes were backfilled.

Redni broj: 190
Lokalitet: Sv. Ivan Kornetski
Naselje: Sv. Ivan Kornetski
Grad/općina: Umag
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Arheološki nadzor zemljanih radova na privatnim parcelama (na k.č. 39/6, 39/7, 39/24, 39/8, dijelu k.č. 39/5 i 39/6, k.o. Lovrečica) u naselju Sv. Ivan Kornetski, koje se smještene jedna do druge, obavljan je tijekom šest dana (ukupno) u lipnju i listopadu 2014., za što je bila zadužena arheologinja Teodora Šalov.



Pogled na plitak iskop za izradu temelja do žive stijene na parceli 1 (foto: T. Šalov)

Sv. Ivan Kornetski smješten je na sjeverozapadnoj obali Istre, oko 4,5 km južno od grada Umaga. Samo naselje rasprostranjeno je oko duboke i dobro zaštićene uvale Kocište (Kacište), na dijelu zvanom Karigador te oko rta Finida. Zbog lijepoga geografskog položaja i prirodnih osobitosti mjesta, područje Sv. Ivana naseljeno je još od prapovijesti. Na poluotoku Finidi nalazilo se gradinsko naselje opasano bedemom iz srednjeg i kasnog brončanog doba. Ostaci rimskih zidova prvi se put u stručnoj literaturi spominju polovinom 19. st. U prvoj polovini 20. st. objavljen je i nacrt rimskog pristaništa te slučajni nalazi rimskoga groba sa zlatnim nakitom i nadgrobna stela C PLOTIUS-a, bez točnog mjesta nalaza. U srednjem vijeku Sv. Ivan postaje feud u kojem se u 11. st. gradi kaštel, a u 13. st. crkva. Brojni ulomci kasnosrednjovjekovne keramike i keramičkog otpada pronađenog u moru upućuju na mogućnost postojanja keramičarske radionice, koja je djelovala tijekom 16. i 17. st. Zbog važnosti svog položaja, Sv. Ivan ucrtan je na najstarijoj sačuvanoj karti Istre, tiskanoj 1525. godine (Katunarić 2008: 373). Brončanodobno naselje Punta Finida bilo je branjeno nasipom s kopnene strane. Slično je i u slučaju prapovijesnog naselja na Školjiću ispred Funtane. Ostaci naselja na poluotocima Sipar i Sv. Ivan Kornetski također su vrlo slabo sačuvani (Buršić-Matijašić 2007: 565). Gnirs spominje oskudne ostatke antičkih zidova na području Sv. Ivana Kornetskog, na plaži među šljunkom antičku građu od opeke, podvodne ostatke i ruševine hidrotehničkog kompleksa (Gnirs 2009: 83). U antičko vrijeme Sv. Ivan Kornetski važnije je naselje, što najbolje potvrđuju i danas pod morem vidljivi ostaci antičkog pristaništa, koji se protežu duž čitave uvale. O naseljenosti također govore i ostaci rimske vile rustike, pronađene istočno od srednjovjekovne crkvice sv. Ivana. Od vile rustike koja je egzistirala tijekom duljeg razdoblja, od 1. st. pr. Kr. do 4. st., sačuvan je i istražen



Nekarakteristični ulomci antičke keramike (foto: T. Šalov)



Iskop za bazen na parceli 2, gdje se vidi presjek slojeva zemlje i žive stijene (foto: T. Šalov)

samo njezin manji, termalni dio, dok je preostali većinski dio uništen novogradnjom (Petrović-Markežić, Milošević 2010: 293, 294).

Godine 2008. zaštitno je arheološki istražena vila rustika u Sv. Ivanu kod Umaga. Sveukupno je istraženo petnaest prostorija ili prostora omeđenih zidovima, pet kanala, četiri mozaika i vodosprema. U najstarijim slojevima na području istraženog dijela vile, uz brojne je školjke pronađeno i mnoštvo keramičkih utega za mreže, brončane udice, kao i ulomci republikanskih amfora te stolno posuđe s crnim premazom južnoitalske provenijencije, koji se datiraju od polovine 2. i tijekom 1. st. pr. Kr. Gradnja istraženog termalnog dijela vile može se datirati Augustovim novcem pronađenim u zidu između kaldarija i tepidarija. Termalni dio vile gubi svoju izvornu namjenu u 2. ili 3. st., pa se njegov sjeverni dio rabi za potrebe uljare, a na južnom dijelu, među srušenim zidovima smješta se kasnoantička nekropola. Zanimljiva su dva kasnosrednjovjekovna prikaza urezanih brodova tipa batane, s latinskim jedrom na ulomcima tegula. Cijeli kompleks vile rasprostire se i na okolne parcele sve do mora. U njihovu su produžetku prema moru uz kamenitu morsku obalu među šljunkom vidljivi donji dijelovi rimskih zidova, koji su sa zapadne strane obloženi vodonepropusnom žbukom. Zidovi se pružaju prema rimskom pristaništu, u istom smjeru kao i zidovi vile (Katunarić 2008: 372 – 376). Zaštitno arheološko istraživanje ponovno je uslijedilo 2008. i 2009., na području Sv. Ivana Kornetskog. Prije samih arheoloških istraživanja na predjelu Karigador, u profilima građevinskog iskopa uočena je antička podnica dužine oko 10 m i debljine oko 10 cm. Podnica je napravljena nad kamenom živcem i geološkim slojem crvenice. Iznad podnice bilo je vidljivo više kulturnih slojeva s nekoliko ulomaka antičke keramike. Nakon dojave o devastaciji te sukladno uvjetima konzervatora, zaštitno je arheološki istražena rimska vapnenica i istočni dio nekropole. U ispremiješanom sloju pronađeno je nekoliko ulomaka izgorenih i mnoštvo ulomaka neizgorenih tegula i imbreksa, od kojih su neki imali oznake. Na jednoj je teguli bio pečat Q AMBROSIA koji datira iz druge polovine 1. st. Koncentracija nalaza povećavala se prema jugozapadnom dijelu sektora, gdje su bila ukopana dva groba (Katunarić 2009: 395 – 397). Još jedno zaštitno iskopavanje obavljeno je u Sv. Ivanu Kornetskom 2009. godine. Može se zaključiti da je riječ o grobnoj parceli s djelomično očuvanim limitacijskim zidovima, kamenom grobnom konstrukcijom unutar zidova, paljevinskim grobom i vapnenom podnicom, koja je zapravo sam ulaz na grobnu parcelu. Pravilnost u ritualu prilaganja grobnih priloga očituje se u jednakom broju istovrsnih predmeta pronađenih u grobu – tri keramičke šalice, tri staklena balzamarija i tri keramičke svjetiljke pravilno raspoređene unutar groba. Dvije brončane kovanice s prikazom Domicijana i Hadrijana određuju donju granicu datiranja groba u 2. st. Riječ je o obiteljskoj grobnoj parceli, gdje je pokopana ženska pripadnica te obitelji.

Arheološki su nadzirane dvije privatne parcele, zbog gradnji dviju obiteljskih kuća. Prilikom nadzora zemljanih radova u profilu iskopa nisu ustanovljeni nikakvi vidljivi arheološki tragovi, osim pet nekarakterističnih manjih ulomaka keramike na samoj površini zemlje. Zemlja je izrazito crvenosmeđe boje, sterilna, uz veću količinu kamenja u sloju od cca 60 cm, ispod kojeg je živa stijena. Prilikom nadzora nad zemljanim radovima nisu ustanovljeni nikakvi vidljivi arheološki tragovi u profilu iskopa, osim pet nekarakterističnih manjih ulomaka keramike na samoj površini zemlje.

Literatura

Buršić Matijašić 2007 K. Buršić Matijašić, Gradine Istre, Povijest prije povijesti, Pula, 2007: 565.

Gnirs 2009 A. Gnirs, Arheološki tekstovi, Istra kroz stoljeća, Kolo, 13, Pula, 2009: 83.

Katunarić 2009 T. Katunarić, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 372 – 376.

Katunarić 2010 T. Katunarić, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 395 – 397.

Petrović-Markežić, Milošević 2010 B. Petrović-Markežić, B. Milošević, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 397 – 399.

Petrović-Markežić, Milošević 2010 B. Petrović-Markežić, B. Milošević, Još jedno otkriće zlatnog nakita u Sv. Ivanu Kornetskom u Istri, HAnt, 19, Pula, 2010: 293 – 298.

Teodora Šalov

Summary

The archaeological supervision conducted in 2014 at St Ivan Kornetski for the purpose of constructing two family houses on two lots located next to each other did not establish the existence of any archaeological remains.

Redni broj: 191
Lokalitet: Umag – plinovod, k.č. 7107/1, 2312
Naselje: Umag
Grad/općina: Umag
Pravni status: Z-2680 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: probno sondiranje

Od 26. veljače do 26. ožujka 2014. Muzej grada Umaga arheološki je nadzirao zemljane radove prilikom gradnje plinske mreže na k.č. 2312 (Obala J. B. Tita) i 7107/1 (Nova obala), sve k.o. Umag, te na k.č. 2302, dijelu k.č. 2449 i dijelu k.č. 2467. Stručna voditeljica arheološkog nadzora bila je Branka Milošević, dipl. povj. umjetnosti i arheologinja, kustosica Muzeja grada Umaga. Novčana sredstva za arheološke radove osigurao je investitor Plinara d.o.o., Pula. Snimanje pronađenih struktura totalnom stanicom (obala i mol na k.č. 2312) obavio je geodetski ured Mataija iz Umaga (Damir Benolić). Sve navedene katastarske čestice, osim jednog dijela k.č. 7107/1, smještene su unutar povijesne jezgre grada Umaga.

Arheološkim nadzorom na k.č. 7107/1, unutar rova za postavljanje plinske mreže, nisu pronađene nikakve arheološke strukture ni arheološki pokretni materijal. Većinom je bila riječ o nasipu iz druge polovice 20. st. Rov za postavljanje plinske mreže bio je širok oko 0,90 m, dubok oko 1,00 m te je većinom pratio starije infrastrukturalne cijevi. Riječ je o nasipu od rahle smeđe zemlje pomiješane s ulomcima kamena, ponegdje i obrađenim, te s dosta ulomaka građevinske opeke. Na k.č. 2312 pronađen je dio obale i mol koji je već postojao krajem 18. st. jer je vidljiv na nacrtu toga dijela grada iz 1781. godine. Gradnjom mola, vjerojatno polovicom 18. st., dogodilo se jedno od prvih u nizu nasipavanja, odnosno širenja sjeverne strane umaškog poluotoka, tada još otoka. Mol je bio građen od pet velikih kamenih blokova, međusobno spojenih vapnenom žbukom sivkaste boje. Površina blokova bila je dobro uglačana s gornje strane, jer je vjerojatno riječ o hodnoj površini. Mol se pružao u smjeru sjever-jug, nalazio se oko 30 cm ispod današnje asfaltne hodne površine i otkriven je u istočnom profilu rova, izvan kojega je virio tek nekih 15 cm. Na svome krajnjem sjevernom dijelu uništen je postavljenjem starije infrastrukture nakon Drugog svjetskog rata. Sačuvan je u duljinu od oko 9,00 m, vidljive visine oko 0,50 m. Mol, kao i otkriveni dio obale, koji se pružao u smjeru istok-zapad, snimljeni su te su nakon završetka radova prekriveni geotekstilom i zasuti kamenom frakcijom. Mol i



Mol u istočnom profilu rova (foto: B. Milošević)

obala isto su tako dobro vidljivi na katastru Umaga iz 1818. i 1873. godine. Arheološkim nadzorom na k.č. 2302 ustanovljeno je postojanje većeg broja obrađenog kamena, a pronađen je i ulomak novovjekovnog tanjura datiranog između 1500. i 1600. godine. Riječ je o tanjuru na niskoj prstenastoj nozi sa zadebljanim ušćem i plastičnim rebrom pod njim. Unutrašnjost je engobirana te polikromno oslikana žutim i zelenim kosim crtama. Riječ je o tanjuru iz venetskih radionica, a pripada tipu engobirane slikane keramike. Analogije se nalaze među novovjekovnom keramikom tog tipa pronađenom u obližnjem Sv. Ivanu Kornetskom. Nakon završetka radova na svim navedenim katastarskim česticama, nakon postavljanja plinske mreže zatrpani su svi rovovi.

Literatura

Bolšec Ferri, Milošević 2012 Narcisa Bolšec Ferri, Branka Milošević, Baština Umaga i okolice, Monografija grada Umaga, Umag, 2012.
Budicin 1999 Marino Budicin, Aspetti storico urbani nell' Istria veneta (Dai disegni dell' Archivio di Stato di Venezia), Rovigno, 1999.

Branka Milošević

Summary

Archaeological supervision conducted in 2014 over earthworks during the setting of a gas pipeline in the historical centre of the city of Umag established the existence of a built archaeological structure on cadastre lot 2312, namely the smaller part of a previous coastline and pier for which it is assumed, on the basis of a drawing of that part of the city from 1781, that it was built in the mid-18th century. The construction of the pier resulted in one of the first in a series of backfills namely, expansions of the northern side of the Umag peninsula, at that time still an island. Only the smaller part of the established pier was visible from the ditch dug for the installation of the pipeline. The pier and the coastline were documented and then protected by covering them with geo-textile and backfills.

Redni broj: 192
Lokalitet: Umag – Punta, plinovod
Naselje: Umag
Grad/općina: Umag
Pravni status: –
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog potrebe postavljanja plinske mreže, Muzej grada Umaga od 14. ožujka do 14. travnja 2014. nadzirao je zemljane radove na predjelu Punta (k.č. 9999/5, k.o. Umag), odnosno u sjevernom prigrađu grada Umaga. Voditeljica arheološkog nadzora bila je Biljana Petrović-Markežić, a investor radova tvrtka Plinara d.o.o. iz Pule.

Nadzirana je trasa bila duga oko 700 m, dubine iskopa (kanala) 1,10 m te širine 1 m. Na istočnom dijelu trase tijekom iskopa dokumentiran je pokretni arheološki materijal, i to u u sjevernom i južnom profilu kanala. Riječ je o „jami" (SJ4) ispunjenoj ulomcima amfora, pitosa i građevinske keramike – tegule i imbreksi (SJ5). „Jama" je bila duga oko 3 m i relativne dubine (od svoje najniže točke) 80 cm. Ulomci rubova i tijela amfora pripadaju amforama tipa Dressel 6B i Africana II/Africana grande iz 4./5. st. Nešto zapadnije, na udaljenosti 50 m od ukopa SJ4, na dubini od 60 cm od površine asfalta dokumentiran je kanal (SJ6, za oborinske/slivne vode) koji se pružao u smjeru sjever-jug. Bočne stranice kanala činilo je pravilno obrađeno kamenje zidano u četiri reda (dimenzija 20x30 cm), dok su gornju površinu činile kamene ploče (dimenzija 80x100 cm). Unutarnja širina otvora kanala bila je 0,40 cm, a na samom kanalu bile su vidljive naknadne rekonstrukcije jer je kao vezivo upotrebljavana cementna žbuka. Kanal potječe iz 18./19. st., a kanali identične konstrukcije za slivne vode dokumentirani su oko samostana u Dajli.



Pozicija istraživanja

Daljnjim iskopom, duž ceste na zapad, nije dokumentiran pokretni i nepokretni arheološki materijal. Ustanovljeno je postojanje sterilnog nasipa od sitnog lomljenog kamena na kamenu živcu. Nakon nadzora zaključeno je, a što je i bilo otprije poznato, da je cijeli taj prostor 70-ih godina prošlog stoljeća bio nasipavan i da je morska obala bila odmah ispod današnjih kuća te da je sav arheološki pokretni materijal zapravo nasut zajedno s ostalom zemljom s nekoga drugoga područja, koje za sada nije moguće točno ustanoviti.

† Biljana Petrović-Markežić

Summary

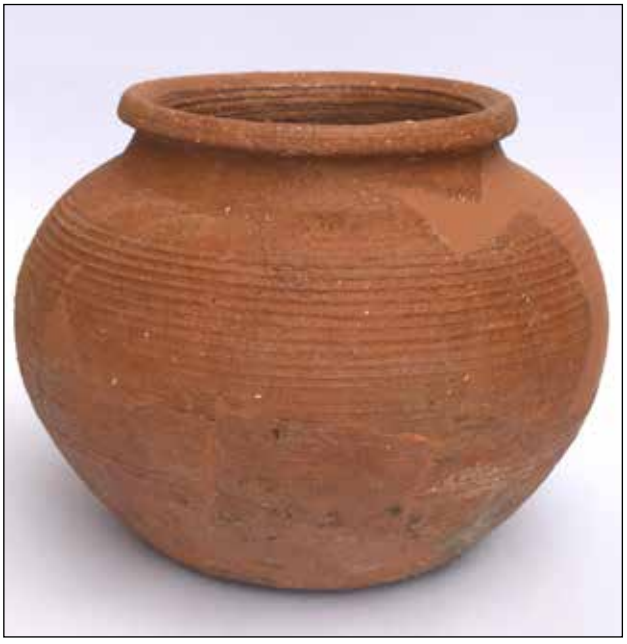
During the setting of pipeline installations, in the course of March and April 2014, the Museum of the City of Umag conducted archaeological supervision of the earthworks in the area of Punta in Umag. The overall length of the route covered by archaeological supervision
Amounted to 700 m, the depth of the cut (canal) 1.20 m and the width 1 m. In the east section of the route, during the digging movable archaeological material was recorded in the „pit": shards of amphora (Dressel 6B and Africana II/Africana Grande; pithos and building ceramics while somewhat more to the west a drainage canal from the 18th/19th centuries was found. It is the part of town which was backfilled in the 1970s and thus expanded so all the discovered pottery shards were heaped at that time with soil from another area which is not yet possible to establish.

Redni broj: 193
Lokalitet: Utvrda Petrapilosa
Naselje: –
Grad/općina: Buzet
Pravni status: Z-3994
Razdoblje: P, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Godine 2014. Grad Buzet je sredstvima Ministarstva kulture, Istarske županije i vlastitim sredstvima nastavio financirati projekt sustavnih arheoloških istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova sačuvanih arhitektonskih ostataka srednjovjekovne utvrde Petrapilosa kod Buzeta. Lokalitet od 2010. istražuje Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj projekta bio je Josip Višnjić, zamjenik voditelja Siniša Pamić, a u arheološkim istraživanjima sudjelovalo je Nenad Kuzmanović i pet pomoćnih fizičkih radnika iz obrta Orbanić iz Žminja. Građevinske radove obavljala je licencirana tvrtka Kapitel d.o.o.



Utvrda Petrapilosa, sonda istražena u unutarnjem dvorištu utvrde (foto: J. Višnjić)



Restaurirani keramički kuhinjski lonac (13. st.) (foto: J. Višnjić)

Građevinski ostaci Petrapilose (Kostel) nalaze se uz rječicu Bračanu, jednu od pritoka rijeke Mirne, zapadno od Buzeta. Smještena je na vrhu vapnenačkog grebena (119 m n. v.), visoko iznad riječne doline, na mjestu s kojeg se mogao dobro nadzirati put koji je prolazio podno nje.

Ovogodišnja arheološka istraživanja na utvrdi Petrapilosa odvijala su se na prostoru unutarnjeg dvorišta utvrde, a prilikom čišćenja prostora vanjskog dvorišta istražena je i jedna probna sonda, dimenzija 2x2 m. Najstariji sloj pronađen u sondi istraženoj u unutarnjem dvorištu bio je bronča-nodobni. Najstariji srednjovjekovni nalazi mogu se datirati u 11. st., što još jednom potvrđuje prijašnje pretpostavke o utemeljenju utvrde upravo u tom periodu. Mlađi istraženi slojevi sadržavali su nalaze koji se u kontinuiranoj stratigrafskoj sekvenci mogu datirati od 12., pa sve do početka 17. st., kada je utvrda napuštena. Sonda istražena uz sjeverni zid vanjskog dvorišta sadržavala je nalaze koji se mogu datirati od 14. do 17. st., što upućuje na dataciju tog dijela kompleksa, odnosno na postupno širenje prvobitne zone utvrde. Tijekom ovogodišnjih radova očišćeni su slojevi urušenja koji su u cijelosti prekrivali vanjsko dvorište te su stvoreni preduvjeti za početak sustavnih arheoloških istraživanja tog dijela kompleksa i za pokretanje konzervatorsko-restauratorskih radova na sačuvanim arhitektonskim ostacima. Svi arheološki radovi prethodili su konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na sjevernom zidu glavne kule i palasu utvrde.

Josip Višnjić

Summary

In the course of 2014 the project of systematic archaeological excavations and conservation-restoration works

continued to be implemented on the preserved architectural remains of the medieval fort Petrapilosa near Buzet. This year's archaeological explorations on the fort took place in the interior courtyard of the fort and while clearing the space of the outer courtyard a test probe measuring 2 x 2 m was also explored.
The oldest layer found in the probe explored in the inner courtyard dated from the Bronze Age. The oldest medieval finds can be dated to the 11th century which once again confirmed the previous assumption on the establishment of the fort precisely in this period. The younger explored layers contained finds which can be dated in a continual stratigraphic sequence from the 12th all the way to the early 17th century when the fort was abandoned.
The probe explored along the north wall of the outer courtyard contained finds that can be dated to the period from the 14th to the 17th centuries which indicated the dating of this part of the complex, namely, the gradual expansion of the original zone of the fort. In the course of this year's works the caved in layers which completely covered the outer courtyard were cleared.

Redni broj: 194
Lokalitet: Utvrda Possert (Shabez)
Naselje: Belaj
Grad/općina: Cerovlje
Pravni status: Z-3102
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Ministarstvo kulture u 2014. osiguralo je financijska sredstva za nastavak sustavnih arheoloških istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova na ostacima srednjovjekovne utvrde Possert (Shabez) kod Belaja, koja djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda na ovom lokalitetu provode od 2007. godine. Voditelj projekta bio je Josip Višnjić, zamjenik voditelja Tihomir Percan, a u arheološkim istraživanjima sudjelovalo je Nenad Kuzmanović i sedam pomoćnih fizičkih radnika iz obrta Orbanić iz Žminja. Građevinske radove obavljala je licencirana tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja.

U sklopu projekta izrađen je glavni i izvedbeni projekt rješavanja pristupa kuli te komunikaciji kroz samu kulu, kao i projekt uređenja okolnog prostora kroz interpoliranje potrebnih sadržaja informativnog i turističkog karaktera. Projekt je izradio arhitekt Vjekoslav Gašparović d.i.a. iz inženjerske zadruge Praksa za projektiranje, urbanizam i oblikovanje.
Cilj arheoloških istraživanja 2014. bio je daljnje definiranje dosad nepoznatih arhitektonskih dijelova utvrde te prikupljanje građevinskog materijala, odnosno urušenog kamenja zidova za planirane građevinske radove. Tijekom ovogodišnjih istraživanja dovršen je iskop prostora unutrašnjosti palasa utvrde, čime su u potpunosti stečeni uvjeti za početak radova na konačnoj prezentaciji tog dijela kompleksa. U istraženim slojevima prikupljena je manja količina pokretnih arheoloških nalaza, koji pripadaju standardnom repertoaru nalaza s Posserta i mogu se datirati u 15. i 16. st.
Osim istraživanja na prostoru palasa, opsežni radovi obuhvatili su i prostor opkopa kojim je utvrda bila branjena sa sjeverne strane. S obzirom na to da se prostor opkopa nalazi izravno ispod zgrade palasa te je očito služio kao mjesto na koje su stanovnici utvrde bacali otpatke hrane i predmete koji su bili oštećeni i neupotrebljivi, istraživanja tog dijela lokaliteta rezultirala su izrazito velikom količinom arheoloških nalaza. Riječ je o ulomcima keramičkih i staklenih posuda te metalnih predmeta, koji se mogu datirati u 15. i 16. st., kao i velikoj količini osteološkog životinjskog materijala.



Possert, utvrda nakon konzervatorsko-restauratorskih radova (foto: J. Višnjić)



Ulomak majoličkog vrča iz skupine arhajske majolike (14. st.) (foto: J. Višnjić)

Na južnom dijelu dvorišta istražen je prostor oko arhitektonskih ostataka zgrade smještene na samom ulasku u prostor utvrde, koja je zbog svog položaja definirana kao stražarnica. Tim su radovima u potpunosti definirani arhitektonski ostaci objekta te su stečeni preduvjeti za pokretanje radova na njegovoj konačnoj prezentaciji. Osobito je zanimljivo da su osim standardnog repertoara pokretnog arheološkog materijala s ovog nalazišta (15. i 16. st.), u dvjema ovalnim otpadnim jamama istraženima uz jugozapadni kut zgrade, prikupljeni nalazi keramičkih posuda koje se na temelju svojih karakteristika mogu datirati u 14. st. i najstariji su nalazi na tom lokalitetu. Njihova datacija odgovara i prvim povijesnim vijestima o posjedu Possert.
Glavnina financijskih sredstava usmjerena je na konzervatorsko-restauratorske radove i građevinsku sanaciju ostataka zidova otkrivenih prilikom arheoloških istraživanja, koja na tom lokalitetu traju od 2007. godine. U sklopu radova konzervirani su zidovi zapadnog dijela stambeno-gospodarskog sklopa, dijela palasa i zgrade stražarnice.
Ostaci spomenutih zidova najprije su očišćeni razidavanjem nevezanog kamena s kruništa zidova, odnosno čišćenjem smrvljenog veziva, humusa i korijenja raslinja iz jezgre zidova. Uslijedilo je zidanje kamenom i mortom napravljenim od živog vapna te završna rekonstrukcija kruništa u visini od 30 cm, s mortom od hidrauličkog vapna. Potom su rekonstruirani donji dijelovi ulaznih vrata palasa i pomoćne zgrade. Porušeni dijelovi zidani su originalnim materijalom prikupljenim za vrijeme arheoloških istraživanja prošle i ove godine. Zidovi su u konačnici obrađeni dersovanjem prirodnim hidrauličkim vapnom.
U sklopu radova uređene su i podnice prostorija, i to tako da je na zdravicu najprije položen geotekstil preko kojega je zasuta zemlja s posijanom travom. U sklopu prezentacije postavljene su i drvene oblice na mjestima pronađenih utora za grede, koje su služile kao nosači međukatnih konstrukcija. U prostoru palasa načinjena je i drenaža, kojom će se riješiti problem zadržavanja oborinskih voda na prostoru palasa.

Josip Višnjić

Summary

In the course of 2014 systematic archaeological excavations and conservation-restoration works were continued at the remains of the medieval fort Possert (Shabez) near Belaj. Excavations of the area in the inner fort palace were completed. A small quantity of movable archaeological finds was collected in the explored layers belonging to the standard repertoire of finds from Posset and dating from the 15th and 16th centuries.
Extensive works were also carried out in the space of the moat which served to defend the fort from the north. Considering that the space of the moat was directly under the palace building and as it evidently served as a place where the dwellers of the fort disposed of food and damaged items, the exploration of that part of the site rendered a large amount of archaeological finds. They consisted of pottery and glass vessel shards and metal items dating from the 15th and 16th centuries as well as animal bone material.
In the south part of the exterior courtyard, the space of the guardhouse space was excavated. Apart from the standard movable archaeological material (15th and 16th centuries), finds of pottery vessels were collected in two oval pits that can be dated to the 14th century and which represented the oldest finds discovered at this site. Within the framework of the works undertaken the walls of the so called interior courtyard, part of the palace and guardhouse building were conserved.

Redni broj: 195
Lokalitet: Utvrda Stari Rakalj
Naselje: Rakalj
Grad/općina: Marčana
Pravni status: P-1764
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

Zbog radova u sklopu projekta koji financira Ministarstvo kulture, arheološki su nadzirani zemljani radovi na području lokaliteta Stari Rakalj iznad Raškog kanala u općini Marčana. Time su otkriveni stariji zidovi bedema kaštela s popratnim kulturnim slojevima, kao i stambeni dijelovi naselja. Za radove, koji su se odvijali u listopadu



Ostaci starijeg zida unutar istražene prostorije zajedno s brončanodobnim slojem (foto: T. Percan)



Ostaci polukružnog dijela bedema (foto: T. Percan)

i studenom 2014., bili su zaduženi radnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj arheološkog nadzora bio je Tihomir Percan, a u istraživanjima su sudjelovali i radnici tvrtke Macuka d.o.o. Cjelokupne radove financiralo je Ministarstvo kulture te Općina Marčana.

Iskop je prije svega bio usmjeren na dublje slojeve koji su ostali neporemećeni i koji nisu erodirali, stoga je nadziran plato između zapadnog dijela najvišeg sačuvanog bedema i dijela na kojem se pretpostavljalo kako na njemu bedem skreće u smjeru juga. Upravo je na čitavom tom prostoru nadzorom zemljanih radova potvrđeno postojanje nepokretnih arheoloških nalaza (zidovi bedema i stambenog dijela), a u kulturnim slojevima skupljeni su pokretni arheološki nalazi (keramika, kosti, staklo, metal, školjke, ugljen), koji se datiraju od brončanog doba pa sve do srednjeg vijeka. Bez obzira na relativno malen zahvat, istraživanja su dala i više nego zanimljive rezultate.

Stari Rakalj nalazi se na povišenom platou istaknutog brežuljka iznad Raškog kanala (rt Sv. Mikule) na oko 93 m nadmorske visine te dominira okolnim prostorom i dobro kontrolira ulazak i izlazak iz Raškog kanala, kao i plovidbeni put Kvarnerom. Upravo je to jedan od razloga gotovo stalne naseljenosti Starog Raklja, od prapovijesne gradine pa sve do srednjovjekovnog kaštela, koji je prestao postojati 1510. godine. Rakalj je od 1275. u posjedu goričko-pazinske grofovije, a u povijesnim izvorima prvi se put spominje 1312., pod nazivom *Castellare de Rachir*, kada ga gorički grof Henrik daje kao miraz svojoj kćeri Elizabeti i njezinu zaručniku Nikoli od Pramberga. Godine 1342. u diobnom ugovoru goričkih grofova spominje se kao *Castrum Novum*, a 1374. zajedno s cijelom grofovijom prelazi u vlast austrijskih vojvoda Habsburgovaca. Tijekom 15. i 16. st. nekoliko je puta založen vjerovnicima austrijskih vladara, a u ratu između Venecije i austrijskih vladara (1508. – 1516.) godine 1510. osvojili su ga i uništili plaćenici susjednog kaštela Mutvorana, koji je bio pod mletačkom vlašću. Ovim se događajem prekida kontinuitet života na području Starog Raklja, koje se nakon toga više ne spominje kao naselje. Preostalo stanovništvo, zajedno s doseljenicima, seli se na prostor današnjeg Raklja, koji se prvi put spominje 1508. pod imenom *Castel Nuovo detto Rachel.* Godine 1536. Rakalj je, zajedno s Barbanom, kao feud prodan obitelji Loredan.

Jugozapadno od najvišeg i najbolje sačuvanog dijela bedema na Starom Raklju otkriveni su ostaci nešto slabije sačuvanog dijela bedema koji se spaja na navedeni zid. Razlika je u tome što je novopronađeni zid prilično tanji u odnosu na vidljivi bedem i širina mu iznosi tek nešto više od 1 m, što je gotovo duplo manje u odnosu na širinu sačuvanog dijela bedema. To, zajedno s pronađenim materijalom, upućuje na to da je taj dio bedema stariji od već otprije vidljivog bedema. Također, novopronađeni zid prati prirodan pad matične stijene te se lomi pod kutem od 90 stupnjeva u smjeru sjevera, a zatim opet pod kutem od 90 stupnjeva skreće u smjeru zapada. Nakon desetak metara taj zid polukružno skreće u smjeru jugozapada, također prateći prirodan pad matične stijene. Uz same temelje zida s vanjske strane pronađeni su ulomci keramike, mnoštvo kostiju, nešto stakla, željeznih čavala te školjaka. Na dijelu gdje su otprije bili vidljivi zidovi, kao i ostaci bačvastog svoda, istražena je prostorija u koju su s južne strane vodile stube. Istraženi zidovi građeni su od pravilnih kamenih blokova povezanih žbukom. Širina zidova iznosi oko 80 cm. Na donjem dijelu prostorije, čije dimenzije iznose oko 3x3 m, pronađeni su ostaci starijeg zida, koji je vrlo vjerojatno prvobitno pripadao originalnim bedemima sagrađenima u najstarijoj fazi gradnje rakljanskog kaštela. Riječ je o istom zidu koji se u nekoliko smjerova lomi i pruža prema najbolje sačuvanom dijelu bedema te se spaja na njega, stoga taj istraženi objekt pripada mlađoj, ako ne i najmlađoj fazi razdoblja gradnje kaštela u Raklju, što potvrđuje i pronađeni materijal unutar te prostorije koji se okvirno može datirati u prvu polovicu 15. st., što je razdoblje neposredno prije samog napuštanja kaštela. Također, zanimljivost je te prostorije postojanje prapovijesnog, odnosno brončanodobnog sloja iznad matične stijene, što potvrđuje obilna količina pronađenog keramičkog materijala u crnoj masnoj zemlji, tipična za gradinska naselja diljem Istre. Upravo je taj sloj prvi takav *in situ* dokaz o postojanju brončanodobnog naselja na tome mjestu. Iako je ulomak tegule s pečatom PANSIANA slučajan nalaz, potvrđeno je da lokalitet egzistira i u antici.

Sve istražene stratigrafske jedinice snimljene su geodetski, a isto tako izrađena je i detaljna terenska nacrtna i fotografska dokumentacija. Iz svih stratigrafskih jedinica, gdje je to bilo moguće, uzeti su uzorci ugljena ili kostiju za određivanje starosti radiokarbonskom analizom, prikupljeni su i drugi relevantni uzorci, dok je dio metalnih nalaza u fazi restauriranja.

Tihomir Percan

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted over earthworks in the area of Stari Rakalj Fort above the Raša Channel. The supervision confirmed the assumption on the existence of part of the walls in the north-western area of the fort as well as its construction which belonged the oldest phase of the citadel. The remains of Bronze Age layers were found as well as the remains of tegulae from Antiquity (1st century). Precisely the outstanding strategic position from which the entry and exit from Raša Channel could be controlled as well as the navigation route in the Kvarner Gulf is one of the reasons for the almost continual settlement of Stari Rakalj, from a prehistoric fort hill through Antiquity all the way to a medieval citadel. Every new exploration will supplement and give a clearer picture of life in the course of historic and prehistoric periods in this part of Istria.

Redni broj: 196
Lokalitet: Utvrda Turnina
Naselje: Rovinj
Grad/općina: Rovinj
Pravni status: Z-7033
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervatorsko-restauratorski radovi

Ministarstvo kulture 2014. osiguralo je financijska sredstva za nastavak sustavnih arheoloških istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova na ostacima srednjovjekovne kule Turnina kod Rovinja, koja djelatnici Službe za arheološku baštinu na ovom lokalitetu provode od 2013. godine. Voditelj projekta bio je Josip Višnjić, zamjenik voditelja Tihomir Percan, a u arheološkim istraživanjima sudjelovao je Nenad Kuzmanović i pet pomoćnih fizičkih radnika obrta Orbanić iz Žminja. Građevinske radove obavljala je licencirana tvrtka Macuka d.o.o.

Ostaci kule nalaze se na brdu Turnina, 4 km istočno od Rovinja. Danas se još uvijek mogu vidjeti četiri sačuvane prizemne prostorije kule, natkrivene bačvastim svodovima, te dio još jedne prostorije na prvom katu, također natkrivene bačvastim svodom. Prema ostacima zidova, kao i po starim fotografijama koje prikazuju stanje prije 1944., jasno je da se građevina sastojala od centralnog dijela kvadratnog tlocrta, podijeljenog na četiri prostorije, te izbočenog dijela na jugozapadu kule.
Istraživanja 2014. nastavak su onih započetih prethodne godine. I dok su prošlogodišnja istraživanja bila usmjerena na samu kulu i definiranje arhitektonskih ostataka urušenih dijelova objekta, ovogodišnja su istraživanja obuhvatila okolni prostor iskopavanjem nekoliko probnih sondi. Tijekom istraživanja otvorene su tri arheološke sonde uz vanjski obodni zid spomenute parcele te jedna u unutrašnjosti same kule.
Prva sonda otvorena je u jednoj od prostorija kule označenoj kao sektor III, i to uz njezin istočni zid (kvadrant 4). Nakon uklanjanja površinskog sloja urušenja kamena i



Ulomak mramornog stupića, koji je kao spolij bio ugrađen u jedan od mlađih zidova kompleksa (foto: J. Višnjić)

vapnene žbuke, već nakon 50 cm došlo se do matične stijene. Na prostoru sonde pojavljuje se i duboka škrapa koja je istražena u cijelosti. Rezultati istraživanja pokazuju kako je površinski sloj u recentnom periodu već bio prekopavan, dok je zemlja u škrapi bila arheološki sterilna. Međutim, na nekoliko mjesta gdje temelji zidova počivaju na sloju zemlje, pronađeni su ulomci keramičkih posuda koji se na temelju oblika i fakture mogu datirati u brončano doba.
Druga sonda otvorena je uz istočni dio vanjskog dvorišta kule. Sonda je imala dimenzije 2x2 m te prilično jednostavnu stratigrafiju. Naime, ispod površinskog sloja humusa pojavljuje se sloj s nalazima koji se mogu datirati u razvijeni srednji vijek (13. i 14. st.). Nakon njegova uklanjanja dolazi se do sloja s brojnim ulomcima brončanodobne keramike. Ispod tog sloja pojavljuje se matična stijena. Vanjski zid dvorišta temeljen je na matičnoj stijeni, a unatoč činjenici da mu je vanjsko lice građeno od pravilnih klesanaca povezanih vapnenom žbukom, zid nema unutarnjeg lica.
Ostale dvije sonde istražene su uz sjeverni zid dvorišta. Istočnija od njih (sonda 2) imala je dimenzije 4x2 m i bila je usmjerena od juga prema sjeveru. Stratigrafija pokazuje dosta sličnosti s prethodno opisanom sondom, no kako matična stijena na tome mjestu naglo pada prema sjeveru, sonda je imala znatno veću dubinu. Jedan dio nalaza prikupljenih u sloju doticaja onih iz brončanog doba i razvijenog srednjeg vijeka upućuje na mogućnost datacije u rani srednji vijek. Uz taj sloj, u južnom dijelu sonde pronađeni su temeljni ostaci suhozida usmjerenog od istoka prema zapadu.
Posljednja sonda također je imala dimenzije 2x4 m i bila je usmjerena od juga prema sjeveru. U ovoj je sondi uklonjen



Pogled na sanirane dijelove kompleksa nakon konzervatorsko-restauratorskih radova (foto: J. Višnjić)

tek površinski sloj i sloj rahle zemlje, u kojemu je pronađeno dosta nalaza koji se mogu datirati u razvijeni srednji vijek. Unutar sonde pronađeni su ostaci zida građenog od pravilnih klesanaca povezanih žbukom, usmjerenog od sjevera prema jugu.

Nalazi pokazuju kako je ta lokacija bila u funkciji tijekom brončanog doba, nakon čega je bila napuštena tijekom dužeg perioda. Dio nalaza sugerira da je lokacija ponovno zaposjednuta tijekom ranog srednjeg vijeka, iako dosadašnji malobrojni nalazi teško mogu poslužiti kao sigurni dokazi. Znatnija graditeljska aktivnost može se ponovno pratiti od 13. st., kada je kula najvjerojatnije dobila svoju konačnu formu, a prostor oko nje izniveliran je nasipom unutar obodnog zida dvorišta.

Glavnina financijskih sredstava usmjerena je na građevinsku sanaciju najugroženijih dijelova objekta. Radovi su bili usmjereni na djelomično sačuvan lučni prolaz između dviju južnih prostorija te na urušeni dio svodnih konstrukcija i zidova oko spomenutog prolaza. Nakon čišćenja okolnog prostora najprije su uklonjene drvene razupore koje su bile postavljene kako bi se spriječilo daljnje urušavanje dijelova prolaza. Nakon toga su načinjene poduporne drvene konstrukcije za potrebe rekonstrukcije luka prolaza te bačvastog svoda susjedne prizemne prostorije kule. Osim rekonstrukcije spomenutih građevinskih elemenata, bilo je nužno rekonstruirati i dijelove pripadajućih nosivih zidova. Svi su navedeni radovi bili nužni radi sprječavanja daljnjeg urušavanja sačuvanih građevinskih elemenata kule.

Dio građevinskih radova bio je usmjeren i na dijelove lučnog prolaza, koji je originalno spajao središnji dio kule s izbočenim dijelom na jugozapadu, a koji je u jednoj od mlađih razvojnih faza negiran zatrpavanjem. Prilikom ovogodišnjih radova saniran je oštećeni dio luka, okrenut prema središnjem dijelu kule.

Josip Višnjić

Summary

In the course of 2014 systematic archaeological excavations and conservation and restoration works continued at the remains of the medieval tower Turina which is located 4 km east of Rovinj. Four archaeological probes were opened along the outer bordering wall of the lot and one in the interior of the tower. In three explored probes archaeological layers were established with movable finds that can be dated to the Bronze Age and Late Middle Ages.

The two remaining probes along the north wall of the courtyard were also explored. Here too, under the layers with finds from the developed Middle Ages layers were found with significant quantities of Bronze Age pottery. Part of the finds indicated the possibility of dating them to the Early Middle Ages. In the south part of the probe the remains of a wall built in dry stone technique were found which could most probably be connected to the mentioned finds from the Early Middle Ages. In the last probe only the surface layer and layer of loose brown soil were removed in which

many finds were discovered that could be dated to the period of the developed Middle Ages. The remains of a dry stone wall in the north-south direction were also found in the probe. The discovered finds indicated that this location was used during the Bronze Age after which it remained abandoned for quite some time. Some of the finds suggest that the location was populated once again during the Early Middle Ages. Extensive building activities could be followed once again from the 13th century when the tower most probably attained it final form.

Redni broj: 197
Lokalitet: Uvala Sv. Marina (Santa Marina), luka Červar
Naselje: Červar – Porat, Vabriga
Grad/općina: Tar – Vabriga
Pravni status: R-109
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: podmorski pregled

Za potrebe Urbanističkog plana uređenja Sv. Marine (Santa Marina), na području Općine Tar – Vabriga, u listopadu 2014. pregledano je podmorje uvale, tj. njezin sjeverozapadni dio (45°16′58” S; 13°35′50” I).

Zaštita koju pruža uvala Sv. Marina (Santa Marina) i luka Červar te mogućnost pristupa brodova kopnu, kao i laka dostupnost sirovina, zasigurno su utjecali na odabir položaja za formiranje antičkog proizvodnog centra, s osnovnim proizvodima – uljem i keramikom iz antičke *figline* u Loronu. Kopnenim arheološkim istraživanjima na prostoru južne obale uvale Sv. Marina utvrđeno je postojanje rezidencijalnog dijela vile s vidljivim dijelovima zidova koji su sačuvani u profilu obale, pokretnim nalazima te fragmentima mozaičkog poda. Uvala Sv. Marina prvi se put spominje 1293., a 1320. spominje se *plebanus Sanctae Marinae*, što upućuje na činjenicu da je te godine crkva bila središte župe. Jedan od ribnjaka, koje je 1540. imao porečki biskup, bio je u uvali Sv. Marina. U biskupskim vizitacijama iz 1622. spominje se postojanje kapele *Santa Marina* u luci koja nije bila posvećena, a 1645. spominje se da je bratovština u dobrom stanju.



Željezno sidro (foto: T. Šalov)

Danas je uvala Sv. Marina u funkciji ribarske luke s privezanim ribaricama profesionalnih ribara te nizom plovila lokalnog stanovništva. Nažalost, podmorje same uvale većim dijelom prekriveno je recentnim otpadom, što onemogućava dobivanje jasnije slike o funkciji uvale tijekom povijesti. Dotok slatke vode iz dna uvale nanio je fini sediment, koji je u potpunosti prekrio moguće pokretne arheološke ostatke. Veći dio uvale prekriven je travom Vogom (*Posidonia oceanica*), koja također onemogućava temeljit pregled samog dna, stoga podmorskim pregledom sjeverozapadnog dijela uvale nije utvrđeno postojanje antičkih arheoloških ostataka. Od drugih materijalnih ostataka valja spomenuti nalaz dvaju željeznih sidara, koja se okvirno mogu datirati u 17. ili 18. st.

Teodora Šalov

Summary

The underwater archaeological survey undertaken in 2014 of the north-west part of St Marina Bay (Santa Marina), in the Tar – Vabriga municipality, for the needs of preparing an urban development plan of St Marina (Santa Marina) did not establish the existence of Antiquity archaeological remains.

Redni broj: 198
Lokalitet: Valbandon – Bi Village
Naselje: Valbandon
Grad/općina: Fažana
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: arheološki pregled

Krajem siječnja i prvom polovinom veljače 2014. arheološki je pregledano područje obuhvata urbanističkog plana uređenja Bi Villige u Valbandonu, južno od Fažane. Pregled je obavila Teodora Šalov, dipl. arheo.

Na polju koje se nastavlja na morski zaljev Valbandon na Fažanskom kanalu i čije su granične točke prema Puli označene starim graničnim kamenjem s natpisom *Fiorani C R E*, vide se mnogi tragovi antičkog naseljavanja, od kojih su neki otkriveni nedavno, prikupljeni nakon višekratnog obilaska i istraživanja terena. Opće oscilacije razine mora, koje je od početka kršćanske ere doseglo gotovo dva



Ortofoto snimka valbandonskog zaljeva s inkorporiranim tlorisima otkrivene i djelomično istražene antičke arhitekture (izradio: M. Uhač)

metra, ostavile su svoje posljedice u priobalju Valbandona, i to kroz pozitivan pomak linije žala. Tim su pomakom vršci stjenovitog kopna na ušću prvobitnog lučkog bazena preplavljeni vodom dubine čak i do jednog metra. Tom je istom transgresijom mora morski zaljev prodro oko 200 m dalje u kopno podno Valbandona. Oko tog bazena (zaljeva), koji je u antičko doba bio znatno kraći, smjestio se kompleks vile s poprilično očuvanim ostacima. Kao i u uvali Verige, koja se nalazi na otoku Veli Brijun, i u ovom je slučaju arhitekt raščlanio kompleks u niz različitih objekata te ih potom dvoranama, terasama i sličnim povezanim elementima spojio u građevinsku cjelinu. Takvi međusobni objekti prepoznati su samo zahvaljujući slučajnim iskapanjima i sondiranjima A. Gnirsa (Gnirs 2009: 109, 110), 1905. godine. Na temelju istraživanja luksuznih ruralnih građevina u Istri, Gnirs je predložio jednu klasifikaciju s obzirom na njihov odnos prema obali, i to: 1. centripetalne građevine, tj. one koje okružuju morsku zaljev (Brijuni, Uvala Verige, Valbandon); 2. centrifugalne, one koje su smještene na istaknutom rtu (Katoro, Vižula); 3. frontalne, one koje svoju arhitektonsku koncepciju razvijaju duž ravne obale mora (Barbariga) (Matijašić 1998: 102). Ostaci arhitektonskih elemenata otkrivenih u uvali Valbandon sastojali su se od dviju cjelina, na sjevernoj, odnosno južnoj strani zaljeva. Uz samu obalu pronađeni su ostaci dviju velikih polukružnih prostorija polumjera oko 12 m, od kojih je jedna i danas vidljiva. U istočnoj polukružnoj prostoriji, koja se kao druga otvarala prema moru, pronađen je dio izvornog mozaika: crno središnje polje uokvireno je bijelim ravnim trakama, a čitav je tako oblikovan „tepih" ukrašen komadićima raznobojnog kamena. Iz istočne polukružne prostorije, eksedre, prolazom se dolazilo do vestibula, gdje je stariji malterni pod poslije prekriven mramornim pločama. Južni dio kompleksa u jednom se dijelu sastoji od niza prostorija koje su okupljene oko dvaju dvorišta, a u drugom oko prostorija s dvjema vodospremama. Sitan arheološki materijal pronađen na području tih građevina datira ih od kraja 1. st. pr. Kr. do kraja 4. st. Osim numizmatičkih nalaza, pronađeno je obilje predmeta od keramike, stakla i metala, od kojih je Gnirs objavio samo manji dio atraktivnijih komada. Gnirs je dvije arhitektonske jedinice istražene u zaljevu Valbandon (građevine na sjevernoj i na južnoj obali) smatrao dijelovima jedinstvene cjeline. Između njih pretpostavio je postojanje prolaza u obliku mola, koji je prepoznao u moru pokraj današnjeg nasipa u dužini od oko 60 m. Dvije su graditeljske cjeline prema tlorisnoj dokumentaciji građene po različitim koncepcijama (a sličan je, i istodoban, mozaički ukras), različita je i orijentacija osnovnih pravaca zidova dviju građevina, a razdvaja ih jedan dekuman limitacije između dviju centurija, koji prolazi točno sredinom zaljeva. Zbog toga se ovdje radi o dvjema građevinama na dvama različitim zemljišnim posjedima. Moguće je, naravno, da su one bile povezane mostom ili nasipom, osobito zato što je ona na južnoj obali imala osiguranu opskrbu vodom s obližnjeg izvora. Na tome je mjestu zamuljivanje poremetilo izvoran antički odnos obale i razine mora, tako da je teško rekonstruirati krajobrazne vrijednosti tog antičkog lokaliteta s dvjema rezidencijalnim građevinama (Matijašić 1998: 121 – 123). Ista datacija kompleksa vile u Valbandonu i kompleksa koji se nalaze nasuprot njemu, u uvali Verige na otoku Brijuni, temelji se ne samo na nizu građevinsko-tehničkih pojava, već na brojnim primjercima



Ortofoto snimka s katastrom (izradio: M. Uhač)

iste opeke s oznakom *A. Faesonius A. f.* na obama mjestima. Nadalje, zaljev Valbandon mogao je biti pogodan za objekte luke zbog najkraće veze između Brijuna i Pule, čim se na otoku počela graditi antička luka u uvali Verige. Ta su zasebna naselja zacijelo višestruko povezana vlasničkom strukturom, a nalazila su se upravo začuđujuće blizu jedna drugima, posebice u južnoj i zapadnoj Istri. Antički gospodarski objekti koji su do sada istraženi ovdje i dublje na kopnu pripadaju tipu antičko-rimske *villae rusticae*. Tu su u sondažnim iskopavanjima u vinogradima, neposredno uz rub obalne ceste, u nekoliko navrata pronalaženi tragovi antičkih nekropola *Florianuma*. To je potvrdilo i stanovništvo, koje je prilikom obrade vinograda znalo pronaći glinene posude s pepelom spaljenih kostiju, a koje su nekad sadržavale i staklene bočice, glinene svjetiljke i novčiće. Takvom prilikom nađen je i nadgrobni spomenik koji je bio u posjedu de Morija, dok ga nije otkupio pulski muzej. Radi se o spomeniku L. Laeviusa Elpidephorusa. Gnirs je u svojim istraživanjima, u široj okolici *Florianuma* na još trima mjestima uočio tragove antičkog naseljavanja: kapelica sv. Elizeja, ostaci zidova te ostaci zidova antičkoga građevinskog objekta (Gnirs 2009: 111 – 117). U Fažani, koja je od Valbandona udaljena 2 km, otkrivena je velika keramičarska radionica amfora, ustrojena u sklopu seoskoga gospodarstva (Matijašić 1998: 257). Valbandon je po Degrassiju bio zaštićen i jednim valobranom koji je sačuvan u dužini od oko 50 m, širine 4 m, a proteže se s južne obale zaljeva prema sjeverozapadu (Matijašić 1998: 296). U zaleđu Valbandona, u ranom srednjem vijeku razvilo se manje seosko naselje nazvano Fioran, napušteno u 16. st. Lokalitet je istražen 1987. i 1988., kada je otkrivena jednobrodna građevina s „ravenskom apsidom", izvana istaknutom poligonalnom, a iznutra polukružnom, građena na ostacima rimske vile (Regan, Nadilo 2010: 442, 443). Tijekom istraživanja u sekundarnom su položaju pronađeni ulomci kamenih spomenika koji bi mogli upućivati na postojanje gospodarskih prostora za proizvodnju ulja i vina. Tom prilikom zabilježeno je i postojanje antičkih natpisa (Matijašić 1998: 168).

Prilikom arheološkog pregleda lokacije smještaja Bi Villige, unutar samog objekta nisu ustanovljeni vidljivi arheološki tragovi, osim sporadičnih, sitnih, nekarakterističnih ulomaka keramike, otkrivenih vizualnim, površinskim pregledom tla s unutarnje strane ograde objekta. Neposredno uz zonu Bi Village, na sjeverozapadnoj obali zaljeva (nedaleko od nasutog cestovnog prijelaza) otkriveni su ostaci dvaju antičkih zidova. Površinskim je pregledom ustanovljeno da je područje prepuno sitnih krhotina rimske keramike, koje su djelovanjem morskih valova prilično izlizane i dovedene do neprepoznatljivosti, ali se po strukturi dalo razabrati da je riječ o keramici iz antičkih radionica. Prilikom pregleda terena prikupljeno je nekoliko keramičkih ulomaka (tegula, imbreksa, pršljen za vreteno, obod amfore i kamene mozaičke tesere).

Izvještajem su obuhvaćena ukupno četiri arheološka lokaliteta, koja su neposredno u dodiru sa obuhvatom UPU-a Bi Village ili unutar njega:

Lokalitet 1 – antička vila na sjevernoj obali zaljeva Valbandon. Ustanovljeno je da je arheološki lokalitet potrebno izuzeti od gradnje te osigurati zaštitnu zonu od 10 m oko samog lokaliteta. Od zemljanih radova dopuštalo bi se jedino istraživanje u cilju prezentacije kulturnog



Zid u tragovima na granici plime i oseke (foto: T. Šalov)

dobra. Za sve je radove na tom području od konzervatorske službe potrebno zatražiti posebne uvjete zaštite za radove na kulturnom dobru.
Lokalitet 2 – nalazi keramike kod korijena sjevernog lukobrana. Tijekom svih vrsta građevinskih radova na toj je lokaciji potrebno osigurati arheološki nadzor. Za sve je radove na tom području potrebno zatražiti posebne uvjete zaštite za radove na kulturnom dobru.
Lokalitet 3 – podmorski nasip/put u uvali Valbandon. Za sve je radove na tom području potrebno zatražiti posebne uvjete zaštite za radove na kulturnom dobru.
Lokalitet 4 – podmorski nasip ispred kampa Bi Village. Za sve je radove na tom području potrebno zatražiti posebne uvjete zaštite za radove na kulturnom dobru. To se područje nalazi izvan zone obuhvata UPU-a.

Literatura

Gnirs 2009 A. Gnirs, Arheološki tekstovi, Istra kroz stoljeća, kolo 13, Pula, 2009: 109 – 117.
Juroš-Monfardin 1995 F. Juroš-Monfardin, Pitanje likovnog kontinuiteta u Istri na primjeru pluteja iz Valbandona, Zbornik radova sa znanstvenog skupa: Starohrvatska spomenička plastika, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1996: 105 – 112.
Matijašić 1998 R. Matijašić, Gospodarstvo antičke Istre, Arheološki ostaci kao izvor za poznavanje društveno-gospodarskih odnosa u Istri u antici (I. st. pr. Kr. – III. st.), Povijest Istre IV, Pula, 1998: 74, 102, 121 – 123, 168, 257, 296.
Regan, Nadilo 2010 K. Regan, B. Nadilo, Crkveno graditeljstvo, Crkva pokraj Fažane, Građevinar, 62/5, Zagreb, 2012: 343, 344.

Teodora Šalov

Summary

In late January and first half of February 2014 an archaeological survey was conducted in the area covered by the urban development plan of „Bi Village" in Valbandon, south of Fažana. During the archaeological survey four archaeological sites were established within or in direct contact with the zone covered by the plan.
Site 1 – Antiquity villa on the north coast of Valbandon Bay.
Site 2 – Pottery finds along the base of the northern pier.
Site 3 – Underwater dyke/road in Valbandon Bay.
Site 4 – Underwater dyke in front of the Bi Village camp.
The Valandon area where the tourist settlement is located was populated in the Roman period and the remains of one or perhaps two luxurious Roman rustic villas were found in the bay of the same name. Among the archaeological remains the floor mosaics, frescoes, marble sculptures and the water supply system from the nearby spring can be singled out. In the Early Middle Ages a rural settlement developed in the hinterland of the villa which was later mentioned in written sources as Fioran (1303, 1585). The area was in the possession of the Ravenna Church as a feudal estate and later became the property of the Pula monastery of St Maria Formoza (del Canedo) and then of the Venetian Republic. In the late 16th century the settlement was abandoned.

Redni broj: 199
Lokalitet: Vižula – podmorje
Naselje: Medulin
Grad/općina: Medulin
Pravni status: R-444
Razdoblje: A
Vrsta radova: podmorsko istraživanje

Podmorsko arheološko istraživanje na lokalitetu Vižula kod Medulina trajalo je od 1. do 11. rujna 2014. godine, pod radnim nazivom Vižula ´14. Riječ je o nastavku istraživanja na objektu F iz 2012. i 2013., te su dokumentirani novi ostaci arhitekture na objektima A i E. Financijska sredstva za zaštitno arheološko istraživanje osigurali su Ministarstvo kulture i Općina Medulin. Istraživanje je vodio Igor Miholjek, dipl. arheo., a u istraživanju su sudjelovali Vesna Zmaić Kralj iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda te vanjski suradnici Pavle Dugonjić, dipl. arheo., Davor Milošević, Ana Skračić, Iva Stojević, dipl. arheo., kao i studenti arheologije Miroslav Vuković (koptercamhr.com) i Goran Trninić.

Posljednje tri godine istraživan je objekt F. Otvorene su četiri sonde nazvane E, F, G i H, koje su se nadovezivale na prošlogodišnja istraživanja. Prošle su godine nastavljena istraživanja započeta 2012., u dvjema sondama (E



Freske iz sonde G u objektu F (foto: P. Dugonjić)

i F) na spoju mola bližem obali te su otvorene dvije nove sonde (G i H) na krajnjem južnom spoju mola, kako bi se utvrdile mlađe etape gradnje.

Istraživanjima tijekom posljednjih dviju godina iskopana je sonda E dimenzija 3,3x0,7 m, između dviju faza gradnje mola. Utvrđeno je da je južno lice mola bilo građeno od elemenata arhitekture neke starije građevine te su ti elementi ucrtani, a sonda geodetski snimljena. Tijekom ovogodišnjeg istraživanja sonda je iskopana do kamena živca na kojemu je građen stariji mol. Iz donjeg dijela sonde u prostoru između dviju faza gradnje mola iz mulja su izvađeni blokovi koji su vjerojatno služili kao popločenje, a poslije su skliznuli u prolaz između molova. U nižim su redovima pronađeni te definirani i dodatno ucrtani spoliji, arhitektonski elementi uzeti s neke druge građevine, sekundarno upotrijebljeni za gradnju mola. U prolazu između dviju faza mola raspoznaje se jedan tambur stupa s kanelurama i kamen koji bi mogao biti baza stupa. Očišćeno je i istočno lice mola u dužinu od oko 2 m. Sloj iskopan na istočnom licu sastojao se od lomljenaca, žbuke i amorfnih ulomaka keramike, a u tom su dijelu također nađeni spoliji u vidu velikih kamenih blokova. Za sada se ne može sa sigurnošću utvrditi kojim su arhitektonskim elementima izvorno pripadali.

Sonda F nalazi se na sjeverozapadnoj strani mlađeg mola. Istraživanjima iz prošlih godina definirani su slojevi sonde, a iskopana je sonda bila dimenzija 2x2 m i dubine 90 cm. Ove se godine pokušalo definirati lice zida mola te spoj sa starijim molom. Sonda je iskopana do kamena živca, ali spoj sa starijim molom i dalje nije vidljiv. Rubovi sonde F izmjereni su triangulacijom iz postojećih geodetski snimljenih točaka (2012. godine).

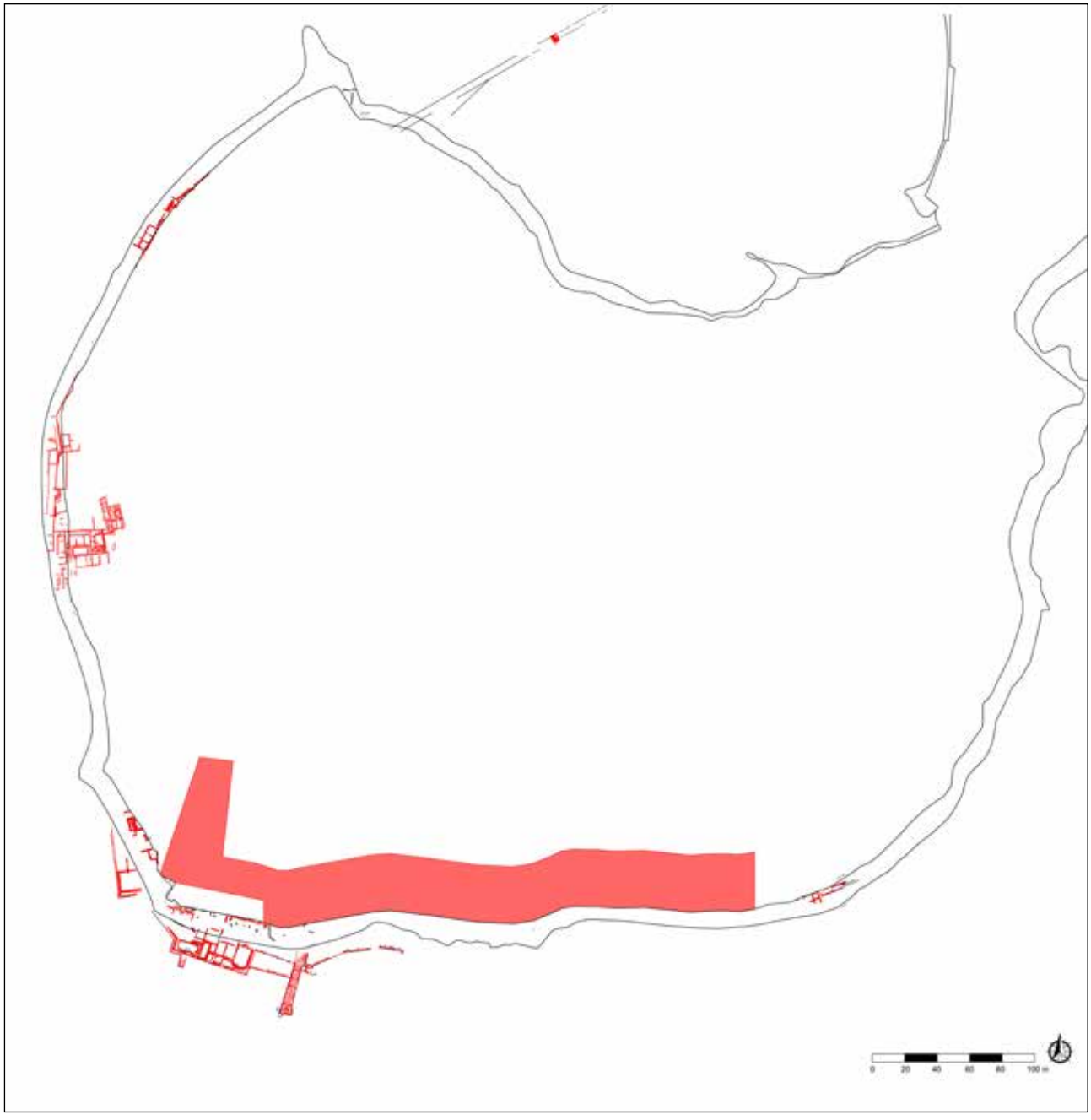
Sonda G nalazi se na sljedećem „spoju" mola na zapadnoj strani. Istraživana je 2013. godine, kada je definirana sonda dimenzija 2x2 m. Tijekom prošlogodišnjih istraživanja sonda nije iskopana do kamena živca, a njezina je pozicija dobivena triangulacijom. Ove je godine nastavljen iskop te su definirani slojevi na licu mola: nakon sloja urušenja s obrađenim kamenom i većim kamenom lomljencem javlja se sloj sitnijeg lomljenca i oblutaka pomiješanih s velikom količinom tegula, ulomaka amfora. Ispod tog sloja nalazi se sloj tamnog pijeska s ulomcima keramike, amfora, žbuke i fresaka. Upravo je iz te sonde izvađen najveći broj ulomaka fresaka, koji je služio kao zapuna mola. Na južnoj je strani sonde otkriveno sedam pilona koji su ojačavali konstrukciju mola: prvi je pilon postavljen vodoravno, otkopan u dubinu od oko 1 m, promjera je 10 cm i nalazi se na dubini od 44 cm. Pilon leži na sloju punom tegula, građevinskog materijala i ostatka keramike. Pilon 2 zabijen je koso, nalazi se istočno od prvog pilona, kvadratnog je presjeka, dimenzija 8x8 cm. Treći je pilon zabijen okomito na dubini od 55 cm, kružnog presjeka i promjera 8 cm. Četvrti se pilon nalazi na dubini od 53 cm, promjera je 15 cm i zabijen okomito u sloj mulja. Pilon 5 nalazi se na dubini od 30 cm, promjera 12 cm, koso zabijen pod kutom od 50°. Piloni 6 i 7 nalaze se uz lice mola. Sonda je otkopana do dubine od 114 cm, a njezin je položaj dobiven triangulacijom iz postojećih geodetski snimljenih točaka iz 2012. godine.

Sonda H postavljena je na istočnoj strani mola, nasuprot sondi G, kod posljednje pregradnje ili nadogradnje mola. Budući da istraživanjima 2013. nije do kraja definirana i nije pronađen kamen živac, ove je godine nastavljen iskop u sondi H na istočnom licu mola te je iskopan prolaz između pregradnji mola. Površinu sonde prekrivao je sloj od 5 cm mulja (nataložen na geotekstilu postavljenom prošle godine), nakon kojega počinje sloj kamena lomljenca, imbreksa i sitnih nalaza. Temeljni kamen iskopan je na jugoistočnom kutu mola – postavljen je na crn, mastan mulj. Iskopom male sonde na kutu temeljca utvrdilo se da nema nalaza i da je crni mulj upotrebljavan kao podloga za postavljanje temeljne stope zida.

Prilikom iskopa pronađen je velik broj pilona, od kojih su neki pali (namjerno/slučajno?), neki prate liniju zida, ali većina ih je pronađena u vertikalnom položaju. Posljednja faza mola građena je drugačije: s obzirom na to da tri pilona prate prvi kamen nove faze i da su piloni koji se nalaze između dviju faza gradnje stavljeni kao potpornji, nova faza nije građena u dubinu, već su veći kameni blokovi stavljeni i osnaženi pilonima, a rupa, tj. kanal između dviju faza ispunjen je rabljenim amforama, čime je ispuna dodatno ojačana (u kanalu je nađen iznimno velik broj ulomaka i gotovo cijelih primjeraka amfora Porto Recanati, koje su nađene u zapuni mola i tijekom prošlogodišnjeg istraživanja). U kanalu su nađeni veći kameni blokovi, pa je moguće da su za ispunu bili upotrebljavani elementi drugih objekata. U prvoj fazi gradnje mola kameni blokovi pravilno su postavljeni na kamen živac. Udaljavanjem od obale kamen živac iz prve faze gradnje nestaje te je sljedeća faza mola postavljena na mulju. Moguće je da su piloni postavljeni



Objekt F, SJ 1 i SJ 2 (foto: P. Dugonjić)



Područje pregledano georadarom (izvor: arhiv HRZ-a)

kao potporanj molu građenom na nestabilnom terenu te se zbog toga razlikuju dvije faze gradnje mola.

Osim dokumentacije napravljene na podvodnom dijelu objekta F, izrađena je i nacrtna dokumentacija novih dijelova arhitekture koji se nalaze u obalnom pojasu, a na vidjelo su izašli djelovanjem plime i oseke. Sjeverno od objekta F pronađeno je nekoliko novih zidova paralelnih s linijom mola, nazvanih SJ 1, SJ 2 i SJ 3.

Na kopnu, odnosno u priobalnom pojasu na sjevernom dijelu objekta E, dokumentirani su novi zidovi u zoni plime i oseke. Dio zidova bio je geodetski snimljen, ali nisu nacrtani: SJ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Pronađen je i *pithos* ukopan u podnicu objekta, nazvan SJ 1. *Pithos*, ukopan u zemlju nakon što je najvjerojatnije služio za miješanje žbuke, a pronađen je u djelomično devastiranom stanju. Odmjeren je od geodetske pločice pokrajnjeg zida i fotografiran, te je izvađen iz zemlje radi sprječavanja daljnje devastacije. Prilikom čišćenja i fotografiranja unutar opsega *pithosa*, nađeno je nekoliko metalnih predmeta koji su zajedno s nalazima iz podvodnog dijela istraživanja odneseni u Zagreb na analizu.

Objekt A, koji se nalazi nedaleko od ostataka antičke vile, istražen je tek 2011. godine, kada je dokumentiran veći dio zidova u obalnom pojasu. Jedna je stratigrafska jedinica (SJ 1) ostala neucrtana – radi se o dugačkom zidu koji zbog vremenskih ograničenja nije bio ucrtan

u plan, pa je nacrtan na ovogodišnjim istraživanjima. Djelovanjem mora (izmjenom plime i oseke, valova) otkrili su se dijelovi antičke vile koji nisu bili ucrtani 2011. godine. U SJ 25 B more je otkrilo nekoliko dijelova hipokausta koji do tada nisu bili vidljivi, stoga se može zaključiti da je prostorija s apsidom (označena brojkom XV) zaista bila dio termi. Južno od prostorije XV nalazi se zid čiji je profil vidljiv tek ove godine, te je tijekom ovogodišnjih istraživanja odmjeren i nacrtan je tlocrt kamenja koje je virilo iz profila.
Geofizička istraživanja na području antičke vile obuhvatila su južnu stranu poluotoka iznad objekata E i F te prostor između objekata E i G. Upotrebom georadara (GPR – Ground Penetrating Radar) pregledana je površina od 600x60 m, cca 35.000 m^2. GPR je nedestruktivna metoda kojom se pomoću slanja frekvencija u tlo očitavaju promjene u strukturi tla. Pomoću GPR-a moguće je uočiti elemente arhitekture ispod zemlje, čime se stvaraju temelji za buduća istraživanja. Iznad objekata E i F uočene su strukture koje upućuju na ostatke arhitekture, a LBI ArchPro u sljedeća će dva mjeseca obraditi dobivene podatke te dati tumačenja skeniranja s vidljivim promjenama u tlu (zidovi i podovi koji se nastavljaju na podvodne dijelove objekata E i F).
Piloni pronađeni u sondi H izvađeni su i fotografirani te je nekoliko njih odrezano i doneseno u Zagreb kako bi bili proslijeđeni na analizu. Izvađen je velik broj arheološkog materijala, koji se može datirati u razdoblje od 1. do 4. st. Arheološki se materijal privremeno nalazi na desalinizaciji u Dračevcu.

Literatura

Jurišić 2000 M. Jurišić, Ancient shipwrecks of the Adriatic, BAR IS, 2000.

Iva Stojević

Summary

In the course of 2014 underwater archaeological excavations were conducted at the site of Vižula near Medulin. Explorations were continued of feature F, an Antiquity pier built in a number of phases as well as of feature E and feature A. This year as well probes were set on the pier joints in feature F, in the passage between the older and more recent pier (probe E), and on the west side of the more recent pier probe F was set. Work on the probes explored in 2013 continued: G and H. They were set on the east (G) and west (H) sides of the last (south) joint on the younger pier. Probe G proved to be of interest due to the material collected from it, particularly the frescoes which will help, on the basis of scientific processing, in defining the rooms from which they were taken for backfilling the pier. The walls were documented in features A, E and F, which became visible owing to the effects of natural processes and a *pithos* was collected from feature E together with a few other finds. It most probably served for mixing plaster and after construction was built into the flooring in feature E. A few cases of random and intentional devastation of the cultural property were recorded, such as the broken marble threshold in feature A. In the course of this season geophysical surveys in the Antiquity villa were also conducted, in an area of approximately 35.000 m^2.

Redni broj: 200
Lokalitet: Vodovod Sv. Ivan Kornetski – Đuba
Naselje: Sv. Ivan, Đuba
Grad/općina: Umag
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog namjere investitora, Istarskog vodovoda d.o.o., da sagradi vodovodni ogranak Sv. Ivan – Đuba, na području grada Umaga propisan je stalan arheološki nadzor svih zemljanih radova. Na području radova nema zaštićenih dobara, ali se ono nalazi unutar arheološke zone evidentirane i zaštićene važećim Prostornim planom Grada Umaga. Arheološki je nadzor trajao osam radnih dana u studenom i prosincu 2014., a proveli su ga radnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Voditelj radova bio je Josip Višnjić, zamjenik voditelja Tihomir Percan, a cjelokupne radove financirao je Istarski vodovod d.o.o.

Đuba je naselje u sastavu grada Umaga i nalazi se južno od njega, kao i Sv. Ivan Kornetski, koji je smješten na



Dio strojno iskopanog dijela trase između šume i glavne prometnice (foto: T. Percan)

sjeverozapadnoj obali Istre oko 4,5 km južnije od Umaga. U antičko je vrijeme Sv. Ivan Kornetski važnije naselje, što najbolje potvrđuju vidljivi ostaci pristaništa koji se protežu duž čitave uvale Kocište (Kacište). O naseljenosti govore i ostaci rimske vile rustike, pronađene nešto istočnije od srednjovjekovne crkvice sv. Ivana. Sjeveroistočno od vile rustike, koja je egzistirala od 1. st. pr. Kr. do 4. st., pronađena je i vapnenica, a u blizini su istražena i dva rimska kosturna groba.

Područje predviđenih radova nalazi se unutar arheološke zone, koja je evidentirana i zaštićena važećom prostorno-planskom dokumentacijom, odnosno Prostornim planom Grada Umaga. Ovim je radovima strojno iskopan kanal od sjevernog dijela početka naselja Đuba, čitavom dužinom naselja te uza zapadni rub prometnice, koja vodi u smjeru Lovrečice sve do skretanja za Sv. Ivan. Prosječna dubina i širina kanala iznosila je oko 0,8 m te je jedino na mjestima na kojima se iskopavalo za šahtove ta širina i dubina bila znatno veća. Početni se sloj u naseljenom dijelu Đube sastojao od asfalta pomiješanog s nabijenom podlogom (SJ 1), a odmah ispod asfalta nalazila se ili matična stijena (SJ 2) ili crvena sterilna zemlja (SJ 3). Čitavom dužinom kanala kroz naselje Đuba nisu pronađeni nikakvi pokretni arheološki nalazi. Sam kanal, koji se protezao u smjeru sjever-jug bio je širok oko 0,8 m, osim na dijelovima gdje je iskop bio puno širi zbog gradnje šahtova. Nakon strojnog iskopa u kanal su postavljene cijevi te je on zatrpan. Prema nadzoru kroz samo naselje Đuba nisu pronađeni nikakvi arheološki nalazi, kao ni kulturni slojevi. Na južnom dijelu naselja Đuba strojni iskop pomaknut je uz glavnu prometnicu uz sam rub šume u smjeru juga. Upravo na tom dijelu teren visinski pada te na samom kraju predviđenog iskopa gotovo da i dostiže nultu kotu, odnosno morsku razinu. Na tom dijelu početni sloj činila je trava pomiješana sa zemljom (SJ 4), ali je ostatak situacije ostao nepromijenjen u odnosu na samo naselje te su ispod SJ 1 evidentirani ili matična stijena (SJ 2) ili crvena sterilna zemlja (SJ 3). Dubina i širina kanala ostale su iste.

Ovim nadzorom nisu dobiveni nikakvi novi podaci o postojanju bilo kakva arheološkog lokaliteta na predmetnoj trasi. Iako je otprije poznata važnost i bogatstvo obližnjeg Sv. Ivana Kornetskog, ovim nadzorom evidentirani su tek matična stijena i sterilna zemlja. Također, izgleda kako se taj prostor nalazi izvan antičkog naselja ili sakralnog dijela, koji su otkriveni prijašnjim istraživanjima, stoga ne čudi što nisu pronađeni nikakvi kulturni slojevi ili arheološki nalazi iz navedenog razdoblja. Nakon završenog arheološkog nadzora nastavljena je gradnja vodovodnog ogranka Đuba – Sv. Ivan.

Tihomir Percan

Summary

In the course of 2014, due to the works on the construction of the waterworks branch of St Ivan Kornetski – Đuba archaeological supervision was conducted over the mechanical excavations of the route. No cultural layers were found and not a single shard of movable archaeological material was collected.

Redni broj: 201
Lokalitet: Vrsar – Stari Neon
Naselje: Vrsar
Grad/općina: Poreč
Pravni status: –
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

Cilj geofizičkog istraživanja 2014., s primjenom georadarske metode (GSSI SIR3000, 400/270 MHz antene), bila je procjena arheološkog potencijala na lokaciji Stari Neon u Vrsaru (k.č. 318, k.o. Vrsar), koja je registrirana kao arheološki lokalitet na k.č. 819/2 i /3 uz crkvu sv. Marije od mora u Vrsaru.

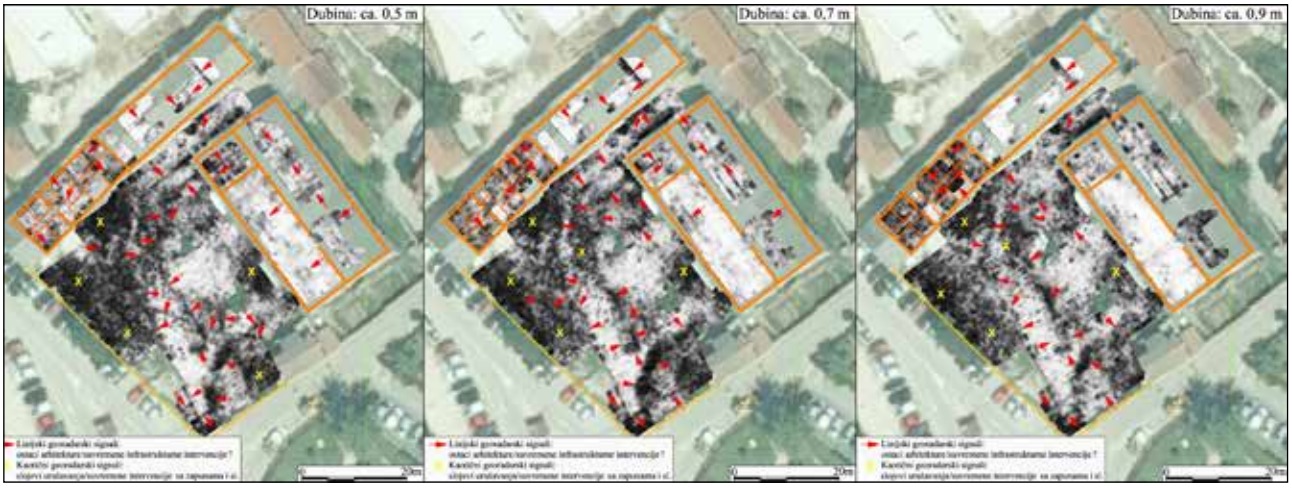
Godine 1935. fragmente bazilike otkopao je talijanski arheolog Mario Mirabella Roberti. Bazilika je imala pravokutan tlocrt i bila je slična bazilikama prve faze starokršćanske arhitekture. U sastavu bazilike bila je krstionica (*baptisterium*), a predvorje (*narteks*) uz zapadnu fasadu. U 6. st. bazilika je dobila apsidu (zadnji polukružni dio crkve). Pod bazilike bio je prekriven polikromnim mozaicima, koji su sačuvani samo fragmentarno, ali se usprkos tome može dočarati njihova umjetnička cjelina. Mozaici su dekorirani vrlo interesantnom starokršćanskom ikonografijom. Po umjetničkim karakteristikama slični su onima iz Teodorove bazilike u Aquileji, nastalima oko 7. st. (preuzeto po zapisima u: Šonja 2003: 383). Bazilika je poslije bila srušena, a jedan njezin dio pretvoren je u uljaru.

Uvjeti za georadarska istraživanja 2014. na većem su dijelu površina bili dosta zahtjevni zbog suvremene infrastrukture u vidu brojnih nadzemnih barijera. Dio površina istraženih georadarskom metodom nalazi se u zgradama, koje se danas rabe kao skladišne prostorije. Površina centralnog dvorišnog prostora po sastavu i morfologiji dosta je promjenljiva jer je djelomično pješčana, djelomično zemljana, uz brojne suvremene intervencije vidljive na površini. Taj se centralni dvorišni prostor od zapada prema istoku postupno uzdiže, što je bilo potrebno uvažavati prilikom obrade podataka i interpretacije rezultata.

Na horizontalnim rezovima georadarskih signala prepoznaju se brojni relativno jači linearni georadarski signali, koji su rezultat ostataka antičke arhitekture i/ili suvremenih intervencija za podzemnu infrastrukturu. Uz linearne georadarske anomalije pojavljuju se i kaotični signali, koji se pripisuju slojevima urušavanja i suvremenim intervencijama zatrpavanja i zapuna.

Na osnovi rezultata georadarskih istraživanja može se zaključiti da korelacija između rezultata georadarske metode i georeferenciranih rezultata arheoloških iskopavanja preuzetih po nacrtu A. Šonje (Šonja 2003: 383) nije sasvim jasno prepoznata. U slučaju dobro sačuvanih ostataka arhitekture, prema spomenutom nacrtu, do dubine od cca 1,5-2 m rezultati georadarskih istraživanja s 400 MHz antenom visoke lučljivosti bili bi jasno prepoznatljivi. Efektivni dubinski zahvat 400 MHz antene bio je cca 2 m, što se smatra optimalnim.

Može se pretpostaviti da nacrt antičke arhitekture nije dobro georeferenciran, iako je napravljen prema jedinom nacrtu koji to omogućava (Šonja 2003: 383), stoga je potrebno još jednom provjeriti sve postojeće arheološke



Rezultati georadarske metode na različitim dubinama

izvore, iako je malo moguće da postoje nacrti koji već nisu razmotreni.

Literatura

Mušič 2014 B. Mušič, Izvješće o geofizičkim istraživanjima na lokalitetu Vrsar – Stari Neon (k.č. 318, k.o. Vrsar). Gearh d.o.o., Maribor, 2014.
Šonja 2003 A. Šonja, Crkvena arhitektura zapadne istre, HAnt, 11, Pula, 2003: 383.

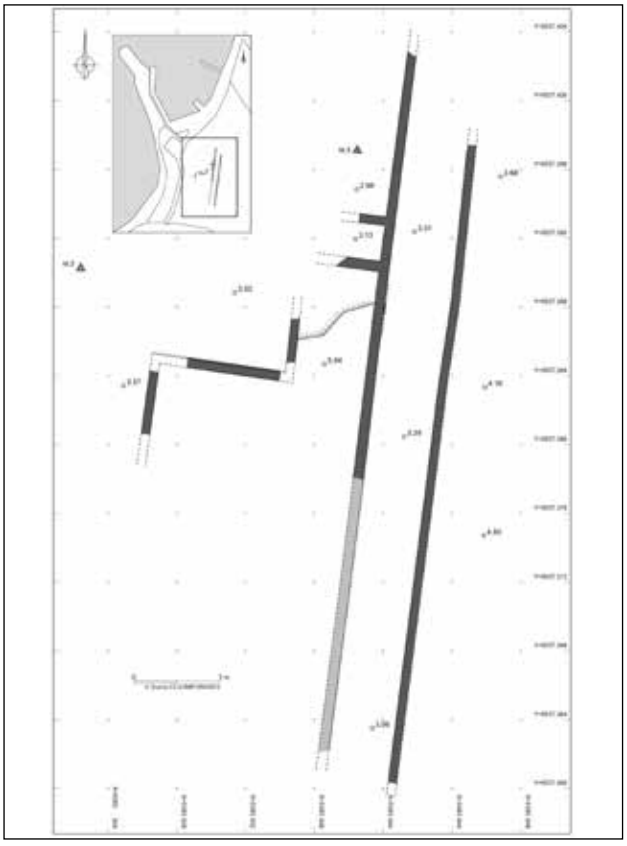
dr. Branko Mušič

Summary

The goal of the geo-physical surveys undertaken in the course of 2014 with the application of the geo-radar method was the assessment of the archaeological potential at the site of „Stari Neon" in Vrsar (cadastre lot 318, cadastre municipality of Vrsar), the location according to written sources, of the remains of a basilica excavated in 1935 by the Italian archaeologist Mario Mirabella Roberti. The basilica had a rectangular layout and was similar to the basilicas of the first phase of early Christian architecture. It was demolished later and one of its parts was repurposed into an oil mill.
On the horizontal incisions of the geo-radar signals numerous relatively strong linear geo-radar signals are recognizable and where the results of the remains of Antiquity architecture and/or contemporary interventions on underground infrastructure. Along with linear geo-radar anomalies chaotic signals also appeared which were attributed to the caved in layers and contemporary interventions of covering and backfilling.
On the basis of the results of geo-radar surveys it can be concluded that the correlation between the results of the geo-radar method and geo-referential results of archaeological excavations taken over from the plans of A. Šonja (Šonja 2003: 383) was not clearly recognizable. It can be assumed that the plans of Antiquity architecture were not adequately geo-referenced although they were made according to the only plan which made it possible.

Redni broj: 202
Lokalitet: Zambratija
Naselje: Zambratija
Grad/općina: Umag
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

U rujnu 2014., Muzej grada Umaga, na traženje Upravnog odjela za prostorno uređenje i zaštitu okoliša Grada



Rimska vila u Zambratiji, snimka vidljivih arheoloških struktura, stanje 2012. godine (snimio i nacrtao: V. Dumas)



Rimska vila u Zambratiji, zračna snimka iz balona, stanje 2007. godine (foto: R. Urankar, J. Krajšek)

Umaga, a na temelju mišljenja i zahtjeva koji je izdao nadležni Konzervatorski odjel u Puli, pregledao je područje unutar obuhvata Detaljnog plana uređenja (DPU) naselja Zambratija, kojim se nastojalo utvrditi (i potvrditi) postojanje arheološke i etnološke baštine. Stručna voditeljica pregleda bila je Branka Milošević, dipl. arheo. i dipl. povj. umjetnosti, a uz nju su u pregledu sudjelovale Sunčana Dežjot, dipl. etnologinja i kulturna antropologinja, Alice Baruffato, dipl. arheo. i Biljana Petrović Markežić, dipl. arheo. Financijska sredstva za pregled osigurao je Grad Umag. Pregledan je obuhvat područja DPU-a naselja Zambratija, odnosno područje od približno 63 ha.

Dobiveni podaci o kulturno-povijesnoj baštini unutar područja obuhvata plana rezultat su pregleda terena, analize starijih katastarskih planova (katastar Franje I. s početka 19. st. i indikacijske skice iz 1873. godine), topografskih karata, novijih ortofoto snimki te karte u mjerilu 1 : 25.000, ali i izvještaja Arheološkog muzeja Istre u Puli. Kao kartografska podloga upotrijebljena je nova katastarska izmjera naselja i ortofotografija navedenog područja, a važni podaci dobiveni su i metodom intervjua (kazivači: gospođa Voch, obitelj Sorgo, gospodin Lisjak).

Unutar područja DPU-a naselja Zambratija postoji nekoliko registriranih kulturnih dobara arheološke baštine, od kojih se pojedini nalaze na kopnu (rimska vila, Z-605, k.č. 1121/1, 1122 i 1121/5, k.o. Umag), a pojedini, zaštićeni unutar šire hidroarheološke zone (redni broj 107, br. 313/1-1996.), pod morem (sojeničko prapovijesno naselje, prapovijesni brod, dio rimske vile). Navedena se dobra također spominju u pisanim izvješćima Arheološkog muzeja Istre u Puli 70-ih godina prošlog stoljeća, kao i dva arheološka nalazišta (Monteneto – nalazi rimskih grobova prilikom građevinskih radova; Uvala Crvena – zemljane gromače s ostacima rimskih zidova i mozaika), koja međutim nisu potvrđena terenskim pregledom. Jednako tako, u neposrednoj blizini opsega plana, nalaze se još dva arheološka lokaliteta registrirana kao kulturno

dobro: 1. arheološki lokalitet Sipar (Z-2900); 2. arheološki lokalitet gradina Romanija (P-4215). Jedini veći sakralni objekt unutar naselja Zambratija jest crkvica sv. Marije Magdalene, zaštićena planom višeg reda (Prostornim planom Grada Umaga). Utvrđeno je i postojanje nekoliko objekata etnološkog značaja, među kojima dominiraju objekti tradicijske gradnje (stambeni, stambeno-gospodarski, gospodarski objekti), krušne peći i suhozidne gradnje, stoga je zaključeno da se unutar obuhvata plana nalazi devet stambenih i stambeno-gospodarskih objekata, tri gospodarska objekta (od kojih je jedna štala), jedan kokošinjac te jedan objekt za koji nije sigurno je li služio kao štala ili kao kokošinjac. Unutar plana također je registrirano postojanje četiriju krušnih peći, šest suhozida i jedna *kazeta*. Također se ističu i objekti kao što su zavjetna kapelica (poklonac), vodosprema Istarskog vodovoda te civilne građevine, odnosno stambeni objekti.

Literatura

Bolšec Ferri, Milošević 2012 Narcisa Bolšec Ferri, Branka Milošević, Baština Umaga i okolice, Monografija grada Umaga, Umag, 2012.
Matijašić 1987 Robert Matijašić Topografija antičke ruralne arhitekture na obalnom području sjeverne Istre, Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju, 11/2, Pula, 1986.
Milošević 2011 Branka Milošević, Konzervatorska podloga za izradu prostornog plana Grada Umaga – Izmjene i dopune, Umag, 2011.

Branka Milošević

Summary

The aim of the field survey of the area within the radius of the Detailed Urban Development Plan (DUDP) of the Zambratija settlement undertaken in 2014 was to possibly establish the existence of archaeological and ethnological heritage. Within the area of the plan only one archaeological site was precisely defined and inscribed in the Register of Cultural Properties of the Republic of Croatia. It was the archaeological site of an Antiquity villa (Z-605), while three sites (a pile dwelling prehistoric settlement, a prehistoric ship and part of a Roman villa) were located within the protected Hydro-archaeological zone. The field survey did not confirm two sites mentioned in the written reports of the Archaeological Museum of Istria in Pula from the 1970's: the remains of Roman graves (Montenelo) and the remains of walls and mosaics (Crvena uvala). Outside the scope of the plan but within an archaeological sensitive area there were two more archaeological sites registered as cultural properties. The first was the archaeological site Sipar (Z-2900) located in the immediate vicinity of the plan area on the south side, while the other archaeological site was the hill fort Romanija (P- 4215) located in the immediate vicinity of the hamlet Romanija. The existence of a number of features of ethnographic significance, was also established, among which traditionally built structures dominated (residential, residential/rural estates, rural estates) bread ovens and dry stone structures.

Redni broj: 203
Lokalitet: Zambratija – podmorje
Naselje: Zambratija
Grad: Umag
Pravni status: R-107
Razdoblje: P
Vrsta radova: podmorsko istraživanje

Terensko arheološko istraživanje prapovijesnog naselja u podmorju uvale Zambratija (45º28' 23.91''N, 13º30'30.84''E), trajalo je od 22. rujna do 3. listopada 2014. godine. Stručna voditeljica bila je Ida Koncani Uhač, viša kustosica Arheološkog muzeja Istre u Puli. U istraživanju su sudjelovale kustosice AMI-ja: Maja Čuka i Katarina Jerbić Percan te restauratorica Andrea Sardoz. Vanjski su suradnici bili: Davor Bulić, znanstveni novak – asistent s Odsjeka za povijest Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Marko Uhač, konzervator – viši stručni savjetnik iz Konzervatorskog odjela u Puli. U istraživanju su sudjelovali studentica Anika Mijanović sa Sveučilišta u Zadru te profesionalni ronilac Christian Petretich, a u nekoliko su se navrata pridružili Miran Erič, konzervator iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije i student Žiga Stopinjšek s Fakulteta računarstva i informatičkih znanosti Sveučilišta u Ljubljani, Dario Gaddi, arheolog iz tvrtke Soc. Archeotest (Italija), prof. Rita Auriemma (Dipartimento di Beni Culturali, Università del Salento, Italija) i Maja Grisonić, studentica arheologije sa Sveučilišta u Zadru. Financijska sredstva za podmorsko arheološko istraživanje lokaliteta osigurali su Ministarstvo kulture, Arheološki muzej Istre u Puli i Istarska županija.

Godine 2014. sondirano je nalazište te su dopunjeni topografski podaci o prapovijesnom naselju. Pokušalo se ubicirati nasipe koji zatvaraju prapovijesno naselje te su istražene tri arheološke sonde (Sonda 3, 4 i 5), u kojima je prikupljen arheološki materijal, među kojim se ističu ulomci prapovijesne keramike nakovanske kulture. Na lokalitetu je također pronađena i metličasta keramika, a među nalazima su zastupljeni ulomci posuda sive boje bez drugih ukrasa,



Sonda 5, in situ nalaz kamenog brusa (foto: I. Koncani Uhač)



Zambratija, rad u sondi 5 (foto: I. Koncani Uhač)



Zambratija, rad u sondi 5 (foto: I. Koncani Uhač)

linije su u rasponu od jače utisnutih i jasno vidljivih do jedva vidljivih linija, s velikom količinom zrnaca kalcita u fakturi.

Detaljnom analizom pokretne arheološke građe dobit će se jasniji uvid je li riječ isključivo o nakovanskoj kulturi ili postoje ulomci koji bi dokazali i duži kontinuitet života na tom lokalitetu. Arheološki se materijal prikupljen istraživanjima od 2008. do 2011. obrađuje i katalogizira. Prilikom istraživanja u sondi 5 također su pronađeni i ulomci kremenih alatki (sječiva, grebalica, svrdla) i odbitaka. Također su pronađeni žrvnjevi i brusovi te jedna koštana alatka (igla). Osim alatki, zabilježena je veća količina kostiju kopnenih životinja kao što su jelen, vepar, koza i ovca, te vodenih životinja, odnosno riba i rakova. Također su prikupljeni nalazi raznih školjaka, a njihova će daljnja analiza donijeti jasniju sliku o životu stanovnika Zambratije. Prikupljeni su paleobotanički uzorci koji se analiziraju u Botaničkom zavodu PMF-a u Zagrebu.

U okviru istraživanja pregledano je i podmorje uvale Zambratija. Na sjeveroistočnom dijelu reljefne udoline u kojoj se nalazi naselje, utvrđeno je rasprostiranje pokretnih nalaza na jednom pojasu. Također je na položaju

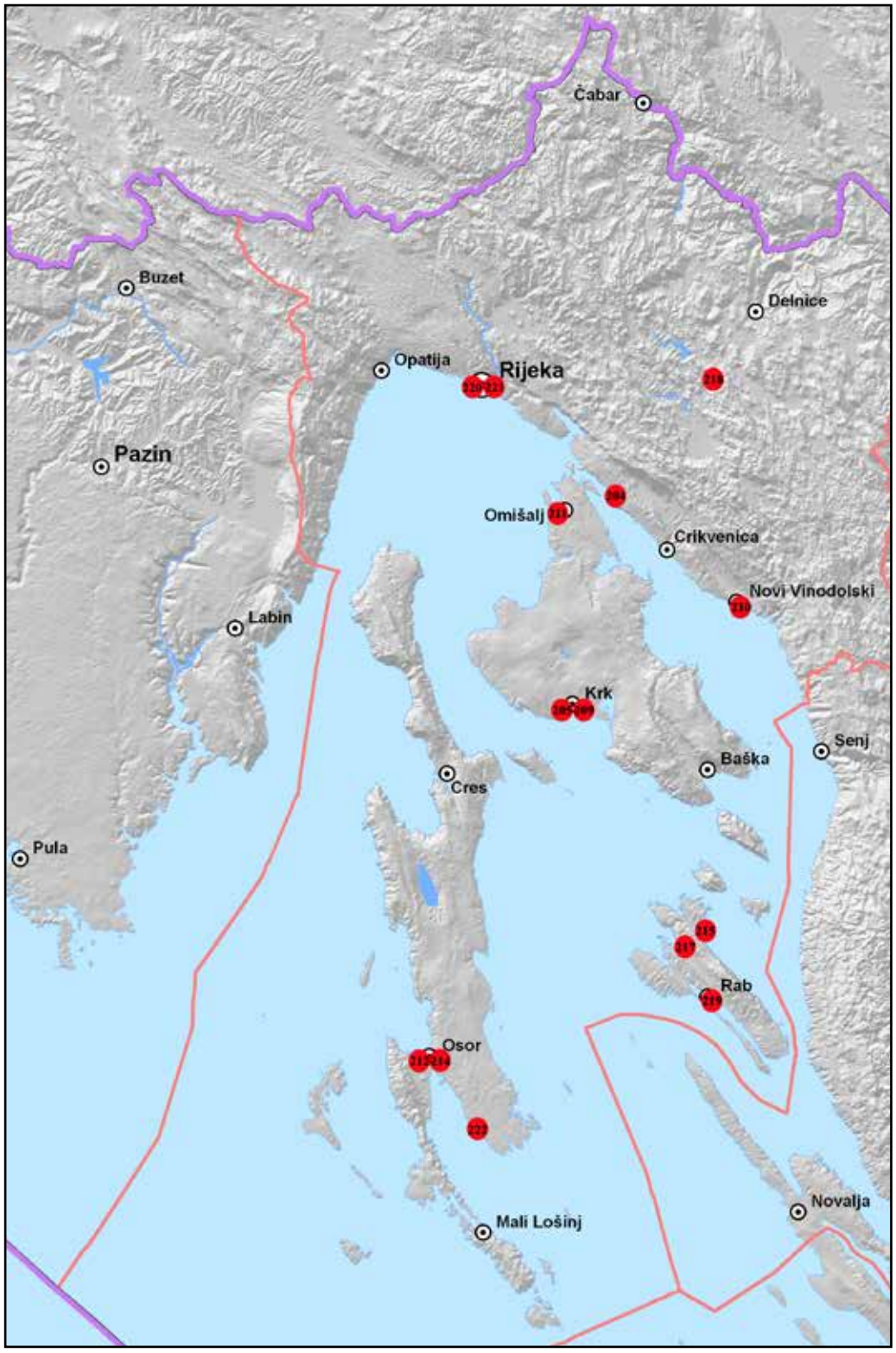
prirodnoga grebena, koji zatvara prapovijesno nalazište s istočne strane, ustanovljeno postojanje nasipa i strukture koja bi mogla upućivati na strukturu antičke ceste s dvama licima, sačuvane u dužini od 10 m. Gornja površina kamenih blokova nalazi se na visini od –1,15 do –1,33 m n. v. Navedena struktura ceste pruža se u smjeru od obalne linije prema zapadu (prema lukobranu ribarske lučice u Zambratiji). Istočno od prirodnoga grebena nisu utvrđeni nalazi koji bi upućivali na postojanje prapovijesnog naselja.

Ida Koncani Uhač

Summary

In the course of September and October 2014 archaeological field surveys were conducted at the prehistoric settlement in the offshore zone in Zambratija Bay. An attempt was made to locate the dykes which closed off the prehistoric settlement. In this year's campaign three archaeological probes were explored (Probes 3, 4 and 5). Archaeological material was collected in the probes among which prehistoric pottery shards of the Nakovan culture stand out.

PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA



204 Jadranovo – Lokvišće
205 Krk – Dinka Vitezića 2
206 Krk – Frankopanska 34a
207 Krk – Galija 14
208 Krk – Kaštel (austrijska kula)
209 Krk – vila Šinogoj
210 Novi Vinodolski – utvrda Lopar
211 Omišalj – Fulfinum – Mirine
212 Osor – bedem
213 Osor – benediktinski samostan i crkva
214 Osor – Osor 40
215 Otočić Lukovac – uvala Crnika
216 Otok Krk – luke Omišalj, Krk i Baška
217 Otok Rab (Lopar – uvala Mahućina)
218 Pećina Bukovac
219 Rab – šire područje grada
220 Rijeka – Trsatska gradina
221 Rijeka – Trg Ivana Koblera
222 Uvala Martinšćica

Redni broj: 204
Lokalitet: Jadranovo – Lokvišće
Naselje: Jadranovo
Grad/općina: Crikvenica
Pravni status: Z-2735
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka od 13. listopada 2014. godine do 3. studenog 2014. istraživao je Lokvišće u Jadranovu, na položaju Rtac. U istraživanjima su, osim voditeljice Jasne Ujčić Grudenić i zamjenika voditelja Ranka Starca, sudjelovali i studenti arheologije Dario Maršanić, Iris Hasan, Nina Radinović, Luka Modrić, Filip Pavić i Martina Korić. Terenskom je radu povremeno prisustvovala Tea Rosić, kustosica Muzeja grada Crikvenice. Pripremu terena za istraživanje, krčenje šikare i košenje trave, obavio je građevinski obrt Nedjeljka Vidovića iz Triblja, a geodetske poslove geodetski tehničar Vedran Matić (Geo Korner d.o.o.).

Lokalitet je dio veoma prostrane arheološke zone, koja se sastoji od ranobrončanodobne gradine na uzvisini Čelo, priobalnih naseobinskih zona uz uvale Trsteno i Lokvišće te antičke nekropole na poluotočiću Rtac. U proteklom razdoblju istraženi su i prezentirani temeljni tragovi kasnoantičkog stambenog objekta, nad kojim je u srednjem vijeku bila podignuta jednostavna pravokutna zgrada pristanišnog zakloništa i magazina, porušena u uskočkom ratu početkom 17. st. Godine 2013. probnom sondom obuhvaćen je dio uskog travnatog priobalnog pojasa na položaju Rtac, čime je potvrđeno postojanje nekropole (1. – 2. st.) s vrlo luksuznim prilozima, koja je devastirana amaterskim prekopavanjima. Josip Brunšmid u svojim Arheološkim bilješkama iz Dalmacije i Panonije opisuje lokalitet Sv. Jakov – Šiljevica, danas Jadranovo, gdje je on sam u kolovozu 1900. vidio ostatke groblja iz rimskog doba *„u kojem se je sahranjivao pepeo spaljenih mrtvaca u amforama i od cigle sazidanim malim rakama ili škrinjicama."*
Godine 2014. nastavljeno je istraživanje pretpostavljenog položaja nekropole, na k.č. 2744. Istražen je vršni dio poluotoka na jugozapadnoj obali okrenutoj prema moru – otoku Krku. Otvorena su tri kvadranta dimenzija 4x4 m, koja su smještena dijagonalno po prostoru Rtca: J1-8, K1-9 i L1-10. Potkraj istraživanja otvoren je i jugozapadni dio kvadranta K1-10, u širini od 1 m prema sjeveroistoku. U istraživanju je primijenjena stratigrafska metoda i iskopavalo se isključivo ručno. Svih uočenih osam stratigrafskih jedinica dokumentirano je u posebnom popisu i terenskom dnevniku, a fotodokumentirane su i snimljene totalnom stanicom. Izrađena je djelomična fotoskica nalazišta koja obuhvaća sve nepokretne nalaze, snimljeno je stotinjak digitalnih fotografija te



Pogled na istraženi dio nalazišta (foto: J. Ujčić Grudenić)



Grobni ukop SJ 006 (foto: J. Ujčić Grudenić)

je sastavljen i popis posebnih nalaza kojih je bilo 23. Nakon istraživanja svi su pokretni nalazi odneseni u PPMHP Rijeka, gdje su oprani, sortirani i djelomično rekonstruirani te je obavljena preliminarna analiza, nakon čega su nalazi predani Muzeju grada Crikvenice.

Nepokretnim arheološkim nalazima pripadaju ostaci ukopa grobne arhitekture datirani u ranu antiku, tj. 1. – 2. st. Ukopi su isklesani unutar škrapa ili u samoj vapnenačkoj stijeni i u njima su bili smješteni grobovi u amforama ili u sanducima od tegula sa spaljenim ostacima pokojnika. Tu pretpostavku dokazuje velik broj pronađenih ulomaka amfora te ulomci tegula s ostacima gara. U kvadrantu J1-8 otkrivena su dva takva ukopa u vapnenačkoj stijeni SJ 005 i 006, kao i u kvadrantu L1-10 (SJ 007 i 008). Svi su nepokretni nalazi fotografski dokumentirani i geodetski snimljeni, obuhvaćeni fotoskicom te potom zatrpani.

Prilikom arheoloških istraživanja prikupljen je sav arheološki pokretni materijal koji se sastoji od ulomaka keramike, stakla te metala. Najveća količina nalaza pronađena je u SJ 002, a pripada razdoblju rane antike. Od keramičkih nalaza sakupljeno je dosta ulomaka građevinske keramike, amfora te stolnog posuđa, ulomak poklopca amfore i tri keramička utega za tkalački stan. Treba istaknuti nekoliko ulomaka keramike tankih stijenki s reljefnim ukrasom. Iako većina keramičkih nalaza pripada antičkom periodu, pronađeno je i dosta ulomaka prapovijesne keramike, što govori o uporabi tog prostora i u prapovijesti. Riječ je o keramici loše fakture, punoj primjesa i loše pečenoj, bez ukrasa, a kojem prapovijesnom razdoblju pripada treba još utvrditi detaljnom stručnom analizom.

Pronađeni ulomci stakla kronološki odgovaraju ulomcima antičke keramike te se mogu datirati u ranu antiku, 1. – 2. st. Posebno je luksuzan ulomak ručke, vjerojatno staklenog skifosa (šalice s dvjema ručkama), koja je prošarana nitima srebra. Od brončanih predmeta sakupljena su dva primjerka novca i jedan brončani čavao. Oba primjerka novca pripadaju razdoblju rane antike. Od osteološkog materijala pronađen je velik broj životinjskih kostiju koje pripadaju prapovijesti te tek nekoliko sitnih ulomaka spaljenih ljudskih kostiju.

Arheološkim je istraživanjima poluotočića Rtac u Jadranovu potvrđeno da je čovjek na tom prostoru boravio od prapovijesti, tijekom željeznog doba i helenizma, do antičkog i kasnoantičkog doba. Ulomci prapovijesne keramike i znatna količina životinjskih kostiju i školjaka govori o uporabi prostora tijekom prapovijesti, vjerojatno kasnog brončanog doba. U antičko je doba ondje bila smještena nekropola, što dokazuju grobni ukopi u vapnenačkoj litici, ostaci gara na tegulama, djelomično spaljeno posuđe, skromni ostaci izgorenih ljudskih kostiju te brojni, iako sačuvani u ulomcima, ostaci grobnih priloga (keramika, staklo). Nekropola je, nažalost, potpuno devastirana početkom prošlog stoljeća, kada je očito planirano prekopana te je sav pronađeni materijal pažljivo izvađen, a ostavljeni su samo ulomci koji devastatorima nisu bili zanimljivi.

Literatura

Brunšmid 1900 Josip Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, VHAD, V, Zagreb, 1901: 118, 119.
Jovanović 1984 Aleksandar Jovanović, Rimske nekropole na teritoriju Jugoslavije, Beograd, 1984: 54 – 56.
Starac 2013 Ranko Starac, Izvještaj s arheoloških istraživanja lokaliteta Jadranovo – Lokvišće 2013. godine, Rijeka, 2013.

Jasna Ujčić Grudenić

Summary

In 2014 archaeological explorations were conducted at the site of Lokvišće in Jadranovo, on the location of Rtac. Three quadrants measuring 4 x 4 m were excavated. Habitation was confirmed in this area from prehistory to Late Antiquity. The explorations revealed traces of a number of building phases from the Roman period to the early post-medieval period. During the Roman period a necropolis was located here.

Redni broj: 205
Lokalitet: Krk – Ulica Dinka Vitezića 2
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: Z-2684 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Projektu obnove jednokatnog derutnog objekta na lokaciji Dinka Vitezića 2 u gradu Krku Konzervatorski odjel u Rijeci uvjetovao je arheološko istraživanje na području partera kuće i istočnog predvorja kuće koji graniči sa susjednim zapadnim zidom vrta. Taj se objekt nalazi u staroj jezgri grada Krka, nasuprot katedrale. Istraživanja su trajala od 6. do 20. kolovoza 2014. godine. Voditelj istraživanja bio je Matija Makarun, dipl. arheo., uz ispomoć radnika građevinske tvrtke Helena d.o.o.

Istražena površina podijeljena je na sektore, i to: istočno predvorje kuće označeno je kao sektor 1, dok je interijer kuće označen kao sektor 2. Unatoč recentnijim devastacijama na lokalitetu, uočeni su tragovi povijesnog urbanizma grada Krka. Arheologijom je dokazan antički insediament



Sektor 1 (foto: M. Makarun)

predstavljen kroz ostatke dvaju zidova. To su zid smjera pružanja sjever-jug u sektoru 1 (SJ001), dužine 2,34 m, visine 77 cm i širine 42 cm i zid smjera pružanja zapad-istok u sektoru 2 (SJ 014) dužine 1,10 m, širine zida 44 cm, sačuvan do visine od 72 cm. Način zidanja upućuje na rimskodobni postanak, zidanjem pravilnih klesanaca uslojenih u pravilne redove. Keramika u slojevima vezanima uz te zidove može se datirati od kraja 1. st. pr. Kr. do 3. st. Nažalost, ne može se znati u kakvu su odnosu bila ta dva zida jer su djelomično devastirani recentnijom gradnjom. Zid (SJ014) u sektoru 2 sa zapadne je strane probijen zidom kuće, dok je s istočne strane probijen jamom vapnenicom, prema svemu sudeći krajem 19. i početkom 20. st. Zid (SJ 001) u sektoru 1 probijen je gradnjom šterne, najvjerojatnije u drugoj polovici 19. st.

Uz spomenuti zid (SJ014) sektora 2 zanimljiv je nalaz djelomično očuvane podnice. Radi se o višeslojno izvedenoj podnici. Na temeljnoj stopi sjevernog lica zida nađene su poslagane kamene i keramičke ploče (tegule). Iznad njih definiran je sloj pijeska i žbuke s velikom koncentracijom mozaičkih tesera, koje sa sigurnošću upućuju na postojanje mozaičkog lastrikata.

Uz antički period povezuje se i kvadratna struktura (SJ020) zidana od poluobrađenog kamenja, dimenzija 75x75 cm, uz južni zid kuće u sektoru 2. Strukturu je, zbog devastacije na terenu, teško staviti u neki kontekst. Moguće je da se radi o zidanim temeljima za stup, na što upućuje njezina izoliranost od ostatka arhitekture i kvadratna forma. Nažalost, za to nema dovoljno argumenata te stoji tek kao pretpostavka. Unutar strukture nađena je antička koštana ukosnica datirana između 1. i 3. st. Uz spomenutu kvadratnu strukturu povezana je žbukana podnica, odnosno priprema za podnicu, koja je dijelom probijena, no ipak vidljiva u profilu podno temelja zidova kuće.

Katastar Krka iz 1821. osim kuće, ucrtane kao recentne građevine, donosi i prikaz sakralnog objekta. Na tom je mjestu ucrtana crkva Sv. Križa, koja je prema istom prikazu relativno kratka i široka s apsidom na južnoj strani. Iako nema nikakvih izvora koji spominju nastanak crkve, pretpostavlja se da je nastala u razvijenom srednjem vijeku.

Istraživanjem su nađena dva zida koja se samo prema načinu zidanja mogu datirati u ovaj period. Prvi je zid (SJ003), smjera pružanja sjever-jug, nađen u sektoru 1. Zidan je od poluobrađenog kamenja povezanog žbukom te načinom gradnje odskače od spomenutih rimskodobnih struktura. Kronološki gledano, zid je nastao prije susjedne kuće na sjeveru čiji se istočni zid temelji na spomenutom, kao i istočni zid kuće koja se istražuje. Problem je u tome što nije sačuvan ni jedan intaktan arheološki sloj u vezi sa zidom koji bi dao neke vremenske okvire njegova nastanka. Isti problem javlja se i sa zidom nađenim u sektoru 2 (SJ 015) u smjeru pružanja zapad-istok. Zid je zidan od pravilnih klesanaca, poput spomenutih



Sektor 2 (foto: M. Makarun)



Crkva Sv. Križa na katastarskom prikazu iz 1821. godine

rimskodobnih, međutim vidljiva je upotreba i opeke koja nije specifična za to razdoblje. Osim toga, zid preslojava već spomenutu rimskodobnu kvadratnu strukturu s njegove južne strane. Sličan opus kao u rimskih zidova može se objasniti razgradnjom rimskodobnog zida i reuporabom pravilnih klesanaca. Ako se spomenuto zidovlje (SJ 003 i 015) usporedi s katastarskim prikazom crkve Sv. Križa, vidjet će se da se ni jedan od zidova ne poklapa s danim tlocrtom crkve.

Uz istočni zid objekta u sektoru 2 utvrđen je zemljani nasip s velikim brojem ljudskih kostiju. Ispremiješanost kostiju moguće je povezati s iskopom jame vapnenice, čiji su tragovi nađeni u sredini sektora 2, prilikom kojeg su ostaci pokojnika samo nabacani u stranu. Ispod sloja nasipa utvrđen je sloj smeđe zemlje i ostaci nogu dvaju pokojnika. Kosturi pokojnika bili su presječeni iskopom jame vapnenice sa zapadne strane i iskopom temelja kuće na istočnoj strani, tako da su parcijalno ostale sačuvane samo duge kosti nogu. Kosturni ostaci upućuju na to da su pokojnici bili položeni na leđa u smjeru pružanja zapad-istok. Tragovi vapna na kostima sugeriraju na ukope pokojnika koji su podlegli nekoj većoj zaraznoj bolesti, što je bio čest postupak u srednjem vijeku radi sprečavanja zaraze. Ostaci kostura jedne ili više osoba nađeni su uzidani u strukturu (SJ 021) uz SI kutu istraženog područja sektora 2. Na spomenutim kostima također su uočeni tragovi vapna.

Nalaz grobova upućuje na postojanje nekropole. Gradsko je groblje bilo smješteno sjeverno od crkve sv. Kvirina na trgu istog imena. Zanimljivo je da vizitacija 16. st. sjeverno od katedrale spominje postojanje triju kapela ograđenih visokom zidom, unutar kojih se pokapalo. Ako se uzme u obzir vizitacija, zna se da su upravo na tom području postojale dvije kapele, i to kapela sv. Ivana evanđelista (u kojoj se danas nalazi pomorska zbirka) i kapela Sv. Križa (koja nije arheološki dokazana, ali koja je zabilježena u katastru iz 1821.). Treća kapela nije ucrtana u katastar, ali su na uglu ulice koja se pruža sjeverno od katedrale, unutar konobe, nađeni ostaci apside koja sugerira postojanje trećeg sakralnog objekta, nažalost nepoznatog titulara. Danas sačuvan visoki zid, koji obrubljuje ulicu sa sjeverne strane, mogao bi biti upravo ogradni zid groblja čija se vizitacija spominje. Moguće je da je to groblje izdvojeno od spomenutoga gradskog, sjeverno od crkve sv. Kvirina, zbog ukopa pokojnika koji su podlegli zaraznim bolestima, primjerice kuge ili kolere (čestih pošasti srednjega vijeka).

U ranome novom vijeku devastirane su strukture zidova u prostoru interijera kuće. Gotovo u centru objekta nađeni su ostaci veće jame vapnenice (3x2,5 m) (SJ025), koja je presjekla i strukture zidova (SJ 014 i SJ 015) i devastirala grobove. Jame vapnenice često se javljaju prilikom gradnje novih objekata, gdje se vapno miješa upravo na mjestu gradnje. Može se samo pretpostaviti da je ta vapnenica bila namijenjena gradnji objekta unutar kojeg se istražuje. Time je vjerojatno razgrađena apsida čiji je kamen uporabljen za gradnju istog objekta. Najnovija građevna interpolacija odnosi se na cisternu, koja nije ucrtana u katastar 1821., čime se dobiva *terminus post quem* njezine gradnje. Gradnjom zidova cisterne presječeni su rimskodobni zid (SJ001) i pretpostavljeni srednjovjekovni zid (SJ003) u sektoru 1. Spomenuti zidovi građeni su od pravilnih klesanaca s uporabom žbuke, gline i pijeska, fino ožbukanog unutrašnjeg zidnog plašta. Iskopom cisterne u sektoru 1 za metar i pol probijena je razina žive stijene. Uklanjanjem južnog zida cisterne uočen je desni dovratnik u korpusu zida koji graniči s ulicom i koji dokazuje mogućnost prolaza s južne strane, odnosno s ulice. Gradnjom cisterne prolaz je zazidan i negiran.

Zanimljiva su otkrića kamenih spolija. Prvi je fragment predromaničkog pilastra uzidan u zapadni zid kuće u interijeru pokraj vrata. Radi se o fragmentu pilastra pleterne ornamentike s okulusima koji se datira u 9. st. Identičan pilastar načinom obrade, ukrasom i dimenzijama nađen je u katedrali sv. Marije i danas je prezentiran u crkvi sv. Kvirina. U JI uglu susjedne kuće sa sjeverne strane nađena su dva ugaona kamena bloka s reljefnim ukrasom. Na jednom, gornjem, figuralni je prikaz glave muškarca, moguće i božanstva, dok je na donjem motiv neraspoznatljiv jer nije dovršen. Očito se radi o reuporabi sada u građevnoj funkciji jer je figuralni prikaz postavljen naopako. Moguće ih je datirati u renesansu.

Matija Makarun

Summary

During the reconstruction of a dilapidated structure at the location of no. 2 Dinka Vitezića Street in the city of Krk, in the course of 2014 archaeological explorations were initiated on the entire space of the ground floor of the house and in front of the west entrance which bordered with a neighbouring garden. The finds of two walls built of symmetrical dressed stones, traces of flooring and a square structure identified as the foundation of a column were connected with the Roman period (1st and 3rd centuries). The remains of two walls overlaid by the east wall of the house were linked to the medieval period. Although the Church of the Holy Cross was inscribed in the cadastre from 1821, its traces were not found on that location, given that none of walls corresponded to the given account from the cadastre. The remains of human bones were found along the east wall of the house, mostly just thrown together in the fill, with the exception of partially preserved skeletons with traces of lime. The excavation of the lime pit, whose traces were found within the structure resulted in the smashing of all the wall structures, and most probably of the graves as well.

Redni broj: 206
Lokalitet: Krk – Frankopanska 34a
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: Z-2684 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno sondažno iskopavanje

Za projekt legalizacije objekta na lokaciji Frankopanska 34a u gradu Krku Konzervatorski odjel u Rijeci propisao je sondažno arheološko istraživanje eksterijera uz sam objekt. Radi se o stambenom objektu koji se nalazi na k.č. 2672, 2669/3 i 2669/4, u vlasništvu Smiljana Wilhelma. Lokalitet je smješten u staroj gradskoj jezgri grada Krka, uz istočne gradske bedeme južno od osnovne škole. Arheološka su istraživanja trajala od 12. do 18. veljače 2014. godine, a voditelj radova bio je Matija Makarun, dipl. arheo.

Uvjeti Konzervatorskog odjela u Rijeci nalagali su sondažno arheološko istraživanje u eksterijeru duž betonskog popođenja navedenog objekta. Dimenzije sonde bile su 5x1,20 m u smjeru istok-zapad, u liniji betonskog puta uz objekt. Uklanjanjem humusnog sloja došlo se do sloja sipke smeđe zemlje, koja je označena SJ 001. Radi se o zemljanom nasipu s recentnim nalazima pomiješanima s fragmentima srednjovjekovne majolike.
Podno betonskog temelja za stup u zapadnom dijelu sonde uočena je (visina 19,17 m) struktura zida (SJ 008) debljine 60 cm koji se cijelom širinom sonde pružao u smjeru sjever-jug. Zid je sačuvan tek u temeljima do visine od 40-ak cm, zidan od poluobrađenog kamenja povezanog bjelkastom žbukom. Zapadno i istočno od strukture zida nađeni su ostaci popođenja, moguće uličnog lastrikata, koji se sastojao od oblog kamenja, izglačane gornje površine, nabijenog u zemlju bez bilo kakva vezivnog sredstva. Ta je podnica probijena s obiju strana zida, s time da je istočno od strukture zida ona vidljiva i u južnom profilu sonde. Popođenje je dobilo stratigrafsku oznaku SJ 011. Uz podnicu SJ 011 istočno od strukture zida definiran je novi sloj. Radi se o rahloj svjetlosmeđoj zemlji s primjesama manjeg kamenja (SJ 010). U sloju je nađeno ponešto fragmenata venecijanske majolike razvijenog i kasnog srednjeg vijeka i brončani novčić, točnije 12 bagatina, datiran u polovicu 17. st. Uklanjanjem sloja SJ 010, na visini od 18,65 m uočena je nova struktura popođenja. Radi se o obrađenoj živoj stijeni izniveliranoj sitnim kamenjem i žbukom. Zid i struktura popođenja od kamena građeni su posterijorno u odnosu na spomenuto popođenje SJ 012. Kameni je lastrikat (SJ 011), sudeći prema nalazima keramike, probijen u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka. Zapadno od strukture zida (SJ 008) lastrikat izrađen od kogula, identičan onomu istočno od zida, također je devastiran, najvjerojatnije prilikom gradnje septičke jame zapadno od sonde. Ispod kamenja kogula pronađen je sloj masne smeđe zemlje u kojem su nađeni fragmenti rimskodobne keramike i brončana karičica. Ispod spomenutog sloja također je definirano popođenje iznivelirane žive stijene (SJ 012). Sondažnim arheološkim istraživanjem na lokaciji Frankopanska 34a nađen je nikako zanemariv arheološki nalaz u gradu Krku. Iako se radi tek o sondažnom istraživanju ograničenog opsega, za razliku od sustavnih istraživanja kojima se dobivaju makroinformacije o istraženom



Ostaci zida i lastrikata (foto: M. Makarun)

području, na vidjelo je došao malen, ali važan dio antičkog urbanizma stare krčke gradske jezgre. U sondi je uočen zid, prema nađenom antičkom materijalu, te tragovi, prema svemu sudeći, rimskodobnog uličnog lastrikata.
Nađena struktura zida ne daje previše informacija jer je zid uočen tek u temeljima, a s obzirom na to da se radi tek o sondažnim istraživanjima, nađen je tek njegov manji segment – nedovoljno jasan da se pobliže interpretira. Ipak, na temelju nalaza ispod popođenja oblucima i temelja zida, koji su izričito antičkog postanka, zid se može datirati u rimski period. U isti vremenski okvir datira se i spomenuto popođenje od oblutaka. Analogan primjer popođenja nađen je tijekom arheoloških istraživanja na lokaciji Galija 6, svega nekoliko desetaka metara južno, gdje je također potvrđeno postojanje antičke ulice, koja je načinom gradnje gotovo identična ovoj na lokaciji Frankopanska 34a.

Matija Makarun

Summary

The archaeological probe explorations at the location of Frankopanska Street no 34a in Kirk in the course of 2014 was conducted for the purpose of legalizing the illegally built structure. The probe measured 5 x 1.20 m and an

interesting archaeological item was found during the explorations. Although it was only a probe exploration of limited scope a small but important feature of Antiquity urban planning of the old centre of Krk came to light. A wall stretching in the north-south direction was found which was, according to the discovered material, linked to the Roman period, including traces of a Roman period street pavement.

Redni broj: 207
Lokalitet: Krk – Galija 14
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: Z-2684 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno sondažno iskopavanje

Za projekt legalizacije objekta na lokaciji Galija 14 u gradu Krku, Konzervatorski odjel u Rijeci posebnim je uvjetima propisao sondažno arheološko istraživanje eksterijera uz sam objekt. Radi se o prizemnom objektu dimenzija 14,40x3,30 m, uz kuću. Lokalitet je smješten u staroj gradskoj jezgri grada Krka, uz istočne gradske bedeme sjeverno od Vrata slobode (tzv. Porta Pizzane). Arheološka istraživanja trajala su od 23. rujna do 1. listopada 2014., a voditelj radova bio je Matija Makarun, dipl. arheo.

Sonda A bila je pozicionirana s jugozapadne strane objekta, uz njegov lateralni zid. Dimenzije sonde iznosile su 2,5x4 m. Uklanjanjem humusnog sloja definiran je sloj tamne, gotovo crne rahle zemlje, koji je dobio stratigrafsku oznaku SJ 001. Materijal nađen u sloju sastojao se od recentnog otpada do fragmenata keramike iz kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Ispod spomenutog sloja nađen je sloj rahle smeđe zemlje (SJ002). Nalazi keramike najvećim djelom pripadaju kasnom srednjem vijeku. Oba su sloja (SJ 001 i 002) očito nasipi, što i nije čudno jer se to područje dugo upotrebljavalo u poljoprivredne svrhe. U JZ kutu sonde na visini od 18,78 m n. v. nađena je struktura zida (SJ 003) zidanog od poluobrađenih klesanaca povezanih žbukom. Zid je debeo 62 cm (odnosno dvije antičke stope), sačuvan do 50 cm visine te se nakon 80 cm, u smjeru pružanja JZ-SI (krak A), lomi pod pravim kutom prema JI (krak B). S unutrašnje strane zidnog plašta nađeni su djelomično sačuvani ostaci žbukanja zida. Krak B zida prema zapadu vidljivo je nadograđen u nekoj naknadnoj fazi.
Sa zidom (SJ 003) povezan je sloj smeđe kompaktnije zemlje s primjesama žbuke i manjeg kamenja. Nalazi u sloju (SJ 005) većinom su fragmenti keramike te nekoliko komada metala (čavli). Keramika nađena u sloju datirana je u antiku i srednji vijek. Antička, odnosno rimskodobna keramika sastoji se od fragmenata amfora, dok je keramika ranog srednjeg vijeka nađena u sloju relativno tanjih stijenki crne ili tamnosmeđe boje s primjesama kvarcita. Ukras koji se često javlja odnosi se na urezane valovnice kao česte karakteristike onodobnog ukrašavanja posuda. U sloju su nađena tri posebna nalaza, i to: bakreni novčić cara Klaudija kovan u Lyonu između 41. i 50. godine (PN 001), ulomak koštanog šila (PN 003) i brončana karika (PN 002). Uklanjanjem sloja (SJ005) uočene se zanimljive strukture.



Sonda A (foto: M. Makarun)

Podno SI profila sonde nađen je ostatak komunikacije u smjeru pružanja SZ-JI, na visini od 18,46 m n. v. Radi se o ostatku komunikacije napravljene od manjeg kamenja (oblutaka) nabijenog u zemlju bez vezivnog sredstva. Ti su obluci sa zapadne strane obrubljeni kamenim pločastim kamenjem, odnosno rubnjacima puta. Između strukture zida (SJ 003) i ostataka puta (SJ 006), na visini od 18,29 m n. v., nađena je struktura podne žbuke pomiješane s manjim kamenjem i fragmentima rimskodobne keramike (SJ 007). Očito se radi o nivelaciji i pripremi za podnicu, prema svemu sudeći pločniku jer se pruža uz strukturu puta (SJ 006). Uz strukturu zida (SJ 003) sa SZ strane kraka B, na visini od 17,83 m n. v. uočen je sloj masne smeđe zemlje. Upravo na spomenutom sloju bazira se temelj zida (SJ 003). Keramika nađena u sloju debljih je stijenki, rustične izrade, s primjesama kvarcita, datirana u kasno željezno doba. U sloju je nađena nakupina većeg kamenja (SJ 008), očito ostatka strukture, prema keramici vezanoj za kasno željezno doba. Nažalost, stanje sačuvanosti i relativno mala istražena površina ne dopušta identifikaciju spomenute strukture.

Matija Makarun

Summary

In the course of 2014, archaeological probe explorations at the location of Galija 14 in Krk were conducted for the purpose of legalizing an auxiliary feature. The existence of walls of some structure were found, which according to findings, can be dated to the 1st century. The wall of the feature was found only in the foundations. It was 62 cm wide (or more precisely two Roman feet) and it was possible to date it according to the Roman coin of Emperor Claudius. Only part of the feature was found during the explorations, namely, its corner that extended to the exterior. Outside the feature, traces of a communication line/street stretching in the NE-SW direction and preparations for it pavement were defined. The communication line was constructed in the rustic style, namely, by setting small stones into the soil.

Redni broj: 208
Lokalitet: Krk – Kaštel (austrijska kula)
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: Z-2684 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Krčki kaštel, središnja točka obrane grada, nastajao je u više građevinskih faza, od kraja 12. do izmaka 18. st., objedinjavanjem jedinstvenim plaštem triju već postojećih samostojećih arhitektonskih zdanja (dviju kula i zvonika). Za izvedbeni projekt obnove tzv. austrijske kule, sastavnog dijela frankopanskog kaštela u Krku, Konzervatorski odjel u Rijeci izdao je posebne uvjete za zaštitna sondažna istraživanja. Otvorena je sonda površine 30 m² uz sjeverni i zapadni zid kule u eksterijeru. Istraživanje je trajalo od 7. studenog do 3. prosinca 2014., a izvođač radova bila je tvrtka Arheolog d.o.o. Voditelj istraživanja bio je Matija Makarun, dipl. arheo., a terenska dokumentaristica bila je apsolventica arheologije Mirna Vujević. Za ručni iskop te ostale pomoćne radove prilikom istraživanja bila je zadužena Ema Aničić.

Prilikom istraživanja označeno je sveukupno 55 stratigrafskih jedinica, među kojima se većinom nalaze strukture zidova, podnica i arheološki slojevi. Pokretnim nalazima otkrivenima tijekom istraživanja većinom pripadaju nalazi keramike, najvećim dijelom kućnog posuđa te nekoliko metalnih predmeta i ulomaka stakla, datiranih od rane antike do ranog srednjeg vijeka. Evidentirano je 14 posebnih nalaza. Nepokretni su nalazi primarno zaštićeni geotekstilom i vrećama pijeska.
Sonda površine 30 m² bila je postavljena uz vanjsko lice južnog i zapadnog zida austrijske kule u obliku slova L. Radi lakšeg dokumentiranja, dio sonde uz južni zid kule bio je određen kao južni krak sonde, dok je zapadnim krakom sonde određen dio sonde uza zapadni zid kule. Sonda je podijeljena na kvadrante dimenzija 2x2 m koji su razvučeni u odnosu na rubove sonde, a ne u smjeru sjever-jug.
Dvorište kaštela u Krku do danas nije arheološki istraživano. Ono se prema riječima očevidaca dugi niz godina upotrebljavalo kao vrt i dvorište časnih sestara, sve do 80-ih godina kada je popločano. Ovo je arheološko istraživanje, iako sondažnog karaktera, započelo s ciljem dobivanja informacija o nastanku austrijske kule, koja je trenutačno predmet konzervatorskih radova jer nije bilo nikakvih podataka o njezinu nastanku. Način povezivanja kule i okolnih zidova kaštela sugerirao je da se radi o starijem objektu u odnosu na zidove kaštela te da je austrijska kula dobila ime u povodu neke obnove za vrijeme austrijske vladavine. Arheološkim istraživanjem dokazano je postojanje



Faze gradnje u južnom kraku sonde (foto: M. Makarun)



Zapadni krak sonde (foto: M. Makarun)

urbanizma u tom dijelu grada koji je začet još u 1. st. pr. Kr., nastavio život u razdoblju kasne antike, ranog srednjeg vijeka pa sve do gradnje kaštela kao samostalnog objekta u razvijenom srednjem vijeku. To je za sada najjužniji nalaz gradskih gabarita prema jugu, odnosno prema moru.

Najstariji sloj nađen na terenu datiran je u rimsko doba. U južnom kraku sonde nađen je ugao zasad neidentificiranog objekta zidanog tehnikom *opus isodomum*. Zid dužine 2,67 m i širine tek 43 cm, što odskače od rimskih standarda od dviju stopa. Uz tu prvu fazu urbanizma vezan je nalaz pripreme za popođenje, koje se sastoji od žbuke u koju su ubačeni fragmenti razbijene keramike. Prema nalazu nekoliko fragmenata amfora grčko-italske produkcije koja ne zadire u 1. st., mora se zaključiti da se prva faza gradnje dogodila u 1. st. pr. Kr. Nalaz nekoliko većih kamenih ploča uglačane površine upućuje na to kakav je bio lastrikat. Iako je nađeno tek nekoliko kamenih ploča *in situ,* utisnutih u žbuku, može se zaključiti da se radi o velikoj popločanoj površini širokoj preko 4 m te dugoj do 7 m. U kvadrantu D/3 nađen je i trag stubišta koje vodi prema sjeveru, uz koje je nađeno kamenje lastrikata.

Druga faza povezana je uz nadogradnju dvaju zidova na objekt prve faze gradnje. Zid (SJ 029) nadovezuje se na zid (SJ027) prema jugoistoku, o čemu svjedoči reška na zidu. Pitanje je radi li se o nadozidavanju objekta ili zazidavanju vrata. Osim zida (SJ 029), nađen je nadozidani zid prema sjeverozapadu (SJ 035), za koji je prema nalazu kamene uglačane ploče lastrikata iz prve faze gradnje u temeljima vidljivo da je preslojio kameni lastrikat. Preslojavanje ulice dogodilo se i produženjem zida (SJ 029). Drugu fazu gradnje moguće je datirati prema nalazu tegule pečata Neronis Claudi Pansiana uzidane u nadozidani zid SJ 029. Tegule tog pečata izrađivane su od 54. do 68. godine. Gotovo savršeno sačuvano stanje tegule tek sugerira da nastanak tog zida treba datirati u drugu polovicu 1. st.

Treća faza najbolje se može vidjeti u kvadrantima D/2, 3, 4. Zid SJ 022 i suhozid SJ 028 te podnica SJ 24 i SJ 29. Zid (SJ 022) rađeni su ugrubo, dosta rustično. U kvadrantima A, B, C/1 nađen je njegov mogući nastavak u strukturi SJ 028. Ta se struktura pruža istom linijom kao i zid SJ 022, međutim kamenje nije obrađeno i nije povezano žbukom. Prema svemu sudeći, ta „suhozidna" struktura izrađena je uz zid prve i druge faze (SJ 027 i 029) i negira zid SJ 035. Veliko kamenje u kvadrantima A, B/4, nedvojbeno dio te strukture, probilo je i ostatke popođenja prve faze gradnje (SJ 032 i 036).

Što se tiče datacije, u sloju SJ 033 (na kojem je bilo položeno kamenje suhozida SJ 028 i sloj SJ 023 uz strukturu) nađeni su fragmenti kasnoantičke i ranosrednjovjekovne keramike. Radi se o rustičnoj crnoj keramici s tragovima valovitih ureza. Ista keramika nađena je i u sloju ispod te uz ostatke podnice SJ 028 i zid SJ 022. Tu je nađena i koštana ručka noža PN 014. Na temelju nalaza i stratigrafskih odnosa prema strukturama prve i druge faze, nastanak struktura SJ 022, 023, 028 i 039, može se datirati od 4. do 8. st. Na tako malom uzorku teško je utvrditi čemu su pripadali ti zidovi i podnice. Struktura suhozida velikog kamenja položena uz zidove objekta prve i druge faze gradnje navodi na zaključak da se radi o ojačavanju postojećih zidova, međutim upitno je događa li se to zbog statičkih razloga ili zbog fortificiranja.

Četvrta faza gradnje zatečena u sondi odnosi se na gradnju dvaju velikih zidova (SJ 006 i 008), zidanih podosta rustično s poluobrađenim kamenjem. Riječ je o zidovima širokima 62 cm, najveće visine 1,70 m, koji se ne spajaju pod pravim kutom, već s većim otklonom prema sjeveru. Prema spoju tih dvaju zidova vidljivo je da je zid SJ 006 tek nalijepljen na zid SJ 008, no oba pripadaju istoj fazi gradnje, što se može zaključiti na temelju istovrsnosti zidanja i stratigrafije. Temelji zida SJ 006 plići su za pola metra u odnosu na zid SJ 008 i temelje se direktno na ostacima žbukane podnice SJ 39 iz prethodne faze gradnje. Ta faza dakle negira stariju arhitekturu i preslojava je. Uz četvrtu fazu može se povezati žbukana priprema za popođenje SJ 046. Što se tiče datacije zidova, nije nađen niti jedan intaktan sloj vezan uz njihov nastanak. Poznato je da njihov nastanak treba datirati između 8. i 14. st., odnosno između zidova i podnica treće faze gradnje te nastanka austrijske kule. Ipak na temelju načina zidanja zida koji odskače od stereotipa razvijenog srednjeg vijeka, zidove treba datirati u razdoblje od ranog srednjeg vijeka do 12. st. Moguće je da se radi o ostacima srednjovjekovnog (pretkaštelskog) obrambenog sustava, bedema ili poligonalne kule, no u ovom se trenutku ne može utvrditi kojem su objektu ti zidovi pripadali.

U konačnici, peta faza određena je nastankom tzv. austrijske kule. Zidovi kule naslonjeni su dijelom na zid prethodne, četvrte faze. Nažalost, nisu prikupljeni nikakvi nalazi koji bi pobliže datirali vrijeme gradnje tzv. austrijske kule.
Osim spomenutih faza, važno je spomenuti još jednu fazu gradnje nađenu sasvim slučajno. Zbog urušavanja dijela unutarnjeg zidnog plašta bedema kaštela uz samu austrijsku kulu, na vidjelo je izašao zid od pravilnih klesanaca povezanih žbukom, koji se pruža u smjeru SI-JZ, otprilike u liniji pružanja mlađeg srednjovjekovnog bedema kaštela. Zid se otvorio u dužini od 2,5 m i tek je djelomično vidljiva njegova visina od otprilike 2 m. Temelji spomenutog zida puno su dublji od temelja unutarnjeg lica plašta mlađeg srednjovjekovnog zida kaštela, koji ga je preslojio i „nalijepio" se na unutarnje lice starijeg zida (SJ 050).
Ako se uzmu u obzir bedemi kaštela datirani u 14. – 15. st., taj bi zid trebao biti stariji. Stratigrafija uz zid vezana je uz slojeve s kasnoantičkim nalazima tako da je, s obzirom na stratigrafiju i tehniku izrade, zid datiran u razdoblje kasne antike.

Matija Makarun

Summary

Archaeological probe explorations were conducted in the course of 2014 along the Austrian tower of the Frankopan citadel in Krk within the framework of its reconstruction. In a 30 m^2 probe an interesting insight was attained into the urban plan of the city of Krk from the 1st century BC to the 14th century. The first two phases of construction were linked to the Roman period from the 1st to the 3rd centuries BC. They include the wall structures, stone pavement, plaster preparations for the flooring and stairwell. Due to the small area of exploration the feature could not be identified. The third phase of construction related to the wall dating from the 4th to 8th centuries. Two large walls were chronologically placed between the wall from the third phase and building of the Austrian tower. Unfortunately the small sample that was explored did not enable their identification. A portion of a wall was found in the profile under the south citadel wall which was possible to connect with the late Antiquity fortification wall, but due to reasons of statics it was not possible to explore the wall but only provisionally document it. Upon the completion of the explorations the structures were covered with geo-textile and partly filled until the possible continuation of excavations.

Redni broj: 209
Lokalitet: Krk – vila Šinigoj (crkva sv. Lovre)
Naselje: Krk
Grad/općina: Krk
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Područje vile Šinigoj odavna je bilo pretpostavljena pozicija sad već zaboravljene i tragovima izbrisane crkve sv. Lovre. Radi se o poziciji izvan gradskih zidina, zapadno od stare krčke gradske jezgre. Ovo je arheološko istraživanje



Sonda B, temelji južnog zida crkve i zidana grobnica (grob 2) (foto: M. Makarun)

pokrenuto upravo radi lociranja crkve svetog Lovre. Do danas su sačuvana tek svjedočanstva vizitatora od 17. st. nadalje, koji crkvu opisuju kao veliku trobrodnu građevinu, međutim ona danas nije vidljiva. Zalaganjem Krčke biskupije te uz financijsku pripomoć Grada Krka započelo je arheološko istraživanje koje bi dalo barem neke odgovore o nastanku i o izgledu crkve. istraživanje je trajalo od 6. do 20. svibnja 2014., voditelj radova bio je Matija Makarun, dipl. arheo., a asistentica apsolventica arheologije Mirna Vujović. Lokalitet su ručno iskopavali volonteri Tomislav Škvorc i Predrag Šamanić.

Unutar koordinatne mreže dimenzije 1,5x1,5 m istražene su tri sonde: sonda A, B i C. Sonda A bila je smještena u prostoru nekadašnjeg kokošinjca u vlasništvu Branka Wilhelma, sjeverno od garaže istog vlasnika. Sonda je bila dimenzija 450x280 cm, nepravilnog oblika L-forme, uvjetovane recentnim gradnjama. Uklanjanjem humusnog sloja u kvadrantima A2 i B2 uočeni su ostaci žbuke i sitnijeg kamenja nanesenog na živu stijenu u polukružnoj formi širine 75 cm (SJ004). Radi se zapravo o ostacima apside, točnije pripreme za zidanje apside sačuvane tek do 5 cm visine. Nažalost, recentna struktura komposta onemogućila je da se u potpunosti definira apsida prema sjeveru, dok je njeno definiranje prema jugu spriječio sjeverni zid garaže koji ju je dijelom i devastirao. Istočno od apside definiran je sloj SJ 005, odnosno sloj rahle pjeskovite zemlje pomiješane s kamenjem i recentnim materijalom.
Zapadno od apside, u kvadrantu B2 nađeni su ostaci groba (grob 1). Radi se o ukopu pokojnika u međuprostor žive stijene. Grob je samo djelomično sačuvan, i to u području glave pokojnika, jer je ostatak uništen gradnjom apside. Prilozi u grobu bili su fragmenti keramičkih posuda debelih stijenki s primjesama kvarcita i fragmenti brončane fibule raskucanog luka, tipa Certoza 7, koje je moguće datirati u mlađe željezno doba, točnije na prijelaz iz 3. u 2. st. pr. Kr. Daljnjim istraživanjem, u kvadrantima B i C 3, u SZ dijelu sonde A, na visini od 8,53 m n. v., nađeni su ostaci zidane

strukture (SJ015). Nakon uklanjanja zapune (SJ014), koja se sastojala od zemlje i kamenja, nađena je tek parcijalno definirana kvadratna ili pravokutna zidana struktura, jer je naslagani građevni materijal sjeverno od nje onemogućavao potpuno istraživanje. Struktura je zidana od neobrađenog kamenja vezanog žbukom te jednako tako ožbukanog dna. Definirane su dimenzije 80 cm duljine te 60 cm širine (barem koliko je to bilo moguće utvrditi zbog zapreke sa sjeverne strane) i dubine od 26 cm. Za sada tu strukturu nije moguće definirati kao grobnicu jer su unutar zapune nađena tek dva mala fragmenta kostiju nepoznatog podrijetla, barem u istraženom dijelu. Inače, struktura se nalazi unutar apside otprilike u ravnini njezina tjemena, što upućuje na ostatke konfesije, međutim prerano je za sigurnu identifikaciju, osobito zbog činjenice što nije u potpunosti definirana. U ostatku sonde A zapadno od apside uočena je živa stijena na kojoj su djelomično vidljivi tragovi žbuke.

Nakon istraživanja sonde A arheološki radovi usmjereni su na prostor dvorišta, JI od same vile Šinigoj. Sonda B bila je dimenzija 250x300 cm. Uklanjanjem humusnog sloja nađeni su ostaci zida, točnije temelja zida (SJ 013) koji se pružao u smjeru JZ-SI, na visini od 8,48 m n. v. Spomenuti zid identificiran je kao ostatak južnog zida crkve. Nažalost, zbog loše sačuvanosti nemoguće je utvrditi način zidanja, osim činjenice da je njegova širina iznosila 75 cm. Uz južno lice zida utvrđena je zidana grobnica, čiji je sjeverni zid prizidan na južni plašt zida (SJ 013). Grobnica groba 2 pravokutna je struktura zidana od pravilnih klesanaca povezanih žbukom. U potpunosti su sačuvani sjeverni, zapadni i istočni zid grobnice, dok je južni sačuvan tek parcijalno. Orijentacija grobnice prati smjer pružanja zida (SJ013), unutarnjih dimenzija 90 (širina) i 210 (dužina) cm. U zapuni groba, osim izrazito rahle zemlje, nađena je veća količina kamenja, grumena žbuke, nekoliko tesera mozaika, uz dva fragmenta recentnog materijala te jako loše sačuvani ostaci triju kostura. Pokojnici su bili položeni na leđa u ispruženom položaju, s glavom prema JZ. S obzirom na veliku količinu kamenja i žbuke u zapuni, može se pretpostaviti da je posljedica urušenja dijela južnog zida crkve (SJ013). U zapuni su nađeni fragmenti keramičke posude grube izrade s primjesama kvarcita, no nije poznato je li riječ o prilogu pokojnika ili o slučajnom nalazu u zapuni. Osim keramike, nađen je komad mramora (PN001), nedvojbeno dijela crkvenog namještaja, međutim bez bilo kakva dijagnostičkog elementa. Uklanjanjem zapune groba 2, na dnu grobnice pronađene su poslagane kamene ploče, koje upućuju na grobnicu na katove, odnosno na postojanje ukopa i ispod navedenih kamenih ploča. Zbog nedostatka vremena i financija, grob nije bio istražen u potpunosti, već je prekriven geotekstilom te će istraživanja biti nastavljena. Posljednja sonda, sonda C, bila je smještena južno od garaže Branka Wilhelma. Ta je pozicija sonde bila usmjerena prema traženju nastavka zida SJ 013, nađenog u sondi B, za koji se pretpostavilo da se radi o južnom zidu crkve. Uklanjanjem zdravice, nakon svega 5 cm pronađeni su tragovi zida definiranog u sondi B, koji se pružao skoro cijelom dužinom sonde C u smjeru JZ-SI, u širini od 75 cm. Nažalost, nije nađen JZ ugao crkve jer je garaža priječila širenje sonde prema istoku. Uz sjeverno lice zida (SJ013) uočeni su ostaci kostura koji se podvlači pod garažu. Grob (grob 4) izrazito je plitak, bez grobne arhitekture te su vidljive tek duge kosti pokojnika. Naznačena je samo zapuna groba (SJ 019) te će biti istražena sljedećih godina. Zapadno od groba nabačenom je žbukom tek u dijelovima naznačena priprema za podnicu.

Uz zapadni rub sonde C, uz sjeverni plašt zida nađen je još jedan ukop pokojnika u običnu raku (grob 6). Nađeni su ostaci dvoje pokojnika, jedne odrasle osobe i malog djeteta.



Sonda A, ostaci apside i pretpostavljene konfesije (foto: M. Makarun)



Sonda C, temelji južnog zida crkve i zidana grobnica (grob 7) 1 (foto: M. Makarun)

Sve su kosti bile slabo očuvane i dislocirane zbog proboja korijenja stabla murve u grob. Grob je zapunjavala zemlja crvenkastosmeđe boje. Zapadni dio groba proteže se izvan linije sonde C, tako da nije bio istražen. Definirana duljina groba iznosila je 114 cm, širina 63 cm i dubina 30 cm.
Južno od zida SJ 013 pronađena je još jedna zidana grobnica (grob 7), koja za razliku od groba 2 u sondi B sjevernim zidom nije prizidana na zid crkve (SJ013), već je južni zid crkve uklopljen u arhitekturu grobnice zatvarajući je sa sjeverne strane. S južne strane zida, iznad grobnice očituje se istaka širine 7 cm namijenjena ili za svođenje grobnice ili za pokrovnu ploču. Grobnica je duboka 1 m od temelja zida. Njezini zidovi napravljeni su od kamena vezanog žbukom, dok su unutrašnji plaštevi zidova, kao i dno grobnice, ožbukani finom žbukom. Grobna arhitektura prati smjer zida crkve (SJ013) u dužini od 2 m, dok se u širini sužuje od zapada prema istoku, poprimajući lagano trapezoidan oblik. Osim toga, utvrđeno je da se zidni plaštevi suzuju od dna grobnice prema otvoru. U grobnici su nađeni ostaci četiriju pokojnika. Iako je jedan dio kostiju dislociran, najvjerojatnije kao posljedica urušenja južnog zida crkve, prema većem dijelu kostiju može se zaključiti da su pokojnici položeni u grob ispruženi na leđa, orijentirani u smjeru JZ-SI. U centralnom dijelu groba, na mjestu kostiju zdjelice nađene su četiri brončane pojasne pređice istog tipa i u vrlo dobrom stanju očuvanosti, datirane u 14.-15. st. Na jednoj se čak vide tragovi tkanja očuvani na korodiranom dijelu. Zanimljiva je pojava trepanacije, odnosno bušenja lubanje, na tjemenu jednog od pokojnika.
Južno od groba 7 utvrđeno je postojanje još jedne obzidane grobnice u nastavku groba 7. Nažalost, u sondi C bio je vidljiv tek SI rub grobnice, tako da grob nije istražen u ovoj etapi, već će se njegovo istraživanje nastaviti dogodine. Dio sonde C protezao se i uza zapadni zid garaže. Ondje su uz živu stijenu nađeni tragovi žbuke bačene na živac, koja je prema svemu sudeći bila priprema za popođenje crkve. Nakon završetka radova ostaci struktura pokriveni su geotekstilom i zatrpani.

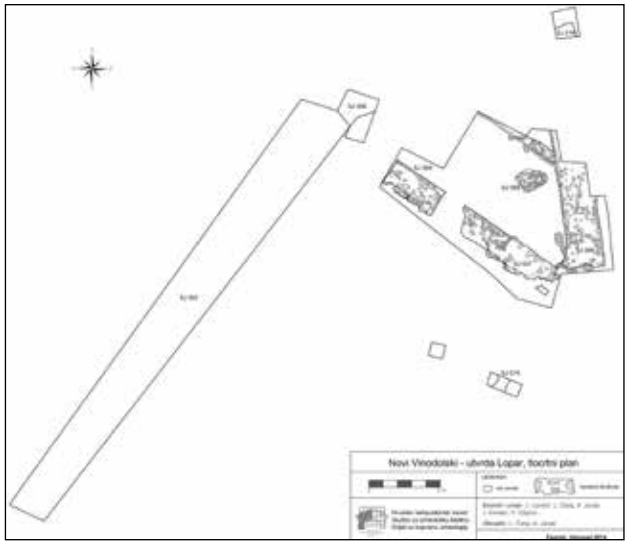
Matija Makarun

Summary

Archaeological explorations in 2014 were initiated for the purpose of locating the remains of the Church of St Laurence in Krk. To date only the testimonies of visitors from the 17th century were available and they described it as a large three-nave church. Archaeological excavations were initiated in order to attain at least some answers on the establishment and appearance of the church. The explorations determined the precise location and position of the church of St Laurance. Probe A showed the existence of only scant but visible remains of an apse while the south wall of the church was found in Probes C and D. Along the south wall of the church, on the outer side two walled in tombs were found, the first subsequently added to the church and the second possibly from the phase of building the south wall of the church. Graves were also found along the south wall of the church on the inner side. Unlike the outer graves with grave architecture the inner ones were typologically only burial pits. Unfortunately, the excavations did not for the time being result in any materials that could date the building of the church. These were only initial explorations so there is still no complete picture of the site and the recent construction which partly layered the remains of the church also posed a problem in this regard.

Redni broj: 210
Lokalitet: Novi Vinodolski – utvrda Lopar
Naselje: Novi Vinodolski
Grad/općina: Novi Vinodolski
Pravni status: Z-6858
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda od 15. do 26. rujna 2014. godine organizirala je treću kampanju arheoloških istraživanja utvrde Lopar u Novom Vinodolskom. Voditelj istraživanja bio je Andrej Janeš, dipl. arheolog. U istraživanju je sudjelovala mr. Lea Čataj, voditeljica dokumentacije, također djelatnica HRZ-a, mr. Mario Zaccaria i Josipa Caričić, dipl. arheo. te šest studenata s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu: Mislav Fileš, Janko Gašpar, Valerija Gligora,



Novi Vinodolski – utvrda Lopar, tlocrt istraženih struktura do 2014. godine (uredili: L. Čataj, A. Janeš)



Novi Vinodolski – utvrda Lopar, istražena površina na kraju istraživanja (foto: V. Gligora)

Julija Kramberger, Jelena Maslać i studentica antropologije Olga Jurčić te jedan pomoćni radnik. Teren je geodetski snimljen s pomoću opreme Službe za arheološku baštinu HRZ-a. Radove je nadzirala Mia Rizner iz Konzervatorskog odjela u Rijeci.

Tijekom četvrte kampanje arheoloških istraživanja utvrde Lopar istražena je površina od približno 15 m² zapadno od sonde 11 istražene 2013. godine. Jednako tako, do kraja je istražena površina sondi 10 i 11, što je započeto prethodne godine (površine 35 m²). Istraženi su ranosrednjovjekovni slojevi (SJ 041 i SJ 075) na prostoru sondi 10 i 11, uglavnom zapadno i južno od konstrukcije ognjišta/peći (SJ 081). Tada je ustanovljeno kako se sterilna podloga, tj. kamen živac (SJ 012), uzdiže od juga prema sjeveru.
U istočnom rubu sonde 10, na spoju zidova SJ 037 (istočni dio pregradnog zida između središnjeg i sjevernog dvorišta) i SJ 006 (istočni obrambeni zid sjevernog dijela utvrde) pronađeni su ostaci podnice od drobljene žbuke okernarančaste boje (SJ 054) koja leži na sloju SJ 031.
U sondi 11 utvrđeno je da na dijelovima gdje je živac viši nema očuvanih kasnoantičkih slojeva, već samo slojevi koji se, s dozom opreza, mogu datirati u srednji vijek. Njihovim iskopavanjem u potpunosti je definiran oblik ognjišta/peći SJ 081.
U sondi 12, unutar prvih 60-70 cm dubine iskopan je sloj urušenja (SJ 003) te dio ukopa za stablo (SJ 082/083), slično kao i prethodne godine. Pod slojem urušenja (SJ 003) istražen je sloj starijeg urušenja (SJ 069) koji se prostirao gotovo cijelom površinom sonde. U sjevernom rubu sonde pronađeni su ostaci zida SJ 049. Istraženo je južno lice zida koji je u ovom dijelu sačuvan za red kamenja niže od istočnog dijela istraženog u sondi 11. Južno od njega istražen je tanak sloj SJ 087 te sloj s ranosrednjovjekovnim nalazima (SJ 041). Iskopom tog sloja utvrđeno je da se u sjevernom dijelu sonde pod njim nalazi živac (SJ 012). U južnom dijelu iskopom se došlo do nivoa sloja SJ 047, koji nije istražen zbog nedostatka vremena i sredstava.

Literatura

Faber, Matejčić 1963 Aleksandra Faber, Radmila Matejčić, Izvještaj o stanju gradine Lopar u Novom Vinodolskom, Vijesti muzealaca i konzervatora, 2, Zagreb, 1963: 44 – 47.
Janeš 2014 Andrej Janeš, Nove spoznaje o utvrdi Lopar u Novom Vinodolskom, Preliminarni rezultati arheoloških istraživanja 2011. – 2013., Vinodolski zbornik, Crikvenica, 15, 2014: 7 – 30.
Šiljeg 2001 Bartul Šiljeg, Vojna arhitektura Justinijanovog doba na sjevernom Hrvatskom primorju, magistarski rad, 2001.

Andrej Janeš

Summary

In the course of 2014 the third campaign of archaeological excavations was undertaken at the Lopar Fort in Novi Vinodolski. Explorations were continued of the area which bordered in the south with the eastern part of the partition wall (SJ 037) and in the east by the eastern defensive wall of the north part of the fort (SJ 006). The early medieval layers (SJ 041 and SJ 075) were explored in the spaces of probes 10 and 11. Probe 11 was completely explored meaning that the remains of the early medieval hearth/furnace were fully explored. To the west of the probes explored in 2013, probe 12 was explored which covered an area of 15 m^2 and in which after studying the stratigraphy the existence of preserved medieval layers were established.

Redni broj: 211
Lokalitet: Omišalj – *Fulfinum* – Mirine
Naselje: Omišalj
Grad/općina: Omišalj (otok Krk)
Pravni status: Z-5016
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervacija, pripremni radovi

Arheološka istraživanja na arheološkom sklopu *Fulfinum* – Mirine 2014. usmjerena su na nastavak istraživanja kasnoantičke nekropole i mauzoleja, smještenih



Topografska karta lokaliteta Fulfinum – Mirine

između ranokršćanske crkve Mirine i foruma antičkoga grada. Radovi su odrađeni u tri etape, što podrazumijeva arheološka istraživanja, izradu detaljnih snimki nakon istraživanja te naposljetku konzervaciju nalazišta. Dio sredstava za program konzervacije i dokumentacije uglavnom je osiguralo Ministarstvo kulture, posebice za konzervaciju. Sredstva koja je osigurala Općina Omišalj te Udruga aIPAK, iz privatnih izvora financiranja, utrošena su na nastavak arheoloških istraživanja u sektoru dosad poznatom pod nazivom „Samostanski sklop", odnosno nekropola/mauzoleji, te za izradu kompletne dokumentacije mauzoleja. Paralelno s terenskim radovima nastavljena je izrada konačne detaljne dokumentacije te nabava idejnog rješenja uređenja arheološkog parka Mirine – *Fulfinum*. U istraživanjima su, pod vodstvom dr. sc. Morane Čaušević-Bully, sudjelovali i pomoćnica voditeljice Edina Balić, dipl. arheo., Ivan Valent, dipl. arheo., Lucija Dugorepec, apsolventica arheologije, Miro Vuković, apsolvent arheologije i mr. sc. Tonka Kružić, antropologinja – stažistica u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci. Detaljnu arheološku dokumentaciju izradili su Josip Burmaz i Dinko Tresić Pavičić iz tvrtke „Kaducej" iz Splita.

Navedeni radovi dio su dvaju paralelnih i komplementarnih programa: prvi je program Općine Omišalj „Arheološki park Mirine – *Fulfinum*" (voditeljica: dr. sc. Morana Čaušević-Bully), a drugi „Otočno redovništvo na Kvarneru od 5. do 11. stoljeća" (voditelji: dr. sc. Morana Čaušević-Bully i dr. sc. Sébastien Bully, u ime Udruge za arheološka istraživanja i promidžbu arheologije Kvarnera (aIPAK) iz Omišlja).

Istraživanja na području kasnoantičke nekropole i mauzoleja istočno od ranokršćanske bazilike pružila su čitav niz novih podataka o vremenu i načinu uporabe tog dijela lokaliteta. Tako je poznato da je građevina II.1 u prvoj fazi bila jednostavnog pravokutnog tlocrta (II.1A – 4,6x6 m unutarnjih dimenzija). Građena je s otklonom orijentacije, ali savršeno prateći opću gradsku i prigradsku orijentaciju čitavog lokaliteta (SI-JZ). Zidovi zidani u tehnici *opus incertum*, sačuvani na više od metra u elevaciji, široki su 0,68 m, a vanjska lica nosila su po četiri kontrafora sa svake strane perimetralnih zidova. Masivnost tih kontrafora upućuje na to da je mauzolej bio nadsvođena građevina. Zidovi koji pripadaju toj prvoj fazi gradnje, unatoč aspektu strukture zidane u tehnici *opus incertum*, ipak upućuju na pažljivu gradnju, prilikom čega se pokušalo pratiti pravilnost redova kamena. Grubo obrađeni blokovi srednje veličine povezani su obilnom količinom vapnene žbuke. Izgled zidova uvelike podsjeća na gradnju velike crkve iz 5. st. – Mirina.

U drugoj je fazi mauzolej povećan dodavanjem nove gradnje (II.1B) na južnu fasadu, nešto šire od prve, četvrtastog tlocrta unutarnjih dimenzija 5,5x5,6 m. Zidovi su također



Pogled na istražen mauzolej II.1

građeni u tehnici *opus incertum*, manje kvalitetnije od prve faze, jednako su široki kao i oni u prijašnjoj građevini, ali bez tragova kontrafora. Na tome je mjestu prostor bio natkriven jednostavnim krovištem na dvije vode. *Opus incertum* upotrebljavan u gradnji te faze upućuje na znatno nepravilniju gradnju od prve faze. Blokovi različitih i neujednačenih veličina posloženi su u nepravilne redove, dok je količina vapnene žbuke znatno smanjena.

Kompletno istraživanje prvotnog mauzoleja (II.1A) otkrilo je tri groba ukopana u živu stijenu, koja su sadržavala ostatke ukupno četiriju pokojnika. Ovdje se ističe nalaz grobnice 2.109, ukopane u živoj stijeni i smještene uz unutarnje lice sjevernog zida, koja je sadržavala mladu žensku osobu s grobnim prilozima, koja je na desnoj ruci nosila brončanu narukvicu, dvije narukvice na lijevoj ruci, dok joj je između nogu otkriven nož. Kosti iz groba analizom C-14 (Laboratorij Beta Analytics iz Miamija, SAD) datirane su u prva desetljeća 5. st.

U južnom aneksu (II.1B) pronađena su sveukupno tri groba, djelomično ukopana u živu stijenu i potom obrubljena neobrađenim kamenim blokovima. Dva groba bila su upotrebljavana u više navrata, što upućuje na postojanje oznaka na površini. Vrijedno je napomenuti da je jedan od grobova drugačije orijentiran od onih u interijeru prve faze mauzoleja te prati opću orijentaciju arhitekture augmentuma. Pokojnici nisu bili popraćeni grobnim prilozima, ali je zapuna grobnice dala relativno bogat arheološki materijal, od čega dva brončana novčića iz kasne antike (brojevi posebnih nalaza: Fulf.2014.4 et Fulf.2014.6).

Arheološka su istraživanja ove godine proširena i na eksterijer mauzoleja, u njegovu začelju, odnosno sjeveroistočno od građevine II.1A. Jedna je zidana grobnica (uočena prilikom radova 2013.) pronađena prislonjena uz vanjski plašt sjeveroistočnog zida mauzoleja. Ni jedan ukop u njoj nije pronađen *in situ*. Nekropola koja se nalazila oko mauzoleja širila se dalje prema sjeveroistoku. Na tom su mjestu pronađena dva dječja ukopa položena u kasnoantičke amfore te ukop u običnu raku odrasle osobe.

Malen niz od nekoliko manjih rupa za kolce te ostaci manjeg vatrišta upućuju na postojanje manje lagane strukture koja je bila prislonjena uz sjeverni zid mauzoleja. Poredane



Tlocrt mauzoleja II.1 i II.3



Pogled na istražen mauzolej II.3

rupe za kolce bile su paralelne sa sjevernim zidom mauzoleja, udaljene svega 0,90 m. Veličina rupa (promjera oko 12 cm) i njihova međusobna blizina te udaljenost od zida upućuju na postojanje manjeg drvenog zaklona. Postojanje je takve strukture intrigantno te upućuje na moguće različite funkcije: možda na jednostavan trijem čija je uloga bila natkriti zidanu grobnicu 2.118 ili je taj drveni trijem mogao služiti i za grobne obroke (vatrište).

Radi boljeg razumijevanja prostornog i kultnog razvoja nekropole na Mirinama, bila je nužna potpuna revizija arheoloških istraživanja iz 1999. na prostoru tzv. Memorije (pod vodstvom Nine Novaka i Claudije Pizzinato, u sklopu arheološkog kampa UNESCO-a). Prilikom tadašnjih istraživanja otkriveni su južni i istočni zidovi građevine, kao i ostaci originalne podnice, dok su sjeverni i zapadni zidovi ostali zatrpani. Fragment antičkog monolitnog stupa, prepolovljenog po dužini bio je otkriven u unutrašnjosti te je tada bio interpretiran kao poklopac nekog hipotetskoga groba u sekundarnoj uporabi. Nakon čišćenja i unatoč nedovršenom istraživanju, bilo je odlučeno da se podnica djelomično konzervira. Tako je izravno na podlogu koju je činila živa stijena izliven betonski pod (2.3009), na mjestima gdje je nedostajala originalna podnica. Polovica monolitnog stupa, iako pomaknuta sa svog mjesta nalaza, nije bila iznesena iz interijera te je tako izliven betonski pod obuhvatio njezine konture, ostavivši rupu u konzerviranom podu.

Prilikom revizije istraživanja 2014. godine cilj je bio bolje upoznati točan tlocrt građevine, kao i njezin neposredan okoliš. Građevina II.3 prostorija je pravokutnog tlocrta skromnih dimenzija (4,86x9 m), građena izravno na živoj stijeni, čiji su zidovi sačuvani na visini u rasponu od 0 do 0,96 m od unutrašnje podnice. Temelji, jednake širine kao i elevacije, pomno prate neravnine prirodnog supstrata. Zidovi građevine II.3 izrađeni su u tehnici *opus incertum* te su načinom gradnje (posebice veličinom upotrebljavanih blokova te načinom uporabe vapnene žbuke) vrlo bliski zidovima prve faze mauzoleja (II.1A). Na unutarnjem plaštu zida 2.303 još se uvijek mogu primijetiti ostaci žbuke danas nestale instalacije prislonjene zidu, koja se nalazila oko petnaestak centimetara iznad podnice 2.304. Po sredini zida 2.302 nalaze se skromni, ali jasni ostaci praga (2.307), koji tvori sloj manjeg kamenja i ulomaka opeke i tegula, uronjenog u deblji sloj fine i zaglađene žbuke. Od tog jedinog ulaza u građevinu sačuvao se samo jugozapadni dovratnik, koji se nalazi na 1,4 m od unutarnjeg kuta, što omogućuje zrcalnom projekcijom pretpostaviti vrata široka 0,90 m. Položaj tih jedinih vrata građevine upućuje na usku vezu s crkvom na Mirinama.

U interijeru građevine II.3 dovršeno je istraživanje kompletne podnice (2.304), koju tvori sloj neobrađenog malog kamenja i povremeno ulomaka opeke (2.3005), kao pripremni sloj za izlivenu podnicu od vapnene žbuke koja je služila kao hodna površina (2.3006). Na nekoliko je mjesta podnica nestala, što je omogućilo istraživanje njezine podloge. Tako je poznato da je podnica položena ili izravno na prethodno poravnatu živu stijenu ili na vrlo kompaktan sloj izravnavanja podloge koji se sastojao od nabijene zemlje i kamenčića (2.3007) te nešto malo ulomaka keramike.

Zbog želje da se podnica 2.304 sačuva u zatečenom stanju, nije bilo moguće zaključiti postoji li ispod nje kakav prvotni ukop, koji bi prethodio izradi podnice. No, zahvaljujući jednoj od rupa u podu mogu se nazrijeti mogući ostaci neke strukture (možda grobnice?) prepoznate zahvaljujući dvama blokovima položenima jedan do drugoga u jugoistočnom dijelu građevine.
U nedostatku sigurnog nalaza ikakve grobnice u unutrašnjosti građevine II.3, vrlo je teško dati konačnu interpretaciju njene točne funkcije. Uza zid 2.303, priljubljen uz vanjski plašt zida, te time i mlađi, pronađen je još jedan grob u amfori (2.305) koja je sadržavala novorođenče.

Literatura

Čaušević-Bully 2014 M. Čaušević-Bully, La ville de Fulfinum (île de Krk). Nouveau regard sur le sort d'une ville antique entre l'Antiquité tardive et le haut Moyen âge, HAM, 20, Zagreb – Motovun, 2014: 157 – 169.
Čaušević-Bully, Valent 2015 M. Čaušević-Bully, I. Valent, Municipium Flavium Fulfinum, Dijakronijska studija gradske strukture s posebnim osvrtom na forumski prostor, Prilozi IAZ, Zagreb, 2015.

dr. sc. Morana Čaušević-Bully
Edina Balić
Ivan Valent

Summary

On the basis of explorations undertaken in 2014 in the area located east of the early Romanesque church in Mirine it has been established that structures II.1 and II.3 do not form part of the hitherto assumed monastery complex. This east group of buildings was essential for understanding the development of the site *Fulfinum*-Mirine in the period between the end of Antiquity and Late Antiquity. It is also important to acknowledge the existence of an necropolis in the 4th century and within the space of which a mausoleum was built in the early 5th century that could be directly connected with the early Christian complex. Archaeological explorations proved the long-term use of mausoleum II.1 which had two clearly defined building phases. In both phases the function of the structure remained linked to a burial site.
The possible repurposing of the mausoleum into monastery structures during the later phases of the early Middle Ages remains a presumption for now that needs to be proven. All the entombments found within the basilica vestibule and particularly in the atrium porticos indicated that the space was used for burials at least until the early 9th century. Accordingly, the assumption on the existence of a permanent community in the area of Mirine becomes very plausible. However, the revision of the anthropological analyses of the deceased found in the atrium from 2000 to 2005 seemed to refute the previously presented conclusions on the presence of exclusively male remains in the graves, which could have corresponded to a church community or either priests or monks. The question of the location of the monastery within the early Christian complex in Mirine remains quite open for the time being.

Redni broj: 212
Lokalitet: Osor – bedem
Naselje: Osor
Grad/općina: Mali Lošinj (otok Lošinj)
Pravni status: Z-785
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno sondažno iskopavanje

Za proces legalizacije građevinskih objekta na lokaciji k.č. 1015/1/15 u naselju Osoru na otoku Cresu Konzervatorski odjel u Rijeci propisao je sondažno arheološko istraživanje eksterijera uz same objekte. Radi se o dvama prizemnim objektima u vlasništvu Borke Lempl. Lokalitet je smješten tik uz stare gradske bedeme, vrlo moguće predrimskog postanka. Arheološko istraživanje trajalo je od 9. do 17. lipnja 2014., a voditelj radova bio je Matija Makarun, dipl. arheo.

Sondažnim arheološkim istraživanjem obuhvaćena je površina uz objekte u procesu legalizacije. Istražene su tri sonde: A, B i C, ukupne površine 39 kvadrata. Sonda A bila



Ostaci temelja bedema, sonda A (foto: M. Makarun)



Ostaci bedema na susjednoj parceli

je usmjerena prema bedemu pronađenom tijekom istraživanja Aleksandre Faber, no bez postojanja izvještaja o istraživanju, zbog čega se ovo istraživanje u neku ruku može svrstati u revizijsko. Struktura bedema nađena je jedino u sondi A. Radi se o velikim kamenim blokovima, poredanima u niz u dužini od 4,77 m, koji se pružaju u smjeru sjever-jug. Zapravo je riječ o ostacima temelja bedema u vidu osam velikih pravilno isklesanih kamenih blokova. Zadnji blok prema sjeveru, onaj u kvadrantu B1, zapravo je najveći (dug 133 cm), s istakom od 30 cm od vanjskog plašta ostalih blokova. Visina najvišeg bloka iznosi 43 cm. Blokovi su obrađenih sljubnica i gornje površine, dok im je vanjski plašt tek donekle obrađen. Postavljeni su dužinom u smjeru istok-zapad, što upućuje na dijatoničku tehniku, odnosno okomito slaganje kamenih blokova korpusa bedema naspram temelja. Ta je tehnika gradnje potvrđena manjom sondom na parceli s južne strane, gdje su osim temelja sačuvana i četiri reda vanjskog plašta bedema. U gradnji je specifičan izostanak vezivnog sredstva među blokovima, a zanimljivo je da temelji iščezavaju nakon 4,77 m. Linija pružanja temelja odgovara ostacima bedema vidljivima na parceli južno od istraživane te ostatke nađene na k.č. 1015/1/15 treba logično gledati kao njegov nastavak sačuvan tek u temeljima. Tu je, na južnoj parceli, vidljiv vanjski plašt bedema, sačuvan do četiri reda kamena. Način zidanja bez vezivnog sredstva te veći klesanci s naglašenom anatirozom upućuju na antički postanak u tzv. helenističkom razdoblju. U tom je bedemu očito nekoliko mlađih faza gradnje implantacijom nepravilnog neobrađenog kamenja u zidni plašt. Istraživanjem su definirana tri najvažnija sloja, koja su važna za uspostavljanje neke okvirne datacije nastanka tog bedema.

Sloj (SJ12) masnije smeđe zemlje iznad zdravice i živca zapravo se odnosi na sloj zemlje na kojem počivaju temelji bedema i određuje *terminus post quem* nastanka bedema. Keramika nađena u sloju isključivo je vezana uz nalaze fragmenata crne i smeđe grube keramike s primjesama kvarcita. Problem se javlja zato što materijal nije dijagnostički, najvjerojatnije je lokalne produkcije, te se tek na temelju izrade može okvirno datirati od starijeg do srednjeg željeznog doba. Ističe se tek jedan fragment oslikane daunijske keramike fine produkcije, databilne u 6. st. pr. Kr.

Sloj iznad spomenutog (SJ 011) nalazi se uz temelje bedema i vremenski je povezan s postojećim bedemima. Radi se o nasipu uz temelje bedema sastavljenom od većeg kamenja i zemlje. Nalazi keramike u sloju vremenski su pomiješani te se sastoje od spomenute grube protopovijesne keramike, fragmenta crno glazirane helenističke keramike i fragmenata amfora grčko-italske produkcije. Omjer je protopovijesne i antičke keramike 70% naprema 30%. Taj je sloj nađen i u sondi A i u sondi B te je u neku ruku pokazatelj nastavka zida prema sjeveru, iako u sondi B nisu nađeni ostaci temelja bedema kao u sektoru 1 sonde A.

Sloj SJ 004 također se nalazi uz temelje bedema i iznad njih. Radi se o sloju nasipa, sudeći prema nalazima keramike vremenski ispremiješanog od prapovijesti do antike. Sloj (SJ 003) nažalost se ne može uzeti u obzir jer je poremećen istraživanjima Aleksandre Faber. Što se tiče datacije bedema, poznate su odrednice *terminus post quem* nastanka zida, što bi otprilike bilo nakon 6. st. pr. Kr.

Ako se uzme u obzir tehnika gradnje zida od pravilnih klesanaca s izraženom anatirozom, zidanih bez vezivnog sredstva, ušlo bi se u uokvire antičkih tekovina gradnje, međutim upitno je rimskog ili predrimskog, odnosno helenističkog perioda. Tehnika dijatona, odnosno međusobno okomitog zidanja temelja naspram zidnog plašta, upućuje na helenističke tekovine gradnje bedema.

Nastavak zida prema sjeveru sačuvan je samo u stratigrafiji, u negativu, tako da se on za sada može samo pretpostaviti. Čini se da je u nekom trenutku cijeli bedem razidan, čak i temelji. Na temelju materijala i stratigrafije, nastanak bedema može se povezati s predrimskim periodom i datirati se u 3. st. pr. Kr.

Treba uzeti u obzir još jednu dionicu bedema jednake tehnike gradnje podno crkve sv. Marije. Taj je bedem građen također od pravilnih izduženih klesanaca naglašene anatiroze, tako da ostatke podno Sv. Marije te ostatke na 1015/1/15 i na južnoj parceli treba gledati kao jednu fazu ograđivanja Osora. Konfuzan je jedino spoj tih dvaju bedema. Sjeverna trasa bedema na k.č. 1015/1/15 nije sačuvana u potpunosti, već je prema jugu, na mjestu spoja s južnijim bedemom, onim ispod crkve sv. Marije, nalijepljena srednjovjekovna kula. Uvučeni spoj tih dvaju bedema mogao bi hipotetički označavati jedan od ulaza u grad na tome mjestu, no to do daljnjih istraživanja ostaje samo hipoteza.

Sonda B (dimenzija 1,30x2,20 m) bila je smještena uz sjeverni objekt za legalizaciju, a njome se htio istražiti mogući nastavaka bedema u smjeru sjevera. Nakon uklanjanja humusnog sloja pojavio se sloj rahle zemlje s fragmentima antičke keramike (SJ003) koji je prisutan u sondi A i sloj nešto tamnije boje, međutim iste konzistencije kao i prethodni sloj (SJ019). U zapadnom dijelu sonde B, ispod slojeva (SJ003 i SJ019), na dubini od 2,83 m n. v. pojavio se sloj rahle zemlje pomiješane s velikim kamenjem. Sloj je identičan sloju nasipa uz temelj bedema u sektoru 1 sonde A. Keramika iz tog sloja najvećim je dijelom gruba s primjesama kvarcita, uz nekoliko fragmenata amfora. Nažalost, nisu nađeni ostaci bedema, već bi on (ako se uzme u obzir stratigrafija sektora 1, odnosno pojava nasipa s većim kamenjem istočno uz bedem) trebao biti zapadnije. Proširivanje sonde prema zapadu nije bilo moguće. Uklanjanjem sloja nasipa na visini od 2,16 m n. v. pojavila se izrazito masna crvenkastosmeđa zemlja s nalazima grube keramike (SJ021). Taj je sloj bio finalni, nakon čega su se na visini od 2,07 m n. v. pojavile živa stijena i zdravica.

Istražena je i treća sonda, sonda C (dimenzija 1x1,30 m), uz južni zid drvenog objekta garaže. Definirana su dva relativno tanka sloja (SJ 022 i SJ 023) smeđe zemlje s primjesama kamenja. Keramika nađena u njima sastojala se od fragmenata antičke i protopovijesne keramike. Na dubini od 2,23 m n. v. javljaju se zdravica i živa stijena.

Matija Makarun

Summary

Archaeological probe explorations undertaken in 2014 in Osor at the location of cadastre lot 1015/1/15 with a view to legalizing the structures there established the remains of wall foundations built, by all accounts, in the 3rd century BC. Theirs remains were found in probe A. In probes B and C, apart from archaeological layers, no traces of the continuation of the walls were found which were probably disassembled in later periods or else stretched more to the west of the explored lot.

Redni broj: 213
Lokalitet: Osor – benediktinski samostan i crkva sv. Petra
Naselje: Osor (otok Cres)
Grad/općina: Mali Lošinj (otok Lošinj)
Pravni status: Z-785
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

Deveta kampanja arheoloških i konzervatorskih istraživanja benediktinskog samostana i crkve sv. Petra u Osoru na otoku Cresu organizirana je u svibnju i lipnju 2014. i dio je međunarodnog znanstvenoga projekta MIC-a za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu (u sklopu projekta CROMART koji financira Hrvatska zaklada za znanost) i istraživačkog centra ARTeHIS C.N.R.S. iz Dijona, te Konzervatorskoga odjela u Rijeci.

Radovi su se odvijali na prostoru južno od trobrodne opatijske crkve (sektor IV), zapadno od postojećeg pročelja – prvi travej trobrodne bazilike (sektor V) unutar postojeće crkve (sektor I) te na prostoru današnjeg parkirališta, odnosno srednjovjekovnoga klaustra (sektor VIII). Ove je godine naglasak stavljen na završetak istraživanja mauzoleja (građevina F) i samostanskog groblja koje ga okružuje, početak sveobuhvatnih arheoloških istraživanja na prostoru reducirane crkve koja odgovora dijelu sjevernoga i središnjeg broda trobrodne bazilike (sektor I), te na otvaranje nove sonde na području južnog krila klaustra. Mauzolej koji je gotovo u potpunosti bio ispunjen zidanim grobnicama s višestrukim ukopima, što je uvelike usporilo dinamiku istraživanja, napokon je istražen, a tijekom cijele kampanje dokumentirano je ukupno 100 novih ukopa, čime se njihov broj penje na 397. Ti nalazi ponudili su važne informacije o populaciji koja je ondje pokapana. Detaljna antropološka studija u tijeku je izrade. Također, tijekom ove kampanje u potpunosti je dopunjena i dovršena izrada grafičke dokumentacije tog dijela lokaliteta, posebice presjeci i pogledi struktura



Sv. Petar – pogled na mauzolej (foto: M. Vuković)



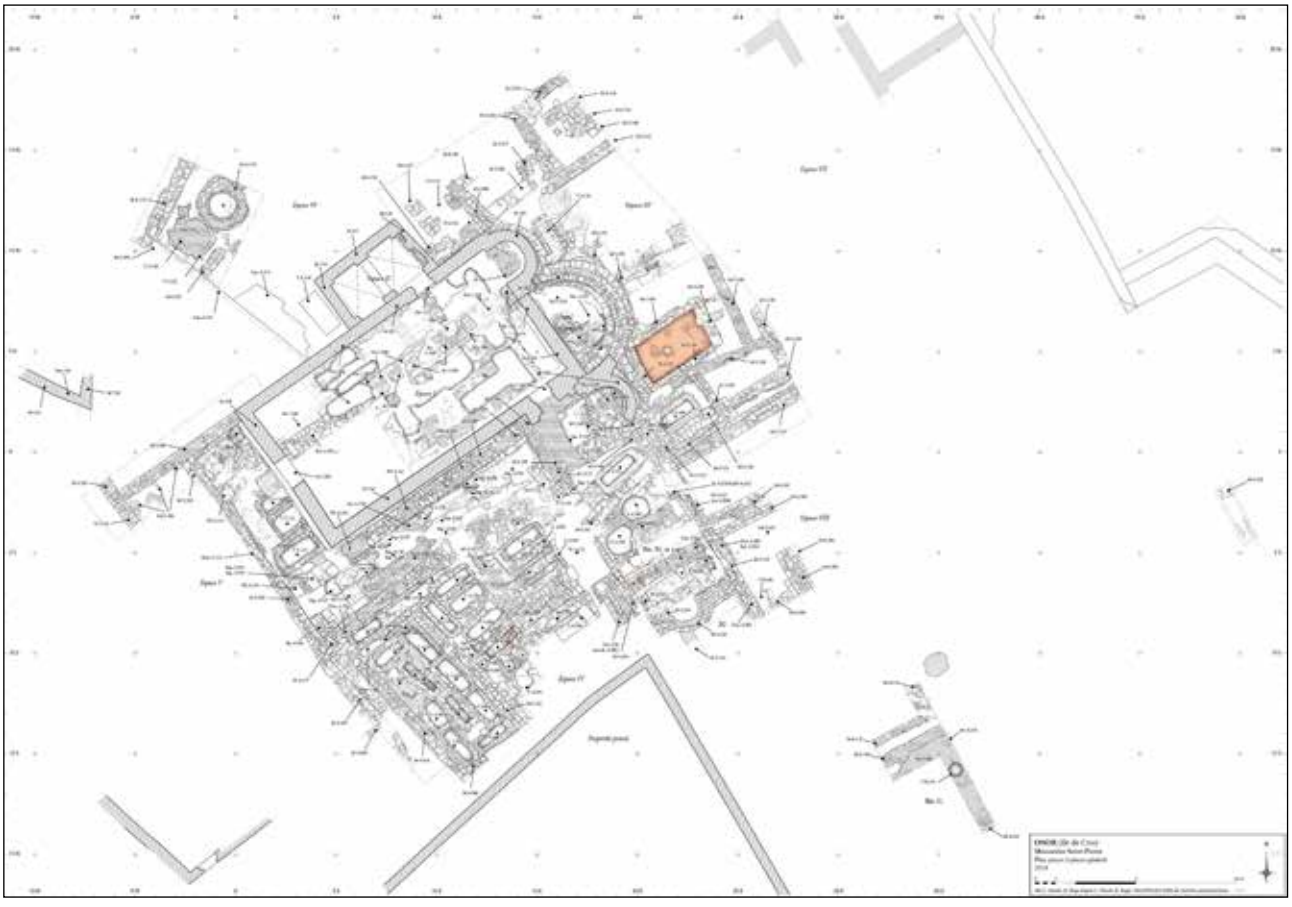
Sv. Petar – negativ poda romaničke crkve (foto: I. Marić)

otkrivenih u istraživanjima, a koja je poslužila i služit će za daljnju razradu konzervatorske dokumentacije radi stvaranja arheološkog parka u tom dijelu Osora. Kako je tijekom ove kampanje u potpunosti istražen prostor južno od crkve (sektor IV), zahvaljujući sredstvima s državne i lokalne razine, mogli su započeti planirani sveobuhvatni konzervatorski radovi na tom dijelu lokaliteta. Iako je izvedeno stanje tek djelić konačnog rješenja, kvaliteta izvedenih radova i odgovarajuća valorizacija tog spomenika kulture ponovo je uvrstila crkvu sv. Petra među „žive" spomenike, te će, među ostalim, rezultirati podizanjem svijesti o važnosti očuvanja kulturne baštine, ne samo u Osoru, nego i puno šire.

Na prostoru južno od trobrodne crkve, koji je izrazito funeralnog karaktera, u prethodnim iskopavanjima otkrivena je građevina F. Ovogodišnja iskopavanja omogućila su preciziranje elevacije te faza gradnje i uporabe tog spomenika. Riječ je o manjoj četverokutnoj prostoriji dimenzija 8,64x4,27 m koja je orijentirana u smjeru SZ-JI. Nalazi se u visini prvog traveja trobrodne bazilike, uz južni zid 4.117, te je odmaknuta od njega za 0,86 m. Debljina zidova (0,44 do 0,5 m) govori u prilog da je prostor bio prekriven dvoslivnim krovom, iako je to nemoguće u potpunosti potvrditi. Građevina F gotovo je u potpunosti bila ispunjena zidanim grobnicama iz najmanje četiriju različitih kronoloških faza. Prvoj fazi pripadaju tzv. *formae*, zidane grobnice, koje se zidaju istodobno s građevinom s kojom su konstruktivno vezane. Naime, analizom stijenki triju grobnica koje su se prostirale uz istočni zid i bile djelomično ožbukane, utvrđeno je da su građene nakon same građevine, ali upotreba istih materijala i tehnika zidanja upućuje na to da je riječ o detaljima u organizaciji, a ne o dvjema različitim kronološkim fazama. Nastavak iskopavanja mauzoleja duž zapadnoga mu zida omogućio je i da se utvrdi na koji su način i jesu li grobnice bile vidljive. Utvrđeno je da su bile prekrivene kamenim pločama, koje su bile uklopljene u pod od vapnene žbuke (4.166), a nisu tvorile neku vrstu klupe uz južni zid koji se izdizao oko 90 cm od poda. Naime, taj pod pripada fazi iz 4. st. i treba ga povezati s kasnoantičkom fazom, kada se na tome dijelu lokaliteta nalazi stambeni kompleks.

Preostale zidane grobnice postavljane uz južni, odnosno sjeverni zid, građene su naknadno u dvjema fazama, te su i same nekoliko puta bile dograđivane, odnosno povišene. „Neobične" dimenzije dviju grobnica možda su uzrokovane postojanjem ukopa 4.337, koji je možda stariji od samih *formae* (analiza C-14 je u tijeku), a koji je položen na kasnoantički nivo. Činjenica da ga poslije grobnice „poštuju" govori u prilog tome da je njegov položaj bio naznačen u razini poda te da je najvjerojatnije riječ o važnom ukopu.

Što se tiče samih ukopa, u dosad istraženim grobnicama pokopani su muškarci, pa se može pretpostaviti da je riječ o redovničkoj populaciji. I sam inventar takvih konstrukcija na području Europe, a ovo je prvi slučaj evidentiran na području Hrvatske, upućuje na to da su se takve građevine gradile tijekom kasne antike i ranog srednjeg vijeka, uglavnom u redovničkom ili plemićkom kontekstu. No, osorskom mauzoleju tipološki najsličniji primjeri nalaze se u Italiji, ali



Sv. Petar – detaljan tlocrt

potječu iz klasične antike. Međutim, sigurno je da je osorski mauzolej nastao nakon 4. st. Što se tiče apsolutne datacije, zasad se moguće samo pozvati na rezultate analize C-14 prve osobe pokopane u grobnici 4.222 (datirana je u 1030.), te prve osobe iz grobnice 4.167 (datirana je između 890. i 990.). Slične je rezultate donijela i analiza osobe čiji je grob presjekao romanički zvonik (869. – 1013.). Dakle, na području sektora IV prije zapisanog osnutka samostana postojao je prostor za ukapanje. Mauzolej je sigurno građen prije crkve, najkasnije između posljednje četvrtine 9. i kraja 10. st., iako tipološki djeluje stariji. U svakom slučaju, od početka 11. do 14. st., kada je u funkciji, u mauzolej je ukopano više od stotinu osoba, vrlo vjerojatno redovnika samoga samostana.

U istraživanja prvog traveja trobrodne crkve (sektor V.) otkriveno je još nekoliko zidanih grobnica, od kojih dvije prethode novovjekovnoj redukciji crkvenog prostora. Također je dokumentiran ostatak lica „unutrašnjeg" pročelja, koje je dijelilo prostor crkve od vestibula otkrivenog 2006. godine. Reupotreba skulpturiranih blokova (9. – 11. st.) u obodnim zidovima grobnice 5.110 govori u prilog njezinoj naknadnoj gradnji, vjerojatno koncem srednjega vijeka. Ostale dvije presječene su novom fasadom reducirane crkve te je njihova datacija jasna, barem kada se govori o relativnoj kronologiji. Također valja napomenuti da je u grobnici 5.111 bilo ukopano šest osoba, od kojih su dvije kao grobne priloge imale staklene ampule položene uz glave. Prema preliminarnoj analizi, takve su ampule dio kršćanske tradicije koja se razvija tijekom 1. st., no najčešće se manifestira tijekom 12. i 13. st. na području Francuske, Španjolske i Italije. Primjeri iz ovog dijela Europe, primjerice Bosne i Hercegovine, svjedoče o nastavljanju toga običaja i nakon navedenog perioda. Time i grobnim prilozima potvrđuje se datacija grobova u razdoblje između 11. i 15. st.

Postojeća crkva zauzima prostor središnjeg i sjevernoga broda trobrodne romaničke bazilike bez prvog zapadnog traveja. Ovogodišnje istraživanje nastavlja se na veću sondu koja je na poziciji sjeverne arkade istražena 2006. i koja je omogućila da se procijeni arheološki potencijal sektora. Tada je utvrđeno da je prvih četrdesetak centimetara zapravo moderan nasip, koji je uklonjen mehaničkim iskopom. Izneseni su rezultati preliminarni i tek će nastavak istraživanja sljedeće godine spuštanjem i širenjem sektora omogućiti preciznije zaključke jer je izrazito teško protumačiti kompleksnu stratigrafsku situaciju koja je uzrokovana brojnim perturbacijama slojeva (radovi 19. st., rake itd.). Cilj je iskopavanja crkve utvrditi prostorne odrednice faza koje prethode gradnji građevine s početka 11. st., a koje su uočene u elevaciji sjevernog zida trobrodne bazilike 101 te u temeljima južnog perimetralnog zida 3.121 i 4.110. Nakon ovogodišnje kampanje, u stratigrafiji su jedino otkriveni nivoi poda koji prethode romaničkoj gradnji.

Krećući se od kraja „vijeka" trobrodne bazilike, prvo je otkriven posljednji pod prije njezine redukcije krajem srednjega



Samostan sv. Petra – tlocrt i prijedlog idealne rekonstrukcije samostana i pogled iz zraka (foto: M. Vuković)

vijeka. Radi se o popločenju izvedenom od tavelica od terakote, pravokutnih i kvadratičnih, od kojih je ostao očuvan jedino negativ. Moguće je bilo identificirati dva različita načina slaganja tavelica, koji odgovaraju granici prostiranja svetišta u odnosu na prostor broda. Ta granica više-manje odgovara poziciji zidane strukture 1.126 orijentacije sjever-jug, sačuvane u dužini od 1,75 m u dva reda blokova i široke 0,4 m. Taj je zid okomit na sjeverni zid crkve 101 i djelomično u središnjem dijelu prekriven podnicom od nabijene zemlje 1.127 koja se nastavlja dalje prema zapadu, ali ne i prema istoku zbog promjene nivoa. S obzirom na raspoložive elemente, moguće je interpretirati taj zid kao dio bazamenta oltarne ograde, koja je istodobno i stuba koja vodi u povišeno svetište i probijena je aksijalnim prolazom ispred sjeverne apside. Ograda je vjerojatno bila srušena i premještena u trenutku probijanja otvora 113, koji vodi u sjeverni aneks, sakristiju/memoriju, u 12. st. To je jedini element liturgijskih instalacija koji je pronađen u ovogodišnjim istraživanjima. Nažalost, u iskopavanjima sjeverne apside nisu otkriveni ostaci oltara.
Radna hipoteza o postojanju klasičnoga klaustra s trjemovima, koji se nalazio jugoistočno od opatijske crkve, na prostoru današnjega parkirališta potvrđena je tijekom kampanje 2013., pronalaskom sjeverozapadnog ugla galerije klaustra. Sjeverna i zapadna galerija široke su cca 2 m. Elevacija njihovih zidova sačuvana je tek u visini jednoga reda, a temelji su tek nešto širi od zida. Ove godine otvorena je još jedna sonda u obliku slova T, čiji je cilj bio utvrđivanje širine klaustra, odnosno njegova jugozapadna ugla. Na samo 0,36 m otkriven je lijep kompaktan vapneni pod 8.108 debljine 8 cm, koji pak prekriva nekoliko slojeva nasipa uočenih u naknadno probijenoj jami, vjerojatno od stupa električne rasvjete. Pod se prostire do zida 8.109 na sjeveru, a na jugu do iščupanog zida 8.113. Taj je zid (nedostaje cca 30 cm do nivoa poda) s južne strane bio ožbukan, što svjedoči da se s te strane prostirala unutrašnjost neke prostorije, čiji je hodni nivo bio znatno niži od otkrivenoga poda. Dakle, riječ je o prostoriji s nekoliko sukcesivnih podova, koja se prestaje rabiti krajem 15. st., u vrijeme zamiranja samostana. Iako je potrebno pričekati nastavak istraživanja klaustra, ipak je i ovaj rezultat dovoljan da potvrdi točnost izrečenih hipoteza. Jedan od glavnih budućih zadataka jest datiranje gradnje klaustra, tim više što dosadašnja istraživanja na području istočne obale Jadrana ne nude arheološke ili topografske analogije. U tom smislu ne smije se zaboraviti postojanje monolitnoga grla bunara koji se čuva u župnom uredu u Osoru i koji se zbog ukrašenog ruba može datirati u početak 11. st. te je više nego vjerojatno da potječe s ovog lokaliteta.

Literatura

Bully et al. 2015 S. Bully, M. Jurković, M. Čaušević-Bully, I. Marić, Le monastère de Saint-Pierre d'Osor (île de Cres) : nevième campagne d'études archéologiques, HAM, 21, Zagreb – Motovun, 2015.
Čaušević-Bully et al. 2013 M. Čaušević-Bully, I. Marić, S. Bully, M. Jurković, Le monastère de Saint-Pierre d'Osor (île de Cres): septième campagne d'études archéologiques, Zagreb – Motovun, HAM, 19, 2013: 335 – 350.
Jurković et al. 2012 M. Jurković, M. Čaušević-Bully, I. Marić, S. Bully, Le monastère de Saint-Pierre d'Osor (île de Cres): sixème campagne d'études archéologiques, Zagreb – Motovun, HAM, 18, 2012: 459 – 476.
Marić et al. 2013 I. Marić, S. Bully, M. Jurković, M. Čaušević-Bully, Le monastère de Saint-Pierre d'Osor (île de Cres): huitième campagne d'études archéologiques, Zagreb – Motovun, HAM, 20, 2014: 463 – 479.

Morana Čaušević-Bully
Iva Marić
Sébastien Bully
Miljenko Jurković

Summary

In the course of May and June 2014 the ninth campaign of archaeological and conservation explorations was conducted at the Benedictine monastery and Church of St Peter in Osor on the island of Cres.
This year's campaign focused on completing the excavations and drawing up of documentation on the structures in Sector IV in order to reveal and clear the complex chronological relations of the buildings located to the south of the church. It is particularly important to try to establish as precisely as possible the phases of construction and use of the mausoleum and monastery cemetery which developed around it. The second component of the campaign was the initiation of archaeological excavations in the area of the reduced church (sector 1). Namely, during the 2006 campaign a large open longitudinal probe was opened there, or more precisely at the position of the north colonnade, while this year's explorations covered almost the entire space of the late medieval church. In addition, the existence of a classical cloister with porticos to the southeast of the monastery church, in the area of the present day parking lot was confirmed. Of the monastery structures a large monastery building to the east of the church was identified whose parts were integrated into the later Venetian walls. Archaeological excavations of sector VIII continued this year (area of the present day parking lot) and confirmed the hypothesis on the position of the medieval cloister and surrounding buildings.

Redni broj: 214
Lokalitet: Osor – Osor 40
Naselje: Osor (otok Cres)
Grad/općina: Mali Lošinj (otok Lošinj)
Pravni status: Z-785
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno sondažno iskopavanje

Za projekt nadogradnje stambenog objekta na lokaciji Osor 40 u naselju Osoru na otoku Cresu Konzervatorski odjel u Rijeci propisao je istraživanje eksterijera uz objekt predviđen za proširenje te dijela njegova interijera. Arheološkim je istraživanjima obuhvaćena površina od sveukupno 40 m², a riječ je o nadogradnji i proširenju već postojećeg stambenog objekta u staroj gradskoj jezgri Osora, koji se nalazi nedaleko od Trga, sjeverno od glavne ulice. Istraživanje je trajalo od 24. veljače do 25. ožujka 2014., a voditelj radova bio je Matija Makarun, dipl. arheo.



Sonda A, tragovi komunikacije (foto: M. Makarun)

Arheološkim istraživanjem zahvaćena su tri sektora: vrt i predvorje objekta u eksterijeru prema sjeveru, dok je u interijeru objekta istraženo područje recentno nadodanog dijela starijoj kući. Kronološki najstariji nalaz na lokalitetu Osor 40 vezan je uz zid smjera pružanja istok-zapad, koji je nađen uz južni profil sonde C. Radi se o zidu zidanom od većih pravilnih klesanaca vezanih žbukom. Zid je otkriven tek jednim dijelom, tako da nema nikakvih podataka koji bi otkrili kakvu je objektu pripadao. U sondi B nije utvrđeno proteže li se zid dalje prema istoku jer je preslojen mlađim konstrukcijama zidova (SJ028 i 031). Uz nastanak tog zida vezan je sloj izrazito masne zemlje oker boje. Sav materijal nađen u sloju datiran je u 3. i 2. st. pr. Kr. Radi se o amforama grčko-italske produkcije te dva fragmenta oslikane keramike. Pojava tog sloja utvrđena je i u sondama B i C na nadmorskoj visini otprilike 1,20 m.

Struktura nešto mlađeg zida (SJ020) nađena je podno sjevernog ruba sonde C, dok je u sondi B utvrđen njezin nastavak. Zid se pruža, poput već spomenutog SJ22, u smjeru zapad-istok. Definiran je u duljini od 6 m, širok je 60 cm te je očito da se nastavlja i prema zapadu i prema istoku, odnosno ispod današnje ulice. Zidan je od dviju vrsta kamena, i to tako da je donji red zidan od većih dugih klesanaca na koji je zidano manje poluobrađeno kamenje pomiješano s fragmentima amfora, tehnikom tipičnom za rimsko razdoblje. Definirani sloj zemlje na kojem je temeljen zid i sloj uza nj, vremenski se, prema nađenom materijalu povezuje s ranocarskim periodom, odnosno na razmeđi je 1. st. pr. Kr i 1. st. To su fragmenti fine keramike, tere sigilate te Augustov srebrni *denarius*. U približno isto razdoblje može se datirati i zid (SJ 034) nađen u sondi A (kvadrant A1), ispod konstrukcije septičke jame. Građen je nešto drukčijom tehnikom zidanja od prethodno spomenutog, od pravilnih klesanaca povezanih žbukom, sličan tehnici *opus isodomum*. Pruža se u smjeru sjever-jug, međutim nije bilo moguće utvrditi njegovu širinu zbog preslojavanja mlađih konstrukcija. Zid se temelji na sloju masne oker zemlje, poput zida (SJ020) nađenog u sondama B i C.

U 3. st. datirani su ostaci zida nađenog uz južni rub sonde C. Radi se o zidu od pravilnih klesanaca povezanih žbukom. Poput skoro svih zidova nađenih na terenu, zid se pruža pod profil sonde, no očito je da se radi o temeljima jer njegova otkrivena površina premašuje širinu od 66 cm. Najvažniji nalaz za dataciju vezan je uz novčić Klaudija II. Gotskog, u sloju vezanom za isti zid.

Zid uz istočni profil sonde C i ostatke podnice nađene u istoj sondi moguće je datirati u kasnu antiku. Radi se o ostacima zida građenog od većih obrađenih kamenih blokova bez vezivnog materijala, sačuvanih tek u dva reda. Uza zid povezana je podnica, koju je moguće vidjeti jedino u profilima sonde C jer je probijena u sredini. Radi se o kamenim pločama nabijenima u zemlju bez vezivnog materijala. Sloj



Sonda B (foto: M. Makarun)



Sonda C (foto: M. Makarun)

iznad zida i podnice (SJ 016) koji je probija pun je nalaza grube kućne keramike rustične izrade, s primjesama kvarcita tipičnima za rani srednji vijek, što vodi prema dataciji struktura.
Gotovo svi zidovi nađeni na lokalitetu očito prate protezanje glavne ulice (*decumanus*), formirane još u antici. Rimska se gradogradnja temeljila na strogoj ortogonalnosti te definiranim glavnim i sporednim gradskim ulicama (*cardo*), koje su tvorile pravilne kartove. Srednji vijek nerijetko zadržava antičku formu grada, no kodificira je svojim vlastitim izrazom gradogradnje. Smjer pružanja glavnih ulica (komunikacija) ostaje jednak, no one su sužene, obrubljene novim zdanjima. Zidovi nađeni u sondi B pružanjem prema istoku ispod istočnog profila sonde očito negiraju postojanje današnje ulice smjera sjever-jug koja se pruža uz kuću i nije ostatak antičke sporedne ulice, već recentnija tvorevina.
U vrtu, u sondi A, nađeni su ostaci jedne ranosrednjovjekovne komunikacije, koja se pružala paralelno s današnjom glavnom ulicom, odnosno antičkim dekumanom, i jedan odjeljak ulice, okomit na nju, koji se pruža u smjeru sjever-jug. Komunikacije su građene od kamenih ploča utisnutih u zemlju, kombiniranih s nepravilnim kamenjem. Kao spolij upotrebljavan je i kameni materijal rimskodobne provijencije, reuporabljen izvan originalne funkcije, tek kao građevni materijal. Radi se o fragmentu rimske kamene urne i fragmentu atičke baze stupa ukomponirane u popločenje. U podnici je nađeno i ponešto keramike iz kasne antike. O dokazu trase ulice govore rubnjaci popođenja poslagani u niz, kombinirani s nepravilnim kamenjem i oblucima. Ta je komunikacija široka tek 1,4 m i očito je da se protezala izvan granica sonde u smjeru sjevera, istoka i zapada. Nažalost, vidljiva je devastacija istočnog dijela komunikacije koja se protezala u smjeru sjever-jug.
Uklanjanjem dijela lastrikata u kvadrantu B1 sonde A, smjera pružanja sjever-jug, na vidjelo su izašle pravilnije kamene ploče debljine preko 7 cm, tek nabijene u zemlju. Upitno je radi li se o ostatku starije komunikacije ili popločenja objekta jer je sačuvan tek njihov manji dio, nedovoljan za interpretaciju.
Kronološki najmlađi nalaz datiran je u razvijeni srednji vijek, odnosno riječ je o temeljima zida nađenog uz sjeverni rub sonde koji se pružaju u smjeru zapad-istok. Zid je zidan od poluobrađenih klesanaca povezanih žbukom te je na mjestima vidljivo i žbukanje njegova plašta. Dug je 6,30 m, no očiti su njegovi proboji. Prvi je proboj nastao recentno, iskopom septičke jame. Drugi prekid zida u kvadrantu B1 poklapa se s pružanjem nađene komunikacije smjera sjever-jug. Problem je u tome što je zid nađen tek u dva reda kamena te što se podvlači pod sjeverni profil sonde, zbog čega nije bilo moguće utvrditi njegovu punu širinu te nema dovoljno informacija kojima bi se utvrdilo je li riječ o zidu na kojem je ulaz u odnosu na komunikaciju sjever-jug ili se radi o zidu koji negira stariju komunikaciju.

Matija Makarun

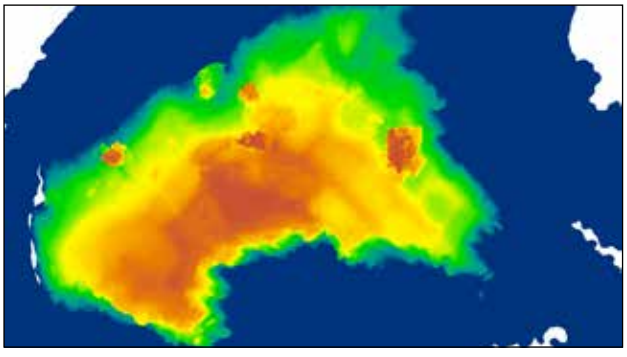
Summary

In regard to the project of expanding the residential complex at the location of Osor 40 in the settlement of Osor, the Conservation Department in Rijeka prescribed archaeological explorations of the exterior along the structure that was to be expanded and in part of its interior. The archaeological explorations in 2014 covered an area of 40 m^2. The explorations gave a complex insight into the urban plans of Osor from the 3rd century BC to the developed Middle Ages. Nine walls were found without any kind of homogeneity between them. The oldest wall was found in probe C, and according to the building method and movable material it was dated to the 3rd century BC. Most of the walls found on the site belong to the Roman period. In addition, traces of communication lines were discovered which date to the early Middle Ages. Unfortunately, recent devastations, the digging of a septic tank in the garden additionally hindered the interpretation of the finds. Upon the completion of explorations the finds were covered with geo-textile and filled.

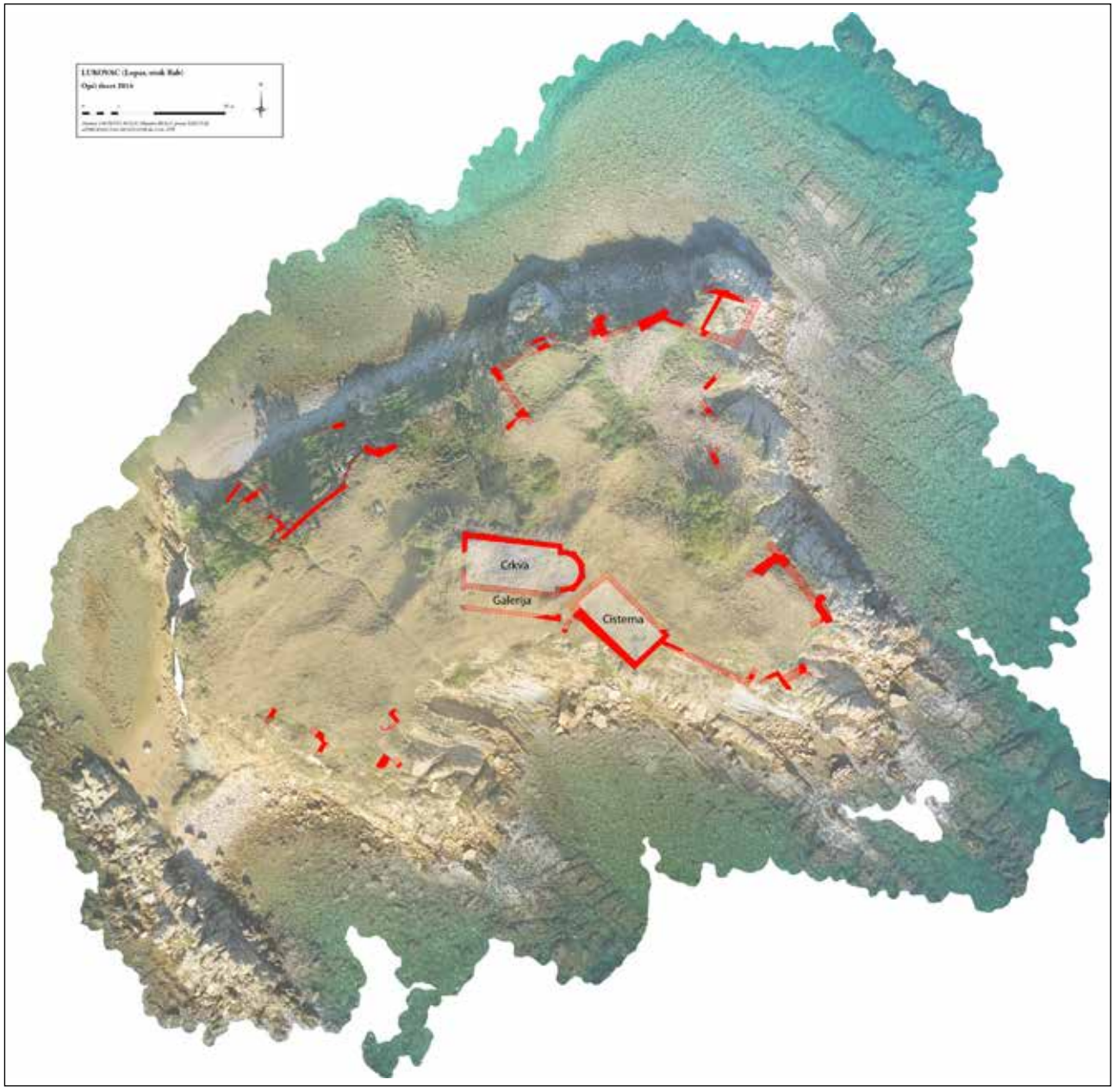
Redni broj: 215
Lokalitet: Otočić Lukovac – uvala Crnika
Naselje: Lopar
Grad/općina: Lopar (otok Rab)
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: dokumentiranje, sondažno iskopavanje

Ovogodišnja kampanja (posvećena arheološkom rekognosciranju, inventarizaciji i dokumentaciji potencijalnih ranih kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih redovničkih lokaliteta na području Kvarnera) usmjerena je na područje otoka Raba. U uskoj suradnji s Mijom Rizner iz Konzervatorskog odjela u Rijeci, te uz potporu Općine Lopar, od 20. do 26. listopada 2014. trajala je kampanja iscrpnog arheološkog rekognosciranja čitave površine otočića Lukovca u uvali Crnika, općina Lopar, na otoku Rabu. Radovi su bili dio programa „Otočno redovništvo na Kvarneru od 5. do 11. stoljeća", pod vodstvom dr. sc. Morane Čaušević-Bully i dr. sc. Sébastiena Bullyja te u okviru suradnje Udruge aIPAK, Francuske škole u Rimu i Zavoda ArTeHiS iz Dijona. Čitava površina otočića iscrpno je rekognoscirana i sustavno sondirana. Svi pronađeni ostaci topografski su snimljeni te je izrađen digitalni model površine otoka. Snimanja su odrađena u suradnji s tvrtkom Kaducej iz Splita.

Otočić Lukovac nalazi se u uvali Crnika, sa sjeveroistočne strane otoka Raba. Vrlo je malih dimenzija te mjeri svega



Digitalni model površine (Kaducej d.o.o.)



Tlocrtni prikaz ustanovljenih struktura na otočiću Lukovcu

stotinjak metara dužine i šezdesetak metara širine. Okružen je stijenama gotovo sa svih strana te visinom od dvadesetak metara nadmorske visine dominira uvalom. Vrhu otočića može se prići sa sjeverne strane, gdje se nalazi malen žal, od kojeg do vrha vodi strm uzak putić. Raslinje se ponajprije sastoji od guste trave prošarane gustim grmljem kupine i korova, dok šaš raste na površini od nekoliko kvadratnih metara na istočnoj strani otočića. Po sredini otočića naziru se ostaci manje apside, gotovo potpuno pokrivene raslinjem. Ostaci te crkve vrlo su slabo poznati te do sada nisu bili ucrtani ni na jednom tlocrtu, no Mia Rizner popisala je ostatke i uvrstila ih u konzervatorsku studiju otoka Raba (dokumentacija Konzervatorskog odjela u Rijeci). Ostaci na Lukovcu spominju se i u preglednoj studiji arheološke baštine otoka Raba koju je izradila Branka Nedved.

Prilikom prvog posjeta 2010. godine, koji je omogućila Mia Rizner, uočeni su apsida i ostaci drugih građevina. Godine 2013. na poziv Općine Lopar uslijedila je prva kampanja čišćenja otoka te je napravljena prva snimka postojećeg stanja crkve i vidljivih struktura. Potpun i pouzdan tlocrt svih postojećih struktura izrađen je 2014. godine. Nakon površinskog čišćenja visoke trave i bodljikavog grmlja kupinjaka 2013., koji su u potpunosti pokrivali sve zidove, bilo je moguće samo ugrubo otkriti tlocrt crkve te dobiti nešto bolji uvid u arhitektonske ostatke okolice. Crkva se tada pokazala kao jednobrodna građevina, vanjskih dimenzija cca 13,50x7,50 m, s prilično ukošenom fasadom u odnosu na perimatralne zidove. Tada je zaključeno da jedini brod završava polukružnom, lagano isturenom apsidom širokom 4,50 m, dubine 3,60 m, no ove se godine uspostavilo da

je poligonalna te da na vanjskom plaštu ima četiri lezene. Perimetralni zidovi imaju po dvije lezene na vanjskim plaštevima. Od svih otvora otkrivena su samo vrata smještena po sredini fasade koja su vodila u unutrašnjost broda. Zidovi su građeni u tehnici *opus incertum*. Oni koji pripadaju brodu široki su 0,64 m, dok je zid apside nešto širi i iznosi 0,72 m. Širina zidova i lezene upućuju na postojanje svoda u apsidi. Visina zidova ostaje nepoznata.

U začelju crkve i sjeverno od nje nalazi se manji građevni sklop aneksnih prostorija, koje su organizirane oko crkve i poštuju opću konfiguraciju terena. Prilikom rekognosciranja uočeno je više zidova na krajnjem sjevernom dijelu otočića, kao i dobro sačuvana podnica, vidljiva u presjeku na sjevernom rubu. Ovaj je pod pokriven ne predebelim slojem crne, organske zemlje (debljina sloja varira između 10 i 20-ak cm), gdje zapravo raste šumica šaša, upravo zbog plodne zemlje i vlage koju uspijeva zadržati dobro očuvana podnica izlivena u žbuci. Arheološki materijal sakupljen u ovom dijelu, i iz navedenog crnog sloja, zasigurno potječe iz kasne antike: radi se ponajprije o češljanoj keramici koja podsjeća na onu nađenu na lokalitetu Martinšćica na Punta Križi, na Orudi ili pak na Mirinama. Unatoč manjkavu tlocrtu otočića, koji još tek treba nadopuniti, mogu se uočiti barem tri prostorije: prva se nalazi u začelju crkve, druga u produžetku crkve u smjeru sjeveroistoka te treća ispod šumarka šaša. Ziđe je također uočeno i južno od crkve: zid paralelan južnom perimetru crkve vjerojatno je s ovim posljednjim tvorio manje krilo portika ili pak ograde, dok malen segment zida na krajnjem južnom rubu otočića upućuje na mogućnost da je čitava njegova površina bila obzidana i pripadala jedinstvenom graditeljskom sklopu.

Predmet snimanja ove godine bio je čitav sklop, za koji se danas sa sigurnošću može reći da je opasivao čitavu površinu otočića. Kako bi snimanja bila moguća, s čitave površine uklonjeno je raslinje, a sa zidanih struktura na pojedinim su dijelovima detaljno uklonjeni korov i trava. Na trima mjestima otvorene su vrlo male sonde (manje od 1 m²), kako bi se ustanovio arheološki potencijal lokaliteta i okvirno odredila točnija datacija, zahvaljujući sakupljenom keramičkom materijalu. Utvrđene strukture snimljene su totalnom stanicom i dvama dronovima.

Prema tlocrtu crkve s lezenama i načinu gradnje u tehnici *opus incertum*, ona se može svrstati u drugu polovicu 6. st. Ulomci keramike sakupljeni u sjevernom dijelu otočića, unutar sloja koji izravno pokriva žbukanu podnicu, mogu se okvirno datirati između 4. i 7. st.



Apsida crkve tijekom uklanjanja raslinja

Iako opća konfiguracija lokaliteta omogućuje više hipoteza, posebice one koja predlaže postojanje redovničkog zdanja, čini se da se u ovom slučaju radi o manjoj bizantskoj utvrdi, koja je morala imati ulogu čuvarice ulaska na rapski prostor s kontinenta. Kontekst u kojem se nalazi otočić Lukovac općenito podsjeća na utvrđene lokalitete koji pripadaju maritimnom utvrđenom limesu nastalom nakon Justinijanove rekonkviste. No, otočić Lukovac nema karakteristike drugih utvrđenih lokaliteta, koji se nalaze mahom na isturenim pozicijama, omogućujući nadziranje pomorskih putova. U tom smislu pretpostavku o postojanju malog ranobizantskog samostana ne treba odbaciti, upravo zbog njegova položaja, kao što to tvrdi i Petar Skok. Kako bi se odgovorilo na to pitanje, otvaranje arheološke sonde u začelju crkve možda bi pomoglo u utvrđivanju postojanja privilegiranih ukopa, odnosno u odgovaranju na pitanje funkcije lokaliteta.

Literatura

Bully, Čaušević-Bully 2011 S. Bully, M. Čaušević-Bully, Le monachisme insulaire dans l'archipel du Kvarner (Croatie) entre le V^e^ et le XI^e^ siècle. Projet de recherches archéologiques, 2011-2014, Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre (BUCEMA), 15, Auxerre, 2011: 335 – 350.

Nedved 1990 B. Nedved, Felix Arba – Sretan Rab, Pregled povijesti i spomenika otoka Raba u rano rimsko doba, Rab, 1990.

Rizner 2013 M. Rizner, Konzervatorska studija otoka Raba, Rijeka, 2013.

Skok 1952 P. Skok, Slavenstvo i romanstvo na našim otocima, JAZU, Zagreb, 1952.

dr. sc. Morana Čaušević-Bully
dr. sc. Sébastien Bully
Mia Rizner
Ivan Valent

Summary

The archaeological remains on the islet of Lukovac in Crnika Bay (Municipality of Lopar) on the island of Rab are not well known to the public and have been mentioned only in literature. In 2014, detailed reconnaissance was conducted as well as the systematic probing of the entire surface of the islet. All the found remains were documented.

The established remains indicated the existence of a small one-nave church in the very centre of the islet integrated into the larger structural complex which covered the entire surface of the islet. According to the layout characteristics of the church, namely, a one-nave structure with a polygonal apse and with pilaster strips on the outer mantels of the perimetral walls and apse, it could be dated to the second half of the 6th century. The pottery collected in the course of the probing was also provisionally dated to the Late Antiquity period. Although it was assumed that a small early island monastery could be located here, the remains on the Lukovac islet were most probably part of small Late Antiquity fort from which the Rab Channel was controlled.

Redni broj: 216
Lokalitet: Otok Krk – luke Omišalj, Krk i Baška
Naselje: Omišalj, Krk, Baška
Grad/općina: Omišalj, Krk, Baška
Pravni status: –
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno istraživanje podmorja

Arheološko istraživanje na području luka Krk, Baška i Omišalj trajalo je od 15. studenoga do 1. prosinca 2014., u organizaciji Sveučilišta u Zadru, pod vodstvom dr. sc. Irene Radić Rossi, uz logističku podršku Ronilačkog centra Foka iz Šimuna i Ronilačkog kluba Sveučilišta u Zadru „ZADron". Posao je obavljen na zamolbu Županijske lučke uprave Krk, koja planira dogradnju postojeće lučke infrastrukture. Kako je riječ o području koje je bilo naseljeno tijekom svih razdoblja, a posebno intenzivno u antici, Konzervatorski odjel u Rijeci uvjetovao je površinski arheološki pregled terena i probno sondiranje na lokacijama na kojima se planira spomenuta dogradnja.
Posao u podmorju tekao je prema uobičajenoj metodologiji. Nakon detaljnog pregleda građevinske dokumentacije, precizno je definirano područje rada, unutar kojega su određene zone za površinski pregled i pozicije za probno arheološko sondiranje. Pozicije za postavljanje sondi odabrane su ovisno o situaciji na terenu i planiranim građevinskim zahvatima. Sonde su u pravilu postavljene na svim mjestima na kojima se planira prekrivanje veće površine morskog dna ili dubinski iskop. Vremenski uvjeti bili su uglavnom povoljni, pa se istraživanje odvijalo kontinuirano i prema predviđenome planu. Za svaku poziciju bilo je potrebno po pet radnih dana. Istraživačka ekipa satojala se od četiri ronilačka para.



Položaj luka Pesja, Krk i Baška



Položaj sondi u luci Pesja (foto: S. Govorčin)


Luka Pesja, grlo amfore tipa Lamboglia 2 u sondi 2 (foto: S. Govorčin)

U većini slučajeva iskop u sondi odvijao se do zdravice, a samo u slučaju debelih pješčanih nanosa (Baška), zaustavljen je nakon što je sa sigurnošću utvrđeno kako je sloj potpuno sterilan. U slučaju postojanja arheoloških nalaza (Pesja), važniji su predmeti fotografirani *in situ,* a potom izvađeni i dokumentirani na kopnu. Preostali nalazi samo su statistički zabilježeni, jer je riječ o nedijagnostičkim ulomcima keramičkog materijala iz antike i novog vijeka.

1. Luka Pesja u Omišlju
Omišaljska luka Pesja od prapovijesti je luka omišaljske gradine, središta snažne liburnske zajednice Fertinata (*Fertinates*), dominantne u sjeverozapadnom i sjeveroistočnom dijelu otoka. Kontinuirano je rabljena u svim povijesnim razdobljima koja su slijedila nakon toga, a koja uključuju doba antičkoga grada *Fulfinuma* te srednjovjekovnog i novovjekovnog Omišlja. Godine 2010., prilikom pregleda podmorja i probnog sondiranja na području sportske lučice u kojoj se planiralo postavljanje novih pontonskih privezišta, utvrđeno je postojanje manje količine arheoloških nalaza iz antike, ali je sastav kulturnog sloja upućivao na materijal nanesen erozijom obale (Radić Rossi 2011). Osim toga, uočeno je i nekoliko gomila kamenja (brodski balast?), a pod jednom od njih pronađeni su ostaci brodskog trupa iz novovjekovnog doba. Novim projektom planira se uređenje obale sjeverno od restorana „Riva", na kojem se



Luka Pesja, ulomak amfore tipa Dressel 6A iz površinskog sloja u dubljem dijelu uvale (foto: S. Govorčin)



Položaj sondi u luci Krk



Luka Krk, iskop u sondi 1 (foto: S. Govorčin)

danas nalazi tek nekoliko manjih molova. Sukladno očekivanjima, već površinskim pregledom područja građevinskog zahvata potvrđeno je postojanje arheoloških nalaza iz antike i novoga vijeka. Na zračnim snimkama uvale na tom se prostoru jasno razaznaje linija sedimenta u kojem se pronalaze arheološki nalazi. Riječ je o prirodnom obalnom nasipu na dubini do 4 m, na kojem debljina kulturnog sloja varira između 25 i 50 cm.

Ulomci keramičkog posuđa, uglavnom iz antike, uočeni su i na preostaloj padini morskoga dna, sve do same sredine uvale. Mjesta za postavljanje arheoloških sondi odabrana su na osnovi morfologije morskog dna, na mjestima na kojima se moglo pretpostaviti postojanje nalaza u dubljim slojevima sedimenta. Tijekom istraživanja sustavno je pregledano šire područje zahvata i do zdravice su istražene tri arheološke sonde, koje su se sastojale od po dva kvadrata dimenzija 2x2 m. Kulturni sloj sastoji se od mulja, pijeska i manjih komada lomljenoga kamena te ulomaka amfora i ostalog keramičkog posuđa. Nad matičnom stijenom pronađena je veća količina ulomaka amfora tipa Lamboglia 2 iz 1. st. pr. Kr. Preostali ulomci koji pripadaju antici uglavnom su loše očuvani i nije ih moguće preciznije kronološki odrediti. Osim spomenutih amfora, uočen je i jedan cjelovit te nekoliko oštećenih diskoidnih čepova, koji vjerojatno pripadaju istom vremenskom horizontu. Tijekom iskopa u sondi 2 uočen je i ulomak obrađene drvene grede. Kako nije riječ o nalazu *in situ*, nije bilo moguće utvrditi čemu bi on mogao pripadati, ali analogije s ostalim lokalitetima duž hrvatske obale upućuju na činjenicu kako su se na prostoru uvale Pesje mogle nalaziti i drvene pristanišne konstrukcije. S obzirom na postojeće stanje, njihovi se tragovi vjerojatno nisu očuvali u originalnom položaju.

2. Luka Krk

Županijska lučka uprava Krk pokrenula je projekt rekonstrukcije luke, u okviru kojeg je prostor luke podijeljen na šest uporabnih cjelina. Neupitna povijesna važnost Krka tijekom raznih razdoblja upućivala je na mogućnost postojanja arheoloških nalaza. Izgrađenost luke i frekventnost uporabe već je u početku, međutim, sugerirala da su arheološki tragovi nekadašnjih lučkih prostora vjerojatno već prekriveni postojećim konstrukcijama. Podmorsko istraživanje započelo je sustavnim površinskim pregledom podmorja, prilikom kojeg nisu uočeni nikakvi arheološki nalazi. Nakon toga odabrane su pozicije za arheološke sonde. Prva sonda postavljena je pred vrhom Ribarskoga gata, druga pred vrhom Veloga mula, treća na prostoru planiranoga gata u zoni Ribarske luke, a četvrta, peta i šesta na području Sekundarnog lukobrana i istočne obale uvale Portapižana. U svim sondama morski se sediment sastojao od uglavnom sterilnog mulja i pijeska izmiješanog sa sitnim lomljencima. Rijetki ulomci antičke keramike uočeni



Položaj sondi u luci Baška

su samo u sondi na prostoru budućeg lukobrana Ribarske luke, ali nije riječ o nalazima koji bi upućivali na potrebu arheološkog istraživanja.

3. Luka Baška

Projekt rekonstrukcije i dogradnje luke Baška pokrenut je s ciljem proširenja postojećih kapaciteta i podjele luke u četiri funkcionalne cjeline: komunalnu, nautičku, izletničku i ribarsku. Usprkos činjenici da se na području Baške nalaze velike količine pješčanih nanosa te da se ostaci nekadašnjih lučkih instalacija vjerojatno nalaze pod današnjom obalom, bilo je potrebno provjeriti situaciju u podmorju jer je riječ o zaštićenoj povijesnoj jezgri, koja se kontinuirano koristi lučkim prostorom još od prapovijesti. Istraživanje je također započelo sustavnim površinskim pregledom morskoga dna, koji nije dao nikakvih arheološki zanimljivih rezultata. Uglavnom je utvrđeno kako je riječ o pješčanim nanosima u kojima je teško očekivati bilo kakve tragove ljudske djelatnosti, osim recentnog otpada na samoj površini.

Prva sonda postavljena je sjeverno od svjetionika na Veloj rivi, na području gdje završava kameni nasip gata i započinje muljevito morsko dno. Druga sonda postavljena je na dubini od 7 m, 20 m zapadno od kraja Vele rive, na području gdje završava kameni nasip rive, a planom se predviđa proširenje postojeće konstrukcije. Treća sonda postavljena je na dubini od 5 m, u blizini vrha Male rive. Četvrta sonda postavljena je desetak metara južnije, također na dubini od 5 m. Peta sonda postavljena je 7,3 m sjeveroistočno od vrha Male rive, na dubini od 8 m. Šesta sonda postavljena je 20 m zapadno od sredine gata Garofulin. Sedma sonda postavljena je 9,6 m zapadno od kraja Vele rive, a osma 10,60 m u smjeru sjever-sjeverozapad od vrha Vele rive. Ni u jednoj sondi nisu pronađeni arheološki nalazi, a pod gornjim slojem mulja, debljine oko 0,5 m, izmiješanom s recentnim otpadom, nalazi se potpuno sterilan sloj pijeska.

Probnim istraživanjem na području luka Omišalj, Krk i Baška brojniji arheološki nalazi utvrđeni su samo u luci Pesja, za koju je već potvrđeno da posjeduje određeni arheološki potencijal. Iako među nalazima nisu uočeni predmeti veće kulturno-povijesne vrijednosti, prilikom građevinskih radova nužno je osigurati stručni podmorski arheološki nadzor, koji će sustavno pratiti napredovanje građevinskog iskopa. Ta je mjera uvjetovana mogućnošću da se na određenim mjestima pojavi veća koncentracija arheološkog materijala ili ostaci drvenih konstrukcija *in situ*, koji nisu uočeni površinskim pregledom terena, ni probnim arheološkim sondiranjem. Rezultati istraživanja na području luke Krk i luke Baške upućuju na činjenicu da na mjestima na kojima se planiraju građevinski zahvati uglavnom ne treba očekivati nikakve arheološke nalaze, jer su luke već do te mjere izgrađene da je kulturni sloj, ako je postojao, već uništen prijašnjom gradnjom. Jedina je iznimka u tome smislu prostor Ribarske luke u Krku, na kojemu postoji mogućnost pronalaska manje količine arheoloških nalaza.

Literatura

Radić Rossi 2011 I. Radić Rossi, Uvala Pesja, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 473 – 475.

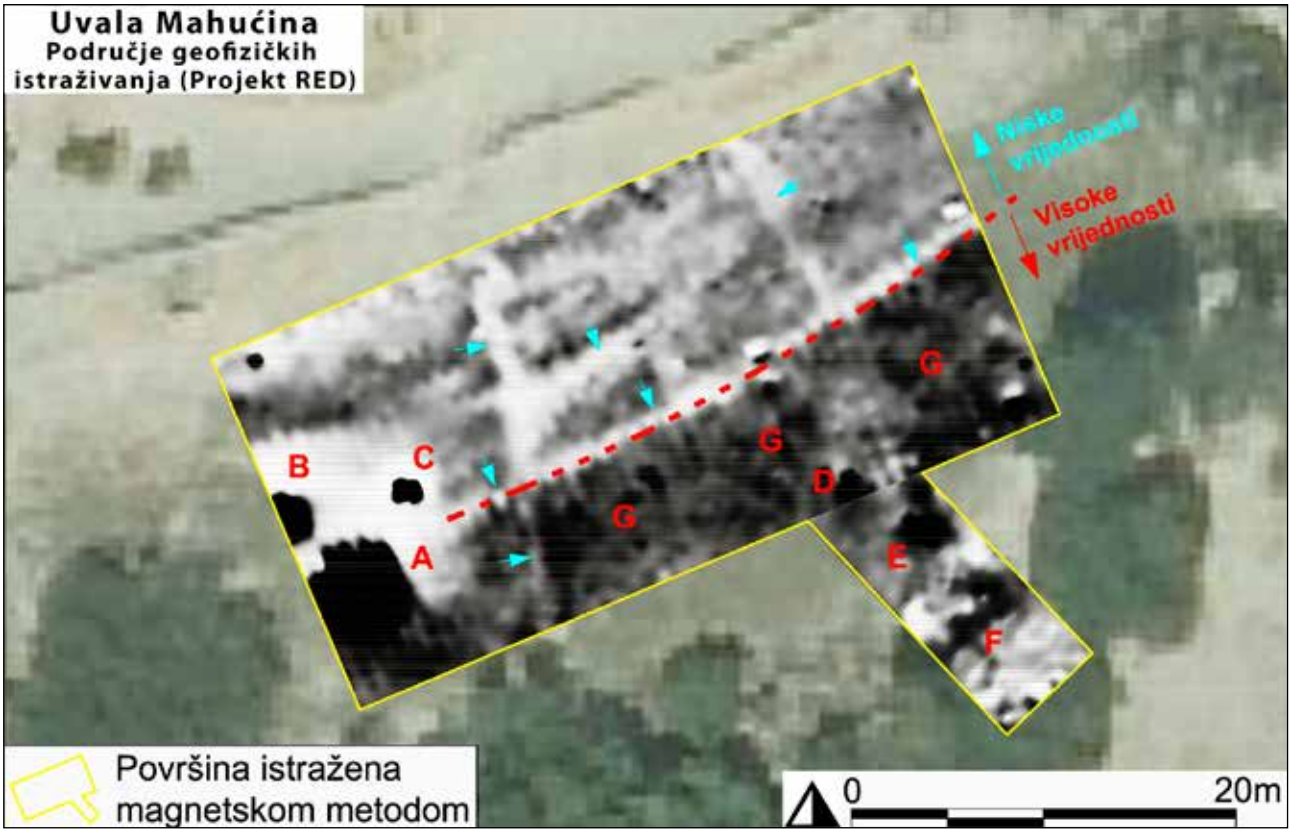
Suzana Čule
Irena Radić Rossi

Summary

Archaeological excavations in the areas of the ports of Krk, Baška and Omišalj were conducted during November and December 2014. The work was carried out at the request of the County Port Authorities of Krk, which plans to expand the existing port infrastructure. Test explorations in the area of the ports revealed numerous Antiquity and post-medieval finds only in Port Pesja in Omišalj. Although among the finds no items of greater cultural and historical value were observed, in the course of the construction works it is necessary to provide expert underwater archaeological supervision. This measure was brought due to the possibility of large concentrations of archaeological material or else remains of *in situ* wooden structures appearing in specific places. The results of explorations of the ports of Krk and Baška indicated that generally speaking no archaeological finds should be expected at the locations of the planned construction because the ports are developed to such a degree that the cultural layers, if they existed at all, had already been destroyed during previous construction works. The only exception in that regard is the space of Ribarska luka in Krk, where the possibility exists of finding a small number of archaeological finds.

Redni broj: 217
Lokalitet: Otok Rab (Lopar – uvala Mahućina)
Naselje: Lopar
Grad/općina: Lopar (otok Rab)
Pravni status: –
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

U sklopu projekta RED Hrvatske zaklade za znanost (*Roman Economy in Dalmatia: production, distribution and demand in the light of pottery workshops*, IP-11-2013-3979; voditeljica Goranka Lipovac Vrkljan), u prosincu 2014. geofizički je snimljena uvala Mahućina u općini



Rezultati magnetometrije u uvali Mahućina, zone visoke i niske vrijednosti te anomalije (A – F) (realizirao: B. Mušič)



Zračna snimka uvale Mahućina (foto: G. Skelac)

Lopar na otoku Rabu. Lokalitet je snimio i rezultate interpretirao dr. sc. Branko Mušič (Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Gearh d.o.o.), voditeljica istraživanja bila je Goranka Lipovac Vrkljan, a zamjenica Ana Konestra. U snimanjima je sudjelovao i Filip Matijević, dipl. arheo.

Tijekom prijašnjih istraživanja Instituta za arheologiju na području općine Lopar (Lipovac Vrkljan et al. 2014) u uvali Mahućina uočena je velika količina antičkoga keramičarskoga otpada, odnosno prekomjerno pečenih ulomaka građevinske keramike i dijelova strukture keramičarske peći. Nalazi se najviše javljaju uz južni rub udoline na dnu duboke uvale smještene zapadno od loparskoga poluotoka, unutar uvale Lopar te podno Kamenjaka. Na strmim i kamenitim padinama uočeni su dijelovi peći koji bi se mogli nalaziti *in situ*, ali i gorena zemlja te veća koncentracija ulomaka strukture peći. Zbog takve koncentracije nalaza na dvjema pozicijama pretpostavljeno je postojanje keramičarskih peći, dok je na zaravni neposredno ispod navedenih lokacija pretpostavljeno postojanje antičkih zidova, danas inkorporiranih u gromače.

Geofizičkim su istraživanjima obuhvaćena navedena područja s koncentracijom nalaza i struktura, te su ona provedena na približno 1000 četvornih metara, dijelom pri dnu južne padine (Područje 2), a dijelom po ledini na dnu uvale (Područje 1). Primijenjena je metoda magnetometrije, uz pomoć uređaja Geometrics G-858, gradijentno s paralelnim profilima udaljenima 0,5 m.

Unutar rezultata magnetometrije prepoznate su dvije zone: 1) zona visoke vrijednosti koja se prostire južnim padinama te po južnom dijelu zaravni za cijelu širinu snimljenoga prostora, gdje su prepoznata područja s jakim magnetskim anomalijama (A-F) i 2) zona niske vrijednosti, na sjevernom dijelu zaravni, a koju karakteriziraju negativni gradijenti modernih gromača.

Rezultati geofizičkih istraživanja djelomično potvrđuju, ali i nadopunjuju saznanja dobivena terenskim pregledom šireg područja uvale 2013. godine, preciznije locirajući područja na kojima bi mogle biti prisutne *in situ* strukture peći, dok postojanje antičkih zidanih struktura i dalje ostaje upitno. Rezultate geofizičkih snimanja svakako bi valjalo provjeriti sondažnim terenskim istraživanjima, no postojanje više

keramičarskih peći na području uvale Mahućine nakon ovih istraživanja čini se vjerojatnije. Ta su saznanja iznimno važna za samu arheološku topografiju loparskoga poluotoka i otoka Rab uopće, jer uz nalaze iz uvale Podšilo (Lipovac Vrkljan, Šiljeg 2010) potvrđuju postojanje razvijene antičke keramičarske proizvodnje.

Literatura

Lipovac Vrkljan, Šiljeg 2010 G. Lipovac Vrkljan, B. Šiljeg, Lopar-Podšilo, zaštitno arheološko istraživanje rimske keramičarske peći 2009. g., AIA, VI, Zagreb, 2010: 64 – 69.
Lipovac Vrkljan et al. 2014 G. Lipovac Vrkljan, B. Šiljeg, I. Ožanić Roguljić, A. Konestra, I. Kostešić, N. Šegvić, „Arheološka topografija otoka Raba": rezultati terenskog pregleda poluotoka Lopara u 2013. godini, AIA, X, Zagreb, 2014: 202 – 208.

dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan
dr. sc. Branko Mušič
dr. sc. Bartul Šiljeg
Ana Konestra

Summary

In December 2014 geo-physical surveys were conducted in Mahućina Bay (island of Rab), within the framework of the project RED of the Croatian Foundation for Science (Roman Economy in Dalmatia: Production, Distribution and Demand in the Light of Pottery Workshops). The results of the explorations partially confirmed the assumption on the locations of Antiquity pottery ovens on the slopes at the foot of the bay, but did not confirm the one on the location of Roman period architecture in the lower part of the valley. Nevertheless, this fact is of exceptional importance for the reconstruction of Roman pottery production on Lopar, where an oven in Podšilo Bay had been previously identified.

Redni broj: 218
Lokalitet: Pećina Bukovac
Naselje: –
Grad/općina: Lokve
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 11. do 22. kolovoza 2014. godine trajao je nastavak sondažnih istraživanja lokaliteta pećine Bukovac u Gorskom kotaru, na k.č. 4269. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Ivor Janković (Institut za antropologiju, Zagreb), a zamjenica voditelja Paula Androić, dipl. arheo. Osim njih, u istraživanju su sudjelovali studenti arheologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu: Erika Petelin, Goran Tomac, Antonela Barbir, Tea Lokner i Antonia Podobnik. Znatnu logističku potporu i pomoć pružio je gospodin Miren Androić (Udruga Lujzijana).

Cilj ovogodišnjih istraživanja bio je nastaviti manja sondažna istraživanja u predšpiljskom prostoru (Sonda 2), gdje



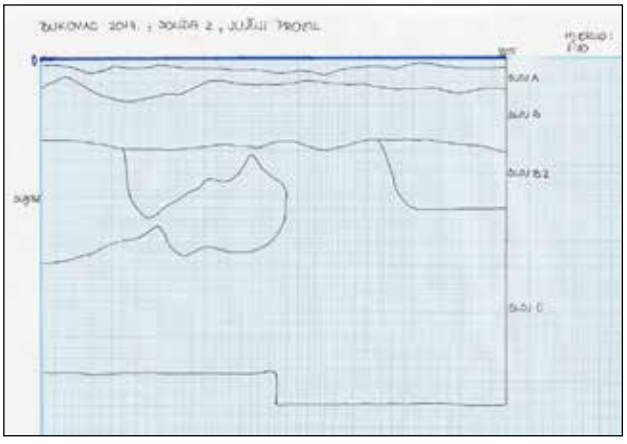
Sonda 2 u pretpećinskom prostoru

je tijekom prošlogodišnjih istraživanja pronađen kameni artefakt (jezgra), u sloju starom gotovo 40.000 godina, što je prvi nalaz kamenog oruđa iz razdoblja paleolitika na ovom prostoru, i za sada najstariji pokazatelj ljudske prisutnosti u toj regiji.
Pećina Bukovac smještena je na sjeverozapadnoj padini brda Sleme, općina Lokve, Gorski kotar (k.č. 4269). Ulaz u pećinu okrenut je prema sjeveroistoku. Pećina se sastoji od četrdesetak metara dugog i oko 3 metra širokog ulaznog hodnika, koji se širi u desetak metara dugačku i otprilike toliko široku poprečnu dvoranu. Iz dvorane se nadalje šire dva manja kraka: jedan prema jugozapadu, a drugi prema jugoistočnoj strani. U jugoistočnom kraku zamijećeno je vađenje sedimenta iz nepoznatih razloga. Nadalje, u prilaznom hodniku pećine na dvama su mjestima zamijećene jame koje je iz nepoznatih razloga napravio nepoznat počinitelj. Prema dostupnoj literaturi (Malez 1959; 1979; Kormos 1912), istraživanja su ograničena na sonde u centralnoj (poprečnoj) dvorani, odnosno pretpećinskom prostoru.

Sonda 2 otvorena je tijekom istraživanja u sezoni 2012. u predšpiljskom prostoru, u dimenzijama 1,5x1 m u smjeru sjever-jug. Svaki je kvadrant podijeljen na četiri supkvadranta (75x50 cm), koji su spuštani po slojevima. Ovogodišnja istraživanja ograničena su na horizontalno širenje sonde 2 u smjeru zapada te je sonda proširena na ukupne dimenzije 1,5x2 m, a iskopavanja su slijedila stratigrafske slojeve prema supkvadrantima (2.3 – 2.8, svaki dimenzija 75x50 cm).
Iskopavanje se odvijalo prema standardnoj metodologiji, uobičajenoj za arheološke lokalitete sličnog razdoblja. Pri iskopavanju su upotrebljavani manji alati (zidarske žlice, špahtle i sl.). Dubine slojeva mjerene su s pomoću nivelira, sediment je prosijavan kroz sito propusnosti 3 mm jer je sediment bio glinast te nije bilo moguće upotrebljavati sito manje propusnosti. Sav sakupljeni materijal (faunalni nalazi) označen je prema sloju i kvadrantu (supkvadrantu). Svakodnevno je vođen terenski dnevnik i fotodokumentacija, a posebna dokumentacija vođena je za svaki kvadrant. Tijekom sezone 2014. sakupljeno je vrlo malo fragmenata faunalnih ostataka i uglavnom se radi o sterilnim slojevima.

Rezultati istraživanja prijašnjih sezona već su objavljeni (Janković et al. 2010; 2011; 2012; 2013) te se ovdje iznose samo rezultati dobiveni istraživanjima predšpiljkog prostora Sonde 2 iz sezone 2014. godine.

Nakon što se ispraznio nabacan sediment iz Sonde 2 (zapuna iz prošlogodišnje sezone) do razine zaštićene geotekstilom, započelo je širenje sonde u smjeru zapada. Odlučeno je stratigrafski spuštati slojeve samo u novom dijelu sonde, kako bi se omogućio bolji uvid u horizontalnu stratigrafiju. Iskopavani su supkvadranti od 2.5 do 2.8.
Stratigrafiju sonde 2 u predšpiljskom prostoru nije moguće sa sigurnošću korelirati sa slojevima u sondi unutar pećine, većinom zbog djelovanja atmosferilija, odnosno izloženosti predšpiljskog prostora te pada tla prema izlazu pećine, što je pridonijelo ispiranju slojeva.
Sloj A = površinski, recentan humusni sloj tamnosive do crne boje, čija debljina varira od 7 do 10 cm. Sloj sadrži razne recentne nalaze, poput ostataka cigareta, komada staklenih boca, trulog lišća i sl. Konstantno je izložen atmosferilijama i gaženju te nije arheološki zanimljiv horizont. Boja 2.5 Y/1 *black* po tablicama Munsell.
Sloj B = nešto kompaktniji od površinskog sloja, svjetlije boje (7.5 YR 4.4 Munsell) s oko 20% kamenja manjih dimenzija, uglavnom krša.
F1 (Feature 1) = izrazito taman sediment, glinasto-pjeskaste konstitucije, s manjom količinom kamenčića (10 – 20%). Također sadrži nekoliko komada većeg kamenja, koje je vjerojatno palo s pećinskog svoda jer se sonda nalazi neposredno ispred ulaza u pećinu. Sloj je sterilan. F1 je prisutan u sjeverozapadnom rubu Sonde 2, odnosno dijelu supkvadranata 2.5 i 2.6, u kojima se nalazi između sloja A i sloja B2.
Sloj B2 = relativno glinast sediment koji sadrži manje primjese manjeg do srednjeg kamenja, boja po tablicama Munsell 7.5 YR 3/4. Ne razlikuje se previše od sloja B, no u dijelu sonde (dijelu supkvadranata 2.5 i 2.6) stratigrafski je prekinut pojavom F1.
Sloj C = izrazito crvenkasto do crvenkastosmeđi glinast sediment čija boja varira od 7.5 SRY 4/6 – 5/6 *strong brown* do 7.5 YR 4/6 – 4/4. Iako je sloj gotovo sterilan i sadrži vrlo malo životinjskih ostataka, u njemu je tijekom prošlogodišnjih istraživanja pronađena kamena jezgra u supkvadrantu 2.3. Ove je godine na samom vrhu sloja C u supkvadrantu 2.7 pronađen manji fragment kamenog odbojka.
Do završetka ovogodišnjih istraživanja dosegnuta je dubina prošlogodišnje sonde, no ne i matična stijena. Nakon istraživanja sonda je zaštićena geotekstilom i zatim zatrpana iskopanim sedimentom kako bi se zaštitila, a ujedno i zaštitili posjetitelji pećine. Tijekom iskopavanja izrazito loše vrijeme (obilna kiša) ograničilo je mogućnost istraživanja jer se radi o predšpiljskom prostoru te se sonda konstantno punila vodom. Budući da tijekom ovogodišnjih istraživanja nije otkrivena veća količina arheološkog materijala, moguće je zaključiti da je ljudska aktivnost u tom dijelu nalazišta bila vrlo ograničena. Na temelju pregleda pećine, eventualna ljudska aktivnost jačeg intenziteta mogla se odvijati ispred nekadašnjeg platoa na ulazu u pećinu, dok je sadašnji ulaz u pećinu najvjerojatnije nekad bio dio sada urušenog prilaznog hodnika. Nažalost, uvid u današnju morfologiju nalazišta daje naslutiti da je najvjerojatnije tijekom kasnog pleistocena (ili nešto poslije) urušen ulazni dio pećine, a nekadašnji plato koji je vjerojatno postojao pred samim ulazom, ispran i erodiran te je tijekom naknadnih građevinskih radova (krčenje i gradnja ceste koja prolazi neposredno ispred pećine) zauvijek nestao.



Crtež južnog profila u sondi 2

Rezultati arheoloških iskopavanja, koja u pećini Bukovac nisu bila većeg opsega (tijekom sezona 2010. – 2014. godine), ipak su pružili zanimljive rezultate. Glavni cilj istraživanja bio je pokušati uspostaviti korelaciju stratigrafije intaktnih slojeva unutar glavne dvorane pećine sa stratigrafijom opisanom u prijašnjim istraživanjima M. Maleza i T. Kormosa. To je uspješno provedeno jer je unutar centralne dvorane pronađeno mjesto na kojem slojevi nisu bili poremećeni, što je temeljeno na postojanju intaktnog sloja sige (Janković et al. 2010; 2011). Nadalje, faunalni nalazi iz intaktnih slojeva, koji su na temelju opisa stratigrafije M. Maleza i T. Kormosa korelirali sa slojevima prijašnjih istraživanja, poslani su na apsolutnu dataciju metodom radioaktivnog ugljika, čime je indirektno uspostavljena apsolutna kronologija slojeva u kojima su otkriveni nalazi ljudske aktivnosti tijekom istraživanja T. Kormosa (Kormos 1912). Ti su nalazi (posebice šiljak jelenjeg roga) bili predmet rasprava, zbog neslaganja o definiranju radi li se uistinu o nalazima iz starije faze gornjeg paleolitika. Rezultati datacije (Janković i sur., rad u pripremi) pokazali su starost od između 30 i 31.000 godina prije sadašnjosti, što je potvrdilo atribuciju u razdoblje starije faze gornjeg paleolitika, što su do sada najstariji arheološki nalazi s prostora Gorskog kotara. Nadalje, tijekom istraživanja predšpiljskog prostora 2013. pronađena je kamena jezgra u sloju koji je metodom radioaktivnog ugljika datiran u razdoblje od oko 39.000 godina prije sadašnjosti (Janković i sur., rad u pripremi). Ta datacija pomiče tragove ljudskog boravka na tom prostoru za više tisuća godina u prošlost, što otvara i zanimljiva pitanja o biološkoj populaciji koja je ondje boravila. Naime, u to vrijeme na tlu Europe borave i neandertalci i anatomski moderni ljudi, a sama jezgra nije tipološki odrediva kao uobičajen gornjopaleolitički tip jezgre (Janković i sur., rad u pripremi).
Na temelju rezultata istraživanja pećine Bukovac te malog intenziteta ljudskog korištenja prostorom na nalazištu, može se reći da se najvjerojatnije radi o kratkotrajnoj lovačkoj postaji kojom su se paleolitički stanovnici tog prostora samo povremeno koristili. Druga je mogućnost da su tragovi češćeg, ili eventualno intenzivnijeg, boravka na lokalitetu uništeni naknadnim geološko-klimatskim čimbenicima (erozija, oledbe, urušavanje dijela pećine, vodena aktivnost u vrijeme odledbi, posebice prijelaza na holocen i

dr.), odnosno naknadnih ljudskih aktivnosti u prostoru pred pećinom (krčenje šume, gradnja prometnice). Rezultati istraživanja pećine Bukovac vrijedan su doprinos kronološkoj slici naseljavanja prostora Gorskog kotara te upućuju na nužnost novih istraživanja tog prostora.

Literatura

Janković et al. 2011 I. Janković, I. Karavanić, J. C. Ahern, S. Mihelić, Pećina Bukovac, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 477 – 480.
Janković et al. 2012 I. Janković, I. Karavanić, J. C. Ahern, S. Mihelić, Pećina Bukovac, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 480 – 482.
Janković et al. 2013 I. Janković, I. Karavanić, J. C. Ahern, S. Mihelić, F. H. Smith, Gorski kotarr – pećina Bukovac, špilja na izvoru Kupe, špilja Kupjak i Lučićka špilja, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 497 – 500.
Janković et al. 2014 I. Janković, I. Karavanić, J. C. Ahern, S. Mihelić, F. H. Smith, Pećina Bukovac, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.
Kormos 1912 T. Kormos, Die ersten Spuren des Urmenschen in Karst-Gebirge, Földtani Közlöny, 52, 1912: 97 – 104.
Malez 1959 M. Malez, Speleološka istraživanja krša u 1956. godini, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 63, Zagreb, 1959: 340 – 354.
Malez 1979 M. Malez, Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Hrvatskoj, u: (ur. A. Benac) Praistorija jugoslavenskih zemalja, I: paleolitsko i mezolitsko doba, Sarajevo, 1979: 227 – 276.

Ivor Janković

Summary

In the course of August 2014 probe explorations were resumed at the Bukovac Cave in Gorski Kotar. The aim was to continue small-scale probe explorations in the space in front of the cave (Probe 2) where, during last year's explorations a stone artefact (core) was found in a layer almost 40.000 years old, which was the first find of stone tools from the Paleolithic in that area and for the time being the oldest indicator of human presence in the region. During the excavations no archaeological material was found so it is possible to conclude that human activity in that part of the site was very limited. On the basis of the field survey of the cave, possible greater intensity human activity could have taken place in front of the former plateau at the entrance of the cave, while the present entrance was most probably once part of the now demolished access passage. Unfortunately, insight into the present morphology of the site indicates that in the course of the Early Pleistocene or somewhat later the entrance section of the cave was most probably demolished, washed out and eroded and, owing to later day construction works (clearing and the construction of a road in the immediate vicinity of the cave entrance) destroyed forever. Based on the results of the investigations of Bukovac Cave and small-scale human use of the space at the site, we consider that it served as a temporary and occasional hunting station by Paleolithic dwellers. The second possibility is that traces of more frequent or possibly more intensive dwelling at the site were destroyed by later geological and climatic factors (erosion, ice thawing, caving of parts of the cave, water activity after thawing, particularly during the transition to Holocene, etc.), namely, later date human activities in the space in front of the cave (clearing of forests, road building). The exploration results of the Bukovac Cave offer a valuable contribution to the chronological frame of the settling in the area of Gorski kotar and indicate the necessity of new explorations of this space.

Redni broj: 219
Lokalitet: Rab – šire područje grada
Naselje: Gornja i Donja Supetarska Draga, Mundanije, Banjol, Barbat te dijelom Palit i Kampor
Grad/općina: Rab
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

Projekt „Arheološka topografija otoka Raba", koji je 2013. pokrenut suradnjom Instituta za arheologiju i Konzervatorskog odjela u Rijeci, nastavio se i u 2014., kada je pregledano područje grada Raba, odnosno mjesnih odbora Gornja i Donja Supetarska Draga, Mundanije,



Antička/kasnoantička arhitektura na LOK 70 (foto: A. Konestra)



Antička/kasnoantička arhitektura na LOK 74 (zračna snimka: G. Skelac)

Banjol, Barbat te dijelom Palit i Kampor. Drugu kampanju projekta potpomogao je i Grad Rab, a pomoć pri identifikaciji pojedinih lokaliteta pružili su S. Potočnjak, T. Kavran i Ž. Peran.

Prema metodologiji primijenjenoj tijekom prošlogodišnje kampanje, svi lokaliteti i pozicije s utvrđenim arheološkim ostacima uneseni su u GIS sustav (Lipovac Vrkljan et al. 2014: 202 – 204). Posljednja faza dokumentacije lokaliteta obuhvatila je zračno snimanje kvadrikopterom tvrtke Geoarheo d.o.o. Rezultati terenskoga pregleda 2014. obuhvaćaju 12 lokaliteta (5 novoevidentiranih) i 17 pozicija s arheološkim pokazateljima (nalazi, izolirane strukture i sl.). Među novoevidentiranim lokalitetima ističu se oni antičke/kasnoantičke datacije: Sv. Anastazije – za Markovićem (LOK 70), Mirine (LOK 74) i Valmartina (LOK 76), dok je uz LOK 76 i 74 moguće povezati i nalaz grobova u uvali Pudarica (LOK 77) (Lipovac Vrkljan, Konestra 2015: 129). Na svim trima položajima identificirani su ostaci arhitekture, brojni sitni nalazi te, u slučaju LOK 74, nalazi koji se prostiru u moru. Njihova je točna interpretacija otežana, no može se pretpostaviti da je riječ o ruralnim gospodarstvima, a možda bi se u tu kategoriju mogao smjestiti i LOK 71 u Supetarskoj Dragi, no njegova datacija, s obzirom na nedostatak pokretnih nalaza, nije poznata (Lipovac Vrkljan, Konestra 2015: 130), iako bi se moglo raditi o položaju koji opisuje B. Nedved (Nedved 1990: 27).
Mlađim razdobljima pripada nekoliko sakralnih objekata: Sv. Marko (LOK 75), Sv. Barbat (LOK 73), Sv. Danijel (LOK 52). Mlađoj dataciji može se pripisati i LOK 36 – Polačine u Palitu. Zanimljivo je napomenuti kako se pojedini mlađi, mahom sakralni lokaliteti, smještaju u neposrednoj blizini kasnoantičkih gospodarsko-rezidenacijalnih kompleksa, primjerice Sv. Anastazije – za Markovićem, Sv. Marko, Supetarska Draga te možda Valmartina.

Literatura

Lipovac Vrkljan et al. 2014 G. Lipovac Vrkljan, B. Šiljeg, I. Ožanić Roguljić, A. Konestra, I. Kostešić, N. Šegvić, Projekt Arheološka topografja otoka Raba: rezultati terenskog pregleda poluotoka Lopara u 2013. godini, AIA, vol. X, Zagreb, 2014: 202 – 208.
Lipovac Vrkljan, Konestra 2015 G. Lipovac Vrkljan, A. Konestra, Projekt Arheološka topografija otoka Raba – rezultati terenskog pregleda na području grada Raba u 2014. godini i izložba Arheološka topografija: putovanje kroz prošlost Lopara, AIA, vol. XI, Zagreb, 2015: 128 – 132.
Nedved 1990 B. Nedved, Felix Arba, Pregled povijesti i spomenika otoka Raba u rano rimsko doba, Rab, 1990.

dr. sc. Goranka Lipovac Vrkljan
Ana Konestra

Summary

The second campaign of the project „The Archaeological Topography of the Island of Rab" conducted in 2014 in the area of the city of Rab was a methodological follow up of the pilot campaign from 2013. During the field survey 12 sites and 17 positions with archaeological potential were inspected and were dated to the Antiquity, Late Antiquity and medieval periods. The sites of Roman rural estates and residential structures were of special interest particularly because some of them later became the construction sites of late medieval churches.

Redni broj: 220
Lokalitet: Rijeka – Trsatska gradina
Naselje: Rijeka (Trsat)
Grad/općina: Rijeka
Pravni status: Z-342
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: probno sondiranje

Na temelju ugovora između Grada Rijeke i Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, između 3. lipnja i 4. srpnja 2014. godine realiziran je niz probnih arheoloških sondiranja te reambulacija šireg prostora unutar i izvan perimetra srednjovjekovne i novovjekovne Trsatske gradine. U arheološkom istraživanju i dokumentiranju sudjelovali su voditelj i koordinator svih poslova arheolog Ranko Starac, kustos Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja, uz pomoć apsolventa arheologije Darija Maršanića i Demijana Vokšija, dipl. arheo. iz Rijeke. Lokalitet su ručno iskopavali djelatnici građevnog obrta Nedeljka Vidovića iz Triblja.

Godine 2010. započeta je uspješna suradnja nadležnih konzervatora, Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja, Grada Rijeke i Turističke zajednice Grada Rijeke, na sveobuhvatnom zaštitnom arheološko-konzervatorskom istraživanju dijelova sklopa Trsatske gradine. Radovima nakon 2010. ustanovljeni su tragovi i materijalna svjedočanstva povremenog boravka manjih ljudskih skupina unutar stambenog dijela kaštela u veoma širokom vremenskom rasponu – od brončanog doba, kasne antike i ranobizantskog razdoblja. Dio zapadnog dijela kaštela (nalazi su zatečeni isključivo u pukotinama i škrapama unutar raspucalih stijena, pravi kulturni sloj s taložinama davno je ispran niz padinu prema Rječini) kontinuirano je nastanjivan tek od razvijenog srednjeg vijeka, odnosno kraja 12. ili početka 13. st., do 1750. godine, odnosno do velikog potresa u kojem je već oronuo i zapušten kaštel konačno napušten i porušen.
Stambeni ili zapadni dio kaštela u više je etapa prigrađen osnovnoj jezgri gradine u 15. i 16. st. Gradnjom perimetralnih zidova i unutarnjih prostorija oko malog dvorišta zaustavljeno je klizanje zemlje i svih otpadnih taložina niz strme obronke, pa upravo iz tih stoljeća, kao i iz 17. i dijela 18. st., potječe glavnina pokretnih arheoloških nalaza. Osnovni razlog pokretanja nove etape probnog sondažnog istraživanja unutar vojne jezgre kaštela u podnožju „rimske" kule jest pokušaj odgovora na pitanje početaka života unutar jezgre utvrde, kao i stvaranje uvida u stanje interijera vojnog, istočnog dijela utvrde prije radikalnih arhitektonskih i hortikulturnih intervencija iz prve polovice 19. st., prema romantičarskim zamislima L. Nugenta i G. Paronuzzia.
Tijek i opseg arheoloških radova 2014. bili su limitirani zbog infrastrukturnih problema. Primjerice, iskop sondi na travnatim ledinama unutar dvorišta kaštela bio je ograničen postojećim položajima stabala, ukrasnoga grmlja i cvijeća, kao i smjerovima pružanja električnih instalacija, odnosno podne rasvjete. S druge strane, na ulaznom portalu u sklop gradine, na položaju bivše konjušnice mogućnosti iskopa bile su limitirane vodovodnim i električnim vodovima pronađenima tijekom kopanja, koji su odmah zatrpani ili zaobiđeni, kao i gustim grmljem lovora i bršljana.
Sonda 1 iskopana je radi čišćenja raslinja, smeća i recentnog materijala unutar ugaone kule, čiji se zidovi i danas ističu nad parkom i malim boćalištem koje s istočne strane omeđuje gradinu. Istočni prostor, odnosno neravna zaravan uz osnovnu strukturu kaštela u prošlosti je bila omeđena jakim suhozidnim opasačem, odnosno gromačom „duplicom", građenom od nepravilnog lomljenog vapnenca s unutarnjim i vanjskim licem, jezgrom ispunjenom sitnijim kamenom i pijeskom, odnosno komadićima crijepa ili opeka. Taj suhozid omeđuje začelje parka između istočnog ruba gradine i boćališta, koje se priljubilo uz rub ugaone kule. Sama je kula zapravo jedan nadzorni toranj ili vidikovac, s kojega se prije obrastanja u šikaru i gradnje okolnih kuća pružao prekrasan pogled na kanjonsku dragu Rječine i okolne brjegove. Kula je građena jednakom tehnikom kao i suhozid, koji se oslanja na nju. Na kulu se oslanja i danas kolnim ulazom presječena dionica obodnog zida koja se od kule spušta uz rub parka do objekata s istočne strane kuće Decrevi (sada zgrade u kojoj se nalazi Trsatska glazba). Taj moćni suhozid i danas je dijelom vidljiv u punoj visini



Pogled na položaj pokusne iskopne sonde na terasi dvorišta gradine, ispred ulaza u podzemni i nadzemni dio Nugentova mauzoleja



Detalj pokusne sonde u dvorištu ispred ulaza u Nugentov mauzolej, vidljivi tragovi recentnog nasipavanja zemlje iznad srednjovjekovnog zida

od oko 2,5 m, prosječne širine oko 80 cm. U donjem dijelu proširen je recentnim nasipavanjima kameno-zemljanog otpada.
Samo je kula, koja po načinu gradnje ne pokazuje razlike u strukturi i načinu slaganja lomljenog kamena od perimetralnog suhozida oko parka, građena uz uporabu lošeg vapnenog morta, ispunjenog šljunčanim agregatom. Kula je u tlocrtu oblika nepravilne kružnice, građena na umjetno povišenom terenu, odnosno zaravni na mjestu gdje se pravci perimetralnog suhozida sijeku pod pravim kutom. Vanjsko zidno platno kule nije građeno okomito, već se koso suzuje prema središtu prostora, pa torzo kule ima koničan oblik ako se gleda izvana. Unutarnje je lice kule okomito te nema razlike između njega i vanjskog lica, a nema ni tragova unutarnjeg ožbukavanja ili vapnenog naliča. Pojedini su kameni blokovi velikih dimenzija i zapremaju cijelu širinu zida, koja se kreće od 90 do 60 cm, ovisno o visini. Unutarnji je promjer kule oko 8 m, a očuvana visina zida od unutarnje razine hodne površine ne prelazi 170 cm. Iskopom je uklonjen sav sloj recentno nataložene zemlje, kamenja i različitog otpada, odnosno smeća koje su ondje odlagali susjedi tijekom proteklih pedesetak godina. Skinut je sloj smeća prosječne debljine između 60 i 90 cm, odnosno na deponij je odvezeno oko 60 kubičnih metara materijala. Ispod sloja recentnog otpada zatečena je samo neravna kameno-zemljana površina, bez tragova podne obloge. Na unutarnjem licu zidnog plašta nema tragova utora ili niša, odnosno nema tragova otvora ili puškarnica. Ulazni koridor oblikovan je od jednakih grubih kamenih blokova, bez tragova dovratnika ili ulaznog praga. Pregledom tla ustanovljen je veoma malen broj sitnih ulomaka keramičkih posuda, odnosno kuhinjske keramike iz 19. st. Nema tragova čovjekova boravka u kuli tijekom srednjeg ili ranog novog vijeka.
Prema načinu zidanja i pokretnim, veoma skromnim arheološkim nalazima, interijer kule, odnosno promatračnice, nije mogao biti rabljen prije kraja 18. st. Na starijim prikazima Trsata nema perimetralnog zida i te kule, ali se s druge strane jasno vidi zid koji se od zapadne strane stambenog dijela gradine (kod sadašnjeg položaja jarbola sa zastavom) spušta niz strm obronak po rubu brijega iznad Banskih vrata. Prema svom oblikovanju i načinu gradnje, perimetralni je zid u zaleđu parka (u 19. st. okućnice kuće Decrevi) recentna građevina. On je doista samo ogradni zid, koji omeđuje posjed između kaštela, privatnih kuća i kuće Decrevi. Sama kula po izvedbi djeluje kao romantičan vidikovac, do kojeg se pristupa lijepo sazidanom kamenom rampom. Možda je čitav sklop nastao prilikom artikulacije zelenih površina, odnosno nekadašnjeg parka u zaleđu kuće Decrevi, odnosno prema zamisli Lavala Nugenta. Sondažnim iskopima unutar prostora nekadašnje konjušnice obitelji Nugent, smještene uz kolni put između kuće Decrevi i ulaza u gradinu, te iskopom na travnatoj ledini uz sjeverni začelni zid kuće Decrevi, nisu uočene intaktne taložine tla, već su naslage posve ispremiješane višekratnim nasipavanjima i građevinskim intervencijama.

Sonda 4

Ulazni monumentalan portal kroz koji se ulazi u suterenski prostor kapele Mir junaka sagrađen je polovicom 19. st. Tada je nizom terasa artikuliran i dvorišni prostor kaštela,



Detalj presjeka postglacijalnih naslaga u jami unutar podzemnog dijela Nugentova mauzoleja

koji je po Nugentovoj zamisli postao velikim memorijalnim parkom s odgovarajućim arhitektonsko-hortikulturnim rješenjima. U podnožju terase uz Rimsku kulu, na mjestu mogućem za iskopavanje (širenje nije bilo moguće zbog korijenja grmlja, stabala i podzemnih električnih instalacija) postavljena je probna sonda 4, površine 5x2,20 m. Tom sondom presječene su zemljano-kamene taložine terase koja omeđuje zapadnu stranu ulaza u podzemnu kriptu. Sonda je postavljena okomito na uzdužni pravac pružanja terase. Nakon uklanjanja travnate površine i plitkog sloja humusnog tla (SJ 001) nađen je rahao kameno-zemljani sediment, koji je nastao odbacivanjem iskopanog materijala, nasutog na to mjesto početkom 19. st., prilikom formiranja terasa. Naime, taj sediment (SJ002) iako raznolikog sastava, koji je ovisio o mjestu prvobitnog iskopa materijala, sastoji se od nakupina rahle i nepovezane građevne šute, uglavnom sitnog lomljenog kamena, crijepa, građevne opeke, komadića vapnenog morta, pomiješanog s tamnosmeđom humoznom zemljom, punom usitnjenih ulomaka kostiju, željeznih čavala, keramičkog posuđa i ostalog arheološkog materijala. Prilikom iskopa postalo je razvidno da je sav materijal u toj terasi nastao odlaganjem i istresanjem iz kolica u vrlo kratkom vremenskom rasponu. Velika usitnjenost keramičkih nalaza i nedostatak kvalitetnijih predmeta većih dimenzija upućuje na ručno prekopavanje izvornog položaja zemlje te njezino sustavno odlaganje unutar površine koja je tijekom nasipavanja bila omeđena i danas vidljivim suhozidom (SJ 005), ispod kojeg se nalazi još jedna manja zelena površina. Na sjevernom rubu sonde zatečen je malen ostatak arhitekture, jednog vapnenim mortom sazidanog podzida (SJ 003), koji omeđuje vapnenačku liticu koja je podlogom gornje, kamenom obložene terase u podnožju Rimske kule. Taj rahli i neujednačeni sloj tampona, visine između 175 i 220 cm, prekriva grubo poravnatu matičnu stijenu (SJ 004), koja se blago spušta prema jugozapadu. Jugozapadni kraj sonde završava zatečenim suhozidom (SJ 005), čije je unutarnje lice veoma nemarne izvedbe, sazidano tijekom nasipavanja terase.
Pokretni arheološki materijal, iako brojan, veoma je fragmentaran. Sastoji se od velikog broja ulomaka grube ognjišne keramike, kao i stolne ocakljene keramike, nastale između



Spuštanje speleologa u jamu unutar suterena Nugentova mauzoleja

početka 15. i kraja 18. st. Nema arheološke stratifikacije, odnosno kronološki su odredivi ulomci ispremiješani, što je jasno svjedočanstvo o tome da je sastav zemlje unutar terasa nastao odbacivanjem prekopanih dijelova partera unutar gradine u kratkom vremenskom rasponu. Zastupljeni su već poznati oblici posuđa, pronađeni tijekom iskopavanja zapadnog, stambenog dijela kaštela između 2010. i 2012. godine. Od vrjednijih predmeta izdvajaju se vrhovi željeznih samostrela i strjelica (sedam primjeraka), kao i jedan primjerak bifacijalno obrađenog kremena za pušku kremenjaču. Pri samom dnu naslaga, uz matičnu liticu pronađeno je nekoliko primjeraka sitnog kovanog novca. Jedna mala srebrna kovanica (bečki pfenig) kovana je nakon 1450., a još jedan mletački „piccolo" kovan je na početku 16. st. Prikupljeni su i mletački bakreni soldini kovani tijekom 17. st., koji su zastupljeni i među nalazima kovanog novca u prijašnjim iskopavanjima. Analiza numizmatičkih nalaza tek slijedi nakon čišćenja. Osim mnoštva amorfnih čavala i klinova od željeza, nisu pronađeni dijelovi vojne opreme ili drugog oružja, tek jedna olovna kuglica, odnosno zrno namijenjeno pucanju iz kubure, jedna željezna kuglica namijenjena ispaljivanju iz musketa te ulomak jedne velike kamene kugle. Posebno su izdvojeni ulomci keramičkih glaziranih pećnjaka, istovjetni dijelovima pećnjaka kasnogotičkog i renesansnog tipa otkrivenima 2011. u stambenom dijelu.

Uz unutarnje lice obodnog suhozida na zapadnoj strani sonde matična litica spušta se u nekoliko stuba, slijedeći pad terena. Zatečena podnica ne sadržava pukotine u kojima bi se pronašli stariji arheološki artefakti, čini se da je ovdje lomljen kamen za potrebe obnove gradine tijekom prve polovice 19. st. Moguća je i potpuna ispranost tla zbog erozije, ali je također moguće da je kamena podloga interijera sklopa gradine priklesavana i izmijenjena prije konačnog nasipavanja šute i zemlje, odnosno formiranja danas prisutnih čestica. Nakon dokumentiranja, probna je sonda zatrpana, a površina terena pripremljena za sadnju travnjaka.

Sonda 5

Tijekom radova organizirano je speleološko dokumentiranje jame unutar suterena kapele Mir junaka, koja je građena na mjestu starije, male gradske kapele, iznad presvođenog, u liticu ukopanog podzemnog prostora. Podzemni prostor trebao je biti jednom od gradskih vodosprema, sudeći po malom pravokutnom otvoru u vrhu svoda, no L. Nugent zamislio je poput antičkih junaka formirati tzv. dvostruku kapelu, koja se sastoji od podzemne kripte i gornjeg hrama, kultne prostorije. Probijanjem horizontalnog ulaza kroz stijenu u podzemni prostor bivše vodospreme ili tamnice, probijen je vlažan prostor prirodne šupljine, male kraške jame oko koje su se u prošlosti ispreplele fantastične priče. Iz nekih razloga prostor kripte nikada nije zaživio, sarkofazi L. Nugenta i supruge postavljeni su unutar „antičkog" hrama uz oltar dovršen nakon Lavalove smrti. Zbog predaje o zatrpavanju ili zazidavanju jame u 20. st., kroz koju je navodno bio moguć silazak do Rječine, načinjen je probni sondažni iskop na dnu jame. Međutim, nakon čišćenja recentnog smeća i nekoliko stotina odbačenih kovanica (mahom najnovijih kuna, vrlo malo novca okolnih zemalja, nekoliko dinara i para iz razdoblja socijalističke i kraljevine Jugoslavije te jednog primjerka goriškog solda iz posljednje četvrtine 18. st.) zatečeni su krupni kameni blokovi i stijene, zasigane ovapnjenom korom i prekrivene žutosmeđim ilovastim tlom. Na tijesnom prostoru, nakon iskopa 40 cm debelog sloja tvrde ilovače pomiješane s odronjenim kamenom, moglo se samo zaključiti da prolaza u dubinu nema, odnosno on je bio moguć, ali je zatrpan tektonskim procesima u prošlosti. Taj sterilni sloj nastajao je taloženjem u vlažnom i hladnom okruženju tijekom duljeg vremena i u njemu nema tragova čovjeka ili odbačenog arheološkog materijala. U dnu jame ležala je crna vreća za smeće u koju su speleolozi tijekom prethodnog čišćenja odložili površinski rasute i fragmentirane ljudske kosti. Treba naglasiti da unutar otkopanog ilovastog sedimenta nije bilo kostiju. Izgled kostiju unatoč njihovoj sekundarnoj izlomljenosti jasno odaje recentno podrijetlo, odnosno izloženost zraku, kakva je prisutna u standardnim ljesovima u grobnicama. Speleolozi Dario Maršanić i Nenad Kuzmanović uočili su vertikalan dimnjak – pukotinski prolaz koji se odvaja prema vrhu stijenske mase. Pukotina je uska i nije prolazna za ljude, na vrhu izlazi na površinu, u okvir pravokutnog poklopca na šahtu ispred ulaza u sanitarni čvor. U donjem dijelu te pukotine, u bočnom zasiganom sedimentu prikupljeno je nekoliko fragmenata ljudskih kostiju, koji su ondje dospjeli bacanjem kroz taj uski otvor, danas prekriven poklopcem. Ljudske su kosti kalcificirane zbog otapanja vapnenca u stijenskoj masi, a očito su dospjele u pukotinu u prošlosti. Jedino što se može učiniti prilikom određivanja starosti jest laboratorijska analiza radioaktivnim ugljikom.

U dnu jame krajem Drugog svjetskog rata zatečeno je nekoliko leševa, koje su izvadili tada angažirani speleolozi, no o tom zahvatu (za koji je odobrenje izdao tadašnji Konzervatorski ured u Rijeci) zasad nije pronađen izvještaj. Tijekom radova 60-ih godina 20. st. demontirane su i demolirane grobne niše u arkadama, kao i sarkofazi u kapeli Mir junaka. Postoje fantastične priče o sudbini posmrtnih ostataka obitelji Nugent, koje su podgrijane nedostatkom odgovarajuće popratne dokumentacije te šarolike interpretacije sudbine kostiju (od takvih da su jednostavno bačene preko zida niz padinu, da su zakopane na nepoznatome mjestu, da su zakopane u dnu Rimske kule, do najnovije, koje je iznio svjedok događaja, da je dio kostiju zazidan pri dnu vanjskog obodnog plašta rimske kule. Ondje je prije rastao

golem bršljan, koji je skidan, pri čemu se otvorila rupa u vanjskom licu zida, a prije krpanja tog udubljenja prostor je ispunjen kostima. To se navodi samo kao jedna od informacija, koju je danas nemoguće provjeriti. Ostaci ljudskih kostiju iz jame zatečeni su u plastičnoj vrećici za smeće te su ondje ostavljeni tijekom nekog starijeg perioda, a njihov izgled (pocrnjelost zbog organske truleži, kao i izloženost metalnim oksidima) podsjeća na stanje kostura zabilježeno na rijetkim fotografijama snimljenima prilikom demontiranja grobnih niša i sarkofaga. Lomljivost kostiju očekivana je već i zbog činjenice da su članovi obitelji Nugent bili pokopani u okomito postavljenim sanducima, koji su bili u raspadajućem stanju, a već prije organizirane obnove tragači za blagom provaljivali su u grobne edikule i uništavali ih.

Ranko Starac



Restaurirana antička zdjelica tankih stijenki, ukrašena barbotinom (foto: J. Višnjić)

Summary

In the course of June and July 2014 archaeological test probing excavations were continued within the perimeter of the citadel on Trsat in the city of Rijeka as well as in the wider zone between the citadel and neighbouring houses in the historical core of Trsat. Five test probes were excavated on five different positions. The discovered archaeological finds supplemented the already existing knowledge on the historical layers of the fort and its surroundings in the period from the late 13th to the second half of the 18th century. Traces of numerous recent interventions and digging were observed, namely of backfilling the terrain with the material excavated at some other location. The traces of these backfills testify to the radical construction and farming activities which were undertaken by G. Paronuzzi in the first half of the 19th century according or the ideas of field marshal Laval Nugent. By this transformation a citadel that had been partitioned on numerous occasions became the decorative frame of the Nugent family mausoleum.

Redni broj: 221
Lokalitet: Rijeka – Trg Ivana Koblera
Naselje: Rijeka
Grad/općina: Rijeka
Pravni status: Z-2691 (urbanistička cjelina grada)
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zbog namjere investitora Grada Rijeke da uredi Trg Ivana Koblera u povijesnoj jezgri grada, Konzervatorski odjel u Rijeci propisao je zaštitno arheološko istraživanje na predmetnom prostoru.
Lokalitet je arheološki istražila Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, a radovi su trajali od 7. travnja do 21. svibnja 2014. godine. Voditelj istraživanja je bio Josip Višnjić, mag. arheo., zamjenik voditelja Tihomir Percan, dipl. arheo., a u istraživanjima su sudjelovali arheolozi Ivica Pleština, Siniša Pamić, Mateja Baričević te Nenad Kuzmanović. Za strojni i ručni iskop, kao i ostale pomoćne radove prilikom istraživanja, bili su zaduženi radnici tvrtke Fidal d.o.o. iz Rijeke.

Prostor Trga Ivana Koblera u Rijeci na k.č. 4196 i 4493, k.o. Stari grad, koji je arheološki istraživan, prije samih arheoloških radova podijeljen je na pravilnu mrežu kvadranata dimenzija 4x4 m. Ukupno je istraženo 250 m^2.
Istraživanja na Trgu I. Koblera u travnju i svibnju 2014. još su jednom potvrdila arheološku važnost područja riječkog Staroga grada te rasvijetlila neka od još uvijek otvorenih pitanja u vezi s počecima i razvojem urbanizma antičke *Tarsatice*. Tijekom istraživanja, osim već spomenutih nepokretnih i pripadajućih pokretnih arheoloških nalaza iz antike, pronađeni su brojni nalazi koji se na temelju analiza mogu datirati od 16. do polovice 20. st.
Ostaci antičke arhitekture datirani su na temelju pronađenih pokretnih arheoloških nalaza u 1. st. Riječ je o vremenu najstarije urbanizacije područja Staroga grada, kada je *Tarsatica* formirana kao municipij. Kako je u inicijalnoj fazi *Tarsatica* civilno naselje trgovačkog karaktera, ostaci pronađenih objekata vjerojatno pripadaju stambenim zgradama. S obzirom na to da dokumentirani ostaci pokazuju pravilan raster u odnosu na dosad poznate tragove antičkih objekata, može se zaključiti kako se od samog početka radilo o planskoj urbanizaciji i formiranju grada *ex novo*. S obzirom na to da su s područja koje se nalazi zapadnije od Staroga grada poznati nalazi iz starijih razdoblja, može se pretpostaviti kako Rimljani prilikom osvajanja tih područja zatječu manje naselje uz koje formiraju novi grad.
Pokretni arheološki nalazi koji se mogu datirati u kasnu antiku, poput dijela ulomaka iz skupine stolnog posuđa te dijela ulomaka amfora, potvrđuju kontinuitet korištenja objektima tijekom nekoliko stoljeća. S obzirom na to da su građevinski ostaci objekata svedeni uglavnom tek na temelje, teško je govoriti o promjenama koje su kroz tako dugo razdoblje uporabe bile neminovne. Tek jedna zazidana vrata u zidu SJ 138 daju naslutiti kako su predmetni objekti zasigurno morali biti pregrađivani.
Problem podzemnih voda koji se pojavljivao prilikom arheoloških istraživanja na Trgu I. Koblera nije bio nepoznat ni antičkim stanovnicima te lokacije. O tome svjedoči tehnika izrade pronađenih antičkih podnica za koje su upotrebljavani ilovača i mrvljena opeka, odnosno materijali koji imaju svojstva vodonepropusnosti.
Pokretni arheološki nalazi upućuju na trgovačke kontakte koje su stanovnici Tarsatike ostvarivali s ostatkom Carstva. Tako se u starijoj fazi razvoja grada može uočiti dominacija



Trg I. Koblera, sjeverni dio trga nakon istraživanja (foto: S. Pamić)

proizvoda koji su uvoženi s područja sjeverne Italije ili Galije, dok u kasnoj antici postaje sve izrazitija dominacija proizvoda koji su do Tarsatike stizali s područja sjeverne Afrike.
Cilj istraživanja usmjerenog na prostor prolaza ispod Gradskog sata bio je pronalaženje ostataka antičkih i srednjovjekovnih bedema koji su, sudeći prema dosada istraženim segmentima, zasigurno prolazili na liniji sjevernog ruba Korza. Međutim, mnogobrojni radovi vezani uz postavljenje komunalnih instalacija sve od 19. st. pa do sasvim recentnog vremena, u potpunosti su devastirali sve arheološke ostatke te onemogućili njihovo istraživanje.
Čini se da je slična sudbina zadesila i arheološke nalaze koji pripadaju srednjem i novom vijeku. Dobro je naime poznato kako je osobito tijekom novog vijeka taj gradski prostor bio intenzivno upotrebljavan, no ostaci objekata građenih u tom periodu gotovo u potpunosti izostaju. Razlog tomu može se pronaći u prvom uređenju trga 70-ih godina 20. st., kada je vjerojatno uklonjen veći dio arheoloških slojeva i građevinskih ostataka ruševnih objekata. Do nas su stigli tek ostaci pojedinih ukopanih prostora tih novovjekovnih zgrada, poput crnih jama i smočnica, a tek iznimno temeljni ostaci nosivih zidova, koje je zbog fragmentiranosti teško povezati u smislene cjeline.
Pokretni arheološki nalazi iz ovog razdoblja također su bili znatno malobrojniji od onih antičkih. Osobito su malobrojni nalazi iz razdoblja od 16. do 18. st., dok je pronađeno tek nešto više nalaza koji se mogu datirati u 19. i 20. st. Ti recentniji nalazi pronađeni su unutar već spomenutih zatvorenih cjelina crne jame i smočnice, što ih je sačuvalo od uništavanja. Nalazi unutar smočnice mogu se datirati u razdoblje Drugog svjetskog rata, što je zapravo trenutak rušenja i napuštanja do tada upotrebljavanih objekata te trenutak u kojemu se formiraju posljednji slojevi, koji su prilikom istraživanja tretirani kao arheološke stratigrafske cjeline.
Svi su nepokretni arheološki nalazi nakon istraživanja preventivno zaštićeni i zatrpani, a u dogovoru izvođača građevinskih radova i nadležnog konzervatora pronađeno je rješenje za polaganje novih instalacija uz očuvanje svih dokumentiranih nepokretnih arheoloških nalaza. Svi pronađeni nalazi pokazali su kako prostor Trga I. Koblera treba tretirati kao višeslojno arheološko nalazište, koje kao takvo mora biti adekvatno istraženo prije bilo kakvih građevinskih radova. Zbog toga je prije daljnjih građevinskih iskopa neistraženi dio trga dokumentiran nedestruktivnom arheološkom metodom, uporabom georadara (GPR pregled lokaliteta s 2D i 3D kartiranjem do dubine 2 – 4 m), uz obradu i analizu prikupljenih podataka. Za dokumentaciju je bila zadužena tvrtka Vendor d.o.o.

Josip Višnjić

Summary

Excavations undertaken in I. Kobler Square in Rijeka in the course of April and May 2014 confirmed once more the archaeological importance of the old city area and shed light on some still open questions connected to the beginnings and development of town planning in ancient *Tarsatica.* During the explorations, in addition to immovable and accompanying immovable archaeological finds from

Antiquity, numerous finds were also discovered that could be dated to the period ranging from the 16th to 20th centuries. It was a period of the oldest urbanization of the area of the old city, period in which *Tarsatica* was established as a *municipium*. The movable archaeological finds dated to the period of late Antiquity confirmed the continuity of using the structures throughout a number of centuries. Considering that the building remains of the structures were mostly reduced to their foundations, it is difficult to speak of changes that were inevitable through such a long period of use. Although this city space was intensively used in the New Era, the remains of the structures built in that period were almost completely lacking. Only the remains of certain buried spaces, such as septic tanks and pantries have been preserved. Movable archaeological finds from this period were also much fewer than those from Antiquity. All the discovered finds demonstrated how the space of I. Kobler Square should be treated as a multi-layered archaeological site.

Redni broj: 222
Lokaliteti: Uvala Martinšćica
Naselje: Punta Križa (otok Cres)
Grad/općina: Mali Lošinj (otok Lošinj)
Pravni status: Z-836
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Istraživanja na lokalitetu Martinšćica 2014. godine dio su istraživačkog programa „Otočno redovništvo na Kvarneru od 5. do 11. stoljeća" pod vodstvom dr. sc. Morane Čaušević-Bully i dr. sc. Sébastiena Bullyja, u okviru suradnje Udruge za arheološka istraživanja i promidžbu arheologije Kvarnera (aIPAK), Francuske škole u Rimu i Zavoda ArTeHiS pri CNRS-u iz Dijona. Istraživački program financijski potpomaže Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Ministarstvo vanjskih poslova Francuske, Francuska škola u Rimu te privatna fondacija Caritas Veritatis.

Lokalitet Martinšćica nalazi se u dnu istoimene uvale osorskog kanala, oko 9 km od Osora u smjeru jugoistoka. Lokalitet se u literaturi rijetko spominje, unatoč dobro sačuvanim ostacima zidova velike ranokršćanske crkve, koja se nalazi u uvali te je do ovih istraživanja bio poznat samo tlocrt spomenute crkve koji je 1957. objavio akademik A. Mohorovičić. Velika crkva kompleksa (Martinšćica 1) obično je datirana u justinijanski period ili nešto poslije, u 7. stoljeće (Chevalier 1995). U dosadašnjim novijim radovima dokazano je da tlocrt crkve u obliku grčkog križa ima više građevinskih faza. Uistinu, analiza sjevernog perimetralnog zida i sjevernog kraka transepta otkriva prvu fazu, stariju od gradnje velike crkve, dok su aneksi (Martinšćica 1bis i druge prostorije) mlađi od glavne faze gradnje crkve. Krenuvši od tog zaključka, postavilo se pitanje koja je zaista datacija i priroda, odnosno funkcija faza starijih od glavne faze velike crkve Martinšćice 1, te o mogućnosti održavanja ili pak izmjene funkcije čitava sklopa.
Tako je prilikom treće kampanje na sklopu Martinšćica u 2013. nastavljena izrada arheološke osnovne dokumentacije i procjena njegova arheološkog potencijala otvaranjem dviju manjih sondi na dvama različitim mjestima. Prva sonda otvorena je na jednoj od većih gomila koja se nalazi iznad ostataka nečeg za što se pretpostavilo da bi mogao biti prostor za boravljenje (u prijašnjim istraživanjima nazvan „Građevina L"). Cilj prve sonde bio je traženje prvih elemenata koji bi mogli dati odgovor na pitanja funkcije i datacije sklopa unutar kojeg se smješta velika opisana crkva. Prema paralelama s velikim brojem crkava na jadranskoj obali, treba uzeti u obzir mogućnost da je riječ o još jednom primjeru antičke vile kristijanizirane tijekom kasne antike. Stratigrafija uočena u sondi 1 otvorenoj 2013. godini upućuje na to da se rušenje „građevine L" odvijalo postupno, bez nagle i nasilne intervencije, već očito prirodnim putem, vjerojatno zbog pomanjkanja brige o zdanju nakon njegova napuštanja. Relativna kronologija zidova već sada omogućuje razlikovanje triju glavnih faza preinaka, dokazujući na taj način njegovu dugogodišnju uporabu, no tehnika gradnje zidova, u kojoj se upotrebljavaju priklesani blokovi (manje-više) pravilno uslojeni, bitno se razlikuje od tehnike *opus incertum*, karakteristične za razdoblje kasne antike i ranog srednjeg vijeka, uočljive i na lokalitetu u gradnji Martinšćice 1, 1bis i 2, te se može datirati u nešto starije razdoblje, odnosno u 3. – 4. st. Nivoi podnica, uzdignuti u odnosu na gornji nivo temelja, kao i uočene faze gradnje zidova, upućuju na dugotrajnu uporabu građevine, što dokazuju i nalazi novca i keramike iz nešto mlađeg razdoblja (4. i 5. st.). Jednako tako, ne treba zanemariti ni postojanje još mlađe faze, nakon kasne antike, uzmu li se u obzir rupe za kolce ukopane u podnice od vapnene žbuke. Istraživanja u sektoru „Martinšćica 2" jasno upućuju na vrlo sličnu kronologiju: zidovi prve faze, koji se pripisuju velikom antičkom sklopu, odgovaraju tipu gradnje prve faze građevine L – što bi ih moglo datirati u razdoblje nešto zrelije antike (3. – 4. st.). Nalazi ranih tegula (1. st.) mogli bi upućivati i na postojanje možda manjeg sklopa iz ranog Carstva, no još nisu ustanovljene strukture koje bi mogle pripadati toj fazi.

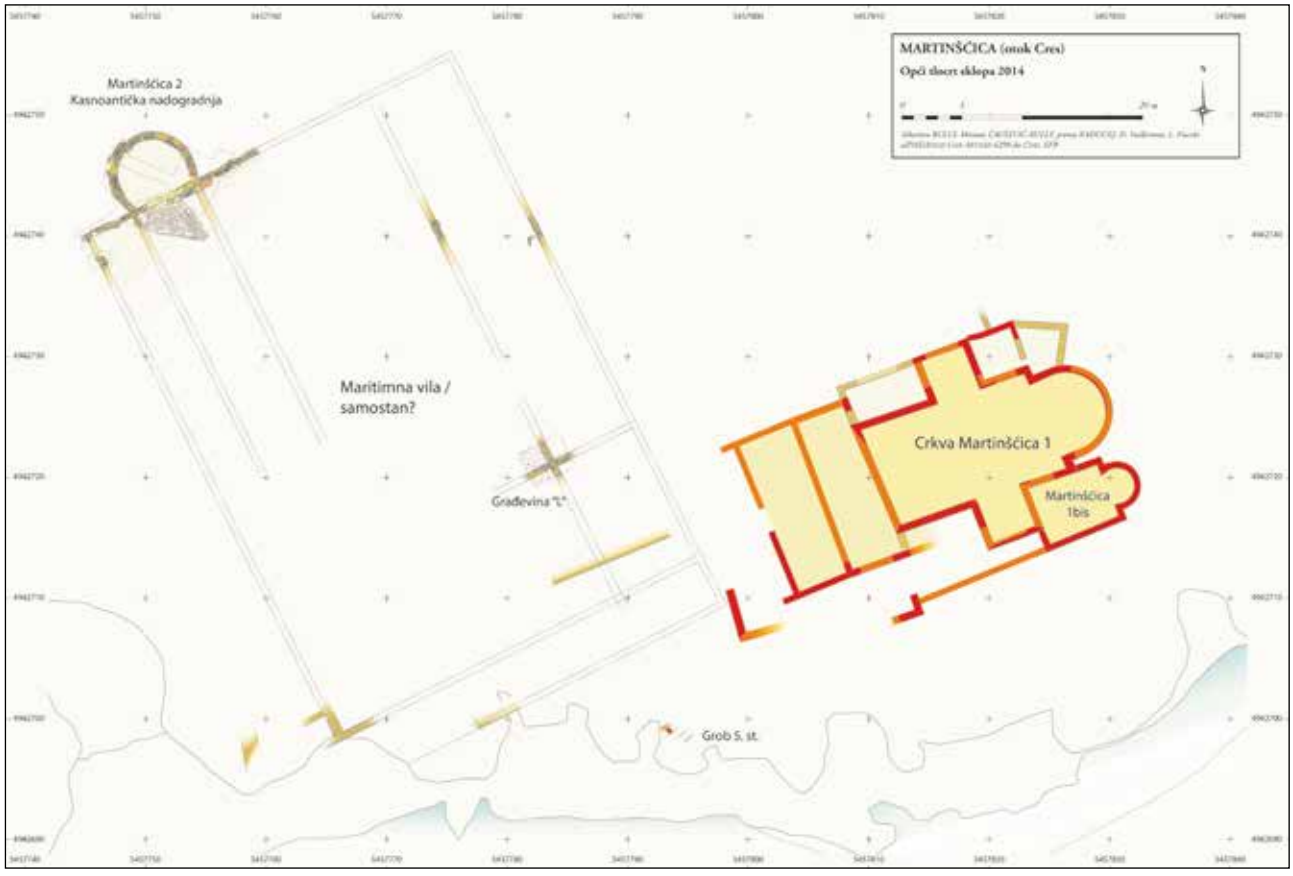
Druga je sonda otvorena na mjestu nalaza kružne ili polukružne građevine, koja je do sada označavana kao „Martinšćica 2". Ovogodišnja su istraživanja usmjerena upravo na taj sektor arheološkog sklopa, s namjerom da se pokuša rasvijetliti točna funkcija građevine, koja je do sada ostala nepoznata. Sonda 2 iz 2013., dimenzija 2,20x1,80 m, otvorena je na mjestu pretpostavljenog spoja „apside" Martinšćice 2 i njezina hipotetskog ramena. Slojevi koji su na tome mjestu pokrivali razrušeni zid bili su zaista jednostavni te su pripadali sloju rušenja građevine. Sloj (SJ 7.1001), uočen s vanjske strane kruga koji čini zid 7.100, sadržavao je velik broj ulomaka tegula, kao i drugih elemenata građevnog keramičkog materijala, ali i ulomke kućne keramike, jednake onoj pronađenoj u sondi 1, i to u donjim slojevima „građevine L" (ponajprije se misli na crnu keramiku s primjesom kvarca ili vapnenca), školjaka i životinjskih kostiju. U unutrašnjosti kruga koji tvori zid 7.100, sloj SJ 7.1002 bio je identičan onom vanjskom, s jedinom razlikom što je uz navedeno sadržavao i nekoliko spika poda izvedenog u tehnici *opus spicatum*, kao i ulomak Late Roman Amfore (4. – 7. st.). Zid 7.100 prati kružnu putanju koja bi u konačnici bila promjera ±5,90 m (unutarnjih mjera). Sonda nije uputila na postojanje pretpostavljenog ramena te tako nakon sondažnih istraživanja u 2013. nije

bilo poznato radi li se o polukružnoj potkovičastoj ili u potpunosti kružnoj strukturi. Ziđe građeno u tehnici *opus incertum* prosječne debljine 0,64 m, sačuvano je u maksimalnoj elevaciji od 0,68 m.

Godine 2014. otvoren je veći sektor istraživanja na dijelu lokaliteta radno nazvanom „Martinšćica 2". S obzirom na to da je obrada nalaza još uvijek u tijeku, ovdje je dan samo sumaran pregled glavnih nalaza. Proširenje sonde 2 iz 2013. u prvom je redu dokazalo da je kružna ili polukružna gradnja koja je intrigirala od početka rada na lokalitetu Martinšćica zapravo vrlo duboka apsida dviju trećina kruga. Struktura apside u razdoblju kasne antike dodana je starijem sklopu, koji pripada fazi prepoznatoj prilikom sondažnih istraživanja u sondi 1 (na području „građevine L"). Stariji sklop kojem je apsida nadodana u ovom je dijelu relativno loše sačuvan: radi se o krajnjem sjeverozapadnom uglu sklopa te je sada zahvaljujući ovogodišnjim istraživanjima poznato do kuda se rasprostirao prema sjeverozapadu. Nešto je bolje sačuvan njegov sjeverni zid, koji gradnjom podsjeća na zidove građevine „L", s relativno urednim redovima kamenja u odnosu na nesigurnu gradnju tehnikom *opus incertum* pridodane duboke apside. Sjeverno od zida nisu pronađene nikakve strukture, već samo slojevi rušenja sa znatnim nalazima krovne opeke, no s južne su strane pronađeni ostaci dobro građene podnice od većih kamenčića obilato povezanih vrlo kvalitetnom vapnenom žbukom. Nažalost, završni sloj podnice u ovom segmentu nije sačuvan, no takav pod mogao je biti podloga za *opus spicatum*, čije su *spicae* nalažene u gornjim slojevima, pa čak i na površini gromače koja je pokrivala taj dio sklopa. Istraživanje je otkrilo i strukture dvaju zidova, koji dopuštaju odrediti ritam prostorija koje se razvijaju južno od sjevernog perimetralnog zida. U mlađoj fazi, prilikom pridodavanja apside, dio antičkog ziđa razrušen je kako bi se spojili prostori starijih prostorija i novopridodane apside. Razrušeni zidovi prekriveni su novom podnicom od utabane zemlje, koja je nađena u prostoru apside i iznad sloja podnice iz prve faze te preko razrušenih dijelova zidova.

Taj dio sklopa bio je upotrebljavan tijekom dugog razdoblja – tome u prilog naravno idu nalazi keramike, koja bi se prema preliminarnim pregledima mogla datirati u 7. st. No, i ne samo materijalni nalazi, već i suhozidna struktura za koju se čini da nije novovjeka jer se u njoj nalaze samo ulomci ranosrednjovjekovne keramike. Radi se o polukružnoj suhozidnoj strukturi koja je zrcalno imitirala oblik kasnoantičke apside te time stvorila prostor oblika ključaonice. Ne zna se čemu je ta struktura mogla služiti, ali je moguće da je građena kao sklonište.

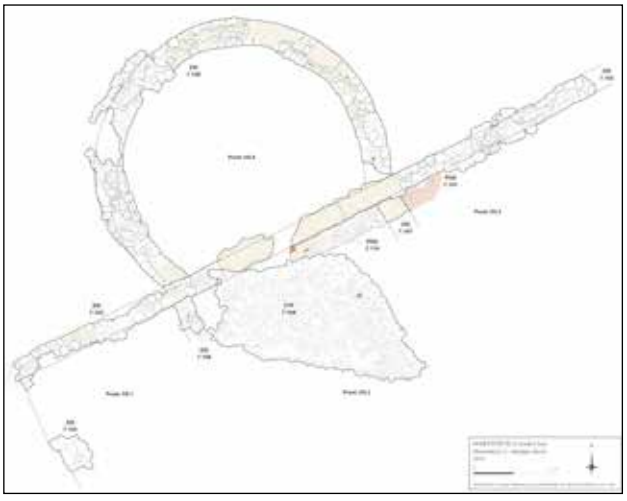
U zaključku se može naglasiti kako se čini sigurnim da je kompleks Martinšćice u početku bio antička maritimna vila, prije nego što je preinačena u ranokršćanski crkveni sklop. Prvi rezultati dosadašnjih sondažnih istraživanja i rekognosciranja upućuju na moguću grobišnu, pa time i kultnu funkciju lokaliteta u kasnoj antici (već i prije sredine 6. st., odnosno prije kraja Justinijanove rekonkviste kvarnerskih otoka). Samostanska funkcija također je vrlo moguća, iako bi zahtijevala dodatne potvrde, u vidu jasnijih znakova ranosrednjovjekovne i srednjovjekovne materijalne kulture.



Topografska snimka arheoloških ostataka u uvali Martinšćica



Zračna snimka dijela građevnog sklopa s kasnoantičkom nadogradnjom



Tlocrt kasnoantičke nadogradnje

Kovanica iz 13. st., otkrivena prilikom rekognosciranja, za sada je jedini dokaz da je bio u funkciji i poslije (informaciju dao Stefano Zucchi). Osim činjenice o smještaju lokaliteta u dnu inače izolirane uvale, o dimenzijama velike crkve te njezina jedinstvenog tlocrtnog rješenja, treba podsjetiti i na pretpostavku o samostanu koji je ondje mogao postojati prije 1046., sugeriranu kratkim navodom u Životu *svetog Gerarda iz Sagreda* (opata svetog Jurja u Venecijanskoj laguni), gdje se može naći podatak o samostanu posvećenom galskom apostolu (svetom Martinu) koji se nalazi između Venecije i Zadra te u koji se opat sklonio na svom putu prema Zadru (Ostojić 1964: 157, 158).

Literatura

Bully, Čaušević-Bully 2011 S. Bully, M. Čaušević-Bully, Le monachisme insulaire dans l'archipel du Kvarner (Croatie) entre le V^e^ et le XI^e^ siècle. Projet de recherches archéologiques, 2011-2014, Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre (BUCEMA), 15, Auxerre, 2011: 335 – 350, http://cem.revues.org/index12017.html

Chevalier 1995 P. Chevalier, Salona II – Ecclesiae Dalmatiae, vol. 1, L'architecture paleochretienne de la province romaine de Dalmatie (IV^e^ – VII^e^ s.), Split – Rome, 1995: 60 – 62.

Čaušević-Bully 2012 M. Čaušević-Bully, L'architecture paléochrétienne dans le Kvarner: état des connaissances et nouvelles découvertes, HAM, 18/1, Zagreb, 2012: 133 – 142.

Čaušević-Bully, Bully 2013 M. Čaušević-Bully, S. Bully, Esquisse d'un paysage monastique insulaire dans le nord de l'Adriatique : l'archipel du Kvarner (Croatie), HAM, 19, Zagreb – Motovun, 2013: 167 – 182.

Mohorovičić 1954 A. Mohorovičić, Prilog analizi razvoja historijske arhitekture na otocima Lošinju i Cresu, Ljetopis JAZU, 59, Zagreb, 1954: 211 – 226.

Mohorovičić 1957 A. Mohorovičić, Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera, Ljetopis JAZU, 62, Zagreb, 1957.

Ostojić 1964 I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, tom 2, Split, 1964: 157, 158.

dr. sc. Morana Čaušević-Bully
dr. sc. Sébastien Bully

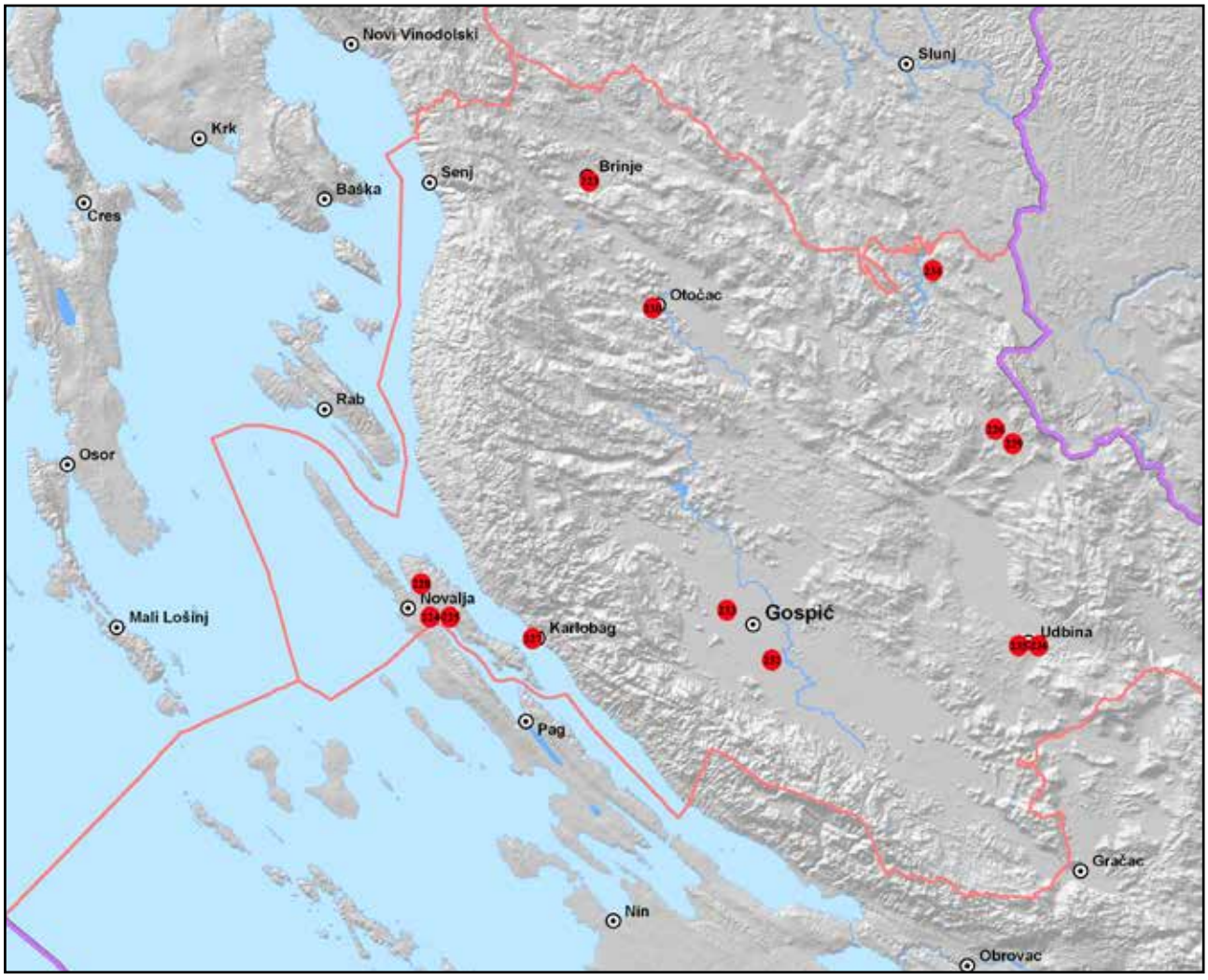
Summary

In the rare literature on the subject found to date mention is made of a large early Christian church with a cross ground plan at the site of Martinšćica on Punta Križa on the island of Cres. It was dated to the period of Justinian's rule or somewhat later in the 7th century. The Martinšćica site is located at the foot of the bay of the same name in the Osor Channel, about 9 km from Osor in the south-east direction. During the reconnaissance and the first probe explorations conducted at the site in the period from 2012 to 2014, it was established that the mentioned church was not an isolated religious feature but that it was built within a larger built complex. The reconnaissance of the wider area of Martinšćica Bay resulted in establishing its precise extension but not the time of its construction, period of use or its purpose.

Due to the mentioned reasons a number of archaeological probes were opened in 2013 and 2014 which enabled insight into the chronology of the site and provided certain information on the possible purpose of the complex. It therefore seems for now that the church was built on the south-east margin of a larger Antiquity maritime villa with a rectangular layout. The finds indicated that the villa could have been built as early as the 1st century, but primarily the long-standing use of the villa rooms in Late Antiquity and Early Middle Ages. In the period between the 4th and 5th centuries a large deep horseshoe apse was added to the Antiquity complex. This phase of the site's use in the 5th century is well documented elsewhere at the site. The results obtained by ^{14}C analysis of human bones from the tomb found on the beach, south-west of the Martinšćica 1 church offer quite a broad time span between the years 407 and 542.

A phase that followed Late Antiquity was established not only in the area of the church to which a whole series of annexes was added but also in the sector of Martinšćica 2, where it can be confirmed by the existence of floors made of compressed earth and particularly by the dry stone structure which for the time being cannot be precisely dated.

LIČKO-SENJSKA ŽUPANIJA



223 Brinje – Stari grad Sokolac
224 Caska – podmorje i priobalje
225 Caska – Sv. Juraj
226 Gradina Korenička
227 Karlobag – Drvišica – Vidovgrad
228 Košljun
229 Krst (utvrda)
230 Otočac – Stari grad
231 Podmorje Ličko-senjske županije
232 Ribnik – Grad
233 Smiljan – Čovini – Crikvine; Čovini – Krša
234 Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak)
235 Udbina – Gradina
236 Udbina – stolnica sv. Jakova
237 Velebit

Redni broj: 223
Lokalitet: Brinje – Stari grad Sokolac
Naselje: Brinje
Grad/općina: Brinje
Pravni status: Z-2710
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološka istraživanja u palasu staroga grada Sokolca u Brinju trajala su pet radnih dana, od 9. do 13. lipnja 2014. godine. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Ana Azinović Bebek, zamjenik voditeljice bio je Andrej Janeš, oboje iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, uz sudjelovanje nekolicine radnika koji su iskopavali teren. Radove je stručno nadzirao Hrvoje Giaconi, d.i.a. iz Konzervatorskog odjela u Gospiću.

Istraženo je područje spoja južnog zida palasa i frankopanske kule. Istražena je ukupna površina od 6 m², dodijeljeno je ukupno 16 stratigrafskih jedinica, a pronađeno je 10 posebnih nalaza. Među pokretnim nalazima najbrojniji su ulomci životinjskih kostiju, dok je uporabne keramike i metalnih predmeta bilo manje. Uzeta su tri uzorka ugljena, od kojih su dva poslana na radiokarbonsku analizu te dva uzorka žbuke, koji su analizirani u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a. Pokretni arheološki materijal obrađen je u Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza HRZ-a.
Ovogodišnja arheološka istraživanja palasa staroga grada Sokolca u Brinju, iako malena opsega, potvrdila su opravdanost potrebe kontinuiranog arheološkog istraživanja starih gradova. Pokazalo se da su arheološka istraživanja nužna u pokušaju interpretiranja života u starim gradovima. Spoznaje



Stari grad Sokolac, istražena sonda (foto: A. Janeš)



Stari grad Sokolac, istočni obrambeni zid (foto: A. Azinović Bebek)

iz poznatih izvora (arhiv, stare karte i nacrti) nisu dovoljne za sintetiziranje i determiniranje starih gradova. Vrednovanje pokretnog arheološkog materijala daje bolji uvid u svakodnevni život burgova, dok pravilno dokumentiranje i interpretiranje stratigrafije nalazišta omogućuje pravilno razumijevanje arhitektonskog razvoja i namjene prostorija. Iako se ovim arheološkim istraživanjima tek zagreblo po površini staroga grada Sokolca, već se mogu izdvojiti dvije sigurne faze u njegovim stratigrafskim slojevima, datirane nalazom novca iz 17. st. Čini se kako je stari grad Sokolac, kao i mnogi stari gradovi (Barilović, Ozalj, Jelengrad, Košutgrad itd.), sjeo na prapovijesni sloj, čije se naznake vide u ulomcima kućnog lijepa i prapovijesne keramike.
Većina nalaza pripada novovjekovnom razdoblju, a uz uobičajene nalaze kuhinjske keramike nađeni su i ulomci glaziranog stolnog posuđa. U istraživanju starih gradova iznimno je važna smislena koordinacija radova. Odjel za interventni pristup graditeljskom nasljeđu i Odjel za kopnenu arheologiju HRZ-a dobro surađuju u dogovoru s Konzervatorskim odjelom Gospić, s ciljem što bolje revitalizacije staroga grada Sokolca u Brinju. Tako je osmišljen etapni pristup arheološkom istraživanju i konzerviranju zidova, pri čemu se pazi da se dobije cjelokupna slika staroga grada.

Literatura

Fras 1988 Julije Fras, Cjelovita topografija karlovačke vojne krajine, Gospić, 1988.
Horvat 1985 Zorislav Horvat, Burg u Brinju i njegova kapela, Peristil, 27-28, Zagreb,1984 – 1985: 41 – 67.
Horvat 2000 Zorislav Horvat, Srednjovjekovna sakralna arhitektura u Brinju i okolici, Senjski zbornik, 27, Senj, 2000: 97 – 146.
Klaić 1901 Vjekoslav Klaić, Krčki knezovi Frankapani, Zagreb, 1901.
Kukuljević Sakcinksi 1869 Ivan Kukuljević Sakcinski, Grad Brinjski, Njeke gradine i gradovi u kraljevini Hrvatskoj, II, Zagreb, 1869: 2.

Miletić, Valjato Fabris 2003 Drago Miletić, Marija Valjato Fabris, Sokolac, Frankopanski plemićki grad u Brinju, Mala biblioteka GZSK, Svezak 10, Zagreb, 2003.
Nadilo 2002 Branko Nadilo, Utvrda Sokolac iznad Brinja, Građevinar, 54, Zagreb, 2002: 302 – 312.
Premerl 1971 Tomislav Premerl, Grad Sokolac u Brinju, Arhitektura, 109-110, Zagreb, 1971: 44 – 47.
Szabo 1920 Gjuro Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1920.

Ana Azinović Bebek
Andrej Janeš

Summary

Archaeological excavations conducted in 2014 at the palace in the old city of Sokolac in Brinje, although on a small-scale, justified the need of continued archaeological explorations of old cities. Insights from known sources (archives, old maps and drafts) are not sufficient for synthesizing and determining the existence of old cities. Although these archaeological excavations only skimmed the top of the old city of Sokolac, already two definite phases in its stratigraphic layers could be distinguished and dated to the 17th century on the basis of the coins discovered there.

Redni broj: 224
Lokalitet: Caska – podmorje i priobalje
Naselje: Novalja
Grad/općina: Novalja (otok Pag)
Pravni status: R-381
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno istraživanje, geodetsko snimanje

Istraživačka kampanja u podmorju i priobalju uvale Caske trajala je od 12. svibnja do 6. lipnja. 2014. godine. Istraživanje se odvijalo u suradnji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru i francuskog instituta Centre Camille Jullian. Ronilačku logistiku osigurali su Ronilački centar Foka iz Šimuna i Ronilački klub Sveučilišta u Zadru „ZADron". U dokumentiranju nalaza na kopnu i u moru, uz vodeće institucije, sudjelovali su i predstavnici Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te tvrtke Novena d.o.o.

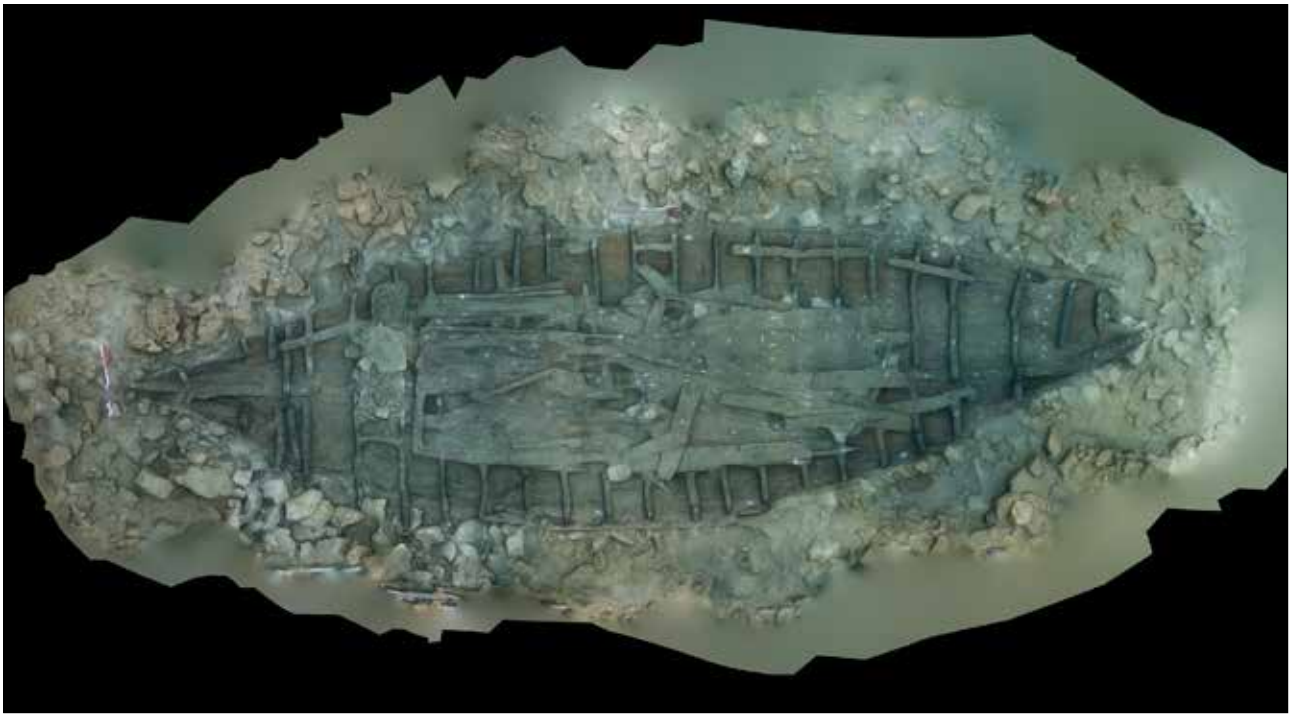


Pogled iz zraka na brod Caska 2 nakon uklanjanja metalnog mrežišta za potrebe fotogrametrijskog snimanja (foto: M. Vuković)



Dokumentiranje ostataka šivanog broda Caska 3 (foto: Ph. Grosscaux)

Istraživanje u podmorju bilo je poglavito usmjereno na ostatke broda, otkrivene tijekom istraživačke kampanje 2012. godine. Kako je riječ o iznimno složenom i zahtjevnom zadatku, odlučeno je da se podmorski iskop ograniči isključivo na zonu broda, stoga je privremeno obustavljeno istraživanje u tzv. zoni C (sektor 2), u kojoj su tijekom prijašnjih godina otkriveni ostaci četverokutnih okvira izrađenih od drvenih balvana i okomito zabijenih pilona. Istraživanje broda Caska 2 odvijalo se prema uobičajenoj metodologiji rada. Nakon pripremnih radova započelo je uklanjanje kamena, sedimenta i geotekstila s već istraženih dijelova broda (južni dio sonde i vrhovi rebara koji određuju oblik broda), a potom i podmorski iskop prema unaprijed dogovorenom planu. Nakon definiranja brodske konstrukcije započelo je fino čišćenje i detaljno označavanje svih vidljivih dijelova i zanimljivih pojedinosti. Nakon istraživanja nalaz je zaštićen geotekstilom i vrećama s pijeskom te pokriven mrežama za armiranje, kako bi se spriječila eventualna oštećenja izazvana nekontroliranim sidrenjem.



Preliminarni rezultati fotogrametrijskog snimanja (izradio: D. Frka)

Pomoćnim metalnim mrežištem zahvaćena je površina od 3x7 kvadrata dimenzija 2x2 m, što sveukupno iznosi 84 m^2. Čišćenje brodske konstrukcije započelo je u južnom dijelu sonde, koja je djelomično iskopana 2013., a potom je nastavljeno u smjeru sjevera. U središnjem dijelu sonde otkrivena je velika količina dasaka, od kojih donji sloj čine daske originalne podnice broda, ali se nad njima nalazi još mnogo naknadno ubačenih komada. Odlučeno je da se daske za sada ne diraju, već da se situacija na morskom dnu detaljno dokumentira nakon što se u potpunosti definira u tlocrtu, a da se tek potom uklone kako bi se doprlo do brodskih rebara i oplate.

Do kraja istraživačke kampanje 2014. tlocrtna je situacija broda u cijelosti definirana, a uslijedilo je i fino čišćenje brodske konstrukcije. Na osnovi fotogrametrijskog dokumentiranja izrađen je 3D plan nalazišta, a izrada nacrtne dokumentacije još je u tijeku.

Ovogodišnje istraživanje broda Caska 2 rezultiralo je zanimljivim spoznajama. Prije svega, u skupini dasaka ubačenoj na daske podnice primijećeni su dijelovi šivanog broda (Caska 3), čija konstrukcija u potpunosti odgovara nalazu istraženom 2009. i 2010. godine. Riječ je vjerojatno o dijelu već raspadnutoga broda, koji je bio iskorišten zajedno s ostalim daskama kako bi se očvrsnula podnica prije ubacivanja velikoga kamenja namijenjenog namjernom potapanju broda. Drugi zanimljiv element svakako je otkriće temeljnice jarbola u prednjem, tj. sjevernom dijelu broda. Treći zanimljiv element također se nalazi u pramčanom dijelu, a riječ je o brodskom ognjištu izrađenom od tegula, kakvo se upotrebljavalo u rimsko vrijeme. Iako je dijelom oštećeno, ono se u svojim osnovnim gabaritima relativno dobro očuvalo.

Posebna zanimljivost tijekom istraživanja 2014., neovisno o samom arheološkom nalazištu, bila je suradnja sa sudionicima europskog FP7 projekta CADDY (*Cognitive Autonomous Diving Buddy*), koji su tijekom prvog tjedna akcije boravili u Caski kako bi iskoristili mogućnost mjerenja sa roniocima koji sudjeluju u istraživačkoj akciji. Istraživanje za potrebe komunikacije ronioca s daljinski upravljanom ronilicom (ROV) bilo je usmjereno na primjenu uređaja opremljenog senzorima za pretvaranje ronilačkih pokreta u digitalnu sliku, potrebnu za izradu algoritama za komunikaciju s ronilicom (*Diver Net*).

Istraživanja u priobalju Caske obuhvatila su strukturu nazvanu „Objekt A", koja se nalazi u istočnom dijelu uvale, nedaleko od obale i Turna (Tunere), unutar sektora 3-4. Lokalitet se nalazi na terenu koji se iz smjera sjeveroistoka koso spušta prema morskoj obali, a obrastao je gustom vegetacijom. Riječ je o dvama kvalitetno zidanim zidovima, mjestimično očuvanima u visini od 1,8 m. Zidovi se pružaju paralelno i zidani su jednakom tehnikom te je jasno da su međusobno povezani i da pripadaju istom objektu. Istraživani objekt proteže se dužinom jedne terase, s tim da je granica iskopa prema jugu bila određena gornjim rubom donje terase, a sjeverna granica donjim rubom gornje, tj. treće terase. Takav izgled terena, strm nagib i velika bujica vode koja se slijeva prilikom jačih kiša uzrok su velike erozije terena.

U početku rada na lokalitetu napravljen je pristupni put kroz gustu vegetaciju, a na položaju samog objekta bilo je potrebno ukloniti raslinje. Objekt A sastoji se od dvaju antičkih zidova, koji se paralelno pružaju u smjeru sjever-jug. Razmak među njima iznosi 2,7 m, a široki su 0,5 m. Istraživanjem je utvrđeno da se protežu cijelom duljinom središnje terase, odnosno 10,7 m (zapadni zid) i 12,1 m (istočni zid). Zidovi su kvalitetno zidani od manjeg pravilno klesanog kamena, a vidljivi su i tragovi žbuke u kojoj se



Zatečeno stanje objekta A (foto: Z. Brkan Klarin)



Iskop duž istočnog zida objekta A (foto: Z. Brkan Klarin)



Pogled na unutrašnjost objekta A i poprečni suhozid (foto: Z. Brkan Klarin)

prepoznaju sitni komadi mljevene opeke. Istočni zid označen je kao SJ Z1, a zapadni kao SJ Z2.
Unutar objekta A postoji suhozid koji se pruža okomito na zidove, a koji je vjerojatno nekadašnji jedinstveni prostor objekta A pregradio na dva dijela. Sjeverni dio objekta, obrastao raslinjem i nasut zemljom, označen je kao zona II, a južni dio kao zona I (razina nasute zemlje niža je za 2 m negoli u prethodnom slučaju). Tijekom istraživanja utvrđeno je da se dva antička zida (SJ Z1 i SJ Z2) pružaju dalje u smjeru juga (sasvim do južnog ruba središnje terase), kao i dalje na sjever, te im se smjer pružanja nastavlja pod gornju terasu. Rub središnje terase na južnom kraju učvršćuju dva zida na donjoj terasi – odnosno jedan zid (SJ Z4) i jedan suhozid (SJ Z5).
Prilikom pražnjenja sjevernog dijela objekta A od ispune zemlje utvrđeno je da je prostor ispunjen smeđom zemljom pomiješanom s kamenjem. Među kamenjem nađeni su i lijepo klesani blokovi, grumenje žbuke, kockice mozaika te ulomci tegula, keramike i puževa. Među kamenim nalazima ističe se kameni element s kružno klesanim licem, vjerojatno fragment baze stupa, te ulomak stupa od vapnenačke breče. U južnom profilu zone II nađen je i peterobridni kameni element, vjerojatno dio akroterija. U zoni II ukupna istražena površina iznosila je 11,3 m², a ukupna dubina iskopa 2,1 m.
Iako opisani ostaci zasigurno pripadaju antičkom objektu, za sada još nije moguće jasnije definirati njegov prvobitan oblik i namjenu. Do nastavka istraživanja zidovi su privremeno poduprti drvenim daskama, a najosjetljiviji dijelovi zaštićeni su geotekstilom i nasuti zemljom.
Uzimajući u obzir rezultate dosadašnjih istraživanja, istraživanje u Caski potrebno je nastaviti u sustavnom obliku kako bi se preduhitrio gubitak nalaza i podataka koje oni sadrže. S obzirom na to da je destruktivne prirodne i antropogene procese u podmorju i priobalju uvale gotovo nemoguće zaustaviti, za sada je sustavno dokumentiranje i istraživanje pojedinih dijelova lokaliteta najprimjereniji način zaštite arheoloških nalaza.

Irena Radić Rossi
Zrinka Brkan Klarin

Summary

In the course of May and June 2014 an underwater and coastal archaeological exploration campaign was conducted in Caska Bay on the island of Pag. The underwater explorations focused on the investigation of the remains of a shipwreck that was discovered in 2012. An area of 84 m^2, divided into quadrants measuring 2 x 2 m was investigated. In 2014 the layout status of the ship was fully defined and the ship's structure thoroughly cleaned. On the basis of photogrammetry documentation a 3D plan of the site was made, while the drawing of the graphic documentation is still underway.
This year's exploration of the ship Caska 2 resulted in interesting insights. First of all, in a pile of boards set on the floor boards parts of a sewn boat were observed (Caska 3) whose structure fully corresponded to the find researched in 2009 and 2010. It was probably part of an already disintegrated boat that was used together with other boards in order to reinforce the floor before loading it with the large rocks for the intentional sinking of the ship. The second interesting element was undoubtedly the discovery of the mast base in the front section of the ship. The third element of interest was the find of the ship hearth made of tegulae as was used in Roman times.
The explorations undertaken in the Caska coastal area also included a structure named „Object A" which was located in the eastern part of the bay, not far from the coast

and structure Turna (Tunera), within sectors 3-4. The site is located on a terrain which diagonally descends from the northeast to the sea shore. It consists of two well built walls, partially preserved in the height of 1.8 m. The walls stretch in parallel and were built by the same technique so it is clear that they were mutually connected and that they belonged to the same feature. Although the remains were clearly part of an antiquity complex it is not possible for the time being to define its original shape and purpose.

Redni broj: 225
Lokalitet: Caska – Sv. Juraj
Naselje: Caska
Grad/općina: Novalja
Pravni status: Z-4702
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Financijskom potporom Ministarstva kulture i Grada Novalje od 14. studenoga do 19. prosinca 2014. (poradi iznimno lošeg vremena: tri velike bure i više kišovitih dana) trajala su sustavna arheološka istraživanja na položaju Sv. Juraj u Caski kod Novalje. U stručnoj ekipi bili su: stručni voditelj Radomir Jurić, muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru, suvoditelj prof. Aleksij Škunca iz Novalje te Nikolina Burica, dipl. arheo., prof. Ivan Čondić i prof. Robert Maršić, svi djelatnici Arheološkoga muzeja u Zadru. U radovima su također sudjelovali studenti diplomskoga studija arheologije na Sveučilištu u Zadru. Ovogodišnji radovi usmjereni su na prostor utvrde zapadno i južno od crkve sv. Jurja. Posredovanjem Grada Novalje u radovima su sudjelovala tri djelatnika tvrtke Arburoža.

Ove godine nastavljena su istraživanja uz sjeverozapadni i jugozapadni dio kule (označena kao prostorija S). Zid 23 istražen je u dužini od 5,10 m. Ukupna širina iskopa južno od toga zida iznosi 3,60 m, a dubina 1,78 m. Zid je sa sjeverne strane oslobođen od nepravilne nakupine zemlje i kamenja. Južno od njega javlja se sloj gareži u kojem je pronađeno dosta izgorenih životinjskih kostiju, školjaka i nešto grublje keramike. Proširen je iskop zapadno od zida 21 veličine 3,90x2,95x1,93 m. Na dubini od 1,93 m javlja se



Položaj nalazišta u Caski (Sv. Juraj) (izradio: I. Čondić)


Sv. Juraj, radovi u tijeku (foto: I. Čondić)

sloj ilovače, gareži i gline dimenzija 1,60x9,80 m, s dosta ulomaka grublje keramike.
U zapadnom dijelu sonde 4 skinut je sloj odlomljene žbuke, nakon čega se pojavio sloj ilovače, gareži, pepela i gline, a moguće je da se radi o ognjištu. Pronađeno je dosta ulomaka grublje keramike. U jugoistočnom dijelu utvrde očišćen je zid 8 u dužini od 19,5 m. Živac se pojavljuje dosta visoko.
Posebice je istraživana prostorija B (veličine 5x2,9 m), koja se nalazi južno od zida 8. Omeđuju je zidovi 8, 11, 24 i 25. U slojevima je pronađeno više ulomaka grube srednjovjekovne keramike, stakla, rimskih ulomaka, životinjskih kostiju i školjaka. Dosta se radilo i u prostoriji C (veličine 5x5,85 m), koja se nalazi južno od zida 8, a omeđuju je zidovi 8, 24, 25 i 26. Pronađeno je nešto grublje srednjovjekovne keramike, ulomaka opeke, životinjskih kostiju i školjaka.
I ove godine veća količina obrađenog i neobrađenog kamena razvrstana je i iznesena izvan obrambenog sustava i uredno složena te će poslužiti prilikom budućih konzervatorskih zahvata na graditeljskim ostacima. Do konzervacije i konačne prezentacije geotekstilom i zemljom prekriveni su (zaštićeni) neki od otkrivenih zidova.

Literatura

Delonga 1996 V. Delonga, Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, Split, 1996.
Fisković 1953 C. Fisković, Bilješke o paškim spomenicima, Ljetopis JAZU, 57, Zagreb, 1953.
Hilje 1999 E. Hilje, Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pagu, Zadar, 1999.
Jurić 2010 R. Jurić, Caska Sv. Juraj, Obavijesti HAD, 2, Zagreb, 2010: 103 – 105.
Jurić, Škunca 2010 R. Jurić, A. Škunca, Caska Sv. Juraj, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010.
Jurić, Škunca 2011 R. Jurić, A. Škunca, Caska Sv. Juraj, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011.
Kunkera 1997 J. Kunkera, Novalja kroz 30 stoljeća, Novalja, Novalja 1997.
Kurilić 2008 A. Kurilić, Caska – nekropola, HAG, 4/2007, Zagreb 2008.
Petricioli 1952 I. Petricioli, Spomenici srednjovjekovne arhitekture na otoku Pagu, SPH, ser. III, sv. 2, Zagreb, 1952.

Radić-Rossi 2008 I. Radić-Rossi, Caska-podmorje, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008.
Regan 2002 K. Regan, Utvrda sv. Jurja u Caskoj na otoku Pagu, Prilozi IAZ, 19, Zagreb, 2002.
Sabljar 1852 M. Sabljar, Bag/Pag, Putna bilježnica br. 5, 1852, Knjižnica Uprave za zaštitu kulturne baštine u Zagrebu
Suić 1953 M. Suić, Pag, Pag, 1953.
Szabo 1929 Gj. Szabo, Putna bilježnica (1929), Knjižnica Uprave za zaštitu kulturne baštine u Zagrebu
Šonje 1981 A. Šonje, Kasnoantički spomenici otoka Paga, Peristil, 24, Zagreb, 1981.

dr. sc. Radomir Jurić
Aleksij Škunca

Summary

In the course of November and December 2014, systematic archaeological excavations were undertaken at the location of St Juraj in Caska, near Novalja on the island of Pag. The activities focused on the area of the fort, west and south of the St Juraj church. Small-scale archaeological excavations were resumed along the northwest and southwest parts of the tower (marked as room S). Rooms B and C, located to the south of wall 8 were explored separately. A number of coarse medieval pottery shards, Roman fragments, glass, animal bones and shells were found in the layers.

Redni broj: 226
Lokalitet: Gradina Koreničkа
Naselje: Gradina Koreničkа
Općina: Plitvička jezera
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Istraživanja na Gradini Koreničkoj trajala su od 23. do 28. lipnja 2014. godine. Voditelj istraživanja bio je Sanjin Mihelić, viši kustos na Prapovijesnom odjelu Arheološkog muzeja u Zagrebu, dok su stručnu i tehničku ekipu činile Lidija Bakarić, viša kustosica, Iva Kostešić, dipl. arheo. i Nera Šegvić, dipl. arheo. Cilj je bio istražiti slijed povijesnih zbivanja na Gradini Koreničkoj, ali ujedno i pokušati upoznati učenike Srednje škole Plitvička jezera s kulturnom baštinom koreničkog područja i načelima arheoloških istraživanja. Istraživanja su se sastojala od arheološkog iskopavanja i terenskog pregleda prostora Gradine Koreničke. U istraživanjima su sudjelovali učenici Srednje škole Plitvička jezera te Domagoj Mazarekić, student Odsjeka za arheologiju u Zadru. Veliku pomoć u organizaciji arheoloških istraživanja pružilo je vodstvo Srednje škole Plitvička jezera, ravnatelj Šimo Pavlović te profesori škole. Tvrtka Komunalac d.o.o. omogućila je sudjelovanje dvojice fizičkih radnika.

Gradina Koreničkа jest naselje u Koreničkom polju, oko 1,7 km zračne linije južno od središta Korenice. Današnje naselje smjestilo se na padinama izdvojenog brežuljka po kojem je i dobilo ime. Sam brežuljak (Gradina – Gradac), bubrežasta je oblika, položeno u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a uzdiže se na oko 35 m relativne visine (678 m n. v.) iznad ostatka Koreničkog polja. Južni dio Gradine nešto je viši i kamenitiji, dok je sjeverni dio prostran plato s tek povremenim izviranjem žive stijene. Gradina zatvara sjeverni ulaz u plodnu dragu Oravac, koja se nalazi u jugozapadnom nastavku Koreničkog polja. S Gradine Koreničke pruža se odličan pogled na okolnu udolinu Koreničkog polja, gorje Mrsinj i planinu Plješivicu te vrhove Oštri i Tupi Mihaljevac koji zatvaraju sjeverni dio polja, a na jug sve do Šanca i Prijespe na granici s Bjelopoljem.
Gradina Koreničkа poznata je u literaturi kao japodsko naselje, no do sada nije arheološki sondirana. Iako je lokalno stanovništvo upoznato s postojanjem prapovijesnih naroda Japoda na ličkom području, za Gradinu Koreničku tvrde da nije arheološki vrijedna te da je često bila prekopavana, odnosno upotrebljavana za dobivanje vapna. Također, stanovnici spominju da se na južnom podnožju Gradine nalazilo japodsko groblje jer su prilikom javnih radova (dalekovod) nalažene kosti. Nedaleko od sjevernog podnožja Gradine Koreničke nalazi se srušena pravoslavna crkva sv. arkanđela Mihaila i Gavrila, blizu koje je nađen „stražnji komad batića iz kamenog doba" (Franić 1910: 359). Na Gradinu Koreničku također se smješta i srednjovjekovni kaštel Korenica i trokatna kula iz vremena turske vladavine, potvrđeni u povijesnim izvorima (Kruhek, Horvat 2009: 282 – 285). Danas se brežuljak Gradine Koreničke rabi za ispašu ovaca.
Arheološko iskopavanje 2014. uključivalo je otvaranje jedne sonde unutar koje su zabilježene tri stratigrafske jedinice (SJ 101 – 103), jedan poseban nalaz (PN 2), šest nalaza (N 1, 2, 18, 20, 21 i 22) i četiri uzorka kostiju (U 1 – 4). Ostali zabilježeni nalazi i posebni nalazi potječu iz terenskog pregleda s prostora Gradine. Iskopavalo se prema načelima arheološke stratigrafije, isključivo ručnim iskopom. Imajući u vidu mogućnost višestrukog sondiranja prostora Gradine, prilikom dodjeljivanja brojeva stratigrafskim jedinicama upotrebljavan je sustav troznamenkastih brojki, i to tako da prva znamenka označava broj sonde dok druge dvije označavaju broj jedinice. Prilikom istraživanja vođen je dnevnik arheoloških iskopavanja te terenska,



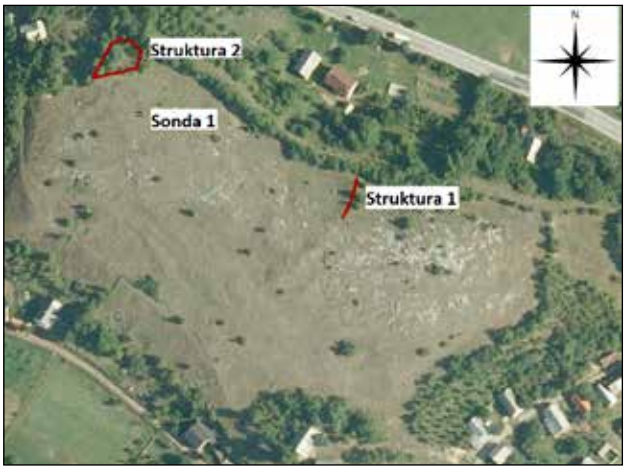
Iskopavanje u Sondi 1 na Gradini Koreničkoj (foto: I. Kostešić)



Pogled na Gradinu Koreničku s jugozapada (foto: S. Mihelić)

fotografska i nacrtna dokumentacija, a sva dokumentacija i nalazi nakon obrade bit će pohranjeni u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Arheološka sonda, kao i visine stratigrafskih jedinica, zabilježene su totalnom stanicom te ucrtane u nacrtnu dokumentaciju. Osim arheološke sonde, snimljene su i Strukture 1 i 2, primijećene tijekom terenskog pregleda. Sonda je nakon istraživanja zatrpana prethodno iskopanom zemljom i kamenjem te je teren vraćen u prvobitno stanje.

Terenskim pregledom Gradine Koreničke koji je prethodio sondažnom istraživanju utvrđeno je kako se na cijelom prostoru brežuljka površinski mogu naći uglavnom manji



Položaj Sonde 1, strukture na Gradini Koreničkoj (izradila: N. Šegvić)

ulomci keramike, a na nekoliko su mjesta vidljivi umjetni iskopi, odnosno umjetna zaravnjenja. Tako je prostor Gradine moguće podijeliti na dva dijela, sjeverni i južni plato, između kojih prolazi plitak i širok jarak, bez kamenja na površini, koji je vjerojatno umjetno prokopan. Niz istočnu padinu južnog platoa pravocrtno se spušta niži nasip širok oko 3 m, oko kojega je terenskim pregledom uočena nešto veća koncentracija nalaza. Nasip je nazvan Strukturom 1 te je njegova pozicija snimljena totalnom stanicom. Moguć nastavak Strukture 1 po vrhu platoa vidljiv je na zračnoj snimci, no na terenu nije uočen jer se ovdje nalazi mjesto za spaljivanje i vapnenica kojom se koristilo lokalno stanovništvo.

Čitav prostor Gradine omeđen je recentnijim suhozidima, koji se pružaju polovicom padine te tako okružuju brežuljak. Na krajnjem sjevernom obronku skupina suhozida penje se nešto više, sve do početka platoa, te je ovdje moguće prepoznati stari napušteni tor. Svi spomenuti suhozidi ucrtani su na topografskim kartama HOK 5 i TK 25. Stari tor na sjevernom obronku Gradine nazvan je Strukturom 2. Vrlo velika koncentracija nalaza primijećena je na sjeverozapadnom zidu Strukture 2, odnosno u južnom dijelu omeđenog prostora. Uz sjeverozapadni rub Strukture 2, na kojem se nalazila najveća koncentracija keramike, nalazi se umjetno prokopana poveća jama te je vrlo vjerojatno da su kamenje i arheološki nalazi ondje nabacani prilikom kopanja tog prostora. Među pronađenim nalazima prevladava prapovijesna, japodska keramika. Među nalazima ističu se PN-1, dio grijalica za ognjište, PN-3, ulomak veće posude s ravno izvrnutim ukrašenim rubom i PN-9, ulomak antičke tegule. Ulomci keramike pronađeni na suhozidu dosta su



Nalaz tegule s Gradine (foto: I. Kostešić)



Sloj SJ 102 u Sondi 1 (izradila: N. Šegvić)

veliki, a lom nije istrošen, na temelju čega se može pretpostaviti da su uništeni arheološki slojevi iz kojih potječu ti nalazi nastali u kraćem razdoblju.

Arheološka sonda (Sonda 1), veličine 2x2 m, postavljena je na sjevernom platou Gradine Koreničke. Taj položaj odabran je zbog relativne blizine recentnog suhozida na kojem je tijekom prethodnog terenskog pregleda pronađena veća količina dislocirane keramike, ali i veće vjerojatnosti smještanja naselja na prostranijem, sjevernom platou. Pri biranju položaja sonde odabrano je mjesto bez površinskog izviranja živca. Ondje su, kao i duž prostora Gradine, nađeni manji površinski ulomci keramike.

Unutar sonde zabilježena su tri stratigrafska sloja. Sloj SJ 101 vrlo je rahao sloj tamnosmeđeg humusa i travnatog korijenja, s rjeđim primjesama manjeg nepravilnog kamenja. Većina nalaza iz Sonde 1 potječe iz tog sloja, a radi se o sitnijim ulomcima keramike i lijepa te sitnijim fragmentima životinjskih kostiju. Unutar sloja SJ 101 pronađen je i PN-2, manji kovani čavao s kalotastom glavom i trnom četvrtastog presjeka. Ispod humusnog sloja nalazio se SJ 102, sloj lomljenog kamena živca, djelomično ispremiješan sa slojem SJ 101. S obzirom na to da su nalazi u sloju SJ 102 bili vrlo rijetki, a pripisani su propadanju gornjeg, humusnog, sloja, radovi su obustavljeni jer unutar sonde nije bilo arheoloških slojeva.

Kao zaključak, moguće je istaknuti da je Gradina Korenička brežuljak u Koreničkom polju s čijih se platoa pruža odličan pogled na čitavu udolinu polja te se može nadgledati pristup sa sjevera i juga. Čini se da je navedena okolnost utjecala na to da Gradina Korenička bude višestruko naseljavana tijekom povijesti, što se očituje i u umjetnim zaravnjenjima te iskopima na prostoru Gradine. Tome svjedoči i sjećanje lokalnog stanovništva koje vidi Gradinu kao intenzivno korišteno mjesto. Uzevši u obzir to da je riječ o lako dostupnom brežuljku u središtu današnjeg naselja, lako je moguće shvatiti zašto nedostaju tragovi eventualne kule, kaštela ili utvrđenog naselja.

Sondažnim istraživanjem na sjevernom hrptu Gradine Koreničke utvrđeno je kako se pri vrhu, unatoč relativno čestim površinskim nalazima, ne mogu očekivati arheološki slojevi, vrlo vjerojatno zahvaljujući prirodnim čimbenicima, tj. eroziji vjetrom i vodom koja je dodatno potpomognuta nedostatkom vegetacije, čije bi korijenje moglo očuvati zemlju od erozije. Taj proces najočitiji je na južnom, višem, hrptu Gradine Koreničke, gdje kamen živac u većoj količini i visini izvire iz zemlje.

Među nalazima pronađenima tijekom terenskog pregleda Gradine Koreničke prevladavaju ulomci prapovijesne keramike. Velikom koncentracijom i veličinom pronađenih ulomaka ističe se prostor recentnijih suhozida na sjevernom kraju Gradine, gdje su ti ulomci vjerojatno završili iskopavanjem obližnjeg prostora za neku noviju građevinu. Među nalazima ističe se ulomak antičke tegule koji otvara mogućnost naseljavanja Gradine, odnosno kontinuiteta prapovijesnog naselja u antičko doba. Valja spomenuti da su rekognosciranjem pronađeni i sitniji srednjovjekovni, odnosno novovjekovni ulomci keramičkih posuda.

Literatura

Franić 1910 Dragutin Franić, Plitvička Jezera i njihova okolica, Zagreb, 1910.

Kolak 2001 Tatjana Kolak, Arheološka topografija Like od prapovijesti do srednjeg vijeka, Muzej Like, Gospić, 2001.

Kruhek, Horvat 2009 Milan Kruhek, Zorislav Horvat, Srednjovjekovne Hrvatske župe Lika i Krbava (stari gradovi Krbave), u: Identitet Like: korijeni i razvitak, knjiga I, (ur. Ž. Holjevac), Zagreb – Gospić, 2009: 241 – 293.

Lidija Bakarić
Sanjin Mihelić
Iva Kostešić
Nera Šegvić

Summary

Gradina Korenička is a settlement in Koreničko polje (field) which is located on the slopes of an isolated hillock with a relative height of 35 m (678 m above sea level), after which it got its name. Gradina Korenička is known in

literature as an Iapydes settlement, although to date it has not been archaeologically probed. Explorations at Gradina Korenička were conducted in June 2014. They consisted of archaeological excavations at Gradina Korenička and a field survey of the area around it. Probe explorations on the northern ridge of Gradina Korenička established that no archaeological layers can be expected near the top in spite of relatively frequent surface finds. Among the finds discovered during the field survey prehistoric pottery shards were the most frequent. The area of recent dry stone structures in the north end of Gradina stands out by the great concentration and size of shards found which most probably ended there owing to excavations in the nearby space for the construction of some modern building. Among the finds, an antiquity tegula shard stands out which opens the possibility of the continual habitation of people in the prehistoric settlement in Antiquity. During the reconnaissance small fragments of medieval, namely, post-medieval pottery vessels were found.

Redni broj: 227
Lokalitet: Karlobag – Drvišica – Vidovgrad
Naselje: Drvišica
Grad/općina: Karlobag
Pravni status: P-4321
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 9. lipnja do 1. srpnja 2014. trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Drvišica u Karlobagu, k.č. 5843/1, k.o. Cesarica. Lokalitet je istražio Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru radi prikupljanja relevantnih informacija o kulturnim slojevima i arheološkim pokretnim i nepokretnim nalazima na predmetnom prostoru. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture, uz podršku Općine Karlobag i Kapucinskog samostana.

Budući da su arheološka istraživanja Drvišice nastavak prethodne istraživačke kampanje iz 2013., glavni cilj ovogodišnjih istraživanja bio je započeti istraživanje nekropole koja je izravno ugrožena pljačkom grobova te započeti istraživanje crkve sv. Vida da bi se ustanovila stratigrafija i datacija njezine gradnje. Radi postizanja navedenih ciljeva, sonde su postavljene na sjevernoj terasi lokaliteta, gdje je tijekom prethodne kampanje otkrivena nekropola, te unutar crkve sv. Vida ispred oltarnog dijela.
Istraživanjem na prostoru nekropole na sjevernoj terasi Drvišice ustanovljeni su ostaci triju grobnih cjelina. Svaki grob sastoji se od kružne suhozidne strukture promjera do 4 m, unutar koje se nalazila grobna škrinja sastavljena od kamenih ploča. Prostor između grobne škrinje i suhozidne kružne strukture bio je popunjen većim neobrađenim kamenim blokovima, koji su potom zasuti sitnijim kršem. Visina



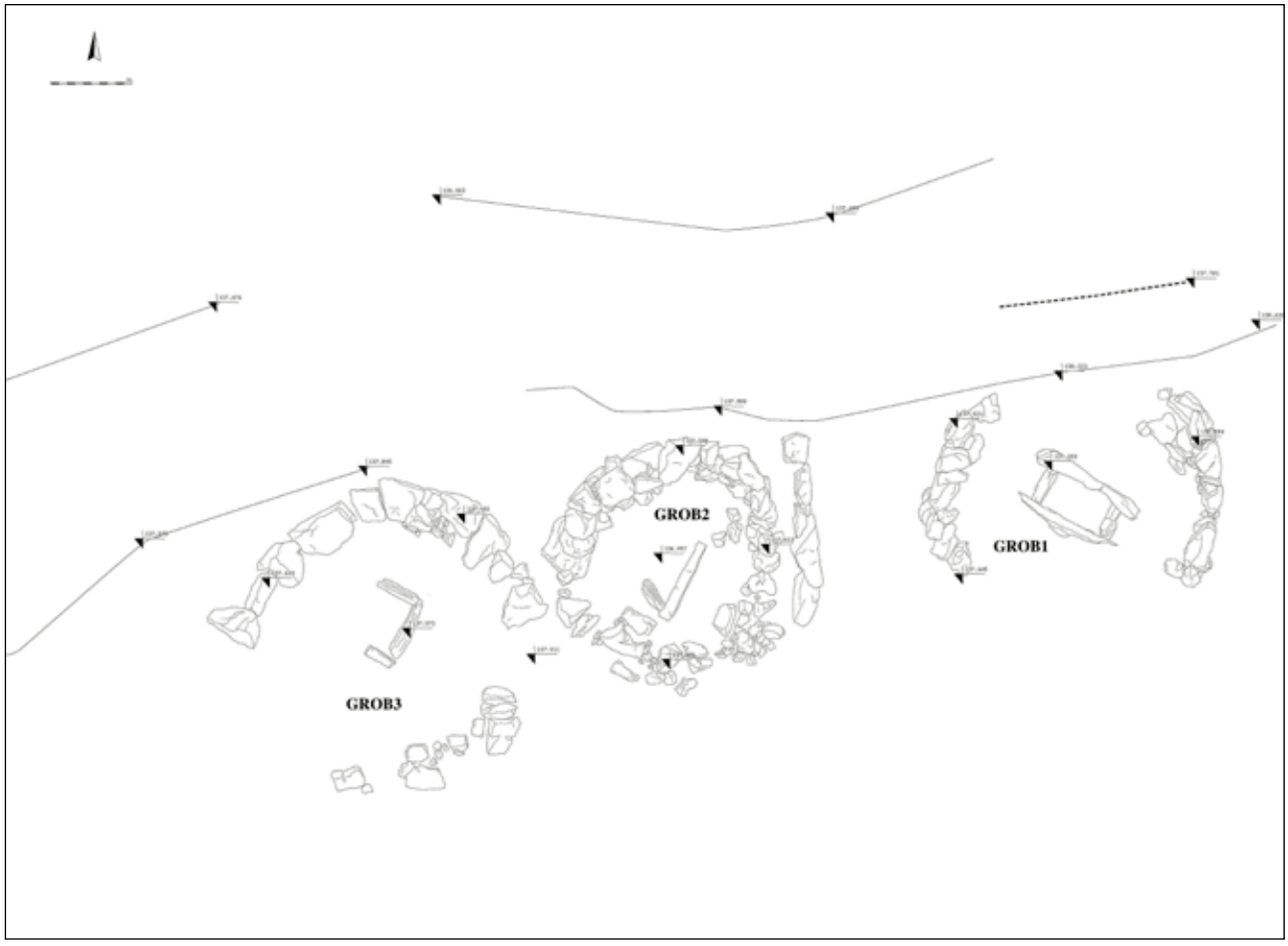
Apsida starije crkve sv. Vida



Pozicija nekropole na sjevernoj terasi Drvišice, izgled terena prije iskopavanja



Grob 1, situacija tijekom istraživanja



Tlocrtni prikaz grobnih cjelina

čitavih grobnica iznosila je do 50 cm. Grobne škrinje, koje su uglavljene u prirodne škrape, nisu imale poklopnicu jer su svi grobovi prethodno opljačkani, a poklopnice su bile vidljive u neposrednoj blizini grobova. Vjerojatno je devastacija uzrokovala i fragmentiranost kostiju svih pokojnika te pronalazak relativno male količine priloga u grobovima. Kružne grobnice poredane su na sjevernoj terasi Drvišice jedna do druge. Na sjevernoj strani omeđuje ih zid terase građen u suhozidu prije gradnje grobnica.

Sudeći po količini zubi pokojnika, može se zaključiti da je svaki grob sadržavao višestruke ukope. Na to upućuju i preliminarni rezultati antropološke analize, prema kojima je svaki grob sadržavao najmanje dva pokojnika – odraslu osobu i dijete. Ostaci pokretne materijalne kulture i rezultati analize radiokarbonskog ugljika C-14 datiraju ukope u sredinu 8. st. pr. Kr.

Budući da je nekropola devastirana pljačkom, nalazi pokretne materijalne kulture unutar grobnih cjelina i u njihovoj okolici su skromni. Od keramičkog materijala prevladava fragmentirana gruba keramika lokalne produkcije, a od metalnih predmeta ističu se lučna fibula, jantarne perle, veća brončana aplika te veća količina perlica od staklene paste.

Današnji izgled crkvice svetog Vida potječe iz 13. st. Crkva je smještena na zapadnim obroncima grebena Drvišica. Spada u skupinu planinskih crkava na Velebitu, a danas su sačuvani njezini zidovi, pročelje s dijelom preslice te četvrtasta apsida. Ulaz u crkvu nalazi se na zapadu, dok se na južnoj strani nalaze prozorski otvori. Unutrašnjost je ožbukana grubom i finom žbukom, a prilikom prijašnjih pregleda crkvice nazirali su se ostaci nekih slikarija. Budući da je teren na Drvišici prirodno strm, prostor oko crkvice pretvoren je u terasu da bi dio vjernika mogao stajati i ispred objekta te pratiti misu. Dvadesetak metara istočno od crkve nalaze se i ostaci nekog većeg objekta, koji je mogao biti u vezi s crkvom.

Druga sonda, dimenzija 5,20x2,40 m, otvorena na Drvišici, pozicionirana je unutar crkve sv. Vida između sjevernog i južnog zida uz oltarni dio. Istražena je manja površina koja je omogućila uvid u stratigrafiju crkve, ali i dala važne rezultate. Ponajprije treba istaknuti otkriće starije apside crkve koju, sudeći prema njezinim morfološkim karakteristikama, treba datirati u razdoblje romanike. Pronađena apsida tvori luk od jednog reda pravilno klesanog kamenja, koje je povezano žbukom i položeno na živu stijenu, koja je zbog toga prilagođena da bi apsida mogla biti pravilno uklopljena. Međutim, s obzirom na to da je istražena površina vrlo mala, tu tvrdnju još uvijek nije moguće sa sigurnošću potvrditi. Osim toga, ustanovljene su najmanje dvije faze obnove crkve, od kojih je starija istodobna s razdobljem upotrebe otkrivene apside. S obzirom na dimenzije te apside, crkva sv. Vida u starijoj je fazi bila mnogo manja nego današnja

crkva. Veća količina sedre pronađene tijekom iskopavanja upućuje i na mogućnost postojanja bačvastog svoda. Ipak, u obzir treba uzeti i skromnu istraženu površinu, zbog čega je teško donositi više zaključaka o stilskim karakteristikama prethodne građevine.
Pokretni materijal pronađen u crkvi sv. Vida obuhvaća većinom ulomke opeka i popločenja poda starijih faza crkve. U nešto manjoj mjeri pronađeni su fragmentirani ulomci novovjekovne glazirane keramike, čija analiza tek slijedi.

Literatura

Brunšmid 1899 J. Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije II, VAMZ, n.s. 3, Zagreb, 1899: 150 – 205.
Glavaš, Palmer 2013 V. Glavaš, R. Palmer, Aerial and field reconnaissance of Velebit mountain, Aerial archaeology and remote sensing from the Baltic to the Adriatic, Selected Papers of the Annual Conference of the Aerial Archaeology Research Group 13th-15th September 2012, Budapest, Hungary, Institute of Archaeological Sciences, Faculty of Humanities, Eötvös Loránd University, Budapest, 2013: 19 – 23.
Glavičić 1996 A. Glavičić, Ostatci crkvica Sv. Vida u Senju i Karlobagu – Prilog istraživanju starohrvatskih sakralnih objekata u Senju i Karlobagu – II. dio, Senjski zbornik, 23, Senj, 1996: 41 – 58.

Vedrana Glavaš

Summary

The second excavation campaign at the site of Drvišica, carried out in 2014, focused on the exploration of the prehistoric necropolis and medieval church of St Vid. The explorations in the area of the necropolis established the remains of three burial complexes. Each grave consisted of a circular dry stone structure measuring up to 4 m in which a burial chest made of stone slabs was laid. The space between the burial chest and dry stone circular structure was filled with large undressed stone blocks that were covered with smaller stones. The burial chests, which were lodged in natural grooves, did not have lids because all the graves had previously been pillaged. Probably because of that very few offerings were found in the graves. Judging by the number of teeth in each grave it can be concluded that each contained multiple burials. The circular crypts were aligned on the north terrace of Drvišica, one next to the other. On the north side they are bordered by the terrace built before the construction of the graves which were dated to the mid-8th century BC.
Within the church of St Vid a small area was excavated which enabled an insight into the stratigraphy of the church and also provided very significant findings. Before all, the discovery of an earlier church apse should be emphasized and dated, according to its morphological characteristics to the Romanesque period. However, given that the explored area was very small, it is still not possible to definitely confirm this claim. In addition, at least two phases of reconstruction of the church have been established, of which the older one is concurrent with the period of use of the discovered apse. Given that the apse is of small dimensions, the older church was much smaller than the present day church of St Vid. Nevertheless, considering the modest space that was explored it is difficult to bring any additional conclusions on the stylistic characteristics of the previous structure.

Redni broj: 228
Lokalitet: Košljun
Naselje: Novalja
Grad/općina: Novalja (otok Pag)
Pravni status: P-5079
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

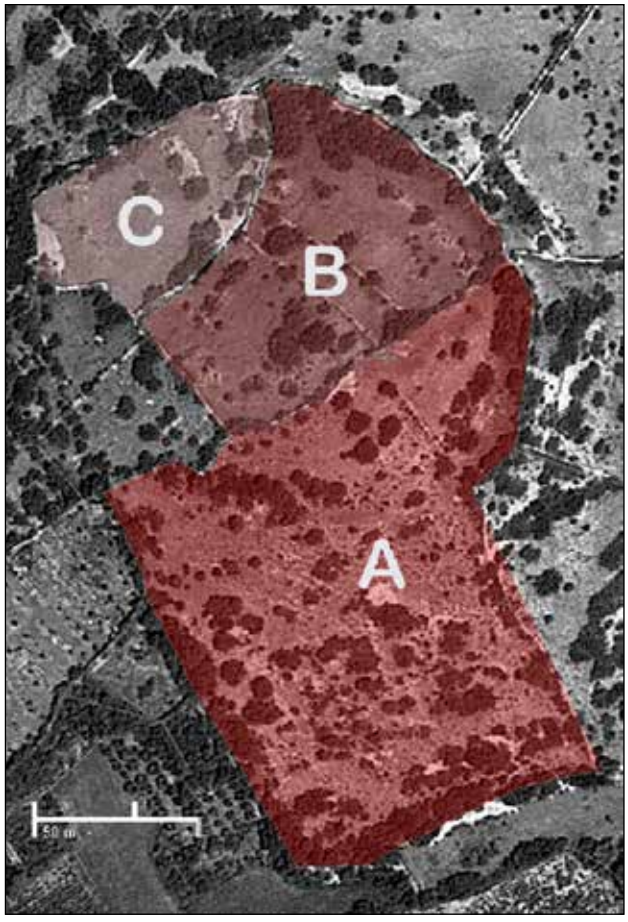
Zbog mogućnosti nastavka devastacije, Arheološki muzej Zadar je 2014., ponovo u suradnji s Odjelom za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani, od 19. siječnja do 1. veljače 2014. godine nastavio inicijalne zaštitne arheološke radove na brdu Košljunu u blizini Novalje na otoku Pagu. Istraživanja su financirana sredstvima Grada Novalje, Arheološkog muzeja i Sveučilišta u Ljubljani. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Smiljan Gluščević, ravnatelj Arheološkog muzeja u Zadru, zajedno s Darjom Grosman s Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Uz nju je sudjelovala i doc. dr. sc. Tina Milavec, predstojnica Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani, kao i studenti arheologije



Pogled na Košljun s istoka (foto: S.Gluščević)



Dio zidova u sektoru A otkrivenih strukturnim pregledom (foto: D. Grosman)



Lokalitet podijeljen na sektore (foto: D. Grosman)



Pogled na zid tijekom istraživanja (foto: S. Gluščević)

s istog fakulteta. Na terenu su bili i djelatnici AMZ-a, arheolozi Dino Taras, Dušanka Romanović i Nikolina Burica.

Premda je prve podatke i skice o građevinskim ostacima na Košljunu donio Mijat Sabljar još 1852., do prije dvije godine lokalitet nije arheološki istražen. S obzirom na to da se radi o zaista velikom prostoru, zbog lakše orijentacije i potrebe dokumentacije nastavljeno je sektorsko imenovanje parcela (A, B, C), ustanovljeno 2012. Namjera je bila nastaviti rad na najvišem dijelu uzvisine, koju obuhvaćaju parcele k.č. 2213/2 i 2213/3, a koje predstavljaju sektor B (s obzirom na to da Sabljar na samom vrhu spominje manju građevinu s apsidom), međutim zbog velikog broja vlasnika i nemogućnosti koordinacije sa svima njima od tog se plana odustalo.

Radovi su stoga prebačeni južno od sektora B, u sektor A, koji je i najveći, a unutar kojega se nalazi i najveća parcela s dvjema katastarskim jedinicama (2184/2 i 2187). U donjem dijelu parcele, k.č. 2187, već se prije kratko radilo te su ustanovljene zidane strukture za koje se pretpostavlja da su ostaci vrata ili nekog prolaza. Nakon ponovnog višestrukog obilaska čitave uzvisine potvrđeno je obilje prapovijesne keramike, posebice na zapadnoj padini uzvisine. Ta činjenica, kao i otprije registrirane velike nakupine lomljenog kamena, ali i obilazak okolnih terena, potvrđuju razmišljanja kako se na brdu Košljunu nalazila prapovijesna gradina čiji je strateški položaj zauzelo rimsko naselje



II. faza istraživanja impluvija s ostacima građevnog materijala (foto: S. Gluščević)

iz kasnorepublikanskog vremena, a koje se bez sumnje može izjednačiti s liburnskom *Cissom* koju spominju izvori. Na velikom dijelu terena poteškoću je stvaralo gusto raslinje, odnosno vrsta stabala, koje se u lokalnom govoru naziva „smrdela". Radilo se na dva načina. Prvi i osnovni bio je strukturni pregled kojim se, uz minimalno uklanjanje naslaga zemlje (najviše 10-ak cm), radilo na daljnjem



Dijelovi impluvija otkriveni 2012. i 2014. god. (foto: S. Gluščević)

prepoznavanju arhitektonskih ostataka. Na taj je način otkriveno dosta površinskih ostataka zidova uz jedan koji je bio sačuvan u nešto većoj mjeri i koji je činio rubni dio jedne terase, s vidljivim tragovima više faza.
Drugi način rada bilo je klasično iskopavanje, ali u vrlo ograničenom opsegu. Naime, nastavljen je iskop unutar prije dvije godine registriranog impluvija. Pronađeno je jako puno kamena, uglavnom obrađenog, ali i ostataka žbuke, kao i ulomaka tegula i imbreksa. Svi oni zorno svjedoče o urušavanju zidova, nadstrešnica ili krovova koji su se nalazili nad impluvijem ili su tvorili krovište prostora oko njega. Tim je radovima otkriveno nekoliko novih kamenih ploča podnice, kao i profiliranog obruba.
Registrirani su i minimalni ostaci sitnog materijala, uglavnom grublje izradbe, koji je u potpunosti opran i kvantificiran, a samo je malen broj relevantnih ulomaka ostavljen za obradu. Nakon istraživanja svi su zidovi prekriveni geotekstilom i pokriveni zemljom. To je napravljeno i s impluvijem, koji je uz geotekstil u potpunosti zasut iskopanom zemljom i materijalom. U budućnosti se predviđa nastavak strukturnog pregleda, koji će uz planirana geofizička istraživanja pomoći u rješavanju odnosa većeg dijela građevinske strukture antičke Cisse.

Literatura

Gluščević, Grosman 2012 Smiljan Gluščević, Darja Grosman, Košljun, HAG, 9, Zagreb, 2012: 548 – 551.

dr. sc. Smiljan Gluščević
Darja Grosman, prof.

Summary

In the course of 2014 archaeological explorations were resumed on Košljun Hill in the vicinity of Novalja, on the island of Pag. A prehistoric hill fort was located on the hill whose strategic position was occupied by a settlement from the late republican period and which can clearly be placed in same category as the Liburnian settlement of *Cissa* mentioned in numerous sources.

Redni broj: 229
Lokalitet: Krst (utvrda)
Naselje: Korenica
Grad/općina: Plitvička jezera
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: rekognosciranje i dokumentiranje

Godine 2014. ekipa Arheološkog muzeja Zagreba istraživala je područje nalaza utvrde s bastionima u Koreničkom polju na brežuljku Krst.

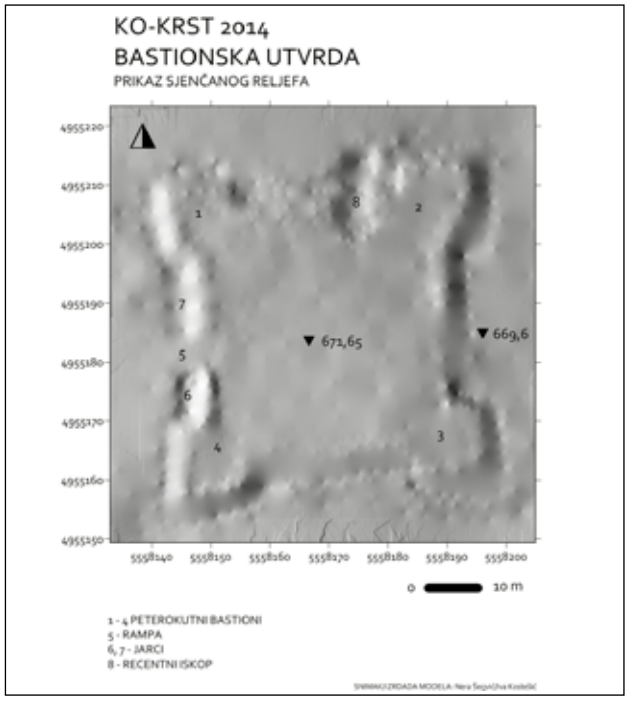
Koreničko polje pruža se od sjeverozapada prema jugoistoku, jugozapadno od Plješivice i sjeveroistočno od Krbavskog polja. Dugo je 7,6 km, široko 2,9 km, površine 10,92 km². Dnom polja protječe rijeka ponornica Korenica te još nekoliko periodičnih potoka, koji povremeno plave. Zbog toga su sva naselja smještena uz rubove polja, na povišenim mjestima, a najveće je Korenica, koje je danas spojeno sa (starijim) naseljem Gradina Koreničk.



Koreničko polje s označenim pozicijama lokaliteta (obrada: I. Kostešić)



Aviosnimka s označenim položajem utvrde na Krstu (obrada: I. Kostešić)



Bastionska utvrda, prikaz sjenčanog reljefa (autor: I. Kostešić)

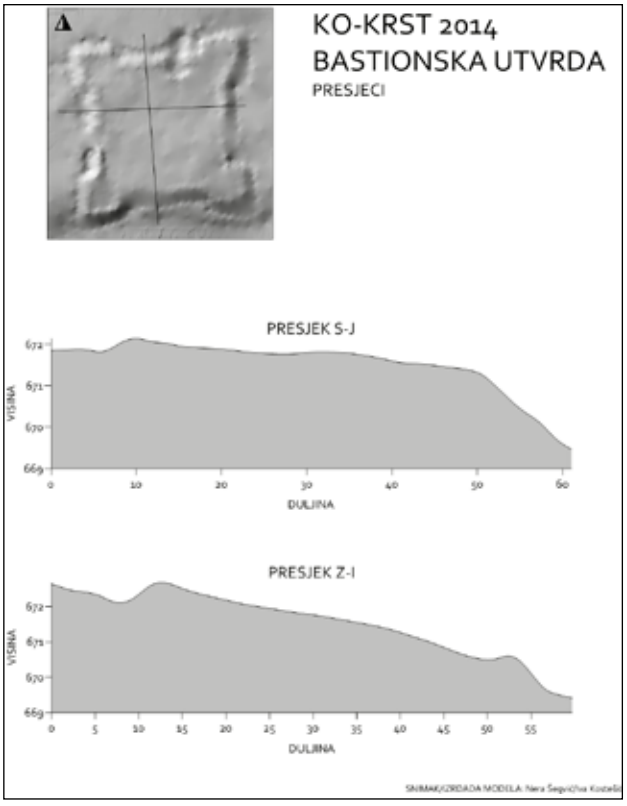


Bastionska utvrda, prikaz 3D modela, pogled na sjever (autor: I. Kostešić)

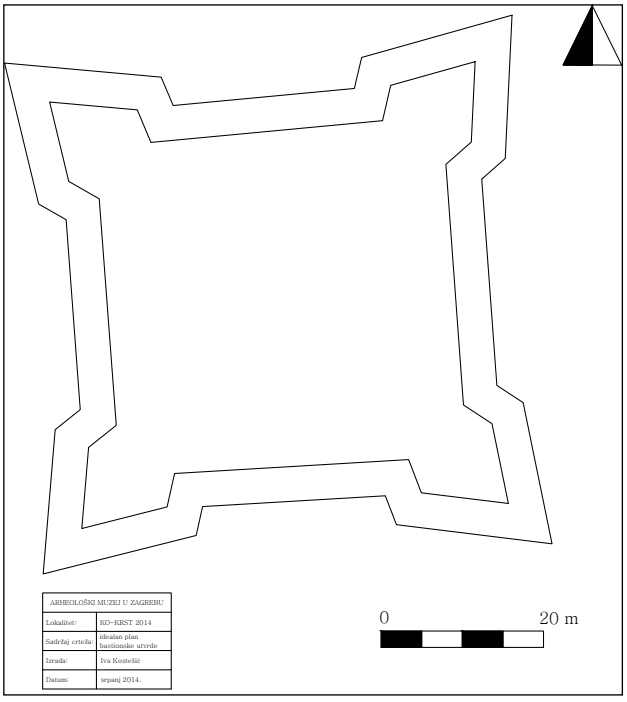
Otprilike po sredini Koreničkog polja nalaze se tri lokacije s kojih se mogao nadzirati prolaz prema sjeveru ili jugu, kao i čitavo polje, čime oni dobivaju veliku stratešku važnost. To su redom, od jugozapada prema sjeveroistoku, brdo Gradina (kota 856), Gradina Korenička (kota 678,2) i Krst (kota 674,2). Međusobna zračna udaljenost (mjereno od kota) između Gradine i Gradine Koreničke iznosi oko 1600 m, te između Gradine Koreničke i Krsta oko 650 m.

Lokacija Krst nalazi se usred Koreničkog polja (kota 674,2), između Šeganovca i Gradine Koreničke. To je nevisok brežuljak, pokraj kojeg sa sjeverne strane teče potok Korenica – Matica. Za lokaciju se smatra da je bila naseljena u prapovijesno i u rimsko doba te da je na tome mjestu sagrađen rimski kastrum. Pavičić 1962. piše da se pokraj Koreničkog potoka, između Šeganovca i Ponora, nalaze ostaci crkve iz vremena prije Turaka.

Pregledom Koreničkog polja preko aviofotogrametrijskih snimki s Geoportala (www.geoportal.dgu.hr; E 439002.5; N 4955699.2), Arkoda i Google karata, na južnoj strani Krsta, prema Gradini, uočene su konture utvrde s bastionima. Konture upućuju na to da je na toj lokaciji nekad postojala utvrda jednostavnog, četvrtastog oblika, koja je na svakom



Bastionska utvrda, presjeci (autor: I. Kostešić)



Idealna rekonstrukcija plana utvrde s bastionima na lokaciji Krst, Koreničko polje (autor: I. Kostešić)

uglu imala poligonalni peterokutni bastion (ukupno četiri bastiona).
Na terenu je ustanovljeno da je položaj Krst kamenit brežuljak, na kojem nema većeg raslinja. Sama utvrda s bastionima na terenu nije vidljiva. Konture koje su vidljive na aviofotogrametrijskim snimkama u stvari su ostaci opkopa, koji je okruživao utvrdu. Sam opkop na terenu je preplitak i uklopljen u okoliš te je jedva uočljiv. Radi se o strukturi koja je uzdignuta od okolnog terena u visini od 0,5 do 1,5 m, s plitkim jarkom koji se samo mjestimice pojavljuje na zapadnoj strani. Na položaju utvrde i nedaleko od njega pronađeno je svega nekoliko ulomaka prapovijesne keramike te ulomak opeke.
Ostaci utvrde i prostor neposredno uz nju dokumentirani su digitalnim fotoaparatom i totalnom stanicom, a položaj utvrde zabilježen je GPS-om. Podaci dobiveni s pomoću totalne stanice poslužili su za izradu digitalnog modela reljefa na kojem utvrda vidno izranja iz okolne površine. Totalnom stanicom snimljeno je preko 900 točaka bilježenih na mjestima koja nabolje „opisuju" konfiguraciju terena (na vrhu i dnu nasipa, odnosno jarka; kutovima bastiona). U unutrašnjosti utvrde točke su uzimane na razdaljini od otprilike svaka 3 m. Ukupna površina izmjere iznosi oko 4500 m^2, dok površina same utvrde iznosi oko 3100 m^2.
Utvrda s bastionima u Koreničkom polju na položaju Krst jednostavnog je tlocrta, s četirima peterokutnim bastionima na svakom uglu. Dimenzije utvrde iznose 50x50 m, a sačuvana visina iskopa jarka 0,5 – 1,5 m. Na zapadnoj strani, osim plitkog jarka, otprilike po sredini, nalazi se i nasip, odnosno rampa koja je mogla služiti kao ulaz u zdanje. Sjeverni dio utvrde djelomično je uništen recentnim iskopom. Nije isključeno da je u sklopu utvrde ili pokraj nje bila sagrađena i crkva, o kojoj u svome djelu govori Pavičić. Prema dobivenim podacima, načinjena je i idealna rekonstrukcija utvrde.
Svakako treba napomenuti da bi bez pomoći satelitskih i zračnih snimki lokalitet bio teško ili gotovo nikako uočljiv i registriran (u prilog tome ide i činjenica da je brijeg Krst označen kao zaštićeno kulturno dobro na kojem su evidentirani samo prapovijesni i rimski lokalitet). Zahvaljujući tim snimkama otvorio se novi pogled na arheološku ostavštinu i povijest ranog 18. st. u koreničkom kraju.

Literatura

Glavičić 2003 Ante Glavičić, Pregled starokršćanske i srednjovjekovne baštine Like, Podgorja i grada Senja, Senjski zbornik, 30, Senj, 2003: 21 – 82.
Pavičić 1962 Stjepan Pavičić, Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 41, Antropogeografska istraživanja III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1962.
Žmegač 2000 Andrej Žmegač, Bastioni kontinentalne Hrvatske, Zagreb, 2000.

Lidija Bakarić
Sanjin Mihelić

Summary

In the course of 2014 the site of the fort with bastions in Koreničko polje (field), on the hillock of Krst was archaeologically explored. The site is located in the centre of Koreničko polje, between Šeganovac and Gradina Korenička. It is a rather small hill that is not very high and on

whose north side the creek Korenica-Matica flows. The fort was observed during an airplane photogrammery survey of the south side of Krst. The contour lines indicated that a fort existed there once which had a simple, square shape and a polygonal pentagonal bastion on each corner. The fort itself with the bastions is not visible on the terrain. The contours which are visible only on aerial images are actually the remains of a rampart which circled the fort. The rampart is barely visible as it is too shallow and integrated into its surroundings. In effect it is a structure that is elevated in relation to the surrounding terrain by 0.5 to 1.5 m, with a shallow trench that appears only sporadically on the west side. Only a few shards of prehistoric pottery and a brick shard were found at the fort and in its vicinity. The ground plan of the fort at the location of Krst is simple with four pentagonal bastions on each side. The fort's dimensions are 50 x 50 m and the preserved height of the ditch cut is 0.5 – 1.5 m. On the west side, apart from the shallow ditch, more or less in the centre there is an embankment, namely, ramp which could have served as the entrance to the structure. The north side of the fort is partially destroyed due to recent excavations.

Redni broj: 230
Lokalitet: Otočac – Stari grad
Naselje: Otočac
Grad/općina: Otočac
Pravni status: Z-5456
Razdoblje: (P), SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 30. srpnja do 9. kolovoza 2014. trajala su arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Otočcu. Uz voditeljicu istraživanja dr. sc. Tatjanu Kolak, u istraživanju je sudjelovala muzejska tehničarka Iva Maras i četiri pomoćna radnika. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture.

S obzirom na postojeća financijska sredstva, otvorena je samo jedna sonda (S-4), ali nešto većih dimenzija, 9x4 m, orijentirana u smjeru SZ-JI. Sonda je pozicionirana zapadno od postojećeg recentnog zidanog objekta i donekle je paralelna sa S-3 iz 2012. godine.
Horizontalna i vertikalna stratigrafija evidentira kompleksnost pozicije, kao i činjenicu da su se tijekom dužeg razdoblja na prostoru kontinuirano odvijale građevinske aktivnosti. Slojevitost i faze iščitane su u slojevima građevinske šute, ostacima relativno čvrstih konstrukcija ili struktura te pokretnog arheološkog materijala. Za sada se mogu jasno razlikovati tri osnovne faze života, koje se temelje na više ili manje konkretnim pokazateljima.
Najmlađa faza lokaliteta evidentirana je manjim ostatkom zidane strukture, vrlo loše i rastresite konzistencije u južnom dijelu sonde – Sj. 32. (djelomično pritesana građa na dvije ili tri strane, vezana rastresitom žbukom tamnije žute boje) među kojom je pronađen i PN 46 (profilirani klesanac prelomljen na dva dijela kao dio doprozornika ili dovratnika s očuvanom željeznom klanfom), i tanke, ali kompaktne žbukane podnice – Sj. 7a, očuvane samo uz SZ profil S-4. Posljednja se faza može preliminarno datirati



Pogled na S-4 s jugoistoka (foto: T. Kolak)


Sloj lasinjske kulture (foto: T. Kolak)

zaista u sam kraj života lokaliteta kao važnog prostora u smislu obrambenog i/ili zapovjednog sjedišta, odnosno u trenutku kad prvenstvo preuzima Gornji otočki grad.
Pri prilagodbi i uređenju prostora za tu posljednju fazu, očito je uslijedila nivelacija prostora, jer se u ostatku iskopne površine, uz Sj. 32., nalazio deblji paljevinski sloj (Sj. 21b) i prosloji nanesene sterilne žute gline (Sj. 22.). Spomenuti paljevinski sloj identičan je zemljanom sloju Sj. 21. (2012.), karakteriziranom iznimnom koncentracijom ulomaka keramičkih posuda i izrazito korodiranim raznovrsnim željeznim predmetima. Izrazita korozija željeznih predmeta može se pripisati dugotrajnom izlaganju predmeta naizmjeničnom djelovanju vode – podizanju i opadanju razine podzemnih voda.
Keramička produkcija u najvećem dijelu pripada glaziranom, porculanskom (npr. plića zdjelica s prikazom raspela na unutrašnjoj stijenci) i kasnomajoličkom posuđu tanjih stijenki, no prisutna je i određena količina svakodnevne grublje keramike od gline tamnosive do crne boje, s više ili manje kalcitnih primjesa, neukrašene površine ili s tek jednom urezanom valovnicom. Na dnu tog sloja pronađena su i tri novčića, dva zasigurno venecijanska, od kojih jedan pripada seriji tzv. *anonimusa* s kraja 16. i/ili 17. st.
Ispod te najmlađe faze nalazi se djelomično očuvan sloj opločenja (Sj. 34.), dosta čvrste strukture, načinjen od srednje krupnog neobrađenog kamena, mjestimično u dva



Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna keramika (foto: T. Kolak)

ili tri reda visine, no najvećim dijelom u svega jednom redu kamena, nabijenog u običnu zemlju, bez vezivnog materijala. U sredini sonde jasno je vidljivo da je mlađa faza (Sj. 32.) preslojila to opločenje, a s njim korespondira i nalaz pravilne linije od svega tri kamena, za što se isprva pomislilo da je moguć ostatak arhitekture (Sj. 33.), no izgleda da je riječ o slučajno očuvanom dijelu Sj. 34. Opločenje je u tamnosmeđoj, gotovo crnoj rastresitoj zemlji (Sj. 35.), što je i ispuna onih dijelova gdje to opločenje nedostaje, kao što je to vidljivo u ovalnim ostacima uz sjeverni i sjeverozapadni profil.

Unutar Sj. 35. pronađena je manja količina ulomaka keramičkih posuda, ali je sada riječ o svakodnevnoj, grubljoj keramici od gline tamnosive do crne boje, gotovo uz potpuni izostanak bilo kakvih naznaka skupocjenijeg posuđa kakvo je prisutno u posljednjoj fazi. Također se rijetko evidentiraju i nalazi željeznih predmeta, osim stremena ovalnog oblika, kao dijela konjaničke opreme koji se preliminarno može datirati u 15. – 16. st. i okrugle alke.

U svim je slojevima prisutna i veća koncentracija životinjskih kostiju domesticiranih životinja i divljači. Sudeći po pronađenim paroškima jelenskih rogova i kljovama divljih svinja, lovstvo je moglo biti jedno od zanimanja stanovnika, a svakako je bilo dio prehrambenih navika. Tomu treba pridodati i uživanje u morskim plodovima (u manjoj mjeri), prema pronađenim ljušturama školjaka. Tu središnju – drugu fazu može se preliminarno datirati u 15. i 16. st.

Najstarija je faza na dnu iskopa, u sloju pred zdravicom, i korespondira s nalazima iz istraživanja 2012. godine. Taj nivo istražen je samo u JZ, odnosno južnom uglu sonde te uz manji dio sjevernog profila, gdje nedostaje Sj. 34. Uz SZ profil, ispod Sj. 35. nije evidentiran taj najstariji sloj.

U JZ uglu sonde najstarija faza života na lokalitetu determinirana je samo proslojem tamne i masne crne zemlje sa sitnim ulomcima kućnog lijepa i gara te ulomcima keramičkih posuda koji se, prema preliminarnoj obradi, mogu pripisati lasinjskoj kulturi. To je isti sloj – Sj. 17. iz S-1 (2012.), i nalazi se na relativnoj dubini od 1,80 m u odnosu na današnju hodnu razinu. S tom je situacijom, čini se, vezan i prosloj zapečene gline (Sj. 30.), u širini od gotovo 100 cm, smjeru pružanja sjever-jug s otklonom, a nalazi se u iskopu uz sjeverni profil, bez ikakvih pokretnih nalaza.

To je iznimno važan podatak jer je dosad najjužniji lokalitet lasinjske kulture u unutrašnjosti bio Čakovac kod Josipdola. Nositelji te kulture gradili su i naselja sojeničkog tipa, pa je moguće očekivati da je jedno takvo podignuto i na ovom položaju.

Ovogodišnja istraživanja, premda manjeg opsega, ipak su pokazala da je za istraživanje ovog lokaliteta nužna veća iskopna površina, kako bi se što bolje mogla istražiti i dokumentirati slojevitost nalazišta, a i jasnije ustvrditi pojedine građevinske i ine aktivnosti. To se posebice odnosi na zasad neotkrivene, konkretne srednjovjekovne zidane strukture, osobito najstariji objekt – kvadratnu frankopansku kulu, no ono što se sada sa sigurnošću može reći jest da naseljavanje otočića na rijeci Gackoj počinje u razdoblju eneolitika.

Tatjana Kolak

Summary

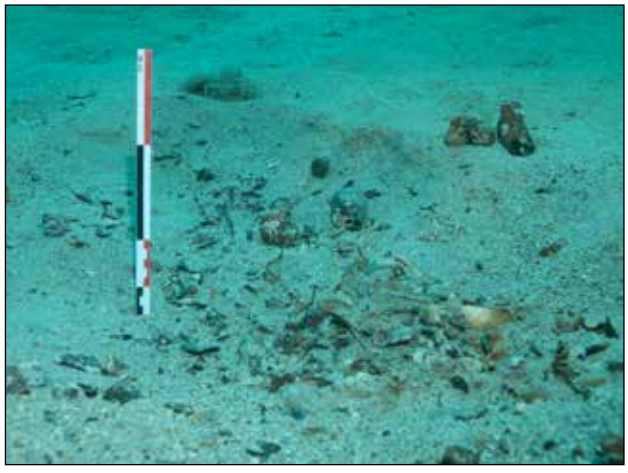
In the course of 2014 short-term archaeological excavations were undertaken at the site of Stari grad in Otočac. The explorations continued with cutting a probe on the west side of the existing recent structure in the immediate vicinity of S-1 and S-2 from 2012. For the time being, three basic life phases are clearly distinguishable. The youngest phase of the site was recorded by the negligible remains of the built structure of very poor and loose consistency in the south section of the probe. The three coins found originated from that phase, of which two are undoubtedly Venetian – one of them belonging to the series of so called *anonimus* from the late 16th or 17th centuries. Under the youngest phase there was a partly preserved pavement layer (Sj. 34) of rather firm structure, made of mid-sized undressed stones, in some parts in two or three rows height-wise but in most sections in only one row of stones compressed into natural soil without binding material. The pottery vessel shards belonged to daily-use, course pottery made of dark grey or black clay without the slightest indication of any luxurious elements. In addition, iron items, except for a stirrup that could provisionally be dated to the 15th-16th centuries, were also rare. The oldest phase of habitation relates to the pottery production finds of Eneolithic Lasinya culture which were generally the first finds of this culture in the region of Lika.

Redni broj: 231
Lokalitet: Podmorje Ličko-senjske županije – uvala Cesarica, uvala Drvarica, uvala Drinovica, rt Malta, uvala Pećica, Karlobag
Naselje: Karlobag, Senj, Lukovo
Grad/općina: Karlobag, Senj
Pravni status: –
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: podmorsko rekognosciranje

Podmorsko rekognosciranje Ličko-senjske županije trajalo je od 1. do 7. rujna 2014., a sudjelovali su Igor Mihajlović, dipl. arheo. i pov., voditelj rekognosciranja, Jurica Bezak, dipl. arheo., djelatnik Odjela za podvodnu arheologiju pri Hrvatskom restauratorskom zavodu te vanjski suradnici

Jerko Macura, Dejan Bačić, Denis Glavan i Ante Plančić. Financijska sredstva za podmorsko arheološko rekognosciranje osiguralo je Ministarstvo kulture.

Akvatorij Ličko-senjske županije nije bio sustavno rekognosciran još od 1985., a kako je Odjel za podvodnu arheologiju HRZ-a u proteklih nekoliko godina zaprimio više pouzdanih informacija o nekoliko arheoloških lokaliteta, bilo ih je potrebno provjeriti. Pozicije, tj. zone rekognoscirane 60-ih i 70-ih prošlog stoljeća, registrirane su kao kulturno dobro te ih treba ponovo pregledati i utvrditi današnje stanje. Na tim starim pozicijama potrebno je uzeti nove GPS pozicije kako bi zaštita određenog područja bila preciznija, tj. kako ilegalni ronioci ne bi mogli osporiti područje zaštite. Prema rješenju iz 1967. tadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, određeno je šest priobalnih zona koje su upisane u Registar nepokretnih spomenika kulture te su shodno tome stavljene pod pravnu zaštitu. Tri zone danas se nalaze u području Ličko-senjske županije, a rasprostiru se na vrlo širokom potezu od Senja do uvale Zavratnice (nedaleko od Jablanca). Tako se zona IV proteže od senjske luke do rta Malta (Lukovo otočko), zona V odnosi se na područje od uvale Klada do uvale Vela Ivanča, a zona VI pokriva priobalne vode od uvale Vlaka do spomenute uvale Zavratnice. Isti zavod 1975. Izdaje rješenje o zaštiti dijela uvale Baška draga i priobalnog pojasa 500 m jugoistočno od uvale (sa središnjim koordinatama N 44° 31´ 40/100 i E 15° 4´ 80/100).



Lokalitet s prapovijesnom keramikom kod Karlobaga (foto: J. Macura)

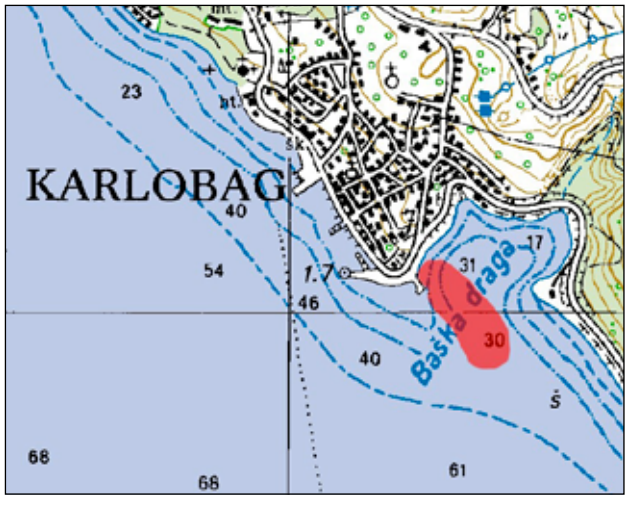
Projekt rekognosciranja podmorja Ličko-senjske županije započet je 2012., kada je pregledano osam pozicija u Velebitskom kanalu. U rujnu 2013. nastavljeno je rekognosciranje pa je tako pregledano područje južno od uvale Spasovac prema uvali Planikovac, dio uvale Malin te područje oko rta Zaglave (Žrnovnica), Lukovačke grede sjeverno od Lukova, područje oko rta Malta kod Lukova, uvala V. Svetojanjska na Pagu te područje ispod „benzinske" sjeverno od Karlobaga. Rekognosciranje 2014. zamišljeno je kao nastavak prošlogodišnjeg rekognosciranja, stoga je nastavljen pregled terena obuhvaćen zaštitom. Podmorsko rekognosciranje Ličko-senjske županije provedeno je s djelomičnim uspjehom. Naime, tijekom čitavog trajanja rekognosciranja puhala je orkanska bura, koja je smanjila opseg pregleda, a odgađanje termina nije bilo moguće.

Uvala Drvarica

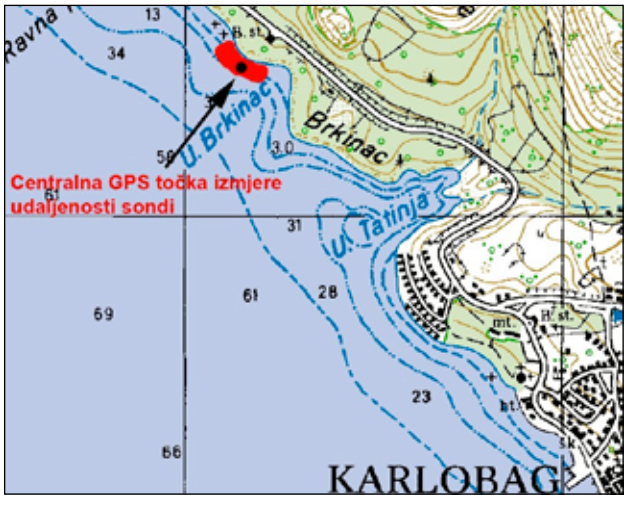
Rekognosciranje je započeto pregledom uvale Drvarica sjeverno od Karlobaga, gdje je prema informacijama lokalnog stanovništva još kasnih 80-ih ilegalno izvađeno više desetaka amfora, koje je zatim policija zaplijenila. Pregledano je područje od južnog rta uvale u smjeru prema oznaci usamljene opasnosti do dubine od 30 m. Na pola puta udaljenosti do spomenute oznake nalazi se pličina koja je pregledana s obiju strana. Nisu primijećeni nikakvi ulomci arheološkog materijala te je vjerojatno pozicija netočna. S obzirom na kredibilitet izvora, potrebno je proširiti područje pregleda.

Uvala Cesarica i uvala Drinovica

Još 1975. ronioci tadašnjeg Republičkog zavoda za zaštitu spomenika pregledavali su uvalu Cesaricu sjeverno od Karlobaga, gdje se prema „sigurnoj" informaciji nalazi brodolom koji su devastirali lokalni ronioci. Tada je ronjeno do dubine od 30 m te nije zamijećen nikakav nalaz. U ovogodišnjem rekognosciranju zaronjeno je na zapadnom rtu te je pregledana zapadna strana uvale do 30 m (nema veće



Karlobag – luka



Uvala sjeverno od Karlobaga

dubine). Osim na samom rtu, gdje je na 25 m nađeno jedno grlo amfore s ručkama, nisu zamijećeni znatniji nalazi. Vjerojatno je riječ o amfori tipa Forlimpopoli (1. st. pr. Kr – 2. st.). Rekognoscirana je i istočna strana uvale Drinovica (južno od Cesarice), gdje se prema informacijama nalaze ulomci keramike. Na dubini između 6 i 20 m na spomenutoj lokaciji nalazi se veća koncentracija ulomaka antičke keramike. Prevladavaju ulomci zdjelica te opeke (dimenzija 16x7x5 cm). Kontekst je zasad nejasan.

Rt Malta

Nastavljen je i pregled južno od rta Malta kod Lukova, gdje su još protekle godine zapažene dvije koncentracije arheološkog materijala, odnosno ulomaka amfora. Ronjenje je nastavljeno od pozicije gdje se nalazila koncentracija ulomaka grčko-italskih amfora, tj. od točke izrona u prošlogodišnjem rekognosciranju. Pregledano je područje u dužini od 200 m do dubine od 30 m. Nisu pronađeni drugi ulomci grčkoitalskih amfora koji bi potvrdili pretpostavku da je riječ o teško devastiranom antičkom brodolomu. Dvije stotine metara južnije, na dubini od 25 m pronađena je i prikupljena sjevernoafrička amfora Keay XXV (Bonifay – Africana 3), koja je služila za prijevoz maslinova ulja. Amfori nedostaje tek dio oboda, a datira se od početka 4. st. pa do sredine 5. st. (Keay 1984: 184 – 212).

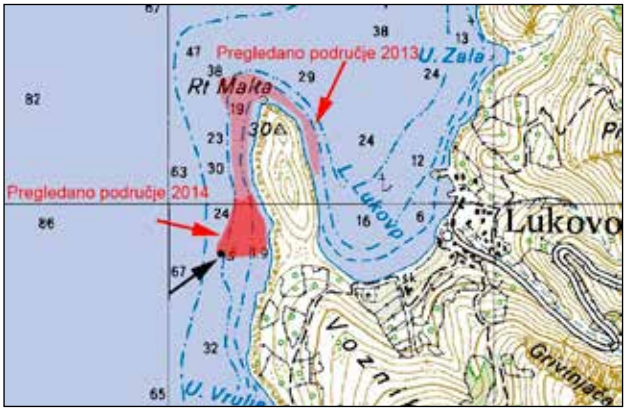
Uvala Pećica

Jednako tako, prema informacijama dobivenima od lokalnih ronilaca pregledana je uvala Pećica, između Lukova i Starigrada. Informacije govore o nedevastiranom antičkom brodolomu s teretom amfora. Zaroni su izvršeni sa sjevernog i južnog rta uvale prema dnu uvale. Maksimalna dubina nije prelazila 40 m. Nažalost, brodolom nije pronađen, a rekognosciranjem je otkriveno tek nekoliko ulomaka amfora na dubini između 13 i 19 m (ulomci trbuha), koji vjerojatno pripadaju amfori Lamboglia 2 (2. – 1. st. pr. Kr.). I na tome je mjestu potrebno proširiti potragu jer pronađeni ulomci mogu potjecati upravo s traženog brodoloma.

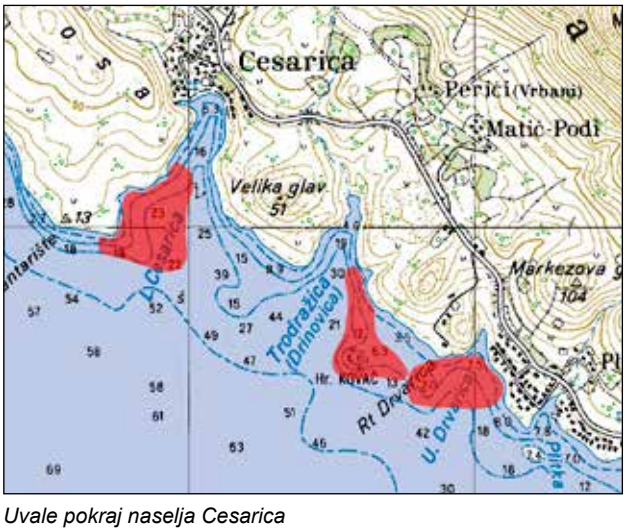
Karlobag

Pregledana je i lokacija kod „Južnog mola" u Karlobagu, gdje se prema informacijama dobivenima od Đanija Iglića nalazi koncentracija amfora na dubini od 30 m. Odmah nakon urona mogu se zamijetiti ulomci antičke keramike u dijelu nasipane obale, koji shodno tome potječu s neke kopnene lokacije. Na naznačenoj poziciji uistinu su nađene tri amfore (sve tri bez grla), dvije Lamboglie 2 i jedna Forlimpopoli (karakteristično ravno dno). Oko opisanih nalaza nema drugih ulomaka te se može pretpostaviti da su dovučene ribarskim mrežama iz neke dublje lokacije te su ondje odbačene.

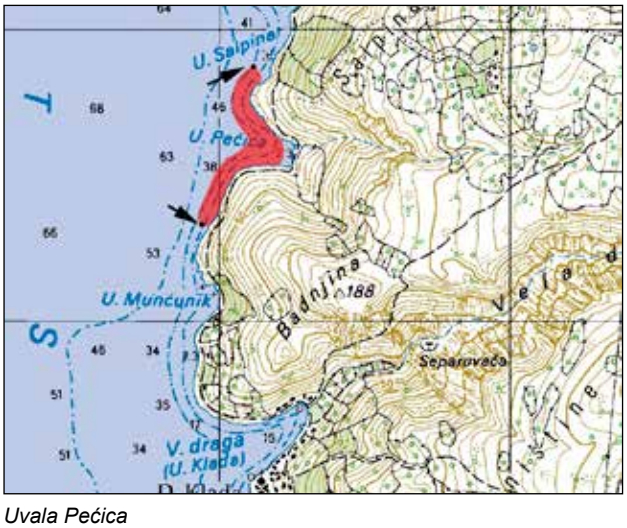
Najvažnije nalazište obuhvaćeno ovogodišnjim rekognosciranjem jest lokalitet s prapovijesnom keramikom ispod napuštene benzinske postaje nedaleko od Karlobaga. To je nalazište u prošlogodišnjem izvještaju pogrešno datirano u antiku. Riječ je o prapovijesnom nalazištu, koje se može povezati s proizvodnjom soli. Naime, ispod benzinske postaje, na dubini od 4 do 13 m rasprostire se polje keramike najmanjih dimenzija 70x20 m. Iskopano je sedam sondi (koje su mjerene od centralne GPS pozicije), čija je dubina varirala od 15 do 30 cm. Sve sonde bile su pozitivne na materijal, a pogotovo sonda 1, koja se nalazi na dubini od 8,8 m. Nalazi variraju od sitne amorfne keramike, keramičkih tronožaca te ulomaka većih posuda s debljim stijenkama. Upravo su veći ulomci pomogli u datiranju tog lokaliteta. Ulomci keramike mogu se datirati u kasno brončano doba. Jedina druga podmorska lokacija na kojoj je pronađen materijal iz



Rt Malta kod Lukova



Uvale pokraj naselja Cesarica



Uvala Pećica

istog razdoblja jest Vranjic. Materijal je pronađen tijekom zaštitnog iskopavanja zapadne Vranjičke obale (Brusić 2005; Radić Rossi 2011). Sloj ulomaka keramike vidljiv je i na kopnu neposredno uz obalu. Jednako tako, uz obalu je na nekim stijenama vidljiv utjecaj protoka slatke vode, koja se može upotrebljavati za pročišćavanje soli, tj. slane kaše. Svi materijalni dokazi upućuju na to da se na toj lokaciji negdje potkraj brončanog ili pak u starije željezno doba proizvodila sol. To se može pretpostaviti i za situaciju kod Jurjeva, gdje se već pedesetak godina nalaze identični keramički tronošci. Problematiku keramičkih tronožaca odlično je obradio Stašo Forenbaher u članku objavljenom u Senjskom zborniku, gdje se navode tronošci pronađeni još na gradini kod Prizne te na gradini Silna gomila kod Tribnja (Forenbaher 2013: 179 – 194). U prapovijesti je na tom području boravilo ilirsko pleme Liburni, čije se kultura može pratiti od kraja brončanog doba pa sve do dolaska Rimljana (9. st. pr. Kr. – 1. st. pr. Kr.). Ulazi u ilirsko-japodsko zaleđe vodili su upravo iz manje ili više zaklonjenih zaljeva i luka kao što su Senj, Jurjevo, Stinica, Starigrad i Karlobag. Iz tih su luka još u prapovijesti vodile prometnice, koje su spajale obalu s unutrašnjošću i omogućavale razmjenu robe. U toj razmjeni važnu ulogu imala je i trgovina solju, koja je bila najvažnija potreba stočarskih plemena u zaleđu i koja je, vrlo vjerojatno, jedan od glavnih prihoda (uz pomorsku trgovinu) primorskih Liburna (Zaninović 1984: 30, 31). S obzirom na značaj nalazišta te sloj arheološkog materijala na kopnu, preporuka je da se 2015. nastavi istraživanje lokaliteta u moru i na kopnu.

Literatura

Brusić 2005 Zdenko Brusić, Stručno izvješće o istraživanju u Vranjicu, 4. – 9. listopada 2005. g., Sveučilište u Zadru
Forenbaher 2013 Stašo Forenbaher, Prapovijesni tragovi proizvodnje soli u podvelebitskom primorju, Senjski zbornik, 40/1, Senj, 2013: 174 – 194.
Keay1984 Simon J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, BAR, International Series, Oxford, 1984.
Radić Rossi 2011 Irena Radić Rossi, Problematika prapovijesnih i antičkih arheoloških nalazišta u hrvatskom podmorju, (doktorski rad), 2011.
Zaninović 1984 Marin Zaninović, Stanovništvo velebitskog podgorja u antici, Senjski zbornik, 10 – 11, Senj, 1984: 29 – 40.

Igor Mihajlović

Summary

Underwater reconnaissance was conducted in the Lika-Senj County in September 2014. The Drvarica Bay, north of Karlobag was surveyed first. No shards of archaeological material were observed so the position was most probably incorrectly established. Reconnaissance was continued south of Malta Cape near Lukovo where two concentrations of archaeological material were observed last year. Diving was resumed from the position of the concentration of Greek-Italic amphora shards. According to information from local divers the Pećica Bay between Lukovo and Starigrad was surveyed. The dives were effectuated from the north and south capes of the bay towards its bottom. The location near the „South Pier" in Karlobag was also inspected where according to received information there was a concentration of amphora at a depth of 30 m. Immediately upon diving in, ancient pottery shards could be observed in part of the embanked shore, meaning that they originated from some land location. The most significant location covered by this year's reconnaissance was the site with prehistoric pottery under the abandoned gas station not far from Karlobag. It was a prehistoric site that could be connected with salt production. Seven probes were opened whose depth varied from 15 to 30 cm. All the probes were positive for archaeological material, particularly probe 1 at a depth of 8.8 m. The finds vary from small amorphous pottery, pottery tripods and shards of large vessels with thicker walls that can be attributed to the Late Bronze Age.

Redni broj: 232
Lokalitet: Ribnik – Grad
Naselje: Ribnik
Grad/općina: Gospić
Pravni status: Z-301
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 1. do 26. srpnja 2014. trajala je I. sezona sustavnih arheoloških istraživanja na položaju pretpostavljene vile rustike na lokalitetu Ribnik – Grad. Tim radovima prethodila su probna arheološka istraživanja 2012. te georadarsko i magnetsko snimanja 2013. (Gearh d.o.o., pod vodstvom B. Mušiča) 2013. godine. Sredstava za istraživanja 2014. osigurali su Ministarstvo kulture i Grad Gospić. Voditeljica istraživanja bila je T. Kolak, a sudjelovala je Iva Maras, muzejska tehničarka Muzeja Like Gospić i četiri pomoćna radnika. Kvadratnu je mrežu na lokalitetu postavila tvrtka Geo-Lika, a arhitektonsku snimku postojećeg stanja izradila je tvrtka Arheo Plan.

Otvoreno je pet sondi, dimenzija 5x5 m, odnosno istražena je površina od 100 m². Kv. K-2 (PS-1) otvoren je uz probni iskop iz 2012., prilikom čega je otkriven ostatak podnog mozaika. PS-2 je sonda unutar Kv. N-7, N-8, M-7 i M-8, uz istočni rub lokaliteta, dok su I-9, J-9 i K-9 otvorene na sjevernom rubu.
Linija kvadranta 9 potvrdila je georadarsku i magnetsku snimku – postojanje arhitekture, odnosno mogući vanjski zid (Sj. 16.) objekta koji se pruža nepravilno SI-JZ, u otkrivenoj dužini od 15 m, a širine 1 m. Zid je građen od srednjeg do krupnog neobrađenog kamena, bez vezivnog materijala i sačuvanog u svega jednom redu visine. U iskopu, ispod humusa, nalazio se kulturni sloj, dobrim dijelom izoran, s obzirom na to da debljina sloja varira od 20 do 40 cm (Sj. 2.), ispod čega se nalazi zdravica. Iz Sj. uglavnom potječu sitni ulomci crijepa, kao ulomci amfora te ulomci keramičkih posuda grublje fakture koji pripadaju grupi svakodnevnog posuđa. Među nalazima ima i fine rimske keramike tankih



Snimka iz zraka



Pogled na Sj. 11. u Kv. K-2 (sa zapada)



Pogled sa zapada na Kv. I, J, K-9

stijenki ili pak ulomaka tere sigilate, kao što je to ulomak pronađen prilikom čišćenja Sj. 16. u Kv. I-9. Ulomci keramičkih posuda pripadaju uglavnom 1., 2. i 3. st., s tim da se manja količina preliminarno može datirati u augustovsko vrijeme.

U profilu Kv. J-9 i K-9 nalazi se, građen identično kao Sj. 16., još jedan zid prostorije, koji se pruža u smjeru S-J te je prilikom njegova čišćenja pronađen potpuno nečitljiv i izlizan rimski novac – PN 15 (možda Marko Aurelije ili Lucije Ver). Dvije, vjerojatno kuhinjske peći, pronađene su u Kv. K-9, od kojih je peć 1 (Sj. 18, na ▼566,54) nepravilnog pravokutnog oblika i nešto većih dimenzija, dok je peć 2 nepravilnog kružnog oblika (Sj. 21.).

Oko Sj. 21., kao i u njezinoj ispuni (Sj. 26.), pronađeno je dosta sitne amorfne bronce ili pak fragmentiranih predmeta, kao što su sitni grumeni bronce uz trakast brončani lim (PN 31), ali nedovoljno da bi se moglo konstatirati da je riječ o peći za taljenje. Općenito, metalni, odnosno brončani predmeti, prilično su fragmentirani, primjerice PN 21 (ulomci koji možda pripadaju tipu snažno profilirane fibule u Kv. J-9).

U PS-2, uz istočni rub, koja je obuhvaćala dijelom Kv. N-7 i N-8 te Kv. M-7 i M-8, također su evidentirani ostaci dvaju

zidova (Sj. 12. i Sj. 13.), koji se spajaju pod vrlo oštrim i neuobičajenim kutom, dok je živac sjeverno od njih gotovo pravilan i ravan, pa ostavlja mogućnost da je upotrebljavan kao arhitektonska struktura.
Pokretni nalazi u toj sondi relativno su skromni, no među njima izdvaja se ulomak oboda amfore tipa Dressel 6B, kao istarski proizvod u kojem se distribuira maslinovo ulje, a datiraju od kraja 1. st. pr. Kr. do početka 2. st.
Uz keramičke nalaze (koji ne pripadaju isključivo posudama, već i djelomično očuvanim ili cjelovitim piramidalnim utezima – grijalicama) te određenu količinu kovanih željeznih čavala, pronađena je i znatna količina životinjskih kostiju, koje (s obzirom na relativno plitak iskop) ne moraju nužno datirati iz rimskog razdoblja. Među njima izdvaja se i kravlji rog koji pripada autohtonoj vrsti kratkorožnog uskočeonog balkanskoga goveda.
U Kv. K-2, koji je otvoren na južnom rubu platoa uz probne sonde iz 2012. godine, sasvim je drugačija situacija. Iskop je vrlo slojevit i dubok 1,30 m. Evidentiran je ostatak oplođenja od srednje krupnog i neobrađenog kamena (Sj. 11.) na tankom sloju žbuke (Sj. 4.).
Prilikom čišćenja Sj. 11. (na ▼565,75) pronađen je sitan bakreni novac (Ae4) Teodozija I. (PN 12), kovan između 383. i 388., možda u Akvileji, dok je sestercij Gordijana III. (PN 9) pronađen u 30-ak cm višem sloju (Sj. 2.) na ▼566,04, i kovan je u Rimu između 241. i 243. godine.
Premda numizmatički nalazi upućuju na dataciju u 3. i 4. st., ulomci keramičkih posuda (koji pripadaju grupi finog posuđa tankih stijenki ili grupi svakodnevnog posuđa grublje fakture i debljih stijenki, kao i keramike iz latenskog razdoblja iz Sj. 7., koji je preslojen ovim kamenim oplođenjem) upućuju na 1. i 2. st. To je očito faza objekta (lokaliteta) koji je sudeći prema debljem paljevinskom sloju uništen i/ili devastiran u požaru.

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

After the test explorations undertaken in 2012 and georadar and magnetic surveys in 2013, excavations at the position of Grad continued. The remains of a feature were discovered, namely, farming estate which was built, according to existing indicators, very early on, possibly in the 1st century with two distinguished phases of life. The older phase was dated on the basis of the remains of a border strip of floor mosaics, pottery shards from the era of Augustus as well as the presence of daily use coarse pottery which had its origins in the La-Tene repertoire. Probably due to a fire (given the observed thick layer of burned material in the south part of the site) the structure was modified, namely, in terms of terrain levelling, application of a thin layer of plaster for the new paving. On the basis of the coins discovered at the site it can be dated to the 3rd and 4th centuries. At the edge of the assumed border of the site there were a few rooms and in one of them two ovens were found, most probably, kitchen ovens. Taking these results into consideration, the site was evidently a Roman *villa* complex which was in use for a long period of time, from the 1st to the 4th centuries.

Redni broj: 233
Lokalitet: Smiljan – Čovini – Crikvine; Čovini – Krša
Naselje: Smiljan – Čovini
Grad/općina: Gospić
Pravni status: Z-5659
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, probno iskopavanje

Tijekom sezone istraživanja 2014. u Smiljanu radovi su se odvijali na dva položaja: na Crikvini je održana završna deseta sezona istraživanja, a probno je istražen položaj Krša. S obzirom na loše vremenske uvjete, radovi su započeti 28. i 29. srpnja 2014., a nastavljeni od 11. do 13. kolovoza 2014. godine. U istraživanju, koje je financirano sredstvima Ministarstva kulture, uz voditeljicu dr. sc. Tatjanu Kolak sudjelovali su muzejska savjetnica Iva Maras, muzejska tehničarka Muzeja Like Gospić i četiri pomoćna radnika.

Čovini – Crikvine
Tijekom tri dana nastavljen je iskop Kv.Y-2, ispred zapadnog pročelja te je otkriveno još osam novih ukopa, od kojih su tri djelomično istražena (Gr. 170., 172. i 173.), a pet grobova istraženo je u cijelosti. Gr. 169., 171.,172., 174. i 176. orijentirani su u smjeru S-J s glavom na S, i svi su sadržavali grobne priloge. Riječ je ponajprije o željeznim pređicima različitog oblika s 1, 2 ili 3 trna (PN 95,96, 97, 102), paru brončanih kopčica (PN 93) ili srebrne toke – gumba s ušicom za prišivanje (PN 99., 100). Čest je nalaz i jednostavno prstenje od tankog brončanog lima, neukrašeno ili s dva urezana usporedna žlijeba (PN 94) ili ukrašen kosim, gusto raspoređenim urezima (PN 98). Starija faza ukopavanja potvrđena je i dislociranom običnom brončanom karičicom (PN 101), analogna paru karičica iz Kv. A-1 (PN 52,53. – 2009). Svi nalazi pripadaju horizontu kasnosrednjovjekovnih grobalja, od kraja 13. do poč. 16. st. Iskopna površina groblja oko crkve (crkvi) neće se proširivati, pa bi time istraživanje na Crikvinama bilo okončano.

Čovini – Krša
Prema pojedinim navodima starije historiografije, kao i prema lokalnoj predaji, na Krši se nalazila velika zidana



Zračna snimka Crikvine



Položaj sondi na Krši (podloga: Arkod)

zgrada koja je nekad bila samostan i *hospitium*, a kamena građa iz te ruševine poslužila je za gradnju nove smiljanske župne crkve početkom 18. st., dok je preostali dio od tadašnje Općine Smiljan 1920. otkupljen za gradnju privatnog stambenog objekta (devastiran u Domovinskom ratu i uklonjen 1992.). Povijesni izvori češće spominju gostinjac, nego samu obližnju crkvu, a Laszowski pretpostavlja da je gostinjac građen u 14. st. kao zadužbina Kurjakovića, tim više što su sačuvane tri darovnice kojim ga krbavski knezovi daruju 1411. godine. Gostinjac se spominje i u ispravama iz 1412., 1464. i 1484. godine.

Krša je zapravo jedan poveći plato na desnoj obali rijeke Otešice (okružuje ga sa sjeverne i dijelom istočne strane), iznad izvora vode Mandinac i udaljen je 300-tinjak metara od lokaliteta Crikvine, gdje je nakon arheoloških istraživanja potvrđen sakralni objekt s nekoliko građevinskih faza, od 13. do kraja 15. st. S obzirom na to da je riječ o prilično velikom prostoru, od oko 2000 m², relativno zaravnjene površine, na mjestima s izraženim visokim živcem kamenom, srednjom i niskom vegetacijom koja pripada tipu šikare ili neplodnog tla (bujad) do u manjoj mjeri visokog drveća, uglavnom uz rub platoa uz samu rijeku, odabrane su lokacije iskopnih sondi uglavnom prema nekim mogućim indikativnim situacijama.

Duž zapadnog ruba platoa pruža se nevisoka, ali ipak izražena zemljana greda, obrasla bujadi, širine oko 2 m, koja se u dužini od 100-tinjak metara pruža u smjeru S-J. Ondje je pozicionirana probna sonda, PS-1, okomito položena na zemljanu gredu (Z-I), u dužini od 9 m te u širini od 2 m. Ispod humusnog sloja (Sj. 1. – vrlo gusto prepletena niska trava i korijenje korova), nalazi se sloj izrazito tvrde, prašinasto-glinovite žutocrvene zemlje, s pokojim riječnim oblutkom (Sj. 2.), koja je u arheološkom smislu sterilna. Teren je iskopavan cijelom dužinom u dva štiha, a unutar sonde iskopavalo se do dubine od 90 cm, dimenzija 2x2 m, u samom dijelu zemljane grede, gdje nema tragova kulturnog sloja.

Probni profil (PP-2) pozicioniran je na manjoj površini sa zapadne padine platoa prema Mandinačkoj dragi, nedaleko od PS-1, i s vanjske strane zemljane grede, ako je ona činila svojevrsnu granicu lokaliteta (izgleda da je ipak riječ o nekoj vrsti posjedovne međe, premda se to u potpunosti ne poklapa s katastarskim planom). Situacija je bila identična kao i u PS-1, s tim da je u Sj. 2. bila prisutnija prirodna željezna rudača (evidentirano na širem smiljanskom području).

PS-3 je položena u sredini samog platoa, malo bliže sjeverozapadnom rubu, na površini na kojoj raste nekoliko



Ulomak posude iz PS-3 (foto: T. Kolak)

visokih vrba, gdje nije bilo izraženo jalovo raslinje (bujad). Orijentirana je u smjeru Z-I, u dužini od 5 te u širini od 1 m. Ispod humusnog sloja pojavljuje se sterilan Sj. 2., odnosno u samom istočnom profilu pronađen je ulomak ravnog dna keramičke posude, grublje fakture s dosta kalcitnih primjesa, od gline tamnosive do crne boje. Taj tip keramike pripada grupi tzv. ličke pučke keramike, koja se tijekom nekoliko stoljeća izrađivala na identičan način, na ručnom kolu.

PS-4 je smještena u ovećoj, ali plitkoj vrtači, s dosta izraženim i visokim kamenom živcem, na južnoj strani platoa. Dimenzije su 4x1 m, a orijentirana je u smjeru I-Z. Situacija je ondje bila nešto drugačija – ispod plitkog humusa nalazio se sloj rahle tamnosmeđe zemlje (Sj. 3.), debljine 40 cm, a ispod se nalazi Sj. 2., kao i u prethodnim iskopima. Moguće je da je ta plitka vrtača nekad bila agrarno iskorištena, pa je taj dio platoa kultiviran. Iz sloja (Sj. 3.) potječu dva ulomka ličke pučke keramike.

Premda ovogodišnjem istraživanju na Krši nije evidentiran kulturni sloj, a iskopi su smješteni uglavnom na zapadnom rubu platoa, ne može se sa sigurnošću reći da pretpostavljeni hoscpicij posvećen Mariji Magdaleni i eventualni samostanski sklop nisu sagrađeni na tom položaju te su za to ipak potrebna dodatna opsežnija iskopavanja.

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

During the 2014 season, excavations were concurrently conducted on two locations: final explorations at the position of Crikvine (10th season of excavations) and test explorations at the position of Krša.

Ten years of explorations at Crikvine were finalized by the excavation Kv.Y-2, in front of the west facade. On that occasion eight more new graves were found, of which three were partially explored (graves 170, 172 and 173), while five graves were fully explored. Offerings continued to be found in the graves which belonged to the horizon of concurrent late medieval cemeteries in the area of Croatia, namely, the period from the late 13th to the early 16th centuries.

At the position of Krša, where the monastery complex with a guesthouse that was concurrent with the church in Crikvine was located, four test probes were opened in which for now no cultural layer was recorded. Considering that a large area was at stake it is necessary to undertake additional excavations.

Redni broj: 234
Lokalitet: Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak)
Naselje: –
Grad/općina: Plitvička Jezera (NP Plitvička jezera)
Pravni status: Z-5692
Razdoblje: SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološka istraživanja Staroga grada Krčingrada (gradina Kozjak) u listopadu 2014. godine bila su realizirana sredstvima Ministarstva kulture i TZ Općine Plitvička Jezera. Voditelji istraživanja bili su dr. sc. Tajana Pleše (Hrvatski restauratorski zavod) i Petar Sekulić, a fizičku ispomoć pružili su djelatnici braniteljske zadruge „Plitvička jezera".

Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak, Pliš, Krčin; k.o. Plitvička jezera, k.č. 2249) nalazi se na jezičastom platou smještenom između Kozjačkog i Gradinskog jezera, u sklopu Nacionalnog parka Plitvička jezera. Prvim sustavnim arheološkim istraživanjima, koja je vodio E. Laszowski (1911. – 1912.), nizom manjih sondi potvrđena je tlocrtna dispozicija vanjskih obrambenih zidova, a djelomično su bile istražene i dvije kule na južnom dijelu platoa. Istraživanja su nastavljena tek nakon jednog stoljeća. Godine 2008., 2009. i 2013. istražen je i dokumentiran unutrašnji prostor trokutaste kule te vanjski prostor uz sjeveroistočno i južno pročelje (voditeljica istraživanja dr. sc. T. Pleše, HRZ).

Ovogodišnjim je radovima u cijelosti istražen vanjski prostor trokutaste kule, odnosno prostor uz zapadni dio južnog pročelja te uz cijelo zapadno pročelje. Nakon tih radova dovršena je posljednja faza pripremnih radova za konstruktivnu i građevinsku sanaciju predmetnog objekta (s ciljem njegova prezentiranja kao konzervirane ruševine). Uz dovršetak istraživanja trokutaste kule potvrđen je i prostorni smještaj, struktura te stanje južnog dijela zapadnog obrambenog zida. Nakon dovršetka predmetnih radova novoistraženi su dijelovi predmetnog objekta temeljito dokumentirani fotografiranjem s kopna (HRZ) i iz zraka (Lupercal M.T. j.d.o.o.) te metodom laserskog 3D skeniranja (Vektra d.o.o.). Prema tako prikupljenim podacima napravljena je cjelovita nacrtna dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom.

Nakon četiri sezone arheoloških istraživanja potvrđeno je kako se na južnom dijelu staroga grada Krčingrada nalazila kula sagrađena na tlocrtnoj osnovi jednakostraničnog trokuta (dužine stranica 16 m). Građena je na priklesanom kamenu živcu (s osjetnim padom od zapada prema istoku te od sjevera prema jugu) od fino obrađenih klesanaca vapnenačke sedre.



Stari grad Krčingrad, pogled na trokutastu kulu nakon arheoloških istraživanja (foto: Lupercal M.T.)

Krčingradska trokutasta kula sačuvana je u visini prve etaže. Nije moguće zaključiti koja je bila njezina izvorna visina, no prema komparativnim se kulama s oprezom može pretpostaviti kako je imala (barem) nekoliko etaža. Zidna masa očuvane etaže u jako je dobrom stanju, uz iznimku svih triju kuteva, od kojih su sačuvani samo najniži kutni klesanci. Temelji i zidovi jednake su širine (zapadni zid 2,55 m, SI zid 2 m, južni zid 2,60 m), a samo je na sjevernom dijelu zapadnog zida vidljivo blago proširenje dužine 5,80 m te širine 0,05 m.

Na sačuvanoj prvoj etaži kulu raščlanjuju svega dva otvora, tj. po jedna strijelnica ljevkastog tlocrta i lučnog nadvoja na sjeveroistočnom i južnom pročelju. Na zapadnom pročelju zbog blizine zapadnog obrambenog zida nema strijelnice.

Tijekom arheoloških istraživanja 2008. i 2009. uz sjeveroistočno pročelje pronađen je veći broj arhitektonskih profilacija. Shodno pronađenom, moguće je pretpostaviti kako se ulaz (s lunetom ukrašenom šesterolisnim cvijetom) u kulu nalazio na drugoj etaži (prvom katu) sjeveroistočnog pročelja. Nadalje, prema sjevernom je dijelu grada bila okrenuta i fino klesana bifora, no nije moguće zaključiti na kojoj se etaži nalazila. Te fino klesane arhitektonske profilacije stilskih obilježja 13./14. st. upućuju na činjenicu kako je objekt uz obrambenu imao i stambenu namjenu. Druge otvore na tom pročelju prema pronađenom materijalu nije moguće odrediti, no svakako se može zaključiti kako su postojali. Uz druga dva pročelja (zapadno i južno) nije pronađena ni jedna arhitektonska profilacija, stoga se može samo pretpostaviti kako su se i na njihovim višim etažama nalazili otvori.

Unutrašnjost trokutaste kule u cijelosti je istražena 2008. i 2009. godine (dužina SI i južnog pročelja 7,75 m, dužina zapadnog pročelja 7,80 m). Potvrđeno je kako su lica zidova bila jednako uredno zidana i u najnižoj zoni unutrašnjeg dijela objekta. Nadalje, potvrđeno je kako su se iznad svih triju interijernih kuteva najniže etaže obrambene kule nalazili rasteretni svodovi (tj. kutne konhe).

Na južnom i sjevernom kutu trokutaste kule u zidnoj su masi ostali dobro sačuvani otisci drvenih greda (širina otiska pojedine grede oko 0,45 m, prosječna sačuvana dužina 3,00 m) koje su se spajale u zidnoj masi pod kutom koji odgovara unutarnjem i vanjskom kutu kule od 60°. Može se pretpostaviti kako su te drvene grede bile upotrebljavane za poravnanje zidne mase prije prelaska u višu etažu, stoga se može i pretpostaviti kako su se takve grede nalazile i na istočnom kutu.

Tijekom istraživanja unutrašnjosti objekta potvrđeno je kako je zatečeni kamen živac nakon priklesavanja bio poravnat debelim slojem krupnozrnatog vapnenog morta sa znatnim udjelom sitnijeg lomljenca. Na poravnati je sloj



Pogled sa sjevera na trokutastu kulu nakon arheoloških istraživanja (foto: T. Pleše)

nanesen oko 10 cm debeo sloj finijeg vapnenog morta, čime je postignut ravni hodni sloj. Taj je sloj sačuvan isključivo u tragovima u sjevernom i južnom kutu kule. Nije bilo moguće potvrditi materijal koji je bio upotrebljavan za izradu podnice, no može se pretpostaviti kako su bile upotrebljavane drvene daske.

Zapadni vanjski obrambeni zid istražen je 2009. i 2014. u dužini od 19,45 m. Ovdje valja navesti kako nije bilo moguće potvrditi njegovu širinu zbog sigurnosti posjetitelja koji se kreću iznimno frekventnom Štefanijinom stazom (a koja prati podnožje zapadnog dijela staroga grada). Potvrđeno je kako je zapadni vanjski obrambeni zid također bio građen od pravilnih klesanaca vapnenačke sedre (iako ne tako lijepo obrađenih kao oni od kojih je građena trokutasta kula). Nadalje, potvrđeno je kako su graditelji gradnju zida u cijelosti podredili zatečenoj geomorfologiji terena, tj. prilagođavali su se kamenu živcu, što je rezultiralo njegovom blago izlomljenom linijom.

Prema rezultatima šest sezona arheoloških istraživanja (1911.,1912., 2008., 2009. 2013. i 2014.), moguće je nekoliko zaključaka o starom gradu Krčingradu, građenom na hrptu jezičaste gradine (oko 4000 m²) smještene između Gradinskog i Kozjačkog jezera. S kopna se gradu uskom sponom pristupalo s južne strane. Kasnosrednjovjekovni put uz istočnu padinu i danas se nazire u morfologiji terena. Cijeli grad bio je opasan obrambenim zidovima, građenim od pravilnih klesanaca vapnenačke sedre. Njegova asimetrična tlocrtna dispozicija bila je uvjetovana geomorfologijom jezičaste gradine. S južne su strane grad branile dvije kule: dominantna trokutasta kula te mala pravokutna kula smještena na samom vrhu južnog dijela platoa. U skladu sa srodnim tlocrtnim rješenjima drugih kasnosrednjovjekovnih starih gradova, može se pretpostaviti kako se na sjevernoj strani grada nalazila kvadratna kula primarno stambene funkcije.

Prema stilskim karakteristikama pronađenih arhitektonskih profilacija, može se pretpostaviti kako je stari grad Krčingrad najvjerojatnije bio građen u 13. st. Nadalje, može se zaključiti kako Krčingrad unatoč izvrsnim predispozicijama glede položaja i postojeće (obrambene) arhitekture nije bio rabljen za potrebe granične obrane u vrijeme Vojne krajine, stoga se može pretpostaviti kako je grad bio napušten do kraja 15. st. Tu dataciju moguće je potvrditi pokretnim arheološkim nalazima, datiranima u razdoblje od druge polovice 13. do 15. st. Tko je pak bio vlasnik plitvičkog staroga grada ostaje otvoreno pitanje, na koje će biti moguće odgovoriti tek daljnjim povijesno-arhivskim istraživanjima.

Literatura

Franić 1910 D. Franić, Plitvička jezera i njihova okolica, Zagreb, 1910.
Fras 1988 J. Fras, Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine, reprint (Zagreb, 1835.), Gospić, 1988.
Laszowsky 1911-1912 E. Laszowsky, Izvještaj o uspjehu istraživanja „Gradine" na Plitvičkim jezerima, arhiv Ministarstva kulture, Zagreb, 1911. i 1912.
Pleše 2010 T. Pleše, Krčingradska branič-kula, VAMZ, 3. s., XLIII, Zagreb, 2010: 289 – 307.

dr. sc. Tajana Pleše
Petar Sekulić

Summary

The old city of Krčingrad is located on a pointed plateau between Kozjak and Gradina Lakes within the Plitvica Lakes National Park. After completing four seasons of archaeological excavations (2008, 2009, 2013 and 2014) it has been confirmed that a tower with an equilateral triangle ground plan (side length of 16.00 m) was built in the south part of the old town of Krčingrad. The tower was built on cut bedrock of finely dressed lime tufa stones. According to movable archaeological finds and style characteristics of architectural mouldings it is possible to assume that the old town of Krčingrad was built during the 13th century and abandoned in the late 15th century.

Redni broj: 235
Lokalitet: Udbina – Gradina
Naselje: Udbina
Grad/općina: Udbina
Pravni status: Z-5938
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 11. do 30. lipnja 2014. trajala je sedma sezona istraživanja lokaliteta Udbina – Gradina, financirana sredstvima Ministarstva kulture. Uz voditeljicu, dr. sc. Tatjanu Kolak, sudjelovali su prof. Radomir Jurić, zamjenik voditeljice, iz Arheološkog muzeja Zadar, dr. sc. Goran Jakovljević iz Gradskog muzeja Bjelovar i šest pomoćnih radnika.

Sukladno dugoročnim planovima istraživanja, kao i u skladu s geomorfologijom terena, nastavljen je iskop u vršnoj zoni lokaliteta, omeđen ostacima kružne kule na samom vrhu te obrambenim perimetralnim zidovima, od kojih većina do sada nije bila vidljiva.

Nastavljeno je iskopavanje u S – 8 na istočnoj padini, omeđene zidom „prostorije 2" na sjeveru, a na jugu priklesanim kamenom živcem u formi zidne plohe. U osi Z-I nalazi se između temelja kule (Sj. 5A) i vanjskog obrambenog zida Sj. 43 A. Sloj je uvijek identičan – pri vrhu



Zračna snimka



Bedemska puška, tzv. kukača in situ (foto: T. Kolak)



Pogled sa SI na S-8 i S-9 (foto: T. Kolak)

nešto humusa s priličnim korijenjem žbunja i drveća koje se nastavlja i u debeo sloj šute (skoro 2 m), odnosno Sj. 22/2/17. Ispod njega nalazi se sloj izrazito crne i masnije zemlje, koja je determinirana kao sloj gorenja (Sj. 8 A), no iskopava se do njega jer je plan podizati veću površinu Sj. 8A u jednoj sezoni, a i zbog tehničkih uvjeta provoza iskopane zemlje.

U produžetku prema jugu otvorena je nova sonda (S – 9) koja se kontinuirano sužavala jer je južni temelj kule zidan izravno, na vrlo visokoj kamenoj stijeni. Obrambeni zid (Sj. 43A) kontinuirano prati liticu, a ponegdje je očuvan i preko 2 m visine (unutrašnje, zapadno lice). Unutar njega, položeni okomito u odnosu na jezgru zida, nalaze se manji (7 – 8 cm) i veći (17 cm) kružni ventilacijski otvori, s tim da je veći otvor koso položen, pa otvara mogućnost da je njegova namjena bila eventualno i vojnog karaktera.

Južni profil S-9 čini litica i uz nju pravilan izdubljen kanal u živcu (Sj. 51.), širine 50 cm i u dužini od 2,5 m, ulazeći na zapadu pod temelj kule (Sj. 5A), a na istoku u sam obrambeni zid (Sj. 43A). Ispunu mu je činila građevna šuta (Sj. 22/17) te sloj rahle tamno smeđe zemlje na dnu, uz standardne pokretne nalaze kao i u ostatku iskopa. Taj kanal unutar Sj. 43A u jednom je trenutku naknadno zazidan, možda u trenutku ratne opasnosti ili nakon prestanka uporabe. Moguća je funkcija tog kanala odvodnja oborinskih i/ili otpadnih voda iz kule.

S – 7 proteže se na zapadnoj padini s vrlo debelim slojem šute do 3 m, osobito uz temelj kule, i u njoj se mogu iščitati dvije faze razaranja, odnosno podizanja i obnavljanja (popravljanja) građevine.

Starijoj fazi svakako pripada sloj gorenja i zapečene gline (Sj. 8., 6., 49.), koji je u jednom trenutku bio hodna razina.

Ondje je pronađena brončana bedemska puška, tzv. *kukača* (PN 350), upotrebljavana u 15. st., a možda i nešto prije, jer je to najjednostavniji tip načinjen samo od osmerokutne cijevi, s kukom kojom se pričvršćivala na bedem i *faljom*. Punila se barutom s prednje strane i potpaljivala fitiljem.
Velika količina pokretne arheološke građe odgovara nalazima iz prijašnjih sezona: ulomci posuđa ili pećnjaka, svakodnevna gruba keramika deblje fakture od gline tamnosive do crne boje, neukrašene površine ili tek s urezanom valovnicom, zatim uvezeno fino stolno posuđe (majolika italske i manje, hispanske provenijencije, ulomci čaša tipa „krautstrunk" ili različitih recipijenata), kao i kovinski i kameni nalazi. Izdvajaju se pojedini brončani primjerci, kao aplika, vjerojatno s konjske orme (PN 324) ili mala, svega 5 cm velika željezna sjekira – čekić (PN 319), koja se može determinirati kao simbol kovača ili svojevrstan „suvenirski" primjerak. Kamenu građu i nadalje ponajviše reprezentira nalaz ulomaka ili cjelovitih brusova, manja količina kamenih topovskih kugli i kalupi za lijevanje (puščanih zrna (PN 334) ili alki (PN 336)). Osim raznih željeznih uporabnih predmeta, koji ponajprije pripadaju grupi građevinskih elemenata, poput raznih spojki, čavala, klinova, okova i alki, dijelova mehanizama za zaključavanje, sječiva osobnih noževa (uglavnom tip noževa na sklapanje), pronađen je i jedan vrlo tanak, izlizan, oštećen i loše čitljiv novčić (PN 340).
Nakon ove sezone istraživanja, koja je trajala svega 12 radnih dana, ostaci otkrivene arhitekture – Sj. 43A u dužini od 9 m, kao i Sj. 50. prekriveni su geotekstilom. U vršnoj zoni, pod samom kružnom kulom, za iskopavanje je preostao još jedan manji dio padine s južne, odnosno jugozapadne strane te bi se time omogućilo iskopavanje preostalog sloja do zdravice, a ujedno i nastavak iskopavanja uz sjeverni obrambeni zid (S-1, S-6-sjever u dosadašnjim sezonama, uz evidentirani i prapovijesni sloj).

dr. sc. Tatjana Kolak

Summary

In the course of June 2014 the seventh season of archaeological excavations was conducted at the site of Udbina-Gradina. This season's activities focused on the excavations in the SE and west, namely, SW slopes located directly under the circular tower. Probes 8 and 9 were squeezed in between the outer defensive wall (Sj. 43A) of the top plateau with the tower and stone cliff on which it was built. Circular, large and small openings were discovered in the defensive wall which suggest a ventilation system, and in Probe 9, a canal measuring 50 cm in width and 250 cm in length cut into the bedrock. On one side it passed under the foundations of the tower and on the opposite side through the defensive wall (this opening was subsequently backfilled), in the assumed function of a drainage canal for precipitation and/or waste waters.
In the further exploration of Probe 7, a rather thick layer of rubble was removed (up to 3 m along the foundations of the tower) in which two separate phases of destruction can be distinguished. This particularly applied to the older layer of burned material in which a fort rifle *kukača* was found.
The movable archaeological material continued to correlate to the finds from previous seasons – the quantity remained exceptional, primarily in regard to pottery (coarse and fine vessels, tiles) but also in respect to various purpose metal items (construction, implements and tools, house ware, arms and military equipment, etc.). Glass and stone items (grinders, millstones and casts for gun pellets) were scarcer. All the material could be dated to the period of the Late Middle Ages, namely, from the 14th to the early 16th century.

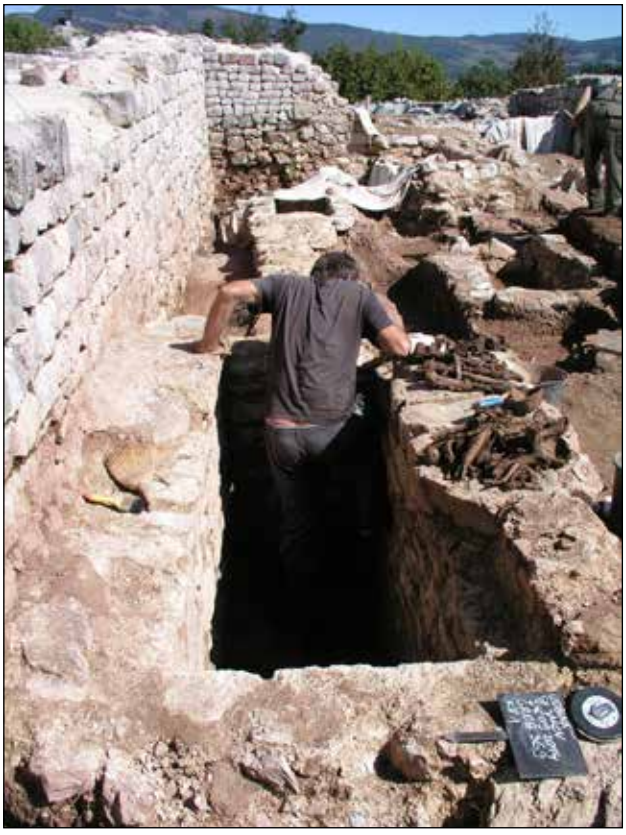
Redni broj: 236
Lokalitet: Udbina – stolnica sv. Jakova
Naselje: Udbina
Grad/općina: Udbina
Pravni status: Z-5932
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 28. kolovoza do 11. listopada 2014. (uz prekide zbog lošeg vremena) trajala su arheološka istraživanja stolnice krbavskih biskupa u Udbini. Stručni voditelj istraživanja bio je Radomir Jurić, muzejski savjetnik u Arheološkom muzeju u Zadru, a suvoditeljica dr. sc. Tatjana Kolak, muzejska savjetnica u Muzeju Like u Gospiću. U istraživanjima su sudjelovali Nikolina Burica, dipl. arheo., Ivan Čondić, prof., i Robert Maršić, prof., dokumentaristi u Arheološkom muzeju, tri studentice arheologije na Sveučilištu u Zadru i tri fizička djelatnika iz Udbine. Istraživanja su financirali Ministarstvo kulture i Gospićko-senjska biskupija, uz logističku potporu Općine Udbina. Nastavak je to istraživanja iz prethodnih godina. Radove je nadzirao Konzervatorski odjel iz Gospića.

Nastavljena su istraživanja u sjeverozapadnom i sjevernom dijelu broda (kv. 1, 2, 11, 12, 16, 17). Istraženo je 46 grobova (zidane grobnice, grobna arhitektura, drveni



Udbina – katedrala, grob (foto: I. Ćondić)



Udbina – katedrala (foto: I. Ćondić)

ljesovi, obična zemlja) od broja 359 do broja 405 (ukupno 53 ljudska kostura). Radi se o ukopima odraslih osoba i djece. Sav osteološki materijal bit će analiziran u Odsjeku za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, pod stručnim vodstvom prof. dr. Marija Šlausa.
U grobovima i izvan njih pronađeno je više ulomaka rebrastih svodova i drugih djelomice obrađenih kamenih ulomaka (168 komada). I ove su godine nađeni ulomci oslikane žbuke (11 komada). U grobovima i izvan njih pronađeno je 36 prstenova (računajući i vitice), pet naušnica s trima jagodama, nekoliko ulomaka srme, ulomci tkanine, nekoliko brončanih i željeznih predica, ulomci željeznih ostruga, jedan željezni nož, dvije brončane omega spone, šest brončanih igala, dvije brončane kuglice, dva srebrna novčića i dr. Osim navedenog, pronađena je i manja količina ulomaka keramičkih posudica, ponešto glazirane keramike, kao i velika količina čavala (289) i manji broj životinjskih kostiju.
U sjeverozapadnom dijelu otkriveni su skromni ostaci graditeljstva koji indiciraju postojanje starijeg sakralnog objekta. Ostatke sjevernog zida presjekla je veća, veoma kvalitetno građena zidana grobnica. I ove je godine uklonjeno raslinje s lijepo uređenog šireg prostora oko katedrale i njezinih dogradnji. Otkrivene zidane grobnice i skromni graditeljski ostaci do sljedećih su istraživanja prekriveni (i zaštićeni) geotekstilom i zemljom.

Literatura

Horvat 2003 Z. Horvat, Srednjovjekovne katedralne crkve krbavsko-modruške biskupije, Zagreb – Gospić, 2003.

Jurić 2001 R. Jurić, Katedrala Sv. Jakova u Krbavi (Udbina), Obavijesti HAD, 3, Zagreb, 2001.
Jurić 2005 R. Jurić, Udbina – stolnica sv. Jakova, HAG, 1/2004, Zagreb, 2005.
Jurić 2006 R. Jurić, Udbina – stolnica sv. Jakova, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006.
Jurić 2007a R. Jurić, Stolnica sv. Jakova u Krbavi (Udbini), Novija arheološka istraživanja na području Like (katalog izložbe), Gospić, 2007.
Jurić 2007b R. Jurić, Udbina – stolnica sv. Jakova, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007.
Jurić 2008 R. Jurić, Arheološka istraživanja u Udbini (1996.-2006.), Znanstveni skup Arheološka istraživanja u Lici, Izdanja HAD, 23, Zagreb – Gospić, 2008.
Jurić 2009a R. Jurić, Udbina – stolica sv. Jakova, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009.
Jurić 2010 R. Jurić, Udbina – stolica sv. Jakova, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010.
Jurić 2011 R. Jurić, Udbina – stolica sv. Jakova, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011.
Jurić 2012 R. Jurić, Srednjovjekovni hrvatski nakit u Gackoj i Krbavi, Zbornik radova, Gacka u srednjem vijeku, Zagreb – Otočac, 2012.
Kruhek 1997 M. Kruhek, Topografija krbavske spomeničke baštine, Krbavska bitka i njezine posljedice (zbornik), Zagreb, 1997.

dr. sc. Radomir Jurić

Summary

In the course of August and October 2014, systematic archaeological explorations were undertaken in the Cathedral of St. Jakov the Elder in Udbina. Explorations continued in the north-west and north parts of the cathedral. In graves and outside of them 36 rings were found (including helixes), 5 earrings with three pendants, a few pieces of silver wire and of fabric, a few bronze and iron clasps, shards of iron spurs, one iron knife, 2 bronze omega clamps, six bronze needles and two silver coins, etc.
In addition to the above a small quantity of small pottery vessels shards was found, some glaze pottery as well as a large quantity of nails (289) and a small quantity of animal bones. In addition, 46 more graves were explored (built tombs, burial architecture, wooden caskets, plain soil) with a total of 53 human skeletons. They were burials of both adults and children.

Redni broj: 237
Lokalitet: Velebit
Naselje: Stinica, Krasno, Jablanac
Grad/općina: –
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV, MD
Vrsta radova: sustavno istraživanje

Godine 2014. obavljena su nedestruktivna arheološka istraživanja na području Ličko-senjske županije, u okviru projekta „Povijesne ceste Velebita i Kapele", na trasi



Detalj „vlake Marije Terezije" i pogled na prijevoj između Tudoreva i Mireva, pogled iz smjera istoka (foto: B. Olujić)



Detalj puta između Velikog Alana i Dundović Poda (foto: B. Olujić)



Detalj „Vlake" na Malom Lubenovcu (foto: B. Olujić)

povijesne ceste – vlake, koja povezuje luku u Stinici s ličkom unutrašnjošću. Sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture. Sustavan terenski pregled prostora sjevernog Velebita ekipa dr. sc. Borisa Olujića obavlja od 2006. godine, u okviru projekta „Evidencija spomenika kulturne baštine na prostoru Javne ustanove sjeverni Velebit", te projekata „Naselja i komunikacije u povezivanju jadranske obale i zaleđa u prapovijesti i antici (2002. – 2006.)" i „Ekohistorijski aspekti naseljavanja krša u prapovijesti i antici (2007. – 2012.)" Ministarstva znanosti obrazovanja i športa.

Riječ je o nastavku projekta istog naziva, koji je 2012. godine također financiralo Ministarstvo kulture. Tada su napravljene pripremne radnje, prospekcija terena i zračno snimanje. Cilj je ovog projekta zaštita lokaliteta,



Pogled iz zraka na uvalu Velu Stinicu, Jadrelić dragu i Drndić, početak „Vlake" (foto: V. Glavaš i B. Olujić)

ali i uklapanje u prezentacijske projekte Nacionalnog parka sjeverni Velebit i Parka prirode Velebit. U usmenoj se predaji objekt naziva „Vlaka Marije Terezije" ili „Jamboraška cesta" (Cesta jarbola), a istraživanjem se nastoji utvrditi i eventualno postojanje starijih slojeva same prometnice.

Kako se prometnica spominje u vrlo staroj arhivskoj građi, uslijedilo je i detaljno arhivsko istraživanje tijekom kojeg je obrađivana građa u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Gradskom muzeju u Senju te nekim drugim arhivskim fondovima. Građa sadrži dragocjene kartografske podatke, ali i popise posjednika i korisnika zemljišnih čestica u različitim povijesnim razdobljima, od 18. do 20. st. U Kartografskoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva obrađene su i stare geografske karte od 16. do 19. st., ali i svi sačuvani katastri iz različitih razdoblja. Katastri sadrže popise čestica i posjednika te karte izmjerenog područja. Katastarske mape prikazuju i prometnu strukturu tog prostora, u kojoj većina komunikacija ima stočarski karakter kretanja, ali potvrđuju i kvalitetnu cestovnu mrežu koja može podnijeti kolni promet. Upravo u vrijeme nastanka tih katastarskih popisa (druga polovica 19. st.), bečka vlast polako prepušta uporabu vrhgorja stanovnicima tog prostora, zadržavajući pod svojom upravom najvažnije resurse, prije svega šume. Urbana središta velebitskog Podgorja svoju će opstojnost i gospodarsku aktivnost u najvećoj mjeri temeljiti upravo na toj djelatnosti. Sve veća potražnja drvne građe u domaćim i stranim brodogradilištima donosi potrebu proširivanja i razvijanja postojeće cestovne mreže u zaleđu velebitskog Podgorja. Ubicirajući te pravce u katastarskoj i kartografskoj građi, vidljivo je da neke od tih prometnica slijede trase koje datiraju još iz prapovijesti, a vidljivo je da neke vlake, tj. šumski putevi građeni u drugoj polovici 18. st. i u 19. st., nastaju na mnogo starijim pravcima i trasama. Njihov kontinuitet može se pratiti puno prije nego ih je bečka vlast odlučila obnoviti i revitalizirati. U prvoj fazi njihove gradnje ona se koristi tom starijom infrastrukturom, a poslije projektira i gradi nove pravce.

Pastirske puteve i staze uglavnom gradi i održava lokalno stanovništvo. O tome i ovisi njihov opstanak u planini, bez obzira na to radi li se o okomitim komunikacijama iz Podgorja prema vrhgorju, ličke unutrašnjosti prema vršnim dijelovima planine i obale ili pak uzdužnim komunikacijama koje su išle padinama Velebita. Komunikacija primorske i kontinentske padine bila je ključ preživljavanja stanovnika tog prostora, stoga je Velebit prostor komunikacije, susreta i interakcije, a ne puka barijera, kako izgleda na prvi pogled. Cestovnu mrežu te mrežu vlaka za izvlačenje drvne mase, međutim, gradit će globalni imperijalni sustavi, u našem slučaju rimski imperij, a poslije Habsburško Carstvo.



„Vlaka Marije Terezije" i stariji put, pogled prema zapadu (foto: B. Olujić)



„Vlaka" na Mirevu, pogled prema zapadu (foto: B. Olujić)

U okviru projekta, također je nastavljeno i arhivsko istraživanje ostavštine Stjepana Savitza Nossana, profesora Građevinskog fakulteta u Zagrebu, koji se cijeli život bavio povijesnim cestama Velebita i Kapele. Ostavština se danas čuva u Gradskom muzeju u Senju. Nažalost, osim Savitz-Nossanovih istraživanja, ovom se fenomenu u povijesnim znanostima i nije pridavalo previše pažnje. Naravno, za takav su posao potrebna iscrpna multidisciplinarna arhivska i terenska istraživanja te sustavan i ozbiljan pristup. Ovo nasljeđe to i zaslužuje, jer se radi o iznimno ugroženoj, a neizmjerno vrijednoj materijalnoj povijesnoj baštini. Osim toga, ovim se projektom nastavilo kontinuirano i sustavno prikupljanje usmene predaje, intervjuiranjem velikog broja kazivača, već uvriježenim protokolima usmene povijesti, etnologije i antropologije. Radi se o nematerijalnoj baštini koja nedvojbeno nestaje, pa je tim više ovaj posao veoma važan. Među ostalim, u okviru novijih istraživanja terenskim je pregledima istraživana i stara prometnica – vlaka od Stinice (Vele Stinice i Jadrelić drage) sve do Krasna i Kosinja, spomenuta „Vlaka Marije Terezije" ili „Jamboraška cesta". Drugi trak te prometnice – vlake, koji se na sedlu između Mireva i Tudereva odvaja prema Štirovači, u ovoj kampanji nije istraživan. Terenskom su prospekcijom istražene i neke ostale dobro građene prometnice (staze, putevi), koje se iz ostalih mjesta uključuju na ovu prometnicu (iz Vlake, Malih Brisnica i dr.). U kampanji 2014. godine nastavljena su spomenuta istraživanja, ali je i započeta priprema arheološkog istraživanja odabranih manjih segmenata ove ceste – vlake.



Križanje „Vlake" i starijeg puta, pogled prema istoku i Tudorevu (foto: B. Olujić)

Cilj istraživanja bio je prikupljanje podataka o građevinskim zahvatima, različitim tehnikama i fazama njezine gradnje. Krajnji je cilj, naravno, uključivanje istraženih zona u edukacijsku i turističku djelatnost Javne ustanove Nacionalni park sjeverni Velebit te Javne ustanove Park prirode Velebit.
Nastavljeno je i zračno snimanje, sada pomoću bespilotne letjelice, a započeto je i sustavno geofizičko istraživanje. Na taj su način obavljene sve potrebne predradnje za početak iskopavanja. Istraživanje je bilo znatno otežano iznimno lošim metereološkim prilikama te velikim količinama kiše. Ipak, rezultat je konkretna osnova na temelju koje je moguće započeti konkretna arheološka istraživanja. U tom su smislu obavljene konkretne pripreme, posebice u listopadu 2014. godine.
Na temeljima tih istraživanja bilo bi moguće započeti adekvatne postupke stvarne i pravne zaštite tih komunikacijskih pravaca, kojima je prostor današnje Hrvatske bio funkcionalno povezivan od prapovijesti do danas. Treba naglasiti da ti važni dijelovi naše baštine do sada nisu bili zaštićeni ni stvarnim ni pravnim sredstvima. Jedan od glavnih ciljeva ovih istraživanja bio je da na temelju informacija dobivenih konkretnim istraživanjima nadležne institucije mogu započeti postupke zaštite tih iznimno ugroženih objekata, ali i to da se svi istraženi segmenti uključe u prezentacijsku i edukacijsku djelatnost.

Literatura

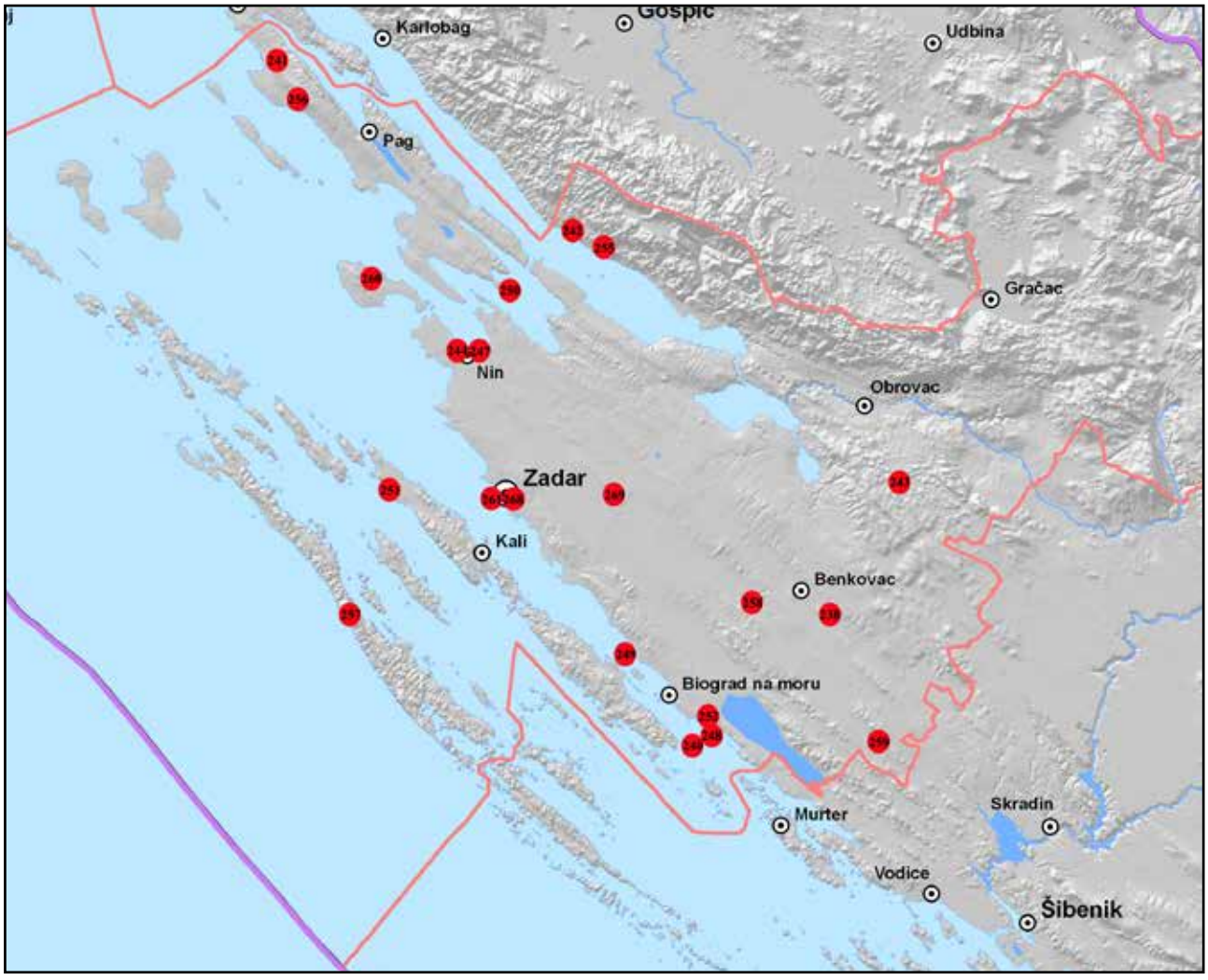
Olujić, Čorak, Dronjić 2012 Boris Olujić, Krešimir Čorak, Matija Dronjić, Povijesni putovi na području Parka prirode Velebit, elaborat, naručitelj Javna ustanova Park prirode Velebit, Zagreb, 2012.
Olujić 2007 Boris Olujić, Povijest Japoda, Pristup, Zagreb, 2007.
Pejnović, Branko Vujasinović 1998 Dane Pejnović, Branko Vujasinović, Prometna valorizacija Velebita – povijesno-geografski prikaz, Geografski horizonti, 1/1998, god. XIV, Zagreb, 1998: 29 – 49.
Szavits-Nossan 1970 Stjepan Szavits-Nossan, Ceste Karlovac-Senj od najstarijih vremena do sredine XIX stoljeća, Senjski zbornik, IV, Senj, 1970: 127 – 167.
Szavits-Nossan 1970 Stjepan Szavits-Nossan, Filip Vukasović – 1755. – 1809., Senjski zbornik, IV., Senj, 1970: 173 – 191.
Szavits-Nossan 1973 Stjepan Szavits-Nossan, Stare ceste Gospić – Brušane – Baške Oštarije – Karlobag u. XVIII. i XIX. stoljeću, Senjski zbornik, V., Senj, 1973: 133 – 152.

dr. sc. Boris Olujić

Summary

In the course of 2014 preparatory explorations were carried out in the area of northern Velebit. The focus of the explorations was on the road from Stinica to the interior of Lika. It served as a ramp-way for extracting wooden materials although an assumption also exists that it could have served as communication line that connected Podgorje with the interior of Lika. Detailed archival and field explorations were undertaken. They should be the basis of future explorations as well as future protection and presentation measures of this feature.

ZADARSKA ŽUPANIJA

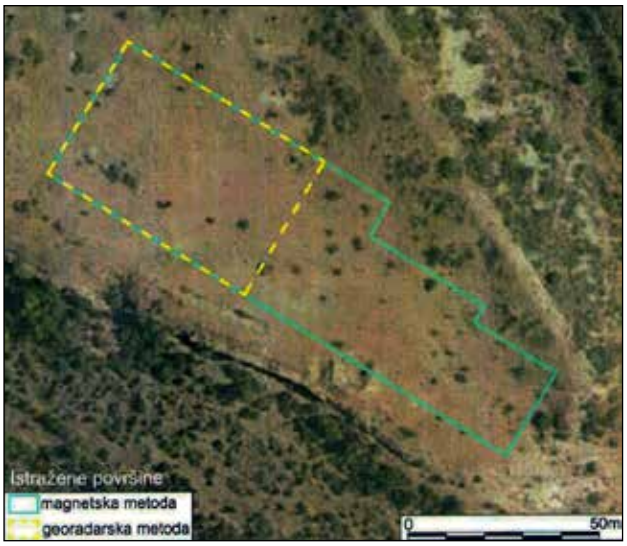


238 Asseria
239 Dugi otok – podmorje
240 Gnalić – podmorje
241 Kolan – Donji Gradac
242 Mandalina – crkva sv. Marije Magdalene
243 Medviđa – crkva sv. Ivana
244 Nin – k.č. 880
245 Nin – k.č. 1914
246 Nin – k.č. 1989
247 Nin – luka Kandija velika
248 Otočić Babuljaš – podmorje
249 Otočić Ričul
250 Otočić Veliki Sikavac – podmorje
251 Otok Ugljan – Uvala Ćuće
252 Pakoštane – Crkvina
253 Podmorje Zadarske županije
254 Ravni kotari (Paljuv, Lovinac)
255 Šibuljina – gradina Sv. Trojice
256 Šimuni – rt Suha Punta, podmorje
257 Špilja Vlakno
258 Velika pećina u kanjonu Kličevice
259 Velim – Kosa
260 Vir – Smratina
261 Zadar – crkva sv. Nikole
262 Zadar – Liburnska obala
263 Zadar – palača Cedulin
264 Zadar – Prolaz cara Augusta
265 Zadar – Relja – Poliklinika
266 Zadar – Ul. Dalmatinskog sabora
267 Zadar – Ul. Hrvoja Čustića
268 Zadar – uvala Jazine
269 Zemunik Donji – Gradina

Redni broj: 238
Lokalitet: *Asseria*
Naselje: Podgrađe
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: Z-1310
Razdoblje: A
Vrsta radova: geofizičko istraživanje

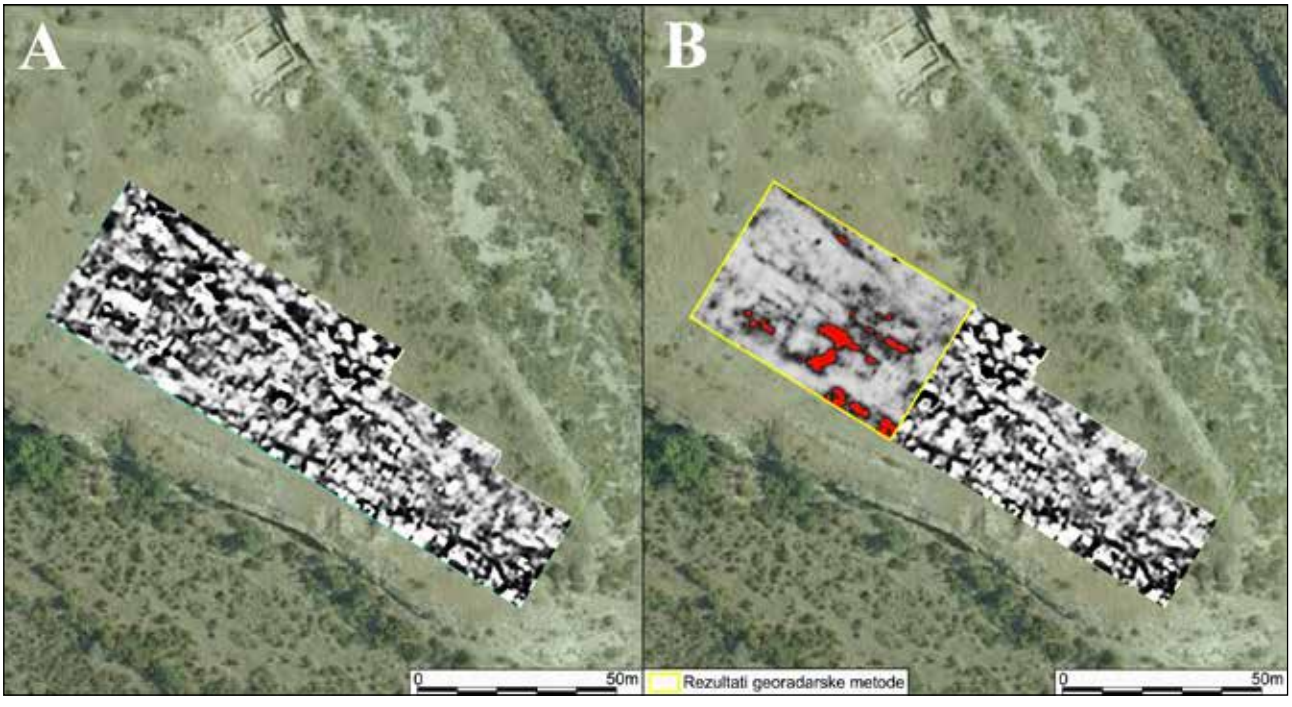
Od 18. do 20. travnja 2014. Arheološki muzej Zadar, u suradnji s doc. dr. sc. Brankom Mušičem i njegovim suradnicima (Matjaž Mori, Eline Nas i Filip Matijević), geofizički je mjerio lokalitet *Asseria* kod Benkovca.

Dio tog prostora već je izmjerio AMZd, u suradnji s Oddelkom za arheologijo Filozofske fakultete Univerze u Ljubljani (Gluščević 2012), a bili su organizirani i manji geofizički radovi (Skelac 2005; Skelac 2006). Ovogodišnja su mjerenja obavljena na prostoru od oko 5000 m^2, jugoistočno od ogradnog zida crkve Sv. Duha i južno od sjevernih gradskih vrata. Razlog tih radova jest činjenica da su, unatoč dugogodišnjim arheološkim istraživanjima na različitim punktovima areala antičkoga grada, osim više od stoljeća starih istraživanja Liebla i Wilberga na prostoru foruma (Liebl, Wilberg 2006), i dalje ostali vrlo nedefinirani prostori velikog dijela gradskog areala, pa tako i istočne gradske zone. Da bi rad bio olakšan, posječen je dio makije i manjih stabala, za što je bio zadužen Dragan Čerina Ševa iz Podgrađa.
Cilj geofizičkog istraživanja (primjenom magnetske i georadarske metode) bila je procjena arheološkog potencijala na istočnom dijelu antičkoga grada. Teren je izmjeren magnetskom metodom (*Geometrics G-858*) na površini od 5.000 m^2 i georadarskom metodom (GSSI SIR3000, 400 MHz antena) na površini od 2.400 m^2. Na svim površinama istraženima georadarskom metodom udaljenost između



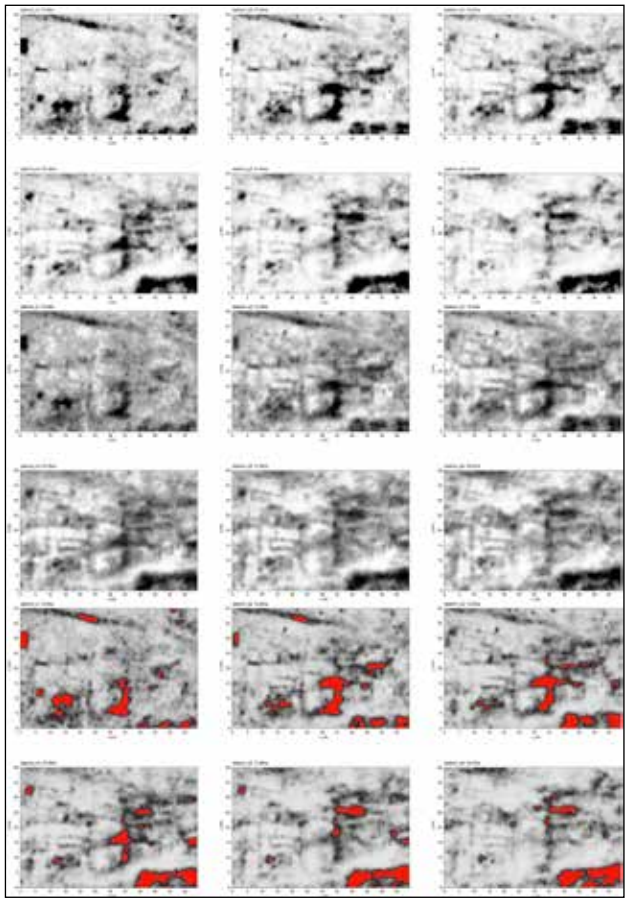
Površine istražene georadarskom i magnetskom i metodom na aerofotografiji Državne geodetske uprave RH

paralelnih georadarskih profila bila je 0,5 m, a jednaka je udaljenost bila i između magnetskih profila.
Mjerenja magnetskom i georadarskom metodom dala su jako rječite rezultate. Magnetska je metoda inače iznimno djelotvorna na područjima antičkih gradova koji se nalaze na krševitim terenima. Razlog je tome velik kontrast između ostataka arhitekture građenih od blokova vapnenca i slojeva urušavanja s visokim postotkom minerala željeza iz prirodnog tla (*terra rossa*), odnosno fragmenata keramike i opeke. Magnetski susceptibilitet zemljišta izmjeren na površini instrumentom Kappameter KT-5 u prosjeku je viši od 1x10^{-3}SI, dok su najviše vrijednosti susceptibiliteta vapnenca 0,2x10^{-3}SI.



Rezultati magnetske metode (A) i rezultati georadarske metode (B) na dubini cca 1 m na aerofotografiji Državne geodetske uprave RH

Rezultat relativno velikih razlika u magnetskom susceptibilitetu najčešće su kontrastni magnetogrami, gdje se jasno prepoznaju ostaci arhitekture. Čitljivost zidova ovisi i o slojevima urušavanja, koji na nekim dijelovima mogu prekriti inače jasne magnetske anomalije zidova, ali su u najviše slučajeva ostaci arhitekture dobro vidljivi na magnetskim kartama.
Na rezultatima magnetske prospekcije brojne su linearne anomalije. Moguće je da su magnetske anomalije otklonjene, pa se prilično pouzdano može pretpostaviti da se u većoj mjeri radi o odazivu antičke arhitekture. Prema očekivanjima, radi se o iznimno gustom rasteru antičkih zgrada.
Na rezultatima georadarske metode pojavljuju se linije relativno jačih georadarskih signala na istim mjestima gdje su prije toga utvrđene i linearne magnetske anomalije. Georadarskih je linearnih anomalija unutar istražene površine, koja je manja od površine istražene magnetskom metodom, nešto manje. Kako se radi o kompleksnoj građi sa zidovima popraćenim slojevima urušavanja, vrlo je vjerojatno da su neki signali zidova prilikom eliminiranja šumova ruševnih slojeva bili jako smanjeni, odnosno potpuno eliminirani. U svakom slučaju, rezultati georadarske metode znatno nadopunjuju rezultate magnetske metode, u smislu utvrđivanja bolje sačuvanih ostataka arhitekture. Na horizontalnim rezovima georadarskih signala prepoznaju se brojni relativno jači linearni georadarski signali, koji su pouzdano rezultat ostataka antičke arhitekture. Prepoznaju se pojedinačni zidovi, slojevi urušavanja, kao i manje prostorije unutar većih zgrada.



Horizontalni rezovi georadarskih signala (time slices) na šest odabranih dubina s dubinskim intervalom od 0,2 do 2 m

Na kombiniranim prikazima magnetske i georadarske metode uočljivo je da su s pomoću obiju metoda anomalije uglavnom izmjerene na istim mjestima. Manje relativne razlike u položaju anomalija posljedica su bipolarnog karaktera magnetskih anomalija gustog rastera zgrada, gdje se magnetske anomalije preklapaju, pa je nemoguće sasvim precizno odrediti položaj zidova, ali je rezultat utvrđivanja arheološkog potencijala više nego dobar. Prema tome, položaj zidova određen georadarskom metodom pouzdaniji je od rezultata na osnovi magnetske metode.
Na osnovi tih mjerenja planira se napraviti i precizna interpretacija signala dobivenih na tom prostoru, odnosno pokušat će se dobiti tlocrtna dispozicija detektiranih zidova. To će u određenoj mjeri svakako riješiti dio problema urbanističkog rješenja istočnog dijela municipija Aserije.

Literatura

Gluščević 2013 Smiljan Gluščević, *Asseria*, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 583, 584.
Liebl, Wilberg 2006 Hans Liebl, Wilhelm Wilberg, Iskopavanja u Aseriji, Asseria, 4, Zadar, 2006: 203 – 246.
Skelac 2005 Goran Skelac, Prva geofizička istraživanja na Aseriji, Asseria, 3, Zadar, 2005: 129 – 140.
Skelac 2006 Goran Skelac, Georadar na Aseriji u 2006. godini, Asseria, 4, Zadar, 2006: 173 – 192.

doc. dr. sc. Smiljan Gluščević
doc. dr. sc. Branko Mušič

Summary

In the course of April 2014 geophysical surveys were undertaken at the site of *Asseria*, near Benkovac. This year the surveys covered an area of approximately 5000 m^2 southeast of the bordering walls of the Church of the Holy Spirit and south of the remains of the northern city gate of the old Antiquity city.

Redni broj: 239
Lokalitet: Dugi otok – podmorje
Naselje: –
Grad/općina: Sali (Dugi otok)
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 2. do 10. lipnja 2014., sredstvima projekta Sveučilišta u Zagrebu „Srednji paleolitik Dugog otoka – kopneno i podvodno rekognosciranje", rekognoscirano je podmorje Dugog otoka i pregledan teren nedaleko od svjetionika na Velom Ratu. U rekognosciranju su sudjelovali Ivor Karavanić (stručni voditelj), Kruno Zubčić (voditelj ronjenja), Mate Parica i Goran Trninić.

Pregledano je podmorje uvale Brbišćica i okolnog područja, špilja Y te više potopljenih špilja koje su bile potencijalna paleolitička staništa. Utvrđeno je da u špilji Y ima dosta sedimenta. Vjerojatno se radi o recentnim nanosima



Podvodno rekognosciranje Dugog otoka (foto: I. Karavanić)



Pregled dna u špilji Y (foto: I. Karavanić)

pijeska, dok je pleistocenski sediment, ako ga je bilo, vjerojatno ispran valovima. Čini se da je u unutrašnjosti špilje došlo do urušenja. Primijećeno je nekoliko kamenih blokova, koji su vjerojatno pali sa stropa. Urušenje je možda moglo zaštititi dio starijeg sedimenta pa bi taj dio trebalo podrobnije ispitati, ukloniti manje blokove i probno sondirati teren, kao i ulaz u špilju kako bi se ustanovila dubina naslaga te eventualno pronašli artefakti.

U parku prirode Telaščica obavljena su dva urona. Pregledan je teren u okolici špilje na otoku Katini kod Ramova stana. Špilja je malih dimenzija, djelomično potopljena te nije perspektivna za arheološka istraživanja. Dno je u okolici špilje pjeskovito, a njegovim pregledom nisu pronađeni arheološki artefakti. Drugi je uron obavljen kod hridi Gozdenjak. Na dnu se nalazi velika količina recentnih otpadaka.

Pregledan je teren nedaleko od svjetionika na Velom Ratu i prikupljeno je više uzoraka rožnjaka. Rekognoscirano je podmorje oko Velog Rata. Premda su u pojedinim dijelovima podmorja zamijećeni rožnjaci, nije pronađen ni jedan artefakt.



Veli Rat, rožnjak u vapnencu (foto: I. Karavanić)

Rekognosciranje Dugog otoka trebalo bi nastaviti uz eventualna probna sondiranja podvodnih područja, poput špilje Y.

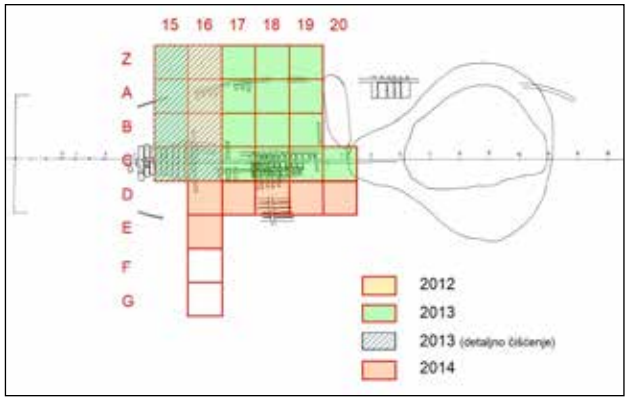
Ivor Karavanić
Kruno Zubčić
Mate Parica

Summary

In the course of June 2014 reconnaissance was conducted in the offshore zone of Dugi otok and a field survey not far from the lighthouse on Veli Rat. An underwater survey was carried out in the Brbišćica Bay and surrounding area and a number of dives in cave Y. A number of sunken caves that were potential Paleolithic habitats were also explored.

Redni broj: 240
Lokalitet: Gnalić – podmorje
Naselje: Tkon
Grad/općina: Tkon (otok Pašman)
Pravni status: Z-13
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sustavno podvodno istraživanje

Istraživanje brodoloma kod otočića Gnalića nastavljeno je od 15. lipnja do 15. kolovoza 2014. godine. Istraživanju je prethodila obrada dokumentacije iz prethodne godine te dva tjedna pripremnih radova. Logističku podršku pružila je Općina Tkon, a osobnu ronilačku opremu, opremu za istraživanje i kompresore za punjenje boca osigurali su Sveučilište u Zadru, ZADron – Ronilački klub Sveučilišta u Zadru te Ronilački centar Foka d.o.o. U prvom dijelu istraživanja sudjelovali su arheolozi, studenti arheologije i profesionalni ronioci iz zemlje i inozemstva, uključeni u projekte Sveučilišta u Zadru i Sveučilišta Texas A&M, a u drugom su dijelu istraživanja sudjelovali i ronioci volonteri njemačke Udruge za promidžbu podvodne arheologije (FUWA). Kao i protekle godine, u istraživanje su se uključili geolozi Zavoda za istraživanje mora i okoliša Instituta Ruđer Bošković (Neven Cukrov, Željko Kwokal), koji su nastavili započeto uzorkovanje i monitoring usmjeren na praćenje koncentracije i utjecaja teških metala. Osim toga, nekoliko je dana na



Položaj arheoloških sondi 2012. – 2014.

lokalitetu boravio Tomasz Vazny iz laboratorija za dendrokronologiju Sveučilišta u Arizoni, koji je uzorkovao drvenu građu za potrebe dendrokronoloških analiza. Anne Marie Eriksen iz ekipe Davida Gregoryja iz Nacionalnog muzeja Danske također je boravila u Tkonu kako bi proučila degradaciju mokrog drva na raznim dijelovima nalazišta. Tijekom istraživanja ostvarena je suradnja s Općinom Tkon, pa su sudionici akcije u više navrata javno prezentirali nalazište i nalaze kako bi privukli pozornost javnosti i upozorili na veliku vrijednost dosadašnjih otkrića.

Akcija je započela pripremom betonskih blokova i konopa za svakodnevno sidrenje broda na lokaciji, a nastavila se postavljanjem bove za označavanje nalazišta i pomoćne metalne konstrukcije za dekompresiju ronilaca. Nakon što je površina prošlogodišnje sonde u cijelosti oslobođena od privremene zaštite, na nalazište je postavljeno pomoćno metalno mrežište koje se sastojalo od 27 kvadrata dimenzija 2x2 m. Na površinu prošlogodišnje sonde koja se sastojala od kvadrata A – C i Z 15 – 19 te kvadrata C 20, dodani su kvadrati D 16 – 20 i E 16. Površina sonde iznosila je sveukupno 108 m^2, ali je samo u kvadratima A – C 15 – 16 iskop u potpunosti priveden kraju, tj. iz njih su uklonjeni svi predmeti koji su pripadali brodskom teretu, a drvena konstrukcija detaljno je očišćena i dokumentirana.
Iskop u kvadratima Z 15, 16 dosegao je matičnu stijenu, a iz sloja nad njom izvađena je veća količina loše očuvanih ulomaka drvene građe, koja je uglavnom pripadala brodskoj konstrukciji. Matična je stijena dosegnuta i u otvoru u brodskom trupu u kvadratima A 15, 16 i B 15. Iskop u kvadratima D, E 16 bio je usmjeren na otkrivanje južne granice do koje se u tome dijelu protežu drveni ostaci broda. Nakon nekoliko tjedana iskopa oni su jasno definirani u sjevernom dijelu kvadrata D 16, pa je iskop u tom dijelu sonde prekinut. Od sitnih nalaza u istom se kvadratu posebno ističe veća količina olovnih plombi sa znakovima trgovaca i ostalih osoba uključenih u trgovinu tekstilom, pa se može pretpostaviti kako su u tome dijelu brodskog potpalublja bile pohranjene tkanine.
Na prostoru kvadrata B, C 17 – 19 i u kvadratu C 20 očišćeno je sveukupno deset polovično očuvanih bačava koje su bile ispunjene željeznim oksidom (Fe_2O_3). Osim velikih bačava, na tom je prostoru očišćeno još pedesetak bolje ili lošije očuvanih malih bačava ispunjenih čunjastim ingotima olovnog bjelila, tj. olovnog karbonata ($PbCO_3$), a djelomično i žutim prahom za koji se opravdano pretpostavlja kako je riječ o arsenovu trisulfidu (As_2S_3). Manje su bačve dijelom odlično očuvane, a u unutrašnjosti se nazire slama koja je poslužila za pakiranje ingota. Nakon vađenja jače oštećenih primjeraka, na mjestu je ostavljeno sedam velikih bačava, uglavnom polovično očuvanih, te sve bolje očuvane manje bačve u kvadratima C 19, 20. Ostavljanjem bačava *in situ* nastojalo se izbjeći gomilanje osjetljivih arheoloških nalaza za koje je potrebno organizirati primjerenu konzervaciju i trajnu pohranu. Velika količina žive i arsena prisutnih na drvenoj građi, koji u dodiru sa zrakom postaju izrazito toksični, također je utjecala na odluku o privremenoj zaštiti nalaza na morskom dnu.
Iskop u preostalom središnjem i sjevernom dijelu sonde, nepokrivenom nalazima bačava, bio je usmjeren na čišćenje sloja do drvene brodske konstrukcije, tj. do dasaka podnice ili do brodskih rebara i vanjske oplate. U tu su svrhu bili uklonjeni svi pokretni nalazi manjih dimenzija, uglavnom uobičajeni predmeti iz brodskog tereta. Kroz sve kvadrate sjeverno od niza velikih bačava protezao se kompaktan sloj oblutaka u funkciji balasta.
U čitavome dijelu sonde u kojem brodska konstrukcija još nije detaljno očišćena uočena je veća količina elementarne žive, koja je uz pomoć injekcija prikupljena u staklenke koje su tijekom čitava istraživanja bile dostupne na morskome dnu. Sa sjeverozapadne strane mrežišta nalazi se nakupina balastnog kamenja koja je bila ucrtana u prijašnje skice nalazišta. Ona za sada nije dirana, ali je za analizu izdvojeno nekoliko komada kamena.
Među dijelovima brodske konstrukcije razaznaju se rebrenice, rebreni nastavci, platice vanjske i unutrašnje oplate i podnice te na nekoliko mjesta i jasne reparacije brodskog trupa. Osim toga, krajem ovogodišnjeg istraživanja postalo je jasno kako se sjevernim rubom nalazišta proteže zapravo brodska kobilica, a brod je vjerojatno pao na desni bok i time se očuvao u znatno većoj visini od pretpostavljene. U južnom dijelu kvadrata C 20 i sjevernom dijelu kvadrata D 20 primijećene su palubne grede, tj. sponje koje su nosile prvu palubu.
Posljednjih je tjedan dana istraživanje bilo usmjereno na pokrivanje nalazišta uz pomoć geotekstila i vreća s pijeskom. Kao što je rečeno, za pokrivanje je dijelom iskorišten geotekstil od prethodne godine te dvije bale novoga geotekstila. Vreće s pijeskom poredane su u pravilne nizove



Čišćenje manjih bačava s čunjastim ingotima olovnog bjelila (foto: J. Rodriguez Pandozi)



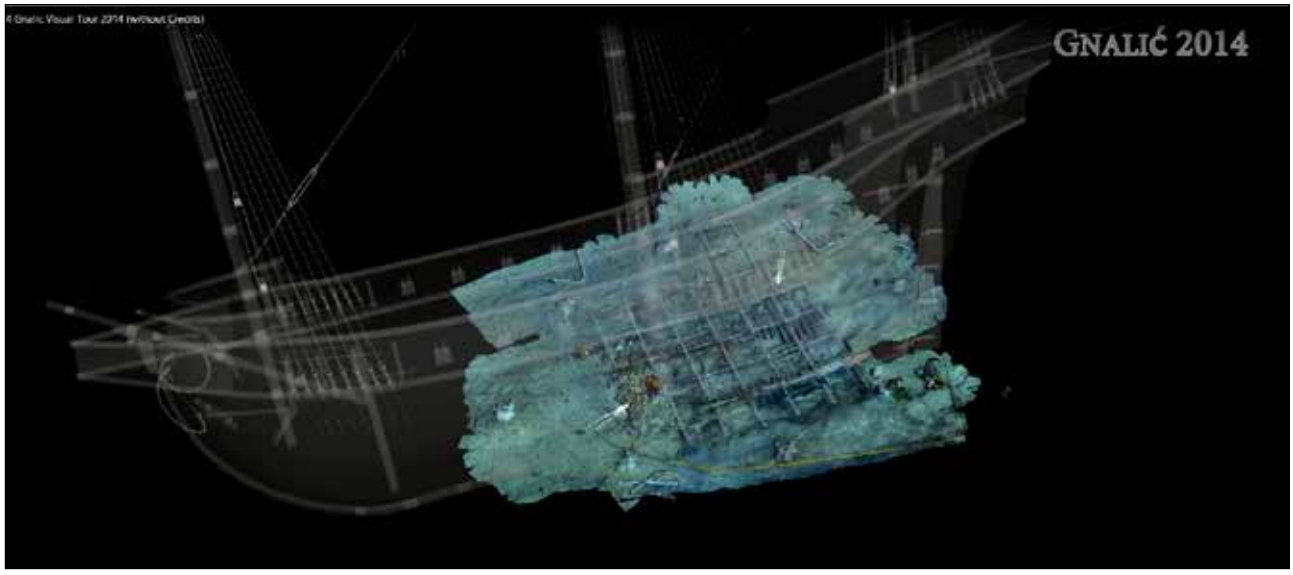
Rad na sondi (foto: S. Govorčin)



Ortogonalni plan istraženog dijela nalazišta na kraju istraživačke kampanje 2014. (izrada: R. Torres, K. Yamafune, S. Govorčin)

od sjevera prema jugu sonde. Sav alat i pribor pokupljen je i podignut s nalazišta, a u moru su preostali samo sidreni blokovi i blokovi za označavanje nalazišta.

Tijekom istraživanja 2014. s nalazišta je izvađeno sveukupno 1.507 predmeta koji su upisani u katalog nalaza, a u tijeku je izrada cjelokupnog inventara. Posebna pozornost ove je godine posvećena definiranju načina označavanja i opisivanja predmeta. Posao je obavljen u suradnji sa stručnjacima Hrvatskog povijesnog muzeja, koji je matični muzej Zavičajnog muzeja Biograd na Moru. Posebno zanimljiv nalaz pronađen je unutar velike bačve br. 5. Riječ je o pečatu na kojem je prikazan Nicolò da Ponte, mletački dužd u vrijeme kad se dogodio brodolom. Riječ je o nalazu koji dokazuje kako se na brodu nalazila roba koja je pripadala mletačkoj vlasti i bila službeno odaslana u Carigrad. Pečat se u bačvi našao slučajno, jer je ona tek polovično očuvana. Povijesno istraživanje u mletačkom Državnom arhivu nastavljeno je jednakim intenzitetom kao i proteklih godina.



Pretpostavljeni položaj broda nakon potonuća i dio zahvaćen istraživanjem (izrada: K. Yamafune)



Prednja strana pečata mletačkog dužda (Nicolò da Ponte) (foto: S. Govorčin)

Zahvaljujući pozornom pregledu raznih fondova, pronađen je podatak kako je brod o kojem je riječ dopao u ruke Osmanlija 21. srpnja 1571. godine, u trenutku kad je prevozio mletačke vojne snage u smjeru Krfa. Bitka se dogodila kod otočića Sasena nedaleko od Valone. Brod je tom prilikom zaplijenio tadašnji zapovjednik Alžira i slavni otomanski gusar Uluç Ali, koji je nakon bitke kod Lepanta postao kapetanom otomanske flote.

Iako iznimno vrijedan već i kao samo arheološko nalazište, brodolom kod otočića Gnalića posebno je važan zbog velike količine povijesnih podataka očuvane u arhivskim dokumentima. Riječ je o za sada jedinstvenom slučaju u renesansnom Mediteranu, iz kojeg se iščitava cjelokupan kulturno-povijesni, gospodarski i politički kontekst. U dokumentima se navode brojne osobe i teret, koji potječu iz raznih dijelova Europe, pa čak i iz prekomorskih zemalja. Upravo zbog toga projekt istraživanja brodoloma kod Gnalića nadilazi važnost samoga podmorskog istraživanja te omogućuje daleko šire interpretacije, a time i mogućnosti njegove buduće eksploatacije radi kulturno-turističke prezentacije.

Irena Radić Rossi

Summary

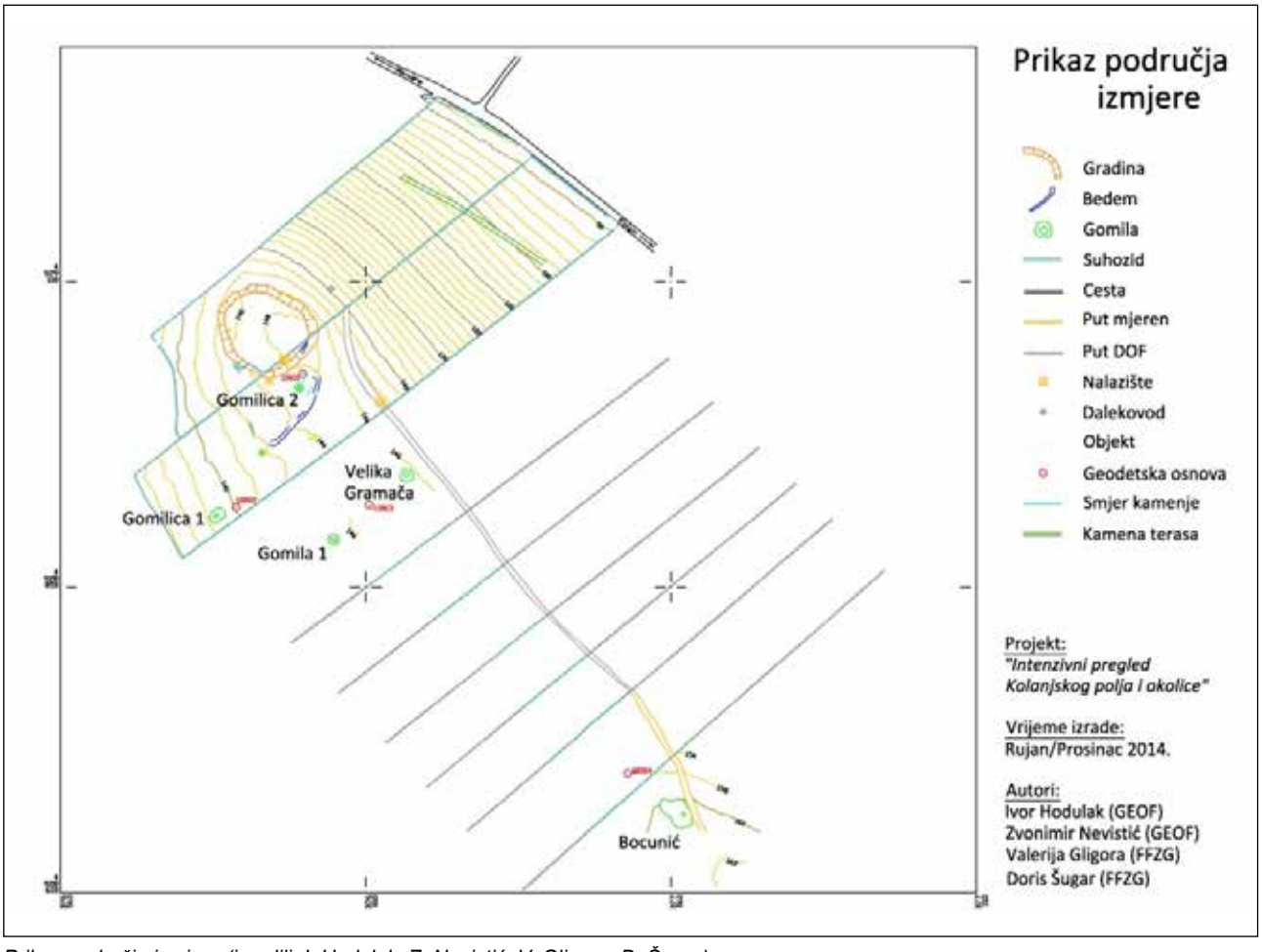
The explorations of a shipwreck near the islet of Gnalić continued in the course of June and August 2014. Archaeologists, archaeology students and professional divers from Croatia and abroad took part in the explorations. The probe surface covered 108 m^2, but only in quadrants A-C 15-16 the excavations were fully realized, namely, all the items that were part of the ship's cargo were removed and the wooden structure thoroughly cleaned and documented. In quadrants B, C 17-19 and in quadrant C 20 all the ten partially preserved barrels filled with iron oxide (Fe_2O_3) were cleaned. Apart from the large barrels, an additional fifty, more or less preserved, small barrels filled with cone ingots of lead bleach, namely, lead carbonate ($PbCO_3$) and partly with yellow powder for which it is assumed to be arsenic trisulfide (As_2S_3) were also cleaned in that same area. The explorations in the remaining central and northern sections of the probe that were not covered with the barrels focused on cleaning the layer up to the wooden ship structure, that is, to the floor boards or ship's ribs and outer sheath. To that end, all the movable finds of smaller dimensions were removed, mostly standard items from the ship's cargo. A layer of pebbles used as ballast stretched through all the quadrants north of the series of large barrels. Parts of the ship's structure were recognizable and in a few places repairs on the hull of the ship were also visible. In addition, at the end of this year's explorations it became clear that the ship's keel stretched

across the northern border of the site. The ship probably fell on its right side and was therefore preserved to a much greater height than assumed.
During the explorations in 2014, a total of 1.507 items were collected from the site and registered in the finds catalogue while the drawing up of the entire inventory is underway. The find that was discovered in the large barrel no. 5 is of particular interest. It was a seal with a depiction of Nicolo da Ponte, Venetian Doge at the time of the shipwreck. In the course of 2014 historical research continued in the State Archives in Venice which provided new interesting data on the personages and events linked to the story of the sunken ship.

Redni broj: 241
Lokalitet: Kolan – Donji Gradac
Naselje: Kolan
Grad/općina: Kolan (otok Pag)
Pravni status: –
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: rekognosciranje

Studentski projekt „Intenzivan terenski pregled Kolanjskog polja i okolice", koji je financirala Općina Kolan, osmišljen je pod mentorstvom dr. sc. Ane Pavlović i komentorstvom dr. sc. Anamarije Kurilić sa Sveučilišta u Zadru. Voditelji projekta bili su studenti Sveučilišta u Zagrebu: Valerija Gligora i Doris Šugar s Filozofskog fakulteta, Odsjek za arheologiju te Ivor Hodulak i Zvonimir Nevistić s Geodetskog fakulteta, a uz voditelje, u projektu su sudjelovali Janko Gašpar i Jelena Maslać, studenti Filozofskog fakulteta, Odsjek za arheologiju. Projekt je trajao od 1. do 10. rujna 2014., a cilj je bio detaljna geodetska izmjera gradine na lokalitetu Donji Gradac, koja je djelomično uništena 1971., gradnjom ceste koja danas povezuje naselja Kolan i Mandre.

Kolan je smješten u unutrašnjosti otoka Paga, u udolini između vrhova Gradac, Nebeska i Brizi. Nalazi se između dvaju najvećih naselja na otoku Pagu – Paga i Novalje. Zbog porozne vapnenačke podloge nema ni površinskih ni podzemnih vodenih tokova. Iznimka je Kolanjsko polje, na kojem se nataložio vodonepropusni sloj, te je jedno od dvaju najplodnijih područja na cijelom otoku. Područje Kolana naseljeno je još od prapovijesti, što dokazuju gradine smještene oko samog naselja (Donji i Gornji Gradac te Sveti Vid). Na rubovima Kolanjskog polja pronađeni su i mogući ostaci *villa rustica* ili sličnih antičkih objekata (Kavrle, Ograda, Polačine, Jurevice, Rankovac, Lazić, Didine, Stomorica). Iz srednjega vijeka na tom su području sačuvane crkve sv. Vida iz 1348. godine, sv. Marka iz



Prikaz područja izmjere (izradili: I. Hodulak, Z. Nevistić, V. Gligora, D. Šugar)



Pogled na Kolanjsko polje i Donji Gradac (foto: V. Gligora)

1493. godine, Sv. Duha iz 1391. godine, sv. Marije iz 1393. godine i sv. Jerolima s kraja 15. st.
Ulaz u pojedinu parcelu, otkuda kreće pristup prema gradini na lokalitetu Donji Gradac, nalazi se na nadmorskoj visini od 87 m. Odatle se usponom od 215 m po brdovitu terenu prosječnog nagiba 23% penje prema samoj gradini, koja se nalazi na prosječnoj visini od 143 m. Cijelo područje koje je obuhvaćeno izmjerom zauzima površinu od 69.982 m² (zajedno s pristupnim terenom i dijelom pristupne ceste), dok sama gradina na vrhu zauzima 60.500 m². Uz gradinu je primijećeno i dokumentirano nekoliko kamenih gomila te mogući unutarnji i vanjski bedemi same gradine. Na preglednoj karti katastra uočeni su mogući ostaci puta koji vode od gradine do kamene gomile na Bocuniću. Vidljivi ostaci puta te kamena gomila također su dokumentirani, a područje izmjere same kamene gomile iznosi 2856 m². Na području Donjeg Gradca prikupljeni su površinski nalazi keramike, a njihov je položaj dokumentiran totalnom stanicom.

Literatura

Kurilić, Oštarić 2013 A. Kurilić, I. Oštarić, Arheološka karta otoka Paga, Zagreb, 2013.

dr. sc. Ana Pavlović
Valerija Gligora
Doris Šugar
Zvonimir Nevistić
Ivor Hodulak

Summary

The village of Kolan, situated in the innermost part of the island of Pag, is rich in archaeological heritage. It has never been extensively researched; only documents relating to the sites of the entire island exist. The area has been populated since prehistory by Liburni and the evidence can be seen in the remnants of their hill forts on the hills surrounding the village. Reconnaissance was carried out on only one of the hill forts, the one on the location of Donji Gradac. Unfortunately, it has partially been destroyed in the 1970s during the construction of the local road. Applying an interdisciplinary approach (field reconnaissance and geodetic surveys) an attempt was made to attain a more precise insight into the dynamics of the colonisation of the island in prehistoric times, especially the village of Kolan.

Redni broj: 242
Lokalitet: Mandalina – crkva sv. Marije Magdalene (k.č. 2005, k.o. Tribanj)
Naselje: Mandalina (Sv. Marija Magdalena)
Grad/općina: Starigrad
Pravni status: Z-6277
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U prosincu 2013. te u travnju, svibnju i prosincu 2014. arheološki je nadziran strojni iskop kamenog nasipa uz sjeverozapadni zid crkve sv. Marije Magdalene u mjestu Mandalina (Sv. Marija Magdalena), na k.č. 2005, k.o. Tribanj, gdje je predviđena gradnja pristupne ceste za trafostanicu. Investitor radova bio je HEP – operator distribucijskog sustava d.o.o., Zagreb. Arheološki nadzor i istraživanje obavio je Arheološki muzej Zadar. U radovima su sudjelovali: voditeljica istraživanja Timka Alihodžić, kustosica Antičkog odjela Arheološkog muzeja Zadar, Robert Maršić, muzejski dokumentarist, Morana Vuković, Filipa Jurković Pešić i Ivana Juras, diplomirane arheologinje te dva radnika.

Primorsko mjesto Mandalina udaljeno je 15 km od Starigrada Paklenice. Stari dio zaseoka nalazi se uz Uvalu Mandalina poviše jadranske magistrale, a nastao je oko crkvice sv. Marije Magdalene. Nova Mandalina razvila se nešto zapadnije od crkvice na obroncima Trošeljeve gradine. Srednjovjekovna crkva sv. Marije Magdalene (ili sv. Magdalena zvana još Trstenica) nalazi se u prirodnoj udubini, između dvaju strmih obronaka Velebita. S obzirom na prirodnu konfiguraciju terena i smještaj crkve, zbog velikih kiša (kada bi bujice s Velebita za sobom povlačile kamenje) crkva je zatrpana s obiju strana. Tako se tijekom vremena stvorio nasip sve do razine samog krova crkve. Vidljivo je bilo samo pročelje crkve. Na sjeverozapadnoj strani, 5-6 m od crkve nalazi se dubok zidani kanal, napravljen 1937. kako bi sakupljao velike količine vode s Velebita i usmjeravao ih prema moru udaljenom stotinjak metara od crkve. Danas je taj kanal ujedno i granica između Zadarske i Ličko-senjske županije. Vjerojatno je njegovom gradnjom smanjena količina kamenja koje je zatrpavalo crkvu. Na sjevernoj strani, 4-5 m od crkve, nalazi se zgrada trafostanice građene 1975. godine. Temelji trafostanice u razini su krova crkve, pa je moguće pretpostaviti da je napravljena na nasipu. Pristup trafostanici odvijao se preko privatnog zemljišta, ali kako je posjednik zemlje zabranio uporabu

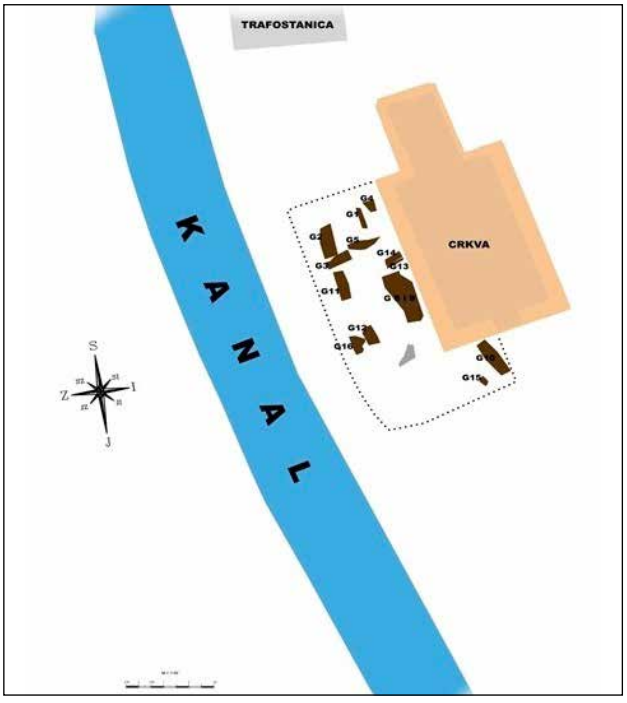


Zatečeno stanje prije iskopa

tog puta, bilo je potrebno sagraditi novu pristupnu cestu, a jedini slobodan prostor za gradnju bio je između crkve i kanala za oborinsku vodu. Djelatnici Arheološkog muzeja Zadar pratili su strojni iskop. Radilo se o nasipu amorfnog kamenja, različite veličine i s vrlo malo zemlje. U profilima se mogla iščitati samo geološka stratigrafija, odnosno radi li se o većem kamenju ili šljunkovitu sloju, ovisno o tome što su velike vodene bujice s Velebita povlačile sa sobom.
Između crkve i trafostanice bio je vidljiv samo malen dio polukružnog svoda, koji je vjerojatno pripadao apsidi, ali dimenzije i sam bazni oblik apside nisu bili poznati. Nakon nekoliko dana čišćenja započeo je ručni iskop te je otkriven cijeli svod i zidovi apside. Ne uzimajući u obzir kulturnu i povijesnu vrijednost crkve, a bazirajući se na vidljivu stanju crkve, napravljen je projekt pristupne ceste. Stručnjaci iz Konzervatorskog odjela u Zadru zatražili su izmjenu projekta, kako gradnja ceste ne bi ugrozila zidove crkve. Prilikom strojnog iskopa otkrivena su tri kosturna ukopa, od kojih su dva istražena u potpunosti, dok jedan grob nije bilo moguće istražiti, jer se nalazio ispod debelog sloja kamenja. Arheološka istraživanja zaštitnog karaktera započela su 24. travnja i trajala su do 29. svibnja 2014. godine. Tijekom 16 radnih dana istražen je zadani dio, dužine cca 7,5 m, širine cca 4 m i dubine od 0,80 do 1 m. Tijekom istraživanja identificirana su 23 groba, s 30-ak kostura. U nekoliko su slučajeva grobovi parcijalno istraženi, jer su ulazili u profil iskopa. Većina je grobova bez grobne arhitekture, dok dio grobova ima jednostavnu grobnu arhitekturu od neobrađenih kamenih ploča položenih na nož. Samo je jedan do sada istražen grob imao arhitekturu od debljih kamenih ploča pravokutnog oblika. U grobne jame položeni su jedan, dva i više pokojnika. Svi su pokojnici položeni na leđa, ispruženih nogu, dok su im ruke bile u različitim položajima. Orijentacija kostura bila je neujednačena. Po tragovima velikog broja željeznih čavala i tragovima drva na njima, moguće je pretpostaviti da su pokojnici polagani u drvene sanduke. Velik je broj kostiju dislociran. Budući da na tom prostoru ima jako malo zemlje i mnogo kamenja različitih veličina, nakon velikih kiša bujice vode imale su nesmetan protok, što je zasigurno razlog dislociranosti kostiju.



Grob 9



Plan crkve i rasprostranjenosti grobova

Od grobnih priloga pronađeno je mnoštvo brončanih kopčica, staklenih perlica, dijelovi krunica, jedna brončana svetačka medalja s prikazom Bogorodice na jednoj strani, a na drugoj Isusa na križu, prsten u jednom grobu i 12 prstenova u drugom grobu. Brončani je materijal na konzervaciji i tek nakon čišćenja bit će moguće tražiti analogije za sigurniju dataciju. Za sada je okvirna datacija, na osnovi svetačke medaljice, moguća u 17. i 18. st. Pronađena su dva vrlo mala fragmenta glazirane keramike, na temelju kojih je moguća samo šira datacija, ali oni su mogli dospjeti u sloj prilikom velikih naplavina.
Tijekom ljetnih mjeseci zbog velikih kiša odronio se kameni nasip ispred trafostanice. Dana 20. studenog 2014. započeo je strojni iskop na sjevernoj strani prema trafostanici, odnosno priprema terena za gradnju potpornih zidova. Tijekom skidanja kamenog nasipa visine cca 3 m, kamenje se ponovo odronilo. Jedino sigurno mjesto za istraživanje bilo je uz lijevu stranu apside, gdje su otkrivena još tri kosturna groba u iznimno lošem stupnju očuvanosti. Grobovi su po arhitekturi i načinu položaja kostura jednaki kao i grobovi otkriveni tijekom prethodnog istraživanja.



Pogled na SZ zid crkve



Pogled na apsidu

Zbog stalnog odrona i nesigurnih uvjeta rada, održan je sastanak na kojemu su bili nazočni predstavnici investitora, projektanata, konzervatora i arheologa. Prijedlog je bio da se ponovno izmjeni arhitektonski plan i dubina iskopa ograniči na dubinu u kojoj se ne nalaze arheološki ostaci. Kako je već spomenuto, odron je svaki dan bio sve veći, što je ugrožavalo sigurnost ljudi na terenu, a u konačnici rušenje trafostanice, a slijedom toga bila bi ugrožena crkva i okolne kuće. Na sastanku je dogovoreno da se iskoristi postojeća dubina na kojoj se ne nalaze grobovi. Svaki dublji iskop za temelje zahtijevao bi istraživanje grobova.

Crkva je pravokutna građevina širine 5,5 m i dužine 8,13 m, s apsidom također pravokutna tlorisa čija je širina cca 3 m i dužina 3,30 m. Zidana je od manjeg i većeg, neobrađenog, poluobrađenog i obrađenog kamenja kvadratna oblika, pravilno uslojena i vezana žbukom krupnijega granulata. Na pročelju i na SZ strani bočnog zida naziru se ostaci žbukanih krugova s upisanim križem. Ispuna krugova bijele je boje, a križevi su crveni. Ukupno je vidljivo šest krugova. Vjerojatno se jednaki takvi krugovi s križevima nalaze i na ostalim zidovima crkve, koji su sada zatrpani kamenim nasipom.

Sv. Marija Magdalena ime je mjesta i titular crkve. Danas u tome mjestu ima nekoliko kuća u kojima stalno žive samo tri obitelji Vukić. Od 19. st., kada egzistira to naselje, mještani nisu pokapani oko spomenute crkve. Po kazivanju mještana, nitko se ne sjeća da je ikada vidio bočne strane crkve. U Shematizmu zadarske biskupije piše da je crkva građena 1181.(?), a obnovljena 1865. godine, te da vapi za istraživanjem. Također, dr. Lovro Vukić, liječnik u mirovini, koji je rođen u Sv. Mariji Magdaleni, iznio je neke podatke vezane za mjesto i crkvu, koje bi trebalo imati u vidu ako se ikada bude ulazilo u dublju problematiku proučavanja i istraživanja te solidno građene crkve i povijesti mjesta. On kaže „U crkvi se na oltaru nalazila slika (ulje na platnu) na kojoj je prikazana sv. Marija Magdalena s glagoljskim natpisom. Don Tomislav Baričević odnosi tu sliku u crkvenu zbirku, a kameni namještaj su odnijeli Talijani u obrovačku zbirku". Također je naveo podatke koje je baštinio od starijih, da je naselje Sv. Marija Magdalena imalo jako trgovačko pomorstvo i da je tu pristajao parobrod stare Jugoslavije, jer je uvala duboka i zaštićena. Po kazivanju starih mještana, oko crkve su bili grobovi (mada se tu mještani nisu pokapali) i hrastovi za koje su se vezivali brodovi.

Za te priče zasada nije pronađena nikakva arheološku potvrda, osim pronalaska grobova, koji zasigurno ne



Križ u krugu

pripadaju obitelji Vukić. Daljnja istraživanja, koja će se nastaviti oko crkve i u samoj crkvi, dat će odgovore na mnoga pitanja, a među ostalim postat će poznat razlog i vrijeme gradnje crkve te razdoblje u kojemu egzistira groblje.

Timka Alihodžić

Summary

In the course of December 2013 and later in April, May and December 2014 archaeological supervision and explorations were undertaken of the machine excavations of the stone embankment along the northwest wall of the church of St Maria Magdalena in the village of Mandalina (St Maria Magdalena).

During the explorations, 23 graves were identified with thirty or so skeletons. In a number of cases the graves were partially explored because they entered the excavation profile. Most of the graves were without any burial architecture while a number had simple burial architectural elements of vertically laid undressed stone slabs. All the deceased were laid on their backs with their legs stretched out while their hands were in different positions. The orientation of the skeletons varied. Among the grave offerings,

a large quantity of bronze clasps were found as well as glass pearls, rosary parts, one bronze saint's medal (with a depiction of the Virgin Mary on one side and Jesus on the cross on the other), a ring in one of the graves and 12 rings in another. On the basis of the saint's medal the offerings could be provisionally dated to the 17th or 18th century.
The church is a rectangular structure, 5.5 m wide and 8.13 m long with a rectangular shaped apse, approximately 3 m wide and 3.30 m long. On the facade and north-west side of the lateral wall the remains of plastered circles with an inscribed cross can be depicted. A total of nine circles are visible. Most probably the same circles with crosses were also on the other walls of the church which are now covered with stone backfills.



Unutrašnjost crkve, pogled prema svetištu

Redni broj: 243
Lokalitet: Medviđa – crkva sv. Ivana
Naselje: Medviđa
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 13. listopada do 7. studenog 2014. trajala su zaštitna arheološka istraživanja u crkvi sv. Ivana u Medviđi. Voditelj istraživanja bio je Marin Ćurković iz Zavičajnog muzeja Benkovac.

Prilikom konzervatorske sanacije crkve sv. Ivana, unutar postojeće crkve u podu je uočeno pet stećaka koji indiciraju postojanje ukopa unutar crkve. Jedan od njih ukrašen je svastikom po sredini. Radnici investitora prije početka istraživanja podignuli su pločnik crkve, ispod kojeg se nalazilo nekoliko vidljivih grobova, dijelovi arhitekture, dok su neki čak na samoj površini (grob 13).
Na prostoru ispred središnjeg oltara uz sjeverni zid crkve u smjeru sjever-jug nalazi se prag starije crkve. Uslijedila su istraživanja u prostoru starije crkve, koja se prema istraživanjima iz 2012. datira u 13./14. st. (C1), i proširenja



Unutrašnjost crkve, pogled na ulaz



Pogled na istraženu unutrašnjost crkve

novijeg dijela u 17./18. st. (C2). Ispod popločenja skoro na cijelom dijelu postojeće crkve nalazi se sloj nabijene crvene zemlje, koja je služila kao posteljica popločenja, kao i nekoliko novčića koji se datiraju u kraj 17. i početak 18. st. Na istočnom rubu iskopa pojavile su se kamene ploče sastavljene od nekoliko lomljenaca, i na tom se dijelu nalazio prvi grob (grob 9).
Nakon toga uslijedili su daljnji nalazi grobova na cijelom prostoru crkve C1 i C2. Svaki od njih pojedinačno je detaljno dokumentiran (nacrtan i fotografiran), nakon čega je uslijedilo njihovo uklanjanje i daljnje istraživanje. Svaka faza istraživanja također je dokumentirana prema standardnoj arheološkoj metodologiji.
U ovim zaštitnim istraživanjima pronađeno je 26 novih grobova, od kojih grobovi 32, 33 i 34 nisu istraženi zbog toga što su se pružali ispod oltara ili ispod prostora koji nije istražen ispred sjevernog zida, te jedan koji se pružao ispod grobnice koja se neće rušiti. Unutar prostora crkve C1 pronađeni su grobovi 9, 10, 11, 12, 21 te 26 – 34, a u prostoru crkve C2 pronađeni su grobovi 13 – 20 te 22 – 25.

Grobovi unutar crkve C1
Radi se o nekoliko vrsta grobova: oni koji su ukopani unutar zidanih grobnica, popločanog poda s više pokojnika (grob 21, 14 pokojnika) te grobovi ukopani između kamenih klesanaca u jednom redu, bez žbuke. Neki od grobova bili su ukopani jedni iznad drugih. Živac na tom prostoru javlja se već ispod praga starije crkve te se naglo spušta do dubine od 150 cm (ispod dna groba 30).
Na istočnoj strani praga, unutar crkve C1 pronađen je taman sloj paljevine, sa žbukom i krovnim kupama, potvrda o oštećenju i ruševnosti crkve, što je zabilježeno i u arhivskim dokumentima iz druge pol. 17. st. Unutar grobova pronađeno je dosta arheološkog materijala, koji grobove unutar crkve C1 datira u kraj 17. st. te 18. i 19. st. (u grobu broj 9 sačuvani komadi drva lijesa). Radi se o nalazima krunica rađenih od staklenih i jedne od drvenih perli s medaljonima, nekoliko brončanih novčića (dva srebrna), brončanim kopčama za odjeću (ažule), brončanoj dugmadi, prstenju (ukrašeno, obične vitice), staklu, keramici (majolika), slikanoj žbuci, željeznim čavlima i željeznim ostrugama. Cjelokupan materijal odgovara pokopima nakon obnove crkve u 17./18. st.


Grob 9 prije pražnjenja

Grobovi unutar crkve C2
Radi se o nekoliko vrsta grobova, koji su ukopani unutar zidanih grobnica bez žbukanja, između kamenih klesanaca bez žbuke te poklopljeni pravilnim poklopnicama koji su ukopani između kamenih klesanaca. Većina grobova leži na kamenu živcu koji u SZ uglu crkve izvire na 0, dok su mnogi grobovi dijelom ukopani u živac.
Većinu grobova čine ukopi s više pokojnika bez nalaza, osim groba 13 s tri novčića te grobova 18 i 22 u kojima je pronađeno brončano prstenje iz 13./14. st. i koji su najstariji grobovi unutar postojeće crkve, a nalaze se zapadno od praga crkve. Grobovi 16 i 18 pružaju se ispod sjevernog i južnog zida današnje crkve te se zahvaljujući nalazima datiraju u 13./14. st.

Istražena situacija u unutrašnjosti crkve, zajedno s grobovima, detaljno je dokumentirana, a kosti i pronađeni arheološki materijal prebačeni su u Zavičajni muzej Benkovac radi daljnje obrade.

Marin Ćurković

Summary

In the course of October and November 2014 protective archaeological excavations were conducted in the Church of St Ivan in Medviđa. During the conservation works on the Church of St Ivan, five tombstones (*stećak*) were observed in the floor which indicated burials within the church, confirmed in the course of the explorations. In the space in front of the central altar along the north walls of the church in the north-south direction a threshold of an older church was detected. The older church dates from the 13th/14th centuries, while the expanded church dates from the 17th/18th centuries.

Redni broj: 244
Lokalitet: Nin – k.č. 880
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 8. do 11. studenog 2014. trajalo je probno arheološko istraživanje u Ninu na k.č. 880, k.o. Nin – Zaton. Lokalitet je istraživan zbog ispunjenja uvjeta potrebnih za građenje na čestici koja se nalazi unutar zaštićene kulturno-povijesne



Pogled na situaciju unutar sonde, s istoka (foto: Z. Brkan Klarin)



Pogled na bočnu stranu kamene grede (SJ3) i njezin spoj sa SJ5 i SJ6 (foto: Z. Brkan Klarin)

cjeline grada Nina. Lokalitet je istražila tvrtka Travej d.o.o. iz Zadra, a s Muzejom ninskih starina Arheološkog muzeja u Zadru postignut je dogovor o pohrani pokretnih nalaza. Sredstva za predmetna istraživanja osigurao je Jakov Pijaca iz Nina, a vodio ih je Šime Glavan, dipl. arheo., uz pomoć trojice fizičkih radnika. Nacrtnu dokumentaciju izradila je Zrinka Brkan Klarin, dipl. arheo.

Tijekom i nakon istraživanja vođena je terenska dokumentacija: terenski dnevnik, nacrtna dokumentacija



Situacija u istočnom dijelu sonde nakon proširenja i čišćenja (foto: Z. Brkan Klarin)

(bazirana na izradi georeferencirane fotografije uz pomoć geodetskog mjernog instrumenta, a fotoskica je digitalizirana te je iz nje izveden nacrt) i popis stratigrafskih jedinica (SJ).

K.č. 880 nalazi se na sjeverozapadnoj obali ninskog otočića. Budući da se parcela nalazi uz sam srednjovjekovni bedem i u blizini nekadašnje bazilike sv. Marije, mogli su se očekivati znatni nalazi. Parcela se nalazi na području poznatom kao „zapadni Pijačini vrtli", koje je početkom prošlog stoljeća istraživao don Luka Jelić, međutim dokumentacija iz tog vremena gotovo ne postoji, tako da nije moguće sa sigurnošću reći je li taj teren već istraživan. Ipak, mala količina pokretnih nalaza, kao i homogenost zemljane ispune, odnosno nepostojanje stratigrafskih slojeva unutar ispune, govore u prilog toj pretpostavci.

Približno po sredini parcele otvorena je sonda dimenzija duga 5 m i široka 1,5 m, ukupne kvadrature 7,5 m². Lokalitet je tijekom prva dva dana istraživanja iskopavan ručno. Na dubini od 0,8 do 0,9 m nađeni su ostaci zida koji se pruža dijagonalno kroz sondu, odnosno u smjeru istok-zapad. Na istočnom kraju sonde nađena su dva spolija, pa je prema uputama konzervatora sonda produžena i proširena prema istoku, i to 2,20 m u duljinu i 2,4 m u širinu, čime je površina sonde povećana za 5,3 m², dakle ukupna površina sonde iznosi 12,8 m². Dubina iskopa u cijeloj sondi kreće se od 1,3 do 1,4 m jer se na dubini od 1,4 m počela pojavljivati voda, zbog koje je onemogućen daljnji iskop. Zemlja unutar sonde nije pokazala stratigrafsku diferencijaciju na slojeve,



Ulomci antičkih posuda (foto: Z. Brkan Klarin)



Keramički fragment s piramidalnim ukrasom (foto: Z. Brkan Klarin)

već se radi u istom, homogenom sloju, stoga je treći dan (uz odobrenje konzervatora) za iskop istočnog proširenja sonde upotrijebljen stroj, odnosno minibager.

Sloj zemlje unutar sonde označen je kao SJ1. Riječ je o zemlji tamnosmeđe do crne boje, vrlo rastresite i s malobrojnim pokretnim nalazima unutar sloja. Prikupljene su ukupno četiri vrećice pokretnih nalaza, od čega jedna vrećica životinjskih kostiju i tri vrećice keramičkih fragmenata. SJ1 evidentirana je od površine na 2,2 m n. v. do dubine od 0,8 m n. v., dakle u visini od 1,4 m, što je također ukupna dubina sonde. Na 0,8 m n. v. iskop je obustavljen zbog prodora vode, što je bilo donekle i očekivano, budući da se u neposrednoj blizini sonde nalaze dva bunara.

Na dubini od 1,2 m n. v. nađen je zid koji se pruža dijagonalno kroz prostor sonde, u smjeru istok-zapad. Zid je označen kao SJ2, a karakterizira ga vrlo fino zidanje s priklesanim kamenom, a pri zidanju je obilno upotrebljavan mort. Širina zida iznosi 45 cm, dok istražena visina zida iznosi najviše 40 cm. Moguće je da je zid nastao u antici ili kasnoj antici, a u poslije je dobio novu funkciju, i to vjerojatno ogradnog zida nekog prostora. Zid je istražen u duljini od 5,2 m, kada se prekida, a na njega se nastavlja nov element označen kao SJ3 – ulomak velike antičke kamene grede koja prati liniju pružanja zida, kao i njegovu širinu. Najvjerojatnije je da je ta greda iskorištena kao ulazni prag određenog ograđenog prostora. U nastavku grede ponovno je uočen prvi zid, čiji je nastavak označen kao SJ7. Uz kamenu gredu nađena su još tri kamena elementa, koji su kao spoliji dobili novu funkciju. Element označen kao SJ4 velika je kamena ploča postavljena sa sjeverne strane kamene grede (dimenzija 0,44x1,04 m). SJ 3 i SJ4 nije poznata treća dimenzija (visina), budući da zbog njihove težine vađenje nije bilo moguće, a zbog prodora vode nije bilo moguće daljnje kopanje. S južne strane kamene grede pronađene su dvije identične kamene ploče (SJ5 i SJ6) kvadratnog oblika, dimenzija 0,6x0,6 m. Njihovim preokretanjem utvrđeno je da se radi o bazama stupova, koje su izvađene iz sonde, a o njihovu će se smještaju dalje dogovarati s nadležnom ustanovom.

Pronađeni pokretni materijal sastoji se od 40-ak ulomaka keramičkog posuđa i 15-ak fragmenata životinjskih kostiju. Keramički ulomci dijelovi su grubih i neukrašenih posuda, a tek nekoliko ulomaka izdvaja se ukrasom te omogućuje okvirnu dataciju. Radi se o trima ulomcima stijenki rebrastih kasnoantičkih amfora, dvama fragmentima ručki amfora te o šest ulomaka crnopečenih lonaca srednjovjekovne provenijencije. Najzanimljiviji je fragment ulomak veličine 4x3 cm koji ima piramidalni ukras visine 2 cm. Radi se o fragmentu izrađenom od crvenopečene keramike, na koji će prilikom obrade materijala biti potrebno obratiti posebnu pažnju.

Šime Glavan

Summary

In the course of November 2014 test archaeological explorations were undertaken in Nin on cadastre lot 880. It was explored due to the fulfilment of conditions for construction on the lot which is located within the protected cultural and historical complex of the city. The explorations established the existence of an Antiquity wall which stretched in the east-west direction in the overall explored length of 6 m. The wall discontinued at one point, most probably to

allow access to a room or partitioned space, which in a later phase acquired a threshold made of spolium. Along the spolia-beam which was an element of some Antiquity structure, three more spolia were found of which two were recognized as column bases of some antiquity or early Christian structure. All the elements were set on the same level and represented floor slabs at the entrance/exist to or out of a specific space. The other movable finds included antiquity and medieval pottery vessel shards.

Redni b broj: 245
Lokalitet: Nin – k.č. 1914
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor, sondažno iskopavanje

Od 18. ožujka do 16. svibnja 2014. djelatnici Arheološkog muzeja Zadar – Muzej ninskih starina, (kustosi Mate Radović i Majda Predovan) arheološki su nadzirali gradnju pogona mrjestilišta u Ninu, na k.č. 1914, k.o. Nin – Zaton.

Zemljani radovi obuhvatili su prostor na kojem je prvobitno srušena zgrada nekadašnjeg mrjestilišta. Kopano je više uzdužnih i okomitih rovova. Prema jugoistočnom uglu nekadašnjeg objekta kopan je dublji iskop dimenzija cca 15x9 m, a na središnjem dijelu kopana su i dva manja dublja rova, dimenzija 2,5x1,5 m. Prilikom kopanja uočen je sloj recentnog nasipa debljine do 1,5 m, nastao tijekom gradnje mrjestilišta. Površinski je sloj različite debljine, do maksimalnog iznosa od 50 cm, drugi sloj sadržava sloj drobljenog kamena i debljine je do 30 cm, slijedi nasip finog pijeska debljine 40 cm te na kraju ponovno jedan sloj nasipa od drobljenog kamena, debljine 30 cm. Recentan nasip nasut je na prije postavljen geotekstil, ispod kojeg se javlja sloj od sive gline. U većem, dubljem iskopu glina je bila pomiješana s bijelim rebrastim školjkama dimenzija 1x1 cm, kao i sličnim školjkama glatke površine i nešto manjih dimenzija. U dva manja rova na središnjem dijelu nekadašnjeg objekta nisu uočeni ostaci školjaka u istom sloju.
Veći iskop kopan je svega do oko 50-ak cm iznad geotekstila (razina utemeljenja nove zgrade), dok se u manjim iskopima kopalo od 1,20 do 1,30 m dublje od geotekstila. Ostali rovovi koji su kopani za potrebe rekonstrukcije objekta nekadašnjeg mrjestilišta, tj. za gradnju temelja nove zgrade, zahvaćali su samo recentan nasip, odnosno nisu kopani dublje od sloja geotekstila. Prilikom gradnje pogona mrjestilišta nisu uočeni kulturni slojevi, odnosno nije bilo arheoloških nalaza.

Mate Radović

Summary

In the course of March and May 2014 archaeological supervision was undertaken over the works on the construction of a fish farm plant in Nin. During the works no cultural layers were detected, namely, no archaeological finds were discovered.

Redni broj: 246
Lokalitet: Nin – k.č. 1989
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor

U ožujku 2014. tvrtka Travej d.o.o. arheološki je nadzirala pripremne radove za gradnju stambenog objekta u Ninu, na k.č. 1989, k.o. Nin – Zaton. Voditelj radova bio je Šime Glavan, dipl. arheo.

Prilikom otkopa bagera u profilu s južne strane lokaliteta otkrivene su kamene ploče. Prva veličine 0,4x0,7x0,12 m te druga (koja je pukla zbog udara stroja) veličine 0,4x1,10x0,1 m. Radovi su nakon toga odmah zaustavljeni i započelo je arheološko istraživanje pronađene grobne jedinice. Prilikom čišćenja utvrđeno je da su izvađene ploče zapravo uzdužne stranice groba u pružanju sa SI strane. Sam grob orijentiran je u smjeru SI-JZ. Omeđen je obrađenim kamenim pločama. Sama unutrašnjost groba bila je



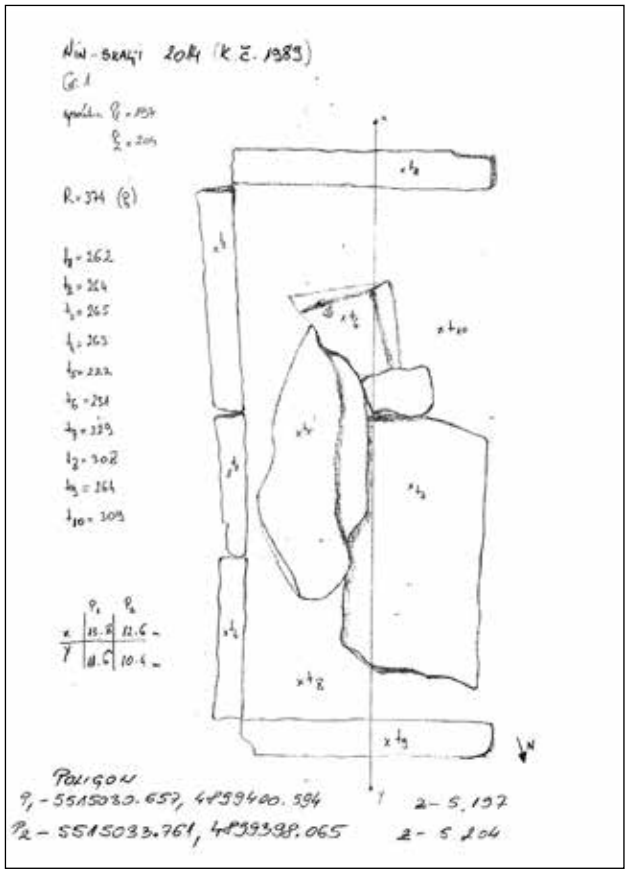
Kameni ulomak s natpisom (foto: Š. Glavan)



Ostatak keramičke urne (foto: Š. Glavan)



Obrađena kost cilindričnog oblika (foto: Š. Glavan)



Crtež groba (crtež: J. Popović)

ispunjena zemljom i kamenjem koje je poslije ispremetano i ponovno ubačeno u grob (to se moglo zaključiti jer je u njezinu sadržaju pronađen metalni pivski čep recentnog podrijetla). Moguće je da je grob ispremetan i opljačkan prilikom gradnje obližnje kuće 60-ih godina. Uz dno zapadne strane groba nađeno je nekoliko ulomaka keramike i dva ulomka kosti te jedan koštani čep u fragmentima. Sadržaj (ispuna) otkriva komade kamene plastike koji su mogući ostaci urni. Pronađena su ukupno 24 komada kamene plastike koji otkrivaju ostatke minimalno dviju kamenih urni. Analizom kamenih ostataka također se može zaključiti da se radi o memoriji. Naime, jedan komad kamene plastike imao je i natpis RIA()CFNI. Kamena ploča nađena je u prelomljenom obliku veličine 20x20 cm, rustikalne kurzive, dosta nepravilne obrade. Unutar grobne ispune također je nađeno dosta ulomaka keramike te nekoliko ulomaka stakla i kosti. Nakon pranja, keramika je po stilskim osobinama i načinima izrade većinom okarakterizirana kao kasnoantička te je kao takva datirana većinom od 3. do 5. st. Unutar grobnice pronađeno je više ostataka keramičkog posuđa, od kojih je najviše ulomaka tere sigilate i tere nigre. Od tere nigre izdvaja se manja keramička posuda s poklopcem, koja je vjerojatno ostatak manje urne. Od tere sigilate izdvaja se manja plitica sa stiliziranim ukrasom u obliku ženskog tijela. Ona je također mlađa te se može svrstati u kasnoantičko razdoblje. U cijeloj grobnoj jedinici pronađena su samo dva kvalitetnija komada tere sigilate koji pripadaju klasičnoj antici, razdoblju prije 3. st. Ta dva komada također mogu upućivati na to da je taj prostor i prije imao grobnu namjenu. Od koštanog materijala izdvaja se nalaz obrađene kosti cilindričnog oblika. O svrsi tog predmeta samo se može nagađati, ali najvjerojatnije je imao svrhu etuija ili nečeg sličnog. Pronađeno je i nekoliko komada ulomaka kosti, od kojih se jasno može definirati jedan ulomak lubanje. Stakleni komadi pronađeni unutar grobnice rijetki su i ne može im se odrediti svrha. Nakon potpunog čišćenja groba i dolaska do zdravice, utvrđeno je da je on oker boje te da se naslanja na kameni živac. Donje popločenje groba nije utvrđeno.

Šime Glavan

Summary

In the course of March 2014 archaeological supervision was conducted during the preparatory works on the construction of a residential complex in Nin, on cadastre lot 1989. Considering the sparse presence of bones it was most probably a *memoriae* burial pit that was plundering in some period. On one stone in the grave the presence of green paint was observed which was characteristic for the corrosive disintegration of bronze, although bronze and other metal finds were not discovered. The grave can be dated on the basis of the finds to the period ranging from the 3rd to the 5th century. Additional supervision in the field did not establish any archaeological finds.

Redni broj: 247
Lokalitet: Nin – kula Kandija velika
Naselje: Nin
Grad/općina: Nin
Pravni status: Z-3992 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: SV ili NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 3. do 15. studenog 2014. tvrtka Travej d.o.o. arheološki je istraživala unutrašnjosti kule Kandija velika u Ninu, na k.č. 919/1, k.o. Nin – Zaton. Voditelj arheološkog istraživanja bio je Šime Glavan, dipl. arheo., a ostatak ekipe činili su Zrinka Brkan Klarin, dipl. arheo., Silvije Pranjić, dipl. pov. umj. te Alen Ljubić, radnik. Sredstva za navedeno



SJ 12, očišćena podnica i smještaj u sjevernom kutu kule (foto: Z. Klarin)



Ostaci kasnoantičkog zida, SJ 13 (foto: Z. Klarin)

istraživanje osigurali su Ministarstvo kulture i Grad Nin, koji je ujedno i naručio radove. Privremena pohrana predmeta dogovorena je s Arheološkim muzejom u Zadru, Muzejom ninskih starina.

Srednjovjekovna kula Kandija velika nalazi se na sjeveroistočnoj strani ninskog otočića, vezana uz ostatke srednjovjekovnih ninskih bedema. Cilj arheoloških istraživanja na navedenoj čestici bio je pronalaženje i registriranje izvorne podnice kule, ali i svih ostalih arheoloških slojeva, struktura, pokretnih nalaza i arhitekture. Visina površine zemlje unutar kule prije početka istraživanja iznosila je 2,24 m n. v., a zemljana ispuna unutar kule iskopana je 1,6 m u dubinu, odnosno do razine od 0,86 m n. v. Dimenzije prostorije unutar kule iznose 4x4,1 m, a cjelokupna kubikaža istraženog prostora i izbačene zemlje 26,24 m³. Jasno je da se radi o jedinstvenoj prostoriji unutar kule jer u stratigrafiji ne postoje nikakvi dokazi o njezinoj pregradnji. Lokalitet je iskopavan ručno, pri čemu su se bilježile sve promjene u zemlji, pokretni nalazi, kao i nepokretne strukture unutar kule.
Podnica kule nije pronađena u cijelosti, ali su pronađeni njezini tragovi u ostacima, u kutovima kule i uz sjeveroistočni zid, tako da je poznata njezina visina. Ostaci podnice uz SI



Ostaci antičkog zida i njegov odnos s temeljima kule te pogled na SJ 24 (foto: Z. Klarin)

zid dokumentirani su kao stratigrafska jedinica SJ 6, koja se kao i ostaci podnice u sjevernom kutu nalazi na visini od 1,6 m n. v. Ostaci te podnice u istočnom se kutu nalaze na visini od 1,66 m n. v., a u južnom i zapadnom nešto su veće apsolutne visine, u južnom 1,71 m n. v., a u zapadnom 1,77 m n. v. Razlika od desetak centimetara uzrokovana je propadanjem zidova u teren na sjeveroistočnoj strani kule.
U slojevima iznad razine podnice pronađen je veći broj ulomaka krovnog crijepa te ulomci keramičkog posuđa srednjovjekovnog i novovjekovnog datuma izrade. Među ulomcima srednjovjekovnog posuđa radi se pretežno o keramici grublje izrade, crne fakture i s urezanim valovitim ukrasom, a kod ulomaka kasnosrednjovjekovnog i novovjekovnog posuđa radi se o luksuznom kuhinjskom posuđu – glaziranom i oslikanom, dakle o majolici koja svojim bojama i ukrasima sasvim odgovara fragmentima nađenima u blizini crkve Sv. Križa u Ninu. To je majolika bijelih stijenki, sa slikanim ornamentima u plavoj, zelenoj, žutoj i oker boji te zeleno glazirana majolika s urezanim ukrasom i majolika oker boje s urezanim ukrasom.
Kao SJ 1 označen je površinski sloj svijetlo smeđe zemlje pomiješane s različitim recentnim otpadom, a prostire se jednako u cijelom prostoru kule u visini od 30 cm. Po sredini prostora javlja se SJ 2, odnosno ostaci gareži na dubini od 2,24 m n. v. do 2,18 m n. v. To je sloj koji upućuje na postojanje recentnog ložišta koje je unutar kule mještanima služilo za paljenje raslinja. Pod tim slojem nađene su dvije jedinice, SJ 3 i SJ 4, čija je osnovna razlika u tome što se SJ 3 prostire samo uz SI zid, dok se SJ 4 javlja u cijelom prostoru kule. To je potrebno zabilježiti jer nije riječ o jedinom sloju koji je nađen uz SI zid, nego se jednaka situacija ponavlja i sa slojevima SJ 5, SJ 6 i SJ 7. Veći broj slojeva koji su postojali na prostoru tik uz sjeveroistočni zid pokazuju da je stratigrafija u tom dijelu bolje sačuvana. Razlozi tome nisu poznati, ali daljnje istraživanje otkrilo je i da su na toj strani kule postojali temelji pod zidom, dok s južne i zapadne strane nisu.
Među pronađenim pokretnim nalazima izdvojena su dva posebna nalaza: PN 1 i PN 2. U obama se slučajevima radi o korodiranom novcu te će se o njemu moći reći nešto više tek nakon čišćenja. PN 1 pronađen je u sloju SJ 3, a PN 2 u zidnoj fugi na visini površine SJ 6.



Terra sigillata (foto: Z. Klarin)



Engobirana keramika (foto: Z. Klarin)



Pogled na unutrašnjost kule nakon istraživanja, s označenim stratigrafskim jedinicama (foto: Z. Klarin)

Na dubini od 1,56 m n. v. nađeni su ostaci tragova gorenja na površini od nabijene gline, pod kojom je bio sloj nasutog kamena. Ta struktura pronađena je u središtu kule, zabilježena je kao SJ 9, a radi se o ostacima otvorenog ložišta. Sloj se sastojao od naboja crveno-žute glinaste zemlje s tragovima gorenja, na kojoj je pronađen veći broj školjaka i kostiju. Ispod naboja od glinaste zemlje bio je sloj od nasutog kamena visine 18 cm, s nešto pokretnih nalaza (ulomci keramike, fragment *terrae sigillatae*, fragment staklene posude, tesera), koji su bili pomiješani s fragmentima recentnih kostiju. Nalazi recentnih kostiju svjedoče da su slojevi i na toj dubini ispremiješani time što je unutrašnjost kule bila upotrebljavana za različite svrhe, od kojih je jedna i bacanje kostiju prilikom čišćenja grobova s groblja koje je u neposrednoj blizini.

Na istoj dubini na kojoj je dokumentirana SJ 9, koja se nalazila u središtu kule, evidentirana je i SJ 8 – koja se međutim prostire u cijeloj unutrašnjosti kule. Taj sloj zemlje bio je izmiješan s kamenom urušenim sa zidova, kostima pretežito recentnog datuma, nekoliko grumena žbuke i različitim keramičkim fragmentima (fragmenti kasnosrednjovjekovne i novovjekovne luksuzne slikane i glazirane keramike, fragmenti grubog kuhinjskog posuđa crnih stijenki i skromnog valovito urezanog ukrasa, dijelovi antičkih amfora (ručke i stijenke trbuha) te veći broj ulomaka crvenopečene keramike s bradavičastim ukrasom). U donjem dijelu zidova u sjevernom i istočnom kutu kule nađeno je temeljenje kule u kojem je pod istočnim kutom pronađen antički spolij. Taj sloj praćen je do razine od 1,36 m n. v., kada se primjećuje promjena u zemlji koja je tamnije boje, s puno većim udjelom nabacanog kamena. Istraživanjem temeljenja zidova uočava se još jedna moguća podnica, koja se u temeljenju prepoznaje kao debeo i kompaktan sloj veziva na 1,37 m n. v. Postojanje podnice na toj visini objasnilo bi i promjenu u stratigrafiji pod tom mogućom podnicom.

Idući stratigrafski sloj zabilježen je kao SJ 10, a istražen je do razine od 0,86 m n. v., dok je daljnje istraživanje onemogućeno zbog prodora vode u kulu. Voda počinje prodirati na nekoliko mjesta, a iako se u početku mislilo da se radi o prodoru mora (ono je odmah uz bedem čiji je kula dio) ustanovljeno je da se radi o slatkoj vodi koja je izvirala na nekoliko mjesta, od kojih je jedno sigurno utvrđeno pod sjeveroistočnim zidom kule. Karakteristike su tog sloja da se radilo o zemlji crne boje s hrpom nabacanog kamena. Nalazi keramičkih ulomaka u tom sloju malobrojniji su nego u gornjim slojevima. Kamen je različitih veličina – od manjih do većih komada, uz nešto klesanaca. Pri uklanjanju stratigrafske jedinice SJ 10 u sjevernom kutu kule nađen je novi stratigrafski sloj, a radilo se o sloju miješane žućkaste zemlje i manjeg kamena te šljunka. Daljnjim istraživanjem te zone došlo se do strukture s dobro očuvanom podnicom i njezinim rubom. Sloj šljunka na podnici označen je kao

SJ 11, a vjerojatno se radilo o škalji nabacanoj u prostoriju. Sama podnica zabilježena je kao SJ 12 i pronađena je na 0,86 m n. v., a radi se o vrlo dobro očuvanoj podnici od bijele žbuke koja ima zaobljene i za 15 cm izdignute rubove. Temeljenje zidova kule u sjevernom kutu preslojilo je rubove te podnice, što dokazuje da se radi o strukturi starijoj od same kule. Podnica je probijena na trima mjestima, a na njoj su unutar SJ 11 nađeni komad majolike, tri lijepa ulomka *terrae sigillatae*, te ulomak posude s bradavičastim ukrasom (kakvi su nađeni i u višim slojevima).
U južnom kutu kule nađeni su ostaci antičkog zida sačuvanog u visini jednog do dva reda kamena, odnosno 50 cm u visinu, dok mu širina iznosi 60 cm. Pruža se u smjeru SI-JZ, od južnog do istočnog kuta kule te se gubi pod temeljenjem istočnog kuta. Uz taj zid, a unutar sloja SJ 10, nađen je fragmentirani kameni žrvanj, tri ručke amfore, ulomak dna amfore te niz fragmenata različitog posuđa, i nešto kostiju.
U istočnom kutu kule u temeljenju zida nađen je fragment antičkog natpisa, na nacrtu označen kao PN 3, ali u dogovoru s nadležnim konzervatorom fragment ostaje *in situ*, jer u ovom trenutku nema posebnu važnost zbog koje bi bio vađen. Fragmentiranost spolija (pronađenog na 1,4 m n. v.) ne omogućava čitanje pa čak ni pretpostavku o kojim se slovima radi.

Šime Glavan

Summary

In the course of November 2014 archaeological excavations were undertaken in the interior of the Kandija Velika tower in Nin. The medieval tower is located on the northeast side of the Nin islet and connected to the remains of the medieval walls. The excavations did not yield the expected discovery of original flooring that was preserved only in traces and recognizable in the corners of the tower at a height of 1.6 m above sea level while the existence of older flooring is assumed at a height of 1.4 m above sea level. The destroyed flooring as well as the mixture of bones and pottery shards of varied dates indicate that the site was devastated in more recent times. The interior of the tower was used as a space for keeping domestic animals and dumping of bones from graves during the cleaning of cemeteries that are located in the immediate vicinity. The existence of foundations under the walls on the north and east sides was also established, while for some reason they were not found on the south and west sides. A poorly preserved part of an antiquity or late antiquity wall under the foundations of the tower on the south side as well as a structure with flooring of unknown purpose on the north side of the tower were also found. Spolia of antiquity origin was discovered – part of an inscription in fragmented Latin letters in the foundations under the eastern corner.
The movable finds included numerous post-medieval, late medieval, medieval and antiquity pottery. Apart from pottery, two coins, a fragmented stone mill and the already mentioned antiquity spolia stand out. Glass vessel shards were rare but deserved to be mentioned. The excavations were completed at an elevation of 0.87 m above sea level due to the penetration of water in the tower.

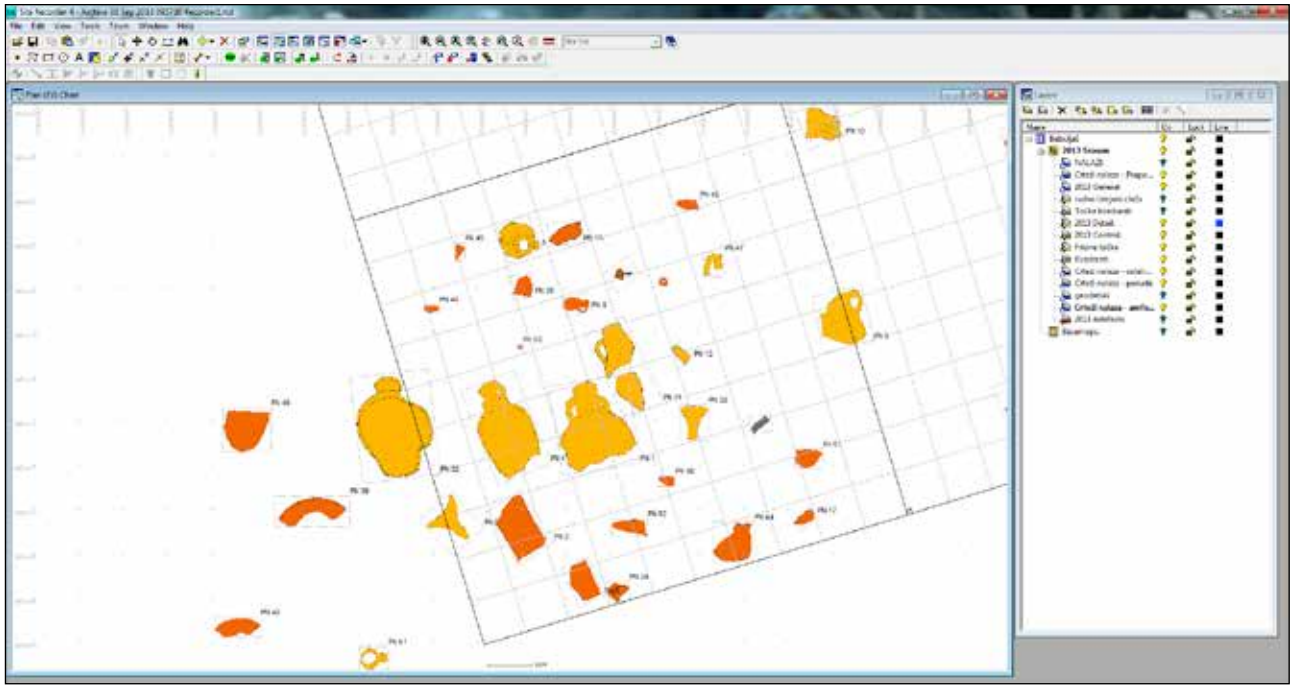
Redni broj: 248
Lokalitet: Otočić Babuljaš – podmorje
Naselje: Pakoštane
Grad/općina: Pakoštane
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: podvodno zaštitno istraživanje

Godine 2014. nastavljeno je istraživanje podvodnog arheološkog nalazišta u podmorju otočića Babulaša pokraj Pakoštana koje je započeto 2013. i rezultiralo je otkrivanjem čitavog niza zanimljivih nalaza. Lokalitet je istražio Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, u suradnji sa Sveučilištem u Zadru i Javnom ustanovom Han-Vrana. Voditelj istraživanja bio je Mladen Pešić, zamjenik voditelja dr. sc. Luka Bekić, a u istraživanju su sudjelovali djelatnici MCPA, Anita Jelić, Roko Surić i Marina Šimičić, Marko Meštrov (Agencija Han-Vrana) te podvodni arheolozi koji su svojim volonterskim radom i znanjem pojačali arheološku ekipu – Roman Scholz i Antje Fischer (Njemačka), Nemanja Čavlović (Crna Gora), Elizabeth H. Briggs (SAD).

Prijašnje godine započeta detaljna dokumentacija posebnih nalaza, tj. svih nalaza koji se mogu tipološki odrediti, nastavljena je i ove godine, a svi su podaci nakon bilježenja uneseni u program za dokumentiranje podvodnih nalaza – *Site Recorder*. Princip dokumentacije temeljio se na postavljanju kvadratne mreže i fiksnih točaka na njoj. Tijekom iskopavanja svaki je poseban nalaz bio izmjeren od dviju fiksnih točaka (najčešće rubovi postavljenih



Pronalazak zdjele s reljefnim ukrasom (foto: L. Bekić)



Prikaz dijela nalazišta u Site Recorderu (izradio: M. Pešić)

metalnih kvadranata) te fotografiran s mjerkom i točnom lokacijom unutar kvadranta. Nakon terenskih istraživanja sve mjere i nacrti predmeta uneseni su u program, što je rezultiralo stvaranjem detaljnog plana nalazišta. U konačnici će na planu biti vidljiv raspored svih predmeta s nalazišta, što će dati uvid u položaj broda i raspored tereta na njemu. Rezultati iz *Site Recordera* također daju mogućnost prikaza pojedine vrste materijala na karti rasprostiranja.

Godine 2014., u nastavku prijašnjih istraživanja, ukupno je zabilježeno 111 posebnih nalaza. Istraženo je pet novih kvadranata dimenzija 2x2 m, što u konačnici tvori površinu od 36 m². Svi su kvadranti locirani na jednoj poziciji, međusobno su povezani i tvore kvadrat površine 6x6 m. Budući da su radovi bili ograničeni vremenom i financijskim sredstvima, odlučeno je da će se iskopavati samo u gornjem sloju (sloj 1), koji sadrži nalaze antičkog brodoloma, te se nakon iskopavanja prvog sloja iskop zaustavljao i kvadranti su se pokrivali geotekstilom radi odvajanja iskopanog sloja od donjeg, neistraženog dijela. Već se prošle godine tijekom iskopa do sterilnog sloja i kamena živca u kvadrantima ustanovilo da je prapovijesni materijal na dno došao sekundarnim deponiranjem s otočića Babuljaša. Navedena ograničenja uvjetovala su da se iskopava samo sloj koji sadrži antičke nalaze, a ne i onaj koji sadrži izlizane prapovijesne nalaze. Tijekom prve godine istraživanja utvrđeno je koja je vrsta materijala činila glavninu tereta antičkog brodoloma, a struktura nalaza i ove se godine ponovila u sličnom opsegu, s tim da je pronađen i veći broj dosad tipološki nedefiniranih primjeraka nalaza.

Prema prošlogodišnjim nalazima s brodoloma, može se potvrditi da se glavnina tereta sastojala od amfora različitih tipova. Ponajprije je riječ o najvećem broju amfora tipa Keay 25 (varijante 1 i 3) te po dva primjerka amfora Keay 35 i Keay 27 (Keay 1984). Te se amfore okvirno mogu datirati od kraja 3. do sredine 5. st. (Bonifay 2004: 119, 122). I ove je godine tijekom istraživanja pronađeno više primjeraka navedenih tipova amfora. Uz već poznate tipove amfora podrijetlom iz sjeverne Afrike, u ovogodišnjim istraživanjima nađene su i dvije za sada nepoznate amfore. Radi se o amfori s valovito i horizontalno urezanim ukrasima na vratu, koja bi mogla potjecati s istočnog Mediterana. Drugi je primjerak amfore manjih dimenzija, s ljevkastim vratom i jednom očuvanom ručkom. Uz amfore, koje je brod s Babuljaša prevozio kao primaran teret, kao sekundaran teret nađena je čitava paleta grubog i finog posuđa podrijetlom iz različitih provincija sjeverne Afrike. Grubo posuđe može se razdijeliti u nekoliko osnovnih tipova po Hayesu – 181, 197, 182, 196, a svi se tipovi prema vremenu proizvodnje mogu datirati u kraj 4. i početak 5. st. (Hayes 1972). Najveći broj keramičkih nalaza, koji se nazivaju *African red slip ware* ili afrička sigilata, čini fina narančasta keramika, s premazom u istoj nijansi. Takav tip posuđa spada u kategoriju luksuznog posuđa, a na nalazištu većina takva keramičkog posuđa pripada posudama Hayes 50B, koje se datiraju u 4. i 5. st.

Nakon što je prošle godine nađena luksuzna zdjelica s prikazom leoparda i lava, i ove je godine pronađen još jedan primjerak zdjelice jednakog tipa, ali bolje očuvana i s vrlo lijepim prikazom. Na zdjelici se u reljefnom ukrasu prepoznaje lik pastira s frigijskom kapicom, odjevenim u tuniku, koji preko ramena nosi ovna, a uz njega stoji još jedan ovan. Takav prikaz može se okarakterizirati kao prikaz Dobrog Pastira, što je zapravo personifikacija Krista. Zdjelica pripada tipu Hayes 53A, koji se datira od 350. do 430. (Hayes 1972: 78 – 82). Tijekom pretraživanja literature, otkriveno je da se tanjur s identičnim reljefnim prikazima nalazi u Centralnom muzeju u Mainzu (Weitzman 1979: 521). Kao ni prošle godine, ni ove godine istraživanja nisu rezultirala pronalaskom većih elemenata drva koji su činili konstrukciju broda. Razlog tome i dalje se pripisuje

relativnoj plitkoći kulturnog sloja, ali moguće je i da sonde nisu postavljene na pozicije gdje se nalazi brodska konstrukcija. Tijekom sljedeće arheološke kampanje sonde bi se postavile na različite pozicije, u nadi da bi takav raspored mogao rezultirati pronalaskom drvene konstrukcije. Jedini dijelovi koji su pripadali brodu i dalje su željezni i brončani čavli, koji se nalaze prilikom istraživanja, te manji olovni komadi oplate, koji su služili za popravke broda.

Literatura

Bonifay 2004 M. Bonifay, Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique, BAR, International Series 1301, Oxford, 2004.
Hayes 1972 J. W. Hayes, Late Roman Pottery, London-Roma, 1972.
Keay 1984 S. J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterannean part I, BAR, International Series, 196 (i), Oxford, 1984.
Weitzman 1979 K. Weitzman, Age of Spirituality Late Antique and Early Christian Art Third to Seventh Century, New York, 1979.

Mladen Pešić

Summary

Two-week long explorations of the offshore zone of the islet of Babuljaš in the course of 2014 undertaken by the staff of the International Centre for Underwater Archaeology resulted in the discovery of a very interesting site. This year, 5 new probes were explored whereby the overall explored area in the course of two years amounted to 36 m^2. The remains of the cargo was discovered from an antiquity sunken ship that transported olive oil in amphora from the territory of northern Africa as well as a large quantity of north African vessels. Amphora of the type Keay 25, 35 and 27 dominate among the cargo as well as the finds of sigillata ware that can be dated to the late 4th and early 5th century. Parts of the ship's structure have not as yet been found so the redistribution of probes is planned for next year.

Redni broj: 249
Lokalitet: Otočić Ričul, podmorje
Naselje: Turanj
Grad/općina: Sv. Filip i Jakov
Pravni status: Z-4010
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Sredinom 2014. istraženo je podmorje arheološkog nalazišta sjeveroistočno od Ričula, priobalnog otočića u Pašmanskom kanalu, nedaleko od mjesta Turnja, oko 20 km jugoistočno od Zadra. Istraživanje je financirao mještanin Turnja, Alan Mandić, a obavili su ga djelatnici Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, i to: doc. dr. sc. Mato Ilkić (voditelj istraživanja), doc. dr. sc. Martina Čelhar, doc. dr. sc. Mate Parica, doc. dr. sc. Dario Vujević te arheolozi Maja Kaleb i Marko Meštrov.



Ričul – podvodni arheološki lokalitet s položajem sonde



Drveni piloni iz sonde

Lokalitet se rasprostire na morskome dnu dubine do oko 3 m. Pronađena arheološka građa upućuje na prapovijesno naselje s lukom. U podmorju leže ostaci dugačkog kamenog nasipa, kojim je otočić Ričul nekoć bio spojen s obližnjim kopnom. Na dnu su razasuti mnogobrojni ulomci keramike, a dijelom su vidljivi i duboko zabijeni drveni piloni promjera do oko 30 cm. U istraženoj sondi veličine 3x2 m utvrđen je bogat kulturni sloj debljine 1 m. Prevladava neukrašena, većinom slabije pečena keramika grublje fakture, s neujednačenom primjesom kalcita. Pojedini primjerci imaju plastične trake ili bradavičaste ukrase. Uglavnom je riječ o zaobljenim loncima, zdjelama i šalicama ravnoga dna. Oblikovanjem se ističu ručke koje, osim funkcionalne, ponekad imaju i dekorativnu ulogu. One su najčešće vertikalne i trakaste, i to u formi gdje spajaju rame i obod posude, često u varijanti koja se sužava prema vrhu. Izdvaja se jedan nalaz kod kojega je na obodu, iznad trakaste drške, modeliran dekorativan produžetak u obliku zaobljenog pravokutnog izdanka. Takvi oblici javljaju se na istočnoj obali Jadrana i u njegovu zaleđu, uglavnom na prostoru cetinske i osobito posuške kulture, i to u ranom i na početku srednjeg brončanog doba, a poslije su rijetki i



Izbor pokretnih nalaza iz sonde

ubrajaju se u arhaične oblike. Nađene su i druge vrste artefakata, primjerice kućni lijep i predmeti od drva. Uz keramičke utege kružnog oblika, otkrivena je i alatka od perforiranog jelenjeg roga, tj. igla koja je vjerojatno služila za pletenje ribarskih mreža. Riječ je o arheološkim svjedočanstvima koja su tipična za zajednice usmjerene prema moru. Maritimna komponenta upotpunjena je drugim, standardnim prapovijesnim privrednim aktivnostima. Naime, nalazi kopnene faune, prije svega kosti domaćih životinja, čine uvjerljivo najveći dio bioarheološkog materijala, a koštica masline s dna istražene sonde pripada jednom od njezinih najstarijih tragova na istočnoj obali Jadrana. Tipološke i tehnološke osobine pronađene arheološke građe upućuju na to da je naselje s lučkom konstrukcijom bilo u funkciji u kasnim odsjecima prapovijesti, a vrijeme nastanka datirano je analizom C-14 jednog od iskopanih pilona u razdoblje od 1500. do 1395. cal. BC (1430 cal BC). Drugo tisućljeće prije Krista na našem priobalju slabo je poznato, pa datacija nastanka te monumentalne konstrukcije u srednje brončano doba otvara nove mogućnosti za rasprave o razdoblju do sad gotovo nepoznatom na području sjeverne Dalmacije.

Literatura

Čelhar et al. 2015 M. Čelhar, M. Ilkić, M. Parica, D. Vujević, Ričul – underwater prehistoric site in Northern Dalmatia (Croatia), in: Settlements, culture and population dynamics in Balkan prehistory, Skopje, 13-14. 03. 2015. Abstracts of the oral and poster presentations, Skopje, 2015: 44.

Mato Ilkić
Martina Čelhar
Mate Parica
Dario Vujević

Summary

In mid-2014 the staff of the Archaeology Department of the Zadar University conducted test underwater archaeological explorations at the prehistoric site along the islet of Ričul in the Pašman channel, in the vicinity of the village of Turanj. In the explored probe, measuring 3x2 m, a rich, 1 m thick cultural layer was discovered with pottery being the dominant find. It included rounded pots, vessels and flat bottom cups. The handles stand out by their form and in additional to their functionality they often play a decorative role. Along with the ceramic weights, a deer horn needle for netting was also found. These are archaeological finds typical for sea oriented communities. The maritime component is complemented by other, standard prehistoric economic activities. In other words, finds of land fauna, primarily, bones of domestic animal made up the largest part of bio-archaeological material and the olive pit from the bottom of the explored probe represented one of its earliest traces on the eastern coast of the Adriatic. The typological and technological features of the discovered archaeological material indicated the use of the settlement with the port structure in later parts of prehistory and the time of origin was dated by ^{14}C analyses of a excavated pylon to the period from 1500 to 1395 cal. BC (1430 cal BC).

Redni broj: 250
Lokalitet: Otočić Veliki Sikavac – podmorje
Naselje: Vlašići
Grad/općina: Pag
Pravni status: P-4525
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

U studenom 2014. djelatnici Odjela za podvodnu arheologiju Arheološkog muzeja Zadar rekognoscirali su podmorje dijela otočića Velikog Sikavca kod Vlašića na otoku Pagu. Rekognosciranje su uz voditelja doc. dr. sc. Smiljana Gluščevića obavili arheolozi ronioci Odjela – Dino Taras i Dušanka Romanovič.

Na spomenutom je otočiću tijekom dviju sezona arheološki istražena bizantska utvrda, a dijelom i manja crkva u njezinu podnožju (Gluščević, Grosman 2013; Gluščević, Grosman 2013a). U sklopu otočića nalazi se i manje



Jezero na otočiću



Pličina s južne strane Velikog Sikavca



Uvala Kunjašarica

jezero, za koje se pretpostavlja da je nekada bilo ispunjeno pitkom vodom. S obzirom na to da nisu zamijećeni ostaci nikakvih pristanišnih uređaja, odlučeno je da se pregleda podmorje s čitave južne strane otočića na kojoj je bilo moguće sidrenje.

Rekognosciranje je bilo inicirano dvjema činjenicama. Prva je spoznaja da su brodovi koji su komunicirali s utvrdom morali negdje pristajati ili se sidriti na određenoj udaljenosti od obale. Druga je proizašla iz informacija domaćih ljudi o izrazitoj pličini, otprilike na sredini južnog dijela otočića čiji se vrh nalazi na samo 1 m dubine, ali i na osnovi zračnih snimki na kojima je ta pličina vidljiva. Međutim, unatoč uloženom trudu i velikom pregledanom prostoru do dubine od 7 m, nisu uočeni nikakvi ostaci koji bi upućivali na bilo kakve pristanišne instalacije. Jednako tako, pregledavanjem pjeskovitog i muljevitog terena, djelomično obraslog različitom morskom florom, nisu nađeni fragmenti bilo kakvih keramičkih ili drugih izrađevina koji su uvijek najbolji pokazatelj boravka brodova na nekom prostoru.



Pregledani prostor

S obzirom na to da se na zračnim snimkama u plitkom moru unutar uvale Kunjašarica, na njezinoj jugoistočnoj strani mogao primijetiti istak koji je asocirao na neko manje pristanište, pregledan je i taj prostor, ali ponovo bez rezultata. Prema tome, linija pretraživanja išla je smjerom jugoistok-sjeverozapad, sve do prolaza Škarnica (uključujući i njega) i uvale Kunjašarica u ukupnoj dužini od oko 600 m i do linije od oko 60 m u smjeru juga, odnosno jugozapada, što znači da je pregledan prostor od oko 36.000 m^2, odnosno od oko 3,5 hektara.

Imajući u vidu da je opskrba i komunikacija s posadom utvrde bila moguća samo morskim putem, svakako bi bilo potrebno dodatno pregledati navedeni prostor, ali i ostale dijelove otoka, jer je vjerojatno da bi se angažmanom više ronilaca i sustavnim višekratnim pregledom možda detektirali mogući ostaci, koji ovaj put nisu zapaženi.

Literatura

Gluščević, Grosman 2014 Smiljan Gluščević, Darja Grosman, Otočić Veliki Sikavac, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.

dr. sc. Smiljan Gluščević
Darja Grosman

Summary

In the course of November 2014 the staff of the Department for Underwater Archaeology of the Archaeological Museum in Zadar conducted underwater archaeological reconnaissance of part of the islet of Veliki Sikavac, near Vlašić, on the island of Pag.

During two seasons archaeological explorations were undertaken on the islet, namely, at its Byzantine fort and in part of the small church at its foot. On the island there is a small lake for which it is assumed that it was once filled with drinking water. Considering that no port facilities remains were observed it was decided to examine the offshore zone of the entire south side of the islet where it was possible to dock. The remains of the pier were not

established so far making it necessary to continue with the explorations.

Redni broj: 251
Lokalitet: Otok Ugljan – Uvala Ćuće
Naselje: Ugljan
Grad/općina: Ugljan
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 26. siječnja do 3. veljače 2014. trajala su manja arheološka istraživanja na lokalitetu Uvala Ćuće na otoku Ugljanu. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Mario Bodružić, dipl. arheo., a stručnu ekipu činili su diplomirani arheolozi Damir Martinov i Andrija Nakić. Arheološka istraživanja nadzirao je nadležni konzervator iz Konzervatorskog odjela u Zadru, Ivan Matković dipl. arheo. i prof. pov. Lokalitet je istražen nakon što su mještani Ugljana upozorili lokalne pripadnike MUP-a da se na lokaciji nalaze ljudske kosti isprane morskim valovima. Nakon izlaska na teren, forenzička ekipa utvrdila je da se ostaci mogu povezati s okolnim vidljivim arheološkim strukturama pa je o pronalasku obaviješten Konzervatorski odjel u Zadru.

Nalazi i strukture koji su bili predmet ovog istraživanja pronađeni su na zapadnoj obali otoka Ugljana, otprilike 100 m od vrha rta Ćuća, koji sa sjeverozapadne strane zatvara blagu uvalu istoimenog naziva. Zid kružnog oblika i grob unutar njega bili su smješteni na samoj plaži, izloženi djelovanju morskih valova te dobro vidljivi i dostupni daljnjoj devastaciji slučajnih prolaznika i kupača. Istočno od linije djelovanja valova i uz sam rub zida prostire se veći zemljani humak, nepravilnog oblika u tlocrtu, koji se od okolnog terena izdiže za otprilike 2 m. Humak je na zapadnoj strani sigurno prekrivao kružnu strukturu (SJ4/5) i grob unutar nje, ali je djelovanjem morskih valova u potpunosti ispran. U blizini, otprilike 20 m prema sjeveru, nalazi se manja lokva, odnosno izvor slatke vode, tek nekoliko metara izdignut od razine mora, tako da se za veće plime more gotovo prelijeva u njega. Tijekom pregleda terena oko lokve nisu pronađeni drugi, slični nalazi ni strukture kojima bi se pripisao arheološki značaj. Ipak, treba uzeti u obzir da je veći dio terena prema sjeveru i istoku, na blagoj padini uzvisine Kalješina nedostupan zbog guste makije, tako da ga nije bilo moguće kvalitetno pregledati.



Struktura tijekom istraživanja

Tijekom istraživanja otkriveni su i dokumentirani ostaci jednog inhumacijskoga groba i građevine kružnog oblika. Na temelju pokretnih arheoloških nalaza strukturu je moguće datirati u antiku, dok je datacija groba upitna, uz napomenu da je vjerojatno mlađi od kasne antike. Kružna struktura sastoji se od zida građenog tehnikom suhozida sa slojem žbuke na unutarnjem licu. Konstrukcija je bila ukopana u geološku osnovu terena, a unutrašnjost ispunjena debelim slojem urušenja u koji je bio položen inhumacijski grob. Antropološka analiza kostura pokazala je da se radi o muškarcu koji je umro u dobi između 25 i 35 godina. Cjelokupna konstrukcija kružnog zida i grob unutar nje poslije je bila zasuta širokim zemljanim humkom, koji je većim dijelom uništen djelovanjem valova. S vanjske strane konstrukcije uočeni su slojevi geološke osnove, kao i antropološke pojave slojeva vapna i zapečene zemlje (troske). Nastajanje slojeva vapna i zemljane troske, kao i ostaci polukarboniziranih izdanaka matične stijene uza zid, upućuju na postizanje iznimno visokih temperatura koje bi omogućile procese njihove transformacije. Takvi uvjeti na lokalitetu upućuju na postojanje nekog oblika proizvodnje, koji je moguće povezati jedino s rimskodobnom proizvodnjom vapna. Takvu interpretaciju istražene strukture donekle potvrđuju i analogije s rimskodobnim vapnenicama na nekim lokalitetima u Istri.

Literatura

Filipi 1962 Amos-Rube Filipi, Arheološko-topografske crtice iz Ugljana, Diadora, 2, Zadar, 1962: 303 – 313.
Katunarić 2010 T. Katunarić, Sv. Ivan Kornetski, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 395 – 397.
Suić 1974 Mate Suić, Zadarski otoci u Antici, Zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974: 47 – 63.

Mario Bodružić

Summary

In the course of January and February 2014 small-scale archaeological excavations were conducted at the site of Ćuće Bay on the island of Ugljan. During the explorations the remains of an inhumation grave and a circular shaped structure were discovered and documented. On the basis of movable archaeological finds it was possible to date the structure to the antiquity period while the dating of the grave was questionable and probably originated from a later period than the late antiquity era. The circular structure of consists of a dry stone walls with a layer of plaster on the inner face. The structure was buried in the geological base of the terrain and the interior filled with a thick caved in layer in which the grave was placed. The characteristics of the layers of lime and carbonized limestone within and around the structure indicated very high temperature burning processes within it. It was possible to connect similar structures discovered to date on the eastern coast of the Adriatic with the Roman period production of lime.

Redni broj: 252
Lokalitet: Pakoštane – Crkvina
Naselje: Pakoštane
Grad/općina: Pakoštane
Pravni status: P-1872
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Istraživanja lokaliteta Pakoštane – Crkvina trajala su od 6. listopada do 5. studenog 2014., pod vodstvom prof. dr. sc. A. Uglešića. Uz voditelja istraživanja stručnu ekipu činili su doc. dr. sc. K. Gusar, J. Šućur i doc. dr. sc. Mate Parica s Odjela za arheologiju, M. Meštrov iz Agencije Vrana-Han, J. Popović, dipl. arheolog, te studenti arheologije Sveučilišta u Zadru. Financijska sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture.

Na lokalitetu su otkriveni ostaci sakralnog arhitektonskog sklopa s crkvom sv. Marije. Dosadašnjim istraživanjima otkriveni su ostaci crkve longitudinalnog oblika s polukružnom apsidom na istoku. Neposredno uz samu crkvu, s njezine sjeverne i južne strane pronađene su bočne prostorije longitudinalnog tlocrta, od kojih sjeverna na istoku završava ravnim zidom, a južna polukružnom apsidom. Oko crkve otkriveno je groblje, kao i ostaci zidova koji okružuju čitav kompleks.
Tijekom ovogodišnje arheološke kampanje radovi su bili usmjereni na istraživanje crkve te su se odvijali na njezinoj



Pakoštane – Crkvina, pogled na unutrašnjost crkve tijekom istraživanja 2014. (foto: F. Maksan)



Pakoštane – Crkvina, grob 107 (foto: J. Popović)

istočnoj polovini. Dosadašnja istraživanja na tom prostoru bila su ograničena na gornje slojeve, odnosno istražen je prostor do razine pločnika crkve, a u jugozapadnom uglu crkve istražena je i jedna zidana grobnica (gr. 76), koja je bila pokrivena većom kamenom pločom i koja se nalazila upravo u razini samog pločnika. Ovogodišnja istraživanja započela su u unutrašnjosti crkve na prostoru tjemena apside u smjeru od istoka prema zapadu, tj. od apside prema pročelju crkve. Na tom dijelu, kao i u ostalom dijelu crkve, nalazio se djelomično očuvan kameni pločnik. Ispod pločnika javlja se sloj crne zemlje pomiješan s malom količinom kamena i kupa kanalica, a ispod njega sloj smeđe zemlje pomiješane sa žućkastom glinom, unutar kojeg su uočeni grobovi. Ukupno je istraženo 12 grobova (gr. 102 – 111), od čega su dva groba imala po dva sloja ukopa, a pokojnici su se nalazili položeni jedan iznad drugog te se između njih nalazio malen sloj zemlje (105 – 105a i 107 – 107a). Jedan dio grobova bio je ukopan izravno u zemlju (gr. 105 – 105a, 106, 108), dok je većina imala djelomičnu ili potpunu kamenu grobnu arhitekturu sastavljenu od jednog reda suhozidno postavljenog kamenja iznad kojeg su se nalazile poklopnice koje su činile tanke kamene ploče ili neobrađeno kamenje (gr. 102 – 104, 109 – 111). Samo u jednom slučaju riječ je o grobu većih dimenzija s arhitekturom čije obložnice čini kamenje uslojeno u dva reda, a grob je imao poklopnice u formi većeg izduženog kamenja postavljenog poprijeko (gr. 107). Većina grobova bila je orijentirana u smjeru sjeverozapad-jugoistok, s manjim ili većim otklonima. Kod nekoliko grobova za izradu arhitekture grobova upotrebljavani su spoliji, kao što je dio antičkog kamenog vodovodnog sifona (gr. 107) ili mramorni obrađeni ulomci s profilacijama (gr. 103-104) te dio škropionice (gr. 109) koji pripadaju romaničkom periodu. U većini grobova zabilježeno je višestruko ukapanje, tj. u grobovima su se nalazila barem dva pokojnika, s time da su kosti starijeg ukopa bile položene uz noge mlađeg ukopa, koji je postavljen u ispruženom položaju, najčešće s rukama položenima na prsa ili trbuh.
Također su zabilježeni ukopi dječjih i odraslih pokojnika, a višestruka uporaba grobova uočena je i na primjerima grobova gdje je jasno riječ da je izvorna grobna arhitektura bila namijenjena manjoj osobi, možda i djetetu, nakon čega je u grob ukopan odrasli pokojnik koji je jedva stao u njega (gr. 102). U međuprostoru grobova otkriveni su brojni ulomci ljudskih kostiju koji su vjerojatno pripadali starijim ukopima, koji su bili uništeni novim grobovima. S obzirom na to da su u većini grobova zabilježeni višestruki ukopi, u ovogodišnjoj kampanji istražena je samo istočna polovica



Pakoštane – Crkvina, grob 104 (foto: K. Gusar)

crkve, a samo ispod groba 107 došlo se do sterilnog sloja, tj. zdravice koja se javlja oko 1,5 m ispod razine kamenog pločnika crkve. Ispod svih istraženih grobova naziru se novi grobovi koje tek treba istražiti.
Od nalaza je u grobovima zabilježen novac, dijelovi nošnje (kopčice – ažule, brončane i željezne predice, fragmenti brončanih igala) i nakit (perle, brončano prstenje), dok je u jednom grobu nađen neobičan olovni predmet nepoznate namjene (gr. 105a). U slojevima u prostoru između grobova najveći dio nalaza odnosi se na novac koji se može datirati od 13. do 15. st., među kojim se nalazi novac talijanskih gradova (Padova), mletački novac, bavarski pfennizi, ugarski te splitski novac, a također su otkriveni i nalazi grube kuhinjske te glazirane stolne keramike (talijanska arhajska majolika i gravirana keramika), stakleno posuđe, nakit (prstenje, perle) te kamena plastika, među kojom treba izdvojiti ulomke romaničke škropionice nađene tijekom prijašnjih istraživanja. Svi nalazi otkriveni u grobovima i izvan njih mogu se datirati od 13. do 15. st., osim romaničke kamene plastike nađene u grobovima i u slojevima.

Literatura

Baraka 2009 J. Baraka, Pakoštane – Crkvina, rezultati arheoloških istraživanja, Zbornik o Luji Marunu, Šibenik – Zadar – Zagreb, 2009: 182 – 193.
Baraka, Šućur 2010 J. Baraka, J. Šućur, Pakoštane – Crkvina, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 518, 519.
Jelić 1898 L. Jelić, Povijesno-topografske crtice o biogradskom primorju, VHAD, n. s., 3, Zagreb, 1898: 33 – 126.
Uglešić, Gusar 2010 A. Uglešić, K. Gusar, Pakoštane – Crkvina, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 515 – 517.
Uglešić, Gusar 2014 A. Uglešić, K. Gusar, Rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja Crkvine u Pakoštanima (2006.-2012.), Glagoljica i glagoljašvo u biogradskom kraju (ur. V. Čosić), Biograd – Zadar, 2014: 221 – 234.

prof. dr. sc. Ante Uglešić
doc. dr. sc. Karla Gusar

Summary

In the course of October and November 2014 excavations continued at the site of Pakoštane - Crkvina. At the site of Crkvina the remains of a sacral architectural complex with the Church of St Maria were discovered. The complex is located in a fertile field, about one hundred metres from the shores of Vransko Lake. During the explorations the remains were found of a longitudinal shaped church with a semi circular apse on the east side. By the church itself, on its north and south sides lateral rooms of a longitudinal ground plan were discovered of which the one on the north end had a flat wall on the east and the south one a semi-circular apse. Excavations were resumed in 2014 within the church, under its stone paving in the east-west direction, namely, from the apse to the facade of the church. Twelve graves were found in this section (graves 102-111) of which two graves had two burial layers (graves 105-105a and 107-107a). There were multiple burials in most of the graves, i.e. at least two deceased persons were buried in each grave whereby the bones of the older burial were laid by the feet of the younger one which was laid in an outstretched position. Some of the graves were buried directly in the ground but most had partial or complete stone burial architecture composed of one layer of set dry stones with lids placed above them. The movable finds from this campaign consisted mostly of jewellery (bronze rings, pearls), clothing parts (clasps and buckles) and coins. In the layers between the graves coarse and glazed pottery shards as well as glass vessels were found. All the finds could provisionally be dated to the period from the 13th to 15th centuries.

Redni broj: 253
Lokalitet: Podmorje Zadarske županije
Naselje: Barbir – Sukošan, Zmorašnja Frnaža – Ugljan, Kumenat – Biograd, Kožino – antičko pristanište, Zadar – Kolovare Fontana, Lavdara – uvala Muline, Karantunić, Ist – uvala Kablenac, Škardski rt, Škarda – rt Varšovnik, Pag – Veliki Brušnjak, Pag – Maun, Pag – Lukar, Sestrunj (Tri sestrice) – pličina Metla, Ugljan – rt Sveti Petar
Grad/općina: –
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

Djelatnici Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju u Zadru 2014. nastavili trogodišnji program rekognosciranja podmorja Zadarske županije, u sklopu kojeg je pregledano više podvodnih arheoloških lokacija na prostoru Zadarske županije: Barbir – Sukošan, Zmorašnja Frnaža – Ugljan, Kumenat – Biograd, Kožino – antičko pristanište, Zadar – Kolovare Fontana, Lavdara – uvala Muline, Karantunić, Ist – uvala Kablenac, Škardski rt, Škarda – rt Varšovnik, Pag – Veliki Brušnjak, Pag – Maun, Pag – Lukar, Sestrunj (Tri sestrice) – pličina Metla, Ugljan – rt Sveti Petar. Lokalitete je arheološki istražio Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA). Voditelj istraživanja bio je Mladen Pešić, zamjenik voditelja dr. sc. Luka Bekić, a u istraživanju su sudjelovali Roko Surić, Marina Šimičić (MCPA). Prilikom rekognosciranja također su angažirani ronioci iz ronilačkih centara „Scuba Adriatic" iz Zatona i „Foka" iz Šimuna.

Na nekim lokalitetima nisu uočeni arheološki nalazi, primjerice u uvali Zmorašnja Frnaža, uvali Kablenac na Istu, rtu



Krhotine amfora između stijena na pličini Metla (foto: M. Pešić)



Velika koncentracija amfora na Lukaru (foto: M. Pešić)

Varšovnik na Škardi, južnom dijelu Mauna, jugozapadnom dijelu Karantunića, dok su na pojedinim lokacijama otkriveni zanimljivi nalazi.

Pličina Metla smještena je na sjevernom ulasku u Rivanjski kanal u blizini istočne obale Sestrunja. Vrh pličine nalazi se na dubini od 2 m, a obilježena je manjim svjetionikom čija je baza napravljena na podmorskoj hridi. U prošlosti je lokacija bez vidljive površinske oznake bila velika opasnost za moreplovce koji su plovili tim krajem. Tijekom antike bila je kobna za brod koji je prenosio amfore tipa Lamboglia 2. Danas su ostaci njegova tereta vidljivi raštrkani po hridi i čvrsto su srasli s njom. Iako su tragovi devastacija brodoloma očiti, osim samih amfora primijećena je i veća količina keramičkih pločica šesterokutnog oblika koje su služile za popločenje podova u termama, a na tom su brodolomu zasigurno bile dio tereta. Na drugoj poziciji podmorske hridi vidljivi su koncentrirani nalazi balastnog kamenja, kamenog ugljena i keramičkih ulomaka. Budući da ostaci broda nisu vidljivi, može se pretpostaviti da je i na tome mjestu riječ o potencijalnom brodolomu – najvjerojatnije parobrodu koji je možda bio samo privremeno nasukan na plitku stijenu, a naknadno dotegljen u sigurnu luku.

Kod otočića Lukara blizu Paga otkriveno je nalazište vrlo zanimljivog izgleda. Radi se o velikoj količini fragmentiranih amfora, koje su jednim dijelom srasle u konglomerat veličine 1,5x1,5 m. Uokolo se mogu pronaći i manje nakupine slijepljenog materijala na širokom prostoru, koji je prekriven krhotinama. Amfore koje su činile glavninu tereta na brodolomu pripadaju tipu Porto Recanati, dok se uz njih mogu naći i amfore tipa Dressel 2-4. Neke od amfora tipa Porto Recanati na izduženom vratu nose ukras u obliku velike valovnice, što će pomoći pri točnijem određivanju podrijetla i analogija navedenog tipa. Na osnovi nalaza, brodolom se može datirati u kraj 1. ili 2. st. Brodolomi s Porto Recanati tipom amfora rijetki su na Jadranu, a jedini je poznat onaj sa Školjića kod Unija (Jurišić 2000: 22).

Na prostoru otoka Lavdare postoje dokazi o kamenolomima koji su bili u upotrebi u rimskom dobu i novome vijeku, a osobito su bili pogodni radi blizine kamena moru i lakše mogućnosti transporta brodovima. Jedan od kamenoloma zasigurno se nalazio i iznad uvale Muline na Lavdari, a pronađeni dokazi svjedoče i o transportu kamena kroz samu uvalu (Rube Filipi 2001: 149). Konfiguracija podmorskog terena koji relativno naglo pada u dubinu čak i u samoj uvali, pogodovala je brodovima da na toj poziciji mogu ukrcavati kvalitetan kamen koji se vadio na otoku, a izvori vode nađeni u neposrednoj blizini zasigurno su tu lokaciju činili još atraktivnijom (Rube Filipi 2001: 121). Prilikom pregleda uvale nađeno je više različitih tipova antičkih amfora, od kojih se sa sigurnošću može prepoznati dno amfore tipa Forlimpopoli koja se upotrebljavala u 1. st., te grlo s ručkama tipa Late Roman 1 amfora, koje se upotrebljavaju u širokom rasponu od 4. do 7. st., a proizvodile su se na Cipru i mediteranskoj obali Turske (Williams 2005: 158, 159). Uvala se upotrebljavala i u novom vijeku, o čemu svjedoče fragmenti glazirane keramike i stakleni recipijenti. Kao najvažniji dokaz uporabe kamenoloma nađen je jedan masivan željezni klin, koji je služio za razdvajanje kamenih blokova, ali nije poznato vrijeme njegova nastanka jer se njihova morfologija nije puno mijenjala tijekom stoljeća.

U novim rekognosciranjima otkrivena su i dva brodoloma s teretom amfora sjevernoafričke provenijencije. Prvi brodolom nalazi se na otoku Istu, u Škardskom prolazu. Ostaci brodoloma teško su vidljivi jer su dosta devastirani te skriveni između velikih stijena i visoke posidonije. Na nekoliko pozicija napravljene su manje sonde te je otkriveno da osim površinskih nalaza postoji i slojevitost nalazišta. Uglavnom se nalaze fragmenti trbuha amfora, a nađeno je i nekoliko fragmenata amfora sjevernoafričke provenijencije, ponajprije tipa Keay XXV, zatim nekoliko fragmenata *Spatheion* amfore, ali i amfora podrijetlom s istočnog Mediterana – amfore tipa Late Roman 1. Drugi brodolom nalazi se na otoku Velikom Brušnjaku kod Paga. Na dubini od 10 do 22 m uočljiva je razasuta velika količina oboda, dna i tijela amfora. Preliminarna analiza tipova nađenih amfora otkriva da je riječ o amforama tipa Keay XXVII, Keay XXV (više varijanti) i Africana II C (Keay 1984; Bonifay 2004). Oba se brodoloma mogu okvirno datirati u 4. – 5. st.

Podmorje sjevernog dijela Ugljana skrivalo je još jedan iznimno rijedak brodolom, koji je otkriven ovom prilikom. Na dubini od oko 8 m rasprostire se široko polje krhotina narebrenih amfora, koje nisu cjelovito očuvane, ali se prema vidljivim karakteristikama može zaključiti da su manjih dimenzija, nemaju izražen vrat, a specifične su im trakaste ručke koje izlaze iz oboda i izdižu se visoko iznad vrata. Te



Ostaci brodskog tereta bizantskih amfora s Ugljana (foto: M. Pešić)

se amfore mogu datirati u 13./14. st. i pripadaju bizantskom proizvodnom krugu, a tipološki se mogu svrstati u tip VII prema Bakirtzisu (Bakirtzis 1989: 75). Na Jadranu je, osim nekoliko pojedinačnih primjera, zabilježen samo jedan brodolom koji je prenosio takav tip amfora, a nalazi se kod otočića Merara, istočno od rta Ploče (Zmaić 2012: 478, 479).
I tijekom ove godine nastavljeno je rekognosciranje lokacija koje su već otprije registrirane radi uvida u stanje njihove očuvanosti i ugroženosti. U sklopu tog dijela programa napravljene su geodetske snimke nepokretnih struktura, lučkih instalacija i koncentracija arheoloških nalaza na lokacijama Sukošan – Barbir i Biograd – Kumenat te je pregledana lokacija Kolovare – Fontana.

Literatura

Bakirtzis 1989 Ch. Bakirtzis, Byzantine amphorae, u: Recherches sur la ceramique byzantine. Actes du colloque EFA-Universite de Strasboug, Athenes 8-10 avril 1987. Supplements au Bulletin de Correspondance Hellenique, 18 (ur. V. Deroche i J. M. Spieser), 1989: 73 – 77.
Bonifay 2004 M. Bonifay, Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique, BAR, International Series 1301, Oxford, 2004.
Jurišić 2000 M. Jurišić, Ancient Shipwrecks of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD, BAR, International Series, 828, Oxford, 2000.
Keay 1984 S. J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterannean part I, BAR, International Series 196 (i), Oxford, 1984.
Rube Filipi 2001 A. Rube Filipi, Otok Lavdara, Prilog povijesno geografskim istraživanjima zadarskih otoka, Geoadria, Vol. 6, Zadar, 2001: 113 – 152.
Zmaić 2012 V. Zmaić, Bizantski srednjovjekovni brodolomi u podmorju istočnog Jadrana, HAnt, 21/2012, Pula, 2012: 471 – 482.
Williams 2005 D. F. Williams, Late Roman amphora 1: a study of diversification, in: Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Late Hellenistic Period to Late Antiquity: the ceramic evidence (ur. M. Briese Berg i L. E. Vaag), 2005: 157 – 168.

Mladen Pešić

Summary

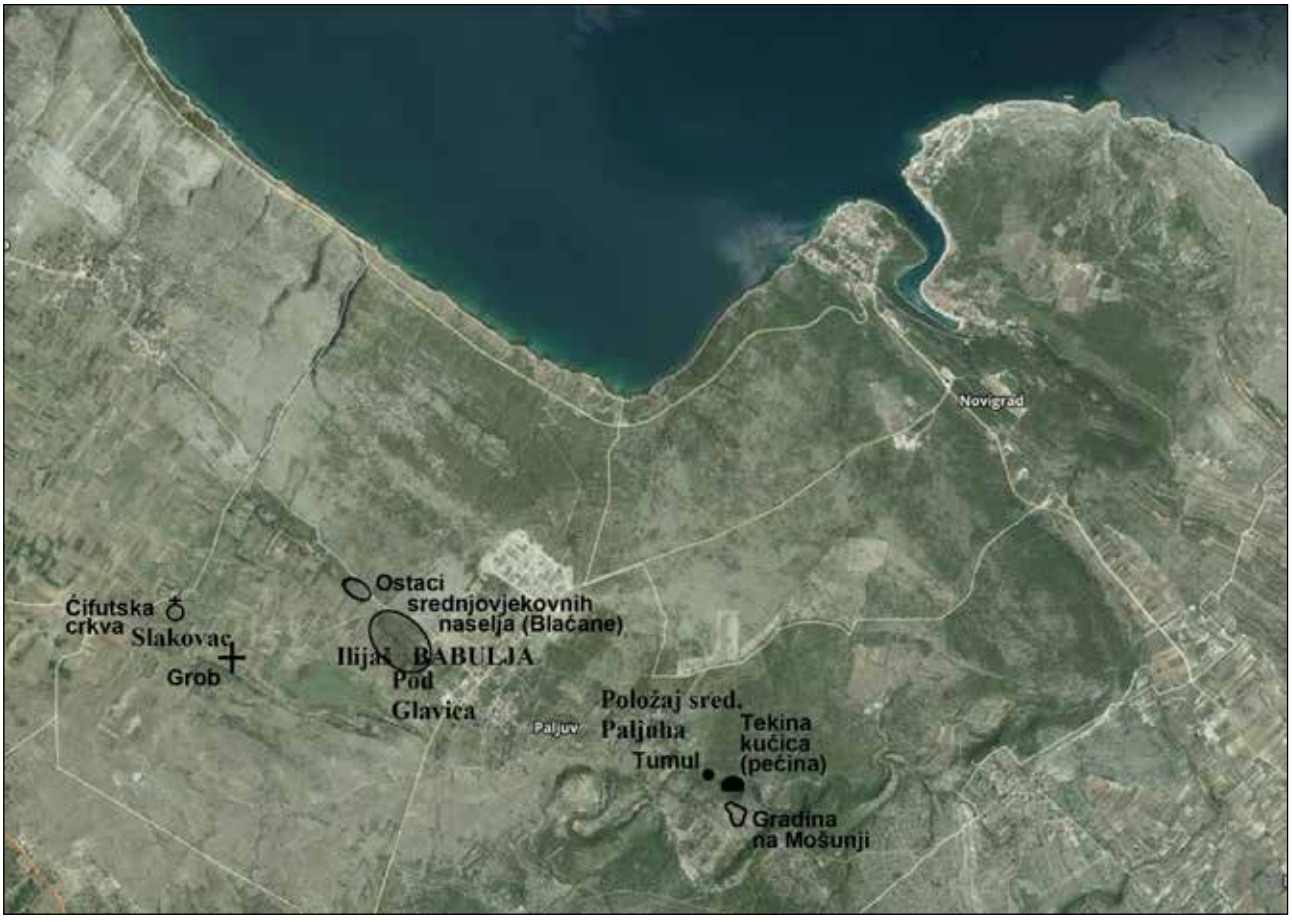
During the reconnaissance of the Zadar County in 2014 a number of anchorages and piers were inspected which were used in various historical periods continuing thereby the collecting of data on naval routes and intensity of navigation from the time of Antiquity to the New Age. A number of unknown locations were discovered, especially in the area of the islands of Ugljan and Pag. Without doubt the most interesting locations were those of shipwrecks – a sunken ship with finds of Lamboglia 2 amphora in the Metla shoal, a shipwreck with finds of Porto Recanati amphora near Lukar and shipwrecks with north African amphora from Veliki Brušnjak and Ist, as well as a Byzantine shipwreck near Sveti Petar, including a post-medieval shipwreck in the Metla shoal.

Redni broj: 254
Lokalitet: Ravni kotari (Paljuv, Lovinac)
Naselje: Paljuv, Lovinac
Grad/općina: Novigrad, Poličnik
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

Od 7. kolovoza do 17. rujna 2014. pregledan je dio naselja Paljuva (k.o. Novigrad) i dio naselja Lovinca (k.o. Poličnik). Voditeljica istraživanja bila je Ivna Anzulović, prof.



Položaj naselja Paljuv i Lovinac



K.o. Novigrad, Paljuv, arheološki ostaci na području srednjovjekovnih sela Blaćane i Paljuh (foto: I. Anzulović)

arheologije i povijesti, viša stručna suradnica u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru, a u radu stručne ekipe sudjelovao je i Lovre Lučić, student povijesti i arheologije. Cilj istraživanja bio je skupljanje podataka o srednjovjekovnim selima novigradskog područja, kao što su ostaci naselja (nastambi), kurija, crkava, groblja, mlinova, putova itd., potrebnih za izradu doktorske disertacije „Srednjovjekovna sela novigradskog područja do Ciparskog rata". Istraživanje je financirala Ivna Anzulović.

Vremenski uvjeti nisu dopuštali šire područje istraživanja, odnosno istraživanje i pregledavanje terena otežavali su iznimno kišni dani i bujno raslinje. Osim toga, područje Paljuva u Domovinskom je ratu veoma zagađeno minama jer je upravo preko Paljuva prolazila crta razgraničenja, što je također otežavalo pregled terena. Ovogodišnjem istraživanju prethodila su arhivska, osobito kartografska istraživanja, čime su određeni položaji pojedinih naselja, pa se pregled terena dijelom odvijao ciljano.
Sjeveroistočni dio današnjih Ravnih kotara u srednjem se vijeku nalazio pod jurisdikcijom novigradske utvrde, odnosno od 1409. novigradskog distrikta. Na području k.o. Novigrad, odnosno Paljuva i dijela Novigrada, u srednjem vijeku nalazila su se sela Blaćane, Paljuh i Badanj. Srednjovjekovno selo Blaćane pripadalo je feudu Posedarskih knezova od roda Gusića. Selo je bilo smješteno u prostoru između Novigrada, odnosno Paljuha i Čerinaca na jugoistoku (danas Novigrad i Paljuv), Čerinaca i Ročana na jugozapadu (danas Kašić) i na sjeverozapadu Zahuma (danas Podgradina) te se na sjeveroistoku protezalo do mora.
Ime toga sela sačuvalo se u imenu polja Blaćane koje se nalazi sjeverozapadno od ceste Novigrad Smilčić i proteže se u dužini od oko 1800 m, a širine od oko 120 m na jugoistoku do oko 500 m na sjeverozapadu. Na užem jugoistočnom dijelu Blaćana nalazilo se Blato, koje je 1877. isušeno i pretvoreno u obradivu površinu. Polje Blaćane tako danas zovu Novigrađani, dok ga Paljušani zovu samo Polje, s manjim položajem toga naziva (Blaćana) unutar Polja. Zemlja je u Blaćanima pjeskovita i obiluje vodom, a osim vode tekućice tu se nalaze bunari i izvori kao što su Jarača, Slakovac, Ilijaš itd.
U srednjem vijeku u jugoistočnom dijelu Paljuva nalazilo se selo Paljuh, koje se u početku iskazuje kao položaj na području Čerinaca, odnosno Novigrada, a od konca 15. i u 16. st. do Ciparskog rata, kao selo Paljuh u posjedu svećenika Martina Bubašića. Srednjovjekovni Paljuh nalazio se uglavnom na kršu te je taj položaj krajem 18. i početkom 19. st. naseljen Novigrađanima, koji su ondje imali stočarske stanove.
Na području Blaćana pregledani su položaji u Slakovcu na kojem se nalaze ostaci glavice s grobljem zvanom Ćifutska crkva, navodni grob uz put koji su razvalili tragači metala detektorom i položaji srednjovjekovnog naselja Blaćane



K.o. Novigrad, Paljuv, Blaćane, Babulja, ostaci srednjovjekovnog naselja (foto: I. Anzulović)

Pod križ i Babulja, dok je na području srednjovjekovnog Paljuha pregledan položaj zaseoka u kojem su kuće Baždarića, Bakića i Gnjatovića, kao i dijelom prapovijesna gradina (Cvitića gradina) na jugoistočnoj strani drage Mošunja te pećina Tekina kućica na sjeveroistočnoj strani te drage.

Čifutska crkva naziv je za nisku glavicu na položaju Slakovac (naziv za dio polja i bunara) u Blaćanima između dva puta – onog sa sjeveroistočne strane koji vodi prema Podgradini i s jugoistočne strane koji vodi prema Kašiću. Ta je glavica u katastru dio javnoga puta br. 2584/2, a nalazi se između parcela na sjeverozapadu 2424/4 i na jugoistoku 1505 i 1504/2 (na toj su parceli tijekom 20-ih godina 20. st. nađeni grobovi). Na Mappama Grimani br. 273 crkva se nalazi na granici Novigrada Kašića i Posedarja, a u tlocrtu je označena kao centralna građevina s narteksom i natpisom *Gomila doue Anticamente vi era una chiesa*. Glavica je danas dosta niska, visine svega 1,5 m, a među raslinjem na njoj se mogu nazrijeti jedino ostaci kamenih ploča. Zbog bujnog raslinja nisu mogli biti uočeni nikakvi drugi ostaci, premda su na tom položaju i okolnim parcelama pronalaženi grobovi, kao i ulomci rimskih tegula.

Spomenuti grob, koji su razvalili tragači metala, nalazi se zapadno od Blata uz sam put br. 2586/1, uz njegovu jugozapadnu stranu. Taj put vodi prema Režanima (dio Islama grčkog), a grob se nalazi uz parcelu br. 1674 (i 1676/1), koja je s jugozapadne strane puta i groba, dok se sa sjeveroistočne strane toga položaja i puta nalaze parcele br. 1636 i 1637. Grob je bio pokriven pločom debljine oko 10 cm i dužine oko 1 m. Ploča je dijelom pomaknuta, grob je prazan te se vide samo stranice (jugozapadna i sjeveroistočna), zidane u suho pločastim kamenom (2-3 reda), te raka ili kanal širine oko 40 cm. Sa strane puta vide se još dvije ploče slične veličine. Nije sigurno je li riječ o grobu ili drenažnom kanalu (foši) uz put. Uza sam navodni grob stoji ploča s upozorenjem na mine, stoga nije bio moguć detaljniji pregled terena. Jugozapadno uz taj put i navodni grob nalazi se povišeno podzidano zemljište uz cijelu dužinu puta, ali prilično obraslo gustim raslinjem. Jugoistočno se nalazi zid od pravilnog pravokutnog kamenja koji se proteže prema jugu, možda ostatak neke građevine.

Na sjeveroistočnoj su strani Blaćana položaji Pod križ i Babulja, odvojeni Blaćanskim putem. Na položaju Pod križa vide se ostaci suhozidnih građevina, ali je sve ispremiješano ukopavanjem i gradnjom zaklona u Domovinskom ratu. Od toga krša (glavice), prema pričanju B. Barabe, spuštala se gomila kamenja prema obradivom zemljištu, koju je on podigao bagerom i podzidao. Na položaju gdje se nalazio nasip našao je mnogo ulomaka zemljanih posuda, koje je uglavnom skupio uz kraj parcele. Radi se o prapovijesnim ulomcima brončanodobnih i željeznodobnih posuda, kao što su dijelovi dna, rubova i ručica (prstenaste, sedlaste, jezičaste), ali i nalazi grube (vjerojatno kasnosrednjovjekovne) keramike rađene na kolu (obodi posuda, dna posude) te manji broj ulomaka s caklinom. Vjerojatno se na tom položaju nalazilo srednjovjekovno naselje, koje je naleglo na prapovijesne ostatke (naselja?). Duž cijele parcele mogu se vidjeti ulomci posuda, osobito prapovijesnih. Taj položaj obuhvaća parcele br. 1569, 1565, i rubno sjeveroistočno parcele br. 1566/1, 1566/2, 1564, 1567/2, 1567/1, 1568, 1584.

Jugoistočno se nalazi položaj Babulja u dužini oko 300 m i širini oko 100 m. Položaj obuhvaća parcele br. 1845/3, 1845/2, 1842/1, 1842/2, 1842/3, 1842/4, i rubne sjeveroistočne dijelove parcela br. 1835/1, 2, 3, 4, 1839, 1840, 1841, 1843, 1844/1, 1844/2, 1846, 1847, 1848. Prema pričanju seljaka, tu se nalaze ostaci zidova građenih u suho. To je položaj s velikim gomilama manjeg kamenja. Zidovi su široki od 2 do 4 m i izgledaju kao nasipi, a samo se djelomično može vidjeti njihova struktura. Nasipi kamenja valoviti su ili okrugli, pa mogu dijelom činiti i ukopane nastambe u nasipima kamenja. Po površini su vidljivi ulomci grube srednjovjekovne i glazirane keramike. Zbog bujnog raslinja nije bilo moguće detaljnije pregledati položaj ni dati detaljniju sliku ostataka građevina. Taj se položaj nalazi sjeveroistočno od položaja Ilijaš, na kojem je kasnih pedesetih godina pronađen grob s pokojnikom i zemljanom posudom, koja je predana zadarskom konzervatoru Grgi Oštriću. Danas se u Arheološkom muzeju u Zadru nalazi posuda uz koju ne stoje podaci o mjestu nalaza, osim da ju je u Muzej donio Grga Oštrić sa šireg područja Novigrada, pa se pretpostavljalo da se radi o položaju Goričina nedaleko od sv. Martina u Pridragi, na kojoj je Gunjača tada istražio dio groblja. Posuda pripada ranom horizontu, te je i objavljena pod lokalitetom Goričina u Pridragi (Belošević 1980). I na susjednom lokalitetu Pod Glavica mogli su se zapaziti ostaci grobova i ulomci posuda, ali od toga danas ništa nije vidljivo.

Ostaci nastambi srednjovjekovnog sela Paljuha nalazili su se na položaju današnjih Baždarića, Bakića i Gnjatovića, naseljenih iz Novigrada krajem 18. i početkom 19. st. Na tom položaju na mletačkoj karti iz 1709. stoji zabilježen položaj starijeg sela (*Anticamente vi era una villa*). Ostatke toga naselja zasada je nemoguće utvrditi jer su vjerojatno uništeni gradnjom spomenutog zaseoka Paljuva. S jugozapadne strane drage zvane Mošunja nalazi se Cvitića gradina, tako nazvana po nadimku Baraba, čiji se zaseok nalazi u blizini. Gradina ima sačuvane bedeme s južne i zapadne strane, dok se sa sjeverne i istočne nalazi draga zvana Mošunja. Bedem je sa zapadne strane valovit. Na suprotnoj sjeveroistočnoj strani Mošunje nalazi se pećina Tekina kućica, a 30-ak metara prije pećine registriran je tumul promjera oko 4 m te visine oko 1,50 m. Pećina se nalazi oko 10 m ispod vrha kanjona, ulaz joj je okrenut

prema jugozapadu i trokutastog je oblika. Duga je oko 6 m i visoka oko 7 m. Prema pričanju, pećina je bila zatrpana zemljom visine 1 m, ali su seljaci izbacili zemlju i našli samo ulomke brončanodobnih i željeznodobnih zemljanih posuda. Dio izbačenog sloja zemlje može se vidjeti ispred pećine, a jedan dio ulomaka tih posuda nalazi se u dvorištu kuće Bore Barabe iz Paljuva.

Na području današnjeg Lovinca, u njegovu jugoistočnom dijelu, a nedaleko od crkve sv. Luke i bunara Zdrilnovac nalazilo se srednjovjekovno selo Koruplje Malo ili Korupaljce, koje je potpadalo pod novigradsku utvrdu. U tom je selu posjede imao hrvatski plemićki rod Babonožića, jedna grana Mogorovića. Na Mappama Grimani (Radovin) nalaze se označeni ostaci sela s ucrtanim srušenim kućicama i oznakom *villa distrutta Rupagl*, a jugozapadno od tih ostataka ucrtani su ostaci srušene crkve sv. Luke.

Ostaci srednjovjekovnog naselja Koruplja malog nalaze se točno na prijelazu krša u polje, odnosno na samom rubu blage kose, kojoj se sa sjeveroistočne strane nastavlja šuma, zvana Bašćica. Ostaci naselja nalaze se na parcelama k.o. Poličnik br. 2036/28, 2036/1 i sjeveroistočni rubni dio parcela br. 2022, 2032/1, 2032/2, 2033.

Položaj na kojemu se nalazilo selo omeđuju dva puta. Uz onaj na sjeverozapadu nalazi se crkva sv. Luke, a nedaleko od toga, sa sjeverozapadne strane puta nalazi se bunar. Prema jugozapadu prostire se polje. Spomenuti put vodi do kaštela Polišane, odnosno danas do Poličnika. S jugoistočne strane nalazi se drugi put koji također vodi prema Poličniku. Položaj je omeđen suhozidom prema sjeveroistoku, sjeverozapadu i jugoistoku, proteže se u dužinu oko 200 m, širok je oko 50 m, obrastao hrastovom šumom te zbog kišnog ljeta bujnim raslinjem i travom, zbog čega nije bio moguć detaljniji pregled terena. Ipak su se mogli uočiti ostaci suhozidnih građevina od većeg kamenja, za razliku od onih na položaju Blaćane u Paljuvu. Prema pričanju Tomislava Baljaka iz Lovinca, smatra se da se tu nalaze ostaci nekakvih građevina te su prije po površini bili vidljivi ostaci zemljanih posuda. Zbog gustoće raslinja u vrijeme obilaska na površini nisu bili vidljivi nikakvi ulomci posuda, međutim gradnjom parkirališta na sjevernoj strani toga položaja za groblje naselja Lovinac, koje se nalazi preko ceste, i odvoženjem dijela zemljišta, dobio se presjek visine oko 1,50 m u kojem se vide naslage kulturnog sloja crne zemlje i u njoj ulomci zemljanih posuda uglavnom grubih kasnosrednjovjekovnih te s caklinom, ali ima nešto i prapovijesne keramike. Na položaju su danas vidljivi ostaci utvrde i zaklona, koji su u Domovinskom ratu sagradili mještani pripadnici Hrvatske vojske, što otežava dobivanje prave slike nastambi iz srednjovjekovnog naselja.



K.o. Poličnik, Lovinac, pogled s jugozapada prema položaju s ostacima srednjovjekovnog naselja Koruplje malo, ispred kojeg je polje, a s lijeve strane crkva sv. Luke (foto: I. Anzulović)

Literatura

Anzulović 1998 I. Anzulović, Razgraničenje između mletačke i turske vlasti na zadarskom prostoru 1576. g. nakon Ciparskog rata, Zadarska smotra,1-3, Zadar, 1998.

Belošević 1980 J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od 7. do 9. stoljeća, Zagreb, 1980.

Gunjača 1963 S. Gunjača, Srednjovjekovni Dolac kod Novigrada, Starohrvatska prosvjeta, 8-9, Zagreb, 1963.

Jelić 1989 R. Jelić, Novigradski distrikt, Radovi Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zadru, 31, Zadar, 1989: 87 – 173.

Klaić 1897 V. Klaić, Hrvatska plemena od XII-XVI. st., Rad JAZU, 130, 1897: 1 – 85.

Ivna Anzulović

Summary

In the course of August and September 2014 a field survey was undertaken in part of the Paljuv settlement (cadastre municipality Novigrad) and in part of the Lovinac settlement (cadastre municipality Poličnik). Most of the investigations were targeted. The positions in the area of the field called Blaćane in Paljuv were inspected where the remains from prehistory (the Bronze Age) to the early New Age were established. The position of Slakovac was also explored with the head hill called Ćifutska crkva, a grave by the road that was destroyed by metal searchers and the remains of medieval settlements at the positions of Pod križ and Babulja. Due to the exceptionally rainy summer and dense vegetation at the mentioned positions it was not possible to register more material remains, both movable and immovable but the remains of dry stone walls and pottery shards from prehistory to the post-medieval age were nevertheless established. In the eastern part of Paljuv (medieval village of Paljuh) the location of the medieval settlement that is populated today was inspected as well as the area by the Mošunja cove, namely, Bronze Age and Iron Age hill fort Cvitić as well as the Tekina kućica cave on the north-east side of the Mošunja cove in which Bronze Age and Iron Ages vessel shards were established.

In the area of the cadastre municipality of Poličnik, the utmost south-east part of the Lovinac settlement with the remains of a medieval settlement (Koruplje malo or Korupaljce) located on the edge of the field and karst was explored as well as the church of St Luka west of the location. The remains of dry stone structures were established at the mentioned locations as well as shards of coarse and glazed medieval pottery.

Redni broj: 255
Lokalitet: Šibuljina – gradina Sv. Trojice
Naselje: Šibuljina
Grad/općina: Starigrad
Pravni status: Z-6113
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: probno iskopavanje

Krajem rujna i početkom listopada 2014. nastavljena su probna iskopavanja na lokalitetu Gradina Sv. Trojice, nedaleko od Starigrada Paklenice, u Velebitskom primorju. Istraživanja se odvijaju u suradnji Instituta za arheologiju i Arheološkog muzeja u Zagrebu, a od 2013. financirana su u sklopu trogodišnjeg projekta Ministarstva kulture. Dodatna sredstva osigurana su u sklopu znanstvenog projekta „Kulturološke, ekonomske, monetarne i društvene transformacije u svjetlu arheološke baštine srednjeg Podunavlja između 279. pr. Kr. i 582. po. Kr.", koji financira Hrvatska zaklada za znanost, voditelja dr. sc. Tomislava Bilića iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Voditelj istraživanja, koja su trajala od 29. rujna do 15. listopada 2014., bio je dr. sc. Ivan Radman-Livaja iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, a zamjenica Asja Tonc s Instituta za arheologiju.

Već su prvi terenski pregledi pokazali važnost prapovijesnog gradinskog naselja s masivnim suhozidnim bedemom, ali i cijelog okolnog područja u kojem se ističu ostaci bizantskog kastruma (Dubolnić 2006; 2007). Od 2010. teren se sustavno pregledava i istražuje, čime je potvrđena naseljenost položaja tijekom posljednjih stoljeća prije Krista, uz koncentraciju nalaza na južnim padinama gradine. Nalazi željeznih zakovica legionarskih cipela (*caligae*), datirani u kasnorepublikansko i ranocarsko vrijeme, zajedno s nalazom paljevinskoga groba upućuju na nazočnost rimske vojske na tom prostoru tijekom augustovskog, a moguće i ranog tiberijevskog doba (Tonc 2011: 86; Tonc, Radman-Livaja, Dizdar 2013). Keramički materijal koji je do sada prikupljen u sondama na južnim terasama gradinskog naselja uglavnom je bio vrlo fragmentiran i oštećen zbog intenzivne erozije zbog koje je i došlo do akumulacije materijala. Dosadašnjim probnim sondiranjima izdvojeni su položaji s većom koncentracijom pokretnih nalaza, ali i položaji koji su se pokazali sterilni, sve radi utvrđivanja stratigrafije i međuodnosa različitih dijelova nalazišta (Tonc 2011; 2013; Tonc, Radman-Livaja 2014). Istraživanja 2014. bila su usmjerena na istočni plato naselja. Otvorene su dvije sonde (numeracija je nastavljena na onu od prethodne godine). Sonda 8 otvorena je na jugoistočnom rubu platoa, u neposrednoj blizini ulaza na gradinu koji se očituje prekidom bedema, dok je sonda 9 otvorena na padinama iznad sonde 8, bliže sjevernom bedemu.
Dimenzije sonde 8 iznosile su oko 7x4 m. Sonda je pravokutnog oblika sa zaobljenim sjevernim uglovima zbog prirodne konfiguracije terena, orijentacije otprilike sjever-jug. Ispod plitkog sloja humusa nalazio se sloj tamnosmeđe zemlje, s većom količinom krupnijeg i sitnog kamenja u kojem se nalazila i znatna količina keramike te nešto metala. Zanimljiva je vrlo mala količina životinjskih kostiju i školjaka, kao i znatno manje fine keramike (tipa *Gnathia* ili slično), u usporedbi sa situacijom u sondi 4 istraženoj na južnom perimetru naselja. Dubina sloja varira s obzirom na



Sonda 8 na kraju istraživanja (foto: A. Tonc)

konfiguraciju kamenog živca iznad kojeg se nalazi. Jedina promjena unutar sonde uočena je u obliku ovalne rupe koja je zapravo sastavni dio kamenog živca, zapunjene tamnijom masnom crvenkastom zemljom u kojoj nije bilo kamenja ni nalaza te se može tumačiti kao geološka formacija.
Na zaravni neposredno uz sjeverni bedem, bliže tzv. akropoli, otvorena je sonda 9, dimenzija oko 4x3 m. U iskopu je, također ispod vrlo tankog sloja humusa, oučena smeđa rahla zemlja s dosta kamenja, ali i manja količina nalaza keramike i metala. U zapadnom dijelu sonde nije se mogao pratiti živac, već je iskop dublji i uočen je sloj sloj rahle crvenkastosmeđe zemlje s dosta kamenja koji na većoj dubini postaje sve masniji, s više pješčenjaka. Iskop sloja prekinut je kada je zbog dubine bitno otežan nastavak radova, tim više što je zadnjih pola metra iskopa bilo bez ijednog nalaza. Analogno stanju u sondi 8, uočljiv je sloj nivelacije jer su arheološki nalazi dosta fragmentirani, a nisu zabilježene strukture koje se mogu pripisati stambenoj ili drugoj funkciji. S obzirom na izražen pad terena, koji postaje još očitiji nakon skidanja zemljanog sloja, najvjerojatnije se radilo o zatrpavanju terena radi poravnanja hodne površine u blizini bedema.
Među nalazima dominiraju ulomci keramike, tj. različitih posuda uglavnom grublje fakture i amfora. Ulomci amfora mogu se preliminarno odrediti, sukladno dosadašnjim rezultatima terenskih pregleda i sondiranja, kao tip Lamboglia 2, datiran od kraja 2. do u druge polovice 1. st. pr. Kr. (Cipriano, Carre 1989: 82 – 84). Gotovo svi ulomci keramičkih posuda pripadaju kategoriji obične kuhinjske keramike, većinom loncima s prema van izvijenim obodom. Najčešće imaju ukras u obliku dvostruke bradavičaste aplikacije ili jezičaste ručke koja je i funkcionalan i dekorativan element, a ponekad se javlja traka s otiscima prsta. Izdvajaju se ulomci keramičke rešetke, odnosno ulomci keramike s perforacijama, koji najvjerojatnije pripadaju prijenosnoj peći. Analogije za različite posude s apliciranim ukrasom i prijenosne peći mogu se pronaći među materijalom s ostalih željeznodobnih gradinskih nalazišta, primjerice Bribirske glavice ili Beretinove gradine kod Radovina (Korošec, Korošec 1980; Batović 1968; Šešelj, Vuković 2013). Također se ističu nalazi keramičkih utega i kalema. Piramidalni utezi nemaju perforaciju na gornjem dijelu, već su sačuvani ostaci produžetka s ušicom na gornjem dijelu tijela utega. Nađeno je i nekoliko keramičkih kalemova,

koji odgovaraju primjercima zabilježenima na Bribirskoj glavici (Batović 1980: T. XI: 7). Ti nalazi govore o preradi tekstila, možda planski lociranoj upravo na samoj periferiji središnjeg platoa naselja, uz napomenu da ti predmeti nisu nađeni *in situ* u smislu nedvojbene povezanosti. Vrijedi istaknuti da iznimno malen postotak keramičke građe pripada kategoriji fine stolne keramike, osobito u usporedbi sa stanjem u sondi 4, istraženoj na južnom rubu naselja, u kojoj je prikupljeno više ulomaka helenističke keramike s crnim premazom ili keramike tipa *Gnathia*.

Od metalnih nalaza ističu se ulomci nogu fibula tipa Certosa, najvjerojatnije varijante X po B. Teržan, datirane u 5. i 4. st. pr. Kr. (Teržan 1976: 392 – 393), te brončanog prstena. Iznimno je zanimljiv metalni ulomak (PN-6) pronađen u sondi 8, težine 43,11 g i dimenzija 33x26x10 mm. Izgledom podsjeća na *aes formatum*, što će se sa sigurnošću moći odrediti tek nakon konzervacije (Bertol, Farac 2012: 93 – 113). Primjerak iz Svete Trojice bi, ako je uistinu riječ o tom tipu predmeta, pripadao skupini bez željeza, a prema navedenoj tipologiji može se odrediti kao *aes formatum* IIc (u obliku tankih četvrtastih ploča). *Aes formatum*, kao i *aes rude*, bili su u opticaju u srednjoj Italiji od 8. do 3. st. pr. Kr. (Vecchi 2013: 23). Veoma su čest nalaz u ostavama mazinskog tipa (Brunšmid 1897: 42 – 103; Mirnik 1982: 149 – 174; Dukat, Mirnik, Neralić 1984: 49; Mirnik 1987: 49 – 84; Mirnik 1987a: 384; Duca 2010: 8; Bertol 2014: 111 – 142). Istraživanja na samom vrhu gradinskog naselja nisu pružila očekivane ostatke stambenih objekata ili pripadajućih struktura (peći, zidova, podnica ili slično), iako je utvrđeno postojanje sloja s velikom količinom pokretnih nalaza, koji se u ovom trenutku tumači kao nivelacijski sloj. Ipak, nije nevažno napomenuti da su obje sonde bile smještene u neposrednoj blizini fortifikacija, odnosno uz ulaz i sjeverni bedem, pa se može pretpostaviti da su stambeni objekti bili koncentrirani malo dalje od samih bedema.

Do detaljnijih podataka o uporabi vršnoga gradinskog platoa nastojat će se doći tijekom budućeg iskopavanja veće površine, odnosno sondiranjem drugih odabranih položaja na samoj gradini. Daljnja obrada keramičke građe pružit će nove podatke o tipovima posuda i fakturi naseobinske keramike mlađeg željeznog doba. Sva se dosada prikupljena građa može datirati od 4. do 1. st. pr. Kr.



Sonda 9 na kraju istraživanja; vidljiv živac i sterilan sloj (foto: I. Radman-Livaja)

Literatura

Batović 1968 Š. Batović, Istraživanje ilirskog naselja u Radovinu, Diadora, 4, Zadar, 1968: 53 – 74.

Batović 1980 Š. Batović, Istraživanje prapovijesti u Bribiru, Diadora, 9, Zadar, 1980: 55 – 94.

Bertol 2014 A. Bertol, Individual finds or a coin hoard: Analysis of the Mazin-type material from the Sveta Trojica hill-fort near Starigrad Paklenica, in: Miscellanea Historiae Antiquitatis. Proceedings of the First Croatian – Hungarian PhD Conference on Ancient History, (eds. G. Németh, D. Bajnok), Budapest – Debrecen, 2014: 111 – 142.

Bertol, Farac 2012 A. Bertol, K. Farac, Aes rude and aes formatum – a new typology based on the revised Mazin hoard, VAMZ, 45, Zagreb, 2012: 93 – 113.

Brunšmid 1897 J. Brunšmid, Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji V – VII, VHAD, II, Zagreb, 1897: 42 – 103.

Cipriano, Carre 1989 M. T. Cipriano, M.-B. Carre, Production et typologie des amphores sur la côte adriatique de l'Italie, in: Amphores romaines et histoire èconomique: dix ans de recherche (actes colloque Sienne 1986), Collection de l'École française de Rome, 114, Rome, 1989: 67 – 104.

Dubolnić 2006 M. Dubolnić, Prapovijesna nalazišta na području Starigrada Paklenice, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 48, Zadar, 2006: 1 – 55.

Dubolnić 2007 M. Dubolnić, Argyruntum i njegov teritorij u antici, Radovi Zavoda povijesne znanosti HAZU u Zadru, 49, Zadar, 2007: 1 – 58.

Duca 2010 D. Duca, Aes rude s rta Ljubljana, Numizmatičke vijesti, 63, Zagreb, 2010: 5 – 9.

Dukat, Mirnik, Neralić 1984 Z. Dukat, I. Mirnik, J. Neralić, Numizmatičke vijesti iz Senja i okolice, Senjski zbornik, 10 – 11, 1984: 41 – 58.

Korošec, Korošec, 1980 J. Korošec, P. Korošec, Istraživanja na Bribirskoj glavici u Bribiru, Diadora, 9, Zadar, 1980: 95 – 164.

Mirnik 1982 I. Mirnik, Skupni nalazi novca iz Hrvatske III. Skupni nalaz afričkog brončanog novca i aes rude iz Štikade, VAMZ, 3. s., 15, Zagreb, 1982: 149 – 174.

Mirnik 1987 I. Mirnik, Skupni nalazi novca iz Hrvatske V. Ostava iz Gračaca iz godine 1926, VAMZ, 3. s., 20, Zagreb, 1987: 49 – 84.

Mirnik 1987a I. Mirnik, Circulation of North African currency in Illyricum, AV, 38, Ljubljana, 1987: 369 – 392.

Šešelj, Vuković 2013 L. Šešelj, M. Vuković, Liburnsko naselje u Radovinu: preliminarna analiza keramičkog materijala, Diadora, 26-27, Zadar, 2013: 333 – 350.

Tonc 2011 A. Tonc, Rezultati probnih istraživanja na Gradini Sv. Trojice kod Starigrada-Paklenice 2010., AIA, VII, Zagreb, 2011: 85 – 87.

Tonc 2013 A. Tonc, Rezultati probnih istraživanja na Gradini Sv. Trojice 2012. godine, AIA, IX, Zagreb, 2013: 116 – 120.

Tonc, Radman-Livaja 2014 A. Tonc, I. Radman-Livaja, Rezultati probnih iskopavanja na gradini Svete Trojice 2013. godine, AIA, X, Zagreb, 2014: 140 – 143.

Tonc, Radman-Livaja, Dizdar 2013 A. Tonc, I. Radman-Livaja, M. Dizdar, The warrior grave from Sveta Trojica near Starigrad Paklenica, u: Rimska vojna oprema u pogrebnom

kontekstu. Radovi XVII. ROMEC-a / Weapons and military equipment in a funerary context. Proceedings of the XVIIth Roman Military Equipment Conference, (ur. M. Sanader, A. Rendić-Miočević, D. Tončinić, I. Radman-Livaja), Zagreb, 2013: 245 – 258.
Vecchi 2013 I. Vecchi, Italian cast coinage, London, 2013.

Ivan Radman-Livaja
Asja Tonc

Summary

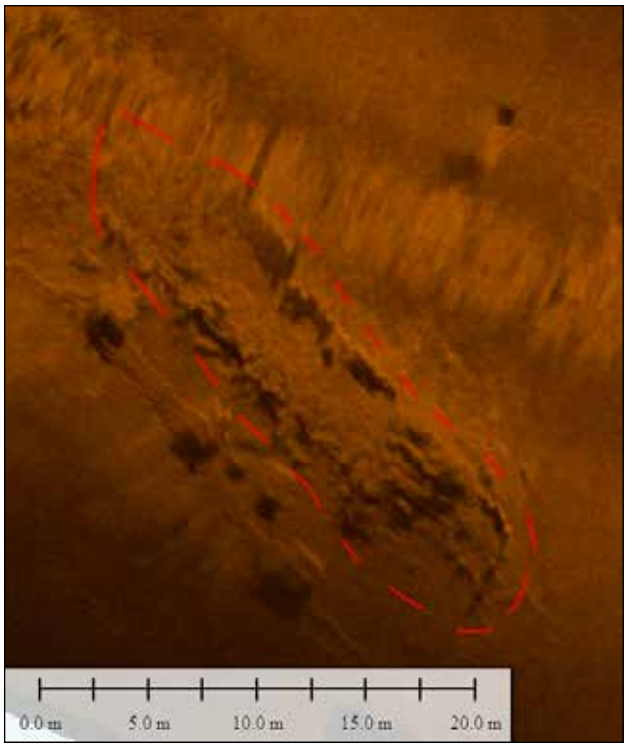
The trial excavations in the area of the Holy Trinity hill for near Starigrad Paklenica continued in the first half of October 2014. Two probes, 8 and 9, were excavated on the hill fort plateau. Neither of the probes contained any remains of dwellings but showed clear traces of terrain levelling. The hill fort occupants levelled the plateau by filling the holes in the uneven karst with earth and garbage. Therefore, both probes contained large quantities of pottery shards with a far smaller amount of metal finds which filled the natural holes in the rock. All the artefacts can be dated to the second half of the 1st millennium BC.

Redni broj: 256
Lokalitet: Šimuni – rt Suha Punta, podmorje
Naselje: Šimuni
Grad/općina: Pag (otok Pag)
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: podvodni stručni uviđaj

Hoteli Pag d.o.o. u ožujku 2014. uputili su zahtjev za podvodni arheološki pregled i rekognosciranje područja ispred rta Suha Punta na otoku Pagu. Cilj pregleda bio je utvrditi nalaze li se ostaci kulturnih dobara na mjestu predviđenom za potapanje metalnog broda. Svrha je potapanja metalnog broda stvaranje nove ronilačke destinacije, a takva praksa potapanja metalnih brodova s kojih su prethodno uklonjene sve štetne tvari započela je prije tridesetak godina i u posljednje je vrijeme sve češća na Mediteranu.



Karta pregledanog područja ispred rta Suha Punta (izradio: K. Zubčić)



Snimka ostataka metalnog broda unutar Marine Šimuni, zaokruženi crvenom bojom (izradio: K. Zubčić)

Uz voditelja Krunoslava Zubčića iz Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda, u istraživanju su sudjelovali studenti arheologije Anton Divić i Matko Čvrljak te Vedran Dorušić, vlasnik Ronilačkog centra Foka.

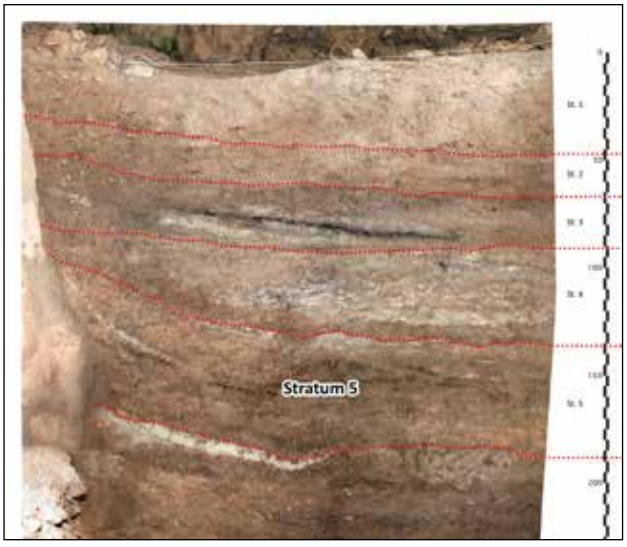
U evidenciji Odjela za podvodnu arheologiju nema evidentiranih kulturnih dobara na području rta Suha Punta. Rt Suha Punta ili rt Suha istureni je uzak dio obale, 1200 m istočno od sigurne uvale Šimuni u kojoj je danas smještena marina. Na većem dijelu ravne jugoistočne obale otoka Paga ne postoje, osim prije spomenute uvale Šimuni, sigurne uvale za sidrenje. Za prvi dio geofizičkog pregleda dna upotrebljavana su dva modela *side-scan* sonara (sonar s bočnim motrenjem): prvi, Deep Vision, koji radi na nižoj frekvenciji od 340 kHz i drugi, Humminbird, koji radi na frekvenciji od 800 kHz. Dobiveni su podaci georeferencirani, prikazani na kartama i fotografijama dobivenima fotografiranjem iz zraka. Nakon pregleda sonarom obavljen je ronilački pregled, prilikom kojeg je upotrebljavana digitalna kamera, kojom je morsko dno snimano za vrijeme pregleda. Snimljeno je područje na ulazu u zaljev Šimuni, gdje su pronađeni ostaci metalnog broda iz Drugoga svjetskog rata. Prema vidljivim ostacima na dnu, riječ je o metalnom brodu s dobro očuvanim bokovima i dijelom krme. Pramčani dio na snimci nije dobro uočljiv, ali je naknadno prepoznat iz ostalih snimki. Osnovne su dimenzije širina od 4,5 m i dužina od oko 24 m. Vjerojatno je riječ o manjem trgovačkom brodu. Uz lijevi bok broda mogu se uočiti tri sidrena bloka povezana lancem, koji su služili kao dio sustava za sidrenje brodova u marini.
Podvodnim arheološkim pregledom ispred rta Suha Punta, predviđenim za potapanje modernog broda, nije utvrđeno

postojanje ostataka kulturnih dobara. Probnim sondiranjem utvrđeno je postojanje tankog sloja pijeska i mulja iznad kamene podloge, maksimalne dubine 10 cm. U tom površinskom sloju pronađeni su samo ostaci recentnog otpada i odbačenog ribolovnog alata.

Krunoslav Zubčić

Summary

The goal of the explorations undertaken in 2014 was to establish whether remains of cultural goods existed at the location envisaged for sinking a metal ship. The purpose of sinking the metal ship was to create a new diving destination. The practice of sinking metal ships from which all harmful materials have been removed began about 30 years ago and is increasingly frequent in the Mediterranean. The area at the entrance into the Šimuni Bay, where the remains of the metal ship from World War Two were found, was filmed and no remains of cultural goods were established in the entire explored area.



Stratigrafski profil s označenim položajem Stratuma 5 (izradio: D. Vujević)

Redni broj: 257
Lokalitet: Špilja Vlakno
Naselje: Savar
Grad/općina: Sali (otok Dugi otok)
Pravni status: Z-3432
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

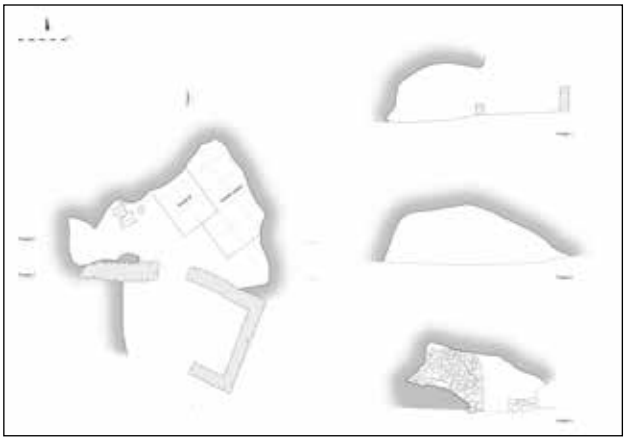
Godine 2014. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru provodio je novu kampanju arheoloških istraživanja lokaliteta Vlakno na Dugom otoku (Z-3432). Istraživanja su bila dio projekata koje su odobrili Sveučilište u Zadru i Ministarstvo kulture.

Nastavljeno je istraživanje Istočnog sektora, pri čemu se spuštalo u starije slojeve. Na kraju prošlogodišnje kampanje započeto je istraživanje Stratuma 5. Riječ je o nizu slojeva s početkom na dubini od 130 cm od površine. Unutar stratuma razaznaje se nekoliko hodnih površina, koje svjedoče o boravku mezolitičkih zajednica u špilji. Nizovi podnica s vatrištima na gotovo uvijek istim pozicijama upućuju na kratkotrajne, vjerojatno sezonske posjete pećini, a tanki slojevi između podnica upućuju na relativno kratko razdoblje. Datumi dobiveni AMS analizom na uzorcima životinjskih kostiju iz Stratuma 5 datiraju te slojeve u razdoblje 10.950 – 11.630 kal. g. pr. Kr.

Najmlađa od hodnih površina Stratuma 5 definirana je još u protekloj kampanji. Osnovu te faze čini podnica od žutosmeđe, nabijene, glinaste zemlje. Podnica je sačuvana na većem dijelu Istočnog sektora, s tim da se postupno podiže prema sjevernom rubu prostora. Uz same rubove pećine podnica nije sačuvana, nego se tu javlja rahli sloj smeđe zemlje s povećanom koncentracijom puževa i izgorenih školjaka. Središnjim dijelom hodne površine dominira veliko vatrište.

Ispod navedene podnice, nakon 10 – 15 cm otkopa javlja se novi sloj. Površinom i ovaj put dominiraju nakupine zbijenog pepela, više ili manje povezane u jednu cjelinu. Uokolo, kao i direktno ispod vatrišta nalazi se podnica od ugažene i izgorene zemlje te prosloja pepela. U blizini zidova pećine, u relativno pravilnim razmacima nalaze se četiri veća kamena.

Daljnjim iskapanjem definirane su još dvije hodne površine, s gotovo identičnom situacijom. Preklapanje položaja



Vlakno – tlocrt i presjeci (izradio: D. Vujević)



Najmlađa hodna površina Stratuma 5 (foto: D. Vujević)



Četvrta hodna površina Stratuma 5

vatrišta i jako tanak prosloj zemlje između govori o kratkom vremenskom rasponu. Tankoća nakupina pepela i njihova razbacanost upućuju na niz kratkotrajnih paljenja vatre, možda čak iste skupine ljudi.

Kao i kod mlađih stratuma, i unutar Stratuma 5 iskopana je velika količina nalaza. Postotkom su slični, a ujedno i najbrojniji nalazi puževa vinogradara (iako se njihova količina primjetno smanjuje u odnosu na stratume iznad) i ulomci faune. Većinom je riječ o ulomcima kostiju kopnenih životinja, uz tek pokoji kralježak ribe. Među nalazima treba spomenuti i manju količinu ulomaka školjaka, većinom dagnji i kamenica.

Izrađevine od cijepanog kamena zastupljene su u bitno manjoj količini od ostataka faune, ali s obzirom na druga nalazišta i dalje je riječ o velikom broju nalaza. Većinom je riječ o lomljevini, među kojom dominiraju odbojci, no može se primijetiti da broj obrađenih primjeraka raste kako se približava vrijeme paleolitika. Većinom je riječ o sječivima s obradom, grebalima i udubcima, a svakako treba spomenuti da se među obrađenim primjercima već javljaju i pločice s hrptom, mikrogravete i različiti drugi šiljci, čime se tipološka raznolikost približava onoj u starijim epigravetijenskim slojevima.

Koštanog je alata malo, tek nekoliko pri vrhu zašiljenih komada kosti, koštan probojac izrađen od uzdužno rasječene dijafize duge cjevaste kosti s obrađenim vrhom te vrh pritiskača od jelenjeg roga.

I dalje se pronalaze brojni primjerci nakita od probušenih morskih puževa i školjki. Kao i kod prethodnog stratuma, najbrojniji su primjerci probušenih *Cyclope neritea*, a brojem je slijede probušeni primjerci *Columbella rustica*. Ono što se može primijetiti jest očito povećanje probušenih školjaka *Glycimeris sp.*, kojih gotovo i nije bilo u stratumima iznad. Uz njih je pronađeno i nekoliko cjevčica vrste *Antalis sp./Dentalium sp*., koje su također bile rijetke u gornjim stratumima.

doc. dr. sc. Dario Vujević

Summary

In the course of 2014 the Archaeology Department of the Zadar University conducted a new campaign of archaeological excavations at the location of Vlakno on Dugi otok (Z-3432). The explorations at the eastern sector were resumed by going down into the deeper layers of the cave. At the end of last year's campaign explorations of Stratum 5 began. There were a number of layers which begin at a depth of 130 cm from the surface. Within the stratum a number of walking surfaces could be observed which indicated that Mesolithic communities lived in the cave. The series of floor planks with hearths on almost always the same positions indicated short-term, probably seasonal visits to the cave and the thin layers between the planks indicated a relatively short time period. The data attained by AMS analyses of the samples of animal bones from Stratum 5 dated these layers to the period 10.950-11.630 BC.

Like in younger strata a large quantity of finds was discovered within Stratum 5. Similar in regard to percentages and at the same time the most numerous were vineyard snails (although their quantity decreased considerably in relation to the higher stratum) and fauna fragments which mostly consisted of land animal bone shards.

Artefacts from cut stone were much rarer than fauna remains but in comparison to other sites their number is still considerable. They mostly consisted of broken stones among which cast off shards dominated. However, it can be concluded that as we come closer to the period of the Paleolithic the number of processed items increases. They are mostly chisels, scrapers and clotting moons and it should be mentioned that among the processed items ridged plates, micro-gravettes and various other types of spikes began to appear, whereby the typological variety approached the one in older Epigravettian layers. In respect to decorative items the increased number of pierced shells *Glycimeris sp.* was evident whereas they were almost completely absent in the higher strata.

Redni broj: 258
Lokalitet: Velika pećina u kanjonu Kličevice
Naselje: Raštević
Grad/općina: Benkovac
Pravni status: P-3724
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Između 3. i 21. studenoga 2014. godine, Arheološki muzej Zadar u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu istražio je Veliku pećinu u kanjonu Kličevice (Raštević). Osim stručnjaka i studenata Filozofskog fakulteta iz Zagreba, u istraživanjima su sudjelovali: dr. James Ahern, profesor na Odsjeku za antropologiju Sveučilišta u Wyomingu, Natalija Čondić, viša kustosica u Arheološkom muzeju Zadar, Katarina Gerometta, asistentica na Katedri za staru i srednjovjekovnu povijest na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, dr. Giovanni Boschian, profesor na Odsjeku za biologiju Sveučilišta u Pisi, dr. Rory Becker, profesor na Odsjeku za antropologiju/sociologiju Sveučilišta istočnog Oregona (SAD). U iskopavanjima je sudjelovalo četrnaest studenata Sveučilišta u Zagrebu i jedna studentica Sveučilišta



Rad u sondi kod ulaza (foto: I. Karavanić)

u Sarajevu. Kao posebni gosti iskopavanje su posjetili dr. Tom Higham i dr. Thibaud Devise sa Sveučilišta u Oxfordu, s kojima je dogovorena znanstvena suradnja tijekom datiranja hrvatskih paleolitičkih nalazišta. Osim znanstvene važnosti, iskopavanje je imalo i edukacijsku funkciju jer su studenti savladavali metodu iskopavanja paleolitičkih nalazišta koja je specifična. Osim projekta Zaklade, iskopavanje je bilo potpomognuto sredstvima Ministarstva kulture, Zadarske županije i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (sredstva terenske nastave Odsjeka za arheologiju).

Primjenjivala se standardna metodologija iskopavanja paleolitičkih nalazišta. Položaj svakog nalaza dužine 2 cm ili više bilježio se u tri dimenzije (pomoću totalne stanice), a cjelokupan je sediment mokro prosijavan kroz dva sita promjera 10 i 3 mm. Iskopavalo se sitnim ručnim alatom.
Istraživanjima 2014. dovršen je rad u sondi D-E/15-16 preostaloj od kampanje 2013., nastavljen je rad u sondi F-G/3-5 uz ulaz u pećinu, te je otvorena nova sonda na položaju G/26-27 po sredini glavne pećinske dvorane. Sonda pri ulazu (s unutrašnje strane pećine) vrlo je perspektivna, zbog položaja na zaklonjenome mjestu. Otvorena je 2013. s ciljem pronalaženja neporemećenih naslaga, jer je više naslaga u prijašnjim sondama bilo poremećeno kopanjem jazavca. U toj je sondi uklonjen nasut površinski sloj sastavljen od pomiješane zemlje i većeg kamenja, pod kojim je ustanovljen jedan intaktan sloj, a ispod njega zabilježena je siga na cijeloj površini sonde. Siga je uklonjena i nastavljeno je iskopavanje intaktnih slojeva. Sonda na udaljenosti 26 m od ulaza u sredini pećine otvorena je kako bi se provjerili rezultati geofizičkih snimanja tijekom kampanje 2013. godine. U toj su sondi pronalaženi uglavnom kameni artefakti i manja količina vrlo fragmentiranih životinjskih kostiju.
Kamena industrija do sada pronađena u Velikoj pećini u Kličevici pripisuje se srednjopaleolitičkoj musterijenskoj kulturi, i to njezinim najkasnijim fazama, što je potvrđeno i dosadašnjim rezultatima apsolutnih datiranja. Ovogodišnji litički materijal sastoji se od tipičnih musterijenskih lomljevinskih proizvoda malih dimenzija i više lijepih primjeraka kamenog oruđa.

Ivor Karavanić
Nikola Vukosavljavić
Rajna Šošić Klindžić
Natalija Čondić
James Ahern

Summary

In the course of November 2014 the Archaeological Museum in Zadar with the Archaeology Department of the Faculty of Philosophy of the Zagreb University conducted excavations in Velika pećina (Big Cave) in the Kličevica Canyon (Raštević).
The stone processing activities established to date in Velika pećina in Kličevica is attributed to the Middle Paleolithic Mousterien culture, namely, its oldest phases which was confirmed by the hitherto results of absolute dating. This year's lithic material consisted of typical Mousterien debris of small dimension and a number of nice samples of stone tools.

Redni broj: 259
Lokalitet: Velim – Kosa (Proizvodna zona Stankovci)
Naselje: Velim
Grad/općina: Stankovci
Pravni status: P-4669
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Između 4. i 30. listopada 2013., te od 25. ožujka do 12. svibnja 2014., Arheološki muzej Zadar zaštitno je arheološki istražio područje gradnje buduće Fotonaponske elektrane „Stankovci" u Proizvodnoj zoni Stankovci (k.č. 244/65, k.o. Velim). Voditeljica istraživanja bila je Natalija Čondić, viša kustosica Arheološkog muzeja Zadar. Kao članovi stručne ekipe sudjelovali su: Ivan Čondić i Robert Maršić, dokumentaristi Arheološkog muzeja Zadar, arheolozi Morana Vuković, Ivana Juras i Eugen Motušić te apsolvent arheologije Ante Vukić. Radovi su financirani sredstvima investitora, tvrtke Senega d.o.o. iz Stankovaca.



Pogled s jugoistoka na tumul 1 prije istraživanja (foto: I. Čondić)



Tumul 3, kameni plašt (foto: N. Čondić)

Na površini predviđenoj za gradnju elektrane prethodnim rekognosciranjima bile su ustanovljene četiri kamene grobne gomile (tumula). Raspoređene su relativno blizu jedna drugoj, na prosječnoj udaljenosti od dvadesetak metara. Svi su tumuli bili građeni pretežno od neobrađenog kamena i u manjoj mjeri od zemlje. Različitog su stupnja sačuvanosti, premda se može reći da je ona uglavnom dobra. Iznimka je tumul označen brojkom 4 koji je jako devastiran radom bagera prilikom probijanja puta uz južni rub budućeg gradilišta. U načinu gradnje svakog pojedinog objekta zapažaju se određene specifičnosti.

Najveći od četiriju istraženih objekata – tumul 1 (Ø 16 m, visina 210 cm) građen je na strmom terenu na rubu kose te na sjevernoj strani ima širok suhozidni podzid, s obzidom koji je djelomično sačuvan u cijelom opsegu, pretežno tek u jednom nizu kamenja. Gomila je u cijelosti građena od nabacanog lomljenog kamenja (pretežno srednjeg i manjeg) i dosta škalja, gotovo bez zemlje. Kameni plašt leži izravno na živcu, nema tragova poravnavanja ili nasipavanja podloge. U tumulu 1 istraživanjima su ustanovljena dva groba: jedan dječji (novorođenački) unutar površinskog kamenog plašta sjeveroistočnog kvadranta i drugi građen na živcu, blizu središta. Prvi grob nije dao nikakvih nalaza i najvjerojatnije je ukop iz mlađih razdoblja. Drugi grob čini pravi ukop, izvrsno je sačuvan i građen u obliku škrinje od okomitih kamenih obložnica. Bio je poklopljen monolitnom kamenom pločom koja je prelazila okvir groba. U grobu su pronađeni ostaci jednog odraslog pokojnika pokopanog u zgrčenu stavu na desnom boku, orijentacije istok-zapad (glava na zapadu). Kosti su loše sačuvane jer su, usprkos odličnoj sačuvanosti grobne arhitekture, imale pristup zraku kroz otvore koje su napravile male životinje. One su očito tijekom dužeg razdoblja nastanjivale grob jer su pronađena gnijezda i ostaci hrane, a kosti pokojnika mjestimično su dislocirane i raznesene po površini groba, pa čak i izvan njega u bližem okolišu. U samom grobu prilikom istraživanja nisu pronađeni prilozi. Ipak, brončana fibula (kopča za odjeću), koja je pronađena u sastavu pregradnog zida između SI i JI kvadranta, na udaljenosti od 250 cm istočno od grobne konstrukcije, može se smatrati prilogom iz toga groba. Tipologija fibule (zmijolika s produženom nogom) datira gradnju tog objekta u kraj 6. st. pr. Kr. U tumulu 1 nisu pronađeni nikakvi ostaci ili tragovi drugih grobnih konstrukcija. Od ostalog arheološkog materijala pronađena je skromna količina keramičkih ulomaka, od kojih i većina dijelova jedne posude s okomitom ručicom.

Tumul 2 (Ø 9 m, visina 95 cm) ima vrlo lijepo sačuvan obzid jasne i vidljive linije, koja se sastoji od jednog niza krupnog kamenja gotovo pločaste forme. U strukturi tumula nema tako krupnog kamenja, već je pretežno građen od manjih lomljenaca i dosta zemlje. Prvobitno tlo čini živac na koji je nataložen 20-ak centimetara debeo sloj tamne zemlje, a nad njom je kamenje plašta tumula. Posebnost je u gradnji te gomile način gradnje kamenog plašta u nižim zonama, nad naslagom zemlje, gdje se vrlo lako uočava slaganje kamenja u koncentrične krugove unutar linije obzida. Gornji nanos kamenja više ne prati taj obrazac, već je samo nabacan i pomiješan sa zemljom. U tumulu 2 pronađeni su ostaci jedne grobne konstrukcije – sjeverna duža obložnica i dio kraće zapadne stranice koji je ponešto dislociran. Prema položaju i rasprostiranju kostiju može se ustanoviti orijentacija pokojnika s glavom prema zapadu. Od arheološkog materijala, odnosno grobnih priloga, pronađena je tek jedna brončana alkica. Od ostale građe u tumulu 2 pronađeno je dosta keramičkih ulomaka.

U strukturi površinskog plašta tumula 3 (Ø 10,7 m, visina 120 cm) prevladavaju manji lomljenci, dok se u unutrašnjosti među kamenjem nalazi i dosta tamne zemlje. U zemlji je na cijeloj površini tumula pronađena velika količina keramičkih ulomaka, od kojih su neki i ukrašeni paralelnim urezima ili plastičnim rebrima s otiskom prsta. Dno tumula (prvobitno tlo) čini živac formiran u nepravilne oble stijene zapunjene gustom crvenicom (zdravicom). Površina



Istražen i očišćen grob iz tumula 1 (foto: N. Čondić)



Radovi u jugozapadnom kvadrantu tumula 3 snimljeni „žirafom" (foto: R. Maršić)



Grobni prilozi (iz svih tumula) (foto: N. Čondić)

živca lako se lomi. Nema tragova nasipavanja prvobitnog tla. Obzid tumula sačuvan je u jednom nizu na najvećem dijelu opsega, a tek se povremeno gubi ili je kamenje u njegovu sastavu ponešto dislocirano. U tumulu 3 istraživanjima je utvrđeno postojanje jednoga groba. On je jako devastiran i od njega je *in situ* sačuvana tek jedna manja kamena obložnica. Po rasprostiranju pronađenih ljudskih kostiju (najmanje dvije osobe, od kojih jedna manje dijete), može se zaključiti da je grob bio orijentiran u smjeru I-Z i da je sačuvana obložnica dio njegove istočne kraće stranice. Prilikom čišćenja ostataka groba nisu pronađeni grobni prilozi, ali je na samom vrhu tumula, pod površinskim kamenjem i na udaljenosti od 150 cm od sačuvane grobne obložnice pronađena manja tordirana ogrlica (torkves). Sa sigurnošću se može zaključiti da je ona bila prilog ustanovljenoga groba zbog činjenice da unutar tumula nisu nađeni ostaci ni tragovi bilo kojeg drugog ukopa, a i zbog njegove visoke devastiranosti, zbog koje se sav grobni sadržaj u potpunosti rasuo po površini tumula.

Tumul 4 u velikoj je mjeri oštećen radom bagera. Vidljivi su tragovi rada stroja koji je povukao kameni plašt te dublji iskop u samoj sredini. U potpunosti je poremećen arheološki sloj, a tumul je snižen gotovo do razine okolnog terena. Usprkos počinjenoj šteti, istraživanjima je ustanovljen tijek obzida na sjevernoj polovici (mjestimično urušen i rastresen) te je pronalaženjem dvaju grobnih priloga (brončana pinceta i ukrasna igla) potvrđeno postojanje ukopa unutar tumula. Nažalost, grobna je arhitektura u potpunosti stradala i nije bilo moguće utvrditi položaj groba. Osim navedenog, unutar tumula i u njegovoj široj okolici pronalažena je veća količina ulomaka keramike. Prema ostacima vidljivo je da je tumul bio građen pretežno od lomljenog kamenja i nešto manje od zemlje u donjoj zoni. Dno (prvobitno tlo) čini živac prekriven debljim slojem crvenice (zdravice). Vrhovi živca lako se lome. Promjer tumula iznosio je oko 8 m, a visinu nije bilo moguće utvrditi.

Skromna količina pronađenih grobnih priloga (zmijolika fibula s produženom nogom, manji tordirani torkves, ukrasna igla s glavom u obliku zavojnice, pinceta) sve istražene tumule datira u starije željezno doba.

Natalija Čondić

Summary

In the course of October 2013 and from March to May 2014 the Archaeological Museum in Zadar conducted rescue archaeological excavations in the area of the construction of the future photovoltaic power station „Stankovci" in the Manufacturing Zone Stankovci (cadastre municipality Velim). In the area envisaged for construction of the power station previous reconnaissance established four stone burial tumuli. They were arranged relatively close to each other at an average distance of twenty metres or so. All were built primarily of un-knapped stone and somewhat less of earth. Specificities were observed in the building methods of each particular tumulus. The largest tumulus 1 (Ø 16 m, height 210 cm) was built on a steep terrain on the edge of a mountain range and had a wide dry stone underpinning wall on the north side. Tumulus 2 (Ø 9 m, height 95 cm) had a well preserved wall lining with clear and visible lines consisting of one row of large stones which were almost plate shaped. The bedrock was the original base with a deposit consisting of a 20 cm thick layer of dark soil over which there was a tumulus stone mantel.

Small debris dominated in the structure of the mantel of tumulus 3 (Ø 10.7 m, height 120 cm), while in the interior there was a considerable quantity of quite dark soil among the stones. The lining wall of the tumulus made of quite large stones was preserved sequentially in the greater part of the perimeter. Tumulus 4 was destroyed to a great part by dredger operations. Traces of the machine operations were visible since they pulled out the stone mantel as well as the deeper cut at its very centre. The archaeological layer was completely disrupted and the tumulus lowered almost to the level of the surrounding terrain.

In each of the explored features an original burial was established. The graves were built on bedrock, in the shape of a chest made of vertical stone plates. In tumulus 1 the burial architecture was preserved very well while in the other features the graves were devastated to a considerable degree. The modest amount of discovered grave offerings (snake-like fibula with a prolonged leg, small convoluted torques, a decorative pin with a spiral shaped head, tweezers) dates all the explored tumuli to the Early Iron Age.

Redni broj: 260
Lokalitet: Vir – Smratina
Naselje: Vir, Lozica, Smratina
Grad/općina: Vir (otok Vir)
Pravni status: P-4524
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološka istraživanja lokaliteta Vir – Smratina odvijaju se u suorganizaciji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Arheološkog muzeja u Zadru – Muzeja ninskih starina i Općine Vir. Prva istraživačka kampanja trajala je od 30. travnja do 22. lipnja 2013., a od 7. svibnja do 13. lipnja 2014. trajala je druga istraživačka kampanja. Voditelj istraživanja bio je doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić (Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru), a zamjenici voditelja bili su Mate Radović (Arheološki muzej u Zadru – Muzej ninskih starina) i Šime Vrkić, dipl. arheo. U istraživanjima su sudjelovali diplomirani arheolozi Mate Mustać i Jure Popović te studenti arheologije Ivan Raos, Juraj Kovačević, Dejan Filipčić i Ante Vukić. Djelatnici mjesnog komunalnog poduzeća obavili su pripremne radove prije početka istraživanja, a Općina Vir donirala je alat potreban za iskopavanje. Istraživanja su financirana donacijskim sredstvima Općine Vir.

Lokalitet se nalazi na k.č. 1992, k.o. Vir, na zemlji u vlasništvu Zorana Buškulića, 250 m od sjeverne obale otoka i 2,7 km od središta mjesta Vira. Na lokalitetu su se prije istraživanja uočavali ostaci građevine s apsidom, za koju se moglo pretpostaviti da je riječ o crkvi. Na postajanje sakralnog objekta upućivao je i toponim Smratina koji bi se mogao povezati sa Sv. Martinom, iako mjesna predaja povezuje naziv s grobovima, tj. sa smrću.
U istraživanjima 2013. otkriveni su ostaci dvaju crkvenih objekata. Stariji je objekt jednobrodan, longitudinalnog je tlocrta, a ima apsidu koja je izvana poligonalna, a iznutra polukružna. S obzirom na osobine arhitekture, taj objekt potječe iz ranokršćanskog razdoblja (6. st.). Sa sjeverne strane te crkve uočeni su tragovi zidova koji upućuju na postojanje bočnih prostorija. Mlađa crkva inkorporirana je unutar gabarita starije crkve. Longitudinalnog je oblika, s polukružnom apsidom, a njezine su dimenzije u potpunosti definirane tijekom prve istraživačke kampanje. Dužina te crkve iznosi 8,30 m (s apsidom), a širina je 4,60 m. Prilikom



Lokalitet Vir – Smratina nakon istraživanja 2014. (foto: T. Fabijanić)



Snimka terestričkim laserskim skenerom (izradio: B. Kordić)



Grob 8 (foto: T. Fabijanić)

gradnje mlađe crkve, zasada preliminarno datirane u romaničko razdoblje (11. – 12. st.), kao spoliji upotrebljavani su ulomci ranokršćanske kamene plastike. U kampanji 2014. detaljno je očišćena podnica crkve koja je bila načinjena od nabijenog kamenja manjih dimenzija povezanih žbukom. Sama hodna površina bila je najvjerojatnije izrađena od zaglađene žbuke, a dijelom je sačuvana samo u oltarnom prostoru, gdje se uočava i obris oltarne ograde.
Istraživanja 2014. usmjerena su na prostor ispred pročelja romaničke crkve, tj. na prostor između pročelja romaničke i ranokršćanske crkve. Na tom je mjestu istraženo

sedam kasnoantičkih i srednjovjekovnih grobova. Kao specifikum izdvaja se grob 8, koji je gotovo u potpunosti izrađen od ulomaka ranokršćanske kamene plastike, tj. od dijelova oltarne ograde starije crkve. Svi su ulomci preneseni u Muzej ninskih starina, a među njima se uočavaju dijelovi pluteja ukrašeni motivom skvama ili motivom kvadratne mreže, zatim pilastri, kapiteli itd. Posebno je zanimljiv pilastar s uklesanim natpisom MARCILIANUS MARMORARIUS. U grobu 8 nije bilo nikakvih nalaza, pa čak ni osteoloških ostataka. Prilikom gradnje groba 8 djelomično je uništen grob 10 (dječji grob u amfori). Ispred pročelja ranokršćanske crkve istražena su dva kasnoantička zidana groba. U grobovima nije bilo nalaza. Među pokretnim artefaktima pronađenima 2014. izdvaja se zlatnik Justinijana I. (pronađen u sloju urušavanja).
Nakon arheoloških istraživanja uslijedili su konzervatorsko-restauratorski radovi na ziđu mlađe crkve i na kasnoantičkim grobnicama. Radove je obavila tvrtka Travej d.o.o., a financirali su ih Ministarstvo kulture i Općina Vir.

doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić

Summary

The first excavation campaign at the site of Vir-Smratina was conducted in 2013 and the second, in the course of May and June 2014. In the explorations to date the remains of two church structures were discovered. The older structure is a one-nave church with a longitudinal ground plan and an apse that is polygonal on the outside and semicircular on the inside. Considering the characteristics of the architecture this structure originated in the early Christian period (6th century). On the north side of the church traces of walls were observed which indicated that lateral rooms did exist at one time. The younger church was incorporated within the dimensions of the older one. During the construction of the younger church, provisionally dated for now to the Romanesque period (11th-12th centuries), shards of stone mouldings were used as spolia. In 2014 the more recent church was fully explored. The facade of the older church was found and nine Late Antiquity and medieval graves were explored on that occasion among which the grave made of parts of the early Christian altar partition was of special interest.

Redni broj: 261
Nalazište: Zadar – crkva sv. Nikole
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-1337
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: probno sondiranje

Od 27. lipnja do 24. srpnja 2014. Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru istražio je dvorište crkve sv. Nikole u Zadru. Predmetna istraživanja provedena su zbog planiranja i projektiranja buduće obnove cijelog kompleksa s crkvom i dijelom samostana, za potrebe razvoja MCPA



Pronađena olovna bula pape Aleksandra IV. (1254. – 1261.)

Zadar, na k.č. 9478, k.o. Zadar, sredstvima Ministarstva kulture. Od 21. listopada do 15. studenog 2014. uslijedio je i nastavak, odnosno dopuna arheološkog istraživanja na istoj čestici. Voditelj iskopavanja obiju kampanja bio je dr. sc. Luka Bekić, a zamjenici istraživanja bili su Šime Vrkić i Filipa Jurković Pešić, uz sudjelovanje većeg broja diplomiranih arheologa ili studenata arheologije, kao i pomoćnih radnika. Za geodetsko dokumentiranje i izradu nacrtne dokumentacije bili su zaduženi Ivica Pleština, Siniša Pamić i Jure Šućur.

Samostanski sklop sv. Nikole u Zadru arheološki je istraživan u više navrata, ali jedina su objavljena istraživanja Pavuše Vežića (Vežić 1992). Tijekom novih istraživanja 2014. ukupno je istraženo osam arheoloških sondi (označene slovima A – H), koje su postavljene na različitim mjestima u dvorištu i (jedna) u crkvi sv. Nikole. Sonde su različitih dimenzija, 1x2 m, 2x2 m, 2x2,5 m, 2,5x2,5 m ili 3x5 m, ovisno o stratigrafskoj situaciji i mogućnosti proširenja unutar zidova. Prilikom istraživanja izdvojeno je 200 stratigrafskih jedinica i pronađen je velik broj pokretnih arheoloških nalaza. Iz arheoloških nalaza izdvojeno je 179 posebnih nalaza, uglavnom novca i svetačkih medaljica. Pažnju plijeni olovna bula pape Aleksandra IV. (1254. – 1261.), za kojeg se iz pisanih izvora zna da je u više navrata komunicirao sa samostanom sv. Nikole. Prilikom istraživanja evidentiran je veći broj razbacanih ljudskih kostiju (tragovi poremećenih ukopa), a opisano je 15 grobova *in situ*.
U sondama su u gornjim slojevima prisutne recentne konstrukcije i nalazi. Ispod njih nalazi se znatniji novovjekovni, ali i srednjovjekovni sloj s pripadajućim nalazima. U sondi C, F i H evidentiran je i sloj s antičkom keramikom, a u sondi C (neposredno uz kamen živac) nađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne keramike. Sve konstrukcije i nalazi iz istraživanja dokaz su upotrebe tog prostora od prapovijesti do danas.
Može se zaključiti kako je najviše tragova u arheološkim slojevima ostavila uporaba tog građevinskog sklopa u svrhe vojne bolnice, tijekom 19. i 20. st. Na to se odnosi najveći broj stratigrafskih jedinica i pokretnih nalaza, posebice nalaza iz velike cisterne za vodu u sondama D i B. Također je jasno izražena i uporaba sklopa tijekom postojanja samostana, a to se očituje u vidu brojnih grobova u više istraženih sondi, ali i nekih arhitektonskih ostataka. Manje su zastupljeni antički te ranosrednjovjekovni slojevi, koji se



Iskopavanje lukova – kripti u sondi H, između apside i tornja sv. Nikole

pronalaze izraženi samo u sondi B i posebice sondi F i H. U sondi H, koja se nalazi između zvonika, apside i južnog broda, pronađeni su masivni lukovi koji čine nekadašnje dvije kripte, ali i temelje za zid apside. U sklopu tih radova ispražnjena je zapuna stare cisterne ispod samostanske zgrade, a tu je na vidjelo izašlo više građevinskih rješenja, koja će se sačuvati u budućoj obnovi tog sklopa.

Omjer nalaza može se ilustrirati numizmatičkim nalazima i okvirno reći da je uz nekoliko desetaka novovjekovnog novca pronađeno samo nekoliko primjeraka srednjovjekovnog te jedan primjerak antičkog novca. Prapovijesnih nalaza gotovo da nije bilo i njih prezentiraju samo pojedinačni ulomci u pomiješanim slojevima ili pak mjestimično usitnjeni na samom kamenu živcu. Taj dio zadarskog poluotoka bio je krajnje sjeverozapadni, rubni dio naselja, a česti ratni sukobi dovodili su do brojnih fortifikacijskih pregradnji i uništavanja prethodnih slojeva.

Ovim je arheološkim istraživanjem utvrđeno postojanje i debljina arheoloških slojeva te njihova disperzija. Sondiranjem je ustanovljeno da ne postoje zapreke za daljnje projektiranje sukladno idejnom projektu o uređenju MCPA Zadar, koje izrađuje FORVM d.o.o. iz Zadra, te su razriješene nedoumice vezane uz temeljenja određenih objekata i njihovih niveleta. Sondiranjem su ustanovljeni arheološki slojevi, njihov karakter i položaj, što će pomoći i prilikom određivanja potrebe za zaštitnim arheološkim istraživanjima u slučaju buduće građevinske obnove tog sklopa. Nakon istraživanja iskopane su strukture pokrivene geotekstilom, a sonde zatrpane zemljom.

Literatura

Vežić 1992. P. Vežić, Crkva i samostan Sv. Nikole u Zadru, PPUD, 33. (Prijateljev zbornik, 2), Split, 1992: 305 – 316.

dr. sc. Luka Bekić

Summary

With a view to preparing the design for the reconstruction of the Monastery complex of St Nikola in Zadar and rehabilitation of the future Museum of Underwater Archaeology and Naval History, in the course of 2014 the International Centre for Underwater Archaeology in Zadar conducted trial archaeological explorations at the site. Seven archaeological probes in the courtyard and church were explored. The greatest number of finds dated from the 19th and 20th centuries when the former church and monastery were transformed into a military hospital and barracks. Finds were discovered from the time the monastery and Church of St Nikola were in use, namely from the 11th to the 18th centuries, while finds of earlier periods although rare were still represented. This part of the Zadar peninsula was the utmost north-western, peripheral part of the settlement and the frequent war conflicts caused numerous fortification partitions and destruction of previous layers.

Redni broj: 262
Lokalitet: Zadar – Liburnska obala (glavni gradski kolektor)
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409 (kulturno-povijesna cjelina grada)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U studenom i prosincu 2014. Djelatnici Muzeja antičkog stakla na Liburnskoj su obali arheološki nadzirali trasu na kojoj je tvrtka Vodoinstalacija d.o.o. u Zadru gradila novi kanalizacijski sustav. Budući da su se građevinski radovi odvijali na području zaštićene urbanističke cjeline Zadra, arheolozi su stalno nadzirali strojni iskop. Uz voditelja nadzora dr. sc. I. Fadića, stručnu ekipu na terenu činili su dr. sc. B. Štefanac, arheologinje A. Šopar i I. Matković te student arheologije K. Hazoš.

Nadzor je bio znatno otežan zbog visoke razine mora i muljevita tla. Tijekom arheološkog nadzora na sjeveroistočnoj strani zadarskog poluotoka registrirani su nalazi



Pogled na potporni zid bastiona sv. Dimitrija (foto: B. Štefanac)



Potporni zid bastiona sv. Dimitrija (foto: B. Štefanac)



Postolje kipa s Faustininim natpisom (foto: B. Štefanac)

iz raznih povijesnih razdoblja. Nalazi su posebno važni, osobito zbog činjenice što taj dio nije sustavno arheološki istražen. Manji arheološki zahvat proveden je 1961., kada je sondiranjem obuhvaćeno područje bastiona i srednjovjekovnih kula uz vrata sv. Dimitrija (Petricioli 1965: 179, sl. 11). S obzirom na to da trasa novog kanalizacijskog sustava prolazi središnjim dijelom bastiona, linija strojnog iskopa ne ugrožava temeljne ostatke srednjovjekovnih kula (12. st.).

Venecijanski bastion sv. Dimitrija

Gradnju bastiona sv. Dimitrija prvi spominje gradski kapetan G. Dolfino 1556., dok gradski kapetan A. V. Querini (1561.) donosi podatke da je utvrda nasuta nakon minulog rata s Osmanlijama. Opasnost od Osmanlija navela je mletačke vlasti da započnu gradnju okolnih zidina, o čemu izvještava providur Zuanne da Lezze 1570. godine (Petricioli 1958: 105, 106). Bastion sv. Dimitrija porušen je 1872., tijekom proširenja nove operativne obale. Iako je izgled bastiona bio poznat preko starih nacrta i maketa, novi terenski podaci znatno upotpunjuju poznavanje venecijanskog fortifikacijskog sustava. Tijekom arheološkog nadzora dokumentirani su temeljni ostaci utvrde, segment vanjskih perimetralnih zidova te dijelovi unutrašnjih supstrukcija. Kao prilog boljem poznavanju utvrda 16. st. svakako treba spomenuti otkriće masivnih potpornih zidova (š = 2,30 m), koji su s unutrašnje strane sidrili vanjske perimetralne



Element vijenca iz ranocarskog razdoblja (foto: B. Štefanac)

zidove bastiona. Potporni zidovi postavljeni su u pravilnom razmaku, međusobno udaljeni 5 m. Prilikom čišćenja i dokumentacije bedema otkriveno je i više pokretnih nalaza, među kojima se posebno izdvajaju ulomci majolike te jedna topovska kugla. Uz bedeme bastiona registrirani su i temeljni ostaci novovjekovnih zgrada s kraja 19. st. (carinarnica i kuća Kirchmayer), srušenih u bombardiranju tijekom Drugog svjetskog rata.

Antički nalazi

Na području srušenog bastiona sv. Dimitrija, tijekom strojnog iskopa na trasi kolektora registrirani su i antički nalazi. Rovokopač iz mulja s 4 m dubine izvlači više antičkih spolija, među kojima se posebno ističu komad dekorativnog vijenca te postolje kipa s posvetnim natpisom Uzvišenoj Faustini (Kurilić, Štefanac 2015.). Iako zbog velike dubine i muljevita tla nije moguće sagledati kontekst nalaza, koncentracija rimskodobnih spolija indicira postojanje kasnoantičkog bedema. Eventualna ubikacija pojasa zidina bila bi prva potvrda postojanja kasnoantičkih fortifikacija na sjeveroistočnoj strani zadarskog poluotoka. Pronalaskom rimskodobnih spolija građevinski radovi na trasi kolektora privremeno su obustavljeni te su odlukom Konzervatorskog odjela u Zadru određena zaštitna arheološka istraživanja na toj mikrolokaciji početkom 2015.

Literatura

Kurilić, Štefanac 2015 A. Kurilić, B. Štefanac, An inscription recently found in Zadar dedicated to Faustina (preliminary paper, presented at the conference Antiquitatis sollemnia Antidoron Mate Suić, Zagreb – Zadar, November 3 – 7, 2015.)

Petricioli 1958 I. Petricioli, Maketa Zadra u Pomorskom muzeju Venecije, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, 2, 1958: 101 – 124.

Petricioli 1965 I. Petricioli, Novi rezultati u istraživanju zadarskih srednjovjekovnih fortifikacija, Diadora, 3, 1965: 169 – 203.

dr. sc. Ivo Fadić
dr. sc. Berislav Štefanac

Summary

In November and December 2014 archaeological supervision was conducted on the Liburnian coast in Zadar over the works on the route of construction of the new sewerage system in the area of the protected urban complex of Zadar. The supervision was considerably aggravated due the high sea level and sludgy soil. On the north-east side of the Zadar peninsula finds from various historical periods were registered. The finds were of particular importance due to the fact that no systematic archaeological excavations had been previously undertaken on that part of the coast. Considering that the route of the new sewerage system passes through the central part of the bastion, the route of the machine excavations does not threaten the main remains of the medical towers (12th century).

Redni broj: 263
Lokalitet: Zadar – palača Cedulin (Turističko-informativni centar)
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409 (kulturno-povijesna cjelina grada)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U sklopu projekta koji se odnosi na preuređenje i prenamjenu palače Cedulin i kompleksa stare bolnice u Turističko-informativni centar, Muzej antičkog stakla (pod vodstvom arheologa dr. sc. B. Štefanca) arheološki je istražio lokalitet tijekom dviju kampanja (travanj te lipanj i srpanj 2014. godine). U arheološkim radovima sudjelovale su arheologinje A. Šopar i M. Zelenko te muzejski tehničar Š. Mičić. Na terenu je, ovisno o situaciji i trenutačnim potrebama, bilo prisutno između dvoje i šestero radnika za ručni iskop. Radovi su financirani sredstvima Turističke zajednice grada Zadra.

Kompleks stare bolnice smješten je u povijesnoj jezgri grada Zadra, na istočnoj strani poluotoka. Sklop građevina



Sjeverozapadni aneks civilne bolnice (foto: B. Štefanac)

u kojem su se nalazile vojna (1575.), te poslije civilna bolnica (1804.), omeđen je na sjeveru Bedemima zadarskih pobuna od Vrata sv. Roka do Novih vrata, s istoka s Ulicom Jurja Barakovića, s juga Ulicom Hrvoja Vukšića Hrvatinića, a sa zapada Zlatarskom ulicom. Riječ je o građevinskom sklopu koji je nastao pregradnjom i dogradnjom romaničko-gotičke palače Cedulin, a čiju jezgru čini s četiriju strana zatvoreno dvorište. Zahvaljujući tlocrtnim planovima A. L. de Romana iz 1823., poznat je izgled nekadašnje civilne bolnice (Stagličić 1996: 46 – 48), od koje su se do danas sačuvali vanjski zidovi. Sondažno je istraženo sjeverozapadno krilo stare bolnice. Arheološkim radovima prethodilo je čišćenje prostora, ograđivanje, vađenje i deponiranje otpadnog materijala, uklanjanje sjevernog recentnog zida i poda dvorane. U longitudinalnoj prostoriji (cca 30x5,5 m), koja je po uzdužnoj osi zatvorena zidovima iz 18. st., postavljene su tri arheološke sonde kako bi se utvrdile starije graditeljske faze.

Sonda 1, površine 11 m² (5,5x2 m), postavljena na središnjem dijelu dvorane, obuhvaćala je čitavu širinu prostorije. Kasnosrednjovjekovne zidne strukture uočene su već nakon uklanjanja recentnog poda, 10-ak cm ispod granitne podloge. U sondi su otkriveni temeljni ostaci dvaju masivnih zidova (zid 1 – 2), okomito postavljenih na perimetralne zidove sjeverozapadnog krila stare bolnice. Zidovi su udaljeni jedan od drugog 1 m te na taj način tvore vrlo uzak prolaz. Po tehnici gradnje zidovi se međusobno znatno razlikuju te su vjerojatno nastali u dvjema građevinskim fazama. Zid 1 odlikuju temelji građeni od krupnog neobrađenog laporastog kamenja, dok je temeljna stopa zida 2 pravilnije izrade, građena s pokosom u stepenastoj strukturi. Na osnovi preliminarnog uvida, zidovi pripadaju kasnosrednjovjekovnim fazama gradnje palače Cedulin. Otkriveni ostaci dio su manjeg dijela do sada nepoznatog sjevernog krila palače srušenog u 17. st., tijekom građevinskih zahvata vezanih uz obnovu i širenje sklopa Vojne bolnice. Na prostoru sonde 1 između navedenih zidova pronađeno je dosta ulomaka kasnosrednjovjekovne glazirane keramike te nekoliko ulomaka novovjekovnog stakla. Iskopom ispod razine temelja zidova 1 i 2 potvrđeni su kasnoantički slojevi u kojima su pronađeni brojni ulomci keramičkih posuda datirani u 4. i 5. st.

Sonda 2, dimenzija 5x2 m, postavljena je uz sjeverozapadni perimetralni zid dvorane. S jugozapadne strane sonda je omeđena zidom 2 (sonda 1), dok je sa sjeveroistočne strane zatvorena s novootkrivenim kasnosrednjovjekovnim zidom (zid 3). Novootkriveni zid 3 po tehnici



Kasnosrednjovjekovni zidovi u sondi 1 (foto: B. Štefanac)



Ulaz u antičku prostoriju (foto: B. Štefanac)



Ostaci antičke arhitekture u sondi 2 (foto: B. Štefanac)



Pogled na sondu 3 (foto: B. Štefanac)



Pogled na kasnoantički zid sa zidanom grobnicom u sondi 3 (foto: B. Štefanac)

gradnje u potpunosti odgovara zidu 1 s temeljima građenima od krupnog neobrađenog laporastog kamenja. Iskopom u nižim slojevima, na dubini od 160 cm od razine poda stare bolnice, otkriveni su ostaci rimske arhitekture. Istraživanjem je utvrđeno da se radi o prostoriji iz vremena ranog principata koja je u kasnoj antici doživjela određene preinake. Iskapanje unutar prostorije bilo je otežano zbog neprestanog izviranja podzemnih voda. Prema sačuvanim ostacima dvaju zidova (zid A1-A2), vezanih pod pravim kutom, vidljivo je da je otkrivena samo manja površina rimskog objekta. Na sjeverozapadnoj strani sonde, uza zid A1, nalazio se ulaz u prostoriju. Unutar antičke prostorije otkrivena je žbukana podnica koja je služila kao podloga za mozaički pod. Mozaik izrađen u crno-bijeloj tehnici sačuvan je u tragovima, a njegova je struktura vidljiva samo uz rub zida A2, na spoju podne i fasadne žbuke. S obzirom na to da je rub sonde djelomično prekrivao zid A2, sonda je proširena za 1 m prema jugoistoku. Tom intervencijom otkrivena je čitava širina zida A2 te je ustanovljeno da je njegovo jugoistočno lice bilo obloženo mramornim pločicama. U slojevima koji pripadaju antičkom i kasnoantičkom razdoblju otkriveno je mnoštvo brončanih, staklenih i keramičkih predmeta. Od posebnih nalaza vrijedi izdvojiti 15 kasnoantičkih brončanih novčića te više ulomaka staklenih čaša, sigilatnih posuda i starokršćanskih uljanica s reljefnim prikazima. Među brojnim ulomcima građevinske keramike ističu se nalaz tegule s pečatom *Pansiana* te jedna ventilacijska tegula. Preliminarnim uvidom utvrđeno je da se većina sitnog pokretnog materijala može datirati u 4. i 5. st. Nakon iskopavanja uslijedilo je dokumentiranje JI profila, na kojem se jasno ocrtavaju stratigrafske jedinice. Kroz osam definiranih stratigrafskih jedinica precizno se iščitavaju promjene u tlu nastale tijekom višestoljetnog nasipavanja.

Sonda 3, dimenzija 7x2 m, postavljena je u južnom dijelu prostorije, uz jugoistočni perimetralni zid. Položaj sonde 3 uvjetovan je otprije otkrivenim kasnosrednjovjekovnim zidovima u sondi 1. Kao u prethodnim dvjema sondama, površinski slojevi uz šutu sadrže dosta ulomaka glazirane keramike, dok je u nižim razinama (na dubini 150 cm od recentnog poda prostorije) zabilježen sitan materijal iz rimskog razdoblja (ulomci tegula i amfora). U drugoj arheološkoj kampanji u lipnju i srpnju 2014. većina istraživanja bila je usmjerena na prostor sonde 3 te na neistraženi dio zapadno od dosadašnjeg iskopa (sonda 3b). Otkopom u sondi 3b utvrđene su tri srednjovjekovne faze, koje se iščitavaju na temelju otkrivenih podnica. Iznimno je važno otkriće ostataka ranosrednjovjekovne prostorije čija je datacija točno utvrđena sitnim arheološkim materijalom. Nakon uklanjanja temeljnih struktura iz ranog srednjeg vijeka definiran je kasnoantički sloj i nastavak zida A2, prethodno otkriven u sondama 1 i 2. Osim dijelova arhitekture, uz kasnoantički zid pronađena su i dva groba. Prvi grob činio je jednostavan dječji ukop s kamenim obložnicama (grob 1), dok se u drugom slučaju radilo o velikoj zidanoj grobnici (grob 2). Zidani grob dimenzija 235x115 cm po uzdužnoj osi izravno je prislonjen na JI lice kasnoantičkog zida A2. Zidovi grobnice rađeni su od većeg i manjeg djelomično obrađenog kamenja vezanog većim količinama žbuke, dok su kao poklopnice upotrebljavane dvije masivne kamene grede (spoliji). SI dio grobne arhitekture nije u potpunosti otkriven jer je na taj dio nalegao temelj kasnosrednjovjekovnog zida (zid 1). U unutrašnjosti grobnice nalazile su se ispremiješane kosti odraslog muškarca, bez grobnih priloga.



Kasnoantički grob 1 (foto: B. Štefanac)

Svakako treba napomenuti da je istraživanje u svim trima sondama velikim dijelom bilo otežano zbog neprestanog nadiranja podzemnih voda te su samim time takvi uvjeti onemogućili iskapanje nižih arheoloških slojeva iz starijih razdoblja. Probne sonde manjih dimenzija iskopane na dvjema lokacijama unutar otkrivenih sondi potvrdile su postojanje slojeva iz sredine 1. st. Iako su otkopani slojevi dosezali dubinu od 3 m, ni na jednom dijelu nije otkriven kamen živac. Naknadnim geomehaničkim istraživanjima potvrđeno je da se matična stijena nalazi 5 m ispod razine recentnog poda.

Nakon sondažnih istraživanja, može se zaključiti da je na prostoru nekadašnje palače Cedulin (sjeverozapadni aneks stare bolnice) utvrđen kontinuitet naseljavanja od rane antike do danas. Prema sadašnjem stanju istraživanja, otkriveni ostaci kasnosrednjovjekovnih zidova ne pružaju elemente za cjelovitu rekonstrukciju tlocrta građevina jer se radi o manjem segmentu otkrivenih struktura. Jedino iskapanja izvan perimetralnih zidova civilne bolnice, a odnose se na prostor istočno od začelnih zidova obližnje nedovršene crkve sv. Šime te jugozapadnog krila palače Cedulin (današnji antikvarijat), mogu pružiti konkretnije odgovore vezane uz položaj i opseg srednjovjekovnih građevina. Antički objekt također je istražen u manjem segmentu, te se njegov nastavak može očekivati u neistraženom sjeveroistočnom djelu dvorane i na predjelu jugozapadnog krila palače Cedulin.
Pojava kasnoantičkih grobova u urbanom tkivu može upućivati na sakralnu funkciju istraženog kasnoantičkog objekta, koji bi se mogao vezati uz obližnju starokršćansku crkvu sv. Marije Velike. Starokršćanski horizont jasno je definiran prema pokretnim nalazima u sondi 2. U slojevima su pronađene veće količine starokršćanskih uljanica, kao i ostalih nalaza koji upućuju na drugu polovinu 4. i 5. st.
Ovim arheološkim istraživanjima dobivene su nove spoznaje vezane uz urbanu arhitekturu antičkog i srednjovjekovnog Jadera. Međutim, samo nova iskapanja šireg areala stare bolnice mogu pridonijeti boljem razumijevanju antičke i srednjovjekovne arhitekture.

Literatura

Stagličić 1996 M. Stagličić, Klasicizam u Zadru, Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti (ur. T. Maroević), Knjiga 14, Zagreb, 1996.

dr. sc. Berislav Štefanac

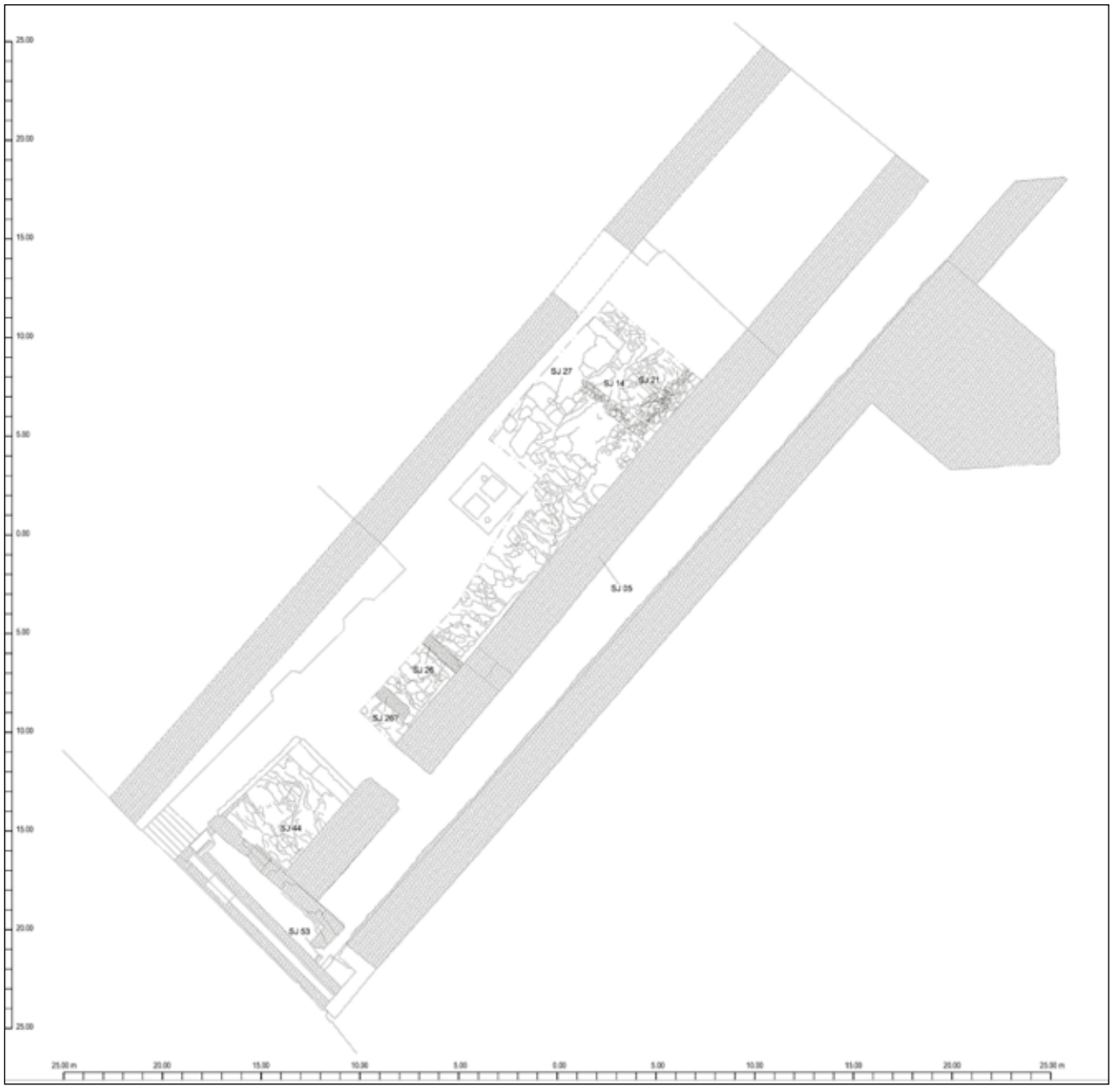
Summary

Within the framework of the project on the rehabilitation and repurposing of the Cedulin Palace and old hospital complex into a tourist information centre, archaeological explorations were undertaken during two campaigns (April and June and July 2014).
Three archaeological probes were inserted into the soil in order to establish the older construction phases. In the space of the former Cedulin Palace (north-west annex of the old hospital) a continuity of settlement from Antiquity to the present was established.

Redni broj: 264
Lokalitet: Zadar – Prolaz cara Augusta
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409 (kulturno-povijesna cjelina grada)
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 21. listopada do 16. prosinca 2014. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje na lokalitetu Prolaz cara Augusta, u samom centru Zadra. Investitor istraživanja bila je Zadarska županija, a samo istraživanje obavljeno je u sklopu projekta HERA – Upravljanje održivim turizmom zasnovanim na zajedničkom kulturnom nasljeđu Jadrana. Izvođač radova bila je tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina, a podizvođač Arheološki muzej Zadar. Istraživanje na k.č. 10742, k.o. Zadar, obavljeno je sa svrhom dopune nacrtne dokumentacije gradskih bedema, odnosno docrtavanja temeljnog dijela kasnoantičkog bedema. Ukupna istražena površina u konačnici je iznosila 170 m². Voditeljica istraživanja bila je Maja Grgurić, dipl. arheo. iz tvrtke Vektra d.o.o., a zamjenik voditeljice Jakov Vučić, ravnatelj i viši kustos Arheološkog muzeja Zadar. Stručnu ekipu činilo je još sedam djelatnika muzeja, a fizičke poslove obavljalo je sedam studenata arheologije Sveučilišta u Zadru.

Na lokaciji Prolaz cara Augusta definirani su gradski bedemi iz triju razvojnih faza – antički bedem s gradskim vratima i ostacima kule, kasnoantički bedem s ostacima kule te bedem s kulom iz srednjeg vijeka. Antički bedem iz 1. st. pr. Kr. s gradskim vratima (*Porta media*) pruža se kao prvi sa zapadne strane. Gradski raster indicira postojanje još jednih vrata unutar istog bedema, na liniji današnjih Kopnenih vrata. Tu pretpostavku potkrepljuje i nalaz jedne bočne kule pravokutne osnove, čiji je dio danas vidljiv u konzerviranom obliku, a dio je otkriven i prilikom ovih istraživanja. Ostaci kasnoantičkog bedema otkriveni su dalje prema istoku, na udaljenosti od 7 m od antičkog zida te teku paralelno s njim. Zajedno sa srednjovjekovnim bedemom, sva tri zida pružaju se u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Duljina vidljivog (rekonstruiranog) dijela antičkog bedema iznosi oko 20 m (danas je vidljivo samo vanjsko lice), a kasnoantičkog oko 48 m. Na oba zida danas u potpunosti ili djelomično naliježu recentne građevine. Prilikom istraživanja 50-ih godina prošloga stoljeća, na istoj lokaciji pronađene su i rimske skulpture, a prilikom radova unutar novopodignutog Dječjeg dispanzera pronađene su dvije prapovijesne grobne cjeline
Predviđena površina zadanog iskopa podijeljena je na tri sektora, a svaki sektor na sonde, odnosno kvadrante. Uzak prostor u samom središtu grada zahtijevao je specifičnu organizaciju odlaganja i odvoza iskopane zemlje.
Sam lokalitet orijentiran je u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Sa sjeverozapada lokalitet omeđuje antički bedem s vratima (nekad mjesto *Portae mediae*), koja su danas prolaz u stražnji dio restorana „Skoblar", dok se dalje prema jugozapadu pruža zgrada Dječjeg dispanzera koja negira ostatak bedema. Na sjeveroistoku se nalazi zgrada koja naliježe na kasnoantički bedem, koji se dalje slobodno pruža prema jugozapadu. Kasnoantički bedem nastavlja se sve do



Tlocrt

ostataka kule i zidane konstrukcije uz Ulicu Ante Kuzmanića. S nadležnim konzervatorskim odjelom dogovoreno je da se popločani dio pred ulazom u Dječji dispanzer neće otvarati radi omogućavanja neometanog rada ustanove. Osim tog dijela, konačan oblik iskopa definiralo je i spremište za loživo ulje koje se nalazi u dvorištu dispanzera.

Od triju spomenutih sektora prvi se proteže od sredine dvorišta do kasnoantičkog bedema, sve do početka recentnog proboja bedema prema ulazu u Dječji dispanzer, drugi teče paralelno uz prvi i pruža se do antičkog zida i tanka za loživo ulje, a treći sektor obuhvaća prostor kule i zidane konstrukcije na jugozapadu. U dogovoru s konzervatorima ostavljeno je 3,50 m prostora od jugozapadne fasade stambene zgrade, koja naliježe na kasnoantički zid, koji se nije istraživao zbog nesigurne statike same zgrade.

Na samom početku istraživanja pronađene su fotografije iz (pretpostavlja se) 1979., koje prikazuju predmetno dvorište u vrijeme iskopa tanka za loživo ulje. Iako nije pronađena pisana terenska dokumentacija, na fotografijama je vidljivo da je tadašnji iskop proširen prema sjeveroistoku i djelomično prema istoku, odnosno da se preklapa s definiranim sektorom II. Tom prilikom otkrivene su nejasne arhitektonske formacije potvrđene i ovim istraživanjima. Iskop je obuhvaćao samo uzak pojas uz arhitektonske ostatke. Nažalost, tadašnji grubi iskop djelomično je poremetio stratigrafiju terena, a zapuna u vidu recentnog otpada uvelike je otežala radove.

Radi lakšeg snalaženja, sektor I podijeljen je na tri sonde, međusobno odijeljene kontrolnim profilima. Budući da se čitav teren, odnosno razina kamenog živca, diže u smjeru juga, stratigrafija se najbolje mogla pratiti u sondi 1, na

krajnjem sjevernom profilu terena. Sloj humusa i recentnog otpada na tom se mjestu može pratiti do otprilike 6,20 m apsolutne visine, nakon čega kreću kulturni slojevi stratigrafije, koja je većinom poremećena zbog intenzivnih aktivnosti na tom području. Osim nalaza fragmentirane keramike šireg raspona datiranja (uglavnom antika i kasna antika), u najnižim slojevima kvadranta 1 pronađeni su ostaci fragmentiranih brončanih fibula te ostaci jantara. S obzirom na obližnje starije nalaze liburnskih grobova, može se pretpostaviti da i ti nalazi potječu iz uništenih grobova.

Od arhitektonskih ostataka u sektoru I, u kvadrantu 1 definirani su ostaci zida koji se proteže okomito na kasnoantički bedem koji ga negira. Zid je sačuvan samo u temeljnom dijelu, u dužini od 4,50 m, širini od 0,70 m, te najvećoj sačuvanoj visini od 0,80 m. Najniža točka nalazi se na živcu, na 5,30 m apsolutne visine. Zid je građen od manjih lomljenaca i grubo priklesanog kamena slabo povezanog žbukom. Dok ga s istočne strane negira kasnoantički bedem, na zapadu je prekinut konstrukcijom od masivnih komada kamenih blokova koji se u obliku uglatog slova U protežu prema antičkom bedemu. Čini se da je poprečni zid podignut nedugo nakon antičkog bedema, a zatim presječen konstrukcijom koja svojim oblikom podsjeća na oblik vanjske kule uz vrata. Konstrukcija (temelj?) građena je od velikih komada bunja i, kako se čini, izmaknutog praga na sjeveru koji je možda u originalu stajao na mjestu *Porta media.*

Osim poprečnog zida, kroz kvadrante 1 i 2 (usporedno s kasnoantičkim bedemom, a presječena spomenutim zidom) proteže se suhozidna konstrukcija od dvaju redova paralelno položenih većih komada neobrađenog kamena,



Radovi u sektoru I



Sektor III

međusobno udaljenih 0,50 m, te između ispunjena nešto manjim neobrađenim kamenom. Konstrukcija ukupne širine 1,40 m udaljena je od kasnoantičkog bedema 0,30 m, a sačuvana je samo u donjem redu, u dužini od 6 m. Konstrukcija i poprečni zid leže na kamenom živcu. U pukotinama kamenog živca u svim sektorima povremeno su se nalazili komadići jantara i fragmenti brončanog nakita, vjerojatno zaostali od uništene liburnske nekropole. Još jedna zidana konstrukcija nalazi se u kvadrantu 5, a proteže se okomito na kasnoantički bedem, naliježući na njega tik uz južni dovratnik otvora. Zid širine 0,60 m otkriven je u dužini od 2,30 m te se nastavlja dalje ispod popločenja, prema zgradi Dječjeg dispanzera. Građen je od grubo priklesanog kamena povezanog žbukom, s početnom apsolutnom visinom od 6,75 m. Vjerojatno su istodobni i ostaci žbuke i lomljenog kamena na živcu, nešto dalje prema jugu, 3 m udaljeni od spomenutog zida, na istoj visini. Zapadnom polovicom kvadranta 5 te djelomično i kvadranta 6, na 6,55 m apsolutne visine proteže se nabijeni sloj sitnog šljunka koji pada prema istoku do 6,05 m. Početna visina sloja odgovara pragu vrata kasnoantičkog bedema pa nije isključeno da je riječ o hodnom sloju iz vremena kada je kasnoantički bedem bio u funkciji.

Zanimljiv je nalaz iz tog sektora devet komada olovnih projektila za praćku, pronađenih duž kasnoantičkog bedema. Svi projektili pronađeni su na udaljenosti ne većoj od 30-ak centimetara od bedema, gotovo u pravilnoj liniji, no u slojevima starijima od pretpostavljene gradnje kasnoantičkog bedema. Osim olovne tanadi, čini se da su istu funkciju imali i kameni uglačani obluci koji su se sporadično nalazili u istom kontekstu. Uz kasnoantički bedem pronađeno je i nekoliko komada brončanog novca iz sredine 4. st.

U sektoru II, uz antički zid definirana je spomenuta konstrukcija u obliku uglatog slova U, koja se vjerojatno nadovezuje na antički bedem, no to nije bilo moguće potvrditi zbog betonskog ojačanja postavljenog uz vanjsko lice antičkog zida. Riječ je o samo donjem dijelu konstrukcije, vjerojatno grubom temelju sastavljenom od masivnih bunja i kamenog praga na krajnjem sjeveru. U tom sektoru stratigrafija je poremećena gotovo do kamenog živca, a dio



Prikaz 3D modela sjeveroistočnog dijela lokaliteta

sektora nije istražen do kraja zbog velike količine opasnog infektivnog otpada koji je ondje zakopan prilikom prijašnjih istraživanja. Na mjestima gdje se moglo kopati, na samom dnu, u sloju nad živcem, pronađeno je nešto fragmenata jantara i ostataka brončanog nakita te brončani novac iz 1. i 2. st., a na taj sloj naliježe spomenuta konstrukcija.

U sektoru III kameni živac nalazi se vrlo plitko, na 6,80 – 7,05 m apsolutne visine (današnja je hodna površina na 7,05 m), što je bilo i očekivano s obzirom na podizanje terena prema jugu. Uz sam bedem, u sondi 5 (sjeverno od kasnoantičke kule), na visini od 7 m apsolutne visine pronađena je fragmentirana brončana spirala i, kako se čini, dio uništene grobne konstrukcije u obliku kamenih ploča duljine 40 cm, okomito položenih u obliku slova T. „Zapuna" groba sastojala se od sitnog šljunka, a u istom sloju pronađeni su i fragmenti kostiju, moguće ljudskih. Na zapadnoj strani iste sonde, ispod rekonstruiranog dijela antičke kule nazire se donji red originalnog zida kule. U jugoistočnom kutu sonde vidljivo je da kasnoantička kula naliježe na ostatke antičke. Sonda 6 nalazi se s južne, odnosno unutarnje strane kasnoantičke kule i najviše je stratigrafski poremećena naknadnim pregradnjama. Ondje je definiran temelj kule koji leži direktno na živcu te ostaci podnice. Na sjevernoj strani sačuvan je prag koji se vjerojatno nalazi *in situ*. Dalje prema jugoistoku, uz istočni zid kule, s vanjske strane protežu se ostaci konstrukcije u obliku kanala širine 0,25 m. Konstrukcija je položena na živac, pruža se prema prolazu između kasnoantičkog i srednjovjekovnog zida, a sačuvana je samo u donjem redu kamena, odnosno žbuke. Ondje su očišćeni svi nanosi zemlje, vegetacija do mjere koja neće utjecati na statiku zidova te prolaz između kasnoantičkog i srednjovjekovnog zida. Također, utvrđeno je da je kasnoantički zid nadograđen prilikom posljednjih istraživanja, pa je taj dio maknut sve do razine originalnog zida, gdje je vidljivo vezivo između kamena.

Tijekom istraživanja vođena je pisana i fotodokumentacija, a nalazište je i geodetski snimljeno te periodički skenirano 3D laserskim skenerom. Pokretni nalazi predani su Arheološkom muzeju Zadar na pranje i konzervaciju, nakon čega će moći započeti detaljna analiza i interpretacija nalaza te cjelokupnog nalazišta.

Literatura

Suić 1958 M. Suić, Novija arheološko-topografska istraživanja antičkog Jadera, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, knjiga II, Zadar, 1958.

Suić 1976 M. Suić, Obrambeni sustav i prospekt antičkog Zadra s kopnene strane, Radovi FFZ, 14-15, Zadar, 1976.

Suić 2003 M. Suić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 2003.

Maja Grgurić

Summary

Rescue archaeological excavations were conducted from October to December 2014 at the site of Emperor Augustus Passage in the very centre of Zadar. The Late Antiquity wall stretched from an absolute height of 5.45 in the north to 7.10 m in the south. It ended in the south attached to the remains of a tower the northern and southern faces which have remained partly preserved as well as a threshold on the northern side. The Late Antiquity wall had no foundations but was built according to the principle of dry stonewall substrate consisting of about two rows of cut stones, a row of large pieces of antiquity spolia and then from smaller pieces of coarsely dressed stones. Part of the wall around the door was made mostly of antiquity spolia which provided a higher degree of firmness. The stones were rather loosely bound by plaster and a tendency was observed of using larger amount of antiquity spolia on the outer, namely, eastern face of the wall. During the cleaning of sector I, along the later antiquity wall, special attention was devoted to part of the wall face with visible remains of an assumed transversal, 1.40 m wide wall. In the cut under it, larger slabs of undressed stones were found, however without any traces of binding. Considering that there were no traces of wall mass caving in that part, in all probability that part of the wall, if it was a transversal extension, was destroyed previously and the stones were repurposed or simply removed from the terrain. Unfortunately the antiquity wall on the opposite side was not preserved to a degree that would reveal traces of additions to the presumed transversal wall. The door in the late antiquity wall (6.55) is located on the same level as the beginning of the „anomaly" in the wall mass. The precise dating of the late antiquity wall is difficult due to the scope of intensive activities in this narrow area between two phases of city fortifications. The cultural layer of reddish soil with admixtures of rubble and tufa and pottery shards from a wide time range (approximately 1st to 5th centuries) is the only constant layer that could be followed on the greater part of the terrain. Along the very late antiquity wall, in quadrants 1 to 5, a narrow greyish belt of about 30 cm could be followed and which is assumed to continue under the wall representing thereby the only undisturbed layer linked in terms of its timeframe to the construction of the wall. A detailed analysis of the entire movable material and comparison with recent explorations at the Petar Zoranić Square should date more precisely this fortification phase.

Redni broj: 265
Lokalitet: Zadar – Relja – Poliklinika (k.č. 5910/1, 5909/1, 5897, 5898/1, 9408/2)
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409 (kulturno-povijesna cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 19. ožujka do 17. travnja 2014. Arheološki muzej Zadar zaštitno je arheološki istražio prostor oko zgrade Poliklinike, prilikom uređenja okoliša i iskopa kanala za polaganje cijevi za oborinske vode, te dio Ulice Ljudevita Posavskog u Zadru (k.č. 5910/1, 5909/1, 5897, 5898/1, 9408/2, k.o. Zadar). Voditeljica arheološkog nadzora i istraživanja bila je Timka Alihodžić, kustosica, a sudjelovali su: dokumentarist Robert Maršić, kustosi Duška Romanović i Dino Taras, vanjske stručne suradnice Morana Vuković, Filipa Jurković Pešić, Ivana Juras, diplomirane arheologinje te dva studenta arheologije. Investitor radova bilo je Ministarstvo zdravstva, a investitor arheoloških istraživanja bio je Arheološki muzej Zadar.

U rujnu i prosincu 2013. godine, u sklopu projekta „Trafostanica Poliklinika", arheološki je nadziran i istražen dio velike nekropole na Relji. Od 1989. na širem gradskom području Relja otkriveno je i istraženo preko 2000 grobova, koji se prema načinu ukopa i pronađenim grobnim prilozima datiraju od 7. st. pr. Kr. do 11. st. Najveći broj istraženih grobova pripada razdoblju od 1. do 4. st., stoga se kada se u stručnoj literaturi spominje nekropola na Relji ponajprije misli na antičku nekropolu. U okviru projekta gradnje trafostanice i zemljanog iskopa za polaganja kabela za struju istraženo je sveukupno 17 antičkih grobova (na Murvičkoj cesti 6 grobova, u Ulici Katarine Zrinski uz Polikliniku, 11 grobova). Dio grobova nalazio se u dvorištu zgrade Poliklinike, jugozapadno od Ulice Katarine Zrinski. Većina grobova istražena je i dokumentirana, međutim jedan kostur (grob 10.) nije bilo moguće u potpunosti istražiti, jer je veći dio groba bio u jugoistočnom profilu kanala iznad kojeg se nalazio stup za struju i montažne barake. S obzirom na to da je u dogledno vrijeme bilo predviđeno uređenje prostora oko zgrade Poliklinike, u dogovoru s konzervatorskim odjelom za trajanja istraživanja nije očišćen kosturni grob 10. On je ostao zaštićen, označen i pokriven zemljom, a izvođači radova obvezali su se da će izvijestiti Arheološki muzej kada radovi započnu.
Početkom 2014. godine djelatnici Arheološkog muzeja Zadar primijetili su strojni iskop u dvorištu Poliklinike. Na sjeverozapadnoj strani od zgrade Poliklinike, a paralelno s Ulicom Ljudevita Posavskog, strojno je iskopan kanal u dužini preko 120 m, širine cca 2 m i dubine 2 – 2,5 m. Nažalost, dozvolu za arheološki nadzor nije bilo moguće dobiti jer je u građevinskoj dozvoli za radove već bilo odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela za strojno iskopavanje bez arheološkog nadzora. Takva je dozvola izdana na osnovi tvrdnji nekih istraživača, koji su se bavili problematikom rasprostranjenosti antičke nekropole u Zadru, navodeći kako na tom prostoru ne postoji mogućnost širenja nekropole jer je kamen živac dosta visoko. Zahvaljujući ljubaznosti izvođača radova, djelatnici Arheološkog muzeja Zadar povremeno su dolazili na radilište i pregledavali profile, koliko god je to bilo moguće. Dana 19. ožujka 2014. godine, izvođači radova obavijestili su djelatnike Muzeja da je „žlica" velikog stroja slučajno izvadila nešto iz zemlje. Nakon dolaska na radilište odmah je bilo jasno da je riječ o rimskodobnim grobovima, jer je rovokopač na površinu izbacio jednu cjelovitu i nekoliko ulomaka kamenih urni kvadratnog oblika. Detaljnim pregledom iskopanog materijala bilo je moguće rekonstruirati tri kamene urne, mada se po razbacanim ulomcima moglo pretpostaviti da se radi o više uništenih grobova. Tek na osnovi vidljive devastacije grobova, nadležni konzervatorski odjel obustavio je daljnje radove te propisao obvezan arheološki nadzor i istraživanje prilikom svih zemljanih radova u dvorištu Poliklinike. Drugi problem koji se javio bilo je financiranje istraživanja. Zadarska Opća bolnica, odnosno Ministarstvo zdravstva nije moglo osigurati sredstva za istraživanja, a obustava radova dodatno bi usporila završetak cjelokupnog projekta Poliklinike koji se radi tijekom posljednjih 20 godina. Ponajprije zbog vrijednih arheoloških ostataka, a nadalje da bi se što prije okončalo uređenje Poliklinike koja je iznimno važna za grad, Arheološki muzej Zadar odlučio je snositi sve troškove istraživanja.



Uništene kamene urne (foto: T. Alihodžić)



Ostaci opljačkanog ili istraženoga groba (foto: T. Alihodžić)



Zidane grobnice 15 i 42 (foto: T. Alihodžić)

U sklopu 30 radnih dana otkriveno je 35 antičkih grobova, u kojima su zabilježena oba ritusa pokapanja, incineracija (29 grobova) i inhumacija (6 grobova). Velik dio grobova definiran je samo po tragovima gareži, bez ikakvih ulomaka grobnih priloga, koji obično ostaju nakon uništavanja groba, stoga je teško reći da su takvi grobovi uništeni, prije bi se reklo da su „istraženi". S obzirom na to da se na području Relje istraživalo za vrijeme talijanske okupacije Zadra, prije Drugog svjetskog rata, zatim prilikom gradnje mnogih privatnih kuća nailazilo se na grobove, te se pretpostavlja da su oni tada i „istraženi". Kako je dio dokumentacije nakon povlačenja talijanske vojske iz Zadra odnesen u Italiju, dio stradao tijekom bombardiranja Zadra, a za pronađene i opljačkane grobove ne postoji nikakva dokumentacija ili pisana zabilješka, teško će se ikada moći znanstveno potvrditi je li grob opljačkan ili istražen. Međutim, i samo mala indikacija da se na nekome mjestu nalazio grob, bez obzira na to što nema „reprezentativnih priloga", zasigurno će pomoći u statističkoj obradi antičkih grobova.

Najveća koncentracija grobova bila je uz razrušen građevinski objekt, bivši restoran „Putnik", a također je tu i najveći broj „uništenih – istraženih – opljačkanih grobova". Grobovi su se nalazili na dubini od 0,5 do 1 m, što je tijekom dugog niza stoljeća obrade zemljišta i gradnje uvelike pridonijelo njihovu otkrivanju, mogućem istraživanju ili uništavanju. Zapadnije od tog dijela, prema moru su pronađene zidane grobnice, a prilikom prekopa Ulice Ljudevita Posavskog također su otkriveni grobovi.

Istraženi grobovi ne izdvajaju se iz uobičajenih načina pokopa, koji su zabilježeni na rimskodobnoj nekropoli Relja. U slučaju grobova koji pripadaju ritusu incineracije zastupljene su sve varijante ukopa. Grobovi bez grobne arhitekture i bez recipijenta, gdje su ostaci spaljenih pokojnika polagani u običnu zemljanu raku ili u nekoliko slučajeva prekriveni tegulama, zatim grobovi s keramičkim, staklenim i kamenim urnama te zidane grobnice. Takozvani „kosturni grobovi" manje su zastupljeni i tu se očituje vrlo skromna grobna arhitektura od kamenja amorfnog oblika i ulomaka tegula. Jedan od dosta rijetkih načina ukopa na istraženoj nekropoli Relja jest zidana grobnica za pohranjivanje ostataka spaljenih pokojnika. U ovogodišnjim istraživanjima pronađene su dvije takve zidane grobnice koje se na osnovi pronađenih priloga mogu preliminarno datirati u 1. i 2. st. Jedna od zidanih grobnica (grob 15) poslije je u 3. i 4. st. poslužila za kosturne ukope. Po slaboj očuvanosti kostiju i ostacima najmanje pet malih lubanja, može se zaključiti da se radi o pokopima umrle djece u najmlađoj životnoj dobi. Nažalost, ta zidana grobnica sačuvana je samo u jednoj polovini jer je druga polovina uništena prilikom strojnog iskopa.

Na planu je jasno vidljiva koncentracija grobova i rasprostranjenost rimske nekropole antičkog Zadra. Međutim, prostor u kojemu nema nikakvih oznaka grobova ili arhitekture jest kanal koji je strojno iskopan bez nadzora arheologa. Najvjerojatnije da su se i ondje nalazili grobovi. Tu pretpostavku potvrđuje iskaz Miljenka Karduma, umirovljenika, koji već dugo godina živi na Relji. On je rekao da je davne 1975. u Ulici Ljudevita Posavskog kopan kanal za polaganje telefonskih kabela. Taj je kanal paralelan s kanalom koji je 2014. strojno iskopan u krugu zgrade Poliklinike, a udaljeni su jedan od drugog nekoliko metara. On se sjeća da je bilo dosta staklenih „flaša", „zemljanih zdjela", „kamenica" i da su svi koji su bili ondje te stvari mogli nositi kući. Također je napomenuo da su tu bili „stručnjaci", ali nažalost u muzejskoj arhivi nisu pronađeni nikakvi podaci o tim istraživanjima.

Tijekom istraživanja u Ulici Katarine Zrinski 2013. pronađeno je 46 grobova koji se mogu pripisati velikoj antičkoj



Grob 25 (foto: T. Alihodžić)

nekropoli na području Relje. Nikada se neće saznati što je bilo ispod zgrade Poliklinike, čija je gradnja započeta prije dvadesetak godina, a gdje su iskopi dosezali i do 2 m dubine. Također, bez arheološkog nadzora sustavno je uređivan i okoliš zgrade te Ulica Katarine Zrinski. Ovogodišnja su istraživanja rezultirala spoznajama o širenju rimskodobne nekropole i podsjetnik su da svaki kutak na prostoru Relje prilikom zemljanih radova treba biti pod nadzorom.

Otkriveni i istraženi grobovi bacaju novo svjetlo na rasprostranjenost rimske nekropole na Relji, i to njezinu najstariju fazu, osobito stoga što pronađeni materijal, grobni prilozi, upućuju na činjenicu da se radi o grobovima koji bi mogli pripadati koncu 1. st. i početku 2. st. Također ne treba zanemariti ni činjenicu da se taj dio nekropole nalazi između glavne rimske ceste koja je vodila iz zaleđa u grad



Trasa istraživanja 2013. (crveno) i 2014. (plavo) (izradili: R. Maršić i M. Vuković)



Čišćenje groba 27 (foto: F. Jurković-Pešić)

i akvedukta. Grobni prilozi spadaju u red bogatijih nalaza. Fina keramika i reprezentativni stakleni oblici potvrđuju jake trgovačke veze Zadra s velikim centrima diljem Rimskog Carstva.

Umrla se čovjeka u Gradu ne smije ni pokopati ni spaliti („*Hominem mortuum in Urbe ne sepelito neve urito* (X,1)"), kako je to već utvrđeno u zakonu dvanaest ploča, a to se pravilo poštivalo i u antičkom Zadru, međutim veličinu i organizaciju samog prostora nekropole izvan gradskih bedema ni nakon dugogodišnjih istraživanja nije moguće jasno definirati. Stoga, manja istraživanja kao što su ova zasigurno pomažu stvaranju jasnije slike antičkog Zadra i njegovih nekropola. Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja, koja je obavio Arheološki muzej Zadar na prostoru Relje u sklopu završnih radova vezanih za zgradu Poliklinike 2013. i 2014., upotpunjuju dosadašnje spoznaje o prostornoj organizaciji centralne nekropole.

Literatura

Alihodžić 2009 T. Alihodžić, Zadar – Polačišće i Ulica Petra Svačića, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 508, 509.
Alihodžić 2009 T. Alihodžić, Zadar – Relja (parkiralište), HAG, 6/2009, Zagreb, 2009: 540 – 543.
Fadić 2007 I. Fadić, Zadar – Relja (Trgovački centar), HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 347 – 349.
Fadić 2007 I. Fadić, Zadar – Relja (Vrt Relja), HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 350 – 352.
Gluščević 1990 S. Gluščević, Rimska nekropola u Kaljskoj ulici, Diadora, 12, Zadar, 1990.
Gluščević 2005 S. Gluščević, Zadarske nekropole od 1. do 4. st., Organizacija groblja, pogrebni obredi, podrijetlo, kultura, status i standard pokojnika, disertacija, Zadar, 2005.
Mlikota 2012 M. Mlikota, MFAA – Dosje Zadar, Nove spoznaje o umjetninama odnesenim iz Zadra u Italiju za vrijeme Drugog svjetskog rata, Asseria, 10, Zadar, 2012: 239 – 310.
Vučić 2010 J. Vučić, Zadar – Glagoljaška ulica, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 539, 540.

Timka Alihodžić

Summary

In early 2014, rescue archaeological excavations, initiated in 2013 during the implementation of the Poliklinika substation project in the city area of Relja in Zadar, were resumed. Within the course of 30 working days 35 graves were discovered in which both types of burial were evident, incineration (29) and inhumation (6). The graves were located at depths ranging from 0.5 to 1 m. The remains of the deceased, after the incineration ritual, were placed in plain earth and covered with *tegulae*, in pottery urns, glass and stone urns. In the other instance, the body of the deceased was placed in earth with modest funeral architecture of stone and tegulae. In two discovered built graves (graves 15 and 42) the remains of incinerated deceased persons were laid in the course of the 1st and 2nd centuries. Grave 15 was later used in the 3rd and 4th centuries to bury the

bodies of at least 5 deceased persons. According to the preservation of the bones it can be concluded that they were children's skeletons. The materials found, namely the grave offerings, can be categorized as valuable finds. The fine pottery and representative glass forms were a confirmation of the strong trade connections of Zadar with production centres throughout the Roman Empire. During the excavations in Katarina Zrinski Street undertaken in 2013, 11 graves were discovered which together with these 35 make a total of 46 new graves which can be attributed to a large Antiquity necropolis in the Relja area.

Redni broj: 266
Lokalitet: Zadar – Ulica Dalmatinskog sabora
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: Z-3409 (kulturno-povijesna cjelina grada)
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 26. ožujka do 2. travnja 2014. dr. sc. B. Štefanac i A. Šopar (djelatnici Muzeja antičkog stakla u Zadru) arheološki su nadzirali iskop za potrebe popravka kanalizacijske cijevi u Ulici Dalmatinskog sabora u Zadru (k.č. 10324). Novčana sredstva za arheološki nadzor osigurao je naručitelj radova Odvodnja d.o.o., dok su lokalitet ručno iskopavali radnici građevinske tvrtke Grbić d.o.o. iz Privlake.

Radovi su bili znatno otežani zbog konstantnog naviranja fekalnih voda iz oštećene cijevi. Zahvaljujući intervenciji djelatnika Odvodnje d.o.o. stvoreni su uvjeti za cjelovito dokumentiranje otkrivenih nalaza. Arheološki nadzor obuhvatio je zonu građevinskog iskopa površine oko 10 m². Na dubini od oko 1,0 m od današnje hodne površine registriran je antički stratum. Radi se o sloju šute ispunjenom sitnim arheološkim materijalom (ulomci rimske građevne keramike) i sitnim komadima rastresite žbuke. U središnjem dijelu građevinske sonde antički sloj bio je znatno poremećen brojnim građevinskim intervencijama.



Pogled na novootkrivene dijelove rimske ceste (foto: B. Štefanac)

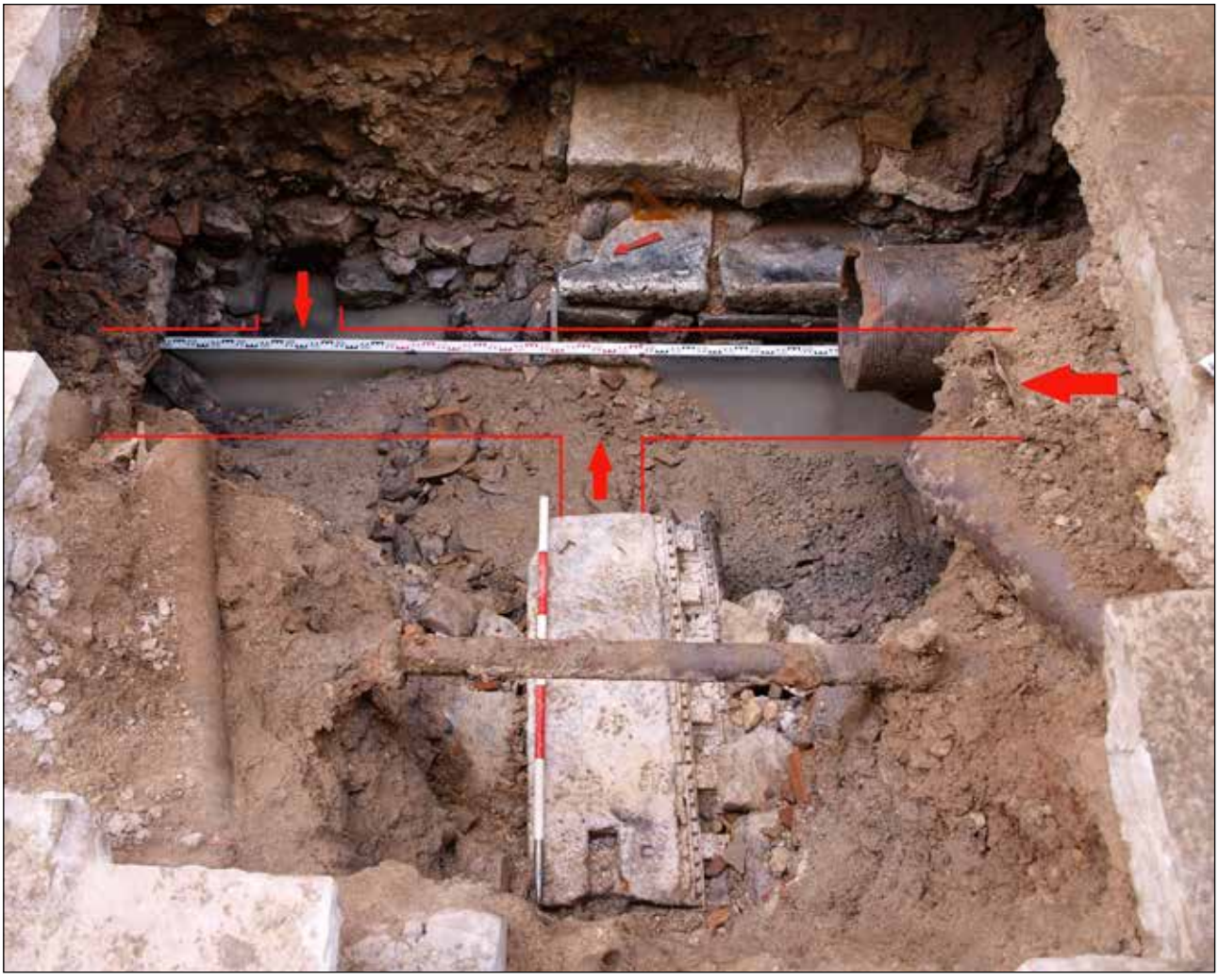


Očuvani dijelovi rimske ceste s jugoistočnim zidom kloake (foto: B. Štefanac)



Komad kasetiranog svoda s pločnika rimske ceste (foto: B. Štefanac)

Nakon uklanjanja sloja otkriven je manji segment rimske ulice s glavnim kanalizacijskim vodom (kloakom). Riječ je o antičkoj gradskoj komunikaciji (kardo) koja svojom linijom uglavnom prati današnju ulicu, u smjeru SI-JZ. Na istraženom dijelu razlika između današnjeg i rimskodobnog nivoa iznosi 1,30 m. Tijekom pregleda utvrđeno je da je središnji dio rimske ulice u velikoj mjeri uništen prilikom građevinskih radova u prošlom stoljeću, kada su unutar antičkog kanala položene cijevi za oborinske i fekalne vode.
Prema očuvanim ostacima vidljivo je da je pločnik karda načinjen od velikih kamenih ploča (50 – 80 cm), čija debljina varira od 8,5 do 20 cm. Na otkrivenom dijelu ulice zabilježeni su i popravci kolnika na kojem su oštećeni dijelovi popločenja popunjavani arhitektonskim elementima sa srušenih ranocarskih građevina. Od većih spolija upotrijebljeni



Otkriveni sustav odvodnje s kloakom i dvama sporednim kanalima (foto: B. Štefanac)



Element vijenca iz ranocarskog perioda upotrebljavan kao pokrov sporednog kanala – detalj dekoracije (foto: B. Štefanac)

su dijelovi stupova, dekorativnih vijenaca te dio kasetiranog svoda. Reparature su izvođene tijekom kasne antike i ranog srednjeg vijeka.

Zidovi kloake građeni su od većih kamenih ploča različitih dimenzija, uslojenih u pravilne nizove. Dno kanala popločeno je tegulama na koje izravno naliježu bočni zidovi. Sudeći prema zatečenom stanju, kanal kloake bio je prekriven masivnim kamenim pločama, koje su ujedno služile kao dio kolnika. Recentni iskopi za fekalne cijevi uništili su veći dio podnice i SZ zid kloake, stoga nije bilo moguće definirati točnu širinu uličnog kanala (Prema dosadašnjim spoznajama, širina glavne kloake jadertinskih ulica iznosila je između 55 i 60 cm (Suić 1958: 34 – 37; Ilakovac 1962: 227, 228; Suić 1976: 182 – 185)).

Osim glavne kloake, sa svake strane utvrđen je po jedan sporedni kanal, kojim su okolne inzule spajane na glavni sustav odvodnje. Sporedni kanali, širine od 30 do 35 cm, postavljeni su okomito u odnosu na glavni kanal. Njihovi bočni zidovi građeni su od većeg i manjeg djelomično priklesanog kamenja, dok su kao podnice upotrebljavane tegule. Na temelju preliminarnog uvida, zaključeno je da je jugoistočni kanal nastao u prvom građevinskom zahvatu, dok je kanal na suprotnoj strani ugrađen naknadno. Kanal na sjeverozapadnoj strani povišen je za 0,20 m u odnosu na jugoistočni te su kao pokrov upotrebljavani spoliji iz ranocarskog razdoblja. Upotreba spolija izravan je dokaz o kasnoantičkim adaptacijama kanalizacijskog sustava Jadera. Posebnu pažnju privukao je bogato dekoriran komad vijenca sa šest konzola (duljina 1,2 m;

visina 0,2 m; dubina 0,60 m), sekundarno upotrijebljen kao pokrov kanala.
Iako je riječ o manjem segmentu rimske ceste s ostacima kanalizacijske mreže, otkrivena linija pružanja rimske komunikacije te pronađeni arhitektonski elementi u sekundarnoj upotrebi važan su doprinos poznavanju urbanizacije i komunalne infrastrukture antičkog Jadera.

Literatura

Ilakovac 1962 B. Ilakovac, Prilog arhitekturi i urbanizmu Iadera, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, IX, Zadar, 1962: 219 – 248.
Suić 1958 M. Suić, Novija arheološko-topografska istraživanja antičkog Jadera, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, knjiga II, Zadar, 1958: 13 – 49.
Suić 1976 M. Suić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 1976.

dr. sc. Berislav Štefanac

Summary

In the course of March and April 2014 archaeological supervision was undertaken in Dalmatinski sabor Street in Zadar (cadastre no, 10324) during excavations required for sewerage pipe repairs. A small segment of a Roman street with the main sewerage line (cloaca) was discovered. It was an antiquity city communication route (*cardo)* which stretched in the same direction as the present day street, namely, in the NE-SW direction. In the explored section, the difference between the present day level and the Roman period one amounted to 1.30 m.
During the inspection it was established that the central part of the Roman street was destroyed considerably during construction works in the last century when drainage and waste water pipes were laid in the ancient canal.

Redni broj: 267
Lokalitet: Zadar – Ulica Hrvoja Čustića (Stadionska ulica)
Naselje: Zadar, Stanovi
Grad/općina: Zadar
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Tijekom gradnje glavnoga gradskog kolektora visoke zone grada Zadra u sklopu sustava odvodnje „Centar" Zadar; 3. faza – kolektor GK-1 DN 1800 mm i DN 2000 mm od Puta Stanova do Ulice Ante Starčevića, zbog smještaja planirane gradnje unutar ubiciranog rastera antičke centurijacije i mogućeg postojanja arheoloških struktura i pripadajućih nalaza, pojavila se potreba za arheološkim nadzorom. Sukladno rješenju Konzervatorskog odjela u Zadru i ugovora o stručnom nadzoru između Meritum inženjeringa d.o.o. i tvrtke za arheološka istraživanja Kaukal d.o.o., 8. srpnja 2014. godine na terenski uviđaj izašla je voditeljica arheološkog nadzora Marica Milić, dipl. arheo.



Segment iskopanog kanala s položenim cijevima kolektora (foto: M. Milić)

U tom trenutku dio trase od Ulice Ante Starčevića do Puta Murvice već je bio iskopan i ponovno zapunjen, dok je dio od Puta Murvice do Skradinske ulice bio iskopan i u iskop je položena cijev kolektora. Nakon uvida u stanje na terenu već sljedeći dan, 9. srpnja 2014., započeo je nadzor iskapanja površinskog sloja. Nadzirani su radovi u Ulici Hrvoja Čustića od križanja sa Skradinskom ulicom do križanja s Molatskom ulicom, odnosno od stacionaže 0+450,70 do 0+325,70 (u dužini od oko 125 m). Izvođač radova bila je tvrtka Vodoinstalacija d.o.o. Teren se iskopavao do dubine od 7,45 do 7,80 m u odnosu na današnju razinu asfaltne ulice. Ispod sloja asfalta i naboja ceste slijedi sloj zemlje i manjeg kamena. Radi se o sloju crvene i crvenosmeđe zemlje nekadašnjih njiva koja se danas nalazi u vrtovima obiteljskih kuća uz cestu. Taj je sloj debeo od 0,75 do 1,5 m, s tim da je najdeblji na zapadnom dijelu gdje je križanje s Molatskom ulicom i ondje se u njemu nalazi više kamenja, nešto većih dimenzija od onog na ostalom dijelu trase. To je možda vezano uz nasip ceste jer se na tom dijelu mijenja konfiguracija reljefa. Taj je površinski sloj gotovo u cijelosti ispresijecan otprije postavljenim instalacijama – struja, voda, telefon i ulična rasvjeta. U tom sloju trase nisu zabilježeni arheološki nalazi ni tragovi konstrukcija. Ispod njega slijedi kamen živac sve do krajnje dubine iskopa. S obzirom na takve stratigrafske odnose, iskopavalo se na sljedeći način: prvo se bagerom iskopa površinski sloj u dužini od 10 do 15 m, a zatim slijedi razbijanje kamena živca pikamerom do odgovarajuće dubine radi polaganja cijevi. U toj fazi započinje iskop površinskog sloja sljedećeg segmenta trase, nakon čega slijedi razbijanje kamene litice kojom se zatrpava prethodni segment s već postavljenom cijevi. Iskopani površinski sloj odvezen je na odlagalište. Kako bi bilo moguće strojevima doprijeti do predviđenog dna iskopa, ne iskopava se cijelom dubinom, već se postupno formira rampa koja omogućava pristup. S obzirom na takav način iskopa, arheološki nadzor bio je potreban samo kada je kopan površinski sloj do kamena živca. To se na početku odvijalo svaka 3-4 dana, a

poslije zbog imovinskopravnih odnosa i vremenskih neprilika svakih 5-6 dana.

Marica Milić

Summary

During the construction of the main city collector in the centre of the city of Zadar within the framework of the drainage system „Centar" Zadar, phase 3, and due to the location of the planned construction within the located perimeter of the antiquity lot division and possible existence of archaeological structure the need arose for archaeological supervision. The supervision was conducted in Hrvoje Čustić Street over an area excavated to the depth that ranged from 7.45 to 7.80 m in relation to the present level of the paved street. Under the asphalt and tamping layers a layer of soil and small stones was detected. It was a layer of red and reddish-brown earth from former fields that have become today parts of gardens of family homes along the road. This surface layer is almost completely crisscrossed with previously set installations – electricity, water, telephone and street lighting.
No archaeological finds were recorded either in the layer along this part of the route or in the remaining part of the route. The bedrock under the layer stretched all the way to the deepest end of the dig.

Redni broj: 268
Lokalitet: Zadar – uvala Jazine
Naselje: Zadar
Grad/općina: Zadar
Pravni status: –
Razdoblje: SD
Vrsta radova: podmorsko rekognosciranje, arheološki nadzor

Arheološki muzej Zadar u siječnju i veljači 2014., a na osnovi posebnih uvjeta Konzervatorskog odjela u Zadru za izradu Glavnog projekta za rekonstrukciju dijela obale uz Veslački dom (I. i II. Faza) u uvali Jazine u Zadru, rekognoscirao je, a zatim i nadzirao područje na dijelu uvale



Dijelovi broda



Isječak topografske karte s područjem pregleda



Dio rebara broda

Jazine ispred Veslačkog doma. Investitor istraživanja, koja je vodio dr. sc. Smiljan Guščević (voditelj Odjela za podvodnu arheologiju Arheološkog muzeja Zadar), bila je Županijska lučka uprava Zadar. Podmorje lokaliteta pregledali su djelatnici muzeja Dino Taras, Hrvoje Manenica i Dušanka Romanović, kao i vanjski suradnik, ronilački instruktor Đani Iglić. Radove su arheološki nadzirale Ivana Juras i Filipa Jurković Pešić, dipl. arheologinje.

Riječ je o nastavku rekognosciranja rekonstrukcije obale za potrebe Županijske lučke uprave Zadar, koju je Arheološki muzej Zadar već djelomice rekognoscirao (Gluščević 2012). Podmorsko rekognosciranje obavljeno je na jugoistočnom dijelu uvale Jazine ispred Veslačkog doma, radi gradnje i betoniranja nove rive. Pretraživano je područje unutar zone građevinskog zahvata, odnosno do cca 15 m udaljenosti od obale u dužini od cca 100 m, s najvećom postignutim dubinom od 5,7 m. Vidljivost je bila relativna, uz izbjegavanje dizanja mulja koji je smanjivao vidljivost. Područje je pregledavano frontalnim pretraživanjem, prilikom čega su ronioci bili povezani konopcima, a udaljeni jedan od drugog cca 3 m.
Cjelokupno dno uvale najvećim je dijelom prekriveno rahlim finim muljem te raznim ostacima ponajviše iz 20. st., uglavnom sitnijeg i krupnijeg smeća i nekoliko manjih sidrenih blokova. Nakon pretraživanja zaključeno je kako nema



Neeksplodirana bomba

nikakvih vidljivih arheoloških ostataka na dnu, ni predmeta koji bi upućivali na neku kulturnu vrijednost.

Nakon što su ronioci pregledali predviđeno područje i utvrdili da nema nikakvih vidljivih arheoloških ostataka, strojevi su započeli radove kako bi se dobila predviđena linija buduće rive, koja se proteže u smjeru SZ-JI. Zbog toga je na nekim dijelovima bilo potrebno nasuti obalu, a na nekima je iskopati. Dubina do koje su strojevi kopali u moru varirala je od 2 m do 3 m.
Radovi su započeli u JI djelu, odakle su se strojevi povlačili prema SZ. Kako bi bager mogao doprijeti do određenih dijelova, bilo je potrebno napraviti rampu po kojoj će se kretati. U tu svrhu dovozio se materijal s otpada (pretežno kamenje), kojim se zatrpavalo more. Sve što je stroj vadio iz mora, poslije se upotrebljavalo za nasipavanje mora i poravnavanje terena.
Već prvi dan radova stroj je iz mora izvukao dijelove drvenog broda, dijelove kobilice (za koju je još pričvršćeno nekoliko rebara), kormilo te sidro za koje se može pretpostaviti da je pripadalo tom brodu. Uz dodatne konzultacije s brodograditeljima, a s obzirom na konstruktivne osobine, zaključeno je kako je riječ o brodu većih dimenzija, ali novije izrade, koji je najvjerojatnije potopljen tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, a sigurno u 20. st. Dijelovi broda pronađeni su na dubini od cca 3 m, na udaljenosti 5 – 7 m od obale. Nađeno je i novije željezno sidro.

Na čitavu području stroj je s muljem, uz brojne drvene dijelove, vadio i betonske blokove koji su služili za sidrenje, sidra itd., što je razumljivo, jer je riječ o području na kojem se brodovi sidre već dugo vremena. Također je bilo i kamenja, ali pretežno neobrađenog. Bilo je i nekoliko obrađenih komada, ali i tada se radilo o novovjekovnom građevnome materijalu. Dana 17. veljače 2014. stroj je iz mulja izvukao neeksplodiranu bombu, koju su preuzeli policija i pirotehničari.

Literatura

Gluščević 2014 S. Gluščević, Zadar – uvala Jazine, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.

doc. dr. sc. Smiljan Gluščević

Summary

For the purpose of drawing up the master plan of reconstruction of part of the wharf by the Rowing Club (1st and 2nd phase) in Jazine Bay in Zadar, in the course of January and February 2014 the Archaeological Museum in Zadar conducted a reconnaissance followed by the supervision over part of the Bay in front of the Rowing Club. There were no archaeological finds. The remains of a shipwreck from the 20th century were discovered as well as various types of waste and an unexploded bomb.

Redni broj: 269
Lokalitet: Zemunik Donji – Gradina
Naselje: Zemunik Donji
Grad/općina: Zemunik Donji
Pravni status: –
Razdoblje: P, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 2. svibnja do 9. lipnja 2014. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru istraživao je lokalitet Gradina u Zemuniku Donjem. Istraživanja su bila dio terenske nastave studenata arheologije, a osnovni cilj istraživanja bio je utvrđivanje stratigrafije i precizne kronologije za daljnja sustavna istraživanja. Uz voditelja, u istraživanju su sudjelovali i dr. D. Vujević, dr. M. Čelhar te dr. K. Gusar, svi s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Gradina u Zemuniku Donjem smještena je desetak kilometara istočno od Zadra. U povijesnim se izvorima prvi put spominje u 13. st. kao *Selmenik*. U 14. st. na tom se mjestu nalazila utvrda kralja Ludovika I. Anžuvinca, kad je 1346. pritekao u pomoć Zadranima protiv Mlečana, a u dokumentima iz 1368. vidi se da je Zemunik u vlasništvu zadarske komune. Godine 1409. prodajom Dalmacije i Zemunik



Položaj Bloka A



Bedem utvrde iz 15. st.

potpada pod vlast Mlečana. U vrijeme osmanlijskih prodora Venecija popravlja i gradi niz utvrda, pa se tako gradi i Zemunik. Arhivski dokument pokazuje da je sagrađena vojna utvrda, revelin (prostor ograđen za smještaj ljudi i stoke) i jarak oko svega toga. Od 1570. Zemunik je pod vlašću Osmanlija, koji na njemu podižu snažnu utvrdu koja je imala status kasabe. Godine 1647. i 1683. najveći je dio Zemunika razoren i uništen požarom. Nakon odlaska Osmanlija, Zemunik je od 1729. sjedište serdara koji je bio spona između mletačkih vlasti i naroda.

Za istraživanje je odabran plato iznad istočnog dijela današnjega groblja, između crkve sv. Kate i današnje mrtvačnice. Riječ je o platou koji se za nekoliko metara izdiže iznad razine današnjeg groblja. S južne strane rub mu čini zid rustično slagan od amorfnog i klesanog kamenja povezanog žbukom koji potječe iz neke od starijih faza utvrde. Istraživanjem je obuhvaćena površina od 250 m², označena kao Blok A, na kojoj su definirani slojevi iz vremena osmanske i mletačke okupacije, željeznog doba i neolitika.

Istraživački prostor zauzima dio prirodne rube padine. Matičnu stijenu čini fliš (pješčenjak) s dosta mekanim gornjim slojem. Stijena je na višem položaju na sjevernom dijelu, a na polovici Bloka A naglo pada prema jugu. Na padini i na južnom dijelu Bloka A, u prirodnim kanalima između linija matične stijene nađeni su ostaci razvučenog sloja s nalazima grube prapovijesne keramike. Rubni dijelovi Gradine jedini su mogući istraživački prostori jer središnji plato, a ujedno i najvažniji dio nalazišta, zauzimaju brojni smještajni i drugi infrastrukturni objekti Doma za odrasle osobe.

Neolitički sloj ustanovljen je samo na sjeveroistočnom dijelu istražene površine, na dubini od 150 cm od današnje površine. Debljina sloja u prosjeku iznosi 20 – 30 cm, dok se prema jugu postupno stanjuje, prateći prirodan pad matične stijene. Osim hodne površine, sačuvane su i nakupine amorfnog kamenja koje čine ostatke supstrukcije podnice i temeljenje nadzemnih dijelova neolitičkih objekta. Pronađeni su ostaci najmanje dvaju objekata.

Najbrojniju skupinu arheoloških nalaza prikupljenih u neolitičkom dijelu depozita čine ulomci keramičkih posuda, uz rijetke ulomke izrađevina posebne namjene. Keramički nalazi odgovaraju poznatim standardima danilske, a u manjoj mjeri kulture *impresso*.

Iznad neolitičkog sloja nalazi se 20 – 30 cm debeo sloj, s nalazima keramike iz željeznog doba. Sloj je razvučen i prati pad matične stijene te na južnom dijelu zapunjava udubine u matičnoj stijeni. U sloju je uz ostatke faune nađena isključivo prapovijesna keramika, koja bi se prema karakteristikama mogla datirati u željezno doba. Osim domaće grube keramike koja prevladava, pronađeni su i fragmenti apulske, daunske, kao i nešto mlađe helenističke importirane keramike.

Iznad razvučenih prapovijesnih slojeva nema sačuvanih slojeva iz rimskog vremena (tek pokoji ulomak keramike pomiješan s mlađim nalazima), već se javlja sloj žute glinaste zemlje; nivelacijski sloj čiji vrh čini hodnu površinu srednjovjekovne tvrđave kojoj pripada zid na južnom rubu



Kameni nasip – urušenje bedema



Suhozidna konstrukcija – proširenje na vrhu srušenog bedema utvrde



Ostaci objekta iz vremena Osmanlija

bloka. S obzirom na to da je unutar tog sloja pronađeno izrazito malo nalaza iz različitih razdoblja, a da najmlađi nalazi pripadaju kasnom srednjem vijeku, sve upućuje na to da je utvrda sagrađena nakon prodaje Dalmacije Mlečanima početkom 15. st.

Godine 1570. Zemunik osvajaju Osmanlije, a posljedice tog osvajanja vidljive su u kamenom nasipu, koji je nađen na cijeloj površini Bloka A, iznad prethodno spomenute hodne površine utvrde. Unutar kamenog nasipa velika je količina nalaza, među kojima dominira glazirana keramika (invertiata, engobirana, gravirana, majolika, kao i ulomci posude tzv. cvjetne gotike). Najmlađi nalazi (mrljasto ukrašena engobirana keramika, gravirana „*a punta e stecca*" i vrč tipa „*geometrico fiorito*") upućuju na drugu polovicu 16. st. S obzirom na nalaze, ali i klesano kamenje u nasipu, sve upućuje na to da je cijeli nasip posljedica urušavanja srednjovjekovnog bedema u vrijeme kada su Zemunik osvojile Osmanlije, a da je sloj iznad posljedica čišćenja terena i nivelacije nakon pada utvrde u 16. st. Nakon osvajanja, vanjski zid utvrde nije obnovljen, nego je pri sačuvanom vrhu proširen suhozidom, dok je ostatak prostora jednostavno niveliran. Nije isključeno da je taj prostor tada služio samo kao pretprostor nove osmanske utvrde, a nekadašnji južni bedem utvrde postao je tek prsobran ili svojevrstan barbakan nove utvrde. Da taj dio nije bio glavni dio utvrde u vrijeme Osmanlija pokazuje i mala građevinska aktivnost u to vrijeme. Pronađeni su ostaci tek dvaju manjih objekata iz dviju različitih faza, građenih suhozidnom tehnikom.

U slojevima koji bi trebali pripadati vremenu osmanske vlasti u Zemuniku pronađena je veća količina nalaza. Među njima prevladavaju kosti domaćih životinja i keramika, a metalni su nalazi relativno rijetki i uglavnom je

riječ o željeznim čavlima, alkama, potkovama za cipele te različitim željeznim britvama i noževima. Među metalnim nalazima ističu se brončane aplike (falere), koje vjerojatno pripadaju konjskoj opremi.
Nakon ponovnog vraćanja Zemunika pod mletačku vlast, taj prostor nije aktivno upotrebljavan. Prvi tragovi njegove uporabe potječu iz novijeg vremena (polovica 20. st.), iz kojeg potječu ostaci podnice talijanskog objekta.

Literatura

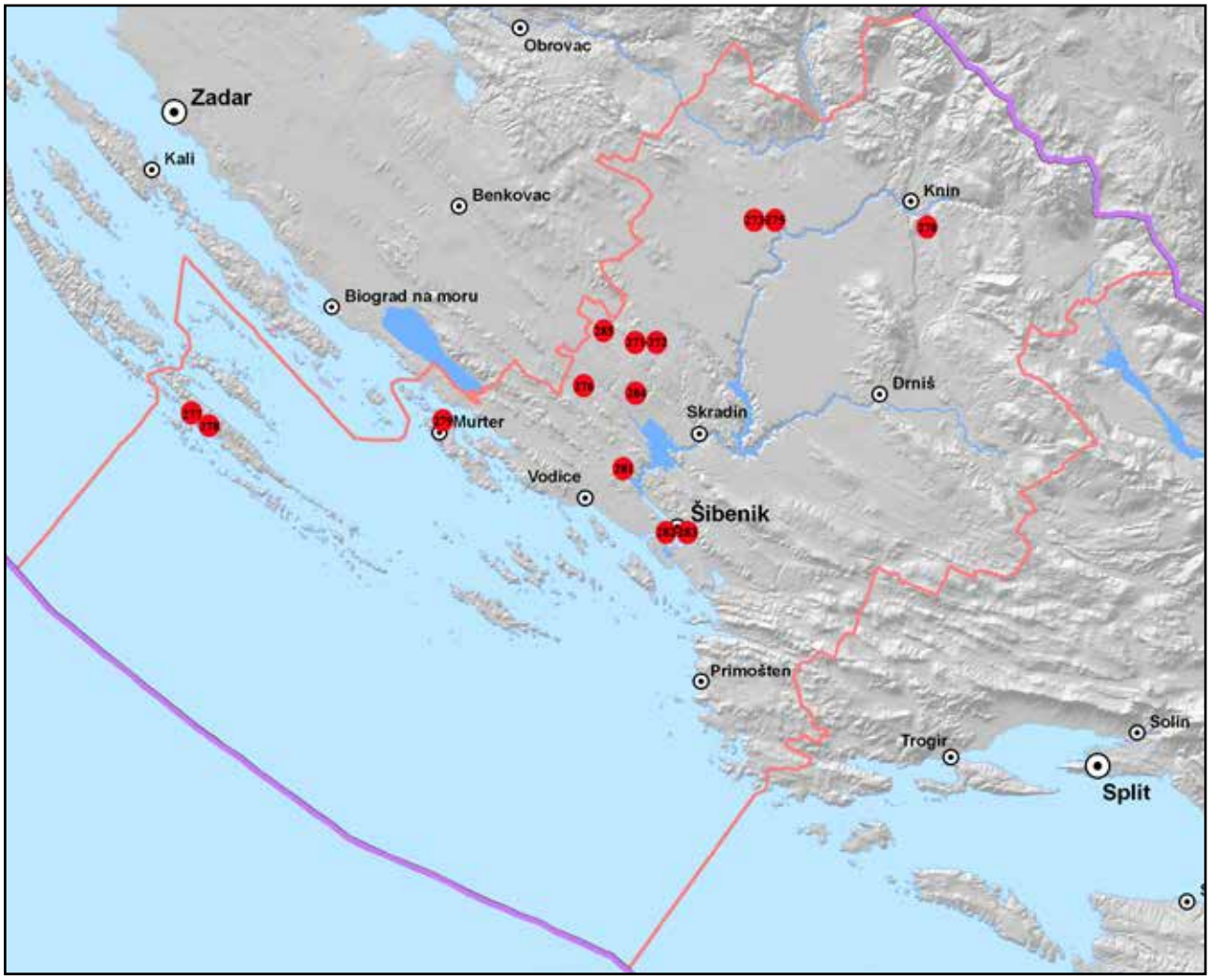
Jakšić 1997 N. Jakšić, Zemunik, srednjovjekovni zadarski kastel i turska kasaba, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1997.

Brunislav Marijanović
Dario Vujević

Summary

In the course of May and June 2014 archaeological excavations were conducted at the site of Gradina in Zemunik Donji. A plateau was chosen above the eastern part of the present day cemetery, between the church of St Kata and the current mortuary. The plateau located a few metres above the level of the present day cemetery. An area of 250 m^2, marked as Block A, was covered by the explorations in which layers from the periods of the Ottoman and Venetian occupation, the Iron Age and the Neolithic were defined.

ŠIBENSKO-KNINSKA ŽUPANIJA



270 Biskupija – Crkvina
271 Bribirska Glavica
272 Bribirska Glavica – crkva sv. Joakima i Ane
273 Burnum – amfiteatar (Karlovac)
274 Burnum – kampus (Karlovac)
275 Burnum – vojni logor (Šupljaja)
276 Čista Mala – Veliš tak
277 Kornat – utvrda Toreta
278 Kornat – uvala Tarac/crkva sv. Marije i podmorje
279 Murter – Gradina
280 Podmorje Šibensko-kninske županije
281 Šarina Draga – Jama
282 Šibenik – Medulićev trg
283 Šibenik – tvrđava Barone
284 Vaćani – Laluše
285 Žažvić – bazilika

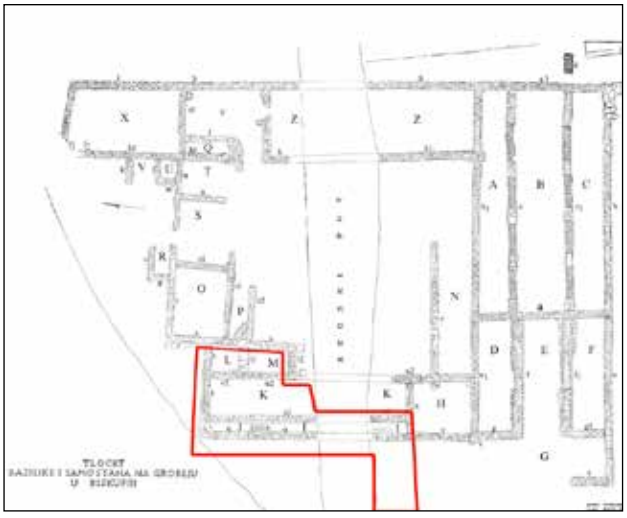
Redni broj: 270
Lokalitet: Biskupija – Crkvina
Naselje: Biskupija
Grad/općina: Biskupija
Pravni status: Z-4302
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, preventivna sanacija

Od 15. srpnja do 15. kolovoza 2014. nastavljena su revizijska arheološka iskopavanja na položaju Crkvina (Sv. Marija) u Biskupiji kod Knina. U istraživanjima su sudjelovali dr. sc. Maja Petrinec (voditeljica) i Ante Jurčević (zamjenik) iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, diplomirani arheolozi Goran Bilogrivić i Pia Šmalcelj Novaković (suradnici katedre za nacionalnu arheologiju na Arheološkom odsjeku Filozofskog fakulteta u Zagrebu) te diplomirani arheolog Ante Alajbeg iz Splita. Tehničku dokumentaciju vodila je Maja Marković iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Radove je nadzirao dr. sc. Marko Sinobad iz Konzervatorskog odjela u Šibeniku.

Biskupija je, uz Nin, Solin i Knin, jedno od najvažnijih ranosrednjovjekovnih naselja u Hrvatskoj Kraljevini. Svojom osebujnom arheološkom baštinom pruža dragocjena svjedočanstva o kulturnom i političkom usponu srednjovjekovne hrvatske države u kontinuitetu od 9. do 12. stoljeća. Riječ je o četvrtoj uzastopnoj kampanji na lokalitetu na užoj lokaciji zvanoj Mala Crkvina, gdje se nalaze temeljni ostaci arhitektonskog kompleksa dograđenog uz ranosrednjovjekovnu baziliku sv. Marije, koji se u stručnoj i znanstvenoj literaturi raznoliko interpretira (kao samostan, rezidencija hrvatskog biskupa ili vladarski dvori). Kompleks je krajem 19. i početkom 20. st. istraživao fra Lujo Marun, a 1950. i 1957. Stjepan Gunjača. Nakon Gunjačine revizije do 2009. nije bilo ozbiljnijih arheoloških istraživanja na Crkvini. Lokalitet je još od doba Marunovih istraživanja bio presječen seoskom prometnicom, koja prelazi upravo preko sjeverne dogradnje uz baziliku sv. Marije. Ta je prometnica 1998. godine asfaltirana. Prostor sjeverno od spomenute prometnice zapušten je, obrastao u gusto raslinje te je pretvoren u ilegalno seosko odlagalište otpada, koji se ondje desetljećima gomilao te više nisu bili vidljivi ostaci arhitekture. Od 2009. do 2011. očišćen je cijeli areal, a uklonjen je i asfalt te su ponovo, nakon 60 godina, razotkriveni temeljni ostaci zidova dogradnje. To je bio preduvjet za



Pogled na sjevernu dogradnju uz baziliku sv. Marije (foto: A. Jurčević)



Dio lokaliteta istražen 2014. (označen na tlocrtu iz Gunjača 1953.)



Pogled na istraženi dio lokaliteta (foto: A. Jurčević)

početak detaljnijih arheoloških iskopavanja unutar prostorija. Istraženo je ukupno pet prostorija, koje je S. Gunjača na svom tlocrtu označio slovima I, J, K, L i M, zatim dio ispod uklonjene seoske asfaltne ceste unutar prostorije I te dio terena zapadno od prostorije I.

Odmah na početku treba naglasiti da ni u jednoj istraženoj prostoriji nisu zatečeni ostaci podnica. Neznatni ostaci podnica sačuvani su na nekoliko mjesta uz same zidove prostorija. Sloj do razine tih podnica uglavnom je ispremiješan. Najvažniji je nalaz kamena presvođena peć s ostacima gara, pepela, nagorenog kamena i životinjskih kostiju, otkrivena unutar jedne od istraženih prostorija (prostorija L). Peć je suvremena arhitekturi dogradnje uz baziliku sv. Marije i nalazi se uz kanal za otjecanje vode koji se pruža u smjeru istok-zapad i ima ispust u krajnjem zapadnom zidu kompleksa. Unutar prostorije J istražena je unutrašnjost spomenutog kanala te su otkriveni veći ulomci keramičkih posuda, životinjske kosti i rogovi. U ostalim prostorijama pronađena je znatna količina keramičkih ulomaka i životinjskih kostiju.

Ovom je prilikom istražen i dio terena ispod uklonjene asfaltne ceste unutar prostorije I. Utvrđeno je da je tijekom



Ognjište u prostoriji L (foto: A. Jurčević)

asfaltiranja u potpunosti uništen arheološki sloj, međutim južno od ceste otkriven je ostatak krajnjeg zapadnog zida kompleksa, koji nije bio obuhvaćen Gunjačinom revizijom. Paralelno s arheološkim istraživanjima konzervirani su pojedini dijelovi sjeverne dogradnje (preventivna zaštita zidova). Dosad nepoznat istočni ulaz u kompleks otkriven 2013. (bio je zazidan), očišćen je, dokumentiran i preventivno zaštićen. Ulaz je u istočnom krajnjem zidu (zid h po Gunjači) i uvodi u prostoriju Y. Preventivno su zaštićeni zidovi t2 i h1, koji zatvaraju prostoriju z na sjeveru i na zapadu, te zidovi prostorije O. Također je rekonstruiran i preventivno zaštićen i sjeverozapadni ugao kompleksa koji je bio sačuvan samo u temeljnoj stopi s neznatnim tragovima žbuke zbog toga što je preko njega desetljećima prolazio kolni put kojim se ulazilo na obližnje oranice.

Literatura

Gunjača 1953 S. Gunjača, Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina god. 1950., Ljetopis JAZU, knj. 57, Zagreb, 1953.
Jurčević 2014 A. Jurčević, O klesarskim radionicama koje su djelovale na Crkvini u Biskupiji kod Knina, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 41, Split, 2014.
Jurčević 2011 A. Jurčević, Nalazi ranokarolinškog oružja i konjaničke opreme u doba formiranja Hrvatske kneževine, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 38, Split, 2011.
Petrinec 2009 M. Petrinec, Groblje na Crkvini u Biskupiji – rezultati revizijskih istraživanja Stjepana Gunjače, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 33, Split, 2009.
Petrinec, Jurčević 2015 M. Petrinec, A. Jurčević, Crkvina – Biskupija: Insights into the Chronology of the Site from Late 8th to 15th Century, in: Swords, Crowns, Censers and Books, Francia Media – Cradles of european Culture (ur. M. Vicelja), Rijeka, 2005.

Maja Petrinec

Summary

In the course of July and August 2014 revision archaeological excavations were continued at the site of Crkvina (St Maria) in Biskupija, near Knin. It was the fourth consecutive campaign at the more precise site location called Mala Crkvina where the remains of the foundations of an architectural complex added on to the early medieval basilica of St Maria were found and which has been interpreted in expert literature in a variety of ways (as a monastery, residence of a Croatian bishop or a ruler's court). In the period from 2009 to 2011 the entire areal was cleaned, the tarmac removed so that after 60 years the foundation remains of the extended walls were revealed. It was the precondition for initiating more detailed archaeological excavations within the interior premises of the complex. A total of five rooms were explored, marked by S. Gunjača on his ground plan with the letters I, J, K, L, and M as well as the part under the removed rural tarmac road within room I, including part of the terrain west of room I. Parallel with the archaeological explorations in some parts of the northern extension, conservation works were also undertaken (preventive protection of the walls).

Redni broj: 271
Lokalitet: Bribirska glavica
Naselje: Bribir
Grad/općina: Skradin
Pravni status: Z-5036
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: sanacijsko-konzervatorski radovi

Od 1. lipnja do 31. kolovoza 2014. trajali su sanacijsko-zaštitni i konzervatorski radovi na Bribirskoj glavici. Novčana sredstva osiguralo je Ministarstvo kulture te lokalna samouprava. Arheološku ekipu činili su Željko Krnčević (voditelj radova) i konzervatorica restauratorica Danijela Skelin. Radilo se na k.č. 1529/1, 1509/3, 1531/2 i 1512/2, k.o. Bribir.

Kako bi se radovi na Bribirskoj glavici provodili na najbolji mogući način, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika i Muzej grada Šibenika potpisali su Sporazum o kolegijalnoj, stručnoj i znanstvenoj suradnji u istraživanju, zaštiti i prezentaciji arheološkog lokaliteta Bribirska glavica. Prije početka konzervatorsko-sanacijskih radova hortikulturno je uređena gotovo cijela Bribirska glavica, posebice oni dijelovi koji se uređuju za posjet turista i grupa. Taj dio lokaliteta košen je čak tri puta (iako je i to nedovoljno), a riječ je



Jugozapadni bedem



Srednjovjekovni objekt SZ od Marunove kuće

o površini od cca 20.000 m^2. Također je trebalo na nekoliko mjesta urediti i pristupni put na Glavicu. Naime, nakon uređenja makadamskog puta, što je financirao EU još iz pretpristupnih fondova, nakon obilnih proljetnih kiša nastala su oštećenja za čije saniranje nije osiguran novac. Tako se uz ostale radove na Glavici treba posvetiti i tom problemu.
Ovogodišnji su radovi u prvom redu usmjereni na srednjovjekovni objekt SZ od Marunove kuće koji je prije nekoliko godina istražio kolega Zekan, a kojem je prijetila opasnost od urušavanja i mogućih ozljeda turista. Taj je srednjovjekovni zid zapravo „visio" u zraku jer je istraživan kao da istraživač nije poznavao posebnosti arhitekture na Bribirskoj glavici. Naime, na tom se lokalitetu srednjovjekovna arhitektura gotovo u pravilu podiže na ostacima antičke arhitekture. Primjerice, iznad zatrpanih antičkih cisterni podižu se srednjovjekovne kuće. Tako je bilo i u ovom slučaju. Srednjovjekovni zid jednostavno je bio opasan i svakako ga je trebalo sanirati, što je i napravljeno tako da je ispod njega injektiran čvrst materijal. U ovoj fazi posao još nije gotov, jer se u konačnoj prezentaciji smanjuje vidljiva visina ojačanja. Uz taj zid pronađeni su i ostaci još jednog antičkog zida.
Osim toga, saniran je i jugozapadni bedem koji se nalazi na litici i koji nije debeo kao ostali bedemi koji okružuju Glavicu. Širok je tek 50 cm. I na tom se mjestu pojavio problem urušavanja jer zid nije rekonstruiran od tvrde podloge, nego od nasipa, stoga je također bilo potrebno injektirati do litice kako bi se učvrstio bedem. Treba napomenuti kako bi trebalo sanirati cijeli taj potez u dužini od 50 m, jer postoji velika opasnost od urušavanja. Uz navedene radove, saniran je i jedan zid u klaustru samostana te nekoliko



Pogled na ostatke samostana

segmenata arhitekture na Dolu. I ove su godine djelomično sanirani mozaici u cisternama u *Nymphaeum*.
U prijašnjim konzervacijama upotrebljavani su neadekvatni materijali, kao što je npr. cement. U novim konzervacijama uz vapno je upotrebljavana i mala količina cementa te pigment da sanirani dijelovi arhitekture ne bi previše odudarali od stare konzervacije.
Kako se kao u nekim prethodnim kampanjama ne bi dogodilo da se drastično vide razlike u konzervaciji, nastojali su se pogoditi omjeri materijala. Osim toga, kamen koji je nedostajao ili bio oštećen, dopunjavao se ili zamjenjivao onim koji najbolje odgovara već konzerviranim segmentima. sanirane su i konzervirane antičke cisterne, što podrazumijeva čišćenje, pranje i sanaciju arhitekture.

Literatura

Gunjača 1968 Stjepan Gunjača, Strateško i historijsko-kulturno značenje Bribira, Starohrvatska prosvjeta, III ser. vol. 10; Zagreb, 1968.
Suić 1976 Mate Suić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 1976.

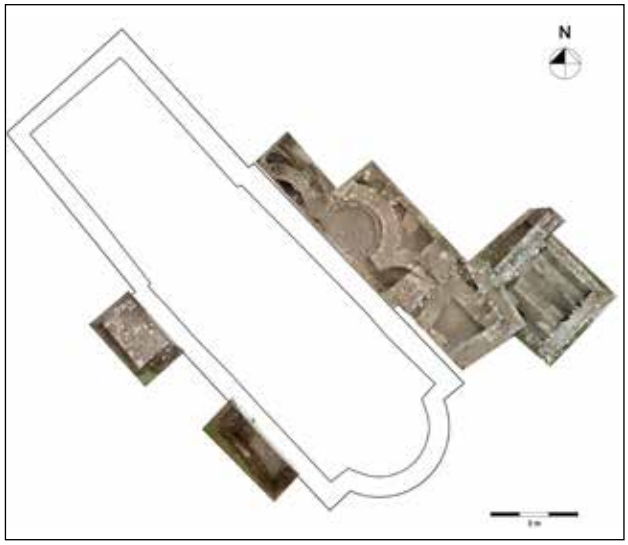
mr. sc. Željko Krnčević

Summary

The works carried out in 2014 at the site of Bribirska glavica focused on the conservation and rehabilitation of Antiquity and medieval features explored in the course of previous years.

Redni broj: 272
Lokalitet: Bribirska glavica – crkva sv. Joakima i Ane
Naselje: Bribir
Grad/općina: Skradin
Pravni status: Z-5036
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: revizijsko i sustavno iskopavanje

Arheološka istraživanja na lokalitetu Bribirska glavica 2014. rezultat su suradnje Sveučilišta Macquarie iz Sydneya, Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (MHAS) i



Završna snimka sonde iskopane 2014. godine oko crkve sv. Joakima i Ane (izradili: A. di Miceli, T. Matioli)

Muzeja grada Šibenika (MGŠ), u okviru projekta *Varvaria/ Breberium/Bribir*. Istraživanja su trajala od 5. do 25. travnja 2014. godine, a u njima su sudjelovali: Ante Milošević (voditelj projekta), Victor Ghica (voditelj projekta i voditelj iskopavanja), Danijel Džino (administrativni upravitelj), Andrea Di Miceli, Tommaso Mattioli (ArcheoRes/UDSP, Perugia – geofizička istraživanja), Ivana Ožanić Roguljić i Kristina Jelinčić Vučković (IARH – ekspertiza keramike), Nikolina Uroda (MHAS – arheologinja), Željko Krnčević (MGŠ – arheolog), Yann Béliez (Archéodoc, Toulouse – arheolog), Per Rathsman (Rathsman ArkitektKontor AB, Karlstad – arhitekt). Uz nekoliko lokalnih radnika, sonde su iskopavali studenti Sveučilišta Macquarie (Charles Barnett, Shenali Boange, Ashley Keith, Gregory Madden, Joel Mason i Nicola Wesseling), Sveučilišta u Zagrebu (Merita Dreshaj i Katarina Franušić) i Sveučilišta Primorska iz Kopra (Urša Mravljak). Luka Peković (Omega engineering d.o.o., Dubrovnik) arhitektonski je snimio tlocrt i presjek otkopanih ostataka građevina u sondi, a za numizmatičku ekspertizu i identifikaciju novca bio je zadužen Tomislav Šeparović (MHAS).

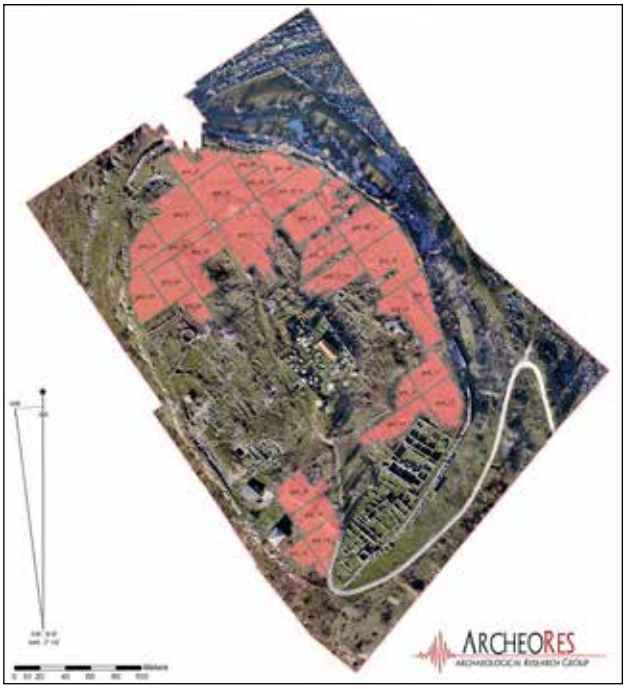
Aktivnosti unutar spomenutog projekta odvijale su se u nekoliko smjerova: arheološka iskopavanja sjeveroistočno i jugozapadno od današnje pravoslavne crkve sv. Joakima i Ane; analiza zidnih struktura; geofizičko istraživanje neiskopavanih dijelova Glavice; analiza keramičkog materijala iskopanog tijekom ovogodišnje kampanje; analiza iskopanih kosturnih ostataka; verifikacija topografske karte lokaliteta; izrada zračnih fotografija i fotogrametrijsko modeliranje lokaliteta; 3D modeliranje do sada pronađenih ostataka građevina; katalogiziranje artefakata s prethodnih iskopavanja; uspostavljanje i sistematiziranje potrebnih baza podataka o lokalitetu nužnih za buduće terenske zahvate; obrada dostupnih arhivskih podataka iz svih prethodnih iskopavanja (posebno sustavnih istraživanja Stjepana Gunjače, od 1959. godine).

Arheološka iskopavanja 2014. godini obuhvatila su pravoslavno groblje oko crkve sv. Joakima i Ane. Ručnim su iskopom otvorene tri sonde (T1, T2, T3) u prostoru između sjeveroistočnog zida crkve, memorije s dva sarkofaga i recentnih grobova te dvije manje probne sonde (T5, T6) uz jugoistočni zid crkve.

Najvažniji cilj iskopavanja u prvom sektoru koji pokrivaju sonde T1, T2 i T3 bio je rasvjetljavanje strukturnih i stratigrafskih odnosa između zidova današnje crkve sv. Joakima i Ane, višekonhne građevine koja većim dijelom leži pod njom, te susjedne memorije sa sarkofazima. Zidne strukture otkrivene tijekom kampanje rezultat su građenja, pregrađivanja i dogradnji tijekom nekoliko kronoloških faza: prvoj bi se fazi prema rezultatima istraživanja trebao



Fotogrametrijski model Bribirske glavice (izradili: A. Milošević, V. Ghica)



Smještaj magnetometrijske mreže (izradili: T. Mattioli, A. Di Miceli)

pripisati mauzolej s dvama sarkofazima, prema čijim je karakteristikama čitava faza gradnje datirana u razdoblje prije kraja 6. st. Drugu bi fazu činila višekonhna građevina, točnije njezine tri sjeverne apside koje su istražene ove godine. Zanimljiv je podatak da je višekonhna građevina povezana s memorijom, odnosno da su istodobno funkcionirale tijekom nekog razdoblja, o čemu svjedoče ostaci žbuke na spoju jednog i drugog objekta te sličan način gradnje obaju objekata. Posljednja faza, čije se potfaze za sada ne mogu čvrsto arheološki potvrditi, jest gradnja današnje crkve sv. Joakima i Ane.

Smještaj dviju sondi u drugom sektoru koji se nalazi uz jugozapadni zid današnje crkve (sonde T5 i T6), uvjetovan je usporednim analizama podataka dobivenih magnetometrijskim mjerenjima, analizom pretpostavljene veličine višekonhne građevine otkopane sa sjeveroistočne strane crkve te kratkotrajnih i na brzinu obavljenih iskopavanja S. Gunjače (1959.) u unutrašnjosti današnje crkve. Istraživanje tog dijela nije dalo očekivane rezultate jer se s iskopom nije došlo do dovoljne dubine na kojoj se očekivao pronalazak ostataka južnog dijela višekonhne građevine. Blizina suvremenih grobova i nedostatak vremena uzrokovali su zaustavljanje istraživanja tog sektora, no u budućim će se istraživanjima sonde istražiti do kraja i zacijelo dati zanimljive rezultate.

Tijekom istraživanja pronađeni su kosturni ostaci više osoba, grupirani u četiri kosturnice od kojih je samo u jednoj pronađen gotovo cjelovit kostur položen na leđa. Među kostima je pronađena naroskana naušnica i novac, koji se može datirati u kraj 14. i početak 15. st.

Na Bribirskoj glavici istražena je površina od oko 27.000 m², podijeljena u kvadratnu mrežu (20x20 m), a pet probnih područja ukupne površine 1256 m² dodatno je istraženo georadarom i magnetometrom. Istraživanje je otkrilo brojne magnetske anomalije, a rezultati geofizičkog i magnetometrijskog istraživanja poslužit će kao podloga za buduća arheološka istraživanja.

Proučavanje keramičkih ostataka u 2014. godini koncentriralo se na analizu materijala iz ovogodišnjih arheoloških istraživanja te na katalogiziranje do sada iskopanih keramičkih tipova keramike i lokalnog materijala. Među keramičkim materijalom s ovogodišnjih iskopavanja dominiraju tipovi sjevernoafričke keramike, nakon čega slijedi keramika lokalne produkcije te talijanske i egejske produkcije. Vremenski raspon analiziranog materijala dosta je velik: od početka 1. do ranog 6. st.

Tijekom kampanje načinjena su dva fotogrametrijska modela Bribirske glavice, temeljena na dvjema različitim skupinama zračnih fotografija, a započela je i izrada 3D modela nekih od važnijih građevina vidljivih na Glavici.

Podaci iz istraživanja 2014. pohranjeni su u bazi podataka ARK kao i GIS podaci koji sadrže zračne i satelitske fotografije te geoarheološku kartu lokaliteta. U ARK bazu unose se i podaci iz starijih istraživanja te tehnička i grafička dokumentacija, koja se nalazi u različitim institucijama.

Literatura

Bakulić 1996 Vinko Bakulić, Bribirska rotunda, u: Bribir u srednjem vijeku, Split, 1996: 37 – 39.

Burić 1996 Tonći Burić, Arhitektura i skulptura, u: Bribir u srednjem vijeku, Split, 1996: 23 – 36.

Ghica, Milošević, Dzino 2015A Victor Ghica, Ante Milošević, Danijel Dzino, Arheološki projekt *Varvaria / Breberium / Bribir* u 2014. godini, Starohrvatska prosvjeta 42/III, Split, 2015: 7 – 44.

Ghica, Milošević, Dzino 2015A Victor Ghica, Ante Milošević, Danijel Dzino, Varvaria/Breberium/ Bribir Archaeological Project.The 2014 excavation season, Hortus Artium Mediaevalium 21, Zagreb – Motovun, 2015: 335 – 356.

Gunjača 1968 Stjepan Gunjača, Nalaz srednjovjekovnih arhitektura na Bribiru, Starohrvatska prosvjeta III/10, Split, 1968: 235 – 242.

dr. sc. Danijel Džino
dr. sc. Victor Ghica
dr. sc. Ante Milošević
mr. sc. Nikolna Uroda

Summary

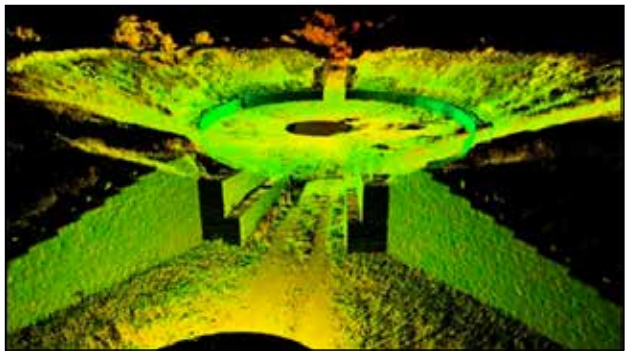
The report presents the results of the first season of archaeological excavations at Bribirska glavica undertaken as part of the international archaeological project *Varvaria/ Berberium/Bribir* launched in 2014. The excavations concentrated in the contemporary cemetery of Bribirska glavica, in the immediate vicinity of the Church of St Joachim and Anna. Three trenches were opened in the first sector: in the area between the north-west wall of the cemetery church and the *memoria* (T1, T2 and T3), and two trenches in the second sector, along the south-west wall of the church (T5, T6). The excavations resulted in the establishment of at least three phases of stone built structures, namely, the mausoleum with the sarcophagi belong to the first phase while the poly-conic building attached to the mausoleum

belongs to the second phase. The present day Church of St Joachim and Anne belongs to the phase after the deconstruction of the poly-conic building and its construction can be subdivided as well but so far there is not sufficient archaeological evidence for its accurate phasing. During the excavations several ossuaries were found and explored and the pottery that was discovered analysed and systematized. In addition, two photogrammetric models of Bribirska glavica were made as well as the digital reconstructions of the objects found on Bribirska glavica. All the excavation records were stored in the web-based ARK database.

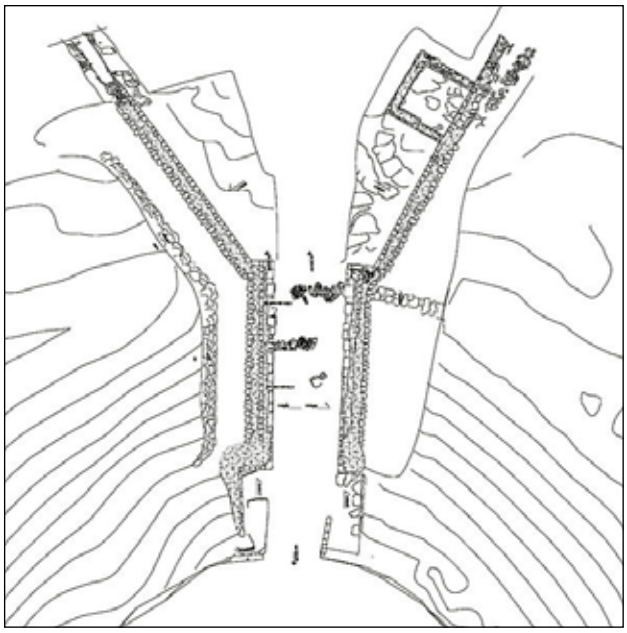
Redni broj: 273
Lokalitet: Burnum – amfiteatar (Karlovac)
Naselje: Ivoševci
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: Z-3999
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, restauracija, rekonstrukcija

Projekt konzervacije, restauracije i rekonstrukcije južnog ulaza rimskog amfiteatra u Burnumu trajao je od 1. lipnja do 6. prosinca 2014., s ciljem prezentacije lokaliteta na temelju njegova značenja, valorizacije, utvrđenog fizičkog stanja nalaza i konzervatorskog vrednovanja sačuvanih zidnih struktura.

Amfiteatar u Burnumu sagrađen je na sjeverozapadnoj periferiji kompleksa vojnog logora. Arheološkim istraživanjima utvrđene su dvije glavne faze gradnje amfiteatra: prva tijekom rane vladavine cara Klaudija (radove izvode vojnici XI. legije) i druga tijekom vladavine cara Vespazijana (radove izvode vojnici IV. legije). Dokumentirana su arhitektonska rješenja koja su usklađena s konfiguracijom terena, tj. za potrebe gradnje amfiteatra adaptirana je prirodna vrtača. Građevina pripada tipu amfiteatara s četiri ulaza (dva glavna u tjemenu elipse i dva bočna), od kojih su tijekom istraživanja otkriveni južni, istočni i sjeverni s prolazima do arene. Sačuvani konstruktivni elementi pokazuju da su u drugoj građevinskoj fazi prolazi bili svođeni kombinacijom pojasnica od vapnenačkih i sedrenih klinasto oblikovanih blokova. Otkriveni su i parovi stubišta uz svaki prolaz, kojima su se gledatelji uspinjali na tribine. Istraženi su segmenti tribina oko prstena arene i sa strana triju prolaza, pritom je



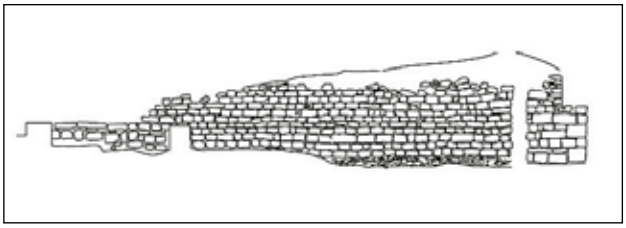
3D skenirana arhitektura južnog ulaza amfiteatra u Burnumu



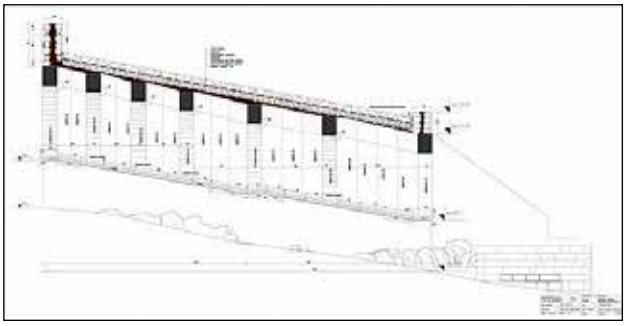
Tloris južnog ulaza nakon istraživanja (stanje iz 2004.)

ustanovljen način gradnje kamenih klupa. Otkriven je zidani plašt arene koja je bila nasuta slojem pijeska koji je prekrivao prirodne škrape adaptirane u drenažne kanale. Krševiti prostor sjeverozapadne periferije prije gradnje amfiteatra i drugih objekata niveliran je i nasut materijalom u kojem je nađena velika količina takozvanog sitnog materijala vojne provenijencije (oprema i naoružanje, ali i predmeti iz svakodnevnoga vojničkog života). Stručnom obradom utvrđeno je da svi predmeti pronađeni u tom sloju pripadaju prvoj polovici 1. st. Budući da nalazi kovanica jasno određuju da su rane godine Klaudijeve vladavine *terminus post quem* toga arhitektonskog projekta, gradnja amfiteatra povezuje se s neuspjelom Skribonijanovom pobunom 42. godine, nakon koje dolazi do velikih građevinskih zahvata na cijelom prostoru vojnog logora. Druga faza gradnje amfiteatra točno je određena nalazom Vespazijanova natpisa postavljenog na pročelju južnog ulaza 76./77. godine. Tijekom boravka legijskih i pomoćnih postrojba amfiteatar je služio za potrebe vojske, međutim nakon 86. godine, kad iz Burnuma odlazi IV. legija, zasigurno je bio upotrebljavan i za civilne potrebe. Nije poznato dokad je amfiteatar u Burnumu imao svoju funkciju, ali je očito da se urušio zbog trošnosti.

Analizom zračnih snimki iz 2002. utvrđena je vrlo pravilna elipsasta forma kamenog nasipa, na kojem su na četiri mjesta uočljiva uleknuća mogućih ulaza i prolaza do arene, što je provjereno i potvrđeno obilaskom terena. Dogovoren je plan istraživanja i odlučeno je da istraživanje započne na najpristupačnijoj južnoj strani. Uklonjena je vegetacija te je započelo raščišćavanje kamenog nasipa s vanjske strane, a nakon nekoliko radnih dana bili su otkriveni bočni zidovi koji zatvaraju južni ulaz i ljevkasto se produžuju izvan gabarita zamišljenoga vanjskog oboda amfiteatra. Uz lijevi bočni zid bila je dozidana jedna pravokutna prostorija, sačuvana u razini prvog reda kamena iznad temeljne stope. Budući da je u njezinu temelju bila uzidana opeka sa



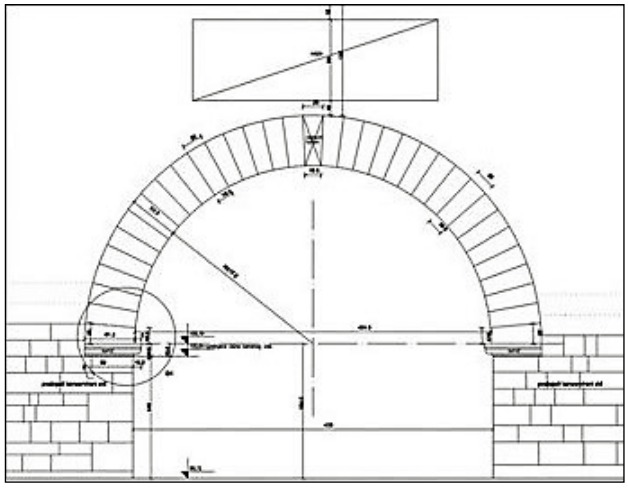
Južni ulaz – pogled na lijevak i čelo (desna strana)



Južni ulaz – detalj izvedbenog projekta restauracije južnog ulaza (presjek)

žigom IV. legije (*legio IIII Flavia Felix*), zaključuje se da je ta prostorija, čija je namjena ostala nepoznata, bila sagrađena nakon 69. godine, kad IV. legija dolazi u Burnum.
Zidovi lijevka rađeni su u tehnici vodoravnog uslojavanja manjeg pravokutnog i grubo obrađenog kamena, uz obilnu uporabu žbuke slabije kvalitete. Znatno je bolje bilo zidanje pročelja južnog ulaza, gdje su veći i fino obrađeni kameni blokovi, osobito kutno kamenje, pravilnije i preciznije postavljeni, a primjetna je i čvršća gradnja zidova bočnih prolaza, koji se koso spuštaju prema areni. Velika debljina bočnih zidova (na mjestima čak do 1,60 m) bila je potrebna da zadrži pritisak koji je na njih činila kamena masa strukture gledališta i vanjskog nasipa. S unutarnje strane bočni su zidovi bili grubo zidani (nepravilno kamenje zaliveno je žbukom) i stopljeni s masom konstrukcije gledališta i vanjskog nasipa.
Prolaz širine 4,40 m i duljine 12,38 m bio je ispunjen kamenjem i komadima sedrenih blokova urušenog svoda prolaza i dijela gledališta. Bočne strane prolaza čine dva masivna zida koja su poslužila kao baza konstrukcije svoda. Na prolazima su ostali *in situ* dijelovi svoda, koji je na obje strane počivao na kornižu izrađenom od jednostavno profiliranih ploča od bijeloga vapnenca, a na koji su nalijegali klinasto oblikovani vapnenački i sedreni blokovi lukova svoda koji su se izmjenjivali u pravilnom ritmu (jedan vapnenački i dva sedrena luka). Hodna površina prolaza koso se spušta prema areni, a izvedena je klesanjem kamena živca koji je dijelom služio i kao temelj bočnim zidovima. Pri dnu prolaza od mjesta gdje je završavao svod do ulaza u arenu u bočnim su zidovima bile izrađene uvlake sa stubama za distribuciju gledatelja na tribine.
U građevinskoj šuti urušenog svoda pronađen je monumentalan natpis cara Vespazijana, koji je izvorno stajao na pročelju iznad prvoga kamenog luka na ulazu. Bio je prelomljen na dva dijela. Lijevi dio natpisa pronađen je u sloju šute na početku ulaza, a desni je dio natpisa ležao na samoj hodnoj površini ispred ulaza. Natpis je isklesan na velikom bloku kvalitetnog sitnozrnatog vapnenca, duljine 294 cm, visine 100 cm i debljine 32 cm.
Konkretan navod o službi pučkoga tribuna, koju je u trenutku postavljanja natpisa Vespazijan obnašao osmi put, iznimno je važan jer omogućava precizno datiranje natpisa u 76./77. godinu, odnosno posvjedočuje dovršenje radova na amfiteatru koje je, s obzirom na to da njegovo ime napisano u nominativu, financirao car. Radove su izveli pripadnici IV. legije (*legio IIII Flavia Felix*), koja je u to doba boravila u Burnumu. Organizacija različitih spektakala na kojima se okupljalo mnoštvo gledatelja (ne samo vojnika, nego vjerojatno i civilnog stanovništva s okolnog područja), zasigurno je bila snažno sredstvo u promidžbi carske politike i jedan od vidova romanizacije autohtonog stanovništva, koje se na taj način upoznavalo s rimskim običajima i kulturom življenja te je postupno usvajalo. Dakle, angažman Vespazijana koji financira građevinske radove na amfiteatru u Burnumu nije slučajan, a svakako treba računati i na njegov poseban senzibilitet prema zapovjednicima i vojnicima IV. legije, tj. kao svojevrsnu gestu zahvale pripadnicima legije koja časno nosi gentilno ime svoga osnivača (*legio IIII Flavia Felix*). Natpis koji je stajao na pročelju južnog ulaza izričito navodi da je Vespazijan donator sredstava i precizno datira dovršenje gradnje amfiteatara u 76./77. godinu, međutim postoje čvrste indicije da je njegova gradnja započela prije.

Istodobno s raščišćavanjem nagomilanog materijala na južnom ulazu i probojem prolaza odvijala su se arheološka iskopavanja uz bočne zidove lijevka. Odmah se pokazalo postojanje plitkog, ali iznimno bogatog kulturnog sloja u kojem se našla velika količina ulomaka keramike (dijelovi amfora, ulomci posude za svakodnevnu uporabu, ulomci *terrae sigillatae*, ulomci svjetiljki) i stakla (luksuzne čaše i zdjelice), brončani i bakreni ranocarski novac, dijelovi vojničke opreme (najčešće brončane fibule tipa *Aucissa*, brončane i posrebrene pojasne kopče i okovi vojničkog pojasa, brončani i posrebreni privjesci) medicinski instrumenti i drugo: brončani strigil, brončana posuda – *simpulum*, legijski pečat za utiskivanje u vosak izrađen od bjelokosti, nosač kreste na vojničkoj kacigi, dijelovi konjske opreme, oružja i oruđe te željezni čavli. Istovrstan materijal pronađen je i u ljeto 2006., kad je za potrebe konzervacije i rekonstrukcije južnog ulaza istražena unutarnja strana bočnih zidova prolaza i lijevka. Naime, za gradnju amfiteatra iskorištena je prirodna vrtača, ali prije građevinskih radova bilo je prijeko potrebno prilagoditi i pripremiti teren za gradnju na način koji je odgovarao gradnji pojedinih arhitektonskih dijelova. Teren je niveliran na dva načina: okresivanjem i kavanjem kamena živca, poglavito uz zidove, jer tako se dobivalo bolje temeljenje i ujedno materijal za gradnju, te nasipavanjem kamena u veće škrape i potom poravnavanje određene površine zemljom u kojoj je bila velika količina navedenih nalaza. Tako se dogodilo da postoji jedinstven i kompaktan kulturni sloj ispred ulaza te ispod tribina i vanjskog nasipa gledališta. Svi nalazi mogu se lako datirati u rano carsko doba, međutim najvažniji za datiranje cijeloga sloja jest novac. Gotovo svi primjerci novca pripadaju početku Carstva, tj. pronađeni su većinom sesterciji, dupondiji, asi i kvadransi kovani od Augusta do Klaudija. Pronađeno je i više primjeraka republikanskih srebrnih



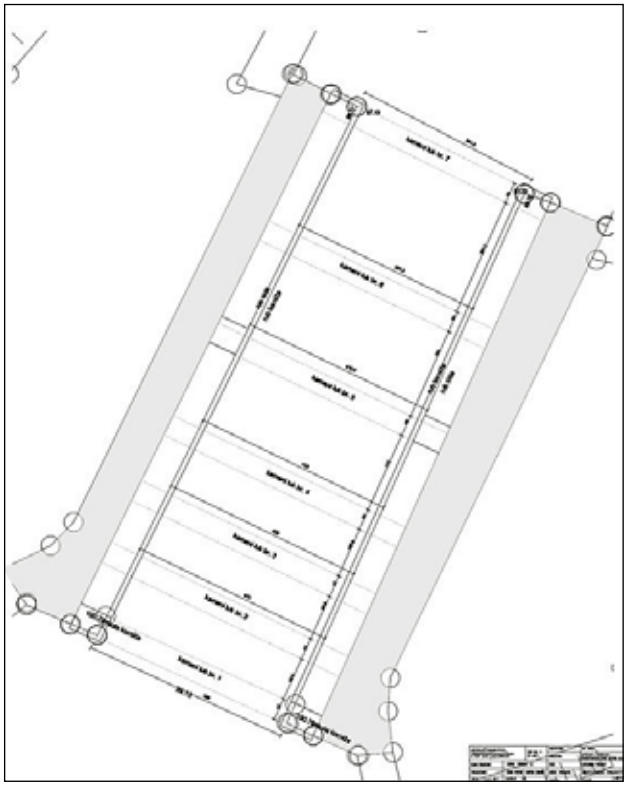
Južni ulaz – izvedbeni projekt restauracije čelnog luka kamenog svoda

denara i kvinara, koji su zbog svoje kvalitete i konstantne vrijednosti dugo bili u optjecaju. Primjerci novca iz kasnijeg carskog razdoblja i dominata su rijetki, a s obzirom na to da su nađeni pri površini, tj. u plitkom sloju koji je s vremenom nastao iznad razine nivelacije pretežito na prostoru lijevka južnog ulaza, ne mogu biti relevantni prilikom određivanja kronologije gradnje.

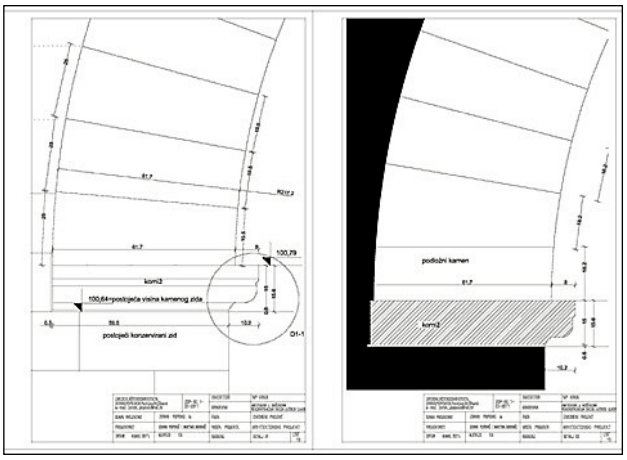
Prije sanacije i konzervacije bočne zidove južnog prolaza trebalo je rasteretiti od pritiska nasipa pa je u širini od 3 do 4 m napravljen proboj jugozapadnog segmenta gledališta uz zidove. U dobivenom presjeku uočavaju se dvije razine nivelacije nagiba tribina. Prva je niža, a nastala je popunjavanjem škrapa vrtače kamenim gromadama te nepravilnim kamenjem. Sudeći prema pronađenom materijalu, osobito novcu, može se pretpostaviti da je gradnja amfiteatra započeta već u doba Klaudija, kad je datiran i završetak prve građevinske faze. Osim pronađenog arheološkog materijala, potvrdu za takvo razmišljanje daje i presjek slojeva jugozapadnog segmenta gledališta većim i manjim kamenjem, koje je potom nasuto slojem zemlje. Druga, viša i strmija razina nivelacije nastala je nasipanjem manjeg kamena pomiješanog sa zemljom. Budući da je u sloju zemlje prve nivelacije pronađeni materijal istovrstan onom izdvojenom iz kulturnog sloja uz bočne zidove ulaza, može se zaključiti da je nivelacija blage kosine nasipa tribina prve gradnje nastala istodobno s nivelacijom prostora južnog ulaza, tj. prema dataciji koju pruža izdvojeni arheološki materijal u doba cara Klaudija. U ispuni materijala druge nivelacije, kad je znatno povećana kosina gledališta, nije izdvojen materijal prikladan za datiranje, ali s obzirom na to da se niveleta gledališta poklapa s izvornom visinom bočnih zidova južnog prolaza, čija je gradnja datirana Vespazijanovim natpisom, zaključeno je da nastaje istodobno s njom, tj. tijekom druge građevinske faze, kad je rekonstruiran južni ulaz i povećan nasip gledališta.

Zona prezentacije dio je cjelokupnog projekta istraživanja rimskog amfiteatra u Burnumu i obuhvaća južni ulaz u amfiteatar. Planirana je rekonstrukcija svoda iznad prolaza u duljini od 12,38 m i širini od 4,40 m. U potpunosti je sačuvana izvorna namjena ulaza – prolaz u arenu (borilište) sa svim zatečenim elementima. Loša kvaliteta dijela kamenih elemenata uvjetovala je njihovu izmjenu. Zamjenski kamen potječe s nalazišta i istovjetnog je kemijskog sastava. Restauracija i rekonstrukcija svoda dijelom uvjetuje i anastilozu – vraćanje izvornih dislociranih arhitektonskih elemenata koji nisu oštećeni, osobito sedrenih blokova i dijelova korniža. Zona prezentacije nije ograničena tlocrtnim formatom i visinama planiranog zahvata. Na taj način omogućeno je slobodno formiranje kota prezentacije arhitekture južnog ulaza sa svim njegovim elementima, uz uvjet da planirani zahvat ne ugrožava arheološki nalaz.
Zona prezentacije iznosi ukupno 100 m². Površina sačuvane čvrste zidane strukture iznosi oko 70%. Visina zidane strukture na južnom ulazu/prolazu iznosi od 0,20 m do 2,30 m, debljina između 0,40 i 1,60 m, a ukupna dužina 56 m. Ukupan volumen sačuvanosti iznosi cca 64,25 m³. Riječ je o zidanim konstrukcijama ulaza, unutarnjih i vanjskih. Vezivo je neujednačenog stupnja degradacije, ali mjestimično još uvijek povezuje kamenu građu.

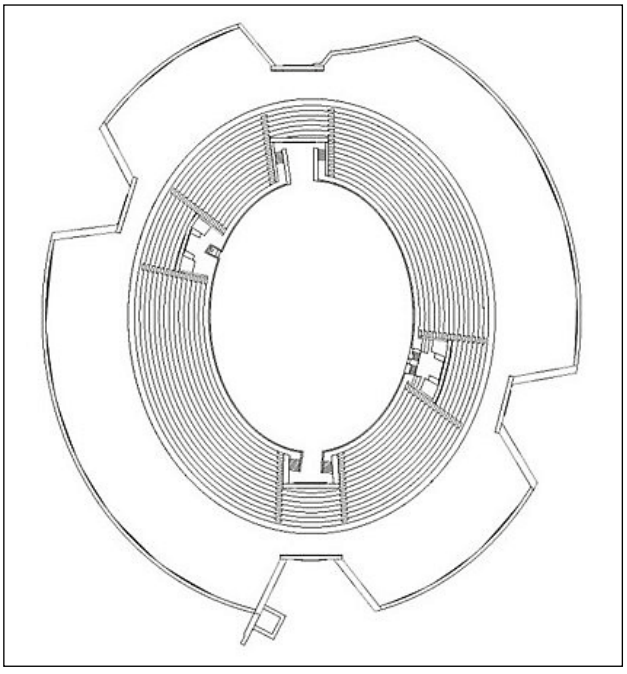
Gotovo na svim dijelovima amfiteatra sačuvana je izvorna razina funkcioniranja. S obzirom na poznavanje načina rimske gradnje i komparativne primjene s drugih amfiteatara, moguće je rekonstruirati logičnu razinu funkcioniranja. Mjerodavan reper za rekonstrukciju svoda jest njegova dostatna sačuvanost. Tome pridonosi pronalazak temeljnih dijelova građevinske konstrukcije svoda s jedne i druge strane prolaza, način njegove gradnje i izvorna visina na kojoj su zatečeni dijelovi konstrukcije. Iznimno su važni nalazi dijelova svoda koji su se urušili na hodnu površinu



Južni ulaz – izvedbeni projekt restauracije svoda iznad južnog ulaza/prolaza



Rekonstruirani model amfiteatra u Burnumu s prikazom detalja južnog ulaza/prolaza



Tloris amfiteatra (u rekonstrukciji)

prolaza. Na temelju toga može se zaključiti da svod nije uništen ljudskom djelatnošću, već djelovanjem prirodnih sila. Tome može posvjedočiti i pronalazak kamenog natpisa nad ulazom, koji se pri padu prelomio i pronađen je na mjestu pada.

Arheološka istraživanja na burnumskom amfiteatru započela su 2003. i prema sadašnjim predviđanjima trajat će još deset godina. Konzervatorski radovi započeli su 2006. godine. Pronađeni pokretni arheološki predmeti odmah se upućuju u restauratorsku radionicu Gradskog muzeja Drniš, gdje se nakon čišćenja i konzervacije pripremaju za izlaganje u muzejskoj zbirci u Puljanima. Nakon istraživanja, konzervacije i rekonstrukcije lokalitet će biti prezentiran u ambijentu u kojem je nastao, neopterećen novogradnjama ili građevinskim devastacijama, a smještaj u prostoru NP „Krka" daje mu poseban tretman i visok stupanj zaštite. Amfiteatar će se kontrolirano upotrebljavati za razne manifestacije, događanja i posjete. Svi neprimjereni i štetni sadržaji bit će onemogućeni na samom početku.
Restauracija i rekonstrukcija svoda južnog ulaza (prihvatljiv model u konačnoj prezentaciji lokaliteta *in situ*) podrazumijeva zaštitu kamenih struktura pronađenih arheološkim istraživanjima, konzervaciju, stabilizaciju zidanih struktura te restauraciju i rekonstrukciju svoda južnog ulaza/prolaza. Restauracija i rekonstrukcija izvedene su prema utvrđenim parametrima na lokalitetu i istovrsnim elementima sa sličnih lokaliteta. Budući da su prilikom istraživanja u prolazima zatečeni mnogi urušeni konstruktivni dijelovi, izvedena je restauracija u izvornim visinama. Restauracija i rekonstrukcija podrazumijevale su uporabu istovrsnih materijala (kamen, sedra, žbuka) i novih materijala, osobito izolacijskih, koji su prekriveni i nevidljivi posjetiteljima.

Visok stupanj sačuvanosti osnovne građevinske supstance u odnosu na interpretativnu vrijednost lokaliteta koju čine jasna prostorna organizacija i pronađeni arhitektonski elementi svoda izravno je utjecao na odabir modela prezentacije. Odabrani model prezentacije omogućuje fokusiranje na tri najvrednije osobine lokaliteta procijenjene valorizacijom (originalna građevinska struktura, tlocrtna dispozicija i atraktivni elementi arhitekture, prezentacija pokretnih nalaza u neposrednoj blizini lokaliteta). Zidna struktura južnog ulaza/prolaza po čitavoj dužini bila je zasuta i zatrpana urušenim i iskrčenim materijalom, stoga je ponajprije trebalo započeti iskopavanje. Osim toga, svod se s vremenom urušio pa su potrebni i restauratorski radovi te obnova svoda da bi se opet dobila prostorna cjelina i omogućila suvremena upotreba tog prostora. Gornja, vanjska površina restauriranog svoda bit će nasuta i završena kameno-zemljanim nabojem.

Zahvat na lokalitetu bio je podijeljen u dvije faze: 1. prva faza obuhvatila je arheološka istraživanja i konzervaciju arhitekture južnog ulaza (realizirano uz odobrenje Konzervatorskog odjela u Šibeniku); 2. druga faza obuhvatila je restauraciju i rekonstrukciju svoda nad južnim ulazom i prezentaciju arhitekture južnog ulaza (sva arhitektonsko-tehnička dokumentacija koja uključuje i statički izračun dostavljena je nadležnom Konzervatorskom odjelu u Šibeniku).
U izvedbenom projektu naveden je tehnički opis radova po stavkama prema redoslijedu izvođenja s obzirom na predviđenu vrstu i tehnologiju radova. Tijekom radova na terenu je često bio osiguran nadzor statičara i arhitekta. Voditelj konzervacije cijelo je vrijeme bio na terenu te je koordinirao radove i nadzor.

Literatura

Campedelli 2011 A. Campedelli, The Castrum of Burnum: between old Excavations and new Researches, Archaeologia Adriatica, 5, Zadar, 2011: 33 – 64.
Cambi 2009 N. Cambi, Skribonijanova pobuna protiv Klaudija u Dalmaciji godine 42., Rad HAZU, Razred za društvene znanosti, 47 (505), Zagreb, 2009: 63 – 79.
Cambi et al. 2006 N. Cambi, M. Glavičić, D. Maršić, Ž. Miletić, J. Zaninović, Amfiteatar u Burnumu, Stanje istraživanja 2003.-2005., Drniš – Šibenik – Zadar, 2006.

Cambi et al. 2007 N. Cambi, M. Glavičić, D. Maršić, Ž. Miletić, J. Zaninović, Rimska vojska u Burnumu / L'esercito romano a Burnum, JU „Nacionalni park Krka", Šibenik, 2007.
Cambi et al. 2008 N. Cambi, M. Glavičić, D. Maršić, Ž. Miletić, J. Zaninović, Amfiteatar u Burnumu – preliminarno izvješće o istraživanjima, 10. obljetnica „Oluje" (1995.-2005., zbornik radova sa znanstvenog skupa 10. obljetnica „Oluje", Knin, 2008: 397 – 408.
Glavičić 2011 M. Glavičić, Arheološka istraživanja amfiteatra u Burnumu, Izdanja HAD, 27, Zagreb, 2011: 289 – 313.
Glavičić et al. 2010 M. Glavičić, D. Maršić, Ž. Miletić, N. Uroda, J. Zaninović, Burnum – vojničko središte provincije Dalmacije. Katalog nalaza, Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj / Finds of the Roman Military Equipment in Croatia (ur. I. Radman Livaja), Zagreb, 2010: 143 – 176.
Golvin 1988 J. C. Golvin, L'amphithéâtre Romain, Essai sur la théorisation de sa forme de ses fonctions, I-II, Paris, 1988.
Jadrić 2011 I. Jadrić, Staklene rebraste zdjelice iz Burnuma, Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru. Zbornik I. međunarodnog arheološkog kolokvija. Crikvenica, 23.-24. listopada 2008. (ur. G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, B. Šiljeg), Crikvenica, 2011: 361 – 376.
Marasović 1985 T. Marasović, Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu, Split, 1985.
Miletić 2010 Ž. Miletić, Burnum – vojničko središte provincije Dalmacije, Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj / Finds of the Roman Military Equipment in Croatia, (ur. I. Radman Livaja), Zagreb, 2010: 113 – 141.
Marun 1998 L. Marun, Starinarski dnevnici, Katalozi i monografije, 4, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1998.
Rendić-Miočević 2003 D. Rendić-Miočević, Uloga amfiteatra u antičkom svijetu, HAnt, 9, Pula, 2003: 169 – 178.
Zaninović 2006 J. Zaninović, Burnum – amfiteatar, HAG, 2/2005, Zagreb 2006: 326 – 327.
Zaninović 2007 J. Zaninović, Burnum – amfiteatar, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 364 – 366.
Zaninović 2007 J. Zaninović, Burnum – vojni logor, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 366 – 369.
Zaninović 2010 J. Zaninović, Burnum – Karlovac, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 549 – 551.
Zaninović 2011 J. Zaninović, Burnum – Karlovac, HAG, 7/2010, Zagreb, 2010: 603 – 605.

Joško Zaninović

Summary

The project on the conservation, restoration and reconstruction of the south entrance to the Roman amphitheatre in Burnum was implemented in the period from June to December 2014 with a view to presenting the site on the basis of its significance, conducted evaluation procedure, established physical state of the finds and conservation assessment of the preserved wall structures.
The amphitheatre in Burnum was built in the north-west periphery of a military camp complex. The archaeological explorations established two main building phases of the amphitheatre; the first during the early rule of Emperor Claudius (the works were done by the soldiers of the XI legion) and the second one during the rule of Emperor Vespasian (the works done by the soldiers of the IV legion).

Redni broj: 274
Lokalitet: Burnum – kampus (Karlovac)
Naselje: Ivoševci
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: Z-3999
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Sredinom lipnja 2014. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja na vojnom vježbalištu (kampusu), koje se nalazi oko 30 m južno od amfiteatra u rimskom Burnumu. Voditelj radova bio je Joško Zaninović iz Gradskog muzeja Drniš.

Prethodna istraživanja potvrdila su da je dubina kulturnih slojeva u prostoru vojnog vježbališta od 10 cm do 1,40 m. Cilj ovih istraživanja bio je pripremiti vanjski zid sjeverne dvorane za konzervaciju u dužini od 20 m s vanjske i unutarnje strane, a istodobno je nastavljeno istraživanje sačuvanih nadzemnih ostataka arhitekture koji su bili prekriveni kamenom gomilom i na taj način sačuvani od uništavanja. Sonda s unutarnje stran vježbališta imala je dimenzije 1,20x20 m, dok je s vanjske strane bila duga 6 m i široka 1,50 m.



Istraživanja u vježbalištu



Vojno vježbalište u Burnumu



Istraživanja u vježbalištu

Dubina kulturnog sloja bila je neujednačena. Na pojedinim mjestima kamen živac bio je veoma plitko (cca 30 cm dubine), dok je na nekim dijelovima dubina kulturnog sloja iznosila oko 1,40 m. Analizom uzdužnog i poprečnog presjeka obiju sondi ustanovljeno je slojevito nasipavanje, a nasuti materijal sadržavao je veliku količinu arheološke građe (novac, keramika, dijelovi vojne opreme, fibule, ulomci staklenih posuda, ulomci keramičkih posuda, koštani predmeti i sl.).

Iz istraženih arheoloških slojeva potječe velika količina materijala. Većina je nalaza vojnog podrijetla. Uzak vremenski raspon u kojem su predmeti upotrebljavani (od 1. st. pr. Kr. do konca 1. st.) nedvojbeno pokazuje da su uz amfiteatar i prostor vježbališta dospjeli nasipavanjem. Slojevi u sondama su dokumentirani, a arheološki predmeti, sukladno vrsti materijala, proslijeđeni na konzervaciju i restauraciju.

Paralelno s ovim istraživanjima trajala je konzervacija otkopanih ostataka arhitekture vježbališta. Konzervirana je arhitektura u dužini od 126 m, a posebna pozornost posvećena je konzervaciji glavnog ulaza u vježbalište. Visine zidova određene su na osnovi originalno sačuvanih otkopanih i istraženih zidova i njihovih izvornih širina.

Joško Zaninović

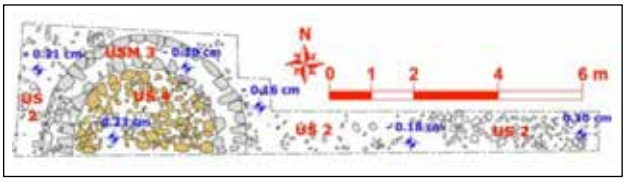
Summary

In mid-June 2014 systematic archaeological excavations continued at the military training grounds (*campus)* which is located about 30 m south of the amphitheatre in Roman Burnum. The goal of the explorations was to prepare the

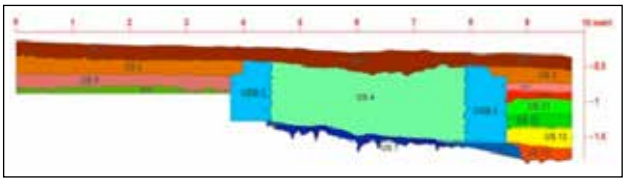
exterior walls of the northern hall for conservation in the length of 20 m, both the exterior and interior sides. At the same time the exploration of preserved above ground architectural remains were also resumed. A large quantity of material was extracted from the explored archaeological layers. Most of the finds were of military origin.



Zračna snimka otkopane kule



Geodetska snimka otkopane kule



Stratigrafski presjek istražene desne kule

Redni broj: 275
Lokalitet: Burnum – vojni logor (Šupljaja)
Naselje: Ivoševci
Grad/općina: Kistanje
Pravni status: Z-3999
Razdoblje: A
Vrsta radova: rekognosciranje, geofizičko istraživanje, sondažno iskopavanje

Od 15. do 29. lipnja 2014. trajao je znanstvenoistraživački projekt „Burnum", u sklopu zajedničke višegodišnje suradnje Gradskog muzeja Drniš i Sveučilišta u Bologni – Odjela za arheologiju.

Iako je Burnum bio važno vojno uporište i ljetni logor legija koje su na ilirskom prostoru ratovale u doba Augusta, stalan kameni logor (*castra legionis*) podignut je nakon velikog Panonsko-delmatskog rata protiv dvaju Batona od 6. do 9. godine. U inspekciju tek sagrađenog logora i posade koju čini XI. legija i, u obližnjem auksilijarnom logoru, I. ala Hispanaca, 17. godine stigao je Tiberijev sin Druz Julije Cezar. Legijski kastrum srednjih dimenzija, približno 330x295 m, pripada sloju ranih stacionarnih logora i važan je jer prethodi velikim građevinama na panonskom limesu. Organizacija prostora i građevine podignute unutar njega potječu od privremenih republikanskih logora. Iskapanjem i nedestruktivnim metodama zasad su otkriveni bedemi s kulama, zgrada zapovjedništva (*principia*), vojničke barake (*contubernia*) i bolnica (*valetudinarium*). Nakon što je XI. legija *Claudia pia fidelis* otišla u građanski rat u kojem je Vespazijan 69. godine postao novi car, slobodno mjesto zauzela je IV. legija *Flavia Felix*, a na njezino mjesto krajem stoljeća dolazi VIII. legija *Augusta*. Logor je posjetio car Trajan, na putu u 2. dački rat 105. godine, a ta epizoda prikazana je na Trajanovu stupu. Nakon toga građevina gubi vojno značenje i pripada gradu (*municipium Burnistarum*), koji konstituira car Hadrijan.



Dijelovi logora snimljeni magnetometrom

Tijekom sezone radova 2014. provedene su sljedeće aktivnosti: snimanje dijelova vojnog logora pomoću bespilotnih letjelica sa zemaljskim upravljanjem; identificiranje potkovičastih kula i ulaza na sjevernom dijelu logora; sondažno istraživanje sjeverne kule (desne) na ulazu u vojni logor i dijela obrambenog zida logora; potvrda postojanja trase vodovoda koja ulazi u logor kroz sjeverni ulaz.

U prostoru vojnog logora u Burnumu provedena su manja sondažna arheološka istraživanja koja su potvrdila postojanje podzemnih zidnih struktura prethodno snimljenih i registriranih magnetometrom.

Na sjevernom dijelu logora, na mjestu gdje je 2012. otkopana obrambena polukružna kula, te je otkriven ulaz u logor, nađeni su i ostaci desne polukružne kule. Tako je potvrđen pozitivan rezultat prethodnih snimanja, a potom je otkopana sonda veličine 10x2 m i dubine 1,75 m.

Debljina zida kule iznosi 80 cm (identično kao i za lijevu kulu), a visina oko 0,80 m. Vanjska strana kule izrađena je od pravilnih kamenih tesanaca (cca 15x50x20 cm) povezanih vapnenom žbukom, dok je unutrašnja strana zidana nešto grublje. Prostor unutar kule bio je zapunjen kamenim nabojem, kao i u lijevoj kuli. Kamena ispuna vjerojatno je služila kako bi povećala stabilnost kule i dodatno ojačala temelj. Uz vanjsku stranu zida kule ustanovljen je i naboj od vapnene žbuke i sitnog kamenja.

Na mjestu na kojem je komunikacija ulazila u logor, godine 2012. otkrivene su tri različite razine cesta (US/SJ2, US/SJ 9, US/SJ 14). Donja (US/SJ 14), ujedno i najstarija komunikacija, zasigurno potječe iz vremena kada je sagrađen kameni logor. Nastavak istraživanja vojnog logora Burnum

nedestruktivnim arheološkim metodama predviđen je i u 2015. godini.

Joško Zaninović

Summary

In the course of June 2014 archaeological excavations were conducted in the area of the military camp of Roman *Burnum*. This season's works includes the following activities: aerial imaging of parts of the military camp with land based piloting; identification of the horseshoe shaped towers and entrance in the northern part of the camp; probe explorations of the northern (right) tower at the entrance to the military camp and part of the defensive camp wall; confirmation of the existence of a waterworks route that enters the camp through the north entrance.



Keramička posuda hvarskog stila

Redni broj: 276
Lokalitet: Čista Mala – Velištak
Naselje: Čista Mala
Grad/općina: Vodice
Pravni status: P-3127
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu i listopadu 2014. godine organizirana je osma istraživačka kampanja na kasnoneolitičkom nalazištu Velištak kod sela Čiste Male (zaleđe grada Vodica). Voditelj istraživanja bio je Emil Podrug, a u radovima su sudjelovali Jelena Jović, dipl. arheo. i Sonja Kačar Defougere, mr. arh.



Čista Mala – Velištak, temeljni rovovi nadzemnog objekta, jame i druge tvorevine ukopane u zdravicu

te radnici koji su iskopavali teren. Istraživanja financiraju Muzej grada Šibenika, Ministarstvo kulture i Grad Vodice.

Riječ je o sustavnom istraživanju (započetom 2007. godine) otvorenog naselja iz rane faze klasične hvarske kulture, prvom takvom u Dalmaciji. Nalazište je na temelju šest radiokarbonskih datuma datirano u razdoblje između 4900. i 4700. g. pr. Kr. (Podrug 2010). U ovogodišnjoj kampanji otvorena je nova sonda dimenzija 5,5x6 m (sonda G), neposredno južno od sonde F iz 2012. godine. Najprije je skinut recentan humus debljine 45 – 50 cm. Zbog prirodnog nagiba sterilne zdravice, intaktan kulturni sloj (SJ 3) bio je sačuvan samo u sjevernoj polovici sonde G, dok se u južnoj polovici sonde ispod humusa nalazila zdravica. Budući da je zdravica blago „nagnuta" prema sjeveru, kulturni sloj podebljavao se prema sjevernom profilu, gdje je iznosio 20 – 25 cm. Ispod kulturnog sloja definiran je ostatak poda SJ 31, načinjenog od 2 – 5 cm debelog sloja nabijene gline žuto-smeđih nijansi, s mjestimičnim crveno nagorenim mrljama. Kao i u prethodnim sondama (B, E i F), segment poda SJ 31 ni u sondi G nema jasno definirane rubove, već je sačuvan u nepravilnom obliku. Pod se dijelom nalazio izravno na zdravici, a dijelom se između njega i zdravice nalazio tanak sediment kulturnog sloja (SJ 3-1). Pod je naknadno bio presječen jamama SJ 129 i SJ 131.
Nakon što je pod SJ 31 skinut, čitava je sonda spuštena na razinu sterilne zdravice. Kao i u svim dosadašnjim sondama, na zdravici su definirane brojne manje i veće ukopane tvorevine (rupe i jame). U sjevernoj polovici sonde u zdravicu je ukopano nekoliko plitkih pravocrtnih ukopanih tvorevina, koje čine temeljne rovove nadzemnog objekta čiji je manji dio (sjeverozapadni kut) bio definiran već 2012. godine u sondi F. Objekt ima pravilan pravokutan tlocrt dimenzija 450x250 cm i svojim je dužim stranicama orijentiran u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Obje duže stranice pri sredini imaju praznine („prolaze") širine 70, odnosno 110 cm. Temeljni rovovi objekta imaju paralelne rubove širine 20 – 25 cm i presjeke u obliku slova U ili zaobljenog slova V, a u zdravicu su ukopani između 10 i 15 cm (iznimka je sjeveroistočni rov koji je širok između 25 i 40 cm, a dubok do 30 cm). Pri sredini objekta, okomito

na duže stranice, nalaze se dvije kružne rupe od stupova, pri čemu je moguće da je riječ o dijelu pregradnog zida objekta. Objekt je naknadno presječen trima jamama.
Rezultati iskopavanja u sondi G još su jednom potvrdili da naselje na Velištaku, premda relativno kratkotrajno (tijekom prve potfaze hvarske kulture, tzv. obrubljenoga hvarskog stila), sadrži brojne elemente sukcesivnih obnova naseljenog prostora u vertikalnoj stratigrafiji.

Literatura

Podrug 2010 E. Podrug, Čista Mala – Velištak: prve tri istraživačke kampanje na nalazištu hvarske kulture, Diadora 24, Zadar, 2010: 7 – 25.

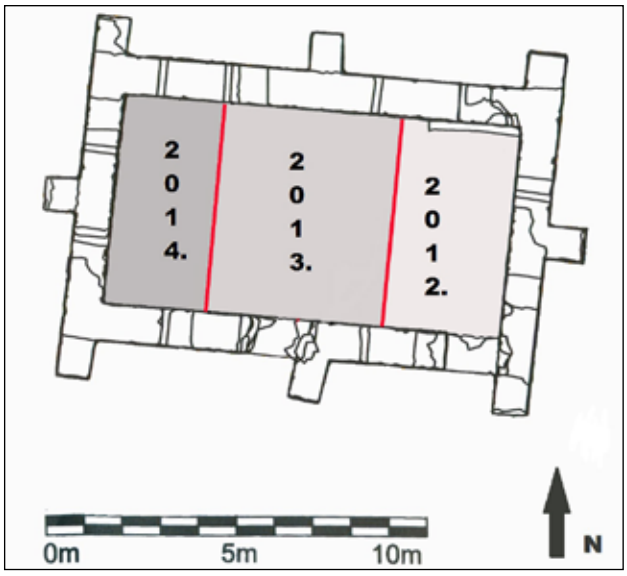
Emil Podrug

Summary

In the course of September and October 2014 the eighth exploration campaign was conducted at the Early Neolithic site of Velištak, near the village of Čista Mala (hinterland of the city of Vodice). In the new probe, measuring 5.5 x 6 m (probe G) a number of features in the vertical stratigraphy was explored. Under cultural layer SJ 3 the remains of a floor were explored in the above ground feature SJ31 the segments of which were already defined in previous probes. Under it, sterile natural soil with a large number of pits and other underground formations were defined. In the north section of the probe a number of shallow rectangular shaped buried formations were defined – trenches for the foundations of an above ground feature. The feature had a symmetrical rectangular ground plan measuring 450 x 250 cm and its longer sides were oriented north-west-southeast. It was subsequently transacted by three pits.

Redni broj: 277
Lokalitet: Kornat – utvrda Tureta
Naselje: Kravljačica (otok Kornat)
Grad/općina: Murter – Kornati
Pravni status: Z-2545
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Od 15. do 26. rujna 2014. trajala je treća kampanja u kojoj je istražena zapadna trećina utvrde, čime je unutrašnjost Turete u potpunosti istražena do matične stijene. Voditelj istraživanja bio je, kao i prethodnih godina, doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. U istraživanjima su sudjelovali i doc. dr. sc. Irena Radić Rossi (zamjenica voditelja istraživanja), Eugen Motušić, dipl. arheo., studentica arheologije Mia Košćak te Josip Friganović (fizički radnik). Projektnu i terensku dokumentaciju izradili su fotografi Sebastijan Govorčin i Damil Kalogjera, dr. sc. Branko Kordić (3D lasersko skeniranje) i Ervin Šilić (snimanje bespilotnom letjelicom). Financijska sredstva za istraživanja osigurali su Ministarstvo kulture, JU NP Kornati i Sveučilište u Zadru, a posebna se zahvalnost duguje susretljivosti vlasnika zemlje na kojoj se nalazi Tureta.



Tlocrt Turete s označenim fazama arheoloških istraživanja (tlocrt izradio: B. Kordić)



Segment unutrašnjosti Turete istražen 2014. godine, strelicom je označen položaj pretpostavljenog otvora za drenažu (foto: T. Fabijanić)

Utvrda Tureta, koja dominira sjeverozapadnim dijelom Kornatskoga kanala, najupečatljiviji je kulturno-povijesni spomenik Kornata. Gradnja Turete na istoimenom brdu povrh polja Tarac najčešće se datira u 6. st., tj. u vrijeme gradnje ranokršćanske crkve na području Gospe od Tarca. Tureta je građevina pravokutnoga oblika, unutrašnjih dimenzija 10,4x5,4 m, čiji je ulaz na istočnoj strani južnog zida. Zidovi su debljine 1 m, a osnaženi su s pomoću osam snažnih potpornjaka. Svi su potpornjaci debljine 0,90 m, osim jugoistočnog čija debljina iznosi 1 m. Po četvrtastim otvorima za drvene grede na sjevernom i južnom zidu utvrde može se zaključiti kako je građevina imala prizemlje i kat, a na istim se stranama mogu uočiti utori za nosive grede stropa. U prizemnom dijelu nalazi se devet uskih otvora širine 0,17 m, a visine 0,60 m, probijenih kroz čitave zidove. Četiri otvora nalaze se na sjevernom, tri na južnom, dva na zapadnom i jedan na istočnom zidu. Gornji je kat bio opremljen s osam prozora, očuvanih do razine početka gornjega luka. Prozori su, poput ulaza u utvrdu i prozora na velikoj apsidi crkve u podnožju, vjerojatno imali luk širi od samog pravokutnog otvora. Niz utora s vanjske strane građevine, na nešto višoj razini od utora za nosivu konstrukciju stropa, vjerojatno su trag uporabe drvenih skela prilikom gradnje utvrde, iako je na osnovi tih elemenata moguće pretpostaviti i postojanje trijema.

Unatoč zanimljivosti kasnoantičke građevine, koja se odlično očuvala do danas, ona je dugo bila zapostavljena. Tek 2011. započelo je snimanje postojećega stanja objekta radi pripreme dokumentacije za konstruktivnu sanaciju zidova. Dokumentiranje postojećega stanja utvrde uz pomoć 3D laserskog skenera obavljeno je u suradnji s Geodetskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu. Tijekom trodnevne akcije snimljeno je stanje s vanjske i unutrašnje strane objekta, na osnovi čega su izrađeni pogledi i tlocrti utvrde. Svake sljedeće godine dokumentacija je sustavno nadopunjavana novim rezultatima.

Arheološka istraživanja Turete započela su 2012. godine. U prvoj je kampanji istražena istočna trećina unutrašnjosti utvrde. Teren je iskopavan do arheološki sterilnih slojeva, tj. do kamena živca koji se unutar utvrde nalazi na dubini od svega 5 do 50 cm u odnosu na zatečenu površinu zemlje. Taj je princip primijenjen i u sljedećim kampanjama. Iako je količina pronađenih artefakata bila razmjerno mala, znanstvenim se značenjem ističu nalazi ranobizantske posude te ulomci kasnosrednjovjekovne keramike koji potvrđuju da je Tureta na neki način bila u funkciji i u mlađim vremenima. U sjeveroistočnom kutu otkriveni su ostaci kamene strukture, preliminarno protumačene kao ostatak manje cisterne za vodu, a pronađen je i originalan kameni prag na ulazu te dijelovi podnice. Zapadno od ulaza otkrivena je i kamena struktura koja bi mogla biti baza konstrukcije za pristup prvome katu.

Druga kampanja arheoloških istraživanja organizirana je 2013., kada je istražen središnji dio unutrašnjosti utvrde. Tom je prilikom do kraja definirana struktura pretpostavljene baze stubišta za pristup prvome katu. Prostor je istražen do matične stijene, a pronađena je tek manja količina pokretnih nalaza. U ovoj je istraživačkoj kampanji primijenjen princip da se sav pronađen kamen iznosi iz utvrde i pohranjuje na maloj kamenoj terasi sjeverozapadno od objekta, kako bi bio pri ruci prilikom predviđenih konzervatorsko-restauratorskih radova. Odabir položaja za odlaganje izbačenoga materijala određen je kako bi što manje narušavao pogled na utvrdu i okolni krajolik.

Tijekom sezone radova 2014. istražena je zapadna trećina utvrde. Iskop nije dosegao zdravicu samo u krajnjem sjeverozapadnom uglu, u kojem je ostavljen naboj od krupnijeg kamenja. Taj je naboj protumačen kao ispuna u matičnoj stijeni (Sj 7), na mjestu gdje je ona najniža u odnosu na ostalu površinu i zidove utvrde, a označen je kao Sj 15.

S obzirom na predviđene konzervatorsko-restauratorske radove na zidovima utvrde, odlučeno je da ovogodišnje istraživanje započne na dvama segmentima s vanjskih strana sjevernog i južnog zida utvrde, na mjestima najvećih oštećenja zidova. Svrha tog zahvata bila je definirati spoj zida i matične stijene te utvrditi sežu li oštećenja zida do same matične stijene. Istraživanje je započelo uklanjanjem urušenog kamenja s vanjske strane sjevernog zida utvrde, i to na prostoru između istočnog ugaonog i središnjeg kontrafora. Sloj se u gornjem dijelu sastoji od većeg urušenog kamenja, pod kojim je rahla smeđa zemlja među šupljinama u matičnoj stijeni koja se nalazi na dubini od svega 5-10 cm u odnosu na zatečenu površinu zemlje. Čišćenjem matične stijene između istočnog ugaonog i središnjeg kontrafora s vanjske strane sjevernog zida utvrde pronađena su tri ulomka kasnoantičke uljanice. U dubljim „škrapama" matične stijene (do dubine od oko 50 cm) pronađeno je desetak ulomaka keramike, vjerojatno željeznodobne. Nakon definiranja situacije s vanjske strane sjevernog zida utvrde, započelo je istraživanje s vanjske strane južnog zida, na mjestu najvećeg oštećenja. Sloj se sastojao od krupnijeg kamena, očito urušenog iz strukture zida. Među urušenim zidem s južne strane utvrde pronađeno je dvadesetak manjih ulomaka tegula i imbreksa. Čišćenjem matične stijene na tome je mjestu pronađen ulomak crne, vjerojatno prapovijesne keramike, čime su u ovoj kampanji dovršeni radovi s vanjske strane utvrde.

Nakon radova s vanjske strane utvrde, istraživanja su nastavljena u njezinoj unutrašnjosti uklanjanjem humusnog i suphumusnog sloja (Sj 1), koji uglavnom čini tamnija zemlja pomiješana s krupnijim kamenjem obrušenim sa zidova. Debljina tog sloja iznosi 0 – 30 cm, a u njemu je pronađeno i desetak manjih ulomaka tegula i imbreksa. Sloj je najdeblji uz zapadni zid utvrde, a najtanji uz sjeverni, gdje matična stijena dopire do današnje površine. Neposredno uz zapadni zid nalazio se velik panj smokve oko kojega se formirao debeo humusni sloj. Panj je uklonjen, a utvrđeno je da korijenje nije oštetilo ziđe, jer se širilo prema unutrašnjosti utvrde. Ispod Sj 1 nalazi se Sj 2, koji se sastoji od rahlije, svjetlije zemlje te većeg i manjeg kamenja urušenog sa zidova. U tom je sloju pronađeno više desetaka ulomaka tegula, od kojih jedan s pečatom [P]ANSIA[NA]. U krajnjem jugozapadnom kutu utvrde nalazi se manji otvor, dimenzija 18x15 cm, koji se proteže kroz čitav zid, a koji je preliminarno protumačen kao otvor za drenažu prizemnog prostora. Neposredno ispod otvora pronađen je sloj većeg kamenja – Sj 15. Zbog prilične veličine kamenja, od kojih je većina neobrađena, nije izgledno da je riječ o urušenom materijalu sa zidova utvrde. Vjerojatno je riječ o materijalu kojim je nivelirana površina zbog pada matične stijene u smjeru jugozapada. Čišćenjem matične stijene, posebno u „džepovima" stijene, pronađeno je više desetaka manjih ulomaka željeznodobne keramike. Kako bi se razjasnila situacija pred pragom ulaza u utvrdu (Sj 5), započelo je iskopavanje ispod razine prošlogodišnjeg otkopa prekrivenoga geotekstilom. Sloj se u potpunosti sastoji od površinskog većeg kamenja, šute i raspadnute žbuke. Iskop se prostire do čela ugaonog kontrafora, i u tom segmentu nije pronađena nikakva struktura koja bi upućivala na popločavanje hodne površine ili postojanje stube pred pragom ulaza u utvrdu. Nakon završetka istraživanja unutrašnjosti, otkopana je površina zatrpana zemljom. Rezultati ovogodišnje istraživačke kampanje sustavno su nacrtno, fotografski i fotogrametrijski dokumentirani, a lokalitet je i 3D laserski skeniran.



Istraženi prostor uz vanjsko lice sjevernog zida (foto: T. Fabijanić)

Literatura

Fabijanić, Radić Rossi, Menđušić 2012 T. Fabijanić, I. Radić Rossi, M. Menđušić, Dokumentiranje postojećeg stanja i istraživanje utvrde Turete, luke i sakralnog kompleksa na prostoru crkve Gospe od Tarca na otoku Kornatu, HAnt, 22, Pula, 2012: 401 – 412.
Iveković 1928 Ć. Iveković, Dugi otok i Kornat, Arheološko-historički prikaz, Rad JAZU Razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga, 235 (103), Zagreb, 1928: 245 – 279.
Petricioli 1970 I. Petricioli, „Toreta" na otoku Kornatu, Adriatica praehistorica et antiqua, Zagreb, 1970: 717 – 725.
Radić Rossi, Fabijanić 2013 I. Radić Rossi, T. Fabijanić, Arheološka baština Kornata, Toponimija kornatskog otočja, Zadar, 2013: 67 – 98.

doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić
doc. dr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

In October 2014 the third excavation campaign was conducted during which the west third of the Tureta fort on the island of Kornat was fully explored completing thereby the investigation of the fort up to the bedrock. Due to its dominant position and preservation Tureta is the most recognizable monument on the island. During the third campaign the west third of the interior fort surface (approx. 20 m^2) was archaeologically explored. This intervention fully completed the exploration of the interior of Tureta. The excavations reached the sterile layers, namely, the bedrock the location of which is rather shallow within the fort in relation to the present day surface. For that reason the quantity of discovered movable finds is relatively small but chronologically quite varied, ranging from Iron Age pottery to small shards of late medieval pottery. In the uttermost south-west corner of the fort the existence of a layer of large stones was established which most probably served for levelling the bedrock, and on the western wall a drainage opening was found. In scientific and reference literature it is considered that Tureta was built in the 6th century. At that time the fort could have been built on the Tarac hill and at its foot the early Christian church of Holy Virgin Mary as well as the assumed monastery.

Redni broj: 278
Lokalitet: Kornat – uvala Tarac/crkva sv. Marije i podmorje
Naselje: Kravljačica (otok Kornat)
Grad/općina: Murter – Kornati
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: dokumentiranje postojećeg stanja, zaštitno istraživanje

Od 15. do 27. rujna 2014. arheološki je istraživan prostor oko današnje crkve Gospe od Tarca na Kornatu. Voditeljica radova bila je dr. sc. Irena Radić Rossi, s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.



Zone istraživanja na ortogonalnoj snimci arheološkog nalazišta na prostoru crkve sv. Marije (Gospe od Tarca) (foto: E. Šilić)



Pogled sa sjeverozapada na zonu istraživanja B (foto: S. Govorčin)

Godine 2014. radovi su nastavljeni u zonama u kojima je istraživanje ostalo nedovršeno (zona A) ili je tek započeto (zona B) prethodne godine. Zona A nalazi se u jugoistočnom dijelu nalazišta čije istraživanje nije dovršeno tijekom istraživačkih kampanja 2006. – 2011. godine. Zona B obuhvatila je jugozapadni dio nalazišta. Istraživanje u zoni A dovršeno je tijekom prvih nekoliko dana istraživanja, dok je u zoni B potrajalo do samoga kraja.
Uz južni zid jugoistočne prostorije posljednjih su dana istraživanja 2013. primijećene ljudske kosti. Godine 2014. utvrđeno je kako je riječ o kosturnom ukopu (Grob 30) u ispruženom položaju i s rukama prekriženima na tijelu, u visini trbuha. Ukop je orijentiran u smjeru zapad-istok (glava na zapadu). Osim veće količine morskih puževa (ogrca), očito namjerno priloženih u grob, pronađena je i jedna mala kamena kugla.
U zoni B istraživanje je započelo na mjestu gdje su krajem 2013. uočeni ostaci međusobno okomito položenih zidova. Iskopna površina iznosila je oko 60 m^2, ali je iskop uglavnom pratio otkrivene zidove. Do matične stijene iskopani su samo određeni dijelovi sonde, ovisno o potrebama



Pogled s jugozapada na zonu istraživanja B (foto: S. Govorčin)



Fibule s jantarnim zrnima pronađene uz sjecište zidova u zoni B (foto: S. Govorčin)



Tragovi oslikane žbuke u velikoj apsidi (foto: S. Govorčin)

istraživanja. Tijekom iskopavanja prostora između zida koji se proteže u ravnini s pročeljem crkve i novootkrivenog paralelnog zida s njegove južne strane, otkrivena su još dva kosturna ukopa. Prvi od njih označen je kao Grob 31, a bio je orijentiran u smjeru istok-zapad (glava na istoku). Drugi ukop, orijentiran u smjeru zapad-istok, označen je kao Grob 32. Pokojnici su u grobove bili položeni na jednak način kao u slučaju Groba 30, s rukama prekriženima u visini trbuha. U oba su groba također pronađeni morski puževi (ogrci). S obzirom na položaj grobova, a osobito na položaj Groba 32, može se zaključiti kako je riječ o ukopima iz vremena kad su obližnji zidovi već izgubili svoju funkciju.

Istraživanje u blizini sjecišta zidova uočenih 2013. u zoni B rezultiralo je otkrićem skupine zanimljivih nalaza. Na dubini od oko 40 cm pronađena je skupina fibula s jantarnim zrnima, koje se mogu povezati s nalazima iz liburnskog razdoblja. Predmeti su u prilično lošem stanju, pa će detaljnija analiza biti moguća tek nakon čišćenja i konzervacije. Vrijedi, međutim, spomenuti kako je u blizini fibula pronađen i loše očuvan primjerak novca, koji bi mogao pripadati kasnoj antici, što upozorava na oprez prilikom interpretacije te skupine nalaza. Ostali pokretni nalazi pronađeni u sloju oko zidova u zoni B uglavnom pripadaju raznim fazama antike, a sastoje se od ulomaka tegula i kanalica, amfora



Grob 32 (foto: S. Govorčin)



Situacija u sjeverozapadnom dijelu nalazišta (foto: S. Govorčin)



Preliminarni rezultati 3D laserskog skeniranja (B. Kordić)

i keramičkog posuđa. Pronađena je i manja količina ulomaka stakla te tri primjerka novca (uključujući i primjerak spomenut uz fibule).

Prilikom čišćenja već otkrivenih i istraženih zidova te njihove pripreme za konzervaciju, uočena je još jedna zanimljiva pojedinost. Riječ je o ostacima oslikane žbuke na unutrašnjoj površini zida velike apside. Ulomci oslikane žbuke očuvali su se do gornje razine gornje podnice, koja ih je zapravo zaštitila od propadanja, stoga se može zaključiti kako oni pripadaju starijoj fazi kompleksa, tj. fazi u kojoj se upotrebljavala donja podnica. Na njima se razaznaju površine bijele, žute i crvene boje te crne linije. S obzirom na ubrzano propadanje i ljuštenje žbuke, preostale su freske zaštićene geotekstilom i zasute manjom količinom zemlje kako bi se pokušale zaštititi i sačuvati *in situ* do sljedeće istraživačke kampanje.

Do kraja istraživanja otkriveno je sveukupno 40 m zidova. Njihova prosječna očuvana visina iznosi oko 0,3 m. Zid paralelan s pročeljem crkve i zapadnim zidom južnog dijela kompleksa otkriven je u dužini od 9 m, a prema sjeveru mu se postupno gubi trag. Na sjevernom kraju oštećen je ukopom Groba 30, a po sredini zida nalazi se profilirani kameni prag. Na opisani zid u smjeru istoka nastavljaju se dva kraća zida, svaki dug oko 1,5 m, za sada nejasne namjene.

Zid okomit na opisani proteže se s njegove južne strane u smjeru morske obale u dužini od oko 8,5 m, a potom mu se gubi trag. S njegove južne strane pronalazi se masivno grumenje žbuke. Na njega je očito bila dozidana prostorija, čiji zapadni zid u dužini od 5,7 m nije okomit na prethodni. Južni zid nastavlja se u smjeru istoka u dužini od oko 8,7 m, ali nije do kraja definiran. Riječ je o zidu loše kvalitete, građenom uz minimalnu uporabu žbuke, koji tek treba u cijelosti istražiti.

Posljednjih nekoliko dana istraživanja iskorišteno je i za čišćenje spleta zidova u sjeverozapadnom dijelu nalazišta, u blizini velikog mramornog križa. Na tome mjestu vidljivi su ostaci masivne suhozidne konstrukcije, koja bi mogla pripadati nekom toru ili spremištu novijega datuma. Pod njom se naziru ostaci podnice i zidovi koji se mogu povezati s već istraženim sjevernim dijelom kompleksa. Definiranje cjelokupne situacije za sada nije moguće, pa se istraživanje tog dijela nalazišta planira za 2015. godinu. Tijek istraživanja popraćen je fotografskom i fotogrametrijskom dokumentacijom, a konačna situacija dokumentirana je, kao i prethodne godine, uz pomoć 3D laserskog skenera.

Konzervatorski zahvati na sjevernom i južnom dijelu kompleksa u Tarcu provodili su se istodobno s arheološkim istraživanjima, kako bi se smanjili troškovi i omogućilo brzo

i kvalitetno pronalaženje rješenja za sporne pojedinosti. Na osnovi izvedbenog projekta i troškovnika, koji je izradio arhitektonski studio Arhitektura Svebor Andrijević d.o.o., posao je preuzela tvrtka Travej d.o.o., koja je vrlo iskusna kada je riječ o konzervaciji kulturnih dobara. Svi su radovi realizirani uz stalan arheološki i građevinsko-arhitektonski nadzor, prema unaprijed zacrtanom planu i bez većih poteškoća.

Svi nalazi koji su do danas otkriveni upućuju na višeslojnost nalazišta te njegovu egzistenciju od antičkog, a možda čak i od prapovijesnog doba. Postojanje neke građevine ili građevinskog kompleksa iz rimskog ranocarskog vremena može se naslutiti iz mnogih pokretnih nalaza, ali za sada još nije moguće utvrditi pripadaju li mu i neki od otkrivenih zidova.

Na osnovi dosadašnjih spoznaja, može se pretpostaviti kako veći dio vidljivih zidova pripada sakralnom kompleksu, koji se razvijao tijekom najmanje četiriju građevinskih faza. Usprkos mišljenju kako je riječ o velikoj crkvi, koja je morala nastati kao posljedica nekog trajnijeg naselja u svojoj blizini, a možda i prisutnosti vojne posade na Tureti, na osnovi preispitivanja situacije na terenu i rezultata



Pogled na konzervirane zidove južno od današnje crkve (foto: S. Govorčin)



Vađenje olovne prečke antičkog sidra (foto: S. Govorčin)

dosadašnjih istraživanja, moguće je pretpostaviti kako je zapravo riječ o utvrđenom samostanu, tj. samostanskom kompleksu s dislociranim utvrđenim objektom namijenjenim sigurnoj pohrani namirnica i zaklonu redovnika u slučaju opasnosti.

S obzirom na odluku da se ostaci sakralnog kompleksa prezentiraju javnosti, tijekom idućih godina potrebno je definirati situaciju u sjeverozapadnom i jugoistočnom dijelu nalazišta te na osnovi nje pokušati utvrditi dinamiku naseljavanja i iskorištavanja prostora. Osim toga, potrebno je dovršiti konzerviranje prostorije uz sjeverni zid crkve, u kojoj se nalazi dobro očuvana podnica i krsni zdenac. Konzervaciju zidova bit će potrebno proširiti i na ostale dijelove nalazišta, ovisno o novim nalazima.

Nastavak radova u podmorju započeo je ponovnim detaljnim pregledom nasipa u dnu uvale te pokušajem pronalaska odgovarajućeg mjesta za arheološku sondu. S obzirom na kamenu ispunu operativne obale, zaključeno je kako nema osnove da se na plitkome platou postavlja još jedna arheološka sonda. Pokušaj da se sonda postavi pod samim nasipom također je ostao bez uspjeha, jer je morsko dno pokriveno gustim slojem posidonije.

Uzimajući u obzir opisanu situaciju, započelo je sustavno rekognosciranje podmorja uvale, što je urodilo pozitivnim rezultatima. Uz južni rt uvale, na dubini od oko 30 m pronađeno je nekoliko zanimljivih predmeta, među kojima se ističe olovna prečka antičkog olovno-drvenog sidra, kasnoantička amfora kojoj nedostaje dno te glazirani keramički vrč kojem nedostaju obod i ručka. Riječ je o predmetima čiji kronološki raspon iznosi najmanje 1500 godina, pri čemu se može pretpostaviti da olovna prečka potječe s kraja stare ili početka nove ere.

dr. sc. Irena Radić Rossi

Summary

During September 2014 archaeological excavations were carried out in the area around the present day church of Our Lady of Tarac on the island of Kornat. In the course of 2014 works continued in the zones in which explorations remained uncompleted (zone A) or else were only initiated (zone B) a year earlier. The explorations in the vicinity of the intersection of the walls observed in 2013 in zone B resulted in the discovery of a series of fibulae with amber grains that could be connected with finds from the Liburnian period. During the cleaning of the discovered and explored walls and their preparation for conservation the remains of painted plaster in the large apse were observed.

Until the end of the explorations a total of 40 m of walls were discovered. The last few days were used for cleaning a series of walls in the northwest part of the site, in the vicinity of the large marble cross. The final state of explorations was documented and just like the previous year, with the aid of a 3D scanner. Conservation interventions in the north and south parts of the complex in Tarac were conducted simultaneously with the archaeological excavations in order to cut costs and enable quick and appropriate solutions to contentious details.

All the hitherto discovered finds indicate that the site was multilayered and that it existed from the time of Antiquity,

or even prehistory. The existence of a structure or structural complex from the Roman early Christian times can be assumed from numerous movable finds but for the time being it is not possible to establish whether any of discovered walls date from that period.
In regard to underwater explorations, the reconnaissance of the southern cape of the bay, at a depth of about 30 m, resulted in the discovery of a lead crossbar from an antiquity lead-wooden anchor, a late antiquity amphora without a bottom as well as a glazed pottery pitcher lacking a rim and handle.

Redni broj: 279
Lokalitet: Murter – Gradina
Naselje: Murter
Grad/općina: Murter (otok Murter)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U rujnu 2014. nastavljena su sustavna arheološka istraživanja na lokalitetu Murter – Gradina, na tzv. maritimnoj vili. Voditelj radova bio je mr. sc. Željko Krnčević, a stručna suradnica bila je Ivana Cunjac. Podmorska istraživanja vodili su dr. Irena Radić Rossi i Željko Krnčević, a suradnici su bili Suzana Ćule i Matko Čvrljak.

Istraživanje kompleksa maritimne vile usmjereno je na dio na kojem je utvrđeno postojanje još jedne cisterne dimenzija 10x8 m. Može se pretpostaviti da je riječ o objektu koji je izvorno iz doba antike, a koji je doživio preinake u kasnoj antici i u srednjem vijeku. Opet se potvrdilo da je antički *Colentum* upravo obilovao freskama i mozaicima. Osim toga, pronađeno je i dosta ulomaka fine i grube antičke keramike, lampica i tegula, a u samoj cisterni pronađen je ulomak kasnoantičke posude. Uzimajući u obzir činjenicu da je ta građevina bila dio većeg lučkog postrojenja, u ovom trenutku može se pretpostaviti da je služila za opskrbu brodova koji su u *Colentum* dolazili s prostora



Istraživanja na kopnenom dijelu lokaliteta



Istraživanje podmorja

cijelog Mediterana. Osim istraživanja, nastavljene su i sanacija te konzervacija dijela arhitekture.
Ovogodišnja istraživanja dala su iznimne rezultate. Pronađeni su ostaci vjerojatno antičkog pristaništa. Uz ostali materijal, pronađeno je grlo amfore sa žigom, ulomci fine antičke keramike, nekoliko pršljenova za mreže ili tkalački stan, poklopci amfora i balastno kamenje.

Literatura

Faber 1998 Aleksandra Faber, Rimsko naselje u Murteru, Područje Šibenske županije od pretpovijesti do srednjeg vijeka: Znanstveni skup Šibenik, 18-20. X. 1995., Izdanja HAD, 19, Zagreb, 1998: 97 – 122.

mr. sc. Željko Krnčević

Summary

In the course of September 2014 systematic archaeological excavations were continued at the site of Murter-Gradina, namely, at the so called maritime villa. The existence of another cistern measuring 10 x 8 m was established. It can be assumed that it was originally and Antiquity structure that was altered and modified in various ways both in late antiquity as well as in the Middle Ages. It was confirmed once again that ancient *Colentum* abound in frescoes and mosaics.

Redni broj: 280
Lokalitet: Podmorje Šibensko-kninske županije (avion Junkers JU87 R-2 Štuka i torpedni brod S-158)
Naselje: Žirje, Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: P-4932 i P-4909
Razdoblje: NV
Vrsta radova: stručni uviđaj

U studenom 2014. Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je podmorski arheološki stručni uviđaj na pozicijama pronalaska



Pozicija aviona JU 87-R2 kod otoka Žirja



Olupina aviona JU 87R-2

olupine aviona JU 87R-2 Stuka i torpednog broda S-158. Sudjelovali su Igor Miholjek, dipl. arheo., voditelj uviđaja, te vanjski suradnici Antonio Bronić, Matko Pojatina, Dragutin Šimatović, Antun Slivka, Damir Sržić, Goran Srzić, Ana Skračić, Danijel Frka, Ranko Frka, Damir Zurub i Zoran Delibašić. Financijska sredstva za stručni uviđaj osigurao je ronilački klub ZG-SUB iz Zagreba.

Olupina aviona Junkers JU 87R-2 *STUKA*

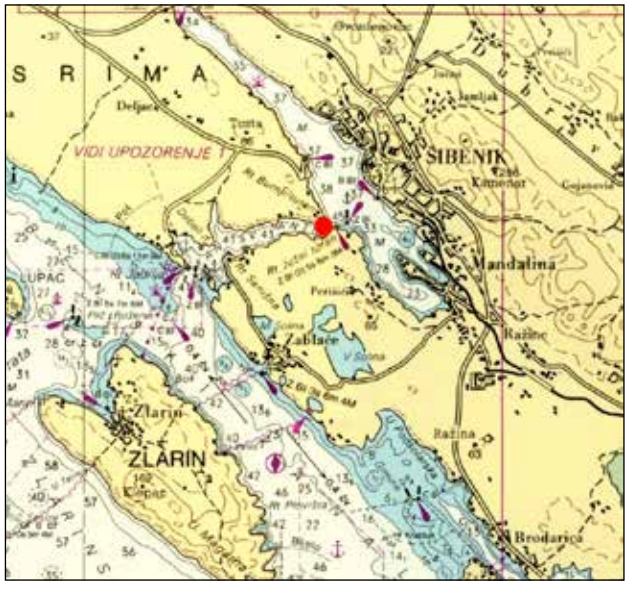
Tijekom vikenda od 12. do 14. rujna 2014., u organizaciji Braniteljske zadruge „Ruža Hrvatska" na otoku Žirju održano je tradicionalno obilježavanje obljetnice Šibenske bitke iz Domovinskog rata. Tom prilikom izvršeno je nekoliko planiranih klupskih zarona u podmorje otoka Žirja, u organizaciji Ronilačkog kluba ZG-SUB iz Zagreba. U zaronima je sudjelovao Igor Miholjek iz HRZ-a i Davor Purić iz Vojnog muzeja MORH-a. Na veliko iznenađenje ronilaca, na jednoj od pozicija s južne strane otoka otkriven je iznimno vrijedan nalaz – obrušavajući bombarder Junkers JU 87 Stuka (*Sturzkampfflugzeug*, skraćeno Stuka) iz Drugoga svjetskog rata. Lokaciju olupine aviona dojavio je Ervin Siriščević iz Splita. Olupina aviona pronađena je bez motora, ali u vrlo dobrom stanju. Motor aviona pronađen je prije sedam godina kod vanjskog rta uvale Tratinska, a pronašao ga je upravitelj Braniteljske zadruge „Ruža Hrvatska" Željko Šižgorić. Trup i krila aviona nalaze se na dubini od 28 m, otprilike 700 m daleko od mjesta na kojem je pronađen motor. Pregled olupine upućuje na to da se, vjerojatno prilikom udara u more, čitav nos zrakoplova (motor s nosačima i hladnjakom) odlomio i bio odbačen iza letjelice, oštetivši pritom vjetrobran i stakleni pokrov pilotske kabine. Motor je nedvojbeno odmah potonuo, dok je preostali dio zrakoplova još neko vrijeme plutao nošen maestralom i valovima te je (postupno se puneći vodom) potonuo na morsko dno na današnjoj poziciji. U Drugom svjetskom ratu na širem području Šibenika oboreno je ukupno pet zrakoplova tipa Junkers JU 87. Dva JU 87 starije verzije (B ili R) oborena su 11. ili 12. travnja 1941., a tri JU 87D 21. listopada 1943. godine. Verzije B i R vanjskim se izgledom praktički i nisu razlikovale, no u JU 87R bio je ugrađen dodatan razvod goriva koji je omogućavao nošenje dvaju dopunskih spremnika zapremine po 300 l benzina pod krilima, zbog čega je dolet zrakoplova s punim naoružanjem (to jest s bombom od 250 kg pod trupom i spremnicima umjesto bombi pod krilima) porastao s 500 na preko 1100 km. Svi Junkersi oboreni kod Šibenika u Travanjskom ratu pripadali su talijanskom ratnom zrakoplovstvu. RZ Italije kupilo je ukupno 52 JU 87B-2 i 50 JU 87R-2. Zrakoplovi JU 87R mogli su iz baza na Siciliji djelovati nad Maltom i čak bombardirati savezničke snage u Libiji. Zrakoplovi isporučeni od kolovoza 1940. do srpnja 1941. dobili su vojne evidencijske brojeve (*Matricola militare* / M.M.) od 7047 do 7098, a oni isporučeni poslije od 8009 do 8058. Posljednji JU 87R zaprimljeni su u listopadu 1942. godine. Tijekom Travanjskog rata nad Jugoslavijom je djelovala 97. grupa obrušavajućih bombardera RZ Italije. Obje njezine eskadrile, 238. i 239., još su od listopada 1940. bile stacionirane u Albaniji radi djelovanja na talijansko-grčkoj bojišnici u Epiru. Početkom napada na Jugoslaviju dobile su zadaću djelovanja i nad Jugoslavijom. Već prvog dana, 6. travnja 1941., kod Boke Kotorske oboren je JU 87R-2 (*Werk Nummer* 5773 / *Matricola militare* 7086) iz sastava 239. eskadrile. Već je idućeg dana eskadrila premještena na pomoćni aerodrom Jesi u zaleđu Ancone radi zaštite talijanske enklave Zadar. Jugoslavenske pomorske i zračne snage za djelovanje protiv Zadra bile su koncentrirane primarno na području Šibenika. U stručnoj literaturi pronađen je podatak o napadu tri JU 87 iz sastava 239. eskadrile 97. grupe obrušavajućih bombardera (239. *Squadriglia*, 97 *Gruppo Bombardamento a tuffo*) 12. travnja 1941. na brodove Druge torpedne divizije Jugoslavenske kraljevske ratne mornarice u kanalu Krke, odnosno u Šibenskom zaljevu, te na zrakoplove 26. hidroeskadrile razmještene u uvalama oko Jadrtovca u blizini Šibenika. Kod otoka Žirja na more se prisilno spustio oštećen JU 87R-2, čiju su posadu činili Carlo Bongiovanni i Alberto Boscolo.

Nakon pronalaska olupine aviona 14. rujna 2014., od 24. do 26. rujna uslijedilo je više urona na lokaciji. Pokazala se ispravnom odluka da se izvadi dio kokpita s osnovnim letačkim instrumentima i strojnica MG 15 radista – strijelca. Dana 19. listopada HRZ je zaprimio dojavu da je lokalitet devastirao nepoznati počinitelj, a o tome je obaviješten nadležni konzervatorski odjel i policija. Uočeno je da je iz pilotske kabine nestala upravljačka palica. Zanimljivost

nalaza i cijena koju dijelovi JU 87 mogu postići na kolekcionarskom tržištu jasno upućuju na to da je to tek prva devastacija. Prilikom stručnog uviđaja napravljena je fotografska i videodokumentacija stanja olupine i devastacije, a pokretni materijal nije vađen, dok su predmeti izvađeni u rujnu (prije nego što je olupina registrirana i preventivno zaštićena) pohranjeni u HRZ-u na desalinizaciji, konzervaciji i restauraciji. Od ukupno 5709 proizvedenih Junkersa 87, sačuvana su tek dva u muzejskim postavima u Londonu i Chicagu, dok su iz podmorja Francuske i Grčke izvađene – i izložene – dvije olupine zrakoplova tog tipa, obje u daleko lošijem stanju od „žirjanskog" Junkersa. Osnovni tehnički podaci o JU 87R-2: broj članova posade: 2; motor: Jumo 211D, nazivne snage 950 ks, u polijetanju 1200 ks; raspon krila 13,8 m; duljina: 11,1 m; visina (na tlu): 4,01 m; težina praznog aviona: 1185 kg; najveća poletna težina: 4390 kg; najveća brzina u horizontalnom letu: 383 km/h; brzina u obrušavanja na cilj: 650 km/h; najveća visina leta: 8100 m; najveći dolet (bez tereta): 1252 km.

Olupina torpednog broda S-158

Prilikom priprema za povlačenje njemačkih snaga iz Šibenika i okolice (operacija kodnog imena „Wikinger"), 25. listopada 1944. godine u zračnom bombardiranju njemačkih brodova na maskirnom vezu u kanalu Sv. Ante savezнички zrakoplovi pogodili su torpedni brod S 158, koji je bio vezan i maskiran na zapadnoj strani sjevernog ulaza u kanal i zrakoplovnom je bombom pogođen izravno u pramac. Od tog pogotka brod je potonuo pramcem, dok je krma ostala iznad površine mora. U tom su napadu poginula dva njemačka mornara, šest ih je bilo ranjeno, među ostalima i zapovjednik broda Hertwig. Torpedni čamac S 156 također je oštećen na maskirnom vezu tijekom tog napada. Nakon što je lučki kapetan iz Šibenika izdao naređenje da se s tonućeg broda skinu svi pokretni bitni dijelovi za rezervu, poput propelera, te da se spase svi povjerljivi dokumenti s broda, brod je potopljen aktiviranjem eksplozivnog punjenja 27. listopada 1944. Ti jedinstveni brodovi britanskog dizajna, nizozemske izrade, a njemačkog naoružanja i



Pozicija broda S-158



Krma olupine torpednog broda S-158

pogona, modificirani su prema projektu Lürssen, čime se nastojalo da brodovi budu što sličniji uspješnoj klasi S 30/100. Preimenovani su u klasu *Schnellboote* S 151 (S 151 do S 158) te su postizali najveću brzinu od 34 čvora (63 km/h) i bili su nešto manjih dimenzija te sporiji od klasičnih njemačkih torpednih čamaca tog doba. Ti su brodovi bili dugi 28,3 m, široki 4,4 m, deplasmana 57 tona, pogonjeni trima pouzdanim dizelskim motorima Daimler-Benz MB 500. Zbog međusobne vizualne identifikacije, cijela klasa tih brodova imala je ispisane obje strane broda, ispod komandnog mosta, velike slovne oznake, prema početnom slovu prezimena ili nadimka zapovjednika, konkretno S 158 – veliko slovo „C", odnosno „H", ovisno o tome kako su se zapovjednici mijenjali.

Z. Delibašić na internetu je pronašao fotografiju potonuća njemačkog torpednog čamca S 158. Riječ je o crno-bijeloj fotografiji snimljenoj u vrijeme potonuća broda, na kojoj se lokacija može odrediti prema vili „Moj mir", koja se nalazi u pozadini tonućeg broda na samom ulazu u šibenski kanal. Kako konzultirajući različite izvore o eventualnom izvlačenju olupine iz mora u poslijeratnom periodu nisu pronađeni konkretni dokazi, odlučeno je da se provjeri činjenica o njezinu (ne)postojanju.

Dana 26. i 27. srpnja 2014. u organizaciji HRZ-a i ronilačkog kluba ZG-SUB, u suradnji s ekipom Vojnog muzeja MORH-a organizirano je ronjenje na podvodnoj olupini torpednog čamca S 158, kao i medijsko predstavljanje. Nakon što je napravljen plan zarona uz orijentaciju prema konturama okoliša sa spomenute arhivske fotografije, ekipa je podijeljena u dva ronilačka para. U prvom zaronu nakon svega nekoliko minuta, prvi ronilački par pronašao je i obilježio poziciju olupine te time omogućio drugom paru da bez gubljenja vremena zaroni direktno na nalaz i učini prvo fotografsko i videodokumentiranje tog potopljenog broda.

Na taj su način arheolozi, ronioci i muzealci locirali olupinu i zajedno oživjeli priču o tom relativno davnom ratnom događaju iz Drugog svjetskog rata. Posebnost je tog nalaza višeznačna, ponajprije zbog intaktnosti same olupine u razdoblju od 70 godina od njezina stradavanja. Razlog tome vjerojatno leži u činjenici da se nalazi nasred plovnog puta šibenskog kanala, dakle u dijelu na kojem su zabranjene

aktivnosti poput sportsko-rekreativnog ronjenja. Ta činjenica, da se nalazi upravo na plovnom putu, nažalost spriječit će bilo kakvu daljnju turističku valorizaciju olupine. Važnost nalaza leži i u tome što je riječ o tek drugom pronađenom torpednom čamcu njemačke ratne mornarice u podmorju RH (uz S 57 kod Žuljane koji je poznat već više od četiri desetljeća i proglašen je zaštićenim kulturnim dobrom). Iznenađenje stručne i šire javnosti izazvala je i sama lokacija potopljenog broda, gotovo u srcu samog grada Šibenika, koji se s pravom može smatrati kolijevkom podvodne arheologije istočne strane Jadrana. Na kraju, sam način otkrivanja olupine prema arhivskoj fotografiji potonuća broda jedinstven je slučaj u podvodnoj arheologiji na ovim prostorima.

Stručni uviđaj obavljen je 30. studenog 2014. Brodska olupina leži na dubini od 38 m i pozicionirana je u smjeru sjever-jug, na kosini koja pada do maksimalnih 45 m dubine u sredini kanala. Krmeni dio broda okrenut je prema izlazu kanala u smjeru prema otvorenom moru, a dio s oštećenom provom prema centru grada Šibenika. Brodskoj olupini u cijelosti nedostaje pramac jer je na tom dijelu bio pogođen zrakoplovnom bombom, no ostale dvije trećine broda vrlo su dobro sačuvane. Brodovi takva tipa, pa tako i ovaj torpedni čamac, bili su građeni kao drveni s metalnom rešetkastom konstrukcijom. Zbog agresivnog djelovanja morske vode mahagonij je propao, tako da su ostala vidljiva rebra broda i metalna konstrukcija nadgrađa. Tijekom ronjenja oko broda pronađeni su brojni predmeti koji su pripadali torpednom čamcu, poput inventara brodske kuhinje, naoružanja, streljiva, kao i dvije torpedne glave te vanjski brodski kompas na svome postolju. Sve to upućuje na to da je istraživana olupina uistinu prvi put otkrivena, ne samo službeno, jer da nije tako, ti bi predmeti zasigurno već nestali s morskog dna. Sama je olupina s gornje i desne bočne strane prekrivena velikom mrežom plivaricom, za koju se pretpostavlja da je na nju dospjela u pokušaju sprječavanja bijega brodova JRM u rujnu 1991., kada su kanal zapriječili tribunjski i šibenski ribari. Prozirnost mora, a time i vidljivost u kanalu, uobičajeno je loša jer je riječ o samom toku rijeke Krke u dijelu u kojem se miješa s morem, pa postaje boćata, kao i zbog velike količine suspenzije čestica mulja. Tijekom stručnog uviđaja napravljena je fotografska i videodokumentacija, a pokretni predmetni na dnu nisu vađeni.

Literatura

Becchetti, Gueli 2000 Fabrizio Becchetti, Marco Gueli, Gli Stuka della Regia aeronautica, La bancarella aeronautica, Torino, 2000: 18, 19.

Dallies-Labourdette 2003 Jean-Phillippe Dallies-Labourdette, S-Boote (German E-boats in action 1939-1945), Histoire & Collections, Paris, 2003: 74 – 95.

Shores, Cull, Malizia 1987 Christopher Shores, Brian Cull, Nicola Malizia, Air war for Yugoslavia, Greece and Crete 1940 - 1941, Grub street, London, 1987: 222.

Sobanski, Jarczyk, Myszor 2011 Maciej S. Sobanski, Michal Jarczyk, Oskar Myszor, Schnellbooty w akcji, Okrety Wojenne, Tarnowskie Gory, 2011: 41 – 49.

Igor Miholjek

Summary

In November 2014 two wrecks from World War II were found in the off shore zone of the Šibenik-Knin County. The first was a bomber of the type Junkers JU 87R-2 *Stuka* (*Sturzkampfflugzeug,* or in short *Stuka*) of the Italian air forces and the second wreck was of a torpedo ship *Schnellboote* S-158 of the German naval forces.

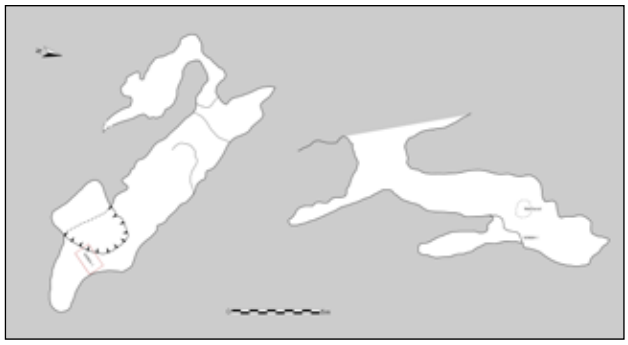
The wreckage of the plane was found on the south side of the island Žirje. The fuselage and wings of the plane were at a depth of 28 m, some 700 m away from the place where the engine was found. The inspection of the plane indicated that while splashing into the sea the entire front part of the plane (with the engine) broke off and was thrown back from the plane, damaging the windshield and glass case of the pilot's cabin. The engine undoubtedly sunk immediately while the remaining part of the plane floated for some time carried by the wind and waves. Gradually filling with water it sunk to the sea bed at today's position. The plane wreckage is very well preserved, except for the mentioned damages to the front part, and represents today quite a rare phenomenon in global proportions.

The wreck of the torpedo boat is positioned in the north-south direction, at a depth of 38 m, on a slope that descends to a maximum depth of 45 m in the centre of the St Ante Channel, near Šibenik. The wreck completely lacked the bow of the ship because it was struck by an aerial bomb in that part while the remaining two thirds of the ship are well preserved. Boats of this kind, including the torpedo boat sound, were built from wood with a metal grid structure. They were 28.3 m long and 4.4 m wide. Due to the aggressive effects of sea water the mahogany was destroyed but the boat's ribs and metal structure remained visible. The exploratory diving around the boat resulted in the discovery of numerous items which belonged to the boat, such as kitchen inventory, ammunition as well as two torpedo heads and an outer naval compass on a pedestal.

Redni broj: 281
Lokalitet: Šarina draga – Jama (speleološki objekt)
Naselje: Zaton
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Godine 2014. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Muzej grada Šibenika arheološki su istražili lokalitet Jama u Šarinoj dragi. Riječ je o speleološkom objektu na području šibenskog Zatona (376/1 i 376/2, k.o. Zaton), u kanalu sv. Josipa.

Jama ima dosta širok, okomit ulaz, promjera i dubine 3 m, nakon čega se račva na dva dijela. Istočni je nešto kraći i zatrpan krupnim kamenjem i zemljom, dok se zapadni rasprostire u dužini od oko 20 m. Sveukupna visinska razlika od ulaza do najniže točke iznosi 8 m. Na polovici zapadnog dijela nalazi se povišena kamena ploča ispod koje se nalazi mala galerija, a u blizini se nalazi i manji



Jama u Šarinoj dragi, tlocrt i presjek (izradio: D. Vujević)



Keramički ulomci (foto: D. Vujević)



Stratigrafski profil (foto: D. Vujević)

odvojak, tzv. „Mali kanal", čiji se otvor nalazi na 160 cm visine od hodne površine.

Početna istraživanja jame proveo je Muzej grada Šibenika 1970., pri čemu su u gornjim stratigrafskim dijelovima istraženi slojevi s brončanodobnom keramikom, dok se pri dnu iskopa nazirao sloj crvenkasto-smeđe zemlje s kostima pleistocenskih životinja.

Godine 2014. otvorena je sonda veličine 2x1 m, postavljena na zapadni kraj jame, direktno ispod ulaza u „Mali kanal". Istraživanja su potvrdila početne pretpostavke. Ispod tankog recentnog sloja nalazi se nešto kompaktniji, od 15 do 20 cm debeo sloj crvenkasto-smeđe zemlje, u kojem dominira sitno amorfno kamenje. U sloju se uz ostatke dagnji pronalaze kosti domaćih životinja pomiješane s manjim brojem fragmenata kostiju pleistocenskih vrsta. Također su pronađeni ulomci grube prapovijesne keramike, kao i fine keramike ukrašene u tipičnoj maniri ljubljanske kulture (cik-cak ukras upotpunjen bijelom inkrustacijom). S obzirom na navedenu keramiku, ali i na tehnologiju izrade ostalih pronađenih nalaza, taj se sloj može datirati u rano brončano doba.

Ispod navedenog sloja javlja se niz slojeva i prosloja crvenice u kojima se primjećuje velika količina kostiju pleistocenskih preživača: divljega goveda, jelena i divljeg konja. Kosti su na prvi pogled suhe, bijele i lako se lome. Sve upućuje na to da su dugo bile izlagane vodi. S obzirom na položaj sonde i njezinu dubinu, vjerojatno je to rezultat sakupljanja kišnice na najnižim dijelovima jame.

Uz kosti, u istom su sloju pronađeni kremeni predmeti: dva sječiva s obradom na jednom rubu i tri odbojka od rožnjaka. S obzirom na tehnološke i tipološke karakteristike nalaza, kao i na faunu zastupljenu u sloju, moglo se pretpostaviti da je riječ o nalazima iz gornjeg paleolitika. Analize C-14 samo su potvrdile pretpostavke i datirale slojeve u razdoblje od 26.830 do 26.495 g. kal. pr. Kr., čime je Jama u Šarinoj dragi postala prvo nalazište iz gornjeg paleolitika na širem području grada Šibenika. Sve upućuje na to da je riječ o manjoj paleolitičkoj stanici za specijalizirane aktivnosti vezane uz nabavu hrane, no budući da se na dijelu kostiju primjećuju i otisci životinjskih zubi, može se pretpostaviti da je jama povremeno služila i kao životinjski brlog.

Dario Vujević
Emil Podrug

Summary

Jama in Šarina draga is a speleological feature in Šibenik's Zaton, in St Josip Channel. Jama has a quite wide, vertical entrance that is 3 m deep, after which it branches out into two parts. The eastern part is somewhat shorter and covered with large stones and soil while the western one stretches in the length of about 20 m. There is also a small extension, the so called „Mali kanal", in the central part of the western branch.

The initial explorations were undertaken by the Šibenik Municipal Museum in 1970 when the layers with Bronze Age pottery were explored in the upper stratigraphic parts, while a layer of reddish-brown earth with bones of Pleistocene animals was detected near the bottom of the excavation. The mentioned layer instigated new explorations in 2014, this time in cooperation with the Archaeology Department of the University in Zadar and the Šibenik Municipal Museum. The explorations confirmed the initial assumptions. Within the upper layers shards of fine pottery with decorations on the entire surface in the typical style of Ljubljana culture were found. Given the mentioned pottery as well as the manufacturing technology of the other discovered finds this layer can be dated to the Early Bronze Age. Under this layer a number of red soil layers appeared in which large quantities of Pleistocene ruminant animal bones were observed: wild cattle, deer and wild horses. Apart from the bones, flint items were also found: blades chiselled on one side and 3 horn flakes. Given the technological and typological characteristics of the finds, as well as the fauna found in the layer it could be assumed that the finds were from the period of the Upper Paleolithic. The C-14 analyses only confirmed the assumptions and dated the layers to the period from 26.830 to 26.495 BC, whereby

Jama in Šarina draga became the first site from the Upper Paleolithic in the wider Šibenik region. According to all the indicators the site was a small Paleolithic station for specialized activities linked to the procurement of food.

Redni broj: 282
Lokalitet: Šibenik – Medulićev trg, palača Draganić-Marenci
Naselje: Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: Z-2011
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 22. do 24. studenog 2014. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje u prizemlju palače Draganić-Marenci na Medulićevu trgu u Šibeniku (k.č. 5708, k.o. Šibenik). Radove je naručio investitor Tatami trade d.o.o. radi planirane gradnje stambeno-poslovnog objekta na istoj čestici.

Kako je riječ o zaštićenom kulturnom dobru, zakonom su propisana zaštitna arheološka istraživanja prije građevinskih radova u podu objekta, unutar prostorije u jugoistočnom dijelu palače orijentirane na Ulicu kralja Tomislava, površine 25 m². Prostorija je trapezoidnog oblika, tj. odgovara tlocrtu palače Draganić-Marenci. Širi južni dio prostorije prati liniju pružanja Ulice kralja Tomislava, a prostorija se sužava prema sjeveru, gdje se nalazi stubište koje ju spaja sa sjevernijom prostorijom. Riječ je o centralnoj prostoriji južnog dijela palače, koja je vratima spojena sa susjednom prostorijom na istoku. Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja evidentirana su dva pretpostavljena spremišta za ulje u podu prostorije. Konstruktivno je riječ o izdubljenoj jami u živoj stijeni ovalnog oblika, prizidanoj kamenom na vanjskim stijenkama i pregrađenoj manjim zidom, čime su izvedene dvije manje prostorije. Konstrukcija je prije građevinskih radova bila zatrpana slojem novovjekovnog nasipa, koji datacijski ne svjedoči o vremenu nastanka konstrukcije, već isključivo o vremenu njezina zatrpavanja.
Palača Draganić-Marenci građena je u 15. st., kada je u svoj sklop uklopila manje romaničke objekte koji su joj prethodili. Takav razvoj karakterističan je za 15. st. na području dalmatinskih gradskih jezgri. Stilski je riječ o razdoblju kasne ili cvjetne gotike, s modom gradnje površinski većih palača, koje nadomještaju i uklapaju starije romaničke stambene sklopove sastavljene od površinski manjih stambenih objekata, koji karakteristično teže razvoju višekatnih konstrukcija. Znatna preoblikovanja pročelja palača je doživjela u renesansi i baroku. Originalnoj gotičkoj fazi pripada gotički portal s akroterijem u obliku stiliziranog lišća na južnom pročelju. Na istom su pročelju u prizemlju vidljivi dijelovi romaničkog ulaza nekadašnjeg manjeg stambenog objekta, točnije istočna vratnica i istočni dio romaničkog srpastog luka. Pozicija upućuje na to da se nekadašnji



Pretpostavljena spremišta za ulje u prizemlju palače Draganić-Marenci (foto: V. Madiraca)



Novovjekovni keramički ulomci iz nasipnog sloja SJ 002 (foto: V. Madiraca)

romanički ulaz nalazio približno u istoj osi kao i današnji veći četvrtast prozor u prizemlju.

Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja evidentirano je nekoliko stratigrafskih jedinica (SJ). SJ 001 – recentno popločenje od keramičkih pločica sive boje s betonskom pločom, zajedno debljine do 15 cm. Vrh sloja nalazi se u razini s postojećim ulaznim pragom u prostoriju na apsolutnoj koti 13,34 m. SJ 002 – nasipni rahli pjeskoviti sloj, smeđe do svijetlo sive boje. U sastavu sloja evidentirani su betonski i kameni komadi, fragmenti opeka, životinjske kosti, ranonovovjekovni i novovjekovni fragmenti keramičkih i staklenih posuda, recentni željezni fragmenti, dijelovi građevnog drva i recentan otpad. Sloj se nalazio ispod razine betonske ploče SJ 001, te je zapunjavao i evidentirane konstrukcije za pohranu ulja. Debljine je od 20 cm do 1,70 m unutar predmetnih konstrukcija. SJ 003 – istočni, manji dio pretpostavljenog spremišta za ulje, zidom odvojen od zapadnog spremišta. Pravokutnog je oblika, konstruiran dubljenjem žive stijene i prizidavanjem stijenki opekom. Na unutarnjim licima vidljiv je ožbuk s površinom tamno sive boje, što je moguća posljedica stvaranja skrame zbog djelovanja ulja. Vezivo zidova čini žbuka svijetlo sive boje. Razina žive stijene u južnom zidu tog dijela spremišta javlja se na apsolutnoj koti od 12,90 m, dok je dno konstrukcije zabilježeno na apsolutnoj koti od 11,83 m. Vrh konstrukcije nalazi se na apsolutnoj koti od 13,13 m. Konstrukcija je bila zapunjena nasipnim slojem SJ 002. SJ 004 – zapadni, veći dio pretpostavljenog spremišta za ulje, odvojen je od istočnog zidom. Pravokutna konstrukcija prema sjeveru prelazi u polukružan tlocrtni oblik. Konstruktivno je identična SJ 003, ali je na unutarnjem licu južnog zida vidljivo da razina žive stijene u cjelokupnoj konstrukciji pada u smjeru zapada te joj je vrh vidljiv na apsoltnoj koti od 12,69 m. I ta je konstrukcija bila zapunjena nasipnim slojem SJ 002. SJ 005 – živa stijena vidljiva unutar konstrukcija SJ 003 i SJ 004. Vidljivo je da razina žive stijene relativno naglo raste u smjeru zapada te je unutar prostorije zahvaćene istraživanjima evidentirana samo unutar pretpostavljenih spremišta za ulje. Međutim, vidljiva je postala već nakon uklanjanja betonske ploče u poziciji praga vrata koja navedenu prostoriju dijele od zapadne prostorije.

Evidentirana konstrukcija u podu istraživane prostorije pretpostavljena je kao moguće spremište za ulje, iako je mogla biti upotrebljavana i za skladištenje drugih proizvoda. Konstrukcija je izvedena ukopavanjem u živoj stijeni, dok su neravnine zidova, uvjetovane nepravilnim pružanjem žive stijene, sanirane prizidavanjem u opeki. Unutarnja su lica konstrukcije ožbukana te je vidljiva skrama tamno sive boje na površini žbuke, vjerojatno nastala djelovanjem ulja. Ista skrama vidljiva je i na dnu konstrukcije direktno na živoj stijeni jer dno nije ožbukano. Opeke su vezane žbukom svijetlo sive boje, a konstrukcija je pregrađena zidom debljine 15 cm i visine 1,24 m. Time su oformljena dva spremišta – tlocrtno manje pravokutno istočno i tlocrtno veće pravokutno s polukružnim sjevernim završetkom zapadno. Najveća zabilježena dubina konstrukcije iznosi 1,33 m u istočnom dijelu. Širina konstrukcije u smjeru istok-zapad iznosi 3,37 m, a u smjeru sjever-jug 2,38 m. Vrh konstrukcije evidentiran je na dubini od oko 19 cm od razine recentnog poda.

Većinom u nasipnom sloju SJ 002 evidentirana je manja količina fragmenata novovjekovnih keramičkih posuda. Kao najbolja datacijska smjernica za vrijeme nasipavanja tog sloja trebali bi poslužiti fragmenti keramičkih posuda karakterističnih upravo za 19. st. Prije svega riječ je o fragmentu tanjura koji pripada engleskim keramičarskim proizvodima Staffordshira. Ta je keramika sivog i crnog oslika na bijeloj glazuri, s čestim romantičarskim motivima i stiliziranim prikazima arhitekture. Fragment iz palače Draganić-Marenci vjerojatno je ulomak oboda tanjura ukrašen vegetabilnim motivima, među kojima se izmjenjuju vijugavo lišće i cvjetovi. Jasna paralela postoji u većem ulomku tanjura pronađenom u Ulici Kraljskog Dalmatina u Zadru 1973. godine. Na primjeru tog tanjura vidi se jednak vegetabilni motiv, koji uokviruje središnji motiv pejzaža. Takva keramika karakteristična je za sredinu 19. st. Četiri fragmenta posudice s dvjema ručkama (vjerojatno šalica) ukrašene zelenom transferno otisnutom dekoracijom, oslikane su arhitektonskim motivima na vanjskoj i vegetabilnim motivima na unutarnjoj strani. Pritom je na vanjskoj strani jasno vidljivo da se prikaz odnosi na lučki grad sa zidinama s kruništem srednjovjekovnog tipa te na lučku posadu ili posadu brodova s brodovima. I za taj tip posude postoji paralela u ulomku posude s arheološkog nalazišta Jazine – Lignum u Zadru, pronađenom 2007. godine. I ta je posuda na objema stranama oslikana vegetabilnim motivima na unutarnjoj te s motivom piknika u prirodi na vanjskoj strani. Kako je motiv piknika u prirodi vrlo popularan u 19. st., tako je i ta vrsta keramike datirana u isto razdoblje. Ostali keramički fragmenti iz sloja SJ 002 pripadaju engobiranoj graviranoj vjerojatno mlađoj keramici (18. – 19. st., dva primjerka) i majolici, također mlađoj (18. – 19. st., dva primjerka), te gruboj keramici (dva primjerka), čije je preciznije datiranje otežano, ali koja zasigurno pripada novome vijeku. Zahvaljujući takvim datacijskim odrednicama, zatrpavanje pretpostavljenih spremišta za ulje SJ 003/004 nasipnim slojem SJ 002 može se datirati od sredine 19. do početka 20. st., kada je vjerojatno unutar palače započela izrada betonskih podnica. Zanimljiv keramički fragment

pronađen je u jugozapadnom uglu, tj. u konstrukciji zida zapadne komore spremišta za ulje SJ 004. Riječ je o fragmentu dna keramičke zdjelice, oslikane vjerojatno samo s unutarnje strane. Riječ je o engobiranom oslikanom fragmentu s dekoracijom nepravilnih ravnih crta plave boje. U skladu s analogijama na zadarskom području, istu je vrstu ukrasa na engobiranoj keramici moguće datirati u 16. i 17. st. Na tom je mjestu važno naglasiti da predmetni fragment datacijski odudara od keramičkih fragmenata pronađenih u nasipnom sloju SJ 002, tj. zasigurno je stariji. Također, isti fragment svjedoči o tome da su pretpostavljena spremišta za ulje vjerojatno nastala u 16. ili 17. st., tj. da su dio renesansnih ili baroknih faza adaptacija palače Draganić-Marenci. Naposljetku je potrebno spomenuti i zanimljiv nalaz novca u prostoriji zapadno od prostorije s pretpostavljenim spremištima za ulje. U toj su prostoriji evidentirane tri betonske hodne površine, a ispod posljednje betonske ploče tanak nasipni sloj SJ 002, identičan onome u susjednoj prostoriji, koji je nasut iznad visoke razine žive stijene SJ 005. Odmah ispod posljednje betonske ploče, na vrhu tog sloja pronađen je novac kralja Aleksandra s ćiriličnim natpisom na reversu Aleksandar I. Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca. Kako je Kraljevina SHS osnovana 1. prosinca 1918. te reorganizirana u Kraljevinu Jugoslaviju 3. listopada 1929., tako se i postavljanje prve faze betonske ploče u palači Draganić-Marenci mogu okvirno datirati u razdoblje između 1918. i 1929. godine.

Literatura

Madiraca 2015 Vinko Madiraca, Stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima u prizemlju Palače Draganić-Marenci na Medulićevom trgu u Šibeniku, Zadar, 2015.

Vinko Madiraca

Summary

In November 2014 rescue archaeological excavations were conducted on the ground floor of the Draganić-Marenci Palace on Medulić Square in Šibenik (cadastre lot no. 5708). The works were undertaken due to the planned construction of a residential-business complex. Rescue archaeological excavations were carried out in a room in the south-east part of the palace oriented toward King Tomislav Street and measuring 25 m^2. The room was trapezoid in shape, namely, it corresponded by its shape to the layout of the Draganić-Marenci Palace. The wider southern part of the room follows the line of extension of King Tomislav Street and narrows to the north where there is a stairwell connecting it with the room located more to the north side. During the rescue excavations two assumed oil storerooms in the floor of the room were recorded. Structurally, it was an oval shaped dug up pit in the bedrock, covered with stone on the outer side and partitioned with a smaller wall, making thereby two small rooms. Prior to the construction works the structure was completely covered with a layer of contemporary fill on the basis of which the building period of the structure could not be determined but only of the time of its backfilling.

Redni broj: 283
Lokalitet: Šibenik – tvrđava Barone
Naselje: Šibenik
Grad/općina: Šibenik
Pravni status: P-2016
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U studenom i prosincu 2014. istražen je prostor tvrđave Barone u Šibeniku. Voditelj istraživanja bio je Željko Krnčević iz Muzeja grada Šibenika, a stručna suradnica bila je Ana Karađole, dipl. arheo. Radove je nadzirao Ivo Glavaš iz Konzervatorskog odjela u Šibeniku.

Tvrđava Barone sagrađena je 1646. na samom početku Kandijskog rata (1645. – 1669.). S obzirom na preporuke Sforze Pallavicinija s kraja 16. st., Venecija nije pridavala veliku važnost utvrđivanju Šibenika, koji je mogao biti izravno ugrožen s brda sv. Ivana i Vidakuša. Građani Šibenika sami su se organizirali i uz pomoć baruna Christopha Martina von Degenfelda, koji je kao general bio u mletačkoj službi od 1642. do 1649., prema projektu fra Antonija Lenija u žurbi sagradili tvrđavu sv. Ivana i tvrđavu Barone na brdu Vidakuša. Sljedeće 1647. godine Osmanlije su najopasnije zaprijetili Šibeniku kad su gotovo osvojili tvrđavu sv. Ivana pa se odmah vidjela važnost gradnje obiju tvrđava. Prema povijesnim grafikama, tvrđave su bile međusobno povezane palisadom čiji tragovi nisu sačuvani.
Nakon opasnog napada Osmanlija iz prve faze Kandijskog rata, tvrđava Barone dodatno je ojačana i učinjena sigurnijom kako kaže sam mletački generalni providur za Dalmaciju i Albaniju Antonio Bernardo (1656. – 1659.) na natpisu koji je nekada stajao iznad ulaza u tvrđavu na zapadnoj kurtini:

VALIDISSIMUS HOC IN HOSTES
MUNIMENTUM AMPLIUS TUTIUSQUE
REDDERE SEDULO CURAVIT
PRAESTANTISSIMUS PROVINCIAE PRAESES
ANTON. BERNARD. D. MARCI PROCUR.
ANNO SALUTIS MDCLIX
BELLI VERO XV

Tvrđava je rekonstruirana u petnaestoj godini Kandijskog rata 1659., u posljednjoj godini mandata providura Bernarda. Za vrijeme providura Bernarda ojačana je i tvrđava sv. Ivana te sagrađen bastion Bernardi kod Kopnenih vrata u Šibeniku, što je sve dio obrambenog programa koji providur Bernardo s generalom Camillom Gonzagom provodi u završnoj fazi Kandijskog rata. O mogućoj starijoj fazi tvrđave Barone govori se i u tekstu koji opisuje još jedan Coronellijev prikaz tvrđave Barone u grafičkoj mapi, što se čuva u biblioteci Marciana (signatura: Ms. It. VII, 2453 (=10493) u Veneciji. Tamo piše kako je tvrđava Barone u početku bila malena, a na Coronellijevu crtežu prikazan je njezin izgled krajem 17. st., kad je najvjerojatnije i nastao crtež.
Arheološkim i konzervatorskim istraživanjima pronađena je starija faza tvrđave Barone, koja nema organske veze sa sadašnjom arhitekturom tvrđave. Ta starija, prva faza tvrđave, sagrađena u žurbi 1646., nema sve kvalitete bastionske gradnje, imala je znatno manju vatrenu moć i bila je manja tlocrtom. Ojačavanje tvrđave, koje spominje providur Bernardo, sasvim sigurno odnosi



Pogled na istraživani prostor

se na gradnju dvaju sjeveroistočnih polubastiona koji tvore obrambena kliješta (*tenaglia, horwerk*). Dokazuje to obrambeni zid sa šetnicom koji je iskopan od sjeverozapadne kurtine tvrđave i koji je presječen kako bi se mogla postaviti nova ulazna vrata u tvrđavu. Vrata su imala zavojit, vjerojatno nasvođen tunel, kojim se preko kamenih stuba ulazilo na donji nivo tvrđave na kojem su se prema grafičkim prikazima nalazili objekti (stan zapovjednika, vojničke barake, barutana i sl.). Pozicija vrata vidi se na eskarpi obrambenog bedema sjeverozapadne kurtine. Kako je između dvaju svjetskih ratova tvrđava dobila drugu namjenu, kada su uklonjeni vjerojatno zemljani grudobrani i gotovo cijeli prednji parapet grudobrana duž tvrđave, nije moguće utvrditi pravu visinu vrata jer su dijelom ulazila u grudobran.

Tijekom arheoloških istraživanja na tvrđavi Barone 2014. pronađene su keramika, metal, staklo i životinjske kosti. Najzanimljiviji su nalazi tri olovna puščana zrna promjera 16 – 18 mm, koji su služili kao projektili za oružje. Ta vrsta nalaza pronađena je na velikom broju lokaliteta, a datira se od 15. do 19. st. Ostruga je dobro sačuvana. Ravna je, ima kraći šiljak te dugmasta ispupčenja na krakovima. Kotačić nije sačuvan. Takvi se primjerci rijetko pronalaze, a datiraju se od 15. do 16. st. Pronađeni ulomak stakla zelenkaste boje pripadao je boci, a sačuvan je dio kratkog vrata sa široko razvraćenim i ljevkastim obodom. Vjerojatno je imala četvrtast presjek tijela. Taj se ulomak može datirati od 17. st. nadalje.

Što se keramike tiče, pronađeni su ulomci posuda tipične novovjekovne glazirane keramike, među kojima treba spomenuti tzv. *slip ware* (*invetriata*), engobiranu graviranu keramiku i majoliku. *Slip ware* zastupljen je s nekoliko ulomaka. Uglavnom se radi o lončićima i zdjelama, a datiraju se od 16. do 20. st. Majolika je pronađena u najvećoj količini, a zastupljeni su ulomci vrčeva i zdjela. Oni s geometrijsko-vegetabilnim motivima uglavnom se datiraju u 16. i 17. st. Rađeni su u radionicama srednje Italije, dok je ulomak vrča s motivom ptice izrađen u Abruzzu, a datira se u 18. st.

Literatura

Bekić 2014 L. Bekić, Novovjekovno staklo iz podmorja Istre i Dalmacije, Muzej antičkog stakla, Zadar, 2014.

Čimin 2008 R. Čimin, Metalni nalazi s utvrde Čanjevo, u: Utvrda Čanjevo, istraživanja 2003-2007, Visoko, 2008: 197 – 234.

Gusar 2010 K. Gusar, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, Sveučilište u Zadru, neobjavljena doktorska disertacija, 2010.

Sijarić 2001 M. Sijarić, Kasnosrednjovjekovne mamuze iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, GZMS, svezak 48-49, 1996/2001, Sarajevo, 2001: 300 – 346.

Vrsalović 1963 D. Vrsalović, Kasnosrednjovjekovne ostruge u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, Starohrvatska prosvjeta, serija III, svezak 8-9, Split, 1963: 151 – 169.

Željko Krnčević
Ana Karađole
Ivo Glavaš

Summary

In the course of November and December 2014 archaeological excavations were conducted in the area of the Barone Fort in Šibenik. During the explorations at the fort, pottery, metal, glass and animal bones were found. The most interesting finds included three lead 16-18 mm rifle bullets which served as gun projectiles. This type of find was discovered on a large number of sites. They were dated to the period from the 15th to 19th centuries. In addition, a spur was discovered dating from the 15th to 16th centuries. The green glass shard found (part of a bottle) can be dated to the 17th century onward. In regard to pottery, vessel shards were found of the typical modern age glazed type. They were mostly fragments of small pots and vessels and could be dated to the period from the 16th to 20th centuries. The most abundant finds were those of majolica which included shards of jugs and vessels. Those with geometrical and vegetative motifs were mostly dated to the 16th and 17th centuries. They were made in workshops in central Italy while the jug shard with the bird motif was made in Abruzzo in the 18th century.

Redni broj: 284
Lokalitet: Vaćani – Laluše
Naselje: Vaćani
Grad/općina: Skradin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Sustavna arheološka istraživanja na lokalitetu Vaćani – Laluše započela su 2011., a financiraju ih Ministarstvo kulture, Šibensko-kninska županija i Grad Skradin. Riječ je o iznimno vrijednom i važnom nalazištu smještenom u neposrednoj blizini Bribirske glavice. Za pronalazak toga groblja zaslužni su vlasnik zemlje Željko Tokić i Tomislav Bašić, koji su dojavili o tom iznimnom nalazu. Voditelj ovogodišnjih istraživanja, koja su trajala od 11. kolovoza do 30. rujna 2014., bio je mr. sc. Željko Krnčević, dipl. arheo. iz Muzeja grada Šibenika, stručna suradnica bila je Jelena Jović, dipl. arheo., a suradnici studenti Diana Ćorić i Ivan Klarić.

Istraživalo se na k.č. 618/1, k.o. Vaćani. Otvorene su dvije sonde, jedna od 40 m², a druga od 60 m². Prvoj je prosječna dubina bila 70, a drugoj 60 cm. Ove su godine istraživanja uvelike otežavali nepogodni vremenski uvjeti, jer je teren takav da mu je nakon kiše potrebno nekoliko dana da se posuši, što je unatoč pokrivanju cijelog terena bilo velik problem.
Do sada je otkriveno i istraženo 15 grobova datiranih od 8. do 10. st. Dakle, ranosrednjovjekovno groblje karakteristično za to razdoblje, u kojem doseljeni Hrvati još uvijek imaju neke poganske običaje, kao što je ostavljanje „poputbine" u grobove. U proteklim kampanjama najvažniji su nalazi keramičkih posuda te ukop dvaju pokojnika u kamenom sarkofagu, koji su također dali iznimne nalaze: uz nalaze kresiva i kremena, noža, ukrasnih dijelova odjeće i praporaca, pronađena su dva para ostruga (mamuza), od kojih jedan par ima ukrašen trn. U stotinjak godina koliko se šibensko područje arheološki istražuje, pronađeno je tek sedam ostruga, i to neukrašenih. Kosturi iz tog sarkofaga bili su na analizi u HAZU u Zagrebu, kod kolega dr. sc. Marija Šlausa i dr. sc. Marija Novaka. Ustanovljeno je da se radi o muškarcima – jednom starom 35 i jednom starom 15 godina. Obojica su bila pokopana s konjaničkom opremom.
Kampanja 2013. rezultirala je još jednim iznimno vrijednim otkrićem, moglo bi se reći senzacionalnim, a za arheološku struku i izučavanje nacionalne arheologije itekako važnim. Pronađen je još jedan sarkofag u kojem je pokopan vrlo važan član ondašnje zajednice. Kolega Gunjača uveo je naziv „plemenski odličnik" te se čini da je o tome riječ upravo i u Vaćanima. U sarkofagu koji je bio pokriven velikom monolitnom kamenom pločom (vjerojatno prag nekog većeg antičkog zdanja sekundarno upotrijebljen), pronađeni su iznimni nalazi: starohrvatski mač s okovima korica (vrlo rijedak nalaz, prvi u šibenskom Muzeju), ostruge s opremom te cjelovito sačuvana staklena posuda, što je vrlo rijetko u starohrvatskim grobovima, te su nalazi takvih posuda poznati jedino na starohrvatskom groblju Nin – Ždrijac, koje je istraživao prof. dr. Janko Belošević. Uz navedeno je pronađen i zlatnik Konstantina V. Kopronima, što uvelike pomaže u datiranju cijelog horizonta starohrvatskih grobova.
Započela je i antropološka analiza ljudskih koštanih ostataka, a prema navodima dr. sc. Marija Novaka: „U svrhu proučavanja uvjeta, kvalitete i načina života starohrvatskih



Srednjovjekovni grob

populacija u posljednjih desetak godina provode se intenzivna antropološka istraživanja ljudskih koštanih ostataka s niza nalazišta iz Dalmacije i zaleđa. Osim standardnih antropoloških analiza (određivanje spola i starosti, rekonstrukcija visine te bilježenje prisutnosti patoloških promjena kao što su zarazne bolesti i frakture) u posljednje vrijeme koriste se najsuvremenije metode kao što su analize stabilnih izotopa (ugljik i dušik) u svrhu rekonstrukcije ishrane, analize drevne DNA u svrhu određivanja rodbinske povezanosti i određivanja spola kao i datacija ugljikom C-14 kako bi se dobilo točno vrijeme ukopavanja analiziranih osoba. S obzirom na to da su te analize iznimno skupe one se ne provode u Hrvatskoj već u inozemstvu, najčešće u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama. Arheološka istraživanja koja posljednje tri godine provodi mr. sc. Željko Krnčević iz Muzeja grada Šibenika na ranosrednjovjekovnom groblju Vačani – Laluše pružila su jedinstvenu priliku da se kroz kombinaciju standardnih antropoloških analiza te analize stabilnih izotopa, drevne DNA i datiranja ugljikom C-14 pokuša rekonstruirati život pripadnika zajednice koja je tijekom ranog srednjeg vijeka nastavala to područje. Antropološke analize provode se u Antropološkom centru Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Marija Šlausa, dok će se analize drevne DNA, stabilnih izotopa i datiranja ugljikom obaviti u sklopu poslijedoktorskog znanstvenog projekta kojeg vodi dr. sc. Mario Novak iz University College Dublin i Instituta za arheologiju u Zagrebu, a koji financira Irska zaklada za znanost. Analiza drevne DNA obavljat će se u novootvorenom laboratoriju za drevnu DNA u University College Dublin, analiza stabilnih izotopa bit će provedena u University of Oxford, a datiranje ugljikom na Queen's University u Belfastu. Ovo istraživanje biti će prvo takve vrste u Hrvatskoj jer se do sada nije koristila kombinacija ovako kompleksnih analiza na jednom starohrvatskom nalazištu. Slična istraživanja planirana su i za starohrvatska groblja u Dubravicama kraj Skradina te u šibenskom Donjem polju."

U kampanji 2014. istražena su četiri groba zidana u suhozidnoj tehnici od nepravilnog kamenja i nepravilnih kamenih ploča. Istraživanje je bilo usmjereno na potez uz samu cestu, jer je nekoliko grobova zasigurno uništeno prilikom njezine gradnje. Ipak, otkriveni su i nedevastirani grobovi. Dva su bila s nalazima, i to željeznog noža i keramičkih posuda, koje su sad već prepoznatljivost toga groblja uz ostale nalaze. U jednom su grobu pronađene dvije posude, a u drugom jedna. Naravno, i ove je godine uočen rijedak i neobičan nalaz. Riječ je o „drvenoj arhitekturi" unutar kamenoga groba te je uzet uzorak koji će biti poslan na analizu. Važno je napomenuti kako su iz svih do sada pronađenih posuda uzeti uzorci te su upućeni na analizu u Veliku Britaniju i u SAD.

Literatura

Krnčević, Fabijanić 2013 Željko Krnčević, Tomislav Fabijanić, Staklo u ranosrednjovjekovnim grobovima u Hrvatskoj povodom novog nalaza iz Vaćana kod Skradina, Međunarodno arheološko savjetovanje, Pula, 2013.

Krnčević, Fabijanić 2014 Željko Krnčević, Tomislav Fabijanić, Rezultati istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja na položaju Laluše u Vaćanima, Međunarodno arheološko savjetovanje, Pula, 2014.

Fabijanić, Jović, Krnčević 2015 Tomislav Fabijanić, Jelena Jović, Željko Krnčević, Vaćani – Laluše, srednjovjekovno groblje, Simpozij HAD, Šibenik, 2015.

Novak et al. 2015 Mario Novak, Željko Krnčević, Jelena Jović i Mario Šlaus, Osteobiografija dva starohrvatska odličnika iz Vaćana – rezultati multidisciplinarne analize, Simpozij HAD, Šibenik, 2015.

mr. sc. Željko Krnčević

Summary

In the course of August and September 2014 archaeological explorations were conducted in the medieval cemetery at the site of Vaćani-Laluše. Four graves that were built in the dry wall technique of asymmetrical stones and uneven stone slabs were explored. The explorations focused on the stretch along the road because undoubtedly a number of graves were destroyed during its construction. Nevertheless a number of graves that were not devastated were discovered. Two of them contained finds which included an iron knife and pottery vessels that have become recognizable for this cemetery along with other exceptional finds. In one of the graves two vessels were discovered and in the other one, one vessel. This year as well a rare and unusual find was discovered, i.e., „wooden architecture within a stone grave".

Redni broj: 285
Lokalitet: Žažvić – bazilika
Naselje: Žažvić
Grad/općina: Skradin
Pravni status: P-3971
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, sanacija

Arheološki i konzervatorski radovi na ostacima bazilike u selu Žažviću trajali su od 1. listopada do 21. studenog 2014. godine. Voditelj radova bio je mr. sc. Željko Krnčević iz Muzeja grada Šibenika, a stručna suradnica Ivana Cunjac. Bazilika se nalazi na k.č. 1150, k.o. Ostrovica, uložak broj 222.

U selu Žažviću, nedaleko od Bribira, još krajem 19. stoljeća otkrivena je veća trobrodna bazilika. Fra Lujo Marun Marun piše o tome kako je radovima u Žažviću prethodio slučajan nalaz „starinskih ruševina", a među kojima i „nekoliko graditeljskih komada i 700 komada srebrnih novaca", koji su poslije i objavljeni. Istraživanja su započela već u ožujku 1896., a ovo je jedan od rijetkih, ako ne i jedini lokalitet koji je Marun do kraja istražio. Istraživanjem je otkrivena veća trobrodna bazilika s polukružnom apsidom, narteksom i zvonikom na pročelju, a grobovi su pronađeni unutar i oko bazilike. U unutrašnjosti istraženog objekta među ostalim je nađeno i nekoliko ranokršćanskih te predromaničkih ulomaka crkvenog namještaja.

U prošlogodišnjim kampanjama s cijelog je lokaliteta uklonjeno raslinje, nakon čega je uočeno da je sama bazilika dosta oštećena u odnosu na situaciju koja se može vidjeti na slici objavljenoj u Starohrvatskoj prosvjeti. Uspjelo se



Ostaci crkve

saznati kako su vlasnici tog i okolnih parcela dobar dio kamena odvezli nedaleko odavde da bi napravili poljsku kuću. Nakon toga uslijedilo je otkrivanje dijela arhitekture koji se nalazio pod humusom.

I ovogodišnja je kampanja morala započeti uklanjanjem raslinja s cijelog objekta, što će također biti problem prilikom konzervacije jer će trebati obratiti pozornost na to da se na adekvatan način izvadi korijenje biljaka i stabala koje je na tome mjestu raslo više od stoljeća te da se zidovi dobro očiste i zaštite.

U ovogodišnjim istraživanjima sa sjeverozapadne strane objekta uklonjen je velik nasip koji je nastao prilikom istraživanja početkom 20. st. Na taj je način teren pripremljen za istraživanja u idućoj godini. Započeti su i razgovori s upravom Grada Skradina o dogovoru s vlasnicima terena o zamjeni ili otkupu.

Nakon uklanjanja gomile, otkriven je zid uz SZ rub apside, što navodi na zaključak o postojanju pastoforija jer, koliko se može vidjeti iz objavljenih tlorisa i fotografija, to mjesto nije istraživano. Osim uz apsidu, istraživalo se i uz jugoistočnu stranu objekta, uza zvonik. Otkriveni su istraženi grobovi te čak nekoliko grobova koji izgledaju neotvarani. Potvrđen je i masivan kontrafor koji se nalazi uz JI zid crkve. Vodeći računa da taj kamen bude pri ruci kad započnu konzervatorski radovi, sav upotrebljivi kamen posložen je u brodu i izvan crkve. Nije se išlo u otkrivanje poda objekta, jer se čini da je veći dio ploča odnesen, a grobovi su, barem se tako čini, istraženi. Od nalaza, osim nekoliko ulomaka klesanog kamena, nije bilo ničega. Nakon istraživanja svi su zidovi opet pokriveni geotekstilom i djelomično zatrpani zemljom.

Literatura

Burić 1986 Tonći Burić, Kameni namještaj bazilike u Žažviću, SHP, III ser., sv. 15/1985, Split, 1986: 165 – 181.

Luschin von Ebengreuth 1903 Arnold Luschin von Ebengreuth, Novci nagjeni u Žažviću, SHP, god. 7, sv. 1, Knin, 1903: 3 – 16.

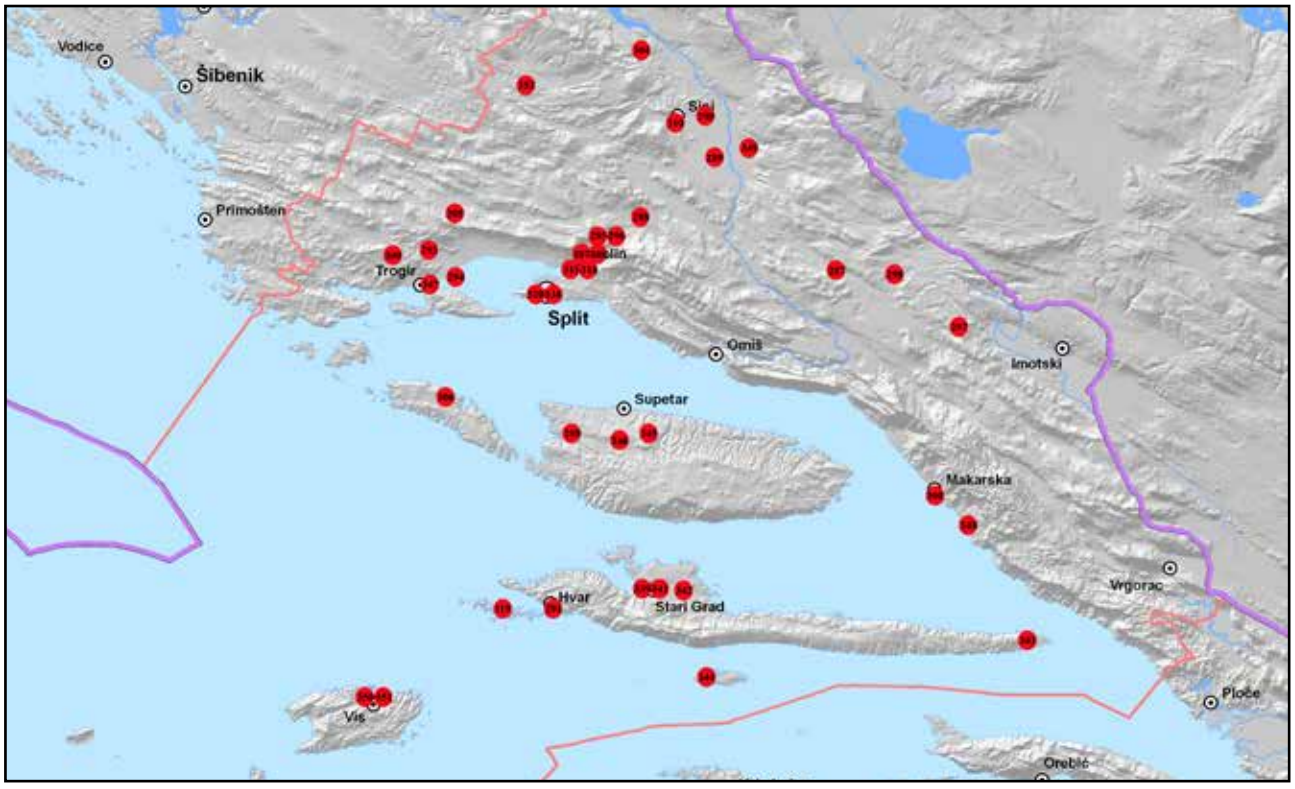
Marun 1896 Lujo Marun, Starohrvatska bazilika u selu Žažviću u bribirskoj županiji, SHP, god. 2, br. 2, Knin, 1896: 116 – 123.

mr. sc. Željko Krnčević

Summary

In the course of October and November 2014 archaeological and conservation works were undertaken on the remains of a basilica in the village of Žažvić. During this year's excavations a large embankment made during explorations in the early 20th century was removed from the north-west side of the feature. In this way the terrain was prepared for explorations next year. After removing the heap, a wall along the NW edge of the apse was discovered which indicated the presence of a pastophoria, since judging by the published plans and photos no research was ever carried out at this location. Apart from explorations along the apse, the south-east side of the structure, along the bell tower, was also explored. The existence of previously inspected graves was discovered and even a few which seemed unopened. A massive buttress located along the south-east wall of church was also confirmed.

SPLITSKO-DALMATINSKA ŽUPANIJA



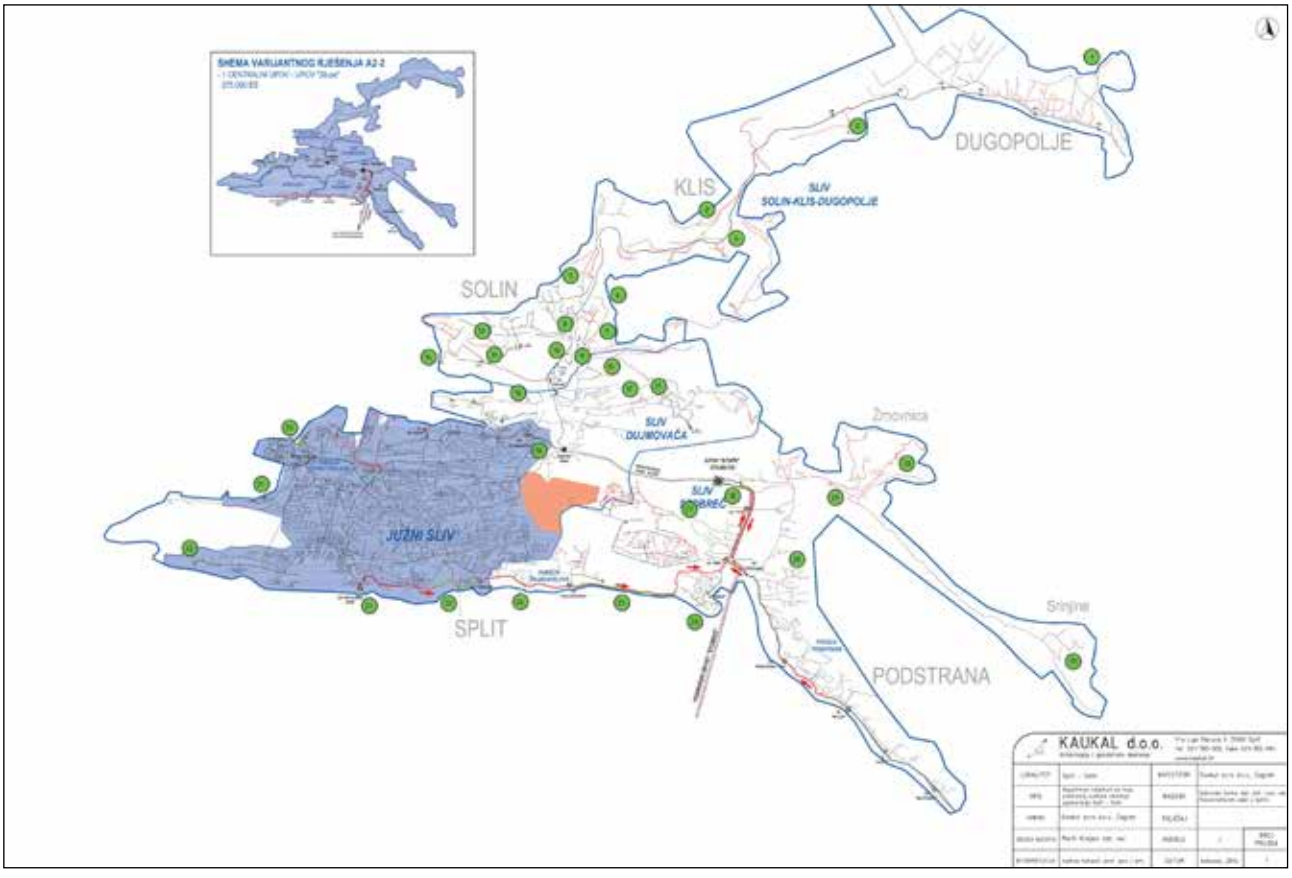
286 Aglomeracija Solin – Split
287 Cesta Cista Velika – Dobranje
288 Dugopolje – antička cesta
289 Gardun (Tilurium)
290 Glavica – Vukova glavica
291 Hvar – Arsenal
292 Imotska krajina, sjeverni dio
293 Karanušići (Giljanovići)
294 K. Štafilić – Resnik – podmorje
295 Klis – antička cesta
296 Klis – tvrđava Klis
297 Lokvičići – Grad
298 Lovreć – Gradina/Bošnjakova gradina
299 Ložišća – Rat
300 Makarska – Sv. Petar
301 Podmorje Splitsko-dalmatinske žup.
302 Podmorje Splitsko-dalmatinske žup.
303 Podmorje Splitsko-dalmatinske žup.
304 Potravlje – Crkvine
305 Radošić – Žuželj – Bunari
306 Rogač – Obala sv. Tereze
307 Rupotina – Crkvine
308 Rupotina – Rižinice
309 Seget Gornji – gradina Sutilija i kamenolom
310 Sinj – tvrđava Grad
311 Solin – amfiteatar
312 Solin – kanalizacija
313 Solin – k.č. 4941
314 Solin – Manastirine
315 Solin – Marusinac
316 Solin – Tvornica cementa Sv. Kajo
317 Solin – Ul. Kaštelanska, Dudini i Banova
318 Solin – Ul. P. Hektorovića 38
319 Soline – rimska vila
320 Split – Ad basilicas pictas, nekropola
321 Split – bastion Contarini i kortina Cornaro
322 Split – Čiovska ulica
323 Split – Dioklecijanova p. (Adamova ul.)
324 Split – Dioklecijanova p. (ant. kanalizacija)
325 Split – Dioklecijanova p. (Dioklecijanova 6)
326 Split – Dioklecijanova p. (Dioklecijanova 8)
327 Split – Dioklecijanova p. (Grabovčeva šir., Buviniva ul.)
328 Split – Dioklecijanova p. (Ilirske akademije)
329 Split – Dobrić
330 Split – Duilovo
331 Split – fekalni kolektor Mejaši II
332 Split – križanje Sinajske i Nodilove
333 Split – Livanjska 10
334 Split – Marmontova ul., Bastion
335 Split – Matošića ulica 2
336 Split – Rokova ulica
337 Split – Težački put
338 Split – Trg braće Radić
339 Stari grad – Remetin vrt
340 Stari grad – Remetin vrt
341 Stari grad – Tvrdalj Petra Hektorovića
342 Starogradsko polje – Kupinovik
343 Sućuraj – Perna i Vinogradine
344 Šćedro – podmorje otoka
345 Škrip
346 Špilja Kopačina
347 Trogir i Kaštela – obalni ispust
348 Tučepi – Hotel „Jadran”
349 Velić
350 Vis – utvrda King George III.
351 Vis (Issa) – arhitektura
352 Vjetroelektrana Brda – Umovi
353 Vjetroelektrana Ogorje

Redni broj: 286
Lokalitet: Aglomeracija Solin – Split, sustav odvodnje
Naselje: –
Grad/općina: Split, Solin, Podstrana, Klis, Dugopolje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu 2014. pregledana je trasa namjeravanje gradnje sustava odvodnje aglomeracije Split – Solin. Podaci o kulturnoj baštini upotrijebljeni su za izradu studije utjecaja na okoliš. Naručitelj terenskog pregleda bila je tvrtka Dvokut ecro d.o.o. iz Zagreba. Voditelj arheološkog rekognosciranja bio je Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije, njegova zamjenica bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., oboje zaposlenici ovlaštene tvrtke za arheološka istraživanja Kaukal d.o.o.

Trasa sustava odvodnje aglomeracije Split – Solin smještena je na prostoru gradova Splita i Solina, te općine Podstrana, Klis i Dugopolje. Tijekom izrade studije identificirane su sve sačuvane kulturno-povijesne vrijednosti unutar šireg područja obuhvata radova. Na taj se način uočavaju svi utjecaji gradnje sustava odvodnje na kulturnu baštinu i predlažu mjere zaštite evidentiranih kulturnih dobara. Za potrebe vrednovanja pojedinačnih kulturnih dobara na području predviđenog zahvata, uslijedila je preliminarna procjena na temelju postojećih podataka iz evidencije službe zaštite kulturne baštine, raspoložive stručne literature te na osnovi terenskih obilazaka.

Kao podloga je upotrebljavana karta projekta koju je dostavio naručitelj studije. Studija obuhvaća podatke o kulturno-povijesnim vrijednostima u zonama utjecaja gradnje, od kojih je na prostoru predmetne studije ustanovljeno postojanje arheoloških lokaliteta, arheoloških zona, povijesnih jezgri naselja, povijesne infrastrukture i sakralnih objekata. Utjecaj gradnje sustava odvodnje na kulturno-povijesne lokalitete promatra se u koridoru od 12 m obostrano u odnosu na os cijevi. Prostor unutar 0 – 6 m razmatra se kao zona izravnog, a od 6 do12 m neizravna zona utjecaja. Na osnovi analize utjecaja gradnje sustava odvodnje na kulturno-povijesne vrijednosti utvrđuje se njihova ugroženost i primjenjuje sljedeći sustav mjera zaštite: premještanje trase, preseljenje kulturnog dobra, zaštita kulturnog dobra na licu mjesta, istraživanje i dokumentiranje kulturnih dobara te stručni nadzor tijekom gradnje, odnosno zahvata. U elaboratu je unutar zone obuhvata radova evidentiran čak 31 lokalitet, od čega većina pripada arheološkoj baštini iz antike. Veći je dio tog prostora tada bio dio agera Salone, glavnoga grada rimske provincije Dalmacije. Pretpostavlja se da je u vrijeme svog najvećeg razvitka Salona imala oko 60.000 stanovnika, što je svrstava u red većih gradova u Rimskom Carstvu. Plodno zemljište u okolici premjereno je na kvadrate 710x710 m, a tragovi te podjele ostali su vidljivi do danas u suhozidima i pravcima današnjih putova. Unutar pojedinih kvadrata (centurija) bile su raspoređene rustične vile, koje su opskrbljivale grad hranom, ali su ujedno imale i ladanjski karakter. Često se nad ostacima rustičnih vila nalaze i srednjovjekovne crkvice, poput crkve Gospe u Siti u današnjem Strožancu.



Položaj lokaliteta

Osim antičkih nalazišta, zastupljena su i prapovijesna nalazišta poput okoliša lokve kod zaseoka Varci u Dugopolju i željeznodobne gradine Sutikva u Solinu. Moguće je da je broj prapovijesnih nalazišta bio znatno veći, no zbog intenzivnih graditeljskih aktivnosti tijekom mlađih razdoblja tragovi nisu ostali sačuvani. Predloženo koncepcijsko rješenje sustava odvodnje u većem se dijelu koristi postojećim trasama prometnica, koje inače često služe kao koridori za različite infrastrukturne projekte. Tako su pojedini lokaliteti već arheološki istraženi ili su arheološki nadzirani. Ipak, nužno je napomenuti da su pojedina nalazišta devastirana, odnosno nisu provedene primjerene mjere zaštite. S aspekta očuvanja kulturne baštine, predložena trasa sustava odvodnje na dijelu unutar arheološkog nalazišta Salona nije prihvatljiva jer bi se gradnjom znatno devastirali sjeverni bedemi i dio episkopalnog kompleksa, zbog toga se na tome mjestu predlaže premještanje trase.

Trasa rimske ceste na položaju Bili brig u Solinu također je izravno znatnije ugrožena gradnjom te se na tome mjestu predlažu mjere zaštitnih arheoloških istraživanja, nakon čega bi nadležni konzervatorski odjel, ovisno o stupnju očuvanosti, donio konačnu mjeru zaštite. Na položaju Mostine, koji je najočuvaniji nadzemni dio Dioklecijanova akvedukta, potreban je poseban oprez prilikom radova te se uz zaštitna arheološka istraživanja predlažu i mjere izrade elaborata sanacije.

Za ostale lokalitete, ovisno o stupnju ugroženosti, predložene su mjere zaštitnog arheološkog istraživanja ili nadzora. Također, s obzirom na to da se tijekom iskopavanja može očekivati pronalazak novih arheoloških nalazišta, u slučaju pronalaska bilo kakvih arheoloških nalaza ili nalazišta potrebno je prekinuti radove i o tome obavijestiti nadležno tijelo.

Literatura

Bojanovski 1974 I. Bojanovski, Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Djela centra za balkanološka ispitivanja, knjiga 2, XLVII, Sarajevo, 1974.

Božanić 1966 N. Božanić Bezić, Žrnovnički spomenici, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, [God.]16, Split, 1966: 251 – 264.

Buljević 2010 Z. Buljević, Rimskodobna nekropola u splitskoj Lori, VAPD, 103, Split, 2010: 81 – 190.

Cambi 1974 N. Cambi, Starokršćanska bazilika i benediktinski samostanski kompleks u Stobreču, Arheološki muzej u Splitu, Zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Split, 1974.

Cambi 1986 N. Cambi, Salona i njene nekropole, Radovi FFZ, 25(12), Zadar, 1986: 61 – 108.

Demicheli 2007 D. Demicheli, Rimska nadgrobna stela iz splitskog predjela Pazdigrad, VAPD, 100, Split, 2007: 31 – 48.

Faber 1983 A. Faber Bedemi Epetiona – Stobreč kod Splita, Prilozi IAZ, Vol. 1, No. 1, Zagreb, 1983: 17 – 37

Firić 1996 V. Firić, Tvrđava Klis, Klis, 1996.

Jelić 1897 L. Jelić, Crtice o najstarijoj povijesti Spljeta, VAHD, 1896/7, Zagreb, 1897: 26 – 41.

Katavić et al. 2011 V. Katavić, T. Jerončić, A. Sunko Katavić, Izvještaj o zaštitnom arheološkom nadzoru i istraživanjima na trasi izgradnje ulice Zagorski put (1. faza) na prostoru Dujmovače i Smokovika u Splitu, Split, 2011.

Katić 1956 L. Katić, Reambulacija dobara splitskog nadbiskupa 1397. godine, Starohrvatska prosvjeta, III. serija, svezak 5, Split, 1956: 135 – 176.

Katić 1994 M. Katić, Problem arheološkog lokaliteta Ad Dianam, Kulturna baština, 24-25, Split, 1994: 29 – 38.

Katić 1999 M. Katić, Salonitanski vodovod, Zbornik Dioklecijanov akvedukt (ur. Joško Belamarić), Split, 1999: 59 – 62.

Katić 2010 M. Katić, Prapovijesne gradine solinskog i kliškog područja, Tusculum, 3, Solin, 2010: 7 – 19.

Kečkemet 1980 D. Kečkemet, Utvrda Kamen kod Splita, PPUD, God. 22, Fiskovićev zbornik, II: zbornik radova posvećenih sedamdesetogodišnjici života Cvita Fiskovića, Split, 1980: 120 – 136.

Kliškić 2001 D. Kliškić, Prapovijest na području Dugopolja, Zbornik radova Općine Dugopolje, Zagreb – Dugopolje, 2001: 55 – 79.

Kovačić 2005 J. Kovačić, Žrnovnica od davnine do turske vlasti, Kulturna baština, 32, Split, 2005: 177 – 211.

Marasović et al. 2014 K. Marasović, S. Perojević, J. Margeta, Water supply system of Diocletian's palace in Split-Croatia, IWA Regional Symposium on Water, Wastewater and Environment: Traditions and Culture. Patras, Greece, 22-24, March, 2014: 163 – 174.

Marasović, Oreb 1977 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.

Maršić 1997 D. Maršić, Problemi istraživanja antičkog Epetija, Diadora, 18-19, Zadar, 1997: 47 – 76.

Maršić 1997 D. Maršić, Rimska cesta Salona – Epetij u svijetlu novih istraživanja, ADRIAS, 6-7, Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU Split, Split, 1995 – 1997: 5 – 29.

Oreb 2000 F. Oreb, Rimska vila u Strožancu nedaleko od Splita, OA, 23-24, Zagreb, 2000: 441 – 450.

Oreb, Kirigin 1980 F. Oreb, B. Kirigin, Lučki objekt u Saloni – primjer gradnje na drvenim šipovima, Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru (ur. M. Suić), Zagreb, 1980: 111 – 114.

Piplović 1976 S. Piplović, Antička nekropola u Lori, Kulturna baština, 5-6, Split, 1976: 9 – 12.

Piteša 2009 A. Piteša, Split – Lora (*villa rustica*), HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 629 – 631.

Radić Rossi 2007 I. Radić Rossi, Podmorsko arheološko nalazište u predjelu Spinut u Splitu, Kulturna baština, 34, Split, 2007: 351 – 372.

Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 341.

Šuta 2011 I. Šuta, Zaštitna arheološka istraživanja na Brižinama u Kaštel Sućurcu, Kaštelanski zbornik, 9, Kaštela, 2011: 109 – 127.

Zekan 2000 M. Zekan, Krunidbena bazilika kralja Zvonimira. Crkva Sv. Petra i Mojsija (Šuplja crkva) u Solinu, Starohrvatska prosvjeta, III/27, Split, 2000: 249 – 259.

Ana Sunko Katavić
Vedran Katavić

Summary

In September 2014 a field survey was conducted along the route of the planned works on the construction of a drainage system for the agglomeration of the Split-Solin area. Data on cultural heritage were used for the preparation of an environmental impact study. The route of the drainage system was located in the areas of the cities of Split and Solin as well as the municipalities of Podstrana, Klis and Dugopolje. During the drawing up of the study, all the cultural and historical values within the wider area of the planned works were identified. The impact of the construction of the drainage system on the cultural and historical sites was studied on both sides of a 12 km corridor in relation to the axis of the pipe. The space within the scope of 0-6 m was taken as the zone of direct and from 6 to 12 m as the zone of indirect impact. The analysis of the impact of the drainage system construction on cultural and historical values will establish the level of their endangerment and provide for the following system of protection measures: dislocation of the route, relocation of the cultural property, protection of the cultural property *in situ*, research and documentation of the cultural properties and expert supervision during construction, namely, execution of interventions.
The study identified 31 sites within the zone of the planned works, of which most were from the Roman period. The greater part of this area was within the Salona ager, the capital of the Roman province of Dalmatia. It was to be expected that the number of prehistoric sites was much larger but due to intensive construction activities in later periods, no traces were preserved. The proposed conceptual solution for the drainage system relied in its greater part on the existing road routes which were habitually used as corridors for various infrastructural projects. Accordingly, rescue archaeological excavations or else archaeological supervision have already been undertaken at some sites. It is nevertheless necessary to point out that some of the sites are devastated, namely, that appropriate protective measures have not been implemented. For the other sites, depending on the level of endangerment, measures of rescue archaeological excavations or supervision were proposed.

Redni broj: 287
Lokalitet: Cesta Cista Velika – Dobranje
Naselje: –
Grad/općina: Cista Provo
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U travnju, lipnju i kolovozu 2014. arheološki su nadzirani radovi prilikom rekonstrukcije županijske ceste Ž-6153 Cista Velika – Dobranje, Dionica 1 (od ST 0 + 000 do ST 0 + 500). Investitor radova bile su Županijska uprava za ceste Split, a radove je arheološki nadzirala tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita.



Županijska cesta Cista Velika – Dobranje (pogled s Gradine)

Cesta se na toj dionici pruža u smjeru jugozapad-sjeveroistok. S lijeve sjeverozapadne strane nalaze se ostaci prapovijesne gradine, a s jugoistočne strane groblje te južnije od njega antički ostaci i ostaci ranosrednjovjekovne crkve. Radovi su se odvijali od profila 1 (ST 0+20) do profila 12 (ST 0+240), i to uklanjanjem sloja od postojeće ceste do ogradnih suhozida (dubine 0,15-0,25 m), a potom je uklonjen i suhozid. U tom dijelu iskopa, kao i u profilu suhozida, nije bilo tragova kulturnog sloja i arheološkog materijala, osim nekoliko ulomaka keramike, opeke i stakla novijeg nastanka.
Sa sjeverozapadne strane ceste od profila 12 (ST 0+240) do profila 24 (ST 0+480) uklonjen je humus, a na mjestima je probijen kameni živac u dubinu od 0,30 do 0,60 m, širine pojasa 3,00 – 3,50 m na navedenim profilima.
Između desnog dijela ceste i novog dijela groblja (ST 0+360 do ST 0+410) prošireno je parkiralište, ukupne površine 746 m². U ovoj zoni pronađena je plitka jama s recentnim ukopom životinje. Jama je pozicionirana na stacionaži 0+376.90 i nalazi se 23,90 m istočno od početka zida parkirališta koji omeđuje zone planiranog parkirališta ukupne dužine 67,78 m.

Slavko Galiot

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted of earthworks during the reconstruction of the county road Ž-6153 Cista Velika – Dobranje, section 1. No archaeological finds were observed during the supervision nor were there any archaeological layers detected in the excavation profiles. In one part of the parking lot, between the cemetery and road for Dobranja, only one animal skeleton was recorded during the removal of a 0.40 m thick layer of soil. There were no other finds, particularly none of archaeological value. Likewise there were no structure remains apart from recent dry stone walls in the length of about 60 m and average height of 1.60 m and width of 0.60 m.

Redni broj: 288
Lokalitet: Dugopolje – antička cesta (k.č. 6014/1, 5873/1, 8359)
Naselje: Dugopolje
Grad/općina: Dugopolje
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 27. kolovoza do 17. listopada 2014. trajao je arheološki nadzor čišćenja raslinja na dijelu antičke ceste (k.č. 6014/1, 5873/1 i 8359, k.o. Dugopolje) te je dokumentirano postojeće stanje. Radove je nadzirala tvrtka Neir d.o.o. iz Splita, za potrebe Općine Dugopolje kao investitora. Voditelj arheološkog nadzora je bio Miroslav Gogala, dipl. arheo., a zamjenica voditelja Anita Penović, dipl. arheo. Stručna arheološka dokumentacija povjerena je stručnoj ekipi koju su činili: Klara Šolić, dipl. ing. geodezije; Katarina Čičić, dipl. ing. geodezije i Jelena Nazor, tehnički crtač. Za zračno snimanje bila je zadužena Anita Penović, dipl. arheo., a za stručni nadzor arheologinja Silva Kukoč, viša stručna savjetnica iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Raslinje su s lokaliteta uklonili djelatnici komunalnog poduzeća Podi Dugopolje d.o.o. iz Dugopolja, a volonterski im se pridružio i koordinator projekta arheološkog turizma „Rimske cestovne komunikacije Srednje Dalmacije" Lino Ursić, univ. spec. oec., te od rujna, također volonterski, i Mara Radan, mag. edu. iz Dugopolja.

Dugopoljska visoravan svojim položajem pokriva pristup Klisu, koji se nalazi na ključnom prolazu između obale i zaleđa na potezu između rijeka Neretve i Krke. Prometna važnost tog prostora od prapovijesti osobito je došla do izražaja početkom 1. st., na početku vladavine rimskog cara Tiberija (14. – 37.). Tada je njegov agilni namjesnik u provinciji Ilirik, koja se od toga vremena naziva i Dalmacija, Publije Kornelije Dolabela (14. – 20.), dao sagraditi ceste koje su iz Salone preko današnjeg Klisa i dugopoljske visoravni vodile u unutrašnjost provincije. Svjedočanstvo o tom poduhvatu zabilježeno je na tzv. Solinskim natpisima, koji su bili sekundarno ugrađeni u zvonik Sv. Duje (danas se nalaze u Arheološkom muzeju u Splitu). To su ujedno bile i prve ceste koje su se gradile u tom kraju. Razlog za gradnju ponajprije je bio vojne prirode jer je trebalo što prije otkloniti posljedice velikog Batonskog ustanka. Cesta je bila u upotrebi do 7. st. te je u tom razdoblju prvobitna mreža cesta na nekim mjestima obogaćena i dodatnim



Dionica rimske ceste Kurtovići – Klapavice označena crvenom bojom



Među suhozidima – trag spurile

usporednim ili sporednim pravcima. Dionica rimske ceste Kurtovići – Klapavice dio je toga sustava, a detalje bi trebalo otkriti sustavnim istraživanjem.

Istraživanja i opisivanje tih cesta u modernom smislu javljaju se od 19. st. Tako je J. G. Wilkinson upravo tu dionicu opisao u svojoj knjizi iz 1848. godine (*Dalmatia and Montenegro*). Nalazi, bili oni epigrafske ili arheološko-hodološke naravi, zanimali su znanstvenike poput T. Mommsena, A. Domaszewskog, Ph. Ballifa, F. Bulića, M. Abramića. Cjelovit uvid u problematiku tih cesta dao je 1974. I. Bojanovski, a D. Rendić-Miočević obradio je izvore o Dolabeli. Početkom 21. st. ponovo se budi zanimanje za ostatke antičkih cesta te se pojavljuju znanstveni članci (Cambi 2001), istraživanja (Podi 2011) i turističko-arheološka valorizacija (suradnja Turističke zajednice i Općine Dugopolje na tome projektu).

Arheološki nadzor radova prilikom čišćenja dionice rimske ceste Kurtovići – Klapavice bio je dio projekta arheološkog turizma „Rimske cestovne komunikacije Srednje Dalmacije", koji je pokrenula Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije u suradnji s Općinama Klis i Dugopolje. Nakon čišćenja raslinja trebala se detaljno utvrditi trasa rimske ceste te njezinom dokumentacijom stvoriti preduvjeti za kvalitetnu konzervatorsku (zakonsku) zaštitu. To bi ujedno trebao biti i prvi korak u budućoj turističkoj prezentaciji tog arheološkog nalazišta.

Za čišćenje dugopoljskog dijela dionice rimske ceste Kurtovići – Klapavice bili su zaduženi djelatnici komunalnog poduzeća Podi Dugopolje d.o.o. iz Dugopolja, a dinamika radova na tom arheološkom nalazištu bila je uvjetovana



Primjer kolotraga (spurile)



Dionica rimske ceste Kurtovići – Klapavice

njihovom dostupnošću, stoga su radovi započeli u kolovozu te završili u listopadu 2014. godine.

Početak istraženog i dokumentiranog dijela te rimske ceste s istočne, dugopoljske, strane udaljen je cca 230 m zračne linije u smjeru jug-jugozapad od kapelice Gospe u dnu polja, odnosno oko 260 m ako se koristi lokalni neasfaltirani put i njegov prvi odvojak prema zapadu, s kojeg se mjesta cesta pruža prema granici s općinom Klis, mijenjajući pri tom smjer iz zapad-jugozapad (cca 220 m) u zapad (cca 415 m) te na kraju u jugozapad (cca 220 m).

Najveći dio rimske ceste bio je zarastao u gusto neprohodno raslinje, koje je mjestimice prerastalo u pravu šumu. U prvom dijelu (od istoka prema zapadu) u duljini od cca 50 m radi se o prolazu između velikih, prirodnih, kamenih blokova, dok podloga izgleda kao recentan naboj tucanika (ili tzv. šljake), iako ima patinu vremena (sitno kamenje uglavnom je posivilo). U nastavku je dionica duljine 190 m, omeđena suhozidima. Podloga varira od kamenog naboja i zemlje do „živog" kamena vapnenca u kojem se na nekim mjestima jasno ističu spurile. Razmak između suhozida kreće se od 2,5 do 3,5 m. Južni suhozid te dionice ujedno je i podzid terase koja se uzdiže s južne strane. Sjeverni se pak suhozid dobrim dijelom trase uzdiže iznad vrtača sa sjeverne strane.



Trasa radova

Nakon opisane dionice sa suhozidima, slijedi dionica duga cca 320 m, koja se proteže preko nekadašnjeg proplanka koji je danas dobrim dijelom zarastao u šumu, osobito po samoj trasi rimske ceste. Umjesto suhozida koji su prethodnoj dionici sačuvali izvorni smjer, ali sami nisu dio izvornog stanja, na tom su mjestu nađeni, doduše jedva vidljivi, ostaci izvornih zidova koji su pratili nekadašnju cestu. Slično kao u prethodnoj dionici, i na tom je mjestu prostor južno od ceste povišen, samo što se umjesto podzida od suhozida javljaju kamene osipine koje pomiješane sa zemljom čine kosinu od ustanovljenih ostataka zidova prema cesti. Na mjestima gdje se zid ne primjećuje kosine su pretežno zemljane i blaže. Prema sjeveru pad terena nešto je blaži nego prije, a razmak između tih zidova (ondje gdje se mogu prepoznati s obiju strana) kreće se od 7 do 10 m.

Arheološki nadzor čišćenja i dokumentiranja rimske ceste na lokalitetu Kurtovići – Klapavice pokazao je da je većina rimske ceste sačuvana na način na koji se očekuje od cesta koje su stoljećima izvan primarne upotrebe, a ipak nisu potpuno nestale. Uglavnom se izmjenjuju dijelovi s tvrdom kamenom podlogom koju su obilježile spurile i podlogom od kamenog naboja koji čine seoski put omeđen suhozidima. Ti su suhozidi sačuvali izvorni smjer rimske ceste, ali su istodobno znatno suzili nekoć širu rimsku cestu na uži seoski put. Dijelovi s kamenim nabojem u pravilu su prekriveni nabacanim kamenjem i zemljom, tako da se ne može prepoznati izvorna površina naboja. Iznimku čini početak ceste s istočne strane i dionica koja se pruža preko proplanka. Početak ceste nije omeđen suhozidima, nego velikim kamenim blokovima (naizgled prirodnima), dok podloga, iako ima patinu, izgleda moderno. Sam smjer nije upitan, ali nije isključena neka intervencija u 20. st. Dionica koja se pruža preko proplanka (zaravni) nije omeđena suhozidima kao seoski put, nego se na njoj može prepoznati izvorno stanje koliko to dopušta tisućljetna erozija. U tragovima su sačuvani zidovi koji su pratili cestu, bilo u temeljima bilo kao osipine koje su se prosule po nekadašnjoj cesti. Može se približno odrediti i širina ceste (7 – 10 m). Pronađene spurile potvrđuju povezanost s ostalim dionicama, a otkrivana su i poravnanja u kraškoj kamenoj podlozi, zajedno sa slabo izraženim spurilama. S južne strane ceste pronađeni su ostaci temelja građevina. Sve te promjene u odnosu na ostale dionice upućuju na mogućnost da je na tome mjestu rimska cesta prolazila pokraj nekog naselja. Pretpostavka da se na predjelu zvanom Bubrigovac nalazilo kasnoantičko naselje idu u prilog toj mogućnosti.

Literatura

Abramić 1927 Mihovil Abramić, O novim miljokazima i rimskim cestama Dalmacije, VAHD, 49, Split, 1927: 139 – 155.
Bojanovski 1974 Ivo Bojanovski, Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Sarajevo, 1974.
Bulić 1903 Frane Bulić, Cenni sulla strada romana da Salona alla Colonia Claudia Aequum (Čitluk presso Sinj) e sue diramazioni, Bull. dalm., 26, Split, 1903: 113 – 129.
Cambi 2001 Nenad Cambi, Dugopolje u antici, Dugopolje /zbornik radova općine Dugopolje, sv. 1./, Zagreb – Dugopolje, 2001: 79 – 106.
Domaszewski 1904 Alfred Domaszewski, Le stazioni dei beneficiarii e le stradali romane nell' Iliricum, Bull. dalm., 27 /supplemento/, Split, 1904.
Gogala 2012 Miroslav Gogala, Izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na trasi rimske ceste u Dugopolju u gospodarskoj zoni Podi – Zapad, dispozicija oborinskih voda D1 – Zapad i BMW R5, Split, 2012.
Jakšić 1991 Nikola Jakšić, Vijesti o padu Salone u djelu Konstantina Porfirogeneta, Antička Salona, Split, 1991: 427 – 441.
Rendić-Miočević 1964 Duje Rendić-Miočević, P. Cornelius Dolabella, legatus pro pretore provintiae Dalmatiae, proconsul Africae Proconsularis, Akte des IV Intern. Kongresses für griechische und latinische Epigraphik, Wien, 1964: 338 – 345.

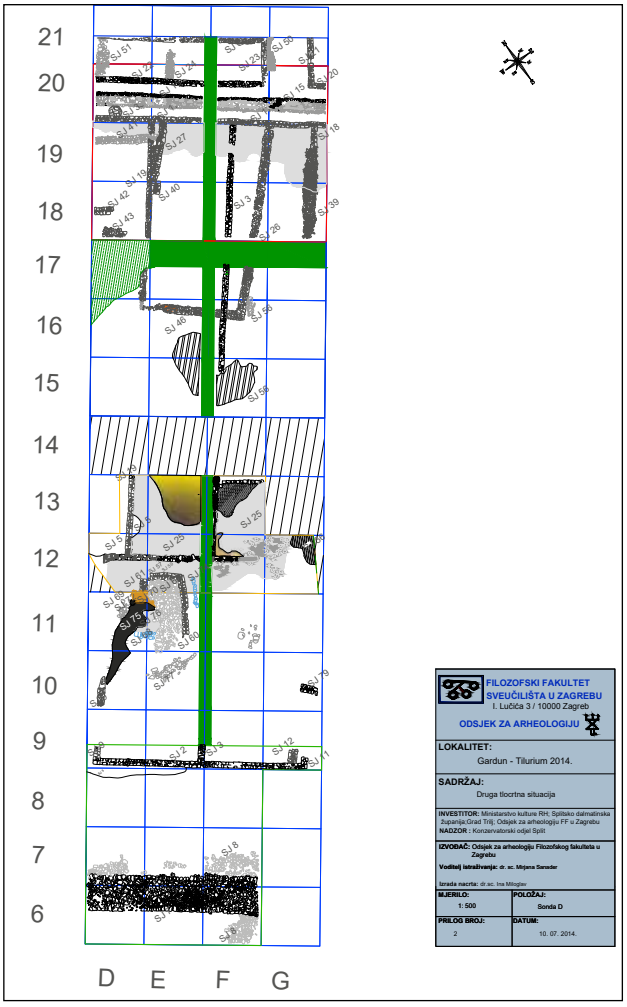
Miroslav Gogala

Summary

In 2014, archaeological supervision was conducted over the cleaning of a section of the Roman road Kurtovići – Klapavice as part of the project of archaeological tourism „Roman Road Communications in Central Dalmatia" initiated by the Tourist Board of the Split-Dalmatia County in cooperation with the municipalities of Klis and Dugopolje. Archaeological supervision was undertaken over part of the ancient road (on cadastre lots nos. 6014/1, 5873/1, 8359, cadastre municipality Dugopolje) and the existing state documented. In the course of archaeological supervision, traces of the remains of walls that followed the road, either in their foundations or as fragmented material dispersed along the former road were observed. The approximate width of the road could be established at 7-10 m. The wheel tracks found confirm the connectedness with other sections. In addition, a levelling in the karst-stone base together with weak traces of wheel tracks was also found.

Redni broj: 289
Lokalitet: Gardun (*Tilurium*)
Naselje: Gardun
Grad/općina: Trilj
Pravni status: Z-2315
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U selu Gardunu, na mjestu nekadašnjega rimskog vojnog logora Tilurija, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u lipnju i srpnju 2014. organizirao je osamnaestu uzastopnu sezonu sustavnih arheoloških istraživanja. Stručna voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Mirjana Sanader, red. prof., a njezini zamjenici dr. sc. Domagoj Tončinić, doc. i dr. sc. Dino Demicheli, viši asistent. U istraživanju su sudjelovali i dr. sc. Marina Milićević-Bradač, red. prof., dr. sc. Helena Tomas, izv. prof., dr. sc. Zrinka Šimić-Kanaet, viša asistentica, dr. sc. Iva Kaić, viša asistentica, Vinka Bubić, mag. arheo., dr. sc. Ina Miloglav, viša asistentica i dr. sc. Ana Pavlović, viša asistentica, s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te studenti dodiplomskog i diplomskog studija

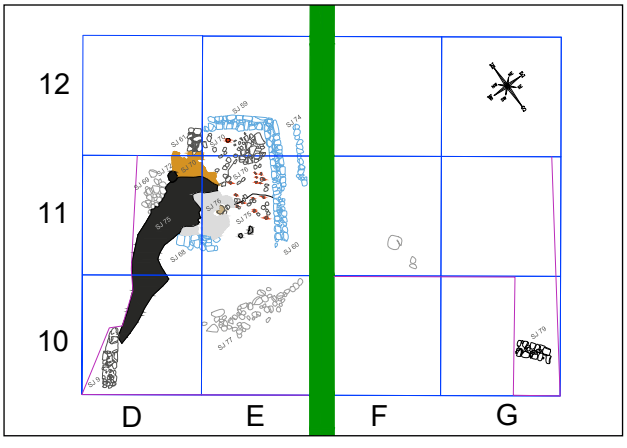


Sonda D, mreža i rezultati istraživanja 2010. – 2014. godine (izradila: I. Miloglav)

arheologije na istome odsjeku – Filip Budić, Domagoj Bužanić, Adnan Čizmić, Anita Dekanić, Darija Dunjko, Filip Franković, Katarina Franušić, Emilia Giacometti, Blaž Glavinić, Krešimir Grbavac, Petar Grubišić, Ivana Jurčević, Martina Kiš, Mateja Lovrić, Antonio Manhard, Adriana Pavlić, Zrinka Suk, Jurica Triplat, Miroslav Vuković, zatim polaznica doktorskog studija arheologije na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Jelena Jovanović i studentica arheologije sa Sveučilišta Ottawa u Kanadi Nicole Aleksandra Iu. Za iskopavanje su angažirana dva fizička radnika.

Iskopavanje je bilo dio programskog plana projekta Hrvatske zaklade za znanost *Between the Danube and the Mediterranean. Exploring the role of Roman military in the mobility of people and goods in Croatia during the Roman Era*, a uz potporu Ministarstva kulture, Splitsko-dalmatinske županije i Grada Trilja (Sanader 1998; 2000; 2001; 2002; 2003; Sanader, Tončinić 2003; Sanader, Tončinić, Ožanić 2004; 2005; Sanader, Tončinić, Ožanić, Miloglav 2006; Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2013; 2014; Sanader, Tončinić, Buljević, Ivčević, Šeparović 2014).

Godine 2014. radovi su nastavljeni u sondi D (k.č. 2679, 2663, 2658/1, 2658/2, 2659/1, 2659/2, k.o. Košute), odnosno na zemljištu koje je Grad Trilj otkupio za potrebe arheološkog istraživanja. Nakon arheološkog iskopavanja i geofizičkih istraživanja 2007. i 2009., bilo je moguće, na razini teoretske pripreme daljnjeg istraživanja, pretpostaviti izvorni tlocrt i namjenu antičke arhitekture, čiji su tragovi dokumentirani na sondi D. Oni se s malim odstupanjima mogu uklopiti u idealnu rekonstrukciju sklopa od šest vojničkih spavaonica (*centuriae*) jedne legijske kohorte, koje su položene u smjeru sjever-jug. Takva rekonstrukcija zasniva se na komparativnoj analizi antičke arhitekture, čiji su tragovi dokumentirani na sondi D, tlocrtnog prikaza geofizičkih istraživanja na sondi D, konfiguracije terena, karakterističnih tlocrta rimskih legijskih logora te ostataka rimske arhitekture na sondi A (Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2008). Ostaci arhitekture na sondi A također se tumače kao niz od šest vojničkih spavaonica, koje su položene u smjeru istok-zapad, i čine sklop spavaonica jedne legijske kohorte (Sanader 2009; Sanader, Tončinić, Buljević, Ivčević, Šeparović 2014). Za potrebe iskopavanja područje sonde D obuhvaćeno je mrežom od 8x21 kvadranata (A – H/1 – 21), dimenzija 5x5 m. Na osnovi opisane analize zaključeno je da je na navedenoj površini moguće obuhvatiti dvije čitave centurije, okrenute leđima jedna na drugu (kvadranti D – G/8 – 20). Nalaz zidova koji su dokumentirani u istraživanjima 2010. – 2013. uklapa se u pretpostavljeni tlocrt dviju centurija i potvrđuje ga svojim položajem i dimenzijama. Riječ je o zidovima SJ 2 (sa stopom SJ 4), 3, 9, 11, 17, 18, 19, 57, zidovima dviju centurija na koje se prema jugu nadovezuju *intervalum* i južni bedem SJ 7, a prema sjeveru ulica s kanalom SJ 15. U kutu između zidova SJ 3 i 57 dokumentirane su strukture unutar istočne centurije. Riječ je o podu SJ 58 i pregradnom zidu SJ 64 između dviju spavaonica istočne centurije, odnosno između dvaju kontubernija (*contubernium*). Ostaci centurija, južnog bedema i kanala prethodno su dokumentirani u sondi A te se na temelju toga, na površini od 140 m u smjeru istok-zapad i 80 m u smjeru sjever-jug, s velikom sigurnošću može rekonstruirati jugoistočni kut logora s dvama sklopovima spavaonica za dvije kohorte, odnosno dva sklopa od po šest centurija za dvije kohorte (Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2011; 2012; 2013; 2014).



Sonda D, rezultati istraživanja 2014. godine (izradila: I. Miloglav)



Sonda D, kvadrant E/11 – 12, objekt koji zatvaraju zidovi SJ 59 – 61 i 68 s podnicom SJ 76

Godine 2014. otvoreni su kvadranti D – G/10 – 11. Uklanjanjem humusa SJ 1 dokumentirani su zidovi SJ 9, 59, 60, 61, 68, 74, 79 te strukture od kamena 62, 69, 77. Od navedenih stratigrafskih jedinica samo se zid SJ 9 jasno uklapa u pretpostavljeni tlocrt dviju centurija, koje se od 2010. istražuju u sondi D. Zid SJ 9 poznat je iz prethodnih istraživanja i može se tumačiti kao zapadni rub zapadnog centurionskog stana (Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2013). Zidovi SJ 61 i 68 vezani su žbukom i prema konstrukciji vrlo su slični zidovima centurije SJ 2, 3, 9 i 57. Unatoč tome, na ovom stupnju istraživanja, zbog nepotpunog tlocrta te nemogućnosti da se povežu u jednu cjelinu, ne mogu se sa sigurnošću uklopiti u tlocrt centurije, odnosno centurionskog stana. Za razliku od toga, zidovi SJ 59, 60, 74, 79 te strukture od kamena 62, 69, 77 mogu se tumačiti kao ostaci suhozidne arhitekture, koja je na mjestu prethodnih centurionskih stanova podignuta nakon što oni više nisu bili u prvobitnoj funkciji. Zidovi SJ 59 – 61 te nabacano kamenje SJ 62 poznati su iz istraživanja u 2013. god. (Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2014). U istraživanju 2014. obuhvaćen je sačuvani južni kraj zidova SJ 60 i 61 te sačuvani južni rub nabacanog kamenja SJ 62, koje se proteže između zidova SJ 59 – 60. Uz južni rub nabacanog kamenja SJ 62 dokumentiran je i zid SJ 68. Uza zid SJ 68, ispod humusa SJ 1 i nabacanog kamena SJ 62, dokumentiran je sloj nabijenih oblutaka, sitnog kamenja i zemlje SJ 76. On se preliminarno može interpretirati kao podnica koja se uz zid SJ 68 pruža prema zidu SJ 60. Navedeni stratigrafski odnosi dodatno otežavaju interpretaciju zidova SJ 61 i 68 kao zidova centurionskog stana. Zidovi SJ 61 i 68 mogu se zajedno sa zidovima SJ 59 i 60 i podnicom SJ 76 rekonstruirati kao objekt, koji je na mjestu prethodnog centurionskog stana podignut nakon što on više nije bio u prvobitnoj funkciji. To vrijedi i za suhozide SJ 74 i 77 te za zid SJ 79. Zid SJ 79 s velikom se vjerojatnošću može povezati sa zidom SJ 12, koji je također dokumentiran u istraživanju 2010. god. (Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2011), a isto se ne može uklopiti u idealnu rekonstrukciju dviju centurija, odnosno centurionskog stana istočne centurije. Rezultati istraživanja 2011. i 2012. godine jasno upućuju na zaključak da su u sondi D zastupljene tri faze. Zidovi SJ 26, 27 i 46 negiraju zidove centurija SJ 3 i 19, a istodobno sa zidom centurija SJ 17 zatvaraju objekt koji se može tumačiti kao druga faza. Trećoj fazi u sondi D pripadaju suhozidi SJ 40 – 43, što ponajprije potvrđuju suhozidi SJ 40 i 41, koji su sjeli na zidove SJ 19 i 27, dakle na zidove prve i druge faze. Zbog nepotpunog tlocrta te nemogućnosti da se povežu u jednu cjelinu sa zidovima SJ 26, 27 i 46, ili sa suhozidima SJ 40 – 43, na ovom stupnju istraživanja teško je zaključiti jesu li zidovi SJ 12, 59, 60, 61, 68, 74, 79 te strukture od kamena 62, 69, 77 pripadali drugoj ili trećoj fazi. Stratigrafski odnosi upućuju na zaključak da je riječ o kasnoantičkoj fazi. Zidovi SJ 59 – 61 i 68 pri tome su posebno važni jer postoje naznake da je riječ o stambenoj arhitekturi iz razdoblja kasne antike, što bi bio prvi takav nalaz na području rimskog vojnog logora Tilurija. Objekt koji zatvaraju zidovi SJ 59 – 61 i 68 bio je ispunjen nabacanim kamenjem SJ 62, koje se može tumačiti kao urušenje tog objekta. Uklanjanjem SJ 62, u smeđe-tamnosivom rahlom sloju s primjesama gara SJ 75 dokumentirana su dva ulomka mlinskog kamena na podnici SJ 76, što upućuje na interpretaciju objekta kao stambenog.

Literatura

Sanader 1998 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Prethodno izvješće s arheoloških istraživanja u 1997. i 1998, OA, 22, Zagreb, 1998: 243 – 255.

Sanader 2000 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Obavijesti HAD, 32, 1, Zagreb, 2000: 51 – 62.

Sanader 2001 M. Sanader, Tilurij – rimski vojni logor, Prethodno izvješće o arheološkim istraživanjima u sezoni 2000., OA, 25, Zagreb, 2001: 183 – 194.

Sanader 2002 M. Sanader, Tilurij – arheološka istraživanja u godini 2002, Obavijesti HAD, 34, 3, Zagreb, 2002: 87 – 97.

Sanader 2003 M. Sanader, Tilurium I. Istraživanja – Forschungen 1997. – 2001., Zagreb, 2003.

Sanader 2009 M. Sanader, Mannschaftsbaracken mit Strebepfeilern im Legionslager Tilurium, u: (ur. A. Morillo, N. Hanel E Martin) LIMES XX Estudios sobre la frontera romana / Roman Frontier Studies, Madrid, 2009: 1509 – 1514.

Sanader, Tončinić 2003 M. Sanader, D. Tončinić, Tilurij – arheološka istraživanja u godini 2003., Obavijesti HAD, 35, 3, Zagreb, 2003: 87 – 99.

Sanader, Tončinić, Ožanić 2004 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, Tilurij – arheološka istraživanja u 2004. godini, OA, 28, Zagreb, 2004: 221 – 243.

Sanader, Tončinić, Ožanić 2005 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, Gardun (*Tilurium*), HAG, 1/2004, Zagreb, 2005: 219 – 221.

Sanader, Tončinić, Ožanić, Miloglav 2006 M. Sanader, D. Tončinić, I. Ožanić, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 348 – 351.

Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2007 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 391 – 393.

Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2008 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 444 – 446.

Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2009 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 534 – 537.
Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2010 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 586 – 588.
Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2011 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 643 – 646.
Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2012 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 609 – 612.
Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2013 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 706 – 709.
Sanader, Tončinić, Demicheli, Miloglav 2014 M. Sanader, D. Tončinić, D. Demicheli, I. Miloglav, Gardun (*Tilurium*), HAG, 10/2013, Zagreb, 2014., u tisku
Sanader, Tončinić, Buljević, Ivčević, Šeparović 2014 M. Sanader, Z. Buljević, S. Ivčević i T. Šeparovićem, Tilurium III. Istraživanja 2002.-2006. godine, Zagreb, 2014.

dr. sc. Mirjana Sanader
dr. sc. Domagoj Tončinić
dr. sc. Dino Demicheli
dr. sc. Ina Miloglav

Summary

In the course of June and July 2014, the eighteenth consecutive season of systematic archaeological excavations was conducted in the village of Gardun at the site of the former Roman military camp *Tilurium.*
Works continued in probe G, namely, in the area that the city of Trilj acquired for the purpose of archaeological explorations. After the archaeological excavations and geophysical surveys undertaken in 2007 and 2009, it was possible, on the basis of long term studies and theoretical premises to assume the original ground plan and purpose of the antiquity architecture the traces of which have been documented in probe D. With small aberrations they correspond with the ideal reconstruction of the complex of six military dormitories (*centuriae*) of a legion cohort positioned in the north-south direction.

Redni broj: 290
Lokalitet: Glavica – Vukova glavica
Naselje: Glavica
Grad/općina: Sinj
Pravni status: P-4526
Razdoblje: SV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 24. veljače do 20. ožujka 2014. tvrtka Neir d.o.o. probno je arheološki istražila nalazište Vukova glavica u selu Glavici kod Sinja. Teren su dva mjeseca ručno iskopavali radnici poduzeća Draga-Sadra d.o.o., pod arheološkim nadzorom Anite Penović, dipl. arheo., i zamjenika Nebojše Cingelija, dipl. arheo., a sve pod stručnim nadzorom



Položaj nalazišta Vukova glavica u selu Glavice kod Sinja


Preventivno zaštićeno arheološko nalazište i položaj 31 arheološke sonde

više stručne savjetnice Dubravke Čerine, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Za fotodokumentaciju i stručnu dokumentaciju bili su zaduženi djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osiguralo poduzeće Draga-Sadra d.o.o. iz Sinja. Na lokaciji Vukova glavica u selu Glavici kod Sinja sondažno su istražene k.č. 1755/1, 2, 3, 1756/1, 2, 1686, 1684/3, 4, 1687, 1688, 1754, 1753/1, 2, 3, k.o. Glavice, koje se nalaze unutar preventivno zaštićenog arheološkog nalazišta.

Arheološko nalazište Vukova glavica nalazi se u središnjem dijelu uzvišenja, istočno od sela Glavice, u sjevernom dijelu prostrane Cetinske doline. Nalazište je smješteno južno od sjevernog pristranka Grede, kojom je omeđeno Cetinsko polje.
Prije početka istraživanja pregledano je i rekognoscirano područje Vukova glavica. Na površni nisu uočeni pokretni arheološki nalazi. Pronađeni su kameni suhozidi koji prate granice katastarskih čestica, građeni od neobrađenog kamena, širine od 0,6 m do 0,9 m i visine od 0,5 m do 1 m. Pronađen je kameni križ koji se nalazi na najvišoj koti brda



Sonda 4, nepravilnog pravokutnog oblika u tlocrtu, na katastarskoj čestici k.č. 1755/2



Veća površina na kojoj su pronađeni ostaci ljudskih kostura i grobnih struktura



Pogled na zapad, položaj kostura u grobovima i međusobni odnosi



Na poklopnici s donje strane urezan je križ dimenzija 0,23x0,19 m

na 342,28 m n. v. Križ je u nadzemnom dijelu visok 1,14 m, licem okrenut prema istoku, nepravilnog je oblika, ukopan u pravokutnu jamu, zapunjenu većim komadima neobrađenog kamena. Nalazi se na k.č. 1754.

Na katastarskoj čestici 1755/1 nalaze se dvije grobnice ili kosturnice paralelno postavljene jedna u odnosu na drugu, smjera istok-zapad, s malim otklonom prema jugu. Sjeverna kosturnica 1, nalazi se u središnjem dijelu k.č. 1755/1, pravokutnog je oblika u tlocrtu. Na vrhu kosturnice nalazi se velika obrađena kamena ploča, dimenzija 2,14x0,87 m. Gornja je površina ploče glatka i nalazi se na koti od 336,60 m. Stijenke kosturnice izrađene su od većih, grubo obrađenih kamenih blokova, stijenke su okomite, visine 0,79 m. Južna kosturnica 2 pravokutnog je oblika, u tlocrtu slična grobnici 1, ali nešto manjih dimenzija 2,08x0,61 m. Južna grobnica udaljena je od sjeverne grobnice 1,05 m. Na vrhu kosturnice nalaze se dvije velike obrađene kamene ploče različitih dimenzija. Manja zapadna ploča velika je 0,54x0,61 m, a veća istočna duga je 1,33 m i široka 0,63 m. Obje su gornje



Sonda 30, pravokutnog izduženog oblika u tlocrtu, k.č. 1755/1, u kojoj je otkriven grob 1



Odrasli kostur SJ 56, položen na leđa s glavom postavljenom na zapadu

površine ploča glatke, na istočnoj ploči urezan je križ nepravilnog oblika dimenzija 0,22x0,10 m, i nalazi se na koti od 336,60 m. Stijenke kosturnice 2 također su izrađene od većih, grubo obrađenih kamenih blokova, okomite su i relativne visine 0,82 m.

Arheološko nalazište Vukova glavica u Glavicama kod Sinja istraženo je u veljači i ožujku 2014. godine. Tijekom arheoloških istraživanja definirane su 122 stratigrafske jedinice, istražena su 23 groba te su izdvojena dva posebna nalaza. Lokalitet je istražen na dva načina: strojno je uklanjan sloj humusa i biološkog obraštaja SJ 1 te su ručno definirani arheološki objekti, zatvorene grobne cjeline. Istražena površina unutar preventivno zaštićenog arheološkog nalazišta iznosi nešto više od 10%, istražena je ukupno 31 arheološka sonda te otvorena i istražena veća površina na kojoj su pronađeni ostaci ljudskih kostura i grobnih struktura.

Istražena su ukupno 23 groba. Svi su grobovi zatvorene arheološke cjeline s grobnom strukturom, koja se sastoji od pet ili više kamenih ploča od muljike. Ploče su poslagane okomito kao bočnice, uzglavnica i uznognica te jedna ili više kao poklopnica. Sve su ploče obrađene, uglavnom pravokutnih oblika. Samo je jedna od poklopnica SJ 23, pronađena u grobu G 5, ukrašena ili označena s urezom križa, ostale ploče nemaju ureze ili oznake na sebi. Kosturi u grobovima položeni su na leđa, u smjeru pružanja istok-zapad s manjim otklonom, s glavama položenima na zapadnom dijelu groba, osim groba G 17 u kojem kostur nije očuvan. Ukupno su pronađena 23 groba, od kojih je pet dvojnih grobova, što znači da su unutar grobne cjeline pronađena po dva ljudska kostura. Od navedenih pet grobova, jedan dvojni grob pripada odraslim kosturima (G 20), dok su u ostalim četirima dvojnim grobovima (G 6, G 9, G 14, G 18) pronađeni dječji kosturi. Kosturi su poslani na antropološku i DNA analizu na Medicinski fakultet u Osijeku, gdje će biti analizirano 27 kostura, sedam odraslih i dvadeset dječjih. Svi su grobovi bez grobnog mobilijara, bez grobnih priloga, što otežava dataciju groblja. Iznimka su tri para brončanih spona, tri dvopetljaste spone s kukicom i tri brončane spone s ušicom izdvojene kao poseban nalaz PN 2. Brončane spone pronađene su u grobu G 16, uz lijevu tibiju, najvjerojatnije kao dijelovi odjeće (patent za kopčanje). Spone, koje se pojavljuju u grobovima na tlu Hrvatske krajem 15. i početkom 16. st., usamljen su nalaz i datiraju grobne cjeline u srednji vijek.

Anita Penović

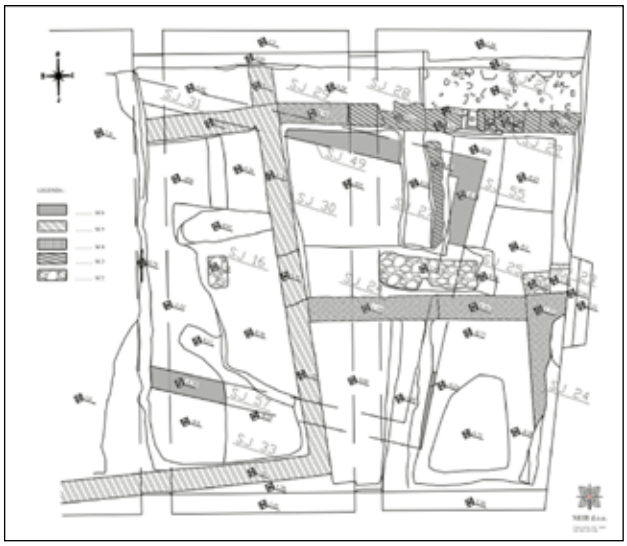
Summary

In the course of 2014 trial archaeological excavations were undertaken in the area of the archaeological site of Vukova glavica in the village of Glavica, near Sinj. A total of 31 archaeological probes were investigated and a larger area excavated and explored in which the remains of human skeletons and grave structures were found. Twenty three graves were found, of which five were dual graves. Of these five dual graves one was an adult grave (grave G 20) while the other four dual graves contained children's skeletons. The graves were without offerings which made dating more difficult. The exceptions were three pairs of bronze clasps, three two-loop clasps with a hook and three bronze clasps with a pin which appeared in graves in Croatia in the late 15th and early 16th centuries.

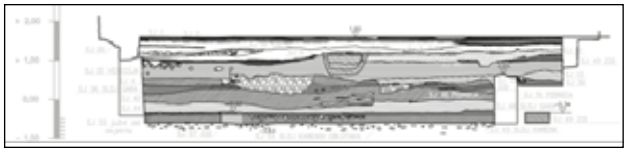
Redni broj: 291
Lokalitet: Hvar – Arsenal (k.č. 204 i 205, k.o. Hvar)
Naselje: Hvar
Grad/općina: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: Z-6398
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zbog zemljanih radova prilikom uređenja poda, zaštitno je arheološki istražen objekt Arsenal u Hvaru (k.č. 204 i 205, k.o. Hvar). Istraživanja su trajala od 17. do 30. studenoga 2014., ukupno 14 radnih dana, a stručnu ekipu činili su: Miro Katić, Eduard Visković, Anita Penović, Porin Kukoč i Nebojša Cingeli.

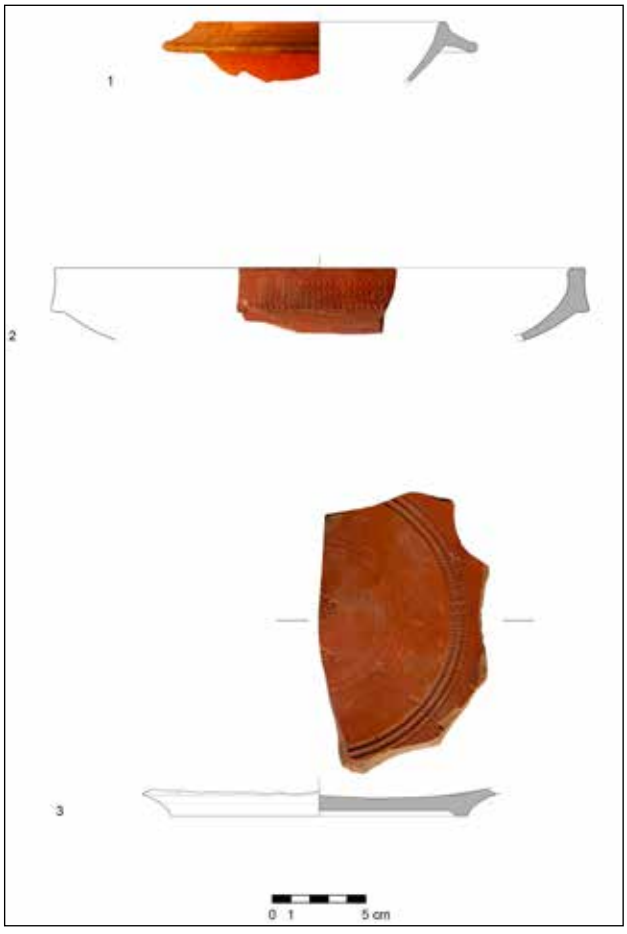
Tijekom istraživanja definirano je 57 stratigrafskih jedinica (17 struktura zidova, deset podnica, jedan ukop kanala i 27 slojeva). Izdvojeno je ukupno: pet posebnih nalaza (brončanog novca, koštani češalj) te ostali pokretni nalazi (ulomci keramike, antičke opeke, staklo te željezni čavli), a uzeto je i osam uzoraka ugljena, žbuke, kamena i zemlje.
Prizemni prostor istraženog arsenala nepravilnog je pravokutnog oblika u tlocrtu (dužina oko 40 m i širina 13 m; na koti +1,62 m n. v.). Prostor je podijeljen na osam traveja, između kojih se nalazi sedam lukova. Otvorene su dvije sonde postavljene u istočnom dijelu arsenala. Sonda 1, dimenzija 13x5 m, smještena je u prostoru osmog traveja istočno od sedmog luka i istočnog zida arsenala. Sonda 2 povezana je sa sondom 1 i nalazi se na prostoru sedmog traveja približno jednakih dimenzija. Sonde su podijeljene na sjeverni i južni sektor, tako da je ukupna površina nalazišta koje obuhvaća dvije sonde podijeljeno u četiri kvadranta, približnih dimenzija 5x5 m.
Unutar novootvorene sonde 1, u sjevernom dijelu nalazi se sonda VII istražena 1996. godine, a unutar sonde 2 u južnom dijelu smještena je sonda VI, također arheološki istražena 1996. godine. Strukture zidova koje su dokumentirane i istražene 1996. u novom popisu stratigrafskih jedinica označene su brojkama, odnosno veliki zid iz sonde VII definiran je kao SJ 21, manji zid (čiju strukturu zida čine ulomci kamena povezani glinom) kao SJ 22, a zid iz sonde VI kao SJ 32.



Tlocrt sondi 1 i 2, s označenim stratigrafskim jedinicama i cjelinama



Zapadni profil između traveja 2 i 3 (izradio: P. Kukoč)



Fototabla ulomaka keramičke zdjele i tanjutra



Pogled na lokalitet

Arheološki objekti, kulturni slojevi, strukture zidova i cjelokupna vertikalna stratigrafija u sondama 1 i 2 podijeljeni su i povezani u šest stratigrafskih cjelina: SC 1 podnice iz 19. i 20. st.; SC 2 kanal i strukture zidova vezane za Arsenal i venecijansko razdoblje; SC 3 kasnoantičke strukture povezane glinom; SC 4 objekt s pragom u jugoistočnom dijelu nalazišta; SC 5 pravokutni objekt koji se podvlači pod zapadni profil sonde 2 i SC 6 pravokutni objet ispod SC 5 i ispod sloja gline SJ 44.
Zaštitnim arheološkim istraživanjima potvrđeni su arheološki rezultati iz 1996. i otkriveni novi objekti stariji od kasne antike. Dosad se prvo naselje na području grada Hvara datiralo u kasnu antiku, a novim je arheološkim istraživanjima granica pomaknuta na 2. st. Zbog otežavajućih okolnosti s podzemnom vodom i postojanja kasnoantičkih struktura koje nisu razgrađene, tijekom istraživanja nije sa sigurnošću određen sloj zdravice te nije bilo moguće iskopavanje veće površine, a da se ne poremete postojeći temelji Arsenala. U slučaju proširenja nalazišta u smjeru zapada, otvorila bi se površina na kojoj se ne očekuju kasnoantičke strukture. U tom bi slučaju u potpunosti bili istraženi objekti SC 5 i SC 6, koji se podvlače pod zapadni profil sonde 2.

Nebojša Cingeli

Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations were undertaken due to the earthworks executed during the renovation of the floor in the Arsenal in Hvar (cadastre lots nos. 204 and 205). During the explorations 57 stratigraphic units were defined (17 wall structures, 10 floors, 1 canal cut and 27 layers). The explorations confirmed the archaeological results from 1996 while new features were discovered that originated before Late Antiquity. Up to now, the first settlement in the area of the city of Hvar was dated in Late Antiquity whereas these new archaeological explorations moved the timeframe to the 2nd century.

Redni broj: 292
Lokalitet: Imotska krajina, sjeverni dio
Naselja: Aržano, Svib, Svibić, Studenci, Lovreć, Dolića Draga, Kljenovac, Lokvičići, Ričice, Bušanje, Proložac Gornji, Postranje, Proložac Donji, Glavina, Vinjani Gornji i Vinjani Donji
Grad/općina: Imotski, Cista Provo, Lovreć, Lokvičići, Proložac
Pravni status: –
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: rekognosciranje

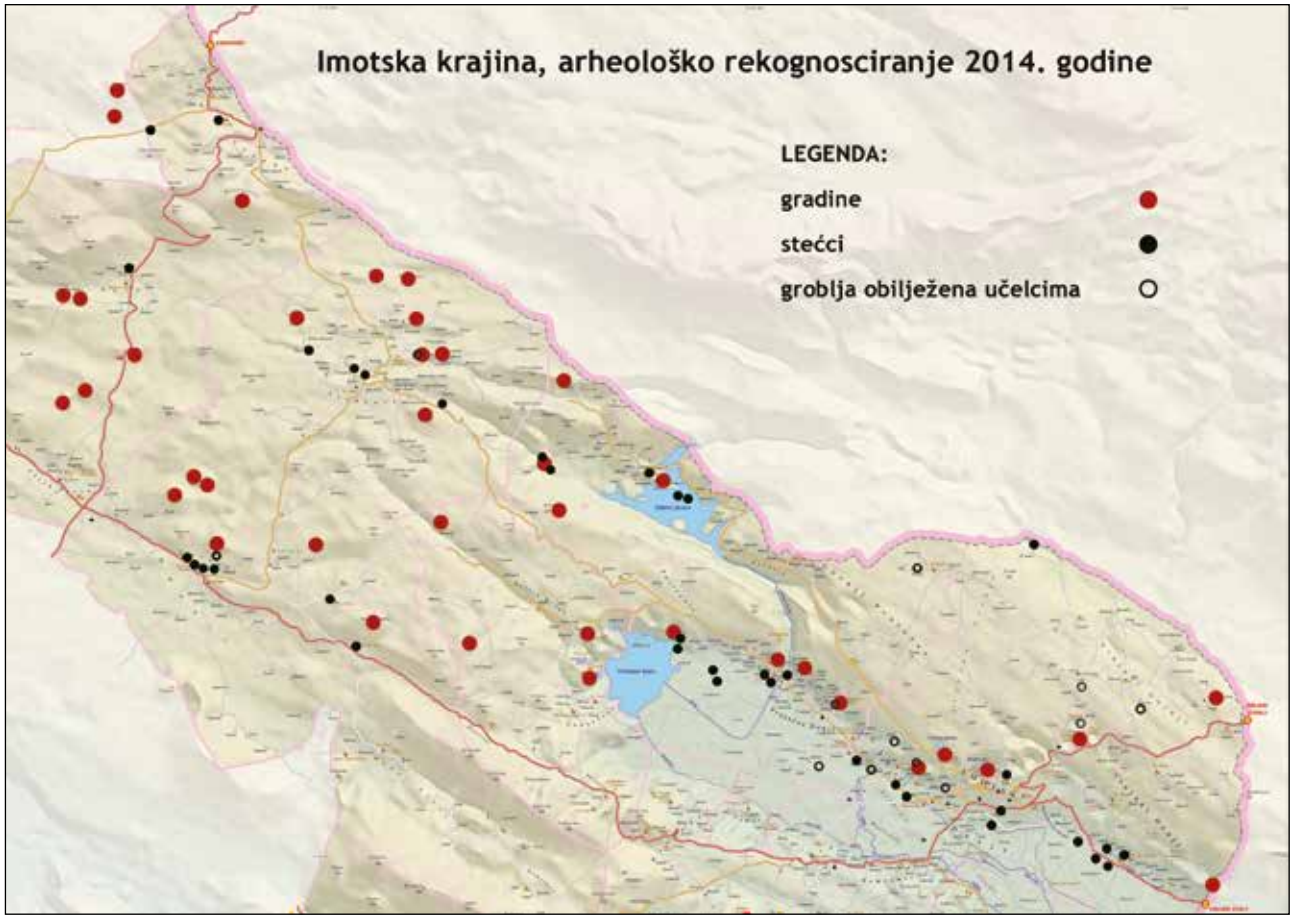
Godine 2014., uz pripomoć sredstava koja je Ministarstvo kulture odobrilo za trogodišnji program Arheološka topografija Zabiokovlja (2013. – 2015. godina), omogućen je nastavak arheološkog izviđanja sjevernog i sjeveroistočnog dijela Imotske krajine, područja općina Cista Provo, Lovreć, Lokvičići, Proložac te grada Imotskog, odnosno naselja Aržano, Svibić, Svib, Cista Provo, Studenci,



Svib, Gradinica kod Jurkića staja (foto: A. Bošnjak)

Lovreć, Dolića Draga, Lokvičići, Ričice, Bušanje, Proložac Gornji, Postranje, Proložac Donji, Glavina, Vinjani Gornji i Vinjani Donji. Nastavak je to višegodišnjih, a još nedovršenih aktivnosti u pojasu koji dodiruje državnu granicu prema Bosni i Hercegovini. Teren je obilazio Ljubo Gudelj iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, ponekad u pratnji jednog ili više suradnika.

Od početka listopada do konca 2014. kartirano je, izmjereno, fotografirano i u osnovnim crtama opisano preko dvije stotine arheoloških lokaliteta i s njima povezanih objekata povijesne infrastrukture. Nisu rađena arheološka sondiranja i nije prikupljan arheološki materijal zatečen na površini. Znatan broj spomenika prepoznat je prije, opisan je u stručnoj arheološkoj literaturi ili u različitim publikacijama posvećenim temama ovog kraja te uvršten u registar spomenika kulture i prostorne planove jedinica lokalne uprave. Detaljnijim su pregledom spomenuti popisi obogaćeni prije nepoznatim jedinicama i napomenama. Teren nije pregledan do kraja i nije dovršena evidencija arheoloških lokaliteta, stoga slijedi kratak opis važnijih spomenika pregledanog područja i karta s oznakama njihovih položaja.
Brojnošću i stanjem zatečenih ostataka ističu se spomenici predrimskog doba. Na približno 150 kilometara četvornih raspoređeno je četrdeset gradina, u osnovi prapovijesnih objekata, među kojima dio svjedoči o boravku i aktivnostima različitih generacija, od brončanog doba, antike, kasne antike, srednjeg i novog vijeka. Na sjeverozapadnoj međi naselja Aržano i Imotske krajine nalaze se Mala Škarića i Velika gradina u Tijarici. Na tjemenu brda Stražbenica, između Aržana i Svibića, nalazi se brončanodobna promatračnica, optička poveznica i važna kontrolna točka prirodne spojnice srednjodalmatinskog i područja jugozapadne Bosne. Na zapadnom kraju zaravni Sviba su Galića i Perića gradina, prozvane prema prezimenima Galići i Čondići-Perići. Zauzimaju hrpte Privije i Osoja, susjednih brežuljaka skromne relativne visine koje razdvaja jarak Dražnice, svodeći povremene bujice u sezonski potok i ponornicu Rivinu. Gradine su omeđene strminama, a s pristupnih strana rasutim suhozidima istaknutih gomila. Na pola puta između Sviba i križanja u Cisti Provo, istočno od suvremene prometnice nalazi se Gradinica kod Jurkića staja. Povišeni plato na istočnoj strani omeđuju dva prstena djelomice sačuvanih izvornih bedema. Na



Karta s položajima spomenika (izradili: G. Kukavica, Lj. Gudelj)

sjevernom nenastanjenom dijelu Ciste Provo nalaze se Šiljak i Gruno, brončanodobne gradine manjih dimenzija te dobro sačuvanih izvornih ostataka.

Različiti prapovijesni objekti svjedoče o važnosti i intenzivnim onodobnim aktivnostima na području naselja Studenaca. Na zapadnoj strani sela nalazi se Šakića gradina, poveznica Sviba i Studenačkog polja, omeđena rasutim suhozidom ojačanim na zapadnoj strani. Sjeverno od Studenačkog polja, prema državnoj granici i naselju Vinica, smještene su Glavica (Velika posestrima) i Vilina glavica (Mala posestrima ili Kokošja stopa), tjemena omeđenih prapovijesnim bedemima. Na Gredi, uspravljenoj litici koja omeđuje sjevernu stranu Studenačkog polja, dvije su prapovijesne utvrde povezane s Malom Bilića (Z-4769) i Velikom gradinom, vjerojatnim sjedištem ovdašnje delmatske plemenske zajednice koja zauzima oko 25.000 m^2. Manje je površine zapadnija Mala Bilića gradina, sa sjevera i juga zaštićena strminom, a s istoka kamenim nasipom. Njezin ulaz na zapadnoj strani naglašavaju gomile istaknute iz rasutog bedema na kojemu se vide nadzemni biljezi i poklopnice srednjovjekovnih grobova. U podnožju Male gradine utvrđeni su ostaci rimskog naselja povezanog onodobnim prometnicama pruženim u smjeru današnjih Lovreća, Vinice i Cere – Ričica. Na antičku civilizaciju podsjeća i ime studenačke gradine Jova (P-4167), na brdu iznad zaseoka Bilića Kovačevića, odakle je moguć odličan pregled šireg prostora. Sastavnica njezina istočnog bedema veća je prapovijesna gomila, vjerojatno kultnog karaktera.

Na zapadnoj strani današnjeg Lovreća nalazi se brončanodobna Zubova gradina, tlocrta u obliku osmice. Istaknuti plato na vrhu i prostranije podgrađe omeđuje suhozid dobro sačuvane izvorne strukture. U podnožju gradine, iznad zaselaka Šamija, Ćorića i Mustapića, nalazi se gomila Mali zidak, vidljiva prapovijesnog suhozida u jezgri, te nekoliko prapovijesnih gomila. Sjevernije su gradine Nevaljac i Zidina, na brežuljcima okruženim prostranim obradivim vrtačama u kojima je uređeno nekoliko bunara. Nad središtem antičkog naselja i suvremenog Lovreća dominira Bošnjakova gradina (Vrhgradina), spomenik različitih kulturno-povijesnih slojeva, od prapovijesti do kasnog srednjeg vijeka. U njezinoj obrambenoj strukturi vidljivi su izvorni kameni nasip, helenistički zidovi oblikovani krupnim poluobrađenim i obrađenim blokovima (megalitima), kasnoantički te nad njima podignuti kasnosrednjovjekovni bedemi i prostorije. Prilikom gradnje spomenika križa 1995. oštećeni su istočni bedem i dio platoa Vrhgradine, a potaknuta su arheološka istraživanja i konzervacija otkrivenih zidova. Istočnije se nalaze Nikolića gradina, platoa ovalna tlocrta omeđena snažnim rasutim sudozidom na tjemenu stožastog Umca, te manja Pušina kula na vrhu brda Basarovina iznad Mrnjavaca.

Na tromeđi Kljenovca, Lovreća i Dolića Drage nalazi se Gradina iznad Katića-Magića, prapovijesna promatračnica povezana s manjom krškom vrtačom. U Dolića Dragi



Imotska krajina, sjeverni dio (foto: Z. Alajbeg)

nalaze se Mala-Mustapića gradina te gradina na položaju Baravišće iznad provalije Bobovišća i dubokih ponikava pri Prološkom blatu. Ostaci bedema na zapadnoj strani brane prilaz stjenovitom platou, odakle je moguć odličan pregled Imotsko-bekijske kotline. U istom je zaštićenom krajobrazu i gradina na Orlovim stinama, teško pristupačnom položaju iznad Knezovića i Mamića jezera u Lokvičićima, od zapada zaštićena snažnim kamenim nasipom. Na Gradu (P-4397), litici koja razdvaja spomenute provalije, potvrđen je boravak prapovijesnih stanovnika te ostaci antičkih, kasnoantičkih i srednjovjekovnih zgrada još nedefinirane namjene.

Sjeverno od antičke i suvremene prometnice koja povezuje Ričice i Studence nalazi se gradina na Čorbića gredi iznad Cere, kojoj pripada tristotinjak metara četvornih platoa omeđena suhozidom, a liticom s juga. U zapadnom dijelu naselja Ričice, pokraj jaruge Satulije, prapovijesno je naselje na Glavici između zaselaka Lažete i Sičenice. Ostaci manje utvrđene promatračnice nalaze se na Gredi koja omeđuje južnu stranu ričičke kotline, u kojoj istaknuto mjesto pripada Gradini kod crkve sv. Ivana Krstitelja (Z-2801), na sjevernoj strani hidroakumulacijskog Zelenog jezera. Na sjevernoj i istočnoj strani istaknute hridi, pružene u smjeru zapad-istok, rasut je prapovijesni bedem, a na njezin hrbat oslonjeni su skromno sačuvani zidovi srednjovjekovne utvrde, stražarnice i manje cisterne za vodu.

Sjeverno od Prološkog blata nalazi se gradina nad ponikvom Mala Vrbina u Postranju, utvrđeno naselje brončanog i željeznog doba. Od strane Prološkog jezera omeđuje ju visoka okomita litica, sjeverno spomenuta vrtača, a istočno i zapadno snažni kameni nasipi. Istočni bedem i dio njezina platoa teško su oštećeni pri nerazboritom i neuspjelom pokušaju gradnje prometnice 1995. godine. Među ishodištima antičkog i suvremenog naselja Proložac nalazi se lokalitet Kokića glavica na zapadnoj postranjskoj strani kanjona Badnjevice. Osim različitih prapovijesnih ostataka, na tom su mjestu sačuvani bedemi kasnoantičke utvrde pruženi niz padinu brijega, od kule četvrtasta tlocrta na njegovu tjemenu. Podnožje Kokića glavice obiluje arheološkim nalazima iz različitih razdoblja, među kojima se ističu ostaci antičkih, ranokršćanskih i srednjovjekovnih građevina te spomenici prikupljeni istraživanjem na mjesnom groblju kod crkve sv. Mihovila.

Na istočnoj strani kanjona Suvaje nalazi se gradina ispod Kuka, stjenovita platoa ovalna tlocrta, a bedema ojačanog većom gomilom na južnoj strani. Nisu još razjašnjeni namjena i starost djela ljudskih ruku, kamenih nasipa dužine preko 500 m, pruženih u različitim smjerovima oko susjednih Barbića doca i Vučje drage. Pri polju je Prgometova gradina u Prološcu Donjem, sastavnica prstena utvrđenih naselja na obodu Imotsko-bekijske kotline. Od istaknute gomile na njezinu tjemenu pruženi su rasuti suhozidi koji omeđuju dva platoa različitih površina i razina. Na donjem platou vidljivi su nadzemni kameni biljezi i arhitektura grobova.

Slični biljezi postoje i kod Male Ukradenove gradine prozvane po zaseoku Glavine Donje. Njezin stjenovit plato položen je i otvoren prema zapadu, a omeđen bedemom potkovasta tlocrta. Valja ju povezati s obližnjom gradinom na Zelenoj glavici kod Crvenog jezera (Z-4626), istaknutim prapovijesnim objektom tog područja, koji se upotrebljava od prapovijesti do kasne antike, kada su podignute i zgrade na obližnjem položaju Solila. Pri gradnji Topane nad Modrim jezerom u Imotskom (Z-4625) te sportskog stadiona u susjednom Gospinu dolcu uništene su starije građevne strukture, o kojima posredno svjedoče nalazi ulomaka prapovijesnih i antičkih posuda te predromaničkog pilastra.

Nakon raznošenja i mljevenja veće količine kamena, skromno su sačuvani bedemi gradine, na južnoj strani Račića (Aračića) jezera u Vinjanima Gornjim, duboke kultivirane ponikve s kojom je povezana. U istome naselju, a blizu područja Hercegovine nalazi se Bagina gradina, odakle je odličan pregled tamošnje visoravni i sjevernije posuške kotline. Državna granica presijeca Gradinu smještenu između prostranih dolaca, Vrbnja u Vinjanima Donjim, odnosno Galića Vrtopca u hercegovačkoj Gorici. Osim prapovijesnih ostataka, na njoj je sačuvan dio kasnoantičkog bedema povezan žbukom.

Na opisanom području razmješteno je preko stotinu i pedeset prapovijesnih gomila, među kojima se ističu skupine na zapadnom dijelu Lovreća, u Studencima, na sjevernoj i zapadnoj strani Prološkog blata te na brdskoj kosi Donjih Vinjana. Obrađena su groblja iz mlađih razdoblja, sačuvane dionice starih prometnica, ostaci različitih zgrada, sastavnica antičkih i srednjovjekovnih naselja te veća skupina lokava, bunara i kamenica, koje su donedavno bile osnovom života ljudi na tom području. Zabilježeni su također brojni mikrotoponimi, od kojih je dio povezan s materijalnim povijesnim ostacima.

Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna groblja obilježena stećcima ili nadgrobnim učelcima registrirana su na četrdeset i osam položaja, a otkriveni su pojedinačni ukopi te više primjera naknadnih pokopavanja u prapovijesne gomile, koje je teško datirati bez istraživanja.

Na razmeđu Tijarice i Aržana, blizu bunara Maglićuša, masivni blokovi obilježavaju groblje na humku južno od ceste. Bogato ukrašen sljemenjak postavljen je ispred



Studenci, gradine na Gredi (foto: A. Bošnjak)



Dolića Draga, Baravišće, pogled prema Prološkom jezeru (foto: Lj. Gudelj)

crkve Svih svetih u Aržanu. Položaj kasnosrednjovjekovnoga groblja na Svibu otkrivaju dva stećka ugrađena u zidove pomoćne prostorije na groblju kod crkve sv. Ante Padovanskog (Z-3690) podignute 1747. godine. Veća skupina stećaka nalazi se u Markuzinoj ogradi zapadno od Doma zdravlja u Lovreću, a nekoliko neukrašenih masivnih blokova nalazi se na istočnijoj kosi, prema mjesnom groblju. Prije uređenja okretišta i parkirališta pred zdravstvenom ustanovom zatrpan je bunar Čatrnja ograđen stećcima. Stara crkva Sv. Duha usred lovrećkoga groblja nedvojbeno čuva kontinuitet davno utemeljena sakralno sepulkralnog mjesta. Menza vanjskog oltara prislonjena na sjevernu stranu njezina pročelja počiva na reljefno ukrašenom stećku. U novije je doba jedan sljemenjak premješten ispred Osnovne škole Silvija Strahimira Kranjčevića, a dvije kasnosrednjovjekovne ploče postavljene su u dvorište crkve sv. Ivana Krstitelja u zaseoku Nikolići. Najpoznatija skupina lovrećkih stećaka nalazi se na lokalitetu Mramori (Z-3013), istočno od Bekavaca, u podnožju Kamenjaka, a pokraj antičke magistrale Salona – Tilurij – Novae – Narona. Na nekoliko odvojenih parcela pokraj suvremene prometnice raspoređeni su reljefno ukrašeni blokovi, a ističe se sljemenjak s posvetnim natpisom Vlkoju Bogdaniću koji spominje kovača Jurinu.

Radi stećaka srednjovjekovno groblje kod zaseoka Šakići na zapadnoj strani Studenaca nazivaju Turskom pločom (Z-5711). Veće i sačuvanim spomenicima reprezentativnije kasnosrednjovjekovno groblje stanovnika ovdašnjeg naselja raspoređeno je na glavicama oko izvora Zvizda (Z-5680), a treće je na Grebinama, pokraj Bunarića i zaselaka Bekavac i Bilić Antičević u predjelu Podkula.

U dvorištu župne crkve u Ričicama stećci su preneseni nakon istraživanja Pratrove glavice i groblja kod zaselka Parlova. Na zapadnoj strani ričičke kotline nalaze se groblja na Lažetinoj glavici i Mašetu.

Manja skupina stećaka nalazi se na brdskoj kosi blizu gradine nad Vrbinom, a jedan je spomenik premješten do obale obližnjeg Prološkog jezera. Brončanodobni zemljani tumuli na Čanjevicama u Postranju, Strinića glavica (Z-5911) i Češljareva glavica (Z-5927), osnova su i povod nastanka kasnosrednjovjekovnih grobalja na tim položajima. Na prološkom groblju kod crkve sv. Mihovila u Postranju

pokopavanje traje od antike do danas, a kasnosrednjovjekovno groblje postoji i u obližnjoj Rimčevoj ogradi. Jedan je sljemenjak postavljen na Šarampovu, istočno od potoka Suvaja, gdje je utvrđeno postojanje željeznodobnog i antičkoga groblja. Poklopnice i nadgrobni učelci grobova vire na donjem platou Prometove gradine u Prološcu Donjemu. Na zemljištu Poprikuša istočno od zaselka Meteri u Lugu nalazi se kasnoantička nadsvođena grobnica. Prevljena križina i više nadgrobnih učelaka upućuju na to da se na istome položaju pokopavalo tijekom srednjeg vijeka i poslije. Kamenim križinama i učelcima također su obilježeni grobovi na Braćovoj glavici (Z-6311) i kod Male Ukradenove gradine (Z-6322) u Glavini Gornjoj. Djelomice je istražen lokalitet Opačac (Z-3846) pokraj izvora Vrljike, mjesto prožimanja različitih kulturno-povijesnih slojeva, od antike do novog vijeka. Pokraj ostataka kasnoantičke utvrde, srednjovjekovne crkve i samostana groblje je korišteno od ranog srednjeg vijeka do sredine 18. st. Na suprotnoj strani rijeke nalazi se Gaz, gdje je istražena tek parcela većeg srednjovjekovnoga groblja raspoređena oko današnje prometnice, koja ga je djelomice oštetila. Dva su groba istražena na položaju Luka u Glavini Donjoj, prilikom gradnje kanalizacijskog sustava. Srednjovjekovno groblje sa stećcima postoji na Brižinama, veća skupina stećaka uništena je prilikom gradnje trafostanice na Konjevodama blizu zaseoka Divići, a jedna je križina usađena na prapovijesnu gomilu u zaseoku Vujčići. Stećaka ima i podno grada Imotskog, na zemljištu Bulićuši te na prapovijesnoj gomili iznad Grančića i Padrova u Glavini Donjoj. Masivna ploča stajala je na uništenoj prapovijesnoj gomili kod Suvog jezera u Imotskom. Stećci obilježavaju srednjovjekovno groblje na položaju Ružica kod zaseoka Galića, a kameni učelci novovjekovne ukope kod Janjiševa duba, u Macovoj ogradi istočno od zaseoka Kukavica te na Katuništu pokraj Aračića u Vinjanima Gornjim. Nekoliko masivnih blokova postavljeno je oko krune bunara Slavića u Vinjanima Donjim. Reljefno ukrašen stećak ispod velike Gomile u zaseoku Topići nije postavljen nad grobom, već blizu kamenoloma gdje je odlomljen. U istome je zaseoku položaj Stećki, skupina nadgrobnih spomenika zatrpana u dvorištu obiteljske kuće južno od glavne prometnice. Stećci otkrivaju položaj kasnosrednjovjekovnoga groblja preko puta Zadružnog doma u Vinjanima Donjim, a osobito lijep sljemenjak i skupina reljefno ukrašenih ploča sačuvani su u zaseoku Rudeži.

U nastavku slijedi popis istaknutijih pregledanih lokaliteta po naseljima.



Lokvičići, panorama (foto: T. Bartulović)

Gradine

Tijarica, Aržano: Velika gradina, Mala/Škarića gradina, Stražbenica

Svib: Galića gradina, Perića gradina, Gradinica kod Jurkića staja

Cista Provo: Šiljak, Gruno, Madunića/Blebića gradina

Studenci: Šakića gradina, Glavica/Velika posestrima, Vilina kosa/Mala posestrima, Greda, Mala/Bilića gradina, Velika gradina, Jova

Lovreć: Zubova gradina, Nevaljac, Zidina, Vrhgradina/Bošnjakova gradina, Nikolića gradina na Umcu, Pušina kula na Mrnjavcima

Lokvičići: Gradina iznad Katića Magića, Orlove stine

Dolića Draga: Mustapića gradina, Baravišće

Ričice, Cera: gradina na Čorbića gredi

Ričice: Glavica kod Lažeta, Gradina/Ričani, gradina na Gredi

Postranje: gradina kod Male Vrbine, Kokića glavica

Proložac Donji: gradina ispod Kuka, Prgometova gradina

Glavina Gornja: Mala Ukradenova gradina

Imotski: Zelena glavica kod Crvenog jezera, Topana

Vinjani Gornji: gradina kod Račića/Aračića jezera, Bagina gradina

Vinjani Donji, Gorica: Gradina kod Vrbnja

Groblja

Aržano: Maglićuša, kod Svih svetih

Svib: kod Sv. Ante

Lovreć: Markuzina ograda, Čatrnja kod Doma zdravlja, kod Sv. Duha, kod osnovne škole, kod Sv. Ivana Krstitelja u Nikolićima, Mramori

Studenci: Turska ploča kod Šakića, Zvizda, Mala Bilića gradina, Grebine u Podkuli

Ričice: Mašet, Lažetina glavica, kod Sv. Ivana, Pratrova glavica, Parlovi

Postranje: Nad Vrbinom, kod Prološkog jezera, Češljari, Češljareva i Strinića glavica na Čanjevicama, kod Sv. Mihovila, Rimčeva ograda

Proložac Gornji, Podi: kod Maršića i Loza

Proložac Donji: Šarampov, Prgometova gradina, Poprikuša kod Metera u Lugu, Opačac



Grančića gomila, stećak (foto: Lj. Gudelj)

Glavina Gornja: Braćova glavica, Mala Ukradenova gradina
Glavina Donja: Gaz, Luka, Brižine, Konjevode kod Divića, Vujčići, Bulićuša, Grančića gomila
Imotski: Suvo jezero
Vinjani Gornji: Ružica kod Galića, Janjišev dub, Macova ograda kod Kukavica, Katunište kod Aračića
Vinjani Donji: bunar Slavić, ispod Topića gomile, Stećki u Topića, kod Zadružnog doma, Šanića glavicama, Rudeži

Literatura

Bešlagić 1971 Šefik Bešlagić, Stećci, kataloško topografski pregled, Sarajevo, 1971.
Bilić 1989 Zvonimir Bilić, Povijesno-zemljopisne crtice o Studencima, neistražene studenačke gomile, Imotska krajina, 8. travnja 1989.
Bilić 2001 Zvonimir Bilić, Stećci u Studencima, prvi dio, Studenci, 31/2001.
Bojanovski 1974 Ivo Bojanovski, Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Djela knjiga XLVII, Centar za balkanološka istraživanja, Knjiga 2, Sarajevo, 1974.
Bojanovski 1977 Ivo Bojanovski, Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji I, Prethistorijska i antička komunikacija Salona-Narona i njena topografija u svijetlu arheoloških i historijskih izvora, Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja (GCBI), 15, Sarajevo, 1977.
Britvić 1971 Josip Britvić, Neka povijesno-topografska pitanja s teritorije Delmata, VAHD, LXV-LXVII/1963-65, Split, 1971.
Bulić 1887 Frane Bulić, Starinski predmeti iskopani u Prološcu kotara Imotskoga, Bullettino di archeologia e storia Dalmata, X, Split, 1887: 94 – 96.
Bulić 1898 Ivan Bulić, Prethistoričko groblje u Postranju Imotskoga, Bullettino di archeologia e storia Dalmata, 21, Split, 1898: 152 – 157.
Cambi 1986 Nenad Cambi, Antički kameni spomenici iz Prološca, Proložac, 1986: 10 – 13.
Čače 1993 Slobodan Čače, Civitates Dalmatiae u „Kozmografiji" Anonima Ravenjanina, Diadora, XV, Zadar, 1993: 347 – 439.
Devlahović, Beg 2009 Andrea Devlahović, Ida Beg, Mramori – Kamenjak, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 563 – 566.
Dinić 1940 Mihajlo Dinić, Zemlje hercega sv. Save, u: Glas Srpske kraljevske akademije, 92, Beograd, 1940.
Gudelj 1998 Ljubomir Gudelj, Zaštitna istraživanja u Prološcu i Glavini 1997. godine, Starohrvatska prosvjeta, 25, Split, 1998.
Gudelj 2003 Ljubomir Gudelj, Podgreda – Dvorine u Studencima kod Imotskog, Starohrvatska prosvjeta ser. III, 27, Split, 2003: 183 – 188.
Gudelj 2006 Ljubomir Gudelj, Od svetišta Mitre do crkve Sv. Mihovila, Split, 2006.
Katić 1954 Lovre Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrvatska prosvjeta, III, 3, Split, 1954: 131 – 167.
Kovačić, Mikić, Jakšić, Nikšić 1983 Vanja Kovačić, Živko Mikić, Nikola Jakšić, Goran Nikšić, Ričice, nekropole stećaka, Split, 1983.
Lozo 1984a Marijan Lozo, Opačac na Vrljici, Proložac, 2(6), 1984: 17 – 21.
Lozo 1984b Marijan Lozo, Stećci u Prološcu, Proložac, 3(7), 1984: 6 – 9.
Lozo 1985 Marijan Lozo, Stećci i stari križevi u Prološcu, Proložac, 1(8), 1985: 11 – 14.
Lozo 1987 Marijan Lozo, Gradinska utvrđenja na području Prološca, Proložac, 2(15), 1987: 15, 16.
Lozo 1994 Marijan Lozo, Arheološka topografija Studenaca, Studenci, 18, 1994: 12 – 17.
Lozo 1995 Marijan Lozo, Arheološka topografija Studenaca, Studenci, 19, 1995: 26, 27.
Marović 1991 Ivan Marović, Istraživanje kamenih gomila cetinske kulture u srednjoj Dalmaciji, VAHD, 84, Split, 1991.
Milošević 1998 Ante Milošević, Arheološka topografija Cetine, Split, 1998.
Oreč 1994a Petar Oreč, Prilog proučavanju starohrvatske županije Imota, Imotski zbornik, 2, Imotski, 1994: 71 – 88.
Oreč 1994b Petar Oreč, Prilog proučavanju srednjovjekovnog grada Ričani iz 1454. godine, Imotski zbornik, 2, Matica hrvatska, Imotski, 1994: 89 – 96.
Oreč 1995 Petar Oreč, Hrvatski državni ustroj glede toponomastike u Imotskoj krajini, Imotski zbornik, III, Matica hrvatska, Imotski, 1995: 5 – 44.
Soldo, 1989 Ante Josip Soldo, Pregled geološko-geografske i historiografske bibliografije Imotske krajine, u: Čuvari baštine, Zbornik radova sa simpozija u prigodi 250. obljetnice prijenosa franjevačkog samostana u grad Imotski, Imotski, 1989: 37 – 64.
Škobalj 1999 Ante Škobalj, Obredne gomile, 2. ponovljeno izdanje, Trogir-Split, 1999.
Tomasović, Perkić, Alduk 2008 Marinko Tomasović, Domagoj Perkić, Ivan Alduk, Topografija stećaka u Hrvatskoj, u: Stećci, katalog izložbe, Zagreb, 2008: 58 – 118.

Tonković 1986 Snježana Tonković, Proložac važno arheološko nalazište, Proložac, 1986: 12.
Ujević 1991 Ante Ujević, Imotska krajina, II prošireno izdanje MH Imotski, 1991.
Vego 1957 Marko Vego, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Sarajevo, 1957.
Vrčić 1990 Vjeko Vrčić, Plemena Imotske krajine, Imotski, 1990.

Ljubomir Gudelj

Summary

In the course of 2014, archaeological surveys were continued in the northern and north-eastern parts of Imotska krajina (areas of the municipalities of Cista Provo, Lovreć, Lokvičići, Proložac and the city of Imotski). Over two hundred archaeological sites and connected historical infrastructural features were mapped, measured, photographed and briefly described. No archaeological probing was done nor was any archaeological material found on the surface collected. A significant number of monuments had already been recognized, described in expert literature or in various publications and inscribed in the register of cultural monuments and development plans of the local administrative units. Owing to a detailed survey the lists in question have been supplemented with previously unknown data and comments.

Redni broj: 293
Lokalitet: Karanušići (Giljanovići)
Naselje: Plano, zaseok Maljkovići
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od 12. do 17. svibnja 2014. trajala su probna arheološka istraživanja na nalazištu Karanušići (Giljanovići) u zaleđu Kaštela. Nalazište je smješteno približno 2 km sjeverozapadno od sela Plana i oko 500 m južno od zaseoka Maljkovića. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. sc. Ivor Karavanić, a u stručnoj ekipi bili su doc. dr. sc. Rajna Šošić Klindžić i dr. sc. Nikola Vukosavljević s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katarina Gerometta s Odjela za humanističke znanosti (povijest) Sveučilišta u Puli i student Stjepan Marinković s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Uz arheološka istraživanja trajala su i geološka bušenja na nekoliko mjesta (primjerice četiri plitke i jedna duboka bušotina na lokalitetu Giljanovići), koja su proveli dr. sc. Slobodan Miko s Hrvatskoga geološkog instituta i Ivan Razum iz Hrvatskog prirodoslovnog muzeja u Zagrebu. Arheološka i geološka istraživanja bila su dio projekta „Kasni musterijen na istočnoj obali Jadrana – temelj za razumijevanje identiteta kasnih neandertalaca i njihovog nestanka", koji financira Hrvatska zaklada za znanost (broj projekta 09.01/320).

Iako je nalazište u znanstvenoj i znanstveno-popularnoj literaturi zabilježeno pod imenom Giljanovići, ovdje se predlaže uporaba naziva Karanušići u budućnosti, jer je napušteni zaselak Karanušići bliže nalazištu od Giljanovića. Promjena imena predlaže se prema sugestiji Ivana Šute, kustosa u Muzeju grada Kaštela. Nalazište u Karanušićima zabilježeno je kao srednjopaleolitičko na osnovi pregleda litičkog materijala (I. Karavanić), koji je prikupio I. Šuta, nakon što je M. Katić pronašao nalazište. Taj litički materijal sadrži jasne elemente srednjega paleolitika, ali i mlađih razdoblja, pa se može zaključiti da se radi o miješanju materijala iz različitih razdoblja prapovijesti.
Probnim arheološkim istraživanjima otvorena je sonda površine 2 m^2 (2x1 m), koja je postavljena na mjestu gdje je prijašnjim pregledom terena utvrđena najveća površinska koncentracija kamenih izrađevina. Iskopavalo se sitnim alatima, malim otkopima uz prosijavanje sedimenta i uporabu totalne stanice. Tijekom iskopavanja izdvojene su dvije stratigrafske jedinice (SJ 1, SJ 2). Arheološki nalazi pronađeni su samo u SJ 1. Zbog debljine (~70 cm) SJ 1 arbitrarno je podijeljena na četiri dijela (SJ 1.1 – SJ 1.4) prosječne debljine 15 – 20 cm. Pronađeni su skupovi nalaza malobrojni.
Litički skup nalaza sastoji se od 34 komada. Kamene izrađevine javljaju se kroz cijelu SJ 1, s tim da su najbrojnije u njezinu gornjem dijelu (SJ 1.1). Među izrađevinama najbrojniji su odbojci i krhotine. Među jezgrama zabilježene su dvije bipolarne jezgre (po jedna u SJ 1.1 i SJ 1.4), jedna jezgra za pločice s jednom udarnom plohom (SJ 1.2) te jedna miješana jezgra s dvjema nasuprotnim udarnim plohama. U litičkom skupu nalaza pronađeno je i jedno oruđe koje je izrađeno na sječivu, a tipološki bi se moglo odrediti kao svrdlo. Najveći broj izrađevina proizveden je od lokalne kamene sirovine, kojom su se koristili i neandertalci iz Mujine pećine. Iznimka je jedno sječivo iz SJ 1.1 koje je proizvedeno od drugačije sirovine. Dio kamenih izrađevina jako je patiniran.
Nalazi ulomaka keramike malobrojniji su od kamenih izrađevina, a javljaju se također kroz cijeli SJ 1. Među ulomcima keramike pronađen je jedan ulomak jezičaste ručke, kao i jedan ulomak s ukrasom izvedenim urezivanjem paralelnih linija. Faktura ulomaka keramike upućuje na moguću prapovijesnu starost. Uz keramiku su pronađena i četiri ulomka amfore u najdubljem dijelu SJ 1 (SJ 1.4).
U SJ 2 nisu pronađeni arheološki nalazi. Ispod SJ 2 na cijeloj površini istražene sonde leži matična stijena.

	1.1	1.2	1.3	1.4
Odbojci	5	1	3	4
Sječiva	3			
Jezgre	1	1	1	1
Krhotine	8		2	3
Oruđa			1	
Ukupno		**2**	**7**	**8**
Keramika (ulomci)	2	1	9	1
Amfore (ulomci)				4

Skupovi nalaza iz probne sonde u Karanušićima



Dovršena sonda (foto: R. Šošić, N. Vukosavljević)

Vertikalna distribucija pronađenih skupova nalaza upućuje na to da su oni pronađeni u sekundarnom položaju i da je dio pronađenih nalaza ondje mogao dospjeti erozijom s obližnje gradine. Ovim probnim iskopavanjem nisu pronađene kamene izrađevine koje bi upućivale na njihovu srednjopaleolitičku starost. Prijašnjim pregledima terena dio pronađenih površinskih nalaza, na temelju tehnologije i tipologije, sugerira prisutnost srednjopaleolitičkih lovaca skupljača u Karanušićima. Bilo bi dobro u budućnosti istražiti znatno veću otkopnu površinu.

Nikola Vukosavljavić
Rajna Šošić Klindžić
Ivor Karavanić

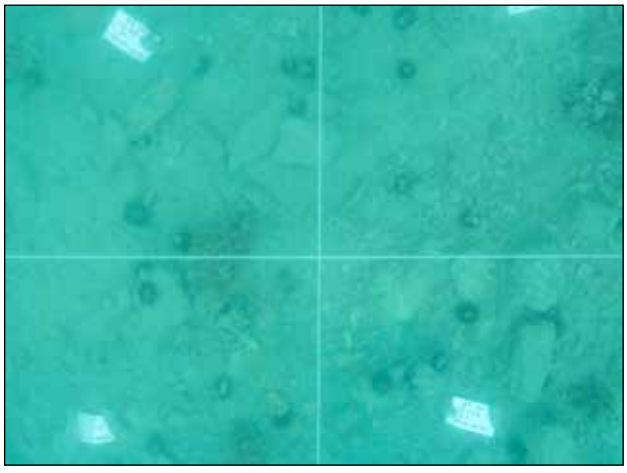
Summary

In May 2014 test archaeological excavations were undertaken at the site of Karanušići (Giljanovići) in the hinterland of Kaštela. A probe measuring 2 m^2 (2 x 1 m) was opened in the area where the greatest surface concentration of stone features had been established during previous surveys. In the course of the excavations two stratigraphic units were established (SJ 1, SJ 2). Archaeological finds were discovered only in SJ 1. Karanušići was identified as a Middle Paleolithic site on the basis of the studies lithics material.

Redni broj: 294
Lokalitet: Kaštel Štafilić – Resnik – podvodno paleolitičko nalazište
Naselje: Kaštel Štafilić
Grad/općina: Kaštela
Pravni status: Z-3761
Razdoblje: P
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Istraživanja podvodnog paleolitičkog nalazišta Kaštel Štafilić trajala su od 16. do 23. listopada 2014. godine. Uz stručnjake arheologe, u istraživanju su sudjelovali i studenti arheologije te je na taj način teren poslužio i za edukaciju studenata.

Istraživanje se odvija prema specifičnoj metodologiji, koja je kombinacija metodologije istraživanja kopnenih paleolitičkih nalazišta i općenite metodologije istraživanja podvodnih nalazišta.
Prvi je dan rekognoscirano podvodno područje istočno od lokaliteta, u blizini plaže na kojoj je vidljiv profil u kojem je ustanovljena tefra. Ustanovljeno je pješčano dno sve do šezdesetak metara od plaže. Dubina pijeska u moru na pojedinim dijelovima iznosi 35 cm, nakon čega se javlja stijena. Na pojedinim dijelovima blizu plaže na dnu su vidljive fliške stijene. Na predjelu dalje od plaže prikupljeno je više materijala za koji se smatralo da bi mogli biti rožnjaci, što se pokazalo netočnim.
Drugi je dan postavljeno mrežište, fotografirani su kvadranti i uzete su početne dubine kvadranata F i E 3, 4 te je započelo prikupljanje materijala s površine. Dana 18. listopada 2014. završeno je prikupljanje materijala s površine dna (SJ 1). Izmjerene su završne dubine. Mrežište je premješteno na poziciju F i E 5, 6 te su izmjerene početne dubine i fotografirani kvadranti. U kvadrantima F 5 i 6 pojavljuju se krupnije stijene.
Dana 20. listopada 2014. prikupljao se površinski materijal iz kvadranata F i E 5 i 6 te su izmjerene njihove završne dubine i fotografirana je situacija. Dan nakon toga pripremljena je pumpa, mamut i mlaznice. Na mrežište je postavljena mlaznica da stvara struju i time poboljša vidljivost. Nakon toga su izmjerene dubine E i F 7 te je započet iskop, odnosno „mamutiranje" SJ 2. Iskopavanje svakog kvadranta trajalo je između 5 i 10 minuta. Iskapani su kvadranti E 7 (a i b) te F 7 (a, b, c i d). Sljedeći dan nije bilo radova zbog loših vremenskih prilika, a nakon toga (23. listopada 2014.) iskapan je kvadrant E 7 (c i d) i rekognoscirano područje 50 m od lokaliteta prema pučini i prema obali. Uočeni su antički artefakti. Izmjerene su završne dubine kvadranata E i F 7 (SJ 2). Fotografirano je i snimljeno stanje te je rastavljeno mrežište, a potom su totalnom stanicom zabilježene točke mrežišta s kopna.
Sav iskopan materijal opran je i spakiran prema pravilima struke te je pohranjen u Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta u Zagrebu (trenutačno je u tijeku desalinizacija), do trajne pohrane u nadležnoj ustanovi. Prikupljeno je



Kaštel Štafilić, površinski sloj kvadranta E7 (foto: K. Zubčić)

mnoštvo prirodno razlomljenih rožnjaka. Nekoliko komada su potencijalni artefakti, što će biti provjereno detaljnijom analizom, ali nažalost (s obzirom na rezultate preliminarne analize) ove godine nije pronađeno ni jedno oruđe. Prikupljeni materijal potpuno se uklapa u dosadašnju determinaciju nalazišta kao srednjopaleolitičkoga, odnosno musterijenskoga. S obzirom na istraženu površinu te materijal prikupljen 2014. i prethodnih godina, stečeni su uvjeti za detaljniju litičku analizu.

Ivor Karavanić
Krunoslav Zubčić
Rajna Šošić Klindžić

Summary

In the course of October 2014 explorations were undertaken at the underwater Paleolithic site at Kaštel Štafilić-Resnik. The explorations were carried out on the basis of a specific methodology that is a combination of the exploration of Paleolithic sites on land and the general methods of exploring underwater sites. The collected material was consistent with the previous determination of its being a Middle Paleolithic, namely, Mousterian site.

Redni broj: 295
Lokalitet: Klis – antička cesta (k.č. 6322/2)
Naselje: Klis, Dugopolje
Grad/općina: Klis
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 7. kolovoza do 15. listopada 2014. tvrtka Neir d.o.o. iz Splita (za potrebe Općine Klis kao investitora radova) arheološki je nadzirala čišćenje raslinja na dijelu antičke ceste u Klisu (k.č. 6322/2, k.o. Klis) te je dokumentirano postojeće stanje. Voditelj arheološkog nadzora bio je Miroslav Gogala, dipl. arheo., a zamjenica voditelja bila je Anita Penović, dipl. arheo. Stručna arheološka dokumentacija povjerena je stručnoj ekipi koju su činili: Klara Šolić, dipl. ing. geodezije, Katarina Čičić, dipl. ing. geodezije i Jelena Nazor, tehnička crtačica. Lokalitet je iz zraka snimila Anita Penović, dipl. arheo. Stručni nadzor Konzervatorskog odjela u Splitu provodila je arheologinja Silva Kukoč, viša stručna savjetnica. Raslinje su s lokaliteta uklonili djelatnici DVD-a Klis, a volonterski im se pridružio i koordinator projekta arheološkog turizma „Rimske cestovne komunikacije" Lino Ursić, univ. spec. oec.



Dionica rimske ceste Kurtovići – Klapavice, označena crvenom bojom



Članovi DVD-a Klis čiste raslinje s ostataka rimske ceste



Dio rimske ceste s uočljivim spurilama

Današnjem je prostoru općine Klis još od prapovijesti predodređena uloga u prometnom i vojnom smislu zbog položaja kojim na ključnom mjestu nadzire promet iz unutrašnjosti prema obali. Dionici rimske ceste Kurtovići – Klapavice pripada istaknuto mjesto u vojnoj i prometnoj povijesti kliškog kraja. Prema tzv. solinskim natpisima, koji su pronađeni na prijelazu iz 19. u 20. st. u zvoniku sv. Duje (bili su ugrađeni u njega), od Salone preko današnjeg Klisa na početku vladavine rimskog cara Tiberija, njegov namjesnik Publije Kornelije Dolabela dao je sagraditi ceste koje su vodile u unutrašnjost provincije Ilirik, koja se od tog vremena počela nazivati i Dalmacija. To su ujedno bile i prve ceste koje su se gradile u tom kraju. Razlog za gradnju bio je ponajprije vojni, odnosno trebalo je što prije otkloniti posljedice velikog Batonskog ustanka. Cesta je bila u upotrebi do 7. st., a tijekom tih sedam stoljeća prvobitna mreža cesta na nekim je mjestima obogaćena i dodatnim usporednim ili sporednim pravcima. Istraživana cesta dio je toga sustava, a detalje bi trebalo otkriti sustavnim istraživanjem. Navedene su ceste

u modernom smislu istraživane i opisivane od 19. st. J. G. Wilkinson upravo je tu dionicu opisao u svojoj knjizi iz 1848. godine (Dalmatia and Montenegro). Nalazi, bili oni epigrafske ili arheološko-hodološke naravi, zanimali su znanstvenike poput T. Mommsena, A. Domaszewskog, Ph. Ballifa, F. Bulića, M. Abramića. Cjelovit uvid u problematiku tih cesta dao je 1974. I. Bojanovski, a D. Rendić-Miočević obradio je izvore o Dolabeli. Početkom 21. st. ponovo se budi zanimanje za ostatke antičkih cesta koje uključuje znanstvene članke (Cambi, 2001), istraživanja i turističko-arheološku valorizaciju (suradnja Turističke zajednice i Općine Klis).

Početak istraženog i dokumentiranog dijela te rimske ceste sa zapadne se strane nalazi cca 70 m u smjeru istoka od deponija iskorištenog kamena poduzeća Župa kamen d.o.o. U tom smjeru produžava 70 m pa mijenja smjer prema istoku-sjeveroistoku te se blago vijugajući pruža do naselja Kurtovića i tvorničkih zdanja poduzeća Marana d.o.o. i SMS d.o.o. u stečaju. Na tome mjestu ponovo skreće prema istoku, cca 160 m do jednog seoskoga gospodarstva, odakle se ponovo pruža u smjeru istok-sjeveroistok, do granice s općinom Dugopolje.

Na većem dijelu ceste nema previše raslinja, tek je zadnja četvrtina bila neprohodni gustiš. Podlogu naizmjenično čini kamen vapnenac na kojemu su uočljive spurile i kameni naboj podignut iznad vrtača ili njima sličnog terena. Kada je moguće, takva cesta s kamenim nabojem ide uz rubove mekanog terena, a čini i rubove terasa ako je teren terasast. Pretpostavka da površinu toga naboja čini izvorna rimska kaldrma nažalost nije se mogla provjeriti jer je po tim dijelovima ceste rasuto dosta krupnijeg i sitnijeg kamenja. Spurile su osobito dobro uočljive na početnom (zapadnom) dijelu ceste, dok se slabije vide na ostalim dijelovima s kamenom podlogom. Na nekim dijelovima mogu se uočiti i slabi tragovi druge brazde koja se prepliće s glavnom (jače izraženom). Sa strana, cestu najvećim dijelom prate suhozidi. Razmak uglavnom varira od 3 m do 6 m. Na dijelu koji prolazi kroz naselje cesta je asfaltirana, ali se sa strana još može vidjeti stari kameni naboj koji je izdiže iznad vrtače. U produžetku, do otprilike 64 m istočno od ulaza u seosko gospodarstvo radi se o makadamskoj cesti bez vidljivih ostataka rimske ceste, na koju se opet nastavlja cesta s prepoznatljivim rimskim osobinama sve do granice s općinom Dugopolje.

Literatura

Abramić 1927 Mihovil Abramić, O novim miljokazima i rimskim cestama Dalmacije, VAHD, 49 1926 – 1927, Split, 1927: 139 – 155.

Bojanovski 1974 Ivo Bojanovski, Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Sarajevo, 1974.

Bulić 1903 Frane Bulić, Cenni sulla strada romana da Salona alla Colonia Claudia Aequum (Čitluk presso Sinj) e sue diramazioni, Bull. dalm. 26, Split, 1903: 113 – 129.

Cambi 2001 Nenad Cambi, Dugopolje u antici, Dugopolje /zbornik radova općine Dugopolje, sv. 1., Zagreb – Dugopolje, 2001: 79 – 106.

Domaszewski 1904 Alfred Domaszewski, Le stazioni dei beneficiarii e le stradali romane nell' Iliricum, Bull. dalm. 27, supplemento, Split, 1904.

Gogala 2012 Miroslav Gogala, Izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na trasi rimske ceste u Dugopolju u gospodarskoj zoni Podi – Zapad, dispozicija oborinskih voda D1 – Zapad i BMW R5, Split, 2012.

Jakšić 1991 Nikola Jakšić, Vijesti o padu Salone u djelu Konstantina Porfirogeneta, Antička Salona, Split, 1991: 427 – 441.

Rendić-Miočević 1964 Duje Rendić-Miočević, P. Cornelius Dolabella, legatus pro pretore provintiae Dalmatiae, proconsul Africae Proconsularis, Akte des IV Intern. Kongresses für griechische und latinische Epigraphik, Wien, 1964: 338 – 345.

Miroslav Gogala

Summary

From August to October 2014 archaeological supervision was conducted during the clearing of the vegetation along part of the ancient Roman road in Klis (cadastre lot no. 6322/2, cadastre municipality of Klis). The foundations of the road alternately consisted of lime stone, on which wheel tracks were visible, and compacted stones raised above sinkholes or similar terrain.

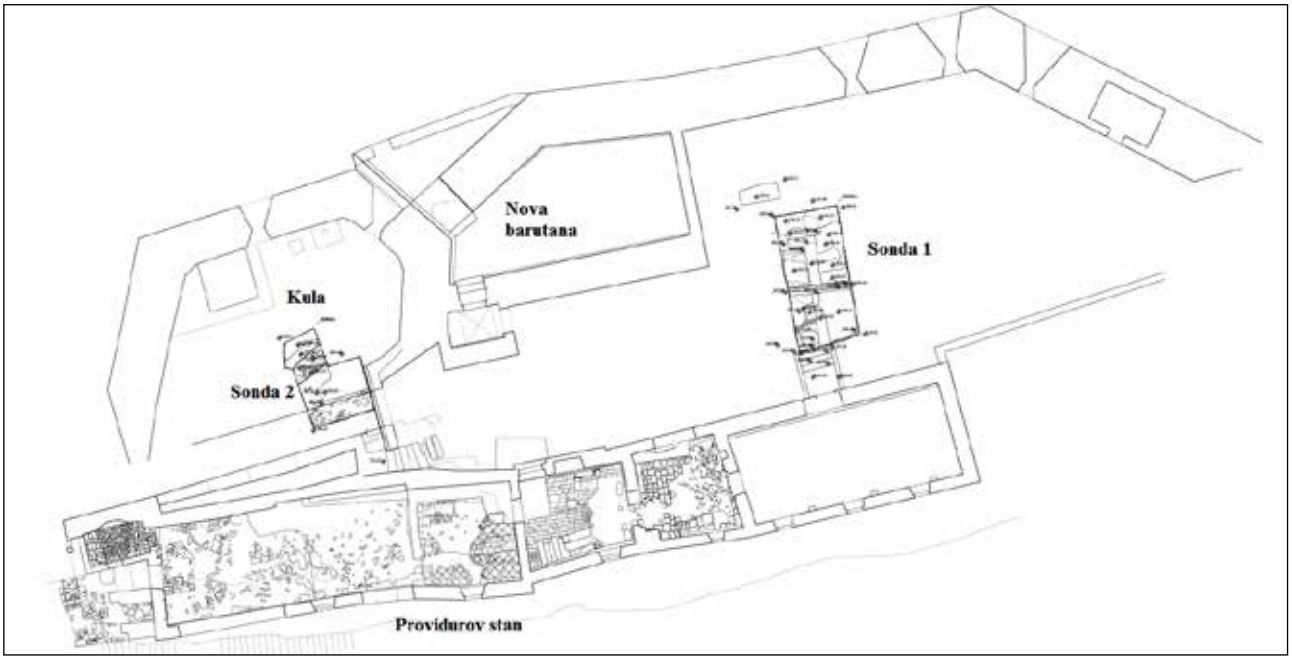
Redni broj: 296
Lokalitet: Klis – tvđava Klis
Naselje: Klis
Grad/općina: Klis
Pravni status: Z-4206
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U studenom i početku prosinca 2014. tvrtka Neir d.o.o. sondažno je arheološki istražila lokalitet Klis – tvrđava. Voditelj istraživanja bio je Nebojša Cingeli, dipl. arheo., zamjenica je bila Anita Penović dipl. arheo., a sve pod stručnim nadzorom Konzervatorskog odjela u Splitu. Za fotodokumentaciju i stručnu dokumentaciju bili su zaduženi djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osiguralo Ministarstvo kulture.

Sondažno je istražena lokacija sjeverno od providurova stana i zapadno od nove barutane. Definirano je 30



Sonda 1 i južno proširenje



Položaj sondi 1 i 2, u odnosu na providurov stan, novu barutanu i srednjovjekovnu kulu

stratigrafskih jedinica (pet struktura zidova, pet podnica, dva ukopa otpadnih jama, deset slojeva, jedna struktura ložišta, pet suvremenih struktura i živa stijena zdravica) te veća stratigrafska cjelina SC 1, objekt 1, odnosno njegov istočni dio, pravokutnog oblika u tlocrtu. Izdvojeno je ukupno: devet posebnih nalaza (dva nalaza brončanog novca, jedna koštana frula) te 21 ulomak keramike, antičkih opeka te stakla i željeznih čavala.

Sonda 1 pravokutnog je oblika u tlocrtu, postavljena je u smjeru sjevera, sjeverno od providurova stana i istočno od nove barutane. Nakon postavljanja i otvaranja sonde 1, u prvom otkopnom sloju definirane su stratigrafske jedinice: SJ 1 sloj humusa, SJ 2 kamena struktura popločanje u zapadnom dijelu sonde, SJ 3 betonski temelji nadstrešnice kružnog oblika u tlocrtu promjera 40 cm i SJ 4 betonski potporni zid kamene struktuire SJ 2 postavljen u smjeru istok-zapad. Unutar sonde 1, u zapadnom dijelu, otkriven je istočni dio pravokutnog objekta 1 s ložištem i dimnjakom. Unutar objekta nalazi se sloj pepela debljine do 20 cm, s nalazima trpeznog i kuhinjskog posuđa iz 17. i 18. st. te nalazi životinjskih kostiju. Najvjerojatnije je u pitanju kuhinjski prostor utvrde, smješten sjeverno od providurova stana. Objekt 1 nije u potpunosti istražen te je potrebno proširenje sonde prema zapadu. Unutar sonde 1 u istočnom dijelu otkrivene su još četiri podnice različitih objekata, bez struktura zidova s kojima bi se mogle povezati. Potrebno je također proširenje arheoloških istraživanja prema istoku i sjeveru.

Sonda 2 smještena je na najvišem dijelu tvrđave, na mjestu gdje nedostaje južni dio srednjovjekovne kule, sjeverno od providurova stana. Unutar sonde 2 otkrivena je struktura zida SJ 30 od obrađenog kamena povezanog žbukom, postavljenog u smjeru sjeveroistok-jugozapad, s kanalom unutar zida. Za povezivanje i određivanje stratigrafskih odnosa zida i struktura zidova kule potrebno je proširenje sonde i izmještanje trafostanice koja se nalazi unutar kule. Zid se sa sigurnošću ne može datirati, iznad njega nalazi se struktura ili naboj u kojem je pronađen SJ 28, bakreni posrebren denar PN 8. Novac je kovan u 16. st.

Nebojša Cingeli

Summary

In the course of November and early December 2014 the company Neir d.o.o. conducted probe archaeological explorations in the area of the Klis Fort site. Two probes were examined. In probe 1, the east end of rectangular feature 1 with a hearth and chimney was discovered that can be dated on the basis of the pottery to the 17th and 18th centuries. In probe 2, the structure of wall SJ 30 made of dressed stone and bound with mortar was discovered. It stretched in the north-east-south-west direction with a canal within the wall. In order to connect and determined the stratigraphic relations of the wall and structures of the fort walls, the probe needed to be expanded and the substation located in the tower dislocated. The wall cannot be dated with certainty because there was a structure or compaction above it in which SJ 28 was found as well as a bronze silver plated denar (PN 8) minted in the 16th century.

Redni broj: 297
Lokalitet: Lokvičići – Grad
Naselje: Lokvičići
Grad/općina: Lokvičići
Pravni status: P-4397
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: čišćenje, pregled terena

U studenom 2014. započelo je arheološko istraživanje na nalazištu Grad u Lokvičićima kod Imotskog. Voditelj radova



Pogled na lokalitet Grad (u krugu) i prapovijesnu gradinu (u pravokutniku)



Objekt 1 tijekom istraživanja

bio je Ivan Alduk, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Nalazište je teško pristupačno, a smješteno je na platou okruženom strmim hridima između Mamića i Knezovića jezera. Na vrhu je zaravan dimenzija oko 120x50 m (najveće dimenzije), a arheološki lokalitet zauzima njezin zapadni dio (oko 50x20 m), koji je blago nagnut prema istoku. Godine 2013. i 2014. s nalazišta je uklonjeno raslinje te je snimljeno zatečeno stanje arhitektonskih ostataka.

Ove je godine započelo istraživanje manjeg objekta (Objekt 1). Usporedo s arheološkim istraživanjem pripreman je i kamen za konzervaciju istražene arhitekture te su preventivno konzervirani najugroženiji dijelovi postojećih zidova.

Tijekom radova istražen jer dio manjeg objekta (Objekt 1) čiji se nastanak za sada okvirno može datirati u rimsku antiku (2./3. st.), kada je vjerojatno sagrađen južni zid objekta. Ostale zidove, koji se po strukturi i načinu gradnje bitno razlikuju od južnog zida, za sada je teško datirati (kasna antika/srednji vijek). Uz unutrašnje lice slabo očuvanog istočnog zida pronađeni su i tragovi upotrebe drva pri gradnji (prag, podnica?), ali očuvanost tog nalaza nije dopuštala uzimanje uzorka za C-14 analizu.

Ostala sačuvana arhitektura također pokazuje više faza u nastajanju. Funkcija čitavog nalazišta još nije potpuno jasna, ali vjerojatno se radilo o utvrđenom refugiju koji je (sudeći po površinskim nalazima keramike) zbog svoje nepristupačnosti bio upotrebljavan više puta tijekom povijesti – od željeznog doba do kasnog srednjeg vijeka.

Dio vremena iskorišten je i za rekognosciranje terena oko lokaliteta te je tom prilikom pregledana i prapovijesna gradina nad jugoistočnim liticama Knezovića jezera. Gradinu s južne strane zatvara bedem, danas nasip dužine oko 100 m i najveće širine 15-ak m. Nasip se pruža u smjeru istok-zapad, a mjestimično je visok i 6-7 m. Površina je gradine kamenita i većim dijelom erodirana (posebice u zapadnom, najvišem dijelu). Prilikom rekognosciranja nisu



Kasnosrednjovjekovna keramika s lokaliteta Grad

uočeni pokretni nalazi (keramika), koji bi taj lokalitet barem približno datirali u jedno od prapovijesnih razdoblja.

Ivan Alduk

Summary

In November 2014 archaeological excavations were initiated at the site of Grad in Lokvičići near Imotski. The site is difficult to access and is located on a plateau surrounded with steep cliffs. This is a flat area at the top measuring about 120 x 50 m with the archaeological site occupying its western section (about 50 x 20 m) Part of the smaller feature (Feature 1) was explored the establishment of which can provisionally be dated to the period of Roman Antiquity (2nd/3rd centuries). Part of the available time was used for surveying the terrain around the site while a prehistoric hill fort above the south-east cliffs of Knezović Lake was explored on that occasion as well.

Redni broj: 298
Lokalitet: Lovreć – Gradina/Bošnjakova gradina
Naselje: Lovreć, zaseok Bošnjaci
Grad/općina: Lovreć
Pravni status: P-4288
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: konzervacija bedema, arheološko istraživanje kule

U studenom 2014. započela je konzervacija istočnog bedema i zidova prostorija na arheološkom lokalitetu Gradina/Bošnjakova gradina na Lovreću kod Imotskog. Radove je preko Općine Lovreć, odnosno u sklopu svojih Programa za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, financiralo Ministarstvo kulture.

Godine 2013. očišćeni su bedemi i zidovi prostorija te je napravljena geodetska i arhitektonska snimka postojećeg stanja bedema. Lokalitet Gradina ili Bošnjakova gradina u Lovreću nalazi se na 631 m n. v., sjeverno od mjesta Lovreća, iznad zaseoka Bošnjaka. Riječ je o strateškom položaju nastalom uz najvažniju komunikaciju u tom dijelu unutrašnjosti srednje Dalmacije koja vodi od Sinjskog polja



Pogled na arheološki lokalitet Gradina/Bošnjakova gradina (foto: I. Alduk)



Kula nakon arheoloških istraživanja (foto: I. Alduk)

prema Imotskom. Na lokalitetu je tijekom brončanog doba nastala prapovijesna gradina s velikim suhozidnim bedemom, od kojeg je danas ostao visok i širok nasip, najbolje vidljiv na sjevernoj i istočnoj strani uzvisine. Tijekom željeznog doba gradina je dodatno utvrđena također suhozidnim bedemom, građenim od većih i grubo klesanih blokova kamena koji su danas djelomično vidljivi na sjevernoj i istočnoj strani starijeg nasipa. U neposrednoj blizini



Dio konzerviranog istočnog bedema (foto: K. Cvitanić)



Ukrašena kasnosrednjovjekovna keramika iz kule (foto: K. Cvitanić)

nalazi se još nekoliko sličnih lokaliteta (Šimundića gradina, Zubova gradina/Gradina iznad Čorića, Nevaljac/Nevoljac, Nikolića gradina itd.).

U srednjem vijeku na prapovijesnoj gradini sagrađena je utvrda, koja zatvara izdužen prostor od oko 100x50 m na južnoj padini uzvisine. Bedemi su vidljivi na svim stranama, čak i na južnoj, koja završava gotovo okomitim liticama. Bedemi su ujednačene širine od 1,5 do 1,9 m, a sačuvana visina im varira jer su najvećim dijelom zatrpani te su otkriveni samo toliko koliko je bilo dovoljno za njihovu dokumentaciju. Mjestimično su, uz vanjsko lice istočnog bedema, vidljivi i njihovi temelji. Na vrhu utvrde, izbačena iz linije bedema, ali vezana s njima, nalazi se kula kvadratnog tlocrta (oko 3,5x4 m) s kontraforima (ojačanjima) na sjevernom i zapadnom zidu. Zidovi kule široki su od 1 do 1,1 m.

Ulazi u utvrdu, širine oko 2 m, vidljivi su na sjevernom dijelu istočnog bedema i južnom dijelu zapadnog bedema. Neposredno uz istočni ulaz, s unutrašnje strane bedema i naslonjena na bedem, nalazi se platforma dugačka oko 5 m i široka 1 m, na kojoj su bile sazidane stube (prve su dvije sačuvane) kojima se penjalo na vrh bedema. Sa zapadne se strane od bedema odvaja dug bokobran, koji je dodatno štitio prilaz utvrdi tijekom srednjeg vijeka. Dio gradine devastiran je 90-ih probijanjem puta po njezinu istočnom bedemu. Tom prilikom stradali su dijelovi bedema svih povijesnih razdoblja na tom lokalitetu.

Usporedno s konzervacijom bedema započelo je arheološko istraživanje kule na vrhu utvrde. Tijekom radova djelomično je istražena kula na samom vrhu utvrde, kvadratnog tlocrta (3,5x4 m), s kontraforima (ojačanjima) na sjevernom i zapadnom zidu. Zidovi kule široki su od 1 do 1,1 m te sačuvani u visinu maksimalno do 1 m.

Ispod površinskog humusnog sloja nađen je sloj gareži, odnosno trag gorenja – paljenja kule. Prema nalazima keramike, kula se može okvirno datirati u 14./15. st., odnosno u vrijeme neposredno prije najezde Osmanlija. Na temelju nalaza keramike i sloja gareži – paljenja, može se zaključiti kako je nakon dolaska Osmanlija kula zapaljena te najvjerojatnije više nije bila u funkciji.

Radovi će se nastaviti i 2015., kada se planira dovršetak arheoloških istraživanja kule te početak preventivne konzervacije zatečene arhitekture.

Katarina Cvitanić

Summary

In the course of November 2014 the conservation of the eastern fort wall and walls of the rooms were initiated at the archaeological site of Gradina/Bošnjakova gradina on Lovreć. The site is located at a height of 631 m above sea level, north of the town of Lovreć. It was a strategic position along the most important communication line that led from Sinj plain to the city of Imotski. During the Bronze Age a prehistoric hill fort was built at the site with great drywall walls of which today only the high and wide embankment has remained that can best be seen on the north and east sides of the elevation. In the Middle Ages a fortress was built on the hill fort. The fortress enclosed an elongated space measuring approximately 100 x 50 m. The fortress walls were of uniform width from 1.5 m to 1.9 m and the preserved height varied considering that the walls were to the most part buried in the soil. Along the exterior face of the eastern wall their foundations were also sporadically visible. At the top of the fortress, protruding from the line of the fortress walls but connected with them was a square tower (about 3.5 x 4 m) with buttresses on the north and west walls. The walls of the tower were from 1 to 1.1 m wide. Parallel with conservation works on the fortress walls archaeological excavations were initiated at the tower. Under the surface a humus layer of sooth was found, namely, traces of burning/igniting the tower. According to the pottery finds the tower can provisionally be dated to the 14th/15th centuries, that is, to the period immediately before the invasion of the Ottoman forces. On

the basis of the pottery finds and layer of sooth/ignition it can be concluded that upon the arrival of the Ottomans the tower was burned down and probably no longer functional.

Redni broj: 299
Lokalitet: Ložišća – Rat
Naselje: Ložišća
Grad/općina: Milna (otok Brač)
Pravni status: Z-5891
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Arheološko istraživanje na prapovijesnom lokalitetu Rat kod Ložišća trajalo je od 6. do 20. srpnja 2014. godine. U istraživanju su sudjelovali Alberta Arena, dipl. arheo. sa sveučilišta Sapienza iz Rima, dr. sc. Claudio Cavazzutti iz muzeja Luigi Pigorini iz Rima, dr. sc. Maja Miše, dr. sc. Branko Kirigin te Marko Ceković, student arheologije sa Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Vedran Barbarić s Filozofskog fakulteta u Splitu. Radove su nadzirali djelatnici Konzervatorskog odjela u Splitu, Saša Denegri i Silva Kukoč. Istraživanje je financirano iz sredstava koje je osiguralo Ministarstvo znanosti u okviru programskih ugovora Sveučilišta u Splitu.

Lokalitet je iskopavan s pomoću sitnog alata. Kompletan iskopani sediment prosijavan je kroz sito otvora 5 mm. Uzorci sedimenta pripremljeni su za mokro sijanje radi paleobotaničkih istraživanja.
Nakon radova lokalitet je saniran sukladno propisima koje nalaže Pravilnik o arheološkim istraživanjima. Pokretni će nalazi nakon znanstvene obrade u zakonski predviđenom roku biti predani na trajno čuvanje Arheološkom muzeju u Splitu, kako je i predviđeno u dozvoli za istraživanje.

Sonda 4 otvorena je na južnoj padini uzvisine Rat (dimenzije su 4,5x1 m, a orijentacija sjever-jug). Istraživanjem na tom mjestu pokušao se utvrditi odnos postojećih pristava s organizacijom terena za vrijeme života prapovijesnog naselja. Sonda je postavljena preko dviju najširih postojećih pristava, na 10 m visinske razlike, tj. niže od središnjeg platoa (akropole). Iskopavanjem je utvrđeno postojanje površinskog sloja debljine do 40 cm koji je formiran novovjekim poljoprivrednim aktivnostima. Nije sadržavao recentan materijal, već veliku količinu ulomaka prapovijesne, helenističke i južnoitalske geometrijske lončarije, životinjske kosti te jedan ulomak lončarije s ukrasom karakterističnim za cetinsku kulturu ranoga brončanoga doba.
Ispod tog sloja pronađen je kameni nasip od srednjeg do velikog kamenja (15 – 50 cm promjera) koji se pružao niz padinu. S obzirom na prirodu sloja, veličinu i količinu kamena, očito je da se radi o sipini prapovijesnog bedema ili pak masivnijih terasa koje su ondje izvorno stajale za vrijeme prapovijesnog naselja. Ondje su u 19. st., radi vinifikacije, podignuti podzidi te su prizidane terase koje su danas vidljive na lokalitetu.
Na najvišoj koti unutar gabarita sonde pronađeni su ostaci temeljnog reda suhozida složenog od neobrađenih kamenih blokova. Ti su blokovi složeni nad živcem, a izad i



Ulomak cetinske lončarije



Temelj prapovijesne pristave

između njih pronađen je kulturni sloj koji pripada fazi naselja starijoj od željeznog doba. Taj je zid bio građen nad formacijom živca koja od tog mjesta prema jugozapadu strmo pada uz visinsku razliku od gotovo 2 m. Utvrđeno je da su arheološki slojevi koji su ispunjavali tu pukotinu nastali procesom klizanja podzida na višem nivou. Pritom je u pukotinu dospjela velika količina neobrađenog kamena iz podzida i arheološkog sloja, koji je izvorno činio kulturni sloj željeznog doba, formiran iza tog podzida. Arheološki su slojevi na tome mjestu sadržavali prapovijesnu, crnofiguralnu, helenističku i južnoitalsku geometrijsku lončariju, priljepke, nanare te životinjske kosti.
U južnom je dijelu sonde pronađen usuho složen zid s dvama licima jednake orijentacije kao i današnje pristave, sačuvan u visini do 40 cm. Iako je pronađen uz sam rub sonde te se nije mogao u potpunosti utvrditi odnos s drugim strukturama, čini se kako se radi o novovjekom suhozidu.
U sondi se istraživalo do kamena živca, koji u njoj varira od 80 cm do 2 m dubine od današnje hodne površine.
Nakon istraživanja utvrđeno je kako je morfologija lokaliteta u brončanom i željeznom dobu na tome mjestu bila drugačija nego danas. To se ponajprije odnosi na pravac pružanja pristava na padini lokaliteta koja je, s obzirom na veliku količinu materijala iz kulturnih slojeva, sigurno bila nastanjena u prapovijesti. Pristave su tada slijedile

prirodnu liniju pružanja živca, i danas vidljivu na pojedinim mjestima na lokalitetu. S obzirom na veliku količinu erodiranog prapovijesnog antropogenog sedimenta na padini koji je prekrivao živac, u 19. st. pristave su se na tom mjestu mogle drugačije organizirati pa je tada oblikovana današnja morfologija lokaliteta.

Literatura

Barbarić, Kirigin, Popović 2008 V. Barbarić, B. Kirigin, S. Popović, Rat, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 470 – 472.
Barbarić 2009 V. Barbarić, Rat, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 576, 577.
Barbarić 2010 V. Barbarić, Rat kod Ložišća, otok Brač 2007/2008., Arheološka istraživanja na srednjem Jadranu, (ur. S. Ivčević), Hrvatsko arheološko društvo i Arheološki muzej u Splitu, Zagreb – Split, 2010: 157 – 173.
Barbarić 2011 V. Barbarić, Rat, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 663 – 665.

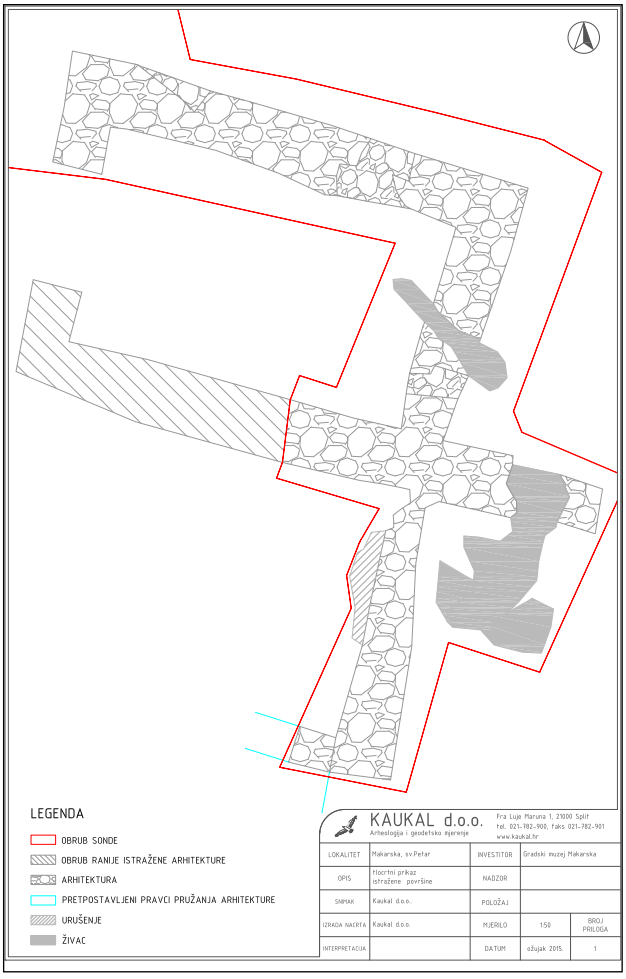
doc. dr. sc. Vedran Barbarić

Summary

In the course of July 2014, archaeological excavations were carried out at the site of Rat, near Ložišća on the Island of Brač. A trench, measuring 4.5 x 1 m was excavated on the southern slope of the site. The goal was to define the relation of the present day dry stone wall terraces to the organization of the prehistoric settlement on the site. The top layer was created by the process of vine cultivation and it consisted of soil with shards of prehistoric, Hellenistic, south Italian geometric pottery and animal bones. Below the top layer was a massive layer of stones that stretched down the slope. That layer was created by the decay of prehistoric terracing walls, or possibly, dry stone settlement walls. Under that layer, namely, on the upper level, remains were found of the foundation of a prehistoric terrace wall. On the lower level, filling the deep bedrock fissure there was a mixture of large stones, soil pottery shards and animal bones. That originally represented a cultural layer backed by a dry stone wall that eventually collapsed, carrying all the material down into the fissure. After the excavations it was concluded that the prehistoric terraces followed the direction of the bedrock formation, whilst the 19 century interventions changed that, creating the present day differently oriented terraces. The data collected during the excavation is in the process of publication.

Redni broj: 300
Lokalitet: Makarska – Sv. Petar
Naselje: Makarska
Grad/općina: Makarska
Pravni status: P-4387
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Treća sustavna istraživačka kampanja na gradinskom lokalitetu Sv. Petar u Makarskoj odvijala se uz povremene prekide od 20. listopada do 13. prosinca 2014., sredstvima



Tlocrtni prikaz istraženih dijelova kasnoantičke arhitekture 2014. na sjeveroistočnom dijelu zaravni lokaliteta Sv. Petar u Makarskoj (izrada: Kaukal d.o.o.)

Gradskog muzeja Makarska. U ekipi je sudjelovalo osam radnika te Marinko Tomasović kao voditelj istraživanja. Dokumentaciju je izradila tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita, a za fotografiranje je bila zadužena Brankica Pejković i voditelj istraživanja. Radove je nadzirala Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Nakon dokumentiranja sonde su prekrivene geotekstilom te nasute zemljom. Brojni ulomci nađene keramike te primjerci staklenog, koštanog i kamenog materijala, očišćeni su i razvrstani u Gradskom muzeju Makarska.

U ovoj kampanji nastavljeno je otkrivanje ostataka kasnoantičke arhitekture, evidentiranih 2011. u sondama I i III (Tomasović 2012), te njihovo povezivanju (sonde I – II). U cijelosti je otkriven, u dodatnoj dužini od 2 m, i jugozapadni zid prostorije u sondi III, djelomično istražen 2011. i 2012. (Tomasović 2012; 2013), također sačuvan tek u ostacima temeljne stope. Zbog pružanja zida prema jugoistoku, sonda je proširena na 3,30x2 m te je načinjen stratigrafski iskop uz arhitekturu. Neznatno sačuvani ostaci temeljne stope otkriveni su u dužini od oko 2,60 m. Zid je temeljen na stjenovitoj podlozi, otkrivenoj u površini od 3x1,30 m. Načinjena je vertikalna stratigrafija iskopa u

relativnoj dubini od oko 1-1,10 m. Površinski sloj nije bio intaktan, jer je 2012. poremećen strojnim iskopom, prilikom ekshumacije vojnika Wehrmachta i uklanjanja korijenja nakon sječe velikih borovih stabala (Tomasović 2013).
Početni nivo označava sloj izmiješanih kulturnih ostataka. U njemu je nađena grublja kasnoantička keramika iz 5. – 6. st., glavninom stijenke češljasto narebrenih amfora te ulomci kasnosrednjovjekovne glazirane i ranonovovjekovne keramike. U intaktnim razinama slijedio je ilirsko-helenistički sloj tamnije zemlje s manjim kamenjem. Uz grubu željeznodobnu keramiku, s dosta kalcita u primjesi, u 2. – 1. st. pr. Kr. pouzdano ga datiraju i dijelovi oboda grčko-italske i Lamboglia 2 amfore (Peacock – Williams 1986: 84, 85, 98 – 101) te ulomci finijeg helenističkog posuđa. Među njima zastupljeno je sivoglazirano te nešto rjeđe crnoglazirano i druge vrste manjeg posuđa, skifosa, čaša i zdjela, crvenkastog i tamnijeg premaza. Ti nalazi korespondiraju s kulturnim slojem ilirske kuće s podom od naboja gline, istraženim 2011. godine (Tomasović 2012).
Iznad stjenovite podloge i u njezinim procjepima pronađena je, u proslojima mrke zemlje i crvenice debljine oko 0,60-0,80 m, iznimno brojna i dijelom dosta usitnjena prapovijesna keramika. Podjednako su zastupljeni ulomci pročišćenijeg sastava s relativno finom smeđom prevlakom te primjerci promjenjivih plavkastih i rozih tonova. Tu vrstu, i prije evidentiranu u sondi III, karakterizira i iznimna lakoća. Među ukrašavanjem zastupljene su tehnike žlijebljenja, žigosanja, ubadanja i utiskivanja. Nalazi iz tog kulturnog sloja također su podudarni najnižem sloju u sondama I – III (Tomasović 2012), s pomoću kojih se zasnivanje naseobinskog položaja na Sv. Petru, već nakon prve arheološke kampanje 2011., datiralo od razdoblja kasnog eneolitika, odnosno približno od polovine 3. tisućljeća pr. Kr.
U temeljnoj je stopi otkriven i jugoistočni zid kasnoantičke prostorije, u dužini od 4,10 m, čiji se ugao prije dokumentirao u sondi I. Stopa je slabo očuvana zbog destruktivnog korijenja borovih i drugih stabala, a djelomično je istražena daljnjim pružanjem prema jugozapadu, u dužini od 5 m. Nastavak njezina pružanja nije definiran zbog zatečenih grobova. Za sada je dokumentiran tek kosturni grob bez priloga, okomito ukopan u stopu zida nakon 6. – 7. st.
Nakon uklanjanja kamenog nasipa i korijenja drveća otkrivena je, u cjelokupnoj dužini od 7,30 m i širini 0,90 m, i temeljna stopa sjeveroistočnog zida prostorije uz kasnoantički bedem i venecijanski zid iz 17. st. Njezini su uglovi također dokumentirani 2011. u sondama I i II. Iznad stope nađen je ulomak ruba dublje kuhinjske zdjele Hayesova oblika 23 iz 2. – 3. st. (Hayes 1972: 45 – 48). Nalaz nema važnost za datiranje arhitekture, jer s obodom mlađeg oblika amfore „Spatheion" (Keay XXVI), široke datacije od



Temeljna stopa sjeveroistočnog zida kasnoantičke prostorije (foto: B. Pejković)



Temeljna stopa sjeveroistočnog zida kasnoantičke prostorije i suhozidna ograda srednjovjekovnog posjeda i groblja (foto: B. Pejković)



Ulomci helenističkog posuđa iz ilirskog sloja u istočnom proširenju sonde (foto: M. Tomasović)



Obod kasnoeneolitičke posude iz najdubljeg kulturnog sloja uz unutrašnje lice sjeveroistočnog zida kasnoantičke prostorije (foto: M. Tomasović)



Ulomak keramike impresso(?) uz vanjsko lice stope sjeveroistočnog zida kasnoantičke prostorije (foto: M. Tomasović)

4. do 7. st. (Keay 1984: 212 – 218) te ulomcima narebrenih amfora i kasnosrednjovjekovne glazirane zdjele, potječe iz kontakta nasipa sa zemljanim slojem. Nalaz Hayesova oblika 23, uz otprije nađen obod amfore srodne tipu Keay III b iz 3. st. i novac cara Maximijana iz 300. (Tomasović 2004: 48, 63, 64, kat. jed. 45; 2013), tek je potvrda neznatne uloge položaja Sv. Petar u rimskom razdoblju prije njegova reaktiviranja krajem 5. i u prvoj polovini 6. st.

Uz unutrašnje, jugozapadno lice stope zida kasnoantičke prostorije, načinjen je iskop širine svega 0,65 m. Riječ je o prostoru između stope i nasuprotnog profila sa suhozidom, pretpostavljene ograde samostanskog posjeda i groblja prije gradnje venecijanskog zida s puškarnicama iz 1647. (Tomasović 2012; 2013). Početni nasip rahle smeđe zemlje, do relativne dubine od 0,30 m mjereći od vrha stope zida, sadržavao je izmješane kulturne ostatke, glavninom keramiku od prijelaza iz eneolitika u rano bronČano doba do novovjekovnoga glaziranog posuđa. Nije bilo moguće pouzdano izdvojiti ilirsko-helenistički sloj, jer se željeznodobna keramika nalazila sporadično i bez ulomaka finijeg helenističkog posuđa. Najstariji kulturni sloj evidentiran je u tamnosmeđem zemljanom sloju, na približnoj relativnoj dubini od 0,30 m. Nađena je kasnoeneolitička keramika vrstama i tehnikama ukrašavanja podudarna nađenim primjercima s već istraženih dijelova lokaliteta.

Zbog većeg kamenja i uske površine, iskop uz jugozapadno lice stope zida nije bio moguć do kraja, stoga je i dokumentiran suhozid, u dužini od 4,30 i visini od 0,90 m, kako bi se nakon njegova uklanjanjanja (predviđenog za iduću kampanju) iskop mogao proširiti.

Na poremećenost arheoloških slojeva naknadnim gradnjama i razornim korijenjem crnogoričnog i drugog drveća upućuje i situacija uz vanjsko, sjeveroistočno lice zida te prostorije. Ondje je na njegovu zapadnom dijelu, svega 0,15 – 0,20 m niže od stope i zajedno s amorfnom keramikom iz mlađih razdoblja prapovijesti nađen vrlo indikativan ulomak stijenke posude (vel. 2,5x4x0,9 cm). Njegov ukras više upućuje na neolitičko utiskivanje *impresso*, nešto slobodnije naneseno nejednakim uzorcima u dvama vodoravnim nizovima, čime se razlikuje od ravnomjerno načinjenih motiva na kasnoeneolitičkoj i kasnijoj keramici sa Sv. Petra. Datiranje ulomka ostaje otvoreno, jer je za sada jedini takav nađeni primjerak na lokalitetu, stoga donekle usmjerava pozornost i na arheološki istraženu pećinu Bubnjavača u Velikom Brdu, oko 3 km sjevernije, kao najbliži neolitički lokalitet (Tomasović 2009A; 2010; 2011). Neupitan je kontekst nalaza ulomka oboda zdjele Hayesova oblika 99 C (Hayes 1972: 152 – 155) u rahlom pjeskovito-žbukanom sloju uz isto sjeverno lice stope. Datacija ulomka u vrijeme 560./580. – 620. dodatno upućuje na destrukciju gradnje, ali govori i o određenoj ulozi gradinskog lokaliteta Sv. Petar sve do prve polovine 7. st. Ona je saglediva i sličnom datacijom preostalih, prethodno nađenih sporadičnih ulomaka keramike (Tomasović 2004: 48, 64, kat. jed. 44; 2012).

I ovogodišnja kampanja uputila je na izostanak signifikantnih ulomaka posuđa, kao i preostalih nalaza, koji se sa sigurnošću mogu datirati u rani srednji vijek, stoga prijedlog o opstojnosti, ponovnom reaktiviranju položaja Sv. Petar i u ovom razdoblju (Tomasović 2009 B: 298 – 300), još uvijek nije opravdan materijalnim ostacima.

Literatura

Hayes 1972 J. W. Hayes, Late Roman Pottery, The British School at Rome, London, 1972.

Keay 1984 S. J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, A typology and economic study: Catalan evidence, British Archaeological Reports, ser. 196 (i), Oxford, 1984.

Tomasović 2004 M. Tomasović, 8000 godina života na prostoru Makarske (Problemi i pitanja uz arheološku topografiju Makarske i uže okolice od prapovijesti do srednjeg vijeka), Makarska, 2004.

Tomasović 2009A M. Tomasović, Pećina Bubnjavača, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 567 – 571.

Tomasović 2009B M. Tomasović, Arheološke sugestije za ubikaciju gradova iz 36. poglavlja Porfirogenetovog De administrando imperio, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 36, Split, 2009: 293 – 313.

Tomasović 2010 M. Tomasović, Pećina Bubnjavača, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 603 – 606.

Tomasović 2011 M. Tomasović, Pećina Bubnjavača, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 652 – 655.
Tomasović 2012 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 620 – 625.
Tomasović 2013 M. Tomasović, Makarska – Sv. Petar, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 721 – 724.

Marinko Tomasović

Summary

The third excavation campaign at the site of St Peter in Makarska was conducted with interruptions from October to December 2014. Explorations in the Late Romanesque rooms in probes I-III continued. On the surface it contained a mixture of late antiquity and post-medieval finds. The Illyric-Hellenistic layer dating from 2nd-1st centuries BC followed. The oldest layer of the site dates to the Late Eneolithic, from the mid-3rd millennium BC. A skeletal grave was found during the excavations which can be dated from the post 6th-7th century period. The structures belonging to a late antiquity fortress wall and Venetian wall from the 17th century were also explored. This year's campaign also confirmed the lack of significant vessel shards and other finds that could definitely be dated to the early Middle Ages.

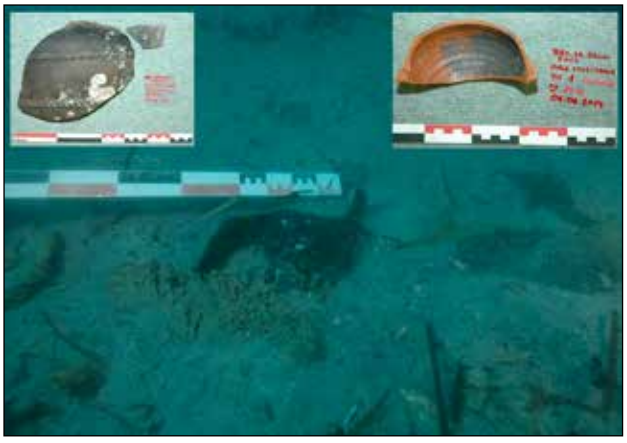
Redni broj: 301
Lokalitet: Podmorje Splitsko-dalmatinske županije (uvala Stari Trogir, uvala Voluja, otočić Merera, otok Arkanđel)
Naselje: –
Grad/općina: Trogir
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: rekognosciranje podmorja

Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda, od 6. do 7. lipnja 2014., arheološki je rekognoscirao podmorje i obavio stručni uviđaj u akvatoriju uvale Stari Trogir, uvale Voluja te podmorja otočića Merera i otoka Arkanđela. U stručnim radovima sudjelovali su: Jurica Bezak, dipl. arheo. (voditelj istraživanja), Igor Miholjek, dipl. arheo. (voditelj Odjela za podvodnu arheologiju HRZ-a) i vanjski suradnik Zoran Delibašić. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.

Cilj rekognosciranja i stručnog uviđaja u akvatoriju uvale Stari Trogir bio je provjera prijave sportskog ronioca Zorana Delibašića iz ronilačkog kluba ZG-SUB o pronalasku nepoznatog brodoloma u uvali Stari Trogir. O postojanju nepoznatog brodoloma koji se devastira dobivene su informacije i tijekom istraživanja u istom akvatoriju 2012., no tada lokalitet nije pronađen. Tijekom stručnog uviđaja provjerene su informacije iz nove prijave te je potvrđeno da se na lokaciji sjevernoistočno od otočića Merara nalaze ostaci brodoloma. Na dubini od 19 m uočeni su dijelovi drvene brodske konstrukcije koji su djelomično ukopani u pijesak i prekriveni morskom travom. Nakon uklanjanja dijela morske trave pronađeno je nekoliko koncentracija ostataka brodskih rebara i oplate, koje se rasprostiru na površinskom sloju



Pozicije rekognosciranja: 1. otočić Merara – novovjekovni brodolom; 2. uvala Voluja – ostaci zrakoplova JNA; 3. Arkanđel

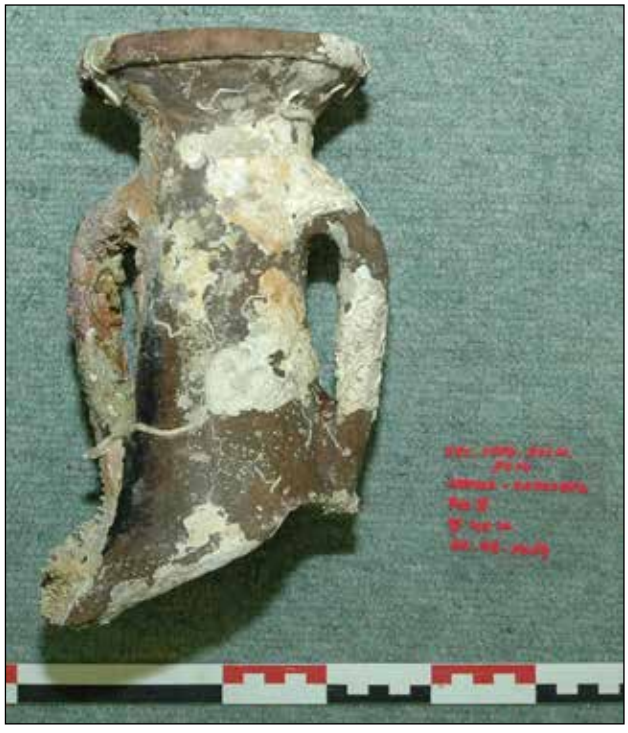


Ostaci drvene konstrukcije i ulomci keramičkih posuda, novovjekovni brodolom kod otočića Merara (foto: I. Miholjek)

dna približnih dimenzija 20 m^2. Na dvama je mjestima ručno uklonjen površinski sloj pijeska, kako bi se utvrdilo postoje li osim ostataka drvene konstrukcije i ostaci brodske opreme ili tereta. Između, a djelomično i ispod ostataka drvene konstrukcije pronađeno je nekoliko ulomaka keramičkih posuda koje dokazuju da je uistinu riječ o brodolomu, a ne samo o odbačenim dijelovima drvene brodske konstrukcije. S lokaliteta je izvađeno pet ulomaka keramike, ulomak zdjelice s istaknutim rebrom, ulomak posude od grube keramike s dvama paralelnim reljefno istaknutim ukrasima s motivom konopca, ulomak poklopca, ulomak tanjura od glazirane keramike i manji ulomak posude neutvrđenog tipa. Ulomci tih posuda za sada se mogu tek preliminarno datirati u 16. – 18. st. Raznovrsnost tipova ulomaka posuda koje su pronađene koncentrirane na maloj površini upućuje na to da su posude pripadale brodskoj opremi, najvjerojatnije kuhinji. Budući da su tijekom istraživanja 2006., 2009. i 2012., južno od otočića Merara pronađeni nalazi staklenih narukvica i katanaca, detaljno je pregledan površinski sloj dna u blizini ostataka brodoloma kako bi se utvrdilo mogu li se smjestiti u kontekst novootkrivenog lokaliteta. Dvije lokacije nalaze se na međusobnoj udaljenosti od oko 320 m, a kronološki se svi pronađeni nalazi mogu datirati u novi vijek. Pretpostavka da su nalazi staklenih narukvica i katanaca dio



Repni stabilizator zrakoplova Mosquito, uvala Voluja (foto: I. Miholjek)



Dio amfore tipa Keay 26, otok Arkanđel (foto: I. Miholjek)

tereta novootkrivenog novovjekovnog brodoloma nije potvrđena pronalaskom istovjetnog materijala u pretraženoj zoni. Tijekom stručnog uviđaja dobivene su informacije o postojanju drugih podvodnih arheoloških nalaza u akvatoriju te su rekognoscirane još dvije lokacije. Na prvoj lokaciji u blizini uvale Voluja ubiciran je dio zrakoplova. Pregledom dna na dubini od 28 m pronađen je dio repnog stabilizatora zrakoplova. Na osnovi dostupnih povijesnih podataka utvrđeno je da je na toj lokaciji 1953. pao vojni zrakoplov JNA, lovac bombarder tipa Mosquito kojim je upravljao pilot Filip Bačić. Pilot je preživio nesreću, a veći dio zrakoplova izvađen je iz mora.

Druga lokacija koja je rekognoscirana bilo je podmorje između otoka Merare, Arkanđela i Kosmača, gdje se prema informaciji lokalnih ronilaca nalazi antički lokalitet s teretom amfora koji se godinama devastira. Zbog ograničenog vremena i financijskih sredstava, na poziciji se ronilo samo jednom. Pregledan je manji sektor podmorja do dubine od 40 m, tijekom kojeg je pronađen samo jedan ulomak amfore tipa Keay XXVI (Spatheion 1). Amfore tog tipa proizvodile su se od kraja 4. do polovine 5. st. na području sjeverne Afrike, a njihovi su nalazi česti na području zapadnog i istočnog Mediterana.

Literatura

Bezak 2013 J. Bezak, Uvala Stari Trogir i otok Merara, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 818 – 820.
Keay 1984 S. J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, BAR, Int. Ser. 196, Oxford, 1994.
Peacock, Willams 1986 D. P. S. Peacock, D. F. Willams, Amphorae and the Roman economy, London, 1986.
Zmaić 2010 V. Zmaić, Rekognosciranje podmorja srednje Dalmacije, HAD 26, Izdanja HAD, Split, 2010.

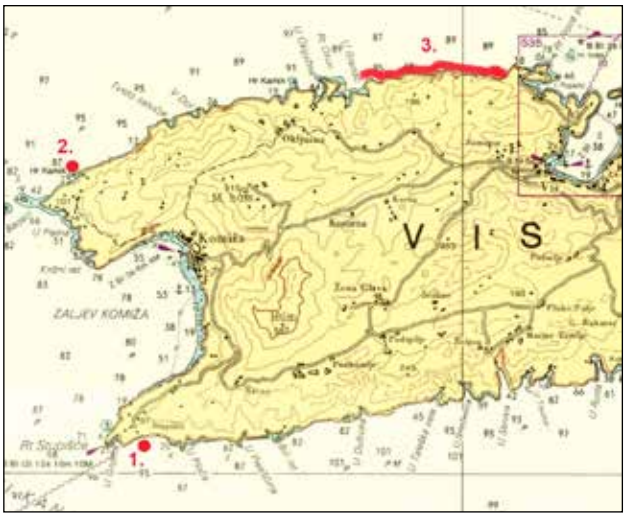
Jurica Bezak

Summary

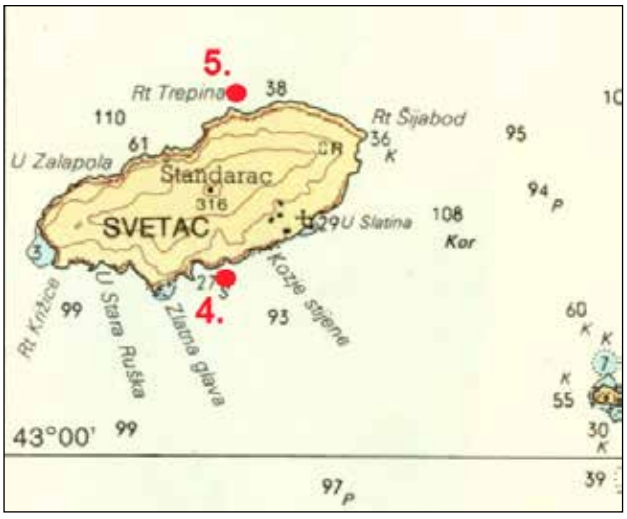
In the course of July 2014 the Croatian Restoration Institute conducted underwater archaeological reconnaissance and expert inspection of the waters in Stari Trogir Bay with a view to verifying the information on the discovery of an unknown shipwreck. While exploring the waters northeast of the islet of Merara, the remains of a post-medieval shipwreck were located. At a depth of 19 m, parts of the ship's wooden structure were found as well as pottery vessel shards on the basis of which the shipwreck was provisionally dated to the period from the 16th to 18th centuries. During the expert inspection information was attained on the existence of other underwater archaeological finds in these waters so two more locations were surveyed. In the vicinity of Voluja Bay part of an airplane was found of the Mosquito bomber type belonging to the former Yugoslav People's Army which crashed into the sea in 1953.
The second surveyed location encompassed the waters between the islands of Merera, Arkanđel and Kosmač where, due to limited funds, only a smaller part of the underwater sector, up to a depth of 40 m, was inspected. Only an amphora shard of the type Keay XXVI (Spatheion 1) was found.

Redni broj: 302
Lokalitet: Podmorje Splitsko-dalmatinske županije (Vis – uvala Labotovo, hrid Kamik, sjeverna obala, Svetac – rt Trepina, uvala Zlatna glava)
Naselje: Vis, Komiža
Grad/općina: Vis, Komiža (otok Vis)
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: rekognosciranje podmorja, zaštitno istraživanje

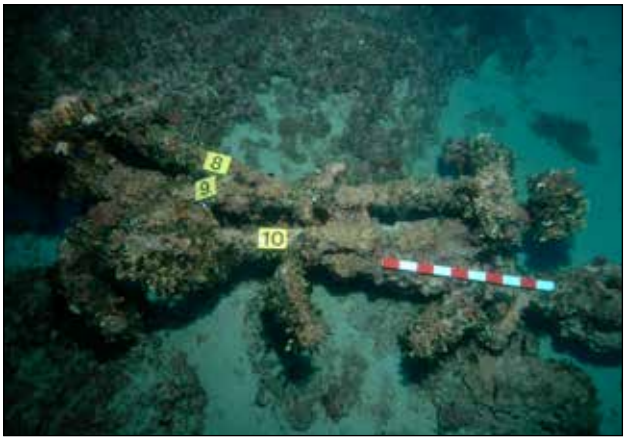
Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda od 19. do 29. srpnja 2014. arheološki je



Karta rekognosciranih pozicija na otoku Visu



Karta rekognosciranih pozicija na otoku Svecu



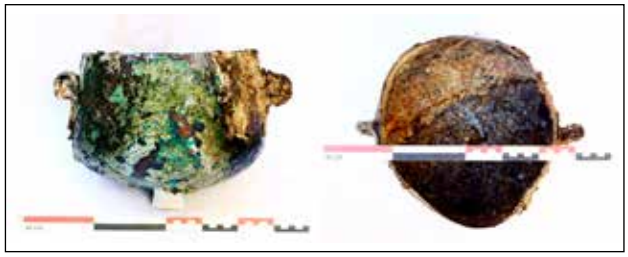
Sidra tipa mačak in situ, mletački brodolom iz prve polovine 15. st. u uvali Labotovo (foto: I. Miholjek)



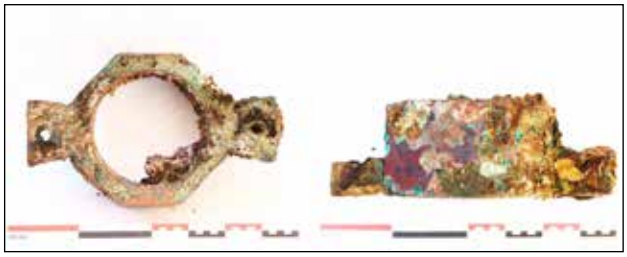
Kamena topovska kugla, mletački brodolom iz prve polovine 15. st. u uvali Labotovo (foto: J. Macura)

rekognoscirao podmorje otoka Visa i Sveca. U stručnim radovima sudjelovali su: Jurica Bezak, dipl. arheo. (voditelj istraživanja), Igor Miholjek, dipl. arheo. (voditelj Odjela za podvodnu arheologiju HRZ-a), Igor Mihajlović, dipl. arheo., te vanjski suradnici Ante Plančić i Jerko Macura. Konzervatorski nadzor obavio je Saša Denegri, dipl. arheo., viši stručni savjetnik Konzervatorskog odjela u Splitu. Financijska sredstva za radove osiguralo je Ministarstvo kulture, a logističku potporu pružila je Pomorska policija Split.

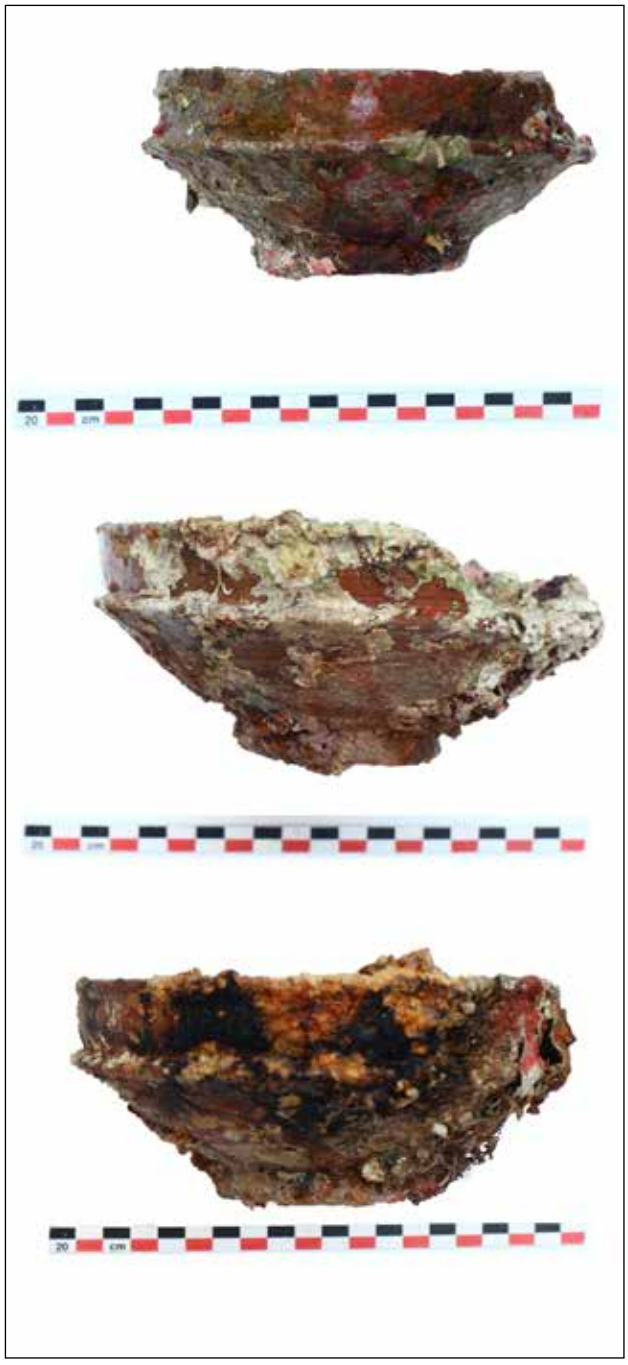
Cilj druge faze rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije 2014. bio je pronalazak novih lokaliteta, monitoring stanja na registriranim lokalitetima i nastavak istraživanja lokaliteta koji je otkriven 2013. godine. Tijekom stručnih radova u akvatoriju otoka Visa i Sveca pregledano je pet lokacija. Na lokalitetu mletačkog brodoloma iz 15. st. koji je otkriven 2013. u uvali Labotovo, nastavljena je izrada plana nalazišta i dokumentiranje nalaza. Tijekom prvog uviđaja 2013. otkriveno je da se ostaci tereta (željezna sidra, keramičke zdjelice) i brodske opreme rasprostiru na površini od približno 1500 m^2, na strmom kamenitom dnu dubine od 17 do 50 m. Zbog velike dubine, površine i teško raspoznatljivih nalaza koji su obrasli morskim naraštajem, u nastavku istraživanja na sve predmete na dnu postavljenje su brojčane oznake. Tehnikom triangulacije izmjeren je položaj dvaju sidara admiralskog tipa i dvanaest sidara tipa mačak. Nakon fotodokumentiranja i terenske analize fotografija ustanovljeno je da su sva sidra tipa mačak imala četiri kraka s velikim trokutastim lopaticama na krajevima. Sidra su bila prevožena kao trgovački teret, na što osim njihove brojnosti upućuje i položaj u kojem se nalaze na dnu. Naime, šest sidara koja su bila složena u grupama po tri i danas se na dnu nalaze u položaju u kojem su bila postavljena na palubu broda. Admiralska sidra najvjerojatnije su pripadala opremi broda i nisu bila prevožena kao trgovački teret. Kako bi se prikupio što veći broj podataka o karakteristikama sidara, nacrtno su dokumentirane dimenzije jednog admiralskog i jednog sidra tipa mačak. Tijekom mjerenja i dokumentiranja na površinskom sloju dna uočen je i veći broj novih nalaza predmeta koji su pripadali brodskoj opremi i trgovačkom teretu. U kategoriji predmeta brodske opreme nekoliko nalaza omogućilo je nove spoznaje o potonulom brodu. Najvažniji je pronalazak jedne topovske kugle koji je siguran dokaz da je potonuli trgovački brod bio naoružan, odnosno da je riječ o otkriću najstarijeg naoružanog srednjovjekovnog broda u hrvatskom podmorju. Top



Kotao za pripremanje hrane, mletački brodolom iz prve polovine 15. st., uvala Labotovo (foto: J. Macura)



Dio brodske opreme nepoznate funkcije, mletački brodolom iz prve polovine 15. st., uvala Labotovo (foto: J. Macura)



Venetska arhajska keramika graffito, mletački brodolom iz prve polovine 15. st., uvala Labotovo (foto: J. Macura)

koji je ispaljivao kamenu kuglu promjera 7 cm nije pronađen. Iz stručne literature poznato je da se u vrijeme prve polovine 15. st. na brodovima upotrebljavaju isključivo kovani željezni topovi (tzv. *wrought iron guns*) specifične konstrukcije, te su od njih na dnu vjerojatno ostali samo neprepoznatljivi ostaci. Najveći broj ostalih nalaza brodske opreme pripada raznovrsnim kuhinjskim posudama izrađenih tehnikom iskucavanja od bakrenih legura. Istoj grupi pripadaju i nalazi kamenog žrvnja, baze svijećnjaka, kotla za taljenje smole i dva brončana elementa čija funkcija je nepoznata. Ti predmeti na prvi pogled nalikuju na velike osmerostranične matice koje na dvjema nasuprotnim stranicama imaju trapezoidne izdanke s rupama. Jedna od mogućih pretpostavki njihove funkcije jest i da su služili kao fiksatori drvenih elemenata na palubu broda. Njihovu izvornu poziciju na brodu za sada nije moguće utvrditi jer na površinskom sloju dna nema sačuvanih drvenih dijelova brodske konstrukcije na osnovi kojih bi bilo moguće odrediti položaj pramčanog i krmenog dijela broda. Osim dvanaest sidara tipa mačak, tijekom dokumentiranja pronađen je i veći broj ulomaka i nekoliko cijelih keramičkih zdjelica koje su bile dio trgovačkog tereta broda. Zdjelice imaju prstenasto dno, konusan oblik, a prijelaz između njihova donjeg i gornjeg dijela naznačen je istaknutim rebrom. Prema tipološkim karakteristikama pripadaju u grupu venetske monokromne glazirane keramike i arhajske grafito keramike proizvedene na području regije Veneto tijekom prve polovine 15. st. U odnosu na tipove keramičkih nalaza koji su dokumentirani 2013., novitet je nalaz jednog u cijelosti sačuvanog keramičkog vrča, koji ima izljev trolisne forme. S obzirom na to da o brodskoj opremi i teretu trgovačkih brodova iz prve polovine 15. st. postoji vrlo malo informacija koje se temelje na nalazima s brodoloma, rezultati istraživanja lokaliteta Labotovo važan su prilog dosadašnjim spoznajama.

Podmorje na poziciji Hridi Kamik kod uvale Zakamice, na sjeverozapadnoj obali otoka rekognoscirano je na osnovi informacija prema kojima se u navedenoj zoni nalaze ostaci antičkog brodoloma s teretom amfora. Podmorje su pretražila tri ronioca koja su pregledala podmorje oko cijele hridi na dubinama od 10 do 25 m. U zoni je pronađen samo jedan ulomak trbuha sjevernoafričke amfore tipa Keay 25 na dubini od 20 m, ispod podvodnog praga između istočne strane hridi i obale otoka. S obzirom na to da je osim tog nalaza cijelo pregledano područje bilo arheološki negativno, odlučeno je da se pretraživanje prekine dok se ne prikupe detaljnije informacije o približnoj poziciji prijavljenih ostataka brodoloma.

Tijekom pripreme i planiranja istraživanja u plan podvodnih radova uvršteno je i rekognosciranje sjeverne obale otoka



Olovna prečka antičkog sidra, Vis – sjeverna obala (foto: J. Macura)



Kotao za taljenje smole in situ, mletački brodolom iz prve polovine 15. st., uvala Labotovo (foto: J. Macura)

Visa. Osnovni razlog i povod odabira te zone podmorja bila je informacija da su na tom području sportski ronioci pronašli lokalitet s većim brojem željeznih topova. Iako je informacija dobivena iz izvora koje nije bilo moguće provjeriti, odlučeno je da se područje sustavno pretraži. Dodatan argument za pretraživanje sjeverne obale bio je podatak iz povijesnih izvora o potonuću francuske fregate Favorite 1811., čiji ostaci nisu pronađeni, kao i činjenica da ta zona otoka do sada nije nikada arheološki rekognoscirana. Tijekom dvodnevnog pretraživanja podmorja uz pomoć podvodnih skutera pretražena je obalna linija u ukupnoj dužini od 3000 m. Gotovo cijelom dužinom pretraženog područja podmorje uz obalnu liniju strmo pada na dubinu preko 40 m, pretežito u formi gotovo okomitih zidova koji završavaju pješčanim zaravnima. Na cijelom pretraženom području uočena su samo dva arheološka nalaza, manji ulomak trbuha amfore kojem nije moguće odrediti tip i olovna prečka antičkog sidra. Prečka je pronađena na kamenoj ploči na dubini od 26,5 m. Budući da je lako uočljiva i zbog male dubine dostupna rekreativnim roniocima, ona je i izvađena nakon fotodokumentiranja.

Na poziciji u blizini uvale Zlatna glava kontrolno je pregledan registrirani lokalitet antičkog brodoloma. Lokalitet je važan jer su na njemu pronađene amfore tipa Richborough 527. Taj rijedak tip amfora iz 1. st. pronađen je na istočnoj obali Jadrana još samo na lokalitetima Glavat na otoku Mljetu i na hridi Pupak. Pregledom je utvrđeno da na lokalitetu nema tragova devastacije i vađenja arheološkog materijala. Stanje je fotodokumentirano, a jedan ulomak dna amfore Richborough 527 izvađen je kako bi se omogućila rekonstrukcija izgleda amfore.

Druga lokacija na sjevernoj obali otoka Svetca, u blizini rta Trepina, pretraživana je jer je na tom području pronađena cijela amfora grčko-italskog tipa koja se danas nalazi u privatnoj zbirci. Budući da je izvađena amfora u potpunosti sačuvana, pretpostavljeno je da bi ona možda mogla biti dio tereta nikad ubiciranog brodoloma, a ne usamljen nalaz bez konteksta. Podmorje je na toj lokaciji pretraživao jedan ronilački par do dubine od 40 m, ali se ono pokazalo arheološki negativno.

Literatura

Beltrame, Ridela 2011 C. Beltrame, R. G. Ridela, Ships & Guns, The sea ordnance in Venice and Europe between 15th and 17th centuries, Oxbow Books, Oxford, 2011.
Beltrame, Morin 2014 C. Beltrame, M. Morin, I cannoni di Venezia, Artiglierie della Serenissima da forteze e relitti, Universita Ca Foscari Venezia, Firenze, 2014.
Bezak 2013 J. Bezak, Izvješće o arheološkom rekognosciranju podmorja Splitsko-dalmatinske županije, I. etapa rekognosciranja, Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb, 2013.
Jurišić 2000 M. Jurišić, Ancient Shipwreck of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD, BAR Int. Series, 828, Oxford, 2000.
Munarini 1987 M. Munarini, Forme e decori del graffito arcaico padovano, La ceramica graffita medievale e rinascimentale nel Veneto, Bollettino del Museo Civico di Padova, nr.spez., Padova, 1989.
Ray Martin 1961 L. Ray Martin, The Art and Archaeology of Venetian Ships and Boats, Texas University Press, 2001.
Zglav-Martinac 2004 H. Zglav-Martinac, Ulomak do ulomka, Muzej grada Splita, Split, 2004.

Jurica Bezak

Summary

In July 2014 the Croatian Restoration Institute conducted archaeological reconnaissance in the offshore zone of the islands of Vis and Svetac. In Labotovo Bay, where in 2013 a Venetian shipwreck from the first half of the 15th century was discovered, the recording of the finds was resumed. In the surface layer there a large number of new finds was observed, mostly items that were part of the ship's equipment and commercial cargo. The discovery of a cannon ball was the most significant find since it represented definite evidence that the sunken commercial vessel was armed, namely, that it was the oldest armed medieval ship on the eastern coast of the Adriatic. The largest number of the remaining finds consisted of various kitchen ware made of bronze alloy. The finds of a stone grinder, base of a candlestick, resin melting kettle and two bronze elements of unknown purpose belong to the same group of items. The commercial cargo of the ship, apart from 12 anchors, also included pottery products. Most of them were small dishes of the Venetian monochrome glazed pottery type and archaic sgrafitto ceramics manufactured in the area of the Veneto region in the first half of the 15th century.
In the offshore zone of the islands of Vis and Svetac the information obtained on the discovery of archaeological

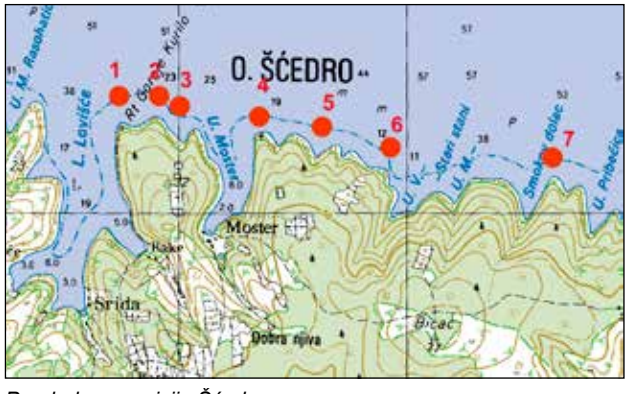
finds were verified and supervision conducted on the status of a registered antiquity site. All the collected data on the explored locations, positions of the locations and isolated finds were inscribed in the archaeological map of the Split-Dalmatia County which is being drawn up with the aim of recording and protecting underwater cultural heritage.

Redni broj: 303
Lokalitet: Podmorje Splitsko-dalmatinske županije (otok Šćedro, otok Hvar, otok Vis – viška uvala)
Naselje: Hvar, Vis
Grad/općina: Hvar, Vis
Pravni status: –
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: rekognosciranje podmorja, stručni uviđaj

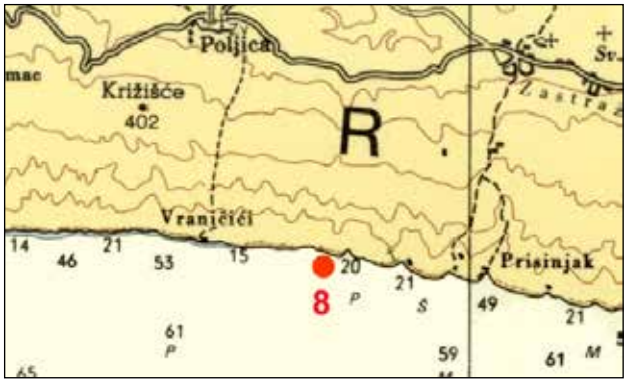
Od 8. do 14. rujna 2014. Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda organizirao je treću fazu rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije. Tijekom radova u akvatoriju otoka Hvara i Visa pregledano je devet pozicija; na otoku Šćedru sedam, jedna na južnoj obali otoka Hvara i jedna na otoku Visu. U stručnim radovima, koje je financiralo Ministarstvo kulture, sudjelovali su: Jurica Bezak, dipl. arheo., stručni voditelj istraživanja, Igor Mihajlović dipl. arheo., te vanjski suradnici, Boris Čargo, dipl. arheolog (Arheološki muzej Split), Ante Plančić, Danijel Frka, Dejan Bačić, Denis Glavan i Jerko Macura. Radove je nadzirao Saša Denegri, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Tijekom rekognosciranja nastavljeno je sustavno istraživanje akvatorija, a sve prikupljene informacije uvrštene su u arheološku kartu podvodne kulturne baštine Splitsko-dalmatinske županije.

Otok Šćedro
Rekognosciranje podmorja otoka Šćedra uvršteno je u plan rada istraživanja zbog informacija koje upućuju na postojanje velikog broja podvodnih lokaliteta i nalaza. Tijekom rekognosciranja pretražena je priobalna linija podmorja u dužini 2000 m od rta Gornje Kurilo, u smjeru istoka do pozicije uvale Smokov dolac. Pregledano je podmorje na dubini od 20 do 40 m, u kojem se prema evidenciji Muzeja hvarske baštine nalazi sedam lokacija na kojima su sportski ronioci zapazili arheološke nalaze. Detaljnim pregledom podmorja u tom sektoru otkriven je do sada nepoznat antički brodolom na poziciji „Kećine", nedaleko od uvale Stari stani. Ostaci devastiranog brodoloma, brojni ulomci amfora uočeni su na dubini od 17 do 30 m. Na plićoj koncentraciji ulomci amfora su brojniji, ali i usitnjeniji jer leže na tankom sloju pijeska. Ispod zida gdje je pao dio materijala ulomci su veći, a pretežito je riječ o većim dijelovima trbuha amfora. Stanje na novootkrivenom lokalitetu fotodokumentirano je, a analizom prikupljenih informacija utvrđeno je da se brodolom na osnovi pronađenih ulomaka amfora tipa Lamboglia 2 može datirati u razdoblje od 2. st. pr. Kr. do sredine 1. st. Osim antičkog lokaliteta, tijekom pretraživanja na gotovo cijeloj dužini priobalnog pojasa podmorja dokumentirani su brojni tragovi arheološkog materijala. U najvećem broju riječ je o ulomcima amfora i posuda, pretežito fragmenata trbuha. Na lokaciji u blizini uvale Stari stani pronađena je veća grupa ulomaka amfora tipa Lamboglia 2 koji predstavljaju dislocirane ostatke lokaliteta koji je pronađen na poziciji Kećine. Među ostalim uočenim usamljenim nalazima bez konteksta, ističe se pronalazak bizantskog sidra i jednog djelomično sačuvanog tarionika. Bizantsko sidro pronađeno je u blizini istočne punte uvale Mostir na dubini od 34 m. Ono se visokim stupnjem očuvanosti izdvaja od dosada dokumentiranih nalaza željeznih sidara tog tipa na istočnoj obali Jadrana. Na osnovi analize dimenzija i karakterističnih obilježja, sidro se može klasificirati u tzv. „Y" tip bizantskih sidra iz 11./12. st. Tarionik sa Šćedra manjih je dimenzija i tankih stijenki, a izrađen je od svjetlije crvene gline (boja prema Munsellu: 2,5 YR 5/6 *red*) s brojnim grubim primjesama. Sličan tip tarionika dokumentiran je među nalazima tarionika s nalazišta Zalalövo, rimskog municipija Sale (*Salla)*, za koje arheolog Gabor Varga smatra da su na prostor Panonije došli s vojskom. Na osnovi analogija s tim nalazima, tarionik iz Šćedra datiran je u 2. – 3. st., a potječe iz italskih proizvodnih centara.

Otok Hvar – južna obala
U akvatoriju otoka Hvara rekognosciran je i dio južne obale otoka istočno od naselja Gromina Dolca. Prema evidenciji Muzeja hvarske baštine, na lokaciji Vrančići – Ravni dolci ribari su prijavili pronalazak većeg broja ulomaka amfora. Dodatan razlog za odabir te zone podmorja bila je i činjenica da podmorje priobalnog pojasa južne obale Hvara, od Zavale pa sve do uvale Perna kod Sućurja, gdje se nalazi registriran lokalitet antičkog brodoloma iz 1. st. pr. Kr., do sada nikada nije rekognoscirano. Zahvaljujući preciznim podacima, brzo je pronađena lokacija s ulomcima amfora.



Pregledane pozicije Šćedro



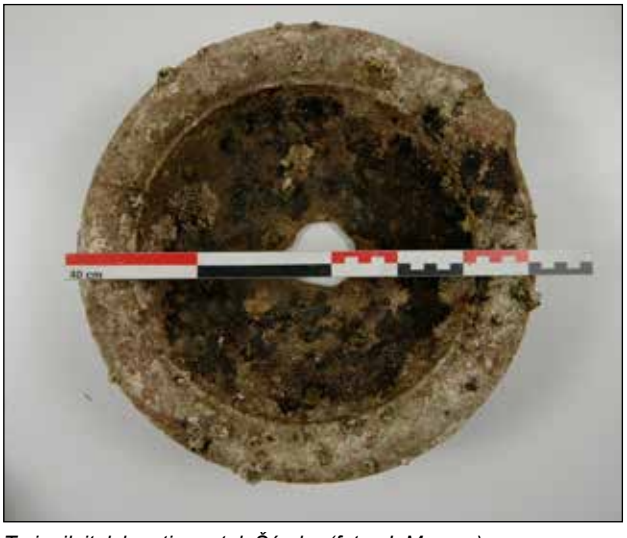
Pregledana pozicija Hvar – južna obala



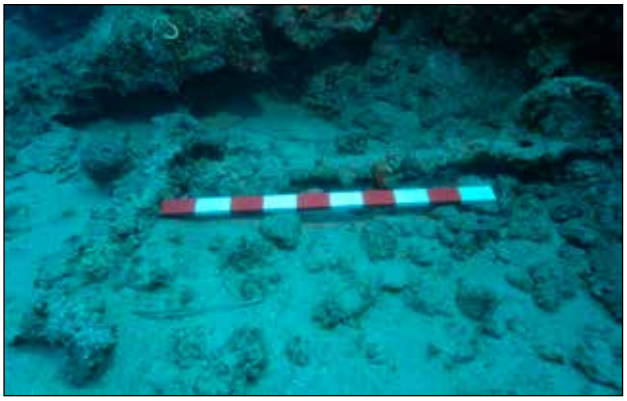
Pregledana pozicija Vis



Antički brodolom u uvali Kećine, otok Šćedro, ulomci amfora tipa Lamboglia 2 in situ (foto: J. Macura)



Tarionik italskog tipa, otok Šćedro (foto: J. Macura)



Bizantsko sidro in situ, otok Šćedro (foto: J. Macura)

Utvrđeno je da se na položaju Ravni dolci, na dubini od 4 do 10 m, nalazi velika koncentracija ulomaka amfora, a u njezinoj neposrednoj blizini još jedna manja koncentracija. S obzirom na količinu ulomaka koja se rasprostire na površini približnih dimenzija 25x6 m i nalazi se u neposrednoj blizini obale, nalazište se može okarakterizirati kao lokalitet antičkog brodoloma. Nažalost, zbog male dubine, stjenovita dna i pozicije koja je izložena prema jugu, nema sačuvanih nalaza, a amfore su usitnjene na male ulomke. Detaljnim pregledom polja ulomaka uočeno je nekoliko fragmenata vrata s ručkama amfora tipa Dressel 6 A i oboda amfora tipa Lamboglia 2, na osnovi kojih je moguće brodolom datirati u 1. st.

Otok Vis – novootkriveni lokalitet novovjekovnog brodoloma

Konzervatorski odjel u Splitu i Odjel za podvodnu arheologiju HRZ-a početkom kolovoza 2014. obaviješteni su o otkriću nepoznatog brodoloma na otoku Visu. Lokalitet je na dubini od 50 m pronašao Antonio Nađ, dipl. arheo. iz ronilačkog centra „An-Ma" u Visu. Tijekom prvog stručnog uviđaja, koji je proveden uz sudjelovanje nalaznika i logističku pomoć ronilačkog centra „An-Ma", potvrđeno je da se u viškoj uvali, u blizini prolaza između otočića Hosta i rta na kojem je tvrđava Sv. Juraj, nalazi do sada nepoznat lokalitet. Primaran cilj uviđaja bio je izrada video i fotodokumentacije stanja *in situ,* utvrđivanje karaktera nalazišta i procjena ugroženosti podvodnih nalaza. Pregledom lokaliteta ustanovljeno je da se ostaci brodoloma nalaze na ravnom pješčanom dnu dubine 50 m. Na površinskom sloju dna uočen je jedan brončani top, osam željeznih topova i velik broj nalaza koji pripadaju brodskoj opremi. Nalazi koji su vidljivi na površini dna rasprostranjeni su na površini približnih dimenzija dužine 20 m i širine 8 m. Njihov položaj na dnu upućuje na to da je brod nakon potonuća najvjerojatnije legao kobilicom na dno. Stanje *in situ* nedvosmisleno potvrđuje da je riječ o intaktnom lokalitetu novovjekovnog brodoloma, na kojem nije bilo devastacija i koji zbog svog položaja unutar viške uvale nije oštećen ribarskim alatima. Budući da je riječ o lokalitetu na velikoj dubini, na dnu su izmjerene osnovne dimenzije jednog željeznog i brončanog topa s vidljivim natpisom i ukrasima, a ostali su nalazi detaljno fotodokumentirani. Osim topova, na dnu su uočeni i brodski žrvanj, ostaci kositrenog vrča, staklene boce, topovske kugle, dva sidra i nekoliko metalnih posuda koje



Fotomozaik antičkog brodoloma, Ravni dolci, otok Hvar (foto: J. Macura)



Brončani top in situ, novovjekovni brodolom otok Vis (foto: D. Frka)

najvjerojatnije pripadaju opremi brodske kuhinje. Nakon analize prikupljenih informacija i konzultacija s nadležnim Konzervatorskim odjelom iz Splita, odlučeno je da se brončani top i nekoliko predmeta s lokaliteta izvadi na površinu. S gledišta struke, vađenje topa bilo je neophodno radi njegove zaštite, ali i radi datacije i interpretacije samog brodoloma. Prije samog dizanja metodom triangulacije izmjerena je pozicija topa u odnosu na ostale nalaze kako bi se ona naknadno mogla ucrtati na plan nalazišta. Osim topa, s lokaliteta je izvađena i jedna staklena boca kao dodatni element za datiranje brodoloma. Iako je poznato da je bronca stabilan materijal, otporan na štetne utjecaje morske vode, stupanj sačuvanosti natpisa i ukrasa na topu premašio je sva očekivanja prisutnih arheologa. Na dijelu topa iznad svornjaka nalazi se reljefom izveden ukras s motivom krilatog lava koji je nedvosmislen dokaz da je top bio državni, odnosno u vlasništvu Mletačke Republike. Ispod svornjaka vidljiv je natpis 1696 koji označuje godinu kada je top izliven, slovo A, a ispod njega inicijali S A. Inicijali S A i natpis 1696 (godina lijevanja) omogućili su da se identificira ljevač topa Sigismondo V Alberghetti jer je u više od deset generacija obitelji šest članova imalo ime Sigismondo. Iako topu nedostaje manji dio cijevi ispod usta i još nije izmjerena njegova težina, na osnovi unutarnjeg promjera cijevi (kalibra 90 mm) i poznatih dimenzija, on se prema tipologiji venecijanskih topova može svrstati u kategoriju „aspida" topova. Kako je iz stručne literature poznato da su brodovi bili naoružani topovima izrađenim u širokom vremenskom rasponu ili su npr. ukrcavani na brod kao ratni plijen zbog vrijednosti bronce, nalaz topa s natpisom 1696. godine uzet je tek kao naznaka da se brodolom mogao dogoditi tijekom 18. st. Nešto precizniju, iako za sada preliminarnu dataciju brodoloma, omogućio je pronalazak staklene boce, drugog nalaza koji je izvađen s dna. Naime, boca visine 27,5 cm, širine 10 cm s promjerom dna 9 cm i izrađena od stakla smeđe boje ima niz karakterističnih obilježja na osnovi kojih ju je moguće datirati između 1780. i 1820. godine. Taj se tip boca u stručnoj literaturi opisuje kao tzv. „Champagne" tip, međutim taj naziv ne označava da se taj tip boca punio isključivo pjenušcem, kao ni Francusku kao jedinu zemlju u kojoj su se proizvodile. Za određivanje podrijetla broda, uzroka potonuća i povijesnih okolnosti u kojima se dogodio brodolom lokalitet je potrebno sustavno istražiti.

Literatura

Atlante I 1981 Enciclopedia dell'arte Antica: Atlante delle forme ceramiche I - Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo (medio e tardo impero), Istituto della Enciclopedia Italiana Roma, 1981.

Beltrame, Ridela 2011 C. Beltrame, R. G. Ridela, Ships & Guns, The sea ordnance in Venice and Europe between 15th and 17th centuries, Oxbow Books, Oxford, 2011.

Hayes 1972 J. W. Hayes, Late Roman pottery, British School at Rome, 1972.

Jurišić 2000 M. Jurišić, Ancient Shipwreck of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD, BAR Int. Series, 828, Oxford, 2000: 6, 14, 15, 22, 27, 70.

Morin 1992 M. Morin, entry Alberghetti in Allgemaines Künstler-Lexicon, II, München-Leipzig, 1992: 779 – 784.

Petrić 2014 M. Petrić, Kulturno-povijesna baština hvarskog podmorja, Istraživanje, nalazišta, stanje, Prilozi povijesti otoka Hvara XII, 2014.

Jurica Bezak

Summary

The third reconnaissance phase of the offshore zone of central Dalmatia in 2014 in the waters of the islands of Hvar and Vis was conducted with a view to finding new archaeological underwater sites and inspecting the status of the registered sites. Nine positions were surveyed: seven on the island of Šćedro, one on the southern coast of the island of Hvar and one on the island of Vis. Owing to information received from the Hvar Heritage Museum, two sites of antiquity shipwrecks and a number of hitherto unknown individual finds were discovered in the waters of the island of Šćedro and Hvar. The site on Šćedro was dated on the basis of numerous shards of amphorae of the Lamboglia 2 type to the 1st century BC. There was no other preserved material at the site because it had been devastated in the course of many years. The second site was located in the coastal belt of the southern coast of the island of Hvar, at the position of Ravni dolci. Due to the small depth and rocky sea bed and the position exposed to the south, preserved material was likewise not found at that site. A number of fragments were found of amphorae necks with handles of the Dressel 6A as well as amphorae rims of the Lamboglia 2 type on the basis of which the shipwreck could be dated to the 1st century. Given the intactness, diversity and number of finds, the discovery of the new site in the Vis Bay represents the most important result of this reconnaissance phase. The hitherto unknown site of a post-medieval shipwreck on which cannons and numerous ship equipment finds were discovered was provisionally dated to the late 18th and early 19th century.

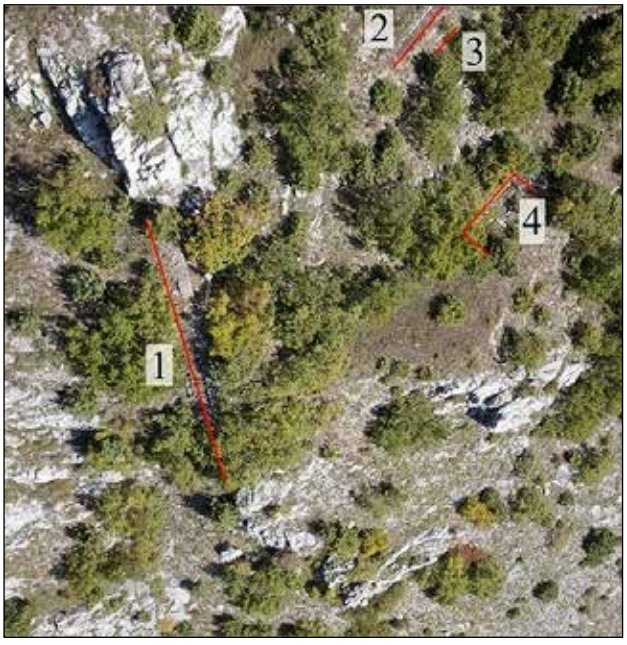
Redni broj: 304
Lokalitet: Potravlje – Crkvine
Naselje: Potravlje
Grad/općina: Hrvace
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

U sklopu studentskog projekta „Baština se predaje, a ne prodaje", studenti Ivana Kunac i Blaž Glavinić, uz nadzor mentorice dr. sc. Zrinke Šimić-Kanaet, pregledali su područje današnjeg sela Potravlja. Uz podršku Muzeja Cetinske krajine, teren je pregledan u rujnu 2014. godine.

Potravlje je mjesto u Dalmatinskoj zagori, udaljeno 15 km od Sinja. Prema arheološkim nalazima i etnografskoj građi, utvrđeno je da je bilo naseljeno od prapovijesti do danas. O prisutnosti ranokršćanske zajednice na tom prostoru svjedoče ostaci crkve na lokalitetu Grudine. U kasni srednji vijek datira se tvrđava Potravnik, po kojoj je selo dobilo ime. Tvrđava je bila dio obrambenog lanca u vrijeme turskih prodora u 15. i 16. st.
Lokalitet Crkvine nalazi se na prirodnom platou na 935 m nadmorske visine (Koordinate (HTRS96): E = 502587.6, N = 4848875.2 | φ = 43.78, λ = 16.532147). Riječ je o



Položaj lokaliteta Crkvine, pogled s jugoistoka (foto: I. Kunac)



Zračna fotografija s označenim vidljivim zidovima (foto: M. Vuković)


Zračna fotografija zida (foto: M. Vuković)

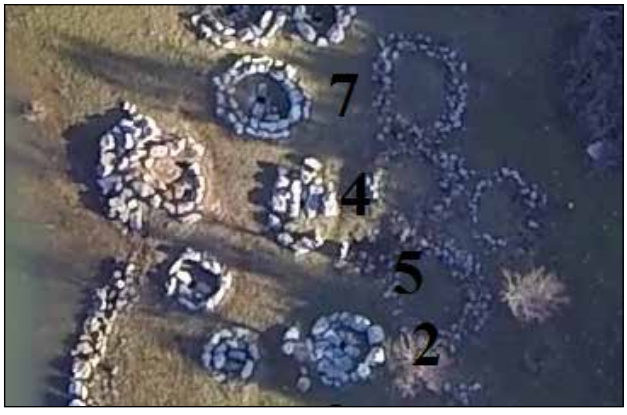
platou koji je sa sjeverne strane zaštićen prirodnom formacijom stijena te se ondje vjerojatno nalazio kasnoantički refugij. Franjevci iz sinjskog samostana 70-ih godina pregledali su lokalitet, nažalost bez ostavljene dokumentacije. Područje Crkvina do sada nije stručno istraženo te su se ovim projektom željela inicirati buduća istraživanja na tom lokalitetu.
Tijekom rekognosciranja otkriveno je sedam zidova, za koje se prema strukturi može reći da pripadaju kasnoj antici. Svi ti zidovi dokumentirani su fotografiranjem te je na kraju napravljena i zračna fotografija zapadnog dijela Crkvina. Pronađeno je 29 ulomaka keramike, tri fragmenta kostiju te jedan metalni predmet. Od keramičkih ulomaka može se izdvojiti ulomak krovne opeke i kasnoantičke amfore. Ostali ulomci pripadaju kuhinjskim loncima i posudama, koje se prema fakturi mogu okvirno datirati u kasnu antiku i rani srednji vijek.



Pražnjenje sonde 1



Istočni profil sonde 3



Bunari 2, 4, 5 i 7

Literatura

Matas 1882 A. K. Matas, Potravlje, VAMZ, Vol. 4, No. 1, rujan 1882, Zagreb, 1882: 33 – 38.
Milošević 1998 A. Milošević, Arheološka topografija Cetine, Split, 1998: 131 – 170.

dr. sc. Zrinka Šimić-Kanaet
Blaž Glavinić
Ivana Kunac

Summary

In 2014, as part of the student project „Heritage is Inherited, Not Given Away", funded by the Faculty of the Humanities and Social Studies of the University of Zagreb, students Blaž Glavinić and Ivana Kunac, mentored by Professor Dr. Sc. Zrinka Šimić-Kanaet, conducted an archaeological reconnaissance of the site of Crkvine, located near the village of Potravlje. During the exploration of the Crkvine site, 7 different walls were identified. As far as movable artefacts were concerned, 29 pottery shards, 3 bone fragments and 1 metal item were discovered. Most of the pottery material can approximately be dated to late antiquity and early medieval times.

Redni broj: 305
Lokalitet: Radošić – Žuželj – Bunari
Naselje: Radošić, zaseok Đirlići
Grad/općina: Lećevica
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje i nadzor

U rujnu 2014. tvrtka Neir d.o.o. sondažno je arheološki istraživala lokalitet Žuželj – Bunari kod Radošića. Arheološke radove vodila je Anita Penović, dipl. arheo., građevinske radove Ivan Roščoć, dipl. ing. građ., a fotodokumentaciju Nebojša Cingeli, dipl. arheo. U istraživanju je sudjelovao Stipe Pavlinović, dipl. arheo. i četvorica do šestorica radnika iz tvrtke Neir d.o.o. Za geodetsko snimanje i nacrtnu dokumentaciju bile su zadužene Klara Šolić, Katarina Čičić i Jelena Nazor. Istraživanje je bilo dio programa javnih potreba u kulturi 2014. godine.

Cilj istraživanja bio je definiranje izrade i datacija pristupnog puta do bunara i postojanje arheološkog lokaliteta oko bunara. Nalazište je smješteno na dvjema katastarskim česticama i dvjema katastarskim općinama 2075/1, k.o. Trolokve i 937/1, k.o. Radošić.



Lokalitet Žuželj nakon čišćenja

Lokalitet Žuželj nalazi se u udolini sjeverno od zaseoka Đirlića, u općini Lećevici. Lokalitet obuhvaća prostor na kojem se nalazi lokva, 28 bunara i 25 „rasadnika". Lokva zauzima središnji dio nalazišta i nepravilnog je kružnog oblika. Veličina i oblik lokve ovise o količini padalina tijekom godine. Bunari su kružnog oblika u tlocrtu, građeni od nepravilnih klesanaca bez veziva. Ukupan broj bunara je 28, od kojih je 13 urušeno. Tijekom fotografskog i zračnog snimanja postojećeg stanja nije bilo moguće odrediti točan položaj i broj bunara, zbog raslinja i drveća.

Nakon uklanjanja raslinja i drveća te čišćenja u području unutar granica preventivne zaštite lokaliteta, što obuhvaća prostor od oko 1000 m^2, započelo je arhitektonsko snimanje bunara i tzv. „rasadnika".

Sondažna arheološka istraživanja trajala su od kraja rujna do početka listopada (ukupno 12 radnih dana). Tijekom istraživanja definirano je 14 stratigrafskih jedinica. Otvorene su i istražene tri probne sonde, postavljene na mjestima gdje su postojale sumnje i pretpostavke o pronalasku arheoloških struktura i slojeva. Sonde 1 i 2 postavljene su u južnom dijelu nalazišta, a sonda 3 u sjevernom dijelu nalazišta. Cilj probnih sondi 1 i 2 bio je provjera postojanja rimske ceste, sonde 3 pronalazak stambene ili neke druge vrste arhitekture. Tijekom arheološkog nadzora prilikom razgradnje bunara i iskopa temelja za nosivu konstrukciju uočen je pokretni arheološki materijal.

Sonda 1 smještena je na uzvišenom dijelu makadamskog puta SJ 1, koji se pruža kroz lokalitet prema zaselku Đirlićima. Sonda je postavljena u smjeru istok-zapad, dimenzija 5,44x0,90 m. S istočne strane sonde nalazi se živa stijena SJ 2 u koju je usječen put. Sa zapadne strane sonde nalazi se suhozid SJ 3 visine 0,98 m i širine 0,65 m. Gornja osnova makadamskog puta SJ 1 nalazi se na koti +275,24 m n. v. Tijekom istraživanja SJ 1 je spušten na kotu +274,93 m n. v., na kojoj se također nalazi živa stijena pravilnog oblika SJ 4.

Sonda 2, smještena je sjeverno od sonde 1, također na trasi makadamskog puta SJ 1, bliže lokvama. Postavljena je u smjeru istok-zapad, dimenzija 5,49x1,37 m. Sa zapadne strane sonde nalazi se suhozid SJ 3, kao kod sonde 1, dok na istočnoj strani teren pada. Sonda je otvorena na dijelu na kojem se pretpostavilo da bi se mogli nalaziti ostaci rimske ceste. Komadi stijena SJ 4 nalazili su se na površini ceste i svojom pravilnošću upućivali su na postojanje rimske ceste.

Sonda 3 nalazi se u sjevernom, sunčanom dijelu udoline, dimenzija 2,20x2,18 m, postavljena u smjeru sjevera. Sonda 3 otvorena je na zaravnatom dijelu terena, s najmanjim nagibom, na koti +270,67 m n. v.

Prije početka arheološkog istraživanja, s područja na kojem su se očekivale strukture objekata trebalo je očistiti raslinje, žbunje i visoku travu. Odabir prostora za sondu također se bazirao na pretpostavci o postojanju struktura zidova, kao i o trasi starog puta o kojem su pričali mještani. Za mjesto postavljanja sonde 3 odabran je položaj na kojem su komadi kamenja poslagani u dvama pravilnim nizovima, koji se sijeku pod pravim kutom. Sa sjevernog je dijela udoline nakon otvaranja sonde skinut biološki obraštaj (vegetacija i sjeverni dio sonde nalazi se na koti +270,65 m n. v., a najniža je kota na južnom dijelu sonde +270,27 m n. v.).

Građevinski radovi i arheološki nadzor iskopa i razgradnje strukture bunara 2 uslijedili su krajem listopada i početkom studenog 2014. godine, a dokumentirani i izmjereni bunari označeni su brojkama 2, 4, 5 i 7. Bunari su smješteni na južnom dijelu nalazišta, poredani jedan kraj drugoga. Sa

sjeverne strane bunara nalazi se lokva, dok su s južne rasadnici.
Bunari su građeni od nepravilnih klesanaca bez veziva, u tzv. suhozidnoj tehnici položenih u zemlju, u visini od jednog reda kamena. Otvor bunara pravokutnog je oblika, dimenzija 0,50x0,50 m, koji čine četiri klesanca, dimenzija 1,10x0,45 m, ukopana u zemljanu podlogu. Središnji dio bunara okružuju dvije paralelne koncentrične kružnice promjera 4,08 m, također sastavljene od nepravilnih klesanaca. Bunar je dubok od otprilike 3,50 do 4 m, odnosno dubina nije mogla biti točno definirana zbog visokog nivoa vode, koja je dijelom poplavila i sam lokalitet. Bunari se prema načinu gradnje najvjerojatnije mogu datirati u novi vijek.

Nebojša Cingeli

Summary

In September 2014 archaeological probe explorations were conducted at the site of Žuželj-Bunari, near the village of Radošići. The explorations were aimed at defining, processing and dating the access road that led to the well and establish the potential existence of an archaeological site around the well. During the exploration 14 stratigraphic units were defined. Three trial probes were explored. In the course of the archaeological explorations and archaeological supervision no movable archaeological finds were discovered which could with certainty determine the construction and dating of the well and access road.

Redni broj: 306
Lokalitet: Rogač – Obala sv. Tereze
Naselje: Rogač
Grad/općina: Rogač (otok Šolta)
Pravni status: Z-5696
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zbog plana uređenja i gradnje trga na Obali sv. Tereze u Rogaču na otoku Šolti, krajem srpnja 2014. godine sondažno je arheološki istražena k.č. 4630, k.o. Grohote, unutar zaštićene ruralne kulturno-povijesne cjeline Rogača.

Tijekom radova definirano je sedam stratigrafskih jedinica (četiri sloja, dvije strukture i jedan ukop eklektičnih kabela), imenovano je i razdvojeno šest nalaza (opeka, crijep, ulomak vrča, željezo i kamen). Sonda je postavljena u smjeru istok-zapad, u smjeru pada terena, dimenzija 3x7,18 m. Sa zapadne strane sonde nalazi se podzid ceste na +1,32 m, a s istočne strane morem na +0,23 m. Prostor oko crkve sv. Tereze uređen je 2010., a obala je tom prilikom nasuta i sagrađena su dva mola za pristanak brodica. Unutar sloja nasipa tijekom istraživanja pronađeni su ulomci opeka i ulomci crijepa koji su imenovani kao N 1 i N 2. Sloj nasipa izvan je dosega mora tijekom plime od +1,3 m do +0,75 m n. m., dužine 3,37 m, debljina sloja iznosi oko 0,2 m. SJ 2 sloju morskog žala, finog pijeska, smještenog u istočnom dijelu nalazišta od +0,75 m do 0,1 m, dužine 3,81 m. Sloj se nalazi na površini koja je



Bitva, privezište za brodove na obali

potopljena tijekom plime mora te na suhoj površini tijekom oseke. Unutar sloja tijekom istraživanja pronađen je pokretni arheološki materijal.
Tijekom pražnjenja zapune za električne kabele SJ 3 otkrivena je prirodna obrađena stijena, nepravilnog ovalnoga oblika u tlocrtu, dimenzija 30x40 cm (gornja visina +0,74 m, a najniža točka obrade +0,52 m). Gornji dio stijene bio je pokriven slojem SJ 5, a ostali slojem SJ 6. Stijena je s južne strane obrađena da bi se postigao ovalan oblik, a pad prema jugu prirodne strane stijene isklesan je horizontalno. Ostale stijenke u prirodnom stanju bile su postavljene okomito. Obrađena kamena stijena definirana je kao stratigrafska jedinica 4. Izgled, dimenzije i blizina mora upućuju na to da je namjena te stijene bila vezivanje brodica. Bitva označava specifično privezište za brodove na obali. U Dalmaciji je bitva poznata i pod nazivom kolona (od talijanskog *colonna*), što u prijevodu znači stup (uglavnom kameni). Kamena bitva ima oblik grubo obrađenih stupova istesanih od domaćeg kamena, neke u ukupnoj dužini i preko dva metra (računajući dio pod zemljom). Ta je bitva svakako drugačija od ostalih, a oblikovana je od prirodne stijene koja se nalazila na kraju uvale te je minimalnom intervencijom dovedena u funkciju. Dokumentiranje arheoloških slojeva i ostalih kota iskopa bilo je otežano zbog djelovanja mora jer se čitavo dno iskopa nalazi ispod njegove razine. Pregledavanjem morskog dna u uvali do dva nasuprotna betonska mola na sjevernoj i južnoj obali nisu pronađeni arheološki nalazi i strukture. Potrebno je naglasiti da nije isključen pronalazak sličnih nalaza tijekom daljnjeg iskopa te se smatra da je potreban arheološki nadzor tijekom iskopa, odnosno za vrijeme zemljanih radova na obali i u moru.

Nebojša Cingeli

Summary

In the course of July 2014, due to the plan of development and construction of a square on St Teresa Strand in Rogač, on the island of Šolta, archaeological probe excavations were conducted at cadastre lot no. 4630. Seven stratigraphic unites were defined. A naturally configured rock of uneven oval shape was discovered in the layout which was used for tying boats.

Redni broj: 307
Lokalitet: Rupotina – Crikvine
Naselje: Solin (Rupotina)
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-5994
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: revizijsko i sustavno iskopavanje

Godine 2014. djelatnici Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika istraživali su lokalitet Rupotine – Crikvine u Solinu, koji se sustavno istražuje od 2007. godine. U istraživanjima je sudjelovalo pet studenata, restauratori, dokumentaristi i fotograf Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika te studenti s Forenzičkih studija Sveučilišta u Splitu, uz vodstvo mentora zaduženih za obrađivanje kosturnih ostataka iz istraženih grobova koji su nakon osnovne obrade poslani na odsjek, gdje će se detaljno obraditi i analizirati.

Lokalitet se nalazi u blizini stare ceste Solin – Klis i poznatog lokaliteta Rižinice, s kojim ga povezuje i trasa antičke ceste koja je prolazila kroz solinsko polje. Istraživanja kompleksa početkom 20. st. započeo je don Frane Bulić, a 30-ih godina 20. st. nastavio Ejnar Dyggve, nakon čega je lokalitet napušten. Novija istraživanja koncentrirala su se na prostor antičke građevine s apsidom na zapadnoj strani crkve sv. Ilije, koja prema morfološkim karakteristikama pripada kasnijem srednjem vijeku te groblja oko crkve koje je nastajalo od 11. do 16. st.
Ove je godine istraživan prostor zapadno od crkve, na kojem je u prošlogodišnjim istraživanjima pronađen ugao strukture s očuvanom vapnenom žbukom s unutrašnje strane. Da bi započelo otkrivanje ukupnog perimetra građevine, trebalo je istražiti nekoliko srednjovjekovnih grobova koji su svojom arhitekturom bili djelomično položeni na njezine zidove. Veći dio do sada istraženih grobova pokazuje odlike kasnosrednjovjekovnih ukopa: dva su sadržavala po jedan kostur *in situ*, koji se nalazio u najnižem sloju, te dislocirane kosti starijih ukopa koje su bile smještene iznad kostura *in situ*. U jednom su grobu pronađeni brončani prsten i ulomak brusa, dok su u drugom pronađene željezna pređica bez trna i jedna *ažulica*. Treći je grob imao dva kostura *in situ*. Kostur u višem sloju sačuvan je u cijelosti i uz njegove potkoljenične kosti pronađeno je sedam parova brončanih i željeznih *ažulica*. Kostur *in situ* koji se nalazio ispod prethodnog, imao je dislociranu desnu nadlaktičnu i natkoljeničnu kost te nekoliko kratkih kostiju, dok je ostatak kostura pronađen u anatomski ispravnom stanju. Četvrti je grob



Dislocirane kosti u grobu 90



Cisterna



Kostur in situ u grobu 94



Vađenje kamenice iz cisterne

sadržavao kosti djeteta i uz njega nisu pronađeni dijelovi odjeće ni prilozi. Svojim istočnim dijelom bio je naslonjen na zid spomenute građevine, dok je zapadni dio potonuo u nedostatku čvršće podloge (položen je na zemlju).
Nakon uklanjanja ostataka inhumiranih osoba te grobne arhitekture, započelo je otkrivanje građevine za koju se pretpostavlja da je služila kao cisterna antičkog sklopa. Građevina ima dimenzije 144x155 cm, a uz njen istočni dio prislonjen je zid debljine 60 cm. Unutar građevine pronađeno je nekoliko stratigrafskih slojeva različitog sastava, no keramika, žbuka i ostali materijalni ostaci pronađeni u svim slojevima mogu se datirati u kasnu antiku. U gornjem su sloju pronađeni djelomično sačuvani ostaci jednog kostura, koji je bez grobne arhitekture bio položen uz zapadni zid građevine, a u tom i nižim slojevima pronađeno je dosta dislociranih kostiju. Najniži sloj ispune građevine sastavljen je od kamena velikih dimenzija (cca 50x60 cm) i crne zemlje organskog podrijetla. Među amorfnim komadima kamena pronađen je i donji dio klesane kamenice, koja je mogla služiti za čuvanje ulja. U prijašnjim je istraživanjima pronađeno nekoliko objekata koji potvrđuju pretpostavku postojanja gospodarskog sklopa na tome mjestu te se taj ulomak uklapa u takvu sliku jedne faze kompleksa. Na dnu cisterne pronađena je podnica od vapnene žbuke, s dodatkom mljevene opeke, čiji se rubni dijelovi spajaju sa zidnom žbukom. Na jednom je dijelu podnica oštećena.
Sve faze istraživanja nacrtane su i fotografirane, a oštećenja zidne žbuke preventivno su opšivena reverzibilnom smjesom vapna vode i kvarcnog pijeska kako bi se spriječilo njezino raspadanje.

Literatura

Bulić 1909 Frane Bulić, Quattro bassorilievi di Mitra a Salona, Bullettino di archeologia e storia Dalmata, Spalato, 1909: 50 – 57.
Dyggve Ejnar Dyggve, arhiv Konzervatorskog odjela u Splitu
Dyggve 1951 Ejnar Dyggve, History of Salonitan Christianity, Oslo, 1951.
Katić 1950 Lovro Katić, Topografske bilješke solinskog kraja, VAHD, LII, Split, 1950: 79 – 96.
Starohrvatski Solin 1992 Grupa autora, Starohrvatski Solin, Split, 1992.
Uroda 2008a Nikolina Uroda, Crikvine, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 473 – 475.
Uroda 2008b Nikolina Uroda, Prilog upoznavanju lokaliteta Crikvine u Rupotini, Tusculum, I, Split, 2008.
Uroda 2009 Nikolina Uroda, Crikvine, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 579 –581.
Uroda 2010a Nikolina Uroda, Crikvine, HAG 6/2009, Zagreb, 2010: 613 – 616.
Uroda 2010b Nikolina Uroda, Ranosrednjovjekovni grobovi s lokaliteta Crikvine (Sv. Ilija) u naselju Rupotina u Solinu, Starohrvatska prosvjeta, 37/III, Split, 2010: 61 – 75.

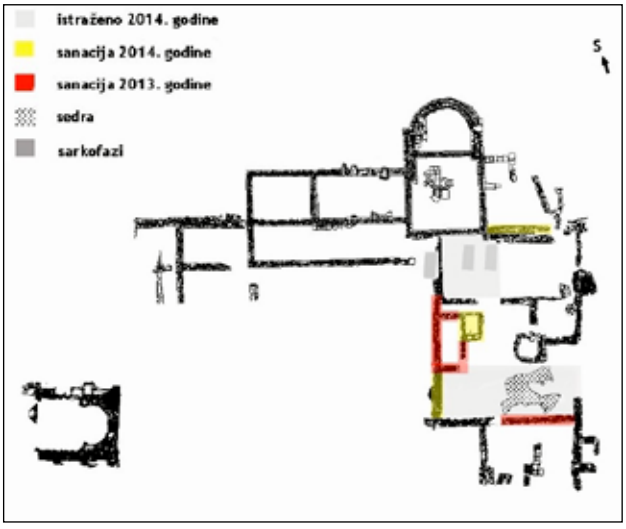
Nikolina Uroda

Summary

In the course of 2014 the staff of the Museum of Croatian Archaeological Monuments explored the site of Rupotina-Crkvine in Solin, which has been systematically explored since 2007. This year the space west of the church was investigated where a corner of a structure with preserved lime plaster on the inner side was found. In order to establish the overall perimeter of the structure it was necessary to explore a number of medieval graves which were, together with their architecture partially set on its walls. The greater part of the graves explored up to now manifested characteristics of late medieval burials. A total of six graves were explored with very few finds. After removing the remains of the inhumed persons and funeral architecture work began on revealing the structure for which it was assumed served as a cistern of an antiquity complex. The structure measured 144 x 155 cm and its east part leaned on a 60 cm thick wall. A floor made of lime plaster with an admixture of ground brick was found at the bottom of the cistern with its edges connected to the wall plaster.

Redni broj: 308
Lokalitet: Rupotina – Rižinice (zadužbina kneza Trpimira)
Naselje: Solin (Rupotina)
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-6116
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje, konzervacija, uređenje

Od početka srpnja do konca rujna 2014. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika istraživao je lokalitet Rižinice u Rupotinama kod Solina. U ime Muzeja, radovima su upravljali dr. sc. Ante Milošević, voditelj, i viši kustos Ljubomir Gudelj. U stručnoj ekipi bili su djelatnici muzeja: konzervatori Mladen Matijaca i Dalibor Popovič, preparator Miran Palčok, dokumentaristice Silvana Juraga i Maja Marković te fotograf Zoran Alajbeg. Osim njih, na terenu su radili vježbenici na pripravničkom stažu u Muzeju Ante Alajbeg i Kristina Babić, studenti arheologije Silvija Lasić i Deni Tojčić te četiri radnika. Radove je financiralo Ministarstvo kulture.



Shematski prikaz aktivnosti 2014. – 2015. godine (prema arhitektonskoj snimci MHAS-a izradio Lj. Gudelj)



Sanacija zida 2014. (foto: Lj. Gudelj)



Rižinice 2014. (foto: Lj. Gudelj)

Dovršeno je iskopavanje na sjeveroistočnoj strani kompleksa, nastavljena je građevinska sanacija otprije otkrivenih zidova, rekonstruiran je antički sarkofag, a ranjivi arhitektonski ostaci privremeno su zaštićeni. Radi bolje preglednosti i pripreme budućih aktivnosti, očišćena je šikara oko ostataka otkrivenih objekata i na niže postavljenim terasama. Usporedno je praćeno zatrpavanje ostataka djelomice istraženog hrama smještenog ispod urušene ceste Solin – Klis, koje je obavila tvrtka Delmat Galiot d.o.o. o trošku Županijske uprave za ceste, a po nalogu i uputama Konzervatorskog odjela u Splitu.

Premda ograničena opsega iskopavanja i skromne prikupljene građe (dva primjerka kasnoantičkog novca iz 5. st., mramorni ulomci kolone i postamenta antičkog podrijetla, tridesetak ulomaka keramičkih i staklenih kasnoantičkih posuda), ovogodišnja kampanja znatno je proširila saznanja o kompleksu na Rižinicama. Tijekom posljednjeg desetljeća otkriveni su otprije nepoznati ostaci različitih objekata, podova, zidova i antičke cisterne, istražen je dio srednjovjekovnoga groblja te prikupljena vrijedna zbirka nalaza. Sačuvani i prelomljeni antički sarkofazi, ulomci antičkih arhitektonskih spolija, ranokršćanskog i predromaničkog crkvenog namještaja potvrđuju značaj benediktinskog posjeda povezana s podatkom iz darovnice kneza Trpimira, a zajedno s ostalim pokretnim spomenicima navode na preispitivanje dosadašnjih tumačenja o karakteru, namjeni i datumima podizanja pojedinih objekata.

Sjeveroistočna četvrt sada poznatog kompleksa istražena je do litice, odnosno do arheološki sterilnog sloja lapora, potom je prekrivena zemljanim nasipom zaravnjenim u razini poda prostorije i nekadašnjeg dvorišta, što je prvi korak prema trajnoj prezentaciji zatečenih ostataka. S te površine uklonjene su obloge prije istraženih srednjovjekovnih grobova. Tri antička sarkofaga uporabljena tijekom srednjeg vijeka i ulomci desetak različitih sanduka, nedostatni za rekonstrukcije ostalih cjelina, upućuju na to da su na ovome položaju pokopavane i starije generacije, što još nije konačno potvrđeno.

Osobito je vrijedno otkriće taloga sedre, svjedočanstva višestoljetnog protoka vode niz padine Kozjaka prema Ilijinu potoku, kroz građevni sklop na Rižinicama, koji s juga i sjevera omeđuju istaknute litice. Uočen je te djelomice istražen umjetni rov koji se prepoznaje kao pokušaj regulacije spomenutog protoka i odljeva oborina s krovova ovdašnjih zgrada. Tijekom kasne antike prokop je ispunjen kamenom, pretežno obrađenim blokovima i spomenutim mramornim ulomcima odbačenim nakon adaptacije ili razaranja starijih objekata. Tako su načinjeni drenaža i čvrst oslonac temelja središnje zgrade na istočnoj strani kompleksa.

Posebna pozornost posvećena je rekonstrukciji sarkofaga neukrašenih stijenki. Primjereno konzervatorskim pravilima, dijelovi sanduka i pripadajućeg poklopca spojeni su uz pomoć čelične armature, a pukotine na mjestu lomova i manji izgubljeni segmenti popunjeni su odgovarajućim materijalom iste boje i strukture. Nakon arheoloških istraživanja, rekonstrukcije i čišćenja stijenki, dva sarkofaga ostavljena su na zatečenom mjestu te oslonjena na betonske grede, slične uklonjenim predromaničkim spolijima koji su ih pridržavali prije otkrića.

Učvršćeni su preostali zidovi antičke cisterne sačuvana mozaičkog poda, kao i ostaci vodonepropusne žbuke na njezinim unutrašnjim stijenkama. Tako sanirana, privremeno je zaštićena izolacijskom folijom i čvrstom drvenom konstrukcijom koja se jednostavno može ukloniti nakon pronalaženja prikladnijeg rješenja.

Snimljeni su stariji i novotkriveni arhitektonski ostaci, a ostale aktivnosti na terenu zabilježene su na više od četiri



Idejni prijedlog premošćivanja lokaliteta (izradio: Lj. Gudelj; foto: Z. Alajbeg)

stotine fotografskih i desetak videozapisa. Osim nužnih građevinskih zahvata na dijelu otkrivenih zidova, načinjena je drenaža koja omogućava nesmetano cijeđenje vode niz padinu nepropusne podloge. Gotovo neprimjetno djelovanje te prirodne sile potaklo je nagnuće pojedinih antičkih i srednjovjekovnih zidova, a nedavno i urušavanje prometnice pružene preko arheološkog nalazišta, stoga njezin popravak zahtijeva ozbiljan pristup.
Na prilazu lokalitetu postavljen je informativni pano s fotografijama istaknutih nalaza te osnovnim podacima o njegovu značaju i prošlosti. Usporedno opisanim aktivnostima, organizirane su pedagoške terenske radionice za učenike osnovne škole iz Solina i splitske gimnazijalce. O mogućnostima popravka oštećene prometnice razgovaralo se s gradonačelnikom Solina, predstavnicima Uprave za ceste Splitsko-dalmatinske županije i Konzervatorskog odjela u Splitu. Sve strane suglasne su da Rižinice treba pretvoriti u arheološki park, a urušeni dio prometnice obnoviti načinom koji bi omogućio nastavak arheoloških istraživanja, prezentaciju povijesnih građevina, mogućnost parkiranja i pristupa lokalitetu te nesmetan protok voda.

Ljubomir Gudelj
Ante Milošević

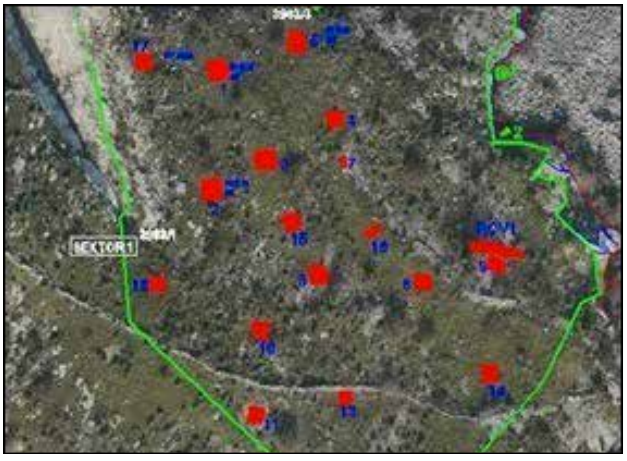
Summary

From the beginning of July to the end of September 2014, the Museum of Croatian Archaeological Monument carried out activities at the site of Rižinice in Rupotine, near Solin. The excavations along the north-east side of the complex were finalized, the constructional rehabilitation of previously discovered walls was continued, an Antiquity sarcophagus was reconstructed and the vulnerable architectural remains temporarily protected. For the purpose of attaining better survey ability and preparing future activities the underbrush was cleared around the remains of the discovered features. At the same time, the covering of the remains of the partially examined shrine located under the caved in road Solin - Klis was monitored.

Redni broj: 309
Lokalitet: Seget Gornji – gradina Sutilija i rimski kamenolom s crkvom sv. Ilije
Naselje: Seget Gornji, Seget Donji
Grad/općina: Seget
Pravni status: Z-3256
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 8. do 26. srpnja 2014. godine trajala su zaštitna arheološka istraživanja na lokaciji gradina Sutilija i rimski kamenolom s crkvom sv. Ilije u Segetu Gornjem (k.č. 3947, 3983/1, 3983/3, 3984/2, 4033/2 i 4033/3 u k.o. Seget Donji). Radove je vodila tvrtka Delmat Galiot d.o.o. iz Splita.

Konzervatorski odjel u Trogiru izdao je smjernice za sanaciju kamenoloma na lokalitetu Sutilija kojima se predviđa



Plan istraženih sondi u sektoru 1

istraživanje i dokumentiranje starog kamenoloma te prostora istočne padine gradine Sutilija iskapanjem probnih sondi kako bi se utvrdilo nalazi li se na tom području već otprije poznato prapovijesno naselje. Tim smjernicama bilo je predviđeno 27 arheoloških sondi ili rovova te istraživanje oštećenog prapovijesnoga zida i groba koji je očevidnim pregledom evidentiran u profilu. Zona arheološkog istraživanja obuhvatila je južni dio predviđenog eksploatacijskog polja kamenoloma Alas-Kamen Seget. Ukupna površina arheološke zaštite iznosi 16.600 m².

Istražene su 24 sonde i dva rova. Sonde su četverokutnog oblika, pravilno postavljene po stranama svijeta. Dimenzije sondi nisu jednolične, u prosjeku se kreću od 9 do 16 m². Položaj rovova nije bio uvjetovan stranama svijeta, već je pratio postojeću strukturu zida u gornjem, a kave u donjem dijelu lokaliteta. Istraženo je 204 m² površine terena u tom dijelu padine Sutilije. Zbog konfiguracije, ali i kronoloških odrednica, teren je podijeljen na dva sektora: Sektor 1 i Sektor 2.

Sektor 1

Sektor 1 obuhvatio je gornji dio padine, od gradine do početka kamenoloma. Ukupna površina sektora iznosi 7100 m². Istraženo je 18 sondi, četvrtastog oblika, veličine cca 4,00x3,5 m, a također je na tom prostoru dokumentirano sedam struktura (mogući ostaci suhozida). U sondama su evidentirane sljedeće stratigrafske jedinice: SJ 01 – sloj raslinja; SJ 02 – sloj zemlje tamnosmeđe, a na pojedinim mjestima i izrazito crne boje, u kojoj su pomiješani veći i manji komadi lomljenog kamena, a u gornjem dijelu sloja (0,20 – 0,30 m) nalazio se sav arheološki materijal (keramika i životinjske kosti); SJ 03 – zdravica koju čini kamen živac nepravilnoga oblika s brojnim prirodnim lomovima na dubini od 0 do 0,80 m.

U rovu 1, sondama 5, 9, 10, 11 i 15, evidentiran je SJ 04 koji čini sloj većeg nepravilnog lomljenog kamenja (moguće od suhozida).

Od svih sondi izdvaja se sonda 16, koja se nalazi na manjoj terasi između sondi 6 i 7 uz manji suhozid. Uz već prije utvrđene četiri stratigrafske jedinice, iznad SJ 02 evidentirana je nova SJ 05 – sloj tamnosmeđe boje sa sitnijim komadima kamenja, rahle konzistencije na dubini od 0,30 do 0,40 m. Unutar SJ 05 pronađena je veća količina keramike, a koja je ondje najvjerojatnije dospjela zajedno sa zemljanim slojem nakon gradnje spomenutog suhozida na SJ 02.

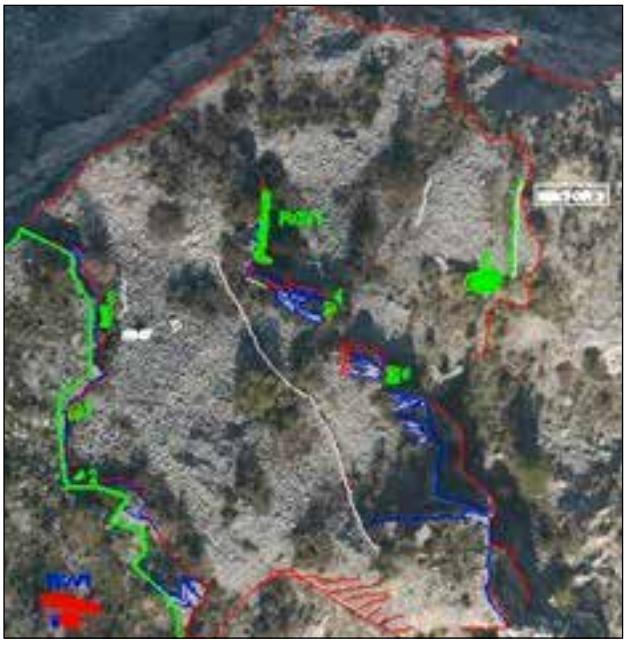
Sektor 2

Sektor 2 obuhvatio je prostor kamenoloma površine 9600 m². Utvrđeno je 11 kava te je istraženo šest sondi i jedan rov. Evidentirane su četiri stratigrafske jedinice. Tri stratigrafske jedinice vezane su uz Sektor 1, dok je samo jedna jedinica utvrđena u sondi 4 Sektora 2.

Prva faza istraživanja u tom sektoru bilo je utvrđivanje pozicija na kojima se vadio kamen (kave) te ostalih struktura vezanih uz funkcioniranje samog kamenoloma (podzida, mjesta za odlaganje kamenog otpada, pašarina…). Druga faza bila je uklanjanje guste vegetacije iz kamenoloma. Većina vegetacije rasla je u neposrednoj blizini zone vađenja kamena (kava), odnosno na mjestima gdje je bilo više zemlje. Treća je faza bilo postavljanje i istraživanje sondi i rova kako bi se spoznao način i metoda vađenja kamena, ali i datirao sam kamenolom uz pomoć arheoloških nalaza. Četvrta je faza bilo dokumentiranje istraženih sondi i rova opisnom dokumentacijom, fotosnimkama i nacrtnom dokumentacijom (snimanje digitalnim GPS uređajem).

Kava 1 nalazi se na zapadnom dijelu kamenoloma. Dužina joj iznosi 13 m, a visina do 2,00 m. Na licu kave vidljivi su tragovi odvajanja kamena. Uz kavu su bile istražene Sonde 1 i 2. U sondi 1 vidljivi su tragovi obrade na kamenu, posebice uz rub kave. Na dnu sonde vidljiv je ostatak manjeg pašarina, koji je paralelan s kavom. U sondi 2 nisu zamijećeni tragovi obrade i vađenja kamena.

Kava 2 nalazi se oko 10 m sjeverno od kave 1. Litica kave visoka je 3 m, dok je duga 15 m. Na kavi su uočeni kosi žljebovi koji su rezultat vađenja kamena. Na dijelu lica kave također je uočljiv kanalić koji je sačuvan u dužini od 1,50 m. Sonda 3 pravokutnog je oblika, smještena je na terasi i sa zapadnom stranom dodiruje lice kave 2. Na kamenu živcu, u sondi, nisu uočeni tragovi klesanja i obrade.



Sektor 2 s označenim sondama i rovom



Pogled na sondu 1, kava 1 nakon uklanjanja vegetacije



Sonda 1 nakon završetka istraživanja

Kava 3 nalazi se uz kavu 2 i okomita je na nju. Na kavi su zamijećeni tragovi vađenja kamena koji je znatno slabije kvalitete.

Kava 4 smještena je istočno od kave 2, odnosno cca 30 m ispod nje. Lice kave dugo je 25 m, a visina joj mjestimično doseže 6,50 m. Na licu su vidljivi kosi žljebovi te veća udubljenja u obliku pravokutnika koji su posljedica vađenja blokova. Rov 1 postavljen je na terasi duž gotovo cijelog lica kave 4 (od sjeveroistoka prema jugozapadu), dok svojim južnim proširenjem zauzima prostor kave 5. Nakon istraživanja registrirani su ostaci dvaju pašarina (dna i dijelovi bočnih stijenki). Oba su naslonjena na lice kamenoloma, odnosno kave 4, u smjeru sjever-jug.

Pašarin 4 evidentiran je uz kavu 4 i na kavi 5 u smjeru sjever-jug. Sačuvani su samo ostaci dna te manji dio bočne stijenke. Dno je ravno s tragovima klesanja te blago pada od juga prema sjeveru.

Kava 5 smještena je okomito na kavu 4 u smjeru istok-zapad. Vidljivi su tragovi vađenja kamena.

Kava 6 smještena je okomito na kavu 5 u smjeru sjever-jug.

Kava 7 nalazi se okomito na kavu 6 u smjeru istok-zapad. Na cijelom licu kave vidljivi su tragovi vađenja kamena, a pri vrhu i ostatak pašarina 3.

Pašarin 3 evidentiran je iznad kava 5, 6 i 7. Sačuvan je djelomično, a istražen je manji dio na kavi 5 jer je na njega na zapadnom dijelu nasjeo podzid 2. Cjelokupna je dužina pašarina 9,80 m (vidljiva je i na na licu kave 7). U dužini od 2,10 m sačuvan je djelomično s bočnim stijenkama. Dno pašarina neravno je i pada od zapada prema istoku.

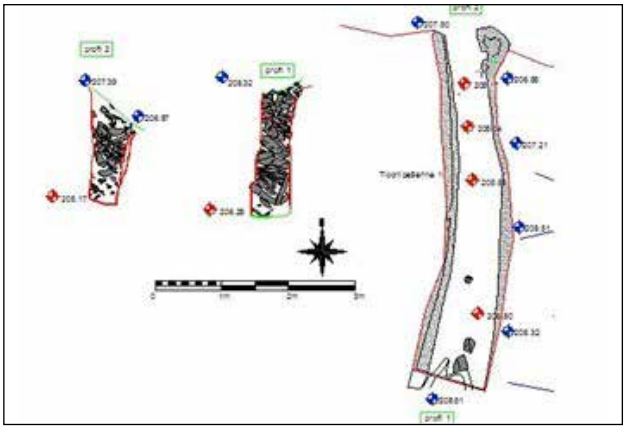
Kava 8 nalazi se okomito na kavu 7 u smjeru sjever-jug. Na licu kave vidljivi su tragovi vađenja kamena, a pri vrhu i ostatak vađenja kamenog bloka. Sonda 4 smještena je na terasu uz samo lice kave 8. Unutar sonde definirane su četiri stratigrafske jedinice, od kojih se izdvaja SJ 06 koju čini narančasto-smeđa pjeskovita zemlja s primjesama sitnog lomljenog kamenja bez pokretnih arheoloških nalaza i ide od dubine 0,60 m do zdravice koja je na dubini od 1,20 m.

Kava 9 nalazi se oko 5 m južno od kave 8. Orijentirana je u smjeru istok-zapad, i to tako da pada od zapada prema istoku, tj. od 0,50 do 5,10 m. Dužina kave iznosi 8 m. U zapadnoj polovici te kave evidentiran je ostatak pašarina, označen kao pašarin 1. Riječ je o pašarinu postavljenom u smjeru sjever-jug (i okomito na kavu 9) dužine 5,80 m i



Pašarin 1 tijekom istraživanja

širine 0,57 – 0,60 m. U cijeloj dužini bio je zapunjen masivnim lomljenim kamenim materijalom. Prilikom čišćenja ispune utvrđeno je da je u gornjoj razini bio zapunjen masivnim lomljenim kamenim materijalom, a u donjoj razini tamno smeđom zemljom i manjim komadima kamena. U tlocrtu ima izdužen oblik s blago povijenim krajevima prema zapadu. Dno je ravno i stepenasto pada od juga prema sjeveru. Najviša je visina 2,73 m. Na svim stijenkama i na dnu vidljivi su tragovi klesanja, posebice žljebovi koji u gornjem djelu idu od juga prema sjeveru, a u donjem obrnuto.



Presjeci i tlocrt pašarina 1, kava 9

Kava 10 nalazi se okomito na kavu 9 u smjeru sjever-jug. Na njoj su vidljivi tragovi vađenja kamena. Sonda 6 četverokutnog je oblika u tlocrtu i nalazi se uz kavu 10. U kamenu živcu (zdravici) vidljivi su tragovi lomljenja i klesanja, odnosno manja kunjera, a uz lice kave naslonjen je ostatak manjeg pašarina (2).
Kava 11 nalazi se na donjem dijelu kamenoloma, južno od podzida 8. Sonda 5 nalazi se uz kavu 11 i četverokutnog je oblika. Tom je sondom obuhvaćen i manji pašarin (5).
U kamenolomu je evidentirano i devet podzida, čija svrha nije do kraja objašnjena. Neki su bolje, a neki lošije obrade. Gotovo su svi rađeni od lomljenog kamena. Po svojoj dužini i obradi ističe se podzid 5. Mala količina pokretnog arheološkog materijala pronađena je u Sektoru 1 (keramika te manja količina životinjskih kostiju i školjaka). U Sektoru 2 između kavi 1, 2 i podzida 5 također je prikupljena manja količina keramike.

Literatura

Kirigin 2010 Branko Kirigin, Gradina Sutilija povrh Trogira i nalazi rane keramike tipa Alto – Adriatico, (ur. J. Dikić, A. Milošević, Ž. Rapanić), Scripta Branimiro Gabričević dicata, Trilj, 2010: 23 – 55.

Slavko Galiot

Summary

In the course of July 2014, rescue archaeological excavations were conducted at the site of Satnija hill fort and Roman quarry with the church of St Ilija in Seget Gornji. The exploration zones covered the south part of the presumed exploitation field of the Alas-Kamen Seget quarry. The Conservation Department in Split prescribed archaeological probing on the slope and the defining and documenting of the old quarry south of the probing zone. Twenty four probes and 2 trenches were explored. Due to the configuration and chronological determinants the terrain was divided into two sectors: Sector 1 and Sector 2. Sector 1 covered the upper part of the slope from the hill fort to the beginning of the quarry in the total surface of 71,000 m^2. Eighteen probes were explored and seven structures documented (the remains of dry stone walls).

Sector 2 encompassed the space of the quarry, an overall surface of 9600 m^2. Eleven pits (openings) were established and six probes and 1 trench explored. In almost all the pits the extraction of stone was recorded as well as five pastures which served as separation canals for disjoining stone blocks.

Redni broj: 310
Lokalitet: Sinj – tvrđava Grad
Naselje: Sinj
Grad/općina: Sinj
Pravni status: Z-5038
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 9. prosinca 2013. do 17. siječnja 2014., te od 16. travnja do 11. lipnja 2014. Muzej Cetinske krajine – Sinj, obavio je X. kampanju arheoloških istraživanja na utvrdi Grad u Sinju. Radovi su trajali 50 radnih dana. Projekt pod nazivom „Očuvanje i obnova zidina sinjske tvrđave" financiran je sredstvima Ministarstva kulture i Grada Sinja, uz suradnju s Konzervatorskim odjelom u Splitu. Stručna voditeljica radova bila je Anita Librenjak, dipl. arheo. Stručnu ekipu činile su djelatnice Muzeja Cetinske krajine – Sinj: Danijela Petričević Banović, dipl. arheo., te kustosica Daria Domazet dipl. arheo. Tehničku dokumentaciju – geodetsko dokumentiranje arheoloških radova obavljala je tvrtka GEOdata d.o.o., Split pod vodstvom Darija Jakaše, dipl. ing. geod. U istraživanjima je sudjelovala stručna suradnica Zdenka Vrgoč, dipl. arheo. Stručni nadzor obavljala je Dubravka Čerina, nadležna arheologinja Konzervatorskog odjela u Splitu. U istraživanjima je sudjelovalo 17 pomoćnih radnika, koji su bili angažirani preko investitora Grada Sinja u okviru programa javnih radova. Nakon arheoloških istraživanja pokretni arheološki nalazi pohranjeni su u Muzeju Cetinske krajine – Sinj. Za arheološku obradu pokretnih arheoloških nalaza i dokumentaciju s lokaliteta bile su zadužene Zdenka Vrgoč, Daria Domazet i Danijela Petričević Banović.

Zaštitna arheološka istraživanja na tvrđavi Grad u Sinju kontinuirano traju od 2004., kao dio kompleksnih arheoloških i konzervatorsko-sanacijskih radova na obnovi obrambenih bedema i drugih arhitektonskih struktura radi revitalizacije



Zdjela prekrivena slojem engobe s graviranim vegetabilnim motivima, druga pol. 16. st. (rekonstrukcija: Z. Vrgoč; foto: A. Librenjak)



Zračna snimka lokaliteta (foto: M. Vuković)



Pogled na istraženu površinu: kuća upravitelja oružja (objekt 11), pogled na zidove SJ 411, SJ 439 (Z78) i kaldrmastu podnicu SJ 438 (P35) (foto: A. Librenjak)



Pogled na istraženu površinu, unutrašnje lice zapadnog bedema (foto: A. Librenjak)

graditeljskog sklopa tvrđave Grad. Tijekom radova 2014. istraživano je područje dijela sjevernog bedema, unutrašnja strana sjeverozapadnog i zapadnog bedema, zatim unutrašnji prostor sjeverozapadne i zapadne kule. Pritom su obuhvaćeni sljedeći kvadranti (38 kvadranata): 29r, 28r, 27r, 26r, 25r, 22r, 22p, 21r, 21p, 20r, 20p, 19r, 19p, 18r, 18p,19p, 18o, 19o, 18n, 19n, 18m, 19m, 18l, 19l, 19k, 20k, 18k, 19j, 19i, 19h, 20h, 19g, 20l, 20g, 19f, 19e, 20f, 20e. Riječ je u prostoru koji obuhvaća približnu površinu od 550 m².

Metodologija istraživanja uključila je ponajprije ručni iskop arheoloških sondi i deponiranje iskopane zemlje na području tvrđave. Nakon iskopa, pronađeni su slojevi i strukture očišćeni te dokumentirani u skladu s pravilima struke.

U arheološkoj kampanji 2013./2014. istražen je dio sjevernog bedema i objekt 9 (*Quartieri e corpi di guardia*), zatim područje uz sjeverozapadni i zapadni bedem sa sjeverozapadnom i zapadnom kulom. Objekt 9, identificiran prema likovnim prikazima tvrđave kao *Quartieri e corpi di guardia*, gotovo je u cijelosti definiran. Pružao se neposredno uz sjeverni bedem, od kamene litice na zapadu sve do sjeveroistočnog bedema i kule. Unutrašnjost građevine pet pregradnih zidova dijeli na šest prostorija.

Sjeverozapadni i zapadni bedem sačuvani su gotovo u čitavoj dužini, osim na dijelu gdje je probijen prilikom gradnje zavjetne crkve Gospe Sinjske na vrhu tvrđave krajem 19. st. Vanjska i unutrašnja strana bedema bile su vrlo loše sačuvane i konstruktivno jako nestabilne te je najprije uslijedila sanacija tog dijela bedema. Bedem je građen poluobrađenim priklesanim kamenom i prilagođen je prirodnoj konfiguraciji terena koja se naglo uzdiže prema sjevernom platou tvrđave. Jezgra zida načinjena je od lomljenog kamenja različite veličine vezanog vapnenom žbukom. Struktura gradnje sjevernoga, sjeverozapadnoga i dijela zapadnog bedema jasno upućuje na dvije građevinske faze. Na bedem iz prve starije faze u drugoj kasnijoj fazi priljubljuje se novi zid, čime se bedem znatno fortifikacijski učvršćuje, prilagođujući se ondobnoj razvijenoj ratnoj tehnici, odnosno vatrenom topničkom oružju iz 17. st. Važni i karakteristični elementi obrambenog bedema nisu sačuvani, primjerice kruništa zidova, strijelnice i prsobrani, što bi pobliže odredilo vrijeme gradnje tog dijela bedema. Također nisu sačuvani ni građevinski dijelovi prema kojima bi se mogla rekonstruirati njegova prvotna visina. U jezgri bedema dokumentirani su arhitektonski elementi vezani uz izgradnju samog bedema. Naime, otkriveni su kružni otvori, promjera od 10 do 12 cm. Navedeni otvori tragovi su građevinske skele s pomoću koje se podizao zid: nakon što bi zid dosegao određenu visinu, u njega bi se ugradili drveni nosači skele koji bi se uklonili nakon zidanja.

Neposredno uz sjeverozapadni bedem evidentirani su ostaci velike cisterne (objekt 10). Izgled cisterne jasnije će se definirati budućim arheološkim iskopavanjima nasutih i urušenih nasipnih slojeva, čime će se utvrditi kronologija sjeverozapadnog dijela tvrđave i odrediti međuodnosi pronađenih arhitektonskih struktura. O važnosti cisterne kazuje činjenica da se nalazi na svim likovnim prikazima uz topovski položaj s unutrašnje strane sjeverozapadnog bedema, a prema podacima bila je presvođena i imala je zapreminu od 700 barila vode (*Cisterna capace per Barilli n°. 700 d'Aqua, con Volto*). Za arheoloških radova uz sjevernu stranu cisterne otkriven je i velik kanal (K4) građen od kamenih ploča, koji je sabirao oborinske vode u cisternu. Istražene su dvije kule na sjeverozapadnom i zapadnom dijelu bedema. Obje su kvadratnog oblika, a u njihovoj unutrašnjosti otkriveni su ostaci urušenih zidova i podnica te sitniji arheološki materijal iz 17. i 18. st. (željezne topovske kugle, keramika, čavli, klinovi). Očuvana visina zidova nije dostatna za cjelovitu rekonstrukciju njihova izgleda. Sjeverozapadna kula sačuvana je u razini prizemlja, a od zapadne kule sačuvani su samo ostaci temelja te je teško odrediti njihovu prvobitnu visinu.

Uz zapadnu kulu ubicirani su arhitektonski ostaci građevine (Objekt 11) koja je na povijesnim prikazima sinjskoga Grada iz 17. i 18. st. naznačena kao kuća upravitelja oružja (*Alloggio del. Gouer. Dell Armi*, *Abitazione del Gouere delle Armi*).

Istražen je i prostor glavnog ulaza u tvrđavu na zapadnoj strani bedema. Ispred ulaza otkriveni su ostaci propugnakula, predulaza, koji je pružao iznimnu sigurnost glavnim gradskim vratima, omogućujući učinkovitu obranu te kontrolu ulaza i izlaza u tvrđavu. Kao dio obrambene vojne taktike *propugnaculum* vuče podrijetlo još iz kasne antike i upućuje na dug povijesni kontinuitet sinjskoga grada. Važno je istaknuti da je na tom dijelu tvrđave uz unutrašnju i vanjsku stranu zapadnog bedema ispod velikog nasipnog



Kamene i metalne topovske kugle (foto: A. Librenjak)

sloja pronađena velika količina urušenoga građevinskog materijala, ispod kojeg su otkriveni ostatci podnica te temelji zidova nekoliko građevina (P37, P38, P39, P40, Z79, Z80, Z81, Z82, Z83, Z84, Z85). Ako se otkriveni zidovi povežu s podacima na povijesnim prikazima, može se zaključiti da je najvjerojatnije riječ o ostacima obrambeno-stambenih građevina koji su naznačeni uz glavni ulaz u tvrđavu. Kako je u tijeku bila sanacija bedema, zaštitna arheološka istraživanja ograničena su uskim područjem neposredno uz bedem, pa otkrivene arhitektonske ostatke zasad nije moguće u cijelosti definirati jer se većina zidova otkrivenih građevina pruža izvan granica iskopa.

Osim toga, tijekom interpretacije i definiranja arhitektonskih cjelina svakako treba uzeti u obzir različite faze gradnji i pregradnji, rušenja i ponovne gradnje tijekom dugog razdoblja, poglavito obrambenih položaja uz bedem.

Tijekom desete arheološke kampanje prikupljeni su vrijedni i brojni pokretni arheološki nalazi, koji svjedoče ne samo o važnom vojnom uporištu, već i o civilnom urbanom karakteru sinjskoga Grada. Među pronađenim nalazima, koji (ovisno o svojoj očuvanosti i tipološkim karakteristikama) mogu ponuditi široke vremenske odrednice te tako kronološki determinirati višeslojne stratigrafske odnose, prevladavaju predmeti kasnosrednjovjekovne i novovjekovne materijalne kulture, primjerice oružje (kamene i metalne topovske kugle) i druga vojna oprema te nalazi novca, predmeti različite namjene (keramičke lule, okovi, čavli, kremen, brusevi, škare), dijelovi arhitekture i ulomci kamene skulpture. Najbrojniji su nalazi grube kuhinjske keramike namijenjene svakodnevnoj uporabi te glazirano višebojno stolno posuđe koje svjedoči o kvaliteti stanovanja, kao i intenzivnim trgovačkim vezama s Venecijom i drugim gradovima na Apeninskom poluotoku.

Literatura

Librenjak, Čerina 2005 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Preliminarno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na tvrđavi Grad u Sinju 1998. i 1999. godine, VAPD, 98, Split, 2005: 271 – 282.

Librenjak, Čerina, Župić 2006 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Branimir Župić, Zaštitna arheološka istraživanja Sinj – tvrđava Grad, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 393 – 396.

Librenjak, Čerina 2006 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Zaštitna arheološka istraživanja Sinj – tvrđava Grad, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 432, 433.
Librenjak, Čerina 2010 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Zaštitna arheološka istraživanja Sinj – tvrđava Grad, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 619 – 622.
Librenjak 2011 Anita Librenjak, Pregled arheoloških istraživanja u Cetinskoj krajini od 1980. do 2006. godine, u: Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini, Izdanja HAD, 27, Zagreb, 2011: 9 – 31.
Librenjak, Čerina, Devlahović 2011 Anita Librenjak, Dubravka Čerina, Zaštitna arheološka istraživanja Sinj – tvrđava Grad, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011.
Madiraca 2012 Vinko Madiraca, Stručno izvješće o sustavnim arheološkim istraživanjima na tvrđavi Grad u Sinju 2012. godine
Skelac 2006 Goran Skelac, Geofizička istraživanja Sinj – tvrđava Grad, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 433.

Anita Librenjak
Dubravka Čerina

Summary

In the periods from December 2013 to January 2014 and from April to June 2014, the Museum of the Cetina Region in Sinj conducted the tenth campaign of archaeological excavations at Fort Grad in Sinj. These excavations at the fort have been taking place since 2004 as part of complex archaeological and conservation-rehabilitation works on the renovation of defensive walls and other architectural structures with the aim of revitalizing the constructional complex of the fort. This year, part of the north wall, inner side of the north-west and west walls and the interior space of the north-west and west towers were explored. The space in question measures 550 m^2. In the course of this campaign numerous movable archaeological finds were collected among which items from the late medieval and post-medieval material culture dominated, such as for example weapons (stone and metal cannon balls) and other military equipment as well as coins, various purpose items (ceramic pipes, chains, nails, flint, grindstones, scissors), architectural fragments and stone sculpture shards. The most numerous finds included those of coarse kitchen ware for daily use and glazed multicoloured tableware which gave an indication of the quality of living as well of the intense commercial links with Venice and other cities on the Apennine Peninsula.



Pogled na sjeverni dio hodnika između dva menijana amfiteatra tijekom konzervatorskih radova



Sjeverna strana zapadnih vrata amfiteatra nakon konzervatorskih radova

Redni broj: 311
Lokalitet: Salona – amfiteatar
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936 (arheološka zona Solina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervacija

Godine 2014. nastavljena je konzervacija zapadnog ulaza u amfiteatar u Solinu, otkrivenog 2005. godine tijekom zaštitnih arheoloških radova na zapadnim bedemima Salone i amfiteatru. Voditeljica radova bila je prof. dr. sc. Jasna Jeličić Radonić.

Konzervirana su zapadna vrata amfiteatra, i to na hodniku između prvog i drugog menijana ispred kuće Grubić, koja je sklopu naselja Parać sagrađena u 19. st. na sjevernom dijelu amfiteatra. Nakon uklanjanja raslinja, iskopan je dio hodnika zatrpan šutom, među kojim su bili nabacani veći kameni blokovi i pojedini ulomci konstruktivnih dijelova amfiteatra. Otkriveni su istočni i zapadni zidovi hodnika

građenog od pravilnih klesanaca, ali njihova su lica bila znatno oštećena. Dokumentirani su otkriveni zidovi hodnika amfiteatra, a potom sanirani i konzervirani oštećeni dijelovi istočnog i zapadnog zida hodnika kamenim klesancima prikupljenim i deponiranim u neposrednoj blizini prilikom arheoloških istraživanja amfiteatra. Istočno i zapadno lice hodnika rekonstruirani su originalnim kamenom do najviše sačuvane visine izvornih zidova.
Očišćeni i otvoreni prostor hodnika ispred kuće Grubić zatvoren je kamenim suhozidom sa stražnje strane ojačanim betonom. U gornjem dijelu nad konzerviranim i rekonstruiranim zidovima hodnika istom je suhozidnom strukturom (ojačanom sa stražnje strane betonom) podignut ogradni zid neposredno ispred kuće Grubić. Na taj je način omogućeno postavljanje terase i odvajanje privatne kuće od amfiteatra. Produžetkom ogradnog zida od spomenika će se moći odvojiti i prilazna ulica te provesti drenaža znatne količine oborinskih voda. Nakon radova iskopani materijal odvezen je na deponij te je očišćena sjeverna strana zapadnog ulaza u amfiteatar koja je sada konzervirana u punoj dužini od vanjskih vrata do arene.

prof. dr. sc. Jasna Jeličić Radonić

Summary

In the course of 2014 conservation works were continued at the west entrance to the amphitheatre in Solin. Conservation works were undertaken at the west gate of the amphitheatre, namely, in the hallway between the first and second *moenia*.

Redni broj: 312
Lokalitet: Solin – kanalizacija (Dudini ulica – Sv. Kajo)
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog zemljanih radova prilikom gradnje kanalizacijskog sustava Solin – Sv. Kajo, na potezu Dudini ulice do lokacije Sv. Kajo u Solinu, Konzervatorski odjel u Splitu propisao je arheološki nadzor na k.č. 5605, 5606, 5607, 5627, 5631/2 i 5663, k.o. Solin. Nadzor je započeo 13. kolovoza 2014. i trajao je do 27. studenog 2014. godine. Radove je vodio Stipe Pavlinović, zamjenjivala ga je Anita Penović, a fotografsku i terensku dokumentaciju vodio je Nebojša Cingeli (arheolozi iz tvrtke Neir d.o.o.). Financijska sredstva osigurao je Cestar d.o.o.

Trasa zemljanih radova prilikom gradnje kanalizacijske mreže u Dudini ulici na lokalitetu Sv. Kajo u Solinu smještena je sjeverno od Salonitanske ulice (Jadranske magistrale) i sjeverno od zapadne nekropole Salone te zapadno od bedema antičke Salone (amfiteatra). Ulica Dudini neobičnog je oblika, a sa sjeverne, zapadne i južne strane omeđuje školu i školsko dvorište OŠ Vekoslava Paraća. Teren se kaskadno spušta od sjevera prema jugu, od najviše kote



Položaj trase zemljanih radova prilikom gradnje kanalizacijske mreže u Dudini ulici na lokalitetu Sv. Kajo u Solinu; narančaskom bojom označena je zapadna dionica 1, crvenom bojom istočna dionica 2 te plavom bojom postojeći šaht istražen 2011. godine (Google maps, doradio N. Cingeli)



Tlocrt trase zemljanog iskopa: crvenom bojom označeni su arheološki slojevi, žutom sloj zemlje ispod sloja asfalta u kojem su pronađeni ulomci keramike, a crvenom velik sloj s više ulomaka keramike

+21,60 m n. v. do najniže +6,60 m n. v. u pothodniku, ispod magistrale.
Prilikom nadzora pratila se dinamika rada izvođača građevinskih radova. Iskopavanja su započela na dvjema lokacijama: na sjeveru na dijelu dionice 2 trebalo je istražiti pristupni prostor osnovne škole prije početka nove školske godine, a na južnom dijelu dionice 2 dio od pothodnika i betonskog pregradnog zida gdje se nalazi šaht. Radove je nadzirao Arheološki muzej u Splitu 2011. godine.
Ukupna dužina trase iznosi 771,66 m. Definirano je 18 stratigrafskih jedinica i izdvojeno je pet nalaza keramike. Na površini su definirani slojevi humusa SJ 1, sloj asfaltnog



Dionica 2 od O2.1 do O2.2; udaljenost 22,4 m na kojoj je definiran sloj zemlje s tragovima ulomaka keramike SJ 17 na koti +22,89 m n. v.

puta i tampona SJ 2 te sloj makadamskog puta SJ 8. Ispod tih slojeva nalaze se slojevi meke tupine masnog sastava, oker sive boje SJ 03 i tvrde tupine, kompaktne konzistencije SJ 04 sive boje. Kako je praćena dinamika rada izvođača građevinskih radova, arheološka dokumentacija također je prilagođena projektu i dinamici radova. Zadržane su oznake čvorova (okana), prostora za postavljane šahtova. Metodologija istraživanja uključivala je kombinaciju ručnog i strojnog iskopavanja. Na prostoru između dvaju čvorova kopao se kanal širine 0,9 – 1,1 m. Strojno je skidan sloj humusa SJ 1 ili asfalta SJ 2, te je ručno polirana, a potom dokumentirana radna površina, a ako nisu utvrđeni kulturni slojevi i arheološki objekti strojno je nastavljen iskop sterilnog sloja (meka tupina SJ 3 i tvrda tupina SJ 4). Nakon završetka i dokumentiranja iskopa postavljene su cijevi i prostor je vraćen u prvobitan položaj. Čvorovi su rabljeni kao stacionaže na nejednakoj udaljenosti, koja varira od 1 m do 27 m, što ovisi o konfiguraciji i padu terena. Ukupan je broj okana ili čvorova 31 u objema dionicama.

Zapadna dionica D 1 ima 15 okana, a pruža se u smjeru sjever-jug. Duga je 324,9 m, najviša kota nalazi se na sjevernom dijelu i iznosi +21,6 m n. v., a najmanja na jugu i iznosi +6,6 m n. v. Relativna dubina iskopa kreće se od 2,05 do 2,95 m. Na dionici D 1 jugozapadno od OŠ Vjekoslava Paraća između čvorova O1.2 i O1.6 definiran je sloj zemlje s malim brojem sitnih ulomaka keramike SJ 18. Debljina sloja varira od 0,2 do 0,4 m, rahle je konzistencije i smeđe boje. Sloj je ujednačen bez arheoloških objekata, ukopa jama ili struktura zidova, a analogije sa sličnim u prijašnjim istaživanjima interpretiraju ga kao humusni sloj, odnosno obradivo zemljište. Ispod sloja SJ 18 nalazi se SJ 3, sterilan sloj meke tupine i sloj SJ 4 – tvrda neravna tupina s grebenima koji su se pojavljivali u gotovo pravilnom ritmu. Prostor između dvaju grebena zapunjen je mekom tupinom.

Tijekom arheološkog nadzora istražena je trasa u dužini od 771 m (k.č. 5605, 5606, 5607, 5627, 5631/2 i 5663, k.o. Solin). Napravljen je stratigrafski presjek područja sjeverno od zapadne nekropole Salone i zapadno od amfiteatra. Definirano je ukupno 19 stratigrafskih jedinica i imenovano je pet nalaza ulomaka keramike. Izvojena su područja na kojima su definirani kulturni slojevi. Tijekom istraživanja nisu pronađene strukture zidova rimskih objekata.

I istočno, sjeverozapadno i jugozapadno od OŠ Vjekoslava Paraća, na k.č. 5663, k.o. Solin, između čvorova O1.2 – O1.6, O2.1 – O2.2 i O2.9 – O2.12, izdvojen je sloj zemlje s malim brojem sitnih ulomaka keramike SJ 18.

Nebojša Cingeli

Summary

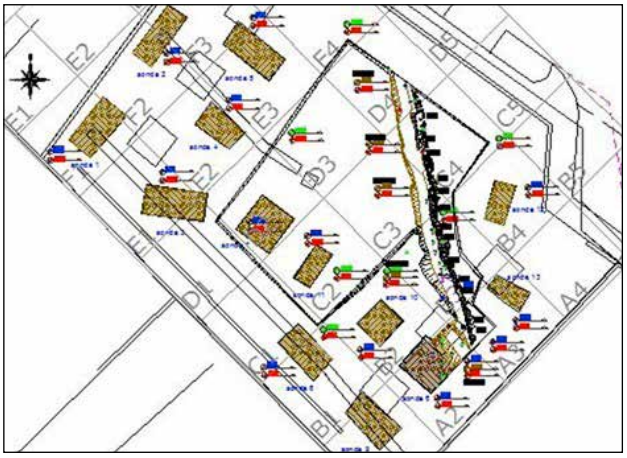
In the course of 2014 archaeological supervision was conducted over to earthworks for the construction of the sewerage system Solin – St Kajo in Dudina street in Solin. A stratigraphic cross section was made of the area north of the west necropolis in Salona and west of the amphitheatre. A total of 19 stratigraphic units were defined. The areas with defined cultural layers were separated. In the course of the investigations no wall structures of Roman edifices were found.

Redni broj: 313
Lokalitet: Solin – k.č. 4941
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936 (arheološka zona Solina)
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

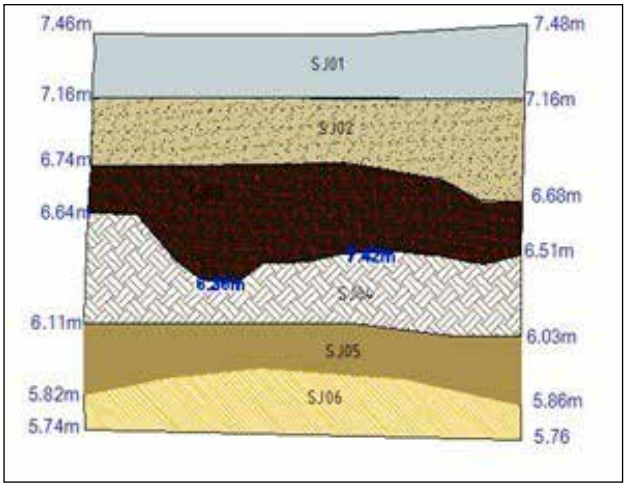
U svibnju 2014. arheološki je istražena lokacija na kojoj se gradi stambeno-poslovna zgrada 1 i 2 Solin Centar, na k.č. 4941, k.o. Solin. Investitor radova je bio Romić aneks d.o.o. iz Solina, a izvođač arheoloških radova Delmat Galiot d.o.o. iz Splita.

Posebnim konzervatorskim uvjetima određeno je da se istraži prostor predviđen za gradnju dvojnog objekta, a na ostalom dijelu parcele bila su predviđena sondažna istraživanja. Istraženo je 13 sondi, proširenje između sonde 6 i iskopa unutar temelja te iskop unutar temelja objekata sveukupne površine 309 m^2. Ukupno je evidentirano 9 SJ, od čega pet slojeva, jedna nakupina kamena i tegula te tri strukture.

Sonde su na jugozapadu bile dublje, dok su prema istoku i sjeveru bile pliće, odnosno sedra se počela pojavljivati na većoj visini. Slojevi su u sondi uglavnom bili slični uslojavanju drugih sondi, proširenja i iskopu između temelja objekata. Treba posebno naglasiti da je sloj SJ 3 najtanji na sjevernoj strani parcele u iskopu unutar temelja (0,05 m),



Tlocrtna skica parcele sa svim arheološkim situacijama: položaji sondi, proširenja, iskop temelja zgrada te pozicije PN (izradio: J. Bazo)



Crtež profila u sondi 8



Profil u sondi 8



Pogled na suhozid

dok je u zoni suhozida i depresije te na južnoj strani (sonda 6) bio najdeblji (do 0,60 m).
Strojno je skidan sloj SJ 1 i SJ 2 (vegetacija i obradivi sloj), do dubine od 0,70 m. U tim slojevima pronađen je različit recentan materijal (plastika, staklo, željezo…) te ostaci infrastrukturne instalacije (voda, kanalizacija, kabel od struje…) i betonski ostaci nekog porušenog objekta iz prošlog stoljeća (SJ 8). Ispod tih slojeva evidentiran je sloj SJ 3 od tamnosmeđe zemlje sa sitnim amorfnim kamenom i raznolikim pokretnim arheološkim nalazima. Taj je sloj istražen ručno, a njegova dubina varirala je na južnoj, zapadnoj i sjevernoj strani. Sloj je na zapadnoj strani bio debeo od 0,30 do 0,40 m, dok je na jugoistočnoj strani (neposredno uz suhozid) istoimeni sloj bio deblji cca 0,60 m, odnosno od 0,70 do dubine od 1,50 m (depresija) u sondi 6. Ispod tog sloja evidentiran je sloj SJ 4 od svijetlo smeđe zemlje pomiješan s pijeskom, bez pokretnog arheološkog materijala (debljina cca 0,35 m).
Sloj sedre (SJ 5) u pojedinim je sondama evidentiran i u kompaktnom stanju te pomiješan s riječnim pijeskom (debljina cca 0,35 m). Ispod je bio sloj riječnog pijeska (SJ 6), koji je bio potpuno sterilan, ali u nekim sondama (7, 8 i 10) s ostacima gareži od korijenja.

Sonde su istražene od zapada prema jugoistoku parcele, a tako je i registrirana dubina iskopa, odnosno odnos slojeva. Zapadna strana parcele, gdje je i najveća koncentracija sondi, istražena je do zdravice, dubine od cca 2,00 m, a prema istoku zdravica/sedra i pijesak evidentirani su na većim dubinama (sonda 6).
U svim sondama registriran je sloj SJ 3 u kojem je pronađen pokretni arheološki materijal, dok su slojevi ispod toga bili arheološki negativni. U Sloju 1 i 2 evidentiran je recentan materijal i ostaci infrastrukturnih i komunalnih instalacija.
Prema nalogu nadležnih konzervatora otvorena je cijela površina središnjeg dijela lokaliteta, odnosno prostora gdje su planirani temelji budućeg objekta, nakon što su istražene i dokumentirane sve sonde izvan istoimene zone temelja te dvije unutar zone temelja.
Unutar prostora temelja uklonjeni su slojevi SJ 1, SJ 2 i SJ 3 do sloja SJ 4 jer planirani iskop temelja ne prelazi dubinu sloja SJ 3, s obzirom na to da je taj sloj jedini gdje su dokumentirani pokretni arheološki nalazi. Dubina sloja SJ 3 u toj je zoni prilično ujednačena.
U sjeveroistočnom dijelu te zone evidentiran je i nastavak suhozida (SJ9), koji je prvobitno otkriven u sondi 6. Istražen je i međuprostor od istoimene zone do sonde 6,

čime je utvrđeno da se radi o istoj strukturi, suhozidu koji je očuvan u cijeloj dužini.
Dužina suhozida iznosi 15,75 m. Struktura mu je sastavljena od priklesanog i amorfnog kamena s jednim licem, postavljenim na sterilan sloj SJ 4 ili je umetnut amorfni kamen za nivelaciju podloge, dok je u sondi 6 niveliranu podlogu činila umetnuta sedra i SJ 4. U strukturi zida bio je ugrađen i grubo klesani kameni stup, kao spolij (N 97, na visini 6,65 m i udaljen 2,78 m od jugoistočnog profila sonde 6). Dimenzije su stupa: dužina 0,60 m i promjer baze 0,22 m. U neposrednoj blizini stupa, također u strukturi zida ugrađen je i komad antičke žbuke te fragment kamene ploče (visina 6,60 m i udaljena 1,25 m od JI profila sonde 6) vertikalno postavljene u SJ 4, kao spolij.
Evidentirano je 215 nalaza (keramika, tegule, tesere, životinjske kosti, školjke, staklo, bronce…), iz čega je izdvojeno 49 posebnih nalaza (PN). Po vrsti nalaza najviše je zastupljena kasnoantička keramika, koja je s vremenom erodirala.

Literatura

Isings 1957 C. Isings, Roman glass from dated finds, Archaeologica Traiectina, 1957.
Katavić, 2010 V. Katavić, Izvještaj o zaštitnom sondažnom arheološkom istraživanju Solin Centar, lipanj – srpanj 2010.
Salona 1994 Grupa autora, Salona Christiana, (ur. Emilio Marin), Split, 1994.
Sear 1970 David R. Sear, Roman coins and their values, Seaby's Numismatic Publications Ltd., 1970.

Slavko Galiot

Summary

In May 2014 archaeological excavations were conducted during the construction of the residential-business complexes 1 and 2 Centar Solin (on the cadastre lot no. 4941). According to special conservation conditions the archaeological explorations covered the space of construction of the dual complex while probe excavations were envisaged for the remaining part of the terrain. An area of 309 m^2 was explored.
A dry stone wall 15.75 m long was discovered as well as 215 finds (pottery, *tegulae*, *tesserae*, animal bones, shells, glass, bronze...) out of which 49 special finds were isolated (SF). By the type of finds, late antiquity pottery which eroded with time was the most frequent.

Redni broj: 314
Lokalitet: Solin – Manastirine
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936 (arheološka zona Solina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervacija

U kolovozu 2014. konzervirani su zidovi starokršćanske bazilike na Manastirinama u Saloni (4339, k.o. Solin). Radove



Zid stilobata prije konzervacije



Zid stilobata nakon konzervacije

je financiralo Ministarstvo kulture, a nositelj projekta bio je Arheološki muzej u Splitu (voditeljica projekta bila je Jagoda Mardešić, dipl. arheo.). Izvođač radova je bio Plavi oblutak d.o.o., a radove je nadzirao Neven Kunjašić, dipl. ing.

Radovi su se odvijali na dijelu južnog stilobata bazilike (dužina oko 2,5 m) koji je bilo potrebno djelomično rastaviti te ponovno sazidati. U transeptu bazilike sanirana su postolja dvaju sarkofaga koja su zbog lošeg stanja prijetila urušavanjem. Jednako je tako konzerviran zid u transeptu koji se pruža od apside u smjeru zapada. Navedeni zidovi i postolja sarkofaga bili su dokumentirani (mjerilo 1 : 50) prilikom revizijskih radova na lokalitetu koji su trajali od sredine 1980-ih do 1998. godine.
Sva ta oštećenja bilo je potrebno što prije sanirati jer je bila ugrožena sigurnost i stabilnost građevine, kao i sigurnost brojnih posjetitelja koji svakodnevno obilaze lokalitet. Uzrok oštećenja bilo je slijevanje oborinskih voda na lokalitet.
Sa zida stilobata uklonjena je zemlja i raslinje te je on djelomično rastavljen, odnosno izvađen je dio kamenja koje je tvorilo ispunu zida. Zid je konzerviran vapnom te je izvađeno kamenje vraćeno na mjesto bez rekonstruiranja zida. Na isti je način konzerviran zid u transeptu bazilike koji se proteže u smjeru istok-zapad, a prethodio je gradnji bazilike. U transeptu bazilike sanirana su i dva postolja za sarkofage koja su prijetila urušavanjem. Sanacija je izvedena fugiranjem i injektiranjem.

Jagoda Mardešić

Summary

In August 2014 works were conducted on the conservation of walls in the early Christian basilica in Manastirine in Salona. The south wall of the basilica *stylobate*, the transept wall that is older than the basilica itself and two sarcophagus bases were conserved.

Redni broj: 315
Lokalitet: Solin – Marusinac
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: P-3295
Razdoblje: A
Vrsta radova: sanacija, konzervacija, sustavno iskopavanje

Arheološki muzej u Splitu od 27. listopada do 11. studenoga 2014. nastavio je sanaciju, konzervaciju i restauraciju sjevernog dijela tzv. *Basilicae discopertae* u Solinu. Saniran je zapadni dio sjevernog antičkog ogradnog zida bazilike i dijela sjevernog recentnog ogradnog zida lokaliteta. Osim konzervatorsko-restauratorskih radova, organizirana su i neophodna arheološka istraživanja radi konzervacije. Stručnu ekipu činili su voditeljica Ema Višić-Ljubić, viša kustosica arheološkog lokaliteta Salona, Ivanka Vukšić, restauratorica. Sanaciju, konzervaciju i rekonstrukciju zidova pod stručnim nadzorom izvela je ovlaštena tvrtka Plavi oblutak d.o.o. iz Splita.



Pogled na srušeni ogradni suhozid lokaliteta i antički ogradni zid bazilike



Ogradni zid bazilike nakon čišćenja

Recentni kameni ogradni zid lokaliteta pod pritiskom vode i zemlje obrušio se na zapadni dio antičkog ogradnog zida. Tijekom ovogodišnjih radova u potpunosti je uklonjena zemlja i kamenje koji su ga zatrpali. Nakon toga započelo je detaljno čišćenje unutrašnjeg i vanjskog lica sačuvanog antičkog zida u dužini od 7,5 m.
Uočeno je da je zid vrlo loše očuvan, osobito njegovo južno lice koje se nagnulo tako da je s originalnoga mjesta ispao kamen. Središnji dio zida potpuno se rascijepio. Unutrašnjost je bila ispunjena zemljom, ulomcima keramike, tegula i rijetkim grumenima žbuke. Zid nije imao temelj, već je bio podignut na sloju tupine, prateći prirodnu konfiguraciju terena. Tijekom čišćenja sjevernog lica zida otkriveni su ostaci zida koji se protezao u smjeru sjever-jug. Sačuvana su samo dva donja reda. Dalje u profilu vidi se više uslojenog kamenja s nejasnom funkcijom. Struktura je zaštićena geotekstilom.
Da bi se mogao konzervirati ogradni antički zid, bilo je potrebno u potpunosti razgradili južno lice zida, uz prethodno označavanje svakog pojedinog kamena. Nakon toga kopalo se do tvrde tupine (na istoku na 58,17 m n. v., a na zapadu do 57,90 m n. v.) za postavljanje temelja. Na betonsku podlogu (dužine 9,5 m, širine



Prostor sjevernog dijela bazilike nakon radova

0,30 m i debljine 10 cm) postavljena su tri reda opeka. Temelj nije postavljen cijelom širinom zida, nego samo pod južno lice sačuvanog dijela, osim na mjestu (u dužini 2 m) gdje je zid bio uništen te ga je bilo potrebno u potpunosti rekonstruirati.
Sjeverna strana zida, iako deformirana, bila je bolje očuvana, stoga se sjeverno lice zida nije razlagalo, nego je ostavljeno *in situ* i konzervirano je u zatečenom stanju.
Južno lice zida rekonstruirano je do visine sjevernog lica (na 59,36 m n. v.), sveukupno četiri reda kamena. Za rekonstrukciju je upotrebljavan originalan kamen iz zida te kamen s lokaliteta. Iako je originalni zid rađen u tehnici suhozida, prilikom konzervacije bilo je neophodno upotrebljavati vapneni mort (na način kako je konzerviran i istočni dio zida 2012. godine).
Nakon toga započela je gradnja recentnog ogradnog suhozida lokaliteta. Donesena je odluka da se radi zaštite antičkog ogradnog zida donekle pomakne trasa recentnog, stoga je sagrađen ugao, kojim je to i postignuto.
Ogradni suhozid podignut je na plićem betonskom temelju, u prosječnoj visini oko 1,80 m. Zbog stabilnosti je odlučeno da se unutrašnjost zida, koja je ispunjena neobrađenim lomljenim kamenom, u manjoj mjeri poveže cementnim mortom. Prilikom zidanja ostavljene su šupljine za neometan prolaz vode.
Prilikom čišćenja antičkog zida pronađeno je dosta ulomaka keramike, tegula, stakla, željeza te desetak brončanih novčića. Nalazi su pohranjeni u područnoj zgradi *Tusculum*.

Literatura

Dyggve-Egger 1939 Ejnar Dyggve-Rudolf Egger, Der altchristliche Friedhof Marusinac, Forschungen in Salona III, Wien, 1939.
Dyggve 1989 Ejnar Dyggve, Povijest salonitanskog kršćanstava, Izabrani spisi, Split, 1989.
Marin 1993 Emilio Marin, Nova istraživanja na Marusincu u Saloni, Diadora, 15, Zadar, 1993: 259 – 273.
Višić-Ljubić 2012 Ema Višić-Ljubić, Solin (*Salona*) – Marusinac, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 755 – 757.

Ema Višić-Ljubić

Summary

In the course of October and November 2014 the Archaeological Museum in Split continued with the rehabilitation, conservation and restoration of the north part of the so called *Basilicae discopertae* in Solin. The rehabilitation of the western part of the north antiquity boundary wall of the basilica and part of the recent north boundary wall of the site were undertaken. Apart from conservation and restoration works, necessary archaeological explorations were also conducted for conservation purposes. The west segment of the antiquity boundary wall of the basilica was in very poor condition, particularly its south facing. The south facing of the wall was set on a brick underpinning wall. The north facing of the wall was in a better state of preservation and was conserved in the state it was found in. After that the building of a recent boundary dry stone wall of the site was initiated. The wall was set about 20 cm north of the antiquity boundary wall. During the cleaning of the antiquity wall a considerable amount of pottery, *tegulae*, glass, iron shards were found and about 10 bronze coins. The finds were stored in the adjacent Tusculum building.

Redni broj: 316
Lokalitet: Solin – Tvornica cementa Sv. Kajo
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 16. rujna 2013. do 17. ožujka 2014. tvrtka Neir d.o.o. arheološki je nadzirala zemljane građevinske radove prilikom gradnje fekalne kanalizacije pogona Tvornice cementa Sv. Kajo (Cemex Hrvatska d.d.) u Solinu. Zemljane radove izvela je tvrtka INNECTO d.o.o. Split, pod arheološkim nadzorom arheologa Stipe Pavlinovića, a sve pod stručnim nadzorom djelatnika Konzervatorskog odjela u Splitu, arheologa Saše Denegrija i Silve Kukoč. Za fotodokumentaciju bili su zaduženi djelatnici tvrtke Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osigurao investitor Cemex Hrvatska d.d.



Početak radova otvaranjem sonde u sjeveroistočnom dijelu tvornice



Profil sonde u sjeveroistočnom dijelu tvornice

Radovi su započeli otvaranjem sonde dimenzija 3,50x5,70 m u sjeveroistočnom dijelu postrojenja, unutar izdvojenog odsječka prostora sa zemljanom površinom. Na tom je mjestu predviđena crpna stanica, a sonda je iskopana do dubine od 2,50 m. Ispod površinskog zemljanog sloja visokog 0,20 – 0,40 m nalazi se rastresena nasuta zemlja s vidljivim koloritnim prugama nastalima od taloženja otpadnog materijala tvornice, poput ugljena ili mazuta. Zemljani nasip doseže do 1,70 m dubine, nakon čega se javlja tupina. Oko 10 m zapadno od te sonde iskopan je rov uz istočnu stranu tvorničke zgrade, koja se pruža u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Dužina rova je 103 m, širina varira od 0,90 do 1,70 m, kao i dubina, koja iznosi 3,50 m na njegovu krajnjem jugozapadnom kraju, oko 1,80 m po sredini rova te 2,50 m na sjeveroistočnom kraju. Ispod sloja asfalta visokog 0,10 – 0,20 m nalazi se uravnavajući sloj od većeg kamenja visok 0,30 – 0,40 m, ispod kojega se nalazi zemljani nasip u kojem se primjećuje raznolik otpadni materijal – razni metalni limovi i šipke, kabeli, opeke, gume. Rov mjestimično presijecaju brojne tvorničke instalacije, a u profilu se često pojavljuju masivne betonske konstrukcije temelja zgrade ili kanala za otpadne vode koji se nalazi neposredno s istočne strane rova. Na dnu rova također se nalazi jedan recentan otpadni kanal izvan funkcije, pokriven betonskim pločama.

Na zapadnoj strani postrojenja iskopana su tri rova koja su naknadno spojena, od kojih se dva pružaju u smjeru sjeveroistok-jugozapad i jedan u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Potonji rov nalazi se južnije od ostalih dvaju, najbliže moru. Dug je 77 m, širok od 1,30 do 1,90 m i dubok od 1,70 do 2,70 m. Rov je u središnjem dijelu proširen i produbljen za smještaj crpne stanice (dimenzije su proširenja 10x7,5x3,5 m). Zbog blizine mora u tom se proširenju skupljala voda, međutim pojava podzemne vode bila je uobičajena u svim iskopanim rovovima i uvelike je otežavala cjelokupan rad na kanalizacijskom sustavu. Taj je rov u cijelosti bio prokopan kroz nasutu zemlju prošaranu vidljivim ostacima taloženja otpada tvornice. Dva rova koja se pružaju u smjeru sjeveroistok-jugozapad ukupno su duga 200 m. Širina im je uglavnom oko 2,60-2,70 m, s time da mjestimično doseže i do 4 m, a duboki su oko 3 m, ponegdje i 4,50 m. Naime, zbog toga što se ispod tankog sloja asfalta i betona nalazila nasuta rastresena zemlja, zbog čestih kiša koje su pratile iskopavanje urušavali su se profili rovova pa su ih radnici bili prisiljeni proširivati. Također je već na dubini od 2 m izbijala podzemna voda zbog koje je kopano nešto dublje na mjestima na kojima su predviđeni betonski šahtovi.

Još jedan rov iskopan je na sjevernoj strani u blizini ulaza u tvornički kompleks i također je naknadno povezan s ostalima. Proteže se u smjeru sjeverozapad-jugoistok i dug je 110 m, širok 2,50 – 4 m (na jednom kraćem dijelu širina mu doseže i do 8 m) i dubok 4 – 5 m. Ispod sloja asfalta i betona zatečena je identična situacija kao i u drugim rovovima – zemljani nasip s mnogo građevinske šute i tragovima deponiranja tvorničkog otpada. Također su mjestimično u profilima vidljive betonske grede od zidova ili temelja zgrada uz koje rov prolazi, kao i recentan betonski kanal širok 1,80 m na dnu jednog kraćeg segmenta rova. Sjevernije od tog rova izvan prostora tvornice, na parkiralištu u blizini željezničke pruge otvorena je sonda dimenzija 5x9 m, duboka 2,10 m. Ispod sloja asfalta visokog 0,08 m te uravnavajuće podloge od većeg kamenja visoke 0,30 m nalazi se tupinasta zemlja sve do dna sonde. Sonda je povezana s rovovima unutar prostora tvornice jednim rovom jednake dubine, dugim 60 m i širokim 2,60 m, koji je također prokopan kroz tupinu, osim u dijelu unutar tvornice, gdje je iskazivao karakteristike ostalih rovova, iskopanih u zemljanom rastresenom nasipu s mnogo tvorničkog otpada.

Ukupno je unutar i izvan tvornice iskopano rovova u dužini od 550 m. Zbog položaja tvornice koja se nalazi neposredno uz more, kao i činjenice da je građena na nasutom terenu, u



Rov uz istočnu stranu tvorničke zgrade i betonski kanal na njegovu dnu



Profil rova uz istočnu stranu tvorničke zgrade s korodiranim metalnim otpadom

svim je rovovima izbijala podzemna voda. Tijekom radova zbog česte su se kiše urušavali rovovi te su se mijenjale njihove dimenzije. U samom zemljanom nasipu nije uočen pokretan arheološki materijal, kao ni naznake arheoloških struktura. Nakon završetka radova na kanalizacijskom sustavu istraživane su površine vraćene u prvobitno stanje.

Literatura

Cambi 1991 N. Cambi, Uvod, Antička Salona, Split, 1991: 7 – 36.
Jeličić-Radonić, Sedlar 2011 J. Jeličić-Radonić, A. Sedlar, Topografija antičke Salone (III), Salonitanska Urbs Occidentalis, Tusculum, 4, Solin, 2011: 67 – 86.
Kirigin et al. 1987 B. Kirigin, I. Lokošek, J. Mardešić, S. Bilić, Salona 86/87. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi zaobilaznice u Solinu, VAHD, 80, Split, 1987: 7 – 56.

Stipe Pavlinovića

Summary

In the period from September 2013 to March 2914 the company Neir d.o.o. conducted archaeological supervision over construction earthworks for the sewerage plant of the St Kajo cement factory (Cemex Hrvatska d.d) in Solin. No movable archaeological material was found or indications of the existence of archaeological structures.

Redni broj: 317
Lokalitet: Solin – Ulice Kaštelanska, Dudini i Banova
Naselje: Solin
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936 (arheološka zona Solina)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2014. tvrtka Neir d.o.o. arheološki je nadzirala zemljane radove u ulicama Kaštelanska, Dudini i Banova



Položaj iskopa označen na karti (https://www.google.hr/maps/@43.5412088,16.467)

ulica u Solinu. Teren su pet mjeseci iskopavali radnici poduzeća Vodoprivreda Split d.d. iz Splita, pod arheološkim nadzorom arheologa Miroslava Gogala, sve pod stručnim nadzorom Konzervatorskog odjela u Splitu, Saše Denegrija, dipl. arheo. Za fotodokumentaciju bili su zaduženi djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osigurao investitor Vodoprivreda Split d.d.

Salona se razvijala na povoljnome mjestu u zaljevu te je imala brojne prednosti dobro zaštićene luke na križanju važnih komunikacija i s dobrim vezama s unutrašnjošću, rijeku kao izvor pitke vode te okolno područje koje je bilo pogodno za uzgoj sredozemnih kultura. Upravo zbog takva položaja, kao stvorenog za buduće veliko središte, Salona je bila zanimljiva Rimljanima u vrijeme njihove pojave na istočnoj obali Jadrana, a prvi se put ime *Salonae* spominje kod Lucija Cecilija Metela. Od prve pol. 1 st. pr. Kr. osvajanjem Salone, prevladava rimski utjecaj i egzistira *Conventus civium Romanorum*. Nakon rata 48. g. pr. Kr. Cezar uzdiže grad na razinu kolonije te se od tada zove *Colonia Martia Iulia Salonae*. Od tog trenutka utjecaj Salone konstantno jača i postaje rimski grad. Jača zemljoradnja, što se odrazilo i na centurijaciju salonitanskog *agera,* koji su i danas vidljivi prema zapadu oko Trogira, osobito u kaštelanskom polju te do rijeke Žrnovnice na istoku. Uzdizanjem grada

na rang kolonije gradi se potrebna infrastruktura: ceste, vodovod, gradske zidine, ali i sadržaji za razvijeni društveni život stanovništva. Izvan gradskih zidina, duž glavnih cesta protezale su se nekropole poznate pod nazivima: istočna nekropola (istočno od Porte Andetrije duž *Via Gabiniana* do Majdana na istoku), čija su novija istraživanja završena 2012.; jugoistočna nekropola (duž *Via Munita* sve do obale rijeke i preko nje) te zapadna nekropola poznata i kao *In horto Metrodori* (uz cestu koja je vodila u Trogir), koje su u manjem segmentu zaštitno istražene 2011. godine. Kršćani su se početkom 4. st. nakon progona počeli pokapati na grobljima sjeverno od grada: Manastirine, Kapljuč i Marusinac, ali i na zapadnoj i istočnoj nekropoli. Bizantska vladavina u Saloni obilježena je stagnacijom i propadanjem grada, te se 614. uzima kao konačan pad grada, kada je većim dijelom srušen, međutim život se nastavio i do danas. Na zapadnoj su nekropoli prva istraživanja započela u 19. st., zahvaljujći don F. Buliću, C. Lanzi i drugima. Don F. Bulić već je krajem 19. st. prezentirao dio nekropole tzv. „In horto Metrodori", koja se nalazi oko 500 m zapadno od predmetne lokacije, koja je arheološki nadzirana.

Tijekom zemljanog iskopa u ulici Dudini u Sv. Kaju u Solinu arheološki je nadzirana dionica u duljini od 290 m. Tijekom cjelokupnih zemljanih radova definirane su četiri stratigrafske jedinice. Nakon uklanjanja sloja asfalta (SJ 1) slijedi naboj, odnosno podloga za asfalt (SJ 2), čija debljina varira od 0,15 do 0,65 m. Sloj oker-sive zemlje (SJ 3) također varira u visini od 0,30 do 0,80 m, bez arheoloških ulomaka. Sterilan geomorfološki sloj, tzv. tupina, javlja se u višem sloju kao kompaktna masa žuto-sivo-zelenkaste boje, dok



Ulica Dudini tijekom iskopa

je u nižem sloju svjetlija i čvršća (SJ 4). Na zapadnom dijelu dionice nalazi se betonom obložena vodovodna cijev (SJ 5) u sterilnom sloju tupine, a navedena je dionica već prekopana.

Nebojša Cingeli

Summary

In the course of 2014, the company Neir d.o.o. conducted archaeological supervision of the earthworks in Kaštelanska-Dudini and Banova streets in Solin. During the excavations in Dudini Street in St Kajo in Solin archaeological supervision was carried out in a 290 m long section. In the course of the overall earthworks 4 stratigraphic units were defined. No archaeological features or movable archaeological evidence were fund during the dig.

Redni broj: 318
Lokalitet: Solin – Ulica P. Hektorovića 38
Naselje: Solin, predio Japirko
Grad/općina: Solin
Pravni status: Z-3936 (arheološka zona Solina)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog planirane rekonstrukcije stambeno-poslovne zgrade u Ulici Petra Hektorovića 38 u Solinu, zaštitno je arheološki istražena lokacija Solin – Japirko, k.č. 6415/1, k.o. Solin. Arheološki nadzor obavljen je 3. srpnja 2014., a istražena je površina od cca 100 m², na kojoj su idejnim projektom predviđeni iskopi. Voditelj arheoloških istraživanja bio je Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije, dok je tehničke i dokumentacijske poslove obavio Marin Kraljev. Strojni iskop, fizičke radnike za ručni iskop, kao i ostala ugovorena logistička sredstva osigurao je investitor, a izvršila je tvrtka B. T. projekt d.o.o. Solin. Nadležni konzervator bio je Saša Denegri, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Investitor je bila tvrtka Temeljitelj d.o.o. Split.

Tijek arheoloških istraživanja popraćen je fotografskom i nacrtnom dokumentacijom, dok je predmetna lokacija geodetski pozicionirana te snimljena iz zraka. Zaštitna arheološka istraživanja na predmetnoj lokaciji započela su strojnim iskopom. Uz nadzor arheologa uklonjena je asfaltna površina (SJ 1), parkirališnog prostora sa zapadne strane postojeće zgrade. Ispod asfalta registriran je tanak sloj jalovine (SJ 2) koji je također strojno uklonjen. S obzirom na to da su u neposrednoj blizini pronađeni znatni arheološki ostaci, nakon uklanjanja recentnih slojeva (SJ 1 i 2), na dijelu površine od cca 2 m², ručno je iskopan smeđ rahao sloj (SJ 3). Kako su prilikom ručnog iskopa sloja (SJ 3) u potpunosti izostali pokretni i nepokretni nalazi, iskop tog sloja na cjelokupnoj površini do geološkog sloja tzv. tupine (SJ 4) obavljen je strojno, uz upute i nadzor arheologa. Tom je prilikom u sjevernom djelu planiranog iskopa napravljen i kontrolni rov, s nešto dubljim iskopom u geološki sloj. Dubina iskopa na tom dijelu iznosila je cca 1 m, dok je dubina iskopa na ostalom dijelu površine, ovisno o



Istražena površina (foto: V. Katavić)

konfiguraciji terena, koji pada prema sjeveru, iznosila od 0,4 do 0,7 m. Prilikom istraživanja nisu pronađeni arheološki nalazi koji bi uvjetovali potrebu za dodatnim mjerama zaštite ili onemogućili planiranu rekonstrukciji postojećeg objekta. Unatoč izostanku konkretnih arheoloških nalaza, istraživanja su opravdana u kontekstu sustavnog prikupljanja podataka u cilju cjelovitije spoznaje i smjernica o povijesnom izgledu i razvoju grada Solina.

Literatura

Cambi 1986 Nenad Cambi, Salona i njene nekropole, RRPZ, 12, 1985/1986, Zadar, 1986.
Mardešić 2003 Jagoda Mardešić, Salonitanske nekropole, OA, 27, Zagreb, 2003.
Maršić 1997 Dražen Maršić, Rimska cesta Salona – Epetij u svijetlu novih istraživanja, Adrias, 6 – 7, Split, 1997: 5 – 29.
Miletić 1992 Željko Miletić, Istočna i jugoistočna nekropola Salone, Radovi FFZ, 30(17), Zadar, 1992.

Vedran Katavić

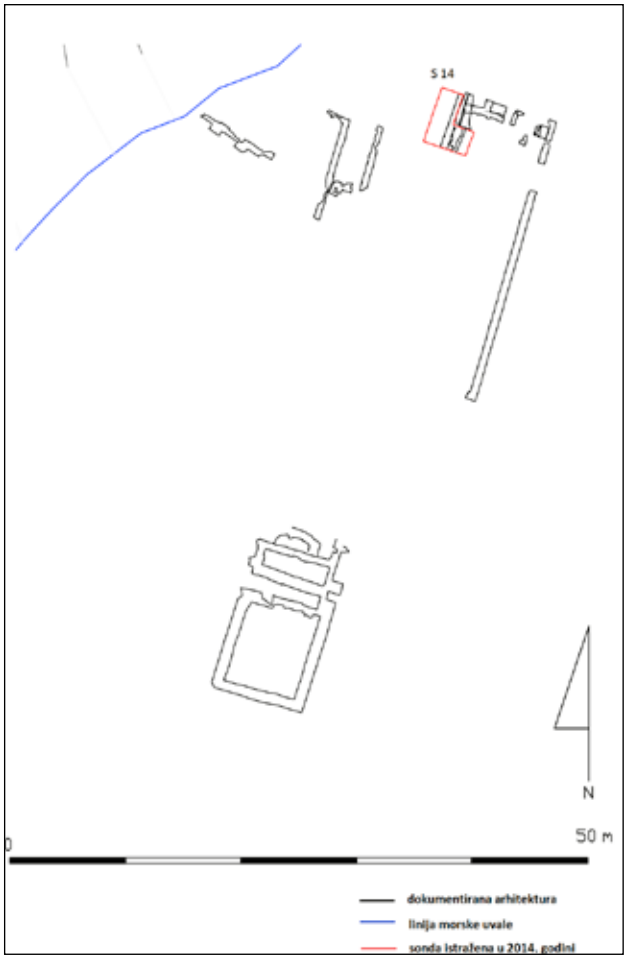
Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations were undertaken on a surface of approximately 100 m² due to the planned reconstruction of the residential-business building at Petar Hektorović Street no. 38 in Solin. No archaeological finds were discovered that would require additional measures of protection.

Redni broj: 319
Lokalitet: Soline – rimska vila
Naselje: Vloka (otok Sveti Klement)
Grad/općina: Hvar (otok Hvar)
Pravni status: Z-6430
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Osma uzastopna sezona međunarodnog i interdisciplinarnog istraživanja rimske vile u uvali Soline, na južnoj strani Sv. Klementa, organizirana je u lipnju 2014. Nositelj projekta bio je Muzej hvarske baštine u gradu Hvaru, u suradnji s Institutom za arheologiju iz Zagreba. Uz voditeljicu Marinu Ugarković, dipl. arheo. (Institut za arheologiju, Zagreb), stručnu ekipu činili su dr. sc. Vlasta Begović (Institut za arheologiju, Zagreb), Marinko Petrić, dipl. pov. um. (Muzej hvarske baštine), dr. sc. Ivančica Schrunk (Sveučilište St. Thomas, St Paul, SAD), Jasmina Beneta, dipl. restauratorica i prof. likovne kulture, dokumentaristica i Thomas Schrunk, M. A. pov. um., fotograf. U istraživanju su sudjelovali i studenti te volonteri iz SAD-a i Hrvatske. Istraživanja su financirana sredstvima američke fondacije Archaeo/Community iz San Francisca, Sveučilišta St. Thomas, Instituta za arheologiju u Zagrebu i Muzeja hvarske baštine.

Sačuvana arhitektura vile i pokretni površinski nalazi prostiru se na površini od oko 2500 m², unutar osam čestica uz najveće polje na otoku i uz ostatke antičke solane, koji su danas ispod morske površine. Vidljivi ostaci arhitektonskog kompleksa orijentirani su u smjeru sjever-jug, a sačuvani su mjestimično i do 2 m visine. Način gradnje odgovara kasnoantičkoj tehnici, iako je lokalitet evidentno upotrebljavan i u starijim (kasnohelenistička i rano carska keramika) i mlađim razdobljima (srednji vijek, novi vijek), na što



Položaj sonde istražene 2014. godine (izradili: T. Neuhauser, J. Beneta)



Pogled s istoka na zid (14006), podlogu podnice 14013 (14013a) i dio kaptaže u živoj stijeni (14015) (foto: T. Schrunk)



Ulomak pitosa pronađen u sondi 14 (foto: T. Schrunk; grafički obradio: I. Dragićević)

upućuju dokumentirane nadogradnje i prepravci, zajedno s pojedinim dijagnostičkim ulomcima keramike. Od 2007. do 2014. teren je geodetski i geofizički (magnetometrijsko) snimljen, nakon čega su uslijedila probna iskopavanja te arhitektonsko, geološko i geografsko-topografsko dijagnostičko istraživanje lokaliteta i otoka.

Ove je sezone na k.č. 4319 otvorena i dijelom do žive stijene istražena sonda S 14, postavljena u zapadnom produžetku prošlogodišnje sonde 11 te djelomično i u njezinu južnom proširenju. Sonda 14, u obliku slova L, zauzimala je površinu od otprilike 12 m². Konačne dimenzije, krenuvši od sjeverne strane u smjeru kazaljke na satu, u metrima su iznosile: 5; 3,95; 1,9; 1,95; 2,75; 2. Dokumentirano je 15 stratigrafskih jedinica: SJ 14000 – 14015. Ispod slojeva humusa (14000 – 14001) i zemljanih slojeva (14002 – 14005) s mnogo antičkih i kasnijih keramičkih ulomaka i tesera, dokumentiran je zid SJ 14006 na apsolutnoj visini od 0,53 do 0,48 m. Zid SJ 14006 pruža se u smjeru S-J dužinom cijele sonde te nastavlja izvan sjevernoga i južnoga gabarita. Taj je zid nastavak (zapadno lice) i produžetak prema jugu zida SJ 11012, nađenog u sondi 11 iz 2013. godine. Vrh dvaju klesanaca (dokumentirani 2013.), koji su jedini preostali od najgornjeg dokumentiranog reda klesanaca, nalaze se na 0,72 m apsolutne nadmorske visine. Zid je širok 0,60 m (dvije rimske stope), građen je solidno od pravilnijih klesanaca u spoju vapnene žbuke. U najnižem redu uočen je kameni spolij, s rupom u sredini, koji je najvjerojatnije preuzet iz starije faze gradnje, gdje je mogao biti u funkciji vezanoj uz mehanizam vrata i ulaza.

Urušenje zida i krova ustanovljeno je na objema stranama zidova ispod sloja kompaktne zemlje s dosta žbuke i pokretnih nalaza. U sloju urušenja istočno od zida nađena je znatna količina ulomaka žbuke s freskama, od kojih su mnogi bili polikromni – crvene, žute i crne boje. Takvi ulomci zidnih freski nađeni su 2013. u sondi 11 uz južnu stranu zida SJ 11009, koji sa zidom SJ 14006 zatvara jednu prostoriju. Ispod sloja urušenja uz istočnu stranu SJ 14006 dokumentirana je djelomično uništena podnica od žbuke, SJ 14013, čija je površina sačuvana na prosječno apsolutnoj nadmorskoj visini od 0,30 m. Podloga podnice, SJ 14013, rađena je od većeg lomljenog kamenja čvrsto spojenog u mortu. Podnica i podloga prostiru se između zida SJ 14006 i paralelnog zida SJ 14015, koji je dokumentiran 0,56 m istočnije na apsolutnoj visini od 0,23 m. Zid je širok 0,20 m, a građen je od pravilnijih klesanaca u spoju vapnene žbuke. Zapadno od zida SJ 14006, u sloju kompaktne glinaste zemlje poviše žive stijene, bio je važan nalaz gotovo cijelog, ali slomljenog brončanog vrča uza sam zid.

Ostaci arhitekture iz sonde 14 dio su povezanog, uglavnom kasnoantičkog, gospodarskog i stambenog kompleksa većih i manjih prostorija, koje su već prošlih sezona dokumentirane u sondama 4, 8 i 11 na tom dijelu vile. Nalazi brojnih tesera (2484 kockice, 95% od bijelog vapnenca) i ulomci polikromnih freski upućuju na dekorirane stambene prostore, koji bi mogli biti iz starije, moguće ranocarske faze gradnje, no mogli su biti i prenamijenjeni u mlađoj fazi. Magnetometrijska istraživanja i probna iskopavanja od 2007. do 2014., uputili su na postojanje najmanje dviju faza gradnje. Do sada nađena dijagnostička keramika upućuje na razdoblje od kasnohelenističkog do novog vijeka, s najvećom koncentracijom iz kasne antike, što potvrđuje i sačuvana arhitektura kasnorimske gradnje.

Pokretni nalazi ovogodišnje sezone sastoje se od 4801 keramičkog ulomka, od kojih 24% čini građevni materijal (tegule i imbreksi). Od stolne keramike ističu se dijagnostički ulomci afričke i istočne sigilate, kasnoantičke fokejske keramike iz Male Azije, više ulomaka afričkih i italskih svjetiljki (firma-lampe), nekoliko ulomaka finog posuđa tanjih stijenki i s crvenim premazom te jedan, za sada najstariji na tom lokalitetu, ulomak crno premazanog helenističkog ribljeg tanjura. Keramički nalazi uključuju nekoliko ulomaka keramičkih košnica i oboda rimskih dolija te više ulomaka lokalnog, ali i importiranog (egejskog i afričkog) kuhinjskog posuđa te dijagnostičke ulomke amfora. Među staklenim se nalazima javlja nekoliko ulomaka oboda kasnoantičkih čaša, dno rimskog unguentarija i jedna tesera od staklene paste plave boje. Od metalnih je nalaza ove godine pronađeno šest primjeraka novca, jedan prsten, već spomenuti brončani vrč te više olovnih i željeznih ulomaka. Vrč i novac poslani su na čišćenje i konzervaciju, a ostali su nalazi nakon arheološke obrade na terenu pohranjeni u Muzeju hvarske baštine u Hvaru. Sva je arhitektura otkrivena u sondi nakon radova i digitalne dokumentacije pokrivena geotekstilom, a sonda je zatrpana.

Literatura

Begović et al. 2012 V. Begović, I. Schrunk, M. Ugarković, Rimska vila u uvali Soline na otoku Sv. Klement kod Hvara: Preliminarna analiza arhitekture prema geofizičkom istraživanju i sondiranju, Prilozi IAZ, 29, Zagreb, 2012: 143 – 166.
Kirigin et al. 2010 B. Krigin, I. Schrunk, V. Begović, M. Petrić, M. Ugarković, Istraživanje rimske vile u Solinama na otoku Sv. Klement (Pakleni otoci), Hvar, AIA, VI, Zagreb, 2010: 53 – 59.
Kirigin et al. 2011 B. Krigin, I. Schrunk, V. Begović, M. Petrić, M. Ugarković, Hvar, otok Sv. Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2011., AIA, VII, Zagreb, 2011: 57 – 60.
Petrić 2008 M. Petrić, Soline – *villa maritima*, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 501 – 503.
Petrić 2009 M. Petrić, Soline – *villa maritima*, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 603 – 605.
Techner, Ugarković 2014 F. Teichner, M. Ugarković, Zeugnisse einer römischen Villa maritima auf der Insel des Heiligen Clemens (Dalmatien), Germania*,* 90/2012, 2014: 97 – 127.
Ugarković et al. 2013 M. Ugarković, I. Schrunk, V. Begović, M. Petrić, T. Neuhauser, Hvar, otok Sv. Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2012., AIA, IX, Zagreb, 2013: 128 – 133.
Ugarković et al. 2014 M. Ugarković, I. Schrunk, V. Begović, M. Petrić, T. Neuhauser, Hvar, otok Sv. Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2013., AIA, X, Zagreb, 2014: 128 – 133.
Ugarković 2010 M. Ugarković, Soline – *villa maritima*, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 636 – 638.
Ugarković 2011 M. Ugarković, Soline – *villa maritima*, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 677, 678.
Ugarković 2012 M. Ugarković, Soline – *villa maritima*, HAG, 8/2011, Zagreb, 2012: 665 – 667.
Ugarković 2013 M. Ugarković, Soline – *villa maritima*, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 759 – 762.

Ivančica Schrunk
Marina Ugarković

Summary

The eighth season of the joint Croatian-American interdisciplinary investigations of the Roman villa in Soline Bay on Sv. Klement near Hvar took place in June 2014. The objective was to continue the excavation of the production area of the villa. One probe was excavated, Probe 14 (extension of Probe 11 from 2013), which extended roughly over 14 m² and contained 15 stratigraphic units. We documented segments of two roughly parallel walls in N-S direction and a poorly preserved mortar floor between them. Wall SJ 14006 was the continuation of the wall 11012 found in 2013 and it extended further to the south, outside of the probe. It is 0.60 m (2 Roman feet) wide and built of fairly regular stone ashlars, set in mortar. The other wall SJ 14015 was 0.20 m wide and of similar construction. The mortar floor had a subfloor of rough stones in thick mortar. Numerous fragments of wall plaster, some with traces of polychrome paint (red, yellow, black), were found in the layer above the mortar floor, together with some collapsed wall and roof building material. A very large number of white limestone *tesserae* of various sizes (86% large, rectangular) were found in the six layers above the collapsed material and the floor. The ceramic finds included one fragment of a Hellenistic fish plate, late Roman African and Phocaean *sigillata*, Aegean and African kitchen ware and amphorae. There were also numerous shards of Roman dolia and several fragments of ceramic beehives. There were fragments of Roman glass and one small *tessera* of blue glass paste. Among the metal finds, there were 6 coins and one bronze ring. The most significant was a complete but broken bronze pitcher, found *in situ* along the western face of wall SJ 14006. We have evidence of the existence of extended production and storage areas. The findings of polychrome frescoes and fine tesserae indicate some residential areas, which may be from an earlier, probably early imperial, building phase. Those areas could have been re-purposed in late antiquity.

Redni broj: 320
Lokalitet: Split – *Ad basilicas pictas*, nekropola
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-4541
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 2. lipnja do 31. listopada 2014. trajalo je zaštitno arheološko istraživanje na zaštićenom arheološkom nalazištu *Ad basilicas pictas* u Ulici Ljudevita Posavskog u Splitu, na k.č. 4714/3, k.o. Split. Radove je izvela tvrtaka Pisa trade d.o.o., a investitor je bio Kujun građenje d.o.o., zbog planirane gradnje stambeno-poslovnog objekta.

Tijekom radova istražena je površina od oko 775 m², dok je dubina iskopa na pojedinim mjestima (sjeveroistočni ugao zahvata) iznosila i do 3,75 m. Radovima je dobiven uvid u stratigrafsku situaciju arheološkog nalazišta te su obrađeni arheološki slojevi – od onih najrecentnijih vršnih, koji pripadaju čak i početku 21. st., preko nešto starijih, ali također recentnih koji pripadaju 60-im i 70-im godinama



Grobna komora s kasnoantičkim sarkofazima – faza 1 (foto: V. Madiraca)

20. st., sve do najstarijih kasnoantičkih. Cijela površina istražena je do sloja sterilne tupine (laporasto-glinovita zdravica), SJ 027.

Nepokretni arheološki nalazi uputili su na postojanje kasnoantičke nekropole vezane uz nalaze kasnoantičke, ranokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture te ranokršćanske nekropole na susjednim južnim česticama k.č. 4710, k.č. 4709/1 i k.č. 4709/3, sve k.o. Split. Najvažniji je nalaz pritom ranokršćanska grobna komora SJ 074/080 sa sarkofazima SJ 072/075 i SJ 073/076 u jugozapadnom dijelu zahvata. Osim tog nalaza, evidentirana su i tri grobna ukopa u kasnoantičkim amforama SJ 024/025/045/048, SJ 077/078/079 i SJ 109/110/111, jedan grob pod tegulama SJ 057/068/058, te jedan vjerojatno sekundaran grobni ukop SJ 104/105/106. Ostali evidentirani nalazi interpretirani su kao recentne ili kasnoantičke otpadne jame. Pritom je evidentirana velika količina pokretnih arheoloških nalaza unutar navedenih arheoloških struktura ili arheoloških slojeva. Posebno se ističu kasnoantičke amfore i veća količina antičkog i kasnoantičkog novca. Navedeni je zahvat rezultirao vrlo vrijednim presjekom kroz arheološke slojeve i pokretni arheološki materijal, koji može vrlo precizno prikazati uže razvojne faze splitskog naselja Manuš i šire razvojne faze samoga grada Splita, od kasne antike do današnjih dana.

Vrlo je važan rezultat predmetnog istraživanja evidentiranje sloja kasnoantičke nekropole SJ 020/064. Sloj SJ 020 zapravo je sloj crvene gline koji prekriva veći središnji i istočni te krajnji zapadni dio nalazišta i u njemu su ukopani grobovi u amforama SJ 024/025/045/048 i SJ 077/078/079 te grob pod tegulama SJ 057/068/058. Manju, ali važnu površinu čini tamniji glinovito-pjeskoviti sloj SJ 064, koji je preslojio sloj SJ 020 u većoj površini zapadnog dijela nalazišta. Unutar tog sloja evidentirana je najveća količina pokretnog kasnoantičkog arheološkog materijala, a u isti je sloj ukopana i grobna komora sa sarkofazima SJ 074, sekundarni grobni ukop SJ 104/105/106 te veća otpadna kasnoantička jama SJ 069/070. Nažalost, sloj je devastiran recentnim iskopom za veću kanalizacijsku cijev SJ 098/099 koja je sloj presjekla u smjeru sjever-jug, što je donekle poremetilo jasan uvid u kasnoantičku stratigrafsku situaciju. Najviša evidentirana visina sloja SJ 064 nalazi se na razini od 18,87 m n. v., dok ukupna debljina antičkog sloja SJ 020/064 varira između 0,40 i 0,60 m. Ispod kasnoantičkih slojeva SJ 020/064 nalazi se sloj sterilne tupine SJ 027. Unutar tog sloja nisu evidentirani nepokretni arheološki nalazi, osim groba u amfori SJ 109/110/111 koji je gornjom polovicom ukopan u sloj SJ 020, a donjom u sloj SJ 027 i temelja kasnoantičkog zida SJ 108 koji je također u južnom dijelu ukopan u sloj SJ 020, dok u sjevernom dijelu stoji na sloju SJ 027. Oba nalaza evidentirana su u krajnjem jugozapadnom i sjeverozapadnom dijelu nalazišta.



Grobna komora s kasnoantičkim sarkofazima – faza 2 (foto: V. Madiraca)

U smislu arheološke valorizacije najvažniji nalazi evidentirani su u razini kasnoantičkih slojeva SJ 020/064. Grobni ukopi u amforama SJ 024/025/045/048, SJ 077/078/079 i SJ 109/110/111 izvedeni su u kasnoantičkim amforama, a mahom je riječ o dječjim grobovima. Grob pod tegulama SJ 057/068/058 vjerojatno pripada odrasloj osobi, a pokrov od tegula SJ 057 bio je djelomično ulegnut pod težinom gornjih slojeva. Osim tih nalaza, unutar sloja SJ 064 evidentirana je cjelovita kasnoantička amfora SJ 065. Uz te nalaze evidentirane su i otpadne jame SJ 069/070, SJ 059/060, SJ 053/054, SJ 055/056 kasnoantički kanal SJ 062/063, sekundarni grobni ukop SJ 104/105/106 i temeljni zid SJ 108. Posebno je zanimljiva otpadna jama SJ 069/070, ukopana u sloj SJ 064, unutar čije su zapune pronađene djelomično cjelovite kasnoantičke amfore PN 022 i PN 023. Relativna datacija navedenih nalaza pripada razdoblju između 4. i 6. st., dok se amfore mogu preciznije datirati u 6. st. Sekundarni grobni ukop SJ 104/105/106 ukopan je u sloj SJ 064, dok je u razini sloja SJ 020 (koji je na tome mjestu preslojio sloj SJ 064) pronađen temelj kasnoantičkog zida SJ 108. Zid SJ 108 nalazi se u razini ispod sekundarnoga grobnog ukopa SJ 104/105/106, te je na tome mjestu moguće pretpostaviti da je sloj SJ 064 nastao poslije, te je vezan uz 6. st., dok se zid SJ 108 na temelju nalaza kasnoantičkog novca može precizno datirati u polovicu 5. st. Ta bi situacija upućivala na zaključak da grobovi ukopani u sloj SJ 020 i SJ 027 te zid SJ 108 pripadaju razdoblju između 4. i 5. st., a arheološke strukture ukopane u sloj SJ 064 datirane su u 6. st.

Grobna komora sa sarkofazima SJ 074/080 sastoji se od kvadratnog suhozida u razini jednog reda kamena SJ 074, koja okružuje četvrtast prostor zapunjen zemljanim slojem SJ 080. Unutar tog sloja ukopani su sanduci sarkofaga, koji su djelomično ukopani i u sterilan sloj tupine SJ 027, tj. do razine tvrde kamenite tupine. Dno poklopaca sarkofaga evidentirano je u razini recentnog nasipnog sloja SJ 011. Ta situacija ne čudi jer je sjeverozapadni dio grobne komore oštećen probojem recentne kanalizacijske cijevi, što je kao logičnu posljedicu imalo nastanak recentnog nasipnog sloja. Poklopnica sarkofaga SJ 072/075 evidentirana je s napuknućem, što bi također moglo biti posljedica navedenih recentnih građevinskih radova i strojnog iskopa. Južni sarkofag SJ 072/075, orijentacije I-Z, od sivoga bituminoznog vapnenca jednostavan je neukrašen sanduk sa zaobljenim poklopcem bez plastičnih naglasaka. Unutar sarkofaga pronađen je netaknut kostur odrasle osobe bez grobnih priloga. Sjeverni sarkofag SJ 073/076, orijentacije I-Z, jednostavan je neukrašen sarkofag, s poklopcem u obliku krova na dvije vode, s ugaonim akroterijima. Oblikom pripada uobičajenom tipu salonitanskog sarkofaga od domaćeg



Zapuna otpadne jame s kasnoantičkim amforama (foto: V. Madiraca)

vapnenca, kakvi su se u kontinuitetu proizvodili u salonitanskim radionicama. Sarkofag je zatečen neotvaran i zapečaćen, a unutar njega nalazili su se kosturi dviju odraslih osoba bez grobnih priloga. Za razliku od starijih antičkih sarkofaga, koji su uglavnom bili većih dimenzija i ukrašeni figuralnim, odnosno biljnim motivima, u ranokršćanskom razdoblju prevladavaju anepigrafski i neukrašeni primjerci.

Literatura

Madiraca 2014 Vinko Madiraca, Preliminarno stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na arheološkom nalazištu *Ad basilicas pictas* (k.č. 4714/3, k.o. Split) u Ulici Ljudevita Posavskog u Splitu, Split, 2014.

Vinko Madiraca

Summary

In the period from June to October 2014 rescue archaeological excavations were conducted at the archaeological site of *Ad basilica pictas* in Ljudevit Posavski Street in Split. The explorations gave an insight into the stratigraphy of the site and all the layers were identified, from the most recent ones (some even from the early 21st century) to the oldest late antiquity ones. Immovable archaeological finds indicated the existence of a late antiquity necropolis linked to late antiquity, early Christian and early medieval architecture finds and early Christian necropolis on the neighbouring south cadastre lots. The most significant find was the early Christian burial chamber (SJ 074/080) with sarcophaguses SJ 072/075 and SJ 073/076. In addition, three grave burials in late antiquity amphorae were recorded as well as a grave under *tegulae* and most probably one secondary grave burial SJ 104/105/106. In the process a large quantity of movable archaeological finds was recorded within the mentioned archaeological structures or wider archaeological layers. Of particular interest were the late antiquity amphorae and the large quantity of antiquity and late antiquity coins.

Redni broj: 321
Lokalitet: Split – bastion Contarini i kortina Cornaro
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona A)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Arheološki nadzor strojnog iskopa, tj. pripreme gradilišta za gradnju stambeno-poslovne zgrade na području baroknog bastiona Contarini i barokne kortine Cornaro trajao je od 9. travnja do 12. svibnja 2014., nakon čega je zaustavljen obustavom svih građevinskih radova. Istraživanje je obavila tvrtka Pisa trade d.o.o. iz Splita.

Riječ je o dijelu splitske gradske jezgre, smještenom u zoni A zaštićene urbane cjeline grada Splita. Tijekom radova u jugoistočnom uglu zahvata, tj. na području nekadašnje barokne kortine Cornaro, evidentiran je ostatak malog kanalizacijskog kanala (stratigrafska oznaka SJ 003) sastavljenog od više spolija. Kanal se konstrukcijom može datirati u kraj 19. st., što bi odgovaralo razdoblju gradnje splitske željezničke pruge i rušenju kortine Cornaro. Građevinski radovi obuhvatili su južnu polovinu zahvata, dok planirani zahvat u sjevernom dijelu nije realiziran zbog obustave radova. Time nije zahvaćeno područje baroknog bastiona Contarini, kao što je to bio slučaj prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja 2008. godine. Sveukupan zahvat planiran je na području od oko 3700 m², čime bi bilo zahvaćeno područje bastiona Contarini na sjeveru te južnije područje na istoku omeđeno linijom usjeka pruge sagrađene krajem 19. st., a na zapadu i jugu sklopom stambenih zgrada istočno od istočnog perimetralnog zida Dioklecijanove palače.
Poprilično neočekivano, u južnom dijelu građevinskog zahvata zamijećena je visoka razina arheološke sterilnosti prostora. Unutar cijele južne polovine prostora gotovo da nisu evidentirani nikakvi pokretni ili nepokretni arheološki nalazi, osim ostataka manjeg kanalizacijskog kanala sastavljenog od spolija (SJ 003) u samom jugoistočnom uglu prostora. Tu je situaciju moguće pripisati utjecaju gradnje usjeka pruge u razdoblju između 1875. i 1877., kada su s prostora vjerojatno temeljito uklonjene starije građevinske strukture.



Kanalizacijski kanal sastavljen od spolija (foto: V. Madiraca)



Građevinski radovi na području kortine Cornaro (u prvom planu recentan tank za mazut) (foto: V. Madiraca)



Visoka razina vapnenačke žive stijene SJ 005 (foto: V. Madiraca)

U južnoj polovini prostora zahvaćenoga građevinskim radovima evidentiran je nasipni zemljani sloj (SJ 001), koji se sastoji od smeđe rahle pjeskovito-glinovite zemlje, s mnogo većih i manjih kamenih klesanaca, koji vjerojatno potječu od srušene barokne kortine Corner, ali također i iz recentnog otpada. Navedeni je sloj evidentiran u debljini od oko 0,5 m u jugoistočnom dijelu, dok je u jugozapadnom dijelu dublji. Unutar sloja u jugoistočnom dijelu evidentiran je spomenuti ostatak kanalizacijskog kanala građenog od spolija (SJ 003), dok je po sredini južne polovine u smjeru sjever-jug sloj presječen recentnim kanalom od opeka, pokrivenim betonskim poklopnicama unutar kojeg su se nalazile željezne cijevi povezane sa spremištem mazuta. Isto je spremište evidentirano nešto sjevernije, uz južnu stranu betonskog zida smjera istok-zapad, koji se veže na zapadnu granicu prostora, a riječ je o betonskoj pravokutnoj konstrukciji ukopanoj u tupinu (laporasto-glinovita zdravica) unutar koje se nalazio veći željezni spremnik za mazut. Ispod sloja SJ 001 evidentiran je zdravični sloj tvrde modro sive tupine (SJ 002), u koji su djelomično ili potpuno ukopane spomenute recentne konstrukcije, a u jugoistočnom uglu vidljiv je na apsolutnoj koti 9,23 m. U nastavku prema sjeveru, otprilike na polovini južnog dijela prostora, umjesto sloja tupine javlja se zdravični sloj vapnenačke žive stijene (SJ 005) svijetlo sive do plavkasto bijele boje. Isti sloj naglo podiže teren u smjeru sjevera te se na samoj granici južnog i sjevernog dijela prostora javlja na apsolutnoj koti od 11,26 m. Time čini prirodnu stubu, koja dijeli južni niži od sjevernog, višeg dijela prostora. U samom jugoistočnom uglu zahvata evidentirani su ostaci manjeg kanalizacijskog kanala (SJ 003) građenog od klesanaca koji originalno pripadaju vjerojatno kortini Corner, te od profiliranih spolija, koji originalno pripadaju kamenim pragovima i vratnicama uništenih kamenih vrata većih dimenzija. Po profilaciji spoliji mogu pripadati gotičkom, renesansnom ili baroknom razdoblju te bi mogli pripadati dijelu uništenih baroknih vrata Corner jer je riječ o nalazu koji je gotovo u osi nekadašnje kortine Corner, ali za tu mogućnost ne postoje čvršći arheološki dokazi. Kanal je orijentiran u smjeru sjever-jug, a na njega je u smjeru istoka vezan recentan betonski neaktivan manji kanal, djelomično ukopan u tupinu. Cijela konstrukcija vidljiva je u duljini od oko 4,8 m u smjeru istok-zapad te oko 2,7 m u smjeru sjever-jug.

Literatura

Madiraca 2014 Vinko Madiraca, Stručno izvješće o arheološkom nadzoru tijekom građevinskih radova na području baroknog bastiona Contarini i barokne kortine Cornaro u Splitu, Split, 2014.

Vinko Madiraca

Summary

The archaeological supervision over the machine excavation for the construction of a residential-commercial building in the area of the baroque Contarini bastion and baroque Cornaro Cortina was conducted in the course of April and May 2014, after which the construction works were stopped. In the south-east section of the area in question, i.e. in the area of the former baroque Cornaro Cortina the remains were recorded of a small sewerage canal (SJ 003) made from a number of spolia. The canal can be dated to the late 19th century, which would correspond to the period of construction of the Split railway line and demolition of the Cornaro Cortina.

Redni broj: 322
Lokalitet: Split – Čiovska ulica
Naselje: Split (Meje)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od sredine veljače do kraja svibnja 2014., arheološki su nadzirani zemljani radovi prilikom rekonstrukcije vodovodne i kanalizacijske mreže u Čiovskoj ulici na Mejama u Splitu. Lokalitet je istražila tvrtka Neir d.o.o. iz Splita.

Čiovska ulica nalazi se na južnim padinama brda Marjana. Nalazi se u zapadom, rubnom dijelu urbaniziranog naselja Meje koji je okružen Park šumom Marjan. Prostornim uređenjem predjela Meje u prvoj polovici 20. st. obradive poljoprivredne površine preobražene su u atraktivan rezidencijalni i rekreacijski dio Splita. Lokalitet je iskopavan strojno u etapama. Nakon iskopane dionice uslijedilo je postavljanje kanalizacijskih i vodovodnih cijevi te zatrpavanje i povratak u prvobitno stanje tog dijela ulice. Prva dionica nalazi se na južnom dijelu Čiovske ulice, od križanja Čiovske ulice



Položaj trase arheološkoga nadzora u Čiovskoj ulici na Mejama u Splitu (Google, doradio: N. Cingeli)

i Šetališta Ivana Meštrovića do križanja Čiovske ulice i Drveničke ulice. Dužina prve dionice iznosi oko 50 m, širina zemljanog iskopa varira od 0,8 do 1,2 m, prosječne dubine 1,35 m. Druga dionica pruža se u smjeru istok-zapad, a od križanja Čiovske ulice i Drveničke ulice do zgrade anagrafske oznake Drvenička ulica 24. Na mjestu križanja zemljani je iskop zbog gradnje revizijskog okna nešto veći te pravokutnog oblika u tlocrtu (1,8x2,05 m). Ostali dio trase iskopa nalazi se na sjevernoj polovici Drveničke ulice. Iskop je dug oko 40 m, širok 0,8 m, dubok 1,15 m.

Tijekom arheološkog nadzora definirano je sedam stratigrafskih jedinica. Sloj asfalta SJ 1 i sloj humusa nalaze se na površini trase zemljanog iskopa. Ispod sloja asfalta nalazi se sitan kamen tucanika SJ 3, debljine 8 cm. Na relativnoj dubini od 0,15 m nalazi se sloj krupnijeg kamena tucanika debljine 21 cm. Sloj je nasut tijekom gradnje kolnika u Drveničkoj ulici. Ispod sloja SJ 4 nalazi se sloj veće debljine (52 cm), masnog sastava i kompaktne konzistencije SJ 5. Sloj tupine svijetlo sivosmeđe boje najvjerojatnije je nastao nasipanjem i nivelacijom terena tijekom rekonstrukcije ili gradnje ulice. Nalazi se iznad nekadašnjeg nivoa ulice SJ 7. Unutar sloja SJ 5 nalaze se ukopi različitih infrastrukturnih mreža definiranih kao SJ 6. Na relativnoj dubini od 0,83 m nalazi se sloj ili nivo nekadašnje ulice SJ 7, tamno smeđe boje, rahle konzistencije, debljine 7 cm.

Literatura

Piplović 2010 S. Piplović, Počeci urbanizacije splitskog predjela Meje, Arhitektura i urbanizam, Kulturna baština, 36, Split, 2010: 175 – 204.

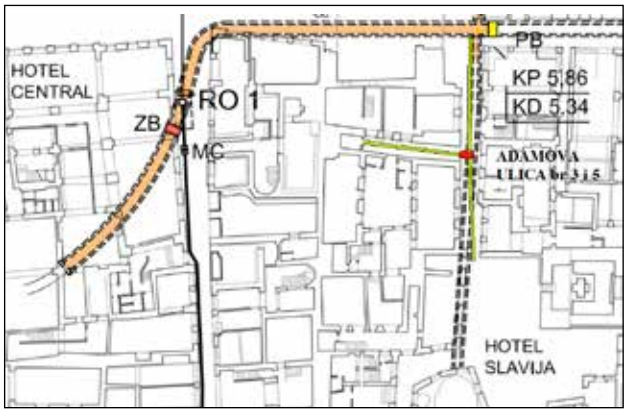
Nebojša Cingeli

Summary

In the period from mid-February to the end of March 2014, archaeological supervision was conducted over the earthworks undertaken during the reconstruction of the water supply and sewerage systems in Čiovksa Street in Meja, in Split. Seven stratigraphic units were defined during the archaeological supervision.

Redni broj: 323
Lokalitet: Split – Diokecijanova palača (Adamova ulica)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: N-3
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

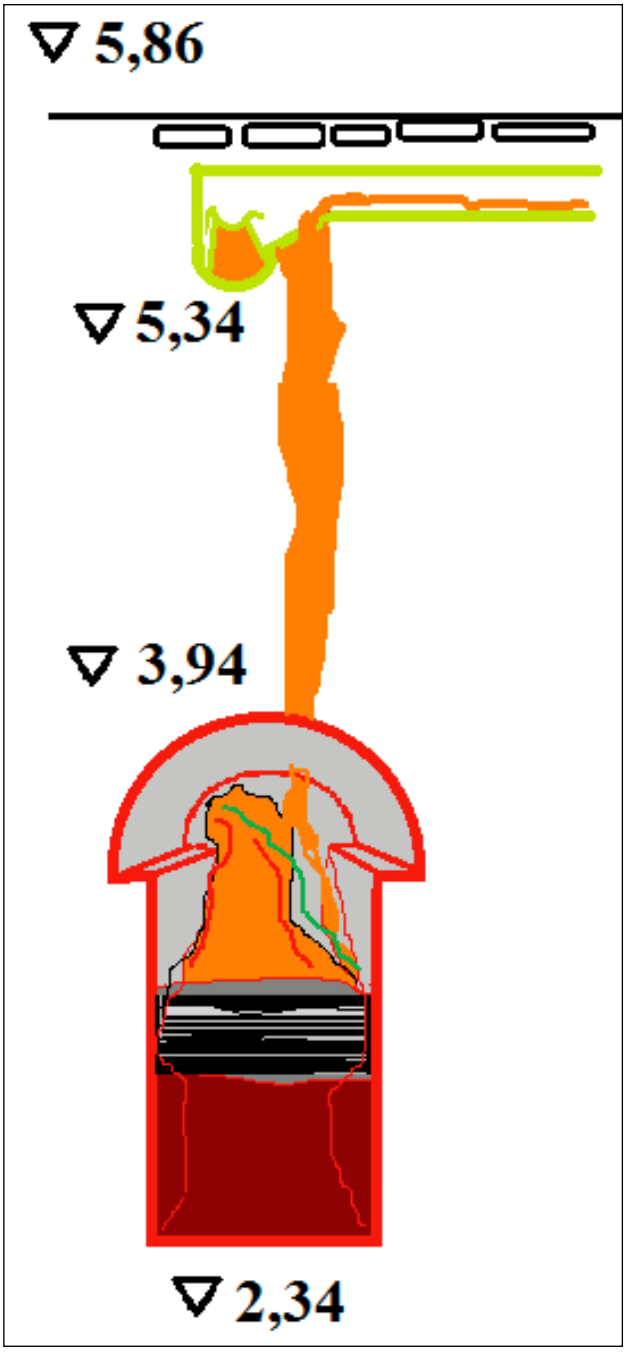
U okviru projekta „Sanacijski zahvat pražnjenja i čišćenja antičke kanalizacije Dioklecijanove palače (1A faza



Položaj sanacije suvremene kanalizacije i trasa antičke kanalizacije Dioklecijanove palače



Kanal prema zapadnim termama



Presjek antičke i suvremene kanalizacije u Adamovoj ulici

revitalizacije)", u svibnju 2014. arheološki su nadzirani zemljani radovi i sanacija kanalizacijskog priključka u Adamovoj ulici u Splitu. Lokalitet je istražila tvrtka Neir d.o.o. iz Splita.

Mjesto na kojem je sanirana suvremena kanalizacija nalazi se u staroj gradskoj jezgri, ispred zgrade anagrafske oznake Adamova ulica 3 i 5. Na mjestu kanalizacijskog priključka ne postoji revizijsko okno te su zemljani radovi bili neophodni za sanaciju.
Otvorena je sonda pravokutnog oblika u tlocrtu, pruža se u smjeru istok-zapad i dimenzija je 1,05x0,67 m. Definirane su tri stratigrafske jedinice. Sloj kamenoga pločnika SJ 1 nalazi se na visini od 5,86 m n. m. Ispod pločnika nalazi se sloj građevnog otpada SJ 2, unutar kojeg su pronađena tri ulomka antičkih opeka s ostacima morta (nalaz N 1). Sloj SJ 2 nalazi se iznad i oko kanalizacijskog priključka SJ 3. Priključak je bez revizijskog okna, ozidan austrijskom opekom i kamenom pravokutnog oblika u tlocrtu. Kanalizacijske su cijevi od salonita i prilično su oštećene. Na mjestu spoja cijevi nisu bile povezane te je otpadna voda slobodno prolazila u sloj građevnog otpada ispod kanalizacije.

Nebojša Cingeli

Summary

Within the project „Rehabilitation Works on the Drainage and Cleaning of the Antiquity Sewerage System of Diocletian's Palace (Rehabilitation Phase 1A)" in the course of May 2014 archaeological supervision was conducted during the earthworks and rehabilitation of sewerage connections in Adamova Street in Split. A rectangular probe was excavated in the layout and three stratigraphic units were defined and three antiquity brick shards found.

Redni broj: 324
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (antička kanalizacija – I A faza)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: N-3
Razdoblje: A
Vrsta radova: arheološki nadzor, zaštitno iskopavanje

U okviru projekta „Sanacijski zahvat pražnjenja i čišćenja antičke kanalizacije Dioklecijanove palače u Splitu (1A faza revitalizacije)" u razdoblju veljača – srpanj 2014. završen je arheološki nadzor pražnjenja i čišćenja antičke kanalizacije. Za radove je bila zadužena tvrtka Neir d.o.o. iz Splita.

Prva spoznaja o postojanju antičke kanalizacije Dioklecijanove palače potječe iz 1857., kada je okružni poglavar Ivan Burati pronašao glavni kanal ispod sjevernih



Tlocrt kanala



Antička kanalizacija T1

vrata Dioklecijanove palače. Ideja o revitalizaciji i ponovnoj uporabi kanalizacije javila se krajem 19. st. Austrijski arhitekt Georg Niemann 1910. u svojoj je monografiji objavio nalaze o antičkoj kanalizaciji. Godine 1955., kada je Urbanistički biro iz Splita istraživao i uređivao Dioklecijanovu palaču, na sjevernom dijelu palače pronađeni su dijelovi kanala, izvorna revizijska okna i poprečni ispusti, kanali manjih dimenzija. Tijekom iskopa 1958., prilikom istraživanja ispod temelja srednjovjekovne kuće jugozapadno od Zlatnih vrata (Vuškovićeva ulica) pronađeno je izvorno antičko revizijsko okno ARO 1 (revizijsko okno RO 4). Veća istraživanja uslijedila su 1981. godine, kada je istraženo i očišćeno 250 m sjeverne i zapadne kanalizacijske mreže. Postojeća revizijska okna kanalizacije RO 1 do RO 6 napravljena su uglavnom tijekom istraživanja antičke kanalizacije početkom 80-ih godina. Samo je novoformirani revizijski otvor RO 4 izveden na mjestu izvornog (antičkog) otvora, koji je pronađen 1958. prilikom istraživanja ispod temelja srednjovjekovne kuće jugozapadno od Zlatnih vrata (Vuškovićeva ulica). Svi ostali revizijski otvori nastali su probijanjem svoda antičkog kanala. Tijekom radova JKP Vodovod i kanalizacija iz Splita, godine 1995. otkriven je početak antičke kanalizacije povezan s drenažnim sustavom prostora sjeverno od palače. Na mjestu spoja glavnog kanala i drenažnih kanala sjeverno od palače formirano je revizijsko okno RO 7. Tijekom zaštitnih istraživanja u hotelu Central 2011. pronađen je izlaz velikog kanala zapadno od palače. Ispust kanalizacije koji se nalazio u produžetku zasut je i onesposobljen u srednjem vijeku, a posljedica je da se sustav kanalizacije ispunio vodom i muljem.
Dinamika i tijek pražnjenja i čišćenja antičke kanalizacije u skladu su s elaboratom sanacijskog zahvata antičke kanalizacije Dioklecijanove palače (1A faze revitalizacije), koji je izradio IGH SGJ d.o.o. u prosincu 2010. godine.
Tijekom pražnjenja i čišćenja ispune kanala antičke kanalizacije pronađena su ukupno 424 ulomka keramike. Ulomci su klasificirani po vrsti keramike. Velik broj ulomaka keramike čine mali ulomci studijskog materijala koji se teško tipološki i kronološki određuje. Većinom je riječ o ulomcima podrijetlom iz sjevernoafričkih i istočnomediteranskih radionica. Ulomci keramike, proizvodi kasnoantičkih sjevernoafričkih radionica, pripadaju amforama dugih cilindričnih tijela, s cilindričnim vratom i ljevkasto proširenim ili prstenastim rubom, koje su služile za transport ulja u 4. i 5. st. Ulomci amfora istočnomediteranskog podrijetla datirani su između 4. i 6. st. Ulomci amfora relativno tanjih stijenki, koje su s vanjske strane rebraste, crvenosmeđih i okercrvenih tonova, pripadaju ranobizantskim istočnomediteranskim radionicama. Dna su tih amfora zaobljena, s malim konusnim završecima, a datiraju se u razdoblje od 5. do 7. st. Zbog velikog broja ulomaka amfora, ulomci su razdvojeni na studijski i inventarni materijal.

Anita Penović

Summary

Within the project „Works on the Drainage and Cleaning of the Antiquity Sewerage System of Diocletian's Palace" (Rehabilitation Phase 1A) the archaeological supervision of the drainage and cleaning of the antiquity sewerage was completed in the period February-July 2014. During the drainage and cleaning of the antiquity sewerage canal fill, a total of 424 pottery shards were found. To the most part the shards originated from North African and eastern Mediterranean workshops and were dated to the period from the 4th to 7th centuries.

Redni broj: 325
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Dioklecijanova 6)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: N-3
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog iskopa za sanaciju kvara na dijelu Dioklecijanove ulice (kameni pločnik kod kućnog br. 6) u Splitu, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, dana 24. srpnja 2014. obavljen je arheološki nadzor. Naručitelj radova bio je HEP ODS d.o.o. Split, a radove je nadzirala tvrtka Kaukal d.o.o. Split. Voditelj je bio Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije, a ručni iskop obavili su radnici tvrtke Point-Split d.o.o. Nadležna konzervatorica bila je Dubravka Čerina, dipl. arheo.

Radi sprečavanja devastacije nepokretnih arheoloških nalaza u Dioklecijanovoj ulici 6, na trasi pružanja karda Dioklecijanove palače uza zapadni zid Papalićeve palače, ručni iskop postojećih instalacija popraćen je stalnim arheološkim nadzorom. Zbog potrebe za navedenim radovima, na



Pročelje ulaza Dioklecijanove ulice 6 u čijem su predvorju nadzirani radovi (foto: V. Katavić)

ulazu u stubišne stambene kuće uklonjeno je šest kamenih ploča na površini od cca 1 m². Ispod kamenih ploča registriran je sloj zemlje s rijetkim recentnim nalazima ambalaže i novovjekovne opeke te građevnog materijala, tzv. nule. Relativna dubina iskopa dosezala je maksimalno 0,30 m. Iskop je pratio smjer postojećih instalacija koje su provučene ispod prve kamene stube. Radi očuvanja cjelovitosti stubišta, zatečene instalacijske izvedbe i skučenosti prostora, radovi su donekle otežani. Otkopavanje postojećih instalacija u dužini od 1 m također je obuhvatilo i južni zid stubišnog prostora. Tom prilikom nisu uočeni spoliji, sekundarno upotrebljavani prilikom građenja kuće. S obzirom na to da su predmetni radovi u potpunosti pratili već postojeći relativno plitak iskop, izostali su pokretni i nepokretni arheološki nalazi. Samim tim izostala je i eventualna potreba za dodatnim mjerama zaštite. Nakon hitne intervencije uklonjene kamene ploče vraćene su u prvobitno stanje. Prilikom arheološkog nadzora fotografski su dokumentirane sve faze iskopavanja.

Literatura

Belamarić 1997 J. Belamarić, Split, Od carske palače do grada, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1997.
Marasović, Marasović 1997 D. Marasović, J. Marasović, Obnova povijesne jezgre, 2, Grad Split – Ured za povijesnu jezgru, Split, 1997.
Marasović, Oreb 1977 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.
Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 340.

Vedran Katavić

Summary

In July 2014, in line with the conditions of the Conservation Department in Split, archaeological supervision was conducted over the excavations required for repairing a glitch at a section of Dioklecijanova Street (stone pavement at the house no. 6) in Split. Due to the need for the works in question at the entrance of a residential building, six stone slabs were removed on a surface of approximately 1 m². A layer of earth with sparse recent finds of packaging and post-medieval bricks and building material was registered. The relative depth of the excavation did not exceed 0.30 cm. The dig followed the direction of the existing installations which were inserted under the first stone step. On that occasion no movable or immovable archaeological finds were discovered.

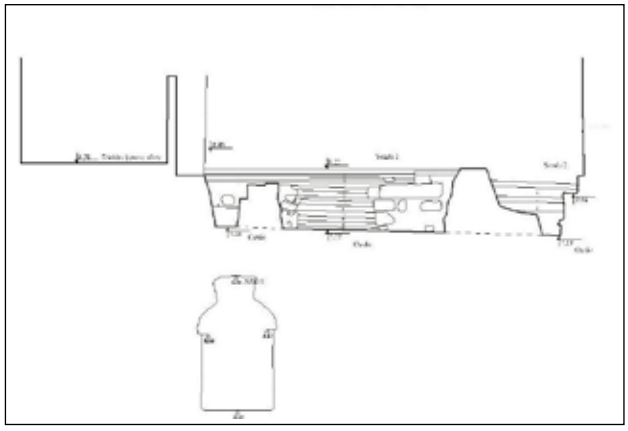
Redni broj: 326
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Dioklecijanova 8, k.č. 12702)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: N-3
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Zbog preuređenja stambene zgrade na adresi Dioklecijanova ulica 8 u Splitu, u prizemnom prostoru zgrade od 7. do 17. ožujka 2014. trajala su zaštitna arheološka istraživanja. Radove je vodila tvrtka Neir d.o.o. iz Splita.

Prizemni prostor nalazi se na k.č. 12702, k.o. Split, međutim prostor je dio veće cjeline, romaničke zgrade koja je



Fotografija nalazišta i antičke ulice cardo



Presjek Sondi 1 i 2 i izvornog okna unutar antičke kanalizacije Dioklecijanove palače

podijeljena na tri zasebne jedinice, a nalazi se na katastarskoj čestici 2046, k.o. Split. Tijekom vremena zgrada je doživljavala preinake, pa je tako u 14. st. postavljen gotički portal u prizemlju. Prostori na katu rekonstruirani su u baroku, ugrađeni su novi prozorski otvori te balkon s kovanom željeznom ogradom na drugom katu. Međukatne su konstrukcije drvene, jedino je u potkrovlju postavljena betonska ploča tijekom sanacije zgrade oštećene prilikom savezničkog bombardiranja u Drugom svjetskom ratu.

Tijekom istraživanja 2014. definirano je 27 stratigrafskih jedinica. Izdvojen je 21 nalaz (ulomci keramike i antičkih opeka, nalaza životinjskih kostiju i nalaz gorenog željeza). Prizemni prostor unutar kojeg se istraživalo nepravilnog je pravokutnog oblika u tlocrtu (dužina oko 6 m, širina 4,47 m, na koti +8,23 m n. v.). Unutar prizemnog prostora istražene su dvije sonde. Prva, sonda 1 dimenzija 2x3 m, postavljena je u smjeru istok-zapad u jugozapadnom dijelu prostorije. Sonda 1 tijekom istraživanja proširena je sa sjeverne i istočne strane u dužini od 1 m, tako da su dimenzije sonde 1 nakon istraživanja iznosile 3x4 m. Cilj i pretpostavljeni rezultat istraživanja u sondi 1 bio je pronalazak ulice *cardo* koja se pružala od sjevernih vrata palače do središnjeg trga *peristila* i ulice *decumanus*. Cilj druge sonde (sonda 2, dimenzija 1,4x1,43 m), postavljene u sjeveroistočnom dijelu prostorije, bio je pronalazak stilobat stupova trijema.

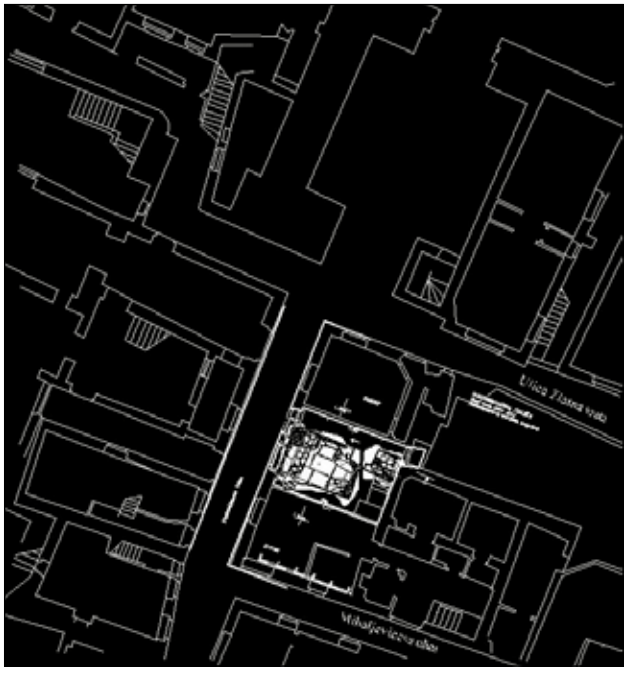
Tijekom istraživanja otkrivene su tri podnice od ulomaka tegula, datirane u različita razdoblja. Između 12. i 14. st., tijekom slobodne srednjovjekovne komune unutar Dioklecijanove palače, više se gradi te u tom razdoblju nastaju brojne srednjovjekovne kuće, koje su ispunile ne samo rimske zgrade, nego i veći dio slobodnog prostora, ulica i trjemova. Zid SJ 7 dio je veće stratigrafske cjeline, nastao najvjerojatnije u 12. st., na mjestu današnje zgrade. Drugu stratigrafsku cjelinu SC 2 činile bi stratigrafske jedinice SJ 7, SJ 8, SJ 9, SJ 11 i SJ 20.

Romanička zgrada koja je podijeljena na tri zasebne jedinice u svom originalnom izgledu imala je dvorišni prostor iznad kojeg su bile stambene i gospodarske prostorije. Zaključno razmatranje temeljilo se na dvorišnom popločenju SJ 3, koje je načinjeno od kamenih ploča nepravilnih oblika na visini od +8,20 m n. v. Zid SJ 7, pravilnog izduženog oblika u tlocrtu, postavljen je u smjeru sjever-jug, s otklonom od 20°. Napravljen je od obrađenog kamena povezanog žbukom. Istočno i zapadno lice zida sastoji se od većih kamenih blokova, dok je središnji dio zida ispunjen manjim komadima kamena, povezanih žbukom. Zid se na južnom dijelu podvlači pod južni pregradni zid središnje prostorije. Širina temeljne stope zida SJ 7 je 0,7 m, dok je širina zida u gornjoj osnovi 0,53 m. Ukop zida presijeca sve slojeve i oslonjen je na antičku ulicu SJ 19.

Na koti +7,73 m n. v. otkrivene su kamene ploče manjih dimenzija SJ 13, ispod kojih se nalazila ožbukana podnica SJ 14, slična SJ 9, ali bolje očuvana. Podnica je debljine od 3 do 5 cm, a iznad nje nalazio se sloj gara SJ 12, koji upućuje na moguć sloj rušenja i požara kuće. SJ 14 je oštećena ožbukana podnica, koja nije očuvana u cijelosti, a povezana je sa SJ 13. Te bi se stratigrafske jedinice mogle povezati u treću stratigrafsku cjelinu, stambenu kuću koja je najvjerojatnije izgorjela u 9. ili 10. st., neposredno prije romanike.

SJ 16 je ožbukana podnica, oštećena, ali gotovo u cijelosti očuvana (visina +7,45 m n. v.) te lagano pada od zapada prema istoku. Podnica je sa zapadne strane presječena ukopom zida SJ 7, što upućuje na to da je starija od zida 7. S istočne je strane povezana sa zidom SJ 21 te s njim čini jednu stratigrafsku cjelinu. U sjeverozapadnom djelu sonde 1 podnica se podvlači ispod zida SJ 20. Zid SJ 21 nalazi se u sjeveroistočnom dijelu sonde 1, pravokutnog oblika, dimenzija u tlocrtu 1,13x1,04 m. Gornja osnova zida nalazi se na visini od 8,02 m n. v., iznad nje nalazi se sloj naboja SJ 4, a najvjerojatnije je načinjena nivelacija terena tijekom gradnje dvorišnog popločenja SJ 3. Donja osnova zida postavljena je na antičku ulicu *cardo* na visini +7,25 m n. m. SJ 17 je sloj naboja ili rušenja, tamno smeđe je boje i kompaktne konzistencije.

Rušenjem Salone početkom 7. st., kada je dio prognanog stanovništva našao utočište unutar zidina palače, počinje nov organiziran gradski život unutar Dioklecijanove palače, a struktura od ulomaka tegula i ulomaka antičkih opeka



Tlocrt sondi

SJ 23 na visini +7,33 m n. v. najvjerojatnije je iz tog perioda. Tegule su poslagane horizontalno, bez žbuke i lagano padaju od zapada prema istoku. Iznad strukture nalazi se sloj gara SJ 22, debljine 5 cm na visini od +7,38 m n. v. Gar je najvjerojatnije posljedica požara ili rušenja prvih stambenih objekata unutar palače.

Nebojša Cingeli

Summary

Due to the renovation of the residential building at no. 8 Dioklecijanova Street in Split, in March 2014 rescue archaeological excavations were conducted on the ground floor. The explorations were carried out within the ground floor space of a larger Romanesque complex. The layout of the ground floor space was of an irregular rectangular shape (dimensions: length about 6 m, width 4.47 m and height 8.23 m above sea level). The explorations included the excavation of two probes. The goal and assumed result of the exploration of probe 1 (3 x 4 m) was finding the *cardo* which stretched from the north gate of the palace to the central *peristyle* square and the *decumanus.* The exploration goal in probe 2 (dimensions 1.4 x 1.43 m) was to find the stylobate of the portico columns. During the investigation, 27 stratigraphic units were defined. Twenty one finds were isolated (pottery and antiquity tile shards, animal bones and charred iron).
The antiquity street *cardo* which stretched in the north-south direction with a deflection of 20 degrees was about 10 m wide. The street was well preserved, made of a number of large dimension stone blocks and defined as stratigraphic unit SJ 19. The portico column stylobate was not found which led to the conclusion that all the archaeological features explored in probes 1 and 2 were located above the *cardo.* Except for the immovable finds of walls SJ 7, SJ 20 and SJ 21, large stone blocks of rectangular shape and rounded edges were found at the bottom of probe 1. The street gently sloped from the west side of probe 1 toward the eastern part. The portico stylobate with columns was not found in probe 2 and the find east of the probe was most probably a Romanesque structure the foundations of which were on it.

Redni broj: 327
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Grabovčeva širina, Buvinina ulica)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: N-3
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor



Lokacija zahvata (foto: I. Beg Jerončić)



Iskop postojećeg kanala elektroenergetskog kabela (foto: I. Beg Jerončić)

Zbog iskopa za sanaciju kvara na području Grabovčeve širine i Buvinine ulice u Splitu, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, 8. travnja 2014. tvrtka Kaukal d.o.o. Split arheološki je nadzirala radove. Voditelji radova bili su Tomislav Jerončić, dipl. arheo. i Ida Beg Jerončić, dipl. arheo. i pov. umjetnosti. Uklanjanje kamenih ploča obavili su djelatnici tvrtke Point d.o.o. Split, dok su za ručni iskop pod nadzorom i sugestijama arheologa, bili zaduženi radnici tvrtke Kavelj d.o.o. Sve potrebno za radove osigurao je investitor HEP ODS d.o.o. Split, dok je nadležna konzervatorica bila Dubravka Čerina, dipl. arheo.

U cilju sprečavanja devastacije nepokretnih arheoloških nalaza na predmetnoj lokaciji, ručni iskop postojećeg kanala popraćen je stalnim arheološkim nadzorom. Zbog navedenih radova ručno je uklonjeno 10-ak kamenih ploča u dužini od cca 5 m. Ispod kamenog popločenja registriran je sloj betona, ispod kojeg se nalazio sloj pijeska, kao posljedica prijašnje infrastrukturne obnove. Nakon njihova uklanjanja pratio se smjer postojećih instalacija i ubrzo je otkriven kvar. Dubina iskopa dosezala je maksimalno do 0,40 m. S obzirom na to da su predmetni radovi u potpunosti pratili već postojeći iskop, izostali su pokretni i nepokretni nalazi zbog kojih bi bilo potrebno obustaviti iskopavanje, odnosno arheološki istražiti teren. Prilikom arheološkog nadzora dokumentirane su sve faze iskopavanja.

Literatura

Belamarić 1997 J. Belamarić, Split, Od carske palače do grada, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1997.
Marasović, Marasović 1997 D. Marasović, J. Marasović, Obnova povijesne jezgre, 2, Grad Split – Ured za povijesnu jezgru, Split, 1997.
Marasović, Oreb 1977 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.
Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 340.

Ida Beg Jerončić
Tomislav Jerončić



Postojeći kanal nakon uklanjanja površinskog sloja i zapune kanala (foto: I. Beg Jerončić)

Summary

In April 2014 archaeological supervision was conducted over the excavations required for repairing a malfunction in the area of Grabovčeva širina and Buvinina Street in Split in line with the conditions of the Conservation Department in Split. Given that the excavations followed the existing canal with the corresponding infrastructure no movable or immovable archaeological finds were discovered.

Redni broj: 328
Lokalitet: Split – Dioklecijanova palača (Ulica Ilirske akademije)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: N-3
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog iskopa za sanaciju kvara u Ulici Ilirske akademije u Splitu, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije te Ida Beg Jerončić dipl. arheo. i pov. umjetnosti, iz tvrtke Kaukal d.o.o. Split, arheološki su nadzirali radove 3. i 4. travnja 2014. Kamene ploče uklonili su djelatnici tvrtke Point d.o.o. Split, dok su za ručni iskop pod nadzorom i sugestijama arheologa bili zaduženi radnici tvrtke Kavelj d.o.o. Sve potrebno za radove osigurao je investitor HEP ODS d.o.o. Split, dok je nadležna konzervatorica bila Dubravka Čerina, dipl. arheo.

Radi sprečavanja devastacije nepokretnih arheoloških nalaza na predmetnoj lokaciji, arheološki je nadzirano ručno iskopavanje postojećeg kanala. Zbog navedenih radova ručno je uklonjeno 20-ak kamenih ploča u dužini od cca 7 m. Ispod kamenog popločenja registriran je recentan sloj rasute građevne šute s tragovima recentne industrijske ambalaže i opeke, kao posljedica prijašnje infrastrukturne obnove. Nakon njihova uklanjanja pratio se smjer postojećih instalacija i ubrzo je otkriven kvar. Dubina iskopa dosezala je maksimalno do 0,90 m, jer su na istoj lokaciji pruža pet instalacijskih kablova, a u neposrednoj blizini se nalaze i kanalizacijska cijev i šaht.
S obzirom na to da su predmetni radovi u potpunosti pratili već postojeći iskop, izostali su pokretni i nepokretni nalazi zbog kojih bi bilo potrebno obustaviti iskopavanje, odnosno arheološki istražiti lokalitet. Prilikom arheološkog nadzora dokumentirane su sve faze iskopavanja.

Literatura

Belamarić 1997 J. Belamarić, Split, Od carske palače do grada, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1997.
Marasović, Marasović 1997 D. Marasović, J. Marasović, Obnova povijesne jezgre 2, Grad Split – Ured za povijesnu jezgru, Split, 1997.

Marasović, Oreb 1977 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.
Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 340.

Vedran Katavić
Ida Beg Jerončić

Summary

Archaeological supervision was required during the repair of a malfunction on the electric power cable in Ilirska akademija Street in Split and manual excavation of a canal. Since the dig followed the existing canal with the corresponding infrastructure, no movable or immovable finds were discovered.

Redni broj: 329
Lokalitet: Split – Dobrić (KB 1kv iz TS 10-0,4 kV)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona A)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2014. Konzervatorski odjel u Splitu odobrio je tvrtki Neir d.o.o. arheološki nadzor zemljanih radova prilikom izmjene i postavljanja električnog voda u ulici Dobrić



Ulica Dobrić, iskop do postojećih instalacija



Ulica Dobrić

i za Šubićevu 4 u Splitu. Teren su ručno iskopavali radnici tvrtke Point iz Splita, tijekom dva radna dana, pod arheološkim nadzorom Anite Penović, dipl. arheo., a sve pod stručnim nadzorom Dubravke Čerine, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Za fotodokumentaciju su bili zaduženi djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osigurao privatni investitor „Billa".

Predmetna lokacija nalazi se u ulici Dobrić, koja je južno i zapadno od Male Papalićeve palače, u novom dijelu srednjovjekovnog Splita koji se razvio zapadno od Dioklecijanove palače. Nastala je kao niz nekoliko nadogradnji i rekonstrukcija na izvorno romaničkom sklopu kuća. Sagrađena je potkraj 13. ili početkom 14. st. u romaničkom stilu, dograđena u prvoj polovini 14. st. u ranom gotičkom stilu, da bi današnji izgled dobila sredinom 15. st., kada se pod rukom Jurja Dalmatinca preuređuje u zrelom gotičkom stilu. Tada je dobila sve značajke tipa mletačke kasnogotičke palače, što ga je Juraj primjenjivao u Veneciji i u Splitu: dvorišni ulaz, unutrašnje intimno dvorište, ložu te vanjsko stubište s pristupom prvome katu. Portal nije služio za ulaz u zgradu, nego u prolazni trijem koji je vodio do širokog unutrašnjeg dvorišta. Zbog potrebe izmjene i postavljanja novog električnog voda za Šubićevu, duljina iskopa bila je 230 m, širina 0,50 m, a dubina 0,40 m. Uklanjanjem kamenog uličnog popločenja slijedi naboj za ploče te zemljano-kameni materijal u kojem su postojeće instalacije. Pregledom iskopanog materijala u postojećim profilima nije pronađena pokretna arheološka građa ni strukture. Razlog su tomu vjerojatno višestruka iskopavanja tog područja, radi postavljanja raznih podzemnih instalacija.

Anita Penović

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted over the earthworks for the exchange and setting of an electrical wire line in Dobrić Street and Šubićeva Street no 4. The length of the dig was 230 m, width 0.50 m and depth 0.40 m. No movable archaeological material or structures were found during the examination of the excavated material and in the existing cross sections.

Redni broj: 330
Lokalitet: Split – Duilovo
Naselje: Split (Duilovo)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog planirane gradnje stambenog objekta 2 na prostoru Duilova u Splitu na k.č. 1667/1, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, na površini od cca 800 m², Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije iz tvrtke Kaducej d.o.o., dana 9. i 10. rujna 2014. arheološki je nadzirao zemljane radove. Teren su strojno iskopavali radnici tvrtke San Gra d.o.o. Split, dok je nadležna konzervatorica bila Dubravka Čerina, dipl. arheo. Naručitelj radova bila je tvrtka Qatro Company d.o.o. Split.

Radi se o prostoru terasastih padina omeđenih suhozidnom gradnjom, upotrebljavanih kao obradivo zemljište. Sama je lokacija posljednjih godina upotrebljavana za deponiranje zemljanog iskopa prilikom gradnje susjednog objekta A na istoku. Prilikom odvoza deponiranog zemljišta s predmetne lokacije uklonjen je tzv. humusni površinski sloj. Tako je na toj lokaciji zatečena površinska situacija nešto niža u odnosu na zemljište na zapadu, na kojem se nalazi maslinik. Tijekom obilaska okolnog zemljišta nisu uočeni površinski nalazi keramike, dok u sačuvanim suhozidima nisu vidljivi nalazi spolija kao pokazatelja postojanja eventualne starije građevine. Radi pronalaska pretpostavljenih arheoloških nalaza i sprečavanja njihove devastacije na predmetnoj lokaciji, strojni iskop do pojave geološkog sloja tzv. tupine popraćen je stalnim arheološkim nadzorom. Strojnim iskopom pod nadzorom arheologa na planiranoj površini gradnje na cca 800 m², uklonjen je rahao svijetlo smeđi sloj, unutar kojeg nisu pronađeni arheološki ostaci, bilo u vidu pokretnih nalaza ili temelja eventualnog objekta. Dubina iskopa na sjevernom dijelu parcele iznosila je cca 0,5 m, dok je prema jugu dubina iskopa dosezala do cca 1 m relativne dubine. Na samom južnom dijelu iskopa uočena je drugačija geološka osnova, a čini je crvenkasta granulirana sterilna glina. S obzirom na konfiguraciju terena i izostanak površinskog sloja, postojanje eventualnog starijeg objekta zasigurno bi se sačuvalo u temeljima, koji bi bili ukopani u zatečeni strojno uklonjeni sloj. Prilikom arheološkog nadzora nisu uočeni zidani ostaci, a pronađen je svega jedan ulomak keramike, koji je na predmetnu lokaciju vjerojatno dospio prilikom već navedenih deponiranja i dislociranja slojeva. Načinom ukrašavanja taj ulomak keramike pripadao bi relativno novovjekovnom



Završna situacija nakon strojnog iskopa, pogled prema jugu (foto: V. Katavić)

razdoblju 18. st. S obzirom na to da su prilikom arheološkog nadzora strojnog zemljanog iskopa u potpunosti izostali relevantni pokretni i nepokretni arheološki nalazi, izostala je i eventualna potreba za dodatnim zaštitnim mjerama.

Literatura

Demicheli 2007 D. Demicheli, Rimska nadgrobna stela iz splitskog predjela Pazdigrad, VAPD, 100 Split, 2007: 31 – 48.
Jelić 1987 L. Jelić, Crtice o najstarijoj povijesti Splita, VAHD, n.s. 1896/1897, Zagreb, 1897.
Marasović, Oreb 1967 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.
Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 340.

Vedran Katavić

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted due to the planned construction of residential structure 2 in the area of Duilovo in Split. During the archaeological supervision over an area of approximately 800 m² the surrounding space was also inspected and no surface pottery finds were observed or visible spolia finds in the preserved dry stone walls as indicators of the existence of a possible previous structure.

Redni broj: 331
Lokalitet: Split – fekalni kolektor Mejaši II
Naselje: Split (Mejaši)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2014. Konzervatorski odjel u Splitu odobrio je tvrtki Neir d.o.o. arheološki nadzor zemljanih radova



Ulica grada Gospića prije iskopavanja



Zapadni dio ulice s identičnom strukturom

prilikom gradnje fekalnog kolektora Mejaši II, kao dijela kanalizacijskog sustava Split – Solin, sjeverni sliv, Podsustav Mejaši – Dragovode u Ulici grada Gospića i u Srijemskoj ulici na Mejašima u Splitu. Radovi su započeli u svibnju 2014. i trajali su do kraja srpnja 2014. godine. Predmetne radove u navedenim ulicama izvršili su djelatnici poduzeća Cestar d.o.o., pod arheološkim nadzorom Stipe Pavlinovića, dipl. arheo., a sve pod stručnim nadzorom Dubravke Čerine iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Za fotodokumentaciju bili su zaduženi djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osiguralo poduzeće Cestar d.o.o.

Na predmetnoj lokaciji potreban je arheološki nadzor jer se nalazi u blizini Dioklecijanova akvedukta te postoji vjerojatnost pronalaska arheoloških slojeva i struktura. Dioklecijanov vodovod koji je sagrađen istodobno s palačom ili ubrzo nakon nje, jedan je od najreprezentativnijih i najbolje sačuvanih akvedukata kod nas. Proteže se u duljinu od oko 9 km od vrela rijeke Jadra, iz kojeg je stizala voda i u obližnju Salonu, preko akvedukta sagrađenog oko 300 godina prije Dioklecijanova. Koristio se slobodnim padom s 33 m visokog izvora te kroz usjeke, tunele, akvedukte, nadzemno i ukopavanje gravitacijskog kanala u živac donosio je vodu za potrebe palače.
Ulica grada Gospića i Srijemska ulica pružaju se u smjeru sjeveroistok-jugozapad i na jugozapadu se spajaju s Ulicom Josipa Jovića. Bilo je potrebno iskopati rov u dužini od 250 m u Ulici grada Gospića i 200 m u Srijemskoj ulici. Rov je uobičajeno širok 0,90 – 1,00 m i dubok 2,20 – 2,30 m te (osim na mjestima proširenja za kolektore) iznosi 3,50x2,50 m. Proširenja su uvjetovana potrebom smještaja svih potrebnih instalacija, odnosno postojanjem betonskih ogradnih zidova uz stambene objekte. Rov je cijelom dužinom prokopan kroz asfalt i tupinu – poslije asfalta i podloge za njega koja varira od 5 do 30 cm dubine, slijedi kompaktan sloj tupine. Nije pronađen arheološki materijal i nije uočeno postojanje arheoloških struktura ili slojeva. Nakon radova ulica je vraćena u prvobitno stanje.
Na predmetnoj lokaciji iskopa u Ulici grada Gospića i Srijemskoj ulici identične su stratigrafske jedinice, osim na poziciji kolektora u Ulici grada Gospića, na krajnjem SI koji se nalazi u privatnom vrtu, gdje je recentna zemlja smeđožute boje SJ 1. Na predmetnoj lokaciji nisu zabilježeni arheološki ostaci ni strukture.

Anita Penović

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted over the earthworks for the building of the sewerage collector Mejaši II as part of the north section of the Split - Solin sewerage system. In the Grad Gospić and Srijemska streets, the stratigraphy of the dig was the same. Four stratigraphic units were defined as well as four sterile layers. No archaeological remains or wall structures were found.

Redni broj: 332
Lokalitet: Split – križanje Sinjske i Nodilove
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona B)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Od 18. travnja do 9. svibnja 2014. tvrtka Neir d.o.o. arheološki je nadzirala zemljane radove prilikom gradnje vodoopskrbnog cjevovoda i betonskog šahta u križanju Sinjske i Nodilove ulice u Splitu.

Položaj trase predviđen arheološkim nadzorom nalazi se na nogostupu na južnoj strani Sinjske ulice. Od zgrada anagrafske oznake Sinjska ulica 6 do križanja Sinjske i Nodilove ulice, gdje se nalazi barokni bedem, najbolje je sačuvan bastion Cornaro (građen od 1662. do 1664. godine).
Dužina trase sa zemljanim radovima iznosi oko 30 m. Širina iskopa u većem dijelu iznosi oko 0,4 m, osim mjesta gdje je iskopan dio za betonski šaht. Definirano je pet stratigrafskih jedinica: SJ 1 sloj asfalta, SJ 2 sloj betona, SJ 3 popločenje od kamenih ploča nepravilnih oblika, SJ 4 naboj zemlje crvene boje (nivelacija terena) i SJ 5 sloj tupine (sterilan sloj), koji se nalazi na 0,25 m relativne dubine (od površnije nogostupa). Takva stratigrafija u blizini bastiona najvjerojatnije je posljedica nivelacije terena tijekom gradnje bastiona.



Trasa gradnje vodoopskrbnog cjevovoda



Trasa zemljanih radova u dužini od 30 m

Nebojša Cingeli

Summary

In the course of 2014, archaeological supervision was conducted due to earthworks for the construction of a water supply pipeline and concrete shaft at the crossing of Sinjska and Nodilova streets in Split. No finds were discovered during the supervision.

Redni broj: 333
Lokalitet: Split – Livanjska 10 (k.č. 10627/2)
Naselje: Split (Manuš)
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona B)
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Dana 17. i 18. prosinca 2014. zaštitno je arheološki istraženo prizemlje stambeno-poslovnog objekta u Livanjskoj ulici 10 u Splitu (k.č. 10627/2, k.o. Split). Radove je naručio investitor Bože Čubelić, kao prateći proces obnove objekta koji bi trebao rezultirati novom stambeno-poslovnom namjenom te jednokatnice, smještene unutar zone B zaštićene urbane cjeline Grada Splita, točnije unutar areala gradske četvrti Manuš. Istraživanja je obavila tvrtka Pisa trade d.o.o.



Arheološka sonda u prizemlju Kuće Čubelić (foto: V. Madiraca)

Tijekom radova iskopana je arheološka sonda površine oko 2,55 m² u prizemlju objekta površine 14 m², a dostignuta prosječna dubina iskopa iznosi 1,30 m. Pritom se pojavila zanimljiva stratigrafska situacija, koja na malom prostoru donosi relativno precizan presjek razvoja područja sjeverno i sjeveroistočno od Dioklecijanove palače. Stratigrafski presjek unutar predmetne arheološke sonde gotovo u potpunosti raspodjelom arheoloških slojeva odgovara važnom kasnoantičkom i ranokršćanskom nalazištu *Ad basilicas pictas*, smještenom 230 m dalje u smjeru sjeverozapada.

Prvi zabilježeni sloj unutar sonde današnja je recentna betonska ploča debljine oko 10 cm s najlonskom podlogom. Ploča svijetlo sive do bijele boje stratigrafski je označena kao SJ 001 (stratigrafska jedinica 001). Ona stoji nad nasipnim slojem SJ 002, debljine 34 – 44 cm. Sloj je rahao i pjeskovit, svijetlo sive do smeđe boje, pomiješan s lomljenim kamenom, recentnim i novovjekovnim opekama, crjepovima i životinjskim kostima. Unutar sloja pronađena je određena količina keramičkih, porculanskih i staklenih ulomaka, koji se mogu datirati najkasnije u sredinu 19. st. Sloj bi odgovarao sloju SJ 007 s nalazišta *Ad basilicas pictas*, evidentiranom u debljini između 35 cm i 0,5 m, ali je unutar navedenog sloja uz novovjekovne nalaze pronađena i manja količina kasnoantičkih keramičkih ulomaka. Sloj SJ 002 nalazi se iznad sloja SJ 003, debljine između 38 i 50 cm. Riječ je o laporasto-glinovitu sloju s primjesama raskopane tupine, zelenkasto maslinasto sive boje. Sloj je rahle konzistencije s komadima kamene tupine. Unutar sloja pronađena je veća koncentracija kasnoantičkih keramičkih ulomaka s rijetkim ulomcima novovjekovnih majoličkih i engobiranih posuda. Sloj je identičan sloju SJ 011 s nalazišta *Ad basilicas pictas* evidentiranom u debljini između 0,5 i 1 m. I u tom je sloju zabilježena veća količina kasnoantičkih keramičkih fragmenata, ali uz zabilježeno miješanje s ranonovovjekovnim i novovjekovnim arheološkim materijalom u vršnim dijelovima sloja. Riječ je o nasipu koji je preslojio kasnoantičku razinu lokaliteta *Ad basilicas pictas*. Sloj SJ 003 nalazi se iznad sloja SJ 004 debljine između 26 i 40 cm. Riječ je o mješovitom glinovitom sloju crvenkaste boje i dosta konzistentnom. Unutar sloja prisutno je miješanje s tupinom, što je vidljivo i zahvaljujući prosloju tupine u zapadnom profilu sonde. Također, unutar sloja u zapadnom i južnom profilu vidljiv je prosloj antičke žbuke (*opus signinum*). Unutar sloja pronađeni su ulomci kasnoantičke grube keramike i stakla. Taj bi sloj odgovarao razini slojeva SJ 020/064, koji su na lokalitetu *Ad basilicas pictas* interpretirani kao kasnoantička hodna razina. Pojava prosloja antičke žbuke ne čudi jer je vidljivo da je okolno područje bogato antičkim nalazima, međutim unutar arheološke sonde u Kući Čubelić nisu evidentirani arhitektonski tragovi starijih povijesnih razdoblja. Posljednji zabilježeni sloj unutar arheološke sonde u Kući Čubelić jest sloj sterilne glinovite zemlje smeđe crvene boje SJ 005, ispod sloja SJ 004. U razini vrha tog sloja arheološki je iskop prekinut jer je procijenjeno da je riječ o sterilnom zdravičnom sloju.

Većinu pokretnih nalaza unutar sloja SJ 002 čine keramički i ulomci porculana, koji uglavnom pripadaju uporabnom posuđu datiranom od sredine 19. do početka 20. st. Među tim nalazima izdvajaju se dijelovi oboda i tijela veće engobirane zdjele s perforiranim razvrgnutim obodom. Zdjela je engobirana u cijelosti na unutarnjoj strani, dok je



Ulomci novovjekovne keramičke posude pronađeni unutar arheološke sonde u Kući Čubelić (foto: M. Ćurković)

na vanjskoj strani engobiran samo obod. Keramički ulomci unutar sloja SJ 003 većinom pripadaju kasnoantičkom uporabnom posuđu od crvene, dobro depurirane gline. Ti ulomci nisu prikladni za dataciju jer mogu pripadati širem antičkom razdoblju, ali su datirani u kasnu antiku, zahvaljujući nalazu ulomka staklene narukvice. Među keramičkim ulomcima tog sloja potrebno je istaknuti nalaz manjeg ulomka oboda na stražnjem dijelu antičke uljanice. Na ulomku nisu vidljive stilske odrednice koje bi mogle poslužiti za datiranje nalaza. Od staklenih nalaza u sloju SJ 003 potrebno je istaknuti ulomak narukvice od staklene paste ukrašen inkrustriranom valovnicom od svijetle staklene paste. Nalaz je vrijedan zbog analogije s nalazištem *Ad basilicas pictas*, na kojem je pronađen identičan primjerak interpretiran kao grobni prilog izvan originalnog konteksta. Na temelju analogije s primjercima pronađenima u Saloni, kao i onima s europskih i istočnomediteranskih lokaliteta te uzimanjem u obzir konteksta nalazišta *Ad basilicas pictas*, kronološki se može datirati u kraj 4. i početak 5. st. Nalaz je evidentiran u sloju SJ 003, identičnom sloju SJ 011 s nalazišta *Ad basilicas pictas*. Ulomci keramičkih posuda iz sloja SJ 003 datiraju se u šire antičko razdoblje, ali blizina nalazišta uz sjeveroistočni ugao Vile Plevne upućuje na mogućnost datiranja u 1. – 2. st., međutim kontekst nalazišta *Ad basilicas pictas* na osnovi sličnosti sa slojevima SJ 064/020 datacijski bi upućivao na razdoblje 3. – 4. st.

Literatura

Madiraca 2014 Vinko Madiraca, Stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima u prizemlju Kuće Čubelić u Livanjskoj ulici 10 u Splitu, Split, 2014.

Vinko Madiraca

Summary

In December 2014 rescue archaeological excavations were undertaken on the ground floor of the residential-commercial complex at no. 10 Livanjska Street in Split. A probe measuring approximately 2.55 m² was excavated on the ground

floor of the structure with an average dog depth of 1.30 m. An interesting stratigraphic situation appeared in the process which revealed in a small space a relatively precise cross section of the development of the area north and north-east of Diocletian's Palace. The stratigraphic cross section in the archaeological probe almost completely corresponded to the significant late antiquity and early Christian site *Ad basilicas pictas*, located 239 m further to the northwest.

Redni broj: 334
Lokalitet: Split – Marmontova ulica, Bastion
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona A)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog iskopa za sanaciju kvara na području dijela Marmontove ulice u Splitu, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije iz tvrtke Kaukal d.o.o., arheološki je nadzirao radove 28. i 29. travnja 2014. Lokalitet su strojno i ručno iskopavali radnici tvrtke G.O. Križanović Split, a sve potrebno za radove osigurao je investitor HEP ODS d.o.o. Split. Nadležna konzervatorica bila je Dubravka Čerina, dipl. arheo.

Radi sprečavanja devastacije nepokretnih arheoloških nalaza na predmetnoj lokaciji, arheološki je nadziran ručni iskop postojećeg kanala. Zbog navedenih radova strojno je



Iskopani kanal elektroenergetskog kabela (foto: V. Katavić)

uklonjena betonirana površina u dužini od cca 20 m. Ispod sloja betona registriran je sloj uglavnom jalovine, ispod kojeg se nalazio smeđi sloj zemlje s rijetkim recentnim nalazima ambalaže i novovjekovne opeke, kao posljedica infrastrukturne obnove. Iskop je pratio smjer postojećih instalacija i ubrzo je otkriveno mjesto kvara. Dubina iskopa dosezala je maksimalno do 0,50 m. S obzirom na to da su predmetni radovi u potpunosti pratili već postojeći iskop, izostali su pokretni i nepokretni nalazi zbog kojih bi bilo potrebno obustaviti iskopavanje te arheološki istražiti lokalitet. Prilikom arheološkog nadzora dokumentirane su sve faze iskopavanja.

Literatura

Belamarić 1997 J. Belamarić, Split, Od carske palače do grada, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1997.
Marasović, Marasović 1997 D. Marasović, J. Marasović, Obnova povijesne jezgre, 2, Grad Split – Ured za povijesnu jezgru, Split, 1997.
Marasović, Oreb 1977 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.
Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 340.

Vedran Katavić

Summary

Due to the need of repairing the power line cable in the area of Marmontova Street in Split, archaeological supervision was conducted in the course of April 2014. Given that the dig followed the existing canal with the corresponding infrastructure, no movable or immovable archaeological finds were observed.

Redni broj: 335
Lokalitet: Split – Matošića ulica 2
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona B)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Tvrtka Neir d.o.o. krajem svibnja 2014. godine arheološki je nadzirala zemljane radove prilikom gradnje kanalizacijskog priključka u Matošića ulici br. 2 u Veloj Varoši u Splitu.

Nekadašnje predgrađe Veli Varoš nastalo je na zapadnoj strani srednjovjekovnoga grada, poslije uz zapadne barokne bedeme. Položaj priključka kanalizacije nalazi se ispred dvorišnog prostora, ograđenog kamenim zidom. Tijekom zemljanih radova otvorena je sonda pravokutnog oblika u tlocrtu, smjera pružanja istok-zapad, dimenzija 1,35x0,72 m. Definirano je sedam stratigrafskih jedinica. Sloj kamenoga pločnika SJ 1 razina je današnje ulice. Ispod pločnika nalazi se sloj nivelacije SJ 2, postavljen tijekom uređenja šetališta. Stratum ispod čini sloj betona, koji



Položaj priključka kanalizacije predviđen arheološkim nadzorom u Matošića ulici

se nalazi samo u istočnom dijelu iskopa. Ispod SJ 2 i SJ 3 nalazi se sloj građevnog otpada kamena tucanika (SJ 4), bijele boje. Na relativnoj dubini od 0,40 m nalazi se sloj SJ 5, tamno smeđe gotovo crne boje, debljine od 3 cm do 6 cm. Nema tragova gara, iako boja sloja podsjeća na posljedicu izgaranja. SJ 6 je sloj građevnog otpada kamena tucanika, pomiješanog sa zemljom rahle konzistencije. U pitanju je sloj nasipa u kojemu se nalaze PVC cijevi (strujni, vodovodni i telefonski kabeli). Unutar sloja SJ 6, na relativnoj dubini od 0,73 m, pronađen je ulomak keramičke kanalizacijske cijevi. Na relativnoj dubini od 1,25 m zaustavljen je zemljani iskop, a pronađena je betonska kanalizacijska cijev SJ 7.

Nebojša Cingeli

Summary

In late May 2014 archaeological supervision was conducted over the earthworks for the construction of a sewerage connection at no. 2, Matošića Street in Split. In the course of the earthworks a probe was excavated in which seven stratigraphic units were defined but no archaeological finds were discovered.

Redni broj: 336
Lokalitet: Split – Rokova ulica (ostaci barokne crkve sv. Roka)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona B)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 25. veljače do 7. ožujka 2014. trajala su sondažna arheološka istraživanja u Rokovoj ulici u Splitu, na k.č. 8617, k.o. Split. Radove je naručio investitor Igor Kraljević, radi evidentiranja arheološke situacije na predmetnoj katastarskoj čestici te planiranja gradnje stambenog objekta. Istraživanja je obavila tvrtka Pisa trade d.o.o.

Arheološka istraživanja ponajprije su organizirana zbog blizine ostataka barokne crkve sv. Roka, uništene tijekom savezničkog bombardiranja Splita 1944. te pozicije k.č. 8617 u zoni B splitske gradske jezgre. Prije radova pretpostavljeno je postojanje groblja i mogućih arhitektonskih struktura uz vanjsko istočno lice istočnog zida apside crkve sv. Roka, koji ujedno i čini zapadnu granicu katastarske čestice 8617, što je opovrgnuto ponajprije izradom arheološke istražne sonde 1 na navedenoj poziciji. Tijekom radova u sondi 1 utvrđena je razina ranonovovjekovne hodne površine uz istočnu stranu crkve, označene kao SJ 005 (stratigrafska jedinica 005), ali bez ikakvih naznaka ostataka groblja ili pomoćnih građevina uz crkvu. Istočni zid apside crkve ujedno je i jedini danas vidljiv ostatak uništene barokne građevine.
Arheološka sonda 1 smještena je oko 1 m istočno od zida apside. Na vrhu se nalazio sloj humusa SJ 001 debljine oko 0,75 m, vidljiv samo u sjevernom profilu, a u istom profilu jedino je bio vidljiv i sloj SJ 012, s dosta lomljenog kamena ispod sloja humusa, debljine oko 20 cm. Taj je sloj vjerojatno nastao nasipanjem, a oba su sloja recentna.



Hodna površina SJ 005 s otpadnom jamom SJ 006/007 u arheološkoj sondi 1 (foto: V. Madiraca)



Suhozid SJ 010 unutar sonde 3 (foto: V. Madiraca)

U razini ispod slojeva SJ 001 i SJ 012 nalazio se deblji nasipni sloj SJ 002, inače vidljiv u svim sondama. U sondi 1 debljina sloja varira između 1 i 2,6 m. Moguće je da je zasipavanje područja tim nasipnim slojem započelo nakon 1825., tj. prestankom uporabe groblja u blizini crkve, kada prostor vjerojatno dobiva poljoprivrednu namjenu. Možda je najvažniji rezultat istraživanja evidentiranje hodne površine uz istočni zid crkve ispod nasipnog sloja SJ 002, označene kao SJ 005. Riječ je o sloju s dosta tupine u sastavu, očito nastalom gaženjem. U njemu se nalazila i veća količina životinjskih kostiju te određena količina ranonovovjekovnih keramičkih fragmenata, koji se na temelju preliminarne analize mogu datirati u 17. – 18. st. Spomenuti materijal vjerojatno je bio odbacivan u najmanje reprezentativnom prostoru, istočno od crkve. Ta hodna površina evidentirana je u debljini između 15 i 55 cm, a nalazila se nad zdravičnim slojem tupine SJ 004 (laporasto-glinovita zdravica). Razina hodne površine SJ 005 odgovara danas vidljivom dnu vanjskog istočnog lica istočnog zida apside crkve i iznosi 23,93 m n. v. Općenito razina slojeva pada u smjeru juga, što je uzrokovano visokom razinom žive stijene SJ 003 na sjeveru, koja naglo pada u smjeru juga. Ista je stratigrafska pojava vidljiva na unutarnjem licu istočnog zida apside, čija je sjeverna strana oslonjena na kamenu liticu. Ta je pojava vjerojatno uzrokovana odbacivanjem otpadnog materijala u prostor istočno od crkve koji se zahvaljujući visokoj živoj stijeni na sjevernoj strani taložio u depresiji uz istočni zid apside. Uz opisanu hodnu površinu SJ 005 u arheološkoj sondi 1 zanimljiv podatak čini otpadna ranonovovjekovna jama SJ 006/007 ukopana u hodnu površinu, a evidentirana u sjevernom dijelu sonde. Zapuna jame ovalnog oblika sastojala se od tamnosive rahle, glinovito-pjeskovite zemlje, a evidentirana je na površini od 1,63 m². Međutim, jama se podvlači pod istočni i zapadni profil sonde te nije obuhvaćena u punoj širini. Sjevernu granicu pojave čini visoka razina zdravičnog sloja tupine SJ 004. Čini se da je upravo zahvaljujući visokoj razini žive stijene na sjeveru zasipanje prostora u njezinu podnožju otpadom u ranonovovjekovnom razdoblju slučajno ili namjerno uvjetovalo stvaranje pojave koja se u arheološkim okvirima uglavnom smatra otpadnom jamom. Pritom nije isključeno i namjerno ukapanje otpada u hodni sloj SJ 005. U zapuni jame evidentirana je veća količina životinjskih kostiju i keramičkih fragmenata, koji se na temelju preliminarne analize mogu datirati u 17. – 18. st., iako nije isključena ni ranija datacija. Općenito nalazi tipološki odgovaraju onima u hodnoj površini SJ 005, ali zapuna jame SJ 006 sadrži zamjetno veću količinu keramičkih fragmenata. Vrh zapune evidentiran je na razini od 23,93 m nadmorske visine, što otprilike odgovara i razini hodne površine SJ 005, dok je dno ukopa SJ 007 evidentirano na razini od 23,63 m nadmorske visine.

Arheološka sonda 2 pozicionirana je 7,6 m istočno od arheološke sonde 1. Na vrhu sonde evidentiran je humusni sloj SJ 001 u debljini između 20 i 50 cm. Isti se sloj nalazio nad nasipnim slojem SJ 002 debljine između 1,1 i 1,4 m, koji pak stoji na zdravičnom sloju tupine SJ 004.

Arheološka sonda 3 pozicionirana je 2,24 m jugoistočno od arheološke sonde 2. Humusni sloj SJ 001 evidentiran je na vrhu sonde u debljini između 12 i 40 cm, a nalazio se nad nasipnim slojem SJ 002, debljine između 1 i 1,5 m, koji stoji na zdravičnom sloju tupine SJ 004. Na primjeru arheoloških sondi 2 i 3 vidljivo je da razina slojeva raste od zapada prema istoku. Zanimljiv nalaz ostataka suhozida označenih kao SJ 010 evidentiran je u zapadnom dijelu sonde 3. Suhozid se sastoji od većih, slabije priklesanih kamenih komada, djelomično povezanih i sa živom stijenom SJ 003 i sitnijeg nabijenog kamenja u strukturi zida. Orijentiran je u smjeru sjeveroistok-jugozapad, a evidentiran u duljini od 4 i širini od oko 0,75 m. Dno suhozida nalazi se u razini zdravičnog sloja tupine SJ 004, a očuvan je u visini između 25 i 50 cm. U strukturi suhozida evidentirani su keramički fragmenti kasne datacije, koja na temelju preliminarne analize vjerojatno seže u 19. i početak 20. st. Zahvaljujući tako kasnoj dataciji, gradnja suhozida vjerojatno se može datirati u početak 19. st., kada se to područje upotrebljava u poljoprivredne svrhe, a moguće čak i poslije 1825. i prestanka funkcioniranja groblja oko crkve. Pritom suhozid vjerojatno označava granicu poljoprivredne površine.

Literatura

Madiraca 2014 Vinko Madiraca, Stručno izvješće o sondažnim arheološkim istraživanjima u Rokovoj ulici u Splitu, Split, 2014.

Vinko Madiraca

Summary

In the period from February to March 2014, archaeological probe excavations were undertaken on the cadastre lot no. 8617 along the east apse wall of the demolished church of St Roko in Split. In probe 1, a walking surface along the outer wall face and a buried waste pit were recorded. The fill of the pit contained a large amount of animal bones and pottery shards which can be dated, on the basis of preliminary analysis, to the period 17th-18th centuries, although earlier dating is not excluded. In probe 3, the remains were found of a dry stone wall within which pottery shards from the 19th and early 20th centuries were recorded. The construction of the drywall can probably be dated at the earliest to the early the 19th century when this area was used for agricultural purposes.

Redni broj: 337
Lokalitet: Split – Težački put
Naselje: Split (Mejaši)
Grad/općina: Split
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zemljani radovi prilikom gradnje kanalizacijskog sustava u ulici Težački put u Splitu započeli su 7. siječnja i trajali su do 3. lipnja 2014. godine. Arheološki nadzor obavljen je u ulicama Josipa Jovića, Stoci i Oca Gabrića na Mejašima u Splitu, a nakon toga započela je gradnja odsječka sustava u ulici Težački put. Za radove u ulici Težački put bili su zaduženi djelatnici poduzeća Vodoprivreda Split d.d. i DOMUS Gradnja d.o.o., pod arheološkim nadzorom Stipe Pavlinovića, dipl. arheo., a sve pod stručnim nadzorom Dubravke Čerine, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Fotodokumentaciju su izradili djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osiguralo poduzeće Vodoprivreda Split d.d.

Na predmetnoj lokaciji arheološki nadzor bio je potreban jer se nalazi u blizini Dioklecijanova akvedukta, te je postojala vjerojatnost pronalaska arheoloških slojeva i struktura. Dioklecijanov vodovod koji je sagrađen istodobno s Palačom ili ubrzo nakon nje, jedan je od najreprezentativnijih i najbolje sačuvanih akvedukata kod nas. Proteže se u duljinu od oko 9 km od vrela rijeke Jadra, iz kojeg je stizala voda i u obližnju Salonu, preko akvedukta sagrađenog oko 300 godina prije Dioklecijanova. Koristio se slobodnim padom s 33 m visokog izvora te je kroz usjeke, tunele, akvedukte, nadzemno i ukopavanjem gravitacijskog kanala u živac donosio vodu za potrebe Palače.



Težački put, pogled prema istoku



Težački put, pogled prema zapadu

Ulica Težački put prolazi između nekoliko blokova privatnih kuća i pruža se u dva osnovna smjera, S-J i I-Z, te se na zapadnom kraju spaja s Ulicom Josipa Jovića. Sukladno takvoj konfiguraciji ulice, teren je iskopavan strojno, istodobno na trima odvojenim dijelovima ulice koji su naknadno međusobno povezani. Dva rova pružaju se u smjeru I-Z te ih povezuje treći koji se pruža u smjeru S-J. Ukupna je dužina iskopanih rovova oko 220 m. U svim se rovovima ispod tankog sloja asfalta i uravnavajuće podloge od sitnijeg kamenja nalazila tupinasta zemlja i kamen koje su mjestimično presijecali pojasevi masivne žive stijene. Rovovi su široki 1,00 – 3,20 m i duboki 1,50 – 5,00 m, što je uvjetovano neravnim terenom koji pada prema istoku i sjeveru. Tijekom zemljanih radova nisu uočeni tragovi arheoloških slojeva i struktura, kao ni pokretni arheološki materijal. Nakon završenih radova ulica je vraćena u prvobitno stanje.

Stipe Pavlinović

Summary

In the course of 2014 archaeological supervision was conducted during the construction of the sewerage system in a number of streets in the urban district of Mejaši in Split. The archaeological supervision was required because Diocletian's aqueduct was located in the vicinity and the probability existed of finding archaeological layers and structures. During the earthworks no traces of archaeological layers were observed or movable archaeological evidence.

Redni broj: 338
Lokalitet: Split – Trg braće Radić (Voćni trg)
Naselje: Split
Grad/općina: Split
Pravni status: Z-3778 (kulturno-povijesna cjelina, zona B)
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog iskopa za sanaciju kvara na Trgu braće Radić (Voćni trg) u Splitu, sukladno uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu, na predmetnoj lokaciji 23. siječnja 2014. organiziran



Zračna fotografija položaja lokaliteta arheološkog nadzora na Trgu braće Radić u Splitu (foto: Z. Sunko)



Sanacija kvara na elektroenergetskom kabelu (foto: A. Sunko Katavić)

je arheološki nadzor, koji je vodila Ana Sunko Katavić, dipl. arheo. iz tvrtke Kaukal d.o.o. Split. Za strojni iskop i fizičke radove pod nadzorom i uputama arheologa bili su zaduženi djelatnici tvrtke Point d.o.o. Split, koje je osigurao investitor HEP d.o.o. Split, dok je nadležna konzervatorica bila Dubravka Čerina, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

U cilju sprečavanja devastacije nepokretnih arheoloških nalaza na predmetnoj lokaciji, ručni iskop postojećeg kanala popraćen je stalnim arheološkim nadzorom. Tijekom radova ručno je uklonjeno 20-ak kamenih ploča, ispod kojih su registrirani slojevi jalovine i šljunka, kao posljedica prijašnje infrastrukturne obnove. Dubina iskopa dosezala je maksimalno do 0,60 m.
S obzirom na to da su predmetni radovi u potpunosti pratili već postojeći iskop, izostali su pokretni i nepokretni nalazi zbog kojih bi bilo potrebno obustaviti iskopavanje, odnosno arheološki istražiti teren. Prilikom arheološkog nadzora fotodokumentirane su sve faze iskopavanja.

Literatura

Belamarić 1997 J. Belamarić, Split, Od carske palače do grada, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 1997.
Marasović 2013 K. Marasović, Mletački kaštel u Splitu, izgradnja i preobrazba, Prostor, Vol. 20, No. 2, Zagreb, 2013: 250 – 263.
Marasović, Marasović 1997 D. Marasović, J. Marasović, Obnova povijesne jezgre, 2, Grad Split – Ured za povijesnu jezgru, Split, 1997.
Marasović, Oreb 1977 T. Marasović, F. Oreb, Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta „Splitski poluotok", Godišnjak ZSKH, 2 – 3, Zagreb, 1977.
Rismondo 2003 T. Rismondo, Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka, HAnt, 11, Pula, 2003: 329 – 340.
Šarić, Rismondo 2006 E. Šarić, T. Rismondo, Split – Dioklecijanova palača, HAG, 2/2005, Zagreb, 2006: 398 – 401.

Ana Sunko Katavić

Summary

In January 2014 archaeological supervision was conducted over the manual excavations for the repair of an electrical line cable on Braće Radić Square in Split. Since the excavations followed the canal with corresponding infrastructure no movable or immovable archaeological evidence was found.

Redni broj: 339
Lokalitet: Stari Grad – Remetin vrt
Naselje: Stari Grad
Grad/općina: Stari Grad (otok Hvar)
Pravni status: Z-5098 (urbanistička cjelina)
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: obrada nalaza, konzervacija

Radovi na arheološkom lokalitetu oko crkve sv. Ivana – Remetin vrt 2014. bili su usmjereni u dva smjera: obrada i konzervacija pokretnih arheoloških nalaza iz dosadašnjih istraživanja te konzervacija grčkog bunara i helenističkog bedema. Obradu keramičkih nalaza vodio je dr. sc. Branko Kirigin, uz sudjelovanje Mire Ursić, mag. arheo. Konzervatorsko-restauratorske radove obavila je ovlaštena tvrtka G.O. Baština – Gudelj, a voditeljica je bila Andrea Devlahović, dipl. arheo., kustosica Muzeja Staroga Grada. Radovi su se odvijali pod nadzorom Saše Denegrija i Silve Grković, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Splitu.



Grčki bunar i prostor oko njega tijekom konzervatorskih radova (foto: A. Devlahović)



Grčki bunar i prostor oko njega nakon konzervatorskih radova (foto: A. Devlahović)

Materijal je obrađivan u dvama navratima 2014. godine (u svibnju, listopadu i studenom), a obrađena su 39.953 ulomka keramike. Time je Muzej Staroga Grada završio obradu cjelokupnog pokretnog materijala istraženog na tom lokalitetu te preostaje njegovo crtanje, rekonstrukcija i objava. Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza u Zadru, konzervirao je brončani novac i druge metalne nalaze pronađene tijekom prošlogodišnjih arheoloških iskopavanja. Time su konzervirani svi metalni nalazi s ovog lokaliteta.
Ostaci grčke i helenističke arhitekture na lokalitetu konzervirani su od 1. do 10. studenog 2014. godine. Radovi su obuhvatili konzervaciju, površinsko učvršćivanje i zaštitu južnog zida grčkog bunara, završnu obradu žbukanjem kampadno podbetoniranih temelja Remete kuće, podbetoniranje te žbukanje podanka starih betonskih temelja centrale, dobavu i postavu jednostavnih metalnih skala s rukohvatima za silazak u prostor oko grčkog bunara te slaganje dijela istočnog helenističkog bedema. Postavljena je i zaštitna ograda, čiju je izradu financirala Turistička zajednica Grada Staroga Grada.

Andrea Devlahović

Summary

The works on the archaeological site around the Church of St Ivan – Remeta Garden in Stari Grad on the island of Hvar in 2014 evolved in two directions: the processing and conservation of movable archaeological finds from previous explorations and the conservation of the Greek well and Hellenistic walls. The treated pottery shards reached the number of 39.953 and completed the processing of all the movable material explored at this site by the Stari Grad Museum. The conservation of the remains of Greek and Hellenistic architecture at the site included conservation, surface reinforcement and protection of the south wall of the Greek well and installation of simple metal stairs with a handrail for descending into the space around the Greek well. Works were also undertaken on part of the eastern Hellenistic wall.

Redni broj: 340
Lokalitet: Stari Grad – Remetin vrt
Naselje: Stari Grad
Grad/općina: Stari Grad (otok Hvar)
Pravni status: Z-5098 (urbanistička cjelina)
Razdoblje: A
Vrsta radova: konzervacija

Zaštitnim konzervatorskim radovima na sklopu grčko-helenističke arhitekture na arheološkom lokalitetu Remetin vrt u Starom Gradu na Hvaru 2014. obuhvaćen je sjeveroistočni dio drugog stambenog bloka koji se nalazi uz jugoistočne bedeme Farosa. Nad tim dijelom grčke arhitekture adaptirane u ranom rimskom razdoblju, u 5. – 6. st. podižu se ranokršćanske dvojne crkve. Voditelji radova bili su prof. dr. sc. Jasna Jeličić Radonić i dr. sc. Miroslav Katić.

Na lokalitetu Remetin vrt tijekom sustavnih arheoloških istraživanja od 1994. do 2004. otkriven je jugoistočni ugao Farosa – istočni i južni bedemi grčkoga grada i stambeni blokovi grčko-helenističke arhitekture. Zaštitni konzervatorski radovi započeli su 2004., zatim nastavljeni 2009., 2012. i 2013. godine, kada su konzervirani pojedini dijelovi navedene arhitekture te obrađen pokretni arheološki materijal.
Tijekom radova 2014., nakon pažljivog uklanjanja raslinja i pijeska s antičke ulice i zidova, uklonjeni su i ostaci ogradnog zida vrta po sredini ulice. Hidrofobnim su injektiranjem vezivom konzervirani donji dijelovi zidova grčko-helenističke arhitekture s istočne i zapadne strane ulice.

Ulica je odvajala dva stambena bloka. Zatim je započelo iskopavanje kanala po sredini ulice i bočnim trjemovima. U sjevernom dijelu ulice otkriven je kanal građen od kamenih klesanaca koji je bio pokriven poklopnim pločama. Tijekom vremena mijenjao se pravac kanala. U južnom dijelu kanal je zidan od megalitskih kamenih blokova i vjerojatno je bio otvoren, a pronađen je zatrpan tegulama i antičkom šutom, kada u kasnoj antici prestaje njegova funkcija. Prostor između kanala i zidova stambene arhitekture bio je zapunjen antičkom šutom, uglavnom ulomcima keramike i keramičkog škarta. Popravljanjem ulice podizana je razina kanala i trjemova koji korespondiraju sa stambenom arhitekturom.

Zatim su očišćeni zidovi grčkog bunara između dviju apsida ranokršćanskih crkava koji su konzervirani hidrofobnim vezivom. Rekonstruiran je gornji dio bunara koji je bio urušen. Također je sanirana površina oko bunara radi regulacije odvoda oborinskih voda, koje se slijevaju u bunar s odvodnim gurlama krovišta crkve sv. Ivana. Ispred bunara nalazi se kasnoantički zid, koji je na znatno višoj razini u odnosu na grčku arhitekturu pa je podzidan i ožbukan smjesom gašenog vapna i turjačkog pijeska.

Nastavljene su obrada i klasifikacija pokretnog arheološkog materijala pronađenog tijekom zaštitnih konzervatorskih radova, tj. iskopavanja antičke ulice između stambenih objekata. Najbrojniji su se keramički ulomci nalazili u nabojima ulice, pomiješani s glinastom crvenicom, zdrobljenim školjkama volka, šljunkom i ostalim materijalom. Materijal pripada razdoblju od 4. st. pr. Kr. do 6. st. Nađen je manji broj ulomaka slikanih crvenofiguralnih posuda iz 4. st. pr. Kr. Tome vremenu pripadaju i ulomci amfora Korint B tipa i amfora prijelaznog tipa (Faros 1). One su najbrojnije u slojevima iz 4. i početka 3. st. pr. Kr. Uz njih su se nalazili i ulomci stolnih amfora te fine crnoglazirane keramike. Posebno je izdvojen jedan rani sloj iz prve polovice 4. st., u kojem također dominiraju ulomci amfora uglavnom Korint B tipa, ali ima i finijeg crnoglaziranog materijala te jedna fibula tipa certosa.



Pogled na ulicu između stambenih blokova tijekom konzervatorskih radova



Sjeveroistočni ugao stambenog bloka nakon konzervatorskih radova

Razdoblju 2. – 1. st. pr. Kr. pripadaju ulomci sivoglazirane keramike, uglavnom širih tanjura i običnog neukrašenog posuđa. U ispuni kanala građenog po sredini ulice nađen je i veći broj ulomaka krovnih tegula, također datiranih u 2. st. pr. Kr., kada je kanalizacija očito promijenila kapacitet, a vjerojatno i smjer pružanja. S tegulama je nađen i ulomak oboda većeg pitosa iz istog razdoblja.

Iz 3. – 4. st. potječe manji broj sjevernoafričke sigilate. Taj je materijal pomogao pri datiranju prestanka funkcioniranja uličnog kanala. Nađeni su ulomci raznih formi uglavnom tanjura iz toga vremena. Na sjevernom dijelu ulice nađena je jedna depresija duboka oko pola metra, ispunjena kasnoantičkim materijalom uglavnom narebrenim amforama iz 6. – 7. st. Materijal iskopan 2014. na antičkoj ulici praktično pokriva cijeli period egzistiranja Farosa od 4. st. pr. Kr., odnosno od početka grčke kolonizacije do kasne antike, kada u Farosu nastaje ranokršćanski kompleks dvojnih crkava, danas crkva sv. Ivana.

prof. dr. sc. Jasna Jeličić Radonić
dr. sc. Miroslav Katić

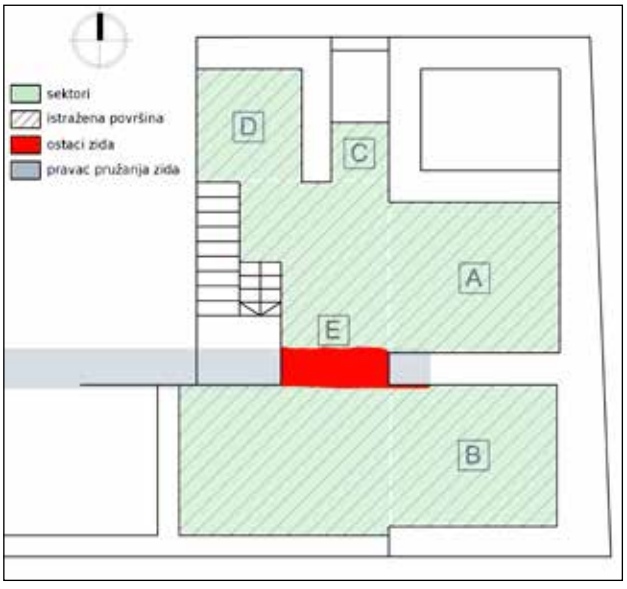
Summary

The protection and conservation works on the complex of Greek and Hellenistic architecture at the archaeological site Remeta Garden in Stari Grad on the island of Hvar in the course of 2014 covered the north-east part of the second residential block located along the southeast wall of Faros. On that part of the Greek architecture, remodelled in the early Roman period, early Christian twin churches were built in the 5th-6th centuries.

Redni broj: 341
Lokalitet: Stari Grad – Tvrdalj Petra Hektorovića
Naselje: Stari Grad
Grad/općina: Stari Grad (otok Hvar)
Pravni status: R-0020
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U sjeveroistočnom dijelu Tvrdlja Petra Hektorovića u Starom Gradu smješten je stambeni objekt koji su novi vlasnici odlučili kompletno adaptirati, kao i pripadajući mu okoliš. Stoga je bio potreban arheološki nadzor, koji je trajao od 31. listopada do 3. studenoga 2014. Terenski je nadzor, u skladu s rješenjem Konzervatorskog odjela u Splitu, izvršila Andrea Devlahović, dipl. arheo., kustosica Muzeja Staroga Grada.

Tvrdalj Petra Hektorovića u Starome Gradu zaštićeno je kulturno dobro, koje se uz to nalazi unutar zaštićene urbanističke cjeline Staroga Grada, koja je 2008. uvrštena na listu svjetske baštine UNESCO-a. Na k.č. 133/2 i 133/3 nalazi se kamena kuća na dva kata, s dvorištem iznad



Tlocrt dvorišta podijeljenog u pet sektora, s označenim ostacima zida i njegovim smjerom pružanja (izradila: A. Devlahović)



Južni zid stubišta s baštunom (foto: A. Devlahović)



Dio južnog obrambenog zida Hektorovićeva Tvrdlja (foto: A. Devlahović)

kojega je terasa. Taj dio Tvrdlja Petar Hektorović namijenio je za kuće u kojima su boravili putnici i siromasi. Hospicij je u tu svrhu služio sve do druge polovice 19. st. Krajem istog stoljeća taj dio Tvrdlja doživio je znatne promjene gradnjom kuće na dva kata, starogradskog župnika don Kuzme Škarpe. Najvažniji je ostatak Hektorovićeve gradnje bunar s natpisom TVARDAGLSCHA (voda). Na istočnom pročelju ugrađena su tri Hektorovićeva kamena natpisa, dva na latinskom i jedan na hrvatskom jeziku. Ti natpisi nisu se originalno nalazili na tome mjestu pa su znatno oštećeni prilikom ugradnje, vjerojatno tijekom gradnje kuće i terase.
Objekt za adaptaciju nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Tvrdlja. U pripadajuće dvorište ulazi se iz Ulice sv. Roka, kroz zajednički ulaz koji objekt dijeli s ostalim zgradama. Dvorište je relativno maleno te je postojećom arhitekturom podijeljeno na nekoliko zona. U dvorište se ulazi kroz prostor D, dok se sjeverno od prostora C nalazi bunar. Prostorije A i B pokrivene su bačvastim svodom, iznad kojeg se nalazi terasa. U prostoru E nalazi se stubište koje vodi prema glavnom ulazu u kuću. Može se istaknuti južno lice stubišta na čijem se krajnjem zapadnom dijelu nalazi *baštun*, što upućuje na mjesto originalnoga zida Tvrdlja, odnosno na to da je prilikom gradnje kuće 1901. godine djelomično srušena postojeća arhitektura.

Arheološki se nadzor sastojao od praćenja ručnog iskopavanja zemlje u dvorištu. Postojeću je hodnu površinu zbog postavljanja cijevi za odvodnju trebalo sniziti za 40-ak cm. Prilikom nadzora nisu uočeni nikakvi intaktni arheološki slojevi, odnosno uklonjeni volumen zemlje predstavlja nasip koji je zasigurno nastao prilikom gradnje spomenutog objekta. Malobrojni pronađeni materijal kronološki varira od novovjekovne glazirane keramike sve do recentnog otpada.
U smjeru južnog lica stubišta otkriveni su ostaci zida dužine cca 250 cm i širine cca 70 cm. Ti su ostaci zapravo nastavak južnog zida, čiji se redovi vide i na južnom licu stubišta. Osim toga, zid koji dijeli prostorije A i B djelomično je sagrađen na tom zidu. Kao što se može vidjeti i na južnom licu stubišta, zid je građen od relativno pravilnih kamenih blokova, slaganih u redove.

Literatura

Gamulin 1988 M. Gamulin, Tvrdalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb,1988.

Andrea Devlahović

Summary

Archaeological supervision was conducted during the renovation of the house located in the northeast part of the Petar Hektorović Tvrdalj in Stari Grad on the island of Hvar which consisted of supervising the manual excavation of soil in the courtyard. In the course of the supervision no intact archaeological layers were observed and the removed volume of soil represented the fill undoubtedly formed during the construction of the structure in question. The scarce material found chronologically varies from post-medieval glazed pottery to recent debris. Although on a small scale, the works revealed the remains of the south defensive wall of the Petar Hektorović Tvrdalj that was preserved in a number of rows. The same wall was also visible on the south face of the house stairwell where part of a bowsprit (*baštun*) was also preserved. The remains of the wall were used in later date reconstructions.

Redni broj: 342
Lokalitet: Starogradsko polje – Kupinovik
Naselje: Dol
Grad/općina: Stari Grad (otok Hvar)
Pravni status: Z-3827
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje, konzervacija

U rujnu 2014. JU Agencija za upravljanje Starogradskim poljem nastavila je s pretposljednjom fazom projekta na lokalitetu Kupinovik (k.č.1886/2, k.o. Dol) u Starogradskom polju na otoku Hvaru, koje je 2008. godine uvršteno na UNESCO-ov Popis svjetske kulturne baštine. Istraživanja je vodila Andrea Devlahović, dipl. arheo., uz sudjelovanje Sare Popović, dipl. arheo. i jednog fizičkog radnika.



Aerofotografija lokaliteta Kupinovik iz 2011., sa sjevernom gomilom u prvom planu (foto: D. Grosman)



Pogled na SI kut lokaliteta (sjeverna gomila i njezin nastavak na zapadu) nakon završetka radova na gomili; vidi se obnovljen rub gomile, kao i dio površine pripremljene za buduća istraživanja (foto: A. Devlahović)

Istraživanje je financiralo Ministarstvo kulture, a radove je nadzirao Konzervatorski odjel u Splitu.

Lokalitet Kupinovik (*villa rustica*) dugi je niz godina poznat kao najbolje sačuvan antički kompleks u Starogradskom polju. S lokaliteta potječe grčki nadgrobni natpis datiran u 3. st. pr. Kr. koji spominje *Komona (sina) Filoksenidova*, pronađen 1924. godine. S obzirom na to da se teren nije obrađivao, bila su moguća arheološka iskopavanja krajem 1970-ih godina, a tada je otkriven i dio kamenog arhitrava upotrijebljenog za mlinski stup s natpisom koji spominje *Gaja Kornificija Kara*, vijećnika rimske Farije.
Ovogodišnji projekt najvećim je dijelom obuhvaćao radove na velikoj gomili (dugoj oko 30 m i najveće širine oko 6 m), koja čini sjevernu granicu istraženog dijela lokaliteta. Naime, s obzirom na limitiranost tog prostora i njegovu tešku dostupnost, u projekt je uključeno i uređivanje pristupnog puta prema lokalitetu, pa se samim time stvorila potreba snižavanja gomile zbog sigurnijeg pristupa. Gornji dijelovi gomile uklanjani su strojno, uz stalan arheološki nadzor. Uklonjeni gornji dio gomile, u visini oko 2 m, sastojao se od nepravilnog kamenja različite veličine, što potvrđuje da je gomila nastala čišćenjem okolnih parcela tijekom vremena. Nakon snižavanja gomile, obnovljen je njezin

južni rub te je na taj način pripremljena manja površina netaknute stratigrafije za buduća istraživanja. Konzervacija sačuvane arhitekture na lokalitetu nastavljena je odmah nakon arheoloških istraživanja. Tijekom istraživanja pronađena je neznatna količina pokretnih nalaza, koja je obrađena i pohranjena u Muzeju Staroga Grada.

Andrea Devlahović

Summary

In the course of September 2014 the next to last phase of the project continued at the site of Kupinovik (cadastre lot no. 1886/2, cadastre municipality Dol) in Stari Grad plan on the island of Hvar, that was inscribed on UNESCO's World Heritage List in 2008. This year's project included to the most part works on the large mound which represented the northern border of the explored part of the site. The removed upper part of the mound, in the height of about 2 m, consisted of irregular stones of different size, which confirms that the mound was formed by the clearing of surrounding lots through time. After works on lowering the mound, its south border was renewed and in that way a small area of intact stratigraphy created for future explorations.

Redni broj: 343
Lokalitet: Sućuraj – Perna i Vinogradine
Naselje: Sućuraj
Grad/općina: Sućuraj (otok Hvar)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje i istraživanje

Godine 2014. poduzeće Neir d.o.o. obavilo je kopneno i podmorsko arheološko rekognosciranje područja Vinogradine i Perna na otoku Hvaru. Konzervatorski elaborat, odnosno arheološka podloga izrađena je za potrebe izrade općih mjera zaštite, krajobraznih vrijednosti i smjernica za planske odredbe uređenja zona Perna, Prapatna i Vinogradine, ukupne površine kopnenog dijela 396.000 m² i pripadajućeg morskog pojasa, u kojima bi se povijesni ambijent što bolje očuvao i prezentirao. Donesen je i prijedlog mjera zaštite arheoloških i povijesnih struktura te uvjeti gradnje na predmetnom području.

Detaljan pregled kopna predmetnih zona omeđen je s južne strane morskom obalom. Teren se nalazi na krškom području bogatom špiljama s gustim niskim raslinjem, tzv. makijom i gustom borovom šumom. Takvi uvjeti na terenu uvelike su usporili i otežali arheološko rekognosciranje. Na terenu su ostali sačuvani suhozidi nekadašnjih vinograda, koji su napušteni početkom 20. st., pa je upravo zato teren teško prohodan. Istočni dio zone nije dao pozitivne arheološke nalaze. Naime, nije pronađen ni jedan arheološki pokretni nalaz ni ostaci struktura. Također nisu pronađeni parametri koji bi mogli upućivati na postojanje arheološkog lokaliteta u samoj zoni. Sjeveroistočno od zone nalazi se lokalitet Lokuža, lokva (na karti GPS točka 137), oko koje su pronađeni ulomci kremenog noža. Nikša Vujnović, dipl. arheo. na tom je lokalitetu pronašao ulomak kremenog nožića, a on je ujedno dao i vrijedne informacije o lokalitetima na otoku Hvaru, oko Sućurja i predmetnim zonama. Posebnu pažnju treba obratiti na ostatke suhozida nekadašnjih vinograda u Perni, a pogotovo na položaju Vinogradine, čiji bi se ostaci mogli interpolirati u izvedbeni projekt. Obrađivanje vinograda napušteno je početkom 20. st. „*...jer nakon propasti loze zbog filoksere, štetnika na vinovoj lozi i tzv. vinske klauzule, koja preferira uvoz talijanskog vina u Austriju na račun dalmatinskog, dolazi do masovnog napuštanja ovoga kraja i odlazi se u novi svijet, najviše u Novi Zeland na kopanje kauri gume (smole). Odlasci se nastavljaju između dva svjetska rata i nakon Drugog svjetskog rata, pa danas velike zajednice Bogomoljana, Selčana i Sućurana stalno žive u Novom Zelandu, Australiji i SAD."* (Vujnović 2002). Na istočnoj obali uvale Perna zabilježena su tri ulomka keramike, GPS točke 140 i 141, koje su na obalu dospjele iz mora, jer su na njima ostaci morskih školjaka te tri ulomka novovjekovnog kuhinjskog posuđa iz 19. st., vjerojatno za vrijeme obrađivanja vinograda, GPS točke 135, 138 i 142.
Morsko područje obuhvata predmetnog UPU-a obuhvaća prostor od uvale Mala Perna na istoku do zapadno od uvale Vinogradine. Zbog planirane gradnje objekata na obali koji obuhvaćaju nasipavanje, rekognoscirano je podmorje površine 128.521 m². Dubina mora unutar predmetnog područja



Prijedlog mjera zaštite u zonama Perna, Vinogradine i SRC Prapatna



Ostaci suhozida vinograda u zoni Vinogradine i gusta borova šuma



Kapela sv. Mihovila na putu, GPS točka 136



Ulomci antičke keramike na obali uvale Perna

u prosjeku se kreće od 1 do 15 m, pjeskovitog dna. More je u rekognosciranom području zbog morskih struja i struja s Neretve prilično mutno, a pogotovo radi izvora pitke vode tzv. vrulja. Temperatura mora tijekom rekognosciranja iznosila je 14 ºC. Pregledom navedenog područja ustanovljeno je postojanje ostataka ulomaka antičke keramike na trima pozicijama, u uvali Perna, zona oznake 2 površine 1526 m² i istočno prema uvali Mala Perna, zona oznake 3, površine oko 4481 m² te zapadno uz obalu prema uvali Prapatna, gdje je veća koncentracija ulomaka amfora, oznaka 1, površine 11.016 m². Navedene zone prikazane su na karti s prijedlogom mjera zaštite. Naime, treba napomenuti da se ulomci trbuha amfora nalaze uz samu obalu te nisu zabilježeni ulomci po kojima bi se nalazi mogli tipološki ili vremenski datirati. Na navedenim područjima predlaže se arheološki nadzor tijekom zahvata u moru. Dalje prema jugu i kanalu nema arheoloških nalaza. Dasen Vrsalović navodi da je taj lokalitet najduže poznat, jer je već spomenut kod A. Fortisa u putopisu po Dalmaciji. Također navodi da lokalitet pokriva površinu od 25 m², na dubini od 22 do 25 m, a poznat je po devastaciji njemačkih turista i Mjesne zajednice u Sućurju. N. Cambi po tipologiji razlikuje dva tipa amfora, tip Lamboglia 4 koji se datira u kraj 2. st. pr. Kr. i tip Lamboglia 2 iz 1. st. pr. Kr. U uvali Perna dubina mora iznosi najviše od 2 do 3 m, tako da lokacija s navedenom dubinom odgovara području 250 do 300 m južno od uvale Perna, što je izvan obuhvata predmetnih zona. Navedeni lokalitet s brodolomom otkrili su lovci na spužve s otoka Krapnja, a veći dio amfora s lokaliteta je izvadila Mjesna zajednica iz Sućurja i prodala, kako bi se dobivenim sredstvima omogućilo asfaltiranje mjesta. Osim amfora, olovne prečke sidra i sitnijeg kuhinjskog inventara, iz mora je izvađen i drveni dio broda koji je izgubljen (Vujnović 2002).

Vinogradi zasađeni u 19. st. potpuno su zapušteni i prekriveni borovom šumom te su nestali tragovi kultiviranog agrarnog pejzaža na tom predjelu. Kopneni i obalni dio predjela Vinogradina i uvale Prapatne izniman je prirodni krajolik koji treba valorizirati kao visokovrijedan obalni pojas sa šljunčanom plažom i geomorfološkim tvorbama. Prilikom svih potencijalnih iskopavanja terena obvezan je stalan arheološki nadzor u podmorju označenih zona 1, 2 i 3 na karti. Opseg, vrstu i metodologiju arheoloških istraživanja ili nadzora odredit će nadležno tijelo.

Literatura

Cambi 1969 N. Cambi, Tipološka i kronološka razmatranja o antičkim nalazištima na dnu srednjeg Jadrana, Pomorske djelatnosti, Beograd, 1969.

Gaffney et al. 1997 V. Gaffney, B. Kirigin, M. Petrić, N. Vujnović, Arheološka baština otoka Hvara, BAR, 1997.

Vrsalović 2011 D. Vrsalović, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana, Književni krug Split, Split, 2011.

Vujnović 2002 N. Vujnović, Prethistorijsko i antičko razdoblje na području naselja Sućuraj, Prilozi povijesti otoka Hvara, XI, Hvar, 2002.

Anita Penović

Summary

In the course of 2014 the company Neir d.o.o. conducted land and underwater archaeological reconnaissance of the areas Vinogradine and Perna on the island of Hvar. A conservation study, namely, archaeological guidelines were prepared for the requirement of drawing up general protection measures, landscape values and guidelines for plan provisions of the development of the zones of Perna, Prapatna and Vinogradine, on a total land area of 396,000 m² and adjacent coastal belt in which the historical ambiences would best be preserved. Proposed measures of protection for the archaeological and historical structures were also adopted as well as building conditions in the area in question.

Redni broj: 344
Lokalitet: Šćedro – podmorje otoka
Naselje: otok Šćedro
Grad/općina: Jelsa (otok Hvar)
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu od 22. do 27. studenog 2014. pregledala je podmorje akvatorija otoka Šćedra. Voditeljica istraživanja bila je J. Tea Katunarić

Krijakov, dipl. arheo. i pov. umjetnosti te restauratorica arheološke baštine. U istraživanju su sudjelovali studenti konzervacije i restauracije arheološke baštine Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu te instruktor ronjenja i kapetan broda Tomo Radica, pod nadzorom Konzervatorskog odjela Split. Istraživanje je bilo dio programa zaštite kulturnih dobara Ministarstva kulture za 2014. godinu.

Otok Šćedro (površine 8 km^2) smjestio se s južne strane otoka Hvara. Zapadno od Šćedra nalaze se hridi Lukavci. Na Šćedru se nalaze dva naselja od nekoliko kuća, Nastani u središtu otoka, a Mostir u uvali sa sjeverne strane otoka. Na sjevernoj strani otoka nalaze se dvije duboke uvale, Veli Porat i Mostir, zaštićene od južnih vjetrova, a na južnoj je strani Porteruša – zaštićena od sjevernih vjetrova. Sve tri uvale tijekom vjekova služile su kao opskrbne luke za cijeli otok. Na Šćedru se nalaze izvori vode uz more koji su sada boćati. Otok je oduvijek bio šumovit, blage klime i dobro zaštićen od vjetrova, pa je i dobio ime po staroslavenskoj riječi Šćedro, što znači milostiv.
Na otoku se nalazi sustav prapovijesnih gomila, Kadunje gomile, iznad uvale Mostir. U antičko se vrijeme Šćedro možda nazivao *Tauris*, u čijoj se luci (kako navodi Hircije u De Bello Alexandrino, poglavlje 44 – 47) odigrala odlučujuća pomorska bitka između Cezarove i Pompejeve flote. U rimsko vrijeme u uvali Rake (Veli Porat) sagrađena je maritimna vila. U srednjem vijeku otok se zvao Torta, a poslije Torkola. U uvali Mostir prije 1465. na kasnoantičkim temeljima sagrađena je kapela sv. Marije Velikodušne te pripadajući joj dominikanski samostan u 16. st., koji je napušten u 18. st., vjerojatno zbog gusarskih napada. Šćedro je 1972. proglašen važnim krajobrazom.
Do 2014. registrirani su i objavljeni sljedeći podvodni lokaliteti: brodolom s teretom L2 amfora zapadno od punte na ulazu u Veli Porat, brodolom s južne strane Šćedra te pojedinačni nalazi amfora u podmorju otoka. S južne strane



Pozicija 1, uvala Raka, maritimna vila, ostaci antičkog mola ili priobalnog zida

otoka, na morskom dnu leži trup aviona iz Drugog svjetskog rata, čije se krilo nalazi na kopnu.

Ciljevi istraživanja 2014. bili su pregledati, dokumentirati te trajno pravno i fizički zaštiti potencijalna podvodna arheološka nalazišta otoka Šćedra, koja su mještani, ronioci, spužvari i ribari usmeno prijavljivali Marinku Petriću, kustosu Muzeja hvarske baštine s Hvara, Konzervatorskom odjelu Split i voditeljici istraživanja. Pregledano je devet pozicija na dubinama od 0 do 50 m. Registrirano je šest novih podvodnih arheoloških lokacija u Velom Portu, označenih kao pozicije 1 – 4, 7 i 8. Sve pozicije upotrebljavale su se kao sidrišta još od antičkih vremena do današnjih dana, a na lokaciji 1 registrirani su podvodni ostatci maritimne vile.

Uvala Veli Porat

Uvala Veli Porat najveća je i najdublja uvala na otoku, koja pruža sigurno sidrište od južnih vjetrova. Veli Porat grana



Prikaz Šćedra s označenim lokacijama: 1. uvala Raka, ostaci maritimne vile, sidrišta, 2. uvala Krakavac, 3. uvala Srida, 4. središnji dio uvale Veli Porat, 7. uvala Lovišće, 8. Veli Porat, pod Tresa; 5. Oštra Punta, 6. zapadna punta uvale Porteruša, 9. uvala Igrišće (podloga: Google)

se u uvale Lovišće, Krakavac, Srida i Rake. U svim uvalama, u blizini mora, nalaze se izvori vode koji su danas boćati. Njihova prisutnost se osjeća u morskoj vodi, na vegetaciji te brojnim školjkama, a ponajviše periskama kojih u uvalama ima u izobilju.

Pozicija 1, Uvala Raka, ostaci maritimne vile
Po dnu uvale, od plićaka do dubine od 10 m, nalazi se mnoštvo ulomaka keramičkih predmeta, koji se datiraju od rimskog vremena do novog vijeka. Već na 3 m dubine dno je prekriveno gustim nasadima posidonije. Na mjestima gdje se sidre brodovi nema posidonije, pa se na tim mjestima vidi mnoštvo ulomaka keramike. Na dnu uvale sa zapadne strane nalaze se razasuti grubo obrađeni manji blokovi (43°5'32.82"S, 16°42'12.13"I), najvjerojatniji ostaci antičkog mola ili priobalnog zida. Blokovi su razasuti u dužini od 6 m te širini od 4 m.
S istočne strane uvale nalazi se molić koji se i danas upotrebljava. U njegovu produžetku na dnu se nalazi zakopan blok kamena ili prirodna stijena, koja bi mogla biti dio starije strukture. Mještani kažu da se pod žalom, sjeverno do molića, nalazio vidljiv dio mozaika čije su dijelove turisti prijašnjih godina odnosili kao suvenire pa sada mozaik više nije vidljiv. U produžetku molića, na oko 2 m dubine nalazi se donji dio dolije koja je ukopana u pijesak (43°5'33.74"S, 16°42'12.02"I). Na doliji je vidljiva rukom napravljena kvadratna perforacija. Mještani kažu da su ulomke dolija odnosili turisti.

Pozicija 2, uvala Krakavac (43°5'25.17"S, 16°41'55.75"I)
Dno uvale prekriveno je pijeskom i posidonijom. U dnu uvale nalazi se molić napravljen od grubo obrađenih blokova srednje veličine. Po dnu cijele uvale nalaze se ulomci vrčeva i zdjela te trbusi republikanskih i kasnoantičkih amfora.

Pozicija 3, uvala Srida (43°5'24.48"S, 16°42'0.09"I)
Dno uvale prekriveno je posidonijom u kojoj rastu periske. Uz samu je obalu pijesak, a posidonije nema na mjestima na kojima se sidre brodovi pa su oštetili morske livade. U dnu uvale nalaze se tri molića. Zapadni i istočni napravljeni su od srednje grubo priklesanih blokova, a krajnji jugoistočni od većih grublje priklesanih blokova. Po dnu uvale nalaze se ulomci keramičkih antičkih posuda.

Pozicija 4, središnji dio uvale Veli Porat (43°5'29.13"S, 16°41'58.18"I)
Pozicija 4 nalazi se s vanjske strane uvala Krakavac i Srida i na njoj se ronilo do dubine od 10 m. Pronađeno je više većih ulomaka antičkih keramičkih posuda, među kojima se izdvaja ulomak rimske tave s obodom i nasadom za ručku te ulomak oboda s ručkom grčko-italske amfore. Uz njih su pronađeni i ulomci majolike.

Pozicija 7, uvala Lovišće (43°05'29.23"S, 16°41'49.59"I)
Uvala je prekrivena posidonijom u kojoj rastu brojne periske. U dnu uvale nalazi se molić. Na sjevernoj strani uzduž obale u postamente od grubo priklesanih blokova srednje veličine, od kojih je napravljen i molić, uzidane su tri bitve. Po dnu cijele uvale nalaze se ulomci uglavnom kasnoantičkih keramičkih posuda. S južne strane uvale, na dubini od 6 m zamijećena je velika hrpa manjih i većih oblutaka, a iznad te hrpe prema plićem dijelu uvale i velik broj crvenih



Poziciji 4, središnji dio uvale Veli Porat, površinski nalazi

opeka. Izgleda kao da je ondje odbačen građevni materijal, a možda i balast broda. Na sjevernom dijelu uvale ispod druge bitve nalaze se brojni ulomci antičkih i novovjekovnih keramičkih posuda te nekoliko lulica.

Pozicija 8, Veli Porat, pod Tresa (43°5'37.25"S, 16°41'56.23"I)
Dno je kamenito i u blagoj se strmini spušta prema dubini. Na dubini od 15 m počinje sloj pijeska s posidonijom. Pod samom puntom prema zavalici na sjeveru, na 10 do 15 m dubine nalaze se ulomci trbuha i grla kasnoantičkih amfora te opeke. Ulomci su prekriveni tanjim slojem pijeska i kalcifikata, a ima ih i u posidoniji pa nisu lako uočljivi. Lokalitet je primijećen pri samom kraju terena, kada su vremenski uvjeti postali nepovoljni za daljnji rad pa nije bilo moguće pregledati dublje dijelove, iako je vidljivo da su se amfore otkotrljale niz padinu. Moguće je da se radi o kasnoantičkom brodolomu ili o odbačenom oštećenom brodskom teretu.

Lokacije s južne strane otoka označene su kao pozicije 5, 6 i 9. Na njima nisu pronađeni arheološki nalazi. Potencijalna nalazišta mogla bi ležati na većim dubinama.
Na poziciji 5, pod Oštrom Puntom (43°4'56.82"S, 16°43'35.71"I) na dubini od 20 m prijavljeno je nalazište ulomaka amfora L2 i prečke olovnog sidra dugog 70 cm. Na poziciji 6, pod zapadnom puntom uvale Porteruša (43°4'48.72"S, 16°42'57.36"I) na dubini od 30 m prijavljeno je nalazište ulomaka amfora L2. Pregledan je i središnji vanjski dio uvale Porteruša. Na poziciji 9, u uvali Igrišće (43°5'4.76"S, 16°40'10.51"I) prijavljen je nalaz brodoloma s teretom L2 amfora.

Planom istraživanja za 2015. primarno je predviđeno istraživanje i zaštita ugroženih nalaza i struktura u uvali Rake koje pripadaju maritimnoj vili te njihova prezentacija.

Također je u planu istraživanje konteksta ostalih pozicija u Velom Portu te provjera svih potencijalnih arheoloških lokaliteta koji su prijavljeni 2014., radi njihove trajne zaštite.

J. Tea Katunarić Kirjakov

Summary

In 2014 the Art Academy of the University in Split conducted an archaeological survey of the Šćedro island waters. Šćedro has a surface of 8 km^2. Its bays are protected from all winds. There were springs of drinking water on the island. It has always under forests and had a mild climate. Due to favourable winds the island was inhabited from prehistoric times. Prehistoric mounds, the remains of a maritime villa in Rake bay and the ruins of the Chapel of St Maria the Generous (built before 1465 on late antiquity foundations) as well as the accompanying Dominican monastery from the 16th century in Mostir Bay are located on land. In 1972, Šćedro was proclaimed a significant landscape.
Up to 2014 a shipwreck with a cargo of L2 amphorae was registered at the entry into Veli Porat as well as the fuselage of plane from World War II on the west side of Šćedro and individual finds of amphora in the waters surrounding the island. The goals of the explorations undertaken in 2014 included surveying, documenting and permanently legally and physically protecting the potential underwater archaeological sites of Šćedro reported by local inhabitants, divers and sponge harvesters. Nine positions were surveyed at depths from 0 to 50 m. Six new underwater archaeological sites were registered in the largest bay of the island, Veli Porat, marked as positions 1-4, 7 and 8. All the positions were used as anchorages since antiquity times. Numerous pottery shards were found on them dating from antiquity through the middle ages and up to the post-medieval period. On location 1, in Rake bay underwater remains of a maritime villa were registered. At the bottom of the bay, coarsely dressed small stone blocks were found, most probably parts of an antiquity mole or coastal wall. In the eastern part of the bay, at a depth of about 2 m the bottom part of a *dolium* buried in sand was found. A hand-made square perforation was visible on the *dolium*. The villagers say that there was once a mosaic under the beach pebbles whose parts were taken by tourists as souvenirs in previous years so the mosaic is no longer visible.
Positions 5, 6 and 9 are located on the south side of the island. Possible archaeological finds were reported on all these positions, however, none were found. Potential sites could be at greater depths.

Redni broj: 345
Lokalitet: Škrip
Naselje: Škrip
Grad/općina: Škrip (otok Brač)
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog iskopavanja kanala za potrebe obnove električne i vodovodne infrastrukture na području naselja Škrip na otoku Braču, od 1. do 8. prosinca 2014. ovlaštena tvrtka Kaducej d.o.o., Split arheološki je nadzirala iskopavanje terena, a investitor je bio HEP Operator distribucijskog sustava d.o.o. Elektrodalmacija. Za arheološki nadzor bio je zadužen Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije, dok je nadležni konzervator bio Saša Denegri, dipl. arheo., viši stručni savjetnik Konzervatorskog odjela u Splitu. Lokalitet je strojno iskopavala tvrtka Berica d.o.o., Nerežišće.

Trasa iskopa iznosila je cca 600 m dužnih, dok je arheološki nadzor obavljen na cca 260 m kanala zapadno od zaštićene ruralne sredine naselja Škrip. Predmetna lokacija nalazi se na prostoru današnje komunikacije, koja se u dužini od cca 600 m pravocrtno pruža od županijske ceste Nerežišća – Škrip – Splitska, na zapadu prema središtu zaštićene ruralne sredine naselja Škrip. Sukladno uvjetima konzervatora, radovi na zapadu na početnih tristo metara obavljeni su bez arheološkog nazora. Izlaskom na predmetnu lokaciju na tom prostoru, prilikom uvida u iskop kanala na mjestima gdje je zatečena situacija dopuštala, nisu uočeni znatniji stratigrafski odnosi koji bi upućivali na arheološke tvorevine. Uvidom u zemljani iskop kanala registrirani su asfalt i asfaltna podloga iznad sloja sitno lomljenog kamena i pedološkog sloja sterilne crvene zemlje. Širina iskopa kanala iznosila je oko 1 m, dok je dubina iskopa prosječno iznosila 0,80 m. Radovi na prostoru pod arheološkim nadzorom započeli su na istoku, cca 60 m od tvrđave Cerinić iz 16. st. Tijekom stalnog arheološkog nadzora zemljanog iskopa registrirani su slični stratigrafski odnosi kao i na prethodnoj dionici. Tako su ispod asfalta registrirani sloj krupnijeg nepravilnog i manjeg pločastog neobrađenog kamena te tamnosmeđi sloj zemlje. Prilikom arheološkog nadzora, osim nekoliko novovjekovnih



Dio iskopanog kanala za elektroinstalacije i vodovodne cijevi (foto: V. Katavić)

recentnih nalaza, u potpunosti izostaju relevantni pokretni nalazi. S obzirom na to da se radi o relativno novoj komunikaciji, zatečeni sloj sitnog i krupnijeg kamena vjerojatno nastaje kao posljedica gradnje te komunikacije kroz poljoprivredno zemljište. Prilikom arheološkog nadzora strojnog zemljanog iskopa u potpunosti su izostali relevantni pokretni i nepokretni arheološki nalazi.

Literatura

Gjurašin 1989 Hrvoje Gjurašin, Vodič, Bračko muzej Škrip, Supetar, 1989.

Vedran Katavić

Summary

In December 2014 archaeological supervision was conducted due to the excavation of a canal for the reconstruction of electrical and water supply infrastructure in the area of the settlement of Škrip on the island of Brač. The route of the excavation was about 600 m while archaeological supervision covered approximately 260 m west of the protected rural environment of the settlement of Škrip. During the archaeological supervision absolutely no relevant movable finds were observed except for a few recent post-medieval items.

Redni broj: 346
Lokalitet: Špilja Kopačina
Naselje: Donji Humac
Grad/općina: Nerežišća (otok Brač)
Pravni status: Z-4928
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Šesta kampanja arheoloških istraživanja na lokalitetu špilja Kopačina trajala je od 24. rujna do 15. listopada 2014. godine. Stručni voditelj istraživanja bio je Damir Kliškić, viši kustos pretpovijesne zbirke u Arheološkom muzeju u Splitu, koji je ujedno i nositelj ovog projekta. Stručnu ekipu činili su i studenti arheologije. Radove je financiralo Ministarstvo kulture te Općina Nerežišća.

Špilja Kopačina posljednji je put arheološki istraživana 2010. (peta kampanja) te je arheološka ekipa odmah nakon dolaska uočila brojne loše promjene oko prostora špilje. Naime, iznad stropa špilje sagrađena je cesta u koji su smještene vodovodne instalacije obližnjih objekata. Cesta je građena od šljunčanog nanosa te s donje strane obrubljena betonskim zidom, koji je obložen većim kamenjem da se pokrije taj isti beton. Kao posljedica tih radova i velikog povećanja težine na samom stropu, u unutrašnjosti špilje sada nakon obilnih kiša na puno više mjesta kapa voda, tj. vlažnost se u objektu drastično povećala. Jednako tako, najveći dio bujne vegetacije jarka koji je sakrivao položaj špilje nakon gradnje ceste uglavnom je posječen, tako da je sada otvoren pogled na samu pećinu. To bi moglo rezultirati neželjenim upadima, odnosno devastacijama špilje jer je sada



Položaj špilje Kopačina na otoku Braču


Situacija u sondi 2 nakon istraživanja (foto: D. Kliškić)

znatno olakšan pristup špilji brojnim dobronamjernim, ali i nedobronamjernim posjetiteljima.
Izostanak arheoloških istraživanja u posljednje četiri godine vrlo se jasno mogao vidjeti u unutrašnjem ograđenom prostoru špilje i u samoj sondi 2. Nakon istraživanja 2010., sonda 2 prekrivena je debljim tamnim plastičnim najlonom te debljim nanosom zemlje i većeg kamenja jer se pretpostavilo da će se istraživanja nastaviti u 2011. godini. U posljednje četiri godine najlon je u samoj sondi na više mjesta probijen i unutar njega su se nastanili razni glodavci. Jednako tako, na površini istresane zemlje već se formirao deblji sloj nabijenog humusa, koji je formirao travnatu površinu ispunjenu brojnom divljom vegetacijom. Dijelovi najlona, koji se nalazio izvan gabarita sonde, odnosno iznad profila same sonde, potpuno su uništeni. Osim toga, sedimentni nanos oko sonde, iz starijih istraživanja 70-ih godina 20. st., znatno se urušio i ugrozio same profile sonde. Prostor oko sonde također je bio prekriven gustom vegetacijom, koju je također trebalo eliminirati jer se radi o radnom prostoru oko sonde. Što se tiče raznih oblika devastacije, konstatirano je



Izgled sonde 1 za vrijeme istraživanja (foto: D. Kliškić)



Izbor keramike iz sonde 1 (foto: D. Kliškić)

da se ona na svu sreću nisu dogodila na platou sonde ni i u unutrašnjosti same špilje.

Kao i u prijašnjim kampanjama, trebalo je očistiti cijeli prostor ispred ulaza u špilju i pripremiti ga za nesmetana arheološka istraživanja. Najprije je uklonjena nabacana zemlja iz sonde 2 te je izvučen uništeni najlon ispod nje. Očišćena je sonda ostavljena da se dobro osuši, nakon čega je očišćen prostor oko sondi 1 i 2.

Kada se površina sonde 2 dobro osušila, započelo je skidanje sedimenata u njoj. Ovogodišnja sedimentološka situacija bila je identična kao i u prethodnim istraživanjima. To znači da se u ovoj kampanji skidao identičan sediment kao onaj iz pete kampanje, što znači da se radi o istom kulturnom sloju. Skidanje sedimenata znatno su otežavali veći kameni blokovi dublje ukopani u zemlji, koji su se ondje našli kao posljedica odlamanja sa stropa špilje. Takva situacija u sondi generalno je uvjetovala i način rada unutar nje, gdje je istodobno u njoj moglo raditi samo pola stručne ekipe.

Glede rezultata rada u toj sondi, treba istaknuti da je od arheološke građe prikupljeno najviše kremenih izrađevina koje su totalnom stanicom pozicionirane unutar GPS sustava. Na isti način dokumentirani su i važniji koštani predmeti životinjskog podrijetla. Od ostalog arheološkog materijala prikupljen je koštani materijal životinjskog podrijetla, kao i razne školjke. Prikupljena arheološka građa identična je građi iz prethodnih kampanja, a kako se među njom ističe nekoliko kremenih alatki koje pripadaju tipu geometrijskih oblika, može se pretpostaviti da se još uvijek radi o mezolitiku.

Na kraju ovogodišnjih istraživanja sonda 2 prekrivena je na jednak način kao i do sada, da se spriječi devastacija bilo koje vrste. Sav arheološki materijal iz sonde 2 prikupljen je kao rezultat finog i preciznog skidanja sedimenta ručnim iskopom sitnim alatom, uz njegovo nezaobilazno temeljito prosijavanje.



Izbor kremenih izrađevina iz sonde 1 (foto: D. Kliškić)

Skučeni uvjeti u sondi 2 uvjetovali su da preostali dio stručne ekipe radi u sondi 1, unutar koje se nalazi izbačen sediment iz unutrašnjosti špilje, koji je na tome mjestu nataložen iz prijašnjih istraživanja 70-ih godina 20. st. i koji je prepun arheološkog materijala. Kako se na tome mjestu planira otvoriti još jedna arheološka sonda, nužno je doći do originalnog nivoa predšpiljskog prostora. S obzirom na brojnost i važnost, arheološki se materijal u toj sondi prosijavanjem pažljivo sakuplja, bez obzira na upitan arheološki kontekst. Od tog je materijala najviše sakupljeno životinjskih kostiju, kremenih i kamenih predmeta, keramičkih ulomaka, kao i školjaka, od kojih treba istaknuti privjeske od školjaka i životinjskih kostiju. Na kraju istraživanja čitav taj prostor ponovo je nasut većom količinom većeg kamenja da se onemogući odronjavanje profila iste sonde u kišnom periodu i da se oteža eventualan pokušaj devastacije. Za vrijeme istraživanja precizno je vođena dokumentacija, koja je pohranjena u Arheološkom muzeju u Splitu. Cjelokupan iskopani arheološki materijal očišćen je i sortiran te je propisno uskladišten i pohranjen također u Arheološkom muzeju u Splitu.

Literatura

Čečuk 1992 Božidar Čečuk, Arheološka istraživanja u špilji Kopačini na otoku Braču, Obavijesti HAD, 24/3, Zagreb, 1992: 37 – 42.

Čečuk 1993 Božidar Čečuk, Istraživanja u špilji Kopačini pokraj Donjeg Humca na otoku Braču, Obavijesti HAD, 25/3, Zagreb, 1993: 46 – 52.

Čečuk 1996 Božidar Čečuk, Špilja Kopačina kod Donjeg Humca na otoku Braču, ARR, 12, Zagreb, 1996: 13 – 30.

Čečuk 2005 Božidar Čečuk, Kopačina na Braču, Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb, 2005: 148, 149.

Karavanić 1992 Ivor Karavanić, Prijedlog osnovnoga strukovnog nazivlja za srednji i mlađi paleolitik, OA, 16, Zagreb, 1992: 15 – 35.

Kliškić 2007 Damir Kliškić, Špilja Kopačina, HAG, 3/2006, Zagreb, 2007: 443, 444.

Kliškić 2008 Damir Kliškić, Špilja Kopačina, HAG, 4/2007, Zagreb, 2008: 528 – 530.
Kliškić 2009 Damir Kliškić, Špilja Kopačina, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 648 – 650.
Kliškić 2010 Damir Kliškić, Špilja Kopačina, HAG, 6/2009, Zagreb, 2010: 678 – 680.
Kliškić 2011 Damir Kliškić, Špilja Kopačina, HAG, 7/2010, Zagreb, 2011: 731 – 733.
Malez 1984 Vesna Malez, Determinirana fauna iz naslaga spilje Kopačine, Brački zbornik, 14, Supetar, 1984: 140, 141.
Vrsalović 1960 Dasen Vrsalović, Pretpovijest i Stari vijek, Brački zbornik, 4, Zagreb, 1960: 31 – 110.
Vukosavljević, Perhoč, Čečuk, Karavanić 2011 Nikola Vukosavljević, Zlatko Perhoč, Božidar Čečuk, Ivor Karavanić, Kasnoglacijalna industrija lomljenog kamena pećine Kopačine, VAPD, 104, Split, 2011: 7 – 54.

Damir Kliškić

Summary

The sixth campaign of archaeological excavations at the site of Kopačina Cave was undertaken in the course of September and October 2014. This year's investigations were conducted in probes 1 and 2. At the end of explorations in probe 2 a large number of flint artefacts were collected as well as numerous animal bone remains and shells.
The remaining part of the exert team worked in probe 1. This year's work in the probe did not reach the original level of soil which remains a goal for the following campaign. From this probe as well considerable archaeological material was collected in the form of flint items, animal bone items, pottery shards, shell shards and individual sample of shell pendants and animal teeth.

Redni broj: 347
Lokalitet: Trogir i Kaštela – obalni ispust
Naselje: Kaštela, Trogir
Grad/općina: Kaštela, Trogir
Pravni status: –
Razdoblje: NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

Godine 2014. tvrtka Neir d.o.o. arheološki je nadzirala sanaciju obalnih ispusta u Kaštelima i Trogiru s izvedbom priključaka na obalne kolektore kanalizacijskog sustava Kaštela – Trogir. Kombinacijom strojnog i ručnog iskopa radove su izveli radnici Vodoprivrede Split i tvrtke Goran i Zoran, pod arheološkim nadzorom Anite Penović, dipl. arheo., sve pod stručnim nadzorom Konzervatorskog odjela u Trogiru. Financijska sredstva za radove osigurao je Vodovod i kanalizacija d.o.o.

Sanacija obalnih ispusta u Kaštelima i Trogiru s izvedbom priključaka na obalne kolektore kanalizacijskog sustava Kaštela – Trogir arheološki je nadzirana na ispustima 03, 04 te 05 i 06 – Trogir otok.



Profil ispusta 03, naboj za cestu



Kanal za obalni ispust 06

Tijekom zemljanog iskopa na ispustu 03 u Trogiru na otoku Čiovu, nakon uklanjanja kamenog popločenja iskopan je izravnavajući sloj te zemljani naboj do postojeće infrastrukture uz arheološki nadzor. Tijekom iskopavanja i pregleda materijala nisu zabilježeni arheološki nalazi ni strukture.
Prilikom zemljanog iskopa na ispustu 04 u Trogiru na otoku Čiovu, nakon uklanjanja kamenog popločenja iskopan je zemljani naboj do postojeće infrastrukture, uz arheološki nadzor. Tijekom iskopavanja i pregleda materijala nisu zabilježeni arheološki nalazi ni strukture.
Arheološki nadzor tijekom zemljanog iskopa na ispustu 05 u Trogiru na otoku Čiovu, nakon uklanjanja kamenog popločenja, pokazao je jednaku stratigrafsku sliku kao ispust 04. Tijekom pregledavanja materijala također nisu zabilježeni arheološki nalazi ni strukture.

Tijekom zemljanog iskopa na ispustu 06 u Trogiru na otoku Čiovu, nakon uklanjanja kamenog popločenja iskopan je zemljani naboj do postojeće infrastrukture, uz arheološki nadzor. Tijekom iskopavanja i pregleda materijala nisu zabilježeni arheološki nalazi ni strukture.

Anita Penović

Summary

In the course of 2014, the company Neir d.o.o. conducted archaeological supervision of the rehabilitation of coastal outlets in Kaštela and Trogir and installation of ports on the coastal collectors of the Kaštela - Trogir sewerage system. During the excavations no archaeological finds or movable archaeological materials were found.

Redni broj: 348
Lokalitet: Tučepi – Hotel „Jadran"
Naselje: Tučepi
Grad/općina: Tučepi
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor



Crkvica sv. Jure sagrađena na ostacima antičke rustične vile, nedaleko od istražene površine (foto: V. Katavić)

Zbog planirane rekonstrukcije i dogradnje hotela „Jadran" u Tučepima, na k.č. 4180/4, 4179/1, 4179/2, 4178/1, 4179/3 i k.č. 592, k.o. Tučepi i k.č. 28/2-11, 1857, k.o. Kotišina, sukladno posebnim uvjetima Konzervatorskog odjela u Splitu obavljena su sondažna arheološka istraživanja. Investitor je bila tvrtka Punta Zlatarac Tučepi d.o.o., a istraživanja je obavila tvrtka Kaducej d.o.o., Split. Istraživanja su trajala dva radna dana do 18. prosinca 2014., a istraženo je područje koje obuhvaća cca 3000 m², gdje je predmetnim idejnim projektom planirana nova gradnja. Sondažno je istraženo 20 arheoloških sondi, ukupne površine cca 300 m². Voditelj arheoloških istraživanja bio je Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije, dok je tehničke i dokumentacijske poslove obavio Marin Kraljev. Strojni iskop i ostala ugovorena logistička sredstva osigurao je investitor. Nadležna konzervatorica bila je Silva Kukoč, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Hotel Jadran nalazi se u neposrednoj blizini morske obale te je udaljen cca 80 m zapadno od crkve sv. Jure koja je sagrađena na ostacima rimske rustične vile. Objekt je sagrađen 1950., a njegova je gradnja uzrokovala devastaciju priobalnog prostora. Zbog planirane rekonstrukcije i dogradnje postojećeg objekta, imajući u vidu blizinu arheološkog nalazišta, a u cilju registracije eventualnih arheoloških ostataka i sprečavanja njihove devastacije, arheološki je istražen planirani prostor zemljanih radova. Položaj sondi uvjetovan je budućom gradnjom i pristupnim mogućnostima stroja. Naime, terasasti prostor sjeverno od postojeće komunikacije na kojem se očekuju intenzivni radovi obrastao je borovom šumom i raslinjem, stoga je na tom prostoru pozicionirano ukupno 14 sondi različitih dimenzija. Unutar sondi registrirani su jednostavni stratigrafski odnosi, gdje je ispod relativno tankog humusnog sloja (SJ 1) registriran geološki sloj žute sterilne gline (SJ 2). Zbog jasnijih spoznaja u pojedinim sondama taj je geološki sloj iskopan i do 0,5 m, međutim i na toj dubini izostale su pedološke promjene i tragovi arheoloških tvorevina. Na sjeverozapadnom dijelu tog prostora u sondi 12 i 13 registrirani su ostaci podnice (SJ 3), površine cca 2 m², međutim radi se o cementnoj podlozi recentnog podrijetla. Istočno od postojeće zgrade hotela, gdje se predviđa manji intenzitet radova, istražene su dvije arheološke sonde (sonda 1 i 2). Na tom prostoru geološku osnovu čini relativno plitka vapnenačka litica (SJ 6), a prostor je devastiran nivelacijom prilikom nastanka hotela. Te nivelacijske slojeve čini krupno lomljeno kamenje i recentan građevni materijal (SJ 4). Prostor zapadno od hotela također je devastiran prijašnjom gradnjom septičkih jama te su unutar arheoloških sondi (Sonda 17) u potpunosti izostali relevantni arheološki nalazi. Nešto sjevernije, u sondama 18, 19 i 20 registriran je sloj smeđe rahle gline bez arheoloških nalaza (SJ 5). Prilikom predmetnih sondažnih arheoloških istraživanja u potpunosti izostaju relevantni pokretni i nepokretni arheološki nalazi, stoga se nameće mišljenje kako nema osnove za eventualnim dodatnim mjerama zaštite. S obzirom na registrirane stratigrafski odnosne, buduća gradnja ne bi uzrokovala devastaciju arheološkog nalazišta.

Literatura

Hrstić, Vujnović 2003 I. Hrstić, N. Vujnović, Arheološka topografija šireg područja Makarske, Makarsko primorje, 6, Makarska, 2003: 11 – 61.
Jurišić 1981 K. Jurišić, Prirodna i kulturna baština na području Makarskog primorja, Acta Biocovica, vol. I., Makarska, 1981.
Medini 1970 J. Medini, Makarsko primorje u antici, Makarski zbornik, 1, Makarska, 1970.

Tomasović 2003 M. Tomasović, Arheološke bilješke i razmatranja uz pojedine nalaze iz antičkog razdoblja na Makarskom primorju, Makarsko primorje, 6, Makarska, 2003: 65 – 86.
Tomasović 2010 M. Tomasović, Povijesno arheološki ocrt Makarskog primorja i zaleđa u srednjem vijeku, Makarska, 2010: 22.
Zaninović 1997 M. Zaninović, O nekim prometnim osobitostima Makarskog primorja u prahistoriji i antici, Makarsko primorje, 3, Makarska, 1997: 9 – 17.

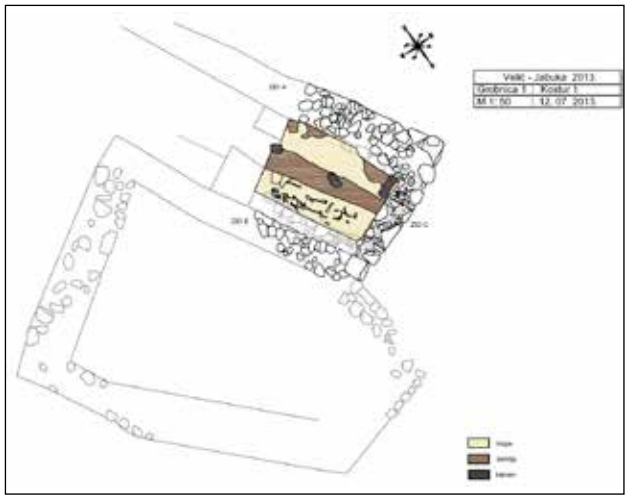
Vedran Katavić

Summary

In the course of December 2014, two days of archaeological probe explorations were undertaken due to the planned reconstruction and extension of Hotel „Jadran" in Tučepi. An area covering approximately 3000 m^2 where the new construction was planned was explored. On this occasion 20 archaeological probes comprising a surface totalling 300 m^2 were explored. The archaeological probe explorations showed the complete absence of relevant movable and immovable archaeological finds.

Redni broj: 349
Lokalitet: Velić
Naselje: Velić
Grad/općina: Trilj
Pravni status: Z-5709
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U selu Veliću, nedaleko od grada Trilja, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u srpnju 2014. organizirao je drugu uzastopnu sezonu sustavnih arheoloških istraživanja. Stručni voditelj istraživanja bio je dr. sc. Domagoj Tončinić, doc., a njegovi zamjenici dr. sc. Mirjana Sanader, red. prof. i dr. sc. Dino Demicheli, viši asistent. U istraživanju su sudjelovali i dr. sc. Ina Miloglav,



Velić, grobnica 1, rezultati istraživanja 2013. godine



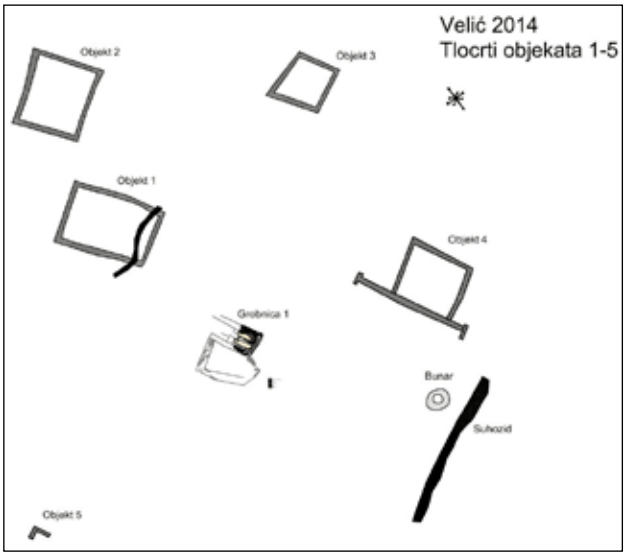
Velić, grobnica 1

viša asistentica, Vinka Bubić, mag. arheo. s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te studenti diplomskog studija antičke arheologije na istome odsjeku – Domagoj Bužanić, Darija Dunjko, Blaž Glavinić, Antonio Manhard i Miroslav Vuković. Iskopavanje je bilo dio terenske nastave studenata arheologije na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a terenski pregled u sklopu studentskog projekta Mapiranje terena i arheoloških objekata na ranokršćanskom lokalitetu Jabuka-Velić, koji je ugovorom o uporabi sredstava za studentske projekte za kalendarsku godinu 2014. financijski podržao Filozofski fakultet u Zagrebu.

Godine 2014. istraživanje je nastavljeno na k.č. 213/8, 213/9, 227, 228/1, 228/2, 228/3, 228/4 i 226/10, k.o. Vedrine. Također je nastavljeno iskopavanje i dokumentiranje dijelom devastirane grobnice (Tončinić, Demicheli 2013) te terenski pregled šire okolice spomenute grobnice (Bubić 2015).
Cilj iskopavanja dijelom devastirane grobnice na k.č. 228/2, k.o. Vedrine, bio je utvrđivanje njezina sjeverozapadnog ruba, odnosno ulaza u grobnicu te dovršetak njezina istraživanja. Godine 2013. istražena je i dokumentirana grobnica s bačvastim svodom. Grobnica je omeđena zidovima A i B, koji se pružaju u smjeru sjeverozapad-jugoistok, i zidom C, koji se pruža u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Nasuprot zidu C dokumentiran je prolaz koji je bio



Velić, objekti 2



Velić, grobnica 1 i objekti 1 – 5, rezultati istraživanja 2014. godine

pregrađen kamenom pločom i kojim se pristupalo grobnici s dvjema klupama. Na klupi uza zid B dokumentiran je kostur muškarca koji je preminuo u dobi između 50 i 60 godina (Tončinić, Demicheli 2013; Šlaus 2013). Iskopavanje je 2014. nastavljeno uklanjanjem raslinja i kamenja u pretpostavljenom ulaznom prostoru grobnice, u produžetku zidova A i B, sjeverozapadno od spomenutog prolaza. Pri tome do završetka istraživanja nisu dokumentirani ni sjeverozapadni kraj zida A i grobnice, ni izvorna razina pretpostavljenog ulaznog prostora grobnice.

Istodobno s iskopavanjem grobnice pregledana je i njezina šira okolica. Tijekom prethodnog preliminarnog pregleda terena utvrđeno je postojanje brojnih struktura vidljivih na površini (Tončinić, Demicheli 2013; Bubić 2015). Uklanjanjem niskog raslinja, lišća i humusa nađeni su i dokumentirani sačuvani vrhovi brojnih zidova širokih 0,60 – 0,70 m. Čini se da je riječ o ostacima pet pravokutnih objekata površine 12,81x8,19 m (objekt 1), 8,71x10,42 m (objekt 2), 7,04x6,88 m (objekt 3) i 14,48x7,89 m (objekt 4). Objekti su raspoređeni u krugu od 50 m od grobnice, ali je pregledom terena utvrđeno da se slične strukture prostiru cijelim područjem arheološkog nalazišta Velić kod Trilja.

Literatura

Bubić 2015 V. Bubić, Terenski pregled lokaliteta kod Velića, Izdanja HAD, 29, Zagreb, 2015: 91 – 101.

Šlaus 2013 M. Šlaus, Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Velić kraj Trilja, stručni izvještaj, Zagreb, 2013.

Tončinić, Demicheli 2013 D. Tončinić, D. Demicheli, Velić, HAG, 10/2013, Zagreb, 2014.

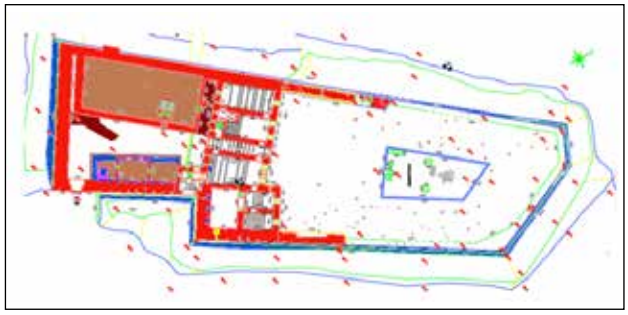
Domagoj Tončinić
Dino Demicheli
Domagoj Bužanić
Darija Dunjko
Blaž Glavinić
Antonio Manhard

Summary

In July 2014 the Department of Archaeology of the Faculty of Philosophy in Zagreb conducted the second consecutive campaign of systematic archaeological excavations in the village of Velić, near the city of Trilj. Excavations and the documenting of part of the devastated tomb continued as well as the field survey of the wider surroundings of the tomb.

Redni broj: 350
Lokalitet: Vis – Utvrda King George III.
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis
Pravni status: R-501
Razdoblje: NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Godine 2014. zaštitno je arheološki istraženo južno dvorište u utvrdi King George III. u Visu. Lokalitet su ručno iskopavali djelatnici poduzeća Neir d.o.o., pod arheološkim nadzorom Anite Penović, dipl. arheo., a sve pod stručnim nadzorom Saše Denegrija i Silve Kukoč, dipl. arheo., te Sanje Buble, d.i.a., iz Konzervatorskog odjela u Splitu. Financijska sredstva osigurala je tvrtka European Travel Ventures d.o.o.



Crtež utvrde King George III. u Visu



Prostor između vojarne i barutane sa strukturama zidova SJ 9 i SJ 10

Utvrda King George III. u Visu dobila je ime po britanskom kralju, a na ulazu u tvrđavu i danas stoji natpis koji to potvrđuje. Utvrda je smještena na zaravnjenom vrhu zapadnog poluotoka, nasuprot otočića Hosta, koji se prije gradnje zvao Pijanci. Gradnju je počeo vojni zapovjednik Visa George Duncan Robertson u travnju 1812. godine. Tvrđava je napravljena u izduženoj formi 105 m dužine i 32 m širine, s opkopom i prati morfologiju terena. Utvrda je građena od lokalnog kamena, vađenog na samom lokalitetu. Budući da izvorni planovi engleske gradnje nisu sačuvani, najviše podataka može se dobiti iz austrijskih nacrta nastalih nakon preuzimanja tvrđave te arheološkim i arhitektonskim sondiranjem. Svi vanjski zidovi engleske utvrde bili su povišeni i učvršćeni. Godine 1815. austrijske trupe zamijenile su engleski garnizon na Visu, nakon druge austrijske uprave Dalmacije.

Austrijska vojska nastavlja utvrđivanje viške luke i otoka, osobito između 1834. i 1859. godine. Tijekom austrijske gradnje viške utvrde ojačani su zidovi, a utvrda je podijeljena u tri dijela. Središnji dio zauzima vojarna, jednokatnica s ravnim krovom, nepravilnog pravokutnog oblika. Sjeverno dvorište izduženog oblika s cisternom u središnjem dijelu i južno dvorište s ulazom u tvrđavu (Hardy 2006; Mardešić 1966; Triva 1960). Na crtežu je shematski prikazan tlocrt utvrde označen različitim bojama. Plavom bojom označena je engleska gradnja iz 1812. godine, crvenom je označena austrijska dogradnja od 1834. do 1859. godine i ljubičastom je označen recentan objekt. Također, na crtežu su svijetlo smeđom bojom označena zaštitna arheološka istraživanja iz 2013., a tamno smeđom bojom označeno je zaštitno arheološko istraživanje iz 2014. godine.

Za potrebe ventilacijskih cijevi istražen je prostor u južnom dijelu dvorišta, sonda 1. Tijekom istraživanja 2014. upotrebljavana je terenska dokumentacija iz 2013., zadržane su već definirane stratigrafske jedinice. Južno dvorište istočno od barutane pokriveno je slojem nasipa SJ 2, na koti +50,19 m n. v. Uz istočni zid barutane otkrivena je struktura zida SJ 9 postavljena u smjeru sjever-jug. Zid je udaljen od barutane 1,5 m. S južne strane zid se podvlači pod južni obrambeni zid utvrde. Zid je dug 2,96 m, širok 0,48 m, gornja osnova zida nalazi se na koti +49,72 m n. v., a temeljna stopa na koti +49,51 m n. v. Struktura zida SJ 9 ogovara zidu unutar engleskog objekta. Na crtežu iz Ratnog arhiva u Beču objekt je označen rimskom brojkom III. Stajao je samostalno, odnosno nije bio prislonjen uz obrambene zidove kao ostali objekti. Objekt je prikazan u pravokutnom obliku, s trima prostorijama.

Tijekom istraživanja u prostoru između vojarne i barutane (sonda 2), koji se nalazi u zapadnom dijelu južnog dvorišta širine 2,5 m i dužine 12,69 m otkrivene su dvije strukture zidova (SJ 10 i SJ 11) engleskog objekta. Struktura zida



Struktura zida SJ 10

SJ 9, izduženog oblika u tlocrtu, postavljena je u smjeru istok-zapad. Zid je oštećen, strukturu čine loše obrađeni komadi kamena povezani žbukom. Sa zapadne strane zid se podvlači pod obrambeni zapadni zid utvrde, dok je s istočne strane povezan sa zidom SJ 10. Širina zida iznosi 0,65 m, a dužina 3,96 m, kota gornja osnove strukture zida +49,03 m n. v., a temeljna stopa +48,45 m n. v. Struktura zida SJ 10, izduženog oblika u tlocrtu, postavljena u smjeru sjever-jug. Zid je oštećen, strukturu čine loše obrađeni komadi kamena povezani žbukom. Sa sjeverne strane zid se podvlači pod vojarnu, dok se s istočne strane podvlači pod barutanu. Širina zida iznosi 1,05 m, a dužina 2,5 m, kota gornja osnove strukture zida je +49,01 m n. v., a temeljna stopa +48,48 m n. v. Oba su zida sastavni dio izduženog engleskog objekta s više prostorija, uza zapadni obrambeni zid utvrde. Na crtežu iz Ratnog arhiva u Beču označena je rimskom brojkom II. Prostorija je služila za smještaj vojske.

Literatura

Hardy 2006 M. S. Hardy, Velika Britanija i Vis, rat na Jadranu 1805. – 1815., Književni krug, Split, 2006.
Mardešić 1966 P. Mardešić, Viška bitka, Pomorski zbornik, Knjiga 4, Zadar, 1966.
Penović 2013 A. Penović, Izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima unutar utvrde „King George III" u Visu, Split, 2013.
Piplović 1980 S. Piplović, Utvrđenja na otočiću Hostu, Mornarički glasnik, god. XXX, br. 6, 1980.
Triva 1960 D. Triva, Otok Vis u napoleonskim ratovima (1805.-1815.), Mornarički glasnik, god. X, br. 5, 1960.

Anita Penović



Dio južnog zida građen od velikih kamenih blokova

Summary

In the course of 2014 rescue archaeological excavations were conducted within the south courtyard of the King George III Fort in Vis. The fort was built in the early 19th century. The area in the south part of the courtyard was explored in view of the installation of ventilation pipes there. A total of twelve stratigraphic units were defined. Two probes were explored in which structures of walls were found connected with the construction initiated by the military commander of Vis, George Duncan Robertson in 1812.

Redni broj: 351
Lokalitet: Vis (*Issa*) – helenističko-rimska arhitektura
Naselje: Vis
Grad/općina: Vis (otok Vis)
Pravni status: Z-5100 (arheološka zona)
Razdoblje: A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

Sustavna arheološka istraživanja helenističko-rimske stambene arhitekture unutar zidina antičke Ise nastavak su prošlogodišnjih istraživanja, a trajala su od 9. lipnja do 10. srpnja 2014. godine. Ovogodišnja iskapanja obuhvatila su prostor inzule II, zapadno od ulice 1, gdje se očekivao nalaz nove kuće, prve u toj inzuli. Radovima je obuhvaćen prostor veličine cca 80 m^2, odnosno prostor za koji se smatralo da ga zauzima kuća. Voditelj istraživanja bio je Boris Čargo iz Arheološkog muzeja Split, a financiralo ih je Ministarstvo kulture.

Cilj iskapanja bio je definirati veličinu i unutarnji raspored prostorija kuće u drugoj inzuli kako bi se proširilo poznavanje stambene arhitekture Ise, međutim zbog kratkoće trajanja radova, kuću nije bilo moguće istražiti u cijelosti. Istraživani su kvadranti I, J, K – 2, 1, 0, 1' i 2', tijekom čega je na cijeloj površini od oko 80 m^2 podignuta prva (recentna) stratigrafska jedinica i u prvim dvjema prostorijama kuće prva kulturna stratigrafska jedinica.
Istraživanjima je otkrivena stambena arhitektura pravokutnog oblika podijeljena u tri prostorije. Sjeverni zid prislonjen je uz kamen živac koji stvara prirodnu terasu prema sjeveru, a građen je od klesanaca pravilno obrađenih bez vapnenog veziva. Zidan je tehnikom dvaju lica s ispunom od manjeg lomljenog kamena, što odgovara tehnici gradnje pojedinih zidova kuća pronađenih prethodnih godina u *In* 1. Iznimka je napravljena na mjestu gdje nedostaje drugo lice zida, što je posljedica blizine žive stijene, pa su graditelji primijenili tehniku nasipanja manjeg kamena (do veličine šake), između vanjskog lica zida i stijene.
Istočni zid naslonjen je na ulicu 1 (*stenopos* 1), građen je od većeg i preciznije obrađenog kamenja, od kojeg neki



Pogled na istraženi prostor i ostatke stambene arhitekture

primjerci s vanjske strane imaju i anatirozu, dok mu je unutarnje lice građeno od dobro obrađenih klesanaca manjih dimenzija. Tehnika zidanja slična je kao i kod zapadnog zida kuće 1 u *In* 1. Južni zid nije u cijelosti istražen, kao ni onaj zapadni, no primjetno je da su prilikom gradnje obaju zidova, osim manjeg kamenja, upotrebljavani i veliki kameni blokovi. U prvoj prostoriji pronađen je zid orijentacije S-J, udaljen oko 1,5 m od istočnog zida i paralelan s njime. Tom zidu za sada nije pronađeno drugo (unutarnje) lice, no nije dovršen ni iskop na tome mjestu te je moguće da se ondje nalazio ulazni prostor u kuću.

Ukopno je istražena arhitektura veličine cca 10,50x6,60 m, a prostor je podijeljen u tri prostorije, od kojih je ona središnja najuža, no približno su sve tri podjednako velike. Za sada se ne može sa sigurnošću govoriti ni o veličini kuće. Naime, unutar *In* 2 pronađen je središnji zid koji inzulu dijeli na dva jednaka dijela, a to ostavlja dvojbu jesu li se unutar inzule nalazile dvije kuće sa zajedničkim središnjim zidom ili pak jedna koja je zahvaćala cijelu širinu inzule. Slična je situacija i u *In* 3, gdje se vidi postojanje središnjeg zida. Očito će tek buduća istraživanja dati konačan odgovor na to pitanje, kao i na ukupan broj kuća u jednom stambenom bloku.

S obzirom na kratkoću vremena istraživanja i nedostatan broj angažiranih ljudi, ni na jednome mjestu nije kopano do podnice kuće i nisu pronađene komunikacije između pojedinih prostorija. Širina među do sada pronađenim ulicama (*stenopos* 1 i 2) iznosi 13 m, što bi ujedno bila širina druge inzule, dok njezinu dužinu za sada nije moguće precizno odrediti. Širina *In* 3 ovog trenutka još se ne može sa preciznošću utvrditi, jer još nije istražen prostor treće ulice. Temeljni ostaci stambene arhitekture uklesani u živac kamen unutar *In* 3, smještajem i dimenzijama potpuno se uklapaju u metričke odnose s onima do sada pronađenim u *In* 1 i *In* 2, pa se s priličnom sigurnošću može pretpostaviti da je i treća inzula bila jednako široka kao i druga.

Dosadašnjim istraživanjima u istočnom dijelu grada pronađene su dvije ulice orijentirane u smjeru S-J, a tri ulice jednake orijentacije pronađene su u zapadnom dijelu grada u blizini bedema tijekom istraživanja s kraja pedesetih i početka šezdesetih godina prošlog stoljeća. To govori da je Isa imala znatno više ulica orijentacije S-J (*stenopoi*), negoli što se to do sada pretpostavljalo. Približan broj ulica bilo bi moguće odrediti slijedeći njihovo pravilno ritmičko ponavljanje, no to bi bilo spekuliranje o njihovu broju, jer je još uvijek nepoznanica je li se takav raspored i veličina inzula nalazila u središnjem dijelu grada, koji se sada čini logičan, odnosno nepoznato je i jesu li sve ulice jednake širine. Ovdje je važno stručnu javnost upoznati s novijim spoznajama o unutarnjem planimetrijskom sustavu, koji se uočava u istraženom dijelu Ise. On pokazuje izrazito jednosmjernu aksijalnu orijentaciju u smjeru S-J, s očito gustom mrežom ulica, i planiranje grada po modelu *per strigas*.

Od pokretnih je nalaza pronađeno dosta ulomaka kuhinjske, transportne i krovne keramike iz rimskog razdoblja u recentnom sloju, krovnih crjepova u prostoriji 2, nekoliko primjeraka novca, fibula, nekoliko koštanih ukosnica, dvije potpuno očuvane posude (balazamarij i gutus) i drugi sitni predmeti.



Pogled na sjeverni zid kuće prislonjen uz kamen živac

Kako su pronađeni u recentnom sloju, oni nisu pouzdani za dataciju pojedinih faza gradnje objekta. Odgovor na to dat će tek pomna analiza pronađenih predmeta iz arheološki intaktnih stratigrafskih jedinica, koja će pojasniti faze življenja, gradnje i vremena prestanka uporabe objekta.
Nakon istraživanja cjelokupan je lokalitet zaštićen i pokriven geotekstilom kako ne bi došlo do propadanja arheološki kulturnih slojeva, a pronađeni materijali preneseni su u prostore Arheološke zbirke „Issa".

Literatura

Barra Bagnasco 1996 M. Barra Bagnasco, Strutture abitative a Pomarico Vecchio, u Ricerche sulla casa in Magna Grecia e in Sicilia, a cura di F. D'Andria e K. Mannino, Galatina, 1996: 221 – 234.
Barra Bagnasco 1997 M. Barra Bagnasco, Introduzione a Pomarico Vecchio, u Pomarico Vecchio I. Abitato, mura, necropoli, materiali, Vol I, a cura di M. Barra Bagnasco, Galatina, 1997: 1 – 44.
Barra Bagnasco 1999 M. Barra Bagnasco, Contributo alla lettura dei sistemi insediativi della Basilicata: il caso di Pomarico Vecchio, u La forma della città e del territorio. Esperienze metodologiche e risultati a confronto, Roma, 1999: 119 – 130.
Bats 2006 M. Bats, Le colonie di Massalia, u Colonie di colonie le fondazioni sub-coloniali greche tra colonizzazione e colonialismo, ur. M. Lombardo i F. Frisone, Lecce, 2006: 203 – 208.
Gabričević 1968 B. Gabričević, Antički spomenici otoka Visa, PPUD, 17, Split, 1968: 5 – 60.

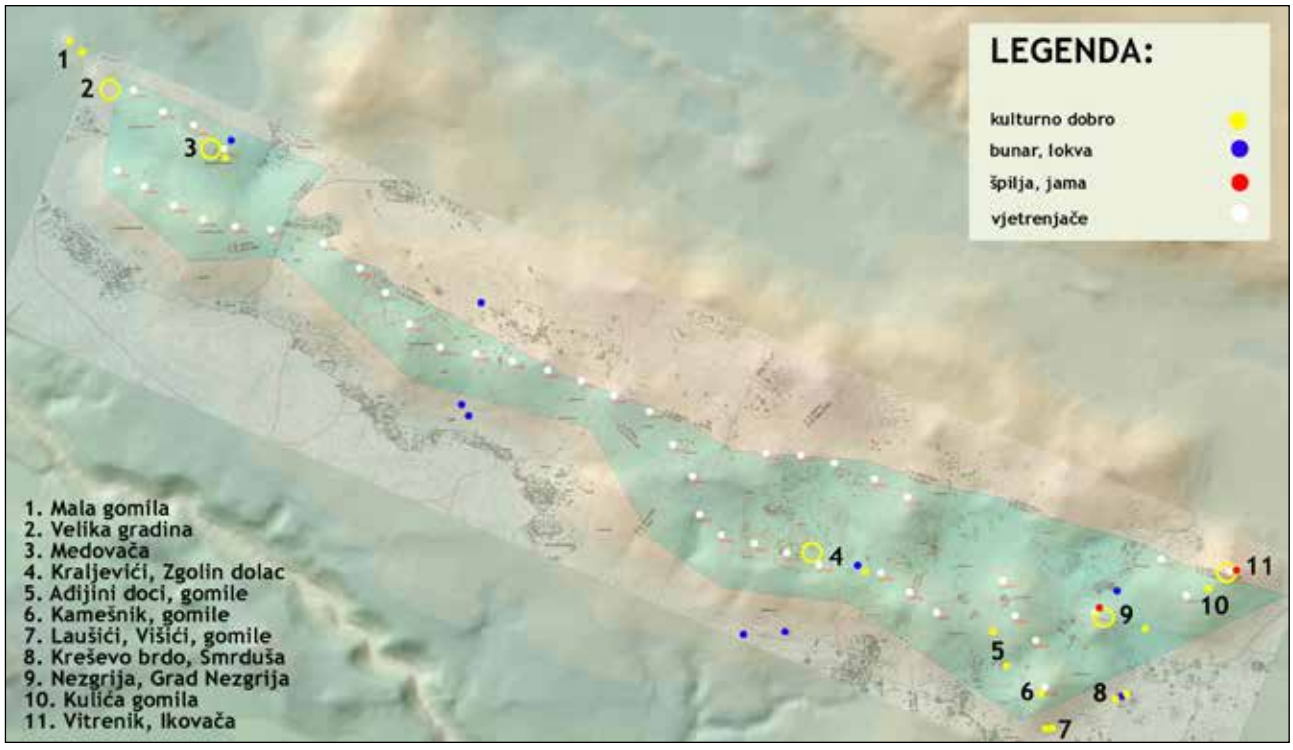
Boris Čargo

Summary

In the course of June and July 2014 systematic archaeological excavations were conducted of the Hellenistic-Roman residential architecture within the walls of ancient Isa (*Issa)* in present day Vis. This year's excavations were undertaken in the area of insula II, west of street 1, where the find of a new house was expected, the first in this insula. The excavations covered an area of approximately 80 m^2, namely, area considered to be occupied by the house.

Redni broj: 352
Lokalitet: Vjetroelektrana Brda – Umovi
Naselje: –
Grad/općina: Trilj, Omiš, Cista Provo, Šestanovac
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV, NV
Vrsta radova: terenski pregled

Po narudžbi tvrtke 3A Retail Consulting d.o.o., 2014. načinjena je Studija utjecaja vjetroelektrane Brda – Umovi na kulturno-povijesnu baštinu. Elaborat sadrži podatke o



Vjetropark, karta s položajem lokaliteta (izradio: Lj. Gudelj)



Gradina Pod Ugljane



Gradina Medovača Ugljane

arheološkim spomenicima unutar vjetroparka Brda – Umovi na zemljištu općina Trilj, Omiš, Cista Provo i Šestanovac, a u naseljima Čaporice, Nova Sela, Biorine, Cista Velika, Blato na Cetini i Kreševo polje (Brdo). Premda je odlukom Vijeća općine u Cisti Provo odbijen zahtjev za širenje vjetroparka prema sjeveru, u Studiji su spomenuti spomenici smješteni na njezinu području, Gradina u Biorinama te Visočica i gradina Osoje u Cisti Velikoj. Također su identificirane ostale kulturno-povijesne vrijednosti unutar i izvan planiranog opsega radova, a koje bi mogle biti ugrožene planiranim aktivnostima. Podatke o kulturnoj baštini obradili su Ljubomir Gudelj i Nikolina Uroda iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

Preliminarna procjena karaktera i vrijednosti pojedinih kulturnih dobara rezultat je analize podataka iz evidencije službe zaštite kulturne baštine, opisa u stručnoj literaturi te zapažanja tijekom obilazaka terena. Kao podloga upotrebljavana je karta projekta koju je dostavio naručitelj studije, a na kojoj su naknadno označeni arheološki lokaliteti, objekti povijesne infrastrukture i stambene ruralne cjeline. Prema stupnju ugroženosti, predložene su mjere zaštite pojedinih objekata.

Brda i Umovi naziv je skupine brežuljaka koji tvore razigran reljef na lijevoj strani srednjeg toka rijeke Cetine, od Medovače na sjeverozapadu do Vitrenika, Nezgrije i Kamešnika na istoku. Planirano polje vjetrenjača smješteno je izvan suvremenih naselja, na području sačuvanih prirodnih bogatstava (šume, pašnjaci, obradivo zemljište, speleološki objekti, raznolika flora i fauna), važnom i po kulturno-povijesnim spomenicima (arheološki lokaliteti,



Medovača bunar



Kamešnik gomile

kultivirani krajolici, stočarska naselja, uređene lokve i bunari). Povezano s promjenama životnih navika, standardom te iseljavanjem, utjecaj ljudi na tom terenu smanjen je u odnosu na prijašnja razdoblja, poljodjelske su aktivnosti zamrle, stočni je fond danas osiromašen, a krševite goleti prekrila je šikara, stanište raznolikog i sve bogatijeg svijeta divljih životinja. Brda i Umove najčešće posjećuju lovci, a u novije vrijeme i izletnici koji otkrivaju čari netaknute prirode.

Kamena sjekira pronađena u Blatu na Cetini među starijim je nalazima povezanim s prastanovnicima tog područja. Materijalna svjedočanstva o počecima boravka ljudi sačuvana su u prirodnim skloništima, među kojima se ističu špilja Zlatna peć, paleontološko i arheološko nalazište na razmeđi Ciste Velike i Kreševa brda te jama – špilja Ikovača na brdu Vitreniku. U obama spomenutim objektima pronađeni su ostaci iz prapovijesti i kasnijih razdoblja, a slična svjedočanstva valja očekivati i u slučaju istraživanja zatrpane jame Tamnice na brdu Nezgriji. Nalaz ulomaka brončanodobnih keramičkih posuda na Crkvinama u Cisti Velikoj usmjerava buduća arheološka istraživanja prema prirodnim sakupljalištima vode, koja su uređivana prema mogućnostima i potrebama pojedinih generacija. Takvi su bunari na Odinji, na razmeđu Ciste Velike i Kreševa brda, bunari Smrduša u Kreševu brdu, Perišića lokva, Kraljevića lokva, bunar kod zaselka Murati te lokva blizu zaseoka Kraljevića u Blatu na Cetini. Na području Novih sela nalaze se bunar Bacaljevac, Stari bunar i Lokva pokraj zaselka Tokića, a jedan je bunar ukopan na sjevernoj padini brda Medovače u Ugljanima.

O dobroj nastanjenosti područja tijekom brončanog doba svjedoče gomile i gradine, dio kojih čuva svjedočanstva i o boravku generacija do razdoblja kasne antike, kada gube prijašnji značaj.

Dolaskom Rimljana mijenjaju se način života i slika kraja. Gradnjom cesta to područje spojeno je s obalom i kontinentalnim zaleđem, a tada sagrađena infrastruktura osnova je današnje prometne povezanosti. Najvažnija prometnica, magistrala Salona – Tilurij – Narona, pružena je preko Ugljana, Budimira, Biorina i Ciste Velike prema Imotsko-bekijskoj kotlini. Na terenu su također vidljivi kolotrazi dionica antičkih vicinalnih prometnice od Ugljana prema Blatu na Cetini i Šestanovcu, odnosno iz smjera Ciste Velike prema Katunskim vlakama i Kreševu polju. U Cisti Velikoj i Kreševu polju otkriveni su ostaci stambenih, gospodarskih i kultnih, odnosno sakralnih građevina te groblja iz antičkog, odnosno kasnoantičkog razdoblja. O neprekidnosti života svjedoče materijalni ostaci iz ranoga srednjega vijeka s lokaliteta Crkvine u Cisti Velikoj te iz Kreševa polja, gdje je pronađen i karolinški mač. Kasnosrednjovjekovna groblja sa stećcima u Novim Selima, Blatu na Cetini, Budimirima, Biorinama i Cisti Velikoj, smještena su pokraj spomenutih prometnica. Od kasnog srednjeg vijeka to područje administrativno pripada knežiji – župi Radobilji, koja je prvi put spomenuta 1376. godine.

Ovdje se donose arheološki lokaliteti obrađeni u Studiji te karta pregledanog područja s oznakama njihovih položaja.

1. Lokalitet Mala gomila, Velika Gorica; naselje Ugljane; općina Trilj; prapovijesno razdoblje.
Na tjemenu brijega iznad zaselka Dražića u Ugljanima, 431 m nad morem, nalazi se Mala gomila, promjera 20 m, visoka od 2,5 do 3 m. Oko 100 m jugoistočno od nje nalazi se manja gomila, promjera 10 m, visoka 1 – 1,5 m.

2. Lokalitet Gradina Pod, Velika gradina; naselje Ugljane; općina Trilj; prapovijesno i rimsko razdoblje.
Gradina Pod ili Velika gradina utvrđeno je prapovijesno naselje smješteno na istaknutom zapadnom rubu brda Medovače, oko 250 m istočno iznad zaselka Dražića u Ugljanima. Bedem omeđuje oko 6000 m² platoa, odakle je odličan pregled ugljanske ravni i Gornjih Poljica na suprotnoj strani Cetine. Zajedno s podzidanim pristupom, gradina zauzima prostor veći od 8000 m². Na istaknutoj istočnoj strani bedem doseže kotu od 480 m nad morem, a na južnoj je sačuvan i vidljiv izvorni suhozid širok 3 – 4 m. Na površini se pronalaze ulomci prapovijesnih posuda iz brončanog i željeznog doba te antike (Milošević 1998: 266).

3. Lokalitet Medovača: naselje Ugljane i Nova sela; općina Trilj; prapovijesno razdoblje.
Prapovijesna utvrđena promatračnica smještena na tjemenu istoimenog brda, jugozapadno od ugljanskih zaselaka Sliškovića i Babića, na razmeđu Ugljana i Novih Sela.



Odinja bunar

Plato ovalna tlocrta na istaknutom tjemenu brijega zauzima oko 2000 m². Omeđuje ge kameni nasip, osobito snažan s istočne strane, gdje je i njegova najviša kota (595 m n. v.). Uz fortifikaciju valja povezati suhozid dužine 50 m, pružen niz padinu brijega, oko 120 m istočnije. Na tlu se pronalaze ulomci prapovijesnih keramičkih posuda iz brončanog doba te komadi riječne sedre, materijala upotrebljavanog prilikom gradnje svodova i sličnih konstrukcija. Na sjevernoj padini pokraj pristupne staze, 150 m ispod gradine, uređen je bunar za vodu ograđen krupnim kamenim blokovima. Oko 300 m jugozapadno od gradine nalazi se Sliškovića dolac, prirodna, ljudskim radom oplemenjena vrtača, zanimljiva i u arheološkom smislu.

4. Lokalitet Kraljevići, Zgolin dolac; naselje Blato na Cetini; općina Omiš; prapovijesno razdoblje.
Istočno od puta koji spaja Blato na Cetini i napušteni zaselak Kraljevića nalazi se manja vrtača i prirodna lokva. Oko 150 m u smjeru istoka nalazi se prapovijesna gomila promjera 8 m, visoka 1,5 m.

5. Lokalitet Gomile kod Ađijinih dolaca; naselje Kreševo brdo; općina Šestanovac; prapovijesno razdoblje.
Dvije prapovijesne gomile udaljene 400 – 500 m zapadno od vrha Kamešnika. U udolini je manja promjera 10 m, visoka 1,5 m, a veća, promjera 17 m, visoka oko 2 m, smještena je na padini brijega sjeverno od Ađijinih dolaca.

6. Lokalitet Kamešnik; naselje Kreševo brdo; općina Šestanovac; prapovijesno razdoblje.
Prapovijesna gomila promjera 12 m, visoka 1,5 – 1,6 m, smještena je 250 m od vrha Kamešnika u smjeru sjeverozapada.

7. Lokalitet Gomile iznad Laušića i Višića; naselje Kreševo brdo; općina Šestanovac; prapovijesno razdoblje.
Na južnoj padini Kamešnika, oko 300 m od zaselaka Laušića i Višića, dvije su prapovijesne gomile koje se gotovo dodiruju, veća zapadnija promjera 18 m, visoka oko 1,80 m te manja promjera 9 m, visoka 1,2 m.

8. Lokalitet Smrduša; naselje Kreševo brdo; općina Šestanovac; prapovijesno razdoblje.
U zapadnoj od četiriju manjih vrtača nalaze se bunari ograđeni suhozidom i s kamenicama za pojenje stoke. Južno od bunara nalazi se prapovijesna gomila promjera 20 m, sačuvana do 1,5 m visine. Dio gomile prije je raznesen te uzidan u međe parcela, a na površini se vidi veća pomaknuta ploča, nekada poklopnica ili obložnica groba. Na sjevernoj strani vrtače nalazi se manja gomila promjera 10 m, a sačuvana je do 1 m visine, također djelomice raznesena prilikom gradnje međa parcela. S obzirom na postojanje bunara i blizinu prapovijesnih gomila, pretpostavlja se kako je vrtača oduvijek privlačila ovdašnje stanovništvo te je vrijedno arheološko nalazište.

9. Lokalitet Nezgrija, Grad Nezgrija; naselje Kreševo brdo; općina Šestanovac: prapovijesno, rimsko i srednjovjekovno razdoblje.
Prapovijesna i kasnoantička utvrda na tjemenu istoimenog brijega, 575 m n. v. Južna strana gradine zaštićena je okomitom liticom, a ostale tri omeđene su snažnim suhozidom širokim od 3 do 5 m. Na zapadnoj-sjeverozapadnoj strani ističu se ostaci dviju kula. Prema površinskim nalazima ulomaka keramičkih posuda zaključeno je da je utvrda podignuta tijekom brončanog doba, a njome su se koristile i mlađe generacije. Nad izvornim prapovijesnim bedemom sagrađen je kasnoantički zid povezan žbukom, iste namjene. Njegovi ostaci vidljivi su na istočnoj, a osobito dobro na sjevernoj strani platoa.
Na pristupnoj zapadnoj strani gradine, desetak metara ispod ostataka obrambenog zida, otvor je zatrpane jame Tamnice, pogodnog prirodnog skloništa. Na istočnoj padini brijega sačuvana je prapovijesna gomila promjera 10 m, visoka 1 – 1,5 m. Prostrane, a donedavno obrađivane vrtače u udolinama oko Nezgrije, zasigurno su i vrijedni arheološki lokaliteti. Veću pozornost privlači položaj Odinja na predjelu Bujavac, križanje pješačkih putova između zaselaka Ciste Velike i Kreševa brda, gdje su tri bunara



Nezgrija, kasnoantički bedem



Vitrenik, Ikovača unutrašnjost

i lokva te kamena pojila za stoku. (Maršić, Gudelj, Lozo 2000: 117; Gudelj 2010: 6, 7).

10. Lokalitet Kulića gomila; naselje Kreševo brdo; općina Šestanovac; prapovijesno, rimsko i srednjovjekovno razdoblje.
Prapovijesna Kulića gomila promjera je 18 m, a visoka 1,60 m, udaljena oko 300 m od vrha Vitrenika u smjeru jugozapada.

11. Lokalitet gradina Vitrenik, Ikovača; naselje Cista Velika; općina Cista Provo; prapovijesno i rimsko razdoblje.
Prapovijesna i kasnoantička utvrda na tjemenu istoimenog brda, 665 m nad morem. Zauzima polovicu prostrane zaravni, približno 5000 m². Ulomci keramičkih posuda raspršeni po tlu otkrivaju kako je riječ o gradini brončanog i željeznog doba, a komadi žbuke svjedoče i o intenzivnim aktivnostima ondašnjih stanovnika tijekom antike i kasne antike. Dvadesetak metara ispod tjemena, na sjeverozapadnoj strani Vitrenika, ulaz je u špilju – jamu Ikovaču, veoma zanimljiv speleološki i arheološki objekt. Radi pogodna ulaza, osvijetljene ugodne i prostrane unutrašnjosti i zaliha vode u kamenicama, sudeći po pronađenim ulomcima keramičkih posuda (Maršić, Gudelj, Lozo, 2000: 117; Gudelj 2010: 6, 7), u Ikovači su ljudi boravili u prapovijesti.

Literatura

Gudelj 2010 Ljubomir Gudelj, Crkvine, Cista Velika, katalog izložbe, Split, 2010.
Maršić, Gudelj, Lozo 2000 Dražen Maršić, Ljubomir Gudelj, Marijan Lozo, Crkvine, Cista Velika, Izvješće o arheološkim istraživanjima 1992-1999 godine, Starohrvatska prosvjeta, III, 27, 2000: 115 – 127.
Milošević 1998 Ante Milošević, Arheološka topografija Cetine, Split, 1998.

Ljubomir Gudelj
Nikolina Uroda

Summary

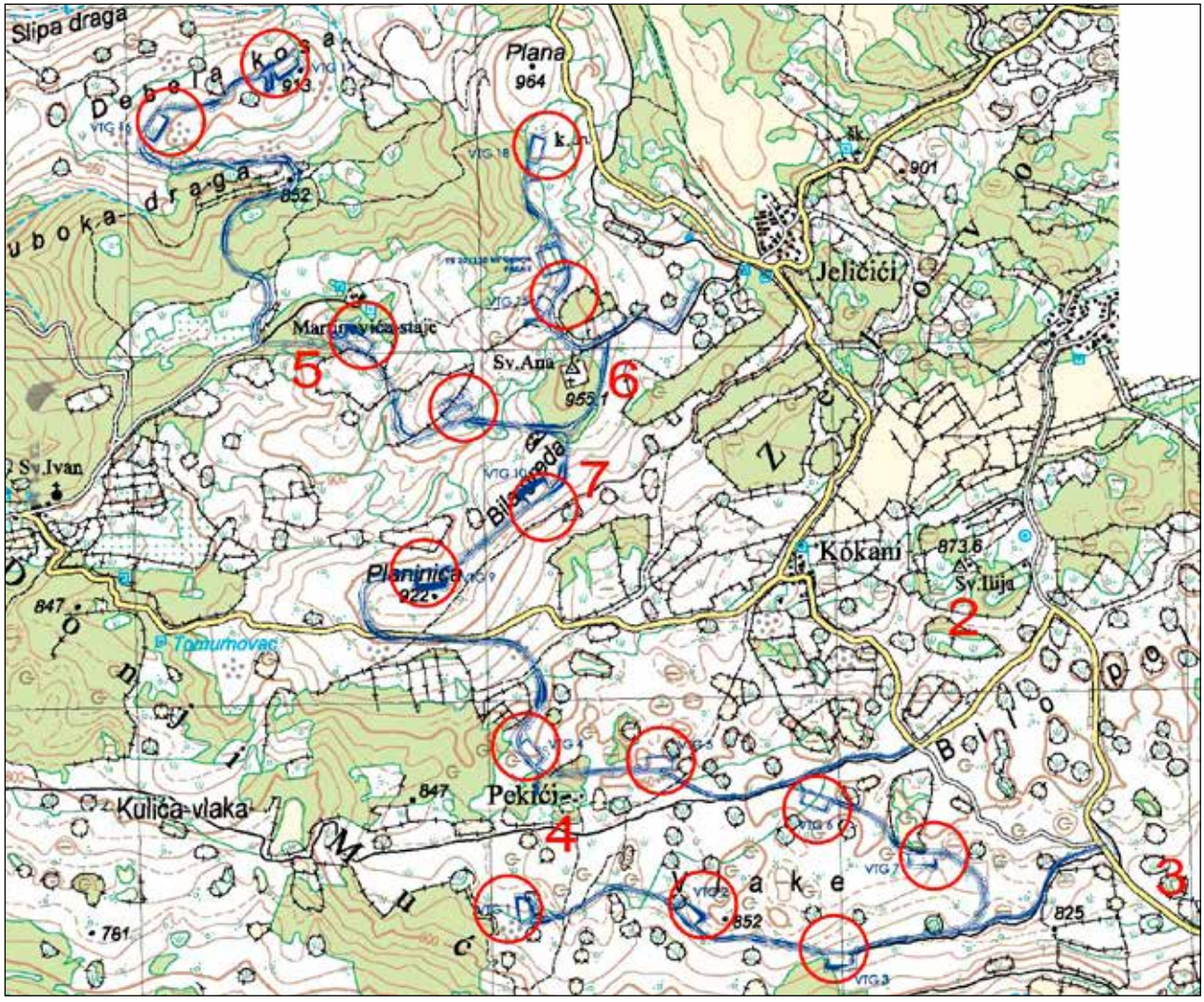
In 2014 a study was drawn up on the impact of the wind energy facility Brda-Umovi on the cultural and historical heritage. Brda i Umovi is the name of a group of hills that create a picturesque relief on the left side of the central flow of Cetina River. The study contains data on archaeological monuments within the wind park Brda-Umovi on land belonging to the municipalities of Trilj, Omiš, Cista Provo and Šestanovac and the settlements of Čaporice, Nova Sela, Biorine, Cista Velika, Blato na Cetini and Kreševo

polje (Brdo). In addition, other cultural-historical values within and outside of the planned scope of works that could be threatened by the planned activities were also identified.

Redni broj: 353
Lokalitet: Vjetroelektrana Ogorje
Naselje: –
Grad/općina: Gornji Muć, Sutina, Donji Muć i Gornje Ogorje
Pravni status: –
Razdoblje: –
Vrsta radova: arheološki nadzor

Zbog gradnje Vjetroelektrane „Ogorje", odnosno svih pripadajućih elemenata vjetroelektrane, koji uključuju nasipavanje i iskopavanje operativnih platoa s vjetroagregatima, gradnju pristupnih puteva, iskopavanja kanala za polaganje kabelskog razvoda i priključivanja na postojeću elektroenergetsku mrežu, godine 2014. pojavila se potreba za stručnim arheološkim nadzorom prilikom pripremnih i zemljanih radova te tijekom gradnje vjetroagregata i prilaznih putova u zoni izravnog i neizravnog utjecaja, ponajviše zbog uvijek prisutne mogućnosti pronalaska do sada nepoznatih arheoloških lokaliteta. Voditelj arheološkog nadzora bio je Vedran Katavić, prof. pov. i arheo., zamjenica arheoloških istraživanja bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheo., a u nadzoru su sudjelovali i Tomislav Jeroničić, dipl. arheo. i dokumentarist Marin Kraljev, dipl. oec. Nadležna konzervatorica bila je Marijeta Babin, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Trogiru.

Područje gradnje vjetroelektrane „Ogorje", instalirane snage do 54 MW, na području općine Muć, nalazi se u obuhvatu katastarskih općina Gornji Muć, Sutina, Donji Muć i Gornje Ogorje.
Arheološki nadzor obavila je tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita.
Gradnja vjetroelektrane „Ogorje" arheološki je nadzirana sukladno dinamici izvođenja građevinskih radova. Prilikom detaljnog pregleda prostora za vrijeme nasipavanja i iskopavanja operativnih platoa s vjetroagregatima, gradnje i nasipavanja pristupnih puteva, iskopavanja kanala za



Položaj planiranih vjetroagregata (označeno crvenim krugovima) i pristupnih puteva (označeni plavim linijama) pokraj ubiciranih lokaliteta (označeni crvenim brojkama); podloga TK 25 karta

polaganje kabelskog razvoda i svih ostalih zahvata u prostoru, nisu uočeni nikakvi pokretni ni nepokretni arheološki nalazi koji bi upućivali na postojanje do sada nepoznatih arheoloških lokaliteta. Jednako tako, uočeno je da tijekom spomenute gradnje nisu devastirani lokaliteti arheološke i kulturno-povijesne važnosti koji su ubicirani unutar prostora zahvaćenoga građevinskim radovima.
Iako je u početku planirana gradnja 18 vjetroagregata, u konačnici se odustalo od gradnje triju vjetroagregata (VTG 8, 11 i 13) s pripadajućom infrastrukturom, a koji se nalaze na zapadnom dijelu prostora zahvaćenoga gradnjom (zapadno od položaja Martinovića staje).
Sukladno arheološkom nadzoru i prethodnim elaboratima Konzervatorskog odjela (Alduk 2009: 4 – 15; Alduk 2011), može se zaključiti da gradnjom vjetroelektrane i svih njezinih infrastrukturnih elemenata (koji uključuju pristupne putove, nasipne platoe i kanale za polaganje kabelskog razvoda) nisu zahvaćeni nikakvi arheološki lokaliteti, odnosno da na tim lokacijama nisu pronađeni do sada nepoznati arheološki lokaliteti. Jednako tako, lokaliteti kulturno-povijesne vrijednosti koji su uočeni još prilikom prethodnog rekognosciranja (Alduk 2009: 4 – 15; Alduk 2011: 4:13) nisu direktno zahvaćeni gradnjom vjetroelektrane.
Unatoč tome, u sklopu elaborata nadležnog konzervatora, kao mjera zaštite istaknuta je i potreba čuvanja svih ugroženih suhozidnih konstrukcija, odnosno obnove onih koje prilikom radova budu porušene. Sukladno tome, potrebno je obnoviti sve suhozidne strukture, kao što su npr. suhozidne ograde vrtača koje su porušene prilikom gradnje vjetroelektrane.

Literatura

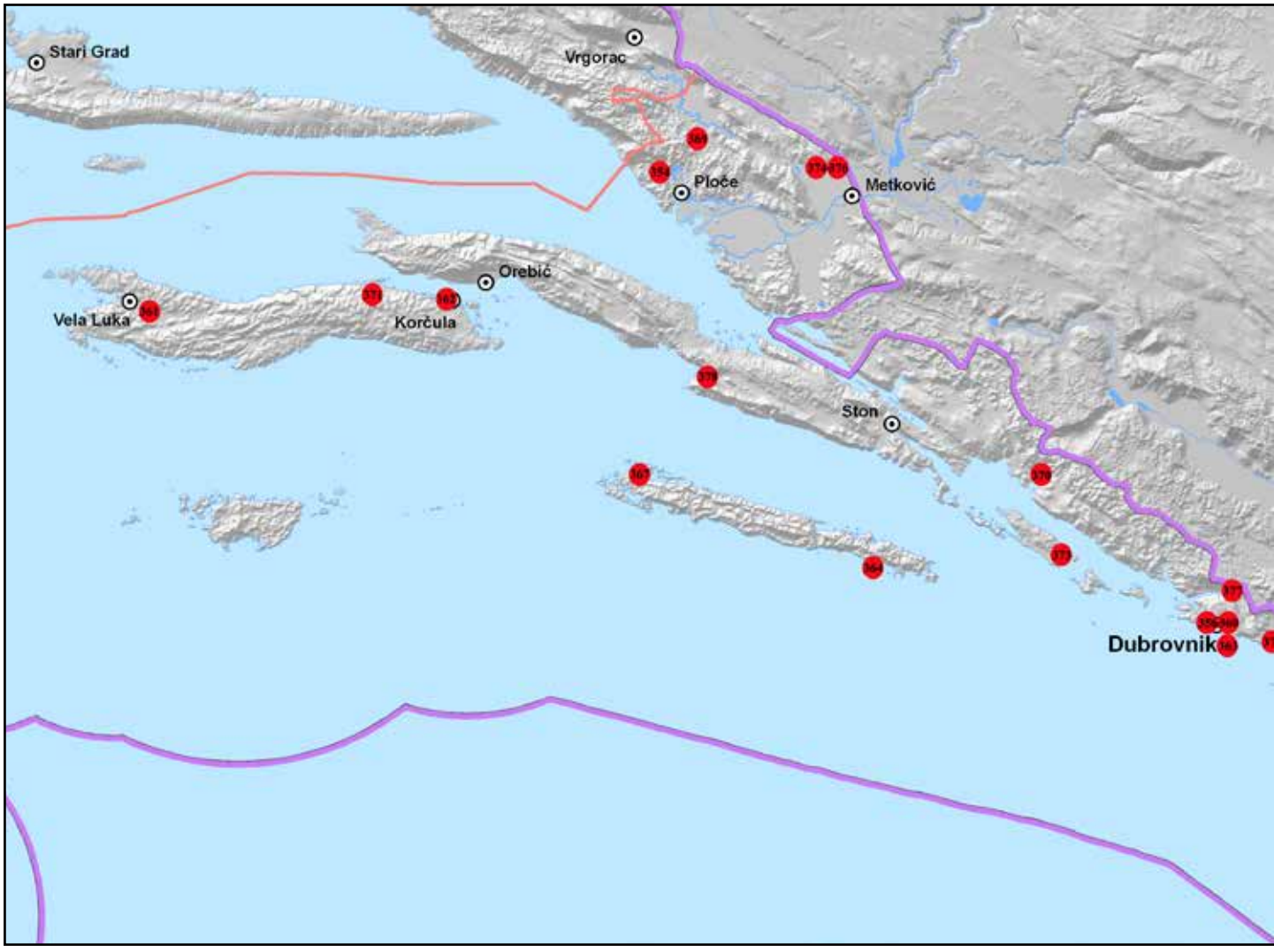
Alduk 2009 Ivan Alduk, Vjetroelektrane „Ogorje”, općina Muć, Splitsko-dalmatinska županija, Elaborat o stanju i zaštiti kulturnih dobara, Solin, 2009.
Alduk 2011 Ivan Alduk, Vjetroelektrane „Ogorje” – faza 2, općina Muć, Splitsko-dalmatinska županija, Elaborat o stanju i zaštiti kulturnih dobara, Solin, 2011.

Vedran Katavić
Tomislav Jerončić

Summary

Due to the construction of the wind energy facility „Ogorje”, namely all the accompanying elements of the facility which include the filling and excavation of operational plateaus with wind aggregates, construction of access roads, digging of canals for laying the cable network and connection to the existing power supply system, in the course of 2014 the need arose for conducting expert archaeological supervision during the preparatory earthworks as well as during the construction of wind aggregates and access roads. In the course of the detailed survey of the area where works were being undertaken no movable or immovable archaeological finds were observed that would indicate the existence of archaeological sites unknown up to now. Likewise, it was observed that during construction, the sites of archaeological and cultural-historical significance located within the area covered by construction works were not devastated.

DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA





354 *Baćina – Grebine*
355 *Cavtat – poluotok Rat*
356 *Dubrovnik – bastion sv. Margarite*
357 *Dubrovnik – Mokošica – ljetnikovac Gučetić Vodnica*
358 *Dubrovnik – Srđ – tvrđava Fort Imperial*
359 *Dubrovnik – Ul. sv. Šimuna*
360 *Dubrovnik, Prijevor – ispred franjevačkog samostana u Rožatu*
361 *Kopila*
362 *Korčula – kuća Marka Pola*
363 *Otok Lokrum – crkva i samostan BDM*
364 *Otok Mljet – pličina sv. Pavao, brodolom*
365 *Podmorje Konavala i Župe dubrovačke*
366 *Podmorje NP Mljet*
367 *Polače – k.č. 39/1*
368 *Poluotok Pelješac*
369 *Puljani – kamena gomila*
370 *Slano – Knežev dvor*
371 *Špilja Žukovica*
372 *Trapit (Dubac) – crkva sv. Vlaha*
373 *Uvala Suđurađ – hrid Mali školj*
374 *Vid (Narona)*
375 *Vid (Narona) – k.č. 164*
376 *Vid (Narona) – k.č. 498*
377 *Vilina spilja iznad izvora Omble*
378 *Žuljana – kod crkve sv. Roka*

Redni broj: 354
Lokalitet: Baćina – Grebine
Naselje: Baćina – Sladinac
Grad/općina: Ploče
Pravni status: P-4956
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 3. studenog do 18. prosinca 2014. trajala je prva kampanja zaštitnih arheoloških istraživanja tumula na lokalitetu Grebine u mjestu Baćina – Sladinac. Stručni voditelj istraživanja bio je mr. sc. Damir Kliškić, viši kustos pretpovijesne zbirke u Arheološkom muzeju u Splitu. Stručnu ekipu činili su arheolozi iz istoga muzeja te studenti arheologije. Istraživanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture te sredstvima Muzeja.

Prapovijesni tumul – gomila nalazi se na sjevernom pristranku brda Grebine u naselju Sladinac – Baćina. Sam lokalitet pripada katastarskoj općini Baćina s brojem čestice 4272/152. Na početku istraživanja konstatirano je da je tumul devastiran nakon što su Hrvatske ceste proširile još jedan kolnički trak prilikom gradnje novog ulaza u grad Ploče 2004. godine. Tom je prilikom uništen znatan



Položaj tumula u Baćini kod Ploča



Položaj skele za vrijeme istraživanja (foto: M. Radaljac)



Zračna snimka kamenih konstrukcija tumula (foto: M. Radaljac)



Položaj pokojnika u sačuvanom dijelu grobne komore (foto: M. Radaljac)

dio tumula nad kojim je metalna ograda, postavljena da se odronjeno kamenje ne bi otkotrljalo na cestu, te su u profilima otkriveni arheološki predmeti koji su zajedno sa zemljom tijekom većih kiša dospijevali do samog kolnika. Godine 2009. arheolog Mario Radaljac, koji je ujedno bio i zamjenik voditelja tijekom navedenih istraživanja, u blizini svoje rodne kuće iza navedene zaštitne ograde ugledao je brončane i željezne predmete, koje je na tom položaju isprala kiša i bili su lako vidljivi. Na njegov poticaj aktualizirala se potreba za zaštitnim arheološkim istraživanjima na navedenom položaju jer je procijenjeno da se radi o doista vrijednu nalazu, ne samo za prostor Baćine, odnosno općine Ploče, već za cijelu Dalmaciju.

Kako se sam lokalitet nalazi oko 5 m iznad kolnika, netom prije samih zaštitnih arheoloških istraživanja sa sjeverne strane objekta u visini od oko 4 m postavljena je građevinska skela iznad kolnika, da bi se rad na lokalitetu mogao nesmetano odvijati. Potom je započelo čišćenje samog okoliša oko gomile da bi se objekt mogao nesmetano dokumentirati. Radovi su se odvijali u nekoliko faza. Najprije je sa skele započelo spašavanje obrušene zemlje postavljanjem većeg broja vreća sa zemljom uz profile sa sjeverne strane da bi se spriječilo njihovo odronjavanje niz padinu prilikom istraživanja. Potom je uslijedilo prikupljanje obrušene zemlje uz kolnik s ciljem njezina prosijavanja te izdvajanja arheološkog materijala. Tim je radovima prikupljena veća količina vrlo vlažne zemlje, koja se potom mokrim prosijavanjem izdvajala iz arheološkog materijala. Tako je prikupljena znatna arheološka građa, među kojom su najbrojniji predmeti od bronce (npr. igle), a zastupljeni su i predmeti od željeza (koplje), srebra (igla), stakla (probušena zrna) te keramike domaće i strane provenijencije. Prosijavanje zemlje nije gotovo i nastavit će se tijekom sljedeće kampanje zaštitnih arheoloških istraživanja, jer se pokazalo da se u obrušenoj zemlji doista nalazi vrijedna arheološka građa.

Sa samog tumula, odnosno kompletnog prostora sa sačuvane južne strane, najprije je pomno uklonjena bujna vegetacija i raslinje, a potom je uklonjeno kamenje s južne strane jer se samo tako moglo konstatirati je li sačuvan kameni plašt tumulusa. Konstatirano je da su se sačuvale dvije blago zakrivljene kamene konstrukcije, od kojih je jedna bila formirana od većih kamenih blokova i činila je najveću visinu sačuvanog dijela tumula. Nakon toga uslijedili su radovi na sačuvanom dijelu tumula gdje su se u profilima mogli uočiti koštani (ljudski), metalni i keramički ostaci.

Skidanje kamenog nanosa rezultiralo je brojnim ugodnim iznenađenjima jer su se ipak djelomično sačuvali važni konstruktivni elementi za koje se nije moglo pretpostaviti da postoje jer je pogled na uništeni tumul to apsolutno opovrgavao. Najprije se došlo do kamenog zida koji je bio paralelan s navedenom konstrukcijom, ali koji se nalazio otprilike 40 cm niže. Daljnjim skidanjem kamenog nanosa došlo se do južne konstrukcije grobne komore u dužini od oko 3 m. Sačuvana visina tog zida, gledajući sa sjevera, iznosi oko 1,20 m. Zid se nalazi niže od prethodnog za otprilike 40 cm. Dakle, gledano u presjeku, sačuvana su tri zida koja se stepenasto spuštaju prema središtu tumula. Završna je faza započela skidanjem kamenog naboja, koji se formirao nad samim grobom. Do pojavljivanja samih ljudskih ostataka uočeno je nekoliko horizontalnih naboja od sitnijeg kamenja, između kojih su se stalno pojavljivali sitni raznobojni maleni kameni obluci, koji su doneseni iz riječnih korita obližnjih rijeka. Prilikom skidanja tih naboja prikupljena je manja arheološka građa, koja se sastojala od keramičkih i metalnih predmeta. Kada su se pojavili ljudski ostaci dvaju pokojnika, broj priloga uz njih naglo je porastao. Prikupljena je znatna arheološka građa, koja se sastoji od brojnih metalnih, posebno brončanih i željeznih predmeta, staklenih perli i keramike.

Ovogodišnjim istraživanjima nisu sakupljeni, odnosno izvađeni ljudski ostaci jer su klimatske prilike to onemogućile (brojni kišni dani te potom jako hladni dani s burom). S druge strane, ljudski ostaci za sada dvaju pokojnika u prilično su lošem stanju i njihovo bi precizno čišćenje i definiranje oduzelo dosta vremena. Također su mogući brojni prilozi koji bi se mogli još naći nad i oko pokojnikâ, stoga je bilo potrebno zaključiti prvu fazu istraživanja na dotadašnjem stupnju istraženosti. Dakle, za iduću kampanju arheoloških istraživanja potrebno je potpuno istražiti ljudske ostatke, prikupiti preostale nalaze, utvrditi kako je formirana postelja za pokojnike te nakon toga istražiti situaciju do živca, čime bi arheološka istraživanja toga objekta bila gotova.



Nalaz brončanih fibula (foto: D. Kliškić)



Nalaz brončane fibule, igle i privjeska (foto: D. Kliškić)



Importirana helenistička keramika (foto: D. Kliškić)

Arheološki radovi na ovom stupnju nedvojbeno potvrđuju da su unutar istraživanog tumula pokopane dvije do tri osobe s brojnim vrijednim prilozima. Na temelju pregleda do sada prikupljenog arheološkog materijala, može se pretpostaviti da je riječ o ukopu iz 3. st. pr. Kr. Pravo vrednovanje prikupljenog materijala zasigurno će dosta rasvijetliti situaciju na širem prostoru grada Ploča u kasnijim periodima željeznog doba s narodnosnog te trgovačkog i gospodarskog aspekta.

Damir Kliškić
Mario Radaljac

Summary

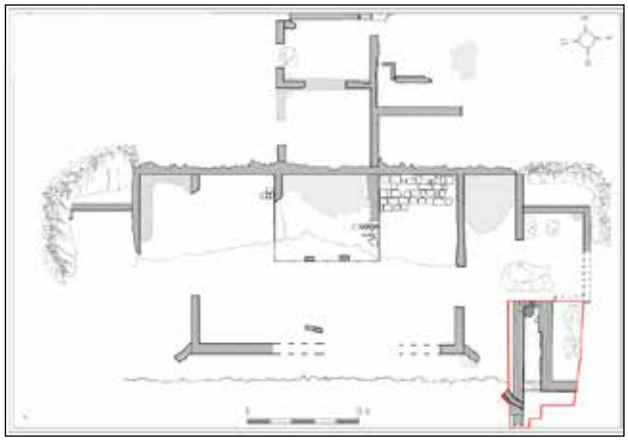
During November and December 2014 the first phase of rescue archaeological excavations of the tumulus was conducted at the site of Grebina in the town of Sladinac-Baćina,

municipality of Ploče. The tumulus was devastated in 2004 during works on the road and a metal railing installed so that the stones would not slide down onto the road. In time, profiles opened up and metal and pottery items washed up by rain became visible in the soil. The valuable finds actualized the need for rescue archaeological excavations.
In order to reach the remains of the deceased and archaeological remains, namely, the level on which they were located it was necessary to gradually remove the stone deposits. The preserved remains of a burial chamber were found. By removing the layers of stone a small quantity of pottery and metal items were collected. When the human remains appeared, the number of offerings around began increasing rapidly. A considerable quantity of bronze and iron items, glass pearls and pottery shards was collected.
During this year's explorations human remains were not collected, i.e., removed or other archaeological items since these activities were planned for the next phase of excavations. After analyzing the archaeological evidence collected to date it can be assumed that the burials date to the 3rd century BC.

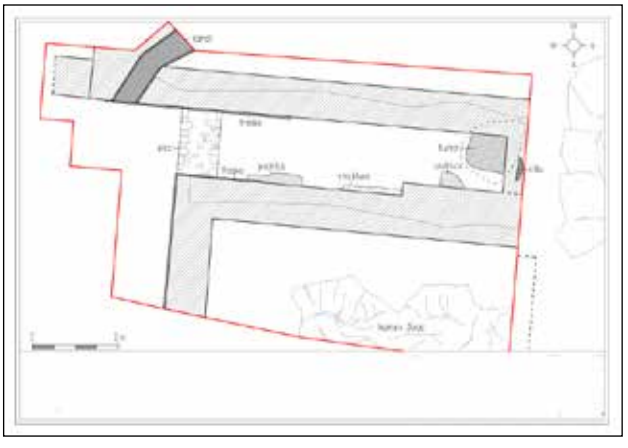
Redni broj: 355
Lokalitet: Cavtat – poluotok Rat
Naselje: Cavtat
Grad/općina: Konavle
Pravni status: Z-1756
Razdoblje: A
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Od 21. rujna do 15. prosinca 2014. Muzeji i galerije Konavala arheološki su istražili nalazište Rat (k.č. 5/1, 6/2, 6/3, k.o. Cavtat), pozicionirano na gotovo krajnjoj točki istoimenog poluotoka na kojem se smjestio i današnji Cavtat. Radnu ekipu činili su Helena Puhara, dipl. arheo., voditeljica istraživanja te Nikolina Topić, dipl. arheo., Lucija Vuković, dipl. pov. umj., Ana Požar Piplica, restauratorica konzervatorica, Josip Klaić, student arheologije, studenti The Sanisera Field School of Archaeology i pomoćna ekipa (Ivo Letunić, Dean Stošić, Željko Đukić). Nacrtnu dokumentaciju izradila je tvrtka Arheo plan d.o.o. Radovi su financirani sredstvima Općine Konavle i Muzeja i galerija Konavala.

Istraživano područje dio je grada, kolonije Epidaur, koji je (prema dosadašnjim rijetkim istraživanjima) imao sve karakteristike rimskog urbaniteta: pravilan raster ulica, uređenu komunalnu infrastrukturu, upravne, gospodarske i religijske sadržaje. O veličini Epidaura govori i gradnja vodovodnog sustava, kojim se voda iz dvadesetak kilometara udaljenih izvora sela Vodovađe dopremala i opskrbljivala grad, kao i poljoprivredna imanja koja su se nalazila uz trasu vodovoda.
Sir Arthur Evans, najznamenitiji istraživač tog područja (na kojem je boravio od 1875. do 1882. godine) i danas je temelj za daljnja istraživanja, ali i za promociju i popularizaciju arheološke baštine. Među žiteljima Cavtata najzaslužniji je istraživač amater, župnik don Niko Štuk, na čiju je inicijativu, uz sudjelovanje nekolicine uglednih građana, godine 1907. osnovano društvo nazvano Epidaurum – odbor za iskapanje i čuvanje epidaurskih starina te su započela prva istraživanja na lokalitetu Rat.
Cjelokupan prostor arheološkog nalazišta tijekom povijesti niveliran je masivnim suhozidima na više razina koji su se protezali od sjevera prema jugu te je teren bio nasut velikim količinama zemlje kako bi se stvorile obradive površine. Taj se arhitektonski sklop, prateći terasastu morfologiju terena, na nekoliko razina spušta padinom poluotoka prema moru. Pravilno je pozicioniran od sjevera prema jugu, odnosno od istoka prema zapadu.
Istraživanja 2014. obuhvatila su razinu ispod zadnje, južne prostorije u nizu, u kojoj je još u prethodnim iskopavanjima otkriven zid s nišom, a poslije (2012.) i razina poda te dio zidova koji su tu izrazito usku prostoriju zatvarali sa sjeverne i južne strane. Obuhvat sonde (S 1) iznosi 10x5,5 m. Otkriveni su ostaci sjevernog (SJ 4) i južnog zida (SJ 1) prostorije, dijelom otkopani u prijašnjim kampanjama. Zid je debeo gotovo 1 m, dok je sama prostorija široka tek 1,6 m, a duga nešto malo više od 8 m. Na južnom zidu (SJ 1), na zapadnom kraju prostorije otkriven je ostatak dobro sačuvane freske. Na taj se zid okomito prema jugu nastavlja drugi zid (SJ 10) s ostacima fine zidne žbuke.
Struktura zida tipično je rimska: na čeonim je stranama građen pravilnim, tesanim kvadrima povezanim žbukom, dok je unutrašnjost ispunjena nepravilnim ulomcima kamena utopljenima u obilnu količinu žbuke, tj. vapnenog morta. Vidljiv je potpun presjek zida. Sačuvani fragment freske nalazi se *in situ*, dimenzija 1,75x0,75 cm. Zid je



Tlocrt lokaliteta s označenim poljem istraživanja 2014. godine



Tlocrt – sonda 1



Sonda 1 – pogled prema istoku



Fragment freske na južnom zidu SJ 1



Tijek istraživanja, sonda 1

vjerojatno nosio svod (pronađeni ulomci sedre), a gornja zona freske bila zaključena štukoprofilacijom (pronađeni su ulomci štukodekoracije sličnog sastava žbuke kao i freska). Donje zone zida, ispod freske, vjerojatno su bile dekorirane mramornom oplatom (pronađeni ulomci raznobojnih mramornih pločica). Sama žbukana podloga oslika sastoji se od dvaju slojeva – ružičasta žbuka ili *arriccio* i svijetla žbuka ili *intonaco*. Prvi sloj uz zid, *arriccio*, krupnije je granulacije, a sastoji se od vapna kao veziva, tučene opeke, kvarca i riječnog pijeska. Ta žbuka ima funkciju podloge te zato ima krupnije zrno i dosta tučene opeke u svom sastavu, čime regulira vlažnost žbuke. Drugi sloj, *intonaco*, vrlo je fine granulacije, ali jednakog sastava kao i prethodni, samo je postotak vapna veći, a količina opeke manja. Na tako finoj podlozi nastao je *fresco*-oslik. Na blijedo ružičastoj podlozi uočava se linearna podjela zidnog prostora na pravilne četvorine tanjim i debljim crvenim linijama. Na uglovima tanjih linija nalaze se mali stilizirani grozdovi, odnosno točke formirane grozdoliko. Upotrebljavani su uobičajeni pigmenti za vapneno vezivo: crveni željezni oksid te oker, zeleni i crni, pronađeni u fragmentima. Na zidu SJ 4 ponavlja se ista forma oslika, ali je sačuvan manji fragment. Zid je presječen ožbukanim, odvodnim kanalom, čije će se točno protezanje otkriti daljnjim istraživanjem.

Ispod istočnog zida prostorije, u čijem je središtu postavljena niša, otkrivena je jama, vjerojatno bunar, koji još nije u cijelosti otkopan, već do dubine od 3 m. Grlo bunara, koje ne prelazi razinu poda, građeno je od većeg, klesanog kamenja i istesanog živca u nepravilnoj kružnoj formi. Gornje kamenje ujedno čini i pod oko rupe bunara, a unutar male prostorije, sudeći po ostacima istaknutog kamenja na zidovima SJ 1 i SJ 2, vjerojatne zidne pregrade. Dimenzije tog odvojenog prostora s nišom i bunarom iznosile bi 1,6x1,52 m. U dosad iskopanom dijelu bunara, osim pjeskovitog sloja zemlje s dosta nepravilnog kamenja, pronađen je i velik broj ulomaka freske.

Struktura nalik podnici, odnosno ostacima podloge, uza zid SJ 1, na visini je od 9,96 m, uz zapadni dio zida, a 10,04 m uz istočni dio zida, bliže bunaru. Podest na ulaznom dijelu prostorije SJ 25, na visini od 10,36 m, jest pediment dimenzija 1,6x0,9 m, s kojeg se, nekad vjerojatno stubama, spuštalo u prostoriju. Uz istočni rub pedimenta i flankirajuće zidove SJ 1 i SJ 4, tijekom iskopa nađen je sloj vapna. U tom dijelu, unutar prostorije u sloju SJ 19 pronađena je naslaga većeg nepravilnog, ali i djelomično obrađenog kamenja.

Pokretni nalazi iz sonde 1 raznovrsni su i mnogobrojni. Najzastupljeniji su keramički nalazi – ulomci različitih keramičkih posuda, tegula i crjepova, pokoji ulomak svjetiljke i žetoni. Posude tipološki pripadaju širokom spektru različitih uporabnih recipijenata, također su i različite finoće izrade, od relativno grublje keramike do izrazito fine, *terrae sigillatae*, keramike tankih stijenki i sl. Također, velik je broj krhotina tegula i crjepova, ali samo jedan ulomak tegule na sebi ima pečat radionice. Rađen je od fine gline, crvene boje, s vidljivim otiskom dijela pečata ispisanog skladnom rimskom kapitalom /LONAS (žig se u potpunosti pojavljuje u nekoliko oblika, a najčešće SOLONAS i SOLONATE).

Od staklenih predmeta najviše je ulomaka raznovrsnog posuđa (čaše, boce, zdjele), ali ima i nešto ulomaka svjetiljki i nakita (narukvice, perle). Među nalazima metala najbrojniji su željezni čavli i nedefinirani ulomci željeza, ali ima i brončanih predmeta (čavala, vilica, nakit, ključ, udica...), kao i novca.

Ostali nalazi uglavnom pripadaju arhitektonskoj i dekorativnoj opremi prostorije. Riječ je o velikom broju raznovrsnih i raznobojnih ulomaka mramorne oplate, ulomcima mozaika i pojedinačnih tesera, velikom broju ulomaka freske, fragmentima štukodekoracije s raznim ornamentima, krhotinama dekorirane kamene arhitektonske plastike, ali i ulomcima kamena (vjerojatno arhitektonske profilacije) presvučenim tankim slojem vapna s vidljivim ostacima boje.

Helena Puhara

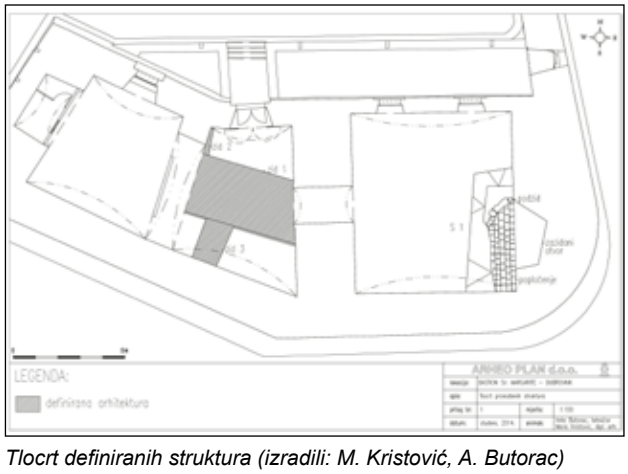
Summary

In the period from September to December 2014 the Konavle Museums and Galleries conducted archaeological excavations at the Rat site (cadastre lots 5/1, 6/2, 6/3) located at almost the farthest point on the peninsula of the same name on which present day Cavtat is also located. The explored area was part of the city, the colony Epidaurus, which according to current explorations, had all the characteristic of Roman urbanity: a symmetrical street network, developed communal infrastructure, administrative, economic and religious facilities. The remains of Roman architecture with finds of frescoes, mosaics, marble sheathing and mouldings were explored. Among the movable finds various pottery, glass and metal shards dominated.

Redni broj: 356
Lokalitet: Dubrovnik – bastion sv. Margarite
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818 (kulturno-povijesna urbanistička cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu i listopadu 2014. na lokalitetu Bastion sv. Margarite u Dubrovniku, k.č. 2464, k.o. Dubrovnik, tijekom četiri radna dana tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala arheološki je nadzirala radove prilikom obnove i sanacije bastiona. Stručna voditeljica istraživanja bila je Maris Kristović, dipl. arheo., zamjenik je bio Domagoj Kristović, dipl. arheo., a ostatak stručne ekipe činili su Ante Butorac i Antonio Kovačević, tehničari dokumentaristi. Izvođač građevinskih radova bila je tvrtka Građevinar – Quelin d.d. iz Dubrovnika. Radovi su financirani sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine, a nadzirala ih je Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Bastion sv. Margarite nalazi se u povijesnoj jezgri Dubrovnika, po sredini južnog dijela glavnog gradskog zida. Ime vjerojatno nosi po crkvici sv. Margarite, na čijem je prostoru sagrađen, a koja je 1571. premještena nešto



Tlocrt definiranih struktura (izradili: M. Kristović, A. Butorac)



S 1, popločenje i zazidani otvor (foto: M. Kristović)



Mogući prvobitan zid kule (foto: M. Kristović)

dalje prema sjeverozapadu. Na mjestu današnjeg bastiona u drugoj polovici 14. st. postojao je drveni toranj. Godine 1426. počinje gradnja četvrtaste kule, koja je imala prizemlje i kat. Budući da se kula nalazila na strateški važnom mjestu i branila je ulaz u morski rukavac između Grada i Lokruma, njezina rekonstrukcija započinje 1570., prema zamisli talijanskog vojnog stručnjaka Seporosa Mateuccija iz Ferma, kada je dobila današnji izgled.

Arheološki su nadzirani radovi u istočnoj prostoriji prizemlja bastiona, uz istočni zid, gdje je otvorena S 1 u kojoj je nakon uklanjanja površinskog kamenog popločenja uočen nadvoj u zidu te je sonda otvorena da bi se on definirao. Teren je iskopavan u relativnoj visini od oko 2,25 m. Uklonjeno je novije kameno popločenje te sloj zemljano-kamenog nasipa. Na dnu sonde definirano je kameno popločenje, koje označava razinu funkcioniranja prije zatrpavanja bastiona nasipom. Otkriven je podzid, koji leži na popločenju i čija je funkcija bila pridržavanje nasipa prilikom zatrpavanja. U istočnom zidu bastiona definiran je nadsvođeni zazidani otvor, koji se sužava prema van. Pronađeni otvor visinski odgovara zapunjenom otvoru, koji se vidi na plaštu zidina s vanjske strane.

Prilikom građevinskih radova u ulaznom prostoru bastiona nakon uklanjanja popločenja pronađena su tri zida koja

su definirana i dokumentirana. Zid koji se pruža u smjeru I-Z, širine 2,70 m, rađen je od klesanog kamena, precizno zidan romaničkim slogom. Zbog dimenzija i smjera pružanja, moguće je da se radi o južnom zidu prvobitne kule sv. Margarite, čija je gradnja počela 1426. godine. Ostala dva zida sigurno su mlađa, ali na ovom stupnju istraživanja nije moguće utvrditi njihovu funkciju.
Prilikom arheološkog nadzora u sloju nasipa pronađeni su malobrojni pokretni nalazi keramike – dvanaest ulomaka keramičkih posuda, koji se mogu pripisati arhajskoj grafitnoj i majolikoj keramici te okvirno datirati od 14. do 17. st., te dva ulomka keramičkih lula turskog tipa.

Maris Kristović

Summary

In the course of September and October 2014 archaeological supervision was conducted at the site of the St Margarita Bastion within the framework of activities on the reconstruction and rehabilitation of the bastion. Archaeological supervision was undertaken in the east ground floor room of the bastion along the east wall, where probe S 1 was excavated. At the bottom of the probe a stone pavement was defined which marked the operational level before the bastion was backfilled. An underpinning wall was discovered which was set on the pavement as well as a walled in opening in the east wall of the tower. The opening that was found corresponded in height to the filled opening that can be seen on the mantle of the walls from the outer side. During construction works in the entrance space of the bastion three walls were discovered and documented. The wall stretching in the east-west direction is 2.70 m wide and it is possible that it was the south wall of the original St Margarita tower the building of which began in 1426. During the archaeological supervision a small number of movable archaeological pottery items were found which can provisionally be dated to the period from the 14th to 17th centuries.

Redni broj: 357
Lokalitet: Dubrovnik – Mokošica – Ljetnikovac Gučetić Vodnica
Naselje: Dubrovnik (Mokošica)
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-4386
Razdoblje: NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Godine 2014. tvrtka Neir d.o.o. istražila je ljetnikovac Gučević Vodinica u Mokošici u Dubrovniku. Arheološka istraživanja, u trajanju od 12 radnih dana, vodila je Anita Penović, dipl. arheo., sve pod stručnim nadzorom Marte Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Fotografsku i stručnu geodetsku dokumentaciju izradili su djelatnici poduzeća Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osigurao investitor Mokošica Đorđi d.o.o.

U Mokošici, na desnoj obali Rijeke dubrovačke, na mjestu gdje strmi obronci krševitog brda prelaze u uske blage



Pogled na ljetnikovac s juga



Kruna bunara ukrašena obiteljskim grbom

padine flišnog polja stoji napušten ljetnikovac Đurđević-Gučetić. Okružen visokim zidom renesansnog perivoja, kompleks se ističe jednostavnim, dobro proporcioniranim volumenom kojem je sa zapadne strane dodana izdužena *orsan*-terasa, a mala kapela s istočne. Ljetnikovac Đurđević-Gučetić u Rijeci dubrovačkoj iznimno je vrijedan primjer renesansnog ladanjskoga graditeljstva Dubrovnika 16. st. Poslije je pripao obitelji Vodnica pa se u literaturi često javlja i pod imenom ljetnikovac Vodnica. Iznimno je važan za dubrovačku povijest zbog presudne sjednice Velikog vijeća, na kojoj se posljednji put okupilo dubrovačko plemstvo kako bi se suprotstavilo odluci o ukidanju Dubrovačke Republike i njezinu ulasku u sastav Napoleonovih Ilirskih provincija. Dogodilo se to u siječnju 1814. godine, uoči Bečkog kongresa, na kojem je uobličena nova karta Europe.
Ljetnikovac je u vrijeme gradnje, poput ostalih ladanjskih kuća dubrovačke vlastele, bio smješten u kultiviranom krajoliku iznimne ljepote, koju je stvarala ravnoteža obrađenih poljoprivrednih površina i raskoš nedirnute prirode, na mjestu gdje Rijeka dubrovačka prelazi u dubok zaljev, tvoreći prepoznatljivu sliku obale južnog Jadrana. Okružen je renesansnim vrtovima i opasan visokim zidovima. U vrijeme njegova nastanka Rijeka je oplakivala južni zid pred kućom, gdje se nalazio malen gat s pristaništem i otvor



JZ dio dvorišta s kamenim popločenjem dvora gospodarskog objekta

orsana za uvlačenje brodova. Početkom 20. st. ispred ljetnikovca je prošao put, kojim je prekinuta veza s obalom, ali građevinski nije oštećen. Najistaknutiji dio tog ladanjskog kompleksa čini glavna kuća ljetnikovca, jednostavna volumena, ritmizirana s pet vertikalnih osi prozora na južnom, reprezentativnom pročelju. Naime, ona se svojim položajem, oblikovanjem i načinom gradnje ističe među ostalim zgradama koje su joj dodane. Smještena posred raskošna vrta kao cjelovit i kompaktan volumen, kuća ljetnikovca organizira čitav okolni prostor, kako južni pred kućom, tako i sjeverni projektirani renesansni perivoj. Glavna ulazna vrata nalaze se u osi s glavnim ulazom u stambeni objekt, do kojih vodi ravna staza, uzduž koje su postavljeni poligonalni stupići sa stiliziranim lišćem na kapitelu. Sjeverno od stambenog objekta nalazi se veći vrt trapezoidnog oblika, ograđen visokim kamenim ogradnim zidom, građen od nepravilnog kamenja vezanog žbukom. Na istočnoj strani ogradnog zida, neposredno uz kapelicu nalazi se velik pravokutan ulaz uokviren jednostavnim kamenim gredama, koji je pregrađivan, dok je na sjevernom ogradnom zidu pravokutan ulaz bez okvira. Sjeverno dvorište odvojeno je kamenim zidom od jugozapadnog gospodarskog dvorišta. Kroz vrt ide šetnica koja dijeli površinu na trapezoidne plohe kamenim zidićima s poligonalnim i oblim stupovima ukrašenima stiliziranim lišćem na kapitelima. U zapadnom dijelu vrta nalazi se četvrtasta zidana kruna bunara. Oba su vrta imala sustav kanala za odvodnju i dreniranje zemljanog terena. Gospodarsko dvorište čini jugozapadni dio tog ljetnikovca, a ograđeno je visokim kamenim zidom, u čijem je južnom dijelu recentna ruševna gospodarska zgrada. Može se pretpostaviti da izvorno nije koncipiran za gospodarski dio jer se u južnom ogradnom zidu, na zapadnom dijelu nalazi zazidan velik pravokutan prozor. Istočno od gospodarskog sklopa nalazi se *orsan*, koji se proteže od sjevernog pročelja kuće sve do nekadašnje obale mora. *Orsan* je tipičan dubrovački graditeljski element, čiji naziv dolazi iz mletačkog pojma arsenal. Riječ potječe od arapskog pojma *daras-sina'ah ovvero* „kuća industrije", odakle mletačka iskrivljenica „darsena" prelazi u arsenale. Mletački je pojam podrazumijevao mjesto izrade, popravka i čuvanja oružja i municije. I Dubrovačka Republika imala je svoje arsenale, a pojam *orsan* proširio se i na privatne prostore uz ladanjske kuće, pod kojim se podrazumijeva zatvoren prostor za uvlačenje broda nakon demontaže njegova jarbola. Unutrašnjost ljetnikovca Gučetić-Đurđević bila je presvođena svodovima, a iznad svodova dugačka terasa završavala je cisternom na sjeveru, od koje je sačuvana kruna bunara ukrašena obiteljskim grbom.

Istočno od stambenog dijela smještena je kapelica jednostavnog pravokutnog tlocrta bez apside, koja ima raskošno isklesan portal na zapadnom pročelju, škropionicu istog sloga i zvonik na preslicu. U njoj se nalazi manirističi oltar ukrašen obiteljskim grbovima. Dovratnici i arhitrav imaju jednak tip plitke kontinuirane profilacije, friz je ravan i na njemu se nalazi natpis pisan kapitalom. Pod kapelice načinjen je od opeke, koja je dijagonalno postavljena. Sve skupa čini iznimno dobro sačuvan kompleks, bez naknadnih dogradnji, u kojemu je moguće prepoznati karakterističnu tipologiju renesansne dubrovačke ladanjske arhitekture.

Prema prijedlogu konzervatora i elaboratu o ljetnikovcu, predloženo je sondažno arheološko istraživanje kroz šest sondi na različitim lokacijama u području ljetnikovca.

Otkopavanjem zemljanog humusa (SJ 1) oko vidljivih zidova u vrtu nađene su zidane strukture koje čine gospodarski sklop s kamenim popločenjem, polagan u zemlju bez veziva kao otvorenog dijela sklopa. Popločenje (SJ 7) posloženo je u smjeru SZ-JI, od pravilno obrađenih kamenih blokova različitih dimenzija, od oko 13x9 cm do 37x26 cm, debljine oko 15 cm, na koti +0,98. Nedostaje južni dio istočnog zida (SJ 4) (kota +1,38), kojim je bio omeđen, već samo njegov negativ na +0,90 (SJ 11).



Gospodarski sklop u JZ dvorištu nakon iskopavanja, pogled s istoka



PN 1, SJ 1, brončani novac; Av: RACVSII• MONETA • •, žensko poprsje, pogled u lijevo, kosa nagurana (punđa)



PN 1, SJ 1, brončani novac; Rv: CIVITAS • RACVSII• •, gradske zidine s tri kule

Nedostaje južni dio popločenja, zbog čega nije poznata njegova površina ni oblik. Na središnjem sjevernom dijelu gospodarskog sklopa uz sjeverni zid (SJ 3), s kojim je povezan zapadni zid (SJ 5) smjera S-J, nalazi se uzidan „bazen" pravokutnog oblika s podom od pločastog kamena nepravilnog oblika dubine 0,40 m, na koti +0,49, dok su mu sačuvani zidovi na koti +0,89 (SJ 6). Iskopavanja su se širila u skladu s pronađenom arhitekturom, čime je definirano da je gospodarski dio ljetnikovca smješten u njegovu JZ dijelu, ograđen južnim i zapadnim ogradnim zidom te na sjeveru niskim zidom. U južnom je zidu zazidan pravokutan prozor, do kojeg vode dva paralelna zida (SJ 9 i 10), kojima su ostala sačuvana dva reda kamena povezana žbukom, a zapadni siječe na njega okomit zid smjera istok-zapad. Na dubini od 0,70 m nalazi se razina mora, odnosno na koti +0,05, gdje počinje žutosivi pjeskovit sloj (SJ 2). Dimenzije gospodarskog sklopa iznose 4,10x3,20 m. Treba napomenuti da su zidovi sačuvani do dva reda kamena visoki oko 0,60 m, dok su viši zidovi široki oko 0,40 m, pa se na osnovi toga može pretpostaviti da su širi zidovi temelji tog sklopa. Pokretni arheološki materijal iz gospodarskog dijela ljetnikovca najvećim dijelom čine ulomci krovnog crijepa, željezni klinovi i čavli, ulomci kuhinjske i stolne keramike datirane od 17. do 19. st. te nekoliko životinjskih kostiju. Također je nađen koštani češalj u dva dijela (PN 2 i PN 4), novčići (PN 1) uz sjevernu stranu zida SJ 10 na +1,12 i novčić (PN 3) pronađen neposredno ispod površine zemlje, uz istočni rub popločenja dvorišta (kota +1,17). PN 3 (SJ 1) – brončani novac Ragusa (Dubrovnik) CNI VI Tip 6, skupina 2, Mimica Tip XVII, Resetar Type 17 AE minca (follaro), 17x18 mm; kovan od 1546. do 1551. godine; Av: RACVSII• MONETA • •, žensko poprsje; Rv: CIVITAS • RACVSII• •, gradske zidine s tri kule i jednim vratima, linija (stilizirane) luke.

Anita Penović

Summary

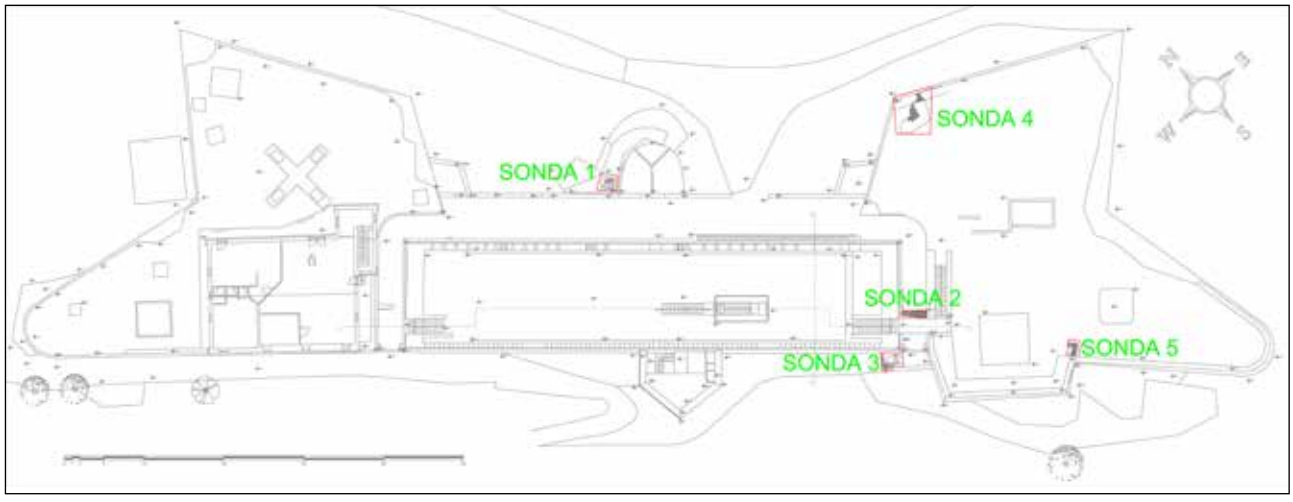
In the course of 2014 the company Neir d.o.o. conducted archaeological probe explorations in the Gučetić-Vodinica summer residence in Mokošica, in Dubrovnik. According to the proposal of conservators and study on the summer residence, archaeological probe explorations were undertaken through 6 probes on various locations in the area of the summer residence. The probe explorations were expanded in line with the discovered architecture. It was established that the outbuildings of the residence, located in its south-west part, were bordered by the south and west boundary walls and on the north side by a low wall. The movable archaeological material from the farming facilities of the summer residence consisted of roof tile shards, iron wedges and nails, kitchen and table ware pottery shards dated from the 17th to 19th centuries.

Redni broj: 358
Lokalitet: Dubrovnik – Srđ – tvrđava Fort Imperial
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-5171
Razdoblje: NV
Vrsta radova: sondažno iskopavanje

Arheološko istraživanje tvrđave Fort Imperial na Srđu trajalo je od 4. do 7. kolovoza 2014. godine. Istraženo je pet manjih sondi, raspoređenih unutar tvrđave te uz nju. Lokalitet je istražila tvrtka Omega engineering d.o.o. iz Dubrovnika. Stručna voditeljica bila je Nikolina Topić, dipl. arheo., a u stručnoj ekipi bili su prof. dr. sc. Željko Peković i Željka Buško, dipl. ing. arh. U istraživanjima su sudjelovali radnici Pero Anković i Ante Oberan iz tvrtke Vodopija d.o.o. iz Mokošice. Tehničku dokumentaciju izradili su Luka Peković, dipl. ing. arh. i voditeljica istraživanja. Istraživanje



Pogled na tvrđavu Fort Imperial na Srđu



Položaj sondi na Fort Imperialu

je financirao Golf razvoj d.o.o. iz Zagreba. Iskopavalo se sondažnom metodom s podjelom na stratigrafske jedinice, te se vodilo računa o relativnoj uslojenosti lokaliteta. Sonde su raspoređene na k.č. 2439/1, k.o. Dubrovnik, a ukupne su površine cca 28,3 m².

Srđ se nalazi 435 m nad Dubrovnikom i svojim položajem dominira okolnim područjem. Do francuske okupacije taj je prostor imao isključivo ulogu promatračnice, što je bilo zbog opreza da neprijatelj ne bi osvojio to uporište i time dobio nadmoć nad Gradom.

Francuzi su 1806. zauzeli Dubrovačku Republiku te su odlučili podići moćnu utvrdu na dominantnom dijelu Srđa, a gradnja je završila 1812. godine. Kompleks se sastoji od izdužene zgrade i dvaju odvojenih bastiona sa strana, koji funkcioniraju kao samostalni dijelovi povezani ophodom. Krovna terasa središnje građevine povezana je bastionima s podiznim mostovima. Posada i skladišta streljiva bili su



Sonda 1



Sonda 4

smješteni na terasama bastiona koje su stubištima vezane s razinom ophoda. Na krovnim su terasama bastiona položaji za topništvo. Postojale su dvije četverokutne stražarnice uz bastione i jedna polukružna u sredini. Pred zidom je sa sjeverne strane bio iskopan obrambeni jarak.
Godine 1815. Republika prestaje formalno postojati i pada pod austrijsku vlast, pod kojom i ostaje više od stoljeća. Utvrda ima francusku jezgru i austrijske dogradnje, a cijeli kompleks tvrđave dobro je sačuvan, unatoč mnogim devastacijama i adaptacijama.

Istraženo je pet sondi, od čega tri na razini terena uz tvrđavu te dvije na površini terapiena istočnog bastiona. Cilj istraživanja bio je definirati elemente fortifikacijske arhitekture, konstrukcijske slojeve te razinu temeljnog tla, radi dopune spoznaja o izvornom izgledu i funkcioniranju utvrde tijekom povijesti te izrade projekta rekonstrukcije. U svim trima sondama na razini terena definirana je visina kamena živca, dok na istočnom bastionu to nije bilo moguće zbog višemetarskog nasipa koji ga zapunjava. Riječ je o jednostavnoj stratigrafiji te slojevima s novovjekovnim nalazima i otpadom.
Sonda 1 istražena je na razini terena uz kaponir uz sjevernu stranu tvrđave u jarku, između sjevernog zida ophoda i skarpe. Ustanovljeno je da je taj prostor nasut tamnosmeđim slojem s kamenom, kupama i ostalim recentnim nalazima (staklo, metal, keramika). Sloj je zapunio izdubljenu stijenu za oko 1,5 m. Potpunim uklanjanjem tog nasipa ustanovljeno je da se ispod njega nalazi tanak sloj crvenice, koja se prostire po kamenu živcu. Stijena je na JI dijelu ostala povišena te je u njoj izdubljen kanal. Na SZ uglu sonde nalazi se skarpa od priklesanog kamena koji je vezan zemljom.
Sonda 2 također se nalazi na razini terena tvrđave, između vojarne i istočnog bastiona, kod stubišta koje vodi na istočni bastion. Površinski sloj sastojao se od kamenčića, šljunka i zemlje. U sloju je pronađen manji broj recentnih nalaza stakla i novca. Dizanjem površinskog sloja na istočnoj polovici sonde nakon 10-15 cm pojavio se kamen živac na kojem su vidljivi kosi utori koji upućuju na to da je stijena na istočnom dijelu nivelirana. Na suprotnoj polovici sonde definiran je sterilan narančasti sloj s manjim kamenjem, za koji je ustanovljeno da na zapadnom kraju sonde propada u pukotine uza zid tvrđave.
Sonda 3 smještena je na razini terena uz tvrđavu s južne strane uz središnju zgradu, na njezinu istočnom uglu.



Sonda 5

Prekrivalo ju je raslinje i površinski nasip koji je sadržavao zemlju te veće kamenje koje je palo s vrha tvrđave. U sloju je nađen manji broj recentnih nalaza te smeće. Ispod površinskog nasipa ustanovljeno je zatrpano stubište koje je formirano od većeg i manjeg priklesanog kamena. Temeljeno je na kamenu živcu, koji je ustanovljen na južnom i istočnom rubu sonde.
Sonda 4 nalazi se na površini terapiena istočnog bastiona, na njegovu SZ uglu. Prekriva je narančasto-smeđi sloj s dosta većeg i manjeg kamena. Zasuo je unutrašnju stranu vanjskog zida tvrđave i kameno postolje za lafete trapezoidnog oblika. Vanjski zid na SZ uglu istočnog krila tvrđave građen je od priklesanog kamena s crvenicom. Zid je debljine cca 1,10 m, a unutarnje mu je lice fino klesano, kao i vanjsko.
Sonda 5 smještena je na površini terapiena istočnog bastiona, po sredini njegove južne strane. Površinu joj je prekrivalo recentno kameno popločenje od nepravilnih većih i manjih ploča debljine cca 5 cm. Ispod je uslijedio žućkast pješčano-zemljani sloj s vrlo malo nalaza. Taj sloj zasuo je zid koji se pruža u smjeru SI-JZ, a nastavlja se prema zapadu. Građen je od klesanog kamena, koji je vezan zemljom i vapnom.



Novovjekovni nalazi

U istraživanju su pronađeni novovjekovni ili sasvim recentni nalazi. Među njima ima dosta kupa i nešto opeka te obrađenog kamena. Također su nađeni metalni predmeti, stakleni nalazi, malo keramičkih ulomaka, metalni poklopac od lule te jugoslavenske kovanice.

Literatura

Beritić 1961 L. Beritić, Fortifikacije Dubrovačke Republike, Mornarički glasnik, 5, 1961.
Ćosić 1999 S. Ćosić, Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.), Dubrovnik, 1999.
Foretić 1980 V. Foretić, Povijest Dubrovnika I, Dubrovnik, 1980.
Peković 2014 Ž. Peković, Preliminarni konzervatorski elaborat, Tvrđava Fort Imperial na Srđu, čest. zgr. 2439/1 i 2439/2, k.o. Dubrovnik, Omega engineering d.o.o., 2014.
Vuković 2000 G. Vuković, Preobrazba Dubrovnika početkom 19. stoljeća, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 24, Zagreb, 2000: 35 – 60.

Nikolina Topić
Željko Peković

Summary

Archaeological explorations of Fort Imperial on Srđ hill above Dubrovnik were conducted in August 2014. Five rather small probes distributed within the fort and along it were explored. Fort Imperial on Srđ was built by the French when they occupied the Dubrovnik Republic (1806-1812). The complex consists of an elongated building and two separate bastions on the sides which function as independent parts connected by an observation passage. In 1815 the Republic formally ceased to exist and fell under Austrian rule under which it stayed for more than a century. The fort had a French core and Austrian extensions and the entire fort complex is well preserved in spite of numerous devastations and adaptations. Five smaller probes distributed within the fort and along it were investigated. The goals of the explorations were to define the elements of fortification architecture, structural layers and level of the foundation wall for the purpose of supplementing data on the original appearance and functioning of the fort through history and the preparation of a reconstruction project.

Redni broj: 359
Lokalitet: Dubrovnik – Ulica sv. Šimuna, k.č. 2558/1
Naselje: Dubrovnik
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818 (kulturno-povijesna urbanistička cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Arheološko istraživanje na lokalitetu Ulica sv. Šimuna u Dubrovniku, k.č. 2558/1, k.o. Dubrovnik, bilo je dio prenamjene prostora vrta privatne kuće, u ožujku i travnju 2014. godine, a trajalo je četiri radna dana. Stručna voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., zamjenik voditeljice bio je Domagoj Kristović, dipl. arheo., a ostatak stručne ekipe činio je Antonio Kovačević, tehničar dokumentarist. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala, a izvođač građevinskih radova je bila tvrtka Građevinar-Quelin d.d. iz Dubrovnika. Radovi su financirani sredstvima gospodina Frederica Hanreza. Radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Prilikom arheološkog istraživanja otvorena je jedna sonda (S1), koja je obuhvatila središnji dio prostora vrta, što je ujedno bila i cijela zona građevinskih radova u vrtu, te probni rov unutar nje. Površina istraživane zone iznosila je 8,50 m^2. Probni rov otvoren je u sjevernom dijelu sonde zbog potrebe definiranja ogradnog zida, koji je devastiran zbog građevinskih radova. Unutar sonde i probnog rova evidentiran je jedan sloj nasipa te deblji sloj vapna, pronađen samo unutar probnog rova, čija je funkcija bila niveliranje prostora između kamena živca. Unutar S 1 evidentirane su sljedeće zidane strukture: ogradni zid s temeljnom stopom nekadašnje ulice u sjevernom dijelu sonde, zid manjih dimenzija u zapadnom profilu sonde te uz njega popločenje koje je iz iste građevinske faze kao i zid. Sonda je istražena do sterilnog sloja, tj. kamena živca i zemlje zdravice, samo u predjelu probnoga rova. Sonda i probni rov nakon istraživanja zatrpani su zemljom, dok su zidane strukture zaštićene geotekstilom.
Tijekom arheološkog istraživanja u sloju nasipa pronađeni su malobrojni pokretni nalazi keramike – deset ulomaka



S 1, ogradni zid s temeljnom stopom i ostaci popločenja (foto: D. Kristović)



Južno lice ogradnog zida nekadašnje ulice (foto: D. Kristović)

neglaziranih posuda i 45 ulomaka glaziranih posuda, koje se okvirno mogu datirati u kasni srednji i rani novi vijek. Izdvojene su tri zdjele manjih dimenzija koje su restaurirane i mogu se datirati od 15. do 17. st.

Domagoj Kristović

Summary

In the course of March and April 2014 archaeological excavations were undertaken at the site in St Šimun Street in Dubrovnik (cadastre lot no. 2558/1) within the framework of repurposing of the garden area of a private house. During the archaeological exploration one probe (S1) was excavated which covered the central part of the garden area which actually represented the entire zone of the construction works in the garden and within it a trial trench. Within probe S1 a bordering wall was registered with the footing of the former street in the northern part of the probe, a wall of small dimensions in the west profile of the probe and along it a pavement that originated during the same building phase as the wall. The probe in the area of the trial trench was explored to the sterile layer, namely, bedrock and natural soil. In the course of the archaeological explorations a small number of movable finds of pottery were discovered that can provisionally be dated to the period from the 15th to 17th centuries.

Redni broj: 360
Lokalitet: Dubrovnik, Prijevor – ispred franjevačkog samostana u Rožatu
Naselje: Dubrovnik, Prijevor
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-1613
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U veljači i ožujku 2014., tijekom 11 radnih dana, arheološki su nadzirani radovi na lokalitetu ispred franjevačkog samostana Pohođenja Marijina u Rožatu, k.č. 1033 (put), k.o. Prijevor. Arheološki nadzor bio je dio građevinskih radova gradnje kanalizacijskog sustava



Trasa iskopa rova uz samostan (foto: D. Kristović)



Zona obuhvata arheološkog nadzora (izradili: N. Kovačević Bokarica, A. Butorac)

naselja Prijevor i Obuljeno, na dijelu iskopa rova ispred franjevačkog samostana u Rožatu. Izvođač radova bila je tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala, a financirani su sredstvima tvrtke Školjera d.o.o. iz Splita. Radove je nadzirala viša stručna savjetnica, Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Stručna voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., zamjenik voditeljice bio je Domagoj Kristović,



Definirani slojevi u sjevernom profilu rova (foto: D. Kristović)

dipl. arheo., a tehničku ekipu činili su tehničari Ante Butorac i Antonio Kovačević.

Samostan Pohođenja Marijina u Rožatu sagradila je 1393. bosanska vikarija. Trošan samostan srušio je 1582. fra Silvestar Galjazović i gradio novi, koji je dovršio fra Frano Radaljević. S istočne strane samostana nalazi se crkva. Gradnja samostana završena je 1585. godine. U potresu 6. travnja 1667. potpuno su uništeni crkva i zapadni dio klaustra. Crkva je obnavljana od 1702. do 1704., sredstvima Dubrovačke Republike.
Arheološki nadzor odvijao se u sklopu gradnje kanalizacijskog sustava naselja Prijevor i Obuljeno, na dijelu iskopa rova ispred franjevačkog samostana u Rožatu (put), neposredno uz more i šetnicu u dužini od oko 117 m, širini od otprilike 0,70-2,00 m i relativnoj dubini od otprilike 3,00-3,10 m. Teren je u cijelosti iskopavan strojno. Prilikom arheološkog nadzora nisu evidentirani ostaci kulturnih slojeva i pokretnih arheoloških nalaza, a iskopom su u profilima rova evidentirani slojevi asfalta, betona i nasipa. Završni otkopni sloj bio je sloj naplavljene smeđe zemlje, a dno iskopa većim dijelom rova čini glinasta sterilna zemlja žuto-smeđe boje (zdravica), koja se uglavnom nalazi pod vodom, a javlja se na relativnoj visini od otprilike 3,10 m od početka iskopa.

Domagoj Kristović

Summary

In the course of February and March 2014 archaeological supervision was conducted at the site in front of the Franciscan monastery of the Visitation of Virgin Mary in Rožat in Dubrovnik. The Archaeological supervision was undertaken within the framework of construction works on the sewerage system in the Prijevor and Obuljeno settlements, in the part of the ditch excavated in front of the Franciscan monastery in Rožat, in the length of approximately 117 m. The entire length of the ditch was machine excavated. During the archaeological supervision no remains of cultural layers or movable archaeological finds were recorded.

Redni broj: 361
Lokalitet: Kopila
Naselje: Blato
Grad/općina: Blato (otok Korčula)
Pravni status: Z-6585
Razdoblje: P
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu 2014. nastavljeno je istraživanje nekropole prapovijesnog naselja Kopila, smještenog na istoimenoj uzvisini sjeverno od Blatskog polja na otoku Korčuli. Voditelji istraživanja bili su Dinko Radić iz Centra za kulturu u Veloj Luci i Igor Borzić s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Njima su u radu pomagali Anamarija Eterović Borzić, Ivana Sardelić, Ferdo Stojić i nekolicina fizičkih radnika.

Još uvijek manjim dijelom istraženim lokalitetom dominiraju dijelovi masivnih, lučno zaobljenih suhozida sačuvanih do visine od oko 1-1,5 m, a koji očito čine potkovičasto oblikovane i složeno organizirane grobne parcele. Perimetralni zid svake od njih ima samo vanjsko lice, a središnji dio prostora koji ti zidovi omeđuju jednak je kao i kod „običnih" tumula, tj. ispunjen je lomljenim vapnencem. U sredini tih objekata, 20 – 30 cm ispod razine nekadašnje hodne površine, neposredno na matičnoj stijeni nalaze se grobnice orijentirane približno u smjeru istok-zapad. Sve tri dosada poznate grobnice sagrađene su jednostavnim slaganjem ne više od dvaju redova lokalnog kamenja, no nažalost bile su i predmet otvaranja i pljačkanja u nekom od prijašnjih razdoblja, o čemu svjedoči veća količina razbijenih posuda, ljudskih kostiju i nakita, razbacana po naslagama neposredno iznad i oko grobnica. Zanimljivo je konstatirati da su tijekom iskapanja unutar strukture pojedinih „tumula" evidentirana jedan ili dva koncentrično raspoređena, nemarno građena suhozidna prstena.
Ove je godine istraživanje bilo usmjereno na prostor u kojem je otkrivena Grobnica 3. Riječ je o dijelu lokaliteta koji je u prijašnjim razdobljima pretrpio najveću devastaciju. Konstatirano je da se radi o objektu definiranom ponajprije velikim perimetralnim zidom, koji je zatvarao nepravilnu površinu približnih dimenzija 6x5,3 m. Unutar prostora nalazio se još jedan jednostavno i grubo građen prsten te jednoredno, nemarno naslagano kamenje na rubu prostora u sredini kojeg se nalazila pravokutna grobnica dimenzija 250x130 cm. Kako je grobnica prije devastirana, nisu utvrđeni svi elementi njezine arhitekture, ali je utvrđeno ponavljanje opisane tehnike. Zabilježeni ostaci upućuju na to da je u njoj bilo pokopano nekoliko osoba, čije se uništene kosti zabilježene po čitavoj grobnici.
Nalazi su bili zgurani u nekoliko hrpa, od kojih je najveća ona uza zapadni rub. Osim kostiju odraslih osoba i djece, nađeno je nekoliko desetaka uglavnom slomljenih posuda *gnathia* (skifosi, kantarosi, lekiti…) datiranih u 3. st. pr. Kr., zguranih na istočni i zapadni kraj grobnice, zatim desetak kilograma vrlo korodiranog željeznog ofanzivnog oružja, niz brončanih i srebrnih predmeta te više dijelova staklenih i jantarnih ogrlica. Flotacija sedimenta iz grobova nije završena do kraja 2014. pa se može očekivati da će se broj sitnih predmeta poprilično povećati.
Preliminarni zaključci navode na pretpostavku da se nekropola prvobitno sastojala od nekoliko približno kružnih objekata po izgledu i funkciji sličnih tumulima. Ti vjerojatno



Grobnica 3, pogled na dio grobnice u tijeku istraživanja (foto: I. Borzić)



Grobnica 3, izgled nakon istraživanja (foto: I. Borzić)

nekada zasebni objekti tijekom vremena (i rastom potreba) modificirani su tako da je uz kameni obod starijeg tumula dodavan („nalijepljen") sličan objekt, čiji tlocrt odgovara nekoj od inačica polumjesečastih ili potkovičastih oblika. Širenjem nekropole spajaju se tumuli i oblikuju složene forme, koje se u osnovi sastoje od (konkavno i konveksno) lučno zaobljenih zidova i njima definiranih (ograđenih) mjesta ukopa. Točniji uvid u organizaciju i faze razvoja nekropole bit će moguć tek nakon završetka istraživanja.
Jedan od novih elemenata u istraživanju nekropole naselja Kopila jest činjenica da se pedesetak metara u smjeru istoka nalazi slična kamena gomila površine oko 1000 m^2, unutar koje se naziru istovjetni, kružnim suhozidima omeđeni prostori. Obje „gomile", odnosno cijela nekropola s južne, a dijelom i s istočne i zapadne strane, omeđene su još u prapovijesti krupnim kamenjem, ojačanim okomitom liticom te je tako cijeli prostor izdvojen od okolnog terena, koji se strmo spušta prema Blatskom polju. Ta činjenica navodi na pretpostavku o postojanju svojevrsnog protopovijesnog posvećenog prostora – *temenosa*.

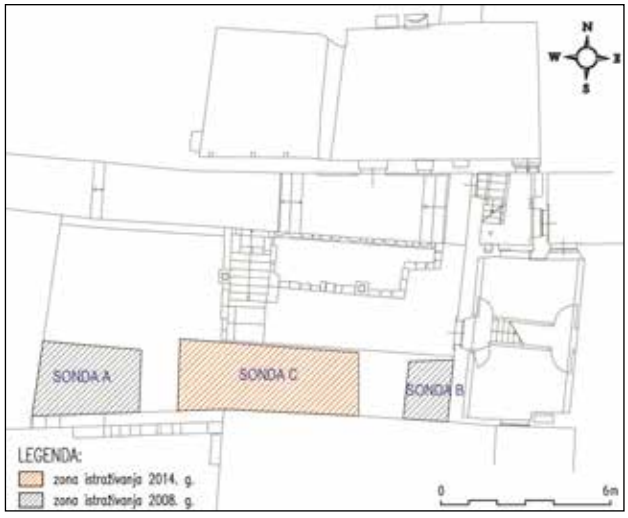
Dinko Radić
Igor Borzić

Summary

In 2014 works on the necropolis of the prehistoric settlement of Kopila, near Blato, on the island of Korčula were continued by the excavation of the area bordered by the prehistoric dry stone wall in the centre of which the devastated grave no. 3 was discovered in the 19th century. Along with a number of human bones, numerous artefacts were found which included tens of whole or broken Hellenistic vessels, parts of corroded and broken armaments and a series of bronze, silver, glass and amber items. By expanding the probe and continuing the explorations a insight can gradually being gained on the entire complex of the Kopila necropolis. It can be noted at this point in time that a similar architectural complex or similar burial method is unknown on the eastern Adriatic coast.

Redni broj: 362
Lokalitet: Korčula – Kuća Marka Pola
Naselje: Korčula
Grad/općina: Korčula (otok Korčula)
Pravni status: Z-6216 (povijesna cjelina grada)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U veljači 2014., tijekom deset radnih dana, tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala arheološki je istražila lokalitet Kuća Marka Pola u Korčuli (k.č. 31/1, 31/2, 31/3, k.o. Korčula).



Zona istraživanja 2008. i 2014. godine (izradila: N. Kovačević Bokarica, A. Kovačević)



Sonda B, dokumentirana arhitektura (foto: D. Kristović)

Stručna voditeljica istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., zamjenik voditeljice Domagoj Kristović, dipl. arheo., a ostatak stručne ekipe činili su Ante Butorac i Antonio Kovačević, tehničari dokumentaristi. Radovi su financirani sredstvima Grada Korčule. Radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Arheološka istraživanja 2014. odvijala su se prema programu rekonstrukcije sklopa Kuća Marka Pola i poboljšanja uređenja Gradskog muzeja Korčula iz 2005. godine. Prema programu, istraživanjem je bilo predviđeno otvaranje jedne arheološke sonde (sonda C) u vrtu kuće Marka Pola s južne strane ulice Depolo te dokumentacija i čišćenje dijelom zatrpane sonde B otvorene prilikom arheoloških istraživanja 2008., koje je vodila Sanda Hančević, dipl. arheo.
Sonda B, koja se nalazi u SI dijelu vrta Kuće Marka Pola, u prethodnim je istraživanjima istražena do kamena živca, a cilj 2014. bio je očistiti dno sonde te dokumentirati prethodno pronađene ostatke arhitekture. Dokumentirani su sljedeći ostaci arhitekture: temelji i dio sjevernog pročelja crkve sv. Petra, zidana struktura s hidrauličnom žbukom, zid kuće te suhozid vidljiv u zapadnom profilu.

Sonda C otvorena je prilikom ovogodišnjih istraživanja na položaju vrta kuće Marka Pola, između sondi A i B, uz sjeverno pročelje crkve sv. Petra i njegova spoja s južnim ogradnim zidom vrta. U sondi su evidentirani sljedeći ostaci arhitekture: temelji i dio sjevernog pročelja crkve sv. Petra, tri suhozida (uvedena kao 1, 2 i 3), ostatak starije zidane strukture te sloj kamena.
Arheološkim istraživanjima u vrtu kuće Marka Pola ustanovljeno je da je taj dio kompleksa nastajao tijekom triju faza, a dva evidentirana sloja nasipa potvrđuju da se prostor vrta nasipavao u dvama navratima, u završnici poprimajući današnji izgled.
U prvu, najstariju fazu može se datirati ostatak zidane strukture na koju je sjeo južni ogradni zid vrta, kao i ostatak zidane strukture obložene hidrauličnom žbukom, koja je pronađena u sondi B, u istraživanjima 2008. godine. Na ovom stupnju istraženosti nije ih moguće interpretirati. Uz pomoć povijesnih nacrta, na kojima je vidljivo da sklop stambenih zgrada na tom području nastaje u 14. st., kao i prvog spomena crkve sv. Petra iz 1338., ta se faza može datirati od 14. do 16. st.
U drugu fazu mogu se datirati suhozidi pronađeni u sondi C, kao i suhozid pronađen u sondi B, tijekom istraživanja 2008. godine. Za pronađene se suhozide može reći da su u prošlosti tvorili određenu cjelinu i da su istodobni. Na ovom stupnju istraženosti teško ih je sa sigurnošću interpretirati, ali je moguće da se radi o ostacima starijih vrtova ili rubova parcela. Poslije, tijekom ove faze, došlo je do prvog nasipavanja



Sonda C, definirani suhozidi i zidane strukture (foto: D. Kristović)

i niveliranja vrta. Definirani sloj nasipa djelomično je negirao suhozide, tako da je vrh suhozida i dalje bio vidljiv, na što upućuju i dvije niše pronađene na njegovu vrhu, koje su mogle biti u funkciji arli. Ta se faza može povezati s povijesnim nacrtom iz 16. st., na kojem je vidljivo da se od tada južni dio sklopa Kuće Marka Pola navodi kao ruševina (kućište) ili vrt. Treća bi se faza mogla okvirno datirati u 19. i 20. st., tj. u razdoblje nakon što je uz sopraportik dograđena kuća. U toj se fazi vrt nasipava, pri čemu poprima svoj današnji izgled. Tijekom arheoloških istraživanja pronađeni su ulomci keramičkih posuda te jedan predmet od vapnenca. Ulomci keramike prema fakturi, načinu izrade te ukrasu mogu se tipološki okvirno datirati u kasni srednji i rani novi vijek. Ukupno je pronađeno 35 ulomaka, a radi se o 32 ulomka glaziranih posuda i tri ulomka neglaziranih, grubih posuda.

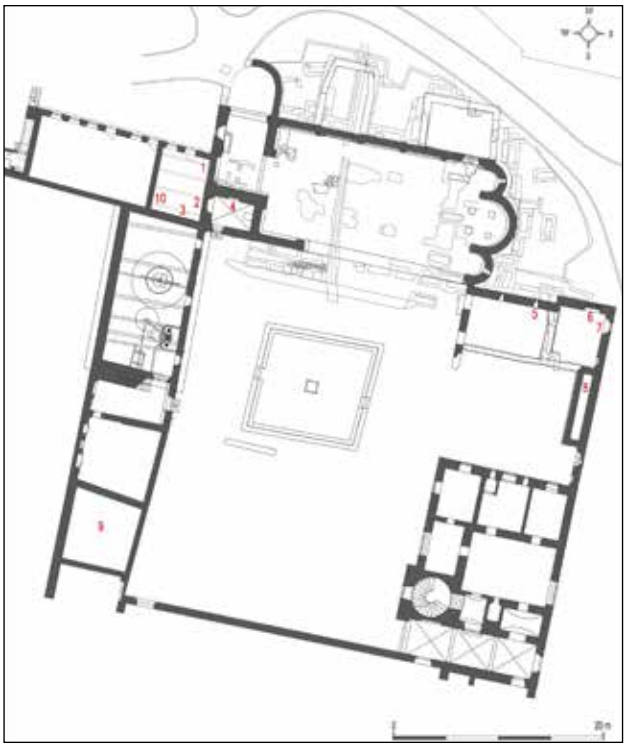
Domagoj Kristović

Summary

In February 2014 archaeological explorations were undertaken at the site of Marco Polo's house in Korčula within the reconstruction of the house. During the investigations one archaeological probe was excavated (probe C) in the garden of the house, on the south side of Depolo Street and the partially filled probe B, excavated during archaeological explorations in 2008, was documented and cleaned. Probe C was excavated during this year's explorations in the garden of the house, between probes A and B, along the north facade of St Peter's Church and its joining point with the south garden boundary wall. The following architectural remains were recorded: the foundations and part of the north facade of St. Peter's church, three dry stone walls, the remains of a previously built structure and a layer of stones. The archaeological explorations in the garden of Marco Polo's house established that this part of the complex was developed through three phases while the two recorded backfill layers confirmed that the space of the garden wall backfilled on two occasions. With the aid of historical documents, the first phase can be dated to period from the 14th to 16th centuries, the second phase to the 16th century and third phase to the 19th and 20th centuries when the garden itself was backfilled and acquired it present day appearance. During the archaeological excavations a small number of movable pottery items were found which can provisionally be dated to the late Middle Ages and early post-medieval period.

Redni broj: 363
Lokalitet: Otok Lokrum – crkva i samostan Blažene Djevice Marije
Naselje: Dubrovnik, otok Lokrum
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: Z-3818 (kulturno-povijesna urbanistička cjelina)
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološko-konzervatorska istraživanja

U rujnu i listopadu 2014., tijekom osam radnih dana, organizirana su arheološko-konzervatorska istraživanja,



Položaj arheoloških i konzervatorskih sondi (izradili: M. Kristović, A. Butorac)

u sklopu projekta prezentacije i konzervacije na lokalitetu Benediktinski samostan i crkva sv. Marije na Lokrumu, na k.č. 2262, dio 2264, 2268, 2269; k.č. 812/1, 814, 816, k.o. Dubrovnik. Program arheoloških i konzervatorskih radova izradila je tvrtka Arhita d.o.o. iz Dubrovnika. Radove su nadzirali viši stručni savjetnici, Zehra Laznibat, d.i.a., Antun Baće, dipl. pov. umj. i Marta Perkić, dipl. arheo. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala. Stručna voditeljica istraživanja bila je Maris Kristović, dipl. arheo., zamjenik voditeljice i dokumentarist Domagoj Kristović, dipl. arheo., a dio stručne ekipe činio je i građevinski tehničar Ante Butorac. Voditeljica projekta i koordinatorica radova bila je Zvjezdana Tolja, dipl. ing. arh., a voditeljica restauratorskih radova Veronika Šulić, prof. konzervatorica restauratorica. Radovi su financirani sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine.

Radovi su se odvijali prema programu istraživanja. Otvoreno je šest arheoloških sondi (pozicija 1, 8, 9 i 10) i osam konzervatorskih sondi (pozicija 1 – 8).
1. Ispred glavnog ulaza na zapadnom pročelju otvorena je sonda 4, u kojoj su definirane četiri zidane strukture te kameni prag ulaza. Sjeverno od gospodarske zgrade otvorena je sonda 6. Definirana je zidana struktura koja se nastavlja iz sonde 4. Uklonjena je žbuka sa zapadnog pročelja te su pronađeni elementi zapunjenog ulaza.
2. Na zapadnom pročelju definirana je zapuna južnog prozora, ali nisu pronađeni arhitektonski elementi (igle) prozora.
3. Na sjevernom zidu zapadnog krila samostana, unutar gospodarske zgrade, uklonjena je recentna žbuka te je bio vidljiv luk i zazidi otvora.



S 4 – definirane strukture i luk in situ (foto: M. Kristović)



S 5 – pronađene zidane grobnice (foto: M. Kristović)

4. U unutrašnjosti prizemlja kule na spoju s predvorjem pokušao se definirati vidljiv zazidan otvor. Djelomično je uklonjena zapuna, utvrđeno je da se pločnik prizemlja nastavlja ispod zapune te da se reška otvora gubi u nastavku dubine zida.
5. Na sjevernom zidu istočnog krila samostana definirala se zapunjena puškarnica i razgradila zapuna.
6. Na sjevernom zidu istočnog krila samostana djelomično je uklonjena zapuna sjevernog ulaza te su definirane dimenzije prve i druge faze otvora.
7. Na istočnom zidu istočnog krila samostana djelomično je uklonjena zapuna prozorskog otvora te su se definirale igle koje su ostale sačuvane *in situ.*
8. Unutar naknadno prizidane gustjerne iskopana je sonda 1. Definirano je ožbukano dno gustjerne, podloga te ispod kameno popločenje istočnog krila samostana. S istočnog zida istočnog krila samostana djelomično je uklonjena hidraulična žbuka cisterne da bi se definirale dimenzije zapunjenog prozorskog otvora.
9. U prostoriji zapadnog krila samostana otvorene su sonde 2 i 3. Evidentirano je da je prostorija zapunjena nasipom s dosta klesanog kamena te je definirano suženje zapadnog zida u zoni nalijeganja međukatne konstrukcije kata.
10. U jugozapadnom uglu gospodarske zgrade nadozidane uz zapadno pročelje otvorena je sonda 5. Definirana je temeljna stopa zida prema trafostanici te dva groba tipa zidane grobnice (G 68 i 69) koji nisu istraženi jer se nastavljaju izvan sonde. Djelomično je uklonjena žbuka s pregradnog zida prema trafostanici, radi definiranja strukture zida. Tijekom istraživanja pronađen je jedan kameni ulomak luka, vjerojatno dio kamene rozete.

Maris Kristović
Zvjezdana Tolja

Summary

In the course of September and October 2014 archaeological and conservation exploratory works were conducted within the framework of the project on the presentation and conservation of the site of the Benedictine monastery and Church of Holy Virgin Mary on the island of Lokrum, near Dubrovnik. Six archaeological and 8 conservation probes were opened.
Probe 1 was excavated within the subsequently added cistern in the east wing of the monastery where the plastered cistern bottom was defined as well as the substrate and under it the stone pavement of the east wing of the monastery. Probes 2 and 3 were opened in the west wing of the monastery where it was recorded that the room was backfilled with a considerable amount of dressed stone. Probes 4 and 6 were excavated in front of the west facade where four built structures were recorded as well as a stone entrance threshold. Probe 5 was opened in the south-west corner of an outhouse added along the west facade where the spread footing of the wall toward the substation was defined including two built tomb-type graves.
The conservation probes were opened at the west facade (backfills of the south window and entrance were defined), the north wall of the west monastery wing (recent mortar was removed), interior of the ground floor tower at the connecting joint with the entrance hall (the backfill of the opening was partially removed), the north wall of the east monastery wing (the backfill of the embrasure was decomposed and partially the backfill of the north entrance) and at the eastern wall of the east monastery wing (the window backfill was partially decomposed and the cistern mortar removed).

Redni broj: 364
Lokalitet: Otok Mljet – pličina Sv. Pavao
Naselje: Maranovići
Grad/općina: Babino Polje (otok Mljet)
Pravni status: Z-6178
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodno istraživanje

Od 5. do 11. listopada 2014. trajalo je istraživanje novovjekovnog lokaliteta iz 16. st. na pličini Sv. Pavao na otoku Mljetu. Voditelj istraživanja bio je Igor Miholjek, dipl. arheo. iz Hrvatskog restauratorskog zavoda.

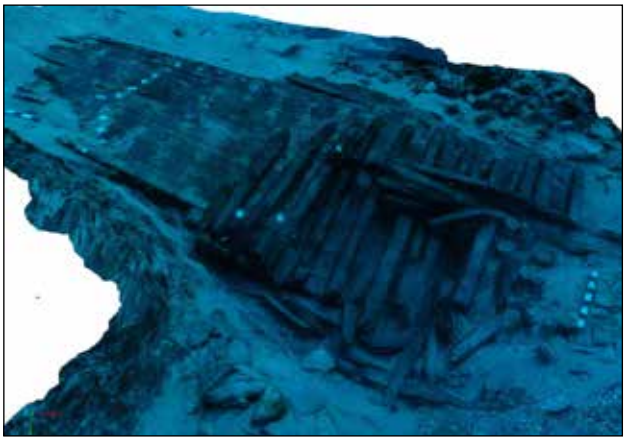
Istraživanje lokaliteta na pličini Sv. Pavao bilo je usmjereno prema dokumentiranju brodske konstrukcije i triju brodskih sidara, od kojih se jedno nalazi na dubini od 37 m, a preostala dva nalaze se nedaleko od brodske konstrukcije, na



Dio brodske konstrukcije (foto: P. Dugonjić)



Dio brodske konstrukcije (foto: P. Dugonjić)



3D model nalazišta (foto: P. Dugonjić)



Karta s pozicijom brodoloma

dubini od 47 m. S brodske konstrukcije maknute su vreće s pijeskom i geotekstil, koji je prekrivao drvenu konstrukciju kako bi drvo bilo bolje zaštićeno od propadanja, utjecaja morskih organizama i ostalih nepovoljnih utjecaja. Na nalazište su postavljene četiri mamut-sisaljke: dvije su bile predviđene za čišćenje i iskop drvene konstrukcije, a dvije za iskop dvaju brodskih sidara koja se nalaze nedaleko od drvene konstrukcije, na dubini od oko 47 m. Brodska je konstrukcija iskopavana i čišćena paralelno sa sidrima, i u manjoj je mjeri pretrpjela manja fizička oštećenja. U usporedbi sa stanjem iz prijašnjih istraživanja, na pojedinim je dijelovima drvena građa izgubila konzistenciju i čvrstoću, a vidljivo je i djelovanje crva *T. Navalis*, kao i drugih morskih organizama. Brodska je konstrukcija očišćena u površini od oko 6x4 m. Ispod rebara 6, 7 i 8 otvorena su nova tri rebra ispod površinskog sloja kamenja i pijeska. Nova su rebra nešto gušće raspoređena i šira od dosadašnjih. Konstrukcija je fotografirana kako bi se iz dobivenih fotografija mogao napraviti 3D model. Sidra su ukopana u pijesak na dubini od oko 47 m, položena jedno preko drugoga



Sidra (foto: J. Macura)

i okomita jedno na drugo. Sidro A dugo je 345 cm i širine svakog kraka 114 cm. Na kraju svakog kraka nalaze se lopatice duljine 60 cm i širine 20 cm. Tijelo sidra i krakova promjera je 15 cm. Na vrhu se nalazi alka za privezivanje konopa promjera 60 cm. Sidro B položeno je okomito preko sidra A. Dugačko je 370 cm i širine lopatica 120 cm. Na krajevima svakog kraka nalazi se lopatica duljine 70 i širine 25 cm. Alka za privezivanje promjera je 60 cm.
Pregledom terena oko brodske konstrukcije na površini je pronađeno šest novih nalaza, koji pripadaju teretu broda: četiri tanjura Iznik, zdjelica u punom profilu te vrč s ručkom i trolisnim izljevom.

Pavle Dugonjić

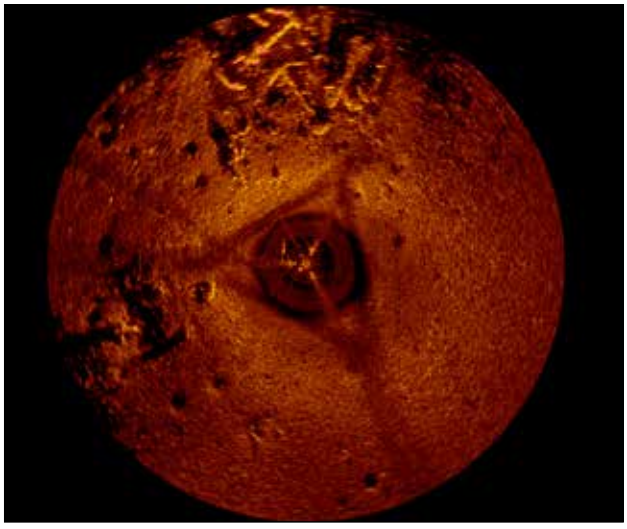
Summary

In the course of October 2014 archaeological explorations were undertaken of the shipwreck from the 16th century in the St Pavao shoal. The explorations were aimed at documenting the ship's structure and the two anchors located in the vicinity of the ship's wreckage at a depth of 47 m. The new part of the ship's structure was cleaned and covered with geo-textile. The anchors at a depth of 47 m were party dug up and documented. The terrain survey around the ship' s structure resulted in the discovery of six new finds on the surface that were part of the ship's cargo; four Iznik plates, a vessel in full profile and a jug with a handle and trefoil spout.

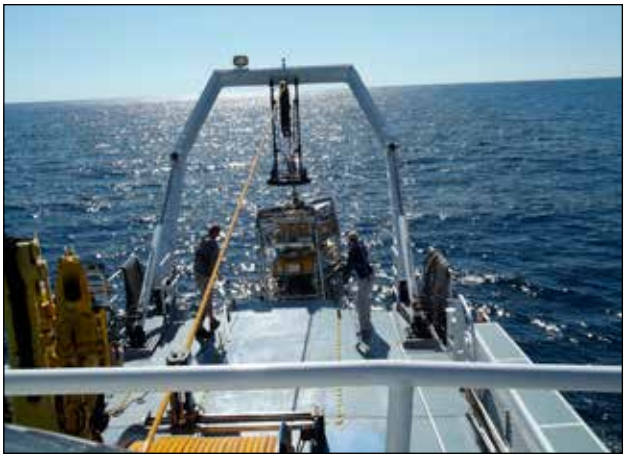
Redni broj: 365
Lokalitet: Podmorje Konavala i Župe dubrovačke
Naselje: Cavtat, Kupari
Grad/općina: Cavtat, Župa dubrovačka
Pravni status: –
Razdoblje: A, NV
Vrsta radova: rekognosciranje

U kolovozu 2014. godine arheološki je istraženo podmorje Konavala i Župe dubrovačke. Radi se o nastavku suradnje Ministarstva kulture, Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA) i američke zaklade RPM Nautical, koja se odvija već treću godinu zaredom (Royal, Bekić 2012; Bekić, Šimičić 2013). Voditelj radova bio je arheolog dr. sc. Luka Bekić iz MCPA i dr. Jeffrey Royal iz RPMNF-a. Radovi su se odvijali uz pomoć američkog znanstvenoistraživačkog broda Hercules. Istraživanje je financirala RPM Nautical zaklada, dok je vez i hrvatsku ekipu financiralo Ministarstvo kulture. U istraživačkom timu bili su i hrvatski podvodni arheolozi dr. Domagoj Perkić iz Dubrovačkih muzeja, zatim Mladen Pešić, Roko Surić i Marina Šimičić iz MCPA, George Robb iz RPMNF-a te ostalo tehničko osoblje iz SAD-a i Kanade, kao i posada broda Hercules iz Poljske, Malte i Filipina.

Ove je godine, osim robotskom ronilicom (ROV, *Remotely Operated Vehicle*), istraživački brod Hercules bio opremljen novim uređajem koji se upotrebljava za mapiranje manjih područja morskog dna, *Sector Scan Sonarom*. Taj je uređaj uglavnom upotrebljavan za dobivanje preciznih sonarnih slika otprije određenih pozicija potencijalnih meta. *Sector scanner* spušta se na morsko dno pričvršćen na čelični tronožac i uz pomoć vitla, gdje se na povoljnom mjestu fiksira te se prikupljaju podaci. Njegova glava kružnom putanjom (360˚) odašilje signal i tako detaljno prikazuje područje, ocrtavajući kružni prikaz područja oko sonara. Mete su određene pregledom prošlogodišnjih batimetrijskih karata dobivenih višesnopnim sonarom (*Multibeam Sonar*). U desetodnevnoj je operaciji *Sector Scanner* spušten na dvadesetak pozicija u podmorju Konavala i Župskog zaljeva.
Radi bolje dokumentacije nalazišta, sonar je spušten na dva najvažnija nalazišta otkrivena 2012., a nalaze se u podmorju Konavala (Royal, Bekić 2012). Radi se o položajima dvaju brodoloma, koja su otkrivena uz pomoć višesnopnog sonara i ROV-a RPM-a u prvoj istraživačkoj kampanji. To su brodolom kod Konavoskih stijena (CR12-AA / Molunat 1) i kod rta Lokvice (CR12-AB / Molunat 2). Osim boljih snimki dobivenih sonarom, brodolomi su ponovno snimljeni kamerama ROV-a. Uz pomoć mehaničke ruke ROV-a izvađen je još jedan ulomak trbuha i ručke lonca s



Sector Scan slika brodoloma kod rta Lokvice na kojoj su vidljiva velika sidra



Spuštanje ROV-a na poziciju predviđenu za pregledavanje



Svi pokreti ROV-a i ostale opreme nadziru se i provode iz brodskog operativnog centra

potencijalnog bizantskog brodoloma na poziciji Konavoske stijene. Također su dobivene i bolje slike velikih sidara na brodolomu kod rta Lokvice.

Anomalija koju je zabilježio višesnopni sonar (*Multibeam sonar*) na poziciji u podmorju brda Križ (CR 14-AC) provjerena je *Sector Scan* sonarom i kamerama ROV-a. Zaključeno je kako se najvjerojatnije radi o potopljenom amfibijskom vozilu, vjerojatno iz Drugog svjetskog rata. Zanimljivo je da se na obližnjim pozicijama nalaze još dva slična plovila, desantni brodovi, pronađeni prije dvije godine (Royal, Bekić 2012).

Pozicija rt Pelegrin A (CR14-AB) u prošlogodišnjoj je istraživačkoj kampanji evidentirana kao mogući brodolom. Spuštanjem *Sector Scannera* i ROV kamera u morske dubine, utvrđeno je kako se radi o novovjekovnom brodolomu koji leži na dubini od 70-ak m. Nažalost, nisu uočeni predmeti koji bi ga datirali, ali su vidljiva drvena rebra nekadašnjeg trupa. Na jednak je način pregledan i niz drugih lokacija, koje su se isticale na batimetrijskoj karti, ali je uglavnom bila riječ o modernim ostacima kao što su dijelovi brodske opreme ili geološkim pojavama poput velikog kamena.

Najzanimljivija su otkrića dvaju do sad nezabilježenih antičkih brodoloma s teretom amfora Lamboglia 2 ili Dressel 6A tipa u sjeverozapadnom dijelu podmorja Župskog zaljeva. Oba se nalaze razmjerno blizu Kupara, jedan u blizini rta Pelegrina (Pelegrin B), a drugi kod rta Sv. Petra (Sv. Petar B).

Multibeam snimka pozicije rt Pelegrin B pokazivala je nakupinu zaobljenih predmeta. Ta je slika zaintrigirala istraživače, stoga je na poziciju spušten *Sector Scanner*. Slika dobivena njime nije riješila nedoumice oko tumačenja te nakupine, no to je brzo razriješeno spuštanjem ROV-a. Videokamere ROV-a pokazale su brojne trbuhe amfora tipa Lamboglia 2, prekrivene pijeskom, muljem i morskim organizmima. Kako bi se napravile analize, mehaničkim rukama ROV-a s tog novootkrivenog rimskog brodoloma izvučena je jedna cijela amfora i jedan ulomak vrata i oboda amfore tipa Lamboglia 2.

Sector Scan snimka i na poziciji Kupari – Sveti Petar B (CR13-AD) pokazivala je nakupinu zaobljenih predmeta. Na poziciju je spušten ROV i njegove kamere te su usprkos slaboj vidljivosti zabilježeni veći i manji zaobljeni predmeti. Mehaničke ruke ROV-a bile su preslabe da razmaknu oblo kamenje inkrustirano u jedan velik konglomerat. Količina sedimenta kod istraživača je izazvala nedoumicu radi li se o velikoj nakupini kamenja ili nečemu drugom, stoga je ronilačka ekipa nakon nekoliko dana zaronila na tu lokaciju kako bi se točno utvrdilo o čemu je riječ. Nakon urona utvrđeno je kako se stvarno radi o brodolomu s teretom amfora tipa Dressel 6A, drugom novootkrivenom ove godine. Prema svemu sudeći, taj je brod potonuo naopako te se tako brodski balast oblog kamena našao iznad tereta amfora, što je vrlo rijetka situacija.

Literatura

Bekić, Šimičić 2013 L. Bekić, M. Šimičić, Hercules Continues with Deep-Sea Survey of Croatian Waters / Hercules nastavlja s dubinskim pretraživanjem hrvatskog podmorja, Potopljena baština / Submerged Heritage, 3, Zadar, 2013: 11 – 18.

Royal, Bekić 2012 J. Royal, L. Bekić, Deep sea survey of Konavle, Croatia / Dubinsko pretraživanje podmorja uz Konavle, Potopljena baština / Submerged Heritage 2, Zadar, 2012: 13 – 20.

dr. sc. Luka Bekić

Summary

In 2014 the survey of the deeper waters along the coasts of Konavle and Župa Bay were continued. The surveys were jointly conducted by the International Centre for Underwater Archaeology in Zadar, RPM Nautical Foundation from the USA and the Dubrovnik Museums. This year a new technology was used so many locations were imaged with a Sector Scanner. In addition a ROV was used on a number of new locations and among other things the existence of two completely preserved and intact shipwrecks was established with a cargo of dozens of amphorae. One was located near Cape Pelegrin and the other near the Cape of St Petar. The shipwrecks can provisionally be dated to the 1st century BC.

Redni broj: 366
Lokalitet: Podmorje NP Mljet (uvala između Posušnoga glavata i Bijele glavice: uv. Između glava, uv. Na barkama, uv. Zaobraslo prijeslo, uv. Pod Bijela glavica; istočni dio Velikog Maslinovca; područje između Bijele glavice i Zazupaka, uv. Bijela; područje između Zazupaka i rta Rastup: uv. Zaklopita prema rtu Rastup; područje od rta Maharac prema uv. Velika Tatinica)
Naselje: Pomena, Polače
Grad/općina: Goveđari (otok Mljet)
Pravni status: –
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: podvodno rekognosciranje

Od 29. rujna do 5. listopada 2014. djelatnici Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda rekognoscirali su akvatorij Nacionalnog parka Mljet. Voditelj rekognosciranja bio je Igor Miholjek, dipl. arheo. (HRZ). Cilj je bio definiranje potencijalnih novih podvodnih lokaliteta i pregledavanje pozicija koje nisu pregledane tijekom rekognosciranja 2013. godine. Pregledane su nove pozicije u podmorju nacionalnog parka, s ciljem pronalaska i registracije novih lokaliteta ili sporadičnih arheoloških nalaza i njihove zaštite, s obzirom na to da je materijal pronađen u plićim dijelovima koji su na nekim mjestima direktno ugroženi sidrenjem.

1. Veća uvala između Posušnoga glavata i Bijele glavice: uv. Između glava, uv. Na barkama, uv. Zaobraslo prijeslo, uv. Pod Bijela glavica
U uvali Zaobraslo prijeslo pronađena je znatna koncentracija amfora – oko 34 primjerka amfora Dressel 6A i Dressel 2-4 razasutih na području velikom oko 10x15 m, na dubini između 25 i 31 m. Velik broj amfora i njihov položaj na morskom dnu naznaka su postojanja brodoloma s teretom navedenih amfora, koji je moguće datirati između 1. st. pr. Kr. i 1./2. st. Amfore su većinom cjelovite – dio leži na pješčanom dnu, a dio je ukopan u pješčano dno i pokriven posidonijom. Krhotine amfora vidljive su i u plićem dijelu prema obali, gdje je također vidljiva veća koncentracija balastnog kamenja i inkrustiranih keramičkih krhotina.
U uvali Između glava nije nađen znatniji arheološki materijal.
U uvali Na bankama na dubini od 29 m nađen je ulomak amfore ukopan u pijesak, no riječ je o izoliranom nalazu, koji je vjerojatno odbačen s broda jer nije nađen drugi arheološki materijal. Blizu punte između uvale Na bankama i uvale Između glava pronađeno je admiralsko sidro u dva dijela.

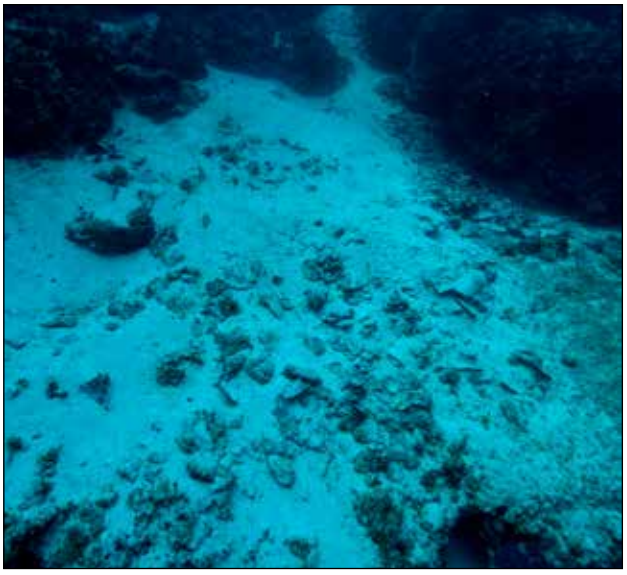
2. Sjeveroistočni dio Velikog Maslinovca
Na sjeveroistočnoj strani Velikog Maslinovca, na padini stjenovite obale pronađeno je nekoliko nakupina materijala s velikom koncentracijom inkrustiranog materijala – ulomcima trbuha, grla i čepova amfora. Pregledom materijala ustanovljeno je postojanje dvaju tipova amfora (nažalost, samo u ulomcima) i amfora tipa *spatheion*. Dubina na kojoj su uočeni nalazi iznosi maksimalno 18 m, no cijelo se područje s inkrustiranim materijalom rasprostire u dužini od oko 50 m. Izvađeno je nekoliko ulomaka amfora koje se mogu datirati u kasnu antiku (4./5. st.), vjerojatno sjevernoafričke provenijencije.

3. Područje između Bijele glavice i Zazupaka, u. Bijela
Na poziciji kod uvale Bijela nije nađen pokretni arheološki materijal.

4. Područje između Zazupaka i rta Rastup: uv. Zaklopita prema rtu Rastup
U plićem pojasu u uvali Zaklopita na dubini od oko 5 m vidljiva je veća koncentracija ulomaka i cjelovitih primjeraka amfora tipa Lamboglia 2. Prema količini materijala, moguće je pretpostaviti da su amfore pripadale brodu koji je na navedenoj poziciji doživio brodolom, i čiji je teret razasut po kamenitom dnu. Prostor s većom koncentracijom nalaza počinje na 5, a završava na 9 m dubine te se proteže na površini od oko 10x20 m. Na središnjem dijelu uvale Zaklopita čije dno prekriva pijesak i gusta trava nije nađen pokretni arheološki materijal.
Na poziciji istočno od uvale Zaklopita prema rtu Rastup utvrđeno je postojanje ostataka dvaju lokaliteta; prema pronađenom materijalu, riječ je o antičkom i novovjekovnom brodolomu.
Prvi se lokalitet nalazi na dubini od 26 m, na pješčanoj zaravni do koje vodi uzak kameni usjek u kojem su (u pijesku) sporadično ukopani ulomci amfora i keramike (zdjele, tanjuri). Na pješčanoj su zaravni prilikom prvog urona bili vidljivi cjeloviti primjerci amfora (djelomice ukopani u pijesak) i


Amfore in situ, uv. Zaobraslo prijeslo (foto: I. Miholjek)

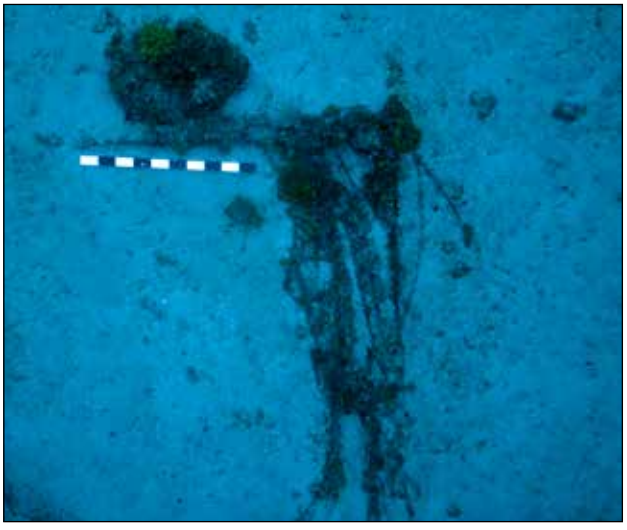

Amfore in situ, uv. Zaklopita (foto: P. Dugonjić)



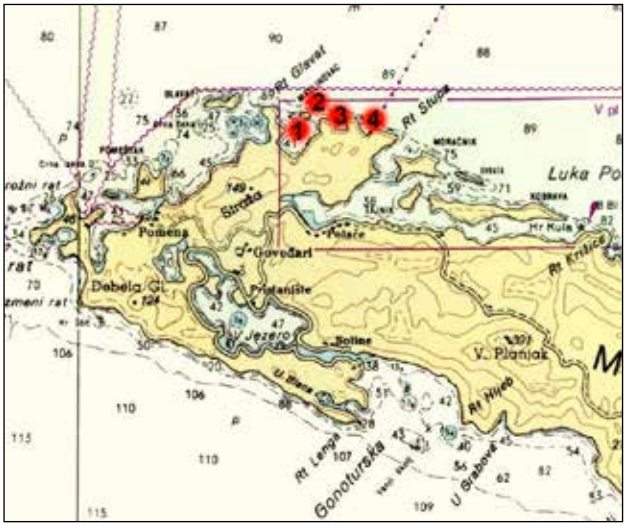
Zaravan s amforama, uv. Zaklopita (foto: P. Dugonjić)



Krhotine amfora, uv. Tatinica (foto: P. Dugonjić)



Sidra na morskom dnu, uv. Zaklopita (foto: P. Dugonjić)



Karta s ucrtanim pozicijama

veća koncentracija ulomaka amfora i kuhinjske keramike. S obzirom na blagu kosinu, materijal je vjerojatno klizanjem pješčane sipine prešao rub platoa i dospio na dubinu od 42 m, na kojoj stjenoviti zid prestaje, dno postaje pjeskovito i blagim se padom nastavlja u dubinu. Na zaravni je unutar polomljene cilindrične afričke amfore nađena cjelovita amfora, a uočeno je i nekoliko cijelih primjeraka amfora. Uz keramičke posude nađen je i velik broj pripadajućih poklopaca. S obzirom na karakteristiku pronađenog materijala, vjerojatno je riječ o ostacima broda, koji je prevozio teret afričkih amfora.

Lokacija novovjekovnog brodoloma nalazi se ispod navedenog antičkog brodoloma na dubini od 55 m. Pregledano je područje u smjeru sjevera do dubine od 65 m, no nisu uočeni ostaci pokretnih nalaza ili ostaci broda. Riječ je o nalazu najmanje četiriju željeznih sidara, koja nisu u potpunosti vidljiva zbog obrasline, no prema obliku je jasno da je riječ o sidrima. Vidljiva su dva sidra postavljena okomito jedno prema drugom, jedna alka sidra i sidro čije je tijelo ukopano u pijesak, a jedan kraj viri iz pijeska.

5. Područje od rta Maharac prema uv. Velika Tatinica

Pregled terena započet je kod granice nacionalnog parka, u smjeru uvale Maharac. Pretražen je pojas u dubini od 10 do 30 m. Na dubini od oko 16 m nalazi se prva veća koncentracija ulomaka amfora – grla, ručke, trbusi, dna. Riječ je o globularnim amforama s narebrenim dijelom na ramenu amfore, odmah ispod grla (Late Roman 2). Druga veća koncentracija materijala nađena je oko 40 m jugoistočno od prve koncentracije materijala, ali na dubini od 7 do 35 m. Razlika između dvaju lokaliteta vidljiva je na arheološkom materijalu: na drugom lokalitetu prevladavaju amfore tipa Dr 2-4. U dubljem su dijelu vidljivi veći ulomci amfora, no nema cjelovitih komada amfora – vjerojatno su ukopani u dublje slojeve pijeska. Valja pretpostaviti da je brod udario u obalu i potonuo, a njegov je teret završio na morskom dnu.

Pavle Dugonjić

Summary

In the course of September and October 2014, the reconnaissance of the waters of the Mljet National Park was conducted with the aim of defining potential new underwater sites and surveying the positions that were not surveyed during the reconnaissance in 2013. New underwater positions in the National Park were surveyed with a view to discovering and registering new sites or sporadic archaeological finds and their protection, considering that the material found in the more shallow waters was directed threatened by anchoring. The surveyed positions revealed a number of new sites: an antiquity shipwreck with an amphorae cargo, the remains of an antiquity shipwreck with a cargo from north African, a post-medieval shipwreck with at least four iron anchors and two positions with amphorae remains.

Redni broj: 367
Lokalitet: Polače – k.č. 39/1
Naselje: Polače
Grad/općina: Mljet (otok Mljet)
Pravni status: Z-2529
Razdoblje: NV
Vrsta radova: nadzor

Godine 2014. tvrtka Neir d.o.o. arheološki je nadzirala radove na lokalitetu u Polačama na otoku Mljetu, na k.č. 39/1, k.o. Goveđari. Teren su iskopavali djelatnici Cetine d.o.o. tijekom tri radna dana, pod arheološkim nadzorom Anite Penović, dipl. arheo., sve pod stručnim nadzorom Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Za fotodokumentaciju bili su zaduženi djelatnici tvrtke Neir d.o.o., dok je financijska sredstva osigurala Općina Mljet.

Najstariji povijesni zapisi o otoku Mljetu datiraju iz 4. st. pr. Kr. i vezani su za grčke moreplovce koji su plovili prema svojim kolonijama na otocima Korčuli, Visu i Hvaru, a prolazili su kroz današnji Mljetski kanal. Ploveći uz Mljet, zadržavali su se na mjestima uz obalu gdje su bili izvori pitke vode, što nedvojbeno znači da su zalazili i u zaljev Polače, u koji



Pozicija sonde u Polačama na otoku Mljetu

su se sklanjali za vrijeme jakih južnih vjetrova jer je zaljev sa svih strana zaštićen od vjetra. Nema materijalnih ostataka na kopnu otoka Mljeta koji bi svjedočili o boravku Grka, ali zato je podmorje bogato nalazištima amfora, što dokazuje njihov boravak. Prve konkretne podatke o naseljavanju otoka daje rimski pisac Apijan u svojem djelu Rimski građanski ratovi, opisujući ratove cara Augusta protiv Ilira na Mljetu i Korčuli. Apijan navodi kako je August tada razorio grad *Melitussu*, premda se povjesničari do danas nisu dogovorili gdje bi se taj grad točno nalazio. Najveći se broj povjesničara slaže da to zapravo nije bio grad, već veća ilirska naseobina građena od suhozida te da se taj grad nalazi u luci Polače, koja ima najpogodnije uvjete za razvoj većeg naselja, jer je duboko uvučena u kopno i tako zaštićena od vjetrova te ima izvor pitke vode, a okolno je zemljište pogodno za razvoj stočarstva i ratarstva. Razaranjem *Melitusse*, rimski je car August vjerojatno zauzeo samo zapadni dio otoka Mljeta, jer nije imao dovoljno vojnika da pročešlja čitav otok, koji je tada bio pokriven neprohodnim šumama. Nakon što je zauzeo otok, u zaljevu Polače postupno se stvara carski posjed. Iliri su iz Polača otišli na istok otoka, a s vremenom se između njih stvaraju trgovačke veze te međusobno upoznavanje i miješanje, što je rezultiralo potpunom romanizacijom ilirskog stanovništva. Tome u prilog idu brojni lokaliteti na kojima su pronađeni rimski tragovi, primjerice u Pomeni, gdje su nađeni ostaci žara, u Ivanju polju na sredini otoka, kao i u Koritima, gdje je pronađen rimski novac. Prema legendi, palaču je (prema uzoru na rimske zaseoke iz doba Carstva) dao sagraditi Agezilaj iz Anazarba u Kalikiji. Agezilaj se na Mljet sklonio zajedno sa sinom, pjesnikom Opijanom, nakon što ga je rimski car, Septimije Sever, protjerao s dvora. Legenda dalje kaže da ih je car Karakala oslobodio od zatočeništva nakon što mu je pjesnik sročio nadahnute stihove o ljepoti mora i ribarenja u svojima dvama didaktičkim epovima, Kuvnyetika i Alieutika. Opijan i njegov otac odbili su povratak u Rim, opravdavajući se kako svoje malo carstvo nikad ne bi mijenjali za veliko i pritom su caru poslali granu alepskog bora s ptičjim gnijezdom u kojem je bila školjka. Ni danas se točno ne zna kad je palača sagrađena, ali nema sumnje da je prvi posjed dao sagraditi August, nakon što je zauzeo Mljet. Tijekom vremena sagrađen je palacij u kojem je stolovao rimski namjesnik za područje Mljeta. Palača je podignuta zbog zaštite strateških interesa: zaljev je bio siguran od vjetra, a izvor pitke vode nalazio se ni 50 m od mora. Palača je jedan od najvažnijih spomenika rimskog razdoblja, a ubraja se među najmonumentalnije spomenike na našoj obali Jadrana. Rimska palača u Polačama naziv je za fortifikacijsku cjelinu, koja se sastoji od antičke palače, termi, dviju ranokršćanskih bazilika, arsenala, skladišta za galije i ostataka gatova (danas se nalaze pod morem), a nalazi se u naselju Polače, u istoimenom zaljevu, na otoku Mljetu. Po cijeloj luci Polače, zaklonjenoj od jakih vjetrova, nalaze se ostaci kolona za koje su se vezivale rimske galije. Luka je zaštićena četirima otočićima (Moračnik, Tajnik, Ovrata i Kobrava), ima izvor pitke vode, što je također odredilo smještaj palače. U 5. st. taj je rimski posjed davao 500 solida godišnjeg prihoda. Osnovu ekonomije činila je proizvodnja soli, vina, maslinova ulja, meda, mesa i sira ovaca i koza, suhe i usoljene ribe. Kako tragovi naselja nisu nađeni u zaljevu Polače, pretpostavlja se da su ondje zimovale



Zemljano-kameni nasip ispod asfalta

rimske galije i da je stoga bilo potrebno toliko crkvenih građevina. Palača na Mljetu treći je najočuvaniji i najveći rimski spomenik na hrvatskoj obali Jadranskog mora, odmah poslije Dioklecijanove palače u Splitu i Arene u Puli.
Stručnjaci i povjesničari razmimoilaze se u mišljenjima kada je riječ o starosti rimske palače. F. Bulić na temelju dvaju fragmenata nađenih u palači smatra da potječe iz 2. st. Lj. Karaman, uspoređujući mljetsku s Dioklecijanovom palačom, prvu uvrštava u fazu kasnorimskog, a drugu u fazu srednjorimskog carskog doba, sudeći po masivnom i neraščlanjenom gornjem dijelu mljetske palače te otvorima za vrata i prozore, koji su probijeni u prizemlju. Tu tvrdnju potkrepljuje i svojim viđenjem mozaika u Susi u Africi iz 2. st., gdje se vide podudaranja u pročelju palače i dvjema osmerokutnim kulama. K. Prijatelj smatra kako je palača u Polačama građena pod utjecajem nešto starije Dioklecijanove palače. Glavnim argumentom smatra podudaranja dviju palača u glavnim linijama, stoga se smatra da je palača sagrađena krajem trećeg ili početkom 4. st.
E. Dyggve smatra da je palača sagrađena u 5. st., a to zaključuje po tipu i po tehnici gradnje palače. Jednako tako, Dyggve uspoređuje palaču u Polačama s palačama u Ravenni i kod Piazza Armerina, koje su građene u 4., odnosno 6. st. C. Fisković smatra da se palača treba promatrati sa šireg spektra. Cvito Fisković smatra da je palača građena u periodu prodora Avara i Slavena na područje Raguse, kad su stanovnici Raguse, ali i Narone bježali na Mljet. Također smatra da palača nikad nije ni bila sagrađena do kraja.
Strojni je iskop na predviđenome mjestu crpne stanice (mol uz more, 20 m istočno od rimske palače u Polačama) na otoku Mljetu arheološki nadziran.
Nakon uklanjanja sloja asfalta (SJ 1) debljine 0,10 m i šljunčane podloge za asfalt (SJ 2) debljine 0,30 m, slijedi sloj zemljano-kamenog nasipa visine 1,20 m. Na dubini iskopa od 0,90 m nalazi se razina mora te su iskopi otežani i izvedeni uz pomoć pumpi.
Na dubini od 1,20 do 1,40 nalazi se živa stijena, sterilan geomorfološki sloj. U pregledanom iskopanom materijalu i tijekom iskopa nije zabilježen pokretan arheološki materijal ni arheološke strukture.

Anita Penović

Summary

In the course of 2014 the company Neir d.o.o. conducted archaeological supervision of the excavations at the site on cadastre lot 39/1 in Polače, on the island of Mljet. The archaeological supervision was conducted during the machine excavations on the location of the construction of a new pumping station. The position of the dig was on the pier by the sea, 20 m east of the Roman palace in Polače. During the excavation no archaeological items or movable archaeological materials were found.

Redni broj: 368
Lokalitet: Poluotok Pelješac – širi prostor Janjina, Popova luka, Pijavičino i Potomje
Naselje: Janjina, Popova luka, Pijavičino i Potomje
Grad/općina: Janjina, Orebić
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: P, A, SV
Vrsta radova: terenski pregled

U lipnju 2014. arheološki je pregledan prostor unutar zone utjecaja gradnje zaobilazne ceste mjesta Janjina, Pijavičino i Potomje na poluotoku Pelješcu. Voditelj pregleda bio je arheolog i profesor povijesti Ivan Šuta, uz sudjelovanje arheologinje Marijete Babin. Opseg pregleda bio je uvjetovan zonama utjecaja gradnje, a u ovom slučaju riječ je o širokom koridoru od 500 m obostrano u odnosu prema planiranoj osi prometnice. Zona od 0 do 250 m tretirana je kao izravna zona utjecaja, a od 250 do 500 m kao neizravna zona utjecaja.

Na prostoru Janjine, Pijavičinog i Potomja najstariji tragovi ljudskog boravka nalaze se u brojnim gomilama, koje svjedoče o raširenom ritusu pokapanja, čije je ishodište u stepskom prostoru sjeverno od Crnog mora. Širenje ritusa pokapanja u gomilama povezano je s procesom indoeuropeizacije, koja je obuhvatila širok prostor zapadne i središnje Europe tijekom trećeg tisućljeća prije Krista. Kao i na čitavoj istočnoj jadranskoj obali, gomile su građene na istaknutim točkama u prostoru, pokraj putova, uz lokve i na granicama teritorija pojedinih zajednica. Mogu biti izdvojene ili u skupinama, poput onih u zoni Dubovac – Sutvid,



Gomila na položaju Rožine

gdje ih ima najmanje šest različitih veličina. S obzirom na povoljne prirodne uvjete, moguće je očekivati i postojanje nalazišta iz starijih razdoblja, no zasada nisu evidentirani. Iz brončanog i željeznog doba potječu i gradinska naselja. Najvažnije gradinsko naselje na tom prostoru nalazilo se na uzvišenju Gradina iznad Janjine, no ono je danas većim dijelom uništeno gradnjom vodospreme. Osim njega, manja gradinska utvrđenja nalazila su se na uzvišenjima Gradac kod uvale Sutvid i iznad Popove Luke, Mali Prinos i Stražica Sreserska. Sjeverno od Pijavičinog na brdu Sutvara ističe se gradina Gradac s prstenastim utvrđenjem od nasutog kamena. Prema dostupnim povijesnim izvorima, taj je prostor na izmaku prapovijesti naseljavalo ilirsko pleme Plereji. Ono je tijekom željeznog doba došlo u kontakt s Grcima, koji osnivaju svoje kolonije u neposrednom susjedstvu Pelješca. Najbliža je bila isejska kolonija u Lumbardi, koja je imala važan strateški položaj u kontroli tjesnaca između Pelješca i Korčule. Da su i lokalne ilirske zajednice imale intenzivne kontakte za Grcima, potvrđuju luksuzni keramički nalazi pronađeni u špilji pokraj mjesta Nakovana.

Tijekom rimske vladavine život na tom prostoru koncentriran je oko gospodarsko-ladanjskih imanja koja su bila raspoređena uz obradive površine Janjinskog i Popovog polja. Naseljavani su i položaji uz more kod Sresera i Sutvida, gdje su još vidljivi ostaci antičkog lukobrana. U rimsko doba raskrčene su nove površine na terasama, na kojima se uzgajala vinova loza i masline. Janjinski prostor, otvoren prema sjevernoj obali (Malo more), gravitirao je prema rimskoj koloniji Naroni koja je tada bila najvažniji centar. Nešto je drugačija situacija bila u okolici Potomja i Pijavičinog, koje je nešto izoliranije u odnosu prema okolici Janjine. Ipak, i ondje su na više položaja prisutni rimskodobni lokaliteti. Kasnoantičko razdoblje slabo je poznato na tom prostoru, zasigurno jača uloga kršćanstva, ali se postupno gubi dotadašnja mirnodopska organizacija prostora s brojnim nezaštićenim rustičnim vilama.

Prvi tragovi srednjovjekovlja nalaze se u ostacima predromaničke crkvice sv. Jurja kod Popove Luke. Ta je crkvica poslije doživjela više pregradnji i rušenja, no pronađeni komadi kamene plastike svjedoče o vrlo ranoj i reprezentativnoj gradnji. U vrijeme prvih Sklavinija, taj je prostor najvjerojatnije pripadao Zahumlju, dok je poslije bio u posjedu mljetskih benediktinki. Vrhovna vlast često se mijenjala između srpskih i bosanskih vladara. Naposljetku, čitav Pelješac 1333. dolazi u posjed Dubrovačke Republike. Janjina postaje posebna upravna cjelina (kaznačina i poslije kapetanija), s kneževim dvorom i crkvom sv. Vlaha u mjestu.

Interpretacija rezultata terenskog pregleda na prostoru Janjine

1. Gomila južno od uzvišenja Rožine (kartografska oznaka 1, k.č. 4831/11, k.o. Tomislavovac)

Kamena gomila nalazi se oko 150 m južno od vrha Rožine. Smještena je na izrazito krškom i vegetacijom obraslom terenu, promjera oko 12 m i visine oko 1,5 m. U južnom dijelu vidljivi su ostaci manjeg pastirskog skloništa. S gomile se otvara lijep pogled prema Janjini, uvali Sutvid na zapadu i Luci sa sjeverne strane.



Pogled na ostatke crkve sv. Jurja kod Popove luke

2. Gomile na položaju Dubavac – Sutvid (kartografska oznaka 2, k.č. 4831/11, k.o. Tomislavovac i 263/5, 263/6, 264/2 i 264/7, k.o. Popova Luka)

Uvala Sutvid jedna je od zaštićenijih na sjevernoj obali poluotoka, što je pogodovalo formiranju gradinskog naselja na uzvišenju Gradac na zapadnom dijelu uvale. Na južnom dijelu uvale i padinama prema uzvišenju Dubavac nalazi se oko šest gomila, od kojih najveća ima promjer preko 18 m. S obzirom na to da je riječ o terenu koji je obrastao vegetacijom, moguće je da se ondje nalazi još gomila, vjerojatno povezanih s obližnjim gradinskim utvrđenjem na Gradcu.

3. Gomila na položaju Jelinje (kartografska oznaka 3, k.č. 676/45, k.o. Popova Luka)

Kamena gomila smještena je na sjeverozapadnoj padini uzvišenja Orlovica (296 m) na položaju Jelinje. Nalazi se u neposrednoj blizini protupožarnog puta, sa sjeverne strane. Promjer gomile iznosi oko 14 m, a visina ne prelazi 1,5 m. I ondje je na južnom dijelu sagrađeno pastirsko sklonište.

4. Gomila sjeverno od Napoleonskog puta (kartografska oznaka 4, k.č. 672, 673, k.o. Popova luka)

U zapuštenom masliniku sa sjeverne strane puta nalazi se kamena gomila promjera oko 20 m i visine oko 2 m. To je jedna od većih gomila u okolici Janjine, no s obzirom na to da se nalazi u masliniku, moguće je da se pri krčenju kamen naknadno nanosio na gomilu. Na sjevernom dijelu gomile sagrađena je poljska kućica pravokutnog tlocrta, natkrivena kupama koje su vjerojatno donesene iz obližnje kuće.

5. Gomila na položaju Zlozda (kartografska oznaka 5, k.č. 679/2, k.o. Popova Luka)

Kamena gomila promjera oko 12 m i visine oko 2 m nalazi se unutar zapuštenog maslinika. Iz gomile se u sjeveroistočnom dijelu izdvaja ogradni zid parcele, no i ovdje treba napomenuti da su prvobitne dimenzije mogle biti manje zbog naknadnog nanošenja kamena prilikom krčenja.

6. Suđurađ (kartografska oznaka 6, k.č. 2572, 2574, 2575/3 i 2575/14, k.o. Popova Luka)

Uzvišenje omogućuje dobru vizualnu kontrolu okolnog prostora, posebno plodnog Janjinskog i Popovog polja. Na vrhu se nalazi manji plato na kojemu su vidljivi ostaci crkve sv. Jurja i pripadajućega groblja. Arheološkim



Pročelje crkve sv. Vida



Položaj lokaliteta na karti

istraživanjima, koja je vodio Zvonimir Bjelovučić dvadesetih godina prošlog stoljeća, otkriveno je više faza gradnje srednjovjekovne crkve, ali i stariji antički kulturni sloj, što je navelo Bjelovučića da pretpostavi da se ondje nalazio i poganski hram. Groblje oko crkve obuhvaćalo je širi prostor od sadašnjeg platoa, o čemu svjedoče ostaci masivnih kamenih nadgrobnih ploča na terasama u okolici. Pronađeni ulomci kamenog crkvenog inventara (arhitrav i tranzena) datiraju se u 10. i 11. st. Crkva je napuštena u 18. st.

7. Popovo polje (kultivirani krajolik – arheološka zona, od stacionaže 4+300 do 5+300, kartografska oznaka 7)
Očuvano Popovo i Janjinsko polje čine cjelinu koja je prepoznata i u prostornom planu općine Janjina kao osobito vrijedan predjel, odnosno kultiviran krajolik. Rimskodobni nalazi česti su na prostoru oko Popove luke. Može ih se povezati s rustičnim vilama, koje su bile povezane s tamošnjim kvalitetnim poljoprivrednim površinama na kojima se sadila vinova loza. Nalazi se spominju na položajima Podulice, Mirine, Pod Ramnima i Dubićje. Jedini lokalitet koji je ubiciran na prostornom planu jesu Mirine, dok točna lokacija ostalih lokaliteta nije poznata. Na Mirinama su bili vidljivi ostaci arhitekture, a ondje je pronađen i jedan rimski nadgrobni natpis. Obilaskom trase na dijelu bližem polju primijećena je veća koncentracija keramike, koja upućuje na blizinu nalazišta. Vjerojatno je i samo polje bilo premjereno i isparcelizirano već u rimsko doba, na što upućuje pravilnost pojedinih segmenata.

Interpretacija rezultata terenskog pregleda na prostoru Pijavičinog i Potomja:

Varijanta 1

1. Gradac (kartografska oznaka 8, k.č. 1387/1, 1257/1 i 5493 k.o. Pijavičino)
Brdo koje sa sjeveroistočne strane zatvara plodnu dolomitsku kotlinu oko Pijavičinog i Potomja pruža se u smjeru sjeverozapad-jugoistok sve do Janjine. Najviši je vrh Sutvara, a na jednom od manjih uzvišenja sjeverozapadno od Pijavičinog nalazi se Gradac (465 m n. v.). Ondje se nalazi manje gradinsko utvrđenje, s ostacima suhozidnog bedema potkovičasta oblika. Branjena površina iznosi oko 1500 m². Sudeći prema sačuvanim ostacima bedema, ulaz se nalazio s jugoistočne strane.

2. Sutandrija (kartografska oznaka 9, k.č. 1398/1, 1399/2 i 1399/1)
Na položaju Sutandrija, koji se prema topografskoj karti nalazi zapadnije od Gradca, postoje podaci o pronalasku grobova i rimskog crijepa (tegula). Pregledom terena nisu pronađeni ostaci koji bi upućivali na postojanje rimskodobne nekropole ili rustične vile, no blizina izvora vode (potok Trnovica) i spomenute prapovijesne gradine na Gradcu upućuje na postojanje nalazišta.

3. Gradine (kartografska oznaka 10)
Položaj Gradine označava niz uzvišenja koja se protežu približno u smjeru istok-zapad, istočno od zaselaka Zakamenje i Prizdirna. S tog je položaja moguće dobro kontrolirati zapadni dio polja i put prema Prizdrini i Županjem Selu. Riječ je o izrazito krškom i teško prohodnom terenu, s više prapovijesnih grobnih gomila, manjim gradinskim utvrđenjem i špiljom koja je potencijalno arheološko nalazište.

Varijanta 2

1. Sv. Vid s Orlovim poljem (kartografska oznaka 11, k.č. crkve i bližeg okoliša 492, 1950, 1952, 7409, k.o. Potomje)
Crkvica sv. Vida jedna je od starijih na tom prostoru. U izvorima se prvi put spominje u 16. st. Jednostavnog je pravokutnog tlocrta, s niskom polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. Na pročelju se prema načinu zidanja klesanaca jasno mogu izdvojiti tri razvojne faze gradnje. Obnova je crkve započeta, no radovi su prekinuti, vjerojatno zbog toga što su nestručno obavljani ili zbog nedostatka sredstava. Oko crkve nalazilo se groblje, koje je djelomično devastirano gradnjom ceste. Istočno od crkve nalazi se arheološka zona Orlovo polje.

Literatura

Fisković 1976 Igor Fisković, Pelješac u protopovijesti i antici, Pelješki zbornik, 1, Zagreb, 1976: 15 – 81.
Petrić 1976 Nikša Petrić, Prahistorijske kulture Pelješca, Pelješki zbornik, 1, Zagreb, 1976: 295 – 315.

Vekarić 1993 Nenad Vekarić, Stanovništvo poluotoka Pelješca, Dubrovnik, 1993.

Ivan Šuta

Summary

In June 2014 an archaeological survey was undertaken of the area within the impact zone of the construction of a roundabout road in the settlements of Janjina, Pijavičino and Potomje on the Pelješac peninsula. The locations of numerous sites from prehistory, antiquity and the Middle Ages were established.

Redni broj: 369
Lokalitet: Puljani – kamena gomila na k.č. 675, k.o. Plina
Naselje: Plina Jezero, Puljani
Grad/općina: Ploče
Pravni status: –
Razdoblje: P, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 3. do 26. veljače 2014. arheološka tvrtka Kaducej d.o.o. zaštitno je arheološki istražila kamenu gomilu smještenu na k.č. 675, k.o. Plina. Istraživanja je financirala tvrtka Kamen Ploče d.o.o., voditelj je bio Dinko Tresić Pavičić, dipl. arheo., tehničku ekipu činili su Borko Rožanković i Tihomir Validžija, dok je za fizičke poslove angažirano desetak radnika. Radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Nalazište je smješteno u zaleđu grada Ploča (8 km zračne linije prema sjeverozapadu), 500 m jugoistočno od sela Puljana, koje pripada mjesnom odboru Plina Jezero. Istraživana kamena gomila smještena je na zapadnoj padini jezičca (78 m n. v.), koji je dio sjeverne padine brda Obličevac (274 m n. v.). Gomila je u Državnom koordinatnom sustavu pozicionirana na koordinatama 6458758, 4774189, odnosno na 580430, 4775039 u Hrvatskom terestičkom referentnom sustavu.
Arheološko istraživanje bilo je nužno zbog izravne ugroženosti gomile radovima u kamenolomu Obličevac. Gomila je u nedavnoj prošlosti, ali i zbog novijih aktivnosti u kamenolomu, bila izložena brojnim devastacijama, zbog čega je djelomično izgubila svoj prvobitan oblik. Iz tog je razloga zatečena u nepravilnom obliku, orijentacije sjeverozapad-jugoistok, dužine 20, širine 16 i visine 3 m.
Arheološkim istraživanjem obuhvaćen je prostor od 280 m², na kojem se nalazila kamena gomila volumena 312 m³. Lokalitet je istražen metodom širokog otkopa, odnosno postupnim uklanjanjem kamenja plašta na cijeloj površini gomile, u skladu s utvrđenim stratigrafskim odnosima. Prije i tijekom istraživanja gomila je fotografirana iz zraka bespilotnom letjelicom. Na temelju snimljenih fotografija izrađeni su precizni trodimenzionalni digitalni modeli faza iskopavanja kako bi se proširile mogućnosti analize i interpretacije nalazišta te kako bi se trajno zabilježio izgled gomile prije i tijekom istraživanja.
Arheološkim istraživanjem gomile Obličevac utvrđeno je 39 stratigrafskih jedinica svrstanih u šest kronoloških faza. Najmlađoj, šestoj fazi, pripadaju dvije stratigrafske jedinice vezane uz recentne aktivnosti u kamenolomu Obličevac. Riječ je o strojnom uništenju rubova gomile te sloju nabijenog, smrvljenog kamenja nastalom kao rezultat strojne nivelacije prostora oko gomile. Uništenje je najizrazitije na zapadnom dijelu gomile, gdje je plašt strojno uništen u dužini od 10 m, širini od 9 m te visini od 2,5 m. Gomila je na tome mjestu uništena gotovo do centralne osi te do ploče poklopnice najstarijega groba (grob 4).
Petoj kronološkoj fazi pripisana je novija suhozidna struktura smještena na vrhu gomile te humusni sloj utvrđen na njezinu južnom i istočnom rubu. Struktura je konstruirana u obliku slova „U", sa zidovima debljine 60 cm. Orijentirana je u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Dugačka je 4 m, široka 2,5 m, a sačuvana je u visini od oko 60 cm. Struktura je na zapadu presječena strojnim zahvatom, dok je sjeveroistočni suhozid propao. Vjerojatno je građena tijekom Domovinskog rata, kada je služila kao promatračnica ili bunker, što potvrđuju i geleri pronađeni tijekom istraživanja.
Struktura je konstruirana na vanjskom plaštu gomile, sastavljenom uglavnom od nepravilnog, srednje velikog (oko 30 cm) i manjeg kamenja (do 15 cm). Plašt je utvrđen u debljini od oko 30 cm, a ispod njega pronađena su tri groba (grobovi 1, 2 i 3), koja su zajedno s vanjskim plaštem smještena u četvrtu kronološku fazu. Grobovi su relativno pravilno raspoređeni na vrhu gomile. Grob 1 smješten je na središtu gomile, grob 2 oko tri metra jugozapadno, a grob 3 oko četiri metra sjeveroistočno od njega, pa djeluje kao da su ukopani u pravilnom redu orijentacije sjeveroistok-jugozapad. Zapadni rub grobova 1 i 3 uništen je strojnim zahvatom. Oba su okvirno orijentirana u smjeru istok-zapad (s odmakom od 18°), dok orijentacija groba 2 za 28 stupnjeva odstupa od tog smjera. Ukopani su u originalan plašt gomile te su konstruirani istom tehnikom. Na dno ukopa ovalnog oblika postavljena je podloga od sitnog nepravilnog kamenja, koja je popunila veće rupe među kamenjem plašta gomile. Okomito na podlogu postavljeno je pravilnije, pločasto kamenje, koje je činilo oblogu groba. Obloge grobova 1 i 3 zatvarale su blago trapezoidan prostor dužine 200 cm, širine 50 cm na zapadu, odnosno 30 cm na istoku,



Zatečeno stanje – ortofoto (foto: D. Tresić Pavičić)

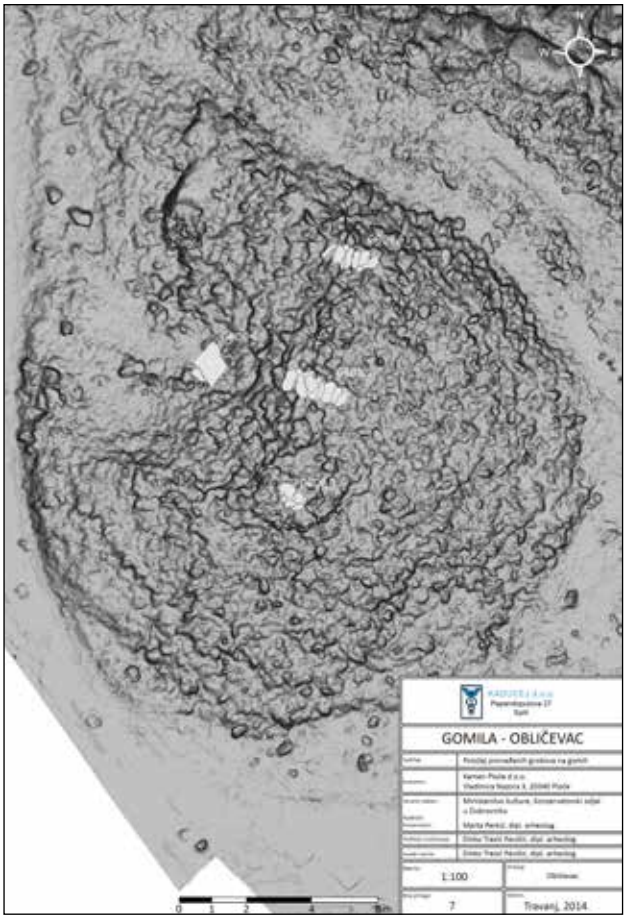
dok je obloga groba 2 zatvarala pravokutan prostor dimenzija 70x20 cm. Prostor između obloge i ukopa potom je zapunjen kamenjem, a grobovi su zatvoreni većim pločastim kamenjem, položenim na oblogu groba. U grobu 1 i 3 pronađeni su samo ostaci raspadnutih dugih kostiju, dok u grobu 2 kosti nisu pronađene. Kako su kosti izrazito loše sačuvane, tek se na temelju blago trapezoidnog oblika grobova 1 i 3 može pretpostaviti da su pokojnici pokopani s glavom na zapadu. S druge strane, dimenzije grobova upućuju na to da je riječ o ukopima dviju odraslih osoba i djeteta. Slični su grobovi ukopani u gomile istraženi i drugdje u okolici (Bilić et al. 2011) te se može pretpostaviti da, kao i oni, pripadaju kasnom srednjem vijeku.

Fazi 3 pripada sloj prašastog pijeska smeđe boje, koji je u relativno kružnom obliku, na površini promjera oko 12 m, utvrđen pri dnu originalnog, prapovijesnog plašta gomile. Sloj je vjerojatno nastao propadanjem čestica tla kroz kamenje plašta pod utjecajem vode. Utvrđen je ispod plašta, no mjestimično je uočen i tijekom njegova uklanjanja, na mjestima gdje je kamenje plašta bilo dovoljno zbijeno i time „nepropusno". Debljina mu varira ovisno o konfiguraciji terena i mjestu depozicije te je utvrđeno da je najbolje sačuvan (u debljini i do 30 cm) podno velikih stijena kamena živca i u udubinama (škrapama).

Prapovijesti, odnosno fazi 2, pripadaju plašt gomile, veliko kamenje pri dnu gomile, grob 4 te slojevi pronađeni u škrapama i podno većih stijena kamena živca. Prapovijesni je plašt gomile sastavljen uglavnom od većeg nepravilnog kamenja, dimenzija i do 80x50x50 cm. Sačuvani je dio nepravilnog oblika, orijentacije sjeverozapad-jugoistok, dužine 20 m, širine 17 m te u središnjem dijelu visine oko 2 m. Prije uništenja vjerojatno je bio kružnog oblika, promjera oko 22 m. Ispod prapovijesnog plašta ustanovljeno je veliko nepravilno kamenje dimenzija 120x80x80 cm koje je na površini promjera oko 10 m utvrđeno u središnjem dijelu gomile. Vjerojatno je riječ o kamenju koje se i prije konstruiranja gomile nalazilo na tom prostoru jer se ne čini da je moglo biti namjerno doneseno. Izglednije je da je iskorišteno za temeljnu konstrukciju gomile, tako što je možda samo preraspoređeno na određene pozicije između stijena kamena živca. Grob 4 najstariji je grob pronađen tijekom istraživanja. Utvrđen je ispod originalnog,



Grob 4 (foto: D. Tresić Pavičić)



Pozicija istraženih grobova na DMR-u (autor: D. Tresić Pavičić)

prapovijesnog plašta gomile, a ploča njegove poklopnice bila je djelomično vidljiva već nakon uklanjanja sloja sitnog nabijenog kamenja, nastalog strojnom nivelacijom terena. Smješten je 3 m zapadno od središta gomile, na relativno ravnoj stijeni kamena živca, koja na tom mjestu ima oblik manjeg platoa dimenzija oko 3,7x3,3 m. Sa sjeverne i istočne strane polukružno je omeđen okomitim vapnenačkim stijenama, koje se uzdižu i do 2 m iznad hodne površine. Grob je pravokutnog oblika, orijentiran u smjeru sjeverozapad-jugoistok, dimenzija 110x70x60 cm. Konstruiran je od četiriju relativno pravilnih pravokutnih kamenih ploča (obložnica), koje zatvaraju pravokutan prostor dimenzija 70x40 cm te se čini da nisu bile dodatno obrađene, no očito su pomno izabrane. Postavljene su na kamen živac te djelomično na tamno tlo koje je utvrđeno iznad arheološki sterilne pedološke podloge te kao zapuna udubina u kamenu živcu i oko njega. Oko groba nalazi se pomno složeno, nepravilno kamenje, prosječnih dimenzija oko 40x30x30 cm, koje je sa zapadne strane presječeno strojnim zahvatom. Ipak, moguće je pretpostaviti da je okruživalo grob na površini promjera oko 3 m. Utvrđeno je u visini od oko 0,5 m te je vjerojatno služilo za podupiranje uspravno postavljenih kamenih ploča, a moglo je olakšati i pristup grobu prilikom pokopa. Iako kostur nije u cijelosti sačuvan te su neke kosti vjerojatno dislocirane, na temelju utvrđenog rasporeda kostiju i dimenzija kamene škrinje moguće je pretpostaviti da je pokopan u zgrčenu položaju.

Nakon polaganja pokojnika, grob je zapunjen smeđim tlom do visine od 20 cm te je zatvoren četvrtastom kamenom pločom, odnosno poklopnicom dimenzija 90x90x15 cm. Na temelju keramičkog materijala pronađenog u originalnom plaštu gomile te usporedbom sa sličnim grobovima istraženima u široj okolici (Beg Jerončić, Jerončić 2011; Mucić, Kovačević Bokarica 2011), grob 4 moguće je okvirno datirati u brončano doba.

U slojevima tamnog tla koji zapunjavaju prirodne udubine (škrape) oko kamena živca, nađen je keramički materijal usporediv s ulomcima pronađenima tijekom istraživanja gomile, no kako je arheološki istražen samo prostor koji je zauzimala kamena gomila, nije jasno treba li nastanak tih slojeva vezati uz gradnju gomile ili je riječ o tragovima ljudskih aktivnosti na širem prostoru prije gradnje gomile. Najstariju fazu na istraženom prostoru, fazu 1, čine arheološki sterilan sloj crvenice i vapnenačka stijena, odnosno kamen živac.

Literatura

Beg Jerončić, Jerončić 2011 I. Beg Jerončić, T. Jerončić, Istraživanje grobnog tumula u Vukosavima u Dusini kod Vrgorca, u: (ur. M. Tomasović), Arheološka istraživanja na trasi autoceste u Zabiokovlju i Plini, Gradski muzej Makarska, 2011: 233 – 248.

Bilić, Ivišić, Vulić 2011 M. Bilić, A. Ivišić, Š. Vulić, Arheološka istraživanja u Istočnoj Plini s posebnim osvrtom na groblja kasnog srednjeg vijeka, u: (ur. M. Tomasović), Arheološka istraživanja na trasi autoceste u Zabiokovlju i Plini, Gradski muzej Makarska, 2011: 249 – 284.

Mucić, Kovačević Bokarica 2011 K. Mucić, N. Kovačević Bokarica, Prilozi poznavanju povijesti Vrgoračke krajne na osnovi rezultata novijih arheoloških istraživanja, u: (ur. M. Tomasović), Arheološka istraživanja na trasi autoceste u Zabiokovlju i Plini, Gradski muzej Makarska, 2011: 125 – 212.

Dinko Tresić Pavičić

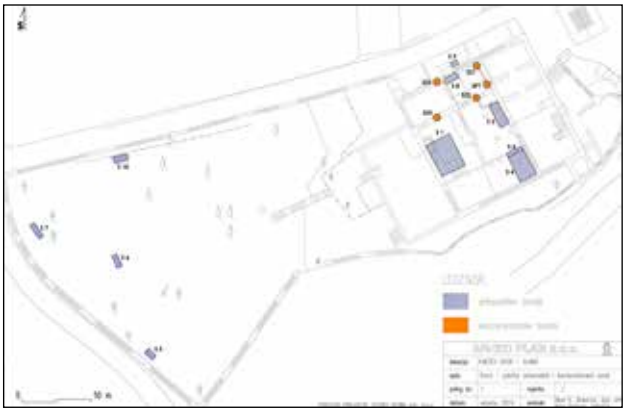
Summary

During the rescue archaeological excavations undertaken in 2014 at the position of the „Obličevac" quarry, in the hinterland of the city of Ploče, a stone mound from the Bronze Ages was explored. Almost one quarter of the mound was demolished during the construction of an access road and by the quarry activities. A poorly preserved dry stone wall structure was located at the top of the mound which was most probably built during the Homeland War. The structure was constructed at the top of the outer mantle of the mound under which three graves dug into the original mound mantel were found. On the basis of the established status and comparison with similar examples explored in the wider surroundings it can only be assumed that they were graves dug into the mantle of the mound in the late middle ages. Under the original mantle only one grave was established that was located on the bedrock, 3 m west of the central axis of the mound. The grave was made in the shape of a stone chest in which the deceased was laid, probably in a crouching position. The pottery material collected during the exploration indicated that the mound was constructed in the Bronze Age.

Redni broj: 370
Lokalitet: Slano – Knežev dvor
Naselje: Slano
Grad/općina: Dubrovačko primorje
Pravni status: Z-963
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološko-konzervatorska istraživanja

Knežev dvor u Slanome u neposrednoj je blizini samostana sv. Jeronima. U siječnju i veljači 2014. organizirana su arheološko-konzervatorska istraživanja na dijelu k.č. 2226, 2227, zgrade 181, k.o. Slano, u sklopu programa rekonstrukcije Kneževa dvora. Istraživanja je financiralo Društvo prijatelja dubrovačke starine, a izvođač je bila tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala. Stručna voditeljica arheoloških istraživanja bila je Nela Kovačević Bokarica, dipl. arheo., dok je voditeljica konzervatorskog istraživanja bila Ana Požar Piplica, konzervatorica restauratorica. Radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Prema programu istraživanja, bilo je predviđeno iskopavanje sedam arheoloških sondi (S 1 – S 7). Budući da navedene sonde nisu dale očekivane rezultate, u dogovoru s nadležnim konzervatorima iskopane su tri nove arheološke sonde (S 8 – S 10) i pet konzervatorskih sondi (SZ 1 – 4, SP 1). Istraživana je zona radi lakšeg snalaženja u dokumentaciji podijeljena na deset sondi (S 1 – S 10). S 1 je obuhvatila prostor uz južni zid Kneževa dvora, gdje se prema Vitelleschijevu tlocrtu nalazio propugnakulum – fortifikacijski element obrane ulaznog portala u obliku slova L. Sonda je otvorena s ciljem utvrđivanja temelja propugnakuluma. Ovim istraživanjima nisu pronađeni ostaci propugnakuluma, već su evidentirane dvije faze popločenja. S 2 obuhvatila je prostor uz pročelje središnje zgrade, a iskopana je radi utvrđivanja temelja vanjskog stubišta. Ovim istraživanjima nisu pronađeni ostaci temelja vanjskog stubišta. S 3 i S 4 obuhvatile su segment istočnog krila kompleksa. Otvorene su radi razgradnje zida gustijerne i utvrđivanja temelja ranije gustijerne. Zid gustijerne razgrađen je u cijelosti, a nisu pronađeni temelji starije gustijerne. S 5, 6, 7 i 10 otvorene su radi utvrđivanja starijih ostataka unutar prilaznog vrta. Istraživanjem nisu pronađeni stariji ostaci unutar prilaznog vrta. U S 10 istraživalo se do zemlje zdravice, za razliku od ostalih sondi



Položaj sondi: arheološke (plavo), konzervatorske (narančasto) (izradili: N. K. Bokarica, A. Butorac)



Pogled na Knežev dvor izvana (foto: D. Kristović)



S 1 – starija faza popločenja (foto: D. Kristović)

u kojima to nije bilo moguće zbog velike dubine iskopa. S 8 obuhvatila je prostor uz sam današnji ulaz u dvor s unutarnje strane u zapadnom krilu Kneževa dvora. Navedena je sonda otvorena radi utvrđivanja pozicije starije gustijerne, čiji temelji ipak nisu pronađeni. S 9 obuhvatila je prostor uz sam današnji ulaz u dvor s vanjske strane sjeverno od stubišta, uz vanjsko ojačanje. Otvorena je radi utvrđivanja temeljenja vanjskog ojačanja i njegova odnosa s pristupnim stubama dvora. Istraživanjima je utvrđeno da je vanjsko ojačanje temeljno na kamenu živcu te da je nalijepljeno na pristupne stube dvora. Sonde 5, 6, 7, 9 i 10 zatrpane su na kraju istraživanja.
Svrha istraživanja konzervatorskih zidnih sondi (SZ 1 – 4) bilo je utvrđivanje postojanja starijeg trijema, koji se mogao sastojati od križno-rebrastih svodova, što nije potvrđeno. Svrha istraživanja podne sonde (SP 1) bilo je utvrđivanje starije nivelete terase, koja ovom prilikom nije utvrđena, na što upućuju i tragovi starijeg nivoa vrata. Nakon konzervatorskih istraživanja zapadnog sklopa, može se utvrditi da je građa svodova uglavnom sastavljena od sedre, dok su rubni lukovi čvršći kamen. Malo je vjerojatno da su nosači, odnosno stupovi koji su po građi solidniji od cjelokupne zapune bačvastih svodova, bili dio nekog elegantnog križno-rebrastog svoda. Nema dokaza o postojanju drugačije svodne strukture od one koja je vidljiva. Takvo ugrađivanje bačvastih svodova duž čitava prizemlja možda je motivirano željom da se dvoru pripiše i fortifikacijska uloga. Na lokalitetu su prilikom istraživanja pronađena dva ulomka keramike, koja se okvirno mogu datirati u rani novi vijek.

Nela Kovačević Bokarica
Domagoj Kristović

Summary

The Knežev dvor site is located in Slano, in the immediate vicinity of the monastery of St Jeronim. In the course of January and February 2014 archaeological and conservation rescue works were undertaken within the framework of the programme of the reconstruction of Knežev dvor. The excavation of seven archaeological probes was envisaged. Considering that the probes did not give the expected results, three new archaeological probes were opened (S 8 – S 10) and five conservation probes (SZ 1 -4; SP 1). The archaeological probe exploration zone was divided into 10 probes (S 1 – S 10). The probes covered the interior area of the Knežev dvor complex as well as the front garden of the palace. The aim of the explorations within the Duke's palace was to establish the foundations of the *propugnaculum* (S 1), the foundations of the exterior stairwell (S 2), former cistern (S 3, 4, 8) and the foundation of the exterior reinforcement and its relation to the access stairs to the palace (S 9). In the course of the explorations two levels of pavement were discovered in S 1 so it was established that the bedrock served as the foundation of the exterior reinforcement in S 9 and then bound to the access stairs to the palace. The probes within the garden through which the palace is approached (S 5, S 6; S 7 and S 10) were excavated with the aim of finding the earlier remains given the vicinity of the St. Jerome monastery. The explorations did not result in discovering any previous remains within the garden. The purpose of exploring the conservation wall probes (SZ 1-4) was to establish the existence of a former portico that could have consisted of rib vaults. The explorations established that there were no elements that would indicate the existence of such a portico. The purpose of exploring floor probe (SP 1) was to establish the previous terrace grade line which was not determined on this occasion.

Redni broj: 371
Lokalitet: Špilja Žukovica
Naselje: Račišće (otok Korčula)
Grad/općina: Korčula
Pravni status: Z-6484
Razdoblje: P
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od 31. kolovoza do 28. rujna 2014. trajala su arheološka istraživanja u špilji Žukovici. U istraživanjima sudjeluje nekoliko institucija (Centar za kulturu Vela Luka, Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU iz Zagreba, Department of Prehistoric Archaeology University of Cambridge i Institut za antropologiju iz Zagreba), a financira se iz nekoliko izvora, od čega je s hrvatske strane potrebno spomenuti Ministarstvo kulture, Općinu Vela Luka te HAZU. Važno je istaknuti činjenicu da taj projekt, među ostalim, pruža mogućnost mladim stručnjacima da se upoznaju s nizom novijih dostignuća iz različitih znanstvenih područja te da se djelomice educiraju u laboratorijima, odnosno kabinetima engleskih sveučilišta. Sudjelovali su sljedeći studenti i profesori: Dinko Radić, Preston T. Miracle, Stašo Forenbaher, Karla Hustić, Adriana Pavlić,



Sonda u špilji Žukovici



Špilja Žukovica, ljudski ostaci iz mezolitičkih slojeva

Siniša Radović, Katarina Pavlek, Goran Tomac, Nikola Kovačević, Ivona Posedi, Luka Bruketa, Marko Barišić, Mateja Hulina, Marin Matković, Nidia Lisić, Jane Sanford Gaastra, Stjepan Tomić, Sanda Vučićić, Giovanni Boschian, Katarina Mandić, Saša Buljević, Nikolina Vuković, Antonija Podobnik, Marija Dominko i Darko Bavoljak (snimatelj).

Ovogodišnja istraživanja u špilji Žukovici nastavak su radova započetih 2013., kad su na tom lokalitetu otkrivene naslage s većom količinom arheološkog materijala iz svih faza neolitika, eneolitika i ranog brončanog doba. Ispod najnižeg starijeneolitičkog stratuma otkopano je više ljudskih kostiju i nekoliko segmenata dekorativne ogrlice, međutim male dimenzije sonde nisu omogućavale nastavak radova, a nestabilan profil prijetio je urušavanjem. Godine 2014. sonda je proširena u smjeru juga za oko 4 m^2, što je bio preduvjet da se steknu uvjeti za cjelovitije sagledavanje predneolitičkog sloja.

Iskapanje je potvrdilo otprije poznatu stratigrafsku situaciju koja upućuje na to da su siromašne brončanodobne naslage preslojile one eneolitičke. Još dublje nalazi se vrlo bogat mlađeneolitički (hvarski) sloj, koji leži na razmjerno siromašnom srednjoneolitičkom sloju. Početak neolitika karakreriziraju naslage kulture *impresso*, u kojima je nađeno tek desetak keramičkih ulomaka i manja količina ostalih nalaza. U svim su slojevima dobro zastupljeni zooarheološki ostaci, posebno oni koji pripadaju školjkama i morskim puževima, a nađeno je i nekoliko atraktivnih predmeta poput bifacijalno obrađenih vrhova strelica, ulomaka dekorativno slikane keramike, lijepo izrađene koštane udice, dijelova mezolitičke ogrlice napravljene vjerojatno obradom spondilusa i dr.

Istraživanje predneolitičkih slojeva rezultiralo je daljnjim nalazima ljudskih kostiju, koje pripadaju većem broju osoba. Kosti, uglavnom kralješki te dijelovi šaka i stopala, nalaženi su pojedinačno pa se stječe dojam da nije locirano mjesto prvobitnog ukopa, odnosno da su ljudski ostaci jednostavno proklizali niz nekadašnju padinu u unutrašnjosti špilje.

Sudeći prema ostalim nalazima i stratigrafskoj situaciji, radi se o tipičnom mezolitičkom stratumu u mnogim svojstvima podudarnom sa stanjem poznatim u Veloj spili. Mezolitičke naslage bogate morskom faunom, ponajprije školjkama i



Dio profila iz špilje Žukovice

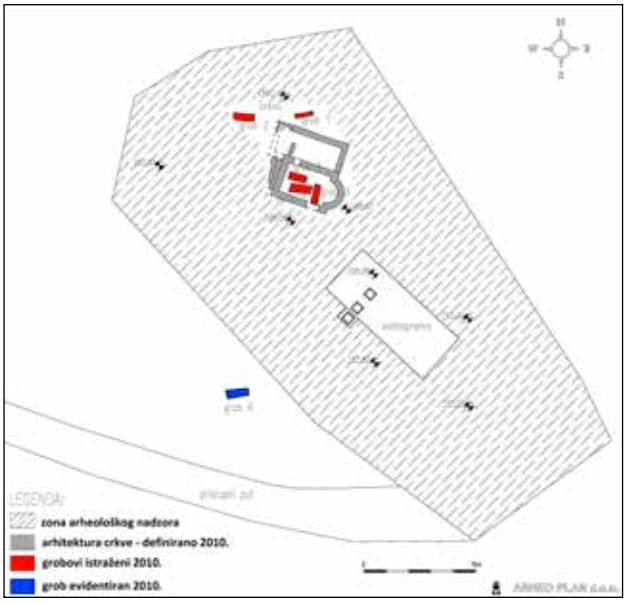
mekušcima, ali i kostima životinja poput srna ili lisica, istražene su u dubini većoj od jednog metra. Dno špilje nije dosegnuto, a odlučeno je da se dalje ne kopa, ponajprije zbog urušavanja profila, ali i zbog činjenice što je u dvjema kampanjama iskopana veća količina materijala koji je, prije eventualnog nastavka istraživanja, potrebno analizirati i obraditi. Postojeći je profil učvršćen, tj. barem donekle konzerviran, jer se u idućih nekoliko godina ne planiraju daljnja iskapanja.

Da bi se smanjio volumen sedimenta, iskopani je materijal suho sijan ispred špilje, nakon čega je ostatak (uz dosta napora) prebačen do ceste, odnosno do 40-ak kilometara udaljene Vele Luke, gdje je obavljeno mokro sijanje, sušenje, sortiranje prema kategorijama, signiranje, vaganje… Dio je sedimenta flotiran, većina je dobivene teške frakcije razvrstana, prebrojena, izvagana, a rezultati su uneseni u standardne tablice.
Dio ovogodišnjih poslova obavljan je u terenskom laboratoriju, u kojem je nastavljena intenzivna obrada materijala iskopanog u Veloj spili 2010. – 2012, a obavljeno je i dodatno uzorkovanje pleistocenskih naslaga Vele spile. Radilo se i na upotpunjavanju arheološke karte otoka, s naglaskom na potencijalnim pleistocenskim lokalitetima pa je rekognosciran dio terena u središtu otoka (predio Babina, Babinske lokve, kamenolom u Kapji, okolina Smokvice...).

Dinko Radić
Stašo Forenbaher
Jadranka Mauch Lenardić
Preston T. Miracle

Summary

The explorations undertaken in 2014 represent the continuation of works initiated the previous year. The probe was expanded and thereby preconditions created for an integral insight, particularly of the pre-Neolithic deposits. The excavations resulted in additional finds of human bones belonging to a large number of individuals. Judging by other finds and stratigraphic status it was a typical Mesolithic context, in many aspects corresponding to the state known in Vela spila. The excavation of younger layers confirmed the previously known stratigraphy, namely, Bronze Age sediments were overlaid by Eneolithic ones, under which there was a very rich Late-Neolithic (Hvar) layer which was set on a relatively bare Middle Neolithic layer. Even deeper were the impresso deposits with only a dozen or so pottery shards and a small quantity of other finds.



Tlocrt (izradili: N. Kovačević Bokarica, A. Butorac)


Lokalitet – zatečeno stanje (foto: M. Kristović)

Redi broj: 372
Lokalitet: Trapit (Dubac) – crkva sv. Vlaha (Sv. Križa)
Naselje: Čibača
Grad/općina: Župa dubrovačka
Pravni status: Z-4617
Razdoblje: SV, NV
Vrsta radova: arheološki nadzor

U rujnu 2014. na lokalitetu crkva sv. Vlaha (Sv. Križa) na Trapitu (Dubac), k.č. 949 (stara izmjera), (č.zgr. 21 na k.č. 211/3 – nova izmjera), k.o. Čibača, obavljen je arheološki nadzor (četiri radna dana). Izvođač arheoloških radova bila je tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala, a izvođač građevinskih radova tvrtka Mani & Company d.o.o. iz Dubrovnika. Stručna voditeljica istraživanja bila je Maris Kristović, dipl. arheo., zamjenik voditelja Domagoj Kristović, dipl. arheo., a dio stručne ekipe bio je i tehničar dokumentarist Ante Butorac. Radovi su financirani sredstvima Općine Župa dubrovačka. Radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku, tijekom razgradnje i uklanjanja naplavne površine oko postojećeg arheološkog nalazišta – crkve sv. Vlaha (Sv. Križa), na području obuhvata budućega groblja Dubac.

Lokalitet crkva sv. Vlaha (Sv. Križa) nalazi se na brdu Trapitu (Dubac). Radi se o položaju koji je izražen visinski, pruža dobar pregled okolnog prostora i ima dobru kontrolu nad obližnjim komunikacijama. Godine 2006. lokalitet je očišćen i dokumentiran, a 2010. arheološki istražen, tijekom čega su definirani arhitektonski ostaci crkve i jedne građevine te groblja s jednom fazom ukapanja. Pronađeni arhitektonski ostaci mogu se okvirno datirati u kasni srednji i rani novi vijek. Nije točno poznato kad je crkva sagrađena, no vjerojatno se to dogodilo u 13. st. U novom vijeku lokalitet je devastiran u više navrata, i to početkom 19. st., kad je dijelom porušen topovskom paljbom, zatim odnošenjem kamena s lokaliteta, te u 20. st. gradnjom vodospreme.
Prilikom nadzora 2014. pratila se dinamika građevinskih radova. Na početku radova strojno je probijen pristupni put, razgrađena je i uklonjena naplavna površina oko crkve sv.



Lokalitet – završno stanje (foto: M. Kristović)

Vlaha (Križa) te je razgrađen ogradni zid oko same crkve. Sačuvana je vodosprema pravokutnog oblika, dimenzija oko 11,70 (SZ-JI) x 4,80 (SI-JZ) x ? m, s dvama četvrtastim otvorima i nalijepljenim šahtom sa zapadne strane. Uklonjena je betonska deka debljine 20 cm te sloj kamenog nasipa, koji je služio kao denivelacija terena i podloga. Relativna visina nasipa evidentirana je od oko 0,70 do 1,80 m. Nasip se nalazio direktno na kamenu živcu i zemlji zdravici – sterilnoj glinastoj zemlji crvene boje.
Arheološkim nadzorom utvrđeno je da je lokalitet devastiran gradnjom vodospreme u drugoj polovici 20. st., u većem opsegu nego što se očekivalo. Devastirana je prirodna niveleta terena oko lokaliteta te su tom prilikom vjerojatno devastirani grobovi ako ih je bilo oko crkve. Tijekom arheološkog nadzora nisu evidentirani pokretni i nepokretni arheološki nalazi.

Maris Kristović

Summary

In September 2014 archaeological supervision (lasting four days) was conducted at the site of the Church of St Blaise (Holy Cross) on Trapit hill (Dubac), in the area of the future Dubac cemetery. In 2006, the site was cleared and documented and in 2010 archaeological excavations were undertaken in the course of which the architectural remains of a church were defined as well as of another structure and cemetery with a single phase of burials. The discovered architectural remains can provisionally be dated to the late middle ages and early post-medieval period.
During the supervision carried out in 2014 an access road was mechanically cleared and a flooding area around the church of St Blaise (Holy Cross) mechanically decomposed and removed and the bordering wall encircling the church demolished.
The archaeological supervision established that the site was devastated by the construction of a water reservoir in the second half of the 20th century the proportions of which were greater than expected. The natural grade line of the terrain around the site was demolished so most probably the graves, if there were any around the church, were devastated as well on that occasion. During the archaeological supervision no movable or immovable archaeological finds were recorded.

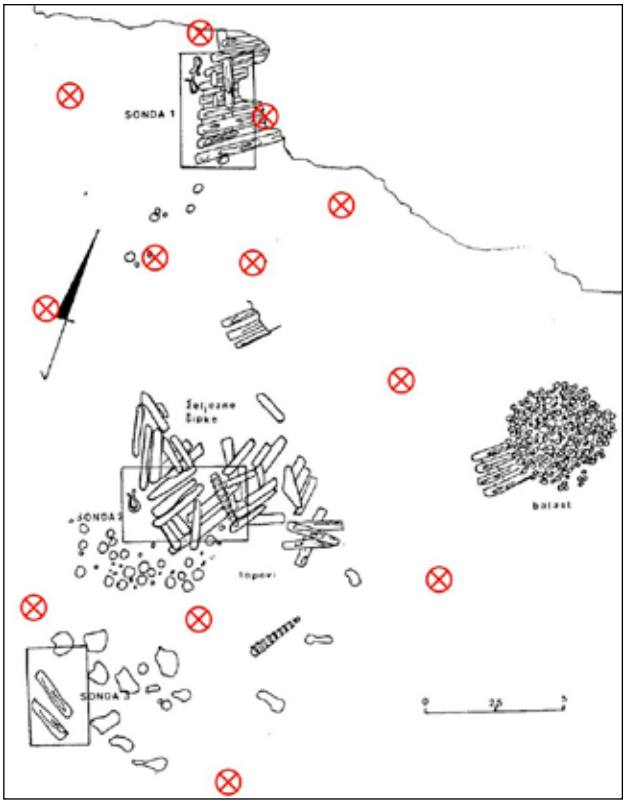
Redni broj: 373
Lokalitet: Uvala Suđurađ – hrid Mali školj
Naselje: Suđurađ (otok Šipan)
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: R-650
Razdoblje: NV
Vrsta radova: podvodni očevid

Od 19. do 22. kolovoza 2014. obavljen je stručni očevid u podmorju uvale Suđurađ – kod hridi Mali školj, u organizaciji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Ronilačkog kluba Dubrovnik te u suradnji sa stručnjacima Sveučilišta Texas A&M. Tom je prilikom napravljen preliminaran fotomozaik situacije na morskom dnu, zbog planiranja daljnjih zahvata.

Ostaci brodoloma kod hridi Mali školj na ulazu u uvalu Suđurađ poznati su stručnoj javnosti od početka sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kad su pod vodstvom Anice Kisić iz Pomorskog muzeja u Dubrovniku poduzete prve akcije spašavanja preostale opreme i tereta iz površinskog sloja nalazišta. Tada je procijenjeno da je istraženo tek oko 30% ostataka potonulog broda. Zbog nedovoljnih financijskih sredstava i logističkih problema, uočeni drveni dijelovi broda nisu detaljno očišćeni ni temeljito dokumentirani.
Tijekom zaštitnog istraživanja otkriveno je oko 120 predmeta koji su pomogli okvirnom datiranju potonulog broda. Svi su oni pohranjeni i dijelom izloženi u Pomorskom muzeju u Dubrovniku, a u nekoliko ih je navrata objavila Anica Kisić (2006.). Tijekom proteklih nekoliko godina obavljena su dva stručna očevida (Radić Rossi 2009), tijekom kojih je potvrđeno da se na površini lokaliteta još uvijek nalazi iznimno zanimljiva skupina predmeta iz brodske opreme i tereta.
Tijekom istraživanja 2014. ronilačka ekipa svakodnevno je kretala prema Šipanu iz Ronilačkog kluba Dubrovnik, a uroni na nalazištu odvijali su se sukladno vremenskim prilikama. Zbog jakog vjetra, uroni trećeg i četvrtog dana akcije bili su mogući samo tijekom prijepodneva. Akcija dokumentiranja sastojala se u postavljanju 12 fotogrametrijskih točaka, koje su poslužile za izradu preliminarnog situacijskog plana. Međusoban položaj točaka izmjeren je tijekom prvog i drugog radnog dana, kako bi se osigurala točnost podataka dobivenih prilikom fotogrametrijskog snimanja nalazišta.
Prvoga dana teren je detaljno pregledan, a drugog dana započelo je fotografsko dokumentiranje, koje je potrajalo do kraja akcije. Podmorske fotografije, a poslije i preliminarni



Položaj brodoloma kod hridi Mali školj u uvali Suđurađ (foto: E. Šilić)



Okvirni položaj fototočaka postavljenih za potrebe preliminarnog fotogrametrijskog dokumentiranja na skici nalazišta iz 1974. (crtež: Z. Brusić)



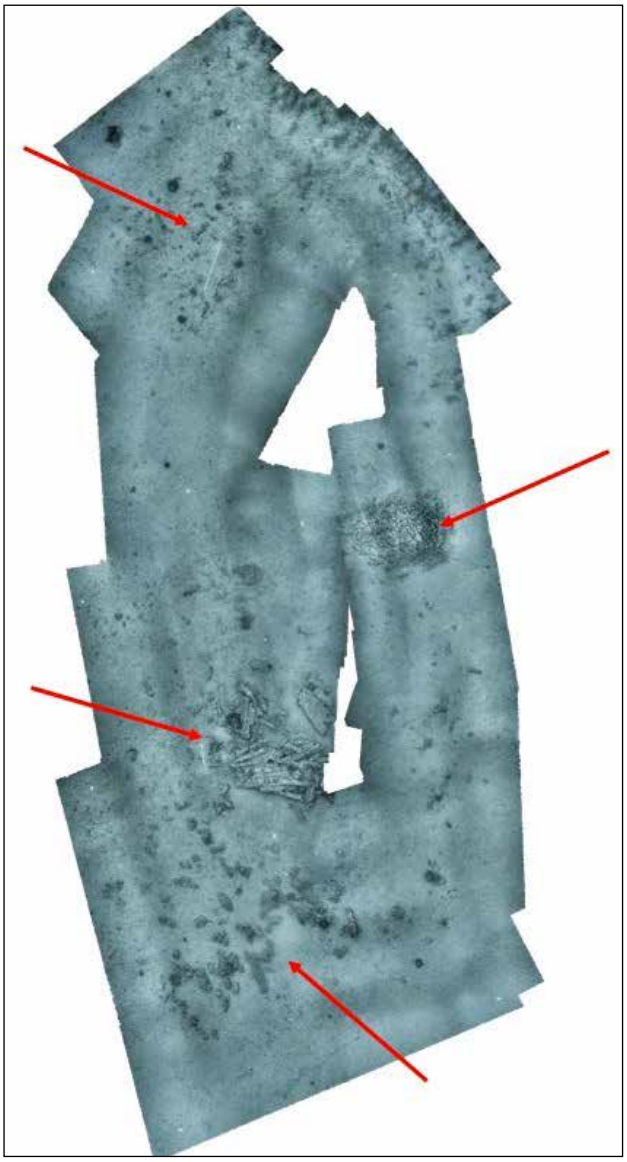
Kamena topovska kugla u površinskom sloju nalazišta (foto: J. L. Casaban)

situacijski plan, izradio je Jose Casaban sa Sveučilišta Texas A&M. Tijekom dokumentiranja postojećeg stanja, u površinskom je sloju nalazišta uočena potpuno očuvana keramička zdjelica koja nije bila prekrivena morskim sedimentom. Uz to, na mjestu gdje su na skici nalazišta označene željezne šipke uočeni su i drugi metalni predmeti, od kojih su neki cilindrični, poput topovskih cijevi. Po površini nalazišta mogu se uočiti i male kamene topovske kugle.

Na području nekadašnje Sonde 1, u kojoj su zabilježeni ostaci drvene brodske konstrukcije, vidi se lagana depresija te rubovi otkrivenog drva koji proviruju iz pijeska. Na svim izloženim dijelovima vide se jasni tragovi djelovanja morskog crva. Čini se da se s vanjske strane brodske oplate naziru i tragovi zaštite od olovnog lima, ali je potrebno istraživanje kojim bi se potvrdila navedena pretpostavka. Komad olovnog zaštitnog lima s nalazišta izložen je u Pomorskom muzeju u Dubrovniku.

Brod potonuo u uvali Suđurađ arhivskim je istraživanjem (Vekarić 1987) identificiran kao S. Girolamo (Sv. Jerolim), koji se u trenutku potonuća 1576. nalazio u vlasništvu Jere Primoevića iz Dubrovnika, za sada je jedini dubrovački brod u hrvatskom podmorju identificiran u povijesnim izvorima. Uzimajući u obzir relativno slabo poznavanje dubrovačke brodogradnje u drugoj polovici 16. st., riječ je o iznimno zanimljivom nalazu, koji je potrebno sustavno istražiti.

Predmeti koji su do sada podignuti s morskog dna pripadaju uglavnom brodskoj opremi, a izvađeni su tijekom nekoliko istraživačkih kampanja zaštitne prirode. Brodska konstrukcija ostala je nedokumentirana na morskome dnu,



Rezultat preliminarnog fotogrametrijskog dokumentiranja postojećeg stanja nalazišta s označenim skupinama nalaza u površinskom sloju nalazišta (foto i model: J. L. Casaban)

a relativno tanak sloj pijeska nije dovoljan za njezinu dugoročnu zaštitu, stoga njezini dijelovi ubrzano propadaju, a s njima i informacije o dubrovačkoj brodogradnji.
Uzimajući u obzir navedene činjenice, odlučeno je da se za sljedeću sezonu predloži izrada detaljne 3D dokumentacije postojećeg stanja nalazišta te otvaranje nekoliko strateški raspoređenih probnih sondi, kojima bi se precizno utvrdilo stanje brodske konstrukcije te njezin položaj na morskom dnu. Iako se ne planira vađenje veće količine pokretnih nalaza, potrebno je ukloniti sve predmete iz površinskog sloja nalazišta, koji bi mogli privući pozornost devastatora.

Literatura

Kisić 2006 A. Kisić, La nave ragusea del XVI secolo sul fondale marino della baia di Suđurađ sull'isola di Šipan, u Archeologia subacquea in Croazia. Studi e ricerche (ur. I. Radić Rossi), Marsilio, Venezia, 2006: 127 – 145.
Radić Rossi 2009 I. Radić Rossi, Uvala Suđurađ, HAG, 5/2008, Zagreb, 2009: 704 – 707.
Vekarić 1987 S. Vekarić, Dva najstarija primjera spašavanja broda u XVII i XVIII stoljeću u Dubrovniku. Adrias – Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu 1, Split, 1987: 65 – 71.

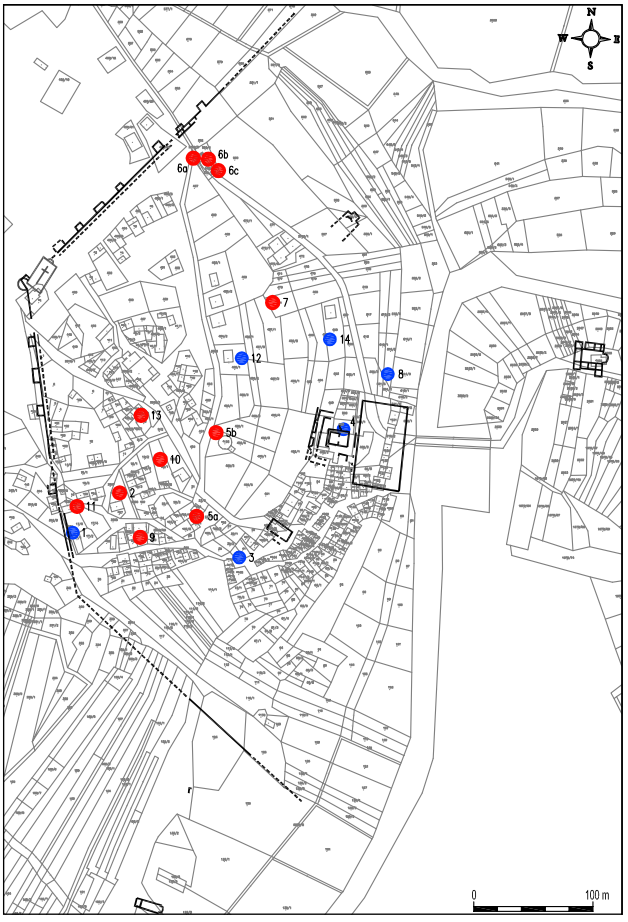
Irena Radić Rossi

Summary

In September 2014 an expert inquiry was undertaken in the waters of Suđurađ Bay near the Mali ško Cliff for the purpose of making a preliminary survey of the existing status of the shipwreck. The remains of the shipwreck have been known to the professional public since the early 1970s when the first actions were taken to salvage the equipment and cargo from the site's surface layer. It was established then that only about 30% of the sunken ship's remains were explored. Through archival inquiries the ship from Suđurađ Bay was identified as St Girolamo (St Jeronimo) which was at the time of sinking in 1576 in the ownership of Jere Primoević from Dubrovnik and is for the time being the only ship from Dubrovnik in Croatian waters identified in historical sources. Taking into consideration the relatively poor knowledge of Dubrovnik shipbuilding in the second half of the 16th century, it represents an exceptionally interesting find which requires systematic investigation from the point of view of the ship's archaeology.

Redni broj: 374
Lokalitet: Vid (Narona)
Naselje: Vid
Grad/općina: Metković
Pravni status: Z-6193
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: probno iskopavanje

Od ožujka do prosinca 2014. djelatnici Arheološkog muzeja Narona (AMN) arheološki su istraživali lokalitet na prostoru arheološke zone i kulturno-povijesne cjeline Narona – Vid



Položaj istraživanih lokaliteta unutar gradskih zidina Narone (izradila: N. Kovačević Bokarica)

kod Metkovića. Istraživanja su bila dio postupka legalizacije bespravno sagrađenih ili dograđenih stambenih objekata. Svrha tih radova bilo je utvrđivanje arheoloških kulturnih slojeva u neposrednoj blizini objekata. U Vidu je probno istraženo 14 lokaliteta, sljedećim kronološkim redom: 1. k.č. 17/3; 2. k.č. 18; 3. k.č. 40; 4. k.č. 507; 5. k.č. 23/1, 23/2, 489/4 i 504; 6. k.č. 479/2, 559/2 i 3799/2; 7. k.č. 480 i 481; 8. k.č. 501/1, 501/2 i 515/1; 9. k.č. 49 i 67; 10. k.č. 19/2 i 20/1; 11. k.č. 17/3, 17/4 i 3805; 12. k.č. 485/1; 13. k.č. 9/1, 3809, 448/2 i 3810/1 i 14. k.č. 487/3 i 486/1. Pri tome je na većini lokaliteta otvorena po jedna probna sonda, označena jednakom brojkama kao i lokalitet na priloženoj karti s položajem lokaliteta unutar gradskih zidina, na lokalitetu Vid, k.č. 23/1, 23/2, 489/4 i 504 dvije sonde označene kao 5a i 5b te na lokalitetu Vid, k.č. 479/2, 559/2 i 3799/2 tri sonde označene kao 6a, 6b i 6c. Radovi su financirani sredstvima vlasnika objekata, a konzervatorski ih je nadzirala viša stručna suradnica Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Izvođač arheoloških radova bio je AMN. Voditelj istraživanja bio je ravnatelj mr. sc. Toni Glučina, a njegova zamjenica kustosica (od rujna do prosinca vanjska suradnica muzeja) Konstanta Mucić. Za snimku i izradu nacrtne dokumentacije angažirana je tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala. Fizičku ispomoć (jedan do dva radnika), alat za ručni iskop i zatrpavanje sondi te sredstva za primarnu zaštitu nepokretnih nalaza osigurao je investitor.



Popločanje apside tzv. kurije na lokalitetu Narona – Vid, k.č. 507 (foto: K. Mucić)



Grobovi 2 i 3 na lokalitetu Narona – Vid, k.č. 501/1, 501/2 i 515/1 tijekom istraživanja (foto: K. Mucić)

Lokalitet je iskopavan ručno, do sterilnoga sloja ili struktura. Od toga je šest sondi bilo sterilno, u šest sondi pronađeni su ostaci antičkih struktura, a u dvjema su sondama pronađene novovjekovne strukture i infrastrukture. Zbog prodora vode iz obližnje rječice Norin i početka urušavanja profila sonde, radovi na lokalitetima Vid, k.č. 501/1, 501/2 i 515/1 i k.č. 40 prekinuti su prije dosezanja sterilnoga sloja. Antičke zidane strukture evidentirane su na šest lokaliteta (na karti označeni plavim krugovima), a radi se o: unutarnjoj strani gradskih zidina (k.č. 17/3), zidanoj strukturi, vjerojatno zidu (k.č. 40), ostacima apside tzv. kurije s popločenjem i oborinskog kanala (k.č. 507), tri groba, dijelu groblja na redove, i zidanoj strukturi, vjerojatno zidu (k.č. 501/1, 501/2 i 515/1), dva groba (k.č. 485/1) te ostacima zidova i možda antičkog suhozida u funkciji podzida terase (k.č. 487/3 i 486/1). Na lokalitetima Vid, k.č. 479/2, 559/2 i 3799/2 i k.č. 9/1, 3809, 448/2 i 3810/1 iskopane su novovjekovne strukture i infrastrukutra.

Tijekom istraživanja u svim su sondama pronađeni poprilično oštećeni i usitnjeni pokretni nalazi (keramika, metal, kamen, staklo, žbuka, kost, morske školjke i puževi), koje je okvirno moguće datirati u antiku, kasnu antiku i novi vijek. Izdvojen je manji broj kronološki i tipološki prepoznatljivih nalaza. Ostaci pokojnika s lokaliteta Vid, k.č. 501/1, 501/2 i 515/1 te k.č. 487/3 i 486/1, poslani su na antropološku analizu i analizu C-14. Antropološku analizu obavila je dr. sc. Petra Rajić Šikanjić iz Instituta za antropologiju u Zagrebu. Analiza C-14 dvaju uzoraka s prvoga lokaliteta obavljena je AMS-metodom u ^{14}CHRONO Centre, Belfast, Sjeverna Irska, a za uzorke s drugog lokaliteta LSC-metodom u GADAM Centre, Gljivice, Poljska. Zanimljivi rezultati dobiveni u Belfastu upućuju, s oko 95% vjerojatnosti, na vrijeme uporabe otkrivenoga groblja na k.č. 501/1, 501/2 i 515/1, od 553+/–27. godine do 745+/–40. godine. Smještaj lokaliteta u blizini sjevernoga ruba foruma Narone i bazilike na bivšoj trasi vodovoda Prud – Pelješac – Korčula upućuju na uporabu tog položaja i naseljenost Narone i u 7. i 8. st., odnosno tijekom kasne antike i ranoga srednjeg vijeka, što pomiče tradicionalni datum napuštanja i prestanka života u Naroni. Cjelokupna dokumentacija i pokretni nalazi privremeno su pohranjeni u muzejskoj čuvaonici, gdje će uslijediti stručna obrada nalaza. Nakon iskopa i dokumentiranja, otkriveni ostaci antičke arhitekture primjereno su zaštićeni, a sve su sonde zatrpane.

Literatura

Cambi 1980 N. Cambi, Antička Narona – urbanistička topografija i kulturni profil grada, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Izdanja HAD, 5, Zbornik radova znanstvenog skupa Metković, 4. – 7. X 1977., (ur. Ž. Rapanić), Split, 1980: 127 – 153.

Marin 2003 E. Marin, Naronitanski Augusteum i arheološka istraživanja u Naroni 1988.-2001., Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD, 22, Znanstveni skup Metković, 6. – 9. listopada 2001., (ur. E. Marin), Zagreb – Metković – Split, 2003: 11 – 50.

Patsch 1996 C. Patsch, Povijest i topografija Narone, Metković, 1996. (= Carl Patsch, Zur Geschichte und Topographie von Narona, Wien, 1907.)

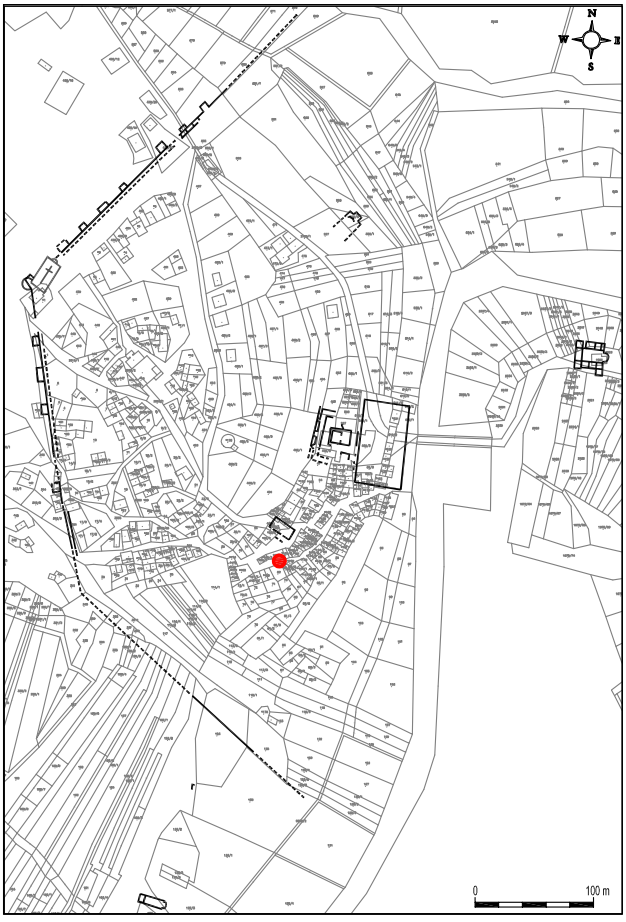
mr. sc. Toni Glučina
Konstanta Mucić

Summary

In the period from March to December 2014, researchers from the Narona Archaeological Museum conducted archaeological excavations in the archaeological zone and

the cultural-historical complex of Narona-Vid near Metković. The excavations were conducted in the context of legalizing illegally built or enlarged buildings, and included 14 localities researched in the following chronological order: 1) p.n. 17/3; 2) p.n. 18; 3) p.n. 40; 4) p.n. 507; 5) p.n. 23/1, 23/2, 489/4, and 504; 6) p.n. 479/2, 559/2, and 3799/2; 7) p.n. 480 and 481; 8) p.n. 501/1, 501/2, and 515/1; 9) p.n. 49 and 67; 10) p.n. 19/2 and 20/1; 11) p.n. 17/3, 17/4, and 3805; 12) p.n. 485/1; 13) p.n. 9/1, 3809, 448/2, and 3810/1; 14) p.n. 487/3 and 486/1. In most of the excavation sites, a single test pit was opened, marked with the same number as the locality on the site map. At the locality of Vid, p.n. 23/1, 23/2, 489/4, and 504, two test pits were opened (marked as 5a and 5b) and at the locality of Vid, p.n. 479/2, 559/2, and 3799/2 three test pits (marked as 6a, 6b, and 6c). In six localities, the following remnants of antique and late antique structures were documented: an inner side of the rampart (p.n. 17/3), a built structure, probably a wall (p.n. 40), remnants of an apse of the so-called curia, paved and equipped with a rainwater channel (p.n. 507), three graves, a part of a cemetery arranged in rows, and a built structure, probably a wall (p.n. 501/1, 501/2, and 515/1), two graves (p.n. 485/1), and remnants of walls and perhaps an antique dry-wall serving as the retaining wall for a terrace (p.n. 487/3 and 486/1). Human finds from the retrieved graves were sent to anthropological and ^{14}C analyses. The anthropological analysis was conducted by Petra Rajić Šikanjić, PhD. from the Institute of Archaeology in Zagreb. The ^{14}C analysis of two samples from the first locality was conducted using the AMS method at the ^{14}CHRONO Centre in Belfast (Northern Ireland), and from the second locality by using the LSC method at the GADAM Centre in Gljivice (Poland). Interesting results obtained in Belfast indicate with ca. 95% probability that the cemetery at p.n. 501/1, 501/2, and 515/1 was used from 553+/-27 until 745+/-40. The site's location near the northern edge of Narona's forum and the basilica on the former Prud – Pelješac – Korčula aqueduct route indicate that the site was used and Narona inhabited during the 7th and 8th centuries, i.e. in late Antiquity and the early Middle Ages, which shifts the traditional date when Narona was abandoned and local life discontinued.

The retrieved movable finds (ceramics, metal, stone, glass, plaster, bone, seashells, and molluscs) have been temporarily deposited at the museum storeroom, where they will be analysed and archived. After the excavation and documentation, the remnants of antique architecture were adequately protected and all test pits were covered with soil.



Položaj lokaliteta k.č. 164 unutar gradskih zidina Narone (izradila: N. Kovačević Bokarica)

Redni broj: 375
Lokalitet: Vid (Narona) – k.č. 164
Naselje: Vid
Grad/općina: Metković
Pravni status: Z-6193
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U ožujku i travnju 2014. na lokalitetu Narona – Vid kod Metkovića, s kraćim je prekidima zbog kišnih dana istražena k.č. 164. Istraživanju je u prosincu 2013. i siječnju 2014. prethodio arheološki nadzor, za koji je u dogovoru s nadležnim tijelom bio zadužen Arheološki muzej Narona (AMN). Nadzirana je obnova urušenog podzida nerazvrstane ceste i Ulice Ante Taslaka na k.č. 3803/3 (vlasništvo Putevi i vode, Metković) i na k.č. 164 (vlasnik Zoran Volarević). Izvođač radova bila je tvrtka Vid-gradnja iz Metkovića, a investitor je bio Grad Metković. Budući da su pri strojnom uklanjanju ostataka podzida evidentirani ostaci antičkih zidova, radovi su obustavljeni te je istražena zona obuhvata radova. Rješenje za arheološko istraživanje izdao je Konzervatorski odjel u Dubrovniku, a radove je nadzirala viša stručna suradnica Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku. Izvođač arheoloških radova bio je AMN. Stručni voditelj bio je ravnatelj muzeja mr. sc. Toni Glučina, a zamjenica voditelja kustosica Konstanta Mucić, dipl. arheo. Za snimku i izradu tehničke (nacrtne) dokumentacije angažiran je gospodin Branko Penđer iz Splita i tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala. Fizičku ispomoć (tri radnika), alat za ručni iskop i sredstva za primarnu zaštitu nepokretnih nalaza osigurali su investitor i AMN.

Zona obuhvata radova obnove podzida ceste i Ulice Ante Taslaka ujedno je bila i istraživana površina lokaliteta. Radi se o prostoru k.č. 164, između betonske stambene kuće iz sredine 20. st. na toj čestici i urušenog podzida.

Dimenzije istraživane površine iznose: dužina oko 11 m (JZ-SI) x širina 2 m (JZ i središnji dio) / 5 m (SI dio) te ima površinu od oko 40 m^2. Iskop je izveden u relativnoj visini od oko 3,90 m (SI dio) / 4,20 m (JZ dio), i to do ostataka zidanih struktura, odnosno do sterilnoga sloja, koji čine kamen živac i zemlja zdravica. Ovim istraživanjem otkriveni su ostaci antičkih zidanih struktura: zid, stube, prostorija s mozaičnim podom i klupama te novovjekovne vapnare (*klačarde*). Rezultati istraživanja na k.č. 164 upućuju na to da su pronađene antičke zidane strukture bile u uporabi tijekom duljeg razdoblja te da su se gradile i adaptirale za vrijeme nekoliko građevinskih faza. Za razdvajanje tih faza potrebno je daljnje sustavno istraživanje tog lokaliteta. Za prostoriju s mozaičnim podom i stube može se pretpostaviti da se radi o ulaznom dijelu u građevinu, kojoj na ovom stupnju istraženosti nije moguće utvrditi namjenu. Nekoliko slojeva fine žbuke na vanjskim licima zidova prostorije i činjenica da su klupe sjele na mozaični pod idu u prilog pretpostavci da je bila u upotrebi tijekom duljeg razdoblja te da je više puta obnavljana. Tijekom radova ustanovljeno je da su temelji stambene kuće na k.č. 164 sjeli na antičke zidane strukture i mozaični pod, koji se nastavljaju ispod nje. Tijekom radova u iskopanim slojevima, manjim dijelom i strukturama, pronađen je velik broj pokretnih nalaza. Radi se o više od tisuću ulomaka predmeta od keramike, a u manjoj su mjeri pronađeni nalazi izrađeni od metala, kamena, stakla i kosti te nekoliko ulomaka obojene žbuke. Pronađeni su i ostaci obrade i proizvodnje metala (ulomci metalne zgure) te prehrane (životinjske kosti, morske školjke i puževi).



Ostaci antičkih zidanih struktura na lokalitetu Narona – Vid, k.č. 164 (foto: K. Mucić)



Detalj antičkih kamenih stuba na lokalitetu Narona – Vid, k.č. 164 (foto: K. Mucić)

Izdvojeno je ukupno 97 posebnih pokretnih nalaza ulomaka i predmeta (keramika, kamen, metal, staklo, kost i obojena žbuka) koji su tipološki i kronološki prepoznatljivi. Ti se nalazi mogu okvirno datirati od 2./1. st. pr. Kr. do 6./7. st. Od pokretnoga arheološkog materijala količinom se izdvajaju ulomci keramičkih posuda iz kasnorepublikanskoga i ranocarskoga razdoblja. Cjelokupna dokumentacija i pokretni nalazi privremeno su pohranjeni u muzejskoj čuvaonici, gdje će uslijediti stručna obrada nalaza. Nakon istraživanja, sve antičke strukture prekrivene su geotekstilom te zatrpane, a zatim je obnovljen podzid ceste.

Budući da u svim dosadašnjim istraživanjima antičke Narone nisu otkriveni takvi ostaci stuba i ulaznog dijela, najbolje bi bilo otkupiti k.č. 164 od privatnoga vlasnika i taj sklop u potpunosti istražiti, konzervirati i prezentirati kao arheološki park.

Literatura

Cambi 1980 N. Cambi, Antička Narona – urbanistička topografija i kulturni profil grada, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Izdanja HAD, 5, Zbornik radova znanstvenog skupa Metković, 4. – 7. X 1977., (ur. Ž. Rapanić), Split, 1980: 127 – 153.

Marin 2003 E. Marin, Naronitanski Augusteum i arheološka istraživanja u Naroni 1988.-2001., Arheološka istraživanja

u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD, 22, Znanstveni skup Metković, 6. – 9. listopada 2001., (ur. E. Marin), Zagreb – Metković – Split, 2003: 11 – 50.
Patsch 1996 C. Patsch, Povijest i topografija Narone, Metković, 1996. (= Carl Patsch, Zur Geschichte und Topographie von Narona, Wien, 1907.)

mr. sc. Toni Glučina
Konstanta Mucić

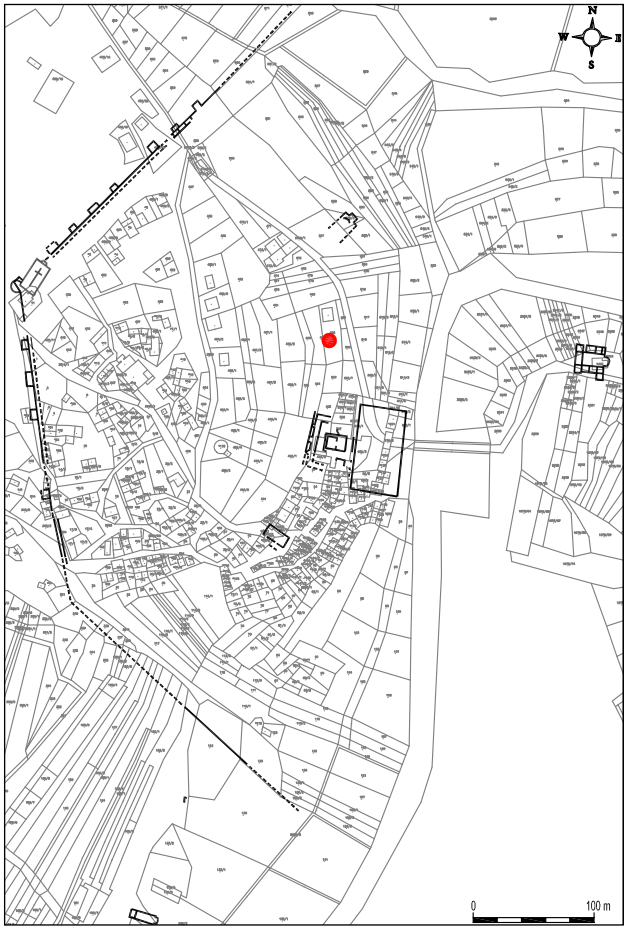
Summary

In March and April 2014, a rescue archaeological excavation was carried out at the site of Narona-Vid near Metković (p.n. 164), with minor breaks owing to a rainy period. The excavation took place in the context of restoring a derelict retaining wall in an unclassified road in Ante Taslaka Street. The zone of restoration works on the retaining wall in an unclassified road in Ante Taslaka Street was identical with the researched area at the site, which covered the land lot 164, between a concrete apartment building from the mid-20th century, located on that land lot, and the derelict retaining wall. The researched area covered ca. 40 m^2. The excavation took place at the relative height of ca. 3.90 m (NE section) / 4.20 m (SW section), down to the remnants of the structures and the sterile layer consisting of bedrock and subsoil.
During the excavation, various remnants of antique structures were discovered: a wall, a staircase, and a room with a mosaic floor and benches, as well as an early modern lime pit. The research results indicated that the antique structures on cadastre lot. 164 were used over a prolonged period of time and that they were constructed and adapted through several phases. In order to define these phases, it is necessary to continue with the systematic research on the site. As for the room with the mosaic floor and staircase, it can be presumed that they belonged to the building's entrance; however, the purpose of the building itself could not be established at this point of research. Several layers of fine plaster on the exterior of the walls and the fact that the benches have settled on the mosaic floor corroborate the hypothesis that the room was in use over a prolonged period of time, during which it was renovated. During the excavation works, a considerable number of movable finds were retrieved from the excavated layers, to some extent from the structures as well as: pottery, metal, stones, bones, plaster, slag, shells, and molluscs. In total, 97 separate movable finds have been retrieved, which can be approximately dated to the period between the 2nd – 1st c. BC and the 6th – 7th c. AD. The movable finds have temporarily been deposited at the museum storeroom, where they will be analysed and archived. After the excavation, all antique structures were covered with geotextile and soil, after which the retaining wall of the road was restored.
Since no previous research of ancient Narona resulted in the discovery of any remnants of stairs or entrances, it was suggested that cadastre lot no. 164 be purchased from its owner, which would make it possible to investigate, conserve, and present this area as an archaeological park.

Redni broj: 376
Lokalitet: Vid (Narona) – k.č. 498
Naselje: Vid
Grad/općina: Metković
Pravni status: Z-6193
Razdoblje: A, SV, NV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

U studenome 2014. djelatnici Arheološkoga muzeja Narona (AMN) arheološki su istražili lokalitet Narona – Vid kod Metkovića, na k.č. 498. Rješenje za to istraživanje izdao je Konzervatorski odjel u Dubrovniku. Radove je nadzirala viša stručna suradnica Marta Perkić, dipl. arheo., iz Konzervatorskoga odjela u Dubrovniku. Izvođač i investitor arheoloških radova bio je AMN. Stručni voditelj arheoloških istraživanja bio je ravnatelj muzeja mr. sc. Toni Glučina, zamjenica voditelja bila je vanjska suradnica muzeja Konstanta Mucić, dipl. arheo. Za snimku i izradu tehničke (nacrtne) dokumentacije angažirana je tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala. Fizičku ispomoć (jednog radnika), alat za ručni iskop i sredstva za primarnu zaštitu nepokretnih nalaza osigurao je investitor, dok je sondu zatrpao vlasnik čestice.

K.č. 498 sastoji se od stambene kuće, dvorišta i voćnjaka. Vlasnik je čestice gospodin Ivica Kešina, koji je s obitelji



Položaj lokaliteta, k.č. 498 unutar gradskih zidina Narone (izradila: N. Kovačević Bokarica)



Ostaci antičkog zida ispod istočnog betonskog podzida na lokalitetu Narona – Vid, k.č. 498 (foto: K. Mucić)



Ostaci antičkog zida ispod zapadne suhozidne međe na lokalitetu Narona – Vid, k.č. 498 (foto: K. Mucić)

trajno nastanjen u Vidu, u stambenoj kući na toj čestici. Terasa na kojoj je smještena čestica viša je za oko 3 m od nivoa ceste Metković – Ljubuški. Na istočnoj strani navedene čestice, zapadno od ceste, vlasnik je prilikom uređenja kuće krajem 20. st., a radi sprječavanja klizanja tla, podigao betonski podzid. U donjem dijelu podzida vidljivi su ostaci antičkoga zida položenoga u smjeru sjever-jug. Oni su arheološki dokumentirani i konzervirani uoči gradnje podzida, pri istraživanjima koje je u Vidu provodio Arheološki muzej u Splitu. U ljeto 2014. urušio se dio zapadne suhozidne međe k.č. 498, čime su postali vidljivi ostaci još jedne antičke zidane strukture. S obzirom na to da je i ta međa u funkciji podzida te sprječava urušavanje susjedne terase, bilo ju je potrebno što prije obnoviti. Uoči obnove, u dogovoru s nadležnim tijelom, uz urušeni dio međe otvorena je sonda dimenzija oko 4 m (S-J) x 1,50 m (I-Z) te površine od oko 6 m^2. Iskop je proveden u relativnoj visini od oko 0,80 m, i to do sterilnoga sloja, koji čine zemlja zdravica i kamen živac. U sondi su evidentirani ostaci novovjekovne suhozidne međe te na visini od 12,80 m n. m. ostaci antičkoga zida. Zid je položen u smjeru istok-zapad te je definiran sljedećim dimenzijama: oko 1,60 m (dužina) x oko 0,50 m – 0,80 m (širina) x oko 0,50 m /I dio/ – 1,10 m /Z dio/ (visina). Građen je na kamenu živcu od klesanog, priklesanog i neobrađenog kamena srednje i manje veličine u sloju vapnenog morta s manjom primjesom riječnoga šljunka. Zbog malih dimenzija sonde nije ga bilo moguće u potpunosti definirati, kao ni odrediti mu namjenu. Tijekom radova u sondi u slojevima zemljanoga nasipa i zemlje pronađeni su pokretni nalazi. Radi se o nalazima keramike, metala, stakla, žbuke, kamena, životinjskih kostiju, morskih školjki i puževa, koji se mogu okvirno datirati u antiku i kasnu antiku, i to od 2./1. st. pr. Kr. do 6./7. st. Ti su nalazi na lokalitet dospjeli ljudskim djelovanjem te utjecajem atmosferilija i erozije tla. Izdvojen je manji broj kronološki i tipološki prepoznatljivih nalaza, a cjelokupna dokumentacija i pokretni nalazi privremeno su pohranjeni u muzejskoj čuvaonici, gdje će uslijediti stručna obrada nalaza. Nakon iskopa i dokumentiranja, antički je zid prekriven geotekstilom, sonda je zatrpana te je potom obnovljena urušena međa.

Literatura

Cambi 1980 N. Cambi, Antička Narona – urbanistička topografija i kulturni profil grada, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Izdanja HAD, 5, Zbornik radova znanstvenog skupa Metković, 4. – 7. X 1977., (ur. Ž. Rapanić), Split, 1980: 127 – 153.
Marin 2003 E. Marin, Naronitanski Augusteum i arheološka istraživanja u Naroni 1988.-2001., Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD, 22, Znanstveni skup Metković, 6. – 9. listopada 2001., (ur. E. Marin), Zagreb – Metković –Split, 2003: 11 – 50.
Patsch 1996 C. Patsch, Povijest i topografija Narone, Metković, 1996. (= Carl Patsch, Zur Geschichte und Topographie von Narona, Wien, 1907.)

mr. sc. Toni Glučina
Konstanta Mucić

Summary

In November 2014, researchers from the Narona Archaeological Museum conducted a rescue archaeological excavation at the site of Narona-Vid near Metković (cadastre lot no. 498), a land lot on which the remains of an antique wall extending from north to south were discovered in the late 20th century. In the summer of 2014, part of the western drywall boundary collapsed, revealing the remains of another ancient structure. Since it functioned

as a boundary and retaining wall for the neighbouring terrace, it had to be restored as soon as possible. Before the restoration works, in agreement with the authorities, a test pit (4.00 m NS x 1.50 m EW, surface area ca. 6 m^2) was opened along the collapsed part of the boundary. The area was excavated by hand down to the sterile layer consisting of subsoil and bedrock, revealing the remains of an early modern drywall boundary and an antique wall extending from east to west. Owing to the limited dimensions of the test pit the wall could not be identified with precision and its purpose could not be established. During the excavation works at the site, various movable finds were retrieved from the mound and the soil layers: pottery, metal, glass, plaster, stone, animal bones, seashells, and molluscs, which can be approximately dated to Antiquity and Late Antiquity periods, more precisely to the period between the 2nd – 1st c. BC and 6th – 7th c. AD. The movable finds have been temporarily deposited at the museum storeroom, where they will be analysed and archived. After the excavation and documentation, the antique wall was covered with geotextile, the sounding shaft was covered with soil, and the collapsed boundary restored.

Redni broj: 377
Lokalitet: Vilina špilja iznad izvora Omble
Naselje: Rijeka Dubrovačka
Grad/općina: Dubrovnik
Pravni status: P-3837
Razdoblje: P, A
Vrsta radova: sustavno iskopavanje

U listopadu 2014. arheološki je istražena Vilina špilja iznad izvora Omble u Rijeci Dubrovačkoj, na području grada Dubrovnika. Financijska sredstva osigurali su Dubrovački muzeji te Ministarstvo kulture, u okviru zaštitnih radova. Voditelj arheoloških istraživanja bio je dr. sc. Domagoj Perkić, zamjenik voditelja Darko Milošević, dipl. arheo., obojica iz Arheološkog muzeja Dubrovačkih muzeja. Stručnu i tehničku ekipu činili su speleolozi iz speleološkog društva „Ursus spelaeus" iz Karlovca: Hrvoje Cvitanović, Nataša Cvitanović i Neven Šuica, dipl. geolog, te apsolvent arheologije Nikša Grbić.

Vilina špilja nalazi se u strmim stijenama brda Bjelotina, iznad izvora rijeke Omble. Prostor na kojemu se nalazi arheološko nalazište samo je manji dio špiljskog sustava Vilina špilja – Ombla izvor, koji se sastoji od izvora Omble, Kaverne iza izvora Omble te Viline špilje smještene iznad izvora (Ozimec et al. 2009: 85), a riječ je o najvećem i najvažnijem speleološkom objektu područja Paleoomble (za Paleoomblu vidi: Cukrov, Ozimec 2014: 49). U literaturi i među stanovništvom špilja se još naziva Vilin stan, Vilina kuća i Vilina pećina (Kusijanović 1938: 85 – 88; Bedek et al. 2006: 79). Gornji ulaz u špilju, gdje se nalazi i dio koji je arheološko nalazište, smješten je na k.č. 312/1, k.o. Rožat. Sve donedavno špilja je bila poznata kao isključivo prapovijesno nalazište s kraja neolitika, eneolitika i brončanog doba (Petrić 1982: 1 – 9; Petrić 1984: 56 – 59). Međutim, manjim rekognosciranjima i prikupljanjem površinskih nalaza od 2008. do 2010. (Perkić 2010: 33 – 38; Perkić 2010A: 159 – 161) te sustavnim prikupljanjem površinskih nalaza i izradom nacrtne dokumentacije 2012. (Perkić 2013) pretpostavljeno je postojanje izvjesnog ilirskog svetišta u špilji, okvirno od početka 4. st. do 2. st. pr. Kr. Navedeno je i potvrđeno predmetnim istraživanjima 2014. godine.

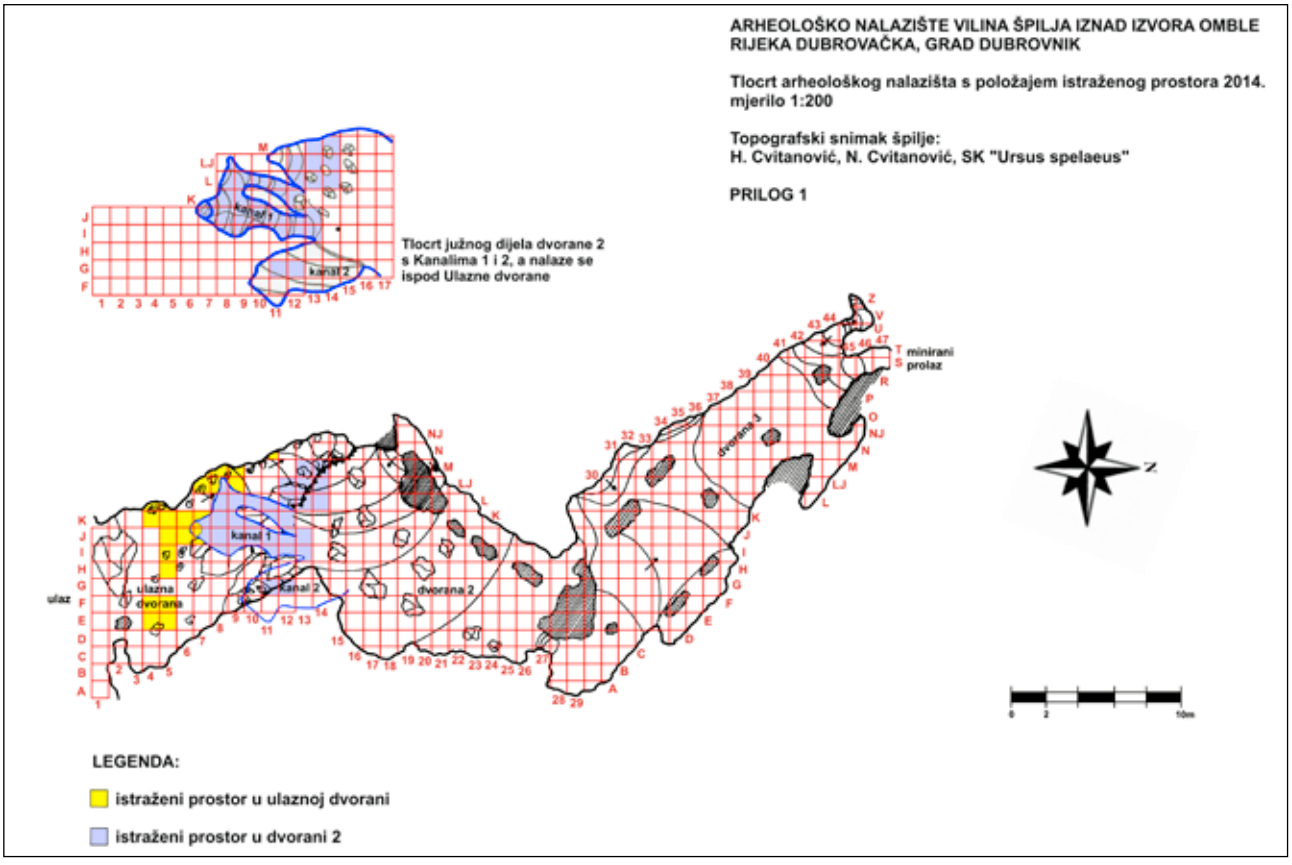
Istražen je prostor Ulazne dvorane i južnog dijela Dvorane 2 te prostor Kanala 1 i 2. Prethodno je cijeli prostor špilje podijeljen na kvadrante A – Z/1 – 47. Sav iskopani kulturni sloj prosijavao se kroz ručno sito (promjer mreže 3 mm). U Ulaznoj dvorani istraženi su kvadranti E – F/4 – 5, H – K/5, K – L/4, J –K/6-7, M – N/7 – 9 i N/11, u Dvorani 2 kvadranti L – M/12 – 14, I – J/13, u Kanalu 2 kvadranti G/11 –12 te cjelokupan prostor Kanala 1. Nakon iskopavanja unutrašnjost špilje vraćena je u prvobitno stanje, a pokretni arheološki nalazi pohranjeni su u Dubrovačkim muzejima.

Ulazna dvorana – u istraženim kvadrantima dvorane utvrđeno je postojanje svega triju slojeva, od kojih je već treći (SJ 3) činio zdravicu, odnosno sterilan sloj. Prethodna dva sloja SJ 1 i 2, iako su razdvojena u stratigrafskom smislu, teško da govore o kronološkim ili kulturnim razlikama, jer su u obama slojevima izmiješani nalazi od neolitika do helenizma. Na prostoru većine kvadranata uglavnom je bio samo jedan kulturni sloj (SJ 1), koji predstavlja humus, a neposredno ispod njega nalazi se kamen živac i zdravica, tj. SJ 3. Stariji prapovijesni nalazi relativno su jednako rasprostranjeni u svim istraženim kvadrantima ulazne dvorane, dok su brojniji helenistički nalazi više grupirani u zapadnim dijelovima špilje prema prostoru gdje je početak Kanala 1.

Dvorana 2 – istraživani su kvadranti u južnom dijelu dvorane 2. U svim istraženim kvadrantima ispod humusnog sloja (SJ 1) nalazi se sterilan sloj tvrde žute zemlje (SJ 8). Dakle, u tom jedinom kulturnom sloju nalaze se ispremiješani nalazi od neolitika do helenističkog razdoblja te se ni ondje ne može govoriti o vertikalnoj stratigrafiji. Osim ulomaka keramičkih posuda i životinjskih kostiju, nađeni su i litički nalazi (uglavnom krhotine i pojedine alatke).

Kanal 1 – nalazi se između Ulazne dvorane i Dvorane 2. Prije predmetnih iskopavanja bio je zatvoren zemljom i kamenjem s gornje strane, tj. u Ulaznoj dvorani. S cijelog prostora Kanala 1 u potpunosti je iskopan sloj zemlje u kojemu su pronađeni brojni ulomci keramičkih posuda, prije svega onih helenističke provenijencije. Svi su nalazi u Kanal 1 očito dospjeli kao posljedica erozije iz Ulazne dvorane, posebice njezina zapadnog dijela. U škrapama kanala i uz kose stijenke stijena nalaženi su i gotovo cijeli ulomci posuda, među kojima se posebno izdvajaju dva crnoglazirana skifosa te jedna crnoglazirana helenistička uljanica.

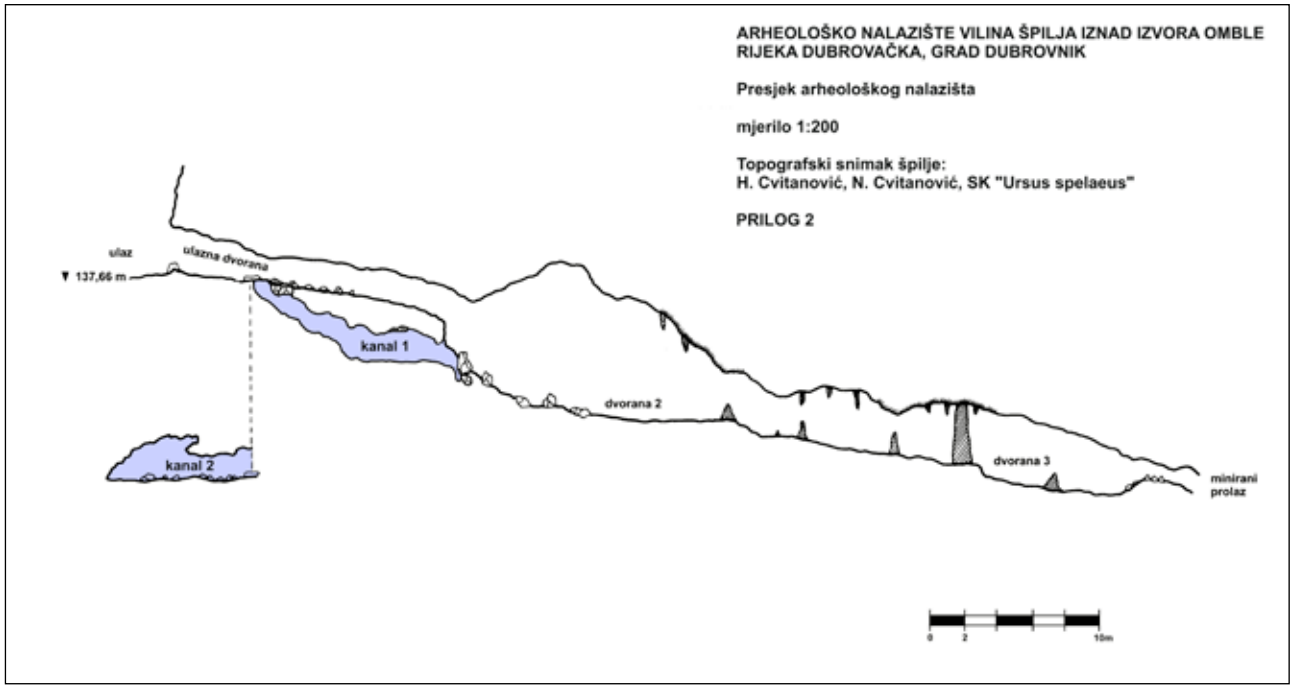
Kanal 2 – nalazi se u krajnjem jugoistočnom dijelu Dvorane 2. Veličine je oko 6x3 m. Na prostoru tog kanala otkopana su dva kvadranta G/11 –12. Ondje je stratigrafija nešto kompleksnija, tako da je bilo ukupno osam stratigrafskih jedinica. To je vjerojatno posljedica erozije zemlje prema dnu kanala, ali i upotrebe jednog dijela kanala prilikom konzumiranja mušula. Naime, u sjevernom djelu kvadranta G 12 utvrđeno je postojanje veće nakupine mušula i životinjskih kostiju, ispremiješano s tragovima gara. Iako su mušule inače nalažene pojedinačno na cijelom istraženom



Tlocrt arheološkog nalazišta Vilina špilja s položajem istraženog prostora 2014. (crtež: H. Cvitanović; N. Cvitanović; računalna obrada: D. Perkić)

prostoru, ovdje je riječ o nakupini koja je izvorno mjesto na kojem su u nekom trenutku bile konzumirane i ostavljene.

Na gotovo cijelom istraženom prostoru pronalaženi su brojni ulomci keramičkih posuda iz prapovijesti. U odnosu na poznati repertoar nalaza od eneolitika do srednjeg brončanog doba, novost su ulomci keramike *impresso*. Novost su i ulomci keramike mlađeg željeznog doba, koji vjerojatno pripadaju istom kontekstu kao i istodobni nalazi helenističke keramike. Naime, i kod mlađe željeznodobne keramike uglavnom je riječ o čašama. Od helenističke keramike prisutna je crvenofiguralna keramika, zatim crnoglazirana ili kampanska keramika, *Alto adriatico* i keramika *gnathia* te obična fina keramika i pojedini ulomci amfora. Kod crvenofiguralne keramike posebno se ističu ulomci od najmanje petnaestak skifosa s prikazima sova među maslinovim grančicama, tzv. *glaux* ili *owl-skyphoi*. Od oblika posuda najzastupljeniji su skifosi, ali prisutni su i kantarosi, pelike, oinohoe i druge posude namijenjene ispijanju vina.
Na osnovi distribucije arheoloških nalaza, može se zaključiti da se arheološko nalazište rasprostire od predulaznog prostora u špilju do mjesta gdje su između 1984. i 1986. otvoreni daljnji kanali do kaverne iza izvora Omble. Imajući u vidu istražene kvadrante u raznim dijelovima špilje, gotovo da se uopće ne može govoriti o postojanju vertikalne stratigrafije, nego isključivo o horizontalnoj stratigrafiji, s neupitnim miješanjima slojeva i arheoloških nalaza iz različitih razdoblja. To je posljedica relativno kratke uporabe špilje u starijim razdobljima, a špilja je najintenzivnije upotrebljavana u vrijeme mlađeg željeznog doba, s bogatim nalazima helenističke keramike. U prapovijesnim razdobljima neolitika, eneolitika i brončanog doba riječ je isključivo o povremenoj uporabi špilje, međutim nađeni su brojni ulomci raznih vrsta helenističke keramike u rasponu od 4. do 3. st. pr. Kr., iz razdoblja mlađeg željeznog doba. Gotovo svi ulomci iz helenističkog razdoblja pripadaju izrazito kvalitetnoj i reprezentativnoj keramici koja se nije upotrebljavala u svakodnevnom životu, osobito ne u nalazištima poput špilja. Osim toga, i smještaj špilje visoko u strmim i nepristupačnim stijenama, a neposredno iznad izvora vode, upućuje na moguću sakralnu uporabu, odnosno na moguće postojanje izvjesnog ilirskog svetišta u njoj. Odgovor na pitanje: zbog čega je i na koji način grčka helenistička keramika mogla dospjeti u tu nepristupačnu špilju, može biti vrlo jednostavan. Naime, bez obzira na to o kojem se civilizacijskom, kulturološkom ili kronološkom kontekstu svetišta radi, u njih su se uvijek ostavljali najdragocjeniji predmeti kao zavjet, dar ili zbog traženja mira ili milosti od bogova. Na istočnojadranskoj obali poznati su i drugi, slični speleološki objekti u kontekstu izvjesnih ilirskih svetišta, prije svega Spila kod Nakovane na Pelješcu (Forenbaher, Kaiser 2003; Menalo 2005; Forenbaher 2010), međutim upitno je kojim su božanstvima bili posvećeni. Prostorna ograničenost ovog rada onemogućava detaljniju raspravu. Za mogućnosti Viline špilje, već je bilo govora u dosadašnjim objavama (Perkić 2010: 33 – 38; Perkić 2010A: 159



Presjek arheološkog nalazišta Vilina špilja (crtež: H. Cvitanović, N. Cvitanović; računalna obrada: D. Perkić)



Fotografija helenističke uljanice i crnoglaziranog skifosa (foto: N. Duper)

– 161; Perkić 2013), no za sada se brojni skifosi s prikazima sova (tzv. *glaux* ili *owl-skyphoi*) čine posebno simptomatični. Sova se gotovo isključivo vezuje uz božicu Atenu, koja se s njom često i prikazuje, zbog čega i dobiva epitet *glaukopis*, a Atenina sova naziva se *glaux* (Luyster 1965: 151). Odakle onda grčko božanstvo u ilirskom svetištu? Odgovor se možda može tražiti u sinkretizmu ilirskog kulta ratnika, koje posebno biva izraženo od 6. – 5. st. pr. Kr. i dalje, s grčkim kultom heroja. Herojski je kult u pravilu povezan s herojevim grobom (Milićević Bradač 2004: 389). Poznato je da se kult heroja širi usporedo s grčkom kolonizacijom i biva posebno izražen u perifernom grčkom svijetu (Kirigin 2010: 109), a upravo je Atena u pravilu zaštitnica gotovo svih heroja, kako u grčkoj mitologiji, tako posredno i u umjetnosti (Villing 1992: 71, 72). Za južnojadranski prostor često se vezuju legende povezane s Kadmom i Harmonijom, čija je zaštitnica također Atena. Bez obzira na to kako se tumači mjesto Kadmove smrti, odnosno njegova groba (koje je i onako štovano kao kenotaf i moglo ih je biti na više mjesta), neupitna je njegova povezanost s Ilirima na čijem tlu umire, odnosno mogući sinkretizam s lokalnim božanstvima kao odraz širenja grčke civilizacije (Perkić 2010B: 46, 47). Već se u Pseudo Skilakovom Periplu, u 24. poglavlju, izričito spominje da se litice i svetište Kadma i Harmonije nalaze kod rijeke Arion, koje Mate Suić poistovjećuje s rijekom Drim (Suić 1953: 114, 115), dok ga drugi autori vezuju izravno uz rijeku Omblu, gdje se nalazi i Vilina špilja (Lučić 1959: 117 – 120).

Čini se da se upravo kroz spomenuta ilirska svetišta u špiljama može pratiti sinkretizam domaćeg kulta ratnika i grčkog kulta heroja, odnosno odraz širenja grčke civilizacije i kolonizacije istočnojadranske obale te njihov odnos s lokalnim ilirskim stanovništvom, i to kroz profane te religiozne sfere života i suživota.

Literatura

Bedek et al. 2006 J. Bedek et al., Katalog tipskih špiljskih lokaliteta faune Hrvatske, Natura Croatica, vol. 15, Suppl. 1, Zagreb, 2006.

Cukrov, Ozimec 2014 M. Cukrov, R. Ozimec, Prirodoslovne značajke Rijeke Dubrovačke Ombla, Zagreb, 2014.

Forenbaher 2010 S. Forenbaher, Ilirsko svetište u Spili kod Nakovane, u: Antički Grci na tlu Hrvatske, Zagreb, 2010: 152 – 157.

Forenbaher, Kaiser 2003 S. Forenbaher, T. Kaiser, Spila Nakovana, Ilirsko svetište na Pelješcu, Zagreb, 2003.

Kirigin 2010 B. Kirigin, Palagruža: Diomedovo otok ili uvod u početne veze Dalmacije s antičkim grčkim svijetom, u: Antički Grci na tlu Hrvatske, Zagreb, 2010: 106 – 109.

Kusijanović 1938 M. Kusijanović, Po pećinama dubrovačkog teritorija, 1, Hrvatski planinar, 1938: 83 – 88.

Lučić 1959 J. Lučić, Pseudo-Skilakov Arion i Rijeka Dubrovačka, Anali Historijskog instituta JAZU, god. VI-VII, Dubrovnik, 1959: 117 – 120.

Luyster 1965 R. Luyster, Symbolic Elements in the Cult of Athena, History of Religions, vol. 5, No. 1, 1965: 133 – 163.

Menalo 2005 R. Menalo, Ilirsko svetište na Pelješcu, Spila Nakovana (katalog izložbe), Dubrovnik, 2005.
Milićević Bradač 2004 M. Milićević Bradač, Stara Grčka, Grci na Crnom moru, Zagreb, 2004.
Ozimec et al. 2009 R. Ozimec et al., Završno izvješće projekta Paleoombla Vjetrenica – Ombla, izrada speleološkog i biospeleološkog katastra dijela Dubrovačkog primorja sa zaleđem, Hrvatsko biospeleološko društvo, Zagreb, 2009.
Perkić 2010 D. Perkić, Vilina špilja iznad izvora Omble u Rijeci Dubrovačkoj, Subterranea Croatica, 12, Zagreb, 2010: 33 – 38.
Perkić 2010A D. Perkić, Svetište u Vilinoj špilji iznad izvora rijeke Ombla, Katalog izložbe Antički Grci na tlu Hrvatske, Zagreb, 2010: 159 – 161.
Perkić 2010B D. Perkić, Prapovijesni arheološki lokaliteti na području Župe Dubrovačke, Izdanja HAD, 24, Zagreb, 2010: 33 – 61.
Perkić 2013 D. Perkić, Vilina špilja iznad izvora Omble, HAG, 9/2012, Zagreb, 2013: 872 – 875.
Petrić 1982 D. Perkić, Uvod u predhistoriju dubrovačkog područja, VAMZ, 14, Zagreb, 1982: 1 – 9.
Petrić 1984 D. Perkić, Vilina pećina, Dubrovački horizonti, 24, Zagreb, 1984: 56 – 59.
Suić 1953 M. Suić, Gdje se nalazilo jezero iz 26. poglavlja Pseudo-Skilakova Peripla, GZM, n.s. 8/1953, Sarajevo, 1953: 111 – 129.
Villing 1992 A. C. Villing, The Iconography of Athena in Attic Vase-painting from 440–370 BC, PhD Thesis, Lincoln College, University of Oxford, 1992.

dr. sc. Domagoj Perkić

Summary

The archaeological site of Vilina Cave is located on the steep cliffs above the Ombla River spring in Rijeka dubrovačka, in the area of the City of Dubrovnik. In October 2014, the Archaeological Museum from Dubrovnik initiated the first archaeological excavations of the site, which was previously known exclusively as a prehistoric site. Only owing to the more recent reconnaissance and collection of surface finds the existence of an Illyric shrine from the 4th-3rd BC was assumed and later confirmed by excavations undertaken in 2014. It could be said that in previous periods the cave was very sporadically used, from the Early Neolithic (*Impresso* culture), Eneolithic to the Early and Middle Bronze Ages. The most intensive use of the cave took place through the 4th and 3rd centuries BC when it served as a shrine. Numerous shards of Hellenistic vessels, almost exclusively linked to wine drinking, are a confirmation of this presumption. Of particular interest are the shards of at least fifteen *skyphos* with representations of owls (so called *glaux* or *owl-skyphos)* where the figure of an owl, bordered by olive tree branches, is the central depiction. The owl is exclusively linked to the goddess Athena who is often shown with it. The connection between Athena and the Illyric shrine can perhaps be explained by syncretism of the domestic warrior cult and Greek cult of the hero, particularly bearing in mind the fact that Athena was the leading patroness of various heroes on their travels and heroic acts. It is a known fact that the hero cult spread parallel with Greek colonization and was especially expressed in the peripheral Greek world, at first independently and then later through syncretism with domestic gods. In this way the reflection of the spreading of Greek civilization can be followed as well as its relationship with the local Illyric population, both through profane as well as religious spheres of life and co-existence.

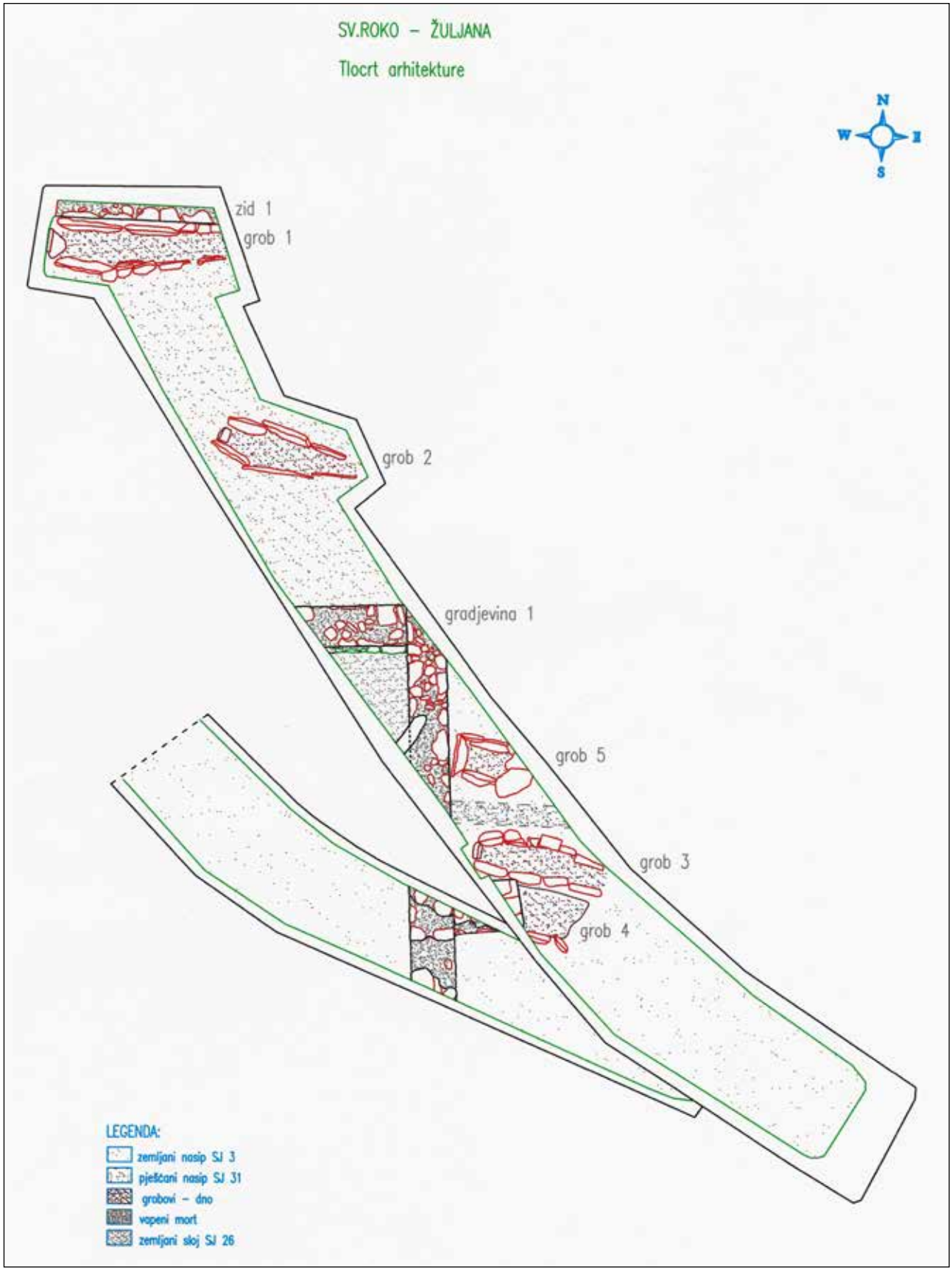
Redni broj: 378
Lokalitet: Žuljana – kod crkve sv. Roka
Naselje: Žuljana (poluotok Pelješac)
Grad/općina: Ston
Pravni status: postupak u tijeku
Razdoblje: A, SV
Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Prilikom iskopavanja kanala za polaganje cjevovoda na putu kod crkve sv. Roka u Žuljani, godine 2014. pronađeni su ostaci grobova i arhitekture. Radovi su prekinuti te je uslijedilo zaštitno arheološko istraživanje tijekom osam dana, kojim je obuhvaćena buduća trasa cjevovoda u širini oko 1,5 m, dužine 15 m. Investitor radova bio je Neretvansko-pelješko-korčulansko-lastovsko-mljetski vodovod d.o.o., Vodovod Korčula s Korčule, a pomoćne radove izvela je tvrtka Lasić company d.o.o. iz Imotskog. Lokalitet je istražila tvrtka Arheo plan d.o.o. iz Konavala, s voditeljicom istraživanja Ivanom Galinović dipl. arheo., zamjenikom voditeljice Domagojem Kristovićem, dipl. arheo., a radove je nadzirala Marta Perkić, dipl. arheo. iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Istraživanjem je obuhvaćen manji dio groblja, koje bi se moglo vezati uz stariju fazu groblja nekadašnje predromaničke crkve sv. Julijana, na čijem se mjestu danas nalazi barokna crkva sv. Roka. Grobovi su rađeni od neobrađenog kamena u suhozidnoj tehnici, u formi grobnog sanduka s obložnicama i poklopnicama, ponekad prekriveni i kamenom pločom. Riječ je o kosturnim grobovima, a antropološkom je analizom utvrđeno da se radi o pokojnicima različite dobi (4 – 47 godina) i spola, izloženima većoj količini fizičkog rada i slabije uhranjenosti. Posebno je zanimljiv nalaz starije arhitekture uz koju su prislonjeni grobovi – ugao građevine i jedan zid. Rađeni su od obrađenih,



Ortofoto – položaj crkve sv. Roka i sonde 1



Tlocrt S 1 (izradila: I. Galinović)



Sloj antičkog crijepa uz pronađenu arhitekturu (foto: I. Galinović)



Pogled na grobnu arhitekturu (foto: I. Galinović)



Pogled na S 1 (foto: I. Galinović)

pravilno uslojenih klesanaca, vezanih vapnenim mortom. Grobovi i arhitektura nalaze se usred kulturnog sloja u kojem prevladava velik broj nalaza antičkog krovnog crijepa (*tegulae*). Po svemu sudeći, riječ je o pronalasku manjeg dijela građevinskog sklopa pravilne orijentacije, iz antičkog ili kasnoantičkog razdoblja. Premda je istraživanje bilo zaštitnog karaktera te je obuhvatilo prilično skromnu površinu terena, ono je ponovno uputilo na bogatstvo arheološke baštine žuljanskog kraja. Zbog pogodne konfiguracije terena, smještaja u zaštićenoj pjeskovitoj uvali s izduženim poljem i izvorima vode, područje Žuljane pružalo je idealne uvjete za naseljavanje od prapovijesti do danas, a pogotovo u antici. Unatoč izostanku sustavnih istraživanja, pojedinačni nalazi kao što su navodni ostaci rustičnih vila (položaji Korta i Međine), brodolom kod Lirice, tragovi rimskih nekropola (položaji Brijezi i Ilijin Potok), česti nalazi ulomaka keramičkih posuda i rimskog novca koje su pronalazili mještani, kao i ostaci arhitekture uočeni tijekom ovog istraživanja, upućuju na postojanje rimskog naselja, čije će karakteristike biti otkrivene tijekom nekih budućih istraživanja.

Ivana Galinović

Summary

In the course of 2014, during the excavation of a canal for setting a pipeline on the road near the Church of St Roko in Žuljana, finds of graves and architecture were discovered. The works were stopped and rescue archaeological excavations conducted in the duration of eight days. The explorations included the smaller part of the cemetery that could be linked to the older phase of the cemetery of the former pre-Romanesque church of St. Julian, in the place of which the baroque Church of St Roko is located today. The graves were made of undressed stone in the dry stone technique, in the form of burial caskets with linings and lids, at times covered with a stone slab. The graves were skeletal and the anthropological analyses established that the deceased were of different ages (4-47) and genders, exposed to heavy work and poorly nourished. Particularly interesting were the finds of older architecture on which the graves leaned – the corner of a structure and a wall. They were made of dressed, symmetrically laid cut stones, bound by lime mortar. The graves and architecture were located in the centre of a cultural layer in which the dominant find was a large number of Antique roof tiles (*tegulae*). By all accounts it represented the small part of a built complex, symmetrically oriented, and originating from the period of Antiquity or Late Antiquity.

Varia

Osmi terenski seminar u Topuskom

Osmi terenski seminar (istodobno s arheološkim istraživanjem u Školskom parku 2014. godine) održan je u Narodnoj knjižnici i čitaonici u Topuskom, u dvjema sesijama. U prvoj, 26. kolovoza 2014., diplomandica Marija Kralj predavala je o osobama koje su u Topuskom postavile zavjetne natpise. Za predavanje „Malena Domicija u milosti Sreće: rimski zavjetnici topuskih natpisa" koristila se gradivom svoga diplomskog rada na modulu stare povijesti diplomskog studija povijesti. Prof. dr. B. Kuntić-Makvić održala je predavanje „Dvije tisuće Augustovih božanskih godina: o prvome rimskom caru na obljetnicu smrti".
Za drugu sesiju seminara 29. kolovoza 2014. doc. dr. Jasmina Osterman pripremila je informaciju o rezultatima aktualne kampanje. Prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić nastojala je predavanjem „Sličice iz rimskog ugostiteljstva" predočiti slušateljstvu moguće namjene i uporabu prostorija iz rimskog vremena koje se istražuju u Školskom parku.
Seminaru su nazočili članovi ekipe, studenti diplomskog modula stare povijesti (koji zbog toga dolaze iz Zagreba i pridružuju se arheološkoj ekipi), predstavnici Općine Topusko (koja dosljedno podupire istraživanja), domaći djelatnici u turizmu i ugostiteljstvu, nastavnici srednje škole, gosti lječilišta i druga zainteresirana publika.

Bruna Kuntić-Makvić

Summary

Eighth Field Seminar in Topusko

In the course of 2014, the eighth field seminar, consisting of two series of lectures, was held in the Public Library in Topusko simultaneously with archaeological explorations conducted in the School Park. During the first session on 26 August 2014, graduate student Marija Kralj gave a lecture on personages who commissioned the setting of votive inscription tablets in Topusko. For the lecture „Little Domitia in the Mercy of Luck: Romans who commissioned votive inscription tablets in Topusko" she used the material from her graduation thesis on her major subject of ancient history from the graduate study programme of history. Prof. Dr. B. Kuntić-Makvić held a lecture on „Augustus's Two Thousand Divine Years: On the First Roman Emperor on the Anniversary of his Death."
For the second session of the seminar, on 29 August 2014, Assistant Professor Dr. Jasmina Osterman informed the attendees of the results of the current campaign. Through her lecture „Sketches from Roman Catering Practices", Prof. Dr. Bruna Kuntić-Makvić' wished to inform the participants of the possible purposes and uses of the rooms from the Roman period that were being explored in the School Park.
The participants of the seminar included team members, students of ancient history that came from Zagreb for the seminar and joined the archaeological team, representatives of the municipality of Topusko which has been consistently supporting the research, domestic tourism and catering employees, secondary school teachers, guests of the spa and other interested members of the general public.



Predavanje u Gradskoj knjižnici i čitaonici u Topuskom o mjesnim rimskodobnim zavjetnim spomenicima (foto: B. Kuntić-Makvić)

POPIS KRATICA/*ABBREVIATIONS*:

N – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista kulturnih dobara nacionalnog značenja
Z – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista zaštićenih kulturnih dobara
P – upisano u Registar kulturnih dobara RH, Lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara
R – kulturno dobro zaštićeno prema zakonu iz 1967. (NN 7/67)

ot.	otok
op.	grad/općina

Literatura

AIA	Annales Instituti Archaeologici (Zagreb)
ARR	Arheološki radovi i rasprave (Zagreb)
AV	Arheološki vestnik (Ljubljana)
BAR	British Archaeological Reports, International Series (Oxford)
Godišnjak ZSKH	Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske (Zagreb)
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja (Sarajevo)
HAM	Hortus artium medievalium (Zagreb – Motovun)
HAnt	Histria antiqua (Pula)
HArch	Histria archaeologica (Pula)
HAG	Hrvatski arheološki godišnjak (Zagreb)
Izdanja HAD	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
Ljetopis JAZU	Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Split)
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu (Zagreb)
VAPD	Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku (Split)
VHAD	Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
OA	Opuscula Archaeologica (Zagreb)
OZ	Osječki zbornik (Osijek)
Obavijesti HAD	Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Split)
Prilozi IAZ	Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu (Zagreb)
Radovi FFZ	Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru (Zadar)

POPIS SURADNIKA / *INDEX OF CO-AUTHORS*

Ahern, James C. M.	Department of Anthropology, University of Wyoming, Laramie, SAD
Alduk, Ivan	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Imotskom, A. Starčevića 7, 21260 Imotski
Alihodžić, Timka	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Anzulović, Ivna	Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Obala kneza Trpimira 8, 23000 Zadar
Artuković Župan, Ivana	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Azinović-Bebek, Ana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Bakarić, Lidija	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Balen, Jacqueline	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Balić, Edina	Zavičajni muzej Slatina, Ante Kovačića 1, 33520 Slatina
Barbarić, Vedran	Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest umjetnosti, Sinjska 2, 21000 Split
Bartolić Sirotić, Klaudija	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Beg Jerončić, Ida	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Bekić, Luka	Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Božidara Petranovića 1, 23000 Zadar
Bezak, Jurica	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Bezeczky, Tamás	Institut für Kulturgeschichte der Antike der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Bäckerstrasse 13, PF Austria - 1010 Wien
Bodružić, Mario	Arheolog d.o.o., Lučino selo 36, 23275 Ugljan
Bojčić, Zvonko	Muzej Slavonije, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Borzacconi, Angela	Soprintendenza per i Beni Archeologici del Friuli Venezia Giulia, Viale Miramare 9, Trieste
Botić, Katarina	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Bradara, Tatjana	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Brkan Klarin, Zrinka	Zadar
Bully, Sebastien	Centre ARTeHIS C.N.R.S, Dijon, Francuska
Bunčić, Maja	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Burić, Marcel	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Buzov, Marija	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Bužanić, Domagoj	Zaprešić
Carre, Marie-Brigitte	Centre Camille Jullian, CNRS, Université d'Aix-Marseille, Francuska
Cingeli, Nebojša	Neir d.o.o., Vukovarska 148, 21000 Split
Cvitanić, Katarina	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Imotskom, A. Starčevića 7, 21260 Imotski
Cvitanović, Hrvoje	SK Ursus spelaeus, Jakšići 30, 47000 Karlovac
Cvitković, Ivan	Muzej Brdovec, Ilije Gregorića 13, Brdovec, 10291 Prigorje Brdovečko
Čargo, Boris	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Čataj, Lea	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Čaušević Bully, Morana	Université de Franche Comté, Besançon, Francuska; Udruga aIPAK, Omišalj
Čelhar, Martina	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Čerina, Dubravka	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Porinova b.b., 21000 Split
Čimin, Robert	Muzej grada Koprivnice, Trg dr. Leandera Brozovića 1, 48000 Koprivnica
Čondić, Natalija	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Čučković, Lazo	Gradski muzej Karlovac, Strossmayerov trg 7, 47000 Karlovac
Čučković, Zoran	Laboratoire Chrono-environnement, Université de Franche-Comté, 32 Rue Megevand, 25000 Besançon
Čule, Suzana	Zagreb
Ćurković, Marin	Zavičajni muzej Benkovac, Obitelji Benković 6, 23420 Benkovac
Demicheli, Dino	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Devlahović, Andrea	Muzej Staroga Grada, Ulica braće Biankini 2, 21460 Stari Grad
Dizdar, Marko	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Drnić, Ivan	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Dugonjić, Pavle	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Dunjko, Darija	Mursko Središće
Durman, Aleksandar	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Džino, Danijel	Macquarie University, Balaclava Road, North Ryde, AUS-NSW 2109 Sydney
Đuričić, Srđan	Zavičajni muzej Slatina, Ante Kovačića 1, 33520 Slatina
Fabijanić, Tomislav	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Fadić, Ivo	Muzej antičkog stakla, Poljana Zemaljskog odbora 1, 23000 Zadar

Filipec, Krešimir	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Forenbaher, Stašo	Institut za antropologiju u Zagrebu, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Fovet, Elise	Laboratoire Chrono-environnement, Université de Franche-Comté, 32 Rue Megevand, 25000 Besançon
Galinović, Ivana	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Galiot, Slavko	Delmat Galiot d.o.o., Put Supavla 1, 21000 Split
Gerometta, Katarina	Sveučilište Jurja Dobrile, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, Zagrebačka 30, 52000 Pula
Ghica, Victor	Det teologiske Menighetsfakultet, Gydasvei 4, Majorstuen, N-0302 Oslo
Glavan, Šime	Travej d.o.o., Augusta Harambašića 4, 23000 Zadar
Glavaš, Ivo	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Šibeniku, J. Čulinovića 1/3, 22000 Šibenik
Glavaš, Vedrana	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Glavinić, Blaž	Sinj
Gligora, Valerija	Zagreb
Glučina, Toni	Arheološki muzej Narona, Naronski trg 6, 20352 Vid
Gluščević, Smiljan	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Gogala, Miroslav	Neir d.o.o., Vukovarska 148, 21000 Split
Gregl, Zoran	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Grgurić, Maja	Vektra d.o.o., B. Vodnika 4/b, 42000 Varaždin
Grosman, Darja	Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija
Gudelj, Ljubomir	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Gusar, Karla	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Hodulak, Ivor	Zagreb
Horvat, Zorislav	Zagreb
Hršak, Tomislav	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Hutinec, Mirela	Gradski muzej Vukovar, Dvorac Eltz, Županijska 2, 32000 Vukovar
Ilkić, Mato	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Ivanušec, Ratko	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu, Ante Starčevića 43, 35000 Slavonski Brod
Jakovljević, Goran	Gradski muzej Bjelovar, Trg E. Kvaternika 1, 43000 Bjelovar
Janeš, Andrej	Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Janković, Ivor	Institut za antropologiju u Zagrebu, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Jeličić Radonić, Jasna	Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest umjetnosti, Sinjska 2, 21000 Split
Jerončić, Tomislav	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Jurić, Radomir	Arheološki muzej u Zadru, Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar
Jurković, Miljenko	Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Kalafatić, Hrvoje	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kanaet, Zrinka	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Karađole, Ana	Šibenik
Karavanić, Ivor	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Karavanić, Snježana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Karavidović, Tena	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Katavić, Vedran	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Katić, Miroslav	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Trogiru, Gradska 23, 21220 Trogir
Katunarić Kirjakov, Tea	Umjetnička akademija u Splitu, Zagrebačka 3, 21000 Split
Kliškić, Damir	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Kolak, Tatjana	Muzej Like Gospić, Dr. Franje Tuđmana 3, 53000 Gospić
Koncani Uhač, Ida	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Konestra, Ana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Komšo, Darko	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Koprivnjak, Vedran	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak
Kostešić, Iva	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kovačević Bokarica, Nela	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Kovačević, Saša	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kovačić, Vladimir	Zavičajni muzej Poreštine, Dekumanska 9, 52440 Poreč
Kratofil, Boris	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Kristović, Domagoj	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Kristović, Maris	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka

Krmpotić, Marijana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Krnčević, Željko	Muzej grada Šibenika, Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Krznar, Siniša	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Krznarić Škrivanko, Maja	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Kudelić, Andreja	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Kunac, Ivana	Hrvace
Kuntić-Makvić, Bruna	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Kušan Špalj, Dora	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Lapajne, Damjan	Zagreb
Lapić, Jelena	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Leleković, Tino	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odsjek za arheologiju, Ante Kovačića 5, 10000 Zagreb
Librenjak, Anita	Muzej Cetinske krajine, Andrije Kačića Miošića 5, 21230 Sinj
Lipovac Vrkljan, Goranka	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Lolić, Tatjana	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Mesnička 49, 10000 Zagreb
Los, Dženi	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Lozuk, Josip	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Ložnjak Dizdar, Daria	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Mačković, Romana	Muzej Sveti Ivan Zelina, Trg Ante Starčevića 13, Sveti Ivan Zelina
Madiraca, Vinko	Pisa trade d.o.o., Hrvatskih žrtava 102, 21000 Split
Makarun, Matija	Rijeka
Malovoz, Andrea	Institut für Ur- und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie, Universität Heidelberg, Marstallhof 4, 69117 Heidelberg, Njemačka
Manhard, Antonio	Popovača
Mardešić, Jagoda	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Marciuš, Branka	Muzej Međimurja Čakovec, Trg Republike 5, 40000 Čakovec
Marić, Iva	Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Marijanović, Brunislav	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Marković, Zorko	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Mašić, Boris	Muzej grada Zagreba, Opatička 20, 10000 Zagreb
Matković, Marina	Nova Gradiška
Mauch Lenardić, Jadranka	Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU, A. Kovačića 5/II, 10000 Zagreb
Mavrović Mokos, Janja	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki zavod, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Migotti, Branka	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odsjek za arheologiju, Ante Kovačića 5, 10000 Zagreb
Mihajlović, Igor	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Mihaljević, Marija	Gradski muzej Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 7, 35400 Nova Gradiška
Mihelić, Sanjin	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Miholjek, Igor	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Miklik-Lozuk, Lidija	Muzej Brodskog Posavlja, Starčevićeva 40, 35000 Slavonski Brod
Milić, Marica	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Miloglav, Ina	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Milošević, Ante	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Milošević, Branka	Muzej grada Umaga, Trg sv. Martina 1, 52470 Umag
Minichreiter, Kornelija	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Miracle, Preston T.	Department of Archaeology, University of Cambridge, Downing Street, Cambridge, CB2 3DZ, United Kingdom
Mucić, Konstanta	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Munda, Davor	Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino, Decumanus 9, 52440 Poreč
Mušič, Branko	Gearh d.o.o., Radvanjska 13, 2000 Maribor, Slovenija
Nakić, Andrija	Arheolog d.o.o., Lučino selo 36, 23275 Ugljan
Nevistić, Zvonimir	Zagreb
Nodilo, Helena	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Okroša Rožić, Lana	Gradski muzej Križevci, T. Sermagea 2, 48260 Križevci
Olujić, Boris	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Pamić, Siniša	Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Parica, Mate	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Pavišić, Ivančica	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Pavlinović, Stipe	Neir d.o.o., Vukovarska 148, 21000 Split

Pavlović, Ana	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Peharda, Ivančica	Donje Ladanje
Peković, Željko	Omega engineering d.o.o., Riječka 16a, 20000 Dubrovnik
Penović, Anita	Neir d.o.o., Vukovarska 148, 21000 Split
Percan, Tihomir	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Perkić, Domagoj	Dubrovački muzeji, Arheološki muzej, Pred dvorom 3, 20000 Dubrovnik
Perok, Nikoleta	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Pešić, Mladen	Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Božidara Petranovića 1, 23000 Zadar
Petešić, Silvana	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Petrinec, Maja	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Petrović-Markežić, Biljana	Muzej grada Umaga, Trg sv. Martina 1, 52470 Umag
Pintarić, Tatjana	Muzej Turopolja, Trg kralja Tomislava 1, 10410 Velika Gorica
Pleše, Tajana	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Podrug, Emil	Muzej grada Šibenika, Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Potrebica, Hrvoje	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki zavod, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Premužić, Zrinka	Institut za antropologiju u Zagrebu, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Puhara, Helena	Muzeji i galerije Konavala, Trumbićev put 25, 20210 Cavtat
Puszta, Sándor	Geophysicist, FRACTAL Bt., 1155 Budapest, Óda u. 37. Hungary
Radaljac, Mario	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Radić, Dinko	Centar za kulturu – Arheološka zbirka, 20270 Vela Luka
Radić Rossi, Irena	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Radman-Livaja, Ivan	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Radović, Mate	Arheološki muzej u Zadru, Muzej ninskih starina, Trg Kraljevac 8, 23232 Nin
Raguž, Krešimir	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Karlovcu, V. Vranicanija 6, 47000 Karlovac
Rajković, Dragana	Muzej Slavonije, Trg Sv. Trojstva 6, 31000 Osijek
Rapan Papeša, Anita	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Rizner, Mia	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Rijeci, Užarska 26, 51000 Rijeka
Roksandić, Danijela	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Rousse, Corinne	Aix-Marseille université, Centre C. Jullian UMR 7299, Francuska
Salajić, Silvija	Gradski muzej Virovitica, Trg bana Josipa Jelačića 23, 33000 Virovitica
Sanader, Mirjana	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Schejbal, Berislav	Daruvar
Schrunk, Ivančica	University of St. Thomas, 2115 Summit Avenue, St. Paul, MN 55105, SAD
Sekelj Ivančan, Tajana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Sekulić, Petar	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za kopnenu arheologiju, Kožarska 5, 10000 Zagreb
Sinobad, Marko	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Šibeniku, Čulinovića 1/3, 22000 Šibenik
Sirovica, Filomena	Arheološki muzej u Zagrebu, Trg Nikole Zrinskog 19, 10000 Zagreb
Skelac, Goran	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Starac, Ranko	Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1, 51000 Rijeka
Stojević, Iva	Zagreb
Sunko Katavić, Ana	Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
Šalov, Teodora	ARHEO TIM d.o.o., Maksimijanova 19, 52100 Pula
Šegvić, Nera	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Šiljeg, Bartul	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Šimek, Marina	Gradski muzej Varaždin, Strossmayerovo šetalište 7, 42000 Varaždin
Škiljan, Ivana	Muzeji Hrvatskog zagorja, Samci 64, 49245 Gornja Stubica
Škoberne, Želimir	Muzej grada Zagreba, Opatička 20–22, 10000 Zagreb
Škunca, Aleksij	Novalja
Šošić Klindžić, Rajna	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Špoljar, Davor	Krapinske Toplice
Šugar, Doris	Trogir
Šuta, Ivan	Muzej grada Kaštela, Brce 1, 21215 Kaštel Lukšić
Štefanac, Berislav	Muzej antičkog stakla, Poljana Zemaljskog odbora 1, 23000 Zadar
Tkalčec, Tatjana	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Tolja, Zvjezdana	Arheo Plan d.o.o., Butkovina 7, 20216 Dubravka
Tomasović, Marinko	Gradski muzej Makarska, Obala kralja Tomislava 17/1, 21300 Makarska
Tomaš Barišić, Tea	Gradski muzej Sisak, Kralja Tomislava 10, 44000 Sisak
Tonc, Asja	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb

Tončinić, Domagoj	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Topić, Nikolina	Omega engineering d.o.o., Riječka 16a, 20000 Dubrovnik
Tresić Pavičić, Dinko	Kaducej d.o.o., Papandopulova 27, 21000 Split
Ugarković, Marina	Institut za arheologiju, Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb
Uglešić, Ante	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Ujčić, Željko	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Ujčić Grudenić, Jasna	Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1, 51000 Rijeka
Uroda, Nikolina	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače b.b., 21000 Split
Valent, Ivan	Koprivnica
Višić-Ljubić, Ema	Arheološki muzej u Splitu, Zrinsko-frankopanska 25, 21000 Split
Višnjić, Josip	Hrvatski restauratorski zavod, Služba za arheološku baštinu, Juršići 7, 52342 Svetvinčenat
Vlahović, Spomenka	Zavičajni muzej Varaždinske Toplice, Trg slobode 16, 42223 Varaždinske Toplice
Vodička Miholjek, Kristina	Gradski muzej Čazma, Trg Čazmanskog kaptola 13, 43240 Čazma
Vrkić, Šime	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Vujević, Dario	Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar
Vukmanić, Igor	Arheološki muzej Osijek, Trg Sv. Trojstva 2, 31000 Osijek
Vukosavljević, Nikola	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, I. Lučića 3, 10000 Zagreb
Vulić, Hrvoje	Gradski muzej Vinkovci, Trg bana Josipa Šokčevića 16, 32100 Vinkovci
Zaninović, Joško	Gradski muzej Drniš, Domovinskog rata 38, 22320 Drniš
Zlatunić, Romuald	Arheološki muzej Istre, Carrarina 3, 52100 Pula
Zubčić, Krunoslav	Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Cvijete Zuzorić 43, 10000 Zagreb
Žarak, Vesna	Geoarheo d.o.o., Kneza Mislava 3, 10000 Zagreb
Želle, Morena	Javna ustanova Park prirode „Žumberak – Samoborsko gorje”, Slani dol 1, 10430 Samobor

SADRŽAJ/*CONTENTS*

Osječko-baranjska županija 6

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
1	Batina – Sredno	Batina	P, A
2	Beli Manastir – Širine	Beli Manastir	P, SV
3	Darda – ostaci „Sulejmanovog mosta”	Darda	NV
4	Donji Miholjac – Goračka (AN 8)	Donji Miholjac	P
5	Đakovo – Štrbinci	Đakovo	P, A, NV
6	Đakovo – Trg J. J. Strossmayera	Đakovo	NV
7	Istočna Slavonija	–	P, A, SV, NV
8	Jagodnjak – Cerik sjever (AN 6)	Jagodnjak	P, A, SV
9	Kamenac	Kamenac	A
10	Kneževi Vinogradi – Crvena ćuprija	Kneževi Vinogradi	A
11	Koška – šire područje	Koška, Ordanja	P, A, SV, NV
12	Kršinci	Kršinci	P, SV
13	Novi Čeminac (AN10B)	Novi Čeminac	A, NV
14	Osijek – Park kraljice Katarine Kosače	Osijek	A
15	Osijek – sjeverni kolektora grada	Osijek	NV
16	Osijek – Tvrđa (franjevački samostan)	Osijek	SV, NV
17	Osijek – Vukovarska	Osijek	A, NV
18	Petrijevci – Bakovac (jug) (AN 13B)	Petrijevci	A, SV, NV
19	Petrijevci – Bakovac (sjever) (AN 13A)	Petrijevci	A, SV, NV
20	Podravlje – općine Marijanci i Belišće	Marijanski Ivanovci, Bocanjevci	P, A, SV
21	Sarvaš – Gradac	Srvaš	P, A, SV
22	Sveti Đurađ – crkva sv. Jurja	Sveti Đurađ	SV, NV
23	Viškovci – Gradina	Viškovci	P

Vukovarsko-srijemska županija 58

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
24	Bapska – Gradac	Bapska	P
25	Opatovac – Šanac	Opatovac	P
26	Purić – Ljubanj	Vrbanja	P
27	Sotin – Fancage, Plandište	Sotin	P, SV
28	Sotin – Srednje polje – Vašarište	Sotin	P, A, SV
29	Sotin – Trojstvo	Sotin	P
30	Vinkovačko Novo Selo – Zablaće	Vinkovci	P, SV
31	Vinkovci – arheo. zona grada	Vinkovci	P, A, SV, NV
32	Vinkovci – Ivana Gundulića	Vinkovci	P, A, SV
33	Vinkovci – Kamenica	Vinkovci	A
34	Vinkovci – Kamenica	Vinkovci	A
35	Vinkovci – Kralja Zvonimira 12	Vinkovci	A, SV, NV
36	Vinkovci – Trg bana Josipa Šokčevića	Vinkovci	A
37	Vinkovačko područje	–	P, A, SV, NV
38	Vučedol – Kukuruzište Streim	Vučedol	P

Brodsko-posavska županija 94

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
39	Brodski Stupnik – Gospodarska zona	Brodski Stupnik	–
40	Dolina – Glavičice	Dolina	P
41	Gornji Bogićevci – utvrda sv. Ivan Trnava	Gornji Bogićevci	SV
42	Jaruge – dalekovod	Jaruge	–
43	Mačkovac – Crišnjevi i Oštrovi	Mačkovac	P
44	Nova Gradiška – crkva Svih svetih – Prvča	Nova Gradiška	P, SV
45	Sl. Brod – Galovo	Slavonski Brod	P
46	Sl. Brod – Livadićeva 16	Slavonski Brod	–
47	Sl. Brod – luka	Slavonski Brod	–
48	Sl. Brod – luka	Slavonski Brod	P, SV
49	Sl. Brod – Ul. Vjekoslava Karasa 14	Slavonski Brod	P
50	Sl. Brod – zaštićena arheo. zona grada	Slavonski Brod	–

51	Utvrda Bijela stijena	Bijela Stijena	SV
52	Utvrda Rašaška	Bobare	SV

Požeško-slavonska županija 114

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
53	Alilovci – Lipje	Alilovci	P
54	Ivandol – Njive	Ivandol	SV, NV
55	Kagovac	Lukač	P
56	Kaptol – Gradci	Kaptol	P
57	Rudina – benediktinska opatija	Čečavac	SV
58	Tulnik – Blagovišće	Tulnik	P

Virovitičko-podravska županija 130

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
59	Gornje Bazje – EP Prodorine 2	Gornje Bazje	–
60	Nova Bukovica – Sjenjak	Nova Bukovica	P
61	Orešac – Dvorine (Bolentio)	Orešac	A
62	Slatina – Krivaja	Slatina	P
63	Slatina – Krivaja (Drvo-trgovina)	Slatina	P
64	Virovitica – Gradski park	Virovitica	SV, NV
65	Virovitica – Gradski park (zapadni ulaz)	Virovitica	SV, NV
66	Zvonimirovo – Veliko polje	Zvonimirovo	P, SV

Bjelovarsko-bilogorska županija 144

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
67	Bijela – benediktinski samostan sv. Margarete	Bijela	SV
68	Čazma – povijesna urbana cjelina	Čazma	SV, NV
69	Čazma – Stari grad	Čazma	SV, NV
70	Čazma – Stari grad – rotor	Čazma	SV, NV
71	Daruvar – kupališni perivoj	Daruvar	A, SV, NV
72	Domankuš – Zidine	Domankuš	SV
73	Orovački vinogradi	Orovac	P
74	Oštri Zid – Šancevi	Oštri Zid	P, SV
75	Severin – Selište	Severin	A
76	Sirač – Stari grad	Sirač	SV, NV
77	Streza – pavlinski samostan Svih svetih	Pavlin Kloštar	SV
78	Zrinski Topolovac – Žeđin grad	Zrinski Topolovac	SV

Koprivničko-križevačka županija 166

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
79	Brezovljani	Brezovljani	P
80	Gornja Podravina	Hlebine	P, A, SV, NV
81	Kalnik – Igrišće	Kalnik	P, A, SV
82	Kloštar Podravski – utvrda Gorbonok	Kloštar Podravski	SV
83	Koprivnica – crkva sv. Nikole	Koprivnica	SV
84	Koprivnica – Tvrđava / Sajmište	Koprivnica	NV
85	Podravske Sesvete – Ruškova greda	Podravske Sesvete	P, SV
86	Torčec – Cirkvišče	Torčec	SV, NV
87	Virje – Sušine	Virje	P, SV

Međimurska županija 188

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
88	Belica – crkva Uznesenja BDM	Belica	SV, NV
89	Čakovec – Stari grad	Čakovec	SV, NV
90	Čakovec – Stari grad	Čakovec	SV, NV
91	Draškovec – Okol	Draškovec	–
92	Ferenčica	Otok	A
93	Međimurje – južna obala rijeke Mure	–	NV
94	Preseka – Veliko Kamenje	Preseka	A
95	Šenkovec – Čestinka	Šenkovec	P, SV

96	Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene	Štrigova	SV, NV
97	Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I	Turčišće	P

Varaždinska županija 204

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
98	Humščak	Gornji Hum	P, A, NV
99	Lonja – Gradišče	Matušini	P, A, SV
100	Ludbreg – vrt Somođi	Ludbreg	A
101	Martijanec – Gradišče	Martijanec	SV
102	Rute – Gradišče	Podrute	P, SV, NV
103	Utvrda Čanjevo – Gradišče	Čanjevo	P, SV, NV
104	Varaždin – Brezje	Varaždin	P
105	Varaždin – Brezje	Varaždin	P
106	Varaždin – Ul. J. Draškovića i Školska ulica	Varaždin	SV, NV
107	Varaždin – Ul. J. Habdelića	Varaždin	NV
108	Varaždinske Toplice – crkva sv. Martina	Varaždinske Toplice	SV, NV
109	Varaždinske Toplice – Gradski park	Varaždinske Toplice	A
110	Varaždinske Toplice – trasa plinovoda	Varaždinske Toplice	A

Krapinsko-zagorska županija 232

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
111	Bojačno – Špičak	Bojačno	P
112	Cesta Popovec – Marija Bistrica – Zabok	Oroslavlje	–
113	Dvorac Veliki Tabor	Hum Kosnički	P, SV, NV
114	Krapinske Toplice – Zašat – kapela	Krapinske Toplice	P, NV
115	Lobor – Majka Božja Gorska	Lobor	P, A, SV, NV
116	Plemićki grad Vrbovec	Klenovec Humski	SV
117	Pregrada – zaobilaznica grada	op. Pregrada	P, SV, NV
118	Radoboj – Podstenje – prapov. nekropola	Radoboj	P
119	Stari grad Kostelgrad	Kostel	SV

Grad Zagreb i Zagrebačka županija 246

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
120	Bratelji – Velika Glavičica	Bratelji	A
121	Budinjak – kapela sv. Nedjelje s grobljem	Budinjak	NV
122	Budinjak – kapela sv. Petke	Budinjak	SV/NV
123	Budinjak – nekropola	Budinjak	P
124	Dijaneš – utvrda Dijaneško	Dijaneš	SV
125	Donje Orešje – Graci – Topolnjak	Donje Orešje	A, P
126	Gradec – područje općine	Pokasin, Festinec	P, A, SV, NV
127	Okešinec – Sipćina	Okešinec	A
128	Šćitarjevo	Šćitarjevo	A
129	Šćitarjevo – Župna livada	Šćitarjevo	A
130	Stari grad Žumberak	op. Žumberak	SV
131	Sv. Križ Brdovečki – naselje i nekropola	Sv. Križ Brdovečki	P
132	Sv. Martin pod Okićem – crkva sv. Martina	Sv. Martin pod Okićem	SV, NV
133	Zagreb – Mesnička ulica	Zagreb	SV, NV
134	Zagreb – Stenjevec	Zagreb	A, SV
135	Zelingrad (castrum)	Sveti Ivan Zelina (op.)	A, SV
136	Žumberak – crkva sv. Nikole biskupa	Žumberak	SV, NV

Sisačko-moslavačka županija 276

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
137	Bojna – Klupica – Brekinjova kosa	Bojna	–
138	Hrvatski Čuntić – utvrda Čuntić	Hrvatski Čuntić	SV
139	Mikleuška – pavlinski samostan	Mikleuška	SV
140	Osekovo – Ciglenice	Osekovo	A
141	Petrovac – Zlat, pavlinski samostan	Topusko (op.), Vojnić (op.)	SV
142	Sisak – Bakranova ulica	Sisak	A
143	Sisak – Pogorelac	Sisak	A
144	Sisak – Pogorelac	Sisak	P, A

145	Sisak – Sv. Kvirin	Sisak	A
146	Sisak – trasa strujnog kabla	Sisak	A, NV
147	Sisak – Trg hrvatskih branitelja	Sisak	A
148	Sisak – Ul. 1. svibnja	Sisak	A
149	Sisak – željeznički kolodvor	Sisak	P, A, SV
150	Stari grad Jelengrad	Popovača (op.)	P, SV
151	Topusko	Topusko	A
152	Topusko – Školski park	Topusko	A, SV

Karlovačka županija 306

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
153	Bukovlje – Crkvišće	Bukovlje	A, SV
154	Doljani Žumberački – Gradina	Doljani Žumberački	P
155	Draganić – Ilijina Glavica, tumul	Draganić	P
156	Karlovac – Gornje Mekušje, Gaza – crkva	Karlovac	P, A, SV, NV
157	Končalovići – Gradina	Končalovići	P
158	Lasinja – Talijanovo brdo	Crna Draga, Lasinja	P
159	rijeka Kupa, Korana, Mrežnica i Dobfa	–	A, NV
160	Stari grad Barilović	Barilović	SV, NV
161	Utvrđene pećine Karlovačke županije	–	P, SV, NV
162	Viničica	Josipdol (op.)	P, A

Istarska županija 324

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
163	Bale – Sv. Marija Velika	Bale	A, SV, NV
164	Bujština	–	P, A, SV, NV
165	Cesta D 75	Vodnjan, Fažana	A, SV, NV
166	Červar – uvala Busuja	Červar	A
167	Fažana	Fažana	A
168	Fažana	Fažana	NV
169	Guran – srednjovjekovno naselje	Guran	SV
170	Hum – crkva sv. Jeronina	Hum	SV
171	Katoro – rt Tiola	Katoro	A
172	Katoro – Sipar	Katoro	A, SV
173	Limski kanal – Romualdova pećina, prip. Abi Kontija	–	P
174	Ližnjan – rt Uljeva	Ližnjan	A, NV
175	Lorun	Tar, Vabriga	A
176	Plomin – bedem	Plomin	P, A, SV, NV
177	Plomin – uvala	Plomin	A, NV
178	Podmorje Pule	–	NV
179	Poreč – Eufrazijeva ulica	Poreč	A, SV, NV
180	Poreč – Eugena Kumičića 10	Poreč	A, SV, NV
181	Pula – bazilika sv. Marije Formoze	Pula	A
182	Pula – franjevački samostan	Pula	A, SV, NV
183	Pula – Gradinski uspon na Kaštel	Pula	P, A, NV
184	Pula – Malo rimsko kazalište	Pula	P, A, SV, NV
185	Pula – plinovod	Pula	A, NV
186	Pula – zgrada Arheološkog muzeja Istre	Pula	P, A, NV
187	Rovinjsko podmorje	Rovinj	A
188	Savudrija – Luka Savudrija – podmorje	Savudrija	A
189	Seget – stancija De Franceschi	Seget	NV
190	Sv. Ivan Kornetski	Sv. Ivan Kornetski	P, A, SV
191	Umag – plinovod	Umag	NV
192	Umag – Punta, plinovod	Umag	A, NV
193	Utvrda Petrapilosa	Buzet (op.)	P, SV, NV
194	Utvrda Possert	Belaj	SV, NV
195	Utvrda Stari Rakalj	Rakalj	P, A, SV, NV
196	Utvrda Turnina	Rovinj	P, SV
197	Utvrda Sv. Marina	Červar-Porat, Vabriga	A, NV
198	Valbandon – „Bi Billage”	Valbandon	P, A, SV

199	Vižula – podmorje	Medulin	A
200	Vodovod Sv. Ivan Korntski – Đuba	Sv. Ivan, Đuba	A, SV
201	Vrsar – Stari Neon	Vrsar	A
202	Zambratija	Zambratija	P, A, SV, NV
203	Zambratija – podmorje	Zambratija	P

Primorsko-goranska županija 400

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
204	Jadranovo – Lokvišće	Jadranovo	A
205	Krk – Dinka Vitezića 2	Krk	A, SV
206	Krk – Frankopanska 34a	Krk	A
207	Krk – Galija 14	Krk	A
208	Krk – Kaštel (austrijska kula)	Krk	A, SV
209	Krk – vila Šinogoj	Krk	P, A, SV
210	Novi Vinodolski – utvrda Lopar	Novi Vinodolski	A, SV
211	Omišalj – Fulfinum – Mirine	Omišalj	A
212	Osor – bedem	Osor	A
213	Osor – benediktinski samostan i crkva	Osor	A, SV, NV
214	Osor – Osor 40	Osor	A, SV
215	Otočić Lukovac – uvala Crnika	Lopar	A, SV
216	Otok Krk – luke Omišalj, Krk i Baška	Omišalj, Krk, Baška	A, NV
217	Otok Rab (Lopar – uvala Mahućina)	Lopar	A
218	Pećina Bukovac	Lokve (op.)	P
219	Rab – šire područje grada	Rab (op.)	P, A, SV
220	Rijeka – Trsatska gradina	Rijeka (Trsat)	SV, NV
221	Rijeka – Trg Ivana Koblera	Rijeka	A, NV
222	Uvala Martinšćica	Punta Križa (ot. Cres)	A, SV

Ličko-senjska županija 442

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
223	Brinje – Stari grad Sokolac	Brinje	SV, NV
224	Caska – podmorje i priobalje	Caska	A
225	Caska – Sv. Juraj	Caska	A, SV, NV
226	Gradina Korenička	Gradina Korenička	P, A, SV
227	Karlobag – Drvišica – Vidovgrad	Drvišica	P, A, SV, NV
228	Košljun	Novalja	P, A
229	Krst (utvrda)	Korenica	NV
230	Otočac – Stari grad	Otočac	(P), SV, NV
231	Podmorje Ličko-senjske županije	Senj (op.), Karlobag (op.)	P, A
232	Ribnik – Grad	Ribnik	A
233	Smiljan – Čovini – Crikvine; Čovini – Krša	Smiljan – Čovini	SV
234	Stari grad Krčingrad (gradina Kozjak)	Plitvička jezera (op.)	SV
235	Udbina – Gradina	Udbina	P, A, SV, NV
236	Udbina – stolnica sv. Jakova	Udbina	SV, NV
237	Velebit	Stinica, Krasno, Jablanac	P, A, SV, NV, MD

Zadarska županija 476

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
238	Asseria	Podgrađe	A
239	Dugi otok – podmorje	Sali (Dugi otok)	–
240	Gnalić – podmorje	Tkon	NV
241	Kolan – Donji Gradac	Kolan	P, A
242	Mandalina – crkva sv. Marije Magdalene	Mandalina	SV, NV
243	Medviđa – crkva sv. Ivana	Medviđa	SV
244	Nin – k.č. 880	Nin	A, SV
245	Nin – k.č. 1914	Nin	–
246	Nin – k.č. 1989	Nin	A
247	Nin – luka Kandija velika	Nin	SV ili NV
248	Otočić Babuljaš – podmorje	Pakoštane	P, A
249	Otočić Ričul	Turanj	P
250	Otočić Veliki Sikavac – podmorje	Vlašići	–

251	Otok Ugljan – uvala Ćuće	Ugljan	A
252	Pakoštane – Crkvina	Pakoštane	A, SV, NV
253	Podmorje Zadarske županije	–	A, SV, NV
254	Ravni kotari (Paljuv, Lovinac)	Paljuv, Poličnik	P, A, SV, NV
255	Šibuljina – gradina Sv. Trojice	Šibuljina	P, A
256	Šimuni – rt Suha Punta, podmorje	Šimuni	–
257	Špilja Vlakno	Savar	P
258	Velika pećina u kanjonu Kličevice	Raštević	P
259	Velim – Kosa	Velim	P
260	Vir – Smratina	Vir	A, SV
261	Zadar – crkva sv. Nikole	Zadar	A, SV, NV
262	Zadar – Liburnska obala	Zadar	A, SV, NV
263	Zadar – palača Cedulin	Zadar	A, SV, NV
264	Zadar – Prolaz cara Augusta	Zadar	P, A
265	Zadar – Relja – Poliklinika	Zadar	A
266	Zadar – Ul. Dalmatinskog sabora	Zadar	A, SV
267	Zadar – Ul. Hrvoja Čustića	Zadar	–
268	Zadar – uvala Jazine	Zadar	SD
269	Zemunik Donji – Gradina	Zemunik Donji	P, NV

Šibensko-kninska županija 538

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
270	Biskupija – Crkvina	Biskupija	A, SV
271	Bribirska Glavica	Bribir	P, A, SV
272	Bribirska Glavica – crkva sv. Joakima i Ane	Bribir	P, A, SV
273	Burnum – amfiteatar (Karlovac)	Ivoševci	A
274	Burnum – kampus (Karlovac)	Ivoševci	A
275	Burnum – vojni logor (Šupljaja)	Ivoševci	A
276	Čista Mala – Velištak	Čista Mala	P
277	Kornat – utvrda Toreta	Kravljačica (otok Kornat)	A
278	Kornat – uvala Tarac/crkva sv. Marije i podmorje	Kravljačica (otok Kornat)	A, SV
279	Murter – Gradina	Murter	A
280	Podmorje Šibensko-kninske županije	Žirje, Šibenik	NV
281	Šarina Draga – Jama	Zaton	P
282	Šibenik – Medulićev trg	Šibenik	NV
283	Šibenik – tvrđava Barone	Šibenik	SV
284	Vaćani – Laluše	Vaćani	SV
285	Žažvić – bazilika	Žažvić	A, SV

Splitsko-dalmatinska županija 570

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
286	Aglomeracija Solin – Split	–	P, A, SV, NV
287	Cesta Cista Velika – Dobranje	Cista Provo (op.)	NV
288	Dugopolje – antička cesta	Dugopolje	A, NV
289	Gardun (Tilurium)	Gardun	A
290	Glavica – Vukova glavica	Glavica	SV
291	Hvar – Arsenal	Hvar	A, NV
292	Imotska krajina, sjeverni dio	–	P, A, SV
293	Karanušići (Giljanovići)	Plano, zaseok Maljkovići	P
294	K. Štafilić – Resnik – podmorje	Kaštel Štafilić	P
295	Klis – antička cesta	Klis	A, NV
296	Klis – tvrđava Klis	Klis	A, SV, NV
297	Lokvičići – Grad	Lokvičići	P, A, SV
298	Lovreć – Gradina/Bošnjakova gradina	Lovreć, zaseok Bošnjaci	P, A, SV
299	Ložišća – Rat	Ložišća	P
300	Makarska – Sv. Petar	Makarska	A, SV, NV
301	Podmorje Splitsko-dalmatinske žup.	Trogir (op.)	A, SV, NV
302	Podmorje Splitsko-dalmatinske žup.	Vis, Komiža	A, SV
303	Podmorje Splitsko-dalmatinske žup.	Hvar, Vis	A, NV
304	Potravlje – Crkvine	Potravlje	A, SV

305	Radošić – Žuželj – Bunari	Radošić, zaseok Đirlići	A, NV
306	Rogač – Obala sv. Tereze	Rogač	NV
307	Rupotina – Crkvine	Rupotina	A, SV
308	Rupotina – Rižinice	Rupotina	A, SV
309	Seget Gornji – gradina Sutilija i kamenolom	Seget Gornji, Seget Donji	A, SV, NV
310	Sinj – tvrđava Grad	Sinj	SV, NV
311	Solin – amfiteatar	Solin	A
312	Solin – kanalizacija	Solin	A, NV
313	Solin – k.č. 4941	Solin	A, SV, NV
314	Solin – Manastirine	Solin	A
315	Solin – Marusinac	Solin	A
316	Solin – Tvornica cementa Sv. Kajo	Solin	NV
317	Solin – Ul. Kaštelanska, Dudini i Banova	Solin	NV
318	Solin – Ul. P. Hektorovića 38	Solin	NV
319	Soline – rimska vila	Vloka (ot. Sv. Klement)	A, NV
320	Split – Ad basilicas pictas, nekropola	Split	A, NV
321	Split – bastion Contarini i kortina Cornaro	Split	NV
322	Split – Čiovska ulica	Split (Meje)	NV
323	Split – Dioklecijanova p. (Adamova ul.)	Split	A, NV
324	Split – Dioklecijanova p. (ant. kanalizacija)	Split	A
325	Split – Dioklecijanova p. (Dioklecijanova 6)	Split	NV
326	Split – Dioklecijanova p. (Dioklecijanova 8)	Split	A, SV, NV
327	Split – Dioklecijanova p. (Grabovčeva šir., Buviniva ul.)	Split	NV
328	Split – Dioklecijanova p. (Ilirske akademije)	Split	NV
329	Split – Dobrić	Split	NV
330	Split – Duilovo	Split	–
331	Split – fekalni kolektor Mejaši II	Split	NV
332	Split – križanje Sinajske i Nodilove	Split	NV
333	Split – Livanjska 10	Split	A, NV
334	Split – Marmontova ul., Bastion	Split	NV
335	Split – Matošića ulica 2	Split	NV
336	Split – Rokova ulica	Split	NV
337	Split – Težački put	Split	NV
338	Split – Trg braće Radić	Split	NV
339	Stari grad – Remetin vrt	Stari Grad (ot. Hvar)	P, A, SV
340	Stari grad – Remetin vrt	Stari Grad (ot. Hvar)	A
341	Stari grad – Tvrdalj Petra Hektorovića	Stari Grad (ot. Hvar)	NV
342	Starogradsko polje – Kupinovik	Dol (ot. Hvar)	A
343	Sućuraj – Perna i Vinogradine	Sućuraj (ot. Hvar)	NV
344	Šćedro – podmorje otoka	otok Šćedro	A, SV, NV
345	Škrip	Škrip (ot. Brač)	–
346	Špilja Kopačina	Donji Humac (ot. Brač)	P
347	Trogir i Kaštela – obalni ispust	Kaštela, Trogir	NV
348	Tučepi – Hotel „Jadran”	Tučepi	–
349	Velić	Velić	A
350	Vis – utvrda King George III.	Vis	NV
351	Vis (Issa) – arhitektura	Vis	A
352	Vjetroelektrana Brda – Umovi	–	P, A, SV, NV
353	Vjetroelektrana Ogorje	–	–

Dubrovačko-neretvanska županija 680

Redni br.	*Lokalitet*	*Naselje*	*Razdoblje*
354	Baćina – Grebine	Baćina – Sladinac	P
355	Cavtat – poluotok Rat	Cavtat	A
356	Dubrovnik – bastion sv. Margarite	Dubrovnik	SV, NV
357	Dubrovnik – Mokošica – ljetnikovac Gučetić Vodnica	Dubrovnik	NV
358	Dubrovnik – Srđ – tvrđava Fort Imperial	Dubrovnik	NV
359	Dubrovnik – Ul. sv. Šimuna	Dubrovnik	SV, NV

360	Dubrovnik, Prijevor – ispred franjevačkog samostana u Rožatu	Dubrovnik	SV, NV
361	Kopila	Blato (ot. Korčula)	P
362	Korčula – kuća Marka Pola	Korčula (ot. Korčula)	SV, NV
363	Otok Lokrum – crkva i samostan BDM	Lokrum (otok)	SV, NV
364	Otok Mljet – pličina sv. Pavao, brodolom	Maranovići (ot. Mljet)	NV
365	Podmorje Konavala i Župe dubrovačke	Konavle (op.), Župa dubrovačka (op.)	A, NV
366	Podmorje NP Mljet	Pomena, Polače	A, SV, NV
367	Polače – k.č. 39/1	Polače	NV
368	Poluotok Pelješac	Janjina (op.), Orebić (op.)	P, A, SV
369	Puljani – kamena gomila	Plina Jezero, Puljani	P, SV
370	Slano – Knežev dvor	Slano	SV, NV
371	Špilja Žukovica	Račišće (ot. Korčula)	P
372	Trapit (Dubac) – crkva sv. Vlaha	Čibača	SV, NV
373	Uvala Suđurađ – hrid Mali školj	Suđurađ (ot. Šipan)	NV
374	Vid (Narona)	Vid	A, SV, NV
375	Vid (Narona) – k.č. 164	Vid	A, SV, NV
376	Vid (Narona) – k.č. 498	Vid	A, SV, NV
377	Vilina spilja iznad izvora Omble	Rijeka Dubrovačka	P, A
378	Žuljana – kod crkve sv. Roka	Žuljana	A, SV

Varia 728

Osmi terenski seminar u Topuskom

Popis kratica 730

Popis suradnika 731

Sadržaj 737

UPUTE ZA PREDAJU IZVJEŠĆA

Rokovi za predaju:

– u sljedećem broju godišnjaka bit će objavljena izvješća s arheoloških istraživanja tijekom kalendarske godine 2015.
– izvješća se predaju najkasnije do 1. 4. 2016.

Tekst:

1. tekstovi se pišu u Microsoft Wordu, znakovlju Times New Roman (pisani na PC-u), veličina slova 11, s proredom 1,5, snimljeni standardno kao doc. dokument;
2. tekst je potrebno pripremiti u što jednostavnijoj formi – izbjegavati tablice, fusnote i sl.;
3. struktura izvješća mora biti prilagođena godišnjaku:

– početni dio mora sadržavati podatke o razdoblju istraživanja, razlozima istraživanja, broju katastarske čestice na kojoj je istraživano, voditelju i investitoru istraživanja,
– slijedi kratak opis istraživanja i onoga što je pronađeno te datacija,
– završni dio izvješća mora sadržavati opis postupka s lokalitetom i nalazima nakon istraživanja;

4. bilješke je potrebno navoditi unutar teksta (ne u obliku fusnota);
5. glagole je potrebno pisati u bezličnom obliku (ne: istraživali smo, nego: istraživalo se);
6. potrebno je navesti samo osnovnu literaturu, rabeći kratice navedene u godišnjaku;
7. uz izvješće je potrebno priložiti i sažetak teksta za prijevod (sažetak može imati najviše jednu karticu teksta);
8. uz izvješće je potrebno priložiti i tekst koji prati slikovne priloge te ime autora priloga uz napomenu – foto, izradio i sl.;
9. tekstovi ne smiju imati više od pet kartica (više kartica dopušteno je samo u slučaju iznimno velikih arheoloških zahvata za koje nije moguće sastaviti kraće izvješće);
10. tekstovi se predaju snimljeni na CD i ispisani na papiru formata A4.

Slikovni prilozi (fotografije i crteži):

1. predaju se odvojeno od teksta (ne kao njegov sastavni dio);
2. predviđena je objava najviše triju slikovnih priloga (obvezno priložiti i tekst slikovnog priloga);
3. digitalne fotografije moraju biti visoke kvalitete, u TIFF formatu, rezolucije najmanje 350 dpi i snimljene na CD (fotografije mogu biti i u JPEG formatu);
4. skenirani prilozi predaju se u TIFF formatu, rezolucije 350 dpi i snimljeni na CD;
5. slikovne priloge nije dopušteno slati snimljene u Wordu ili u drugim formatima osim navedenih.

U slučaju nedostatka opreme, moguć je dogovor s redakcijom.

Geografska karta:

– uz tekstove je potrebno dostaviti i presliku geografske karte u mjerilu 1 : 100.000, s označenim položajem lokaliteta (podatak će biti rabljen u redakciji prilikom obrade geografske karte pojedinih županija).

Podaci o autoru izvješća (za popis suradnika):

– ime i prezime, titula, ustanova u kojoj je zaposlen, adresa, odnosno kućna adresa ako je autor nezaposlen.

Podaci za kontakt:

Hrvatski arheološki godišnjak (redakcija)
Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Odjel za arheološku baštinu
Runjaninova 2
10000 Zagreb

odgovorna osoba: mr. sc. Zoran Wiewegh
tel.: 01/4866-239
e-adresa: zoran.wiewegh@min-kulture.hr